לוח המולדות

עם הקביעות וראשי חדשים משנת תרפ"ג עד שנת תרצ"ד

הלוח הזה יחשב על שעות הזייגער. ולא על שעות המעל"ע. ולמשל אם נכתב ו' בבוקר 18. 17. 7. הפירוש הוא כך. שהמולד יהי' ביום ו' בבוקר 18 מינוט עם 17 הלקים על זייגער 7. היינו קודם הצות. וכן אם נכתב בלילה ג"כ הפירוש על שעות הזייגער מהלילה. וכן כולם.

תרפ"ג (זח"א)	מינוטן	חלקים	שעות	ר"ח
תשרי יום ה'	43	11	1	ז
חשון ליל ש"ק	27	12	2	א ב
כסליו א' אח"צ	11	13	3	ג
טבת ליל ג'	55	14	3	ד
שבט ד' אח"צ	39	15	4	ה
אדר ליל ו'	23	16	5	ו ז
ניסן יום ש"ק	7	17	6	א
אייר ליל ב'	52	--	6	ב ג
סיון יום ג'	36	1	7	ד
תמוז ליל ה'	20	2	8	ה ו
אב יום ו'	4	3	9	ז
אלול ליל מוצש"ק	48	4	9	א ב

תרפ"ז (הח"א)	מינוטן	חלקים	שעות	ר"ח
תשרי יום ג'	42	6	1	ה
חשון ליל ה'	26	7	2	ז א
כסליו יום ו'	10	8	3	א
טבת ליל א'	54	9	3	ב
שבט יום ב'	38	10	4	ג
אדר א' ליל ד'	22	11	5	ד ה
אדר ב' יום ה'	6	12	6	ו ז
ניסן ליל ש"ק	50	13	6	א
אייר יום א'	34	14	7	ב ג
סיון ליל ג'	18	15	8	ד
תמוז יום ד'	2	6	9	ה ו
אב ליל ו'	46	17	9	ז
אלול יום ש"ק	31	—	10	א ב

תרצ"א (גכ"ה)	מינוטן	חלקים	שעות	ר"ח
תשרי ליל ג'	25	2	2	ג
חשון יום ד'	9	3	3	ד ה
כסליו ליל ו'	53	4	3	ו
טבת יום ש"ק בערב	37	5	4	ז א
שבט ליל ב'	21	6	5	ב
אדר יום ג' בערב	5	7	6	ג ד
ניסן ליל ה'	49	8	6	ה
אייר ליל ש"ק בערב	33	9	7	ו ז
סיון יום א' בבוקר	17	10	8	א
תמוז ליל ג' בערב	1	11	9	ב ג
אב יום ד' בבוקר	45	12	9	ד
אלול ליל ו'	29	13	10	ה ו

תרפ"ד (גב"ז)				
תשרי ליל ג'	32	5	10	ג
חשון יום ד' ק"ח	16	6	11	ד ה
כסליו אור ליום ו'	—	7	12	ו
טבת יום ש"ק	44	8	12	ז א
שבט ליל ב'	28	9	1	ב
אדר א' יום ג' אח"צ	12	10	2	ג ד
אדר ב' ליל ה'	56	11	2	ה ו
ניסן יום ה' אח"צ	40	12	3	ז
אייר א' בשחר	24	13	4	א ב
סיון ב' לעת ערב	8	14	5	ג
תמוז ד' בבקר	52	15	5	ד ה
אב יום ה' לעת ערב	36	16	6	ו
אלול יום ש"ק בבקר	20	17	7	ז א

תרפ"ח (גכ"ה)				
תשרי יום ב'	15	1	11	ג
חשון ליל ד'	59	2	11	ד ה
כסליו יום ה'	43	3	12	ו
טבת ליל ש"ק	27	4	1	ז א
שבט יום א'	11	5	2	ב
אדר ליל ג'	55	6	2	ג ד
ניסן יום ד'	39	7	3	ה
אייר ליל ו'	23	8	4	ו ז
סיון יום ש"ק בערב	7	9	5	א
תמוז ב' בשחר	51	10	5	ב ג
אב יום ג' בערב	35	11	6	ד
אלול יום ה' בבוקר	19	12	7	ה ו

תרצ"ב (וש"ה)				
תשרי יום ש"ק	13	14	11	ז
חשון ליל ב'	57	15	11	א ב
כסליו יום ג'	41	16	12	ג ד
טבת ליל ה'	25	17	1	ה ו
שבט יום ו'	10	—	2	ז
אדר א' ליל א'	54	1	2	א ב
אדר ב' יום ב'	38	2	3	ג ד
ניסן ליל ש"ק	22	3	4	ה
אייר יום ה' בערב	6	4	5	ו ז
סיון ליל ש"ק בשחר	50	5	5	א
תמוז יום א' בערב	34	6	6	ב ג
אב יום ג' בבוקר	18	7	7	ד
אלול ליל ה' בערב	2	8	8	ה ו

תרפ"ה (בש"ה)				
תשרי ליל ב'	5	—	8	ב
חשון יום ג'	49	1	8	ג ד
כסליו ליל ה'	33	2	9	ה ו
טבת יום ו'	17	3	10	ז א
שבט ליל מוצש"ק	1	4	11	ב
אדר יום ב'	45	5	11	ג ד
ניסן ליל ד'	29	6	12	ה
אייר יום ה'	13	7	1	ו ז
סיון ליל ש"ק	57	8	1	א
תמוז יום א'	41	9	2	ב ג
אב ליל ג'	25	10	3	ד
אלול יום ד' אח"צ	9	11	4	ה ו

תרפ"ט (וש"ה)				
תשרי ליל ש"ק	3	13	8	ז
חשון יום א' בבוקר	47	14	8	א ב
כסליו ליל ג'	31	15	9	ג ד
טבת יום ד'	15	16	10	ה ו
שבט ליל ו'	59	17	10	ז
אדר א' יום ש"ק	44	—	11	א ב
אדר ב' ליל ב'	28	1	12	ג ד
ניסן יום ג'	12	2	1	ה
אייר ליל ה'	56	3	1	ו ז
סיון יום ו'	40	4	2	א
תמוז ליל מוצש"ק	24	5	3	ב ג
אב יום ב'	8	6	4	ד
אלול ליל ד'	52	7	4	ה ו

תרצ"ג (זש"ג)				
תשרי יום ו' בבוקר	46	9	8	ז
חשון ליל א' בערב	30	10	9	א ב
כסליו יום ב'	14	11	10	ג ד
טבת ליל ד'	58	12	10	ה ו
שבט יום ה'	42	13	11	ז
אדר ליל ש"ק	26	14	12	א ב
ניסן יום א'	10	15	1	ג
אייר ליל ג'	54	16	1	ד ה
סיון יום ד'	38	17	2	ו
תמוז ליל ו'	23	—	3	ז א
אב יום ש"ק בערב	7	1	4	ב
אלול ליל ב'	51	2	4	ג ד

תרפ"ו (זש"ג)				
תשרי ליל ו	53	12	4	ז
חשון יום ש"ק	37	13	5	א ב
כסליו ליל ב'	21	14	6	ג ד
טבת יום ג'	5	15	7	ה ו
שבט ליל ה'	49	16	7	ז
אדר ליל ש"ק	33	17	8	א ב
ניסן יום א'	18	—	9	ג
אייר ליל ג'	2	1	10	ד ה
סיון יום ד'	46	2	10	ו
תמוז ליל ו'	30	3	11	ז א
אב יום ש"ק	14	4	12	ב
אלול ליל ב'	58	5	12	ג ד

תר"צ (זח"א)				
תשרי יום ה' בערב	36	8	5	ז
חשון ליל ש"ק	20	9	6	א ב
כסליו ליל ב' בערב	4	10	7	ג
טבת יום ג' בבוקר	48	11	7	ד
שבט ליל ה'	32	12	8	ה
אדר יום ו'	16	13	9	ו ז
ניסן ליל א'	—	14	10	א
אייר יום ב'	44	15	10	ב ג
סיון ליל ד'	28	16	11	ד
תמוז יום ה'	12	17	12	ה ו
אב ליל ש"ק	57	—	12	ז
אלול יום א'	41	1	1	א ב

תרצ"ד (הכ"ז)				
תשרי יום ג' בערב	35	3	5	ה
חשון ה' בשחר	19	4	6	ו ז
כסליו ליל ש"ק	3	5	7	א
טבת יום א' בבוקר	47	6	7	ב ג
שבט ליל ג' בערב	31	7	8	ד
אדר יום ד' בבוקר	15	8	9	ה ו
ניסן ליל ו'	59	9	9	ז
אייר יום ש"ק	43	10	10	א ב
סיון ליל ב'	27	11	11	ג
תמוז יום ג'	11	12	12	ד ה
אב ליל ה'	55	13	12	ו
אלול יום ו'	39	14	1	ז א

הללו את יי כל גוים שבחוהו כל האמים: כי גבר
לינו חסדו ואמת יי לעולם הללויה:

הודו ליי כי טוב · כי לעולם חסדו:
מר נא ישראל · כי לעולם חסדו:
אמרו נא בית אהרן · כי לעולם חסדו:
אמרו נא יראי יי · כי לעולם חסדו:

מן המצר קראתי יה ענני במרחב יה: יי לי לא אירא מה
שה לי אדם: יי לי בעזרי ואני אראה בשונאי: טוב לחסות
מבטח באדם: טוב לחסות ביי מבטח בנדיבים: כל גוים
בוני בשם יי כי אמילם: סבוני גם סבבוני בשם יי כי אמילם:
בוני כדבורים דועכו כאש קוצים בשם יי כי אמילם: דחה
יתני לנפול ויי עזרני: עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה: קול
ה וישועה באהלי צדיקים ימין יי עשה חיל: ימין יי רוממה
ין יי עשה חיל: לא אמות כי אחיה ואספר מעשי יה: יסור
ני יה ולמות לא נתנני: פתחו לי שערי צדק אבא בם אודה
: זה השער ליי צדיקים יבאו בו: אודך כי עניתני ותהי
לישועה: אודך אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה: אבן
ת יי היתה זאת היא נפלאת בעינינו: מאת זה היום
ה יי נגילה ונשמחה בו: זה

אנא יי הושיעה נא: אנא יי הושיעה נא:
אנא יי הצליחה נא: אנא יי הצליחה נא:

ברוך הבא בשם יי ברכנוכם מבית יי: ברוך אל יי ויאר
אסרו חג בעבתים עד קרנות המזבח: אל אלי אתה
דך אלהי ארוממך: אלי הודו ליי כי טוב כי לעולם חסדו: הודו
יהללוך יי אלהינו כל מעשיך וחסידיך צדיקים עושי
נך וכל עמך בית ישראל ברנה יודו ויברכו וישבחו ויפארו
רוממו ויעריצו ויקדישו וימליכו את שמך מלכנו
יד. כי לך טוב להודות ולשמך נאה לזמר כי מעולם
עולם אתה אל: ברוך אתה יי מלך מהלל בתשבחות:

מוסף לראש חודש

מתפללין שמו"ע עד האל הקדוש ומלח כדף ואו

ראשי חדשים לעמך נתת. זמן כפרה לכל
לדותם. בהיותם מקריבים לפניך זבחי רצון
שעירי חטאת לכפר בעדם. וזכרון לכלם יהיו.
ושועת נפשם מיד שונא. מזבח חדש בציון
כין. ועולת ראש חדש נעלה עליו. ושעירי
ים נעשה ברצון. ובעבודת בית המקדש נשמח
לנו. ובשירי דוד עבדך הנשמעים בעירך
אמורים לפני מזבחך אהבת עולם תביא להם
רית אבות לבנים תזכור: (יהי רצון מלפניך יי
להינו ואלהי אבותינו שתעלנו בשמחה לארצנו
תטענו בגבולנו): והביאנו לציון עירך ברנה
ירושלים בית מקדשך בשמחת עולם: ושם
שה לפניך את קרבנות חובותינו תמידים
סדרם ומוספים כהלכתם. ואת מוסף יום ראש
חדש הזה נעשה ונקריב לפניך באהבה כמצות
צונך כמו שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה
בדך מפי כבודך כאמור:

ובראשי חדשיכם תקריבו עולה ליי פרים בני בקר
ים ואיל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימים:

ומנחתם ונסכיהם כמדבר שלשה עשרונים לפר ושני
רונים לאיל ועשרון לכבש ויין כנסכו ושעיר לכפר
ני תמידים כהלכתם:

אלהינו ואלהי אבותינו חדש עלינו את החדש
הזה לטובה ולברכה. לששון ולשמחה. לישועה
ולנחמה. לפרנסה ולכלכלה. לחיים טובים
ולשלום. למחילת חטא ולסליחת עון. (בשנת העיבור
ולכפרת פשע) ויהי החדש הזה סוף וקץ לכל
צרותינו תחלה וראש לפדיון נפשנו. כי בעמך
ישראל בחרת מכל האמות וחקי ראשי חדשים להם
קבעת: ברוך אתה יי מקדש ישראל וראשי חדשים:

רצה ומודים וכו' כמלח כדף ואו עמוד בית

מוסף לשבת ראש חודש

מתפללין שמו"ע עד האל הקדוש ומלח כדף ח

אתה יצרת עולמך מקדם כלית מלאכתך ביום
השביעי (בחרת בנו מכל עם) אהבת אותנו ורצית
בנו. ורוממתנו מכל הלשונות וקדשתנו במצותיך
וקרבתנו מלכנו לעבודתך ושמך הגדול והקדוש
עלינו קראת: ותתן לנו יי אלהינו באהבה שבתות
למנוחה וראשי חדשים לכפרה. ולפי שחטאנו
לפניך אנחנו ואבותינו חרבה עירנו ושמם בית
מקדשנו וגלה יקרנו ונטל כבוד מבית חיינו ואין
אנחנו יכולין (להקריב קרבן ולא כהן שיכפר
בעדנו) לעשות חובותינו בבית בחירתך בבית
הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו מפני היד
שנשתלחה במקדשך: יהי רצון מלפניך יי אלהינו
ואלהי אבותינו שתעלנו בשמחה לארצנו ותטענו
בגבולנו ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו
תמידים כסדרם ומוספים כהלכתם: ואת מוספי
יום השבת (המנוח) הזה ויום ראש החדש הזה.
נעשה ונקריב לפניך באהבה כמצות רצונך כמו
שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך
מפי כבודך כאמור:

וביום השבת שני כבשים בני שנה תמימים ושני עשרונים
סלת מנחה בלולה בשמן ונסכו: עלת שבת בשבתו על עלת
התמיד ונסכה: (זה קרבן שבת וקרבן היום כאמור):

ובראשי חדשיכם תקריבו עלה ליי פרים בני בקר שנים
ואיל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימים:

ומנחתם ונסכיהם כמדבר שלשה עשרונים לפר ושני
עשרונים לאיל ועשרון לכבש ויין כנסכו ושעיר לכפר ושני
תמידים כהלכתם:

ישמחו במלכותך שומרי שבת וקוראי ענג. עם מקדשי
שביעי. כלם ישבעו ויתענגו מטובך. ובשביעי רצית בו
וקדשתו. חמדת ימים אותו קראת. זכר למעשה בראשית:

אלהינו ואלהי אבותינו רצה נא במנוחתנו
וחדש עלינו ביום השבת הזה את החדש הזה.
לטובה ולברכה. לששון ולשמחה. לישועה
ולנחמה. לפרנסה ולכלכלה. לחיים טובים
ולשלום. למחילת חטא ולסליחת עון. (בשנת העיבור
ולכפרת פשע). ויהי החדש הזה סוף וקץ לכל
צרותינו. תחלה וראש לפדיון נפשנו. כי בעמך
ישראל בחרת מכל האמות. ושבתות להם הודעת.
וחקי ראשי חדשים להם קבעת. ברוך אתה יי
מקדש השבת וישראל וראשי חדשים:

רצה ומודים וכו', אין כאלהינו. עלינו. קדיש יתום. אדון עולם:

במוצאי יום מנוחה. המצא לעמך רוחה. שלח תשבי לנאנחה. וגם יגון ואנחה: יאתה לך צורי. לקבץ עם מפזרי. מיד גוי אכזרי. אשר כרה לי שוחה: עת דודים תעורר אל. למלט עם אשר שואל. ראות טובך בכן גאל. לשה פזורה נדחה: קרא ישע לעם נדבה. אל דגול מרבבה. יהי השבוע הבא. לישועה ולרוחה: בת ציון השכולה. אשר היא היום געולה. מהרה תהיה בעולה. באם הבנים שמחה: מעינות אזי יזובון. ופדויי יי עוד ישובון. ומי ישע ישאבון. והצרה נשכחה: נחה עמך כאב רחמן. וצפצפו עם לא אלמן. דבר יי אשר נאמן. בהקימך הבטחה: ידידים פליטי חרץ. גגינתם יפצחו בארץ. בלי צוחה ובלי פרץ. אין יוצאת ואין צוחה: יהי החודש הזה. כנבואת אבי חוזה. וישמע בבית זה. קול ששון וקול שמחה: חזק ימלא משאלותינו. אמיץ יעשה בקשתנו. והוא ישלח במעשה ידינו. ברכה והצלחה: במוצאי יום גילה. שמך נורא עלילה. שלח תשבי לעם סגלה. רוח ששון והנחה: קול צהלה ורנה. שפתינו אז תרננה. אנא יי הושיעה נא. אנא יי הצליחה נא:

חרש ששני אל נא והביא. את אליהו הנביא: אמץ וחזק רפיון ידי. ברך מלאכתי וכל מעבדי. גואלי זכור עניי ומרודי. דברך הטוב הקם לעודדי. הרץ ושלח ושמח לבבי. את אליהו הנביא: ועד והכן די ספוקי. זמן מזוני ולחם חקי. חלב חיל גוים חיש להיניקי. טובך תשבע עוללי ויונקי. יבא משיחי לעיר מושבי. את אליהו הנביא: כונן לעם זו צורי צור לחבוש. לחם לאכול ובגד ללבוש. משנאי יחזה ירא ויבוש. נוה הר שעיר בקרוב תכבוש. ששוני יגדל בראות סביבי. את אליהו הנביא: עמון ומואב מהרה תכלה. פדותך לעמך בקרוב תגלה. ציון תמלא מעם אלם. קרית מלך רב אז נעלה. שכן תשכן בתוך עם צבי. את אליהו הנביא.

אמר יי ליעקב. אתע"י:
בחר יי ביעקב. אתע"י:
גאל יי את יעקב אתע"י:
דרך כוכב מיעקב. אתע"י:
הבאים ישרש יעקב. אתע"י:
וירד מיעקב. אתע"י:
זכר זאת ליעקב. אתע"י:
חדות ישועות יעקב. אתע"י:
טובו אהליך יעקב. אתע"י:
יורו משפטיך ליעקב. אתע"י:
כי לא נחש ביעקב. אתע"י:
לא הביט און ביעקב. אתע"י:
מי מנה עפר יעקב. אתע"י:
נשבע יי ליעקב. אתע"י:
סלח נא לעון יעקב. אתע"י:
עתה השב שבות יעקב. אתע"י:
פדה יי את יעקב. אתע"י:
צוה ישועות יעקב. אתע"י:
קול קול יעקב. אתע"י:
רני ושמחי ליעקב. אתע"י:
שב יי את שבות יעקב. אתע"י:
תתן אמת ליעקב אתע"י:

אליהו הנביא אליהו התשבי אליהו הגלעדי במהרה יבוא אלינו עם משיח בן דוד: איש אשר קנא לשם האל. איש בשר שלום על יד יקותיאל. איש גש ויכפר על בני ישראל אליהו: איש דורות שנים עשר ראו עיניו. איש הנקרא בעל שער בסמניו. איש ואזור עור אזור במתניו. אליהו: איש זעף על עובדי חמנים. איש חש ונשבע מהיות גשמי מעונים. איש טל ומטר עצר שלש שנים. אליהו: איש יצא למצוא לנפשו נחת. איש כלכלוהו הערבים ולא מת לשחת. איש למענו נתברכו כד וצפחת. אליהו: איש מוסריו הקשיבו כמהים. איש נענה באש משמי גבוהים. איש סחו אחריו יי הוא האלהים. אליהו: איש עתיד להשתלח משמי ערבות. איש פקיד על כל בשורות טובות. איש ציר נאמן להשיב לב בנים על אבות. אליהו: איש קרא קנא קנאתי ליי בתפארה. איש רכב על סוסי אש בסערה. איש שלא טעם טעם מיתה וקבורה. אליהו: איש תשבי תצילנו מפי אריות. תבשרנו בשורות טובות. תשמחנו בנים על אבות. במוצאי שבתות. אליהו: איש תשבי על שמו נקרא. תצליחנו על ידו בתורה. תשמיענו מפיו בשורה טובה במהרה. תוציאנו מאפלה לאורה. אליהו: אשרי מי שראה פניו בחלום. אשרי מי שנתן לו שלום והחזיר לו שלום. יי יברך את עמו בשלום. אליהו:

כתיב הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום יי הגדול והנורא והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם:

סדר הלל

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לקרוא את ההלל:

הללויה הללו עבדי יי הללו את שם יי: יהי שם יי מבורך מעתה ועד עולם: ממזרח שמש עד מבואו מהלל שם יי: רם על כל גוים יי על השמים כבודו: מי כיי אלהינו המגביהי לשבת: המשפילי לראות בשמים ובארץ: מקימי מעפר דל מאשפות ירים אביון: להושיבי עם נדיבים עם נדיבי עמו: מושיבי עקרת הבית אם הבנים שמחה הללויה:

בצאת ישראל ממצרים בית יעקב מעם לועז: היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו: הים ראה וינוס הירדן יסוב לאחור: ההרים רקדו כאילים גבעות כבני צאן: מה לך הים כי תנוס הירדן תסוב לאחור: ההרים תרקדו כאילים גבעות כבני צאן: מלפני אדון חולי ארץ מלפני אלוה יעקב: ההופכי הצור אגם מים חלמיש למעינו מים:

בר"ח ובחוה"מ פסח דולג זה:

לא לנו יי לא לנו כי לשמך תן כבוד על חסדך על אמתך: למה יאמרו הגוים איה נא אלהיהם: ואלהינו בשמים כל אשר חפץ עשה: עצביהם כסף וזהב מעשה ידי אדם: פה להם ולא ידברו עינים להם ולא יראו: אזנים להם ולא ישמעו אף להם ולא יריחון: ידיהם ולא ימישון רגליהם ולא יהלכו לא יהגו בגרונם: כמוהם יהיו עשיהם כל אשר בוטח בהם: ישראל בטח ביי עזרם ומגנם הוא: בית אהרן בטחו ביי עזרם ומגנם הוא: יראי יי בטחו ביי עזרם ומגנם הוא: ע"כ

יי זכרנו יברך יברך את בית ישראל יברך את בית אהרן: יברך יראי יי הקטנים עם הגדולים: יוסף יי עליכם ועל בניכם: ברוכים אתם ליי עשה שמים וארץ: השמים שמים ליי והארץ נתן לבני אדם: לא המתים יהללויה ולא כל יורדי דומה: ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם הללויה:

בר"ח ובחוה"מ פסח דולג זה:

אהבתי כי ישמע יי את קולי תחנוני: כי הטה אזנו לי ובימי אקרא: אפפוני חבלי מות ומצרי שאול מצאוני צרה ויגון אמצא: ובשם יי אקרא אנה יי מלטה נפשי: חנון יי וצדיק ואלהינו מרחם: שומר פתאים יי דלותי ולי יהושיע: שובי נפשי למנוחיכי כי יי גמל עליכי: כי חלצת נפשי ממות את עיני מן דמעה את רגלי מדחי: אתהלך לפני יי בארצות החיים: האמנתי כי אדבר אני עניתי מאד: אני אמרתי בחפזי כל האדם כוזב: ע"כ

מה אשיב ליי כל תגמולוהי עלי: כוס ישועות אשא ובשם יי אקרא: נדרי ליי אשלם נגדה נא לכל עמו: יקר בעיני יי המותה לחסידיו: אנה יי כי אני עבדך אני עבדך בן אמתך פתחת למוסרי: לך אזבח זבח תודה ובשם יי אקרא: נדרי ליי אשלם נגדה נא לכל עמו: בחצרות בית יי בתוככי ירושלים הללויה:

מחיתי כעב פשעיך וכענן חטאתיך שובה
כי גאלתיך: רנו שמים כי עשה יי הריעו
תיות ארץ פצחו הרים רנה יער וכל עץ בו
גאל יי יעקב ובישראל יתפאר: גאלנו יי
אות שמו קדוש ישראל:
ישראל נושע ביי תשועת עולמים לא תבשו
תכלמו עד עולמי עד: ואכלתם אכול ושבוע
לתם את שם יי אלהיכם אשר עשה עמכם
פליא ולא יבשו עמי לעולם: וידעתם כי בקרב
ראל אני ואני יי אלהיכם ואין עוד ולא יבשו
לעולם: כי בשמחה תצאו ובשלום תובלון
רים והגבעות יפצחו לפניכם רנה וכל עצי
דה ימחאו כף: הנה אל ישועתי אבטח ולא
חד כי עזי וזמרת יה יי ויהי לי לישועה:
בתם מים בששון ממעיני הישועה: ואמרתם
ההוא הודו ליי קראו בשמו הודיעו בעמים
והיו הזכירו כי נשגב שמו: זמרו יי כי גאות
מודעת זאת בכל הארץ: צהלי ורני יושבת
ציון כי גדול בקרבך קדוש ישראל: ואמר ביום
ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו זה יי
קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו:

בית יעקב לכו ונלכה באור יי: והיה אמונת
עתיך חוסן ישועות חכמת ודעת יראת יי היא
אוצרו: ויהי דוד לכל דרכיו משכיל ויי עמו: פדה
בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי: ויאמר
העם אל שאול היונתן ימות אשר עשה הישועה
הגדולה הזאת בישראל חלילה חי יי אם יפול
משערת ראשו ארצה כי עם אלהים עשה היום הזה
ויפדו העם את יונתן ולא מת: ופדויי יי ישובון
ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם ששון
ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה: הפכת מספדי
למחול לי פתחת שקי ותאזרני שמחה: ולא אבה
יי אלהיך לשמוע אל בלעם ויהפך יי אלהיך לך
את הקללה לברכה כי אהבך יי אלהיך: אז תשמח
בתולה במחול. ובחורים וזקנים יחדו והפכתי
אבלם לששון ונחמתים ושמחתים מיגונם:

בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב
אמר יי ורפאתיו: ורוח לבשה את עמשי ראש
השלישים לך דוד ועמך בן ישי שלום. שלום לך
ושלום לעוזרך כי עזרך אלהיך ויקבלם דוד ויתנם
בראשי הגדוד: ואמרתם כה לחי ואתה שלום
וביתך שלום וכל אשר לך שלום: יי עוז לעמו
יתן יי יברך את עמו בשלום:

אמר רבי יוחנן בכל מקום שאתה מוצא
גדולתו של הקדוש ברוך הוא שם אתה מוצא
ענותנותו. דבר זה כתוב בתורה. ושנוי
בנביאים. ומשלש בכתובים:
כתוב בתורה כי יי אלהיכם הוא אלהי האלהים
ואדני האדנים האל הגדול הגבור והנורא אשר
לא ישא פנים ולא יקח שחד: וכתיב בתריה עושה
משפט יתום ואלמנה ואוהב גר לתת לו לחם
ושמלה: שנוי בנביאים דכתיב כי כה אמר רם
ונשא שכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכון ואת
דכא ושפל רוח להחיות רוח שפלים ולהחיות לב
נדכאים: משלש בכתובים דכתיב שירו לאלהים
זמרו שמו סולו לרוכב בערבות ביה שמו ועלזו
לפניו: וכתיב בתריה אבי יתומים ודין אלמנות
אלהים במעון קדשו: יהי יי אלהינו עמנו כאשר
היה עם אבותינו אל יעזבנו ואל יטשנו: ואתם
הדבקים ביי אלהיכם חיים כלכם היום: כי נחם יי
ציון נחם כל חרבותיה וישם מדברה כעדן וערבתה
כגן יי ששון ושמחה ימצא בה תודה וקול זמרה: יי
חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר:

שיר המעלות אשרי כל ירא יי ההולך בדרכיו: יגיע
כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך: אשתך כגפן פוריה בירכתי
ביתך בניך כשתילי זיתים סביב לשלחנך: הנה כי כן יבורך
גבר ירא יי: יברכך יי מציון וראה בטוב ירושלים כל ימי
חייך: וראה בנים לבניך שלום על ישראל: עלינו ק'

סדר הבדלה

הנה אל ישועתי אבטח ולא אפחד. כי עזי וזמרת יה יי
ויהי לי לישועה: ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה:
ליי הישועה על עמך ברכתך סלה: יי צבאות עמנו משגב
לנו אלהי יעקב סלה: יי צבאות אשרי אדם בוטח בך: יי
הושיעה המלך יעננו ביום קראנו: ליהודים היתה אורה
ושמחה וששון ויקר. כן תהיה לנו. כוס ישועות אשא
ובשם יי אקרא: סברי וכו'

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן:
ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא מיני בשמים:
ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא מאורי האש:
ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם המבדיל בין קודש
לחול בין אור לחושך בין ישראל לעמים בין יום השביעי
לששת ימי המעשה. ברוך אתה יי המבדיל בין קודש לחול:

המבדיל בין קודש לחול. חטאתינו הוא ימחול
זרענו וכספנו ירבה כחול. וככוכבים בלילה: יום
פנה כצל תומר. אקרא לאל עלי גומר. אמר שומר
אתא בוקר וגם לילה: צדקתך כהר תבור. על
חטאי עבור העבור. כיום אתמול כי יעבור.
ואשמורה בלילה: חלפה עונת מנחתי. מי יתן
מנוחתי. יגעתי באנחתי. אשחה בכל לילה: קולי
בל יונטל. פתח לי שער המנוטל. שראשי נמלא
טל. קווצותי רסיסי לילה: העתר נורא ואיום. אשוע
תנה פדיום. בנשף בערב יום. באישון לילה:
קראתיך יה הושיעני. אורח חיים תודיעני. מדלות
תבצעני. מיום ועד לילה: טהר טנוף מעשי. פן
יאמרו מכעיסי. איה נא אלוה עושי. הנותן זמירות
בלילה: נחנו בידך כחומר. סלח נא על קל וחומר.
יום ליום יביע אומר. ולילה ללילה. המבדיל:

אכול משמנים שתה ממתקים. כי אל יתן לכל בו
דבקים. בגד ללבוש לחם חקים. בשר ודגים וכל
מטעמים: יום זה לא תחסר כל בו ואכלת ושבעת.
וברכת את יי אלהיך אשר אהבת. כי ברכך מכל
העמים: יום זה השמים מספרים כבודו. וגם הארץ
מלאה חסדו. ראו כי כל אלה עשתה ידו. כי
הוא הצור פעלו תמים: יום זה

דרור יקרא לבן עם בת. וינצרכם כמו בבת.
נעים שמכם ולא ישבת. שבו ונוחו ביום שבת:
דרוש נוי ואולמי. ואות ישע עשה עמי. נטע
שורק בתוך כרמי. שעה שועת בני עמי: דרוך
פורה בתוך בצרה. וגם בבל אשר גברה. נתוץ צרי
באף ועברה. שמע קולי ביום אקרא: אלהים תן
במדבר הר. הדס שטה ברוש תדהר. ולמזהיר
ולנזהר. שלומים תן כמי נהר: הדוך קמי אל קנא.
במוג לבב ובמגנה. ונרחיב פה ונמלאנה. לשוננו
לך רנה: דעה חכמה לנפשך. והיא כתר לראשך.
נצור מצות קדושך. שמור שבת קדשך:

שבת היום ליי. מאד צהלו ברנני. וגם הרבו מעדני. אותו
לשמור כמצות יי. שבת היום ליי: מעבור דרך וגבולים. מעשות
היום פעלים. לאכול ולשתות בהלולים. זה היום עשה יי.
שבת היום ליי: ואם תשמרנו יה ינצרך כבבת. אתה ובנך וגם
הבת. וקראת עונג לשבת. אז תתענג על יי. שבת היום ליי:
אכול משמנים ומעדנים. ומטעמים הרבה מינים. אגוזי פרך
ורמונים. ואכלת ושבעת וברכת את יי. שבת היום ליי: לערוך
בשולחן לחם חמודות. לעשות היום שלש סעודות. וברכת את
השם הנכבד לברך ולהודות. שקדו ושמרו ועשו בני. שבת היום ליי:

יה רבון. צור משלו. תמלת כזמירות ליל שבת:

קודם בהמ"ז על כל סעודות שבת יטול ידיו במים אחרונים ויאמר:
ידי אסחי אנא. לגבי חד מנא. לסעודתא תורינא דלית בה ממשא:
אזמן בתלתא. בכסא דברכתא. לעלת עלתא. עתיקא קדישא

מנחה לשבת

אומרים קרבנות. אשרי ובא לציון. ח"ק ואח"כ אומרים זה:

ואני תפלתי לך יי עת רצון אלהים ברב
חסדך ענני באמת ישעך:

ומוציאין ס"ת וקורין ג' גברי ומתפללין שמו"ע עד האל הקדוש

אתה אחד ושמך אחד. ומי כעמך ישראל גוי
אחד בארץ. תפארת גדלה. ועטרת ישועה יום
מנוחה וקדשה לעמך נתת: אברהם יגל. יצחק
ירנן. יעקב ובניו ינוחו בו. מנוחת אהבה ונדבה
מנוחת אמת ואמונה. מנוחת שלום ושלוה והשקט
ובטח. מנוחה שלמה שאתה רוצה בה: יכירו
בניך וידעו כי מאתך היא מנוחתם. ועל מנוחתם
יקדישו את שמך:

אלהינו ואלהי אבותינו רצה נא במנוחתנו
קדשנו במצותיך ותן חלקנו בתורתך שבענו
מטובך ושמח נפשנו בישועתך וטהר לבנו לעבדך
באמת והנחילנו יי אלהינו באהבה וברצון שבת
קדשך. וינוחו בם כל ישראל מקדשי שמך: ברוך
אתה יי מקדש השבת: רצה ומודים וכו׳

אומרים צ"ל בשבת במנחה ואם חל ביום שאלו היה חול
היו אומרים תחנון א"א צ"ל אבל בבית האבל תוך שבעה אומרים
אף שאין אומרים תחנון בחול:

ג צדקתך צדק לעולם ותורתך אמת:
ב וצדקתך אלהים עד מרום אשר עשית גדולות
אלהים מי כמוך: א צדקתך כהררי אל משפטיך
תהום רבה אדם ובהמה תושיע יי: ק"ש. עלינו. ק"י.

משבת בראשית עד שבת הגדול אומרים ברכי נפשי ושיר המעלות ובקיץ פרקי אבות

למוצאי שבת

ויתן לך האלהים מטל השמים ומשמני הארץ
ורוב דגן ותירוש: יעבדוך עמים וישתחוו לך לאמים
הוה גביר לאחיך וישתחוו לך בני אמך ארריך
ארור ומברכיך ברוך: ואל שדי יברך אתך ויפרך
וירבך והיית לקהל עמים: ויתן לך את ברכת
אברהם לך ולזרעך אתך לרשתך את ארץ מגריך
אשר נתן אלהים לאברהם: מאל אביך ויעזרך ואת
שדי ויברכך ברכת שמים מעל ברכת תהום רובצת
תחת ברכת שדים ורחם: ברכת אביך גברו על
ברכת הורי עד תאות גבעת עולם תהיין לראש
יוסף ולקדקד נזיר אחיו: ואהבך וברכך והרבך
וברך פרי בטנך ופרי אדמתך דגנך ותירשך
ויצהרך שגר אלפיך ועשתרות צאנך על האדמה
אשר נשבע לאבותיך לתת לך: ברוך תהיה מכל
העמים לא יהיה בך עקר ועקרה ובבהמתך:
והסיר יי ממך כל חלי וכל מדוי מצרים הרעים
אשר ידעת לא ישימם בך ונתנם בכל שנאיך:
המלאך הגאל אתי מכל רע יברך את
הנערים ויקרא בהם שמי ושם אבותי אברהם
ויצחק וידגו לרוב בקרב הארץ: יי אלהיכם
הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי השמים לרוב:
יי אלהי אבותיכם יסף עליכם ככם אלף פעמים
ויברך אתכם כאשר דבר לכם:

ברוך אתה בעיר וברוך אתה בשדה: ברוך
אתה בבאך וברוך אתה בצאתך: ברוך טנאך
ומשארתך: ברוך פרי בטנך ופרי אדמתך ופרי
בהמתך שגר אלפיך ועשתרות צאנך: יצו יי אתך
את הברכה באסמיך ובכל משלח ידיך וברכך
בארץ אשר יי אלהיך נותן לך: יפתח יי לך את
אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו
ולברך את כל מעשה ידך והלוית גוים רבים ואתה
לא תלוה: כי יי אלהיך ברכך כאשר דבר לך
והעבטת גוים רבים ואתה לא תעבוט ומשלת
בגוים רבים ובך לא ימשלו: אשריך ישראל מי
כמוך עם נושע ביי מגן עזרך ואשר חרב גאותך
ויכחשו איביך לך ואתה על במותימו תדרוך:

ף אלין כלא. יהון לקבלא. ותמן כאן שריא. הלא הוא שכינתא:

ך בו יהיר זמני. לעלא מן דרגיה. ויסב בת זוגיה. דהות פרישא:

זה הזמר סימנו חיים יצחק

ח י יי וברוך צורי. בייי תתהלל נפשי. כי יי יאיר נרי. בהלו נרו עלי ראשי:

יי רועי לא אחסר. על מי מנוחות ינהלני. נותן לחם לכל בשר. לחם חקי הטריפני:

י יהי רצון מלפניך. אתה אלהי קדושי. תערוך לפני שלחנך. תדשן בשמן ראשי:

ם י יתן במנחתי. לפני אדון השלום. והיתה שלמה מטתי. החיים והשלום:

י ישלח מלאכו לפני. ללוותי לויה. בכוס ישועות אשא פני. מנת כוסי רויה:

צ צמאה נפשי אל יי. ימלא שובע אסמי. אל ההרים אשא עיני. כהלל ולא כשמאי:

ח חדות ימים ושנות עולמים עורה כבודי עורה. ועל ראשי יהיו תמים. נר מצוה ואור תורה:

ק קומה יי למנוחתי. אתה וארון עזך. קח נא אל את ברכתי. והחזק מגן חוזך:

מזמור לדוד יי רועי לא אחסר: בנאות דשא ירביצני על מי מנוחות ינהלני: נפשי ישובב ינחני במעגלי צדק למען שמו: גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי שבטך ומשענתך המה ינחמני: תערוך לפני שלחן נגד צוררי דשנת בשמן ראשי כוסי רויה: אך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי ושבתי בבית יי לארך ימים:

אם תשיב משבת רגליך עשות חפציך ביום קדשי וקראת לשבת ענג לקדוש יי מכבד וכבדתו מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר: אז תתענג על יי והרכבתיך על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי יי דבר:

ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדורותם ברית עולם: ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם כי ששת ימים עשה יי את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש:

זכור את יום השבת לקדשו: ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך: ויום השביעי שבת ליי אלהיך לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובהמתך וגרך אשר בשעריך: כי ששת ימים עשה יי את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בם וינח ביום השביעי

על כן ברך יי את יום השבת ויקדשהו:

על היין סברי מרנן ורבנן ורבותי:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן:

זמירות ליום השבת

ברוך אדני יום יום. יעמס לנו ישע ופדיום. ובשמו נגיל כל היום. ובישועתו נרים ראש עליון. כי הוא מעוז לדל ומחסה לאביון: שבטי יה לישראל עדות בצרתם לו צר בסבלות ובעבדות. בלבנת הספיר הראם עוז ידידות. ונגלה להעלותם מעומק בור ודות. כי עם יי החסד והרבה עמו פדות: מה יקר חסדו בצלו לגוננמו. בגלות בבלה שלח למענימו. להוריד בריחים נמנה בינימו. ויתנם לרחמים לפני שובימו. כי לא יטוש יי את עמו. בעבור הגדול שמו: עילם שת כסאו להציל ידידיו. להעביר משם מעזני מורדיו. מעבור בשלח פדה את עבדיו. קרן לעמו ירים תהלה לכל חסידיו. כי אם הוגה ורחם כרחמיו וכרוב חסדיו: וצפיר העזים הגדיל עצומיו. וגם חזות ארבע עלו למרומיו. ובלבם דמו להשחית את רחמיו. על ידי כהניו מגר מתקוממיו. חסדי יי כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו: נסגרתי לאדום ביד רעי מדני. שבכל יום ויום ממלאים כרסם מעדני. עזרתו עמי לסמוך את אדני. ולא נטשתני כל ימי עדני. כי לא יזנח לעולם אדני: בבואו מאדום חמוץ בגדים. זבח לו בבצרה וטבח לו בבוגדים. ויז נצחם מלבושיו להאדים. בכחו הגדול יבצור רוח נגידים. הגה ברוחו הקשה ביום קדים: ראותו כי כן אדומי העוצר. יחשוב לו בבצרה תקלוט כבצר. ומלאך כאדם בתוכה ינצר. ומזיד כשוגג במקלט יעצר. אהבו את יי כל חסידיו אמונים נוצר: יצוה צור חסדו קהלותיו לקבץ. מארבע רוחות עדיו להקבץ. ובהר מרום הרים אותנו להרבץ. ואתנו ישוב נדחים קובץ. ישיב לא נאמר כי אם ושב וקבץ: ברוך הוא אלהינו אשר טוב גמלנו. כרחמיו וכרוב חסדיו הגדיל לנו. אלה וכאלה יוסף עמנו. להגדיל שמו הגדול הגבור והנורא שנקרא עלינו: ברוך הוא אלהינו שבראנו לכבודו. להללו ולשבחו ולספר הודו. מכל אום גבר עלינו חסדו. לכן בכל לב ובכל נפש ובכל מאודו. נמליכו וניחדו: שהשלום שלו ישים עלינו ברכה ושלום. משמאל ומימין על ישראל שלום. הרחמן הוא יברך את עמו בשלום. ויזכו לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצות על ישראל שלום. יועץ אל גבור אבי עד שר שלום:

ברוך אל עליון. אשר נתן מנוחה. לנפשנו פדיום משאת ואנחה. והוא ידרוש לציון עיר הנדחה. עד אנה תוגיון נפש נאנחה: השומר שבת הבן עם הבת. לאל ירצו כמנחה על מחבת: רוכב בערבות מלך עולמים. את עמו לשבות אזן בנעימים. במאכלי ערבות במיני מטעמים. במלבושי כבוד זבח משפחה: השומר ואשרי כל חוכה לתשלומי כפל. מאת כל סוכה שוכן בערפל. נחלה לו יזכה בהר ובשפל. נחלה ומנוחה כשמש לו זרחה: השומר כל שומר שבת כדת מחללו. הן הכשר חבת קודש גורלו. ואם יצא חובת היום אשרי לו. אל אל אדון מחוללו. מנחה היא שלוחה: השומר חמדת הימים קראו אלי צור. ואשרי לתמימים אם יהיה נצור. כתר הלומים על ראשם יצור. צור העולמים רוחו בם נחה: השומר זכור את יום השבת לקדשו. קרנו כי גבהה נזר על ראשו. על כן יתן האדם לנפשו. עונג וגם שמחה. בהם למשחה: השומר קודש היא לכם שבת המלכה. אל תוך בתיכם להניח ברכה. בכל מושבותיכם לא תעשו מלאכה. בניכם ובנותיכם עבד וגם שפחה: השומר

יום זה מכבד מכל ימים. כי בו שבת צור עולמים: ששת ימים תעשה מלאכתך. ויום השביעי לאלהיך. שבת לא תעשה בו מלאכה. כי כל עשה ששת ימים: יום זה ראשון הוא למקראי קודש. יום שבתון יום שבת קודש. על כן כל איש ביינו יקדש. על שתי לחם יבצעו תמימים: יום זה

זבול

עתיק. מלח סדומית רובע הקב כפה הקב כל שהוא. רבי נתן הבבלי אומר אף כפת הירדן כל שהוא ואם נתן בה דבש פסלה ואם חסר אחת מכל סמניה חיב מיתה:

רבן שמעון בן גמליאל אומר הצרי אינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף בורית כרשינה למה היא באה כדי לשפות בה את הצפורן כדי שתהא נאה. יין קפריסין למה הוא בא כדי לשרות בו את הצפורן כדי שתהא עזה והלא מי רגלים יפין לה אלא שאין מכניסין מי רגלים במקדש מפני הכבוד:

השיר שהלוים היו אומרים בבית המקדש: ביום הראשון היו אומרים ליי הארץ ומלואה תבל ויושבי בה: בשני היו אומרים גדול יי ומהלל מאוד בעיר אלהינו הר קדשו: בשלישי היו אומרים אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפט: ברביעי היו אומרים אל נקמות יי אל נקמות הופיע: בחמישי היו אומרים הרנינו לאלהים עוזנו הריעו לאלהי יעקב: בששי היו אומרים יי מלך גאות לבש לבש יי עוז התאזר אף תכון תבל בל תמוט: בשבת היו אומרים מזמור שיר ליום השבת מזמור שיר לעתיד לבא ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים:

תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא שנאמר הליכות עולם לו אל תקרי הליכות אלא הלכות:

אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך למודי יי ורב שלום בניך: אל תקרי בניך אלא בוניך: שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול: יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך: למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך: למען בית יי אלהינו אבקשה טוב לך: יי עוז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום:

קדיש דרבנן. ואומרים עלינו. קדיש יתום:

שיר הכבוד

פותחין הארון

חזן אנעים זמירות ושירים אארוג. כי אליך נפשי תערוג:

קהל נפשי חמדה בצל ידך. לדעת כל רז סודך:

ח' מדי דברי בכבודך. הומה לבי אל דודיך:

ק' על כן אדבר בך נכבדות. ושמך אכבד בשירי ידידות:

ח' אספרה כבודך ולא ראיתיך. אדמך אכנך ולא ידעתיך:

ק' ביד נביאיך בסוד עבדיך. דמית הדר כבוד הודך:

ח' גדלתך וגבורתך. כנו לתוקף פעולתך:

ק' דמו אותך ולא כפי ישך. וישוך לפי מעשיך:

ח' המשילוך ברוב חזיונות. הנך אחד בכל דמיונות:

ק' ויחזו בך זקנה ובחרות. ושער ראשך בשיבה ושחרות:

ח' זקנה ביום דין ובחרות ביום קרב. כאיש מלחמות ידיו לו רב:

ק' חבש כובע ישועה בראשו. הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו:

ח' טללי אורות ראשו נמלא. קווצותיו רסיסי לילה:

ק' יתפאר בי כי חפץ בי. והוא יהיה לי לעטרת צבי:

ח' כתם טהור פז דמות ראשו. וחק על מצח כבוד שם קדשו:

ק' לחן ולכבוד צבי תפארה. אמתו לו עטרה עטרה:

ח' מחלפות ראשו כבימי בחורות. קווצותיו תלתלים שחורות:

ק' נוה הצדק צבי תפארתו. יעלה נא על ראש שמחתו:

ח' סגלתו תהי נא בידו עטרת. וצניף מלוכה צבי תפארת:

ק' עמוסים נשאם עטרת ענדם. מאשר יקרו בעיניו כבדם:

ח' פארו עלי ופארי עליו. וקרוב אלי בקראי אליו:

ק' צח ואדום ללבושו אדום. פורה בדרכו בבואו מאדום:

ח' קשר תפלין הראה לעניו. תמונת יי לנגד עיניו:

ק' רוצה בעמו ענוים יפאר. יושב תהלות בם להתפאר:

ח' ראש דברך אמת קורא מראש. דור ודור עם דורשך דרוש:

ק' שית המון שירי נא עליך. ורנתי תקרב אליך:

ח' תהלתי תהי לראשך עטרת. ותפלתי תכון קטרת:

ק' תיקר שירת רש בעיניך. כשיר יושר על קרבניך:

ח' ברכתי תעלה לראש משביר. מחולל ומוליד צדיק כביר:

ק' ובברכתי תנענע לי ראש. ואותה קח לך כבשמים ראש:

ח' יערב נא שיחי עליך. כי נפשי תערוג אליך:

לך יי הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ לך יי הממלכה והמתנשא לכל לראש: מי ימלל גבורות יי ישמיע כל תהלתו:

סדר תקוני שבת

בסעודת שחרית יאמר זה המאמר מהזוהר המסוגל לכמה. המת... מכבוד סעודה זו:

ביומא דשבתא בסעודתא תנינא כתיב אז תתענג על ה' ודאי דההיא שעתא אתגליא עתיקא קדישא וכל עלמין בחדוותא ושלימו וחדוותא דעתיקא עבדינן סעודתא דיליה היא ודאי. בסעודתא תליתאה דשבתא כתיב והאכלתיך נחלת יעקב אביך דא היא סעודתא דזעיר אנפין דהוי בשלימותא וכולהו שיתא יומין מההיא שלימו מתברכין ובעי בר נש למחדי בסעודתיה ולאשלמא אלין סעודתא דאינון סעודתי מהימנותא שלימתא דזרעא קדישא דישראל די מהימנותא ד... דלהון ולא דעמין עו"ג ובגין כך אמר ביני ובין בני ישראל תא חזי בסעודתי אלין אשתמודעין ישראל דאינון בני מלכא דאינון מהיכלא דמלכא. דאינון בני מהימנותא (עלאין). ומאן דפגם חד סעודתא מנייהו אחזי פגימותא לעילא ואחזי גרמיה דלאו מבני מלכא עלאה הוא. דלאו מבני היכלא דמלכא הוא דלאו מזרעא קדישא דישראל הוא. ויהבין עליה חומרא דתלת מילין דינא דגיהנם וכו'. ותא חזי בכולהו שאר זמנין וחגין בעי בר נש למחדי ולמחדי למסכני ואי הוא חדי בלחודוי ולא יהיב למסכני עונשיה סגי דהוא בלחודוי חדי ולא יהיב חדו לאחרא עליה כתיב וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם. ואי איהו בשבתא חדי אף על גב דלא יהיב לאחרא לא יהבין עליה עונשא כשאר זמנין וחגין דכתיב פרש חגיכם פרש חגיכם קאמר ולא פרש שבתכם וכתיב חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי ואלו שבת לא קאמר. ובגין כך כתיב ביני ובין בני ישראל ומשום דכל מהימנותא אשתכח בשבתא יהבין ליה לבר נש נשמתא אחרא נשמתא עילאה נשמתא דכל שלימו בה כדוגמא דעלמא דאתי. ובגין כך אקרי שבת מהו שבת שמא דקודשא בריך הוא שמא דאיהו שלים מכל סטרוי. אמר רבי יוסי ודאי כך הוא ווי ליה לבר נש דלא אשלים חדותא דמלכא קדישא ומאן חדותא דיליה אלין תלת סעודתי מהימנותא. סעודתא דאברהם יצחק ויעקב כלילן בהו. וכלהו חדו על חדו מהימנותא שלימתא מכל סטרוי. תאנא בהדין יומא מתעטרין אבהן וכל בנין ינקין מה דלא הוה כן בכל שאר חגין וזמנין. בהדין יומא חייביא דגיהנם נייחין בהדין יומא כל דינין אתכפין ולא מתערין בעלמא בהדין יומא אורייתא מתעטרא בעטרין שלימין בהדין יומא חדותא ותענוגא אשתמע במאתן וחמשין עלמין. בילא"ו:

ואח"כ יאמר זה

אתקינו סעודתא דמהימנותא. שלימתא חדותא דמלכא קדישא: אתקינו סעודתא דמלכא. דא היא סעודתא דעתיקא קדישא וחקל תפוחין קדישין וזעיר אנפין אתין לסעדא בהדיה:

פיוט להאר"י ז"ל:

א סדר לסעודתא. בצפרא דשבתא. ואזמין בה השתא. עתיקא קדישא:

נ הוריה ישרי בה. בקדושא רבא. ובחמרא טבא. דביה תחדי נפשא:

י שדר לן שופריה. ונחזי ביקריה. ויחזי לן סתריה. דאתאמר בלחישא:

י גלה לן טעמי. דבתריסר נהמי. דאינון את בשמיה. כפילא וקלישא:

צ רורא דלעילא. דביה חיי כלא. ויתרבי חילא. ותסק עד רישא:

ח דו חצדי חקלא. בדבור ובקלא. ומללו כלא. מתיקא כדובשא:

ק דם רבון עלמין. במלין סתימין. תגלון פתגמין. ותימרון חדושא:

ל עטר פתורא. ברזא יקירא. עמיקא וטמירא. ולאו מלתא אוושא:

ואלין

כשמברכין החודש אומרים זה:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתחדש עלינו את החודש הזה לטובה ולברכה. ותתן לנו חיים ארוכים. חיים של שלום. חיים של טובה. חיים של ברכה. חיים של פרנסה. חיים של חילוץ עצמות. חיים שיש בהם יראת שמים ויראת חטא. חיים שאין בהם בושה וכלימה. חיים של עושר וכבוד. חיים שתהא בנו אהבת תורה ויראת שמים. חיים שימלאו כל משאלות לבנו לטובה אמן סלה:

מי שעשה נסים לאבותינו. וגאל אותם מעבדות לחרות. הוא יגאל אותנו בקרוב. ויקבץ נדחינו מארבע כנפות הארץ. חברים כל ישראל ונאמר אמן:

ראש חודש (פלוני) ביום (פלוני) הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה:

יחדשהו הקדוש ברוך הוא עלינו ועל כל עמו בית ישראל. לטובה ולברכה. לששון ולשמחה. לישועה ולנחמה. לפרנסה ולכלכלה. לחיים ולשלום. לשמועות טובות ולבשורות טובות. ולגשמים בעתם. ולרפואה שלימה. ולגאולה קרובה. ונאמר אמן:

אל מלא רחמים שוכן במרומים המצא מנוחה נכונה על כנפי השכינה במעלות קדושים וטהורים כזוהר הרקיע מזהירים את נשמת (פב״פ) שהלך לעולמו (לנקבה שהלכה לעולמה) בעבור שנדבו צדקה בעד הזכרת נשמתו (נשמתה) לכן בעל הרחמים יסתירהו (יסתירה) בסתר כנפיו לעולמים, ויצרור בצרור החיים את נשמתו (נשמתה) ה׳ הוא נחלתו (נחלתה) וינוח (ותנוח) בשלום על משכבו (משכבה) ונאמר אמן:

בשבת שמברכין החודש ור״ח ויום טוב וחנוכה ופורים וכשיש חתן בבית הכנסת וברית מילה אין אומרים אב הרחמים. ובימי הספירה אומרים אף כשמברכין החודש. וכן אומרים בבית האבל:

אב הרחמים שוכן מרומים. ברחמיו העצומים. הוא יפקוד ברחמים החסידים והישרים והתמימים. קהלות הקודש שמסרו נפשם על קדושת השם הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו. מנשרים קלו ומאריות גברו. לעשות רצון קונם וחפץ צורם: יזכרם אלהינו לטובה עם שאר צדיקי עולם. וינקום (לעינינו) נקמת דם עבדיו השפוך: ככתוב בתורת משה איש האלהים הרנינו גוים עמו כי דם עבדיו יקום. ונקם ישיב לצריו וכפר אדמתו עמו: ועל ידי עבדיך הנביאים כתוב לאמר ונקיתי דמם לא נקיתי ויי שוכן בציון: ובכתבי הקודש נאמר למה יאמרו הגוים איה אלהיהם יודע בגוים לעינינו נקמת דם עבדיך השפוך: ואומר כי דורש דמים אותם זכר לא שכח צעקת ענוים: ואומר ידין בגוים מלא גויות מחץ ראש על ארץ רבה: מנחל בדרך ישתה על כן ירים ראש: אשרי וכו׳

כשמברכין בה״ב יאמר הש״ץ זה.

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה אהרן דוד ושלמה הוא יברך את כל) מי שיקבל עליו להתענות תענית שני וחמישי ושני בשכר זה הקב״ה ישמרהו ויצילהו מכל צרה וצוקה ומכל נגע ומחלה וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם ויקבל תפלותיהם ויאזין שועותיהם עם כל ישראל אחיהם ונאמר אמן:

הש״ץ אומר יהללו ומכניסין הספר תורה להיכל ובנוחה יאמר וכו׳. ה״ק.

תפלת מוסף לשבת

בתפלין שמו״ע עד האל הקדוש תמצא לעיל. ואח״כ מתחילין כאן:

תכנת שבת רצית קרבנותיה צוית פרושיה עם סדורי נסכיה. מענגיה לעולם כבוד ינחלו. טועמיה חיים זכו. וגם האוהבים דבריה גדולה בחרו. אז מסיני נצטוו צווי פעליה כראוי: ותצונו יי אלהינו להקריב בה קרבן מוסף שבת כראוי: יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתעלנו בשמחה לארצנו ותטענו בגבולנו: ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו תמידים כסדרם ומוספים כהלכתם. ואת מוסף יום השבת הזה נעשה ונקריב לפניך באהבה כמצות רצונך כמו שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך מפי כבודך כאמור:

וביום השבת שני כבשים בני שנה תמימם ושני עשרונים סלת מנחה בלולה בשמן ונסכו: עלת שבת בשבתו על עלת התמיד ונסכה:

ישמחו במלכותך שומרי שבת וקוראי ענג. עם מקדשי שביעי כלם ישבעו ויתענגו מטובך. ובשביעי רצית בו וקדשתו חמדת ימים אותו קראת זכר למעשה בראשית:

אלהינו ואלהי אבותינו רצה נא במנוחתנו קדשנו במצותיך ותן חלקנו בתורתך שבענו מטובך ושמח נפשנו בישועתך וטהר לבנו לעבדך באמת והנחילנו יי אלהינו באהבה וברצון שבת קדשך. וינוחו בו כל ישראל מקדשי שמך: ברוך אתה יי מקדש השבת: רצה ומודים וכו׳

בחזרת הש״ץ אומרים זה.

כתר יתנו לך יי אלהינו מלאכים המוני מעלה עם עמך ישראל קבוצי מטה יחד כלם קדשה לך ישלשו. כדבר האמור על יד נביאך וקרא זה אל זה ואמר: קדוש קדוש קדוש יי צבאות מלא כל הארץ כבודו: כבודו מלא עולם. משרתיו שואלים זה לזה איה מקום כבודו להעריצו. לעמתם משבחים ואומרים: ברוך כבוד יי ממקומו: ממקומו הוא יפן ברחמיו לעמו ויחון עם המיחדים שמו ערב ובוקר בכל יום תמיד פעמים באהבה שמע אומרים: שמע ישראל יי אלהינו יי אחד: הוא אלהינו הוא אבינו הוא מלכנו הוא מושיענו והוא יושיענו ויגאלנו שנית וישמיענו ברחמיו לעיני כל חי לאמר הן גאלתי אתכם אחרית כראשית להיות לכם לאלהים: אני יי אלהיכם: ובדברי קדשך כתוב לאמר: ימלך יי לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה:

הש״ץ גומר התפלה עד המברך את עמו ישראל בשלום. ק״ש.

קוה אל יי חזק ויאמץ לבך וקוה אל יי: אין קדוש כיי כי אין בלתך ואין צור כאלהינו: כי מי אלוה מבלעדי יי ומי צור זולתי אלהינו:

אין כאלהינו. אין כאדונינו. אין כמלכנו. אין כמושיענו: מי כאלהינו. מי כאדונינו. מי כמלכנו. מי כמושיענו: נודה לאלהינו. נודה לאדונינו. נודה למלכנו. נודה למושיענו: ברוך אלהינו. ברוך אדונינו. ברוך מלכנו. ברוך מושיענו: אתה הוא אלהינו. אתה הוא אדונינו. אתה הוא מלכנו. אתה הוא מושיענו: אתה הוא שהקטירו אבותינו לפניך את קטורת הסמים:

פטום הקטורת הצרי והצפורן החלבנה והלבונה משקל שבעים שבעים מנה. מור וקציעה שבולת נרד וכרכום משקל ששה עשר ששה עשר מנה: הקושט שנים עשר וקלופה שלשה וקנמון תשעה. בורית כרשינה תשעה קבין. יין קפריסין סאין תלתא וקבין תלתא ואם לא מצא יין קפריסין מביא חמר חורין

מלכותו. קרא לשמש ויזרח אור. ראה והתקין צורת הלבנה: שבח נותנים לו כל צבא מרום. תפארת וגדלה. שרפים וחיות ואופני הקודש:

לאל אשר שבת מכל המעשים. ביום השביעי נתעלה וישב על כסא כבודו. תפארת עטה ליום המנוחה עונג קרא ליום השבת. זה שיר שבח של יום השביעי שבו שבת אל מכל מלאכתו ויום השביעי משבח ואומר מזמור שיר ליום השבת טוב להודות ליי. לפיכך יפארו ויברכו לאל כל יצוריו: שבח יקר וגדלה וכבוד יתנו לאל מלך יוצר כל. המנחיל מנוחה לעמו ישראל בקדשתו ביום שבת קודש: שמך יי אלהינו יתקדש וזכרך מלכנו יתפאר בשמים ממעל ועל הארץ מתחת: תתברך מושיענו על כל שבח מעשה ידיך ועל מאורי אור שיצרת המה יפארוך סלה: תתברך עד האל הקדוש תמצא בתפלה של חול:

ישמח משה במתנת חלקו. כי עבד נאמן קראת לו. כליל תפארת בראשו נתת לו. בעמדו לפניך על הר סיני. ושני לחות אבנים הוריד בידו. וכתוב בהם שמירת שבת. וכן כתוב בתורתך:

ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדורותם ברית עולם: ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם כי ששת ימים עשה יי את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש:

ולא נתתו יי אלהינו לגויי הארצות ולא הנחלתו מלכנו לעובדי פסילים וגם במנוחתו לא ישכנו ערלים כי לישראל עמך נתתו באהבה לזרע יעקב אשר בם בחרת:

ישמחו במלכותך שומרי שבת וקוראי עונג עם מקדשי שביעי. כלם ישבעו ויתענגו מטובך ובשביעי רצית בו וקדשתו חמדת ימים אותו קראת זכר למעשה בראשית:

אלהינו ואלהי אבותינו רצה נא במנוחתנו קדשנו במצותיך ותן חלקנו בתורתך שבענו מטובך ושמח נפשנו בישועתך וטהר לבנו לעבדך באמת והנחילנו יי אלהינו באהבה וברצון שבת קדשך. וינוחו בו כל ישראל מקדשי שמך: ברוך אתה יי מקדש השבת: רצה ומודים וכו׳ תמצא לעיל

בחזרת הש״ץ אומרים זה הקדושה:

נקדישך ונעריצך כנועם שיח סוד שרפי קודש המשלשים לך קדושה. ככתוב על יד נביאך וקרא זה אל זה ואמר: קו״ח קדוש קדוש קדוש יי צבאות מלא כל הארץ כבודו: חזן אז בקול רעש גדול אדיר וחזק משמיעים קול מתנשאים לעמת שרפים לעמתם משבחים ואומרים: קו״ח ברוך כבוד יי ממקומו: חזן ממקומך מלכנו תופיע ותמלוך עלינו מהרה כי מחכים אנחנו לך מתי תמלוך בציון בקרוב בימינו לעולם ועד תשכון: תתגדל ותתקדש בתוך ירושלים עירך לדור ודור ולנצח נצחים. ועינינו תראינה מלכותך כדבר האמור בשירי עזך על ידי דוד משיח צדקך: קו״ח ימלוך יי לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה:

הש״ץ גומר התפלה עד המברך את עמו ישראל בשלום. ק״ש:

שיר של יום מזמור שיר ליום השבת:

אתה הראת לדעת כי יי הוא האלהים אין עוד מלבדו:

אין כמוך באלהים אדני ואין כמעשיך: מלכותך מלכות כל עולמים וממשלתך בכל דור ודור: יי מלך יי מלך יי ימלוך לעולם ועד: יי עוז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום: אב

הרחמים היטיבה ברצונך את ציון תבנה חומות ירושלים: כי בך לבד בטחנו מלך אל רם ונשא אדון עולמים:

מוציאין ס״ת ואומרים ויהי בנסוע. בריך שמיה. על הכל. תמצא לעיל:

מי שברך לעולה לתורה

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב הוא יברך את (פב״פ) בעבור שעלה לכבוד המקום לכבוד התורה ולכבוד השבת ובשכר זה הקב״ה ישמרהו ויצילהו מכל צרה וצוקה ומכל נגע ומחלה. וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיו עם כל ישראל אחיו ונאמר אמן:

מי שברך ליולדת

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב הוא יברך את האשה היולדת (פב״פ) ואת בנה הנולד (ואת הילדה הנולדה) לה במזל טוב (ויקרא שמה בישראל פב״פ) בעבור שבעלה נדר לצדקה בשכר זה יגדלו (יגדלה) (לזכר לתורה ו) לחופה ולמעשים טובים ונאמר אמן:

מי שברך לחולה

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד ושלמה הוא ירפא את החולה (החולנית) (פב״פ) בעבור (ספב״פ) נדר מתנה בעבורו (בעבורה) בשכר זה הקב״ה ימלא רחמים עליו (עליה) להחלימו (להחלימה) ולרפאותו (ולרפאותה) ולחזיקו (ולהחזיקה) ולהחיותו (ולהחיותה) וישלח לו (לה) מהרה רפואה שלמה מן השמים לרמ״ח אבריו ושס״ה גידיו (לנקבה לכל איבריה ושס״ה גידיה) בתוך שאר חולי ישראל. רפואת הנפש ורפואת הגוף. שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא השתא בעגלא ובזמן קריב ונאמר אמן:

יקום פורקן מן שמיא חנא וחסדא ורחמי וחיי אריכי ומזוני רויחי וסיעתא דשמיא ובריות גופא ונהורא מעליא. זרעא חיא וקימא זרעא די לא יפסוק ודי לא יבטול מפתגמי אוריתא: למרנן ורבנן חבורתא קדישתא. די בארעא דישראל ודי בבבל. לרישי כלי ולרישי גלותא ולרישי מתיבתא ולדיני דבבא. לכל תלמידיהון ולכל תלמידי תלמידיהון ולכל מאן דעסקין באוריתא. מלכא דעלמא יברך יתהון. יפיש חייהון ויסגא יומיהון ויתן ארכה לשניהון. ויתפרקון וישתזבון מן כל עקה ומן כל מרעין בישין. מרן די בשמיא יהא בסעדהון כל זמן ועדן. ונאמר אמן:

כשמתפלל בלא מנין לא יאמר יקום פורקן זה ולא מי שברך:

יקום פורקן מן שמיא חנא וחסדא ורחמי וחיי אריכי ומזוני רויחי וסיעתא דשמיא ובריות גופא ונהורא מעליא. זרעא חיא וקימא. זרעא די לא יפסוק ודי לא יבטול מפתגמי אוריתא: לכל קהלא קדישא הדין רברביא עם זעריא טפלא ונשיא. מלכא דעלמא יברך יתכון יפיש חייכון ויסגא יומיכון ויתן ארכה לשניכון. ותתפרקון ותשתזבון מן כל עקא ומן כל מרעין בישין. מרן די בשמיא יהא בסעדכון כל זמן ועדן ונאמר אמן:

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב. הוא יברך את כל הקהל הקדוש הזה עם כל קהלות הקודש. הם ונשיהם ובניהם ובנותיהם וכל אשר להם. ומי שמיחדים בתי כנסיות לתפלה. ומי שבאים בתוכם להתפלל. ומי שנותנים נר למאור ויין לקידוש ולהבדלה ופת לאורחים וצדקה לעניים. וכל מי שעוסקים בצרכי צבור באמונה. הקדוש ברוך הוא ישלם שכרם ויסיר מהם כל מחלה וירפא לכל גופם ויסלח לכל עונם. וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם עם כל ישראל אחיהם ונאמר אמן:

שתינו. על כן נודה לשמו ונהללו בפינו. אמרנו ועניננו, אין קדוש כיי: צור בשיר וקול תודה. נברך לאלהינו. על ארץ חמדה טובה. שהנחיל לאבותינו. מזון וצידה, השביע לנפשנו. חסדו גבר עלינו ואמת יי: צור רחם בחסדך. על עמך צורנו. על ציון משכן כבודך זבול בית תפארתנו. בן דוד עבדך, יבא ויגאלנו. רוח אפינו משיח יי: צור יבנה המקדש. עיר ציון תמלא. ושם נשיר שיר חדש. וברננה נעלה. הרחמן הנקדש. יתברך ויתעלה. על כוס יין מלא. כברכת יי: צור:

שחרית לשבת

נשמת כל חי תברך את שמך יי אלהינו ורוח כל בשר תפאר ותרומם זכרך מלכנו תמיד. מן העולם ועד העולם אתה אל. ומבלעדיך אין לנו מלך גואל ומושיע. פודה ומציל ומפרנס ועונה ומרחם בכל עת צרה וצוקה. אין לנו מלך עוזר וסומך אלא אתה. אלהי הראשונים והאחרונים. אלוה כל בריות. אדון כל תולדות. המהלל ברוב התשבחות. המנהג עולמו בחסד. ובריותיו ברחמים: ויי ער הנה לא ינום ולא יישן. המעורר ישנים והמקיץ נרדמים. (מחיה מתים ורופא חולים פוקח עורים וזוקף כפופים) המשיח אלמים. ומתיר אסורים והסומך נופלים והזוקף כפופים. והמפענח נעלמים. ולך לבדך אנחנו מודים. ואלו פינו מלא שירה כים. ולשוננו רנה כהמון גליו. ושפתותינו שבח כמרחבי רקיע. ועינינו מאירות כשמש וכירח. וידינו פרושות כנשרי שמים. ורגלינו קלות כאילות. אין אנחנו מספיקים להודות לך יי אלהינו ואלהי אבותינו ולברך את שמך מלכנו על אחת מאלף אלף אלפי אלפים ורבי רבבות פעמים הטובות נסים ונפלאות שעשית עם אבותינו ועמנו. מלפנים ממצרים גאלתנו יי אלהינו. ומבית עבדים פדיתנו ברעב זנתנו. ובשבע כלכלתנו. מחרב הצלתנו. ומדבר מלטתנו. ומחלים רעים ורבים ונאמנים דליתנו. עד הנה עזרונו רחמיך ולא עזבונו חסדיך יי אלהינו ואל תטשנו יי אלהינו לנצח. על כן אברים שפלגת בנו. ורוח ונשמה שנפחת באפינו. ולשון אשר שמת בפינו. הן הם יודו ויברכו וישבחו ויפארו וישוררו וירוממו ויעריצו ויקדישו וימליכו את שמך מלכנו תמיד. כי כל פה לך יודה. וכל לשון לך תשבע. וכל עין לך תצפה. וכל ברך לך תכרע. וכל קומה לפניך תשתחוה. וכל הלבבות ייראוך. וכל קרב וכליות יזמרו לשמך. כדבר שכתוב כל עצמותי תאמרנה יי מי כמוך, מציל עני מחזק ממנו ועני ואביון מגוזלו. שועת עניים אתה תשמע. צעקת הדל תקשיב ותושיע. מי ידמה לך ומי ישוה לך ומי יערוך לך. האל הגדול הגבור והנורא אל עליון קונה שמים וארץ: נהללך ונשבחך ונפארך ונברך את שם קדשך כאמור. לדוד ברכי נפשי את יי וכל קרבי את שם קדשו:

האל בתעצומות עזך, הגדול בכבוד שמך. הגבור לנצח והנורא בנוראותיך: המלך היושב על כסא רם ונשא:

שוכן עד מרום וקדוש שמו. וכתוב רננו צדיקים ביי לישרים נאוה תהלה: בפי ישרים תתרומם. ובשפתי צדיקים תתברך. ובלשון חסידים תתקדש. ובקרב קדושים תתהלל:

ובמקהלות רבבות עמך בית ישראל ברנה יתפאר שמך מלכנו בכל דור ודור שכן חובת כל היצורים. לפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו להודות להלל לשבח לפאר לרומם להדר ולנצח לברך לעלה ולקלס על כל דברי שירות ותשבחות דוד בן ישי עבדך משיחך:

ובכן ישתבח שמך לעד מלכנו האל המלך הגדול והקדוש בשמים ובארץ. כי לך נאה יי אלהינו ואלהי אבותינו שיר ושבחה הלל וזמרה עוז וממשלה נצח גדלה וגבורה תהלה ותפארת קדשה ומלכות. ברכות והודאות לשמך הגדול והקדוש ומעולם ועד עולם אתה אל: ברוך אתה יי אל מלך גדול ומהלל בתשבחות. אל ההודאות אדון הנפלאות בורא כל הנשמות רבון כל המעשים הבוחר בשירי זמרה מלך יחיד אל חי העולמים: ח"ק

בעשי"ת אומרים כאן שיר המעלות ממעמקים

הזן ברכו את יי המבורך:

קו"ח ברוך יי המבורך לעולם ועד:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם יוצר אור ובורא חשך עשה שלום ובורא את הכל:

הכל יודוך והכל ישבחוך והכל יאמרו אין קדוש כיי: הכל ירוממוך סלה יוצר הכל. האל הפותח בכל יום דלתות שערי מזרח. ובוקע חלוני רקיע. מוציא חמה ממקומה ולבנה ממכון שבתה. ומאיר לעולם כלו וליושביו. שברא במדת הרחמים: המאיר לארץ ולדרים עליה ברחמים. ובטובו מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית: מה רבו מעשיך יי כלם בחכמה עשית מלאה הארץ קנינך: המלך המרומם לבדו מאז. המשבח והמפאר והמתנשא מימות עולם: אלהי עולם ברחמיך הרבים רחם עלינו. אדון עזנו צור משגבנו מגן ישענו משגב בעדנו: אין ערוך לך ואין זולתך אפס בלתך ומי דומה לך: אין ערוך לך יי אלהינו בעולם הזה. ואין זולתך מלכנו לחיי העולם הבא. אפס בלתך גואלנו לימות המשיח. ואין דומה לך מושיענו לתחית המתים:

אל אדון על כל המעשים. ברוך ומבורך בפי כל הנשמה. גדלו וטובו מלא עולם. דעת ותבונה סובבים הודו: המתגאה על חיות הקודש ונהדר בכבוד על המרכבה. זכות ומישור לפני כסאו. חסד ורחמים מלא כבודו: טובים מאורות שברא אלהינו. יצרם בדעת בבינה ובהשכל. כח וגבורה נתן בהם. להיות מושלים בקרב תבל: מלאים זיו ומפיקים נגה. נאה זיום בכל העולם. שמחים בצאתם וששים בבואם. עושים באימה רצון קונם. פאר וכבוד נותנים לשמו. צהלה ורנה לזכר

זהו פזמון של ר' יצחק לוריא זלה"ה נקרבו:

א זמר בשבחין. למיעל גו פתחין. דבחקל תפוחין. דאינון קדישין:
נ זמין לה השתא. בפתורא חדתא. ובמנרתא טבתא. דנהרא על רישין:
י מינא ושמאלא. וביניהו כלה. בקשוטין אזלא. ומנין ולבושין:
י חבק לה בעלה. וביסודא דילה. דעביד ניחא לה. יהא כתיש כתישין:
צ וחין אף עקתין. בטילין ושביתין. ברם אנפין חדתין. ורוחין עם נפשין:
ח דו סגי ייתי. ועל חדא תרתי. נהורא לה ימטי. וברכאן דנפישין:
ק ריבו שושבינין. עבידו תקונין. לאפשא זינין. ונונין עם רחשין:
ל מעבד נשמתין. ורוחין חדתין. בתרתין ובתלתין. ובתלתא שבשין:

ו עטורין שבעין לה. ומלכא דלעילא. דיתעטר כולא. בקדיש קדישין:
ר שימין וסתימין. בגו כל עלמין. ברם עתיק יומין. הלא בטיש בטישין:
י הא רעוא קמה. דישרי על עמה. דיתענג לשמה. במתיקין ודובשין:
א סדר לדרומא. מנרתא דסתימא. ושלחן עם נהמא. בצפונא ארשין:
ב חמרא גו כסא. ומדאני אסא. לארוס וארוסה. להתקפא חלשין:
ן עטר לון כתרין. במלין יקירין. בשבעין עטורין. דעל גבי חמשין:
ש כינתא תתעטר. בשית נהמי לסטר. בווין תתקטר. וזינין דכנישין:
ש ביתין ושביקין. מסאבין דרחיקין. חבילין דמעיקין. וכל זיני חרשין:

ויהא רעוא מן קדם עתיקא קדישא דכל קדישין טמירא דכל טמירין סתימא דכלא דיתמשך טלא עילאה מניה למליא רישיה דזעיר אנפין ולהטיל לחקל תפוחין קדישין בנהירו דאנפין ברעוא ובחדותא דכלא ויתמשך מן קדם עתיקא קדישא דכל קדישין טמירא דכל טמירין סתימא דכלא רעותא ורחמי חנא וחסדא בנהירו עילאה ברעותא וחדוה עלי ועל כל בני ביתי ועל כל הנלוים עלי ועל כל בני ישראל עמיה ויפרקינן מכל עקתין בישין דייתון לעלמא ויזמין ויתיהב לנא מזונא ופרנסתא טבתא בלי צרה ועקתא מסולא דכל מזוני ביה תליא וישיזבינן מעינא בישא ומחרבא דמלאך המות ומדינה של גיהנם וייתי לנא ולכל נפשתנא חנא וחסדא וחיי אריכי ומזוני רויחי ורחמי מן קדמיה אמן. כן יהי רצון. אמן ואמן:

קידוש ליל שבת

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו הריני מוכן ומזומן לקיים מצות עשה לקדש על היין כדכתיב זכור ושמור זכרהו על היין:

בלחש ויהי ערב ויהי בוקר:

יום הששי ויכלו השמים והארץ וכל צבאם: ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה וישבות ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה: ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אתו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות:

על היין סברי מרנן ורבנן ורבותי:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו ורצה בנו ושבת קדשו באהבה וברצון הנחילנו זכרון למעשה בראשית. (כי הוא יום) תחלה למקראי קודש זכר ליציאת מצרים. (כי בנו בחרת ואותנו קדשת מכל העמים). ושבת קדשך באהבה וברצון הנחלתנו: ברוך אתה יי מקדש השבת:

זמירות ליל שבת

כל מקדש שביעי כראוי לו. כל שומר שבת כדת מחללו. שכרו הרבה מאד על פי פעלו. איש על מחנהו ואיש על דגלו: אוהבי יי המחכים בבנין אריאל. ביום השבת שישו ושמחו כמקבלי מתן נחליאל. גם שאו ידיכם קודש ואמרו לאל. ברוך יי אשר נתן מנוחה לעמו ישראל: דורשי יי זרע אברהם אוהבו. המאחרים לצאת מן השבת וממהרים לבא. שמחים לשמרו ולערב עירובו. זה היום עשה יי נגילה ונשמחה בו: זכרו תורת משה במצות שבת גרוסה. חרותה ליום השביעי ככלה בין רעותיה משבצה. טהורים יירשוה ויקדשוה במאמר כל אשר עשה. ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה: יום קדוש הוא מבאו ועד צאתו. כל זרע יעקב יכבדוהו כדבר המלך ודתו. לנוח בו ולשמוח בתענוג אכול ושתו. כל עדת ישראל יעשו אותו: משך חסדך ליודעיך אל קנא ונוקם. נוטרי ליום השביעי זכור ושמור להקם. שמחם בבנין שלם באור פניך תבהיקם. ירוין מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם: עזור לשובתים בשביעי בחריש ובקציר עולמים. פוסעים בו פסיעה קטנה סועדים בו לברך שלש פעמים. צדקתם תצהיר כאור שבעה הימים. יי אלהי ישראל אהבת תמים. יי אלהי ישראל תשועת עולמים:

מנוחה ושמחה אור ליהודים. יום שבתון יום מחמדים. שומריו וזוכריו המה מעידים. כי לששה כל ברואים ועומדים: שמי שמים ארץ וימים. כל צבא מרום גבוהים ורמים. תנין ואדם וחית ראמים. כי ביה יי צור עולמים: הוא אשר דבר לעם סגולתו. שמור לקדשו מבואו ועד צאתו. שבת קודש יום חמדתו. כי בו שבת אל מכל מלאכתו: במצות שבת אל יחליצך. קום קרא אליו יחיש לאמצך. נשמת כל חי וגם נעריצך. אכול בשמחה כי כבר רצך: במשנה לחם וקדוש רבה. ברוב מטעמים ורוח נדיבה. יזכו לרב טוב המתענגים בה. בביאת גואל לחיי עולם הבא:

י ה רבון עלם ועלמיא. אנת הוא מלכא מלך מלכיא. עובד גבורתך ותמהיא. שפר קדמך להחויא: יה רבון

ש בחין אסדר צפרא ורמשא. לך אלהא קדישא די ברא כל נפשא. עירין קדישין ובני אנשא. חיות ברא ועופי שמיא: יה רבון

ר ברבין עובדך ותקיפין. מכיך רמיא וזקיף כפיפין. לו יחיה גבר שנין אלפין. לא יעול גבורתך בחשבניא: יה רבון

א להא די ליה יקר ורבותא. פרוק ית ענך מפום אריותא. ואפיק ית עמך מגו גלותא. עמך די בחרת מכל אמיא: יה רבון

ל מקדשך תוב ולקודש קודשין. אתר די ביה יחדון רוחין ונפשין. ויזמרון לך שירין ורחשין. בירושלם קרתא דשופריא: יה רבון

צור משלו אכלנו. ברכו אמוני. שבענו והותרנו כדבר יי: הזן את עולמו. רוענו אבינו. אכלנו את לחמו ויינו:

למי מכשול: יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך: למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך: למען בית יי אלהינו אבקשה טוב לך: יי עוז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום:

קדיש דרבנן. עלינו. ק"י. אדון עולם.

כשבא מבית הכנסת לביתו יאמר זה:

שלום עליכם מלאכי השרת מלאכי עליון ממלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא: ג"פ

בואכם לשלום מלאכי השלום מלאכי עליון ממלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא: ג"פ

ברכוני לשלום מלאכי השלום מלאכי עליון ממלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא: ג"פ

צאתכם לשלום מלאכי השלום מלאכי עליון ממלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא: ג"פ

כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך:

יי ישמר צאתך ובואך מעתה ועד עולם:

רבון כל העולמים אדון כל הנשמות אדון השלום מלך אביר מלך ברוך מלך גדול מלך דובר שלום מלך הדור מלך ותיק מלך זך מלך חי העולמים מלך טוב ומטיב מלך יחיד ומיוחד מלך כביר מלך לובש רחמים מלך מלכי המלכים מלך נשגב מלך סומך נופלים מלך עושה מעשה בראשית מלך פודה ומציל מלך צח ואדום מלך קדוש מלך רם ונשא מלך שומע תפלה מלך תמים דרכו: מודה אני לפניך יי אלהי ואלהי אבותי על כל החסד אשר עשית עמדי ואשר אתה עתיד לעשות עמי ועם כל בני ביתי ועם כל בריותיך בני בריתי. וברוכים הם מלאכיך הקדושים והטהורים שעושים רצונך: אדון השלום מלך שהשלום שלו ברכני בשלום ותפקיד אותי ואת כל בני ביתי וכל עמך בית ישראל לחיים טובים ולשלום: מלך עליון על כל צבא מרום יוצרנו יוצר (כל מעשה) בראשית אחלה פניך המאירים שתזכה אותי ואת כל בני ביתי למצא חן ושכל טוב בעיניך ובעיני כל בני אדם וחוה ובעיני כל רואינו לעבודתך. ותסלח ותמחל לנו ולזרענו על כל פשעינו וחטאתינו ועונותינו) וזכנו לקבל שבתות מתוך רוב שמחה מתוך עושר וכבוד ומתוך מיעוט עונות והסר ממני ומכל בני ביתי ומכל עמך בית ישראל כל מיני חולי וכל מיני מדוה וכל מיני דלות ועניות ואביונות ותן בנו יצר טוב לעבדך באמת וביראה ובאהבה ונהיה מכבדים בעיניך ובעיני כל רואינו כי אתה הוא מלך הכבוד כי לך נאה כי לך יאה: אנא מלך מלכי המלכים צוה למלאכיך מלאכי השרת משרתי עליון שיפקדוני ברחמים ויברכוני בבואם לביתי ביום קדשנו כי הדלקתי נרותי והצעתי מטתי והחלפתי שמלותי לכבוד יום השבת ובאתי לביתך להפיל תחנתי לפניך שתעביר אנחתי ואעיד אשר בראת בששה ימים כל היצור ואשנה ואשלש עוד להעיד על כוסי בתוך שמחתי כאשר צויתני לזכרו ולהתענג ביתר נשמתי אשר נתת בי: בו אשבות כאשר צויתני לשרתך וכן אגיד גדלתך ברנה ושויתי יי לקראתי שתרחמני עוד בגלותי לגאלני לעורר לבי לאהבתך. ואז אשמור פקודיך וחקיך בלי עצב ואתפלל כדת כראוי וכנכון: מלאכי השלום בואכם לשלום ברכוני לשלום ואמרו ברוך לשלחני הערוך. וצאתכם לשלום מעתה ועד עולם אמן סלה:

אשת חיל מי ימצא ורחוק מפנינים מכרה: בטח בה לב בעלה ושלל לא יחסר: גמלתהו טוב ולא רע כל ימי חייה: דרשה צמר ופשתים ותעש בחפץ כפיה: היתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה: ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה וחוק לנערתיה: זממה שדה ותקחהו מפרי כפיה נטעה כרם: חגרה בעוז מתניה ותאמץ זרועותיה: טעמה כי טוב סחרה לא יכבה בלילה נרה: ידיה שלחה בכישור וכפיה תמכו פלך: כפה פרשה לעני וידיה שלחה לאביון: לא תירא לביתה משלג כי כל ביתה לבש שנים: מרבדים עשתה לה שש וארגמן לבושה: נודע בשערים בעלה בשבתו עם זקני ארץ: סדין עשתה ותמכור וחגור נתנה לכנעני: עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון: פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה: צופיה הליכות ביתה ולחם עצלות לא תאכל: קמו בניה ויאשרוה בעלה ויהללה: רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלנה: שקר החן והבל היופי אשה יראת יי היא תתהלל: תנו לה מפרי ידיה ויהללוה בשערים מעשיה:

תקוני שבת

זכור את יום השבת לקדשו. ר' יצחק פתח ואמר כתיב ויברך אלהים את יום השביעי. וכתיב במן ששת ימים תלקטוהו וביום השביעי שבת לא יהיה בו. וכיון דלא משתכחי ביה מזונא מה ברכתא אשתכח ביה אלא הכי תני כל ברכאן דלעילא ותתא ביומא שביעאה תליין ותנא אמאי לא אשתכח מנא ביומא שביעאה משום דהאי יומא מתברכין מניה כל שיתא יומין עילאין וכל חד וחד יהיב מזונא לתתא כל חד ביומוי מההיא ברכה דמתברכין ביומא שביעאה. בגין כך מאן דאיהו בדרגא דמהימנותא בעי לסדרא פתורא בליליא דשבתא בגין דיתברך פתוריה כל אינון שתא יומין דהא בההוא זמנא אזדמן ברכאן לאתברכא כל שתא יומין דשבתא וברכתא לא אשתכח בפתורא רקניא ועל דא בעי לסדרא פתוריה בלילי דשבתא בנהמא ומזונא. רבי יצחק אמר אפילו ביומא דשבתא נמי. רבי יהודה אמר בעי לאתענגא בהאי יומא ולמיכל תלת סעודתי בשבתא בגין דישתכח שבעא וענוגא בהאי יומא בעלמא. רבי אבא אמר לאזדמנא ברכתא באינון יומין דלעילא דמתברכאן מהאי יומא והאי יומא מליא רישיה דזעיר אנפין מטלא דנחית מעתיקא קדישא סתימא דכולא ואטיל לתקלא דתפוחין קדישין תלת זמנין מכד עייל שבתא בגין דיתברכון כלהו כחדא וע"ד בעי בר נש לאתענגא תלת זמנין אלין דהא בהא תליא מהימנותא דלעילא בעתיקא קדישא ובז"א ובחקלא דתפוחין ובעי בר נש לאתענגא בהו ולמחדי בהו ומאן דגרע סעודתא מנייהו אחזי פגימותא לעילא ועונשיה דההוא ב"נ סגי בגיני כך בעי לסדרא פתוריה תלת זמני מכד עייל שבתא ולא ישתכח פתוריה ריקניא ותשרי ברכתא עליה כל שאר יומין דשבתא ובהאי מלה אחזי ותלי מהימנותא לעילא: ר' שמעון אמר האי מאן דאשלים תלת סעודתי בשבתא קלא נפיק ומכריז עליה אז תתענג על ה' דא היא סעודתא חדא לקבל עתיקא קדישא דכל קדישין והרכבתיך על במתי ארץ דא היא סעודתא תניינא לקבל חקלא דתפוחין קדישין והאכלתיך נחלת יעקב אביך דא היא שלימו דאשתלים בזעיר אנפין ולקבלייהו בעי לאשלמא סעודתי ובעי לאתענגא בכולהו סעודתין ולמחדי בכל חד וחד מנייהו משום דאיהו מהימנותא שלימתא ובגין כך שבתא אתיקר מכל שאר זמנין וחגין משום דכלא ביה אשתכח ולא אשתכח הכי בכלהו זמני וחגי. א"ר חייא בגין כך משום דאשתכח כלא ביה אידכר תלת זמנין דכתיב ויכל אלהים ביום השביעי וישבות ביום השביעי ויברך אלהים את יום השביעי. ר' אבא כד הוה יתיב בסעודתא דשבתא הוי חדי בכל חד וחד והוה אמר דא איהו סעודתא קדישא דעתיקא קדישא סתימא דכלהו. בסעודתא אחרא הוה אמר דא היא סעודתא דקב"ה וכן בכולהו סעודתי (והוי חדי בכל חד וחד) כד הוה אשלים סעודתיה אמר אשלימו סעודתי דמהימנותא. ר"ש הוה אמר הכי אתקינו סעודתא דמהימנותא אתקינו סעודתיה דמלכא. וכד הוה יתיב הוו מכרזי עליה אז תתענג על ה' והרכבתיך על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך. א"ר אלעזר לאבוי אלין סעודתי היך מתתקנן אמר ליה ליליא דשבתא כתיב והרכבתיך על במתי ארץ. ביה בליליא מתברכא מטרוניתא וכלהו חקל תפוחין ומתברכא פתוריה דב"נ ונשמתא אתוספת והחיא ליליא חדוה דמטרוניתא הוי ובעי בר נש למחדי בחדוותא ולמיכל סעודתא דמטרוניתא:

אתקינו סעודתא דמהימנותא שלימתא חדותא דמלכא קדישא. אתקינו סעודתא דמלכא דא היא סעודתא דחקל תפוחין קדישין וזעיר אנפין ועתיקא קדישא אתיין לסעדא בהדה:

אויב דבר וחרב ורעב ויגון. והסר שטן מלפנינו ומאחרינו. ובצל כנפיך תסתירנו. כי אל שומרנו ומצילנו אתה. כי אל מלך חנון ורחום אתה. ושמור צאתנו ובואנו לחיים ולשלום מעתה ועד עולם: ופרוש ברוך אתה יי שומר עמו ישראל לעד:

לשבת ופרוש עלינו סכת רחמים וחיים ושלום: ברוך אתה יי הפורש סכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים:

ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדורותם ברית עולם: ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם כי ששת ימים עשה יי את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש: ח"ק

ברוך יי לעולם אמן ואמן: ברוך יי מציון שכן ירושלים הללויה: ברוך יי אלהים אלהי ישראל עשה נפלאות לבדו: וברוך שם כבודו לעולם וימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן: יהי כבוד יי לעולם ישמח יי במעשיו: יהי שם יי מבורך מעתה ועד עולם: כי לא יטוש יי את עמו בעבור שמו הגדול: כי הואיל יי לעשות אתכם לו לעם: וירא כל העם ויפלו על פניהם ויאמרו יי הוא האלהים יי הוא האלהים: והיה יי למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה יי אחד ושמו אחד: יהי חסדך יי עלינו כאשר יחלנו לך: הושיענו יי אלהינו וקבצנו מן הגוים להודות לשם קדשך להשתבח בתהלתך: כל גוים אשר עשית יבאו וישתחוו לפניך אדני ויכבדו לשמך: כי גדול אתה ועשה נפלאות אתה אלהים לבדך: ואנחנו עמך וצאן מרעיתך נודה לך לעולם לדור ודור נספר תהלתך: ברוך יי ביום. ברוך יי בלילה. ברוך יי בשכבנו. ברוך יי בקומנו: כי בידך נפשות החיים והמתים. אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש: בידך אפקיד רוחי פדיתה אותי יי אל אמת: אלהינו שבשמים יחד שמך וקים מלכותך תמיד ומלוך עלינו לעולם ועד:

יראו עינינו וישמח לבנו ותגל נפשנו בישועתך באמת באמר לציון מלך אלהיך. יי מלך יי מלך יי ימלוך לעולם ועד: כי המלכות שלך היא ולעולמי עד תמלוך בכבוד כי אין לנו מלך אלא אתה: ברוך אתה יי המלך בכבודו תמיד ימלוך עלינו לעולם ועד ועל כל מעשיו: ח"ק שמו"ע של חול תמלה לעיל שמו"ע עד האל הקדוש תמלה כדף ואו

אתה קדשת את יום השביעי לשמך. תכלית מעשה שמים וארץ. וברכתו מכל הימים. וקדשתו מכל הזמנים. וכן כתוב בתורתך:

ויכלו השמים והארץ וכל צבאם: ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה וישבות ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה: ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אתו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות:

ישמחו במלכותך שומרי שבת וקוראי עונג עם מקדשי שביעי. כלם ישבעו ויתענגו מטובך ובשביעי רצית בו וקדשתו חמדת ימים אותו קראת זכר למעשה בראשית:

אלהינו ואלהי אבותינו רצה נא במנוחתנו קדשנו במצותיך ותן (ושים) חלקנו בתורתך שבענו מטובך ישמח נפשנו בישועתך וטהר לבנו לעבדך באמת. והנחילנו יי אלהינו באהבה וברצון שבת קדשך. (וישמחו בך ישראל אוהבי שמך) וינוחו בה כל ישראל מקדשי שמך: ברוך אתה יי מקדש השבת:

רצה ומודים וכו' תמצא בתפלת שחרית כחול: הש"ץ אומר ויכלו ואח"כ מתחיל כאן:

ברוך אתה יי אלהינו ואלהי אבותינו אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב האל הגדול הגבור והנורא אל עליון קונה שמים וארץ:

יחיד מתחיל מגן אבות בדברו מחיה מתים במאמרו האל (בש"ת המלך) הקדוש שאין כמוהו המניח לעמו ביום שבת קדשו כי בם רצה להניח להם לפניו נעבוד ביראה ופחד ונודה לשמו בכל יום תמיד מעין הברכות. אל (ורוב) ההודאות אדון השלום מקדש השבת ומברך שביעי ומניח בקדושה לעם מדושני עונג זכר למעשה בראשית: אלהינו וכו'. ק"ש

א"א במה מדליקין ביו"ט שחל בערב שבת. ובשבת חוה"מ. וכן יוה"כ ויו"ט שחל בשבת א"א:

במה מדליקין ובמה אין מדליקין. אין מדליקין לא בלכש ולא בחוסן ולא בכלך. ולא בפתילת האידן. ולא בפתילת המדבר. ולא בירוקה שעל פני המים. לא בזפת. ולא בשעוה. ולא בשמן קיק. ולא בשמן שרפה. ולא באליה. ולא בחלב. נחום המדי אומר מדליקין בחלב מבושל. וחכמים אומרים אחד מבושל ואחד שאינו מבושל אין מדליקין בו: (ב) אין מדליקין בשמן שרפה ביום טוב. רבי ישמעאל אומר אין מדליקין בעטרן מפני כבוד השבת. וחכמים מתירין בכל השמנים בשמן שומשמין בשמן אגוזים בשמן צנונות בשמן דגים בשמן פקועות בעטרן ובנפט. רבי טרפון אומר אין מדליקין אלא בשמן זית בלבד: (ג) כל היוצא מן העץ אין מדליקין בו אלא פשתן. וכל היוצא מן העץ אינו מטמא טומאת אהלים אלא פשתן: פתילת הבגד שקפלה ולא הבהבה. רבי אליעזר אומר טמאה היא ואין מדליקין בה. רבי עקיבא אומר טהורה היא ומדליקין בה: (ד) לא יקוב אדם שפופרת של ביצה וימלאנה שמן ויתננה על פי הנר. בשביל שתהא מנטפת. ואפילו היא של חרס. ורבי יהודה מתיר. אבל אם חברה היוצר מתחלה מותר מפני שהיא כלי אחד: לא ימלא אדם קערה שמן ויתננה בצד הנר ויתן ראש הפתילה בתוכה בשביל שתהא שואבת. ורבי יהודה מתיר: (ה) המכבה את הנר מפני שהוא מתירא מפני גוים מפני לסטים מפני רוח רעה או בשביל החולה שיישן פטור. כחס על הנר כחס על השמן כחס על הפתילה חיב. רבי יוסי פוטר בכלן חוץ מן הפתילה מפני שהוא עושה פחם: (ו) על שלש עברות נשים מתות בשעת לדתן. על שאינן זהירות בנדה בחלה ובהדלקת הנר: (ז) שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשכה. עשרתם ערבתם הדליקו את הנר. ספק חשכה ספק אינה חשכה אין מעשרין את הודאי. ואין מטבילין את הכלים. ואין מדליקין את הנרות. אבל מעשרין את הדמאי. ומערבין. וטומנין את החמין:

תניא אמר רבי חנינא חייב אדם למשמש בגדיו בערב שבת עם חשכה שמא ישכח ויצא: אמר רב יוסף הלכתא רבתא לשבתא:

אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך למודי יי. ורב שלום בניך. אל תקרי בניך אלא בוניך: שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו

תִּפְאַרְתֵּךְ עַמִּי. עַל יַד בֶּן יִשַׁי בֵּית הַלַּחְמִי. קָרְבָה אֶל נַפְשִׁי גְאָלָהּ: לכה

הִתְעוֹרְרִי הִתְעוֹרְרִי. כִּי בָא אוֹרֵךְ קוּמִי אוֹרִי. עוּרִי עוּרִי שִׁיר דַּבֵּרִי. כְּבוֹד יְיָ עָלַיִךְ נִגְלָה: לכה

לֹא תֵבֹשִׁי וְלֹא תִכָּלְמִי. מַה תִּשְׁתּוֹחֲחִי וּמַה תֶּהֱמִי. בָּךְ יֶחֱסוּ עֲנִיֵּי עַמִּי. וְנִבְנְתָה עִיר עַל תִּלָּהּ: לכה

וְהָיוּ לִמְשִׁסָּה שֹׁאסָיִךְ. וְרָחֲקוּ כָּל מְבַלְּעָיִךְ. יָשִׂישׂ עָלַיִךְ אֱלֹהָיִךְ. כִּמְשׂוֹשׂ חָתָן עַל כַּלָּה: לכה

יָמִין וּשְׂמֹאל תִּפְרוֹצִי. וְאֶת יְיָ תַּעֲרִיצִי. עַל יַד אִישׁ בֶּן פַּרְצִי. וְנִשְׂמְחָה וְנָגִילָה: לכה

בּוֹאִי בְשָׁלוֹם עֲטֶרֶת בַּעְלָהּ. גַּם בְּרִנָּה (ביו"ט וּבְשִׂמְחָה) וּבְצָהֳלָה. תּוֹךְ אֱמוּנֵי עַם סְגֻלָּה. בּוֹאִי כַלָּה בּוֹאִי כַלָּה. ואומר בלחש פ"ג בּוֹאִי כַלָּה שַׁבָּת מַלְכְּתָא: לכה

מזמור שיר ליום השבת וכו'. ק"י:

כְּגַוְנָא דְאִינּוּן מִתְיַחֲדִין לְעֵילָּא (בְּאֶחָד) אוּף הָכִי אִיהִי אִתְיַחֲדַת לְתַתָּא בְּרָזָא דְאֶחָד לְמֶהֱוֵי עִמְּהוֹן לְעֵילָּא חַד לָקֳבֵל חַד קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא אֶחָד לְעֵילָּא לָא יָתִיב עַל כּוּרְסַיָּא דִּיקָרֵיהּ עַד דְּאִיהִי אִתְעֲבִידַת בְּרָזָא דְאֶחָד כְּגַוְנָא דִילֵיהּ לְמֶהֱוֵי אֶחָד בְּאֶחָד וְהָא אוֹקִימְנָא רָזָא דַיְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד:

רָזָא דְשַׁבָּת אִיהִי שַׁבָּת דְּאִתְאַחֲדַת בְּרָזָא דְאֶחָד לְמִשְׁרֵי עֲלָהּ רָזָא דְאֶחָד צְלוֹתָא דְמַעֲלֵי שַׁבַּתָּא דְהָא אִתְאַחֲדַת כּוּרְסַיָּא יַקִּירָא קַדִּישָׁא בְּרָזָא דְאֶחָד. וְאִתְתַּקְנַת לְמִשְׁרֵי עֲלָהּ מַלְכָּא קַדִּישָׁא עִלָּאָה. כַּד עַיֵּיל שַׁבַּתָּא אִיהִי אִתְיַחֲדַת וְאִתְפָּרְשַׁת מִסִּטְרָא אָחֳרָא. וְכָל דִּינִין מִתְעַבְּרִין מִנַּהּ וְאִיהִי אִשְׁתְּאָרַת בְּיִחוּדָא דִנְהִירוּ קַדִּישָׁא וְאִתְעַטְּרַת בְּכַמָּה עִטְרִין לְגַבֵּי מַלְכָּא קַדִּישָׁא וְכָל שׁוּלְטָנֵי רוּגְזִין וּמָארֵי דְדִינָא כֻּלְּהוּ עַרְקִין וְאִתְעַבְּרוּ מִנָּהּ וְלֵית שׁוּלְטָנָא אָחֳרָא בְּכֻלְּהוּ עָלְמִין וְאַנְפָּהָא נְהִירִין בִּנְהִירוּ עִלָּאָה וְאִתְעַטְּרַת לְתַתָּא בְּעַמָּא קַדִּישָׁא. וְכֻלְּהוֹן מִתְעַטְּרִין בְּנִשְׁמָתִין חַדְתִּין כְּדֵין שֵׁירוּתָא דִצְלוֹתָא לְבָרְכָא לָהּ בְּחֶדְוָה בִּנְהִירוּ דְאַנְפִּין: (וברכו כו')

אם מתפלל ביחידות יאמר זה אחר כניסיו דאנפין:

ולומר ברכו את יי המבורך. את דיקא דא שבת דמעלי שבתא. ברוך יי המבורך. דא אפיקו דברכאן ממקורא דחיי ואתר דנפיק מניה כל שקיו לאשקיא לכולא ובגין דאיהו מקורא ברזא דאת קימא קרינן ליה המבורך איהו מבועא דבירא וכיון דמטאן התם הא כלהו לעולם ועד ודא איהו ברוך יי המבורך לעולם ועד:

קודם תפלת ערבית יאמר זה:

לשם יחוד קוב"ה וכו' הריני בא להתפלל תפלת ערבית שתיקן יעקב אבינו ע"ה לתקן שרשה במקור עליון ויהי נועם וכו':

תפלת ערבית

בחול קודם והוא רחום יאמר זה:

שיר המעלות הנה ברכו את יי כל עבדי יי העומדים בבית יי בלילות: שאו ידיכם קודש וברכו את יי: יברכך יי מציון עושה שמים וארץ: ג"פ יי צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה: ג"פ יי צבאות אשרי אדם בוטח בך: ג"פ יי הושיעה המלך יעננו ביום קראנו: הושיעה את עמך וברך את נחלתך ורעם ונשאם עד העולם: מי יתן מציון ישועת ישראל בשוב יי שבות עמו יגל יעקב ישמח ישראל: בשלום יחדיו אשכבה ואישן כי אתה יי לבדד לבטח תושיבני: יומם יצוה יי חסדו ובלילה שירה עמי תפלה לאל חיי: ותשועת צדיקים מיי מעוזם בעת צרה: ויעזרם יי ויפלטם יפלטם מרשעים ויושיעם כי חסו בו. ח"ק:

בחול וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל חֲמָתוֹ: יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ:

בשבת ויו"ט מתחילין כאן

חזן בָּרְכוּ אֶת יְיָ הַמְבֹרָךְ:

ק"ח בָּרוּךְ יְיָ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בִּדְבָרוֹ מַעֲרִיב עֲרָבִים בְּחָכְמָה פּוֹתֵחַ שְׁעָרִים וּבִתְבוּנָה מְשַׁנֶּה עִתִּים וּמַחֲלִיף אֶת הַזְּמַנִּים וּמְסַדֵּר אֶת הַכּוֹכָבִים בְּמִשְׁמְרוֹתֵיהֶם בָּרָקִיעַ כִּרְצוֹנוֹ. בּוֹרֵא יוֹם וָלָיְלָה גּוֹלֵל אוֹר מִפְּנֵי חֹשֶׁךְ וְחֹשֶׁךְ מִפְּנֵי אוֹר. וּמַעֲבִיר יוֹם וּמֵבִיא לָיְלָה וּמַבְדִּיל בֵּין יוֹם וּבֵין לָיְלָה יְיָ צְבָאוֹת שְׁמוֹ: אֵל חַי וְקַיָּם תָּמִיד יִמְלוֹךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּעֲרִיב עֲרָבִים:

אַהֲבַת עוֹלָם בֵּית יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ אָהָבְתָּ. תּוֹרָה וּמִצְוֹת חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים אוֹתָנוּ לִמַּדְתָּ. עַל כֵּן יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּשָׁכְבֵנוּ וּבְקוּמֵנוּ נָשִׂיחַ בְּחֻקֶּיךָ וְנִשְׂמַח בְּדִבְרֵי תוֹרָתֶךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ לְעוֹלָם וָעֶד. כִּי הֵם חַיֵּינוּ וְאֹרֶךְ יָמֵינוּ. וּבָהֶם נֶהְגֶּה יוֹמָם וָלָיְלָה: וְאַהֲבָתְךָ אַל תָּסִיר מִמֶּנּוּ לְעוֹלָמִים: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אוֹהֵב עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

קריאת שמע ממלא כתפלת שחרית כמו עמוד סג:

אֱמֶת וֶאֱמוּנָה כָּל זֹאת וְקַיָּם עָלֵינוּ כִּי הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאֵין זוּלָתוֹ וַאֲנַחְנוּ יִשְׂרָאֵל עַמּוֹ הַפּוֹדֵנוּ מִיַּד מְלָכִים מַלְכֵּנוּ הַגּוֹאֲלֵנוּ מִכַּף כָּל הֶעָרִיצִים הָאֵל הַנִּפְרָע לָנוּ מִצָּרֵינוּ וְהַמְשַׁלֵּם גְּמוּל לְכָל אֹיְבֵי נַפְשֵׁנוּ. הָעֹשֶׂה גְדוֹלוֹת עַד אֵין חֵקֶר נִסִּים וְנִפְלָאוֹת עַד אֵין מִסְפָּר. הַשָּׂם נַפְשֵׁנוּ בַּחַיִּים וְלֹא נָתַן לַמּוֹט רַגְלֵנוּ. הַמַּדְרִיכֵנוּ עַל בָּמוֹת אוֹיְבֵינוּ וַיָּרֶם קַרְנֵנוּ עַל כָּל שֹׂנְאֵינוּ. הָעֹשֶׂה לָנוּ נִסִּים וּנְקָמָה בְּפַרְעֹה אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים בְּאַדְמַת בְּנֵי חָם. הַמַּכֶּה בְעֶבְרָתוֹ כָּל בְּכוֹרֵי מִצְרָיִם וַיּוֹצֵא אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם לְחֵרוּת עוֹלָם. הַמַּעֲבִיר בָּנָיו בֵּין גִּזְרֵי יַם סוּף אֶת רוֹדְפֵיהֶם וְאֶת שׂוֹנְאֵיהֶם בִּתְהוֹמוֹת טִבַּע וְרָאוּ בָנָיו גְּבוּרָתוֹ שִׁבְּחוּ וְהוֹדוּ לִשְׁמוֹ: וּמַלְכוּתוֹ בְּרָצוֹן קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְךָ עָנוּ שִׁירָה בְּשִׂמְחָה רַבָּה וְאָמְרוּ כֻלָּם:

מִי כָמֹכָה בָּאֵלִים יְיָ מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה פֶלֶא: מַלְכוּתְךָ רָאוּ בָנֶיךָ בּוֹקֵעַ יָם לִפְנֵי מֹשֶׁה זֶה אֵלִי עָנוּ וְאָמְרוּ: יְיָ יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד: וְנֶאֱמַר כִּי פָדָה יְיָ אֶת יַעֲקֹב וּגְאָלוֹ מִיַּד חָזָק מִמֶּנּוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ גָּאַל יִשְׂרָאֵל:

הַשְׁכִּיבֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְשָׁלוֹם וְהַעֲמִידֵנוּ מַלְכֵּנוּ לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם. וּפְרוֹשׂ עָלֵינוּ סֻכַּת שְׁלוֹמֶךָ וְתַקְּנֵנוּ בְּעֵצָה טוֹבָה מִלְּפָנֶיךָ. וְהוֹשִׁיעֵנוּ מְהֵרָה לְמַעַן שְׁמֶךָ. וְהָגֵן בַּעֲדֵנוּ. וְהָסֵר מֵעָלֵינוּ

אל מחוז חפצם: יודו ליי חסדו ונפלאותיו לבני אדם:
וירוממוהו בקהל עם ובמושב זקנים יהללוהו:
ישם נהרות למדבר ומוצאי מים לצמאון: ארץ
פרי למלחה מרעת יושבי בה: ישם מדבר לאגם
מים וארץ ציה למוצאי מים: ויושב שם רעבים
ויכוננו עיר מושב: ויזרעו שדות ויטעו כרמים
ויעשו פרי תבואה: ויברכם וירבו מאד ובהמתם
לא ימעיט: וימעטו וישחו מעוצר רעה ויגון:
שופך בוז על נדיבים ויתעם בתוהו לא דרך:
וישגב אביון מעוני וישם כצאן משפחות: יראו
ישרים וישמחו וכל עולה קפצה פיה: מי חכם
וישמר אלה ויתבוננו חסדי יי:

ואח"כ אומרים פתח אליהו. וידיד נפש. ומתפללין מנחה:

לכו נרננה ליי נריעה לצור ישענו:
נקדמה פניו בתודה בזמרות נריע
לו: כי אל גדול יי ומלך גדול על כל
אלהים: אשר בידו מחקרי ארץ ותועפות
הרים לו: אשר לו הים והוא עשהו ויבשת
ידיו יצרו: בואו נשתחוה ונכרעה נברכה
לפני יי עושנו: כי הוא אלהינו ואנחנו עם
מרעיתו וצאן ידו היום אם בקולו תשמעו:
אל תקשו לבבכם כמריבה כיום מסה
במדבר: אשר נסוני אבותיכם בחנוני
גם ראו פעלי: ארבעים שנה אקוט
בדור ואומר עם תועי לבב הם והם לא
ידעו דרכי: אשר נשבעתי באפי אם
יבואון אל מנוחתי:

שירו ליי שיר חדש שירו ליי כל הארץ:
שירו ליי ברכו שמו בשרו מיום ליום ישועתו:
ספרו בגוים כבודו בכל העמים נפלאותיו: כי
גדול יי ומהלל מאד נורא הוא על כל אלהים:
כי כל אלהי העמים אלילים ויי שמים עשה: הוד
והדר לפניו עוז ותפארת במקדשו: הבו ליי
משפחות עמים הבו ליי כבוד ועוז: הבו ליי כבוד
שמו שאו מנחה ובאו לחצרותיו: השתחוו ליי
בהדרת קודש חילו מפניו כל הארץ: אמרו
בגוים יי מלך אף תכון תבל בל תמוט ידין עמים
במישרים: ישמחו השמים ותגל הארץ ירעם הים
ומלואו: יעלוז שדי וכל אשר בו אז ירננו כל
עצי יער: לפני יי כי בא כי בא לשפוט הארץ
ישפוט תבל בצדק ועמים באמונתו:

יי מלך תגל הארץ ישמחו איים רבים: ענן
וערפל סביביו צדק ומשפט מכון כסאו: אש לפניו
תלך ותלהט סביב צריו: האירו ברקיו תבל ראתה
ותחל הארץ: הרים כדונג נמסו מלפני יי מלפני
אדון כל הארץ: הגידו השמים צדקו וראו כל
העמים כבודו: יבשו כל עובדי פסל המתהללים
באלילים השתחוו לו כל אלהים: שמעה ותשמח
ציון ותגלנה בנות יהודה למען משפטיך יי: כי
אתה יי עליון על כל הארץ מאד נעלית על כל
אלהים: אוהבי יי שנאו רע שומר נפשות חסידיו
מיד רשעים יצילם: אור זרע לצדיק ולישרי לב
שמחה: שמחו צדיקים ביי והודו לזכר קדשו:

מזמור שירו ליי שיר חדש כי נפלאות עשה הושיעה לו
ימינו וזרוע קדשו: הודיע יי ישועתו לעיני הגוים גלה צדקתו:
זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל ראו כל אפסי ארץ את ישועת
אלהינו: הריעו ליי כל הארץ פצחו ורננו וזמרו: זמרו ליי
בכנור בכנור וקול זמרה: בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני
המלך יהוה: ירעם הים ומלואו תבל ויושבי בה: נהרות ימחאו
כף יחד הרים ירננו: לפני יי כי בא לשפוט הארץ ישפוט
תבל בצדק ועמים במישרים:

יי מלך ירגזו עמים יושב כרובים תנוט הארץ:
יי בציון גדול ורם הוא על כל העמים: יודו שמך
גדול ונורא קדוש הוא: ועוז מלך משפט אהב אתה
כוננת מישרים משפט וצדקה ביעקב אתה עשית:
רוממו יי אלהינו והשתחוו להדום רגליו קדוש הוא:
משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו קוראים
אל יי והוא יענם: בעמוד ענן ידבר אליהם שמרו
עדותיו וחוק נתן למו: יי אלהינו אתה עניתם אל
נשא היית להם ונוקם על עלילותם: רוממו יי
אלהינו והשתחוו להר קדשו כי קדוש יי אלהינו:

מזמור לדוד הבו ליי בני אלים הבו ליי כבוד
ועוז: הבו ליי כבוד שמו השתחוו ליי בהדרת
קדש: קול יי על המים אל הכבוד הרעים יי על
מים רבים: קול יי בכח קול יי בהדר: קול יי שבר
ארזים וישבר יי את ארזי הלבנון: וירקידם כמו
עגל לבנון ושריון כמו בן ראמים: קול יי חוצב
להבות אש: קול יי יחיל מדבר יחיל יי מדבר קדש:
קול יי יחולל אילות ויחשוף יערות ובהיכלו כלו אומר
כבוד: יי למבול ישב וישב יי מלך לעולם: יי עוז
לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום: ואומרים אנא בכח

לכה דודי לקראת כלה. פני שבת
נקבלה: לכה

שמור וזכור בדבור אחד. השמיענו אל
המיוחד. יי אחד ושמו אחד. לשם
ולתפארת ולתהלה: לכה

לקראת שבת לכו ונלכה. כי היא מקור
הברכה. מראש מקדם נסוכה. סוף
מעשה במחשבה תחלה: לכה

מקדש מלך עיר מלוכה. קומי צאי מתוך
ההפכה. רב לך שבת בעמק הבכא.
והוא יחמול עליך חמלה: לכה

התנערי מעפר קומי. לבשי בגדי

יתגדל ויתקדש עד דאמירן בעלמא ואמר אמן:
על ישראל ועל רבנן ועל תלמידיהון ועל כל תלמידי תלמידיהון ועל כל מאן דעסקין באורייתא די באתרא הדין ודי בכל אתר ואתר יהא להון ולכון שלמא רבא חנא וחסדא ורחמי וחיי אריכי ומזוני רויחי ופורקנא מן קדם אבוהון די בשמיא וארעא ואמרו אמן: יהא שלמא רבא וכו׳

עלינו לשבח לאדון הכל לתת גדלה ליוצר בראשית שלא עשנו כגויי הארצות ולא שמנו כמשפחות האדמה שלא שם חלקנו כהם וגורלנו ככל המונם: ואנחנו כורעים ומשתחוים ומודים לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא. שהוא נוטה שמים ויוסד ארץ. ומושב יקרו בשמים ממעל. ושכינת עזו בגבהי מרומים. הוא אלהינו אין עוד. אמת מלכנו אפס זולתו ככתוב בתורתו. וידעת היום והשבות אל לבבך כי יי הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד:

ועל כן נקוה לך יי אלהינו לראות מהרה בתפארת עזך להעביר גלולים מן הארץ והאלילים כרות יכרתון. לתקן עולם במלכות שדי וכל בני בשר יקראו בשמך. להפנות אליך כל רשעי ארץ. יכירו וידעו כל יושבי תבל כי לך תכרע כל ברך תשבע כל לשון. לפניך יי אלהינו יכרעו ויפולו. ולכבוד שמך יקר יתנו. ויקבלו כלם את עול מלכותך. ותמלוך עליהם מהרה לעולם ועד: כי המלכות שלך היא ולעולמי עד תמלוך בכבוד: ככתוב בתורתך יי ימלוך לעולם ועד: ונאמר והיה יי למלך על כל הארץ. ביום ההוא יהיה יי אחד ושמו אחד: ובתורתך כתוב לאמר שמע ישראל יי אלהינו יי אחד: ק״י

אל תירא מפחד פתאום ומשואת רשעים כי תבוא. עצו עצה ותופר דברו דבר ולא יקום כי עמנו אל. ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול אני עשיתי ואני אשא ואני אסבול ואמלט:

ששה זכירות

א) למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך:

ב) רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך והודעתם לבניך ולבני בניך: יום אשר עמדת לפני יי אלהיך בחרב:

ג) זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים: אשר קרך בדרך ויזנב בך כל הנחשלים אחריך ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים: והיה בהניח יי אלהיך לך מכל איביך מסביב בארץ אשר יי אלהיך נתן לך נחלה לרשתה תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח: ימח שמו וזכרו ונמחת זכורו מלהזכירו:

ד) זכור אל תשכח את אשר הקצפת את יי אלהיך במדבר:

ה) זכור את אשר עשה יי אלהיך למרים בדרך בצאתכם ממצרים:

ו) זכור את יום השבת לקדשו:

שלשה עשר עקרים

(א) אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו הוא בורא ומנהיג לכל הברואים והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים:

(ב) אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו הוא יחיד ואין יחידות כמוהו בשום פנים והוא לבדו אלהינו היה הוה ויהיה:

(ג) אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו איננו גוף ולא ישיגוהו משיגי הגוף ואין לו שום דמיון כלל:

(ד) אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו הוא ראשון והוא אחרון:

(ה) אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו לו לבדו ראוי להתפלל ואין לזולתו ראוי להתפלל:

(ו) אני מאמין באמונה שלמה שכל דברי נביאים אמת:

(ז) אני מאמין באמונה שלמה שנבואת משה רבנו עליו השלום היתה אמתית ושהוא היה אב לנביאים לקודמים לפניו ולבאים אחריו:

(ח) אני מאמין באמונה שלמה שכל התורה המצויה עתה בידינו היא הנתונה למשה רבנו עליו השלום:

(ט) אני מאמין באמונה שלמה שזאת התורה לא תהא מחלפת ולא תהא תורה אחרת מאת הבורא יתברך שמו:

(י) אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו יודע כל מעשי בני אדם וכל מחשבותם שנאמר היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם:

(יא) אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו גומל טוב לשומרי מצותיו ומעניש לעוברי על מצותיו:

(יב) אני מאמין באמונה שלמה בביאת המשיח ואף על פי שיתמהמה עם כל זה אחכה לו בכל יום שיבא:

(יג) אני מאמין באמונה שלמה שתהיה תחית המתים בעת שתעלה רצון מאת הבורא יתברך שמו ויתעלה זכרו לעד ולנצח נצחים:

לישועתך קויתי יי. קויתי יי לישועתך. יי לישועתך קויתי: לפורקנך סברית יי. סברית יי לפורקנך. יי לפורקנך סברית:

סדר קבלת שבת

זה המזמור אומרים קודם תפלת מנחה כל שבת:

קז הודו ליי כי טוב כי לעולם חסדו: יאמרו גאולי יי אשר גאלם מיד צר: ומארצות קבצם ממזרח וממערב מצפון ומים: תעו במדבר בישימון דרך עיר מושב לא מצאו: רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעטף: ויצעקו אל יי בצר להם ממצוקותיהם יצילם: וידריכם בדרך ישרה ללכת אל עיר מושב: יודו ליי חסדו ונפלאותיו לבני אדם: כי השביע נפש שוקקה ונפש רעבה מלא טוב: יושבי חשך וצלמות אסירי עני וברזל: כי המרו אמרי אל ועצת עליון נאצו: ויכנע בעמל לבם כשלו ואין עוזר: ויזעקו אל יי בצר להם ממצוקותיהם יושיעם: יוציאם מחשך וצלמות ומוסרותיהם ינתק: יודו ליי חסדו ונפלאותיו לבני אדם: כי שבר דלתות נחשת ובריחי ברזל גדע: אוילים מדרך פשעם ומעונותיהם יתענו: כל אכל תתעב נפשם ויגיעו עד שערי מות: ויזעקו אל יי בצר להם ממצוקותיהם יושיעם: ישלח דברו וירפאם וימלט משחיתותם: יודו ליי חסדו ונפלאותיו לבני אדם: ויזבחו זבחי תודה ויספרו מעשיו ברנה: יורדי הים באניות עשי מלאכה במים רבים: המה ראו מעשי יי ונפלאותיו במצולה: ויאמר ויעמד רוח סערה ותרומם גליו: יעלו שמים ירדו תהומות נפשם ברעה תתמוגג: יחוגו וינועו כשכור וכל חכמתם תתבלע: ויצעקו אל יי בצר להם וממצוקותיהם יוציאם: יקם סערה לדממה ויחשו גליהם: וישמחו כי ישתוקו וינחם

אל

ליום ראשון

היום יום ראשון בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש :

לדוד מזמור ליי הארץ ומלואה תבל וישבי בה : כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה : מי יעלה בהר יי ומי יקום במקום קדשו : נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשי ולא נשבע למרמה : ישא ברכה מאת יי וצדקה מאלהי ישעו : זה דור דורשיו מבקשי פניך יעקב סלה : שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבוא מלך הכבוד : מי זה מלך הכבוד יי עזוז וגבור יי גבור מלחמה : שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד : מי הוא זה מלך הכבוד יי צבאות הוא מלך הכבוד סלה :

הושיענו יי אלהינו וקבצנו מן הגוים להודות לשם קדשך להשתבח בתהלתך : ברוך יי אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ואמר כל העם אמן הללויה : ברוך יי מציון שוכן ירושלים הללויה : ברוך יי אלהים אלהי ישראל עושה נפלאות לבדו : וברוך שם כבודו לעולם

ליום שלישי

היום יום שלישי בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש :

מזמור לאסף אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט : עד מתי תשפטו עול ופני רשעים תשאו סלה : שפטו דל ויתום עני ורש הצדיקו : פלטו דל ואביון מיד רשעים הצילו : לא ידעו ולא יבינו בחשכה יתהלכו ימוטו כל מוסדי ארץ : אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כלכם : אכן כאדם תמותון וכאחד השרים תפולו : קומה אלהים שפטה הארץ כי אתה תנחל בכל הגוים : הושיענו וכו׳

ליום שני

היום יום שני בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש :

שיר מזמור לבני קרח : גדול יי ומהולל מאד ב
אלהינו הר קדשו : יפה נוף משוש כל הארץ הר ציון ירכ
צפון קרית מלך רב : אלהים בארמנותיה נודע למשגב :
הנה המלכים נועדו עברו יחדו : המה ראו כן תמהו נב
נחפזו : רעדה אחזתם שם חיל כיולדה : ברוח קדים תש
אניות תרשיש : כאשר שמענו כן ראינו בעיר יי צבאות ב
אלהינו אלהים יכוננה עד עולם סלה : דמינו אלהים חס
בקרב היכלך : כשמך אלהים כן תהלתך על קצוי ארץ צ
מלאה ימינך : ישמח הר ציון תגלנה בנות יהודה ל
משפטיך : סובו ציון והקיפוה ספרו מגדליה : שיתו לב
לחילה פסגו ארמנותיה למען תספרו לדור אחרון : כי
אלהים אלהינו עולם ועד הוא ינהגנו על מות : הושיענו וכו׳

וימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן :

ליום רביעי

היום יום רביעי בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש :

אל נקמות יי אל נקמות הופיע : הנשא שופט הא
השב גמול על גאים : עד מתי רשעים יי עד מתי רש
יעלוזו : יביעו ידברו עתק יתאמרו כל פעלי און : עמך
ידכאו ונחלתך יענו : אלמנה וגר יהרוגו ויתומים ירצח
ויאמרו לא יראה יה ולא יבין אלהי יעקב : בינו בוערים ב
וכסילים מתי תשכילו : הנוטע אוזן הלא ישמע אם יוצר
הלא יביט : היוסר גוים הלא יוכיח המלמד אדם דעת
יי יודע מחשבות אדם כי המה הבל : אשרי הגבר א

תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו : להשקיט לו מימי רע עד יכרה לרשע שחת : כי לא יטוש יי עמו ונחלתו לא יעזוב : כי
צדק ישוב משפט ואחריו כל ישרי לב : מי יקום לי עם מרעים מי יתיצב לי עם פעלי און : לולי יי עזרתה לי כמעט שכ
דומה נפשי : אם אמרתי מטה רגלי חסדך יי יסעדני : ברוב שרעפי בקרבי תנחומיך ישעשעו נפשי : היחברך כסא הו
יוצר עמל עלי חוק : יגודו על נפש צדיק ודם נקי ירשיעו : ויהי יי לי למשגב ואלהי לצור מחסי : וישב עליהם את או
וברעתם יצמיתם יצמיתם יי אלהינו :
לכו נרננה ליי נריעה לצור ישענו : נקדמה פניו בתודה בזמירות נריע לו : כי אל גדול יי ומלך גדול על כל אלהים : הושיענו ו

ליום חמישי

היום יום חמישי בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש :

למנצח על הגתית לאסף : הרנינו לאלהים עוזנו הריעו לאלהי יעקב : שאו זמרה ותנו תוף כנור נעים עם נבל : תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו : כי חוק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב : עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים שפת לא ידעתי אשמע : הסירותי מסבל שכמו כפיו מדוד תעבורנה :

ליום ששי

היום יום ששי בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש :

יי מלך גאות וכו׳ תמצא לעיל

ליום השבת

היום יום שבת קודש שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש :

מזמור שיר ליום השבת תמצא לעיל

בצרה קראת ואחלצך אענך בסתר רעם אבחנך על מי מריבה סלה : שמע עמי ואעידה בך ישראל אם תשמע לי : לא יהיה ב
אל זר ולא תשתחוה לאל נכר : אנכי יי אלהיך המעלך מארץ מצרים הרחב פיך ואמלאהו : ולא שמע עמי לקולי וישראל ל
אבה לי : ואשלחהו בשרירות לבם ילכו במועצותיהם : לו עמי שומע לי ישראל בדרכי יהלכו : כמעט אויביהם אכניע וע
צריהם אשיב ידי : משנאי יי יכחשו לו ויהי עתם לעולם : ויאכילהו מחלב חטה ומצור דבש אשביעך : הושיענו וכו׳

מן ר״ח אלול עד אחר שמיני עצרת בבוקר ובערב בכל יום א׳ ג״כ זה המזמור :

לדוד יי אורי וישעי ממי אירא יי מעוז חיי ממי אפחד : בקרוב עלי מרעים לאכול את בשרי צרי ואויבי לי המ
כשלו ונפלו : אם תחנה עלי מחנה לא יירא לבי אם תקום עלי מלחמה בזאת אני בוטח : אחת שאלתי מאת יי אותה אבק
שבתי בבית יי כל ימי חיי לחזות בנועם יי ולבקר בהיכלו : כי יצפנני בסכו ביום רעה יסתירני בסתר אהלו בצור ירוממני
ועתה ירום ראשי על אויבי סביבותי ואזבחה באהלו זבחי תרועה אשירה ואזמרה ליי : שמע יי קולי אקרא וחנני וענני
לך אמר לבי בקשו פני את פניך יי אבקש : אל תסתר פניך ממני אל תט באף עבדך עזרתי היית אל תטשני ואל תעזב
אלהי ישעי : כי אבי ואמי עזבוני ויי יאספני : הורני יי דרכך ונחני בארח מישור למען שוררי : אל תתנני בנפש צ
כי קמו בי עדי שקר ויפח חמס : לולא האמנתי לראות בטוב יי בארץ חיים : קוה אל יי חזק ויאמץ לבך וקוה אל יי :

קוה אל יי חזק ויאמץ לבך וקוה אל יי : אין קדוש כיי כי אין בלתך ואין צור כאלהינו : כי מי אלהי מבלעדי יי ומי צור זולתי אלהינו :

אֵין כֵּאלֹהֵינוּ . אֵין כַּאדוֹנֵינוּ . אֵין כְּמַלְכֵּנוּ . אֵין כְּמוֹשִׁיעֵנוּ : מִי כֵאלֹהֵינוּ . מִי כַאדוֹנֵינוּ . מִי כְמַלְכֵּנוּ . מִי כְמוֹשִׁיעֵנוּ : נוֹדֶה לֵאלֹהֵינוּ . נוֹדֶה לַאדוֹנֵינוּ . נוֹדֶה לְמַלְכֵּנוּ . נוֹדֶה לְמוֹשִׁיעֵנוּ : בָּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ . בָּרוּךְ אֲדוֹנֵינוּ . בָּרוּךְ מַלְכֵּנוּ . בָּרוּךְ מוֹשִׁיעֵנוּ : אַתָּה הוּא אֱלֹהֵינוּ . אַתָּה הוּא אֲדוֹנֵינוּ . אַתָּה הוּא מַלְכֵּנוּ . אַתָּה הוּא מוֹשִׁיעֵנוּ : אַתָּה הוּא שֶׁהִקְטִירוּ אֲבוֹתֵינוּ לְפָנֶיךָ אֶת קְטֹרֶת הַסַּמִּים :

פִּטּוּם הַקְּטֹרֶת הַצֳּרִי וְהַצִּפֹּרֶן הַחֶלְבְּנָה וְהַלְּבוֹנָה מִשְׁקַל שִׁבְעִים שִׁבְעִים מָנֶה . מוֹר וּקְצִיעָה שִׁבֹּלֶת נֵרְדְּ וְכַרְכֹּם מִשְׁקַל שִׁשָּׁה עָשָׂר שִׁשָּׁה עָשָׂר מָנֶה : הַקֹּשְׁטְ שְׁנֵים עָשָׂר וְקִלּוּפָה שְׁלֹשָׁה וְקִנָּמוֹן תִּשְׁעָה . בֹּרִית כַּרְשִׁינָה תִּשְׁעָה קַבִּין . יֵין קַפְרִיסִין סְאִין תְּלָתָא וְקַבִּין תְּלָתָא וְאִם לֹא מָצָא יֵין קַפְרִיסִין מֵבִיא חֲמַר
חִוַּרְיָן עַתִּיק . מֶלַח סְדוֹמִית רֹבַע הַקָּב מַעֲלֶה עָשָׁן כָּל שֶׁהוּא
רַבִּי נָתָן הַבַּבְלִי אוֹמֵר אַף כִּפַּת הַיַּרְדֵּן כָּל שֶׁהוּא וְאִם נָתַן בּ
דְּבַשׁ פְּסָלָהּ וְאִם חִסֵּר אַחַת מִכָּל סַמָּנֶיהָ חַיָּב מִיתָה :

רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר הַצֳּרִי אֵינוֹ אֶלָּא שְׂר
הַנּוֹטֵף מֵעֲצֵי הַקְּטָף בּוֹרִית כַּרְשִׁינָה לָמָּה הִיא בָאָה כּ
לְיַפּוֹת בָּהּ אֶת הַצִּפֹּרֶן כְּדֵי שֶׁתְּהֵא נָאָה . יֵין קַפְרִיסִין לָמ
הוּא בָא כְּדֵי לִשְׁרוֹת בּוֹ אֶת הַצִּפֹּרֶן כְּדֵי שֶׁתְּהֵא עַזָּה וַהֲ
מֵי רַגְלַיִם יָפִין לָהּ אֶלָּא שֶׁאֵין מַכְנִיסִין מֵי רַגְלַיִם בַּמִּקְדָּ
מִפְּנֵי הַכָּבוֹד :

תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובט
לו שהוא בן עולם הבא שנאמר הליכות עולם לו אל תק
הליכות אלא הלכות :

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מַרְבִּי
שָׁלוֹם בָּעוֹלָם שֶׁנֶּאֱמַר וְכָל בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי יְיָ וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ : א
תִּקְרֵי בָּנָיִךְ אֶלָּא בּוֹנָיִךְ : שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין לָמ
מִכְשׁוֹל : יְהִי שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ שַׁלְוָה בְּאַרְמְנוֹתָיִךְ : לְמַעַן אַחַי וְרֵ
אֲדַבְּרָה נָּא שָׁלוֹם בָּךְ : לְמַעַן בֵּית יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲבַקְשָׁה טוֹב לָ
יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם :

על

ן בשובו אל נוהו בכתוב: כי עין בעין יראו בשוב יי ציון:
פר ונגלה כבוד יי וראו כל בשר יחדו כי פי יי דבר:
אב הרחמים הוא ירחם עם עמוסים ויזכור ברית איתנים
יל נפשותינו מן השעות הרעות ויגער ביצר הרע מן
שואים ויחן אותנו לפליטת עולמים. וימלא משאלותינו
דה טובה ישועה ורחמים:

כשמגביהין הספר תורה אומרים זה:

וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל על פי
ביד משה:

ן יהללו את שם יי כי נשגב שמו לבדו:
קל הודו על ארץ ושמים: וירם קרן לעמו תהלה לכל
סידיו לבני ישראל עם קרובו הללויה:

מרים בשבת מזמור לדוד. ובחול ור"ח ויו"ט ושבת כמנחה לדוד
מזמור. כשמכניסין הס"ת להיכל אומרים זה:

ובנחה יאמר שובה יי רבבות אלפי ישראל: קומה יי
נוחתך אתה וארון עזך: כהניך ילבשו צדק וחסידיך ירננו:
בור דוד עבדך אל תשב פני משיחך: כי לקח טוב נתתי
ם תורתי אל תעזובו: עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה
ושר: דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום: השיבנו
אליך ונשובה חדש ימינו כקדם: אשרי וכו'

למנצח מזמור לדוד: יענך יי ביום צרה ישגבך שם
להי יעקב: ישלח עזרך מקדש ומציון יסעדך: יזכור כל
נחותיך ועולתך ידשנה סלה: יתן לך כלבבך וכל עצתך
מלא: נרננה בישועתך ובשם אלהינו נדגול ימלא יי כל
משאלותיך: עתה ידעתי כי הושיע יי משיחו יענהו משמי
דשו בגבורות ישע ימינו: אלה ברכב ואלה בסוסים
אנחנו בשם יי אלהינו נזכיר: המה כרעו ונפלו ואנחנו
קמנו ונתעודד: יי הושיעה המלך יעננו ביום קראנו:

ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב נאם יי:
אני זאת בריתי אותם אמר יי רוחי אשר עליך
דברי אשר שמתי בפיך לא ימושו מפיך ומפי
רעך ומפי זרע זרעך אמר יי מעתה ועד עולם:
ואתה קדוש יושב תהלות ישראל: וקרא זה
ל זה ואמר קדוש קדוש קדוש יי צבאות מלא כל
הארץ כבודו: ומקבלין דין מן דין ואמרין קדיש
שמי מרומא עילאה בית שכינתיה קדיש על
ארעא עובד גבורתיה קדיש לעלם ולעלמי עלמיא
יי צבאות מליא כל ארעא זיו יקריה: ותשאני רוח
ואשמע אחרי קול רעש גדול ברוך כבוד יי ממקומו:
ונטלתני רוחא ושמעת בתרי קל זיע סגיא דמשבחין
ואמרין בריך יקרא דיי מאתר בית שכינתיה: יי
ימלוך לעולם ועד: יי מלכותיה קאם לעלם ולעלמי
עלמיא: יי אלהי אברהם יצחק וישראל אבותינו
שמרה זאת לעולם ליצר מחשבות לבב עמך והכן
לבבם אליך: והוא רחום יכפר עון ולא ישחית
והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו: כי אתה
אדני טוב וסלח ורב חסד לכל קוראיך: צדקתך
צדק לעולם ותורתך אמת: תתן אמת ליעקב חסד
לאברהם אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם: ברוך
אדני יום יום יעמס לנו האל ישועתנו סלה: יי
צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה: יי
צבאות אשרי אדם בוטח בך: יי הושיעה המלך
יעננו ביום קראנו: ברוך הוא אלהינו שבראנו
לכבודו והבדילנו מן התועים ונתן לנו תורת אמת

וחיי עולם נטע בתוכנו הוא יפתח לבנו בתורתו
וישם בלבנו אהבתו ויראתו ולעשות רצונו ולעבדו
בלבב שלם למען לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה:
יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו
שנשמור חקיך בעולם הזה ונזכה ונחיה ונראה
ונירש טובה וברכה לשני ימות המשיח ולחיי
העולם הבא: למען יזמרך כבוד ולא ידום יי אלהי
לעולם אודך: ברוך הגבר אשר יבטח ביי והיה יי
מבטחו: בטחו ביי עדי עד כי ביה יי צור עולמים:
ויבטחו בך יודעי שמך כי לא עזבת דורשיך יי:
יי חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר:

יי אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ:
חזקו ויאמץ לבבכם כל המיחלים ליי:

ועתה יגדל נא כח אדני כאשר דברת לאמר: זכור רחמיך
יי וחסדיך כי מעולם המה:

יתגדל ויתקדש שמה רבא. בעלמא די ברא כרעותה
וימליך מלכותה ויצמח פורקנה ויקרב נ"א קץ משיחה.
בחייכון וביומיכון ובחיי דכל בית ישראל בעגלא ובזמן קריב
ואמרו אמן: יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא:
יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה
ויתהלל שמה דקודשא בריך הוא. לעילא (בעשי"ת ולעילא מכל)
מן כל ברכתא ושירתא תשבחתא ונחמתא דאמירן בעלמא
ואמרו אמן: קהל קבל ברחמים וברצון את תפלתנו:
חזן תתקבל צלותהון ובעותהון דכל בית ישראל קדם אבוהון
די בשמיא ואמרו אמן: קהל יהי שם יי מבורך מעתה ועד עולם:
חזן יהא שלמא רבא מן שמיא וחיים עלינו ועל כל
ישראל ואמרו אמן: קהל עזרי מעם יי עשה שמים וארץ:
חזן עשה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו ועל כל
ישראל ואמרו אמן:

ביום שא"א תחנון א"א תפלה לדוד רק מתחילין בית יעקב וכו':

תפלה לדוד הטה יי אזנך ענני כי עני ואביון אני:
שמרה נפשי כי חסיד אני הושע עבדך אתה אלהי הבוטח
אליך: חנני אדני כי אליך אקרא כל היום: שמח נפש
עבדך כי אליך אדני נפשי אשא: כי אתה אדני טוב וסלח
ורב חסד לכל קוראיך: האזינה יי תפלתי והקשיבה בקול
תחנונותי: ביום צרתי אקראך כי תענני: אין כמוך באלהים
אדני ואין כמעשיך: כל גוים אשר עשית יבואו וישתחוו
לפניך אדני ויכבדו לשמך: כי גדול אתה ועושה נפלאות
אתה אלהים לבדך: הורני יי דרכך אהלך באמתך יחד
לבבי ליראה שמך: אודך אדני אלהי בכל לבבי ואכבדה
שמך לעולם: כי חסדך גדול עלי והצלת נפשי משאול
תחתיה: אלהים זדים קמו עלי ועדת עריצים בקשו נפשי
ולא שמוך לנגדם: ואתה אדני אל רחום וחנון ארך אפים
ורב חסד ואמת: פנה אלי וחנני תנה עזך לעבדך והושיעה
לבן אמתך: עשה עמי אות לטובה ויראו שונאי ויבשו כי
אתה יי עזרתני ונחמתני:

בית יעקב לכו ונלכה באור יי: כי כל העמים ילכו איש
בשם אלהיו ואנחנו נלך בשם יי אלהינו לעולם ועד:
יהי יי אלהינו עמנו כאשר היה עם אבותינו אל יעזבנו ואל
יטשנו. להטות לבבנו אליו ללכת בכל דרכיו ולשמור מצותיו
וחקיו ומשפטיו אשר צוה את אבותינו: ויהיו דברי אלה אשר
התחננתי לפני יי קרובים אל יי אלהינו יומם ולילה לעשות
משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר יום ביומו: למען דעת
כל עמי הארץ כי יי הוא האלהים אין עוד:

שיר המעלות לדוד לולי יי שהיה לנו יאמר נא ישראל:
לולי יי שהיה לנו בקום עלינו אדם: אזי חיים בלעונו בחרות
אפם בנו: אזי המים שטפונו נחלה עבר על נפשנו: אזי
עבר על נפשנו המים הזידונים: ברוך יי שלא נתננו טרף
לשניהם: נפשנו כצפור נמלטה מפח יוקשים הפח נשבר
ואנחנו נמלטנו: עזרנו בשם יי עשה שמים וארץ:

יום

אֱלוֹהַּ סְלִיחוֹת אָנָּא סְלַח נָא כִּי אֵל טוֹב וְסַלָּח אָתָּה:
אָנָּא מֶלֶךְ רַחוּם וְחַנּוּן זְכוֹר וְהַבֵּט לִבְרִית
בֵּין הַבְּתָרִים וְתֵרָאֶה לְפָנֶיךָ עֲקֵדַת יָחִיד וּלְמַעַן
יִשְׂרָאֵל אָבִינוּ אַל תַּעַזְבֵנוּ אָבִינוּ וְאַל תִּטְּשֵׁנוּ
מַלְכֵּנוּ וְאַל תִּשְׁכָּחֵנוּ יוֹצְרֵנוּ וְאַל תַּעַשׂ עִמָּנוּ
כָּלָה כְּחַטֹּאתֵינוּ. כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה:

אֵין כָּמוֹךָ חַנּוּן וְרַחוּם יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֵין כָּמוֹךָ אֵל אֶרֶךְ אַפַּיִם
וְרַב חֶסֶד וֶאֱמֶת הוֹשִׁיעֵנוּ וְרַחֲמֵנוּ בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים מֵרַעַשׁ וּמֵרֹגֶז
הַצִּילֵנוּ. זְכוֹר לַעֲבָדֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב אַל תֵּפֶן אֶל
קְשִׁי הָעָם הַזֶּה וְאֶל רִשְׁעוֹ וְאֶל חַטָּאתוֹ: שׁוּב מֵחֲרוֹן אַפֶּךָ וְהִנָּחֵם
עַל הָרָעָה לְעַמֶּךָ: וְהָסֵר מִמֶּנּוּ מַכַּת הַמָּוֶת כִּי רַחוּם אָתָּה כִּי כֵן
דַּרְכְּךָ לַעֲשׂוֹת חֶסֶד חִנָּם בְּכָל דּוֹר וָדוֹר. חוּסָה יְיָ עַל עַמֶּךָ
וְהַצִּילֵנוּ מִזַּעְמֶךָ: וְהָסֵר מִמֶּנּוּ מַכַּת הַמַּגֵּפָה וּגְזֵרָה קָשָׁה כִּי
אַתָּה שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: לְךָ אֲדֹנָי הַצְּדָקָה וְלָנוּ בֹּשֶׁת הַפָּנִים מַה
נִּתְאוֹנֵן מַה נֹּאמַר מַה נְּדַבֵּר וּמַה נִּצְטַדָּק נַחְפְּשָׂה דְרָכֵינוּ וְנַחְקֹרָה
וְנָשׁוּבָה אֵלֶיךָ כִּי יְמִינְךָ פְשׁוּטָה לְקַבֵּל שָׁבִים: אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָּא:
אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה נָא: אָנָּא יְיָ עֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ: לְךָ יְיָ חִכִּינוּ לְךָ
יְיָ קִוִּינוּ לְךָ יְיָ נְיַחֵל אַל תֶּחֱשֶׁה וּתְעַנֵּנוּ כִּי נָאֲמוּ גוֹיִם אָבְדָה
תִקְוָתָם כָּל בֶּרֶךְ לְךָ תִכְרַע וְכָל קוֹמָה לְפָנֶיךָ לְבַד תִּשְׁתַּחֲוֶה:

הַפּוֹתֵחַ יָד בִּתְשׁוּבָה לְקַבֵּל פּוֹשְׁעִים וְחַטָּאִים נִבְהֲלָה
נַפְשֵׁנוּ מֵרוֹב עִצְבוֹנֵנוּ אַל תִּשְׁכָּחֵנוּ נֶצַח קוּמָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ.
אַל תִּשְׁפֹּךְ חֲרוֹנְךָ עָלֵינוּ כִּי אֲנַחְנוּ עַמְּךָ בְּנֵי בְרִיתֶךָ: אֵל
הַבִּיטָה דַּל כְּבוֹדֵנוּ בַּגּוֹיִם וְשִׁקְּצוּנוּ כְּטֻמְאַת הַנִּדָּה. עַד
מָתַי עֻזְּךָ בַּשְּׁבִי וְתִפְאַרְתְּךָ בְּיַד צָר. עוֹרְרָה גְבוּרָתְךָ
וְהוֹשִׁיעֵנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ. אַל יִמְעֲטוּ לְפָנֶיךָ תְּלָאוֹתֵינוּ: מַהֵר
יְקַדְּמוּנוּ רַחֲמֶיךָ בְּעֵת צָרוֹתֵינוּ לֹא לְמַעֲנֵנוּ אֶלָּא לְמַעַנְךָ פְּעַל
וְאַל תַּשְׁחִית אֶת זֵכֶר שְׁאֵרִיתֵנוּ. כִּי לְךָ מְיַחֲלוֹת עֵינֵינוּ. כִּי
אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה. וּזְכוֹר עֵדוּתֵנוּ בְּכָל יוֹם תָּמִיד
אוֹמְרִים פַּעֲמַיִם בְּאַהֲבָה. שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד:

יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שׁוּב מֵחֲרוֹן אַפֶּךָ וְהִנָּחֵם
עַל הָרָעָה לְעַמֶּךָ:

הַבֵּט מִשָּׁמַיִם וּרְאֵה. כִּי הָיִינוּ לַעַג וָקֶלֶס בַּגּוֹיִם. נֶחְשַׁבְנוּ
כְּצֹאן לַטֶּבַח יוּבָל. לַהֲרוֹג וּלְאַבֵּד וּלְמַכָּה וּלְחֶרְפָּה:
וּבְכָל זֹאת שִׁמְךָ לֹא שָׁכָחְנוּ נָא אַל תִּשְׁכָּחֵנוּ: יי
זָרִים אוֹמְרִים אֵין תּוֹחֶלֶת וְתִקְוָה. חֹן אוֹם לְשִׁמְךָ מְקַוֶּה.
טָהוֹר יְשׁוּעָתֵנוּ קָרְבָה. יָגַעְנוּ וְלֹא הוּנַּח לָנוּ. רַחֲמֶיךָ יִכְבְּשׁוּ
אֶת כַּעַסְךָ מֵעָלֵינוּ:
אָנָּא שׁוּב מֵחֲרוֹנְךָ וְרַחֵם סְגֻלָּה אֲשֶׁר בָּחָרְתָּ: יי
חוּסָה יְיָ עָלֵינוּ בְּרַחֲמֶיךָ. וְאַל תִּתְּנֵנוּ בִּידֵי אַכְזָרִים. לָמָּה
יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה נָא אֱלֹהֵיהֶם. לְמַעַנְךָ עֲשֵׂה עִמָּנוּ חֶסֶד
וְאַל תְּאַחַר:
אָנָּא שׁוּב מֵחֲרוֹנְךָ וְרַחֵם סְגֻלָּה אֲשֶׁר בָּחָרְתָּ: יי
קוֹלֵנוּ תִשְׁמַע וְתָחוֹן. וְאַל תִּטְּשֵׁנוּ בְּיַד אוֹיְבֵינוּ לִמְחוֹת
אֶת שְׁמֵנוּ. זְכוֹר אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ. כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם
אַרְבֶּה אֶת זַרְעֲכֶם. וְעַתָּה נִשְׁאַרְנוּ מְעַט מֵהַרְבֵּה:
וּבְכָל זֹאת שִׁמְךָ לֹא שָׁכָחְנוּ נָא אַל תִּשְׁכָּחֵנוּ: יי
עָזְרֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ עַל דְּבַר כְּבוֹד שְׁמֶךָ וְהַצִּילֵנוּ וְכַפֵּר
עַל חַטֹּאתֵינוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ:
יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שׁוּב מֵחֲרוֹן אַפֶּךָ וְהִנָּחֵם עַל הָרָעָה לְעַמֶּךָ:

בימים שאין אומרים והוא רחום מתחילין שומר ישראל:
שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל שְׁמוֹר שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל וְאַל יֹאבַד יִשְׂרָאֵל
הָאוֹמְרִים שְׁמַע יִשְׂרָאֵל:
שׁוֹמֵר גּוֹי אֶחָד שְׁמוֹר שְׁאֵרִית עַם אֶחָד וְאַל יֹאבַד גּוֹי אֶחָד
הַמְיַחֲדִים שִׁמְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד:
שׁוֹמֵר גּוֹי קָדוֹשׁ שְׁמוֹר שְׁאֵרִית עַם קָדוֹשׁ וְאַל יֹאבַד גּוֹי
קָדוֹשׁ הַמְשַׁלְּשִׁים בְּשָׁלֹשׁ קְדֻשּׁוֹת לְקָדוֹשׁ:
מִתְרַצֶּה בְרַחֲמִים וּמִתְפַּיֵּס בְּתַחֲנוּנִים הִתְרַצֶּה וְהִתְפַּיֵּס לְדוֹר
עָנִי כִּי אֵין עוֹזֵר:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ חָנֵּנוּ וַעֲנֵנוּ כִּי אֵין בָּנוּ מַעֲשִׂים עֲשֵׂה עִמָּ[נוּ]
צְדָקָה וָחֶסֶד וְהוֹשִׁיעֵנוּ:
וַאֲנַחְנוּ לֹא נֵדַע מַה נַּעֲשֶׂה כִּי עָלֶיךָ עֵינֵינוּ: זְכֹר
רַחֲמֶיךָ יְיָ וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה: יְהִי חַסְדְּךָ יְיָ עָלֵינוּ
כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ לָךְ: אַל תִּזְכָּר לָנוּ עֲוֹנוֹת רִאשׁוֹנִים מַהֵר
יְקַדְּמוּנוּ רַחֲמֶיךָ כִּי דַלּוֹנוּ מְאֹד: עֶזְרֵנוּ בְּשֵׁם יְיָ עֹשֵׂה שָׁמַיִם
וָאָרֶץ: חָנֵּנוּ יְיָ חָנֵּנוּ כִּי רַב שָׂבַעְנוּ בוּז: בְּרֹגֶז רַחֵם תִּזְכּוֹר.
בְּרֹגֶז עֲקֵדָה תִּזְכּוֹר. בְּרֹגֶז תְּמִימוּת תִּזְכּוֹר: יְיָ הוֹשִׁיעָה
הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ. כִּי הוּא יָדַע יִצְרֵנוּ זָכוּר כִּי עָפָר
אֲנָחְנוּ: עָזְרֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ עַל דְּבַר כְּבוֹד שְׁמֶךָ וְהַצִּילֵנוּ
וְכַפֵּר עַל חַטֹּאתֵינוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ: ח״ק

בשני ובחמישי אומרים זה וצריך לאומרו בעמידה:

מ״א אֵל אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וֶאֱמֶת אַל בְּאַפְּךָ
תוֹכִיחֵנוּ. חוּסָה יְיָ עַל עַמֶּךָ וְהוֹשִׁיעֵנוּ מִכָּל רָע
חָטָאנוּ לְךָ אָדוֹן סְלַח נָא כְּרוֹב רַחֲמֶיךָ אֵל:
מ״ס אֵל אֶרֶךְ אַפַּיִם וּמָלֵא רַחֲמִים אַל תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ
מִמֶּנּוּ חוּסָה יְיָ עַל שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְהַצִּילֵנוּ
מִכָּל רָע חָטָאנוּ לְךָ אָדוֹן סְלַח נָא כְּרוֹב רַחֲמֶיךָ אֵל:

כשפותחין הארון צריכין לעמוד
בעת הולכת ספר תורה אומרים זה:

וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָאָרֹן וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קוּמָה יְיָ
וְיָפֻצוּ אֹיְבֶיךָ וְיָנֻסוּ מְשַׂנְאֶיךָ מִפָּנֶיךָ: כִּי
מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וּדְבַר יְיָ מִירוּשָׁלָיִם: בָּרוּךְ
שֶׁנָּתַן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתוֹ:

בְּרִיךְ שְׁמֵהּ דְּמָרֵא עָלְמָא. בְּרִיךְ כִּתְרָךְ וְאַתְרָךְ יְהֵא רְעוּתָךְ
עִם עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל לְעָלַם וּפֻרְקַן יְמִינָךְ אַחֲזֵי לְעַמָּךְ בְּבֵית מַקְדְּשָׁךְ
וּלְאַמְטוּיֵי לָנָא מִטּוּב נְהוֹרָךְ וּלְקַבֵּל צְלוֹתָנָא בְּרַחֲמִין. יְהֵא רַעֲוָא
קֳדָמָךְ דְּתוֹרִיךְ לָן חַיִּין בְּטִיבוּתָא וְלֶהֱוֵי אֲנָא פְקִידָא בְּגוֹ צַדִּיקַיָּא
לְמִרְחַם עָלַי וּלְמִנְטַר יָתִי וְיַת כָּל דִּי לִי וְדִי לְעַמָּךְ יִשְׂרָאֵל. אַנְתְּ
הוּא זָן לְכֹלָּא וּמְפַרְנֵס לְכֹלָּא: אַנְתְּ הוּא שַׁלִּיט עַל כֹּלָּא. אַנְתְּ
הוּא דְשַׁלִּיט עַל מַלְכַיָּא וּמַלְכוּתָא דִּילָךְ הִיא. אֲנָא עַבְדָּא דְקֻדְשָׁא
בְּרִיךְ הוּא דְּסָגִידְנָא קַמֵּיהּ וּמִקַּמֵּי דִּיקַר אוֹרַיְתֵהּ בְּכָל עִדָּן
וְעִדָּן. לָא עַל אֱנָשׁ רָחִיצְנָא וְלָא עַל בַּר אֱלָהִין סָמִיכְנָא. אֶלָּא
בֶּאֱלָהָא דִשְׁמַיָּא. דְּהוּא אֱלָהָא קְשׁוֹט וְאוֹרַיְתֵהּ קְשׁוֹט. וּנְבִיאוֹהִי
קְשׁוֹט וּמַסְגֵּא לְמֶעְבַּד טַבְוָן וּקְשׁוֹט. בֵּהּ אֲנָא רָחִיץ. וְלִשְׁמֵהּ
קַדִּישָׁא יַקִּירָא אֲנָא אֵמַר תֻּשְׁבְּחָן. יְהֵא רַעֲוָא קֳדָמָךְ
דְּתִפְתַּח לִבָּאִי בְּאוֹרַיְתָא וְתַשְׁלִים מִשְׁאֲלִין דְּלִבָּאִי. וְלִבָּא דְכָל
עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל. לְטַב וּלְחַיִּין וְלִשְׁלָם:

בשבת ויו״ט מתחיל הש״ץ כאן:

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד:
אֶחָד הוּא אֱלֹהֵינוּ גָּדוֹל אֲדוֹנֵינוּ קָדוֹשׁ (בר״ה
ויו״כ וְנוֹרָא) שְׁמוֹ:
כחול גַּדְּלוּ לַיְיָ אִתִּי וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו:

קהל לך יי הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כ[י]
כל בשמים ובארץ: לך יי הממלכה והמתנשא לכל לראש:
רוממו יי אלהינו והשתחוו להדום רגליו קדוש הוא: רוממ[ו]
יי אלהינו והשתחוו להר קדשו כי קדוש יי אלהינו:

בשבת ויום טוב אומרים זה:

עַל הַכֹּל יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם
וְיִתְנַשֵּׂא שְׁמוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא
בְּעוֹלָמוֹת שֶׁבָּרָא הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא: כִּרְצוֹנוֹ וְכִרְצוֹן
יְרֵאָיו וְכִרְצוֹן כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל: צוּר הָעוֹלָמִים אֲדוֹן כָּל
הַבְּרִיּוֹת אֱלוֹהַּ כָּל הַנְּפָשׁוֹת: הַיּוֹשֵׁב בְּמֶרְחֲבֵי מָרוֹם הַשּׁוֹכֵן
בִּשְׁמֵי שְׁמֵי קֶדֶם: קְדֻשָּׁתוֹ עַל הַחַיּוֹת וּקְדֻשָּׁתוֹ עַל כִּסֵּא
הַכָּבוֹד: וּבְכֵן יִתְקַדַּשׁ שִׁמְךָ בָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְעֵינֵי כָּל חָי
וְנֹאמַר לְפָנָיו שִׁיר חָדָשׁ כַּכָּתוּב: שִׁירוּ לֵאלֹהִים זַמְּרוּ שְׁמוֹ
סֹלּוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת בְּיָהּ שְׁמוֹ וְעִלְזוּ לְפָנָיו: וְנִרְאֵהוּ עַיִן

על כל הבא עלינו כי אמת עשית ואנחנו הרשענו:

אל ארך אפים אתה ובעל הרחמים נקראת. ודרך תשובה הורית. גדלת רחמיך וחסדיך. תזכור היום ובכל יום לזרע ידידיך. תפן אלינו ברחמים. כי אתה הוא בעל הרחמים: בתחנון ובתפלה פניך נקדם. כהודעת לעניו מקדם: מחרון אפך שוב כמו בתורתך כתוב: ובצל כנפיך נחסה ונתלונן. כיום וירד יי בענן: תעבור על פשע ותמחה אשם. כיום ויתיצב עמו שם: תאזין שועתנו ותקשיב מנו מאמר. כיום ויקרא בשם יי: ושם נאמר:

ויעבור יי על פניו ויקרא:

יי יי אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת: נצר חסד לאלפים נשא עון ופשע וחטאה ונקה: וסלחת לעוננו ולחטאתנו ונחלתנו:

רחום וחנון חטאתי לפניך יי מלא רחמים רחם עלי וקבל תחנוני: יי אל באפך תוכיחני ואל בחמתך תיסרני: חנני יי כי אמלל אני רפאני יי כי נבהלו עצמי: ונפשי נבהלה מאד ואתה יי עד מתי: שובה יי חלצה נפשי הושיעני למען חסדך: כי אין במות זכרך בשאול מי יודה לך: יגעתי באנחתי אשחה בכל לילה מטתי בדמעתי ערשי אמסה: עששה מכעס עיני עתקה בכל צוררי: סורו ממני כל פועלי און כי שמע יי קול בכיי: שמע יי תחנתי יי תפלתי יקח: יבשו ויבהלו מאד כל אויבי ישבו יבשו רגע:

לתענית צבור ולעשרת ימי תשובה

אבינו מלכנו חטאנו לפניך:
אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה:
אבינו מלכנו עשה עמנו למען שמך:
אבינו מלכנו ברך (בעשי"ת חדש) עלינו שנה טובה:
אבינו מלכנו בטל מעלינו כל גזרות קשות:
אבינו מלכנו בטל מחשבות שונאינו:
אבינו מלכנו הפר עצת אויבינו:
אבינו מלכנו כלה כל צר ומשטין מעלינו:
אבינו מלכנו סתום פיות משטינינו ומקטריגנו:
א"מ כלה דבר וחרב ורעב ושבי ומשחית ועון מבני בריתך:
אבינו מלכנו מנע מגפה מנחלתך:
אבינו מלכנו סלח ומחל לכל עונותינו:
אבינו מלכנו מחה והעבר פשעינו וחטאתינו מנגד עיניך:
אבינו מלכנו מחוק ברחמיך הרבים כל שטרי חובותינו:
אבינו מלכנו החזירנו בתשובה שלמה לפניך:
אבינו מלכנו שלח רפואה שלמה לחולי עמך:
אבינו מלכנו קרע רוע גזר דיננו:
אבינו מלכנו זכרנו בזכרון טוב לפניך:

בעשי"ת במקום (זכרנו) אומרים (כתבנו) ולנעילה (חתמנו):

אבינו מלכנו זכרנו (כתבנו בספר) לחיים טובים:
אבינו מלכנו זכרנו (כתבנו בספר) לגאולה וישועה:
אבינו מלכנו זכרנו (כתבנו בספר) לפרנסה וכלכלה:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתתן לי ולבני ביתי ולכל הסמוכים על שולחני היום ובכל יום ויום מזונותינו בכבוד בזכות שמך הגדול (דיקרנוסא) הממונה על הפרנסה:

אבינו מלכנו זכרנו (כתבנו בספר) לזכיות:
אבינו מלכנו זכרנו (כתבנו בספר) לסליחה ומחילה:
אבינו מלכנו הצמח לנו ישועה בקרוב:
אבינו מלכנו הרם קרן ישראל עמך:
אבינו מלכנו הרם קרן משיחך:
אבינו מלכנו מלא ידינו מברכותיך:
אבינו מלכנו מלא אסמינו שבע:
אבינו מלכנו שמע קולנו חוס ורחם עלינו:
אבינו מלכנו קבל ברחמים וברצון את תפלתנו:
אבינו מלכנו פתח שערי שמים לתפלתנו:
אבינו מלכנו זכור כי עפר אנחנו:
אבינו מלכנו נא אל תשיבנו ריקם מלפניך:
א"מ תהא השעה הזאת שעת רחמים ועת רצון מלפניך:
אבינו מלכנו חמול עלינו ועל עוללנו וטפנו:
אבינו מלכנו עשה למען הרוגים על שם קדשך:
אבינו מלכנו עשה למען טבוחים על יחודך:
אבינו מלכנו עשה למען באי באש ובמים על קדוש שמך:
אבינו מלכנו נקום נקמת דם עבדיך השפוך:
אבינו מלכנו עשה למענך אם לא למעננו:
אבינו מלכנו עשה למענך והושיענו:
אבינו מלכנו עשה למען רחמיך הרבים:
א"מ עשה למען שמך הגדול הגבור והנורא שנקרא עלינו:

אבינו מלכנו חננו ועננו כי אין בנו מעשים עשה עמנו צדקה וחסד והושיענו:

לשני וחמישי

והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו: אתה יי לא תכלא רחמיך ממנו חסדך ואמתך תמיד יצרונו: הושיענו יי אלהינו וקבצנו מן הגוים להודות לשם קדשך להשתבח בתהלתך: אם עונות תשמר יה אדני מי יעמוד: כי עמך הסליחה למען תורא: לא כחטאינו תעשה לנו ולא כעונותינו תגמול עלינו: אם עונינו ענו בנו יי עשה למען שמך: זכור רחמיך יי וחסדיך כי מעולם המה: יעננו יי ביום צרה ישגבנו שם אלהי יעקב: יי הושיעה המלך יעננו ביום קראנו: אבינו מלכנו חננו ועננו כי אין בנו מעשים עשה עמנו צדקה כרוב רחמיך והושיענו למען שמך: אדונינו אלהינו שמע קול תחנונינו וזכר לנו את ברית אבותינו והושיענו למען שמך: ועתה אדני אלהינו אשר הוצאת את עמך מארץ מצרים ביד חזקה ותעש לך שם כיום הזה חטאנו רשענו: אדני בכל צדקותיך ישב נא אפך וחמתך מעירך ירושלים הר קדשך: כי בחטאינו ובעונות אבותינו ירושלים ועמך לחרפה לכל סביבותינו: ועתה שמע אלהינו אל תפלת עבדך ואל תחנוניו והאר פניך על מקדשך השמם למען אדני:

הטה אלהי אזנך ושמע פקח עיניך וראה שוממותינו והעיר אשר נקרא שמך עליה כי לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנונינו לפניך כי על רחמיך הרבים אדני שמעה אדני סלחה אדני הקשיבה ועשה אל תאחר למענך אלהי כי שמך נקרא על עירך ועל עמך. אבינו אב הרחמן הראנו אות לטובה וקבץ נפוצותינו מארבע כנפות הארץ יכירו וידעו כל הגוים כי אתה יי אלהינו ועתה יי אבינו אתה אנחנו החומר ואתה יוצרנו ומעשה ידך כלנו: הושיענו למען שמך אבינו מלכנו צורנו וגואלנו: חוסה יי על עמך ואל תתן נחלתך לחרפה למשל בם גוים למה יאמרו בעמים איה נא אלהיהם: ידענו יי כי חטאנו ואין מי יעמוד בעדנו. אלא שמך הגדול יעמד לנו בעת צרה: ידענו כי אין בנו מעשים צדקה עשה עמנו למען שמך: כרחם אב על בנים כן תרחם יי עלינו והושיענו למען שמך: חמול על עמך רחם על נחלתך חוסה נא כרוב רחמיך חננו מלכנו ועננו כי לך יי הצדקה עושה נפלאות בכל עת:

הבט נא רחם נא והושיעה נא צאן מרעיתך ואל ימשל בנו קצף כי לך יי הישועה, בך תוחלתנו

שנאמר והיה טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע. כי אתה יי העונה בעת צרה. פודה ומציל בכל עת צרה וצוקה:

ליחיד כי אתה וכו׳ : והש״ץ בין גואל לרופא מסיים :

ברוך אתה יי. העונה לעמו ישראל בעת צרה:

קודם כי אתה שומע יתודה בהכנעה ובשברון לב ויאמר :

אנא יי חטאתי עויתי ופשעתי לפניך והרע בעיניך עשיתי. רבונו של עולם עשה למען שמך הגדול ותכפר לי על כל עוני וחטאי ופשעי שחטאתי ושעויתי ושפשעתי לפניך מנעורי ועד היום הזה ותמלא כל השמות שפגמתי בשמך הגדול:

תפלה על הפרנסה :

אתה הוא יי האלהים הזן ומפרנס ומכלכל מקרני ראמים עד ביצי כנים הטריפני לחם חוקי והמציא לי ולכל בני ביתי מזונותי קודם שאצטרך להם בנחת ולא בצער בהתר ולא באסור לחיים ולשלום משפע ברכה והצלחה. ומשפע בריכה עליונה כדי שאוכל לעשות רצונך ולעסוק בתורתך ולקיים מצותיך ואל תצריכני לידי מתנת בשר ודם ויקוים בי מקרא שכתוב פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון:

כי אתה שומע תפלת כל פה עמך ישראל ברחמים: ברוך אתה יי שומע תפלה:

רצה יי אלהינו בעמך ישראל ולתפלתם שעה והשב את העבודה לדביר ביתך ואשי ישראל ותפלתם מהרה באהבה תקבל ברצון ותהי לרצון תמיד עבודת ישראל עמך:

בר״ח ובחוה״מ אומרים זה :

אלהינו ואלהי אבותינו יעלה ויבא ויגיע ויראה וירצה וישמע ויפקד ויזכר זכרוננו ופקדוננו וזכרון אבותינו וזכרון משיח בן דוד עבדך וזכרון ירושלים עיר קדשך וזכרון כל עמך בית ישראל לפניך. לפליטה לטובה. לחן ולחסד ולרחמים. לחיים ולשלום ביום

לר״ח אומר: ראש החודש הזה:

לפסח: חג המצות הזה:

לסוכות: חג הסכות הזה:

זכרנו יי אלהינו בו לטובה ופקדנו בו לברכה. והושיענו בו לחיים טובים. ובדבר ישועה ורחמים חוס וחננו ורחם עלינו והושיענו. כי אליך עינינו כי אל מלך חנון ורחום אתה:

ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים: ברוך אתה יי המחזיר שכינתו לציון:

מודים אנחנו לך שאתה הוא יי אלהינו ואלהי אבותינו לעולם ועד צורנו צור חיינו מגן ישענו אתה הוא לדור ודור נודה לך ונספר תהלתך על חיינו המסורים בידך ועל נשמותינו הפקודות לך ועל נסיך שבכל יום

מודים דרבנן

מודים אנחנו לך שאתה הוא יי אלהינו ואלהי אבותינו אלהי כל בשר יוצרנו יוצר בראשית ברכות והודאות לשמך הגדול והקדוש על שהחייתנו וקימתנו כן תחיינו ותקימנו ותאסוף גליותינו לחצרות קדשך לשמור חקיך ולעשות רצונך ולעבדך בלבב שלם על שאנו מודים לך. ברוך אל ההודאות:

עמנו ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת. ערב ובוקר וצהרים. הטוב כי לא כלו רחמיך והמרחם כי לא תמו חסדיך כי מעולם קוינו לך:

בחנוכה ובפורים אומרים זה :

ועל הנסים ועל הפרקן ועל הגבורות ועל התשועות ועל הנפלאות ועל הנחמות ועל המלחמות שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה:

לחנוכה בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו כשעמדה מלכות יון על עמך ישראל להשכיחם תורתך ולהעבירם מחקי רצונך. ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם. רבת את ריבם. דנת את דינם. נקמת את נקמתם. מסרת גבורים ביד חלשים. ורבים ביד מעטים. וטמאים ביד טהורים. ורשעים ביד צדיקים וזדים ביד עוסקי תורתך ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופרקן

לפורים בימי מרדכי ואסתר בשושן הבירה כשעמד עליהם המן הרשע בקש להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד בשלשה עשר לחדש שנים עשר הוא חדש אדר ושללם לבוז. ואתה ברחמיך הרבים הפרת את עצתו וקלקלת את מחשבתו והשבות לו גמולו בראשו ותלו אותו ואת בניו על העץ (ועשית עמהם נס ופלא ונודה לשמך הגדול):

כהיום הזה ואחר כך באו בניך לדביר ביתך ופנו את היכלך וטהרו את מקדשך והדליקו נרות בחצרות קדשך וקבעו שמונת (ימים אלו בהלל ובהודאות ועשית עמהם נס ופלא ונודה לשמך הגדול סלה) ימי חנוכה אלו להודות ולהלל לשמך הגדול:

ועל כלם יתברך ויתרומם ויתנשא תמיד שמך מלכנו תמיד לעולם ועד:

בעשי״ת וכתוב לחיים טובים כל בני בריתך:

וכל החיים יודוך סלה ויהללו ויברכו את שמך הגדול באמת לעולם כי טוב האל ישועתנו ועזרתנו סלה האל הטוב: ברוך אתה יי הטוב שמך ולך נאה להודות:

לש״ץ או״א ברכנו בברכה המשולשת בתורה הכתובה על ידי משה עבדך האמורה מפי אהרן ובניו כהנים עם קדושך כאמור: יברכך יי וישמרך: יאר יי פניו אליך ויחנך: ישא יי פניו אליך וישם לך שלום:

שים שלום טובה וברכה חיים חן וחסד ורחמים עלינו ועל כל ישראל עמך. ברכנו אבינו כלנו כאחד (יחד) באור פניך. כי באור פניך נתת לנו יי אלהינו תורת חיים ואהבת חסד וצדקה וברכה ורחמים וחיים ושלום וטוב יהיה בעיניך לברכנו ולברך את כל עמך ישראל בכל עת ובכל שעה בשלומך ברוב עוז ושלום: כספר ברוך אתה יי המברך את עמו ישראל בשלום:

בעשי״ת בספר חיים ברכה ושלום ופרנסה טובה וגזרות טובות ישועות ונחמות נזכר ונכתב לפניך אנחנו וכל עמך בית ישראל לחיים טובים ולשלום: ברוך אתה יי המברך את עמו ישראל בשלום:

למעריב שלום רב על ישראל עמך תשים לעולם כי אתה הוא מלך אדון לכל השלום וטוב בעיניך לברך את עמך ישראל בכל עת ובכל שעה בשלומך: כספר ברוך אתה יי המברך את עמו ישראל בשלום:

אלהי. נצור לשוני מרע ושפתי מדבר מרמה ולמקללי נפשי תדום ונפשי כעפר לכל תהיה פתח לבי בתורתך ואחרי מצותיך תרדוף נפשי. וכל הקמים והחושבים עלי רעה מהרה הפר עצתם וקלקל מחשבתם. עשה למען שמך. עשה למען ימינך. עשה למען קדשתך. עשה למען תורתך. למען יחלצון ידידיך הושיעה ימינך וענני. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יי צורי וגואלי: עושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך: ושם נעבדך ביראה כימי עולם וכשנים קדמוניות: וערבה ליי מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות:

אלהינו ואלהי אבותינו תבא לפניך תפלתנו ואל תתעלם מתחנתנו שאין אנו עזי פנים וקשי עורף לומר לפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו צדיקים אנחנו ולא חטאנו אבל אנחנו ואבותינו חטאנו:

אשמנו. בגדנו. גזלנו. דברנו דופי: העוינו. והרשענו. זדנו. חמסנו. טפלנו שקר: יעצנו רע. כזבנו. לצנו. מרדנו. נאצנו. סררנו. עוינו. פשענו. צררנו. קשינו עורף: רשענו. שחתנו. תעבנו. תעינו. תעתענו: סרנו ממצותיך וממשפטיך הטובים ולא שוה לנו. ואתה צדיק

על

מוציא אסירים ופודה ענוים ועוזר דלים (והעונה) ועונה לעמו ישראל בעת שועם אליו: תהלות לאל עליון גואלם ברוך הוא ומבורך שמו. משה ובני ישראל לך ענו שירה בשמחה רבה ואמרו כלם:

מי כמוכה באלים יי מי כמוכה נאדר בקודש נורא תהלות עשה פלא:

שירה חדשה שבחו גאולים לשמך הגדול על שפת הים יחד כלם הודו והמליכו ואמרו. יי ימלוך לעולם ועד:

צור ישראל קומה בעזרת ישראל ופדה כנאמך יהודה וישראל: ונאמר גאלנו יי צבאות שמו קדוש ישראל: ברוך אתה יי גאל ישראל:

למוסף ולמנחה כי שם יי אקרא הבו גודל לאלהינו:

אדני שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך:

ברוך אתה יי אלהינו ואלהי אבותינו אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב האל הגדול הגבור והנורא אל עליון גומל חסדים טובים וקונה הכל וזוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה:

(בעשי"ת) זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים וכתבנו בספר החיים למענך אלהים חיים:

מלך עוזר ומושיע ומגן: ברוך אתה יי מגן אברהם:

אתה גבור לעולם אדני מחיה מתים אתה רב להושיע:

בקיץ מוריד הטל: בחורף משיב הרוח ומוריד הגשם:

מכלכל חיים בחסד מחיה מתים ברחמים רבים סומך נופלים ורופא חולים ומתיר אסורים ומקים אמונתו לישני עפר. מי כמוך בעל גבורות ומי דומה לך. מלך ממית ומחיה ומצמיח ישועה:

(בעשי"ת) מי כמוך אב הרחמן זוכר יצוריו לחיים ברחמים:

ונאמן אתה להחיות מתים: ברוך אתה יי מחיה המתים:

בחזרת הש"ץ אומרים זה:

נקדישך ונעריצך כנועם שיח סוד שרפי קודש המשלשים לך קדושה. ככתוב על יד נביאך וקרא זה אל זה ואמר: קדוש קדוש קדוש יי צבאות מלא כל הארץ כבודו. לעומתם משבחים ואומרים: ברוך כבוד יי ממקומו: ובדברי קדשך כתוב לאמר: ימלוך יי לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה:

אתה קדוש ושמך קדוש וקדושים בכל יום יהללוך סלה. כי אל מלך גדול וקדוש אתה: ברוך אתה יי האל הקדוש: (בעשי"ת המלך הקדוש):

אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה:

במו"ש וביו"ט אומרים זה:

אתה חוננתנו למדע תורתך. ותלמדנו לעשות בהם חקי רצונך. ותבדל יי אלהינו בין קודש לחול. בין אור לחושך. בין ישראל לעמים. בין יום השביעי לששת ימי המעשה: אבינו מלכנו החל עלינו הימים הבאים לקראתנו לשלום חשוכים מכל חטא ומנוקים מכל עון. ומדבקים ביראתך:

וחננו מאתך חכמה בינה ודעת: ברוך אתה יי חונן הדעת:

השיבנו אבינו לתורתך. וקרבנו מלכנו לעבודתך. והחזירנו בתשובה שלמה לפניך: ברוך אתה יי הרוצה בתשובה:

סלח לנו אבינו כי חטאנו מחל לנו מלכנו כי פשענו. כי אל טוב וסלח אתה: ברוך אתה יי חנון המרבה לסלוח:

ראה נא בענינו וריבה ריבנו וגאלנו גאולה שלמה מהרה למען שמך כי אל גואל חזק אתה. ברוך אתה יי גואל ישראל:

בתע"צ אומר הש"ץ כאן עננו:

רפאנו יי ונרפא הושיענו ונושעה כי תהלתנו אתה והעלה (ארוכה ומרפא לכל תחלואינו ולכל מכאובינו ולכל מכותינו) רפואה שלמה לכל מכותינו: כי אל מלך רופא נאמן ורחמן אתה: ברוך אתה יי רופא חולי עמו ישראל:

ברך עלינו יי אלהינו את השנה הזאת ואת כל מיני תבואתה לטובה ותן (בחורף טל ומטר ל)ברכה על פני האדמה. ושבענו מטובה. וברך שנתינו כשנים הטובות לברכה כי אל טוב ומטיב אתה ומברך השנים: ברוך אתה יי מברך השנים:

תקע בשופר גדול לחרותנו ושא נס לקבץ גליותינו וקבצנו יחד מהרה מארבע כנפות הארץ לארצנו: ברוך אתה יי מקבץ נדחי עמו ישראל:

השיבה שופטינו כבראשונה ויועצינו כבתחלה. והסר ממנו יגון ואנחה ומלוך עלינו מהרה אתה יי לבדך בחסד וברחמים וצדקנו בצדק ובמשפט: ברוך אתה יי מלך אוהב צדקה ומשפט:

(בעשי"ת המלך המשפט):

ולמלשינים אל תהי תקוה. וכל הרשעה כרגע תאבד. וכל אויביך מהרה יכרתו. והזדים מהרה תעקר ותשבר ותמגר ותכלם ותשפילם ותכניעם במהרה בימינו: ברוך אתה יי שובר אויבים ומכניע זדים:

על הצדיקים ועל החסידים ועל זקני שארית עמך בית ישראל ועל פליטת (בית) סופריהם ועל גרי הצדק ועלינו יהמו נא רחמיך יי אלהינו ותן שכר טוב לכל הבוטחים בשמך באמת ושים חלקנו עמהם ולעולם לא נבוש כי בך בטחנו ועל חסדך הגדול באמת נשעננו: ברוך אתה יי משען ומבטח לצדיקים:

ולירושלים עירך ברחמים תשוב ותשכון בתוכה כאשר דברת ובנה אותה בקרוב בימינו בנין עולם וכסא דוד עבדך מהרה לתוכה תכין: ברוך אתה יי בונה ירושלים:

לת"ב במנחה נחם

נחם יי אלהינו את אבלי ציון ואת אבלי ירושלים. ואת העיר האבלה והחרבה והבזויה והשוממה. האבלה מבלי בניה. והחרבה ממעונותיה. והבזויה מכבודה. והשוממה מאין יושב. והיא יושבת וראשה חפוי כאשה עקרה שלא ילדה. ויבלעוה לגיונות ויירשוה עובדי פסילים. ויטילו את עמך ישראל לחרב ויהרגו בזדון חסידי עליון. על כן ציון במר תבכה וירושלים תתן קולה. לבי לבי על חלליהם. מעי מעי על חלליהם. כי אתה יי באש הצתה ובאש אתה עתיד לבנותה. כאמור ואני אהיה לה נאם יי חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה: ברוך אתה יי מנחם ציון ובונה ירושלים:

את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח. וקרנו תרום בישועתך כי לישועתך קוינו כל היום ומצפים לישועה: ברוך אתה יי מצמיח קרן ישועה:

אב הרחמן שמע קולנו יי אלהינו חוס ורחם עלינו וקבל ברחמים וברצון את תפלתנו. כי אל שומע תפלות ותחנונים אתה. ומלפניך מלכנו ריקם אל תשיבנו חננו ועננו ושמע תפלתנו:

בת"צ אומרים זה

עננו יי עננו ביום צום תעניתנו כי בצרה גדולה אנחנו. אל תפן אל רשענו ואל תסתר פניך ממנו ואל תתעלם מתחנתנו היה נא קרוב לשועתנו יהי נא חסדך לנחמנו טרם נקרא אליך ענגו. כדבר

שנאמר

אל וקדושתו. תתברך יי אלהינו בשמים ממעל ועל הארץ מתחת על כל שבח מעשה ידיך ועל מאורי אור שעשית (שיצרת) המה יפארוך סלה:

תתברך לנצח צורנו מלכנו וגאלנו בורא קדושים ישתבח שמך לעד מלכנו יוצר משרתים ואשר משרתיו כלם עומדים ברום עולם ומשמיעים ביראה יחד בקול דברי אלהים חיים ומלך עולם: כלם אהובים כלם ברורים כלם גבורים כלם קדושים וכלם עושים באימה וביראה רצון קונם. וכלם פותחים את פיהם בקדשה ובטהרה בשירה ובזמרה ומברכין ומשבחין ומפארין ומעריצין ומקדישין וממליכין:

את שם האל המלך הגדול הגבור והנורא קדוש הוא: וכלם מקבלים עליהם עול מלכות שמים זה מזה. ונותנים באהבה רשות זה לזה. להקדיש ליוצרם בנחת רוח בשפה ברורה ובנעימה קדשה כלם כאחד עונים באימה ואומרים ביראה:

קדוש קדוש קדוש יי צבאות מלא כל הארץ כבודו:

והאופנים וחיות הקודש ברעש גדול מתנשאים לעמת שרפים. לעמתם משבחים ואומרים:

ברוך כבוד יי ממקומו:

לאל ברוך נעימות יתנו למלך אל חי וקים זמירות יאמרו ותשבחות ישמיעו. כי הוא לבדו מרום וקדוש פועל גבורות עושה חדשות בעל מלחמות זורע צדקות מצמיח ישועות בורא רפואות נורא תהלות אדון הנפלאות המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית. כאמור לעשה אורים גדלים כי לעולם חסדו: והתקין מאורות משמחת עולמו אשר ברא: אור חדש על ציון תאיר ונזכה כלנו במהרה לאורו: ברוך אתה יי יוצר המאורות:

אהבה רבה (אהבת עולם) אהבתנו יי אלהינו. חמלה גדולה ויתרה חמלת עלינו. אבינו מלכנו בעבור שמך הגדול ובעבור אבותינו שבטחו בך ותלמדם חקי חיים לעשות רצונך בלבב שלם כן תחננו ותלמדנו: אבינו אב הרחמן המרחם רחם עלינו ותן בלבנו בינה להבין ולהשכיל לשמוע ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה. והאר עינינו בתורתך ודבק לבנו במצותיך ויחד לבבנו לאהבה וליראה את שמך למען לא נבוש ולא נכלם ולא נכשל לעולם ועד: כי בשם קדשך הגדול הגבור והנורא בטחנו נגילה ונשמחה בישועתך: ורחמיך יי אלהינו וחסדיך הרבים אל יעזבונו נצח סלה ועד: מהר והבא עלינו ברכה ושלום מהרה מארבע כנפות כל הארץ. ושבור עלנו מעל צוארנו ותוליכנו מהרה קוממיות לארצנו כי אל פועל ישועות אתה. ובנו בחרת מכל עם ולשון וקרבתנו מלכנו לשמך הגדול סלה באמת באהבה. להודות לך וליחדך באהבה ולאהבה את שמך: ברוך אתה יי הבוחר בעמו ישראל באהבה:

יחיד אומר אל מלך נאמן:

שמע ישראל יי אלהינו יי אחד:

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד:

ואהבת את יי אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך: והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך: ושננתם לבניך ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך: וקשרתם לאות על ידך והיו לטטפת בין עיניך: וכתבתם על מזזות ביתך ובשעריך:

והיה אם שמע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום לאהבה את יי אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם: ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש ואספת דגנך ותירשך ויצהרך: ונתתי עשב בשדך לבהמתך ואכלת ושבעת: השמרו לכם פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם להם: וחרה אף יי בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה ואבדתם מהרה מעל הארץ הטבה אשר יי נתן לכם: ושמתם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם וקשרתם אתם לאות על ידכם והיו לטוטפת בין עיניכם: ולמדתם אתם את בניכם לדבר בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך: וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך: למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע יי לאבתיכם לתת להם כימי השמים על הארץ:

ויאמר יי אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם ועשו להם ציצת על כנפי בגדיהם לדרתם ונתנו על ציצת הכנף פתיל תכלת: והיה לכם לציצת וראיתם אתו וזכרתם את כל מצות יי ועשיתם אתם ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זנים אחריהם: למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי והייתם קדשים לאלהיכם: אני יי אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים אני יי אלהיכם:

אמת ויציב ונכון וקים וישר ונאמן ואהוב וחביב ונחמד ונעים ונורא ואדיר ומתקן ומקבל וטוב ויפה הדבר הזה עלינו לעולם ועד: אמת אלהי עולם מלכנו צור יעקב מגן ישענו לדר ודר הוא קים ושמו קים וכסאו נכון ומלכותו ואמונתו לעד קימת: ודבריו חיים וקימים נאמנים ונחמדים לעד ולעולמי עולמים. על אבותינו ועלינו על בנינו ועל דורותינו ועל כל דורות זרע ישראל עבדיך:

על הראשונים ועל האחרונים דבר טוב וקים לעולם ועד אמת ואמונה חק ולא יעבור. אמת שאתה הוא יי אלהינו ואלהי אבותינו. מלכנו מלך אבותינו. גואלנו גואל אבותינו. יוצרנו צור ישועתנו. פודנו ומצילנו מעולם הוא שמך, ואין לנו עוד אלהים זולתך סלה:

עזרת אבותינו אתה הוא מעולם. מגן ומושיע להם ולבניהם אחריהם בכל דור ודור: ברום עולם מושבך ומשפטיך וצדקתך עד אפסי ארץ: אשרי איש שישמע למצותיך ותורתך ודברך ישים על לבו: אמת אתה הוא אדון לעמך ומלך גבור לריב ריבם לאבות ובנים: אמת אתה הוא ראשון ואתה הוא אחרון ומבלעדיך אין לנו מלך גואל ומושיע: אמת ממצרים גאלתנו יי אלהינו ומבית עבדים פדיתנו: כל בכוריהם הרגת ובכורך ישראל גאלת וים סוף להם בקעת וזדים טבעת וידידים העברת (עברו ים) ויכסו מים צריהם אחד מהם לא נותר: על זאת שבחו אהובים ורוממו לאל ונתנו ידידים זמירות שירות ותשבחות ברכות והודאות למלך אל חי וקים: רם ונשא גדול ונורא משפיל גאים עדי ארץ ומגביה שפלים עדי מרו

אדונינו ורב כח לתבונתו אין מספר: מעודד ענוים יי משפיל רשעים עדי ארץ: ענו ליי בתודה זמרו לאלהינו בכנור: המכסה שמים בעבים המכין לארץ מטר המצמיח הרים חציר: נותן לבהמה לחמה לבני ערב אשר יקראו: לא בגבורת הסוס יחפץ לא בשוקי האיש ירצה: רוצה יי את יראיו את המיחלים לחסדו: שבחי ירושלים את יי הללי אלהיך ציון: כי חזק בריחי שעריך ברך בניך בקרבך: השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך: השולח אמרתו ארץ עד מהרה ירוץ דברו: הנותן שלג כצמר כפור כאפר יפזר: משליך קרחו כפתים לפני קרתו מי יעמוד: ישלח דברו וימסם ישב רוחו יזלו מים: מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל: לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום הללויה:

הללויה הללו את יי מן השמים הללוהו במרומים: הללוהו כל מלאכיו הללוהו כל צבאיו: הללוהו שמש וירח הללוהו כל כוכבי אור: הללוהו שמי השמים והמים אשר מעל השמים: יהללו את שם יי כי הוא צוה ונבראו: ויעמידם לעד לעולם חק נתן ולא יעבור: הללו את יי מן הארץ תנינים וכל תהומות: אש וברד שלג וקיטור רוח סערה עושה דברו: ההרים וכל גבעות עץ פרי וכל ארזים: החיה וכל בהמה רמש וצפור כנף: מלכי ארץ וכל לאמים שרים וכל שופטי ארץ: בחורים וגם בתולות זקנים עם נערים: יהללו את שם יי כי נשגב שמו לבדו הודו על ארץ ושמים: וירם קרן לעמו תהלה לכל חסידיו לבני ישראל עם קרובו הללויה:

הללויה שירו ליי שיר חדש תהלתו בקהל חסידים: ישמח ישראל בעושיו בני ציון יגילו במלכם: יהללו שמו במחול בתוף וכנור יזמרו לו: כי רוצה יי בעמו יפאר ענוים בישועה: יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם: רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם: לעשות נקמה בגוים תוכחות בלאמים: לאסור מלכיהם בזקים ונכבדיהם בכבלי ברזל: לעשות בהם משפט כתוב הדר הוא לכל חסידיו הללויה:

הללויה הללו אל בקדשו הללוהו ברקיע עזו: הללוהו בגבורותיו הללוהו כרוב גדלו: הללוהו בתקע שופר הללוהו בנבל וכנור: הללוהו בתוף ומחול הללוהו במנים ועוגב: הללוהו בצלצלי שמע הללוהו בצלצלי תרועה: כל הנשמה תהלל יה הללויה: כל הנשמה תהלל יה הללויה:

ברוך יי לעולם אמן ואמן: ברוך יי מציון שוכן ירושלים הללויה: ברוך יי אלהים אלהי ישראל עשה נפלאות לבדו: וברוך שם כבודו לעולם וימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן:

ויברך דויד את יי לעיני כל הקהל ויאמר דויד ברוך אתה יי אלהי ישראל אבינו מעולם ועד עולם: לך יי הגדלה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ לך יי הממלכה והמתנשא לכל לראש: והעושר והכבוד מלפניך ואתה מושל בכל ובידך כח וגבורה ובידך לגדל ולחזק לכל: ועתה אלהינו מודים אנחנו לך ומהללים לשם תפארתך: ויברכו שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה: אתה הוא יי לבדך אתה עשית את השמים שמי השמים וכל צבאם הארץ וכל אשר עליה הימים וכל אשר בהם ואתה מחיה את כלם וצבא השמים לך משתחוים: אתה הוא יי האלהים אשר בחרת באברם והוצאתו מאור כשדים ושמת שמו אברהם: ומצאת את לבבו נאמן לפניך וכרות עמו הברית לתת את ארץ הכנעני החתי האמורי והפרזי והיבוסי והגרגשי לתת לזרעו ותקם את

דבריך כי צדיק אתה: ותרא את עני אבותינו במצרים ואת זעקתם שמעת על ים סוף: ותתן אתות ומופתים בפרעה ובכל עבדיו ובכל עם ארצו: כי ידעת כי הזידו עליהם ותעש לך שם כהיום הזה: והים בקעת לפניהם ויעברו בתוך הים ביבשה: ואת רודפיהם השלכת במצולות כמו אבן במים עזים:

ויושע יי ביום ההוא את ישראל מיד מצרים וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים: וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה יי במצרים וייראו העם את יי ויאמינו ביי ובמשה עבדו:

אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת ליי ויאמרו לאמר אשירה ליי כי גאה גאה סוס ורכבו רמה בים: עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה זה אלי ואנוהו אלהי אבי וארוממנהו: יי איש מלחמה יי שמו: מרכבות פרעה וחילו ירה בים ומבחר שלישיו טבעו בים סוף: תהומת יכסימו ירדו במצולת כמו אבן: ימינך יי נאדרי בכח ימינך יי תרעץ אויב: וברב גאונך תהרס קמיך תשלח חרנך יאכלמו כקש: וברוח אפיך נערמו מים נצבו כמו נד נזלים קפאו תהמת בלב ים: אמר אויב ארדף אשיג אחלק שלל תמלאמו נפשי אריק חרבי תורישמו ידי: נשפת ברוחך כסמו ים צללו כעופרת במים אדירים: מי כמכה באלים יי מי כמכה נאדר בקדש נורא תהלת עשה פלא: נטית ימינך תבלעמו ארץ: נחית בחסדך עם זו גאלת נהלת בעזך אל נוה קדשך: שמעו עמים ירגזון חיל אחז ישבי פלשת: אז נבהלו אלופי אדום אילי מואב יאחזמו רעד נמגו כל ישבי כנען: תפל עליהם אימתה ופחד בגדל זרועך ידמו כאבן עד יעבר עמך יי עד יעבר עם זו קנית: תבאמו ותטעמו בהר נחלתך מכון לשבתך פעלת יי מקדש אדני כוננו ידיך: יי ימלך לעלם ועד: יי ימלוך לעולם ועד: יי מלכותה קאם לעלם ולעלמי עלמיא: כי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים וישב יי עלהם את מי הים ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים: כי ליי המלוכה ומושל בגוים: ועלו מושעים בהר ציון לשפט את הר עשו והיתה ליי המלוכה: והיה יי למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה יי אחד ושמו אחד:

ובתורתך כתוב לאמר שמע ישראל יי אלהינו יי אחד:

ישתבח שמך לעד מלכנו האל המלך הגדול והקדוש בשמים ובארץ. כי לך נאה יי אלהינו ואלהי אבותינו שיר ושבחה הלל וזמרה עוז וממשלה נצח גדלה וגבורה תהלה ותפארת קדשה ומלכות. ברכות והודאות לשמך הגדול והקדוש ומעולם ועד עולם אתה אל: ברוך אתה יי אל מלך גדול ומהלל בתשבחות אל ההודאות אדון הנפלאות בורא כל הנשמות רבון כל המעשים הבוחר בשירי זמרה מלך יחיד אל חי העולמים: ח"ק

בעשי"ת אומרים כאן שיר המעלות ממעמקים:

חזן ברכו את יי המבורך:

קו"ה ברוך יי המבורך לעולם ועד:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם יוצר אור ובורא חשך עשה שלום ובורא את הכל:

המאיר לארץ ולדרים עליה ברחמים. ובטובו מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית. מה רבו מעשיך יי כלם בחכמה עשית מלאה הארץ קנינך: המלך המרומם לבדו מאז. המשבח והמפואר והמתנשא מימות עולם: אלהי עולם ברחמיך הרבים רחם עלינו. אדון עזנו צור משגבנו. מגן ישענו משגב בעדנו: אל ברוך גדול דעה. הכין ופעל זהרי חמה. טוב יצר כבוד לשמו. מאורות נתן סביבות עזו. פנות צבאיו קדושים רוממי שדי תמיד מספרים כבוד

חסדו ואמונתו לבית ישראל ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו: הריעו ליי כל הארץ פצחו ורננו וזמרו: זמרו ליי בכנור בכנור וקול זמרה בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך יי: ירעם הים ומלואו תבל ויושבי בה: נהרות ימחאו כף יחד הרים ירננו: לפני יי כי בא לשפוט הארץ ישפוט תבל בצדק ועמים במישרים:

שיר למעלות אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי: עזרי מעם יי עשה שמים וארץ: אל יתן למוט רגלך אל ינום שומרך: הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל: יי שומרך יי צלך על יד ימינך: יומם השמש לא יככה וירח בלילה: יי ישמרך מכל רע ישמור את נפשך: יי ישמר צאתך ובואך מעתה ועד עולם:

שיר המעלות לדוד שמחתי באומרים לי בית יי נלך: עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים: ירושלים הבנויה כעיר שחברה לה יחדו: ששם עלו שבטים שבטי יה עדות לישראל להודות לשם יי: כי שמה ישבו כסאות למשפט כסאות לבית דוד: שאלו שלום ירושלים ישליו אוהביך: יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך: למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך: למען בית יי אלהינו אבקשה טוב לך:

שיר המעלות אליך נשאתי את עיני היושבי בשמים: הנה כעיני עבדים אל יד אדוניהם כעיני שפחה אל יד גברתה כן עינינו אל יי אלהינו עד שיחננו: חננו יי חננו כי רב שבענו בוז: רבת שבעה לה נפשנו הלעג השאננים הבוז לגאי יונים:

שיר המעלות לדוד לולי יי שהיה לנו יאמר נא ישראל: לולי יי שהיה לנו בקום עלינו אדם: אזי חיים בלעונו בחרות אפם בנו: אזי המים שטפונו נחלה עבר על נפשנו: אזי עבר על נפשנו המים הזידונים: ברוך יי שלא נתננו טרף לשניהם: נפשנו כצפור נמלטה מפח יוקשים הפח נשבר ואנחנו נמלטנו: עזרנו בשם יי עשה שמים וארץ:

הללויה הללו את שם יי הללו עבדי יי: שעומדים בבית יי בחצרות בית אלהינו: הללויה כי טוב יי זמרו לשמו כי נעים: כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגלתו: כי אני ידעתי כי גדול יי ואדונינו מכל אלהים: כל אשר חפץ יי עשה בשמים ובארץ בימים וכל תהומות: מעלה נשאים מקצה הארץ ברקים למטר עשה מוצא רוח מאוצרותיו: שהכה בכורי מצרים מאדם עד בהמה: שלח אותות ומופתים בתוככי מצרים בפרעה ובכל עבדיו: שהכה גוים רבים והרג מלכים עצומים: לסיחון מלך האמורי ולעוג מלך הבשן ולכל ממלכות כנען: ונתן ארצם נחלה נחלה לישראל עמו: יי שמך לעולם יי זכרך לדור ודור: כי ידין יי עמו ועל עבדיו יתנחם: עצבי הגוים כסף וזהב מעשה ידי אדם: פה להם ולא ידברו עינים להם ולא יראו: אזנים להם ולא יאזינו אף אין יש רוח בפיהם: כמוהם יהיו עשיהם כל אשר בוטח בהם: בית ישראל ברכו את יי בית אהרן ברכו את יי: בית הלוי ברכו את יי. יראי יי ברכו את יי: ברוך יי מציון שוכן ירושלים הללויה:

הודו ליי כי טוב כי לעולם חסדו: הודו לאלהי האלהים כי לעולם חסדו: הודו לאדוני האדונים כי לעולם חסדו: לעשה נפלאות גדולות לבדו כי לעולם חסדו: לעשה השמים בתבונה כי לעולם חסדו: לרוקע הארץ על המים כי לעולם חסדו: לעשה אורים גדולים כי לעולם חסדו: את השמש לממשלת ביום כי לעולם חסדו: את הירח וכוכבים לממשלות בלילה כי לעולם חסדו: למכה מצרים בבכוריהם כי לעולם חסדו: ויוצא ישראל מתוכם כי לעולם חסדו: ביד חזקה ובזרוע נטויה כי לעולם חסדו: לגוזר ים סוף לגזרים כי לעולם חסדו: והעביר ישראל בתוכו כי לעולם חסדו: ונער פרעה וחילו בים סוף כי לעולם חסדו: למוליך עמו במדבר כי לעולם חסדו: למכה מלכים גדולים כי לעולם חסדו: ויהרוג מלכים אדירים כי לעולם חסדו: לסיחון מלך האמורי כי לעולם חסדו: ולעוג מלך הבשן כי לעולם חסדו: ונתן ארצם לנחלה כי לעולם חסדו: נחלה לישראל עבדו כי לעולם חסדו: שבשפלנו זכר לנו כי לעולם חסדו: ויפרקנו מצרינו כי לעולם חסדו: נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו: הודו לאל השמים כי לעולם חסדו:

אומרים האדרת והאמונה ואח"כ ב"ש תמצא לעיל:

מזמור שיר ליום השבת: טוב להודות ליי ולזמר לשמך עליון: להגיד בבוקר חסדך ואמונתך בלילות: עלי עשור ועלי נבל עלי הגיון בכנור: כי שמחתני יי בפעלך במעשי ידיך ארנן: מה גדלו מעשיך יי מאד עמקו מחשבותיך: איש בער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת: בפרוח רשעים כמו עשב ויציצו כל פועלי און להשמדם עדי עד: ואתה מרום לעולם יי: כי הנה איביך יי כי הנה איביך יאבדו יתפרדו כל פועלי און: ותרם כראים קרני בלותי בשמן רענן: ותבט עיני בשורי בקמים עלי מרעים תשמענה אזני: צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה: שתולים בבית יי בחצרות אלהינו יפריחו: עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו: להגיד כי ישר יי צורי ולא עולתה בו:

יי מלך גאות לבש לבש יי עוז התאזר אף תכון תבל בל תמוט: נכון כסאך מאז מעולם אתה: נשאו נהרות יי נשאו נהרות קולם ישאו נהרות דכים: מקולות מים רבים אדירים משברי ים אדיר במרום יי: עדותיך נאמנו מאד לביתך נאוה קדש יי לארך ימים:

יהי כבוד יי לעולם ישמח יי במעשיו: יהי שם יי מבורך מעתה ועד עולם: ממזרח שמש עד מבואו מהלל שם יי: רם על כל גוים יי על השמים כבודו: יי שמך לעולם יי זכרך לדור ודור: יי בשמים הכין כסאו ומלכותו בכל משלה: ישמחו השמים ותגל הארץ ויאמרו בגוים יי מלך: יי מלך יי מלך יי ימלוך לעולם ועד: יי מלך עולם ועד אבדו גוים מארצו: יי הפיר עצת גוים הניא מחשבות עמים: רבות מחשבות בלב איש ועצת יי היא תקום: עצת יי לעולם תעמוד מחשבות לבו לדור ודור: כי הוא אמר ויהי הוא צוה ויעמוד: כי בחר יי בציון אוה למושב לו: כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגלתו: כי לא יטוש יי עמו ונחלתו לא יעזוב: והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו: יי הושיעה המלך יעננו ביום קראנו:

אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה: אשרי העם שככה לו אשרי העם שיי אלהיו: תהלה לדוד ארוממך אלהי המלך ואברכה שמך לעולם ועד: בכל יום אברכך ואהללה שמך לעולם ועד: גדול יי ומהלל מאד ולגדלתו אין חקר: דור לדור ישבח מעשיך וגבורותיך יגידו: הדר כבוד הודך ודברי נפלאותיך אשיחה: ועזוז נוראותיך יאמרו וגדלתך אספרנה: זכר רב טובך יביעו וצדקתך ירננו: חנון ורחום יי ארך אפים וגדל חסד: טוב יי לכל ורחמיו על כל מעשיו: יודוך יי כל מעשיך וחסידיך יברכוכה: כבוד מלכותך יאמרו וגבורתך ידברו: להודיע לבני האדם גבורותיו וכבוד הדר מלכותו: מלכותך מלכות כל עולמים וממשלתך בכל דור ודור: סומך יי לכל הנופלים וזוקף לכל הכפופים: עיני כל אליך ישברו ואתה נותן להם את אכלם בעתו: פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון: צדיק יי בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו: קרוב יי לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת: רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם: שומר יי את כל אוהביו ואת כל הרשעים ישמיד: תהלת יי ידבר פי ויברך כל בשר שם קדשו לעולם ועד: ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם הללויה:

הללויה הללי נפשי את יי: אהללה יי בחיי אזמרה לאלהי בעודי: אל תבטחו בנדיבים בבן אדם שאין לו תשועה: תצא רוחו ישוב לאדמתו ביום ההוא אבדו עשתונותיו: אשרי שאל יעקב בעזרו שברו על יי אלהיו: עושה שמים וארץ את הים ואת כל אשר בם השומר אמת לעולם: עושה משפט לעשוקים נותן לחם לרעבים יי מתיר אסורים: יי פוקח עורים יי זוקף כפופים יי אוהב צדיקים: יי שומר את גרים יתום ואלמנה יעודד ודרך רשעים יעות: ימלוך יי לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה:

הללויה כי טוב זמרה אלהינו כי נעים נאוה תהלה: בונה ירושלים יי נדחי ישראל יכנס: הרופא לשבורי לב ומחבש לעצבותם: מונה מספר לכוכבים לכלם שמות יקרא: גדול

ארונינו

הפכת מספדי למחול לי פתחת שקי ותאזרני שמחה: למען יזמרך כבוד ולא ידום יי אלהי לעולם אודך:

כ"פ יי מלך יי מלך יי ימלוך לעולם ועד:

והיה יי למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה יי אחד ושמו אחד:

הושיענו יי אלהינו וקבצנו מן הגוים להודות לשם קדשך להשתבח בתהלתך: ברוך יי אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ואמר כל העם אמן הללויה: כל הנשמה תהלל יה הללויה:

בשבת ויו"ט והו"ר מתחילין למנצח מזמור לדוד השמים וכו':

למנצח בנגינות מזמור שיר: אלהים יחננו ויברכנו יאר פניו אתנו סלה: לדעת בארץ דרכך בכל גוים ישועתך: יודוך עמים אלהים יודוך עמים כולם: ישמחו וירננו לאמים כי תשפוט עמים מישור ולאמים בארץ תנחם סלה: יודוך עמים אלהים יודוך עמים כלם: ארץ נתנה יבולה יברכנו אלהים אלהינו: יברכנו אלהים וייראו אותו כל אפסי ארץ:

הריני מזמן את פי להודות ולהלל ולשבח את בוראי לשם יחוד קב"ה ושכינתיה על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל:

ברוך שאמר והיה העולם. ברוך הוא. ברוך אומר ועושה. ברוך גוזר ומקיים. ברוך עשה בראשית. ברוך מרחם על הארץ. ברוך מרחם על הבריות. ברוך משלם שכר טוב ליראיו. ברוך חי לעד וקים לנצח. ברוך פודה ומציל. ברוך שמו. ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם האל אב הרחמן המהולל בפה עמו משבח ומפאר בלשון חסידיו ועבדיו. ובשירי דוד עבדך נהללך יי אלהינו בשבחות ובזמרות ונגדלך ונשבחך ונפארך ונמליכך ונזכיר שמך מלכנו אלהינו. יחיד חי העולמים. מלך משבח ומפאר עדי עד שמו הגדול: ברוך אתה יי מלך מהלל בתשבחות:

א"א מזמור לתודה לא בשבת ויו"ט ולא בע"פ ולא בחוה"מ פ"פ ולא בעי"כ לפי שאין תודה באה בימים אלו:

מזמור לתודה הריעו ליי כל הארץ: עבדו את יי בשמחה באו לפניו ברננה: דעו כי יי הוא האלהים הוא עשנו ולו אנחנו עמו וצאן מרעיתו: באו שעריו בתודה חצרותיו בתהלה הודו לו ברכו שמו: כי טוב יי לעולם חסדו ועד דור ודור אמונתו:

בחול מתחילין כאן יהי כבוד:

מזמורים אלו אומרים בשבת וביו"ט והושענא רבה:

למנצח מזמור לדוד: השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע: יום ליום יביע אומר ולילה ללילה יחוה דעת: אין אומר ואין דברים בלי נשמע קולם: בכל הארץ יצא קום ובקצה תבל מליהם לשמש שם אהל בהם: והוא כחתן יוצא מחופתו ישיש כגבור לרוץ ארח: מקצה השמים מוצאו ותקופתו על קצותם ואין נסתר מחמתו: תורת יי תמימה משיבת נפש עדות יי נאמנה מחכימת פתי: פקודי יי ישרים משמחי לב מצות יי ברה מאירת עינים: יראת יי טהורה עומדת לעד משפטי יי אמת צדקו יחדו: הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונופת צופים: גם עבדך נזהר בהם בשמרם עקב רב: שגיאות מי יבין מנסתרות נקני: גם מזדים חשך עבדך אל ימשלו בי אז איתם ונקיתי מפשע רב: יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יי צורי וגואלי:

רננו צדיקים ביי לישרים נאוה תהלה: הודו ליי בכנור בנבל עשור זמרו לו: שירו לו שיר חדש היטיבו נגן בתרועה: כי ישר דבר יי וכל מעשהו באמונה: אהב צדקה ומשפט חסד

יי מלאה הארץ: בדבר יי שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם: כונס כנד מי הים נותן באוצרות תהומות: ייראו מיי כל הארץ ממנו יגורו כל יושבי תבל: כי הוא אמר ויהי הוא צוה ויעמד: יי הפיר עצת גוים הניא מחשבות עמים: עצת יי לעולם תעמד מחשבות לבו לדור ודור: אשרי הגוי אשר יי אלהיו העם בחר לנחלה לו: משמים הביט יי ראה את כל בני האדם: ממכון שבתו השגיח אל כל יושבי הארץ: היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם: אין המלך נושע ברב חיל גבור לא ינצל ברב כח: שקר הסוס לתשועה וברוב חילו לא ימלט: הנה עין יי אל יראיו למיחלים לחסדו: להציל ממות נפשם ולחיותם ברעב: נפשנו חכתה ליי עזרנו ומגננו הוא: כי בו ישמח לבנו כי בשם קדשו בטחנו: יהי חסדך יי עלינו כאשר יחלנו לך:

לדוד בשנותו את טעמו לפני אבימלך ויגרשהו וילך: אברכה את יי בכל עת תמיד תהלתו בפי: ביי תתהלל נפשי ישמעו ענוים וישמחו: גדלו ליי אתי ונרוממה שמו יחדו: דרשתי את יי וענני ומכל מגורותי הצילני: הביטו אליו ונהרו ופניהם אל יחפרו: זה עני קרא ויי שמע ומכל צרותיו הושיעו: חונה מלאך יי סביב ליראיו ויחלצם: טעמו וראו כי טוב יי אשרי הגבר יחסה בו: יראו את יי קדשיו כי אין מחסור ליראיו: כפירים רשו ורעבו ודורשי יי לא יחסרו כל טוב: לכו בנים שמעו לי יראת יי אלמדכם: מי האיש החפץ חיים אהב ימים לראות טוב: נצור לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה: סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו: עיני יי אל צדיקים ואזניו אל שועתם: פני יי בעשי רע להכרית מארץ זכרם: צעקו ויי שמע ומכל צרותם הצילם: קרוב יי לנשברי לב ואת דכאי רוח יושיע: רבות רעות צדיק ומכלם יצילנו יי: שומר כל עצמותיו אחת מהנה לא נשברה: תמותת רשע רעה ושנאי צדיק יאשמו: פודה יי נפש עבדיו ולא יאשמו כל החוסים בו:

תפלה למשה איש האלהים אדני מעון אתה היית לנו בדור ודור: בטרם הרים ילדו ותחולל ארץ ותבל ומעולם עד עולם אתה אל: תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם: כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור ואשמורה בלילה: זרמתם שנה יהיו בבקר כחציר יחלף: בבקר יציץ וחלף לערב ימולל ויבש: כי כלינו באפך ובחמתך נבהלנו: שתה עונתינו לנגדך עלמנו למאור פניך: כי כל ימינו פנו בעברתך כלינו שנינו כמו הגה: ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה ורהבם עמל ואון כי גז חיש ונעפה: מי יודע עוז אפך וכיראתך עברתך: למנות ימינו כן הודע ונבא לבב חכמה: שובה יי עד מתי והנחם על עבדיך: שבענו בבקר חסדך ונרננה ונשמחה בכל ימינו: שמחנו כימות עניתנו שנות ראינו רעה: יראה אל עבדיך פעלך והדרך על בניהם: ויהי נועם אדני אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו:

ישב בסתר עליון בצל שדי יתלונן: אמר ליי מחסי ומצודתי אלהי אבטח בו: כי הוא יצילך מפח יקוש מדבר הוות: באברתו יסך לך ותחת כנפיו תחסה צנה וסוחרה אמתו: לא תירא מפחד לילה מחץ יעוף יומם: מדבר באפל יהלך מקטב ישוד צהרים: יפול מצדך אלף ורבבה מימינך אליך לא יגש: רק בעיניך תביט ושלמת רשעים תראה: כי אתה יי מחסי עליון שמת מעונך: לא תאנה אליך רעה ונגע לא יקרב באהלך: כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך: על כפים ישאונך פן תגוף באבן רגלך: על שחל ופתן תדרוך תרמוס כפיר ותנין: כי בי חשק ואפלטהו אשגבהו כי ידע שמי: יקראני ואענהו עמו אנכי בצרה אחלצהו ואכבדהו: ארך ימים אשביעהו ואראהו בישועתי: אודך

מזמור שירו ליי שיר חדש כי נפלאות עשה הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו: הודיע יי ישועתו לעיני הגוים גלה צדקתו: זכר חסדו

וְנֶאֱכָלִין לִפְנִים מִן הַקְּלָעִים לְזִכְרֵי כְהֻנָּה בְּכָל מַאֲכָל לְיוֹם וָלַיְלָה עַד חֲצוֹת:

הָעוֹלָה קֹדֶשׁ קָדָשִׁים שְׁחִיטָתָהּ בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָהּ בִּכְלֵי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָהּ טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע וּטְעוּנָה הַפְשֵׁט וְנִתּוּחַ וְכָלִיל לָאִשִּׁים:

זִבְחֵי שַׁלְמֵי צִבּוּר וַאֲשָׁמוֹת. אֵלּוּ הֵן אֲשָׁמוֹת. אֲשַׁם גְּזֵלוֹת. אֲשַׁם מְעִילוֹת. אֲשַׁם שִׁפְחָה חֲרוּפָה. אֲשַׁם נָזִיר. אֲשַׁם מְצוֹרָע. אָשָׁם תָּלוּי. שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלֵי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָן טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע. וְנֶאֱכָלִין לִפְנִים מִן הַקְּלָעִים לְזִכְרֵי כְהֻנָּה בְּכָל מַאֲכָל לְיוֹם וָלַיְלָה עַד חֲצוֹת:

הַתּוֹדָה וְאֵיל נָזִיר קָדָשִׁים קַלִּים שְׁחִיטָתָן בְּכָל מָקוֹם בָּעֲזָרָה וְדָמָן טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע. וְנֶאֱכָלִין בְּכָל הָעִיר לְכָל אָדָם בְּכָל מַאֲכָל לְיוֹם וָלַיְלָה עַד חֲצוֹת: הַמּוּרָם מֵהֶם כַּיּוֹצֵא בָהֶם אֶלָּא שֶׁהַמּוּרָם נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים לִנְשֵׁיהֶם וְלִבְנֵיהֶם וּלְעַבְדֵיהֶם:

שְׁלָמִים קָדָשִׁים קַלִּים שְׁחִיטָתָן בְּכָל מָקוֹם בָּעֲזָרָה. וְדָמָן טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע וְנֶאֱכָלִין בְּכָל הָעִיר לְכָל אָדָם בְּכָל מַאֲכָל לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד: הַמּוּרָם מֵהֶם כַּיּוֹצֵא בָהֶם אֶלָּא שֶׁהַמּוּרָם נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים לִנְשֵׁיהֶם וְלִבְנֵיהֶם וּלְעַבְדֵיהֶם:

הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר וְהַפֶּסַח קָדָשִׁים קַלִּים שְׁחִיטָתָן בְּכָל מָקוֹם בָּעֲזָרָה וְדָמָן טָעוּן מַתָּנָה אֶחָת. וּבִלְבָד שֶׁיִּתֵּן כְּנֶגֶד הַיְסוֹד: שִׁנָּה בַאֲכִילָתָן הַבְּכוֹר נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים וְהַמַּעֲשֵׂר לְכָל אָדָם. וְנֶאֱכָלִין בְּכָל הָעִיר בְּכָל מַאֲכָל לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד: הַפֶּסַח אֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא בַלַּיְלָה וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא עַד חֲצוֹת וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא לִמְנוּיָו וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא צָלִי:

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר בִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת הַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֵן. מִקַּל וָחוֹמֶר. וּמִגְּזֵרָה שָׁוָה. מִבִּנְיַן אָב מִכָּתוּב אֶחָד. וּמִבִּנְיַן אָב מִשְּׁנֵי כְתוּבִים. מִכְּלָל וּפְרָט. וּמִפְּרָט וּכְלָל. כְּלָל וּפְרָט וּכְלָל אִי אַתָּה דָן אֶלָּא כְּעֵין הַפְּרָט. מִכְּלָל שֶׁהוּא צָרִיךְ לִפְרָט. וּמִפְּרָט שֶׁהוּא צָרִיךְ לִכְלָל: כָּל דָּבָר שֶׁהָיָה בִּכְלָל וְיָצָא מִן הַכְּלָל לְלַמֵּד לֹא לְלַמֵּד עַל עַצְמוֹ יָצָא אֶלָּא לְלַמֵּד עַל הַכְּלָל כֻּלּוֹ יָצָא: כָּל דָּבָר שֶׁהָיָה בִכְלָל וְיָצָא לִטְעוֹן טוֹעַן אֶחָד שֶׁהוּא כְעִנְיָנוֹ יָצָא לְהָקֵל וְלֹא לְהַחֲמִיר: כָּל דָּבָר שֶׁהָיָה בִּכְלָל וְיָצָא לִטְעוֹן טוֹעַן אַחֵר שֶׁלֹּא כְעִנְיָנוֹ יָצָא לְהָקֵל וּלְהַחֲמִיר: כָּל דָּבָר שֶׁהָיָה בִּכְלָל וְיָצָא לִדּוֹן בַּדָּבָר הֶחָדָשׁ אִי אַתָּה יָכוֹל לְהַחֲזִירוֹ לִכְלָלוֹ עַד שֶׁיַּחֲזִירֶנּוּ הַכָּתוּב לִכְלָלוֹ בְּפֵרוּשׁ: דָּבָר הַלָּמֵד מֵעִנְיָנוֹ. וְדָבָר הַלָּמֵד מִסּוֹפוֹ: וְכֵן שְׁנֵי כְתוּבִים הַמַּכְחִישִׁים זֶה אֶת זֶה עַד שֶׁיָּבוֹא הַכָּתוּב הַשְּׁלִישִׁי וְיַכְרִיעַ בֵּינֵיהֶם:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך׳

קדיש דרבנן

האדרת והאמונה לחי עולמים: הבינה והברכה לחי עולמים: הגאוה והגדולה לחי עולמים: הדעה והדבור לחי עולמים: ההוד וההדר לחי עולמים: הועד והותיקות לחי עולמים: הזך והזוהר לחי עולמים: החיל והחוסן לחי עולמים: הטכס והטוהר לחי עולמים: היחוד והיראה לחי עולמים: הכתר והכבוד לחי עולמים: הלקח והלבוב לחי עולמים: המלוכה והממשלה לחי עולמים: הנוי והנצח לחי עולמים: הסגוי והשגב לחי עולמים: העוז והענוה לחי עולמים: הפדות והפאר לחי עולמים: הצבי והצדק לחי עולמים: הקריאה והקדושה לחי עולמים: הרון והרוממות לחי עולמים: השיר והשבח לחי עולמים: התהלה והתפארת לחי עולמים:

הוֹדוּ לַיָי קִרְאוּ בִשְׁמוֹ הוֹדִיעוּ בָעַמִּים עֲלִילוֹתָיו: שִׁירוּ לוֹ זַמְּרוּ לוֹ שִׂיחוּ בְּכָל נִפְלְאוֹתָיו: הִתְהַלְלוּ בְּשֵׁם קָדְשׁוֹ יִשְׂמַח לֵב מְבַקְשֵׁי יְיָ: דִּרְשׁוּ יְיָ וְעֻזּוֹ בַּקְּשׁוּ פָנָיו תָּמִיד: זִכְרוּ נִפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר עָשָׂה מֹפְתָיו וּמִשְׁפְּטֵי פִיהוּ: זֶרַע יִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ בְּנֵי יַעֲקֹב בְּחִירָיו: הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּכָל הָאָרֶץ מִשְׁפָּטָיו: זִכְרוּ לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ דָּבָר צִוָּה לְאֶלֶף דּוֹר: אֲשֶׁר כָּרַת אֶת אַבְרָהָם

וּשְׁבוּעָתוֹ לְיִצְחָק: וַיַּעֲמִידֶהָ לְיַעֲקֹב לְחֹק לְיִשְׂרָא
בְּרִית עוֹלָם: לֵאמֹר לְךָ אֶתֵּן אֶרֶץ כְּנָעַן חֶבֶל נַחֲלַתְכֶ
בִּהְיוֹתְכֶם מְתֵי מִסְפָּר כִּמְעַט וְגָרִים בָּהּ: וַיִּתְהַלְּ
מִגּוֹי אֶל גּוֹי וּמִמַּמְלָכָה אֶל עַם אַחֵר: לֹא הִנִּיחַ לְאִי
לְעָשְׁקָם וַיּוֹכַח עֲלֵיהֶם מְלָכִים: אַל תִּגְּעוּ בִּמְשִׁי
וּבִנְבִיאַי אַל תָּרֵעוּ: שִׁירוּ לַיָי כָּל הָאָרֶץ בַּשְּׂרוּ מִ
אֶל יוֹם יְשׁוּעָתוֹ: סַפְּרוּ בַגּוֹיִם אֶת כְּבוֹדוֹ בְּכָל הָעַמִּ
נִפְלְאוֹתָיו: כִּי גָדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד וְנוֹרָא הוּא עַ
כָּל אֱלֹהִים: כִּי כָּל אֱלֹהֵי הָעַמִּים אֱלִילִים (כאן צר
להפסיק) וַיָי שָׁמַיִם עָשָׂה: הוֹד וְהָדָר לְפָנָיו עֹז וְחֶדְוָ
בִּמְקוֹמוֹ: הָבוּ לַיָי מִשְׁפְּחוֹת עַמִּים הָבוּ לַיָי כָּבוֹ
וָעֹז: הָבוּ לַיָי כְּבוֹד שְׁמוֹ שְׂאוּ מִנְחָה וּבֹאוּ לְפָנָ
הִשְׁתַּחֲווּ לַיָי בְּהַדְרַת קוֹדֶשׁ: חִילוּ מִלְּפָנָיו כָּל הָאָ
אַף תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל תִּמּוֹט: יִשְׂמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתָגֵל הָאָ
וְיֹאמְרוּ בַגּוֹיִם יְיָ מָלָךְ: יִרְעַם הַיָּם וּמְלֹאוֹ יַעֲל
הַשָּׂדֶה וְכָל אֲשֶׁר בּוֹ: אָז יְרַנְּנוּ עֲצֵי הַיָּעַר מִלִּפְנֵי
כִּי בָא לִשְׁפּוֹט אֶת הָאָרֶץ: הוֹדוּ לַיָי כִּי טוֹב כִּי לְעוֹ
חַסְדּוֹ: וְאִמְרוּ הוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ וְקַבְּצֵנוּ וְהַצִּילֵ
מִן הַגּוֹיִם לְהוֹדוֹת לְשֵׁם קָדְשֶׁךָ לְהִשְׁתַּבֵּחַ בִּתְהִלָּתֶ
בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם וַיֹּאמְ
כָל הָעָם אָמֵן וְהַלֵּל לַיָי: רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּ
לַהֲדוֹם רַגְלָיו קָדוֹשׁ הוּא: רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּ
לְהַר קָדְשׁוֹ כִּי קָדוֹשׁ יְיָ אֱלֹהֵינוּ: וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָ
וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל חֲמָ
אַתָּה יְיָ לֹא תִכְלָא רַחֲמֶיךָ מִמֶּנִּי חַסְדְּךָ וַאֲמִתְּךָ תָּמִ
יִצְּרוּנִי: זְכוֹר רַחֲמֶיךָ יְיָ וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּ
תְּנוּ עֹז לֵאלֹהִים עַל יִשְׂרָאֵל גַּאֲוָתוֹ וְעֻזּוֹ בַּשְּׁחָקִי
נוֹרָא אֱלֹהִים מִמִּקְדָּשֶׁיךָ אֵל יִשְׂרָאֵל הוּא נֹתֵן
וְתַעֲצֻמוֹת לָעָם בָּרוּךְ אֱלֹהִים: אֵל נְקָמוֹת יְיָ
נְקָמוֹת הוֹפִיעַ: הִנָּשֵׂא שֹׁפֵט הָאָרֶץ הָשֵׁב גְּמוּל
גֵּאִים: לַיָי הַיְשׁוּעָה עַל עַמְּךָ בִרְכָתֶךָ סֶּלָה: יְיָ צְבָא
עִמָּנוּ מִשְׂגָּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: יְיָ צְבָאוֹת אַשְׁ
אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵ
הוֹשִׁיעָה אֶת עַמֶּךָ וּבָרֵךְ אֶת נַחֲלָתֶךָ וּרְעֵם וְנַשְּׂ
עַד הָעוֹלָם: נַפְשֵׁנוּ חִכְּתָה לַיָי עֶזְרֵנוּ וּמָגִנֵּנוּ הוּ
כִּי בוֹ יִשְׂמַח לִבֵּנוּ כִּי בְשֵׁם קָדְשׁוֹ בָטָחְנוּ: יְ
חַסְדְּךָ יְיָ עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ לָךְ: הַרְאֵנוּ יְיָ חַסְ
וְיֶשְׁעֲךָ תִּתֶּן לָנוּ: קוּמָה עֶזְרָתָה לָּנוּ וּפְדֵנוּ לְמַ
חַסְדֶּךָ: אָנֹכִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ הַמַּעַלְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָ
הַרְחֶב פִּיךָ וַאֲמַלְאֵהוּ: אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לּוֹ אַשְׁ
הָעָם שֶׁיְיָ אֱלֹהָיו: וַאֲנִי בְּחַסְדְּךָ בָטַחְתִּי יָגֵל לִ
בִּישׁוּעָתֶךָ אָשִׁירָה לַיָי כִּי גָמַל עָלָי:

מִזְמוֹר שִׁיר חֲנֻכַּת הַבַּיִת לְדָוִד: אֲרוֹמִמְךָ יְיָ כִּי דִלִּי
וְלֹא שִׂמַּחְתָּ אֹיְבַי לִי: יְיָ אֱלֹהָי שִׁוַּעְתִּי אֵלֶיךָ וַתִּרְפָּאֵנִי:
הֶעֱלִיתָ מִן שְׁאוֹל נַפְשִׁי חִיִּיתַנִי מִיָּרְדִי בוֹר: זַמְּרוּ לַיָי חֲסִי
וְהוֹדוּ לְזֵכֶר קָדְשׁוֹ: כִּי רֶגַע בְּאַפּוֹ חַיִּים בִּרְצוֹנוֹ בָּעֶרֶב יָ
בֶּכִי וְלַבֹּקֶר רִנָּה: וַאֲנִי אָמַרְתִּי בְשַׁלְוִי בַּל אֶמּוֹט לְעוֹלָם:
בִּרְצוֹנְךָ הֶעֱמַדְתָּה לְהַרְרִי עֹז הִסְתַּרְתָּ פָנֶיךָ הָיִיתִי נִבְהָל: אֵ
יְיָ אֶקְרָא וְאֶל אֲדֹנָי אֶתְחַנָּן: מַה בֶּצַע בְּדָמִי בְּרִדְתִּי אֶל שָׁ
הֲיוֹדְךָ עָפָר הֲיַגִּיד אֲמִתֶּךָ: שְׁמַע יְיָ וְחָנֵּנִי יְיָ הֱיֵה עֹזֵר לִ

וידבר יי אל משה לאמר: צו את בני ישראל ואמרת
אליהם את קרבני לחמי לאשי ריח ניחחי תשמרו להקריב
לי במועדו: ואמרת להם זה האשה אשר תקריבו ליי כבשים
בני שנה תמימם שנים ליום עלה תמיד: את הכבש אחד
תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים:
ועשירית האיפה סלת למנחה בלולה בשמן כתית רביעית
ההין: עלת תמיד העשיה בהר סיני לריח ניחח אשה
ליי: ונסכו רביעית ההין לכבש האחד בקדש הסך נסך
שכר ליי: ואת הכבש השני תעשה בין הערבים כמנחת
הבקר וכנסכו תעשה אשה ריח ניחח ליי:

ושחט אתו על ירך המזבח צפנה לפני יי וזרקו
בני אהרן הכהנים את דמו על המזבח סביב:

אתה הוא יי אלהינו שהקטירו אבותינו לפניך את קטורת
הסמים בזמן שבית המקדש היה קים. כאשר צוית אותם על
יד משה נביאך ככתוב בתורתך:

ויאמר יי אל משה קח לך סמים נטף ושחלת
וחלבנה סמים ולבנה זכה בד בבד יהיה: ועשית
אתה קטרת רקח מעשה רוקח ממלח טהור קדש:
ושחקת ממנה הדק ונתתה ממנה לפני העדת
באהל מועד אשר אועד לך שמה קדש קדשים
תהיה לכם: ונאמר והקטיר עליו אהרן קטרת סמים
בבקר בבקר בהיטיבו את הנרת יקטירנה:
ובהעלת אהרן את הנרת בין הערבים יקטירנה
קטרת תמיד לפני יי לדרתיכם:

תנו רבנן פטום הקטורת כיצד. שלש מאות וששים
ושמונה מנים היו בה. שלש מאות וששים וחמשה כמנין
ימות החמה. מנה לכל יום פרס בשחרית ופרס בין הערבים.
ושלשה מנים יתרים שמהם מכנים כהן גדול מלא חפניו
ביום הכפורים. ומחזירן למכתשת בערב יום הכפורים. ושוחקן
יפה יפה כדי שתהא דקה מן הדקה. ואחד עשר סמנים היו
בה. ואלו הן הצרי והצפורן החלבנה והלבונה משקל שבעים
שבעים מנה. מור וקציעה שבולת נרד וכרכום משקל ששה
עשר ששה עשר מנה. הקשט שנים עשר וקלופה שלשה
וקנמון תשעה. בורית כרשינה תשעה קבין. יין קפריסין סאין
תלתא וקבין תלתא ואם לא מצא יין קפריסין מביא חמר
חורין עתיק. מלח סדומית רובע הקב מעלה עשן כל שהוא.
רבי נתן הבבלי אומר אף כפת הירדן כל שהוא ואם נתן
בה דבש פסלה ואם חסר אחת מכל סמניה חיב מיתה:

רבן שמעון בן גמליאל אומר הצרי אינו אלא שרף
הנוטף מעצי הקטף בורית כרשינה למה היא באה כדי
לשפות בה את הצפורן כדי שתהא נאה. יין קפריסין למה
הוא בא כדי לשרות בו את הצפורן כדי שתהא עזה
והלא מי רגלים יפין לה אלא שאין מכניסין מי רגלים
במקדש מפני הכבוד:

תניא רבי נתן אומר כשהוא שוחק אומר הדק היטב היטב
הדק מפני שהקול יפה לבשמים פטמה לחצאין כשרה לשליש
ולרביע לא שמענו: אמר רבי יהודה זה הכלל אם כמדתה
כשרה לחצאין ואם חסר אחת מכל סמניה חיב מיתה:

תניא בר קפרא אומר אחת לששים או לשבעים שנה
היתה באה של שירים לחצאין: ועוד תני בר קפרא אלו
היה נותן בה קורטוב של דבש. אין אדם יכול לעמוד מפני
ריחה. ולמה אין מערבין בה דבש. מפני שהתורה אמרה
כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה ליי:

ג"פ יי צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה: ג"פ יי
צבאות אשרי אדם בטח בך: ג"פ יי הושיעה המלך יעננו ביום
קראנו: אתה סתר לי מצר תצרני רני פלט תסובבני סלה: וערבה
ליי מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות:

אביי הוה מסדר סדר המערכה משמא דגמרא ואליבא
דאבא שאול. מערכה גדולה קודמת למערכה שניה של
קטורת. ומערכה שניה של קטורת קודמת לסדור שני
גזרי עצים וסדור שני גזרי עצים קודם לדשון מזבח הפנימי
ודשון מזבח הפנימי קודם להטבת חמש נרות והטבת חמש
נרות קודמת לדם התמיד ודם התמיד קודם להטבת שתי
נרות והטבת שתי נרות קודמת לקטורת וקטורת קודמת
לאברים ואברים למנחה ומנחה לחבתין וחבתין לנסכין
ונסכין למוספין ומוספין לבזיכין ובזיכין קודמין לתמיד
של בין הערבים שנאמר וערך עליה העלה והקטיר עליה
חלבי השלמים עליה השלם כל הקרבנות כלם:

אנא בכח גדלת ימינך תתיר צרורה: — אב"ג ית"ץ
קבל רנת עמך שגבנו טהרנו נורא: — קר"ע שט"ן
נא גבור דורשי יחודך כבבת שמרם: — נג"ד יכ"ש
ברכם טהרם רחמם צדקתך תמיד גמלם: — בט"ר צת"ג
חסין קדוש ברוב טובך נהל עדתך: — חק"ב טנ"ע
יחיד גאה לעמך פנה זוכרי קדושתך: — יג"ל פז"ק
שועתנו קבל ושמע צעקתנו יודע תעלומות: — שק"ו צי"ת
ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

בשבת וביו"ט אין אומרים זה:

רבון העולמים אתה צויתנו להקריב קרבן התמיד במועדו
ולהיות כהנים בעבודתם ולוים בדוכנם וישראל במעמדם ועתה
בעונותינו חרב בית המקדש ובטל התמיד ואין לנו לא כהן
בעבודתו ולא לוי בדוכנו ולא ישראל במעמדו ואתה אמרת
ונשלמה פרים שפתינו. לכן יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי
אבותינו שיהא שיח שפתותינו חשוב ומקובל ומרוצה לפניך
כאלו הקרבנו קרבן התמיד במועדו ועמדנו על מעמדו:

לשבת וביום השבת שני כבשים בני שנה תמימם
ושני עשרונים סלת מנחה בלולה בשמן ונסכו: עלת
שבת בשבתו על עולת התמיד ונסכה:

לר"ח ובראשי חדשיכם תקריבו עולה ליי פרים בני בקר
שנים ואיל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימים: ושלשה
עשרונים סולת מנחה בלולה בשמן לפר האחד ושני עשרונים
סלת מנחה בלולה בשמן לאיל האחד: ועשרון עשרון סולת
מנחה בלולה בשמן לכבש האחד עולה ריח ניחח אשה ליי:
ונסכיהם חצי ההין יהיה לפר ושלישת ההין לאיל ורביעת ההין
לכבש יין זאת עולת חדש בחדשו לחדשי השנה: ושעיר עזים
אחד לחטאת ליי על עולת התמיד יעשה ונסכו:

איזהו מקומן של זבחים. קדשי קדשים שחיטתן
בצפון פר ושעיר של יום הכפורים שחיטתן בצפון
וקבול דמן בכלי שרת בצפון ודמן טעון הזיה על
בין הבדים ועל הפרכת ועל מזבח הזהב מתנה
אחת מהן מעכבת. שירי הדם היה שופך על יסוד
מערבי של מזבח החיצון אם לא נתן לא עכב:
פרים הנשרפים ושעירים הנשרפים שחיטתן בצפון
וקבול דמן בכלי שרת בצפון ודמן טעון הזיה על
הפרכת ועל מזבח הזהב מתנה אחת מהן מעכבת.
שירי הדם היה שופך על יסוד מערבי של מזבח
החיצון אם לא נתן לא עכב. אלו ואלו נשרפין
בבית הדשן: חטאת הצבור והיחיד אלו הן חטאת
הצבור שעירי ראשי חדשים ושל מועדות שחיטתן
בצפון וקבול דמן בכלי שרת בצפון ודמן טעון
ארבע מתנות על ארבע קרנות. כיצד עלה בכבש
ופנה לסובב ובא לו לקרן דרומית מזרחית.
מזרחית צפונית. צפונית מערבית. מערבית
דרומית. שירי הדם היה שופך על יסוד דרומי.

ונאכלין

עלה ויקם וילך אל המקום אשר אמר לו האלהים: ביום השלישי וישא אברהם את עיניו וירא את המקום מרחוק: ויאמר אברהם אל נעריו שבו לכם פה עם החמור ואני והנער נלכה עד כה ונשתחוה ונשובה אליכם: ויקח אברהם את עצי העלה וישם על יצחק בנו ויקח בידו את האש ואת המאכלת וילכו שניהם יחדו: ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי ויאמר הנני בני ויאמר הנה האש והעצים ואיה השה לעולה: ויאמר אברהם אלהים יראה לו השה לעלה בני וילכו שניהם יחדו: ויבאו אל המקום אשר אמר לו האלהים ויבן שם אברהם את המזבח ויערוך את העצים ויעקד את יצחק בנו וישם אותו על המזבח ממעל לעצים: וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת לשחוט את בנו: ויקרא אליו מלאך יי מן השמים ויאמר אברהם אברהם ויאמר הנני: ויאמר אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה ולא חשכת את בנך את יחידך ממני: וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו וילך אברהם ויקח את האיל ויעלהו לעולה תחת בנו: ויקרא אברהם שם המקום ההוא יי יראה אשר יאמר היום בהר יי יראה: ויקרא מלאך יי אל אברהם שנית מן השמים: ויאמר בי נשבעתי נאם יי כי יען אשר עשית את הדבר הזה ולא חשכת את בנך את יחידך: כי ברך אברכך והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים וירש זרעך את שער איביו: והתברכו בזרעך כל גויי הארץ עקב אשר שמעת בקולי: וישב אברהם אל נעריו ויקמו וילכו יחדו אל באר שבע וישב אברהם בבאר שבע:

רבונו של עולם כמו שכבש אברהם אבינו את רחמיו לעשות רצונך בלבב שלם כן יכבשו רחמיך את כעסך מעלינו ויגולו רחמיך על מדותיך ותתנהג עמנו יהוה אלהינו במדת החסד ובמדת הרחמים ובטובך הגדול ישוב חרון אפך מעמך ומעירך ומארצך ומנחלתך. וקיים לנו יי אלהינו את הדבר שהבטחתנו בתורתך על ידי משה עבדך כאמור וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור והארץ אזכור. ונאמר ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם כי אני יי אלהיהם. ונאמר וזכרתי להם ברית ראשונים אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים לעיני הגוים להיות להם לאלהים אני יי. ונאמר ושב יי אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך יי אלהיך שמה. אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך יי אלהיך ומשם יקחך. ונאמר והביאך יי אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה והיטבך והרבך מאבותיך. ונאמר על ידי נביאך יי חננו לך קוינו היה זרועם לבקרים אף ישועתנו בעת צרה. ונאמר ועת צרה היא ליעקב וממנה יושע. ונאמר בכל צרתם לו צר ומלאך פניו הושיעם באהבתו ובחמלתו הוא גאלם וינטלם וינשאם כל ימי עולם. ונאמר מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע לשארית נחלתו לא החזיק לעד אפו כי חפץ חסד הוא. ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו ותשליך במצולות ים כל חטאתם. (וכל חטאת עמך בית ישראל במקום אשר לא יזכרו ולא יפקדו ולא יעלו על לב לעולם. ונאמר) תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם. ונאמר והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי עולותיהם וזבחיהם לרצון על מזבחי כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים:

לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר ובגלוי ומודה על האמת ודובר אמת בלבבו וישכם ויאמר:

רבון כל העולמים ואדוני האדונים. לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנונינו לפניך. כי על רחמיך הרבים. מה אנו מה חיינו מה חסדנו מה צדקותינו מה ישועתנו מה כחנו מה גבורתנו: מה נאמר לפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו הלא כל הגבורים כאין לפניך ואנשי השם כלא היו וחכמים כבלי מדע ונבונים כבלי השכל כי רוב מעשיהם (נ"א מעשינו) תהו וימי חייהם (נ"א חיינו) הבל לפניך ומותר האדם מן הבהמה אין כי הכל הבל:

לבד הנשמה הטהורה שהיא עתידה לתן דין וחשבון לפני כסא כבודך. וכל הגוים כאין נגדך. שנאמר הן גוים כמר מדלי וכשחק מאזנים נחשבו. הן איים כדק יטול:

אבל אנחנו עמך בני בריתך בני אברהם אהבך שנשבעת לו בהר המוריה. זרע יצחק יחידו (נ"א עקדך) שנעקד על גבי המזבח עדת יעקב בנך בכורך שמאהבתך שאהבת אותו ומשמחתך ששמחת בו. קראת את שמו ישראל וישרון:

לפיכך אנחנו חיבים להודות לך ולשבחך ולפארך ולברך ולקדש ולתן שבח והודיה לשמך. אשרינו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו ומה יפה ירשתנו: אשרינו כשאנחנו משכימים ומעריבים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ומיחדים שמך בכל יום תמיד ואומרים פעמים באהבה

שמע ישראל יי אלהינו יי אחד:

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

וקורין פרשה ראשונה על הסדר:

אתה הוא עד שלא נברא העולם אתה הוא משנברא העולם אתה הוא בעולם הזה ואתה הוא לעולם הבא קדש את שמך על מקדישי שמך וקדש את שמך בעולמך ובישועתך תרים ותגביה קרננו למעלה והושיענו בקרוב למען שמך: ברוך המקדש שמו ברבים:

אתה הוא יי אלהינו בשמים ובארץ ובשמי השמים העליונים אמת אתה הוא ראשון ואתה הוא אחרון ומבלעדיך אין אלהים: קבץ נפוצות קויך מארבע כנפות הארץ: יכירו וידעו כל באי עולם כי אתה הוא האלהים לבדך עליון לכל ממלכות הארץ. אתה עשית את השמים ואת הארץ. את הים ואת כל אשר בם. ומי בכל מעשה ידיך בעליונים (ובתחתונים) או בתחתונים שיאמר לך מה תעשה ומה תפעל. אבינו שבשמים חי וקים עשה עמנו צדקה וחסד בעבור שמך הגדול הגבור והנורא שנקרא עלינו וקים לנו יי אלהינו מה שכתוב את הדבר שהבטחתנו על ידי צפניה חוזך כאמור בעת ההוא אביא אתכם ובעת קבצי אתכם כי אתן אתכם לשם ולתהלה בכל עמי הארץ בשובי את שבותיכם לעיניכם אמר יי:

וידבר יי אל משה לאמר: ועשית כיור נחשת וכנו נחשת לרחצה ונתת אתו בין אהל מועד ובין המזבח ונתת שמה מים: ורחצו אהרן ובניו ממנו את ידיהם ואת רגליהם: בבאם אל אהל מועד ירחצו מים ולא ימתו או בגשתם אל המזבח לשרת להקטיר אשה ליי: ורחצו ידיהם ורגליהם ולא ימתו והיתה להם חק עולם לו ולזרעו לדורותם:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתרחם עלינו ותמחול לנו על כל חטאתינו ותכפר לנו על כל עונותינו ותסלח לנו על כל פשעינו ושיבנה בית המקדש במהרה בימינו. ונקריב לפניך קרבן התמיד שיכפר בעדנו כמו שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך מפי כבודך כאמר:

וידבר

סדר הנחת תפילין

מיד כשיתעורר משנתו כדי שלא יחזור ויישן ירגיל א"ע להתבונן מיד לפני מי הוא שוכב לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה. כמ"ש מלא את השמים ואת הארץ אני מלא וכו' ואילו היה שוכב לפני מלך ב"ו היה מתחייב בנפשו וכו' וטוב להרגיל עצמו לומר מיד כשיעור נוסח זה מודה וכו' ועי"ז יזכור את ה' הגדול עליו ויקים בזריזות. ויאמר זה אף קודם נטילה לפי שאין בו שם:

מודה אני לפניך מלך חי וקים שהחזרת בי נשמתי בחמלה. רבה אמונתך:

קודם לבישת טלית קטן אחר שנטל ידיו יאמר זה:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות ציצת:

יהי רצון מלפניך יי אלהי ואלהי אבותי שתהא חשובה מצות ציצית לפניך כאלו קימתיה בכל פרטיה ודקדוקיה וכונותיה ותרי"ג מצות התלוים בה אמן סלה:

כשיבדוק הציצית מטלית גדול יאמר זה:

ברכי נפשי את יי יי אלהי גדלת מאד הוד והדר לבשת: עוטה אור כשלמה נוטה שמים כיריעה:

קודם עטיפת הטלית גדול יאמר זה:

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו ליחד שם י"ה בו"ה ביחודא שלים בשם כל ישראל, הריני מתעטף גופי בציצית כן תתעטף נשמתי ורמ"ח איברי ושס"ה גידי באור הציצית העולה תרי"ג וכשם שאני מתכסה בטלית בעולם הזה כך אזכה לחלוקא דרבנן ולטלית נאה לעולם הבא בגן עדן. וע"י מצות ציצית תנצל נפשי רוחי ונשמתי ותפלתי מן החיצונים והטלית יפרוש כנפיו עליהם ויצילם כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף. ותהא חשובה מצות ציצית לפני הקדוש ברוך הוא כאלו קיימתיה בכל פרטיה ודקדוקיה וכונותיה ותרי"ג מצות התלוים בה. אמן סלה:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להתעטף בציצית:

ויכסה ראשו בטלית ויאמר מה יקר

מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפיך יחסיון: ירוין מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם: כי עמך מקור חיים באורך נראה אור: משוך חסדך ליודעיך וצדקתך לישרי לב:

קודם הנחת תפילין יאמר זה:

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו ליחד שם י"ה בו"ה ביחודא שלים בשם כל ישראל. הנני מכוין בהנחת תפילין לקיים מצות בוראי שצונו להניח תפילין ככתוב בתורתו וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפות בין עיניך והם ארבע פרשיות אלו. שמע. והיה אם שמוע. קדש. והיה כי יביאך שיש בהם יחודו ואחדותו יתברך שמו בעולם גם לזכור נסים ונפלאות שעשה עמנו בהוציאנו ממצרים ואשר לו הכח והממשלה בעליונים ובתחתונים לעשות בהם כרצונו וצונו להניח על היד לזכרון זרוע הנטויה ושהיא נגד הלב לשעבד בזה תאוות ומחשבות לבנו לעבודתו יתברך שמו ועל הראש נגד המוח שהנשמה שבמוחי עם שאר חושי וכחותי כלם יהיו משועבדים לעבודתו יתברך שמו. ומשפע מצות תפלין יתמשך עלי להיות לי חיים ארוכים ושפע קודש ומחשבות קדושות בלי הרהור חטא ועון כלל ושלא יפתנו ולא יתגרה בנו יצר הרע ויניחנו לעבוד את יי כאשר עם לבבנו: ויהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתהא חשובה מצות הנחת תפלין לפני הקדוש ברוך הוא כאלו קימתיה בכל פרטיה ודקדוקיה וכונותיה ותרי"ג מצות התלוים בה אמן סלה:

ויניח על יד שמאל וקודם הקשירה יברך

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להניח תפלין

יניח תפילין של ראש ויברך:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות תפלין:

ותיכף יאמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד:

ומחכמתך אל עליון תאציל עלי ומבינתך תבינני. ובחסדך תגדיל עלי ובגבורתך תצמית אויבי וקמי. ושמן הטוב תריק על שבעה קני המנורה להשפיע טובך לבריותיך. פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון:

אח"כ כורך ג' כריכות על האצבע האמצעית ויאמר

וארשתיך לי לעולם. וארשתיך לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים. וארשתיך לי באמונה וידעת את יי:

ויאמר פרשה זו:

וידבר יי אל משה לאמר: קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא: ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים מבית עבדים כי בחזק יד הוציא יי אתכם מזה ולא יאכל חמץ: היום אתם יוצאים בחדש האביב: והיה כי יביאך יי אל ארץ הכנעני והחתי והאמרי והחוי והיבוסי אשר נשבע לאבותיך לתת לך ארץ זבת חלב ודבש ועבדת את העבודה הזאת בחדש הזה: שבעת ימים תאכל מצה וביום השביעי חג ליי: מצות יאכל את שבעת הימים ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאר בכל גבלך: והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה יי לי בצאתי ממצרים: והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת יי בפיך כי ביד חזקה הוצאך יי ממצרים: ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה: והיה כי יביאך יי אל ארץ הכנעני כאשר נשבע לך ולאבותיך ונתנה לך: והעברת כל פטר רחם ליי וכל פטר שגר בהמה אשר יהיה לך הזכרים ליי: וכל פטר חמר תפדה בשה ואם לא תפדה וערפתו וכל בכור אדם בבניך תפדה: והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו יי ממצרים מבית עבדים: ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו ויהרג יי כל בכור בארץ מצרים מבכר אדם ועד בכור בהמה על כן אני זבח ליי כל פטר רחם הזכרים וכל בכור בני אפדה: והיה לאות על ידכה ולטוטפת בין עיניך כי בחזק יד הוציאנו יי ממצרים:

כשנכנס לבית הכנסת יאמר זה:

ואני ברוב חסדך אבא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך: בבית אלהים נהלך ברגש:

תפלה קודם התפלה

מהרב החסיד המפורסם איש אלהי מו"ה אלימלך זצ"ל:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שומע קול שועת תפלות ומאזין לקול תפלת עמו ישראל ברחמיו שתכין לבנו ותכונן מחשבותינו ותשגר תפלתנו בפינו ותקשיב אזנך לשמוע בקול תפלת עבדיך המתחננים אליך בקול שועה ורוח נשברה. ואתה אל רחום ברחמיך הרבים ובחסדיך הגדולים תמחול ותסלח ותכפר לנו ולכל עמך בית ישראל את כל מה שחטאנו והעוינו והרשענו ופשענו לפניך. כי גלוי וידוע לפניך כי לא במרד ובמעל חלילה וחלילה מרינו את פיך ודברי תורתך ומצותיך כי אם מרוב היצר הבוער בקרבנו תמיד לא ינוח ולא ישקוט עד אשר מביאנו אל תאות העולם השפל הזה ואל הבליו ומבלבל את מחשבותינו תמיד. אפילו בשעה שאנו עומדים להתפלל

נכון לומר זה קודם התפלה מתקוני זוהר:

פתח אליהו ואמר רבון עלמין דאנת הוא חד ולא בחושבן. אנת הוא עילאה על כל עלאין סתימא על כל סתימין. לית מחשבה תפיסא בך כלל. אנת הוא דאפיקת עשר תיקונין וקרינן להון עשר ספירן לאנהגא בהון עלמין סתימין דלא אתגליין. ועלמין דאתגליין. ובהון אתכסיאת מבני נשא ואנת

יב וְיֹתֵר מֵהֵמָּה בְּנִי הִזָּהֵר עֲשׂוֹת סְפָרִים הַרְבֵּה אֵין קֵץ וְלַהַג הַרְבֵּה יְגִעַת בָּשָׂר׃
יג סוֹף דָּבָר הַכֹּל נִשְׁמָע אֶת־הָאֱלֹהִים יְרָא וְאֶת־מִצְוֺתָיו שְׁמוֹר כִּי־זֶה כָּל־הָאָדָם׃
יד כִּי אֶת־כָּל־מַעֲשֶׂה הָאֱלֹהִים יָבִא בְמִשְׁפָּט עַל כָּל־נֶעְלָם אִם־טוֹב וְאִם־רָע׃

סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם : סימן יתק"ק

סכום פסוקי ספר קהלת מאתים ועשרים ושנים. וסימנו מה שהיה כבר נקרא שמו. וגם אליו מה שהיה כבר נקרא שמו. וסדריו ארבעה וסימנו אבא גם אודה יה. ופרקיו י"ב וסימנו כי זה כל האדם :

תו"א ויותר מהמה. עירובין כא : סוף דבר. ברכות ו שבת ל : כי זה. גיטין סח : על כל נעלם. חגיגה ה : סס' רבתי

שפתי חכמים

הקודם אמר שלימד דעת וגומר. לכ"פ נתן לבו וכו' : א נרא' שעל כן מרעה חסר להורות על נוטריקון משה רבינו ע"ה : ב רש"י מוליא המלה להג. מל' הגיה כמו להגות והלמ"ד שמושית אלא שסבה שרשית מרוב הרגל המלה ומקרה היא קרה לה כמו שקרה למלת תורמין כי התי"ו איננה עיקר ונעשית שרשית אלא חז"ל וכמו שכתב ר' יונה המדקדק אשר הביאו הראב"ע בפירושו למגלת אסתר על מלת מתיהדים שלדעת ר' יונה גם היא ככה : ג ק"ל למה יביא במשפט על מעש' האלהים שהם טובים וישרים. לכ"פ אשר אדם כו' ומביא ראיה מנקוד וטעם המלה ולכך נקוד מעשה פת"ח פי' הסי"ן נקוד בסגו"ל שהוא פת"ח קטן ואלו היה דבוק היה נקוד הסי"ן בקמ"ץ קטן בציר"י והטעם למעלה פי' זקף על הסי"ן ואלו היה דבוק היה נקוד במונח תחת הסי"ן : ד דקשה לרש"י למה יביא אותו במשפט על טוב לכ"פ אפילו נכשל במלוה וזהו אם טוב :

רש"י

בגזירות להרחיק את האדם מן העבירה כגון אכילת קדשים עד השחר והם אמרו עד חצות וקריאת שמע דערבית כמו כן בדרבנות. מה דרבן זה מכוון את הפרה לתלמיה כך דבריה' מכוונים את האדם לדרכי חיים : וכמשמרות נטועים. מה מסמר זה קבוע אף דבריהם קבועים ומה נטיע' פרה ורבה אף דבריהם פרים ורבים למצוא בהם טעם : בעלי אסופות. מסמרים שיש להם גולגולת אסופה וגסה גרוס"ה בלע"ז כן פירשו דוגם בן לברט : נתנו מרעה אחד. כל דבריהם דברי אלהים חיים הוא אמרן ורועה אחד א נתנן משה מפי הגבורה : ובמשמרות. כתוב בשי"ן שהתורה בעשרים וארבעה ספרים כמנין משמרות כהונה ולויה :

(יב) ויותר מהמה בני הזהר. ויותר מיוסר דברי אמת דברים הכתובים בספרים הנזכרים למעלה : בני הזהר. לשמור דברי הכמים ואם תאמר אם יש בהם צורך למה לא נכתבו : עשות ספרים הרבה אין קץ. אם באנו לכתוב לא הספקנו : ולהג הרבה יגיעת בשר. ואם בא לתת לב לגירסא ב הבילות יותר ממה שאין הלב משיג יגיעה היא לבריות שאין להשיגו ואל יאמר הואיל ולא אוכל לגמור המלאכה למה אתחיל. אך : (יג) סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא. מה שתוכל עשה ולכך לשמים : ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם. כי לדבר הזה נברא כל האדם : (יד) כי את כל מעשה. אשר אדם עושה ג יביא האלהים במשפט. ולכך נקוד מעשה פת"ח והטעם למעלה לפי שאינו דבוק לשם : על כל נעלם. אפילו על השוגג : אם טוב ואם רע. אפילו נכשל במצוה ד כגון נותן צדקה לעני בפרהסיא : סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא וגו' : נשלם פירוש ספר קהלת

מצודת ציון

[ש"א יג] : ובמשמרות. כמו ובמסמרות בסמ"ך והוא מל' מסמר ויתד : נטועים. מלשון נטיעה : אספות. מל' אסיפה וקבוץ : [יב] ולהג. אין לו דומה ולפי ענינו פתרונו ענין התעסקות הלמוד וכן תרגומו ולמעסק בפתגמי אורייתא ובפיוט של ר"ה בלהג מלהגים ובלשון ישמעאל הוא כמו קריאה : בשר. כן יקרא האדם וכמ"ש יבוא כל בשר להשתחות לפני אמר ה' [ישעיה סו] :

מצודת דוד

קבועים כמסמר הקבוע במקום תקיעתו ועוד המה פרים ורבים כאלו היו נטועים בארץ ר"ל דבריהם קיימים ועוד יוכל החכם להוציא מהם טעמים רבים : נתנו מרועה אחד. אף שיש בהם דעות מבני אדם שונים כלם אמתיים כי חכמת כולם נתנו מן המקום ב"ה החונן לאדם דעת ולפי שדימה את האדם לבהמה הצריכה דרבונות אחז לשון רועה המלמד את הבהמה : (יב) ויותר מהמה בני הזהר. אמר דרך חיבה אתה בני הזהר עוד יותר במעשיך ממה שנאמר בספרים האלה המלמדים להזהר : עשות וגו'. כאומר אם תשאל מפני מה לא כתבו בספרים מכל מה שראוי להזהר ואמר לעשות ספרים הרבה להזהיר בהם מכל מה שיש להזהר לא יהיה קץ אל הספרים ההם כי מדברים הרבה מאד יש להזהר וא"א לכתוב הכל בספרים : ולהג הרבה. ועוד לקרוא הרבה בספרים מרובים יגיעה הוא לבני האדם הקריאה והזכירה ולכן משכלו יזהר האדם ממה שראוי להזהר : (יג) סוף דבר. תכלית כל דבר : הכל נשמע. כל מה שהאדם עושה נשמע הוא לפני המקום ב"ה ולא נכחד ממנו דבר לכן את האלהים ירא שלא לעבור על דבריו מה שהזהיר שלא לעשות : שמור. לעשות אותם : כי זה כל האדם. ר"ל מה שנאמר למעלה מה שיקרה לאדם בחייו ובמותו זהו המקרה של כל האדם אין נעדר ולכן מאד הזהר במצות המקום ב"ה : (יד) כי את כל מעשה. את כל המעשה האדם אשר יעשה : האלהים יביא במשפט. המקום ב"ה יביא אותם במשפט לשפוט עליהם : על כל נעלם. ר"ל לא לפי הנראה לבני האדם רק כפי כוונת הלב הנעלם מן הבריות : אם טוב. בין אם היה הכוונה לטובה בין אם היה הכוונה להרעה לפיכן ישפוט וישלם גמול וכאומר לכן את האלהים ירא ואת מצותיו שמור :

פירוש ע"ט

ווערטער פון די קלוגע זייגן אַזוי שטעכעדיג ווי די שטיכעל (די שטעקלאך מיט וואס מען טרייבט אַן אַנ'אָקס), אונ אַזוי ווי אייזערנע נעגעל, גייענ זיך אַריין אין האַרצן די רייד פון די זאַמלער, וואס זאַמלען צו זאַמען (קלויבן צוזאַמען) די קלוגע אונ ניטצליכע רייד פון דר תורה : (יב) וְיוֹתֵר נאָר ניטצליכער פון אַלעם, מיין קינד, איז דאָס וואס אַמענטש לערענט פון דר פּראַקטיקע (כִּי לֹא הַמִּדְרָשׁ עִיקָר, כִּי אִם הַמַּעֲשֶׂה) (היט אָפּ די תּוֹרָה) דען שרייבען ביכער האָט ניט קיין ענדע (קיין סוף) אונ פיל געשוועטץ (אַפּולע רייד) איז נאָר פיין פאַר די וועלע : (יג) סוֹף דָּבָר דר אויספיהר פון אַלץ וואס איך, קהלת, האָב געזאָגט, אונ וואס האַלט איין דעם עיקר פון אַלע זאַכן איז, אֶת הָאֱלֹהִים יְרָא שטענדיג זאָלסטו פאַר גאָט מורא האָבן אונ זיינע געבאָט היטן, דען דאס איז די בעשטימונג פון דעם מענטשן אויף דער וועלט ! : (יד) כִּי אֶת כָּל דען פאַר אַלע זאַכן וואס אַמענטש טוט וועט גאָט אים דערנאָך ריכטן נאָך די כַּוָּנָה ווי דער מענטש האָט געטראַכט בְּשַׁעַת מַעֲשֶׂה ביי זיך אין האַרצן, סיי טאָענדיג די גוטעס, סיי די שלעכטעס, דערפאַר זאָלסטו שטענדיג טראַכטען אַז גאָט זעהט אַלץ צו, זאָלסט זיך פאַר אים פאָרכטן, זאָלסט אָפּהיטן זיינע געבאָט, זאָלסט איינפּלאַנצן ביי זיך אין האַרצען גוטע מדות, זאָלסט טאָן גוטעס מיט אַנדערע וועט דיר גוט זיין אי אויף דער וועלט, אי אויף יענע וועלט :

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם

הָאָרֶץ כְּשֶׁהָיָה וְהָרוּחַ תָּשׁוּב אֶל־הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נְתָנָהּ׃ ח הֲבֵל הֲבָלִים אָמַר הַקּוֹהֶלֶת
הַכֹּל הָבֶל׃ ט וְיֹתֵר שֶׁהָיָה קֹהֶלֶת חָכָם עוֹד לִמַּד־דַּעַת אֶת־הָעָם וְאִזֵּן וְחִקֵּר תִּקֵּן
מְשָׁלִים הַרְבֵּה׃ י בִּקֵּשׁ קֹהֶלֶת לִמְצֹא דִּבְרֵי־חֵפֶץ וְכָתוּב יֹשֶׁר דִּבְרֵי אֱמֶת׃
יא דִּבְרֵי חֲכָמִים כַּדָּרְבֹנוֹת וּכְמַשְׂמְרוֹת נְטוּעִים בַּעֲלֵי אֲסֻפּוֹת נִתְּנוּ מֵרֹעֶה אֶחָד׃

תו"א ויותר שהיה קהלת חכם. עירובין כא: ואזן וחקר תקן משלים. יבמות כא: בקש קהלת. ר"ה כה: דברי חכמים. חגיגה ג:

רש"י

לרוחה: בשפל קול הטחנה. ע"י שלא נתעסקו בתורה א"ר שמואל נמשלו ישראל לטחינת הרחים מה רחים אינן בטלות לא ביום ולא בלילה אף כאן (יהושע א ח) והגית בו יומם ולילה: ויקום לקול הצפור. זה נבוכדנאצר הרשע. א"ר לוי י"ח שנה היתה בת קול יוצאת ומפוצצת בפלטין של נבוכדנאצר עבדא בישא זיל אחריב ביתיה דמרך דבני מרך לא שמעין ליה: וישחו כל בנות השיר. (ישעיה כד ט) בשיר לא ישתו יין: גם מגבה ייראו. מגבוה של עולם יתיירא וידאג לבו פן יעשה בו כאשר עשה ברחבעם: וחתחתים בדרך. מתוך כך יבקש לו אותות ורמזים אם יצליח בדרך שילך כענין שנא' (יחזקאל כא כו) כי עמד מלך בבל על אם הדרך לקסום קסם קלקל בחצים שאל בתרפים: וינאץ השקד. תמצא נבואת ירמיה שנא' (ירמיה א יב) מקל שקד אני רואה אמר רבי אליעזר השקד הזה משעה שהוא מציץ עד גמר פירותיו כ"א יום כך מי"ז בתמוז עד ט' באב כ"א יום: ויסתבל החגב. זה צלמו של נבוכדנאצר (דניאל ג א) רומיה אמין שתין פותיה אמין שית ואם אין עוביו אלא שש אינו יכול לעמוד ואת אמרת אוקמיה בבקעת דורא אמר רבי ביבי מעמידין אותו ונופל מעמידין אותו ונופל עד שהביאו כל זהב שבירושלים ושפכו דימוס על רגליו לקיים מה שנא' (יחזקאל ז יט) וזהבם לנדה יהיה: ותפר האביונה. זו זכות אבות תופר משענת אבות שלכם ויהיה האביונה מלשון אב: כי הולך האדם. ישראל שנקראו אתם אדם אתם: אל בית עולמו. מבבל באו לבבל חזרו תרח אבי אברהם מעבר הנהר היה: וסבבו בשוק הסופדים. גלות יכניה קדמה לגלות צדקיהו י"א שנה כשהגלה נבוכדנאצר את גלות צדקיהו בקולרין היו יוצאין גלות יכניה לקראת נבוכדנאצר על כרחן עם שאר בני העיר לקלסו שהוא גבור ומצליח והיו רואין את השבוים ושואלין אותם איש על קרובו מה נעשה בו והיו משיבין אותם (ירמיה טו ב) אשר למות למות ואשר לשבי לשבי ואשר לחרב לחרב והיו מקלסין בידם אחת ובידם אחרת מספקין ומטפחין הספד על אחיהם ועל בניהם: עד אשר לא ירתק חבל הכסף. זו שלשלת יוחסין: ותרץ גלת הזהב. אלו דברי תורה שנא' (תהלים יט יא) הנחמדים מזהב: ותשבר כד על המבוע. כדו של ברוך בן נריה על מבועו של ירמיהו שנביאים גלו לבבל ופסקו מלמודם בעוני הדרך. תחלה גלו למצרים שהגלם יוחנן בן קרח וכשהחריב נבוכדנאצר את מצרים הגלם לבבל: ונרוץ הגלגל אל הבור. זו בבל שהיא זוטו של עולם: (ז) וישב העפר וגו'. מבבל באו לבבל חזרו: והרוח תשוב. זו רוח הקודש שכיון שנסתלקה רוח הקודש גלו: (ח) הבל הבלים. אני רואה בעולם: אמר הקוהלת. מי שבו קבוצת כל החכמה: הבל הבל. כל מה שנברא בששת ימי בראשית: (ט) ויתר שהיה קהלת חכם. ויותר ממה שנכתב בספר זה היה קהלת חכם: ואזן. עשה אזנים לתורה כקופה זו שאין לה אזנים לאחוז בה ובא ועשה לה אזנים שתיקן עירובין לסייג ש שמירת שבת ונטילת ידים סייג לטהרה וגזר על השניות סייג לעריות: (י) בקש קהלת. נתן לבו והזהיר על הדבר ומצאו: דברי חפץ. הלכ' למשה מסיני: וכתוב ישר. זה תורה שבכתב והנביאים: (יא) דברי חכמי'. שעשו סייג לתורה

שפתי חכמים

נגזרי בת היו: ע שם איש עשיר ונדיב גדול: פ וקראו חגב דרך גנאי כי חגב כמו ענב כדלעיל ודרש ויסתבל בלא יכול לסבול משאו מפני גובהו: צ פירוש זה עכו"ם שמטמאה כנדה שנאמר תזרם כמו דוה לא תאמר לו: ק פי' תחתיתו: ר דקשה לרש"י למה אמר ל' זכר ולעיל אמר ל' נקבה אנרם. לכ"פ מרי שבו קבוצת החכמה כדפירש לעיל: ש פי' ע"י כך א חזין ישראל במצות שנתרחקו מן העבירה כדרך שנוח לאחוז בכלי שיש לו בית יד יותר משאין לו כ"פ רש"י בפ' ב' דעירובין: ת קשה מה בקש הלא בפסוק

מצודת דוד

אז אל הארץ להתהפך להיות עפר כמו שהיה בתחלת היצירה: והרוח. נשמת האדם תשוב אל המקור אשר ממנה נחצבה למעלה אל האלהים אשר נתנה לו בעת הלידה: (ח) הבל הבלים אמר הקהלת. יתכן שאלה דברי המעתיק את הספר ואמר הנה המלך שלמה המאסף הדעות המנגדות יפה הזהיר להשכיל את ההבלים אותם שהם הכל הבל שלא בא מהם תכלית ראוי ויקר (אבל אין ראוי להשכיל אם באחרונה בא מהם תועלת יען נמצא בהם דבר טוב ומועיל) וכאומר הואיל וכן הוא סוף האדם כאמור הנה נתאמת האמור בראשית הדברים הכל הבלים וגו': (ט) ויותר וגו'. יותר ממה שהיה קהלת חכם בעצמו עוד היה בו מעלה יתרה כי למד דעת את העם והיה מחכים את אחרים: ואזן. היה מאזין להם דברי חכמה כי היה נו לשון למודים להבין לזולת: וחקר. הורה דרכים לעם לחקור בהם החכמה: תקן. עשה וחבר משלים הרבה כמ"ש וידבר שלשת אלפים משל (מ"א ה): (י) בקש קהלת כו'. כל הדברי' שהיה חפץ לדעת' היה מבקש למצוא אותם כי היה מטריח עצמו לעמוד על האמת: וכתוב יושר. גם היה מבקש ומחפש כתיבת יושר מבלי עול ודברי אמת מבלי הטעאה ומהם השכיל מה שהשכיל: (יא) דברי חכמים. כי דברי חכמים המה כדרבנות מה דרבן מכוין את הפרה לתלמי השדה כך דברי חכמים מכוונים את האדם לדרכי החכמה: וכמשמרות נטועים וגו'. דברי בעלי אסיפות הם המלקטים מספרים שונים ויחברו מחברות המה דברים

מצודת ציון

הארץ: (ח) הקהלת. ענין אסיפה וקבוץ כמו קהלת יעקב (דברים לג) (ט) ואזן. מלשון האזנה ושמיעה כמו האזינו השמים (שם לב) והוא מל' אזן: תקן. עשה וחבר: (יא) כדרבנות. הוא כלי מתכת תחוב בראש מלמד הבקר לכוון אותם לחרישה כמו ולהצב הדרבן

פירוש ע"ט

זיך אום (דער גוף וואס איז פון) שטוב צו דער ערד, פון וואַנען ער איז געקומען געוואָרן, וְהָרוּחַ און דער גייסט (די נְשָׁמָה) קערט זיך אום צו גאָט, וועלכער האָט איר דעם מענטשן געגעבן, דערפאַר דאַרף דער מענטש זעהן אין דער יוגענד, ווען ער איז נאָך שטאַרק, גוטעס צו טאָן און איינפלאַנצן אין זיך מדות טובות און מעשים טובים, וואס דאס געמט ער מיט מיט זיך: (ח) דאָ ענדיגט שלמה מיט וואס ער האָט אָנגעהויבן הֲבֵל הֲבָלִים די וועלט איז נאַרעש, האָט געזאָגט דער זאַמלער, אַלֶץ איז דאָ נאַרעש: (ט) וְיֹתֵר און וואס מעהר ער איז קלוגער געוואָרן (שְׁלֹמֹה) אַלֶץ מעהר האָט ער געזוכט זיין פאָלק אום צו בילדען און זיי לערנען קלוגע זאַכען און ער האָט אַבֶּךְ געלערענט און געפאָרשט און האָט געשאַפט אַפּולע מְשָׁלִים: (י) בִּקֵּשׁ קֹהֶלֶת קֹהֶלֶת האָט געזוכט צו געפינען ניטצליכע זאַכען און ריכטיג צו דערגיין און צו לערנען דיא ווערטער פון דיא וואַרהייט (דָס איז די תּוֹרָה): (יא) דִּבְרֵי חֲכָמִים דיא

ווערטער

מִגָּבֹהַּ יִרָאוּ וְחַתְחַתִּים בַּדֶּרֶךְ וְיָנֵאץ הַשָּׁקֵד וְיִסְתַּבֵּל הֶחָגָב וְתָפֵר הָאֲבִיּוֹנָה כִּי־הֹלֵךְ
הָאָדָם אֶל־בֵּית עוֹלָמוֹ וְסָבְבוּ בַשּׁוּק הַסֹּפְדִים׃ ו עַד אֲשֶׁר לֹא־יֵרָחֵק יִרתק קרי חֶבֶל הַכֶּסֶף
וְתָרֻץ גֻּלַּת הַזָּהָב וְתִשָּׁבֶר כַּד עַל־הַמַּבּוּעַ וְנָרֹץ הַגַּלְגַּל אֶל־הַבּוֹר׃ ז וְיָשֹׁב הֶעָפָר עַל־

ה׳ יא גם מגבה יראו. עכר פ׳ פנחס: כי הולך האדם אל בית עולמו. שם: וסבבו בשוק הסופדים שבת קנג: עד אשר לא ירתק חבל הכסף. שם קנא: ותרץ גלת הזהב. עקידה שער מו זוהר פ׳ חיי שרה ותרומה משפטים: וישוב העפר אל הארץ כשהיה. שם קנב עקידה כג:

שפתי חכמים

למיים. כלומר רומני דאפי שהן למיים ועיין לעיל כפי׳ רש״י בשיר השירים בפסוק כפלח הרמון: ל כי חגב כמו עגב בחילוף אותיות אהח״ע ומ״ש שיהיו עגבותיו דומו׳ עליו כסיבל מלא ויסתבל קדרים: ם ורתוקות כסף לורף פירוש שרשרות: נ בפתיחתא דאיכא: ם פי׳ דכתיב והסיר את מראתו בנוצתה והשליך אותה אצל המזבח. דבר קל שאת פירוש וקשה לזורקה למרחוק אם לא בכח גדול וביד חזקה והכהן זורקה יותר מג׳ אמה שהיה זורקה על מקום הדשן ומכל זה מוכיח כי

רש״י

מגבהות ותלוליות שבהשובות הוא דואג ללאת לשוק פן יכשל בהם: וחתחתים בדרך. אימות וחתות הרבה בדרכים יש לו: חתחתים. לשון כפול הוא כתיבה כמו גלגלים קשקשים זלזלים: וינאץ. ל׳ (שיר ז) הנלו הרמונים שהרי האי לא נקראת בה אמרו רבותינו זו קליבוסת הנק״א פלע״ז שעלם הירך תקוע בה ובזקנותו בשרו כהוש והעלם בולט כמו כן האילן שהוא בולט: השקד. אילן של שקדים כלומר שתקפון הזקנה עליו כשקד זה הממהר להניץ לפני כל האילנות: ויסתבל החגב. אלו העגבות ל שיהיו עגבותיו דומות עליו כסובל משא כבד: ויסתבל. איסדריי״ר שורפייסי״ן בלע״ז: והפר האביונה. חמדת תאות נשים שאינו נזקק לנשים לתשמיש. אביונה תאוה כמו (דברים א כו) ולא אביתם (תהלים קיט קעד) תאבתי לישועתך: (ו) עד אשר לא ירתק חבל הכסף. זה חוט השדרה שהוא לבן ככסף ובמותו חסר מוחו ומתרוקן ויבש ומתפסק בתוך החוליות וגעש׳ כשלשלת. ירתק לשון רתוקות מ כסף: ותרץ גלת הזהב. זה האמה שהיתה מקלחת מים ונובעת כמעין כמו גולות עליות. ותרוץ ל׳ רצוצה: ותשבר כד על המבוע. זה הכרס שהיא עבה ובקעת כמותו: ונרוץ הגלגל אל הבור. יתרוצץ גלגל העין בתוך גומו ולפי פשוטו גלגל שדולין בהם מים מן הבור כך נדרש כל הענין במס׳ שבת. ומדרש קינות נ פותרו כנגד כל ישראל וזכור את בוראיך בימי בחורותיך בעוד שהבחרות שלכם קיימת בעוד שהכהונה קיימת שנא׳ (שמואל א ב כח) ובחור אותו מכל שבטי ישראל לי לכהן. בעוד שהלויה קיימת שנא׳ (דברים יח ה) כי בו בחר ה׳ אלהיך מכל שבטיך. בעוד שמלכות בית דוד קיימת שנא׳ (תהלים עח ע) ויבחר בדוד עבדו. בעוד שירושלים קיימת שנא׳ בה (מלכים א יא) העיר אשר בחרתי בה. בעוד שבית הבחירה קיימת שנא׳ בה (דברי הימים ב ז טז) ועתה בחרתי והקדשתי הבית הזה. בעוד שאתם קיימים שנא׳ (דברים יד) ובך בחר ה׳: עד אשר לא יבואו ימי הרעה. אלו ימי הגולה: עד אשר לא תחשך השמש. זה מלכות בית דוד שנא׳ (תהלים פט לז) וכסאו כשמש נגדי: והאור. זו תורה שנא׳ (משלי ג כג) כי נר מצוה ותורה אור: והירח. זו סנהדרין דתנן סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה: והכוכבים. אלו הרבנים שנא׳ (דניאל יב ג) ומצדיקי הרבים ככוכבים: ושבו העבים אחר הגשם. צרה אחר צרה קשה. אתה מוצא בכל הנבואות הקשות שנתנבא עליהם ירמיה לא באו עליהם אלא לאחר חורבן הבית: ביום שיזעו שמרי הבית. אלו משמרות כהונה ולויה: והתעותו אנשי החיל. אלו הכהנים שהם גבורים בכח אמר רבי אבא בר כהנא כ״ב אלף לוים הניף אהרן ביום אחד אמר רבי חנינא ם המוראה הזו דבר קל היא והכהן זורקה יותר מכלבים אמה: ובטלו הטחנות. אלו המשניות הגדולות משנת רבי עקיבא ומשנת רבי חייא ומשנת בר קפרא: וחשכו הרואות. שישתכח הגמ׳ מן הלב: וסגרו דלתים בשוק. כגון דלתי נחושתא בן אלגתן ע שהיו פתוחים

מצודת ציון

[ה] וחתחתים. מלשון חתת ופחד ונכפלו הפ״א והעי״ן הפעל ויורה על פחד הרבה כמו אדמדם שיורה על אדמימות רב: וינאץ. ענין בזיון ומיאוס כמו ינאץ בזעם אפו [איכה ב] ועם כי לא נקראה האל״ף האיל והיא בתובה: השקד. ענין השתדלות והתמדה כמו שקדו ושמרו [עזרא ח]: ויסתבל. מלשון סבל ומשא כבד: החגב. מין ארבה כמ״ש ואת החגב למינהו [ויקרא יא]: ותפר. מל׳ הפרה ובטול: האביונה. האל״ף נוספת כמו והאזניחו נהרות [ישעיה יט] והוא מלת בינה והוא כנוי לרוח בעלת הבינה או הוא ענין תאוה כמו לא אבה יבמי [דברים כה]: [ו] ירתק. ענינו כמו שלשלת כמו ורתקות כסף צורף [ישעיה מ]: ותרוץ. מל׳ רציצה ושבירה כמו וירעצו וירצצו [שופטים י]: גלת. מעין כמו גלת מים [שם א]: כד. שם כלי כמו וכדה על שכמה [בראשית כד]: המבוע. מעין הנובע: ונרוץ. מל׳ ריצה ורדיפה: הגלגל. גלגולת הראש: [ז] על הארץ. אל

מצודת דוד

גמה אל השמים ממעל ליתן דין וחשבון והרבה פחד יש מן הדרך פן יפגעו בה מלאכי דין: וינאץ השקד. כא השומר את הגוף בהתמדה ובהשתדלו׳ ימאס את הגוף ולא יאבה להתמיד עוד בשמירתו ולהשתדל בו: ויסתבל החגב. אם ישכון עליו חגב תכבד עליו כסובל משא כבד וזהו לגודל התשות: ותפר האביונה. הרוח בעלת הבינה תבטל כי אז תלך ממנו. או אז תבטל תאות חמדת נשים להשמים: כי הולך האדם. כי אז האדם הולך ומתקרב לבוא אל בית עולמו זהו הקבר אשר ישכב שם עד עולם: וסבבו. ולהיות הסופדים מסבבים בשוק לעורר קינות ויללות: (ו) עד אשר וגו׳. מוסב על המקרא של מעלה כראשית הענין שאמר וזכור כו׳ לומר זכור בוראך טרם פיהיה נעשה חבל הכסף כמו שלשלת ועל חוט השדרה יאמר שהוא לבן ככסף ובמות האדם חסר מוחו ומתרוקן וייבש ומתעקם בתוך החוליות ונעשה כשלשלת: ותרוץ גולת הזהב. על מוח הראש יאמר על שהיא כמעין הנובע להאלת ולהשקות את חוט השדרה ולפי שהקרום שעליו הוא אדום קראו זהב כי מראה הזהב הוא אדום ור״ל אז ירוצץ מוח הראש ולא ישקה עוד את חוט השדרה: ותשבר כד. על כיס המרה יאמר שנקרע אז ומי המרה נשפך על הכבד במקום מושבו ואחז במשל מכד מלא מים הנשבר על המעין והמים שבכד יורדים על המעין מקום שאין לורך אל המים וכן היא שפיכת מי המרה על הכבד כי בהיות האדם חי אז״ל הכבד כועס והמרה זורקת בו טפה ונח מכעסו אבל אז אין הכבד כועס ואין לורך אל טפת המרה: ונרוץ הגלגל. גלגולת הראש כה תה למעלה מרגילים אז להורידם אל בור הקבר מתחת לארץ: (ז) וישוב העפר. הגוף בבואו מעפר כי תחלת יצירת האדם הראשון היה מן העפר ישב

מדרש חכמים

הונגער אונ מיין דורשט אונ גיי אין מיינע שאין קאמערען אונ נעם דיר 70 טהייערע קליידר אנשטאט די איינע וואס דו האסט מיר געגעבען אונ גיי מיט פרידען צו דיין פאלק אונ זאג זיי אז איך האב זייא צוליב דיר מוחל געוועזען. האט ר׳ אלעזר געזאגט, איך זעה וויא ריכטיג שלמה המלך האט געזאגט. שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו:

פירוש ע״ט

גיין האט מען מורא (צו דער עלטער), אויף יעדען טריט דוכט זיך אפ אז דיא וועג איז פול מיט גריבער וויגאץ אונ דר מאנדעל בוים פארלירט זיינע בלעטער (פון דעם ביין וואס איז ביי דער היפטע פאלט אראפ די פלייש, שטארצט ער ארוס) אונ צום סוף פארלירט מען שון יעדע תאוה, כי הולך דער מענטש קערט זיך אום צו זיין היים (אין דר ערד) אונ די מספידים ריגלען ארום די גאסען: (ו) עד אשר איידער עס האט זיך פארוויקעלט די זילבערנע שנור, אונ עס ווערט צו שטוסען דער קוואל פון גאלד, איידער דער עמער וועט ביין קוואל צובראכען ווערען אונ איידער דס ראד וועט ביין ברונעם צו שמעטערט ווערען: (ז) וישב נאך קער׳ט

יָבֹאוּ יְמֵי הָרָעָה וְהִגִּיעוּ שָׁנִים אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵין־לִי בָהֶם חֵפֶץ׃ ב עַד אֲשֶׁר לֹא־תֶחְשַׁךְ
הַשֶּׁמֶשׁ וְהָאוֹר וְהַיָּרֵחַ וְהַכּוֹכָבִים וְשָׁבוּ הֶעָבִים אַחַר הַגָּשֶׁם׃ ג בַּיּוֹם שֶׁיָּזֻעוּ שֹׁמְרֵי הַבַּיִת
וְהִתְעַוְּתוּ אַנְשֵׁי הֶחָיִל וּבָטְלוּ הַטֹּחֲנוֹת כִּי מִעֵטוּ וְחָשְׁכוּ הָרֹאוֹת בָּאֲרֻבּוֹת׃ ד וְסֻגְּרוּ
דְלָתַיִם בַּשּׁוּק בִּשְׁפַל קוֹל הַטַּחֲנָה וְיָקוּם לְקוֹל הַצִּפּוֹר וְיִשַּׁחוּ כָּל־בְּנוֹת הַשִּׁיר׃ ה גַּם

תו״א עד אשר לא תחשך השמש והאור. מס׳ עקידה שער כו: ביום שיזעו שומרי הבית והתעותו אנשי החיל. שבת דף קנב: ובטלו הטוחנות. זוהר פרשת פינחס: וסגרו דלתים בשוק. שם:

רש״י

מקום עפר רמה ותולעה. וזכור בארך באר שנובעת ממקורה היא טפה סרוחה של זרע ושל לובן: ימי ה ר ע ה. ימי הזקנה והחלשות: (ב) עד אשר לא תחשך השמש. אמרו רבותינו זו פדחת י שהיא מאירה ומלהבת באדם בחור וכשמזקנת היא מעלת קמטין ואין מלהבת: והאור. זה החוטם שהוא תואר קלסתר פנים: והירח. זו נשמה שמאירה לאדם שכיון שניטלה הימנו אין לו מאור העינים: והכוכבים. אלו הלסתות רומני דאפי כ שקורין פומלי״ש של לחיים שמלהיבים: ושבו העבים אחר הגשם. תבוא כהיית המאור אחר דמעות הבכי מכמה צרות שעברו עליו: (ג) שיזעו. ירתיתו: שמרי הבית. אלו הצלעות והכסלים המגינים על כל חלל הגוף: והתעותו. יאחוז עוות שקורין קראמפ״ף והתעותו אנקרופירונ״ט בלע״ז: אנשי החיל. אלו השוקים שנשען כל הגוף עליהם: ובטלו הטחנות. אלו השינים: כי מעטו. לעת זקנה רוב שיניו נושרות: הראות בארבות. אלו העינים: (ד) וסגרו דלתים. אלו נקביו: בשפל קול הטחנה. קול ריחים הטוחנים מאכל שבמעיו והוא הקורקבן והמסס: ויקום לקול הצפור. שאפילו קול צפור מנערתו משנתו משהזקין: וישחו כל בנות השיר. כל קולות של כלי השיר דומות עליו כשיחה ולפי פשוטו משמעו ישחו כמו ישפלו כל שרים ושרות יהיו שפלים בעיניו וכן ברזילי הגלעדי אמר לדוד (שמואל ב יט לו) אם אשמע עוד בקול שרים ושרות: (ה) גם מגבה ייראו.

שפתי חכמים

בקהלת ובויק״א רבה פ׳ י״ח: י פי׳ המלח שהיא חלק ומלהבת יותר מכל הפרצוף כן פירש רש״י במס׳ שבת פרק שואל: כ פי׳ בל׳ תלמיד קורין אותו רומני דאפי ומ״ש של לחיים טעות הוא וצ״ל שהן

מצודת דוד

השנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ ורצון כי מגודל החלשות יבחר אז במיתה: (ב) עד אשר. טרם שתחשך השמש ואור היום כו׳ ר״ל טרם שתחלה ותפול למשכב כי החולה כשיקשה עליו החולי נראה לו כאלו חשכו השמש והאור כו׳: ושבו העבים. יחזרו העבים לבא להחשיך האורה אחר ירידת הגשם שהיה אז מעט אורה ר״ל אחר הירווחה לו מעט מן החולשה ורואה האור יחזור להחולשה ויחשך לו: (ג) ביום שיזעו. זה יהיה ביום שיחלה מאד וירתתו שומרי הבית הם הידים והזרועות שהם שומרי הגוף שלא יגע בו דבר רע וכשהאדם נחלש מאד מרתתין ידיו וזרועותיו: והתעותו אנשי החיל. הם השוקים שסובלים את הגוף הנשען עליהם ובימי החלשות כאלו נתעקמו ואין להם עוד כח לעמוד: ובטלו הטוחנות. הם השינים הטוחנות את המאכל ובעת החולשה בטלים הם מן הטחינה: כי מעטו. מעטו את הטחינה ואינם יכולים אז לטחון הרבה: וחשכו הראות בארובות. הם העינים הרואות דרך פתיחת חורי העינים ובעת החולשה כהו וחשכו: (ד) וסגרו דלתים בשוק. הם השפתים שהם בשוק ר״ל במקום מגולה ובעת החולשה המה סגורים בעבור כי נשפל קול הטחנה הם השינים שבטלו אז מן הטחינה ולכן סגרו השפתים הואיל ואינו משים בהם המאכל: ויקום לקול הצפור. ידוע שהמאכל מוליד השינה ובהעדר המאכל יקץ לדבר קל: וישחו כל בנות השיר. הוא הגרון שבו היה משורר לפנים אז ישח וישפיל קולו עד שלא ישמע (ואמר בנות השיר לפי שקול נקבות מעוררות נעים ביותר): (ה) גם מגבוה ייראו. גם מתשבותיו מתפחדים ממה שיחשבו שהרוח נוסעת והולכת אל מקום

מצודת ציון

יב [ג] שיזעו. ענין רעד ורתת כמו והי׳ רק זועה [ישעיה כח]: והתעותו. מל׳ עוות ועקום כמו ודרך רשעים יעות [תהלים קמ״ו]: החיל. ענין כח: הטוחנות. מלשון טחינה: הרואות. מלשון ראי׳: בארובות. מלשון ארובה והלון כמו וכעשן מארובה [הושע יג]: [ד] דלתים. על השפתים יאמר וכן נאמר דלתי פניו מי פתח [איוב מא]: וישחו. ענין השפלה ונמיכה כמו ושח גבהות האדם [ישעיה ב]:

פירוש ע״ט

וועסט זאגען, איך וויל זייא ניט גערן: (ב) עַד אֲשֶׁר אײדער עס וועט דונקל ווערן די זון (דס זיינען די אויגען העלבע ווערן צו דער עלטער דונקל אזו ווי אװאלקען שטייט שטענדיג פאר די אויגען), די ליכט (דאס איז דער נאז), די לְבָנָה (דאס איז די נְשָׁמָה), אונ די שטערען (דאס זיינען די באקען), אונ אײדער די וואלקען וועלען זיך צוזאמענקלויבען צו רעגענען: (ג) בַּיּוֹם דען אין דעם טאג וואס וועלען אנהייבען ציטערען די וועכטער פון הויז (דאס מיינט מען דיא הענט וואס שיטצען דעם גוף אונ לאזען ניט צו מען זאל אים שלעכטס טאן) אונ די אַנְשֵׁי חַיִל וועלען זיך איינקרימען (דס מיינט מען די שולטערן וואס אויף זיי האלט זיך אויף דער גאנצער גוף) אונ דיא מיהלען וועלען צו שטערט ווערען (דס מיינט מען די ציינער) דען זיי וועלען גאנץ ווייניג ווערען (דען צו דער עלטער פאלען זיי ארוס), אונ דיא אויגען וועלען טונקעל ווערען: (ד) וְסֻגְּרוּ דאן ווערען צוא געשלאסען די טירען וואס פירען צו מארק (דס הייסט די אפענע ערטער וואס זיינען ביים מענטשען אין גוף) דען די מילען מאלען שון קום וואס מען הערט זייא (דער עסען ווערט שון קום פערדייט) וְיָקוּם אונ מען כאפט זיך שון אויף פון שלאף צו דער עלטער אפילו אז אפויגעלע פליהט פארביי, וְיִשַּׁחוּ אונ די אלע טענער פון דיא שטימע ווערען שון שוואך, דען עס ווערען אפגע־שוואכט די לונגען פון וואגען דיא שטימע גייט ארוס: (ה) גַּם מִגָּבֹהַּ פאר יעדען קלייגעם בערגעל אריבער צו

מדרש חכמים

דער קייזער, שטייט ניט אין אייער תּוֹרָה אז אַן עַמּוֹנִי אַמּוֹאָבִי טאהר ניט קומען אין גאטס פארזאמלונג, ווייל זיי האבען אייך שלעכט באהאנדעלט אין דער מִדְבָּר, זיי האבען אייך ניט געגעבען קיין ברוט אונ קיין וואסער אונ עס שטייט (במדבר ו׳) זאלסט ניט פאראונרוהיגען קיין אֲדוֹמִי ווייל ער איז דיין ברודער, פאר וואס האבען מיר די אידען ניט גוט באהאנדעלט. אונ דער וואס איז עובר אויף דער תּוֹרָה איז חַיָּב מִיתָה! האט זיך ר׳ אֶלְעָזָר בֶּן־שַׁמּוּעַ אפגערופען, פון דעסט־וועגען בעט איך דיר אז דו זאלסט זיך אויף זיי מְרַחֵם זיין. זאגט דער קייזער, ווייסטו ניט אז פאר מְבַטֵּל זיין אַ גְזֵרָה מוז מען באצאהלען אין אוצר המלכות. זאגט ר׳ אֶלְעָזָר איך האב מיט געבראכט מיט זיך 4000 דינרין, נעם זיי צו אונ זיי זיך מְרַחֵם אויף זיי. האט דער קייזער איהם געענטפערט, די 4000 דינרין זאלען דיר געהערען פאר די 200 הונדערט וואס דו האסט מיר געגעבען, אונ די גאנצע מְדִינָה זאל ניצל ווערען צוליב דיר, דערפאר וואס דו האסט געשטילט מיין

טוֹבִים׃ ז וּמָתוֹק הָאוֹר וְטוֹב לַעֵינַיִם לִרְאוֹת אֶת־הַשָּׁמֶשׁ׃ ח כִּי אִם־שָׁנִים הַרְבֵּה יִחְיֶה
הָאָדָם בְּכֻלָּם יִשְׂמָח וְיִזְכֹּר אֶת־יְמֵי הַחֹשֶׁךְ כִּי־הַרְבֵּה יִהְיוּ כָּל־שֶׁבָּא הָבֶל׃ ט שְׂמַח בָּחוּר
בְּיַלְדוּתֶךָ וִיטִיבְךָ לִבְּךָ בִּימֵי בְחוּרוֹתֶךָ וְהַלֵּךְ בְּדַרְכֵי לִבְּךָ וּבְמַרְאֵי ובמראה קרי עֵינֶיךָ וְדָע
כִּי עַל־כָּל־אֵלֶּה יְבִיאֲךָ הָאֱלֹהִים בַּמִּשְׁפָּט׃ י וְהָסֵר כַּעַס מִלִּבֶּךָ וְהַעֲבֵר רָעָה מִבְּשָׂרֶךָ
כִּי־הַיַּלְדוּת וְהַשַּׁחֲרוּת הָבֶל׃ יב א וּזְכֹר אֶת־בּוֹרְאֶיךָ בִּימֵי בְּחוּרֹתֶיךָ עַד אֲשֶׁר לֹא

תו"א שמח בחור בילדותך. שבת סג עקידה שער סז: והסר כעס מלבך. תענית ד נדרים כא: הילדות והשחרות הבל. שבת קנב: וזכור את בוראך בימי בחורותיך. שבת קנא. זוהר פ' מקץ:

שפתי חכמים

ט דרש שהוא נוטריקון בוראך בירך בארך וכן הוא במדרש רבות

רש"י

באבצן שלשים בנות שלח החוצה ושלשים בנות הביא לבניו וכולן מתו בחייו. ובזקנותו הוליד את עובד ונתקיים לו: (ז) ומתוק האור. מתוק היא אורה של תורה: וטוב לעינים לראות את השמש. ואשרי התלמידים שעיניהם רואים הלכה מלובנת ומחוורת על בוריה כך נדרש באגדת תהלים: (ח) בכולם ישמח. יהיה שמח בחלקו ובלבד שיזכור ימי החשך וייטיב מעשיו שינצל מהם והם ימי מיתת עולם הם ימי הרשעים: כי הרבה יהיו. אותן הימים יותר מימי החיים: כל שבא. עליו יהיה הבל והבך יש הבל שהוא לשון פורענות וצרות כמו כי בהבל בא ובחשך ילך: (ט) שמח בחור בילדותך. כאדם שאומר לעבדו ולבנו חטא חטא כי פעם אחת תלקה על הכל אף כאן החכם אמר שמח בחור בילדותך והלך בדרכי לבך ובטוח תהי' כי על כל אלה יביאך השופט במשפט: (י) והסר כעס. דברים המכעיסים את המקום: והעבר רעה. יצר הרע: מבשרך. שיהיה לך לב בשר: והשחרות. נערות שראש אדם שחור בימי עלומיו: (א) וזכר את בוראיך. תמן תנינן עקיבא בן מהללאל אומר הסתכל בשלשה דברים וכו' וממקרא זה דרש ט וזכור את בוראך שתתן דין וחשבון לפניו. וזכור את בורך קברך

מצודת ציון

[י] והשחרות. כן יקראו ימי הנעורים שהם תחלת ימי האדם כמו השחר שהוא תחלת היום:

מצודת דוד

(ז) ומתוק האור. יפה הוא האור יאמר בלשון משלה כי האור איננו דבר הנאכל שיומתק ור"ל יפה חיי האדם עוד נהנה מאור היום: וטוב דבר טוב הוא לעינים עודם יכולים לראות את השמש והוא כפל ענין במ"ש: (ח) כי אם וגו'. כי אפילו אם יחיה האדם שנים הרבה ישמח בכל הימים ואף יום אחד לא יקוץ בחיים עם רבוים: ויזכור. אבל בחייו יזכיר את ימי החושך אשר ישכב בקבר אשר יהיו מרובים יותר מימי החיים ועי"ז יראה להכשיר מעשיו: כל שבא הבל. כל היסורים הבא שמה הבל המה מבלי תועלת כי בעוד האדם חי בא תועלת מן היסורים כי עי"ז מפשפש במעשיו אבל אחר המית' אין מקום לפשפש. מעשים ולכן יזכור בהם למען יכשיר מעשיו עודו חי: (ט) שמח בחור. אתה בחור עתה שמח בהטובה שהיה לך בימי ילדותיך כי אז בודאי לא חטאת מרוב הטובה הואיל ואז היית ילד וגם עתה בימי בחורותיך עשה טוב ללבך ותהיה שמח ולך בדרכי לבך לעשות מה שלבך חושב ומה שעיניך מראים לך ותתאוה אליהם אבל דע כי על כל אלה המעשים יביאך האלהים במשפט ואם ימלא בהם דבר חטא ועון אזי יענים אותך ולכן מאד תפשפש בהם שלא ימלא בהם כדבר עון או כאדם האומר לעבדו ולבנו חטא חטא כי כשתתמלא הסאה תלקה על הכל אף כאן גזם ואמר שמח בחור בעת ילדותך עת שהילד מתגבר ולא תדאג מגמול המעשה וכפל הדבר כמ"ש ואמר ויטיבך לבך כו' ועשה מה שלבך חפץ ובטוח תהיה כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט (י) והסר וגו'. אם לבך תסית אותך לעשות דבר המכעיס את המקום ב"ה הסר הדבר הזה מלבך ולא תעשה אותה: והעבר וגו'. אם בשרך יתאוה להתענג בדבר הרע בעיני המקום העבר הדבר הרעה הזאת מבשרך ולא תתענג בה: כי הילדות והשחרות הבל. התאוה שיש לאדם בימי הילדות והנערות המה מבלי תועלת ולכן הזהר מאד מאד:

יב (א) וזכור את בוראיך. את המקום ב"ה אשר ברא אותך אותו זכור בימי הבחרות בעוד הכח בידך ללכת בדרכי ה' לעבדו: עד אשר טרם שיבואו ימי הרעה הם ימי הזקנה ותשות הכח כי אז יקשה מאוד יותר מימי הבחרות: והגיעו שנים. אז הגיע

מדרש חכמים

אנגעטאן ביז דער מענטש איז געקומען אהיים. אין אצייט ארום האט זיך געמאכט אז דער קייזער איז געשטארבן אונ דער מענטש איז געווארען קייזער. גלייך האט ער באפוהלן אז אלע מענער פון יענער מדינה, וואס איז ביים ברעג פון ים הגדול, זאלען אויסגעהרגט ווערען אונ די פרויען זאלען געשענדעט ווערן (דערפאר וואס יענע אידען האבען איהם אזוי שלעכט באהאנדעלט) האבען די אידען געבעטען ר' אלעזר בן־שמוע אז ער זאל גיין איבערבעטען דעם קייזער. אונ האבען איהם מיט געגעבן 4000 דינרין ער זאל דאס געבן א מתנה דעם קייזער. איז ער אוועק צום קייזער, אונ האט זיך געשטעלט פאר'ן פאלאטץ אונ האט געבעטען ביי די הויפ בעדינטע אז מען זאל איהם מעלדען ביים קייזער. האט דער קייזער איהם געהייסען אריין גיין. ווי דער קייזער האט איהם דערזעהען איז ער אראפ פון שטול, האט זיך פארנייגט פאר איהם אונ האט איהם געפרעגט, וואס טהוט דא דער העדר, אונ צוליב וואס האט ער זיך מטריח געווען צו מיר. האט ר' אלעזר געענטפערט צוליב דעם דו זאלסט זיך מרחם זיין אויף יענע מדינה אונ זאלסט מבטל זיין דיין גזרה. פרעגט איהם דער קייזער, טרעפט זיך אז עס זאל שטיין געשריבען אליגען אין דער תורה. ענטפערט ר' אלעזר. גיין, זאגט

פירוש ע"ט

צו יענע, אדער ביידע צוזאמען: (ז) ומתוק ווי זיס איז די זון, ווי אנגענעם איז פאר די אויג דער גלאנץ פון דער זון (די אמתע וועגן פון דער תורה): (ח) כי אם ווען דעם מענטשען איז באשערט לאנג צו לעבען זאל ער זיך אימער פרייען מיט זיין חלק וואס גאט האט איהם געגעבען ויזכור נור ער זאל געדיינקען אז די שלעכטע טעג וואס וועלען זיין וועלען אויך זיין אפולע כל שבא און דאן ווערן די גוטע טעג פארגעסען: (ט) שמח פריי זאך יונגער מאן אין דיינע יונגע יאהרען אונ זעה אויסצובעסערן דיין הארץ אין דיינע יונגע יאהרן דו קענסט אויך גיין וואו דיין הארץ געלוסט אונ טאן ווי דיינע אויגן ווילן, אבער דארפסט וויסען אז אלע דיינע האנדלונגן, יעדען טריט אונ שריט דיינם, וועט גאט משפט'ן (ער וועט נאכזעהן אויף וואס דו האסט מפזר געווען די כוחות הגוף והנפש): (י) והסר טוא אפ יעדען כעס פון דיין הארצן, יעדער פארדרוס פון דיינע געדאנקען, דרינן די יונגער צייט פערגעהם גלייך וויא דער פריה מארגן (דערפאר זאלסטו זעהען זיך געוויינען צו גוטע מדות, זאלסט זיך דערווייטערן פון כעס, זאלסט ניט מקנא זיין די רשעים פאר וואס זיי גייט גוט א. ז. וו.):

(א) וזכור שון אין דיא יונגע יאהרען זאלסטו שטענדיג געדיינקען אן דיין באשעפער (גאט), איידער עס וועלען אנקומען די שלעכטע טעג (דער עלטער) איידער עס וועלען אנקומען יענע יאהרען אויף וועלכע רו

יָרִיקוּ וְאִם־יִפּוֹל עֵץ בַּדָּרוֹם וְאִם בַּצָּפוֹן מְקוֹם שֶׁיִּפּוֹל הָעֵץ שָׁם יְהוּא׃ ד שֹׁמֵר רוּחַ לֹא
יִזְרָע וְרֹאֶה בֶעָבִים לֹא יִקְצוֹר׃ ה כַּאֲשֶׁר אֵינְךָ יוֹדֵעַ מַה־דֶּרֶךְ הָרוּחַ כַּעֲצָמִים בְּבֶטֶן
הַמְּלֵאָה כָּכָה לֹא תֵדַע אֶת־מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֶת־הַכֹּל׃ ו בַּבֹּקֶר זְרַע אֶת־
זַרְעֶךָ וְלָעֶרֶב אַל־תַּנַּח יָדֶךָ כִּי אֵינְךָ יוֹדֵעַ אֵי זֶה יִכְשַׁר הֲזֶה אוֹ־זֶה וְאִם־שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד

תו״א בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך. יבמות סב זוהר פ׳ וישב:

רש״י

במדינה מקום שישכון שם יהיו נכרין מעשיו אחרי מותו וחכמותיו ומדות תרומיותיו ותשלום טובה ליושבי המקום על מנהג הטוב שהדריכם בדרך ישרה: **יפול**. ישכון כמו (בראשית כה יח) על פני כל אחיו נפל: **עץ**. תלמיד חכם שמגין בזכותו כעץ המסיך על הארץ: (ד) **שומר רוח**. ממתין ומצפה עד בא הרוח: **לא יזרע**. פעמים ממתין ואינו בא: **וראה בעבים**. נותן עיניו בעבים וכשרואה אותם קודרים ירא לקצור מפני הגשמים לעולם לא יקצור לפי שירא תמיד: (ה) **כאשר אינך יודע וגו׳. כעצמים בבטן המלאה**. דברים הנסגרים והנעצרים בבטן שהיא מלאה ואע״פ שבולטת לחוץ. כאשר אינך יודע הרי זה מקרא מסורס נדרש מסופו לראשו כאשר אינך יודע דרך הרוח כלומר ידיעות שתי אלו שוות לא זו גלויה לך ולא זו גלויה לך פעמים אתה סבור להכיר בעבים שיבא הרוח ואינו בא כאן כי עובר והולך לו אל ארץ אחרת והרי לשון זה כמו (בראשית יג י) כגן ה׳ כארץ מצרים (ישעיה כד ב) כשפחה כגברתה (שם כד ב) כקונה כמוכר ופעמים שהוא משוה מוקדם למאוחר ופעמים שהוא משוה מאוחר למוקדם אף כאן למד ידיעת הרוח מידיעת הבטן כלומר אין לך לשמור את הרוח לראות בעבים: (הגה״ה ענין זה הוא מסורס בדברי רש״י ומהופך וצריכים להגיה כפי אשר הוא בספרים המדוייקים ואז יובן שפיר וכך היא הנוסחא האמתית: **כאשר אינך יודע**. הרי זה מקרא מסורס נדרש מסופו לראשו כאשר אינך יודע עצמים בבטן המלאה דברים הנסגרים והנעלמים בבטן המלאה ואע״פ שבולטת לחוץ אינך יודע מה בבטנה כך אינך יודע דרך הרוח כלומר ידיעות שתי אלו שוות וכו׳ מספר שפתי חכמים): **כעצמים**. אינקלשירי״ש בלע״ז כמו עוצם עיניו: **ככה לא תדע וגו׳**. אף גזירותיו של מקום לענין עניות ועשירות כך עלומות ח הם ממך ולא תמנע מן החסד לדאג שמא אחסר מנכסי ואעני. לא אעסוק בתורה ואתבטל ממלאכתי ואעני לא אשא אשה ויהיה לי בנים ואצטרך להוציא עליהם: (ו) **בבקר זרע את זרעך וגו׳**. אם למדת תורה בילדותך למד תורה בזקנותך אם היו לך תלמידים בילדותך יהיו לך תלמידים בזקנותך נשאת אשה בת בנים בילדותך תשא אשה בת בנים בזקנותך עשית צדקה בילדותך עשה צדקה בזקנותך: **כי אינך יודע אי זה יכשר**. אם תלמידים ובנים שבילדותך יתקיימו לך או שמא לא יתקיימו אלא שבזקנותך. מצינו בר״ע שהיו לו כ״ד אלף תלמידים מגבת ועד אנטיפרס וכולן מתו מפסח ועד עצרת ובא אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם ולענין הבנים מצינו

שפתי חכמים

לא תוכל להנצל ע״ד מי שטרח בע״ש יאכל בשבת: ו דקשה לרש״י ומי יוכל לשמור הרוח. לכ״פ ממתין כו׳ ושומר הוא כמו ואביו שמר את הדבר: ז ענין זה הוא מסורס בדברי רש״י ומהופך וצריכי׳ להגיה כפי אשר הוא בספרים מדויקים ואז יובן שפיר וכך היא הנוסחא האמיתית כאשר אינך יודע הרי זה מקרא מסורס נדרש מסופו לראשו כאשר אינך יודע עצמי׳ בבטן המלאה דברי הנסגרי׳ והנעלמי׳ בבטן המלאה ואע״פ שבולטת לחוץ אינך יודע מה בבטנה כך אינך יודע דרך הרוח כלו׳ ידיעות שתי אלו שוות כו׳: ח כוונת רש״י לחבר הפסוקים כולם בענין צדקה. דאל״כ מה ענין העבים והרוח לכאן:

מצודת דוד

לאחרים לא יפנו אליו: (ד) **שומר רוח**. המנותין בזריעת שדהו עד בוא הרוח כי אז טוב לזרוע כי הרוח יפזר הזרע בכל מקום: **לא יזרע**. פעמים ממתין ואינו בא: **ורואה בעבים**. הנותן עיניו בעבים וכשרואה אותם קודרים ירא לקצור מפני הגשמים זה לא יקצור לעולם לפי שירא תמיד: (ה) **כאשר אינך יודע**. כמו שאינך יודע באיזה דרך הרוח מהלך עם כי תשמע קולו וכמו הולד הנסגר בבטן המלאה שאינך יודע אם הוא זכר או נקבה עם כי תראה כל עת האבן ככה לא תדע את כו׳: **את הכל**. ר״ל שום דבר ממעשה ה׳ לא תדע ומוסב למעלה לומר אין לך להמתין על הרוח ולפחוד מן הגשמים כי לא תוכל לדעת מתי יהיו: (ו) **בבוקר**. לכן בבוקר זרע שדך וגם בערב אל תנח ידך מן הזריעה ר״ל בכל עת תזרע שדך ולא תמתין על הרוח: **כי אינך יודע**. ולא תוכל לדעת איזה הזריעה יהיה כשר וטוב אם זה של בוקר או זה של ערב ואפשר יהיו שניהם יחד טובים זה כזה:

מצודת ציון

על העתיד וכאלו אמר יהיה הוא: [ד] **שומר**. ממתין כמו ואביו שמר את הדבר [בראשית לז]: [ה] **אינך**. אין אתה: **כעצמים**. ענין סגירה וסתימה כמו ועוצם עיניו [ישעיה לג]: [ו] **יכשר**. מלשון כשר וטוב:

פירוש ע״ט

דֶערְפוּן נִיט ווִיסֶען): (ד) שׁוֹמֵר דֶר וָוֹס הַאלְט פוּן אַזֶעלְכֶע נַארֶעשְׁקֵייטֶען אוּנ קוּקְט אוֹיפ׳ן ווִינְט, וואוּ עֶר בְּלָאזְט לא יִזְרָע וֶועט גִיט זַייֶען, (דֶען אַמָאהְל וַוארְט עֶר עֶר זָאל קוּמֶען פוּן צָפוֹן זַייט אוּנ קוּמְט נָאר פוּן דָרוֹם זַייט) אוּנ דֶר וָוֹס מַאכְט זִיךְ סִימָנִים אוֹיף דִי וָואלְקֶן וֶועט נִיט שְׁנַייְדֶען: (ה) כַּאֲשֶׁר אַזוֹ ווִי דוּ וַוייסְט נִיט אִין וֶועלְכֶר זַייט דֶר ווִינְט וֶועט בְּלָאזֶן, אַזוֹ ווִי דוּ ווַייסְט נִיט וָוֹס אִיז אֵיינְגֶעשְׁלָאסֶען אִין בּוֹיךְ פוּן אַשְׁוַואנְגֶערֶע פְרוֹי (אַזָכָר צוּ אַנְקֵבָה), אַזוֹי קֶענְסְטוּ נִיט ווִיסֶען פְרִיהֶער וָואס גָאט וֶועט שְׁפֶּעטֶער מַאכֶען צוּ דִי אַלֶע זַאכֶען וָוֹס עֶר הָט בַּאשַׁאפֶען:

מדרש חכמים

עוֹלָה רֶגֶל גֶעעֶנְטְפֶערְט, דַיין גַאנְצֶע פָאלְק זָאל אַזוֹי בְּלַייבֶּען הוֹיל אוּנ נַאקֶעט ווִי דוּ. דֶר מֶענְטְשׁ הָט דֶערְוַוייל דֶערְזֶעהֶען ר׳ אֶלְעָזָר בֶּן־שַׁמּוּעַ וֶועלְכֶר הָט אַרוּמְגֶעשְׁפַּאצִירְט, רוּפְט עֶר זִיךְ אָפּ צוּ אִיהְם, אִיךְ דֶערְקֶען אָן דִיר אַז דוּ בִּיסְט אַגֶעלֶערְענְטֶר מֶענְטְשׁ, אוּנ אַ גְרוֹסֶער מַאן בַּיי דַיין פָאלְק אוּנ דוּ קֶענְסְט לֶערְנֶען, דוּ פֶערְשְׁטֵייסְט זַאךְ ווִי צוּ בֶּעגֵיין מִיט מֶענְטְשֶׁן גִיבּ מִיר אַ קְלֵייד מִיט וָואס זִיךְ צוּ בַּאדֶעקֶען אַנְשְׁטַאט דִי וָואס דֶער יַם הָט בַּיי מִיר צוּגֶענוּמֶען. אוּף ר׳ אֶלְעָזָר׳ן אִיז גֶעוֶועזֶען זִיבֶּען קְלֵיידֶער, הָט עֶר גְלַייךְ אֵיינֶע אוֹסְגֶעטָאן אוּנ הָט אִיהְם דֶערְלַאנְגְט, אוּנ אוֹסֶער דֶעם הָט עֶר אִיהְם אַוֶועק גֶעפִירְט צוּ זִיךְ אַהֵיים הָאט אִים גֶעגֶעבֶּען עֶסֶען אוּנ טְרִינְקֶען אוּנ צְווֵיי הוּנְדֶערְט דִינָרִין (אַזַא מַטְבֵּעַ) אוּנ הָט אִיהְם בַּאגְלֵייט 14 מַייל אוּנ הָט אִיהְם גְרוֹס כָּבוֹד

ו) זָאלְסְט נִיט קוּקֶען אוֹיף נַארֶעשֶׁע סִימָנִים פוּן כִּשׁוּף נָאהֶר דוּ טוּ דָאס דַיינִיגֶע בַּבֹּקֶר זַיי דַיינֶע זָאמֶען אִין דֶר פְרִיה (אִין דֶר יוּגֶענְד) אוּנ אוֹיךְ פַר נַאכְט (צוּ דִי עֶלְטֶערֶע יָאהְרֶען) זָאלְסְטוּ דַיין הַאנְט נִיט אָפְּלָאזֶען (אוּב דוּ הָאסְט גֶעטָאן גוּטֶעס אִין דֶער יוּגֶענְד, טוּ עֶס אוֹיךְ צוּ דֶר עֶלְטֶער, אַז דוּ הָאסְט גֶעלֶערְנְט תּוֹרָה אִין דֶר יוּגֶענְד, טוּ עֶס אוֹיךְ אוֹיף דֶר עֶלְטֶער) דֶען דוּ קֶענְסְט נִיט ווִיסֶען וֶועלְכֶע וֶועט דִיר גֶעלִינְגֶען צוּ דִי.

אַל־תְּקַלֵּל עָשִׁיר כִּי עוֹף הַשָּׁמַיִם יוֹלִיךְ אֶת־הַקּוֹל וּבַעַל הַכְּנָפַיִם כנפים קרי יַגֵּיד דָּבָר׃
יא א שַׁלַּח לַחְמְךָ עַל־פְּנֵי הַמָּיִם כִּי־בְרֹב הַיָּמִים תִּמְצָאֶנּוּ׃ ב תֶּן־חֵלֶק לְשִׁבְעָה וְגַם
לִשְׁמוֹנָה כִּי לֹא תֵדַע מַה־יִּהְיֶה רָעָה עַל־הָאָרֶץ׃ ג אִם־יִמָּלְאוּ הֶעָבִים גֶּשֶׁם עַל־הָאָרֶץ

הו"א כי עוף השמים יוליך את הקול. שם ע"ז י: תן חלק לשבעה וגם לשמונה. עירובין מא:

שפתי חכמים

שמתקבלים לראות במזמוטי חתן וכלה פי' זמירו' שאומרים לפני חתן וכלה כדי לשמחן: ב גם במדעך אפי' במחשבותיך כנ"ל ולא שרש"י מרשים גם מלת מלך דלא עביד פירושא רק על מדעך. ואחר כך ק"ל היכן רמוז בקרא אפי' ומשיכי תיתי לי לומר אפי' במחשבותיך. לזה כתב גם אפי' ואחר כך מרשים מלך אל תקלל אל תרגיז כו' לא שוללת אפי' יהי' דביק למלך דפשיטא ואדרבא שיותר יש ליזהר לקלל מלך מהדיוט אלא הוא פירושו של גם וקאי אמחשבה אפי' במחשבותיך כו': ג דקשה לרש"י אם ישלח על פני המים היאך ימצאנו. ועוד למאי נ"מ ישלח לחמו על פני המים ואח"כ ימצאנו אם כן יחזיקנו מתחלה בידו ולא ישלחנו. ולכ"פ עשה ע כ' וחסד כו' ולבסוף תקבל תשלומיך ראה מה נא' ביתרו כו': ד פי' ע"י הצדקה זו לא צדקה שהם דאם כן למה אמר ותצטרך לכולם אלא שכולם יעזרוך שתנצל מן הרעה וישלמו לך הצדקה כמנא שתנצל ע"י צדקה זו ובספרים מדויקים ה א בהדיא ברש"י ע"י צדקה זו: ה ר"ל אם לא תעשה עתה כשיהיה הרעה אז

רש"י

ב בלא דבור. גם אפי'. מלך אל תקלל. אל תרגיז למלכו של עולם. ד"א כמשמעו מלך בשר ודם: עוף השמים. נשמה הנתונה בך שסופה לעוף על השמים: ובעל כנפים. מלאך המלווה אותך כענין שנא' (תהלים צא יא) כי מלאכיו יצוה לך ולפי משמעו העוברים והשבים. יש לך לדאוג מכל בריה שמא יש שומעין ויגידו לאחרים: (א) שלח לחמך על פני המים. עשה טובה וחסד לאדם ג שיאמר לך לבך עליו אל תראנו עוד כאדם שמשליך מזונותיו על פני המים: כי ברב הימים תמצאנו. עוד ימים באים ותקבל תשלומך ראה מה נאמר ביתרו (שמות ב כ) קראן לו ויאכל לחם וסבור שהוא מצרי ולא יראנו עוד מה היה סופו נעשה חתנו ומלך על ישראל והכניסו תחת כנפי השכינה וזכו בניו ובני בניו לישב בלשכת הגזית: (ב) תן חלק לשבעה וגם לשמונה. חלקת מלחמך ומשתך לשבע' צריכי חסד חלק עוד לשמונה שיבאו אחריהם ואל תאמר די: כי לא תדע מה יהיה רעה. שמא עוד ימים באים ותצטרך לכולם או תנצל ע"י הצדקה זו ד מן הרעה ואם לא עכשיו ה אימתי. ורבותינו אמרו תן חלק וגו' אלו שבעת ימי בראשית תן אחד מהן חלק ליוצרך לנוח בשבת. וגם לשמונה אלו שמונת ימי המילה. ד"א תן חלק לשבעה קרבנות לצבור של שבעת ימי פסח. וגם לשמונה. של שמונת ימי החג: כי לא תדע מה יהיה רעה. אם יחרב הבית ולא תקריבו עוד ויועילו קרבנות הראשונים לבטל גזרה הרעה. ד"א כי לא תדע מה יהיה לא ידעת מה נגזר על הגשמי' בחג ויועילו הקרבנו' ויבטלו גזרות רעות: (ג) אם ימלאו העבים גשם. אם ראית עבים מלאים גשם ידעת שסופן יריקו גשמיהם על הארץ במקום שהטובה נומחת וניכרת שם סופה לנוח אף כן דע שאם יפול עץ וגו' אם יבכון אדם חכם וצדיק בעיר או

מצודת ציון

יא [ג] העבים. ענני׳: יריקו. ענין הולה ושפיכה כמו שמן תורק שמך [ש"ה א]: יהוא. כמו יהיה. או היו"ד מורה

מצודת דוד

לפני המלך: ובחדרי משכבך. באחד מחדרי משכבך. מקום שאין שם איש: עשיר. ע"פ רוב משלה יד העשיר לעשות רעה אל המקללו: כי עוף השמים. ר"ל אים מהר יהיה נודע לו כאלו עוף השמים הוליך אליו את קול הקללה ואף אם קלל במחשבה מ"מ ימלא מי ביבין הדבר ברמיזותו ויגיד לו: ובעל כנפים. הוא עוף השמים וכפל הדבר במ"ש: יגיד דבר. ר"ל דבר הקללה:

יא (א) שלח לחמך על פני המים. ולא תחשוב שהמים יוליך אותו למרחוק למקום שלא תמצא אותו כי ברבות הימים תמצאנו והוא ענין משל לומר תן מלחמך אף למי שתחשוב עליו שלא תראנו עוד לקבל ממנו הגמול כי אחר ימים רבים תקבל ממנו תשלום גמול: (ב) תן חלק. חלוק מתן לשבעה בני אדם. לשמונ' ר"ל תן לכל ולא ירבו בעיניך ואחז מספר שבעה כי ה א כלל חשבון ואמר שמונה כאומר אף אם נתת לכלל חשבון תן עוד: מה יהיה. כי פן יהי' רעה בארץ ותצטרך לשוטט בארצות ואולי תצטרך לכלם: (ג) אם ימלאו וגו'. אם העבים נתמלאו גשם הנה לא יחזיקו לעצמם רק יריקו וישפכו על פני האדמה ומוסב למעלה לומר שראוי הוא לחלק מתן לזולת כמו שהעבים אינם מחזיקים הגשם לעצמם ויריקו על הארץ ובזה תעלה הארץ אדים למעל' ונתמלא גשמים פעם בפעם כן מי שנתמלא כעושר אין מהראוי לו להחזיקו לעצמו לבד רק ישפיע ויתן לאחרים ואז כאשר יצטרך הוא יהיה נשפע מאחרים: ואם יפול עץ. עץ פרי שהוא נטוע ותקוע בארץ בעבור שיתן פרי ישקוהו ויעבדוהו ובשעה שיפול העץ בכל מקום שהוא בין בפאת הדרום בין בפאת הצפון בכל מקום שיפול שם יהיה כי מעתה עוזבוהו במקומו ואין מי מטפל עמו עוד הואיל ואינו נותן פרי וכאו' מי שאינו משפיע לזולת בשיבא עת שיצטרך הוא

מדרש חכמים

יא (א) (שַׁלַּח לַחְמְךָ עַל פְּנֵי הַמָּיִם) שיק דיין ברוט אויפ'ן וואסער, זאגט דר מדרש דס מיינט מענטש
נוטעס מיט אמענטשען פון וועלכען דיר דאכט זיך אז דו וועסט קיין מאהל קיין טובת ניט האבן, וועסט איהם קיין מאהל ניט זעהן. אוך ווען ער געהערט צו אן אנדער גלובן. ר' אליעזר בן־שמוע הט ארום געשפאצירט אויפ'ן ברעג פון ים הגדול, הט ער געזעהען וויא אשיף הט זיך מיט איין מאהל אקער געטאן אונ איז אוינגעבליקליך אראפ צום גרונט, נאהר איין מענטש הט זיך אנגעכאפט אן אברעט אונ די אידן (וואלען) פון ים האבען איהם בימעליך וויים געווארפן ביז זייא האבן איהם ארום געווארפען אויף דער יבשה. נאהר אזו ווי ער איז געוועזן נאקעט האט ער זיך באהאלטן אויפ'ן ברעג ים. דס איז גראד געוועזן אין דר צייט ווען די אידן פלעגן עולה לרגל זיין, אז דר מענטש הט דערזעהען די עולה לרגל הט ער זיך אפגערופן, איך בין פון אייער ברודר'ס עשו"ס קינדר גיט מיר זיך מיט וואס עס איז צוא צודעקן דען דר ים הט מיר אויסגעטרייסעלט אונ ביי מיר איז קיין זאך גיט געבליבן. האבען איהם די

פירוש ע"ט

דר שטארקסטער) אונ זאלסט ניט טראכטן קיינער וועט זיך דערפון ניט דר וויסן, זאלסטו וויסען אז אפויגל אונטער'ן הימעל קען די רייד איבערגעבן, אונ דר וואס הט פליגלען קען אפזאגען דיינע ווערטער: (א) שַׁלַּח לַחְמְךָ שיק דיין ברוט אויפ'ן וואסער (טהו גוטעס מיט יעדען מענטשן אפילו דו קענסט איהם ניט) דען אין אצייט ארום וועסטו קריגען דערפאר א בעלונונג: (ב) תֶּן חֵלֶק אבר טייל דם איין אין זיבן, אבט טייל, דען דו ווייסט ניט וואס פאר אשלעכטע צופאלן קענן זיין אויף דר ערד: (ג) אם יִמָּלְאוּ ווען די וואלקן ווערן פול מיט רעגן, גיסען זיי איהם אוס אויף דר ערד ואם אונ ווען אבום פאלט אין דרום זייט אדער אין צפון זייט, דארטן וואו ער וועט פאלן, וועט ער בלייבן ליגן (שלמה זאגט דאס אנטקעגן די נארעשע מכשפים, וואס פלעגן פארצייטן זיין זייער פיל, אונ וועלכע פלעגען זיך מאכן סימנים מיט זייערע שטעקלאך וואו ער וועט פאלן, זאגט שלמה וואו דר שטעקן וועט פאלען דארטן וועט ער בלייבן ליגן אונ קיין זאך קען מען

טו עֲמַל הַכְּסִילִים תְּיַגְּעֶנּוּ אֲשֶׁר לֹא־יָדַע לָלֶכֶת אֶל־עִיר׃ טז אִי־לָךְ אֶרֶץ שֶׁמַּלְכֵּךְ נָעַר וְשָׂרַיִךְ
בַּבֹּקֶר יֹאכֵלוּ׃ יז אַשְׁרֵיךְ אֶרֶץ שֶׁמַּלְכֵּךְ בֶּן־חוֹרִים וְשָׂרַיִךְ בָּעֵת יֹאכֵלוּ בִּגְבוּרָה וְלֹא
בַשְּׁתִי׃ יח בַּעֲצַלְתַּיִם יִמַּךְ הַמְּקָרֶה וּבְשִׁפְלוּת יָדַיִם יִדְלֹף הַבָּיִת׃ יט לִשְׂחוֹק עֹשִׂים לֶחֶם
וְיַיִן יְשַׂמַּח חַיִּים וְהַכֶּסֶף יַעֲנֶה אֶת־הַכֹּל׃ כ גַּם בְּמַדָּעֲךָ מֶלֶךְ אַל־תְּקַלֵּל וּבְחַדְרֵי מִשְׁכָּבְךָ

תו"א אשר לא ידע ללכת אל עיר. עקידה שער עג: אי לך ארץ שמלכך נער. שבת י: ושריך בבקר יאכלו. עקידה שער ח זוהר פ' לך לך ופרשת חיי שרה ו' בת תרומה: אשריך ארץ שמלכך בן חורין. שם עקידה שער עג: בעצלתים ימך המקרה. תענית ז מגילה יא סנהדרין ז: גם במדעך מלך אל תקלל. כתרה ד: ובחדרי משכבך אל תקלל עשיר. שם:

רש"י

שפתי חכמים

אף ההוה עכשיו מאחריו שלא כנגד עיניו אלא מאחורי ערפו ולפי שדיבר בל' כו': א ל' גמרא הוא בפרק אין דורשין כבני אדם
מרחוק לריך הוא שיהא מי יגיד לו: (טו) עמל הכסילים תיגענו. כסילותם גורם להם עמל המיגען אשר לא למדו
דרכי מבואות העיר ומתיגע לכנוס דרך פחתים ובלעי המים ויגע בטביעות רגליו בבוץ כלומר עללות של עוזבי התורה
גורם להם יגיעת עמל בגיהנם: אשר לא ידע ללכת. אל נתיב אמת לפרוש מן העבירה לפי שלא למד תורה שנא'
(תהלים קיט קה) נר לרגלי דבריך: (טז) אי לך ארץ שמלכך. בזמן שמלכך ודייניך מתנהגים בנערות:
(יז) בגבורה ולא בשתי. שעוסקין בגבורת החכמה והבינה ולא בשתיית יין: (יח) בעצלתים ימך המקרה.
כשאדם מתעלל ואינו מתקן הפרצה קטנה שבתקרת הבית: ימך המקרה. יספל הבנין המקרה את הבית והמסכך עליו:
ידלף. יטפטף דלף גשמים כלומר כשישראל מתעללים בתורה הם נמקים ובית גאון עוזם חרב ומך: (יט) לשחוק עשים
לחם. להדות מזומטי א חתנים וכלות עושים סעודה ושתם סעודה גדולה קרויה לחם כמו דאת אמר (דניאל ה ז)
בלשצר מלכא עבד לחם רב: ויין. משקין בסעודה אשר ישמח החיים: והכסף יענה את הכל. אם אין כסף אין
סעודה לפיכך לא יתעלל אדם מן המלאכה כדי שיהא לו מה להוציא: (כ) גם במדעך מלך. אפי' במחשבותיך

מצודת דוד

לו הואיל וכסכל אין אומר ואין דברים: (טו) עמל הכסילים. טורח הכסילים תיגע את כל אחד מהם כי לפי כסלותם טורחים הרבה בדבר שאין בו טורח והרי הם יגעים בעבור רוב הטורח וחוזר ומפרש לדוגמא שזהו הכסיל אשר לא ידע ללכת אל עיר כי לא מלא חכמה ללכת בדרך נכונה והולך הוא בשביל קטן ותועה בדרך וטורח הרבה ומתיגע: (טז) אי לך ארץ. אוי לך ארץ אשר מולך מתנהג בנערות ואינו נותן לבו בתקון המדינה: ושריך. עי"ז גם שריך אוכלים בקומם בבוקר הפך מ"ש דינו לבוקר משפט (ירמיה כ"א): (יז) אשריך ארץ. מאושר ומשובח אתה הארץ אשר מולך הוא בן גדולים מלך כזה לא יתנהג בנערות: ושריך. עי"ז גם שריך לא יאכלו עד בוא עת האוכל וטרם יאכלו ישפטו משפט העם: בגבורה. כל עסקם בגבורת המלחמה ובתחבולותיו ואינם עוסקים בשתיית היין: (יח) בעצלתים. בעבור ידים עצלתים נעשה תקרת הבית מך והל' ר"ל שמתקלקל התקרה אם בעליו מתעללים לתקנו בכל עת: ובשפלות ידים. בשביל שמשפיל ידיו למטה ואינו מרים אותם לעשות בהם מלאכת תקון הגג אזי יטפטף אל הבית מי גשמים וכפל הדבר במ"ש: (יט) לשחוק. על שמחה לבדה עושים סעודה גדולה אבל בזולת שמחה אין דרך לעשותה ויין משמח את החיים לבדם ר"ל בני אדם בריאים כי לחלשי הטבע יזיק היין ומביא עוד עלבון: והכסף. אבל הכסף ישיב את הכל למלאות שאלת כלם כי הכל לריכים אל הכסף בין על שמחה בין זולתה בין בריא ובין חלש וכלם שואלים עליו וממלא היא שאלתם ומוסב על שמקרא שלפניו מה שמגנה את העללות ואמר הלא הכסף לריך לכל ובעבור העללות הנה יחסר לו: (כ) גם במדעך. אפילו במחשבתך אל תקלל את המלך ולא תחשוב שאין מי יודע מחשבתך להלשין אותך

מצודת ציון

השחתה כמו בלע ה' [איכה ב]: [טו] תיגענו. מלשון יגיעה: [טז] אי לך. אוי לך וכן ואי לו האחד שיפול [לעיל ד]: נער. ר"ל עושה מעשה נערות: [יז] אשריך. ענין שבח והלול כמו כי אשרוני בנות [בראשית ל]: בן חורים. כן יקראו הגדולים אנשי השם כמו ולחורים ולסגנים [נחמיה ב]: בשתי. מל' שתיה: [יח] בעצלתים. מלשון עצלות ור"ל ידים עצלתים ולזה אמר בלשון רבים: ימך. ענין עניות ודלות כמו וכי ימוך אחיך [ויקרא כה]: המקרה. התקרה המסכך על הבית: ידלוף. ענין הזלה וטפטוף כמו דלף טורד [משלי כז]: [יט] לשחוק. ענין שמחה וחדוה: לחם. סעודה גדולה קרוי בשם לחם וכן עבד לחם רב [דניאל ה]: חיים. ר"ל בריאים כמו עד חיותם [יהושע ה] שר"ל עד שנתרפאו ונעשו בריאים: יענה. מלשון עני' והשבת שאלה ואמר בלשון שאלה ומליצה ודוגמתו אענה את השמים וכו' [הושע ב]: [כ] במדעך. בדעתך ובמחשבתך: תקלל. מלשון קלות ובזיון:

פירוש ע"ט

זיין, אונ ווער וועט עס איהם זאגן?: (טו) עֲמַל די נארען מיהען זיך שטענדיג צו דערגרייכן אזעלכע זאכן וואס איז ניט פאר זייערע כחות אונ דערפאר איז זייער מיה אומזיסט, אזו ווי דער מענטש וואס ווייס ניט די וועג וועלכע פירט אין שטאט ווערט ער נור מיד זוכענדיג די וועגן, אבער ניט וויסענדיג קומט ער פארט ניט אין שטאט חאטש ער מאטערט זיך מיט אלע כחות: (טז) אִי לָךְ וויי איז דיר, א לאנד, ווען דיין קעניג איז נאך אקינד (אבער דער פשט איז, ער פירט זיך אויך ווי אקינד) אונ דיינע פירסטען, אנשטאט צו פארנעמען זיך אין דער פריה מיט די עניני מלוכה, מאכן זאהר מאהלצייטען: (יז) אַשְׁרֵיךְ וואוֹל איז דיר, א לאנד, ווען דיין קעניג איז פריי פון צו זיין אונטערוואָרפען אונטער נארישע תאוות וְשָׂרַיִךְ אונ דיינע פירסטען עסען אין דער צייט (דס הייסט פריהער ארבייטען זיי פאר די מלוכה אונ דאן גייען זיי עסען) בִּגְבוּרָה צו קרעפטיגען זיך אום צו קענען ווידער נוטצען ברענגען, אבער ניט צו פארברענגען די צייט אין וויין: (יח) בַּעֲצַלְתַּיִם דורך פולקייט אונ פערנאכלעסיגונג זינקען איין די באלקען וּבְשִׁפְלוּת אונ אז מען פולט זיך צו צולייגען די הענט צופאריכטען דעם בראך, טריפט דער רעגען צום סוף אויך אריין אין שטוב (אזו איז אויך מיט'ן קעניג אונ זיינע ראטגעבער, אז זיי זיינען פויל ווערט די מדינה אלץ ארעמער אונ ארעמער): (יט) לִשְׂחוֹק די וואס מאכן מאהלצייטען נאהר פון פארגעניגען וועגען, ניט צו שטארקן דעם קערפער, וַיַיִן אונ מיט וויין מאכן זיי פרייליך די אלע וואס עסען מיט זיי מיט, וואס זיינען שטענדיג געלאדען צו זייער טיש וְהַכֶּסֶף ביי אזעלכע מענטשן, איז פאר געלט וועלן זיי אלץ מאכן, (ווען זיי ברויכן שטענדיג געלט, די געהאלט איז ווייניג, מוזן זיי נעמען שטעק־געלט (לאפּאווקע), ממילא ווערט אין אזא מדינה דער יושר אוועקגעלייגט אונ דער משפט ווערט פארקרימט): (כ) גַּם בְּמַדָּעֲךָ אבער פון דעסטוועגן, חאטש דו ווייסט דערפון זאלסטו אזא קייזער ניט פלוכען. אונ זאגאר אין דיין געהיימען שלאפצימער זאלסטו ניט שילטען דעם שטארקן (ווען אין אזא לאנד, דער וואס איז רייך,

יִסָּכֶן בָּם׃ י אִם־קֵהָה הַבַּרְזֶל וְהוּא לֹא־פָנִים קִלְקַל וַחֲיָלִים יְגַבֵּר וְיִתְרוֹן הַכְשֵׁיר חָכְמָה׃
יא אִם־יִשֹּׁךְ הַנָּחָשׁ בְּלוֹא־לָחַשׁ וְאֵין יִתְרוֹן לְבַעַל הַלָּשׁוֹן׃ יב דִּבְרֵי פִי־חָכָם חֵן וְשִׂפְתוֹת
כְּסִיל תְּבַלְּעֶנּוּ׃ יג תְּחִלַּת דִּבְרֵי־פִיהוּ סִכְלוּת וְאַחֲרִית פִּיהוּ הוֹלֵלוּת רָעָה׃ יד וְהַסָּכָל
יַרְבֶּה דְבָרִים לֹא־יֵדַע הָאָדָם מַה־שֶּׁיִּהְיֶה וַאֲשֶׁר יִהְיֶה מֵאַחֲרָיו מִי יַגִּיד לוֹ׃

תו"א אם קהה הברזל והוא לא פנים. תענית ז: וחילים יגבר. שם ח: אם ישוך הנחש בלוא לחש. שם ערכין טו עקידה שער כב: ואין יתרון לבעל הלשון. תענית שם:

רש"י

אבנים יעצב בהם. מסיע אבנים ממחצבתם בהרים מתיגע בהם: יעצב. לשון יגיעה כמו (בראשית ג יז) בעצבון תאכלנה כלומר כל אדם לפי מלאכתו עצבונו אף עושה רעה לפי זריעתו יקצור: יסכן בם. יתחמם בהם כמו (מלכים א א ב) ותהי לו סוכנת אף העוסק בתורה ובמצות סופו ליהנות מהם: (י) אם קהה הברזל. הרבות נורים שקיהה פיהם וחדודם: והוא לא פנים קלקל. ואינם לטושים ומרוטים (יחזקאל כא טו) למען היות להם ברק. אעפ"כ וחיילים יגבר מגביר הוא במלחמה את גבורי החיילים לנצח: ויתרון הכשיר חכמה. ומעלת כשרון יש עוד להכמה יותר מן הברזל אם תלמיד חכם מסחיר פניו ברעב ואתה רואהו מסכן בין העשירים הרבה חיילים מתגברים על ידו ואל תתמה על וי"ו וחיילים כי הרבה ווי"ן נופלים כן בלשון עברית כמו (תהלים נ יח) אם ראית גנב ותרץ עמו (שמות טו ב) עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה והרבה מפורשים כזה: (יא) אם ישך הנחש. את איש: בלא לחש. מחמת שלא לחשו החבר שלא ישוך: ואין יתרון. לחבר הרשע שהיה רגיל ללחשו בלא לחש כך אם בני עירך נכשלים באיסורין מחמת שאין חכם דורש להם ומלמדם את חוקי התורה אין יתרון לו בשתיקתו ולא ישתכר: (יב) דברי פי חכם חן. על שומעיהם ונשמעים לו וטוב לו שנוטל גדולה עליהם: ושפתות כסיל תבלענו. זה המסית את חבירו מדרך טובה כגון בלעם שפרץ גדרן של עכו"ם שגדרו עצמן מן העריות מדור המבול ואילך והוא יעץ להם להיות מפקירין בנותיהם לזנות: (יג) תחלת דברי פיהו סכלות. כשאמר לו הקב"ה (במדבר כב ט) מי האנשים האלה עמך היה לו להשיב ה' אתה יודע והוא אמר בלק בן צפור מלך מואב שלח אלי כלומר אם בעיניך אני נבזה חשוב אני בעיני מלכי הארץ: ואחרית פיהו הוללות. שיעמום וערבוב לכה איעצך זמת אולת: (יד) והסכל ירבה דברים. שהיה מתפאר בעצמו שהיה יודע דעת עליון: לא ידע האדם מה שיהיה. לו לאחר זמן שהרי הלך ליטול שכרו במדין ולא ידע שיפול בחרב. ולפי פשוטו הסכל ירבה דברים גוזר ואומר מחר אעשה כן לפלוני ואינו יודע מה יהיה מחר: ואשר יהיה מאחריו מי יגיד לו. כלומר לא סוף דבר שאינו יודע מה יהיה לאחר זמן אלא

מצודת ציון

אבנים גדולות [מ"א ז]: יעצב. מל' עצבון: בוקע. ענין חתוך: יסכן. מלשון סכנה: [י] קהה. ענינו עכירות וחושך כמו והנה כהה הנגע [ויקרא יג] ובאה הקו"ף במקום הכ"ף כי גיכ"ק מתחלף: קלקל. ענין לטישה וזכוך כמו קלקל בחצי' [יחזקאל כ"א] והוא מל' נחשת קלל [שם א]: וחילים. אנשי חיל יוצאי מלחמה: ויתרון. מל' יתר ומרובה: הכשיר. ענין ישר וטוב: [יא] ישוך. מלשון נשיכה: לחש. הם דברים ידועים ידבר על הנחש שלא ישך ועל שהדרך לאומרו בשפלות קול לכן יקרא לחש: לבעל הלשון. זה המלשין והדבר לה"ר: [יב] תבלענו. ענין

מצודת דוד

העוקר אבנים ומסיעם ממקומ' להשליכ' בחוצות למען יכשלו בהם בני אדם אזי המסיע עצמו יעצב ע"י כי היא עצמו יוכשל בהם: בוקע עצים. להפיל הבקיעות על בני אדם ...רגם אזי הבוקע בא על ידם לידי סכנה כי עליו יפלו וכפל הדבר פעמים רבות וכדרך המקרא ולומר שבכל פעם הוא כן: (י) אם קהה הברזל. אם ברזל להב החרב נעכר ונחשך ולתוספת ביאור אמר והוא לא פנים קלקל ר"ל שמראית פניו אינו לטוש וזכוך: וחילים יגבר. עכ"ז מגביר הוא במלחמה את אנשי החיל לנצח את הנלחמים בהם: ויתרון הכשיר חכמה. עוד יתר כשרון יש לחכמה וכמ"ש טובה חכמה מכלי קרב (לעיל ט) · (יא) אם ישך הנחש. את איש הוא בעבור שלא לחשו החבר שלא ישוך אבל אם היו לחשו ומזהירו לא היה נושך: ואין יתרון לבעל הלשון. המלשין אין לו מעלה יתירה מן הנחש וכאומר שהיא עוד גרוע מן הנחש כי דומים הם במה שאין להם הנאה במעשיהם והנחש אם לחשו עליו ומזהירו אינו נושך והמלשין הלא הוא מוזהר ועומד ואינו עוזב דרכו: (יב) דברי פי חכם חן. הדברים היוצאים מפי חכם מעלים חן בעיני הבריות ולכן כלם אוהבים אותו וחפצים בטובתו: ושפתות כסיל. הדברים היוצאים משפתות הכסיל הם משחיתים אותו כי לא בדעת ידבר ועי"ז מוכן הוא אל ההשחתה: (יג) תחלת. ראשית מאמריו הוא סכלות וסופו היא שיגעון רעה ר"ל מתחלה עד סוף המה דברי שטות ושיגעון: (יד) והסכל. אף שהסכל מרבה דברים עכ"ז עם כל רבויו אדם השומע אמריו לא ידע מה שיהי' תכלית מאמריו ועיקר כונתו: ואשר יהי'. ואפי' אם הסכל יאמר לאדם דבר מופש אשר יהיה מאחרי האדם שלא כנגד עיניו אלא מאחורי ערפו אף שהוא קל לדעת ולהבין מ"מ אין ידוע לו כי מי יגיד

פירוש ע"ט

חַנוּפָה אוּנ דִי נַארֶעשְׁקַייט גִילְט נִיט אֵייבִּיג) וּפוֹרֵץ אוּנ דֶר וָוס בְּרֶעכְט דִי שְׁטֵיינֶערְנֶע צָאמֶן, וֶועלֶן אִיהְם דִי שְׁלַאנְגֶן (וָואס וואוינֶען דָארְטֶן) בַּייסֶען: (ט) מַסִיעַ וֶוער עֶס בְּרֶעכְט שְׁטֵיינֶער דֶער וֶוערְט צוּקְלֶעצֶעט דוּרְךְ זֵיי, אוּנ וֶוער עֶס מַאכְט פַאלֶן דִי בּוֹימֶער פוּן וַואלְד, וֶוערְט פוּן זֵייא פַארְוואוּנְדֶעט (ד"ה יֶעדֶר הָט עַגְמַת נֶפֶשׁ פוּן זַיין אַרְבֵּייט, אַזוֹ וֶועט אוֹיךְ זַיין מִיט הוֹלְכֵי רָכִיל): (י) אִם קֵהָה וֶוען דֶר אַייזֶען (מִיט וֶועלְכֶן מֶען וַוארְפְט אוּם בּוֹימֶער) אִיז שְׁטוּמְפְּף (נִיט שַׁארְף) אוּנ דֶר מַאן הָט דִי זֶעג נִיט גוּט אָנְגֶעשְׁלִיפֶן, מוּז מֶען שְׁמֶעטֶען דִי קְרַאפְט פַארְשְׁטַארְקֶען, חָכְמָה אָבֶּער הָאט דֶעם פָארְצוּג (דֶעם יִתְרוֹן) דָאס זִיא וֶועט זֶעט אִימֶער אָן דֶעם רִיכְטִיגֶען אוּנ גֶעהֶערִיגֶען מִיטֶל: (יא) אִם יִשּׁוֹךְ הָט דִי שְׁלַאנְג אֵיינְמָאל אַיינְגֶעבִּיסֶען, הֶעלְפְט שׁוֹין קֵיין בֶּעשְׁוֶוערֶען נִיט, אַזוֹ אִיז אוֹיךְ מִיט דֶעם צוּנְג פוּן רְכִילוּת'נִיק (הָט עֶר אַפּ גֶעזָאגְט דִי רְכִילוּת אִיז שׁוֹן פַארְפַאלֶן): (יב) דִבְרֵי דִי מוֹל פוּן דֶעם קְלוּגֶען אִיז פֶערְשׁוִינוּנְג (עֶר שׁוִינְט יֶענֶעם, עֶר זָאגְט נִיט אַפּ וֶוען עֶר הָט גֶעהֶערְט אַרְכִילוּת) אָדֶער דִיא לִיפֶּען פוּן דֶעם נַארֶען אִיז פֶערְדַאמוּנְג: (יג) תְּחִלַּת דֶר אָנְפַאנְג פוּן זַיין רֵייְדֶען אִיז יֶענֶעם שְׁלֶעכְטֶס צוּ טָאן, אָבֶּר סוֹף כָּל סוֹף מַאכְט אִיהְם זַיין אֵייגֶענֶע מוֹיל אוּנְגְלִיקְלִיךְ: (יד) וְהַסָּכָל אִיבֶּער הוֹיפְּט הָאט יֶעדֶער נַאר הָאלְט אַסַאךְ צוּ רֵייְדֶען לֹא יֵדַע אַ מֶענְטְשׁ ווייס קֵיין ... ווָעט שְׁפֶּעטֶר

זיין

יַבִּיעַ שֶׁמֶן רוֹקֵחַ יָקָר מֵחָכְמָה מִכָּבוֹד סִכְלוּת מְעָט׃ ב לֵב חָכָם לִימִינוֹ וְלֵב כְּסִיל
לִשְׂמֹאלוֹ׃ ג וְגַם־בַּדֶּרֶךְ כְּשֶׁהסָּכָל יתיר ה׳ הֹלֵךְ לִבּוֹ חָסֵר וְאָמַר לַכֹּל סָכָל הוּא׃ ד אִם־
רוּחַ הַמּוֹשֵׁל תַּעֲלֶה עָלֶיךָ מְקוֹמְךָ אַל־תַּנַּח כִּי מַרְפֵּא יַנִּיחַ חֲטָאִים גְּדוֹלִים׃ ה יֵשׁ רָעָה
רָאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ כִּשְׁגָגָה שֶׁיֹּצָא מִלִּפְנֵי הַשַּׁלִּיט׃ ו נִתַּן הַסֶּכֶל בַּמְּרוֹמִים רַבִּים
וַעֲשִׁירִים בַּשֵּׁפֶל יֵשֵׁבוּ׃ ז רָאִיתִי עֲבָדִים עַל־סוּסִים וְשָׂרִים הֹלְכִים כַּעֲבָדִים עַל־הָאָרֶץ׃
ח חֹפֵר גּוּמָּץ בּוֹ יִפּוֹל וּפֹרֵץ גָּדֵר יִשְּׁכֶנּוּ נָחָשׁ׃ ט מַסִּיעַ אֲבָנִים יֵעָצֵב בָּהֶם בּוֹקֵעַ עֵצִים

תו״א יקר מחכמה וגומר. זוהר פרשת בראשית ופרשת תזריע עקידה שער מז: לב חכם לימינו. שם שבת ל: וגם בדרך כשהסכל הולך לבו. זוהר סוף פרשת בראשית עקידה שער מד: כשגגה שיוצא מלפני השליט. מ״ק יח כתובות פג מליצה כח: ופורץ גדר ישכנו נחש. שבת קי עבודה זרה כז: מסיע אבנים יעצב בהם בוקע עצים יסכן בם. בתרא קמב סנהדרין ק: °דגוש אחר שורק

רש״י

הטוב כך יקר מחכמה ומכבוד הסכלות מעט שהרי הכריע את כולם הרי שהיה אדם זה שקול במחצה עבירות ומחצה זכיות ובא ועבר עבירה אחת והכריעתו לכף חובה נמצאת סכלות זה שהוא דבר מועט יקר ושקול וכבד יותר מכל החכמה והכבוד שהי׳ בו שהרי הכריע את כולם: יקר. לשון כובד. הוא כבד ושקול יותר מן החכמה וכבוד שבו. ומדרש אגדה מושלים יצר הרע לזבובי מות: יבאיש יביע. שם טוב שהוא ערב משמן רוקח: (ב) לב חכם לימינו. חכמתו מזומנת להטותו של דרך המיומנת לטובתו: ולב כסיל לשמאלו. לעקמו מן הדרך המיומנת שהיא תפארת וזוכה לו: (ג) ואמר לכל סכל הוא. בהליכתו ובדיבורו הכל מכירין שהוא שוטה: (ד) אם רוח המושל. מושל העולם תעלה עליך לדקדק אחריך במדת הדין: מקומך אל תנח. מדתך הטובה אל תנח לומר לו מה יועיל לדקתי לי: כי מרפא. דקדוקי הדין ביסורין הבאין עליך מרפא הוא לעונותיך ויניח לך החטאים הגדולים: (ה) כשגגה שיצא מלפני השליט. דומה הוא לשליט שהוציא דבר שגגה מפיו שוגג ואי אפשר לחזור כך אומר הקב״ה ואין להשיב:(ו) נתן הסכל במרומים רבים. זו היא הרעה שהיא כשגגה שיוצא מלפני השליט שניתן השטות והרשע במרומי גובה שהגביה הקב״ה את הכסילים ואת הרשעים שאני רואה ברוח הקודש שהם עתידים לפשוט יד בהיכלו ולשום אותותם אותות: ועשירים בשפל ישבו. ישראל של הגדולה והכבוד שים להם עכשיו בימי עתידים לישב בשפל שנאמר (איכה ב י) ישבו לארץ ידמו: (ז) ראיתי עבדים על סוסים. הם כשדים שנאמר בהם (ישעיה כג יג) זה העם לא היה יתעלו להיות על סוסים מוליכים את שבויי ישראל אסורים בקולרין: הולכים כעבדים על הארץ. לפני קרונין של כשדים: (ח) חפר גומץ. שוחה: בו יפול. פעמים שהוא נופל בו כלומר יש לך הורס רעה וסופו לשוב עליו בסוף שכלה זרעו של נבוכדנאצר על ידי כלי בית המקדש שנאמר (דניאל ה כג) ועל מרי שמיא התרוממת: ופרץ גדר. סייג של חכמים לעבור על דבריהם: ישכנו נחש. מיתה בידי שמים ת ולפי שדבר בלשון פרצת גדר הזכיר בתשלומין לשון נשיכת נחש שהוא דר בחורי נקבי כתלי בתים פרוצים: (ט) מסיע

שפתי חכמים

בחול״ם הוא כמו זכור פי׳ ל׳ הוה כי תמיד הוא רואה: ש דק״ל הרי לב כל אדם היה בגופו. לכ״פ חכמתו מזומנת כו׳ וכן לב כסיל לשמאלו: ת דק״ל נמה כינה למיתה בידי שמים בשם נחש. לכ״פ

מצודת דוד

בעבור החכמה והכבוד הנמצא בו עכ״ז אם גם ימצא בו סכלות מעט משחית הסכלות את חשיבותו: (ב) לב. ר״ל השכל הנטוע בלב לימינו. ר״ל מזומן לו בכל עניניו ומיד ימצאנו בעת הצורך ואמר בלשון משלה ולפי שימין האדם מזומנ׳ ומהיר׳ יותר מן השמאלי׳: לשמאלו. ר״ל אינו מזומן ואינו מהיר בעת הצורך: (ג) וגם בדרך. אפילו בהיותו בדרך שלא במקום מושבו אפילו כשהוא הולך ואינו מתעכב נראה לכל שהוא חסר שכל: ואמר לכל. ר״ל מעשיו ועניניו לא בהסכל וכאלו בפיו יאמר לכל שהוא סכל: (ד) אם רוח המושל. אם תעלה עליך חמת המושל אל תניח מקו׳ מושבך לברוח מפניו: כי מרפא. כי הרפיון מה שתהיה רפוי ממנו ואינך נמסר בידו יניח וילבור חטאי׳ גדולי׳ כי בברחך תוסיף חטא ולא יחמול עליך כאשר ישיג אותך: (ה) יש רעה. אשר ראיתי תחת השמש: כשגגה. ממשלת המושל נצריכו לעשות פעמי׳ הפוך הראוי ומרא׳ לעם כאלו שגג בדבר אשר לא כן הוא: (ו) נתן הסכל. ר״ל וזהו הכסיל נתן במקומות גבוהים מקימות שאין ראוי לו והעשירים הראוים לכבוד ישבו במקום שפל ובזוך וזה נראה כאלו בשגגה נעשה אבל לא כן הוא: (ז) על סוסים. רוכבים על סוסים מה שאין ראוי להם: כעבדים. כמו שראוי לעבדים: על הארץ. הולכי׳ ברגליהן על הארץ: (ח) חופר גומץ. החופר בור שיפול בו זולת אזי החופר עצמו יפול בו ר״ל המכין תקלה לחבירו הוא בעצמו נתקל בו: ופורץ גדר. ההורס גדר של אבנים למען יצאו כתולה הנחשים הדרים בנקבי חורי הגדר ויזיקו לבני אדם אזי הנחש ישך את ההורס עצמו והוא כפל ענין במ״ש: (ט) מסיע אבנים.

מצודת ציון

אבנים יקרות [מ״א ז]: [ד] רוח. ענינו כעס וחמה כמו ינחל רוח [משלי יא]: תנח. ענין עזיבה: מרפא. מלשון רפיון: יניח. מל׳ הנחה: [ו] הסכל. הכסיל: במרומים. מל׳ מרום וגובה: רבים. ר״ל גדולים: בשפל. מקום נמוך: [ח] חופר. כורה: גומץ. גומא ובור ואין לו חבר ומענינו יובן פתרונו: ופורץ. ענין הריס׳: גדר. כותל אבנים: ישכנו. מל׳ נשיכה ונביחה: [ט] מסיע. מל׳ הסעה ועקירה ממקומם כמו ויסיע

פירוש ע״ט

וועלכר האט זיך ערוואָרבן דעם גוטען נאָמען דורך חָכְמָה אונ עֶהְרֶע: (ב) לֵב די הַארץ פון דעם קלוּגֶן פירט איהם רעכטס, אין רעכטען וועג, די הארץ פון די נאַרען גייגט אים לינקס, צו גיין אין קרומען וועג: (ג) וְגַם בַּדֶּרֶךְ די נאַרעשקייט פון נאַרען איז קענטיג אויף יעדן וועג וואו ער גייט, ער ווייזט אַלעמען הויך אַז ער איז אַנאר: (ד) אִם רוּחַ הַמּוֹשֵׁל ווען דר צאָרן פון דעם געוועלטיגר וועט אויף דיר אָנקומען, זאָלסטו דיין שטעלע ניט פארלאָזן אום צו אַנטלויפען, כִּי מַרְפֵּא דען דורך נאכגעבען (אַז מען גיט נאָך) קריגט מען פערצייהונג (מְחִילָה) אויף די גרעסטע זינד: (ה) יֵשׁ רָעָה אֱמֶת איך האב צו געזעהן אַפּולע שלעכטע זאַכען אונטער דר זונן, וואס דר קעניג מאַכט אַמאָהל איבעראיילענד: (ו) נִתַּן דיא נאַרעשקייט ווערט דערהויכט גאַנץ גרוס אונ מענטשען פון הויכן שטאַנד זינקען טיעף: (ז) רָאִיתִי איך האב געזעהן קנעכט רייטען אויף טהייערע פערד, אונ פירסטען גייען צו פוס, ווי קנעכט: (ח) חוֹפֵר גּוּמָּץ אַבּער ווער עס גראַבט אַגרוב פר אַנ׳אַנדערן פאַלט אַליין אין איהר אַריין (דיא

מדרש חכמים

דיין מאן איז דאָך ניטא אין דר היים. האט זי זיי געענטפערט, מיין מאן איז אַנ׳אַדמיראַל, ער איז אויפ׳ן וואסר, אז עס וועט זיך נור מאכען אַ גוטער ווינט קען ער יעדע מינוט אָנקומען, איז בעסער ער זאָל מיר געפינען שיין אונ ריין, ווי ער זאָל מיר טרעפן שמוציג. אַזוי ברוך אוך דר מענטש שטענדיג זיין אָנגעגרייט מיט תְּשׁוּבָה אונ מַעֲשִׂים טוֹבִים, דען יעדע מינוט קען מען איהם רופען:

אֵלָיו: יד עִיר קְטַנָּה וַאֲנָשִׁים בָּהּ מְעָט וּבָא־אֵלֶיהָ מֶלֶךְ גָּדוֹל וְסָבַב אֹתָהּ וּבָנָה עָלֶיהָ
מְצוֹדִים גְּדֹלִים: טו וּמָצָא בָהּ אִישׁ מִסְכֵּן חָכָם וּמִלַּט־הוּא אֶת־הָעִיר בְּחָכְמָתוֹ וְאָדָם
לֹא זָכַר אֶת־הָאִישׁ הַמִּסְכֵּן הַהוּא: טז וְאָמַרְתִּי אָנִי טוֹבָה חָכְמָה מִגְּבוּרָה וְחָכְמַת הַמִּסְכֵּן
בְּזוּיָה וּדְבָרָיו אֵינָם נִשְׁמָעִים: יז דִּבְרֵי חֲכָמִים בְּנַחַת נִשְׁמָעִים מִזַּעֲקַת מוֹשֵׁל בַּכְּסִילִים:
יח טוֹבָה חָכְמָה מִכְּלֵי קְרָב וְחוֹטֶא אֶחָד יְאַבֵּד טוֹבָה הַרְבֵּה: י א זְבוּבֵי מָוֶת יַבְאִישׁ

הג״א עיר קטנה ואנשים בה מעט. נדרים לב עקידה שער סג: טובה חכמה מכלי קרב, עקידה שער ל: וחוטא אחד יאבד טובה הרבה. קדושין מ ב: זבובי מות יבאיש יביע שמן. ברכות סא:

רש״י

פקודת רעתם כשבא עתם ליפול הרעה עליהם פתאו' כמצודה רעה מלאווי״ה בלע״ז: בהם. כמותם: (טו) ואד' לא זכר. לא היה חושבו לכלום: (טז) ואמרתי אני. כראותי כן טובה חכמה מגבורה והרי חכמתו של זה בזויה לכולם ועכשיו כולם נמלטו על ידו. ומדרש אגדה עיר קטנה זה הגוף. ואנשים בה מעט. אלו איבריו של אדם. מלך גדול. זה יצר הרע שכל איבריו מרגישים בו. איש מסכן. זה יצר טוב: (יז) בנחת נשמעים. מקובלים הם לבריות: מזעקת מושל בכסילים. משה נפטר זה כמה שנים ועדיין גזרותיו מקובלים על ישראל וכמה מלכי אומות גוזרין גזירות על ישראל ואין דבריהם מתקיימין: (יח) טובה חכמה מכלי קרב. חכמתה של סרח שנאמר (שמואל ב כ כב) ותבא האשה אל העם בחכמתה עמדה להם יותר מכלי קרב שהיה בידם להלחם עם יואב: וחוטא אחד יאבד טובה הרבה. אילולי שהרגה לשבע בן בכרי היו כולם אבודים על ידו. ד״א והוטא א' יאבד טובה הרבה. הרי שהיו ישראל מחצה צדיקים ומחצה רשעים ובא א' וחטא ועשאן מרובים נמצא שהכריע את כולם לחובה: (א) זבובי מות יבאיש יביע וגו'. כגון בימי החורף שאין בזבובין כח והם קרובים למות גם אם בא לתוך שמן רוקח ומתערב בבשמים הוא מבאישו והוא מעלה קלף שקורין אשקומ״א בלע״ז ונראה בו כמין אבעבועות וזהו משמעו של יביע הרי דבר קל שהפסיד דבר

מצודת ציון

[יד] מצודים. מבצרים כמו מצדות סלעים [ישעיה לג]: [טו] מסכן. עני ורש כמו ילד מסכן [לעיל ד]: [יז] בנחת. ר״ל בשפלו' קול: [יח] מכלי קרב. כלי מלחמה כמו המלמד ידי לקרב [תהלים קמד]:
י [א] יבאיש. ענין סרחון: יביע. מל' נביעה: רוקח. מעורב בבשמים כמו רוקח מרקחת [שמות ל]: יקר. ענין חשיבות כמו

מצודת דוד

את החכמה מנגד כי גם זה ראיתי מדבר חכמה בזה העולם: וגדולה. החכמה הזאת חשובה היא אצלי: (יד) עיר קטנה. ראיתי עיר קטנה ודבר קל הוא לכבוש עיר קטנה הואיל ואפשר לסבבה: ואנשים בה מעט. להלחם מול האויב הבא עליה: ובא אליה. לכבשה: מלך גדול. ר״ל בעם רב: וכנה עליה. ממעל לה ובגבוהים ממנה בנה מבצרים גדולים בקומה למען יעלו עליהם להשליך למטה לתוך העיר אבנים וכלי משחית וכאומר בהיות כן אין ספק שתלכד העיר: (טו) ומצא בה. ונמצא בתוך העיר איש דל שהיה חכם ביותר והוא בחכמתו מלט את העיר מיד המלך הבא עליה: ואדם. קודם שמלט את העיר לא זכר מי מבני האדם את האיש המסכן ההוא כי היה נבזה בעיני כל ולא עלה זכרונו בפי אנשים וכאומר אם היה נחשב מתחלה בעבור החכמה לא היה פלא כ״כ מה שמלט את העיר כי החשיבות הועילה אל החכמה אבל הואיל ולא היה נחשב לכלום א״כ החכמה לבדה עשתה את זאת: (טז) ואמרתי. כראותי כן אמרתי טובה החכמה יותר מן הגבורה הואיל ועל ידי החכמה נמלטה העיר מיד המלך הגבור: וחכמת המסכן בזויה. כאשר הנה החכמה לבדה עשתה את זאת כי חכמת המסכן היא בזויה ודבריו אינם מקובלים ולא קנה החשיבות בעבור החכמה וא״כ לא היה בו חשיבות שתועיל אל החכמה למלט את העיר: (יז) בנחת נשמעים. אף כי ידבר בנחת מבלי זעקה המה נשמעים ומקובלים: מזעקת. יותר מדברי זעקת מושל הנחשב בין הכסילים ר״ל אחד מהכסילים (הדבר הנאמר בזעקה מורז יותר מדבר הנאמר בנחת ובשפלות קול): (יח) טובה חכמה. יותר תועלת בא מן החכמה ממה שבא מכלי קרב כי על ידי החכמה יוכל יותר להנצל מן המיתה ממה שינצל ע״י כלי קרב: וחוטא אחד. אם מבעלי החכמה נמצא חוטא א' אזי רבים מושכים ידיהם מן החכמה באומרם מה הועילה החכמה לזה שחטא א״כ החוטא הזה יאבד טובה הרבה כי ע״י רבים משכו ידיהם מן החכמה המביא טובה:
י (א) זבובי מות. זבובים מתים כל אחד נוהם שיפול לתוך שמן רוקח המריח הרבה עכ״ז הזבוב הזה יבאיש את השמן ולא יפסוק הבאוש כי הזבוב יביע את הבאוש כמעין הנובע א״כ הרי דבר קל הפסיד דבר חשוב: יקר מחכמה. כן אדם היקר וחשוב

מדרש חכמים

האבן פארשיינט זיין פאלאץ, אבער אויף די נארעשע געסט איז ער געווארן שרעקליך אין כעס, דען זיי האבן איהם ניט אפגעגעבן זיין כבוד אונ האבן פארמאוסט זיין פאלאץ, האט דר קייזער געזאגט, די וואס האבען פארשטאנען זיך צוצוגרייטן צו דר סעודה זאלן גיין צום קעניגליכן טיש, אבער די וואס האבן קיין שכל ניט געהאט זיך צוצוגרייטען זאלען ניט גיין צום טיש. נאהר אויסער דעם זאלען די קלוגע זיצען, עסען אונ טרינקען אונ די נארען זאלען די גאנצע צייט שטיין, אלץ צו זעהען אונ גאר נישט באקומן אום זיי זאלן צער האבן אונ דורך דעם באשטראפט ווערן. בר קפרא אונ ר' יצחק בר קפרא זאגן מען קען עס גלייכן צו א פרוי פון א גרוסן בעאמטן, וועלכע האט זיך געפוצט יעדען טאג (אונ דער מאן איז ניט געוועזן אין דער היים) האבן די שכנות איהר געפרעגט פר וועם, פוצט דו זיך?

פירוש ע״ט

זייער וויכטיג געפונען: (יד) עִיר קְטַנָּה אויף אקליינע שטאט, וועלכע האט געהאט ווייניג איינוואוינער, איז געקומען אשטארקער פירסט, האט איר ארומגערונגעלט אונ האט ארום איר אנגעבוט באלווערקע (הויכע בערג פון זאמד וואס דר שונא בויעט אז ער זאל קענען פון זיי ארייננשיסן אין שטאט אריין): (טו) וּמָצָא בָהּ האט זיך אבער אין איר געפונען איין ארימאן אבער אקלוגער, וועלכער האט איר מיט זיין חָכְמָה געראטעוועט וְאָדָם קיינער (ביז ער האט מציל געוועזן די שטאט) האט אים פריער אבער ניט באמערקט: (טז) וְאָמַרְתִּי האב איך דערפאר באשלאסן אז חכמה איז בעסר פון שטארקייט, אבער דאך איז די חָכְמָה פון אן ארימען מענטשן פעראכטעט (מְבוּזָה) אונ קיינער הערט ניט צוא זיינע רייד: (יז) דִּבְרֵי חֲכָמִים די רייד פון די קלוגע איז אזו זיס אונ זאנפט אונ זיי איז בעסער צו הערן ווי די געשריי פון דיא הערשענדע נארן: (יח) טוֹבָה יא, עס איז בעסער חָכְמָה וויא קריגס־געווער וְחוֹטֶא אבער איין פעלער קען אויך אפולע גוטע זאכען פארדארבען:
(א) זְבוּבֵי מָוֶת אזו ווי טויטע פליגען פארדארבען אונ מאכן בלעזלען דעם גוטן באלזאם אייל אז זייא פאלן אריין אין איהם, אזוי פארדארבט אביסל נארעשקייט דעם גוטן נאמן פון אמענטשן

וְחֶשְׁבּוֹן וְדַעַת וְחָכְמָה בִּשְׁאוֹל אֲשֶׁר אַתָּה הֹלֵךְ שָׁמָּה׃ יא שַׁבְתִּי וְרָאֹה תַחַת־הַשֶּׁמֶשׁ
כִּי לֹא לַקַּלִּים הַמֵּרוֹץ וְלֹא לַגִּבּוֹרִים הַמִּלְחָמָה וְגַם לֹא לַחֲכָמִים לֶחֶם וְגַם לֹא לַנְּבֹנִים
עֹשֶׁר וְגַם לֹא לַיֹּדְעִים חֵן כִּי־עֵת וָפֶגַע יִקְרֶה אֶת־כֻּלָּם׃ יב כִּי גַּם לֹא־יֵדַע הָאָדָם אֶת־
עִתּוֹ כַּדָּגִים שֶׁנֶּאֱחָזִים בִּמְצוֹדָה רָעָה וְכַצִּפֳּרִים הָאֲחֻזוֹת בַּפָּח כָּהֵם יוּקָשִׁים בְּנֵי הָאָדָם
לְעֵת רָעָה כְּשֶׁתִּפּוֹל עֲלֵיהֶם פִּתְאֹם׃ יג גַּם־זֹה רָאִיתִי חָכְמָה תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ וּגְדוֹלָה הִיא

הו"א כי גם לא ידע האדם את עתו . סנהדרין פא : וכצפרים האחוזות . זוהר פ' מצורע :

רש"י

עשית כן אין לך שום חשבון בשאול שתדאג ממנו . וכן המקרא מסורס ק כי אין מעשה ודעת וחכמה בשאול לרשעים ולא חשבון לצדיקים כשיתנו ההוטאים דין וחשבון וכך נדרש במדרש והבא לפותרו בלא סירוס כמשמעו פותר חשבון לשון מחשבה מה יוכל עוד לעשות להפטר מן הדין : (יא) שבתי וראה. כמו ר זכור וואדיכ"ט בלע"ז: לא לקלים המרוץ . לא עמדה לעשהאל קלותו משהגיע פקודתו : ולא לגבורים המלחמה . לא עמדה לאבנר גבורתו משהגיע יומו : וגם לא לחכמי' לחם . כגון אני שהיה לחמי ליום (מלכים א ה ב) שלשים כור סולת וגומר ועכשיו זה חלקי מכל עמלי מקלי ומקידה: וגם לא לנבוני' עושר. כגון איוב בתחל' (איוב א ג) ויהי מקנהו וגו' כשבאה שעתו אמר (שם יט כא) חנוני אתם רעי : וגם לא ליודעים חן . הרי משה אין יודע ונבון ממנו בישראל ולא מצא חן בתפלתו שיכנס לארץ : כי עת ופגע . כמשמעו. דבר אחר כי עת יקרה אותם והפגיעה והתחנה יהיו רגילין בהם שלא יבואו לדברים הללו : (יב) כדגים שנאחזים במצודה . כדגים גדולים שנאחזים במצודה גרועה וחלושה ופירשו רבותינו היא חכה שאינה אלא כמין מחט ודג גדול נלכד בה : כהם יוקשים . במכשול קטן והלא כמו המצודה הרעה והפח נכשלים בני אדם בעת

שפתי חכמים

טוב מן האריה המת . לכך דרשו כך בפ' במה מדליקין : ק כי בלתי סירוס לא יובן הכ' כי חלילה שלא יהיה חשבון בשאול : ר וראה

מצודת דוד

ומחשבת בינה ודעת חכמה : אשר אתה הולך שמה . לפי שבכל עת מתקרב יום המיתה לבוא אל הקבר לזה אמר אשר אתה הולך שמה כאלו הולך להתקרב אל הקבר : (יא) שבתי וראה . חזרתי וראיתי בעולם אשר הרדיפה לא הועיל' לקלי המרוץ כי לא נמלטו בנוסם מפני הרודף : ולא לגבורים המלחמ'. הגבור' לא הועילה לגבורים להיות להם נצחון המלחמה : לא לחכמים לחם . לא הועילה החכמה לחכמים להשיג לחם מאכלם : לא לנבונים עושר . התבונה לא הועילה לנבונים להשיג העושר : לא ליודעים חן . הידיעה לא הועילה אל היודעים ידיעות רבות מוחלפו' למצוא ע"י חן בעיני הבריות : כי עת ופגע . עת רעה ופגיעות מות יקרה את כולם הקלי' והגבורים כו' : (יב) כי גם. טרם בוא העת והפגע לא ידע האדם עת בואם כי פתאום יבואו : כדגים . כמו הדגים שנאחזים פתאום במצודה רעה ומכאיב' וכמו הצפרים האחוזות פתאום בפח : כהם . כמו אלו כן בא פתאום מוקש על בני האדם לעת בוא הרעה כשתפול עליהם פתאום : (יג) גם זה ראיתי . על שאמר למעלה לא לחכמים לחם חזר להלל את החכם וכאומר אף שאין החכמה מועיל להשיג את הלחם עכ"ז אין להשליך

מצודת ציון

[יא] כי . אשר : המרוץ . מל' ריצה ורדיפה : ופגע . ענינו מכת מות כמו גש פגע בו [ש"ב א] : יקרה . מל' מקרה : [יב] שנאחזים . מל' אחיזה ולכידה : במצודה . מל' צייד והוא כעין רשת שצדין בו : רעה . ר"ל מכאיבה : בפח . הוא הרשת : כהם . כמותם : יוקשים . מל' מוקש :

פירוש ע"ט

דארפן גנב'ענען , גזל'ען איז וואס ; כי אין סיי ווי סיי איז דאך ניט דא קיין משפט , ניט קיין חשבון , ניט קיין קלוגהייט , ניט קיין פארשטאנד דארטן אין גרוב וואו דו גייסט , אז דו שטארבסט (איטצטער קען מען זעהן צו וואס עס ברייננגט דעם מענטשן אז ער גלויבט ניט אין השארת הנפש און אין שכר ועונש אויף יענער וועלט !) : (יא) זאגט שלמה, שבתי איך האב אבער געזעהן אז דיא חכמים (די אפיקורסים), די נאם ווילן נאר לעבן אגוטען טאג קענן אויך ניט אויספירן אלץ וואס זייא ווילען , און זייערע גאנצע ארבייט ווערט צוא שאנדן , דען אז זיי גלויבן ניט אין השגחת הבורא ווערן זיי ווי אשפילצייג אין די הענט פון צופאל כי לא ניט אלע מאל דערגרייכט דער שנעלפיסיגער זיין ציעל גיט אלע מאל זיעגען (זיינן מנצח) דיא שטארקע אין אמלחמה, דיא קלוגע פעלט אפט ברויט , דיא פערשטענדיגע פעלט אפט געלט , גיט אלע מאל האבען דיא קענער חן , דען דיא שלעכטע צייט און דער צופאל טרעפט אלעמן , און די וואס זאגן אז וואס א מענטש קען טאן זאל ער טאן , איז פוסט און נארעש : (יב) כי גם דען דער מענטש ווייס ניט פריער וואס אים וועט שפעטער טרעפן , אזו ווי די פיש ווייסן ניט פריער אז זייא וועלן אריין פאלען אין שלעכטע נעטצן , ווי דיא פוגל ווייסן ניט אז זיי וועלן געפאנגן ווערן כהם אזו ווי זיי ווערן פלוטצלונג געפאנגען , אזו ווערן די מענטשן געשטרוכעלט פלוטצלונג דורך אלערליי אונגליקן וועלכע זיי האבן גאר ניט ערוואר־טעט : (יג) גם זה אויך אין דם האב איך בעמערקט דעם יתרון פון חכמה וגדולה און האב עס פאר־

מדרש חכמים

זיך ארום , פוצט זיך ארום , שמירט זיך אויס מיט גוטע זאלב , רייניגט אפ אייערע קליידער און מאכט זיך גרייט צו דר סעודה . קיין צייט ווען די סעודה וועט זיין האט ער זיי ניט באשטימט . די קלוגע האבן ארום געשפאצירט ארום דעם קעניגס פאלאטץ , דען זיי האבן געזאגט פעלט דען עפעס אין קעניג'ס פאלאץ , געווים וועט באלד זיין די סעודה . די נארען אבער האבען ניט באטראכט גוט דעם קעניג'ס ווערטער און האבען זיך ניט צו געהיילט , זייא האבן געזאגט קען דם זיין אז א סעודה זאל שוין געמאכט ווערן , א פראסטער מענטש האט אויך גענוג מיה פאנאנדער צו שטעלן די חלקים עס זאל פאר יעדערן פאסן ומכל שכן ביין קייזר , אוך דארף דאך צו גיין די גאנצע צערעמאניע ווי אויסצושטעלן די שטולן א. ז. וו. און יעדר פון זיי איז זיך אוועק צו זיין ארבייט , דר מולר צו די קאלך, דער טעפער צו די ליים , דער שמיד צו די באקאוואלניע , דר וועשר צו זיין וואש שטוב א. ז. וו. פלוטצלונג האט דער קייזר אבעפעל געגעבן , אלע זאלן קומן צו דר סעודה , שנעל זאל מען אלעמן ברייננגן צום טיש . די חכמים זיינן געקומן ריין און שיין די נארנים איינגעריכט און איינגע־שמוצט , האט זיך דר קייזר זייער געפרייט מיט זיינע קלוגע געסט , דען זיי האבען איהם אפגעגעבען זיין כבוד און

לָהֶם שָׂכָר כִּי נִשְׁכַּח זִכְרָם׃ ו גַּם אַהֲבָתָם גַּם־שִׂנְאָתָם גַּם־קִנְאָתָם כְּבָר אָבָדָה וְחֵלֶק
אֵין־לָהֶם עוֹד לְעוֹלָם בְּכֹל אֲשֶׁר־נַעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ ז לֵךְ אֱכֹל בְּשִׂמְחָה לַחְמֶךָ
וּשְׁתֵה בְלֶב־טוֹב יֵינֶךָ כִּי כְבָר רָצָה הָאֱלֹהִים אֶת־מַעֲשֶׂיךָ׃ ח בְּכָל־עֵת יִהְיוּ בְגָדֶיךָ
לְבָנִים וְשֶׁמֶן עַל־רֹאשְׁךָ אַל־יֶחְסָר׃ ט רְאֵה חַיִּים עִם־אִשָּׁה אֲשֶׁר־אָהַבְתָּ כָּל־יְמֵי חַיֵּי
הֶבְלֶךָ אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ כֹּל יְמֵי הֶבְלֶךָ כִּי הוּא חֶלְקְךָ בַּחַיִּים וּבַעֲמָלְךָ אֲשֶׁר־
אַתָּה עָמֵל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ י כֹּל אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדְךָ לַעֲשׂוֹת בְּכֹחֲךָ עֲשֵׂה כִּי אֵין מַעֲשֶׂה

תו״א גם אהבתם גם שנאתם גם קנאתם כבר אבדה. הוריות יד: לך אכול בשמחה לחמך. ברכות ט עקידה שער סה עקרים מד פ׳ כ״ח: בכל עת יהיו בגדיך לבנים. שבת קנג זוהר פ׳ תרומה ופרשת דברים: ושמן על ראשך אל יחסר. תרומה שם: ראה חיים עם אשה אשר אהבת. קידושין ל זוהר פ׳ מקץ ופ׳ קרח: כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה. זוהר פרשת מקץ ופרשת קרח ופ׳ פינחס:

רש״י

אינם יודעים מאומה ואין עוד להם שכר פעולה שיעשו מן המיתה ואילך אלא מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת: (ו) גם אהבתם. שאהבו פתי וליצן: גם שנאתם. ששנאו דעת: גם קנאתם. שהקניאו להקב״ה במעש׳ ידיהם: וחלק אין להם וגו׳ בכל אשר נעשה וגו׳. לא הועיל להם זכות בן ובת לאותן רשעים שעבדו עבודת כוכבים ואין להם כפרה לאחר מיתה: (ז) לך אכול בשמחה. אבל אתה הצדיק שכבר רצה הקב״ה מעשיך הטובים ותזכה לעולם הבא לך אכול בשמחה: (ח) בכל עת יהיו בגדיך לבנים. התקן עצמך בכל שעה במעשה טוב שאם תמות היום תכנס בשלום. ומשל שלמה החכם את הדבר הזה לאדם שהזמינו המלך ליום סעודה ולא קבע לו זמן אם חכם הוא או פקח מיד מכבס כסותו ורוחץ וסך וכן עת מחר עד עת יקרא אל הסעודה יהיו כל שעה בגדיו לבנים והוא רחוץ וסך כך דרשוהו רבותינו במסכת שבת: (ט) ראה חיים עם אשה אשר אהבת. ראה והבן ללמוד אומנות להתפרנס ממנו עם ת״ת אשר בידך: כי הוא חלקך בחיים. אם עשית כן יהיה חלקך זה חיים בעולם הזה להתפרנס מן האומנות ובעולם הבא שיגיעת שניהם משכחת עון: (י) כל אשר תמצא ידך לעשות. רצון קונך בעוד שאתה בכחך עשה: כי אין מעשה וגו׳ בשאול. לזכותך משתמות וחש

שפתי חכמים

אהדדי דלעיל אמר ושבח אני את המתים וכאן אמר כי לכלב חי הוא

מצודת דוד

להם מה לדעת ואין תועלת בידיעה כי אחר המיתה אין מועיל חרטה ואין עוד להם שכר. אין מקום לעשות עוד מצות לקבל שכר פעולה: כי נשכח זכרם. אלא נשכח זכרם כי כשהאדם חי ומתחרט על פשעו או עושה מצוה נזכר אז לטובה משא״כ המתים: (ו) גם אהבתם וגו׳ כבר אבדה. ר״ל מעתה אין תועלה במה שיאהבו דעת וישנאו רשע ויקנאו קנאת המקום להתקלף על עוברי רצונו: וחלק וגו׳. מעתה ועד עולם אין להם עוד חלק בכל הדבר אשר נעשה בזה העולם: (ז) לך אכול. ר״ל אין מהראוי לך להצטער ולסגף כי לך אכול כו׳: כי כבר רצה. ר״ל וזהו אם כבר רצה האלהים את מעשיך ע״י שעשית הטוב והישר ומעשיך רצויים לפני המקום אז תתענג ותשמח: (ח) בכל עת. גם תתענג בנלבוש נקי ובכל עת יהיו בגדיך לבנים ונקיים ועל ראשך לא יחסר השמן כי בכל עת תסוך ראשך בשמן למען התענג: (ט) ראה חיים. עכשיו אמר דרך כלל ראה שיהא חייך חיים ר״ל להתענג בטוב בי חיי צער לא יקרא חיים: עם אשה. גם אתה תתענג גם האש׳ אשר אהבת לקחת לך לאש׳ למען לא תהיה עינה צרה בך לכן עמה תתענג כל ימי חיי ההבל אשר קלב ונתן לך המקו׳ לחיות בטוב׳ (וקורא לימי חיי האד׳ ימי חיי הבל לפי שאינ׳ נצחיים). או ר״ל שב בשלו׳ עם אשתך שתהא הייך חיים כי חיי מריבה לא יקראו חיים: כל ימי הבלך. כן תתנהג כל ימי הבלך: כי הוא. הדבר הזה לבד הוא חלקך בימי החיים ולא יותר: ובעמלך. בכל העמל והטורח שאתה עמל בזה העולם אין לך בהם חלק רק זה לבד: (י) כל אשר כו׳. עודך חי עשה כל אשר תשיג ידך לעשות בכחך הן מעשה המצות הן מעשה התענוגי׳: כי אין מעשה וכו׳ בשאול. כי כשתהיה בקבר אין שם מעשה התענוג

מצודת ציון

[ז] לך. הוא ענין זרוז: כי. אם: [י] תמצא. תשיג ותוכל: וחשבון. מחשבת בינה: בשאול. בקבר:

פירוש ע״ט

טענם אז זייא וועלן שטארבען והמתים אָבער דיא געשטארבענע ווייסען גאר ניט, זייא בלייבען אָן אבעלונוּנג (אָן שָׂכָר) אונ זייער אָנדענקען (זֵכֶר) ווערט פארלאשען: (ו) גַם אַהֲבָתָם זייער ליבשאפט, זייער האסם, זייער קִנְאָה אלץ, אלץ ווערט פארלארען וְחֵלֶק אונ זיי האבען מעהר קיין אנטייל (קיין חֵלֶק) אין אלץ וואס עס פאסירט אויף דער וועלט: (ז) ווי באלד אז עס איז אזוי, זאגען זיי לֵךְ אֱכֹל טא גיי לעב אגוטען טאג, עס פרייליך דיין ברויט ושתה אונ טרינק מיט אפרייליכע הארץ דיין ווייין, דען גאט האט שון דייגע מעשים באוויליגט (דוא וועסט ניט דארפען אפגעבען קיין דין וחשבון): (ח) בְּכָל עֵת שטענדיג זאלסטו זיין אנגע־ קליידעט אין ווייסען געוואנט, אונ קיין גוטע באלזאם־אייל זאל ניט פעלען אויף דיין קאפ: (ט) רְאֵה חַיִּים לעב אגוטען טאג מיט דיא פרוי, וועלכע דו ליבסט (דס איז אלץ תענוגי הגוף) אין דעם קורצן לויף פון דיין נארעשען לעבען, וואס גאט האט דיר געגעבען דא אויף דער וועלט אין די טעג פון דיין קורצן זיין דא כי דען דס איז יא דער גאנצער ציל פון דיין לעבען (דען ביי דיא אפיקורסים וואס גלויבען ניט אין השארת הנפש איז דס דער גאנצער ציעל פון לעבען) אונ פון אלע דיינע ארבייטס, וואס דו מיהסט זיך דא אויף דער וועלט: (י) היינט וויא באלד אז עס איז ניט דא ניט קיין דין, ניט קיין חשבון אין דיא גרוב וואוהין דוא גייסט אז דוא שטארבסט כל איז אלץ וואס דו קענסט גאר טאן אום דיין גוף זאל הנאה האבען דא אויף דער וועלט, — זאלסטו טאן אונ אפילו אז צוא ליב דעם וועסטו

מדרש חכמים

ט (ח) (בְּכָל עֵת יִהְיוּ בְגָדֶיךָ לְבָנִים) אין יעדער צייט זאלען דיינע קליידער זיין ווייס אונ ריין אונ קיין גוטער בוימאייל זאל ניט פעלען אויף דיין קאפ. זאגט דער מדרש ווען שלמה וואלט געמיינט פראסטע ווייסע קליידר, וויפיל ווייסע קליידר האבן די אומות העולם, אונ אז ער וואלט געמיינט פשוט בוימאייל, וויפיל גוטע באלזאם־אייל האבן די אומות העולם, נאהר שלמה מיינט אז דר מענטש זאל שטענדיג זיין אנגעקליידט מיט מצות, מיט מעשים טובים אונ מיט תורה. ער זאל קענען יעדע מינוט קומען פאר'ן קייזער, הקב״ה, ריין, דען קיין מענטש ווייס ניט ווען דער קייזער, הקב״ה, וועט איהם רופען. עס איז אמשל צו א קייזער ווס הט געמאכט א סעודה אונ האט פארבעטן צו זיך אורחים הט ער צו זיי געזאגט, גייט וואשט

אַהֲבָה גַּם־שִׂנְאָה אֵין יוֹדֵעַ הָאָדָם הַכֹּל לִפְנֵיהֶם׃ ב הַכֹּל כַּאֲשֶׁר לַכֹּל מִקְרֶה אֶחָד
לַצַּדִּיק וְלָרָשָׁע לַטּוֹב וְלַטָּהוֹר וְלַטָּמֵא וְלַזֹּבֵחַ וְלַאֲשֶׁר אֵינֶנּוּ זֹבֵחַ כַּטּוֹב כַּחֹטֶא
הַנִּשְׁבָּע כַּאֲשֶׁר שְׁבוּעָה יָרֵא׃ ג זֶה ׀ רָע בְּכֹל אֲשֶׁר־נַעֲשָׂה תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ כִּי־מִקְרֶה
אֶחָד לַכֹּל וְגַם לֵב בְּנֵי־הָאָדָם מָלֵא־רָע וְהוֹלֵלוֹת בִּלְבָבָם בְּחַיֵּיהֶם וְאַחֲרָיו אֶל־הַמֵּתִים׃
ד כִּי־מִי אֲשֶׁר יְבֻחַר יחבר קרי אֶל כָּל־הַחַיִּים יֵשׁ בִּטָּחוֹן כִּי־לְכֶלֶב חַי הוּא טוֹב מִן־
הָאַרְיֵה הַמֵּת׃ ה כִּי הַחַיִּים יוֹדְעִים שֶׁיָּמֻתוּ וְהַמֵּתִים אֵינָם יוֹדְעִים מְאוּמָה וְאֵין־עוֹד

תו"א מקרה אחד לצדיק ולרשע. שם נה אשר שם: זה רע בכל אשר נעשה. אשר פ' שלח לך: כי לכלב חי הוא טוב מן האריה שפס. שבת כ פ' החיים יודעים שימותו. ברכות יח: והמתים אינם יודעים מאומה. שם:

רש"י

(ב) הכל כאשר לכל. הכל נותנים ללבם כאשר מגיע לכל אדם מקרה אחד ויודעים שסוף דבר לתת לכל איש כדרכיו: מקרה אחד. ויודעים שסוף הכל אשר לצדיק ואשר רשע למות ומקרה אחד יש בעולם הזה לכלם כל זה הם יודעים ואע"פ כן בוחרים להם דרך הטוב לפי שיודעים שיש הפרש ביניהם לעולם הבא: לצדיק. כגון נח: ולרשע. פרעה נכה זה נגלע וזה נגלע: לטוב. זה משה: ולטהור. זה אהרן: ולטמא. אלו המרגלים. אלו אמרו שבחה של ארץ ישראל ואלו אמרו גנותה אלו לא נכנסו לארץ ואלו לא נכנסו לארץ הרי מקרה אחד להם: ולזבח. זה יאשיהו שנא' (דברי הימים ב לה) ויזבח יאשיהו: ולאשר איננו זבח. זה אחאב שביטל את ישראל מלעלות לרגל זה מת בחצים וזה מת בחצים: כטוב. זה דוד: כחטא. זה נבוכדנאצר. זה בנה בית המקדש וזה החריבו זה מלך מ' שנה וזה מלך מ' שנה: הנשבע. זה צדקיהו שנשבע לשקר שנאמר (דברי הימים ב לו יג) וגם במלך נבוכדנאצר מרד אשר השביעו וגו': כאשר שבועה ירא. זה שמשון שנאמר (שופטים טו יב) ויאמר אליהם שמשון השבעו לי פן תפגעון בי אתם למדנו שהיתה שבועה חמורה לו זה מת בניקור עינים וזה מת בניקור עינים. על כן: (ג) לב בני האדם מלא רע. שאומרים אין דין פורענות לרשעים אין הכל אלא לפי המקרה פעמים לצדיק ופעמים לרשע: ואחריו אל המתים. וסופן יורדין לגיהנם: (ד) כי מי אשר יחבר אל כל החיים יש בטחון. כי בעודו בחיים אפי' הוא רשע ונתחבר לרשעים פמו שנא' אל כל החיים אפי' לרשעים יש בטחון שמא ישוב לפני מותו: כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת. ושניהם רשעים פ טוב היה לו לנבוזראדן שהיה עבד רשע ונתגייר שלא הקדימתו מיתה מנבוכדנאצר רבו שנקרא אריה שנאמר (ירמיה ד ז) עלה אריה מסבכו ומת ברשעו בגיהנם ועבדו בגן עדן. ורבותינו דרשו לענין מחתכין את הנבילה צ לפני הכלבים בשבת ומת המוטל בחמה אסור לטלטלו אא"כ מניחו עליו תינוק או ככר: (ה) כי החיים יודעים שימותו. ואולי ישיבו אל לבם יום המיתה וישובו מדרכם אבל משמתו

שפתי חכמים

לכ"פ לפני הצדיקים: פ כוונת רש"י שפסוק זה הוא הוכחה לפסוק שלפניו ש"מר שאף לרשע יש בטחון שמא ישוב לפני מותו ומוכיח כי לכלב חי וגומר. לכ"פ רש"י ושניהם רשעים כו': צ דקשי' להו קראי

מצודת דוד

מי אין האדם יודע מהו הסיבה: הכל לפניהם. כל אלה נגזר מן השמים לפני בואם: (ב) הכל כאשר לכל. הכל יבוא להם כמו שיבואו לכל וחוזר ומפרש מקרה א' לצדיק ולרשע כו': לטוב. המטיב עם הבריות: ולטהור. המחשב בדברי קדושה: ולטמא. המחשב בדברים מגונים וקלות ראש: ולזבח. קרבנות לשמים: כטוב כחוטא. בענין המקרה כמו הטוב כן הוא החוטא וכמו החוטא כן הוא הטוב: הנשבע. הרגיל בשבועה ולא יחוש פן לא יוכל לקיימה: כאשר שבועה ירא. החדל מן השבועה כי ירא פן לא יוכל לקיימה: (ג) זה רע וגו'. ר"ל בכל מה שנעשה בעולם אין דבר רע וקשה כזה אשר מקרה אחד יקרה לכל בני האדם: וגם. בעבור זה גם לב בני האדם מלא מחשבת רע לחשוב שאין השגחה ואין משפט: והוללות. בכל ימי חייהם יש בלבבם שיעמום וערבוב הדעת: ואחריו. אחר השיעמום יורדים אל המתים ר"ל לא הלכה מהם השיעמום עד כי מתו ושכבו בקבר עם המתים יאבד א"כ סברם ותוחלתם: (ד) כי מי. מבני האדם ואפי' הוא רשע וחוטא: אשר יחבר. אשר יתחבר עצמו אל כל החיים ואפי' גם שמה רשעים מ"מ כשעוד הוא חי יש לו בטחון לרשת עוה"ב אולי ישים על לבו וישוב לפני מותו: כי לכלב. על הכלב החי יאמר שהוא טוב יותר מן האריי' המת וכאומר כן הוא בבני אדם שהחי יותר טוב מן המת הואיל ולחי יש בטחון: (ה) יודעים שימותו. ומתפחדים א"כ מן הדין ומתחרטים על פשעם: אינם יודעים מאומ'. ר"ל אין

מצודת ציון

[איוב לד]: [ב] כטוב כחוטא. בא בשתי כפ"ין ויורה על דמיון גמור וכן כעמי כעמך [מ"א כב]:

פירוש ע"ט

ניט וויסען הכל דען עס דוכט זיך אום אז אלץ איז אויף איין שטייגער: (ב) הכל כאשר לכל (עס דוכט זיך) אז יעדערן טרעפט דס זעלבע מקרה דם איין צופאל טרעפט דעם צדיק (דעם גערעכטען) אונ דעם רשע (אונ דעם אומגערעכטען) דעם גוטען אונ ריינעם, וויא דעם אומריינעם, דאס זעלבע טרעפט דעם וואס ברייננגט אקרבן, ווי דעם וואס ברייננגט ניט קיין קרבן, אגלייכען גורל הט דער פרומער ווי דר זינדיגער, דר וואס שווערט פאלש, ווי דר וואס האט מורא פר אשבועה: (ג) זה רע אונ ווען דער מענטש זאל ניט פארשטיין אז עס איז דא אמשפט אויף יענער וועלט וואלט דם געוועזן זייער שלעכט וואס איין צופאל טרעפט דעם רשע ווי דעם צדיק דא אויף דר וועלט וגם לב בני האדם אונ אויך די הערצער פון די מענטשען וואס גלויבען ניט אין השארת הנפש (דיא אפיקורסים) איז זייער

שלעכט, זייערע געדאנקען זיינען פארנארט, זייא זאגען אז דר הויפט איז נאר דר מענטש ווען ער לעבט, אבער אז ער שטארבט ווערט פון אים גאר נישט, דען די נשמה קען ניט זיין אן אגוף, דערפאר זאגען זיי אז כל זמן מען לעבט דארף מען לעבען אגוטען טאג, (ווי פארנארט זיינען אזעלכע מענטשען, ווי קענען זיי ניט אונטערשיידן דעם אמת'ן גליק פון דעם פאלשן גליק)!: (ד) זיי זאגען ווער פון די געשטארבענע איז צוריק געקומען צווישן די לעבעדיגע? אונ דערפאר רעכענען זיי כי אז נור דר לעבעדיגער מענטש קען האפן צו לעבן גוט כי לכלב אונ אז אלעבעדיגען הונט איז בעסער וויא אגעשטארבענעם ליב, דאס מיינט מען אז דעם קלענסטען, געמיינסטען לעבעדיגען מענטשן איז בעסער, ווי דעם גרעסטן געשטארבענעם חכם: (ה) כי החיים די לעבעדיגע ווייסן דאך ווייניגס־

הַשִּׂמְחָה אֲשֶׁר אֵין־טוֹב לָאָדָם תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ כִּי אִם־לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת וְלִשְׂמוֹחַ וְהוּא
יִלְוֶנּוּ בַעֲמָלוֹ יְמֵי חַיָּיו אֲשֶׁר־נָתַן־לוֹ הָאֱלֹהִים תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ טז כַּאֲשֶׁר נָתַתִּי אֶת־
לִבִּי לָדַעַת חָכְמָה וְלִרְאוֹת אֶת־הָעִנְיָן אֲשֶׁר נַעֲשָׂה עַל־הָאָרֶץ כִּי גַם בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה
שֵׁנָה בְּעֵינָיו אֵינֶנּוּ רֹאֶה׃ יז וְרָאִיתִי אֶת־כָּל־מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים כִּי לֹא יוּכַל הָאָדָם
לִמְצוֹא אֶת־הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַחַת־הַשֶּׁמֶשׁ בְּשֶׁל אֲשֶׁר יַעֲמֹל הָאָדָם לְבַקֵּשׁ
וְלֹא יִמְצָא וְגַם אִם־יֹאמַר הֶחָכָם לָדַעַת לֹא יוּכַל לִמְצֹא׃ ט א כִּי אֶת־כָּל־זֶה נָתַתִּי
אֶל־לִבִּי וְלָבוּר אֶת־כָּל־זֶה אֲשֶׁר הַצַּדִּיקִים וְהַחֲכָמִים וַעֲבָדֵיהֶם בְּיַד הָאֱלֹהִים גַּם־

שפתי חכמים

היכא שמח בחלקו כו׳: ם מה שפירש״י זה פה ולא קודם לכן שהוזכר כמה פעמים אכילה ושתיה היינו דמפסוק זה למדו ז״ל וז״ל המדר׳ על פסוק הזה כל אכילה ושתי׳ שנאמר במגלה זאת בתורה ובמעשים טובים הכתוב מדבר א״ר ירמיה זו בנין אב שבכולם שנא׳ והוא ילונו בעמלו בעולמו בעה״ז ימי חייו לקבר וכי יש מאכל ומשתה בקבר אלא אלו תורה ומעשים טובים שעושה האדם עכ״ל. ולפי המדרש הזה השתיה כנוי לתורה והאכילה למעשים טובים כ״כ מהר״ר משה אלמשנינו ואין צורך כל כך: ע דק״ל מספר בשבחם של הצדיקים והחכמים ואיך אמר גם אהבה גם שנאה אינם יודעים. לכ״פ שאר הבריות. ואח״כ ק״ל אם בשאר הבריות קמיירי מהו הכל לפניהם.

רש״י

ושאינו שמח בחלקו לענין אהבת אשתו שטוף אחרי הנשים להרהר אחר אשת איש: לאכול ולשתות. ממה שחנן לו הקב״ה ולשמוח בחלקו. ומדרש אגדה כל אכילה ושתיה שבקהלת אינה אלא ם תלמוד תורה כענין שנא׳ (ישעיה נה א) לכו שברו ואכלו וגו׳: והוא ילונו. יתחבר עמו כענין שנא׳ (שם נה א) והלן׳ לפניך לדקך: ימי חייו אשר נתן לו האלהים. יעשה כך וסוף המקרא מוסב על ראשו ומקרא מסירס הוא אין טוב לאדם ימי חייו אשר נתן לו האלהים כי אם לאכול ולשתות ולשמוח והוא ילונו בעמלו: (טז) כאשר נתתי את לבי. אין כאשר זה משמש לשון דוגמא כמו כאשר עשה כן יעשה אלא לשון זמן כמו (בראשית לו כג) כאשר בא יוסף (שם מג ב) כאשר כלו לאכול וגו׳ אף זה כן כשהייתי נותן לבי לדעת ולתור וגו׳ אז וראיתי את כל מעשה האלהים: שנה בעיניו איננו רואה. הרשע השטוף אחר הממון והעריות: (יז) וראיתי את כל מעשה האלהים. שמסר לבריות: כי לא יוכל האדם למצוא וגו׳. אין הבריות יכולין לעמוד על סוף דרכיו של הקב״ה מה שכר כל המעשה שנעשה תחת השמש שרואין רשעים מצליחים וצדיקים יורדים: בשל אשר יעמל האדם לבקש. בשביל אשר ראיתי הרבה עמלים לבקש ולמצוא את סוף המדה ואינן יכולין: וגם אם יאמר החכם. שהוא יודע לא יוכל שהרי מרע״ה לא עמד על הדבר באומרו (שמות לג יג) הודיעני נא את דרכיך: (א) ולבור. ולברר: את כל זה. בררתי והכתגתי: אשר הצדיקים והחכמים ועבדיהם ביד האלהים. הוא עוזרם והוא שופטם כדי להיטיבם באחריתם: ועבדיהם. הם תלמידיהם משמשיהם הולכי אורחותם: גם אהבה גם שנאה. אין יודעין שאר הבריות ע ואין מכירין לתת לבם במה יאהבו למקום וכמה הם שנואים: הכל לפניהם. לפני הצדיקים והחכמים:

מצודת ציון

[טו] ילונו. ענין התחברות כמו גם אשור נלוה עמם [תהלים פג]: [יז] בשל. ענינו כמו בעבור וכן בשלי הסער הגדול [יונה א]:
ט [א] ולבור. ולברר; ועבדיהם. מעשיהם כמו לכן יכיר מעבדיהם

מצודת דוד

לו האלהים לחיות בזה העולם: (טז) כאשר. מוסב למעלה לו׳ מתי שבחתי את השמחה ואמר כאשר שמתי את לבי לדעת חכמה ולהתבונן בה ולראות במותה דבר הנעשה למען השכיל מהם הנהגת האדם: כי גם. כ״כ חשבה לבי הרבה מחשבות עד כי נדדה שנתי מעיני ביום ובלילה: בעיניו איננו רואה. מוסב על הלב ר״ל עיני ולבי ואמר בדרך שאלה והוא ענין מליצה: (יז) וראיתי. אז הסתכלתי והתבוננתי את כל מעשה האלהים והשכלתי אשר לא יוכל האדם למצוא ולדעת אמתת המעשה הנעשה בזה העולם: בשל. בעבור אשר אם יעמול האדם לבקש ולדעת לא יוכל למצוא: וגם. ואפי׳ אם חכם לבו יחשוב לדעת לא יוכל למצוא עם רוב חכמתו ומוסב למעלה לומר כאשר שמתי לבי לדעת חכמה וראיתי את זה אז שבחתי את השמחה הואיל ובענין זולתו יעמול האדם ולא ישיג תוחלתו:
ט (א) כי את כל זה. האמור למעלה שמתי אל לבי ולברר ממנו את כל זה אשר הצדיקים והחכמים עצמם ומעשיה׳ אשר יעשו הכל המה ביד האלהים והם אינם שולטים לא בעצמם ולא במעשיהם: גם אהבה. אפילו האהבה שאוהבים את מי גם השנאה ששונאים את

פירוש ע״ט

האב געטראכט אז קיין בעסערער גליק איז ניט דא פאר די מענטשן אויף דער וועלט, ווי עסען, טרינקען אונ אלערליי פארגעניגן, אונ אז די פרייד מוז שטענדיג אים באגלייטן ביי אלע זיינע ארבייט אין דר גאנצר צייט פון זיין לעבן, וואס גאט האט אים געגעבן אויף דר וועלט: (טז) אזו האב איך געטראכט כאשר אין דר צייט ווען איך האב זיך גענומען צוא ערלערנען די חכמה ולראות אונ צוא בעטראכטן דעם גאנצן ענין ווי דיא וועלט פירט זיך, וויא ביי טאג ווי ביי נאכט, ווי דער שלאף לופט פון די אוגן: (יז) וראיתי האב איך געפונען, אז מען מוז באטראכטן אין גאנצען די ווערק פון גאט (אז מען וויל אביסעל פארשטיין די הנהגה העליונה מוז מען באטראכטן אלץ וואס איז פריער געוועזן. מען דארף פארשטיין וואס איז די וועלט אונ וואס איז אויף יענער וועלט) כי דר מענטש קען אבר ניט בעאורטיילן בלוס פון דעם וואס געשעהט דא אויף דער וועלט, ווען ער זאל אפילו אלע זיינע כוחות דערצו אנשטרענגען, בשל עס וועט זיין אומזיסט זיין טרחה, ער וועט עס ניט געפינען, אוך דר קלוגער (ווען ער וועט נור וועלן אלץ פארשטיין בלוס פון די זאכן וואס טוט זיך דא אויף דר וועלט) וועט עס אומזיסט פרובירן, ער וועט עס איך ניט קענן אוספירן:
(א) כי דס אלץ האב איך פערשטאנן אונ עס איז מיר קלאר געווארען אז דיא צדיקים אונ דיא חכמים אונ אלע זייערע מעשים (אדער אלע זייערע תלמידים וואס הערן זיי גליך ווי קנעכט) זיינן אין גאט'ס האנט גם אהבה אוך אוב ער איז געליבט פון גאט אדער ניט, קען אוך דר מענטש

אֲשֶׁר כֵּן־עָשׂוּ גַּם־זֶה הָבֶל׃ יא אֲשֶׁר אֵין־נַעֲשָׂה פִתְגָם מַעֲשֵׂה הָרָעָה מְהֵרָה עַל־כֵּן
מָלֵא לֵב בְּנֵי־הָאָדָם בָּהֶם לַעֲשׂוֹת רָע׃ יב אֲשֶׁר חֹטֶא עֹשֶׂה רָע מְאַת וּמַאֲרִיךְ לוֹ
כִּי גַּם־יוֹדֵעַ אָנִי אֲשֶׁר יִהְיֶה־טּוֹב לְיִרְאֵי הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר יִירְאוּ מִלְּפָנָיו׃ יג וְטוֹב לֹא־
יִהְיֶה לָרָשָׁע וְלֹא־יַאֲרִיךְ יָמִים כַּצֵּל אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ יָרֵא מִלִּפְנֵי אֱלֹהִים׃ יד יֶשׁ־הֶבֶל אֲשֶׁר
נַעֲשָׂה עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר ׀ יֵשׁ צַדִּיקִים אֲשֶׁר מַגִּיעַ אֲלֵהֶם כְּמַעֲשֵׂה הָרְשָׁעִים וְיֵשׁ
רְשָׁעִים שֶׁמַּגִּיעַ אֲלֵהֶם כְּמַעֲשֵׂה הַצַּדִּיקִים אָמַרְתִּי שֶׁגַּם־זֶה הָבֶל׃ טו וְשִׁבַּחְתִּי אֲנִי אֶת־

תו"א אשר אין נעשה פתגם מעשה הרעה. עקידה שער ג עקרים מד פי"ב : מאת ומאריך לו . עקידה שער ג : אשר יהיה טוב ליראי האלהים . עקידה שער מב : וטוב לא יהיה לרשע ולא יאריך ימים . קידושין לג : יש הבל אשר נעשה על הארץ . הוריות י זוהר פרשת בראשית יפ' שמות בשני מקומות : ושבחתי אני את השמחה . שבת ל זוהר פ' פקודי :

רש"י

תהלים עג כ) ה' בעיר צלמם תבזה : גם זה. אחד מן ההבלים שנמסרו לעולם לייגע את הבריות שאין הקב"ה ממהר להפרע מעושי הרעה והבריות סוברים אין דין ואין דיין : (יא) אשר אין נעשה פתגם. משפט מעשה הרעה מהרה שאין הקב"ה ממהר להפרע מעושי הרעה וע"כ הם סוברים אין דין ומלא לבם בקרבם לעשות רע : (יב) אשר חטא וגו'. לפי שרואים שהחוטא עושה רע מאת אלפים וריבואות ומאריך לו הקב"ה ואינו נפרע ממנו : מאת. מקרא קצר ודבוק לפניו לומר מאת ימים מאת שנים מאת אלף וכן (ישעיה נא כא) ושכורת מקרא קצר חסר שכורת כעס ולא מיין כשאר שכרות : כי גם יודע אני. כי אף בכל זאת שאינו ממהר להפרע מן הרשעים להיות הפרש בין צדיקים לרשעים יודע אני שסוף כל אחד ואחד ליטול שכרו וליראיו יהיה טוב : (יג) וטוב לא יהיה לרשע . לפי אשר איננו ירא לפני האלהים : (יד) יש הבל. דבר המהביל את הבריות : אשר יש צדיקים. מגיע אליהם רעה כמעשה הרשעים ויש רשעים שמגיע אליהם טובה כמעשה הצדיקים אמרתי שגם זה אחד מן ההבלים הנוהגים בעולם ורבותינו דרשו לצד אחר במס' הוריות ואינו מיושב לי על שיטת דיבור שסיים החכם לומר גם זה הבל: (טו) את השמחה. שיהא שמח בחלקו ועוסק בפקודים ישרים משמחי לב ולא יהא שטוף אחר רבות הון בכסף ובמרבית וגזל כל מי שאינו שמח בחלקו ושטוף אחר הממון בא לידי עבירות גזל ואונאה ורבית

שפתי חכמים

כו' : נ דק"ל הרי סותר דבריו שאמר ולשמחה מה זו עושה. לכ"פ

מצודת דוד

ונשתכחו בעיר . והם כאשר נפלו לא קמו עוד ונשתכחו מן הלב בהעיר אשר עשו בה האמת והראוי : גם זה הבל . ר"ל אף שבזה יש מן התועלת כי בהיות כן יש שכר הרבה לאוחז במעשי הצדק בראות תקומת הרשעים אחרי נפלם ואבדן הצדיקים הנה עכ"ז להבל יחשב וכמו שמפרש במקרא שלאחריו : (יא) אשר אין נעשה . עתה יפרש למה נחשב להבל ואמר כי בעבור שלא נעשה מהרה כי עודו חי משפט הנעשה בו דבר תשלום גמול מעשה הרעה לזה נתמלא מחשבת לב בני האדם בקרבם לעשות רע בחושבם שאין השגחה ואין דין : (יב) אשר חוטא . גם בעבור כי יראו אשר חוטא אחד שולט ועושה רע למאה אנשי' והאלהי' מאריך לו אף ואינו משלם לו גמול והרשע כזה מאבד נפשות רבות לא יתכן כ"כ בעיני הבריות שהמקום יאריך לו אף וכאשר התלונן איוב באמרו מעיר מתים ינאקו כו' (איוב כד) : כי גם יודע אני . כאומר לא יחשוב מי שאני כאחד מהם שבעבור זה גם לבי בקרבי מלאה לעשות רע כי לא כן הוא כי כמו שהמשכילים והנבונים דרכי ה' יודעים אמתת הדבר כן גם אני יודע אשר בעולם הנצחי יהיה טוב רק ליראי האלהים ובגמול אשר יראו מלפניו : (יג) וטוב לא יהיה לרשע . בעולם הנצחי לא יהיה טוב לרשע ומהר יוכרת נפשו ולא יאריך שם ימים ויהיה כצל הזה שאינו מאריך להיות במקום אחד כי מהר ינטה ממקומו על ידי נטיית השמש : אשר איננו . זה יהיה לו בגמול אשר איננו ירא מלפני אלהים : (יד) על הארץ . בזה העולם : כמעשה הרשעים . מה שהיה ראוי להגיע אל הרשעים על מעשיהם : כמעשה הצדיקים . מה שהיה ראוי להגיע אל הצדיקים על מעשיהם : אמרתי שגם זה הבל . ר"ל אף כי אם רק מעט מן הזמן מגיע טובה אל הרשעים ורעה אל הצדיקים ויש בזה מה מן התועלת כי אם היה מגיע טובה לצדיקים ורעה לרשעים בכל זמן היה נמנע בטל הבחירה כי היה כאלו האדם מוכרח במעשה הצדק בעבור עונש הרשע וגמול הצדק והיה א"כ שכר הצדיק כמעט קט עכ"ז גם זה להבל יחשב כי עכ"פ בזמן ההוא כל אשה הצדק המה רפויים כיד האנשים בראותם או טובת הרשעים ורעת הצדיקים : (טו) ושבחתי אני את השמחה . משבח אני את ענין השמחה אשר אין טוב לאדם בעולם כ"א לאכול ולשתות כאות נפשו : לשמוח . ע"י כי האכילה והשתיה מביאים את השמחה : והוא . השמחה יתחבר עמו בעת יעמול לבל יעצר הרבה בטורח העמל : ימי חייו . השמחה יתחבר עמו בעמלו בכל ימי חייו אשר נתן

מצודת ציון

[יא] פתגם . ענינו כמו דבר וכן ונשמע פתגם המלך [אסתר א] :

פירוש ע"ט

זעהן רְשָׁעִים, וָואס זַייגֶען וֶוערְט אַז דִי גְרוּב
ל זַיי בַּאדֶעקְן וֶועלְכֶע הָאבֶּן גֶענָאסֶן פוּן לֶעבֶּן
אבֶּן גֶעלֶעבְּט אַגוּטֶן טָאג) וּמִמְּקוֹם אוּנ זַיי הָאבֶּן
ךְ שְׁטַאלְצִירְט אַז זַיי קוּמֶן אַרוּם פוּן אַ הַיילִיגֶן
וֹסֶן שְׁטַאנְד, וְיִשְׁתַּכְּחוּ אִין דֶר צַייט וָוס דִי פְרוּמֶע
לִיבֶּע לַייט וֶועלְכֶע הָאבֶּען עֶרְלִיךְ גֶעהַאנְדֶעלְט
ן גֶעוֶוען פֶערְגֶעסֶען אִין זֵייעֶר שְׁטָאט גַּם אָךְ,
נַארֶעשׁ דָס אִיז ! : (יא) אֲשֶׁר וַוייל דִי שְׁטְרָאף
ט נִיט גִיךְ פַר דִי זִינְד, (רֶעכֶענֶען זַיי אַז עֶס
ז גָאר קַיין מִשְׁפָּט נִיט דָא) דֶערְפַאר גֶעמְט זִיךְ
עֶר דָס הַארְץ פוּן מֶענְטְשֶׁן, וֶוערְט שְׁטָאלְץ
זִיךְ, אוּנ טוּט שְׁלֶעכְטְס : (יב) אֲשֶׁר חוֹטֵא אָבֶּער
ל דֶער זִינְדִיגֶער טָאן הוּנְדֶערְט מָאהְל אַזוֹ פִיל
ד אוּנ זָאל דוֹעֶגֶן זַיין שְׁטְרָאף, בִּין אִיךְ אָבֶּער
סְט אִיבֶּערְצַייגְט אַז דִיא גָאטְפָארְכְטִיגֶע וֶועט
זַיין אוּנְגֶעהֵייר גוּט, וַוייל זַיי פָארְכְטֶן פַר גָאט :
(יג) וְטוֹב לֹא יִהְיֶה אָבֶּער דֶער רָשָׁע וֶועט דָאךְ נִיט
הָאבֶּן קַיין גוּטֶן סוֹף, אוּנ עֶר וֶועט אוֹיךְ לַאנְג נִיט
לֶעבֶּען, עֶר וֶועט זַיין ווִיא אַשָּׁאטֶן, וָואס וֶוערְט
בַּאלְד פַארְשְׁוואוּנְדֶען, דֶערְפַאר וָואס עֶר הָאט נִיט
מוֹרָא פַאר גָאט : (יד) יֶשׁ הֶבֶל עֶס טְרֶעפְט אוֹיךְ אַז
דִי נַארֶעשְׁקַייט גֶעשֶׁעהְט אוֹיף דֶר וֶועלְט. אֲשֶׁר אַז
דִי צַדִיקִים טְרֶעפְט דָאס וָואס עֶס הָאט בֶּעדַארְפְט
טְרֶעפֶן דִי רְשָׁעִים אוּנ רְשָׁעִים טְרֶעפְט אַמָאל וָוס
עֶס הָאט גֶעדַארְפְט טְרֶעפֶן דִי צַדִיקִים אָמַרְתִּי אָבֶּער
אִיךְ הָאבּ בַּאטְרַאכְט אַז דָאס אִיז אוֹיךְ נָאר נִיט
(דֶער פוּן אִיז גָאר קַיין רְאָיָה נִיט אַז דִיא פַאלְשֶׁע
הַצְלָחָה דָא אוֹיף דֶר וֶועלְט הָאט אַקִיוּם.) (טו) וְשִׁבַּחְתִּי
פְרִיעֶר (אַז אִיךְ הָאבּ אַלְץ בַּאטְרַאכְט אָבֶּערְהֶעֶרְכְּט
לִיךְ) הָאבּ אִיךְ אוֹיךְ גֶעלוֹבְּט דִיא פְרֵיילַאכְקַייט אוּנ

תַּעֲשֶׂה׃ ה שׁוֹמֵר מִצְוָה לֹא יֵדַע דָּבָר רָע וְעֵת וּמִשְׁפָּט יֵדַע לֵב חָכָם׃ ו כִּי לְכָל
חֵפֶץ יֵשׁ עֵת וּמִשְׁפָּט כִּי־רָעַת הָאָדָם רַבָּה עָלָיו׃ ז כִּי־אֵינֶנּוּ יֹדֵעַ מַה־שֶּׁיִּהְיֶה כִּ
כַּאֲשֶׁר יִהְיֶה מִי יַגִּיד לוֹ׃ ח אֵין אָדָם שַׁלִּיט בָּרוּחַ לִכְלוֹא אֶת־הָרוּחַ וְאֵין שִׁלְטוֹן בְּיוֹ
הַמָּוֶת וְאֵין מִשְׁלַחַת בַּמִּלְחָמָה וְלֹא־יְמַלֵּט רֶשַׁע אֶת־בְּעָלָיו׃ ט אֶת־כָּל־זֶה רָאִיתִ
וְנָתוֹן אֶת־לִבִּי לְכָל־מַעֲשֶׂה אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ עֵת אֲשֶׁר שָׁלַט הָאָדָם בְּאָדָ
לְרַע לוֹ׃ י וּבְכֵן רָאִיתִי רְשָׁעִים קְבֻרִים וָבָאוּ וּמִמְּקוֹם קָדוֹשׁ יְהַלֵּכוּ וְיִשְׁתַּכְּחוּ בָעִי

תו"א שומר מצוה לא ידע דבר רע. שם : עת אשר שלט האדם וגומר. זוהר פ' שמיני : ובכן ראיתי רשעים קבורים ובאו. גיטין נו זוהר פ' וישב :

שפתי חכמים

המלות ואמר ועל דברת ואצל דברת כו' כלו' אצל שבועת יי'. השמור פי המלכים אבל אם יעבירוני לא אשמור פיהם : י דק"ל הרוח ל"ל הל"ל אין אדם שליט ברוח לכלוא אותו . לכ"פ דהרוח קמא קאי על רוחו של שלוחו של מקום ורוח בתרא קאי על רוחו שבגופו : כ במדרש רבות קרוב לחמשים ושתים פעמים כתיב והמלך דוד כיון שנטה למות כתיב ויקרבו ימי דוד : ל דק"ל הרי לא במלחמה משתעי הכא לכ"פ במלחמה זו כו' : מ דק"ל וכי יש רשעים קבורים באים ומהלכים . לכ"פ שהיו ראוים

רש"י

יאמר לו מה תעשה. ואם שומר מצוה אתה לא תדע ד רע ולא תבואך : (ה) ועת ומשפט ידע לב חכם החכם יודע שיש עת קבוע לפקודת רשעים ומשפטים יש לפ הקב"ה שסופו להפרע מהם. משפט יושטיל"א בלע"ז והי הפורענות : (ו) כי לכל חפץ. שהאדם עושה חפצו ועוב על דת יש עת להפרע ומשפט ופורענות מוכנת : כ רעת האדם רבה עליו . כאשר רבה רעת האד ושאתו גדושה אז באה פקודתו וכי משמש בלשון כאשר כמו (שמות יח טז) כי יהי' להם דבר בא אלי : (ז) כ איננו יודע מה שיהיה. כשהרשע עובר עבירה אינגו נותן לבו למה שעתיד הקב"ה להביאו במשפט ואוי לו בכך כי כאשר יהיה. הפורענות מי יגיד לו להמלך בו וליטול בו עצה וליטול רשות כי פתע פתאום יבואנו : (ח) אין אד שליט ברוח. ברוחו ויצרו של שלוחו של מקום לכלוא ולמנוע ממנו את הרוח שבגופו י שלא יטלנו מלאך המות : וא שלטון. של שום מלך ניכר ביום מותו כב"מ אתה מוצא והמלך דוד. וביום מותו (מלכים א' ב א) ויקרבו ימי כ דו למות ולא הוזכר המלכות כאן : ואין משלחה במלחמה. ז ל לאמר אשלח בני או עבדי במקומי : (ט) את כל ז ראיתי. האמור למעלה : ונתון את לבי לכל מעשה. וגם לכל מעשה בני אדם נתתי את לבי וראיתי עת אש שלט אדם בחבירו וגבר עליו וסופו נהפך לרעתו עמלק נתגבר על ישראל וסופו (במדבר כד כ) ואחריתו עדי אובד. ו פרעה וכן נבוכדנאצר וכן סנחריב : (י) ובכן. ואז : ראיתי רשעי' קבורי'. בנבואה זו ראיתי רשעי' קבורי'. שהיו ראוי להטמן מ בעפר שהיו נבזים בין שאר אומות שנאמר עליהם (ישעיה כג יג) זה העם לא היה ושלטו בביתו של הקב" שהיא מקום קדוש ובלכתם משם אל ארצם היו משתבחים בעירם אשר כך וכך עשו בביתו של מקום אל תקרי וישתכ אלא וישתבחו כך דרשוהו רז"ל ולענין השכחה כך נדרש באגדה וסופם שישתכח שמם ונכרם מן העיר עצמה אש כן עשו בה שנאמר (יואל ד ב) וקבצתי את כל הגוים אל עמק יהושפט במקום שניאצו לפניו יפרע מהם וכן הוא אומ

מצודת ציון

[ה] ומשפט. ענין מנהג כמו ומשפט הכהנים [ש"א ב] : [ו] כי. כאשר : רעת. ענינו מחשבה כמו בנתה לרעי [תהלים קלט] : רבה. גדולה : [ח] ברוח. ברצון : לכלוא. מל' בית הכלא ומאסר : הרוח. ענינו נשמת רוח האדם : משלחת. ענינו נשק וכלי זיין כמו ויעש שלח לרוב [דה"ב לב] : רשע. ענינו חרדה ובלבול כמו ובכל אשר יפנה ירשיע [ש"א יד] : [י] ובכן. ואז כמו ובכן אבא אל המלך [אסתר ד] : וישתכחו. מל' שכחה : כן. ענינו אמת וראוי כמו כן בנות צלפחד דוברות [במדבר כז] :

מצודת דוד

נמצא מי שימחה בידו לו' לו למה תעשה כזאת וקשה א"כ להנצל מיד (ה) ועת ומשפט. ר"ל אם אמנם אין לשמוע לעבור על אחת ממצו ה' אין כל העתים שוות כי יש עת שהשעה צריכה לכך לעבור ע המצוה למען שמוע דבר המלך לעשות גדר ומשמרת וכן יש דבר מנה המלכות הגוזר על כל אנשי המדינה שמהראוי לשמוע לה ואם הי לעבור על המצות כי דינא דמלכותא דינא : (ז) כי איננו יודע. ר" כי בתחלת המחשבה אין האדם יודע להשכיל מה שיהיה לאחרונ למען דעת ממנו העת והמשפט : כי כאשר יהיה. ר"ל ואף אם ישכיל מה בתחלת המחשבה מדבר שיהיה לאחריגה זהו דרך כלל אבל כ יגיד לו פרטי הדברים כאשר יהיו באמת בעת הויתן כי מחשבת הלב לא תגיד כל זה לאדם בתחלת המחשבה כ"א אחר העמקת המחשב בעיון רב אז ישכיל ויבין את כל אלה ולפיכך יוכל לדעת העת והמשפט : (ח) שליט ברוח. איננו מושל על רצון שליח המקום הבא ליטול א הנשמה כי לא יוכל לבטל את רצונו לכלוא את הנשמה בתוך הגוף לבל יוכל לקחתה : ואין שלטון. אין הממשלה מועלת ביום המות להנצל מ ידה מן המיתה : ואין משלחת במלחמה. הנשק המוכן בעת המלחמה אין מועיל להציל מן המות : ולא ימלט רשע. החרדה והבלבול מ שבעל זרוע מחריד ומבלבל את העומד עליו החרדה ההיא לא ימלט את בעליו מיד שליח המקום הבא לקחת את הנפש : (ט) את כל זה האמור למעלה כל המעשה אשר נעשה ראיתי בעיני ושמתי לבי עליהם להבינם : תחת השמש. ר"ל בזה העולם : עת. והנה ראיתי והבנ אשר הזמן היא שבני האדם שולטים זה על זה לעשות רעה זה לזה על כי היכולת נתן ביד הרוצה להרע אל זולת : (י) ובכן ראיתי. ו ראיתי בנופלים רשעים שהיו בשפל המצב ובני אדם חשבו שלא יוסיפו עוד לקום לחזור לקדמותן כאלו כבר היו קבורים בארץ : ובאו. ואח" באלו חזרו ובאו מקברם ושבו לקדמותן : וממקום קדוש יהלכו. והצדיקים המתהלכים ממקום קדוש אשר כל דרכם מקודשת לקדושה

פירוש ע"ט

(ד) באשר דען דעם קעניג'ס באפעל איז שטארק ומי ווער קען אים פרעגן, וואס טוסטו : (ה) שומר מצוה דר וואס היט אפ גאטס געבאט וויל ניט וויסן פון קיין שלעכטע זאכען, ועת אז עס וועט קומען א צייט פון ריכטיגען משפט, דאס ווייס גאנץ גוט דער קלוגער ביי זיך אין הארצען : (ו) כי לכל דען יעדע זאך האט זיין צייט, און זיין שעה פון משפט כי און די אונגליקליכע צופאלען פון דעם מענטשען זיינען אסך (זייא קומען פלוצלונג אן אויף דעם מענטשען) : (ז) כי איננו ער ווייס ניט וואס קען אים צום אונגליק ברענגען, און ווער קען אים זאגן פריער וואס שפעטער וועט מיט אים זיין? : (ח) אי אדם קיין מענטש קען ניט הערשן איבער די לופט, ער זאל קענען איינהאלטען איר לופט, וא קיינער קען ניט באפעלען איבער'ן טויט, קיינער קען אים ניט אויסמיידן אין קריג, און קיין זינ קען ניט רעטען זיין הערן : (ט) את כל דם אלץ האב איך בעמערקט ונתון און זיך האב צום הארצען גענומען אלע זאכען חם קומען פאר אונטער דוי ז עת אשר אין דר צייט ווען דער מענטש הערשט טיראניש איבער מענטשען (אז דם קען לאנג קיי קיום ניט האבען) : (י) ובכן אין אמת'ן האב איך און

אדם אחד מאלף מצאתי ואשה בכל־אלה לא מצאתי: כט לבד ראה־זה מצאתי
אשר עשה האלהים את־האדם ישר והמה בקשו חשבנות רבים: ח א מי
כהחכם ומי יודע פשר דבר חכמת אדם תאיר פניו ועז פניו ישנא: ב אני
פי־מלך שמר ועל דברת שבועת אלהים: ג אל־תבהל מפניו תלך אל־תעמד
בדבר רע כי כל־אשר יחפץ יעשה: ד באשר דבר־מלך שלטון ומי יאמר־לו מה־

תו"א אדם אחד מאלף מצאתי ואשה בכל אלה לא מצאתי. גיטין סח: מי כהחכם ומי יודע פשר דבר. ברכות י סוטה יג עקידה שער טז: חכמת אדם תאיר פניו. נדרים מט עקידה שער מט עקרים מב פכ"ט: ועוז פניו ישנא. תענית ז: באשר דבר מלך שלטון. שבת סג: סא' במקום ה'

רש"י

שרה כנסים ולא מצאתי כי כולן דעתן קלה עליהן: אדם אחד מאלף מצאתי. כנוהג שבעולם אלף נכנסים למקרא אין יוצאים מהם להגליה שראוים למשנה אלא מאה ואותם מאה שנכנסו למשנה אין יוצאים מהם לגמ' אלא עשרה ואותן עשרה שנכנסין לגמרא אין מצליח מהם אלא אחד להוראה הרי אחד מאלף: ואשה בכל אלה. אפי' באלף לכך אתה צריך להזהר בה: (כט) לבד ראה זה מצאתי. שבא לעולם תקלה על ידה: אשר עשה. הקדוש ב"ה את האדם הראשון ישר: והמה. משנזדונה לו חוה אשתו ונעשו שנים ונקראו המה: בקשו חשבנות רבים. מזימו' ומחשבות של הטא כך נדרש במדרש: (א) מי כהחכם. מי בעולם הטוב כאדם חכם: ומי יודע פשר דבר. פשרון של דבר. כמו שמצינו בדניאל מתוך חכמתו שהיה חכם בירא' שמים נתגלו לו רזי פשרין. מי כמשה עושה פשרים בין ישראל לאביהם שבשמים: ועז פניו ישנא. משאר הבריות עד (שמות לד ל) כי יראו מגשת אליו כי קרן עור פניו: (ב) אני פי מלך שמור. לפיכך אני צריך ונכון אני לשמור פי מלכו של עולם שהיא הטובה שבכולן: ועל דברת שבועת אלהים. שנשבענו לו בחורב לשמור מצותיו. ד"א אני נכון לשמור פי מלכי האומות המושלים בנו בגולגליות וארנוניות. ועל דברת שבועת אלהים. ובלבד שלא יעבירונו את השבועה שנשבענו למקום. ועל דברת. ואצל דברת שבועת אלהים אשמור פי המלכים. וכן מצינו בחנניה מישאל ועזריה שאמרו לנבוכדנאצר (דניאל ג טז) לך אמרין מלכא נבוכדנאצר לא השחין אנחנא על הדא פתגם להתבותך אם מלכא למה נבוכדנאצר ואם נבוכדנאצר למה מלכא אלא כך אמרו לו לך אנו אומרים דאת מלכא לנו לעבודה ולמסים ולגולגליות אך על דנא שאת אומר עלנא לעבוד כו"ם נבוכדנאצר את ולא מלך: (ג) אל הבהל מפניו תלך. אל תהי נבהל לומר שתלך ותברח מפניו למקום שאינו שליט שם שבכל מקום הוא שליט: אל תעמוד בדבר רע. אל תעמיד עצמך עוסק בדברים רעים: כי כל אשר יחפץ. להפרע ממך השוח ויכולת בידו לעשות: (ד) באשר דבר מלך שלטון. בשביל אשר דבר הקב"ה מושל הוא ומי

שפתי חכמים

זכר מוסב על הקבלה פירוש הקובץ החכמה והוא שלמה: ח פירוש אני מזומן: ט בתחלה מפרש הענין ואחר כך מפרש

מצודת דוד

מבלי הערכו אל הפכו ולא יכולתי למצוא: אדם וגו'. מבין אלף אנשי' מצאתי אדם אחד ישר והגון אף מבלי הערכו מול הפכו כי מפאת עצמו היה ניכר שאדם ישר הוא: ואשה בכל אלה. אבל אשה ישרה והגונה מבלי הערכה מול הפכה לא מצאתי בכל אלה הנשים המיוחדות לי שהיו במספר אלף שהיו שבע מאות ופילגשים שלש מאות כמ"ש כמ"א וכאומר מאד קשה למצוא דבר מבלי הערכו מול הפכו כי אף בין אנשים לא מצאתי מבלי הערכות לכד אחד מבין אלף ובין הנשים לא מצאתי אף אחת מאלף מבלי הערכות מול הפכה: (כט) לבד ראה זה מצאתי. הוא מקרא מסורס והראוי ראה זה לבד מצאתי ר"ל התבונן מה שזה לבד מצאתי דהיינו אדם ישר איתו לבד מצאתי שישר הוא מבלי הערכו מול הפכו: אשר עשה האלהים. הוא בעבור כי ידעתי אשר האלהים ברא את האדם להיות ישר ר"ל ללכת בדרך הממוצע בענין המדות בכעס ותוגה וחמלה והדומים מבלי נטות אל הקצה מן הקצות ואיש אשר אלה לו ניכר הוא מפאת עצמו (אבל אשה כזאת לא נמצאה ואף כי ניכרת מפאת עצמה כ"א בהערכה מול הפכה אז נראה בה שהיא ישרה והגונה למעלה) והמה בני אדם הם המבקשים מחשבות רבות לנטות פעם אל הקצה האחד וזהו כשרואה שנטה לבבו אל הקצה האחד אשר חכמים יגידו שאז מהראוי לו לנטות אל הקצה האחר למען יבא אל האמצע כי זהו דרך הישר ובעליו ניכר מפאת עצמו מבלי הערכו מול הפכו: ח (א) מי כהחכם. מי בעולם חשוב כאדם חכם ומי יודע. הכ"ף של כהחכם משמש בשתים כאלו אמר ומי כיודע ר"ל מי בעולם מחושב כאדם יודע פתרון כל דבר והוא כפל ענין במ"ש: תאיר פניו. כי בעבור החכמה כולם מחבבים אמריו ונשמעין לו והוא דבר המרחיב לב האדם ומצהיל הפנים: ועוז פניו. ראית פניו נשתנה לשבח משאר בני האדם והוא כפל ענין במ"ש: (ב) אני פי מלך שמור. הוא מקרא קצר וכאלו אמר אני מזהירך ומלמדך פי מלך שמור לכל תמורה אמרי פיו: ועל דברת. אבל כשמצותו היה אלל דבר השבועה שנשבענו האלהים ר"ל שלא יהיה הפך מצות המקום אשר עליהם נשבענו לו בחורב לעשותם ולקיימם: (ג) אל תבהל. אל תהיה נבהל לומר שתלך ותברח מפניו לבל ישיגך לעשות עמך רעה אני מזהירך אל תעמוד בענין רע להמרות פי מלך כבטחון זה כי כל מה שיחפוץ המלך יעשה ואם יחפוץ ברעתך ישיגך במקום שברחת: (ד) כאשר. בעבור אשר דבר מצות המלך הוא מושל בכל מקום ולא

מצודת ציון

ח [א] פשר. ענין פתרון ופירוש כמו מפשר חלמין [דניאל ה]: ועוז. חוזק: ישנא. מל' השתנות: [ב] ועל. ואצל כמו והחונים עליו [במדבר ב]: דברת. מלשון דבור: [ג] בדבר רע. בענין רע:

פירוש ע"ט

אדם איין גוטן מענטשן האב איך געקענט צווישן טויזענט געפינען אבער איין ארינטליכע פרוי צווישן די אלע (וועלכע איך האב) האב איך ניט געקענט געפינען: (כט) לבד זה אויסער דעם האב איך נאך אויסגעפונען אז גאט האט דעם מענטשען בשאפען (אין אנהייב) איינפאך והמה אבער זיי חוה מיט איהרע קינדער האבן אנגעהויבען נאך צו טראכטן אונ האבען פארקרומט דאס גלייכע, אונ גלייך געמאכט דאס קרומע, אונ פון זיי אן שטאמען אלע זינדיגע געדאנקען:

(א) מי כהחכם ווער איז אזו קלוג אז ער זאל קענען פארשטיין די בעדייטונג פון יעדער זאך? אזא קלוגהייט מאכט לייכטען דיא געזיכט פון דעם מענטשען ווס האט איר, אונ זיין אנגעזיכט ווערט צוויי מאל הייטערער (ליכטיגער) (אזו וויא מיר געפינען ביי משה רבינו אז קיינער האט ניט געקענט אנקוקען זיין געזיכט צוליב דיא גרויסע ליכטיקייט וואס האט אויף אים געשיינט): (ב) אני איך זאג דיר אז דו זאלסט טאן דעם קייזער'ס ווילן, ועל דברת דיין פירסט טוט אויך זיין חוב וואס ער האט געשווארען צו ערפולען פאר גאט: (ג) אל תבהל זאלסט אים ניט פארלאזן צוליב איבעראיילונג אל תעמוד זאלסט זאך ניט אריין לאזן אין שלעכטע זאכן כי דען אלץ וואס ער וויל קען ער (דער קעניג) טאן:

אָמַרְתִּי אֶחְכָּמָה וְהִיא רְחוֹקָה מִמֶּנִּי׃ כד רָחוֹק מַה־שֶּׁהָיָה וְעָמֹק ׀ עָמֹק מִי יִמְצָאֶנּוּ׃
כה סַבּוֹתִי אֲנִי וְלִבִּי לָדַעַת וְלָתוּר וּבַקֵּשׁ חָכְמָה וְחֶשְׁבּוֹן וְלָדַעַת רֶשַׁע כֶּסֶל וְהַסִּכְלוּת
הוֹלֵלוֹת׃ כו וּמוֹצֶא אֲנִי מַר מִמָּוֶת אֶת־הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־הִיא מְצוֹדִים וַחֲרָמִים לִבָּהּ
אֲסוּרִים יָדֶיהָ טוֹב לִפְנֵי הָאֱלֹהִים יִמָּלֵט מִמֶּנָּה וְחוֹטֵא יִלָּכֶד בָּהּ׃ כז רְאֵה זֶה מָצָאתִי
אָמְרָה קֹהֶלֶת אַחַת לְאַחַת לִמְצֹא חֶשְׁבּוֹן׃ כח אֲשֶׁר עוֹד־בִּקְשָׁה נַפְשִׁי וְלֹא מָצָאתִי

תו"א ומוצא אני מר ממות את האשה, ברכות ח יבמות סג סנהדרין כב: אחת לאחת למצוא חשבון. סוטה ח ע:

רש"י

לדעת את החכמה: והיא רחוקה ממני. ומה היא זו (כד) רחוק מה שהיה. את הדברים הרחוקים שהיו בילירת בראשית: ועמק עמק. הוא מי ימצאנו שאין לי רשו להרהר בהן מה למעלה ומה למטה מה לפנים ומה לאחור (כה) ועוד. סבותי. לדעת ולתור ולבקש חכמת פרשת פרה אדומה וחשבון קץ הגאולה: ולדעת רשע כסל. לעמוד על סוף דעתה של אפיקורסות וסכלו' הוללו מעורבב ומשועמם שבה: (כו) ומוצא אני מר ממות. שהיא קשה ד' מעשרה דברים הקשים שנבראו בעולם כדאיתא בבבא בתרא בהשותפין ומוצא אני מר וקשה ממנה את האשה זו ה האפיקורסות: וחרמים לבה. לשון מכמורת כמו (חבקוק א טו) יגורהו בחרמו יאספהו במכמרתו: אסורים ידיה. ומשהחזיקה באדם הרי הוא כנקשר בקשורי עבותו': אסורים. שם דבר של קשורים כמו (שופטים טו יד) וימסו אסוריו קשוריו וכן פירשו מנחם (כז) ראה זה מצאתי אמרה קהלת אחת לאחת למצא חשבון. כל המצו' שהצדיקים עושים והעבירות שהרשעים עוברים נמנים לפני הקב"ה אחת אל אחת עד שמצטרפו' לחשבון גדול כך פירשו רבותינו במסכת סוטה אמרה קהלת. אמרה קבולת החכמה ו ואמרה נפשי המשכלת המקבלת החכמה: קהלת. לשון ז נקבה היא וכשהוא אומרו בלשון זכר מוסב על הקובלה והוא שלמה ובמדרש מצינו אמר רבי ירמיה בן אלעזר רוח הקודש פעמים מסיחה בלשון זכר ופעמים מסיחה בלשון נקבה כתוב אחד אומר (תהלים ע) עזרי ומפלטי אתה וכתוב אחד אומר (שם מ יח) עזרתי ומפלטי אתה. כתוב א' אומר (נחום ב א) מבשר משמיע שלום וכתוב א' אומר (ישעיה מ ט) קול מבשרת ציון: (כח) אשר עוד בקשה נפשי. לכד אלה האמורים למעלה שבקשתים ולא מצאתים בקשה עוד נפש

שפתי חכמים

תטה אזנך לשמוע את המקלל אפי' שיהיה עבדך כאשר עשה דוד מ"ך ישראל עם שמעי בן גרא: ד פירוש המיתה קשה: ה כי כן דרשו רז"ל והמשילו המינות לאשה כדאיתא בפרק קמא דע"ג הרחק מעליה דרכך זו מינות: ו דק"ל שאמר ל' נקבה. לכ"פ אמרה קבולת החכמה ומ"ש ואמרה נפשי כו' בספרים מדויקים אינו: ז דק"ל הרי כמה פעמים אמר בל' זכר. לכ"פ קהלת ל' נקבה הוא וכשהוא אומר בל'

מצודת דוד

השיא רחוקה היא ממני ואין להשיגה: (כד) רחוק מה שהיה. הדב אשר כבר היה רחוק הוא מלהשיגו: ועמוק. ר"ל אף דבר ההוה א דבר עמוק הוא אין להשיגו הואיל והוא עמוק ומי א"כ יוכל למצ אותו: (כה) סבותי אני ולבי. הסיבותי פני ומחשבות לבי לדע ולחפש ולבקש ענין החכמה: וחשבון. ר"ל מחשבת בינה להבין דב מתוך דבר הבא במחשבה ובעיון רב: ולדעת. ר"ל מהם להערי לדעת גרעון הרשע אשר באדם כסיל והשטות שיש בהוללות ושיעמו כי אין דבר ניכר אלא מפאת הפכו: (כו) ומוצא אני. כאומר הן בז הכרתי פחיתות הרשע כו' ומאד יש להזהר מהם והנה בהם מלאה

דבר המר יותר מן המות והראוי לבחור במיתה מבזה: את האשה. ר"ל וזאת היא האשה המנאפת אשר היא כלי לדיי' ללודד נפשו הנפתים אחריה: וחרמים לבה. לבה היא כמו רשת כי במחשבת לבה תלכוד אנשים: אסורים ידיה. ידיה המה כמו קשורים ש כשאוחזת מי א"א להפרד ממנה: טוב וגו'. מי שמצא זכות לפני המקום ימלט ממנה עד לא הטתו ברוב לקחה: ילכד בה. וכאשר נלכד שוב א" להפרד ממנה למלט נפשו: (כז) ראה זה. האמור בסוף המקרא: אמרה קהלת. אמרה נפש של המקבץ הדעות המנגדות (ואמר כאח המדבר וכן דרך המקרא בהרבה מקומות): אחת לאחת למצוא חשבון. אין למצוא מחשבת בינה כ"א להעריך אחת אל אחת ר" להעריך דבר אל הפכו כי אז יבין וישכיל איזה יכשר: (כח) אשר עוד בקשה נפשי. אשר הרבה בקשה נפשי יותר מן הרגיל למצוא דב

מצודת ציון

[כג] נסיתי. מלשון נסיון: [כה] ולתור. ענין חפוש ובקור: וחשבון. מל' מחשבה וכן כי אין מעשה וחשבון [לקמן ט]: כסל. מלשון כסיל: והסכלות. שטות: הוללות. שעמום: [כו] מצודים. שם כלי מכלי הצידים וכן במצודה רעה [שם]: וחרמים. רשתות כמו יגורהו בחרמו [חבקוק א]: אסורים. קשורים כמו וימסו אסוריו [שופטים טו]: [כז] אמרה קהלת. תחסר מלת נפש ולזה אמר בלשון נקבה שעל הנפש ידבר וכאלו אמר נפש קהלת וכן ותכל דוד [ש"א יג]: חשבון. מחשבת בינה: [כח] עוד. ענינו הרבה יותר מן הנהוג והרגיל כמו ויבך על צואריו עוד [בראשית מו]:

פירוש ע"ט

אָבֶר גֶעוואָלְט נָאךְ טִיפֶער אַלְץ דֶערְגֵיין וְהִיא אָבָ דָס אִיז גֶעוועֶן וַוייט פוּן מִיר: (כד) רָחוֹק דָם וָוו אִיז גֶעוועֶן גָאר פְרִיהֶער, אִין אָנְהֵייב מַעֲשֵׂ בְּרֵאשִׁית, אִיז צוּ וַוייט (פוּן מִיר) וְעָמֹק דִי אוּנְטֶעךְ זוּכוּנְג אִיז טִיף, טִיף פַרְבָּארְגֶן אוּנ וֶוער קֶען עָ דֶערְגֵיין?: (כה) סַבּוֹתִי אִיךְ הָאבּ אָנְגֶעשְׁטְרֵיינְגְ מַיין גֵייסְט אוּנ מַיין הַארְץ צוּ דֶרְקֶענֶען, גְרוּנְדְלִיךְ צוּ דֶערְגֵיין אוּנ אוֹיסְצוּגֶעפִינֶן דִי וֶועגֶן פוּן דִי אֶמֶת'ע חָכְמָה אוּנ צוּ פַארְשְׁטֵיין אֵיין זַאךְ פוּן דֶר צְוֵוייטֶר אוּנ צוּ קֶענֶען פַארְשְׁטֵיין ווִי אַזוֹ דִי רִשְׁעוּ קוּמְט אַרוֹס פוּן דִי נַארֶעשְׁקֵייט, אוּנ דִי נַארֶעשְׁקֵייט פוּן דִי אוּנְווִיסֶענְהֵייט: (כו) וּמוֹצֵא הָאבּ אִיךְ גֶעפוּנ מַר מִמָּוֶת אַז בִּיטֶערֶער פוּן דֶעם טוֹיט אִיז יֶענֶע וַוייבּ (דָאס אִיז דִיא קֶערְפֶּערְלִיכֶע תַּאֲוָה, תַּאֲוָ הַגּוּפְנִית) וֶועלְכֶע אִיז פוּל מִיט גֶעמְצֶען וַחֲרָמִים וָוס אִיהְר הַארְץ אִיז אַנֶעטְץ, וָוס אִיהְרֶע הֶענְט זַיינֶ קַייטֶען טוֹב לִפְנֵי הָאֱלֹהִים דֶר גָאטְגֶעפֶעלִיגֶער וֶוערְט נִיצַל פוּן אִיהְר, אָבֶר דֶר זִינְדִיגֶער וֶוערְט פַארְ שְׁטְרִיקְט אִין אִיהְרֶע נֶעטְצֶען: (כז) רְאֵה זֶעה, דָס הָאבּ אִיךְ גֶעפוּנֶען, זָאגְט קֹהֶלֶת, אַז מֶען זָא פֶערְגְלַייכֶען אֵיינְס מִיט דָאס אַנְדֶערֶע, וֶועט מֶען זֶעהֶען אַז אַמֶענְטְשׁ, וֶועלְכֶר וֵויים נִיט וָואס אִ גוּט אוּנ וָואס אִיז שְׁלֶעכְט, פַאלְט אַרַיין דוּרְךְ נַארֶעשְׁקֵייט וֶועלְכֶע דוּכְטֶען זִיךְ אִיהְם אָפּ פַא גוּט אִין אַפוּלֶע זִינְד: (כח) אֲשֶׁר עוֹד נָאךְ אַזַאךְ הָאבּ אִיךְ גֶעזוּכְט אוּנ הָאבּ נִיט גֶעקֶענְט גֶעפִינֶ

ליקוטים יקרים

מִיר? הָט אִיהְם ר' שִׁמְעוֹן גֶעעֶנְטְפֶערְט, חַס וְשָׁלוֹם! אִיךְ הָאבּ נִיט אָנְגֶעהֵייבֶּן אָפְּצוּלַאכֶען פוּן דִיר, נָאר דוּ הָאסְט פוּן דַיינֶע גֶעלְט. אוּנ אִיךְ פוּן מַיין חָכְמָה (דוּ הָאסְט גֶעגֶעבֶּן גֶעלְט פַר 150 נְזִירִים זַיי זָאלֶן קֶענֶען קוֹיפֶן קָרְבָּנוֹת אוּנ אִיךְ הָאבּ 150 מַתִּיר גֶעוועֶן זֵייעֶרֶע נְדָרִים) ווִיא שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ הָאט גֶעזָאגְט (בְּצֵל הַחָכְמָה בְּצֵל הַכֶּסֶף) מִיט חָכְמָה קֶען מֶען זִיךְ אוֹיךְ אַנְיעֵצָה גֶעבֶּען ווִיא מִיט גֶעלְט:

תַּנַּח אֶת־יָדֶךָ כִּי־יְרֵא אֱלֹהִים יֵצֵא אֶת־כֻּלָּם׃ יט הַחָכְמָה תָּעֹז לֶחָכָם מֵעֲשָׂרָה שַׁלִּיטִים
אֲשֶׁר הָיוּ בָּעִיר׃ כ כִּי אָדָם אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה־טּוֹב וְלֹא יֶחֱטָא׃
כא גַּם לְכָל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר יְדַבֵּרוּ אַל־תִּתֵּן לִבֶּךָ אֲשֶׁר לֹא־תִשְׁמַע אֶת־עַבְדְּךָ מְקַלְלֶךָ׃
כב כִּי גַּם־פְּעָמִים רַבּוֹת יָדַע לִבֶּךָ אֲשֶׁר גַּם־אַתְּ* קִלַּלְתָּ אֲחֵרִים׃ כג כָּל־זֹה נִסִּיתִי בַחָכְמָה

תו"א החכמה תעוז לחכם מעשרה שליטים. נדרים לב: כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב. סנהדרין מו קא זוהר פ' תרומה עקידה שער סא: כל זה נסיתי בחכמה. יומא יד נדה ט זוהר פ' ויחי:

*אתה קרי

רש"י

בעיניך לפקפק בו: יצא את כלם. ידי שניהם יתקיים הצדק והרשע כהלכתן: (יט) החכמה תעוז לחכם. לפי שאמר ה אל תרשע הרבה אם רשעת מעט אל תוסיף עליו אלא פשפש במעשיך ותהא תוהא על החטא אמר החכמה תעוז לחכם שהיא יועצתו לשוב בתשובה: מעשרה שליטים. מצינו ביאשיהו שהעיד עליו הכתוב (מ"ב כג כה) וכמוהו לא היה לפניו מלך וגו' הרי עמדה לו חכמתו שפשפש במעשיו וטוב לו מעשרה מלכים שהרשיעו ולא שבו מדרכם: אשר היו בעיר. בירושלים רחבעם אביה אחזיה יואש אחרי מות יהוידע א אמציה אחז מנשה אמון יהויקים צדקיהו: (כ) כי אדם אין צדיק בארץ. לפיכך צריך לפשפש ב במעשיו: (כא) גם לכל הדברים וגו'. לפי שמדבר בשאול שקבל לשון הרע על נוב עיר הכהנים ועליו נא' אל תרשע הרבה אמר גם לכל הדברים וגו' אשר ידברו אליך הולכי רכיל אל תתן לבך לקבלן: אשר לא תשמע את עבדך מקללך. אין טוב אשר תטה ג אזנך לשמוע את עבדך מקללך. דבר אחר מעשרה שליטים. אלו עשרה דברים המחייבים את האדם. שתי עיניו מראין אותו דברי עבירה. שתי אזניו משמיעין אותו דברים בטלים. שתי ידיו שגוזל והומס בהן. שתי רגליו שמוליכין אותו לדבר עבירה. ופיו ולבו. ד"א החכמה תעוז לחכם זה נח מעשרה שליטים מעשרה דורות שלפניו. ד"א לחכם זה אברהם מעשרה שליטים מעשרה דורות שלפניו. ד"א לחכם זה יוסף מי' שליטים אלו אחיו. ד"א לחכם זה משה מי' שליטים י' דברים המתשין את הגוף ע"י מאכל מן פומא לוושטא ומן וושטא לכרסא וכו' כדאי' במד' קהלת. וחכמתו עמדה לו למשה שלא נצטרך למאכל מ' יום וארבעים לילה. כל הפנים הללו במדרש ואיני יכול ליישב עליהן מקרא שלאחריו כי אדם אין צדיק בארץ. כל זה נסיתי בחכמה מוסב על מקראות שלמטן (ס"א ולא ודוק) ועל שלמעלן: (כג) נסיתי בחכמה. בתורה: אמרתי אחכמה.

שפתי חכמים

ת כוונת רש"י לחבר הפסוקים. דאל"כ מה ענין זה לזה: א פי' אבל כל זמן שיהוידע חי היה צדיק גמור כדכתיב במלכים ויעש יהואש הישר בעיני ה' כל ימיו אשר הורהו יהוידע הכהן ואחרי מות יהוידע עשה הרע בעיני ה' כנ"ש בד"ה: ב דק"ל דמלת כי מוכיח שהוא מחובר למעלה לכן פירש לפיכך צריך לפשפש. אך קשה לי וכי בעבור שאין צדיק בארץ צריך לפשפש אדרבא אם היו מצלת צדיקים הז מי שאינו צדיק צריך לפשפש וישוב בתשובה כדי שיגיע למעלת הצדיק אבל אם אין צדיק בארץ אין סברא כ"כ שצריך לפשפש כי א"א בלתי חטא. ונ"ל דקאי אמה שפירש החכמה תעוז לחכם שהיא יעצתי לשוב בתשובה ולפשפש במעשיו ע"כ אמר כאן שלא תאמר איך אמר החכמה תעוז לחכם שיעצתו לשוב בתשובה אם הוא חכם החכמה יועצתו שלא יחטא כלל ולא יצטרך לעשות תשובה. לזה אמר כי אדם אין צדיק בארץ שלא יחטא לפיכך צריך לפשפש. עוד כ"ל יען שאמר לעיל אם הרשעת מעט אל תוסיף להרשיע בחשבך דכל מי שחטא חטא מה נכתם עונו מיד לפני הש"י וכבר אבד בסבת מה שחטא ולא יועילו השמרו מחטא במה שעתיד לא תחשוב כן ואל תוסיף להרשיע. ואמר כאן הטעם למה לא יחשוב כן ואמר שאם תחשוב כן אז ח"ו כולם אבודים כי אדם אין צדיק בארץ אשר לא יחטא אלא ע"כ בשובם מדרכם הרעה יכופר להם עונם לפיכך לא יוסיף להרשיע ויפשפש במעשיו הראשונים כמו שפירש רש"י לעיל מיניה אל תוסיף עליו אלא פשפש במעשיך וזהו שפירש רש"י לפיכך צריך לפשפש במעשיו פי' ולא יחשוב כי אין לו תקוה אלא יפשפש במעשיו וישוב ויכופר עונו: ג פי' לא

מצודת דוד

לאמן הלבב לבל ירגיש הרבה להחריד ביותר: כי ירא אלהים. מי שהוא ירא אלהים הוא יוצא ידי שניהם מעט להחריד ומעט לאמן הלבב כי החרד ביותר הוא כאלו מסיר בטחונו מה' ומי שאינו מרגיש כלום הוא כאלו איננו חושש על גזירת המקום אשר שלא עליו החרדה: (יט) תעוז לחכם. תתן חוזק אל החכם: מעשרה. יותר ממה שיתחזק האדם במעוז עשרה שליטים אשר היו בעיר למשול בה (ואמר מנין עשרה בעבור היותו סך חשבון): (כ) כי אדם וגו'. אין בכל הארץ אדם צדיק בכל דרכיו אשר תמיד יעשה הטוב ולא יחטא לעולם והחכמה היא למעוז לחכם כי היא מיעצתו לפשפש במעשיו ולמהר לשוב: (כא) גם לכל הדברים. ר"ל עוד תועיל החכמה אשר גם לכל הדברים אשר ידברו בך מדברי בוז וקלון אל תתן לבך להשוש בהם ועל ידי החכמה תפלס דרכך עד אשר לא תשמע את עבדך מקללך כלומר לא תחשוש בהם כאלו לא שמעת ואם כי תוכל לקחת נקם מעבדך: (כב) כי גם פעמים רבות. ר"ל לא פעם ולא שתים כי אפילו פעמים רבות ידע לבך וזכרת בדבר אשר גם אתה קללת אחרים והחכמ' תלמדך לחשוב מדוע א"כ ירע לבבי מה שמקללים אותי: (כג) כל זה. כל מה שאמרתי הכל בחנתי בהתחכמות רב: אמרתי אחכמה. ר"ל חשבתי להתחכם עוד יותר להשיג הכל אבל ההשגה

מצודת ציון

[יח] תנח. מלשון הנחה ועזיבה:

פירוש ע"ט

צוריק ציהען דיין האנט ד"ה זאלסט זיך האלטען אין דעם מיטעלען וועג כִּי יְרֵא דען דער גאטספארכטיגער הנדלט ביי אלע זאכען מיטעלמעסיג: (יט) הַחָכְמָה די קלוגהייט בעקרעפטיגט (שטארקט) דעם חָכָם מעהר ווי צעהן געוועלטיגער וואס זיינען געוועזען אין דער שטאט (שלמה זאגט אז דער חָכָם זאל זיך צו־קוקען צו אלץ וואס האט זיך געטאן ביז איהם וועט ער זעהן כִּי אָדָם אֵין צַדִּיק וכו'): (כ) כִּי דם עס איז ניטא אזא מענטש אויף דער וועלט וואס זאל אימער זיין גרעכט וואס זאל שטענדיג טאן נור וואס עס איז גוט און זאל קיין מאהל ניט מאכען קיין פעלער: (כא) גַּם זאלסט זיך ניט נעמען צום הארצען וואס אנדערע רייבען וועגען דיר שלעכטס אֲשֶׁר לֹא תִשְׁמַע זאלסט זיך אויך ניט מאכען הערענדיג ווען דיין קנעכט שילט דיר: (כב) כִּי גַּם דען וויפיל מאהל, דיין הארץ ווייס גאנץ גוט, האסטו אויך אנדערע געשאלטען?: (כג) כָּל זֶה דאס אלץ ווייס איך פון דיא ערפארונג (וואס דער נסיון האט מיר געוויזען) אָמַרְתִּי איך האב

ליקוטים יקרים

ניט טאהן אונ גיב מיר צום צייכען דיין רינג וועל איך שיקען אים ברייענגען. האט ינאי אזוי געטאן אונ ר' שמעון איז געקומען. אז ער האט זיך געזעצט, פרעגט איהם ינאי, פאר וואס ביסטו אנטלאפען? האט ר' שמעון געענטפערט, איך האב געהערט אז דו ביסט אין כעס געווארען אויף מיר, האב איך מורא געקריגען טאמער וועסטו מיר הרגענען, בין איך אנטלאפען, אונ דערמיט האב איך מקיים געוועזען א פסוק (ישעיה נ"ו) זאלסט זיך אוועילע באהאלטען ביז דער כעס וועט אריבער, פרעגט איהם ינאי, אונ פאר וואס האסטו אפגעאכט פון

רְאֵה גַּם אֶת־זֶה לְעֻמַּת־זֶה עָשָׂה הָאֱלֹהִים עַל־דִּבְרַת שֶׁלֹּא יִמְצָא הָאָדָם אַחֲרָיו
מְאוּמָה׃ טו אֶת־הַכֹּל רָאִיתִי בִּימֵי הֶבְלִי יֵשׁ צַדִּיק אֹבֵד בְּצִדְקוֹ וְיֵשׁ רָשָׁע מַאֲרִיךְ
בְּרָעָתוֹ׃ טז אַל־תְּהִי צַדִּיק הַרְבֵּה וְאַל־תִּתְחַכַּם יוֹתֵר לָמָּה תִּשּׁוֹמֵם׃ יז אַל־תִּרְשַׁע
הַרְבֵּה וְאַל־תְּהִי סָכָל לָמָּה תָמוּת בְּלֹא עִתֶּךָ׃ יח טוֹב אֲשֶׁר תֶּאֱחֹז בָּזֶה וְגַם־מִזֶּה אַל־

תו"א גם את זה לעמת זה עשה האלהים . חגיגה טו : את הכל ראיתי בימי הבלי . אסר פרשת בא אל פרעה ופרשת תזריע והדרש כאזינו פקידה . שבר לם : אל תהי צדיק הרבה . שבת לא יומא כב :

שפתי חכמים

ק קשה בזה למה ליה להביא סיפא דקרא די היה בזה אתה תהיה מן הרואים שנא' ויצאו וראו בפגרי האנשי' וגו' ולא תהי' מן הנראי' כאותם שנא' עליהם וראו בפגרי האנשים כי הפגרים הם הנראים . ועוד קשה דבמדרש איתא ולא מן הנראים שכתוב בם ותולעתם לא תמות למה משנה רש"י וכתב והיו דראון . וי"ל דק"ל על המדרש שכתב ולא תהיה מן הנראים שכתוב בהם ותולעתם לא תמות מה נראים שייך בזה אלא ע"כ דהרישא דקרא קאי וראו בפגרי האנשים כי תולעתם לא תמות אם כן כשאמר תהי' מן הרואים דכתיב ויצאו וראו בפגרי האנשים וגו' לא הל"ל רק ולא תהא מן הנראים ותו לא . לכ"פ רש"י ולא תהא מן הנראים והיו דראון לכל בשר כאילו אמר ולא תהי' מן הנראים בניהנם אשר הצדיקים יאמרו עליהם די ראייה וזהו פירושו של דראון לדעת התרגום ופירש"י בסוף ישעיה . ואפשר לומר לדעת רש"י שסובר שיש לגרוס הכי במדרש או כוונת רש"י לפי' דמה שכתב במדרש ולא מן הנראים שכתוב גבי תולעתם לא תמות כוונת המדרש הוא על סיפא דמלתא דהיינו והיו דראון ויה"ה מה שיהיה לפירש"י שלפנינו הוא נכון ואפשר שכך היה כתוב לפניו במדרש ובילקוט הוא הדרש בנוסח אחר והוא נכון מאד וזה נוסחו תהא מן הרואים ולא מן הנראים תהא מאותם שכתוב בהם ויצאו וראו ולא מאותם שכתוב בהם כי תולעתם לא תמות ולפי זה ניחא מאד אך ממה שהביא רש"י והיו דראון מוכח כמו שפירשתי : ר דק"ל ולמה לא יהיה צדיק הרבה לכ"פ כשאול כו'. וכן ק"ל כאל תתחכם יותר : ש) דק"ל הרבה הוא דלא לירשע הא מעט לירשע . לכ"פ אפי' רשעת מעט פי' אל תאמר שכבר אבדת בשבת אותו חטא ותוסיף עוד להרשיע בהשבך שאין לך תקוה אל תוסיף להרשיע ותהא תוהא על הראשונות וכר עונך וחטאתך תכופר זהו כוונת רש"י . דאל"כ מאי אפי' וכי בשביל שחטא מעט יוסיף עוד להרשיע : ש כאמרתי לעיל גבי ולאחוז בשלות :

רש"י

וגו' ולא תהי' מן הנראים ק והיו דראון לכל בשר : **גם את זה לעומת זה**. הטובה ושכר פעולתה: לעמת הרעה ושכר פעולתה: **שלא ימצא האדם אחריו מאומה**. להרהר אחריו של הקב"ה : **(טו) יש צדיק אבד בצדקו**. אע"פ שהוא אובד עודנו עומד בצדקו מעשה ביוסף בן פנחס הכהן שעלתה נימא ברגלו קרא לרופא לחתוך רגלו אמר ליה כשאת' מגיע להוט השער' הודיעני וכן עשה קרא לחוניא בנו אמר לו בני עד כאן היית חייב ליטפל בי מכאן ואילך אין אתה חייב ליטפל בי שאין כהן מטמא לאבר מן החי מאביו : **(טז) אל תהי צדיק הרבה**. כשאול ר שדימה להיות צדיק וריחם על הרשעים : **ואל תתחכם יותר**. לדון ק"ו של שטות ומה על נפש אחת אמרה תורה הבא עגלה ערופה וכו' : **(יז) אל תרשע הרבה**. אפי' ש) רשעת מעט אל תוסיף להרשיע : **למה תמית בלא עתך**. כשאול שנא' (דברי הימים א י יג) וימת שאול במעלו אשר מעל בנוב עיר הכהנים ובעמלק : **(יח) טוב אשר תאחוז בזה וגו'**. אחוז בצדק וברשע ש אם אמר לך הנביא הצדיק דבר שהוא דומה לך לרשע כגון שאמר שמואל לשאול אל יקל

מצודת ציון

[יד] על דברת . בעבור כמו על דבר הכסף [בראשית מג] : [טז] תשומם . מלשון שממון : [יז] תרשע . ענין חרדה ובלבול כמו ובכל אשר יפנה ירשיע [ש"א יד] :

מצודת דוד

בהרעה להבין על מה באה וקבל אותה למרק את העון : גם את זה . ר"ל הרעה עצמה שלח המקום גם עשה אותה לעומת העון ר"ל מדה במדה : על דברת . ועשה כזאת בעבור שלא ימצא האדם להרהר אחריו מאומה כי מגמול הטובה ישכיל האדם לדעת את הפשע הדומה לה : (טו) את הכל . כל הדברים המתהוים והנעשים בעולם השגחתי בהם בהתבוננות רב בכל ימי למען דעת תוכן הדברים ועומק הענינים : בימי הבלי . כן יקראו ימי האדם לפי שאינם נצחיים : יש צדיק . והנה השכלתי אשר יש צדיק נאבד מן העולם כאשר יחטא מעט שוהו בעבור רב צדקו כי הקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה ואילו לא היה צדיק גמור לא היה נענש על זה : מאריך ברעתו . מאריך ימי טובה וזהו בעבור רעתו אשר גברה כי אז יאריך ימי טובה להיות מוטרד מעוה"ב: (טז) אל תהי צדיק הרבה . לאסור על עצמך מה שהתירה התורה למען עשות סייג וגדר : ואל תתחכם יותר . מאשר גזרה חכמתו יתברך : למה תשומם . למה תעשה כזאת להיות משומם מבלי בוא מי להתחבר עמך בעבור מרבית הפרישות ותהיה מובדל מן האנשים : (יז) אל תרשע הרבה . אם בא לך דבר המחריד אל תחרד יותר מדאי ולא יתבלבל דעתך : ואל תהי סכל . לבלי הרגיש כלום בדבר המחריד : למה תמות בלא עתך . למה תעשה כזאת אשר בשמרם תמות במוד שלא נשלם ימיך כי החרד ביותר הנה החרדה ממיתו ומי שאינו מרגיש כלום אינו נשמר מדבר המחריד והמות נכון בידו : (יח) טוב וגו' . ר"ל להחריד מדבר המחריד : וגם מזה וגו' . ר"ל

ליקוטים יקרים

איז געוועזן פון דיינע . שמעון בן שטח האט פון זיינע גאר נים געגעבן . ווי ינאי האט דאס דערהערט האט דאס איהם שטארק פארדראסן אונ ער איז אין כעס געווארן אוף שמעון בן שטח . ר' שמעון האט זיך דערפון דערוואוסט אונ איז אנטלאפן . אין אצייט ארום האט זיך געמאכט אז ביי ינאי'ן זיינען געקומען צו גאסט גרויסע מענטשן פון פרס , האט ער זיי געבעטן צו זיך צום טיש . אז זיי האבן געהאלטן אין מיטן עסען האבן זיי זיך אפגערופן צו ינאי'ן , מיר האבן זיך דערמאנט אז מיר זיינען דא געוועזן פריהער פלעגט זיין ביים טיש אן אלטער מאן זייער אקלוגער אונ ער פלעגט אונז געבן צו דערקלערן אפולע גוטע זאכן פון דער תורה . האט זיך ינאי אפגערופן צו זיין פרוי (וועלכע איז געוועזן ר' שמעון בן שטח'ס אשוועסטער) שיק איהם בעטן . האט זי געענטפערט אז דו וועסט מיר געבן דיין ווארט אז דו וועסט איהם גאר

פירוש ע"ט

גאט האט געמאכט דיא גוטע אנטקעגען דאס שלעכטע , ער האט זיי אזוי צו זאמענגעבונדען אויסגעמישט , אז דער מענטש (ווען ער וואלט געקענט פארשטיין גאט ב"ה וועגן) זאל נים קענען ריידן אונ זיך בעקלאגן אויף איהם : (טו) את הכל איך האב אפולע זאכן געזעהען אין דעם קורצען לויף פון מיין נארעשען לעבן יש עס טרעפט זיך אז גערעכטע (צדיקים) גייען אונטער (ווערען פארלארען) מיט זייער גערעכטיקייט , אונ דיא רשעים לעבן לאנג מיט זייערע רשעות : (טז) אל תהי זאלסט נים זיין צופיל צדיק (זאלסט נים אסר'ן אוף זיך דס וואס די תורה האט מתיר געמאכט , מצודת דוד) אונ זאלסט זיך נים צופיל קליגען (אוף דם וואס הקב"ה האט גוזר געווען , מצודת דוד) למה תשומם דען צוליב וואס ווילסטו ארייגפאלן אין פרצווייפלונג (יאוש) ? : (יז) אל תרשע זיי אבער אוך נים צו אונגערעכט אדער לייכטזיניג למה דען צו ליב וואס זאלסטו שטארבן פר דר צייט ? : (יח) טוב דו וועסט גוט טאן ווען דו וועסט זיך האלטן אן איינעם אונ פון דעם אנדערען זאלסטו אוך נים

סִילִים יָנוּחַ׃ י אַל־תֹּאמַר מֶה הָיָה שֶׁהַיָּמִים הָרִאשֹׁנִים הָיוּ טוֹבִים מֵאֵלֶּה כִּי לֹא
חָכְמָה שָׁאַלְתָּ עַל־זֶה׃ יא טוֹבָה חָכְמָה עִם־נַחֲלָה וְיֹתֵר לְרֹאֵי הַשָּׁמֶשׁ׃ יב כִּי בְּצֵל
חָכְמָה בְּצֵל הַכָּסֶף וְיִתְרוֹן דַּעַת הַחָכְמָה תְּחַיֶּה בְעָלֶיהָ׃ יג רְאֵה אֶת־מַעֲשֵׂה
אֱלֹהִים כִּי מִי יוּכַל לְתַקֵּן אֵת אֲשֶׁר עִוְּתוֹ׃ יד בְּיוֹם טוֹבָה הֱיֵה בְטוֹב וּבְיוֹם רָעָה

ע"א· אל תאמר מה היה שהימים הראשונים. ר"ה כה: טובה חכמה עם נחלה. בכורות נב זוהר פ' חקת: כי בצל החכמה בצל הכסף. פסחים נג: החכמה תחיה בעליה. יומא פג פד יבמות סד חולין נט: ביום טובה היה בטוב. זוהר פ' מצורע:

רש"י

(י) אל תאמר מה היה שהימים וגו'. אל תתמה על הטובה שהיתה באה על הצדיקים הראשונים כדור המדבר ודורו של יהושע ודורו של דוד: כי לא מחכמה שאלת. שהכל לפי זכות הדורות: (יא) טובה חכמה וגו'. חכמתם עמדה להם עם נחלת זכות אבותם כי טובה היא החכמה: ויותר לרואי השמש. יתרון היא החכמה לכל הבריות: לרואי השמש. הן כל הבריות כדתנן הנודר מרואי החמה אסור אף בסומין לא נתכוון זה אלא כמי שהחמה רואה אותו: (יב) כי בצל החכמ' בצל הכסף. כל מי שישנו בצל החכמ' ישנו בצל הכסף שהחכמה גורמת לעושר שיבא: ויתרון דעת החכמ' תחיה בעלי'. ועוד החכמ' יתירה על הכסף שהחכמ' תחיה בעלי': (יג) ראה את מעשה האלהים. היאך הוא מתוקן הכל כי הפעול' של אדם גן עדן לצדיקים גיהנם לרשעים ראה לך באיזה תדבק: כי מי יוכל להתקן. לאחר מיתה את הדבר אשר עותו בחייו: (יד) ביום טובה היה בטוב. ביום שיש בידך לעשות טובה היה בעושי הטובה: וביום רעה ראה. כשתבוא הרעה על הרשעים אתה תהי' מן הרואים צ שנא' (ישעי' סו כד) ויצאו וראו בפגרי האנשים

שפתי חכמים

הדבר אחר לכד גם הדבר אחר לא דרים אותו רבי מאיר במדרש קהלת רק דרשות רבות אחרי' ואלישע הסיתו רבי עקיבא רבך לא כך דרים אלא טוב אחרית דבר מראשיתו בזמן שהוא מראשיתו כמעשה דאלישע דתחלת לימודו לא היה לש"ש כמו שהאריך שם. לכך נראה לי דטעו' הוא וכן צריך להיות רבי מאיר הוי קאי ודרים וכו' במילתא דאלישא בן אבויה במדרש ופירושו רבי מאיר קאים ודרים וכו' ובסוף הענין הוא נדרש במילתא דאלישע בן אבויה לא פרש"י עצמו דרים כך רק שנוביא תחלת הענין שבמדרש קהלת: צ דאם לא כן מהו ראה:

מצודת דוד

ק הכסילים ומהם לא כעזב על כי לא יתבוננו אשר רעיהם יכלימם ן המשכיל ידום בעת ההיא ולא יתקלף מהר: (י) אל תאמר. אל תמה מפני מה היה זה אשר ימים הראשונים כדורו של יהושע וכדורו של דוד היו טובים יותר מאלה הימים כי אז מלאו טובה מרובה אשר נמלא כזה באלה הימים: כי לא מחכמה שאלת על זה. השאלה ההיא לא שאלת מן החכמה עצמה כי אלו שאלת אותה היא היתה גידה אמריה בטוב טעם ודעת אבל האדם דעתו קצרה להבין את זאת או השאלה ההיא לא שאלת מפאת חכמה כ"א מפאת כסילות י דרך החכם לשאול שאלות הגונות כפי עומק חכמתו ודרך הכסיל לשאול שאלות שאין בהם ממש לפי כסילתו): (יא) טובה חכמה. מי מצא בית והון נחלת אבות מ"מ החכמה טובה היא אליה כי בלעדה לא תתקיים נחלתו בידו: ויותר. וביותר יש צורך אל החכמה לו שהם רואי השמש ר"ל המסתכלים במערכת השמים להוריד מהם השפעה לעצמם כי אלו אין בידם מאומה וכל בטחונם במערכת שמים ה צריך חכמה (וזכר השמש לפי שהיא הגדולה מכלם ופועלת הרבה בתחתונים ולכן תקרא מלכת השמים מלשון מלכה וכמ"ש תחלת הספר): (יב) כי בצל החכמ'. החוסה בצל החכמה היא כאלו יחסה בצל הכסף כי לפעמים יוכל האדם לכלכל עצמו די מחסורו עם חכמה כמו בכסף: ויתרון. עוד יש יתרון מעלה בדעת החכמה כי היא תחיה את בעל החכמה אבל הכסף פעם היא סיבה על מיתת בעלי' כי יעמדו עליו רוצחים לקחת העושר: (יג) ראה. הסתכל את מעשה האלהים כמה הם מיושרים ומתוקנים כי מי מבני האדם יוכל תקן את הדבר אשר קלקל אותו אבל המקום ב"ה יוכל לתקן את הדבר אשר קלקל בעון הדור וכמ"ש רז"ל בר"ה אם בעון הדור נגזר גשמים מועטים ולאח"ז הטיבו מעשיהם מתקן הוא את הקלקול כי מורידם בזמנם ובמקום היותר צריך ואינו מאבד טפה: (יד) ביום טובה. ביום בוא טובה בעולם היה בטוב ר"ל קבל את הטובה ותתענג בדשן נפשך: וביום רעה. בעת בוא רעה בעולם הסתכל

מצודת ציון

תמהר: [יג] עותו. ענין קלקול:

פירוש ע"ט

ך אין כעס, דען כעס רוהט נאר אין דעם שוים ון נארען, אנאר ווערט גיך אין כעס: (י) אַל תֹּאמַר אלסט ניט בעדויערען די גוטע צייטן וואס זיינען עוועז, ואלסט ניט זאגען די פריהערינגע צייטען ינען בעסער געוועזען ווי איצט כִּי לֹא דען אזא ראגע פאסט ניט פר א קלוגען: (יא) טוֹבָה עס איז וער גוט אז חָכְמָה איז פארבונדען מיט רייכקייט, בער די חָכְמָה האט אַיִתְרוֹן פר די וועלכע זעהען י זונן, וועלכע זיינען קלוג: (יב) כִּי בְּצֵל דען חָכְמָה יטצט (פארהיט) אזו ווי די פערמעגען שיטצט, אהר די חָכְמָה האט נאך אַיִתְרוֹן וואס זי ערנערט עם, וועלכער בעזיצט איהר, אין דער צייט ווען מענטש בלייבט ביי גאר נישט פון זיין פער־עגען: (יג) רְאֵה זאלסט מעהר ניט זיין ווי א צוקוקער ם נאט מאכט (זאלסט ניט זאגען אז דו וואלסט וועלען נאט זאל מאכען ווי דו ווילסט, נאר זאלסט מבטל זיין

ליקוטים יקרים

(יב) (כִּי בְּצֵל הַחָכְמָה בְּצֵל הַכָּסֶף) אַזוי וויא מען קען זיך אַנעצה געבן מיט געלט קען מען זיך אַנעצה געבן מיט חָכְמָה. דער מדרש דערציילט אַז דריי הונדערט נְזִירִים זיינען געקומען אין די צייט פון ר' שִׁמְעוֹן בֶּן שֶׁטַח קיין יְרוּשָׁלַיִם מַקְרִיב זיין 900 קָרְבָּנוֹת וואס נְזִירִים זיינען מְחוּיָב, פַר 150 האט ער געקראגען אַמיטעל זיי מַתִּיר זיין זייערע נְדָרִים דאמיט אַז זיי זאלן ניט ברויכן צו ברייגגען קיין קָרְבָּנוֹת אונ פַר די איבעריגע 150 האט ער ניט געפונען קיין הֶיתֵּר. איז ר' שִׁמְעוֹן בֶּן שֶׁטַח אַוועק צום קייזר יַנַּאי אונ האט איהם געזאגט, 300 נְזִירִים ברויכן מַקְרִיב זיין 900 קָרְבָּנוֹת אונ האבען ניט, גיב דו אַהעלפט פון דיינע אונ איך וועל געבן אַהעלפט פון מיינן אום זייא זאלן קענען מַקְרִיב זיין (אונ אַז ער האט פַר 150 געקראגען אַ הֶיתֵּר זייא מַתִּיר צו מאכן זייערע נְדָרִים האט ער יַנַּאי'ן ניט דערציילט). האט יַנַּאי זייא געגעבען זיין העלפט אונ די איבעריגע 150 נְזִירִים האבען מַקְרִיב געוועזען זייערע נְדָרִים האבן זיך געפונען שלעכטע מענטשן וועלכע זיינען אַוועק צום קעניג יַנַּאי אונ פארמאסרת ר' שִׁמְעוֹן בֶּן שֶׁטַח אונ האבן געזאגט, זאלסט וויסען קעניג, אַז אַלץ וואס די נְזִירִים האבן מַקְרִיב געוועזן

ין רצון פר זיינעם) כִּי מִי דען ווער קאן פארבעסערן וואס ביי אונז קומט אוים אַז ער האט פארקרימט: ד) בְּיוֹם טוֹבָה זיי פריילאך אין דער צייט ווען דו ביסט גליקליך אונ אין די צייט פון די שווערע ונגליקליכע טעג, טראג געדולדיג אלץ אריבער, דען אַז דו וועסט זיך צוקוקען וועסטו זעהן אַז

לֵב: ד לֵב חֲכָמִים בְּבֵית אֵבֶל וְלֵב כְּסִילִים בְּבֵית שִׂמְחָה: ה טוֹב לִשְׁמֹעַ גַּעֲרַת
חָכָם מֵאִישׁ שֹׁמֵעַ שִׁיר כְּסִילִים: ו כִּי כְקוֹל הַסִּירִים תַּחַת הַסִּיר כֵּן שְׂחֹק הַכְּסִיל
וְגַם־זֶה הָבֶל: ז כִּי הָעֹשֶׁק יְהוֹלֵל חָכָם וִיאַבֵּד אֶת־לֵב מַתָּנָה: ח טוֹב אַחֲרִית דָּבָר
מֵרֵאשִׁיתוֹ טוֹב אֶרֶךְ־רוּחַ מִגְּבַהּ רוּחַ: ט אַל־תְּבַהֵל בְּרוּחֲךָ לִכְעוֹס כִּי כַעַס בְּחֵיק

תו"א כי כעס בחיק כסילים ינוח. נדרים כב:

שפתי חכמים

ם דקשה לרש"י הלא לב חכמים בגופם הוא כמו כל אדם. לכן פירש מחשבתם וכו': ע פירוש מלת כי האמור בראש המקרא כי העושק וגו' מוכיח שמחובר למקרא שלפניו: פ וקשה להבין הן מצד כלי הן מצד הענין דמשו זה שאמר דרים כולא מילתא דאלישע וכי מילתא דאלישע דרים קרא קדרים ואי אקרא קאי מכ"ש קשה להבין הוא. ועוד מהו כולא מילתא אי נאמר דדריש כולא מילתא דאלישע זה אינו מצד כלי שלא יובן כן גם אינו אמת דלא דרים אעניגא דאלישע רק

רש"י

שלבו אכיו על כל עבירה שהיה עושה מצחוק שהראה לו ויוסף נהרג עליו: ייטב לב. יהפוך לב האדם להיטיב דרכיו: (ד) לב חכמים בבית אבל. מחשבתם על יום המיתה: ולב כסילים בבית שמחה. אין חרדים מיום המיתה ולבם בריא כאולם: (ו) כי כקול הסירים. עלי קוצים אשפינ"ש בלע"ז: תחת הסיר. תחת סיר נחושת הכפוי על תבערת קוצים והם מקשקשים לתוכה א"ר יהושע בן לוי כל קיסיא כד אינון דלקין לית קלהון אזיל ברם הלין סירייתא קלהון אזיל למימר אף אנן מן קיסיא מודיעים שאף אנו מן העצים ויש לורך כמו אף הכסילים מרבים דברים לומר גם אנו מן החשובים: וגם זה הבל. ועמל הוא שמסר הקב"ה לבריות להיות יגעים ומקנתרים בהם: (ז) כי העושק יהולל חכם. כשהכסיל מקנתר את החכם מערבב דעתו וגם הוא נכשל דתן ואבירם קנתרו את משה לו' (שמות ה כא) ירא ה' עליכם וישפוט וגו' וערבבוהו ואבדו את לבו וגרמו לו שהקפיד כנגד הקב"ה ואמר (שם ה כג) והצל לא הצלת את עמך ונענש בדבר שהשיבו עתה תראה ולא תראה במלחמת ל"א מלכים: לב מתנה. לב חכמה שהיא מתנה לאדם שנא' (משלי ב ו) כי ה' יתן חכמה: עושק. לשון ריב וקנתורין יש פנים אחרים אך מפרידין המקראות זו מזו וכי האמור ע בראש המקרא מוכיח שמחובר למקרא שלפניו: (ח) טוב אחרית דבר מראשיתו. כמשמעו בראשית הדבר אין אנו יודעים מה יהא בסופו אבל כשאחרית טוב נגמר בטובה. ד"א טוב אחרית דבר מראשיתו בזמן שהוא מראשיתו טוב שנתכוונו לטובה כשהתחילו בו רבי מאיר הוה קאים ודריש כוליה מילתא באלישע בן אבויה פ במדרש קהלת: ארך רוח. המאריך רוגזו ואינו ממהר לריב: (ט) אל תבהל. אל תמהר:

מצודת ציון

ז [ו] הסירים. ענפי קוצים כמו עד סירים סבוכים [נחום א']: הסיר. כן יקרא קדרה של נחשת כמו והיו הסירות [זכריה יד] ואמר בלשון הנופל על הלשון: [ז] העושק. ענין קנתור וערעור כמו את כל העשוקים [לעיל ד]: יהולל. ענין ערבוב הדעת כמו ושופטים יהולל [איוב יב]: לב מתנה. ר"ל לב חכמה שהיא מתנה לאדם מאת המקום כמ"ש כי ה' יתן חכמה [משלי ב]: [ח] רוח. ענינו רצון כמו הניחו את רוחי [זכריה ו]: גבה רוח. ענין גאוה יתירה: [ט] אל תבהל. אל

מצודת דוד

עוד כי כן הטבע אבל אם מראה לו פנים שוחקות השנאה שמונח בלבו ולא יחמול ביום נקם לעת מלוא: (ד) לב חכמים. מחשבת החכמים הוא בבית אבל בכל עת יחשבו בענין אבלות למען יכנע לבבם להיות נשמר מן החטא: בבית שמחה. תמיד יחשבו בענין שמחת הרקוד וקלות הראש המרגיל לעבירה: (ה) טוב לשמוע. יותר טוב לשמוע גערת נזיפה מן החכם אף כי ימריד את הלב מ"מ לטובה יחשב כי אין דרך החכם להשמיע גערת נזיפה כ"א לייסר הדרך א"כ הגערה היא לטובת השומע: מאיש. ר"ל אף אם הוא איש חשוב ירא אלהים אשר לא יקל ראש בעבור שמיעת השיר ויש א"כ בזה מן הטוב כי משמח את הלב ומסיר את היגון מ"מ הואיל והכסילים הם המשוררים א"א שלא ישמיעו לאזן השומע דבר קלות ראש ולפי שעה יבא בלבו מחשבת קלות ראש: (ו) כקול הסירים. כמו קול תבערת קוצים שתחת הסיר ישמיעו קול קשקוש יקשקשו בסיר ולא יבא בסדר מיושר כדרך שבא מכלי הניגון: כן שחוק. כן הוא שחוק שמחת השיר מהכסיל כי לא יבא בסדר מיושר כדרך השיר אבל יערב בו דברי קלות ראש: גם זה הבל. לכן גם זה הבל עם כי יש בהשיר מה מן הטוב כי משמח הלב ומסיר היגון עכ"ז הוא הבל הואיל ומערב בו דברי קלות ראש: (ז) כי העושק. כאומר אף אם האיש החכם הזה יגער בכסילים בשמעו כי ידברו דברי קלות ראש עכ"ז לא טוב לשמוע כי כשיגער בהם ישיבו גם המה דברי קנתור ויערבבו דעת החכם ויאבד את לב חכמה וידבר גם הוא בלי דעת לכן טוב ללכת מנגד: (ח) טוב אחרית דבר. ר"ל כמו שאחרית הדבר הוא טוב יותר מן הראשית כי בראשית הדבר לא נודע מה יעשה בה אבל כשנגמר הדבר נודע הכל כן טוב יותר המאריך רוגזו ואינו ממהר לריב ממי שהוא גבה רוח אשר בעבור זה ימהר להתקצף כי הממהר להתקצף עומד הוא עדיין בתחלת הריב ולא נודע מה יהיה בסוף בהכלים אותו רעהו אבל אם מאריך אף מאליו ישקע הריב וכאלו נשלם הדבר: (ט) אל תבהל ברוחך. בעת התרגזך אל תמהר להראות הכעס כי הראות הכעס מלא לעצמה מקום מניח ומשומר

מדרש חכמים

פאר'ן לעבן, אָבער אַגוטער נאָמען איז גוט פאר'ן לעבן אונ נאָכ'ן טוט, גוטע בוֹמאָייל איז דָם רוב בַּיי רייכע, אָבער אַגוטער נאָמען קען זיין אי בַּיי רייכע, אי בַּיי אָרעמע; גוטע בוֹמאָייל אַז עס פאַלט אַרוֹף אוֹף אַגעשטאַרבענעם ווערט ער קאַליע, אָבער אַגוטער נאָמען אַז ער בעגלייט אַגעשטאַרבענעם מאַכט ער נאָך דעם געשטאָרבענעם בעסער שמעקן. גוטע בוֹמאָייל קען דָם וואסער אַראָפּ שווייגקן, אָבער קיין וואַסער, קען ניט אַראָפּ שווייגקן קיין גוטן נאָמען:

פירוש ע"ט

אויס זיין הארץ: (ד) לב דיא הארץ פון קלוגען פאַרברייננגט גערען אין דעם אבלים הויז, ער מרייסט די גבראָכענע הערצער, אונ גיט זיי נייען מוט, אָבער דיא הארץ פון דיא נארען ליבט נור פרייליכע הייזער (אונ אז זיי דערזעהן אַן אומגליקליכן אנטלופן זיי פון אים): (ה) טוב לשמע עס איז בעסער צו הערן די שטראף רייד פון אקלוגן, ווי צו צוהערן די געזאנג פון די נארן: (ו) כי כקול דען אזו ווי דר הוכער אפּקלאנג פון דיא דערנער ווען זיא ברענגען אונטער א טאפּ, אזו הויך אונ נארעש קלינגט אפּ דער געלעכטער פון א נארען: (ז) כי העושק אונ אזו ווי דיא גוואלדטהאטיגע האנדלונגען קענען ארום ברייגען פון געדולד דעם קלוגן, (אז דר קלוגר זעהט אז די זינדיגע נאראנים גייט גוט פלאצט איהם דיא געדולד) אזו ווערט אוך זיין הארץ צובראכן אז ער זעהט ווי דר נאר ווערט גרום אז ער גיט אמתנה אנ'אריכאן אונ פויקט עם אויס: (ח) טוב אחרית אבר דאך איז בעסר פאר'ן קלוגען ער זאל זעהן אונ ווארטן געדולדיג, דען דר סוף פון א זאך איז אפט מאהל בעסער ווי דר אנפאנג, געדולדיג אויסהערען איז בעסר ווי אַנ'אונגעדולדיגר שטאלצער גייסט: (ט) אל תבהל דו זאלסט דערקעהר ניט זיין א בעראייליג צו ערן

יב כי מי־יודע מה־טוב לאדם בחיים מספר ימי־חיי הבלו ויעשם כצל אשר מי־
יגיד לאדם מה־יהיה אחריו תחת השמש: ז א טוב ט׳ רבתי שם משמן טוב ויום
המות מיום הולדו: ב טוב ללכת אל־בית־אבל מלכת אל־בית משתה באשר
הוא סוף כל־האדם והחי יתן אל־לבו: ג טוב כעס משחוק כי־ברע פנים ייטב

ת״א טוב שם משמן טוב. ברכות י שקרים מג פב ועקידה נעילת שערים: טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה כתובות עב: באשר הוא סוף כל האדם. עקידה שם: והחי יתן אל לבו. מ״ק כח נדרים פב עקידה שם: טוב כעס משחוק. שבת ל עקידה שער נו:

רש״י

ומה יותר לו משמת: (יב) כי מי יודע. כי מי אשר יודע מעשים טובים ומה לאדם לעשות בחייו שיהיו טובים לו לעולם הארוך: מספר ימי חיי הבלו. שהם מעט מספר: ויעשם. לאותם מעשים בשעה מ מועטת שהוא חי שהוא זמן קצר כצל עוף העובר ואע״פ שאמר שלמה כצל סתם ולא פירש אם צל דקל אם צל כותל שהם קבועים כבר פירשו דוד אביו (תהלים קמד ד) ימיו כצל עובר וזהו צלו של עוף הפורח כך נדרש במדרש: אשר מי יגיד לאדם. במה יתקיים הון שקבץ מעוסק לבניו אחריו תחת השמש: (א) טוב שם משמן טוב. יפה לאדם שם טוב משמן טוב. וביום המות טוב השם מיום הולדו לכך הוקש שם טוב לשמן יותר משאר משקין שהשמן אתה נותן לתוכו מים והוא צף ועולה וניכר אבל שאר משקים אתה נותן לתוכן מים והם בולעים. טוב שם משמן טוב יורד למטה שנאמר (תהלים קלג ב) כשמן הטוב על הראש יורד על הזקן שם טוב עולה למעלה שנא׳ (בראשית יב ב) ואגדלה שמך. שמן טוב לשעה ושם טוב לעולם שנאמר (תהלים עב יז) יהי שמו לעולם. שמן טוב הולך מקיטון לטרקלין ולא יותר ושם טוב לסוף העולם. אמר ר׳ יהודה בר׳ סימון מצינו בעלי שמן טוב נכנסו למקום החיים ויצאו שרופים והם נדב ואביהוא שנמשחו בשמן המשח׳ ומצינו בעלי שם טוב שנכנסו למקום המיתה ויצאו חיים חנניה מישאל ועזרי׳ שיצאו מכבשן האש: ויום המות מיום הולדו. נולדה מרים אין הכל יודעין מה היא מתה נסתלק׳ הבאר וכן אהרן בעמוד ענן וכן משה במן: (ב) טוב ללכת אל בית אבל. מדה הנוהגת בחיים ובמתים: מלכת אל בית משתה. שהיא מדה שאינה נוהגת אלא בחיים: באשר הוא סוף כל האדם. בשביל שהאבל הוא סוף כל האדם סופו של כל אדם לבא לידי כך לפיכך החי יתן אל לבו כל מה שאגמול הסד עם המת אלטרך אני שיגמלו לי במותי דידל ב ידלוני׳ דיטען יטענוני׳ דיספד יספדוניה דילוה ילווניה. ד״א באשר הוא סוף כל האדם שהמיתה היא סוף כל ימי האדם ואם לא עכשיו גומל לו חסד לא יגמול לו עוד אבל בית המשת׳ זימנו ולא הלך יכול לומר לו סופך שיולד לך בן ושם אהי׳ עמך תבא לך שמחת התונת בנך ושם אלך: והחי יתן אל לבו. הדבר הזה שאם לא עכשיו יגמול לו חסד לא יגמול לו עוד: (ג) טוב כעס משחוק. מי שרודפת מדת הדין אחריו אל ילטער טוב הי׳ להם לדור המבול אם הראם הקב״ה פנים זעומות על עבירות שבידם משחוק ששחק עמהם שאילו הראה להם קימעא רוע פנים היו חוזרים למוטב. טוב הי׳ לאדוניהו אם

שפתי חכמים

להשתכר בשביל פיהו הוא: מ דק״ל איך יעשה להמעשים כצל. לכן פירש כצל לא קאי על המעשים אלא על הימים והזמן ופירש לאותם המעשים בשעה מועטת וכו׳: נ המרים קולו בבכי ובמספד. כן פירש רש״י בפרק המדיר ובפרק אלו מגלחין:

מצודת דוד

(יב) כי מי יודע. ר״ל מעט המה אשר ישכילו לדעת מהו הטוב אל האדם לעשות בחייו במספר ימי חייו ההבל אשר הוקצה לו מן השמים: ויעשם. לניין עשית המעשים האלה עודו חי בכל עת ולא ינוח כלל בזה אשר לא ינוח בעת מן העתים כי תמיד נוטה הוא ממקום למקום בעבור נטיית השמש ומוסב למעלה לומר הואיל ולא רבים יחכמו להבין את זאת לכן לא בא יתרון ומעלה לאדם במה שהוא אדם מחונן דעה: אשר מי יגיד לאדם. ר״ל לא סוף דבר שאין אדם יודע דבר מושכל מה לעשות בחייו כי אפילו דבר מוחש אשר יהיה מאחורי ערפו אין ידוע לו בזה העולם וצריך הוא שיהא מי יגיד לו מה הוא:

ז (א) טוב שם. שם טוב היוצא לאדם למרחוק בעבור מעשיו ההגונים הוא יותר טוב משמן הטוב הנודף ריח טוב למרחוק כי שמן הטוב דרכו להפיג ריחו בכל עת והוא הולך וחסור אבל שם טוב דרכו ללכת ולהתגבר בכל פעם: ויום המות. יותר טוב לאדם יום המות מיום הולדו כי השם הטוב שיצא לו בחייו לא יפסק אחר המיתה אבל ביום הולדו אין ידוע עדיין אם יזכה לשם טוב ואם יתקיים השם: (ב) טוב ללכת. יותר טוב ללכת לבית האבל לשמוע קנות ויללות המעציב את הלב מללכת לבית המשתה לראות שמחות ורקודין המרחיב את הלב: באשר. בעבור אשר מקרה האבל הוא סוף של כל אדם כי כולם ימותו ויתאבלו עליהם והחי ההולך לבית האבל אף כי עודנו חי יתן אל לבו שגם עליו יתאבלו בבוא עת חליפתו ובזה יחרד ויכנע לבבו ויהיה נשמר מן החטא: (ג) טוב כעס. אם יחטא לחברו וזה מראה לו כעס יותר נוח לו משיראה לו פנים שוחקות כי במה שמראה לו רוע פנים של זעם נח החימה וייטב הלב ולא יתנקם

פירוש ע״ט

כי יודע דען ווער ווייס וואס פאר דעם מענטשען איז גוט דא אויף דער וועלט, ווען ער וואלט דאס געוואוסט וואלט ער זיך אין זיינע געציילטע נא־רעשע לעבענס־טעג געזעצט ווי אמענטש ועצט זיך זומער אונטער אשאטען און וואלט געלעבט אגוטען טאג, אבער מי יגיד ווער זאגט דעם מענטשען, וואס וועט מיט אים פאסירען אין לעבן, ווי ער קומט נור אויף דער וועלט:

מדרש חכמים

ז (א) (טוב שם משמן טוב) עס איז בעסער אגוטער נאמען ווי גוטע בומאייל. זאגט דר מדרש גוטע בומאייל גייט סוף כל סוף אראפ (ווערט ווייניגער), אבער אגוטער נאמען גייט ארויף, (ווערט אלץ גרעסער) גוטע בומאייל איז נור אויף אגעוויסע צייט, אבער אגוטער נאמען בלייבט אויף אייביג; גוטע בומאייל נעמט זיך אויס אבער אגוטער נאמען בלייבט; גוטע בומאייל קען מען קויפען פאר געלט אבער אגוטען נאמען קען מען פאר געלט ניט קויפען, דר וואס איז ווערט קריגט דעם גוטען נאמען אומזיסט; גוטע בומאייל איז גוט נאהר

(א) טוב שם אגוטער נאמען איז פיל בעסער ווי טייערער אייל, ויום המות און דער טאג פון טוט איז פיל בעסער וויא דער טאג פון געבורט (דען אז מען שטארבט גייט מען אוועק אין אן אייביגע וועלט): (ב) טוב ללכת עס איז בעסער צו גיין אין אשטוב פון אן אבל, וויא אין אהוז פון פרייליכקייט באשר דען דארט (אין אבל׳ס שטוב) זעהט מען דעם סוף פון דעם מענטשען והחי און דער לעבעדיגער מענטש הובט אן נאכצוטראכטען (און פארשטיין אז מען דארף זיך אביסעל צו גרייטען מיט מעשים טובים צו יענער וועלט): (ג) טוב כעס קוטער איז אמאל בעסער ווי פרייד, כי ברוע פנים דען אז דעם מענטשען איז שלעכט, בעסערט ער

וּבַחֹ֖שֶׁךְ יֵלֵ֑ךְ וּבַחֹ֖שֶׁךְ שְׁמ֥וֹ יְכֻסֶּֽה׃ ה גַּם־שֶׁ֥מֶשׁ לֹא־רָאָ֖ה וְלֹ֣א יָדָ֑ע נַ֥חַת לָזֶ֖ה מִזֶּֽה׃
ו וְאִלּ֣וּ חָיָ֗ה אֶ֤לֶף שָׁנִים֙ פַּעֲמַ֔יִם וְטוֹבָ֖ה לֹ֣א רָאָ֑ה הֲלֹ֛א אֶל־מָק֥וֹם אֶחָ֖ד הַכֹּ֥ל הוֹלֵֽךְ׃
ז כָּל־עֲמַ֥ל הָאָדָ֖ם לְפִ֑יהוּ וְגַם־הַנֶּ֖פֶשׁ לֹ֥א תִמָּלֵֽא׃ ח כִּ֛י מַה־יּוֹתֵ֥ר לֶחָכָ֖ם מִֽן־הַכְּסִ֑יל
מַה־לֶּעָנִ֣י י֔וֹדֵ֖עַ לַהֲלֹ֥ךְ נֶ֥גֶד הַחַיִּֽים׃ ט ט֛וֹב מַרְאֵ֥ה עֵינַ֖יִם מֵֽהֲלָךְ־נָ֑פֶשׁ גַּם־זֶ֥ה הֶ֖בֶל
וּרְע֥וּת רֽוּחַ׃ ° י מַה־שֶּֽׁהָיָ֗ה כְּבָר֙ נִקְרָ֣א שְׁמ֔וֹ וְנוֹדָ֖ע אֲשֶׁר־ה֣וּא אָדָ֑ם וְלֹא־יוּכַ֣ל לָדִ֔ין
עִ֖ם שֶׁהתַּקִּ֥יף (שֶׁתַּקִּ֥יף) ה' מִמֶּֽנּוּ׃ יא כִּ֛י יֵשׁ־דְּבָרִ֥ים הַרְבֵּ֖ה מַרְבִּ֣ים הָ֑בֶל מַה־יֹּתֵ֖ר לָאָדָֽם׃

תו"א כל עמל האדם לפיהו. זוהר פ' שמיני: טוב מראה עינים מהלך נפש. יומא פד: °חצי הספר בפסוקים

שפתי חכמים

מסיים למד תורה ולא למד תלמוד אין לך הבל גדול מזה: ל דק"ל וכי כל עמלו אם קנה פרקמטיא או עשה מלאכה וכי לפיהו הוא נותן. לכ"פ בשביל פיהו פירוש עושה מלאכה או פרקמטיא

רש"י

טובה ולא נתאו' לה ואין לו להנאטער: (ו) ואלו חיה. ואם היה אלפים שנה מה יתרון לו הואיל וטובה לא ראה הלא סופו לשוב אל העפר כשאר העניים: (ז) כל עמל האדם. בשביל פיהו ל הוא שיהנה ויאכל בעולם הזה והבא וזה לא נהנה בחייו: וגם הנפש לא תמלא. כתמי' כלומר וזה אפי' תאותו לא מלא בהנא' מועטת כמו (שמות טו ט) תמלאמו נפשי לשון השגת תאוה. ואחרי שכן הוא: (ח) מה יותר. לו בחכמתו משאם הי' כסיל: מה לעני. חסרון מן העשיר שאין לו קורת רוח גם הוא יודע להלוך בארץ אל החיים. ד"א וגם הנפש לא תמלא לעולם הבא שהרי לא עשה מעשים טובים בחייו: (ט) טוב מראה עינים מהלך נפש. טוב הי' והוכשר לזה לראות עושרו למרא' עיניו ממאכל ומשת' ההולך בנפש. ד"א טוב מראה עינים מהלך נפש טוב הי' לזה והוכשר ללכת אחר עיניו לגזול ולעסוק מהילוך נפשו שלא נתן לב היכן נפשו תלך כשימות: גם זה הבל. הוא הניתן לרשעים: (י) מה שהיה כבר נקרא שמו. השיבות וגדולה שהית' לו בחייו כבר נקרא שמו כלומר כבר הי' ועבר כבר יצא לו שם בשררה ועתה חלף ונודע שהוא אדם ולא אל וסופו שמת ולא יוכל לדון עם מלאך המות שהוא תקיף ממנו: (יא) כי יש דברים הרבה. שנתעסק בהן בחייו כשחוק המלכים קופים ופילים ואריות הכל הרבו לו

מצודת ציון

[ה] נחת. ר"ל נחת רוח: [ז] תמלא. ענינו כריתה וחתוך כמו התמלא בשכות עורו [איוב מ]: [ח] נגד. ענינו השואה ודמיון וכן ואלכה לנגדך [בראשית לג]: [י] שהתקיף. ענין חוזק ואלמות כמו ואם יתקפו האחד [לעיל ד]:

מצודת דוד

נקרא לו שם: (ה) לא ראה. הנפל הזה: ולא ידע. מעולם לא ידע נחת הרוח שיש מדבר אחד יותר ממה שיש מדבר אחר והואיל וכן אין לו להצטער מה שהיה חסר מן הטובה כי מעולם לא ראה טובה ולא נתאווה לה אבל האיש שילד מאה כו' יודע הוא מהו טובה ועל שנעדרה ממנו נצערו מרובה: (ו) ואלו חיה. ואם חיה: פעמים. שני פעמים אלף שהם שני אלפים: לא ראה. ר"ל לא התענג בטובה: הלא אל מקום אחד. ר"ל מהו הנאה שמלא באריכות ימיו הלא במותו ישוב אל העפר כשאר העם כי הכל הולך אל מקום אחד הוא הקבר וכמוהם כמוהו: (ז) כל עמל. מה שהאדם עמל לקבץ הון הוא למען יהיה לו מה לתת אל פיהו לאכול ולשתות: וגם הנפש. ישמור שלא תכרת ר"ל שיתן מהונו לצדקה לזכות את הנפש: (ח) כי מה יותר. מהו היתרון שיש לחכם יותר מן הכסיל כ"א מה שנותן לב לעני לדעת את מחסורו ולהחיותו ברעב למען יוכל גם הוא ללכת נגד החיים ודומה להם: (ט) טוב מראה עינים. טוב היה אם היה אדם רואה בעיניו מהלך הנפש לאחר המיתה לאיזה מקום הולך נפש הצדיק ולאיזה מקום הולך נפש הרשע והיה א"כ יודע הספרש ועי"ז היה מיישר דרכו: גם זה הבל. אבל באמת שגם זה הבל מבלי תועלת כי אז היה עובד את המקום על מנת לקבל פרס ולהנצל מן העונש וייאמר טוב לעבדו שלא על מנת לקבל פרס: ורעות רוח. כדבר הזה היה לו רעות רוח כי אז היה עובד את המקום שלא ברצון כ"א מאהבת השכר ויראת העונש משא"כ כשעובד מאהבת המקום כי אז יעבוד מרצונו: (י) מה שהיה. הגדולה שהיה לאדם כבר נקרא שמו בשם גדול עודו חי וכאומר מה שעבר אין: ונודע. אבל במותו נודע לכל שהיה רק בן אדם ולא היה בידו לרדת לדין עם מי שהוא תקיף ממנו הוא מלאך המות החזק ממנו ולא יוכל למנוע את הנפש בדין: (יא) כי יש. באמת יש ענינים הרבה מה שהפליא זה לעשות כגדולתו עודו חי אבל כל אלה מרבים הבל הואיל ואינם נצחיים: מה יותר לאדם. מה יתרון ומעלה בא לאדם במה שהוא אדם מחונן דעה יותר מכל החי:

פירוש ע"ט

וועגן אים): (ה) גַם דֶר נֵפֶל הָט קֵיין זוּן נִיט גֶעזֶעהֶן אוּנ הָט נִיט גֶעוואוּסְט פוּן קֵיין תַּאֲוָה וֶועלְכֶע עֶס אִיז דָא אוּף דֶר וֶועלְט לָזֶה אַט דֶער נֵפֶל אִיז גְלִיקְלִיכֶער מִזֶּה פוּן דֶעם גֵייצְהָאלְז וָוס הָט זִיךְ אַזוֹ פִיל גֶעמִיהְט, אוּנ הָט גֶעהַאט אַזוֹ פִיל רַייכְקֵייט אוּנ הָט זִיךְ נִיט פֶערְגִינְגֶן הֲנָאָה צוּ הָאבֶּן דֶערְפוּן אוּנ נִיט אַנְדֶערֶע, אוּנ הָט אֲפִילוּ קֵיין גוּטֶען נָאמֶען נִיט גֶעלָאזֶן נָאךְ זִיךְ: (ו) וְאִלּוּ אוּנ וֶוען עֶר וָואלְט אֲפִילוּ גֶעלֶעבְּט צְוֵויי מָאהְל צוֹא טוֹיזִינְט יָאהְר וואלְט עֶר אַלְץ נִיט הֲנָאָה גֶעהַאט פוּן דָאס גוּטֶע (אוּנ וִוי נַארֶעשׁ דָאס אִיז) הֲלֹא עֶנְדְלִיךְ גֵייעֶן דָאךְ אַלֶע מֶענְטְשֶׁן צוּ אֵיין אָרְט, אַלֶע מוּזֶן שְׁטַארְבֶּן: (ז) כָּל עֲמַל הָאָדָם דֶער צְוֶועק (תַּכְלִית) פוּן יֶעדֶען מֶענְטְשֶׁן אִיז עֶר זָאל יָא גֶענִיסֶען מִיטְ'ן מוֹיל, עֶר זָאל עֶסֶן אוּנ טְרִינְקֶן, אוּנ דֶר קַארְגֶר הָט דֶערְפוּן קֵיין הֲנָאָה נִיט גֶעהַאט וְגַם אוּנ אוּךְ זַיין זֶעלֶע אִיז גֶעבְּלִיבֶּן אוּנְבֶּעפְרִידִיגְט (עֶר הָאט נִיט מִיט גֶענוּמֶען קֵיין מִצְוֹת אוּף יֶענֶער וֶועלְט): (ח) כִּי וָוס פַר אַיתְרוֹן הָט דֶר קְלוּגֶער מֶער פוּן דֶעם נַארֶען, וָוס הֶעלְפְט עֶס דֶעם קְלוּגֶען אָרִימַאן, וֶוען עֶר מוּז שְׁטֶעטְס קֶעמְפְּפֶען (מִלְחָמָה הַאלְטֶען) מִיטְ'ן לֶעבֶּען: (ט) טוֹב עֶס אִיז בֶּעסֶר וָוס מֶען הָט פַר דִי אוֹיגֶן, (וָוס מֶען זֶעהְט בְּחוּשׁ), וִוי דִיא גָאבְגְרִיבְּלֶען פוּן גֵייסְט (אַזוֹ טַעֲנֶה'ן אַסַךְ מֶענְטְשֶׁן, עֶנְטְפֶערְט שְׁלֹמֹה) גַם זֶה אַזֶעלְכֶע רֵייד זַיינֶען אוּךְ נַארֶעשׁ אוּנ פּוּסְט: (י) מַה שֶּׁהָיָה דֶען דֶר מֶענְטְשׁ וָואס אִיז שׁוֹין דָא, אִיז שׁוֹן זַיין גוֹרָל פוּן גָאט ב"ה בַּאשְׁטִימְט פוּן פְרִיעֶר וְנוֹדָע עֶס שְׁטֵייט פֶעסְט פוּן פְרִיעֶר וָוס דֶר מֶענְטְשׁ זָאל זַיין וְלֹא אוּנ קֵיינֶער קֶען זִיךְ נִיט מִשְׁפֶּט'ן מִיט אַזֶעלְכֶען וָואס אִיז שְׁטַארְקֶער פוּן אִים (דֶערְפַאר דַארְף יֶעדֶער מֶענְטְשׁ גֶעדוּלְדִיג, שְׁטִיל פַּארְטְרָאגֶען זַיין גוֹרָל): (יא) כִּי יֵשׁ עֶס אִיז דָא אַפוּלֶע זַאכֶען וָואס פַאר גְרֶעסֶערֶען נָאךְ דִיא נַארִישְׁקֵייט פוּן דֶעם מֶענְטְשֶׁען מַה יּוֹתֵר טָא וָואס וָואלְט שׁוֹן אַרוֹיסְגֶעקוּמֶען אַז דֶער אָרִימַאן וָואלְט זֵיי גֶעהַאט, (דֶערְפַאר טָארְף אַמֶענְטְשׁ נִיט מְקַנֵּא זַיין דֶעם צְוֵויטֶען וָוס יֶענֶער הָט מֶערֶער: (יב) כִּי

אֱלֹהִים הִיא׃ יט כִּי לֹא הַרְבֵּה יִזְכֹּר אֶת־יְמֵי חַיָּיו כִּי הָאֱלֹהִים מַעֲנֶה בְּשִׂמְחַת לִבּוֹ׃
ו א יֵשׁ רָעָה אֲשֶׁר רָאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ וְרַבָּה הִיא עַל־הָאָדָם׃ ב אִישׁ אֲשֶׁר יִתֶּן־
לוֹ הָאֱלֹהִים עֹשֶׁר וּנְכָסִים וְכָבוֹד וְאֵינֶנּוּ חָסֵר לְנַפְשׁוֹ ׀ מִכֹּל אֲשֶׁר־יִתְאַוֶּה וְלֹא־
יַשְׁלִיטֶנּוּ הָאֱלֹהִים לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ כִּי אִישׁ נָכְרִי יֹאכְלֶנּוּ זֶה הֶבֶל וָחֳלִי רָע הוּא׃
ג אִם־יוֹלִיד אִישׁ מֵאָה וְשָׁנִים רַבּוֹת יִחְיֶה וְרַב ׀ שֶׁיִּהְיוּ יְמֵי־שָׁנָיו וְנַפְשׁוֹ לֹא־תִשְׂבַּע
מִן־הַטּוֹבָה וְגַם־קְבוּרָה לֹא־הָיְתָה לּוֹ אָמַרְתִּי טוֹב מִמֶּנּוּ הַנָּפֶל׃ ד כִּי־בַהֶבֶל בָּא

תו"א יש רעה אשר ראיתי תחת השמש. זכור פרשת בשלוחך: ראיתי תחת השמש. עקידה שער טו ושער כד:

רש"י

שיזכהו לעסוק בתורה ובמצות בחייו כדי שיקבל שכר: (יט) כי לא הרבה. שאין אורך ימים בעולם הזה: יזכר את ימי חייו. כי מעט הם ולא הרבה ולמה יטריח לאסוף הון יטריח בדבר העומד לו לעולם הבא בחייו: כי האלהים מענה וגו'. הקב"ה עדות קבועה לזה לעולם: בשמחת לבו. שמח לעשות טוב בחייו וראיתי במדרש זה אלקנה שהדריך את ישראל לעלות לשילה ברגלים ובדרך שמעלה אותן בשנ' זו לא הי' מעל' אותן לשנ' האחרת כדי לפרסם הדבר ולהרגילם לפיקדיחסו הכ' ועלה האיש ההוא מעירו וגו'. ואומר אני שהמדרש הזה סוף המקרא הוא כי האלהים מענה בשמחת לבו זה אלקנה שקבע לו הקב"ה עדות בכתובים והעיד עליו (ש"א א ג) ועלה האיש ההוא מעירו: מענה. נקוד פתח קטן לכך אני מפרשו שם דבר כמו (איוב לב ה) כי אין מענה בפי שלשת האנשים: בשמחת לבו. שהיה שמח ברגל: (א) ורבה היא על האדם. בהרבה בני אדם היא נוהגת: (ב) עושר ונכסים. לפי פשוטו כמשמעו: ולא ישליטנו האלהים לאכול ממנו. שיהא שמח בחלקו למצוה קורת רוח בעשרו כי שואף לעסוק ולהרבות הון כענין שנאמר (חבקוק ב ה) והוא כמות ולא ישבע וגם לא ישליטנו לעשות צדקה לאכול הימנה לעתיד ואיש נכרי יטול אותו ממון ויעשה בו צדקה ויהנה ממנו. ומדרש אגדה בדברי תורה. עושר ונכסים וכבוד. מקרא משנה ואגדה. ולא ישליטנו. שלא זכה לגמרא ומתוך כך אין הנאה ממנו בשום דבר הוראה. כי איש נכרי יאכלנו. זה בעל הגמרא: (ג) אם יוליד איש מאה. בנים: ורב שיהיו ימי שניו. (ורב הון וכל טוב ימי שניו) שלו. ורב לשון די. די לכל טובה: ונפשו לא תשבע. מאותה הטוב' שאינו שמח בחלקו להתקרר רוחו כמה שבידו: וגם קבורה לא היתה לו. פעמים שנהרג וכלבים אוכלים אותו וכל הדברים האלו נמצאו באחאב שהוליד בנים הרבה וממונו הרבה והיה חומד של אחרים ולא מצא קורת רוח בממונו וכלבים אכלוהו: טוב ממנו הנפל. של אשה כי הנפל בהבל בא והלך ולא ראה

מצודת דוד

העושר שקנה בעמל: (יט) כי לא הרבה וגו'. הוא מקרא מסורס והראוי יזכור את ימי חייו כי לא הרבה ר"ל יחשוב בלבבו את ימי חייו אשר אינם מרובים לכן ימהר ליהנות מן העושר ולעשות צדקה וחסד

מצודת ציון

כמו ביום תת ה' [שם י]: [יט] מענה. ענין עדות כמו לא תענה [שמות כ]:
ו [א] ורבה. גדולה כמו על כל רב ביתו [אסתר א]: [ג] ורב. גדול ר"ל מכובד: הנפל. כן יקרא הנולד מת:

בשמחת הלבב עודו חי: כי האלהים. כאומר פן מי יחשיב מי יודע תעלומות לב אם עשיתי בשמחת הלב לזה אמר כי האלהים היודע מחשבות הוא לו לעד אם עשה בשמחת לבו:
ו (א) ורבה היא. הרעה הזאת היא גדולה על האדם ומצירה מאד: (ב) איש וגו'. ר"ל ראיתי איש כו': וכבוד. מן הבריות והוא דבר המרחיב את הלב ומשמחו: ואיננו חסר לנפשו. אין הוא חסר אל נפשו מכל אשר יתאוה ר"ל יוכל הוא למלאות רצון נפשו בכל מה שיתאוה כי אין חסר לו כלום: ולא ישליטנו האלהים. אבל האלהים לא נתן לו ממשלה ויכולת ליהנות מן העושר כי הטה את לבבו לקמץ: איש נכרי. הזר ממנו שאינו ראוי לירשו הוא יאכל את העושר כי יבא לידו ויהנה ממנו: זה הבל. אסיפת ההון היה מבלי תועלת והוא מכאוב רע בראותו שזולתו יהנה ממנו שקנה הוא: (ג) מאה. ר"ל מאה בנים המשמח לב מולידם: ורב וגו'. בגודל ובכבוד אשר יהיו ימי שניו: ונפשו. אבל נפשו לא שבעה מן הטובה כי לא מילא תאותה בשום דבר: לא היתה לו. כי חית השדה אכלוהו: טוב ממנו. מי שאירע לו כאלה נפל האשה טוב ממנו: (ד) כי בהבל בא. הנפל הזה כשבא לעולם מתחלה בא מבלי השיג תועלת וכשהלך אל הקבר הלך בחושך ר"ל לא ראוהו מי ולא ידע ממנו אח"ז לא יזכר שמו כאלו השם נתכסה בחושך ואין מי רואהו להזכירו והוא ענין מליצה כי באמת לא

פירוש ע"ט

דארף ער וויסען אז דאס איז אמתנה פון גאט: (יט) כִּי לֹא דען ער דארף שטענדיג געדיינקען אז זיינע טעג דא אויף דער וועלט זיינען ניט קיין פילע (דערפאר ברויך ער ניט אלץ צו זאמלען פאר זיך. ער דארף געהן צדקה צו געבען, גוטעס צו טאן) אונ דאן וועט גאט געוויס איינשטימען ער זאל זיין פרייליך אונ פארגעניגט אונ זאל קענען גוטעס טאן (וויא דיא חז"ל זאגען, הבא לטהר מסייעין אותו):
(א) יֵשׁ רָעָה נאך אשלעכטע זאך האב איך געזעהן אויף דער וועלט וְרַבָּה וועלכע לייגט זיך שווער אויף דעם מענטשען: (ב) אִישׁ אמענטש, וועלכען גאט גיט רייכקייט, גיטער אונ כָּבוֹד וְאֵינֶנּוּ אונ עס פעלט קיין זאך ניט, אלץ וואס ער זאל נור גלוסטען האט ער, נור גאט מאכט אז עס פעלט אים דער ווילען צו געניסען פון זיין רייכקייט, נור אפרעמדער זאל דערפון הנאה האבען (עס ירשעת אים אווילד פרעמדער), דס איז אנארעשקייט אונ אשלעכטע קרענק: (ג) אִם יוֹלִיד ווען אזא מענטש זאל אפילו הונדערט קינדער געבארען אונ זאל לאנג לעבען, אונ אין זיין גאנצען לאנגען לעבען זאל ער אפילע גיטער האבען, נאר קום גניסט זיין זעלע ניט קיין גוטעס, קום טוט ער ניט קיין צדקה אונ קיין גוטס וואס דאס איז אקרען קימת, וְגַם קְבוּרָה אונ לאזט ניט איבער נאך זיך קיין גוטען נאמען אז ער זאל פארדינען מען זאל אים מיט כבוד בעערדיגען (בעגראבען) אָמַרְתִּי אין אזא פאל זאג איך אז בייא מיר קומט אוס, אז אנפל, אנ'אוצייטיגע געבורט, איז בעסר פון אים: (ד) כִּי בַהֶבֶל דען דער נפל איז געקומען פון גאר גישט אונ ווערט פערשוואונדען אין דער פינסטערניס, אונ אין דער פינסטערניס ווערט זיין נאמען באדעקט קיינער רעדט ניט:

טו וְגַם־זֹה רָעָה חוֹלָה כָּל־עֻמַּת שֶׁבָּא כֵּן יֵלֵךְ וּמַה־יִּתְרוֹן לוֹ שֶׁיַּעֲמֹל לָרוּחַ: טז גַּם כָּל־
יָמָיו בַּחֹשֶׁךְ יֹאכֵל וְכָעַס הַרְבֵּה וְחָלְיוֹ וָקָצֶף: יז הִנֵּה אֲשֶׁר־רָאִיתִי אָנִי טוֹב אֲשֶׁר־
יָפֶה לֶאֱכוֹל־וְלִשְׁתּוֹת וְלִרְאוֹת טוֹבָה בְּכָל־עֲמָלוֹ ׀ שֶׁיַּעֲמֹל תַּחַת־הַשֶּׁמֶשׁ מִסְפַּר יְמֵי־
חַיָּו אֲשֶׁר־נָתַן־לוֹ הָאֱלֹהִים כִּי־הוּא חֶלְקוֹ: יח גַּם כָּל־הָאָדָם אֲשֶׁר נָתַן־לוֹ הָאֱלֹהִים
עֹשֶׁר וּנְכָסִים וְהִשְׁלִיטוֹ לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ וְלָשֵׂאת אֶת־חֶלְקוֹ וְלִשְׂמֹחַ בַּעֲמָלוֹ זֹה מַתַּת
הִיא הנה אשר ראיתי אני טוב. עקידה שער כד:

רש"י

צדקה שעשה בממונו בחייו: (טו) כל עמת שבא. אותו הממון כן ילך: (טז) וחליו. כמו וחוליו והוי"ו יתירה כמו וי"ו של (תהלים קד כ) חיתו יער: (יז) לאכול ולשתות ולראות טובה. לעסוק בתורה שהיא לקח טוב ואל יקבץ ו רב אלא בחלק הניתן לו ישמח כי הוא חלקו: (יח) והשליטו לאכול ממנו. בחייו: ולשאת את חלקו. כמו

מצודת ציון

[טו] כל עומת. ענינו כמו כנגד ר"ל שוה ודומה וכן לעמת קלעי החצר [שמות לז]: [טז] וקצף. הוא הראות הכעס אל החוץ: [יח] ונכסים. בה כלול זהב וכסף וכלים ומקנה כו' וכן בנכסים רבים שובו [יהושע כב]: והשליטו. ענין ממשלה ויכולת: ולשאת. ולקחת: מתת. מל' נתינה

מצודת דוד

(טו) וגם זה וגו'. למעלה אמר שזה רעה חולה מה שראה א העושר שמור לבעליו לרעתו וכזה אמר וגם זה רעה חולה שלא גם העושר בידו כנגד שבא כן ילך כמו שקבץ העושר בעמל כן הלך מ בעמל ובענין רע: ומה יתרון. מהו א"כ היתרון הבא לו בדבר א שעמל לרוח מבלי תועלת: (טז) גם כל ימיו. גם זאת היה בו אשר כל ימיו היה מוטרד בעסקיו ולא היה לו פנאי לאכול ביום ולא אכל עד בא חשכת הלילה: וכעס הרבה. היה מלא מהרבה כעס הבא מרוב העסק כי א"א שיהיה הכל לפי רצונו הואיל ומרובים היו: וחליו. ה מלא מהחלי הבא מהרבה כעס וכזה יצא הקצף והראה לרבים: (יז) ראיתי בהבנת הלב ראיתי כי טוב לבן אדם ולתוספת באור א עוד אשר יפה כו': ולראות טובה. ר"ל לעשות צדקה וחסד: בכל עמלו. בכל העושר שקבץ בעמל תחת השמש: מספר ימי חייו. כן יע בכל מספר ימי חייו אשר החיה אותו האלהים: כי הוא חלקו. כי כל העושר הוא חלקו אשר חלק לו אלוה ממעל וא"כ מהראוי שי יהנה בו והוא יעשה עמו צדקה וחסד: (יח) גם כל האדם. מוסב על סוף המקרא זה מתת אלהים היא לומר גם השליט' לאכול כו' יח מתנה מאת המקום כמו העושר עצמו: השליטו. המשיל את לבו ורצונו ליהנות מן העושר: ולשאת. לקחת עמו לקבר את החלק א חלק לו אלוה ממעל ר"ל לעשות עם העושר צדקה וחסד לקחת עמו זה הזכות אל הקבר · ולשמוח בעמלו. ר"ל שלא ירע לבבו בתתו

מדרש חכמים

זייטן גוט פערצומט. נאהר איין שמאלע לאך איז דארט געוועזן, אז ער האט געוועלט דורך די לאך אריין האט ער ניט געקענט. וואס הט ער געטאן? האט ער דריי טעג געפאסט ביז ער איז מאגער געווארען, הט ער זיך שוין געקענט אריינגעקוועטשען. אז ער איז אריין האט ער זיך אנגעגעסען מיט די טרויבען אזוי ווייט אז ער איז דיק אונ פעט געווארען. אז ער הט געוועלט ארויס האט ער ניט געקענט, הט ער ווידער געפאסט דריי טעג, ביז ער איז ווידר מאגער אונ שמאל געווארן אונ איז ארויס וויא ער איז אריין. אז ער איז ארוס הט ער זיך אומגעקערט מיט'ן פנים צום ווייגארטען אונ הט געזאגט, דו שיינר ווייגארטען, וויא שיין אונ גוט ביזטו, וויא געשמאק אונ פעט זיינען דיינע פירות וואס געפינען זיך אין דיר אונ וויא שיין איז בכלל אלץ וואס עס געפינט זיך אין דיר, נאהר וואס פאר אהנאה הט מען פון דיר, ווי מען גייט אריין אין דיר אזוי גייט מען ארויס, מען נעמט קיין זאך ניט מיט. אזוי איז אויך מיט אונזער וועלט, וויא מען קומט, אזוי גייט מען אוועק (נור אז א מענטש טהוט מעשים טובים, פירט זיך ערענטליך אוף, דס נעמט ער יוא מיט מיט זיך):

פירוש ע"ט

מענטשן ארום דערפון וואס ער הט פאר'ן ווינ געארבייט?: (טז) גם כל ימיו אויך האב איך געזעה קארגע מענטשן וואס זייער גאנצען לעבען גיי אוועק אין דר פינסטער, לעבן אין דער פינסטערע אונ עסן אין דר פינסטער אונ זיינען שטענדיג א כעס, אונ דער וואס איז שטענדיג אין כעס ווער גיך קראנק, אונ א קראנקער מענטש ווערט יעד מינוט אויפגערעגט: (יז) הנה אבער אין אמת האב איך איינגעזעהן אז דיא בעסטע זאך פא א מענטשן איז אז גאט האט אים געהאלפן מי רייכקייט צו עסן אונ טרינקן אונ געניסן פרייד פון אלע זיינע ארבייט מיט וועלכע ער באשעפ טיגט זיך דא אוף דר ערד אין דעם קורצן דו פון זיין לעבן וועלכן גאט הט אים בעשטימט או אויך צו טאן גוטעס מיט אנדערע כי דען דס אי זיין בעשטימונג דא אוף דער וועלט (דען אז מע טוט גוטס בלייבט עס לעוה"ב, אוף יענער וועלט, וועלכע איז אייביג): (יח) גם כל האדם אלוא יעדע מענטש, וועמען גאט האט געגעבן רייכקייט אונ גיטער אונ הט אים געגעבן די מעגליכקייט (די הערשאפט) צו געניסן דערפון, אונ ער קען נאך פון זיין חלק אראב נעמן פאר אנדערע מענטש ארעמערע פון אים אונ ער קען זיין פריילאך פון זיין ארבייט זה וועלכן מענטשן עס טרעפט דס

מליצת חז"ל

געגעסן אונ געגעסן ביז זי איז איהם אריין אין מח. דאן הט זיא איהם אנגעהייבן צו לעכערן דעם מח. די יסורים זיינע זיינן געווארן אזוי גרוס, אז ער הט שון ניט געקענט אויסהאלטן. הט ער געהייסן רופן די דאקטורים אז מען זאל עפענן דעם מח אונ זעהען מיט וואס רעכענט זיך דר גאט פון די אידען פון איהם. אז די דאקטורים האבן געעפענט זיין מח האבן זיי געפינן אז די פליגעלע איז גרוס געווארן ווי א יונגע טוב אונ הט געוואוגן צוויי פונט. ר' אלעזר ברבי יוסי דערציילט אז ער איז געוועזן אין רום, האט ער געזעהען אז מען הט אוף איין וואג־שאהל אוועקגעליינט די פליג אונ אוף דער צווייטער צוויי פונט, הט עס גליי געוואוגן. די גאנצע צייט וואס די פליגעלע הט זיך פארענדערט פלעגט זיך טיטוס אויך פארענדערן, ווס זיא איז געווארען גרעסר, איז ער געווארן שוואכר אונ זיינע יסורים גרעסר אונ אז דס פליג איז ארוס, איז זיין טרפה נשמה אויך ארוס. אט זעהען מיר אז גאט ב"ה הט זיינע שלוחים אוף דער גאנצר וועלט פון וואס ער וויל:

ראות ק׳ עֵינָיו: יא מְתוּקָה שְׁנַת הָעֹבֵד אִם־מְעַט וְאִם־הַרְבֵּה יֹאכֵל וְהַשָּׂבָע לֶעָשִׁיר
אֵינֶנּוּ מַנִּיחַ לוֹ לִישׁוֹן: יב יֵשׁ רָעָה חוֹלָה רָאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ עֹשֶׁר שָׁמוּר לִבְעָלָיו
לְרָעָתוֹ: יג וְאָבַד הָעֹשֶׁר הַהוּא בְּעִנְיַן רָע וְהוֹלִיד בֵּן וְאֵין בְּיָדוֹ מְאוּמָה: יד כַּאֲשֶׁר
יָצָא מִבֶּטֶן אִמּוֹ עָרוֹם יָשׁוּב לָלֶכֶת כְּשֶׁבָּא וּמְאוּמָה לֹא־יִשָּׂא בַעֲמָלוֹ שֶׁיֹּלֵךְ בְּיָדוֹ:

תו״א מתוקה שנת העובד. מנחות סח: יא רעה חולה. עשר פרשת בגלה: עושר שמור לבעליו לרעתו. פסחים קיט סנהדרין קי:

רש״י

(יא) מתוקה שנת העובד. עובד האדמה ישן וערבה שנתו עליו בין שהוא אוכל מעט ובין שהוא אוכל הרבה כי כבר הורגל בכך: והשבע לעשיר איננו מניח לו לישון. ושובע נכסים של עשיר בעל פרקמטיאות הרבה אינו מניח לו לישון כל הלילה מהרהר בהן. ד״א מתוקה שנת העובד את האלהים. אם מעט ימי שניו ואם הרבה ימי שניו יאכל שכרו המועט כמרובה. משה פרנס את ישראל מ׳ שנה ושמואל הנביא פרנסם עשר שנים ושקלן הכתוב זה כזה שנא׳ (תהלים צט ו) משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו וגו׳ כך נדרש בתנחומא: והשבע לעשיר. בעל שמועות: איננו מניח לו לישון. בקבר שנאמר (שיר ז׳) דובב שפתי ישנים כל ת״ח שאומרים דבר שמועה מפיו שפתותיו דובבות בקבר: (יב) עושר שמור לבעליו לרעתו. כעשרו של קרח שעל ידי כן נתגאה וירד לשאול: (יג) ואין בידו מאומה. אף זכות אבות: (יד) ומאומה לא ישא בעמלו. כשימות לא ישא בידו שום זכות

מצודת דוד

(יא) מתוקה שנת העובד. עובד האדמה הוא ישן וערבה שנתו עליו בין אכל מעט בין אכל הרבה ר״ל אף אם מעט יאכל ישן הוא כאלו אכל הרבה המביא בטבע את השינה וזהו לפי שאין לו כ״א מלאכת השדה ולא עוד לזה אין לו כמה לחשוב להרהר לנדד השינה מעיניו: והשבע. ר״ל שביעת רוב העושר אין מניח לבעליו לישון כי עסקיו מרובים ובכל עת יחשוב להרהר בהם ונגזלה שנתו: (יב) יש רעה חולה. נמצא רעה כאובה ביותר אשר ראיתי בעולם: עושר וגו׳. העושר היה שמור לבעליו ולא יצא מתחת ידו אולם לא לטובתו היה שמור ליהנות ממנו באחרית הימים ולרשת לבניו אחריו כ״א לרעתו היה שמור על כי בעבור רוב העושר העלילו עליו המלשינים והיה מיוסר ביסורים: (יג) ואבד. גם העושר נאבד ממנו אז בהענין הרע שהביא על בעליו הוא דבר העלילה כי פזר הון בתת שוחד להציל עלמו מן הרעה אשר הדבקתהו: והוליד בן. עוד העושר בידו לא היה לו בן להנהותו מן העושר ואחר אבדן העושר הוליד בן ואז אין בידו מאומה להנהותו ולרשת אותו: (יד) כאשר. כמו שילא ערום מבטן אמו כן ישוב ללכת אל המקום הידוע הוא הקבר וכמו שבא מן הבטן ומאומה וגו׳. בזה יפרש לומר לא ישוב ערום ממש כמו שבא כ״א מאומה לא יקח מן העושר אשר קנה בעמל להוליך עמו בידו:

מצודת ציון

[יד] לא ישא. לא יקח כמו ובחים נשאו [מיכה ב]: בעמלו. הבי״ת הוא במקום מ״ם כמו והנותר בבשר ובלחם [ויקרא ח]:

פירוש ע״ט

מזל ברכה וואס איז אריין צו אים, נור פאר דיא אויגען דוכט זיך אים אז ער איז רייך: (יא) מתוקה דער שלאף פון דעם ערד־ארבייטער איז זיס (געשמאק) צו ער עסט אפילע, צו ער עסט ווייניג והשבע אבער די זעטיקייט פון דעם רייכן לאזט אים ניט שלאפן, (ער הט נור מורא טאמער גייען אונטער זיינע געשעפטן א. ז. וו. און די געדאנקען לאזן אים ניט שלאפן): (יב) יש רעה חולה עס גיט נאך אמאל אגרעסער אומגליק פאר דעם רייכען אוסער וואס ער קען ניט שלאפן, וועלכע איך האב געזעהן אויף דער וועלט, די רייכקייט אליין דינט נאך פאר אנ׳אומגליק פאר דעם אייגענטימער: (יג) ואבד העושר דער רייכטום ווערט פארלארן דורך אשלעכטן צופאל (דורך אשלעכטן געשעפט, אדער מען באפאלט אים און מען הרג׳ת אים און מען נעמט ביי אים צו זיין גאנצן אייגנס) און דער זון וואס בלייבט נאך אים בעקומט גאר נישט: (יד) כאשר יצא און אזוי וויא ער איז ארום נאקעט פון זיין מוטער לייב אזו קערט ער זיך אום צו דער ערד און נעמט קיין זאך ניט מיט זיך (ניט קיין געלט, ניט קיין מעשים טובים) אויף יענער וועלט ער זאל קענן עפעס ווייזן פאר אנ׳עדות אין זיינע הענט: (טו) וגם זה אויך דאס איז אשטארקע קריינקונג אוועק גיין ווי מען איז געקומען, וואס קומט דעם

מדרש חכמים

(יא) (מתוקה שנת העובד) דר מדרש דערציילט אז רבי איז אמאהל ארוים פון באד, האט ער זיך אנגעטאן און האט זיך גלייך געזעצט מתעסק זיין אין די דין תורות וואס מען פלעגט קומן צו איהם, האט זיין דינער פר איהם אוועקגעשטעלט אבעכר מיט וויין, רבי, וועלכר איז שטארק פארטאן געווען אין די ענינים פון די דין תורות הט ניט געהאט קיין צייט צו צונעמן פון איהם דעם בעכר. דר דינר איז דערווייל אנטשלאפן געווארן. אז רבי האט זיך אומגעקערט און הט געזעהע ווי ער איז אנטשלאפן געווארען, האט ער געזאגט, שלמה המלך איז גערעכט געווען אז ער הט געזאגט (מתוקה שנת העובד אם מעט ואם הרבה יאכל, והשבע לעשיר איננו מניח לו לישון) דר שלאף פון די קנעכט איז זיס, קיינער שטערט זיי ניט, אבר מיר רייכע, וואס מיר זיינן רייך אין די ענינים פון דר תורה האבן אפילו קיין צייט ניט אדרעמעל צו טאן:
(יד) (כאשר יצא מבטן אמו) וויא ער איז ארוים פון זיין מוטערלייב, אזו נאקעט וועט ער אוועק גיין.
דער מדרש גיט דערויף אמשל אפוקס איז אמאהל צוגעגאנגען צו אווייננגארטן, וועלכר איז געווען פון אלע

מליצת חז״ל

המבול מיט וואסר, פרעה׳ן מיט וואסר און מיר וויל ער אויך אומברייגגען מיט וואסר, אבר אז איך בין געוועזן אין זיין הויז, אין בהמ״ק, און אין זיין רשות הט ער מיר גאר ניט געקענט טאן. האט הקב״ה געזאגט, רשע בן־רשע, איך שווער ביי דיין לעבן אז איך וועל דיר משפטין מיט א קליינע שוואכע באשעפעניש וואס איך האב באשאפען בששת ימי בראשית און הקב״ה הט א וואונק געטאן צום ים, איז דר ים שטיל געווארען. אז טיטוס איז געקומען קיין רום, זיינען איהם אלע איינוואוינער פון רום אנטקעגן געגאנגען און האבן איהם שטארק געלויבט. און זיי האבן איהם גערופן: דער צושטערער פון די בארבארען (פון די ווילדע פעלקר) נאכדעם הט מען איינגעהייצט א וואנע פאר איהם, הט זיך ארום געוואשן און איז ארויס פון וואנע הט מען איהם דערלאנגט אבעכר וויין, הט הקב״ה אנגעגרייט פאר איהם א קליינע פליגעלע וועלכע איז איהם אריין אין נאז. פון יענער צייט אן האט די פליגעלע איהם אלץ
געגעסן

החפץ כי גבה מעל גבה שמר וגבהים עליהם: ח ויתרון ארץ בכל היא מלך לשדה נעבד: ט אהב כסף לא־ישבע כסף ומי־אהב בהמון לא תבואה גם־זה הבל: י ברבות הטובה רבו אוכליה ומה־כשרון לבעליה כי אם־ראית

תו"א אהב כסף לא ישבע כסף. מכות י: ברבות הטובה רבו אוכליה. מנחות קי:

שפתי חכמים

פי' שנקרא ה' מלך גאות לבש. כשהם פועל הוא פירושו של נעבד. לציון פירושו של שדה דכתיב ציון שדה תחרש ואחר כך פירשו במה הוא פועל לציון ליתבע עלבונה וכו': ח פי' מי שיש לו המון מצות ואין לו מצוה מסוימת וקבוע' לדורות גם זה הבל: ט פירוש אלו שמביא אחר כך: י אף שבמדרש אינה בראשונה הקדמתיה לפי שהוא מענין וכו': כ הוא פירושו של גם זה הבל ובויקרא רבה

רש"י

חפצו של מקום כי כן דרכו להאריך אפו: כי גבוה מעל גבוה שומר. ממתין עד שתתמלא סאתם: וגבוהים. יש לו עליהם ליפרע מהם בבא עת פקודתם כמו (איוב יד טז) ולא תשמור על חטאתי (ישעיה כז ב) שומר אמוני (בראשית לז כא) שמר את הדבר: (ח) ויתרון ארץ בכל היא. ויתרון של יושבי הארץ שהם מתגאים ומכעיסים למקום. בכל הוא. בכל דבר הוא עושה שליחותו ליפרע אפי' ע"י יתושין כדרך שעשה לטיטוס: מלך לשדה נעבד. הקב"ה נעשה פועל לציון ז ליתבע עלבונה ממחריבי' ולשלם שכרה לבוניה: (ט) אהב כסף לא ישבע כסף. אוהב מצות לא ישבע מהם: ומי אוהב בהמון מצות רבות: לא תבואה. ואין אחד מהם מצוה מסויימת ח וניכרת כגון בנין בית המקדש ובית הכנסת וספר תורה נאה: גם זה הבל. כך נדרשים שני מקראות הללו במדרש ועוד פנים אחרים הגונים ט אך זה הקדמתי י לפי שהוא מענין וגבוהים עליהם שסמכן הכ' יחד. ד"א ויתרון ארץ בכל הוא. שכר עבודת האדמה חשוב הוא על הכל שאפי' הוא מלך צריך הוא להיות נעבד לשדה אם עשתה הארץ פירות יש לו מה יאכל ואם לאו מת ברעב: אוהב כסף לא ישבע כסף. לא יאכל כסף: ומי אוהב בהמון. בממון: לא תבואה. שאינו אוסף לו פירות גם זה הבל. ד"א ויתרון ארץ בכל הוא. שכרן של ישראל בכל דברי תורה הוא בין במקרא בין במשנה בין בגמרא: מלך לשדה נעבד. מלך במקרא ובמשנה עודנו צריך להיות נעבד לבעל גמרא שהוא מסדר לפניו הוראות איסור והיתר טומאה וטהרה ודינין: אוהב כסף. אוהב תורה אינו שבע בה: ואוהב בהמון. תורה: לא תבואה. שיש לו מקרא ומשנה ואין לו גמרא כ מה הנאה יש לו. כל אלו בויקרא רבה: (י) ברבות הטובה. כשישראל מטיבין מעשיהם: רבו אוכליה. מתן שכר המצות: ומה כשרון לבעליה. להקב"ה בכל הטבת מעשיהם: כי אם ראות עיניו. שרוח שהם כפופים לו ונחת רוח לפניו שאמר ונעשה רצונו וכן לענין הקרבנות: ברבות הטובה רבו אוכליה. שמביאים נדבות הרבה רבו הכהנים אוכליה: ומה כשרון לבעליה. לפני הקב"ה: כי אם ראות עיניו. שאמר ונעשה רצונו:

מצודת ציון

שמתין כמו ואביו שמר את הדבר [שם לז]: [ט] בהמון. מל' המית ר"ל מרבית אנשים שנדלה קול המייתם וכן על ההמון הזה [דה"ב יד]: [י] כשרון. מל' כשר וטוב:

מצודת דוד

עמהם לדקה אל תתמה על חפצו של המקום מה שמאריך אף ואינו משלם גמול המפעל: כי גבוה. כי המקום ב"ה הגבוה למעלה מעל כל הגבוהים למשול עליהם בכל עת ממתין הוא עד שתתמלא הסאה ואז ישלם הגמול: וגבוהים עליהם. יש לו שלוחים הרבה הגבוהים על אנשי המדינה היא למשול עליהם ועל ידם ישלם להם גמול מפעל: (ח) ויתרון ארץ. יתרון הטובה שהיה בכל אנשי הארץ אים לא נעדר אף בין הפחותים והשפלים כשתתמלא הסאה יהפכו או הגמול משלם ויתהפך הדבר מן ההפך אל ההפך שאפילו המלך יחסר לחמו עד שיהיה נעבד לבעל שדה לעשות מלאכתו למען יכלכלו מתבואת שדהו: (ט) אוהב כסף. מי שאוהב לאסוף כסף לא ישבע ממנו כי לעולם אין די לו כמה שקבץ ורוצה להרבות עוד: ומי אוהב בהמון. מי שאוהב להרבות המון עם מעבדים ושפחות ובני בית לא יהיה לו תבואה לכלכל עצמו כי לרבי ההמון מרובים ואוכלים את הכל: גם זה הבל. עם כי מטיב הוא לאחרים בתת להם די הספוק עכ"ז להבל יחשב כי אין מהראוי לבזבז ביותר: (י) ברבות הטובה. בעת שהטובה מתרבה בבן אדם וצלחתו מרובה הדרך הוא אשר רבים באים לאכול מן הטובה ההיא ונשאר א"כ חסר טובה כשהיה. ומה כשרון לבעליה. ומהו הטובה הבאה לבעל הטובה המוצלח רק מראה עיניו אשר ראה את הטובה ולא עוד הואיל ולא נשאר בידו:

פירוש ע"ט

זייגן דא נאך העכערע: (ח) ויתרון ארץ אין וועלט־ליכע זאכן האט די ערד ארבייט מעהר פארצוג פון אלע אנדערע ארבייט, אוך דער קעניג מוז אנקומען צו די זאכן וואס וואקסט פון דער ערד: (ט) אוהב כסף דען ווער עס ליבט געלט (אונ יאגט זיך נאך ברייכקייטען) וועט קיינמאל ניט זאט ווערען ומי אוהב אונ ווער עס ליבט זיך צו מערן דינער אונ קנעכט וועט עס אים אפולע ניט איינברענגן (פארקערט עס ברענגט נאך אום) גם דם איז אוך געוויס נארעש: (י) ברבות וואס מעהר אזא מענטש, וואס האט ליב צו האבען אפולע קנעכט ווערט רייכער, קומט ער צוא אלץ מעהר קנעכט אונ דינסטען וועלכע עסן אויף די אנגענאמעלטע גוטער, אזו ווייט אז דר מענטש הט קיין נוטצן פון דיא

מליצת חז"ל

ה (ח) (ויתרון ארץ בכל הוא) דר מדרש זאגט, הקב"ה האט געזאגט צו די נביאים, איהר מיינט אז איהר וועט ניט וועלן גיין אין מיינע שליחות האב איך שון קיין אנדער שליח ניט, ניין, ויתרון ארץ בכל היא, אלץ וואס עס געפינט זיך באהר אוף דר ערד קען איך מאכן פר מיין שליח, אפילו אשלאנג, א פראש, אפילו אקליין פליגעלע אזו געפינען מיר אוך ביי טיטוס הרשע אז הקב"ה האט זיך מיט אים אפגערעכענט דורך א קליין פליגעלע. אז טיטוס הרשע איז אריין אין בהמ"ק, איז ער אריינגעגאנגן אין קדשי הקדשים, אונ ארוס געצויגן זיין שווערד אונ הט איהם אריינגעשטעקט אין פרוכת אונ האט גענומען צוויי זונות אונ האט זייא געשענדעט אוף א ספר תורה אויפ'ן מזבח אונ אז ער איז ארוים פון בהמ"ק איז זיין שווערד געווען דורכאוס איינגעריכט אין בלוט אונ ער הט אנגעהייבן צו לעסטערן הקב"ה, אונ האט געזאגט עס איז ניט גלייך אז מען פירט אמלחמה אין דר מדבר אונ מען איז מנצח דעם פיינטליכען מלך, וויא אז מען איז מנצח דעם מלך ביי איהם אין שטוב. וואס הט ער געטאן, הט ער גענומען אלע כלי קודש פון בהמ"ק אונ זיי פארפאקט אין קאסטענס אונ הט זיי מיט גענומען מיט זיך אויף די שיף וואס ער איז געפארן. ווי ער איז אריינגעפארען אין ים, הט דער ים אנגעהייבן צו שטורעמען, הט זיך טיטוס הרשע אפגערופן, זייער גאט (דר גאט פון די אידן) הט נור כח אויפ'ן וואסער, דעם דור אנוש הט ער געמשפט מיט וואסער, דעם דור המבול

על־כן יהיו דבריך מעטים: ב כי בא החלום ברב ענין וקול כסיל ברב דברים:
ג כאשר תדר נדר לאלהים אל־תאחר לשלמו כי אין חפץ בכסילים את אשר־
תדר שלם: ד טוב אשר לא־תדר משתדור ולא תשלם: ה אל־תתן את־פיך
לחטיא את־בשרך ואל־תאמר לפני המלאך כי שגגה היא למה יקצף האלהים על־
קולך וחבל את־מעשה ידיך: ו כי ברב חלמות והבלים ודברים הרבה כי את־
האלהים ירא: ז אם־עשק רש וגזל משפט וצדק תראה במדינה אל־תתמה על־

הג"א כי בא החלום זוהר מקץ: כאשר תדור מקידה עבר עה: טוב אשר לא תדור נדרים ט מנחות פא חולין ב: אל תתן את פיך שבת לב חגיגה טו כתובות עב בכורות לט זוהר פרשת בראשית: כי ברב חלומות והבלים. ברכות י:

רש"י

כלפי מעלה: כי האלהים בשמים ואתה על הארץ. ואפילו הלם מלמעלה וגבור מלמטה אימת הלם על הגבור וכ"ש גבור למעלה והלם למטה:

(ב) כי בא החלום ברוב ענין. כי דרך החלום לבוא ברוב הרהורים שאדם מעיין ומהרהר ביום ודרך קול כסיל לבוא ברוב דברים כי בהרבותו דברים מוציא קול של כסילות מפיו כי לא יחדל פשע לכך אני אומר יהיו דבריך מעטים: (ג) אין חפץ בכסילים. אין חפץ לפניו הקב"ה ברשעים הנודרים ואין משלמים: (ה) אל תתן את פיך. בנדר: להחטיא את בשרך. שיפקוד העון על בניך: ואל תאמר לפני המלאך. שליח הבא לתובעך צדקה שפסקת ברבים: כי שגגה היא. בשגגה פסקתיה כסבור הייתי שתהי' יכולת בידי ליתן: וחבל את מעשה ידיך. מצות שהיו בידיך שעשית כבר אבדתם כך נדרש במדרש: על קולך. בשביל קולך: (ו) כי ברוב חלומות וגו'. אשר כל מה שיאמרו לך החלומות ונביאי הבל ודברים הרבה לפרוש מאחר המקום: כי את האלהים ירא. הרי כי משמש בלשון אלא אל תשמע אל החלומות אלא את האלהים ירא: (ז) אם עשק רש וגזל משפט וצדק וגו'. אם תראה במדינה שהם עושקים את הרשים וגוזלים את המשפט ואת הצדק: אל תתמה. על חפצו של מקום כשיבא עליהם רעה: כי גבוה מעל גבוה שומר. ורואה את מעשיהם וגבוהים יש עליהם העושים שליחותו של מקום וידם תקיפה ליפרע מהם: וגזל משפט. גזל של משפט לפי שהוא דבוק הוא נקוד גזל פתח קטן שאם לא היה דבוק היה נקוד גזל קמץ. ענין אחר אם תראה שהם עושקים רשים וגוזלים משפט ורואה אתה צדק בא לעיר שהקב"ה משפיע להם טובה ואינו נפרע מהם אל תתמה על

שפתי חכמים

לפני וכעין זה דרשו בסוף פרק קמא דברכות: ו דק"ל היאך הוא כי אין חפץ בכסילים נתינת טעם לאל תאחר לשלמו. לכ"פ אין חפץ וכו':

מצודת דוד

אימת השלם על הגבור וכל שכן גבור למעלה והלם למטה: על כן כו'. כי במרבית דברים תבוא להתלונן ולהתרעם על גזירת המקום: (ב) כי בא. כי כמו שדרך החלום לבוא במי שמהרהר בהרבה ענינים כן בא קול כסילות מתלונה ותרעומות במי שמרבה דברים: (ג) נדר לאלהים. לעשות צדקה: כי אין חפץ בכסילים. אין הרצון מתקיים בכסילים כי פעם יחפוץ בדבר מה ולאחר זמן לא יחפוץ עוד כי ונאידר הלא לכסיל יחשב כי יותר טוב לתת צדקה מבלי נדר והואיל וכן אל תאחר לשלמו כי בהאריך הזמן פן לא תחפוץ עוד בהנדר ותמנע לשלמו לכן את אשר תדור שלם ר"ל שלם מיד בלי איחור: (ד) טוב. יותר טוב שלא תדיר כלום משתדור ולא תשלם ר"ל ולא תשלם מיד כי פן בהאריך הזמן תתחרט: (ה) אל תתן. אל תעזוב את פיך לנדור נדר כי זה יהיה סיבה להחסיר את בניך מן העולם כי פן לא תשלם וימותו בניך כמו שעון כן דרז"ל בשבת: המלאך. הגזבר של ההקדש הבא לתובעך הצדקה שנדרת ופסקת ברבים: כי שגגה היא. אמר בשוגג היתה הפסיקה כסבור הייתי שאוכל לשלם ועתה אין בידי מאומה: למה יקצוף. למה תעשה מתחלה את זאת אשר יקצוף אף האלהים על קול הנדר שנדרת בפרסום וישחית את מעשה ידיך ולא תצליח בהם. כי בגלל הצדקה מתברך האדם במעשה ידיו ולכן בשיהור ברבים ולא ישלם ישחת מעשה ידיו כי כן המדה: (ו) כי ברוב חלומות. אמר עם רוב חלומות ועם אמרי הבל ועם מרבית שאר ענינים לא תחשוב עליהם אלא ירא את האלהים והוא ישמרך מכל רע ומקרה קלי הוא ומתלויו יוכן החסרון: (ז) אם עשק נס. אם יש במדינה בפרסום עשיקת הרש וגזלת המשפט כי אינם עושים משפט ורואה אתה אשר הצדק בא שמה ר"ל שהקב"ה שפע

מצודת ציון

הבי"ת כמו וסגרו על מסגר [ישעיה כד]: [ה] אל תתן. אל תעזוב כמו ולא נתן סיחון [במדבר כא]: להחטיא. ענין חסרון כמו ולא יחטיא [שופטים כ]: בשרך. כן יקראו הבנים כמ"ש והיו לבשר אחד [בראשית ג] ור"ל בשר האב והאם נעשה אחד בהבנים: המלאך. השליח: וחבל. ענין השחתה כמו וחבל עול מפני שמן [ישעיה י]: [ו] ודברים. ענינים כמו על דבר הכסף [בראשית מג]: כי. אלא: [ז] עשק. גזל: שומר.

פירוש ע"ט

אונ נים ניט אום דיין הארץ פר גאט מיט נארישע ווערטער, דען גאט איז גרויס אין הימעל, אונ דו ביסט גאנץ נידעריג אויף דער ערד, דערפאר זאלן דיינע ווערטער זיין ווייניג, געציילט, גאר ווארע: (ב) כי בא אזו וויא דער טרוים (חלום) בשטייט פון פארשידענע ניט צוזאמענגעשטעל־טע זייכען אונ געדאנקען, אזו בעשטייט אויך דם געבעט פון אנארען פון פילע נארעשע ווערטער, וואס איין ווארט קלעבט ניט צום אנדערען: (ג) כאשר תדור אז דו וועסט אנדר טאן צו גאט, זאלסטו ניט זיימען אים צו באצאלען, כי אין דען ער הט ניט האלט די נארען וואס מיט'ן ריידען זיי אפילע, זאגען אפולע צו אונ מהוען גאר ניט את אשר וואס דו האסט צוא געזאגט זאלסטו באלד בעצאלען: (ד) טוב דען עס איז בעסר אז דו זאלסט גאר ניט צו זאגן. איידר צו זאגן אונ ניט בצאלן:

(ה) אל תתן גיב גוט אכטונג אז דיין איינגענער מול זאל דיר ניט עלענד מאכן (זינדיג מאכן) ואל תאמר זאלסט ניט זאגן דעם מענטשן וואס וועט קומען אפנעמען די צוגעזאגטע כי שגגה היא דם וואר איין אירטום, איך האב מיר איבערהיילט דען ווארום זאל גאט צערנען אויף דיין שטימע, אויף דיין נדר וחבל אונ זאל צושטערן די ווערק פון דיינע הענט: (ו) כי ברוב בייא אלע דיינע נארעשע חלומות אונ ביי אלע דיינע ווערטער, וואו דו וועסט גיין, וואס דוא וועסט טאן זאלסטו געדיינקען כי את אז דוא דארפסט מורא האבן פר גאט: (ז) אם עושק אז דו וועסט זעהן אין אלאנד אז מען אונטערדריקט דעם ארעמן. אונ מען רובט פון אים דיא גערעכ־טיקייט אונ זיינע רעכטע (פראוועס) זאלסט דו זאך אויף דערויף ניט וואונדערן כי גבוה איבר יענן הוכן ווערטר איז דא אהעכערער אונ איבער דעם

זיינן

טו ראיתי את־כל־החיים המהלכים תחת השמש עם הילד השני אשר יעמד תח[תיו]
טז אין־קץ לכל־העם לכל אשר־היה לפניהם גם האחרונים לא ישמחו־בו כ[י־]
גם־זה הבל ורעיון רוח: יז שמר רגליך יתיר י׳ כאשר תלך אל־בית האלהים וק[רוב]
לשמע מתת הכסילים זבח כי־אינם יודעים לעשות רע: ה א אל־תבהל על־[פיך]
ולבך אל־ימהר להוציא דבר לפני האלהים כי האלהים בשמים ואתה על־הא[רץ]

תו״א שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים ברכות כג. עקרים מ״ג פכ״ו: פתח הכסילים זבח. עקידה שער מז: אל תבהל על פיך ו[...] ימהר. ברכות סא. עקידה שער עח:

שפתי חכמים

ה דקשה לרש״י א״כ לדיקים נינהו. לכן פי׳ אין הכסיל מבין שעושה רע לעצמו פי׳ ואמר הקב״ה אין מבינים בין רע לטוב קרבן מביאין

רש״י

ממה שהיה כעיר פרא ויעבה אדם: נולד. נעשה [...] הוה הוא: (טו) ראיתי את כל החיים וגו׳. [...]
במדרש הספר הזה זה דור המבול שנאמר בהם (בראשית ו יט) ומכל החי: עם הילד השני. אשר יתקיים [...]
אותו הדור שהם נח ובניו: (טז) אין קץ לכל העם. פרים ורבים היו יותר מדאי כמו שנאמר (איוב כ[...])
זרעם נכון לפניהם אשה מתעברת ויולדת לשלשה ומים ישלחו כצאן עויליהם: לכל אשר היה לפנ[יהם]
אין קץ לכל טוב שהיה לפניהם והכל אבד וכרגע שאול יחתו: גם האחרונים. דור הפלגה [...]
ישמחו. גם הם בטוב הקנין בידם: כי גם זה. סופו של הכל ורעיון רוח כאשר אדם מהלך אחר [...]
(יז) שמר רגלך כאשר תלך אל בית האלהים. היאך תלך אם תביא תודה ונדבת שלמים הוא [...]
ושמור עצמך שלא תצטרך לילך בהבאת חטאות ואשמות: וקרוב. הוי לשמוע דברי הקדוש ברוך הוא והוי [...]
וקרוב להקדוש ברוך הוא: מתת הכסילים זבח. שיחטא ויביא קרבן: כי אינם יודעים לע[שות]
רע. אין הכסיל מבין ה שהוא עושה רע לעצמו: (א) להוציא דבר לפני האלהים. לדבר [...]

מצודת ציון

חסר האל״ף והראוי האסורים: רש. עני ודל: [טו] כל החיים. אדם חרוץ חריז יקרא בפי הבריות אדם חי: המהלכים. ענין טיול: [יז] מתת. פל׳ נתינה כמו ביום תת ה׳ (יהושע י):
ה [א] תבהל. פל׳ בהלה ומהירות: על פיך. מלת על באה במקום

מצודת דוד

היה למלוכה כי גם אמרו עליו הנה זה הרש נולד במלכות כלומ[ר]
הוא למלוכה כאלו נולד מלך: (טו) ראיתי. בעיני ראיתי
האנשים החרולים והזריזים המטיילים בעולם: עם הילד השני.
ראיתי עם הילד השני הנולד אחר זה הילד המסכן אשר תלט[...]
בחכמתו ויצא למלוך: אשר יעמוד תחתיו. אשר שפטתי בדעתי שהוא יעמוד במלוכה תחת הראשון המולך אחר המלך הזקן וכאומ[ר]
שראיתי כל האנשים החרולים והזריזים וגם אותי ראיתי ובחנתי חכמתו מול חכמתם וכמוהם כאין נגדו לכן שפטתי שהוא ימלוך: (ט[ז])
קץ. בימי מלכות מלך הזקן ובימי מלכות הילד הראשון לא היה קץ לכל העם וחוזר ומפרש לכל אשר היה לפניהם ר״ל לא היה ד[...]
להיות קץ לכל הטובה אשר היה לפניהם כי לא שמחו בחלקם וכאומר כמו שהיו לפני המלך הזקן הכסיל כן היו לפני הילד החכ[ם]
מלך תחתיו כי עם כל חכמתו לא היה בידו להנעותם מדרכם: גם האחרונים. גם בני העם אשר יהיה לאחרונה בימי מלכות ה[...]
גם הם לא ישמחו בטובת העושר אשר יהיה בידם כי יתאוו תאוה להרבות עוד עם כי ימלכו עליהם שני חכמים כזה אחר זה אין
להטות לבבם לשמוח בחלקם: כי גם זה הבל. גם המלכת חכמים הבל ושבר רצון כי אין בידם להיישיר דעת בני העם אל הדרך
א״כ אין תועלת ואין מלוי רצון: (יז) שמור רגלך כו׳. בעת אשר תלך לבה״מ ולא תניח רגלך ללכת שמה בענין דבר הרע בעיני [...]
כהבאות חטאות ואשמות כי טוב שלא תחטא ולא תביא כפרה: וקרוב לשמוע. יותר מתקרב האדם אל המקום ב״ה כאשר לב[...]
בקולו ולהיות נזהר מן החטא: מתת. ממתן הזבח של הכסילים שחוטאים ומביאים קרבן כפרה: כי אינם יודעים. ר״ל אינם [...]
לב לדעת מהו מעשה הרע ובקלות דעתם יחשבו שטוב בעיני המקום לחטוא ולהביא קרבן כפרה:
ה (א) אל תבהל על פיך. אל תמהר לדבר בפיך ואפילו לבך אל ימהר לפתוח לך להוציא מפיך דבר הלוגה כלפי מעלה [...]
על מדותיו: כי האלהים בשמים. המקום ב״ה הוא בשמים ממעל ואתה על הארץ מתחת ולפי׳ אלם מלמעלה ונכור מ[...]

ליקוטים יקרים

האט ניט נאך אחבר וואס זאל טאן גוטע מעשים אדר שלעכטע מעשים ווי ער טוט איז גאר ניט קיין האפענונג ער זאל גוט ווערן. דס זאגט שלמה המלך צוויי מענטשן צו זאמען איז בעסר ווי איין מענטש אליין. אוב די ביידע מענטשן זענען פרומע איז געווים גוט זייא זאגען מו״ר אונ לערנין איינר דעם אנדרין צו גיין אין די וועג פון גאט. כי אם יפולו. נאר אפילו זיי וועלן פאלן. זיי וועלן ביידע טאן עבירות. וועט איינר אוף שטעלן דעם אנדרן. ווייל דעם וועט ניט געפעלן וואס זיין חבר טוט עבירות. אונ זיין חבר וועט ניט געפעלן וואס ער טוט עבירות וועלען ביידע תשובה טאן. אבר אז ער איז נאר איינר וועט ער אוועק גיין מיט זיינע עבירות די גאנצע זיבעציג יאר. אונ ער וועט ניט האבן ווער עס זאל אים צוריק קערען פון שלעכטן וועג:

פירוש ע״ט

אנ׳עצה געבן, ווי פרעה מיט׳ן הונגר): (טו) [...]
איך האב געזעהן דיא אלע מענטשען, וואס [...]
אונטער דער זון אונ ווי זיי ווארטען אוף [...]
צווייטען יונגן קעניג וואס וועט זיין נאכ׳ן אל[...]
(טז) אין קץ דאס געגענווערטיגע (דאס איטצ[...]
דורכט זיך אום ביין פאלק וועט גאר קיין סוף
נעמען (דער אונגעדולד מיט וועלכען זייא ערווארטען
נייעם קייזער איז אזוי גרוס אז יעדער טאג ווייזט ביי זיי
וויא א יאהר), אבער וגם האחרונים די וואס וועלן [...]
זיי קומען (דר אנדערער דור) וועלן פון דעם נ[...]
קייזער אויך ניט זיין צופרידען, אט אזו איז [...]
נארעש אונ פוסט: (יז) שמור רגלך (דא לערנט אונז שלמה דער אמתין גליק פון מענטשען, וועל[...]
בעשטייט אין עבודת אלהים, גאטעס דינסט, אונ אז א מענטש איז מתפלל דארף ער זיין מיט [...]
דען ער דארף שטענדיג געדיינקען אז ער שטייט לפני ממ״ה הקב״ה), זיי פארזיכטיג ווען דו גיי[סט]
אריין אין גאט׳ס טעמפעל (היכל) וקרוב לשמוע אונ נאהענט צו גיין הערן גאט׳ס תורה איז פיל בע[סער]
ווי די אונוויסענדע זינדער ברייגגן אפפער כי אינם ווייל זיי זיינען אונוויסענד, זינדיגן זיי, (דען א[...]
זינדיגר וואלט געוואוסט וואס איז גוט אונ וואס איז שלעכט, וואלט ער געווים ניט געזינדיגט וויא דיא חז״ל זאגען,
אדם חוטא עד שיכנוס בו רוח שטות):
(א) אל תבהל זאלסט ניט גיך דאוונען, נאר מיט כונה, (דיינע אויערן זאלן הערן וואס דיא מול רע[דט]

קים את־חברו ואילו האחד שיפל ואין שני להקימו: יא גם אם־ישכבו שנים
חם להם ולאחד איך יחם: יב ואם־יתקפו האחד השנים יעמדו נגדו והחוט
משלש לא במהרה ינתק: יג טוב ילד מסכן וחכם ממלך זקן וכסיל אשר לא־
יע להזהר עוד: יד כי־מבית הסורים יצא למלך כי גם במלכותו נולד רש:

א והחוט המשולש לא במהרה ינתק. כתובות סב קדושין מ בתרא נט מנחות מג: טוב ילד מסכן וחכם. זוהר פ' וישב: סב' טעמים סחסר אל"ף

רש"י

עמידו על האמת: ואי לו. ואוי ג לו: (יא) וחם להם. שמעו ולענין זכר ונקבה מתחממים זה מזה ומולידים:) ואם יתקפו האחד. אם באו לסטים עליו לתקפו שנים הם יעמדו לנגדו וכ"ש אם ג' הם והחוט המשולש במהרה ינתק. ד"א מי שהוא ת"ח ובנו ובן בנו שוב אין ה פוסקת מזרעו וכן הוא אומר (ישעיה נט כא) לא שו מפיך ומפי זרעך ד ומפי זרע זרעך. ד"א חוט המשולש במקרא ובמשנה ובדרך ארץ לא במהרה הוא חוטא. גים אחרים נדרש במדרש יש אחד ואין שני לו אבל אין סדר כל המקראות הללו מתיישב עליהם: (יג) טוב ילד סכן וחכם. זה יצר טוב ולמה נקרא שמו ילד שאינו בא באדם עד י"ג שנה: מסכן. שאין האברים שומעים לו ליצה"ר: חכם. שמשכיל את האדם לדרך טובה: ממלך זקן וכסיל. זה יצה"ר שהוא שליט על כל האברים. שמשעה שנולד הולד הוא נתון בו שנאמר (בראשית ד ז) לפתח חטאת רובץ: וכסיל. שמתעהו בדרך רעה כך ש במדרש: אשר לא ידע להזהר עוד. שהרי הזקין ואינו מקבל תוכחה: (יד) כי מבית הסורים יצא לוך. ממקום הטנופת וסרחון כדמתרגמינן ויבאש וסרי: כי גם במלכותו. משמלך באדם נולד הרש המסכן הטוב גו ובא מתוך טהרה ולא מתוך טנופת הרחם כך דרשוהו במדרש. ד"א כי טוב ילד מסכן וגו' כמשמעו. ר לא ידע להזהר עוד שכבר הזקין ברשעו וכסילותו. כי מבית האסורים יצא למלוך. כי הילד המסכן סופו אמרו עליו שילא למלוך מתוך עוניו ומבית אסוריו שהרי שמ"ך של הסורים נקוד רפי והרי הוא כמו האסורים (ס"א ו (ישעיה יג כא) לא יהל שם ערבי כמו יאהל) שכן מצינו ביוסף שמלך מתוך יציאת בית האסורים. וכן דוד (ש"ב ז) אני תיך מן הנוה מאחר הצאן: כי גם במלכותו נולד רש. כי כשר והגון הוא שימלוך כי גם במלכותו הוא נהפך נהג השררה ומקטין עצמו אל החכמים כמדת הרשים וכן (איוב יא יב) ועיר פרא אדם יולד שיהפך וישתנה לו

שפתי חכמים

אשה דלא פסיקא מלתא שיהיה לו ממנה בן אבל כרווק א"א בתלמיד הוצרך לדחוק ולפרש אף במילתא דלא פסיקא: ב דרש זה מדכתיב מלא ביו"ד. א"כ ק"ל דהל"ל ואילו האחד שיפול אין שני להקימו בלא וי"ו דהרי קאי אדלעיל כי אם יפולו האחד יקים את חבירו ואילו האי שיפול אין שני להקימו. לכ"פ אוי לו והוא התחלת הענין אז לא יובן בוולת וי"ו דואין כלומר אוי לו לאחד שיפול כאם אין שני להקימו: ד כן הוא במדרש ובמ"ש אינו כלל האי דלא ימושו:

מצודת דוד

פנים: ואילו. אבל אוי לו אל האחד שיפול ואין לו שני להקימו: גם אם ישכבו שנים. הבית דוגמא מן המוחש ואמר הנה כאשר בו שנים יחד בעת הקור הלא יתחממו זה מזה אבל לאחד השוכב י איך אפשר להתחמם וכאומר כ"כ הוא בכל הדברים שטובים ים מן האחד: (יב) ואם יתקפו. אם מי מבעלי הזרוע יאנים את האחד מהם כתוקת היד יבוא השני לעזור לו והה"ב השנים יעמדו נגד ם ויוכלו לו: והחוט המשולש. חוט השזור בשלשה כפולות לא במהרה היא נקרע ולמשל נאמר ור"ל אם שלשה הם שנשתתפו יחד למעלה מהם: (יג) טוב ילד גו'. יותר טוב אדם חכם אף אם הוא עדיין ילד ואף אם דל הוא והמה טיבות שאין דבריו נשמעים כ"כ הוא יותר טוב מאדם כסיל אף אם הוא מלך וזקן בשנים והמה סיבות שיהיו דבריו נשמעים: אשר לא ידע להזהר עוד. המקרא אשר עוד לא ידע להזהר ור"ל זהו בעבור כי גם עוד זאת בו אשר לא ידע להזהר במעשיו כי יחשוב עצמו לחכם כי אם מכיר ערכו והיה נזהר לא היה א"כ הדבר רע כ"כ: (יד) כי מבית הסורים. כי זה הילד המסכן מלט עצמו בחכמתו ת האסורים אשר היה כלוא שם ויצא למלוך במדינה וכאשר קרה ליוסף במצרים: כי גם במלכותו נולד רש. ר"ל הגון

מצודת ציון

[לקמן י]: [יב] יתקפו. מל' תקיף וחוזק ואחיזה בכח רב כמו ולא יוכל לדין עם שהתקיף ממנו [לקמן ו]: ינתק. ענין העתק וקריעה כמו וינתק את היתרים [שופטים טו]: [יג] מסכן. עני ורש כמו וחכמת המסכן בזויה [לקמן ט]: להזהר. ענינו כמו זריזות ושמירה מן הנזק: [יד] הסורים.

פירוש ע"ט

דערן צוזעהן) ואילו וויי איז אבער דעם מענטשן איז אליין, דען ווען ער וועט פאלן, ווער וועט ם העלפען זיך אופצושטעלן: (יא) גם אוך ביין אפן, ווען צוויי שלאפן צוזאמען דערוואַרעמען זיך איינער פון אנדערן, אבער ווער דערוואַ־ מט דעם מענטשן וואס לעבט אליין: (יב) ואם קפו ווען איינער וועט זיי וועלן שלעכטס טאן, ילן זיך צוויי קענן אנטקעגן שטעלן והחוט המשלש ד רעדט אז די צוויי וועלן ווערן דריי (אז זיי לן האבן אזון) אזא דרייפאכיגער שנור וועט ווים ניט אזוי לייכט צוריסן ווערען: (יג) טוב ילד איז בעסר אנ'ארימער אבער אקלוגער יונגלינג אנ'אלטער נארעשער קייזער אשר וועלכער קען שון ניט היטן, דען אז מען ווערט אלט ווערט ן עקשענדיג און דאן הערט שון דער קעניג ניט

ליקוטים יקרים

איז אשפיגל צום קערפר צום פנים. אבר וואו נעמט מען אשפיגל צו די נשמה. אוב די נשמה איז ריין. דר שפיגל איז זיין חבר ווארום יעדר עבירה זייגע ווייסט ער גישט ווי מיאוס זיא איז אבר דעם חברס עבירה איז ביי אים מיאוס אפילו ער טוהט אוך אזו. צוויי גנבים. יעדר גנב האלט זיין חבר פר ארשע און ער איז ביי אים נידעריג. אפילו ער אליין איז אויך דר זעלבגער גנב. און אזו ביי אלע עבירות. דריבר אז דר מענטש וויל וויסן אוב וואס ער טוט איז רעכט אדר ניין. זאל ער קוקן אוף זיין חבר וואס טוט אוך ווי ער. אוב עס וועט אים ניט גיפעלן ווס יענר טוט. זאל ער וויסן ווי ער גיפעלט ניט ביי די ערליכע מענטשן. יעדר גנב וויל ניט זיין קינד זאל אוך זיין אגנב. ער וואלט וועלן ער זאל בעסר זיין ארב. נאר דס קינד לערענט זיך אליין די מעשים פון זיין פאטר. קען אמאל זיין אז צוויי גנבים זאלן ווערן ערליכע מענטשן. איינר קוקט אוף דעם אנדרין ווי שלעכט ער זעהט אוס ביי אים. ווייסט ער אוף זיך ווי שלעכט ער זעהט אוס ביי מענטשן ווארפט ער אוועק זיין שלעכטן פירונג. אבר אז דר מענטש איז אליין. ער

א די עצות פון זיינע גטרייע דינר: (יד) כי מבית הסורים ווען אוך ער זאל אויף דעם טראן ארויף יך פון געפענגענים (וויא יוסף הצדיק) איז ער נאך אזוי שיין און גוט ווי דער אלטער, וועלכר, ווען איז געבארן געווארן, איז אוך געווען ארעם, (און צוא דער עלטער האט ער זיך אוך ניט געקענט

זֶה הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ: ה הַכְּסִיל חֹבֵק אֶת־יָדָיו וְאֹכֵל אֶת־בְּשָׂרוֹ: ו טוֹב מְלֹא כַף נַחַ
מִמְּלֹא חָפְנַיִם עָמָל וּרְעוּת רוּחַ: ז וְשַׁבְתִּי אֲנִי וָאֶרְאֶה הֶבֶל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ: ח יֵ
אֶחָד וְאֵין שֵׁנִי גַּם בֵּן וָאָח אֵין־לוֹ וְאֵין קֵץ לְכָל־עֲמָלוֹ גַּם־עֵינָיו עינו ק׳ לֹא
תִשְׂבַּע עֹשֶׁר וּלְמִי | אֲנִי עָמֵל וּמְחַסֵּר אֶת־נַפְשִׁי מִטּוֹבָה גַּם־זֶה הֶבֶל וְעִנְיַן רָע הוּא
ט טוֹבִים הַשְּׁנַיִם מִן־הָאֶחָד אֲשֶׁר יֵשׁ־לָהֶם שָׂכָר טוֹב בַּעֲמָלָם: י כִּי אִם־יִפֹּלוּ הָאֶחָ

תו״א יש אחד ואין שני. עקידה שער יא: טובים השנים מן האחד. מגילה ה עקידה שער יא ושער יב זוהר פ׳ וישב:

שפתי חכמים

במחשבה נגזרו להבראות ל׳ ותקמטני קידם שנבראת העולם נגזר עליה׳ להבראות שיבאו קודם מתן תורה ראויה היתה תורה להנתן לאלף דור וכשראה שאין העולם מתקיים בלא תורה עמד וטרדן מן העול׳ והמתין למתן תורה עשרים וששה דורות מאדם עד משה רבינו. כ״פ רש״י בפרק אין דורשין: ב דק״ל הנביא מדבר בכביר׳ אדם מה שבכחו לעשו׳ שהרי אחר כך מוכיחי טובים השני׳ שיפתדל שיהיה לו שנים ואיך הוא בכחו לעשות שיהיה לו אח. לכ״פ אם תלמיד חכם הוא כו׳ ומה שלא פירש גם כן בתלמיד חכם בן כמשמעו כמו ברווק הוא דניח׳ ליה לפרש בתלמיד שהוא בידו לקנות לו משא״כ אם ישא

רש״י

קנאת איש מרעהו: (ה) הכסיל. הרשע: חובק את ידי ואינו יגע ואינו אוכל אלא מן הגזל: ואוכל את בשרו ליום הדין שרואה לדיקים בכבוד והוא נידון. כך נדר בספרי: (ו) טוב מלא כף נחת. להיות קונה נכסים מ יגיעו שיהא בהן נחת רוח ליוצרו: ממלא חפנים נכסים הרבה בעבירה שהוא עמל ועלבות רוח לפני המקום (ז) תחת השמש. כמו תחת השמים: (ח) יש אחד וא שני. יש לך אדם שעושה דבריו ביחידי: גם בן ואח א לו. אם ת״ח הוא אינו קונה לו ב תלמיד שהוא כבן ולא חבר שהוא כאח. ואם רווק הוא אינו נושא אשה להיות כאח לעזר ולהוליד בן. ואם סוחר הוא אינו קונה לו שותפים ויולא לדרך יחידי: ואין קץ לכל עמלו. י בגירסא ואם סוחר הוא עמל בפרקמטיא: גם עינו לא תשבע עושר. לא יהא שבע בטעמי תורה שהרבה תור לומד אדם מתלמידיו. ולענין הממון רודף תמיד אחר הממון: ולמי אני עמל. מאחר שאיני מעמיד תלמידי ואיני נושא אשה להוליד בנים: (ט) טובים השנים. לכל דבר: מן האחד. לפיכך יקנה לו אדם חבר וישא אשה א יש להם יותר ריוח בעמלם. הרבה מלאכה נעשית בשנים שאין היחיד מתחיל בה לבדו: (י) כי אם יפלו. כמשמעו ולענין המשנה אם תקפה עליו משנה שלו חבירו מחזירה לו או אם יכשל ולא דקדק את אשר שמע מפי רבו בא חבי

מצודת ציון

כי היא. אשר היא: [ה] חובק. ענין סבוב היד בדבר מה: [ו] כף. כף היד: נחת. מל׳ מנוחה: חפנים. כן יקראו כפות הידים הדבקות זה בזה: [ט] שכר. ענין ריוח: [י] ואילו האחד. ואוי לו וכן אי לך ארץ

מצודת דוד

אמר לשון הנופל בכן אדם שנחשב לו לעמל ויגיעה אם מי ימרה פי כשרון המעשה. מעשה כשר וישר אשר היא קנאת איש מרעהו ר בלא עשוה לשמה כ״א מחמת קנאה ברעותו תפארת רעהו בעב כשרון מעשיו ומתקנא בו ואוחז במעשיו למען לא תגדל תפארתו עליו: גם זה הבל. גם כי עשה כשרון מעשה מ״מ הוא דבר שאין ממש: ורעות רוח. כי אינו עושה מרצונו כ״א בע״כ יעשה המעשה ונשבר א״כ הרצון: (ה) חובק את ידיו. יתבקש זה בזה ר״ל ינענע ידיו לעשות בהם מלאכה להחיות את נפשו: ואוכל את בשרו. בסוף אין לו מה לאכול ובע״כ יאכל בשר עצמו והוא ענין מלילה לו שמשמן בשרו ירזה בעבור הרעבון וכאלו אכלו מחוסר המזון: (ו) טוב. ויותר טוב להרוית מעט כמלא כף היד ויהיה במנוחה והשקט מלהרויח הרבה כמלא חפנים ויהיה בעמל רב ובשבר רצון ר״ל לעשות דבר שאין דעתו נוטה אליו ואין חפלו בזה: (ז) ושבת חזרתי וראיתי דבר הבל הנעשה בעולם: (ח) יש אחד. יש אדם שעושה מעשיו יחידי ואין שני עמו כי לא ישתתף עם מי לסייעו בע מעשיו: גם בן ואח אין לו. למען יירשו ההון שקבץ בעמל: ואין קץ לכל עמלו. בכל עת יעמול ולא יניח: לא תשבע. איננה שב מהעושר שכבר קבץ כי אין די לו בזה ולכן לא ינוח כי יחפוץ להרבות עוד: ולמי אני עמל. ר״ל לא יחשוב לומר בשביל מי אני עמל ומח את נפשי מטובת ההשקט והמנוחה הלא אין לי בן ואח לרשת אותי ואעזוב א״כ לאחרים חילי: גם זה. ר״ל אף שהבטלה מגונה מ״ מרבית העמל הוא הבל וענין רע: (ט) טובים השנים. שנים העוסקים יחד יותר טוב מן האחד העוסק יחידי אשר לשנים יש ריוח ט בעמלם כי ישתכרו הרבה ולא כן האדם יחידי: (י) כי אם יפלו. אף אם שניהם יפלו בשפל המלב מ״מ האחד יקים את חברו באופן

ליקוטים יקרים

(ט) טוֹבִים הַשְּׁנַיִם מִן הָאֶחָד. צְווייא צוּ זַאמֶען אִיז בֶּעסֶער ווִי אֵיינֶר אַלֵיין. יֶעדֶער מֶענְטְשׁ ווִיל גֵיין אִין גַאס צְווִישֶׁן מֶענְטְשֶׁן שֵׁיין אוּנ רֵיין עֶס זָאל נִיט זַיין קֵיין פְלֶעק אוֹף זַיין פָּנִים. דְרִיבֶּר אֵיידֶר עֶר גֵייט אַרוֹס אִין גַאס גֵייט עֶר צוּם שְׁפִּיגֶעל זָעהֶן זַיין פָּנִים אוֹב עֶס אִיז רֵיין. דֶם

פירוש ע״ט

אוֹךְ הָאבּ אִיךְ בֶּעטְרַאכְט אַז דִי מֶענְטְשֶׁן אַרְבֵּייט שְׁוֶוער אוּנ פִיל נוּר ווַייל זֵייא זַיינֶען מְקַנֵא אֵיינֶע דֶעם צְווייטֶען, אָבֶּער דָאס אִיז אוֹךְ פּוּסְט א נַארֶעשׁ: (ה) דֶר פְלַייסִיגֶער מֶענְטְשׁ שֶׁענְדֶעט דֶע פוֹלֶער אוּנ זָאגְט הַכְּסִיל דֶער נַאר זִיצְט צוּזַאמֶען גֶעלֵייגְט דִי הֶענְד עֶר טוּט קֵיין זַאךְ נִיט אוּנ עֶסְט אוֹף זַיין פְלֵייש פוּן זַיין לֵייב, עֶר עֶסְט אוֹף זַי פַארְמֶעגֶן, דֶר פוֹלֶער אָבֶּער עֶנְטְפֶערְט אִים: (ו) טוֹב מְלֹא כַף נָחַת אִיךְ בִּין צוּפְרִידֶענֶער צוּא הָאבֶּן אֵי פוֹלֶע הַאנְד רוּהִיג אוּנ צוּפְרִידֶען אֵיידֶר צוּ הָאבֶּן צְווייא פוֹלֶע הֶענְד אָבֶּער אִיךְ זָאל דַאבַּייא בְּרוּכֶ שְׁוֶוער אוּנ בִּיטֶער הָארֶעוֶוען אוּנ נָאךְ הָאבֶּן דַאבַּייא זָארְג: (ז) וְשַׁבְתִּי אִיךְ הָאבּ נָאךְ ווַייטֶער בֶּעטְרַאכ דִי נַארֶעשְׁקֵייטֶן ווָאס פַּאסִירֶן (גֶעשֶׁעהֶען) אוֹף דֶר ווֶועלְט: (ח) יֵשׁ אֶחָד עֶס אִיז פַארַאן מֶענְטְשֶׁן ווָאס זֵי זַיינֶען אַלֵיין, אָן אַפְרוּי, אָן קִינְדֶער אָן בְּרִידֶר אוּנ פוּן דֶעסְטְווֶעגֶן הָאט זַיין אַרְבֵּייט קֵיין שִׁיעוּר גַּם עֵינָיו אוֹךְ זַיינֶע אוֹגֶן קֶענֶען נִיט זַאט ווֶערֶן מִיט רַייכְקֵייט, עֶר ווִיל אַלֶץ הָאבֶּען ווָאס מֶעהְר א בֶּעטְרַאכְט נָאר נִיט וּלְמִי אֲנִי עָמֵל פַר ווֶעמֶן אַרְבֵּייט אִיךְ, ווֶעמֶן ווֶעל אִיךְ דֶם אַלֶץ אַוֶועק גֶעבֶּן בִּירוּשָׁ אוּנ דֶערְוַוייל זָאג אִיךְ זִיךְ אָפּ פוּן גֵייסְטְלִיכֶע פֶערְגֶענִיגֶן, פוּן לֶערְנֶען תּוֹרָה גַּם זֶה יָא, אוֹךְ דָא אִיז זֵייעֶר נַארֶעשׁ, דָאס אִיז אַבֶּעשֶׂעפְּטִיגוּנְג פוּן אַשְׁלֶעכְטֶען מֶענְטְשֶׁען: (ט) טוֹבִים הַשְּׁנַיִם פ בֶּעסֶער פוּן דֶעם מֶענְטְשֶׁען ווָאס אִיז אַלֵיין אוּנ גְלִיקְלִיכֶר זַיינֶען דִי ווָאס הָאבֶּן נָאךְ אֵיינֶעם צוּ זִיךְ דֶען זַאלְבֶּענַאנְד גֶעפִינְט מֶען אַזִיסֶען לוֹן אִין דֶר אַרְבֵּייט: (י) כִּי דֶען ווֶוען עֶס טְרֶעפְט זִיךְ אַז זֵיי פַאלֶן (ווֶערֶן קְרַאנְק) קֶען אֵיינֶער פוּן זֵייא הֶעלְפֶן דֶעם צְווייטֶען אוּפְצוּשְׁטֵיין (אֵיינֶער קֶען דֶע

עֹלָה הִיא לְמָעְלָה וְרוּחַ הַבְּהֵמָה הַיֹּרֶדֶת הִיא לְמַטָּה לָאָרֶץ׃ כב וְרָאִיתִי כִּי אֵין טוֹב
אֲשֶׁר יִשְׂמַח הָאָדָם בְּמַעֲשָׂיו כִּי־הוּא חֶלְקוֹ כִּי מִי יְבִיאֶנּוּ לִרְאוֹת בְּמֶה שֶׁיִּהְיֶה אַחֲרָיו׃
א וְשַׁבְתִּי אֲנִי וָאֶרְאֶה אֶת־כָּל־הָעֲשֻׁקִים אֲשֶׁר נַעֲשִׂים תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ וְהִנֵּה ׀ דִּמְעַת
עֲשֻׁקִים וְאֵין לָהֶם מְנַחֵם וּמִיַּד עֹשְׁקֵיהֶם כֹּחַ וְאֵין לָהֶם מְנַחֵם׃ ב וְשַׁבֵּחַ אֲנִי אֶת־
מֵּתִים שֶׁכְּבָר מֵתוּ מִן־הַחַיִּים אֲשֶׁר הֵמָּה חַיִּים עֲדֶנָה׃ ג וְטוֹב מִשְּׁנֵיהֶם אֵת אֲשֶׁר־
ן לֹא הָיָה אֲשֶׁר לֹא־רָאָה אֶת־הַמַּעֲשֶׂה הָרָע אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃
וְרָאִיתִי אֲנִי אֶת־כָּל־עָמָל וְאֵת כָּל־כִּשְׁרוֹן הַמַּעֲשֶׂה כִּי הִיא קִנְאַת־אִישׁ מֵרֵעֵהוּ גַּם־

"א ושבתי אני וארחה את כל העשקים. זוהר פרשת משפטים סוף דברי הסבא ופרשת פינחס: ושבח אני את המתים. שבת ל זוהר פרשת וישב ופרשת אחרי מות ופרשת חקת: וטוב משניהם את אשר עדן לא היה. עקרים מ"ד פכ"ט:

רש"י

מי יודע ישוב פ מי הוא אשר מבין ונותן לב שרוח בני
ם היא העולה למעלה ועומדת בדין ורוח הבהמה היא
רדת למטה לארץ ואין לה ליתן דין וחשבון וצריך שלא
תנהג כבהמה שאינה מקפדת על מעשיה: (כב) וראיתי.
ל צ אלה: כי אין טוב. ק לאדם: מאשר ישמח
אדם במעשיו. מיגיע כפיו ישמח ויאכל ולא להרחיב
אול נפשו להמוד להתעשר להרבות לא לו: כי הוא חלקו.
ע כפיו הוא החלק הניתן לו משמים וכו ישמח: כי מי
יאנו לראות. לאחר שמת במה שיהיה לבניו אם יגליחו
הם בעושר שאסף הוא והניח להם או לא יגליחו:
ושבתי אני ואראה. ברוח הקדש: את כל העשקים. הנעשים עשוקים בגיהנם במעשים אשר נעשים
ת השמש. תחת הליפים של התורה: והנה דמעת העשקים. בוכים על נפשותיהם העשוקות
מלאכי משחית ואכזרים וכן הוא אומר (תהלים פד ז) עוברי בעמק הבכא מעין ישיתוהו אלו
י גיהנם ואף מקרא זה כך נדרש בספרי: ומיד עשקיהם כח. עושקיהם מכריחים ותוקפים אותם
: (ב) שבבר מתו. על שלא שלט ר בהם יצר הרע הוה לדחות' מן הקדוש ברוך הוא כגון אבות הראשונים
נענה משה ש אלא על ידיהן וכגון דוד אבי שלא נעניתי ת אני בכ"ד רננות עד שאמרתי (דה"ב ו מב) זכרה לחסדי
עבדך: (ג) עדן. עדיין: אשר לא ראה את המעשה. ראיתי במדרש קהלת אלו תתקע"ד א דורות
מטו להבראות ולא נבראו: (ד) וראיתי אני את כל עמל. הן העבירות שהן עמל בעיני הקב"ה: ואת כל
רון המעשה. שאינו לשם שמים אלא לקנאת איש מרעהו שמגיהם הכל: כי הוא קנאת איש. אשר היא

שפתי חכמים

פ ופירושו גם כן מי אשר מבין ונותן לב: צ דק"ל במה ראה
עתה יותר מקודם לכן. לכ"פ בכל אלה: ק דק"ל חלילה שיאמר
כן שלא כתיב טוב ה' והתורה הי' לקח טוב ולמה אמר ראיתי כי
אין טוב. לכ"פ לאדם: ר דק"ל דבריו סותרים זה את זה כאן
משבח המתים ואחר כך אמר כי לכלב חי הוא טוב מאריה
המת. לכ"פ עד שלא שלט כו': ש פי' כשחטאו ישראל
במדבר עמד משה לפני הקדוש ברוך הוא ואמר כמה
תפלות ותחנונים לפניו ולא נענה וכשאמר זכור לאברהם ליצחק
ולישראל עבדיך מיד נענה: ת פירוש דכשבנה שלמה את בהמ"ק
בקשו להכניס ארון לבית קדשי הקדשים דבקו שערים זה בזה אמר
שלמה עשרים וארבע רננו' ולא נענה כיון שאמר זכרה לחסדי דוד
עבדך מיד נענה כך דרשו בריש פרק במה מדליקין: א פי' עלו

מצודת דוד

ה שמח להם: (כב) וראיתי. ע"פ אלה הדברים ראיתי בבחינת
ל אשר אין טוב ומאושר בכל הענינים ממה אשר ישמח האדם עם
שקבן במעשי ידיו לאכול ולשתות מהם: כי הוא חלק'. שמחתו בזה
ם עם ההון שקבץ זהו לבד חלקו ולא עוד כי בשימות ויגיע ההון לבניו אחריו מי יביאנו אחר מותו לזה העולם לראות בשמחה ובטובה
שיהיה לבניו אחריו עם ההון שקבץ הוא למען ישמחו בטובתם:
א) ושבתי. חזרתי וראיתי את כל הערעורים אשר נעשים בעולם: והנה דמעת העשוקים. ר"ל דמעת הבכי של הנעשקים הנה
זולגת ומטפטפת ואין להם מי לנחמם: ומיד עושקיהם כח. אף שהמה נעשקים מיד עושקיהם בכח הזרוע לא
פט עכ"ז אין להם מנחם: (ב) ושבח כו'. ר"ל טוב ויפה למתים שאינם יודעים מאומה מזה ואינם מצטערים ע"ז: שכבר מתו. אמר
תוספת ביאור: מן החיים. יותר מן החיים אשר עודם חיים: (ג) וטוב משניהם. מן החיים ומן המתים טוב יותר למי שעדיין לא
ולא נולד. ואמר כן דרך מליצה כי אין מקום לומר טוב למי שלא היה בעולם: אשר לא ראה. בעבור שלא ראה כלל את המעשה הרע
ם בזה העולם והוא העושק האמור למעלה: (ד) את כל עמל. הם העבירות שהמה עמל בעיני המקום ורע לפניו ולהסביר את ההון

מצודת ציון

ד [א] ושבתי. מל' השבה והחזרה: העשוקים. ענין ערור ותגר כמו
והיית אך עשוק וגזול [דברים כח]: מנחם. מל'
תנחומין: [ב] עדנה. עדיין: [ג] עדן. עדיין: [ד] כשרון. ענין יושר:

פירוש ע"ט

ש איז ווי ער הט פריהער געזאגט): (כב) וראיתי
האב דערפאר געמיינט אז עס איז ניטא קיין
עררע זאך ווי אז דער מענטש פרייט זיך מיט
ארבייט, דען דאס איז זיין בעשטימונג כי מי
ווער פירט איהם אהין אונ ווייזט איהם דעם
ונפט? (אונ ווייטער וועט ער ווידער ברייננגען
ראיות אויף השארת הנפש ושכר ועונש):
ושבתי אבער איך האב זיך צוריק געקערט אונ
האב בעטראכט אלע גוואלד טהאטען וואס ווערען
עטאן אויף דער ערד (אונטער הקב"ה ממשלה,
ער איז אנ'אמת'ער גאט, וועלכער קען ניט צו
ן קיין שלעכטס אונ פון דעסט וועגן זעה איך
אז די טרערן פון די געראובטע אונ געוואל'תע
ן נאך ווי נאסער אונ קיינער טרייסט זיי ניט
אונ ווערען נאך דערצו שטארק אונטערדריקט
אונטער דיא מאכט פון דיא טיראנען אונ קיינער
טרייסט זיי ניט, האב איך דערפון געדרונגען אז
עס איז קיין שום ספק ניט אז עס דארף אזו זיין
אונ דם אוף יענער וועלט וועט גאט ברוך הוא
משפט'ן דעם רובער מיט'ן געראובטען אונ וועט
יעדן באצאלן נאך זיינע מעשים נאך: (ב) ושבח
גליקליכע וועל איך לויבן די געשטארבענע וואס
זיינען שון לאנג טוט, ווי די לעבעדיגע וואס לעבן
נאך איצט אונ דארפן נאך ליידן צרות: (ג) וטוב
משניהם אונ נאך גליקליכער פון די ביידע זיינען די
וואס זיינען נאך ניט געבארן געווארן אונ וועלכע
האבן נאך ניט געזעהן אלע שלעכטע זאכן וואס
ווערן אפגעטאן דא אוף דר וועלט: (ד) וראיתי אני

הַצַּדִּיק וְאֶת־הָרָשָׁע יִשְׁפֹּט הָאֱלֹהִים כִּי־עֵת לְכָל־חֵפֶץ וְעַל כָּל־הַמַּעֲשֶׂה שָׁם׃
יח אָמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי עַל־דִּבְרַת בְּנֵי הָאָדָם לְבָרָם הָאֱלֹהִים וְלִרְאוֹת שְׁהֶם־בְּהֵמָה הֵמָּה
לָהֶם׃ יט כִּי מִקְרֶה בְנֵי־הָאָדָם וּמִקְרֶה הַבְּהֵמָה וּמִקְרֶה אֶחָד לָהֶם כְּמוֹת זֶה כֵּן מוֹת
זֶה וְרוּחַ אֶחָד לַכֹּל וּמוֹתַר הָאָדָם מִן־הַבְּהֵמָה אָיִן כִּי הַכֹּל הָבֶל׃ כ הַכֹּל הוֹלֵךְ אֶל־
מָקוֹם אֶחָד הַכֹּל הָיָה מִן־הֶעָפָר וְהַכֹּל שָׁב אֶל־הֶעָפָר׃ כא מִי יוֹדֵעַ רוּחַ בְּנֵי הָאָדָם

תו"א אמרתי אני בלבי וגומר. עקידה שער מד זוהר פ' שלח לך כל ד' פסוקים: ומותר האדם מן הבהמה. עקרים מ"ג פ"ב: הכל היה מן העפר. זוהר פרשת לו: מי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה. זוהר פרשת בראשית: °הש"ין בשו"א

שפתי חכמים

הסגו"ל לקמ"ץ כמו פלט תחת פלט הראשון בסגו"ל והשני בקמ"ץ: נ פירוש בבא עת הפקודה שאדם בסכנה ומזכירים עונותיו אם ראוי להנצל שם מזכירים כל מה שעשה: ס פירוש רעיא מיגר ועיזן רהיטין קלה לרוץ והרועי' הפיסח אינו יכול לרוץ ולהגיע אותה כשמגיע בשער גדרות לאן כדמתרגמינן חוטרין דען וכי דרי כדתנן הכונס צאן לדיר שם מעלה לה החשבון מבריאות שברחה ושם מכה אותה כלומר האשה כשהיא בבריאות פעמים שזכיותיה תולין ואין כח במקטרג להזכיר עונה אבל משתגיע לפתח הסכנה וצריכה לנסים שם מזכירים עונותיה ומעשיה אם ראויה היא לנס אם לאו כך דרשו בפרק במה מדליקין על הא דעל שלש עבירות נשים מתות: ע פירוש האי כי נתינת טעם הוא למה שלפניו למה בהמה המה להם כדמפרש ואזיל:

רש"י

וגו'. לפיכך אני אומר את הכל שופט הקב"ה לאחר זמן ואע"פ שמתעכב הדבר סופו לבא אל שעתו. כי שעה יש לכל חפץ אף לפורענות. ולפקודת הדין יש עת מתי יבא: ועל כל המעשה. שעשה האדם שם ישפטוהו בבא עת הפקודה, שם בא‍ותו העת ניתן זמן לכל המעשה להשפט עליו נ אבב הוטרי מילי ם ואבי דרי הוסבנא: (יח) אמרתי אני בלבי. בראותי כל זאת: על דברת בני האדם. שאחזו להם מדת גאוה לנהוג שררה ורבנות בקטנים מהם: לברם. (ס"א לבררם) הקב"ה להודיעם שאין שררותם כלום ולהראותם שהם ואף השרים והמלכים: בהמה המה להם. כשאר בהמה וחיה המה לעצמם: (יט) כי מקרה בני האדם וגו'. הוא טעם הדבר אשר נתן הקב"ה מקרה ופגע לבני אדם ויש מקרה ופגע ע לבהמה ומקרה אחד לשניה' נתן. כי כשם שזה מת כך זה מת: ומותר האדם מן הבהמה אין. ויתרונו והגלהתי של אדם יותר מן הבהמה אינו נראה משמת כי הכל נהפך להיות הכל לשוב אל העפר: (כא) מי יודע. כמו (יואל ב

מצודת ציון

[יז] חפץ. רצון: [יח] על דברת. על ענין כמו על דבר הכסף [בראשית מג] ולפי שהוא דבוק אל בני האדם לזה אמר דברת כמו עזי וזמרת יה [שמות טו]: לברם. מל' ברור דבר ובחינה: [יט] ומותר. מל' יתרון אין. ענינו כמו לא יש: כי. אם:

מצודת דוד

ויסיתם אחרי דעת המסובבים: (יז) את הצדיק. היושב שמה הנפתה אחרי דעת הרשע: ואת הרשע. המסית והמדיח: ישפוט האלהים. לשלם להם גמול רע זה כזה: כי עת. כי יבא עת תשלומין על כל רצון ועל כל המעשה הנעשה שם ר"ל המקום ישלם גמול בין עשו מעשה רשע בפועל בין אם עדיין לא עשו כ"א רצו לעשות ולא עלתה בידם: (יח) על דברת. על ענין בני האדם איך יתנהגו ומה יעשו: לברם האלהים. ר"ל שהם יבררו ויבחנו רוממות גדולות האלהים ולראות בבחינת השכל שהם כמו בהמה המה לעצמם וכאומר אבל מול רוממות האלהים המה כאין: (יט) כי מקרה. כי יש מקרה מיוחד לבני האדם לבדם כמקרה העלבון וכדומה: ומקרה הבהמה. ויש מקרה מיוחד לבהמה לבדה בעבור חסרון הדעת: ומקרה אחד להם. ויש מקרה אחד לשניהם כי כאשר ימות זה כן ימות זה: ורוח. עודם חיים יש לכלם רוח החיוני זה כזה וכאומר ולזה המה א"כ כבהמה כי עודם חיים יש רוח החיוני לזה כזה ומקרה המות יקרה לזה כזה ואם מה שיש מקרה לבהמה לבדה מה שאין לאדם הלא נגד זה יש מקרה לאדם לבדו מה שאין לבהמה: ומותר. ומעלת יתרון האדם מן הבהמה לא יש: כי הכל הבל. ר"ל זהו אם כל מעשה האדם היה הכל שלא עסק כ"א באסיפת הקנינים וכדומה אבל לא כן הוא אם עסק בתורה ובמעש"ט: (כ) הכל. בין אדם בין בהמה כולם הולכים אל מקום אחד הוא האזור בסוף המקרא אל העפר: הכל היה כו'. ר"ל כמו שיצירת אדם הראשון וכל החי היה מן העפר כן כלם במותם ישובו אל העפר: (כא) מי יודע. ר"ל מעט המה אשר יסכילו לדעת את הספרם אשר רוח בני האדם חשובה אשר עולה היא אחרי המיתה למעלה אל המקור אשר נחצבה משם אבל רוח הבהמה שפלה אשר יורדת היא אחרי המית' למטה אל הארץ אשר נחצב' משם ומוסב למעל' לומר הואיל ולא רבים יחכמו להבין את זאת לכן יראו שהם

ליקוטים יקרים

קְרַאנְק גְעוָוארֶן אוּנ גֶעשְׁטָארְבֶּן זָאגְט שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ צוּ יֶעדֶר זַאךְ אִיז אוֹם גֶעזֶעצְט אַצַייט. אַזוֹ ווִי עֶס אִיז אוֹם גֶעזֶעצְט אַצַייט אַ אִשָּׁה זָאל גֶעבֶּארֶן אַקִינְד אַז עֶר אִיז אֵין גַאנְצֶען צַייטִיג. דָס אִיז צוּ נַיין חֳדָשִׁים. אוּנ אַז אַ אִשָּׁה גִיבֶּארְט פְרִיעֶר ווִי צוּ נַיין חֳדָשִׁים. אִיז דָס דָארְךְ אַקְרַאנְקְקַייט. אָדֶר פוּן אִיר אָדֶר פוּן קִינְד אַזוֹ אִיז אוֹם גֶעזֶעצְט אַצַייט ווִי לַאנְג אַמֶענְטְשׁ זָאל לֶעבֶּן בִּיז זִיבּעצִיג יָאר. אוּנ אַז עֶר שְׁטַארְבְּט פְרִיעֶר אִיז דָס אַשְׁטְרָאף פַר עֲבֵירוֹת. אַמָאל פַר זַיין אֵייגְנֶע אַמָאל פַר פְרֶעמְדִי. דְרִיבֶּר דַארְף יֶעדֶר מֶענְטְשׁ ווַיינִיגְסְטֶנְס זִיךְ אַלַיין הִיטֶען פוּן עֲבֵירוֹת:

פירוש ע"ט

ווֶעלְט ווֶעט דֶר בּוֹרֵא יֶעדֶען בַּאצָאהְלֶן נָאךְ זַיינֶע מַעֲשִׂים נָאךְ) כִּי עֵת דֶען יֶעדֶע זַאךְ הָאט אִיהְר בֶּעשְׁטִימוּנְג אוּנ יֶעדֶע הַאנְדְלוּנְג (יֶעדֶערֶענְס אוֹפְּ־פִירוּנְג) הָט אִיהְר לוֹן – דָארְט, אוֹף יֶענֶר ווֶעלְט: (יח) אָמַרְתִּי אוֹךְ אוֹף דָס הָאבּ אִיךְ זִיךְ גֶעעֶנְטְפֶערְט עַל דִּבְרַת ווָס עֶס זַיינֶען דָא מֶענְטְשֶׁן ווָס זָאגֶן אַז זֵיי זַיינֶען דִי אוֹסְדֶערְוֶועלְטֶע פוּן גָאט, אַז זֵיי אַלֵיין הָט עֶר אַריינְגֶעגֶעבֶּן שֵׂכֶל אוּנ חָכְמָה, אוּנ דָאס אַלֵיין אִיז שׁוֹין אַ רְאָיָה אוֹיף הַשְׁאָרַת הַנֶּפֶשׁ וְלִרְאוֹת הָאבּ אִיךְ אָבֶּר בַּאמֶערְקְט אַז דָס אִיז נָאךְ נִיט קֵיין רְאָיָה, דֶען דִי מֶענְטְשֶׁען ווֶעלְכֶע גָאט פֶערְלָאזְט אוּנ גִיט אוֹף זֵיי נִיט אַכְטוּנְג, זַיינֶען זֵיי ווִי בְּהֵמוֹת. דֶען אַז מִיר זָאלֶן ווֶעלֶן נָאכְקוּקֶן דֶעם מֶענְטְשֶׁן בְּלוֹז אוֹף דֶר ווֶעלְט זֶעהֶען מִיר אַז: (יט) כִּי מִקְרֶה דִי מֶענְשֶׁענְקִינְדֶר זַיינֶען אַזֶעלְכֶע צוּפֶעלִיגֶע זַאכֶן אוֹף דֶר ווֶעלְט ווִיא דִי בְּהֵמוֹת זַיינֶען עַל פִּי מִקְרֶה אוֹף דֶער ווֶעלְט, אֵיין צוּפַאל טְרֶעפְט זֵיי אַלֶעמֶן גְלַייךְ כְּמוֹת ווִי דֶער מֶענְטְשׁ שְׁטַארְבְּט אָפּ מִיט'ן גוּף אַזוֹי שְׁטַארְבְּט אוֹךְ אַבְּהֵמָה וּמוֹתַר אוּנ קֵיין פָארְצוּג פוּן אַמֶענְטְשֶׁן פַר אַבְּהֵמָה אִיז דָא אוֹף דֶר ווֶעלְט נִיטָא, דֶען דָא אִיז אַלְץ נַארֶעשׁ: (כ) הַכֹּל אַלֶע גֵייעֶן נָאךְ אֵיין אָרְט, אַלְץ אִיז בַּאשַׁאפֶן גֶעוָוארֶען פוּן שְׁטוּבּ אוּנ קֶערְט זִיךְ ווִידֶר צוּ שְׁטוּבּ: (כא) מִי יוֹדֵעַ דֶען ווֶער קֶען ווִיסֶן אוּבּ דֶער גֵייסְט פוּן מֶענְטְשֶׁן גֵייט אַרוֹף אִין דֶר הוֹךְ אוּנ דֶער גֵייסְט פוּן אַבְּהֵמָה זִינְקְט טִיעף אִין דֶר עֶרְד (ד"ה דֶערְפוּן אִיז נָאךְ שְׁוֶוער צוּבְּרֵיינְגֶען אַרְאי', נוּר דִי רְאי' אוֹיף הַשְׁאָרַת הַנֶּפֶשׁ וּשְׂכַר

לְהוֹסִיף וּמִמֶּנּוּ אֵין לִגְרֹעַ וְהָאֱלֹהִים עָשָׂה שֶׁיִּרְאוּ מִלְּפָנָיו׃ טו מַה־שֶּׁהָיָה כְּבָר הוּא
וַאֲשֶׁר לִהְיוֹת כְּבָר הָיָה וְהָאֱלֹהִים יְבַקֵּשׁ אֶת־נִרְדָּף׃ טז וְעוֹד רָאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ
מְקוֹם הַמִּשְׁפָּט שָׁמָּה הָרֶשַׁע וּמְקוֹם הַצֶּדֶק שָׁמָּה הָרָשַׁע׃ יז אָמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי אֶת־

תו"א וממנו אין נגרוע. עקרים פס: והאלהים עשה שיראו מלפניו. ברכות נה נט שבת לא: ועוד ראיתי תחת השמש מקום המשפט. עקידה שער נ"ה:

רש"י

להיות לעולם ואין לשנותו לא בתוספת ולא בגרעון. וכשנשתנה ט האלהים גזר ועשה שישתנה כדי שייראו מלפניו אוקיינוס פרץ גבולו בדור אנוש והציף שלישו של עולם והאלהים עשה שיראו מלפניו שבעת ימים נשתנה הלוך החמה בדור המבול לזרוח במערב ולשקוע במזרח כדי שיראו מלפניו חמה חזרה לאחוריה עשר מעלות בימי חזקיהו ובימי אחז אביו נתקצר היום ונתרבה הלילה ביום מותו כדי שלא יהא נספד כל זה כדי שיראו מלפניו לפיכך אין טוב לאדם לעסוק אלא במצותו ולירא מלפניו: (טו) מה שהיה כבר הוא. מה שהיה מלפנינו כבר הוא עשוי וראינוהו או שמענוהו מאחרים שראוהו ויש לנו להעיד עליו שראינו שהקב"ה מבקש את הנרדפים י יעקב נרדף עשו רודף (מלאכי א) ואהב את יעקב ואת עשו שנאתי מצרים רודפים את ישראל מצרים טבעו בים וישראל הלכו ביד רמה: ואשר. עתיד להיות עוד באחרונה הוא דוגמת מה שכבר היה. כאשר בראשונה כן באחרונה. אין הקב"ה משנה מדותיו בעולם: והאלהים יבקש את נרדף. ליפרע מן הרודף לפיכך מה יתרונו של עושה הרעה באשר הוא עמל הרי סופו להשתלם: (טז) מקום המשפט וגו'. ראיתי ברוח הקודש מקום לשכת הגזית בירושלים שהיתה (ישעיה א) מלאתי משפט שמה ישפטו כ רשע כמו שנא' (מיכה ג) ראשיה בשוחד ישפוטו וראיתי פורענותם: מקום הצדק. שער התווך שהיה מקום התוך הלכות: שמה הרשע. שם ישבו שר טבחים רב סרים נרגל שראצר רב מג ונבוכדנצר והיילותיו ודנין את ישראל ביסורים קשים ומשפטי מות: שמה הרשע. פעמו למעלה ל לומר שהוא שם דבר כמו הרשע (והיה ראוי לינקד בסגו"ל הרי"ש אלא לפי שהוא סוף פסוק נהפך לינקד קמ"ץ גדול מ ואף על פי שבכל מקום לא מצינו לו עוד שמתהפך באתנחתא וסוף פסוק): (יז) אמרתי אני בלבי

שפתי חכמים

קהלת: ט דקשה לרש"י ואיך תלה והאלהים עשה שיראו מלפניו. לכן פירש וכשנשתנה כו': י דיוקו של רש"י דאם לא כן מה ענין והאלהים יבקש וגומר לואשר להיות כבר היה. אלא כך פירושו מה שהיה כבר הוא ויש לנו להעיד שראינוהו שהקב"ה בקש את הנרדפי' ואשר להיו' כבר הי' כו' אין הקב"ה משנה מדותיו וכאשר בקש כבר הנרדפים כן יבקש לעתיד את הנרדף ליפרע מן הרודף ומ"ש לפיכך מה יתרונו כו' כדי לחברו עם הפסוקים שלפניו: כ דקשה לרש"י תרתי ל"ל. לכן פירש דמקום המשפט שמה הרשע קאי על מה שישבו ברשע ראשי' בשוחד ישפוטו ומקום הצדק שמה הרשע קאי אפורענותם: ל פי' בתחלת התיבה תחת רי"ש לומר שהוא שם דבר פירוש שם דבר של רשעה כמו הרשע דרישא דקרא: מ פי' דבסוף פסוק ואתנחת' נהפך

מצודת דוד

עליו. על זה השיעור אין ביד מי להוסיף ואין ביד מי לגרוע ולהפחית ממנו: והאלהים עשה. אמנם מה שעשה האלהים בזה השיעור לא עשהו כן לכוונת תועלתו כ"א למען ייראו הבריות מלפניו ולא ימרו פיו ורק בזה השיעור הוא מבוא אל היראה ולא בשיעור זולתו עם כי אנחנו לא נדעהו זהו מקוצר הדעת: (טו) מה שהיה כבר הוא. מה שהיה מאז כבר הוא עשוי ואין להשיב ר"ל אם מי רדף אחרי חבירו ועשה עמו רעה מה שעשה עשוי: ואשר להיות. וכן אשר עתיד להיות עוד באחרונה שירדוף מי אחר חבירו לעשות עמו רעה כבר היה הגזרה גזורה טרם עשותו ויהיה הכח בידו להשלים חפצו: והאלהים. אבל עכ"ז האלהים יבקש את הנרדף ויפרע מן הרודף: (טז) תחת השמש. בזה העולם מקום שהשמש זורח: מקום המשפט. מקום המוכן לשבת שם לשפוט בין איש לרעהו: שמה הרשע. נתהפך להיות שמה מקום הרשע כי ישבו שמה אנשי בליעל יחשבו לעשות תחבולות רשע: ומקום הצדק. מקום ישיבת אנשי הצדק שמה ישב גם הרשע

פירוש ע"ט

גֶעשֶׁעהֶן שְׁפֶּעטֶר, אוּנ קֵיין מֶענְטְשׁ קֶען עֶס נִיט אִיבֶּערְמַאכֶן, עֶר קֶען דֶערְצוּ נִיט צוּגֶעבֶּען, נִיט אַרָאפְּנֶעמֶן, אוּנ דָס הָט עֶר אַזוֹ גֶעמַאכְט אוּם זֵיי זָאלֶן זִיךְ נִיט פַארְזִיכֶערֶן אוֹיף זֵייעֶרֶע מַעֲשִׂים נָאהֶר שֶׁיִּרְאוּ מִלְּפָנָיו מֶען זָאל פַר אִיהְם מוֹרָא הָאבֶּן: (טו) מַה שֶּׁהָיָה אַזוֹ וִוי דָס פֶערְגַאנְגֶענֶע אִיז גֶעוֶועֶן בֶּעשְׁטִימְט, אַזוֹי אִיז בַּאשְׁטִימְט דִי צוּקוּנְפְט (עָתִיד) נוּר גָאט הָט אַזוֹ גֶעמַאכְט אַזוֹ וִוי דֶער עָתִיד וָואלְט נָאכְגֶעיָאגְט דֶעם עָבַר: (טז) דָא רֶעדְט עֶר פוּן הַשְׁאָרַת הַנֶּפֶשׁ נָאכ'ן טוֹט פוּן גוּף אוּנ פוּן שָׂכָר וְעוֹנֶשׁ לְעוֹלָם הַבָּא וְעוֹד רָאִיתִי אוֹיךְ הָאבּ אִיךְ בַּאמֶערְקְט אַז אִין דֶעם אָרְט פוּן וֶועלְכֶן מִיר הָאבֶּן עֶרְוַוארְט יוֹשֶׁר אוּנ אַנְ'אֶמֶת'ן מִשְׁפָּט אִיז פוּל מִיט אוּנְרֶעכְט, דִי שׁוֹפְטִים בֶּעשׁוּלְדִיגֶן דֶעם גֶערֶעכְטֶן אוּנ מַאכֶען רֵיין דֶעם זִינְדִיגֶן וּמְקוֹם אוּנ אוֹיף דֶעם אָרְט וָוס עֶס הָאט גֶעדַארְפְט זַיין דִי גֶערֶעכְטִיקְייט אִיז פוּל פַאלְשְׁקַייט: (יז) אָמַרְתִּי דֶערְפַאר הָאבּ אִיךְ בֶּעשְׁלָאסֶן אַז גָאט וֶועט רִיכְטֶען מִיט אַנְ'אֶמֶת'ן מִשְׁפָּט דֶעם צַדִּיק, אוּנ דֶעם רָשָׁע אוֹיף יֶענֶער וֶועלְט (עֶר זָאגְט נָאכְדֶעם וִוי עֶר הָט זִיךְ אִין אָנְפַאנְג גֶעוואוּנְדֶערְט וִוי קוּמְט עֶס אַז דִי מֶערְדֶער, דִי רוֹבֶר דִי פַאלְשֶׁע גֵייט גוּט אוּנ דִי עֶרְלִיכֶע לַייט, דִי פְרוּמֶע גֵייט שְׁלֶעכְט, הָט עֶר דֶערְנָאךְ פַארְשְׁטַאנֶן אַז אוֹיף יֶענֶר

מדרש חכמים

דֶער רִיכְטֶער זֵייא גֶעהֵייסֶן בְּרֵיינְגֶן גֶעבּוּנְדֶענֶערְהֵייט אִין גֶעפֶּענְגְנִיס אוּנ הָט אָפְּגֶעמִשְׁפֶּט אַז זֵייא זָאלֶן אַזוֹי לַאנְג זִיצֶען בִּיז זֵיי וֶועלֶן נִיט בֶּעצָאהְלֶן דֶעם סוֹחֵר אַזוֹ פִיל גֶעלְד וִויפִיל גָאלְד עֶס אִיז גֶעוֶועֶן אִין דִי זֶעקְלַאךְ. הָאבֶּן אִיהְם דִי אַרֶעסְטִירְטֶע גֶעפְרֶעגְט, פוּן וַואנֶען גֶעמְסְטוּ אַז מִיר דַארְפֶן אִיהְם בֶּעצָאהְלֶן, עֶר הָאט דָאךְ דִי זֶעקְלַאךְ אַלֵיין אַרַיין גֶעוָוארְפֶן אִין יַם, הָט זֵיי דֶר שׁוֹפֵט גֶעעֶנְטְפֶערְט פוּן שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ, וֶועלְכֶר הָט גֶעזָאגְט (עֵת לְהַשְׁלִיךְ) עֶס אִיז דָא אַצֵייט וֶוען מֶען דַארְף דֶעם פַארְמֶעגֶן אַוֶועקְוַוארְפֶען, דָאס אִיז בְּשַׁעַת סַכָּנָה, אוּנ דֶער סוֹחֵר הָאט אוֹיךְ אַוֶועק גֶעוָוארְפֶן זַיינֶע זֶעקְלַאךְ מִיט דִי גָאלְד, וַוייל עֶר הָט מוֹרָא גֶעהַאט אִיהְר זָאלְט אִיהְם נִיט הַרְגְ'נֶען, הָאט עֶר גוּט גֶעטָאן אוּנ אִיהְר בְּרוֹיכְט בֶּעצָאהְלֶען:

ליקוטים יקרים

זָאל זֵיי אַרִיבֶּר פִירִין דִי גְרֶענֶץ בִּיז אוֹיף יֶענֶר וֶועלְט וֶוען דֶר מֶענְטְשׁ אִיז יוּנְג רֶעט אִים אַיין דֶר יֵצֶר הָרָע עֶר זָאל קוֹפֶן טְרֵפָה סְחוֹרָה עֶר וֶועט זֵייא אוֹיךְ קֶענֶען אַרִיבֶּר גֶעבֶּען דִי גְרֶענֶץ. עֶר וֶועט מִיט דִי סְחוֹרָה אוֹיךְ קֶענֶן קוּמֶען אוֹיף יֶענֶע וֶועלְט. זֶעהְט אָבֶּר דֶר מֶענְטְשׁ וִוי פִיל מֶענְטְשֶׁן עֶס שְׁטַארְבֶּן פַר זֵייעֶרֶע עֲבֵירוֹת אִין דֶר יוּגֶענְד, טָאמֶר וֶועסְטוּ זָאגֶן דָס אִיז גָאר נִיט פַאר אַשְׁטְרָאף נָאר עֶס הָט גֶטְרָאפֶן עֶר הָט זִיךְ פַארְקִיהְלְט אָבֶּר דָארְךְ שְׁלֶעכְטֶע עֶסֶען אִיז עֶר

עָמָל׃ י רָאִיתִי אֶת־הָעִנְיָן אֲשֶׁר נָתַן אֱלֹהִים לִבְנֵי הָאָדָם לַעֲנוֹת בּוֹ׃ יא אֶת־הַכֹּל עָשָׂה
יָפֶה בְעִתּוֹ גַּם אֶת־הָעֹלָם נָתַן בְּלִבָּם מִבְּלִי אֲשֶׁר לֹא־יִמְצָא הָאָדָם אֶת־הַמַּעֲשֶׂה
אֲשֶׁר־עָשָׂה הָאֱלֹהִים מֵרֹאשׁ וְעַד־סוֹף׃ יב יָדַעְתִּי כִּי אֵין טוֹב בָּם כִּי אִם־לִשְׂמוֹחַ
וְלַעֲשׂוֹת טוֹב בְּחַיָּיו׃ יג וְגַם כָּל־הָאָדָם שֶׁיֹּאכַל וְשָׁתָה וְרָאָה טוֹב בְּכָל־עֲמָלוֹ מַתַּת
אֱלֹהִים הִיא׃ יד יָדַעְתִּי כִּי כָּל־אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָאֱלֹהִים הוּא יִהְיֶה לְעוֹלָם עָלָיו אֵין

תו"א את הכל עשה יפה בעתו . ברכות מג זוהר פרשת אחרי מות : אשר לא ימצא האדם . עקרים מ"ג פל"א : ידעתי כי אין טוב בם כי אם לשמוח . עקידה שער פה : מתת אלהים היא . עקרים מ"ג פל"א :

רש"י

יתרון של עושה רע בכל שהוא עמל גם הוא עתו יבא והכל הבד : (י) הענין . המנהג : לענות . להתנהג : (יא) יפה בעתו . בעת הטובה יפה הוא לבא תשלום שכר מעשה הטוב . ובעת הרעה ראויה היא לתשלום מעשה הרע : גם את העלם נתן בלבם וגו'. גם את חכמת העולם אשר נתן בלב הבריות לא נתן הכל בלב כל אחד ואחד אלא זה קצת וזה קצת כדי שלא ימצא האדם את כל מעשה הקב"ה לדעת אותו ולא ידע את עת פקודתו ובמה יכשל כדי שיתן לב לשוב שידאג ויאמר היום או מחר אמות ולכך כתוב כאן העלם חסר לשון העלמה שאם ידע האדם יום מיתתו קרובה לא יבנה בית ולא יטע כרם לכך הוא אומר שהכל עשה יפה בעתו זה שיש עת למיתה דבר יפה הוא שסומך האדם לומר שמא עדיין עת מיתתי רחוק ובונה בית ונוטע כרם וזו יפה שנעלם מן הבריות : (יב) ידעתי . עתה הואיל ונעלם עת הפקודה כי אין טוב בבריות כי אם לשמוח בחלקו ולעשות הטוב בעיני בוראו בעוד שהוא חי : (יג) וראה טוב . תורה ומצות : (יד) ידעתי כי כל אשר יעשה . הקדוש ברוך הוא במעשה בראשית הוא ראוי

מצודת ציון

[י] נתן . ענין מסירה : לענות . מל' עינוי ויסורים : [יא] מבלי . שינו כמו מלבד : [יג] מתת . מל' מתנה :

מצודת דוד

לרעתו : (י) ראיתי את הענין . ראיתי את הדבר אשר מסר אלהים לבני האדם להשתמש בו ולעשות אותו בכל עת שירצה : לענות בו . ר"ל כאלו מסרן בידם לענות אותם בו כי הם ישתמשו בו לעשותו בעת זולת עת ובזה המה מעונים ומיוסרים על ידו כי אם עשאום בזמנם בשלמו הכל יפה אבל להשתמש בהם בעתם המיוחד להם לא בעת זולת עת : גם את העולם . גם כל דרכי העולם ותועלותיו נתן בלב בני אדם להבינם עד תכליתו אם יעמיקו בהשכל רב : מבלי . ר"ל מלבד זאת אשר לא מצא האדם די חכמה לדעת ולהבין את המעשה מי׳ מראש ועד סוף . אף אם אמנם יכול הוא להשיג מה מהם מ"מ לא ישכיל הכל עד התכלית : (יב) ידעתי . ואני הנה השכלתי לדעת דרכי העולם ותועלותיו והן ידעתי שאין טוב ומאושר בבני אדם כ"א מי שדרכו לשמוח ולעשות טוב חסד וצדקה בעוד שהוא חי : (יג) וגם כל האדם . אף מי שלא השכיל זאת מדעתו כ"א טבעו הטה את לבבו שיאכל וישתה ולראות טוב ר"ל לבחור לעשות צדקה וחסד עם ההון שקבץ בעמל ויגיעה : מתת . ר"ל זהו מתנה מן המקום ב"ה אשר הוחק כן בטבעו : (יד) הוא יהיה לעולם . כזה השיעור שהגביל הוא :

מדרש חכמים

ניט ווייט פון דעם ארט וואו די שיפ'ס לייט האלטן זיך אויף ביי נאכט . אז זייא זיינען שון געווען ניט ווייט פון ברעג אונ מען הט געמיינט אז זייא שלאפן שון האט ער געהערט ווי די שיף לייט ריידן צווישן זיך אז זיי וועלען צופארן ניט ווייט פון ארחעפילאג וועלן זייא איהם מיט'ן זון הרג'נען אונ צו נעמן דם געלט פיר זיך אונ זיי וועלן זיך אלע גלייך צוטיילן . ווי ער הט דם דערהערט , הט ער שטילערהייט אויפגעוועקט זיין זון , אונ הט דם איהם אלץ איבערגעגעבן אונ הט זיך געמאכט גלייך ווייא ער וואלט געוועזן אין כעס אויף איהם , הט זיך מיט איהם גענומען קריגען אונ הט ווי פון כעס אריין געווארפען די זעקלאך מיט די געלד אין ים . אז זיי זיינען געקומן אויף דר יבשה , איז דר סוחר אוועק אונ הט די שיפ'ס לייט פארמאסערת פארן קעניגליכן ריכטער ווס וואהר אין יענע שטאדט . הט

פירוש ע"ט

מיה וועט גאר גישט ווערען) : (י) רָאִיתִי איך האב גוט בעטראכט אלע זאכן וועלכע גאט הט געגעבן דעם מענטשן אום זיך דר מיט צובאשעפטיגען : (יא) אונ האב געפונען אז הַכֹּל עָשָׂה יָפֶה בְּעִתּוֹ אלץ הט גאט געמאכט אז יעדע זאך אין איהר צייט זאל זיין גוט אונ שיין , אונ ווס גאט מאכט איז גוט אונ איז אין איהר צייט , וויא קראנקייט אונ יסורים , ארימקייט אונ ליידען , צרות אונ מלחמות אלץ , אלץ ווס ביי אונז קליינע מענטשן קומט אויס פאר שלעכט , ווייל מיר האבען נאך ווייניג שכל צו פארשטיין , איז אלץ גוט אונ אין דער צייט , דען אז מיר וואלטן פארשטאנען הקב"ה מעשים , וואלטן מיר גאר ניט געווען מסופק אין דעם , גַּם אֶת הָעוֹלָם אויך די ליעבע צו דער וועלט דער זאל וועלן זיין רייך , דר קלוג , דר זאל בוען הייזער , דער זאל ליעבן , דר זאל האסען א. ז. וו. הט ער אריינגעגעבן ביי די מענטשן אין הארץ , אונ חאטש די מענטשן מיינען פון אנפאנג אז זיי ווילען דאס אזוי אבער דר נאך זעהען זיי אז דם איז געווען פון גאט בעשטימט : (יב) יָדַעְתִּי בין איך איבערצייגט (איטצט אז איך בין איבערצייגט אז דר כלל איז אנ'אמת'ר) אז קיין בעסערער פארגעניגן איז ניטא ווי זיך צו פרייען אונ צו טאן גוטעס אין לעבן : (יג) וְגַם אונ דם ווייס איך אויך אז עסען , טרינקען אונ געניסען פריידע פון זיין ארבייט , נעמט זיך דר מענטש ניט אליין , נאהר דאס איז א מתנה פון גאט : (יד) יָדַעְתִּי אונ ניט ווייניגער בין איך איבערצייגט אז אלץ וואס גאט באשטימט פריהער וועט עס

ליקוטים יקרים

פון די גרענעץ זיי זענן אויך געקומן אין די שטאט אונ ווייל די סחורה איז נאך ניט געקומן . זייא זענען פריער געקומן איז ער מיט דעם זוהן גגאנגן צו די גרענעץ שפאצירן . דר ווייל האבן זיי געזעהן ווי מען הט געתאפט איינעם ווס הט געוואלט זיין סחורה גנבנין איבר די גרענץ . אונ מען הט ביי איהם צו גענומן די סחורה אונ איהם הט מען אריין גיפירט אין ארסינאל . ער הט געדארפט באצאלן פיל געלד שטראף הט דר פאטער צו זיין זוהן געזאגט זעהסטו שון ווי מען טאר ניט גנבנען דעם גרענעץ . דר מענטש קומט אויך אויף דר וועלט האנדלין כשרה סחורה תורה אונ מצות אונ ער זאל

לפרוץ ועת לבנות: ד עת לבכות ועת לשחוק עת ספוד ועת רקוד: ה עת להשליך
אבנים ועת כנוס אבנים עת לחבוק ועת לרחק מחבק: ו עת לבקש ועת לאבד
עת לשמור ועת להשליך: ז עת לקרוע ועת לתפור עת לחשות ועת לדבר: ח עת
לאהב ועת לשנא עת מלחמה ועת שלום: ט מה־יתרון העושה באשר הוא

תר"א מה יתרון כעושה. עקרים מ"ג פל"א׳

רש"י

חומת ירושלים מפורלת: ועת לבנות. שנא׳ (עמוס ט) ובניתיה כימי עולם: (ד) עת לבכות. בתשעה באב: ועת לשחוק. לעתיד לבא שנא׳ (תהלים קכו) אז ימלא שחוק פינו: עת ספוד. בימי אבל: ועת רקוד. בחתנים וכלות: (ה) עת להשליך אבנים. בחורי ישראל מושלכים בחורבן הבית (איכה ד) תשתפכנה אבני קדש: ועת כנום. אותם מן הגולה כמ"ש (זכרי׳ ט) והושיעם ה׳ אלהי׳ ביום ההוא כצאן עמו כי אבני נזר מתנוססות על אדמתו: עת לחבוק. (ירמיה יג) כי כאשר ידבק האזור אל וגו׳: ועת לרחוק מחבק. (ישעיה ו) ורחק ה׳ את האדם: (ו) עת לבקש. כענין שנאמר (יחזקאל לד) ואת האובדות אבקש. לענין נדחי ישראל: ועת לאבד. ועת שאבדם בגולה שנאמר (ויקרא כו) ואבדתם בגוים: עת לשמור. (במדבר ו) יברכך ה׳ וישמרך כשאתם עושים רצונו: ועת להשליך. (דברים כט) וישליכם אל ארץ אחרת: (ז) עת לקרוע. מלכות בית דוד (מלכים א יד) ואקרע את הממלכה וגו׳: ועת לתפור. (יחזקאל לז) והיו לאחדים בידך ולא יחצו עוד לשתי ממלכות: עת לחשות. פעמים שאדם שותק ומקבל שכר שנא׳ (ויקרא י) וידום אהרן וזכה שנתייחד הדבור עמו שנאמר (שם י) וידבר ה׳ אל אהרן יין ושכר אל תשת: ועת לדבר. (שמות טו) אז ישיר משה (שופטי׳ ד) ותשר דבורה. (הושע יד) קחו עמכם דברים: (ח) עת לאהוב. והבך: ועת לשנא. שנאמר (שם ט) כל רעתם בגלגל על כן שנאתים: (ט) מה יתרון העושה. מה

שפתי חכמים

שיאמר כן שיהיה מקרה אחד לכלם. לכן פירש כלומר כו׳: ח ולא ידעתי למה לא הביא הפסוק ומימינו תתבקני כמו שהביאו במדרש

מצודת דוד

חומות: לפרוץ. לעשות פרלות בחומה: לבנות. לסתום את הפרלות: (ד) עת ספוד. כשמת לו מת חשוב לספידו כי בזה תגות הלער: ועת רקוד. בעת שמחת חופין ובדומה אז יחפוץ האדם לרקוד ולדלג לעורר השמחה: (ה) להשליך אבנים. יזרקם מן הבית למען לא יכשל בהם: כנום אבנים. לבנות בהם דבר הלורך: לחבק. לרדוף אחר אהבת מי ולחבקו: לרחוק מחבק. עוד ירחק א"ע ממנו למען לא יבא לידי חבוק: (ו) לבקש. לחפש את דבר האבוד: לאבד. הדבר ההוא יאבד אף בידים: לשמור. שלא יקחנו מי: להשליך. במקום המופקר למען יקחנו כל הרוצה: (ז) לקרוע. בגד או יריעה: לתפור. את הדבר שקרע: לחשות. לבל ישיב דבר למחרפו: ועת לדבר. להשיב חורפי׳ דבר כאשר עם לבבו: (ח) לאהוב. דבר מהדברים: לשנוא. הדבר הזה בעצמו: עת מלחמה. בעת אחת חפץ האדם וחשקו לערוך מלחמה עם שונאו ובעת אחרת ירצה בחלופו להיות עמו בשלום: (ט) מה יתרון. מוסב למעלה לומר הואיל ודרך האדם אשר בעת אחת יחפוץ בדבר מה ובעת אחרת ירצה בחלופו א״כ מה יתרון בא לאדם העושה בדבר אשר הוא עמל בו למען השיג חפצו הנה עת לכל חפץ וכן למחר יחפוץ בחלופו והיה א"כ עמלו

מצודת ציון

[ד] רקוד. ענין דלוג וקפיצה של שמחה: [ה] כנום. ענין אסיפה וקבוץ: לחבוק. הוא סביבת הזרוע בגוף בעבור אהבה: [ז] לחשות. ענין שתיקה כמו ויחשו גליהם (תהלים קז):

פירוש ע"ט

קראנקר ווערט געזונט), איינרייסן האט זיין צייט, אויפבויען האט זיין צייט: (ד) עת לבכות וויינען האט זיין צייט, לאכן האט זיין צייט, טרויערן האט זיין צייט, די פרייד האט איהר צייט: (ה) עת להשליך ווארפען שטיינער האט אויך זיין צייט (אפילו דער מקרה וועגער צופאל) האט אויך זיין צייט, דען אמאהל ווארפט מען שטיינער אהנע נוטצען) איינזאמלען שטיינער האט אויך זיין צייט, (אפילו די תאוה וואס איז שטענדיג ביין מענטשען האט אויך איהר צייט) עת לחבוק אומארמן (ארומנעמן) האט זיין צייט, דערווייטערן זאך דערפון האט אויך זיין צייט: (ו) עת לבקש דער־ווערבן אפארמעגן האט זיין צייט, פערשווענדן האט זיין צייט, עת לשמור היטן האט זיין צייט, אוועקווארפן האט זיין צייט: (ז) עת לקרוע פאנאנדער רייסן האט זיין צייט, צוזאמענעהן האט זיין צייט; שווייגן האט זיין צייט, רעדן האט זיין צייט: (ח) עת לאהב ליעבן האט זיין צייט, האסען (פיינט האבן) האט זיין צייט עת מלחמה פירען קריעג האט זיין צייט, שליסן פרידען האט זיין צייט (מיט איין ווארט יעדע זאך האט זיין בעשטימטע צייט): (ט) מה יתרון אונ ווי באלד אז אלעס איז פאראוס בעשטימט פון הקב"ה טא וואס נוטצט דעם מענטשען זיינע גרויסע מיה אונ פלייסיקייט? (עס קען דאך זיין אז פון זיין גאנצע

מדרש חכמים

ג (ו) (עת לבקש ועת לאבד עת לשמור ועת להשליך) זאגט דער מדרש עת לבקש, עס איז דא אצייט אז מען דארף זעהען צו זוכען מאכן אפארמעגן דס איז דאן אז די צייט איז ארוהיגע, ועת לאבד אונ עס איז דא אצייט ווען מען דארף גיט קוקען אוב מען פארלירט, דס איז אין דר צייט פון מלחמה, אז דס פאלק פירט אקריעג דארף יעדער איינציגער מקריב זיין וואס ער קען פון זיין פערמעגען, עת לשמור עס איז דא אצייט אז מען דארף היטן דעם צונויפגעזאמעלטן פארמעגן, דאס איז אז אלץ גייט כשורה, יעדערער האט זיין פארמעגן ביי זיך אין דר היים ברוך ער עס צו היטן, ועת להשליך אונ עס איז דא אצייט וואס מען ברויך דעם פארמעגן אוועק געבן, דס איז בשעת סכנה ר"ל. אמאהל האט אגרויסער סוחר מיט זיינעם אזהן געדארפט פארן אין אווייטע מדינה, אונ ער הט געכאוזט פאהרן מיט׳ן וואסר. ער הט געדונגען אנ׳ארט אים׳ן שיף פאר זיך מיט זיין זהן אונ האט זיינע עטליכע זעקלאך מיט געלד אוועקגעלייגט לעבן זיך. דער ארט וום דר שיף קאפיטאן הט איהם געגעבן איז גראדע געווען

ליקוטים יקרים

בוך. הט אים דר פאטר געענפערט. אין יעגעם בוך איז פר שריבין וויפיל די סחורה קאסט אין די פאבריק. מען דארף דאך ביי די גרעניץ אפצאהלען אונ מען דארף פיהר געלד בצאלן. דס אלץ מוז מען רעכנין אויף די סחורה. דריבער איז פארשריבן דר מקח פון די סחורה טייערער. זאגט דר זוהן צום פאטר מען זאל די סחורה געבען דעם גרעניץ וועט קאסטן וועלוועלער. זאגט דר פאטר מיר וועלן זעהען. דר נוייל הט מען די סחורה געשיקט ביז צו די שטאט גאהנט

ראיתי אני כי מיד האלהים היא: כה כי מי יאכל ומי יחוש חוץ ממני: כו כי לאדם
שטוב לפניו נתן חכמה ודעת ושמחה ולחוטא נתן ענין לאסף ולכנוס לתת לטוב
לפני האלהים גם־זה הבל ורעות רוח: ג א לכל זמן ועת לכל־חפץ תחת השמים:
ב עת ללדת ועת למות עת לטעת ועת לעקור נטוע: ג עת להרוג ועת לרפוא עת

תו"א כי לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת. מגילה י: ועת לכל חפץ תחת השמים. קדושין פרק פט זוהר פ' מקץ:

רש"י

אלא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה אז טוב לו: (כה) כי מי יאכל וגו'. למה לא אשמח בחלקי במאכל ובמשתה מי ראוי לאכול את יגיעי ומי ימהר לבולעה מבלעדי: חוץ ממני. מבלעדי. זו מדת הרשעים היא שאוספים לצורך האחרים: (כו) כי לאדם שטוב לפניו. לפני האלהים הנזכר למעלה כי מיד האלהים היא: נתן חכמה ודעת ושמחה. לב לעסוק בתורה ובמצות ולשמוח בחלקו במאכל ובמשתה וכסות נקיה: ולחוטא נתן ענין. מנהג ודאגה לאסוף ולכנוס ולתת לטוב לפני האלהים כענין שנא' (אסתר ח) ותשם אסתר את מרדכי על בית המן: גם זה. אחד מן ההבלים שנתנו לבריות שהם עמלים ואחר נוטל:

(א) לכל זמן. אל ישמח האוסף בהון מהבל כי אם עכשיו היא בידו עוד יירשוהו צדיקים. אלא שעדיין לא הגיע הזמן כי לכל דבר יש זמן קבוע מתי יהיה: לכל חפץ. לכל דבר. כל הדברים קרוים חפצים בלשון משנה: (ב) עת ללדת. לתשעה חדשים: ועת למות. קצב שנות של כל דור ודור: עת לטעת. גוי וממלכה: ועת לעקור. עת יבא להעקר: (ג) עת להרוג. אומה שלימה כשמגיע יום פקודתה כמו שנאמר (ישעיה יד) ושאריתך בחרב יהרג: ועת לרפוא. שברם כענין שנאמר במצרים (שם יט) ושבו עד ה' ונעתר להם ורפאם: עת לפרוץ. חומת העיר כשנגזר עליה שנאמר (נחמיה א)

מצודת ציון

[כה] יחוש. הוא מל' חשש חירוש בדרז"ל: [כו] ורעות רוח. שבר רצון: ג [א] חפץ. ענינו כמו רצון: [ב] לטעת. מלשון נטיעה:

מצודת דוד

האדם לא יעשו כן: (כה) כי מי יאכל. מוסב למעלה לומר כי מיד האלהים היא לחשוב כן ולומר כי מי ראוי לאכול משלי ומי הוא חוץ ממני ראוי לחשוב בשלי שלא ילך לאבוד ולמהר להנות ממני:

(כו) שטוב לפניו. לפני האלהים הנזכר בענין ור"ל למי שמעשיו רצוים לפני האלהים: נתן חכמה ודעת. לעשות בהיו צדקה וחסד ושמחה. לאכול ולשתות כאות נפשו: ולחוטא. אבל לחוטא נתן בלבו ענין ויחשק לאסוף הון רב למען יהיה משומר לאדם צדיק בהוא יקח הכל: גם זה הבל. ר"ל אף שבא ההון שקבץ ליד אדם צדיק עכ"ז גם זה הבל כי יותר היה לו תועלת אם היה עושה בו צדקה וחסד בעצמו מרצונו: ורעות רוח. על כי נלקח ממנו בע"כ שלא בטובתו נגד רצונו:

ג (א) לכל זמן. ר"ל אין שום דבר בא במקרה והזדמן בזמן זולת זמן כ"א בזמני בא בעבור סיבה הקודמת: ועת לכל חפץ. לכל הדברים שהאדם חפץ כי גם לזה יש עת כי לא בכל עת יחפוץ בדבר אחד כי פעם יחפוץ בדבר מה ופעם בחלופו וכאשר יפרש במקראות שלאחריו: תחת השמים. ר"ל לכל הדברים הנעשים בזה העולם: (ב) עת ללדת. עכשיו מפרש הדברים אשר בעת אחת חפץ בזה ובעת אחרת יחפוץ בחלופו ואמר בעת אחת חפץ האדם וחשקו ללדת ובעת אחת רוצה בחלופו שימות הנולד וכן כולם עד סוף הענין: לעקור נטוע. לעקור מן הארץ את האילן הנטוע: (ג) להרוג. ר"ל אף להמית מי בידים: לרפוא. שהוא עצמו ירפאו מן החולי למען לא

מדרש חכמים

טהוסטוג איז אזו פיל כבוד דעם אלטען אידען, וואס ווייא אדריאנוס געענטפערט, זיין גאט האט איהם אנגעטאן אזוי פיל כבוד, ער האט איהם געלאזן עסען פון די פרוכט וואס ער האט צו אזא אלטקייט געזייט, נור דערפאר ווייל ער האט זיך געמיהט פון אצווייטענס וועגען. דען עס איז דאך גיכער געוועזן צו ערווארטען אז ער וועט שטארבען אונ פרעמדע וועלען הנאה האבן פון זיין ארבייט, — זאל איך איהם ניט אפגעבן קיין כבוד!:

פירוש ע"ט

קען זיך דס אליין ניט גענען: (כה) כי מי דען וואס פר א מענטש האט מעהר געקענט פון אלץ פר־זוכען, וועד האט געקענט פלייסיגער אונ גיכער אחלק געמען אין אלע פרייליכע זאכען, ווי איך, וואס איז געוועזן אקעניג?: (כו) כי לאדם אבר גיין, דעם מענטשן וואס אים (הקב"ה) געפעלט גיט ער חכמה, קענטעניס אונ פרייד (אהנע מיה) ולחוטא

דעם זינדיגן מענטשן אבר לאזט ער זיך מאטערן, ער לאזט אים מיט גרוס מיה איינזאמלען אונ אוף קלייבן, אום ער זאל עס דערנאך איבר לאזן פר דעם מענטשן וואס גאט געפעלט, אבר אויך דער געדאנקן איז אנארעשער אונ אווינדיגר ווען ער זעהט ניט איין פר וואס זאל דר זיין א זינדיגער אונ דר אפרומר, דעריבר טראכט ער אפשר איז דס אלץ א גזרה קדומה, ד"ה דס איז אזוי בעשטימט פון לאנג. אונ ערקלערט עס ווייטער:

(א) לכל זמן אלץ הט זיין צייט, יעדע זאך הט זיין אייביגע בעשטימונג דא אוף דר וועלט: (ב) עת ללדת געבארן ווערן הט זיין צייט, שטארבן הט זיין צייט; פלאנצען האט זיין צייט, אויסצורייסן די איינגעפלאנצטע הט זיין צייט: (ג) עת להרוג טייטן האט זיין צייט (ווען עס מאכט זיך פילמאהל אז גרויסע דאקטורים היילן אונ דר חולה שטארבט, ווען אזו איז איהם באשערט) אונ היילן הט זיין צייט (אונ אמאהל היילט אנארעשער דאקטאר מיט אזעלכע מיטלן וואס זיינען געפערליך אונ דער

ליקוטים יקרים

(ב) (עת ללדת ועת למות. עס איז אצייט צו געבארען אקינד אונ עס איז דא אצייט צום שטארבן. שלמה המלך דר ציילט אונז אז צו יעדר זאך איז דא איין אום גיוועצטע צייט אונ עס קען ניט זיין פריער אונ עס איז ניט שפעטר. אונ וואס עס איז נגזר געווארן פון גאט דס מוז זיין. דריבר דארף יעדר מענטש פרא־טון יעדר טאג טאמר איז היינט זיין צייט. למשל עס איז אמאל גיפאהרען אפאטער מיט אזון קיין לייפציג קויפן סחורה. דר זון איז גיוועזן איונגר מאן. ער איז יעצט געפארן דס ערשטע מאל קיין לייפציג זעהן ווי מען האנדלט. דר פאטער הט ער שריבן אין אבוך יעדר שטיק סחורה ווי פיל עס קאסט. נאך דעם וועט ער ווי דר פאטער שרייבט אין איין אנדערען בוך. די זעלביגע סחורה מיט גרעסערע מקחים פרעגט ער דעם פאטער פר וואס ער הט יעצט געשריבן גרעסערע מקחים וויא אין יענעם

כא כִּי־יֵשׁ אָדָם שֶׁעֲמָלוֹ בְּחָכְמָה וּבְדַעַת וּבְכִשְׁרוֹן וּלְאָדָם שֶׁלֹּא עָמַל־בּוֹ יִתְּנֶנּוּ חֶלְקוֹ
גַּם־זֶה הֶבֶל וְרָעָה רַבָּה׃ כב כִּי מֶה־הֹוֶה לָאָדָם בְּכָל־עֲמָלוֹ וּבְרַעְיוֹן לִבּוֹ שֶׁהוּא עָמֵל
תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ כג כִּי כָל־יָמָיו מַכְאֹבִים וָכַעַס עִנְיָנוֹ גַּם־בַּלַּיְלָה לֹא־שָׁכַב לִבּוֹ גַּם־זֶה
הֶבֶל הוּא׃ כד אֵין־טוֹב בָּאָדָם שֶׁיֹּאכַל וְשָׁתָה וְהֶרְאָה אֶת־נַפְשׁוֹ טוֹב בַּעֲמָלוֹ גַּם־זֹה

°השי"ן בשו"א

רש"י

אדם. משמעו כפשוטו. ומדרש אגדה בתנחומא מכנהו כלפי הקב"ה שנא' בו (יחזקאל א) ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם: שעמלו בחכמה. שנאמר (משלי ג) ה' בחכמה יסד ארץ בדעתו תהומות נבקעו ולבריות שלא עמלו בו נתן חלק בו: גם זה הבל ורעה רבה. והם נעשו דור של הבל ורבה רעת האדם בארץ בדור המבול: (כב) כי מה הוה וגו'. כי מה מותר הוא לאדם בכל עמלו ושברון לבו בעמל ודאגה שהוא עמל ומניח לאחרים: (כג) ענינו. מנהגו: גם זה. אחד מן ההבלים הנוהגים בעולם: (כד) אין טוב באדם. בתמי' שיאכל וישתה ויראה את נפשו טוב כלומר יתן לבו לעשות משפט וצדקה עם המאכל והמשתה וכן נאמר ליהויקים (ירמיה כב) אביך

מצודת דוד

בעבור כל העמל שעמלתי תחת השמש לאסוף קנינים בהסתת לבי ועל ההבל פתגו: (כא) כי יש אדם. לפעמים ימצא בן אדם אשר עמלו באסיפת הקנינים היא בחכמה וביושר והיה א"כ מהראוי שיתקיים בידו עד יום מותו ולרשת לבניו אחריו והנה לא כן היה כי עודו חי יתננו בע"כ לאדם שלא עמל בו להיות לו לחלק ועם שאינו ראוי ליורשו וא"כ בזה האסיפה יש בו גם הבל כי לא מצא בו תועלת גם רעה רבה על שהיה מוכרח לתת לאחר עודו חי והוא מוסב למעלה לומר מהראוי ליאש את לבי על אשר פתני לאסוף קנינים ולא חשבת כן כמקרה הזה יקרה: (כב) כי מה הוה לאדם. מה טובה בא לאדם בהעמל ושברון הלב שיש לו בו עד שיהי' נפתה לעמל תחת השמש: (כג) כי כל ימיו. אשר כל ימיו מלאים ממכאובים מפגעי הזמן ובכל עניניו ההכרחים ימלא כעס כי ע"פ רוב לא נעשה כחפצו וגם שאחשב לאסוף קנינים לא שכב לבו לנוח גם בלילה בעבור מרבית טרדות המחשבה: גם זה. טרדות המחשבה לבדה מבלי עמל האסיפה גם זה להבל יחשב: (כד) אין טוב באדם. בתמי' וכי אין זה דבר טוב באדם שיאכל וישתה כאות נפשו ולא יקמץ למען הניח העושר לבניו אחריו: והראה. ולהראות טוב לנפשו בהעושר הבא לו בעמל ר"ל לעשות בו צדקה וחסד למען תראה נפשו טובה גמול עמלתי: גם זה. ר"ל אף שזהו ביד האדם עכ"ז ראיתי בשכלי אשר היא מתנה לאדם מיד האלהים להנטות לבו לזה על כי נראה שרוב בני

מצודת ציון

[כא] ובכשרון. ענין יושר: [כב] הוה. מלשון הויה: וברעיון. ובשברון:

פירוש ע"ט

דער זון: (כא) כי יש דען, טרעפט זיך ניט, אז אייניגער ארבעט מיט פערנונפט, מיט קענטניס אונ געשיקליכקייט אונ זיין גאנצע ארבייט מוז ער איבער לאזן אמענטשן וואס הט דערביי קיין מיה געהאט? גם דאס איז העכסט נארעש אונ אגרוסער פארדרוס: (כב) כי מה הוה דען וואס הט דערפון דער מענטש, וואס בעקומט ער פאר אלע זיינע מיה אונ פר די שטרעבונג פון זיין גייסט (צו לערנען חכמה) צו וועלכע ער הט זיך איבער געגעבען: (כג) כי ער הט דאך דערפון מעהר ניט וויא ליידן כל זמן ער לעבט, קומער איז זיין בעשעפטיגונג גם בלילה אויך בייא נאכט רוהט זיין גייסט ניט, ער טראכט נאר ווי בעסער צו מאכן דיא ארבייט, אונ צום סוף דארף ער אלץ איבער לאזן אנ'אנדערן, גם זה וויא נארעש אונ פערדרוסליך דס איז!: (כד) אין טוב עס איז נאך ניט אזא גרוסר גליק פאר'ן מענטשן אז ער זאל עסן אונ טרינקן אונ פריילאך זיין ביי דר ארבייט גם זה אונ אויך אט דר קליינר פערגעניגן האב איך בעמערקט, שטייט נאה אויך אין גאטעס האנט, דר מענטש

מדרש חכמים

וועגן אונ דר סוף איז טאקי אז דר וואס מיהט זיך צוליב א צווייטן העלפט איהם הקב"ה אונ ער האט אליין הנאה פון זיין ארבייט, ווי מיר געפינען ביי אדריאנוס'ען. דער קייזער אדריאנוס איז א מאהל דורכגעפארען די שטאט טבריא הט ער געזעהען וויא אנ'אלטער מאן שטייט אונ גראבט די ערד צו פארפלאנצן א פייגען בוים, הט ער זיך צו איהם אפגערופן, אלטער, אלטער מילא אין דער יוגענד אז דו האסט זיך געמיהט אונ געארבייט פארשטייא איך אבר צו דר עלטער איז דאך א שאד דיין ארבייט, דו וועסט דאך שוין דערפון ניט עסען, הט איהם דער אלטער מאן געענטפערט, איך האב געארבייט אין דר יוגענד אונ איך ארבייט אויף דר עלטר אונ וום הקב"ה וועט וועלן מאכן מיט מיר זאל ער מאכן. הט זיך אדריאנוס אפגערופען. איך באשווער דיך אלטער, דו זאלסט מיר זאגען וויפיל יאהר ביסטו אלט, הט דר אלטר געענטפערט, איך בין הונדערט יאהר אלט, הט אדריאנוס צו איהם געזאגט, האבענדיג הונדערט יאהר אויף די פלייצעס גראבסטו נאך די ערד אונ פלאנצסט נאך פייגען בומער אונ רעכענסט נאך צו עסן די פרוכט פון זיי? הט דר אלטר געענטפערט. אז איך וועל זוכה זיין וועל איך עסען, אונ טאמר ניט, איז אזוי ווי מיינע עלטערן האבן זיך געמיהט פון מיינעט וועגען אזוי ברוך איך זיך צו מיהען פון מיינע קינדער'ס וועגן, הט איהם אדריאנוס באשווארן אז אוב ער וועט נאך זוכה זיין צו עסען די פרוכט פון דעם איצטיגן פארפלאנצטן בוים זאל ער איהם מודיע זיין. אין דריי יאהר ארום האבן שוין אויף די בוימער געוואקסן שיינע פייגען, האט דער אלטער באשלאסן אז עס איז צייט מודיע צו זיין וועגן דעם אדריאנוס'ען ווי ער האט איהם צוגעזאגט. ער הט גענומען אזאק מיט פייגן אונ איז אוועק צו אדריאנוס'ען. ער הט זיך געשטעלט פאר'ן פאלאץ אונ הט זיך געהייסען מעלדען, האבען איהם די בעדינטע געפרעגט וואס ער ברויך, האט ער געענטפערט, ער ברויך זעהן דעם קעניג. די דינר האבען עס געמאלדען אדריאנוס'ען, הט ער איהם געהייסען אריינלאזען. אז ער איז אריין פרעגט איהם אדריאנוס, וואס פערלאנגסטו. הט איהם דר אלטר געענטפערט, איך בין דר מאן, וועלכען דו האסט געזעהן אין טבריא גראבענדיג די ערד אונ פלאנצענדיג די פייגען־בומער אונ וועמען דו האסט פארשווארן אז אויב ער וועט זוכה זיין צו עסען די פרוכט פון דיא זעלביגע ביימער זאל ער דיר מודיע זיין, איצט אז איך האב זוכה געוועזן צוא דעם בין איך געקומען דיר ווייזן די פייגן פון יענע בומר. ווי אדריאנוס הט דס דערהערט, הט ער גלייך געהייסען מען זאל איהם אוועקזעצען אויף א גאלדענעם שטול אונ דעם זאק אין וועלכען עס זיינען געלעגן די פייגן זאל מען אנפילן מיט רענדלאך גאלד. האבן איהם די הויף־בעדינטע געפרעגט פר וואס

אֶת־כֻּלָּם׃ טו וְאָמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי כְּמִקְרֵה הַכְּסִיל גַּם־אֲנִי יִקְרֵנִי וְלָמָּה חָכַמְתִּי אֲנִי
אָז יֹתֵר וְדִבַּרְתִּי בְלִבִּי שֶׁגַּם־זֶה הָבֶל׃ טז כִּי אֵין זִכְרוֹן לֶחָכָם עִם־הַכְּסִיל לְעוֹלָם
בְּשֶׁכְּבָר הַיָּמִים הַבָּאִים הַכֹּל נִשְׁכָּח וְאֵיךְ יָמוּת הֶחָכָם עִם־הַכְּסִיל׃ יז וְשָׂנֵאתִי אֶת־
הַחַיִּים כִּי רַע עָלַי הַמַּעֲשֶׂה שֶׁנַּעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ כִּי־הַכֹּל הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ׃
יח וְשָׂנֵאתִי אֲנִי אֶת־כָּל־עֲמָלִי שֶׁאֲנִי עָמֵל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ שֶׁאַנִּיחֶנּוּ לָאָדָם שֶׁיִּהְיֶה אַחֲרָי׃
יט וּמִי יוֹדֵעַ הֶחָכָם יִהְיֶה אוֹ סָכָל וְיִשְׁלַט בְּכָל־עֲמָלִי שֶׁעָמַלְתִּי וְשֶׁחָכַמְתִּי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ
גַּם־זֶה הָבֶל׃ כ וְסַבּוֹתִי אֲנִי לְיַאֵשׁ אֶת־לִבִּי עַל כָּל־הֶעָמָל שֶׁעָמַלְתִּי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃

שפתי חכמים

רש"י

שאחר יודע טעות הוא וכס"א אינן : ז דקשה לרש"י חלילה לסגנית ימותו: (טו) ואמרתי אני בלבי וגו'. כלו' לפי שגיהם ימותו שמא ההרהר בלבי ? מעתה כמקרה הרשע גם אני יקרני ולמה אהיה צדיק אז יותר: ודברתי בלבי. שאם אהרהר כן הבל הוא כי אין זכרון החכם והכסיל שוין אחרי מותן לא יזכרו שניהם יחד שזה זכרונו לטובה וזה זכרונו לרעה: (טז) בשכבר הימים הבאים הכל נשכח. בשביל אשר אני רואה את הרשעים אשר היו כבר והצליחו מאד ובימים הבאים אחריהם נשכחה כל גבורתם והצלחתם: ואיך ימות החכם עם הכסיל. אני רואה הצדיקים מצליחים במיתתם ומועילים לבניהם כגון (ויקרא כו) וזכרתי את בריתי יעקוב וגו' (ירמיה ב) זכרתי לך חסד נעוריך (יז) ושנאתי את החיים. שהיה מתנבא על דורו של רחבעם שהיו רשעים: (יט) גם זה הבל. גם זה אחד מן ההבלים שנבראו בעולם שהחכם יגע והכסיל יורשו: (כ) וסבותי אני ליאש. שלא לייגע ולעמול: (כא) כי יש

מצודת ציון

[טו] ולמה. על מה ר"ל מה תועלת:

מצודת דוד

אחד הוא מקרה המיתה הנה יקרה את כולם החכם יהיה או סכל עכ"ז יש למאס בסכלות: (טו) ואמרתי בלבי. ר"ל אף כי הרהרתי בלבי הואיל ובדבר מקרה המיתה יקרה גם אותי עם כי חכמתי וכמו מקרה הכסיל א"כ על מה חכמתי אני אז קודם זמן המיתה יותר מן הכסיל מה תועלת בא לי עתה אחר המיתה במה שחכמתי אז: ודברתי. אבל אשיב אמרים אלי שגם זה ההרהור. הוא הבל: (טז) כי אין זכרון. אפי' אחר המיתה בא תועלת כי עד עולם לא יזכרו שניהם יחד כדמיון אחד שזה זכרונו לשבח וזה לגנאי: בשכבר הימים הבאים. תחסר מלת הלפו ומאליו יובן החסרון. והשי"ן של בשכבר הוא במקום אשר ור"ל באשר אף כי כבר חלפו הימים הבאים אחרי מות החכם והכסיל וכי הכל נשכח בתמי' הלא עדיין זכורים בפי הבריות מעשיו של זה ומעשיו של זה ולפיכך נזכר זה לשבח וזה לגנאי: ואיך ימות כו'. ר"ל ואיך אפשר להדמות מיתת החכם עם מיתת הכסיל הואיל וזכרון מיתתו של זה היא סיבה אל השבח ושל זה אל הגנאי: (יז) ושנאתי את החיים. אני שונא וממאס את החיים אשר עודני חי ורואה את המעשה הנעשה בזה העולם במקום זריחת השמש כי רע עלי המעשה ולא ישרה בעיני: כי הכל הבל. כל המעשה הוא הבל ולא נמצא בו שום צד תועלת ועוד יש בו שבר רצון כי בסוף מעשה לא נתמלאה רצון העושאה כפי מחשבתו: (יח) ושנאתי. אני שונא וממאס את כל עמל שאני עמל לאסוף קניינים למען אניחם לרשת לאדם שיהי' אחרי: (יט) ומי יודע. כאומר אם חכם יהיה אין להצטער ע"ז אבל מי יודע מה יהיה אם חכם או סכל ואיך שיהי' ישלוט בכל הקניינים שאספתי בעמלי ובתחבולות חכמתי עודי בזה העולם: גם זה הבל. אסיפת הקניינים להניח לרשת להבא אחריו הוא הבל: (כ) וסבותי. סבבתי עצמי ליאש את לבי ר"ל שלא לחשוב בה ולשנאותה יהוא ענין מליצה: על כל העמל.

מדרש חכמים

ב (כ) (וְסַבּוֹתִי אֲנִי לְיַאֵשׁ אֶת לִבִּי) דער מדרש שרייבט שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ האט געזאגט, איך האב בעשלאסן אפצוקערן מיין הארץ פון אלע זאכן און מעהר ניט ארבייטען, דען צוליב וואס זאל איך זאך מיהען פאר אנ'אנדערן, האב איך דר נאך אבר חרטה געקריגן, דען איך האב באטראכט אזו ווי פרעמדע האבן געארבייט פון מיינעט וועגן אזוי דארף איך ארבייטן פאר אנ'אנדערענס

פירוש ע"ט

וְהַכְּסִיל דר נאר אבער גייט אין דר פינסטער, דען ער קען ניט איינזעהן וואס שפעטער וועט זיין און קען זיך ניט היטן וְיָדַעְתִּי אבער איך ווייס אויך אז אין לעבן טרעפט אז איין צופאל טרעפט ביידען (און אמאל טרעפט אז דער חכם פאלט אריין און דער נאר ראטעוועט זיך) : (טו) וְאָמַרְתִּי האב איך

דערפאר געטראכט ביי זיך, מיר קען טרעפן דר זעלביגער גורל ווי דעם נארן, און צו ליב וואס בין איך קליגער געווארען וְדִבַּרְתִּי און האב דערפאר באשלאסען אז דער פארצוג פון דיא קלוגהייט אנטקעגען דיא נארעשקייט איז אויך נארעש: (טז) און טאמער וועסטו מיינען אז דר קלוגער לאזט נאך זיך איבער אנ'אייביגן נאמען, אזו וויא עס האבן גערעכענט די אמאליגע קייזארים וועלכע האבן צוא ליב דעם געפירט גרויסע מלחמות אז זייער נאמען זאל שטענדיג דערמאנט ווערן, איז דם אויך נארעש כי אין דען דר אנדייגקן פון דעם חכם אזו וויא דעם נארנ'ס איז ניט אויף אייביג, דען אז עס גייט אוועק א צייט יאהרען ווערט אלץ פארגעסן, אך, דר קלוגער שטארבט אפ וויא דר נאר : (יז) וְשָׂנֵאתִי און דערפאר האב איך פיינט געקריגן דם לעבן, דען אלע זאכן וואס טוען זיך אויף דר וועלט זיינען מיר ניט געפעלן געווארן, דען אלץ איז נאריש און ווי אווינדיגער געדאנקן: (יח) וְשָׂנֵאתִי איך האב פיינט געקריגען אלע מיינע ארבייט, וועלכע איך האב אליין מיט אזו פיל מיה אויסגעפירט, און צום סוף דארף איך עס איבער לאזן דעם מענטשן וואס וועט זיין נאך מיר: (יט) וּמִי יוֹדֵעַ און ווער ווייס צוא וועט ער זיין אקלוגער צו אנאר וְיִשְׁלַט און ווי עס זאל ניט זיין זאל אזא מענטש געוועלטיגן איבר מיינע ארבייט, וועלכע האט מיר אזו פיל מיה געקאסט און אין וועלכע איך האב אזו פיל חָכְמָה אריינגעלייגט!? גַּם דאס איז באמת אשרעקליכע נארעשקייט! (דר קלוגער זאל קלייבן און דער נאר זאל זיין דר יורש דר פון) : (כ) וְסַבּוֹתִי האב איך בעשלאסן אין גאנצען אפצוקערן מיין הארץ פון דיא זאכען אויף וועלכע איך האב אזו פיל געהארעוועט אונטער

דער

שָׁאֲלוּ עֵינַי לֹא אָצַלְתִּי מֵהֶם לֹא־מָנַעְתִּי אֶת־לִבִּי מִכָּל־שִׂמְחָה כִּֽי־לִבִּי שָׂמֵחַ מִכָּל־
עֲמָלִי וְזֶה־הָיָה חֶלְקִי מִכָּל־עֲמָלִי׃ יא וּפָנִיתִי אֲנִי בְּכָל־מַעֲשַׂי שֶׁעָשׂוּ יָדַי וּבֶעָמָל שֶׁעָמַלְתִּי
לַעֲשׂוֹת וְהִנֵּה הַכֹּל הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ וְאֵין יִתְרוֹן תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ יב וּפָנִיתִי אֲנִי לִרְאוֹת
חָכְמָה וְהוֹלֵלוֹת וְסִכְלוּת כִּי ׀ מֶה הָאָדָם שֶׁיָּבוֹא אַחֲרֵי הַמֶּלֶךְ אֵת אֲשֶׁר־כְּבָר
עָשׂוּהוּ׃ יג וְרָאִיתִי אָנִי שֶׁיֵּשׁ יִתְרוֹן לַֽחָכְמָה מִן־הַסִּכְלוּת כִּיתְרוֹן הָאוֹר מִן־הַחֹשֶׁךְ׃
יד הֶֽחָכָם עֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ וְהַכְּסִיל בַּחֹשֶׁךְ הוֹלֵךְ וְיָדַעְתִּי גַם־אָנִי שֶׁמִּקְרֶה אֶחָד יִקְרֶה

תו"א יתרון לחכמה מן הסכלות. זוהר פרשת תזריע עקידה שער ס בשני מקומות מהשער: החכם עיניו בראשו. פסחים קו עקידה שער ה עקרים מ"ב פכ"ט: והכסיל בחשך הולך. עירובין י ראש השנה יד חולין מד:

רש"י

יא) ויאצל מן הרוח ויתן על הזקנים כמנורה שמדליקין ממנה נרות הרבה ואין אורה חסר כלום: וזה היה חלקי. ואחרי עשותי כל אלה אין לי מכולם אלא זה. רב ושמואל חד אמר מקלו וחד אמר קידו. מקידה ב של חרס ששותין בה ויש פותרים במדרש אגדה כל הענין בבתי מדרשות ותלמידים ובבתי כנסיות: יער צומח עצים. עמי הארץ ג למלאכת שדות וכרמים: (יא) ופניתי. עתה בכל מעשי ורואה אני שאין יתרון בהם כי מכולם אני חסר: (יב) ופניתי אני לראות חכמה. פונה אני מכל עסקי להתבונן בתורה והוללות וסכלות עונש עבירות: כי מה האדם שיבא אחרי המלך. להתהנן לו על גזרה שגזרו עליו וכבר עשאוהו למעשה הגזרה לגזורה טוב לו להתבונן תחלה במעשיו ולא יצטרך לבקש: (יג) מן הסכלות. הוא ד הרשע: (יד) החכם עיניו בראשו. בתחלת ה הדבר מסתכל מה יהא בסופה: וידעתם גם אני. גם אני (ידעתי) אשר משבח את החכם מן ו הכסיל יודע אני שפניהם

שפתי חכמים

שמאציל ממנו חסר אותו דבר הנאצל ופה אף אם היה נאצל ולא עשה מה שראו עיניו לא היו עיניו חסר בזה כלום. לכ"פ ומביא לשון ויאצל כה"ג שאינו חסר כלום ויאצל מן הרוח כו' כמנורה שמדליקין כו' ואי לא היה כוונת רש"י רק להביא לשון ויאצל שהוא נ' הבדל לא ה"ל להביא רק הפסוק להוד כדרכו ולמה ליה להביא המשל כמנורה שמדליקין כו' וכפי מה שפירשתי הוא ניחא: ב ומה שפירש רש"י מקידה של חרס הוא פי' של קידו: ג צריך להיות ויער צומח עלים וכן הוא בספרים מדויקים והיינו קאי על הפסוק אך דברי רש"י הוא וקאי אמה שפי' ויש פותרים במדרש אגדה כל הענין בבתי מדרשות כו' ובאותו מדרש דרשו יער צומח עלים אלו עמי הארץ שבאים ושומעים וקשה לרש"י למה קרא עמי הארץ יער צומח עלים ויהיה דברי רש"י יש פותרים במדרש אגדה כל הענין בבתי מדרשות כו' ויער צומח עלים דרשו עמי הארץ ולמה קוראם צומח עלים לפי שהם למלאכת שדות וכרמים (אם כן ויער צומח עלים דרשו עמי הארץ למה נקראו עמי הארץ לפי שהם לצרכי הארץ למלאכת שדות כו'): ד ולא פירש כמו שפירש הוללות וסכלות שטות. דהכא בעונש עבירות קמיירי ושטות כמשמעו אין בו עונש לכן פירש הסכלות פה הוא הרשע וקורא החכם להרשע סכלות לפי שאין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנס בו רוח של שטות: ה ויהיה פירוש בראשו כמו ראש דברך אמת: ו דקשה לרש"י מהו גם לכן פי' גם אני אשר משבח את החכם מן הכסיל יודע שפניהם ימותו כנ"ל. ומלת ידעתי שאחר אני ונגלת אני

מצודת דוד

מחולפים: (י) שאלו עיני. לפי שאין הלב חומד כ"א אחר שראה את הדבר לזה אמר שאלו עיני ור"ל כל הדברים שבקש לבי ותמד אותם לא הבדלתי את עצמי מהם: מכל שמחה. מכל דבר המשמח: כי לבי כו'. ר"ל אם אמנם שבעסק אלו הדברים היה לי עצבון מה לפי העמל שהיה בהם עכ"ז לא עזבתי אותם לפי שערך השמחה שהיה ללבי בהם גברה מערך עצבון העמל שהיה בעיני שמעט קט מול שמחת הלבב: וזה היה חלקי. השמחה לבדה היה חלקי מכל עמלי אף שבהעמל היה עצבון ושמחה עכ"ז לקחתי לעצמי חלק השמחה ואלך העצבון השלכתי מנגד ר"ל לא חששתי על העצבון כ"א על השמחה לבדה: (יא) ופניתי. אחרי עשותי את כל אלה פניתי פני להסתכל ולהתבונן בכל מעשי: ובעמל. ר"ל בהמעשים שעשיתי בעמל והוא כפל ענין במ"ש: והנה הכל הבל. על כי לא בא מהם תועלת נצחי: ורעות רוח. כי בעשותי כל אלה היה הרצון שיהיו מתמידים ונשבר הרצון כי לא כן הוא: ואין יתרון. ולא יש יתרון בהדברים שעסקתי בזה העולם במקום זריחת השמש: (יב) ופניתי. אח"ז פניתי פני להסתכל בחכמה וגם בהוללות וסכלות ר"ל לאחוז בשתיהן פעם בזה ופעם בזה: כי מה האדם כו'. מה נחשב האדם לואס בסכלות ולבא להתחכם אחרי מלכו של עולם את אשר כבר עשה וברא את הסכלות וכאומר איך יתכן למאס בדבר שברא ה' וכי לחנם בראו: (יג) וראיתי אני. אח"כ ראיתי בחוש השכל שאף אם אמנם ראוי למאס בסכלות מ"מ לא לחנם בראו כי מה שיש יתרון ומעלה אל החכמה הוא בא מפאת הסכלות כי לולא הסכלות לא היה נודע תפארת החכמה כי אין דבר ניכר אלא מפאת הפכו וכמו שלא נודע טובת האור כ"א מן החושך שהוא הפכו וכאומר א"כ בעבור זה ברא את הסכלות להיות ניכר ע"י תפארת החכמה: (יד) החכם עיניו בראשו. עכשיו יפרש איך ניכר תפארת החכמה מפאת הסכלות וטובת האור מפאת החושך ואמר הנה החכם יודע ומכיר שעיניו קבועות בראשו במקום גבוה למען יסתכלו למרחיק ולזה כן יעשה ולמרחוק יסתכל להתבונן בדרכיו ולא יכשל בהם אבל הכסיל לא יבין את זאת ועיניו לא יביטו למרחיק והרי הוא כאלו הולך בתוך מקום שא"א לראות ונוגף רגליו באבני מכשול וא"כ לולי הכסיל שאינו מביט בדרכיו ובזה נכשל במהלכו לא היה אם כן ניכר טובת החכם המביט שאינו נכשל ולולי החושך המונע ראות העין לשמור בעליו מלור מכשול והרי הוא נכשל לא הי' א"כ ניכר מתיקת האור אל העין הניצול מן המכשול: וידעתי גם אני. הוא מקרא מסורס והראוי ואני גם ידעתי ומוסב למעלה שאמר מהראוי למאס בסכלות ואמר בזה אף שגם ידעתי שמקרה

מצודת ציון

[יחזקאל יז]: [י] אצלתי. ענין הפרשה והבדלה כמו ואצלתי מן הרוח [במדבר יא]: [יא] ופניתי. מלשון הפנה וסבוב: ורעות. ענין שבירה רוח. רצון: יתרון. מותר וריוח: תחת. במקום: [יב] והוללות. שיעמום וסכלות. שטות: [יד] שמקרה. מאורע:

פירוש ע"ט

פון זייא, לא מנעתי מיין הארץ האב איך ניט אפ־געזאגט פון קיין פרייד כי דען מיין הארץ איז געוועזן פריילאך פון מיין ארבייט, אונ דאס, די פרייד, איז געוועזן מיין לון (שכר) פר מיינע מיה: (יא) ופניתי האב איך נאכדעם ווי איך האב דס אלץ אפגע־פאן גענומען באטראכטן אלע זאכן וואס איך האב געמאכט (אוב אין זיי וועט אמענטש קענן געפינען דעם אמת'ן גליק אוף דער וועלט) ובעמל אונ דיא גאנצע מיה וואס איך האב געהאט דערביי והנה ערשט עס איז אלץ נארעש אונ דס איז אוך געוועזן אפוסטער געדאנקען וויין זייא האבן קיין פארצוג אונטער דר זון: (יב) ופניתי איך האב אופגעגעבן מיין אונטערנעמונג צו פערבינדן די חכמה מיט נארעשקייט אונ ווילדקייט אונ זאלסט ניט מיינן עס וועט קומן אנדערער חכם ווס וועט דס יא קענן טאן כי מה דען ווס קען אופטאן דר מענטש ווס קומט נאכ'ן קעניג? את וואס אנדערע האבן שון פר אים געטאן: (יג) וראיתי אוך אזו פיל האב איך איינגעזעהן דאס דר פארצוג (יתרון) פון דיא קלוגהייט פר די נארעשקייט איז אזו גרוס. וויא דר פארצוג פון דר ליכטיקייט פר די פינסטערקייט: (יד) החכם דער קלוגער זעהט אלץ איין פאראוס

מספר ימי חייהם: ד הגדלתי מעשי בניתי לי בתים נטעתי לי כרמים: ה עשיתי
לי גנות ופרדסים ונטעתי בהם עץ כל־פרי: ו עשיתי לי ברכות מים להשקות
מהם יער צומח עצים: ז קניתי עבדים ושפחות ובני־בית היה לי גם מקנה בקר
וצאן הרבה היה לי מכל שהיו לפני בירושלם: ח כנסתי לי גם־כסף וזהב וסגלת
מלכים והמדינות עשיתי לי שרים ושרות ותענגות בני האדם שדה ושדות:
ט וגדלתי והוספתי מכל שהיה לפני בירושלם אף חכמתי עמדה לי: י וכל אשר

תו"א עשיתי לי שרים ושרות. גיטין סח: וזה היה חלקי מכל עמלי. סנהדרין כ:

שפתי חכמים

אמר שיאחז בסכלות. לכ"פ בדברים הדומים לי לסכלות כמ"ש פה אך מ"ש אחר כך וכן הוא אומר טוב אשר תאחז כו' קשה להלום דבריו דאם כוונתו להביא ראיה דגם על שאול אמר שיאחז בדבר שנדמה לו לסכלות כמו שאמר פה לאחוז בסכלות אם כן קשה מה כוונתו בזה שכתב והיא מצות המקום וקורא אותה סכלות ואם עיקר ראיתו הוא שקורא למצות המקום סכלות ובכן ילדק אומרו והיא מצות המקום וקורא אותה סכלות עדיין קשה היכן מצינו שקרא שלמה או שאול לאותה מצוה סכלות. ונראה שבתחלה צריך אתה לדעת מה שפירש רש"י לקמן ומתוך דבריו יובן מה שפירש פה והוא שכתב לקמן אל תהי צדיק הרבה כשאול שדימה להיות צדיק וריחם על הרשעים ואל תתחכם יותר לדון ק"ו של שטות ומה על נפש אחת וכו' פי' כמו שעשה שאול אותו ק"ו כמו שדרשו במסכת יומא פרק בראשונה טוב אשר תאחז בזה וגומר אם אומר הכביא הצדיק הדבר שהוא דומה לך לרשע כגון שאמר שמוחל לשאול אל יקל בעיניך לפקפק בו ויצא את כלם ידי שניהם יקיים החכמה והסכלות כהלכתן כך הוא בספרים מדויקים הרי שאמר אל תתחכם יותר כשאול במצוה דשאול היה רוצה להתחכם ע"כ היה בעיניו כסכלות ועל זה אמר טוב אשר תאחז וגומר כי ירא אלהים יצא את כלם פירוש החכמה והסכלות כדפירש לקמן והכא הכי פירושו ולאחוז בסכלות דברים הדומים לי לסכלות כו' ואחר כך הוקש' לנפשיה ואיך שייך לומר דקורא למצות המקום סכלות לזה מביא ראי' וכ"ה אומר טוב אשר תאחז בזה על שאול כו' ומצאת וגם טעו' הוא וה"פ אמר על שאול טוב אשר תאחז בזה שנדמה לך סכלות שהרי היה רוצה להתחכם כדפרישית ונדאמר טוב אשר תאחז בזה פשיטא שיש לאחוז במצות המקום אלא פירושו אפי' שנדמה לך לסכלות וכן סיפא דקרא כי ירא אלהים יצא ידי שניהם פי' יקיים החכמה והסכלות הרי שקורא מצות המקום סכלות וזהו שמסיים רש"י והיא מצות המקום וקורא אותה סכלות כלומר אם כן אף שפירשתי זה במצות המקום מצינו כה"ג שקורא למצות המקום סכלות: א דקשה לרש"י הרי לי אלילות הוא כשמאליל דבר מדבר ולא תו דבר

רש"י

משיבין עליהם וכן הוא אומר (להלן ז) טוב אשר תאחז בזה וגם על שאול שנדמה בעיניו סכלות להרוג מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק והיא מצות המקום וקורא אותה סכלות: (ד) הגדלתי מעשי. בימי גדולתי: (ה) עץ כל פרי. שהיה שלמה מכיר בחכמתו את גידי הארץ איזה גיד הולך אל כוש ונטע בו פלפלין איזה הולך לארץ הרוכין ונטע בו הרוכין שכל גידי הארצות באים לציון שמשם משתיתו של עולם שנא' (תהלים ג) מציון מכלל יופי לכך נאמ' עץ כל פרי במדרש תנחומא: (ו) ברכות מים. כמין ביברים של דגים שחופרין בקרקע: (ח) וסגלת מלכים. גנזי מלכים זהב וכסף ואבן יקרה שהמלכים מסגלים בגנזיהם: והמדינות. סגולת כל סוחרים: שרים ושרות. מיני כלי זמר: שדה ושדות. מרכבות כמו עגלות צב ובלשון גמרא יש שדה תיבה ומגדל: (ט) אף חכמתי. גם חכמתי לא הנחתי בשביל כל המעשים האלה ועמדה לי ולא שכחתיה. ד"א עמדה לי לעזרה מכל אלה: (י) לא אצלתי. לא רחקתי להבדיל מהם א וכן (במדבר

מצודת ציון

[ה] גנות. מקום זרוע ירקות ופרחים: ופרדסים. מקום נטוע אילנות בעלי פרי: [ו] ברכות. מקום בנוי באבנים ובסיד ושם מתכנסים המים וכן בתעלת הברכה [מ"ב יח]: [ח] וסגלת. כן יקרא דבר נחמד הגנוז באוצר וכן והייתם לי סגלה [שמות יט]: עשיתי. תקנתי והכנתי כמו ובן הבקר אשר עשה [בראשית יח]: שרים. משוררים זכרים: ושרות. משוררות נקבות: שדה. מרכבה מוקפת מחיצה ממעל דומה לתיבה ובדרז"ל שדה תיבה ומגדל [שבת קכ]: [ט] עמדה. נתקיימה. וכן לשמור את בריתו לעמדה

מצודת דוד

האדם מסתוקקים להם כבינונים נאים וכלי שיר והדומים ועל שהם דברים שחוץ לגוף קורא להם סכלות: עד אשר אראה. כבולן אאחוז עד אשר אראה מהו הדרך היותר טוב לפני בני האדם אשר יעשו בזה העולם תחת השמים בכל מספר ימי חייהם וכאומר אחר שאראה איזה יכשר אאחוז בזה לבד ואשמיט ידי מהדרכים האחרים: (ד) הגדלתי מעשי. ר"ל כן עשיתי ואחזתי בשלשתן כי עשיתי מעשים גדולים ומופלאים ותוזר ומפרש בניתי לי בתים רבים ונטעתי לי כרמים רבים: (ה) עץ כל פרי. אילנות מכל מיני פרי: (ו) להשקות. למען השקות מאלו הברכות את היער המצמיח אילני סרק למען יהיו ענפיו רעננים וגדולים הנחמדים לעין הרואה: (ז) ובני בית. הם הממונים על צרכי הבית להשגיח בדבר הצורך ולא יעשו מלאכה כעבד ושפחה: מכל שהיו כו'. יותר מכל המלכים שמלכו לפני בירושלים (ועל מלכי הגוים יאמר וכמ"ש למעלה): (ח) כנסתי לי. אספתי לעצמי: וסגלת מלכים. דברים נחמדים מה שהמלכים גונזין באוצר: והמדינות. מה שסגלות המדינה מגנזת באוצר המיוחד לכל בני המדינה: ותענוגות. דברים נחמדים מה שבני אדם מתענגים בהם: שדה ושדות. ר"ל אחת מיוחדת בכל מיני יופי ועוד מרכבות רבות: (ט) וגדלתי. ועשיתי מעשים גדולים ומופלאים בתוספת מרובה יותר מכל המלכים שמלכו לפני בירושלים: אף חכמתי עמדה לי. אפי' שהייתי עוסק בכל אלו הדברים עכ"ז אף חכמתי נתקיימה כי ולא שכחתיה בעבור מרבית הטרדות הענינים

פירוש ע"ט

אויסקלייבען אין זייער קורצען לעבען אונטער'ן הימעל: (ד) הגדלתי איך האב זיך גענומען צו גרויסע זאכען, איך האב געבויט פאלאצען, איך האב גע־פלאנצט וויינגערטנער: (ה) עשיתי איך האב געמאכט בוים גערטנער און לוסט גערטנער און האב אין זיי געפלאנצט אלערליי סארטען פרוכטביימער: (ו) עשיתי לי איך האב מיר געגראבען טייכען להשקות איך זאל מיט זיי קענען דורך וואסערן [אן טרינקען] דעם וואלד, וועלכער איז באשטאנען פון יונגע בוימער: (ז) קניתי איך האב מיר צו געקויפט קנעכט און יונג־פרויען פר לייב און הויז בעדינטע צו די וועלכע איך האב שוין פון פריער געהאט, גם אויך אן א צאהל פילע סטאדעס פון שאף און רינדער האב איך געהאט, מעהר וויא אלע קעניגע וואס זיינען געוועזען פאר מיר אין ירושלים: (ח) כנסתי איך האב אויך איינגעזאמעלט גאלד און זילבער וסגלת און זעלטענע אנטיקען פון קעניגע און פון די פראווענצען, עשיתי לי איך האט געהאלטען זינגער און זינגערינס און אויך אפולע געפאנגענע שיינע שקלאבינען וואס די מענטשען וועלכע האבען זייא רעבענען עס פר אגרויסען פארגעניגען: (ט) וגדלתי אזוי פיל און גוט האב איך געזאמעלט, אז איך האב אריבער געשטיגען אלע קעניגע וואס זיינען געוועזען פר מיר אף חכמתי אויך מיין קלוגהייט איז מיר דאביי בייגעשטאנען צו הילף: (י) וכל און אלץ וואס מיינע אויגען האבען נור געגלוסט האב איך ניט פארמיטען

פון

יז וָאֶתְּנָה לִבִּי לָדַעַת חָכְמָה וְדַעַת הֹלֵלוֹת וְשִׂכְלוּת יָדַעְתִּי שֶׁגַּם־זֶה הוּא רַעְיוֹן רוּחַ׃ יח כִּי
בְּרֹב חָכְמָה רָב־כָּעַס וְיוֹסִיף דַּעַת יוֹסִיף מַכְאוֹב׃ ב א אָמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי לְכָה־
נָּא אֲנַסְּכָה בְשִׂמְחָה וּרְאֵה בְטוֹב וְהִנֵּה גַם־הוּא הָבֶל׃ ב לִשְׂחוֹק אָמַרְתִּי מְהוֹלָל
וּלְשִׂמְחָה מַה־זֹּה עֹשָׂה׃ ג תַּרְתִּי בְלִבִּי לִמְשׁוֹךְ בַּיַּיִן אֶת־בְּשָׂרִי וְלִבִּי נֹהֵג בַּחָכְמָה
וְלֶאֱחֹז בְּסִכְלוּת עַד אֲשֶׁר־אֶרְאֶה אֵי־זֶה טוֹב לִבְנֵי הָאָדָם אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ תַּחַת הַשָּׁמַיִם

ת"א כי ברב חכמה רב כעס. נדרים כח: ויוסיף דעת יוסיף מכאוב. סוכה מב: לשחוק אמרתי מהולל. שבת ל: ולבי נהג בחכמה. שהר פ' תזריע:

רש"י

(יז) ואתנה. עכשיו את לבי לדעת את טיב החכמה מה סופה ואת טיב ההוללות והסכלות: הוללות. שעמום וטירוף הדעת לשון ערבוב כמו (ישעיה א) מהול במים: ושכלות. שטות: ידעתי. עתה שגם החכמה יש בו שבר רוח כי ברוב החכמה אדם סומך על רוב הכמתו ואינו מתרחק מן האיסור וב"ה רוב כעס להקב"ה אני אמרתי ארבה סוסים ולא אשיב את העם מצרימה ובסוף השיבותי אני אמרתי ארבה נשים ולא יסורו לבבי והרי נכתב עלי (מלכים א יא) נשיו הטו את לבבו וכן הוא אומר שעל רוב הכמתו הוא סמך ועשה כמה דברים שנא' (משלי ל) נאום הגבר לאיתיאל לאיתיאל ואוכל: (א) אמרתי אני בלבי. הואיל וכן הוא אהדל לי מן ההכמה ואעסוק במשתה תמיד: אנסכה. לשון מסך יין לשתות כמו (משלי ט) מסכה יינה עירוב יין במים לתקנו או עירוב בשמים ביין לקונדיטון: וראה בטוב. כמו וראות ד בטוב: והנה גם הוא הבל. שהרי ראיתי בנבואה שהרבה קלקולי' באים מתוך שחוק. בלשצר מת מתוך משתה אנשי דור המבול נשטפו מתוך רוב טובה שהשפעת להם: (ב) לשחוק אמרתי מהולל. מעורבת בבכי ואנחה: ולשמחה מה זה. טובה ש עושה הרי סופה תוגה: (ג) תרתי בלבי. חזרתי לתור בלבי להחזיק בכולן במשתה בחכמה ובסכלות ולמשוך ולעדן במשתה היין את בשרי. כל סעודת עונג קרויה על שם היין: ולבי נוהג בחכמה. אף אם בשרי נמשך ביין לבי מתגלגל בחכמה להחזיק בתורה: ולאחוז בסכלות. בדברים הדומים לי לסכלות ת שאמרתי עליהם (משלי ל) לאיתיאל ואוכל וכגון לבישת שעטנז וכלאי הכרם שהשטן ואומות העולם

שפתי חכמים

בלבו ואם הוא כפשוטו של כתוב מהו העיון והמחשבה. ל"פ מי יאמר עלי כו' א"כ מלת לאמר קדייק דאם הוא כפשוטו דברתי אני עם לבי אני הנה וגומר מיבעי ליה לאמר למה לי. אלא ע"כ לאמר קאי אמחשבה שהיה מחשב מי יאמר כו': ר פי' איכו לווי אלא מקור: ש דק"ל הלא עושה שמחה ומשמח לבב אנוש. לכ"פ מה זה טובה עושה כלומר אף אם היא שמחה מה זו טובה עושה הלא סופה תוגה: ת ק"ל אם סכלות פי' שטות כמו שפירש לעיל אם כן קשה איך

מצודת דוד

לבי ראה. ר"ל בהבנת הלב הסתכלתי בהרבה חכמה ודעת: (יז) ואתנה לבי. שמתי לבי לדעת להבחין מעלת החכמה ולדעת ענין השיגעון והשטות להעריך זה מול זה להבחין יתרון החכמה על הסכלות: ידעתי. הן הכרתי שגם החכמה היא שברון רוח: (יח) כי ברוב חכמה. במי שנמצא בו הרבה חכמה בו נמצא הרבה כעס כי מאוד ישכיל מעשה בני אדם על אמתותם וכשרואה שאינם טובים יכעס בעצמו כי הדברים ההם אינם כפי רצונו ובזה יכעס ומה מאוד מזיק הכעס: ויוסיף דעת. מי שמוסיף דעת להבין דבר מתוך דבר הנה בזה יוסיף מכאוב לעצמו כי בעבור הבנת דבר מתוך דבר ישכיל אף את הנולדות מן המעשים המקולקלים ומביא מכאוב אל לבו:

ב (א) אמרתי אני בלבי. חשבתי בלבי ואמרתי אל עצמי עתה זרזי עצמך בדבר הנסיון כי אנסה אותך בהתעסקות השמחה וראיית דברים טובים הנחמדים לעין ומשמחים את הלב לבחון ולראות אולי זו היא הדרך הנכונה: והנה. אבל הסכלתי שגם ענין השמחה הוא הבל: (ב) לשחוק. כי על השחוק הבא מן השמחה אמרתי עליה שהיא הוללות ועל השמחה אמרתי מה זה תועלת עושה: (ג) תרתי בלבי. חפשתי בלבי למצוא דרך נכון להחזיק בשלשת הדברים גם יחד לעסוק במשתה היין המעדן את הבשר וממשיכו להתרבות ולהשמין ולבי יתנהג להשכיל בחכמות התורה וגם לאחוז בדברי סכלות הם הדברים שאינן נכנסין לתוך הגוף ועכ"ז בני

מצודת ציון

[יז] הוללות. ענין שיעמום וערבוב הדעת כמו ושופטים יהולל [איוב יב]: ושכלות. כמו וסכלות בסמ"ך והוא ענין שטות: רעיון. ענין שברון כמ"ש למעלה ורעות רוח:

ב [א] לכה. הוא ענין זרוז כמו ועתה לכו ונהרגהו [בראשית לז] ויוסף הלא בא אליהם: נא. עתה: אנסכה. מל' נסיון ובחינה ור"ל אנסה אותך כמו למה אכבה [ש"ב ב] ופי' אכה אותך: [ב] מהולל. ענין שיעמום: [ג] תרתי. ענין חפוש ובקור כמו ולתור בחכמה [לעיל א']:

פירוש ע"ט

פיל חָכְמָה און קֶענְטְנִים גֶעקְרָאגֶן: (יז) וָאֶתְּנָה און דוּ מַיין הַארְץ זָאלְסְט קֶענֶן מַאכֶן אַנ'אוּנְטֶערְשַׁייד צְווִישֶׁען קְלוּגְהֵייט, קֶענְטְנִים, נַארֶעשְׁקֵייט און אוּנְזִין יָדַעְתִּי אִיטְצְט זֶעה אִיךְ אַיין אַז דָם (דֶרְקֶענֶן מַאכֶן אַנ'אוּנְטֶערְשַׁייד צְווִישֶׁען חָכְמָה און נַארֶעשְׁקֵייט) אִיז אוֹיךְ אַפּוּסְטֶער, ווינְדִיגֶער גֶעדַאנְקֶן: (יח) כִּי בְּרוֹב חָכְמָה דֶען וָואס מֶעהְר אַמֶענְטְשׁ וֶוערְט קְלוּגֶער, הָט עֶר מֶעהְר פַארְדְרוּס פוּן יֶעדֶער זַאךְ, וְיוֹסִיף דַעַת און וָואס מֶעהְר אַמֶענְטְשׁ קֶען, אַלְץ מֶעהְר לַיידְט עֶר (אָבֶער דֶעם נַארֶען, וָוס קֶען גָאר נִיט אִיז גוּט, ווִי דִי חז"ל זָאגֶן אֵין שׁוֹטֶה מַרְגִישׁ, אַנַאר שְׁפִּירְט קֵיין זַאךְ נִיט, אֵין שׁוֹטֶה נִפְגַע אַנַאר אִיז וֶוייניגֶער עָלוּל צוּא הָאבֶּן קְרֵיינְקוּנְג ווִיא דֶער חָכָם, און דָם אַלֵיין פֶערְדְרִיסְט אוֹיךְ דֶעם קְלוּגֶן): (א) אָמַרְתִּי הָאבּ אִיךְ גֶטְרַאכְט, ווֶען אִין דִי חָכְמָה גֶעפִינְט מֶען נִיט קֵיין גְלִיק אֲנַסְּכָה ווֶעל אִיךְ פְּרוּבִּירֶן פֶערְבְּרֵייטֶן דִי חָכְמָה אוֹיף פְרֵיילִיכְקֵייט

טָאמֶער ווֶעל אִיךְ אִין אִיר גֶעפִינֶען דֶעם אֱמֶת'ן גְלִיק וְהִנֵּה עֶרְשְׁט הָאבּ אִיךְ אַיינְגֶעזֶעהֶן אַז דָם אִיז אוֹיךְ נַארֶעשׁ (ווֶען אַז אַמֶענְטְשׁ לָאזְט זִיךְ אַרַיין שְׁטֶעטְס צוּ זַיין פְרֵיילַאךְ, דֶערֶעסְט עֶס אִים אוֹיךְ סוֹף כָּל סוֹף): (ב) לִשְׂחוֹק אוֹיף גֶעלֶעכְטֶער הָאבּ אִיךְ גֶעזָאגְט אַז דָם אִיז אַמִין מְשׁוּגַעַת וּלְשִׂמְחָה און צוּ דִי פְרֵיילַאכְקֵייט הָאבּ אִיךְ גֶעזָאגְט צוּ וָוס נוּצְט דָם מִיר (דָם מַאכְט נִיט קְלִיגֶער און בְּרֵיינְגְט קֵיין נוּטְצֶען): (ג) אַז אִיךְ הָאבּ אַיינְגֶעזֶעהֶן, אַז דִי חָכְמָה מַאכְט אָן וֵוייטָאג, און דִי פְרֵיילִיכְקֵייט בְּרֵיינְגְט קֵיין נוּטְצֶען, תַּרְתִּי הָאבּ אִיךְ גֶעזוּכְט אַוֶועג אִין מַיין הַארְצֶען זֵיי בֵּיידֶען צוּ פֶערְאֵיינִיגֶען לִמְשׁוֹךְ דֶעם קֶערְפֶּער מִיט וַויין צוּא קְרֶעפְטִיגֶען וְלִבִּי און מַיין גֵייסְט צוּא פִירֶען מִיט קְלוּגְהֵייט וְלֶאֱחֹז און דַאבֵּיי פֶּעסְט צוּ הַאלְטֶן דִי נַארֶעשְׁקֵייט עַד אֲשֶׁר בִּיז אִיךְ ווֶעל אוֹיסְגֶעפִינֶען ווֶעלְכֶע פוּן זֵיי אִיז דִיא בֶּעסְטֶע פַר דִי מֶענְטְשֶׁענְקִינְדֶער, ווֶעלְכֶע פוּן זֵיי זָאלֶן זֵייא

מֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל בִּירוּשָׁלָֽם׃ יג וְנָתַתִּי אֶת־לִבִּי לִדְרוֹשׁ וְלָתוּר בַּֽחׇכְמָה עַל כׇּל־אֲשֶׁר
נַעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמָיִם הוּא ׀ עִנְיַן רָע נָתַן אֱלֹהִים לִבְנֵי הָאָדָם לַעֲנוֹת בּֽוֹ׃ יד רָאִיתִי
אֶת־כׇּל־הַֽמַּעֲשִׂים שֶׁנַּֽעֲשׂוּ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ וְהִנֵּה הַכֹּל הֶבֶל וּרְעוּת רֽוּחַ׃ טו מְעֻוָּת לֹא
יוּכַל לִתְקֹן וְחֶסְרוֹן לֹא־יוּכַל לְהִמָּנֽוֹת׃ טז דִּבַּרְתִּי אֲנִי עִם־לִבִּי לֵאמֹר אֲנִי הִנֵּה הִגְדַּלְתִּי
וְהוֹסַפְתִּי חׇכְמָה עַל כׇּל־אֲשֶׁר־הָיָה לְפָנַי עַל־יְרוּשָׁלָ͏ִם וְלִבִּי רָאָה הַרְבֵּה חׇכְמָה וָדָֽעַת

תו"א ראיתי את כל המעשים. זוהר פרשת בשלח: מעות לא יוכל לתקון. ברכות כב חגיגה ט יבמות כב:

שפתי חכמים

דבר שהוא חלופי השמש אין בו חדוש אבל בתורה יש חדוש מה שלא היה ומהו החדוש השייך בה. לכ"פ אבל ההוגה בתורה כו': מ דק"ל אני קהלת הייתי מלך הל"ל ותו לא למה הצריך לומר על ישראל בירושלים. לכ"פ על כל העולם כו' ומ"ש ולבסוף על מקלו לישנא דתלמודא נקט (סנהדרין דף כ') ולבסוף לא מלך אלא על מקלו: נ ק"ל היכן נתן לפניהם הרע. לזה מביא הפסוק את החיים וגו' ואת המות וגו'. ואח"כ מפרש שמלת ענין ומלת לענות שניהם ענינם מנהג שיתנהג בה האדם: ס פי' ויהיה נו"ן ענין נוספת כמ"ש מעון ושורש שניהם עון וכאשר יתייחס לאנשים העמידה במעון כי שם בית' ומנהגם ככה יתייחס אליהם העמידה במנהג אשר הוטבעו בו ופה א"א לפרשו אם לא על המנהג לא על הדירה: ע פי' שמעיין ומחשב במנהגו שיתנהג בו: פ מה שלא פי' על הפסוק עצמו בפרשת נצבים ראה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע. דהתם כתיב בהדיא בקרא לפניך ע"כ פירושו הנחתי לפניך אבל פה כתיב נתן אלהים לבני אדם ק"ל הלא אין רע יורד מלמעלה. ל"פ הניח לפניהם: צ נ"ל דה"פ דכשבא לסוף המעשה אז הוא מתאוה יותר ומעולם לא יבא אל תכלית כוסף התאוה וכשהוא בא לסוף המעשה וראה שלא עלתה תאותו בידו הוא בא לידי כאב לב כדרך כל מי שלא יבא לידי תוחלתו ותקותו כדכתיב תוחלת ממושכה מחלת לב ודרשו בפרק הרואה סוף בא לידי כאב לב לכן נקט הרב האי לישנא: ק הוסיף מי יאמר עלי כו' מפני שדברתי אני עם לבי משמע שהיה מחשבה ועיון לבי. עכשיו שירדתי מגדולתי אני נותן לבי לאמר מי יאמר עלי ק שאבא לידי מדה זו: אני הנה הגדלתי וגו':

רש"י

הייתי מלך. על כל העולם מ ולבסוף על ישראל ולבסוף על ירושלים לבדה ולבסוף על מקלי שהרי נאמר הייתי מלך בירושלים אבל עכשיו איני מלך: (יג) ונתתי את לבי לדרוש. בתורה היא החכמה ולהתבונן בה על כל המעשה הרע האמור למעלה הנעשה תחת השמש וביונתי בה שהוא הענין הרע אשר נתן הקב"ה לפני בני נ האדם (דברים ל) את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע: ענין רע. מנהג רע להם: לענות בו. להתנהג בו. ענין יש לפותרו לשון מעון ס ודירה ויש לפותרו ל' עיון ע ומחשבה וכן לענות בו: נתן אלהים. הניח פ לפניהם: (יד) ורעות רוח. שבר רוח כמו (ישעיה ה) רועו עמים וחתו. רוח עלנ"צ סוף המעשה בא לידי כאב צ לב: (טו) מעות. בחייו לא יוכל לתקון משמת מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת ורבותינו פירשו על הבא על הערוה והוליד ממזר או על ת"ח הפורש מן התורה שהיה ישר מתחלתו ונתעוות: וחסרון לא יוכל להמנות. זה שהיסר עצמו ממנין הכשרים לא יוכל להמנות עמהם בקבול שכרם: (טז) דברתי אני עם

מצודת ציון

נופל בו לשון עבר ולשון עתיד כמ"ש והלכו בניו כו' ככה יעשה איוב [איוב א]: [יג] ונתתי. ושמתי בדרז"ל נתן בו עיניו [שבת ל"ד]: ולתור. ענין חפוש ובקור כמו לתור את הארץ [במדבר יד]: ענין רע. דבר רע ובדרז"ל יש הרבה: נתן. ענינו עזיבה כמו ולא נתן סיחון [שם כא]: לענות. מלשון עינוי ויסורים: [יד] ורעות. ענין שבירה כמו תרועם בשבט ברזל [תהלים ב]: רוח. רצון: [טו] מעות. ענין קלקול והשחתה כמו ודרך רשעים יעות [שם קמו]: להמנות. מלשון מנין ומספר: [טז] ראה. הוא מושאל על הבנת הדבר וכן ראה דבריך טובים [ש"ב טו]:

מצודת דוד

בירושלים. אשר היא עיר החכמה וכאומר בהיות כן הרבה חכמה ראה לבי: (יג) ונתתי את לבי. שמתי את לבי לדרוש ולבקר לא במראית העין רק בחכמה ובהבנת השכל חקרתי על כל הדברים הנעשים תחת השמים בזה העולם: היא ענין רע. ר"ל הבנתי שזה הוא דבר רע כמה שעזב אלהים והניח כל המעשים לבני האדם בתת להם הבחירה לעשות כחפצם למען ענותם בגמול המעשים בעבור חפשית הבחירה כי לולי הבחירה אין עונש: (יד) ראיתי. במראית העין ראיתי את כל המעשים הנעשים כדבר הנתון תחת ממשלת השמש והם אסיפת הקניינים המסור ביד מערכת השמים וזכר השמש לפי שהיא הפועלת הרבה בתחתונים כו' וכמ"ש למעלה בתחלת הספר או בזה העולם במקום זריחת השמש ראיתי כו': והנה הכל הבל. בעיני ראיתי שכולם הכל המה מבלי תועלת ועוד יש בהם שבר רצון עושיהם כי לא ישיג תשוקתו ונכזבה תוחלתו: (טו) מעות. אם אירע במעשיו דבר מעות ומקולקל אין בידו לתקן הקלקול: וחסרון. דבר הנחסר במעשיו אין בידו להשלימו להיות נמנה במנין הדברים אשר לא חסרו: (טז) דברתי כו'. ר"ל חשבתי בעצמי ולא דברתי אל הזולת: הגדלתי. הייתי בגדולה רבה וזה מביא לחדד השכל בעבור הרחבת הלב: והוספתי חכמה. מאד הייתי עוסק לאסוף חכמה בתוספת מרובה על כל המלכים שהיו לפני על ירושלים (ויתכן שאמר על מלכי הגוים כי דוד אביו לבד מלך בירושלים ולא עוד):

ל'יקוטים יקרים

אַנ'אֶמֶתֶע דֵעָה, אוּנ וֶועלְכֶע אִיז אַ פַאלְשֶׁע. (בֶּן דָוִד) אוֹךְ הָט עֶר גֶעהַאט בְּקַבָּלָה פוּן זַיין פָאטֶר דָוִד ע"ה וָואס אִיז גֶעוֶוען אַ גְרוֹיסֶר חָכָם וֶועלְכֶע דֵעָה אִיז רִיכְטִיג אוּנ וֶועלְכֶע נִיט, אוּנ חוּץ דֶעם אִיז עֶר נָאךְ גֶעוֶוען (מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלָיִם) אֶקְעגִיג אִין יְרוּשָׁלַיִם וָוס זִי אִיז גֶעוֶוען רַבָּתִי בְּדֵעוֹת, דִי קְלִיגְסְטֶע פוּן אַלֶע שְׁטֶעט, ד"ה וָוס אִין אִיהְר זַיינֶען גֶעוֶוען דִי קְלִיגְסְטֶע מֶענְטְשֶׁען אוּנ דֶערְפַאר דַארְף מֶען פַארְשְׁטֵיין אַז דִי אַלֶע זַאכְען וָוס עֶר רֶעכְעֶנְט וַויטֶער אוֹם זַיינֶען גוּט אוּנְטֶערְזוּכְט גֶעוָוארֶען:

פירוש ע"ט

וָוס אִיז אַקְלוּגֶע פָאלְק, אִין יְרוּשָׁלַיִם, וָוס אִין אִיר זַיינֶען דִי גְרֶעסְטֶע חֲכָמִים: (יג) וְנָתַתִּי אִיךְ הָאבּ זִיךְ אִיבֶּער גֶעגֶעבֶּען נָאכְצוּפָארְשֶׁען אוּנ הָאבּ גֶעוָואלְט מִיט קְלוּגְהַייט אוּנְטֶער זוּכֶען אַלֶץ וָוס טוּט זִיךְ אוֹיף דֶר וֶועלְט (דֶען דִי מֶענְטְשֶׁען מֵיינֶען אַז אִין חֲקִירָה לִיגְט דֶר גְלִיק), וָוס אִין דֶר אֶמֶת'ן אִיז דֶר חֵשֶׁק אַלֶץ נָאכְצוּפָארְשֶׁען אַשְׁלֶעכְטֶע זַאךְ, וֶועלְכֶע גָאט הָאט אַרַיין גֶעלֵייגְט אִין דֶעם מֶענְטְשֶׁענְס נַאטוּר זִ עֶרְמִיט זִיךְ צוּ בַּאשֶׁעפְטִיגֶן: (יד) רָאִיתִי הָאבּ אִיךְ אַיינְגֶעזֶעהֶן אַז אַלֶע זַאכֶן וָואס גֶעשֶׁעהֶן אוֹיף דֶער וֶועלְט אִיז זַאלְץ נַארֶעשׁ וּרְעוּת רוּחַ אַלְץ אִיז וַויא אַפּוּסְטֶער ווִינְדִיגֶער גֶעדַאנְקֶען: (טו) מְעֻוָּת דֶען דִיא פֶעלֶערְהַאפְטֶע זַאכֶן קֶענֶען דֶר מֶענְטְשׁ נִיט פֶערִיכְטֶען וְחֶסְרוֹן אוּנ דִיא נִיט גַאנְצֶע זַאכֶן קֶענֶער נִיט גַאנְץ מַאכֶן (אָט וָוס פַר אַנוּטְצֶען בְּרֵיינְגְט דִי נָאכְפָארְשׁוּנְג): (טז) דִּבַּרְתִּי הָאבּ אִיךְ צוּ זִיךְ אַלֵיין גֶערֶעדְט אֲנִי זֶעה, מֵיין הַארְץ, אִיךְ הָאבּ מֶעהְר קְלוּגְהַייט אוּנ ווִיסֶענְשַׁאפְט עֶרְוָוארְבֶּען אוּנ פַארְבְּרֵייטֶערְט, מֶעהְר פוּן אַלֶע קֶענִיגֶען וָואס זַיינֶען גֶעזֶעסֶען אוֹיף יְרוּשָׁלַיִם'ס טְרָאהְן בִּיז מִיר וְלִבִּי אוּנ מֵיין גֵייסְט הָט

מָלֵא אֶל־מְקוֹם שֶׁהַנְּחָלִים הֹלְכִים שָׁם הֵם שָׁבִים לָלָכֶת׃ ח כָּל־הַדְּבָרִים יְגֵעִים לֹא־
יוּכַל אִישׁ לְדַבֵּר לֹא־תִשְׂבַּע עַיִן לִרְאוֹת וְלֹא־תִמָּלֵא אֹזֶן מִשְּׁמֹעַ׃ ט מַה־שֶּׁהָיָה הוּא
שֶׁיִּהְיֶה וּמַה־שֶּׁנַּעֲשָׂה הוּא שֶׁיֵּעָשֶׂה וְאֵין כָּל־חָדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ י יֵשׁ דָּבָר שֶׁיֹּאמַר
רְאֵה־זֶה חָדָשׁ הוּא כְּבָר הָיָה לְעֹלָמִים אֲשֶׁר הָיָה מִלְּפָנֵנוּ׃ יא אֵין זִכְרוֹן לָרִאשֹׁנִים
וְגַם לָאַחֲרֹנִים שֶׁיִּהְיוּ לֹא־יִהְיֶה לָהֶם זִכָּרוֹן עִם שֶׁיִּהְיוּ לָאַחֲרֹנָה׃ יב אֲנִי קֹהֶלֶת הָיִיתִי

תו"א כל הדברים יגעים. יומא יט עהר פ' מקן: אין כל חדש תחת השמש. ברכות ניו שבת ל נדרים לט סנהדרין קי: אני קהלת הייתי מלך. גיטין כה סנהדרין כ:

רש"י

מקום שהנחלים הולכים שם הם שבים אף הרשע כל עומת שבא כן ילך: (ח) **כל הדברים יגעים וגו' לא תשבע עין ולא תמלא אזן.** מוסב על מה יתרון י אם מהליף הוא עסק התורה לדבר בדברים בטלים הרי הם יגעים ולא יוכל להשיג את כולם ואם במראית העין בא לעסוק עינו לא תשבע ואם בשמיעת האזן אזנו לא תמלא: (ט) **מה שהיה הוא שיהיה וגו'.** בכל מה כ שהוא למד בדבר שהוא חליפי השמש אין בו חידוש לא יראה אלא מה שהיה כבר שנברא בששת ימי בראשית. אבל ההוגה בתורה מוצא בה תמיד חידושי טעמים ל כענין שנאמר (משלי ה) דדיה ירוך בכל עת מה הדד הזה כל זמן שהתינוק ממשמש בו מוצא בו טעם אף ד"ת כן וכן מצינו במסכת חגיגה שאמר רבי אליעזר בן הורקנוס דברים שלא שמעתן אזן במעשה מרכבה: (י) **יש דבר.** בא לידך תחת השמש שיאמר לך האומר עליו ראה זה דבר חדש הוא ואינו חדש שכבר היה בעולמים שעברו לפנינו אלא שאין זכרון לראשונים לכך דומה להיות חדש: (יא) **וגם לאחרונים שיהיו.** לאחרינו לא יהיה להם זכרון בדורות שיהיו לאחרונה להם. ומדרש אגדה דורשו כנגד אבוד זכר עמלק וסופו למחות שנאמר (עובדיה א) ולא יהיה שריד לבית עשו: (יב) **אני קהלת**

שפתי חכמים

סובב וכל זה בשמש משמעי יא"כ איך נכנס בשמש וילא ברוח לכ"פ רוחו של שמש: י דק"ל מה ענין זה לכל הנחלים הולכים אל הים הקודם לו. לכ"פ מוסב על מה יתרון כו' כדמפרש ואזיל: כ דק"ל מה שייך זה לענין הקודם. לכ"פ בכל מה שהוא כו': ל דק"ל דמשמע

מצודת דוד

עלמו וכדרך הנחלים אשר המה עמלים לתוהו בסיבת עלמם: (ח) **כל הדברים יגעים.** הנה כשהאדם עמל ומשיג תוחלתו אז ינוח ולא ייגע עוד אבל כשאינו משיג אז הוא עמל ויגע עד אין תכלית ולזה אמר הנה כל הענינים שבעולם המה יגעים כי אין סוף דבר מולא תוחלתו: לא יוכל איש לדבר. כאומר אם ארלה לפרט את כל הענינים שאינם משיגים תוחלתם אי אפשר כי בן אדם לא יוכל לספר את כולם כי רבים המה מאד: לא תשבע עין. אחז במשל מבן אדם השבע מאד עד שא"א לו לאכול עוד כלומר אם הענינים האלה יראה בעיניו הנה העין לא תשבע במה שראה מאז עד שיהיה מן הנמנע לראות עוד כי כולן כלו ואין פיד מה לראות כי לא כן הוא כי באמת יש עוד מה לראות: ולא תמלא. חזר ואחז במשל מכלי מלא עד שא"א לתת עוד מה בתוכו כלומר אם הענינים האלה ישמע באזניו לא תמלא האזן במה ששמעה מאז עד שיהיה מן הנמנע לשמוע עוד כי כולן כלו ואין עוד מה לשמוע כי לא כן הוא כי באמת יש עוד מה לשמוע: (ט) **מה שהיה.** כאומר ופן יהיה לב האדם נפתה עליו לומר הן אמת כן היה בימים הראשונים אשר שום ענין מהענינים לא השיג תוחלתו בעמל היגיעה אבל לא כן הוא בהימים האלה לזה אמר דע לך מה שהיה מאז הוא לבדו מה שיהיה גם עתה ומה שנעשה מאז הוא לבדו מה שיעשה גם עתה והוא כפל ענין במ"ש: ואין כל חדש. אין שום דבר חדש במקום זריחת השמש הוא העולם כולו וכאומר כמו שלא נשתנה כן לא נשתנה גם זאת כי עד עולם אין שום ענין משיג תוחלתו בעמל היגיעה כאשר לא השיג מאז: (י) **יש דבר.** עם כי יש דבר נמצא בעולם אשר עליו יאמר האומר ראה והבן שזה דבר חדש הוא כאומר ופן עי"ז תחשוב כמו שנשתנה להתחדש דבר זה כן נשתנה גם זאת שמעתה יוכל האדם להשיג תוחלתו בעמל היגיעה: כבר היה. כאומר אל תאמין אל האומר אשר חדש הוא זה כי באמת כבר היה כזה במשך הזמנים הארוכים אשר כל אחד מהם היה בימים אשר לפנינו טרם נולדנו: (יא) **אין זכרון.** אלא שאין זכרון אל המעשים הנעשים בימים הראשונים כי נשכחו מלבות בני האדם: וגם לאחרונים. וכן גם אל המעשים אשר יהיו אחר הזמן ההוא לימי פיהיו. וכן גם אל המעשים אשר יהיו בימים האחרונים לא ישאר להם זכרון מה למען השוותם עם המעשים אשר יהיו אחר הזמן ההוא לאמר אז המעשים אשר נעשו עתה דומים הם אל המעשים אשר נעשו מאז כי השכחה גוברת והולכת אבל האמת שאין דבר חדש בעולם: (יב) **אני קהלת.** כאומר אני הוא הנקרא קהלת ע"ש בקבלתי דעות מוחלפות לצרף וללבן ולברר האמת: על ישראל. והם עם חכם ונבון:

מצודת ציון

רצון כמו הנני נותן בו רוח [ישעיה לו]: [ח] **הדברים.** הענינים כמו על דבר הכסף [בראשית מג]: [ט] **כל חדש.** שום חדש וכן לא תעשה כל מלאכה [שמות כא]: [י] **לעולמים.** כמו בעולמים והלמ"ד במקום הבי"ת וכן כי בוחר אתה לבן ישי [ש"א כ'] ומשפטו בבן ישי ומלת עולמים ירמז על זמנים רבים כמו ועבדו לעולם [שמות כא]: [יב] **הייתי.** דבר ההווה

פירוש ע"ט

די טייכן קומן, פליסען (גייען) זיי צוריק: (ח) כָּל הַדְּבָרִים אַלע זאכן וואס געפינען זיך אין דער נאטור זיינען אימער בעשעפטיגט, אונ דערפאר קען זייא דר מענטש ניט בעשרייבען אונ די אוג קען ניט זאט ווערן אלץ צו בעטראכטען אונ דר אויער קען ניט זאט ווערן אלץ צו הערן: (ט) מַה שֶּׁהָיָה אונ ווי באלד אז אלע זאכן קומן צוריק צו זייער ערשטער קוועלע, איז וואס עס איז געוועזן וועט ווידר קומן, אונ וואס עס איז געשעהן וועט ווידר געשעהן אונ קיין נייעס ווערט ניט אונטער דר זון (אויף דר ערד): (י) יֵשׁ דָּבָר עס גיבען זאכן וואס אויף זיי זאגט מען, דס איז נייעס, אבער עס איז ניט אזו, זייא זיינען שון געווים געוועזן פריער, איידער מיר זיינען געבארען געווארען, נאר זייא זיינען פארגעסן געווארען: (יא) אֵין זִכְרוֹן דען דיא פארגאנגענע געדיינקט מען ניט, אזו ווי די וואס גייען נאך אונז וועלן פערגעסן ווערן ביי די וואס וועלן קומן נאך זיי: (יב) *) אֲנִי קֹהֶלֶת איך, דר זאמלער, בין געוועזן קעניג (אמענטש וואס קען אלץ טאן) איבר די יודן

ליקוטים יקרים

די זאך זאל זיין ווס בעסר אונ וואס ריכטיגר, (ג) נסיון, ד"ה אז דר חוקר הט פראקטיקע פון די זאכן ווס טרעפען אין לעבן, אונ וועד רעדט נאך אז דר חוקר וואוינט אין א שטאט ווס איז פול מיט חכמים, ווס קענען יעדע זאך גוט בעטראכטן, אונ דר פר זאגט דר פסוק (דברי קהלת) דס זיינען די רייד פון דעם זאמלער, ווס הט געזאמעלט פערשידענע דעות וואס זיינען זיך מתנגד איינע צו די אנדערע אום מען זאל קענען אויסקלייבען וועלכע איז

*) **הערה** בין אהער האט שלמה המלך אפגעזאגט בכלל אז אלץ איז נארעש, אונ אימצט הייבט ער אן צו בעווייזען בפרט אז אלע געדאנקען דעם מענטשענס זיינען נארעש, אונ נאך אלע חקירות, אונ נאך אלע טענות איז נור דאס איינציגע ריכטיג אז אלע מענטשען דארפען מורא האבען פאר הקב"ה אונ אפהיטען ערליך אלע זיינע געבאט. [א"מ].

ד דּוֹר הֹלֵךְ וְדוֹר בָּא וְהָאָרֶץ לְעוֹלָם עֹמָדֶת: ה וְזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ וּבָא הַשָּׁמֶשׁ וְאֶל
מְקוֹמוֹ שׁוֹאֵף זוֹרֵחַ הוּא שָׁם: ו הוֹלֵךְ אֶל־דָּרוֹם וְסוֹבֵב אֶל־צָפוֹן סוֹבֵב | סֹבֵב
הוֹלֵךְ הָרוּחַ וְעַל־סְבִיבֹתָיו שָׁב הָרוּחַ: ז כָּל־הַנְּחָלִים הֹלְכִים אֶל־הַיָּם וְהַיָּם אֵינ

תו"א דור הולך ודור בא. חגיגה ה: וזרח השמש ובא השמש. יומא לח קידושין עב עקידה שער ס שער פרשת ויגש: הולך אל דרום וסובב אל צ עירובין נו בתרא כה זוהר פ' תולדות ופ' פקודי ופ' חקת:

שפתי חכמים

לכ"פ תמורת התורה ויהיה פי' תחת כמו ענין תחת עין ישלם שור תחת השור. וככל מה שיעמול תמורת התורה אין לו יתרון אבל אם עמל בתורה יש לו יתרון: ז דקשה לרש"י דבפסוק הקודם איירי שאין לו יתרון ואיך יסמוך לזה דור הולך כו'. לכ"פ כל מה שהרשע כו' ואם כן פסוק זה יורה על פסוק הקודם למה אין לו יתרון: ח דקשה לרש"י מתחיל בתוכחת הרשעים ומסיים והארץ לעולם עומדת מה ענין זה לכאן ועוד וכי לא ידעינן שהארץ לעולם עומדת. לכ"פ מי הם המתקיימים כו': ט דקשה לרש"י דאמר הולך אל דרום כו' סובב

רש"י

ו) ותורה אור כל עמל שהוא מחליף בו את עסק התורה שכר בו: (ד) דור הולך ודור בא. כל מה שהרשע יגע ועמל לעשוק ולגזול אינו מגלה את מעשיו כי הד הולך ודור אחר בא ונוטל הכל מיד בניו כענין שנאמר (אי כ) בניו ירצו דלים: והארץ לעולם עומדת. ומי ה המתקיימים את הענוים הנמוכי' המגיעין עצמם עד לא כענין שנאמר (תהלי' לז) וענוים ירשו ארץ. ומדרש תנחומ אומר כל צדיקי ישראל נקראו ארץ שנאמר (מלאכי ג) כי תהיו אתם ארץ חפץ: (ה) וזרח השמש וגו'. דור הו ודור בא כאשר השמש תזרח שחרית ותשקע ערבית ותלך כל הלילה שואפת לשוב אל מקום אשר זרחה אתמול מ שתזרח שם גם היום: (ו) הרוח. רוחו של שמש ט טלנ"ט בלעז כמו (יחזקאל א) אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת: וע סביבותיו שב. גם אחר כל היקף וסיבוב שסבב אתמול הוא מקיף וסובב היום: הולך אל דרום. לעולם ביום וסובב אל צפון. לעולם בלילה: סובב סבב הולך. אל פני מזרח ומערב שפעמים מהלכתן ביום ופעמים מסבב בלילה. בתמוז מהלכתן ובטבת סובבתן. אף הרשעים כל מה שמשמן זורחת סופן לשקוע כל מה שהם הולכי' ומתגבר סופם לשוב אל מקום להנתם. ממקום הטנופת באו ולמקום הטנופת ילכו. וכן: (ז) כל הנחלים הולכים אל הים והי איננו מלא. לפי שאינן נשארי' בתוכו כי ים אוקיינוס הוא גבוה מכל העולם כולו שנא' (עמוס ה) הקורא למי הים ויספ וגו'. ומהיכן אדם שופך מלמעלה למטה והנהלים הולכים במחילות תחת ההרים מאוקיינוס והוזרים ונובעים וזהו

מצודת ציון

[ה] ובא. ענין שקיעה כמו כי בא השמש [בראשית כח]: שואף. ענין ההבטה והתאוה אל הדבר כמו כעבד ישאף צל [איוב ז']: [ו] הרוח. ענינו

מצודת דוד

(ד) דור הולך. ר"ל אף אם אמנם כשהדור הזה הולך למות במקו הנה בא דור אחר עכ"ז אין מקום לחשוב לעמול ולאסוף קניני להשאיר לבניו אחריו כי והארץ כו' רלה לומר וכי הארץ עצמה לעולם עומדת הלא גם היא כבגד תבלה ויתמו אם כן יושביה עם הקניני כולם א"כ אין זה דבר המתקיים לעד: (ה) וזרח השמש. הנה התוכנים חקרו אשר השמש מהלכו העצמי בגלגלו הוא ממערב למזרח אולם גלגל היומי מכריחו לשוב לאחוריו כלפי המערב ולזה אמר הנה השמש בהיותו קרוב לבית מבואו שוקק הוא לזרוח עוד על פני האדמ כי יאחז דרכו ללכת במהלכו למזרח אולם בע"כ ישקע בעונתו כי גלגל היומי הוא המכריחו לשוב ללכת כלפי המערב ולשקוע: וא מקומו שואף. ר"ל וכן בהיותו קרוב למקום עליתו חושק הוא ללכת אל המקום אשר יצא משם לבל יזרח על פני האדמה וגלגל היומי הו המכריחו לשוב לאחור ובע"כ זורח הוא שם במקום שמחזירו גלגל היומי: (ו) הולך אל דרום. בהיותו הולך בפאת המזרח הנה באמ הולך הוא כלפי הדרום בהכרחת גלגל היומי ואם כי הוא יסבב בגלגלו להפנות כלפי הצפון: סובב סבב כו'. ר"ל אף שבכל פעם שיסב הוא ללכת מהלכו למחוז חפצו לא מילא תשוקתו והרצון הולך ממנו כי יד גלגל היומי גברה עליו ובטל רצונו. ועל סביבותיו כו'. ר" עכ"ז חוזר עליו הרצון בכל פעם לסבב על סביבותיו כאשר מאז: (ז) הולכים אל הים. נמשכים שמה לשפוך מימיהם אל הו הים וכאלו חושבים למלאותו על כל גדותיו: והים איננו מלא. עכ"ז עינינו רואות שאין הים מלא ולא ישיגו את תוחלתם: אל מקום. הסיבה היא שאל המקום שהנחלים נמשכים לשם הוא הים: הם שבים ללכת. הנחלים בעצמ חוזרים משם ללכת תחת הארץ אל מקום מוצא המים והם הם החוזרים ונובעים למעלה ושבים ללכת אל הים ואם כן ה עצמם משחיתים פרי מחשבתם ומוסב הוא למעלה לחזק אמריו להמאים עמל הקנינים כאמרו הנה מלבד שאין בהם תועלת נלאי ע נמלא בהם דבר רע כי לא יבטח להסיגם עם העמל פעם בסיבת הזולת וכדרך השמש אשר יגיעו לריק בסיבת גלגל היומי ופעם בסיב

ליקוטים יקרים

ד"ה אז דר חוֹקר הָט בְּקַבָּ"ה די מֵיינוּנְגֶן פוּן אַמֶענְטְשְׁען
וֶועלְכֶר אִיז בְּאוואוּסְט פַר אַ גְרוֹיסֶן חָכָם אוּנ אַיְרֵא אֱלֹקִים,
אוּנ נָאךְ בֶּעסֶר אִיז אַז דֶר מְקַבֵּל אִיז אַזוֹן פוּן דֶעם חָכָם,
דֶען אַז אַ פָאטֶר גִיט אִיבֶּער אַזַאךְ צוּ אַזוֹן, זֶעהְט עֶר אַז

פירוש ע"ט

וָוס עֶר מִיהְט זִיךְ זַיין גַאנְצֶן לֶעבֶּן: (ד) דור דורות (גֶעשְׁלֶעכְטֶר) גֵייעֶן אוּנְטֶר, אוּנ נַייֶע דוֹרוֹת וֶוערֶע גֶעבָּארֶען, אָבֶּער דִיא עֶרְד בְּלַייבְּט אֵייבִּיג *) (ה) וְזָרַח דִיא זוּן גֵייט אוּף, דִי זוּן גֵייט אוּנְטֶער
אָבֶּער זִיא שְׁטְרֶעבְּט (גֶעלוּסְט) צוּא אִיר עֶרְשְׁטֶן אָרְט אוּנ וַוארְפְט אַהִין שְׁטְרַאלֶן (ד"ה זִיא וִויל אוּף
שַׁיינֶען מָארְגֶן צוּרִיק אוּף דֶעם זֶעלְבֶּן אָרְט וואוּ זִי הָט הַיינְט אוּף גֶעשַׁיינְט): (ו) הוֹלֵךְ אוֹךְ דֶר וִוינְט גֵייט
וִוי דִיא זוּן, עֶר קוּמְט אָן פוּן דָרוֹם אוּנ גֵייט נָאךְ צָפוֹן, סוֹבֵב עֶר מַאכְט אַגְלַייכֶען קְרַייז (עִגוּל) אוּנ
נָאכְדֶעם וִוי עֶר הָאט עֶס אָפְּגֶעטָאן קֶערְט עֶר זִיךְ צוּרִיק אוּם אוּף זַיין עֶרְשְׁטֶען אָרְט: (ז) כָּל אַלֶע
טַייכֶן, אַלֶע קְוָואלֶן וָוס גֶעפִינֶען זִיךְ אוּף דֶר עֶרְד אוּנ אוּנְטֶער דֶער עֶרְד פַאלֶן אַרַיין אִין וֶועלְטְמֶער
(יַם אוֹקְיָנוֹס) אוּנ עֶר וֶוערְט דָאךְ נִיט פוּל, אַרִיבֶּר צוּ גֵיין דִי בְּרֶעגֶעס, דֶען אִין דֶעם אָרְט פוּן וַואנֶ

פנינים יקרים

דֶען עֶר מוּז שְׁלֶעפֶּען אוֹיף זִיךְ דֶעם יָאךְ פוּן פַּרְנָסָה וִויא אַנ'אֵייזֶעל שְׁלֶעפְּט דֶעם יָאךְ פוּן אַקֶער. הָט עֶר קִינְדֶער וֶוערְט עֶר אַנ'עַזוּת פָּנִים וִויא אַהוּנְט, דֶען עֶר מוּז זֶעהֶען שְׁמוּצִיג וִויא אַנ'אַבֶּעזְיַאנֶע: קְרִיגֶען פַר זֵיי צוּ עֶסֶען, טְרִינְקֶען, שׁוּכֶען, קְלֵיידֶען אוּנ גֶעבֶּן לֶערְנֶען, וֶוערְט עֶר אַלְט, וֶוערְט עֶר גֶעגְלִיכֶען צוּ אַנ' אַבֶּעזְיַאנֶע, עֶר פַארְלִירְט דֶעם שֵׂכֶל אוּנ גֵייט אַרוּם

---

*) **הערה** ער האט אנגעהויבען פון די פיר יסודות [ערד, פייער, ווינט, וואסער] אונ זאגט אויף די ערד וואס זי איז דער ערשטער יסוד אז גייט אוועק אדער אונ עס שטארבען אפ די מענטשען, אלע בעלי חיים, אלע געוויקסע אונ קערען זיך אום צו דער ערד, קומט א דור אונ עס וואקסען ווידער ארויס אלערליי געוויקסע פון דער ערד, פון וועלכע עס שפייזען זיך אלע בעלי חיים אונ די נייע מענטשען, אונ צוליב דעם שטענדיגען בייט בלייבט אייביג די ערד דען אלץ קומט פון דער ערד אונ גייט צוריק אין דר'ערד. [א"ב].

א א דִּבְרֵי֙ קֹהֶ֣לֶת בֶּן־דָּוִ֔ד מֶ֖לֶךְ בִּירוּשָׁלָֽ͏ִם׃ ב הֲבֵ֤ל הֲבָלִים֙ אָמַ֣ר קֹהֶ֔לֶת הֲבֵ֥ל הֲבָלִ֖ים
הַכֹּ֥ל הָֽבֶל׃ ג מַה־יִּתְר֖וֹן לָֽאָדָ֑ם בְּכָל־עֲמָל֔וֹ שֶֽׁיַּעֲמֹ֖ל תַּ֥חַת הַשָּֽׁמֶשׁ׃

ת״א דברי קהלת בן דוד מלך בירושלים. סנהדרין כ: הבל הבלים אמר קהלת. בתרא ק עקידה שער ו אחר פרשת וילא: מה יתרון לאדם בכל עמלו. שבת ל גיטין סא עקידה שער ע זוהר פרשת ויחי ופרשת משפטים ופרשת חקת:

רש״י

א) דברי קהלת. כל מקום שנא' א דברי אינו אלא דברי תוכחות. (דברים א) אלה הדברים אשר דבר משה. (שם לב) וישמן ישורון ב (עמוס א) דברי עמוס (שם ד) שמעו את הדבר הזה פרות הבשן (ירמיה א) דברי ירמיהו (שם ל) שאלו נא וראו אם יולד זכר וגו' שמואל ב כג) אלה דברי דוד (שם) ובליעל כקוץ מונד כלהם. דברי קהלת. וזרח השמש. כל הנחלים הולכים אל הים. כינה את הרשעים בחמה ולבנה ויש שאין להם תקנת שכר כך שנוי' בספרי. ולמדתי משם ג שהענין מדבר ברשעים והמשילם לתגבורת החמה שסופה שוקעת. תוס' ...א כל הנחלים הולכים אל הים מה ת״ל. בעובדי ע״ג אמר שוטים המשתחוים למים סבורים שיש בהם ממש לפי רואין את הים הגדול שכל הנחלים הולכים בו והוא אינו מלא ואינן יודעין להבין כי אל המקום שהנחלים הולכים שם שבים ללכת שמימי הנהרות ההולכים לתוך הים הם המי' נמס שהלכו כבר הם נובעות מתחת התהום והולכים למעל' מן הקרקע עד הים וחוזרים ונובעים לפיכך אין נהרות פוסקים ואין הים מלא ולא מפני שיש בהן ממש ע״כ: קהלת. על שם שקיהל חכמות הרבה וכן במקום אחר קורהו (משלי ל) אגור בן יקה שאגר כל החכמ' והקיאה וי״א שהיה אומר כל דבריו בהקהל: מלך בירושלם. עיר ד החכמה: (ב) הבל הבלים אמר קהלת. קהלת קורא תגר ואומר על כל יצירת שבעת ימי בראשית *) שהכל הבל של הבלים הוא: הבל. הבל נקוד הטף פתח לפי שהוא דבוק כלומר הבל שבהבלים שבעת הבלים כנגד מעשה שבעת ימי בראשית: (ג) [...] יתרון. ה שכר ומותר: תחת השמש. תמורת התורה ו שהיא קרויה אור שנאמר (משלי

שפתי חכמים

א דקשה לרש״י וכי לא נתנבא שלמה אלא אלו בלבד והלא שלשה ספרים כתב לכך כתב כ״מ שנאמר דברי כו' וכ״ה בספרי: ב אע״ג דכל הסדרה כולה ענין תוכחה מ״מ לא מצינו בהדיא בקרא ענין תוכחה רק בההוא קרא. ועוד דכל הענין כולו מיירי בדור המדבר שכבר מתו אבל לא בדורו של משה לכך מייתי קרא שהוכיח לבני דורו לא ממה שמספר בלשעבר: ג דק״ל מהו וזרח השמש ובא השמש וכי אין אנו יודעים שזרח השמש ובא השמש. לזה כתב ולמדתי כו' כלו' זה היה קשה לי אבל למדתי מההוא דספרי שהענין מדבר ברשעים והמשילם לתגבורת החמה שסופה שוקעת: ד דקשה לרש״י והלא היה מלך בכל ישראל כמו שאמר בספר משלי שלמה בן דוד מלך ישראל. לכ״פ עיר החכמה ירצה מאחר שבספר זה מדבר בחכמות על כן מזכיר שהוא מלך בעיר החכמה ורומז היות שופעת החכמה מצד אביו ומצד עיר הקודש שהיא מלאה חכמה:*) ואומר על כל יצירת שבעת ימי בראשית כולי דייק כמו שכתב אח״כ שבעת הבלים כנגד שבעת ימי בראשית: ה דק' לרש״י אין שייך ל' יתרון אלא בשני חלקים שא' יותר מחבירו לכ״פ שיתרון פירושו שכר ותותר: ו דקשה לרש״י אם הוא כמשמעו חלילה שלא יהיה לו שכר אם עמל בתורה וכמצות ואיך אמר מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש

מצודת דוד

(א) דברי קהלת. ידוע שהחקירה המעולה לא תשתלם אלא בשלשה פנים גם יחד. האחת מפאת העיון כשתהיה קבולת דעות מחולפות להתבונן בזה לעומת זה להבחין איזהו חבר. השנית מפאת הקבלה מאדם רשום בחכמה וביראה. והמעולה יותר אם המוסר הקבלה ימשרכ' לבנו לפי שהאב רוצה הוא בתקנת בנו וימשכה בעין יפה ומעמידו על האמת. השלישית מפאת המבחן ונסיון מהדברים המתהוים וכ״ש אם יתהוו הדברי' במקום מרבית חכמים משכילים להתבונן אמתת הענין כפי מה שהוא. לכן אמר המעתיק בפתיחת הספר דברי קהלת כו' ר״ל הדברים האלה נחקרו ע״י קיבוץ קבולת דעות מחולפות בצרוף הקבלה מאדם רשום בחכמה וביראה והוא דוד המלך והמקבל היה בנו אשר ינק שדי האמת ובצרוף המבחן הדברים המתהווים בירושלים עיר מלכותו אשר אנשיה חכמי לבב המשכילים אמתת הענין והנה כל דבר לא נכחד מן המלך המולך בה לומר בהיות כן הנה מאד נחקרו הדברים בשלימות רב שאין למעלה הימנו: (ב) הבל הבלים. אמר קהלת. ר״ל בזה הספר אמר קהלת לבני אדם והזהירם להבל ולהמאיס את ההבלים וחוזר ומפרש אמריו ואמר הבל את ההבלים מה ש: כל הבל אשר בשום אופן לא ימח מהם תכלית ראוי ויקר [אבל ההבלים המסבבים באחרונה תכלית המועיל אין מהראוי להבל אותם ולהמאיסם יען נמצא בהם דבר טוב ומועיל]: (ג) מה יתרון. אלה דברי קהלת שפתח ואמר מהו הריוח הבא לאדם בכל העמל שיעמול בדבר הנתון תחת ממשלת השמש והיא עמל אסיפת הקנינים המסור ביד מערכה השמים (וזכר השמש לפי שהיא הפועלת הרבה בתחתונים וגדולה היא מכולם ולכן קרא מלכת השמים מלשון מלוכה וכמ״ש לקטר למלכת השמים (ירמיה מד) וכאומר מהו התועלת באלו הקנינים הלא למחר ימות ואפס ולא יקח מאומה בידו. או תחת השמש ר״ל בזה העולם במקום זריחת השמש מה ריוח יש בהעמל שיעמול בו לאסוף קנינים):

מצודת ציון

א [א] קהלת. הוא ענין קבוץ ואסיפה כמו קהלת יעקב [דברים לג] והמלך שלמה הי' נקרא כן על שהקהיל הדעות המנגדות לצרף וללבן הצודק ברב' תי צודק: [ב] הבל. ענינו דבר שאין בו ממש והוא מושאל מלשון הבל פה המוזכר בדרז״ל וכן וילכו אחרי ההבל [ירמיה ב']: [ג] יתרון. של' מותר וריוח: תחת השמש. במקום השמש:

פירוש ע״ט

א) דִּבְרֵי דִי רֶעדֶן פוּן דֶעם זַאמְלֶער, דָם הֵייסְט פוּן דֶעם קֶענִיג שְׁלֹמֹה דֶער זוּן פוּן דָוִד וֶועלְכֶער הָט גֶעזַאמֶעלְט פִיל קְלוּגֶע אוּנ נִיטְצְלִיכֶע זַאכֶן *): ב) הֲבֵל אַלֶץ אִיז נַארֶעשׁ, זָאגְט קֹהֶלֶת, אַלֶץ וָוס עפִינְט זִיךְ אוֹף דֶער עֶרְד אִיז נַארֶעשׁ: (ג) מַה יִּתְרוֹן וָואס פַאר אַנוּטְצֶן בְּרֵיינְגְט דֶעם מֶענְטְשֶׁען זַיין גַאנְצֶע מִיה, (דֶען אַלֶעס אִין דֶער נַאטוּר אִיז בֶּעשְׁטִימְט פוּן גָאט, אוּנ ווִי עֶס אִיז פְרִיעֶר גֶעוֶוען וֶועט אוֹךְ בִּיז צוּם אוּנְטֶערְגַאנְג פוּן דֶער וֶועלְט זַיין,)

ליקוטים יקרים

(א) (דִּבְרֵי קֹהֶלֶת) מִיר וֵוייסֶען אַז דִי אֶמֶת'ע חֲקִירָה קֶען נוּר דַאן זַיין רִיכְטִיג אַז זִיא בֶּעזִיצְט דִי דְרַייא זַאכֶן (א) עִיוּן. ד״ה אַז דֶער חוֹקֵר גֶעמְט צוּ זַאמֶען אַ פּוּלֶע מֵיינוּנְגֶען, שְׁטֶעלְט זַייא אֵיינֶע אַנְטְקֶעגֶען דִי אַנְדֶערֶע, אוּם צוּ פְּרוּבִּירֶען וֶועלְכֶע פוּן זֵיי אִיז דִי רִיכְטִיגְסְטֶע, (ב) קַבָּלָה,

פנינים יקרים

ב) (הֲבֵל הֲבָלִים) דֶער מדרש זָאגְט, קֹהֶלֶת הָט דֶערְמַאנְט זִיבֶּן מָאהְל (אִין דֶעם פָּסוּק ב') הֶבֶל אַנְטְקֶעגֶען די זִיעבֶּן צֵייטֶן וָוס זַיינֶען פַארַאן בַּאן מֶענְטְשֶׁן. אַז אַמֶענְטְשׁ אִיז אַלְט אַ יָאהְר אִיז עֶר גֶעגְלִיכֶן צוּ דִי טְהַייעֶרְסְטֶע זַאךְ אוֹף דֶער וֶועלְט יֶעדֶערֶער הַאלְזְט אִיהְם אוּנ קוּשְׁט אִיהְם. אַז עֶר אִיז אַלְט צְווֵיי־דְרַייא יָאהְר אִיז עֶר גֶעגְלִיכֶען צוּ אַ חֲזִיר, דֶען עֶר וַואלְגֶערְט זִיךְ אַרוּם ווִי אַ חֲזִיר אִין אַלֶע בְּלָאטִיגֶע עֶרְטֶער, אַז עֶר וֶוערְט אַלְט צֶעהֶן יָאהְר אִיז עֶר גֶעגְלִיכֶען צוּ אַצִיג, עֶר שְׁפְּרִינְגְט אַרוּם אוּנ לוֹיפְט אַרוּם אָן אַ שׁוּם תַּכְלִית ווִי אַצִיג. אַז עֶר וֶוערְט אַלְט צְווַאנְצִיג יָאהְר בְּרוּמְט עֶר ווִיא אַפֶּערְד פּוּצְט זִיךְ אוּנ ווִיל חֲתוּנָה הָאבֶּן. נֶעמְט עֶר אַ פְרוֹי וֶוערְט עֶר גֶעגְלִיכֶן צוּ אַנְ'אֵיזֶעל,

*) הערה פון דעם פסוק א' ביז פסוק י״ב איז אפאררעדע צו דיא גאנצע מגילה [א״ם]

יט אַתָּה יְהוָה לְעוֹלָם תֵּשֵׁב כִּסְאֲךָ לְדוֹר וָדוֹר׃ כ לָמָּה לָנֶצַח תִּשְׁכָּחֵנוּ תַּעַזְבֵנוּ לְאֹרֶךְ
יָמִים׃ כא הֲשִׁיבֵנוּ יְהוָה ׀ אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָ* ונשובה קרי חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם׃ כב כִּי אִם־מָאֹס
מְאַסְתָּנוּ קָצַפְתָּ עָלֵינוּ עַד־מְאֹד׃ הקהל חוזר לומר השיבנו ואח״כ החזן׃ כג הֲשִׁיבֵנוּ יְהוָה אֵלֶיךָ
וְנָשׁוּבָה חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם׃ סימן יתק״ק

נשלם ספר איכה תהלה לאל המעלה לעמו ארוכה

סכום פסוקי איכה מאה וחמשים וארבעה. וסימן טוב ויחיל ודומם לתשועת ה׳. ופרקיו חמשה והרמז כן ב
כב אומר לפוס לערא אגרא. וחגיו לדכא תחת רגליו׃

תר״א כשיבנו ה׳ אליך ונשובה. עקידה שער פ׃ קצפת עלינו עד. עקידה שם׃

שפתי חכמים

ז ם דאל״כ מה שייך למה לנצח לענין אתה ה׳ לעולם תשב׃
חסלת מגלת איכה

רש״י

כו׃ (יט) אתה ה׳. ידענו כי לעולם תשב והואיל וכן הוא
(כ) למה לנצח תשכחנו. הלא נשבעת לנו ם ג
כשם שאתה קיים כך שבועתך קיימת׃ (כב) כי אם מאום מאסתנו. בשביל שהטאנו לא היה לך להרבות קצף ע
מאד כאשר קצפת׃ (כג) השיבנו ה׳. מפני שמסיים בדברי תוכחה הוצרך לכפול מקרא שלפניו פעם אחרת וכן ישעי
ותרי עשר וקהלת׃ חסלת מגלת איכה

פירוש ע״ט

האבען זיך דארט ניט באזעצט׃ (יט) אַתָּה אָבער דוא גאט בלייבסט אין דער אייביקייט דער זעלביגער *), דיין טראן שטול בלייבט אויף אימער אונ אייביג׃ (כ) לָמָּה לָנֶצַח ווילסטו דען אונז אויף אימער פארגעסען? ווילסטו דען אונז אויף אלאנגע צייט פון זיך פארשטוסען?׃ (כא) הֲשִׁיבֵנוּ קער אונז ווידער צו אונזער לאנד קער אונז ווידער צוא דיר א גאט, אונ מיר וועלען זיך מיט'ן גאנצען הארצען אומקערען צו דיר חַדֵּשׁ בעניי אונז (גיב אונז צוריק די אמאליגע גליקליכע צייטען׃ (כב) כִּי ווען אפיל דוא האסט אונז פעראכטעט צו ליב אונזערע זינ קָצַפְתָּ האסטו שון גענוג לאנג געצארינט אויף אונז דערפאר בעטען מיר דיר א גוטער גאט, מאך אסו צו אונזערע צרות, לייז אונז אום פון דעם יאך פו די פעלקער אונ קער אונז אום צו אונזער לאנ קיין ירושלים אמן ואמן׃

מליצת חז״ל

וויינט רחל אויף איהרע קינדער זיא לאזט זיך ניט טרייסטען, אונט גאט, העהר אויף רחל צו יאמערן, וויש אפ די טרערן פון די אויגען דען עס איז דא אבעלוינונג פאר דיר אונ עס שטייט געשריבען (ירמי׳ ל״א) אונ עס איז דא א האפנונג פאר דיינע קינדער אז זייא וועלען זיך אומקערען צוריק אין זייער לאנד. אמן וכן יהי רצון ב״ב׃

*) **הערה** עיין מה שכתב הרמב״ם ז״ל בספרו מורה נבוכים (ח״א פ׳ י״ג).

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם

א ולא קרי הוּנַח־לָנוּ׃ ו מִצְרַיִם נָתַנּוּ יָד אַשּׁוּר לִשְׂבֹּעַ לָחֶם׃ ז אֲבֹתֵינוּ חָטְאוּ *אֵינָם
אינם ק׳ *אֲנַחְנוּ ואנחנו ק׳ עֲוֹנֹתֵיהֶם סָבָלְנוּ׃ ח עֲבָדִים מָשְׁלוּ בָנוּ פֹּרֵק אֵין מִיָּדָם׃ ט בְּנַפְשֵׁנוּ
יא לַחְמֵנוּ מִפְּנֵי חֶרֶב הַמִּדְבָּר׃ י עוֹרֵנוּ כְּתַנּוּר נִכְמָרוּ מִפְּנֵי זַלְעֲפוֹת רָעָב׃ יא נָשִׁים
צִיּוֹן עִנּוּ בְּתֻלֹת בְּעָרֵי יְהוּדָה׃ יב שָׂרִים בְּיָדָם נִתְלוּ פְּנֵי זְקֵנִים לֹא נֶהְדָּרוּ׃ יג בַּחוּרִים
חוֹן נָשָׂאוּ וּנְעָרִים בָּעֵץ כָּשָׁלוּ׃ יד זְקֵנִים מִשַּׁעַר שָׁבָתוּ בַּחוּרִים מִנְּגִינָתָם׃ טו שָׁבַת מְשׂוֹשׂ
בֵּנוּ נֶהְפַּךְ לְאֵבֶל מְחוֹלֵנוּ׃ טז נָפְלָה עֲטֶרֶת רֹאשֵׁנוּ אוֹי־נָא לָנוּ כִּי חָטָאנוּ׃ יז עַל־זֶה
יָה דָוֶה לִבֵּנוּ עַל־אֵלֶּה חָשְׁכוּ עֵינֵינוּ׃ יח עַל הַר־צִיּוֹן שֶׁשָּׁמֵם שׁוּעָלִים הִלְּכוּ־בוֹ׃

ר״א נשים בליון ענו. יבמות יז קדושין עא: זקנים משער שבתו. סוטה מח: אוי נא לנו כי חטאנו. עקידה שער נט: שועלים הלכו בו. מכות כה:

רש״י

ענו. לאסוף ממון וכסים: ולא הונח לנו. יגיעתנו דינו כי האויבים היו גונבים וחוטפים הכל במסים וגולגליות רנוניות: (ו) מצרים נתנו יד. דרך אדם הנופל ורוצה עמוד מושיט יד למי שאצלו לעזור לו ואף כאן למצרים הושטנו יד שיעזרונו: ולאשור. שישביעונו בלחמם: נתנו. נו נתכנו דגשות הנו״ן משמשת במקום נו״ן שניה וכן (ד״ה א כט יד) כי ממך הכל ומידך נתנו לך וכן (בראשית לד טז) נו את בנותינו לכם: (ט) בנפשנו נביא לחמנו. בסכנת נפשנו מ היינו מסוכנים כשהיינו מביאים מזונותינו השדה מפני חרב המדבר: (י) נכמרו. נתחממו וכן (שם מג ל) כי נכמרו רחמיו ובלשון גמרא יש הרבה על כומר של ענבים מכמר בישרא: זלעפות רעב. כמו (תהלים יא ו) ורוח זלעפות לשון שריפה: (יג) טחון נשאו. שהיו האויבים מוליכין אותם בקולרין היו נותנים על כתפיהם רחים ומשאות כדי לייגעם. וכן בעץ כשלו. כשל חם. ולשון כשלון נופל בתשות כח כמו שנאמר בעזרא (נחמיה ב) ויאמר יהודה כשל כח הסבל וכן (לעיל א) הכשיל י: (יז) על זה היה דוה לבנו וגו׳. על המפורש במקרא של אחריו. על הר ציון נ ששמם. ושועלים הלכו

שפתי חכמים

שגם עליך תעבר כו׳ לא שגם עליך תעבר כו׳ היא נתינת טעם לשמחה: מ דקשה לרש״י כל אדם מביא לחם. לכ״פ בסכנת כו׳: נ והיינו מדכתיב אחריו על הר ציון ששמם דמשמע דאדלעיל קאי:

פירוש ע״ט

ט ניט דערלאזען אז דאס זאל בלייבען ביי אונז: (ו) מִצְרַיִם מיר האבען צו די מצריים אויסגעצויגען די האנט אז זייא זאלען אונז העלפען, אַשּׁוּר ביי אשור האבען מיר זיך געבעטען זיי זאלען אונז העלפען מיט ברוט צו זעטיגען דעם הונגער: (ז) אֲבֹתֵינוּ אונזערע עלטערן האבען געזינדיגט, אבער זיי זיינען שוין ניט א אונ מיר ליידען פאר זייערע זינד: (ח) עֲבָדִים די ם זיינען פריער געוועען אונזערע קנעכט (ווי אדום) יינען איטצט געווארען אונזער הערשער פּוֹרֵק אונ עס איז ניט דא ווער עס זאל אונז ראטעווען פון זייערע הענט: (ט) בְּנַפְשֵׁנוּ מיט לעבענס געפאהר (סכנות נפשות) קריגען מיר אונזערע שפייז פון די פעלדער, וואס ניט ווייט פון זיי אין דער מדבר ליגען באהאלטען דיא רויבער אונ דער פיינט: (י) עוֹרֵנוּ ערפאר ברענט אויף אונז אונזער הויט ווי א הייסער אויווען *), ווען דער הונגער זידט אין אונז: (יא) נָשִׁים אונזערע פרויען האט דער פיינט אין ציון געשענדעט אונ דיא מעדכענס אין דיא שטעט פון יהודה: (יב) שָׂרִים די פירסטען האבען זיך אליין אופגעהאנגען ווען זיי האבען ניט געוואלט אריבער טראגען דיא שאנדע, הר״ין ז׳ יחייא ז״ל) די אלטע לייט האט מען ניט געשוינט: (יג) בַּחוּרִים די יונגע קינדער האט מען אנשטאט פערד איינגעשפאנט אין דעם יאך פון מיל זייא זאלען דרייען רעדער וּנְעָרִים אונ דיא קינדער זיינען שלאף געווארען פון די אונטערטרעגליכע שווערע משאות פון האלץ: (יד) זְקֵנִים די ריכטער (סנהדרין) זייגען פון שטאט טויער פארטריבען געווארען, דיא פריילינע געזאנג פון דעם יוגענד האט אופגעהערט: (טו) שָׁבַת עס איז שוין ביי אונז אין הארצען פארלאשען געווארען יעדער פונק פון פרייד, אונ אונזערע מענץ מיט אונזער געזאנג זיינען פערקערט געווארען צום טרויער: (טז) נָפְלָה אונזער בלומען־קראנץ וואס מיר פלעגען טראגן ביי׳ן טאנצען איז אויף לאנג אראפ געפאלען, ווי צו אונז אז מיר האבען זיך אזוי ווייט פארזינדיגט: (יז) עַל זֶה אונ אוסער דעם ווייטיגט אונז אונזער הארץ, אונ אונזערע אויגן ווערען טונקעל, אפגעשוואכט פון וויינען: (יח) עַל הַר וואס ציון׳ס בארג (אויף וועלכען עס איז געשטאנען דר היילינער בהמ״ק) איז פאר־וויסט געווארען, מעהר ווי פוקסען אונ שאקאלען

מליצת חז״ל

ונ האב איהר ניט פארשעמט, אונ דו, וואס דו ביסט קעניג, וועלכער לעבט אייביג, אגוטער אונ אדער־ארהעמציגער פר וואס האסטו מקנא געוועען די יודען וואס זיי האבן דיר פארביטען אויף עבודת כוכבים וואס האט ניט קיין ממשות, אונ ווילסט ניט מוחל זיין אויף דיין כבוד, אונ האסט מיינע קינדער פארטריבן אונ האסט געמאכט אז פיל ון זיי זאלן פאלן דורכ׳ן שווערד, אונ דר שונא זאל מיט זיי טאן וואס ער וויל! ווי הקב״ה האט דאס דערהערט האט ער גלייך רחמנות געקריגען אונ האט געזאגט, צוליב דיר רחל, וועל איך אומקערן די יודען אויף זייער ארט! וויא דער פסוק זאגט (כה אמר ה׳ קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה מאנה להנחם על בניה כי איננו) עס הערט זיך א שטימע וואס גרייכט אין הימעל א שטימע פון א יאמער געוויין פון א קלאג־געשריי. דאס

*) הערה דער הר״י ן׳ יחייא שרייבט אז דער מענטש עסט אונ אין וואס, קילט די פאכטיקייט פון די שפייז דעם מענטשנס גוף, אבער אז דער מענטש הונגערט פעלט די פייכטיקייט, אונ די בלוט ווערט הייס אונ קאכט אין דעם מענטשען.

בַּמִּדְבָּר אָרְבוּ לָנוּ׃ כ רוּחַ אַפֵּינוּ מְשִׁיחַ יְהוָה נִלְכַּד בִּשְׁחִיתוֹתָם אֲשֶׁר אָמַרְנוּ בְּצִ
נִחְיֶה בַגּוֹיִם׃ כא שִׂישִׂי וְשִׂמְחִי בַּת־אֱדוֹם יוֹשֶׁבְתִּי יושבת ק׳ בְּאֶרֶץ עוּץ גַּם־עָלַיִךְ תַּעֲבָ
כּוֹס תִּשְׁכְּרִי וְתִתְעָרִי׃ כב תַּם־עֲוֹנֵךְ בַּת־צִיּוֹן לֹא יוֹסִיף לְהַגְלוֹתֵךְ פָּקַד עֲוֹנֵךְ בַּת־אֱדֹ
גִּלָּה עַל־חַטֹּאתָיִךְ׃ ה א זְכֹר יְהוָה מֶה־הָיָה לָנוּ הַבִּיטָה הביטה קרי וּרְאֵה אֶת־חֶרְפָּתֵנוּ
ב נַחֲלָתֵנוּ נֶהֶפְכָה לְזָרִים בָּתֵּינוּ לְנָכְרִים׃ ג יְתוֹמִים הָיִינוּ אֵין ואין קרי אָב אִמֹּתֵינ
כְּאַלְמָנוֹת׃ ד מֵימֵינוּ בְּכֶסֶף שָׁתִינוּ עֵצֵינוּ בִּמְחִיר יָבֹאוּ׃ ה עַל צַוָּארֵנוּ נִרְדָּפְנוּ יָגַעְ

תו"א רוח אפינו מגילה ס׳. תענית כב: תם עונך בת ציון. ברכות נז עקרים מד פמ"ב: מימינו בכסף שתינו. יבמות קח: על צוארנו נרדפנו
פ׳ ויגש:

שפתי חכמים

מהם והיה לאכול. לכן פירש פנים של זעם: ל׳ דקשה לרש"י איך אמר המקונן שישי ושמחי בלי טעם כלל ויבאר טעם להפך באומרו גם עליך תעבר כוס הפורענות ואדרבה זאת היא סבה שראוי שתבכה. לכ"פ שישי ושמחי לפי שעה כלומר השמחה תהיה לפי שעה אבל סופך

רש"י

(שמ"ת כא יג) ואשר לא צדה (ש"א כד יב) ואתה צו את נפשי: (כ) משיח ה׳. הוא יאשיהו כמו שנאמר בד (ד"ה ב לה כה) ויקונן ירמיהו על יאשיהו: בשחיתותם בגומות שחפרו: (כא) ששי ושמחי בת אדום. כתב ירמיהו על חורבן בית שני שיחריבוהו רו"יים: ששי ושמחי. לפי שעה ל׳ אבל סופך שגם עליך תעבר כ הפורענות ותשכרי ממנו: ותתערי. ותקיאי כמו (בראשית כד כ) ותער כדה: (כב) תם עונך בת ציון. לא על כל חטאתיך: לא יוסיף להגלותך. מגלות אדום ולהלן עוד: (ד) מימינו בכסף שתינו. שהיינו ירא לשאוב מים מן הנהר מפני האויבים והיינו קונים מהם בכסף: (ה) על צוארנו נרדפנו. מעול עבודה קש

פירוש ע"ט

דֶערְיָאגְן אוּנְז אוֹיף דִיא בֶּערְג בַּמִּדְבָּר אוֹיךְ אִין דֶער ווִיסְטֶע (מִדְבָּר) הָאבֶּען זַייא אוֹיף אוּנְז גֶעלָוֶערְט׃ (כ) רוּחַ אַפֵּינוּ דֶער אָן וֶועמֶן עֶס הֵיינְגְט אָפּ אוּנְזֶער לֶעבֶּען, דֶער גֶעזַאלְבְּטֶער פוּן גָאט (יֹאשִׁיָּהוּ לְדַעַת רש"י, צִדְקִיָּהוּ לְדַעַת הראב"ע) אִיז אוֹיךְ אִין זַייעֶרֶע גֶעצֶן גֶפַאנְגֶן גְוָוארֶן אֲשֶׁר עֶר, וָוס אוֹיף אִים הָאבֶּן מִיר גֶערֶעכֶענְט, אַז אוּנְטֶער זַיין שׁוּטְץ וֶועלֶן מִיר אוֹיךְ צְווִישֶׁן דִי פֶעלְקֶער קֶענֶן לֶעבֶּן׃ (כא) שִׂישִׂי פְרֵיי זִיךְ, פְרֵיי זִיךְ, דִי טָאכְטֶער פוּן אֱדוֹם, וָוס וואוֹנְסְט אִין לַאנְד עוּץ, אוֹיף צִיּוֹנְ'ס אוּמְגְלִיק, דוּ וֶועסְט אָבֶּער זֶעהְן וָואס דַיין סוֹף וֶועט זַיין גַּם אוֹיךְ אוֹיף דִיר וֶועט אַמָאל קוּמֶן דֶר בֶּעכֶר *), אוֹיךְ דוּ וֶועסְט שִׁכּוֹר'ער, פַארְטוּמֶעלְטֶער הֵייט טִיף אִין אָבְּגְרוּנְט פַאלֶן׃ (כב) תַּם דַיינֶע זִינְד אוּנ דַיין שְׁטְרָאף פַר זַיי אִיז שׁוֹן צוּם עֶנְדֶע, עֶר וֶועט דִיר שׁוֹן מֶעהְר נִיט פַרְטְרַייבֶּן אָבֶּר דוּ אֱדוֹם דַיינֶע בֵּייזֶע מַעֲשִׂים וֶועט

עֶר נָאךְ דֶערְמַאנֶען גִּלָּה עֶר וֶועט אוֹפְדֶעקֶען אַ דַיינֶע פַארְבָּארְגֶענֶע זִינְד אוּנ וֶועט דִיר בַּאצָא וִויא דוּא בִּיסְט וֶוערְט׃

(א) זְכוֹר דֶערְמַאן, אָ גָאט, וָוס מִיר הָאבֶּן פְּרִי גֶעהַאט אוּנ קוּק אַרָאפּ אוֹיף אוּנְ'ר אִיטְצְטִי עֶלֶענְד׃ (ב) נַחֲלָתֵנוּ אוּנְזֶער עֶרְבְּלַאנְד אִיז אָנְגֶ קוּמֶן פְרֶעמְדֶע פֶעלְקֶר, אוּנְזֶר אֵייגֶענְטוּם הָא דִי פַיינְט צוּ גֶענוּמֶן׃ (ג) יְתוֹמִים מִיר זַיינֶן גֶעוָוא וִוי יְתוֹמִים אָן אַפָאטֶר, אוּנ אוּנְזֶרֶע מוּטֶער'ס פֶערְלָאזֶענֶע ווִיטְווֶען (אַלְמָנוֹת)׃ (ד) מֵימֵינוּ מ מוּזֶען אוּנְזֶר וַואסֶר קוֹיפֶן פַר גֶעלְט **), עֵצֵינוּ אוּנְזֶרֶ אֵייגֶענֶע הָאלְץ מוּזֶן מִיר פַר שְׁוֶוערֶע גֶעלְט קוֹיפֶן׃ (ה) עַל אוּנ אַז מִיר בֶּעקוּמֶן שׁוֹן מִיט גֶעפַאר דִי וַואסֶר אָדֶער דִי הָאלְץ אוּנ טְרָאגֶען עֶס שׁוֹן אוֹיף הַאלְדְז, יָאגְט אוּנְז דֶר פַיינְט נָאךְ, יָגַעְנוּ אוּמְזִיסְ הָאבֶּן מִיר זִיךְ גֶעמִיט דָם צוּ בֶּעקוּמֶן, דֶר פַיינְ

מליצת חז"ל

שְׁטַארְק לִיבּ גֶעהַאט, אוּנ הָאט צוּלִיבּ מִיר גֶעדִינְט מַיין פָאטֶער זִיעבֶּען יָאהְר, אוּנ אַז דִי זִיעבֶּען יָאהְר הָאבֶּן זִיךְ גֶעעֶנְדִיגְט אוּנ עֶס אִיז גֶעקוּמֶן דִי צַייט אַז מַיין מַאן הָאט מִיט מִיר גֶעדַארְפְט חֲתוּנָה הָאבֶּען, הָאט זִיךְ מַיין פָאטֶער מְיַישֵׁב גֶעוֶוען אוּנ הָט גֶעוָואלְט פַארְבַּייטְן מַיין שְׁוֶועסְטֶער אוֹיף מִיר, מִיר הָאט דִי זַאךְ זֵייעֶר שְׁטַארְק גֶעקְרֵיינְקְט, דֶען אִיךְ הָאבּ זַאךְ דֶר פוּן דֶערְוואוּסְט, אוּנ הָאבּ דָאס צוּ ווִיסֶען גִיגֶעבֶּען צוּ יַעֲקֹב, אוּנ הָאבּ אִיהְם אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען בֶּעזוּנְדֶערֶע סִימָנִים אַז עֶר זָאל קֶענֶן דֶרְקֶענֶען צוּ דָם בִּין אִיךְ צוּ דֶם אִיז מַיין שְׁוֶועסְטֶר, כְּדֵי דֶר פָאטֶר זָאל נִיט קֶענֶען פַארְבַּייטֶען מַיין שְׁוֶועסְטֶר אוֹיף מִיר, נָאהְר דֶער נָאךְ הָאבּ

אִיךְ זִיךְ בַּארֶעכֶענְט, אוּנ הָאבּ אֵיינְגֶעהַאלְטֶן, מַיין תַּאֲוָה פַארְשְׁטִיקְט מַיין לִיעבֶּע צוּ יַעֲקֹב'ן דֶען אִיךְ הָאבּ רַחֲמָנ גֶעקְרִיגֶן אוֹיף מַיין שְׁוֶועסְטֶר זִי זָאל נִיט פַארְשֶׁעמְט וֶוער אוּנ בַּיי נַאכְט אַז מֶען הָאט אַנְשְׁטַאט מִיר גֶעגֶעבֶּען יַעֲקֹב מַיין שְׁוֶועסְטֶער הָאבּ אִיךְ אִיהְר אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּן אַלֶע בֶּ זוּנְדֶערֶע סִימָנִים, כְּדֵי עֶר זָאל מֵיינֶען אַז דָאס בִּין אִיךְ רָחֵל, אוּנ דָם הָאבּ אִיךְ אַלְץ מִיט אִיהְר גֶעטָאן וַוייל אִי הָאבּ נִיט גֶעוָועלְט זִיא זָאל פַארְשֶׁעמְט וֶוערֶען, אוּנ הָא נִיט גֶעהַאט קֵיין קִנְאָה צוּ אִיהְר, הֵיינְט מַאדָאךְ אִיךְ, וָ אִיךְ בִּין מֶעהְר נִיט וִויא אַזֶעלְכֶער בָּשָׂר וָדָם, בְּלוֹיז א פְלֵייש, שְׁטוּבּ אוּנ עֶרְד, הָאבּ מַיין צָרָה נִיט מְקַנֵּא גֶעוֶו

*) הערה דער משל פון בעכער מיט וועלכען די פעלקער וועלען באשטראפט ווערען ווערט אפט געבראכט ביי די נביאים, די כונה דער פון א
אזוי ווי אשכור'ער אז ער ווערט בערוישט פון דעם וויין, ווארפט ער די קאפ אויף אלע זייטען, אונ גייט ניט גלייך, שאקעלט זיך אונ ק
ניט רוהען ביז ער גייט ניט אויף אנטפרליכען ארט אונ פאלט ניט, אזוי איז אויך מיט די פעלקער, אז אמאל ווערט זייער גרוים, הייבט ז
אָן צו ווערען שטאלץ ביי זיך, עס פאר דרייט זיך ביי איהם דער קאפ אונ ער הויבט אָן צו טאָן שלעכטע אונ בייזע מעשים לאנג ביז עס קומ
ניט אויף איהם א באצאלונג פאר זיינע זינד, דען ער פארגעסט אז מען דארף זיין פארזיכטיג אונ טוט פעלערין אויף פעלערין ביז ער פאלט ניט
א שכור'ער.

**) הערה ווי עס איז באוואוסט האט יעדערער אין די מזרח לענדער אבעזונדערען גרוב מיט אנגעקליבענע וואסער אין זיין הויז, דען דארט קליי
מען וואסער אין גריבער אונ דערפאר זאגט ער, פאר אונזערע אייגענע וואסער אז מיר דארפען איטצט טרינקען מוזען מיר בעצאהלען מ
שווערען געלט.

יא כִּלָּה יְהוָה אֶת־חֲמָתוֹ שָׁפַךְ חֲרוֹן אַפּוֹ וַיַּצֶּת־אֵשׁ בְּצִיּוֹן וַתֹּאכַל יְסֹדֹתֶיהָ: יב לֹא
הֶאֱמִינוּ מַלְכֵי־אֶרֶץ וכל כל ק׳ יֹשְׁבֵי תֵבֵל כִּי יָבֹא צַר וְאוֹיֵב בְּשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלִָם: יג מֵחַטֹּאת
נְבִיאֶיהָ עֲוֺנוֹת כֹּהֲנֶיהָ הַשֹּׁפְכִים בְּקִרְבָּהּ דַּם צַדִּיקִים: יד נָעוּ עִוְרִים בַּחוּצוֹת נְגֹאֲלוּ
בַּדָּם בְּלֹא יוּכְלוּ יִגְּעוּ בִּלְבֻשֵׁיהֶם: טו סוּרוּ טָמֵא קָרְאוּ לָמוֹ סוּרוּ סוּרוּ אַל־תִּגָּעוּ כִּי נָצוּ
גַּם־נָעוּ אָמְרוּ בַּגּוֹיִם לֹא יוֹסִפוּ לָגוּר: טז פְּנֵי יְהוָה חִלְּקָם לֹא יוֹסִיף לְהַבִּיטָם פְּנֵי
כֹהֲנִים לֹא נָשָׂאוּ זְקֵנִים וזקנים ק׳ לֹא חָנָנוּ: יז עוֹדֵינָה עודינו ק׳ תִּכְלֶינָה עֵינֵינוּ אֶל־
עֶזְרָתֵנוּ הָבֶל בְּצִפִּיָּתֵנוּ צִפִּינוּ אֶל־גּוֹי לֹא יוֹשִׁעַ: יח צָדוּ צְעָדֵינוּ מִלֶּכֶת בִּרְחֹבֹתֵינוּ קָרַב
קִצֵּנוּ מָלְאוּ יָמֵינוּ כִּי־בָא קִצֵּנוּ: יט קַלִּים הָיוּ רֹדְפֵינוּ מִנִּשְׁרֵי שָׁמָיִם עַל־הֶהָרִים דְּלָקֻנוּ

נ״א ויצת אש בציון. קמץ ס: קלים היו רודפינו. ראש הענה כא עקידה שער מד:

רש״י

מו (שמואל ב יב יז) ולא ברה אתם לחם (שם ג) להברות את דוד: (יא) כלה ה׳ את חמתו. אשר בערה בו מה שנים עתה כלה אותה בהנקמו מהם: (יג) מחטאת נביאיה. של שקר היתה לה הרעה הזאת: (יד) נעו עורים בחוצות. כשהיו העורים הולכים בשוק היו נעים ורגליהם נשמטים בדם ההרוגים שהיו הרשעים הורגים בתוכה: נגאלו בדם. נתלכלכו בדם עד אשר לא יוכלו הקרובים אליהם ליגע בלבושיהם והיו קוראים אליהם: (טו) סורו. מעליו אתם הטמאים המלוכלכים בדם: כי נצו. לשון סרהון ולכלוך כמו (ויקרא א טו) מוראתו בנוצתה דמתרגמינן באוכליה כך הכרו מגאם: גם נעו. נשמטו בדם: (טז) פני ה׳ חלקם. פנים כ של זעם מאת הקב״ה חלקם והפרידם בעכו״ם למען אשר פני הכהנים לא נשאו בהיותם בגלותם: (יז) עודינו תכלינה עינינו אל עזרתנו הבל. כשבאה עלינו הרעה עדיין היו עינינו צופות אל חיל פרעה שנאמר בהם (ישעיה ל ז) ומצרים הבל וריק יעזורו שהיו מבטיחים אותנו לעזרה ולא באו כמו שנא׳ בהם (ירמיה לז ז) הנה חיל פרעה היוצא לכם לעזרה שב לארצו מצרימה. מצינו במדרש קינות שהיו באים בספינות רמז הקב״ה לים והציף לפניהם גודות נפוחים כמין מעי אדם נגערים במים אמרו זה לזה הגודות הללו הם אבותינו אנשי מצרים שטבעו בים מחמת היהודים הללו ואנחנו יוצאים לעזרתם עמדו וחזרו לאחוריהם: צפינו. הכינו: (יח) צדו צעדינו. אויבינו ארבו את צעדינו מלכת ברחובותינו כמו

שפתי חכמים

ועוד אדמו עצמות מיבשי ליס. לכן פירש לשון וכו׳: כ דקשה לרש״י הרי פני הוא טוב והסתרת פנים הוא רע כמו דכתיב והסתרתי פני

פירוש ע״ט

...עבען אין דעם נוט פון מיין פאטער־שטאט:
(יא) כִּלָּה אַזוי הָט גָאט זַיין צָארְן אוֹסְגֶעלָאזֶן, אוּנ
...זיין בְּרֶענֶענְדִיגֶען גְרִים צָארֶען אוֹסְגֶעשָׁאטֶען אוֹיף
...ציון אוּנ הָט אִין אִיר אָנְגֶעצוּנְדֶן אַפַייֶער, וָועלְכֶער
...הָט אַלְץ פַרְנִיכְטֶעט בִּיז׳ן גְרוּנְט: (יב) לֹא קֵיינְמָאל
...האלְטֶען דִי קֶענִיגֶע עֶם נִיט גֶעגְלוֹבְּט, אוֹךְ קֵיינֶער
...פון דֶר וֶועלְט בֶּעווֹאנֶער כִּי יָבֹא אַז אִין צִיוֹן׳ס
...פֶעסְטֶע שְׁטַארְקֶע מוֹיֶערֶן וֶועלֶען זִיךְ קֶענֶען פַיינְט
...אַריין בְּרֶעכֶען: (יג) מֵחַטֹּאת דָאס אִיז אָבֶּער אַלְץ
...גֶעוָוארֶען צוּא לִיבּ דִיא זִינְד פוּן אִירֶע פַאלְשֶׁע
נְבִיאִים, צוּ לִיבּ דִיא אוּמְרֶעכְט פוּן אִירֶע גֶעטְצֶן־
פְּרִיסְטֶער, וֶועלְכֶע הָאבֶּן אִין אִיר פֶערְגָאסֶן אוּנְ־
שׁוּלְדִיגֶע בְּלוּט: (יד) נָעוּ דִי בְּלִינְדֶע פַאלֶן אִין דִי
גַאסֶן (פַארְצָעפֶּענְדִיג דִי פִּים אִין דִי טַייכֶן בְּלוּט)
...אלו אוּנ רִיכְטֶען זִיךְ אַזוֹי וַוייט אַיין אִין דִי בְּלוּט
אַז מֶען קֶען זִיךְ נִיט אָנְרִירֶן אָן זֵייעֶרֶע קְלֵיידֶר:
(טו) סוּרוּ קֶערְט אָפּ פוּן דַאנֶען, דֶען דֶר אָרְט אִיז
...אוּמְרֵיין, רוּפְט אֵיינֶער צוּם צְוֵוייטֶען, סוּרוּ צוּרִיק,
צוּרִיק! גֵ׳יט נִיט אַהֶער! כִּי נָצוּ דִי וָוָאס הֶערֶן דָם
...בְּלַייבֶּען שְׁנֶעל אָפּ גַם נָעוּ פַאלֶען אָבֶער וִוידֶער אִין
אַנְאַנְדֶר טַייךְ בְּלוּט (דֶען דִיא גַאנְצֶע שְׁטָאט אִיז
פוּל מִיט אוּנְשׁוּלְדִיגֶע בְּלוּט וָוָאס דִי רְשָׁעִים הָאבֶּן
גֶעהַרְגֶעט) אָמְרוּ דִי פֶעלְקֶער וָואס הָאבֶּן דִיא יוּדֶען בִּיז
אַהֶער גֶעהַאלְטֶען פַאר אַשְׁטַארְקֶע, אוּנְבֶּעזִיגְטֶע
פָאלְק, אַז זַייא הָאבֶּען דֶערְהֶערְט אַז זַייא הַרְגֶענְן
אֵיינֶער דֶעם אַנְדֶערֶן הָאבֶּן גֶעזָאגְט, אִיטְצְט בְּרוּךְ
מֶען שׁוֹן פַר זֵיי קֵיין מוֹרָא צוּ הָאבֶּן, דֶען: (טז) פְּנֵי
גָאט׳ס צָארְן הָט זֵיי פַאנַאנְדֶער גֶעטֵיילְט, עֶר וֶועט
שׁוֹן מֶער נִיט קוּקֶן אוֹיף זֵיי מִיט גְנַאדֶן, דֶען דִיא
וָואהְרֶע פְּרִיסְטֶער הָאבֶּן זֵיי נִיט גֶעהַאלְטֶען בְּכָבוֹד,
אוּנ זֵייעֶרֶע עֶלְטְסְטֶע הָאבֶּען זַייא נִיט גֶעשׁוֹנְט:
(יז) עוֹדֵינוּ אוּנ נִיט קוּקֶענְדִיג אוֹיף דִי אַלֶע צָרוֹת,
וַוארְטֶען מִיר נָאךְ אוֹיף פַאלְשֶׁע הִילְף, בְּצִפִּיָּתֵנוּ מִיר
וַוארְטֶען אוֹיף דִי הִילְף (פוּן דִי מִצְרַיִם) פוּן אַפָאלְק
וָוָאס קֶען נִיט אוּנ וֶועט נִיט הֶעלְפֶן: (יח) צָדוּ דֶערְ־
ווייל הָאבֶּן אוּנְזֶערֶע פַיינְד אֵיינְג גֶעמַאכְט אוּנְזֶערֶע
טְרִיט מִלֶּכֶת מִיר זַיינֶען שׁוֹן אוֹיף אוּנְזֶערֶע אֵיינְגֶענֶער
גַאס מֶער נִיט זִיכֶער קָרַב אָךְ, אוּנְזֶער עֶנְדֶע (סוֹף)
אִיז נָאהֶענְט, אוּנְזֶער צַייט (פוּן אוּנְגְלִיק) אִיז אָנְ־
גֶעקוּמֶען, אוּנְזֶער אוּנְטֶערְגַאנְג אִיז שׁוֹן אוֹיף גֶעוִוים
בֶּעשְׁטִימְט: (יט) קַלִּים שְׁנֶעלֶר וִוי דִי אָדְלֶר אִין דִי
הוֹכֶע לוּפְט זַיינֶען גֶעוֶוען אוּנְזֶערֶע נָאכְיָאגֶער, זֵיי

מליצת חז״ל

...וועק לייגן אקינד אין די מוטער׳ס שוֹס אוּנ פְלֶעגֶן זָאגֶן ...אִים פָאטֶער, נֶעם הַארְגֶע אִיהם, פְלֶעגְט דִי מוּטֶער בִּיטֶער ...וויינען אוּנ דִי טְרֶערֶן פְלֶעגֶן פַאלֶען אוֹיף אִיהם אוּנ עֶר פְלֶעגְט ...אִיהם אַרָאפּ בֵּייגֶען דִיא קָאפּ! רבש״ע, הָאסְט דָאךְ אַלֵיין ...געשריבען אִין דַיין תּוֹרָה (ויקרא כ״ב) וְשׁוֹר אוֹ שֶׂה אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ לֹא תִשְׁחֲטוּ בְּיוֹם אֶחָד, אוּנ דִי רְשָׁעִים הָאבֶּן דָאךְ שׁוֹן אוֹיסְגֶעהַרְגֶעט וִויפִיל קִינְדֶער צוּזַאמֶען מִיט זֵייעֶרֶע מוּטֶער׳ס! (אָבֶּער דָס הָט אַלְץ נִיט גֶעהָאלְפֶן) דָא אִיז גֶעקוּמֶען אוּנְזֶער מוּטֶער רָחֵל פַר הקב״ה אוּנ הָט גֶעזָאגְט, רבש״ע, דוּ ווייסְט גַאנְץ גוּט אַז דַיין אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּענֶער קְנֶעכְט יַעֲקֹב הָט מִיר

חכו בצמא עוללים שאלו לחם פרש אין להם: ה האכלים למעדנים נשמו בחוצות
האמנים עלי תולע חבקו אשפתות: ו ויגדל עון בת־עמי מחטאת סדם ההפוכה
כמו־רגע ולא־חלו בה ידים: ז זכו נזיריה משלג צחו מחלב אדמו עצם מפנינים
ספיר גזרתם: ח חשך משחור תארם לא נכרו בחוצות צפד עורם על־עצמם יבש
היה כעץ: ט טובים היו חללי־חרב מחללי רעב שהם יזבו מדקרים מתנובות
שדי: י ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן היו לברות למו בשבר בת־עמי:

תו"א ויגדל עון בת עמי. סנהדרין קד: צפד עורם על עצמם יבש היה כעץ. כתובות י: טובים היו חללי חרב מחללי רעב. בתרא ח: ידי נשים רחמניות. סנהדרין קד:

סב פעמים

שפתי חכמים

אבני קודש: ז וכינה הבגדים על שם הצבע: ח דקשה לרש"י מדבר ומקונן בפורענות ואמר ויגדל עון. לכן פי' פורענותם מוכיח כו' וכוונתו פה על הפורענות לא על העון ואז קשה ליה ובמה מוכח לזה כתב ההפוכה כמו רגע שהרי סדום כו' א"נ ק"ל דאמר מחטאת סדום ההפוכה כמו ע"כ דאינו כפשוטו דהרי לא היה סדום אחר אשר צריך ליתן הבדל כאלו אמר איזה סדום אותה ההפוכה כמו רגע אלא ע"כ שבא לומר שמכת סדום לא היה כ"כ גדולה כדפירש רש"י. ואחר כך קשה ליה מתחיל ויגדל עון וגו' ומסיים בפורענות שפורענותם היתה גדולה. לכן פי' פורענותם מוכיח כו' וכוונת רש"י פה כי האדון השופך חמתו על עבדו ומלוה שיהרג על יד אחד מאויבי החוטא למען ידאג משמחת האויב עליו וכן מלוה שיומת מית' משונ' ושיעמידוהו במכאובות זמן מה בטרם ימות וכן היתה צרת ישראל גדולה וארוכה וע"י האויבים באופן כי רבה צרתם מצרת סדום שנהפכה כמו רגע וצרתם היתה קצרה ושנית לא חלו בה ידי האויבים כי השם צוה להפכה כמו רגע ע"י מלאכיו והוא שמסיים רש"י לא חלו בה ידי האויב: ט מתחלה מקשר הפסוקים ואח"כ פירש הכתוב ומדסליק חשך תאר' מפחמים פתח בו לפרש קודם שיפרש עלם אף שהוא מוקדם בקרא וה"פ חשך תארם מפחמים וא"ת היכן מוזכר פחמים בקרא לזה כתב משחור הוא פחם דאין לפרש כפשוטו חשך יותר מן השחרות כמו שפי' הראב"ע דא"ך יצטרך לומר שיהיה דבר יותר שחור מן השחרות אשר לא היה נכלל תחת שם שחרות כי שחרות כולל כל שחרות עד הקצה האחרון ע"כ רש"י ז"ל שם אותו בנושא מיוחד שהוא הפחם כי אז אפשר לומר שימצא דבר יותר שחור מהפחם או מכל איזה פרטי: י דקשה לרש"י היאך משבח אותו בתואר אדמימות הרי הוא מכוסה בעור ובשר.

רש"י

מהמת הרעב: (ה) האמונים עלי תולע. על בגדי צבעונין: האמונים. לשון (אסתר ב ז) ויהי אומן את הדסה: אשפתות. אשפות של זבל שוכבים על האשפות בחוץ: (ו) ויגדל עון וגו'. פורענותם מוכיח עליהם שגדול עונם משל סדום: ההפוכה כמו רגע. שהרי סדום לא נמשכה צרתה וברגע אחד נהפכה: ולא חלו בה ידים. ידי האויב כי ע"י המלאכים נהפכה. ויש מדרשי אגדה ואינו מיושב על סדר המקראות: (ז) זכו נזיריה. שריה כמו נזר וכתר ואני אומר נזיריה ממש שהיו מגודלי שער ונאים ביותר ומוסב על בת עמי: אדמו עצם מפנינים. אותם שהיו מראיהם אדום מפנינים וגזרתם כמו ספיר חשך תארם מפחמים: (ח) משחור. היא פחם: עצם. לשון מראה י כמו (שמות כד י) וכעצם השמים לטוהר קול"ר בלע"ז: צפד. נקמט ונתחבר ואין לו דמיון: (ט) שהם יזבו מדוקרים וגו'. חללי הרעב היו נפוחים מריח תנובות השדה שהיו האויבים צולים בשר על העשבים חוץ לחומה והריח נכנס בתוך נפוחי הרעב וכריסן נבקעת ופרשם זב והרי זה מיתת ניוול יותר מהרוגי חרב: מדוקרים. מבוקעים בין נפיחת רעב בין ביקוע חרב קרוי דקירה: מתנובות שדי. מגרשים ועשבים שמלקטים ואוכלים רב פרשם ומאוסם: (י) לברות. למאכל.

פירוש ע"ט

זיי ניט טריגקן) עוללים שאלו קליינע קינדער בעטן ברוט, אבער קיינר גיט זיי ניט (דען די עלטערן האלטן עם פאר זיך דעם לעבן צו דר האלטן): (ה) האוכלים זיי, וואס די טהייערסטע שפייזן פלעגט זיי ניט פעלן, ליגן איטצט פארשמאכט אין דיא גאסען, האמונים זיי וואס זיינען געוועזן אין זיידענם דערצוגן, וואלגערן זיך איטצט אין מיסט ארום: (ו) ויגדל דר אומגליק פון מיין פאטער־שטאט איז נאך גרעסער וויא סדום'ס פערדינטער שטראף, דען סדום איז אין איין מינוט איבער געקערט געווארן אונ דער פיינט האט איר ניט געקוועלט, אונ מיין פאלק מוטשעט דר פיינט: (ז) זכו אירע איידעלע נזירים, וואס זיינען געוועזן גלענצענדער (לויטערער) פון שניי, קלערער פון מילך, וואס זייער פארב איז געוועזן צארטער אונ רוטער פון קאראלען, וואס אלע זייערע איברים זיינען געוועזן ווי געשניצטע קריסטאלען: (ח) חשך איז איטצט זייער געשטאלט געווארן שווארצר פון קולן, מען דערקענט זיי שון ניט אין גאס, צפד זייער הויט איז אויסגעטריקענט געווארן, וויא אטרוקענער האלץ, אונ איז צוגעקלעפט געווארן צו די ביינער: (ט) טובים עס איז שון בעסער געוועזן די דערשלאגענע פון שווערט, ווי די וואס זיינען אויסגעגאנגען פון הונגער שהם דיא דערשלאגענע וואס האבען געשוואלן אין זייער בלוט איז בעסער געוועזן, ווי די וואס מאן האט פארצערט אזוי וויא די פעלד פרוכט: (י) ידי די צערטליכע הענט פון די מוטער'ס האבען געקאכט דאס פלייש פון זייערע אייגענע קינדער, היו לברות *) וועלכע האבען זייא איטצט געדינט פאר אערקוויקונג, צו דערהאלטן דעם

מליצת חז"ל

האט אופגעהערט, אז דיין צייט איז געקומען חרוב צו ווערן, אז דיין היכל אז פארברענט געווארן, אז דיינע קליינע לערן אינגלאך ווערען געטייט אונ זייערע עלטערען גייען אין געפענגנעם, אונ פאלען אויפ'ן וועג פון מידיקייט. דא האט משה ווידר געבעטן הקב"ה אונ געזאגט, איך האב בעשוואורן דעם פיינט אז ער זאל דיינע קינדער ניט הרג'נען מיט אשווערען אכזרותדיגען טויט, אונ ער זאל זייא ניט אויסהרגנען אין גאנצן, אונ זאל ניט הרגנען אזון פר די אויגן פון פאטר אונ אטאכטר פר די מוטער'ס אויגן, אבער די רשעים, די כשדים האבן ניט געטאן אזוי, נאר זיי פלעגען

*) **הערה** לברות, הייסט אלייכטע שפייז וואס מען עסט נאך אתענית ווען דער מאגען האט זיך שוין אביסעל אבגעוואונט פון עסען, עסט מען אלייכטע שפייז זיך צו דערקוויקען. [א"ם]

שִׁפְטִי: ס רָאִיתָה כָּל־נִקְמָתָם כָּל־מַחְשְׁבֹתָם לִי: סא שָׁמַעְתָּ חֶרְפָּתָם יְהוָה כָּל־
מַחְשְׁבֹתָם עָלָי: סב שִׂפְתֵי קָמַי וְהֶגְיוֹנָם עָלַי כָּל־הַיּוֹם: סג שִׁבְתָּם וְקִימָתָם הַבִּיטָה
אֲנִי מַנְגִּינָתָם: סד תָּשִׁיב לָהֶם גְּמוּל יְהוָה כְּמַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם: סה תִּתֵּן לָהֶם מְגִנַּת־לֵב
תַּאֲלָתְךָ לָהֶם: סו תִּרְדֹּף בְּאַף וְתַשְׁמִידֵם מִתַּחַת שְׁמֵי יְהוָה: ד א אֵיכָה יוּעַם זָהָב
יִשְׁנֶא הַכֶּתֶם הַטּוֹב תִּשְׁתַּפֵּכְנָה אַבְנֵי־קֹדֶשׁ בְּרֹאשׁ כָּל־חוּצוֹת: ב בְּנֵי צִיּוֹן הַיְקָרִים
הַמְסֻלָּאִים בַּפָּז אֵיכָה נֶחְשְׁבוּ לְנִבְלֵי־חֶרֶשׂ מַעֲשֵׂה יְדֵי יוֹצֵר: ג גַּם־תַּנִּין תנים ק׳ חָלְצוּ
שַׁד הֵינִיקוּ גּוּרֵיהֶן בַּת־עַמִּי לְאַכְזָר כַּיְעֵנִים כיענים ק׳ בַּמִּדְבָּר: ד דָּבַק לְשׁוֹן יוֹנֵק אֶל־

ת״א כמי לין סיקריס. גיטין נח: איכה נחשבו לנבלי חרש. עקידה שער סג: בת עמי לאכזר כיענים. חולין סד:

רש״י

שפטי. כאשר עשית ג כבר: (סה) מגנת לב. שבר כמה דאת אמר (הושע יא ח) אמגנך ישראל (בראשית יד כ) אשר מגן צריך בידך. ד״א מגנת לב אוטם לב צרה ואנחה אשר הוא כמגן כנגד לבם. והמפרשו לשון תוגה ויגון טועה שאין נו״ן נופלת בו שהנו״ן ביגון איכה שרש אלא כגון נו״ן של המון מגזרת המו גוים וכגון נו״ן של קלון מגזרת נקלה וכנו״ן של ציון מגזרת ציה וכן ט״ן של גרון מגזרת שבר (וכגון נו״ן של שממון ד שגעון כ״ל שכל״ל וק״ל): תאלתך. לשון (ישעיה יט יג) נואלו שרי צוען: (א) איכה יועם זהב. קינה זו נאמר׳ על יאשיהו כמו שנאמר בדברי הימים (ד״ה ב לה כה) הלא היא כתובה על ספר הקינות ועמה חיבר בתוך הקינה את שאר בני ציון: יועם. יכהה כמו דאת מתרגם (ויקרא יג) כהה עמיא: זהב. מראית פנים ה המאהיב כזהב: ישנא. ישתנה ממראיתו: הכתם. קבוצת כלי נוי הזהב שהם לעדי קרוי כתם: אבני קדש. בנים המאירים ו כאבנים טובות ומ״א כל רביעית דם שיצא מיאשיהו בכל חן וחן שנטעלו בו היה חניה קוברו במקומה ועליה הוא קורא תשתפכנה אבני קדש: (ב) המסלאים בפז. המהוללים והנערכים כפז ראוה אותם תומר ראו תוארם של אלו כמראית פז וכן (איוב כח טז) לא תסולה בכתם אופיר (שם) בכתם טהור לא תסולה (תהלים סח ה) סולו לרוכב בערבות ל׳ הילול וערך הן: לנבלי חרש. כדי חרס שנותנים בהם יין כגון כלי יין (ירמיה מח יב) ונבליהם ינפצו: (ג) גם תנין. אף ע״פ שאכזרי הוא חלצו שד כשרואה את בנו בא מרחוק הפך חולץ שדו מתוך נרתיקו שיש לו כיסוי על דדיו ומוליאו מתוכו כדי שלא יראהו בנו מכוסה ויחזור לאחוריו והיניקו גוריהן: בת עמי לאכזר. רואים את בניהם צועקים ללחם ואין פורש להם שחייהם קודמים להם לחיי בניהם

שפתי חכמים

הדומים למים: ג דיוקו של רש״י מדכתיב שפטם ולא אמר שפטה בלשון עבר כאשר אמר קרבת רבת: ד פירוש וכן ט״ן של שממון ושל שגעון איכה שורש: ה דק״ל וכי בשביל שגבר האויב יועם הזהב הדומם. לכ״פ נראית וכו׳: ו דק״ל מאחר דבבני אדם משתעי א״כ איך סמך לו תשתפכנה אבני קודש. ועוד אם אבני כמשמעו למה מכנה אותם בקודש. לכ״פ בנים המאירים וניחא נמי דקרי להו

פירוש ע״ט

(סא) שָׁמַעְתָּ דוא הערסט ווי זייא באליידיגן מיר, גאט! אלע זייערע געדאנקען איז מיר נור שלעכ־טס צו טאן: (סב) שִׂפְתֵי אלע רייד פון מיינע פיינט, זייער גאנצער טראכטען איז נאר ווי מיר צו פייניגן: (סג) שִׁבְתָּם וואו זיי זיצן, וואו זיי שטייען, זעה צו גאט, בין איך זייער שפאט־ליד: (סד) תָּשִׁיב בעצאהל זיי באלד ווי זיי זיינען ווערט, גאט: (סה) תִּתֵּן בעצאהל זיי מיט הארצקרענקונג אַלָתְךָ דיין פלוך זאל זיי טרעפן: (סו) תִּרְדֹּף טרייב זיא ארום אזוי לאנג אונטער דיין הימעל, גאט, ביז דו וועסט זיי אין גאנצן פארטיליגן:
(א) אֵיכָה יוּעַם אַ, ווי אזוי האט דאס פיינע גאלד פערלארן איר גלאנץ! יִשְׁנֶא ווי אזוי האבן די טייערע זאכן פון גין גאלד פערלארען זייער גע־שטאלט, ווי קומט עס אז די טייערע איידעל־שטיינער זאלן זיך וואלגערן אין אלע גאסן: (ב) בְּנֵי ציון ציונ׳ס טייערע קינדער וואס זיינען געוועזן געשאצט מיט גאלד גלייך, זיינען איצט געווארען ווי די ליידיגע קריגלאך פון א געמיינעם טעפער: (ג) גַּם אויך די גרויזאמסטע חיות אז זייא זעהען זייערע קינדער האבן הונגער שטרעקן זיי אוס זייערע ברוסט אונ זייגן זיי אן בַּת עַמִּי מיין פאלק׳ס טאכטער מוז אבער נאך גרויזאמער זיין, זיא מוז זיין ווי דער שטרויס פויגעל פון דר וויסטע (מדבר) י: (ד) דָּבַק דען דר צונג פון אירע זייגענדיגע קינדער איז צו געקלעבט פר דארשט צום גומען (אונ קיינער גיט

מליצת חז״ל

את משאות, וויא גייען זייא מיט געבוגענע הענט הגנבר, ווי טרייבט מאן זיי ווי פערד אונ מען לאזט זיי ט רוהען אנוייניע, אפילו די שפייעכץ אראפ צו שלינגען!! משה ווידער הט געשאלטן די זונן אונ האט געזאגט, זייא ארפ״וכט, דו זונן, דר פר וואס דו האסט ניט אויפגעהערט שיינען אין דער מינוט אז דער שונא איז אריין אין בהמ״ק, האט דיא זונן געענטפערט, ביי דיין לעבען משה שווער איך אז איך האב אזוי געוואלט טאן נאר מען הט מיר גיט געלאזען פון אויבן, דען מען הט מיר גענומען אונ געגעבן זעכציג פייערדיגע ריטר אונ מען הט מיר געזאגט, גיי אונ שיין! האט משה אויסגעשריען, ווייגעשריען אויף דיין ליכטיגקייט, בהמ״ק! ווייגעשריען אז דיין ליכטיגקייט

הערה די שטרויס פויגלען אין דער מדבר, וואס די וואכבן שנעלע פיס צום לויפן, קריגען זיי זייער שווער וואסער צו שטילן זייער דורשט אונ ווערן שרעקליך מיד וכעגדיג דארשטיגער הייס די וואסער, דערפאר זאגט ער וויטער (דבק לשון יונק אל חכו בצמא), דער צונג פון קליינע קינדער ווערן אונטקלעבט צום גומען פאר דורשט ווי ביי די שטרויס פויגלען אין דער מדבר. דער רמב״ן זאגט אז דער כיענים במדבר איז אויף בת־עמי לאכזר. דער שטרויס־פויגעל לייגט ביז פערציג אייער איאהר ער ויצט נאהר אויף עטליכע, די איבעריגע באהאלט ער אין זאמד אז די זאל זיי דערוואריעמען, אונ פון זיי זאלען ארויס גיין די קליינע שטרויס־פויגלען אונ ווארנט מטער מיט הענגען די צו זיי וועלען לעבען, צו די זעלבען שטארבען. אויך איז דער שטרויס־פויגעל שרעקעדיג ווי אהאא ווי ער דערהערט נאר וואס פאר א גרויש אנטלויפט ער באלד אונ לאזט איבער זיינע קינדער הפקר אבי נאהר זיין איינענעם לעבען צו ראטעווען דער פאר זאגט ירמיהו אז די איינוואוינער פון ציון זיינען געווארן נאך אכזריותדיגער וי האבען ניט נאהר זייערע קינדער איבערגעלאזען הפקר, נאהר די אלטע זיי נאך אליין קאכען - (ומתאר משני תמצעים יסתר. א״מ)

מה סחי ומאוס תשימנו בקרב העמים: מו פצו עלינו פיהם כל־איבינו: מז פחד
ופחת היה לנו השאת והשבר: מח פלגי־מים תרד עיני על־שבר בת־עמי: מט עיני
נגרה ולא תדמה מאין הפגות: נ עד־ישקיף וירא יהוה משמים: נא עיני עוללה
לנפשי מכל בנות עירי: נב צוד צדוני כצפר איבי חנם: נג צמתו בבור חיי וידו
אבן בי: נד צפו־מים על־ראשי אמרתי נגזרתי: נה קראתי שמך יהוה מבור תחתיות
נו קולי שמעת אל־תעלם אזנך לרוחתי לשועתי: נז קרבת ביום אקראך אמרת
אל־תירא: נח רבת אדני ריבי נפשי גאלת חיי: נט ראיתה יהוה עותתי שפטה

ת"א עיני עוללה לנפשי. סוטה מט גיטין נח קמא פג: צמתו בבור חיי. ערכין טו:

שפתי חכמים

ס סליחה כי כן דרכך ואתה לא סלחת: ת השאת לשון שאיה כצ"ל ותו לא והשאר טעות הוא וכס"א איננו: א מתחלה מקשר הכתובים ואח"כ פי' הפסוק: ב דק"ל והיכן מצינו שצפו מים על ראשם. לכ"פ

רש"י

את האף להגות מחילה בינך ובינינו ותרדפנו בו: (מה) סחי ומאוס. הוא ניע בלשון משנה כיחו וניעו שניסח את הריאה ויוצא דרך הגרון: תשימנו. לשון הווה הוא (מז) פחד ופחת. כשנסנו מפני הפחד נפלנו אל הפחת שוחה: השאת. לשון שאיה ת כמו השאת: (מט) מאין הפגות. מאין חליפין והעברה: (נא) עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי. ירמי' ממשפחת כהנים הי' ואמר עיני בדמעה עוללה וניוולה פני עלי נפשי מכל בנות עירי: עוללה. לשון ניול כמו (איוב טז טו) ועוללתי בעפר קרני: מכל בנות עירי. משפחתי יש לה לבכות מכל משפחות העיר שהית' נבחרת לקדוש' ולעבודת הקב"ה מכל ישראל: (נג) צמתו בבור חיי. בבית הכלא: צמתו. אסרו כמו צומת הגידין (שיר ד א) מבעד לצמתך איסרייטו"ר וידו אבן בי. על פי הבאר כך עשו לדניאל וירמיה ראה ברוח הקודש: צמתו בבור חיי. ואע"פ שאמתו בבור ת שאיני יכול לעלות מתוכו לא שתו לבם גם לזאת עד שידו אבן בי: (נד) צפו מים וגו'. א שבזמן שבא אדם במים עד מתניו עדיין יש תקוה אבל אם צפו המים על ראשו אז אומר אבדה תקותי אבל אני איני עושה כן אלא קראתי וגו' צפו מים. ב עכו"ם: (נז) קרבת ביום אקראך. כך היית רגיל בימים הראשונים לקרב אלי ביום קראי (נח) רבת ה' ריבי נפשי. בימים שעברו: (נט) ראיתה ה' עותתי. צרה הזאת שעוותו בי אויבי: שפטה

פירוש ע"ט

אז אונזר געבעט (תפלה) זאל ניט קענען דורך גיין (דרך משל הראב"ע): (מה) סחי האסט אונז געמאכט צום עקעל און פארמאוס'ט ביי אלע פעלקער: (מו) פצו דו האסט געמאכט אז אלע אונזערע פיינד זאלען זיך פרייען איבער אונזר אומגליק: (מז) פחד אנגסט און פערדארבונג, צו שטערונג און אונ־טערגאנג איז געווארען אונזר לאאז: (מח) פלגי מים טייכען טרערען רינען פון מיינע אויגען איבער מיין פאלק'ס אומגליק: (מט) עיני מיין אויג וועט פליסען טרערען אן אנ'אויפהער, וויא א שטראמיגער קוואל וואסער: (נ) עד ביז גאט וועט אמאהל ווידער מיט גנאדע אויף אונז פון הימעל אראפ קוקען: (נא) עיני מיין אייגענער געשטאלט ווירקט אויף מיין געמיטה פיל מעהר וויא דר אונגליקליכער געשטאלט פון מיינע לאנדס טעכטער (ווען איך בין נאך אונגליק־ליכער פאר זייא ר"י ברי"ל): (נב) צוד מיינע פיינט האבען מיר געפאנגען וויא א פויגעל אונשולדיג *): (נג) צמתו מיין לעבען האבען זיי געבונדען אין א טיפע גרוב וידו אויף וועלכע זייא האבען ארופגעלייגט א גרויסען שטיין **): (נד) צפו די וואסער פון גרוב האט שון באדעקט מיין קאפ, איך האב שון גערעכענט אז איך בין פון דער וועלט פאר לארען: (נה) קראתי דאן האב איך צו דיין נאמען גערופען, א גאט! פון דיא טיפענעס פון אבגרונד: (נו) קולי און מיין שטימע האסטו דערהערט אל תעלם א, קער איצט אויך ניט אפ דיין אויער אז איך בעט דיר דו זאלסט מיר ראטעווען (וויא דו פלעגסט אמאל מיר צוא הערען): (נז) קרבת דו, וואס פלעגסט אלע מאל זיין נאהענט צו מיר אין די טעג אז איך פלעג רופען צו דיר, און האסט מיר געזאגט אל תירא זאלסט פאר קיינעם קיין מורא ניט האבען: (נח) רבת דו גאט וואס פלעגסט זיך קריגען מיט מיינע קריגער וואס האסט ניט איין מאל מיין לעבען געראטעוועט: (נט) ראיתה דוא גאט זעהסט איצט אויך מיין אונ־גערעכטען ליידען שפטה א פיר אום מיין גערעכטיקייט (ווי דו פלעגסט עס אמאהל טאן): (ס) ראיתה דוא זעהסט ווי זייא ווילען זיך רעכענען מיט מיר, דוא זעהסט זייערע בייזע געדאנקען וועגען מיר:

מליצת חז"ל

וויא די אבות האבען דאס דערהערט האבען זיי אנגעהויבען ביטער צו קלאגען: ווייי געשריען, וואס האט געטראפען אונזערע קינדער, ווי זייט איהר געווארען וויא יתומים אן א טאטען וואס זאל זאך אנעמען פר זיי) ווי וואלגערט איהר זיך אין מיט'ן טאג אין אזעלכע היצען נאקעט און אבגר, און א קלייד, ווי זייט איהר געגאנגען דורך בערג, און איבער שטעכעדיגע, שפיציגע שטיינער בארפוס, אן שיך, וויא שלעפט איהר געבאך אזעלכע שווערע, ניט פר מענטשליכע

---

*) הערה הרב אבן יחיאל זאגט, צוויערלע פאנגער (יעגער) זיינען דא, עס זיינען דא פאנגער, וואס פאנגען די גרויסע רויב־פייגלען און די גרויסע וואלד־חיות וואס מאן ברויך זיי צום עסען, אבער צום ספרקויטען זייער פעל, און עס איז דא אזעלכע וואס פאנגען יעדע פויגעלע וועלכע זיי קענען נור, וואס דעם גוף ברויכען זיי ניט, זיי האלטען זיי נאהר אום צושפילען זאך מיט זיי, ד"ה ,חנם', מען פאנגט די אונשולדיגע פויגעלע אומזיסט און מאן מאטערט איהר, אזוי זאגט אויך ירמיהו מאן האט מיר אונשולדיג, אהנע זינד געפאנגען און מען האלט מיר מעהר ניט ווי צו שפילען זאך מיט מיינע מאטערנעס. [א"מ]

**) הערה דער אבן עזרא שרייבט ווי פלעגען ווארפען שטיינער אין גרוב, צו ועתו אויב ער לעבט נאך. [א"מ]

...ריו ק׳: לג כי לא ענה מלבו ויגה בני־איש: לד לדכא תחת רגליו כל אסירי ארץ:
לה להטות משפט־גבר נגד פני עליון: לו לעות אדם בריבו אדני לא ראה: לז מי
זה אמר ותהי אדני לא צוה: לח מפי עליון לא תצא הרעות והטוב: לט מה־יתאונן
אדם חי גבר על־חטאו חטאיו ק׳: מ נחפשה דרכינו ונחקרה ונשובה עד־יהוה:
מא נשא לבבנו אל־כפים אל־אל בשמים: מב נחנו פשענו ומרינו אתה לא סלחת:
מג סכותה באף ותרדפנו הרגת לא חמלת: מד סכתה בענן לך מעבור תפלה:

ר״א כי לא ענה מלבו. מגלה יב: מי זה אמר ותהי. עקידה שער לג: מפי עליון לא תצא. עקידה שם: מה יתאונן אדם חי. קדושין פ עקידה שם: נחפשה דרכינו. ברכות ה: נשא לבבנו אל כפים. תענית ח יד יבמות קה: סכותה בענן לך. ברכות לב:

רש״י

...ני. לכן טוב לידום: (לג) כי אם הוגה. את האדם ...יא עליו יגון בשביל עונו ואחר כך ורחם כרוב חסדיו: ...נה ויגה. לשון תוגה הם: (לג) כי לא ענה מלבו ויגה ...ני איש. מלבו ומרצונו כי העון גורם: (לד) לדכא תחת ...גליו. מוסב על כי לא ענה מלבו להיות מדכא תחת ...ליו וגו׳. ולא להטות משפט גבר וגו׳ ולא לעות אדם בריבו כל אלה ה׳ לא ראה לא נראה לו ולא עלתה לפניו ...מחשבתו לעשות כן: (לו) לא ראה. לא הוכשר בעיניו שיעוותו בית דין של מעלה אדם בריבו כמו מה ראית ...עשית וגו׳: (לז) מי זה אמר ותהי וגו׳. ואם באת לומר ר לא מידו באה אלי הרעה ...את מקרה היא שהי׳ לי אין זאת כי אם בין רעות ובין טובות מי זה אמר ותהי אם ה׳ לא צוה ומפיו לא תלא הן רעה הן ...בה אבל מה יש להתאונן אדם חי גבר על חטאיו כל אים ואים יתאונן על חטאיו כי הם המביאים עליו הרעה. (מפי ...יון לא תלא) אמר רבי יוחנן מיום שאמר הקב״ה (דברים ל טו) ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב וגו׳ לא יצא ...ה וטובה מפיו אלא הרעה באה מאליה לעושה רע והטוב לעושה טוב לפיכך מה יתאונן למה יתרעם האדם אם לא על ...טאיו: (מא) נשא לבבנו אל כפים. כשאנו נושאים את כפינו אל השמים נשא אף לבבנו עמהם לשוב לשבור לבבנו ...י המקום ברוך הוא. דבר אחר אל כפים. אל העננים אל שמים כמה דאת אמר (מלכים א יט) והנה עב קטנה ככף ...ם עולה וכן (איוב לו לב) על כפים כסה אור. ומדרש רבותינו נשא לבבנו באמת להקב״ה כאדם הרוחץ בנקיון ...יו שמשליך מידיו כל טינוף כי מודה ועוזב ירוחם והמודה ואינו עוזב כטובל ושרץ בידו: (מב) נחנו פשענו ומרינו. ...דרכנו על ידי ש יצר הרע: אתה לא סלחת. ולך היתה נאה הסליחה כי כן דרכך: (מג) סכותה באף. הגנת

שפתי חכמים

לא תמנו כו׳: ר כוונת רש״י לקשר הפסוקים הסמוכים זה לזה ולכך במקלת ספרים בפסוק נשא לבבנו אל כפים כתוב בדברי רש״י על כך נשא לבבינו אל כפים כשאנו נושאי׳ את כפינו אל השמי׳ נשא אף לבבינו עמהם לשבור לבבינו לפני המקום ע״כ והוא ג״כ לקשר פסוק זה עם שלפניו: ש דק״ל מהו מקונן הלא בדין הוא מאחר שמרינו דין הוא שלא יסלח לנו. לכ״פ זה דרכנו על ידי ילה״ר. ולך היתה נאה:

פירוש ע״ט

...באַרעמונג, דען זיין גוטסקייט איז גרוס: (לג) כי לא דען ניט מיט׳ן גוטן ווילן מאַטערט ער ...ג קרענקט דיא מענטשען (נור כדי זייא זאָלן ...שובה טאָן): (לד) לדכא ווייל ער דען צומאַלען ...נטער זיינע פיס דיא שקלאַפען פון דער ערד (דיא ...נגמשן ׳): (לה) להטות דען אין אמת׳ן צו פערדרע...הען דם רעכט פון אַמענטשען הט גאט פיינט: (לו) לעות אַמענטשען צו טאָן אונרעכט קען גאט ניט ...נרטראַגען: (לז) מי זה ווער קאַן עס זאָגען אונ עס ...ל געשעהן, ווען גאָט הייסט ניט? : (לח) מפי עליון ...פון גאָט׳ס מול זאל דם ניט בעשטימט ווערען ...ען ניט געשעהן ניט קיין גוט׳ס ניט קיין שלכ...ם: (לט) מה ווס האט אַמענטש זיך צו בעקלאָגען

אַז ער איז לעבעדיג אונ קען זיין אהער אוף זיינע זינד? (אַמושל ביצרו): (מ) נחפשה מיר דאַרפען אונטער זוכען אונזער אופפירונג, נאכפאַרשען אונזערע זינד אונ זיך ווענדען צוא גאט: (מא) נשא לאָמיר אונזערע הערצער אַזוי ריין אוף הייבען צוא גאט אין הימעל, וויא ריין געוואַשענע הענד (ד״ה לאָמיר מיט אַנאמת תשובה טאָן: (מב) נחנו דאס איז אונזער אייגענער שולד, מיר האָבען אַזוי פיל גזינדיגט, מיר האָבען אַזוי פיל ווידער געשפעניגט אתה אַז דו האָסט שון לענגער (מעהר) ניט געקענט פערציהען (מוחל זיין): (מג) סכותה דאן האָסט זיך איינגעהילט אין צאָרען אונ האָסט אונז געהרגת אָן רחמנות: (מד) סכותה דו האָסט זיך פאַרדעקט מיט אַוואָלקען

מליצת חז״ל

...ך אין ניכען אוסלייזן, אונ הט זיי איבערגעלאָזען אונ ...אַוועק, ווי ער איז אַוועק האָבען זיך די אידען געבאַך ...מארק אונ ביטער צוויינט (ווי דר פסוק זאגט על נהרות ...ל שם ישבנו גם בכינו). אַז משה איז צוריק געקומען צו ...אבות, האָבען זיי איהם געפרעגט, ווס האָבען די שונאים ...טאָן מיט אונזערע קינדער? הט ער זיי געענטפערט אַטייל

האָבען זיי געהרגט, אַטייל האָבען זייא געבונדען די הענט אַהינטער, אַטייל האָבען זיי געשמידט אין קייטען, אַטייל האָבען זיי אויסגעטאָן באַקעט, אַ טייל זיינען געבאַך געשטאָרבען אויפ׳ן וועג אונ זייערע קערפער וואַלגערן זיך אַרום אונ די רוב פויגעל אונ די ווילדע חיות פרעסען זיי, אונ אַטייל וואַלגערן זיך אַרום אויפ׳ן זון הונגעריגע אונ דאָרשטיגע.

הערה הר״י עראמה זאגט, נאכדעם ווי ער האט ערקלערט דעם טעם פון די צרות גייט ער צו ערקלערען, אז אייב די צרות קומען ניט אויף דעם מענטשען צוליב זיין נוטצען (טובה), קען דער מענטש אמאהל טראכטען דריי זאכען; (א) אדער דער הערשער (דער מושל) וויל ...יט זיין די מקבלים אונ זיי אונטערדריקען מוט ער זיי אָן צרות, כדי צו ווייזען זיי אז ער איז שטארק אונ מעכטיג, אויף דערויף האט ירמיהו ...אגט (כי לא ענה מלבו ויגה בני איש) אז אין דעם פרט קען מען הקב״ה ניט חושד זיין, דען וואס פאר אכבוד וועט ער דער פון האבען, אז ער ...ט אונטערדריקען אזעלכע קליינע מענטשען וועלכע טראגען אויף זיך די קייטען פון דער וועלט. (ב) אדער מען קען זאגען אז הקב״ה טוט ...ט פערגעניגען אונרעכט די רשעים, אונ זיי בעקומען פון איהם צרות וועלכע זיי האבען גאהר ניט פארדינט; אויף דערויף האט ירמיהו ...אגט (להטות משפט גבר נגד פני עליון) אז דאס איז געגען זיין רצון יתעלה, ווי מיר ווייסען אז ער איז א רחום וחנון. (ג) אדער מען קען ...ן, יא הקב״ה איז טאקע געראכט, נאר די צרות וואס טרעפט זיך אין לעבען זיינען ניט פון הקב״ה אונ ניט מיט זיין רצון, נאהר דאס איז ...טפאליגע זאך, דען זיין השגחה איז ניט אויף אלע פרטים פון זיינע בעשעפעניסען, אויף דערויף האט ירמיהו געזאגט (מי זה אמר ותהי אדני לא ...צוה) ווער קען אזוי זאגען אונ עס זאל געשעהן אז הקב״ה האט עס ניט פריהער בעפוילען. [א״מ]

לִבִּי עַל־כֵּן אוֹחִיל׃ כב חַסְדֵי יְהוָה כִּי לֹא־תָמְנוּ כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמָו רחמיו ק׳׃ כג חֲדָשִׁ
לַבְּקָרִים רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ׃ כד חֶלְקִי יְהוָה אָמְרָה נַפְשִׁי עַל־כֵּן אוֹחִיל לוֹ׃ כה טוֹב יְהוָה לְק
לְנֶפֶשׁ תִּדְרְשֶׁנּוּ׃ כו טוֹב וְיָחִיל וְדוּמָם לִתְשׁוּעַת יְהוָה׃ כז טוֹב לַגֶּבֶר כִּי־יִשָּׂא עֹל בִּנְעוּרָ
כח יֵשֵׁב בָּדָד וְיִדֹּם כִּי נָטַל עָלָיו׃ כט יִתֵּן בֶּעָפָר פִּיהוּ אוּלַי יֵשׁ תִּקְוָה׃ ל יִתֵּן לְמַכֵּ
לְחִי יִשְׂבַּע בְּחֶרְפָּה׃ לא כִּי לֹא יִזְנַח לְעוֹלָם אֲדֹנָי׃ לב כִּי אִם־הוֹגָה וְרִחַם כְּרֹב חֲסָ

תו"א כי לא כלו רחמיו. עקידה שער מח: חדשים לבקרים חגיגה יד זוהר פ׳ ויקהל: חלקי ה׳ אמרה נפשי. פקידה שער כח: טוב פ׳ נק
סנהדרין לט: ישב בדד וידום כי נטל עליו. אבות פ"ג: יתן בעפר פיהו אולי יש תקוה. חגיגה ד: כי לא יזנח לעולם ה׳. חולין ז:

שפתי חכמים

לנקב׳: ק הספרש הוא כי לא תמו הוא כנסתר ואין לריך שום תיקון אבל כי לא תמנו הוא מדבר בעדם ולריך לתקן חסדי ה׳ הם אשר

רש"י

(כב) חסדי ה׳ כי לא תמנו. וכל הענין עד מה יתא ונו׳: כי לא תמנו. כמו כי לא תמו. ויש מפרשים כי
תמנו כמו (במדבר יז כז) האם ק תמנו לגוע חסדי ה׳ הם אשר לא תמנו ולא כלינו בעוגינו: (כג) חדשים לבקרים
מתחדשים הם חסדיך מיום אל יום: רבה אמונתך. גדולה היא הבטחתך ודבר גדול הוא להאמין כך שתקי
ותשמור מה שהבטחת לנו: (כד) חלקי ה׳ אמרה נפשי. ה׳ מנת חלקי ודין הוא שאוחיל לו: (כו) טוב ויחי
דומם. וי"ו של ויחיל יתירה כמו וי"ו של (בראשית לו כד) ואיה וענה טוב שיחיל אדם וידום ויצפה לתשועת ה׳
(כח) ישב בדד. מי שאירע לו אבל וצרה ישב גלמוד ויצפה לטובה: וידום. לשון המתנה כמו (שמואל א יד ט) א
כה יאמרו אלינו דומו דיהונתן: כי נטל עליו. כי בעל הגזרות נשא עליו הגזרה זו: (לא) כי לא יזנח לעול

פנינים יקרים

(כד) (חֶלְקִי ה׳ אָמְרָה נַפְשִׁי) דער מדרש זָאגְט מֶען קֶען גֶעבְּן אוֹיף דֶערוֹיף אמשל אַקֵייזֶער אִיז אַמָאל גֶעקוּמֶען צוּ פָארֶען אִין אַמְדִינָה מִיט אִים זַיינֶען אִיךְ גֶעקוּמֶען גְרַאפֶען, קְנִיאַזֶען, פִירְסְטֶען, אַז עֶס אִיז גֶעקוּמֶען דִי צַייט פוּן גֵיין צוּם טִישׁ הָאבֶּען דִיא גֶעסְט וֶועלְכֶע זַיינֶען גֶעוֶוען גֶעבֶּעטֶען צוּם קֵייזֶערְלִיכֶען טִישׁ בֶּענוּמֶען אוּם קְלַייבֶּען עֶרְטֶער, אֵיינֶער הָאט גֶעזָאגְט אִיךְ וֶועל זִיךְ זֶעצֶען לֶעבֶּן גְרַאף, אַצְוַוייטֶער הָאט גֶעזָאגְט אִיךְ וֶועל זִיךְ זֶעצֶען לֶעבֶּן קְנִיאַז, דֶער דְרִיטֶער הָאט ווידֶער גֶעזָאגְט אִיךְ וֶועל זִיךְ זֶעצֶען לֶעבֶּן דֶעם פִירְסְט וָואס אִיז דֶעם קֵייזֶער'ס אַדְיוּטַאנְט, אוּנ אַזוֹי הָט זִיךְ יֶעדֶערֶער אוֹיסְגֶעקְלִיבֶּן אַנ'אָרְט צְווִישֶׁען דֶעם קֵייזֶער'ס סוּויטֶע, דֶען יֶעדֶער הָאט גֶעוָואלְט הָאבֶּן אַבֶּעקַאנְטֶען צְווִישֶׁען דֶעם קֵייזֶער'ס סְווִיטֶע, כְּדֵי אַז עֶר וֶועט דַארְפֶען עֶפֶּעס בַּיים קֵייזֶער זָאל עֶר פַאר אִים בֶּעטֶען. אֵיינֶער פוּן דִי גֶעסְט אִיז גֶעוֶוען אַקְלוּגֶער, הָאט עֶר גֶעזָאגְט אִיךְ וֶועל זִיךְ בֶּעטֶער אוֹיסְקְלַייבֶּען אַנ'אָרְט לֶעבֶּן קֵייזֶער אַלֵיין, דֶען דִיא גַאנְצֶע סְווִיטֶע וֶוערְט מִיט דֶער צַייט אִיבֶּערְגֶעבִּיטֶען, אָבֶּער דֶער קֵייזֶער אַלֵיין וֶוערְט נִיט גֶעבִּיטֶען. אַזוֹי אִיז אוֹיךְ מִיט דִיא גֶעטְצֶען דִינֶער, אַטֵייל פוּן זַייא הָאבֶּען אוֹיסְגֶעקְלִיבֶּען דִי לְבָנָה אוּנ דִינֶען אִיר, אַטֵייל דִיא זוּן, אַטֵייל דִי שְׁטֶערֶן, אַטֵייל צוּ הֶעלְץ אוּנ שְׁטֵיינֶער אָבֶּער דִי יוּדֶען דִינֶען נוּר דֶעם קֵייזֶער פוּן דֶער וֶועלְט, הקב"ה, דָס זָאגְט דֶער פָּסוּק, חֶלְקִי ה׳, מַיין חֵלֶק אִיז גָאט, אָמְרָה נַפְשִׁי, זָאגְט מַיין זֶעלֶע, וָוס צְוַויי מָאל אִין טָאג דֶער מַאן אִיךְ אִים אוּנ זָאג שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה׳ אֱלֹהֵינוּ ה׳ אֶחָד׃

פירוש ע"ט

דָאךְ אַז מַיין הָארְץ רֶעדְט אִין מִיר אַזוֹי אַז מַיין הָאפְנוּנְג אִיז פֶערְלָארֶען עֶנְטְפֶער אִיךְ אִיר, אוּנ דִי הָאפְנוּנְג קוּמְט צוּרִיק: (כב) אוּנ וָוס עֶנְטְפֶער אִין חַסְדֵי גָאטֶעס גוּטְסְקֵייט הָט זִיךְ נָאךְ נִיט גֶעעֶנְדִיגְט כִּי לֹא זַיין דֶערְבַּארְמוּנְג אִיז נָאךְ גִיט אִין גַאנְצֶן אַוֶועק: (כג) חֲדָשִׁים זַיין גוּטְסְקֵייט אוּנ דֶערְבַּארְמוּנְג בֶּענַייעֶן זִיךְ יֶעדֶן פְרִיה מָארְגֶן רַבָּה זַיי מַיין הַארְץ גְרוֹס מִיט צוּטְרוֹיעֶן צוּ אִים: (כד) חֶלְקִי יָא דֶר עֶווִיגֶער אִיז מַיין טֵייל, עֶנְטְפֶערְט מִיר דַארוֹן מַיין הַארְץ, דַארוּם וֶועל אִיךְ הָארֶען צוּא אִים: (כה) טוֹב עֶר אִיז גוּט צוּ דִי וָוס הָאפֶן צוּ אִים, צוּ דִי זֶעלֶע וָוס זוּכְט בַּיי אִים שׁוּטְץ (הִילְף): (כו) טוֹב עֶס אִיז גוּט פַאר'ן מֶענְטְשֶׁן עֶר זָאל שְׁוַויגֶן אוּנ הָאפֶן צוּא דִיא גֶעטְלִיכֶע הִילְף: (כז) טוֹב וואל אִיז דֶעם מֶענְטְשֶׁען, וֶוער עֶס הָט שׁוֹן אִין דֶר יוּגֶענְד זִיךְ אוּם גֶעלֶערֶענְט אַרִיבֶּער צוּא טְרָאגֶן דֶעם שְׁוֶוערֶן יָאךְ פוּן זַיין שִׁיקְזַאל (מַזָל): (כח) יֵשֵׁב אוּנ גֶעלַאסֶן צוּ לַיידֶן אִין דֶר שְׁטִיל דִי צָרוֹת וָואס הָאבֶּן אִים גֶעטְרָאפֶן: (כט) יִתֵּן עֶר זָאל אוֹיךְ דַאן וֶוען עֶר אִיז גֶעבּוֹגֶן צוּ דֶר עֶרְד בֶּעטֶן צוּ גָאט אוּנ דִי הָאפְנוּנְג קֵיין מָאהְל נִיט פֶערְלִירֶען: (ל) יִתֵּן עֶר זָאל זִיךְ גֶעוֵוינֶען אַזוֹי וַוייט אִיבֶּער צוּ טְרָאגֶן דִי לֵיידֶן אַז עֶר זָאל אַלֵיין אוּנְטֶער שְׁטֶעלֶן דֶעם שְׁלֶעגֶער דִיא בַּאקֶן, אוּנ זִיךְ גֶעוֵוינֶען זַאט צוּ זַיין מִיט שַׁאנְדֶע: (לא) כִּי לֹא דֶען נִיט אוֹיף אֵייבִּיג פֶערְלָאזְט (דֶער גוּטֶער) גָאט: (לב) כִּי אִם הוֹגָה עֶר שְׁטְרָאפְט נוּר, אוּנ נֶעמְט דֶר נָאךְ צוּרִיק צוּ דֶעם מֶענְטְשֶׁן מִיט

מליצת חז"ל

אִיז גֶעקוּמֶן דִי צַייט אַז זַייא זָאלֶען שׁוֹן אַרַיינְגֵיין אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הָאסְטוּ אוֹיף מִיר גוֹזֵר גֶעוֶוען, אַז מַיינֶע בֵּיינֶער זָאלֶן זִיךְ וַואלְגֶערֶן אִין דֶר מִדְבָּר, אוּנ אִיטְצְט אַז זַיי זַיינֶען פַארְטְרִיבֶּן גֶעוָוארֶן אִיז מִיר מֶער נִיט גֶעבְּלִיבֶּן וִויא זַיי צוּ בֶּעוֵוינֶען? אוּנ מַיין טְרַייעֶ דִינְסְט ווילְסְטוּ גָאר נִיט דֶערְמַאנֶען, אוּנ מַיין תְּפִלָּה וֶועגֶן זַיי וֶועסְטוּ נִיט צוּהֶערֶען? דָאס אָפּ־זָאבֶּענְדִיג הָט מֹשֶׁה גֶעזָאגְט צוּ יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא גֵיי פָארְאוּס אוּנ וַוייז מִיר דִי וֶועג דֶען אִיךְ וֶועל גֵיין אוּנ זַייא צוּרִיק פִירֶען, אִיךְ וִויל זֶעהֶן וֶוער וַואגְט אוֹיף זַייא צוּ לֵייגֶן זַיין הַאנְט. הָט יִרְמְיָהוּ גֶעעֶנְטְפֶערְט, אִיךְ קֶען נִיט גֵיין צוּלִיב דִי דֶערְהַרְגֶ'עטֶע, (אִיךְ בִּין אַכֹּהֵן פי׳ חדושי הרש"ש) הָאט מֹשֶׁה גֶעזָאגְט אִין אַזַא צַייט קוּקְט מַאן נִיט אוֹיף אַזֶעלְכֶע זַאכֶן (כִּי פִּקּוּחַ נֶפֶשׁ כָּזֶה דוֹחֶה וַדַּאי לָאו דְטוּמְאָה. מחדושי הרש"ש). אִיז יִרְמְיָהוּ גֶעגַאנְגֶען פָארְאוּיס אוּנ מֹשֶׁה רַבֵּנוּ נָאךְ אִיהְם. אַז זַיי זַיינֶען גֶעקוּמֶען צוּ דִי טַייכֶן פוּן בָּבֶל אוּנ דִי יוּדֶען הָאבֶּן דֶערְזֶעהֶען מֹשֶׁה'ן, הָאבֶּן זַייא אָנְגֶעהָאבֶּען אֵיינֶר צוּם אַנְדֶערֶען צוּ זָאגֶן, מֹשֶׁה רַבֵּנוּ אִיז אוֹיף גֶעשְׁטַאנֶען פוּן קֶבֶר אוֹיסְלֵייזֶען אוּנְז פוּן אוּנְזֶערֶע פַיינְט'ס הֶענְט, אִיז אָבֶּער אַרוֹיס אַבַּת קוֹל אוּנ הָט גֶעזָאגְט גְזֵרָה הִיא מִלְּפָנַי, אַזוֹ מוּז זַיין. ווִי מֹשֶׁה הָט דָס דֶערְהֶערְט הָט עֶר גֶעזָאגְט מַיינֶע קִינְדֶר שׁוֹן אוּמְקֶערֶן אַייךְ אִיז אוּנְמֶעגְלִיךְ דֶען אַזוֹי אִיז בֶּעשְׁטִימְט גֶעוָוארֶען נָאהְר גָאט בָּרוּךְ הוּא, נָעטְ

אייך

לי־הַיּוֹם׃ טו הִשְׂבִּיעַנִי בַמְּרוֹרִים הִרְוַנִי לַעֲנָה׃ טז וַיַּגְרֵס בֶּחָצָץ שִׁנָּי הִכְפִּישַׁנִי בָּאֵפֶר׃
יז וַתִּזְנַח מִשָּׁלוֹם נַפְשִׁי נָשִׁיתִי טוֹבָה׃ יח וָאֹמַר אָבַד נִצְחִי וְתוֹחַלְתִּי מֵיְהוָה׃ יט זְכָר־
עָנְיִי וּמְרוּדִי לַעֲנָה וָרֹאשׁ׃ כ זָכוֹר תִּזְכּוֹר וְתָשִׁיחַ ותשוח ק׳ עָלַי נַפְשִׁי׃ כא זֹאת אָשִׁיב אֶל־

רא ותזנח משלום נפשי. שבת כה עקידה שער פו ; נשיתי טובה . נדרים ג : ואמר אבד נלחי . עקידה שער פו מקרים מד פ׳ מח : זאת אשיב אל־
לבי . עקידה שער מח :

רש״י

נותנין בתוך אשפה שקורין קוויכר״א : (טז) ויגרס . שבר ודוגמתו (תהלים קיט יד) גרסה נפשי וכן ויקרא ב) גרש כרמל : בחצץ . אבנים דקים שבתוך עפר שהיו הגולים לשין עיסתן בתוך הגומות שחופרים

שפתי חכמים

אימי כן כבעוסים רלונו לכ״פ נספך לי : ע ופי׳ פיסון הגמל שם אדם ופירש רש״י כפוסה לי הכפישני באפר : פ דק״ל חגילה להגכיא לו שאבד תוחלתו . לכ״פ אמרתי וכו׳ : צ ותהיה מלת תזכור נסתר לנקב׳ ולפי המדרש הוא נוכח לזכר כי הנוכח לזכר היא כמו נסתר

קרקע והחלץ נכנס לתוכה כמו שאמ׳ הקב״ה ליחזקאל (יחזקאל יב ג) עשה לך כלי גולה לשתות בו וללוש בתוכו ררה קטנה כדי שילמדו הם ויעשו כן כענין שנאמר (שם כד כד) והי׳ יחזקאל לכם למופת והם היו משחקים עליו את עשו כן לסוף נשתברו שיניהם : הכפישני . כפה אותי באפר ככלי הכפוי על פיו ארנטי״ר בלע״ז ויש דומה משנה (יבמות קז) פיסון הגמל במדה ע הכפוסה מדל : (יח) ואומר אבד נצחי . אמרתי בלבי ברוב צרותי פ אבד ולמי וסברי : (יט) ומרודי . אקימפלווינ״ש בלע״ז : (כ) זכור תזכור . נפשי צ את עניי ומרודי ותשוח עלי כך הוא פשוטו לפי ענין שיטת המקרא . ומ״א זכור תזכור ידעתי שסופך לזכור את העשוי לי אבל השוח עלי נפשי להמתין עד זמן הזכירה ומכאן יסד הפייט בזאת ידעתי כי יש לך לזכור אבל תשוח עלי נפשי עד שתזכור : (כא) זאת אשיב אל לבי. אחר שאמר לי לבי אבדה תוחלתי מה׳ אשיב זאת אל לבי ואוחיל עוד . ומה הוא זאת שאשיב אל לבי :

פירוש ע״ט

וס מַיין גַאנְצֶער קֶערְפֶּער איז גֶוועֶן אין פַיילֶן בִּין יך גֶעוָוארֶן איין שְׁפָּאט גֶעלֶעכְטֶער בַּיי מַיין פָאלְק ונ זַייעֶר שְׁפָּאט לִיד אַגאַנְצֶן טָאג : (טו) הִשְׂבִּיעַנִי ר הָט מִיר מִיט עֶקֶעלְהַאפְטֶע שְׁפַּייזֶן זַאט גֶמַאכְט ונ מַיין דוּרשְׁט הָט עֶר גֶשְׁטִילְט מִיט וֶוערְמוּט : טז) וַיַּגְרֵס מַיינֶע צֵיינֶער הָט עֶר צוּ בְּרָאכֶן מִיט די קלֵיינֶע שְׁטֵיינְדְלַאךְ וָואס אִיז גֶעוֶוען פַארְקְנָאטֶן ין מַיין בְּרוֹט אוּנ הָט מִיךְ אַוֶועק גֶעלֵייגְט אִין שׁ *) : (יז) וַתִּזְנַח זַייֶענְדִיג בֶּערוֹבְּט פוּן אַלֶע וענְשְׁלִיכֶע פֶערְגֶענִיגֶן נָשִׁיתִי הָאבּ אִיךְ שׁוֹין גֶער וויפֶּלְט אוב עֶס וֶועט מִיר אַמָאל בֶּעסֶר וֶוערֶן : יח) וָאֹמַר הָאבּ אִיךְ גֶעזָאגְט אִיךְ בִּין שׁוֹין אוֹיף אֵייבִּיג ערְלָארֶען אוּנ הָאבּ שׁוֹין נִיט קֵיין הָאפֶענוּנג פוּן אט ווָארוּם אַז גָאט וָואלְט נִיט גֶעוָואלְט וָואלְט עֶר יר אַזוֹנְס נִיט גֶעטָאן : (יט) זְכָר־עָנְיִי דֶען אַז אִיךְ ר מַאן מִיר מַיין בִּיטֶערֶען לֵיידֶן , מַיין פַּיין אוּנ יין וֶוערְמוּט : (כ) זָכוֹר תִּזְכּוֹר שְׁטֶעלְט עֶס זִיךְ מַיין עלֶע אוֹיךְ שְׁטֶעטְס פָאר אוּנ זִיא בֵּייגְט אַיין נָאךְ עהָר מַיין צוּבְּרָאכֶענֶעם מוּט : (כא) זֹאת אָבֶער

ליקוטים יקרים

עֶמַארְק אַרַיין גֶעמָאן אִין אַלֶערְלַיי מַאסֶע תַּאֲוֹת הָאט עֶר זִיךְ גֶעוואוּנְדֶערְט ווִי קוּמְט עֶס צוּ דִי יוּדֶן וָוס זַיי זַיינֶען אוּסְגֶעקְלִיבֶּן גֶעוָוארֶן צוּ זַיין אַנ׳עַם קָדוֹשׁ וְטָהוֹר , אוּנ הָט אָנְגֶעהוֹיבֶּן מִיט׳ן וָוארְט אֵיכָה , (דֶען אַז מֶען וואוּנְדֶערְט זִיךְ אוֹיף אַזַא זַאךְ וָואס אִיז אוֹר גָלַיכֶן נִיט דָא , הֵייבְּט מֶען אָן מִיט׳ן וָוארְט אֵיכָה ווִי אַזוֹי קוּמְט עֶס. ג) יִרְמְיָהוּ וֶועלְכֶער הָט גֶעזֶעהֶען דֶעם אוּנְגְלִיק וָוס הָט גֶעטְרָאפֶן דִיא יוּדֶן , אַזַא שְׁרֶעקְלִיכֶער אוּמְגְלִיק וָואס זַיין גְלַייכֶען אִיז נִיט דָא , הָאט אוֹיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּן מִיט׳ן וָוארְט אֵיכָה וֶועמֶן עֶס אִיז בַּאשֶׁערְט גֶעוֶוען צוּ זֶעהֶן מִיט זַיינֶע אוֹיגֶן דֶעם גְרוֹיסֶן אוּמְגְלִיק , ווִי דִיא יוּדֶן וֶועלְכֶע זַיינֶען גֶעוֶוען גְרוֹיס בִּיז׳ן הִימֶעל זַיינֶען מִיט אַמָאל אַרָאפּ גֶעפַאלֶן צוּ דֶר עֶרְד , יֶענֶע נְבִיאִים הָאבֶּן חָאטְשׁ גֶעזֶעהֶען נָאר דֶעם גוּטֶען מְיַעֵד פוּן דִיא יוּדֶען אוּנ אִיךְ דֶעם חֹשֶׁךְ דִי צָרוֹת , דֶעם גָלוּת , דָאס הָאבּ אִיךְ גֶעזֶעהֶן אָבֶער וְלֹא אוֹר דִיא גוּטֶע טֶעג אַז זֵיי הָאבֶּען זִיךְ שׁוֹין אוּמְגֶעקֶערְט פוּן גָלוּת צוּרִיק קֵיין יְרוּשָׁלַיִם , דָאס הָאבּ אִיךְ נִיט זוֹכֶה גֶעוֶוען צוּ זֶעהֶען. (בְּשֵׁבֶט עֶבְרָתוֹ) דֶער פְּלַגִי מַיִם שְׁרַייבְּט עֶס זַיינֶען דָא צְוֵויעֶרְלֵיי יִסוּרִים . א) יִסוּרִים וָואס קוּמֶען צוּ לִיבּ רַחֲמָנוּת , אַז גָאט ווִיל אַז אַמֶענְטְשׁ זָאל תְּשׁוּבָה טָאן שִׁיקְט עֶר אוֹיף אִים אָן יִסוּרִים , כְּדֵי עֶר זָאל חֲרָטָה הָאבֶּען אוֹיף זַיינֶע זִינְד אוּנ זָאל זִיךְ אוּמְקֶערֶן צוּם רבש״ע מִיט׳ן גַאנְצֶן הַארְצֶן , אַזוֹי ווִי דֶר דָאקְטֶער שְׁנַייט דֶעם קְרַאנְקֶן אוּם אִים גֶעזוּנְט צוּ מַאכֶן , ב) יִסוּרִים וָואס קוּמֶען פוּן כַּעַס אוּנ נְקָמָה , אַזוֹי ווִי אַמֶענְטְשׁ שְׁלָאגְט זַיין שׂוֹנֵא פוּן כַּעַס אוּם זִיךְ נוֹקֵם צוּ זַיין אָן אִים , דָס זָאגְט דֶר נָבִיא , אִיךְ הָאבּ גֶעזֶעהֶען דִי יִסוּרִים וָוס זַיינֶען גֶעקוּמֶן נֶעבַּאךְ אוֹיף דִי יוּדֶן פוּן כַּעַס , דֶער פַּר וָואס הקב״ה הָאט גֶעוָואלְט זִיךְ נוֹקֵם זַיין פַר זַיירֶע זִינְד , אָבֶער נִיט פוּן רַחֲמָנוּת וֶועגֶען :

מליצת חז״ל

יךְ דִיר גֶעפָאלְגְט , אִיךְ בִּין גֶעוָוארֶען אַנ׳אַכְזָר , אוּנ הָאבּ ארְשְׁטִיקְט מַיין רַחֲמָנוּת אוֹיף אִיהְם אַזוֹי ווַייט , אַז אִיךְ לַיין הָאבּ אִיהְם מִיט מַיינֶע אֵייגֶענֶע הֶענְט גֶעבּוּנְדֶען , יתָכֵן , אַז דוּ וֶועסְט עֶס נִיט גֶעדֵיינְקֶען אוּנ וֶועסְט נִיט חֲמָנוּת הָאבֶּן אוֹיף מַיינֶע קִינְדֶער ! . דָא אִיז גֶעקוּמֶן יִצְחָק ונ הָאט גֶעטַעֲנֶהט , רבש״ע , אַז מַיין טַאטֶע הָאט מִיר עזָאגְט (אֱלֹהִים יִרְאֶה לוֹ הַשֶּׂה לְעוֹלָה בְּנִי) הָאבּ אִיךְ נִיט ערְוִוידֶערְט אוֹיף זַיינֶע רֵייד , אַדְרַבָּה , אִיךְ הָאבּ זִיךְ מִיט׳ן וִטְן ווילֶן , מִיט׳ן גַאנְצֶן הַארְצֶן גֶעלָאזְט בִּינְדֶן אוֹיפ׳ן מִזְבֵּחַ אוּנ הָאבּ מִיט אַהֲבָה אוֹיסְגֶעשְׁטְרֶעקְט דִי הַאלְז אוּנְטֶערְ׳ן מֶעסֶר , הֲיִתָּכֵן , אַז דוּ וֶועסְט עֶס נִיט גֶעדֵיינְקֶען אוּנ וֶועסְט נִיט רַחֲמָנוּת הָאבֶּען אוֹיף מַיינֶע קִינְדֶער . דָא אִיז גֶעקוּמֶען יַעֲקֹב אָבִינוּ אוּנ הָט אוֹיךְ גֶעבֶּעטֶן פַר זֵיי . נָאךְ זַייא אִיז גֶעקוּמֶן מֹשֶׁה רַבֵּינוּ ע״ה אוּנ הָט גֶעזָאגְט , רבש״ע , בִּין אִיךְ דֶען נִיט גֶעוֶוען אַ טְרַייעֶר אִיבֶּערְגֶעבֶּענֶער פִירֶער פוּן דַיין פָאלְק פֶערְצִיג יָאהר אִין דֶר מִדְבָּר , הָאבּ אִיךְ דֶען אִין זֵייא נִיט אַיינְגֶעפְלַאנְצְט דַיין תּוֹרָה אוּנ דַיינֶע גֶעבָּאט . בִּין אִיךְ דֶען נִיט גֶעלָאפֶן פוּן זַייעֶרְט וֶועגֶן ווִי אַפֶערְד , אוּנ אַז עֶס

---

*) הערה הר״י עראמה שרייבט , ירמיהו הט געזאגט נאך די אלע אויבען דער מאנשע זאכען , הט מען מיר ניט געגעבען צום עסען , צום טריגקען מען האט ניט געהיילט מיינע וואונדען , נור אנשטאט עסען האט ער מיר געזעטיגט מיט בימערע עקעלהאפטע שפייזען אנשטאט טרינקען , האט ער מיר געגעבען צום שטילען דעם דורשט ווערמוט , אנשטאט קרעפטיגע מעדיצין האט ער מיר געגעבען ברויט פארקנאטען מיט זאמד וואס האט מיר די ציינער צוברחכען , אנשטאט אווייכען געלעגער האט ער מיר אוועקגעלייגט אין אש . [א״מ]

יְהוָה פָּלִיט וְשָׂרִיד אֲשֶׁר־טִפַּחְתִּי וְרִבִּיתִי אֹיְבִי כִלָּם׃ ג א אֲנִי הַגֶּבֶר רָאָה עֳנִי
בְּשֵׁבֶט עֶבְרָתוֹ׃ ב אוֹתִי נָהַג וַיֹּלַךְ חֹשֶׁךְ וְלֹא־אוֹר׃ ג אַךְ בִּי יָשֻׁב יַהֲפֹךְ יָדוֹ כָּל־
הַיּוֹם׃ ד בִּלָּה בְשָׂרִי וְעוֹרִי שִׁבַּר עַצְמוֹתָי׃ ה בָּנָה עָלַי וַיַּקַּף רֹאשׁ וּתְלָאָה
ו בְּמַחֲשַׁכִּים הוֹשִׁיבַנִי כְּמֵתֵי עוֹלָם׃ ז גָּדַר בַּעֲדִי וְלֹא אֵצֵא הִכְבִּיד נְחָשְׁתִּי
ח גַּם כִּי אֶזְעַק וַאֲשַׁוֵּעַ שָׂתַם תְּפִלָּתִי׃ ט גָּדַר דְּרָכַי בְּגָזִית נְתִיבֹתַי עִוָּה׃ י דֹּב אֹרֵב
הוּא לִי אֲרִיה ארי ק׳ בְּמִסְתָּרִים׃ יא דְּרָכַי סוֹרֵר וַיְפַשְּׁחֵנִי שָׂמַנִי שֹׁמֵם׃ יב דָּרַךְ קַשְׁתּוֹ
וַיַּצִּיבֵנִי כַּמַּטָּרָא לַחֵץ׃ יג הֵבִיא בְּכִלְיוֹתָי בְּנֵי אַשְׁפָּתוֹ׃ יד הָיִיתִי שְּׂחֹק לְכָל־עַמִּי נְגִינָתָם

תו"א במחשכים הושיבני. נדרים סד סנהדרין כד ע"א ה: **גם כי** אזעק ואשוע. ברכות לב מליעה לט: נתיבותי עוה. ראש השנה כג:

שפתי חכמים

י אני הגבר ראה עני אשר ראה עוני כך הוא בים ספרי רש"י ולא כתוב בכן היה מתאונן כו׳ ולכל הספרי׳ צריך להוסיף מלת אשר כי זולת זה הי׳ קשה אני הגבר ראה עני וכי הוא ראה וכולי עלמא לא ראו כל א׳ ראה עני בימיו. לכ"פ אשר ראה עוני מכל הנביאים כו׳: כ ק"ל דאמר בוי"ו הכנוי לכ"פ של רודה ומכה. ואחר כך ק"ל הרי לא הזכיר מי הוא שיאמר עליו בכנוי ידוע׳ ל"פ הוא הקב"ה והוא הידוע: ל פי׳ ולא על שום נכיא אחר: מ ולפי המדרש י"ל ותלאה כמו את כל התלא׳ אשר מלאתם בדרך וכמו וילאו למלוא הפתח ובמקלת ספרים כתוב כן בדברי רש"י: נ דק"ל אם גדר בעדו והוא כלוא פשיטא שלא ילא. לכ"פ הוסיב כו׳: ס דק"ל מי הוא אשר אמר עליו שהם הוא. לכ"פ הקב"ה ומשמעות הכ׳ משמע שמעולם הוא לי לדוב אורב והרי

רש"י

בא האויב וכלה אותם: (א) אני הגבר ראה עני. היה מתאונן ירמיה לומר אני הגבר ראה עני אשר ראה עוני מכל הנביאים י שנתנבאו על חורבן הבית שבימיהם לא נחרב הבית כי אם בימי: בשבט עברתו. של רודה ומכה ב הוא הקדוש ברוך הוא: (ג) אך בי ישוב. אני לבדי לוקה תמיד כי כל תשובות ל מכותיו עלי: (ד) בלה בשרי. כמו (ישעי׳ מד) לבול עץ. ד"א בלה בשרי ועורי. כמו (ישעי׳ נא ו) והארץ כבגד תבלה כלומר שכבו לארץ הולות נער וזקן ולא היה להם כר וכסת ובלה בשרם כשהם גולים: (ה) ויקף הקיפני: ראש ותלאה. כמו (דברים כט יז) ראש ולענ׳. ומדרש אגדה ראש זה נבוכדנצר לגלות יהויכין. ותלאה נבוזראדן שגמר המכה בימי צדקיהו מ והלאני: (ז) גדר בעדי. עשה חומה לנגדי להיות כלוא: ולא אצא. הוסיב סביבותי נ מחנות וגייסות של אורבים: הכביד נחשתי. עשה לרגלי נחושתים כבדים שלא אוכל לילך פירוי"ש בלע"ז: (ח) שתם תפלתי. סתם הלונות הרקיע בפניה: (ט) נתיבותי עוה. אם באתי לצאת איני יוצאה בדרכים הסלולים בדרך ישרה מפני האויבים ואלא דרך עקלתון: (י) דוב ארב הוא לי. הקדוש ברוך הוא ס נהפך לי לדוב אורב: (יא) דרכי סורר. לשון סירים קוצים סורר קוץ אותם מפזר קוצים בדרכי: ויפשחני. לשון פיסוק הרגלים שהעובר על הדרכים שאין מופנים צריך להרחיב לעדיו ויש דוגמא בל׳ גמר׳ האי מאן דפסח דיקלא: (יב) ויציבני כממרא. העמידני כנגד חליו לירות כי כמטרא אשנייל"ה בלע"ז: (יג) בני אשפתו. הלים

ליקוטים יקרים

(א) (אֲנִי הַגֶּבֶר רָאָה עֳנִי) איך בין דער מענטש וואס האט געזעהן די פיין, דער פרי חיים שרייבט ירמיהו האט געזאגט איך בין דער פון די דריי נביאים וואס האבן נביאות געזאגט מיט׳ן לשון איכה, ווי דר מדרש זאגט דריי האבן נביאות גזאגט מיט׳ן לשון איכה, א) משה רבינו ע"ה האט געזאגט איכה אשא לבדי (דברים א׳), ב), ישעיהו האט געזאגט איכה היתה לזונה (ישעי׳ א׳) ג) אונ ירמיהו האט געזאגט איכה ישבה בדד, משה רבינו האט געזעהען וואס פאר אכבוד די יודען האבן אז עס איז גאר נים דא זייער גלייכען, האט ער זיך געוואונדערט וויא אזוי וועט ער קענען אליין פירן זייערע ענינים אונ האט אנגעהויבן מיט׳ן ווארט איכה, ישעי׳ האט געזעהען ווי די יודן זיינען שרעקליך צולאזען,

פירוש ע"ט

(א) אֲנִי הַגֶּבֶר איך בין דר מאן וועלכער האט דעם עלענד אליין געזעהן מיט זיין שרעקליכע צארענדיגע רוט: (ב) אֹתִי נָהַג מיר האט ער געפירט אונ ארומגעטריבן אין טיפער דונקעלהייט, וואו עס איז קיין ליכט צוא זעהן: (ג) אַךְ בִּי נאר מיר האט ער אזוי לאנג געשלאגן: (ד) בִּלָּה ביז ער האט צושמעטערט מיין פלייש אונ מיין הויט שִׁבַּר אונ האט מיינע ביינער צובראכן: (ה) בָּנָה ער האט מיר מיט פעסטע מויערן ארומגערינגעלט, אין וועלכע איך האב מעהר ניט ווי ביטערע פיין אונ שמערצן (צָרוֹה) דען קיינער קען ניט צוקומען צוא מיר, מיר טרייסטן: (ו) בְּמַחֲשַׁכִּים ער האט מיר אריינגעזעצט אין טיפע פינסטערנים, וויא טויטע לייגט מען אריין אין דר פינסטערער ערד: (ז) גָּדַר בַּעֲדִי ער האט פארצאמט אלע וועגן איך זאל ניט קענען אנטלויפן הִכְבִּיד אונ אויסער דעם האט ער מיר נאך איינגעשמיט אין שווערע קייטן: (ח) גַּם איך רוף אונ בעט, אבער אומזיסט, דיא פערשלאסענע שטימע קלינגט אפ צוריק (ער הערט ניט מיין געבעט): (ט) גָּדַר מיינע בעקאנטע וועגן האט ער פערלייגט מיט שטיקער פעלזן אונ מיינע גלייכע בעוואוסטע שטעגן האט ער פארקרימט: (י) דוֹב ער איז מיר געווארן ווי אלווערנדער בער, ווי א לייב וואס ליגט פארבארגן אונ איז יעדע מינוט פארטיג זיך ארופצווארפען אויף מיר: (יא) דְּרָכַי אויף יענע פארקרימטע וועגען פאלט ער אויף מיר ארויף *) שָׂמַנִי אונ מאכט מיר פאר אשרעקבילד **): (יב) דָּרַךְ באלד טרעט ער זיין בויגן אן אונ שטעלט מיר פאר אציל פאר זיינע פיילן: (יג) הֵבִיא אונ אין מיינע נירן האט ער אריינגעשאסען די פיילן פון זיין קעכער (אזא מין כלי אין וואס מען האלט פיילען): (יד) הָיִיתִי דורך דעם

מליצת חז"ל

איהם פארשעמט ווערען אונ זייגען אוועק אן אזייט. וויא אברהם אבינו איז פטור געווארן פון די עדות האט ער ווידער גענומען טענה׳ן, רבש"ע, צו הונדערט יאהר האסטו מיר געגעבן אזון, אונ אז ער איז שוין געווארען 37 יאהר אלט אונ איז שוין געוועזן אמענטש מיט אגעזעצטע דעה האסטו מיר איהם געהייסן מקריב זיין פר דוי פר אנ׳עולה, האב

*) **הערה** נעתק כדעת הר"י ברי"ל. **) נעתק כדעת הראב"ע. [א"מ]

איך

מָצָאנוּ רָאִינוּ׃ יז עָשָׂה יְהוָה אֲשֶׁר זָמָם בִּצַּע אֶמְרָתוֹ אֲשֶׁר צִוָּה מִימֵי־קֶדֶם הָרַס וְלֹא
חָמָל וַיְשַׂמַּח עָלַיִךְ אוֹיֵב הֵרִים קֶרֶן צָרָיִךְ׃ יח צָעַק לִבָּם אֶל־אֲדֹנָי חוֹמַת בַּת־צִיּוֹן
הוֹרִידִי כַנַּחַל דִּמְעָה יוֹמָם וָלַיְלָה אַל־תִּתְּנִי פוּגַת לָךְ אַל־תִּדֹּם בַּת־עֵינֵךְ׃ יט קוּמִי ׀
רֹנִּי בַלַּיְלָ° בלילה קרי לְרֹאשׁ אַשְׁמֻרוֹת שִׁפְכִי כַמַּיִם לִבֵּךְ נֹכַח פְּנֵי אֲדֹנָי שְׂאִי אֵלָיו
כַּפַּיִךְ עַל־נֶפֶשׁ עוֹלָלַיִךְ הָעֲטוּפִים בְּרָעָב בְּרֹאשׁ כָּל־חוּצוֹת׃ כ רְאֵה יְהוָה וְהַבִּיטָה
לְמִי עוֹלַלְתָּ כֹּה אִם־תֹּאכַלְנָה נָשִׁים פִּרְיָם עֹלְלֵי טִפֻּחִים אִם־יֵהָרֵג בְּמִקְדַּשׁ אֲדֹנָי כֹּהֵן
וְנָבִיא׃ כא שָׁכְבוּ לָאָרֶץ חוּצוֹת נַעַר וְזָקֵן בְּתוּלֹתַי וּבַחוּרַי נָפְלוּ בֶחָרֶב הָרַגְתָּ בְּיוֹם
אַפֶּךָ טָבַחְתָּ לֹא חָמָלְתָּ׃ כב תִּקְרָא כְיוֹם מוֹעֵד מְגוּרַי מִסָּבִיב וְלֹא הָיָה בְּיוֹם אַף־

תו"א בלע אמרתו. זוהר פרשת נח: קומי רני בלילה. תמיד לב זוהר פ' בהלת: אם תאכלנה נשים פרים. יומא לח סנהדרין ז:

רש"י

בעיניהם: (יז) בצע אמרתו. כלה גזרתו כמו (איוב ו ט) יתר ידו ויבלעני: אשר צוה מימי קדם. מ"ש בתורה (ויקרא כו יח) ויספתי ליסרה אתכם שבע: (יח) פוגת. הפגרה טרישאלמינ"ט כמו (בראשית מה כו) ויפג לבו: בת עינך. שחור של עין שקורין פרוניל"א: (יט) אשמרות. שתי חלקי הלילה ט שהלילה נחלקת לשלשה חלקים כמו שאמרו רבותינו במסכת ברכות: העטופים. אשפומי"ן בלע"ז: (כ) עוללי טפוחים. ילדים רכים שעו׳ן גדלים בטפוחי אמותם ור"ד על דואג בן יוסף שהית׳ אמו מודדתו בטפחים בכל יום ויום לתת זהב לבהמ"ק לפי מה שהי׳ גדל ולבסוף אכלתו: אם יהרג במקדש ה׳ כהן ונביא. רוח הקודש משיבתם וכי נאה לכם שהרגתם את זכריה בן יהוידע כמו שכתוב בדברי הימים שהוכיחם כשבאו להשתחות ליואש ועשאוהו ע"א (בד"ה ב כד כ) ורוח לבשה את זכרי׳ בן יהוידע והי׳ כהן ונביא והרגוהו בעזרה: (כב) תקרא כיום מועד. כמו קראת ולי הווה הוא: מגורי. שכני הרעים להאסף עלי להשחית: אשר טפחתי ורביתי אויבי כלם. הילדים אשר טפחתי וגדלתי אותם

שפתי חכמים

בתחלה קוץ מא"ב הראשון דכל הרולה לשקר ואין אומר קלת אמת בתחלתו אין מתקיים בסופו: ט אשמור׳ חלק הלילה כך לריך להיות:

פירוש ע"ט

האָבּן איהם דערלעבּט, מיר האָבּן איהם דערזעהן: (יז) עָשָׂה יָא, דער עווינֶר האָט אויסגעפירט וואס ער האָט געטראַכט בִּצַּע ער האָט אויסגעפירט זיין וואָרט וואס ער האָט לאַנג אָנגעזאָגט דורך זיינע אֶמֶת׳ע נביאים הָרַס ער האָט אַלץ ביז׳ן גרונט פערניכטעט אָן ערבּאַרמונג וַיְשַׂמַּח ער האָט דעם פיינט געלאָזן זיך מאַכֶן לוסטיג איבער דיר הֵרִים אונ דיינע בעליידיגער האָט ער געלאָזט שטאָלצירן: (יח) צָעַק פון זייערע גרוֹיסע הערצער רייסן זיך אַרוס פריידענגעשרייען ביז׳ן הימל חוֹמַת אָ ציון, זאָלן טרערן וויא טייכן פליסן, טאָג אונ נאַכט מוז זיי אָן אַנ׳אוֹפהער רינֶן אַל תִּדֹּם דיין שוואַרץ אַפּעפּעל זאָל נִיט רוּהען: (יט) קוּמִי שטיי אויף אונ קלאָג הויך ביי נאַכט ביי׳ן אָנפאַנג פון יעדער נאַכט־וואַך *) שִׁפְכִי גיס אוס דיין האַרץ ווי וואַסער פאַר גאָט (אֶפשר וועט ער רחמנות האָבּן) שְׂאִי הוֹב אוֹף צו איהם דיינע הענט צו בעטן פאַר דעם לעבּן פון דיינע קליינע קינדער הָעֲטוּפִים וואס גייען אוס פון הונגער אין אַלע עקען גאַסן: (כ) רְאֵה יְהוָה אָ גאָט, קוק אַראָפּ אונ זעה לְמִי עוֹלַלְתָּ כֹּה וועמען האָסט דיין ראַבענדע האַנט אַזוי האַרט געטראָפן אִם תֹּאכַלְנָה אין וועמס לאַנד האָט געטראָפן אַז מוטער׳ס זאָלן זייערע אייגענע לייב פרוכט, זייערע אייגענע וויקל קינדער עסען אִם יֵהָרֵג **) אַז די פּריסטער אונ פּראָפעטן זאָלן אין גאָט׳ס הייליגטום געטוטעט ווערן: (כא) שָׁכְבוּ לָאָרֶץ הופענווייס ליגן אין די גאַסן יונגע אונ אַלטע מערכן אונ יונגלינגע וואס זיינען דורכן שווערד געפאַלן הָרַגְתָּ ווּם דו האָסט דערשלאָגן אין דעם טאָג פון דיין צאָרן טָבַחְתָּ וועלכע דו האָסט געשאָכטען אָן מיטלייד: (כב) תִּקְרָא כְיוֹם מוֹעֵד דוא האָסט צוּא זאַמענגערופען אונ פאַרזאַמעלט אַרום מיר אַלע מיינע פירכטליכע שכנים אַזוי וויא אין אַ פעסט־טאָג וְלֹא הָיָה אונ אַפילו קיין שוואַכער איבערעסט, קיין אַנטרינונג איז מיר ניט געבליבן אין גאָטעס צאָרנס טאָג אֲשֶׁר טִפַּחְתִּי אַלע מיינע קינדער וועלכע איך האָב מיט אַזוי פיל מיה אונ זאָרג ערצוגן האָט דער פיינט פארלענט:

מדרש חכמים

דעם ווירם איז געפעלן געוואָרען די קלוגע אייפעלען פון דעם פערשטאַרבענעמס זון, אונ האָט איהם אָפּגעגעבּן וואס דער פער־שטאָרבענער האָט איבער געלאָזן פון זונ׳ס וועגן, האָט זיך מיט איהם פריינדליך געזעגענט אונ געזאָגט, יוא עס איז אֶמֶת וואס מען זאָגט אַז די מענטשען פון ירושלים זיינען דיא קלינסטע אין דער וועלט:

מליצת חז"ל

גימל ביסט געקומען עדות זאָגן אויף מיינע קינדער, איז נאָך דא אַנ׳אוּמה וואס היט אָפּ די מִצְוָה פון ציצית, וואס דו ביסט דר אָנהייב פון איהר. (ווי עס שטייט „גְדִילִים תַּעֲשֶׂה לָךְ"). האָט זיך דער גימל אויך געשטעלט אָן אַזייט. ווי די איבּריגע אותיות האָבּן דערזעהן אַז אַבְרָהָם האָט די ערשטע אַזוֹ פאַרשעמט, האָבּן זייא שוֹן אויך ניט געוואָלט דורך

---

*) הערה די נאכט ווערט צו טהיילט אין דריי טייל יעדע טייל האט געהייסען אשמורה יעדע אשמורה האט געהאלטען וואך אנאנדער קאראַאול, די ערשטע הייבט זיך אָן פון 6 פאַרנאַכט ביז 10 ביינאַכט, די צווייטע פון 10 ביז 2, די דריטע פון 2 ביי נאַכט ביז 6 פארטאג. [א"מ]

**) הערה אדער מען קען טייטשען אז דער רוה"ק האט זיי געענטפערט. ווס אייך האט געטראָפען דערצייילט איהר פאר אלעמען, אונ אז איהר האט אום יום כפור געהרגת אכהן אונ אנביא (דעם נביא זכריה) דס האט איהר פערגעסען ? [א"מ]

זקני בת־ציון העלו עפר על־ראשם חגרו שקים הורידו לארץ ראשן בתולת ירושלם
יא כלו בדמעות עיני חמרמרו מעי נשפך לארץ כבדי על־שבר בת־עמי בעטף
עולל ויונק ברחבות קריה: יב לאמתם יאמרו איה דגן ויין בהתעטפם כחלל
ברחבות עיר בהשתפך נפשם אל־חיק אמתם: יג מה־אעודך אעידך קרי מה אדמה
לך הבת ירושלם מה אשוה־לך ואנחמך בתולת בת־ציון כי־גדול כים שברך מי
ירפא־לך: יד נביאיך חזו לך שוא ותפל ולא־גלו על־עונך להשיב שביתך שבותך ק׳
ויחזו לך משאות שוא ומדוחים: טו ספקו עליך כפים כל־עברי דרך שרקו ויניעו
ראשם על־בת ירושלם הזאת העיר שיאמרו כלילת יפי משוש לכל־הארץ
טז פצו עליך פיהם כל־איביך שרקו ויחרקו־שן אמרו בלענו אך זה היום שקוינהו
תו״א מה אעידך מה אדמה לך זוהר פ׳ ברחשית: פצו עליך פיהם. סנהדרין קד:

רש״י

בא וישב לו בדופנה של אנטוכיא ז ושלח בשביל סנהדרין ובאו לקראתו וראה אותם אנשים של צורה והושיב אותם בקתדראות של זהב אמר להם סדרו לי תורתכם פרשה

שפתי חכמים

אמרו כו׳ והוא בפרק ראשון דסוטה כי חילוק הוא בין מדרש ובין אגדה שבתלמוד: ז פי׳ רבלה כ״פ הערוך בערך דפני: ח (אסכת ליון) כן הוא במדרש וכו׳ ושמעתי בשם אחד בכנס הפ״א

ופרשה ותרגמוה לי כיון שהגיעו לפרשת נדרים אמר להם אם הוא רוצה לחזור יכול הוא לחזור אמרו לו ילך אצל חכם ויתיר לו אמר להם א״כ אתם התרתם לצדקיהו את שבועתו לזה ושמטום והושיבם לארץ וקשרו שערות ראשם בזנבי הסוסים וגררום: (יא) חמרמרו. רגיזליר״ט בלע״ז דרך בני מעים כשמשליכם אדם לאור הם כווצים ומתחמרמרים בעטף. פשמי״ר: (יג) מה אעידך ומה אדמה לך. לומר לך מה תתמהי על שברך הלא אף לאומה פלונית אירע כמותך: מה אשוה לך ואנחמך. כשבאה צרה על אדם אומרים לו אף לפלוני עלתה כך תנחומים הם לו: (יד) שוא ותפל. דברים שאין בהם טעם ובלשון לע״ז אפלשטרימנ״ט: ולא גלו על עונך. להוכיח דרכך על פניך להשיב שבותך. ליסר משובותיך לשון (ירמיה ג) שובבה שובבים (ישעיה נז) וילך שובב: ומדוחים. הדיחוך מעלי: (טו) שרקו. נופא בפיו סיבלי״ר בלע״ז ודרך אדם לעשות כן הרואה דבר חשוב שחרב וכלה: כלילת יופי. כל היופי היה שלה: (טז) פצו עליך פיהם. מפני מה הקדים פ״א לעי״ן מפני שהיו אומרים בפיהם ח מה שלא ראו

מדרש חכמים

טעכטער, דען מארגן, איבערמארגן (אין גיכען) וועלען זיי אוועק פליהען פון דיין הויז, זייא וועלען חתונה האבען אונ אוועק צו זייערע מאנען. זיך האב איך גענומען דעם סקעלעט פון די הון ווס זערט אום ווי א שיף מיט א שיף בין איך אהער געקומען, מיט א שיף וועל איך אוועק פון דאנען, נו איצט גיעב מיר אוועק וואס מיין פאטער האט ביי דיר געלאזען אונ איך וועל גיין.

פירוש ע״ט

באדעקט, די לייב מיט זעק ארומגעהילט, הורידו אונ ירושלים׳ס טעכטער גייען ארום מיט אראפ געלאזענע קעפ: (יא) כלו מיינע אויגן צוגייען פון טרערען, מיינע איינגעווייד טריקענען אום פון טרויער, מיין גאל צוגיסט זיך אין מיר על שבר און דעם אונגליק וואס האט געטראפען מיין פאלק בעטף

אז זיינע קינדער אונ זייגלינגע גייען אום אין די גאסען פון הונגער: (יב) לאמתם ביי זייערע מוטער׳ס בעטען זייא ברויט מיט וויין, בהתעטפם פון הונגער ווייטאג ווארפען זיי זאך אויף אלע זייטען אין די גאסען פון שטאט, ווי א פערוואונדעטער פאר׳ן שטארבען, וואס ווארפט זיך פון גרויסע שמערצען אונ הויכע אום זייער גייסט (זייא שטארבען) אין דער מוטער׳ס שויס: (יג) מה וועמען קען איך געפינען נאך אין אזא אונגליקליכער לאגע אז איך זאל דיר קענען דערמיט פערקלענערען דיין שמערץ! מה אשוה צוא וועמען זאל איך דיר גלייכען אונ קענען טרייסטען. טאכטער ציון כי א, דיין בראך איז גרוס ווי דער וועלט־מעער מי ירפא ווער קען דיר היילען: (יד) נביאיך דיינע פראפעטען האבען דיר פאלשקייט אונ נארישקייט פארגעזאגט ולא זייא האבען דיר קיינמאהל ניט געעפענט די אויגן זאלסט ערקענען דיינע זינד, אז דו זאלסט זיך צוריק ציהען פון דיינע ווילדקייט, אונ אוסר וואס זיי האבען דאס ניט געטאן ויחזו האבען זייא דיר נאך פארגעשטעלט א שמייכלענדע צוקונפט: (טו) ספקו איטצט ברעכען אויף דיר די הענט אלע רייזענדע, פייפען אונ שאקלען מיט די קעפ אויף דיר ירושלים אונ זאגען הזאת איז דאס די בערימטע שטאט. וואס איהר רופט מאן די קרון פון שיינקייט, די פריידע פון דר וועלט: (טז) פצו דא ענטפערען דיינע פיינט, פייפענדיג אונ קריצינדיג מיט די ציין אונ זאגען בלענו מיר, האבען איהר איינגעשלונגען, אך זה דר טאג אויף וועלכען מיר האבען לאנג געווארט איז דאך געקומען, מיר

מליצת חז״ל

פארגעסן דעם טאג, אין וועלכען הקב״ה האט זיך באוויזען אויפ׳ן בארג סיני אונ האט מיט דיר אנגעהובען, אנכי ה׳ אלהיך, אונ קיין אומה האט דיר ניט געוואלט מקבל זיין אחוץ מיינע קינדער, אונ דו קומסט אויף זיי עדות זאגען. האט זיך דר ״אלף״ געשטעלט אן אזייט. איז געקומען דער ״בית״ פאר אנ׳עדות. האט אברהם צו איהם געזאגט, דו ביסט געקומען עדות זאגען אויף מיינע קינדער, וועלכע זיינען קלאר אין דר גאנצער תורה, וואס דו ביסט דר אנהייב פון איהר (ווארום די תורה. הובט זיך אן מיט א בית ״בראשית ברא אלהים״) אפיל׳ג אין דר צייט וואס זיי היט׳ן איהר ניט אפ. איז דר ״בית״ אוועק אן אזייט. איז געקומען דר ״גימל״ אונ האט געוואלט עדות זאגען. זאגט אברהם צו איהם, דו

ירב בבת-יהודה תאניה ואניה: ו ויחמס כגן שכו שחת מעדו שכח יהוה |
בציון מועד ושבת וינאץ בזעם-אפו מלך וכהן: ז זנח אדני | מזבחו נאר מקדשו
הסגיר ביד־אויב חומת ארמנותיה קול נתנו בבית־יהוה כיום מועד:
ח חשב יהוה | להשחית חומת בת-ציון נטה קו לא־השיב ידו מבלע ויאבל־
חל וחומה יחדו אמללו: ט טבעו ט' זעירא בארץ שעריה אבד ושבר בריחיה מלכה
ושריה בגוים אין תורה גם-נביאיה לא־מצאו חזון מיהוה: י ישבו לארץ ידמו

ת"א ויאבל חל וחומה. פסחים פז: טבעו בארץ שעריה. סוטה ט קמא נה: ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון. נדרים סה:

רש"י

ה) ויפן זכב אל זכב (מ"ב כה כא) ויגל יהודה מעל אדמתו (שם יח יא) ויגל מלך בבל את ישראל אשורה: (ו) ויחמס. לשון כריתה וכן (איוב טו לג) יחמוס כגפן (ירמיה יג כב) נחמסו עקביך: כגן. כמו שגוזזין ירקות הגנה: שכו. סוכתו שכן כתיב שסיכך חמתו על בניו כחורבן ביתו כך נדרש במדרש קינות: שחת מועדו. בית קדשי הקדשים שם היה נועד לבניו שנאמר (שמות כה כב) ונועדתי לך שם: מלך וכהן. צדקיהו המלך ב ושריהו כהן גדול: (ז) נאר. ביטל וכן (תהלים פט מ) נארתה ברית עבדך: כיום מועד. שהיו שמחים ג ומשוררים בתוכו בקול רם כן נתנו האויבים בחרבנו קול שמחה: (ח) חשב ה' להשחית. זה ימים רבים ד שעלתה על דעתו כך שנא' (ירמיה לב לא) כי על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת להסירה מעל פני: נטה קו. של משפט ליפרע על עונינו: מבלע. ה מהשחית: חל וחומה. שורא ובר שורא חומה נמוכה שכנגד חומה גבוהה: (ט) טבעו בארץ שעריה. מדרש אגדה לפי שחלקו כבוד ו לארון שנאמר (תהלים כד ט) שאו שערים ראשיכם לפיכך לא שלטה בהם בריה וטבעו בארץ ורבותינו אמרו מעשי ידי דוד היו לפיכך לא שלטו בהם אויבים: אין תורה. אין בהם מורה הוראה: (י) ישבו לארץ וגו'. כמשמעו ומדרש אגדה נבוכדנצר הושיבם לארץ כשמרד בו צדקיהו ועבר על שבועתו

שפתי חכמים

עיין מזה לעיל בפ' שמות בפסוק וייטב אלהים למילדות דפרש"י: ב מדרש רבות לאפוקי שלא תבין מלך שהוא כהן. וזה אינו דהרי בבית ראשון לא היו המלכים מלכי יהודה רק מבית דוד. לכ"פ כל א' בפני עצמו: ג דק"ל מה קול הזה השייך ביום מועד לכ"פ שהיו כו': ד דק"ל הלא מקונן שהשחית כבר א"כ מהו חשב להשחית. לכ"פ זה ימים רבים כו': ה ק"ל הלא לא בלע חומת ציון לכ"פ מהשחית: ו כ"כ במדרש רבות ומ"ש ורבותינו אמרו כו' פי' אבל רבותינו בעלי התלמוד

פירוש ע"ט

זיינע פעסטונגען ווירב אונ פארמערט אין יהודה יאמער אונ קלאגענגעשריי: (ו) ויחמס ער הט פאר־טיליגט זיין היטע, ווי דר גערטנער פארטיליגט אונקרוט *) שחת ער הט צושטערט זיין געבעט־הויז שכח ער הט געלאזט אונטערגיין אין ציון די רוהע־טעג אונ פייער־טעג (שבתים אונ יום טובים) וינאץ אונ הט ניט פארשונט אין זיין צארען ניט דעם קעניג, ניט דעם פריסטער **): (ז) זנח גאט האט פערלאזן זיין אלטאר נאר ער הט פערווארפן זיין היילִיגטום הסגיר ער הט איבערגעגעבן דעם פיינט די מויערן פון פעסטונג נתנו אונ דר פיינט איינגעמענדיג דעם בהמ"ק האט דר הויבן אין גאטעס טעמפעל א פריידן רוף אזו ווי עס וואלט געוועזן איום טוב טאג: (ח) חשב גאט הט שון לאנג געטראכט צו פאר־ניכטן די פעסטונג'ס מויערן פון ציון (אבר ער הט דאך געווארט פילייכט וועלן זיי חרטה האבן, אבר איטצט אז די מאס איז שון פול געווארן) נטה הט ער געשפאנט די שנור אונ האט שון ניט צוריק געצוגן די ראכענדע האנט ויאבל אונ הט איינגעריסן אלע פארמויערן אונ מויערן פון קליין ביז גרוס יחדו אלע ליגען זיי צושמעטערט אין זאמד: (ט) טבעו מיט אזא כעס האט ער אלץ צושמעטערט אז די טויערן זייגען טיף אין דערערד איינגעזונקן, די שטאט ריגלן זיינען צובראכן אוף טוזענט שטיקר, מלכה איהר קעניג אונ איהרע פירסטן זיינען אונטער די פיינטליכע פעלקר אין עס איז ניטא ווער עס זאל ביי זיי לערנען, גם אויך די פראפעטן (נביאים) בעקומען מעהר ניט קיין בעגייסטערונג פון גאט ***): (י) ישבו דערפאר זיצן ציונ'ס עלטסטע אוף דער הארטער ערד, שווייגענד, העלו די קאפ מיט אש

מדרש חכמים

דו ביסט די קאפ פון שטוב. די אינגעוייד האב איך געגעבן דיין פרוי, דען פון איהר קומען ארוס דיינע קינדר. די ביידע זייטען האב איך געגעבן דיינע זין דען זיי זיינען די זייטען. די זייטן פון שטוב, ביידע פליגלן האב איך געגעבן דיינע ביידע

מליצת חז"ל

אזוייט אונ הט ניט עדות געזאגט. האט הקב"ה געהייסען גלייך געקומען. דר ערשטר איז געקומען עדות זאגען דער קומען די 22 אותיות אז זיי זאלן עדות זאגן. זיינען זייא "אלף", האט אברהם אבינו צו איהם געזאגט, האסט

---

*) הערה דער ווארט חמס לייגט זיך אז מען נעמט אזאך מיט האסטיקייט אונ דאן ווערט ער איבערגעזעצט אב רייסען אויסרייסען. דער ווארט גן הט די זעלבע בעדייטונג ווי עס וואלט געשטאנען גנן, אנגערטנער, דער ווארט גן קומט אויף דעם זעלבען משקל ווי תם, דל וכדומה. דער ווארט שכו האט דא אצווייענדיגע בעדייטונג 1) א היטעל, דאס מיינט מען דעם בהמ"ק, ווי עס וואלט געשטאנען סכה מיט אסי"ן 2) אונ אונקרויט. ד"ה ווילדע גראזען וועלכע מען רייסט אויס אין יעדען גארטען כדי די ניטצליכע גרינסען זאלען בעסער וואקסען, פון דעם לשון לשכים בעיניכם (במדבר לג) אונ ער רופט די אידען מיט דעם שענדליכען נאמען ווילדע גראז, ווייל זיי זיינען פארמאוסט געווארען אין זיינע אויגען צוליעב זייערע שלעכטע מעשים, ווי ער זאגט כי על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת. אונ דערפאר איז דער טעם פון פסוק אזוי, אזוי ווי דער גערטנער רייסט אויס די שלעכטע גראז, אזוי הט הקב"ה פארטיליגט זיין סוכו, וואס איז געווארען אין זיינע אויגען ווי דעם גערטנער'ס ווילדע גראז, וועלכע מען ברויך אויסצורייסען. [א"מ]

**) הערה צו ליב דעם וואס דער בית המקדש איז חרוב געווארען, האבען אויפגעהערט די קרבנות אונ די פייער טעג אונ די תורה איז פערגעסען געווארען, דען די כהנים וועלכע פלעגען לערנען דעם פאלק די תורה אונ דער מלך ווס פלעגט די כהנים אונטער שטיצען אונ זעהען אז דער פאלק זאל האלטען די תורה זיינען פארטריבען געווארען. [א"מ]

***) הערה דער רמב"ם ז"ל שרייבט אין מורה נבוכים (ח"ב פרק ל"ו) דעם טעם פאר וואס האבען די נביאים קיין בעגייסטערונג ניט געהאט. דען די בעגייסטערונג הערט אויף אונ ווערט בטל אז דער מענטש קריגט דאגות אונ ווערט מרה שחרה, צו די בעגייסטערונג מוז מען האבען חדוה.

אֶת־בַּת־צִיּוֹן הִשְׁלִיךְ מִשָּׁמַיִם אֶרֶץ תִּפְאֶרֶת יִשְׂרָאֵל וְלֹא־זָכַר הֲדֹם־רַגְלָיו בְּיוֹ
אַפּוֹ׃ ב בִּלַּע אֲדֹנָי *לֹא ולא קרי חָמַל אֵת כָּל־נְאוֹת יַעֲקֹב הָרַס בְּעֶבְרָתוֹ מִבְצְרֵ
בַת־יְהוּדָה הִגִּיעַ לָאָרֶץ חִלֵּל מַמְלָכָה וְשָׂרֶיהָ׃ ג גָּדַע בָּחֳרִי־אַף כֹּל קֶרֶן יִשְׂרָאֵ
הֵשִׁיב אָחוֹר יְמִינוֹ מִפְּנֵי אוֹיֵב וַיִּבְעַר בְּיַעֲקֹב כְּאֵשׁ לֶהָבָה אָכְלָה סָבִיב
ד דָּרַךְ קַשְׁתּוֹ כְּאוֹיֵב נִצָּב יְמִינוֹ כְּצָר וַיַּהֲרֹג כֹּל מַחֲמַדֵּי־עָיִן בְּאֹהֶל בַּת־צִיּוֹן שָׁפַ
כָּאֵשׁ חֲמָתוֹ׃ ה הָיָה אֲדֹנָי ׀ כְּאוֹיֵב בִּלַּע יִשְׂרָאֵל בִּלַּע כָּל־אַרְמְנוֹתֶיהָ שִׁחֵת מִבְצָרָ

תו"א כלם כ' ולא חמל. גיטין נז: אף כל קרן. גיטין שם:

שפתי חכמים

דאל"כ הל"ל והיו כמוני. לכ"פ הנואי וכו': ק דק"ל משמים לארץ הל"ל. לכ"פ לאחר שהגביהם וכו' והיינו משמים ארץ כלומר שנפלו משמים ארץ בבת אחת. ומה שפי' לאחר שהגביהם לפי שק"ל איך אמר שהשליך משמים הלא לא היו בשמים. לכ"פ שהוא דרך משל לאחר שהגביהם עד לשמים כו': ר במדרש רבות אין הדום רגליו אלא בהמ"ק הדא הוא דכתיב רוממו ה' אלהינו והשתחוו להדום רגליו: ש דק"ל הל"ל חלל מלכה כמו שאמר בסמוך מלכה ושריה בגוים. לכ"פ אלו וכו': ת דק"ל אם ממלכה כולל כל ישראל בכלל א"כ מהו ושריה הרי הם בכלל ממלכה. לכ"פ מדרש אגדה כו': א פי' סגול

רש"י

א יח) והשמים התקדרו בעבים: משמים ארץ. לאחר שהגביהם עד לשמים השליכם לארץ בבת אחת ק ולא מעט מעט מאיגרא רמא לבירא עמיקתא: הדום רגליו. שרפרף מרגלותיו ר וזה בית המקדש: (ב) נאות יעקב. בתי יעקב לשון נוה: הגיע לארץ. השפילם לארץ: חלל ממלכה ושריה. אלו ישראל ש שהיו קרוים (שמות יט) ממלכת כהנים: ושריה. מדרש אגדה יש ת אלו שרי של מעלה שהחליפם הממונה על האור מינה על המים והחלי[ף] כל הממוני' לפי שהיו ברשעי ישראל בעלי שם המפורש ובוטחי' הם שישביעו את שרי מעלה להצילם מאש וממים ומהר[ג] ועכשיו כשהי' משביע את שר האש בשמו והוא משיב אין ממשלה זו בידי וכן כולם: (ג) השיב אחור ימינו. השיב על[...] כמשיב אחור ימינו מלהלחם בעד בניו: (ד) דרך קשתו. לפי שכך דרך דורכי קשת שהם הזקי' לשום רגלו עליהם כשה[...] כופפם לכך נכתב בלשון דריכה: שפך כאש חמתו. כך חבור המלות שפך חמתו שהיא כאש כי לא מצינו שפיכה של א[ש] אלא אל המה כדכתי' (תהלי' עט ו) שפוך חמתך אל הגוים: (ה) וירב בבת יהודה. הרבה בכנסת יהודה: תאני[ה] ואניה. לער וילל׳ה: וירב. נקוד יו"ד פת"ח קטן א שהוא ל' הרבה את אחרים וירב העם ויעלמו מאד נקוד חיר"ק שהו[א] לשון רבה הוא את עצמו וכן כל תיבה שפעל שלה בה"א כגון פנה זנה בכה כן דרכה לשמש כשהוא מחסר ממנה ה"א כשה[וא] מדבר על עצמו נקוד חיר"ק כגון (שמות ז) ויפן פרעה וכשהוא מדבר על אחרים נקוד פת"ח קטן כגון (שופטים [...]

מדרש חכמים

אורח ווידר געזאגט, דס איז ניט מיין סעודה, ווייל דו. זאגט דר חירם, ווייל, איך בעט דיר. האט דער אורח גענומען די קעפעל אונ הט דערלאנגט דעם חירם, דאן הט ער גענומען די איינגעווידע אונ האט עס דערלאנגט דעם חירם'ס פרוי, דאן ווידר הט ער גענומען די זייטען אונ הט געגעבן ביידע זין, דאן הט ער גענומען, אונ אפגעבראכן די פליגלען אונ הט עס דערלאנגט די טעכטער, די גאנצע איבעריגע הט ער זיך גענומען. (דס איז געווען דער דריטער קלוגער איינפאל) פרעגט איהם דער חירם, ווייל מען דען אזו אין אייער שטאט, דעם ערשטען מאהל אז דו האסט ביי מיטאג געטיילט האב איך געשוויגן, אונ איטצט ווייל סטו ווידר ווי פריער? הט דר אורח געענטפערט, זעהסטו, איך האב דיר געזאגט, אז טיילען איז ניט מיין ארבייט, נאהר אוב דו ווילסט וויסן האב איך ביידע מאהל ריכטיג געטיילט, ביי מיטאג הט מען דערלאנגט פינף עופות, דו אונ דיין פרוי אונ איין עוף איז דריי, דיינע ביידע זין אונ איין עוף איז דריי, דיינע ביידע טעכטער אונ איין עוף איז דריי, איך אונ צוויא עופות זיינען אויך דריי, האב איך דען עפעס צוגענומען פון אייערע חלקים, מיר האבן דאך אלע גענאמען צו דריי. איטצט הט מען דערלאנגט אהין. די קאפ האב איך דיר געגעבן, דען

פירוש ע"ט

בהמ"ק וְלֹא אוּנ הָט נִיט גֶעדֵיינְקְט אִין דֶעם רַאכֶ[...] טָאג אַז דָאס אִיז זַיין גֶעוֶועזֶענֶער רוּהֶע־שְׁטוּל (ב) בִּלַּע עֶר הָט אַרוּנְטֶער גֶערִיסֶען אָן רַחֲמָנוּת אַלֶ[...] שֵׁיינֶע וואהנוּנְגֶען יַעֲקֹב'ס הָרַס עֶר הָט צוּשְׁטוּסֶן אַ[...] זַיין צָארֶן אַלֶע פֶעסְטוּנְגֶען יְהוּדָה'ס, עֶר הָאט זֵיי[...] גֶעמַאכְט גְלַייךְ מִיט דֶער עֶרְד, חִלֵּל עֶר הָאט אִיהְ[...] שְׁטַארְקֶע קֶענִיגְרַייךְ אוּנ אִיהְרֶע פִירְסְטֶן צוּם שַׁאנְדֶ[...] גֶעמַאכְט: (ג) גָּדַע אִין זַיין בְּרֶענֶענְדִיגֶן צָארֶן הָא[...] עֶר פַארְשְׁנִיטֶן יִשְׂרָאֵל'ס מֶעכְטִיגֶן הָארֶען הֵשִׁיב עֶ[...] הָט אָפְּגֶעצוֹגֶן זַיין רֶעכְטֶן אָרֶעם אוּנ הָט זֵייא נִי[...] גֶעשִׁיצְט פַאר'ן פַיינְד וַיִּבְעַר דֶערְפַאר הָט דֶר פַיינְ[...] פַארְבְּרֶענְט יַעֲקֹב'ן, ווִי אַ פְלַם פַייעֶר ווָאס פֶערְצֶערְ[...] אַלֶץ ווָאס אַרוּם אִיז: (ד) דָּרַךְ אוּנ אוֹסֶר ווָאס עֶר הָא[...] אִיהֶם נִיט גֶעהָאלְפֶן הָט עֶר נָאךְ אַלֵיין אָנְגֶעצוֹגֶע[...] מִיט דִי פִיס זַיין בּוֹגֶען ווִיא אַ פַיינְט, נִצָּב עֶר הָא[...] אוֹסְגֶעשְׁטְרֶעקְט זַיין רֶעכְטֶע הַאנְט ווִי אַ רַאבֶּענְדֶ[...] פַיינְט וַיַּהֲרֹג אוּנ הָט עֶרְמָארְדֶעט אַלֶע בֶּעסְטֶע, ווָאס דִי אוּג הָט זִיךְ אִין זֵיי גֶעשְׁפִּיגֶעלְט בְּאֹהֶל אוּנ אִין [...] גֶעצֶעלְטֶן פוּן צִיוֹן הָט עֶר זַיין צָארֶן, ווִי אַ פַייעֶר אוֹסְגֶעגָאסֶען: (ה) הָיָה יָא, גָאט אִיז אוּנְזֶער פַיינְ[ד] גֶעווָארֶן, בִּלַּע עֶר פֶערְדַארְבְּט יִשְׂרָאֵל'ן, עֶר פֶערְדַארְבְּט אַלֶע זַיינֶע פַאלַאצֶן, עֶר פֶערְנִיכְטֶעט אַלֶ[...]

מל יצת חז"ל

ווָם גֶעפִינֶען זִיךְ אִין אִיהר ווִי דֶער פָּסוּק זָאגְט וְכָל יִשְׂרָאֵל עָבְרוּ אֶת תּוֹרָתֶךָ (דניאל ט) הָט זִיךְ אַבְרָהָם אָבִינוּ אָפְּגֶערוּפֶן, רבש"ע, ווֶער ווֶעט עֵדוּת זָאגֶן אוֹיף אִידֶן אַז זֵיי הָאבֶּן עוֹבֵר גֶעוֶוען אוֹיף דִי גִיבָאט פוּן דֶר תּוֹרָה, הָט הקב"ה גֶעזָאגְט זָאל קוּמֶן דִי תּוֹרָה אַלֵיין עֵדוּת זָאגֶן. אִיז דִי תּוֹרָה גֶעקוּמֶען. הָט זִיךְ אַבְרָהָם אָבִינוּ צוּ אִיהר אָפְּגֶערוּפֶן, מַיין טָאכְטֶער דוּ בִּיסְט גֶעקוּמֶן עֵדוּת זָאגֶן אוֹיף מַיינֶע קִינְדֶר אַז זֵיי הָאבֶּן נִיט אָפְּגֶעהִיט דַיינֶע גֶעבָאט אוּנ דוּ שֶׁעמְסְט זַאךְ גָאר נִי[ט] פַר מִיר, הָאסְט שׁוֹן פַארְגֶעסֶען דֶעם טָאג ווָם הקב"ה הָא[ט] דִיר אַרוּמְגֶעטְרָאגֶן צוּ אַלֶע אוּמוֹת אוּנ קֵיינֶר הָט דִיר נִי[ט] גֶעווָאלְט צוּנֶעמֶען, בִּיז מַיינֶע קִינְדֶער זַיינֶען גֶעקוּמֶן צוּ[ם] בַּארְג סִינַי אוּנ הָאבֶּן דִיר מִיט כָּבוֹד צוּגֶענוּמֶען אוּנ אִיצְ[ט] בִּיזְטוּ גֶעקוּמֶן נָאךְ עֵדוּת זָאגֶן אוֹיף זֵיי אִין זֵייעֶר אוּמְגְלִיקְ[...] טָאג; ווִי דִי תּוֹרָה הָט דָאס דֶערְהֶערְט אִיז זִיא אַווֶעק אַ[...]

קראו מאהבי בתולתי ובחורי הלכו בשבי׃ יט קראתי למאהבי המה רמוני כהני
וזקני בעיר גועו כי־בקשו אכל למו וישיבו את־נפשם׃ כ ראה יהוה כי־צר־לי
מעי חמרמרו נהפך לבי בקרבי כי מרו מריתי מחוץ שכלה־חרב בבית כמות׃
כא שמעו כי נאנחה אני אין מנחם לי כל־איבי שמעו רעתי ששו כי אתה עשית
הבאת יום־קראת ויהיו כמוני׃ כב תבא כל־רעתם לפניך ועולל למו כאשר
עוללת לי על כל־פשעי כי־רבות אנחתי ולבי דוי׃ ב א איכה יעיב באפו | אדני

תו״א הפליך משמים ארץ. חגיגה ה:

רש״י

(יט) קראתי למאהבי. לאותם שמראים עצמם כאוהבים: המה רמוני. כגון בני ישמעאל שהיו יוצאים לקראת הגולי׳ כשהיו השבאים מוליכי׳ אותם דרך עליהם ומראים את עצמם כאילו מרחמים עליהם והיו מוציאים להם מיני מלוחים ונודות נפוחים כסבורים שהוא יין ואוכלים וצמאים ורוצים לשתות וכשמתיר הנוד בשיניו היתה הרוח נכנסת במעיו והוא מת והוא שאמר הכ׳ (ישעיה כא יג) ביער בערב תלינו וגו׳ (שם יד) לקראת צמא התיו מים יושבי ארץ תימא בלחמו קדמו נודד: וישיבו את נפשם. כדי שישיבו פ את נפשם: (כ) חמרמרו. כווצו ויש כזה בלשון משנה נפלה לאור נתחמרו בני מעיה: בבית כמות. בתוך הבית היתה אימת שדים ומזיקים ומלאכי מות ומחוץ חרב האויב משכלת: (כא) כי אתה עשית. אתה גרמת לי שהם שונאים אותי שהבדלתני ממאכלם וממשתיהם ומהתחתן בם אם נתחתנתי בהם היו מרחמים עלי ועל בני בנותיהם: הבאת יום קראת. הלואי והבאת עליהם יום צ המועד שקראת עלי: ויהיו כמוני. ברעה: (כב) תבא כל רעתם לפניך. יזכרו ויפקדו עונותם לפניך: ועולל למו. ופעול למו כמו (משלי כ יח) גם במעלליו יתנכר (ירמיה כא יד) וכפרי מעלליו: (א) איכה יעיב. יאפיל כד״א (מלכים

שפתי חכמים

רגל, ישראל וכולם לשון נע ונד הם ולכן תרגם המתרגם. ג״כ בגין מן טלטול הוא אבל הכא כתיב לנדה חסר יו״ד ובדגש והוא מלשון המנדים ליום רע שונאיכם מנדיכם ומזה הפר״ש נדה היא וכולם פירושם ענין ריחוק ולכן תרגם המתרגם הות ירושלם דמיא לאיתתא מרחקא בינהם. לכן פי׳ רש״י לריחוק שהוא פירושו של לנדה. ואח״כ ק״ל דהל״ל לרוחוק. לכ״פ לבוז כלומר לריחוק שמרחקים מאשה נדה שהוא דרך בזיון כן היתה ירושלים: פ לק״ל דמשמע שהשיבו את נפשם א״כ למה גועו. לכ״פ כדי שישובו כו׳: צ דק״ל דמשמע שכבר הביא ואחר כך אמר ויהיו כמוני משמע שעדיין לא הביא רק שמבקש שיבא

פירוש ע״ט

יודן בתולתי מיינע מעדכן, מיינע יונגלינגע ווערן עפירט אין שקלאפעריי: (יט) קראתי זאל איך מיינע פריינד צו הילף רופן! המה רמוני זיי האבן מיר גענארט, כהני מיינע פריסטער מיינע פארשט־טייער! זייא גייען אליין אום אין שטאט פון הונגער בקשו זיי מוזן אליין זוכען שפייז אום זייער לעבן צו דר האלטן: (כ) ראה זעה דו צו גאט ווי שלעכט מיר איז (אונ העלף מיר) מעי חמרמרו מיינע גידערים זייגן איינגעשרומפן, מיין הארץ צו גייט אין מיר פר וואס איך בין געוועזן אזוי ווידערשפעג־שטיג, מחוץ פון דרויסען וויטהעט דעם פיינט׳ס שווערד אונ אין די הייזער דר פעסט: (כא) שמעו פון אלע וואס הערן וויא איך יאמער אין מנחם איז נישט דא איינער וואס זאל מיר טרייסטן כל אונ נאך מעהר אלע פיינד וואס האבן געהערט מיין אונגליק פרייען זיך דאריבער כי אתה ווען דם האסטו אזוי געמאכט, אבער דאך אומזיסט פרייען זיי זיך הבאת אז דו וועסטו זיי ברייגגן דעם לאנג פערקונ־דיגטען טאג, וועלען זייא זיין מיט מיר גלייך: (כב) תבא עס וועלען אמאל אויך אלע זייערע בייזע טהאטען קומן פאר דיר אונ דאן וועסט זאך מיט זיי רעכענן פר זייערע זינד ווי דו רעכענסט זיך מיט מיר פר מיינע, כי אבער דערוועיל האב איך צופיל יאמער, צו פיל ווייטאג האט מיין הארץ: (א) איכה, אס, וואס פאר א שווארצע פינצטערניס ציהט גאט ארויף אין זיין צארן אויף ציון השליך ווי האט ער אראפגעווארפען פון הויכן הימעל ביז׳ן טיפען אבגרונד ישראל׳ס שטאלץ, דס איז דער

מדרש חכמים

איך בין דעם פארשטארבענעמס זון, אז דער ווירט האט דאס דערהערט הט ער געהייסן מאכן פון זייג עס וועגן אמאהלצייט. דר ווירט הט געהאט צוויי זין אונ צוויי טעכטער, אז עס איז געקומען די צייט פון מיטאג הט מאן ארײן געטראגן אגעריכט, וועלכר איז באשטאנען פון פינף קליינע עופות אונ אז מען האט זיך געזעצט צום טיש, האט דער ווירט געזאגט צום אורח, נעמט אונ טיילט חלקים, זאגט דער אורח, עס איז ניט מיין סעודה, דו ביסט דר ווירט, טייל דו. זאגט דר ווירט, איך בעט דיר נעם אונ טייל פאנאנדר חלקים. הט ער גענומן אונ הט געגעבן דעם ווירט אונ די ווירטין איין עוף, דאן האט ער גענומען דעם צווייטען עוף אונ האט איהם אוועקגעלייגט פאר בײדע זין, דאן הט ער ווידר גענומן דעם דריטן עוף אונ האט איהם אוועקגעלייגט פאר בײדע טעכטר דאן הט ער גענומען די לעצטע צוויי עופות אונ הט זייא אוועקגעלייגט צו זיך אויפ׳ן טעלער. זייא האבן אפגעגעסן אונ קיינער הט איהם קיין ווארט געענטפערט וועגן זיין חלוקה (דס איז געוועזן דר צווייטער איינפאל) צום אבענד ברויט (קאלאציע) האט מען דערלאנגט צום טיש אגעבראטענע הון. אז מען הט זיך געזעצט צום טיש הט ווידר דר ווירט געבעטן דעם אורח ער זאל מאכן די חלוקה. הט דר

מליצת חז״ל

ארט: הט זיך אברהם אבינו אפגערופן צו הקב״ה, רבונו של עולם, פאר וואס האסטו פאר טריבען מיינע קינדער פון זייער לאנד, פר וואס האסטו זייא איבערגעגעבן אין די הענט פון אזעלכע שרעקליכע, אכזר׳דיגע פיינט, וועלכע האבן זייא מיט אלערליי משונה דיגע מיתות, פר וואס האסטו חרב געמאכט דעם בית המקדש, וואס אויף דעם זעלבינגן ארט האב איך זיך ניט אפגעהאלטן אופצוברייננגן מיין זון, יצחק, פאר אנ׳עולה!! האט הקב״ה איהם גע־ענטפערט, דיינע קינדער האבן שווער געזינדיגט, זיי האבן עובר געווען אויף די גאנצע תורה אונ אויף אלע 22 אותיות,

וואס

שֹׁמֵמָה כָּל־הַיּוֹם דָּוָה׃ יד נִשְׂקַד עֹל פְּשָׁעַי בְּיָדוֹ יִשְׂתָּרְגוּ עָלוּ עַל־צַוָּארִי הִכְשִׁיל כֹּחִי
נְתָנַנִי אֲדֹנָי בִּידֵי לֹא־אוּכַל קוּם׃ טו סִלָּה כָל־אַבִּירַי ׀ אֲדֹנָי בְּקִרְבִּי קָרָא עָלַי מוֹעֵד
לִשְׁבֹּר בַּחוּרָי גַּת דָּרַךְ אֲדֹנָי לִבְתוּלַת בַּת־יְהוּדָה׃ טז עַל־אֵלֶּה ׀ אֲנִי בוֹכִיָּה עֵינִי
עֵינִי יֹרְדָה מַּיִם כִּי־רָחַק מִמֶּנִּי מְנַחֵם מֵשִׁיב נַפְשִׁי הָיוּ בָנַי שׁוֹמֵמִים כִּי גָבַר אוֹיֵב׃
יז פֵּרְשָׂה צִיּוֹן בְּיָדֶיהָ אֵין מְנַחֵם לָהּ צִוָּה יְהוָה לְיַעֲקֹב סְבִיבָיו צָרָיו הָיְתָה יְרוּשָׁלִַם
לְנִדָּה בֵּינֵיהֶם׃ יח צַדִּיק הוּא יְהוָה כִּי־פִיהוּ מָרִיתִי שִׁמְעוּ־נָא כָל־עַמִּים העמים קרי

תו"א נתנני ה' בידי לא אוכל קום. יבמות ס: סלה כל אבירי. סנהדרין קד: קרא עלי מועד לשבור בחורי. תענית כט שבועות י: גת דרך ה'. ...לו: של אלה. גיטין נח: כי רחק. סנהדרין לח: צוה ה' ליעקב סביביו צריו. יבמות יז קדושין פב: היתה ירו: נים לנדה ביניהם. תענית כ צדיק הוא ה' כי פיהו. שם כט:

שפתי חכמים

לשון יחידית ומדכתב לכך הנו"ן דגושה כדי לפותרו וכו' עכ"ל דק"ל למה אמר הנביא בנו"ן דגושה ולא אמר בלא דגושה דהוי נו"ן הרבים מאחר דברבות משתעי לזה כתב לכך הנו"ן דגושה דכוונת הנביא כדי לפותרו בלשון יחידית וכו' ופירושו שיבר כל אחת ואחת. ואחר כך פירש ד"א ויהדנה קאי על הפעולה עצמה ופירושו הריק המוח וכו': ס פירוש לדעת הכותינו פירושו של מועד הוא יום טוב כדאיתא בפרק קמא דשבועות כדאמר אביי ר"ח נמי איקרי מועד דכתיב קרא עלי מועד וגופא דמימרא איתא בפ' בתרא דתענית אמר אביי תמוז דהכיא פתא מלויי מלויה דכתיב קרא עלי מועד לשבור בחורי ופירש רש"י נקטינן שחדש חסר שבא אחר חדש מלא עבדינן שני ימים ר"ח להוי יום ראשון השלמה לראש חודש שלמעלה ממנו לעשותו מלא וכמלאו שני ימים טופים בחדש מלא אחד בתחלתו ואחד בסופו וה"ק זמן עלי מועד לשבירת בחורי בתשעה באב שמגלגלין חובה ליום חיוב: ע ומה שפירש לנדה היתה לשון נע ונד ולא פירש ג"כ לשון ריחוק שהיה גם כן יכול לפרש כן לפי הענין יותר נכון היינו הא דלעיל הוא ביו"ד ובלתי דגש והוא מלשון ויד רשעים אל תנידני להניד

רש"י

הריק את המוח נורר וזורה המוח מתוכו: (יד) נשקד על פשעי בידו. אין לתיבה זו דמיון במקרא ובלשון ארמי של פסיקתא קורין לדרבן מסקדא מלמד הבקר והומר אני נשקד פיינטריג"ט בלע"ז נקודים מנומרים ומסומנים הן פשעי בידו של הקב"ה לזכרון לא נשכח מינים ותשלומיהם: ישתרגו. נעשה קליעות קליעות ועלו על צוארי לי משכה אין מסרגין את המטות: (טו) סלה. רמס ורפס לשון (ישעיה סב י) סלו סלו המסלה: קרא עלי מועד. יעידת גייסות לבא עלי ורבותינו דרשו מה שדרשו תמוז דההיא שתא מלויי מליוה שלם שנה שניה לבאים ממרגלים לכך אירע חזרתן של מרגלים ליל תשעה באב שעליה קוקבעה בכייתן לדורות: גת דרך. ל' הריגה כמו (ישעיה סג ג) פורה דרכתי לבדי כדורך ענבים להוציא יינם כך רמס הגשים להוציא דמם: (טז) עיני עיני. כלומר תמיד עיני יורדה מים כפל הלשון מלמד שאין הפוגות: (יז) פרשה ציון בידיה. כמו (ישעיה כה יא) ופרש ידיו בקרבו כאדם המוליך ידיו מוליכם ומביאם ומלטער בהם. ד"א פרשה ציון ל' שבירה כמו (איכה ד ד) פורס אין להם ולא יפרסו להם על אבל לנחמו על מתו כך חברו מנחם ובל' משנה פרוסה קיימת ומשמעו כאדם המלטער שחובק את ידיו ומשברם. תוספת מלאתי: צוה ה' ליעקב סביביו צריו. צוה על יעקב שיהיו צריו סביביו אף כשגלו לבבל ולאשור הגלה סנחריב את אויביהם עמון ומואב והושיבם אליהם והם מקנתרים אותם כמ"ש במס' קדושין הומניא איכא בבבל כולה דעמוני: לנדה. ע לריחוק לבוז:

מדרש חכמים

געהייסן, נאר מיר הט געהייסן אט דער מאן ווער עס שטיים לעבן מיר. אז דער בעל הבית הט איהם דער זעהען הט ער געפעפענט די טיר אונ הט איהם אריינגעבעטען אין שטוב, דען ער הט דערקענט אז דס איז אפרעמדר אונ זיי האבן זיך געגעבן שלום (דס איז געוועזן דר ערשטר קלוגר איינפאל, ער הט בי קיינעם נים נעפרעגט ווער דר בעל הבית וואוינט אונ איז דאך געקומען צו איהם). אז זיי זיינען שון געוועזן אין שטוב, פרעגט איהם דר ווירט, ווער זייט איהר? הט דר אורח געענטפערט,

פירוש ע"ט

מיט דעם קוועלענדיגען שמערץ: (יד) נשקד דער טרוקענער יאך פון טיינע זינד בליהט שנעל אין גאטס האנד ישתרגו די צווייגן וואס אמאל פערפ־לעכטן זיי זיך אלץ מעהר ארום מיין האלז, הכשיל אזוי הט ער אפ געשוואכט מיינע קרעפטן אונ הט מיר איבר געגעבן אין די הענט פון אנאונגעהליכן (און אסוף) דרוק: (טו) סלה גאט הט צוטראטן אלע מיינע שטארקע מאנשאפט וואס זיינן געוועזן ביי מיר קרא אונ הט אין דער צייט וואס מיין גאנצער יוגענד איז אונטער געגאנגן אוסגערופן אפריידן־פעסט (איום טוב) פונקט ווי ער וואלט געטראמן אקעלטער (אונ זייער בלוט וואלט געוועזן ווי וויין) פון די יונג־פרויען פון יהודה: (טז) על אלה אוף די אלע זאכען וויין איך עיני מיינע אויגען צוגייען פון טרערן וועלכע פליסען ווי וואסר כי רחק דען ער הט דערווייטערט פון מיר די לעצטע טרייסט, וואס זאל מיר קענען מיין מוט דערהאלטן היו דען מיינע קינדר (אוף וועלכע איך האב נאך געקענט האפן אונ זיך טרייסטן אז זיי וועלן פר מיר נקמה נעמן) ווערען פערניכטעט כי גבר ווייל דער פיינט האט געקראגן די אובערמאכט: (יז) פרשה ציון ברעכט מיט די הענט, אבער קיינר הט מיט איר מיטלייד צוה דען גאט האט אזוי בעפולן יעקב'ס ארומיגע גרוזאמע פיינט אונ אז ירושלים זאל ביי זיי זיין ווי אנדה: (יח) צדיק אבער דאך איז גאט גערעכט כי פיהו דען איך בין אים געוועזן אונגעהארזאם שמעו הערט עס איר אלע פעלקר אונ זעהט מיינע

מליצת חז"ל

העגט פון זייערע בייזע פיינט). ווי הקב"ה הט דס דערהערט, הט ער געפרעגט די מלאכי השרת, ווי קומט עס אז איהר זאלט אזו שטארק בעטן פר די יודען ווס האבן אזו שווער געזינדיגט, האבן זייא געענטפערט, צוליב אברהם דיין ליבלינג אונ פריינד, ווס ער גייט ארום אין דיין חרוב'דיגע הויז (אין בהמ"ק) אונ וויינט אונ קלאגט אונ טענה'ט פר ווס האסטו זיך גיט דערמאנט אין דיין צארען אוף איהם. הט זיי הקב"ה געענטפערט, פון דעם טאג אן וואס מיין פריינד, אברהם, איז נפטר געווארען איז ער נאך קיין מאהל ניט געקומען אין מיין הויז, ווס טהוט ער דען איצט

דארט

ידוֹ פָּרַשׂ צָר עַל כָּל־מַחֲמַדֶּיהָ כִּי־רָאֲתָה גוֹיִם בָּאוּ מִקְדָּשָׁהּ אֲשֶׁר צִוִּיתָה לֹא־יָבֹאוּ
בַקָּהָל לָךְ׃ יא כָּל־עַמָּהּ נֶאֱנָחִים מְבַקְּשִׁים לֶחֶם נָתְנוּ מַחֲמוֹדֵיהֶם יתיר ו׳ בְּאֹכֶל
לְהָשִׁיב נָפֶשׁ רְאֵה יְהוָה וְהַבִּיטָה כִּי הָיִיתִי זוֹלֵלָה׃ יב לוֹא אֲלֵיכֶם כָּל־עֹבְרֵי דֶרֶךְ
הַבִּיטוּ וּרְאוּ אִם־יֵשׁ מַכְאוֹב כְּמַכְאֹבִי אֲשֶׁר עוֹלַל לִי אֲשֶׁר הוֹגָה יְהוָה בְּיוֹם חֲרוֹן
אַפּוֹ׃ יג מִמָּרוֹם שָׁלַח־אֵשׁ בְּעַצְמֹתַי וַיִּרְדֶּנָּה פָּרַשׂ רֶשֶׁת לְרַגְלַי הֱשִׁיבַנִי אָחוֹר נְתָנַנִי

ת"א ידו פרש צר. יבמות טז: לא אליכם כל עוברי דרך. סנהדרין קד: ממרום שלח אש בעצמותי. שם: ◦ס"ל זעירא

רש"י

ירע לכל עיר: (י) ידו פרש צר. עמון ומואב: על כל מחמדיה. ספרי תורות שנאמר ב בהם (תהלים יט יא) הנחמדים מזהב הכל פנו לבוז כסף וזהב והם פנים כל ספרי תורות כדי לשורפם לפי שכתוב בהם (דברים כג ד) לא יבא עמוני וגו׳: אשר צויתה לא יבאו בקהל לך. אלו עמון ומואב: (יב) לא אליכם. לא תהא כצרה הזאת מוד לכל עוברי על דת. אמרו הכנוים מכאן לקובלנא מן התורה ל ראו מה עשה לי הביטו וראו וגו׳: אשר עולל לי. אשר נעשה לי: אשר הוגה ה׳. אותי ביום חרון אפו גם זה לשון יגון: (יג) וירדנה. וירד אותה וישבר אותה ע"י רידוי מ ויסורין לכן הנו"ן דגושה ב לפותרו לשון יחידית כמו יעשנה יכרסמנה ירענה שהעלם ל׳ נקבה מה דאת אמר (יחזקאל לו ד) העצמות היבשות שבר כל אחת ואחת: ד"א וירדנה כמו (שופטים יד ט) וירדהו אל כפיו

שפתי חכמים

לפיכך ותרד פלאים דאל"כ מה ענין זה לזה: ב במדרש רבות ידו פרש צר אתה מוצא בשעה שנכנסו שונאים לבית המקדש נכנסו עמונים ומואבים עמהם והיו הכל רצים לבוז כסף וזהב ועמונים ומואבים רצים לבוז את התורה כדי לעקור לא יבא עמוני ומואבי וכו׳ ויהיה פי׳ הפסוק ידו פרש צר על כל מחמדיה כאשר ראתה גוים באו מקדשה לבוז כסף וזהב וכתוכם באו עמונים לבוז הספרי תורות אשר צויתה בה לא יבאו בקהל לך ומלת כי פה אינה נתינת טעם כי איך הוא טעם כי ראתה גוים כו׳ לגזרת ידו פרש צר וכו׳ וכאשר פירשתי הוא נכון וזהו כוונת רש"י שהאריך ואמר הכל פנו לבוז כסף וזהב והם פנים כו׳ לא הל"ל רק ידו פרש צר עמון ומואב על כל מחמדיה ס"ת כדי לשורפם לפי שכתוב וכו׳ ולמה ליה למימר מה שעשו שאר הגוים אלא עכ"ל כדי לפרש כי ראתה גוים וכו׳: ל בפרק חלק פרש"י ז"ל לחד לישנא לקובלנא כשיש לו צרה יודיענה לרבים וזהו שפי׳ אח"כ ראו מה עשה לי כלו׳ הודיע׳ צערה לרבים ופי׳ זה לאפוקי הפי׳ השני שפי׳ בפ׳ חלק והוא מכאן לקובלנא מן התורה כשאדם מודיע לחבירו לאחר צריך שיאמר לו לא תבא זאת לך כמו שבא עלי כי קשה הוא לשמוע שפעמים חוזרת עליו והמקפיד ע"ז אין בו משום ניחוש וכאן לא פי׳ רק הפי׳ השני כי נראה לו עיקר דהכי משמע לישנא דקובלנא: מ תחלה פי׳ מהו וירדנה בה"א וכתב שהוא כמו וירד אותה ואח"כ ל דאין שייך לשון וירד בעצמות לזה פי׳ וישבר וק"ל והיכן מצינו וירד שהוא ל׳ שבירה. ל"פ ע"י רדוי ויסורים א"כ מלת וירד מורה על סבה שגורמת הפעולה לא על הפעולה עצמה: נ כדי לפותרו בלשון יחידית וכו׳ וכוונת המקונן כדי להגדיל המכה דאם הוא לשון יחידית וי קשה דעצמותי משמע רבים וירדנה משמע יחידה ועל כרחך צריכים לפרש שיבר כל אחת ואחת לאפוקי אם היה נו"ן הרבים כמו כתב החזקוני כפ׳ ויאי דהאי וירדנה כרבות נשתעי לא הוי משתמע דשיבר כל העצמות גם משמע ששיברם בבת אחת ואין המכה כ"כ גדולה כמו אם שיבר כל אחת ואחת בפני עצמה ותדע שכוונת רש"י כך הוא דאי כוונתו רק לפרש הכתוב הל"ל והנו"ן דגושה מפני שהיא

פירוש ע"ט

ערבאר געפאלן און קיינער טרייסט איר ניט ראה גאט! זעה דו צו מיין עלענד כי דען דר פיינט וואקסט פון טאג און מיט איס וואקסט זיין גרויסמקייט (אכזריות): (י) ידו ער לייגט שון זיין האנט אויף אירע קאסטבארקייטען און אין איר הייליגטום זעהט זיא ארייין קומען פעלקער, אויף וועלכע דוא האסט איר בעפאלן לא יבאו אז זייא אלן נימאלס קומען אין דיינע פערזאמלונגען (דאס איז עמון און מואב): (יא) כל עמה און איר אייגענער פאלק אין דר זעלביגר צייט זיפצעט נאך ברוט, צו זייא גיבען גערן אוועק דיא טייערסטע און בעסטע זאכן פאר עסען, נאהר דעם לעבען צוא דרהאלטען, ראה א גאט, קוק אראפ און זעה וויא נידעריג איך בין געווארען: (יב) לא אליכם קיין מאל זאלן לעבען הט איר נאך רייזענדר אזא אונגליק ניט אנגעגענט הביטו גיט נור אקוק אהער און זעהט אם יש צו איז נאך דא אזא וואונד, ווי מיין וואונד, מיט וועלכע גאט הט מיר געשלאגן אין דעם טאג וס ער הט אויף מיר געלאזט פאלן זיין גרים צארן: (יג) ממרום פון אויבען האט ער אריין געשלידערט פייער אין מיינע ביינער, א ווי עס ברענט! פרש אונטן הט ער מיר אוסגעלייגט נעטצן און האט מיר געצייט זיך אומצוקערען נתנני ער האט מיר איבער געלאזן בטובט, פערצווייפעלט, אימער

מדרש חכמים

שטארבן, וועט ער אנזאגן דעם בעל אכסניא אז ער זאל איהם ארוסגעבן זיינע געלט וואס ער וועט האבן ביי זיך נור דאן אז דר זון וועט איהם ווייזן דריי קלוגע זאכן) דאן הט ער געשיקט א בריף א היים אנזאגן אז ער שטארבט אין די און די שטאט און לאזט אלץ איבר ביי דעם און דעם. אין יענער שטאט וואו דר ירושלמי איז געשטארבן איז געווען אמנהג אז קיינר פלעגט נים ווייזן דעם אכסניא דעם חבר'ס שטוב, אוב יענר פלעגט פרעגן. דר ירושלמי איז געשטארבן און מען הט איהם מקבר געווען. אין איניגע טעג ארום איז געקומן דעם געשטארבענעמס זון. אז ער איז אנגעקומן אין שטאט־טויער הט ער געזעהען אז איינער נעמט ארוף אויף זיך אבינטעל האלץ, הט ער איהם געפרעגט, דו פארקויפסט די האלץ, הט דר מענטש געענטפערט, יוא; הט דער א רת געזאגט, נאדיר וויפיל עס באטרעפט די האלץ נאהר טראג מיר זיי אוועק צו דעם און דעם (און דאס איז געווען דר ביי וועמן זיין פאטר איז געשטארבן) הט דער מענטש גענומן דס געלד און הט די האלץ אוועק געטראגן צו וועמען דער אורח הט געהייסן. אז זיי זיינע אריין אייפ'ן הויף הט דער האלץ טרעגער ארוסגערופן דעם בעל הבית און האט איהם געהייסן צונעמן די האלץ, פרעגט ער דעם טרעגער וואס איז דס פר האלץ, האב איך דען דיר געהייסן ברייגן האלץ. הט דער טרעגער געענטפערט, אמת דו האסט מיר טאקע נים

מליצת חז"ל

איהם האט מאן דיר דערקענט, אז דו ביסט איינער, איין איינציגער גאט אובן און אונטן? ווי אזו האסטו געקענט ארמיאוסן ציון מיט ירושלים, גאכדעם אז דו האסט זיי אויסדערוויילט? פאר וואס האסטו זייא נאך הארטער געשטראפט ווי דעם דור אנוש (ווען דאמאלס האסטו דעם דור אנוש געמשפט מיט וואסער, אבער אין די הענט פון אנ'אכזר'דיגן פיינט האסטו דאך זיי נים איבערגעגעבן ער זאל מוטשען. ווי דו האסט די אידן איבערגעגעבן אין די הענט

בתולתיה נוגות והיא מר־לה: ה היו צריה לראש איביה שלו כי־יהוה הוגה ע
רב־פשעיה עולליה הלכו שבי לפני צר: ו ויצא מן־בת־מבת קרי ציון כל־הדר
היו שריה כאילים לא־מצאו מרעה וילכו בלא־כח לפני רודף: ז זכרה ירושל
ימי עניה ומרודיה כל מחמדיה אשר היו מימי קדם בנפל עמה ביד־צר ואין עו
לה ראוה צרים שחקו על־משבתה: ח חטא חטאה ירושלם על־כן לנידה היתה כ
מכבדיה הזילוה כי־ראו ערותה גם־היא נאנחה ותשב אחור: ט טמאתה בשולי
לא זכרה אחריתה ותרד פלאים אין מנחם לה ראה יהוה את־עניי כי הגדיל אויב

תו"א היו צריה לראש אויביה. מו"ק כו גיטין נו סנהדרין קד: ויצא מן בת ציון כל הדרה יומא נג: היו שריה כאילים. שבת קיט: כל מכב
הזילוה כי ראו ערותה. יומא נד זוהר פ' מקץ: טומאתה בשוליה. יומא נז קמא נג:

שפתי חכמים

ה. לכ"פ ובמקום שגלתה וישבה שם לא מלאה מנוח: ו דק"ל אם הם אויבים אינם בשלוה עמהם לכן פירש יושבים בשלוה לא שהם בשלוה עמהם: *) על כן יסד הפייט מלא רודפתי וחסרה שנת גאולי. ולפרש רש"י דשנת גאלי חסר כתיב: ז דק"ל דברים דסתרי אהדדי נינהו דאם זכרה ימי עניה אם כן לא היו מחמדיה ואם מחמדיה אינם ימי עניה. לכ"פ דאינם בזמן אחד דימי עניה הם אחר החורבן וזכרה ימי חורבנה שהביאה לידי עוני וכל מחמדיה שמימי קדם קודם חורבנה: ח לאפוקי שלא תפרש ספרי תורות כמו שפירש בסמוך ידו פרש צר על כל מחמדיה. לכ"פ דהכא פירושו כל טוב מחמדיה דהכא בענין הטובות שהיה לה משתעי: ט וקשה בזה דמשמע דרש"י מפרש שבתותיה לשון השבתה וביטול ואח"כ אמר משושה חגה חדשה ושבתה ומשמע דמפרשו לשון שבת ונראה דכוונת רש"י דאי לשון השבת' דבר לחוד הוא והיינו השבת' הנוקדם הל"ל שחקו על שוממותיה אלא עכ"ל על שביתת חדשה ושבתה. ואם תאמר אם הוצרך לפרש לשון שבת א"כ למה לא מפרשו כמדרש אגדה שהיא לשון שבת לחוד. וי"ל דאם כן הל"ל שחקו על שבתיה ומדאמר משבתיה ש"מ תרתי כן הוא לפי פשוטו. ומדרש אגדה דורשו לשון שבת לחוד: י דק"ל לא תזכור הל"ל ולמה אמר לא זכרה לשון עבר לכ"פ כשהיו חוטאים וכו' והוסיף

רש"י

הגימ"ל לבדה: (ה) שלו. יושבים ו בשלוה: הוגד הדאיבה והוא לשון יגון: (ו) כאילים לא מצאה מרע כאילים אשר לא מצאו מרעה שאין להם כח לברוח שהוא כהם ברעב: לפני רודף. כל רודף שבמקרא חסר ו מלא שנרדפו רדיפה שלימה *) על כן יסד הפייט מלא רודפ והסרה שנת גאולי שנת גאלי באה חסר כתיב: (ז) זכר ירושלם. בגלותה: ימי עניה. ימי חורבנה ז שהבי לידי עוני: ומרודיה. הוא לשון צער כמו (שופטים יא ל וירדתי על ההרים (תהלים נה ג) אריד בשיחי ואהימה כל מחמדיה. וזכרה כל טוב ח מחמדיה שמימי קדם שחקו על משבתיה. שמחו על שביתת משושה חג חדשה ושבתה ט ומ"א דורשו בלשון אחר שהיו שובה בגולה בשבתות וימים טובים ושומעים בשביעית וה העכו"ם משחקים עליהם ואומרים שוטים בארצכם ל שמעתם ועכשיו בגולה תשמטו בארצכם לא שמרתם ועכש

בגולה תשמרון: (ח) לנידה. לגולה לשון נע ונד אישמוב"ר בלע"ז: ערותה. קלונה: נאנחה. לשון נפע סובפיר"ר בלע"ז. שמעו כי נאנחה אני הוא שם דבר סוספוריר"א: (ט) טומאתה בשוליה. לשון גנאי ה דם נדותה ניכר בשולי בגדיה כלומר הטאותיה גלויין הרבה עשאתן בגלוי: לא זכרה אחריתה. כשהיו חוטאין ל נתנו לב מה תהיה אחריתן י לפיכך ותרד פלאים ירידתה נפלאת פלאים הרבה שהכל מפליאים שאירע לה מה של

מדרש חכמים

זאכן זאלסטו איהם אויעק געבן מיין פארמעגן וואס איך האב איבערגעלאזען, אונ אויב ניט, זאלסטו איהם קיין זאך געבען. (דען אזו האט ער אנגעזאגט זיין זון פאר'ן ארום פאהרן פון דר היים, אז אויב עס וועט זיך מאכן אז ער וועט אונטערוועגענס

פירוש ע"ט

אירע יונג־פרויען יאמערען והיא אונ זיא איז זי אליין צו לאסט: (ה) היו צריה אירע פיינט אבע זיינען דערהייכט געווארן, אירע בלוט פיינט לעב גליקליך כי דען פון גאט איז איר דאס געקומען צ

ליב אירע פולע זינד, עולליה אונ אין דר זעלבער צייט האט דר טיראנישער פיינט געטריבן פאראו אירע קליינע קינדער געפאנגענערהייט: (ו) ויצא יא, ציונ'ס הערליכקייט איז אין גאנצן פארבע (פארשווינדן), היו אירע פירסטן גייען קראפטלאז פאר'ן פיינט, וויא הונגעריגע אפגעשוואכט הירשען אנטלויפען קראפטלאז פאר'ן יעגער: (ז) זכרה איטצט, אין אירע שרעקליכע יאמערדיג טעג, דערמאנט זיך ירושלים אירע פרגאנגענעם גוטן לעבן, אירע קאסטבארקייטן, איטצט בנפ אז איר פאלק איז געפאלען דורך דעם פיינד'ס האנט, אונ קיינער קען איר שון ניט העלפען ראוה איטצט אז די גרויזאמע (אכזרתדיגע) פיינט דם זעהענדיג לאכען פרייליך אויף איר פערניכ טונג: (ח) חטא זי האט אגרויסע זינד באגאנגען דערפאר האט מאן איר צו אנדרה געגליכען, וועלכע די ליבהאבער אליין פעראכטען ווייל זיי האבען אירע שאנדע געזעהן (וועלכע גייט ניט ריין ארום זין אונ מאן זעהט אירע בלוט פלעקן), גם היא איצט זיפצעט זיא אליין שווער דארוף אונ וואלט מיט גאנצן הארצן צוריק געקערט (תשובה געטאן): (ט) טמאתה אבער אין דר צייט אז איר אונריינ ליכקייט איז געוועזן קענטיג אויף דעם זום פון איר קלייד ד"ה אז זיא האט געזינדיגט לא האט ניט באזעגנט וואס אין די צוקונפט וועט איר דערפאר ערוווארטען ותרד דערפאר איז זי זאנ

מליצת חז"ל

מעהר ווי אנאנדר פאלק!? ווי די מלאכי השרת האבען איהם דר זעהען האבן זיי אויך אנגעהויבן ביטער צו וויינען. האבען זיך אויסגעשטעלט אין ציילען (שורות) אונ האבען געזאגט, רבש"ע, ווי אזוי האבן געקענט וויסט ווערען די וועגן ווס דו אליין האסט בעשטימט אז זייא זאלען אלע מאהל פול זיין מיט רייזענדער, וויא אזוי האבן געקענט וויסט ווערען די וועגן אויף וועלכע די יודען פלעגען דריי מאהל אין יאהר עולה לרגל זיין?! ווי אזוי האט געקענט צוריסן ווערען דר בונד (ברית) וואס דו האסט געמאכט מיט אברהם, וואס דורך איהם האט אקיום די וועלט, דען דאן

א אֵיכָה ׀ יָשְׁבָה בָדָד הָעִיר רַבָּתִי עָם הָיְתָה כְּאַלְמָנָה רַבָּתִי בַגּוֹיִם שָׂרָתִי
בַּמְּדִינוֹת הָיְתָה לָמַס׃ ב בָּכוֹ תִבְכֶּה בַּלַּיְלָה וְדִמְעָתָהּ עַל לֶחֱיָהּ אֵין־
לָהּ מְנַחֵם מִכָּל־אֹהֲבֶיהָ כָּל־רֵעֶיהָ בָּגְדוּ בָהּ הָיוּ לָהּ לְאֹיְבִים׃ ג גָּלְתָה יְהוּדָה
מֵעֹנִי וּמֵרֹב עֲבֹדָה הִיא יָשְׁבָה בַגּוֹיִם לֹא מָצְאָה מָנוֹחַ כָּל־רֹדְפֶיהָ הִשִּׂיגוּהָ בֵּין
הַמְּצָרִים׃ ד דַּרְכֵי צִיּוֹן אֲבֵלוֹת מִבְּלִי בָּאֵי מוֹעֵד כָּל־שְׁעָרֶיהָ שׁוֹמֵמִין כֹּהֲנֶיהָ נֶאֱנָחִים

ת"א איכה ישבה בדד. מ"ק כו סנהדרין קד זהר פ' תרומה: היתה כאלמנה. תענית כ: בכו תבכה בלילה. מו"ק כו סנהדרין קד: גלתה יהודה מעני. מו"ק שם עקידה שער עה: דרכי ציון אבלות. עקידה שער עה: בתולותיה נוגות. ברכות כח:

רש"י

(א) איכה ישבה בדד. ירמיה כתב א ספר קינות היא המגלה אשר שרף יהויקים על האח אשר על האש והיו בה שלש אל"ף ביתו"ת איכה ישבה איכה יועם איכה יועם שוב הוסיף עליו אני הגבר שהוא שלש אל"ף ביתו"ת שנאמר (ירמיה לו) ועוד נוסף עליהם דברים רבים כמה שלש כנגד שלש: בדד. גלמוד מיושביה: רבתי עם. יו"ד יתירה כמו רבת עם שהיתה עמה רב יש מדרשי אגדה הרבה ואני באתי לפרש לשון המקרא כמשמעו: היתה כאלמנה. ולא אלמנה ב ממש אלא כאשה שהלך בעלה למדינת הים ודעתו לחזור אצלה: (ב) בכו תבכה. שתי בכיות על שתי חורבנין: בלילה. שהמקדש נשרף בלילה לאמר מר לעת ערב הליתו בו את האור. דבר אחר בלילה לילה של בכיית מרגלים בתשעה ג באב גרמה להם. דבר אחר בלילה שכל הבוכה בלילה השומע קולו בוכה עמו: ודמעתה על לחיה. מתוך שהוא בוכה תמיד: כל רעיה. ד אוהביה: (ג) גלתה יהודה. מארצה: מעני. מחמת עוני: ומרוב עבודה. שהכבידו עליה כשדים: היא ישבה בגוים. ובמקום שגלתה ה וישבה שם לא מצאה מנוח: בין המצרים. שיש גובה מכאן ומכאן ואין מקום לנוס: המצרים. גבולים של שדה וכרם. ומדרש אגדה בין שבעה עשר בתמוז לתשעה באב: (ד) באי מועד. עולי רגלים: נוגות. לשון יגון ואין שורש בתיבה אלא

שפתי חכמים

א כוונתו בזה מדאמר ירמיה אני הגבר ראה עני בשבט עברתו פירוש היה מתאונן ירמיה לומר אני הגבר ראה עני כפרש"י לקמן וא"כ מאחר ששם אמר אני הגבר ראה שהוא התחלת הענין תחשוב שזו המגלה נביא אחר כתב שהרי כמה נביאים נתנבאו על חורבן הבית. לכ"פ ירמיה כתב ספר קינות והיא המגלה אשר שרף וכו' שוב הוסיף עליו אני הגבר והוי כמו ענין בפני עצמו ולכן התחיל אני הגבר להורות שכאן הוא התחלת ענין אחר ולא אותה מגלה ששרף יהויקים. וא"כ ק"ל ומנ"ל דירמיה כתבה דילמא ירמיה לא כתב רק אני הגבר וזה נביא אחר כתב לזה מביא ראיה שנאמר ועוד נוסף עליהם דברים רבים כהמה פירוש כהמה ששרף והתוספה היה שלש כנגד שלש א"כ עכצ"ל שאותה מגלה ששרף היה הג' אלפא ביתות שכ' ירמיה מתחלה ומה שכתב באל"ף בי"ת מפני שעברו על התורה שנתנה באל"ף בי"ת כך דרש רבי יונתן בפרק חלק: ב דאם שב אל ישראל אינה אלמנה ממש שמת בעלה שהרי הם חיים וקיימים עד ישוב ה' מחרון אפו וישובו לארצם וכ"ש אם שב אל הסתלקות השכינה שאינה אלמנה ממש: ג בפרק חלק בלילה על עסקי לילה ופירש רש"י לפי שבכו אותו לילה בכיית חנם ומסיק בגמרא אמר להם הקב"ה לישראל אתם בכיתם בכייה של חנם ואני אקבע לכם בכייה לדורות ולפי זה יהיה פירוש הכתוב בכו תבכה בשביל עסקי לילה כלומר על מה שבכיתם בלילה: ד דק"ל וכי יש לעיר רעים. לכ"פ אוהביה: (ד"ה מעוני) מחמת עוני. דק"ל היולא מעוני ומעבודה פדות וגאולה היא ולא גלות ואיך אמר גלתה יהודה מעוני ומרוב עבודה. לכ"פ גלתה יהודה מארצה מעוני מחמת עוני: ה דק"ל אם ישבה בגוים לא מצאה מנוח אז נוח לה שיצאה ממנה ולמה מקונן על

פירוש ע"ט

(א) ירמיהו הנביא האט געוויינט און געזאגט איכה ישבה בדד אך וויא ליגט זיא אזוי איינזאם די שטאט, וועלכע איז געוועזן רייך אין מענשן, היתה כאלמנה אזוי איז זיא געווארן איינזאם ווי א פערלאזענע פרוי, רבתי זיא וואס איז געוועזן די פירשטין פון פעלקער, ווס האט געהערשט איבר לענדר היתה למס איז געווארן צינזבאר: (ב) בכו תבכה זי וויינט די שטילע נעכט פון גרוס שמערצן ודמעתה אירע הייסע טרערן בענעטצן איר די באקן אין לה קיינער טרייסט איר ניט פון אלע אירע געוועזענע גוטע פריינד, זיי האבן אלע אין איר פערלאשט היו לה זייא זיינען נאך איר געווארן פון פערשטעלטע פריינד אפענע פיינט: (ג) גלתה פערטריבן צוא ליב עלענד און שווערע ארבייט האט יהודה גערן געוואלט זיך בעזעטצן צווישן די פרעמדע פעלקער לא מצאה זיא קען אבער צו קיין רוהע ארט דערגרייכען, דען די פערפאלגער (פייאנגער) האבן איר געכאפט ביי'ן גרענעץ: (ד) דרכי ציון די וועגן וואס פירען נאך ציון זיינען פערטרויערט (פערוויסט), דען קיינער בעזוכט איר ניט, קיינער איז ניט עולה לרגל, כל שעריה די טויערן זיינען לעער פון מענטשען, כהניה אירע פריסטער זיפצען (דען עס איז ניט דא קיין קרבנות)

מדרש חכמים

(א) (רבתי בגוים) פרעגט דר מדרש עס שטייט דאך שוין פריהער (רבתי עם) וואס זאגט דער נביא נאך א מאהל רבתי בגוים, זאגט דר מדרש דם מיינט מען זי איז געוועזן גרוס אין חכמה, אין ירושלים איז געוועזן מעהר חכמה וויא ביי אלע פעלקער ר' הונא זאגט אין יעדע מדינה אז עס פלעגט זיך טרעפן אז עס פלעגט קומן איינר פון ירושלים פלעגט מען איהם זעצן אויף אשטול בעדעקט מיט פלוש און מען פלעגט צוזאמען קומען הערן זיינע קלוגע רייד. אמאהל האט זיך געטראפן אז איינער פון ירושלים איז געקומן אין אפרעמדע מדינה צוליב זיינע געשעפטן. האט זיך געמאכט אז ער איז קראנק געווארען און האט געהאלטען ביין שטארבען. פאר'ן שטארבן האט ער אדיינגערופן זיין בעל הבית, וואו ער איז איינגעשטאנן און האט אים געגעבן באהאלטן זיין פארמעגן וויס ער האט ביי זיך געהאט און האט אים געזאגט. אז מיין זון וואס איך האב אין ירושלים ווערט אהער קומען און דו וועסט זעהען פון איהם דריי קלוגע

מליצת חז"ל

מדרש זאגט אז דר בהמ"ק איז חרוב געווארען איז אברהם אבינו ע"ה געקומען פר הקב"ה אין בהמ"ק, האט ביטער געוויינט, זיך געריסן די האר פון בארד, פון קאפ, האט זיך געשלאגען מיט די הענט אין פנים, האט צוריסען די קליידער אויף זיך און האט די קאפ מיט ערד באדעקט און איז ארום געגאנגען אין חרוב'דיגען בהמ"ק און האט געוויינט און געקלאגט און האט געטענת פאר'ן רבש"ע, פאר וואס קומט דם מיר אז איך זאל אזוי פארשעמט ווערען

ברכות הפטרה

קודם קריאת הפטרה יברך

רוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר
בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים
אֱמֶת: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה
עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

אומרים ההפטרה ואח"כ אומרים זה

רוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל־הָעוֹלָמִים
צַדִּיק בְּכָל־הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה
הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם שֶׁכָּל־דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק:
אֱמָן אַתָּה הוּא יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד
מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא־יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן
חֲמָן אָתָּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל־דְּבָרָיו:
חֵם עַל־צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ
בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:
שַׂמְּחֵנוּ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ. וּבְמַלְכוּת בֵּית
דָּוִד מְשִׁיחֶךָ. בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ. עַל כִּסְאוֹ
א־יֵשֵׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת־כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם
דְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ־לּוֹ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ
אַתָּה יְהֹוָה מָגֵן דָּוִד: ע"כ בת"צ
ל־הַתּוֹרָה וְעַל־הָעֲבוֹדָה וְעַל־הַנְּבִיאִים וְעַל־יוֹם הַשַּׁבָּת
הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ־לָּנוּ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה
לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת:
ל־־הַכֹּל יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ
יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל־חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ
אַתָּה יְהֹוָה מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

בפרשת כי תשא מן (ויאמר ה׳ אל משה ראה אתה אומר אלי) עד (לא תבשל גדי) ומפטיר בספיקא דיומא: לשם ע׳ קורין חמשה גברי ובשבת ז׳ בפרשת ראה מן (עשר תעשר) עד (אשר נתן לך) והמפטיר קורא בפרשת פנחס (ביום השמיני עצרת): לשמחת תורה קורין חמשה גברי בפרשת (וזאת הברכה) ואח״כ קורא בספר שני מתהילת (בראשית) עד (לעשות) והמפטיר קורא בפרשת פנחס (ביום השמיני עצרת)׃

כללים בדברי רש״י זכרונו לברכה. שמורה בכל טוב וערוכה. לקוחים מדברי המפרשים. זה אומר בכה וזה אומר בכה:

(א) כל מקום שפירש רש״י כתרגומו. הנה הוא סותר את העברי. פי׳ שאין הפשט כמו העברי:
(ב) ואונקלוס תרגם. אז אינו סותר התרגום אלא מפרש דעתו של אונקלוס:
(ג) המתרגם. בכל מקום שהוא. אז סותר התרגום שהוא טעות:
(ד) והתרגומו. אז מביא רש״י ראיה לפירושו שכן הוא:
(ה) וכשהוא כותב התרגום. כגון דהילו או כיולא בו ואינו אומר כתרגומו או תרגום. אז אינו קשה על העברי אלא רוצה ליישב ולפרש לשון התרגום. כגון שאלתי׳ שהוא מפרש שהוא לשון הואלה:
(ו) וכשהוא אומר ואונקלוס תרגם בפנים אחרים. אז לדין המקרא נופל על ל׳ התרגום אך שמאריך בלשון:
(ז) וכשהוא כותב העברי וגם התרגום. כגון כבד תרגום יקיר ולא אתייקר אז הוא מפרש ההפעלה שלא תטעה אחר העברי לומר שהוא צווי אלא שם דבר כמו כי כבד ממך הדבר. וגם כשמשנה לשון תרגום מן העברי לפי לשון התרגום יש לומר כגון ופריצו בארץ וניפוש בארעא ופריגו עבר והתרגום מהפכו להבא. או נקבה שכרך. תרגום פרש אגרך שלא נאמר בהמו״ן שמום:

סדר פרשיות נצבים וילך חבוריהן והפרדתן אחר ידיעת שנה ושנה וקביעתה

שנים פשוטות	שנים מעוברות
בחג מחוברות	בחה מחוברות
כשה מחוברות	השג מחוברות
גכה מחוברות	זחג מחוברות
זשג מחוברות	זשה מחוברות
הכז נפרדות	בשז נפרדות
השא נפרדות	גכז נפרדות
זחא נפרדות	החא נפרדות

אלו שמות הטעמים

פַּשְׁטָא֙ מֻנַּ֣ח זַרְקָא֮ מֻנַּ֣ח סֶגּוֹל֒ מֻנַּ֣ח ׀ מֻנַּ֣ח רְבִ֗יעִי מַהְפַּ֤ךְ פַּשְׁטָא֙ זָקֵף֔ קָטֹ֔ן זָקֵף֕־גָּדוֹל מֵרְכָ֥א טִפְּחָ֖א מֻנַּ֣ח אֶתְנַחְתָּ֑א פָּזֵ֡ר תְּלִישָׁא֩־קְטַנָּה֠ תְּלִישָׁא־גְדוֹלָה֠ קַדְמָ֨א וְאַזְלָ֜א אַזְלָא֜־גֵּ֜רֵשׁ גֵּרְשַׁ֞יִם דַּרְגָּ֧א תְבִ֛יר יְ֚תִיב פְּסִ֣יק ׀ סוֹף־פָּסֽוּק׃ שַׁלְשֶׁ֓לֶת קַרְנֵי־פָרָ֟ה מֵרְכָא֦־כְפוּלָה יֶ֪רַח־בֶּן־יוֹמ֪וֹ׃

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם

תְּנֻחָמוּ׃ וּרְאִיתֶם וְשָׂשׂ לִבְּכֶם וְעַצְמוֹתֵיכֶם כַּדֶּשֶׁא תִפְרַחְנָה וְנוֹדְעָה יַד־יְהוָה אֶת־
עֲבָדָיו וְזָעַם אֶת־אֹיְבָיו׃ כִּי־הִנֵּה יְהוָה בָּאֵשׁ יָבוֹא וְכַסּוּפָה מַרְכְּבֹתָיו לְהָשִׁיב בְּחֵמָה
אַפּוֹ וְגַעֲרָתוֹ בְּלַהֲבֵי־אֵשׁ׃ כִּי בָאֵשׁ יְהוָה נִשְׁפָּט וּבְחַרְבּוֹ אֶת־כָּל־בָּשָׂר וְרַבּוּ חַלְלֵי יְהוָה׃
הַמִּתְקַדְּשִׁים וְהַמִּטַּהֲרִים אֶל־הַגַּנּוֹת אַחַר אַחַד בַּתָּוֶךְ אֹכְלֵי בְּשַׂר הַחֲזִיר וְהַשֶּׁקֶץ וְהָעַכְבָּר
יַחְדָּו יָסֻפוּ נְאֻם־יְהוָה׃ וְאָנֹכִי מַעֲשֵׂיהֶם וּמַחְשְׁבֹתֵיהֶם בָּאָה לְקַבֵּץ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם
וְהַלְּשֹׁנוֹת וּבָאוּ וְרָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי׃ וְשַׂמְתִּי בָהֶם אוֹת וְשִׁלַּחְתִּי מֵהֶם ׀ פְּלֵיטִים אֶל־
הַגּוֹיִם תַּרְשִׁישׁ פּוּל וְלוּד מֹשְׁכֵי קֶשֶׁת תֻּבַל וְיָוָן הָאִיִּים הָרְחֹקִים אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ
אֶת־שִׁמְעִי וְלֹא־רָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי וְהִגִּידוּ אֶת־כְּבוֹדִי בַּגּוֹיִם׃ וְהֵבִיאוּ אֶת־כָּל־אֲחֵיכֶם ׀
מִכָּל־הַגּוֹיִם ׀ מִנְחָה ׀ לַיהוָה בַּסּוּסִים וּבָרֶכֶב וּבַצַּבִּים וּבַפְּרָדִים וּבַכִּרְכָּרוֹת עַל
הַר קָדְשִׁי יְרוּשָׁלַםִ אָמַר יְהוָה כַּאֲשֶׁר יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּנְחָה בִּכְלִי טָהוֹר בֵּית
יְהוָה׃ וְגַם־מֵהֶם אֶקַּח לַכֹּהֲנִים לַלְוִיִּם אָמַר יְהוָה׃ כִּי כַאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים
וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עֹמְדִים לְפָנַי נְאֻם־יְהוָה כֵּן יַעֲמֹד זַרְעֲכֶם וְשִׁמְכֶם׃
וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֺת לְפָנַי אָמַר
יְהוָה׃ וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא
תִכְבֶּה וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל־בָּשָׂר׃ ײאחת קרי

והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא כל בשר להשתחות לפני אמר יהוה:

מנהג ספרדים אם חל ר"ח ביום ש"ק וביום א' להוסיף פסוק ראשון ואחרון של הפטרת מחר חודש:

דיני ברכת ההפטרה

אלו הימים שאין בהן קדימה למפטיר. ר"ה. ויוה"כ. תענית צבור שחרית ומנחה. שבת שובה. ז' דפסח. א' דשבועות. ד' פרשיות. רק אם יש צורך מפני דרכי שלום יכולין לקרותו בפ' שקלים ופ' החודש: כהן ולוי יכולין לעלות למפטיר. אבל. או יא"צ. בשבוע שלאחריו יש לו קדימה למפטיר: מותר להפסיק אפילו באמצע פרקים דק"ש כדי לענות ברכו ויהא"ש (ואמנים דברכת התורה וברכת ההפטרה): אסור לדבר בעת אמירת ההפטרה וברכותיה כמו בקריאת ס"ת:

כל הצבור מחויבים לומר ההפטרה בלחש ועכ"פ יהיה עכ"פ סמוך להמפטיר שיוכלו לשמוע ממנו ויאמרו אחריו בלחש ולא יבהו ההמון באמירתם ההפטרה אחר שסיים המפטיר ומתחיל לומר הברכות: מי שרוצה להשלים אחר ברכות בשמיעת ברכות המפטיר משום דשומע כעונה מחויב לשמוע כל הברכות מתחלה ועד סוף ויענה אמן על כל ברכה וברכה אבל לא יענה ברוך הוא וב"ש משום דהוי הללו כמפסיק באמצע ברכה ומשנה ממטבע חכמים: אם היו יו"ד בשעה שהתחיל הברכה הראשונה ויצאו מקצתן יוכל לסיים ההפטרה עם הברכות שלאחריה: בנוסח סיום הברכה נאמן ורחמן אתה. נכון שלא לומר ורחמן בכדי שיהיה סמוך לחתימה מעין החתימה. אך מי שאומרו אין מזניחין אותו. בנוסח שלא יכבה וי"ג שלא תכבה אין בזה הקפדה כלל: כששני סדרות מחוברין יקרא הפטרה השניה חוץ מפרשת אחרי וקדושים ופ' נצבים וילך: אין המפטיר רשאי להתחיל הברכה עד שיגלול הגולל הס"ת: אין להתחיל הברכה עד שיראה מקום התחלת ההפטרה ואין לסלק ההפטרה מלפניו עד שיסיים כל הברכות שלאחריה כדי שיראה על מה הוא מברך:

סדר קריאת הפרשיות מהמועדים

לר"ח קורין ארבעה גברי בפ' פנחס מן (את קרבני לחמי לאשי) עד (יעשה ונסכו) ואם חל ר"ח בשבת קורא המפטיר (וביום השבת ובראשי חדשיכם) עד (יעשה ונסכו):

לת"ב בשחרית קורין שלשה גברי בפרשת ואתחנן מן (כי תוליד בנים) עד (אשר ה' אלהיך נותן לך כל הימים). במנחה קורין בפרשת כי תשא (ויחל משה) ומדלגין (מעשה העגל):

לראש השנה ביום ראשון קורין ה' גברי בפרשת וירא מן (וה' פקד את שרה) עד (ימים רבים) ובשבת קורין ז' גברי והמפטיר קורא בפרשת פנחס (ובחודש השביעי). ביום שני קורין ג"כ חמשה גברי בפרשת וירא מן (ויהי אחר הדברים) עד סוף הפרשה והמפטיר קורא כדאתמול:

לצום גדליה בשחרית ובמנחה קורין ג' גברי בפרשת כי תשא מן (ויחל משה) עד (וינחם ה' וגו') ומדלגין עד (פסל לך) וקורין עד (אשר אני עושה עמך). וכן בצום הרביעי והעשירי ובצום אסתר:

לצום כפור בשחרית קורין ששה גברי בפרשת אחרי מות ובשבת ז' מתחלת הסדר עד (צוה ה' את משה). והמפטיר קורא בפרשת פנחס (ובעשור לחודש), במנחה קורין ג' גברי באחרי מות בפרשת עריות מן (כמעשה ארץ מצרים) עד סוף הסדר:

לסוכות ביום ראשון קורין חמשה גברי ובשבת ז' בפרשת אמור מן (שור או כשב או עז) עד (וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל). והמפטיר קורא בפרשת פנחס (ובחמשה עשר יום לחודש השביעי). ביום שני קורא כדאתמול והמפטיר קורא כדאתמול:

לחוה"מ של סוכות ביום ראשון דחוה"מ קורין בפרשת פנחס ארבעה גברי ראשון קורא (וביום השני) שני קורא (וביום השלישי) ושלישי קורא (וביום הרביעי) והרביעי קורא ספיקא דיומא (וביום השני וביום השלישי) וכל הימים על זה הסדר. שבת שחל להיות בחוה"מ של סוכות קורין ז' גברי

ישי חי על־האדמה לא תכון אתה ומלכותך ועתה שלח וקח אתו אלי כי
מות הוא: ויען יהונתן את־שאול אביו ויאמר אליו למה יומת מה עשה: וי
שאול את־החנית עליו להכתו וידע יהונתן כי־כלה היא מעם אביו להמית את־
דוד: ויקם יהונתן מעם השלחן בחרי־אף ולא־אכל ביום־החדש השני לחם
נעצב אל־דוד כי הכלמו אביו: ויהי בבקר ויצא יהונתן השדה למועד דוד ונ
קטן עמו: ויאמר לנערו רץ מצא־נא את־החצים אשר אנכי מורה הנער רץ והו
ירה החצי להעברו: ויבא הנער עד־מקום החצי אשר ירה יהונתן ויקרא יהו
אחרי הנער ויאמר הלוא החצי ממך והלאה: ויקרא יהונתן אחרי הנער מה
חושה אל־תעמד וילקט נער יהונתן את־החצי החצים ק׳ ויבא אל־אדניו: והנ
לא־ידע מאומה אך יהונתן ודוד ידעו את־הדבר: ויתן יהונתן את־כליו אל־הנ
אשר־לו ויאמר לו לך הביא העיר: הנער בא ודוד קם מאצל הנגב ויפל לא
ארצה וישתחו שלש פעמים וישקו ׀ איש את־רעהו ויבכו איש את־רעהו עד־ד
הגדיל: ויאמר יהונתן לדוד לך לשלום אשר נשבענו שנינו אנחנו בשם יה
לאמר יהוה יהיה ביני ובינך ובין זרעי ובין זרעך עד־עולם:

קריאה למפטיר בשבת וראש חדש

בשבת ור״ח חודש מוציאין שני ספרים בראשון קורין שבעה גברי בפרשת השבוע וקדיש לעילא. ובספר שני קורין למפטיר פרשה

במדבר כח ט וביום השבת שני־כבשים בני־שנה תמימם ושני עשרנים סלת מנח
בלולה בשמן ונסכו: עלת שבת בשבתו על־עלת התמיד ונסכה:
ובראשי חדשיכם תקריבו עלה ליהוה פרים בני־בקר שנים ואיל אחד כבשים בנ
שנה שבעה תמימם: ושלשה עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן לפר האחד ושנ
עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן לאיל האחד: ועשרן עשרון סלת מנחה בלול
בשמן לכבש האחד עלה ריח ניחח אשה ליהוה: ונסכיהם חצי ההין יהיה לפ
ושלישת ההין לאיל ורביעת ההין לכבש יין זאת עלת חדש בחדשו לחד
השנה: ושעיר עזים אחד לחטאת ליהוה על־עלת התמיד יעשה ונסכו:

הפטרה לשבת וראש חדש (בישעיה סימן ס״ו)

כה אמר יהוה השמים כסאי והארץ הדם רגלי אי־זה בית אשר תבנו־לי ואי־ז
מקום מנוחתי: ואת־כל־אלה ידי עשתה ויהיו כל־אלה נאם־יהוה ואל־זה אבי
אל־עני ונכה־רוח וחרד על־דברי: שוחט השור מכה־איש זובח השה ערף כלב מעל
מנחה דם־חזיר מזכיר לבנה מברך און גם־המה בחרו בדרכיהם ובשקוציהם נפש
חפצה: גם־אני אבחר בתעלליהם ומגורתם אביא להם יען קראתי ואין עונה
דברתי ולא שמעו ויעשו הרע בעיני ובאשר לא־חפצתי בחרו: שמעו דבר־יהוה
החרדים אל־דברו אמרו אחיכם שנאיכם מנדיכם למען שמי יכבד יהוה ונראה
בשמחתכם והם יבשו: קול שאון מעיר קול מהיכל קול יהוה משלם גמול לאיביו
בטרם תחיל ילדה בטרם יבוא חבל לה והמליטה זכר: מי־שמע כזאת מי ראה
כאלה היוחל ארץ ביום אחד אם־יולד גוי פעם אחת כי־חלה גם־ילדה ציון את
בניה: האני אשביר ולא אוליד יאמר יהוה אם־אני המוליד ועצרתי אמר אלהיך
שמחו את־ירושלם וגילו בה כל־אהביה שישו אתה משוש כל־המתאבלים עליה
למען תינקו ושבעתם משד תנחמיה למען תמצו והתענגתם מזיו כבודה: כי־כה
אמר יהוה הנני נטה־אליה כנהר שלום וכנחל שוטף כבוד גוים וינקתם על־צד
תנשאו ועל־ברכים תשעשעו: כאיש אשר אמו תנחמנו כן אנכי אנחמכם ובירושלם

ה אלהיך עמך כאשר היה עם־משה: כל־איש אשר־ימרה את־פיך ולא־ישמע
את־דבריך לכל אשר־תצונו יומת רק חזק ואמץ:

פירוש ע"ט

יהיה נייערט גאט זאל זיין מיט דיר אזו ווי ער
געווען מיט משה: כל איטליכער מענטש וואס
ט ווידער שפעניגען דיין מול און וועט ניט פאלגען
דיינע רייד צו אלץ וואס דוא וועסט אים שאפן
יומת זאל ווערען גיטייט רק חזק ואמץ נאר זייא
גישטארקט און גיפעסט:

אלו הטעמים לקורא בצבור והוא העליון

כי יהוה אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים לא יהיה לך
אלהים אחרים על־פני לא תעשה־לך פסל | כל־תמונה אשר בשמים | ממעל
שר בארץ מתחת ואשר במים מתחת לארץ לא־תשתחוה להם ולא תעבדם
אנכי יהוה אלהיך אל קנא פקד עון אבות על־בנים ועל־שלשים ועל־רבעים
נאי ועשה חסד לאלפים לאהבי ולשמרי מצותי: ס לא תשא את־שם־יהוה
היך לשוא כי לא ינקה יהוה את אשר־ישא את־שמו לשוא: פ שמור את־
ם השבת לקדשו כאשר צוך | יהוה אלהיך ששת ימים תעבד ועשית כל־
אכתך ויום השביעי שבת | ליהוה אלהיך לא תעשה כל־מלאכה אתה ובנך־
תך ועבדך ואמתך ושורך וחמרך וכל־בהמתך וגרך אשר בשעריך למען ינוח
דך ואמתך כמוך וזכרת כי־עבד היית | בארץ מצרים ויצאך יהוה אלהיך
שם ביד חזקה ובזרע נטויה על־כן צוך יהוה אלהיך לעשות את־יום השבת: ס
ד את־אביך ואת־אמך כאשר צוך יהוה אלהיך למען | יאריכן ימיך ולמען
טב לך על האדמה אשר־יהוה אלהיך נתן לך: ס לא תרצח: ס ולא תנאף: ס
א תגנב: ס ולא־תענה ברעך עד שוא: ס ולא תחמד אשת רעך ס ולא
תתאוה בית רעך שדהו ועבדו ואמתו שורו וחמרו וכל אשר לרעך:

הפטרת ערב ראש חדש שחל בשבת (בשמואל א סימן כ)

אמר־לו יהונתן מחר חדש ונפקדת כי יפקד מושבך: ושלשת תרד מאד ובאת
אל־המקום אשר־נסתרת שם ביום המעשה וישבת אצל האבן האזל: ואני
לשת החצים צדה אורה לשלח־לי למטרה: והנה אשלח את־הנער לך מצא את־
חצים אם־אמר אמר לנער הנה החצים | ממך והנה קחנו ובאה כי־שלום לך
ין דבר חי־יהוה: ואם־כה אמר לעלם הנה החצים ממך והלאה לך כי שלחך
וה: והדבר אשר דברנו אני ואתה הנה יהוה ביני ובינך עד־עולם: ויסתר דוד
שדה ויהי החדש וישב המלך על־אל ק' הלחם לאכול: וישב המלך על־מושבו
פעם | בפעם אל־מושב הקיר ויקם יהונתן וישב אבנר מצד שאול ויפקד מקום
ד: ולא־דבר שאול מאומה ביום ההוא כי אמר מקרה הוא בלתי טהור הוא כי־
א טהור: ויהי ממחרת החדש השני ויפקד מקום דוד ויאמר שאול אל־יהונתן בנו
דוע לא־בא בן־ישי גם־תמול גם־היום אל־הלחם: ויען יהונתן את־שאול נשאל
שאל דוד מעמדי עד־בית לחם: ויאמר שלחני נא כי זבח משפחה לנו בעיר והוא
וה־לי אחי ועתה אם־מצאתי חן בעיניך אמלטה נא ואראה את־אחי על־כן לא־
א אל־שלחן המלך: ויחר־אף שאול ביהונתן ויאמר לו בן־נעות המרדות הלוא
עתי כי־בחר אתה לבן־ישי לבשתך ולבשת ערות אמך: כי כל־הימים אשר בן־

לֹא־יִתְיַצֵּב אִישׁ לְפָנֶיךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי עִם־מֹשֶׁה אֶהְיֶה עִמָּךְ לֹא אַרְפְּךָ
וְלֹא אֶעֶזְבֶךָּ׃ חֲזַק וֶאֱמָץ כִּי אַתָּה תַּנְחִיל אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי
לַאֲבוֹתָם לָתֵת לָהֶם׃ רַק חֲזַק וֶאֱמַץ מְאֹד לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל־הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוְּךָ
מֹשֶׁה עַבְדִּי אַל־תָּסוּר מִמֶּנּוּ יָמִין וּשְׂמֹאול לְמַעַן תַּשְׂכִּיל בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ׃ לֹא־יָמוּשׁ
סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה לְמַעַן תִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל־הַכָּתוּב
בּוֹ כִּי־אָז תַּצְלִיחַ אֶת־דְּרָכֶךָ וְאָז תַּשְׂכִּיל׃ הֲלוֹא צִוִּיתִיךָ חֲזַק וֶאֱמָץ אַל־תַּעֲרֹץ וְאַל־
תֵּחָת כִּי עִמְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ׃ וַיְצַו יְהוֹשֻׁעַ אֶת־שֹׁטְרֵי הָעָם לֵאמֹר׃
עִבְרוּ ׀ בְּקֶרֶב הַמַּחֲנֶה וְצַוּוּ אֶת־הָעָם לֵאמֹר הָכִינוּ לָכֶם צֵידָה כִּי בְּעוֹד ׀ שְׁלֹשֶׁת יָמִים
אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה לָבוֹא לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָכֶם
לְרִשְׁתָּהּ׃ וְלָרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה אָמַר יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר׃ זָכוֹר אֶת־הַדָּבָר
אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מֵנִיחַ לָכֶם וְנָתַן לָכֶם אֶת־
הָאָרֶץ הַזֹּאת׃ נְשֵׁיכֶם טַפְּכֶם וּמִקְנֵיכֶם יֵשְׁבוּ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה בְּעֵבֶר
הַיַּרְדֵּן וְאַתֶּם תַּעַבְרוּ חֲמֻשִׁים לִפְנֵי אֲחֵיכֶם כֹּל גִּבּוֹרֵי הַחַיִל וַעֲזַרְתֶּם אוֹתָם׃ עַד
אֲשֶׁר־יָנִיחַ יְהוָה ׀ לַאֲחֵיכֶם כָּכֶם וְיָרְשׁוּ גַם־הֵמָּה אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן
לָהֶם וְשַׁבְתֶּם לְאֶרֶץ יְרֻשַּׁתְכֶם וִירִשְׁתֶּם אוֹתָהּ אֲשֶׁר ׀ נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה
בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרַח הַשָּׁמֶשׁ׃ וַיַּעֲנוּ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר כֹּל אֲשֶׁר־צִוִּיתָנוּ נַעֲשֶׂה
וְאֶל־כָּל־אֲשֶׁר תִּשְׁלָחֵנוּ נֵלֵךְ׃ כְּכֹל אֲשֶׁר־שָׁמַעְנוּ אֶל־מֹשֶׁה כֵּן נִשְׁמַע אֵלֶיךָ רַק יִהְיֶה

פירוש ע״ט

ווי איך האב גרעט צו משה: מֵהַמִּדְבָּר פון דער מדבר אונ פון דעם וואלד ביז דעם גרוסן טייך דער טייך פרת כֹּל אֶרֶץ דם גאנצע לאנד פון חִתִּים וְעַד הַיָּם הַגָּדוֹל ביז דעם ים הגדול דארטן ווו די זון פר גייט וועט זיין אייער גבול: לֹא יִתְיַצֵּב עס וועט זיך ניט שטעלן קיין מענטש פר דיר מלחמה צו האלטן מיט דיר אלע דיינע לעבענס טאג כַּאֲשֶׁר וויא איך בין געווען מיט משה וועל איך זיין מיט דיר לֹא אַרְפְּךָ איך וועל דיך ניט אפ לאזן אונ ניט פר לאזן דיך: חֲזַק וֶאֱמַץ זיי שטארק כִּי אַתָּה תַּנְחִיל ווארום דוא וועסט מאכן ירשנין צו דעם פאלק דם לאנד אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי וואס איך האב געשווארן צו זייערע עלטערן צו געבן דם צו זיי צו די ישראל: רַק חֲזַק ביי ערט שטארק דיך זייער לִשְׁמוֹר צו היטן צו טאן אזו ווי גאר די תורה אֲשֶׁר צִוְּךָ וואס מיין קנעכט משה הט דיך גבאטן אַל תָּסוּר דוא זאלסט ניט אפ קערען דר פון אין דער רעכטע זייט אונ אין דער לינקער זייט לְמַעַן דרום וועסטו קליגען אין אלץ וואו דו וועסט גיין: לֹא יָמוּשׁ עס זאל ניט אפ גטאן ווערען די ספר תורה פון דיין מול וְהָגִיתָ בּוֹ אונ דו זאלסט טראכטן אין איר טאג אונ נאכט לְמַעַן תִּשְׁמוֹר פון וועגען דוא זאלסט היטן צו טאן אזו וויא עס שטייט געשריבן דרינען כִּי אָז דו וועסט אזו טאן אָז תַּצְלִיחַ אֶת דְּרָכֶיךָ וועסטו דענסטמאל באגליקען דיין וועג אונ דענסטמאל וועסטו קליגן: הֲלֹא צִוִּיתִיךָ פר וואר איך האב דיך גבאטן שטארק דיך אונ פעסטיג דיך דו זאלסט דיך ניט פארכטן כִּי עִמְּךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ דען מיט דיר איז גאט אין אלעם ווי דוא וועסט

גיין וַיְצַו יְהוֹשֻׁעַ הט יהושע געשאפט די שמשים פון דעם פאלק אזו צו זאגן איר פארט איבר צווישן דר מחנה וְצַוּוּ אונ שאפט דעם פאלק אזו צו זאגן הָכִינוּ גרייט אייך אן שפייז ווארום נאך אין דריי טאג ארום וועט איר איבר פארן דעם דאזיגן ירדן צו קומן צו ירשנן דם לאנד וואס גאט גיט אייך צו ירשינן זיא וְלָרְאוּבֵנִי אונ צום שבט ראובן אונ צום שבט גד אונ צום האלב שבט מנשה האט יהושע גזאגט אזו צו זאגן זָכוֹר גידענקט די זאך וואס משה גאטס קנעכט האט צו אייך געשאפט אזו צו זאגן יְיָ אֱלֹהֵיכֶם גאט אייער גאט מאכט אייך רוען אונ גיט אייך דם דאזיגע לאנד נְשֵׁיכֶם אייערע ווייבר אונ אייערע קליינע קינדר לאזען זיצען אין דעם לאנד וואס משה הט אייך געגעבן אויף יענר זייט ירדן וְאַתֶּם תַּעַבְרוּ אונ איר זאלט איבער פארען גוואפינט פר אייערע ברידר אלע שטארקע פון דעם חיל אונ איר זאלט זיי העלפן עַד אֲשֶׁר ביז גאט וועט לאזן רוען צו אייערע ברידר אזו וויא אייך אונ זיי וועלן אויך ירשינן דם לאנד וואס גאט גיט צו זיי וְשַׁבְתֶּם וועט איר זיך ווידר קערן צום לאנד פון אייער ארב אונ איר וועט זיא ירשינן אֲשֶׁר נָתַן וואס משה דער קנעכט פון גאט הט אייך גגעבן אויף יענר זייט ירדן דארטן ווי דיא זון גייט אויף וַיַּעֲנוּ אונ זיי האבן געענטפערט צו יהושע אזו צו זאגן כֹּל אֲשֶׁר אלץ וואס דו וועסט אונז שאפן וועלן מיר טאן אונ צו איטליכעם ארט ווו דוא וועסט אונז שיקן וועלן מיר גיין כְּכֹל אֲשֶׁר אזו וויא מיר האבן געפאלגט צו משה אזו וועלן מיר דיך אויך פאלגן

וּלְכֹל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָּל־יִשְׂרָאֵל: חזק

רַבָּא דִי עֲבַד מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל: חזק

תולדות אהרן

לעיני כל ישראל מנחות ל:

מ"א פסוקים גאואל סימן. אלי סימן: ומפטירין ויהי אחרי מות משה ביהושע סימן א:

סכום פסוקי דספר הדברים תשע מאות והמשים והמשה הנץ סימן. וחציו ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך: ופרשיותיו י"א אסרו חג בעבותים סימן: וסדריו כ"ז יפיה אמונה יגיד לדק סימן: ופרקיו ל"ד אודה ה' בכל לבב סימן: מנין הפתוחות שלשים וארבעה והסתומות קכ"ד הכל קנ"ח פרשיות וכסא ככוד ינחילם סימן: סדרי תורה נ"ד למען יזמרך כבוד ולא ידם סימן. מנין פרשיות הפתוחות של כל התורה ר"ץ יבא דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו סימן. והסתומות שע"ט או אסרה אסר על נפשה בשבעה סימן. נמצאו מנין כל הפרשיות פתוחות וסתומות תרס"ט לא תחסר כל בה סימן: סכום הפסוקים של כל התורה ה' אלפים תתמ"ה ואור החמה יהיה שבעתים סימן. וחציו וישם עליו את החשן ויתן אל החשן את האורים ואת התומים: מנין תיבות של כל התורה ע"ט אלפים ותתקע"ו לשוני עט סופר מהיר יפיפית מבני אדם סימן: מנין אותיות של כל התורה ד"ש אלפים ותת"ה וסימנו ארצה בו והכבדה אמר ה' גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון כן יהי רצון שיבנה ב"ב אמן:

רש"י

המורא הגדול. נסים וגבורות שבמדבר הגדול והנורא: לעיני כל ישראל. שנשאו לבו לשבור ם הלוחות לעיניהם שנאמר (לעיל ט) ואשברם לעיניכם והסכימה דעת הקב"ה לדעתו ע שנאמר (שמות לד) אשר שברת יישר כחך ששברת (שבת פז): חסלת פרשת וזאת הברכה

בית יהודא

שְׁוֶעער: וּלְכֹל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל. מֵיינְט מֶען (נִסִּים וּגְבוּרוֹת שֶׁבְּמִדְבַּר הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא) דִי נִסִּים אוּנ דִי שְׁטַארְקַייט וָוס עֶר הָט גִיטָאהְן אִין דֶעם גְרוֹיסֶן אוּנ שְׁרֶעקְלִיכֶען מִדְבָּר: וּלְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל. מֵיינְט מֶען (שֶׁנְּשָׂאוֹ לִבּוֹ לִשְׁבּוֹר הַלּוּחוֹת לְעֵינֵיהֶם) עֶס הָט אִים גֶעשְׁטַארְקְט זַיין הַארְץ עֶר זָאל צוּבְּרֶעכֶען דִיא לוּחוֹת פַר דִי אוֹיגֶן פוּן דִי יוּדִין (שֶׁנֶּאֱמַר) ווִי עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק מֹשֶׁה הָט גֶעזָאגְט צוּ דִי יוּדִין (וָאֲשַׁבְּרֵם לְעֵינֵיכֶם) אִיךְ הָאבּ צוּבְּרָאכֶן דִי לוּחוֹת פַאר אַייעֶרֶע אוֹיגֶען (וְהִסְכִּימָה דַּעַת הַמָּקוֹם לְדַעְתּוֹ) אוּנ הקב"ה הָאט מַסְכִּים גְוֶועזֶן וֶועס אִיז הקב"ה גִיפֶעלִין ווִי מֹשֶׁה הָט גִיטָאהְן (שֶׁנֶּאֱמַר) ווִיא עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק הקב"ה הָט גֶעזָאגְט צוּ מֹשֶׁה (אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ, יְיַשֵּׁר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ) עֶס זָאל גֶעשְׁטַארְקְט וֶוערֶן דַיין כֹּחַ ווַייל דוּ הָאסְט דִיא לוּחוֹת צוּבְּרָאכִין:

שפתי חכמים

מאד אבל אין פירושו כמו בכל מקום שקאי על הקב"ה דא"כ הל"ל ולכל היד החזקה אשר עשה נמשה על פי ה': ם רל"ת דהל"ל לבני ישראל לעיני ל"ל: ע ר"ל שהרי עכשו כא לספר בשבחו של משה וכי זה שבחו של משה שהיכר את הלוחות. ל"פ והסכימה כו'. ואם תאמר מנ"ל למדרש אשר שברת יישר כחך ששברת דילמא אשר פירושו כבכל מקום ככר תירץ רשב"א במסכת שבת (דף פז) דאל"כ שהסכים הקב"ה עמו אמאי אמר להניח את שברי הלוחות בארון כיון שאין קטיגור נעשה סניגור: חסלת פרשת וזאת הברכה

פירוש לתורת אלהים

מִיט זַיינֶע הֶענְט וּלְכֹל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל אוּנ צוּ אַלֶע דִי גְרוֹסֶע פָארְכְט דָאס אִיז דִיא נִסִּים אוּנ דִיא גְבוּרוֹת וָואס עֶר הָט גִיטָאהְן אִין דֶעם גְרוֹסֶען אוּנ דֶעם פָארְכְטִיגֶען מִדְבָּר לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל פַאר דִיא אוֹגִין פוּן אַלִי יִשְׂרָאֵל דָאס אִיז וָואס זַיין הַארְץ הָאט אִים פַאר טְרָאגֶען עֶר זָאל צוּא בְּרֶעכֶען דִיא לוּחוֹת פַאר אַלֶע דִיא יִשְׂרָאֵל אוּנ גָאטְ בָּ"עה הָאט אוֹךְ אַזוֹי מַסְכִּים גִיוֶועזֶן צוּ זַיין בָּ"עה:

משלים על התורה

הֵייסְט דִי בּוֹימְאֵייל אִין לָאמְפ זֶענֶן גֶעוֶועזֶן פוּהל, וֶוער ווייס ווִי פִיל יָאהְרִין מֹשֶׁה הָט נָאךְ גִיקֶענְט לֶעבֶּן וֶוען דִי יוּדֶן וָואלְטֶן נִיט גֶעקְרִיגְט מִיט אִים בַּיי דִי וַואסֶר פוּן שְׁטֵיין, אוֹיף דִי עֲבֵירָה הָאבֶּן יוּדֶען בְּזוּנְדֶער גֶעהַאט צוּ ווֵיינֶען, וָוס נָאךְ אַלֶע טוֹבוֹת וָוס מֹשֶׁה הָט זֵיי גִיטָאהְן הָאבֶּן זֵיי אָפּ־גֶעקִירְצְט זַיין לֶעבֶּן וֶוער ווייס מִיט ווִי פִיל יָאהְרִין, פוּן דֶעסְטְוֶועגֶן הָט מֹשֶׁה נִיט גִיהַאט אַפִּיינְדְשַׁאפְט אוֹיף זֵיי אִין הַארְצֶן נָאר עֶר הָט זֵיי נָאךְ גִיבֶּענְטְשְׁט פַר זַיין שְׁטַארְבֶּן:

הפטרת ברכה (ביהושע סימן א)

וַיְהִ֕י אַחֲרֵ֛י מ֥וֹת מֹשֶׁ֖ה עֶ֣בֶד יְהוָ֑ה וַיֹּ֤אמֶר יְהוָה֙ אֶל־יְהוֹשֻׁ֣עַ בִּן־נ֔וּן מְשָׁרֵ֥ת מֹשֶׁ֖ה לֵאמֹֽר: מֹשֶׁ֥ה עַבְדִּ֖י מֵ֑ת וְעַתָּה֩ ק֨וּם עֲבֹ֜ר אֶת־הַיַּרְדֵּ֣ן הַזֶּ֗ה אַתָּה֙ וְכָל־הָעָ֣ם הַזֶּ֔ה אֶל־הָאָ֕רֶץ אֲשֶׁ֧ר אָנֹכִ֛י נֹתֵ֥ן לָהֶ֖ם לִבְנֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל: כָּל־מָק֗וֹם אֲשֶׁ֨ר תִּדְרֹ֧ךְ כַּף־רַגְלְכֶ֛ם בּ֖וֹ לָכֶ֣ם נְתַתִּ֑יו כַּאֲשֶׁ֥ר דִּבַּ֖רְתִּי אֶל־מֹשֶֽׁה: מֵהַמִּדְבָּ֨ר וְהַלְּבָנ֜וֹן הַזֶּ֗ה וְעַד־הַנָּהָ֧ר הַגָּד֛וֹל נְהַר־פְּרָ֗ת כֹּ֚ל אֶ֣רֶץ הַֽחִתִּ֔ים וְעַד־הַיָּ֥ם הַגָּד֖וֹל מְב֣וֹא הַשָּׁ֑מֶשׁ יִהְיֶ֖ה גְּבֽוּלְכֶֽם:

פירוש ע"ט

וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה אוּנ עֶס אִיז גְוֶועזֶן נָאךְ דֶעם טוֹיט פוּן מֹשֶׁה עֶבֶד יְיָ דֶר קְנֶעכְט פוּן גָאט וַיֹּאמֶר יְיָ הָט גָאט גְזָאגְט צוּ יְהוֹשֻׁעַ דֶר זוּן פוּן נוּן מְשָׁרֵת דֶר בַּאדִינֶר פוּן מֹשֶׁה לֵאמֹר אַזוֹ צוּ זָאגֶן: מֹשֶׁה עַבְדִּי מֵת מַיין קְנֶעכְט מֹשֶׁה אִיז גְשְׁטָארְבֶּן וְעַתָּה אוּנ אַצוּנְד שְׁטֵיי אוֹיף אוּנ פָאר אִיבֶּר דֶעם דָאזִיגֶן יַרְדֵּן אַתָּה דוּ אוּנ דָס דָאזִיגֶע פָאלְק אֶל הָאָרֶץ צוּ דֶעם לַאנְד וָוס אִיךְ גִיבּ צוּ זֵיי צוּ דִי קִינְדֶר יִשְׂרָאֵל: כָּל מָקוֹם צוּא אִיטְלֶכֶם אָרְט וָוס וֶועט טְרֶעטְן אַייעֶרֶע פִיס דֶרִינֶן לָכֶם נְתַתִּיו הָאבּ אִיךְ גֶעגֶעבֶּן צוּ אַייךְ כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אַזוֹ

וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲשׂוּ
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ וְלֹא־
קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה
אֲשֶׁר יְדָעוֹ יְהוָה פָּנִים אֶל־פָּנִים׃
יא לְכָל־הָאֹתֹת וְהַמּוֹפְתִים אֲשֶׁר
שְׁלָחוֹ יְהוָה לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם
לְפַרְעֹה וּלְכָל־עֲבָדָיו וּלְכָל־
אַרְצוֹ׃ יב וּלְכֹל הַיָּד הַחֲזָקָה

אונקלוס

וְקַבִּילוּ מִנֵּהּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵ
וַעֲבָדוּ כְּמָא דִי פַּקִּיד
יָת מֹשֶׁה׃ י וְלָא קָ
נְבִיָּא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵ
כְּמֹשֶׁה דִּי אִתְגְּלִי לֵ
יְיָ אַפִּין בְּאַפִּין׃ יא לְכָ
אָתַיָּא וּמוֹפְתַיָּא דִּ
שַׁלְחֵהּ יְיָ לְמֶעְבַּ
בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם לְפַרְעֹ
וּלְכָל עַבְדוֹהִי וּלְכָ
אַרְעֵהּ׃ יב וּלְכֹל יְדָ
תַקִּפְתָּא וּלְכֹל חֶזְוָנָ

תו"א ולא קם נביא ר"ה כה עקידה שער
ושער פט עקרים מ"ב מ"ג :
האותות והמופתים עקרים מ"ג פ"ט ופ"י :

בעל הטורים

(יב) היד החזקה. בגימט' אף הימה שמשה כבשן: ולכל המורא הגדול. בגימט' פי הארץ: אותיות ראשונות של כל נ"ד פרשיות שבתורה עולין תשל"א כמנין ודבר ה' בפיך אמת. ר"ן פרשיות פתוחות עולה כמנין על פי ה' יחנו. תרס"ט פתוחות וסתומות שבתורה עולה כמנין גמטריאות. וה' יראנו מתורתו נפלאות. ויצילנו משגיאות אכי"ר: חסלת פרשת וזאת הברכה

רש"י

(במדבר כ) כל בית ישראל זכרים ונקבות: (י) אשר ידעו ה' פנים אל פנים. שהיה לבו גס בו ומדבר אליו בכל עת שרוצה כענין שנאמר (שמות לב) ועתה אעלה אל ה' (במדבר ט) עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם: (יב) ולכל היד החזקה. שקבל את התורה בלוחות בידיו: ולכל

בית יהודא

מענטשן ווס האבן געקריגט אונ בייא אוייב מיט אמאן ווס האבן געקריגט (נאמר) איז געזאגט געווארן (כל בית ישראל) אלע יודין האבן געוויינט (זכרים ונקבות): (י) ואשר ידעו ה' פנים אל פנים) . מיינט מען (שהיה לבו גס בו) זיין הארץ איז גוועזן געוואהנט מיט הקב"ה (ומדבר אליו בכל עת שרוצה) אונ הקב"ה הט גירעט צו משה צו יעדער צייט ווען משה הט געוואלט הקב"ה זאל צו אים ריידען (כענין שנאמר) וויא עס שטייט אין פסוק משה הט געזאגט (ועתה אעלה אל ה') איצט וועל איך ארויפגיין צו הקב"ה, נאך הט משה גזאגט צו דיא יודין (עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם) שטייט דא אונ איך וועל הערען וואס הקב"ה וועט מיך געביטען פון אייערטוועגען : (יב) ולכל היד החזקה). די שטארקע האנט (שקבל את התורה בלוחות בידיו) ווס ער הט געקענט נעמען דיא לוחות מיט זיינע הענט, אפילו די לוחות זענען געווען

שפתי חכמים

הא דילמא בחיוו קמיירי כמו שאמרו גבי לא אוכל עוד לצאת ולבוא וכמו שפירש"י לעיל כפ' וילך: מ ר"ל איך שייך לומר על הקב"ה ל' פנים דהא אין לו שום דמות וצורה ל"פ אין פי' כמשמעו אלא כאדם הגס בחבירו ומדבר עמו בכל עת שרוצה: נ פי' ולכל היד החזקה קאי על משה פי' שהיה בו כח ותוזק ליטול בידיו הלוחות אף שהיו כבדים עד

דעת זקנים מבעלי התוספות

ולבנה בוכים ואומרים בינו בוערים בעם וכל המזלות בוכים ואומרים וכסילים מתי תשכילו ורוח הקודש בוכה ואומרת ולא קם נביא עוד בישראל כמשה ויהושע בקש את משה ולא מצאו בכה ואמר הושיעה ה' כי גמר חסיד כי פסו אמונים מבני אדם וכל ישראל בוכים ואומרים ויתא ראשי עם צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל. ואחז"ל שמונה פסוקים הללו יחיד קורא אותן ותימא שהרי גם כל הפרשיות שבתורה אמרינן במס' מגילה אחד קורא ולא שנים ומה שנהגו עתה לקרוא שנים הקורא והחזן אנו סומכין על מה ששנינו במסכת בכורים בתחלה כל שהיה יודע לקרות קורא ומי שאינו יודע לקרות מקרין לו והיו מתביישין התקינו שיהו מקרין הכל והכי נמי בהני שמונה פסוקים השליח צבור מקריא עם הכל :

הסלת פרשת וזאת הברכה

פירוש לתורת אלהים

אליו ווארום משה הט אן געלעהנט זיינע הענט אויף אים וישמעו אליו אונ די יודין האבין אים גיהארכט זיי האבין אים גיפאלגט ויעשו אונ זיי האבן גטאהן כאשר אזו ווי גאט הט נבאטען צו משה : (י) ולא קם נביא אונ עס איז ניט אויף גשטאנען צווישען די ישראל אזו אנביא וויא משה אשר ידעו יי ווס גאט הט זיך צו אים באוויזען שטענדיג אונ משה האט צו אים גירעט וועלכע צייט ער האט גיוואלט : (יא) לכל האותות צו אלי צייכען והמופתים אונ די וואונדער אשר שלחו יי ווס גאט הט אים גישיקט צו טאן אין לאנד מצרים לפרעה ולכל עבדיו ולכל ארצו צו פרעה אונ צו אלע זיינע קנעכט אונ צו זיין גאנצין לאנד : (יב) ולכל היד החזקה אונ צו אלע די שטארקי מאכט וואס ער האט מקבל גיוועזן די תורה אונ די לוחות

משלים על התורה

דער בוימאייל וואלט גיברענט ווען מען וואלט אים ניט אויסגענאסין, מיר וויסין יעדר מענטש איז צו דערקענען אויף זיינע אלטערע יאהרין ווי לאנג ער קען נאך לעבן, אויב עס טרעפט א אלטערין מענטש א אומגליק מען הט אים געהרגת, קען מען בערעכענען ווי פיל יאהרין מען הט אים שאדין געמאכט, אבער ביי משה רבינו קען מען גאר ניט בערעכענען ווי פיל יאהרין דיא יורן האבן אים שאדין געמאכט, נוייל זיינע כחות זענען נאך געוועזן ווי פון איונגן מענטש, זיינע אויגן זענען ניט טינקעלר גיווארן, זיינע פייכטקייט פון זיין גוף איז געוועזן אין גאנצן. דס

הייסט

אִישׁ אֶת־קְבֻרָתוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
ז וּמֹשֶׁה בֶּן־מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה
בְּמֹתוֹ לֹא־כָהֲתָה עֵינוֹ וְלֹא־נָס
לֵחֹה׃ ח וַיִּבְכּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־
מֹשֶׁה בְּעַרְבֹת מוֹאָב שְׁלֹשִׁים יוֹם
וַיִּתְּמוּ יְמֵי בְכִי אֵבֶל מֹשֶׁה׃
ט וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן מָלֵא רוּחַ חָכְמָה
כִּי־סָמַךְ מֹשֶׁה אֶת־יָדָיו עָלָיו

אונקלוס

וְלָא יְדַע אֱנָשׁ יָת
קְבֻרְתֵּהּ עַד יוֹמָא
הָדֵין׃ ז וּמֹשֶׁה בַּר מְאָה
וְעַשְׂרִין שְׁנִין כַּד מִית
לָא כְהַת עֵינוֹהִי וְלָא
שְׁנָא זִיו יְקָרָא דְאַפּוֹהִי׃
ח וּבְכוֹ בְנֵי יִשְׂרָאֵל יָת
מֹשֶׁה בְּמֵישְׁרַיָּא דְמוֹאָב
תְּלָתִין יוֹמִין וּשְׁלִימוּ יוֹמֵי
בְּכִיתָא אֶבְלָא דְמֹשֶׁה׃
ט וִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן מְלֵי
רוּחַ חָכְמְתָא אֲרֵי סְמַךְ
מֹשֶׁה יָת יְדוֹהִי עֲלוֹהִי

תו"א ומשה בן מאה שם יג : ויבכו בני כתובות קג קידושין לח : ויתמו ימי מ"ק כא : ויהושע בן נון קמא ב נב ס' הזוהר פ' ויקהל :

רש"י

אחד מן הדברים שנבראו בערב שבת בין השמשות (אבות פ"ה) : (ז) לא כהתה עינו. אף משמת : ולא נס לחה. לחלוחית שבו לא שלט בו רקבון ל ולא נהפך תואר פניו : (ח) בני ישראל. הזכרים אבל באהרן מתוך שהיה רודף שלום ונותן שלום בין איש לרעהו ובין אשה לבעלה נאמר

בית יהודא

די עֲבוֹדָה זָרָה פְּעוֹר (וְזֶה אֶחָד מִן הַדְּבָרִים שֶׁנִּבְרְאוּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת) דֶער קֶבֶר פוּן מֹשֶׁה אִיז אַייגֶער פוּן דִיא זַאכֶן וָוס זֶענֶען בַּשַׁאפֶן גְוָוארֶן עֶרֶב שַׁבָּת צווישֶׁען טָאג אוּנ נַאכְט : (ז) וְלֹא כָהֲתָה עֵינוֹ. (אַף מִשֶּׁמֵּת) אֲפִילוּ נָאךְ זַיין שְׁטַארְבֶּן זֶענֶען אוֹיךְ נִיט טוּנְקִיל גֶעוָוארֶן זַיינֶע אוֹיגֶן: וְלֹא נָס לֵחֹה. (לַחְלוּחִית שֶׁבּוֹ) זַיין פַּייכְטְקֵייט אִיז פוּן אִים נִיט אַנְטְלָאפֶן (לֹא שָׁלַט בּוֹ רִקָּבוֹן) זַיין גוּף פוֹילְט נִיט (וְלֹא נֶהְפַּךְ תּוֹאַר פָּנָיו) אוּנ זַיין פָּנִים אִיז נִיט גִיעֶנְדֶערְט גְוָוארֶען : (ח) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל. (הַזְּכָרִים) כֶּענֶער יוּדִישֶׁע הָאבְּן גֶעוָויינְט (אֲבָל בְּאַהֲרֹן מִתּוֹךְ שֶׁהָיָה רוֹדֵף שָׁלוֹם וְנוֹתֵן שָׁלוֹם בֵּין אִישׁ לְרֵעֵהוּ וּבֵין אִשָּׁה לְבַעְלָהּ) אָבֶּער אַהֲרֹן וַוייל עֶר הָט גֶעזוּכְט שְׁטֶענְדִיג עֶס זָאל זַיין שָׁלוֹם בַּיי יוּדִין אוּנ עֶר הָאט גֶעמַאכְט שָׁלוֹם בַּיי צְווייא

דעת זקנים מבעלי התוספות

העליונים ואושיבך בכרוב תחת כסא כבודי אצל שרפים ואופנים ומלאכים אמרה לו רבון העולמים טוב לי להיות בגופו של משה יותר מכרובים ומלאכים שהרי מהם ירדו שנים עוזא ועזאל וחמדו את בנות הארץ ובאו עליהם וגם השחיתו דרכן עד שמחית [שתלית] אותם אבל משה משנגלית ע"ו בסנה לא שב לאשתו בבקשה ממך הניחני במקומי כיון שראה כך נשקו ונטל נשמתו בנשיקה שנא' על פי ה' באותה שעה בכה הקב"ה עליו אמר מי יקום לי עם מרעים מי יתפלל לפני על בני. ומלאכי השרת בוכים ואומרים והחכמה מאין תמצא ונעלמה מעיני כל חי. ושמים בוכים ואומרים אבד חסיד מן הארץ. והארץ בוכה ואומרת וישר באדם אין. וכל סדרי בראשית בוכים ואומרים הצדיק אבד ואין איש שם על לב. וחמה

שפתי חכמים

ל דהיינו ולא נס לחה. ולא נהפך תואר פניו היינו ולא כהתה עינו כלומר שלא נשתנה צורתו אף משמת דאם לא כן הוה ליה לכתוב ומשה בן מאה וגו' במותו בערבות מואב לא כהתה וגו' כמו דכתיב לעיל גבי אהרן ואהרן בן מאה וגו' במותו בהר ההר אלא לכך לא נכתב כאן בערבות מואב כדי להסמיך במותו ללא כהתה עינו ללמד שאף במותו לא כהתה וגו' ודוק כ"ל. והרא"ם פי' וז"ל ומ"ש אף משמת אינו אלא ע"פ המדרש דאל"כ מנ"ל

פירוש לתורת אלהים

הַיּוֹם הַזֶּה בִּיז דֶעם טָאג : (ז) וּמֹשֶׁה אוּנ מֹשֶׁה אִיז אַלְט גִיוֶוען הוּנְדֶערְט מִיט צְוַואנְצִיג יָאהְר אַז עֶר אִיז גְשְׁטָארְבֶּן לֹא כָהֲתָה עֵינוֹ זַיין גְשְׁטַאלְט אִיז נִיט טוּנְקֶל גִיוָוארֶען נָאךְ זַיין טוֹט וְלֹא נָס לֵחֹה אוּנ עֶס אִיז נִיט אַנְטְלָאפִין גְוָוארֶן דָס פַייכְטְקֵייט וָוס אִין אִים עֶס הָאט נִיט שׁוֹלְט גִיוֶועען אִין אִים קֵיין פוֹלְקֵייט אוּנ דָאס גְשְׁטַאלְט פוּן זַיין פָּנִים אִיז נִיט פַאר עֶנְדֶערְט גִיוָוארֶען : (ח) וַיִּבְכּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אוּנ דִי יוּדִין הָאבֶּען בַּאוֶויינְט אֶת מֹשֶׁה צוּא מֹשֶׁה בְּעַרְבוֹת מוֹאָב אִין פְּלוֹן פוּן מוֹאָב שְׁלֹשִׁים יוֹם דְרַייסִיג טָאג וַיִּתְּמוּ יְמֵי בְכִי אוּנ זֵיי הָאבֶּן זִיךְ אוּם גְלָאזְן דִי טֶעג פוּן דֶעם בַּאוֶויינוּנְג אֵבֶל מֹשֶׁה פוּן דֶעם טְרוֹיעֶרְקֵייט פוּן מֹשֶׁה [עיין רש"י] : (ט) וִיהוֹשֻׁעַ אוּנ יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן דֶר זוּהְן פוּן נוּן מָלֵא רוּחַ חָכְמָה אִיז גְוָוארֶן פוֹל מִיט חָכְמָה כִּי סָמַךְ מֹשֶׁה אֶת יָדָיו

משלים על התורה

(ז) וּמֹשֶׁה בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בְּמֹתוֹ וגו'. דֶער סֵפֶר אהל יעקב שְׁרַייבְּט לְמָשָׁל אֵיינֶר הָט אַרַיינְגֶעגָאסִין אַפּוּהְלֶען לָאמְפּ בּוֹמְאֵייל, דָס הָט גֶעדַארְפְט בְּרֶענֶן אַגַאנְצֶע נַאכְט, צְוֶועלְף שָׁעָה, אוּנ בַּאלְד אָנְהֵייבּ נַאכְט עֶס הָט נָאר גִיבְּרֶענְט אַבִּיסֶל, אִיז דִי בּוֹמְאֵייל אוֹסְגִיגָאסִין גִיוָוארֶן, וַוייס מֶען דֶעם שָׁאדִין וִוי פִיל עֶר אִיז, דִי בּוֹימְאֵייל הָט גִיקָאסְט אַגִילְדֶען, אִיז גִיוֶועען שָׁאדִין אַגִילְדֶען, אוּנ אוֹב דֶר לָאמְפּ הָט גִיבְּרֶענְט עֶטְלִיכֶע שָׁעָה נָאכְדֶעם אִיז דִי בּוֹמְאֵייל אוֹיסְגִיגָאסִין גְעוָוארֶן, אִיז דֶר שָׁאדִין וֶוייניגֶר, פוּן דִי צַייט וָואס דֶר לָאמְפּ הָט גִיבְּרֶענְט אֵיידֶר עֶר אִיז אוֹיסְגֶעגָאסֶען גֶעוָוארֶן, קֶענֶען מִיר וִויסֶן דֶעם שָׁאדִין וָוס בַּטְרֶעפְט דִיא בּוֹמְאֵייל וָוס אִיז אוֹסְגִיגָאסֶן גֶעוָוארֶן, וִוי אִיז אָבֶּר אַז דֶר לָאמְפּ הָט גִיבְּרֶענְט אַגַאנְצֶע נַאכְט, אוּנ פוּן דֶעם בּוֹמְאֵייל אִיז גָאר נִיט אָפְּגֶעבְּרֶענְט גֶעוָוארֶן, עֶר אִיז פוֹהְל וִוי מֶען הָט אִים אָנְגִיגָאסֶן, עֶס אִיז אַזוֹ אַבּוֹמְאֵייל, אוּנ דֶר בּוֹמְאֵייל אִיז אִין דֶר פְרִיה אוֹיסְגֶעגָאסִין גֶעוָוארֶן, דֶעם שָׁאדִין קֶען מֶען גָאר נִיט בֶּערֶעכֶענֶן, וָוארוּם וֶוער וַוייס וִוי פִיל גֶעכְט אוּנ וִוי פִיל וָואכֶן אוּנ וִוי פִיל חֳדָשִׁים אוּנ וִויפִיל יָאהְרִין

דער

לֹא תַעֲבֹר: ה וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה
עֶבֶד־יְהוָה בְּאֶרֶץ מוֹאָב עַל־פִּי
יְהוָה: ו וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בַגַּי בְּאֶרֶץ
מוֹאָב מוּל בֵּית פְּעוֹר וְלֹא־יָדַע

אונקלוס

ה וּמִית תַּמָּן מֹשֶׁה עַבְ
דַיְיָ בְּאַרְעָא דְמוֹאָב
מֵימְרָא דַיְיָ: ו וּקְ
יָתֵהּ בְּחֵילְתָא בְּאַרְ
דְמוֹאָב לָקֳבֵל בֵּית פְּ

תו"א וימת שם משה סוטה יג קידוּ
בתרא טו מנחות ל: על פי ה׳
יו: ויקבר אותו בגיא סוטה ט יג יד
ידע איש שם יג יד עקידה שער כב

בעל הטורים

(ו) ויקבור אותו בגי. חסר אל"ף שלא ידע איש את קבורתו ואפילו מרע"ה לא ידע אלא יחידו של עולם ב"ה וב"ש וברוך זכרו אמ

בית יהודא

זאלסטו גיין זאגין צו דיא אָבוֹת וואס דו האסט געזעהן ועיין ש"ח]: (ה) וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה]. פרעגט רש"י (אֶפְשָׁר מֹשֶׁה מֵת וְכָתִיב וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה) ווען משה האט געשריבן די ווערטער וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה, משה איז געשטארבן, איז ער דאך גוועזן געשטארבן, וויא אזו האט ער געשריבן? (אֶלָּא עַד כָּאן כָּתַב מֹשֶׁה) ביז וַיָּמָת האט משה געשריבע (מִכָּאן וְאֵילָךְ כָּתַב יְהוֹשֻׁעַ) פון וַיָּמָת ביז צום סוף האט יְהוֹשֻׁעַ געשריבן רבי מאיר זאגט (אֶפְשָׁר סֵפֶר הַתּוֹרָה חָסֵר כְּלוּם וְהוּא אוֹמֵר לָקוֹחַ אֵת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה) קען דם זיין ווען אין דיא ספר תורה האט נאך געפעלט עטליכע שורות פון וַיָּמָת משה ביז צום סוף, אונ משה זאל זאגן מען זאל נעמן "די ספר תורה", עס איז דאך ניט גוועזן אגאנצע ספר תורה (אֶלָּא) נאר אזו איז גוועזן פון וַיָּמָת משה ביז סוף תורה (הקב"ה אוֹמֵר) הקב"ה האט געזאגט די ווערטער (וּמֹשֶׁה כּוֹתֵב בְּדֶמַע) אונ משה האט געשריבן מיט טרערין ועיין ש"ח]: וְעַל פִּי ה׳ (בִּנְשִׁיקָה) הקב"ה האט אנגערירט זיין מויל אויף דיא מויל פון משה, איז ארויסגעגאנגען די נשמה פון משה אונ זיך בהעפט צו הקב"ה ודר מיינונג איז פון עַל פִּי ה׳, הקב"ה האט געהייסן די נשמה פון משה זאל ארויסגיין פון משה איז די נשמה ארויסגעגאנגען פון משה: (ו) וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ]. (הקב"ה בִּכְבוֹדוֹ) הקב"ה אליין האט בגראבען משה'ן. רבי ישמעאל זאגט מען מיינט (הוּא קָבַר אֶת עַצְמוֹ) משה אליין האט זיך בגראבן ועד איז אריינגעגאנגען אין אקעלער ... האט זיך געלייגט אויף אבעט אונ דיא נשמה איז פון אים ארויסגעגאנגען (זעה אין סוף סדרה האזינו פסוק ג)] (וְזֶה אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה אֶתִין שֶׁהָיָה רַבִּי יִשְׁמָעֵאל דּוֹרֵשׁ כֵּן) דער ווארט "אותו" איז איינער פון דיא דריי "אותו" וואס רבי ישמעאל לערנט, אותו מיינט מען זיך אליין (כַּיּוֹצֵא בוֹ) אזו אגלייכען זאגט דר פסוק (בְּיוֹם מְלֹאת יְמֵי נִזְרוֹ) אין דעם טאג ווען עס וועט דערפילט ווערען, עס וועט זיך ענדיגען, דיא טעג פון זיינע נזירות (יָבִיא אֹתוֹ) מיינט מען (הוּא מֵבִיא אֶת עַצְמוֹ) ער זאל זיך אליין ברייגגען, ער זאל אליין קומען צום אהל מועד (כַּיּוֹצֵא בוֹ) אזו אגלייכען זאגט דר פסוק (וְהִשִּׂיאוּ אוֹתָם עֲוֹן אַשְׁמָה) זיי וועלן זיי מאכן טראגען אבעשולד׳ גטע זינד (וְכִי אֲחֵרִים מַשִּׂיאִים אוֹתָם) וועלן דען אנדערע מענשן זיי מאכען טראגען די זינד? (אֶלָּא) נאר מען מיינט (הֵם מַשִּׂיאִים אֶת עַצְמָם) זיי מאכן זיך אליין טראגען די זינד ודיא זינדי אליין מאכן זיי זאלן טראגן זייערע זינד]: [מוּל בֵּית פְּעוֹר]. זאגט רש"י (קִבְרוֹ הָיָה מוּכָן שָׁם מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית) די קבר פון משה איז גיוועזן בעשאפען אויף דעם ארט פון דיא ערשטע זעקס טאג וואס אין זיי איז דיא וועלט בעשאפן גוווארן (לְכַפֵּר עַל מַעֲשֵׂה פְעוֹר) דאס שטארבן פון משה זאל מכפר זיין אויף די זינד וואס די יודין האבן געזינדיגט מ

רש"י

נטועים וקבועים בה ותלך ותגיד להם: (ה) וימת משה. (ב"ב טו) אפשר משה מת וכתב וימת שם משה עד כאן כתב משה מכאן ואילך כתב יהושע רנ"א אפ ספר התורה חסר כלום והוא אומר (לעיל לא) לקוח את ס התורה הזה אלא הקב"ה אומר ומשה כותב י בדמע: פי ה׳. בנשיקה: (ו) ויקבר אותו. הקב"ה בכבודו ב ישמעאל אומר הוא קבר את עצמו וזהו אחד משלשה א שהיה רבי ישמעאל דורש כן. כיוצא בו (במדבר ו) ב מלאת ימי נזרו יביא אותו הוא מביא את עצמו. כיוצא (ויקרא כב) והשיאו אותם עון אשמה וכי אחרים משיא אותם אלא הם משיאים את עצמם: מול בית פעור. ק היה מוכן שם מששת ימי בראשית לכפר על מעשה פעור

שפתי חכמים

ואין שייך לו׳ בזה קילור ימים כיון דימי שנותינו הם ע׳ שנים והמאריך ימים הוא בשביל זכותו ודוק: י י"מ בדמע ולא בדיו ליתן הבדל בין שמונה פסוקים הללו ובין כל התורה כולה כדי שיהא יחיד קורא אותם ולא שנים שלא להפסיק ביניהם וי"מ שהיה מוריד דמעות בשעה שהיה כותב: כ דדרשינן סמיכות על פי ה׳ ויקבור אותו:

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ה) וימת שם משה. בשעת מיתתו אמר לו משה להקב׳ לא אמות כי אחיה. א"ל אי אתה יכול כי זה דרך כל האד א"ל דבר אחד אני מבקש ממך ויבקעו כל השערים ותהומ הארץ ויראו הכל שאין זולתך שנא׳ וידעת היום והשבות א לבבך כי ה׳ הוא האלהים מיד פתח משה ואמר אין עוד א׳ הקב"ה אתה אמרת אין עוד גם אני אומר עליך ולא קם נבי עוד בישראל כמשה מיד ירד הקב"ה בכבודו ושלשה מלאכים עמו מיכא"ל וגבריא"ל וזגנא"ל גבריא"ל הציע מטתו מיכא׳ פירש עליה ארגמן זגנא"ל הניח כסות של מילת במראשותיו באותה שעה עמד הקב"ה בראשו וזגנא"ל במרגלותיו מיכא׳ מצד זה וגבריא"ל מצד זה. אמר לו הקב"ה הקף רגלך זה לזה וכן עשה. א"ל השכב עפעפי עיניך זו על גב זו וכן עש מיד קרא הקב"ה לנשמתו של משה ואמר לה בתי ק"כ שנה קצבתי אותך להיות בגופו של משה צאי ואל תאחרי שהגי קצך לצאת מיד השיבה להקב"ה יודעת אני שאתה אלהי הרוחות והנשמות ובידך נפש כל חי ואשר יצרתני ונתת בגופו של משה מי יש לך גוף טהור שתתנני בו יותר ממשה שאין בו רימה ותולעה מעולם ולא נראו עליו זבובי מעולם ולא היה צר עין איני רוצה לצאת ממנו שוב א"ל אל תאחרי כי הגיע קצך לצאת ואני מעלה אותך לשמי השמי

פירוש לתורת אלהים

גאט האט צו אייך גשווארען האט ער זיא מקיים גיוועזן ושמה אבער דארטין וועסטו ניט איבער פארן אזו איז אגזרה פון מיר: (ה) וַיָּמָת שָׁם אונ ער איז דארטן געשטארבן משה עֶבֶד יְיָ בְּאֶרֶץ מוֹאָב משה דער קנעכט פון גאט אין דעם לאנד מוֹאָב עַל פִּי יְיָ דורך גאטס מויל ער איז געשטארבן בנשיקה [עיין רש"י] (ו) וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בַגַּי אונ ער האט אים בגראבן אין טא גאט אליין מיט זיין כבוד האט אים בגראבן [עיין רש"י] וְלֹא יָדַע אִישׁ אֶת קְבֻרָתוֹ אונ קיין מענטש האט ניט גוווסט דם ארט וואו משה איז בגראבין גיווארן ע

מַעַרְבָא: ג וְיָת דָּרוֹמָא וְיָת מֵישְׁרָא בִּקְעָתָא דִירֵחוֹ קַרְתָּא דְדִקְלַיָּא עַד צוֹעַר: ד וַאֲמַר יְיָ לֵהּ דָּא אַרְעָא דִּי קַיֵּמִית לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לְמֵימַר לִבְנָיךְ אֶתְּנִנַּהּ אַחֲזִיתָךְ בְּעֵינָךְ וּלְתַמָּן לָא תִעְבַּר:

תו"א ויאמר ה' ברכות יט:

הַיָּם הָאַחֲרוֹן: ג וְאֶת־הַנֶּגֶב וְאֶת־הַכִּכָּר בִּקְעַת יְרֵחוֹ עִיר הַתְּמָרִים עַד־צֹעַר: ד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ אֶתְּנֶנָּה הֶרְאִיתִיךָ בְעֵינֶיךָ וְשָׁמָּה

בעל הטורים

(ד) הראיתיך. מלא י' כי י' פסוקים בתורה שכתוב בהם אשר נשבע להם להביאם לארץ והראהו י' קדושות שבא"י:

רש"י

בית דוד ונלחוכם: עד הים האחרון. ארץ המערב בשלותה ובחורבנה. ד"א אל תקרי הים האחרון אלא היום האחרון הראהו הקב"ה כל המאורעות שעתידין ליארע לישראל עד שיחיו המתים: (ג) ואת הנגב. ארץ הדרום. ד"א מערת המכפלה שנאמר (במדבר יג) ויעלו בנגב ויבא עד חברון: ואת הככר. הראהו שלמה יוצק כלי בה"מ שנאמר (מ"א ז) בככר הירדן יצקם המלך במעבה האדמה: (ד) לאמר לזרעך אתננה הראיתיך. כדי שתלך ותאמר לאברהם ליצחק וליעקב ז שבועה שנשבע לכם הקב"ה קיימה וזהו לאמר לכך הראיתיה לך אבל גזרה היא מלפני ח שממה לא תעבור שאלולי כך ט הייתי מקיימך עד שתראה אותם

בית יהודא

די מלוכה פון דוד'ס פאמיליע אונ זייערע מלחמות וואס זיי האבען איינגענומען: (עד הים האחרון). הקב"ה האט אים געוויזען (ארץ המערב בשלותה ובחורבנה) די לאנד וואס אין מערב זייט אין איר פרידען אונ איר וויסט ווערן (דבר אחר) נאך אפשט איז (אל תקרי הים האחרון אלא היום האחרון) זאלסט ניט לייענען הים האחרון, דר לעצטר מעער, נאר זאלסט לייענען היום האחרון, דר לעצטער טאג (הראהו הקב"ה כל המאורעות שעתידין ליארע לישראל עד שיחיו המתים) הקב"ה האט געוויזען צו משה אלע טרעפונג וואס וועט טרעפען די יודין ביז דעם לעצטען טאג וואס אין אים וועלען די מתים לעבעדיג ווערען: (ג) (ואת הנגב). מיינט מען (ארץ הדרום) די לאנד וואס אין דרום זייט (דבר אחר) נאך אפשט הקב"ה האט געוויזען צו משה די מערת המכפלה (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק (ויעלו בנגב ויבא עד חברון) דיא מרגלים זענען געגאנגען אין דרום זייט אונ כלב נאיינער פון די מרגלים) איז געקומען אין חברון צו די מערת המכפלה, איז די מערת המכפלה אין דרום זייט: (ואת הככר). (הראהו שלמה יוצק כלי בית המקדש) הקב"ה האט געוויזען צוא משה שלמה שמעלצט קופער צו מאכען פון זייא כלים צום בית המקדש (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק (בככר הירדן יצקם המלך במעבה האדמה) דר מלך האט געשמאלצען די קופער אויף דעם פלאץ פון ירדן אין דיא גרעב פון די ערד ואין אגרוב): (ד) (לאמר לזרעך אתננה הראיתיך). הקב"ה האט גיזאגט צו משה איך האב דיר געוויזען די לאנד (כדי שתלך ותאמר לאברהם ליצחק וליעקב) דו זאלסט גיין צו אברהם יצחק יעקב אונ זאלסט זאגען צו זייא (שבועה שנשבע לכם הקב"ה קיימה) הקב"ה האט געהאלטען זיין שבועה וואס ער האט צו אייך געשווארן (וזהו לאמר) דס איז דר ווארט "לאמר" משה זאל זאגין צו דיא אבות (לכך הראיתיה לך) דריבער האב איך דיר געוויזין דיא לאנד, דו זאלסט זאגען צו די אבות דו האסט דיא לאנד גיזעהן" (אבל גזרה היא מלפני ששמה לא תעבור) עס איז א גזרה פון מיר אז אין דיא לאנד זאלסטו ניט קומען (שאלולי כך) ווען ניט די שבועה ואפילו עס איז שוין געקומען דיא צייט דיינע צוא שטארבען, פון דעסטוועגען (הייתי מקיימך) וואלט איך דיך נאך געלאזט לעבען (עד שתראה אותם נטועים וקבועים בה ותלך ותגיד להם) ביז דו זאלסט זעהן ווי דיא יודין זענען איינגעפלאנצט אין ארץ ישראל אונ יעדר יוד זיצט אויף זיין ארט נאכדעם

שפתי חכמים

עד הים האחרון ול"ל הפרטים כולם את הגלעד וגו' ומזה הטעם הולרך לפרש ואת הנגב ואת הככר: ז רל"ל לאמר ל"ל אלא כדי שתלך ותאמר וכו' ולפי זה ל"ל שהמקרא מסורס ומלת הראיתיך לריך להיות קודם וכאלו אמר זאת הארץ אשר נשבעתי וגו' הראיתיך בעיניך לאמר לזרעך אתננה. הרא"ם: ח רלה לומר א"כ למה לא היה מעבירו ואז יותר היה יכול לראות. ויכול להגיד להם: ט פירוש לולא השבועה אע"פ שככר כתיב בן מאה ועשרים שנה אנכי היום היום מלאו ימי וכו' וא"כ בלא שבועה היה ג"כ מת כיון שמלאו ימיו מ"מ הייתי מקיימך וכו' בשם מהרי"ן. ול"נ דמה שפירש"י היום מלאו וכו' דעתו לומר כמה שפי' מלאו ימי כלומר ביום זה נולדתי וביום זה אמות אבל שנותיו לולא החטא בעבור זכותו היה מאריך שנים כמו שהאריך אביו והיה זוכה לבוא אל הארץ אבל בשביל החטא לא האריך ונשלמו שנותיו לעת הזאת

פירוש לתורת אלהים

ואת אונ האט אים געוויזען דם גאנצע לאנד יהודה [ע"ין] עד הים ביז אונטין אויף מערב זייט ער האט אים גיוויזין ארץ המערב בשעת זיא וועט זיין בשלוה אונ בשעת זיא וועט חרוב ווערן [פייז רב"ין]: (ג) ואת הנגב אונ ער האט אים גיוויזען די מערת המכפלה וואס איז אין חברון אונ אין דרום זייט ואת הככר אונ דעם פלאץ ער הט אים גוויזן וויא שלמה הט גגאסן די כלים פון דעם בית המקדש בקעת ירחו דעם טאל פון ירחו עיר התמרים די שטאט וואו דיא טייטלען וואקסען עד צוער ביז צוער: (ד) ויאמר יי אונ גאט הט גזאגט צו אים דס איז דאס לאנד וואס איך האב גישווארען צו אברהם אונ צו יצחק אונ צוא יעקב לאמר צו זאגין צו דיינע קינדער וועל איך זיא געבען הראיתיך איך האב דם דיר גיוויזין דו זאלסט זעהן מיט דייני אוגין כדי דו זאלסט זאגען צו דיא אבות דס איז אברהם יצחק ויעקב די שבועה וואס

וְאַתָּה עַל־בָּמוֹתֵימוֹ תִדְרֹךְ׃ ס שביעי
לד א וַיַּעַל מֹשֶׁה מֵעַרְבֹת מוֹאָב
אֶל־הַר נְבוֹ רֹאשׁ הַפִּסְגָּה אֲשֶׁר
עַל־פְּנֵי יְרֵחוֹ וַיַּרְאֵהוּ יְהוָה אֶת־כָּל־
הָאָרֶץ אֶת־הַגִּלְעָד עַד־דָּן׃ ב וְאֵת
כָּל־נַפְתָּלִי וְאֶת־אֶרֶץ אֶפְרַיִם
וּמְנַשֶּׁה וְאֵת כָּל־אֶרֶץ יְהוּדָה עַד

אונקלוס

לָךְ וְאַתְּ עַל פְּר
צַוְארֵי מַלְכֵיהוֹן תִּדְרוֹ
א וּסְלֵיק מֹשֶׁה מִמֵּישְׁ
דְמוֹאָב לְטוּרָא ד
רֵישׁ רָמָתָא דִּי עַל
יְרֵחוֹ וְאַחְזְיֵהּ יְיָ
כָּל אַרְעָא יָת גִּלְעָד
דָּן׃ ב וְיָת כָּל נַפְ
וְיָת אַרְעָא דְאֶפְ
וּמְנַשֶּׁה וְיָת כָּל אַרְ
דִּיהוּדָה עַד י

תו"א ואתה על במותימו תדרוך קית מגילה טו; מסה סוטה יג:

בית יהודא

מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה בָּאוּ עֲבָדֶיךָ וגו׳) ווי די גִבְעוֹנִים הָאבֶּן גיזָאגְט דייגֶע קְנֶעכְט זֶענֶן גֶעקוּמֶן פוּן אַוֶּוייטֶע לַאנְד: וְאַתָּה עַל בָּמוֹתֵימוֹ תִדְרוֹךְ׃ דוּ וֶועסְט טְרֶעטֶן אויף זַייגֶע הֵייךְ (כְּעִנְיַן שֶׁנֶּאֱמַר) ווי עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק יְהוֹשֻׁעַ הָט גְזָאגְט צוּ דִיא יוּדִין (שִׂימוּ אֶת רַגְלֵיכֶם עַל צַוְּארֵי הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה) שְׁטֶעלְט אַייעֶרֶע פִים אויף דִי הֶעלְזֶער פוּן דִי מְלָכִים: (א) וּמֵעַרְבוֹת מוֹאָב אֶל הַר נְבוֹ. זָאגְט רש"י (כַּמָּה מַעֲלוֹת הָיוּ) פִיל טְרֶעפּ זֶענֶען גִיוֶוען פוּן עַרְבוֹת מוֹאָב אַרוֹיפְצוּגֵיין אויף דֶעם בַּארְג נְבוֹ (וּפְסָקָן מֹשֶׁה בִּפְסִיעָה אַחַת) אוּנ משה אִיז אַרוֹיפְגֶעגַאנְגֶען מִיט אֵיין טְרִיט: וְאֶת כָּל הָאָרֶץ. זָאגְט רש"י (הֶרְאָהוּ אֶת כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּשַׁלְוָתָהּ) הקב"ה הָט גֶעוויזֶען צוּ מֹשֶׁה גַאנְץ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אִין אִיר צוּפְרִידֶענְהֵייט (וְהַמְּצִיקִין הָעֲתִידִים לִהְיוֹת מְצִיקִין לָהּ) אוּנ הקב"ה הָט אִים גֶעוויזֶען דִיא אַלֶע מֶענְטְשֶׁן וָוָס וֶועלֶן צוּדְרִיקִין דִי לַאנְד: וְעַד דָּן. (הֶרְאָהוּ בְּנֵי דָן עוֹבְדִים עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים) הקב"ה הָט גֶעוויזֶען צוּ מֹשֶׁה ווי דֶר שֵׁבֶט דָן דִינְט עֲבוֹדָה זָרָה (שֶׁנֶּאֱמַר) וויא עֶס שְׁטֵיט אִין פָּסוּק (וַיָּקִימוּ לָהֶם בְּנֵי דָן אֶת הַפָּסֶל) דִי קִינְדֶער פוּן דָן הָאבֶּן אוֹיפְגִישְׁטֶעלְט דֶעם בִּילְד וָוָס זֵיי הָאבֶּן אַוֶועקְגֶענוּמֶ פוּן מִיכָה (וְהֶרְאָהוּ שִׁמְשׁוֹן שֶׁעָתִיד לָצֵאת מִמֶּנּוּ לְמוֹשִׁיעַ) אוּנ הקב"ה הָט אִים גֶעוויזֶען שִׁמְשׁוֹן וֶועט גִיבָּארֶן וֶוערֶן פוּן אוּנ עֶר וֶועט הֶעלְפֶן דִי יוּדִין: (ב) וְאֵת כָּל נַפְתָּלִי. (הֶרְאָהוּ אַרְצוֹ בְּשַׁלְוָתָהּ וְחוּרְבָּנָהּ) הקב"ה הָאט גֶעוויזֶען צוּ מֹשֶׁה ד לַאנְד פוּן נַפְתָּלִי אִין אִיר פְרִידֶענְהֵייט אוּנ אִין אִיר וויסְטֶעקֵייט (וְהֶרְאָהוּ דְּבוֹרָה וּבָרָק מִקֶּדֶשׁ נַפְתָּלִי נִלְחָמִים עִם סִיסְרָא וְחַיָּלוֹתָ אוּנ עֶר הָט אִים גֶעוויזֶען ווי דְבוֹרָה אוּנ בָּרָק פוּן קֶדֶשׁ נַפְתָּלִי הַאלְטֶן מִלְחָמָה מִיט סִיסְרָא אוּנ מִיט זַיינֶע זֶעלְנֶער: וְאֵת אֶ אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה. (הֶרְאָהוּ אַרְצָם בְּשַׁלְוָתָהּ וּבְחוּרְבָּנָהּ) הקב"ה הָאט אִים גֶעוויזֶען זֵייעֶר לַאנְד אִין אִיר פְרִידֶענְהֵייט אוּנ אִין א וויסְטֶקֵייט (וְהֶרְאָהוּ יְהוֹשֻׁעַ נִלְחָם עִם מַלְכֵי כְּנַעַן שֶׁבָּא מֵאֶפְרַיִם) אוּנ הָט אִים גֶעוויזֶען יְהוֹשֻׁעַ וָואס עֶר אִיז פוּן אֶפְרַיִם הַאלְ מִלְחָמָה מִיט דִי מְלָכִים פוּן כְּנַעַן (וְגִדְעוֹן שֶׁבָּא מִמְּנַשֶּׁה נִלְחָם עִם מִדְיָן וַעֲמָלֵק) אוּנ גִדְעוֹן וָואס עֶר אִיז גִיבָּארֶן פוּן מְנַשֶּׁ הַאלְט מִלְחָמָה מִיט מִדְיָן אוּנ עֲמָלֵק (וְאֵת כָּל אֶרֶץ יְהוּדָה בְּשַׁלְוָתָהּ וּבְחוּרְבָּנָהּ) אוּנ הקב"ה הָט אִים גֶעוויזֶען דִי גַאנְצֶ לַאנְד יְהוּדָה אִין אִיר פְרִידֶענְהֵייט אוּנ אִיר וויסְטֶקֵייט (וְהֶרְאָהוּ מַלְכוּת בֵּית דָּוִד וְנִצְחוֹנָם) אוּנ עֶר הָאט אִים גֶעוויזֶ

רש"י

באו עבדיך וגו׳: ואתה על במותימו תדרוך. כ שנאמר (שם י) שימו את רגליכם על צוארי המלכים הא (א) מערבות מואב אל הר נבו. כמה מעלות היו ה ופ משה בפסיעה אחת: את כל הארץ. הראהו את כל ישראל בשלותה ו והמציקין העתידים להיות מציקין לה: דן. הראהו בני דן עובדים ע"ז שנאמר (שופטים יח) ויק להם בני דן את הפסל והראהו שמשון שעתיד לצאת מ למושיע: (ב) ואת כל נפתלי. הראהו ארצו בשל וחורבנה והראהו דבורה וברק מקדש נפתלי נלחמים סיסרא וחיילותיו: ואת ארץ אפרים ומנשה. הר ארצם בשלותה ובחורבנה והראהו יהושע נלחם עם מלכי כ שבא מאפרים וגדעון שבא ממנשה נלחם עם מדין ועמל ואת כל ארץ יהודה. בשלותה ובחורבנה והראהו מלכ

שפתי חכמים

מה׳ לכן תיקן במלת תשועתך כי"י ויסי׳ פי׳ תשועתך תלוי בו והוסיף מלת אשר שכוונת אשר יהיה מגן עזרך בלתי מקושר לא לפניו ולא לאחריו: ה דאל"כ לא הל"ל אלא ויעל משה אל הר נבו מערבות מואב ל"ל וכי עדיין אין אנו יודעין שהיה משה בערבות מואב דהא משנה תורה כולה נשנית בערבות מואב: ו ר"ל לא הל"ל אלא את כל הא

דעת זקנים מבעלי התוספות

אותך על הכל: (א) את הגלעד עד דן. שהוא גבול אר ישראל כדכתיב למדן ועד באר שבע:

פירוש לתורת אלהים

אוּנ דַיינֶע פַיינְט וֶועלֶן זִיךְ פַר לֵייקֶענִין פַר דִיר אַזוֹ ווִי מִיר גִיפִינֶען אִין דֶר צַייט פוּן יְהוֹשֻׁעַ זֶענִין צוּ אִים גְקוּמֶן דִי גִבְעוֹנִים אוּנ הָאבֶּן זִיךְ פַר לֵייקִינְט אַז זֵיי זֶענֶן גִבְעוֹנִים וְאַתָּה עַל בָּמוֹתֵימוֹ אוּנ דוּ וֶועסְט טְרֶעטֶן אוֹיף זַייעֶרֶע הֵייךְ: (א) וַיַּעַל מֹשֶׁה אוּנ מֹשֶׁה אִיז אוֹיף גְגַאנְגֶען מֵעַרְבוֹת מוֹאָב פוּן דֶעם פְּלַאן פוּן מוֹאָב אֶל הַר נְבוֹ צוּם בַּארְג נְבוֹ רֹאשׁ הַפִּסְגָּה אוֹיף דֶעם שְׁפִּיץ פוּן דִי הֵייךְ אֲשֶׁר וָוָס אִיז פַר יְרֵחוֹ וַיַּרְאֵהוּ אוּנ גָאט הָט אִים גְוִויזֶען דָם גַאנְצֶע לַאנְד אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּשָׁעַת זִיא וֶועט זַיין בְּשַׁלְוָה. אוּנ וָוָס דִי שׂוֹנְאִים וֶועלֶן שְׁלֶעכְט טָאן צוּ דִי יִשְׂרָאֵל אֶת הַגִּלְעָד דָם לַאנְד גִלְעָד בִּיז דָ עֶר הָט אִים גְוִויזֶען אַז דִי בְּנֵי דָן וֶועלֶן דִינֶען עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים אוֹיךְ הָט עֶר אִים גְוִויזֶען שִׁמְשׁוֹן הַגִּבּוֹר וָוָ עֶר וֶועט זַיין פוּן שֵׁבֶט דָן אוּנ וֶועט דִי יִשְׂרָאֵל הֶעלְפֶ פוּן זַייעֶרֶע בַּאלֵיידִיגֶער: (ב) וְאֵת כָּל נַפְתָּלִי אוּנ הָאבּ אִים גְוִויזֶען דָאס גַאנְצֶע לַאנְד פוּן נַפְתָּלִי [עיין רש"י] וְאֶת אֶרֶץ אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה אוּנ עֶר הָאט אִים גְוִויזֶע דָאס לַאנְד פוּן אֶפְרַיִם אוּנ פוּן מְנַשֶּׁה [עיין רש"י]

בָּדָד עֵין יַעֲקֹב אֶל־אֶרֶץ דָּגָן
וְתִירוֹשׁ אַף־שָׁמָיו יַעַרְפוּ־טָל׃
כט אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל מִי כָמוֹךָ עַם
נוֹשַׁע בַּיהוָה מָגֵן עֶזְרֶךָ וַאֲשֶׁר־
חֶרֶב גַּאֲוָתֶךָ וְיִכָּחֲשׁוּ אֹיְבֶיךָ לָךְ

אונקלוס

טְחָן בִּלְחוֹדוֹהִי כְּעֵין
רְכְתָא דְבָרְכִנּוּן יַעֲקֹב
הוֹן לְאַרְעָא עָבְדָא
בוּר וַחֲמַר אַף שְׁמַיָא
עֲלֵיהוֹן יְשַׁמְשְׁנוּן
טַלָא׃ כט טוּבָךְ יִשְׂרָאֵל
ת דִכְוָתָךְ עַמָא דְפָרְקְנֵיהּ
קֳדָם יְיָ תַּקִּיף בְּסַעֲדָךְ
מִן קֳדָמוֹהִי נִצְחָן
בְרָתָךְ וִיכַדְבוּן סָנְאָךְ

תו"א יערפו ברכות ו: עם נושע בה' עקידה שער ט:

בעל הטורים

(כט) אשריך. ב' במסורה אשריך ישראל אשריך וטוב לך:

רש"י

אים תחת גפנו ותחת תאנתו מפוזרין ואין צריכים התאסף ולישב יחד מפני האויב: עין יעקב. כמו מדבר יא) ועינו כעין א הבדולח כעין הברכה שברכם קב לא כבדד שאמר ירמיה (ירמיה טו) בדד ישבתי אלא כעין הבטחה שהבטיחם יעקב (בראשית מח) יה אלהים עמכם והשיב אתכם אל ארץ אבותיכם: רפו. יטיפו: אף שמיו יערפו טל. אף ברכתו יצחק נוספת על ברכתו ג של יעקב (שם כז) ויתן לך להים מטל השמים וגו': (כט) אשריך ישראל. לאחר פרט להם הברכות אמר להם מה לי לפרוט לכם כלל ר הכל שלכם: אשריך ישראל מי כמוך. תשועתך בה' אשר הוא מגן עזרך (ואשר הוא) חרב גאותך: ויכחשו ויביך לך. כגון הגבעונים שאמרו (יהושע ט) מארץ רחוקה

בית יהודא

וְיָחִיד) יעדר איינציגער מענטש וועט זיין זיכער (אִישׁ תַּחַת גַּפְנוֹ וְתַחַת תְּאֵנָתוֹ מְפוּזָרִין) יעדער יוד וועט זיצען אונטער זיין ווינשטאק אונ אונטער זיין פייגען בוים, אֲפִילוּ פארשפרייט, ווייט איין יוד פון דעם אנדערין, פון דעסטוועגן וועט יעדר יוד זיין רוהיג אונ וועט פר קיינעם ניט מורא האבן (וְאֵין צְרִיכִין לְהִתְאַסֵּף וְלֵישֵׁב יַחַד מִפְּנֵי הָאוֹיֵב) זיי וועלען ניט דארפן זיין פארזאמעלט אונ זיצן צו זאמען ווי די מענטשן ווס האבן מורא פר פיינד: וְעֵין יַעֲקֹב]. זאגט רש"י (כְּמוֹ וְעֵינוֹ כְּעֵין הַבְּדוֹלַח) מיינט מען דר מן איז געוועזן גלייך צו בדולח, קריסטאל, דא מיינט מען אויך אזו די ברכה פון משה איז געוועזן (כְּעֵין הַבְּרָכָה שֶׁבֵּרְכָם יַעֲקֹב) גלייך צו דיא ברכה ווס יעקב הט זיי געבענטשט (לֹא כְּבָדָד שֶׁאָמַר יִרְמְיָה) ניט ווי דר בדד ווס ירמיה הט גזאגט (בָּדָד יָשַׁבְתִּי) איך בין אליין געזעסן אונ געטרויערט (אֶלָּא כְּעֵין הַבְטָחָה שֶׁהִבְטִיחָם יַעֲקֹב) גאר וויא דר צוזאג ווס יעקב האט זייא צוא גזאגט (וְהָיָה אֱלֹהִים עִמָּכֶם וְהֵשִׁיב אֶתְכֶם אֶל אֶרֶץ אֲבוֹתֵיכֶם) קב"ה וועט זיין מיט אייך אונ ער וועט אייך צוריק קערען [צוריק ברייגגען] צו דיא לאנד פון אייערע אלטערען: ערפו]. (יַטִּיפוּ) זיי וועלען רינען: [אַף שָׁמָיו יַעַרְפוּ טָל]. מען מיינט (אַף בִּרְכָתוֹ שֶׁל יִצְחָק נוֹסֶפֶת עַל בִּרְכָתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב) ברכה פון יצחק זאלט איר אויך האבען צו די ברכה פון יעקב, וויא יצחק הט געבענטשט צו יעקב (וְיִתֶּן לְךָ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם) הקב"ה זאל דיר געבען טהא פון הימעל [אונ ווייטער ווי עס שטייט אין דיא ברכה]: (כט) [אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל]. זאגט רש"י (לְאַחַר שֶׁפֵּרַט לָהֶם הַבְּרָכוֹת) נאכדעם וויא משה הט גיזאגט צו די יודין די ברכות (אָמַר לָהֶם) האט משה זאגט צו דיא יודין (מַה לִּי לִפְרוֹט לָכֶם כְּלַל דָּבָר הַכֹּל שֶׁלָּכֶם) ווס דארף איך זאגן איינציגע ברכות צו אייך, אז אלץ העהער צו אייך: [אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל מִי כָּמוֹךָ]. (תְּשׁוּעָתְךָ בַּה') וואל דיר ישראל, וועלכע פאלק איז וויא דוא, ווס דיין ילף איז פון הקב"ה (אֲשֶׁר הוּא מָגֵן עֶזְרֶךָ) הקב"ה איז דער פאנציר פון דיין הילף (וַאֲשֶׁר חֶרֶב הוּא גַּאֲוָתֶךָ) אונ ם הקב"ה הט גיזאגט דו זאלסט הרגנן מיט אשווערד, דם איז וועגן דיין גרויסקייט, מען זאל מיינען דוא ביזט טארק וועט מען פאר דיר מורא האבן: [וְיִכָּחֲשׁוּ אוֹיְבֶיךָ לָךְ]. דייגע פיינד וועלען צו דיר לייקענען (כְּגוֹן הַגִּבְעוֹנִים שֶׁאָמְרוּ

דעת זקנים מבעלי התוספות

עין שלו כגון גרי הצדק ישכנו לבטח ובדד שבשמחתם לא ערב זר וכן אמר בלעם הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב ל המינין והמלשינים והמוסרים והפורשים מדרכי צבור לא שכנו עמהם אף שהם זרע יעקב לא נאמר אלא עין יעקב: ט) ואשר חרב גאותך. הוא חרבך להשמיד אויביך עד שמגביה

שפתי חכמים

האמירה וגם הוס"ף מלת אותם אחר מלת השמד להודיענו שמלת השמד שב אל האויב האמור למעלה וכאלו אמר ויאמר לך השמד את האויב: ת רצ"ל מלת בדד למה לי כיון דכתיב בטח דהא רש"י פירש לעיל בפ' האזינו ה' בדד ובטח וכו' וא"כ בדד נמי ל' בטח הוא. ומתרץ בדד דהכא פי' כל א' וא' וכו': א שפירושו כדוגמת הבדולח וכתוארו אף כאן כדוגמת ברכת יעקב: ב רצ"ל למה הוצרך הכתוב מר שהברכה היא דוגמת ברכת יעקב דמשמע ולא כדוגמת ברכה אחרת. ל"פ לא כדוגמת ברכת ירמיה וכו': ג פירוש לא ברכתו של קב לבד יתקיים בכם אלא אף ברכתו של יצחק דר"ל מאי אף כלומר הברכה הזאת היא מעין ברכת יעקב ואף מברכתו של יצחק שנאמר ויתן לך האלהים מטל השמים לכך מרמז ברכתו של יצחק בל' יערפו טל: ד אמר תשועתך במקום עם נושע מפני שהל"ל עם נושע

פירוש לתורת אלהים

ר דיר די כְּנַעֲנִים: (כח) וַיִּשְׁכֹּן אונ יִשְׂרָאֵל וועט ען זיכער אליין איטליכער מענטש וועט זיצען ונדר אונטער זיין ווינשטאק אונ אונטער זיין פייגן ום עֵין יַעֲקֹב אזו ווי די ברכה פון יעקב [עיין רש"י]. ל אֶרֶץ צו אלאנד פון קארן אונ פון ווין אף אוך י ברכה פון יצחק וועלן זייא האבען שָׁמָיו זייגע ימלען וועלן טריפן טויא אונ מיט דעם איז דיא ברכה פון יצחק מער פון דר ברכה פון יעקב אזו וויא אין פסוק שטייט (וְיִתֶּן לְךָ הָאֱלֹהִים מִטַּל): (כט) אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל וואל דיר ישראל עַם נוֹשַׁע בַּיְיָ אזו אפאלק ווס ווערט געהאלפען אין גאט דיין הילף העגגט אין גאט ברוך הוא וואס ער איז מָגֵן עֶזְרֶךָ דר באשיצער פון דיין הילף וַאֲשֶׁר אונ ווס ער איז חֶרֶב גַּאֲוָתֶךָ דיא שווערד פון דיין גרויסקייט וְיִכָּחֲשׁוּ

אונ

כו אֵין כָּאֵל יְשֻׁרוּן רֹכֵב שָׁמַיִם
בְּעֶזְרֶךָ וּבְגַאֲוָתוֹ שְׁחָקִים׃ ששי
כז מְעֹנָה אֱלֹהֵי קֶדֶם וּמִתַּחַת זְרֹעֹת
עוֹלָם וַיְגָרֶשׁ מִפָּנֶיךָ אוֹיֵב וַיֹּאמֶר
הַשְׁמֵד׃ כח וַיִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בֶּטַח

תְּקָפָךְ׃ כו לֵית
כֶּאֱלָהָא דְ׳ יִשְׂ...
דִּשְׁכִנְתֵּהּ בִּ...
בְּסַעְדָךְ וְתָקְפֵהּ
שְׁמַיָּא׃ כז מְדוֹר
דִּי מִלְקַדְמִין בְּמֵ...
מִתְעֲבֵד עָלְמָא...
מִקֳּדָמָךְ סָנְאָה
שֵׁיצִי׃ כח וּשְׁרָא יִ...

תו"א רוכב שמים חגיגה יב: ומתחת זרועות שם חולין פט: וישכון ישראל סנהדרין קד מכות כד:

בעל הטורים

(כו) שחקים. איתא במדרש שיש בשמים יש רקיע ששמו שחקים ששם שוחקים מן לצדיקים. ושזו בגימ׳ המן ועל שם כן שהוא לבן ו...

בית יהודא

האנדלען אין ארץ ישראל (שהן מזיבות אותם לארצכם) זיי וועלן מאכן רינגען וברייננגען זייער זילבער אונ גאלד אין אייער לאנד׃ (כו) ואין כאל ישורן. משה זאגט (דע לך ישורן שאין כאל בכל אלהי העובדי כוכבים) זאלסט וויסען ישורן ייודין צווישען אלע גאטער פון דר גאנצער וועלט איז ניטא אזו אגאט ווי הקב"ה (ולא כצורך צורם) ביט ווי דיין גאט איז זייער גאט׃ ורוכב שמים. (הוא אותו אלוה שבעזרך) דער גאט וואס העלפט דיר איז ער אין הימעל (ובגאותו הוא רוכב שחקים) אונ מיט זיין גרויסקייט איז ער אין די הימלען וואס הייסן שחקים׃ (כז) ומעונה אלהי קדם. מיינט מען (למעון הם השחקים לאלהי קדם) די הימלען וואס הייסן שחקים זענען אוואהנונג צו הקב"ה וואס ער הייסט אלהי קדם (שקדם לכל אלהים ובירר לו שחקים לשבתו ומעונתו) דריבער רופט מען אים אלהי קדם, ווייל ער איז פריער פאר אלע גאטער אונ ער הט אויסגעקליבען די שחקים צו זיין זיצונג אונ וואהנונג (ומתחת מעונתו כל בעלי זרוע שוכנים) אונ אונטער זיין וואהנונג וואוינען די וואהנען אלע שטארקע׃ וזרועות עולם. די שטארקע פון דער וועלט אזו ווי סיחון אונ עוג אונ נאך שטארקע כנען) אונ די מלכים פון כנען (שהיו תקפו וגבורתו של עולם, וואס זיי זענען גוועזן די שטארקייט פון דר וועלט (לפיכך על יחרדו ויזועו וכוחם חלש מפניו) דריבער וועלען זייא מוזען שרעקין אונ ציטערן אונ זייער כח איז שוואך גענ... (לעולם אימת הגבוה על הנמוך) אייביג איז די מורא פון דעם הויכן אויף דעם נידעריגן (והוא שהכח והגבורה שלו...) אונ הקב"ה נעם דר כח אונ דיא שטארקייט איז זיינע, ער וועט דיר העלפען׃ ויגרש מפניך אויב. הקב"ה פרטריבן פר דיר דעם פיינד (ואמר לך השמד אותם) אונ ער הט געזאגט צו דיר דוא זאלסט זיי פארטיליגען׃ ... זאגט רש"י (כל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה ה"א בסופה) יעדער ווארט וואס אין אנהייב דארף שטיין ... ושטייט אה׳ אין סוף ווארט, עס דארף שטיין למעון, שטייט מעונה׃ (כח) ובטח בדד. מען מיינט (פ...

רש"י

והזהב כלה מהם שהן מזיבות אותם לארצכם׃ (כו) אין כאל ישרון. דע לך ישורון שאין כאל בכל אלהי ... פו ולא כצורך צורם׃ רכב שמים. הוא אותו אלוה ... ובגאותו צ הוא רוכב שחקים׃ (כז) מענה אלהי ... למעון הם השחקים לאלהי קדם ק שקדם לכל אלהים ו... שחקים לשבתו ומעונתו ר ומתחת מעונתו כל בע... שוכנים׃ זרעת עולם. סיחון ועוג ומלכי כנע... תקפו וגבורתו של עולם לפיכך על כרחם יחרדו ויזוע... חלש מפניו לעולם אימת הגבוה על הנמוך והוא... והגבורה שלו בעזרך׃ ויגרש מפניך אויב. ואמ... השמד אותם׃ מענה. כל תיבה שצריכה למ"ד ב... הטיל לה ה"א בסופה׃ (כח) בטח בדד. כל יחי...

שפתי חכמים

אבל כשאין אתה עושה רצונו של מקום אז ימיך אינם קרויים ימים כדאמרינן רשעים אף בחייהם קרויים מתים׃ פ הא דנקט רש"י ולא כו׳ ללא צורך. י"ל דקשה לרש"י למה לא נקט אין כאלהי ישורון כמו שנאמר כי כל אלהי העמים אלילים ולמה נקט קרא אין כאל ועל זה פירש ולא כו׳ ואל לשון חוזק הוא כמו שנאמר ואת אילי הארץ לקח לכן נאמר ג"כ אין כאל שהוא לשון חוזק׃ צ וחסר שי"ן כמו את הדרך ילכו בה כי בזולת זה אין טעם לנאמר ובגאותו שחקים שפי׳ ובגאותו שוכן שחקים שמלת רוכב שכרתא הפסוק קאי אף אשחקים דסיפא דקרא׃ ק שהפסוק הזה דבוק עם הקודם לו ופי׳ רוכב בגאותו שחקים שהם מעונה אלהי קדם ונקרא אלהי קדם במקום הזה להודיע הסבה שבחר לו השחקים לישיבתו מפני שהוא קדום לכל אלהים׃ ר פי׳ ומתחתיו שוכנים כל בעלי זרוע כגון סיחון ועוג וכו׳ ומה שהוצרך להודיע שהם תחתיו הוא כדי להודיע חולשתם שאע"פ שהמה הגבורים מעולם מ"מ כיון שהם שוכנים תחתיו יחרדו ממנו כי לעול... וכו׳ ומאחר שבעל הכח בעזרך הנה יגרש מפניך כל אויביך ויאמר לך השמד אותם. הרא"ם׃ ש הוסיף מלת לך אחר ויאמר להודיע ל...

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כו) אין כאל ישורון. עתה מדבר לכל ישראל ואומ... עבדו והתחזקו ביראת אלהיכם כי אין כמוהו רוכב שמי... בעזרך ואין שום עוזר כמוהו כי בגאותו הוא יושב ב... והוא מושל על העליונים והתחתונים׃ (כז) מעונה אלהי... השמים הם מעוניו של הקב"ה שהוא קודם לכל דבר׃ זרועות עולם. כלו׳ ומתחת השמים הוא מושל כמו ב... והוא תקפו וחזקו של עולם שהוא מושל של עולם מטה ו... ויגרש מפניך אויב. יגרש כל אויביך מפניך׃ ויאמר ה... ויאמר אלי השמד אויב שלך כמו שמצינו גבי עמלק... תמחה את זכר עמלק וכן גבי כנעני לא תחיה כל נ... (כח) וישכון ישראל בטח בדד. כל אותם שהם מעין יעק...

פירוש לתורת אלהים

אגאט ווי דיין גאט רוכב שמים דר גאט וואס רייט אויף דעם הימעל בעזרך ער איז אין דיין הילף ובגאותו אונ מיט זיין הויכקייט שחקים רייט ער אויף די הימלען׃ (כז) מעונה אלהי קדם די הימלען זענען צו אוואנונג צו גאט וואס ער איז גוועזן פריער איידר די וועלט איז באשאפן גוואָרן אונ ער הט צו זיך אום דר ווילט די הימלען צו זיין זיצונג אונ צ... וואנונג ומתחת אונ פון אונטער זיין וואנונג עולם רוען די שטארקע פון דער וועלט דס ... מען סיחון מיט עוג דרום מוזן זיי ציטערן פר... אונ ווייל דר גאט וואס דער כח אונ די גבורה... צו אים איז דיין הילף ויגרש וועט ער פר ט...

א לאחוהי ויתרבי
ת פ נ ו ק י מלכין :
תקיף כפרזלא ונחשא
תבך וכיומי עולמתך:

אחיו וטבל בשמן רגלו: כה ברזל
ונחשת מנעלך וכימיך דבאך:

תו"א וטובל בשמן רגלו מנחות פה :

רש"י

לודקיא לשמן מנו להם פולמוסטוס ב אחד וכו' כדאיתא
ות (פ"ה): (כה) ברזל ונחשת מנעלך. עכשיו הוא
נגד כל ישראל שהיו גבוריהם יושבים בערי הספר
ים אותה שלא יוכלו האויבים ליכנס בה כאלו היא
ה במנעולים ובריחים של ברזל ונחשת. ד"א ל ברזל
ת מנעליך ארצכם נעולה בהרים שחוצבין מהם ברזל
ת וארצו של אשר היתה מנעולה מ של א"י: וכימיך
ך. וכימים שהם טובים לך שהן ימי תחלתך ימי נעוריך
ו ימי זקנתך שהם דואבים זבים נ ומתמוטטים. ד"א
ך דבאך ם וכימיך שהם טובים לך כמנין ימיך ע כל
ם אשר אתם עושים רצונו של מקום יהיו דבאך
הארצות יהיו דובאות כסף וזהב לארץ ישראל שתהא
כת בפירות וכל הארצות מתפרנסות הימנה וממשיכות
ספס וזהבם אשקולצ"ט (לאססען לופליעסען) הכסף

בית יהודא

זיך געצויגן די בוימאייל וויא אקוואל (ומעשה שנצטרכו אנשי
לודקיא לשמן) עס האט אמאהל געטראפן די מענטשן פון די
שטאט לודקיא האבן געדארפט בוימאייל (מנו להם פולמוסטוס
אחד) האבן זיי געמאכט איין מענטש אשליח ער זאל גיין
אין די לאנד פון אשר קויפען בוימאייל (כדאיתא במנחות)
וויא עס שטייט אין די גמרא מנחות: (כה) וברזל ונחשת
מנעלך). זאגט רש"י (עכשיו הוא מדבר כנגד כל ישראל)
איצט רעט משה געגען אלע יודין (שהיו גבוריהם יושבים
בערי הספר) די שטארקע מענטשן פון יודין האבן געוואהנט
אין די שטעט לעבן די גרענעצין פון ארץ ישראל (ונועלים
אותם שלא יוכלו האויבים להכנס בם) מיט זייער שטארקייט
האבן זיי די שטעט פארשלאסן דיא פיינד זאלן ניט קענען
אריינקומען אין די שטעט (כאילו היא סגורה במנעולים ובריחים
של ברזל ונחשת) גלייך וויא ארום יעדער שטאט וואלט
גיוועז אמאהער, אונ די טויערן וואלטן גיוועז פארשלאסן
שלעסער אונ ריגלען פון אייזין אונ קופער ורש"י מיינט דיא שטעט וואס לעבען די גרענעצין זענען ניט גיוועז מיט
רען ארום די שטעט. אונ ניט מיט שלעסער ניט מיט ריגלען, נאר נוייל אין די שטעט האבן געוואהנט שטארקע
שן, האבן די גוים מורא געהאט פר זיי אריין צו קומען אין די שטעט, אונ זענען ניט אריינגעקומען, גלייך וויא עס
ט גיוועז אמאהער ארום שטאט אונ די טויערן וואלטען גיוועז פארשלאסן מיט אייזערנע אונ קופערנע שלעסער אונ
גן (דבר אחר) נאך אפשט איז ברזל ונחשת מנעלך מיינט מען (ארצכם נעולה בהרים שחוצבין מהם ברזל ונחשת)
לאנד וועט זיין פארשלאסען מיט בערג וואס מען האקט פון זיי אייזין אונ קופער (וארצו של אשר היתה מנעולה של
שראל) די לאנד פון אשר איז גיוועז דר שלאס פון ארץ ישראל: וכימיך דבאך). מען מיינט (וכימיך שהם טובים לך)
יא דייגע טעג וואס זענען גוט צו דיר (שהן ימי תחלתך) דאס זענען די טעג פון דיין אנהייב לעבן (ימי נעוריך) די טעג
ין יוגענד (כן יהיו ימי זקנתך) אזוי וועלן זיין די טעג פון דיין עלטער (שהם דואבים זבים ומתמוטטים) וואס בייא
ע מענטשן ריגען זיי אונ ווערען איינגעבויגן, אבער ביי דיר וועט ניט אזוי זיין, דו וועסט זיין אין דיין עלטער
ק וויא אין דיין יוגענד (דבר אחר) נאך אפשט איז וכימיך דבאך (וכימיך שהם טובים לך) וויא דייגע טעג וואס
וט צו דיר (כמנין ימיך) וויא דער צאהל פון דייגע טעג (כל הימים אשר אתם עושים רצונו של מקום) אלע טעג וואס
עט טאהן דעם ווילען פון הקב"ה (יהיו דבאך) וועלן זייא זיין דיין רינונג (שכל הארצות יהיו דובאות כסף וזהב
ישראל) אלע לענדער וועלען מאכען רינען נבריינגען זילבער אונ גאלד אין ארץ ישראל (שתהא מבורכת בפירות)
שראל וועט זיין גיבענטשט מיט פיל פירות וואס אין איר וועט וואקסן (וכל הארצות מתפרנסות ממנה) אונ אלע
וועלען געשפייזט ווערען פון ארץ ישראל (וממשיכות לה בספם וזהבם) אונ זיי וועלען ציהען נבריינגען אין ארץ
זייער זילבער אונ גאלד צוא קויפען פאר זייא פירות אונ תבואה (הכסף והזהב כלה מהם) דאס גאנצע
ר אונ גאלד וועט פארלענט ווערין נאום לאזען) פון זייא פון דיא פעלקר וואס וועלען קומען קויפן אונ

דעת זקנים מבעלי התוספות

בר יותר מבני שאר אחיו וזהו שנתברך מבנים יותר
אחיו : (כה) ברזל ונחשת . אלו הגידים והעצמות שהן
לגוף כמו מנעול לדלת ישמתוך שמן שהיה לו יהיה
תמיד ויתחזקו גידיו ועצמותיו כאלו הן ברזל ונחשת
כימיך דבאך כימי נעורותיך יהיו ימי זקוניך כדא"ר
חמין ושמן שסכתני אמי בילדותי עמדו לי בזקנותי :

שפתי חכמים

ברזית . בשם מהרי"ן : כ פי' שלית והלך ונלא שמן הרבה בארלו :
ל דלעטס ראשון קשה איך יפול נחושת על מנעולים דהא אין מנהג
לעשות מנעולים אלא מברזל וגם בריחים לא נזכרו בקרא לי"פ ד"א כו'
ולעטס של ד"א קשה למה נקט זה גבי אשר דוקא דהא גם שאר
השבטים היו יושבים על הספר והיו הרים סביב לחלקם לכן לריך גם
לטעם ראשון וק"ל : מ רלונו בזה אמאי הזכיר זה בברכת אשר יותר
מכל השבטים כיון שהיא ברכה הכוללת לכל השבטים : נ רל"ת ואיך
מי זקנה לדבאך : ס דלעטס ראשון קשה הל"ל וכנעוריך דבאך לכן פי' ד"א וכו'. ולד"א לאוד קשה הל"ל וכמעשיך דבאך לכן לריך
עס ראשון : ע כלומר כל זמן שימיך קרויין ימים דהיינו כל הימים שאתה עושה רלונו של מקום אז יהיו דבאך שכל הארלות וכו'

פירוש לתורת אלהים

אונ ער וועט באדען זיינע פיס אין אייל :
ביז אהער האט משה גבענטשט איטליכען
באזונדער. איצט רעט ער אקעגען אלע
ל ברזל ונחשת אייזען אונ קופער מנעליך דייגע
ער די שטארקע יודען וואס האבן גיוואנט נעבן
ענעצין פון ארץ ישראל האבן געהיט דיא
די פיינט זאלן דרינגן ניט קענען אריין גיין
גלייך ווי עס וואלט גוועז פר שלאסן מיט שלעסער
אונ ריגלען פון אייזן אונ פון קופער אדר אזו איז דר
פשט ברזל ונחשת מנעליך אייער לאנד איז פר שלאסן
מיט אזעלכע בערג וואס מען האקט פון זיי אייזין
אונ קופער וכימיך אונ אזו ווי דייגע יונגע טעג דבאך
אזו וועלן זיין די טעג פון דיין עלטער: (כו) אין
כאל ישורון דו זאלסט וויסן אז עס איז ניט דא אזו

יְהוָה יָם וְדָרוֹם יְרָשָׁה: ס כד וּלְאָשֵׁר אָמַר בָּרוּךְ מִבָּנִים אָשֵׁר יְהִי רְצוּי

מִן קֳדָם יְיָ מַ... יַם גְּנוֹסַר וְדָרוֹמָא יָ... כד וּלְאָשֵׁר אֲמַר בְּ... מִבִּרְכַּת בְּנַיָּא אָשֵׁר

תו"א ים ודרום ירשה שם קמא פח:

בעל הטורים

(כד) ברוך מבנים אשר. לכך ברכו משה בדברים הללו לפי שכשמכרו השבטים את יוסף החרימו שלא יגלו אותו ושרח בת אשר ידעה מ... בנבואה ואמרו השבטים מהיכן ידעה אם לא מאביה מפני דשותא דינוקא או מאבא או מאמא ועמדו ונדוהו ובא מרע"ה להתירו כי אסור בתשמיש המטה אמר ברוך מבנים. היו אחיו בדלין הימנו אמר יהי רצוי אחיו היה אסור בסיכה אמר וטובל בשמן רגלו שיהא מות... בשמן היה אסור בנעילת הסנדל אמר ברזל ונחשת מנעלך: מבנים אשר יהי רצוי. ר"ת מאיר על שם השמן שהוא מאיר פניהם ומאיר למ...

בית יהודא

האט זאט געמאכט דעם גאנצן ווילן פון אירע בעוואנער, ווייל אין זיין לאנד איז געוועזן צו בעקומען וואס אמענטש האט געוואלט האבן: וים ודרום ירשה. זאגט רש"י (ים כנרת נפלה בחלקו) דר ים כנרת איז געוועזן אין זיין חלק (ונטל מלא חבל חרם בדרומה לפרוש חרמים ומכמורות) אונ ער האט גענומען אשטיק ים אין דרום זייט ער זאל קענען פארשפרייטן נעצין צו פאנגן פיש: וירשה. (לשון צווי) געבאטן ער זאל ירשנן (כמו) ווי עס שטייט (עלה רש) גיי ארויף אונ זאלסט ירשנן (והטעם שלמעלה בריש מוכיח) אונ ווייל די נגינה איז לעבען ריי"ש ווייזט אז ירשה איז אצווי געבאטן, ער זאל ירשנן (כמו) אזו ווי ירש ידע לקח שמע די פיר ווערטער זענען צוויים, געבאטן מען זאל אזו טאהן ירש, ירשה, ידע, וויים. לקח, געם, שמע, הער. (כשמוסיף בו ה"א) אז מען גיט צו אה"א צו די ווערטער (יהיה הטעם למעלה) וועט זיין די נגינה פריער ביי דיא ערשטע נקודה ואשוא איז ניט גירעכנט אנקודה) אזו וויא שמעה, ידעה, סלחה, לקחה (ואף כאן ירשה לשון... דא איז אויך דער ווארט ירשה אצווי, ער זאל ירשנען (ובמסורת הגדולה מצינו באלפא ביתא לשון צווי דטע... מלעיל) אין דעם ספר מסורת הגדולה געפינן מיר געציילט מיט אאלף־בית די ווערטער וואס זענען אצווי אונ ז... נגינות זענען ביי די ערשטע נקודות: (כד) וברוך מבנים אשר. זאגט רש"י (ראיתי בספרי אין לך בכל השבטים שנ... בבנים כאשר) איך האב גזעהן אין ספר ספרי איז געשריבן פון אלע שבטים איז ניטא איין שבט וואס איז געב... גיווארן מיט קינדר אזו וויא אשר איז גיבענטשט געווארן (ואיני יודע כיצד) אונ איך ווייס ניט ווי אזו: ויהי רצוי א... מיינט מען (שהיה מתרצה לאחיו בשמן אנפיקינון ובקפלאות) אשר איז גיוועזן בעוויליגט צו זיינע ברידער ווייל ער... זיי גינגעבען פיל ערליי בוימאייל, אזעלכע בוימאייל וואס הייסט אנפיקינון אונ מיט קפלאות (והם מרצין לו בת... אונ זיי האבן אים בעוויליגט מיט תבואה (דבר אחר) נאך אפשט איז יהי רצוי אחיו מיינט מען (שהיו בנותיו... זיינע טעכטר זענען גוועזן שיינע (והוא שנאמר) דס איז וואס שטייט אין פסוק (הוא אבי ברזית) ער איז דער פאט... ברזית, ברזית איז צוויי ווערטער, בר "דער זוהן" זית, פון אייל־בירטען, פון בוימאייל (שהיו בנותיו נשואות ל... גדולים הנמשחים בשמן זית) זיינע טעכטער פלעגען גענומען ווערן פר ווייבר צו כהנים גדולים וואס ווערן געש... מיט בוימאייל: וטובל בשמן רגלו, דער ספרי שרייבט (שהיתה ארצו מושכת שמן כמעין) אין די לאנד פון אשר...

רש"י

ארלו שבעה כל רלון יושביה: ים ודרום ירשה. ים נפלה בחלקו ונטל מלא חבל חרם ו בדרומה לפרוש ח... ומכמורות: ירשה. לשון לווי ז כמו (דברים א) על... והטעם שלמעלה ברי"ש מוכיח כמו ירש ידע לקח... כשמוסיף בו ה"א יהיה הטעם למעלה שמעה ידעה... לקחה אף כאן ירשה לשון לווי ובמסורת הגדולה מלינו ב... ביתא לשון לווי דטעמיהון מלעיל: (כד) ברוך מ... אשר. ראיתי בספרי אין לך בכל השבטים שנתברך... כאשר ואיני יודע כילד: יהי רצוי אחיו. שהיה מ... לאחיו בשמן אנפיקינון ח ובקפלאות והם מרלין לו בת... ד"א יהי רלוי אחיו שהיו בנותיו נאות ט והוא ש... (בדברי הימים א ז) הוא אבי ברזית שהיו בנותיו נ... לכהנים גדולים י הנמשחים בשמן זית: וטובל בשמן ר... (ספרי) שהיתה ארלו מושכת שמן כמעין ומעשה שנ...

שפתי חכמים

הירדן אין בו שום רמז בקרא ל"פ ד"א כו'. ולד"א לחוד נמי קשה למה כתיב יזנק מן הבשן דהא גאו בבשן נטל חלקו ל"פ גם טעם ראשון: ו פי' נטל מלא חבל לפרוש שם חרמים ומכמורות. חרמים גם הוא ל' מכמורות וכפל לשון הוא: ז (ד"ט) דקשה ליה דמשמע שכבר ירש וזה לא היה לכן פירש ל' ליווי: ח (כפסחים דף מב) תניא ר"י אומר אנפיקינון שמן זית שלא הביא שליש ולמה סכין אותו מפני שמשיר את השער ומעדן את הבשר: ט דלטעם ראשון קשה למה הי' הוא מרוצה לאחיו יותר מאחיו לו דהא אחיו היו מרצין לו בתבואה ולפי' של ד"א קשה ה"ל לומר ברוך מבנות אשר כיון שהיו בנותיו יפות ולכל השבטים היו גם לכלול הבנות עם הבנים ולכתוב הכי ברוך בבנים ובנות ל"פ גם טעם ראשון: י וא"ת א"כ בת זית הל"ל. וי"ל דבני בנותיו הרי הן כבניו דבני בנים הרי הם כבנים ועליהן נאמר

דעת זקנים מבעלי התוספות

ארצו ממהרת לבשל פירותיה ושבע מהם כרצונו כי שפירותיו מאותרין אין משביעין להם ברצון כי צריך לה... להם קודם שיבואו: ומלא ברכת ה'. שכל הבא לארץ... ורואה פירותיו מבוכרין ואילנות מלבלבין משבח ומבר... ה' על החדש וכן אמר יעקב הנותן אמרי שפר. ור... דרשו מכאן בברכות דכל הממלא כוס של ברכה זוכה... ישתי עולמות שנא' ומלא ברכת ה' ים ודרום ירשה. ... דשני עולמות היאך נפקי מהכא. וי"ל דים זה מערב... העולם הזה שהיא דומה ללילה ודרום הוא מקום ש... החמה שם בין בימות החמה בין בימות הגשמים וזהו ה... שהוא דומה ליום ושניהם ירושה למי שממלא כוס של ב... (כד) ברוך מבנים אשר. שכל הבנים יברכוהו כמו ש... יהי רצוי אחיו ולמה לפי שטובל בשמן רגלו שתהא משופעת בשמן וממציא שמן לכל אחיו וזהו גוש חלב שיהא בחלקי כדפרישית בפ' ויחי יעקב. ומפרש הרב ר' אליהו בשם דודו הרב ר' משה לפיכך אמר ברוך מבנים כי דוק ותשכח שהוא מרובה באוכלוסין במנין דפנחס לפי...

פירוש לתורת אלהים

לאנד בשן דער ירדן איז געוועזן אין דעם חלק פון דן אונ ער האט זיך גצוגן פון בשן: (כג) ולנפתלי אמר אונ אויף נפתלי האט ער גזאגט נפתלי איז זאט רצון מיט באוויליגונג זיין לאנד איז זאט מיט אלע זאכן וואס אירע זיצערס באוויליגן ומלא ברכת יי אונ ער וועט פול זיין מיט דעם בענטשונג פון גא... ודרום ירשה דעם ים מיט דרום זייט זאל ער יר... (כד) ולאשר אמר אונ אויף אשר האט ער גזאגט מבנים אשר וועט געבענטשט ווערן מיט ז... רצוי אחיו ער וועט זיין בוויליגט צו זיינע ברידר...

זַכְוָן קֳדָם יְיָ עֲבַד
דִּי עִם יִשְׂרָאֵל׃
כב וּלְדָן אֲמַר דָּן תַּקִּיף
כְּאַרְיָן אַרְעֵהּ שָׁתְיָא
מִנַּחְלַיָּא דְּנָגְדִּין מִן
מַתְנָן׃ כג וּלְנַפְתָּלִי
אֲמַר נַפְתָּלִי שְׂבַע
וּמְלֵי בִּרְכָן

יְהוָה עָשָׂה וּמִשְׁפָּטָיו עִם־יִשְׂרָאֵל׃ ס חמישי כב וּלְדָן אָמַר דָּן גּוּר אַרְיֵה יְזַנֵּק מִן־הַבָּשָׁן׃ כג וּלְנַפְתָּלִי אָמַר נַפְתָּלִי שְׂבַע רָצוֹן וּמָלֵא בִּרְכַּת

תו"א ומלא ברכות נא׃

בעל הטורים

(כג) נפתלי שבע רצון. ר"ת נשר שהיה קל כנשר לעשות רצון אביו שבשמים׃

רש"י

ושמרו הבטחתם לעבור את הירדן עד שכבשו וחלקו. את משה ראשי עם. צדקת ה' עשה. על ת משה (כב) דן גור אריה. אף הוא היה סמוך לספר ומושלו כאריות׃ יזנק מן הבשן. כתרגומו שהיה יולא מהלקו א ממערת פמייאס (פטאלאמעוס) ב שם שהיא בחלקו של דן שנאמר (יהושע יט) ויקראו ג וזינוקו ד וקילוחו מן הבשן. ד"א מה זינוק זה מקום אחד ונחלק לשני מקומות ה כך שבטו של דן בשני מקומות תחלה נטלו בצפונית מערבית עקרון יה ולא ספקו להם ובאו ונלחמו עם לשם שהיא והיא בצפונית מזרחית שהרי הירדן יולא ממערת והוא במזרחה של א"י ובא מהצפון לדרום וכלה בקלה ם שהוא במזרח יהודה שנטל בדרומה של א"י כמו בספר יהושע והוא שנאמר (שם יט) ויצא גבול בני דן עלו בני דן וילחמו עם לשם וגו'. יצא גבולם מכל וה שהתחילו לנחול בו׃ (כג) שבע רצון. שהיתה

בית יהודא

דבריהם) זייא האבן אמת געמאכט זייערע רייד (ושמרו הבטחתם) זיי האבן געהיט צו מאן וואס זיי האבן צוגעזאגט (לעבור את הירדן עד שכבשו וחלקו) זייא זאלן אריבער גיין דעם ירדן העלפן צו־די מלחמה ביז זיי וועלען איינגעמען אונ צוטיילן (דבר אחר) נאך אפשט איז (ויתא משה ראשי עם) משה איז געקומען פאראויס פאר דעם פאלק (צדקת ה' עשה, על משה אמיר) צדקת ה' עשה, ער האט געטאן די גערעכטיגקייט פון הקב"ה, דאס איז געזאגט געווארן אויף משה, משה האט אזוי געטאן׃ (כב) ודן גור אריה׃ זאגט רש"י (אף הוא היה סמוך לספר) דן האט אויך געוואנט נאנט צו די גרענעצין (ולפיכך מושלו באריות) דריבער זענען זיי געווען שטארק ווי די לייבן׃ (יזנק מן הבשן). מיינט מען (כתרגומו) ווי דר תרגום טייטשט (שהיה הירדן יוצא מחלקו ממערת פמייאס) פון דעם חלק וואס געהער צו דן, פון דעם קעלער פמייאס, הייבט אן ארויסגיין דר טייך ירדן (והיא לשם) דס איז דר ארט לשם (שהיא בחלקו של דן) דר ארט לשם איז אין חלק פון דן (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק ללשם דן) דיא שטאט לשם האט מען גערופן דן (וזינוקו וקילוחו מן הבשן) דער שטרום אונ דאס אויסגיסונג איז פון בשן (דבר אחר) נאך אפשט איז (מה זנוק זה יוצא ממקום אחד ונחלק לשני מקומות) אזוי ווייא דר פון ירדן ודר אנהייב פון ירדן גייט ארויס פון איין ארט אונ ער ווערט צוטיילט צו צווייא אהטער (כך שבטו של דן חלק בשני מקומות) אזוי האט דער שבט דן גענומען אחלק אויף צוויי ארטער (תחלה נטלו בצפונית מערבית) אין האבן זיי גענומען אחלק אין צפון־מערב (עקרון וסביבותיה) די שטאט עקרון אונ אלע הערפה אונ פעלדער עקרון (ולא ספקו להם) איז פאר זיי ניט גענוג געווען (ובאו ונלחמו עם לשם שהיא פמייאס והיא בצפונית מזרחית) א געקומען אונ האבן געמאכט אמלחמה מיט דיא מענטשן פון לשם דאס איז פמייאס, דס איז אין צפון־מזרח הירדן יוצא ממערת פמייאס) וואָרום דער ירדן גייט ארויס פון קעלער פמייאס (והוא במזרחה של ארץ ישראל) דר פמייאס איז אין מזרח זייט פון ארץ ישראל (ובא מהצפון לדרום) אונ דער ירדן גייט פון צפון צו דרום (וכלה בקצה ים המלח) אונ זיין סוף איז בייא דעם געזאמצענעם ים (שהוא במזרח יהודה) וואס ער איז אין מזרח זייט פון יהודה דרומה של ארץ ישראל) וואס ער האט גענומען זיין חלק אין דרום זייט פון ארץ ישראל (כמו שמפורש בספר יהושע) שטייט אין ספר יהושע (והוא שנאמר) דאס איז וואס שטייט אין פסוק (ויצא גבול בני דן מהם) דר גרענעץ פון דן יס געגאנגן פון זיי (ויעלו בני דן וילחמו עם לשם) דר שבט דן זענען אויפגעגאנגן אונ האבן געהאלטען מלחמה מיט טשען פון לשם (יצא גבולם מכל אותו הרוח שהתחילו לנחול בו) זייער גרענעץ איז אהויסגעגאנגען פון די גאנצע ס זיי האבן אנגעהויבן ירשנן׃ (כג) ושבע רצון. מיינט מען (שהיתה ארצו שבעה כל רצון יושביה) זיין לאנד

דעת זקנים מבעלי התוספות

כמשפט שהתנה עם ישראל לעבור לפני החלוץ׃ גור אריה. שהיה עומד על הספר ושוקד ושומר על ישראל כמו (אויבים) לארץ׃ יזנק מן הבשן. ששותה מי מקלח מן הבשן שהירדן יוצא ממערת פמיים שהוא דן שלכך נקרא שמו ירדן יורד דן והוא מפסיק בין שן שארץ עוג לשפת הירדן היתה לצד א"י והארץ על הירדן טובה מאד שנא' ויבחר לו לוט את כל ירדן כי כלה משקה וגו'׃ (כג) נפתלי שבע רצון׃

שפתי חכמים

של גבו היה גבול והעיר היתה עומדת במישור והסר היה בחלקו של גד. ומפני שתחלה היה הסר והעיר של אדם א' נקרא הסר על שם העיר. גם לא היה רחוק כ"כ מן העיר והיה עומד במישור של עיר מש"ה נקרא הסר על שם העיר וק"ל׃ ת דלטעם ראשון קשה למה אמר כנגד ויתא ראשי עם דהא גם כ"ר וחלי שבט מנשה הלכו לפני החלוצים ל"פ ד"א ולד"א קשה למה מזכיר לדקתו של משה בברכת גד ל"פ טעם ראשון׃ א פי' מחלקו של דן׃ ב מערת פמייאס זהו בלשון תלמוד ובלשון מק"א נקרא לשם׃ ג כלומר לפי שהיה בחלקו׃ ד פי' זינוקו של הנהר שהולך דרך אספמיא שהיה בחלקו אותו נהר הבשן פי' שם מקום ואינו מארלו של דן׃ ה דלטעם ראשון קשה דפשוטו של קרא משמע דקאי אשבט דן עלמו ולא על הירדן, כי

פירוש להתורת אלהים

פאלק אז דם פאלק איז גיגאנגען איינעמען אנד זענען זיי גגאנגן צום ערשטן מחמת זיי געווען גבורים צדקת יי עשה דער מיט האט טאן איין גערעכטיקייט פאר גאט ומשפטיו עם ישראל אונ זיין גרעכט מיט דיא ישראל [עיין רש"י]׃ (כב) ולדן אמר אונ אויף דן האט ער געזאגט דן גור אריה דן איז גגליכן צוא איונגען לייב [עיין רש"י] יזנק ער טוט שטורמן אדר ציהן מן הבשן פון דעם לאנד

שָׁכֵן וְטָרַף זְרוֹעַ אַף־קָדְקֹד׃
כא וַיַּרְא רֵאשִׁית לוֹ כִּי־שָׁם חֶלְקַת
מְחֹקֵק סָפוּן וַיֵּתֵא רָאשֵׁי עָם צִדְקַת

תו"א וירא ראשית לו כי שם סוטה יג. בתרא טו:

כְּלֵיתָא שָׁרֵי וְיִקְט[...]
שִׁלְטוֹנִין עִם מַלְכִין
כא וְאִתְקַבֵּל בְּקַדְמ[...]
דִּילֵהּ אֲרֵי תַּמָּ[...]
בְּאַחֲסַנְתֵּהּ מֹשֶׁה סָפ[...]
רַבָּא דְּיִשְׂרָאֵל קָב[...]
וְהוּא נָפֵק וְעַל בְּר[...]

בעל הטורים

לומר קיים זה מה שכתוב כזה: וטרף. ב' וטרף זרוע אשר אם עבר ירמם וטרף ואין מציל לומר כל מה שטרף אין מציל מידו:

בית יהודא

מַרְחִיב וְהוֹלֵךְ כְּלַפֵּי מִזְרָח) דֶר חֵלֶק פוּן גָד צוּ מִזְרָח זַייט אִיז
פֶר גֶעוֶוען אַלֶע מָאל בְּרֵייטֶר : וּכְלָבִיא שָׁכֵן . זָאגְט רש"י
(לְפִי שֶׁהָיָה סָמוּךְ לִסְפָר) וַוייל גָד הָאט גֶעוואוּנְט נָאנְט צוּ דִי
גְרֶענֶעץ (לְפִיכָךְ נִמְשַׁל כַּאֲרָיוֹת) דְרִיבֶּר זֶענֶן זֵיי גֶעוֶוען גְלַייךְ
וִוי דִי לֵייבִּין (שֶׁכָּל הַסְּמוּכִים לִסְפָר צְרִיכִים לִהְיוֹת גִּבּוֹרִים)
וָוארוּם אַלֶע מֶענְטְשֶׁן וָוָאס זֶענֶן נָאנְט צוּ אַגְרֶענֶעץ דַארְפֶן
זַיין שְׁטַארְקֶע מֶענְטְשֶׁן : וְטָרַף זְרוֹעַ אַף קָדְקוֹד . זָאגְט רש"י
(הֲרוּגֵיהֶן הָיוּ נִכָּרִים) דִי מֶענְטְשֶׁן וָוָאס זֶענֶן גֶעהַרְגֶעט גֶעוָוארֶן
פוּן שֵׁבֶט גָד , הָט מֶען זֵייא דֶערְקֶענְט (חוֹתְכִים הָרֹאשׁ עִם
הַזְּרוֹעַ בְּמַכָּה אַחַת) מִיט אַיין הַאק מִיט אַשְׁוֶוערְד פְלֶעגְן זֵיי
אַרָאפְּהַאקְן דֶעם קָאפּ מִיט דֶעם אָרֶעם : (כא) וַיַּרְא רֵאשִׁית
לוֹ . מֶען מַיינְט (רָאָה לִיטּוֹל לוֹ חֵלֶק בְּאֶרֶץ סִיחוֹן וְעוֹג שֶׁהִיא
רֵאשִׁית כִּבּוּשׁ הָאָרֶץ) גָד הָט גִיזֶעהְן צוּ נֶעמֶן פַר זִיךְ אַחֵלֶק
אִין דִי לַאנְד פוּן סִיחוֹן אוּנ עוֹג וָואס דָאס אִיז גֶעוֶוען דָאס עֶרְשְׁטֶע אַיינְגֶענוּמוּנְג פוּן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל : וְכִי שָׁם חֶלְקַת מְחוֹקֵק
מֶען מַיינְט (כִּי יָדַע אֲשֶׁר שָׁם בְּנַחֲלָתוֹ חֶלְקַת שְׂדֵה קְבוּרַת מְחוֹקֵק וְהוּא מֹשֶׁה) וַוייל גָד הָאט גֶעוואוּסְט אִין זַיין ה[...]
לַאנְד אִיז דִי פֶעלְד וָוס דֶר מְחוֹקֵק מֹשֶׁה וֶועט דָארְטֶען זַיין בַּגְרָאבֶּן : וְסָפוּן . (אוֹתָהּ חֶלְקָה סְפוּנָה וּטְמוּנָה מִכָּל בְּרִיָּה[...]
שְׁטִיק פֶעלְד וָוס מֹשֶׁה אִיז דָארְטְן בַּגְרָאבְּן גֶעוָוארֶן הָט גָד פוּן אִיר גֶעוואוּסְט אֲפִילוּ דָאס אִיז גֶעוֶוען בֶּעהַאלְטֶען [...]
אַלֶע מֶענְטְשֶׁן (שֶׁנֶּאֱמַר) וְוִיא עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (וְלֹא יָדַע אִישׁ אֶת קְבוּרָתוֹ) עֶס הָט קֵיין מֶענְטְשׁ נִיט גֶעוואוּסְט [...]
זַיין בֶּעגְרֶעבְנִיס : וַיֵּתֵא . (גָד) דֶר שֵׁבֶט גָד אִיז גֶעקוּמֶן : רָאשֵׁי עָם . מֵיינְט מֶען (הֵם הָיוּ הוֹלְכִים לִפְנֵי הֶחָלוּץ בְּכִבּ[וּשׁ]
הָאָרֶץ) וֶוען מֶען הָט אַיינְגֶענוּמֶן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אִיז דֶער שֵׁבֶט גָד גֶעגַאנְגֶן פָארְאוֹיס פְרִיעֶר פַאר אַלֶע גֶעוָואפֶענְטֶע יוּ[...]
(לְפִי שֶׁהָיוּ גִּבּוֹרִים) וַוייל זֵיי זֶענֶן גֶעוֶוען שְׁטַארְקֶע מֶענְטְשֶׁן (וְכֵן הוּא אוֹמֵר) אוּנ אַזוֹי הָאט מֹשֶׁה צוּ זֵייא גֶעזָאגְט (וְאַ[...]
תַּעַבְרוּ חֲלוּצִים לִפְנֵי אֲחֵיכֶם) אִיר זָאלְט גֵיין גֶעוָואפוּנְט פָאר־אוֹיס פַאר אַייעֶרֶע בְּרִידֶער : וְצִדְקַת ה' עָשָׂה . (שֶׁהֶאֱמִ[...]

רש"י

תחומו של גד מרחיב פ והולך כלפי מזרח: כלביא ש[...]
לפי שהיה סמוך לספר צ. לפיכך נמשל כאריות שכל הסמו[...]
לספר צריכים להיות גבורים: וטרף זרוע אף קדק[...]
הרוגיהן היו נכרין חותכים הראש עם הזרוע במכה א[...]
(כא) וירא ראשית לו. ראה ליטול לו חלק בארץ סי[...]
ועוג שהיא ראשית ק כבוש הארץ: כי שם חלקת מחק[...]
כי ידע אשר שם בנחלתו חלקת ר שדה קבורת מחוקק ו[...]
משה: ספון. אותה חלקה ספונה וטמונה ש מכל ב[...]
שנאמר (לקמן לד) ולא ידע איש את קבורתו: ויתא. [...]
ראשי עם. הם היו הולכים לפני החלוץ בכבוש הארץ[...]
שהיו גבורים וכן הוא אומר (במדבר לב) ואתם תע[...]
חלוצים לפני אחיכם וגו': צדקת ה' עשה. שהא[...]

שפתי חכמים

שם יזבחו וגו' הא כל הקרבנות יזבחו שם ועוד מאי זבחי צדק והא כל הזבחים זבחי צדק צ"פ ד"א וכו' ולד"א נמי ק' דהל"ל בפי' דהא קודם הזביחה צריך גיור מע"א שלו לכן צריך גם לטעם ראשון: פ ר"ל והלא תחומו היה עד הירדן לבד א"כ מאי האי דכתיב ברוך מרחיב גד ל"פ לצד מזרח היה מרחיב ולא לצד מערב והירדן היה למערב: צ כתב הרא"ם לא הבינותי כוונת הרב בזה מנ"ל דמשום דסמוך לספר היה נמשל לאריה דילמא משום דגבור היה כאריה מש"ה נמשל לאריה ושמא י"ל משום שנמשל גד לאריה ולא יהודה שנמשל כן בברכתו של יעקב מש"ה צריך לפרש שכל השוכן בספר צריך להיות גבור כארי עכ"ל ולי נראה דרש"י פי' הכא לפי מה שפי' לעיל בסמוך דהוכפל שמותם לחזקם ולהגבירם לפי שהיו חלשים וע"פ פי' זה פי' הכא לפי שהיה סמוך כו' דא"ל משום היותו גבור כאריה דהא מן החלשים היה וק"ל: ק רצונו בזה במה שהוסיף מלת כיבוש כדי שיהא מלת ראשית דבוק עם מלה שלאחריו שאין לך ראשית שאינה דבוקה עם מלה שלאחריה וכ"פ רש"י בהדיא בריש פרשת בראשית: ר הוכרח לפרש כן מפשוטו של קרא משמע שכבר היה מחוקק שם קבור וזה אינו אמת ל"פ כי ידע בקבלה או בנבואה עוד תיקן דמקרא משמע שהיה למח[...] חלק בארץ מדכתיב שם חלקת מחוקק ספון. לכ"פ חלקת שדה קבורת מחוקק והוסיף מלת שדה מפני שמלת חלקת מורה על חלק כ[...] מש"ה הוסיף מלת שדה: ש הוצרך לזה שלא תאמר שהמחוקק טמון רק מקום קבורתו כלומר אותה חלקה שהוא קבור בה כדכ[...] ולא ידע איש את קבורתו. יש מקשין והיאך אפשר לומר שקבורת משה היא בנחלת בני גד והלא קבורת משה היא בהר נבו כמ"ש לקמן ו[...] משה מערבות מואב אל הר נבו וגו' והר נבו היה בנחלת בני ראובן כמו שכתוב בפ' מטות ובני ראובן בנו את חשבון וגו'. ונ"ל דמי[...]

דעת זקנים מבעלי התוספות

במרחב: וטרף זרוע אף קדקד. פי' הרב בכור שור כי כשו[...] מכה והמוכה מגביה זרועו שלא יכה בראשו היה חותך הז[...] שלפני הראש והראש עמו ומעמיק המכה עד סוף תכת[...] (כא) וירא ראשית לו. ראה גד ובחר לו ראשיתה של [...] דהיינו ארץ סיחון ועוג אשר בעבר הירדן כי שם חל[...] מחוקק ספון כתרגום לפיכך נטלה לחלקו אע"פ שעבון ומו[...] מערערין עליה כי יודע היה שעתיד הקב"ה לקבור שם מ[...] רבינו ואלו היתה עתידה לחזור ליד עמון לא היה הקנ[...] קוברו שם בחוצה לארץ: ויתא ראשי עם. גד היה ה[...] למלחמה בראשי עם ישראל: צדקת ה' עשה. שעמד בת[...]

פירוש לתורת אלהים

גָד כְּלָבִיא אַזוֹ וִוי אַלֶעמְפֶּערְט שָׁכֵן וֶועט עֶר רוּעֶן [ע' רש"י] וְטָרַף אוּנ עֶר פַר צוּקְט זְרוֹעַ דֶעם אָרוּם אַף אוֹךְ קָדְקוֹד דֶעם קָאפּ דִי מֶענְטְשִׁין וָואס דֶער שֵׁבֶט גָד הָאבֶּען גֶהַרְגִית הָט מֶען דֶר קֶענְט וָוארוּם מִיט אַיין הַאק פוּן דֶער שְׁוֶוערְד הָאבֶּן זֵיי אָפּ גֶשְׁנִיטֶן דֶעם אָרוּם מִיט דֶעם קָאפּ : (כא) וַיַּרְא רֵאשִׁית לוֹ אוּנ עֶר הָאט גֶזֶעהְן עֶר זָאל נֶעמֶען זַיין חֵלֶק פוּן דֶעם לַאנְד פוּן סִיחוֹן וְעוֹג וָואס מֶען הָאט דָאס צוּ אַלֶעם עֶרְשְׁטֶן אֵיין גִינוּמֶען כִּי וָוארוּם עֶר הָט גוּווּסְט שָׁם דָארְטְ[...] אִין זַיין נַחֲלָה חֶלְקַת מְחוֹקֵק אִיז דֶם שְׁטִיק פֶעלְד [...] משֶׁה רַבֵּינוּ וָואס עֶר וֶוערְט גִירוּפֶען מְחוֹקֵק וֶוע[...] דְרִינֶען בַּגְרָאבֶּען וֶוערִין סָפוּן דָאס שְׁטִיק פֶע[...] אִיז בַּהַאלְטֶען פוּן אַלֶע בַּשֶׁעפֶנִישׁ אַזוֹ וְוִיא [...] שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (וְלֹא יָדַע אִישׁ אֶת קְבוּרָתוֹ) קֵ[...] מֶענְטְשׁ וַוייסְט נִיט ווּאוּ משֶׁה אִיז בַּאגְרָאבְּ[...] גְוָוארֶן וַיֵּתֵא אוּנ עֶר אִיז גְקוּמֶן רָאשֵׁי עָם פְרִיעֶר [...]

ת קודשין לרעוא
נכסי עממיא ייכלון
מא דמטמרא בחלא
גליא להון: כ ולגד
ברוך אפתי לגד

יַמִּים יִינָקוּ וּשְׂפֻנֵי טְמוּנֵי חוֹל: ס
כ וּלְגָד אָמַר בָּרוּךְ מַרְחִיב גָּד כְּלָבִיא

תו"א ושפוני טמוני חול שם:

בעל הטורים

(כ) ולגד אמר. בברכתו של גד תמלא כל אותיות ביתא לפי שמרע"ם קבור בחלקו שקיים כל התורה כולה מאל"ף ועד תי"ו וכן בברכת יוסף לפי שארונו של יוסף היה מהלך אצל הארון

רש"י

ויהא להם פנאי ל לעסוק בתורה: ושפני טמוני (מגילה ו) כסויי טמוני חול טרית ם וחלזון וזכוכית היוצאים מן הים ומן החול ובחלקו של יששכר וזבולון כמו שאמרו במסכת מגילה (דף ו) (שופטים ה) וזבולון חרף נפשו למות ג משום דנפתלי על מרומי שדה שהיה זבולון על חלקו לאחי נתת שדות וכרמים וכו': ושפני. כסוי כמו שנאמר (מ"א ו) ויספון את הבית (שם ז) בארז ותרגומו ומטלל ם בכיורי (ס"א בכסוי) ארזא. עמים הר יקראו ע ע"י פרקמטיא של זבולון תגרי אומות באים אל ארצו והוא עומד על הספר והם אומרים ונצטערנו עד כאן נלך עד ירושלים ונראה מה יראתה של אומה זו ומה מעשיה והם רואים כל ישראל עובדים לאלוה אחד ואוכלים מאכל אחד לפי שהעכו"ם אלוהות של זה אלוהות של זה ומאכלו של זה לא כמאכלו של זה והם אומרים אין אומה כשרה כזו ומתגיירין שם שנאמר שם יזבחו זבחי צדק: כי שפע ימים יינקו. זבולן ויששכר הים נותן להם ממון בשפע: (כ) ברוך מרחיב גד. מלמד שהיה

בית יהודא

וועלען האבן, יששכר אונ זבולן (ויהא להם פנאי לעסוק בתורה) וועלן זיי האבן צייט צו לערנען תורה: ושפוני טמוני חול. מיינט מען (כסויי טמוני חול) די זאכן וואס זענען בדעקט אונ בעהאלטן אין דעם זאמד פון ים, דאס איז "טרית" אזוי אמין פיש, אונ "חלזון" דס איז אויך אמין פיש, פון זיין בלוט פארבט מען די תכלת (וזכוכית לבנה) אונ ווייסע גלאז (היוצאים מן הים ומן החול) די פיש פאנגט מען פון ים אונ די ווייסע גלאז מאכט מען פון די זאמד פון ים (ובחלקו של יששכר וזבולן היה) דר ים איז געווען אין חלק פון יששכר אונ זבולן (כמו שאמרו במסכת מגלה) ווי די גמרא זאגט אין מגלה אויף דעם פסוק (זבולן עם חרף נפשו למות משום דנפתלי על מרומי שדה) זבולן האט זיך מצער געווען אזוי שטארק ביז צום שטארבן ווייל נפתלי האט פעלדר אויף הויכע בערג (שהיה מתרעם זבולן על חלקו) זבולון איז געווען ברוגז אויף זיין חלק ווייל דער גורל האט אים געגעבן אזוי אחלק, אונ ער האט געזאגט פאר הקב"ה (לאחי נתת שדות וכרמים) צו מיין ברודר נפתלי האסטו געגעבן פעלדר אונ ווייגערטנר, אונ מיר האסטו געגעבן ים, האט הקב"ה

ט צו זבולון דיין הצלחה פון ים וועט זיין מער ווי די הצלחה פון נפתלים פעלדר אונ ווייגערטנר, ווייל דוא
האבן דעם מין פיש וואס הייסט טרית אונ דעם חלזון אונ די ווייסע גלאז, פר די זאכן וועט מען דיר טייער
(ושפוני לשון כסוי) שפוני איז דערטייטש אבעדעקונג (כמו שנאמר) וויא עס שטייט אין פסוק (ויספון את הבית)
מען ער האט באדעקט דיא שטוב (וספון בארז ותרגומו) טייטשט דר תרגום (ומטלל בכסוי ארזא) ער האט
ט מיט טענענבוימערנע ברעטר, (דבר אחר) נאך אפשט איז (עמים הר יקראו) דר שבט זבולון האבן גערופן פעלקר
רג, צום בית המקדש (על ידי פרקמטיא של זבולון) וועגען דעם האנדל פון זבולון (תגרי עובדי כוכבים באים אל
לענן כנעניש סוחרים קומען צו זיין לאנד קויפן סחורה אונ פארקויפן סחורה (והוא עומד על הספר) דער
בולון שטיין לעבן גרענעץ פון ארץ ישראל (והם אומרים) די סוחרים פלעגן זאגן (הואיל ונצטערנו עד כאן)
מיר האבן שוין געהאט צער ביז מיר זענען אהער געקומען (נלך עד ירושלים ונראה מה יראתה של אומה זו)
מיר גיין ביז ירושלים אונ מיר וועלן זעהן וואס דינען די יודין (ומה מעשיה) אונ וואס טוהען די יודין (והם רואים כל
עובדים לאלוה אחד) אונ זיי זעהן אלע יודין דינען צו איין גאט (ואוכלים מאכל אחד) אונ זיי עסען איין מין עסן (לפי
די אלילים אלוהות של זה לא כאלוהות של זה) ווייל דיא געצין דינער די גאטער וואס דר דינט זענען ניט די זעלביגע
וואס דר אנדערער דינט (ומאכלו של זה לא כמאכלו של זה) אונ דאס עסען פון די געצין דינער איז ניט דאס
ע עסן פון די אנדערע געצין דינער. ווי דיא סוחרים האבן דס גיזעהן (ומתגיירין שם) האבן זיי זיך דארטן מגייר
(שנאמר) וויא עס שטייט אין פסוק (שם יזבחו זבחי צדק) דארטן, אין ירושלים, וועלן זיי שעכטן קרבנות ווייל זיי
זעהן דס גערעכטיגקייט: כי שפע ימים יינקו. זאגט רש"י (זבולן ויששכר היה נותן להם ממון בשפע) ומען קען
: מאכט (הים נותן להם ממון בשפע) דר ים האט זייא געגעבן גענוג געלט זבולון אונ יששכר האבן געגעבן
עלט צו די סוחרים: (כ) וברוך מרחיב גדו. זאגט רש"י (מלמד) דער פסוק לערנט אונז (שהיה תחומו של גד

דעת זקנים מבעלי התוספות

: ושפוני טמוני חול. כמו מהספינות הנשברות בנמל ת בים משליכין להוץ הכל והמוציאין הספינה מוסכין חול וקאמר שגם הספינה והממון הנטמן בחול שימצאו קתו לעצמן. ולפי הפשט הזה יש לשאול למה הקדים יששכר אבל לפי המדרש שעשו שותפות שזבולון פרקמטיא ויששכר יעסוק בתורה ניחא שמח זבולון בשביל יששכר שעוסק באהליך: (כ) ברוך מרחיב שהלתו של גד במקום מרעה כד"א ומקנה רב היה לבני גד וכו' שייך למימר ביה לשון הרחבה כדכתיב ורעו

שפתי חכמים

ל ר"ל דנוס כרכס יש כוס: מ טרית מין דג הוא ושמו טונינו: נ פתם קלי אזבולן שבקש לעלמו סמות כאשר נפתלי על מרומי השדה וע"ז מתמי' בגמרא פס חרף נפשו וכי בשביל זאת ביקש מות לעלמו בשביל שנפתלי על מרומי שדה ומתרץ היה מתרעם וכו' ולי לא נתת אלא ימים והשיב לו הקדוש ב"ה לך נתתי ים שממנו תוליא טרית כו': ס פי' הוא מכסה סקורות בארזים: ע דלעטס ראשון קשה למה נאמר

פירוש לתורת אלהים

דעם וועלן זיי צייט האבן עוסק צו זיין אין ה מחמת זבולון וואנט ביי דעם בארטין פון ז אונ האנדלען כל הסחורות וואס קומט אן עם ים אדר אז עס ווערט עפיס דר טרונקן אונ דר ים ווארפט דס דר נאך ארוס אין לאנד פון זבולון אונ זיי נעמן דם צו דרום הייסט דם זייא זייגן די שפע פון דעם ים ושפוני אונ גדעקטע זאכין טמוני חול פון זענען בעהאלטין אין זאמד [עיין רש"י]; (כ) ולגד אונ אויף גד האט ער גזאגט ברוך גלובט איז דר מרחיב גד פון ער דר ברייטרט דעם גרענעץ פון

וישׂשכר באהליך: יט עמים הר־
יקראו שם יזבחו זבחי־צדק כי שפע

תו"א שם יזבחו זבחי צדק תהלים ד:

על בעלי דבבך וישש
במהכך למעבד ז
מועדיא בירושלם
יט שבטיא דישר
לטור בית מקד
יתכנשון תמן יכ

בעל הטורים

באהליך. ב' דין והיכך אל תשכן באהליך עולה תשכן באהליך גימטריא תורה שהוא כתובים נביאים כמו שדרשו זה כמסכת כתובות שנר פרוע וכפר מלוני תוגה וכני יששכר היו יושבי אוהלים ועוסקים בתורה ע"כ מוכיר אותם אל תשכן באהליך עולה:

רש"י

ומבני יששכר יודעי בינה לעתים ראשיהם מאתים ראשי סנהדראות היו עוסקים בכך. וע"פ קביעות עתיהם ועבוריהם: (יט) עמים. של שבטי ישראל. הר יקראו. להר המוריה יאספו י כל אסיפה ע"י קריאה היא ושם יזבחו בהגלים ב זבחי צדק: כי שפע ימים יינקו. יש

בית יהודא

יודעי בינה לעתים) דיא קינדער פון יששכר ווייסן אונ פארשטייען די צייטן (ראשיהם מאתים) זייערע אלצטע זענען געווען צוויי הונדערט (ראשי סנהדראות היו עוסקים בכך) די אלצטע פון די סנהדרין האבן זיך בעשעפטיגט צו וויסן די עיבורים אונ די מולדות (ועל פי קביעות עתיהם ועבוריהם) אונ ווי זיי האבן בעשטימט וועלכר יאר זאל זיין אעיבור אונ וועלכר טאג זאל זיין ראש חודש. אזוי האבן געטאן אלע יודין *) : (יט) עמים (של שבטי ישראל) הר יקראו (להר המוריה יאספו) די שבטים, אלע יודין, וועלן זיך פארזאמלען צום בארג מוריה וצום בית המקדש אויף יום (כל אסיפה על ידי קריאה היא) ווייל יעדר פארזאמלונג ווערט מען גערופען צום פארזאמלונג. דריבער זאגט דער פסוק (הר יקראו) זיי וועלן גערופען ווערן ופארזאמלט ווערן צום בארג, צום בית המקדש, אויף יום טוב ושם יזבחו ברגלים זבחי צדק) אונ דארטן, אין בית המקדש, וועלן זיי שעכטען אים יום טוב קרבנות נדרים אונ נדבות קרבנות שלמים אונ עולות וואס געהער צוא יום טוב: (כי שפע ימים יינקו). דיא הצלחה פון די ימים וועלן זיי

שפתי חכמים

י פי' לרגל וה"ה א"כ סל"ל ל' אסיפה ומאי יקראו ל"פ כל אסיפה וכו' וא"כ אף אסיפה דהכא אע"פ שלא על ידי קריאה היא אלא מעלמן קן נאספין אפי' הכי כתב ל' קריאה. כ' הרא"ם ולפי מגמגם בזה דה"ל לכתוב יקראו הקו"ף בקמ"ץ והרי"ם בציר"י מבנין נפעל וכו' ול"נ דאסיפה דהכא שלא קריאה היא כדפרישית אלא הם מעלמם יתאספו במצות השם עליהם פעמים לרגל ומפני דשאר אסיפות הן מזו הם ע"י קריאה כתב הכא יקראו במקום יתאספו ולעולם לאו נפעל הוא לכן לא ננקד בניקוד הנפעל ודוק. עוד כ' הרא"ם אך איני יודע מה ענין אסיפת השבטים אל הר המוריה בתוך ברכתן של יששכר וזבולן וכו' ידעתי למה איגו יודע דהא רש"י בעצמו היה זוכר מקודם זו וכתב וע"פ קביעות עתיהם ועיבוריהם עמים של שבטי ישראל הר יקראו להר המוריה וכו' והפשר דגירסא מוטעת היה ביד הרב מש"ה כתב מה שכתב וק"ל ג"ל: ב רצונו בזה להגר קיבור הקרא אהדדי וכו' שוסיף וי"ו לומר שברגלים יזבחו זבחי צדק אף בכלל ימות השנה היו מקריבין שם קרבנות אלא מש"ה הוסיף וי"ו כדי להגר היטב

דעת זקנים מבעלי התוספות

יעקב רובץ בין המשפתים רובץ בין הגבולים לשמור שדה (יט) עמים הר יקראו. כי כשראו עמים רבים באים בים נידרין ומתנדבין בעצמן מפני פחד הים ללכת אל הר לזבוח שם זבחי צדק אם ינצלו מן הים כדאמרינן בחולין איש מלמד שהעכו"ם נודרים נדרים ונדבות בישראל שפע ימים יינקו. כי בשפע תבוא להם הסחורה דרך

ליקוטים על התורה

האט זיך געווארפן פון דיא וועלין, אמאל איז געוועזן שטורעם ווינטען, אז ער איז אלץ איבערגעקומען, אונ געקומען אהיים אוף אפאר וואכן, אונ האט פארדינט אסך געלט. מוז ער איצט געמען אריכטיגע העלפט געלט אונ געבען צו יששכר, אויפציילען עטליכע טויזענד רובל אונ געבן מיט איין מאהל פאר אסחורה וואס ער זעהט זיא גאר ניט. מאכט דר יצר הרע פון געלט אביסול מרויעריג דעם מענטש, זאגט משה רבינו, שמח זבולן, ווען וועסט דיך פרייען זבולן, בצאתך, ווען דו וועסט ארויסגיין פון דר וועלט אונ דו וועסט זעהן דעם פערגעניגען וואס דו וועסט האבן אויף עולם הבא פר דיין געלט, דאמאלט וועסטו דיך פרייען, ויששכר באהליך, אבער יששכר וועט זיך גאר פרייען ווען ער איז אין די געצעלטען אויף די וועלט. אבער ווען ער וועט קומען אויף עולם הבא, אונ ער וועט זעהן וואס ער הט פארקופט פר זיין עולם הזה. וועט ער קיין שמחה האבן:

פירוש לתורת אלהים

אין דיין טאן ארום גיין סחורה האנדלען ויששכר פרייא דיך יששכר באהליך אין דיין געצעלט ה זאלסט הצלחה האבען אין דיין תורה [פיין הא (יט) עמים די פעלקער דאס מיינט מען די שבטים די ישראל הר יקראו וועלען זיי איין געזאמלט ווע אין די שלש רגלים צום הר המוריה דם איז ד בית המקדש שם יזבחו דארטען וועלען זייא שעכ זבחי שעכטונג צדק פון גערעכטיקייט דער גור א שרייבט ווייל זבולון האט עוסק געווען אין מ ובתן אונ הט מפרנס געווען דעם שבט יששכר יששכר האט עוסק בתורה געווען אונ האבן קו געווען ראשי חדשים אונ ימים טובים אונ דורך ז

האט מען גוווסט ווען צו גיין עולה רגל זיין דרום שטייט דר פסוק פון עמים הר יקראו ביי דער בר
פון יששכר וזבולון כי שפע ימים יינקו ווארום יששכר אונ זבולון וועלען זייגען די שפע פון דעם ים א

*) הערה שמח זבולן בצאתך וגו'. די שותפות פון זבולן מיט יששכר, איז ניט געווען גלייך אויף אין צים, דהיינו זבולן איז געפארין מיט א אויף דעם ים אין ווייטע לענדער אונ איגזלען, אונ איז עטליכע חדשים ניט געווען אין דערהיים, אונ איז געווען אין סכנות נפשות שמארקע ווינטען, פון גזלנים, אז ער איז געקומען צו פארין אהיים אונ האט פארקויפט די סחורה אונ עס איז פארדינט געווארין עטליכע טויז רובל [זעקס טויזענד רובל] דארף געמען זבולן דריי טויזענד רובל אונ געבין זיין ברודער יששכר, וואס ער איז געזעסין רואיג, גינעמען געטרונקען א דער צייט גישלאפין, ווי גרויס איז געווען די שמחה פון יששכר ווען ער האט גענומען די דריי טויזענד רובל פון זבולן, אזעלכע געלט וואס הט נאר ניט געארבעט אויף זיי, אונ ווי גרויס איז געווען דר צער פון זבולן ווען ער האט גיגעבין די דריי טויזענד רובל צו יששכר, ווייל ער האט זיי שווער געארבעט, דם איז געווען ווען ביידע זענען געווען אויף די וועלט, ווען זיי זענען געקומען צו עולם הבא אונ יששכר הט געזעהן די עולם הבא [ד שכר וואס מען גיט פר תורה לערנען] אונ פון איט נעמט מען אוועק אהאלבין שכר אונ מען גיט זבולן, דער האלבער שכר וואס זבולן נעמט יששכר איז פוזעגדער מאהל מער פארגעניגען פון דעם געלט וואס זבולן האט אים גיגעבין, אי איז געווארין פארקערט, זבולן נעמט שכר עולם הבא פאר אזעלכע תורה וואס ער האט גאר ניט געלערנט, דאס זאגט דער פסוק שמח זבולן בצאת זבולן וועט זיך פרייען ווען ער וועט ארויסגיין פון דער וועלט אונ וועט נעמען שכר עולם הבא, פאר תורה וואס ער האט ניט געלערנט, ויש באהליך, יששכר פרייט זיך נאר ווען ער איז אויף די וועלט אין זיין געצעלט אונ נעמט געלט וואס ער האט אויף זיי ניט געארבעט.

פרים ואנון אלפיא
ית מנשה: יח ולזבולן
מר חדי זבולן
מפקך לאגחא קרבא

אפרים והם אלפי מנשה: ס רביעי
יח ולזבולן אמר שמח זבולן בצאתך

תו"א ולזבולן אמר ס' הזכר פרשת בכעלותך:

בעל הטורים

(יח) שמח. ב' שמח זבולן שמח כתור ע"ש שהיו יוצאים בדרכים לפרקמטיא היו בחורים וגבורים:

רש"י

טובה לכולם היא שנאמר (ירמיה ג) נחלת צבי צבאות
ויס: והם רבבות אפרים. אותם המנוגחים הם
רבבות שהרג יהושע שבא מאפרים: והם אלפי מנשה.
האלפים שהרג גדעון במדין שנאמר (שופטים ח) וזבח
מונע בקרקר וגו': (יח) ולזבולן אמר. אלו חמשה שבטים
ירך באחרונה ח זבולן גד דן נפתלי ואשר כפל שמותיהם
זקם ולהגבירם לפי שהיו חלשים שבכל השבטים הם הם
וליך יוסף לפני פרעה שנאמר (בראשית מז) ומקצה אחיו
ח חמשה אנשים לפי שנראים חלשים ולא ישים אותם לו שרי
חמתו: שמח זבולן בצאתך ויששכר באהליך.
לן ט ויששכר עשו שותפות זבולן לחוף ימים ישכון ויוצא
רקמטיא בספינות ומשתכר ונותן לתוך פיו של יששכר והם
בים ועוסקים בתורה לפיכך הקדים זבולן ליששכר שתורתו
יששכר על ידי זבולן היתה: שמח זבולן בצאתך. הצלח
חתך לסחורה: ויששכר. הצלח בישיבת אהליך לתורה
ב ולעבר שנים ולקבוע חדשים כמו שנאמר (דה"א יב)

בית יהודא

אפעלד אין ארץ ישראל (שחשובה לכולם היא) ווייל ארץ ישראל איז געווען געליבט ביי אלע מלכים (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק (נחלת צבי צבאות גוים) ארץ ישראל איז געווען אגלוסטיגע לאנד, דם גלוסטונג פון די פעלקר, דריבר זענן געווען צווישן דיא איין אונ דרייסיג מלכים אזעלכע מלכים וואס זענן געווען פון עק וועלט, דריבר זאגט דר פסוק יהושע וועט שטויסן מיט זיינע הערנר ביז עק וועלט, ער וועט הרגנן מלכים וום זענן פון עק וועלט: והם רבבות אפרים], זאגט רש"י (אותם המנוגחים) די מלכים וואס וועלן געשטויסן ווערן נגעהרגת ווערן] (הם הרבבות שהרג יהושע שבא מאפרים) דם זענן די צעהן טויזענדר וום יהושע הט געהרגת וום ער איז פון אפרים: והם אלפי מנשה]. מיינט מען (הם האלפים שהרג גדעון במדין) דם זענן די טויזענדר וום גדעון הט געהרגת פון די מדינים (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק זבח אונ צלמונע זענן געווען אין קרקור מיט אגרויסע מחנה מדינים: (יח) ולזבולן אמר]. זאגט רש"י (אלו חמשה שבטים שבירך באחרונה) די פינף שבטים וום משה הט געבענטשט צום לעצטן זבולן גד דן נפתלי אשר (כפל שמותיהם) הט ער געטאפולט זייערע נעמען זקם ולהגבירם) ער זאל זיי שטארקען (לפי שהיו חלשים שבכל השבטים) ווייל זיי זענן געווען די שוואכסטע פון אלע שבטים (הם הם שהוליך יוסף לפני פרעה) דם זענן די פינף ברידר וום יוסף הט זיי געפירט פאר פרעה (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק (ומקצה אחיו לקח חמשה אנשים) פון זיינע ברידר האט ער ויוסף] גענומען פינף מענטשן (לפי שנראים חלשים) ווייל זיי האבן אויסגיזעהן שוואכע (ולא ישים אותם לו שרי מלחמתו) וועט פרעה זיי נים מאכען אלצטע צו גיין אמלחמה: ושמח זבולן בצאתך ויששכר באהליך]. זאגט רש"י (זבולן ויששכר עשו שותפות) זבולן מיט יששכר האבן געמאכט שותפות (זבולן לחוף ימים ישכון) דער שבט זבולן זאל וואנען ביי דיא פארטין פון ים (ויוצא לפרקמטיא בספינות ומשתכר) אונ ער זאל פארען מיט שיפען אויף דעם ים צוא האנדלן אונ פארדינען (ונותן לתוך פיו של יששכר) אונ ער געשפייזט דעם שבט יששכר (והם יושבים ועוסקים בתורה) אונ דער שבט יששכר איז געווען אין דערהיים אונ געלערנט תורה, אונ האט געגעבען אחלק פון זיין תורה צום שבט זבולן (לפיכך הקדים זבולן ליששכר) דריבר משה דערמאנט דעם נאמן זבולן פריער פאר יששכר ואפילו יששכר איז געווען עלטער פון זבולן] (שתורתו של יששכר על ידי זבולן היתה) ווייל די תורה וום יששכר האט געלערנט איז געווען ווייל זבולן הט אים געגעבן עסן: שמח זבולן בצאתך]. זבולן דארפסט זיין פרייליך ווען דו גייסט ארויס אוף דעם ים האנדלען (הצלח בצאתך לסחורה) ויששכר], (הצלח בישיבת אוהליך לתורה) יששכר דו עסט ויל דו וועסט בעגליקען אין דיין ארויסגיין האנדלן: גליקן ווען דו וועסט זיצען אין דיינע געצעלטין לערנן תורה (לישב ולעבר שנים ולקבוע חדשים) דוא וועסט זיצען אונ בענן וועלכר יאר דארף זיין א עיבור וצווייא מאל אדר] אונ ווי פיל טעג עס דארף זיין אין די חדשים, וועלכר ש דארף זיין ניין אונ צוואנציג אונ וועלכר חודש דרייסיג (כמו שנאמר) וויא עס שטייט אין פסוק (ומבני יששכר

שפתי חכמים

הוא והא א"י לא היתה אלא ד' מאות פרסה על ד' מאות פרסה איך היה אפשר של"א מלכים כולם ימלכו בארץ ישראל: ז והוא מלשון בלביונס וכו': ח ר"ל טעם כפל שמו של זבולן מה שלא עשה עד הנה לשום שבט: ט רל"ת הקדמת זבולן לפני יששכר:

ליקוטים על התורה

(יח) ולזבולן אמר שמח זבולן בצאתך וגו'. די גמרא זאגט זבולן מיט יששכר האבען געמאכט שותפות, זבולן איז געפארען אוף דעם ים האנדלען, אונ יששכר האט געלערנט תורה, זבולון הט געגעבן העלפט פון זיין פארדינסט צו יששכר, אונ יששכר האט געגעבען צו זבולון העלפט פון זיין תורה, זבולון האט געקויפט פאר עולם הזה, עולם הבא, אונ יששכר האט געקויפט פאר עולם הבא, עולם הזה, דערווייל אוף די וועלט הט יששכר געמאכט אבעסר גישעפט ווי זבולון, יששכר איז געווען אין דערהיים גאנץ רוהיג, אין אינארעמע שטוב, ...שר אין אווארעמן בית המדרש, אונ האט געדאווינט גלערנט, פרנסה האט זבולון געגעבן ווי פיל מען האט גענארפט, אבער ...ולון איז געווען פארווארפען פון זיין ווייב אונ קינדער, אוף דעם ים, אלע מאל אין סכנת נפשות, דיא שיף

דעת זקנים מבעלי התוספות

...) שמח זבולן בצאתך. זבולן הי' יוצא לסחורה לצור ולצידון
...רץ מרחקים לפיכך התפלל משה עליו שיצליח בסחורתו:
...שכר באהליך. ארצו היתה ראויה לזריעה והי' יושב באהלים
...מור שדותיו והתפלל עליו שישמח בשדותיו וכן אמר לו

פירוש לתורת אלהים

...ן דר וועלט דם זענן די איין אונ דרייסיג מלכים
...ם אונ די גשטוסני זענן רבבות די צעהן טויזנטר וום
...נען גהרגית גוואָרן דורך יהושע ווס ער איז פון
...בט אפרים והם אונ דם זענן די טויזנטר וום זענען
...הרגית גוואָרען דורך גדעון וואס ער איז פון שבט
...נשה: (יח) ולזבולן אמר אונ אוף זבולון האט ער
...אגט שמח פריי דיך זבולון אונ זאלסט מצליח זיין

תָּבוֹאתָה לְרֹאשׁ יוֹסֵף וּלְקָדְקֹד נְזִיר אֶחָיו׃ יז בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ וְקַרְנֵי רְאֵם קַרְנָיו בָּהֶם עַמִּים יְנַגַּח יַחְדָּו אַפְסֵי־אָרֶץ וְהֵם רִבְבוֹת

בִּשְׁמַיָּא וְעַל מֹשֶׁה אִתְגְּלִי בַּאֲסָנָא יֶתְיָן כָּל אִלֵּין לְרֵישָׁא דְיוֹסֵף וּלְגַבְרָא פְּרִישָׁא דַאֲחוֹהִי׃ יז רַבָּא דִבְנוֹהִי זִיוָא לֵהּ וּגְבוּרָן דְּאִתְעֲבִידָא לֵהּ מִקֳּדָם דְּתוּקְפָּא וְרוּמָא דִילֵהּ בִּגְבַרְתֵּהּ עַמְמַיָּא יִקְטֵל כַּחֲדָא עַד סְיָפֵי אַרְעָא וְאִנּוּן רִבְוָתָא דְבֵית

תו״א בכור שורו ברכות נו קמא עב ספר השכר פ׳ ויקרא: בהם עמים ינגח יחדו קמא יז:

בית יהודא

שׁוֹכְנִי סְנֶה, אַזוֹ הָאט משה גֶעזָאגְט (וּתְהֵא אַרְצוֹ מְבוֹרֶכֶת מֵרְצוֹנוֹ וְנַחַת רוּחוֹ שֶׁל הקב״ה הַנִּגְלֶה עָלַי תְּחִלָּה בַּסְּנֶה) זַיין לַאנְד זָאל זַיין גיבֶּענְטְשְׁט פוּן דֶעם ווִילְן אוּנ פֶערגעניגֶען פוּן הקב״ה וָוס עֶר הט זִיךְ צוּ מִיר בֶּעווִיזֶען דָאס עֶרְשְׁטֶע מָאהְל אוֹיף דֶעם דָארְן: וּרְצוֹנוֹ. מֵיינְט מֶען (נַחַת רוּחַ וּפִיּוּס) פַארְגֶעניגֶען אוּנ אִיבֶּערְבֶּעטוּנְג, פְרַיינְדְשַׁאפְט (וְכֵן כָּל רָצוֹן שֶׁבַּמִּקְרָא) וְוא עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק דֶר וָוארְט רָצוֹן, מֵיינְט מֶען בֶּעווִילִיגוּנְג אוּנ פְרַיינְדְשַׁאפְט: תָּבוֹאתָה. (בְּרָכָה זוּ לְרֹאשׁ יוֹסֵף) דִי בְּרָכָה זָאל קוּמֶען צוּם קָאפּ פוּן יוֹסֵף: וְנְזִיר אֶחָיו. (שֶׁהוּפְרַשׁ מֵאֶחָיו בִּמְכִירָתוֹ) וָוס עֶר אִיז אָפְּגֶעשֵׁיידְט גֶעוָוארֶן פוּן זַיינֶע בְּרִידֶער וֶוען זֵיי הָאבֶּן אִים פַארְקוֹיפְט: (יז) וּבְכוֹר שׁוֹרוֹ. זָאגְט רַשִׁ״י (יֵשׁ בְּכוֹר שֶׁהוּא לָשׁוֹן גְּדוּלָּה וּמַלְכוּת) דֶר וָוארְט „בְּכוֹר״ וֶוערְט נִיט גֶעזָאגְט נָאר אוֹיף דֶעם מֶענְטְשׁ וָוס אִיז דֶר עֶרְשְׁטֶער גִיבָּארֶן גֶעוָוארֶן, נָאר אַמֶּלֶךְ אָדֶער אַשַׂר וֶוערט אוֹיךְ גֶערוּפֶען בְּכוֹר (שֶׁנֶּאֱמַר) וְוִיא עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק הקב״ה הָט גֶעזָאגְט (אַף אָנִי בְּכוֹר אֶתְּנֵהוּ) אִיךְ וֶועל אִים גֶעבֶּן עֶר זָאל זַיין אַבְּכוֹר. אַמֶּלֶךְ (וְכֵן בְּנִי בְּכוֹרִי יִשְׂרָאֵל) הקב״ה הָט גֶעזָאגְט דִי יוּדִין זֶענֶען בַּיי מִיר דִיא גְרֶעסְטֶע פָאלְק*): וּבְכוֹרוֹ. מֵיינְט מֶען (מֶלֶךְ הַיּוֹצֵא מִמֶּנּוּ וְהוּא יְהוֹשֻׁעַ) דֶער מֶלֶךְ וָוס אִיז גִיבָּארֶען פוּן יוֹסֵף, דָאס אִיז יְהוֹשֻׁעַ: וּשׁוֹרוֹ. זַיין אָקְס (שֶׁכֹּחוֹ קָשֶׁה כְּשׁוֹר לִכְבּוֹשׁ כַּמָּה מְלָכִים) זַיין כֹּחַ אִיז שְׁטַארְק וְוִיא דֶר כֹּחַ פוּן אַאָקְס עֶר וֶועט אַיינְנֶעמֶען פִיל מְלָכִים: וְהָדָר לוֹ. (נָתוּן לוֹ) צוּ אִים אִיז גִיגֶעבֶּן גִיוָוארֶן דָם שֵׁיינְקֵייט פוּן אַמֶּלֶךְ (שֶׁנֶּאֱמַר) וְוִיא הקב״ה הָאט גֶעזָאגְט צוּ משה (וְנָתַתָּה מֵהוֹדְךָ עָלָיו) דוּ זָאלְסְט גֶעבֶּען פוּן דַיין שֵׁיינְקֵייט אוֹיף יְהוֹשֻׁעַ: וְקַרְנֵי רְאֵם קַרְנָיו. זָאגְט רַשִׁ״י (שׁוֹר כֹּחוֹ קָשֶׁה וְאֵין קַרְנָיו נָאוֹת) אַאָקְס הָאט אַשְׁטַארְקֶען כֹּחַ אוּנ זַיינֶע הֶערְנֶער זֶענֶען נִיט שֵׁיין (אֲבָל רְאֵם קַרְנָיו נָאוֹת וְאֵין כֹּחוֹ קָשֶׁה) אָבֶּער דֶער ווִיזִיל (אַזוֹי אַחַיָה) הָאט שֵׁיינֶע הֶערְנֶער נָאר זַיין כֹּחַ אִיז נִיט שְׁטַארְק (נָתַן לִיהוֹשֻׁעַ כֹּחוֹ שֶׁל שׁוֹר וְיוֹפִי קַרְנֵי רְאֵם) הָאט משה גִיגֶעבֶּן צוּא יְהוֹשֻׁעַ דִיא שְׁטַארְקֵייט פוּן אַאָקְס אוּנ דִיא שֵׁיינֶע הֶערְנֶר פוּן אַוִויזִיל: וְאַפְסֵי אָרֶץ. זָאגְט רַשִׁ״י (ל״א מְלָכִים אֶפְשָׁר שֶׁכּוּלָּם מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הָיוּ) קֶענֶען זַיין דִיא אַלֶע אַיין אוּנ דְרַייסִיג מְלָכִים וָואס יְהוֹשֻׁעַ הָאט גֶעהַרְגֶת זֶענֶען אַלֶע גֶעוֶוען פוּן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל? (אֶלָּא אֵין לְךָ כָּל מֶלֶךְ וְשִׁלְטוֹן שֶׁלֹּא קָנָה לוֹ פַּלְטְרִין וַאֲחוּזָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל) עֶס אִיז נִיט גֶעוֶוען אַיין מֶלֶךְ אוּנ אַיין שְׂרָרָה וָואס הָאט נִיט גֶעקוֹיפְט אַפַּאלַאץ אוּנ

רש״י

שוכן סנה ותהא ארצו מבורכת מרצונו ונחת רוחו של הקב״ה הנגלה עלי תחלה בסנה: רצון. נחת רוח ופיוס וכן כל רצון שבמקרא: תבואתה. ברכה זו ב לראש יוסף: נזיר אחיו. שהופרש מאחיו במכירתו: (יז) בכור שורו. יש בכור שהוא לשון גדולה ג ומלכות שנאמר (תהלים פט) אף אני בכור אתנהו וכן (שמות ד) בני בכורי ישראל: בכור. מלך היוצא ממנו והוא יהושע: שורו. שכחו קשה ד כשור לכבוש כמה מלכים: הדר לו. נתון לו שנאמר (במדבר כז) ונתתה מהודך עליו: וקרני ראם קרניו. שור כחו קשה ואין קרניו נאות ה אבל ראם קרניו נאות ואין כחו קשה נתן ליהושע כחו של שור ויופי קרני ראם: אפסי ארץ. ל״א מלכים אפשר שכולם מארץ ישראל היו ו אלא אין לך כל מלך ושלטון שלא קנה לו פלטרין ואחוזה בא״י

שפתי חכמים

שגבעות שהוא תמיד בלתי פוסק דהל״ל מה ענין הגבעות לכאן: ב רל״ל כמה שהוסיף מלת ברכה דבלאו הכי לא היה נשמע מה תבא לראש יוסף לכך הוסיף ברכה זו: ג וא״כ אף בכור דהכא הוא מל׳ גדולה ופירוש מלך היוצא וכו׳: ד רל״ת לענין מה מדמהו לשור: ה ר״ל אמאי לא מדמה אותו בקרניו ג״כ לשור למה מדמהו בקרניו לראם וכו׳ יבוא יתירץ הא דפירשו רז״ל ורש״י מביאו בפ׳ בלק ראם מל׳ רום או שדים ולא ראם ממש דהתם בא לאשמועינן גבורתו ותקפו של הקב״ה וראם הוא חלום בתכלית שחולשה: ו פי׳ לי כתנויה

פירוש לתורת אלהים

אַיילִין זִיךְ צוּ פַארְטִיג מַאכֶען זַייעֶרִי פֵּירוֹת וּמִמֶּגֶד אוּנ פוּן יַיקֵייט פוּן דִי הֵייךְ וָואס וַואקְסִין אוֹיף זַייא אַייבִּיג פֵּירוֹת אוּנ עֶס הֶערְט קַיין מָאל נִיט אוֹיף: (טז) וּמִמֶּגֶד אוּנ פוּן זִיסְקֵייט פוּן דִי עֶרְד אוּנ אִיר דֶר פִילוּנְג וּרְצוֹן אוּנ בֶּווִילִיגוּנְג פוּן דֶעם וָוס הָט גְרוּעֶט אוֹיף דֶעם דָארְנַעְן זַיין לַאנְד זָאל גְבֶּענְטְשְׁט זַיין מִיט דֶעם רָצוֹן אוּנ נַחַת רוּחַ פוּן הקב״ה וָוס עֶר הָט זִיךְ צוּ מִיר אִין תְּחִלַּת בַּאווִיזֶן אוֹיף אַיין דָארֶן תָּבוֹאתָה דִי בְּרָכָה זָאל קוּמֶען לְרֹאשׁ יוֹסֵף אוֹיף דֶעם קָאפּ פוּן יוֹסֵף וּלְקָדְקֹד אוּנ צוּ דֶעם קָאפּ נְזִיר אֶחָיו פוּן דֶעם וָואס אִיז גְוָוארֶן אָפּ גַשֵׁייד פוּן זַיינֶע בְּרִידֶר וֶוען זֵיי הָאבֶּן אִים פַר קוֹפְט: (יז) בְּכוֹר דֶר מֶלֶךְ וָוס וֶועט פוּן אִים אַרוֹס קוּמֶן דָם אִיז יְהוֹשֻׁעַ שׁוֹרוֹ וָוס זַיין כֹּחַ אִיז שְׁטַארְק אַזוֹ ווִי אַיין אָקְס אַיין צוּ נֶעמֶן פִיל מְלָכִים הָדָר שֵׁיינְהֵייט אִיז גְגֶעבֶּן גְוָוארֶן צוּ אִים וְקַרְנֵי אוּנ אַזוֹ ווִי דִי הֶערְנֶר פוּן אַווִיזְל מִיר קַרְנָיו אַזוֹ זֶענֶן זַיינֶע הֶערְנֶר [פיין רש״י] בָּהֶם מִיט זֵיי מִיט זַיין שְׁטַארְקֵייט עַמִּים יְנַגַּח וֶועט עֶר שְׁטוּסִין דִי פֶעלְקֶער יַחְדָּו בְּבַאנְד אַפְסֵי אָרֶץ דִי שָׂרִים

*) הערה רש״י שרייבט אויף די ווערטער בראשית ברא, דער ווארט בראשית איז צוויי ווערטער „בשביל ראשית״ וענין די יודין וואס ווערין גערופין ראשית, האט הקב״ה בשאפין די וועלט, איז דאך די ערשטע טראכטונג פון הקב״ה ווען ער האט בשאפין די וועלט, גיוועזן אויף יודין, אונ יודין ווערין גערופין בנים, קינדער, צו הקב״ה, ווי משה האט געזאגט צו די יודין בנים אתם לה׳ איר זענט קינדער צו הקב״ה, אונ וויל דאס ערשטע טראכטונג פון הקב״ה איז גיוועזן יודין, ווערין זיי גערופין בני בכורי, מיין ערשטע בעשאפענער ווהן [אין טראכטונג פון הקב״ה זענען יודין די ערשטע]:

עבדא מגדנין מטלא דשמיא מלעלא ומבועי עינן ותהומין דנגדן ממעמקי ארעא מלרע: יד ועבדא מגדנין ועללן מיבול שמשא ועבדא מגדנין מריש ירח בירח: טו ומריש טוריא בכיריא ומטוב רמן דלא פסקן: טז ומטוב ארעא ומלאה ורעי ליה דשכנתה

אַרְצוֹ מִמֶּגֶד שָׁמַיִם מִטָּל וּמִתְּהוֹם רֹבֶצֶת תָּחַת: יד וּמִמֶּגֶד תְּבוּאֹת שָׁמֶשׁ וּמִמֶּגֶד גֶּרֶשׁ יְרָחִים: טו וּמֵרֹאשׁ הַרְרֵי־קֶדֶם וּמִמֶּגֶד גִּבְעוֹת עוֹלָם: טז וּמִמֶּגֶד אֶרֶץ וּמְלֹאָהּ וּרְצוֹן שֹׁכְנִי

תו"א וממגד תבואת יומה פג קצח טז: ורצון שוכני זבחים קיח:

רש"י

היתה בנחלת השבטים ארץ מלאה כל טוב פ כארצו של יוסף: ממגד. לשון עדנים ומתק: ומתהום. שהתהום עולה ומלחלח אותה מלמטה צ אתה מוצא בכל השבטים ק ברכתו של משה מעין ברכתו של יעקב: (יד) (ד"א) וממגד תבואת שמש. שהיתה ארצו פתוחה לחמה וממתקת הפירות: גרש ירחים. יש פירות שהלבנה מבשלתן ואלו הן קשואין ודלועין. ד"א גרש ירחים. שהארץ מגרשת ומוציאה מחדש ר לחדש: (טו) ומראש הררי קדם. ומבורכת מראשית בשול הפירות ש שההרים מקדימין לבכר בשול פירותיהם. ד"א מגיד שקדמה בריאתן ת לשאר הרים: גבעות עולם. גבעות העושות פירות לעולם א ואינן פוסקות מעוצר הגשמים: (טז) ורצון שכני סנה. כמו

בית יהודא

זאל זיין געבענטשט פון הקב"ה (שלא היתה בנחלת השבטים ארץ מלאה כל טוב כארצו של יוסף) אלע שבטים האבן ניט געהאט אזא לאנד ווס זאל זיין פוהל מיט אלעם גוטן ווי די לאנד פון יוסף איז געווען: וממגד. (לשון עדנים ומתק) געשמאקע אונ זיסע פרוכטין: ומתהום. מיינט מען (שהתהום עולה ומלחלח אותה מלמטה) די וואסר וואס אין די ערד הייבין זיך אויף העכר אונ מאכן נאס פון אונטען די ערד פון די פעלדר (אתה מוצא בכל השבטים ברכתו של משה מעין ברכתו של יעקב) דו געפינסט ביי אלע שבטים איז דיא ברכה פון משה גלייך צו דיא ברכה פון יעקב: (יד) וממגד תבואת שמש. זאגט רש"י (שהיתה ארצו פתוחה לחמה וממתקת הפירות) זיין לאנד איז געווען אפען צו די זונן, אונ די זונן האט זיס געמאכט די פירות: וגרש ירחים.

זאגט רש"י (יש פירות שהלבנה מבשלתן) עס זענען דא פירות וואס די לבנה מאכט זיי צייטיג (ואלו הן קשואין ודלועין) דיא פירות ווס הייסין קשואין אונ דלועין ווי וואקסען אין ארץ ישראל) זיי ווערן צייטיג דורך די לבנה ווס שיינט אויף זיי (דבר אחר) נאך אפשט איז גרש ירחים מיינט מען (שהארץ מגרשת ומוציאה מחודש לחודש) עס זענען דא אין ארץ ישראל אזעלכע פירות ווס די ערד טרייבט זייא ארויס פון זיך אונ זיי וואקסן אלע חודש, מען רייסט אפ די פירות, ביז צו אחודש וואקסט דר מין פירות נאך אמאהל, אונ אזו איז אלע חודש: (טו) ומראש הררי קדם. מיינט מען (מבורכת מראשית בשול הפירות) די פירות זענען געבענטשט פון אנהייב ארויסצווואקסן ביז זיי ווערן צייטיג (שההרים מקדימין לבכר בשול פירותיהם) ווייל די בערג מאכן געשווינט צייטיג דיא פירות וואס וואקסען אויף זיי (דבר אחר) נאך אפשט איז (מגיד שקדמה בריאתן לשאר הרים) די בערג וואס זענען אין די לאנד פון יוסף זענען בשאפען געווארן פריער פון אלע בערג: גבעות עולם. מיינט מען (גבעות העושות פירות לעולם) הויכע ערטער וואס אויף זייא וואקסט פירות שטענדיג (ואינן פוסקות מעוצר גשמים) אפילו ווען רעגין איז אויפגעהאלטן, עס רעגינט ניט, פון דעסטוועגן וואקסט אויף זיי פירות: (טז) ורצון שוכני סנה. (כמו שוכן סנה) דר יוד פון שוכני איז איבעריג, גלייך ווי עס וואלט גישטאנען

שפתי חכמים

פ ליכרים וכ"ת א"כ הו"ל לבניתו ברחשו של הר דהוא גמס יותר ל"פ אלא בנמוך כו' פי' המקום ספי' בו בהמ"ק היה כ"ג אמות נמוך מעין עיטם ולכן כתיב בין כתפיו ולא על ראשו וכ"ת מנ"ל ומפרש דהרי שם כי' דעתו של דוד לבנותו ומ"ט לא עביד הכי אמרי כו' ש"מ דלא ניחא ליה להקב"ה לבנותו בגובה ארצו בתכלית וכתב מ"ט לא ניחא ליה לבנותו בגובה אלא בין כתפיו לפי שאין לך נאה וכו' מלאתי בשם מהרי"ן: פ ר"ל וכי שאר ארצות של שבטים אינן מבורכות ל"פ שלא היו וכו' כלומר שאר ארצות היו נמי מבורכות אבל נחלת בני יוסף יותר מכולן: צ פי' עולה מלמטה: ק רצונו להוכיח כזה מנ"ל שפי' של ומתהום רובצת תחת הכי דלמא פום דבר אחר רובץ תחת התהום ל"פ אתה מוצא כו' והתם גבי יעקב כתיב ברכות שמים מעל וברכות תהום רובצת תחת והתם בודאי פי' התהום שולה מלמטה דומיא דשל כא מלמעלה ואם כן אף הכא נמי כן: ר דקשה לו היה לו לומר גרש ירח ל' יחיד מאי ירחים ומפרש הארץ מגרשת וכו' כלומר כל חדש וחדש חוזר ומוליא לכך כתיב ירחים ל' רבים: ש הוסיף מלת מבורכת להודיע שמלת ומראש דבקה עם מבורכת דריש דקרא והא דהולרך רש"י לפרש פה שמלת ומראש דבוק עם מבורכת דרישא דקרא יותר מקרא וממגד תבואות שמש וגו' דהוא נמי דבוק עם רישא דקרא י"ל דהם לא פירש הכא ה"א דהאי קרא ומראש הררי קדם וגו' מילתא אחריתא הוא ופי' שיתברך בברכת האבות שנקראו הרים וכברכת האמהות שנקראו גבעות ל"פ ומראש הררי קדם קאי ארישא דקרא דמיירי בברכת ארצו והוכחתו דקאי ארישא דקרא מדכתיב בתריה וממגד ארץ ומלואה וגו' דמיירי בברכת ארצו וכל המקראות דבוקים לרישא דקרא: ת והמעלה והשבח בזה שהשגחת הקב"ה על ארצו יותר מעל שאר ארצות כיון שהיא קודמת בבריאתה השגחת הש"י נמי קודמת עליה והא דפי' ד"א משום דלטעם ראשון קשה קדם דכתיב בקרא ל"ל דהא הכל נכלל במלת ומראש ל"פ ד"א ולד"א לחוד קשה מאי ברכה היא זו אע"פ שהוא שבח ומעלה כדפרישית מ"מ לאו ברכה היא לכך הולרך גם לטעם ראשון: א פירוש מכח עצירת גשמים אינן פוסקים מלעשות פירות וכאלו אמר וממתק

*) (ב"ח) כאי ד"א ט"ס הוא וק"ל

פירוש לתורה אלהים

ממגד שמים פון זיסקייט פון דעם הימל מטל פון דעם טוא ומתהום אונ פון דעם אפ גרונד רובצת וואס גיט פייכטקייט פון אונטען: (יד) וממגד אונ די זיסקייט פון דער פרוכט וואס וואקסט אנטקעגין דער זון אונ דער פון איז די פרוכט זיס וממגד גרש אונ פון זיסקייט ווס די ערד טרייבט פון זיך ארוס אונ עס וואקסט פון איין חודש צום אנדערין: (טו) ומראש אונ זיין לאנד איז געבענטשט מיט דעם וואס דיא פירות ווערען דארטען פריער צייטיג איידער אין אנדערע לענדער הררי קדם ווארום אירע בערג

מִן־יְקוּמוּן: ס יב לְבִנְיָמִן אָמַר יְדִיד
יְהוָה יִשְׁכֹּן לָבֶטַח עָלָיו חֹפֵף עָלָיו
כָּל־הַיּוֹם וּבֵין כְּתֵפָיו שָׁכֵן: ס שלישי
יג וּלְיוֹסֵף אָמַר מְבֹרֶכֶת יְהוָה

אונקלוס

יב לְבִנְיָמִן אֲמַר רְחִימָא דַּיְיָ יִשְׁרֵי לְרָחְצָן עֲלוֹהִי יְהֵי מָגֵן עֲלוֹהִי כָּל יוֹמַיָּא וּבְאַרְעֵהּ תִּשְׁרֵי שְׁכִנְתָּא: יג וּלְיוֹסֵף אֲמַר מְבָרְכָא מִן קֳדָם יְיָ אַרְעֵהּ

תו"א לבנימין אמר ברכות יב מנחות נג חופף עליו יומא יב מגילה כו זבח יד קיח: ובין כתפיו סוטה לו זבחים שם

בעל הטורים

(יב) ישכן לבטח. לאחר שיטרוף הטכו"ם כותב ישכין לבטח וכן ברכו יעקב ולערב יחלק שלל במנוחה: ובין כתפיו. בגי' ובירושלים ובין כתפיו שכן (יג) וליוסף. רמז כי בתחלה יהיה בחלקו של יוסף משכן שילה:

בית יהודא

וועלן האבן א מלחמה מיט די פעלקר הט ער גיבעטן פון זייערט וועגן הקב"ה זאל שלאגן די לענדען פון זייערע פיינד (לפי שהיו מועטים י"ב בני חשמונאי ואלעזר כנגד כמה רבבות) נוייל די חשמונאים זענען נאר גוועזן צוועלף מענטשן אונ אלעזר, אונ די פעלקר זענען גוועזן פיל צעהן טויזענדר (לכך נאמר) דריבער הט משה גיבעטן (ברך ה' חילו ופועל ידיו תרצה) הקב"ה זאל בענטשען דעם כח פון דיא חשמונאים, אונ וואס זיינע הענט וועלען טאהן זאלסט בעוויליגן: ומשנאיו מן יקומון. משה הט גיבעטן ביי הקב"ה (מחץ קמיו ומשנאיו מהיות להם תקומה) ער זאל שלאגן דיא מענטשן וואס וועלן אויפשטיין געגן שבט לוי אונ די מענטשן וואס האבן זייא פיינד, זייא זאלען קיין בעשטאנד האבן געגן די לוים אונ כהנים: (יב) ולבנימין אמר. זאגט רש"י (לפי שברכת לוי בעבודת הקרבנות ושל בנימין בבנין בית המקדש בחלקו) נוייל די ברכה פון לוי איז ביי קרבנות מקריב זיין, אונ די ברכה פון בנימין איז ווס דר בית המקדש וועט געבויט ווערען אין זיין חלק, קרבנות איז מען דאך מקריב אין בית המקדש (סמכן זה לזה) האט ער גיבענטשט בנימין נאך די לוים (וסמך יוסף אחריו) נאך בנימין האט ער גיבענטשט יוסף (שאף הוא משכן שילה היה בנוי בחלקו) נוייל דער משכן וואס איז גוועזן אין שילה איז געשטאנען אויף דעם חלק פון יוסף, די שטאט שילה איז גוועזן אין חלק פון יוסף (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק (וימאס באוהל יוסף) הקב"ה הט פארמיאוסט דעם משכן וואס איז געשטאנען אין דעם חלק פון יוסף (ולפי שבית עולמים חביב משילה לכך הקדים בנימין ליוסף) אונ נוייל דר בית המקדש איז גיוועזן ליבער פון משכן וס איז גיוועזן אין שילה, דריבער הט ער גיבענטשט בנימין פאר יוסף: וחופף עליו. מיינט מען (מכסה אותו ומגין עליו) הקב"ה בארעקט אויף אים אונ בעשיצט אויף אים: וכל היום. אגאנצע טאג מיינט מען (לעולם) אייביג (משנבחרה ירושלים לא שרתה שכינה במקום אחר) פון דיא צייט וואס הקב"ה האט אויס־דערוויילט די שטאט ירושלים האט די שכינה ניט גערוהט אויף איין אנדער ארט: ובין כתפיו שכן. זאגט רש"י (בגובה ארצו היה בית המקדש בנוי) אויף דעם העכסטן ארט פון זיין לאנד איז גוועזן דער בית המקדש געבויט (אלא שנמוך כ"ג אמה מעין עיטם) דער בית המקדש איז גיוועזן נידעריגער פון עין עיטם מיט דריי אונ צוואנציג איילין (ושם היה דעתו של דוד לבנותו) דארטען הט דוד המלך גוואלט בויען דעם בית המקדש (כדאיתא בשחיטת קדשים) וויא עס שטייט אין דיא גמרא זבחים (אמרי נחתי ביה פורתא) זיי האבען געזאגט מיר וועלן שטעלען דעם בית המקדש אביסול נידעריגער וניט אויף דעם שפיץ בארג (משום דכתיב ובין כתפיו שכן) נוייל עס שטייט אין פסוק צווישען זיינע אקסלען וועט ער רוהען וניט אויף דעם קאפ וניט אויף דעם שפיץ נאר נידעריגער (אין לך נאה בשור יותר מכתפיו) אויף דעם אקס איז ניטא אשענערער ארט וויא זיינע אקסלען זענען: (יג) ומבורכת ה' ארצו. זיין לאנד

רש"י

להלחם עם היונים והתפלל עליהם לפי שהיו מועטים י"ב בני חשמונאי ואלעזר כנגד כמה רבבות לכך נאמר ברך ה' חילו ופועל ידיו תרצה: ומשנאיו מן יקומון. מחץ קמיו ומשנאיו מהיות להם תקומה: (יב) לבנימין אמר. לפי שברכת לוי בעבודת הקרבנות ושל בנימין בבנין בית המקדש בחלקו סמכן זה לזה וסמך יוסף אחריו שאף הוא משכן שילה היה בנוי בחלקו שנאמר (שם עח) וימאס באהל יוסף וגו' ולפי שבית עולמים חביב משילה לכך הקדים בנימין ליוסף: חופף עליו. מכסה אותו ומגין עליו כל היום. לעולם משנבחרה ירושלים לא שרתה שכינה במקום אחר: ובין כתפיו שכן. בגובה ארצו היה בהמ"ק בנוי אלא שנמוך עשרים ושלש אמה מעין עיטם ושם היה דעתו של דוד לבנותו כדאיתא בשחיטת קדשים אמרי נחתי ביה פורתא משום דכתיב ובין כתפיו שכן אין לך נאה בשור יותר מכתפיו: (יג) מברכת ה' ארצו. שלא

שפתי חכמים

למלחמה כשאר שבטים דהא בהיכל המלך הם יושבים לכ"פ ד"א וכו' ולדבר אחר קשה למה אמר קמיו דהא היו קמיו של כל ישראל דהא עיקר גזירתם היה להעביר על המצות ל"פ גם לטעם ראשון: ל ר"ל דמחץ נמי קאי אמשנאיו דאל"כ לא יתכן לפרש איך מחובר ומשנאיו אדלעיל: מ ר"ל הרי הוא היה הצעיר ולמה הוקדם בברכתו: נ רצ"ל הו"ל לכל הפחות להקדים יוסף דהא משכן שילה היה גם כן בחלקו ל"פ לפי וכו': ס (נח"י) לאפוקי שלא תפרש לעוה"ב והוקשה לו והלא חרוב הוא ואין זה לעולם ומתרץ משנבחרה ירושלים וכו' ר"ל הקדושה היא לעטתה ולע"ל וגם לא שרתה שכינה אח"כ במקום אחר משא"כ בגלגל ונוב ושילה: ע פי' ככתף שהוא גבוה מכל

פירוש לתורת אלהים

זיינע פיינט מן יקומון זאלן קיין בעשטאנד האבן [פ"ו]: (יב) לבנימין אמר אויף בנימין האט ער גזאגט ידיד יי ער איז איין גליבטער פון גאט ישכון לבטח ער טוט רוען זיכער אויף הקב"ה חופף ער בדעקט אויף אים אונ בשיצט אויף אים כל היום אגאנצען טאג אייביג וואורום פון דער צייט אז גאט הט אוס דער ווייַלט אין ירושלים האט די שכינה ניט גירוט אוף איין אנדר ארט נאר אין ירושלים ובין כתפיו אונ צווישין זיינע אקסלען טוט ער רוען דאס ביהמ"ק איז גבועט גיוואָרען אוף דעם העכסטען ארט פון זיין לאנד: (יג) וליוסף אמר אונ אוף יוסף האט ער גזאגט מבורכת זיין לאנד איז גיבענטשט פון גאט [פיין ופ"ש]

אונקלוס

נְסִיב אֲרֵי נְטַרוּ מַטְרַת
מֵימְרָךְ וּקְיָמָךְ לָא
אַשְׁנִיוּ : י כָּשְׁרִין אִלֵּין
דְּיַלְּפוּן דִּינָךְ לְיַעֲקֹב
וְאוֹרַיְתָךְ לְיִשְׂרָאֵל יְשַׁוּוֹן
קְטֹרֶת בּוּסְמִין קֳדָמָךְ
וּגְמִיר לְרַעֲוָא עַל
מַדְבְּחָךְ : יא בָּרֵךְ יְיָ
נִכְסוֹהִי וְקֻרְבַּן יְדוֹהִי
תְּקַבֵּל בְּרַעֲוָא תְּבַר
חַרְצָא דְּסָנְאוֹהִי וּדְבַעֲלֵי
דְבָבוֹהִי דְּלָא יְקוּמוּן :

בָּנָו בניו ק' לֹא יָדָע כִּי שָׁמְרוּ אִמְרָתֶךָ
וּבְרִיתְךָ יִנְצֹרוּ : י יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ
לְיַעֲקֹב וְתוֹרָתְךָ לְיִשְׂרָאֵל יָשִׂימוּ
קְטוֹרָה בְּאַפֶּךָ וְכָלִיל עַל־מִזְבְּחֶךָ :
יא בָּרֵךְ יְהוָה חֵילוֹ וּפֹעַל יָדָיו
תִּרְצֶה מְחַץ מָתְנַיִם קָמָיו וּמְשַׂנְאָיו

תו"א יורו משפטיך יומא כו : ישימו קטורה באפך שם : וכליל על מזבחך שם : ברך ה' חילו פסחים קידושין סו מכות יב :

בעל הטורים

(י) יורו משפטיך ליעקב. שיפוצו בכל ישראל ללמוד תורה וכן אמר יעקב ואפיצם בישראל : ישימו קטורה. בגי' כמו מעשיר : וכליל. ב' וכליל על מזבחך אז תחפוץ זבחי צדק עולה וכליל אע"פ שזר מקריב בבמה אינו זבחי צדק אלא מה שקרב בפנים ע"י כהן וזהו וכליל על מזבחך אז תחפוץ זבחי צדק עולה וכליל : (יא) ופועל ידיו תרצה. בגי' שירות :

רש"י

חטא אחד מהם שנאמר כל בני לוי: כי שמרו אמרתך. לא יהיה לך אלהים אחרים: ובריתך ינצרו. ברית מילה שאותם שנולדו במדבר של ישראל לא מלו את בניהם ח והם היו מולין ומלין את בניהם (ס"א אותם שנולדו במדבר שישראל לא מלו את בניהם והם היו מולין): (י) יורו משפטיך. ראויין ט אלו לכך : וכליל. י עולה: (יא) מחץ מתנים קמיו. מחץ קמיו מכת מתנים כענין שנא' (תהלים סט) ומתניהם תמיד המעד ועל המעוררין על הכהונה אמר כן. ד"א ראה שעתידין ב חשמונאי ובניו

בית יהודא

(שאמר) וויא עס שטייט אין פסוק (כל בני לוי) אלע לוים זענן געקומן צו משה, אפילו איינער פון די לוים הט ניט געזינדיגט פר ווס זאל מען זיי האבן געהרגת? : (כי שמרו אמרתך) . זיי האבן געהיט ווס דו האסט גזאגט (לא יהיה לך אלהים אחרים) עס זאל ניט זיין צו דיר אנדערע גאטער : (ובריתך ינצורו). זיי האבן געהיט ברית מילה (שאותם שנולדו במדבר כל ישראל לא מלו את בניהם והם היו מולין) די קינדער ווס זענען געבארין געווארן אין דר מדבר, דיא ישראלים האבן ניט געמלת זייערע קינדער אונ די לוים האבן געמלת זייערע קינדער : (י) (יורו משפטיך) . (ראוין אלו לכך) דיא לוים זענן ווערט זיי זאלן גיבענטשט ווערען ווייל זיי וועלן לערנען דיינע משפטים צו די יודין: (וכליל). (עולה) אונ זייא וועלען מקריב זיין קרבנות עולות אויף דיין מזבח : (יא) ומחץ מתנים קמיו) . מיינט מען (מחץ קמיו מכת מתנים) דו זאלסט שלאגען די לענדען (די פיס) פון די מענטשן וואס וועלען אויפשטיין געגען זיי (כענין שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק דוד המלך האט גיבעטען אויף זיינע פיינד (ומתניהם תמיד המעד) זייערע לענדן (זייערע פיס) זאלען זיין שטענדיג אויסגעגליטשט, זיי זאלען ניט קענן שטיין אויף זייערע פיס (ועל המעוררין על הכהונה אמר כן) אויף די מענטשען ווס וועלן קריגן אויף די כהונה הט משה גיבעטען הקב"ה זאל זיי שלאגן אויף זייערע פיס, מען מיינט הקב"ה זאל זייא שטראפן זיי זאלן ניט קענען בעשטיין ביי די קריג, ווי קרח איז געשטראפט געווארען (דבר אחר) נאך אפשט איז (ראה שעתידין חשמונאי ובניו להלחם עם עובדי כוכבים והתפלל עליהם) משה הט גיזעהן אז חשמונאי מיט זיינע קינדער

שפתי חכמים

מה חטאו ולמה נקנסה עליהם מיתה ושלא יכנסו לארץ וגם זה שבח לשבט לוי. והוצרך לטעם ד"א כי לטעם ראשון קשה דהא לא נמצא מסימן דהא מכלל כעס בא לידי טעות וכעס במקום שלא היה לו לכעוס ל"פ ד"א וכו' ולפי' של ד"א קשה וכי אהרן ומרים היו שניהם שקולים כנגד כל שבט לוי עד שאמר עליהם הקרא תריבהו וגומר דמשמעותו של קרא הוא דקאי אכל שבט לוי ל"פ גם טעם ראשון שכל השבט היו נאמנים חוץ ממשה שחטא : ז (דב"ט) פי' מה שאמרת להם בעצמך שאנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמעו. דאל"כ שומרי תורתך מבעי"ל : ח ר"ל והרי כתיב ואראך מתבוססת בדמיך ודרשו רז"ל שני דמים דם פסח ודם מילה שמע מיניה דכל ישראל היו נמולין במצרים ובמדבר ואם כן מאי ובריתך ינצרו ל"פ דקאי על הנולדים במדבר (כת"י) אבל היוצאים ממצרים אלו ואלו היו מולים ופסוק מלא הוא (יהושע ה) כי מולים היו כל העם היוצאים וכל העם הילודים במדבר בדרך בצאתם ממצרים לא מלו ולפיכך נקט הרב במדבר : ט ר"ל כאן שבירך שבט לוי כמו שאר שבטים אמאי היה מספר בשבח שבט לוי קודם הברכה יותר מכל ברכות שאר שבטים ל"פ ראוים הם וכו' כלומר אי לא היה מספר בשבחם מקודם היו מריבים ישראל עם משה במה שברכם יורו משפטיך וגו' דהיינו הברכה המעולה מכל הברכות והיו אומרים לפי שהם בני שבטו משום הכי ברכם בברכה טובה לכך היה מספר שבחם מקודם לכן ואח"כ אמר ראוים אלו לברכה זו מרוב מעלתם : י ונקרא כן מפני שהיא עולה כולה לגבוה : כ דלפי' ראשון קשה למה בירך שבט לוי בברכה זו דהא הם לא יצאו

פירוש לתורת אלהים

גמאכט גלייך וויא ער קאן זיי ניט ואת בניו אונ צו זיינע זין גלייך וויא ער ווייסט זייא ניט [עיין רש"י] כי שמרו אונ דיין ברית האבן זיי געהיטען [עיין רש"י] : (י) אונ ווייל זיי האבן דס אלץ גטאן זענן זיי ווערט יורו זיי זאלן לערנען משפטיך דיינע דינים צו יעקב ותורתך אונ דיין תורה זאלן זיי לערנן צו די ישראל ישימו קטורה זיי זאלן טאן דעמפונג באפך אין דיינע נאז לעבר זייא זענען ווערט זיי זאלען מקטיר זיין קטורת פר דיר וכליל אונ זיי זענן ווערט זייא זאלען מקריב זיין קרבן עולות אויף דיין מזבח : (יא) ברך יי חילו גאט זאל בענטשין זיין גוטס דם מיינט מען בכורים אונ מעשרות וואס מען הט געגעבן צום שבט לוי ופועל ידיו אונ די ווערק פון זייערי הענט דיא קרבנות וואס זייא וועלען מקריב זיין תרצה זאלסטו באוויליגן מחץ צו ברעך די לענדן פון די וואס שטייען אויף קעגן זיי אונ ווילן זיי שלעכץ טאהן ומשנאיו אונ

מִצָּרָיו תִּהְיֶה: פ שני ח וּלְלֵוִי אָמַר
תֻּמֶּיךָ וְאוּרֶיךָ לְאִישׁ חֲסִידֶךָ אֲשֶׁר
נִסִּיתוֹ בְּמַסָּה תְּרִיבֵהוּ עַל־מֵי
מְרִיבָה: ט הָאֹמֵר לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא
רְאִיתִיו וְאֶת־אֶחָיו לֹא הִכִּיר וְאֶת־

תו"א וללוי אמר סי הזוכר פ' ויקרא כל הפרשה:

אונקלוס

הֲוֵי לֵהּ: ח וּלְלֵוִי אֲ...
תּוּמַיָּא וְאוּרַיָּא אַלְבֵּשְׁ...
לְגַבַר דְּאִשְׁתְּכַח חֲסִי...
קֳדָמָךְ דִּי נַסִּיתוּ...
בְּנִסֵּתָא וַהֲוָה שְׁלִי...
בְּחַנְתּוֹהִי עַל מֵי מַצּוּ...
וְאִשְׁתְּכַח מְהֵימָן: ט דְּ...
אֲבוּהִי וְעַל אִמֵּהּ...
רַחֵם כַּד חָבוּ מִן דִּי...
אַפֵּי אֲחוּהִי וּבְנוֹהִי...

בעל הטורים

(ט) ואת בנו. חסר י' שלא היה בו' נשיונות:

ריש"י

תהלים): (ח) וללוי אמר. ועל לוי ג אמר: תמ...
ואוריך. כלפי שכינה הוא מדבר: אשר נסיתו במס...
שלא נתלוננו עם שאר המלינים: תריבהו וגו'. ד כתרו...
ד"א תריבהו על מי מריבה נסתקפת לו לבוא בעל...
ה אם משה אמר (במדבר כ) שמעו נא המורים ו א...
ומרים מה עשו: (ט) האומר לאביו ולאמו לא ראיתי...
כשחטאו בעגל ואמרתי (שמות לב) מי לה' אלי נאספו...
כל בני לוי וצויתים להרוג את אבי אמו והוא מישראל...
את אחיו מאמו או את בן בתו וכן עשו וא"א לפרש אביו מ...
ואחיו מאביו וכן בניו ממש שהרי לוים הם ומשבט לוי...

בית יהודא

(כֵּן כָּתוּב בְּאַגָּדַת תְּהִלִּים) אַזוֹי שְׁטֵייט אִין מִדְרָשׁ תְּהִלִּים: (ח) וּלְלֵוִי אָמַר. זָאגְט רשׁ"י גִיט צוּ לֵוִי הָט מֹשֶׁה גִירֶעט (וְעַל לֵוִי אָמַר) עֶר הָט גִירֶעט צוּ הקב"ה װעגן לֵוִי: וְתֻמֶּיךָ וְאוּרֶיךָ. זָאגְט רשׁ"י (כְּלַפֵּי שְׁכִינָה הוּא מְדַבֵּר) דִי װערטער הָט מֹשֶׁה גִירֶעט צוּ הקב"ה: וַאֲשֶׁר נִסִּיתוֹ בְּמַסָּה. דוּ הָאסְט אִים גֶעפְּרוּבְט מִיט פְּרוּבוּנְג (שֶׁלֹּא נִתְלוֹנְנוּ עִם שְׁאָר הַמַּלִּינִים) זֵיי הָאבֶּן נִיט גֶעקְרִיגְט נִיט אוֹיף הקב"ה נִיט אוֹיף מֹשֶׁה, װען אַלֶע יוּדִין הָאבֶּן אוֹיף זֵייא גֶעקְרִיגְט: וּתְרִיבֵהוּ וגו'. (כְּתַרְגּוּמוֹ) װִי דֶער תַּרְגּוּם טַייטְשְׁט (דָּבָר אַחֵר) נָאךְ אַפְּשַׁט אִיז תְּרִיבֵהוּ עַל מֵי מְרִיבָה, דוּ הָאסְט מִיט אִים גֶעקְרִיגְט בַּיי דִי װאסֶר פוּן דֶעם שְׁטֵיין (נִסְתַּקַּפְתָּ לוֹ לָבוֹא בַּעֲלִילָה) דוּ הָאסְט דִיךְ גֶעשְׁטַארְקְט אוֹיף אִים צוּא קוּמֶען אוֹיף אִים מִיט אַבְּלְבוּל (אִם מֹשֶׁה אָמַר שִׁמְעוּ נָא הַמּוֹרִים) אוֹיב מֹשֶׁה גִיזָאגְט צוּ דִי יוּדִין הֶערְט מוֹרִים, אוּנ װייל עֶר הָט גֶערוּפֶן דִיא יוּדִין מוֹרִים, דְרִיבֶּער הָאסְטוּ אוֹיף אִים גוֹזֵר גֶעװען זָאל נִיט אַרֵיינְקוּמֶען אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (אַהֲרֹן וּמִרְיָם מַה עָשׂוּ) װָס הָאבֶּן אַהֲרֹן אוּנ מִרְיָם גֶעזִינְדִיגְט, פַר װָס זֶענֶען זֵיי אַרֵיינְגֶעקוּמֶן אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל: (ט) וְהָאוֹמֵר לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא רְאִיתִיו. מֹשֶׁה זָאגְט (כְּשֶׁחָטְאוּ בָּעֵגֶל וְאָמַרְתִּי מִי לַה' אֵלָי) װען יוּדִין הָאבֶּען גֶעזִינְדִיגְט מִיט דֶעם עֵגֶל אוּנ אִיךְ הָאבּ גִזָאגְט װער עֶס אִיז צוּ גָאט זָאל קוּמֶען צוּ מִיר (נֶאֶסְפוּ אֵלַי כָּל בְּנֵי לֵוִי) הָאבֶּן זִיךְ פַארְזַאמֶעלְט צוּ מִיר אַלֶע לֵוִיִּים (וְצִוִּיתִים לַהֲרוֹג אֶת אֲבִי אִמּוֹ וְהוּא מִיִּשְׂרָאֵל) אוּנ אִיךְ הָאבּ זֵיי גִיבָּאטֶען זָאלֶען הַרְגֶען זֵייעֶרע זֵיידֶעס, װער עֶס הָאט אַזֵייעֶרע זַיין מוּטֶערְס פָאטֶער אוּנ עֶר אִיז אַ יִשְׂרָאֵל זָאל עֶר אִים הַרְגֶען (אוֹ אֶת אָחִיו מֵאִמּוֹ) אָדֶער עֶר הָט אַבְּרוּדֶר פוּן אֵיין מוּטֶער, נִיט פוּן אֵיין פָאטֶער, אוּנ עֶר אִיז אַ יִשְׂרָאֵל, זָאל עֶר אִים הַרְגֶען (אוֹ בֶּן בִּתּוֹ) אָדֶער עֶר הָאט אַ אֵיינִיקֶל, זַיין טָאכְטֶערְס אַזוּהְן אוּנ עֶר אִיז אַ יִשְׂרָאֵל זָאל עֶר אִים הַרְגֶען (וְכֵן עָשׂוּ) אוּנ אַזוֹ הָאבֶּן דִי לְוִיִּים גִיטָאהְן (וְאִי אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ אָבִיו מַמָּשׁ וְאָחִיו מֵאָבִיו וְכֵן בָּנָיו מַמָּשׁ) מֶען קֶען נִיט זָאגֶען מֶען מֵיינט דִי לְוִיִּים הָאבֶּן גֶעהַרְגֶעט זֵייעֶרע פָאטֶערְס אוּנ זֵייעֶרע בְּרִידֶער װָס זֶענֶען בְּרִידֶער פוּן אֵיין פָאטֶער אוּנ זֵייעֶרע זִיהְן (שֶׁהֲרֵי לְוִיִּם הֵם) זֵיי זֶענֶען דָאךְ אוֹיךְ לְוִיִּים (וּמִשֵּׁבֶט לֵוִי לֹא חָטָא אֶחָד מֵהֶם) אוּנ פוּן שֵׁבֶט לֵוִי הָט אֵיינֶער נִיט גֶעזִינְדִיגְט מִיט דֶעם ...

שפתי חכמים

מלת שמע רמז לשם שמעון. ולפי' ד"א קשה למה רמז לברכת שמעון בברכת יהודה ולמה לקח שמעון חלק בתוך נחלת יהודה ל"פ גם טעם ראשון: ג מדאמר תמיך ואוריך וזה בודאי כלפי שכינה אמר וכמו שפירש"י וא"כ ע"כ ל"ל שלא עם לוי היה מדבר אלא על לוי: ד תריבהו כתרגומו בחנתוהי על מי מלותא ואשתכח מהימן פי' ע"י המריבה שהריבות אותו על מי מריבה בחנת לבו ונמלא נאמן. הרא"ם: ה מה שכתב לבא בעלילה הוא פי' על נסתקפת דהוא מלי עלילה כדפירש"י לעיל בפ' מקץ בפסוק ולהתגולל עלינו ע"ש: ו כלומר ונקנסה עליו מיתה בשביל זה ושלא יכנס לארץ אהרן ומ...

דעת זקנים מבעלי התוספות

ליהודה בתמיה שמע ה' קול יהודה וכו' כדאי' התם. ושמ...
לא ברך כמו שלא ברכו אביו משום מעשה דשכם אמר א...
עכרתם אותי ועוד הוסיף על חטאתו פשע במעשה זמרי ו...
על פי שגם לוי היה באותו מעשה דשכם ולא ברכו אביו מ...
ברכו משה לפי שתקן המעוות בעגל שנא' ויאספו אליו...
בני לוי ומיהו נרמזה ברכתו קצת שנא' שמע ה' קול יהוד...

ליקוטי יהודא

(ח) וּלְלֵוִי אָמַר וגו'. דֶר שֵׁבֶט לֵוִי הָאט גֶעהַאט דְרַיי מַעֲלוֹת, אֵיינְס, פוּן אִים זֶענֶען גֶעװען כֹּהֲנִים װָאס הָאבֶּען מַקְרִיב גֶעװען קָרְבָּנוֹת, צוּ פַארְגֶעבֶּען דִי זִינְד פוּן דִי יוּדֶען, אוּנ צוּ רֵייכֶערְן קְטֹרֶת עֶס זָאל קֵיין מַגֵּפָה זַיין, דָאס צְװֵייטֶע, הָאבֶּען זֵיי גֶעפַּסְקֶנְט דִינִים צוּ יוּדֶן, זֵייא זֶענֶען גֶעװען דִי מוֹרֵי הוֹרָאוֹת אוּנ דַיָּינִים בַּיי יוּדֶן, דָאס דְרִיטֶע, אִיז גֶעװען דֶער כֹּהֵן גָּדוֹל, װָאס הָאט גֶעטְרָאגֶן דֶעם אוּרִים וְתוּמִּים, אַלְץ װָאס יוּדֶן הָאבֶּן גֶעדַארְפְט װִיסֶען הָאט מֶען גֶעפְרֶעגְט בַּיי דִי אוּרִים וְתוּמִּים װָאס דֶער כֹּהֵן גָּדוֹל הָאט גֶעטְרָאגֶען אוֹיף זַיין הַאַרְץ:

פירוש לתורת אלהים

הֵילְף זָאלְסְטוּ אִים זַיין פוּן זַיינֶע בַּלֵיידִיגֶער [פי' רש"י]
(ח) וּלְלֵוִי אוּנ אוֹיף לֵוִי הָאט עֶר גִיזָאגְט תֻּמֶּיךָ וְאוּרֶ...
דַיינֶע אוּרִים וְתוּמִּים הָאסְטוּ אָן גְקְלֵייד לְאִישׁ חֲסִי...
צוּ דֶעם מַאן װָאס אִיז גֶפוּנֶען גְװָארֶען אַחָסִיד פ...
דִיר אֲשֶׁר נִסִּיתוֹ בְּמַסָּה װָאס דוּא הָאסְט אִים גְפְּרוּבְ...
מִיט פְּרוּבוּנְג אוּנ עֶר אִיז גְװֶען גַאנְץ מִיט דִי...
תְּרִיבֵהוּ דוּא הָאסְט אִים גֶעפְּרוּבְט מִיט דֶער מ...
מְרִיבָה אוּנ עֶר אִיז גִיפוּנֶען גְװָארֶען בַּגְלֵייב...
עֶר הָט נִיט גְקְרִיגְט בַּיי דֶער מֵי מְרִיבָה [עיין רש"י]: (ט) הָאוֹמֵר װָס דֶר שֵׁבֶט לֵוִי הָאט גְזָאגְט צוּ זַיין פָאטֶ...
אוּנ צוּא זַיין מוּטֶער לֹא רְאִיתִיו אִיךְ הָאבּ אִים נִיט גְזֶעהְן וְאֶת אֶחָיו אוּנ צוּ זַיינֶע בְּרִידֶער הָט עֶר זַ...

וַיֹּאמַר֙ שְׁמַ֤ע יְהוָה֙ ק֣וֹל יְהוּדָ֔ה וְאֶל־עַמּ֖וֹ תְּבִיאֶ֑נּוּ יָדָיו֙ רָ֣ב ל֔וֹ וְעֵ֥זֶר

אמר קַבֵּל יְיָ צְלוֹתֵהּ יְהוּדָה בְּמִפְּקֵהּ לְאַגָּחָא קְרָבָא וּלְעַמֵּהּ תְּתִיבִנֵּהּ בִּשְׁלָם יְדוֹהִי יַעְבְּדָן לֵהּ פֻּרְעֲנוּתָא מִסַּנְאוֹהִי וְסָעִיד מִבַּעֲלֵי דְבָבוֹהִי

תו"א שמע ה' קול מכות שם : ואל עמו קמא לב מכות שם : ידיו רב לו ע"ז כה מנחות כג :

בעל הטורים

(ז) שמע ה' קול. ר"ת בגימ' יהושפט שהתפלל על יהושפט במלחמת רמות גלעד : ידיו רב לו . ס"ת בגימט' דוד :

רש"י

נגלגלים בארון מפני נדוי שקבל עליו שנאמר (בראשית) והטאתי לאבי כל הימים אמר משה מי גרם לראובן ודה א יהודה וכו': שמע ה' קול יהודה. תפלת דוד למה ואסא מפני הכושים ויהושפט מפני העמונים זקיה מפני סנחריב: ואל עמו תביאנו. לשלום מפני מלחמה (ס"א מן המלחמה) : ידיו רב לו. יריבו ריבו קמו נקמתו: ועזר מצריו תהיה. על יהושפט התפלל מלחמת רמות גלעד (דה"ב יח) ויזעק יהושפט וה' עזרו. "א שמע ה' קול יהודה (ספרי) כאן רמז ברכה לשמעון תוך ברכותיו של יהודה ב ואף כשחלקו ארץ ישראל נטל מעון מתוך גורלו של יהודה שנאמר (יהושע יט) מחבל בני ודה נחלת בני שמעון (ומפני מה לא ייחד לו ברכה בפני מו שהיה בלבו עליו על מה שעשה בשטים כ"כ באגדת

בית יהודא

ביינר פון יהודה וואס זענען געלעגין אין אקאסטן, האבן זיך געווארפן אין קאסטן פון איין ארט צום אנדערען, אונ זענען ניט רוהיג געלעגין (מפני נדוי שקבל עליו) וועגן די זינד וואס ער הט אויף זיך גענומען (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק יהודה הט געזאגט צו יעקב (וחטאתי לאבי כל הימים) איך וועל זיין זינדיג צו מיין פאטר אלע טעג, אייביג (אמר משה) הט משה געזאגט פאר הקב"ה (מי גרם לראובן שיודה, יהודה) ווער הט געמאכט ראובן זאל מודה זיין אויף זיין עבירה, דאס הט יהודה געמאכט, אונ ווייל יהודה הט געבריינגט ראובנן צו תשובה, איז ניט גלייך ראובנס ביינער זאלען רוהיג ליגען אונ די ביינער פון יהודה זאלען ניט רוהיג ליגען, זענען באלד די ביינער פון יהודה אויך געבליבן ליגען רוהיג (עיין ש"ח) : (שמע ה' קול יהודה). מיינט מען הקב"ה זאל הערען תפלת דוד ושלמה, די תפלות פון דוד אונ די תפלות פון שלמה אונ דיא תפלות פון מלך אסא ווען ער וועט בעטען (ומפני הכושים) הקב"ה זאל אים העלפען פון די כושים יהושפט מפני העמונים) אונ ווען דר מלך יהושפט וועט בעטן הקב"ה זאל אים העלפען פון די עמונים (וחזקיה מפני סנחריב) אונ ווען דר מלך חזקיהו וועט בעטען הקב"ה זאל אים העלפען פון סנחריב, די אלע מלכים זענען געוועזן פון שבט יהודה: (ואל עמו תביאנו). (לשלום מן המלחמה) אונ זאלסט אים צוריק ברייגגען מיט פרידען צוא זיין פאלק פון דיא מלחמה: (ידיו רב לו). מיינט מען (יריבו ריבו ויקמו נקמתו) זיינע אייגענע הענט זאלען קריגען זיין קריג אונ זאלען נעמען זיין נקמה פון זיינע פיינד: (ועזר מצריו תהיה). דוא זאלסט זיין אהילף פון זיינע פיינד, זאגט רש"י (על יהושפט התפלל) משה הט געבעטן פר דעם מלך יהושפט (על מלחמת רמות גלעד) ווען ער איז געגאנגען צו דיא מלחמה אויף רמות גלעד (ויזעק יהושפט וה' עזרו) יהושפט האט אגעשריי גיטאהן "איך בין יהושפט" אונ הקב"ה הט אים געהאלפן מען הט אים ט געהרגת (דבר אחר) נאך אפשט איז שמע ה' קול יהודה, זאגט רש"י (כאן רמז ברכה לשמעון בתוך ברכותיו של יהודה) אין דיא ברכות פון יהודה איז דערמאנט אברכה צו שמעון, דעם ווארט שמע מיינט מען שמעון (ואף שחלקו ארץ ישראל נטל שמעון מתוך גורלו של יהודה) אונ ווען מען הט צוטיילט ארץ ישראל האט שמעון גענומען חלק פון יהודה'ס חלק (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק (מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון) פון דעם חלק וואס דיא קינדר פון יהודה האבן געהאט, פון זייער חלק האבן גענומען אחלק די קינדר פון שמעון (ומפני מה לא ייחד לו ברכה בפני עצמו) פר וואס הט משה ניט גיגעבן אבעזונדערע ברכה צוא שמעון (שהיה בלבו עליו על מה שעשה בשטים) ווייל שה איז גוועזן בייז אויף שבט שמעון וועגן די זינד וואס זיי האבן גיטאהן אין שטים ווי עס שטייט סוף סדרה בלק

דעת זקנים מבעלי התוספות

ברכה אשר ברך את ראובן כן ברך את יהודה שעל שניהם תפלל שיצליחו במלחמה על ראובן כדפרש"י ועל יהודה לפי לעולם עולה במלחמה תחלה כדכתיב מי יעלה לנו ויאמר הודה יעלה ורבותי' פירשו על עצמותיו שהיו מגולגלין בארון לפי אמר וחטאתי לאבי כל הימים דאע"ג דנראה שהחזירוהו בנימין שהרי נמנה עם יורדי מצרים ולא עם יוסף ובניו שהיו מצרים מכל מקום קללת חכם אפילו על תנאי היא באה וכן צינו בפרק שני דמכות בשעה שכרה דוד שיתין קפא תהומא נעא למשטפא עלמא ופתח דוד ואמר כל מאן דידע מלתא מהדרי ולא אמר יחנק בגרונו והיה שם אחיתופל ושרא ליה מכתב שם ושדייה על התהום וכתי' ויצו אל ביתו ויחנק ובפרק שני דמכות מסיק עוד שאמר משה על שהיו עצמות הודה מתגלגלין בארון מי גרם לראובן שיודה בפרהסיא על בלבול יצועי אביו יהודה שהודה ברבים על מעשה דתמר וזאת

שפתי חכמים

לדמות לפס א"כ שסמך ברכת יהודה לראובן ולא בירך לוי אחר ברכת ראובן: א וא"כ לפי זה וזאת ליהודה הוא בל' בתמיה. וכה דפי' מי גרם לראובן וכו'. ה"פ מי גרם לראובן שיודה בפרהסיא יהודה אבל קודם לכן הודה בלנעה כדפירש"י לעיל בפ' וישב דראובן הי' עוסק בשקו וכו' וזה היה קודם מעשה תמר ויהודה ש"מ דקודם לזה נמי הודה אלא ע"כ צריך לומר בלנעה היה עוסק בשקו וכו' ואחר שהודה יהודה היה עוסק בשקו אפי' בפרהסיא וכן תירצו התוס' פרק החובל: ב כי לפי' ראשון קשה הל"ל קבל ה' קול יהודה שאם ישמע אליו ולא יקבל תפלתו מה תועלת יש בשמיעה ל"פ ד"א וכו'. ויסיה

פירוש לתורת אלהים

(ז) וזאת אונ דאס איז צו יהודה ויאמר אונ ער האט זאגט שמע יי הער גאט דאס קול פון יהודה ווען די קינדר פון יהודה וועלן פר דיר מתפלל זיין בשעת יי וועלן גיין אין דער מלחמה זאלסטו מקבל זיין זייער תפלה ואל אונ צו זיין פאלק זאלסטו אים ווידר ברייגגען מיט שלום פון מלחמה ידיו רב לו זיינע הענד זאלן קריגען זיין קריג מיט זיינע שונאים אונ זאל זיך נוקם זיין זיין נקמה ועזר מצריו תהיה אונ איין

ליקוטי יהודא

וויא די נשמה האט אפגעגומען איר שטראף פאר אירע זינד, קומט זיא אין גן עדן, משה האט געבעטען פאר ראובן זיין נשמה זאל לעבן אין גן עדן, אונ ער זאל נים שטארבען, דיא נשמה זיינע זאל נים שטארבן, זיא זאל נים געשטראפט ווערין פריער, נאכדעם לעבן אין גן עדן, נייע, נאר באלד זיין אין גן עדן אונ קיין מאל געשטראפט ווערען, וזאת ליהודה, אונ פר יהודה בעט איך אויך דאס זעלבינע:

בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עָם יַחַד שִׁבְטֵי
יִשְׂרָאֵל: ו יְחִי רְאוּבֵן וְאַל־יָמֹת
וִיהִי מְתָיו מִסְפָּר: ס ז וְזֹאת לִיהוּדָה

אונקלוס

בְּאִתְכַּנָּשׁוּת רֵישֵׁי עַ
כַּחֲדָא שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָ
ו יְחֵי רְאוּבֵן לְחַיֵּי עָלְ
וּמוֹתָא תִנְיָנָא לָא יְ
וְיִקַבְּלוּן בְּנוֹהִי אַחְסַנְתְּ
בְּמִנְיָנְהוֹן: ז וְדָא לִיהוּ

תו"א יחי ראובן ואל ימות סוטה ז קמא לג מכות יא : וזאת ליהודה סוטה שם מכות שם :

בעל הטורים

ירושה אף ה"נ קהלת יעקב משום דכתי' ביעקב איש תם יושב אוהלים מה טובו אוהליך יעקב אימתי התורה מתקיימת כשמתאספים קהלת י

בית יהודא

מלוכה זענן שטענדיג אויף יודין ועיין ש"ת) : ובהתאסף. מיינט מען (בכל התאסף ראשי חשבון אסיפתם) ביי יעדער צייט ווען די יודין ווערן פארזאמעלט געציילט צו ווערן : וראשיו. (כמו כי תשא את ראש) ראשי מיינט מען די קעפ וואס ווערן געציילט, וויא עס שטייט כי תשא את ראש, ווען דו וועסט ציילען די קעפ פון די יודין) (ראוים אלו שאברכם) זענן זיי ווערט איך זאל זיי בענטשען (דבר אחר) נאך אפשט איז בהתאסף מיינט מען (בהתאספם יחד באגודה אחת ושלום ביניהם) ווען יודין זענען פארזאמעלט צוזאמען מיט איין פארבינדונג אונ עס איז פרידען צווישען זייא (הוא מלכם) דאמאלס איז הקדוש ברוך הוא זייער מלך אונ ער גיט אכטונג אויף זייא צו גוטען (ולא כשיש מחלוקת ביניהם) אבער ווען עס איז קריג ביי יודין, ווייל ניט הקב"ה גערופען ווערען זייער מלך, אונ ער פארלאזט זיי פון זיך : (ו) ויחי ראובן). (בעולם הזה) ראובן זאל לעבען אויף די וועלט : ואל ימות). (לעולם הבא) אונ ער זאל זיין גישטארבען צו יענע וועלט (שלא יזכר לו מעשה בלהה) עס זאל אים ניט דערמאנט ווערען וואס איז גוועון מיט : אונ בלהה : ויהי מתיו מספר). זיינע מענטשען, זיין שבט (נמנין במנין שאר אחיו) זאל ווערען געציילט צוזאמען זיינע ברידער (דוגמא היא זו כענין שנאמר) די רייד פון משה זענען גלייך צו דיא רייד פון דעם פסוק (וישכב ראובן את ב ויהיו בני יעקב שנים עשר) אפילו ראובן האט מזנה גיוועזן מיט בלהה ופון דעסטוועגען איז דאס קיין עבירה גוועזן די קינדער פון יעקב זענען גיוועזן צוועלף (שלא יצא מן המנין) ראובן איז ניט ארויסגעגאנגען פון צאהל פון אלע שבטי (ז) וזאת ליהודה). זאגט רש"י (סמך יהודה לראובן) משה האט גשטעלט די ברכה פון יהודה לעבן ראובן (מפני ששני הודו על קלקול שבידם) ווייל ביידע יהודה מיט ראובן האבען מודה גיוועזן אויף זייערע עבירות (שנאמר) ווארום שטייט אין פסוק (אשר חכמים יגידו) די חכמים (ראובן אונ יהודה) האבען געזאגט זייערע עבירות (ולא כחדו מאבו אונ זיי האבען ניט פארלייקנט פון זייערע עלטערן (להם לבדם נתנה הארץ) צו זיי אליין איז גיגעבען גוואורען די לא (ולא עבר זר בתוכם) צווישען די ברכה פון ראובן מיט יהודה, איז נישט דורכגעגאנגען איין אנדער שבט, נאר באלד נ די ברכה פון ראובן איז דיא ברכה פון יהודה (ועוד פירשו רבותינו) נאך האבען די רבנן געזאגט (שכל ארבעים ש שהיו ישראל במדבר) דיא גאנצע פערציג יאהר ווען יודין זענען געווען אין דר מדבר (היו עצמות יהודה מתגלגלים בארון)

רש"י

תמיד עול ם מלכותו עליהם : בהתאסף. בכל הת ראשי ע חשבון אסיפתם : ראשי. כמו (שמות ל תשא את ראש ראוין אלו פ שאברכם. ד"א בהת בהתאספם יחד באגודה אחת ושלום ביניהם צ הוא מ ולא כשיש מחלוקת ביניהם : (ו) יחי ראובן. ק בעו ואל ימות. ר לעה"ב שלא יזכר לו מעשה בלהה : מתיו מספר. נמנין ש במנין שאר אחיו דוגמא הי כענין שנאמר (בראשית לה) וישכב את בלהה ויהיו יעקב שנים עשר שלא יצא מן המנין : (ז) וזאת ליהוד (מכות יא) סמך יהודה לראובן מפני ששניהם הודו קלקול שבידם שנאמר (איוב טו) אשר חכמים יגידו וגו' לבדם וגו' ולא עבר ת זר בתוכם (ב"ק לב) ועוד פי רבותינו שכל מ' שנה שהיו ישראל במדבר היו עצמות יה

שפתי חכמים

מיושב ספיר איך תולה אף חובב וכו' בכאן ולפי' ד"א קשה איך שייך למכתב לגבי עו"א לי חיבה דאם הוא מראה להם פנים שוחקות משום שרוצה למסור ישראל בידם אבל חיבה אין כאן לכך צריך גם לפירוש ראשון : ם דק"ל וכי אין לו מלוכה להקב"ה אלא על ישראל והרי מלכותו בכל משלה ל"פ עול מלכותו וכו' פי' בודאי גם הוא מלך על עו"א אבל אינן מקבלים עליהם עול מלכותו כמו ישראל פי' שהם כפופים לו תמיד לקיים כל המצות שגזר עליהם : ע כלו' ראויים הם לברכה ומפרש ואיך בא מלת ראש להשבון. ל"פ ראשי כמו כי תשא את ראש כלומר כ"מ שהם מתאספים לענין המנין הוא לכבודך ומקב עול מלכותך עליהם : פ והוא דבוק אל הבא אחריו כאלו אמר ובעבור זה יחי ראובן וגו'. וויהיה מאמר ויהי בישורון מלך דבוק למע שכשגוזרין עליהם גזירות רעות הם מתחזקים ואומרים תורה צוה לנו משה נחזיקנה ולא נעזבנה והקב"ה תמיד עול מלכותו עליהם צ ויהיה מאמר ויהי בישורון דבוק עם בהתאסף וגו' וזה יותר נכון אבל לפי' ד"א קשה למה נקט מלת ראשי ל"פ גם טעם ראשון וק"ל : ק שלא ימות מיתת כרת : ר פי' לדיקים אפי' במיתתן קרויים חיים : ש (ד"ט) ק"ל דקללה הוא זה ל"פ נמנין וכו' : ת פי' ואין

דעת זקנים מבעלי התוספות

מחלוקת כביכול הם עושין כאלו אין הקב"ה מלך עליהנ (ו) יחי ראובן ואל ימות. כשיעבור לפני החלוץ לפני או כמו שהתנו בני גד ובני ראובן אל ימות אחד מהם במלחמ ויהי מתיו מספר. שבאותו מספר שיעברו ישובו שלא יפ מהם איש [ד"א] אואל ימות דלעיל קאי כלו' אל יהי מתיו מס שירבו ואל יספרו מרוב : (ז) וזאת ליהודה. כלומר ווז

ליקוטי יהודא

(ו) יחי ראובן ואל ימות וגו'. ראובן זאל לעבען אונ זאל נים שטארבען, געווים אז ער וועט נים שטארבען וועט ער לעבען ? נאר מיר ווייסען עס זענען דא צדיקים אונ רשעים, צדיקים שטארבען נאר איין מאל, זייער גוף שטארבט, אבער נאכדעם ווי דער גוף איז געשטארבען, לעבט די נשמה אויף אייביג, אונ עס זענען דא רשעים וואס ווען זייא לעבען נאך זענען זייערע נשמות געשטארבען, נאכדעם ווען זייער גוף שטארבט אויך ווערט די נשמה געשטראפט אין גיהנם, דאס איז דם שטארבען פון די נשמה נאך דעם שטארבען פון גוף, אונ נאכדעם ווי די נשמה האט אפגענומען איר שטראף ווערט זיא לעבעדיג א קומט אין גן עדן, וויא דר תנא זאגט כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, אלע יודן האבען אחלק צו עולם הבא, נאכדע

פירוש לתורת אלהים

זיי איין מלך רועט די שכינה צווישען זיי אבער אז ע איז מחלוקת צווישען זיי שייד זיך אוועק פון זיי ד שכינה: (ו) יחי ראובן ראובן זאל לעבען אויף דר וועל ואל אונ ער זאל ניט שטארבין לעולם הבא [עיין רש" ויהי מתיו מספר אונ זיינע מאנען זאלען געציילט ווערען אין דר צאל פון זיינע איבריגע ברידער [ע"כ]

מְ]רָךְ: ד אוֹרַיְתָא יְהַב
[לַנ]א מֹשֶׁה מְסָרַהּ יְרֻתָּא
[לִכ]נִשַּׁת יַעֲקֹב: ה וַהֲוָה
[בְּ]יִשְׂרָאֵל מַלְכָּא

ד תּוֹרָה צִוָּה־לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה
קְהִלַּת יַעֲקֹב: ה וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ

תו"א תורה לוה לנו ברכות נז פסחים מט סוכה מב סנהדרין נט לא מכות כג עקידה שער ח:

בעל הטורים

וקץ תלי הלים של הלכות: (ד) מורשה. שנים במסרה מורשה קהלת יעקב ונתתי אותה לכם מורשה והיינו ויתן להם ארצות גוים
ו יבנרו חקיו ותורותיו ינצורו. דבר אחר זהו שאחז"ל התורה אינה ירושה לך כמו שהם ונתתי אותה לכם מורשה אני ה' מורשה ולא

רש"י

יתך: מדברתיך. המ"ס בו קרוב ליסוד ל כמו
נדבר ז) וישמע את הקול מדבר אליו (יחזקאל א) ואשמע
מדבר אלי כמו מתדבר אלי אף זה. מדברותיך מ מה
ית מדבר להשמיעני לאמר להם טישפור פלידו"רש בלעז
ינע אונטערדעדונגען) ואונקלוס תרגם שהיו נוסעים
פ דבריך והמ"ס בו שמוש מגמשת לשון מן. דבר אחר
חבב עמים. אף בשעת חבתן של אומות העולם נ שהראית
פנים שוחקות ומסרת את ישראל בידם: כל
ישיו בידך. כל צדיקיהם וטוביהם דבקו בך ולא
מאחריך ואתה שומרם: והם תכו לרגלך. והם
מלעים ומתכנסים לתחת צלך: ישא מדברתיך.
בלים גזרותיך ודתותיך בשמחה. ואלה דבריהם:
הורה. אשר צוה לנו משה מורשה היא לקהלת יעקב
זנוה ולא נעזבנה: (ה) ויהי. הקב"ה: בישרון מלך.

בית יהודא

גֶעטְרָאגֶן אוֹיף זִיךְ דִי מַשָּׂא פוּן דַיין תּוֹרָה: [מִדַּבְּרוֹתֶיךָ].
(הַמֶּ"ם בּוֹ קָרוֹב לִיסוֹד) דֶער מֶ"ם פוּן ווָארְט מִדַּבְּרוֹתֶיךָ אִיז
נָאנְט צוּ זַיין פוּן פוּנְדַאמֶענְט פוּן ווָארְט, עֶס אִיז גְלַייךְ ווִי
עֶס ווָאלְט גֶעשְׁטַאנֶען מִתְדַּבְּרוֹתֶיךָ, דַיינֶע רֵייד ווָאס זֶענֶען
גִירֶעט גֶעווָארֶען (כְּמוֹ) ווִי עֶס שְׁטֵייט (וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מִדַּבֵּר
אֵלָיו) עֶס אִיז גְלַייךְ ווִיא עֶס ווָאלְט גֶעשְׁטַאנֶען מִתְדַּבֵּר עֶר
הָאט גִיהֶערְט דִיא שְׁטִימֶע אִיז גִירֶעט גֶעווָארֶען צוּ אִים
(וָאֶשְׁמַע (קוֹל) וְאֵת מְדַבֵּר אֵלַי כְּמוֹ מִתְדַּבֵּר אֵלַי) דֶער ווָארְט
מְדַבֵּר אִיז אוֹיךְ גְלַייךְ ווִיא עֶס ווָאלְט גֶעשְׁטַאנֶען מִתְדַּבֵּר,
גִירֶעט גֶעווָארֶען (אַף זֶה מִדַּבְּרוֹתֶיךָ) אַזוֹ דֶער ווָארְט מִדַּבְּרוֹתֶיךָ,
מֵיינְט מֶען (מַה שֶׁהָיִיתָ מְדַבֵּר לְהַשְׁמִיעֵנִי לֵאמֹר לָהֶם) ווָאס דוּ
הָאסְט גִירֶעט צוּ מִיר מִיךְ צוּ מַאכֶען הֶערֶען אִיךְ זָאל זָאגֶען
צוּ זֵיי, צוּ דִי יוּדִין (וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם) דֶער תַּרְגוּם טַייטְשְׁט
יִשָּׂא מִדַּבְּרוֹתֶיךָ מֵיינְט מֶען (שֶׁהָיוּ נוֹסְעִים עַל פִּי דְבָרֶיךָ) זֵיי
הָאבֶּען גֶעצוֹיגֶען דוּרְךְ דַיינֶע רֵייד (וְהַמֶּ"ם בּוֹ שִׁמּוּשׁ) דֶער מֶ"ם
[פוּן] מִדַּבְּרוֹתֶיךָ, אִיז צוּ בֶּעדַיינֶען דֶעם ווָארְט (מְשַׁמֶּשֶׁת לָשׁוֹן מִן) דֶער מֶ"ם בֶּעדַיינְט ווִי עֶס ווָאלְט גֶעשְׁטַאנֶען מִן דִּבְּרוֹתֶיךָ, פוּן
[דַיי]נֶע רֵייד (דָּבָר אַחֵר) נָאךְ אַפְּשַׁט אִיז (אַף חוֹבֵב עַמִּים) מֹשֶׁה הָט גִיזָאגְט פַאר הקב"ה (אַף בִּשְׁעַת חִבָּתָן שֶׁל הָאוּמוֹת)
[אַפִ]ילוּ ווֶען דוּ וַוייזְט אַלִיבְּשַׁאפְט צוּ דִי פֶעלְקֶער (שֶׁהֶרְאֵיתָ לָהֶם פָּנִים שׂוֹחֲקוֹת) דוּ הָאסְט גֶעווִיזֶען צוּ זֵייא אַפְרֵיילִיכֶען
[פָּנִ]ים (וּמָסַרְתָּ אֶת יִשְׂרָאֵל בְּיָדָם) אוּנ דוּ הָאסְט גִיגֶעבֶּען דִיא יוּדִין אִין זֵייעֶר הַאנְט: [כָּל קְדוֹשָׁיו בְּיָדֶךָ]. זַיינֶע אַלֶע
[הֵי]לִיגֶע זָאלֶען זַיין אִין דַיין הַאנְט (כָּל צַדִּיקֵיהֶם וְטוֹבֵיהֶם דָּבְקוּ בְךָ) אַלֶע צַדִּיקִים פוּן יוּדִין אוּנ דִיא בֶּעסְטֶע פוּן זֵייא
[הָאבֶּ]ן בַּהֶעפְט צוּ דִיר (וְלֹא מָשׁוּ מֵאַחֲרֶיךָ) אוּנ זֵייא הָאבֶּען זִיךְ נִיט אָפְּגִיטְאהָן פוּן דִיר (וְאַתָּה שׁוֹמְרָם) אוּנ דוּ זָאלְסְט זֵיי
[הִי]טֶען: [וְהֵם תֻּכּוּ לְרַגְלֶךָ]. מֵיינְט מֶען (וְהֵם מִתְמַצְּעִים וּמִתְכַּנְּסִים לְתַחַת צִלְּךָ) זֵיי פַארְזַאמְלֶען זִיךְ צוּ זַיין אִין מִיטֶען אוּנְטֶער
[דַיי]ן שָׁאטֶען, אוּנְטֶער דַיין בֶּעשִׁיצוּנְג: [יִשָּׂא מִדַּבְּרוֹתֶיךָ]. מֵיינְט מֶען (מְקַבְּלִים גְּזֵירוֹתֶיךָ וְדָתוֹתֶיךָ בְּשִׂמְחָה) זֵיי נֶעמֶען
[אוֹי]ף זִיךְ צוּ הִיטֶען דַיינֶע גְזֵרוֹת אוּנ דַיינֶע דִינִים מִיט פְרֵיילִיכְקַייט (וְאֵלֶּה דִבְרֵיהֶם) דָאס זֶענֶען זֵייעֶרֶע רֵייד:
[תּוֹרָה] וְתוֹרָה, אֲשֶׁר צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה]. דִי תּוֹרָה ווָאס מֹשֶׁה הָאט אוּנְז גֶעבָּאטֶען (מוֹרָשָׁה הִיא לִקְהִלַּת יַעֲקֹב) דָס אִיז גֶעיַרְשֶׁעט
[גֶעוו]ָארֶען צוּ דִי פַארְזַאמְלוּנְג פוּן יַעֲקֹב (אֲחַזְנוּהָ וְלֹא נַעַזְבֶנָּה) מִיר הָאבֶּען גֶענוּמֶען דִי תּוֹרָה אוּנ מִיר ווֶעלֶען זִיא נִיט פַארְלָאזֶען:
[(ה)] וַיְהִי. הַקב"ה, בִּישֻׁרוּן מֶלֶךְ]. הקב"ה אִיז גֶעווָארֶען אַ מֶלֶךְ בַּיי דִי יוּדִין (תָּמִיד עוֹל מַלְכוּתוֹ עֲלֵיהֶם) דִיא גְזֵרוֹת פוּן זַיין

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ה) ויהי בישורון מלך בהתאסף וגו'. כלומר כשישראל יחד
[באג]ודה ורעות אז הקדוש ברוך הוא מלך עליהם אבל בשעת

שפתי חכמים

כדי לקשר הדיבור והם תכו לרגליך עם דבור של כל קדושיו בידך כאלו
אמר ולמה זכו נפשותם להיות גנוזות תחת כסא וכו' יותר נמסר כני
אדם מפני שהם תכו וגו': ל ר"ל המ"ס ל"ל כיון שפירושו תורתך:

דאין לפרש שהוא מ"ס השימוש כמו מן דא"כ היה משמע שלא קבלו עליהם כל התורה ובאמת הם קבלו כל תרי"ג מצות וההפרש בין
מדבר ובין מדבר י"ל מפני שמלת מדבר משמעותו הוא שהקב"ה מדבר עם האדם ואין זה דרך כבוד למעלה שידבר לנוכח האדם כמו
[חב]ר ודם שמדבר עם חבירו אבל מתדבר פי' היה מדבר בינו לבין עצמו והוא שומע מאליו וזהו שפירש"י מה שהיית מדבר וכו' ויו"ד של
[א]ת מדברותיך עתיד במקום עבר מפני שבעת שברך משה לישראל כבר קבלו כל התורה ואמר עול תורתך מפני דלגבי דבור אין כיפל בו
[לש]ון משא לכן הוסיף מלת עול דלגבי עול שייך ל' משא: נ ולפי' זה לא קאי מלת אף אלעיל מיניה ופי' זה נכון יותר שלפי פי' ראשון אינו

פירוש לתורת אלהים

[(ד)] תּוֹרָה דִי תּוֹרָה ווָאס מֹשֶׁה הָט אוּנְז גֶבָּאטֶען מוֹרָשָׁה
[קְ]הִלַּת יַעֲקֹב אִיז זִיא אֵיין אַרְב צוּ דֶעם אֵיין זַאמְלוּנְג
[פ]וּן יַעֲקֹב מִיר ווֶעלֶען זִיא הַאלְטֶען פַאר אֵיין יְרוּשָׁה
[א]וּנ מִיר ווֶעלֶען זִיא נִיט פַארלָאזֶען: (ה) וַיְהִי בִישֻׁרוּן
[מֶ]לֶךְ אוּנ גָאט אִיז אִיבֶּער דִי יִשְׂרָאֵל אֵיין מֶלֶךְ דֶער עוֹל
[פ]וּן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אִיז אוֹיף זֵיי זֵיי זָאלֶען מְקַיֵּים
[ז]יין אַלֶע זַיינֶע מִצְוֹת בְּהִתְאַסֵּף ווֶען דִי עֶלְצְטֶע פוּן
[פ]אלְק זֶענֶען פַארְזַאמוּלְט צוּזַאמֶען מִיט דֶעם גַאנְצֶען פָאלְק אוּנ עֶס אִיז שָׁלוֹם צְווִישֶׁען זֵיי אִיז גָאט אִיבֶּער

ליקוטי יקרים

נִיט לֶערְנֶען תּוֹרָה, ווֶעט אִיר נִיט זַיין אוּנ דִי פֶעלְקֶער ווֶעלֶען נִיט
זַיין, ווִי דִי גמרא זָאגְט הקב"ה הָאט בַּשַׁאפֶען דִי ווֶעלְט מִיט
אַתְנַאִי, אוּב יוּדֶען ווֶעלֶען לֶערְנֶען תּוֹרָה, ווֶעט זַיין דִי ווֶעלְט, אוּנ
אוּב יוּדֶען ווֶעלֶען נִיט לֶערְנֶען תּוֹרָה ווֶעט צוּרִיק ווֶערֶען פוּן דִי ווֶעלְט
תֹּהוּ וָבֹהוּ, נָאךְ זָאגְט דֶער פָּסוּק אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וָלָיְלָה,
הקב"ה זָאגְט ווֶען נִיט דִיא תּוֹרָה ווָאס מֶען לֶערְנְט טָאג אוּנ
נַאכְט, חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שָׂמְתִּי, ווָאלְט אִיךְ נִיט בַּשַׁאפֶען
הִימֶעל אוּנ עֶרְד:

משלים על התורה

[ג]עקֶענְט, ווייל זֵיי ווֶעלֶען נָאכְדֶעם זָאגֶען פַאר ווָס הָט מֶען
[זֵ]יי נִיט גֶעגֶעבֶּען דִי תּוֹרָה, אוּנ ווייל הקב"ה הָט גֶעווּאוּסְט
[זֵ]יי ווֶעלֶען נִיט הִיטֶען דִי תּוֹרָה, דְרִיבֶּער הָט עֶר זֵיי גֶעווִיזֶען
[ע]טְלִיכֶע מִצְוֹת ווָס זֵיי ווֶעלֶען נִיט טָאן, אוּנ ווֶעגֶען דִי מִצְוֹת
ווֶעלֶען זֵיי נִיט נֶעמֶען דִי תּוֹרָה, אָבֶּער בַּיי דִי יוּדֶען הָט הקב"ה
גֶעווּאוּסְט זֵיי ווֶעלֶען הִיטֶען דִי תּוֹרָה, דְרִיבֶּער הָט הקב"ה זֵיי
גֶעווִיזֶען דִי בֶּעסְטֶע מִצְוֹת פוּן דִי תּוֹרָה, זֵיי זָאלֶען ווֶעלֶען
נֶעמֶען דִי תּוֹרָה:

ג אַף חֹבֵב עַמִּים כָּל־קְדֹשָׁיו בְּיָדֶךָ וְהֵם תֻּכּוּ לְרַגְלֶךָ יִשָּׂא מִדַּבְּרֹתֶיךָ׃

אוֹרַיְתָא יְהַב לָנָא׃ חַבִּיבִנּוּן לְשִׁבְטַיָּא קַדִּישׁוֹהִי בֵּית יִ[שְׂרָאֵל] בִּגְבוּרָא אַפְּקִנּוּן מִמִּצְרָיִם וְאִנּוּן מְדַבְּרִין תְּחוֹת עֲנָנָךְ נָטְלִין

תו"א אף חובב עמים בתרא ח׃

רשב"ם

משדה אדום׃ הופיע מהר פארן. האיר מהר פארן׃ (ג) אף חובב עמים. גם אומות העולם כגון ערב רב ומן האומות שנתגיירו ובאו לקבל התורה עם ישראל גם אותם חיבב הקב"ה וקבלו שכר עליהם כדכתיב במזמור יקום אלהים יפוצו אויביו דכתיב ביה רכב אלהים׃

חסלת פרשת וזאת הברכה מיסוד רבינו שמואל

בעל הטורים

(ג) אף חבב עמים. בגימט' גרים. שאף גרים העתידין עמדו בסיני. וכן את אשר ישנו פה ס"ת תורה שכולם היו [ב]מ"ת. ואמר כל' אף מסוס דאיירי בבעלי יסורים שמתי[ם] ד"ת׃ קדושיו ב' כל קדושיו בידך יראו את ה' קדושיו [כי] את ה' קדושיו כי כל קדושיו בידך׃ תכו. ב' במס' והם ת[כו] על מה תכו. מה התם ג' הכאה אף הכא ל' הכאה לומר שהם מוכים להכנס וללכת אחריך׃ תכו לרגלך ישא מדברותיך. ר"ת תליס

בית יהודא

דִּי תּוֹרָה אִיז גְוֶועןְ גֶעשְׁרִיבֶּען פַר הקב"ה פוּן אֵייבִּיג מִיט שְׁוַוארְצֶע פַייֶער אוֹיף וַוייסֶע פַייֶער (וְנָתַן לָהֶם בְּלוּחוֹת כְּתַב יַד יְמִינוֹ) הקב"ה הָט גִיגֶעבֶּען צוּ דִיא יוּדִין אוֹיף דִי לוּחוֹת גֶעשְׁרִיבֶּען מִיט זַיין רֶעכְטֶע הַאנְט (דָּבָר אַחֵר) נָאךְ אַפְּשַׁט (אֵשׁ דָּת) מֵיינְט מֶען (כְּתַרְגּוּמוֹ) וִויא דֶר תַּרְגּוּם טַייטְשְׁט (שֶׁנִּתְּנָה לָהֶם מִתּוֹךְ הָאֵשׁ) הקב"ה הָט גִיגֶעבֶּן דִי תּוֹרָה צוּ דִי יוּדִין פוּן פַייֶער וִוי עֶס שְׁטֵייט סֶדְרָה יִתְרוֹ יט־יח, וָאֶתְחַנַּן ד־יא׃ (ג) וְאַף חוֹבֵב עַמִּים. מֵיינְט מֶען (גַם חִבָּה יְתֵרָה חִבֵּב אֶת הַשְּׁבָטִים) אַגְרוֹיסֶע לִיבְּשַׁאפְט לִיבְּט הקב"ה דִי שְׁבָטִים (כָּל אֶחָד וְאֶחָד קָרוּי עַם) יֶעדֶער שֵׁבֶט וֶוערְט גֶערוּפֶן אַפָאלְק (שֶׁהֲרֵי בִּנְיָמִין לְבַדּוֹ הָיָה עָתִיד לְהִוָּלֵד כְּשֶׁאָמַר הקב"ה לְיַעֲקֹב גּוֹי וּקְהַל גּוֹיִם יִהְיֶה מִמֶּךָ) וֶוען הקב"ה הָאט גֶעזָאגְט צוּ יַעֲקֹב פוּן דִיר וֶועט זַיין אַפָאלְק אוּנ אַפַארְזַאמְלוּנְג פוּן פֶ[עלְקֶער] אִיז בִּנְיָמִין נָאךְ נִיט גֶעוֶוען גִיבָּארִין, אוּנ וָואס הקב"ה הָט גְזָאגְט צוּ יַעֲקֹב פוּן דִיר וֶועט גִיבָּארִין וֶוערֶען אַפָא[לְק] עֶר גֶעמֵיינְט פוּן דִיר וֶועט גֶעבָּארֶען וֶוערֶן אַזוֹהְן, בִּנְיָמִין, אוּנ מֶער ווי בִּנְיָמִין אִיז צוּ יַעֲקֹב נִיט גִיבָּארֶן גְוֶוא[רֶען] הקב"ה רוּפְט אִים אַפָאלְק, זֶעהְן מִיר יֶעדֶער שֵׁבֶט וֶוערְט גֶערוּפֶען אַפָאלְק׃ (כָּל קְדוֹשָׁיו בְּיָדֶךָ). זָאגְט רש"י הַצַּדִּיקִים גְנוּזוֹת אִתִּי) דִי הֵיילִיגֶע נְשָׁמוֹת פוּן צַדִּיקִים זֶענֶען בֶּעהַאלְטֶן בַּיי הקב"ה (כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר) ווִי עֶס שְׁטֵייט אַ[ין] אֲבִיגַיִל הָט גֶעזָאגְט צוּם מֶלֶךְ דָּוִד (וְהָיְתָה נֶפֶשׁ אֲדוֹנִי צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ) דִיא נְשָׁמָה פוּן מַיין הֶע[ר] זַיין פַארְבּוּנְדִין מִיט דִי לֶעבֶּעדִיגֶע נְשָׁמוֹת וָואס זֶענֶען מִיט הקב"ה׃ וְהֵם תֻּכּוּ לְרַגְלֶיךָ). מֹשֶׁה זָאגְט פַאר הקב[״ה] רְאוּיִם לְכַךְ) יוּדִין זֶענֶען דָאס וֶוערְט (שֶׁהֲרֵי תוֹכוּ עַצְמָן לְתוֹךְ תַּחְתִּית הָהָר לְרַגְלֶיךָ בְּסִינַי) וַוייל זֵיי הָאבְּען זִיךְ אַרַיינְגֶע[..] וְאַרַיינְגְעבְּרַאכְט) צוּ דַיינֶע פִיס צוּ דֶעם אוּנְטֶען פוּן בַּארְג סִינַי, ווֶוען יוּדִין זֶענֶען גֶעשְׁטַאנֶען בַּייא דִי פִיס פוּן בַּאר[ג] דָאס הֵייסְט לֶעבְּען דִיא פִיס פוּן הקב"ה, וַוייל הקב"ה אִיז גְוֶוען אוֹיף דֶעם בַּארְג) (תֻּכּוּ לָשׁוֹן פֻּעַל הִתְוַוכּוּ לְתוֹךְ מַרְ[גְּלוֹתֶיךָ] זֵיי הָאבְּן זִיךְ אַרַיינְגֶענוּמֶן אִין מִיטֶען צוּ דַיינֶע פִיס׃ וִישָּׂא מִדַּבְּרוֹתֶיךָ). מֵיינְט מֶען (נָשְׂאוּ עֲלֵיהֶם עוֹל תּוֹרָתְךָ) זֵיי

רש"י

בלוחות כתב יד ימינו. ד"א אש דת ש כתרגומו [שנתנה] להם מתוך האש׃ (ג) אף חבב עמים. גם הבה חבב את השבטים י כל אחד ואחד קרוי עם שהרי [בנימין] לבדו היה עתיד להוולד כשאמר הקב"ה ליעקב (ג[ו] לה) גוי וקהל גוים יהיה ממך׃ כל קדשיו. נפשות הצדיקים גנוזות אתו כענין שנאמר (שמואל [א כה]) והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' [אלהיך]׃ והם תכו לרגלך. והם ראוים לכך שהרי תכו על תחתית ההר ב לרגלך בסיני. תכו לשון פועל [התוככו] לתוך מרגלותיך׃ ישא מדברתיך. נשאו עליו

שפתי חכמים

כאש שחורה על גבי אש לבנה. רא"ם׃ ט דלטעם ראשון קשה דצריך לסרס המקרא ל"פ ד"א וכו' ולפי ד"א לחוד קשה הל"ל מאש דת דאז היה פירושו מן אש כלומר מתוך אש לכן לכן הוצרך גם לטעם ראשון׃ י ר"ל אמה קאי אף דאין מלת אף נופל אלא אם נזכר דבר קודם לכן כיולא בו לכן פי' אף חיבה זו וכו' פי' כבר הוזכר לעיל אי[זה חיבה] ישראל כמה סילא לקראתם מסיני וכיולא בזה עוד חיבה יתירה כ פי' תכו כמו תוך והוא מבנין פועל כלומר שנכנסו לתוך דהיינו תחתיתו של הר שהם כדמות רגליו ואמר והם ראוי[ם]

ליקוטי יקרים

(ג) אַף חוֹבֵב עַמִּים וגו'. מֹשֶׁה הָאט גְעזָאגְט צוּ דִי יוּדֶן אֲפִילוּ אִיר וֶועט זֶעהְן הקב"ה הָאט לִיבּ דִי פֶעלְקֶער אוֹיךְ, זֵיי לֶעבֶּן אוֹיף דֶר וֶועלְט אַזוֹי ווִי יוּדֶן לֶעבֶּן, דֶר חִילוּק אִיז כָּל קְדוֹשָׁיו בְּיָדֶךָ, אַלֶע הֵיילִיגֶע פוּן דִי פֶעלְקֶער וְאַלֶע שָׂרִים פוּן דִי פֶעלְקֶער] זֶענֶען אִין דַיין הַאנְט, אוֹב דוּ וֶועסְט וֶועלֶן דִי פֶעלְקֶער מִיט זֵייעֶרֶע שָׂרִים זָאלֶן זַיין אוֹיף דֶר וֶועלְט וֶועלֶן זֵיי זַיין, אוּנ אוֹב דוּ וֶועסְט נִיט וֶועלֶן זֵיי זָאלֶן זַיין אוֹיף דֶער וֶועלְט וֶועלֶן זֵיי נִיט זַיין, וְהֵם תֻּכּוּ לְרַגְלֶיךָ, וָוארוּם זֵייעֶר זַיין אוֹיף דֶער וֶועלְט אוּנ זֵייעֶר נִיט זַיין אוֹיף דֶער וֶועלְט, אִיז נָאר וֶועגֶען דִיר וְעַיֵּין רש"י עַל וְהֵם תֻּכּוּ, וְעַל וַיְבָרֶכְךָ ה' אוֹתְךָ לְרַגְלִי, וַיֵּצֵא], יִשָּׂא מִדַּבְּרוֹתֶיךָ עֶר מוּז פַארְנֶעמֶן אוּנ הֶערִין דַיינֶע רֵייד וָואס דוּ וֶועסְט זָאגֶן (כְּמוֹ יִשָּׂא ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ), אוֹיבּ דוּ וֶועסְט זָאגֶן תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ וגו', דִי תּוֹרָה וָואס מֹשֶׁה הָאט אוּנְז גֶעבָּאטֶען וֶועט זַיין צוּ אוּנְז אַיְרוּשָּׁה אוֹיף אֵייבִּיג, מִיר וֶועלֶען אֵייבִּיג לֶערְנֶען תּוֹרָה, וֶועלֶען זַיין אוֹיף דֶר וֶועלְט דִיא שָׂרִים מִיט זֵייעֶרֶע פֶעלְקֶר, אוּנ אוֹיבּ אִי[..]

פירוש לתורת אלהים

פַייעֶר צוּ דִי יִשְׂרָאֵל׃ (ג) אַף אוֹךְ אַגְרוֹיס לִיבּ[שַׁאפְט] הָט עֶר לִיבּ גְהַאט דִי שְׁבָטִים כָּל קְדוֹשָׁיו אַלֶע הֵיילִיגֶע זֶענֶען אִין דַיינֶע הֶענְד דִי נְפָשׁוֹת [פוּן] צַדִּיקִים זֶענֶען בַּהַאלְטֶן מִיט דִיר וְהֵם אוּנ זֵיי רָאוּי דֶר צוּ תֻּכּוּ וַוייל זֵיי הָאבֶּן זִיךְ גְטָאן אִין צְוִוישֶׁן דַיינֶע פִיס זֵיי הָאבֶּן זִיךְ גְשְׁטֶעלְט אוּ[נְטֶער] דֶעם בַּארְג סִינַי וַוייל הקב"ה הָט גְרֶעט אוֹיף [דֶעם] בַּארְג יִשָּׂא מִדַּבְּרוֹתֶיךָ זֵיי הָאבֶּן אוֹיף זִיךְ גְלִיטֶן עוֹל פוּן דֶר הֵיילִיגֶר תּוֹרָה אוּנ דֶער תַּרְגּוּם [..] דֶעם פְּשַׁט יִשָּׂא זֵיי הָאבֶּן גְצוֹגֶן דוּרְךְ דַיינֶע [..]

משלים על התורה

נִיט וֶועלֶן גֶעבְּן וֶועט עֶר אַוֶועקְגֵיין, נָאכְדֶעם אִיז גֶעקוּמֶן אַיין קְרָאם נָאךְ אֵיינֶר בָּארְגֶן סְחוֹרָה, נָום דֶר קְרֶעמֶר הָט גֶעוואוּסְט עֶר וֶועט גֶעוִוים בַּצָאלֶן, הָט עֶר אִים גְוִויזֶן דִי בֶּעסְטֶע סְחוֹרָה אוּנ נִיט טַייעֶר צוּ בַּצָאלֶן, נָאר עֶ[ר] קוֹיפְן, אַזוֹ הָט גֶעטָאן הקב"ה, עֶר זָאל נִיט פְרֶע[גְן] דִי פֶעלְקֶר אוֹיבּ זֵיי ווִילֶן נֶעמֶן דִי תּוֹרָה, הָט מֶ[..]

ורא דפארן ועמה קדישין כתב מגו אשתא

הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן וְאָתָה מֵרִבְבֹת קֹדֶשׁ מִימִינוֹ אֵשְׁדָּת ב׳ מילין קרי לָמוֹ:

א הופיע מהר ברכות לב קמא לח: ואתה מרבבות חגיגה טז: מימינו אש דת למו ברכות ו סב יומא נב בילה כה סוטה ד:

בעל הטורים

בגגלה לעשו לקבל התורה ולא רצו ע״כ וזרח בחשך שנענשו להם לחושך ולאפלה אבל ישראל שקבלוה וזרח השמש שנאמר ב׳ ברה מאירת עינים: הופיע. ג׳ הופיע מהר פארן. מציון יופי אלהים הופיע. אל נקמות ה׳ אל נקמות הופיע [לאומות] ישראל בקבלה זכו למה שנא׳ מציון מכלל יופי אלהים הופיע: מרכבות. ב׳ ואתה מרכבות קדש. לא אירא מרבבות עם. למה כי ה׳ אתה מרכבות קדש לעזרני:

רשב״ם

ומימינו נתן להם מתוך אש שהיה מדבר מתוך האש לישראל. כדכתיב השמע עם קול אלהים מדבר מתוך האש כמונו ויחי. וכן מצינו בתהלים רכב אלהים רבותים אלפי שנאן. ה׳ בם סיני בקדש. ובחבקוק אלוה מתמן יבא וקדוש מהר פארן סלה כסה שמים הודו. ובדבורה כתיב ה׳ בצאתך משעיר בצעדך

רש״י

בשבחו של מקום ב ואח״כ פתח בצרכיהם ישראל ובשבח שפתח בו יש בו הזכרת זכות אל ג וכל זה דרך רצוי הוא כלומר כדאי הם אלו עליהם ברכה: מסיני בא. יצא לקראתם ד כשבאו לב בתחתית ההר כחתן היוצא להקביל פני כלה שנאמר ת יט) לקראת האלהים למדנו שיצא כנגדם: וזרח עיר למו. (ספרי) שפתח לבני עשו שיקבלו את ה ולא רצו: הופיע. ה להם: מהר פארן. שם ופתח לבני ישמעאל שיקבלוה ולא רצו: ואתה. ראל (שם): מרבבת קדש. ועמו מקצת רבבות י קדש ז ולא כולם ולא רובם ולא כדרך ב״ו שמראה בוד עשרו ותפארתו ביום חופתו: אש דת. שהיתה ה מאז לפניו כאש שחורה ע״ג אש לבנה ח נתן להם

בית יהודא

דערציילן די לויב פון הקב״ה (וְאַחַר כָּךְ פָּתַח בְּצָרְכֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל) נאכדעם האט ער אנגעהויבען ריידען וועגען דאס בעדערפעניש פון די יודין (וּבְשֶׁבַח שֶׁפָּתַח בּוֹ יֵשׁ בּוֹ הַזְכָּרַת זְכוּת לְיִשְׂרָאֵל) אונ אין דעם לויב וואס ער האט אנגעהויבען לויבען הקב״ה האט ער דערמאנט אזכות פאר יודין (וְכָל זֶה דֶּרֶךְ רִצּוּי הוּא) דאס אלץ איז אבעוויליגונג, הקב״ה זאל בעוויליגען די יודין (כְּלוֹמַר) משה האט געמיינט צו זאגין (כְּדַאי הֵם אֵלּוּ) די יודין זענען ווערט (שֶׁתָּחוּל עֲלֵיהֶם בְּרָכָה) עס זאל אויף זיי קומען אברכה: וּמִסִּינַי בָּא) הקב״ה איז געקומען פון סיני (יָצָא לִקְרָאתָם כְּשֶׁבָּאוּ לְהִתְיַצֵּב בְּתַחְתִּית הָהָר) ווען די יודין זענען געגאנגען צום בארג סיני זיי זאלען זיך שטעלען לעבען בארג, איז הקב״ה געגאנגען געגען זיי (כְּחָתָן הַיּוֹצֵא לְהַקְבִּיל פְּנֵי כַלָּה) ווי אחתן גייט געגען זיין כלה ער זאל זיא נעמען צו זיך (שֶׁנֶּאֱמַר) ווי עס שטייט אין פסוק (לִקְרַאת הָאֱלֹהִים) משה האט געפירט די יודין געגען הקב״ה נאז עס שטייט ניט צו הקב״ה, נאר געגען הקב״ה (לִמַּדְנוּ) ... מיר (שֶׁיָּצָא כְּנֶגְדָּם) הקב״ה איז ארויסגעגאנגען געגען די יודין: וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ). הקב״ה האט געשיינט פון שעיר ... א יודין מען מיינט (שֶׁפָּתַח לִבְנֵי עֵשָׂו שֶׁיְּקַבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה וְלֹא רָצוּ) הקב״ה האט אנגעהויבען ריידען מיט דיא קינדער פון ... זיי זאלען נעמען דיא תורה אונ זיי האבען ניט געוואלט: וְהוֹפִיעַ לָהֶם מֵהַר פָּארָן). הקב״ה האט געשיינט צו די יודין ... ארג פארן (שֶׁהָלַךְ שָׁם וּפָתַח לִבְנֵי יִשְׁמָעֵאל שֶׁיְּקַבְּלוּהָ וְלֹא רָצוּ) הקב״ה איז געגאנגען צום בארג פארן אונ האט ... הויבען ריידען מיט די קינדער פון ישמעאל זיי זאלען נעמען די תורה אונ זייא האבען ניט געוואלט: וְאָתָה). (לְיִשְׂרָאֵל) ... ה איז געקומען צו דיא יודין: וּמֵרִבְבוֹת קוֹדֶשׁ). מיינט מען (וְעִמּוֹ מִקְצָת רִבְבוֹת מַלְאֲכֵי קוֹדֶשׁ) מיט הקב״ה זענען ... אביסעל מלאכים פון דיא צעהן טויזענדער הייליגע מלאכים (וְלֹא כּוּלָּם) ניט אלע מלאכים זענען געווען (וְלֹא רוּבָּם) ... ט דאס מערסטע מלאכים, נאר אביסעל מלאכים (וְלֹא כְּדֶרֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁמַּרְאֶה כָּל כְּבוֹד עָשְׁרוֹ וְתִפְאַרְתּוֹ בְּיוֹם חוּפָּתוֹ) ... יא אמענטש טוהט ער ווייזט זיינע גאנצע רייכקייט אונ שיינקייט אין דעם טאג פון זיין חופה, אבער הקב״ה ... וויזען פאר יודין נאר אביסעל מלאכים: וְאֵשׁ דָּת). מיינט מען (שֶׁהָיְתָה כְּתוּבָה מֵאָז לְפָנָיו בְּאֵשׁ שְׁחוֹרָה עַל גַּבֵּי אֵשׁ לְבָנָה)

שפתי חכמים

ותו ללמדנו דסמוך למיתתו היה. ספרי והביאו הרא״ם: מה ענין שבחו של מקום גבי ברכות של שבטים ל״פ פתח תחלה ג דאם לא כן למה לא פתח בשבח שברא העולם או שאר שבחות וס ול״פ ובשבח וכו׳: ד ר״ל למה כתיב מסיני לסיני הל״ל ל״פ ראתם וכו׳ פי׳ כבר היה בסיני וכשבאו ישראל יצא לקראתם שנאמר ויוצא משה את העם לקראת האלהים מן המחנה ול׳ ם אינו נופל אלא כשבאים זה לקראת זה: ה ר״ל למה לא פירש פיע ל״פ להם דהיינו לישראל אבל גבי וזרח משעיר לא היה פרש מדכתיב למו דקאי אישראל דסמיך ליה לעיל מיניה:

ו ר״ל למה לא כתיב למי אתה הולרך לפרש לישראל: ז ר״ל דמ״ם מרבבות הוא מ״ם מקצת ולא מ״ם ממנו והוכחתו דלא מצינו מקום ששמו רבבות ע״כ צ״ל מ״ם מקצת וק״ל. והרא״ם פי׳ דאם יהי׳ מ״ם ממנו שאז יהי׳ פי׳ שהשם פירש מרבבות קודש וכא לבדו וזולת מלת ועמו יהיה פי׳ ואתה מקצת רבבות קודש ואין לו טעם בלא מלת ועמו והוסיף מלאכי קודש מלת קידש מפני שמלת קודש נופל על דבר כמו ואנשי קודש ופה הם המלאכים עכ״ל: ח כמנהג העולם לכתוב בדיו על הנייר והקרא מסורס לפי פי׳ זה כאלו כתיב מימינו למו דת אש ויהיה פי׳ דקרא הכי מכתב יד ימינו נתן למו דת דהיא התורה כתובה

פירוש לתורת אלהים

ער האט געלייכט פון הר פארן [פ״ז רש״י] אונ ער איז געקומען דער נאך צוא דיא ... ל מרבבות קודש אונ מיט אים איז געווען אטייל צעהן טויזנטער פון זיינע הייליגע מלאכים [פ״ז רש״י] מימינו די תורה וואס איז געשריבען מיט דער רעכטע האנד פון הקב״ה אש דת למו האט ער זיא געגעבן פון

משלים על התורה

... טייט אין די תורה, האט הקב״ה געזאגט אין די תורה לא תנאף, זאלסט ניט מזנה זיין, האבן ישמעאל ... ערט אונזר ברכה איז והרביתי אותו, איך וועל אים ... אל׳ן מעהרין, אז מיר וועלן ניט מזנה זיין ווי אזוי ... מיר זיך מעהרין, איז אשאלה ואפראגע! אין דיא ... שטייט דאך נאך זאכען פר וואס האט הקב״ה זיי ניט ... אנדערע זאכען אויך, טאמר וואלט זיי גיפעלן יענע ... וזו גוט, וועגן יענע זאכן וואלטן זיי בעשטאנן אויף לא תרצח אונ לא תנאף אויך, נאר דר ענין איז למשל איינער איז געקומען אין אקראם אונ האט געזאגט צום קרעמר ער זאל וויזין צעהן איילין סחורה טייערע, דר קרעמר הט געוואוסט דר מענטש וויל נעמען די סחורה אויף בארג, אונ עס איז שווער ביי אים אפצונעמען דם געלט, אונ זאגן אז ער וויל אים ניט בארגן הט ער זיך געשעמט, הט ער אים געוויזן אזעלכע סחורה וואס אים זאל ניט גיפעלן, אונ ער הט געוואלט פר די סחורה אזוי פיל געלט וואס ער וועט

לג א וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ
מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶת־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מוֹתוֹ: ב וַיֹּאמַר
יְהוָה מִסִּינַי בָּא וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ

אונקלוס

א וְדָא בִּרְכְּתָא
דִּי בָרֵיךְ מֹשֶׁה
דַּיְיָ יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
מוֹתֵהּ: ב וַאֲמַ
מִסִּינַי אִתְגְּלִי וְ
יְקָרֵהּ מִשֵּׂעִיר אִ
לָנָא אִתְגְּלִי בִּגְבְ

תו"א וזאת הברכה מגילה לא סוטה יד: ויאמר ה' מסיני בא ע"ז ב' עקרים מ"א פ"ב ספר הזוהר פ' פרומה ופ' בלק:

רשב"ם

(א) **וזאת** הברכה. מוסב למעלה וידבר משה באזני כל קהל ישראל את דברי השירה הזאת עד תומם האזינו השמים וגו'. וזאת הברכה אחר התוכחה של האזינו חזר ובירכן לישראל בטרם יעלה אל ההר למות שם כלומר זאת השירה וזאת הברכה: (ב) ה' מסיני בא. התראה לישראל ונתן להם תורתו. וזרח משעיר ומפארן. כיצד שאתה מתוך רבבות קדש מכל ארבעה צדדין של הר סיני באה האורה והמלאכים דרך שעיר ופארן עד שבא אל סיני.

בעל הטורים

(א) **וזאת** הברכה. לעיל מיניה כתיב אשר אני נותן לבנ... וסמיך ליה וזאת הברכה לומר הני מסכים על ... וזאת הברכה בגימ' זו היא התירה כי בזכות התורה ברכם: מ... האלהים. ר"ת מאה וס"ת משה וזהו ה' אלהי אבותיכם יוסף ככם אלף פעמים שאמר תנו לו ק' ברכות בכל יום וכל ברכה ... זהובים הרי אלף לכך אמר יוסף ה' עליכם ככם אלף פעמ... ויברך אתכם מאלו. הפסוק מתחיל בוי"ו ומסיים בוי"ו לומר שבירך י"ב שבטים: (ב) וזרח משעיר. ג' וזרח בחבך וזרח השמ...

בית יהודא

(א) וְזֹאת הַבְּרָכָה. לִפְנֵי מוֹתוֹ. מֵיינְט מְען (סָמוּךְ לְמִיתָתוֹ) נָאנְט פַר זַיין שְׁטארְבֶּן (שֶׁאִם לֹא עַכְשָׁיו אֵימָתַי) וָוארוּם אוֹיבּ עֶר וֶועט זֵיי אִיצְט נִיט בֶּענְטְשְׁן, וֶוען דֶען וֶועט עֶר זֵייא בֶּענְטְשֶׁען? *): (ב) וַיֹּאמַר ה' מִסִּינַי בָּא. זָאגְט רש"י (פָּתַח תְּחִלָּה בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל מָקוֹם) מֹשֶׁה הָט אָנְגֶעהוֹיבֶּן

רש"י

(א) וזאת הברכה. לפני מותו. (ספרי) למיתתו א שאם לא עכשיו אימתי: (ב) ויאמר ה' מסיני בא. (שם)

שפתי חכמים

א **פירוש** שאם לא תפרש דהאי דכתיב לפני מותו דהיה סמיך למיתתו לא הוה ידעינן אימתי וזהו נמי דנקט רש"י אם לא עכשיו אימתי כיון שהוא לפני מותו וסמוך למיתתו א"נ הוכחתו מדכתיב לפני מותו דפשיטא דלא ברכם לאחר מותו אלא אי לא הוה כתיב לפני מותו ה"א זמן רב היה לפני מותו כשברך אותם לכן כתיב

דעת זקנים מבעלי התוספות

(א) **וזאת** הברכה אשר ברך משה. פי' הר' יוסף שלפיכך כתב איש האלהים לומר שעל ... הקב"ה ברכן: לפני מותו. אמרו רבותינו בשעה ... המות בא ליטול נשמתו של משה נטלו משה וכפת ... השבטים כל אחד ואחד ברכתו לפניו:

ליקוטים על התורה

(א) וְזֹאת הַבְּרָכָה וגו'. וַוייל אִין דִי סֶדְרָה תָבֹא אוּנ נִצָּבִים הָט מֹשֶׁה גֶעזָאגְט קְלָלוֹת צוּ יוּדֶען, וָואלְטֶען מִיר מֵיינֶען מֹשֶׁה הָאט פַיינְט גֶעהַאט יוּדֶן וַוייל וָועגֶן זֵיי הָאט הקב"ה גִיזַר גֶעוֶועֶן אוֹיף אִים עֶר זָאל שְׁטַארְבֶּן אִין חוּצָה לָאָרֶץ, דְרִיבֶּר זָאגְט דִיא תּוֹרָה וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה, צְווַאייזֶען עֶר אִיז נִיט גֶעוֶוען אַשׂוֹנֵא צוּ יוּדֶן נָאר עֶר הָאט זֵייא גֶעבֶּענְטְשׁ, אוּנ דִיא קְלָלוֹת זֶענֶן נָאר גֶעוֶוען צוּ מַאכֶען אוֹיף זֵיי אַמוֹרָא זֵיי זָאלֶן נִיט זִינְדִיגֶן, אוּנ דְרִיבֶּער הָאט מֹשֶׁה נִיט גֶעהַאט אַפֵיינְדְשַׁאפְט צוּ דִי יוּדֶן וֶועגֶן זַיין שְׁטַארְבֶּן וַוייל אִישׁ הָאֱלֹהִים, עֶר אִיז גֶעוֶוען אַגֶעטְלִיכֶר מֶענְטְשׁ, עֶר אִיז גֶעוֶוען בַּאהֶעפְט צוּ הקב"ה, אוּנ עֶר הָאט גֶעוואוּסְט אַז זַיין נְשָׁמָה וֶועט גֵיין גְלַייךְ צוּ הקב"ה, אוּנ עֶס אִיז גֶעוֶוען לִפְנֵי מוֹתוֹ, פַאר זַיין שְׁטַארְבֶּען, וָואס עֶר וֶועט בַּאלְד גֵיין צוּ הקב"ה, דְרִיבֶּער הָאט עֶר קֵיין פַיינְדְשַׁאפְט גֶעהַאט צוּ יוּדֶען נָאר פַארֶקֶערְט עֶר הָאט זֵייא לִיבּ גֶעהַאט אוּנ הָאט זֵיי גִיבֶּענְטְשְׁט אוּנ הָאט זִיךְ מִיט זֵייא גֶעזֶעגֶנְט אַפָּאמֶער גֶעזֶעגְנְט זִיךְ מִיט זַיינֶע קִינְדֶער פַאר זַיין שְׁטַארְבֶּען:

פירוש לתורת אלהים

(א) וְזֹאת הַבְּרָכָה אוּנ דָאס אִיז דִי בְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַ...
אִישׁ הָאֱלֹהִים וָוס מֹשֶׁה דֶער גֶעטְלִיכֶר מַאן
גֶבֶּענְטְשְׁט דִי קִינְדֶער יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מוֹתוֹ נָאהֶענְט
זַיין טוֹט וָוארוּם עֶר הָט גְטְרַאכְט אַז אִיךְ וֶועל
אַצוּנְד נִיט בֶּענְטְשֶׁן וֶוען דֶען וֶועל אִיךְ זֵיי בֶּענְ...
(ב) וַיֹּאמַר אוּנ עֶר הָט גְזָאגְט גָאט אִיז פוּן דֶעם
סִינַי גֶעקוּמֶען, בִּשְׁעַת מַתַּן תּוֹרָה אִיז הקב"
דֶעם בַּארְג סִינַי אַנְטְקֶעגֶען גְגַאנְגֶען אַזוֹ וִוי
גֵייט אַרוֹיס מְקַבֵּל פָּנִים זַיין דִיא כַּלָּה [עיי...
וְזָרַח אוּנ עֶר הָט צוּ זֵיי גְשַׁיינְט פוּן שֵׂעִיר [עיי...

משלים על התורה

(ב) וַיֹּאמַר ה' מִסִּינַי בָּא וגו'. וֶוען הקב"ה הָאט גֶעוָואלְט גֶעבֶּן דִי תּוֹרָה צוּ דִי יוּדְן, אִיז עֶר פְרִיעֶר גֶעגַאנְגֶן צוּ שֵׂעִיר, צוּ עֵשָׂו, אוּנ הָט אִים גֶעפְרֶעגְט אוֹב עֶר ווִיל נֶעמֶן דִי תּוֹרָה, הָאבֶּן זֵיי גִיפְרֶעגְט וָואס שְׁטֵייט אִין דִי תּוֹרָה, הָט הקב"ה גֶעזָאגְט אִין דִי תּוֹרָה שְׁטֵייט לֹא תִרְצָח, דוּ זָאלְסְט קֵיין מֶענְטְשׁ הַרְגֶענֶן, הָט עֵשָׂו גִיעֶנְטְפֶערְ... בְּרָכָה אִיז וְעַל חַרְבְּךָ תִחְיֶה, דוּ זָאלְסְט לֶעבֶּן פוּן רַ... אוּנ אִין דִי תּוֹרָה שְׁטֵייט לֹא תִרְצָח, דְרִיבֶּר ווִיל אִי... נֶעמֶן דִי תּוֹרָה, נָאכְדֶעם הָט הקב"ה גִיפְרֶעגְט בַּיי יִשְׁ... אוֹב עֶר ווִיל גֶעמֶן דִי תּוֹרָה, הָט יִשְׁמָעֵאל אוֹךְ גִיפְ...

---

*) **הערה** דער פסוק דערציילט אונז ווי גרוים איז גיוועזן די ליבשאפט פון משה צו די יודין, למשל איינער [ראובן] האט נים ווילענדיג ... גיטאהן זיין חבר שמעון, אונ שמעון האט פון דעם שטוים בעקומען אפעלער אין הארצין, אונ דאקטוירים האבין גיזאגט ער וועט ... אין אקורצע צייט שטארבין פון דעם פעלער, פארשטייען מיר אז שמעון וועט פון איצט ניט מעהר זיין אגוטער פריינד צו ראובן, פון דעסטוועג ... די פיינדשאפט נאך נים אזוי גרוים גיוועזן, וויל שמעון האט גערעכנט טאמער וועט ער געזונד ווערין, נאכדעם אז ער האט גיהערט פון דא... אז ער האט קיין הילף אינ מוז שטארבין אין אגאנץ קורצע צייט, האט די פיינדשאפט אנגעהויבין גרוים ווערין, נאך מעהר פיינדשאפט איז גי... דעם טאג פון זיין שטארבין, ווען שמעון האט געוואוסט אז ער שטארבט היינט גאר דורך ראובן, האט ער געווים געשלוכט ראובנן מיט די ג... קללות, אונ ניבענטשט געווים נים, זאגט די תורה משה איז נים אזוי גיוועזן, אפילו דאס שטארבין פון משה איז גיוועזן וועגין די יודין, אי... האט שטארק געוואלט נאך לעבין אויף דער וועלט, אונ האט גיבעטין ביי הקב"ה מיט פינף הונדערט פינפצעהן תפלות, אונ הקב"ה האט א... לעבין אפגיזאגט, האט ער דאך גדארפט פיינט האבין די יודין, אונ ווען עס איז געקומען דער טאג צום שטארבין, אונ פאר דעם שטארבין ... דאך די פיינדשאפט פון משה צו די יודין געדארפט זיין זייער גרוים, ער זאל זיי פלוכין, אונ ניט גענוג ער האט זיי נים געשלוכט, האט ... גיבענטשט, דאס זאגט די תורה וזאת הברכה אשר ברך משה את בני ישראל, דאס איז די ברכה וואס משה האט גבענטשט די יודין, לפני ... פר זיין שטארבין, פר ווס הט ער זיי גיבענטשט? וויל ער איז גיוועזן איש האלהים, אגאטליכער מענטש, האט ער געהאט די מדות פון הקב"... ווי הקב"ה איז ארחום וחנון אפילו ווען דער מענטש זינדיגט צו אים, אזוי האט משה אויך רחמנות געהאט אויף די יודין אפילו פאר זיין שט...

מעוזי חיל ויתר תמים דרכו דרכי קרי : משוה רגליו רגלי קרי כאילות ועל־במתי
ני : מלמד ידי למלחמה ונחת קשת־נחושה זרעתי : ותתן־לי מגן ישעך וענתך
י : תרחיב צעדי תחתני ולא מעדו קרסלי : ארדפה איבי ואשמידם ולא אשוב
לתם : ואכלם ואמחצם ולא יקומון ויפלו תחת רגלי : ותזרני חיל למלחמה
ע קמי תחתני : ואיבי תתה לי ערף משנאי ואצמיתם : ישעו ואין מושיע אל־
ולא ענם : ואשחקם כעפר־ארץ כטיט־חוצות אדקם ארקעם : ותפלטני
עמי תשמרני לראש גוים עם לא־ידעתי יעבדני : בני נכר יתכחשו־לי לשמוע
שמעו לי : בני נכר יבלו ויחגרו ממסגרותם : חי־יהוה וברוך צורי וירם אלהי
שעי : האל הנתן נקמת לי ומריד עמים תחתני : ומוציאי מאיבי ומקמי תרוממני
חמסים תצילני : על־כן אודך יהוה בגוים ולשמך אזמר : מגדיל מגדול קרי
ישועות מלכו ועשה־חסד למשיחו לדוד ולזרעו עד־עולם :

פירוש ע״ט

שפרינגען אלע שטרוכלונג ביז עס איז גבליבן
יין וועג : משוה רגלי ער האט גיטאהן גרינג
פים אזו ווי די אינדן אונ אוף מיין שטארקייט
ר מיך שטעלין : מלמד ידי ער טוט לערנען
הענט מלחמה צו האלטען אונ עס ווערט
ן דר קופערנר בוגן דורך מיינע ארום ותתן
דו האסט מיר גגעבען דיין הילף וואס איז צו
ען גליך ווי איין פאנצר אונ מיט דיין מדה
ה תרבני האסטו מיך גגרייסט דו האסט דיך
ען מיט מיר מיט פיל ענוה תרחיב דו האסט
יטערט מיינע טריט אונטער מיר איך זאל
לען אונ זיי האבן זיך ניט אום גיגליטשט
טריט : ארדפה איך האב נאך גיאגט מיינע
אונ איך האב זיי פר טיליגט אונ איך האב
ט אום גקערט ביז איך האב זיי פאר לענט
אונ איך טוא זיי פר לענדן אונ איך טוא זיי
ן אונ זיי קענן ניט אוף שטיין אונ זיי פאלען
מייני פיס ותזרני אונ דו טוסט מיך אן גורטן
ח צו מלחמה האלטען דו טוסט מאכן קניען
פיינט אונטער מיר ואיבי אונ מיינע פיינט
ו גגעבען צו מיר מיט דעם אקין דו מאכסט
ן אנטלופן פר מיר מייני פיינט טוא איך פר
ן ישעו זיי טוען זיך קערן צו זייערי אפ געטר
עס קען זיי קיינער פון זיי ניט העלפען נאך
ערען זיי זיך צו גאט וויל ער זיי ניט ענטפרן
ם אונ איך טו זיי צו מאלן אזו ווי דעם שטוב
ער ערד אזו ווי דאס ליים פון די נאסען טוא
י דינן דין מאכן אונ טוא זיי טרעטען ותפלטני
האסט מיך גמאכט אנטרינן פון די קריגערס
ין פאלק דס איז דואג אונ אחיתופל אונ שאול
י זיפים תשמרני דו האסט מיך גהיטן דאס איך
זאל זיין איין ראש איבר די פעלקר עם לא ידעתי דס
פאלק וואס איך ווייס עס ניט די טוען מיך דינען דר
מדרש שרייבט דוד הט גבעטן גאט אונ הט גזאגט
תשמרני לראש גוים דו זאלסט מיך מאכן איך זאל זיין
איין ראש צו די הארן ארום ארץ ישראל דס פאלק
וואס איך ווייס זייא ניט זאלען מיך דינען בני נכר די
פרעמדע פעלקער זאלן לייקנען אונ זאלן זאגן פר
מיר ליגנט מחמת מורא לשמוע אוזן צו דעם הערונג
פון דעם אוער זאלן זיי הערן צו מיר אפילו אונטער
מיינע אוגן זאלן זיי מורא האבן פר מיר ווען זייא
וועלען נאר הערען מיין גבאט בני נכר די פרעמדע
פעלקער ארום ארץ ישראל יבולו זאלן מיד ווערען
אונ זאלן הינקעדיג ווערן מחמת די שווערע יסורים
פון זייער פאר שליסונג וואס איך וועל זיי שטראפען
מיט זיי חי יי דר גאט וואס לעבט איביג דער הט עס
מיר גיטאהן דיא אלע ניסים אונ גלובט איז מיין
בשעפר אונ מיין שטארקר אונ דער הויך איז גאט
וואס ער איז דער שטארקר פון מיין הילף האל דער
גאט וואס גיט נקמות צו מיר ארום ארץ ישראל אונ
ער מאכט נידרין פעלקר אונטער מיר ומוציאי אונ
ער איז מיין אוס ציהר פון מיינע פיינט אונ פון די
וואס שטייען אוף מיר אוף טוסטו מיך דער הייבען
מאיש חמסים פון דעם מאן וואס וויל מיך רויבן טוסטו
מיך מציל זיין דער תרגום שרייבט דאס גייט אוף
גוג ומגוג מאיש חמסים פון דעם רובער דאס איז גוג
זאלסטו מיך מציל זיין על כן איבר דעם וועל איך
דיך גאט לובן צווישן די פעלקר אונ צו דיין נאמן
וועל איך זינגען לוב גיזאנג מגדול ער דער גרייסט
דיא הילף פון זיין מלך אונ ער טוט חסד צוא
זיין גיזאלבטען צוא דוד אונ צוא זיינע קינדער
ביז איביג :

עָשָׁן֙ בְּאַפּ֔וֹ וְאֵ֥שׁ מִפִּ֖יו תֹּאכֵ֑ל גֶּחָלִ֖ים בָּעֲר֥וּ מִמֶּֽנּוּ׃ וַיֵּ֥ט שָׁמַ֖יִם וַיֵּרַ֑ד וַעֲרָפֶ֖ל תַּ
רַגְלָֽיו׃ וַיִּרְכַּ֥ב עַל־כְּר֖וּב וַיָּעֹ֑ף וַיֵּרָ֖א עַל־כַּנְפֵי־רֽוּחַ׃ וַיָּ֥שֶׁת חֹ֛שֶׁךְ סְבִיבֹתָ֖יו סֻ
חַֽשְׁרַת־מַ֖יִם עָבֵ֥י שְׁחָקִֽים׃ מִנֹּ֖גַהּ נֶגְדּ֑וֹ בָּעֲר֖וּ גַּֽחֲלֵי־אֵֽשׁ׃ יַרְעֵ֥ם מִן־שָׁמַ֖יִם יְהוָ֑ה וְעֶ
יִתֵּ֥ן קוֹלֽוֹ׃ וַיִּשְׁלַ֥ח חִצִּ֖ים וַיְפִיצֵ֑ם בָּרָ֖ק וַיָּהֹֽמם ויהם קרי׃ וַיֵּֽרָאוּ֙ אֲפִ֣קֵי יָ֔ם יִגָּל֖וּ מֹסְד֣וֹת תֵּ
בְּגַעֲרַ֣ת יְהוָ֔ה מִנִּשְׁמַ֖ת ר֥וּחַ אַפּֽוֹ׃ יִשְׁלַ֥ח מִמָּר֖וֹם יִקָּחֵ֑נִי יַֽמְשֵׁ֖נִי מִמַּ֥יִם רַבִּֽים׃ יַצִּי
מֵאֹיְבִ֖י עָ֑ז מִשֹּׂ֣נְאַ֔י כִּ֥י אָמְצ֖וּ מִמֶּֽנִּי׃ יְקַדְּמֻ֖נִי בְּי֣וֹם אֵידִ֑י וַיְהִ֧י יְהוָ֛ה מִשְׁעָ֖ן לִֽי׃ וַיֹּ
לַמֶּרְחָ֖ב אֹתִ֑י יְחַלְּצֵ֖נִי כִּֽי־חָ֥פֵֽץ בִּֽי׃ יִגְמְלֵ֥נִי יְהוָ֖ה כְּצִדְקָתִ֑י כְּבֹ֥ר יָדַ֖י יָשִׁ֥יב לִֽי׃
שָׁמַ֖רְתִּי דַּ֣רְכֵ֣י יְהוָ֑ה וְלֹ֥א רָשַׁ֖עְתִּי מֵאֱלֹהָֽי׃ כִּ֥י כָל־מִשְׁפָּטָ֖ו משפטיו קרי לְנֶגְדִּ֑י וְחֻקֹּ
לֹא־אָס֥וּר מִמֶּֽנָּה׃ וָאֶהְיֶ֥ה תָמִ֖ים ל֑וֹ וָאֶשְׁתַּמְּרָ֖ה מֵעֲוֺנִֽי׃ וַיָּ֧שֶׁב יְהוָ֛ה לִ֖י כְּצִדְקָתִ֑י כְּ
לְנֶ֖גֶד עֵינָֽיו׃ עִם־חָסִ֖יד תִּתְחַסָּ֑ד עִם־גִּבּ֥וֹר תָּמִ֖ים תִּתַּמָּֽם׃ עִם־נָבָ֖ר תִּתָּבָ֑ר וְעִם־עִ
תִּתַּפָּֽל׃ וְאֶת־עַ֥ם עָנִ֖י תּוֹשִׁ֑יעַ וְעֵינֶ֖יךָ עַל־רָמִ֥ים תַּשְׁפִּֽיל׃ כִּֽי־אַתָּ֥ה נֵירִ֖י יְהוָ֑ה וַיה
יַגִּ֥יהַּ חָשְׁכִּֽי׃ כִּ֥י בְכָ֖ה אָר֣וּץ גְּד֑וּד בֵּאלֹהַ֖י אֲדַלֶּג־שֽׁוּר׃ הָאֵ֖ל תָּמִ֣ים דַּרְכּ֑וֹ אִמְרַ֤ת יְ
צְרוּפָ֔ה מָגֵ֣ן ה֔וּא לְכֹ֖ל הַחֹסִ֥ים בּֽוֹ׃ כִּ֥י מִי־אֵ֖ל מִבַּלְעֲדֵ֣י יְהוָ֑ה וּמִ֥י צ֖וּר מִבַּלְעֲדֵ֥י אֱלֹהֵ

פירוש ע"ט

גֶעקוּמֶען אִין זַיינֶע אוֹעֶרִין׃ וַיִּתְגָּעַשׁ אוּנ דִי עֶרד הָט גֶעשְׁטוּרֶעמְט אוּנ גֶעצִיטֶערְט, דִי פוּדַאמֶענְטֶן פוּן דִי הִימְלֶען הָאבֶּן גֶעצִיטֶערְט אוּנ גֶעשְׁטוּרֶעמְט ווייל זַיין כַּעס הָאט גֶעבְּרֶענְט׃ עָלָה עָשָׁן עֶס אִיז אוֹפְגֶעגַאנְגֶען אוֹף מַיינֶע פַיינְד אַזוֹ וִויא אַרוֹךְ פוּן זַיינֶע נָאז לֶעבֶער. וְאֵשׁ אוּנ אַפַייעֶר הָט גֶעבְּרֶענְט פוּן זַיין מוֹל. גֶּחָלִים קוֹלֶען הָאבֶּן גִיבְּרֶענְט פוּן אִים׃ וַיֵּט שָׁמַיִם עֶר הָט אַיינְגֶעבּוֹגִין דֶעם הִימֶעל אוּנ הָט גֶענִידֶערְט צוּ שְׁטְרָאפֶען זַיינֶע פַיינְד, אַיין גֶעפִיל אִיז גִיוֶוען אוּנְטֶר זַיינֶע פִיס׃ וַיִּרְכַּב עֶר הָט גֶערִיטֶן אוֹף אַמַלְאָךְ וָואס הֵייסְט כְּרוּב אוּנ אִיז גֶעפְלוֹגִין, אוּנ עֶר אִיז גֶזֶעהְן גִיוָוארֶן אוֹף דִי פְלִיגוּל פוּן וִוינְט׃ וַיָּשֶׁת אוּנ עֶר הָט גִימָאהְן דָס פִינְצְטֶערְנִישׁ אַרוּם זִיךְ עֶס זָאל זַיין צוּ אִים אַבֶּעדֶעקוּנְג וִויא אַבַּיידִיל, אוּנ אַפְלֵייצוּנְג וַואסֶער אִיז גִיוֶועְן פוּן דִיא וָואלְקִין וָוס אוּנְטֶר דִי הִימְלֶען׃ מִנֹּגַהּ נֶגְדּוֹ פוּן דִי לִיכְטִיגְקֵייט וָוס אַקֶעגִין אִים הָאבֶּן גֶעבְּרֶענְט פַייעֶרְדִיגֶע קוֹלִין׃ יַרְעֵם הקב"ה הָט גִימָאהְן שְׁטוּרֶעמֶען פוּן הִימֶעל אוּנ הָאט גִיגֶעבֶּען זַיין שְׁטִימֶע׃ וַיִּשְׁלַח עֶר הָאט גֶעשִׁיקְט פַיילִין אוּנ הָט זֵיי פַארְשְׁפְּרֵייט, עֶר הָאט גֶעשִׁיקְט אַבְּלִיץ אוּנ הָט זֵייא פַארְטוּמוּלְט׃ וַיֵּרָאוּ דִיא קְוַואלִין פוּן יַם זֶענֶען גִיזֶעהְן גִיוָוארֶען אוּנ דִיא פוּדַאמֶענְטִין פוּן דִי עֶרְד זֶענֶען גִיזֶעהְן גִיוָוארֶן, דָס אִיז גִיוֶועְן וֶועגֶן דָאס גֶעשְׁרֵיי פוּן הקב"ה, פוּן דֶעם שְׁטַארְקִין בְּלָאז וָוס דֶער וִוינְט פוּן זַיין צָארֶען הָאט אוֹף זֵיי גִיבְּלָאזֶען׃ יִשְׁלַח מִמָּרוֹם יִקָּחֵנִי הקב"ה הָאט גֶעשִׁיקְט אַמַלְאָךְ פוּן הִימֶעל אוּנ עֶר הָאט מִיךְ צוּגֶענוּמֶען פוּן שָׁאוּל. יַמְשֵׁנִי עֶר הָט מִיךְ אַרוֹסְגֶעצוֹגֶען פוּן פִיל וַואסֶערִין׃ יַצִּילֵנִי עֶר הָאט מִיךְ גִירֶעטֶעט פוּן מַיינֶע פַיינְד וָואס זֶענֶען גִיוֶועְן שְׁטַארְקֶער פוּן מִיר׃ יְקַדְּמוּנִי מַיינֶע פַיינְד זֶענֶען גֶעקוּמֶען צוּ מִיר אִין דֶעם שְׁלֶעכְטִין טָאג, אָבֶּער הקב"ה אִיז גִיוֶועְן

אֵיין אוּנְטֶער לֶעהְנֶר צוּ מִיר וַיּוֹצֵא אוּנ עֶר הָאט אוּם גְצוֹגֶן אוֹף אֵיין דֶר בְּרֵייטֶנִישׁ אוּנ עֶר הָט גִירֶעטֶעט וָוארוּם עֶר הָאט גִיוָואלְט אִין מִיר׃ דָוִד יִגְמְלֵנִי יְיָ גָאט זָאל מִיר בַּצָאלֶען אַזוֹי וִויא גֶערֶעכְטִיקֵייט אַזוֹ וִוי דָס לוֹטֶערְקֵייט פוּן מַיינֶע הֶ זָאל עֶר מִיר אוּם קֶערֶן צוּ בַּצָאלֶן כִּי שָׁמַרְתִּי דֶען הָאבּ גִיהִיטֶן דִי וֶועגֶן וָוס אִיז רֶעכְט פַאר גָאט אִיךְ הָאבּ נִיט גְשׁוּלְדִיגְט פַר גָאט כִּי כָל מִשְׁפָּטָיו אַלֶע זַיינֶע מִשְׁפָּטִים זֶענֶן תָּמִיד אַנְטְקֶעגִין מִיר זַיינֶע גְזֶעץ הָאבּ אִיךְ נִיט אָפּ גִיטָאהְן פוּן אִיר וָ אִיךְ בִּין גִיוֶועְן גַאנְץ צוּ אִים אוּנ אִיךְ הָאבּ גְהִי אִיךְ זָאל נִיט זִינְדִיגֶען וַיָּשֶׁב יְיָ לִי הָט מִיר גָאט גִיקֶערְט אַזוֹ וִויא מַיין גִירֶעכְטִיקֵייט אַזוֹ וִויא לוֹטֶערְקֵייט אִיז אַקֶעגֶען זַיינִי אוֹגֶען עִם חָסִיד אַחָסִיד טוּסְטוּ חֶסֶד׃ עִם נָבָר מִיט דֶעם מֶענְטְשׁ אִיז קְלָאר אוּנ רֵיין פוּן עֲבֵירוֹת בֶּעוַוייזְטוּ צוּ דַיינֶע קְלָארֶע אוּנ רֵיינֶע חֲסָדִים וְעִם עִקֵּשׁ אוּנ דֶעם פַר קְרִימְטֶן טוּסְטוּ פַאר קְרִימֶען וְאֶת עַם עָנִי דָאס אָרוּם פָאלְק וֶועסְטוּ הֶעלְפֶען אוּנ דַיינֶע אֵ טוּסְטוּ אוֹף דִי וָוס הַאלְטֶן זִיךְ גְרוֹס דוּ זָאלְסְט דֶערְנִידֶערִין׃ כִּי אַתָּה דֶען דוּ גָאט בִּיסְט מַיין לִ טוּהְסְט דֶער לַייכְטֶען מַיין פִינְצְטֶרְנִישׁ כִּי בְכָה דוּרְךְ דַיין בִּטָחוֹן לוֹף אִיךְ צוּם חַיִל פוּן דֶעם שׁ בֵּאלֹהַי דוּרְךְ דִי הִילְף פוּן גָאט טוּא אִיךְ שְׁפְּרִינְגֶען דִי מוֹיֶערֶען פוּן מַיינֶע פַיינְט אוּנ אִיךְ נֶעם זֵיי אַ הָאֵל גָאט זַיין וֶועג אִיז גַאנְץ אִמְרַת דִיא זָאג פוּן אִיז לוֹטֶער עֶר אִיז מְקַיֵּים וָוס עֶר אִיז מַבְטִיחַ עֶר אֵיין פַאנְצֶער צוּ אַלֶע וָוס בַּשִׁיצֶן זִיךְ אִין אִים׃ כִּ אֵל דֶען וֶוער אִיז אֵיין גָאט חוּץ דֶער גָאט פוּן יִשְׂ אוּנ וֶוער אִיז אַבַּשֶׁעפֶער אָדֶער אֵיין שְׁטַארְקֶר אוּנְזֶער גָאט׃ הָאֵל מָעוּזִּי חָיִל דֶער גָאט הָאט גִיטָאהְן שְׁטַארְקֶען מִיט כֹּחַ אוּנ עֶר הָאט גִימָא

...עָא וּלְתַמָּן לָא תֵיעוּל
...רְעָא דִּי אֲנָא יָהֵב
...נֵי יִשְׂרָאֵל׃ פ פ פ

וְשָׁמָּה לֹא תָבוֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־
אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ פ פ פ

ריש"י

...תי כי חביבה היא לך על כן אני אומר לך עלה וראה:

נ"ב פסוקים כל"ב סימן:

חסלת פרשת האזינו

בית יהודא

לא תָבֹא. אין די לאַנד וועסטו ניט קומען (כִּי יָדַעְתִּי כִּי חֲבִיבָה הִיא לָךְ) ווייל איך ווייס די לאַנד איז ביי דיר ליב (עַל כֵּן אֲנִי אוֹמֵר לָךְ עֲלֵה וּרְאֵה) דריבער זאג איך דיר גיי אַרוף אויף דעם באַרג און זעה די לאַנד:

פירוש לתורת אלהים

...אַהין וועסטו ניט קומען אֶל הָאָרֶץ צו דעם לאַנד וָוס איך גיב צו די קינדער יִשְׂרָאֵל [עיין רס"י]:

הפטרת האזינו (בשמואל ב סימן כב)

...קורין האזינו בין ר"ה ליוה"כ אז מפטירין שובה ישראל. אבל כשקורין האזינו בין יוה"כ לסוכות אז מפטירין וידבר דוד:

...בֵּר דָּוִד לַיהוָה אֶת־דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת בְּיוֹם הִצִּיל יְהוָה אֹתוֹ מִכַּף כָּל־אֹיְבָיו
וּמִכַּף שָׁאוּל׃ וַיֹּאמַר יְהוָה סַלְעִי וּמְצֻדָתִי וּמְפַלְטִי־לִי׃ אֱלֹהֵי צוּרִי אֶחֱסֶה־בּוֹ
...י וְקֶרֶן יִשְׁעִי מִשְׂגַּבִּי וּמְנוּסִי מֹשִׁעִי מֵחָמָס תֹּשִׁעֵנִי׃ מְהֻלָּל אֶקְרָא יְהוָה וּמֵאֹיְבַי
...עַ׃ כִּי אֲפָפֻנִי מִשְׁבְּרֵי־מָוֶת נַחֲלֵי בְלִיַּעַל יְבַעֲתֻנִי׃ חֶבְלֵי שְׁאוֹל סַבֻּנִי קִדְּמֻנִי מֹקְשֵׁי־
...׃ בַּצַּר־לִי אֶקְרָא יְהוָה וְאֶל־אֱלֹהַי אֶקְרָא וַיִּשְׁמַע מֵהֵיכָלוֹ קוֹלִי וְשַׁוְעָתִי בְּאָזְנָיו׃
...גָּעַשׁ ויתגעש קרי וַתִּרְעַשׁ הָאָרֶץ מוֹסְדוֹת הַשָּׁמַיִם יִרְגָּזוּ וַיִּתְגָּעֲשׁוּ כִּי־חָרָה לוֹ׃ עָלָה

פירוש ע"ט

...ר דָּוִד לַיְיָ און דָוִד האט גערעט צו גאט די רייד פון די שִׁירָה אין דעם טאג ווס גאט הט אים ...גוועזן פון דר האנט פון אַלע זיינע פיינט און פון דר האנט פון שָׁאוּל׃ וַיֹּאמַר און ער האט ...ט יְיָ סַלְעִי גאט איז מיין שטיין און מיין פעסטונג ...מיין אַנטרינער ער מאכט מיך אַנטלויפן פון ...ע פיינד׃ אֱלֹהֵי צוּרִי גאט איז מיין שטיין ווס איך ...מיך בעשיצען אונטער אים אזו ווי א שטיין איז ...שיצונג צו די מענטשן וואס גייען אין וועג פון ... און פון ווינטען, ער איז מיין פאַנצער און ...יז מיין שטאַרקע הילף מיין שטאַרקער און ...אונטערלענער און מיין אַנטלויפער ווס איך ...וף צו אים ער זאל מיר העלפען, מוֹשִׁעִי ער ...יין העלפער, פון דיא רויבער טוהסטו מיר ...ען׃ מְהֻלָּל ווען איך רוף צו הקב"ה ער זאל ...העלפען, לויב איך אים שון פר די הילף ווייל ...ין זיכער אז איך וועל ווערין גיהאָלפען פון ... פיינד׃ כִּי אֲפָפֻנִי ווען עס האט מיך ...גערינגעלט די ברעכעניש פון דעם טויט, ווען ...טע מענטשען ווס זענען גיוועזן אזו פיל וויא ...האבן מיך איבערגעשראקין׃ חֶבְלֵי שְׁאוֹל די ...ציין פון גרוב [פון שטאַרבען] האבען מיך ...גענומען, ווען די שטרויכלונגען פון טויט זענען ...ארגעקומען, בַּצַּר לִי ווען עס איז מיר איינג ...האב איך גערופען צו הקב"ה הט ער גיהערט ...ן פאַלאַץ, פון הימעל, מיין געשריי איז

ליקוטי יהודא

עָלָה עָשָׁן בְּאַפּוֹ וְאֵשׁ מִפִּיו תֹּאכֵל וגו'. דר מדרש תנחומא שרייבט וְלָמָה בְּאֵשׁ, פאַר וואס האט הקב"ה זיי געשטראָפט מיט פייער, נאר דר מענטש וואס איז גרוים ביי זיך שטראָפט אים הקב"ה מיט פייער, ווי עס שטייט אין פסוק הִיא הָעֹלָה עַל מוֹקְדָה, ווער עס גייט־אויף, ער איז גרוים ביי זיך וועט ער זיין אויף דעם פייער. דר דור המבול ווייל זייא האבן געזאגט מַה שַּׁדַּי כִּי נַעַבְדֶנּוּ, וואס איז הקב"ה מיר זאָלען אים דינען, זענען זיי געשטראָפט געוואָרן מיט פייער, וויא עס שטייט אין פסוק וְיִתְרָם אָכְלָה אֵשׁ, די געבליבענע האט פאַרברענט דער פייער, אויף סְדוֹם האט הקב"ה געמאכט רעגענען מיט פייער, פַּרְעֹה הט געזאגט מִי ה', ווער איז הקב"ה, האט הקב"ה אויף אים געמאכט רעגענען אַהאַגיל מיט פייער, סַנְחֵרִיב הט געזאגט איך בין אויפגעגאנגען אויף די העכסטע הייך הט אויף זיינע חַיִל געקומען אַפייער, נְבוּכַדְנֶצַר האט געזאגט איך וועל אויפגיין צו דיא וואָלקין און וועל זיין גליך צו הקב"ה און ער האט געזאגט צו חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל און עֲזַרְיָה ווער איז דער גאט וואס וועט אייך קענן רעטטין פון מיין האנט, זיין שטוב, דעם בית המקדש, האב איך פאַרברענט, ווען איך בין געוועזן אין זיין שטוב האט ער מיר קיין שלעכטס געקענט טאן, וועט ער מיר קענען שלעכטס טאן ווען איך בין אין מיין שטוב? האט ער געהייסען מען זאל אַריין וואַרפן אין פייער די דריי מענטשן חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל און עֲזַרְיָה, וואס האט הקב"ה געטאן ער האט געזאגט אין קאַלך־הויבין זאל ווערין אַגאַס, דיא דריי מענטשן ווס האבן געדאַרפט פאַרברענט ווערין זענען נים פאַרברענט געוואָרן, און דיא מענטשן וואס האבן נים געדאַרפט פאַרברענט ווערין איז אַרויסגעגאַנגען אַפייער פון הויבין און האט זייא פאַרברענט, נְבוּכַדְנֶצַר איז אויך אַביסל פאַרברענט געוואָרן, נאר נים אין גאַנצען, הקב"ה האט געזאגט מען זאל פון אים לאָזין אזו פיל ער זאל קענען וויסען געגען וועמען ער האט גירעט אַזעלכע רייד, די מַלְכוּת פון עֵשָׂו וועט אויך געשטראָפט ווערן מיט פייער, סִיסְרָא איז אויך געשטראָפט געוואָרן מיט פייער, און דָוִד ווייל ער איז ביי זיך געווען נידעריג זענען זיינע פריינד געשטראָפט ...ן מיט פייער, און יודען ווייל זייא זענען געוועזן אין גָלוּת נידעריג און פאַרשעמט וועלען זייא געטרייסט ווערען מיט ...פייער, ווי עס שטייט אין פסוק הקב"ה האט געזאגט איך וועל זיין צו די יודען אַפייערדיגער מויער אַרום זייא:

אֶל־עַמָּיו׃ נא עַל אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם
בִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֵי־מְרִיבַת
קָדֵשׁ מִדְבַּר־צִן עַל אֲשֶׁר לֹא־
קִדַּשְׁתֶּם אוֹתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
נב כִּי מִנֶּגֶד תִּרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ

אונקלוס

טוּרָא וְאִתְכְּנֵישׁ לְעַמֵּ
נא עַל דִּי שְׁקַרְתּ
בְּמֵימְרִי בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָ
בְּמֵי מַצּוּת רְקַם מַדְבְּ
דְצִן עַל דִּי לָא קַדֵּשְׁ
יָתִי בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵ
נב אֲרֵי מִקָּבֵל תֶּחֱזֵי

בית יהודא

קְלֵייד אונ הָט אָנְגֶעטָאהְן דָאס קְלֵייד צוּ אֶלְעָזָר (וְכֵן שֵׁנִי וְכֵן שְׁלִישִׁי) אונ אַזוֹ דָס צְוֵוייטֶע קְלֵייד אונ אַזוֹ דָס דְרִיטֶע קְלֵייד (וְרָאָה בְנוֹ בִּכְבוֹדוֹ) אונ אַהֲרֹן הָט גְזֶעהְן וִוי זַיין זוּהְן אֶלְעָזָר יַרְשׁ׳ת זַיין כָּבוֹד (אָמַר לוֹ מֹשֶׁה אַהֲרֹן אָחִי) מֹשֶׁה הָט גְזָאגְט צוּ אַהֲרֹן, אַהֲרֹן מַיין בְּרוּדֶער (עֲלֵה לְמִטָּה) גֵיי אַרוֹיף אוֹיף דֶעם בֶּעט (וְעָלָה) אִיז עֶר אַרוֹיפְגֶעגַאנְגֶען (פְּשׁוֹט יָדֶיךָ) צִיה־אוֹיס דַיינֶע הֶענְט (וּפָשַׁט) הָט עֶר אוֹיסְגֶעצוֹיגֶן (פְּשׁוֹט רַגְלֶיךָ) צִיה־אוֹיס דַיינֶע פִיס (וּפָשַׁט) הָט עֶר אוֹיסְגֶעצוֹיגֶען (עֲצוֹם עֵינֶיךָ) פַארְמַאךְ דַיינֶע אוֹיגֶען (וְעָצַם) הָט עֶר פַּרְמַאכְט (קְמוֹץ פִּיךָ) פַארְמַאךְ דַיין מוֹיל (וְקָמַץ) הָט עֶר פַארְמַאכְט (וְהָלַךְ לוֹ) אונ מֹשֶׁה אִיז אַוֶועקְגֶעגַאנְגֶען (אָמַר מֹשֶׁה) הָט מֹשֶׁה גֶעזָאגְט (אַשְׁרֵי מִי שֶׁמֵּת בְּמִיתָה זוֹ) וְואוֹהְל דֶעם מֶענְטְשׁ וָוס שְׁטַארְבְּט מִיט אַזוֹ אַטוֹיט׃ (נא) [עַל אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם בִּי]. מַיינְט מֶען (גְּרַמְתֶּם לִמְעוֹל בִּי) אִיר הָט גֶעמַאכְט דִיא יוּדִין זָאלֶען זִינְדִיגֶען צוּ מִיר׃ [עַל אֲשֶׁר לֹא קִדַּשְׁתֶּם אוֹתִי]. מַיינְט מֶען (גְּרַמְתֶּם לִי שֶׁלֹּא אֶתְקַדֵּשׁ) אִיר הָאט גֶעמַאכְט אִיךְ זָאל גֶעהַיילִיגְט וֶוערֶען בַּיי דִי יוּדִין (אָמַרְתִּי לָכֶם) אִיךְ הָאבּ גְזָאגְט צוּ אַייךְ (וְדִבַּרְתֶּם אֶל הַסֶּלַע) אִיר זָאלְט רֵיידְן צוּם שְׁ... (וְאַתֶּם הִכִּיתוּהוּ) אונ אִיר הָט אִים גֶעשְׁלָאגֶען (וְהוּצְרְכוּ לְהַכּוֹתוֹ פַּעֲמַיִם) אונ אִיר הָט אִים גֶעדַארְפְט שְׁלָאגֶען צְוַויי מָ... (וְאִלּוּ דִבְּרוּ עִמּוֹ וְנָתַן מֵימָיו בְּלֹא הַכָּאָה) וֶוען זַיי ווָאלְטְן גֶירֶעט צוּם שְׁטֵיין אונ עֶר ווָאלְט גֶעבֶּען ווַאסֶער אָן שְׁלָ... (הָיָה מִתְקַדֵּשׁ שֵׁם שָׁמַיִם) ווָאלְט גֶעהַיילִיגְט גֶעווָארֶן דֶער נָאמֶען פוּן הקב״ה (שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים) דִי יוּדִין ווָאלְטֶען זָ... (וּמַה הַסֶּלַע הַזֶּה שֶׁאֵינוֹ לְשָׂכָר וְלֹא לְפוּרְעָנוּת) מַאדָאךְ דֶער שְׁטֵיין ווָס עֶר הָאט קֵיין בֶּעלוֹינוּנְג אונ קֵיין שְׁטְרָאף (אִם אֵין לוֹ מַתַּן שָׂכָר) אוֹיבּ עֶר אִיז זוֹכֶה, עֶר טוּהְט ווָאס הקב״ה הָט אִים גֶעבָּאטְן הָט עֶר קֵיין שָׂכָר, קֵיין בֶּעלוֹינוּנְג (חָטָא אֵינוֹ לוֹקֶה) אונ אוֹיבּ עֶר זִינְדִיגְט ווֶערְט עֶר נִיט גֶעשְׁטְרָאפְט, פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען (כָּךְ מְקַיֵּים מִצְוַת בּוֹרְאוֹ) ט... עֶר גֶעשְׁוֶוינְט ווָס הקב״ה הָט צוּ אִים גֶבָּאטֶען (אָנוּ לֹא כָּל שֶׁכֵּן) דַארְפֶען מִיר גֶעווִיס טָאהְן ווָס הקב״ה הָאט גֶעבָּא... (נב) [כִּי מִנֶּגֶד]. מַיינְט מֶען מֵרָחוֹק, פוּן ווַייטֶן׃ [תִּרְאֶה]. וֶועסְט זֶעהְן דִיא לַאנְד (כִּי אִם לֹא תִרְאֶנָּה עַכְשָׁיו) ווָא... אוֹיבּ דוּ וֶועסְט אִיצְט נִיט זֶעהְן דִיא לַאנְד (לֹא תִרְאֶנָּה עוֹד בְּחַיֶּיךָ) וֶועסְט זִיא נִיט מֶעהְר זֶעהְן בַּיי דַיין לֶעבֶּן׃ ...

רש"י

לאלעזר וכן שני וכן שלישי וראה בנו בכבודו א"ל משה ...
אחי עלה למטה ועלה פשוט ידיך ופשט פשוט רגליך ...
עצום עיניך ועצם קמוץ פיך וקמץ והלך לו אמר משה ...
מי שמת במיתה זו: (נא) על אשר מעלתם בי ...
גרמתם למעול בי: על אשר לא קדשתם אותי. גר...
לי שלא אתקדש אמרתי לכם (במדבר כ) ודברתם ...
הסלע והם הכוהו והוצרכו להכותו פעמים ואילו ...
עמו ונתן מימיו בלא הכאה היה מתקדש שם שמים ...
ישראל אומרים ומה הסלע הזה שאינו לשכר ...
לפורענות אם זכה אין לו מתן שכר ואם חטא ...
לוקה כך מקיים מצות בוראו אנו לא כל שכן: (נב) ...
מנגד. מרחוק: תראה וגו'. כי אם לא תר...
עכשיו לא תראנה עוד בחייך: ושמה לא תב...

שפתי חכמים

אחיך ל"ל והלא לא הוא לבדו מת: ק ס"ג על אשר מעלתם בי גרמתם למעול בי וכן הוא בספרים מדוייקים ופי' אתם גרמתם למה שיהיו ממרים את פי ה' וכו' לא שמשה ואהרן מעלו אלא שגרמו לישראל למעול בהקב"ה: ר לאפוקי שלא תפרש כמו נגד הסר שפי' למזרחו של הר דא"כ מאי נ"מ למשה אם ירצה האהרן מלד מזרח או מצד רוחות: ש רנ"ל שמה לא תבא ל"ל דכוונתי אם לא רפתי גראות מרחוק בודאי לא יבא ל"פ כי אם כו' כלומר אדלעיל קאי אמה דכתיב עלה אל הר העברים ונומר ולמה כי שמה לא ואם כן אם לא תראנה עכשיו אימתי . וא"ת איני ה שם לוס . לכן פירש וידעתי וכו': חסלת פרשת האזינו

דעת זקנים מבעלי התוספות

(נב) כי מנגד תראה את הארץ ושמה לא תבוא. שני ד... שאלת אעברה נא ואראה אעברה לא ינתן לך אראה ינתן שלא אשיב פניך ריקם מן הכל:

ליקוטי יוסף

דַיין תּוֹרָה אונ מִצְוֹת, הָאבּ אִיךְ גֶעמֵיינְט אַזוֹ וִויא אִיךְ הָאבּ גֶעזֶעהְן זַייעֶרֶע צָרוֹת, אַזוֹ ווֶעל אִיךְ זֶעהְן זַייעֶר גוּטֶס, אונ אִיצְט אַז עֶס אִיז גֶעקוּמֶען דִי צַייט פוּן זַייעֶר גוּטֶס זָאגְסְטוּ צוּ מִיר אִיךְ זָאל נִיט אַרִיבֶּערְגֵיין דֶעם יַרְדֵן, נָאר אִיךְ זָאל שְׁטַארְבֶּן אוֹיף דִי זַייט יַרְדֵן, ווִילְסְטוּ מַאכֶן דַיין תּוֹרָה פַאלְשׁ, דוּ הָאסְט גֶעשְׁרִיבֶּן אִין דַיין תּוֹרָה, מֶען זָאל בֶּצָאלֶען דֶעם אַרְבֶּעטֶער זַיין אַרְבֶּעטְס גֶעלְט אִין דֶעם זֶעלְבִּיגֶען טָאג אֵיידֶער דִי זוּן גֵייט אוּנְטֶער, פַאר ווָאס בַּאצָאלְסְטוּ מִיר נִיט מַיין אַרְבֶּעטְס גֶעלְט, ווָאס אִיךְ הָאבּ גֶעאַרְבֶּעט פֶערְצִיג יָאהְר אִין דֶער מִדְבָּר, אֵיידֶער מַיין זוּן גֵייט אוּנְטֶער, אֵיידֶער אִיךְ וֶועל שְׁטַארְבֶּן, הָאט הקב״ה גֶעעֶנְטְפֶערְט אַרִיבֶּער גֵיין דֶעם יַרְדֵן קֶענְסְטוּ נִיט, ווַייל דוּ בִּיסְט דַיין בְּרוּדֶער אַהֲרֹן הָאבֶּען גֶעזִינְדִיגְט ווָאס אִיר הָאט נִיט גֶעהַיילִיגְט מַיין נָאמֶען וֶוען דוּ הָאסְט גִישְׁלָאגֶען דֶעם שְׁטֵיין אונ נִיט גֶירֶעט צוּא אִים, נָאר פוּן ווַייטֶן וֶועסְטוּ זֶעהְן דִיא לַאנְד׃

פירוש לתורת אלהים

אַזוֹ וִוי דַיין בְּרוּדֶער אַהֲרֹן אִיז גֶשְׁטָארְבֶּן בְּהֹר הָ...
אוֹיף דֶעם בַּארְג הוֹר הָהָר וַיֵּאָסֶף אונ עֶר ...
פַארְזַאמוֹלְט גִיוָוארֶען צוּ זַיין פָאלְק [פיין ה...]
(נא) עַל אֲשֶׁר ווַייל אִיר הָט גֶמַאכְט פֶעלְשֶׁן אִין ...
דִי קִינְדֶער יִשְׂרָאֵל בְּמֵי מִיט דֶעם ווַאסֶער פוּן דֶ...
קְרִיג פוּן קָדֵשׁ אִין דֶער מִדְבַּר צִן עַל ווַייל אִ...
הָאט גוֹרֵם גִיוֶועזְן מַיין נָאמֶען זָאל נִיט גִיהֵיילִי...
וֶוערֶען צְווִישֶׁען דִיא יִשְׂרָאֵל׃ (נב) כִּי ווָארוּם ...
פוּן דֶער ווַייטֶען וֶועסְטוּ זֶעהְן דָאס לַאנְד ...

אֶל־הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה הַר־נְבוֹ
אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מוֹאָב אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי
יְרֵחוֹ וּרְאֵה אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר
אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לַאֲחֻזָּה׃
נ וּמֻת בָּהָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹלֶה
שָׁמָּה וְהֵאָסֵף אֶל־עַמֶּיךָ כַּאֲשֶׁר־
מֵת אַהֲרֹן אָחִיךָ בְּהֹר הָהָר וַיֵּאָסֶף

אונקלוס

טוּרָא דַעֲבָרָאֵי הָדֵין
טוּרָא דִנְבוֹ דִּי בְּאַרְעָא
מוֹאָב דִּי עַל אַפֵּי יְרֵחוֹ
חֲזֵי יָת אַרְעָא דִכְנַעַן דִּי
אֲנָא יָהֵב לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
לְאַחֲסָנָא׃ נ וּמוּת בְּטוּרָא
דִּי אַתְּ סָלֵק לְתַמָּן
וְתִתְכְּנֵשׁ לְעַמָּךְ כְּמָא
דְמִית אַהֲרֹן אֲחוּךְ בְּהוֹר

בעל הטורים

(נ) כאשר מת אהרן. בגימט' הן בנשיקה מת אהרן:

רש"י

והיו מצרים אומרים בכך וכך אם אנו מרגישין בהם אין אנו מניחים אותם לצאת ולא עוד אלא אנו נוטלין סייפות וכלי זיין והורגין בהם אמר הקב"ה הריני מוציאן בחצי היום וכל מי שיש בו כח למחות יבא וימחה אף כאן במיתתו של משה נאמר בעצם היום הזה לפי שהיו ישראל אומרים בכך וכך אם אנו מרגישין בו אין אנו מניחין אותו אדם שהוציאנו ממצרים וקרע לנו את הים והוריד לנו את המן והגיז לנו את השליו והעלה לנו את הבאר ונתן לנו את התורה אין אנו מניחין אותו אמר הקב"ה הריני מכניסו בחצי היום וכו': (נ) כאשר מת אהרן אחיך. באותה מיתה שראית וחמדת צ אותה שהפשיט משה את אהרן בגד ראשון והלבישו

בית יהודא

(וכד) ווייל די מצרים האבן געזאגט אזו אונ אזו (אם אנו מרגישין בהם) אויב מיר וועלן וויסען ווען די יודין וויל'ען ארויסגיין פון מצרים (אין אנו מניחין אותם לצאת) וועלן מיר זיי ניט לאזען ארויסגיין (ולא עוד) נאך וועלן מיר טאן (אלא אנו נוטלין סייפות וכלי זיין והורגין בהם) מיר וועלן נעמן שווערדן אונ נאך אנדערע געווער אונ מיר וועלן מיט זיי הרגנן די יודין (אמר הקב"ה) האט הקב"ה געזאגט (הריני מוציאן בחצי היום) איך וועל זיי ארויספירן פון מצרים אין האלבן טאג (וכל מי שיש בו כח למחות יבא וימחה) ווער עס האט כח צו שטערן אונ ניט לאזען די יודין ארויסגיין פון מצרים, זאל ער קומען אונ שטערן, אונ ניט לאזען (אף כאן במיתתו של משה) אזוי דא ווען משה האט געדארפט שטארבן (נאמר בעצם היום הזה) זאגט דר פסוק משה איז ארויפגעגאנגען אויף דעם בארג אין מיטן דעם טאג (לפי שהיו ישראל אומרים בכך וכך) ווייל די יודין האבען געזאגט אזו אונ אזו (אם אנו מרגישין בו) ווען מיר וועלן וויסן ווען משה וויל ארויפגיין אויף דעם בארג (אין אנו מניחין אותו) וועלען מיר אים ניט לאזען ארויפגיין אויף דעם בארג (אדם שהוציאנו ממצרים) דר מענטש וואס האט אונז ארויסגענומען פון מצרים (וקרע לנו את הים) אונ האט פון אונזערטוועגן צושפאלטען דעם ים (והוריד לנו את המן) אונ ער האט צוא אונז אראפגענידערט פון הימל דעם מן (והגיז לנו את השליו) אונ ער האט צו אונז געמאכט פליהען דעם שלו (והעלה לנו את הבאר) אונ ער האט צו אונז אויפגעברייינגט דעם ברונען ודעם שטיין וואס האט גיגעבען וואסר (ונתן לנו את התורה) אונ ער האט צו אונז גיגעבען די תורה (אין אנו מניחין אותו) מיר וועלן אים ניט לאזן ארויפגיין אויף דעם בארג שטארבען (אמר הקב"ה) האט הקב"ה געזאגט (הריני מכניסו בחצי היום) איך וועל אים ברייננן אויף דעם בארג האלבן טאג, אונ ווער עס וועט קענען ניט לאזען זאל ער ניט לאזען: (נ) וכאשר מת אהרן אחיך. וויא דיין ברודער אהרן איז געשטארבן (באותה מיתה שראית וחמדת אותה) וועסט שטארבן מיט דעם זעלביגן טויט וואס דו האסט גיזעהן ביי דיין ברודער אהרן אונ דו האסט געגלוסט אזו שטארבן (שהפשיט משה את אהרן בגד ראשון והלבישו לאלעזר) משה האט אראפגענומען פון אהרן דאס אויבערשטע

שפתי חכמים

גרסם דכתיב בעלם היום הזה נימול אברהם ופירש"י ביום ולא בלילה לא נתיירא וכו'. וי"ל דהא דכתיב גבי אברהם בעלם היום הזה איכא למימר כמו שפרש"י דאתא לאשמועינן דביום שנלטווה נימול לכן לא נקט רש"י אלא ג' מקומות: צ דאם לא כן כאשר מת אהרן

פירוש לתורת אלהים

אין דר בארג נבו אשר בארץ מואב וואס איז אין דעם לאנד מואב אשר וואס דער בארג איז פאר די שטאט ירחו וראה אונ זעה דם לאנד כנען אשר וואס איך גיב צו די קינדר ישראל לאחוזה צו איין ארב: (נ) ומת אונ דו זאלסט שטארבן אוף דעם בארג וואס דו ווייסט דארטן ארוף והאסף אונ דו זאלסט פארזאמולט ווערין צו דיין פאלק דו זאלסט שטארבן כאשר

ליקוטי יוסף

מוזין שטארבן, נאר אלע מענטשען איידער זייא גייען אין קבר ווערט טונקיל זייערע אויגן אונ זעהן ניט, אונ ביי משה זענען די אויג ניט טונקיל געוואהרן, אלע מענטשן ווען זיי שטארבען ליגן זיי אויף אבעט וואס מענטשען האבען געמאכט, אונ מען לייגט זיי אריין אין אקאסטין וואס מענטשן האבען געמאכט, אונ מען טוהט זיי אן תכריכין וואס מענטשן האבען געמאכט; אבער ביי משה איז געווען דיא בעט וואס ער איז אויף איר געשטארבן אונ דר קאסטין אונ די תכריכין, אלע דרייא זאבען האבן די הימלען געמאכט, אלע מענטשען ווען זייא שטארבען באשעפטיגען זיך מיט זייא זייערע פריינד, ביי משה האט זיך באשעפטיגט הקב"ה מיט די מלאכים:

(נ) ומות בהר וגו'. דר מדרש שרייבט ווען הקב"ה האט גוזר געוועזן אויף משה ער זאל שטארבען, האט משה געזאגט פר הקב"ה רבונו של עולם דו ווייסט דאך מיין מאטערניש אונ מיין צער וואס איך האב געהאט פון דיא יודען ביז איך האב זייא געמאכט זייא זאלן אין דיר גלויבען, אונ ביז איך האב געגעבן אין זייער הארץ דיא ליבשאפט צו דיר, אונ זייא זאגען היטען

אונקלוס

יָמִים עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: פ מפטיר מח וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה לֵאמֹר: מט עֲלֵה

תּוֹרְכוּן יוֹמִין עַל אַרְעָא דִּי אַתּוּן עָבְרִין יָת יַרְדְּנָא תַּמָּן לְמֵירְתַהּ: מח וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין לְמֵימָר: מט סַק

בעל הטורים

(מח) וידבר ה' אל משה נעלם. זה דסמיכי כלא לאמר כנגד י' דברות:

רש"י

לוטן תמנע ע ותמנע היתה פלגש וגו' לפי שאמרה איני כדאי להיות לו לאשה הלואי ואהיה פילגשו וכל כך למה להודיע שבחו של אברהם שהיו שלטונים ומלכים מתאוים להדבק בזרעו: (מח) וידבר ה' אל משה בעצם היום הזה. בשלשה מקומות נאמר פ בעצם היום הזה נאמר בנח (שם ז) בעצם היום הזה בא נח וגו' במראית אורו של יום לפי שהיו בני דורו אומרים בכך וכך אם אנו מרגישין בו אין אנו מניחין אותו ליכנס בתיבה ולא עוד אלא אנו נוטלין כשילין וקרדומות ומבקעין את התיבה אמר הקב"ה הריני מכניסו בחצי היום וכל מי שיש בידו כח למחות יבא וימחה. במצרים נאמר (שמות יב) בעצם היום הזה הוציא ה' לפי

בית יהודא

שוועסטער פון לוטן איז געווען תמנע (ותמנע היתה פלגש) אונ תמנע איז געווען אפלגש צו אליפז דר זוהן פון עשו (לפי שאמרה איני כדאי להיות לו לאשה הלואי ואהיה פילגשו) ווייל תמנע הט געזאגט איך בין ניט ווערט צו זיין אווייב צו אליפז הלואי זאל איך זיין אפלגש צו אליפז, איז דאך אשאלה ואפראגע (וכל כך למה) צו וואס דערציילט דם די תורה, אונ ווי אזו ווערט מען האבן שכר אז מען ווערט לערנן דעם פסוק (להודיע שבחו של אברהם שהיו שלטונים ומלכים מתאוים להדבק בזרעו) צו מאכן וויסן די לויב פון אברהם שרים אונ מלכים האבן געגלוסט צו בהעפטן זיך מיט די קינדר פון אברהם ופון דעם ווערט יעדר מענטש נעמן אמוסר ער זאל זיין פרום אונ זאל לערנן תורה אונ טאן מצות אונ מעשים טובים ווערט ער האבען שכרו: (מח) וידבר ה' אל משה בעצם היום הזה. זאגט רש"י (בשלשה מקומות נאמר בעצם היום הזה) אין דריי ערטער שטייט אין דיא תורה בעצם היום הזה (נאמר בנח) ביי נח זאגט דר פסוק (בעצם היום הזה בא נח) אין מיטען טאג איז נח געקומען אין די תיבה (במראית אורו של יום) ביי די זעהונג פון די ליכטיגקייט פון טאג (לפי שהיו בני דורו אומרים בכך וכך) ווייל די מענטשען ווס זענען געווען אין זיין צייט האבען געזאגט אזו אונ אזו (אם אנו מרגישין בו) ווען מיר וועלן וויסן ווען נח וויל אריין גיין אין די תיבה (אין אנו מניחין אותו להכנס בתיבה) וועלן מיר אים ניט לאזען אריין גיין אין דיא תיבה (ולא עוד) נאך מער וועלן מיר טאן (אלא אנו נוטלין כשילין וקרדומות ומבקעין את התיבה) מיר וועלן נעמן האמערס אונ העק אונ מיר וועלן צוהאקען די תיבה (אמר הקב"ה) האט הקב"ה געזאגט (הריני מכניסו בחצי היום) איך וועל אים אריינברייינגען אין די תיבה אין האלבן טאג (וכל מי שיש בידו כח למחות יבא וימחה) ווער עס הט כח צו שטערען נאים ניט לאזען אריין גיין אין די תיבה זאל ער קומען שטערן וזאל ער קומען ניט לאזען! (במצרים נאמר) ווען יודין זענען ארויסגעגאנגען פון מצרים זאגט דער פסוק (בעצם היום הזה הוציא ה') אין מיטען דעם טאג הט הקב"ה ארויסגענומען יודין פון מצרים (לפי שהיו מצרים אומרים בכך

שפתי חכמים

שתורה הזאת כי הוא חייכם וגו' ולמה ל"ל כי לא דבר רק הוא מכם ל"פ ד"א וכו' ושני ענינים הם וה"פ אין לך דבר ריקם בתורה פי' שיהא נכתב שלא לצורך ועוד שאם תדרשנו וכו' וה"פ אין לך דבר שבתורה שאם תדרשנו וכו' ולכן כתיב מכם לרמוז על מתן שכר שהוא עלמותו של אדם ותכלית הצלחתו ולפי ד"א קשה לנ"ל כי הוא חייכם הא כבר נתן הטעם לשימה הזאת א"כ ה"ל להפוך דה"ל לכתוב אחר דברי התורה הזאת כי הוא חייכם ואחר כך כי לא דבר רק וגו' ל"פ גם טעם ראשון: ע פי' מזה מביא ראיה שאין לך דבר בתורה שיהא נכתב בחנם שלא לצורך אבל אקיבול שכר אם תדרשנו אינו מביא ראיה מזה: פ וא"ת ולמה אינו מונה בעצם היום הזה דנאמר גבי

ליקוטי יוסף

(מח) בעצם היום הזה וגו'. דער מדרש שרייבט משה האט געזאגט פאר הקב"ה נאך אזוי פיל כבוד אונ אזוי פיל שטארקייט וואס מיינע אויגן האבן געזעהן זאל איך שטארבן? האט הקב"ה געזאגט צו משה מי גבר יחיה ולא יראה מות וועלכר מענטש לעבט אייביג אונ זעהט ניט דעם טוט, אברהם האט זיך געלאזט אריינווארפן אין פייער פון מיינעמזעגן, אונ איז געשטארבן, יצחק האט אויסגעצוגן זיין האלדז אויף דעם מזבח בען זאל אים שעכטען פון מיינעטוועגען, אונ איז געשטארבן. יעקב האט זיך געשטארקט אויף דעם מלאך, אונ איז געשטארבען, אונ אפילו משה וואס האט גירעט מיט הקב"ה פנים אל פנים אונ איז געשטארבן, זעהן מיר אלע מענטשען

פירוש לתורת אלהים

תורה ובדבר הזה אונ דורך דר זאך וואס איר ווערט מקיים זיין דיא תורה תאריכו ימים וועלן ווערן דער לייגגערט אייערע טעג על הארץ אויף די ערד וואס איר פארט איבער דעם ירדן אהין צו ירשינען זיא: (מח) וידבר אונ גאט האט גערעט צו משה בעצם היום אין מיטן העלן טאג לאמר אזו צו זאגען [עיין רש"י]: (מט) עלה גיי אויף צו דעם בארג עברים הר נבו דאס

משלי חכמים

איר ווילט קומט ארוס פון וואסר אויף דר טריקעניש וועלן מיר וואגן צוזאמען אזו ווי מיינע אלטערין האבן געוואוינט צוזאמען מיט דיינע אלטערין, האבן די פיש געזאגט צום פוקס דו ביזט דר וואס מען זאגט אויף דיר דו ביזט דער קלוגסטער פון אלע חיות, דו ביזט ניט דר קלוגסטער פון די חיות נאר דר נארישר פון אלע חיות, מאראך אין וואסר וואס דארטן איז אונזר לעבן האבן מיר מורא, אויף דער טריקעניש וואס דארטן שטארבן מיר איז געוויס אז מיר דארפן מורא האבן, דעם מוסר זאגן אונז די פיש. וויא עס שטייט אין פרק שירה די פיש זאגן קול ה' על המים, די שטיממע פון הקב"ה איז וועגן די וואסער, ווען דיא תורה וואס איז געגליכן צו וואסר, אזו ווי מיר פיש טארין ניט ארויסגיין פון וואסר, ווייל דם וואסר איז אונזר לעבן, טארין ניט די יודן אוועקגיין פון די תורה ווייל די תורה איז זייער לעבן, ווי משה רבינו האט געזאגט כי הוא חייכם, די תורה איז אייער לעבן.

אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל׃ מו וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם
שִׂימוּ לְבַבְכֶם לְכָל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר
אָנֹכִי מֵעִיד בָּכֶם הַיּוֹם אֲשֶׁר
תְּצַוֻּם אֶת־בְּנֵיכֶם לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת
אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת׃
מז כִּי לֹא־דָבָר רֵק הוּא מִכֶּם כִּי־
הוּא חַיֵּיכֶם וּבַדָּבָר הַזֶּה תַּאֲרִיכוּ

אונקלוס

הָאִלֵּין עִם כָּל יִשְׂרָאֵל׃
מו וַאֲמַר לְהוֹן שַׁווּ
לִבְּכוֹן לְכָל פִּתְגָּמַיָּא דִּי
אֲנָא מַסְהֵד בְּכוֹן יוֹמָא
דֵּין דִּי תְפַקְּדֻנּוּן יָת
בְּנֵיכוֹן לְמִטַּר לְמֶעְבַּד יָת
כָּל פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא הָדָא׃
מז אֲרֵי לָא פִתְגָּם רֵיקָא
הוּא מִנְּכוֹן אֲרֵי הוּא
חַיֵּיכוֹן וּבְפִתְגָּמָא הָדֵין

תו"א שימו לבבכם לכל הדברים מקרים מ"ד פ"ח : ובדבר הזה תאריכו ימים ברכות נד:

בעל הטורים

(מז) כי לא דבר רק הוא. תגין על הקו"ף לומר שאפילו על התגין של תורה תילי תילים של הלכות : רק. ב' במסורה והכיר רק. ודין. לומר כמו שהבור רק ואינו מתמלא מחולייתו כן התורה לא יוכל אדם להתמלאות ממנה :

רש"י

השפיל עצמו כאשר מתחלתו (ספרי) : (מו) שימו לבבכם. צריך אדם שיהיו עיניו ולבו ואזניו מכוונים לדברי תורה וכן הוא אומר (יחזקאל מ) בן אדם ראה בעיניך ובאזניך שמע ושים לבך וגו' הרי דברים ק"ו ומה תבנית הבית שהוא נראה לעינים ונמדד בקנה צריך אדם שיהיו עיניו ואזניו ולבו מכוונים להבין. דברי תורה שהן כהררין התלויין בשערה על אחת כמה וכמה : (מז) כי לא דבר רק הוא מכם. לא לחנם אתם יגעים בה כי הרבה שכר תלוי בה כי היא חייכם. ד"א אין לך דבר ריקן בתורה שאם תדרשנו שאין בו מתן שכר תדע לך שכן אמרו (בראשית לו) ואחות

בית יהודא

געוואָרן צו אים גרויסקייט פון דעמוטיגן (השפיל עצמו כאשר מתחלתו) האט ער זיך נידעריג געמאכט אזו ווי ער איז געוועזן פריער : (מו) שימו לבבכם. זאגט רש"י (צריך אדם שיהיו עיניו ואזניו ולבו מכוונים לדברי תורה) אז א איד לערונט תורה דארף ער געבן זיינע אויגן אונ זיינע אויערן אונ זיין הארץ צו פארשטיין די תורה וואס ער לערונט (וכן הוא אומר) אונ אזוי האט הקב"ה געזאגט צום נביא יחזקאל (בן אדם ראה בעיניך ובאזניך שמע ושים לבך וגו') דו מענטשן זוהן זעה מיט דיינע אויגן אונ מיט דיינע אויערן זאלסטו הערן אונ טוה דיין הארץ צו די זאכן וואס איך וועל דיר ווייזען (והרי דברים קל וחומר) אונ דיא זאכן קענען מיר לערנען די שוועערע פון די גרינגערע (ומה תבנית הבית שהוא נראה לעינים ונמדד בקנה) מאדאך ווען הקב"ה האט געוואלט ווייזען צו יחזקאל ווי דער בית המקדש וועט זיין געמאכט דס איז דאך א זאך וואס מען קען זעהן מיט די אויגען אונ עס ווערט געמאסטן מיט אמאס, פון דעסטוועגן (צריך אדם שיהיו עיניו ואזניו ולבו מכוונים להבין) איז דער נביא יחזקאל געבאטן געוואָרן ער זאל געבען זיינע אויגן אונ זיינע אויערן אונ זיין הארץ גוט אכטונג צו געבען אויף דעם ריסונק (דברי תורה שהן כהררין התלוין בשערה) די רייד פון די תורה ודי דינים זענען ווי בערג אונ זיי איינגען אויף אהאר פון דיא תורה, אויף איין אות, אונ אויף איין נקודה ופינטעלע ופון א איבעריגען אות אונ אפילו פון אפינטעלע ווערט געלערונט דינים וואס זענען ווי בערג (על אחת כמה וכמה) איז געוויס אז דר מענטש דארף גוט אכטונג געבען צו פארשטיין וואס ער לערונט אין די תורה : (מז) כי לא דבר רק הוא מכם. משה זאגט צו די יודין (לא לחנם אתם יגעים בה) ניט פאר אומזיסט מאטערט איר אייך אין די תורה (כי הרבה שכר תלוי בה) ווארום פיל בעלוינונג וועט איר האבן פאר די תורה (כי היא חייכם) ווארום דיא תורה איז אייער לעבען (דבר אחר) נאך אפשט איז (אין לך דבר ריקן בתורה שאם תדרשנו שאין בה מתן שכר) עס איז ניטא אין די תורה אלײדיגע זאך, אז מען וועט דיא זאך לערנען זאל מען פאר די זאך ניט געבן שכר, נאר פאר יעדער זאך וואס מען לערונט אין דיא תורה גיט הקב"ה שכר (תדע לך) איך וועל דיר ווייזען אז עס איז אזו (שכן אמרו) ווארום אזו האבן דיא חכמים געזאגט עס שטייט אין פסוק (ואחות לוטן תמנע) די

שפתי חכמים

הושע ולא יהושע ונלא זהה פי' גבה לב וגס הרוח : מ פי' כי הרבה דברים יש בתורה שהן דקין כחוט השערה ונרמזין בכ"א הרבה דברים כהרים : נ פי' ומהו השכר ומפרש כי הוא חייכם וגו' : ס הולרך לפירוש ד"א כי לפי' ראשון קשה לא הל"ל רק שימו לבבכם וגו' את כל דברי

פירוש לתורת אלהים

אלע רייד צו די אלע ישראל : (מו) ויאמר אליהם האט ער צו זיי געזאגט שימו טוט אייער הארץ צו די אלע רייד אשר אנכי וואס איך זאג צו אייך היינט אשר תצום את בניכם וואס איר זאלט זייא געביטן צו אייערע קינדער לשמור לעשו. את כל דברי התורה הזאת צו היטן צו טאן די אלע רייד פון די תורה : (מז) כי לא דבר רק. ווארום עס איז ניט קיין לערע זאך פאר אייך ניט אום זיסט וועט איר זיך מיהען אין דער תורה ווארום פיל שכר הענגט אין איר כי הוא חייכם דען עס איז אייער לעבן הענגט אין דיא

משלי חכמים

(מז) כי הוא חייכם וגו'. די תורה איז אייער לעבן, וויא די גמרא דערציילט רבי עקיבא האט געזאגט צו פפוס בן יהודה איך וועל דיר זאגן אמשל אפוקס איז אמאל געגאנגען לעבן ברעג טייך האט ער געזעהן פיש לויפן פון איין ארט צום אנדערן ארט, האט דר פוקס געזאגט צו די פיש זאגט מיר וואס לויפט איר, האבען די פיש געזאגט ווייל מענטשן גייען אין וואסר מיט געציין אונ ווילן אונז פאנגן, מוזין מיר אנטלויפן, האט דר פוקס געזאגט צו די פיש אונ

הַשִּׁירָה־הַזֹּאת בְּאָזְנֵי הָעָם הוּא וְהוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן׃ מה וַיְכַל מֹשֶׁה לְדַבֵּר אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה

תֻּשְׁבַּחְתָּא הָדָא קֳדָם עַמָּא הוּא וְהוֹשֵׁעַ בַּר נוּן׃ מה וְשֵׁיצֵי מֹשֶׁה לְמַלָּלָא יָת כָּל פִּתְגָּמַיָּא

רשב"ם

ולארץ לא יכופר לדם אשר שפך בה כי אם בדם שופכו: (מד) הוא והושע בן נון. שהרי לשניהם צוה הקדוש ברוך הוא כדכתיב קרא את יהושע והתיצבו באהל מועד ואצונו וגו׳:

בית יהודא

מוֹרָא פַאר דֶעם אויבֶּערְשְׁטְן (וכָל שֶׁבּוֹ שֶׁגָּבִיר לְמַעְלָה וְחָלָשׁ לְמַטָּה) אויב הויבען איז אַשְׁטַארְקֶער אונ אונְטְן איז אַשְׁוואכֶר, דארְף גֶעוויס דֶר אונְטֶערְשְׁטֶער מוֹרָא הָאבְּן פַר דֶעם אויבֶּערשְׁטֶן: וְיָדְיו. מֵיינְט מֶען (מָקוֹם שֶׁבִּינָתִי) דֶר אָרְט פוּן מַיין רוּהוּנְג (כְּמוֹ אִישׁ עַל יָדוֹ) מֵיינְט מֶען יֶעדֶר מֶענטשׁ אויף זַיין אָרְט (וְהָיָה בְּיָדִי לְהִפָּרַע מִכֶּם) איז גֶעוֶועזֶן אין מַיין מֶעגְלִיכְקֵייט איך זָאל אֵייךְ שְׁטְרָאפֶן (אֲבָל אָמַרְתִּי שֶׁחַי אָנֹכִי לְעוֹלָם) איך הָאבּ אָבֶּר גֶעזָאגְט איך לֶעבּ דָאךְ אֵייבִּיג (אֵינִי מְמַהֵר לִפְרוֹעַ) איך דַארְף נִיט אַיילֶן צוּ שְׁטְרָאפֶן (לְפִי שֶׁיֵּשׁ לִי שֶׁהוּת בְּדָבָר) וַוייל איך הָאבּ צַייט צוּ דֶר זַאךְ (כִּי אֲנִי חַי לְעוֹלָם) ווייל איך לֶעבּ אֵייבִּיג (וּבְדוֹרוֹת אַחֲרוֹנִים אֲנִי נִפְרָע מֵהֶם) איך קֶען פוּן זֵיי גֶעצָאלְט ווערֶן אין דִי לֶעצְטֶע צֵייטְן (וְהַיְכוֹלֶת בְּיָדִי לְהִפָּרַע מִן הַמֵּתִים וּמִן הַחַיִּים) איך קֶען גֶעצָאלְט ווערֶן פוּן טוֹיטֶע אוּנ פוּן לֶעבֶּעדִיגֶע (מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁהוּא הוֹלֵךְ לָמוּת) יֶעדֶער מֶלֶךְ ווייל עֶר מוּז שְׁטַארְבֶּן, אוּנ עֶר ווייס נִיט ווֶען עֶר ווֶעט שְׁטַארְבֶּן (מְמַהֵר נְקָמָתוֹ לְהִפָּרַע בְּחַיָּיו) אַיילְט עֶר צוּ בֶּעשְׁטְרָאפְען דִיא זִינְדִיגֶע ווען עֶר לֶעבְּט (כִּי שֶׁמָּא יָמוּת הוּא אוֹ אוֹיְבָיו וְנִמְצָא שֶׁלֹּא רָאָה נְקָמָתוֹ מִמֶּנּוּ) ווייל עֶר הָט מוֹרָא טָאמֶר ווֶעט עֶר שְׁטַארְבֶּן אָדֶר זַיין פֵיינְד ווֶעט שְׁטַארְבֶּן ווֶעט עֶר נִיט הָאבֶּען גֶעזֶעהְן אוּנ נִיט גֶעטָאן צוּ אִים זַיין שְׁטְרָאף ווָס אִים קוּמְט (אֲבָל אֲנִי חַי לְעוֹלָם) אָבֶּער איך לֶעבּ אֵייבִּיג (וְאִם יָמוּתוּ הֵם וְאֵינִי נִפְרָע בְּחַיֵּיהֶם אֶפָּרַע בְּמוֹתָם) טָאמֶר ווֶעלֶן זֵיי שְׁטַארְבֶּן אוּנ איך ווֶעל זֵיי נִיט הָאבְּן גֶעשְׁטְרָאפְט ווען זֵיי הָאבְּן גֶעלֶעבְּט, ווֶעל איך זֵייא שְׁטְרָאפֶן נָאךְ זֵייעֶר שְׁטַארְבֶּען: (מא) וְאִם שַׁנּוֹתִי בְּרַק חַרְבִּי. זָאגְט רַשִׁ"י (הַרְבֵּה אִם יֵשׁ שֶׁאֵינָם תְּלוּיִם) עֶס זֶענֶען דָא פִיל ווערְטֶער "אִם" ווָס זֶענֶען נִיט אַסְפֵק אוּבּ אַזוֹ אָדֶר אַזוֹ, נָאר עֶס איז גֶעוויס ווִי דֶר פָּסוּק זָאגְט, אוּנ אִם שַׁנּוֹתִי מֵיינְט מֶען נִיט אַסְפֵק אויבּ איך ווֶעל שַׁארְפֶן, אוּנ עֶס קֶען זַיין איך ווֶעל נִיט שַׁארְפֶען. נָאר מֶען מֵיינְט (כְּשֶׁאֶשְׁנֶן בְּרַק חַרְבִּי וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי וגו׳) ווען איך ווֶעל שַׁארְפֶע דֶעם בְּלַאנְק פוּן מַיין שְׁווערְד אוּנ מַיין הַאנְט ווֶעט הַאלְטֶן דֶעם מִשְׁפָּט ווֶעט זַיין (כְּמוֹ שֶׁפֵּירַשְׁתִּי לְמַעְלָה) ווִיא איך הָאבּ גֶעשְׁרִיבֶּען פְרִיעֶר: (מד) וְהוּא וְהוֹשֵׁעַ בִּן נוּן. זָאגְט רַשִׁ"י (שַׁבָּת שֶׁל דְּיוֹזְגֵי הָיְתָה) אין דֶעם שַׁבָּת הָאבֶּן צְווֵיי מֶענְטְשׁ גֶעלֶערוּנְט תּוֹרָה מִיט דִי יוּדִין, פְרִיעֶר הָט מֹשֶׁה גֶעלֶערוּנְט תּוֹרָה מִיט דִיא יוּדִין (נִיטְלָה רְשׁוּת מִזֶּה) איז אַוֶועקְגֶענוּמֶן גֶעווארֶן דִיא עֶרְלוֹיבְּנִיס פוּן מֹשֶׁה צוּ לֶערְנֶען תּוֹרָה מִיט דִי יוּדִין (וְנִיתְּנָה לָזֶה) אוּנ עֶס איז גֶעגֶעבֶּן גֶעווָארֶן צוּ יְהוֹשֻׁעַ, יְהוֹשֻׁעַ זָאל לֶערְנֶען תּוֹרָה מִיט דִי יוּדִין (הֶעֱמִיד לוֹ מֹשֶׁה מְתוּרְגְּמָן לִיהוֹשֻׁעַ) מֹשֶׁה הָט גֶעשְׁטֶעלְט אַמְתוּרְגְּמָן לֶעבֶּען יְהוֹשֻׁעַ *) (שֶׁיְּהֵא דוֹרֵשׁ בְּחַיָּיו) יְהוֹשֻׁעַ זָאל לֶערְנֶען תּוֹרָה מִיט דִי יוּדִין ווען מֹשֶׁה הָט גֶעלֶעבְּט (כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ יִשְׂרָאֵל בְּחַיֵּי רַבְּךָ לֹא הָיָה לְךָ לְהָרִים רֹאשׁ) יוּדִין זָאלֶן נִיט קֶענֶען זָאגֶען צוּ יְהוֹשֻׁעַ ווען דַיין רַבִּי הָט גֶעלֶעבְּט הָאסְטוּ נִיט גֶעקֶענְט דַיין קָאפּ אויפְהֵייבֶּן צוּ זָאגֶען תּוֹרָה, אִיצְט אַז דַיין רַבִּי "מֹשֶׁה" איז נִיטָא בִּיזְטוּ גְרוֹיס גֶעווָארֶן אוּנ בִּיזְט גֶעקוּמֶן זָאגֶן תּוֹרָה פַר אוּנְז? דְרִיבֶּער הָאט מֶען גֶעווִייזֶן דִי יוּדִין אַז יְהוֹשֻׁעַ קֶען לֶערְנֶען תּוֹרָה מִיט זֵיי אֲפִילוּ ווען מֹשֶׁה לֶעבְּט (וְלָמָּה קְרָאָהוּ כָּאן הוֹשֵׁעַ) פַאר ווָאס רוּפְט מֶען אִים דָא הוֹשֵׁעַ, נִיט יְהוֹשֻׁעַ (לוֹמַר שֶׁלֹּא זָחָה דַּעְתּוֹ עָלָיו) צוּ זָאגֶן אַז יְהוֹשֻׁעַ איז נִיט גְרוֹיס גֶעוֶועזֶן בַּיי זִיךְ, אוּנ עֶר הָט זִיךְ נִיט גֶערוּפֶען מִיט דֶעם נָאמֶען ווָס מֹשֶׁה הָט אִים גֶערוּפְן "יְהוֹשֻׁעַ" דֶער ווָארְט "יָה" זָאל זַיין דֶער אָנְהֵייבּ נָאמֶן, נָאר עֶר הָט זִיךְ גֶערוּפֶן הוֹשֵׁעַ, מִיט דֶעם נָאמֶן ווָס זַיין פָאטֶער הָט אִים גֶערוּפֶן ווען עֶר איז גֶעבָּארֶן גֶעווָארֶן (שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁנִּיתְּנָה לוֹ גְּדוּלָּה) אֲפִילוּ עֶס איז אִיצְט גֶעגֶעבֶּען

ראש"י

שכן שגביר למעלה וחלש מלמטה: ידי. מקום שכינתי כמו (במדבר ב) איש על ידו והיה בידי להפרע מכם אבל אמרתי שחי אנכי לעולם איני ממהר לפרוע לפי שיש לי שהות בדבר כי אני חי לעולם ובדורות אחרונים אני נפרע מהם והיכולת בידי להפרע מן המתים ומן החיים מלך ב"ו שהוא הולך למות ממהר נקמתו להפרע בחייו כי שמא ימות הוא או אויביו ונמצא שלא ראה נקמתו ממנו אבל אני חי לעולם ואם ימותו הם ואיני נפרע בחייהם אפרע במותם: (מא) אם שנותי ברק חרבי. הרבה אם יש שאינם תלויין כשאשנן ברק חרבי ותאחז במשפט ידי וכו׳ כמו שפירשתי למעלה: (מד) הוא והושע בן נון. (סוטה יג) שבת של דיוזגי ב היתה נטלה רשות מזה ונתנה לזה העמיד לו משה מתורגמן ליהושע שיהא דורש בחייו כדי שלא יאמרו ישראל בחיי רבך לא היה לך להרים ראש ולמה קוראו כאן הושע לומר שלא זחה דעתו עליו ל שאע"פ שנתנה לו גדולה

שפתי חכמים

אני משרה שכינתי וכו׳ אבל א"א לפרש מל׳ שבועה כיון שבכבר כתיב פורעניות חמת תנינים יינם וגו׳ ראו עתה וגו׳ ואם כן אמאי ישבע עכשיו אבל לפי פשוטו שפירש"י לעיל דקאי אישראל אתי שפיר שנשבע שינקום מהם וכן לרבי נחמיה שמפרש כל הפ׳ כלפי עו"ת א"א לפרש מל׳ שבועה: כ פירוש כ׳ מלות הן וכפל ל׳ הוא ופירוש של דיו וזוג הוא שנים זוג הוא מתרגום בבלי ודיו הוא ל׳ יוני ורצונו לתרץ בזה דקשה לו אם משה דבר באזני העם שהוא היה מלכם ונשיא שלהם אבל יהושע מה ענינו בדבר הזה הרי הוא לא היה נשיא עליהם אלא אחר מיתת משה לזה קאמר שבת של דיוזגי וכו׳: ל כלו׳ שהתורה מעידה עליו שלא זחה דעתו עליו ולכך קוראו

פירוש לתורת אלהים

און הָט גֶרֶעט דִי אַלֶע רֵייד פוּן דִי שִׁירָה פוּן הַאֲזִינוּ בִּיז וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ בְּאָזְנֵי הָעָם אין דִי אוֹיעֶרֶען פוּן דֶעם פָאלְק עֶר אוּנ הוֹשֵׁעַ דֶר זוּהְן פוּן נוּן [עיין רש"י]: (מה) וַיְכַל מֹשֶׁה הָט מֹשֶׁה פַר לֶענְט לְדַבֵּר צוּ רֵיידְן דִי

*) הערה פארצייטין אין געווען אמנהג [אפירונג] דער דרשן האט געזאגט דיא דרשה מיט לשון הקודש ווערטער, אונ ווייל ניט אלע מענטשין האבין געקענט ריידין אונ פארשטיין לשון קודש, איז געשטאנען אמענטש לעבין דרשן, דער דרשן האט געזאגט עטליכע לשון קודש ווערטער צו דעם מענטש, וואס איז געשטאנען לעבין אים, אונ דער מענטש האט געזאגט די רייד פון דרשן אויף די שפראכע וואס די מענטשין האבין פארשטאנען, דער מענטש האט געהייסין אין די גמרא מתורגמן [איבער זעצער] אין די תורה הייסט ער מליץ [עיין רש"י על פסוק כי המליץ בינותם בראשית מב כג]:

עַמֵּהּ : מד וַאֲתָא מֹשֶׁה וּמַלֵּיל יָת כָּל פִּתְגָמֵי

מד וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת־כָּל־דִּבְרֵי

רש"י

שפירשתי ד על תכליתו. ור' נחמיה דורשה כלפי האומות עו"א כי גוי אובד עלות המה כמו שפירשתי תחלה עד ואויבינו פלילים: (לב) כי מגפן סדום גפנם. של אומות עו"א: ומשדמות עמורה וגו'. ולא ישימו לבם לתלות הגדולה כי: ענבמו ענבי רוש. הוא שאמר לולי כעס אויב אגור על ישראל להרעילם ולהמרירם לפיכך אשכלות מרורות למו להלעיט אותם על מה שעשו לבני: (לג) חמת תנינם יינם. מוכן להשקותם על מה שעושין להם: (לד) כמוס עמדי. אותו הכוס שנאמר (תהלים עה) כי כוס ביד ה' וגו': (לה) לעת תמוט רגלם. כענין שנאמר (ישעיה כו) תרמסנה רגל: (לו) כי ידין ה' עמו. כלשון זה ה משמש כי ידין כלשון דהא ו ואין ידין לשון יסורין אלא כמו כי יריב את ריבם מיד עושקיהם: כי יראה כי אזלת יד וגו'. (לז) ואמר אי אלהימו. האויב יאמר אי אלהימו של ישראל כמו שאמר טיטוס הרשע כשגידר את הפרכת כענין שנאמר (מיכה ז) ותרא אויבתי ותכסה בושה האומרה אלי איו ה' אלהיך: (לט) ראו עתה כי אני וגו'. אז יגלה הקב"ה ישועתו ויאמר ראו עתה כי אני אני הוא מאתי באת עליהם הרעה ח ומאתי תבא עליהם ט הטובה: ואין מידי מציל. מי שיציל אתכם מן הרעה אשר אביא עליכם: (מ) כי אשא אל שמים ידי. כמו כי נשאתי י תמיד אני משרה מקום שכינתי בשמים כתרגומו אפי' חלש למעלה וגבור למטה אימת העליון על התחתון וכל

בית יהודא

פארקויפט קען דס גיט זיין, נאר געווים האט הקב"ה איבערגעגעבן די יודין צו די פעלקר (כי לא כצורנו צורם) (הכל כמו שפירשתי עד תכליתי) פון כי לא כצורנו צורם ביז אדמתו עמו, איז אלץ ווי איך האב שוין געשריבן (ורבי נחמיה דורשה כלפי העובדי כוכבים) רבי נחמיה לערנט די פרשה שמועסט פון די געציין דינער (כי גוי אובד עצות המה כמו שפירשתי תחלה עד ואויבינו פלילים) פון כי גוי אובד עצות ביז ואויבינו פלילים איז ווי איך האב געשריבן פריער: (לב) וכי מגפן סדום גפנם. (של העובדי כוכבים) דר ווינשטאק פון די געציין דינער איז פון די ווינשטאקן וואס זענען געווען אין סדום: ומשדמות עמורה וגו'. פון די פעלדר פון עמורה (ולא ישימו לבם לתלות הגדולה בי) זיי טוהען ניט בעטראכטן אין זייער הארץ אז די גרויסקייט גיהער צו מיר: ענבמו ענבי רוש. זייערע טרויבן זענען ביטערע טרויבן (הוא שאמר) דס איז וואס הקב"ה האט געזאגט (לולי כעס אויב אגור על ישראל להרעילם ולהמרירם) ווען ניט דר כעס פון פיינד איז פארזאמלט אויף די יודין זיי צו פארגיפטן אונ פארביטערען (לפיכך אשכלות מרורות למו) דריבר וועל איך צו זיי אויך ברייגגן ביטערע טרויבן (להלעיט אותם על מה שעשו לבני) איך זאל זיי מאכן אנזופן מיט ביטערקייט ווייל זייא האבן אזוי געטאן צו מיינע קינדר: (לג) וחמת תנינים יינם. זייער וויין איז ווי גיפט פון שלאנגען (מוכן להשקותם על מה שעושין להם) דר וויין איז גרייט זיי צו געבן טרינקן ווייל זיי האבן אזוי געטאן צו די יודין: (לד) וכמוס עמדיו. (אותו הכוס) דר כוס וויין איז בעהאלטן מיט מיר (שנאמר) וויא עס שטייט אין פסוק (כי כוס ביד ה' וגו') דער כוס איז אין די האנט פון הקב"ה: (לה) ולעת תמוט רגלם. צו די צייט ווען זייער פוס וועט איינגעבויגן ווערן, זיי וועלן קיין בעשטאנד האבן (כענין שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק (תרמסנה רגל) זייער פוס וועט צו טרעטען ווערען: (לו) וכי ידין ה' עמו. זאגט רש"י (בלשון זה משמש כי ידין בלשון דהא) ביי דעם פשט איז דר ווארט "כי" דערטייטש וואָרום (ואין ידין לשון יסורים) אונ ידין איז ניט דערטייטש שטראפען מיט יסורים (אלא כמו כי יריב את ריבם מיד עושקיהם) נאר קריגן, ווי עס שטייט ער וועט קריגן זייער קריג, הקב"ה וועט זיך קריגען מיט דיא פעלקער וואס האבען גערויבט די יודין (כי יראה כי אזלת יד וגו') ווייל הקב"ה וועט זעהן עס איז אוועקגעגאנגען דר כח פון דיא יודין: (לז) ואמר אי אלהימו. מיינט מען (האויב יאמר אי אלהימו של ישראל) דער פיינד וועט זאגן וואו איז דר גאט פון די יודין (כמו שאמר טיטוס הרשע כשגידר את הפרוכת) וויא דר רשע טיטוס הט געזאגט ווען ער האט געשטאכן דעם פרוכת (כענין שנאמר) ווי דר פסוק זאגט (ותרא אויבתי ותכסה בושה) מיין פיינדין האט גיזעהן אונ עס האט איר בדעקט שאנדע (האומרה אלי איו ה' אלהיך) וום זיא האט געזאגט צו מיר וואו איז דיין גאט: (לט) וראו עתה כי אני וגו'. זעהט איצט אז איך בין דער זעלביגער גאט (אז יגלה הקב"ה ישועתו) דאמאלס וועט הקב"ה ווייזן זיין הילף (ויאמר) אונ ער וועט זאגן (ראו עתה כי אני אני הוא) זעהט איצט אז איך בין דר זעלביגער גאט (מאתי באת עליהם הרעה) פון מיר איז געקומען אויף זיי די שלעכטס (ומאתי תבוא עליהם הטובה) אונ פון מיר וועט קומען אויף זיי דס גוטע: ואין מידי מציל. פון מיין האנט קען מען ניט רעטטין (מי הוא שיציל אתכם מן הרעה אשר אביא עליכם) ווער איז דער מענטש וום זאל קענן אייך רעטטין פון דיא שלעכץ וואס איך וועל אויף אייך ברייננגן: (מ) וכי אשא אל שמים ידיו. זאגט רש"י (כמו כי נשאתי) גלייך ווי עס וואלט געשטאנען נשאתי, איך האב אויפגעהויבען מיין האנט צום הימעל (תמיד אני משרה מקום שכינתי בשמים) דער ארט פון מיין רוהונג איז אייביג אין הימעל (כתרגומו) ווי דר תרגום שרייבט (אפילו חלש למעלה וגבור למטה) אפילו הויבן איז אשוואכער, און אונטן איז אשטארקער (אימת העליון על התחתון) הט דר אונטערשטר

שפתי חכמים

דהיינו עמו: ד משמע דאין הפרש בין פירושו ובין פרש"י אלא בקרא כי גוי אובד עלות המה שרש"י פירש על העו"א ורבי יודא דורשו על ישראל אע"פ שהם נתחלפים בפירוש כי מגפן סדום גפנם שרש"י פירש שמעשיהם מעשה סדום ועמורה ורבי יודא דורש וכי מגפנם של סדום אתם או ממטע של עמורה והלא אתם ממטע קדוש מ"מ שניהם שוים שהוא כלפי ישראל אבל גבי אי אלהימו שרש"י פי' ואמר הקב"ה לישראל איה וכו' ורבי יודא דורש שיאמרו ישראל לעו"א י"ל שנה שכתב רש"י שדברי רבי יודא הם כפירושו ממש עד תכליתו חוץ מגוי אובד עלות המה אינו אלא על פירוש ואמר שרש"י ורבי יודא סוברים שאין ואמר דברי העו"א כדעת רבי נחמיה שפירש ואמר האויב שהוא טיטוס וכיולא בו אבל לא על אלהימו דאט כן מאי רבי יודא דורשו כלפי ישראל דקאמר הא כלפי העו"א דורשו אבל על כל פנים אין דברי רש"י ור' יודא שוים לגמרי שהרי רש"י פירש ואמר ישראל. רא"ם: ה פי' נתינת טעם הוא אלנמלה: ו פירוש לפירושו דר' נחמיה שפירש קרא דכי ידין וגו' כי יריב את ריבם ויהיה פי' כי מלשון דהא ופי' למה אמר לי נקם ושלם לעו"א מפני שיריב ריבם של ישראל מיד עושקיהם: ז דלפירוש רש"י יהיה פי' ראו שבידי להמית ולהחיות ולא כאותן ע"א שעבדתם אבל לפירוש רבי נחמיה שפירש אי אלהימו קאי ארשע שיאמר לישראל אי אלהימו וגו' איך יאמר ראו עתה והבינו שבידי להמית ולהחיות ולכן הוסיף אז יגלה ישועתו שפי' תהפך מחשבות האויב ממה שהיתה טרם הגלות ישועתו: ח פירוש לעו"א: ט פי' לישראל: י כלומר ככר נשואה היא ידי בשמים פירוש שתמיד

פירוש לתורת אלהים

רשעים גרעגקט ער זיי זייערי זינד אונ די זינד פון זייערע עלטערן: (מד) ויבא משה איז משה גקומען

פַּרְעוֹת אוֹיֵב׃ מג הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ כִּי דַם־עֲבָדָיו יִקּוֹם וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרָיו וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ׃ פ שביעי

דְבָבָא׃ מג שַׁבָּחוּ עַמְ... עַמֵּהּ אֲרֵי פֻּרְעֲנ... עַבְדוֹהִי צַדִּיקַיָּא יִתְ... וּפֻרְעֲנוּת יָתֵיב לְסָנְאֵ... וִיכַפֵּר עַל אַרְעֵהּ...

רשב"ם

מבותי בכל נפש בית אביך. מן בלל בלותי בשמן רענן: (מב) פרעות. כמו וראשו יהיה פרוע. לשון סתירה ופרצה: (מג) הרנינו גוים. על עמו. כמו הללו את ה' כל גוים שבחוהו כל האומים והאמינו בו שהרי גבר עלינו חסדו יותר משאר האומות. ולפיכך שבחוהו והאמינו בו ויגבר עליכם כמונו א... הרנינו ושרתוהו ועבדוהו וכן יעשה לכם אם תיראוהו ותעבדו אותו... אדמתו עמו. יקנח דם עמו מן האדמה זה על ידי שפיכת דם אויבים. כ...

בית יהודא

האבן אנגעהויבן אויסברעכן די ערשטע אויסברעכונג די ערשטע שלעכטס אויף יודין: (מג) והרנינו גוים עמו. זאגט רש"י מען מיינט (לאותו הזמן ישבחו העובדי כוכבים את ישראל) ביי די צייט וועלן די פעלקר לויבן די יודין, זייא וועלן זאגען (ראו מה שבחה של אומה זו) זעהט דעם לויב פון דיא פאלק יודין (שדבקו בהקב"ה בכל התלאות שעברו עליהם ולא עזבוהו) ביי אלע אומגליקען וואס אויף זייא איז אריבער פון דעסטוועגען זענען זייא געווען בהעפט צו הקב"ה אונ האבן אים ניט פארלאזן (יודעים היו בטובו ובשבחו) וועיל זיי האבן געוואוסט די גוטקייט פון הקב"ה אונ זיין לויב: וכי דם עבדיו יקום. מיינט מען הקב"ה וועט שטראפן די פעלקער (שפיכות דמיהם) וועיל זייא האבן פארגאסן דס בלוט פון זיינע קנעכט דיא יודין (כמשמעו) ווי עס שטייט אין פסוק: ונקם ישיב לצריו. אונ ער וועט צוריקגעבען א שטראף צו די פיינד פון די יודין (על הגזל ועל החמס) פר די אלע זאכן וואס זיי האבן אוועקגענומן אונ גערויבט פון דיא יודין (כענין שנאמר) וויא עס שטייט אין פסוק (מצרים לשממה תהיה) מצרים וועט זיין וויסט (ואדום למדבר שממה) אדום וועט זיין וויסט ווי א מדבר (מחמס בני יהודה) וועיל זיי האבן גערויבט דיא יודין (ואומר) נאך זאגט דער פסוק (מחמס אחיך יעקב וגו') וועיל דו האסט גערויבט דיין ברודער יעקב: וכפר אדמתו עמו. מיינט מען (ויפיים אדמתו ועמו על הצרות שעברו עליהם ושעשה להם האויב) הקב"ה ... איבערבעטן די ערד פון ארץ ישראל אונ זיין פאלק ישראל פר די צרות וואס איז אריבערגעגאנגען אויף זיי אונ וואס פיינד האבען זיי געטאהן (וכפר, לשון רצוי ופיוס) וכפר מיינט מען בעווייליגן אונ איבערבעטן (כמו אכפרה פניו) אויף ... ווארט אכפרה פניו. טייטשט דר תרגום (אנחיניה לרוגזיה) איך וועל מאכען רוהען ושטילען זיין כעס: וכפר אדמתו וועט איבערבעטען זיין ערד (ומה היא אדמתו) וואס מיינט מען איבערבעטען דיא ערד (עמו) ער וועט איבערבעטען פאלק (כשעמו מתנחמים ארצו מתנחמת) ווען זיין פאלק וועלען געטרייסט ווערען (ארצו מתנחמת) וועט זיין ל... אויך געטרייסט ווערען (וכן הוא אומר) אונ אזו זאגט דר פסוק רצית ה' ארצך, הקב"ה דוא האסט בעוויליגט לאנד (במה רצית ארצך) מיט וואס האסטו בעוויליגט דיין לאנד? (שבת שבות יעקב) וועיל דוא האסט צוריקגעק... דיין פאלק יעקב אין ארץ ישראל, זאגט רש"י (בפנים אחרים היא נדרשת בספרי) אין ספרי ווערט דיא פר... אנדערש געטייטשט (ונחלקו בה רבי יהודה ורבי נחמיה) אין דעם מיינונג פון דיא פרשה קריגט רבי יהודה אונ נחמיה (רבי יהודה דורש כולה כנגד ישראל) רבי יהודה לערנט דיא גאנצע פרשה געגען די יודין (ורבי נחמיה ד... כולה כנגד העובדי כוכבים) אונ רבי נחמיה לערנט דיא גאנצע פרשה שמועסט פון דיא געצין דינער (רבי יה... דורשה כלפי ישראל) רבי יהודה לערנט דיא פרשה געגען די יודין (אמרתי אפאיהם כמו שפירשתי עד ולא ה' פעל... זאת) ווי איך האב געזאגט דעם מיינונג פון דיא פסוקים פון אמרתי אפאיהם ביז ולא ה' פעל כל זאת (כי גוי א... עצות המה) מיינט מען (אבדו תורתי שהיא להם עצה נכונה) זיי האבן פארלארען מיין תורה וואס זיא האט זייא גי... אריכטיגע עצה (ואין בהם תבונה) זיי האבען קיין פרשטאנד (להתבונן איכה ירדוף אחד מן האומות אלף מהם) צו פרש... וויא אזו קען דם זיין איינר פון די פעלקר זאל יאגען נאך טויזענד יודין (אם לא כי צורם מכרם) אוב ניט הקב"ה האט ...

רש"י

אבותיהם מראשית פרלה שפרלו בישראל: (מג) הר... גוים עמו. לאותו הזמן ישבחו האומות את ישראל רא... שבחה של אומה זו שדבקו בהקב"ה בכל התלאות ש... עליהם ולא עזבוהו יודעים היו בטובו ובשבחו: כי... עבדיו יקום. שפיכות דמיהם כמשמעו: ונקם י... לצריו. על הגזל ב ועל החמס כענין שנא' (יואל ד) מ... לשמה תהיה ואדום למדבר שממה מחמס בני יהודה ו... (עובדיה א) מחמס אחיך יעקב וגו': וכפר אד... עמו. ויתפיים אדמתו ועמו ג על הצרות שעברו ע... ושעשה להם האויב: וכפר. לשון רצוי ופיוס כמו (בר... לב) אכפרה פניו אנחיניה לרוגזיה: וכפר אדמתו. היא אדמתו עמו. כשעמו מתנחמים ארצו מתנחמת וכן אומר (תהלים פה) רצית ה' ארצך במה רצית ארצך שבות יעקב. בפנים אחרים היא נדרשת בספרי ונחלק... ר' יהודה ור' נחמיה ר"י דורש כולה כנגד ישראל ור' נ... דורש כולה כנגד האומות רבי יהודה דורשה כלפי יש... אמרתי אפאיהם כמו שפירשתי עד ולא ה' פעל כל זאת... גוי אובד עצות המה אבדו תורתי שהיא להם עצה נכו... ואין בהם תבונה להתבונן איכה ירדוף א' מן האומות... מהם אם לא כי צורם מכרם כי לא כצורנו צורם הכל...

שפתי חכמים

כעו"א נפרע מן וכו' ומפני שתחלת פרלות האויב אינו מוכן שפרלו בישראל הולרך לחזור ולפרש מראש פרלס שפרלו בישראל. רא"ס: ב לא על שפיכת דמים שכבר נאמר כי דם עבדיו יקום: ג פי' אדמתו

דעת זקנים מבעלי התוספות

אשלם מה ששעבדו בהם: (מב) מראש פרעות אויב. שא... מראש האויב: (מג) הרנינו גוים עמו. אז ישבחו האומות ליש... שהם עמו של הקב"ה ויאמרו אשרי העם שככה לו שהקב"ה נ... מצריהם כדמפרש ואזיל כי דם עבדיו יקום ונקם ישיב ל...

שישפך דמם כמו ששפכו דמם של ישראל. ווש"ה ידין בגוים מלא גויות שעתיד הקב"ה שיאמר לאומות למה שפכתם דמן ישראל והם ירצו לכפור שלא עשו כך והקב"ה מראה להם מלבושיו שהוא מלא גויות פי' גופי הקדושים ולא יוכלו לכפור ידין לכל אחד כדין שעשה לישראל. וזהו שייסד הפייט התאזר בקדושים וכן בעקידה אל דמי לדמי גם בפורפירא מלא גו... וכפר אדמתו עמו. ישראל עמו יכפרו אדמתו של הקב"ה דכתיב ולארץ לא יכופר לדם אשר שופך בה כי אם בדם שופ...

פירוש לתורת אלהים

איב וואס דער פיינד האט גבראכן אין די ישראל. ווארום אז הקדוש ברוך הוא נעמט געצאלט פון ד...

נָקָם לְצָרָי וְלִמְשַׂנְאַי אֲשַׁלֵּם׃ מב אַשְׁכִּיר חִצַּי מִדָּם וְחַרְבִּי תֹּאכַל בָּשָׂר מִדַּם חָלָל וְשִׁבְיָה מֵרֹאשׁ

אונקלוס

...דִינָא יְדִי אָתֵב ...רְעֲנוּתָא לְסָנְאַי וּלְבַעֲלֵי ...דְבָבַי אֲשַׁלֵּם׃ מב אֲרַוֵּי ...יְמִדְמָא וְחַרְבִּי תִקְטוֹל ...עַמְמַיָּא מִדַּם קְטִילִין ...שְׁבִין לְאַעֲדָאָה כִּתְרִין ...רֵישׁ סָנְאָה וּבְעֵל

בעל הטורים

(מב) וחרבי. אותיות חרב י"ו לומר לך שחרבו של הקב"ה יש לה י"ו פנים כדאיתא במדרש שו"ט: נקם ברית. לנקום על כל מלוה ומלוה שנכרתו עליה י"ו בריתות ולכך ט"ז פעמים חרב בפ' יורדי בור (ביחזקאל לב). ד"פ נקם בפרשה וכנגדם אמר דוד ד"פ עד אנה וד"פ פנה אלי. כ"ב פסוקים בהאזינו ולפי שעברו עליהם לכך לא עבר איש ביהודה כ"ב שנה:

רש"י

...שהרעו לכם אשר אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה. ...א ותאחז ידי את מדת ...ק המשפט להחזיק בה ולנקום ...קם: אשיב נקם וגו'. למדו רבותינו באגדה מתוך לשון מקרא שאמר ותאחז במשפט ידי לא כמדת בשר ודם מדת הקב"ה מדת בשר ודם זורק חץ ואינו יכול להשיבו והקב"ה ...רק חציו ויש בידו להשיבן כאלו אוחזן בידו שהרי ברק הוא ...נו שנא' כאן ברק חרבי ותאחז במשפט ידי והמשפט הזה פורענות ר הוא בלעז יושטיצ"ה (שטראפגערעכטיקייט): (מב) אשכיר חצי מדם. ש האויב: וחרבי תאכל ...שר. בשרם: מדם חלל ושביה. זאת תהיה להם מעון ...ם חללי (ס"א חללי דם) ת ישראל ושביה ששבו מהם: ...ראש פרעות אויב. מפשע תחלת פרצות האויב א כי שהקב"ה נפרע מן האומות פוקד עליהם עונס ועונות

בית יהודא

אין מיינע פיינד נוייל זיי האבן אייך שלעכטס געטאן (אֲשֶׁר אֲנִי קָצַפְתִּי מְעַט) איך האב אויף אייך געצערנט אביסעל (וְהֵמָּה עָזְרוּ לְרָעָה) אונ זיי האבן געהאלפן צו די שלעכטס (דָבָר אַחֵר) נאך אפשט איז הקב"ה זאגט (וְתֹאחֵז יָדִי אֶת מִדַּת הַמִּשְׁפָּט לְהַחֲזִיק בָּהּ וְלִנְקוֹם נָקָם) מיין האנט וועט אנגעמען די מדה פון משפט צו האלטן איר צו שטראפן מיט איר די פיינד: נאשיב נקם וג"ו. זאגט רש"י (לָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּאַגָּדָה) די רבנן האבן געלערנט אין די דרשות פון פסוקים (מִתּוֹךְ לְשׁוֹן הַמִּקְרָא שֶׁאָמַר וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי) פון דעם לשון פון פסוק „הקב"ה" זאגט „מיין האנט האלט דעם משפט" וויסען מיר (לֹא כְּמִדַּת בָּשָׂר וָדָם מִדּוֹת הקב"ה) דר כח פון אמענטש איז ניט אזו גרויס ווי דר כח פון הקב"ה (מִדַּת בָּשָׂר וָדָם זוֹרֵק חֵץ וְאֵינוֹ יָכוֹל לַהֲשִׁיבוֹ) ווען אמענטש ווארפט ארויס פון האנד אפייל קען ער אים ניט צוריקנעמען (וְהקב"ה ...רק חִצָּיו וְיֵשׁ בְּיָדוֹ לַהֲשִׁיבָן כְּאִילוּ אוֹחֲזָן בְּיָדוֹ) אונ הקב"ה ווארפט זיינע פיילען אונ ער קען זייא צוריקנעמען גלייך ...ער וואלט זייא געהאלטן אין האנט (שֶׁהֲרֵי בָּרָק הוּא חִצּוֹ) דר בליץ איז אפייל פון הקב"ה (שֶׁנֶּאֱמַר כַּאן) ווי דא שטייט ...רק חַרְבִּי) דר בליץ איז מיין שווערד (וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי) מיין האנט האלט דעם משפט (וְהַמִּשְׁפָּט הַזֶּה לְשׁוֹן פּוּרְעָנוּת ...א) דעם ווארט משפט מיינט מען אשטראף, זאגט הקב"ה דר שטראף איז אייביג אין מיין האנט, אפילו ווען איך ...אב געבראכט דעם שטראף אויף אמענטש, קען איך דעם שטראף פון אים צוריק געמען: (מב) וַאשְׁכִּיר חִצַּי מִדָּם. ...אוֹיֵב) איך וועל מאכן שכור מיינע פיילן פון די בלוט פון דעם פיינד: וְחַרְבִּי תֹּאכַל בָּשָׂר. מיין שווערד וועט עסין ...ייש (בְּשָׂרָם) זייער פלייש, דאס פלייש פון דעם פיינד: וּמִדַּם חָלָל וְשִׁבְיָה. מיינט מען (זֹאת תִּהְיֶה לָהֶם) דר שטראף ...עט אויף זיי קומן (מֵעַיִן דַּם חַלְלֵי יִשְׂרָאֵל וְשִׁבְיָם שֶׁשָּׁבוּ מֵהֶם) פר זייערע זינד ווס זיי האבען פרגאסן דם בלוט פון די יודין ...עלכע זיי האבן געהרגת אונ פר די געפאנגענע יודין וואס זיי האבן געפאנגן: וּמֵרֹאשׁ פַּרְעוֹת אוֹיֵב) מיינט מען (מִפֶּשַׁע ...חִלַּת פִּרְצוֹת הָאוֹיֵב) פון דעם אנהייב זינד ווס דר פיינד הט אויסגיבראכין אויף דיא יודין (כִּי כְּשֶׁהקב"ה הָיָה נִפְרָע מֵהָעוֹבְדֵי ...כָבִים) ווען הקב"ה שטראפען די געצין דינער (הָיָה פּוֹקֵד עֲלֵיהֶם עֲוֹנָם וַעֲוֹנוֹת אֲבוֹתֵיהֶם מֵרֵאשִׁית פִּרְצָה שֶׁפָּרְצוּ ...שְׂרָאֵל) פלעגט ער אויף זיי דערמאנען זייערע זינד פון זייערע אלטערן פון די ערשטע אלטערן, ווס זייא

שפתי חכמים

...ב וברק כמו לברק שפירושו להיות לה לברק: פ פי' ותאחז ידי ...דת משפט להחזיק בה כדי להנקם ולהניח הרחמים שלא להשתמש ...עם אויבי שהרעו לכם ובאויבי שהרעו לכם דבוק עם ותאחז ...שפט לא עם להניח מדת הרחמים ויהי' פירוש המקראות כך ...אתי אל שמים ידי ונשבעתי חי אנכי שאשנן את חרבי לעשות לה ...ק כמנהג יוצא למלחמה ושתאחז במשפט ידי להשיב נקם לצרי ...נקם מהם מפני שהרעו לכם שאני קצפתי עליכם מעט והמה עזרו ...עה: צ רצונו בזה שלא תאמר מה חטאו עו"א בזה שהרי אתה ...ורתם בידם כדי שיתיסרו מידם: ק לטעם ראשון קשה מדת הרחמים ...ן דכר שמיה ולפירוש ד"א קשה הוה ליה לכתוב ותאחז ידי במשפט. ...גם טעם ראשון. הרא"ם. ומפי מורי מהר"ל שמעתי דהאי ...א ט"ם הוא והכל פירוש אחד הוא: ר ויהי' מלת ותאחז דבוק עם ...ק חרבי שהברק הוא חצו של הקב"ה שנא' וילא כברק חצו והוא ...ורעניות אבל אי הוה פירושו כמשמעו לא הוי' מידי שהרי גם מלך בו"ד כשיושב במשפט יכול להטות המשפט לאיזה צד שירצה ועכשיו שפי' פורענות שפיר משמע מיניה לא כמדת ב"ו וכו' ומקרא מסורס הוא לפי האגדה וה"ק ותאחז ידי ברק חרבי במשפט: ש ויהי' מלת מדם כמו מן דם האויב ולא יהי' מ"ם מדם מ"ם הסיבה כמ"ם מדם חלל וגו' ול' אשכיר מל' שכורת ולא מיין: ת פירוש ויהי' מ"ם של מלת מדם מ"ם הסיבה והרא"ם פי' זאת הפורעניות שאמרתי אשכיר חצי וגו' הוא מפני עון החלל לא בעבור חללי דם שהרגו מישראל ויהי' מדם כמו הפוך והוי כמו מחללי דם מפני שהעון שעשו הוא בעבור הדם ומה שכתב למעלה אשכיר חצי מדם אין פי' של מדם חלל רק הוא פי' מדם שברא״ש הפסוק והוא דרך משל שהשכרות של חצי הוא רק מרוב שתיית דם האויב: א מפני שהוא דבוק עם מדם חלל ושביה שפירושו מפשע חללי דם ומפשע השביה אם כן לריך ג"כ לפרש מפשע ראש פרעות אויב ופרעות לשון פרצות ומפני שתחלת הפרצה היתה בישראל מימי אבותיהם של אלו למדו מכאן כשהקב"ה נפרע מן

פירוש לתורת אלהים

...ן אין די כשדים ווס האבן די ישראל שלעכטס ...טאהן אשיב איך וועל ווידער קערען ארעכנונג צו ...ינע בליידיגער איך וועל מיך אין זייא נוקם זיין ...משנאי אונ צו מיינע פיינט וועל איך בצאלן [פ׳ רש״י]: ...(מב) אשכיר חצי איך וועל מאכען אן טרינקין מיינע ...פיילען מדם פון בלוט פון די כשדים וחרבי אונ מיין שווערד וועט עסין זייער פלייש מדם פון וועגען בלוט חלל די געהרגתה ושביה אונ געפאנגענע פר ווס וועל איך מיך אזו נוקם זיין אין די עובדי כוכבים פר דעם ווס זיי האבען געהרגת די ישראל אונ פר דעם וואס זייא האבען געפאנגען די יודען בשעת חורבן בית ראשון ובית שני מראש פון אן הייב פרעות

אֲנִי אָמִית וַאֲחַיֶּה מָחַצְתִּי וַאֲנִי
אֶרְפָּא וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל׃ ששי מ כִּי־
אֶשָּׂא אֶל־שָׁמַיִם יָדִי וְאָמַרְתִּי חַי
אָנֹכִי לְעֹלָם׃ מא אִם־שַׁנּוֹתִי בְּרַק
חַרְבִּי וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי אָשִׁיב

אונקלוס

מֵמִית וּמְחַיֵּי מָחֵינָא
מַסֵּינָא וְלֵית מִן
מְשֵׁיזֵב׃ מ אֲרֵי אַתְקֵי[ן]
בִּשְׁמַיָּא בֵּית שְׁכִ[ינְתִּי]
וַאֲמָרִית קַיָּם אֲ[נָא]
לְעָלְמִין׃ מא אִם עַל [חַד]
תְּרֵין כְּחֵזוּ בַרְקָא מִן
שְׁמַיָּא וְעַד סוֹף שְׁמַ[יָּא]
תִּתְגְּלֵי חַרְבִּי וְתִתְ[קֵיף]

תו"א אני אמית ואחיה פסחים סח סנהדרין לא: ואין מידי גם קד:

רשב"ם

אני אני הוא. הקב"ה אומר לעובדי גלולים אתם אומרים אי אלהימו. הלא עתה יכולי' לראות בהנקמי בכם לעיניכם: (מ) כי אשא. בשבועה. כמו הרימותי ידי אל ה': (מא) אם שנותי. מן שננו כחרב לשונם יאמר כן. כמו מן סבב

בעל הטורים

להלילנו: ואין מידי מציל. מידי בגימ' דין שאין ניצול ממיום ה[...] (מ) ואמרתי חי אנכי לעלם. לעלם כתיב חסר וי"ו לאחר ששת אלפים[...] שאז יהיה נשגב ה' לבדו ונחסר וי"ו ששה ימים גדולים הרשע[...]

רש"י

ב ואני להרים: ואין אלהים עמדי. עומד כנגדי למח[ות] עמדי. דוגמתי וכמוני: ואין מידי מציל. הפוש[עים] בי: (מ) כי אשא אל שמים ידי כי בחרון אפי א[שא] ידי אל עצמי ם בשבועה: ואמרתי חי אנכי. לשון שבו[עה] הוא [כמו חי אני נאם ה' אם לא כאשר דברתם בא[זני] (במדבר יד) אף כאן] אני נשבע חי אנכי: (מא) [אם] שנותי ברק חרבי. אם אשנן את להב ע חרבי [...] (יחזקאל כא) למען היות לה ברק פלגדו"ר (גלא[...]) ותאחז במשפט ידי. להניח מדת רחמים בהו[...]

בית יהודא

באר איך קען אַלְץ טָאהְן (אֲנִי לְהַשְׁפִּיל) איך קען נִידֶערִיג מאַכֶן (וַאֲנִי לְהָרִים) אונ איך קען אויפהֵייבֶּן: וְאֵין אֱלֹהִים עִמָּדִי. (עוֹמֵד כְּנֶגְדִּי לְמְחוֹת) אונ עס איז נִיטָא אַגָאנץ ווָאס זאָל מיר שְׁטֵיין אַקֶעגֶן אונ זאָל מיך ניט לָאזֶן טָאהְן ווָאס איך וויל טָאהְן: (עִמָּדִי). מֵיינְט מען (דוּגְמָתִי וְכָמוֹנִי) מַיין גְלַייכֶן אונ אַזוֹ ווִי איך: (וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל). (הַפּוֹשְׁעִים בִּי) אַז איך וויל שְׁטְרָאפֶן די ווָאס זינְדיגֶן צוּ מיר, קען מֶען זייא ניט רֶעטְטֶין פוּן מיין הַאנְט: (מ) (כִּי אֶשָּׂא אֶל שָׁמַיִם יָדִי). הקב"ה זָאגְט (כִּי בַּחֲרוֹן אַפִּי אֶשָּׂא יָדִי אֶל עַצְמִי בִּשְׁבוּעָה) ווֶען איך בִּין בֵּייז מיט כַּעַס הֵייבּ־איך־אויף מַיין הַאנְט צוּ זיך אַלֵיין מיט אַשְׁבוּעָה: (וְאָמַרְתִּי חַי אָנֹכִי לְעוֹלָם). אונ איך זָאג אַזוֹ ווִיא איך לֶעבּ אֵייבִּיג וַאז איך ווֶעל אַזוֹ טאָהְן ווִיא ווַייטֶער שְׁטֵייט (לְשׁוֹן שְׁבוּעָה הוּא) מיט דִיא ווֶערְטֶער שְׁווֶערְט הקב"ה (וּכְמוֹ) ווִיא עס שְׁטֵייט אין פָּסוּק (חַי אָנִי נְאֻם ה') הקב"ה זָאגְט אַזוֹ ווִיא איך לֶעבּ (אִם לֹא כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם בְּאָזְנַי) אַזוֹ ווִיא איר הָאט גֶערֶעט אין מַיינֶע אוי[ערן] ווֶעל איך צוּא אַייךְ טָאהְן (אַף כַּאן) דָא מֵיינְט מֶען אויך אַזוֹ הקב"ה זָאגְט (אֲנִי נִשְׁבַּע חַי אָנֹכִי) איך שְׁווֶער אַזוֹ ווִי א[יך] לֶעבּ (מא) (אִם שַׁנּוֹתִי בְּרַק חַרְבִּי). (אִם אֲשַׁנֵּן אֶת לַהַב חַרְבִּי) איך ווֶעל שַׁארְפֶען דֶעם קְלִינְג פוּן מַיין שְׁווֶערְד וַאיך ווֶ[על] שַׁארְפֶן מַיין שְׁווֶערְד עֶר זָאל בְּלַאנְקֶען (כְּמוֹ) ווִיא עס שְׁטֵייט אין פָּסוּק מֶען ווֶעט שַׁארְפֶן דֶעם שְׁווֶערְד (לְמַעַן הֱיֵה לָהּ בָּרָ[ק]) זִיא זָאל הָאבֶּן אַבְּלִיץ, אַגְלַאנְץ, דֶר שְׁווֶערְד זָאל בְּלַאנְקֶן: (וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי). מַיין הַאנְט ווֶעט אָנְנֶעמֶען דֶעם מִשְׁ[פָּט] (לְהָנִיחַ מִדַּת רַחֲמִים) איך ווֶעל אַווֶעקְלָאזֶען דִיא מִדָּה פוּן רַחֲמָנוּת, אונ איך ווֶעל טָאהְן אַמִשְׁפָּט (בְּאוֹיְבַי שֶׁהֵרֵעוּ לָכֶ[ם])

שפתי חכמים

להזכיר הנקמות שינקום מהאויבים: נ ר"ל אני אני ב' פעמים ל"ל: ם ר"ל והרי כתיב השמים כסאי וגו' וא"כ הוא עצמו יושב בשמים ואין שייך לומר שישא ידו לאשר הוא שם ל"פ הא דכתיב אל השמים פי' לעצמי ר"ל אל עצמי ומה שפי' כי בחרון אפי וכו' ר"ל הרי אין המנהג לישבע אלא כשמבטיח את חבירו או נשבע לו המבטיח לאמן את דברו א"כ הכא הוא אמאי נשבע כיון שלא הבטיח שום הבטחה. ל"פ כי בחרון אפו כו' כלו' מ"מ מרוב חרון אפו על האויב להנקם ממנו ושלא יתנחם מזה הוצרך לישבע שינקם ממנו. כתב הרא"ם אבל מלת כי של כי אשא אל שמים ידי לא ידעתי פירושה כי איגה סובלת שום אחד מד' לשונות של כי שהם אי דלמא אלא דהא ונראה דהכי פי' כיון שאין המנהג שנשבעין אלא א"כ שמבטיח לאדם ליתן או לעשית שום דבר כמו שמצינו בבועז חי ה' שכבי וגו' והוא נשבע לקיים דברו וההבטחה שהבטיח אותה או הדבר שדבר לעשות להן יהיה פירוש הכי כיון שהמנהג הוא לישבע על אשר הוא רוצה לעשות גם אנכי בשביל החרון אף שבדעתי לחרות בעו"א אשא אל שמים ידי לישבע אשר שנותי ברק חרבי וכו' ויהיה פירוש כי דהכא כמו דהא ויהי' פי' של אם שנותי כמו עד אם דברתי שפירושו אשר. ופירוש הקרא כך כיון שהמנהג הוא לישבע על ההבטחה שמבטיח אדם לחבירו גם אנכי כן אעשה ואשא אל עצמי ידי ואמרתי חי אנכי שהיא השבועה ויהי' פי' אל שמים ר"ל אל עצמו הנקרא שמים שהוא כסאו כאלו אמר בחיי עצמותי לא שהוא מודיע שהוא חי וקים לעולם וגם אינו ר"ל שתפס השמים בידו ונשבע בנקיטת חפץ מפני שהחפץ שנוטל הנשבע בידו אינו אלא כדי שיוסיף כוונה ויראה בשבועתו ואין זה נופל בהשם יתברך ואל תשיבני מכי יד על כס יה ופירש"י שם שידו של הקב"ה הורמה לישבע בכסאו דהתם לא כתיב ל' שמורה על שבועה כמ"ש פה. מהרא"ם: ע ר"ל בזה איך יתכן שישנן הברק כיון שאין בו ממשות דברק הוא המראה של הלהב ל"פ את להב כו' כלומר אם אחדד הברזל של חרבי שהשינון בכל מקום הוא ל' חידוד ולהב החרב הוא הברזל כמו להבת חניתו ונקרא כן מפני שהחרב בהתלהטו דומה

דעת זקנים מבעלי התוספות

והקב"ה משיב אל האויבים אתם אומרים אי אלהימו ראו עת[ה] כי אני אלהיכם אני הוא שאראה לכם גבורתי. ומה שא[תם] מצרפין שאר אלוהות אלי. ואין אלהים עמדי. אלא אני אמי[ת] ואחיה בידי להמית ולהחיות ואם המתי אני בעצמי אח[יה] אותם: מחצתי ואני ארפאם. ועל מה שאמרתם יקומו ויעזרוכ[ם] אין מי שיוכל לעזור להם כי אני לבדי אעזור להם אבל את[ם] אין מידי מציל: (מ) כי אשא אל שמים ידי. כי בי[דו] אשבע אל השמים לעשות נקמה בהם: ואמרתי ח[י] אנכי לעולם. כד"א גבי שבועה חי אני נאם ה' ולאח[ר] שעשיתי משפטי ודיני בישראל אשיב נקם לצרי ולמשנא[י]

פירוש לתורת אלהים

אֲנִי אָמִית איך טוּא טֵייטְען וַאֲחַיֶּה אונ מַאךְ לֶעבֶּדִיג מָחַצְתִּי איך טוּא ווָאוּנְדֶען וַאֲנִי אֶרְפָּא אונ איך טוּא הֵיילֶן וְאֵין מִיָּדִי אונ עס קאן קֵיינֶער פוּן מַיין הַאנְט נִיט מַאכֶן אַנְטְרִינֶען די ווָאס זֶענֶען מוֹרֵד אין מִיר: (מ) כִּי אֶשָּׂא דֶען איך ווֶעל אויף הֵייבֶּן מַיין הַאנְט צוּ מִיר אונ ווֶעל שְׁווֶערֶן וְאָמַרְתִּי אונ איך ווֶעל זָאגֶן חַי אָנֹכִי איך שְׁווֶער אַזוֹ ווִי איך לֶעבּ אֵייבִּיג: (מא) אִם אַז איך ווֶעל שַׁארְפֶן די קְלִינְג פוּן מַיין שְׁווֶערְד וְתֹאחֵז אונ מַיין הַאנְט ווֶעט אָן נֶעמֶען אין מִשְׁפָּט אונ אָפּ לָאזֶן די מִדָּה פוּן רַחֲמִים ווֶעט מַיין הַאנְט זיךְ נוֹקֵם

זיין

לז וְאָמַר אֵי אֱלֹהֵימוֹ צוּר חָסָיוּ בוֹ׃
לח אֲשֶׁר חֵלֶב זְבָחֵימוֹ יֹאכֵלוּ יִשְׁתּוּ
יֵין נְסִיכָם יָקוּמוּ וְיַעְזְרֻכֶם יְהִי
עֲלֵיכֶם סִתְרָה׃ לט רְאוּ ׀ עַתָּה כִּי
אֲנִי אֲנִי הוּא וְאֵין אֱלֹהִים עִמָּדִי

שביקין׃ לז וְיֵימַר אָן
טָלְתְהוֹן תַּקִּיפָא דַּהֲווֹ
רָחִיצִין בֵּהּ׃ לח דִּי תְרַב
נִכְסָתְהוֹן הֲווֹ אָכְלִין
שָׁתַן חֲמַר נִסְכֵּיהוֹן
יְקוּמוּן כְּעַן וְיִסַעֲדוּנְכוֹן
יְהוֹן עֲלֵיכוֹן מְגֵן׃ לט חֲזוֹ
כְּעַן אֲרֵי אֲנָא אֲנָא הוּא
וְלֵית אֱלָהּ בַּר מִנִּי אֲנָא

תו״א ואמר אי גיטין נו: אשר חלב זבחימו ע״ז פט: ישתו יין פסחים סב ס׳ הזהר פ׳ שמיני: ראו עתה עקרים מ״ד פ״י ס׳ הזהר פ׳ בראשית ופ׳ משפטים:

בעל הטורים

(לט) כי אני אני הוא אני אמית. ג״פ אני כנגד ג׳ גליות. ואני כנגד גלות ד׳ דכתיב ואני בתוך הגולה לומר שבכל הגליות הקב״ה עמנו

רשב״ם

ירושלים עד החומה: (לז) ואמר אי אלהימו. וגם האומות יאמרו איה נא אלהיהם של ישראל. ומפני כבוד שמי אצילם ואנקם באויביהם שגם מתחלה אמרתי אפאיהם לישראל ואשביתה זכרם אם לא מפני כעס אויב המתפאר לאמר ידינו רמה. אבל עתה כשיגדל העניות והצרה בשונאי ישראל כל כך שאזלת ידם ויאמרו העובדי גלולי׳ ידינו רמה ואמר אי אלהימו לכן אנקם מהם להתקדש שי שהם מחללים: (לח) אשר חלב זבחימו יאכלו. אלהיהם של ישראל: סתרה. יסתיר אתכם בצלו יחסיון כמתחלה שחסיו בו: (לט) ראו עתה כי

רש״י

עהאלדהאפט). עזוב. אינפורלי״ד (בעפעסטיגט): (לז) ואמר. הקב״ה עליהם. אי אלהימו. ע״א שאכדו: צור חסיו בו. הסלע שהיו מתכסין בו מפני החמה והלנה לומר שהיו בטוחין בו להגין עליהם מן הרעה: (לח) אשר חלב זבחימו. היו אותן אלהות אוכלים שהיו מקריבין לפניהם ושותין יין נסיכם: יהי עליכם סתרה. אותו הצור יהיה לכם מחסה ומסתור: (לט) ראו עתה. הבינו מן הפורענות שהבאתי עליכם ואין לכם מושיע ומן התשועה שאושיעכם ואין מוחה בידי: אני אני הוא. אני להשפיל

בית יהודא

געשטארקט געווארן די געלויבטע שטאט ?: (לז) [ואמר]. (הקב״ה עליהם) הקב״ה וועט זאגן אויף זיי: [אי אלהימו]. ווא איז זיין גאט (עבודת כוכבים שעבדו) ווא זענען דיא עבודה זרות וואס זיי האבן געדינט: [צור חסיו בו]. ווא איז (הסלע שהיו מתכסין בו מפני החמה והצנה) דער שטיין וואס זיי האבן זיך בדעקט מיט אים פאר די היץ אונ פר די קעלט (כלומר) מען מיינט ווא איז זייער שטארקער גאט (שהיו בטוחים בו להגן עליהם מן הרעה) וואס זיי זענן געווען פרזיכערט אויף אים אז ער וועט אויף זייא שיצען פון שלעכטם: (לח) [אשר חלב זבחימו]. די פעטס פון זייערע קרבנות (היו אותן אלוהות אוכלים) פלעגן די געטער עסין (שהיו מקריבין לפניהם) זיי פלעגען מקריב זיין קרבנות פאר דיא געטער (שותים יין נסיכם) אונ זיי האבען געטרונקען די וויין וואס מען האט גיגאסן פר זיי: [יהי עליכם סתרה]. ער זאל זיין (אותו הצור יהיה לכם מחסה ומסתור) דער גאט אייערער זאל זיין אויף אייך אבעשיצונג אונ אויף אייך אפרשטעלונג: (לט) [ראו עתה]. (הבינו מן הפורענות שהבאתי עליכם ואין לכם מושיע) פון די שטראף וואס איך האב אויף אייך געברייננגט אונ עס האט אייך קיינר געקענט העלפן פון דיא צרות (ומן התשועה שאושיעכם ואין מוחה בידי) אונ פון די הילף וואס איך וועל אייך העלפען, אונ עס וועט מיר קיינער קענן שטערן, קענט איר פארשטיין: [אני אני הוא].

דעת זקנים מבעלי התוספות

צור ועזוב. ושאין בהם עוצר כח ואין בהם מי שיסייעם והוא כמו עזוב תעזוב עמו: (לז) ואמר. האויב: אי אלהימו. שהיו עובדין בזמן שבית המקדש קיים: (לח) אשר חלב זבחימו יאכלו. בזמן הקרבת הקרבנות: ישתו יין נסיכם. שהיו מנסכין על גבי המזבח: יקומו ויעזרוכם. כל אלוהות: יהי עליכם סתרה. הקדוש ברוך הוא אלהיכם: (לט) ראו עתה כי אני אני הוא.

שפתי חכמים

העבודות אלילים שבטחתם בהם ולא היה בהם כח למחות בידי מפני שאני הוא שבידי להשפיל ולהרים ואין מידי מציל ואחר כך התחיל

פירוש לתורת אלהים

(לז) וְאָמַר וועט גאט אויף זייא זאגן אֵי וואו איז זייער אפ גאט וואס זיי האבן אים גידינט צוּר דער שטארקר חָסָיוּ בוֹ וואס זיי האבן זיך אין אים בשיצט וואס זייא האבן אבטחון גהאט ער זאל אויף זיי מגין זיין פון שלעכטס: (לח) אֲשֶׁר וואס די אפ געטער עסין דאס בעסטע פון זייער שעכטונג וואס זייא פלעגן מקריב זיין קרבנות צו זיי יִשְׁתּוּ זיי טרינקען דעם וויין וואס זיי זענען מנסך פר זיי יָקוּמוּ וְיַעְזְרֻכֶם לאזען זיי אצונד אויף שטיין אונ לאזן זיי אייך העלפן יְהִי לאזן זייא אייך בעהאלטין אונ אויף אייך בשיצען: (לט) רְאוּ עַתָּה זעהט אצונד אונ פר שטייט פון דעם פורעניות וואס איך האב אויף אייך גיבראכט אונ קיינער קען אייך פון דעם ניט העלפן אונ פר שטייט ווידר פון דער הילף וואס איך העלף אייך אונ קיינר קען מיר ניט ווערען כִּי אֲנִי איך קען דער נדרען אונ דער הייבען וְאֵין אֱלֹהִים אונ קיין גאט איז ניטא עִמָּדִי מיט מיר ער זאל זיין ווי איך אונ זאל מיר קאנן ווערן

ליקוטי יוסף

(לט) ראו עתה וגו׳ אני אמית וגו׳. פארצייטיגע פעלקר האבען געגלויבט עס זענען דא צוויי געטער, א גוטער, וואס טוהט נאר גוטס אונ שלעכטס קען ער ניט טאן, אונ א שלעכטר וואס טוהט נאר שלעכטס אונ גוטס קען ער ניט טאן. אונ זיי האבן געזאגט זייער גאט איז דר גוטער, דר בר וועט זיי אייביג זיין גוט, דר גאט פון די יודן איז דר שלעכטר דריבר וועט זייא אייביג זיין שלעכט, זאגט הקב״ה ראו עתה, זעהט איצט, כי אני אני הוא, איך בין דער שלעכטר גאט אונ איך בין דער גוטר גאט, עס איז נאר דא איין גאט, איך אליין, אני אמית ואחיה, ווען איך וויל הרגה איך אונ ווען איך וויל מאך איך לעבעדיג, ווען איך וויל שלאג איך אונ מאך אים קראנק, אונ ווען איך וויל היילי איך, אונ פון מיין האנט קען ניט קיינר נערעטעט ווערין, דריבער דארפט איר וויסען אזוי וויא איך האב געשטראפט די יודן אונ אייך געגעבן גוטס, אז דיא יודן וועלן טאן תשובה וועל איך זיי געבן גוטס, אונ אייך וועל איך שטראפען פאר די שלעכטס וואס איר האט געטאן צו די יודען ווארום איך האב אייך ניט געהייסען איר זאלט טאן שלעכטס צו די יודען:

אני

וְחָשׁ עֲתִדֹת לָמוֹ׃ לו כִּי־יָדִין יְהוָה עַמּוֹ וְעַל־עֲבָדָיו יִתְנֶחָם כִּי יִרְאֶה כִּי־אָזְלַת יָד וְאֶפֶס עָצוּר וְעָזוּב׃

לְהוֹן׃ לו אֲרֵי יְדִין יְ
דְעַמֵּהּ וּפֻרְעָ
עַבְדוֹהִי צַדִּיקַיָּא יִ
אֲרֵי גְלֵי קֳדָמוֹהִי ז
דִתְתַּקַּף עֲלֵיהוֹן
סַנְאָה יְהוֹן מְטַ

תו"א כי ידין ה׳ עמו ועל סנהדרין לז: קרוב יום אידם ע"ז ג:

רשב"ם

שתידות למו. בעתה אחישנה. צרה לעובדי כוכבי׳ גאולה לישראל: עתידות. מה שנתנבאו עליהם הנביאים מאז: (לו) כי ידין ה׳ עמו. אז יהיה הנקם התשלומין שהרי ינקום הקב"ה נקמת עמו וכן ידין בגוים מלא גויות: כי יראה. כאשר יראה: כי אזלת יד. ישראל: ועזוב. כמו עזב תו

בעל הטורים

(לו) אזלת יד. בגי׳ זו גלות: כי יראה כי אזלת. בגי׳ אין ג

בית יהודא

אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ וגו׳) וועט הקב"ה דיך צוריקקערן אין דיין לאנד: (לו) וּכִי יָדִין ה׳ עַמּוֹ. מיינט מען (כְּשֶׁיִּשְׁפּוֹט אוֹתָם בְּיִסּוּרִים הַלָּלוּ הָאֲמוּרִים עֲלֵיהֶם) ווען הקב"ה וועט זיי שטראפן מיט די יסורים וואס איז געזאגט געווארן אויף זייא (כְּמוֹ כִּי בָם יָדִין עַמִּים) וויא עס שטייט, מיט זיי וועט ער משפטין פעלקר (כִּי זֶה אֵינוֹ מְשַׁמֵּשׁ בְּלָשׁוֹן דְּהָא) דר ווארט "כי" איז ניט דרטייטש "ווארום (לָתֵת טַעַם לַדְּבָרִים שֶׁל מַעְלָה) צו געבן א טעם צו די פריערדיגע רייד (אֶלָּא לָשׁוֹן תְּחִלַּת דִּבּוּר) נאר דר ווארט "כי" איז אנהייב פון די ווייטערדיגע רייד (וּכְמוֹ) וויא עס שטייט אין פסוק כי תבואו אל הארץ, איז דערטייטש כאשר תבואו, ווען איר וועט קומען (כְּשֶׁיָּבוֹאוּ עֲלֵיהֶם מִשְׁפָּטִים הַלָּלוּ) ווען עס וועט קומען אויף זייא דיא שטראף (וְיִתְנֶחָם הקב"ה עַל עֲבָדָיו לָשׁוּב וּלְרַחֵם עֲלֵיהֶם) אונ הקב"ה וועט זיך בעטראכטן וועגן זיינע קנעכט ער זאל אויף זיי רחמנות האבן (וְיִתְנֶחָם, לָשׁוֹן הֵיפּוּךְ מַחֲשָׁבָה) מען הייבט אן איצט צו טראכטען פארקערט וויא מען האט ביז איצט געטראכט (לְהֵיטִיב אוֹ לְהָרַע) מען הט פריער ג
שעכטס אונ איצט האט מען חרטה אונ מען הייבט אן טראכטן גוטס. אדער פארקערט פריער האט מען ג
גוטס אונ איצט הט מען חרטה אונ מען הייבט אן טראכטען שלעכטס: וּכִי יִרְאֶה כִּי אָזְלַת יָדוֹ. מיינט מען (כְּשֶׁיִּרְ
הָאוֹיֵב הוֹלֶכֶת וְחוֹזֶקֶת מְאוֹד עֲלֵיהֶם) ווען הקב"ה וועט זעהן אז דיא האנט פון פיינד שטארקט זיך זייער אויף די
(וְאֶפֶס בָּהֶם עָצוּר וְעָזוּב) אונ עס איז נישא ביי זייא ניט אעצור אונ ניט אעזוב: וְעָצוּר. מיינט מען (נוֹשָׁע עַל יְ
וּמוֹשֵׁל שֶׁיַּעֲצוֹר בָּהֶם) אמלך, זיי האבן ניט אגיוועלטיגער, ער זאל זיי אויפהאלטן אונ זיי
קענען דורך אים געהאלפען ווערען: וְעָזוּב. מיינט מען אהעלפר, זיי זאלן געהאלפן ווערן על ידי עוזר
אהעלפר, האבען זיי אויך ניט (וְעוֹצֵר הוּא הַמּוֹשֵׁל הָעוֹצֵר בְּעָם שֶׁלֹּא יֵלְכוּ מְפוּזָּרִים בְּצֵאתָם לַצָּבָא עַל הָאוֹיֵב) עוצר
גערופן דר געוועלטיגער וואס גיוועלטיגט אויף דעם פאלק זיי זאלן ניט גיין פארשפרייט ווייט איינער פון א
ווען זייא גייען צו אמלחמה אויף דעם פיינד ועצור, הוא הַנּוֹשָׁע בְּמַעֲצוֹר הַמּוֹשֵׁל) עצור ווערט גערופען דר מע
ווערט גהאלפן דורך די אויפהאלטונג פון דעם געוועלטיגער (עָזוּב) מיינט מען (מְחוּזָּק) גשטארקט (כְּמוֹ וַיַּעַזְבוּ אֶת
עַד הַחוֹמָה) זיי האבן געשטארקט די שטאט ירושלים ביז צוא דיא מאהער (אֵיךְ לֹא עוּזְּבָה עִיר תְּהִלָּה) וויא

רש"י

שבותך וגו׳: (לו) כי ידין ה׳ עמו. כשישפוט אותם
ב הללו האמורות עליהם כמו (איוב לו) כי בם ידי
כי זה אינו משמש בלשון דהא לתת טעם לדברים
אלא לשון תחלת דבור כמו (ויקרא כה) כי תבואו א
כשיבואו עליהם משפטים הללו ויתנחם הקב"ה על
לשוב ולרחם עליהם: יתנחם. לשון הפך מחשבה
או להרע: כי יראה כי אזלת יד. כשיראה
האויב הולכת וחוזקת מאד עליהם ואפס בהם עצור
עצור. נושע על ידי עוצר ומושל שיעצור בהם:
על ידי עוזב. עוצר הוא המושל העוצר בעם ש
מפוזרים בצאתם לצבא על האויב בלשון לעז מיינ
(אמנדהאמבער). עצור. הוא הנושע במעצור המושל
מחוזק כמו (נחמיה ג) ויעזבו את ירושלים עד
(ירמיה מט) איך לא עוזבה עיר תהלה. עצור. מיינ

שפתי חכמים

בזכות אבות ועדיין זכות אבות במקומה עומדת מאי כי קרוב וגו׳: ב אבל אין לפרש כמשמעו כשידין אותם אם לזכות אם לחובה. דאם כן מאי טוב על עבדיו יתנחם דפי׳ ירחם על עבדיו דלמאי דינם ילא לזכות ואז לא יצטרכו לרחמים: ל הוצרך להפך משום שאחר היסורים היה הנחמה ואחר כך להודיע שהיא על עבדיו ומפני שחזר הכתוב ואמר ועל עבדיו ולא הספיק לו במלת עמו הקודם לו יחוייב ג"כ שיכפול השם וכאלו אמר כי ידין ה׳ עמו ויתנחם הקב"ה על
ם תיקן בזה כמה ענינים שפירש כי יראה כשיראה כי מלת כי דהכא כמו כי תבואו וגו׳ שפי׳ כשתבאו. ואזלת ר"ל הולכת ומלת יד
האויב ואף שלא נזכר פה והוסיף מלת עליהם להודיע על מי אזלת היד. ואפס ר"ל תם מל׳ אפס כסף. ועצור רוצה לומר מכונס ע"י
ועזוב ר"ל מחוזק והוסיף מלת בהם אחר מלת ואפס מפני שמלת תם לא יפול רק בהם כלומר תם בהם היות עצורים ועזובים והוס
הקב"ה אחר מלת ואמר להודיע שהאומר אי אלהימו הוא הקב"ה ואמר מלת עליהם להודיע על מי נאמר אלהימו שהוא על
הנזכרים לעיל ויהיה וי"ו ואמר כוי"ו ושמר ה׳ אלהיך שפירושו ישמור ויהיה פי׳ המקראות כך שכאשר ייסר השם את עמו בכל אותן
ויחזור ויתנחם עליהם כשיראה שיד האויב הולכת ומתחזקת עליהם ותם בהם עצור ועזוב להיות בלתי שוטר ומושל יאמר הקב"ה
איה ע"א שלכם שהייתם בוטחים בהם יקומו ויעזרוכם לכן ראוי לכם שתבינו מכל הרעות שהבאתי עליכם ולא היה לכם שום מוש

דעת זקנים מבעלי התוספות

למו. הפורעניות העתידות לבא עליהם בעתם אחיש
כד"א בעתה אחישנה. ואימתי יהיה האות הזה (לו)
ה׳ עמו. כשידין ה׳ דין עמו ויקח נקמתו ודינו מהם
עבדיו יתנחם. ועל ישראל יתנחם במה שהרגיזו לפניו

פירוש לתורת אלהים

דָם פְרִיעֶר מוֹדִיעַ גִּוֶועֶן אוּנ פוּן דַאנֶען אָן אוּנ ווייטער הָט עֶר זַיי גִזָאגְט דִּבְרֵי תַּנְחוּמִים וָוס פַר אַגוּטְס עֶס וֶועט אוֹיף זַיי קוּמֶען נָאךְ דֶעם אַז עֶס וֶועט זִיךְ אוֹס לָאזֶען דָם פוּרְעָנִיוֹת ווִי ווייטער וֶועט שְׁטֵיין כִּי יָדִין יְיָ עַמּוֹ אַז גָאט וֶועט שׁוֹן הָאבֶען גִימִשְׁפָּט זַיין פָאלְק מִיט דִי יִסּוּרִים וָוס פְרִיעֶר אִיז גִישְׁטַאנֶען וְעַל אוּנ אוֹיף זַיינֶע קְנֶעכְט וֶועט עֶר זִיךְ בַּארָאטְ אַנְדֶערֶע מַחֲשָׁבָה עֶר זָאל זִיךְ אוֹיף זַיי מְרַחֵם יִרְאֶה אַז עֶר וֶועט זֶעהֶן כִּי אָזְלַת יָד דִי מַאכְט פ בַּשֵּׂדִים גֵייט אוּנ שְׁטַארְקְט זִיךְ זֵייעֶר אוֹיף יִשְׂרָאֵל וְאֶפֶס אוּנ עֶס וֶועט שׁוֹן מֶער נִיט זַיין צ זַיי עָצוּר אֵיין גְהָאלְפִינֶער וְעָזוּב אוּנ אַגְשְׁטַארְק

מי פרענותא ואנא
ם לעדן דיגלון
עהון ארי קריב יום
הון ומבע דעתיד

באוצרתי: לה לי נקם ושלם לעת תמוט רגלם כי קרוב יום אידם

רשב"ם

לם. תשלום. שם דבר. כמו והדבר אין בהם. והקמר בירמיה: לעת תמוט רגלם. של עובדי גלולים ליום מועד צרתם הקבוע להם: וחש

רש"י

ם לפני: הלא הוא. פרי ד גפנם ותבואת שדמותם עמדי: (לה) לי נקם ושלם. עמי נכון ה ומזומן ת ו נקם וישלם להם כמעשיהם הנקם ישלם להם ים מפרשים ושלם שם דבר כמו ושלום ז והוא מגזרת אין בהם (ירמיה ה) ח כמו והדבור. ואימתי אשלם לעת תמוט רגלם. ט כשיתמו זכות אבותם שהן עליו: כי קרוב יום אידם. כשארצה להביא עליהם ם קרוב ומזומן י לפני להביא ע"י שלוחים הרבה: עתדות למו. ומהר יבואו העתידות להם: וחש. שעיה ה) ימהר יחישה. עד כאן העיד עליהם משה תוכחה להיות השירה הזאת לעד כשתבא עליהם ות ידעו שאני הודעתים מראש. מכאן ואילך העיד דברי תנחומין שיבואו עליהם ככלות הפורענות שר אמר למעלה (לעיל ל) והיה כי יבואו עליך כל ם האלה הברכה והקללה וגו' ושב ה' אלהיך את

בית יהודא

זייערע עבירות (כולם גנוזים ושמורים לפני) אלע עבירות זענען בעהאלטן אונ געהיט זיי זענען פר מיר: והלא הוא. הקב"ה זאגט (פרי גפנם ותבואת שדמותם כמום עמדי) דיא פרוכט פון זייער ווייגשטאק אונ די תבואה פון זייערע פעלדער ודי פרוכטן פון זייערע עבירות) איז בעהאלטן מיט מיר: (לה) ולי נקם ושלם. הקב"ה זאגט (עמי נכון ומזומן פורענות נקם וישלם להם כמעשיהם) מיט מיר איז גרייט די שטראף פון נקמה, אונ ער וועט זיי בצאהלן ווי זיי האבן גיטאהן (הנקם ישלם להם גמולם) די נקמה וועט זיי בצאהלן דעם שטראף פאר זייערע עבירות (ויש מפרשים ושלם שם דבר כמו ושלום) אטייל חכמים זאגן ושלם איז ניט דרטייטש ער וועט בצאהלן, נאר עס איז גלייך וויא עס וואלט געשטאנען ושלום, אונ בצאהלונג הקב"ה זאגט ביי מיר איז די נקמה אונ ביי מיר איז די בצאהלונג (והוא מגזרת והדבר אין בהם כמו והדבור) עס שטייט והדבר, איז ניט דערטייטש והדבר, ער רעט, נאר עס איז גלייך וויא עס געשטאנן "והדבור" דס ריידן איז ניטא ביי זיי, זיי קענען ניט ריידען (ואימתי אשלם להם) ווען וועל איך זייא ?: ולעת תמוט רגלם. צו דיא צייט ווען עס וועט זיין איינגעבויגן זייער פוס, ווען זיי וועלן קיין בשטאנד כשיתמו זכות אבותם שהן סומכין עליו) ווען עס וועט זיך אויסלאזן דער זכות פון זייערע עלטערן וואס זיי זענען עהנט אויף דעם זכות: וכי קרוב יום אידם. הקב"ה זאגט (כשארצה להביא עליהם יום איד קרוב ומזומן לפני על ידי שלוחים הרבה) אז איך וועל וועלן ברייננגען אויף זיי אטאג פון אבראך איז דאס נאנט אונ גרייט פאר בריינגען דורך פיל שלוחים, פיל ערליי צרות: וחש עתידות למו. מיינט מען (ומהר יבואו העתידות להם) אונ זיי איז גרייט וועט געשווינט צו זייא קומען (וחש) איז טייטש געשווינט איילענדיג (כמו) ווי עס שטייט (ימהר ער זאל איילען געשווינט, זאגט רש"י (עד כאן) ביז דעם פסוק (העיד עליהם משה דברי תוכחה) האט משה ט צו די יודין שטראף־רייד (להיות השירה הזאת לעד) דיא פסוקים זאלען זיין אעדות (כשתבא עליהם הפורענות) ם וועט קומען אויף זיי די צרות (ידעו שאני הודעתים מראש) זאלן זיי וויסן אונ געדיינקען אז איך האב זיי פריער ט אז אזו וועט זיין (מכאן ואילך) פון די פסוקים אונ ווייטער (העיד עליהם דברי תנחומין) הט משה געזאגט צו זייא ו טרייסטען זייא (שיבואו עליהם ככלות הפורענות) דיא טובות וואס אויף זיי וועט קומען נאכדעם וויא די צרות ן אויפהערען (ככל אשר אמר למעלה) אלץ וויא ער האט גזאגט אין די פריערדיגע פסוקים (והיה כי יבואו עליך כל ם האלה הברכה והקללה) עס וועט זיין ווען עס וועלן קומען אויף דיר די אלע רייד דיא ברכות אונ די קללות, דיא ברכות, נאכדעם דיא קללות, ווייל איר וועט זינדיגען, נאכדעם אז דו וועסט טאהן תשובה (ושב ה'

דעת זקנים מבעלי התוספות

(לה) לי נקם ושלם. עלי הוא לעשות נקמה בהם ולשלם שלומי רע ושלם שם דבר כמו ושלום: לעת תמוט רגלם. ע העת שתתמוטט רגלם ואשלם להם הפורענות: כי ום אידם. ומזומן בידי להביאו עליהם: וחש עתידות

שפתי חכמים

קרא אויב אכזרי וכו': ד רנ"ל האי דכתיב הלא הוא וגו' לשון יחיד הלא הם וגו' הל"ל לפי מה שהיה פי' של כמוס וגו' כסבורים הם ששכחתי מעשיהם כו' דהיינו ל' רבים ל"פ הלא הוא פרי גפנם כלו' הא דכתיב לעיל גפנם וגו' פירוש פרי גפנם ועל זה קאי הלא הוא וגו' וא"ש דפרי נמי ל' יחיד הוא ולכן נמי אמר הוא ל' זכר ולא היא ואע"פ שתבואה : כיון דפרי הוא ל' זכר: ה ר"ל איך נופל לשון לי על הקב"ה דלי משמע שיבא אליו מזולתו וזה לא יתכן לומר גבי הקב"ה דמאין הרי כבר הכל ביד הקב"ה הוא ל"פ לי כמו עמי: ו רצונו בזה שלא תקשי וכי יש ממשות בנקמה דכתיב לי נקם ושלם דהיינו פירוש משמע שיש ממשות בה: ז ופי' לי הנקם והשילום שאנקם מהם ואשלם להם כפעלם: ח רצונו בזה להביא ראיה אף שלא כתיב בוי"ו ום דבר אפ"ה יכול להיות פירושו כמ"ש שם והדבר: ט פי' האי לעת תמוט רגלם על ושלם לחודיה קאי ולא על נקם כי פורעניות לעולם הוא נכון ומזומן עמו: י ר"ל מה דכתיב כי קרוב וגו' הרי עכשיו כשהוכיחן משה עדיין לא חטאו וגם הוא בעצמו תולם

פירוש לתורת אלהים

תי זייא זענען פר חתמית אין מיינע אוצרות: לי נקם צו מיר איז דאס רעכנונג ושלם אונ דאס לונג איך וועל מיך אין זיי נוקם זיין אונ איך זיי בצאלן אזוי ווי זייערי מעשים, אונ ווען איך זיי בצאלען לעת תמוט רגלם אין דער צייט יערי פים וועלען אום גגליטשט ווערען אז עס זיך אום לאזן דער זכות פון זייערע אבות ווס ווענען זיך דרוף סומך כי קרוב ווארום עס איז נאהינט דער טאג פון זייער בראך אז איך וועל וועלן אוף זיי ברענגען אפורעניות איז דאס פר מיר נאהינט אונ אן גיברייט צוא בריינגען דורך פיל שלוחים וחש עתידות למו אונ עס וועט איילן עס וועט גיך קומען דס וואס איז אן גברייט צו זיי: (לו) רש"י שרייבט ביז אהער האט משה זייא גזאגט שטראף רייד די שירה זאל זיין צו עדות אז עס וועט אוף זיי קומען פורעניות זאלן זיי וויסן אז איך האב זיי

פְּלִילִים: לב כִּי־מִגֶּפֶן סְדֹם גַּפְנָם וּמִשַּׁדְמֹת עֲמֹרָה עֲנָבֵמוֹ עִנְּבֵי־רוֹשׁ אַשְׁכְּלֹת מְרֹרֹת לָמוֹ: לג חֲמַת תַּנִּינִם יֵינָם וְרֹאשׁ פְּתָנִים אַכְזָר: לד הֲלֹא־הוּא כָּמֻס עִמָּדִי חָתוּם

דְּבָבָנָא הֲווֹ דַיָּ[נַנָא]: לב אֲרֵי כְּפֻרְעֲנוּת עַמָּא דִסְדוֹם פֻּרְעֲנוּ[תְהוֹן] וְלָקוּתְהוֹן כְּעַם [עֲ]מָחֲתְהוֹן בִּישִׁין [כְּ]חֶוְיָן וְתֻשְׁלָמַת עוֹבָ[דֵיהוֹן] כִּמְרָרוּתְהוֹן: לג כִּמְרַת תַּנִּינַיָּא פֻּרְעֲנוּתְהוֹן וּכְרֵישׁ [פִּתְנֵי] חֶוְיָן אַכְזְרָאִין: לד הֲלָא כָל עוֹבָדֵיהוֹן גְּלַן קֳדָמַי גְּנִיזִין לְיוֹם דִּינָא בְּאוֹ[צָרָי]

תו"א סנכמו מנבי רוש ברכות לו: הלא הוא כמוס עמדי עקידה שער ת:

רשב"ם

(לב) כי מגפן סדום גפנם. כלו' למה אמרתי אפאיהם אשביתה מאנוש זכרם אם לא מפני גאות האומות שהם מגפן סדום היה להם לשתות מן הדין שלא ישאר מהם זכר כסדום ועמורה שהרי חטאו כסדום ועמורה כדכתיב וחטאתם כסדום הגידו. קציני סדום עם עמורה: (לג) חמת הנינים. היה להם לשתות מן הדין. אם לא מפני חילול השם. שיאמרו פתנים אכזר. רשע כדכתיב פתן חרש יאטם אזנו: (לד) הלא הוא כמוס עמדי. דברי גאות האומות אני שומר. ואשלם להם נקם

בעל הטורים

(לג) תנינם. חסר יו"ד לפי שעברו על עשרה דברים ש[נצטוו] לעשות ועברו על עשרת הדברות:

בית יהודא

ווי אונזער גאט איז זייער גאט (כָּל צוּר שֶׁבַּמִּקְרָא לְשׁוֹן סָלַע) וואו עס שטייט אין פסוק דר ווארט צור, מיינט מען אשטיין: וְאוֹיְבֵינוּ פְּלִילִים). (וְעַכְשָׁיו אוֹיְבֵינוּ שׁוֹפְטִים אוֹתָנוּ) אונ איצט משפטין אונז דיא פעלקער (שֶׁהֲרֵי צוּרֵנוּ מְכָרָנוּ לָהֶם) ווייל אונזער גאט האט אונז פארקויפט צו זיי: (לב) וּכִּי מִגֶּפֶן סְדוֹם גַּפְנָם). זאגט רש"י (מוּסָב לְמַעְלָה) דער פסוק גיהער צום פריערדיגן פסוק, הקב"ה האט גזאגט (אָמַרְתִּי בְּלִבִּי) איך האב גזאגט אין מיין הארץ (אַפְאֵיהֶם) איך וועל זייא פארלענדן (וְאַשְׁבִּיתָה זִכְרָם) אונ איך וועל פארשטערן זייער דערמאנונג (לְפִי שֶׁמַּעֲשֵׂיהֶם מַעֲשֵׂה סְדוֹם וַעֲמוֹרָה) ווייל זיי טוהען וויא סדום אונ עמורה האבען געטאהן: וּשַׁדְמוֹת). מיינט מען (שְׂדֵה תְּבוּאָה) אפעלד וואו עס וואקסט אויף איר תבואה (כְּמוֹ) וויא עס שטייט אין פסוק (וּשְׁדֵמוֹת לֹא עָשׂוּ אוֹכֶל) אויף דיא פעלדער האט ניט געוואקסן עסינווארג (בְּשַׁדְמוֹת קִדְרוֹן) די פעלדער פון קדרון: וְעִנְּבֵי רוֹשׁ). מיינט מען (עֵשֶׂב מַר) ביטערע גראז: וְאַשְׁכְּלוֹת מְרוֹרוֹת לָמוֹ). זיי האבען ביטערע טרויבן (מַשְׁקֵה מַר רָאוּי לָהֶם) זיי דארף מען געבן א[ן] משקה צום טרינקען (לְפִי מַעֲשֵׂיהֶם פּוּרְעֲנוּתָם) ווי זיי טוהען אזו דארף זיין זייער שטראף (וְכֵן תִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס) דעו[ט] שרייבט אויך אזו (וְתוּשְׁלָמַת עוֹבָדֵיהוֹן כִּמְרָרוּתְהוֹן) דס בצאהלונג פר זייערע עבירות זענען וויא זייערע ביט[ערע] זייער ביטערער שטראף איז וויא זייערע מעשים: (לג) וְחֲמַת תַּנִּינִם יֵינָם). זאגט רש"י (כְּתַרְגּוּמוֹ) ווי דר תרגום (הָא כְּמָרַת תַּנִּינַיָּא כַּס פּוּרְעֲנוּתְהוֹן) דר טייטש פון דיא ווערטער איז (הִנֵּה כִּמְרִירוּת נְחָשִׁים כּוֹס מִשְׁתֵּה פּוּרְעֲנוּתָם) ווי עס איז דר גיפט פון די שלאנגן, אזו ביטער וועט זיין זייער שטראף אונ זייער כוס מיט צרות ווס זיי וועלען [טרינקען]: וְרֹאשׁ פְּתָנִים). מיינט מען (כּוֹס שֶׁהוּא אַכְזָר לְנָשׁוּךְ) ווי דער קאפ פון אשלאנג וואס ער איז ארוצח צום בי[סן] הרגנן (אַיֵּב אַכְזָרִי יָבֹא וְיִפְרַע מֵהֶם) אזו וועט קומן אויף זיי אפיינד ארוצח אונ וועט זיי שטראפן: (לד) וְהֲלֹא הוּא כָּמוּ[ס] זאגט רש"י (כְּתַרְגּוּמוֹ) ווי דר תרגום טייטשט הקב"ה זאגט (כִּסְבוּרִים הֵם שֶׁשְּׁכַחְתִּי מַעֲשֵׂיהֶם) זיי מיינען איך האב פא[רגעסן]

רש"י

כסלענו סלעם כל צור שבמקרא ל' לשון סלע: פלילים. ועכשיו אויבינו שופטים אותנו שהרי צור[נו מכרנו] להם (ס"א הרי צורנו מכרנו להם): (לב) כי מגפ[ן סדום] גפנם. מוסב למעלה אמרתי בלבי אפאיהם ואשב[יתה זכרם] לפי שמעשיהם מעשה סדום ועמורה: שדמו[ת. שדה] תבואה כמו (חבקוק ג) ושדמות לא עשה אוכל [ומלכים] ב כג) בשדמות קדרון: ענבי רוש. עשב מר: א[שכלות] מררת למו. משקה מר ראוי להם לפי מעשיהם פ[ורענותם] א וכן ת"א ותושלמת עובדיהון כמררותהון: (לג) [חמת] תנינים יינם. כתרגומו הא כמרת תני[ניא כס] פורענותהון הנה כמרירות נחשים כוס משתה פור[ענותם]: וראש פתנים. כוסם ב שהוא אכזר לנשוך. אוי[ב אכזרי] ג יבא ויפרע מהם: (לד) הלא הוא כמוס [עמדי]. כתרגומו כסבורים הם ששכחתי מעשיהם כולם

שפתי חכמים

ירדוף אחד מהם אלף מישראל. ויש לתרץ הפורעניות שנא' בשירה זו יוצא משורת הדין והוא שנא' במגילת איכה ותרד פלאים שהיתה ירידתם בדרך פלא שלא כדין המדות: ת רל"ל והיאך נזכר סלע במקרא: א כאלו אמר בעבור שמגפן סדום גפנם לכן אשכלות מרורות ראוי להם: ב כוסם פירושו של פתנים: ג ר"ל וה"פ של

דעת זקנים מבעלי התוספות

כי לא כצורנו צורם ולא נעשו אויבינו פלילים על צור[נו] שנעשו פלילים על צורם ואחר שאינם יודעים לתת [...] זה אגור פן יכעיסוני בזה שיתלו כל השררה בהם וה[...] להבין כי מאחר שלקו ישראל שהם בניו של מקום [...] מעלליהם יש להם לישא ק"ו בעצמם ועתה מפרש והו[...] אחריתם: (לב) כי מגפן סדום גפנם. ויצא כום פורענות

(לג) חמת תנינים יינם. שישכר אותם: וראש פתנים אכזר. יינם נמי יהי' כרוש ולענה: (לד) הלא הוא. הפורענות שאביא עליה[ם]

פירוש לתורת אלהים

פארקויפט צו זיי פר אונזרי עוונות: (לב) כִּי מִגֶּפֶן סְדוֹם גַּפְנָם וואָרום פון דעם וויין שטאק פון סדום איז זייער וויין שטאק וּמִשַּׁדְמוֹת אונ פון די פעלדער פון עמורה עֲנָבֵמוֹ זייערע וויין טרויבען עִנְּבֵי רוֹשׁ זענען ביטערי וויין טרויבען אזוי וויא גאל [פיין רש"י]: (לג) חֲמַת תַּנִּינִים אזו ווי דער גיפט פון שלאנגען וועט זיין זייער וויין זייער פורעניות וועט זיין גלייך אזו וויא גיפט פון אשלאנג וְרֹאשׁ פְּתָנִים אַכְזָר אונ אזו דער גיפט פון איין אום דער בארמיגען שלאנ[ג] וועט קומען איין אום דער בארמיגער פיינט אונ גצאלט ווערן פון זיי: (לד) הֲלֹא פאר וואר הוא עִמָּדִי עס איז בהאלטען מיט מיר זיי מיינען איך פר געסען זייערי מעשים אבער עס איז ניט אז[וי] זייערי מעשים זענען בהאלטען אונ גהיט ביי מיר

ית בְּהוֹן סוּכְלְתָנוּ:
לוּ חַכִּימוּ אִסְתַּכָּלוּ
מְבָרוּ מָא יְהֵי
הוֹן: ל אֲכְדֵין יִרְדוֹף
לְפָא וּתְרֵין יְעָרְקוּן
תָא אֱלָהֵן (אֲרֵי)
הוֹן מְסָרְנוּן וַיְיָ
נוּן: לא אֲרֵי לָא
נָא תָקְפְּהוֹן וּבַעֲלֵי

חמישי כט לוּ חָכְמוּ יַשְׂכִּילוּ זֹאת יָבִינוּ לְאַחֲרִיתָם: ל אֵיכָה יִרְדֹּף אֶחָד אֶלֶף וּשְׁנַיִם יָנִיסוּ רְבָבָה אִם־לֹא כִּי־צוּרָם מְכָרָם וַיהוָה הִסְגִּירָם: לא כִּי לֹא כְצוּרֵנוּ צוּרָם וְאֹיְבֵינוּ

תו"א לו חכמו ישכילו זאת ס' הזוהר פרשת אחרי מות : איכה ירדוף מ"ק טז :

רשב"ם

עשר בקר וצאן. אבל אלו חכמו האומות ויאמ' איכה ירדוף אחד מישראל מה שהיו רגילין בנו. אם לא כי צורם מכרם בידינו לפי וכן אמר למעלה הצור תמים פעלו: כי לא כצורנו צורם. כך אמר משה מן הדין היה להם לומר כך שהקב"ה עשה זאת ולא אלוהי הגוים שהרי לא כצורנו של ישראל צורם של אומות העולם. ואעפ"כ אויבינו פליליל' ועושים בנו (שופטים) [שפטים] הלא זאת ע"י הקב"ה שחטאו לו:

רש"י

ישכילו זאת איכה ירדוף וגו': (כט) יבינו לאחריתם. להתבונן לסוף פורענותם של ישראל: (ל) איכה אחד. ממנו של אלף מישראל: אם לא כי צורם וה' הסגירם. מכרם ומסרם בידנו דילבר"ר בלעז (נעבטן): (לא) כי לא כצורנו צורם. כל זה היה יכים להבין שהשם הסגירם ולא להם ולאלהיהם הנלחון ד הנה לא יכלו כלום אלהיהם כנגד צורנו כי לא

בית יהודא

וִוען זֵיי וָואלְטֶן גְוֶוען קְלוּג : יַשְׂכִּילוּ זֹאת]. וָואלְטֶן זֵיי דָם פַארְשְׁטַאנֶען (אֵיכָה יִרְדּוֹף אֶחָד אֶלֶף) וִויא אַזוֹ קֶען דָם זַיין אֵיין מֶענְטְשׁ זָאל יָאגְן טוֹיזֶענְד מֶענְטְשֶׁן, גֶעווִיס אִיז דִיא שְׁטְרָאף פוּן הקב"ה : (כט) וְיָבִינוּ לְאַחֲרִיתָם]. מֵיינְט מֶען (יִתְּנוּ לֵב לְהִתְבּוֹנֵן לְסוֹף פּוּרְעָנוּתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל) זֵיי דַארְפֶען גֶעבְּן זֵייעֶר הַארְץ צוּ פַארְשְׁטֵיין דֶעם סוֹף וִויא אַזוֹ דִי יוּדִין וֶוערֶן גֶעשְׁטְרָאפְט : (ל) וְאֵיכָה יִרְדּוֹף אֶחָד מִמֶּנּוּ אֶלֶף מִיִּשְׂרָאֵל. וִויא אַזוֹ קֶען יָאגְן אֵיינֶער פוּן אוּנְז טוֹיזֶענְד יוּדִין : וְאִם לֹא מְכָרָם וַה' הִסְגִּירָם]. אויב נִיט הקב"ה הָט זֵיי גֶגֶעבֶּן אִין דִי הֶענְט פוּן זֵייעֶרֶע פַיינְד וָואלְט דָאס גָאר נִיט גֶיקֶענְט ר פוּן דִי פַיינְד זָאל קֶענֶן יָאגִין טוֹיזֶענְד יוּדִין (מְכָרָם וּמְסָרָם בְּיָדֵינוּ) הקב"ה הָאט זֵיי פַארְקוֹיפְט אוּנ אִיבֶּערְגֶיגֶעבֶּן רע הֶענְט : (לא) וְכִי לֹא כְצוּרֵנוּ צוּרָם]. מֶען מֵיינְט (כָּל זֶה הָיָה לָהֶם לְאוֹיְבִים לְהָבִין) דָאס אַלֶּץ הָאבֶּען דִיא פַיינְד ט פַארְשְׁטֵיין (שֶׁה' הִסְגִּירָם) אַז הקב"ה הָט גִיגֶעבֶּען דִי יוּדִין אִין זֵייעֶרֶע הֶענְט (וְלֹא לָהֶם וְלֵאלֹהֵיהֶם הַנִּצָּחוֹן) נִיט אוּנ נִיט צוּ זֵייעֶרֶע גֶעטֶער אִיז דִי שְׁטַארְקֵייט (שֶׁהֲרֵי עַד הֵנָּה לֹא יָכְלוּ כְּלוּם אֱלֹהֵיהֶם כְּנֶגֶד צוּרֵנוּ) פַאר נוּם הָאבֶּן בִּיז יערע גֶעטֶער גָאר נִיט גֶעקֶענְט טָאהְן גֶעגֶען אוּנְזֶער גָאט, וַוייל בִּיז אִיצְט הָאבֶּען דִיא יוּדִין נָאךְ נִיט גֶעהַאט ער מָאס זִינְד, הָט זֵייא הקב"ה נִיט אִיבֶּערְגִיגֶעבְּן אִין דִיא הֶענְט פוּן זֵייעֶרֶע פַיינְד, אִיצְט אַז זֵייעֶרֶע זִינְד אִיז רֶען הָט הקב"ה זֵיי גִיגֶעבְּן אִין אַייעֶרֶע הֶענְט (כִּי לֹא כְּסַלְעֵנוּ סַלְעָם) נִיט וִויא אוּנְזֶער שְׁטֵיין אִיז זֵייעֶר שְׁטֵיין, נִיט

דעת זקנים מבעלי התוספות

שמסרתי ישראל בידם אבדה עצתם ואין בהם תבונה: חכמו ישכילו זאת. שאלו חכמו היה להם להשכיל הבין מה יהיה באחרית ולהכין לב איך נעשה דבר זה זה שהיו כבר גדולים על כל אומה ועתה אחד ממנו לף: (ל) אם לא כי צורם מכרם. לשון ימכור ה' את וה' הסגירם. בידינו על כל הרעות שעשו: (לא) כי נו צורם. ועוד כי ידעו וראו שצורם אינו כצורנו שכל ראל עושים רצונו של מקום לא יכלו לא הם ולא צורם על ישראל כי אדרבה עשה הקב"ה בהם ובאלהיהם שפטים. ון מפני הארון כדאמר כי כבדה ידו עלינו ועל דגון אלהינו. ועכשיו אויבינו פלילים ושופטים אותנו כרצונם. ר"א

שפתי חכמים

התחלת הדבור רק הוא ראיה על מאמר כי גוי אובד עצות המה שאלו היו חכמים וכו': ר"ל פי' ולא לאחרית של עצמם ואיכה ירדוף וגומר הוכחה לזה שקאי עליו סוף פורעניות ישראל כי איכה ירדוף אלף הוא פי' מלת זאת ומלת אחריתם: ש"ל אחד מישראל אלף ממנו דהא קללה תחשב כאן יש מקשים והא מדה טובה מרובה ממדת פורעניות והנה במדה טובה כתיב ורדפו מכם חמשה מאה ובפורעניות

פירוש לתורת אלהים

ד: (כט) לוּ חָכְמוּ וָוארוּם אַז זֵיי וָואלְטֶען קְלוּג יַשְׂכִּילוּ זֹאת וָואלְטֶען זֵיי דָם פַארְשְׁטַאנֶען יָבִינוּ ם וָואלְטֶן זֵיי גִיגֶעבֶּן דָם הַארְץ צוּ פַארְשְׁטֵיין וֹף פוּן דֶעם פוּרְעָנִיּוֹת פוּן דִי יִשְׂרָאֵל : (ל) אוּנ ן אַזוֹ גֶעדַארְפְט טְרַאכְטֶן אֵיכָה וִוי אַזוֹ וָואלְט גְוֶוען יִרְדּוֹף אֵיינֶער פוּן אוּנְז זָאל נָאךְ יָאגֶען פוּן דִי יִשְׂרָאֵל וּשְׁנַיִם אוּנ צְוֵויי זָאלֶען מַאכֶען פֶען צֶעהְן טוֹיזֶנְד פוּן דִי יִשְׂרָאֵל אִם לֹא דָאס אַנְדֶערְשׁ נִיט זַיין כִּי צוּרָם מְכָרָם נָאר זֵייעֶר קֶר גָאט הָט זֵיי פַרְקוֹיפְט צוּ אוּנְז וֶועגֶן זֵייעֶרֶע טֶע מַעֲשִׂים וַה' הִסְגִּירָם אוּנ גָאט הָט זֵיי צוּ אוּנְז גִיגֶעבֶּן : (לא) כִּי לֹא כְצוּרֵנוּ צוּרָם נָאךְ דַארְפֶן זֵיי שְׁטֵיין אַז נִיט אַזוֹ וִויא אוּנְזֶער שְׁטַארְקֶער אִיז זֵייעֶר שְׁטַארְקֶר מוּז דָאךְ זַיין אַז אוּנְזֶער גָאט הָט אוּנְז

ליקוטי מרדכי

(כט־ל) לוּ חָכְמוּ וגו' אֵיכָה יִרְדּוֹף וגו'. דִיא פֶעלְקֶער דַארְפֶען בֶּערֶעכֶענֶען וֶוען זֵיי הַאלְטֶען מִלְחָמָה מִיט אַנְדֶערֶע פֶעלְקֶער קֶען נִיט אֵיינֶער פוּן זֵיי יָאגִין טוֹיזֶענְד פַיינְד, אוּנ צְוֵויי קֶענֶען נִיט וַוארְפִין אַמוֹרָא אוֹיף צֶעהְן טוֹיזֶענְד זֵייא זָאלֶען דַארְפֶען אַנְטְלוֹיפִין פַאר זֵיי, אוּנ פַאר וָואס וֶוען זֵיי הַאלְטְן מִלְחָמָה מִיט יוּדֶען קֶענֶען זֵיי מַאכֶן אַמוֹרָא אוֹיף דִי יוּדֶען, טוֹיזֶענְד יוּדֶען זָאלֶען אַנְטְלוֹיפֶן פַאר אֵיינֶם פוּן דִי פֶעלְקֶער, אוּנ צֶעהְן טוֹיזֶענְד יוּדֶען זָאלֶען אַנְטְלוֹיפֶן פַאר צְוֵויי פוּן דִי פֶעלְקֶער, זֶענֶען דֶען דִי יוּדֶען שְׁוַואכֶע מֶענְטְשֶׁן ? זֵיי זֶענֶען אַזוֹי שְׁטַארְק וִוי דִיא פֶעלְקֶער ? נָאר דִי מוֹרָא הָאט הקב"ה אוֹיף זֵיי גֶעגֶעבֶּן, אוּנ הקב"ה הָט גִיגֶעבֶּן דִי יוּדֶן אִין דִי הֶענְט פוּן דִי פֶעלְקֶער, פַאר וָואס הָאט הקב"ה אַזוֹ גֶעשְׁטְרָאפְט דִי יוּדֶן ? וַוייל זֵיי הָאבֶּען גֶעזִינְדִיגְט, דַארְפְט אִיר דָאךְ וִויסֶען אַז אַייעֶר עֶנְדֶע וֶועט זַיין אִיר וֶועט אוֹיךְ גֶעשְׁטְרָאפְט וֶוערִין פַאר אַייעֶרֶע זִינְד :

אַשְׁבִּיתָה מֵאֱנוֹשׁ זִכְרָם׃ כז לוּלֵי
כַּעַס אוֹיֵב אָגוּר פֶּן־יְנַכְּרוּ צָרֵימוֹ
פֶּן־יֹאמְרוּ יָדֵנוּ רָמָה וְלֹא יְהוָה
פָּעַל כָּל־זֹאת׃ כח כִּי־גוֹי אֹבַד
עֵצוֹת הֵמָּה וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה׃

אונקלוס

וְאֶשֵׁיצִנּוּן אֲבַטֵּל
אֱנָשָׁא דּוּכְרָנְהוֹן
כז אִלּוּלְפוֹן רָגְזָא דְסָ
כְּנִישׁ דִּילְמָא יִתְרַ
בְּעֵל דְּבָבָא דִּילְמָא יֵי
יְדָנָא תְּקִיפַת לָנָא וְלָ
קֳדָם יְיָ הֲוַת כָּל
כח אֲרֵי עַם מְאַבְּדֵי

רשב"ם

(כו) פן יאמרו ידנו רמה. פן ינכרו לומר למפרע שהם עשו ולא אני: (כח) כי גוי. האומות: אובד עצות. כמו מספר תמרורים. מקל לבנה. לפי שהם

בעל הטורים

(כו) אשביתה מאנוש זכרם. ס"ת למפרע נשה. לולי משה בחיר בפרץ: (כח) ואין בהם תבונה. ס"ת המן שלא היה בהם שנהנו מסעודת אחשורוש:

בית יהודא

ערשטער, צו בעדינגן, אויף דעם ווארט „איך" (ואחת לים"ד) אונ איין א, דער אנדערער, גיהער צו דיא פ, עס זאל געלייענט ווערען אפ, כעס, עס זאל געטייטשט ווערען אאפאיהם, איך וועל אויף זיי ברייגגען מיט כעס (כמו) ווי עס שטייט אאזרך, איך וועל דיך שטארקן (אאמצכם במו פי) איך וועל אייך שטארקן מיט מיין מויל, די צוויי ווערטר אאזרך אונ אאמצכם, זענען איך מיט צוויי אלפין אין אנהייב (והא׳ התיכונה אינה ראויה בו כלל) דר מיטילסטר א דארף גאר ניט שטיין אין דעם ווארט אפאיהם (ואונקלוס תרגם אחר לשון הברייתא השנויה בספרי) דר תרגום טייטשט דעם ווארט אפאיהם ווי די ברייתא וואס איז גלערנט אין ספרי (החולקת תיבה זו לשלשה תיבות) דיא ברייתא צוטיילט דעם ווארט אפאיהם אויף דריי ווערטר אף אי הם זאגט הקב"ה (אמרתי באפי אתנם כאלו אינם) איך האב גזאגט מיט כעס איך וועל זייא געבען ואיך וועל זיי פארגלייך וויא זיי וואלטן אויף דער וועלט ניט גוועזן (שיאמרו רואיהם עליהם איה הם) די וואס האבן זיי גיזעהן וועלן אויף זיי וויא זענען זייא: (כז) ולולי כעס אויב אגור. הקב"ה זאגט איך וואלט אזו גטאהן (אם לא שכעס האויב עליהם להשחיתם) ווען זייערע פיינד ודי פעלקר וואלטען נים געהאט פארזאמולט אין זייערע הארצער אפיינד אויף די יודין צו פארלענדן זיי, וואלט איך זיי פרלענדט, נאר ווייל די פעלקער האבען זייא פיינד אונ ווילען פארלענדן (ואם יוכל להם וישחיתם) אויב דר פיינד וועט זיי קענען פארלענדן ואיך וועל לאזן דיא פיינד זיי זאלן די פארלענדען (יתלה הגדולה בו ובאלהיו) וועט ער זאגען מיט זיין כח אונ מיט דיא הילף פון זיין גאט האט ער גע פארלענדן די יודין (ולא יתלה הגדולה בי) אונ ער וועט ניט זאגען איך האב זייא פארלענדט ווייל זייא האבען צ גזינדיגט, דריבער וועל איך ניט לאזן די פיינד זאלען זייא פארלענדן (וזה שאמר זאגט הקב"ה (פן ינכרו צרימו) טאמער וועלען זייערע פיינד פארפרעמדן (ינכרו הדבר) זייא וועלן פרעמד מאכן די פון הקב"ה (לתלות גבורתם בעבודת כוכבים) זייא וועלען אנאיינגען זייער שטארקייט אין זייערע עבודה זרה הגדולה שלו) זייא וועלן זאגען די גרויסקייט גיהער ניט צו הקב"ה: (כח) וכי אומ׳ גוי אובד עצות המה. ווארום פאלק זענען פארלארן פון עצות אונ חכמה: ואין בהם תבונה. עס איז אין זייא ניטא פארשטענדיגקייט (שאילו היו חכ

רש"י

לשמום ואחת ליסוד כמו (ישעיה מה) אאזרך (איו אאמילכם כמו פי והה׳ ם התיכונה אינה ראוי׳ בו כלל ואו תרגם אחר ל׳ הברייתא ע השנויה בספרי החולקת תיבה תיבות אמרתי אף אי הם אמרתי באפי אתנם כאלו שיאמרו רואיהם עליהם איה הם: (כז) לולי כעס אגור. אם לא שכעס האויב כנוס עליהם להשחית יוכל להם וישחיתם צ יתלה הגדולה בו ובאלהיו ולא הגדולה בי וז"ש פן ינכרו לרימו ינכרו הדבר לתלות גב בנכרי שאין הגדולה שלו: פן יאמרו ידנו רמה וגו אותו גוי אובד עצות המה:(כח)ואין בהם תבונ׳. שאלו

שפתי חכמים

האלף ראשונה ל׳ המדבר כאלו אמר אשים אפי עליהם או כהם וזה לא יתכן וכו׳: ם ועוד סתירה אחרת: ע כונתו של אונקלוס במה שפי׳ יחול רוגזי עליהון ל׳ הברייתא וכו׳ שהמכוון מזה הוא שיחול רוגזי עליהון שיהיו כאלו אינם ואין פי׳ כמשמעו כמו שמבינים אותו שים פותרים: פ פירוש שמלה הזאת מורכבת מן לו כפירושו אם ומן לא אעפ"י שהמלה כתובה ביו"ד לפי שהמלה נקראת בלירי"ו מביא אל"ף והוסיף שתי מלות עליהם להשחית מפני שבוולת עליהם לא היינו יודעים על מי הכעס ועוד מה הוא ענין הכעס: צ כל זה שבוולת זה לא יתכן לומר ידינו רמה וגו׳ כיון שלא השחיתם מה רמה ידם: ק הוסיף שי"ן על מלת לו מפני שאמר לו וגו׳

דעת זקנים מבעלי התוספות

זכרם: (כז) לולא כעס אויב אגור. הכעס שעשה לי אגור אני ירא כמו לא תגורו מפני איש: פן ינכרו צ ויתלו ההצלחה בנפשם: (כח) כי גוי אובד עצות המה.

פירוש לתורת אלהים

זִכְרָם איך וועל פר שטערן פון מענטשן זייער גדעכניש זיי זאלן שוין גאר ביי מענטשין ניט גדאכט ווערן. אזו האב איך גיטראכט איך וועל זייא אזו טאן: (כז) לולי אז עס וואלט ניט גוועזן כעס אויב דער צארן פון דעם פיינט אגור וואס איז איין גזאמילט צו פאר דארבן זיי וואלט איך די ישראל גמאכט הפקר צו זיי גאר ווייל די פיינט וואלטן זיי גערן פר דארבן דרום וועל איך דם ניט טאהן ווארום אז זיי וועלען פר דארבן די יודען וועלן זיי גיט זאגן איך האב דם גיטאהן גאר זיי וועלען זאגען זייער אפ גאט ה דם גיטאהן ווי ווייטר שטייט פן טאמער ינכרו ו די פיינט פרעמד מאכן די זאך אונ די גבורה איך האב גטאהן וועלן זיי זאגען אויף אפרעמד יאמרו טאמער וועלן זיי זאגען ידינו רמה אונזר כח דם גמאכט ולא אונ ניט גאט האט דאס אלץ גטא (כח) אונ פר וואס וועלן זיי אזו זאגן כי גוי אובד ווא די כשדים זענען אזו אפאלק וואס פר שטייען ניט ואין בהם תבונה אונ עס אין זייא ניטא א

עִם־חֲמַת זֹחֲלֵי עָפָר׃ כה מִחוּץ תְּשַׁכֶּל־חֶרֶב וּמֵחֲדָרִים אֵימָה גַּם־בָּחוּר גַּם־בְּתוּלָה יוֹנֵק עִם־אִישׁ שֵׂיבָה׃ כו אָמַרְתִּי אַפְאֵיהֶם

רא: כה מִבָּרָא תְּתַכֵּל
א וּמִתְּוָנַיָּא חַרְגַּת
א אַף עוּלֵמֵיהוֹן אַף
מְתְהוֹן יָנְקֵיהוֹן עִם
ש סָבֵיהוֹן׃ כו אֲמָרִית
ל רָגְזִי עֲלֵיהוֹן

א עם חמת עירובי׳ סג. סנהדרין קי׃ מחוץ תשכל חרב קמא ט׃

רשב"ם

ם קרואי; כן שדנין את האחרים אף מרירי מסרר את אחרים. וזהו מקטב צהרים שהם ליסטים. כדכתיב בחור שודד בצהרים שכן דרך ליסטים להלחם בצהרים. וכה"א אשדוד בצהרים יגרשוה: (כו) אמרתי אפאיהם. ואסלקם מן העולם אם לא שכעס אויבים אגור ויראתי:

רש"י

עפר וזולך: (כה) מחוץ תשכל חרב. מחוץ לעיר לס הרב גייסות: ומחדרים אימה. כשבורח ונמלט חרב חדרי לבו נוקפים עליו מהמת אימה ל והוא מת ך בה. ד"א ומחדרים אימה שבבית תהיה אימת דבר מ שנאמר (ירמיה ט) כי עלה מות בחלונינו וכן ת"א. רי) ד"א מחוץ תשכל הרב על מה שעשו בחוצות שנאמר ניה יא) ומספר חוצות ירושלים שמתם מזבחות לבושת: זדרים אימה. על מה שעשו בחדרי חדרים שנאמר קאל ח) אשר זקני ישראל עושים איש בחדרי משכיתו:) אמרתי אפאיהם. אמרתי בלבי אפאה אותם ויש ם אפאיהם אשיתם פאה להשליכם מעלי הפקר ודוגמתו א בעזרא ותתן להם ארץ ממלכות ועממים ותחלקם לפאה קר וכן חברו מנחם. ויש פותרים אותו כתרגומו ב יחול י עליהון ולא יתכן שאם כן היה לו לכתוב אאפאיהם אחת

בית יהודא

דיא ערד, הייסט זחילה (וְכֵן כָּל מְרוּצַת דָּבָר וְהַמְשַׁפְשֵׁף עַל הֶעָפָר וְהוֹלֵךְ) יעדר זאך וואס לויפט קריכענדיג אויף די ערד, הייסט זוחל: (כה) וּמִחוּץ תְּשַׁכֵּל חֶרֶב. מיינט מען (מִחוּץ לָעִיר תְּשַׁכְּלֵם חֶרֶב גַּיִיסוֹת) אויסער די שטאט וועט זיי הרגנן דר שווערד פון די זעלנער: וּמֵחֲדָרִים אֵימָה. מיינט מען (כְּשֶׁבּוֹרֵחַ וְנִמְלָט מִן הַחֶרֶב חַדְרֵי לִבּוֹ נוֹקְפִים עָלָיו מֵחֲמַת אֵימָה) אז ער וועט אנטלויפן אונ געראטעוועט ווערן פון שווערד וועט אין אים קלאפען זיין הארץ פון שרעק (וְהוּא מֵת וְהוֹלֵךְ בָּהּ) אונ פון דיא שרעק וועט ער גיין אונ שטארבן (דָּבָר אַחֵר) נאך אפשט (וּמֵחֲדָרִים אֵימָה) מיינט מען דיא חדרים, די צימערין פון שטוב (שֶׁבְּבַיִת תִּהְיֶה אֵימַת דֶּבֶר) ווייל אין שטוב וועט זיין אשרעק פון אפעסט, אתליר״ע (כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר) ווי עס שטייט אין פסוק (כִּי עָלָה מָוֶת בְּחַלּוֹנֵנוּ) עס איז אויפגעגאנגען דר טויט אין אונזערע פענסטער (וְכֵן תִּרְגֵּם אֻנְקְלוֹס) אונ אזו טייטשט דר תרגום (דָּבָר אַחֵר) נאך

שט (מִחוּץ תְּשַׁכֶּל חֶרֶב) מיינט מען (עַל מַה שֶּׁעָשׂוּ בַּחוּצוֹת) דר שווערד וועט זיי הרגנען פר דיא עבירות וואס זיי האבן אהן אין דיא גאסין (שֶׁנֶּאֱמַר) וויא עס שטייט אין פסוק (וּמִסְפַּר חוּצוֹת יְרוּשָׁלַיִם שַׂמְתֶּם מִזְבְּחוֹת לַבֹּשֶׁת) ווי פיל גאסין איז געוועזן אין ירושלים אזו פיל מזבחות האט איר געמאכט צוא דיא עבודה זרה (וּמֵחֲדָרִים אֵימָה) מיינט מען מה שעשו בחדרי חדרים) דר שווערד וועט זייא הרגנען פר די עבירות וואס זיי האבן געטאהן אין די שטובין (שֶׁנֶּאֱמַר) עס שטייט אין פסוק (אֲשֶׁר זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂים אִישׁ בְּחַדְרֵי מַשְׂכִּיתוֹ) וואס די אלטע יודין האבען געטאהן עבירות יעדער זייא אין זייערע בעהאלטענע שטובין: (כו) וְאָמַרְתִּי אַפְאֵיהֶם. הקב"ה זאגט (אָמַרְתִּי בְּלִבִּי) איך האב געטראכט מיין הארץ אפאה אותם, זאגט רש"י (וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ אַפְאֵיהֶם אֲשִׁיתֵם פֵּאָה) מען קען זאגען אפאיהם מיינט מען וועל זיי טאהן וויא מען טוהט מיט פאה (לְהַשְׁלִיכָם מֵעָלַי הֶפְקֵר) איך זאל זייא אוועקווארפן פון מיר זייא זאלן זיין קר, וועלכע פאלק עס וועט וועלען, זאל אויף זייא גוועלטיגן (וְדוּגְמָתוֹ מָצִינוּ בְּעֶזְרָא) אזו אגלייכען געפונען מיר ספר עזרא (וַתִּתֵּן לָהֶם וַאֲרָצוֹ מַמְלָכוֹת וַעֲמָמִים וַתַּחְלְקֵם לְפֵאָה) דו האסט זיי גיגעבען צו מלכים אונ פעלקר אונ האסט זייא ילט צו פאה, להפקר, פריי צו אלע פעלקער (וְכֵן חִבְּרוֹ מְנַחֵם) אונ אזו טייטשט מנחם (וְיֵשׁ פּוֹתְרִים אוֹתוֹ כְּתַרְגּוּמוֹ) ערע טייטשין דעם ווארט אפאיהם וויא דער תרגום טייטשט אחיל רוגזי עליהון) איך וועל מאכען רוהען מיין אויף זייא (וְלֹא יִתָּכֵן) עס איז אבער ניט ריכטיג דער טייטש (שֶׁאִם כֵּן) אויב עס זאל אזו זיין (הָיָה לוֹ לִכְתּוֹב איהם) הט געדארפט דר פסוק שרייבן אאפאיהם, מיט צוויא אלפין אין אנהייב (אַ׳ אַחַת לְשִׁמּוּשׁ) איין א, דער

דעת זקנים מבעלי התוספות

לישן שדים ומסיק התם דתרי קטב הוו חד מקמי טיהרא ובתר טיהרא כדאיתא התם: (כו) אמרתי אפאיהם. אכלה אכה מהם שלא אשאיר בהם כלום אלא אשביתה מאנוש

שפתי חכמים

ל (מסר"ן) דאי כתשמעו בחדרי הבית הל"ל ומחדרים פחד של׳ פחד נופל על דבר הקרוב ואימה על דבר הרחוק כדכתב רש"י בפרשת בשלח בפסוק תפול עליהם: מ כי לפי׳ ראשון קשה היכן מצינו בקרא שחדרי לב נקראים בשם חדרים סתם ל"פ ד"א וכו׳ ויהיה פי׳ חדרים

ממעו ולד"א קשה למה אמר בחדרים אימה דהא בעיר היה נמי דבר הל"ל ומבפנים אימה היפך ממלת מחוץ לכן אמר עוד ד"א על רות שעשו בחוץ כלומר בגלוי ועל שעשו בחדרי חדרים שלא יראה אותן שום אדם ולפי׳ זה של הד"א קשה א"כ יהי׳ מקרא קלר שלא קרא ל׳ עבייה א"כ ה"ל לינקד המ"ם של מחדרים בחיר"ק דהוה פי׳ כמו נון עבירות שעשו בפנים לכן לריך לד"א ולשני פירושים אלו לנוה נקט קרא אימה ה"ל לומר מהדרים דבר לכן לריך גם לטעם ראשון: נ פי׳ יש פותרים כפי הנגלה שיהיה אפאיהם מל׳ אף ויהיה

פירוש לתורת אלהים

לן זיי בייסן מיט די ציין. עם חֲמַת מיט גיפט פון אנגן וואס זיי קריכן אויף די ערד: (כה מִחוּץ פון סן ווייניג פון די שטאט תְּשַׁכֶּל חֶרֶב וועלן זיי ווערן הרגת מיט דער שווערד פון די חיילות וואס זיי לן באלעגערן די שטאט וּמֵחֲדָרִים אונ פאר די ירות וואס זייא האבען געטאן בחדרי חדרים גהאלטן אֵימָה וועלן זיי שטארבן מחמת פארכט גַּם בָּחוּר איין יונגער וואס ער הט ניט חתונה גהאט גַּם אוך אבתולה יוֹנֵק אזייגענדיג קינד עִם אִישׁ שֵׂיבָה מיט אגרייז גראין מאן וועט אויף זיי אלע קומען דאס פורעניות וואס פריער איז גשטאנגן: (כו) אָמַרְתִּי איך האב גטראכט אין מיין הארצן איך וועל זיי אוועק ווארפען פון מיר אונ וועל זיי מאכן הפקר צו דיא פעלקר זיי זאלן זיי פר דארבן [ע׳ רש"י] אַשְׁבִּיתָה מֵאֱנוֹשׁ

עָלֵימוֹ רָעוֹת חִצַּי אֲכַלֶּה־בָּם׃
כד מְזֵי רָעָב וּלְחֻמֵי רֶשֶׁף וְקֶטֶב מְרִירִי וְשֶׁן־בְּהֵמֹת אֲשַׁלַּח־בָּם

מַכְתָּשֵׁי אֱשֵׁיצֵי בְהוֹן׃
כד נְפִיחֵי כְפַן וַאֲכוּלֵי עוֹ...
וּכְתִישֵׁי רוּחִין בִּישִׁן וְ...
חֵיוַת בָּרָא אֲגָרֵי בְהוֹ...
עִם חֲמַת תַּנִּינַיָּא דְזָחֲלִ...

תו"א חצי אכלה סוטה ט: מזי רעב ברכות ה: ושן בהמות קמא ג:

רשב"ם

רעות. אכלה. כי דרך המקראות לכפול לשונם. כלומר כל מיני רעות שיש בידי להזיק. כולם אשים בהם: (כד) מזי רעב. פתרונו לפי ענינו כתרגומו. ואם לשון תלמוד הוא הרי הוא כמו נתמזמז מוהיה דרין: ולחומי רשף. ברד ואש מן השמים. כמו רשפי. שמה שבר רשפי קשת. ועיקר פירושו לשון פריחה בעוף כדכתיב ובני רשף יגביהו עוף. כלשון מחץ יעוף יומם: וקטב מרירי. מתותכים ומדוקרים על ידי לסטים הממררים והורגים בני אדם. כמו עון פלילי עון של דיין שעושין בו דין. ונתן בפלי...

בעל הטורים

(כד) מזי רעב. הזכיר ה' דברים מזי רעב ולחומי רשף וקטב מר... ושן בהמות עם חמת זוחלי עפר כנגד מה שעברו על ה' חומשי תו... וה' ניאופים כהושע וה' תועבות שראה יחזקאל וכנגד ה' המקטיר... לבעל. לשמש. ולירח. ולמזלות. ולכל צבא השמים:

בית יהודא

(לָשׁוֹן סְפוּ שָׁנָה עַל שָׁנָה) איר וועט בהעפטן איאהר אויף איאהר (סְפוֹת הָרָוָה) בהעפטן די זאטע צו די הונגעריגע (עוֹלֹתֵיכֶם סְפוּ עַל זִבְחֵיכֶם) די בהמות וואס איר ווילט זייא מקריב זיין עולות, זאלט איר ניט מקריב זיין עולות, נאר איר זאלט זיי בהעפטן צו דיא בהמות וואס איר זענט מקריב שלמים וועט איר האבן מעהר פלייש צום עסין (דָּבָר אַחֵר) נאך אפשט איז אספה מיינט מען אכלה, איך וועל פארלענדן (כְּמוֹ פֶּן תִּסָּפֶה) טאמר וועסטו פארלענדט ווערן: וְחִצַּי אֲכַלֶּה בָּם]. מיינע פיילן וועל איך אין זייא פארלענדן (כָּל חִצַּי אֲשַׁלֵּים בָּהֶם) מיינע אלע פיילן וועל איך אויסלאזן אין זיי (וּקְלָלָה זוּ לְפִי הַפּוּרְעָנוּת לִבְרָכָה הִיא) אונ די קללה איז אין די שטראף, דא אברכה (חִצַּי כָּלִים וְהֵם אֵינָם כָּלִים) מיינע פיילן וועלן פארלענדט ווערן אבער די יודין וועלן ניט פארלענדט ווערן: (כד) וּמְזֵי רָעָב]. זאגט רש"י (אונקלוס תִּרְגֵּם) דר תרגום טייטשט (נְפִיחֵי כָפַן) זיי וועלן זיין געשוואלן פון הונגער (וְאֵין לִי עֵד מוֹכִיחַ עָלָיו) אונ איך האב ניט אבעווייזונג צו דיא רייד פון תרגום „מְזֵי" זאל זיין דרטייטש געשוואלן; (וּמִשְּׁמוֹ שֶׁל ר' מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן מִטּוּלוּשָׁא שָׁמַעְתִּי) א... האב געהערט זאגין פון רבי משה הדרשנ'ס וועגן פון די שטאט טולושא מזי רעב מיינט מען שעירי רעב, דיא הא... פון הונגער (אָדָם כָּחוּשׁ מְגַדֵּל שֵׂעָר עַל בְּשָׂרוֹ) ביי אמענטש וואס איז מאגער וואקסט פיל האר אויף זיין לייב (מְזֵי, לָ... אֲרַמִּי שֵׂעָר מַזְיָא) אויף לשון ארמית זאגט מען אויף האר מזיא, די גמרא זאגט (דַּהֲוָה מִתְהַפֵּךְ בְּמַזְיָא) ער האט געקרייזיל... די האר: וּלְחֻמֵי רֶשֶׁף]. מיינט מען (הַשֵּׁדִים נִלְחֲמוּ בָּהֶם) דיא שדים וועלען מיט זיי האלטן מלחמה (שֶׁנֶּאֱמַר) וויא ... שטייט אין פסוק (וּבְנֵי רֶשֶׁף יַגְבִּיהוּ עוּף וְהֵם שֵׁדִים) דיא שדים וועלן זיך אויפהייבען אין דערהייך: וְקֶטֶב מְרִירִי]. מיינ... מען (וּכְרִיתוּת שֵׁד שֶׁשְּׁמוֹ מְרִירִי) דאס פארשניידונג פון דעם שד וואס הייסט מרירי (קֶטֶב, כְּרִיתָה) קטב איז דערטייטש פארשניידונג (כְּמוֹ) וויא עס שטייט אין פסוק (אֱהִי קָטָבְךָ שְׁאוֹל) איך וועל זיין דיין פארשניידונג ביז צום גרוב: וְשֶׁן בְּהֵמוֹת דעם צאן פון בהמות וועל איך אויף זייא שיקען, אפילו בהמות וועלען זייא בייסען (מַעֲשֶׂה הָיָה וְהָיוּ הָרְחֵלִים נוֹשְׁ... וּמְמִיתִין) עס האט אמאהל געטראפען אפילו שעפסן האבן געביסען אונ געהרגעט מענטשן: וַחֲמַת זוֹחֲלֵי עָפָר]. מיינ... מען (אֶרֶס נְחָשִׁים הַמִּתְהַלְּכִים עַל גְּחוֹנָם עַל הֶעָפָר) דר גיפט פון די שלאנגן וואס קריכען מיט דעם בויך אויף די ערד (כְּמֵי... הַזּוֹחֲלִים עַל הָאָרֶץ) ווי וואסר וואס קריכען אויף די ערד (זְחִילָה לָשׁוֹן מְרוּצַת הַמַּיִם עַל הֶעָפָר) דם לויפונג פון די וואסר או...

רש"י

אחביר רעה על רעה לשון (ישעיה כט) ספו שנה על ש... (לעיל כט) ספות הרוה (ירמיה ז) עולותיכם ספו על זבחיכ... ד"א אספה אכלה ט כמו (בראשית יט) פן תספה: ח... אכלה בם. כל חצי אשלים בהם וקללה זו לפי הפורענ... לברכה היא חצי כלים והם אינם כלים: (כד) מזי רענ... א"ת נפיחי כפן ואין לי עד מוכיח עליו. ומשמו של ר... משה הדרשן מטולושא שמעתי שעירי רעב אדם כחוש מג... שער על בשרו: מזי. לשון ארמי שער מזיא דהוה י מה... במזיא: ולחמי רשף. השדים נלחמו בהם שנאמר (אי... ה) ובני רשף יגביהו עוף והם שדים: וקטב מרירי. וכרית... שד ששמו מרירי. קטב. כריתה כמו (הושע יג) אהי קט... שאול: ושן בהמות. (ספרי) מעשה היה ב והיו הרחל... נושכין וממיתין: חמת זוחלי עפר. ארס נחש... המתהלכים על גחונם על העפר כמים הזוחלים על הארץ. זח... לשון מרוצת המים על העפר וכן כל מרוצת דבר המשפ...

שפתי חכמים

ויחדה כפני עצמה לחשיבותה: ט כלומר כל רעות אכלה בם שלא תשאר שום רעה מהרעות אלא כולם יכלו עליהם ע"ד חצי אכלה בם שכל חצי אזרוק בם והולרך לד"א כי לטעם ראשון קשה ה"ל לכתוב אספו מל' ספו שנה על שנה ולא אספה בה"א מל' תספ' ולד"א לחוד נמי קשה דהא כתי' אחריו חצי אכלה בם דהא החלים נמי בכלל רעות הם ויש מקשים לעיל כפ' אתם נלבים פירש"י ספות הרוה לפי שאוסיף לו כו' וכאן פירש ספות הרוה מל' חבור וי"ל דכל הוספה שהוא מוסיף על דבר אחר ממילא הוא מתחבר אליו ולפי זה יהיה הוספה וחיבור פי' א' וענין א' להם ופירש לעיל לשון הוספה לפי ענינו דלא שייך לומר אחביר דהא אין לו עונש על השוגג ואיך יאמר אחביר פורעניות לפורעניו מש"ה פי' ל' הוספה וכאן שלא הזכיר שום שוגג אלא המזיד פי' לפי ענינו ל' חיבור ועוד נ"ל ליישב די"ל דפשוטו של אספה בכ"מ לש הוספה הוא אך כאן א"א לפרש ל' הוספה דהוי משמע דהקב"ה יוסיף עליהם פורעניות יותר ממה שחטאו וזה אינו דאין הקב"ה נפר אלא כפי שהרשיע האדם לפניו לכן הולרך לפרש כאן שהוא ל' חיבור ולכן הביא רש"י כל הני קראי ופירש אותם מל' חיבור כדי שלא תקש בתחלת המחשבה על פי' שפירש מלת אספה מל' חיבור מכל הני מקראות שהביא ודוק וכעין זה פירשתי לעיל גבי וירק את חניכיו ע"ש י זה ל' הגמ' רלונו בזה דהל"ל ושן חיות כיון שחיות הן עומדי' לנשוך ולא בהמות רלונו בזה שיש לו ראיה לפירושו של ר' משה הדרשן:

דעת זקנים מבעלי התוספות

עלימו רעות. כלומר לא אשאיר שום רעה בעולם שלא אבי... עליהם: חצי אכלה בם. כפל מלה הוא שלא אניח חץ של... אהיה יורה בהם: (כד) מזי רעב. שרופי רעב כמו ואמר למיזי... לאתינא על חד שבעה שהיו נחרים ונקמטים עורם מפני זלעפו... רעב: ולחומי רשף. שיתלחמו בגחלים ובשריפה כמו רשפי... רשפי. אש: וקטב. לשון כריתות כמו אהי קטבך שאול: מרירי... לשון מרירות כמו מרורת פתנים בקרבו ובערבי פסחים מפר...

פירוש לתורת אלהים

מערן אדר פר לענדן אויף זיי דם שלעכץ חצי מיינע פיילן אכלה בם וועל איך פר לענדן אין זיי: (כד) מזי רעב זיי וועלן ווערן געשוואלן פר הונגער וקטב מרירי אונ זיי וועלן ווערן פר שניטן פון דעם שד וואס... ער הייסט מרירי ושן בהמות אשלח בם אונ דעם צא... פון די בהמות וועל איך אן רייצן אין זיי די בהמו...

כא הֵם קִנְאוּנִי בְלֹא־אֵל חול כִּעֲסוּנִי בְּהַבְלֵיהֶם וַאֲנִי אַקְנִיאֵם בְּלֹא־עָם בְּגוֹי נָבָל אַכְעִיסֵם׃ כב כִּי־אֵשׁ קָדְחָה בְאַפִּי וַתִּיקַד עַד־שְׁאוֹל תַּחְתִּית וַתֹּאכַל אֶרֶץ וִיבֻלָהּ וַתְּלַהֵט מוֹסְדֵי הָרִים׃ כג אַסְפֶּה

תו"א בגוי נבל יבמות סג :

אונקלוס

ית בְּהוֹן הֵימָנוּ: כא אִנּוּן
ניאו קֳדָמַי בְּלָא דַחֲלָא
גיזו קֳדָמַי בְּפָלְחַן
ון וַאֲנָא אַקְנֵינוּן בְּלָא
בְּ עַ מָּ א טַפְשָׁא
גזנון: כב אֲרֵי קְדוֹם תַּקִּיף
שָׁא נְפַק מִקֳּדָמַי בְּרֻגַז
צי עַד שְׁאוֹל אַרְעִית
ף אַרְעָא וַעֲלַלְתַהּ
צית עַד סְיָפֵי טוּרַיָּא:
אָסֵף עֲלֵיהוֹן בִּישִׁין

בעל הטורים

נכיונות : (כא) בלא עם . בגינני הם הבבליים :

רשב"ם

ובנותיו. בנים לא אמון בם כאמור למעלה . בניו מומם : (כג) אספה עלימו

רש"י

לשון אמונה ו כתרגומו אמרו בסיני נעשה ונשמע ולשעה בטלו הבטחתם ועשו העגל : (כא) קנאוני . הבעירו : בלא אל . בדבר שאינו אלוה : בלא עם . באומה לה שם שנאמר (ישעיה כג) הן ארץ כשדים זה העם לא ובעשו הוא אומר (עובדיה א) בזוי אתה מאד : בגוי אכעיסם. אלו הכופרים וכן הוא אומר (תהלים יד) נבל בלבו אין אלהים : (כב) קדחה. בערה : ותיקד . עד ז היסוד : ותאכל ארץ ויבלה. ארצכם ויבולה : להט . ירושלים המיוסדת ח על ההרים שנאמר (שם קכה) לים הרים סביב לה : (כג) אספה עלימו רעות.

בית יהודא

הָדְסָה (דָּבָר אַחֵר) נָאךְ אַפְּשַׁט איז (אֵמוּן לָשׁוֹן אֱמוּנָה) אֵמוּן איז דֶערְטַייטְשׁ גְלֵייבּוּנְג (כְּתַרְגּוּמוֹ) וִוי דֶר תַּרְגּוּם טַייטְשְׁט , זֵיי זֶענֶן אַפָאלְק וָוס מֶען קֶען זֵיי נִיט גְלֵויבֶּען (אָמְרוּ בְּסִינַי נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע) וֶוען זֵיי זֶענֶן גֶעשְׁטַאנֶען לֶעבֶּען בַּארְג סִינַי הָאבֶּן זֵיי גֶעזָאגְט אַלֶץ וָוס הקב"ה הָט גִירֶעט וֶועלֶן מִיר טָאהֶן אוּנ הֶערֶען (וְלִשָׁעָה קַלָּה בִּטְּלוּ הַבְטָחָתָם וְעָשׂוּ הָעֵגֶל) אִין אַקְלֵיינֶע צַייט שְׁפֶּעטֶער הָאבֶּען זֵיי נִיט גֶעהִיט זֵייעֶר צוּזָאג אוּנ הָאבֶּן גֶעמַאכְט דֶעם עֵגֶל : (כא) וְקִנְאוּנִי. מֵיינְט מֶען (הִבְעִירוּ חֲמָתִי) זֵיי הָאבֶּן אָנְגֶעבְּרֶענְט מַיין כַּעַס : וּבְלֹא אֵל. מֵיינְט מֶען (בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ אֱלוֹהַּ) מִיט אַזַאךְ וָוס עֶר אִיז קֵיין גָאט : וּבְלֹא עָם. מֵיינְט מֶען (בְּעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים שֶׁאֵין לָהֶם שֵׁם) אַזֶעלְכֶע שְׁטֶערֶן דִינֶער וָוס זֵיי הָאבֶּן נִיט אַנָאמֶען פַאר אַפָאלְק (שֶׁנֶּאֱמַר) וִויא עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (הֵן אֶרֶץ כַּשְׂדִּים הָעָם לֹא הָיָה) דִיא לַאנְד כַּשְׂדִּים אִיז קֵיין מָאהְל גִיוֶוען גִירֶעכְנְט פַר אַפָאלְק (וּבְעֵשָׂו הוּא אוֹמֵר) אוּנ בַּיי עֵשָׂו זָאגְט פָּסוּק (בָּזוּי אַתָּה מְאוֹד) דוּ בִּיזְט זֵייעֶר פַארְשֶׁעמְט : וּבְגוֹי נָבָל אַכְעִיסֵם). אִיךְ וֶועל זֵייא דֶערְצֶערְנֶען מִיט אַפָאלְק וָוס אִיז נָבָל (אֵלּוּ הַכּוֹפְרִים) וָוס לֵייקֶענֶען אִין הקב"ה (וְכֵן הוּא אוֹמֵר) אַזוֹ זָאגְט דֶר פָּסוּק (אָמַר נָבָל בְּלִבּוֹ אֵין אֱלֹהִים) דֶער זָאגְט אִין זַיין הַארְץ עֶס אִיז קֵיין גָאט אוֹיף דֶר וֶועלְט : (כב) נִקְדְּחָה). (בָּעֲרָה) קָדְחָה אִיז דֶערְטַייטְשׁ עֶס בְּרֶענְט קַד בְּכֶם עַד הַיְסוֹד) עֶס וֶועט בְּרֶענֶען אִין אַייךְ בִּיז צוּם פוּנדַאמֶענְט: וַתֹּאכַל אֶרֶץ וִיבוּלָהּ). עֶס וֶועט בְּרֶענֶען (אַרְצְכֶם לָהּ) אַייעֶר לַאנְד מִיט אִירֶע פְּרוּכְטִין: וַתְּלַהֵט). (יְרוּשָׁלַיִם הַמְיוּסֶּדֶת עַל הֶהָרִים) עֶס וֶועט בְּרֶענֶען דִי שְׁטָאט יְרוּשָׁלַיִם וָוס שְׁטֵייט אוֹיף בֶּערְג (שֶׁנֶּאֱמַר) וִויא עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (יְרוּשָׁלַיִם הָרִים סָבִיב לָהּ) אַרוּם יְרוּשָׁלַיִם זֶענֶען דָא בֶּערְג : וַאֲסַפֶּה עָלֵימוֹ רָעוֹת). מֵיינְט מֶען (אֲחַבֵּר רָעָה עַל רָעָה) אִיךְ וֶועל בַּהֶעפְטֶען אֵיין שְׁלֶעכְטְס אוֹיף דִיא אַנְדֶערֶע שְׁלֶעכְטְס

דעת זקנים מבעלי התוספות

זה הרי הם כופרים בי ומואסים במצותי : (כא) ואני אקניאם בלא עם . מדה כנגד מדה ונרא' שעל החובלים ויקופש הוא אר שהם מצירים לישראל בכל מקום והם קרוין לא עם שהרי בזויין מכל טכסיסי בני אדם : (כב) ותלהט מוסדי הרים . ה אין חשך ואין צלמות להסתר שם פועלי און : (כג) אספה

שפתי חכמים

גדולי כס כלומר שלא גדלתים לכן הוסיף מלת נכרים : ו דלטעס ראשון סיה קשה לו למה לא נא' אומן כוי"ו ל"פ ד"א וכו' ולד"א קשה הל"ל אמון : ז הוסיף מלת בכם וכן מלת ארלכם דבלא"ה לא היינו יודעים את מי תוקד או לאיזה ארץ : ח דאם לא כן מוסדי הרים ל"ל הרי כבר כתיב שתאכל הארץ בכלל . אלא ר"ל ירושלים שהיא מיוסדת על ההרים

פירוש לתורת אלהים

א) הֵם זֵייא דִיא יִשְׂרָאֵל קִנְאוּנִי הָאבֶּען מִיךְ דֶער רִינְט בְּלֹא אֵל מִיט אַזוֹ אַזַאךְ וָוס אִיז קֵיין גָאט זֵיי אבֶּען גִידִינְט עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וַאֲנִי אוּנ אִיךְ גָאט נִיאֵם וֶועל זֵיי דֶער צֶערְנֶען בְּלֹא עָם מִיט אַזוֹ אֵיין מָה וָוס אִיז נִיט גִיאַכְט פַאר אַפָאלְק דָס זֶענֶען א כַּשְׂדִּים בְּגוֹי נָבָל מִיט אַשְׁלֶעכְטֶע פָאלְק אַכְעִיסֵם על אִיךְ דֶר צֶערְנֶען זֵיי : (כב) כִּי אֵשׁ וָוארוּם אַפַייעֶר עֶנְט אִין מַיין צָארְן וַתִּיקַד אוּנ עֶס בְּרֶענְט בִּיז דִי אוּנְטֶערְשְׁטֶע גְרוּב עֶס וֶועט אִין זֵי בְּרֶענֶען בִּיז זֵיי וֶועלֶן קוּמֶען צוּם גְרוּנְד וַתֹּאכַל אוּנ עֶס וֶועט פַאר בְּרֶענֶען אֶרֶץ וִיבוּלָהּ אַייעֶר עֶרְד מִיט אִיר פְּרוּכְט וַתְּלַהֵט אוּנ עֶס וֶועט פַר בְּרֶענֶען אוּנ עֶס וֶועט פַאר פְלַאמֶען מוֹסְדֵי הָרִים דֶעם גְרוּנְד פוּן דִי בֶּערְג דָס אִיז דִי שְׁטָאט יְרוּשָׁלַיִם וָוס זִיא אִיז גִיגְרוּנְד פֶעסְטִינְגְט אוֹיף דִי בֶּערְג וִויא עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (יְרוּשָׁלַיִם הָרִים סָבִיב לָהּ) : (כג) אַסְפֶּה עָלֵימוֹ רָעוֹת אִיךְ וֶועל

משלים על התורה

וס גֶעוֶוען וִוי אַקִינְד וָוס וֶוערְט גֶעבּוֹירֶען , הָאסְטוּ ם פַארְגֶעסְן , וַיְנַבֵּל צוּר יְשׁוּעָתוֹ , הָאבֶּן אַלֶע פֶעלְקֶער צט פַארְמִיאוּסְט הקב"ה , אוּנ הָאבֶּן גֶעזָאגְט צוּ אַזוֹי שְׁלֶעכְטֶע פָאלְק הָט הקב"ה גֶעהָאלְפֶן ? צוּ זֵיי הָט הקב"ה גֶעטָאן נִסִּים ? זֵיי הָט עֶר גֶעדַארְפְט אַרוֹיסְנֶעמֶען פוּן מִצְרַיִם ? פוּן זֵייעֶרְטְוֶועגֶן הָט הקב"ה גֶעדַארְפְט פַארְטְרַייבֶּן דִי כְּנַעֲנִים פוּן לַאנְד ? זֵיי טוּהֶען דָאךְ אוֹיךְ וִוי דִי כְּנַעֲנִים , הָאבֶּן זֵיי דָאךְ פַארְשֶׁעמְט הקב"ה אוּנ הָאבֶּן אִים דֶערְצֶערְנְט :

רביעי תֶּשִׁי וַתִּשְׁכַּח אֵל מְחֹלְלֶךָ:
יט וַיַּרְא יְהוָה וַיִּנְאָץ מִכַּעַס בָּנָיו
וּבְנֹתָיו: כ וַיֹּאמֶר אַסְתִּירָה פָנַי מֵהֶם
אֶרְאֶה מָה אַחֲרִיתָם כִּי דוֹר
תַּהְפֻּכֹת הֵמָּה בָּנִים לֹא־אֵמֻן בָּם:

אונקלוס

אִתְנְשֵׁיתָא שְׁבַקְתָּא פָּלְחַן אֱלָהָא דַּעֲבָדָךְ:
יט וּגְלֵי קֳדָם יְיָ וּתְקֵף רָגְזֵהּ מִדְּאַרְגִּיזוּ קֳדָמוֹהִי בְּנִין וּבְנָן: כ וַאֲמַר אֲסַלֵּק שְׁכִנְתִּי מִנְּהוֹן גְּלֵי קֳדָמַי מָא יְהֵי בְּסוֹפֵיהוֹן אֲרֵי דָּרָא דְּאַשְׁנִיוּ אִנּוּן בְּנַיָּא

תו"א ויראֹ ה' וינאץ כתובות ט ספר הזוהר פ' וילא יעקב : כי דור יומא פג : בנים לא אמן בם קידושין לו :

רשב"ם

כמו הוליד : תשי . תשכח . מן נשה כמו אל תט אל דרכיה מן נטה . והיו"ד בתשי כמו יו"ד מלפניך אל תמחי כמו אל תמחה : (יט) בניו

בעל הטורים

(יח) תשי . יו"ד קטנה נתן לך יו"ד דברים ונסית אותו בי' נסיונו ולכך יו"ד דיגדל נא גדולה לומר לך וזכור לאברהם שנסיתו בעשר

רש"י

לשון (ישעיה יג) ושעירים ירקדו שם שעירים הם א שדים לו עשו אבותיכם שעירים הללו : (יח) תשי . תשכח ורבותינו דרשו כשבא להיטיב לכם אתם מכעיסין לפניו ומתישים כח ב מלהיטיב לכם : אל מחוללך . מוציאך מרחם לשון (תהלים כט) יחולל אילות (שם מח) חיל כיולדה : (כ) מה אחריתם . מה תעלה בהם ג בסופם : כי דור תהפוכות המה . מהפכין רצוני ד לכעס : לא אמן בם . אין גדולי נכרים ה בהם כי הוריתים דרך טובה וסרו ממנה : אמן לשון (אסתר ב) ויהי אומן נודריטור"ה בלעז (ערליהונג) ד"א

בית יהודא

קען נאך זאגן דעם מיינונג פון פסוק (שְׂעִרִים לָשׁוֹן וּשְׂעִירִים יְרַקְּדוּ שָׁם) שְׂעָרִים מיינט מען שְׂעִירִים, ווי עס שטייט אין פסוק וּשְׂעִירִים יְרַקְּדוּ שָׁם (וּשְׂעִירִים הֵם שֵׁדִים) שְׂעִירִים מיינט מען שֵׁדִים (לֹא עָשׂוּ אֲבוֹתֵיכֶם שְׂעִירִים הַלָּלוּ) אייערע עלטערן האבן ניט געמאכט אזעלכע שֵׁדִים : (יח) וְתֶשִׁי. (תִּשְׁכַּח) תֶּשִׁי איז טייטש פארגעסען (וְרַבּוֹתֵינוּ דָרְשׁוּ) די רבנן לערנען תֶּשִׁי איז טייטש שְׁוַואךְ (כְּשֶׁבָּא לְהֵטִיב לָכֶם אַתֶּם מַכְעִיסִין לְפָנָיו וּמַתִּישִׁים כֹּחוֹ מִלְּהֵטִיב לָכֶם) ווען הקב"ה קומט ער זאל אייך טאהן גוטעס זינדיגט איר אונ איר דערצערענט אים, מאכט איר שוואך זיין כח ער זאל ניט קענען אייך גוטעס טאהן : (אֵל מְחֹלְלֶךָ). דער גאט (מוֹצִיאֲךָ מֵרֶחֶם) וואס האט דיך ארויסגענומען פון דיין מוטערס בויך (לָשׁוֹן יְחוֹלֵל אַיָּלוֹת) ער מאכט געבארין די חיות וואס הייסן אַיָּלוֹת (חִיל כַּיּוֹלֵדָה) ער ציטערט ווי די אשה ווען זיא געבארט א קינד (כ) (מָה אַחֲרִיתָם). מיינט מען (מַה תַּעֲלֶה בָהֶם בְּסוֹפָם) וואס וועט זיין מיט זיי אין לעצטן : (כִּי דוֹר תַהְפֻּכוֹת הֵמָּה). זיי זענען מענטשען פון פארקערונג (מְהַפְּכִין רְצוֹנִי לְכַעַס) זייא פארקערען דעם ווילען פון הקב"ה צו כעס : (לֹא אֵמֻן בָּם) משה רבינו זאגט (אֵין גִּדּוּלַי נִכָּרִים בָּהֶם) עס איז ניט צוא דערקענען אויף די יודין אז איך האב זיי געאדערוועט (כִּי הוֹרֵיתִים דֶּרֶךְ טוֹבָה וְסָרוּ מִמֶּנָּה) איך האב זיי געלערונט אונ געוויזען אגוטע וועג אונ זיי זענען פון איר אוועקגעגאנגע (אָמֻן לָשׁוֹן וַיְהִי אוֹמֵן) אֵמֻן איז טייטש אדערוען, וויא עס שטייט אין פסוק אוֹמֵן אֶת הֲדַסָּה, ער האט געאדערוועט דיא

שפתי חכמים

תשכעני תשבע ממנו : א ויהיה ג"כ פה כנוי שערום מפס רק פי' אהם פירם נומין השעירים שהם השדים הנזכרים למעלה ופירוש שערום עשו שעירים למו מאלמים עשו אלומים . רא"ם : ב יהוא מל' תשש כחו כנקבה ולפירוש ראשון יהי' מלת תשי מגזירת נשית' טובה : ג כי המבוקש הוא אינו רק לדעת מה יהא עליהם באחרונה לא מה יהא אחריתם כי אחריתם היא המיתה ובלאו הסתרת פנים כל הילודים למות אלא מה יהא עליהם פורעניות בשביל הסתרת פנים : ד לא שהם מתהפכין כפי המובן והוכחתו מדכתיב כי וגו' וכל כי הוא בתינת טעם אשלמעלה וק"ל : ה ופירוש אמן מל' ויהי אומן את הדסה והוסיף מלת נכרים כי בזולת התוספת יהא המובן ממנו שאין

דעת זקנים מבעלי התוספות

שבראך במעי אמך והולידך שכחת בשביל החדשים שאינ שוים כלום : ותשכח אל מחוללך . כפול הענין : (כ) ויאמר אסתירה פני מהם . כתרגום אסלק שכינתי מנהון ומאחר שאנ מסלק אראה מה אחריתם . מה יועילו להן אותן אלוהו שבחרו : כי דור תהפוכות . שמחשבין הטובה שעשיתי עמהב

פירוש לתורת אלהים

וואס האט דיך בשאפען האסטו אים פר געסען [טייטש רש"י] וַתִּשְׁכַּח אונ דו האסט פר געסען אֵל דעם גאט וואס האט דיך גמאכט ארויס ציהען פון דיין מוטערס בויך : (יט) וַיַּרְא אונ עס איז וואָרן גיזעהן פר גאט וַיִּנְאָץ אונ ער צערינט מִכַּעַס בָּנָיו וּבְנֹתָיו וועיל זיינע זיהן אונ טעכטער האבן אים דער צערינט : (כ) וַיֹּאמֶר דרום זאגט ער אַסְתִּירָה איך וועל אפ טאן מיין שכינה פון זיי וועל איך זעהן וואס וועט זיין זייער סוף כִּי דוֹר תַּהְפֻּכוֹת הֵמָּה ווארום זיי זענען אזו אדור וואס זיי פאר קערין מיין גוטין ווילען צו צארען בָּנִים זייא זענען אזעלכע קינדער לֹא אֵמֻן בָּם מיין דער ציהונג וואס איך האב זיי דר צוגן ווערט ניט דר קענט אין זיי ווארום איך האב גוויזען זייא דעם גוטען וועג אונ זיי האבין דר פון אפ גיקערט [טייטש רש"י] :

משלים על התורה

פריער איז ער געווען פרום, איצט איז זיין פירונג געווארן ניט יודיש ער איז געווארן ארשע, אונ ער לאזט ניט אריין איוד צו זיך אין שטוב, אונ גיט ניט צדקה ניט גמילות חסדים, אלע מענטשן זאגן ווי שלעכט האט ראובן געטאן וואס ער האט רייך געמאכט שמעונן, ער האט געמאכט פון אצדיק ארשע, דס זעלביגע איז ביי יודין, ווען די יודין זענען ארויסגעגאנגען פון מצרים אין דער מדבר, אונ זענען געווען פרום, האבן אלע פעלקער געלויבט הקב"ה אונ האבן געזאגט הקב"ה האט גאנץ רעכט געטאן וואס ער האט ארויס־גענומען יודין פון מצרים, די יודין זענען ווערט די אלע טובות וואס הקב"ה טוט מיט זיי, אבר ווי איר זענט געקומען אין ארץ ישראל אונ איר זענט פעט געווארן, אונ איר האט פארלאזען הקב"ה, צור ילדך תשי, דעם בשעפער וואס האט דיך געבארן. ארויסגענומען פון מצרים, וואס דא

בְּזָרִים בְּתוֹעֵבֹת יַכְעִיסֻהוּ: יז יִזְבְּחוּ
לַשֵּׁדִים לֹא אֱלֹהַ חול אֱלֹהִים לֹא
יְדָעוּם חֲדָשִׁים מִקָּרֹב בָּאוּ לֹא
שְׂעָרוּם אֲבֹתֵיכֶם: יח צוּר יְלָדְךָ תֶּשִׁי

תו"א צור ילדך שם ה:

בְּפֻלְחַן טַעֲוָן בְּתוֹעֵבָתָא
אַרְגִּיזוּ קֳדָמוֹהִי:
יז דַּבָּחוּ לְשֵׁדִין דְּלֵית
בְּהוֹן צְרוֹךְ דַּחֲלָן דְּלָא
יְדָעֻנוּן חַדְתָּא דִּי מִקְּרִיב
אִתְעֲבִידָא לָא אִתְעַסָּקוּ
בְּהוֹן אֲבָהָתְכוֹן:
יח דַּחֲלָא תַקִּיפָא דִּבְרָאָךְ

רשב"ם

שרש. הוא עשך ויכוננך: וינבל. גוי נבל ולא חכם: (יז) לא שערום. לשון לשעירים אשר הם זונים אחריהם: (יח) ילדך. כמו ילד את אלמודד

רש"י

יקנאהו יעירו חמתו צ וקנאתו: בתועבות. במעשים תעובים כגון משכב זכור וכשפים שנאמר בהם תועבה: (יז) לא אלה. כתרגומו דלית בהון צרוך ק אלו היה בהם צורך ר לא היתה קנאה ש כפולה כמו עכשיו: חדשים מקרוב באו. (ספרי) אפילו האומות לא היו רגילים בהם נכרי שהיה רואה אותם היה אומר זה צלם יהודי: לא שערום אבתיכם. לא יראו מהם ת לא עמדה שערתם מפניהם דרך שערות האדם לעמוד מחמת יראה כך נדרש בספרי ויש לפרש עוד שערום

בית יהודא

דֶעם כַּעַס אוּנ דֶעם צָארְן פוּן הקב"ה: וּבְתוֹעֵבוֹת. מֵיינְט מֶען (בְּמַעֲשִׂים תְּעוּבִים) מִיט מִיאוּסֶה עֲבֵירוֹת (כְּגוֹן בְּמִשְׁכַּב זָכוּר וּכְשָׁפִים) אִיר הָאט מְזַנֶּה גֶעוֶוען מִיט זְכָרִים אִיר הָאט גִיטְאהְן כִּשּׁוּף (שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם תּוֹעֵבָה) בַּיי דִי עֲבֵירוֹת שְׁטֵייט זַייא זֶענֶען פַארְמִיאוּסְט בַּיי הקב"ה: (יז) וְלֹא אֱלוֹהַּ. מֵיינְט מֶען (כְּתַרְגּוּמוֹ) וִוי דֶר תַּרְגוּם טַייטְשְׁט (דְּלֵית בְּהוֹן צְרוֹךְ) עֶס אִיז גִיטָא אִין זַיי אַבֶּעדַארְפוּנְג, מֶען דַארְף זַיי נִיט, וַוייל זַיי קֶענֶען נִיט הֶעלְפֶען (אִלּוּ הָיָה בָּהֶן צוֹרֶךְ) וֶוען עֶס וָואלְט גֶעוֶוען אִין זַיי אַבֶּעדַארְפוּנְג, וֶוען מֶען וָואלְט זַיי גֶעדַארְפְט, וֶוען זַייא וָואלְטְען גֶעקֶענְט הֶעלְפֶן (לֹא הָיְתָה קִנְאָה כְּפוּלָה כְּמוֹ עַכְשָׁיו) וָואלְט נִיט גֶעוֶוען דֶר כַּעַס פוּן הקב"ה טָאפִּיל וַאזוֹי רוֹיס) וִויא עֶר אִיז אִיצְט וְוארוּם אַז זַייעֶר גָאט וָואלְט זַיי גֶעקֶענְט הֶעלְפֶן, וָואלְטֶען זַייא גֶעקֶענְט זָאגֶן דְרִיבֶּער דִינֶען מִיר צוּא אִים וַוייל עֶר הֶעלְפְט אוּנְז, אָבֶּער אַז עֶר קֶען נִיט הֶעלְפֶן צוּ וָוס דִינְט אִיר צוּ אִים? גֶעוִויס צוּ דֶערְצֶערְנֶען הקב"ה, דְרִיבֶּער אִיז גְרוֹים אוֹיף אַייךְ דֶר כַּעַס פוּן הקב"ה: וַחֲדָשִׁים מִקָּרוֹב בָּאוּ. נַייעֶ גֶאטֶער, עֶס הָאט נָאךְ אֵיין פָאלְק נִיט גֶעדִינְט צוּ זַייא (אֲפִילוּ הָאוּמוֹת לֹא הָיוּ רְגִילִים בָּהֶם) אֲפִילוּ דִי פֶעלְקֶער זֶענֶען נִיט גֶעוֶוען גֶעוואוֹהְנְט צוּ דִינֶען דִי גֶאטֶער (נָכְרִי שֶׁהָיָה רוֹאֶה אוֹתָם) דֶר גוֹי וָואס הָט גֶעזֶעהְן דִי גֶאטֶער (הָיָה אוֹמֵר זֶה צֶלֶם יְהוּדִי) הָאט עֶר גֶעזָאגְט דֶער צֶלֶם אִיז פוּן אַייד, אַיוּד דִינְט צוּ אִים, וַוייל גוֹיִם הָאבֶּען צוּא אַזֶעלְכֶע גֶאטֶער נִיט גֶעדִינְט: וְלֹא שְׂעָרוּם אֲבוֹתֵיכֶם. מֵיינְט מֶען (לֹא רָאוּ מֵהֶם) אַייעֶרֶע אֶלְטֶערֶען הָאבֶּען נִיט מוֹרָא גֶעהַאט פַר דִי גֶאטֶער (לֹא עָמְדָה שַׂעֲרָתָם מִפְּנֵיהֶם) דִי הָאר פוּן אַייעֶרֶע אֶלְטֶערֶן הָאבֶּען זִיךְ נִיט אוֹיפְגֶעשְׁטֶעלְט פַר זַיי (דֶרֶךְ שַׂעֲרוֹת הָאָדָם לַעֲמוֹד מֵחֲמַת יִרְאָה) דִיא נַאטוּר אִיז וֶוען אַמֶענְטְשׁ ווערט דֶערְשְׁרָאקֶען שְׁטֶעלֶען זִיךְ־אוֹיף זַיינֶע הָאר (כַּךְ נִדְרַשׁ בְּסִפְרֵי) אַזוֹ ווערְט גֶלֶערוּנְט אִין סִפְרֵי (וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ עוֹד) מֶען

דעת זקנים מבעלי התוספות

יין אדום כדם וחשיבות הוא כד"א אל תרא יין כי יתאדם: (טז) בתועבות יכעיסוהו. בגזל ועריות שנא' בהם כי את התועבות האל עשו: (יז) יזבחו לשדים. שהוא דבר נמאס: לא אלוה. שאין לו כח ולא חוזק כמו ואת אילי הארץ לקח. אונקלוס תרגם דליות בהון צרוך אך אם היה בהם שום צורך לא היתה קנאה כפולה כמו שהוא עכשיו. ואמר ליה ההוא רומאה לר' שמעון אלהכון קנאי הוא דכתיב אל קנא כלום מתקנא אלא גבור בגבור וכתיב הם קנאוני בלא אל ואני אקניאם בלא עם. א"ל אמשול לך משל למה הדבר דומה לאדם שנשא אשה יפת תואר ביותר וחזר ולקח אחרת עליה כעורה ביותר כעסה עליו הראשונה ואמרה לו אלו לקחת הגונה לא הייתי מקפדת עכשיו שהיא כעורה הקפידה כפולה כך אמר הקב"ה כיון שאתם יודעים שאין בהם ממשות הרי הקנאה כפילה: אלהים לא ידעום. לא הכירום שיהיה בהם שום תועלת. והרב יוסף קרא פירש לפי שבהקב"ה כתיב כי ידעתי את מכאוביו אבל הם לא ידעו בצרותיהם ולא עמדו להם: חדשים מקרוב באו. לא נקראו אלוה עד עכשיו: לא שערום אבותיכם. לא פקדום. פוקד מתרגמינן מסער: (יח) צור ילדך תשי. הקב"ה

שפתי חכמים

צ פירוש שכל לשון קנאה הוא המתחרה לנקום נקמת דבר: ק לרוך פירוש כח ויכולת והוצרכו לפרש כן מדכתיב אחריו אלהים לא ידעום ואם היה פי' לא אלוה כמשמעו איך קראו אחר זה אלהים הרא"ם: ר רצ"ל שלא תקשי מדכתיב לא אלהים משמע אבל אם היה בו לרוך כגון כוכבים ומזלות לא היו מקניטים לו ואיך יתכן זה והרי כתי' ופן תשא עיניך וגו' לירא או לכל לבא השמים: ש וא"ת והא לעיל כפ' כי תשא פירש"י למה יחרה אפך כלום מתקנא אלא גבור בגבור וכו' וא"כ למה תהא קנאה כפולה וי"ל לעיל גבי תפלה לפיים הש"י אמר משה למה יחרה אפך כלום מתקנא וכו' אבל לענין עונש כשבא הקב"ה לענוש על ע"א העובדים אותם אז העונש יותר גדול כמה דלית ביה לרוך: ת ויהיה כנוי שערום כמו בני ילאוני ילאו ממני פן

פירוש לתורת אלהים

(טז) יַקְנִיאוּהוּ זַיי טוּעֶן אִים דֶר צֶערְנֶען מִיט פְרֶעמְדֶע אָפּ גֶעטֶער בְּתוֹעֵבוֹת מִיט אוּם וֶוירְדִיגֶע מַעֲשִׂים טוּעֶן זַיי אִים דֶר צֶערְנֶען: (יז) יִזְבְּחוּ לַשֵּׁדִים זַייא שֶׁעכְטֶען צוּ דִי טַייבְלֶען לֹא אֱלוֹהַּ וָוס זֶענֶען נִיט קֵיין גָאט [עיין רמב"ן] אֱלֹהִים לֹא יְדָעוּם אַזֶעלְכֶע אָפּ גֶעטֶער וָואס זַיי קֶענֶען זַיי נִיט, נָאר חֲדָשִׁים מִקָּרוֹב בָּאוּ זַיי זֶענֶען נַיי אוּנ זֶענֶען נִיט לַאנְג אַרוּם גְקוּמֶען דִי יִשְׂרָאֵל הָאבֶּן זִיךְ גְמַאכְט נַייעֶ אָפּ גֶעטֶר אַז אֲפִילוּ דִי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים הָאבֶּן זַיי אוֹיךְ נִיט גְקֶאנְט אוּנ אַז אֵיין עוֹבֵד כּוֹכָבִים הָאט גְזֶעהְן דֶעם אָפּ גָאט הָט עֶר גְזָאגְט דָס אִיז אֵיין אָפּ גָאט פוּן אַ יְהוּדִי לֹא שְׂעָרוּם אֲבוֹתֵיכֶם אַייעֶרֶע עֶלְטֶערֶן הָאבֶּן זִיךְ נִיט גְפָארְכְטֶן פַאר זַיי אָדֶער שְׂעָרוּם אִיז טַייטְשׁ שֵׁדִים אַייעֶרֶע עֶלְטֶערֶן הָאבֶּן נִיט גְדִינְט צוּ דִי שֵׁדִים וָוס אִיר דִינְט: (יח) צוּר דֶר שְׁטַארְקֶר גָאט

משלים על התורה

דִי מוֹבָה אִיז שִׁמְעוֹן רַייךְ גֶעוָוארֶן, אוֹיבּ שִׁמְעוֹן אִיז פְרוּם אוּנ בִּיט זַיין רַייכְקַייט דִינְט עֶר הקב"ה מֶער ווי פְרִיעֶר אוּנ עֶר גִיט צְדָקָה אוּנ גְמִילוּת חֲסָדִים, לוֹיבּן אַלֶע מֶענְטְשְׁן רְאוּבֵן וָוס עֶר הָט שִׁמְעוֹנֶן רַייךְ גְעמַאכְט, אַלֶע זָאגֶן רְאוּבֵן הָט גוּט גֶעטָאן וָוס עֶר הָט שִׁמְעוֹנֶן רַייךְ גֶעמַאכְט, אָבֶּר אוֹבּ שִׁמְעוֹן אִיז דוּרְךְ דֶעם רַייכְקַייט שְׁלֶעכְט גֶעוָוארֶן

בְּנֵי־בָשָׁן וְעַתּוּדִים עִם־חֵלֶב כִּלְיוֹת
חִטָּה וְדַם־עֵנָב תִּשְׁתֶּה־חָמֶר:
טו וַיִּשְׁמַן יְשֻׁרוּן וַיִּבְעָט שָׁמַנְתָּ
עָבִיתָ כָּשִׂיתָ וַיִּטֹּשׁ אֱלוֹהַּ עָשָׂהוּ
וַיְנַבֵּל צוּר יְשֻׁעָתוֹ: טז יַקְנִאֻהוּ

תו"א עם חלב כליות חטה כתובות קיא: ודם ענב תשתה חמר שם: וישמן ישרון ברכות לב:

וְתַקִּיפֵיהוֹן וְעַמָּא דְאַרְעֲהוֹן
וְאַחְסַנְתְּהוֹן עִם בִּזַּת
חֵילֵיהוֹן וּמְשִׁרְיָתְהוֹן וְדַ
גֻּבְרֵיהוֹן יָתְשַׁד כְּמַיָּא
טו וַעֲתַר יִשְׂרָאֵל וּבְעַט
אַצְלַח תְּקוֹף קְנָא נִכְכִ
וּשְׁבַק פֻּלְחַן אֱלָהָ
דַּעֲבַדֵהּ וְאַרְגֵּז קֳדָ
תַּקִּיפָא דְּפָרְקֵהּ
טז אַקְנִיאוּ קֳדָמוֹהִי

רשב"ם

אבל בשאר מקומות הכרים המפוטמים במרעה הם שמינים מכל הבייתות: עם חלב כליות חטה. שומן חמדת חטים המובחרים כאן. וכמו ותכל דוד המלך. כלתה נפשי לשון חימוד ותאוה, כלה שארי. כמו משורש שבה שביה יו"ד תחת ה"י בכל חטופי למ"ד פעל ה"י. ומן כנה הגזרה בני חמר. ויין חמר מלא מסך: (טו) עבית. מגזרת במעבה האדמה. כמו מראה ראית. מעשה עשית (וכן עשית היו"ד במקום ה"א בשרשו): א

רש"י

מ כמשמעו: בני בשן. שמנים היו: כליות חטה. הט שמנים כחלב כליות וגסין כ ככוליא: ודם ענב. תהיה שו טוב [נ"ל ענב] ם וטעם יין הטוב: חמר. יין בלשון ארמ חמר. אין זה שם דבר אלא לשון משובח בטעם וויכ"ש כל (ווייניכט). ועוד יש לפרש שני מקראות הללו אחר תרגום אונקלוס אשריגון על תוקפי ארעא וגו': (טו) עבית. ל עובי: כשית. כמו כסית לשון (איוב טו) כי כסה פ בחלבו כאדם ששמן מבפנים וכסליו נכפלים מבחוץ וכן ה אומר (שם) ויעש פימה עלי כסל: כשית. יש לשון קל ע כל כסוי כמו (משלי יב) וכוסה קלון ערום ואם כתב כשית דג היה נשמע כסית את אחרים פ כמו (איוב טו) כי כסה פני וינבל צור ישעתו. גנהו וביזהו כמו שנאמר (יחזקאל אחוריהם אל היכל ה' וגו' אין נבול גדול מזה: (טז) יקנאה

בית יהודא

(כְּמַשְׁמָעוֹ) שעפסען זְכָרִים נאשעפס אַזָכָר, ביז ער ווערט אַלט צוועלף חֳדָשִׁים, הייסט ער כֶּבֶשׂ, אַשעפס, דעם דרייצעהנטין חודש, הייסט ער פַּלְגָם, פון דרייצענטין חודש אונ ווייטער הייסט ער אַיִל: וּבְנֵי בָשָׁן. (שְׁמֵנִים הָיוּ) די שעפסען פון בָּשָׁן זענען גוועזען פעטע: וּכִלְיוֹת חִטָּה. מיינט מען (חִטִּים שְׁמֵנִים כְּחֵלֶב כְּלָיוֹת וְגַסִּין כְּכוֹלְיָא) וועלכע ווייץ פעטע ווי די פעטס פון די ניערען אונ גרויס ווי אַניר: וְדַם עֲנָב. מיינט מען (הָיָה שׁוֹתֶה עֲנָב) ער הט געטרונקן די זאפט פון ווינטרויבן (וְטַעַם יַיִן חָשׁוּב) אונ ער הט פארזוכט אַגשמאק פון גוטן וויין: וְחָמֶר. (יַיִן בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּי) אויף אַרַמִית זאגט מען אויף וויין חמר, זאגט רש"י (חָמֶר אֵין זֶה שֵׁם דָּבָר) חמר איז ניט דער נאמען פון וויין וניט אַלע וויין ווערט גערופן חמר (אֶלָּא לָשׁוֹן מְשׁוּבָּח בְּטַעַם) נאר דער וויין וואס הט אגוטן געשמאק, ווערט גערופן חמר (וְעוֹד יֵשׁ לְפָרֵשׁ שְׁנֵי מִקְרָאוֹת הַלָּלוּ אַחַר תַּרְגּוּם שֶׁל אוּנְקְלוֹס) מען קען זאגן דעם מיינונג פון די צוויי פסוקים וויא דער תרגום אונקלוס שרייבט (אַשְׁרִינוּן עַל תּוּקְפֵי אַרְעָא) איך וועל זייא מאכען רוהען אויף דיא שטארקייט פון לאנד נאונ וויא עס שטייט ווייטער אין תרגום: (טו) וְעָבִיתָ. (לָשׁוֹן עוֹבִי) עָבִיתָ, דוא ביזט גראב געווארן: וְכָשִׂיתָ. (כְּמוֹ כָּסִיתָ) דו האסט בדעקט (לָשׁוֹן כִּי כִסָּה פָנָיו בְּחֶלְבּוֹ) ער האט בדעקט זיין פנים מיט פעטס (כְּאָדָם שֶׁשָּׁמֵן מִבִּפְנִים וּכְסָלָיו נִכְפָּלִים מִבַּחוּץ) וויא אמענטש וואס איז פעט אינוויינינג אונ זיינע פלאנקען זענען איינגעקנייטשט פון אויסוויינינג (וְכֵן הוּא אוֹמֵר) אונ אזוי זאגט דער פסוק (וַיַּעַשׂ פִּימָה עֲלֵי כָסֶל) ער הט געמאכט אמויל קנייטשען אויף דיא פלאנקען: וְכָשִׂיתָ. זאגט רש"י לָשׁוֹן קַל בִּלְשׁוֹן כִּסּוּי) דר ווארט „כסוי" באדעקט איז דא מיט אגרינגען לשון (כְּמוֹ וְכוֹסֶה קְלוֹן עָרוּם) ווער עס בדעקט שאנד איז קלוג (וְאִם כָּתַב כִּשִּׂיתָ דָגוּשׁ) ווען עס וואלט גוועזן געשריבן כִּשִּׂיתָ מיט אפינטול אין דיא שין (הָיָה נִשְׁמַע כִּסִּיתָ אֶת אֲחֵרִים) וואלט מען מיינען דו האסט באדעקט אנדערע (כְּמוֹ כִּי כִסָּה פָנָיו) ווי עס שטייט ער הט בדעקט זיין פני ואונ כָּשִׂיתָ מיט אקמץ אונ אין שין איז ניטא אפינטול, מיינט מען דוא האסט זיך אליין בדעקט: וַיְנַבֵּל צוּר יְשׁוּעָתוֹ ער הט פארשעמט דעם גאט וואס הט אים גיהאלפען (גִּנָּהוּ וּבִיזָּהוּ) ער הט אים פארשעמט (כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר) ווי עס שטייט אין פסוק (אֲחוֹרֵיהֶם אֶל הֵיכַל ה') זיי זענען געשטאנען מיט דעם אינטען צום בית המקדש (אֵין נִבּוּל גָּדוֹל מִזֶּה) עס א ביסא אגרעסערע פארשעמונג ווי דאס איז גוועזן: (טז) יַקְנִאֻהוּ. מיינט מען (הִבְעִירוּ חֲמָתוֹ וְקִנְאָתוֹ) זיי האבען אנגעצונ

שפתי חכמים

בולו כקמ"ץ: מ נראה דהלעת רש"י כך הוא כרים כבשים והסתא א"ם דאילים הוי פירושו כמשמעו דבלא זה ה"א דאילים הם כבשים ולמה נקראו אילים שמחזיקים ומעשרים את בעליהן ואילים מל' ואת אילי הארץ לקח שהוא ל' חוזק אבל השתא שפירש כרים כבשים אין אנו צריכים לדחוק ולפרש דאילים מלשון חוזק אלא אילים פיר כמשמעו: נ דאל"כ למה מדמה לחלב כליות לא לשאר חלב: ם ר"ל שכך הפי' של פסוק ודם ענב היה שותה וכו': ע רלונו ב כיון שהוא מל' כסוי ה"ל להדגיש הסי"ן כמו שמלינו בכ"מ שלשון כסוי מודגש: פ אבל עכשיו הוא משמע שאתה מכסה את עצמך

דעת זקנים מבעלי התוספות

חלב כרים ואילים. מיטב של כבשים ואילים כמו ואכלו א חלב הארץ: עם חלב כליות חטה. כליות ממש לפי שבכליו יש חריץ מדמה אותם בחטה: ודם ענב תשתה חמר. שיה

פירוש לתורת אלהים

שָׁאף עם חֵלֶב כִּלְיוֹת חִטָּה אונ אַזוי איין פעטע ווייץ ווי חֵלֶב פון ניר'ן אונ איטליכע ווייץ איז אזוי גרוס ווי אַניר וְדַם עֵנָב אונ פון רויטע וויין טרויבן וויא בלוט תִּשְׁתֶּה חָמֶר האסטו גטרונקען וויין: (טו) וַיִּשְׁמַן יְשֻׁרוּן אונ די יִשְׂרָאֵל זענין פעט גוואָרן וַיִּבְעָט אונ ער האט גטרעטן שָׁמַנְתָּ דו ביסט גוואָרן פעט אונ דיק כָּשִׂיתָ דו ביסט גוואָרן בדעקט מיט פעטיקייט וַיִּטֹּשׁ א ער הט פר לאזן דעם גאט וואס האט אים בשאפ וַיְנַבֵּל אונ ער הט גשענט אונ הט מבזה גוועזן צ דעם שטארקן גאט וואס האט אים גיהאלפען

משלים על התורה

(טו—יח) וַיְנַבֵּל צוּר יְשֻׁעָתוֹ וגו' צוּר יְלָדְךָ תֶּשִׁי וגו'. למשל ראובן האט געטאן אטובה צוא שמעון א

...רוין ונכסי יתבי כרכין ...תקיפין: יד יהב להון ...זת מלכיהון ושליטיהון ...ם עותר רברביהון

וַיֵּנִקֵהוּ דְבַשׁ מִסֶּלַע וְשֶׁמֶן מֵחַלְמִישׁ צוּר: יד חֶמְאַת בָּקָר וַחֲלֵב צֹאן עִם־חֵלֶב כָּרִים וְאֵילִים

תו"א ויניקהו דבש סוטה יא:

בעל הטורים

...קהו. חסר יו"ד מיו"ד דברות יונקת כל התורה:

רשב"ם

...ש. תמרים: ושמן. זיתים שגדלים על ההרים: (יד) חמאת בקר. לפי ...שם ארץ זבת חלב. ובשר הרבה להם לאכול: חלב כרים. אילים מדבריות ...ופומי' במרעה כדכתיב ירעה מקנך כר נרחב וכן לבשו כרים הצאן דוגמת ...י הפסוק ועמקים יעטפו בר הכרים של תבואה לבשו את הצאן מלאים צאן לרעות בהם. וכן ואויבי ה' כיקר כרים במניעת שדי תבואות שמשתדפין ברגע אחד סמוך לקציר בעוד לילה. כלו בעשן. כלו בשרפת אש. וסופן משחירין. ואני כך ראיתי (כך) בקציר כן הרשעים תחלה מצליחים בתבואת כרים ויהפך עליהם לילה וידכאו: ואילים בני בשן. סתם בני בשן שמינים:

רש"י

...רץ ישראל שקלים לנוב ולהתבשל מכל פירות הארצות: ...נקהו דבש מסלע. מעשה באחד ז שאמר לבנו ח בסיכני ...בא לי קציעות מן החבית הלך ומצא הדבש צף על פיה ט אמר ...זו של דבש היא אמר לו השקע ידך לתוכה ואתה מעלה ...ציעות מתוכה (ספרי)׳ ושמן מחלמיש צור. (מנחות ...) אלו זיתים של י גוש חלב: במותי ארץ. לשון גובה: ...די. לשון שדה: חלמיש צור. תקפו וחזקו של סלע ...שאינו דבוק לתיבה שלאחריו נקוד חלמיש כ וכשהוא דבוק ...וד חלמים: (יד) חמאת בקר וחלב צאן. זה היה ...ימי שלמה שנאמר (מלכים א ד) עשרה בקר בריאים ...עשרים בקר רעי ומאה צאן: עם חלב כרים. זה היה בימי ...שרת השבטים שנאמר (עמוס ו) ואוכלים כרים מצאן: חלב ...ליות חטה. זה היה בימי שלמה שנאמר (מלכים א ד) ויהי ...חם שלמה וגו': ודם ענב תשתה חמר. בימי עשרת ...שבטים (עמוס ו) השותים במזרקי יין: חמאת בקר. הוא ...שמן הנקלט מע"ג החלב: וחלב צאן. חלב של צאן וכשהוא ...בוק ל נקוד חלב כמו כחלב אמו: כרים. כבשים: ואילים.

בית יהודא

פירות פון ארץ ישראל (שקלים לנוב ולהתבשל מכל פירות הארצות) וואס זענען גרינג געשווינט צו בליהען אונ צייטיג ווערן געשווינדער ווי די פירות פון אלע לענדר: ויניקהו דבש מסלע. זאגט רש"י (מעשה) עס האט געטראפן (באחד שאמר לבנו בסיכני) אין די שטאט סיכני האט איינר געזאגט צו זיין זוהן (הבא לי קציעות מן החבית) ברענג ארויס געטריקנטע פייגן פון פאס אונ ברענג מיר (הלך ומצא הדבש צף על פיה) דר זוהן איז געגאנגען צו די פאס אונ האט געזעהן די פאס איז פוהל מיט האניק (אמר לו זו של דבש היא) האט דר זוהן געזאגט צום פאטער אין די פאס איז דאך האניק, ניט פייגען געטריקנטע (אמר לו) האט דר פאטער געזאגט צום זוהן (השקע ידך לתוכה ואתה מעלה קציעות מתוכה) שטעק אריין די האנט טיף אין די פאס וועסטו ארויסנעמען געטריקנטע פייגן פון די פאס, דס מיינט דר פסוק דבש מסלע, האניק פון אשטיין, ווארום געטריקנטע פייגען זענען הארט וויא שטיין, אונ פון דעסטוועגען איז פון זיי ארויסגעגאנגען אזו פיל האניק: ושמן מחלמיש צור. בוימאייל וועסטו ארויסנעמען פון אשטארקען שטיין (אלו זיתים של גוש חלב) דס מיינט מען די איילבירטען וואס וואקסן אויף דעם ארט גוש חלב. די איילבירטען זענען הארט ווי שטיין אונ פון זייא גייט ארויס פיל בוימאייל: (יג) ובמותי ארץ. (לשון גובה) במותי איז דערטייטש „הויך" אויף די העכסטע ערטר: ושדי. (לשון שדה) שדי איז ניט דערטייטש מיין פעלד, נאר וויא עס וואלט געשטאנען שדה, אפעלד: חלמיש צור. מיינט מען (תקפו וחזקו של סלע) דיא שטארקייט פון שטיין (כשאינו דבוק לתיבה שלאחריו נקוד חלמיש) ווען דר ווארט חלמיש איז ניט באהעפט צום אנדערן ווארט וואס נאך איהם איז געפינטלט חלמיש (וכשהוא דבוק נקוד חלמיש) אונ אז דר ווארט חלמיש איז בהעפט צום אנדערן ווארט וואס נאך איהם, איז געפינטלט חלמיש: (יד) וחמאת בקר וחלב צאן. (זה היה בימי שלמה) דס איז געווען אין דיא צייט פון שלמה (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק (עשרה בקר בריאים) צעהן אקסן פעטע (ועשרים בקר רעי) אונ צעהן אקסען געפיטערטע (ומאה צאן) אונ הונדערט שעפסן (עם חלב כרים) מיט דיא פעטע שעפסן (זה היה בימי עשרת השבטים) דס איז געווען אין די צייט פון די צעהן שבטים (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק (ואוכלים כרים מצאן) אונ זיי עסען די פעטע פון די שעפסען: וחלב כליות חטה. די פעטע ווייץ קערנער (זה היה בימי שלמה) דס איז געווען אין דיא צייט פון שלמה (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק ויהי לחם שלמה וגו', דס ברויט פון שלמה איז געווען יעדער טאג דרייסיג כור פיינע ווייצן מעהל: ודם ענב תשתה חמר. דיא בלוט פון די וויינטרויבן וועסטו טרינקען וויין, דס איז געווען (בימי עשרת השבטים) אין דיא צייט פון דיא צעהן שבטים, ווי עס שטייט אין פסוק (השותים במזרקי יין) זייא טרינקען וויין אין בעקינס: וחמאת בקר. (הוא שומן הנקלט מעל גבי החלב) דיא פעטע וואס ווערט ארויפגענומען פון די מילך, הייסט חמאה: וחלב צאן. מיינט מען (חלב של צאן) מילך פון שעפסן (וכשהוא דבוק) אז דער ווארט חלב איז באהעפט צו נאך אווארט (נקוד חלב בח"פ) איז געפינטלט דר ווארט חלב מיט אחטף פתח (כמו בחלב אמו) וויא דר ווארט חלב אמו: כרים. מיינט מען כבשים, שעפסען: ואילים.

דעת זקנים מבעלי התוספות

...משני גזרה ביאה ראשונה אטו ביאה שנייה דמביאה ראשונה ...קיים ליה עשה הכא נמי דכותה: ויניקהו דבש מסלע. ...שהיו עושים הדבורים דבש בנקיקי הסלעים. וגם התמרים ...דלים על הסלעים ויוצא הדבש: ושמן מחלמיש צור. שהזתים ...הגדלים בסלעים הם טובים מאותן שבבקעה לפי שחמה זורחת ...עליהם תמיד וממתקן כד"א וממגד תבואות שמש: (יד) עם

שפתי חכמים

ז דק"ל והיאך בא זה שהיו יונקים דבש מן הסלע: ח בסיכני שם מקום: ט וקליעות הם קשים כמו סלע ואפ"ה היה דבש עליהם וא"כ היו יונקים דבש מן הסלע: י גוש חלב שם מקום: כ דק"ל למה נקוד חלמיש בשו"א תחת הלמ"ד ה"ל למינקד חלמיש בקמץ כמו חלמיש למעינו מים לכך מפ' כשאינו דבוק כו' אבל כאן דבוק: ל דק"ל למה נקוד וחלב בשו"א תחת החי"ת וליר"י תחת הלמ"ד ה"ל למכתב וחלב

פירוש לתורה אלהים

ויאכל אונ האט גמאכט זיי עסין די פרוכט פון דעם פעלד דס איז די פירות פון ארץ ישראל וואס זייא ווערן גיכר צייטיג פון אלע פירות פון אנדרע לענדר ויניקהו אונ ער האט איהם גמאכט זייגען האניק פון אפעלזן ושמן אונ אייל פון אשטארקן פעלזן [פי' רש"י]: (יד) חמאת בקר פוטער פון רינדר וחלב צאן אונ מילך פון שאף עם חלב כרים מיט פעטיקייט פון שאף ואילים בני בשן אונ שאף פון בשן ועתודים אונ זכרים פון

שאף

יב יְהוָה בָּדָד יַנְחֶנּוּ וְאֵין עִמּוֹ אֵל
נֵכָר: שלישי יג יַרְכִּבֵהוּ עַל־בָּמוֹתֵי
יתיר ו׳ אָרֶץ וַיֹּאכַל תְּנוּבֹת שָׂדָי

תו״א ה׳ בדד ינחנו שם:

תְּקוֹף אֲבָהָתְהוֹן: בְּלְחוֹדוֹהִי ... לְאַשְׁרָיוּתְהוֹן בְּעָלְ... דְּהוּא עָתִיד לְאִתְחַ... וְלָא יִתְקַיַּם קֳדָ... פָּלְחַן טַעֲוָן: יג אַשְׁ...
עַל תָּקְפֵי אַרְעָא וְאוֹכְלִנּוּן בִּזַּת סָנְאֵיהוֹן וִיהַב לְהוֹן בִּזַּת שַׁ...

רשב״ם

על אברתו. כמו העירותי מצפון ויאת. הנני מעיר עליכם. כשמביאו ממקום למקום קורא אותו לשון הערה: (יב) ה׳ בדד. הוא לבדו הוציאם ממצרים והוליך אותם לא״י: (יג) על במותי ארץ. ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות:

בעל הטורים

(יב) ינחנו. ב׳ במס׳ בדד ינחנו. מתן אדם ירחיב לו ולפני... ינחגו. לומר מי שנותן לדקה הקב״ה בדד ינחנו: (יג) ע... ארן. מלא וי״ו על שסה עממים:

בית יהודא

מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים וגו׳ וַיָּבֹא בֵּין מַחֲנֵה מִצְרַיִם וגו׳) אִיז בַּאלְד גֶעקוּמֶן אַמַלְאַךְ פוּן הקב״ה אוּנ הָט זִיךְ גֶעשְׁטֶעלְט צְווִישֶׁן דִי מִצְרַיִם אוּנ יוּדִין, אוּנ אַלֶע פַייְלֶען אוּנ שְׁטֵיינֶער זֶענֶען אַרַיין אִין דֶעם מַלְאָךְ: (יב) וה׳ בָּדָד. (לָבֶטַח נְהָגָם בַּמִּדְבָּר) הקב״ה הָט גֶעפִירְט דִי יוּדִין אִין דֶר מִדְבָּר אַלֵיין אוּנ זִיכֶער: וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֵכָר. מֵיינְט מֶען (לֹא הָיָה כֹּחַ בְּאֶחָד מִכָּל אֱלֹהֵי הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים לְהַרְאוֹת כּוֹחוֹ וּלְהִלָּחֵם עִמָּהֶם) עֶס אִיז נִיט גֶוֶוען אַפִילוּ אֵיינֶער פוּן אַלֶע פֶעלְקֶערְשֶׁע גֶאטֶער וָוס זָאל קֶענֶען בַּווייזֶען זַיין כֹּחַ צוּ מַאכֶן אַמִלְחָמָה מִיט דִי יוּדִין (וְרַבּוֹתֵינוּ דְרָשׁוּהוּ עַל הֶעָתִיד) דִי רַבָּנָן לֶערְנֶען דֶעם פָּסוּק אוֹיף דִי צַייט וֶוען מָשִׁיחַ וֶועט קוּמֶען (וְכֵן תִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס) דֶר תַּרְגוּם אוּנְקְלוֹס לֶערוּנְט אוֹיךְ דֶעם פָּסוּק אוֹיף דִיא צַייט. וֶוען מָשִׁיחַ וֶועט קוּמֶען, זָאגְט רש״י (וַאֲנִי אוֹמֵר) אוּנ אִיךְ זָאג (דִּבְרֵי תוֹכָחָה הֵם) דִי רֵייד זֶענֶען צוּ שְׁטְרָאפֶען דִי יוּדִין (לְהָעִיד הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ) צוּ מַאכֶען פַר עֵדוּת דִי הִימֶעל אוּנ עֶרְד (וּתְהֵא הַשִּׁירָה לְעֵד) דִיא סֶדְרָה הַאֲזִינוּ וֶועט אוֹיךְ זַיין אַעֵדוּת (שֶׁסּוֹפָן לִבְגּוֹד) זֵייעֶר סוֹף וֶועט זַיין זֵיי וֶועלֶן זִינְדִיגֶען (וְלֹא יִזְכְּרוּ הָרָעָה שֶׁעָשָׂה לָהֶם) זֵיי וֶועלֶן נִיט גֶעדֵיינְקֶען דִי עֶרְשְׁטֶע טוֹבוֹת וָוס הקב״ה הָאט צוּ זֵיי גֶעטָאהְן (וְלֹא הַנּוֹלָדוֹת שֶׁהוּא עָתִיד לָהֶם) אוּנ זֵיי וֶועלֶן נִיט טְרַאכְטֶן וֶועגֶען דִי זַאכֶן וָוס קֶענֶען גִיבָּארֶן וֶוערֶן, וָוס הקב״ה קֶען זֵיי טָאהְן רָעוֹת אוּנ... (וּלְפִיכָךְ צָרִיךְ לְיַישֵּׁב הַדָּבָר לְכָאן וּלְכָאן) דְרִיבֶּר דַארְפֶן מִיר לֶערְנֶען דִי פְּסוּקִים אוֹיף נָואס עֶס אִיז גֶוֶוען אוּנ אוֹיף עֶס וֶועט זַיין (וְכָל הָעִנְיָן מוּסָב עַל זְכוֹר יְמוֹת עוֹלָם בִּינוּ שְׁנוֹת דּוֹר וָדוֹר) אוּנ דִי אַלֶע פְּסוּקִים גִיהֶערֶען צוּ דִי פְּסוּקִים אִיז פְרִיעֶר גֶעשְׁרִיבֶּן "אִיר זָאלְט גֶעדֵיינְקֶען דִיא פְרִיעֶרְדִיגֶע טֶעג אוּנ דִי פְרִיעֶרְדִיגֶע יָאהְרֶן", פוּן דִי צַייט וָוס ה... הָט בַּשַׁאפֶן דִי וֶועלְט בִּיז דִי צַייט וָוס אִיר קוּמְט אַרַיין אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (כֵּן עָשָׂה לָהֶם) אַזוֹי הָט הקב״ה גֶעטָאהְן צ... (וְכֵן עָתִיד לַעֲשׂוֹת) אוּנ אַזוֹי וֶועט עֶר טָאהְן (כָּל זֶה הָיָה לָהֶם לִזְכּוֹר) דָאס אַלְץ דַארְפֶן דִי יוּדִין גֶעדֵיינְקֶען: (יג) יַרְכִּבֵהוּ עַל בָּמֳתֵי אָרֶץ). זָאגְט רש״י (כָּל הַמִּקְרָא כְּתַרְגּוּמוֹ) דֶער גַאנְצֶער פָּסוּק דַארְף וֶוערֶן גֶעטַייטְשְׁט וִוי דֶער תַּרְגוּם שְׁרַייבְּט (יַרְכִּבֵהוּ וגו׳). עֶר מַאכְט אִים רַייטֶען (עַל שֵׁם שֶׁאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גְּבוֹהָה מִכָּל הָאֲרָצוֹת) וַוייל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אִיז הֶעכֶער פוּן לֶענְדֶער, דֶער וָוס וואוֹהְנְט אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וֶוערְט גֶערוּפֶען "עֶר רַייט אוֹיף דֶם הֶעכְסְטֶע לַאנְד פוּן אַלֶע לֶענְדֶ... (וַיֹּאכַל תְּנוּבוֹת שָׂדָי). עֶר וֶועט עֶסֶען דִי פְרוּכְטֶן פוּן פֶעלְד (אֵלּוּ פֵּירוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל) דָם מֵיינְט מֶען עֶר וֶועט עֶסֶע...

רש״י

מלאך האלהים וגו׳ ויבא בין מחנה מצרים וגו׳: (... בדד. ה׳ בדד ובטח ש נהגם במדבר: ואין עמ... נכר. לא היה כח באחד א מכל אלהי הגוים להראו... ולהלחם עמהם. ורבותינו דרשוהו על ב העתיד וכן אונקלוס ואני אומר דברי תוכחה הם ג להעיד השמים ותהא השירה להם לעד שסופן לבגוד ולא יזכרו הרע... שעשה להם ולא הנולדות שהוא עתיד לעשות להם לפיכך לייסב הדבר ד לכאן ולכאן וכל הענין מוסב על זכור עולם בינו שנות דור ודור כן עשה להם וכן עתיד כל זה היה להם לזכור: (יג) ירכבהו על במתי א... כל המקרא ה כתרגומו: ירכבהו וגו׳. על שם שארץ גבוה מכל הארצות: ויאכל תנובת שדי. אלו ו...

שפתי חכמים

מביא הטעם שדרשו על העו״א שלא רלו לקבל התורה ובפסוק כנשר יעיר קנו שבא לספר בטובתו של מקום שהטיב לישראל מביא טעם השני: ש וה״ק הפסוק וי״י נהג את ישראל בדד ובטח אבל א״ל וי״י היה בדד דזה פשיטא אלא מלת בדד שב אל העם כלומר שלא היו לריכין לשום אומה ללכת עמהם מרוב בטחונם ויהיה מלת ינחנו עתיד תחת עבר: א ר״ל זהו פירוש בטח כלומר שלא פחדו שמא יקום שום אחד מכל אלהי הגוים להראות כחו להלחם עמהם מפום דלא היה כו׳: ב ר״ל קרא די״י בדד: ג רלונו בזה דאין שייך לפרשו על העתיד כיון שעכשיו מדבר דברי תוכחות עמהם א״כ איך יתכן שיתנבא בכאן באמלע התוכחה על העתיד ל״פ ואני אומר כו׳ כלו׳ אף שהוא דבור על העתיד מ״מ גם הם דברי תוכחה כל הענינים וכו׳: ד ר״ל כך הקרא של י״י בדד ינחנו הוא משמע להבא ולעבר: ה פי׳ שיתן להם א״י וכ״ת א״כ הל״ל וינחילנו וגו׳ מאי ירכיבהו וכו׳ וכדמפרש ואזיל: ו ק״ל וכי במקום אחר לא יאכלו לי: אלו פירו...

דעת זקנים מבעלי התוספות

(יג) ירכיבהו על במתי ארץ. כד״א ואתה על במותימו תד... ויאכל תנובות שדי. מאחר שבאו לארץ אכלו תנובת השדה המן כדכתיב וישבות המן ממחרת הפסח ויאכלו מעבור האר... שיתחזקו לכבוש את הארץ ואמרינן התם דקריב עומר והדר... והקשה הרב נתן האופניא״ל למה המתינו עד לאחר ה... העומר יבא עשה דבערב תאכלו מצות וידחה לא תעשה ד... וקלי וכרמל וכו׳ כמו שעשה דמילה דוחה לא תעשה ד... ותירץ גזרה כזית ראשון אטו כזית שני דמכזית ראשון ... מן המצה אקיים ליה עשה ונמצא עובר לאו בכזית שני... האי גוונא אמרינן ביבמה שנפלה לפני כהן גדול דלא ... יבא עשה דיבמה יבא עליה וירחה ל״ת דאלמנה לא...

פירוש לתורת אלהים

זֵיי פוּן אֵיין אָרְט אוֹיף דֶעם אַנְדֶערֶען אָרְט [עיין דא״י]: (יב) יְיָ בָּדָד גָאט אַלֵיין הָט זֵיי גֶעפִירְט זִיכֶר אִין דֶר מִדְבָּר אוּנ זֵיי הָאבֶן פַר קֵיינֶם נִיט מוֹרָא גֶעהַאט וְאֵין עִמּוֹ אוּנ עֶס אִיז נִיט גֶוֶוען מִיט אִים אֵל נֵכָר אֵיין פְרֶעמְדֶער אָפּ גָאט עֶס אִיז נִיט גִיוֶוען אֵיין אָפּ גָאט פוּן אַלֶע אָפּ גֶעטֶער עֶר זָאל בַּווייזֶען כֹּחַ מִלְחָמָה צוּ הַאלְטֶען מִיט דִי יִשְׂרָאֵל [עיין ... (יג) יַרְכִּבֵהוּ עַל בָּמֳתֵי אָרֶץ עֶר הָט אִים גִימַאכְט רַ... אוֹיף דִי הֵייךְ פוּן דֶר עֶרְד עֶר הָאט זֵיי גִמַאכְט ... אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וָוס אִיז הֶעכֶר פוּן אַלֶע לֶענְ...

יִצְּרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ׃ יא כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ עַל־גּוֹזָלָיו יְרַחֵף יִפְרֹשׂ כְּנָפָיו יִקָּחֵהוּ יִשָּׂאֵהוּ עַל־אֶבְרָתוֹ׃

תְּגַמֵּי אוֹרַיְתָא נְטָרְנוּן
כְּבָבַת עֵינֵיהוֹן׃ יא כְּנִשְׁרָא
מְחִישׁ לְקִנֵּהּ עַל בְּנוֹהִי
מִתְחוֹפֵף פָּרִים גַּדְפּוֹהִי
מְקַבְּלְהוֹן מְנַטְּלְהוֹן עַל

תו"א כנשר יעיר עקידה שער עו :

רשב"ם

א אישון וכמוהו שמרני באישון בת עין . כנוגע בבבת עינו הוא שקורין פרו"נילא שרואין בה : (יא) יעיר קנו . מעירו ומנענעו ממקומו . לשאתו

רש"י

ומלא והרבעה דגלים לד' רוחות : (יא) כנשר יעיר קנו . נהגם ברחמים ובחמלה פ כנשר הזה רחמני על בניו ואינו נכנס לקנו פתאום עד שהוא מקשקש ומטרף על בניו בכנפיו בין אילן לאילן בין שוכה צ לחברתה כדי שיעורו בניו ויהא בהם כח לקבלו : יעיר קנו . יעורר בניו : על גוזליו ירחף . אינו מכביד עלמו עליהם אלא מחופף נוגע ואינו נוגע אף הקב"ה (איוב לז) שדי לא מלאנוהו שגיא כח ק כשבא ליתן תורה לא נגלה עליהם מרוח אחת אלא מארבע רוחות שנאמר (לקמן לג) ה' מסיני בא ר וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן ואתה מרבבות קודש (חבקוק ג) אלוה מתימן יבא זו רוח רביעית: יפרוש כנפיו יקחהו . כשבא ליטלן ממקום למקום אינו נוטלן ברגליו כשאר עופות לפי ששאר עופות יראים מן הנשר שהוא מגביה לעוף ופורח עליהם לפיכך נושאן ברגליו מפני הנשר אבל הנשר אינו ירא אלא מן החץ לפיכך נושאן על כנפיו אומר מוטב שיכנס החץ בי ולא בבני אף הקב"ה (שמות יט) ואשא אתכם על כנפי נשרים כשנסעו מצרים אחריהם והשיגום (חונים) על הים היו זורקים בהם חצים ואבני בליסטראות מיד (שמות יד) ויסע

בית יהודא

אַרוּם אַזוֹי מוֹעֶד אִין דִי פִיר זַייטֶן : (יא) וּכְנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ . מֹשֶׁה הָאט גֶעזָאגְט (נָהֲגָם בְּרַחֲמִים וּבְחֶמְלָה) הקב"ה הָט גֶעפִירְט דִי יוּדִין מִיט רַחֲמָנוּת (כְּנֶשֶׁר הַזֶּה רַחֲמָנִי עַל בָּנָיו) וִוי דֶר אָדְלֶער הָט רַחֲמָנוּת אוֹיף זַיינֶע קִינְדֶער (וְאֵינוֹ נִכְנָס לְקִנּוֹ פִּתְאוֹם) אוּנ עֶר קוּמְט נִיט צוּ זַיין נֶעסְט פְּלוּצְלוּנְג (עַד שֶׁהוּא מְקַשְׁקֵשׁ וּמְטָרֵף עַל בָּנָיו בִּכְנָפָיו) נָאר פְרִיעֶר קְלַאפְּט עֶר מִיט זַיינֶע פְלִיגֶעל לֶעבִין זַיינֶע קִינְדֶער (בֵּין אִילָן לְאִילָן בֵּין שׂוֹכָה זוּ לַחֲבֶרְתָּהּ) צְוִוישֶׁען אֵיין בּוֹים אוּנ דֶעם אַנְדֶערֶן, צְוִוישֶׁן אֵיין צְוַויינ אוּנ דֶם אַנְדֶערֶע (כְּדֵי שֶׁיֵּעוֹרוּ בָּנָיו) זַיינֶע קִינְדֶער זָאלֶן זִיךְ אוֹיפְוֶועקֶן (וִיהֵא בָּהֶם כֹּחַ לְקַבְּלוֹ) וֶועלֶן זֵיי הָאבֶּן כֹּחַ אִים צוּ הַאלְטֶן אִין זֵייעֶר נֶעסְט : וְיָעִיר קִנּוֹ . מֵיינְט מֶען (יְעוֹרֵר בָּנָיו) עֶר וֶועקְט־אוֹיף זַיינֶע קִינְדֶער : וְעַל גּוֹזָלָיו יְרַחֵף . עֶר פְלִיהְט אוּנ שְׁוֶועבְּט אִיבֶּר זַיינֶע קִינְדֶער (אֵינוֹ מַכְבִּיד עַצְמוֹ עֲלֵיהֶם) עֶר מַאכְט זִיךְ נִיט שְׁוֶוער אוֹיף זֵיי (אֶלָּא מְחוֹפֵף) נָאר עֶר בַּדֶעקְט אוֹיף זֵיי (נוֹגֵעַ וְאֵינוֹ נוֹגֵעַ) עֶר רִירְט אָן דִי קִינְדֶער זַיינֶע אוּנ עֶס אִיז נִיט אָנְגֶערִירְט (אַף הקב"ה) הקב"ה הָט אוֹיךְ אַזוֹי גֶעטָאן (שַׁדַּי לֹא מְצָאנוּהוּ שַׂגִּיא כֹחַ) מִיר הָאבֶּן נִיט גֶעפוּנֶען הקב"ה זָאל קוּמֶען צוּ דִי יוּדִין מִיט אַשְׁטַארְקֶן כֹּחַ (כְּשֶׁבָּא לִיתֵּן תּוֹרָה) וֶוען הקב"ה אִיז
קוּמֶען גֶעבֶּן דִי תּוֹרָה צוּ יוּדִין (לֹא נִגְלָה עֲלֵיהֶם מֵרוּחַ אַחַת) הָט עֶר זִיךְ נִיט בֶּעוִויזֶען צוּ זֵייא פוּן אֵיין זַייט (אֶלָּא מֵאַרְבַּע רוּחוֹת) נָאר פוּן פִיר זַייטֶן (שֶׁנֶּאֱמַר) וִויא עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (ה' מִסִּינַי בָּא) הקב"ה אִיז גֶעקוּמֶן פוּן סִינַי (וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ) ... הָט גֶעשַׁיינְט פוּן שֵׂעִיר צוּ אִים (הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן) עֶר הָאט גֶעשַׁיינְט פוּן בַּארְג פָּארָן (וְאָתָה מֵרִבְבוֹת קוֹדֶשׁ) אוּנ עֶר ... גֶעקוּמֶען פוּן צֶעהְן טוֹיזֶענְד הֵיילִיגֶע מַלְאָכִים (אֱלוֹהַּ מִתֵּימָן יָבֹא) הקב"ה אִיז גֶעקוּמֶן פוּן תֵּימָן (זוּ רוּחַ רְבִיעִית) דָס ... דִי פֶערְטֶע זַייט : וְיִפְרוֹשׂ כְּנָפָיו יִקָּחֵהוּ . עֶר שְׁפְּרֵייט־אוֹיס זַיינֶע פְלִיגֶעל אוּנ עֶר נֶעמְט דִיא גַאנְצֶע נֶעסְט (כְּשֶׁבָּא לִיטְלָן ... מִמָּקוֹם לְמָקוֹם) וֶוען דֶר אָדְלֶער קוּמְט צוּ דִיא נֶעסְט אוּנ עֶר ווִיל זֵיי אִיבֶּערְטְרָאגֶן פוּן אֵיין אָרְט צוּם אַנְדֶערֶן אָרְט (אֵינוֹ נוֹטְלָן בְּרַגְלָיו כִּשְׁאָר עוֹפוֹת) נֶעמְט עֶר זֵיי נִיט מִיט זַיינֶע פִיס וִויא אַנְדֶערֶע עוֹפוֹת טוּהֶען (לְפִי שֶׁשְּׁאָר עוֹפוֹת יְרֵאִים מִן הַנֶּשֶׁר שֶׁהוּא מַגְבִּיהַּ לָעוּף וּפוֹרֵחַ עֲלֵיהֶם) וַוייל אַנְדֶערֶע עוֹפוֹת הָאבֶּען מוֹרָא פַר דֶעם אָדְלֶער וַוייל עֶר פְלִיהְט הוֹיךְ אוּנ עֶר ... פְלִיהְט אִיבֶּער זֵיי, דְרִיבֶּר הָאבֶּן זֵיי מוֹרָא צוּ הַאלְטֶען זֵייעֶרֶע קִינְדֶער אוֹיף זִיךְ טָאמֶר וֶועט דֶער אָדְלֶער זֵיי הַאפֶּען (לְפִיכָךְ נוֹשְׂאָן בְּרַגְלָיו מִפְּנֵי הַנֶּשֶׁר) דְרִיבֶּר טְרָאגְט עֶר דִי קִינְדֶער מִיט דִי פִיס וַוייל עֶר הָאט מוֹרָא פַאר דֶעם אָדְלֶער (אֲבָל הַנֶּשֶׁר אֵינוֹ יָרֵא אֶלָּא מִן הַחֵץ) אָבֶּער דֶער אָדְלֶער הָאט נָאר מוֹרָא פַר אַפַייל , טָאמֶער וֶועט מֶען שִׁיסֶען צוּ אִים (לְפִיכָךְ נוֹשְׂאָן עַל כְּנָפָיו) דְרִיבֶּר טְרָאגְט עֶר דִי קִינְדֶער אוֹיף זַיינֶע פְלִיגֶעל וָוארוּם פוּן זַיינֶע פְלִיגֶעל וֶועט זֵייא קֵיינֶער ... פֶען, וַוייל עֶס פְלִיהְט קֵיינֶער הֶעכֶער פוּן אִים (אָמַר מוּטָב שֶׁיִּכָּנֵס הַחֵץ בִּי וְלֹא יִכָּנֵס בְּבָנַי) עֶר זָאגְט בֶּעסֶר זָאל ... פַייל אַרַיינְגֵיין אִין מִיר אוּנ זָאל נִיט אַרַיין גֵיין אִין מַיינֶע קִינְדֶער (אַף הקב"ה) הקב"ה הָאט אוֹיךְ אַזוֹי גֶעזָאגְט (וָאֶשָּׂא ... כֶם עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים) אִיךְ הָאבּ אַייךְ גֶעטְרָאגֶען וִויא אוֹיף דִי פְלִיגֶעל פוּן אַ אָדְלֶער (כְּשֶׁנָּסְעוּ מִצְרַיִם אַחֲרֵיהֶם וְהִשִּׂיגוּם ... ים עַל הַיָּם) וֶוען דִיא מִצְרִים הָאבֶּן גֶעצוֹיגֶן נָאךְ דִי יוּדִין אוּנ זֵייא הָאבֶּען גֶעטְרָאפֶען דִי יוּדִין רוּהֶען לֶעבִּין יַם ... זוֹרְקִים בָּהֶם חִצִּים וְאַבְנֵי בְּלִיסְטְרָאוֹת) הָאבֶּן דִיא מִצְרִים גֶעוָוארְפֶן פַייל אוּנ שְׁטֵיינֶער אוֹיף דִיא יוּדִין וּמִיַּד וַיִּסַּע

שפתי חכמים

ל מועד וכו' : פ מכאן והלאה חוזר לספר הטובות שעשה להם ... לאתם ממצרים והם שכחו את הכל : צ פי' שוכה ענף עלים : ... רש"י אומר כן וכ"פ שדי דהיינו הקב"ה לא מצאנוהו שגיא כח ... דלעו"ג דהוא שגיא דהיינו חזק לא נוהג בכח עם הבריות : ... מסיני בא אינו מן מנין ד' רוחות אלא שילא מסיני לקראת ישראל ... מן הד' רוחות וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן ואתה מרבבות ... אלוה מתימן יבוא ויש מקשים והא רש"י פי' לעיל קרא וזרח משעיר למו וגו' על העו"א שלא רצו לקבל עליהם את התורה וכ"פ רש"י לקמן בפ' וזאת הברכה וכאן פי' הקרא לד' רוחות העולם וי"ל דתרווייהו איתנייהו ביה דאי לד' רוחות לחוד נכתב הקרא א"כ קשה למה קרא שמות הרוחות בשמות אלו מה שלא קרא ד' רוחות העולם בשמות אלו בכל התורה כולה אלא ע"כ צ"ל דקאי נמי על העו"א ואלו לעו"א לחוד הוה אתי למה לא הזכירן בשמותן בהדיא אלא ע"כ תרווייהו איתנייהו ביה ולעיל בפסוק ימצאהו שמספר בשבחן של ישראל

פירוש לתורת אלהים

... מִיט דְגָלִים יְבוֹנְנֵהוּ עֶר הָט זֵיי דָארְטֶן גֶגֶעבֶּען צוּ שְׁטֵיין דִי תּוֹרָה יִצְּרֶנְהוּ עֶר הָאט זֵיי גִיהִיטֶען פוּן ... אַנְגֶען אוּנ פוּן עֶגְדִישֶׁן אוּנ פוּן דִי עוֹבְדֵי כוֹכָבִים ... שֶׁן אַזוֹ וִוי דֶם שְׁוַוארְץ אַפִּיל פוּן דֶעם אוֹג [פי' רש"י]: (יא) כְּנֶשֶׁר גָאט הָט זֵיי גִיפִירְט מִיט דֶערְבַּארִימְקֵייט אַזוֹ וִוי אַ אָדְלֶער אִיז זִיךְ מְרַחֵם אִיבֶּער זַיינֵי קִינְדֶער [פ"י] יִפְרוֹשׂ כְּנָפָיו עֶר פַארְשְׁפְּרֵייט זַיינֵי פְלִיגֶעל יִקָּחֵהוּ עֶר נֶעמְט זַיינֶע קִינְדֶער אוֹף זַיינֶע פְלִיגֶעל אוּנ טְרָאגְט

וּבְתֹהוּ יְלֵל יְשִׁמֹן יְסֹבְבֶנְהוּ יְבוֹנְנֵהוּ

אונקלוס

די לית מיא אשרינון סחור לשכנתיה אלפ

רשב"ם

כדכתיב לנו מלאכיך סביב יחנה*) . והמפרש בהיקף ענניס אינו . כי לפי הפשט אין הענן אלא לעמוד ענן לפניהם כדכתיב וה' הולך לפניהם יומם בעמוד ענן לנחותם הדרך . ועוד כי יצרנהו כפלו של יסובבנהו : כאישון עינו . יצרנהו הקב"ה לישראל כמו האישון ששומר את העין . הוא הבשר שנכפף על העין שקורין הפלפייר"א . ולפי שמכסה את העין ומחשיך

בעל הטורים

(*) יבוננהו. מלא וי"ו שבוי"ו בסיון נתן להם ו' דברים יאלו הן עדות פקודי מצוה יראה משפט :

*) אולי כוונתו על הכתוב (בתהלים לד) חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם .

בית יהודא

(מה שלא עשו ישמעאל ועשו) זים ישמעאל אונ עשו האבן דס ניט געוואלט טאן (שנאמר) וויא עס שטייט אין פסוק (וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן) הקב"ה הט געשיינט ווער איז געקומען פון שעיר ופון עשו צו די יודין, אונ הקב"ה הט געשיינט ווער איז געקומען פון פארן ופון ישמעאל צו די יודין, הקב"ה איז געוועזן ביי עשו אונ ישמעאל זייא זאלן נעמן די תורה האבן זיי ניט געוואלט, פון זיי איז הקב"ה געקומען צו יודין זיי זאלן נעמן די תורה, האבן זיי גענומן די תורה : ובתהו ילל ישמון. מיינט מען (ארץ ציה ושממה) אין אוויסטן ארט (מקום יללת תנינים ובנות יענה) אין אזו א ארט וום דארטן טרויערן די שלאנגן אונ די שטרויס פייגל זינגן טרויעריגע לידער (אף שם נמשכו אחר האמונה) אפילו אין דעם וויסטן ארט האבן די יודין געצויגן נאך הקב"ה נייל זיי האבען געגלויבט אין הקב"ה אז ער קען זיי שפייזען אין אוויסטן ארט אויך (ולא אמרו למשה איך נלך למדברות מקום ציה ושממון) אונ זיי האבן ניט געזאגט צו משה וויא אזו וועלן מיר ארויסגיין אין אמדבר אין אוויסט ארט (כענין שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק הקב"ה הט געזאגט צו דיא יודין איך געדיינק (לכתך אחרי במדבר) ד גיין נאך מיר אין דר מדבר : יסובבנהו. הקב"ה האט אים ארומגענומן (שם סבבם והקיפם בעננים) דארטן אין דר מד הט הקב"ה ארומגערינגעלט די יודין מיט וואלקינס (וסבבם בדגלים לארבע רוחות) אונ הט זיי ארומגערינגעלט מיט ד פאנען צו אלע פיר זייטן (וסבבם בתחתית ההר) אונ ער האט זיי ארומגענומן אונטער דעם בארג (שכפאו עליהם כגיגית) הט אויף זיי בדעקט מיט דעם בארג ווי מען בדעקט מיט אפאס : יבוננהו. (שם בתורה ובינה) הקב"ה הט דארטן די יודין גיגעבן פארשטיין די תורה, אונ האט זיי געגעבען פארשטאנדיגקייט : יצרנהו. הקב"ה הט געהיט די יו (מנחש שרף ועקרב ומן העובדי כוכבים) פון שלאנגן אונ פון ברענענדיגע שלאנגען אונ פון עגדעסין אונ פון די גע דינגער : כאישון עינו. הקב"ה הט געהיט די יודין וויא אמענטש היט אישון עינו (הוא השחור שבעין) דס שווארצ ווס אין אויג (שהמאור יוצא הימנו) פון דם שווארצע וואס אין אויג גייט ארויס דיא ליכטיגקייט (ואונקלוס תרגם ימצא יספיקהו כל צרכו במדבר) דער תרגום אונקלוס טייטשט הקב"ה הט געגעבן צו די יודין אין דר מדבר אלץ ווס ז האבן געדארפט, ימצאהו איז דערטייטש ער האט אים געגעבען גענוג (כמו) ווי עס שטייט אין פסוק (ומצא להם) ע וועט זייא גענוג זיין, נאך שטייט אין פסוק (לא ימצא לנו ההר) דר בארג וועט אונז ניט גענוג זיין : יסובבנהו. מיינט מען (אשרינון סחור סחור לשכנתיה) הקב"ה הט געמאכט רוהען דיא יודין ארום זיין שכינה (ואהל מועד באמצ וארבעה דגלים לארבע רוחות) דר אהל מועד איז געשטאנען אין מיטן, אונ די יודין מיט די פיר פאנען זענען געווע

רש"י

עשו ישמעאל ועשו שנאמר (לקמן לג) וזרח משעיר למו הו מהר פארן : ובתהו ילל ישימון. ארץ ציה ושממה מ יללת תנינים ובנות יענה אף שם נמשכו אחר האמונה אמרו למשה היאך נלא למדברות מקום ציה ושממון כ שנא' (ירמיה ב) לכתך אחרי במדבר : יסבבנהו. שם ס והקיפם בעננים וסבבם בדגלים לארבע רוחות וס בתחתית ההר שכפאו ב עליהם כגיגית : יבוננהו. בתורה ובינה : יצרנהו. מנחש שרף ועקרב ומן האומו כאישון עינו. הוא השחור שבעין ם שהמאור יוצא הימ ואונקלוס תרגם ימצאהו יספיקהו כל צרכו במדבר (במדבר יא) ומצא להם (יהושע יז) לא ימצא לנו הה יסבבנהו. אשרינון סחור סחור לשכינתיה ע אוהל מו

שפתי חכמים

וישמעאל לנחלתו שהם מבני אברהם ויצחק כמו בניו של יעקב : ב והטובה בזה כדי שיהיו כמו אנוסים ולא יוכל לשלחם כל ימיו כדין אנוסה וכן פירשתי כפ' וישמע יתרו ואין להקשות מנ"ל לשלשה אלו י"ל דהי מינייהו מפקת א"כ דהקרא מפרש שלשתן דקא' ר יסובבנהו יבוננהו שסיבב אותן בשעת נתינת התורה דהיינו כפה עליהם הר כגיגית יסובבנהו יצרנהו מנחשים דהיינו שהקיפן בענני כבוד והרג כל הנחשים והעקרבים יסובבנהו יצרנהו כאישון מן האומות דהיינו שסבבן בדגלים : ם (נח"י) ולמה נקרא אישון משום דנראה בו כדמות איש קטן כמו שנראה דמות איש במראות הנשים דאישון ל' איש וע"ש : ע פי' שהתרגום מתרגם כך על יסובבנהו ומפרש זה

דעת זקנים מבעלי התוספות

בצקה : ובתהו ילל ישימון . ובאותו תהו דמדבר שהוא מקו שממה ויללה שאין שם רק תנים ובנות יענה שמספידין ומילל כד"א אעשה מספד כתנים וגו' שם המציא כל צרכן וכן תרגו אונקלוס . ד"א ימצאה ובארץ מדבר מציאה גדולה מצא ישרא במדבר מן התורה שנתנה להם שם : ובתהו ילל ישימון שעד שלא נתנה התורה היה העולם חשוך ושמם כלילו וכשנתנה היה אור שנא' כי נר מצוה ותורה אור : יסובבנהו בסכוך עננים . ד"א בהר סיני כשכפה עליהם ההר כגיגית יבוננהו . שהבינם בתורה . ד"א לשון בנין המשכן : יצרנה כאישון עינו . ששמרן מאומות ומעמלק :

ליקוטי יוסף

געפלאנצט, אונ גיין אין דעם וויסטן מדבר נאנט דריי מיליאן מענטשען, ווייבער, קליינע קינדער, אלטע, אונ האבען ניט גיפרעגט וואס וועט מען עסין אין דר מדבר, נאר זייא האבן געגלויבט אז הקב"ה וועט זיי שפייזין אין דער מדבר, גלייך ווי עס וואלט געוועזן בארץ מדבר, וויא דער מדבר וואלט געוועזן אלאנד, אונ די אמונה געדיינקט אייביג הקב"ה צו די יודען, וויא הקב"ה האט געזאגט צום נביא ירמיה ער זאל רופן צו די יודען זכרתי לך חסד נעוריך וגו' :

פירוש לתורת אלהים

אין דער מדבר זייא האבן אויף זיך מקבל געוועזן זיין תורה אונ זיין מלכות אונ זיין עול . אבער שעיר ופארן האבען אזו ניט גיטאהן דען גאט האט זייא גיפרעגט אוב זיי ווילען נעמן די תורה אונ זיי האבן ניט גיוואלט ובתוהו אונ אין דעם לאנד וואס איז וויסט אונ עס איז אזו איין ארט וואו דיא שלאנגען קלאגן האבן זיי זיך דארטן אויך גאך גצוגן נאך דר אמונה אונ האבען ניט גזאגט צו משה וואו וועלען מיר גיין אין דיא וויסטע מדבריות נאר זייא האבען גגלייבט אין הקב"ה אונ זענען גגאנגען יסובבנהו גאט הט זייא דארטען ארום גרינגלט מיט די וואלקנס

אונ

ממיא למנין בני ישראל: ארי חולקא דיי עמיה עקב עדב אחסנתיה: ספיק צרכיהון בארעא מדברא ובית צחונא אתר

עַמִּים לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ט כִּי חֵלֶק יְהוָה עַמּוֹ יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ: י יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר

רשב"ם

נת כמו כך שנים עשר הם: (י) ימצאהו. כמו ומצא להם. הקדוש ברוך הוא נמצא להם. הקב"ה היה סיפוק שלהם: יסובבנהו. במלאכיו ששמרום.

רש"י

בולות עמים קיימם ולא אבדם: למספר בני ישראל. שביל מספר בני ישראל שעתידים לצאת מבני שם ח ולמספר בעים נפש של בני ישראל שירדו למצרים ט הציב גבולות מים שבעים לשון: (ט) כי חלק ה' עמו. למה כל זאת פי שהיה חלקו י כבוש ביניהם. ועתיד לצאת ומי הוא חלקו מו. ומי הוא עמו. יעקב חבל נחלתו. והוא השלישי אבות כ המשולש בשלש זכיות זכות אבי אביו וזכות אביו זכותו הרי ג' כחבל הזה שהוא עשוי בג' גדילים והוא ובניו ין לו לנחלה ל ולא ישמעאל בן אברהם ולא עשו בנו של יצחק: י) ימצאהו בארץ מדבר. אותם מצא לו מ נאמנים ארץ מדבר שקבלו עליהם תורתו ומלכותו ועולו מה שלא

בית יהודא

(אֱלָא יַצֵּב גְּבוּלוֹת עַמִּים) נָאר הקב"ה הָט פוּן זַיי גֶעמַאכְט בֶּעזוּנְדֶערֶע פֶּעלְקֶר, אוּנ הָט גֶעמַאכְט גְרֶענֶעצֶן צְוִוישֶׁן דִי פֶּעלְקֶר (קִיְּמָם וְלֹא אִבְּדָם) עֶר הָט זַיי דֶערְהַאלְטֶן אוּיף דֶר וֶועלְט אוּנ הָט זַיי נִיט פַארְלֶענְדְט: (לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל). מֵיינְט מֶען (בִּשְׁבִיל מִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁעֲתִידִים לָצֵאת מִבְּנֵי שֵׁם) וַוייל פוּן דִי קִינְדֶר פוּן שֵׁם הָאבֶּן גֶעדַארְפְט גֶעבָּארֶן וֶוערֶן דֶר צָאל יוּדִין דְרִיבֶּר הָט הקב"ה זַיי נִיט פַארְלֶענְדְט (וּלְמִסְפַּר שִׁבְעִים נֶפֶשׁ שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁיָּרְדוּ לְמִצְרַיִם) אוּנ וַוייל זִיבֶּעצִיג מֶענְטְשֶׁן פוּן יוּדִין זֶענֶען גֶעקוּמֶן אִין מִצְרַיִם (הִצִּיב גְבוּלוֹת עַמִּים שִׁבְעִים לָשׁוֹן) דְרִיבֶּר הָאט הקב"ה גֶעשְׁטֶעלְט דִי גְרֶענֶעצֶן פוּן דִי פֶּעלְקֶר אוּיף זִיבֶּעצִיג לְשׁוֹנוֹת: (ט) (כִּי חֵלֶק ה' עַמּוֹ). מֹשֶׁה זָאגְט צוּ דִי יוּדִין (לָמָּה כָּל זֹאת) פַר וָוּם האט הקב"ה דָם אַלְץ גֶעטָאהְן (לְפִי שֶׁהָיָה חֶלְקוֹ כָּבוּשׁ בֵּינֵיהֶם) וַוייל זַיין חֵלֶק אִיז גֶעוֶוען בֶּעהַאלְטֶן צְווִישֶׁן זַייא (וְעָתִיד לָצֵאת) אוּנ הָאט גֶעדַארְפְט גֶעבָּארֶען וֶוערֶן פוּן זַייא (וּמִי הוּא חֶלְקוֹ) וֶוער אִיז דֶר חֵלֶק פוּן הקב"ה (עַמּוֹ) זַיין פָאלְק (וּמִי הוּא עַמּוֹ) וֶוער אִיז זַיין פָאלְק: (יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ). יַעֲקֹב אִיז דִיא נַחֲלָה וְדֶער חֶלְקוֹ פוּן הקב"ה (וְהוּא הַשְּׁלִישִׁי בָּאָבוֹת) עֶר אִיז דֶר דְרִיטֶער פוּן דִיא אָבוֹת (הַמְשׁוּלָּשׁ בְּשָׁלֹשׁ זָכִיּוֹת) עֶר הָט דְרַייא זָכִיּוֹת (זְכוּת אֲבִי אָבִיו וּזְכוּת אָבִיו וּזְכוּתוֹ) דֶעם זְכוּת פוּן זַיין זֵיידֶע אַבְרָהָם אוּנ דֶעם זְכוּת פוּן זַיין פָאטֶר יִצְחָק אוּנ זַיין זְכוּת (הֲרֵי שְׁלֹשָׁה) אִיז דְרַייא (כְּחֶבֶל הַזֶּה שֶׁהוּא עָשׂוּי בִּשְׁלֹשָׁה גְדִילִים) וִויא אַשְׁטְרִיק וָואס עֶר אִיז גֶעפְלָאכְטֶן פוּן דְרַייא פֶעדִים (וְהוּא וּבָנָיו הָיוּ לוֹ לְנַחֲלָה) אוּנ יַעֲקֹב מִיט זַיינֶע קִינְדֶר זֶענֶען גֶעוָוארֶן דֶר חֵלֶק פוּן הקב"ה (וְלֹא יִשְׁמָעֵאל בֶּן אַבְרָהָם וְלֹא עֵשָׂו בְּנוֹ שֶׁל יִצְחָק) נִיט יִשְׁמָעֵאל דֶער זוּהְן פוּן אַבְרָהָם אוּנ נִיט עֵשָׂו דֶער זוּהְן פוּן יִצְחָק: (י) (יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר). עֶר הָט אִים גֶעפוּנֶען אִין אַוִויסְטֶע לַאנְד (אוֹתָם מָצָא לוֹ נֶאֱמָנִים בְּאֶרֶץ הַמִּדְבָּר) הקב"ה הָט גֶעפוּנֶען אִין דֶר מִדְבָּר דִיא קִינְדֶער פוּן יַעֲקֹב זֶענֶען בֶּעגְלוֹיבְּט צוּ אִים (שֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם תּוֹרָתוֹ וּמַלְכוּתוֹ וְעוּלּוֹ) זַייא הָאבֶּען אוּיף זִיךְ גֶענוּמֶן זַיין תּוֹרָה, זַיין מְלוּכָה, אוּנ דִי מַשָּׂא פוּן זַיינֶע מִצְוֹת

דעת זקנים מבעלי התוספות

יוכלו לערער עליהם כשיבואו ליטלה מידם. ובני כנען שנים עשר היו דכתיב וכנען ילד את צידון בכורו ואת חת ואת היבוסי ואת האמורי ואת הגרגשי ואת החוי ואת הערקי ואת הסיני ואת הארודי ואת הצמרי ואת החמתי הרי י"א וכתיב ואחר נפוצו משפחות הכנעני דמשמע דאחד מן המשפחות נחלקה לשנים זהו הפריזי שאינו מנוי כאן הרי י"ב וזהו למספר בני ישראל: (י) ימצאהו בארץ מדבר. כמו ימציאהו שהמציא להן כל צרכן כגון באר ושלו שמלתם לא בלתה ורגלם לא

שפתי חכמים

חלק נחלתן הליפס ושעפס: ח דאל"כ למספר ל"ל והכי משמע הקרא בהפרידו בני אדם דהיינו כשהפיץ דור הפלגה יצב גבולות עמים ר"ל שלא העבירם מן העולם ולמה עשה כן למספר בני ישראל ר"ל בשביל ישראל שיצא מן שם: ט ר"ל שרולה לפרש עוד ענין אחד וה"ק הפסוק יצב גבולות עמים ר"ל עשה אומות הרבה וכמה עשה ומפרש למספר בני ישראל ר"ל במספר של ע' נפש שירדו למצרים עשה דהיינו ע' אומות ויהיה מאמר יצב גבולות עמים נדרש לפניו ולאחריו כדפי' והולרך רש"י לשני טעמים דלטעם ראשון קשה למה לי למלת גבולות לא היה לו לכתוב רק יצב עמים למספר בני ישראל גבולות למה לי וטעם אחרון קשה כיון שהכעיסו לפניו למה לא איבדם מן העולם לכן לריך גם לטעם ראשון: י משום דכל כי הוא נתינת טעם אלעיל מיני' ה"כ משמע שרולה ליתן טעם אלעיל: כ ר"ל לכך קרא ליעקב חבל נחלתו: ל דק"ל למה לא כתיב אברהם או יצחק ומתרץ הוא ובניו היו לו לנחלה אבל לאברהם היה ישמעאל דלאו נחלתו הוא וליצחק הי' עשו ואע"פ שכבר נא' למעלה מה שלא אבדם הוא בעבור מספר בני ישראל שהם מבני שם מ"מ עדיין לא פירש שם מה ענינם של מספר בני ישראל עד שיגלגלו אנשי דור הפלגה בעבורם ופירש כאן הטעם מפני כי יעקב וגומר היה כבוש ביניהם אע"פ שנאמר כי חלק וגו' לא יובן שהי' כבוש ביניהם אך כיון שהוא נתינת טעם למה שכתוב למעל' יצב גבולות עמים בעבור מספר ב"י שעתידים לצאת מהם דהיינו שהיה כבוש ביניהם. רא"ם: מ רלונו בזה מ"מ לא רלה נמי עשו

פירוש לתורת אלהים

וָוּם זַיי וֶועלֶן אַרוֹס קוּמֶען פוּן דִי קִינְדֶר פוּן שֵׁם אוּנ פוּן וֶועגֶן דִי זִיבִּיצִיג נְפָשׁוֹת וָוּם זַיי הָאבֶּען גִינִידֶרְט אִין מִצְרַיִם הָט עֶר גְמַאכְט אַבְּשְׁטַאנְד צוּ דִי אוּמוֹת אוּנ הָט זַיי צוּ טֵיילְט אוּף זִיבֶּצִיג לְשׁוֹנוֹת: (ט) אוּנ פַר וָוּם אִיז דָם אַזוֹ כִּי וָוארוּם דֶער חֵלֶק פוּן גָאט אִיז גְוֶוען צְווִישֶׁן זַיי אוּנ הָט בַּדַארְפְט אַרוֹס קוּמֶען פוּן זַיי אוּנ וֶוער אִיז גָאטְס חֵלֶק עַמּוֹ זַיין פָאלְק וֶוער אִיז זַיין פָאלְק יַעֲקֹב חֶבֶל דֶר טֵייל פוּן זַיין אַרְב [עיין רש"י]: (י) יִמְצָאֵהוּ גָאט הָט גְפוּנֶען דִי יִשְׂרָאֵל פַר בַּגְלֵייבְּטֶע

ליקוטי יוסף

(י) יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר וגו'. דֶר מדרש שְׁרַייבְּט וֶוען יוּדֶן זֶענֶען גֶעוֶוען אִין מִצְרַיִם אוּנ הָאבֶּן גֶעשְׁרִיגֶן, גֶעזִיפְצְט, וֶועגֶן זֵייעֶרֶע שְׁוֶוערֶע אַרְבֶּעט, אוּנ הקב"ה הָאט גֶעזָאגְט צוּ מֹשֶׁה עֶר זָאל גֵיין אוּיסְלֵייזִין יוּדֶן פוּן מִצְרַיִם, הָאט משֶׁה גֶעזָאגְט צוּ הקב"ה אִין מִצְרַיִם אִיז פוּהל מִיט עֲבוֹדָה זָרָה, וָואס דִיא יוּדֶן דִינֶען גְלַייךְ וִוי דִי מִצְרַיִם, וִוי אַזוֹ קֶען מֶען זַיי אוֹיסְלֵייזִין פוּן מִצְרַיִם, הָאט הקב"ה גֶעזָאגְט צוּ מֹשֶׁה דוּ זֶעהְסְט נָאר וָואס זַיי טוּהֶען אִיצְט, אִיךְ זֶעה וָואס זַיי וֶועלֶן שְׁפֶּעטֶר טָאן, זַיי וֶועלֶען אַוֶועק וַוארְפֶען דִי עֲבוֹדָה זָרָה פוּן מִצְרַיִם אוּנ וֶועלֶן דִינֶען צוּ מִיר דָאס זָאגְט מֹשֶׁה יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר, הקב"ה הָאט אַרוֹס גֶענוּמֶן יוּדֶן פוּן מִצְרַיִם וַוייל עֶר הָאט גֶעוואוּסְט עֶר וֶועט אִים גֶעפִינֶען אִין דֶער מִדְבָּר עֶר וֶועט נֶעמֶען דִי תּוֹרָה, אוּנ וֶועט

גְלוֹיבִּין אִין הקב"ה, אַרוֹס צוּ גֵיין פוּן לַאנְד מִצְרַיִם וָואס זַיא אִיז גוּט כְּגַן ה', ווִיא דֶער גָארְטִין וָואס הקב"ה הָאט אִים געפלאנצט

שְׁנ֖וֹת דֹּר־וָדֹ֑ר שְׁאַ֤ל אָבִ֙יךָ֙ וְיַגֵּ֔דְךָ זְקֵנֶ֖יךָ וְיֹ֥אמְרוּ לָֽךְ׃ ח בְּהַנְחֵ֤ל עֶלְיוֹן֙ גּוֹיִ֔ם בְּהַפְרִיד֖וֹ בְּנֵ֣י אָדָ֑ם יַצֵּב֙ גְּבֻלֹ֣ת

דְּמִן עָלְמָא אִסְתַּכַּל... דַּר וְדַר שְׁאַל... וִיחַוֵּי לָךְ סָבָךְ וְ... לָךְ׃ ח בְּאַחְסָנָא ... עַמְמַיָּא בְּפָרָשׁוּתֵה ... אֱנָשָׁא קַיֵּים ...

תו"א שאל אביך סוכה כב: יצב גבלות חגיגה יב:

רשב"ם

(ח) בהנחל עליון גוים. שנתן להם נחלות: בהפרידו בני אדם. אחר מיתת נח ובימי אברהם שכתוב שם. משם נפרדו איי הגוים איש ללשונו. ושם תמצא שהציב גבולות עמים. בני כנען שנים עשר כנגד מספר בני יעקב שהיו שנים עשר. שתמצא כנען וי"א בניו שנים עשר וכתיב שם ויהי גבול הכנעני מצידון וגו' לפי שכל אלו היו לישראל אבל בכל שאר בני נח לא פירש בהם שום גבול. ושוב מצאתי כמה פנים במדרש למספר בני ישרא...

בעל הטורים

זקניך. הרי ג' דורות וסמיך ליה (ח) בהנחל. לומר כל שהוא... בנו ת"ח הרי הוא לו כנחלה שאין לו הפסק: גבלת. חסר לומר י"ב מזלות יצב למספר בני ישראל:

בית יהודא

מענטשן וואס האבן דערצערנט פאר אים: (בינו שנות דור ודור). איר זאלט פארשטיין די יארן פון די פריערדיגע דורות (דור אנוש שהציף עליהם מי אוקינוס) די מענטשן וואס זענען געווען אין די צייט פון אנוש וואס הקב"ה האט זיי פארפלייצט מיט די וואסער פון ים אוקינוס (ודור המבול ששטפם) און די מענטשן וואס די וואסער פון מבול האבן זיי פארפלייצט (דבר אחר) נאך אפשט איז אזוי האט משה געזאגט צו די יודין (לא נתתם לבבכם על שעבר) איר האט ניט געגעבן אייער הארץ צו בעטראכטן וואס איז געווען: (בינו שנות דור ודור). פארשטייט די יארן פון די דורות וואס וועלן זיין (להכיר להבא שיש בידו להיטיב לכם) איר זאלט דערקענען אויף די צייט וואס וועט קומען אז הקב"ה קען אייך טאן גוטעס (ולהנחיל לכם ימות המשיח והעולם הבא) ... אייך געבן די גוטע צייט וואס וועט זיין ווען משיח וועט קומען און ער וועט אייך געבען עולם הבא: (שאל ... פרעג דיין פאטער (אלו הנביאים שנקראים אבות) מיינט מען פרעג די נביאים זיי ווערן גערופן אבות, פאטער (שנאמר באליהו) ווי עס שטייט ביי דעם נביא אליהו, דער נביא אלישע האט אים גערופען (אבי אבי רכב ישרא... פאטער מיין פאטער דו ביזט דער רייטוואגן פון די יודין: (זקניך). (אלו החכמים) דו זאלסט פרעגן דייניגע מענטשן מיינט מען די חכמים וואס לערנען תורה: (ויאמרו לך). (הראשונות) וועלן זיי דיר זאגן וואס איז געווע... די ערשטע צייטען: (ח) (בהנחל עליון גוים). ווען הקב"ה האט געגעבן די וועלט צו די פעלקער (כשהנחיל למכעיסיו את חלק נחלתם) ווען הקב"ה האט געגעבן אחלק פון די וועלט צו די מענטשען וואס האבן אים דערצ... (הציפן ושטפן) וויי"ל זיי האבן אים דערצערנט האט ער זייא פארפלייצט מיט די וואסער פון מבול: (בהפרידו בני... (כשהפיץ דור הפלגה) ווען הקב"ה האט פארשפרייט דיא מענטשן וואס האבן געמאכט דעם טורעם (והיה בידו לה... מן העולם) האט הקב"ה געקענט זיי פארטרייבן ופארלענדן) פון דר וועלט (ולא עשה כן) הקב"ה האט ניט געטא...

רש"י

לפניו: בינו שנת דר ודר. דור אנוש שהציף על... אוקינוס ודור המבול ששטפם. ד"א לא נתתם לבב... ה שעבר. בינו שנות דור ודור. להכיר להבא שי... להיטיב לכם ולהנחיל לכם ימות המשיח והעולם הבא: ... אביך. אלו הנביאים שנקראים אבות כמו שנאמר ... (מלכים ב) אבי אבי רכב ישראל: זקניך. (קידוש... אלו ו החכמים: ויאמרו לך. הראשונות: (ח) ב... עליון גוים. כשהנחיל הקב"ה למכעיסיו את הלק... ז הציפם ושטפם: בהפרידו בני אדם. כשהפ... הפלגה היה בידו להעבירם מן העולם ולא עשה כן א...

שפתי חכמים

דלוקחין מלך ממדינה אחרת: ה ר"ל היה ראוי לכם לזכור ימות עולם וכיון דלא עשיתם לכל הפחות בינו שנות דור ודור להבא כו' והוצרך לפרש ד"א וכו' משום דלפי' ראשון קשה כפל ל' דהא כבר נאמר זכור ימות עולם וגם דור אנוש ודור המבול בכללם ל"פ ד"א ולפי ד"א לחוד נמי קשה כי אין שייך לו' לשון הבנה אדבר שאינו בעולם הזה אלא בעה"כ אשר עין לא ראתה בלתי אלהים לכדו ל"פ גם טעם ראשון: ו פי' כי מלת זקן נוטריקון זה שקנה חכמה: ז ר"ל מה היה

דעת זקנים מבעלי התוספות

שנות דור ודור. כי קודם שהיו בעולם הייתי מתק... מקום בכל דור ודור כדמפרש ואזיל: (ח) בהנחל עליון שהנחיל לכל אומה ואומה נחלתה: בהפרידו בני אדם... הפלגה שהפרידם והפליגם והלכו איש ואיש למקומו... ויפץ ה' אותם משם וגו': יצב גבולות עמים למספר בני י... בירר נחלה לשנים עשר שבטים אע"פ שעדיין לא נולדו... שמסר ארץ ישראל לבני כנען שהם עבדים לבני שם כדי...

ליקוטי יהודא

(ח) בהנחל עליון גוים וגו'. ווען הקב"ה האט צוטיילט די וועלט צו די פעלקער, דאס איז געווען ווען אלע מענטשען זענען געווען צוזאמען, און האבן געבויעט דעם טורעם, האט הקב"ה צושפרייט די מענטשן אויף דער וועלט, און האט געמאכט פון זיי בעזונדערע פעלקער יעדער פאלק זאל האבען איין אנדערע שפראכע און איין אנדער נאטור, און צו יעדער פאלק האט הקב"ה געגעבען אבעזונדערע שטיק לאנד, האט זייא הקב"ה צוטיילט אויף זיבעציג פעלקער, צו דעם זעלביגן צאהל וואס זענען געווען דיא קינדער פון ישראל (פון יעקב) ווען זיי זענען געקומען אין מצרים און אויף די זיבעציג פעלקער האט הקב"ה געגעבן זיבעציג שרים, יעדר פאלק הט אבעזונדר שר, נאר יודן האבן קיין שר, אויף יודן גיוועלטיגט הקב"ה אליין, צו ווייזען יודן אליין זענען ביי הקב"ה גערעכונט וויא אלע פעלקער צוזאמן:

פירוש לתורת אלהים

האבען געזינדיגט פאר אים בינו שנות דור ודו... שטייט די יארען פון די ערשטי דורות [פיי... שאל פרעג דיין פאטער דאס זענען די נביאים וועט ער דיר זאגן זקניך פרעג דייני זקנים די חכ... ויאמרו וועלן זיי דיר זאגען די טובות וואס גא... אייך גיטאהן די פריערדיגע צייטען: (ח) בהנחל גוים ווען הקב"ה הט גמאכט ירשינן צו די ער... פעלקר וואס האבן אים דערצערנט ער הט זי... פלייצט און הט זיי דרטרונקן בהפרידו בני אדם א... האט גטאהן צו שיידען די מענטשען פון דעם הפלגה הט ער דאך געקענט זיי פארלענדין פו... וועלט און ער הט פארט אזוי ניט גטאן נאר יצב ער האט גשטעלט גבולות די גרענעצין פון דיא פעל... למספר צו דר צאל פון די קינדער ישראל ער הט זייא גלאזט לעבן פון וועגן דר צאל פון די קינדער יש...

עִקֵּשׁ וּפְתַלְתֹּל: ו ה׳ רבתי והיא תיבה לעצמה הֲ לַיהֹוָה תִּגְמְלוּ־זֹאת עַם נָבָל וְלֹא חָכָם הֲלוֹא־הוּא אָבִיךָ קָּנֶךָ הוּא עָשְׂךָ וַיְכֹנְנֶךָ: ז שני זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם בִּינוּ

[...]תָא דְּרָא דְּאַשְׁנִיוּ [...]דוֹהִי וְאִשְׁתַּנִּיוּ: ו הָא [...]ם יְיָ אַתּוּן גָּמְלִין דָּא [...]אדְּקַבִּילוּ אוֹרַיְתָא וְלָא [...]מוּ הֲלָא הוּא אֲבוּךְ [...]דִּי לֵיהּ הוּא עַבְדָךְ [...]קְנָךְ: ז אִדְכַּר יוֹמִין

תו״א הוא אביך קנך ברכות לה סנהדרין קב עקידה שער מה עקרים מ״ג פל״ו:

בעל הטורים

[...]ה׳ . ה׳ גדולה לומר וכי לה׳ תגמלו זאת שנתן לכם ה׳ חומשי [...]: הוא עשך ויכוננך . וסמיך ליה (ז) זכור . כלומר זכיר [...]עשה אותך ויכוננך בבטן מטיפה סרוחה : שאל אביך ויגדך

רשב״ם

של הקב״ה הם עשו מום בעצמם . כדכתיב כי משחתם בהם . מום בם : (ו) תגמלו זאת . בתמיה לעבוד אלהים אחרים : קנך . קנה אותך . שפדאך מבית עבדים : (ז) זכור ימות עולם . בטרם נולדתם הכין לכם נחלתכם :

רש״י

[...]טיליי״ש (פערדרעהט) כפתיל הזה שגודלין אותו [...]פין אותו סביבות ר הגדיל. פתלתל. מן התיבות הכפולות [...]ירקרק אדמדם סחרחר סגלגל: (ו) הלה׳ תגמלו זאת. [...]תימה וכי לפניו אתם ש מעליבין שיש בידו להפרע מכם [...]טיב לכם בכל הטובות: עם נבל. ששכחו את העשוי [...]: ולא חכם. להבין את הנולדות שיש בידו להיטיב [...]ע: הלא הוא אביך קנך. שקנאך ת שקנך א בקן [...]נים ובארץ חזקה שתקנך בכל מיני תקנה: הוא עשך. [...]ב באומות: ויכננך. אחרי כן בכל מיני בסיס ג וכן. [...]כהנים מכם נביאים ומכם מלכים ד כרך שהכל תלוי [...](ז) זכור ימות עולם. מה עשה בראשונים שהכעיסו

בית יהודא

וַעֲקוּשִׁית) אַחוּלְדָה וָואס אִירֶע צַיין זֶענֶן פַארְקְרִימְט אוּנ פַארְדְרֵייט: וּפְתַלְתּוֹל). פֶערְדְרֵייט (כִּפְתִיל הַזֶּה שֶׁגּוֹדְלִין אוֹתוֹ וּמַקִּיפִין אוֹתוֹ סְבִיבוֹת הַגְּדִיל) וִוי אַקְנֵייטִיל וָוס מֶען פְלֶעכְט אִים, אוּנ אַרוּם דִי פְלֶעכְטוּנג וִויקוּלְט מֶען מִיט אַפָאדִים, עֶס זָאל נִיט צוּרִיק אוֹיפְגֶעפְלָאכְטֶן וֶוערֶן: וּפְתַלְתּוֹל). מִן הַתֵּיבוֹת הַכְּפוּלוֹת) דֶר וָוארְט פְּתַלְתּוֹל, אִיז פוּן דִי וֶוערְטֶר וָואס זֶענֶן מִיט טָאפֶּעלֶע אוֹתִיּוֹת (כְּמוֹ) וִוי (יְרַקְרַק) שְׁטַארְק גְרִין (אֲדַמְדָּם) שְׁטַארְק רוֹיט (סְחַרְחַר) גַאנְץ אַרוּם (סְגַלְגַּל) גַאנְץ קַיילִיכְדִיג: וּפְתַלְתּוֹל). שְׁטַארְק פַארְדְרֵייט: (ו) וְהַלַה׳ תִּגְמְלוּ זֹאת). זָאגְט רַשִׁ״י (לְשׁוֹן תֵּימָה) דָס אִיז גֶעזָאגְט מִיט אַוואוּנְדֶר (וְכִי לְפָנָיו אַתֶּם מַעֲצִיבִין) פַר הַקָּבָּ״ה טוּט אִיר אַזֶעלְכֶע טְרוֹיעֶרִיגֶע זַאכֶן? זִינְדִיגְט אִיר מִיט אַזֶעלְכֶע

[...]ות, פַר וָוס הָט אִיר נִיט מוֹרָא (שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לְהִפָּרַע מִכֶּם) וָוס עֶר קֶען גֶעצָאלְט וֶוערֶן פוּן אַייךְ עֶר קֶען אַייךְ שְׁטְרָאפֶן. [...]פַאר וָוס פַארְגֶעסְט אִיר (שֶׁהֵטִיב לָכֶם בְּכָל הַטּוֹבוֹת) דִיא אַלֶע טוֹבוֹת וָואס הַקָּבָּ״ה הָט אַייךְ גֶעטָאן: וַעַם נָבָל). אִיר [...] אַפָאלְק (שֶׁשָּׁכְחוּ אֶת הֶעָשׂוּי לָהֶם) וָואס הָאבֶּן פַארְגֶעסֶן דִי טוֹבוֹת וָוס צוּ זֵיי אִיז גֶעטָאן גֶעוָוארֶען: וְוְלֹא חָכָם). אוּנ [...]נִיט קְלוּג (לְהָבִין אֶת הַנּוֹלָדוֹת) צוּא פַארְשְׁטֵיין וָואס עֶס קֶען גֶעבָּארֶן וֶוערֶן (שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לְהֵיטִיב וּלְהָרַע) אַז הַקָּבָּ״ה [...]טָאן גוּטְס אוּנ שְׁלֶעכְטְס: וְהֲלוֹא הוּא אָבִיךָ קָּנֶךָ). הַקָּבָּ״ה אִיז דַיין פָאטֶער (שֶׁקְּנָאֲךָ) וָואס הָאט דִיךְ גֶעקוֹיפְט [...]נְךָ בְּקֵן הַסְּלָעִים) עֶר הָאט דִיךְ אַרַיינְגֶעזֶעצְט אִין אַשְׁטֵיינֶערְנֶע נֶעסְט (וּבְאֶרֶץ חֲזָקָה) אוּנ אִין אַשְׁטַארְקֶע לַאנְד [...]קְנְךָ בְּכָל מִינֵי תַּקָּנָה) עֶר הָאט דִיךְ פַארְבֶּעסֶערְט מִיט אַלֶע עֶרְלֵיי פַארְבֶּעסֶערוּנְג: וְהוּא עָשְׂךָ). (אוּמָּה בְּאוּמּוֹת) הַקָּבָּ״ה [...]דִיךְ גֶעמַאכְט אַפָאלְק צְווִישֶׁן פֶעלְקֶר: וַיְכוֹנְנֶךָ). (אַחֲרֵי כֵּן בְּכָל מִינֵי בָּסִיס וְכֵן) נָאכְדֶעם הָאט הַקָּבָּ״ה דִיךְ גִיפֶעסְטִיגְט אַלֶע עֶרְלֵייא שְׁטִיצוּנְגֶען אוּנ פֶעסְטִיגְקֵייט (מִכֶּם כֹּהֲנִים מִכֶּם נְבִיאִים מִכֶּם מְלָכִים) פוּן אַייךְ זֶענֶן כֹּהֲנִים, פוּן אַייךְ זֶענֶן [...]אים, פוּן אַייךְ זֶענֶן מְלָכִים (כְּרַךְ שֶׁהַכֹּל תָּלוּי בּוֹ) אִיר זֶענְט אַשְׁטָאט וָואס פוּן אַייךְ אִיז אַלְץ: (ז) וְזְכוֹר יְמוֹת עוֹלָם). [...]ינְק נָאר דִיא פַארְצַייטִיגֶע טֶעג (מַה עָשָׂה בָּרִאשׁוֹנִים שֶׁהִכְעִיסוּ לְפָנָיו). וָואס הַקָּבָּ״ה הָט גֶעטָאן מִיט דִי פְרִיעֶרְדִיגֶע

דעת זקנים מבעלי התוספות

[...]א בניו הם כשהוטאין וכן אמר הושע כי היא לא אשתי [...]לא בני כי בני זנונים המה: (ו) עם נבל. ששכחו הטובה [...]וי להם: ולא חכם. שהוא רשע ואינו רוצה להתחכם [...]ות את הנולד מה יהיה בסופו: (ז) זכור ימות עולם. [...]: מזכיר והולך החסדים שעשה הקב״ה עם ישראל: בינו

שפתי חכמים

והוא עלמו מה שאמר למעלה שחת לו לא אלא שכפל הענין במלות שונות כמנהג השירות והנבואות . רא״ם: ר כמו שעושין פתילה לנר של שמן שמקיפין סביב הקש: ש ר״ל אתם עושים מעשים מעליבים ולמה אין ראוי לעשות שיש בידו להפרע מכם ועוד שהטיב לכם כל טובות וא״ל מנ״ל לרש״י שאלו שני הטעמים אמר להם י״ל כדמפרש ואזיל דכתיב עם נבל ששכחו את העשוי להם דהיינו שהטיב להם ולא חכם להבין הנולדות דהיינו שיש בידו להפרע מהם כמו שעשה לדור המבול ולדור הפלגה ולאנשי סדום ש״מ דמלת הלה׳ וגומר כולל נמי שני [...]ים: ת ל׳ קנין: א ל׳ קן. פי׳ דק״ל מדכתיב קנך שהוא ל׳ קנין איך שייך לומר אביך דהא לגבי אביו אין נופל ל׳ קנין ל״פ שהוא לשון [...] ותו ק״ל דאם הוא לשון קן הי״ל לנקוד בחיר״ק תחת הקו״ף וגם ה״ל להדגים הנו״ן מל׳ כנשר יעיר קנו ל״פ שהוא מל׳ תיקון וא״ל [...] שהוא ל׳ תיקון דלמא הוא מל׳ קנין ומל׳ קן אם כן הוה ליה לנקוד קונך בחולם מל׳ קונה שמים וארץ ואין לפרש מל׳ תקון ול׳ [...] לחוד ולא ל׳ קנין א״כ חסר תי״ו של מלת תיקון אע״כ ל״ל כל ג׳ לשונות: ב דק״ל מה שבח זה שעשה אותם הא כל העולם עשה. ל״פ [...]ה באומות ר״ל בחר בך מכל אוה״ע: ג בפת״ח וכן הוא נמי ל׳ בסיס אלא בסיס מל׳ הרפית וכן מל׳ עברית: ד משא״כ בשאר אומות

פירוש לתורת אלהים

[...] אֵיין פַאר קְרִימְטֶער דוֹר וּפְתַלְתּוֹל אוּנ אֵיין פַאר־ [...]יטֶער: (ו) הֲלַיְיָ תִּגְמְלוּ זֹאת אוּב צוּ גָאט טוּט אִיר [...] וָוס אִיר זִינְדִיגְט טוּט אִיר דֶען עֶפִּיס גָאט דֶער[...] [...]ט ווייל עֶס אִיז בַּיי אִים אִין דִיא הֶענְט עֶר זָאל [...]ךְ שְׁטְרָאפֶן דֶר פַר. גְהֶערְט אִיר פַר אִים מוֹרָא צוּ [...]בֶן. אוּנ אוֹךְ הָט עֶר אַייךְ גִיטָאהְן טוֹבוֹת גְהֶערְט [...] נִיט זַיין כָּפוּי טוֹבָה. (מִזְרָחִי). עַם נָבָל אֵיין [...]עכְטֶע פָאלְק זֵיי הָאבֶּן פַר גֶעסֶן דָם גוּטְס וָוס גָאט הָט זֵיי שׁוֹן גִיטָאהְן וְלֹא אוּנ נִיט קְלוּג זֵיי ווִילֶן נִיט פַאר שְׁטֵיין אַז בַּיי גָאט אִיז אִין דִי הֶענְט עֶר זָאל זֵיי טָאן גוּטְס אוּנ שְׁלֶעכְץ הֲלֹא פַר וָואר עֶר אִיז דַיין פָאטֶער עֶר הָט דִיר גְמַאכְט אַנֶעסְט אוּנ הָאט דִיךְ בַזֶעצְט אִין אַגוּט אוּנ אִין אַשְׁטַארְק לַאנְד הוּא עָשְׂךָ עֶר הָט דִיךְ בַשַׁאפֶן אוּנ עֶר הָט דִיךְ גִישְׁטַארְקְט [ע״י]: (ז) זְכוֹר יְמוֹת עוֹלָם גְדֶענְק דִיא פְרִיעֶרְדִיגֶע צַייטֶען גִידֶענְק וָוס גָאט הָט גִיטָאהְן צוּ דִי עֶרְשְׁטֶע וָוס

הוּא: ה שִׁחֵת לוֹ לֹא בָּנָיו מוּמָם דּוֹר

הוּא: ה חַבִּילוּ לְה
לְהּ בְּנַיָא דִי פ

רשב"ם

וישר הוא כמו שמפרש והולך שהטיב לכם בכמה ענינים. והם וישמן ישורון ויטש אלוה עשהו: (ה) שחת לו. שחת ישראל לעצמו כדכתיב שחתך ישראל כי בי בעזרך. הוא גרם לעצמו השחתה: ולא לאחר: בניו מומם. מומם הוא כפל לשון של שחת

בית יהודא

זַייעַר שְׂכַר גִיט הקב"ה אוֹיף דִי וֶועלְט: וְצַדִּיק וְיָשָׁר הוּא]. מֵיינְט מֶען (הַכֹּל מַצְדִּיקִים עֲלֵיהֶם אֶת דִּינוֹ) אַלֶע מֶענְטְשֶׁן מַאכֶן אוֹיף זִיךְ גֶערֶעכְט זַיין מִשְׁפָּט, אַלֶע מֶענְטְשֶׁען זָאגֶן הקב"ה אִיז גֶערֶעכְט מִיט זַיין מִשְׁפָּט (וְכַךְ רָאוּי וְיָשָׁר לָהֶם) אַלֶע מֶענְטְשֶׁען זֶענֶן מוֹדֶה זַיי הָאבֶּען גֶעדַארְפְט אַזוֹי גֶעשְׁטְרָאפְט וֶוערֶן וְוִי זַיי זֶענֶן גֶעשְׁטְרָאפְט גֶעוָוארְן אוּנ עֶס אִיז גְלַייךְ וְוִי הקב"ה הָט גֶעטָאן (צַדִּיק מִפִּי הַבְּרִיּוֹת וְיָשָׁר הוּא וְרָאוּי לְהַצְדִּיקוֹ) אַלֶע מֶענְטְשְׁן זָאגֶען מִיט זַייעַר מוֹיל הקב"ה אִיז אַצַדִּיק אוּנ וָואס עֶר טוּט אִיז גְלַייךְ, אוּנ מֶען דַארְף אִים גֶערֶעכְט מַאכֶן, וַוייל עֶר אִיז מִיט גֶערֶעכְט *): (ה) וְשִׁחֵת לוֹ וגו'] . (כְּתַרְגּוּמוֹ) וְוִי דֶר תַּרְגּוּם טַייטְשְׁט (חַבִּילוּ לְהוֹן וְלָא לֵיהּ) דִי יוּדִין הָאבֶּן פַארְ... וּשְׁלֶעכְטְס גֶעטָאן צוּ זִיךְ אַלֵיין, נִיט צוּא הקב"ה: וּבָנָיו מוּמָם]. (בָּנָיו הָיוּ) דִי יוּדִין זֶענֶן גֶעוֶועןדִי קִינְדֶער פוּן (וְהַשְׁחָתָה שֶׁהִשְׁחִיתוּ הִיא מוּמָם) אוּנ דָם פַארְדַארְבּוּנְג וָוָס זַיי הָאבֶּן פַארְדָארְבֶּן וְוִי זִינְד וָואס זַיי הָאבֶּן גֶעזִינְדִיגְט) זַייעַר פֶּעלֶער: וּבָנָיו מוּמָם]. מֵיינְט מֶען (מוּמָם שֶׁל בָּנָיו הָיָה וְלֹא מוּמוֹ) דִי פֶּעלֶער זֶענֶן גֶעוֶועןפוּן דִי קִינְדֶער יוּדִין] נִיט זַיין פֶּעלֶער, נִיט דֶר פֶּעלֶער פוּן הקב"ה: דּוֹר עִקֵּשׁ]. זַיי זֶענֶען (עָקוֹם וּמְעוּקָל) פַארְקְרִימְט אוּנ פַא (וְאֶת כָּל הַיְשָׁרָה יְעַקֵּשׁוּ) אַלֶע גְלַייכֶע זַאכֶען פַארְקְרִימֶען זַיי (וּבְלָשׁוֹן מִשְׁנָה) אִין דֶר מִשְׁנֶה שְׁטֵייט (תּוֹלְדָה שֶׁשִּׁינֶּיהָ

רש"י

צדיק וישר הוא. הכל מלדיקים עליהם את דינ רחוי וישר להם. לדיק מפי הבריות וישר הוא ו להלדיקו: (ה) שחת לו וגו'. כתרגומו חבילו להון ליה: בניו מומם. בניו היו צ והשחתה שהשחי מומם: בניו מומם. מומם של בניו היה ק ולא דור עקש. עקום ומעוקל כמו (מיכה ג) ואת הישרו ובלשון משנה הולדה ששיניה עקומות ועקושות: ופר

שפתי חכמים

מלוה נגד עבירה אלא משלם להם שכר המלות בעוה"ז כדכתיב ומשלם לשונאיו אל פניו וגו' כדי שיהא עונש של עבירות בעוה"ב מרובה: ם ר"ל שרולה לפרש מלת לדיק וכו' דל' לדיק נאמר על מי שקונה בעלמו שלימות הרבה וזה אין שייך בהקב"ה חלילה ומתרץ הכל מלדיקין כו' והרא"ם פי' הולרך לפרש הכל מלדיקין כו' מפני שא"א לומר שהכ' מעיד על לדקתו יתברך כי לא יעלה על דעת היפך זה וכ"ש אחר שנאמר עליו שהוא אל אמונה ואין עול ומפני שיש לטעות ולומר שמלת לדיק וישר הם תוארים להקב"ה מ"ה פי' דשניהם הוא תואר השם מפי הבריות וכו' ר"ל שהכל מלדיקין עליהם את דינו: ע ר"ל שישר לבריות לעשות כן וקאי וישר על הבריות אבל א' וישר על הקב"ה כיון דלדיק קאי אבריות ולא אהקב"ה ה"ה נמי מלת וישר קאי נמי אבריות ולא אהקב"ה וק"ל: פ ר"ל ולא ליה והכי משמע הקרא השחיתו ולמי השחיתו וקאמר לא ליה כלומר לא להקב"ה ויהיה לפי זה מלת לו דבקה עם מלת לא הבא א עם מלת שחת ולפי ל' הכ' ה"ל לתרגם וליה לא אלא שתרגם אותו אחר לשון הנהוג והולרך להוסיף מלת להון אחר מלת שחת כ זה אין לו הכנה לקרא דלמי שחת ולא יפול עליו מלת לו לא כיון שאין אנו יודעים למי שחת רא"ס: צ דק"ל למה קורא אותן כ שחתו: ק דק"ל למה כתיב מומם ולא כתיב מום סתם ויהיה מלת בניו דבקה עם שחת כאלו אמר שחתו בניו וזהו שתרגם חבי

דעת זקנים מבעלי התוספות

הצדיק דין תחלה: (ה) שחת לו לא בניו. כלו' אם שחו מעשיו ועושה רשע לא לו ההשחתה שהרי הוא אינו נפג אלא לבניו מומין המום הוא שלהם כדכתי' לא אותי הכ אם אותם למען בשת פניהם. וכן תרגם אונקלוס חבי לא ליה וגו'. וקשיא לרב ר' משה מפונטרים"א דלפי לו לכתוב שחת לא לו הראשון בא' והשני בוי"ו ל שחת לו לא בניו מומם מום שלהם הוי שהקב"ה אומר

ליקוטי יקרים

אוּנ עֶר לָאזְט דֶעם קִינְד גִיוֶועלְטִיגֶן אוֹיף זַיין גַאנְצֶן פַארְמֶעגֶען, אַזוֹ הָאט הקב"ה גְעמַאכְט גִיוֶועלְטִיגֶן דִי צַדִּיקִים אוֹיף דִי גַאנְצֶע וֶועלְט אוֹיף אַלֶץ וָואס אִין הִימֶעל אוּנ אוֹיף דִי עֶרְד, וְוִי יְהוֹשֻׁעַ הָאט גִיבָּאטֶן אוֹיף דִי זוּנְן אוּנ דִי לְבָנָה זַיי זָאלֶן בְּלַייבֶּן שְׁטֵיין, יְהוֹשֻׁעַ הָאט נִיט גִיבֶּעטִין בַּיי הקב"ה הקב"ה זָאל הַייסִין זַייא זָאלֶען בְּלַייבֶּן שְׁטֵיין, נָאר עֶר אַלֵיין הָאט אוֹיף זַיי גֶעבָּאטֶן זַייא זָאלֶען בְּלַייבֶּן שְׁטֵיין, אוּנ זֶענֶן גֶעבְּלִיבְּן שְׁטֵיין, אוּנ דָאס אִיז גֶעוֶוען אַכָּבוֹד פַאר הקב"ה, אַכָּבוֹד פַאר דִי יוּדֶען, אוּנ אַזוֹ הָאט משֶׁה רַבֵּינוּ גֶעזָאגְט צוּא דִי הִימֶעל אוּנ עֶרְד כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא, וֶוען אִיךְ [אוּנ אַנְדֶערֶע צַדִּיקִים] וֶועל רוּפֶען דֶעם נָאמֶען פוּן הקב"ה מִיט תְּפִלָּה, זָאלְט אִיר הִימֶעל אוּנ עֶרְד גֶעבֶּען כָּבוֹד צוּ הקב"ה אוּנ אִיר זָאלְט טָאהֶן וָואס מֶען וֶועט בֶּעטֶען, דֶעם וֶועט אַלֶע מֶענְטְשֶׁען דִינֶען צוּ הקב"ה וְוִיא עֶס וֶועט זַיין אִין דִיא צַייט וֶוען מָשִׁיחַ וֶועט קוּמֶען:

פירוש לתורת אלהים

אַלֶע אוֹיף זִיךְ מַצְדִּיק דֶעם דִין אוּנ זָאגֶען גָא גֶרֶעכְט אוּנ עֶר הָט רֶעכְט גְמִשְׁפָּט וְיָשָׁר הוּא א וָוס דִיא מֶענְטְשִׁין זֶענֶען מַצְדִּיק דֶעם דִין דָא רֶעכְט פַארְטִיג אוּנ עֶס גִיהֶער אַזוֹ צוּ זַיין: (ה) זַיי הָאבֶּן זִיךְ פַר דָארְבֶּן וַוייל זַיי הָאבֶּן גִיזִינְדִיג לֹא צוּ אִים נִיט זַיי הָאבֶּן דֶר מִיט גָאט גָאר נִיט בָּנָיו זַיי זֶענִין גְוֶוען גָאטְס קִינְדֶר אוּנ וָוס זַיי פַאר דָארְבִּין דָאס אִיז זַייעֶר פֶּעלֶער דוֹר עִקּ

---

*) **הערה** הצור תמים פעלו וגו'. דער פסוק איז שווער צו פארשטיין, למשל איינער וועט שטיין צווישען פיל מענטשן אונ וועט לויבין ארב איין אנדער צדיק אונ וועט זאגין אויף אים איר זאלט וויסען דער רב איז קיין גנב קיין גזלן, קיין רוצח, וועט מען פון דעם מענטשין, מען וועט זאגין צו אים דאס איז אלויב אויף ארב אז ער איז קיין גנב, קיין גזלן קיין רוצח? דאס זעלבינע וועלין מיר אויף משה רבינו, ער לויבט הקב"ה ער איז אל אמונה, אין עול, דאס איז אלויב אויף הקב"ה אז אלץ איז אמת אונ ער טוהט קיין אומר אפילו אויף אארענטליכען מענטש איז דאס קיין לויב? נאר משה רבינו האט אונז דערציילט אלויב אויף הקב"ה וואס ביי אמענטש קען דאס נים למשל איינער האט געזינדיגט צו אמלך אינ מען האט נעפסקת אויף אים אריכטיגען דין מען זאל אים הרגנן, האבין זיך פארזאמולט צום מלך ווייב אונ קינדער, זיין פאטער אונ מוטער, זיינע ברידער אונ גוטע פריינד, דאס ווייב האט געזאגט צום מלך אדוני המלך איך האב עפעס געז צו דיר? זאגט דער מלך, ניין, זאגט דאס ווייב צום מלך אז איך האב צו דיר נים געזינדיגט, פאר וואס נעמסטו אוועק פון מיר מיין מאן אזוי האבין גיפרעגט די קינדער דעם מלך אז מיר האבין צו דיר נים געזינדיגט פאר וואס נעמסטו אוועק ביי אונז אונזער פאטער, אונ אזוי פרעג פאטער אונ מוטר דעם מלך, מיר האבין צו דיר נים געזינדיגט פאר וואס נעמסטו אוועק פון אונז אונזר זוהן, וום קען דר מלך זיי ענפערין? דו טוהם צו דעם זינדינער אריכטיגען דין אונ מיט דעם דין טוהט ער אומרעכט צו פיל מענטשין, אונ ער קען נישט אנדערש טאהן, זאגט משה טוהם נים אזוי, הצור תמים פעלו, די מעשים פון הקב"ה זענען גאנץ, כי כל דרכיו משפט, זיינע אלע וועגין, זיין גאנצער פירונג איז מיט אל אמונה, ער איז אגאנץ מיט אמת, ואין עול, אונ ער טוהט נים אומרעכט, ווען אמענטש ווערט פארשולדיגט צו הקב"ה ער זאל שטארבין, אים הקב"ה נים אוועק פון דער וועלט, ביז אלע מענטשין וואס גיהערין צו אים ווערין אויך פארשולדיגט, ביז דאס ווייב ווערט פארשולדיגט ווערין אאלמנה, די קינדער ווערין פארשולדיגט זיי זאלין זיין יתומים, די פאטער אונ מוטר ווערין פארשולדיגט צו פארלירען זייער זוהן, לאנג וויא אלע מענטשין וואס גיהערין צו אים זענען נים פארשולדיגט שטארבט ער נים, נאר הקב"הווארט ביז ער וועט קומען אויף דיא וועלט וועט ער דארטין נעמען זיין שטראף, דריבער זאגט שלמה המלך ע"ה וייש רשע מאריך ברעתו, עס איז דא ארשע וואס לעבט לאנג אין וועלט, ווייל מען קען אים נים אוועק נעמען פון דער וועלט וועגין אנדערע מענטשין וואס גיהערין צו אים:

אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ: ד הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ כִּי כָל־דְּרָכָיו מִשְׁפָּט אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל צַדִּיק וְיָשָׁר

אונקלוס

דַּיְיָ אֲנָא מְצַלֵּי ...בוּתָא קֳדָם אֱלָהָנָא: ...קִּפָּא דִּשְׁלְמִין ...הִי אֲרֵי כָל אָרְחָתֵהּ ...אֱלָהָא מְהֵימְנָא דְּמִן ...הִי עַוְלָא לָא נָפֵק ...קֳדָם זַכַּי וְקַשִּׁיט

...צור תמים קמא נ. ע"ז ית עקידה ...ער פג: אל אמונה תענית יא:

בעל הטורים

עשב כי שם ה' אקרא. מכאן שמברכין על כל מין זמין כדאיתא בברכות: כי שם ה' אקרא (ד) הצור תמים. לומר שמברכין ברוך דיין האמת: צדיק וישר הוא. שחייב לו לו' יפה דכתגי:

רשב"ם

שגמל לכם וגם שהוא צדיק במה שיעשה לכם גם אתם הבו גודל לאלהינו היו מודים על האמת: (ד) הצור תמים פעלו. שירה זו לעד היא. לפיכך מדברת השירה אחר שיבא לישראל פורעניות חטאתם. הצור תמים פעלו. בכל פורעניות שהביא עליכם צדיק

רש"י

...יקרא כג) כי תבאו אל הארץ כשאקרא ואזכיר שם ... הבו גודל לאלהינו וברכו שמו מכאן אמרו שעונין ...ם כבוד מלכותו ל אחר ברכה שבמקדש (תענית טז): ...צור תמים פעלו. אע"פ שהוא חזק ל כשמביא ...ת על עוברי רצונו לא בשטף הוא מביא כי אם בדין ...ם פעלו: אל אמונה. לשלם לצדיקים צדקתם לעולם ... ואע"פ שמאחר את תגמולם סופו לאמן את דבריו: ...גול. אף לרשעים משלם שכר צדקתם ב בעולם הזה:

בית יהודא

כַּאֲשֶׁר) דֶר וָוארְט כִּי אִיז דֶערְטַייטְשְׁט כַּאֲשֶׁר „וֶוען" (כְּמוֹ) וְוִי עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (כִּי תָבוֹאוּ אֶל הָאָרֶץ) וֶוען אִיר וֶועט קוּמֶען צוּ דִי לַאנְד, מֹשֶׁה הָט גֶעזָאגְט צוּ דִי יוּדִין (כְּשֶׁאֶקְרָא וְאֶזְכִּיר שֵׁם ה') וֶוען אִיךְ וֶועל רוּפֶען אוּנ דֶערְמַאנֶען דֶעם נָאמֶען פוּן הקב"ה (אַתֶּם הָבוּ גוֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ) זָאלְט אִיר גֶעבֶּען אַגְרוֹסְקֵייט צוּ הקב"ה (וּבָרְכוּ שְׁמוֹ) אִיר זָאלְט לוֹיבֶּען זַיין נָאמֶען (מִכַּאן אָמְרוּ) פוּן דַאנֶען הָאבֶּען דִי רַבָּנָן גֶעזָאגְט (שֶׁעוֹנִין בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ אַחַר בְּרָכָה שֶׁבְּמִקְדָּשׁ) וֶוען דֶר בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אִיז גֶעוֶוען נָאךְ יֶעדֶר בְּרָכָה וָוס מֶען הָט גֶעזָאגְט ...ת הַמִּקְדָּשׁ, הָט מֶען גֶעעֶנְפֶערְט בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד (ועיין ש"ח): (ד) הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ. ...רַבֵּינוּ הָאט גֶעזָאגְט (אַף עַל פִּי שֶׁהוּא חָזָק) אֲפִילוּ הקב"ה אִיז שְׁטַארְק אוּנ אִין אֵיין רֶגַע קֶען עֶר מַאכֶען ...עֶנְדוּנְג פוּן דִיא גַאנְצֶע וֶועלְט, פוּן דֶעסְטְוֶועגֶן (כְּשֶׁמֵּבִיא פוּרְעָנוּת עַל עוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ) וֶוען עֶר בְּרֵיינְגְט אַשְׁטְרָאף ...מֶענְטְשֶׁען וָוס טוּהֶען אַנְדֶערְשׁ וִוי זַיין ווִילֶען וָוס זֶענֶען רְשָׁעִים (לֹא בְּשֶׁטֶף הוּא מֵבִיא) בְּרֵיינְגְט עֶר נִיט דִיא שְׁטְרָאף ...פַארְפַייצוּנְג זְמִיט אַפַארְלֶענְדוּנְג) (כִּי אִם בְּדִין) נָאר וִויא דֶער דִין אִיז צוּ שְׁטְרָאפֶען פַאר יֶעדֶער עֲבֵירָה (כִּי תָמִים ...וָוארוּם אַלֶץ וָואס הקב"ה טוּט אִיז מִיט גַאנְצְקֵייט, נִיט מִיט פַארְלֶענְדוּנְג: וְאֵל אֱמוּנָה). עֶר אִיז אַגָאט וָוס עֶר אִיז ...יבְּט (לְשַׁלֵּם לַצַּדִּיקִים צִדְקָתָם לְעוֹלָם הַבָּא) עֶר וֶועט בַּצָאלֶען צוּ צַדִּיקִים פַאר זֵייעֶר פְרוּמְקֵייט צוּ עוֹלָם הַבָּא (וְאַף שֶׁמְּאַחֵר אֶת תַּגְמוּלָם) אֲפִילוּ עֶר שְׁפֶּעטִיגְט זֵייעֶר בַּצָאלוּנְג, עֶר צָאלְט נִיט בַּאלְד (סוֹפוֹ לְאַמֵּן אֶת דְּבָרָיו) דֶער ...יז עֶר מַאכְט אֱמֶת זַיינֶע רֵייד אוּנ בַּצָאלְט צוּ דִיא צַדִּיקִים אַגוּטֶען שָׂכָר צוּ עוֹלָם הַבָּא: וְאֵין עָוֶל). עֶר טוּט קֵיין ...עֲבְט (אַף לָרְשָׁעִים מְשַׁלֵּם שְׂכַר צִדְקָתָם בָּעוֹלָם הַזֶּה) אֲפִילוּ צוּ רְשָׁעִים בַּצָאלְט הקב"ה שָׂכָר פַאר זֵייעֶרע מִצְוֹת, נָאר

דעת זקנים מבעלי התוספות

...קראתי בלשון שמיעה ואין עדותן מכוונת בא ישעיה ... הדברים נמצאו שניהם בלשון האזנה ושניהם בלשון ... ואמר רב הונא בשם רב אחא מדברי שניהם נלמוד ...ים מרובים מן התחתונים שהרי משה אמר לשמים ... בלשון רבים ולארץ ותשמע בלשון יחיד וכן ישעיה לשמים שמעו ולארץ והאזיני לשון יחיד. ושמא לכך ... העליונים שמים בלשון רבים והתחתונים ארץ בלשון ... (ד) הצור תמים פעלו. דין הוא שתתנו לו גודל כי ...צור ותקיף ועושה פעולתו בתמימות ואינו מראה כעם ...יסים לפניו: צדיק וישר הוא. לעושי רצונו ואינו מקפח ... ולפי שהיה רוצה לספר היאך נוקם נקמה מישראל ...עיסין לפניו ואחר כך מן האומות המשעבדים בהן לפיכך

שפתי חכמים

קרוי עשב וע' בפרשת בראשית: י דא"ת לפרש שהוא נתינת טעם אשלמעלה: כ וא"ת דלמא עניית אמן. ותו מגליה לפרש במקדש דלמא במדינה נמי. וי"ל הואיל דכתיב הבו גודל ואמן לאו גדולה היא אלא האמנת דברי המברך וכתיב נמי כי שם ה' אקרא משמע שם של ד' באותיותיו ואסור להזכיר השם של ד' בגבולין כי אם במקדש היו מזכירים השם באותיותיו: ל דק"ל למה קרא מרע"ה להקב"ה צור ותו מאי תמים להזכיר הכא וכי ס"ד שפעולתו של הקב"ה אינה תמימה ל"פ אע"פ כו': מ דק"ל למה אמר הלי' של אמונה ומפרש דקאי אמתן שכרן של צדיקים שהוא לזמן ארוך בעה"ב לכן שייך ביה ל' אמונה: נ ר"ל דפסוק זה כפל ל' הוא מדכתיב אל אמונה ודאי אין עושה עול אלא אף לרשעים דה"א דלא משלם להם שכרן אלא מנכה להם מלוה נגד עבירה ועל העבירות הנותרות הוא מעניש אותן קמ"ל דאין מנכה

פירוש לתורת אלהים

...אַבְּפֶּרְקֵייט צוּ גָאט אוּנ לוֹבְּט זַיין נָאמֶען [עי' רש"י]: ...הַצּוּר דֶר שְׁטַארְקֶר אֲפִילוּ גָאט אִיז שְׁטַארְק אַז ...בְּרֵיינְגְט אֵיין פוּרְעָנִיּוֹת אוֹיף דִי וָוס זֶענֶען עוֹבֵר ...רָצוֹן טוּט עֶר נָאר מִיט גֶרֶעכְטִיקְייט וָוארוּם ...פָּעֳלוֹ זַיין וֶוערְק זֶענֶען גַאנְץ אוּנ רֶעכְט פַארְטִיג ...וָוארוּם אַלֶע זַיינֶע וֶועגִין אִיז מִשְׁפָּט אֵל אֱמוּנָה ...אִיז אַוָוארְהַאפְטִיגֶר גָאט אֲפִילוּ עֶר צָאלְט נִיט ...שְׂכַר פוּן צַדִּיקִים תֵּיכֶף אוֹיף דֶר וֶועלְט אָבֶּער ...סוֹף וֶועט זַיין עֶר וֶועט מַאכֶען אֱמֶת זַיינֶע רֵייד ...וֶועט זֵייא בַּצָאלֶען זֵייעֶר שְׂכַר לְעוֹלָם הַבָּא וְאֵין ...אוּנ פַאר אִים אִיז קֵיין אוּם רֶעכְט נִיטָא אֲפִילוּ ...רְשָׁעִים אוּב זֵיי הָאבֶּען עֶפִּיס גֶעטָאן גוּטֶע מַעֲשִׂים ...אָלְט עֶר זֵייא זֵייעֶר שְׂכַר אוֹיף דֶער וֶועלְט צַדִּיק

ליקוטי יקרים

אוֹיף דִי וֶועלְט, אַלֶץ וָואס הקב"ה טוּהְט, טוּהֶען דִיא צַדִּיקִים אוֹיךְ, הקב"ה אִיז גוֹזֵר אוֹיף עֲקָרוֹת זֵיי זָאלֶען גִיבֶּארִין קִינְדֶר, דֶער נָבִיא אֱלִישָׁע הָאט אוֹיךְ גוֹזֵר גִיוֶוען אוֹיף דִי שׁוּנַמִּית זִיא זָאל גִיבֶּארִין אַקִינְד, הקב"ה מַאכְט לֶעבֶּעדִיג טוֹיטֶע, דִי צְוַויי נְבִיאִים אֵלִיָּהוּ אוּנ אֱלִישָׁע הָאבֶּען אוֹיךְ לֶעבֶּעדִיג גֶעמַאכְט צְוַויא טוֹיטֶע קִינְדֶר, הקב"ה הָאט גִישְׁפָּאלְטֶען דֶעם יָם, אֵלִיָּהוּ אוּנ אֱלִישָׁע הָאבֶּען אוֹיךְ גִישְׁפָּאלְטֶען דֶעם יַרְדֵּן, הקב"ה הֵיילְט קְרַאנְקֶע מִיט זַיין וָוארְט אָן מֶעדִיצִין, דֶר נָבִיא אֱלִישָׁע הָט אוֹיךְ גִיהֵיילְט צַנָּא נַעֲמָן אָן מֶעדִיצִין אוּנ אָן אַפְּלַאסְטֶער, הקב"ה הָאט זִיס גֶעמַאכְט דִי בִּיטֶערֶע וַואסֶער, דֶער נָבִיא אֱלִישָׁע הָאט אוֹיךְ זִיס גֶעמַאכְט בִּיטֶערֶע וַואסֶר, נָאךְ פִיל עִנְיָנִים דֶערְצֵיילְט דֶר מִדְרָשׁ, וָואס צַדִּיקִים הָאבֶּען גֶעטָאן נִסִּים אוּנ וואוּנְדֶר אוֹיף דֶר וֶועלְט, צוּ ווייזֶען ווִי לִיבּ הקב"ה הָאט דִי צַדִּיקִים, אַזוֹי וִוי אַפָּאטֶער וָוס הָאט לִיבּ זַיין אֵיינְצִיג קִינְד אוּנ עֶר טוּהְט וָואס דֶר קִינְד וִויל, אלע

גֶרֶעכְט אוֹיף וֶועמֶען עֶר בְּרֵיינְגְט פוּרְעָנִיּוֹת זֶענֶען

ב יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי תִּזַּל כַּטַּל אִמְרָתִי כִּשְׂעִירִם עֲלֵי־דֶשֶׁא וְכִרְבִיבִים עֲלֵי־עֵשֶׂב: ג כִּי שֵׁם יְהוָה

אונקלוס

מֵימְרִי פֻּמִּי: ב יְ...
כְּמִטְרָא אֻלְפָנִי יִתְ...
כְּטַלָּא מֵימְרִי כְּרוּ...
מִטְרָא דְּנָשְׁבִין עַ...
דִּתְאָה וְכִרְסִיסֵי מַלְקוֹ...
דִּי עַל עִשְׂבָּא: ג ...

תו"א יערוף כמטר לקחי תענית ז: כשעירים עלי דשא בתרא כת: כי שם ה' ברכות כה מה יומא לז פקידה שער כג:

רשב"ם

השמים וגו': (ב) יערף כמטר. אם תקבלו דברי תוכחתי יועילו לכם כמטר: (ג) כי שם ה' אקרא. כאשר אספר לכם גבורות שעשה לכם הקב"ה והשובות

בעל הטורים

והיינו חלכה עמודיה שבעה כנגד ז' רקיעים וז' ארלות וז' ימי המ... ותשמע. ב' במס' דין ואידך ותשמע ותושיע שאם תשמעו את...

תסיו גוטעים וזהו ותשמע ותושיע: (ב) יערף. ב' במס' דין ואידך יערוף מזבחותם ישודד מלבותם זכה ולמד תורה כמו משה נעשית לו סמ... והיינו יערוף כמטר ות"א יערוף יכסם. לא זכה שלמד שלא לשמה נעשית לו סם המות והיינו יערוף מזבחותם שהוא ל' עריפה כמו... סם את העגלה: לקחי. ג' במס' דין. ואידך לקחי נא לי פת לחם. זך לקחי. הכא משתעי בתורה שאין לקח אלא תורה שנאמר כי לקח... נתתי לכם וזהו שאמרו אם אין קמח אין תורה. יערף כמטר לקחי. מתי זך לקחי. לקחי לי פת לחם וזהו קמח אם יש קמח יש ת... לקחי. בגימ' קמח: כטל. ב' במס' תזל כטל אהיה כטל לישראל לומר שהתורה היא כטל לישראל דוקא אבל לעו"ג בהפך כי... ראה ויתר גוים שמסיני התיר וכו': כמטר כטל כשעירים וכרביבים. ד' מדות כנגד ד' מדות בלומדים. וכן ביד כל אחד ואחד מישרא... כדאי' בעירובין גבי כילד סדר המשנה: וכרביבים עלי עשב (ג) כי שם ה' אקרא. מכאן שמתפללין על עצירת גשמים. דבר אחר...

בית יהודא

(ב) וַיַעֲרוֹף כַּמָּטָר. משה זָאגְט צוּ דִי הִימְלֶן (זוּ הִיא הָעֵדוּת שֶׁתָּעִידוּ) דָם אִיז דִי עֵדוּת וָוס אִיר זָאלְט זָאגְן (שֶׁאֲנִי אוֹמֵר בִּפְנֵיכֶם) אִיךְ זָאג פַר אַייךְ (תּוֹרָה שֶׁנָּתַתִּי לְיִשְׂרָאֵל הִיא חַיִּים לְעוֹלָם) דִי תּוֹרָה וָוס אִיךְ הָאבּ גֶעגֶעבֶּן צוּ דִי יוּדִין אִיז לֶעבֶּן צוּ דֶר וֶועלְט (כַּמָּטָר הַזֶּה שֶׁהוּא חַיִּים לְעוֹלָם) אַזוֹי וִוי דֶר רֶעגֶן וָוס עֶר אִיז לֶעבֶּן אוֹיף דֶר וֶועלְט (כַּאֲשֶׁר יַעַרְפוּ הַשָּׁמַיִם טַל וּמָטָר) וֶוען דִי הִימְלֶן גִיסֶן אַרָאפּ טָאה אוּנ רֶעגֶן אוֹף דִי עֶרְד: וַיַעֲרוֹף. (לָשׁוֹן יַטִּיף) יַעֲרוֹף אִיז דֶערְטַייטְשׁ עֶם רִינְט טְרָאפִּינְם (וְכֵן יִרְעֲפוּן דָשֶׁן) עֶם רִינְט טְרָאפִּינְם פֶעטְס (יַעַרְפוּ טָל) עֶם רִינְט טְרָאפִּינְם טָאה: וְתִזַּל כַּטַּל. עֶם וֶועט רִינֶן וִוי טָאה (שֶׁהַכֹּל שְׂמֵחִים בּוֹ) וָוס אַלֶע פְרֵייעֶן זִיךְ מִים אִים (לְפִי שֶׁהַמָּטָר יֵשׁ בּוֹ עֲצָבִים לַבְּרִיּוֹת) וַוייל וֶוען עֶס רֶעגִינְט זֶענֶן מֶענְטְשֶׁן טְרוֹיעֶרִיג (כְּגוֹן הוֹלְכֵי דְרָכִים) דְהַיְינוּ דִי מֶענְטְשֶׁן וָוס גֵייעֶן אִין וֶועג (וּמִי שֶׁהָיָה בּוֹרוֹ מָלֵא יַיִן) אוּנ דָר מֶענְטְשׁ וָוס הָט אַגְרוּבּ פוּל וַויין: וּכִשְׂעִירִים. (לָשׁוֹן רוּחַ סְעָרָה) כִּשְׂעִירִים מֵיינְט מֶען אַשְׁטוּרֶעם וִוינְט (כְּתַרְגוּמוֹ) וִויא דֶר תַּרְגוּם שְׁרַייבְּט (כְּרוּחֵי מִטְרָא) וִוי דִי וִוינְטֶן פוּן ... (מַה הָרוּחוֹת הַלָּלוּ מְחַזְּקִין אֶת הָעֲשָׂבִים) אַזוֹי וִוי דִי וִוינְטֶן שְׁטַארְקֶן דִי גְרָאזֶען (וּמְגַדְּלִין אוֹתָן) אוּנ מַאכֶען זֵיי וַוא... (אַף דִּבְרֵי תוֹרָה מְגַדְּלִין אֶת לוֹמְדֵיהֶן) אַזוֹ דִי רֵייד פוּן דִיא תּוֹרָה מַאכֶן גְרוֹס זֵייעֶרֶע לֶערְנֶר: וְכִרְבִיבִים. מֵיינְט (טִיפֵּי מָטָר) טְרָאפֶּן רֶעגֶן, זָאגְט רש"י (וְנִרְאֶה לִי) מַיין מֵיינוּנְג אִיז (עַל שֵׁם שׁוּרָה כְּחֵץ נִקְרָא רְבִיב) וַוייל דֶער רֶ... נוֹארְפְט וִוי אַפַייל, וֶוערְט דֶר רֶעגֶן גֶערוּפֶען רְבִיב, וַוייל רְבִיב אִיז טַייטְשׁ וַוארְפֶן אוּנד שִׁיסֶען (כְּמָה דְאַתְּ אָמַר רֹ... קֶשֶׁת) וִוי דֶער פָּסוּק זָאגְט (רוֹבֶה קֶשֶׁת) עֶר שִׁיסְט מִיט אַפַייל־אוּנ־בּוֹיגֶן: וְדֶשֶׁא. מֵיינְט מֶען (עֲטִיפַת הָאָרֶץ מִכֵּ... בְּיָרֶק) דָם בֶּעדֶעקוּנְג, וָוס דִי עֶרְד אִיז בַּאדֶעקְט מִיט גְרִינֶע בְּלֶעטֶר, פוּן אֵיין מִין אָדֶר פוּן פִיל מִינִים צוּזַאמֶן וֶו... גֶערוּפֶן דֶשֶׁא: וְעֵשֶׂב. זָאגְט רש"י (קֶלַח אֶחָד קָרוּי עֵשֶׂב) אֵיין וָוארְצֶיל וֶוערְט גֶערוּפֶען עֵשֶׂב (וְכָל מִין וּמִין לְעַצְמוֹ כְּ... עֵשֶׂב) אוּנ יֶעדֶר מִין גְרָאז בֶּעזוּנְדֶר, וֶוערְט גֶערוּפֶען עֵשֶׂב: (ג) וְכִי שֵׁם ה' אֶקְרָא. זָאגְט רש"י (וַהֲרֵי כִּי מְשַׁמֵּשׁ בִּלְ...

רש"י

(ב) יערף כמטר לקחי. זו היא העדות שתעידו ה... אומר בפניכם תורה שנתתי לישראל שהיא חיים ל... (ספרי) כמטר הזה שהוא חיים לעולם כאשר יערפו ו השמים טל ומטר: יערף. לשון יטיף וכן (תהלים סה) ירעפון... (לקמן לג) יערפו טל: תזל כטל. (ספרי) שהכל שמ... ז בו לפי שהמטר יש בו עצבים לבריות (ס"א יש עצבים...) כגון הולכי דרכים ומי שהיה בורו מלא יין: כשעירם. לשון רוח סערה ח כתרגומו כרוחי מטרא מה הרוחות... מחזיקין את העשבים ומגדלין אותם אף דברי תורה מג... את לומדיהן: וכרביבים. טיפי מטר ונראה לי על... שורה כחץ נקרא רביב כמה דאת אמר (בראשית כא) ר... קשת: דשא. אררבי"ן (גראזיכט) עטיפת הארץ ט מכ... בירק: עשב. קלח אחד קרוי עשב וכל מין ומין לעצמו ... עשב: (ג) כי שם ה' אקרא. הרי כי משמש בלשון כ...

שפתי חכמים

בכם את השמים וגומר וי"ל דלעיל גבי התראה צריכים העדים להתרות באדם שרוצה לעבור עבירה שלא יעבור ואם כן ק"ל איך יעשו השמים והארץ התראה הא אין יכולין לדבר דאין לפרש דמשה התרה בהם בישראל בפני השמים והארץ שלא יעברו דהא באותו זמן לא רצו לעבור והוי התראת ספק ולא שמיה התראה ועל זה פרש"י הסתכלו וכו' והסתכלות בזה הוא כאלו דברו ההתראה בפה והכא בשירה זו מדבר בעונשן של ישראל שאם יעברו על מלות השם ויעבדו ע"א וגבי העונש כתיב יד העדים תהיה בו בראשונה ל"פ כאן טעם אחר: ה דק"ל היאך תלוי זה הדבר בכאן ומפרש דשפיר תלוי בכאן דזו היא העדות וכו': ו י"ל שרוצה לפרש היאך משמע זה מפסוק שאמר ל... לישראל כן שהתורה היא כמטר ומפרש שס"ק קרא כאשר וכו'. ומגליה לרש"י לפרש דלקחי היא התורה משום דכתיב כי לקח טוב נ... לכם וגו' וטעמא מאי משום דלקחה מיד אל יד שנאמר מימינו אש דת למו ר"ל משרע"ה לקחה מימינו של הקב"ה ולמה נקרא תורה ח... משום שנאמר עץ חיים היא למחזיקים בה: ז משא"כ במטר ואח"כ מדמה אותה לרוח דהוא כמי טוב יותר מן הטל והוא מוסיף והול... ח דסמ"ך וסי"ן מתחלפין: ט פי' דשא כולל מיני עשבים רבים שהוא לבישת הארץ וכיסוי' ונקרא דשא והעשב הוא כל מין ומין בפני ע...

דעת זקנים מבעלי התוספות

לארץ שהיתה קרובה לו אמר לשון האזינו שמי שהוא א... אינו צריך אלא שיטה אזנו לשמוע ולמי שהוא רחוק צ... השמעה בקול ורש"י פי' שלכך שינה הדברים לפי ששׁ... וארץ עדים דכתיב העידותי בכם היום את השמים ואת הא... ועדים כשעדותן מכוונת עדותן קיימת ואלו לא בא יש... ונתן שמיעה לשמים והאזנה לארץ היו שמים מעידים ואומ... כשנקרינו בעדות בימי משה בהאזנה שמענו והארץ מע...

ליקוטי יקרים

(ג) כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא וגו'. דֶר מדרש זָאגְט אִין פָּסוּק שְׁטֵייט צַדִּיק מוֹשֵׁל יִרְאַת אֱלֹהִים, דִי צַדִּיקִים וָואס הָאבֶּן מוֹרָא פַר הקב"ה גִיוָועלְטִיגֶן אוֹף דֶר וֶועלְט כִּבְיָכוֹל וִוי הקב"ה גִיוָועלְטִיגְט

פירוש לתורת אלהים

(ב) יַעֲרוֹף כַּמָּטָר עֶס זָאל טְרִיפֶן אַזוֹ וִוי רֶעגֶן לִקְחִי מֵי... לֶערְנוּנְג תִּזַּל כַּטַּל עֶס זָאל רִינֶען אַזוֹ וִוי טוֹי אִמְרָתִי מֵי... זָאג כִּשְׂעִירִים אַזוֹ וִוי שְׁטוּרֶעם וִוינְט אוֹף דֶעם גְרָאז א...

אַזוֹ וִוי דִי טְרָאפֶּען רֶעגִין אוֹף דֶעם קְרוֹיט (פיין גראז) (ג) כִּי אַז אִיךְ וֶועל רוּפֶן דֶעם נָאמֶען פוּן גָאט הָבוּ גִי... אֵיין:

אַצִיתוּ שְׁמַיָא וַאֲמַלֵל וְתִשְׁמַע אַרְעָא

לב א הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וַאֲדַבֵּרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אִמְרֵי־פִי׃

רשב"ם

האזינו השמים. להפרע מישראל אם יחטאו כדכתיב ועצר את

בעל הטורים

האזינו לעיל מיניה כתיב את השירה הזאת עד תמם וסמיך ליה האזינו כמו שהאזנתם ושמעתם לד"ת כן האזינו לדברי השירה הזאת. כפי הפשט האזינו השמים פי' יושבי ערים הגדולות ובצורות בשמים. ותשמע הארץ. יושבי הארץ פי' יושבי כפרים וערים הקטנים: ם ואדברה. עולה תרי"ג כלומר האזינו לתרי"ג מצות. הפסוק מתחיל בה"א ומסיים ביו"ד שכלל השם בראש השירה. ויש בו ז' תיבות

רש"י

האזינו השמים. שאני מתרה בהם בישראל א ותהיו אתם עדים בדבר שכך אמרתי להם ב שאתם תהיו ם וכן ותשמע הארץ. ולמה העיד בהם שמים וארץ ר משה אני בשר ודם למחר אני מת ד אם יאמרו ישראל קבלנו עלינו הברית מי בא ומכחישם לפיכך העיד בהם ם וארץ עדים שהם קיימים לעולם ועוד שאם יזכו יבואו ים ויתנו שכרם הגפן תתן פריה והארץ תתן יבולה מים יתנו טלם ואם יתחייבו תהיה בהם יד העדים ה (לעיל יא) ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה תתן את יבולה ואח"כ ואבדתם מהרה ע"י האומות:

בית יהודא

(א) הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וגו'. דִי הִימֶל זָאלֶן הֶערֶן (שֶׁאֲנִי מַתְרֶה בָּהֶם בְּיִשְׂרָאֵל) אַז אִיךְ זָאג צוּ דִי יוּדִין זַיי זָאלֶן נִיט זִינְדִיגֶן (וִתְהִיוּ אַתֶּם עֵדִים בְּדָבָר) אִיר זָאלְט זַיין עֵדוּת אוֹיף דֶר זַאךְ (שֶׁכַּךְ אָמַרְתִּי לָהֶם שֶׁאַתֶּם תִּהְיוּ עֵדִים) וָוארוּם אִיךְ הָאבּ אַזוֹ גֶעזָאגְט צוּ דִי יוּדִין אַז אִיר וֶועט זַיין עֵדוּת (וְכֵן וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ) אוּנ דִי עֶרְד זָאל אוֹיךְ אַזוֹ הֶערֶן (וְלָמָּה הֵעִיד בָּהֶם שָׁמַיִם וָאָרֶץ) צוּ וָוֹס הָט מֹשֶׁה גֶענוּמֶן דִי הִימֶל אוּנ עֶרְד פַר עֵדוּת (אָמַר מֹשֶׁה) וַוייל מֹשֶׁה הָט גֶעזָאגְט (אֲנִי בָּשָׂר וָדָם) אִיךְ בִּין נָאר אַמֶענְטְשׁ (לְמָחָר אֲנִי מֵת) עֶס קֶען זַיין אִיךְ זָאל מָארְגְן שְׁטַארְבֶּן (אִם יֹאמְרוּ יִשְׂרָאֵל לֹא קִבַּלְנוּ עָלֵינוּ הַבְּרִית מִי בָּא וּמַכְחִישָׁם) אוֹב יוּדִין וֶועלֶן זָאגֶן מִיר הָאבֶּן

אוּנְז נִיט גֶענוּמֶן אַפַארְבִּינְדוּנְג צוּ טָאן דִי מִצְוֹת פוּן דִי תּוֹרָה וֶוער וֶועט קוּמֶן זַיי אָפְּלַייקֶענְעֶן (לְפִיכָךְ הֵעִיד בָּהֶם ם וָאָרֶץ) דְרִיבֶּר הָט עֶר אוֹיף זַיי גֶעמַאכְט עֵדוּת דִי הִימֶעל אוּנ עֶרְד (עֵדִים שֶׁהֵם קַיָּמִים לְעוֹלָם) אַזֶעלְכֶע עֵדוּת וָוֹס זֶענֶען זִינ דָא (וְעוֹד) וֶועגֶן נָאךְ אַזַאךְ הָט מֹשֶׁה גֶענוּמֶן פַר עֵדוּת דִי הִימֶל אוּנ עֶרְד (שֶׁאִם יִזְכּוּ) אוֹיבּ יוּדִין וֶועלֶען זוֹכֶה (וְיָבוֹאוּ הָעֵדִים וְיִתְּנוּ שְׂכָרָם) וֶועלֶען קוּמֶען דִי עֵדוּת אוּנ וֶועלֶן גֶעבֶּן צוּ דִי יוּדִין זַייעֶר בֶּעלוֹינוּנְג (הַגֶּפֶן תִּתֵּן פִּרְיָהּ) וויינְשְׁטָאק וֶועט גֶעבֶּן אִירֶע פְרוּכְטֶען (וְהָאָרֶץ תִּתֵּן יְבוּלָהּ) דִי עֶרְד וֶועט גֶעבֶּן אִירֶע פְרוּכְטֶן (וְהַשָּׁמַיִם יִתְּנוּ טַלָּם) דִי ן וֶועלֶן גֶעבֶּן זַייעֶר טָאה (וְאִם יִתְחַיְּיבוּ) אוּנ דִיא יוּדִין וֶועלֶן זִיךְ פַארְשׁוּלְדִיגֶן זַיי וֶועלֶן זִינְדִיגֶען (תִּהְיֶה בָּהֶם יַד ים תְּחִלָּה) וֶועלֶן דִי עֵדוּת זַיין דִי עֶרְשְׁטֶע וָוֹס וֶועלֶן זַיי שְׁטְרָאפֶען (וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר) עֶר וֶועט אוֹפְּ־ טֶן דִי הִימֶלֶן אוּנ עֶס וֶועט נִיט זַיין רֶעגֶען (וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ) אוּנ דִיא עֶרְד וֶועט נִיט גֶעבֶּן אִירֶע ט (וְאַחַר כַּךְ וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה עַל יְדֵי הָעוֹבְדֵי כוֹכָבִים) נָאכְדֶעם וֶועט אִיר גֶעשְׁווינְט פַארְלָארֶן וֶוערֶען דוּרְךְ דִי פֶעלְקֶר *)׃

דעת זקנים מבעלי התוספות

האזינו השמים. משה אמר האזנה לשמים ושמיעה לארץ וישעיה בהפך שאמר שמעו שמים והאזיני ארץ לפי מנתו של משה בשמים והדרך הוא לומר למי שאצלו האזן ת ולארץ לפי שהיא רחוקה ממנו אמר שמיעה. וישעיה

שפתי חכמים

א משום דק"ל מה לו למשה לצוות לשמים וכי הוא מושל על השמים וע"ק למה לקח עדות על ישראל הרי עדיין לא חטאו ל"פ שאני מתרה בהם בישראל כדכתיב לעיל העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ וזהו ל' התראה הוא וכמו העד העיד בנו האיש וגו' כי עדיין לא דבר עם השמים והארץ כלום ועכשיו דבר עמהם:

ק"ל דלמא ישראל לא יקבלו שמים וארץ להיות עדים ל"פ שאמרתי להם ר"ל כבר אמרתי להם: ג פי' אל תאמר מדלא כתיב האזינו ים והארץ ואדברה ודאי שני ענינים הם אלא ר"ל וכן ותשמע הארץ שאני מתרה בהם בישראל ותהיה עד בדבר והא דכתיב גבי ם האזינו וגבי הארץ ותשמע משום דמרע"ה היה קרוב לשמים שהיה קרוב למיתה והיתה עתה נשמתו דבקה למעלה וכשאדם קרוב לחבירו ד קרוב אצלו אומר לו האזין ולכך אמר האזינו אבל היה רחוק מן הארץ לכך שייך בה ל' שמיעה ומ"ה לא כלל אותם כאחד לו' האזינו ים והארץ ואדברה וגו' והרא"ם פירש דמ"ה לא כלל אותן בדיבור אחד מפני שהשמים הם יותר נכבדים מן הארץ ולפי פירושו קשה פינה הקרא בלשונו דגבי שמים כתיב ל' האזנה וגבי הארץ כתיב ל' שמיעה: ד וא"ת והא בפרשת נצבים פי' שם ע"א כפי' העידותי

פירוש לתורת אלהים

הַאֲזִינוּ פַאר גֶעמְט הַשָּׁמַיִם דִי הִימְלֶן וַאֲדַבֵּרָה אוּנ אִיךְ וֶועל רֵיידֶן וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אוּנ דִי עֶרְד הֶערֶן אִמְרֵי פִי דִי זָאג פוּן מַיין מוֹיל [עיין רש"י]׃

ליקוטים על התורה

(א) הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וגו'. דֶער זוֹהַר שְׁרַייבְּט וֶוען מֹשֶׁה הָאט גֶעזָאגְט הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וַאֲדַבֵּרָה, אִיר הִימְלֶן זָאלְט אַיינְ־ בֵּייגֶען אַייעֶרֶע אוֹיעֶרִין צוּ הֶערִין וָואס אִיךְ וֶועל רֵיידֶן, הָאבֶּען דִי וֶועלְטִין אַצִיטֶער גֶעטָאן, אוּנ עֶס אִיז אַרוֹיסְגֶעגַאנְגֶן אַשְׁטִימֶע

הָאט גֶעזָאגְט מֹשֶׁה פַאר וָואס מַאכְסְטוּ צִיטֶערִין דִיא גַאנְצֶע וֶועלְט, דוּ בִּיזְט דָאךְ גִיבָּארֶען פוּן אַמֶענְטְשׁ אוּנ דִיא לֶען מִיט דִי עֶרְד זֶענֶען בַּשַׁאפֶּן פוּן הקב"הו וְוִי אַזוֹ קֶענְסְטוּ זָאגֶן דִי הִימְלֶן מִיט דִיא עֶרְד זָאלֶען הֶערִין דַיינֶע רֵייד? הָט מֹשֶׁה גְט אִיךְ וֶועל נִיט זָאגֶען מַיינֶע רֵייד, כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא, נָאר אִיךְ וֶועל רוּפֶען דֶעם נָאמֶען פוּן הקב"ה, אִיךְ וֶועל זָאגֶען פַר וּדֶען דִיא רֵייד פוּן הקב"ה, אוּנ אִיר זָאלְט הֶערִין אוּנ זַיין עֵדוּת אוֹיף דֶעם וָואס אִיךְ הָאבּ צוּ זֵייא גֶעזָאגְט, וְוִיא דִי הִימְלֶן דִי עֶרְד הָאבֶען דָאס גִיהֶערְט זֶענֶען זֵייא שְׁטִיל גֶעוָוארֶען אוּנ הָאבֶּן אַיינְגֶעבֵּייגֶען זֵייעֶרֶע אוֹיעֶרִין צוּ הֶערִין דִיא רֵייד פוּן מֹשֶׁה׃

הערה די ערשטע שאלה אין פסוק פאר וואס האט משה רבינו גיענדערט דעם לשון, פון האזינו צו תישמע, ער האט געקענט זאגין האזינו השמים והאזיני ארץ, די צווייטע שאלה אזוי ווי משה האט גיזאגט האזינו מיט אציווי [אבעפעל] צו די הימלען זיי זאלין הערין האט נדארפט זאגין צו די ערד אויך מיט אציווי ושמעי ארץ, דר דין איז דער עיקר עדות צו אזאך דארף מען נאר צוויי עדות, אויב עס איז דא מעהר צוויי זענען די איבעריגע ניט נייטיג, נאר צוויי פון זיי דארפין די זאך גוט הערין אונ זעהן זיי זאלין וויסען עדות צוזאגין, אין מדרש איז דא צוויי ננען וועגין די הימלען, איינער זאגט עס זענען דא זיבען הימלען אונ איינער זאגט עס זענען דא דריי הימלען, אבער צוויי הימלען זענען געווים דא, ר ערד איז נאר דא איינע, האזינו, איז פון ווארט אזן, אויער, אז מען חיל איינער זאל די רייד גוט הערין זאגט מען צו אים בייג־איין דיין ר צו די שטימע וועסטו גוט הערין, דריבער האט משה גיזאגט צו די הימלען, איר זענט דאך צוויי געווים, קענט איר דאך זיין עדות, האזינו ים, איר הימלען אויב איר וועט איינבייגין אייערע אויערין צו הערין מיינע רייד, ואדברה, וועל איך ריידין, וועט איר זיין עדות, אבער אז איר נים איינבייגין אייערע אויערין צו הערין מיינע רייד, אונ איר ווילט ניט זיין עדות, וועל איך גאר ניט ריידין, ווארום צו די ערד קען איך ניט ן, זיא איז דאך איינע קען זיא דאך ניט זיין אעדות [ווי עס שטייט אין פסוק לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת, איין עדות טאר ניט ו זאגין אויף אמענטש ער האט גענזינדיגט] דריבער איר הימלען זענט דער עיקר עדות, ותשמע הארץ אמרי פי, זאל די ערד אויך הערין וואס טיל וועט זאגין, וועט זיין אדריטער עדות אויך, אונ אפילו די ערד וועט ניט צובייגין אירע אויערין גוט צו הערין הארט סיך אויך נוט, ווייל נים די ערד איז דער עיקר עדות נאר די הימלען זענען דער עיקר עדות:

תִּקְעוּ שׁוֹפָר בְּצִיּוֹן קַדְּשׁוּ־צוֹם קִרְאוּ עֲצָרָה׃ אִסְפוּ־עָם קַדְּשׁוּ קָהָל קִבְצוּ זְקֵנִים
אִסְפוּ עוֹלָלִים וְיֹנְקֵי שָׁדָיִם יֵצֵא חָתָן מֵחֶדְרוֹ וְכַלָּה מֵחֻפָּתָהּ׃ בֵּין הָאוּלָם
וְלַמִּזְבֵּחַ יִבְכּוּ הַכֹּהֲנִים מְשָׁרְתֵי יְהוָה וְיֹאמְרוּ חוּסָה יְהוָה עַל־עַמֶּךָ וְאַל־תִּתֵּן נַחֲלָתְךָ
לְחֶרְפָּה לִמְשָׁל־בָּם גּוֹיִם לָמָּה יֹאמְרוּ בָעַמִּים אַיֵּה אֱלֹהֵיהֶם׃ וַיְקַנֵּא יְהוָה לְאַרְצוֹ
וַיַּחְמֹל עַל־עַמּוֹ׃ וַיַּעַן יְהוָה וַיֹּאמֶר לְעַמּוֹ הִנְנִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֶת־הַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר
וּשְׂבַעְתֶּם אֹתוֹ וְלֹא־אֶתֵּן אֶתְכֶם עוֹד חֶרְפָּה בַּגּוֹיִם׃ וְאֶת־הַצְּפוֹנִי אַרְחִיק מֵעֲלֵיכֶם
וְהִדַּחְתִּיו אֶל־אֶרֶץ צִיָּה וּשְׁמָמָה אֶת־פָּנָיו אֶל־הַיָּם הַקַּדְמֹנִי וְסֹפוֹ אֶל־הַיָּם הָאַחֲרוֹן
וְעָלָה בָאְשׁוֹ וְתַעַל צַחֲנָתוֹ כִּי הִגְדִּיל לַעֲשׂוֹת׃ אַל־תִּירְאִי אֲדָמָה גִּילִי וּשְׂמָחִי כִּי
הִגְדִּיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת׃ אַל־תִּירְאוּ בַּהֲמוֹת שָׂדַי כִּי דָשְׁאוּ נְאוֹת מִדְבָּר כִּי־עֵץ נָשָׂא
פִרְיוֹ תְּאֵנָה וָגֶפֶן נָתְנוּ חֵילָם׃ וּבְנֵי צִיּוֹן גִּילוּ וְשִׂמְחוּ בַּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם כִּי־נָתַן לָכֶם
אֶת־הַמּוֹרֶה לִצְדָקָה וַיּוֹרֶד לָכֶם גֶּשֶׁם מוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ בָּרִאשׁוֹן׃ וּמָלְאוּ הַגֳּרָנוֹת בָּר
וְהֵשִׁיקוּ הַיְקָבִים תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר׃ וְשִׁלַּמְתִּי לָכֶם אֶת־הַשָּׁנִים אֲשֶׁר אָכַל הָאַרְבֶּה הַיֶּלֶק
וְהֶחָסִיל וְהַגָּזָם חֵילִי הַגָּדוֹל אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּי בָּכֶם׃ וַאֲכַלְתֶּם אָכוֹל וְשָׂבוֹעַ וְהִלַּלְתֶּם אֶת־
שֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־עָשָׂה עִמָּכֶם לְהַפְלִיא וְלֹא־יֵבֹשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם׃ וִידַעְתֶּם כִּי
בְקֶרֶב יִשְׂרָאֵל אָנִי וַאֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְאֵין עוֹד וְלֹא־יֵבֹשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם׃

משלי יהודא

ישראל, יודן טוהט תשובה אויף אייערי זינד, ווארום עד ה' אלהיך, דיין תשובה וועט קומען ביז צו הקב"ה אליין, דריבער וועט איר קענען גיהאלפן ווערין דורך די תשובה, הקב"ה זאל אייך חתמנן דעם יאהר לחיים טובים:

תקעו שופר בציון וגו', דר נביא זאגט מען זאל בלאזען שופר אין ציון (דס איז ראש השנה); מען זאל היילינן אטאג צום פאסטן (דס איז יום כפור), פארזאמעלט דס פאלק, פארזאמעלט די אלטע מענטשן, פארזאמעלט יונגע קינדר אונ זייגענדיגע קינדר, די כהנים זאלן אויך וויינן, מען זאל פארזאמלן אין דעם תענית יום כפור אלטע מענטשן אונ כהנים פארשטייען מיר, זיי קענן בעטן ביי הקב"ה פר אלע יודינס וועגן, אבער וואס וועלן אונז העלפן די קליינע קינדר, נאר למשל עס איז געוועזן אמלך וואס הט געהאט אין זיין מדינה אגרוסע שטיק מדבר (סטעפעס) ער הט געוואלט דר פלאץ זאל בעוואונט ווערן מיט מענטשן הט ער אויסגערופן אין די מדינה ווער עס וויל וואוגן אין דעם מדבר וועט ער אים געבן געלט ער זאל דארטן בויען הייזר, אונ מאכן פעלדר, פלאנצן וויין גערטנר, עס זענן געקומן טויזענדר מענטשן, דר מלך הט געטאן אלץ ווי ער הט געזאגט, אונ ער הט זיי געגעבן בייע חוקים אונ משפטים, אונ ער הט צו זיי געזאגט אוב איר וועט היטען צו טאן די חוקים אונ משפטים וואס איך האב אייך געגעבן וועט איר בלייבן ביי אייערע הייזר, פעלדר, וויין גערטנר, אונ אוב איר וועט ניט היטען, וועל איך אלץ ביי אייך אוועקנעמן, אונ וועל אייך צוריק ארויסטרייבן פון דאנן, אונ אויסר דעם שטראף מוזט איר מיר געבן אמשכון אייערע קינדר, אוב איר וועט ניט היטען מיינע חוקים אונ משפטים וועל איך ביי אייך אייערע קינדר אויך צו נעמן, יעדר יאר איז דר מלך גיקומן זעהן וועלכע מענטשן היטן זיינע חוקים זענן זיי גיבליבן ווייטר אויף זייערע ארטר, אונ די מענטשן וואס האבן ניט גיהיט די חוקים האט מען זיי ארויסגעטריבן פון זייערע הייזר אדער מען הט צוגענומן זייערע קינדר, סיידין ער הט צוגעזאגט אויף ווייטר צו היטן די חוקים ווארט מען אים נאך איאהר, אזו איז גיוועזן ווען הקב"ה הט בשאפן די וועלט, איז די וועלט גיוועזן אמדבר, ווי עס שטייט אין פסוק והארץ היתה תהו ובהו. די ערד איז גיוועזן וויסט אונ ליידיג, דר מדרש שרייבט בראשית מיינט מען וועגן

די יודן וואס זיי הייסן "ראשית" האט הקב"ה בשאפן [די] וועלט, איז דר עיקר בשאפונג פון די וועלט גיוועזן [פאר] די יודן, אונ ער הט זיי אריינגעפירט אין ארץ ישראל [אונ] האט זייא גיגעבן הייזר, פעלדר, וויינגערטנר, אונ[ד] זיי גיגעבן תורה אונ מצות, אונ הט גיזאגט צו זיי [אז] איר וועט היטן די תורה אונ מצות וועט איר בלייבן [אין] אייער לאנד ביי אייערע הייזר, פעלדר, וויינגערטנר, אונ איר מוזט מיר געבן אמשכון אייערע קינדר, אוב [איר] וועט ניט היטן דיא תורה אונ מצות וועל איך ביי [אייך] אוועקנעמן אייערע קינדר אויך, ווי עס שטייט אין [פסוק] ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חקיו וגו', הק[ב"ה] הט גיגעבן צו די יודן די לענדר פון די פעלקר, אויף [דעם] תנאי (בעדינגונג) זיי זאלן היטן זיינע חקים אונ די ת[ורה], נאך זאגט דר פסוק מפי עוללים ויונקים יסדת עוז, [ד]י קליינע קינדר זענן גיגעבן גיווארן אמשכון אויף די ת[ורה], דריבר הט מען זיי גיגעבן די תורה, יעדר יאהר אין צעהן טעג פון ראש השנה ביז יום כפור קומט הקב"ה [זעהן] וואס די מענטשן האבן גיטאן דעם יאהר, וועלכע מענ[טשן] האבן געהיט דיא תורה בלייבן זייא מיט זייערע קלי[ינע] קינדר ווייטר אויף דר וועלט, אבער ווער עס הט ח"ו [ניט] געהיט דיא תורה, אונ ער מיט זיינע קליינע קינדר [איז] אין סכנה, קומט דר נביא אונ זאגט טוהט תשובה [און] געשווינט איידר עס גייט אוועק דר יום כפור, איר ז[אלט] היילינן דעם טאג יום כפור מיט פאסטן, נעמט מיט [אין] שוהל אייערע קליינע קינדר, אונ האט רחמנות אויף [די] קליינע שעפסעליך, ואלה הצאן מה חטאו, וואס האבן [די] קליינע שעפסעליך געזינדיגט, וואס זיי זאלן ח"ו אוועקגי[נומען] ווערין פון דר וועלט וועגן אייערע זינד. זיי שרייען גע[וואלד] טאטע, מאמע, הט רחמנות אויף אונז, אויף אונזערע יו[נגע] יאהרין, ראטעוועט אונז פון דעם מלאך המות ער [זאל] אונז ניט אוועק נעמן פון אייך, איצט איז די צייט [וואס] איר קענט טאן תשובה, מיט אמת אונ איר קענט ראטעווע[ן] אייך מיט אייערע קליינע קינדר, דריבר זאגט דר נ[ביא] ערב יום כפור פארין נאכט איידר איר גייט אין שוהל גע[מט] צוזאמן אייערע קליינע קינדר אונ די זייגענדיגע קינ[דר] אונ זעהט צו טאן תשובה איר זאלט ניט ח"ו אוועקגענ[ומען] ווערען איינער פון אנדערין, אונ איר זאלט געחת[מעט] ווערין צו אגוט יאהר שנת חיים וברכה:

ד לעצבים אני עניתי ואשורנו אני כברוש רענן ממני פריך נמצא: מי חכם
אלה נבון וידעם כי־ישרים דרכי יהוה וצדקים ילכו בם ופשעים יכשלו בם:
אל כמוך נשא עון ועבר על־פשע לשארית נחלתו לא־החזיק לעד אפו כי־
ץ חסד הוא: ישוב ירחמנו יכבש עונתינו ותשליך במצלות ים כל־חטאתם:
תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר־נשבעת לאבתינו מימי קדם:
נתן קולו לפני חילו כי רב מאד מחנהו כי עצום עשה דברו כי־גדול יום־
יהוה ונורא מאד ומי יכילנו: וגם־עתה נאם־יהוה שבו עדי בכל־לבבכם
ם ובבכי ובמספד: וקרעו לבבכם ואל־בגדיכם ושובו אל־יהוה אלהיכם כי־
ורחום הוא ארך אפים ורב־חסד ונחם על־הרעה: מי יודע ישוב ונחם והשאיר
אחריו ברכה מנחה ונסך ליהוה אלהיכם:

פירוש ע"ט

ניש פון דעם ווין וואס מען האט מנסך גיוועזן
תמ"ק: אפרים וועט זאגן מה לי עוד וואס טוג
אך לעצבים איך זאל נאך גיין די בילדער פון
כוכבים ומזלות אונ וועט תשובה טאהן אני
אונ איך גאט וועל אים ענטפערן פון זייני
אונ איך וועל קוקען אין זיין ארימקייט אני
אט בין אן גיבויגען צוא אפרים ער זאל זיך
ען זיין האנט אין מיר אזו וויא איין צווייג
גר בום וואס אמענטש האלט זיך אן ביי זיינע
ען איך וועל מיך תמיד לאזן גיפינען צו די
אונ הערן זייער תפלה ממני פון מיר זענען
יני פירות גיפונן איך בין דער גאט וואס די
וואס דו האסט קומט דס פון מיר מי חכם ווער
ין חכם צווישען אייך אונ זאל פר שטיין צו
ין הארץ צו די אלי זאכען אונ זאל ווידער
צו מיר נבון איין פר שטאנדיגר אונ זאל די
אבן וויסען כי ווארום ישרים זיי זענען רעכט
ג די וועגען פון גאט אונ די צדיקים גייען
אונ די זינדיגר וועהרן גישטרויכעלט דורך זיי
יא זענען ניט גיגאנגען אין דעם וועג: אונ
ם איז רעכט אז די הפטורה זאל זיך אוס לאזן
טס דרום זאל מען זאגן די עטליכע פסוקים:
מוך ווער איז אזו אגאט וויא דו ווארום דו
ט אזו אגאט וואס ער פר טראגט די זינד אונ
איבער אוף די זינד צו דעם איבער בלייבונג
נחלה דאס זענען די ישראל לא החזיק ער
יט גישטארקט צו אייביג זיין צארן ווארום
גרט נאר חסד ער וועט ווידער קערען אונ
ר בארמן אונ וועט בצווינגען אונזרי זינד אונ
וארפען אין דעם טיפניש פון דעם ים אלע
ון די ישראל תתן אמת ליעקב דו זאלסט געבן
צו יעקב כלומר דו זאלסט אונז געבען אונ
וואר מאכן די הבטחה וואס דו האסט מבטיח גיוועזן צוא יעקב אונ האסט גזאגט כי לא אעזבך דאס
יטש איך וועל דיך ניט פאר לאזען חסד אונ דאס וואס דוא וועסט מקיים זיין דיין הבטחה זאל
אשכר פר דעם חסד וואס אברהם האט גבאטען צו זיינע קינדער זיי זאלן טאן צדקה אונ משפט אשר
ניי דו האסט גשווארן צו אונזערע עלטערן פון דיא ערשטע יארן ביי דער עקדה פון יצחק האסטו
גשווארן אז דוא זאלסט מיט אונז טאהן גוטס אזו זאלסטו מקיים זיין:

משלי יהודא

שטארק רחמנות געהאט, אונ האט געשיקט אין אקליידר האנדיל מען האט באלד געבראכט שיינע קליידר טייערע, אונ מען האט געפירט דעם חתן מיט די כלה צו די חופה, נאך די חופה זענן די געסט געזעסן ביי דעם טיש געגעסן געטרונקן, מיט פערגעניגן, נאר דר פאטר פון חתן איז געזעסן טרויעריג, מענטשן האבן געזאגט צו אים וואס ביזטו טרויעריג, דו דארפסט טאנצן פר פרייד וואס דו האסט זוכה געווען צו זיין אמחותן מיט אזו אגרויסן גביר, האט ער גיענפערט איר האט דאך געוויס געהערט וואס מען האט גענבת אלע קליידר פון מיין זוהן, האבן זיי געלאכט פון אים דר מחותן האט דאך געקויפט פר דעם חתן אנדערע קליידר, וואס זארגסטו, האט דר פאטר געזאגט צו וואס האב איך געדארפט די טובה, אז איך האב געהאט אלין מיינע האבן זיי געזאגט צום פאטר דו ווייסט גאר ניט אז דר גנב האט דיר געטאן אטובה, ווארום דו מיינסט דיינע קליידר וואלטן גיפעלן דעם גביר, יעדר פון זיי וואס וואלט געקומן זעהן דיא קליידר וואלט געזאגט איין אנדער פעלער, אונ דו וואלסט געהאט צער פון דעם, ווארום קען דען זיין דו זאלסט קענען מאכן קליידר עס זאל זיין נאך דעם רייכקייט פון אזו אגביר, זעה נאר די קליידר וואס זיינע זיהן גייען אנגעטאן, איצט מען האט דיא קליידר גענבת, עס האט זיי קיינר גיזעהן אונ דר גביר האט גיקויפט פר דיין זוהן קליידר איז אין זיי געוויס קיין פעלר, אונ עס קומט קיינר זאגן אפעלר. יעדר ייד גייט אויף דר וועלט מיט מצות אונ מעשים טובים אונ תורה אונ תפלה, ווען ער קומט אוף די אנדערע וועלט, אונ מלאכים קומן זעהן דם פעקיל וואס ער האט גיבריינגט, איינם גיפעלט ניט די מצות, איינם גיפעלט ניט די מעשים טובים, איינם גיפעלט ניט די תורה, די תפלה, אבר אז עס קומט איינר וואס זיינע יאהרן זענן ביי אים גיגנבת גווארן אדר פארלארן גיווארן אין עבירות, אונ ער טוהט תשובה, אונ אוף יעדר עבירה איז ער מקיים אמצות עשה וישבת עד ה' אלהיך, וויפיל עבירות ער האט גיהאט אזו פיל מאל רעכנט אוף אים הקב"ה די מצות עשה וישבת, אז הקב"ה אליין קויפט פון זיינעטוועגן די מצות ווער וועט אוף די מצות זאגן אפעלר, דריבר זאגט די גמרא גדולה תשובה, תשובה איז גרוס אפילו פון די עבירות וואס ער האט גיטאן במזיד ווערט פון זיי מצות, אונ דר נביא זאגט שובה

בשקורין וילך בשבת סוכה אז מפטירין שובה ישראל בהושע סימן י"ד. ובשיהיו נצבים וילך מחוברים אזי קורין האזינו בשבת שובה מפטירין לנצבים וילך שוש אשיש. ומפטירין בהאזינו שובה ישראל:

שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי כָשַׁלְתָּ בַּעֲוֺנֶךָ׃ קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֶ
יְהוָה אִמְרוּ אֵלָיו כָּל־תִּשָּׂא עָוֺן וְקַח־טוֹב וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ׃ אַשּׁוּ
לֹא יוֹשִׁיעֵנוּ עַל־סוּס לֹא נִרְכָּב. קמץ בז"ק וְלֹא־נֹאמַר עוֹד אֱלֹהֵינוּ לְמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ אֲשֶׁ
בְּךָ יְרֻחַם יָתוֹם׃ אֶרְפָּא מְשׁוּבָתָם אֹהֲבֵם נְדָבָה כִּי שָׁב אַפִּי מִמֶּנּוּ׃ אֶהְיֶה כַ
לְיִשְׂרָאֵל יִפְרַח כַּשּׁוֹשַׁנָּה וְיַךְ שָׁרָשָׁיו כַּלְּבָנוֹן׃ יֵלְכוּ יֹנְקוֹתָיו וִיהִי כַזַּיִת הוֹדוֹ וְרֵ
לוֹ כַּלְּבָנוֹן׃ יָשֻׁבוּ יֹשְׁבֵי בְצִלּוֹ יְחַיּוּ דָגָן וְיִפְרְחוּ כַגָּפֶן זִכְרוֹ כְּיֵין לְבָנוֹן׃ אֶפְרַיִם מַ

משלי יהודא

שטארבן, אוב איר וועט היטן די תורה וועט איר דורך די תורה לעבן אונ גליקליך זיין, אונ אויב איר וועט די תורה ניט היטן, זייט איר אומגליקליך מיט אייער גאנצן לעבן, נאר אזו לאנג וויא איך לעב מיט אייך היט איך אייך איר זאלט טאן וויא עס שטייט אין די תורה, אבער באך מיין שטארבן ווייס איך איר וועט די תורה ניט היטן אונ עס וועט ה"ו אויף אייך קומען דס שלעכטס, פון דעם האב איך צער וואס איך בין גיוועזן דר שליח פון די תורה, דריבר בעט איך אייך איר זאלט בעסר גיין צום גליק אונ היטען וואס שטייט אין די תורה:

שובה ישראל עד ה' אלהיך וגו'. די גמרא זאגט גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כזכיות. תשובה איז אזו גרויס אפילו די עבירות וואס מען הט געטאן במזיד, ווערן גערעכנט פאר מצות, דארפען מיר וויסן צוויי זאכן, ערשטנס ווי אזו ווערט פון עבירות מצות, צווייטנס ווי אזוי זאל זיין די תשובה וואס דורך איר זאל ווערן פון עבירות מצות, דר ענין איז למשל אגביר הט געהאט א איינציגע טאכטר ער האט גידארפט טאהן מיט איר אשידוך, איז ער געפארן אין אישיבה אונ דארטן איז אים געפעלן א ארעמער בחור, ער זאל אים נעמן פר אחתן, דר גביר הט געשיקט זיין משרת ער זאל רופן דעם פאטר פון דעם בחור, דר פאטר איז געקומן, האט דר גביר געזאגט צום פאטר, איך וויל נעמן דיין זוהן פר א איידים, נדן אונ מתנות וויל איך ניט פון דיר, נאר זאלסט אים מאכן שיינע קליידר, איך זאל ניט פארשעמט ווערן, דר פאטר הט אזו צו געזאגט, מען הט געשריבן תנאים, דר פאטר הט געטאן מער ווי זיין כח אונ הט געמאכט דעם זוהן שיינע קליידר אונ מען איז געפארן צו די חתונה, דר פאטר מיט דעם חתן אונ די מוטר זענען געקומען דיא נאכט וואס פר די חתונה אין די שטאט וואו דר מחותן וואנט, אונ זיי זענען אריינגעפארן אין אגאסט הויז, זיי האבן געשיקט זאגן צום גביר זיי זענען געקומען אין דעם גאסט הויז, דר גביר הט געזאגט איצט ביי נאכט דארף מען ניט גיין צו זיי, מען דארף זיי לאזען אפרוהען פון וועג, מארגן הט דר גביר געבעטן צו זיך עטליכע גוטע פריינד אונ זיי זענען געגאנגן צום חתן, ווי זיי האבן גיזעהן די טיר זענען זיי דערשראקן געווארן, זיי האבן גיזעהן דר חתן דר פאטר די מוטר זיצען אונ וויינען, דר גביר פרעגט מיט שרעק וואס זיי וויינען, האבן זיי געוויזען אים ווי די פענסטר איז צובראכן אונ גנבים האבן ביי נאכט געגנבעט דעם גאנצן קאסטן קליידר, עס איז נים מער געבליבן ביי זיי נאר וואס זיי זענען אנגעטאן, ביי די ווערטר האבן זיי נאך מער געוויינט, דר גביר הט אויף זיי

פירוש ע"ט

שובה ישראל איר ישראל פון דעם לאנד יהו קערט ווידער אונ טוט תשובה עד יי בין איז נאך דא דער מדת הרחמים וואס ער היי יי אונ אז איר וועט ניט תשובה טאהן וועט קו דער מדת הדין וואס הייסט אלהיך אונ וועט א אייך מקטרג זיין ווארום דוא האסט גיהאט ט שטרויכלונג מחמת דיינע זינד: קחו נעמט מיט א רייד די ווערטר וואס נייטער וועט שטיין אונ קע ווידר צו גאט אונ זאגט צו אים כל תשא עון פר ג אלע אונזערע זינד אדער כל צוא אלע יודען תשא פר גיב די זינד וקח טוב דס ביסל גוטע מעשים ו מיר האבען נעם פאר דיר אונ משפט אונז נאך גוטע מעשים נאך אונ פר דעם וואס מיר וואלט בדארפט מקריב זיין פרים פאר גאט וועלען מ בצאלן מיט דעם וואס מיר וועלן גאט לובן מי אונזערע לעפצען: זאגט הושע דאס זאלט איר א זאגען פר גאט אין אייער תפלה ליבער גאט מ ווייסן אזדר מלך פון אשור וועט אונז ניט העלפ מיר באגערן ניט די הילף פון מענטשן אונ אויף פערד פון מצרים וואס זיי פלעגן אונז שיקן צו היל וועלן מיר ניט רייטן ניט אזו ווי מיר האבן גיזאג צו ישעיה מיר וועלן אויף די פערד אנטלויפען א מיר וועלען שון מער ניט זאגען צוא די ווערק פ אונזערע הענד דו ביסט אונזער גאט נאר צוא די גאט אליין וועלען מיר האפען ווארום דורך די ווערט דר בארימט דער יתום: זאגט דר נביא א הט מיר גיזאגט דער רוח הקודש ווייל זיי וועלע פר מיר אזו רייען דרום ארפא וועל איך היילן זייע ווילדיקייט איך וועל זיי ליב האבן מיט באווילינג אהיה איך וועל זיין אזו וויא טל צו דיא ישראל ד ישראל וועלן בליהן אזו ווי ארוז אונ דר טל וועט שלאגן זיינע ווארצלן זיי זאלען וואקסן אזו וויא די ביימער פון דעם וואלד וואס זייא זענען זייער גרוס ילכו זיי וועלן גיין זיי וועלען זיך מערען זייני צווייגן דס איז זייני קינדער אונ אזו ווי דער אייל פון דער מנורה אזו וועט זיין זייער לוטערקייט:

ישובו יושבי בצלו די ישראל וואס זענן פריער גיזעסן אין דעם שאטן פון דעם לבנון דס איז דער ביהמ"ק אונ היינט זענען זיי פאר טריבען גיווארען פון אים וועלן זיי זיך ווידר קערען צו אים זיי וועלען זיך דער נערן מיט גאטס מצות זכרו דס גידעכעניש פון זייער גאט וועט ניט אויף הערען אזו וויא דאס

מוֹתִי֒ כִּֽי־הַשְׁחֵ֤ת תַּשְׁחִתוּן֙ וְסַרְתֶּ֣ם מִן־הַדֶּ֔רֶךְ אֲשֶׁ֥ר צִוִּ֖יתִי אֶתְכֶ֑ם וְקָרָ֨את אֶתְכֶ֤ם הָֽרָעָה֙ בְּאַחֲרִ֣ית הַיָּמִ֔ים כִּֽי־תַעֲשׂ֤וּ אֶת־הָרַע֙ בְּעֵינֵ֣י יְהוָ֔ה לְהַכְעִיס֖וֹ בְּמַעֲשֵׂ֥ה יְדֵיכֶֽם׃
ל וַיְדַבֵּ֣ר מֹשֶׁ֗ה בְּאָזְנֵי֙ כָּל־קְהַ֣ל יִשְׂרָאֵ֔ל אֶת־דִּבְרֵ֥י הַשִּׁירָ֖ה הַזֹּ֑את עַ֖ד תֻּמָּֽם׃ פ פ פ

ע' פסוקים אדני"ה סימן ומפטירין שובה כהושע סימן י"ד :

אונקלוס

מוֹת אֲרֵי חַבָּלָא
חַבְּלוּן וְתִסְטוּן מִן
אוֹרְחָא דִּי פַקֵּדִית יָתְכוֹן
וִיעֲרַע יָתְכוֹן בִּשְׁתָּא
בְּסוֹף יוֹמַיָּא אֲרֵי תַעְבְּדוּן
דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ
לְרַגָּזָא קֳדָמוֹהִי
בְּעוֹבָדֵי יְדֵיכוֹן׃ ל וּמַלֵּיל
משֶׁה קֳדָם כָּל קְהָלָא
דְיִשְׂרָאֵל יָת פִּתְגָּמֵי
תֻשְׁבַּחְתָּא הָדָא עַד
דִּשְׁלִימוּ׃ פ פ פ

רשב"ם

השירה. סידור דברים קרוי שירה: הזאת. ... האזינו שמעידה עליהם פורענות ... עברו על המצות ויבינו כי בחטאתם לקו:

בעל הטורים

... הרעה באחרית הימים. ר"ת עולה כגי' גוג: וקראת. ד' וקראת אתכם הרעה וקראת שמו ישמעאל וקראת שמו עמנואל וקראת ישועה ... תיך כשתקרה אתכם הרעה וקראת ישמע אל שתתפלל לאל שישמע אליך ושיהיה עמנו אל ותשוב אליו בתשובה אז וקראת ישועה חומותיך:

רש"י

... חת תשחתון. והרי כל ימות יהושע לא השחיתו שנאמר ... ע כד) ויעבדו העם את ה' כל ימי יהושע מכאן שתלמידו ... דם חביב עליו כגופו שכל זמן שיהושע הי היה נראה ... ל למשה כאלו הוא הי: חסלת פרשת וילך

בית יהודא

די גאנצע צייט וואס יְהוֹשֻׁעַ הָט גֶעלֶעבְּט הָאבֶּן יוּדִין נִיט גֶעזִינְדִיגְט (שֶׁנֶּאֱמַר) ווי עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (וַיַּעַבְדוּ הָעָם אֶת ה' כֹּל יְמֵי יְהוֹשֻׁעַ *) יוּדִין הָאבֶּן גֶעדִינְט צוּ הקב"ה דִי גַאנְצֶע צייט וָוס יְהוֹשֻׁעַ הָאט גֶעלֶעבְּט, ענְפֶערְט רש"י (מִכַּאן) פוּן דַאנֶען ווייסֶען מִיר (שֶׁתַּלְמִידוֹ שֶׁל אָדָם חָבִיב עָלָיו ... ו) אַמֶענְטְשׁ הָט לִיב זַיין תַּלְמִיד ווי עֶר הָט לִיב זִיךְ אַלֵיין (שֶׁכָּל זְמַן שֶׁיְּהוֹשֻׁעַ חַי הָיָה נִרְאֶה לְמֹשֶׁה כְּאִילוּ הוּא חַי) אַזוֹי ... ג ווי יְהוֹשֻׁעַ הָאט גֶעלֶעבְּט איז גֶעוֶועזְן בַּיי מֹשֶׁה גְלַייךְ ווי עֶר וָואלְט גֶעלֶעבְּט, אוּנ וֶוען יְהוֹשֻׁעַ אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּן ... געוֶועזְן גְלַייךְ ווי דַאמָאלְס איז משֶׁה אוֹיךְ גֶעשְׁטָארְבֶּן, דְרִיבֶּער אַז מֹשֶׁה הָט גֶעזָאגְט אַחֲרֵי מוֹתִי, נָאךְ מַיין טוֹיט הָט מֹשֶׁה גֶעמֵיינְט נָאךְ יְהוֹשֻׁעַ'ס טוֹיט וֶועלֶן דִי יוּדִין זִינְדִיגֶען אוּנ אַזוֹ אִיז גֶעוֶועזְן:

שפתי חכמים

... לומר יהושע לא השליט עליהם מ"מ היה לו לתקוע שהרי משה ... היה קיים ל"פ ואף בחייו כו' כלומר בשלמא אם היה יהושע ... בהם אחרי מות משה היו תוקעים בהם אף באותו יום שמת ... אבל מדלא השליט יהושע כהן אחרי מות משה דין הוא שיגנזו ... יום שמת משה ולא ינהג בהם משה שררה ביום המיתה לקיים ... שנאמר אין שלטון ביום המות כלומר אין שררה הנוהג באדם כל ימיו נוהגת ביום מותו ואין להקשות למה נגנזו אף אם לא יגנזו לא יתקעו בהן וי"ל דגם זה היה שררה שאף שהיו בעין לא השליט בהם יהושע ולכן נגנזו וכן מלינו בדוד המלך ע"ה בכ"מ שמזכירו הזכירו דוד המלך ובאותו יום שמת כתיב ויקרבו ימי דוד למות מהאי טעמא ואין שלטון וגו': צ ולפיכך כינה מיתתו של יהושע שהיא מיתתו של משה וכתב אחרי מותי במקום אחרי מות יהושע: חסלת פרשת וילך

פירוש לתורת אלהים

... מַיין טוֹיט וֶועט אִיר זִינְדִיגֶען וְסַרְתֶּם אוּנ אִיר ... ט אָפּ קֶערֶען פוּן דֶעם וֶועג וָוס אִיךְ הָאבּ אַייךְ ... אָטֶען וְקָרָאת אוּנ עֶס וֶועט אַייךְ בַּגֶעגֶענֶען דָאס ... נְכְטְס בְּאַחֲרִית הַיָּמִים אִין דֶעם סוֹף פוּן דִי טֶעג כִּי ... אַז אִיר וֶועט טָאהֶן וָוס אִיז שְׁלֶעכְט אִין גָאטְס ... עֶן לְהַכְעִיסוֹ צוּ דֶערְצֶערְנֶען אִים מִיט דִי וֶוערְק פוּן אַייעֶרֶע הֶענְט: (ל) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אוּנ מֹשֶׁה הָאט גֶערֶעט אִין דִי אוֹיעֶרֶען פוּן גָאר דֶעם אַיין זַאמְלוּנְג פוּן דִי יִשְׂרָאֵל כְּלוֹמַר אַלֶע יִשְׂרָאֵל הָאבֶּען גֶהֶערְט אֶת דִּבְרֵי דִיא רֶייד פוּן דִיא שִׁירָה עַד תּוּמָּם בִּיז אִין אוֹם לָאז דָאס מֵיינְט מֶען פוּן הַאֲזִינוּ בִּיז וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ:

משלי יהודא

... יינְגְט דֶעם גְרֶעסְטֶן דָאקְטָאר פוּן דִיא לַאנְד, דֶער ... טאר הָאט גִיזֶעהְן מֶען מוּז גֶעבֶּען דֶעם קִינְד ... דִיצִין, וָואס עֶר קֶען דֶעם קִינְד גִיזוּנְד מַאכֶן אוּנ ... קֶען אִים בְּרֵיינְגֶן צוּם שְׁטַארְבֶּן, אוּב מֶען וֶועט הִיטֶן צוּ ... אַלֶין וָוס מֶען דַארְף צוּ דֶעם מֶעדִיצִין, וֶועט דֶער קִינְד ... נְד וֶוערֶן, אוּנ אוֹיבּ מֶען וֶועט נִיט הִיטֶן צוּ טָאן אַלֶין ... מֶען דַארְף צוּ דֶעם מֶעדִיצִין קֶען עֶר שְׁטַארְבֶּן פוּן דֶעם ... יצִין, אוּנ ווייל דָם הִיטוּנְג אִיז זֵייעֶר שְׁוֶועֶר, דְרִיבֶּר ... דֶר פאטֶר גִיבֶּעטֶן דֶעם דָאקְטָאר עֶר זָאל בַּיי אִים אַזוֹ ... ג זַיין בִּיז דֶר קִינְד וֶועט זִיךְ אַלֵיין גֶעווּאוֹנֶן עֶר זָאל ... אַלֶין וָואס מֶען דַארְף הִיטֶן צוּ דֶעם מֶעדִיצִין, דֶר דָאקְטָאר אִיז גֶעבְּלִיבֶּן לֶעבֶּן קִינְד עֶר הָט אִים גֶעהִיט ווי ווייט עֶר הָאט נָאר גִיקֶענְט, דֶר דָאקְטָאר אִיז גֶעוֶועזֶן אַיין אַלְטֶער מַאן, עֶס אִיז גִיקוּמֶן דִי צַייט עֶר זָאל שְׁטַארְבֶּן, הָט עֶר גִיהַאט גְרוֹס צַעַר וָואס דוּרְךְ זַיין הַאנְט אִיז דָאס קִינְד אִיצְט אִין אַגְרוֹסֶע סַכָּנָה, אוּנ עֶר הָט גִיזָאגְט אִיךְ ווייס אַז נָאךְ מַיין טוֹיט וֶועט דֶר קִינְד נִיט קֶענֶן זִיךְ הִיטֶן מִיט דֶעם מֶעדִיצִין ווי מֶען דַארְף זַיין גִיהִיט אוּנ דֶר סוֹף וֶועט גִיווִיס נִיט גוּט זַיין, נָאר עֶס אִיז פַארְפַאלֶן עֶר הָאט אַיין מָאהְל אָנְגֶעהוֹבֶּן גֶעמֶען דֶעם מֶעדִיצִין מוּז עֶר אִים נֶעמֶען ווייטֶער, דָם זֶעלְבִּיגֶע הָט גִיזָאגְט מֹשֶׁה צוּ דִי יוּדֶן אִיךְ הָאבּ אַייךְ גִיגֶעבֶּן דִי תּוֹרָה, זִיא אִיז אַסַם צוּם לֶעבֶּן אוּנ אַסַם צוּם שטארבן

הערה בספר יהושע כתיב ויעבוד ישראל את ה' וגו':

עִמָּכֶם הַיּוֹם מַמְרִים הֱיִתֶם עִם־יְהוָה וְאַף כִּי־אַחֲרֵי מוֹתִי: מפטיר
כח הַקְהִילוּ אֵלַי אֶת־כָּל־זִקְנֵי שִׁבְטֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם וַאֲדַבְּרָה בְאָזְנֵיהֶם אֵת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְאָעִידָה בָּם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ: כט כִּי יָדַעְתִּי אַחֲרֵי

ואעידה בראש עמוד ב"ה שמ"ו סימן

אונקלוס

בְּעַד אֲנָא קַיָּם עִ
יוֹמָא דֵין מְסָרְבִין הֲ
קֳדָם יְיָ וְאַף אֲרֵי
דְּאָמוּת: כח כְּנִישׁוּ
יָת כָּל סָבֵי שִׁבְ
וְסָרְכֵיכוֹן וַא
קֳדָמֵיהוֹן יָת פִּתְ
הָאִלֵּין וְאַסְהֵד בְּהוֹ
שְׁמַיָּא וְיָת אַרְעָ
כט אֲרֵי יְדַעְנָא

בעל הטורים

אחרי מותי. יהושע פרנס את יש
שנה וכ' שנים האריכו הזק

רש"י

היה בולט מן הארון מבחוץ ושם היה מונח ויש אומרי
הלוחות היה מונח בתוך הארון: (כח) הקהילו
ולא תקעו אותו היום ע. בחצוצרות להקהיל את הק
שנאמר (במדבר י) עשה לך ולא השליט יהושע עלי
בחייו נגנזו פ קודם יום מותו (ס"א ביום מותו) לקי
שנאמר (קהלת ח) ואין שלטון ביום המות: ואעידה
את השמים ואת הארץ. ואם תאמר הרי
העיד למעלה (לעיל ל) העידותי בכם היום וגו'
לישראל אמר אבל לשמים ולארץ לא אמר ועכש
לומר האזינו השמים וגו': (כט) אחרי מות

בית יהודא

תַּנָּאִים (וְיֵשׁ מֵהֶם אוֹמְרִים דַּף הָיָה בּוֹלֵט מִן הָאָרוֹן מִבַּחוּץ וְשָׁם הָיָה מוּנָּח) עֶס זֶענֶען דָא תַּנָּאִים וָוָס זָאגֶן אַבְּרֶעט אִיז אַרוֹם־גֶעגַאנְגֶן פוּן אָרוֹן אוֹיסְוֶוענִיג אוּנ אוֹיף דִי בְּרֶעט אִיז גֶעלֶעגֶן דִי סֵפֶר תּוֹרָה (וְיֵשׁ אוֹמְרִים) אוּנ עֶס זֶענֶען דָא תַּנָּאִים וָוָס זָאגֶן (מִצַּד הַלּוּחוֹת הָיָה מוּנָּח בְּתוֹךְ הָאָרוֹן) דִי סֵפֶר תּוֹרָה אִיז גֶעלֶעגֶן אִין אָרוֹן בַּיי דִי זַייט פוּן דִי לוּחוֹת: (כח) הַקְהִילוּ אֵלַי. מֹשֶׁה הָט גֶעזָאגְט פַארְזַאמְלְט צוּ מִיר אַלֶע יוּדִין, זָאגְט רש"י (וְלֹא תָּקְעוּ אוֹתוֹ הַיּוֹם בַּחֲצוֹצְרוֹת לְהַקְהִיל אֶת הַקָּהָל) דֶעם טָאג הָט מֶען נִיט גֶעבְּלָאזֶען מִיט דִי טְרוֹמֵייטֶן צוּ פַארְזַאמְלֶען דִי יוּדִין צוּ מֹשֶׁה (לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר) וַוייל עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק הקב"ה הָט גֶעזָאגְט צוּ מֹשֶׁה עֲשֵׂה לְךָ, דוּ זָאלְסְט מַאכֶן צוּ דִיר צְוֵויי טְרוֹמֵייטֶן, דִי טְרוֹמֵייטֶן זָאלֶען זַיין נָאר פוּן דַיינֶעטְוֶועגֶן (וְלֹא הִשְׁלִיט יְהוֹשֻׁעַ עֲלֵיהֶם) ד הָט נִיט גֶעמַאכְט גִיוֶועלְטִיגֶן יְהוֹשֻׁעַ אוֹיף דִי חֲצוֹצְרוֹת (וְאַף בְּחַיָּיו נִגְנְזוּ בְּיוֹם מוֹתוֹ) וֶוען מֹשֶׁה הָט נָאךְ גֶעלֶעבְּט זֶענֶ חֲצוֹצְרוֹת בֶּעהַאלְטֶן גֶעוָוארֶען אִין דֶעם טָאג וָוָס עֶר אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּן (לְקַיֵּים מַה שֶּׁנֶּאֱמַר) עֶס וֶועט גֶעטָאן וִוי דֶר זָאגְט (וְאֵין שִׁלְטוֹן בְּיוֹם הַמָּוֶת) אִין דֶעם טָאג וָוָס דֶר מֶענְטְשׁ שְׁטַארְבְּט אִיז אוֹיפְגֶיהֶערְט זַיינֶע גִיוֶועלְטִיגְקֵייט: וְ בָם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ. זָאגְט רש"י (וְאִם תֹּאמַר) אוּב דוּא וֶועסְט זָאגֶען וּפְרֶעגֶן (הֲרֵי כְּבָר הֵעִיד לְמַעְלָה) עֶס פְרִיעֶר מֹשֶׁה הָט גֶעמַאכְט עֵדוּת דִי הִימֶעל אוּנ עֶרְד, עֶר הָאט גֶעזָאגְט (הַעִידוֹתִי בָּכֶם הַיּוֹם וגו') הַיינְט מַאךְ אִיךְ אַייךְ עֵדוּת דִיא הִימֶעל אוּנ עֶרְד, עֶנְפֶערְט רש"י (הָתָם לְיִשְׂרָאֵל אָמַר) דָארְטֶען הָט מֹשֶׁה גֶעזָאגְט צוּ דִי יוּד וֶועט אוֹיף זֵיי מַאכֶן עֵדוּת דִי הִימֶעל אוּנ עֶרְד (אֲבָל לַשָּׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא אָמַר) אָבֶּר צוּ דִי הִימֶעל אוּנ עֶרְד הָאט נָאךְ נִיט גֶעזָאגְט זֵיי וֶועלֶען זַיין עֵדוּת (וְעַכְשָׁיו בָּא לוֹמַר הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וגו') אִיז אִיצְט מֹשֶׁה גֶעקוּמֶען זָאגֶן צוּ דִי הִימֶע עֶרְד זֵיי זָאלֶען זַיין עֵדוּת: (כט) וְאַחֲרֵי מוֹתִי כִּי הַשְׁחֵת תַּשְׁחִיתוּן. פְרֶעגְט רש"י (וַהֲרֵי כָּל יְמוֹת יְהוֹשֻׁעַ לֹא הִשְׁ

שפתי חכמים

בזה ולשום אותה מלד הארון לסיות לעד כל הימים: ע ר"ל אמאי לא כתיב שיתקעו כמו דכתיב בפ' בהעלותך בסיקהיל אותם: פ

ליקוטי יקרים

עֶר נָאךְ דִי עֲבֵירָה חֲרָטָה אוּנ עֶס אִיז אִים גְרִינְג צוּ זִינְדִיגֶן אוּנ גְרִינְג צוּ טָאן תְּשׁוּבָה אוּנ עֶס קוּמְט אוֹיף דֶר עֶלְטֶער טוּהְט עֶר תְּשׁוּבָה בֶּאֱמֶת, אוּנ אַזֶעלְכֶע מֶענְטְשֶׁן זֶענֶען גֶעוֶוען דִי שְׁכֵנִים פוּן רַבִּי זֵירָא, דְהַיְינוּ הָאבֶּן זֵייא בַּאלְד גֶעטָאן תְּשׁוּבָה, אוּנ עֶס זֶענֶען דָא מֶענְטְשֶׁן וָואס זֶענֶען אַפִּיקוֹרְסִים אוּנ הָאבֶּן גָאר נִיט מוֹרָא צוּ זִינְדִיגֶען, וַוייל זֵיי גְלוֹיבֶּען נִיט אִין דִיא תּוֹרָה, אוּנ נִיט אִין הקב"ה, אַזֶעלְכֶע מֶענְטְשֶׁן זֶענֶען דַאמָאלְס גֶעוֶוען דִי יוּדֶן, אַמָאל הָאבֶּען זֵיי גֶעזָאגְט הֲיֵשׁ ה' בְּקִרְבֵּנוּ? אִיז דָא הקב"ה צְוִוישֶׁען אוּנְז? פִיל מָאל הָאבֶּען זֵייא גֶעזָאגְט צוּ מֹשֶׁה "דוּ" הָאסְט אוּנְז אַרוֹיסְגֶענוּמֶען פוּן מִצְרַיִם, אֲפִילוּ בַּיי דֶעם יַם שְׁטֵייט וַיַּאֲמִינוּ בַּה' וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ, זֵייא הָאבֶּן גֶעגְלוֹיבְּט אִין הקב"ה אוּנ הָאבֶּן גֶעגְלוֹיבְּט אַז מֹשֶׁה אִיז נָאר אַ קְנֶעכְט פוּן גָאט, זָאגְט דֶר מדרש חָזְרוּ וְלֹא הֶאֱמִינוּ, זֵייא הָאבֶּען חֲרָטָה גֶעהַאט אוּנ הָאבֶּען נִיט גֶעגְלוֹיבְּט, הקב"ה אַלֵיין הָט גֶעזָאגְט וַיְנַסּוּ אוֹתִי זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים וגו' זֵייא הָאבֶּן מִיךְ גֶעפְּרוּבְּט צֶעהְן מָאל אוּנ גְלוֹיבֶּען מִיר נִיט, נָאר אַזוֹי לַאנְג וִויא מֹשֶׁה הָאט גֶעלֶעבְּט הָאט עֶר גֶעזוֹכְ בַּיי אַיין צוּ גְלוֹיבְּען דָאס גְלוֹיבּוּנְג אִין הקב"ה, אוּנ עֶס הָאט וֵויינִיג גִיהָאלְפֶּן, הָאט מֹשֶׁה גֶעזָארְגְט וָואס וֶועט זַיין נָאךְ זַיין שְׁטַא

פירוש לתורת אלהים

הַארְטֶן אַקְיִן הֵן בְּעוֹדֶנִּי אַז אִיךְ לֶעב נָאךְ עִמָּכֶם אוּנ אִיךְ בִּין הַיינְט מִיט אַייךְ מַמְרִים זַייט גִיוֶוען ווידֶר שְׁפֶּענִיגֶרִם קֶעגֶען גָאט וְאַף וִוי אַ נָאךְ מַיין טוֹט וָוָס וֶועט אִיר שׁוֹן טָאהְן נָאךְ דֶע אִיךְ וֶועל שְׁטַארְבֶּען: (כח) הַקְהִילוּ אֵלַי זַאמְלְט צוּ מִיר אֶת כָּל זִקְנֵי אַלֶע אייעֶרֶע זְקֵנִים פוּן אַי שְׁבָטִים אוּנ אייעֶרִי שַׁמָּשִׁים וַאֲדַבְּרָה אוּנ אִיךְ רֵיידֶן אִין זֵייעֶרִי אוֹעֶרֶן זֵיי זָאלֶן הֶערֶען אֶת הַדְּ הָאֵלֶּה דִיא רֵייד וְאָעִידָה אוּנ אִיךְ וֶועל מַאכֶען עֵ אוֹיף זֵייא דֶעם הִימֶל מִיט דֶער עֶרְד [זעין ר (כט) כִּי יָדַעְתִּי וָוארוּם אִיךְ וֵוייס ווֹאל אַחֲרֵי מוֹת

משלי יהודא

(כט) כִּי יָדַעְתִּי וגו' וְקָרָאת אֶתְכֶם וגו'. לְמָשָׁל בַּייא אַגְבִיר אִיז קְרַאנְק גִיוָוארֶען זַיין אַיינְצִיג קִינְד, הָאט

אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־
נִשְׁבַּעְתִּי לָהֶם וְאָנֹכִי אֶהְיֶה עִמָּךְ׃
כד וַיְהִי ׀ כְּכַלּוֹת מֹשֶׁה לִכְתֹּב אֶת־
דִּבְרֵי הַתּוֹרָה־הַזֹּאת עַל־סֵפֶר עַד
תֻּמָּם׃ שביעי כה וַיְצַו מֹשֶׁה אֶת־הַלְוִיִּם
נֹשְׂאֵי אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה לֵאמֹר׃
כו לָקֹחַ אֵת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה
וְשַׂמְתֶּם אֹתוֹ מִצַּד אֲרוֹן בְּרִית־
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְהָיָה־שָׁם בְּךָ לְעֵד׃
כז כִּי אָנֹכִי יָדַעְתִּי אֶת־מֶרְיְךָ וְאֶת־
עָרְפְּךָ הַקָּשֶׁה הֵן בְּעוֹדֶנִּי חַי

אונקלוס

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְאַרְעָא
קַיֵּמִית לְהוֹן וּמֵימְרִי
בְּסַעֲדָךְ׃ כד וַהֲוָה
שֵׁיצֵי מֹשֶׁה לְמִכְתַּב
פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא הָדָא
סִפְרָא עַד דִּשְׁלִימוּ׃
וּפַקִּיד מֹשֶׁה יָת לֵוָאֵי
לֵי אֲרוֹן קְיָמָא דַּיְיָ
ימָר׃ כו סִיבוּ יָת
רָא דְאוֹרַיְתָא הָדֵין
שׁוּן יָתֵהּ מִסְּטַר אֲרוֹן
מָא דַּיְיָ אֱלָהֲכוֹן וִיהֵי
ן בָּךְ לְסָהִיד׃ כז אֲרֵי
א יְדַעְנָא יָת סַרְבָנוּתָךְ
קְדָלָךְ דְּקַשְׁיָא הָא

תולדות אהרן

את ספר גיטין א׳ בתרא טו מנחות ל׳:
ושמתם אותו בתרא יד:

בעל הטורים

ואף כי אחרי מותי כ״י פנים

רש״י

לקח. כמו זכור ם שמור הלוך: מצד ארון ברית ה׳.
ן בו חכמי ישראל בבבא בתרא יש מהם אומרים דף

בית יהודא

האב געשוואָרן, דָם זָאגְט דָאךְ הקב״ה, משֶׁה הָט דָאךְ
ניט געשְׁוואָרן: (כו) לָקוֹחַ. צוּ נֶעמֶן (כְּמוֹ זָכוֹר שָׁמוֹר הָלוֹךְ)
אַזוֹ ווי זָכוֹר, גֶעדֵיינְקֶן, שָׁמוֹר, הִיטֶן, הָלוֹךְ, גֵיין, אַזוֹ
ח, צוּ נֶעמֶן: וּמִצַּד אֲרוֹן בְּרִית ה׳. זָאגְט רש״י (נֶחְלְקוּ בוֹ חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל בְּבָבָא בַּתְרָא) אין די גְמָרָא בָּבָא בַּתְרָא קְרִיגֶען

דעת זקנים מבעלי התוספות

לקוח את ספר התורה. מדרש באותו יום של שבעה באדר
ם פטירת משה רבינו כתב י״ג ספרי תורה לי״ב שבטים וקרא
שבט ושבט והוכיחן והזהירן על התורה ועל המצות אנשים
עצמן ונשים בפני עצמן ואמר להם הזהרו כלכם בספר
רה הזה שאני נותן לכם לשמור ולעשות וספר תורה אחד לקח והניחו לצד ארון הברית שנאמר לקוח את ספר התורה
ושמתם אותו מצד ארון ברית ה׳. וי״א שירד גבריאל ונטל את התורה מידו של משה והעלה אותה לב״ד הגדול
שמים כדי להודיע צדקתו של משה בפמליא של מעלה שנא׳ צדקת ה׳ עשה וגו׳ ולא עוד אלא שצדיקים שבמרום קורין
בשני ובחמישי ובשבתות ובראשי חדשים ובימים טובים ובפ״ק דב״ב פליגי ר׳ מאיר ור׳ יהודה חד אמר שהספר תורה היה
מונח בארון וחד אמר מצדו וכו׳ כדאיתא התם:

שפתי חכמים

שמשם לוה ליהושע והאי דקאמר לעיל כי אתה תבוא כו׳ היינו דרך
עלה בעלמא נ״ה הוכית רש״י דמיסב כלפי סכינה ממלת אשר נשבעתי:
ם שהוא לשון הווה ולא לשון ציווי כלומר עליכם לקחת את ס״ת

פירוש לתורת אלהים

ענגן די קינדער יִשְׂרָאֵל אֶל הָאָרֶץ צוּ דעם לאנד
איך האב גישווארן איך זאל געבן צו זיי וְאָנֹכִי
איך גאט אֶהְיֶה עִמָּךְ איך וועל זיין מיט דיר:
) וַיְהִי אונ עס איז גיוועז כְּכַלּוֹת אז משה האט
נדיגט צו שרייבן אֶת דִּבְרֵי די רייד פון די תּוֹרָה
ספר אויף איין סֵפֶר עַד תֻּמָּם ביז דעם אום לאז:
) וַיְצַו משֶׁה אונ משה האט געבאטין דיא לְוִים
אי וָוס זיי טראגען דעם ארון מיט די לוחות פון
ט לֵאמֹר אזו צו זאגען: (כו) לָקוֹחַ נעמט דעם סֵפֶר
ורה וְשַׂמְתֶּם אונ איר זאלט אים טאהן איר זאלט
ם לייגען מִצַּד פון דער זייט אֲרוֹן פון דעם ארון
ט דיא לוחות פון גאט אייער גאט [עיין רש״י]
ה שָׁם אונ ער זאל דארטן זיין די ספר תורה זאל
רטען ליגן בְּךָ לְעֵד זיא זאל זיין צו דיר פר איין
ות ווי פריער איז גישטאנען: (כז) כִּי אָנֹכִי ווארום איך ווייס דיין ווידר שפעניקייט וְאֶת עָרְפְּךָ אונ דיין

ליקוטי יקרים

(כז) הֵן בְּעוֹדֶנִּי חַי עִמָּכֶם מַמְרִים הֱיִיתֶם וגו׳, משֶׁה רַבֵּינוּ הָט גֶעזָאגְט
אַקַל וָחוֹמֶר, מַאדָאךְ ווען איך לעב מיט אייך צוזאמען טוהט
איר געגען דעם ווילען פון הקב״ה, וואס וועט זיין נאך מיין
שטארבען, הגאון החסיד פון שעפּטיווקא זצ״ל פרעגט
די גמרא זאגט אין דיא ברכות אין דיא שכנות פון רבי זירא
האבען געוואוינט עטליכע מענטשען רְשָׁעִים, נאכדעם וויא רבי
זירא איז געשטארבען האבען זיי געזאגט ביז איצט איז לעבען אונז
געווען רבי זירא האבען מיר געלעבט אין זיין זכות, וואס וועלען
מיר איצט טאן? האב זיי געטאן תְּשׁוּבָה, דס זעלביגע וואלט
דאך איצט ביי יודען אויך געקענט זיין, ווען משה האט גילעבט
האבען די יודען זיך ניט געהיט פון זינדיגען, ווייל זייא האבען
זיך פארלאזט אויף די תְּפִלּוֹת פון משה, אבער ווען זיי וועלען
זעהן משה איז געשטארבען אונ האבען ניט אויף וועמען זיך צו
פארלאזין, וועלען זייא זיך היטען פון צו זינדיגען, דער תירוץ
איז ווייל עס זענען דא צוויי ערליי זינדיגער, איינר זינדיגט ווייל
ער גלויבט צו די פערגעניגען, אונ ווייל ער בעקומט ניט דעם
פערגעניגען כשר, טוהט ער אים אסור, אונ פון דעסטוועגען האט

אֲחֵרִים וַעֲבָדוּם וְנִאֲצוּנִי וְהֵפֵר אֶת־
בְּרִיתִי׃ כא וְהָיָה כִּי־תִמְצֶאןָ אֹתוֹ
רָעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת וְעָנְתָה הַשִּׁירָה
הַזֹּאת לְפָנָיו לְעֵד כִּי לֹא תִשָּׁכַח
מִפִּי זַרְעוֹ כִּי יָדַעְתִּי אֶת־יִצְרוֹ אֲשֶׁר
הוּא עֹשֶׂה הַיּוֹם בְּטֶרֶם אֲבִיאֶנּוּ
אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבָּעְתִּי׃
כב וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת
בַּיּוֹם הַהוּא וַיְלַמְּדָהּ אֶת־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ כג וַיְצַו אֶת־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן
וַיֹּאמֶר חֲזַק וֶאֱמָץ כִּי אַתָּה תָּבִיא

אונקלוס

טַעֲוַת עַמְמַיָּא וְיִפְ
וְיַרְגְּזוּן קֳדָמַי וְ
יָת קְיָמִי׃ כא וִיהֵי
יְעָרְעָן יָתֵהּ בִּישָׁן כ
וְעָקָן וְתָתֵב תּוּשְׁבַ
הָדָא קֳדָמוֹהִי לְ
אֲרֵי לָא תִתְנְשֵׁי מ
בְּנֵיהוֹן אֲרֵי גְלֵי קֳ
יָת יִצְרְהוֹן דִּי
עָבְדִין יוֹמָא דֵין עַד
אָעֵלִנּוּן לְאַרְעָא א
קַיֵּמִית׃ כב וּכְתַב מ
יָת תּוּשְׁבַּחְתָּא הָ
בְּיוֹמָא הַהוּא וְאַ
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ כג וּפַ
יָת יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן וַ
תְּקַף וְאַלִּים אֲרֵי אַתְּ

תו"א והיה כי תמצאן אותו חגיגה
לא תשכח שבת קלח : כ
סנהדרין מ :

רש"י

(כ) ונאצוני. והכעיסוני וכן כל נאוץ לשון כ
(כא) וענתה השירה הזאת לפניו לעד. שהתרי
בתוכה ל על כל המוצאות אותו: כי לא תשכח
זרעו. הרי זו הבטחה לישראל שאין תורה משתכחת מ
מ לגמרי: (כג) ויצו את יהושע בן נון. מוסב ל
כלפי שכינה כמו שמפורש נ אל הארץ אשר נשבעתי ל

בית יהודא

(כ) וְנִאֲצוּנִי. מיינט מען (וְהִכְעִיסוּנִי) מיט זייערע זינד
וועלן זיי מיך ברייננגן צו כעס (וְכֵן כָּל נִיאוּץ לָשׁוֹן כַּעַס) וואו
עס שטייט דר ווארט ניאוץ, מיינט מען כעס: (כא) וְעָנְתָה
הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְפָנָיו לְעֵד. די שירה וועט זיין פר די יודין
אַעדות (שֶׁהִתְרֵיתִי בּוֹ בְּתוֹכָהּ עַל כָּל הַמּוֹצְאוֹת אוֹתוֹ) אין די
שירה האב איך געזאגט צו די יודין אלץ וואס זיי וועט
טרעפן אוב זיי וועלן זינדיגן: (כי לא תִשָּׁכַח מִפִּי זַרְעוֹ. זאגט
רש"י (הֲרֵי זוּ הַבְטָחָה לְיִשְׂרָאֵל שֶׁאֵין תּוֹרָה מִשְׁתַּכַּחַת מִזַּרְעָם לְגַמְרֵי) דס איז אצוזאג פון הקב"ה צו דיא יודין די
וועט ניט פארגעסן ווערן אין גאנצען פון די יודין, עס קען זיין אביסל תורה וועט פארגעסן ווערן נאר ניט אין גא
(כג) וַיְצַו אֶת יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן. ער הט געבאטן צו יהושע, וויסן מיר ניט ווער הט געבאטען, זאגט רש"י (
לְמַעְלָה כְּלַפֵּי שְׁכִינָה) דר וַיְצַו מיינט מען הקב"ה הט געבאטען צו יהושע, אונ דס געהער צו פריער צו פסוק ט"ז
שטייט וַיֹּאמֶר ה׳ (כְּמוֹ שֶׁמְּפוֹרָשׁ) ווי עס שטייט אין פסוק „אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לָהֶם" צו די לאנד וואס „

שפתי חכמים

כי כל מי שאינו רואה דבר אין משגיח בו: ל ואין להם פתחון פה
לומר אלו היינו יודעים בכל אלו הרעות לא היינו עוברים על מלות
השם ואז יקראו את השירה הזאת שכתוב בה בפי׳ ההתראה שהתרה
בם על כל הרעות: מ ר"ל הרי עינינו רואות שהלבבות מתמוטטות
ומה זה דכתיב כי לא תשכח וגומר: נ כלומר דקאי אלעיל ויאמר ה׳
אל משה הנך שוכב עם אבותיך וגומר ואחר שסיים דבריו עם משה

נוה את יהושע אבל אינו דבוק עם ויכתוב משה וגומר שא"כ ש
היה המלוה ה"ל לומר אשר נשבע להם לא אשר נשבעתי להם א
יכול רש"י להוכיח מדכתיב ואנכי אהיה עמך והוא יהיה עמך מ
כיון שמשה היה המלוה דיש לומר דפי׳ הוא ואנכי אהיה וגימר כ
זכותי יהיה עמך מ"ה מוכרח רש"י להוכיח מאשר נשבעתי ה
לאו דכתיב אשר נשבעתי היינו מפרשים האי כי אתה תביא כלפי

פירוש לתורת אלהים

בהמות וואס דארטין זענען טוט רינן מילך אונ פון
די טייטלען וואס דארטן וואקסן טוט רינן האניק ואכל
ושבע אונ ער וועט עסין אונ ער וועט זאט זיין ודשן
אונ ער וועט פעט ווערן ופנה אונ ער וועט זיך קערן
צו פרעמדע אפגעטר ועבדום אונ ער וועט דינען זיי
ונאצוני אונ וועלן דער צערנען מיך והפר אונ ער וועט
שטערין מיין פארבינדונג: (כא) והיה אונ עס וועט
זיין כי תמצאן אותו אז עס וועט אים טרעפין פיל
שלעכטס וצרות אונ לייד. וענתה השירה וועט דיא
שירה זיין פאר אים פאר איין עדות [פיין רש"י]

כי לא תשכח ווארום די שירה וועט ניט פאר געס
ווערין פון דעם מול פון זיינע קינדער [פיין ר
כי ידעתי ווארום איך וויים זיינע גידאנקן אשר ו
ער טוט היינט בטרם איידער איך ברענג אים צ
דעם לאנד וואס איך האב גישווארען: (כב) ויכ
אונ משה האט גישריבען די שירה אין דעם ט
וילמדה אונ ער האט זיא גילערינט די קינדער
ישראל: (כג) ויצו אונ גאט הט געבאטן צו יהוש
דעם זון פון נון ויאמר אונ ער האט גיזאגט חזק וא
שטארק דיך אונ פעסטיג דיך כי ווארום דו וועט

רָעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת וְאָמַר בַּיּוֹם
הַהוּא הֲלֹא עַל כִּי־אֵין אֱלֹהַי בְּקִרְבִּי
מְצָאוּנִי הָרָעוֹת הָאֵלֶּה׃ יח וְאָנֹכִי
הַסְתֵּר אַסְתִּיר פָּנַי בַּיּוֹם הַהוּא עַל
כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר עָשָׂה כִּי פָנָה אֶל־
אֱלֹהִים אֲחֵרִים׃ יט וְעַתָּה כִּתְבוּ לָכֶם
אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת וְלַמְּדָהּ אֶת־
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שִׂימָהּ בְּפִיהֶם לְמַעַן
תִּהְיֶה־לִּי הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעֵד בִּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ ששי שביעי כשהן מחוברין כ כִּי־
אֲבִיאֶנּוּ אֶל־הָאֲדָמָה ׀ אֲשֶׁר־
נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבֹתָיו זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ
וְאָכַל וְשָׂבַע וְדָשֵׁן וּפָנָה אֶל־אֱלֹהִים

...יאָן וְעָקָן וְיֵימַר
יוֹמָא הַהוּא הֲלָא
...לֵית שְׁכִינַת אֱלָהִי
...נִי עָרְעוּנִי בִּישָׁתָא
...אִלֵּין׃ יח וַאֲנָא סַלָּקָא
סַלֵּק שְׁכִנְתִּי מִנְּהוֹן
יוֹמָא הַהוּא עַל כָּל
...ישָׁא דִּי עֲבָדוּ אֲרֵי
...תְפְּנִיו לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא׃
... וּכְעַן כְּתִיבוּ לְכוֹן
... תֻּשְׁבַּחְתָּא הָדָא
...לְּפַהּ יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
...וַיהּ בְּפוּמְהוֹן בְּדִיל
...תְהֵי קֳדָמַי תֻּשְׁבַּחְתָּא
...א לְסָהִיד בִּבְנֵי
...רָאֵל׃ כ אֲרֵי אָעֵלִנּוּן
...אַרְעָא דִּי קַיֵּימִית
...אֲבָהָתְהוֹן עָבְדָא חֲלַב
...בַשׁ וְיֵיכְלוּן וְיִשְׂבְּעוּן
...תַפְנְקוּן וְיִתְפְּנוּן בָּתַר

...א ואנכי הסתר אסתיר סס חולין קלט :
ועתה כתבו נדרים לח סנהדרין כא
...ה סער יט : ולמדה את בני ישראל עירובין
נד : ואכל ושבע מכות לב :

בעל הטורים

...תהו . חסר וי"ו לומר ששה פעמים גלו ג' על ידי סנחריב וג' ע"י נבוזראדן : הרעות האלה . בגימט' ארבע גליות : (יט) ולמדה את בני ישראל . בגי' הן תורה בכתב : שימה בפיהם . בגימ' זה תלמוד :

רש"י

...ו שאיני כ רואה בצרתם: (יט) את השירה הזאת. ...מן לב) האזינו השמים עד וכפר אדמתו עמו :

בית יהודא

בצרתם) אזו ווי איך זעה גאר ניט זייערע צרות : (יט) ואת השירה הזאת) . פון האזינו השמים ביז וכפר אדמתו עמו :

דעת זקנים מבעלי התוספות

...ו ומסתיר פניו שלא יראה בהכאת בנו : רעות רבות וצרות. ...ת שנעשו צרות זו לזו כגון זיבורא ועקרבא שמים צוננין ...לי לעקיצת דבורים ומים חמים לעקיצת עקרב והלופא סכנתא מי שעקצו זיבורא ועקרבא אינו יודע מה לעשות שמה ...ועיל לזה מזיק לזה וכך הן צרותיהן של ישראל בגלות כשהעכו"ם מיצר לו ירא לצעוק עליו פן ישנאיהו ואם לא יצעק ...ו ירגיל להיות מיצר לו : על כי אין אלהי בקרבי. שגרמתי לו לסלק שכינתו ממני באו עלי וגו' : (יח) ואנכי הסתר אסתיר. מכאן לאסתר מן התורה כלו' בימי אסתר אסתיר פני מהם ויבקש המן לאבדם :

שפתי חכמים

נגזרה עליהם שיגרשו משם : כ פי' הסתרת פנים הוא העדר השגחתו

פירוש לתורת אלהים

...ט זאגין אין דעם זעלביגן טאג הלא פר וואר על ...יל מיין גאט איז ניט צווישן מיר מצאוני הט מיך ...טראפין די שלעכטם : (יח) ואנכי הסתר אסתיר אונ ...ך וועל בעהאלטין פני מיין פנים ביום ההוא אין ...ם טאג איך וועל מיך מאבען גלייך וויא איך ...ה ניט זייערע צרות על וועגין דאס שלעכטס ...ס ער האט גיטאן כי ווייל ער האט זיך גקערט ... פרעמדע אפ געטער : (יט) ועתה כתבו לכם אונ אצונד שרייבט אייך את השירה הזאת דיא שירה דאס איז פון האזינו ביז וכפר אדמתו עמו ולמדה אונ לערינט זיא צו די קינדער ישראל שימה בפיהם טוא זיא אין זייער מול למען כדי דיא שירה זאל זיין צוא מיר צוא איין עדות אוף דיא קינדער ישראל : (כ) כי אביאנו ווארום איך וועל אים ברענגן צו די לאנד וום איך האב גישווארן צו זיינע עלטערן איך זאל זיי געבען דם לאנד זבת חלב ודבש פון די

מצות השם

(יט) כתבו לכם את השירה הזאת. דס איז דיא מצוה אז יעדער יוד איז מחויב ער זאל זיך לאזען שרייבען ...ן ספר תורה אונ אפילו ער האט איין ירושה אספר תורה ...ער אויך מחויב זיך צוא שרייבען פאר זיין געלט אונ עס איז אסור צוא האלטען איין ספר תורה וואס עס איז נישט מוגה דאס הייסט וואס עס איז דא גראזען אין איר אין זיין שטוב אונ דיא מצוה גייט אן אויף יעדען ארט אונ יעדער צייט :

בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃ טו וַיֵּרָא יְהוָה בָּאֹהֶל
בְּעַמּוּד עָנָן וַיַּעֲמֹד עַמּוּד הֶעָנָן
עַל־פֶּתַח הָאֹהֶל׃ טז וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה הִנְּךָ שֹׁכֵב עִם־אֲבֹתֶיךָ
וְקָם הָעָם הַזֶּה וְזָנָה | אַחֲרֵי | אֱלֹהֵי
נֵכַר־הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוּא בָא־שָׁמָּה
בְּקִרְבּוֹ וַעֲזָבַנִי וְהֵפֵר אֶת־בְּרִיתִי
אֲשֶׁר כָּרַתִּי אִתּוֹ׃ יז וְחָרָה אַפִּי בוֹ
בַיּוֹם־הַהוּא וַעֲזַבְתִּים וְהִסְתַּרְתִּי
פָנַי מֵהֶם וְהָיָה לֶאֱכֹל וּמְצָאֻהוּ

אונקלוס

בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא׃ טו וְאִתְ
יְיָ בְּמַשְׁכְּנָא בְּעַמּ
דַּעֲנָנָא וְקָם עַמּוּ
דַעֲנָנָא עַל תְּרַע מַשְׁכְּ
טז וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה
אַתְּ שָׁכֵב עִם אֲבָהָ
וִיקוּם עַמָּא הָדֵין וְיִ
בָּתַר טַעֲוַת עַמְמֵי אַרְ
דִּי הוּא עָל תַּמָּן בֵּינֵ
וְיִשְׁבְּקוּן דַּחַלְתִּי וְיַשְׁ
יָת קְיָמִי דִּי גְזָר
עִמְּהוֹן׃ יז וְיִתְקוֹף
בְּהוֹן בְּיוֹמָא הַ
וְאַרְחֵקִנּוּן וְאֶסַּלֵּק שְׁכִ
מִנְּהוֹן וִיהוֹן לְ
וִיעָרְעַן יָתְהוֹן בִּ

תו"א ויאמר ה' אל סנהדרין כ: וקס
הזה יומא נב: וחרה אפי בו חגיג

בעל הטורים

(טז) וקם העם. תגין על הקו"ף לו' שימאסו בק' ברכות ובבנין של שלמה שהיה היכלו ק' אמה: העם הזה וזנה אחרי. בגימ
סוף מנשה: (יז) והסתרתי פני מהם והיה לאכול. סופי תיבות בגימט' המן וזהו שדרשו בחולין ואנכי הסתר אסתיר רמז לאס

בית יהודא

ער איז געבאטן געווארן: (טז) וְנֵכַר הָאָרֶץ. מיינט מען (גּוֹיֵי הָאָרֶץ) די פעלקער פון די לאנד: (יז) וְהִסְתַּרְתִּי פָּנַי. הקב"ה זאגט איך וועל בעהאלטן מיין פנים (כמו שאיני ר

רש"י

(טז) נכר הארץ. גויי הארץ: (יז) והסתרתי פ

שפתי חכמים

י לאפוקי שתפרש שנכר קאי אאלהי וכאלו אמר אלהי של נכר הארץ וכ"ת ה"נ דא"כ הל"ל לאלהים נכרים דלא מצינו אלהי דבוק עם מלה שלאחריו וזה יוכיח אלהי אברהם כו' דפי' אלהי של אברהם וכו' ואין אלהי דבוק למלה שלאחריו ועוד דאם אלהי דבוק למלה של נכר אם כן מלת הארץ אין נופל עליו מצאתי בשם מהרי"ן. וכ' הרא"ם מ"ט קרי ע"א נכר י"ל בעבור שהם כנכרים נחשבי' בארץ שאין הארץ שלהם שנכר

(יז) והסתרתי פני מהם. זהו דרך חבה כאדם שחטא לו בנו ואומר לרבו להלקותו והוא אינו יכול לראות בצרת בנו שרו

דעת זקנים מבעלי התוספות

צדיק בארץ ישולם. ועוד שלעה"ב אעלך בכבוד על כסא מרגליות ואשימך ראש על נ"ה רבוא צדיקים כמנין הן. הן אין לו זוג כיצד א' אחד ט' תשעה הרי עשרה ב' שנים שמונה הרי עשרה ה' אין לה זוג וכן נו"ן אין לה זוג כ יו"ד עשרה צ' תשעים הרי מאה מ' ארבעים ס' ששים מאה נו"ן אין לה זוג ומשה אין לו זוג דכתיב ולא קם נ עוד בישראל כמשה ולפיכך קרבו ימיך למות ובחרתיך בחל

ליקוטי נחמיה

איך האב שוין אַקְווִיטוּל איף דעם קינד אז צום דרייסיגסטען טאג זאל איך נעמן פון אים זיין נשמה, און דער פאטער האט אייך געגעבן טרינקן ווין און ער האט געזאגט צו אייך איך בין פארזיכערט אויף הקב"ה אז פון דעם ווין וועל איך געבען טרינקן אוף זיין חתונה און אלע מענטשן וואס זענען דארטן גיוועזן האבען אים געבענטשט עס זאל אזוי זיין, דערנוייל זאגט רבי שמעון צום מלאך המות ווייז מיר מיין קוויטול, האט דר מלאך המות געזאגט צו רבי שמעון דיין קוויטול און די קוויטליך פון דיינע חברים האב איך ניט, ווייל איר לערנט תורה און טוהט מצות און איר גיט צדקה, דריבר גיט אייך הקב"ה אלע מאל מער יאהרין, האט רבי שמעון געזאגט איך בעט ביי הקב"ה פאר דעם קינד ער זאל בלייבן לעבן, און דאס קוויטול זאלסטו צוריק געבען, איך בשווער דיך דו זאלסט אזו טאן, און דאס קינד האט געלעבט, האט רבי עקיבא געזאגט זעה נאר וויא פיל תורה און מצות און צדקות משה רבינו האט געטאן און דאס אלץ האט ניט געהאלפען און הקב"ה האט געזאגט צו משה הן קרבו ימיך למות, דיינע טעג האבען געענדיגט ביז צום סוף, האסט ניט מעהר קיין טאג צום לעבען:

לאכול צו פאר דארבונג וּמְצָאוּהוּ און עס וועט אים טרעפין

פירוש לתורת אלהים

יְהוֹשֻׁעַ וַיִּתְיַצְּבוּ און זיי האבן זיך געשטעלט אין און מוֹעֵד: (טו) וַיֵּרָא יְיָ און גאט האט זיך בּאַווייזען א אוהל מועד מיט דעם עמוד ענן וַיַּעֲמֹד און דער עמ הענן האט זיך געשטעלט אויף דר טיר פון דעם אוה מועד: (טז) וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה און גאט האט גזאגט משה הִנְּךָ דו וועסט ליגען מיט דיינע עלטערען וועסט שטארבען וְקָם און דם פאלק וועט אוף שטי וְזָנָה און וועט זיך קערין אַחֲרֵי נאך דיא פרעמדע אפ געטער פון דעם לאנד אֲשֶׁר וואס ער קומט דארט צווישען אים וְהֵפֵר און ער וועט שטערן מיין ברי וואס איך האב געמאכט מיט אים: (יז) וְחָרָה אַפִּי און עס וועט גרימען מיין צארין אין אים אין דע פאלק בַּיּוֹם הַהוּא אין דעם זעלביגען טאג וַעֲזַבְתִּים א איך וועל פאר לאזען זייא וְהִסְתַּרְתִּי און איך וועט בעהאלטען מיין פנים פון זיי וְהָיָה און ער וועט זי פיל שלעכטס וְצָרוֹת און לייד וְאָמַר און ע

וועט

וּלְמַעַן יִלְמְדוּ וְיָרְאוּ אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם וְשָׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־
דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת׃ יג וּבְנֵיהֶם
אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ יִשְׁמְעוּ וְלָמְדוּ
לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כָּל־
הַיָּמִים אֲשֶׁר אַתֶּם חַיִּים עַל־
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־
הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ פ חמישי ששי
כשהן מחוברין יד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
הֵן קָרְבוּ יָמֶיךָ לָמוּת קְרָא אֶת־
יְהוֹשֻׁעַ וְהִתְיַצְּבוּ בְּאֹהֶל מוֹעֵד
וַאֲצַוֶּנּוּ וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ וַיִּתְיַצְּבוּ

אונקלוס

בְּדִיל דְיַלְפוּן (נ״א דְיִלְפוּן)
דְחֲלוּן מִקֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן
טְרוּן לְמֶעְבַּד יָת כָּל
תְּגָמֵי אוֹרַיְתָא הָדָא׃
וּבְנֵיהוֹן דִּי לָא יָדְעוּן
שְׁמְעוּן וְיַלְפוּן נ״א וְיִלְפוּן)
מִדְחַל יָת יְיָ אֱלָהֲכוֹן
ל יוֹמַיָּא דִּי אַתּוּן
יָמִין עַל אַרְעָא דִּי
תּוּן עָבְרִין יָת יַרְדְּנָא
מָּן לְמֵירְתַהּ׃ יד וַאֲמַר
לְמֹשֶׁה הָא קְרִיבוּ
מָיךְ לִמְמַת קְרֵי יָת
הוֹשֻׁעַ וְאִתְעַתְּדוּ בְּמַשְׁכַּן
מְנָא וְאֲפַקְדִנֵּהּ וַאֲזַל
שֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ וְאִתְעַתְּדוּ

ר״א קרבו מ״ק כח : וילך משה סוטה יג :

בעל הטורים

ם באים ללמוד : (יד) הן קרבו ימיך
ות. אמר מרע״ה רבש״ע בזה הלשון
חתיך שאמרתי הן לה׳ אלהיך השמים
׳ ובדרך זה אתה מבשרני למות א״ל
דוש ברוך הוא וכי לא אמרת והן לא
מינו לי וכ״כ יען לא האמנתם בי :

רש״י

ת שכר א למביאיהם : (יד) ואצונו . ט ואזרזנו :

בית יהודא

קומן קליינע קינדער ? (לָתֵת שָׂכָר לִמְבִיאֵיהֶם) הקב״ה זאל געבן אגוטע בעלוינונג צו די אלטערען ווייל זיי האבען
בּראכט זייערע קינדער : (יד) וַאֲצַוֶּנּוּ . מיינט מען (וַאֲזָרְזֶנּוּ) איך וועל אים שטארק אנזאגען צו היטען אלץ וואס
נווייבר זענן געקומן הערן (וְהַטַּף לָמָּה בָּאִים) צו וואס זענן

דעת זקנים מבעלי התוספות

א משום שה׳ אמר אלי לא תעבור וגו׳ : (יד) הן קרבו ימיך
ות. אמר משה לפני הקב״ה בלשון הן שבחתי לפניך דכתיב
לה׳ אלהיך השמים ושמי השמים וגו׳ ובלשון הן אתה
מיתני אמר לו אף בלשון הן קראת תגר לפני דכתיב הן בני
ראל לא שמעו אלי . ד״א אמר לו משה בהן שבחתי לפניך
פירש״י ובהן קנסת עלי מיתה למה אתה מודד מדה רעה תחת מדה טובה אמר לו הקב״ה גם זו מדה טובה דכתיב הן

שפתי חכמים

בשמטה אסור אחר השמטה כמו בשמטה א״נ ספיח דשמטה :
א דקרא דלמען ישמעו סב אל הנשים ולמען ילמדו סב אל האנשים
והטף אינן לא בכלל שמיעה ולא בכלל למוד אלא ליתן שכר
למביאיהם : ט דא״ל ליווי ממש שהרי לא כתיב אחריו שום ליווי :

פירוש לתורת אלהים

ראו אונ זיי זאלן זיך פארכטן פר גאט וְשָׁמְרוּ אונ
י זאלן היטן צו טאן די אלע רייד פון די תּוֹרָה :
ג) וּבְנֵיהֶם אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ אונ זייערע קינדער וואס ווייסן
ט יִשְׁמְעוּ וְלָמְדוּ זיי זאלן הערן אונ זאלן לערנן לְיִרְאָה
ו פארכטן זיך פר אייער גאט כָּל הַיָּמִים אלע טעג
שר וואס איר לעבט עַל הָאֲדָמָה אויף דר ערד אֲשֶׁר וואס
יר פארט איבר דעם ירדן שָׁמָּה דארטין צו ירשנן
א : (יד) וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה אונ גאט האט געזאגט צו
שה הֵן דיינע טעג האבען גנעהנט צו שטארבין
ם איז שוין נאהנט צו דיין טויט קְרָא רוף צו
הוֹשֻׁעַ אונ שטעלט אייך אין אוהל מועד וַאֲצַוֶּנּוּ אונ
יך וועל אים גבּיטן וַיֵּלֶךְ אונ משה איז גגאנגן מיט

ליקוטי נחמיה

(יד) הֵן קָרְבוּ יָמֶיךָ לָמוּת וגו׳. דער מדרש דערציילט רבי
שמעון בן חלפתא איז אמאל געווען אויף אַבְרִית,
דער פאטער פון קינד האט געגעבן צו די מענטשען אלטין וויין
צו טרינקען, אונ ער האט געזאגט איך בין פארזיכערט אויף
הקב״ה אז פון דעם וויין וועל איך געבען טרינקען צו די מענטשן
וואס וועלן זיין אויף די חתונה פון דעם קינד, אונ אלע מענטשן
האבן געזאגט צום פאטער אזוי ווי דו האסט זוכה געווען אים
מלה צו זיין אזוי זאלסט זוכה זיין צו זעהן ווי ער וועט לערנן
תורה אונ ווי ער וועט חתונה האבען, די סעודה האט געדויערט
ביז האלבע נאכט, אלע מענטשן האבען מורא געהאט צו גיין
אהיים ביי נאכט, אונ רבי שמעון איז אהיים געגאנגען אין דער
פינסטער, האט אים געטראפן דער מלאך המות, אונ ער האט
געזאגט צו רבי שמעון ווייל דו פארזיכערסט זיך אויף דיינע
פרומקייט דריבער גייסטו אין אזא צייט וואס מענטשן דארפען
נים גיין? רבי שמעון האט געזאגט צו אים ווער בּיזטו? פאר
אם גייסטו ביי נאכט? האט ער געזאגט איך בין דער מלאך המות, האט רבי שמעון געזאגט צוא אים אויף דיין פנים זעהט
ען דו האסט צער, האט דער מלאך המות געזאגט איך האב צער פון די רייד וואס מענטשן רידן, האט רבי שמעון גיזאגט
ום מלאך המות וועלכע רייד האסטו גיהערט, האט דר מלאך המות געזאגט צו רבי שמעון דוא גייסט דאך פון אַבְרִית, אונ

אֲרוֹן בְּרִית יְהוָה וְאֶל־כָּל־זִקְנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ רביעי י וַיְצַו מֹשֶׁה אוֹתָם
לֵאמֹר מִקֵּץ ׀ שֶׁבַע שָׁנִים בְּמֹעֵד
שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה בְּחַג הַסֻּכּוֹת׃
יא בְּבוֹא כָל־יִשְׂרָאֵל לֵרָאוֹת אֶת־
פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר
יִבְחָר תִּקְרָא אֶת־הַתּוֹרָה הַזֹּאת
נֶגֶד כָּל־יִשְׂרָאֵל בְּאָזְנֵיהֶם׃ יב הַקְהֵל
אֶת־הָעָם הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים וְהַטַּף
וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ לְמַעַן יִשְׁמְעוּ

אונקלוס

דַיְיָ וּלְכָל סָבֵי יִשְׂרָ
י וּפַקִּיד מֹשֶׁה יָ
לְמֵימָר מִסּוֹף שְׁבַע
בִּזְמַן שַׁתָּא דִשְׁמִ
בְּחַגָּא דִמְטַלַּיָּא׃ יא בְּ
כָל יִשְׂרָאֵל לְאִתְחֲ
קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ בְּאַ
דִי יִתְרְעֵי תִּקְרֵי
אוֹרַיְתָא הָדָא קֳדָם
יִשְׂרָאֵל וְתַשְׁמְעִ
יב כְּנוֹשׁ יָת עַמָּא גֻּבְ
וּנְשַׁיָּא וְטַפְלָא וְגִיּוֹרָ
בְּקִרְוָךְ בְּדִיל דְיִשְׁ

תו"א מקץ שבע שנים ר"ה יב סוט
בבוא כל חגיגה ג סוטה שם ׃
חגיגה שם ; הקהל את העם שם ׃ למען
ולמען שם ׃

בעל הטורים

(יא) בבוא כל ישראל. מלא וי"ו
היו באים כהנים וזקנים אנשים
וטף וגרך ׃ (יב) העם האנשים.

רש"י

(י) מקץ שבע שנים. נתנה לבני שבטו ׃ ראשונה של שמטה שהיא שנה שמינית ולמה קורא אותה השמטה שעדיין שביעית נוהגת בה בקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית׃ (יא) תקרא את התורה הז המלך היה קורא מתחלת אלה הדברים כדאי' במסכת (ס מה) על בימה של עץ שהיו עושין בעזרה׃ (יב) האנש ללמוד׃ והנשים. לשמוע׃ והטף. למה באו (חגיג

בית יהודא

אָפְּגֶעשְׁרִיבֶּן דִי גַאנְצֶע תּוֹרָה הָט עֶר זִיא גֶעגֶעבֶּן צוּ זַיין שֵׁבֶט צוּ דִי לְוִיִּם ׃ (י) וּמִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים). וֶוען דֶר זִיבֶּעטֶער יָאר וָדָס אִיז דֶה שְׁמִטָּה יָארוּ וֶועט זַיין גֶעעֶנְדִיגט וֶוערֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה) אִין דֶעם יוֹם טוֹב סוּכּוֹת וָוס עֶר אִיז (בְּשָׁנָה רִאשׁוֹנָה שֶׁל שְׁמִטָּה) אִין דֶעם עֶרְשְׁטֶן יָאהְר פוּן דֶר נַייֶער שְׁמִטָּה (שֶׁהִיא שָׁנָה הַשְּׁמִינִית) זִיא אִיז דֶר אַכְטֶער יָאר צוּ דִי פַרִיעֶרְדִיגֶע שְׁמִטָּה (וְלָמָּה קוֹרֵא אוֹתָהּ שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה) פַר וָוס רוּפְט מֶען דֶעם יָאר דֶר שְׁמִטָּה יָאר (שֶׁעֲדַיִין שְׁבִיעִית נוֹהֶגֶת בָּהּ) וַוייל אִין דֶעם עֶרְשְׁטֶן יָאר וָוס נָאךְ שְׁמִטָּה זֶענֶען נָאךְ דָא דִינִים פוּן שְׁמִטָּה (בְּקָצִיר שֶׁל שְׁבִיעִית הַיּוֹצֵא לְמ שְׁבִיעִית) דִי תְּבוּאָה וָוס הָט גֶעוַואקְסֶן אִין דֶעם זִיבֶּעטֶן יָאר בִּיז אִין אַכְטֶן, אוּנ מֶען שְׁנַיידְט דִי תְּבוּאָה אִין דֶעם אַ יָאר, זֶענֶען דָא בַּיי דִי תְּבוּאָה אַלֶע דִינִים פוּן שְׁמִטָּה גְלַייךְ ווי מֶען וָואלְט דִי תְּבוּאָה גֶעשְׁנִיטֶן אִין דֶעם זִיבֶּעטֶן ועיין ש"ח) ׃ (יא) וְתִקְרָא אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת). זָאגְט רש"י (הַמֶּלֶךְ הָיָה קוֹרֵא מִתְּחִלַּת אֵלֶּה הַדְּבָרִים) דֶער מֶלֶךְ הָט גֶעלֵיי אִין דִיא תּוֹרָה פוּן אָנְהֵייבּ סֵפֶר אֵלֶּה הַדְּבָרִים, אוּנ אַלֶע יוּדִין הָאבְּן גֶעדַארְפְט הֶערֶן (כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה) ווי עֶס שְׁ אִין דִי גְמָרָא סוֹטָה (עַל בִּימָה שֶׁל עֵץ שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין בָּעֲזָרָה) דֶר מֶלֶךְ אִיז גֶעשְׁטַאנֶען אוֹיף אַהוֹיכֶן קַאסְטֶן וָוס מֶען הָאט גֶעמַ פוּן בַּיינֶער וֶוענְט אִין דֶעם הוֹיף פוּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ ׃ (יב) וְהָאֲנָשִׁים). (לִלְמוֹד) מֶענֶער זֶענֶען גֶעקוּמֶען לֶערְנֶען ׃ וְהַנָּשִׁים). (לִשְׁ

שפתי חכמים

כמו התורה הזאת שכתוב אחר זה שר"ל משנה התורה לבד דלמה יתן להם רק משנה תורה לכהנים ולא כלה ׃ ז פי' אם היה זורע בא

פירוש לתורת אלהים

צוּ דִי זְקֵנִים פוּן דִי יִשְׂרָאֵל ׃ (י) וַיְצַו מֹשֶׁה אוֹתָם אוּנ מֹשֶׁה הָט זֵיי גִיבָּאטֶן לֵאמֹר צוּ זָאגֶען מִקֵּץ אִין סוֹף פוּן זִיבֶּן יָאר בְּמוֹעֵד אִין דֶר צַייט וֶוען עֶס הָאט זִיךְ אוּם גְלָאזְט דָאס יָאר פוּן שְׁמִיטָּה דָאס אִיז דָאס זִיבֶּעטֶע יָאר אוּנ עֶס הָט זִיךְ אָן גֶהוֹבֶּן דָס אַכְטֶע יָאר בְּחַג הַסּוּכּוֹת אִין דֶעם יוֹם טוֹב סוּכּוֹת ׃ (יא) בְּבוֹא כָל יִשְׂרָאֵל וֶוען אַלֶע יִשְׂרָאֵל וֶועלִין קוּמֶען לֵרָאוֹת צוּ גְזֶעהְן וֶוערֶן פַר גָאט בַּמָּקוֹם אִין אָרְט ווי גָאט וֶו אוֹסְדֶערְוֵויילֶן תִּקְרָא זָאלְסְטוּ לֵייעֶנֶען דִי תּוֹרָה קֶ אַלֶע יִשְׂרָאֵל אִין זֵייעֶרִי אוֹעֶרֶן אַלֶע זָאלֶן הֶערֶן [פ"י (יב) הַקְהֵל אֶת הָעָם דוּ זָאלְסְט אַיין זַאמְלֶען דָס פָא הָאֲנָשִׁים דִי מַאנֶן אוּנ דִי ווַייבֶּר אוּנ קִינְדֶער וְגֵרְךָ אוּ דַיין גֵר וָוס וואוֹנְט אִין דַיינֶע שְׁטֶעט לְמַעַן דְרוּם זָאלֶן הֶערִין וּלְמַעַן יִלְמְדוּ אוּנ זֵיי זָאלֶן לֶערְנֶען [פיין ה

מצות השם

תריב) הַקְהֵל אֶת וגו'. דָאס אִיז דִי מִצְוָה אַז אִין אוּם לָאז דֶם זִיבֶּעטֶע יָאר פוּן דֶער שְׁמִיטָּה דָאס הֵייסְט אָנְפַאנְג דֶעם אַכְטֶען יָאר אוּם חוֹל הַמּוֹעֵד סוּכּוֹת הָאט מֶען גֶעבְּלָאזִין מִיט טְרוּמֵייטֶן אִין יְרוּשָׁלַיִם אוּנ מֶען הָאט אַיין גִיזַאמוּלְט דֶם גַאנְצֶע פָאלְק אוּנ מֶען הָט גִיבְּרֶענְגְט אַיין בִּימָה פוּן הָאלְץ אִין דֶר עֲזָרָה צְוויין פוּן דִי ווַייבֶּר אוּנ דֶר מֶלֶךְ אִיז גִיזֶעסֶן אוֹיף דֶר בִּימָה אוּנ אַלֶע יוּדֶן הָאבֶּן זִיךְ אַיין גִיזַאמוּלְט אַרוּם אִים אוּנ דֶר שַׁמָּשׁ דֶער שׁוּל גֶענוּמֶען אַ סֵפֶר תּוֹרָה אוּנ הָאט גִיגֶעבֶּן צוּ דֶ עֶלְצְטֶען פוּן דֶער שׁוּל בִּיז עֶס אִיז גֶעקוּמֶען צוּם כֹּהֵן הַגָּדוֹל דֶער כֹּהֵן הַגָּדוֹל הָאט זִיא גֶעגֶעבֶּן צוּם מֶלֶךְ אוּנ דֶער מֶלֶךְ הָ דֶעם עוֹלָם מְזָרֵז גֶעוֶוען זֵייא זָאלִין טָאן מִצְוֹת אוּנ צְדָקוֹת דִיא מִצְוָה גֵייט אָן וֶוען דָאס בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אִיז גֶעשְׁטַאנֶע

ז וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לִיהוֹשֻׁעַ
וַיֹּאמֶר אֵלָיו לְעֵינֵי כָל־יִשְׂרָאֵל חֲזַק
וֶאֱמָץ כִּי אַתָּה תָּבוֹא אֶת־הָעָם הַזֶּה
אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה
לַאֲבֹתָם לָתֵת לָהֶם וְאַתָּה תַּנְחִילֶנָּה
אוֹתָם: ח וַיהוָה הוּא ׀ הַהֹלֵךְ לְפָנֶיךָ
הוּא יִהְיֶה עִמָּךְ לֹא יַרְפְּךָ וְלֹא יַעַזְבֶךָּ
לֹא תִירָא וְלֹא תֵחָת: ט וַיִּכְתֹּב
מֹשֶׁה אֶת־הַתּוֹרָה הַזֹּאת וַיִּתְּנָהּ
אֶל־הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי הַנֹּשְׂאִים אֶת־

כשהן מחוברין

אונקלוס

יִרְטְשִׁנָּךְ: ז וּקְרָא מֹשֶׁה לִיהוֹשֻׁעַ וַאֲמַר לֵהּ לְעֵינֵי כָל יִשְׂרָאֵל תְּקַף וְאַלִּים אֲרֵי אַתְּ תֵּיעוֹל עִם עַמָּא הָדֵין לְאַרְעָא דִּי קַיִּים יְיָ לַאֲבָהָתְהוֹן לְמִתַּן לְהוֹן וְאַתְּ תַּחְסְנִנַּהּ יָתְהוֹן: ח וַיְיָ הוּא דִּמְדַבַּר קֳדָמָךְ מֵימְרֵהּ יְהֵי בְּסַעְדָּךְ לָא יִשְׁבְּקִנָּךְ וְלָא יְרַחֲקִנָּךְ לָא תִדְחַל וְלָא תִתְּבַר: ט וּכְתַב מֹשֶׁה יָת אוֹרַיְתָא הָדָא וִיהַבַהּ לְכָהֲנַיָּא בְּנֵי לֵוִי דְּנָטְלִין יָת אֲרוֹן קְיָמָא

תולדות אהרן

י אתה סבות סנהדרין ח: ויכתוב משה גיטין נט:

רש"י

רפיון להיות ג נעזב ממנו: (ז) כי אתה תבוא את העם הזה. ארי את תיעול עם עמא הדין משה אמר ליהושע זקנים שבדור יהיו עמך ד הכל לפי דעתן ועצתן אבל הקדוש ברוך הוא אמר ליהושע כי אתה תביא את בני ישראל אל הארץ אשר נשבעתי להם (לקמן לג) תביא על כרחם הכל תלוי בך טול מקל והך על קדקדן דבר ה אחד לדור ולא שני דברים לדור (סנהדרין ח): (ט) ויכתוב משה וגו' ויתנה. כשנגמרה כולה ו

בית יהודא

וועט דיר ניט געבען א אפלאזונג (להיות נעזב ממנו) ער וועט ניט לאזען דו זאלסט זיין פון אים פארלאזען: (ז) וכי אתה תבוא את העם הזה. דר תרגום טייטשט (ארי את תיעול עם עמא הדין) משה הט געזאגט צו יהושע דו וועסט אריין גיין אין ארץ ישראל צוזאמען מיט דעם פאלק (משה אמר ליהושע) משה הט געזאגט צו יהושע (זקנים שבדור יהיו עמך) די אלטע יודין וואס זענען אין דיין צייט זאלען זיין מיט דיר צוזאמען (הכל לפי דעתן ועצתן) אלץ זאלסטו טאן נאך זייער מיינונג און נאך זייער עצה (אבל הקב"ה אמר ליהושע) אבער הקב"ה הט אנדערש געזאגט צו יהושע (כי אתה תביא את בני ישראל אל הארץ אשר נשבעתי להם) נאר דוא וועסט ברייגען די יודין צו די לאנד וואס איך האב געשווארען איך זאל זיא געבען צו זיי (תביא על כרחם) דו וועסט זיי ברייגגען אפילו ווען זיי וועלן ניט וועלן (הכל תלוי בך) אלץ וועט זיין ווי דו וועסט וועלען (טול מקל והך על קדקדן) נעם אשטעקן און שלאג זייא אויף זייערע קעפ (דבר אחד לדור ולא שני דברים לדור) איין אלצטער דארף זיין ביי אפאלק ניט צוויי אלצטע ביי אפאלק: (ט) וויכתוב משה וגו' ויתנה. זאגט רש"י (כשנגמרה כולה נתנה לבני שבטו) ווען משה האט

שפתי חכמים

יום. ויש לתרץ על דרך פלפול לא אוכל עוד לצאת ולבא יכול כו' נגד לפי שה' אמר אלי וגו' ומקשה רש"י ע"פ זה ואם תאמר והרי איתא במדרש היום מלאו ימי וכו' א"כ ש"מ דבלא טעם זה וה' אמר אלי וגומר לא היה יכול עוד לצאת ולבא ומתרץ לעולם וכו' כמו שפירשתי דקא קשיא לך הרי איתא במדרש היום מלאו ימי וכו' דמשמע דבלא טעם שה' אמר אלי וגומר לא היה עוד יכול לצאת ולבא. י"ל והמדרש מפ' לצאת ולבא בע"א ד"א לצאת ולבא בד"ת וכו' בשם מהרי"ץ. ולפי ד"א צ"ל וה' אמר וגו' כמשמעו ועוד שה' אמר הרא"ם: הא דלא פירש"י הא' לא ירפך במקום אותך כמנהגו בכל מקום ופי' לא יעשה אותך רפוי לפני סיחון ועוג נראה מפני כי כל כי נתינה טעם קאי אדלעיל מיניה דכתי' לא תערצו מפניה' מפני שלא יעשה אותך רפוי מ"ה לא תירא הביאו אי פי' של לא ירפך לא יתן לך רפיון להיות נעזב ממנו א"ש מש"ה לא תירא כיון שאינך נעזב מן השם אבל אם היה פי' לא יעשה אותך רפוי לא יפול עליו לא תערצו כי אין זה סיבה שלא תערצו וכ"ה גם כן דברי הרא"ם: ד דק"ל דלקמן כתיב כי אתה תביא וגומר א"כ סתרי קראי אהדדי וא"ל כי אתה תבוא פי' כמו כי אתה תביא ז"א שהרי אונקלוס תרגם על כי אתה תבוא וגומר ארי את תיעול עם עמא הדין ושם תרגם ית ומתרץ דה"פ משה אמר לו: ה דבר פי' מנהיג: ו (מהר"ן) כונת רש"י שפי' התורה הזאת הנזכר כאן ר"ל כל התורה מבראשית עד לעיני כל ישראל ולא

פירוש לתורת אלהים

זייט מיט דיר לא ירפך ער וועט דיך ניט שלאף מאכען ולא אונ ער וועט דיך ניט פר לאזין: (ז) ויקרא משה ליהושע און משה הט גירופען צו יהושע ויאמר אונ ער הט גזאגט צו אים פר די אויגען פון גאר די ישראל חזק שטארק דיך ואמץ אונ פעסטיג דיך כי ווען דו וועסט קומען מיט דעם פאלק אל צו דעם לאנד וואס גאט הט גשווארען צו זייערע עלטערען ער זאל זיי דם לאנד געבען ואתה אונ דו וועסט זיא מאכען ארבען זיי: (ח) ויי הוא ההולך לפניך אונ גאט ער איז דער וואס גייט פאר דיר הוא ער וועט זיין מיט דיר לא ירפך ער וועט דיך ניט פר לאזן לא תירא דו זאלסט דיך ניט פארכטן ולא תחת אונ דו זאלסט ניט שרעקין: (ט) ויכתוב משה את התורה הזאת האט משה גשריבען די תורה ויתנה אונ ער הט זיא גגעבען צו די כהנים די קינדער פון לוי הנושאים וואס זייא טראגען דעם ארון מיט די לוחות פון גאט ואל אונ

לֹא תַעֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה׃ ג יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ הוּא ׀ עֹבֵר לְפָנֶיךָ הוּא־
יַשְׁמִיד אֶת־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלְּפָנֶיךָ
וִירִשְׁתָּם יְהוֹשֻׁעַ הוּא עֹבֵר לְפָנֶיךָ
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃ שני ד וְעָשָׂה יְהוָה
לָהֶם כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְסִיחוֹן וּלְעוֹג
מַלְכֵי הָאֱמֹרִי וּלְאַרְצָם אֲשֶׁר
הִשְׁמִיד אֹתָם׃ ה וּנְתָנָם יְהוָה
לִפְנֵיכֶם וַעֲשִׂיתֶם לָהֶם כְּכָל־הַמִּצְוָה
אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶתְכֶם׃ ו חִזְקוּ וְאִמְצוּ
אַל־תִּירְאוּ וְאַל־תַּעַרְצוּ מִפְּנֵיהֶם
כִּי ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא הַהֹלֵךְ עִמָּךְ
לֹא יַרְפְּךָ וְלֹא יַעַזְבֶךָּ׃ ס שלישי המישי

אונקלוס

תֵעְבַּר יָת יַרְדְּנָא הָדֵי
ג יְיָ אֱלָהָךְ מֵימְרֵהּ יְעִ
קֳדָמָךְ הוּא יְשֵׁיצֵי
עַמְמַיָּא הָאִלֵּין מִקֳּדָ
וְתֵירְתִנּוּן יְהוֹשֻׁעַ דְּ
עָבֵר קֳדָמָךְ כְּמָא
מַלִּיל יְיָ׃ ד וְיַעְבֵּד
לְהוֹן כְּמָא דִי עֲ
לְסִיחוֹן וּלְעוֹג מַ
אֱמוֹרָאָה וּלְאַרְעֲ
דִּי שֵׁצִי יָתְהוֹן
ה וְיִמְסְרִנּוּן יְיָ קֳדָמֵי
וְתַעְבְּדוּן לְהוֹן כְּ
תַּפְקֶדְתָּא דִּי פַקֵּדִ
יָתְכוֹן׃ ו תְּקִיפוּ וְאַלִּי
לָא תִדְחֲלוּן וְלָא תִתַּבְ
מִקֳּדָמֵיהוֹן אֲרֵי
אֱלָהָךְ הוּא דְּמֵ
קֳדָמָךְ לָא יִשְׁבְּקִנָּךְ וְ

בעל הטורים

(ג) ה' אלהיך הוא עובר לפניך. נתחיל ומסיים בשם לומר שהקב"ה לפני ישראל ולאחריהם וכן כתיב כי לפניכם ה' ומאספכם אלהי ישראל

בית יהודא

אונ דעם טָאג וֶועל אִיךְ שְׁטַארְבֶּן (דָּבָר אַחֵר) נָאךְ אַפְּשַׁט אִיז וְלָצֵאת וְלָבֹא בְּדִבְרֵי תּוֹרָה) משֶׁה הָט נִיט גֶעקֶענְט אַרוֹיסְגֵיין פוּן דֶערְהֵיים אונ קוּמֶן אִין בֵּית הַמִּדְרָשׁ לֶערְנֶען תּוֹרָה וַוייל פוּן משֶׁה אִיז אָפְּגֶעטְאַן גֶעוָואֶרן דִיא תּוֹרָה (מְלַמֵּד שֶׁנִּסְתְּמוּ מִמֶּנּוּ מְסוֹרוֹת וּמַעְיְנוֹת הַחָכְמָה) דֶר פָּסוּק לֶערְנְט אוּנְז זָ טָאג וָוס משֶׁה הָט גֶעדַארְפְט שְׁטַארְבֶּן זֶענֶען בַּייא אִים פַארְמַאכְט גֶעוָואֶרֶן דִי קְוַואלֶן פוּן חָכְמָה, אונ דִי תּוֹרָה וָואס גֶעגֶעבֶּן גֶעוָואֶרֶן צוּא אִים אִיז אַוֶועקְגֶענוּמֶען גֶעוָואֶרֶן פוּן אִים: (ו) וְלֹא יַרְפְּךָ. מֵיינְט מֶען (לֹא יִתֵּן לְךָ רִפְיוֹן) הקב

רש"י

אמות ד"א ללאת ולבא בדברי תורה מלמד שנסתמו ב מ מסורות ומעינות החכמה: (ו) לא ירפך. לא יתן

שפתי חכמים

תעבור לכ"פ שוה' אמר הוא פי' אלפניו כלומר לא אוכל לפי שה' אמר וגומר והוי"ו וה' הוא כמו ואדם אין ופירושו לפי שאדם אין: ב והטעם כדי שלא ילטער שנטלה הגדולה ממנו ונתנה ליהושע דכיון שנסתמה ממני מסורות החכמה למה לו חיים. ואם תאמר למה מ רש"י ומפרש בתחלה לא אוכל עוד ללאת ולבא ואחר כך נפ' ל היום שלא ע"ד הקרא. ועוד קשה האי ד"א הל"ל מיד קודס ל

ליקוטים על התורה

גֶעוָואֶרן, וַוייל אֵין שִׁלְטוֹן בְּיוֹם הַמָּוֶת, אִין דֶעם טָאג וָואס דֶער מֶענְטְשׁ דַארְף שְׁטַארְבֶּן וֶוערְט צוּ גֶענוּמֶן פוּן אִים זַיין גְרוֹסְקֵייט, דְרִיבֶּער הָאבֶּען דִי יוּדֶן נִיט גֶעקֶענְט ווִיסֶען אוֹב משֶׁה דַארְף רֵיידֶן מִיט זֵיי, וַוייל זֵיי הָאבֶּן נִיט גִיהֶערְט טְרוּמֵייטֶערִין, הָאט משֶׁה גֶעמוּזְט גֵיין פוּן זַיין גֶעצֶעלְט צוּ דִי יוּדֶן, אונ אַזוֹ גֶעפִינֶען מִיר בַּיי דוד המלך, פְרִיעֶר שְׁטֵייט אִין פָּסוּק וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד, אונ וֶוען עֶר הָאט גֶעדַארְפְט שְׁטַארְבֶּען שְׁטֵייט וַיִּקְרְבוּ יְמֵי דָוִד לָמוּת, עֶס זֶענֶען גֶעקוּמֶען דִיא טֶעג פוּן דָוִד צוּ שְׁטַארְבֶּן, אונ עֶס שְׁטֵייט נִיט וַיִּקְרְבוּ יְמֵי הַמֶּלֶךְ דָּוִד לָמוּת, וַוייל דֶעם לֶעצְטֶן טָאג אִיז עֶר קֵיין מֶלֶךְ גֶעוֶועֶן:

פירוש לתורת אלהים

וַיְיָ אָמַר אֵלַי אונ גָאט הָט צוּ מִיר גֶיזָאגְט לֹא תַעֲ דוּ זָאלְסְט נִיט אִיבֶּער פָארֶען דֶעם יַרְדֵּן [עיין רש" (ג) יְיָ אֱלֹהֶיךָ גָאט דַיין גָאט הוּא עוֹבֵר לְפָנֶיךָ עֶר וֶו פַאר דִיר אִיבֶּר פָארֶן הוּא יַשְׁמִיד עֶר וֶועט פַּר טִילְ דִי כְּנַעֲנִיִּים פַר דִיר וִירִשְׁתָּם אונ דוּ וֶועסְט זֵיי אַרְנ יְהוֹשֻׁעַ הוּא עוֹבֵר לְפָנֶיךָ יְהוֹשֻׁעַ וֶועט פַאר דִיר אִיבֶּ פָארֶן כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְיָ אַזוֹ ווִי גָאט הָט גְרֶעט: (ד) וְעָ יְיָ לָהֶם אונ גָאט וֶועט טָאן צוּ זֵייא צוּ דִיא כְּנַעֲנִי כַּאֲשֶׁר עָשָׂה אַזוֹ ווִי עֶר הָאט גְטָאן צוּ סִיחוֹן אונ עוֹג דִי מְלָכִים פוּן אֱמוֹרִי וּלְאַרְצָם אונ צוּ זֵייעֶר לַאנְד אֲשֶׁר וָוס עֶר הָט זֵיי פַאר טִילִיגְט: (ה) וּנְתָנָם יְיָ לִפְנֵי אונ גָאט וֶועט זֵיי גֶעבִּין פַאר אַייךְ וַעֲשִׂיתֶם לָהֶם אונ אִיר זָאלְט טָאן צוּ זֵיי כְּכָל אַזוֹ ווִי דָאס גְבָאט אֲ וָוס אִיךְ הָאב אַייךְ גְבָאטֶן: (ו) חִזְקוּ שְׁטַארְקְט אַייךְ וְאִמְצוּ אונ פֶעסְטִיגְט אַייךְ אַל תִּירְאוּ אִיר זָאלְט נִ פָארְכְטֶן וְאַל אונ אִיר זָאלְט זִיךְ נִיט צוּ בְּרֶעכֶען פַר זֵיי כִּי וָוארוּם גָאט דַיין גָאט הוּא עֶר אִיז דֶר וָוא

סס רנז) להקהיל את כל עם בני ישראל אנשים ונשים וטף בכל מוצאי שביעית ביום השני בחג הסוכות של שנת
מינית שנאמר הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגו':
סס רמח) לכתוב כל איש מישראל ס"ת לעצמו שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה:

דברים לא וילך

אונקלוס

זל משה ומליל
פתגמיא האלין
ישראל: ב ואמר
בר מאה ועשרין
אנא יומא דין לית
יכיל עוד למפק
ויי אמר לי לא

תולדות אהרן

ליהם ר"ה יא יג קידושין לח:

לא א וילך משה וידבר את־הדברים האלה אל־כל־ישראל: ב ויאמר אלהם בן־מאה ועשרים שנה אנכי היום לא־אוכל עוד לצאת ולבוא ויהוה אמר אלי

בעל הטורים

. ב"ג המלך פ"ת וילך פי' ב"ג המלך כשחל ר"ה יום ב' או ג' אז נצבים וילך נפרדים: וילך משה. לעיל מיניה כתיב לאברהם
ליצחק וליעקב וסמיך ליה וילך משה שהלך אליהם להגיד להם כי קיים הקב"ה את שבועתו והכניס ישראל לארץ ואיתא במדרש
שכאן שהמתים מספרים זע"ז: (ב) ולבוא. מלא וי"ו שלא אוכל עוד לבוא בששה סדרי משנה:

רש"י

ך משה וגו': (ב) לא אוכל עוד לצאת ולבוא.
שתשש כחו ת"ל (לקמן לד) לא כהתה עינו
לחה אלא מהו לא אוכל איני רשאי שנטלה ממני
וניתנה ליהושע: וה' אמר אלי. זהו פירוש לא
ד א לצאת ולבא לפי שה' אמר אלי: אנכי היום.
) היום מלאו ימי ושנותי ביום זה נולדתי וביום זה

בית יהודא

(א) וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וגו'). משה איז גענאנגען צו די יודין אונ האט צו זיי גערעט די אלע רייד *): (ב) ולא אוכל עוד לצאת ולבוא). זאגט רש"י (יכול שתשש כחו) איך וואלט מיינען ווייל משה איז שוואך געווען דריבער האט ער געזאגט איך קען ניט ארויסגיין אונ קען ניט קומען (תלמוד לומר) זאגט דר פסוק ולא כהתה עינו ולא נס לחה) זיין אויג איז ניט טונקעל געווארן אונ זיין פייכקייט איז ניט אנטלאפן פון

א מהו לא אוכל) נאר פאר וואס האט משה געזאגט לא אוכל (איני רשאי) איך טאר ניט, ניט איך קען ניט, נאר
ניט (שנטלה ממני הרשות וניתנה ליהושע) דיא מלוכה איז צוגענומען געווארן פון מיר אונ געגעבן געווארן צו
וה' אמר אליו. זאגט רש"י (זהו פירוש לא אוכל עוד לצאת ולבא לפי שה' אמר אלי) דס איז דער מיינונג פון
ס ער האט געזאגט איך קען ניט ארויסגיין אונ קומען, ווייל הקב"ה האט געזאגט צו מיר איך זאל ניט אריבער גיין
ן: (אנכי היום). משה האט געזאגט (היום הזה מלאו ימי ושנותי) היינט האט זיך גיענדיגט מיינע טעג אונ מיינע
איך האב געדארפט זיין אויף דר וועלט (ביום זה נולדתי ביום זה אמות) דעם טאג בין איך געבארען געווארן

דעת זקנים מבעלי התוספות

אה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד לצאת ולבא.
קנתי ועוד כי ה' אמר אלי לא תעבור את הירדן הזה.
ן לכם הפסד בדבר כי ה' אלהיך הוא עובר לפניך ואין
הו. ד"א לא אוכל עוד לצאת ולבא לא משום חלישות

שפתי חכמים

א כאלו אמר לפי שה' אמר אלי לא תעבור יהושע הוא עובר אבל לא מפני שתשש כחו כי כתיב לא כהתה עינו וגומר דא"ל סוס' הוא באנפי נפשיה כאלו אמר לא אוכל ועוד שה' אמר אלי דכיון שפירש לא אוכל איני רשאי אם כן היינו שהקב"ה אמר אליו לא

פירוש לתורת אלהים

(א) ך משה אונ משה איז גגאנגען וידבר אונ ער האט
גרעט דיא רייד צו אלע ישראל: (ב) ויאמר
אונ ער האט צו זיי גזאגט בן מאה ועשרים שנה איך
נט אלט הונדרט אונ צוואנציג יאר [עיין רש"י]
איך קאן שון מער ניט אוס גיין אונ קומן
אר שוין ניט גיין פר אייך מלחמה האלטען
ן עס איז אוועק גנומן גווארן פון מיר דער
אונ עס איז געגעבן גווארן צו יהושע ווארום

ליקוטים על התורה

(א) וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וגו'. אין די גאנצע תורה געפינען מיר נים דעם ווארט וילך משה, משה איז געגאנגען, אונ וואהין איז ער געגאנגען? נאר די תורה זאגט ומשה יקח את האהל, משה האט גענומען זיין געצעלט אונ האט אים געשטעלט ווייט פון דער מחנה, אונ ווען משה האט געדארפט רייען מיט דיא יודען, האט הקב"ה געזאגט צוא משה ער זאל הייסען מאכען צוויא טרומייטין, אויב מען האט געבלאזין מיט איין טרומייט איז געווען אסימן אז נאר די נשיאים דארפין קומען צו משה, אונ אוב מען האט געבלאזין מיט ביידע טרימייטען, איז געווען אסימן (אצייכין) אלע יודען זאלען קומען צו משה, נאר אין
לעצטען טאג ווען משה האט געדארפט שטארבן, האט מען נים געטארט בלאזין מיט די טרומייטען אונ זייא זענען בעהאלטן

*) וילך משה, די שאלה איז פאר וואס געפינען מיר נים אין די גאנצע תורה וילך משה, נאר עס שטייט משה האט גירעט צו די יודין,
דער תירוץ איז, אין סדרה תשא שטייט ומשה יקח את האהל, משה האט גענומען זיין געצעלט אונ האט אים גישטעלט ווייט פון די
ין, אונ ווען משה האט נעדארפט ריידין מיט די יודין, האט הקב"ה גיזאגט צו משה דו זאלסט מאכין צווי זילבערנע טרומייטין, ווען דו
דארפין ריידין מיט די נשיאים אליין אל מען בלאזין מיט איין טרומייט וועלין די נשיאים וום אין די מחנה העדין דם טרומייטערין וועלין זיי
דיר, אונ ווען דו וועסט וועלין ריידין מיט אלע יודין, זאל מען בלאזין מיט ביידע טרומייטין, וועלין צו דיר קומין אלע יודין,
קיין מאהל גדארפט גיין צו די יודין ריירין מיט זיי, נאר די יודין זענען געקומען צו אים, אבער ווען עס איז גיווען דער לעצטער טאג פון
, האט שלמה המלך גיזאגט אין שלטון ביום המות, אין דעם טאג וואס דער מענטש שטארבט, פריער פאר זיין שטארבין ווערט אפגינומען
זיין גיוועלטיקייט, זאגט דער מדרש אין דעם טאג זענען בעהאלטין גיווארין די צווי טרומייטין, דריבער אז משה האט דעם לעצטין טאג
בעדארפט ריידין צו די יודין האט ער גמוזט קומען צו זיי, דריבער זאגט דער פסוק וילך משה:

לו עד־יכונן ועד־ישים את־ירושלם תהלה בארץ׃ נשבע יהוה בימינו ובזר
עזו אם־אתן את־דגנך עוד מאכל לאיביך ואם־ישתו בני־נכר תירושך א
יגעת בו׃ כי מאספיו יאכלהו והללו את־יהוה ומקבציו ישתהו בחצרות קדש
עברו עברו בשערים פנו דרך העם סלו סלו המסלה סקלו מאבן הרימו נס ע
העמים׃ הנה יהוה השמיע אל־קצה הארץ אמרו לבת־ציון הנה ישעך בא ה
שכרו אתו ופעלתו לפניו׃ וקראו להם עם־הקדש גאולי יהוה ולך יקרא דרוש
עיר לא נעזבה׃ מי־זה | בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה זה הדור בלבושו צ
ברב כחו אני מדבר בצדקה רב להושיע׃ מדוע אדם ללבושך ובגדיך כד
בגת׃ פורה | דרכתי לבדי ומעמים אין־איש אתי ואדרכם באפי וארמסם בחמ
ויז נצחם על־בגדי וכל־מלבושי אגאלתי׃ כי יום נקם בלבי ושנת גאולי באו
ואביט ואין עזר ואשתומם ואין סומך ותושע לי זרעי וחמתי היא סמכתני׃ ואבוס עמ
באפי ואשכרם בחמתי ואוריד לארץ נצחם׃ חסדי יהוה | אזכיר תהלות יהוה כעל
אשר־גמלנו יהוה ורב־טוב לבית ישראל אשר־גמלם כרחמיו וכרב חסדיו׃ ויאמ
אך־עמי המה בנים לא ישקרו ויהי להם למושיע׃ בכל־צרתם | לא לו קרי
ומלאך פניו הושיעם באהבתו ובחמלתו הוא גאלם וינטלם וינשאם כל־ימי עולם

פירוש ע"ט

ירושלים און ער זאל זיא ווידער בויען די מלאכים
ביידן תמיד פר גאט און זאגן אתה תקום דאס איז
טייטש דו זאלסט אוף שטיין און זאלסט דיך דער
בארעמען איבר ציון: אל דמי לכם עס זאל ניט זיין
אשווייגונג צו אייך ביז הקב"ה וועט טאן ירושלים
צו אלובונג אוף דער וועלט: נשבע ה' הקב"ה הט
געשווארין ביי זיין רעכטע האנט און ביי זיין
שטארקין ארעם אוב איך וועל געבען דיין קארען
צו דיינע פיינד זיי זאלען אים עסין, און אוב די
פרעמדע וועלן טרינקען דיין וויין וואס דו האסט
געארבעט ביי אים: כי מאספיו נאר די יודין וואס
וועלן פארזאמלען די קארן, וועלן אים עסין, און
זיי וועלן לויבען הקב"ה, און די יודען וואס האבען
פארזאמולט דעם וויין וועלען אים טרינקען אין
מיין הייליגען הויף אין ירושלים. דער נביא זאגט
עברו עברו גייט הין און צוריק אין די טויערין פון
ירושלים, קערט אוס די וועגין פאר דעם פאלק,
רוימט אוס די וועג, רוימט אפ די שטיינער פון וועג
ווייל עס גייען די פארטריבענע פון גלות, צוריק
אין ארץ ישראל: הרימו הייבט אוף אפאן צו די
פעלקר וואס די יודען זענען פארטריבען צווישען זיי
און זאלן זיי ברייננען צו מיר: הנה ה' השמיע הקב"ה
האט געמאכט הערין זיין הילף ביז עק וועלט,
אמרו זאגט צוא דיא שטאט ציון דיין הילף איז
געקומען: הנה שכרו זיין שכר צו געבען די צדיקים
איז מיט אים, און דער שכר פון זייערע מעשים
טובים איז פאר אים ער זאל זיי געבין: וקראו להם
און מען וועט רופין די יודען זיי זענען אהייליגע
פאלק, דיא אויסגעלייזטע פון הקב"ה, ולך און
דיך ירושלים וועט מען רופען די ביזט אגיפארשטע
פון גאט, ניט אפארלאזענע שטאט: דר נביא ז
געזאגט נביאות אוף שעיר און גלייך וויא מ
פרעגט מי ווער איז דער וואס איז געקומען פון שע
מיט גיפארבטע קליידער אין בלוט פון די שטא
בצרה ער איז גישיינט און גיציירט מיט זיי
קליידער ער איז געגורט מיט זיין גרוס קראפ
זאגט גאט ב"ה אני איך בין דאס מדבר בצדקה א
האב גירעט און האב מבטיח גוועזן צו טאהן דא
גירעכטיקייט מיט די ישראל און איך בין דער וו
איך מער צו העלפען זיי, זאגט ישעיה הנביא חסדי
איך וועל דערמאנען צו די ישראל דיא חסדים פ
גאט תהלות יי און גאטס לוב איז אוף אלע טובו
וואס ער הט אונז בצאלט און דאס פיל גוטס ווע
איך גידענקין וואס ער הט גטאהן צו ישראל וואס ע
הט צו זיי גיטאהן אזו ווי זיין דער בארימקייט א
אזו ווי זיין פיל גינאד: ויאמר און גאט זאגט אפי
איך ווייס דאך אז זיי וועלן זינדיגן אקעגין מיר א
נאר זיי זענען דאך מיין פאלק און זיי זענען פר מי
אזו וויא קינדער וואס פעלשן ניט אין גאט איז ע
גיוועזן צו זייא צו אהילף בכל צרתם אין אלע צרו
וואס ער הט אוף זיי גיבראכט לא צר הט ער זיי גי
באליידיגט ער הט זיי אזו פיל גישטראפט ווי פי
זיי איז געקומען פר זייערע שלעכטע מעשים זאגט
דר פסוק אטעם פר וואס איז דאס אזו ווארום ומלאך
פניו אמלאך פון הקב"ה האט גיהאלפען זייא אי
שליחות פון גאט מחמת זיין ליבשאפט ובחמלתו און
מיט זיין דר בארימקייט הט ער זייא אוס גילייזט
וינטלם וינשאם און ער טראגט זיי און לייד די משא
פון זייער בדערפיניש כל ימי עולם אלע טאג פון
דער וועלט דאס הייסט אייביג:

יח כן ׀ אדני יהוה יצמיח צדקה ותהלה נגד כל־הגוים׃ למען ציון לא
שה ולמען ירושלם לא אשקוט עד־יצא כנגה צדקה וישועתה כלפיד יבער׃
גוים צדקך וכל־מלכים כבודך וקרא לך שם חדש אשר פי יהוה יקבנו׃
ת עטרת תפארת ביד־יהוה וצנוף וצניף קרי מלוכה בכף־אלהיך׃ לא־יאמר לך
עזובה ולארצך לא־יאמר עוד שממה כי לך יקרא חפצי־בה ולארצך בעולה
חפץ יהוה בך וארצך תבעל׃ כי־יבעל בחור בתולה יבעלוך בניך ומשוש
על־כלה ישיש עליך אלהיך׃ על־חומתיך ירושלם הפקדתי שמרים כל־היום
־הלילה תמיד לא יחשו המזכירים את־יהוה אל־דמי לכם׃ ואל־תתנו דמי

פירוש ע"ט

אזו וויא אקלייד רינגלט ארום דעם גוף פון מענטש אזוי האט מיך גאט ארום גירינגלט הילף אונ מיט אהעמדיל פון צדקה הט ער מיך אהן איין הילען אזוי וויא אהעמד מאכט ארום ען אזו האט מיך גאט ארום גיהילט מיט צדקה אזו ווי אחתן וום ער צירט זיך מיט שונהייט וויא אכלה וום זיא צירט זיך מיט אירע צירונג רץ אזו ווי די ערד ציהט אום איר שפרצונג אונ ווי אגארטען מאכט שפראצען די זאמען אזוי ט גאט שפראצן גירעכטיקייט אונ לוב צו די אל אנטקעגען אלע פעלקער למען ציון אונ פון די שטאט ציון וועל איך דם טאהן איך וועל שווייגן אוף דעם וואס זייא האבען זיא חרוב אכט אונ פון וועגן דער שטאט ירושלים וועל דם טאן איך גאט וועל ניט שטיל זיין ביז עם ט ארום גיין אונ שיינען אזו וויא דער מארגען ערן דם גירעכטיקייט ווס איך וועל טאהן צו שראל אונ איר הילף וואס איך וועל ברענגען איר וועט גיזעהן ווערין צו איטליכן כלפיד אזוי אברענד פייער ווס עס טוט ברענגען וראו גוים די פעלקר וועלן זעהן דיין גירעכטיקייט וואס וועל דיר טאהן אונ אלע מלכים וועלען זעהן כבוד אונ מען וועט רופען צוא דיר אנייעם ין ווס גאטס מול וועט אים בשיידין אזו וויא טער וועט שטיין והיית אונ דו וועסט זיין אקרון שונהייט אין גאטס הענד אונ איין איינהיל פון קיניגרייך וועסט דוא זיין אין גאטס הענד לא לך עס וועט צוא דיר שוין מער ניט גיזאגט רען דו ביזט אפאר לאזינע שטאט אונ צו דיין ד וועט שוין מער ניט גיזאגט ווערין וויסט ד נאר מען וועט רופען צו דיר די שטאט ווס בגער איז אין איר אונ צו דיין לאנד וועט מען ן דו ביזט אבזעסען לאנד ווארום גאט האט אין דיר בגערט אונ דיין לאנד וועט בזעסען ווערען כי אזו ווי עס ווערט בהעפט אבחור מיט אבתולה צוזאמען בשעת חתונה אונ זייא שיידען זיך ניט אפ גער פון דעם אנדערין אזו וועלען דיינע קינדער אין דיר זיך בזעצן אונ זיי וועלן זיך ניט אפ שיידן דיר א נ אזוי וויא דער חתן פרייט זיך מיט די כלה אזו וועט זיך פרייען אויף דיר דיין גאט זאגט ט על חומותיך אויף דיינע מויערין פון ירושלים האב איך גיזעצט שומרים אגאנצן טאג אונ אגאנצע ט תמיד שטענדיג לא יחשו זייא זאלן ניט שווייגן דיא וואס טוען גידענקין פאר גאט דעם חורבן פון

משלי יוסף

על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים וגו׳. דער עקרים פרעגט אוף דעם ענין תפלה, למשל ראובן בעט ביי שמעון ער זאל אים שיינקן צעהן רובל, אונ שמעון וויל ניט, קען זיין מיט פיל בעטן וועט די הארץ פון שמעון גוט ווערן צו ראובן אונ ער וועט אים שיינקן דיא צעהן רובל, הט די תפלה נדם בעטן פון ראובן גיענדערט די הארץ פון שמעון, פון שלעכטן צו גוטן, דם קען נאר זיין ביי אמענטש, זיין הארץ זאל גיענדרט ווערן פון שלעכט צו גוט דורך תפלה, אבער הקב"ה ווערט ניט איבר גירעט דורך די רייד פון אמענטש ווי אזו קען העלפן תפלה, נאר דר ענין איז ווי דר נביא ישעיה זאגט על חומותיך ירושלים וגו׳. דר שטייגר איז אין די גרוסע שטעט גייען ארום וועכטערס אין די גאסן אגאנצע נאכט, אונ שרייען דיא שעה׳ן, דר זייגער האט גישלאגן איינס, צוויי, זיי וועכטערס מיינען ניט אויף־צו־וועקין דיא מענטשן פון שלאף זיי זאלן וויסין ווי פיל איז דר זייגער, זיי מיינען נאר צו ווייזן די בעלי בתים אז זיי היטן ערליך די שטאט אונ זייא שלאפן ניט אונ ווייסן ריכטיג דעם זייגר, דס זאגט דר פסוק אויף דיינע מויערן ירושלים האב איך גשטעלט היטערס אגאנצע טאג אונ אגאנצע נאכט זאלן זיי ניט שווייגן, המזכירים את ה׳, די מענטשן ווס דער־מאנן צו הקב"ה דר חורבן בית המקדש, זאלן זיי ניט דערמאנן וועגן הקב"ה זאל גדענקן, נאר אל דמי לכם, איר זאלט ניט שווייגען פון אייערטוועגען, איר זאלט געדיינקן דעם חורבן בית המקדש פון אייערט וועגן, איר זאלט גערייגקן פר וואס דר בית המקדש איז חרב געווארן, וועגן אייערע זינד, אונ אז איר וועט טאן תשובה וועט דר בית המקדש צוריק געבויעט ווערן, דם זעלביגע איז ביי דעם ענין תפלה, דיא תפלה איז ניט צו ענדערין דעם ווילען פון הקב"ה, נאר דר מענטש זאל זיך אליין ענדערן, דורך די תפלה וועט ער פרום ווערן, איז דר ווילן פון הקב"ה גאר ניט גיענדערט. פריער איז אוך געווען ביי הקב"ה דר זעלביגר מיינונג, צו דעם מענטש וואס איז ניט פרום, וויל ניט הקב"ה געבן וואס ער בעט, אונ צו דעם מענטש וואס איז פרום וויל הקב"ה געבן וואס ער בעט, אז דר זעלביגר מענטש וואס איז פריער ניט פרום געוועזן האט זיך איצט נאך דעם דאווגן גיענדערט אונ איז פרום גיווארן גיט אים הקב"ה וואס ער האט גיבעטען׃

וְהַקְּלָלָה וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים לְמַעַן
תִּחְיֶה אַתָּה וְזַרְעֶךָ: כ לְאַהֲבָה
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹעַ בְּקֹלוֹ
וּלְדָבְקָה־בוֹ כִּי הוּא חַיֶּיךָ וְאֹרֶךְ
יָמֶיךָ לָשֶׁבֶת עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר
נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם
לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לָתֵת לָהֶם: פ פ פ

וּלְוָטִין וְתִתְרְעֵי בְּ[...]
בְּדִיל דְּתֵיחֵי אַתְּ וּבְנֵ[...]
כ לְמִרְחַם יָת יְיָ אֱלָ[...]
לְקַבָּלָא לְמֵימְ[...]
וּלְאִתְקָרָבָא לְדַחְלְ[...]
אֲרֵי הוּא חַיָּיךְ וְאוֹרְכ[...]
יוֹמָיךְ לְמִתַּב עַל אַרְ[...]
דִּי קַיֵּים יְיָ לַאֲבָהָ[...]
לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲ[...]
לְמִתַּן לְהוֹן: פ פ פ

ה״א לאהבה את ה׳ אלהיך נדרים
כי הוא חייך ברכות נה שב[...]
פסחים מט קידושין מ:

מ׳ פסוקים. לבב״ו סימן. ומפטירין בוש אשיש בישעיה סימן ס״א:

בית יהודא

עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (וְזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ) אַלֶע טָאג שַׁיינְט דִי זוּנְן אוּנ גֵייט אוּנְטֶער דִי זוּנְן (הִסְתַּכְּלוּ בָּאָרֶץ שֶׁבָּרָאתִי לְשַׁמֵּשׁ אֶתְכֶם) זֶעהְט נָאר דִי עֶרְד וָוס אִיךְ הָאבּ בַּשַׁאפֶן זִיא זָאל אַייךְ בֶּעדִינֶן (שֶׁמָּא שִׁנְּתָה מִדָּתָהּ) טָאמֶער הָט זִיא גֶעעֶנְדֶערְט אִיר בֶּעשַׁאפוּנְג (שֶׁמָּא זְרַעְתֶּם אוֹתָהּ וְלֹא צָמְחָה) טָאמֶר הָט אַמָאל גֶעטְרָאפֶן אִיר הָט גֶעזֵייעְט אִין דִי עֶרְד אוּנ עֶס הָט נִיט גֶעוַואקְסֶן (אוֹ שֶׁמָּא זְרַעְתֶּם חִטִּים וְהֶעֶלְתָה שְׂעוֹרִים) אָדֶר טָאמֶר הָט גֶעטְרָאפֶן אִיר הָט גֶעזֵייט ווַייץ אוּנ עֶס הָט גֶעוַואקְסֶן גֶערְשְׁטֶן (וּמַה אֵלּוּ שֶׁנַּעֲשׂוּ לֹא לְשָׂכָר וְלֹא לְהֶפְסֵד) מַאדָאךְ דִי הִימֶל אוּנ דִי עֶרְד וָואס זֶענֶן בַּשַׁאפֶן גֶעוָוארְן נִיט צוּם פַארְדִינֶען אוּנ נִיט צוּם שָׁאדֶן (אִם זוֹכִין אֵין מְקַבְּלִין שָׂכָר) וֶוען זֵיי זֶענֶן זוֹכֶה זֵיי טוּהֶען ווִי הקב״ה הָט גֶעבָּאטֶן בֶּעקוּמֶען זֵיי נִיט אַבֶּעלוֹינוּנְג פוּן הקב״ה (וְאִם חוֹטְאִין אֵין מְקַבְּלִין פּוּרְעָנוּת) אוּבּ זֵיי זָאלֶן זִינְדִיגֶן וֶועלֶ[ן] נִיט גֶעשְׁטְרָאפְט וֶוערֶן, פוּן דֶעסְטְוֶועגֶן (לֹא שִׁנּוּ אֶת מִדָּתָם) עֶנְדֶערֶען זֵיי נִיט זֵייעֶר בֶּעשַׁאפוּנְג (אַתֶּם שֶׁאִם זְכִיתֶם תְּקַ[בְּלוּ] שָׂכָר) אִיר יוּדִין אוֹיבּ אִיר וֶועט זוֹכֶה זַיין וֶועט אִיר גֶעמֶען אַבֶּעלוֹינוּנְג (וְאִם חֲטָאתֶם תְּקַבְּלוּ פּוּרְעָנוּת) אוֹיבּ אִיר וֶ[ועט] זִינְדִיגֶן וֶועט אִיר גֶעשְׁטְרָאפְט ווֶערֶן (עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה) אִיז גֶעווִיס אַז אִיר דַארְפְט נִיט זִינְדִיגֶען, נָאר פַארְקֶ[ערְט] אִיר זָאלְט טָאן מִצְוֹת אוּנ לֶערְנֶען תּוֹרָה וֶועט אִיר הָאבֶּען שָׂכָר: וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים. מֹשֶׁה רַבֵּינוּ הָט גֶעזָאגְט צוּ דִי י[וּדִין] (אֲנִי מוֹרֶה לָכֶם שֶׁתִּבְחֲרוּ בְּחֵלֶק הַחַיִּים) אִיךְ לֶערֶן אַייךְ אִיר זָאלְט בֶּעסֶר נֶעמֶען דִי זַאכֶן וָוס וֶועלֶן אַייךְ בְּרֵיינְגֶען לֶע[בֶּען] (כְּאָדָם הָאוֹמֵר לִבְנוֹ בְּחַר לְךָ חֵלֶק יָפֶה בְּנַחֲלָתִי) ווִיא אַמֶענְטְשׁ זָאגְט צוּא זַיין זוּהְן נֶעם דִיר דֶעם בֶּעסְטֶן חֵלֶק פוּן [...] פַארְמֶעגֶען (וּמַעֲמִידוֹ עַל חֵלֶק הַיָּפֶה) אוּנ עֶר שְׁטֶעלְט דֶעם זוּהְן בַּייא דֶעם בֶּעסְטֶן חֵלֶק (וְאוֹמֵר לוֹ אֶת זֶה בְּרוֹר לְךָ) עֶר זָאגְט צוּ אִים דֶעם חֵלֶק זָאלְסְטוּ נֶעמֶען פַר דִיר (וְעַל זֶה נֶאֱמַר) אוֹיף דֶר זַאךְ אִיז גֶעזָאגְט גֶעוָוארֶן פוּן דָוִד הַמֶּלֶךְ [...] (ה׳ מְנָת חֶלְקִי וְכוֹסִי) הקב״ה אִיז מַיין חֵלֶק אוּנ מַיין כּוֹס (אַתָּה תּוֹמִיךְ גּוֹרָלִי) דוּא הָאסְט אָנְגֶעלֶעגְט מַיין גּוֹרָל (הִ[נַּחְתָּ] יָדִי עַל גּוֹרָל הַטּוֹב) דוּא הָאסְט גֶעלֵייגְט מַיין הַאנְט אוֹיף דֶעם גוּטֶן גּוֹרָל (לוֹמַר אֶת זֶה קַח לְךָ) צוּ זָאגֶן דֶעם [...] זָאלְסְטוּ נֶעמֶען פַר דִיר:

רש״י

א) וזרח השמש ובא השמש הסתכלו בארץ שבראתי ל[...] אתכם שמא שנתה מדתה שמא זרעתם אותה ולא צמח[ה] שמא זרעתם חטים והעלתה שעורים ומה אלו שנעשו לא ל[שכר] ולא להפסד אם זוכין אין מקבלין שכר ואם חוטאין [אין] מקבלין פורענות לא שנו את מדתם אתם שאם זכיתם תק[בלו] שכר ואם חטאתם תקבלו פורענות עאכ״ו: ובחרת בחיי[ם] אני מורה לכם שתבחרו בחלק החיים כאדם האומר [לבנו] בחר לך חלק יפה בנחלתי ומעמידו על חלק היפה וא[ומר] לו את זה ברור לך וע״ז נאמר (תהלים טז) ה׳ מנת ח[לקי] וכוסי אתה תומיך גורלי הנחת ידי על גורל הטוב ל[ומר] את זה קח לך: חסלת פרשת נצבים

פירוש לתורת אלהים

דִי בְּרָכָה מִיט דֶר קְלָלָה וּבָחַרְתָּ אוּנ אִיךְ וַוייז דִיר דוּ זָאלְסְט אוֹס דֶער ווַיילֶען אִין דֶעם לֶעבֶּען [עיין רש״י] לְמַעַן פוּן וֶועגֶען דוּ אוּנ דַיינֶע קִינְדֶער זָאלֶן לֶעבֶּען: (כ) לְאַהֲבָה צוּ לִיבּ הָאבֶּן דַיין גָאט לִשְׁמֹעַ צוּ פַר גֶעמֶען זַיין קוֹל וּלְדָבְקָה בוֹ אוּנ צוּ בַּהֶעפְטֶן זִיךְ אִין אִים כִּי הוּא חַיֶּיךָ וָוארוּם דָס אִיז דַיין לֶעבֶּן וְאֹרֶךְ יָמֶיךָ אוּנ דָס לֶענְגֶערֶן פוּן דַיינֶע טֶעג לָשֶׁבֶת צוּ זִיצֶן אוֹיף דֶר עֶ[רְד] אֲשֶׁר נִשְׁבַּע וָוס גָאט הָט גֶשְׁווֹאוֹרֶן צוּ דַיינֶע עֶלְטֶ[ערְן] צוּ אַבְרָהָם אוּנ צוּ יִצְחָק אוּנ צוּ יַעֲקֹב לָתֵת לָהֶם גֶעבֶּען צוּ זֵיי דָס לַאנְד אוּנ דָס אִיז דֶר גוּטֶער חֵלֶ[ק]

הפטרת נצבים (בישעיה סימן סא)

שׂוֹשׂ אָשִׂישׂ בַּיהוָה תָּגֵל נַפְשִׁי בֵּאלֹהַי כִּי הִלְבִּישַׁנִי בִּגְדֵי־יֶשַׁע מְעִיל צְדָקָה יְעָטָ[נִי]
כֶּחָתָן יְכַהֵן פְּאֵר וְכַכַּלָּה תַּעְדֶּה כֵלֶיהָ: כִּי כָאָרֶץ תּוֹצִיא צִמְחָהּ וּכְגַנָּה זֵרוּעֶ[יהָ]

פירוש ע״ט

שׂוֹשׂ אָשִׂישׂ בַּיי דִי שְׁטָאט יְרוּשָׁלַיִם זָאגְט אִיךְ טוּא מִיךְ פְרֵייעֶן מִיט גָאטְס רֵייד עֶס טוּט זִיךְ פְרֵייעֶן מַיין לַייבּ מִיט דֶעם אוֹיס לֵייזוּנְג פוּן גָ[אט] וָוארוּם עֶר הָאט מִיךְ אָן גֶיקְלֵייד מִיט קְלֵיידֶר

יז וְאִם־יִפְנֶה לְבָבְךָ וְלֹא תִשְׁמָע
וְנִדַּחְתָּ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לֵאלֹהִים
אֲחֵרִים וַעֲבַדְתָּם: יח הִגַּדְתִּי לָכֶם
הַיּוֹם כִּי אָבֹד תֹּאבֵדוּן לֹא־
תַאֲרִיכֻן יָמִים עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר
אַתָּה עֹבֵר אֶת־הַיַּרְדֵּן לָבוֹא שָׁמָּה
לְרִשְׁתָּהּ: יט הַעִדֹתִי בָכֶם הַיּוֹם
אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ הַחַיִּים
וְהַמָּוֶת נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַבְּרָכָה

אם יִפְנֵי לִבָּךְ וְלָא
בֵּל וְתִטְעֵי וְתִסְגּוּד
עֲוַת עַמְמַיָּא
לְחֵנוּן: יח חַוֵּיתִי
יוֹמָא דֵין אֲרֵי מֵיבַד
דוּן לָא תוֹרְכוּן יוֹמִין
אַרְעָא דִּי אַתְּ עָבַר
יַרְדְּנָא לְמֵעַל לְתַמָּן
רְתַהּ: יט אַסְהֵדִית
יוֹמָא דֵין יָת שְׁמַיָּא
אַרְעָא חַיֵּי וּמוֹתָא
יָת קֳדָמָךְ בִּרְכָן

ואם יפנה סוכה מז: החיים והמות ונתרת בחיים עקרים מ"א פ"ט:

בעל הטורים

בחרת בחיים. בחיים עולה ע' לומר ע פנים התורה נדרשת בהן וכן ע' לירחיו וחיי האדם ע' שנה:

רש"י

וכו תלוי. וחיית ורבית. הרי החיים: (יז) ואם לבבך. הרי הרע: (יח) כי אבד תאבדון. הרי . (יט) העדתי בכם היום את השמים ואת ץ. שהם קיימים לעולם וכאשר תקרה אתכם הרעה ז דים שאני התריתי בכם בכל זאת. ד"א העדותי בכם את השמים וגו' א"ל הקב"ה לישראל הסתכלו ח בשמים תי לשמש אתכם שמא שנו את מדתם שמא לא עלה גלגל מן המזרח והאיר לכל העולם כענין שנאמר (קהלת

בית יהודא

האָבן הקב"ה ואונ ווי ווייטר שְׁטֵייטו (הֲרֵי הַטּוֹב) דָאס איז דָס גוּטֶע וָוס דוּ זָאלְסְט טָאן (וּבוֹ תָּלוּי וְחָיִיתָ וְרָבִיתָ) אָן דֶעם אֵיינְגְט דִי בְּרָכָה דוּ זָאלְסְט לֶעבְּן אוּנ זָאלְסְט דִיךְ מֶערֶן וְזָאלְסְט הָאבֶּען פִיל קִינְדֶר אוּנ זָאלְסְט גְרוֹיס וֶוערֶן מִיט הַצְלָחָה) (הֲרֵי הַחַיִּים) דָס אִיז דָס לֶעבֶּן וָוס אִיךְ הָאבּ דִיר צוּגֶעזָאגְט: (יז) וְאִם יִפְנֶה לְבָבְךָ) · אוֹיבּ דַיין הַאַרְץ וֶועט אַוֶועקְקֶערֶן פוּן הקב"ה (הֲרֵי הָרַע) דָאס אִיז דָס שְׁלֶעכְטֶע וָוס דוּ וֶועסְט טָאן: (יח) וְכִי אָבוֹד תֹּאבֵדוּן) · וֶועט אִיר פַארְלָארֶן וֶוערֶן (הֲרֵי הַמָּוֶת) דָס אִיז דֶר טוֹיט וָוס אִיךְ הָאבּ

עזָאגְט: (יט) וְהַעִדֹתִי בָכֶם הַיּוֹם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ) · אִיךְ הָאבּ הַיינְט גֶעשְׁטֶעלְט אוֹף אַייךְ עֵדוּת דִיא אוּנ דִי עֶרְד (שֶׁהֵם קַיָּמִים לְעוֹלָם) וָוס זֵיי זֶענֶען אַייבִּיג (וְכַאֲשֶׁר תִּקְרֶה אֶתְכֶם הָרָעָה) וֶוען אַייךְ וֶועט טְרֶעפֶן דָס טֶע (יִהְיוּ עֵדִים) וֶועלֶן זֵיי זַיין עֵדוּת (שֶׁאֲנִי הִתְרֵיתִי בָכֶם בְּכָל זֹאת) אַז אִיךְ הָאבּ אַייךְ אַלְץ גֶעזָאגְט פְרִיעֶר (דָבָר אַחֵר) וְאַךְ מֵיינְט דֶער פָּסוּק וָוס עֶר זָאגְט (הַעִידוֹתִי בָכֶם הַיּוֹם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ) אִיךְ הָאבּ הַיינְט גֶעשְׁטֶעלְט אוֹף אַייךְ דִי הִימְלֶן מִיט דִי עֶרְד (אָמַר לָהֶם הקב"ה לְיִשְׂרָאֵל) הקב"ה הָט גֶעזָאגְט צוּ דִיא יוּדִין (הִסְתַּכְּלוּ בַּשָּׁמַיִם שֶׁבָּרָאתִי אֶתְכֶם) זֶעהְט נָאר דִי הִימְלֶן וָוס אִיךְ הָאבּ בַּשַׁאפְן זֵיי זָאלֶן אַייךְ בֶּעדִינֶען (שֶׁמָּא שִׁנּוּ אֶת מִדָּתָם) טָאמֶער הָאבֶּן זֵיי עֶרְט זֵייעֶר בֶּעשַׁאפוּנג (שֶׁמָּא לֹא עָלָה גַלְגַּל חַמָּה מִן הַמִּזְרָח וְהֵאִיר לְכָל הָעוֹלָם) טָאמֶער הָאט אַמָאל גֶעטְרָאפֶען דִי ז נִיט אוֹיפְגֶעגַאנְגֶן פוּן מִזְרַח זַייט צוּ בֶּעלַייכְטֶען דִי וֶועלְט? נֵיין, דָס הָט קֵיין מָאל גֶעטְרָאפְן (כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר) וְוִי

שפתי חכמים

ך ועוד קשה ראה נתתי וגו' דמשמע דכיד הקב"ה הוא מעשה זה אינו שהרי אמרו הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ל"פ יי כזה שאם תעשה וכו' פי' שאם תעשה מעצמך טוב אני את החיים ואם תעשה אתה רעה אתן לך את המות כי בחור מהטוב ומהרע ואי זה שתרצה תבחר: ז רצונו בזה והרי עדיין לא עשו כלום ואמה יעידו ל"פ וכאשר תקרה וכו' כלומר עדי התראה הם: ח דלטעם ראשון קשה הל"ל העדותי בכם בפני השמים והארץ מפני שהם יהיו עדי התראה לכן אמר ד"א וכו' ולפי' של ד"א קשה למה אמר ל' העדותי שהוא ל' עדות אי התראה ל"פ גם הטעם הראשון:

חסלת פרשת נצבים

פירוש לתורת אלהים

יין גאט וֶועט דִיךְ בֶּענְטְשִׁין אִין דֶעם לַאנְד וּ קוּמְסְט דָארְטְן צוּ יַרְשִׁינֶן זִיא: (יז) וְאִם יִפְנֶה אוּנ אַז דַיין הַאַרְץ וֶועט אָפּ קֶערֶען וְלֹא תִשְׁמָע אוּנ דוּ וֶועסְט נִיט הֶערֶען וָוס אִיךְ הָאבּ דִיר טֶן אוּנ דוּ וֶועסְט וֶוערֶען פַר שְׁטוֹסֶן וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ וּ וֶועסְט דִיךְ בּוּקֶן צוּ פְרֶעמְדֶע אָפּ גֶעטֶער ם אוּנ דוּ וֶועסְט זֵיי דִינֶען דָס אִיז דָס שְׁלֶעכְץ: אוּנ אַז דוּ וֶועסְט דָאס טָאן וֶועט אִיר הָאבֶּען טוֹט הִגַּדְתִּי לָכֶם הַיּוֹם אִיךְ טוּא צוּ אַייךְ זָאגִין ו כִּי אָבוֹד תֹּאבֵדוּן אַז אִיר וֶועט פַר לָארֶן וֶוערֶן לֹא תַאֲרִיכוּן יָמִים אִיר וֶועט נִיט דֶר לֵייגֶערֶן טֶעג אוֹף דֶר עֶרְד אֲשֶׁר אַתָּה עוֹבֵר וָוס דוּ פָארְסְט אִיבֶּר דֶעם יַרְדֵּן לָבוֹא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ צוּ קוּמֶן דָארְטְן יַרְשֶׁנִין זִיא: (יט) הַעִדֹתִי בָכֶם הַיּוֹם אִיךְ מַאךְ אוֹיף אַייךְ הַיינְט עֵדוּת אֶת הַשָּׁמַיִם דֶעם הִימֶל מִיט דֶר עֶרְד וָוארוּם זֵיי הָאבֶּן אֵייבֶּג אַקִיוּם דְרוּם בַּאשְׁטֶעל אִיךְ זֵיי פַר עֵדוּת אַז אִיר וֶועט זִינְדִיגֶן אוּנ עֶס וֶועט אַייךְ שְׁלֶעכְט אוֹס גֵיין אַזוֹ וְוִי פְרִיעֶר אִיז גְשְׁטַאנֶן זָאלֶן זֵיי זַיין עֵדוּת אַז אִיךְ הָאבּ אַייךְ דָס אַלְץ מַתְרֶה גִיוֶוען [עיין רש"י] הַחַיִּים דָס לֶעבֶּן מִיט דֶעם טוֹט הָאבּ אִיךְ גֶגֶעבֶּן פַר דִיר

קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מְאֹד בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשֹׂתוֹ׃ ס שביעי ומפטיר

רביעי כשהן מחוברין טו רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת־הַחַיִּים וְאֶת־הַטּוֹב וְאֶת־הַמָּוֶת וְאֶת־הָרָע׃ טז אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו וְלִשְׁמֹר מִצְוֺתָיו וְחֻקֹּתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְחָיִיתָ וְרָבִיתָ וּבֵרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃

אונקלוס

לָךְ פִּתְגָמָא לַחֲדָ... בְּפוּמָךְ וּבְלִבָּ... לְמֶעְבְּדֵהּ׃ טו חֲזֵי דִיהָבִ... קֳדָמָךְ יוֹמָא דֵין יָ... חַיֵּי וְיָת טַבְתָא וְיָ... מוֹתָא וְיָת בִּישָׁא טז דִּי אֲנָא מְפַקֵּדָךְ יוֹמָ... דֵין לְמִרְחַם יָת יְיָ אֱלָהָ... לִמְהַךְ בְּאָרְחָן דְּתָקְ... קֳדָמוֹהִי וּלְמִטַּר פִּקּוֹדוֹ... וּקְיָמוֹהִי וְדִינוֹהִי וְתֵיחֵ... וְתִסְגֵּי וִיבָרְכִנָּךְ אֱלָהָךְ בְּאַרְעָא דִּי אַ... עָלֵל לְתַמָּן לְמֵירְתַהּ

תו"א את החיים עקידה שער ז ושער ק...

בעל הטורים

על המילה: (יד) בפיך ובלבבך לעשות... בפיך כי חיים הם למוצאיהם ובלבבך אגו... דבמועטת סברא: (טו) את החיים ו... הטוב. בגימ' תולאות כי ממני תולאות חיים: (טז) וברכך. ב' במס' דין ולידך גבי עבד עברי לא יקשה בעיניך וגומר וברכך ה' אלה... וזהו שאחז"ל שאין ע"ע נוהג בח"ל כמו הכא דכתיב וברכך בארץ וגו' התם נמי דוקא בארץ:

רש"י

אליך. התורה נתנה לכם ה בכתב ובעל פה: (טו) א... החיים ואת הטוב. זה תלוי בזה אם תעשה טוב הרי ... חיים ו ואם תעשה רע הרי לך המות. והכתוב מפרש והו... היאך: (טז) אשר אנכי מצוך היום לאהבה. הנ...

בית יהודא

קָרוֹב אֵלֶיךָ. די תּוֹרָה איז נאָנט צוּ דיר (וְהַתּוֹרָה נִתְּנָה לָכֶם בִּכְתָב וּבְעַל פֶּה) די תּוֹרָה איז גֶעגֶעבֶּן גֶעוָוארֶן צוּ אֵייךְ גֶעשְׁרִיבֶּן אוּנ פוּם איר וֵוייסְט נִיט אִינְוֵוייבִּיג איז גֶעזָאגְט גֶעוָוארֶן אוֹיסְוֵוייבִּיג, אִין דִי גְמָרָא: (טו) וְאֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב. זָאגְט רש"י (זֶה תָּלוּי בָּזֶה) אֵיינְס אֵיינְגְט אִין דָאס אַנְדֶערֶע (אִם תַּעֲשֶׂה טוֹב) אוֹיבּ דוּ וֶועסְט טָאן וָואס גוּט איז (הֲרֵי לָךְ חַיִּים) וֶועסְטוּ הָאבֶּן לֶעבֶּן (וְאִם תַּעֲשֶׂה רַע) אוֹיבּ ז... וֶועסְט טָאן שְׁלֶעכְטְס (הֲרֵי לָךְ הַמָּוֶת) איז פַר דִיר דֶער טוֹיט (וְהַכָּתוּב מְפָרֵשׁ וְהוֹלֵךְ אֵיךְ) דֶער פָּסוּק זָאגְט בַּאלְד וָואס עֶ... מֵיינְט: (טז) וַאֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לְאַהֲבָה. אוֹיבּ דוּא וֶועסְט טָאן דִי מִצְוֺת וָוס אִיךְ גֶעבִּיט דִיךְ הַיינְט דוּ זָאלְסְט לִי...

שפתי חכמים

ואחר כך כתיב כי קרוב אליך הדבר וגומר דמשמע דלא נצרך לשלית כלל. ל"פ לא בשמים היא שאלו היתה בשמים אי אפשר לשלות אחריה ואם בקשת ללמדה בע"כ אתה בעצמך היית צריך לעלות אחריה ואם כן א"ש הא דכתיב כי קרוב אליך והא דכתיב ויקחה לנו דמשמע להביאה לנו רבותא קאמר כלומר לאו דוקא לעבור או לעלות שם ודאי לא תוכלו אלא אפי' אם נמצא בים אין עולה או עובר כדי להביא... ללמדה לא ימצא. רא"ם: ה דק"ל והא אף כי היא לפנינו קשה הבנ... התורה מצד עומק המושג וקוצר המשיג ועז"פ התורה נתנה בכת... ובעל פה ואם כן מתוך תורה שבע"פ הבנת התורה קרובה מאד וק"ל... ו ק"ל הל"ל דבר וחילופו את החיים ואת המות ואת הטוב ואת הר...

ליקוטי מרדכי

אֵלִיָּהוּ גֶעזָאגְט צוּ דֶעם מֶענְטְשׁ וָואס איז דַיין פַּרְנָסָה? הָאט דֶער מֶענְטְשׁ גֶעזָאגְט, אִיךְ נֶעם פְלַאקְס אוּנ פְלֶעכְט פוּן זֵייא שְׁטְרִיק פוּן דִי שְׁטְרִיק פְלֶעכְט אִיךְ נֶעצִין, אוּנ פַאנְג מִיט זֵייא חַיּוֹת אוּנ פִישׁ אוּנ פַארְקוֹיף זֵיי, הָאט אֵלִיָּהוּ גֶעזָאגְט צוּ אִים צוּ מַאכֶן שְׁטְרִיק אוּנ נֶעצִין אוּנ צוּ פַאנְגֶן פִישׁ אוּנ חַיּוֹת הָאט מֶען דִיר גֶעגֶעבֶּן חָכְמָה, אוּנ צוּ תּוֹרָה לֶערְנֶען הָט מֶען דִיר נִיט גֶעגֶעבֶּן חָכְמָה? מִיט דִי זֶעלְבִּיגֶע חָכְמָה קֶענְסְטוּ דָאךְ לֶערְנֶען תּוֹרָה אוֹיךְ, דָאס איז דִי זֶעלְבִּיגֶע בַּיי אַלֶע מֶענְטְשִׁין, אַז זֵייא הָאבֶּן חָכְמָה צוּ הַאנְדְלֶען אוּנ צוּ מְלָאכָה, הָאבֶּן זֵיי חָכְמָה צוּ לֶערְנֶען אוֹיךְ, טָאמֶער וֶועט מֶען זָאגֶן מֶען הָאט קֵיין צַייט צוּא לֶערְנֶען, אוֹיף דֶעם פְרֶעגְט מֶען דֶעם מֶענְטְשׁ נָשָׂאתָ וְנָתַתָּה בֶּאֱמוּנָה, הָאסְטוּ גֶעהַאנְדִילְט מִיט אֱמוּנָה, הָאסְטוּ גֶעגְלוֹיבְּט אַז נִיט מִיט דַיין חָכְמָה אוּנ נִיט מִיט דַיין כֹּחַ הָאסְטוּ דַיין פַּרְנָסָה, נָאר ה' מוֹרִישׁ וּמַעֲשִׁיר, הקב"ה מַאכְט אָרֶעם אוּנ רַייךְ, הקב"ה בְּרֵיינְגְט דִי סִבּוֹת צוּ פַּרְנָסָה, הוּא הַנּוֹתֵן לְךָ כֹּחַ לַעֲשׂוֹת חָיִל, הקב"ה גִיבְּט דִיר חָכְמָה אוּנ כֹּחַ צוּ דַיין פַּרְנָסָה, מֶעגְסְטוּ דָאךְ גְלוֹיבֶּן הקב"ה אַז דוּ וועסט גֵיין אִין שׁוּהל דַאוְוגֶען אוּנ וֶועסְט לֶערְנֶען אַלֶע טָאג אַבִּיסוּל, פַאר גֶעווִיס וֶועט הקב"ה דִיר גֶעבֶּן דַיין פַּרְנָסָה נָאךְ פִיל מֶעהְר אִין דִי אִיבֶּערִיגֶע צַייט אִין טָאג:

פירוש לתורת אלהים

קָרוֹב דִי זַאךְ איז צוּא דִיר זֵייעֶר נָאהֶענְט [עיין רש"י] (טו) רְאֵה נָתַתִּי זֶעה אִיךְ הָאבּ גִיגֶעבֶּן פַאר דִיר הַיינְט אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב דָם לֶעבֶּן אוּנ דָם גוּטְם וְאֶת הַמָּוֶת אוּנ דֶעם טוֹט אוּנ דֶם בֵּייז אֵיינְס וֶוענְט זִיךְ אִין דֶעם אַנְדֶערֶן אַז דוּ וֶועסְט טָאן גוּטְס וֶועסְטוּ לֶעבֶּן אוּנ אַ... דוּא וֶועסְט טָאהְן שְׁלֶעכְץ וֶועסְטוּ שְׁטַארְבֶּן: (טז) הַיינְט איז דֶער פָּסוּק מְפוֹרָשׁ אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם וָואס אִיךְ גֶעבִּיט דִיר הַיינְט לְאַהֲבָה דוּ זָאלְסְט לִיבּ הָאבֶּן דַיין גָאט לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו צוּ גֵיין אִין זַיינֶע וֶועגֶען וְלִשְׁמֹר אוּנ צוּ הִיטֶען זַיינֶע מִצְוֺת אוּנ זַיינֶע גִיזֶעץ אוּנ זַיינֶע גִירֶעכְט דָם איז דָם גוּטְם וָואס אִיךְ הָאבּ פַר דִיר גִיגֶעבִּין אוּנ אַז דוּ וֶועסְט זֵיי טָאן וְחָיִיתָ וְרָבִיתָ וֶועסְטוּ לֶעבֶּן אוּנ דוּ וֶועסְט דִיךְ מֶערֶן וּבֵרַכְךָ

המצוה הזאת אשר אנכי מצוך
היום לא־נפלאת הוא ממך ולא־
רחקה הוא: יב לא בשמים הוא
לאמר מי יעלה־לנו השמימה
ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה:
יג ולא־מעבר לים הוא לאמר מי
יעבר־לנו אל־עבר הים ויקחה
לנו וישמענו אתה ונעשנה: יד כי־

פקדתא הדא די אנא
מפקדך יומא דין לא
פרשא היא מנך ולא
רחיקא היא: יב לא
בשמיא היא למימר
מן יסק לנא לשמיא
ויסבה לנא וישמעננא
יתה ונעבדנה: יג ולא
מעברא לימא היא
למימר מן יעבר לנא
לעברא דימא ויסבה
לנא וישמעננא יתה
ונעבדנה: יד ארי קריב

א לא נפלאת היא ממך עקידה שער נו עקרים מ"ד פכ"ה: לא בשמים
וזין נה מליעה נט: כי קרוב עירובין נד:

בעל הטורים

) מי יעלה לנו השמימה. ר"ת מילה וס"ת יהוה לו' שאינו יכול לעלות אלא השם אם לא שיהא גימול וכן התהלך לפני והיה תמים שנאמר

רש"י

ות מלרים: (יא) לא נפלאת היא ממך. לא מכוסה היא
ך כמו שנאמר (לעיל יז) כי יפלא ארי יתכסי (איכה א)
רד פלאים ותרד במטמוניות מכוסה הבושה בטמון:
ב) לא בשמים היא. (עירובין נה) שאלו היתה בשמים
ית לריך לעלות ד אחריה וללמדה: (יד) כי קרוב

בית יהודא

(יא) ולא נפלאת היא ממך. מיינט מען (לא מכוסה היא ממך) די תורה אונ מצות זענען ניט בדעקט פון דיר, נפלאת איז דערטייטש בדעקט (כמו שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק (כי יפלא), טייטשט דר תרגום (ארי יתכסי), עס וועט בדעקט ווערן, נאך שטייט אין פסוק (ותרד פלאים) מיינט מען (ותרד במטמוניות) זיא הט אראפגענידערט אין בעהעלטעניש

כוסה והבושה בטמון) באדעקט אונ אריינגעטאן אין אבעהאלטענעם ארט: (יב) ולא בשמים היא). דיא תורה איז ט אין הימעל (שאילו היתה בשמים) ווען די תורה וואלט געוועזען אפילו אין הימעל (היית צריך לעלות אחריה וללמדה) אלסטו געדארפט ארויפגיין אין הימעל זיא נעמען פון דארטן נאוויל די תורה איז דיין לעבען צו ביידע וועלטן: (יד) וכי

דעת זקנים מבעלי התוספות

) "מי "יעלה "לנו "השמימה. הרי מילה בראשי תיבות רמז שבזכות מילה עלה משה לשמים לקבל התורה:

שפתי חכמים

מכוסה כו' כבר תירץ הרא"ם קושיא זו בפ' שופטים בפסוק כי יפלא פרש"י ל' הבדלה ופרישה וכו' ע"ש: ד דקשה ליה הרי ריש' דקרא וסיפא דקרא סתרי אהדדי שמתחלה כתיב לא בשמים היא לאמר מי
לה לנו משמע אלא קרובה היא ויכול לשלוח שליח אחריה אם כן משמע שאינה כל כך קרובה עד שלא יצטרך לשלוח שליח אחריה:

פירוש לתורת אלהים

בט דיר היינט לא נפלאת היא ממך זיא איז ניט
עהאלטין פאר דיר ולא רחוקה היא אונ זיא איז ניט
יט: (יב) לא בשמים היא די תורה איז ניט אין הימל
מר מי יעלה צו זאגן ווער וועט אויף גיין פון אונזערט
ועגען אין הימל ויקחה לנו אונ וועט זיא צוא אונז
מען וישמיענו אותה אונ וועט זיא לאזען הערן אונז
שנה אונ מיר וועלן זיא טאן ווארום זיא זאל זיין
ף דעם הימל וואלט איר גימוזט אהין ארוף גיין
נ דארטען זיא לערנין: (יג) ולא מעבר לים היא אונ די
ורה איז ניט אויף יענר זייט ים לאמר צו זאגן ווער
עט פון אונזערט וועגן איבר פארן אויף יענר זייט
ויקחה לנו אונ וועט זיא נעמען צו אונז אונ וועט
א לאזן הערן אונז אונ מיר וועלן זיא טאן: (יד) כי

ליקוטי מרדכי

די תורה, צו "אונז" מיינט מען צו מיר אונ צו איך, די גמרא זאגט אייביג זאל אמענטש זיך רעכענען ער האט איצט העלפט מצות אונ העלפט עבירות, אונ דיא וועלט האט אויך איצט העלפט מצות אונ העלפט עבירות, אויב ער טהוט איצט אמצוה, האט ער גיטאן אטובה זיך אונ האט געטאן אטובה די וועלט, וויל יעדר מענטש אונ דיא וועלט ווערט געמשפט נאך דעם רעכענונג ווס איז דא מעהר, אויב מצות זענען מעהר פון עבירות, אפילו נאר מיט איינע, ווערט מען געמשפט צו גוטן, אונ א"ב ח"ו עס איז דא עבירות מעהר פון מצות אפילו נאר מיט איינע ווערט מען ח"ו געמשפט צום שלעכטען, דריבר אויב ער טוהט איין עבירה האט ער געטאן ארעה פאר זיך אונ פאר דיא גאנצע וועלט, דער תנא זאגט ותלמוד תורה כנגד כולם, לערנן תורה בעשטייט געגען אלע מצות, וואהל דעם מענטש וואס טוהט מצות אונ מעשים טובים אונ איז מזכה זיך אונ איז מזכה אלע יודען, דר תנא דבי אליהו שרייבט אליהו הנביא איז אמאל געגאנגען אין וועג האט ער גיזעהן ווי א מענטש גייט אונ לאכט

ן אים, האט אליהו געזאגט צו אים אז דו האסט ניט גילערנט תורה וואס וועסטו ענטפערין ווען דוא וועסט קומן צום משפט
ר הקב"ה, האט דער מענטש געזאגט איך וועל ענטפערין מען האט מיר ניט גיגעבן חכמה פון הימעל לערנן תורה, האט

משלי יהודא

ורדיכטען אליין וואס דוא האסט קאליע געמאכט, מצות דוא זאלסט זייא נוייטער טאהן אונ ער וועט
ב ה' אלהיך את שבותך ורחמך, וועט הקדוש ברוך אויף דיר רחמנות האבען אונ ער וועט דיר תחתנען
א דיר צוריקקערן נצוריקגעבען) דיין תורה אונ אגיט יאהר:

כל־האלות האלה על־איביך
ועל־שנאיך אשר רדפוך: ח ואתה
תשוב ושמעת בקול יהוה ועשית
את־כל־מצותיו אשר אנכי מצוך
היום: ט והותירך יהוה אלהיך
בכל | מעשה ידך בפרי בטנך
ובפרי בהמתך ובפרי אדמתך
לטבה כי | ישוב יהוה לשוש
עליך לטוב כאשר־שש על־
אבתיך: י כי תשמע בקול יהוה
אלהיך לשמר מצותיו וחקתיו
הכתובה בספר התורה הזה כי
תשוב אל־יהוה אלהיך בכל־
לבבך ובכל־נפשך: ס ששי יא כי

אונקלוס

האלין על בעלי דבב
ועל סנאך די רדפו
ח ואת תתוב ותקבל
במימרא דיי ותעבד
כל פקודוהי די אנא
מפקדך יומא דין:
ט ויותרנך יי אלהך בכל
עובדי ידך בולדא דמעך
ובולדא דבעירך ובאבא
דארעך לטבא ארי יתוב
יי למחדי עלך לטב כמא
די חדי על אבהתך:
י ארי תקבל במימרא דיי
אלהך למטר פקודוהי
וקימוהי דכתיבין בספרא
דאוריתא הדין ארי תתוב
קדם יי אלהך בכל לבך
ובכל נפשך: יא ארי

בעל הטורים

(י) כי תשמע בקול ה' אלהיך. בגי'
זהו לקול של התלמיד חכם: כי ת
אל ה' אלהיך. וסמיך ליה (יא) כי
המצוה הזאת. לומר שקולה היא התש
כנגד כל המצות כולן:

ליקוטי מרדכי

(יא) כי המצוה הזאת וגו', דער מדרש שרייבט הקב"ה האט געזאגט צו די יודען אויב איר האט געלערנט תורה האט איר געטאן אמצוה מיט מיין וועלט, וואורום ווען ניט איער תורה לערנן וואלט איך וויסט געמאכט די וועלט, די רבנן זאגן למשל אמלך האט געהאט אטייערן בריליאנט, האט ער אים געגעבן בעהאלטין צו זיין גוטען פריינד, אונ ער האט געזאגט צו דעם גוטען פריינד דו זאלסט אכטונג געבן אויף דעם בריליאנט אונ זאלסט אים גוט היטען, ווייל טאמער וועט ער פארלארען ווערין האסטו ניט אזוי פיל געלד צו בצאהלען פאר אים, אונ איך האב ניט נאך אזוי אבריליאנט וויא דער בריליאנט איז, וועלען מיר בייד'ע האבן שאדין, דריבער זאלסטו טאהן אמצוה אונ זאלסט גוט היטען דעם בריליאנט, אזוי האט געזאגט משה צו די יודען אויב איר וועט היטען די תורה איז די צדקה (דער זכות) ניט נאר פאר אייך אליין, נאר פאר אייך אונ פאר מיר אויך, וויא עס שטייט אין פסוק משה האט געזאגט צו די יודען וצדקה תהיה לנו, צו ,אונז' וועט זיין אזכות אז מיר וועלען היטען

פירוש לתורת אלהים

שנאיך אונ אויף דיינע שונאים וואס האבן דיך גע(יא)גט: (ח) ואתה תשוב אונ דו וועסט ווידער קע(רן)
ושמעת בקול יי אונ דו וועסט פאר נעמען אין גאנ(צן)
קול ועשית אונ דו וועסט טאן אלע זיינע מצות א(שר)
אנכי מצוך היום וואס איך געביט דיר היינט: (ט) והותי(רך)
יי אלהיך אונ גאט וועט דיך מאכן פר איבריגן ב(כל)
מעשה ידיך אין אלע דיינע ווערק פון דיינע הע(נט)
בפרי בטנך אין די פרוכט פון דיין בוך ובפרי בהמ(תך)
אונ אין דיא פרוכט פון דיינע בהמות ובפרי אדמ(תך)
אונ אין דיא פרוכט פון דיין לאנד שאפט לטובה
גוטען אלע זאכן וועלען ביי דיר זיין מער וויא
דארפסט כי ישוב יי וואורום גאט וועט דיר ווידע(ר)
קערן לשוש עליך לטוב צו פרייען זיך אויף דיר צו גו(ט)
כאשר שש על אבותיך אזוי וויא ער האט זיך גיפרייט א(ויף)
דיינע עלטערן: (י) כי תשמע בקול יי אלהיך אז דו וועסט פר נעמען אין גאנצם קול לשמור צו היטען זיינע מצו(ת)
אונ זיינע גיזעץ הכתובה וואס איז גישריבען אין דער ספר תורה כי תשוב אז דו וועסט ווידער קערען (צו)
דיין גאט בכל לבבך מיט דיין גאנצען הארצן אונ מיט דיין גאנצען לעבין: (יא) כי המצוה די מצוה וואס א(יך)

משלי יהודא

קומען יום כפור זאל אים הקב"ה געבן ארבעט אויף נאך איאהר צוא זוכה זיין לערנען תורה אונ מאהן מצות אונ מעשים טובים, דס זאגט דר פסוק ושבת עד ה' אלה(יך) וגו', אוב דו וועסט דיך קערן צו הקב"ה. אונ דו וועט

מִשָּׁם יְקַבֶּצְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּמִשָּׁם יִקָּחֶךָ׃ ה וֶהֱבִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יָרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וִירִשְׁתָּהּ וְהֵיטִבְךָ וְהִרְבְּךָ מֵאֲבֹתֶיךָ׃ ו וּמָל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־לְבָבְךָ וְאֶת־לְבַב זַרְעֶךָ לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ לְמַעַן חַיֶּיךָ׃ חמישי שלישי

כשהן מחוברין ז וְנָתַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵת

אונקלוס

נְשָׁנָךְ יְיָ אֱלָהָךְ וּמִתַּמָּן קָרְבִנָּךְ׃ ה וְיַעֲלִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ לְאַרְעָא דִּירִיתוּ אֲבָהָתָךְ וְתֵירְתַהּ וְיוֹטֵב לָךְ וְיַסְגִּנָּךְ מֵאֲבָהָתָךְ׃ ו וְיַעְדֵּי יְיָ אֱלָהָךְ יָת טַפְשׁוּת לִבָּךְ וְיָת טַפְשׁוּת לִבָּא דִּבְנָךְ לְמִרְחַם יָת יְיָ אֱלָהָךְ בְּכָל לִבָּךְ וּבְכָל נַפְשָׁךְ בְּדִיל חַיָּךְ׃ ז וְיִתֵּן יְיָ אֱלָהָךְ יָת כָּל לְוָטַיָּא

ר"א והביאך ה' ערכין לב: אשר ירשו אבותיך שם נדה מו: ומל ה' אלהיך פקודה שער פה עקרים מ"ד פכ"ס:

בעל הטורים

את לבבך ואת לבב. ר"ת אלול לכך נהגו להשכים להתפלל סליחות מר"ח אלול ילך וכן לולא האמנתי לראות בטוב ה' לא אותיות אלול שמאלול ואילך חרדתי נגד ה'. את לבבך ואת. בגימ' זה לימות המשיח. וסמיך ליה ואתה תשוב וגומר והותירך שאם תשוב בתשובה שלימה מיד תהא נגאל:

רש"י

כמו צריך להיות אוחז בידיו ממש איש איש ממקומו כענין שנאמר (ישעיה כז) ואתם תלקטו ג לאחד אחד בני ישראל אף בגליות שאר האומות מצינו כן (יחזקאל כט) ושבתי את

בית יהודא

ממקומו) גלייך וויא הקב"ה אליין וועט דארפן מיט זיינע הענט אן נעמען יעדער יוד פון זיין ארט אונ אים ברייננגן צו דעם ארט וואו אלע יודין וועלן ווערן פארזאמעלט צו גיין אין ארץ ישראל (כענין שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק

ואתם תלוקטו לאחד אחד בני ישראל) איר יודין, איר וועט צוזאמען געקליבען ווערן איינציגוויז (ואף בגליות שאר אומות מצינו כן) ביי דעם גלות פון אנדערע פעלקר געפינען מיר אויך אזו, הקב"ה האט געזאגט (ושבתי את שבות מצרים) איך וועל צוריק קערן דם צוריק קערן פון די מצרים ועיין ספר הברית עה"ת מרצ"ק מה שכתב על זה בביאור המלות:

שפתי חכמים

אין כאן מקומו אלא למעלה. ואם תאמר גבי עכן למה נענשו ככר אלו בגמרא משום דהוו ידעי ביה אשתו ובניו: ג על גלות בכל נאמרה נבואה זו. וא"ת והא כפי' וארא פירש"י בפסוק והפלתי בסוף ל' הפרשה וכן לא נפלאת היא ממך וגו' וכאן פירש בסוף ל'

פירוש לתורת אלהים

אין פר טריבין אין עק וועלט משם יקבצך וועט דיין גאט דיך איין זאמלען פון דארטין ומשם יקחך אונ פון דארטען וועט ער דיך נעמען: (ה) והביאך אונ דיין גאט וועט ברענגען דיך אל הארץ צו דעם לאנד וואס דייני עלטערן האבן גירשת וירשתה אונ דו וועסט דאס ירשנין והיטבך אונ ער וועט דיר גוטס טאהן והרבך מאבותיך אונ ער וועט דיך מערין פון דייגע עלטערין דו וועסט זיין מער פון זיי: (ו) ומל יי אלהיך אונ גאט וועט בשניידען את לבבך דיין הארץ אונ דם הארץ פון דייגע קינדער לאהבה צו ליב האבען דיין גאט בכל לבבך מיט דיין גאנצען הארצן אונ מיט דיין גאנצען לעבין למען פון וועגען דו זאלסט לעבין:

(ז) ונתן יי אלהיך אונ דיין גאט וועט געבען את כל האלות האלה אלע די קללות על איביך אויף דייגע פיינד ועל

ליקוטי יקרים

(ז) ונתן ה' אלהיך וגו' אשר רדפוך. די גמרא זאגט לעולם יהא אדם מן הנרדפין ולא מן הרודפין, א מענטש זאל בעסר זיין פון די וואס מען יאגט זיי, אונ ער זאל קיינם יאגן, וויא שלמה המלך האט געזאגט והאלהים יבקש את הנרדף, הקב"ה זוכט צו העלפען דעם וואס איז געיאגט געווארען, אונ איינער יהודה יאגט זיין חבר שמעון ער וויל אים הרגנן, שמעון לויפט פאראויס אונ יהודה לויפט נאך אים, שמעון בעט ביי הקב"ה ער זאל אים געבן כח צו לויפן געשווינד יהודה זאל אים ניט חאפין, יהודה בעט ביי הקב"ה ער זאל אים געבן כח צו לויפין געשווינד ער זאל קענן חאפין שמעונן, אונ זאל אים שלעכטס טאן, ווען די ביידע תפלות קומען פאר הקב"ה, וועמען העלפט הקב"ה? געוויס העלפט הקב"ה שמעונן, דאס זאגט משה רבינו הקב"ה וועט געבען די קללות אויף דייגע פיינד, אשר רדפוך, ווייל זיי האבען דיך געיאגט:

משלי יהודא

פנעמן דאס געצאהלט אונ נעמן נייע ארבעט אויף דיא אנדערע וואך, אונ שבת פלעגט ער מיט זייגע מענטשען לעבן מיט פארגעניגן, ווייל זיין ארבעט האט געפונן חן ביי די גבירים אונ מען האט געגעבן נייע ארבעט אויף ווייטער, אזו דארף טאהן יעדער מענטש פאר ראש השנה, ווייל פאר פאהרן ראש השנה האט ער גענומן ארבעט פון הקב"ה צו לערנען תורה צו טאהן מצות ביז דעם אנדערן ראש השנה, אז עס קומט פאר ראש השנה, ער וועט באלד דארפן די ארבעט זיינע אפגעבן פאר הקב"ה, מען זאל אים בצאהלן פאר די ארבעט אונ מען זאל אים געבן נייע ארבעט אויף דעם נייער יאהר, מוז ער ראש חודש אלול אנהייבן גוט ארומזעהן זייגע תורה אונ מצות אונ מעשים טובים אונ תפלות טאמער איז דא אין זיי עפעס אפעלער זאל ער זיי פארריכטן, דם אלין זאל געפינען חן ביי הקב"ה, עס זאל

יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה׃ ב וְשַׁבְתָּ עַד־
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְקֹלוֹ כְּכֹל
אֲשֶׁר־אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם אַתָּה
וּבָנֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ׃
ג וְשָׁב יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־שְׁבוּתְךָ
וְרִחֲמֶךָ וְשָׁב וְקִבֶּצְךָ מִכָּל־הָעַמִּים
אֲשֶׁר הֱפִיצְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה׃
ד אִם־יִהְיֶה נִדַּחֲךָ בִּקְצֵה הַשָּׁמָיִם

אֱלָהָךְ לְתַמָּן : ב וּתְ
לְדַחַלְתָּא דַיְיָ אֱלָ
וּתְקַבֵּל לְמֵימְרֵהּ
דִּי אֲנָא מְפַקֵּדָךְ יוֹ
דֵין אַתְּ וּבְנָיךְ בְּכָל
וּבְכָל נַפְשָׁךְ : ג וִיתוּ
אֱלָהָךְ יָת שָׁבֵי גָלְ
וִירַחֵם עֲלָךְ וִית
וִיכַנְשִׁנָּךְ מִכָּל עַמְ
דִּי יְבַדְּרִנָּךְ יְיָ אֱלָ
לְתַמָּן : ד אִם יְהֵי גָלְ
בִּסְיָפֵי שְׁמַיָּא מִתַּ

הולדות אהרן

ושב ס׳ אלהיך מגילה כט ס׳ סעור
ויקרא :

בית יהודא

הָט אִים נִיט אָפְּגֶעהַאלְטֶן, וָוערְט עֶר גֶעשְׁטְרָאפְט פַּר זַיין חֲבֵרִים זִינְד : (ג) וְשָׁב ה׳ אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ. זָאגְט רַשִׁ״י (הָיָה לוֹ לִכְתּוֹב וְהֵשִׁיב אֶת שְׁבוּתְךָ) עֶס הָט גֶעדַארְפְט שְׁטֵיין אִין פָּסוּק וְהֵשִׁיב אֶת שְׁבוּתְךָ, הקב״ה וָועט צוּרִיק קֶערֶן דַיין צוּרִיק קֶערוּנְג (רַבּוֹתֵינוּ לָמְדוּ מִכָּאן) וַוייל עֶס שְׁטֵייט וְשָׁב הָאבֶּן דִי רַבָּנָן גֶעלֶערְנְט (כִּבְיָכוֹל שֶׁהַשְּׁכִינָה שְׁרוּיָה עִם יִשְׂרָאֵל בְּצָרַת גָלוּתָם) הקב״ה אִיז מִיט דִי יוּדִין אִין דִיא צָרָה פוּן גָלוּת (וּכְשֶׁנִּגְאָלִין) וָוען זֵיי וֶועלֶען אוֹיסְגֶעלֵייזְט וָוערֶען פוּן גָלוּת (הִכְתִּיב גְּאוּלָה לְעַצְמוֹ שֶׁהוּא יָשׁוּב עִמָּהֶם) הָט הקב״ה גֶעשְׁרִיבֶּען דִי אוֹיסְלֵייזוּנְג אוֹיף זִיךְ אוֹיךְ, הקב״ה וָועט צוּרִיק־קֶערֶען פוּן גָלוּת מִיט דִי יוּדִין צוּזַאמֶען, אִיז דֶער־טַייטְשׁ אִין פָּסוּק וְשָׁב ה׳ אֱלֹהֶיךָ, הקב״ה וָועט זִיךְ צוּרִיק קֶערֶן, אֶת שְׁבוּתְךָ, מִיט דַיין צוּרִיק קֶערוּנְג צוּזַאמֶען, וָוען יוּדִין וֶועלֶען צוּרִיק קֶערֶען פוּן גָלוּת וָועט הקב״ה זִיךְ צוּרִיק קֶערֶען פוּן גָלוּת (וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר) נָאךְ קֶען מֶען זָאגֶען (שֶׁגָּדוֹל יוֹם קִבּוּץ גָּלֻיּוֹת וּבְקוֹשִׁי) דָם פַרְזַאמְלֶען דִי יוּדִין צוּ נֶעמֶען זֵיי פוּן גָלוּת וָועט זַיין אַגְרוֹסֶע זַאךְ אוּנ אַשְׁוֶוערֶע וּכְאִילוּ הוּא עַצְמוֹ צָרִיךְ לִהְיוֹת אוֹחֵז בְּיָדָיו מַמָּשׁ אִישׁ

רש״י

גרזים וכהר עיבל וגעמו ערכים זה לזה : (ג) ושב ה׳ אלהיך את שבותך. היה לו לכתוב והשיב את שבותך רבותינו למדו מכאן כביכול שהשכינה שרויה עם ישראל בצרת גלותם וכשנגאלין הכתיב גאולה לעצמו שהוא ישוב עמהם ועוד י״ל שגדול יום קבוץ גליות ובקושי כאלו

שפתי חכמים

נקודה שבעד ידענו דאנסתרות קאי ולא אנגלות כדלעיל מכל מקום אלמלא הנקודה שבעד המלמדת שנכתב שלא במקומה היה נראה כדמות טעות מפני שכותב אותו גבי הנגלות אבל עם הנקודה כאלו כתב כפי׳

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ב) ושבת עד ה׳ אלהיך. וכתיב ושב ה׳ אלהיך את שבותך ורחמך וגו׳ כל כך למה כדא״ר יונתן בפ״ח דיומא גדולה תשובה שמקרבת את הגאולה שנא׳ ובא לציון גואל מה טעם משום ולשבי פשע ביעקב וכו׳ מענין גדולה תשובה כדאי׳ התם

ועוד תני ר׳ יוסי בר׳ יהודה אומר אדם עובר עבירה פעם ראשונה מוחלין לו כו׳ רביעית אין מוחלין לו שנאמר כה אמר ה׳ על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו והטעם שמעתי מרמ״ל לפי שיש לו שלש מחיצות לפני הקב״ה ראשונה ואחר הרעש אש ואחר האש רוח ואחר הרוח קול דממה דקה ששם שכינתו של הקב״ה ובכל מחיצה יש לה מלאכים וכאשר יחטא חטא הראשון ובא למחיצה הראשונה הן מעכבין אותו ואין מניחין אותו לעבור ונמחל וכן השלישי נמחל במחיצה שלישית וכשאדם חוטא רביעית שבא לפני הקב״ה עד מחיצתו אינו נמחל. זש״ה הוי המכעיסים אותי על פני הוי שמכעיסין נ׳ פעמים עד שבא פשעם לפני:

פירוש לתורת אלהים

(ב) וְשַׁבְתָּ אוּנ דוּ וֶועסְט וִוידֶער קֶערֶן עַד בִּיז דַיין גָאט דוּ וֶועסְט תְּשׁוּבָה טָאהֶן וְשָׁמַעְתָּ בְּקֹלוֹ אוּנ דוּ וֶועסְט פַּר נֶעמֶען אִין זַיין קוֹל כְּכֹל אַזוֹ וִוי אִיךְ גֶעבִּיט דִיר הַיינְט אַתָּה וּבָנֶיךָ דוּ אוּנ דַיינֶע קִינְדֶער וֶועט אִיר אַלֶע תְּשׁוּבָה טָאן בְּכָל לְבָבְךָ מִיט דַיין גַאנְצֶען הַארְצֶן וּבְכָל נַפְשְׁךָ אוּנ מִיט דַיין גַאנְצֶן לֶעבִּין : (ג) וְשָׁב יְיָ אֱלֹהֶיךָ אוּנ הקב״ה וֶועט צוּרִיק קֶערִין אֶת שְׁבוּתְךָ דַיין צוּרִיק קֶערוּנְג וְרִחֲמֶךָ אוּנ עֶר וֶועט דֶער בַּארְמֶען דִיךְ וְקִבֶּצְךָ אוּנ עֶר וֶועט צוּרִיק קֶערֶען דִיךְ מִכָּל הָעַמִּים אַלִי פֶעלְקֶר וָוס גָאט הָאט דִיךְ דָארְטֶן פַר שְׁפְּרֵיינְט (ד) אִם וָוען עֶס וֶועט אֲפִילוּ זַיין דַיינֶע פַר שְׁטוֹסֶענֶע אִין עֶק פוּן דֶעם הִימֶל וָוען דִי יִשְׂרָאֵל וֶועלֶען אֲפִי

משלי יהודא

(ב) וְשַׁבְתָּ עַד ה׳ אֱלֹהֶיךָ וגו׳. דֶר עִנְיָן תְּשׁוּבָה אִיז יֶעדֶר יָאהְר, וָוען עֶס קוּמְט רֹאשׁ חוֹדֶשׁ אֱלוּל בִּיז נָאךְ יוֹם כִּפּוּר, דִי תְּשׁוּבָה וָוס פַר רֹאשׁ הַשָּׁנָה קוּמְט צוּ פַארְרִיכְטִין דִי גֶעוֶועזֶענֶע צַייט פוּן גַאנְצֶן יָאהְר, לְמָשָׁל עֶס אִיז אַמָאל גֶעוֶוען אִין אַשְׁטָאט אַשְׁנַיידֶער וָוס אַלֶע גְבִירִים פוּן שְׁטָאט הָאבֶּען בַּיי אִים בֶּעשְׁטֶעלְט קְלֵיידֶער צוּ מַאכְן, וַוייל זַיין אַרְבֶּעט אִיז גִיוֶוען זֵייעֶר שֵׁיין, זַיין פִירוּנְג אִיז גֶעוֶוען אַגַאנְצֶע וָואךְ הָט עֶר גֶעאַרְבֶּעט מִיט זַיינֶע מֶענְטְשֶׁן, וִוי פִיל עֶס הָט גֶעקֶענְט פֶערְטִיג וֶוערֶען בִּיז דָאנֶערְשְׁטָאג אָנְהֵייבּ נַאכְט, נָאכְדֶעם הָט מֶען אַרוֹסְגֶענוּמֶען אַלֶע קְלֵיידֶער אוּנ מֶען הָט זֵיי גֶעלֵייגְט אוֹיף דֶעם טִישׁ אוּנ עֶר מִיט זַיינֶע מֶענְטְשֶׁן זֶענֶען נִיט גֶעשְׁלָאפֶען אַגַאנְצֶע נַאכְט אוּנ מֶען הָט דוּרְכְגֶעזֶעהֶן אַלֶע קְלֵיידֶער, טָאמֶער פֶעלְט עֶרְגֶעץ אַקְנֶעפּ, טָאמֶער אִיז אַאָרְט נִיט גוּט גִיפְּרַעסְט, אָדֶער אַנְדֶערֶע קְלֵיינֶע פֶעלֶערְם וָוס מֶען הָט נִיט גִינֵייטְהִין, אִין דֶר פְרִי פְרַייטָאג פְלֶעגְט מֶען בְּרֶענְגֶען דִי קְלֵיידֶער צוּ דִי גְבִירִים

וְהַנִּגְלֹת י"א נקודות לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד־
עוֹלָם לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי
הַתּוֹרָה הַזֹּאת׃ ס רביעי שני כשהן מחוברין
ל א וְהָיָה כִי־יָבֹאוּ עָלֶיךָ כָּל־
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה
אֲשֶׁר נָתַתִּי לְפָנֶיךָ וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל־
לְבָבֶךָ בְּכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִדִּיחֲךָ

אונקלוס

קדם יי אלהנא ודמגליין נא ולבננא עד עלם מעבד ית כל פתגמי וריתא הדא׃ א ויהי רי ייתון עלך כל תגמיא האלין ברכן וטין די יהבית קדמך תתוב ל לבך בכל ממיא די אגלך יי

בעל הטורים

ד לומר שאין השכינה כואת לי' השבטים י' ב"ר פ' ע"ג)׃ (כח) נקוד על עי"ן עד כדאיתא בפרק נגמר הדין שע' יוס הי' מתחד בשבט שהתחיל לבאר התורה עד י' כניסן שעברו הירדן שאין לנו ולבנינו ליענש ד"א רמז לע' שנה של גלות בבל׃

רש"י

שות ת אתה מענים את הרבים על הרהורי היחיד שנאמר ים בכם איש א וגו' ואח"כ וראו את מכות הארץ ההיא לא אין אדם יודע מטמונותיו של חבירו אין אני מענים כם על הנסתרות שהן לה' אלהינו והוא יפרע מאותו יד אבל הנגלות לנו ולבנינו לבער הרע מקרבנו ואם לא נעשה בהם יענוש את הרבים (סנהדרין מג) נקוד על לנו ינו לדרוש שאף על הנגלות לא ענש את הרבים עד ברו את הירדן ב משקבלו עליהם את השבועה בהר

בית יהודא

משה רבינו זאגט צו די יודין (ואם תאמרו מה בידינו לעשות) אויב איר וועט זאגן וואס קענן מיר טאן (ואתה מעניש הרבים על הרהורי היחיד) דו זאגסט אלע יודין וועלן געשטראפט ווערען ווייל איין מענטש טראכט צו דינען עבודה זרה (שנאמר) וויא עס שטייט אין פסוק (פן יש בכם איש וגו' טאמער איז דא ביי אייך א מענטש וואס טראכט צו דינען עבודה זרה (ואחר כך) נאכדעם זאגט דער פסוק (וראו את מכות הארץ ההיא) זיי וועלן זעהן די מכות פון דעם לאנד, זעהן מיר אז די לאנד וועט געשטראפט ווערן ווייל איינער

אכט צו זינדיגען (והלא אין אדם יודע מטמונותיו של חברו) איין מענטש ווייס דאך ניט וואס ביי זיין חבר אין הארצן ן בעהאלטן, הט משה געזאגט (אין אני מעניש אתכם על הנסתרות) איך שטראף אייך ניט אויף דיא בעהאלטענע ירות (שהן לה' אלהינו) זיי געהערען צו הקב"ה (והוא יפרע מאותו יחיד) הקב"ה אליין וועט שטראפן דעם איינציגען נטש (אבל הנגלות) אבער די עבירות וואס מיר ווייסן פון זיי, און מיר ווייסן די מענטשען וואס טוהען די עבירות ו ולבנינו) דס געהער צו אונז און צו אונזערע קינדער (לבער הרע מקרבנו) מיר זאלן אויסראמען דם שלעכטס ווס צווישן אונז (ואם לא נעשה דין בהם) אויב מיר וועלן זייא ניט בעשטראפען (יענוש את הרבים) וועט הקב"ה ראפן פיל מענטשען (נקוד על לנו ולבנינו) אויף די צוויי ווערטער "לנו ולבנינו" איז געפינטולט (לדרוש) צו לערנן אף על הנגלות לא ענש את הרבים עד שעברו את הירדן) אפילו פאר די בעוואוסטע עבירות האט אויך הקב"ה ניט שטראפט אנדערע מענטשן ביז מען איז אריבר געגאנגען דעם ירדן (משקבלו עליהם את השבועה בהר גרזים ובהר עיבל ושו ערבים זה לזה) און מען האט אויף זיך גענומען די שבועות וואס די לוים האבן זיי בעשווארען אויף דעם בארג ים און אויף דעם בארג עיבל און אלע יודין זענען גוט געשטאנן איינר פר דעם אנדערן, אויב איינר וועט זעהן ן חבר וויל זינדיגן, אויב ער קען אים אפהאלטן ער זאל ניט זינדיגען, מוז ער אים אפהאלטן, און אויב ער

דעת זקנים מבעלי התוספות

רץ ילקו ע"י איש אחד או משפחה אחת לכך כתי' הנסתרות ' אלהינו והוא דיין ליפרע מן העושה הרעה לשלם לו גמולו ילקו ישראל עליו אבל הנגלות העבירות שעשו בגלוי לנו נינו העונש אם לא נבער הרע מקרבנו. ובסנהדרין מסיק ה נקוד על לנו ולבנינו ועל עי"ן שבעד עולם שלא ענש על סתרות עד שעברו את הירדן פי' שאז קבלו התורה כאחד שו ערבים זה לזה אז הנסתרות לנו ולבנינו. ואי קשיא א"כ מעשי' נסתרות מלה' היה לו לינקד על ה' אלהינו י"ל שאין דרך כבוד לינקוד על השם שיהא נמחק ולפי שדין הנקודה ות על ה' אלהינו ומהפכין אותה ליתנה על לנו ולבנינו לפיכך דה ע' שבעד להשלים י"א אותיות נקודות כנגד לה' שיש י"א אותיות. ובמסורת הגדולה שנינו דבעי על הנקודה הזאת ו ולבנינו למאי אתא. ומשני שכך אמר עזרא הסופר כשכתב ורה אם יבא משה רבינו וישאל למה כתבת זה אומר לו לכך תי עליהם ואם יאמר יפה כתבת אעביר הנקודה מעליהם משמע שהיה מסופק בנגלות אם הם לנו ולבנינו קודם שעברו אל את הירדן אם לאו ולפי' נקד עליהם. ומכאן קצת ראיה לאותם הכותבים פסוק בלא שרטוט שנוקדין על ב' תיבות קודם שיכתבו השלישי לפי שהנקודה כמחק מדקאמר עזרא לפיכך נקדתי עליהם והוי כאלו לא כתבתים׃

שפתי חכמים

מעלמס מחמת שהכירו בהם גבורות אלהות׃ ת רל"ל כזה איך תולה הנסתרות בהאי פרשה׃ א דמשמע יח'ד חטא ואחר כך וראו את מכות הארץ ההיא דמשמע דכל הארץ נענשו בשבילו׃ ב פירוש דאי לאו הנקודה ה"א כך היא המדה לעולם באה הנקודה לדרוש דהא דכתיב הנגלות לנו ולבנינו לאו עד הנה נוהגת מדה זו אלא מכאן ואילך דכל נקודה בא למעט. ואם תאמר לא הוה ליה לנקוד אלא לה' לבד דמשמע שפיר מיניה דהן לה' אלהינו ומשמע נמי מכח הנקודה דהן לנו. ולא לה' והא כילד אלא לדרוש שאף על הנגלות כו' ועוד קשה למה נקודה העי"ן שבעד יש לומר דלכך נקיד העי"ן שבעד כדי לנקוד י"א אותיות כנגד י"א אותיות שבשם לאשמועינן שהנקודה ראוי' להיות על השם למעט אלא שאין דרך לנקוד את השם מלאתי בשם מהרי"ץ והרא"ם פירש דהנקודה שבעד מורה שאין כאן מקום מלה זו רק קאי אנסתרות לומר דמדה זו מעולם ועד העולם ואף על גב דכלא

פירוש לתורת אלהים

והיה און עס וועט זיין כי אז זייא וועלן קומען אויף ך כל אלע די רייד הברכה די ברכה והקללה און די לה אשר וואס איך האב פר דיר גיגעבן והשבות און דו וועסט ווידער קערען דו וועסט דיר נעמען צום הארצען בכל הגוים ווען דו וועסט זיין צווישען אלי פעלקר אשר וואס גאט הט דיך דארטן פר שטוסין׃

לָהֶם אֱלֹהִים אֲשֶׁר לֹא־יְדָעוּם וְלֹא
חָלַק לָהֶם׃ כו וַיִּחַר־אַף יְהוָה
בָּאָרֶץ הַהִוא לְהָבִיא עָלֶיהָ אֶת־
כָּל־הַקְּלָלָה הַכְּתוּבָה בַּסֵּפֶר הַזֶּה׃
כז וַיִּתְּשֵׁם יְהוָה מֵעַל אַדְמָתָם
בְּאַף וּבְחֵמָה וּבְקֶצֶף גָּדוֹל
וַיַּשְׁלִכֵם אֶל־אֶרֶץ אַחֶרֶת כַּיּוֹם
הַזֶּה׃ כח הַנִּסְתָּרֹת לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ

אונקלוס

עַמְמַיָּא וּסְגִידוּ לְהוֹן הַ
דִּי לָא יְדָעֻנּוּן
אוֹטִיבָא לְהוֹן׃ כו וּ
רָגְזָא דַיְיָ בְּאַרְעָא הַ
לְאַיְתָאָה עֲלַהּ יָת
לְוָטַיָּא דִּכְתִיבִין בְּסִפ
הָדֵין׃ כז וְטַלְטְלִנּוּן
מֵעַל אַרְעֲהוֹן בִּרְ
וּבְחֵמְתָא וּבִתְקוֹף
וְאַגְלִנּוּן לְאַרְעָא אָ
כְּיוֹמָא הָדֵין׃ כח דְּמִטַּ

תו"א ויתשם ה' שם קי: הנסתרות של

בעל הטורים

שהיה כעין פנים: (כז) באף ובחמה ו
בגימטריא שבעים כנגד שבעים של
גלות בבל: וישלכם. למ"ד גדולה

רשב"ם

(כח) הנסתרות לה' אלהינו. כבר פירשתים אצל הארורים על הנסתרות [כי] הנסתרים היו הברכות והקללות שאין הדבר ליענש ביד בית דין
ביד הקב"ה: לנו ולבנינו. לעשות דיני עונשין על פי עדות:

בית יהודא

האָבּן ניט געוועהן) די עֲבוֹדָה זָרָה זָאל האָבּן אַגאָטליכע שטאַרקייט: וְלֹא חָלַק לָהֶם). מיינט מען (לֹא נְתָנָם לְחֶלְקָם) הקב"ה האָט ניט געגעבן די עֲבוֹדָה זָרָה זָאל זיין זייער חֵלֶק (ואונקלוס תִּרְגֵּם לָא אוֹטִיבָא לְהוֹן) אויף די ווערטער (וְלֹא חָלַק לָהֶם)שרייבט דר תרגום לָא אוֹטִיבָא לְהוֹן מען מיינט (ולא הֵטִיבוּ לָהֶם שׁוּם טוֹבָה) דיא עֲבוֹדָה זָרָה הָט קיין טוֹבָה געטאָן צו די מענטשן וואָס דינען צו זיי (ולָשׁוֹן לֹא חָלַק) די ווערטער לֹא חָלַק מיינט מען (אוֹתוֹ אֱלוֹהַּ שֶׁבָּחֲרוּ לָהֶם לֹא חָלַק לָהֶם שׁוּם נַחֲלָה וְשׁוּם חֵלֶק) דר גאָט וואָס זיי האָבן אויסדע ווײילט צו דינען אים ער הָט זייא ניט געגעבן אַלאַנד אונ ניט אַטייל פון אַלאַנד, אַז זיי האָבּען פון אים גאר ניש צו וואָס דינען זיי אים: (כז) וַיִּתְּשֵׁם ה'), (כְּתַרְגּוּמוֹ) וויא דער תרגום טייטשט (וְטַלְטְלִינּוּן) ער הָט זיי פאַרוואָרפן (וְכֵן) אַזוֹ שטייט אין פָּסוּק (הִנְנִי נוֹתְשָׁם מֵעַל אַדְמָתָם) איך וועל זיי אויסרייסען פון זייער ערד: (כח) וְהַנִּסְתָּרֹת לַה' אֱלֹהֵינ

רש"י

ידעום. לא ידעו בהם שיש גבורת אלהות: ולא חלק לה לא נתנם להלקם. ואונקלוס תרגם ולא אוטיבא לא הטיבו להם שום טובה ולשון לא חלק אותו אלוה שב להם לא חלק להם שום נחלה ושום חלק: (כז) ויתשם כתרגומו וטלטלינון וכן (ירמיה יב) הנני נותשם מעל אדמ (כח) הנסתרות לה' אלהינו. ואם תאמרו מה בי

שפתי חכמים

מכ"אר היטב: ש וה"א דמהפך רש"י ופי' שלא על סדר הקרא משום דבא להוכיח מה דכתיב בקרא לא ידעום היינו לא ידעו בהם גבורות אלהות מדכתיב לא חלק להם שלא נתנם לחלקם אם כן פשיטא הוא שלא ידעום לא ידעום צ"ל אלא על כרחך לא ידעו בהם גבורות אלהות והרא"ם פירש מפני שהיה לו לומר אשר לא חלק להם ולא ידעום כדי לומר תחלה שאיתן האלוהות שהשתחוו להם אינם מחמת שנתנם להם השם לחלקם ואחר כך בא לומר גם לא בחרו אותם

דעת זקנים מבעלי התוספות

לירתת רחמנא עלן וליפריקינן: (כה) ולא חלק להם. כלומר זה חלק שלהם כי אני חלקם שנאמר חלקי ה' אמרה נ וכתיב ה' מנת חלקי וכוסי: (כח) הנסתרות לה' אלהינו. שכתוב והבדילו ה' לרעה ואח"כ הדור האחרון דמשמע ז

ליקוטי יהודא

(כח) הַנִּסְתָּרוֹת לַה' אֱלֹהֵינוּ וגו'. אַלע מִצְוֹת וואָס הקב"ה האָט געבאָטען איז אין זיי דא צְווייא זאַכען, די מִצְוָה וויא זיא איז געשריבן אין די תּוֹרָה צו טאָהן, אונ עס זענען דא סודות, וואס מיר פאַרשטייען ניט, פאַר וואָס האָט הקב"ה אַזוֹ געבאָטען, טאָמער וועט אַמענטש זאָגען ווייל איך וויים ניט די מִצְוָה מיט אַלע טַעַמִים אונ סודות, טוה איך דאָך די מִצְוָה וויא אַבְּהֵמָה, וועט די מִצְוָה גאר ניט זיין אָנגענומען ביי הקב"ה, דְּרִיבֶּר האָט משה געזאָגט הַנִּסְתָּרוֹת לַה' אֱלֹהֵינוּ, די בעהאַלטענע זאַכען די סודות פון דיא מִצְוָה מעג בלייבן ביי הקב"ה, וְהַנִּגְלֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ, נאר וואס עס איז אופגעדעקט, וואס דיא תּוֹרָה האָט געזאָגט מיר זאָלען טאָן, דאס גיהער צו אונז אונ צו אונזערע קינדער מיר זאָלן טאָהן אַלע רייד וואס דיא תּוֹרָה הָט גירעט, אונ דער וואס וויים דיא סודות פון דיא תּוֹרָה איז גוט, אונ דער וואס וויים ניט דיא סודות אונ טוהט יעדער מִצְוָה ווי עס איז געשריבען אין דיא תּוֹרָה אונ אין שֻׁלְחָן עָרוּךְ איז אויך גוט אונ עס איז ליב ביי הקב"ה:

פירוש לתורת אלהים

וְלֹא חָלַק לָהֶם אונ זיי האָבין צו זייא ניט אָפּ גיטייל קיין שום חֵלֶק אונ קיין שום נַחֲלָה דְּרִיבֶּר: (כו) וַי אונ עס הָט גיגרימט דער צאָרען פון גאָט אין ד לאַנד לְהָבִיא צו ברענגען אויף איר אַלע קְלָלוֹת וואָ שטייט אין דעם סֵפֶר: (כז) וַיִּתְּשֵׁם אונ גאָט הָט זיי פר שטוסען אָדר פר וואָרפען פון זייער ערד בְּאַף מי צאָרען וּבְחֵמָה אונ מיט גרים צאָרען וּבְקֶצֶף אונ מי גרוֹסען גרים צאָרען וַיַּשְׁלִכֵם אונ ער האָט זייא פא וואָרפען אֶל אֶרֶץ אַחֶרֶת צו אַפְרֶעמד לאַנד כַּיּוֹם הַזֶּה א וויא דעם טאָג: (כח) הַנִּסְתָּרוֹת דיא עֲבֵירוֹת וואָ אַמענטש טוט אונ קיינער וויים ניט אַז ער האָ גיטאָהן דיא עֲבֵירָה וועט גאָט אַליין דעם מענטש שטראָפען וְהַנִּגְלוֹת אונ די עֲבֵירוֹת וואָס דער מענטש טוט אָפין וואָס מען וויים אַז ער האָט גיטאָהן די עֲבֵירָה לָנוּ דָם גיהער צו אונז אונ צו אונזרי קינדר ביז אייביג אַז מיר זאָלען שטראָפען דעם מענטש

לֹא תִזָּרַע וְלֹא תַצְמִחַ וְלֹא־יַעֲלֶה
בָהּ כָּל־עֵשֶׂב כְּמַהְפֵּכַת סְדֹם
וַעֲמֹרָה אַדְמָה וּצְבֹיִים וצבוים קרי
אֲשֶׁר הָפַךְ יְהוָה בְּאַפּוֹ וּבַחֲמָתוֹ׃
כג וְאָמְרוּ כָּל־הַגּוֹיִם עַל־מֶה עָשָׂה
יְהוָה כָּכָה לָאָרֶץ הַזֹּאת מֶה חֳרִי
הָאַף הַגָּדוֹל הַזֶּה׃ כד וְאָמְרוּ עַל
אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת־בְּרִית יְהוָה אֱלֹהֵי
אֲבֹתָם אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּם בְּהוֹצִיאוֹ
אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ כה וַיֵּלְכוּ
וַיַּעַבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ

אונקלוס

דַת כָּל אַרְעַהּ לָא
רַע וְלָא תַצְמַח וְלָא
ן בַהּ כָּל עֶסְבָּא
הֲפֵכְתָא דִסְדֹם וַעֲמֹרָה
מָה וּצְבוֹיִם דִי הֲפַךְ
בְּרֻגְזֵהּ וּבְחֶמְתֵהּ׃
וְיֵימְרוּן כָּל עַמְמַיָא
מָה עֲבַד יְיָ כְּדֵין
רְעָא הָדָא מָא תְקוֹף
זָא רַבָּא הָדֵין׃
וְיֵימְרוּן עַל דִשְׁבָקוּ
קְיָמָא דַיְיָ אֱלָהָא
בְהָתְהוֹן דִי גְזַר עִמְּהוֹן
אַפְּקוּתֵהּ יָתְהוֹן
אַרְעָא דְמִצְרָיִם׃
וַאֲזָלוּ וּפְלָחוּ לְטַעֲוַת
א ואמרו על כס׃

בעל הטורים

) וישתחוו. מלא וי"ו ה"ס אחר עבודה

רש"י

נחלקים לשתי לשונות בפרשת הקללות הטפחא נתונה תחת
פר והתורה הזאת דבוקים זה לזה לכך אמר הזאת וכאן
פחא נתונה תחת התורה כמלא ספר התורה דבוקים זל"ז
כך לשון זכר נופל אחריו שהלשון נופל על הספר: (כה) לא

בית יהודא

זָענֶען זֵיי צוּטֵיילְט גֶעוָוארֶן אוֹיף צְוֵויי לְשׁוֹנוֹת אוֹיף לָשׁוֹן זָכָר אוּנ אוֹיף לָשׁוֹן נְקֵבָה (בְּפָרָשַׁת הַקְּלָלוֹת הַטִּפְחָא נְתוּנָה תַּחַת בְּסֵפֶר) אִין סֶדְרָה תָּבֹא בַּיי דִי קְלָלוֹת שְׁטֵייט דֶר טִפְּחָא אוּנְטֶער דֶעם וָוארְט בְּסֵפֶר, אִיז דֶר וָוארְט בְּסֵפֶר אָפְּגֶעטֵיילְט גֶעוָוארִין פוּן דֶעם וָוארְט הַתּוֹרָה (וְהַתּוֹרָה הַזֹּאת דְבוּקִים זֶה לָזֶה) דִי יי וֶוערְטֶער „הַתּוֹרָה הַזֹּאת" זֶענֶען צוּזַאמֶען בַּהֶעפְט (לָכֵן אָמַר הַזֹּאת) דְרִיבֶּער שְׁטֵייט דֶער וָוארְט הַזֹּאת לָשׁוֹן נְקֵבָה, דֶער וָוארְט הַזֹּאת גִיהֶער אוֹיף דֶעם וָוארְט הַתּוֹרָה, אוּנ דֶער וָוארְט „הַתּוֹרָה" אִיז לָשׁוֹן נְקֵבָה (וְכַאן הַטִּפְחָא נָה תַּחַת הַתּוֹרָה) אוּנ דָא שְׁטֵייט דֶר טִפְּחָא אוּנְטֶער דֶעם וָוארְט הַתּוֹרָה (נִמְצָא בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה דְבוּקִים זֶה לָזֶה) דִי צְוֵויא רְטֶער בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה זֶענֶען צוּזַאמֶן בַּהֶעפְט, דֶער סֵפֶר וָוס אִין אִים אִיז גֶעשְׁרִיבֶּען דִי תּוֹרָה, אוּנ סֵפֶר אִיז לָשׁוֹן זָכָר יכָךְ לָשׁוֹן זָכָר נוֹפֵל אַחֲרָיו) דְרִיבֶּר שְׁטֵייט נָאכְדֶעם דֶר וָוארְט „הַזֶּה" וָוס אִיז לָשׁוֹן זָכָר (שֶׁהַלָּשׁוֹן נוֹפֵל עַל הַסֵּפֶר) וַוייל דֶער וָארְט הַזֶּה גֵייט אוֹיף דֶעם וָוארְט סֵפֶר: כה) וְלֹא יְדָעוּם. מֵיינְט מֶען (לֹא יָדְעוּ בָּהֶם גְבוּרַת אֱלָהוּת) זֵיי וַוייסֶן נִיט וַוי

דעת זקנים מבעלי התוספות

בעמו. והבדילו ה' לרעה הוא חושב להבדל מישראל ללכת בשרירות לבו ויבדל לרע לו: (כג) על מה עשה ה'. אם בעון
חה וניאוף הרי יש ג"כ בשאר האומות ואין ארצם שממה כזאת. ואמרו כלומר והשיבו בדין עשה לה כך כי באו בבריתו
הקב"ה מרצונם ואחר עזבוהו אבל שאר אומות לא באו עמו בברית ואינו הושש מהם ומתוך כך יצדיקו עליהם הדין ויודו
בפשעיהם נתשם ה' מעל אדמתם לפי שעברו על הברית אשר קבלו מה שלא קבלו שאר אומות וכן אמר יחזקאל העולה
רוחכם היו לא תהיה שאתם אומרים נהיה כגוים וכמשפחות האדמה לשרת עץ ואבן חי אני נאם ה' אם לא ביד חזקה ובחמה
וכה אמלוך עליכם ואביא אתכם במסורת הברית כלומר כי אתם עמי מקוימים בברית לא הם ואז"ל כל כי האי ריתחא

פירוש לתורת אלהים

צרין וְלֹא תַצְמִיחַ אוּנ עֶס וֶועט דְרוֹף נִיט שְׁפְּרָאצֶען
א יַעֲלֶה אוּנ עֶס וֶועט נִיט אוֹיף גֵיין דְרוֹף קֵיין שׁוּם
אז כְּמַהְפֵּכַת אַזוֹ וִוי דָאס פַאר קֶערוּנְג פוּן דִי פִיר
טֶעט סְדוֹם עֲמוֹרָה אַדְמָה אוּנ צְבוֹיִם אֲשֶׁר הָפַךְ וָוס
ט הָאט פַאר קֶערְט מִיט זַיין צָארִין אוּנ מִיט זַיין
ים צָארֶן: (כג) וְאָמְרוּ אוּנ אַלֶע פֶעלְקֶער וֶועלֶן זָאגֶן
מֶה אִיבֶּער וָוס פַאר אַזַאךְ הָט גָאט אַזוֹ גִיטָאהֶן צוּ
לַאנְד מֶה חֳרִי וָוס אִיז דֶר גְרוֹסֶער צָארֶן: (כד) וְאָמְרוּ
עלִין זֵיי זָאגֶען אִיבֶּר דֶעם הָט גָאט דָס גִיטָאהֶן עַל
שֶׁר וַוייל זֵיי הָאבֶּן פַר לָאזְט דֶעם בְּרִית פוּן זֵייעֶרִי
טֶרִין אֲשֶׁר כָּרַת וָוס גָאט הָט מִיט זֵיי כּוֹרֵת בְּרִית

גִיוֶוען בְּהוֹצִיאוֹ אַז עֶר הָט זֵייא אוֹס גִיצוֹגֶען פוּן דֶעם
לַאנְד מִצְרַיִם וָוס גָאט הָאט כּוֹרֵת בְּרִית גִיוֶוען מִיט
זֵייעֶרִי עֶלְטֶערֶן אַז זֵיי זָאלִין אִים דִינֶען אוּנ זֵיי הָאבִּין
עוֹבֵר גִיוֶוען: (כה) וַיֵּלְכוּ אוּנ זֵיי זֶענִין גִיגַאנְגֶען אוּנ
הָאבִּין גְדִינְט פְרֶעמְדִי אָפּ גֶעטֶער וַיִּשְׁתַּחֲווּ אוּנ הָאבֶּן
זִיךְ צוּ זֵיי גִיבּוּקְט אֱלֹהִים אַזֶעלְכֶע אָפּ גֶעטֶער אֲשֶׁר לֹא
וָוס זֵיי קֶענֶען נִיט זֵיי הָאבִּין אִין זֵיי נִיט דֶער קֶענְט
קֵיין שׁוּם גְבוּרָה פוּן אַגָאט וְלֹא חָלַק לָהֶם אוּנ גָאט הָט
דִי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים נִיט אָפּ גִיטֵיילְט צוּ זֵייעֶר חֵלֶק
זֵיי זָאלֶען זֵיי דִינֶען אָדֶער אַזוֹ אִיז דֶער פְּשַׁט אֱלֹהִים
דִי אָפּ גֶעטֶער הָאבִּין זֵיי נִיט גִטָאהֶן קֵיין שׁוּם טוֹבָה

ולא

בָּאִ֣ישׁ הַה֔וּא וְרָ֤בְצָה בּוֹ֙ כָּל־הָ֣אָלָ֔ה
הַכְּתוּבָ֖ה בַּסֵּ֣פֶר הַזֶּ֑ה וּמָחָ֤ה יְהוָה֙
אֶת־שְׁמ֔וֹ מִתַּ֖חַת הַשָּׁמָֽיִם׃
כ וְהִבְדִּיל֤וֹ יְהוָה֙ לְרָעָ֔ה מִכֹּ֖ל
שִׁבְטֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל כְּכֹל֙ אָל֣וֹת הַבְּרִ֔ית
הַכְּתוּבָ֕ה בְּסֵ֥פֶר הַתּוֹרָ֖ה הַזֶּֽה׃
כא וְאָמַ֞ר הַדּ֣וֹר הָאַחֲר֗וֹן בְּנֵיכֶם֙
אֲשֶׁ֤ר יָק֙וּמוּ֙ מֵאַ֣חֲרֵיכֶ֔ם וְהַ֨נָּכְרִ֔י
אֲשֶׁ֥ר יָבֹ֖א מֵאֶ֣רֶץ רְחוֹקָ֑ה וְ֠רָאוּ
אֶת־מַכּ֞וֹת הָאָ֤רֶץ הַהִוא֙ וְאֶת־
תַּ֣חֲלֻאֶ֔יהָ אֲשֶׁר־חִלָּ֥ה יְהוָ֖ה בָּֽהּ׃
כב גָּפְרִ֣ית וָמֶלַח֮ שְׂרֵפָ֣ה כָל־אַרְצָהּ֒

אונקלוס

בְּגַבְרָא הַהוּא וְיִ[...] בֵּהּ כָּל לְוָטַיָּא דִּכְ[...] בְּסִפְרָא הָדֵין וְיִמְ[...] יָת שְׁמֵהּ מִתְּחוֹת שְׁ[...] כ וְיַפְרְשִׁנֵּהּ יְיָ לְבִ[...] מִכֹּל שִׁבְטַיָּא דְּיִשְׂ[...] כְּכֹל לְוָטֵי [...] דִּכְתִיבִין בְּ[...] דְּאוֹרַיְתָא הָדֵין׃ כא וְ[...] דָּרָא בַתְרָאָה בְּנֵיכ[...] יְקוּמוּן מִבַּתְרֵיכוֹן עַמְמִין דִּי יֵיתֵי מֵאַ[...] רְחִיקָא וְיֶחֱזוּן יָת מְ[...] דְּאַרְעָא הַהִיא מַרְעָהָא דִּי אַמְרֵ[...] בַּהּ׃ כב גָּפְרְתָא וּמְ[...]

תו"א למען ספות סנהדרין צז: לא [...]

בעל הטורים

(כ) והבדילו ה' לרעה. בגימטר[יא] זה ירבעם: (כא) אשר יקומו מאח[ריכם] ר"ת אחאב ירבעם. מנשה שהם [...] בעכו"ם יותר מכל: חלה. ב[...] מותרי עניני דין ואידך והאלר ל[...]

את פני ה' וגומר. ויעתר לו ודרשינן ויחתר לו מלמד שחתר הקב"ה חתירה תחת כסא הכבוד וקבלו בתשובה והיינו מה חלה דהכ[...] סבירה בארץ אף חלה דגבי מנשה ל' חתירה שנעשה לו חתירה ברקיע:

בית יהודא

נאז (וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין זוּ לִפְנֵי הַמָּקוֹם) אַפִּילוּ מֶען קֶען דָם נִיט זָאגֶען אוֹיף הקב"ה (הַכָּתוּב מַשְׁמִיעַ אֶת הָאֹזֶן כְּדֶרֶךְ שֶׁהִיא רְגִילָה וִיכוֹלָה לִשְׁמוֹעַ כְּפִי דֶּרֶךְ הָאָרֶץ) דֶר פְּסוּק מַאכְט הֶערֶען דֶעם אוֹיעֶר וִוי דֶר אוֹיעֶר אִיז גֶעוואוֹהְנְט צוּ הֶערֶען, אוּנ וִוי עֶר קֶען הֶערֶען, וִוי דֶר פִּירוּנְג אִיז בַּיי דִי וֶועלְט מֶענְטְשֶׁן: וְקִנְאָתוֹ. (לָשׁוֹן חֵמָה) וְקִנְאָתוֹ מֵיינְט מֶען זַיין כַּעַס (אֲחִיזַת לְבִישַׁת נְקָמָה וְאֵינוֹ מַעֲבִיר עַל הַמִּדָּה) וָוס אִים הָאט אָנְגֶענוּמֶען אַבֶּעקְלֵיידוּנְג צוּ טָאהְן אַנְקָמָה צוּ בֶּעשְׁטְרָאפֶען אוּנ נִיט אַנְדֶערְשׁ צוּא טָאהְן, נִיט צוּ שֵׁיינְקֶען: (כ) וְהַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה. פְרֶעגְט רש"י (וּלְמַעְלָה הוּא אוֹמֵר) פְרִיעֶר דֶער פָּסוּק בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֹּאת (גַּם כָּל חֳלִי וְכָל מַכָּה אֲשֶׁר לֹא כָתוּב בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֹּאת), זָאגְט רש"י (הַזֹּאת לָשׁוֹן נְקֵבָה עַל הַתּוֹרָה) דֶר וָוארְט הַזֹּאת וָוס אִיז לָשׁוֹן נְקֵבָה גֵייט אוֹיף דֶעם וָוארְט הַתּוֹרָה (הַזֶּה לָשׁוֹן זָכָר מוּסָב עַל הַסֵּפֶר) דֶער [...] הַזֶּה וָואס אִיז לָשׁוֹן זָכָר גֵייט אוֹיף דֶעם וָוארְט הַסֵּפֶר (וְעַל יְדֵי פִּיסוּק הַטְּעָמִים הֵן נֶחֱלָקִים לִשְׁתֵּי לְשׁוֹנוֹת) דוּרְךְ דִיא [...]

רש"י

כב) עלה עשן באפו. ואע"פ שאין זו לפני המקום [...] משמיע את האוזן כדרך שהיא רגילה ויכולה לשמוע כפ[י דרך] הארץ: וקנאתו. לשון חמה אנפרטמנ"ט (אפייער) [...] לבישת נקמה ר ואינו מעביר על המדה: (כ) הכר[...] בספר התורה הזה. ולמעלה הוא אומר (לעיל כח) [...] התורה הזאת גם כל חלי וכל מכה וגו' הזאת ל' נקבה מו[סב על] התורה. הזה לשון זכר מוסב על הספר וע"י פיסוק הטע[מים ...]

שפתי חכמים

מלת לא לא יובן למי יוסיף ובלי תוספת פורעניות יובן שיוסיף השגגות על הזדונות פי' שיחשבו זדונות כשגגות או הסיפוך ופי' של קרא הכי הוא פעולותיו. אלו שהולך אחרי שרירות לבו הם סבה לו שאוסיף לו פורעניות השגגות עם פורעניות הזדונות. רא"ם: ר רלוני בזה ואיך שייך לו' אנקמה ל' קנאה וע"ל בריש פ' פנח[ס]

דעת זקנים מבעלי התוספות

הללו ותעמדו בבריתו שאם לא תעמדו בבריתו ורבצה [...] האלה ומחה ה' את שמו של עובר מתחת השמים לא נין ל[...]

פירוש לתורת אלהים

מֶענְטְשֶׁען וְרָבְצָה בּוֹ אוּנ עֶס וֶועט זִיךְ בַּהֶעפְטֶען אִין אִים כָּל הָאָלָה גָאר דִי קְלָלָה הַכְּתוּבָה וָוס אִיז גִישְׁרִיבֶּען אִין דֶעם סֵפֶר וּמָחָה אוּנ גָאט וֶועט אָפּ מֶעקִין זַיין נָאמֶען פוּן אוּנְטֶער דֶעם הִימֶל פוּן דֶער גַאנְצֶער וֶועלְט: (כ) וְהִבְדִּילוֹ אוּנ גָאט וֶועט אִים אָפּ שֵׁיידֶען צוּ בֵּייזֶען מִכֹּל פוּן אַלֶע שְׁבָטִים פוּן דִיא יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אַזוֹ וִויא אַלֶע קְלָלוֹת פוּן דֶעם בְּרִית הַכְּתוּבָה וָוס אִיז גִישְׁרִיבֶּען אִין דֶער סֵפֶר תּוֹרָה: (כא) וְאָמַר אוּנ עֶר וֶועט זָאגֶען הַדּוֹר דֶר דוֹר וָוס וֶועט קוּמֶען נָאךְ זַיי [...] אַייעֶרִי קִינְדֶער וָוס וֶועלֶען אוֹיף שְׁטֵיין נָאךְ אַייךְ וְ[...] אוּנ דֶער פְרֶעמְדֶער אֲשֶׁר יָבֹא וָוס עֶר וֶועט קוּמֶען [...] אַוַּויט לַאנְד וְרָאוּ אוּנ זַיי וֶועלֶען זֶעהְן דִי מַכּוֹת [...] דֶעם לַאנְד וְאֶת תַּחֲלוּאֶיהָ אוּנ אִירֶע קְרֶיינְק אֲשֶׁר [...] גָאט הָאט גִימַאכְט קְרֶיינְקִין אִין אִיר: (כב) גָּ[פְרִית] שְׁוֶועבֶּעל וָמֶלַח אוּנ זַאלְץ שְׂרֵפָה הָאט פַאר בְּרֶענְ[ט] אַרְצָהּ אִיר גַאנְץ לַאנְד לֹא תִזָּרַע זִיא קָאן נִיט גֶע[...]

...שב בלבה למימר ...א יהי לי ארי ...יהור לבי אנא אזיל ...ל לאוספא לה חטאי ...תא על זדנותא: ...א ייבי יי למשבק ...ארי בכן יתקף ...א דיי וחמתה

הָאָלָה הַזֹּאת וְהִתְבָּרֵךְ בִּלְבָבוֹ לֵאמֹר שָׁלוֹם יִהְיֶה־לִּי כִּי בִּשְׁרִרוּת לִבִּי אֵלֵךְ לְמַעַן סְפוֹת הָרָוָה אֶת־הַצְּמֵאָה:
יט לֹא־יֹאבֶה יְהוָה סְלֹחַ לוֹ כִּי אָז יֶעְשַׁן אַף־יְהוָה וְקִנְאָתוֹ

רשב"ם

...מען ספות הרוה. המזיד שמתוך שובע הוא חוטא: הצמאה. לתאבון ...שע כעושה להכעיס מתוך שובע: כי בשרירות לבי. אלא בשרירות: (יט) כי אז יעשן. לא יאבה ה' סלוח לו אלא אז יעשן על אשר עזבו. ולא יאמרו מבלי יכולת ה' כמו שפרשתי אצל ואתפלל אל ה' ואומר וגו' בפ' עקב תשמעון:

רש"י

...ה. שרש מגדל עשב מר ע כגידין שהם מרים כלומר ...ומרבה רשע בקרבכם: (יח) והתברך בלבבו. ...ברכה יחשוב בלבו ברכת שלום פ לעצמו לאמר לא ...י קללות הללו אך שלום יהיה לי: והתברך. בנדיר"א ...בלעז (ווירד זיך זעגנען) כמו והתגלח והתפלל: ...רות לבי אלך. במראית לבי כמו (במדבר כד) ...ולא קרוב כלומר מה שלבי רואה לעשות: למען ...הרוה. לפי שאוסיף לו פורענות צ על מה שעשה ...ה בשוגג והייתי מעביר עליהם וגורם עתה שאצרפם ...מזיד ק ואפרע ממנו הכל וכן ת"א בדיל לאוספא ליה ...שלותא על זדנותא שאוסיף לו אני השגגות על הזדונות: ...ה. שוגג שהוא עושה כאדם שכור שעושה שלא מדעת: ...אה. שהוא עושה מדעת ובתאוה: (יט) יעשן אף ...ע"י כעס הגוף מתחמם והעשן יוצא מן האף וכן (ס"ב

בית יהודא

פִּירָה רֹאשׁ וְלַעֲנָה]. מֶען מֵיינְט (שֹׁרֶשׁ מְגַדֵּל עֵשֶׂב מַר כְּגִידִין שֶׁהֵם מָרִים) אַוֶוארְצִיל וָוס פוּן אִים וַואקְסְט אַגְרָאז וָוס עֶר אִיז בִּיטֶער וִוי אָדֶערִין וָוס זֶענֶען בִּיטֶער (כְּלוֹמַר) מֶען מֵיינְט (מַפְרֶה וּמַרְבֶּה רֶשַׁע בְּקִרְבְּכֶם) עֶר וֶועט פַרגְּכְטְבַּארֶען אוּנ וֶועט מֶערֶן שְׁלֶעכְטֶס אִין אַייךְ: (יח) וְהִתְבָּרֵךְ בִּלְבָבוֹ]. זָאגְט רַשִׁ"י (לְשׁוֹן בְּרָכָה) וְהִתְבָּרֵךְ מֵיינְט מֶען עֶר וֶועט זִיךְ בֶּענְטְשְׁן אִין זַיין הַארְצְן (יַחְשֹׁב בְּלִבּוֹ בִּרְכַּת שָׁלוֹם לְעַצְמוֹ) עֶר וֶועט טְרַאכְטֶן אִין זַיין הַארְצְן צוּ מִיר וֶועט זַיין אַבְּרָכָה פוּן שָׁלוֹם (לֵאמֹר) צוּא זָאגֶן (לֹא יְבוֹאוּנִי קְלָלוֹת הַלָּלוּ אַךְ שָׁלוֹם יִהְיֶה לִי) צוּ מִיר וֶועלֶן דִיא קְלָלוֹת נִיט קוּמֶען, צוּ מִיר וֶועט נָאר זַיין פְרִידֶן: וְהִתְבָּרֵךְ]. מֵיינְט מֶען עֶר וֶועט זִיךְ בֶּענְטְשְׁן (כְּמוֹ וְהִתְגַּלָּח וְהִתְפַּלֵּל) וִוי עֶס שְׁטֵייט וְהִתְגַּלָּח, עֶר וֶועט זִיךְ אָפְּגָאלֶן, וְהִתְפַּלֵּל, עֶר וֶועט בֶּעטֶען: [בִּשְׁרִירוּת לִבִּי אֵלֵךְ]. מֵיינְט מֶען (בְּמַרְאִית לִבִּי) מִיט דִי אוֹיסְזֶעהוּנְג פוּן מַיין הַארְץ וֶועל אִיךְ גֵּיין (כְּמוֹ) וִויא עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (אֲשׁוּרֶנּוּ וְלֹא קָרוֹב) עֶס אִיז אָבֶּער נִיט נָאנְט (כְּלוֹמַר) אַזוֹ מֵיינְט עֶר אִיךְ וֶועל ...

...אִיךְ זֶעה עֶס וֶועט אַמָאהל זַיין אַאוּמְגְלִיק צוּ מוֹאָב (מַה שֶּׁלִּבִּי רוֹאֶה לַעֲשׂוֹת) וָואס עֶס וֶועט גִיפֶעלֶן מַיין הַארְץ צוּ טָאהְן: [לְמַעַן סְפוֹת הָרָוָה]. מֵיינְט מֶען הקב"ה (לְפִי שֶׁאוֹסִיף לוֹ פּוּרְעָנִיּוֹת עַל מַה שֶּׁעָשָׂה עַד הֵנָּה בְּשׁוֹגֵג וְהָיִיתִי מַעֲבִיר עֲלֵיהֶם) אַלֶע עֲבֵירוֹת וָואס עֶר הָאט בִּיז אִיצְט ...הָן אוּמְגֶערִין וְנִיט ווִילֶענְדִיג, בְּשׁוֹגֵג אוּנ אִיךְ הָאבּ אִים אוֹיף זֵיי נִיט גֶעוָואלְט שְׁטְרָאפְן, אִיצְט וֶועל אִיךְ אִים ...ן אַשְׁטְרָאף אוֹיף דִי עֲבֵירוֹת אוֹיךְ (וְגוֹרֵם עַתָּה שֶׁאֲצָרְפֵם עִם הַמֵּזִיד) עֶר וֶועט אִיצְט מַאכֶן אִיךְ זָאל צוּזַאמֶען רֶעכְענֶען ...ד וָוס עֶר הָט גֶעטָאהְן אוּמְגֶערִין מִיט דִי זִינְד וָואס עֶר הָאט גֶעטָאהְן גֶערִין (וְאֶפְרַע מִמֶּנּוּ הַכֹּל) אִיךְ וֶועל פוּן אִים ...עצָאהְלְט וֶוערֶן, אִיךְ וֶועל אִים אוֹיף אַלֶץ שְׁטְרָאפֶען (וְכֵן תִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס) אוּנ אַזוֹ טַייטְשְׁט דֶר תַּרְגּוּם (בְּדִיל לְאוֹסָפָא ...שְׁלוּתָא עַל זְדָנוּתָא) פוּן וֶועגֶן אִיךְ זָאל אִים צוּ גֶעבֶּן דִיא זִינְד וָוס עֶר הָט גִיטָאהְן בְּשׁוֹגֵג צוּ דִי זִינְד וָואס עֶר הָט ...הָן בְּמֵזִיד (שֶׁאוֹסִיף לוֹ אֲנִי הַשְּׁגָגוֹת עַל הַזְּדוֹנוֹת) אִיךְ וֶועל צוּ גֶעבֶּען דִי עֲבֵירוֹת פוּן שׁוֹגֵג צוּ דִיא עֲבֵירוֹת פוּן מֵזִיד: ...]. מֵיינְט מֶען (שׁוֹגֵג) אוּמְגֶערֶען (שֶׁהוּא עוֹשֶׂה כְּאָדָם שִׁכּוֹר) עֶר טוּהְט וִויא אַמֶענְטְשׁ וָוס אִיז שִׁכּוֹר (שֶׁהוּא עוֹשֶׂה שֶׁלֹּא ...) עֶר טוּהְט נִיט ווִיסֶענְדִיג וָואס עֶר טוּהְט: [הַצְּמֵאָה]. מֵיינְט מֶען (שֶׁהוּא עוֹשֶׂה מִדַּעַת וּבְתַאֲוָה) עֶר טוּהְט ווִיסֶענְדִיג ...יט אַגְלוּסְטוּנְג צוּ טָאהְן, ווִי אֵיינֶער וָוס טְרִינְקְט וַויילֶ עֶר אִיז דָארְשְׁטִיג: (יט) [יֶעְשַׁן אַף ה']. זָאגְט רַשִׁ"י (ע"י כַּעַס ...הַגּוּף מִתְחַמֵּם וְהֶעָשָׁן יוֹצֵא מִן הָאַף) וֶוען אֵיינֶער אִיז בֵּייז מִיט כַּעַס וֶוערְט זַיין קֶערְפֶּער דֶערְהִיצְט אוּנ אַזוֹ וִויא אַרוֹיךְ ...אַרוֹיס פוּן זַיינֶע נָאז לֶעבֶּער (וְכֵן) אוּנ אַזוֹ שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (עָלָה עָשָׁן בְּאַפּוֹ) עֶס אִיז אוֹיפְגֶעגַאנְגֶען אַרוֹיךְ אִין זַיין

דעת זקנים מבעלי התוספות

...רי לא קבלתי האלה וא"כ בשרירות לבי אלך למען ספות ...כלומר שירצה להוסיף החטאים שהוא רוה ונשבע מהם ...בהם יצה"ר כגון לבישת כלאים עם הצמאה עם החטאים ...תאב וצמא להם כגון גזל ועריות. אבל עכשיו שתבואו ...בברית ותקבלו האלות והשבועות תדע כי העובר על ...ת לא יאבה ה' סלוח לו כי אז יעשן אף ה' וקנאתו שהתניתם ...ווד ולא תעמודו ומתוך כך לא תבואו לידי מחשבות רעות

שפתי חכמים

יחד אינם חפלים לקבל הברית. הרא"ם: ע כגידין מין עשב מר הוא וכן מרה כלענה כמשלי לענה ורא"ם באיכה ת"י גידין: פ ר"ל גם אם לא ישיג הקללות מה ברכה יש בזה אם לא יהיה לו מעלה יתירה כלומר רב טוב. לכך פירש ברכת שלום כלומר כשיש שלום זהו הברכה כדכתיב ה' יברך את עמו בשלום ואותה ברכה של שלום יחשוב בלבו: צ דקשה לו כיון דכתיב כי בשרירות לבי אלך משמע שהוא מזיד וא"כ מאי למען ספות הרוה וגו' ותירץ למען אוסיף לו פורענות כו' וק"ל: ק תיקן בזה כמה ענינים שפירש ספות מלשון הוספה ולא מענין

...כמו פן תספה ועוד שינה ואמר למען שאוסיף מפני שספות מקור ויסבול למען שיספה העובר הוא וגם הוסיף מלת לו כי לולא

פירוש לתורת אלהים

...זָאגִין דִי קְלָלוֹת וֶועלֶען אוֹיף מִיר נִיט קוּמֶען שָׁלוֹם עֶס וֶועט צוּא מִיר זַיין שָׁלוֹם כִּי אַזוֹ אִיךְ טָאהְן וָואס מַיין הַארְץ וֶועט גְלוּסְטִין לְמַעַן פוּן סְפוֹת מֶערֶן דִי זֶעט מִיט דִי דָארְשְׁט [עיין רש"י]: (יט) לֹא יֹאבֶה] גָאט וֶועט אִים נִיט וֶועלֶן פַר גֶעבֶּען כִּי אָז וָוארוּם דֶענְסְטְמָאל יֶעְשַׁן וֶועט רֵייכֶערֶן דֶר צָארֶן פוּן גָאט גָאט וֶועט צֶערְנִין אוֹיף דֶעם מֶענְטְשִׁין וְקִנְאָתוֹ אוּנ זַיין צָארֶען וֶועט זַיין אִין דֶעם זֶעלְבִּיגֶען

גִּלֻּלֵיהֶם עֵץ וָאֶבֶן כֶּסֶף וְזָהָב אֲשֶׁר
עִמָּהֶם׃ יז פֶּן־יֵשׁ בָּכֶם אִישׁ אוֹ־
אִשָּׁה אוֹ מִשְׁפָּחָה אוֹ־שֵׁבֶט אֲשֶׁר
לְבָבוֹ פֹנֶה הַיּוֹם מֵעִם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
לָלֶכֶת לַעֲבֹד אֶת־אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם
הָהֵם פֶּן־יֵשׁ בָּכֶם שֹׁרֶשׁ פֹּרֶה רֹאשׁ
וְלַעֲנָה׃ יח וְהָיָה בְּשָׁמְעוֹ אֶת־דִּבְרֵי

אונקלוס

אָעָא וְאַבְנָא כ[...]
וְדַהֲבָא דִּי עִמְּ[...]
יז דִּילְמָא אִית בְּכוֹן [...]
אוֹ אִתְּתָא אוֹ זַרְעִי[...]
שִׁבְטָא דִּי לִבֵּהּ [...]
יוֹמָא דֵין מִדַּחַלְתָּא [...]
אֱלָהֳנָא לִמְהָךְ לְמִ[...]
יָת טַעֲוַת עַמְמַיָּא הָ[...]
דִּילְמָא אִית בְּכוֹן [...]
מְהַרְהַר חֶטְאִין [...]
זָדוֹן׃ יח וִיהֵי בְּמִשְׁ[...]
יָת פִּתְגָּמֵי מוֹמָתָא [...]

בעל הטורים

(יז) פרה. חסר וי"ו קרי ביה פרה רמז כפרה סוררה סרר ישראל:

בית יהודא

ווייל זיי זענען מיאוס ווי די שקץ. יש ומיים זאבעם אונ נאך אזעלכעו דריבר זאגט ער שקוציהם: וגלוליהם. (מוסרחים ומאוסים כגלל) זיי זענען פארשטונקען אונ מיאוס ווי צואה: ועץ ואבן. בילדר פון האלץ אונ פון שטיין (אותן של עצים ושל אבנים ראיתם בגלוי) דיא הילצענע אונ שטיינערנע בילדער הט איר געזעהן, ווייל זיי שטייען אין אפענטליכע ארטער (לפי שאין העובדי כוכבים יראים שמא יגנבו) ווייל די כנענים וום דינן צו די בילדר האבן קיין מורא טאמר וועט מען זיי גנבנן, עס איז ניט ביי אים אשאדען אויב מען וועט זייא גנבנן, אונ ביי דעם גנב זענען זיי גאר ניט וועו[...] זאל זיי גנבנן (אבל של כסף וזהב עמהם בחדרי משכיתם הם) אבר די זילבערנע אונ גאלדענע בילדער האלטן די פ[...] ביי זיך, אין די שטובן וום זיי האלטען זייער פארמעגן (לפי שהם יראים שמא יגנבו) ווייל זיי האבן מורא טאמער מען די בילדער גנבנן: (יז) ופן יש בכם וגו'. משה זאגט (לפיכך אני צריך להשביעכם) דריבר דארף איך אייך בשו[...] (פן יש בכם, שמא יש בכם) טאמער איז דא ביא אייך: ואשר לבבו פונה היום. (מקבל עליו הברית) אזו אמ[...] וום זיין הארץ קערט היינט אוועק פון הקב"ה אונ ער וויל ניט נעמען אויף זיך דאס פארבינדונג צו הקב"ה:

רש"י

שקוציהם. על שם שהם מאוסים כשקצים: גלל[...] שמוסרחים ומאוסין כגלל: עץ ואבן. אותן של עצי[...] אבנים ראיתם בגלוי מ לפי שאין העו"א יראים שמא יגנ[...] של כסף וזהב עמהם בחדרי משכיתם הם לפי שהם [...] שמא יגנבו: (יז) פן יש בכם וגו'. לפיכך אני [...] להשביעכם: פן יש בכם. שמא נ יש בכם: אשר לב[...] פנה היום. מלקבל עליו הברית: שרש פרה [...]

שפתי חכמים

היום ל"פ שראיתם וכו' עד לפיכך אני צריך להשביעכם כלומר נתינת טעם אשלפני פניו אלעברך בברית וגומר וצ"ע הוא למה היה הקב"ה חושד לישראל שיעבדו ע"א וצריך להשביעם על זה אלא לכך היה חושדן שאמר להם לפי שראיתם כו' ויהיו שני פסוקים הללו כי אתם ידעתם וגומר ותראו את שקוציהם וגומר הם דבוקים עם פן יש בכם הבא אחריהם ויחסר וי"ו מן מלת פן וגומר לכ"פ ותראו וגו' אחר פן יש בכם: מ ר"ל אמאי שינה הקרא בלשונו וכתב בעץ ובאבן תראו ובכסף ובזהב לא כתב תראו: נ יש מקשים והא כתיב לעיל בפרשת ואתחנן פן תשכח את הדברים ופן תשא עיניך וגו' ובפ' עקב פן [...] לבבכם ולא פי' שם שהוא ל' שמא ולפי מה שפירש הרא"ם דהאי פן יש בכם הוא מדברי רש"י ולא בא לפרש אלא משום חבור הק[...] אותו רש"י ל"ק ולא מידי ואפי' בלא"ה נמי י"ל דהא דפרש"י כאן פי' של פן ולא לעיל יש לומר דלעיל הוא ל' לא תעשה כמו שאמ[...] מקום שנא' השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה אבל הכא ע"כ ליכא לפרש שהוא לא תעשה כלומר שלא יעשה זאת דהא כתיב פן י[...] דפי' שכבר יש לכן פרש"י שהוא ל' שמא: ס זהו מל' רש"י ולא פרש"י מפרש עכשיו הא דכתיב בקרא שמא יש בכם אשר לבבו כו' ותד[...] לא כן היה קשה הרי רש"י בעצמו כבר פירש לעיל ועוד דבקרא משמע שקאי אע"א וא"כ איך פירש הוא שקאי אהעברת ברית[...] הוא מל' רש"י והא דנקט קרא דפן יש בכם שורש וגומר ולא נקט פן יש בכם איש או אשה וגומר דרצונו של רש"י לתרץ תרתי פן[...] ל"ל ותירץ שמ"ש פעם אחרת פן יש בכם הוא מפני שהראשון מדבר בע"ז והשני בקבלת הברית כאלו אמר שמא יש בכם אש[...] פונה היום מעם ה' ללכת אחרי ע"א או שמא יש בכם אשר לבבו פונה היום מלקבל עול הברית ויהיה מלת היום קאי אתרווייהו [...]

דעת זקנים מבעלי התוספות

(יז) פן יש בכם. זאת היא נתינת טעם אחר לקבלת הבריו[...] לבבו פונה היום ותהיה מחשבתו לרעה לעזוב את הש[...] יש לחוש. ועוד פן יש בכם שורש פורה ראש ולענה [...] ותרבה מחשבה רעה עד שיביאנה למעשה כדמפרש ואזי [...] בשמעו וגו' כלומר לאחר מכאן כשמעו דברי האלה [...] ישראל והתברך יחשוב בלבו שלום יהיה לי כלומר מה לי [...]

פירוש לתורת אלהים

עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת עֵץ וָאֶבֶן וואס זייא זענין פון האלץ אונ פון שטיין כֶּסֶף וְזָהָב אונ דיא וואס זענין גמאכט גיווארען פון זילבר אונ פון גאלד אֲשֶׁר עִמָּהֶם וום זיי האלטען זייא ביי זיך אין זייערי חֲדָרִים ניט אויף דר גאס. אונ טאמר וועט איינם פון אייך זיין הארץ אן ריידן ער זאל אויך דינגן צו זיי אזו וויא וויטער שטייט דרום מוז איך אייך בשווערן: (יז) פֶּן יֵשׁ בָּכֶם טאמער איז דא צווישן אייך אִישׁ איין מאן אדר אִשָּׁה איין אִשָּׁה אוֹ אדר אמִשְׁפָּחָה אדר אשֵׁבֶט אֲשֶׁר וום זיין הארץ וועט היינט אפ קערן פון [...] גאט לָלֶכֶת צו גיין לַעֲבוֹד צו דינגען די אפ געטע[...] די פעלקר פֶּן טאמר איז דא צווישן אייך איין ווארציל וום בליהט אזעלכע קרייטעכצ[...] זענען ביטר וויא גאל אונ ווערמיט עס וועט[...] צווישן אייך איין רשע: (יח) וְהָיָה בְּשָׁמְעוֹ אֶת דִּבְרֵי וזאת אונ עס וועט זיין אז ער וועט הערן די פון די קְלָלָה וְהִתְבָּרֵךְ בִּלְבָבוֹ אונ ער וועט זיך טב[...] אין זיין הארצען אברכה פון שָׁלוֹם לֵאמֹר או[...]

לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב׃ יג וְלֹא
אִתְּכֶם לְבַדְּכֶם אָנֹכִי כֹּרֵת אֶת־
הַבְּרִית הַזֹּאת וְאֶת־הָאָלָה הַזֹּאת׃
יד כִּי אֶת־אֲשֶׁר יֶשְׁנוֹ פֹּה עִמָּנוּ עֹמֵד
הַיּוֹם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֵת אֲשֶׁר
אֵינֶנּוּ פֹּה עִמָּנוּ הַיּוֹם׃ שלישי טו כִּי־
אַתֶּם יְדַעְתֶּם אֵת אֲשֶׁר־יָשַׁבְנוּ
בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְאֵת אֲשֶׁר־עָבַרְנוּ
בְּקֶרֶב הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עֲבַרְתֶּם׃
טז וַתִּרְאוּ אֶת־שִׁקּוּצֵיהֶם וְאֵת

אונקלוס

הָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב׃
עִמְּכוֹן בִּלְחוֹדֵיכוֹן
זַר יָת קְיָמָא הָדָא
וּמוֹמָתָא הָדָא׃
יָת מַן דְּאִיתוֹהִי
עִמָּנָא קָאֵם יוֹמָא
דָם יְיָ אֱלָהָנָא וְיָת
יתוֹהִי הָכָא עִמָּנָא
דֵין׃ טו אֲרֵי אַתּוּן
ן יָת דִּיתֵבְנָא
נָא דְמִצְרָיִם וְיָת דִּי
א בְּגוֹ עַמְמַיָּא דִּי
תּוּן׃ טז וַחֲזֵיתוּן יָת
יהוֹן וְיָת טַעֲוָתְהוֹן

תולדות אהרן

נדרים כה שבועות לט: כי את אשר
זבת קמו שבועות שם ספר הזוהר
ך: אשר עברנו עקרים מ"ד פי"ג:
ותראו את ע"ז יב:

רש"י

יוצאין מפרנס לפרנס ממשה ליהושע לפיכך עשה
לבה כדי לזרזם וכן עשה יהושע וכן שמואל (שמואל
תיצבו ואשפטה אתכם כשיצאו מידו ונכנסו לידו של
(יד) ואת אשר איננו פה. ואף עם דורות ה
ם להיות: (טו) כי אתם ידעתם וגו' ותראו את
הם. לפי שראיתם ל האומות עו"א ושמא השיא לב
נכם אותו ללכת אחריהם: (טז) ותראו את

בית יהודא

נִצָּבִים (לְפִי שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל יוֹצְאִין מִפַּרְנֵס לְפַרְנֵס מִמֹּשֶׁה לִיהוֹשֻׁעַ) נוייל יודין זענן איצט ארויסגעגאנגען פון איין מְלוּכָה צו די אנדערע מְלוּכָה, פון מֹשֶׁה צו יְהוֹשֻׁעַ (לְפִיכָךְ עָשָׂה אוֹתָם מַצֵּבָה) דריבער הט מֹשֶׁה איצט גישטעלט אלע יודין פאר הקב"ה (כְּדֵי לְזָרְזָם) ער זאל זיי שטארקן צו היטן תּוֹרָה אונ מִצְוֹת (וְכֵן עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ) יְהוֹשֻׁעַ הט אויך אזו גטאהן (וְכֵן שְׁמוּאֵל) דר נָבִיא שְׁמוּאֵל הט אויך אזו גיטאהן ער האט גזאגט צו די יודין (הִתְיַצְּבוּ וְאִשָּׁפְטָה אִתְּכֶם) איר זאלט אייך ...

וועל איך מיט אייך רײדען, איך וועל זאגען מיינע טַעֲנוֹת אונ איר זאגט אייערע טַעֲנוֹת וועלן מיר האבן ... צו וויסן ווער איז גערעכט, דס הט שְׁמוּאֵל צו זיי גיזאגט (כְּשֶׁיָּצְאוּ מִיָּדוֹ וְנִכְנְסוּ לְיָדוֹ שֶׁל שָׁאוּל) ווען זייא זענען ... ארויסגעגאנגען פון זיין האנט צוא דיא האנט פון שָׁאוּל: (יד) וְאֵת אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ פֹּה. זאגט רש"י מען מיינט ניט ער ... גישטא ווייל ער איז ערגעץ אוועקגעגאנגען, נאר מען מיינט (וְאַף עִם דּוֹרוֹת הָעֲתִידִים לִהְיוֹת) דיא דורות ודיא ... וואס וועלן גיבארין ווערען, מיט זיי איז אויך היינט דער פארבינדונג, ווייל זייערע נְשָׁמוֹת זענען איצט דא ... ש"ח): (טו) וְכִי אַתֶּם יְדַעְתֶּם וגו' וַתִּרְאוּ אֶת שִׁקּוּצֵיהֶם. מֹשֶׁה הט גזאגט צו דיא יודין (לְפִי שֶׁרְאִיתֶם הָעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים) ... איר האט גזעהן זייערע געטער (וְשֶׁמָּא הִשִּׂיא לֵב אֶחָד מִכֶּם אוֹתוֹ לָלֶכֶת אַחֲרֵיהֶם) טאמער האט איינעם פון אייך ... ... זיין הארץ ער זאל גיין דינען דיא עֲבוֹדָה זָרָה: (טז) וַתִּרְאוּ אֶת שִׁקּוּצֵיהֶם. (עַל שֵׁם שֶׁהֵם מְאוּסִים כִּשְׁקָצִים)

דעת זקנים מבעלי התוספות

אתם ידעתם את אשר ישבנו בארץ מצרים. מלמד שהיה ... נאי מצרים מכאן שלא נגזרה גזרה על פחות מבן עשרים:

שפתי חכמים

שדבר משה דברי פיוסים ש"א תקשי איך שייך שדבר פיוסים הרי כל הפ' נשמע תוכחה וגם לעיל מיניה הכל תוכחה: י דלעשם ראשון קשה דהא לפי מלב ל' הפרשה היא תוכחה ולא פיוס ל"פ ד"א כו'
ו קשה למה אמר אתם נצבים היום יום דכתיב בקרא ל"ל: כ ולא יתכן לפרש כמשמעו אף שאיננו פה שהלכו להם דהרי כתיב ... כים היום כלכם ועוד יש לומר איך שייך לכרות ברית עם מי שאינו פה דלמא אם היה בא מן הדרך והיה פה לא היה מקבל הברית ... קאי על העתידים להיות א"ש דאף אם הגופים לא היו שם אבל הנשמות היו שם וקבלו הברית ועוד י"ל כי ברא כרעיה דאבוה ... ון שהאבות קבלו הבנים הבאים אחריהם גם כן בכלל הברית: ל דק"ל מאי נתינת טעם הוא אמה שלפניו אאת אשר איננו פה עמנו

פירוש לתורת אלהים

... ל דיך אויף ריכטען היינט צוא זיך פאר ... ק וְהוּא אונ ער וועט זיין צוא דיר אגאט ... אזוי וויא ער האט גירעט צוא דיר וְכַאֲשֶׁר ... ז וויא ער האט גישוואָרן צו דיינע עלטערן ... רָהָם אונ צו יִצְחָק אונ צו יַעֲקֹב [עיין רש"י]: ... א אִתְּכֶם לְבַדְּכֶם אָנֹכִי כּוֹרֵת אֶת הַבְּרִית הַזֹּאת אונ ניט ... אייך אליין מאך איך דעם בְּרִית וְאֵת אונ דיא ... ה: (יד) כִּי אֶת אֲשֶׁר יֶשְׁנוֹ פֹּה נאר מיט דעם וואס ... ז דא מיט אונז עוֹמֵד הַיּוֹם וואס ער שטייט היינט פאר גאט וְאֵת אונ מיט דעם וואס ער איז ניטא מיט אונז היינט אֲפִילוּ מיט די דורות וואס זיי וועלן זיין. דאס הייסט איר זייט אויף אייך מְקַבֵּל אֲפִילוּ דיא דורות וואס וועלן זיין נאך אייך זאלען אויך האלטען דעם בְּרִית מיט דער שְׁבוּעָה: (טו) כִּי אַתֶּם יְדַעְתֶּם אֵת אֲשֶׁר יָשַׁבְנוּ ווארום איר ווייסט אז מיר זענען גזעסין אין לאנד מִצְרַיִם וְאֵת אונ וואס מיר זענין איבער גפארן צווישן די פעלקר אֲשֶׁר וואס איר זייט איבער גיפארן: (טז) וַתִּרְאוּ אונ איר האט גזעהן אֶת שִׁקּוּצֵיהֶם זייערע

יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כֹּרֵת עִמְּךָ הַיּוֹם: שני
יב לְמַעַן הָקִים־אֹתְךָ הַיּוֹם לוֹ לְעָם
וְהוּא יִהְיֶה־לְּךָ לֵאלֹהִים כַּאֲשֶׁר
דִּבֶּר־לָךְ וְכַאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ

יְיָ אֱלָהָךְ גָּזַר עִ
יוֹמָא דֵין: יב בְּ
לַאֲקָמָא יָתָךְ יוֹ
דֵין קֳדָמוֹהִי לְעַמָּא וְ
יְהֵי לָךְ לֶאֱלָהּ כְּ
דִּי מַלֵּיל לָךְ וּכְמָא
קַיֵּים לַאֲבָהָתָ

בית יהודא

וָוס הָאבְּן גֶעוָואלְט מַאכְן צְווִישֶׁען זִיךְ אַפַּארְבִּינְדוּנְג הָאבְּן זֵיי גֶעמַאכְט (מְחִיצָה מִכַּאן וּמְחִיצָה מִכַּאן) אַוָואנְט פוּן דֶעם זַייט רֶעכְטְס, אוּנ אַוָואנְט פוּן דֶעם זַייט לִינְקְס (וְעוֹבְרִים בֵּנְתַיִם) אוּנ דִי מֶענְטשֶׁן זֶענֶן גֶעגַאנְגֶן צְווִישׁ בֵּיידֶע וֶוענְט (כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב וְהָעֵגֶל אֲשֶׁר כָּרְתוּ לִשְׁנַיִם וַיַּעַבְרוּ בֵּין בְּתָרָיו) ווִי עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק דִי קַאלְב וָואס זֵיי הָאבְּן צוּשְׁנִיטְן אוֹיף צְווֵיי שְׁטִיקֶר אוּנ זֵיי זֶענֶן גֶעגַאנְגֶן צְווִישֶׁען דִי שְׁטִיקֶער: (יב) [לְמַעַן הָקִים אוֹתְךָ הַיּוֹם לוֹ לְעָם]. מֹשֶׁה זָאגְט צוּ דִי יוּדִין (כָּל כָּךְ הוּא נִכְנָס לִטְרוֹחַ) הקב"ה גֵייט אַרַיין אַזוֹ פִיל זִיךְ מַטְרִיחַ זַיין פוּן אַייעֶרְטְוֶועגֶן (לְמַעַן קַיֵּים אוֹתְךָ לְפָנָיו לְעָם) עֶר זָאל דִיךְ דֶערְהַאלְטֶן פַר זִיךְ צוּ אַפָאלְק: [וְהוּא יִהְיֶה לְךָ לֵאלֹהִים]. אוּנ עֶר וֶועט זַיין צוּ דִיר אַגָאט (לְפִי שֶׁדִּבֵּר לָךְ וְנִשְׁבַּע לַאֲבוֹתֶיךָ שֶׁלֹּא לְהַחֲלִיף אֶת זַרְעָם בְּאוּמָה אַחֶרֶת) וַוייל הקב"ה הָאט גִירֶעט צוּ דִיר אוּנ הָאט גֶעשְׁוואוֹרֶען צוּ דַיינֶע אַלְטֶערֶן עֶר זָאל נִיט אוּמְטַאהְשִׁין וּפַארְבַּייטְן זַייעֶרֶע קִינְדֶר אוֹיף אֵיין אַנְדֶער פָאלְק (לְכָךְ הוּא אוֹסֵר אֶתְכֶם בִּשְׁבוּעוֹת הַלָּלוּ שֶׁלֹּא תַּקְנִיטוּהוּ) דְרִיבֶּר פַארְבִּינְט עֶר אַייךְ מִיט דִי שְׁבוּעוֹת אִיר זָאלְט אִים נִיט דֶערְצֶערְנֶען (אַחַר שֶׁהוּא אֵינוֹ יָכוֹל לְהִבָּדֵל מִכֶּם) וַוייל עֶר קֶען זִיךְ נִיט אָפְּשֵׁיידְן פוּן אַייךְ (עַד פֵּרַשְׁתִּי לְפִי פְּשׁוּטוֹ שֶׁל פָּרָשָׁה) זָאגְט רש"י בִּיז אִיצְט הָאבּ אִיךְ גְלֶערוּנְט דִי פָּרָשָׁה נָאךְ דֶעם פְּרָאסְטֶען מֵיינוּנְג פוּן פָּרָשָׁה (וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה) דֶר מִדְרָשׁ זָאגְט (לָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת אַתֶּם נִצָּבִים לִקְלָלוֹת) פַאר וָואס שְׁטֵייט דִיא סֶדְרָה אַתֶּם נִצָּבִים לֶעבְּן דִי קְלָלוֹת וָואס זֶענֶען גֶעשְׁרִיבֶּן אִין סֶדְרָה תָּבֹא (לְפִי שֶׁשָּׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל מֵאָה קְלָלוֹת חָסֵר שְׁתַּיִם חוּץ מִמ"ט שֶׁבְּתוֹרַת כֹּהֲנִים) וַוייל דִי יוּדִין הָאבְּן גֶעהֶערְט הוּנְדֶערְט קְלָלוֹת וֶוייניגֶר צְווֵיי וָוס זֶענֶן גֶעשְׁרִיבֶּן אִין סֶדְרָה תָּבֹא אוֹיסֶער דִי אוּנ פֶערְצִיג קְלָלוֹת וָוס זֶענֶן גֶעשְׁרִיבֶּן אִין תּוֹרַת כֹּהֲנִים וְאִין סֵפֶר וַיִּקְרָא סֶדְרָה בְּחֻקֹּתַי (הוֹרִיקוּ פְּנֵיהֶם) אִיז גֶעוָוארֶן זֵייעֶר פָּנִים (וְאָמְרוּ) אוּנ זֵיי הָאבְּן גֶעזָאגְט (מִי יוּכַל לַעֲמוֹד בְּאֵלּוּ) וֶוער קֶען בֶּעשְׁטֵיין בַּייא אַזוֹ פִיל קְלָלוֹת (הִתְחִיל מֹשֶׁה לְפַיְּסָם) הָט מֹשֶׁה אָנְגֶעהוֹיבֶּן זֵיי אִיבֶּערְבֶּעטֶען אוּנ הָט גְזָאגְט צוּ זֵיי (אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם) אִיר שְׁטֵייט הַיינְט אַלֶע הקב"ה (הַרְבֵּה הִכְעַסְתֶּם לַמָּקוֹם וְלֹא עָשָׂה אֶתְכֶם כָּלָיָה) אִיר הָאט בִּיז הַיינְט פִיל דֶערְצֶערוּנְט פַר הקב"ה פוּן דֶעסְטְווֶעגֶן הָאט עֶר נִיט גֶעמַאכְט פוּן אַייךְ אַפַּארְלֶענְדוּנְג (וַהֲרֵי אַתֶּם קַיָּמִים לְפָנָיו) אוּנ אִיר לֶעבְּט אַלֶע פַאר הקב"ה: [הַיּוֹם]. מֵיינְט מֶען (כַּיּוֹם הַזֶּה שֶׁהוּא קַיָּם) אַזוֹ וִויא דֶר טָאג אִיז שְׁטֶענְדִיג (וְהוּא מַאֲפִיל וּמֵאִיר) עֶר וֶוערְט פִינְסְטֶער אוּנ לַייכְט מָארְגְן נָאךְ אַמָאהְל (כָּךְ הֵאִיר לָכֶם) אַזוֹ הָט הקב"ה גֶעלַייכְטֶען צוּ אַייךְ (וְכָךְ עָתִיד לְהָאִיר לָכֶם) אוּנ אַזוֹ וֶועט הקב"ה וַוייטֶער לַייכְטֶען צוּ אַייךְ (וְהַקְּלָלוֹת וְהַיִּסּוּרִים מְקַיְּימִין אֶתְכֶם וּמַצִּיבִין אֶתְכֶם לְפָנָיו) דִי קְלָלוֹת אוּנ דִי יִסּוּרִים וָואס אִיךְ הָאבּ גְזָאגְט זֵיי וֶועלְן אַייךְ דֶערְהַאלְטֶן אוֹיף דֶר וֶועלְט אוּנ וֶועלְן אַייךְ אוֹיפְשְׁטֶעלְן פַר הקב"ה, וַוייל אִיר וֶועט מוֹרָא הָאבְּן דִי קְלָלוֹת וֶועט אִיר נִיט זִינְדִיגֶן, אוּנ וֶוען אֵיינֶר וֶועט זִינְדִיגֶען וֶועט אוֹיף אִים קוּמֶן יִסּוּרִים וֶועגֶען זַיין טוֹבָה, זָאל טָאהְן תְּשׁוּבָה וְשָׁב וְרָפָא לוֹ, עֶר וֶועט טָאהְן תְּשׁוּבָה וֶועט עֶר גֶעהַיילְט וֶוערֶען פוּן דִיא יִסּוּרִים (וְאַף הַפָּרָשָׁה שֶׁלְּמַעְלָה מִזּוֹ פִּיּוּסִין הֵם) אִין דִי פָּרָשָׁה וָוס פַאר אַתֶּם נִצָּבִים הָט אוֹיךְ מֹשֶׁה גִירֶעט צוּ דִי יוּדִין זֵיי צוּ אִיבֶּערְבֶּעטְן, הָט גְזָאגְט צוּ זֵייא (אַתֶּם רְאִיתֶם אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וגו') אִיר הָט גִזֶעהְן אַלְץ וָוס הקב"ה הָט גִיטָאהְן פוּן אַייעֶרְטְוֶועגְן זֶעהְט אִיר דָאךְ אַז הקב"ה הָט אַייךְ לִיבּ (דָּבָר אַחֵר אַתֶּם נִצָּבִים) נָאךְ הָאט מֹשֶׁה רַבֵּינוּ גֶעמֵיינְט מִיט דִי פָּרָשָׁה אַתֶּם

רש"י

בריתות עושין מחילה מכאן ומחילה מכאן ועוברים ב[ין] כמ"ש (ירמיה לד) העגל אשר כרתו לשנים ויעברו בין בת[ריו]: (יב) למען הקים אותך היום לו לעם. כל כך [נכנס] נכנס ז לטרוח למען קיים אותך לפניו לעם: והוא י[היה] לך לאלהים. לפי שדבר לך ונשבע לאבותיך שלא לה[חליף] את זרעם באומה אחרת לכך הוא אוסר אתכם בשבועות [הללו] שלא תקניטוהו אחר שהוא אינו יכול להבדל מכם. [עד כאן] פירשתי לפי פשוטו של פרשה. ומ"א למה נסמכה פרשת [אתם] נצבים לקללות לפי ששמעו ישראל מאה קללות חסר שתים [חוץ] ממ"ט שבתורת כהנים הוריקו פניהם ואמרו מי יוכל לע[מוד] באלו התחיל משה לפייסם אתם נצבים היום הרבה הכעס[תם] למקום ולא עשה אתכם כלייה והרי אתם קיימין לפניו: הי[ום] כיום הזה שהוא קיים והוא מאפיל ומאיר כך האיר [לכם] וכך עתיד להאיר לכם והקללות והיסורין מקיימין א[תכם] ומציבין ח אתכם לפניו ואף הפרשה שלמעלה מזו ט פי[וסין] הם אתם ראיתם את כל וגו' ד"א אתם נצבים לפי ש[...]

שפתי חכמים

אתם מעלמכם ולא ע"י אחרים: ז ק"ל אם בא להודיענו בלמען זה אמה שכרת עמהם ברית זה לא יתכן הו"איל וכתב אחריו למה כרת עמהם ברית דכתיב פן יש בכם איש או אשה או משפחה או שבט וגומר ואם כן אמה קאי למען הזה ל"פ כ"כ הוא נכנס לטרוח כו' כלומר רצונו דקרא נתרץ בלמען וגו' שלא תקשה למה היה הקב"ה מטריח ואוסר אותם בשבוע לא היה לו להזהירם אלא באזהרה בעלמא ואם ישמעו טוב ואם לא ישמעו יתן להם עונש ככל אשר ליוויים אלא לכך נכ[נס] כל כך לטרוח וכו' לפי שכבר נשבע לאבותיך שלא להחליף כו' לכך הוכרח להכניסם כו': ח פי' שע"י הקללות אתם נזהרים מלעב[ור] המצות לעולם ועוד שהם ממרקין העונות ותהיו חיים וקיימים לעולם וכן אמרו (פ"ק דע"ז דף ד ובמסכת ברכות דף ה): ט בזה נעש[...]

דעת זקנים מבעלי התוספות

שהרי אתם יחד ולא יוכל לפקפק איש ולומר אני לא הייתי ש[ם] ולא קבלתי הברית עלי כי אחרי שתעברו את הירדן ותתפזרו אי[ש] איש לנחלתו אי אפשר לאסוף אתכם יחד שלא יהיה בכם זקן [או] חולה או חגר או סומא אבל עתה כלכם יחד לעברך כאיש אחד

פירוש לתורת אלהים

בִּבְרִית יְיָ אֱלֹהֶיךָ דוּ זָאלְסְט אִיבֶּר פָארֶען אִין בְּרִית פוּן דַיין גָאט וּבְאָלָתוֹ אוּנ אִין זַיין שְׁבוּעָה אֲשֶׁר וָואס דַיין גָאט אִיז כּוֹרֵת מִיט דִיר הַיינְט כּוֹרֵת בְּרִית: (יב) לְמַעַן דְרוּם הָט גָאט גְמוּזְט קוּמֶען צוּ דֶער טִרְחָה עֶר זָא[ל] מִיט דִיר כּוֹרֵת בְּרִית זַיין אוּנ זָאל דִיךְ בַּשְׁוֶוערִ[ין] אַז דוּא זָאלְסְט מְקַיֵּים זַיין דִיא תּוֹרָה הָקִים כְּדֵ[י]

עד

שִׁבְטֵיכֶם זִקְנֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם כֹּל
אִישׁ יִשְׂרָאֵל: י טַפְּכֶם נְשֵׁיכֶם
וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּקֶרֶב מַחֲנֶיךָ מֵחֹטֵב
עֵצֶיךָ עַד שֹׁאֵב מֵימֶיךָ: יא לְעָבְרְךָ
בִּבְרִית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּבְאָלָתוֹ אֲשֶׁר

אונקלוס

...יכון כֹּל אֱנָשׁ
...ראֵל: י טַפְלְכוֹן
...יכוֹן וְגִיוֹרָךְ דִּי בְּגוֹ
...שׁרִיתָךְ מִלָּקֵט אָעָךְ
... מְלֵי מַיָּךְ:
...לְאֶעָלוּתָךְ בִּקְיָמָא
...אֱלָהָךְ וּבְמוֹמָתֵהּ דִּי

תולדות אהרן

מהטב עציך יבמות עט:

בעל הטורים

...כם לאלהיכם לומר מורא רבך כמורא שמים: ישראל. וסמיך ליה (י) טפכם. לומר שיהיו ישראל בעיני הראשים לנהלם ולהדריכם כטפם: נשיכם. וסמיך ליה וגרך רמז שלא הוזהרו כשרות להנשא לפסולין:

רש"י

...טיכם. ג ראשיכם לשבטיכם: זקניכם ושטריכם. ...וב חשוב קודם ואח"כ כל איש ישראל: (י) מחטב ...יך. (תנחומא) מלמד שבאו כנענים להתגייר בימי משה ...דרך שבאו גבעונים בימי יהושע וזהו האמור בגבעונים ...שע ט) ויעשו גם המה בערמה ונתנם משה חוטבי עצים ...בי מים: (יא) לעברך. להיותך עובר בברית ולא ...ן לפרשו כמו להעבירך אלא כמו (לעיל ד) לעשותכם ...תם: לעברך בברית. דרך העברה כך היו כורתי

בית יהודא

לְשִׁבְטֵיכֶם) פְריער זָאלֶן שְׁטֵיין דִי אֶלְצְטֶע צוּ אַיְיעֶרֶע שְׁבָטִים: וּזְקֵנֵיכֶם וְשׁוֹטְרֵיכֶם) . נָאכְדֶעם זָאלֶן שְׁטֵיין דִי זְקֵנִים, נָאךְ דִי זְקֵנִים זָאלֶען שְׁטֵיין דִי שׁוֹטְרִים (הֶחָשׁוּב חָשׁוּב קוֹדֶם) וֶוער עֶס אִיז בֶּעסֶר זָאל שְׁטֵיין פְרִיעֶר (וְאַחַר כַּךְ כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל) נָאכְדֶעם זָאלֶן שְׁטֵיין אַלֶע יוּדִין וּמֶענֶער, נָאכְדֶעם זָאלֶן שְׁטֵיין קְלֵיינֶע קִינְדֶר זְכָרִים, נָאכְדֶעם ווייבֶּער, נָאכְדֶעם גֵרִים *), נָאכְדֶעם זֶענֶן גֶעשְׁטַאנֶען וּמֵחוֹטֵב עֵצֶיךָ עַד שׁוֹאֵב מֵימֶיךָ), דִי וָוס הָאבֶּן גֶעהַאקְט הָאלְץ אוּנ הָאבֶּען גִישֶׁעפְּט וַואסֶר, זָאגְט רַשִׁ"י (מְלַמֵּד) דֶר פָּסוּק לֶערוּנְט אוּנְז (שֶׁבָּאוּ ...ים לְהִתְגַּיֵּיר בִּימֵי מֹשֶׁה) אִין דִיא צַייט פוּן מֹשֶׁה זֶענֶען גֶעקוּמֶען כְּנַעֲנִים צוּ מֹשֶׁה עֶר זָאל זֵיי מְגַיֵּיר זַיין, הָט מֹשֶׁה ...נִיט מְגַיֵּיר גְוֶועֶן, פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען זֶענֶן זֵייא גֶעבְּלִיבֶּען בַּיי יוּדִין, צוּ הַאקִין הָאלְץ צוּ שֶׁעפֶּן וַואסֶר, וְאוּנ זֵיי זֶענֶן ...לֵנ וָויא אַגֵר תּוֹשָׁב אוֹיךְ נִיט גְוֶועֶן) (כְּדֶרֶךְ שֶׁבָּאוּ גִבְעוֹנִים בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ) וִוי דִיא גִבְעוֹנִים זֶענֶען גֶעקוּמֶען צוּ יְהוֹשֻׁעַ (וְזֶהוּ ...וּר בַּגִבְעוֹנִים) דְרִיבֶּער זָאגְט דֶער פָּסוּק בַּיי דִיא גִבְעוֹנִים (וַיַּעֲשׂוּ גַם הֵמָּה בְּעָרְמָה) זֵיי הָאבֶּן אוֹיךְ גִיטָאן מִיט פַאלְשְׁקַייט, ...מֶען זָאגְט זֵייא אוֹיךְ, ווייסֶן מִיר אַז פְרִיעֶר פַר זֵייא הָט מֶען אַזוֹ גֶעטָאהְן, אוּנ זֵיי הָאבֶּען אוֹיךְ אַזוֹ גְטָאהְן וִוי יֶענֶע ...ן גֶעטָאהְן אִין דִיא צַייט פוּן מֹשֶׁה (וַיִּתְּנֵם מֹשֶׁה חוֹטְבֵי עֵצִים וְשׁוֹאֲבֵי מַיִם) אוּנ מֹשֶׁה הָט זֵיי גִיגֶעבֶּן אַיין אַרְבֶּעט זֵיי ...ן הַאקִין הָאלְץ אוּנ שֶׁעפֶּן וַואסֶער: (יא) וּלְעָבְרְךָ). מֵיינְט מֶען (לִהְיוֹת עוֹבֵר בִּבְרִית) דוּ זָאלְסְט דוּרְךְ גֵיין דֶעם פַרְבִּינְדוּנְג ...יִתָּכֵן לְפָרְשׁוֹ כְּמוֹ לְהַעֲבִירְךָ) מֶען קֶען נִיט טַייטְשֶׁן לְעָבְרְךָ גְלַייךְ וִויא עֶס וָואלְט גֶעשְׁטַאנֶען לְהַעֲבִירְךָ, דִיךְ צוּ מַאכֶן ...ךְ גֵיין, נָאר דוּא וֶועסְט אַלֵיין דוּרְךְ גֵיין, נִיט מֶען וֶועט דִיךְ פִירֶען אוּנ נֵייטֶן דוּ זָאלְסְט דוּרְךְ גֵיין (אֶלָּא כְּמוֹ לַעֲשׂוֹתְכֶם ...ם) נָאר לְעָבְרְךָ מֵיינְט מֶען דַיין דוּרְךְ גֵיין וָוס דוּ וֶועסְט דוּרְךְ גֵיין וִוי עֶס שְׁטֵייט לַעֲשׂוֹתְכֶם אוֹתָם, אַייעֶר טָאהְן זֵייא זָאלְט זַייא טָאהְן: וּלְעָבְרְךָ בִּבְרִית). מֵיינְט מֶען (דֶרֶךְ הָעֲבָרָה) דוּרְךְ גֵיין (כַּךְ הָיוּ כּוֹרְתֵי בְּרִיתוֹת ע' שְׁין) דִי מֶענְטְשֶׁן

דעת זקנים מבעלי התוספות

...ם והשוטרים: כל איש ישראל. אלו הבינונים והנשים ...ה והגרים שבאו לגור בקרב המחנה: (י) מחטב עציך. אלו ...דים: עד שואב מימיך. אלו השפחות. וזש"ה קטון וגדול ...הוא. ד"א קטון וגדול קטון זה דוד שנאמר ודוד הוא ...ן וגדול זה משה שנאמר והאיש משה גדול מאד. ד"א ...' חפשי מאדוניו אלו ישראל שכל זמן שהאדם הוא בחיים ...עבד לעשות רצון קונו וכשהוא מת נעשה חפשי מן המצות. ...אתם נצבים היום כולכם אעפ"י שהקללות הללו באין על ...איכם יש לכם עמידה. ד"א אתם נצבים מפני מה עשאן ...ה מפני שנשתנו מדעתו לדעת יהושע ואף יהושע עשאן ...ה ועתה התיצבו ואשפטה אתכם לפני ה'. ד"א אימתי תהיה ...ו הצבה והעמדה היום כלכם כשתהיו באגודה אחת כולכם: ...לעברך בברית. ועתה אתם מוכנים כאחד לעבור בברית

שפתי חכמים

אימתי אבל אם לא היה ביום מותו למה עכשיו יותר מכל מי שנה: ג דאל"כ אלא ראשיכם ושבטיכם כל אחד ואחד בפני עצמו קשה ראשיכם למה לי מדכתיב שבטיכם גם הראשים בכלל וגם שאר הפרטים למה לי שהרי כלן בכלל שבטיכם הם. בשלמא כשפירושו ראשיכם לשבטיכם יש לומר בתחלה נקט ראשיכם ואח"כ זקניכם ואחר כך שוטריכם ואחר כך כל ישראל החשוב חשוב קודם אבל אי הוה ראשיכם ושבטיכם תרי מילי א"כ ראשיכם ל"ל וכי תימא א"כ אמאי כתיב ראשיכם ולא כתיב ראשי שבטיכם די"ל ללמדנו דנשיא הדור הוא שקול ככל הדור: ד ואין הכוונה לומר שרימו את משה כמו שרימו את יהושע ח"ו שרימו את מי שנא' עליו בכל ביתי נאמן הוא אלא שבאו אליו להשלים עמו ולא קבלן ונתנן לחוטבי עצים ולשואבי מים ופי' גם המה וגו' שבאו אבל לא שיכלו לרמות אותו: ה ר"ל אתה בעצמך תהא עובר ולא ע"י אחרים וזהו שפי' ולא יתכן כו' פי' ע"י אחרים דאם כן איך יפול אחריו לי' בברית ה' אלהיך כיון ...ים להעבירך ועוד איך יפורש להעבירך והא הוה מודעה רבה לקבלת הברית לאמר אנוסים היינו: ו דפירוש לעשות אותם כלומר

פירוש לתורת אלהים

...עֶרִי שְׁבָטִים זִקְנֵיכֶם אַייעֶרִי זְקֵנִים וְשׁוֹטְרֵיכֶם אוּנ ...עֶרִי שַׁמָּשִׁים כֹּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל אוּנ אַלֶע יוּדִין [ע' רש"י]: ...טַפְּכֶם אַייעֶרֶע קְלֵיינֶע קִינְדֶר נְשֵׁיכֶם אַייעֶרִי ווייבֶּר וְגֵרְךָ אוּנ דַיין גֵר וָוס אִיז צְווִישֶׁען דַיין מַחֲנֶה מֵחוֹטֵב עֵצֶיךָ פוּן דַיין הָאלְץ הֶעקֶר עַד בִּיז דַיין וַואסֶר שֶׁעפֶּר שְׁטֵייט אִיר הַיינְט אַלֶע פַאר גָאט ב"ה: (יא) לְעָבְרְךָ

הערה בַּיי יודין זענען גיוועזן צווייערליי גרים, עס זענען גיוועזן גרים וואס האבין זיך מגייר גיוועזן צו היטען די תורה גלייך מיט אלע יודין, די גרים זענען גיוועזן צו אלע זאכין גלייך צו אלע יודין, ווי דער פסוק זאגט הקהל חוקה אחת לכם ולגר ולאזרח הארץ, איין דין זאל זיין ...גר אונ צו דעם גיבארינעם יוד, אונ עס זענען גיוועזן גוים וואס האבין זיך מגייר גיוועזן נאר זיי זאלין נים דינען עבודה זרה, זיי זענען גיוועזן ...אלע זאכין ווי גוים, נאר זיי האבין גטמעגט וואהנען אין ארץ ישראל, ווארום די גוים וואס האבין געדינט עבודה זרה האבין נים געמעגט וואהנען ...ארץ ישראל, דער גר ווערט גערופין אין די תורה, גר אשר בשעריך, ער איז אגר צו מענין וואהנען אין דיינע שטעט, צו דעם גר הייסט די ...ה מען זאל אים פארקויפין אדער שיינקען נבלות, ער ווערט גערופין גר תושב, אונ ווי עס שטייט דא אין פסוק וגרך אשר בקרב מחניך, ער ...אגר צו מעגין זיין אין דיין מחנה, די גרים זענען געשטאנען באנדער נאך די ווייבער, אבער אמתה גרים זענען געשטאנען צוזאמען מיט אלע יודין:

שָׁלוֹם וְנֹגְשַׂיִךְ צְדָקָה׃ לֹא־יִשָּׁמַע עוֹד חָמָס בְּאַרְצֵךְ שֹׁד וָשֶׁבֶר בִּגְבוּלָיִךְ וְקָ
יְשׁוּעָה חוֹמֹתַיִךְ וּשְׁעָרַיִךְ תְּהִלָּה׃ לֹא־יִהְיֶה־לָּךְ עוֹד הַשֶּׁמֶשׁ לְאוֹר יוֹמָם וּלְנֹגַהּ הַ
לֹא־יָאִיר לָךְ וְהָיָה־לָךְ יְהוָה לְאוֹר עוֹלָם וֵאלֹהַיִךְ לְתִפְאַרְתֵּךְ׃ לֹא־יָבוֹא עוֹד שִׁמְ
וִירֵחֵךְ לֹא יֵאָסֵף כִּי יְהוָה יִהְיֶה־לָּךְ לְאוֹר עוֹלָם וְשָׁלְמוּ יְמֵי אֶבְלֵךְ׃ וְעַמֵּךְ
צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ נֵצֶר מַטָּעַו מטעי קרי מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר׃ הַקָּטֹן יִ
לָאֶלֶף וְהַצָּעִיר לְגוֹי עָצוּם אֲנִי יְהוָה בְּעִתָּהּ אֲחִישֶׁנָּה׃

פירוש ע"ט

דיינֶע בַּצְוִוינְגֶער וֶועל אִיךְ טְאן מִיט גִירֶעכְטִיגְקֵייט אִיךְ וֶועל אִיבֶּער דִיר מַאכֶען גוּטֶע אוּנ עֶרְלִיכֶע אֶלְצְטֶע אוּנ הַארֶען לא יִשָּׁמַע אוּנ עֶס וֶועט שׁוֹין נִיט גִיהֶערְט וֶוערֶען קֵיין גְזֵילָה אִין דיין לַאנְד רוֹבֶּענִישׁ אוּנ בְּרֶעכֶענִישׁ וֶועט נִיט גִיהֶערְט וֶוערֶען אִין דַיין גְבוּל אוּנ עֶס וֶועט גירוּפִין וֶוערֶען אֵיין הִילְף אִין דיינֶע מוֹיֶערְן אוּנ אוֹף דיינֶע טוֹיֶערֶען וֶועט זַיין אַלוֹב מֶען וֶועט דָארְטֶען גָאט לוֹבֶּן לא יִהְיֶה לָךְ עֶס וֶועט שׁוֹן מֶער נִיט זַיין צוּ דִיר דִי זוּן צוּ לַייכְטֶען בַּיי טָאג דוּ וֶועסְט נִיט דַארְפֶן צוּ דֶער לִיכְט פוּן דֶער זוּן אוּנ צוּ דֶער לִיכְט פוּן דֶר לְבָנָה וֶועסְטוּ נִיט דַארְפֶן עֶס זָאל לַייכְטֶען צוּ דִיר אוּנ גָאט וֶועט דִיר זַיין אֵיין אֵייבִּיגֶע לִיכְט אוּנ דַיין גָאט וֶועט דִיר זַיין צוּ אֵיין שֵׁיינְקֵייט לא יָבֹא עוֹד שִׁמְשֵׁךְ עֶס וֶועט שׁוֹין נִיט אוּנְטֶער גֵיין דַיין זוּן אוּנ דַיין לְבָנָה וֶועט נִיט וֶוערִין אֵיין גִיטָאהְן

וָוארוּם גָאט וֶועט זַיין צוּ דִיר צוּא אֵיין אֵי[...] לִיכְט אוּנ זֵיי וֶועלִן זִיךְ אוּם לָאזְן דַיינֶע טְרוֹיֶער[...] טֶעג וְעַמֵּךְ אוּנ דַיין פָאלְק זֶענִין אַלֶע צַדִּיקִים אֵייבִּיג וֶועלֶן זֵיי יַרְשֶׁנֶען דָם לַאנְד נֵצֶר מַטָּעַי זֵיי דָם שְׁפְּרָאצוּנְג פוּן מַיין פְלַאנְצוּנְג אוּנ זֵייא דִיא וֶוערְק פוּן מַיינֶע הֶענְד אַז אִיךְ זָאל מִיךְ זֵיי בַּארִימֶען הַקָּטֹן דֶר וָוָאס קְלֵיין אִיז צְווִישֶׁן זֵיי זַיין צוּ טוֹיזֶנְט מֶענְטשִׁין אוּנ דֶער יוּנְגְסְטֶער א[...] שְׁלַאפְּסְטֶר פוּן זֵיי וֶועט זַיין צוּ אֵ ין שְׁטַארְק [...] אֲנִי אִיךְ גָאט אִין דֶער צֵייט פוּן דֶער גְאוּלָּה אִיךְ זִיא אַיילֶען. רש"י שְׁרַייבְּט אַזוֹי אִיז דֶער אַז דִי יִשְׂרָאֵל וֶועלֶען פְרוּם זַיין אֲחִישֶׁנָּה וֶועל א[...] גְאוּלָה אַיילֶען צוּ בְּרֵיינְגֶען פַר דֶער צֵייט אוּנ א[...] בְּעִתָּהּ וֶועל אִיךְ וַוארְטִין בִּיז דִי צֵייט פוּן דֶער [...] וֶועט קוּמֶען אוּנ וֶועל זִיא דֶענְסְטְמָאל בְּרֵיי[...]

דברים כט נצבים

אונקלוס

ט אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם כֻּלְּכֶם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם רָאשֵׁיכֶם

ט אַתּוּן קָיְמִין יוֹמָא כֻּלְּכוֹן קֳדָם יְיָ אֱלָ[הֲכוֹן] רֵישֵׁיכוֹן שִׁבְטֵיכוֹן סָבְ[...]

רשב"ם

(ט) אתם נצבים היום כלכם. כדכתיב לעיל ויקרא משה אל כל ישראל וגו׳:

בעל הטורים

(ט) נצבים כדרך שנאמר בסיני ויתיצבו בתחתית ההר בו [...] כאן אתם נצבים: לפני ה׳ אלהיכם ראשיכם [...]

בית יהודא

(ט) וַאַתֶּם נִצָּבִים). זָאגְט רש"י (מְלַמֵּד שֶׁכְּנָסָם מֹשֶׁה לִפְנֵי הקב"ה בְּיוֹם מוֹתוֹ לְהַכְנִיסָם בַּבְּרִית) דֶר פָּסוּק לֶערוּנְט אוּנז אִין דֶעם טָאג וָוָאס מֹשֶׁה אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּן, פַר זַיין שְׁטַארבֶּן הָט עֶר פַארְזַאמוּלְט אַלֶע יוּדִין פַאר הקב"ה וּפַאר דֶעם כ״ש.ן עֶר זָאל מִיט זֵייא מַאכֶן נָאךְ אַמָאהְל אַפַארְבִּינְדוּנְ[ג] אַשְׁבוּעָה זֵיי זָאלֶן הִיטֶען צוּ טאהְן אַלֶ[ע]ן וָואס אִיז גֶעשְׁרִיבֶּען אִין דִי תּוֹרָה׃ רָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם. מֵיינְט מֶען [...]

רש"י

(ט) אתם נצבים. מלמד שכינסם א משה לפני ה[קב"ה] ביום מותו ב להכניסם בברית: ראש[יכם...]

שפתי חכמים

א וא"ת מנ"ל הא דלמא לא כינסם אלא כל אחד ואחד עמד בחנייה שלו והוא עמד באמצע. ועוד קשה צ"ל לפרש להכניסם בברית הרי כתיב בהדיא בקרא וי"ל דמה שפירש להכניסם בברית מזה מוכח שכינסם דהרי אין כריתות ברית אלא דרך העברה כדלקמן מדכתיב בקרא שהכניסם בברית ממילא עקרם ממקומם וכנסם יחד כדי להעבירם בברית: ב מדכתיב היום משמע היום מלאו יומ[יו] ביום הזה אמות. רא"ם. א"נ דאל"ת הכי למה כינסם עכשיו יותר מכל מ׳ שנה הניחא אם הוא יום מותו א"ש דאם לא [...]

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ט) אתם נצבים היום כלכם. במעמד א׳ ראשי השבטים וה[...]

ליקוטים על התורה

(ט) אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם כֻּלְּכֶם וגו׳. מֹשֶׁה רַבֵּינוּ הָאט גֶעזָאגְט צוּ דִי יוּדְן הַיינְט אִיז דֶער לֶעצְטֶער טָאג וָואס אִיר זַייט אַלֶע צוּזַאמֶען מִיט מִיר, אוּנ וָואס אִיר אַלֵיין זַייט אַלֶע צוּזַאמֶען, וָוארוּם מָארְגִין וֶועלֶן דִיא יוּדֶען שׁוֹין נִיט זֶעהְן מֹשֶׁה'ן, אוּנ וֶוען יוּדֶען וֶועלְן קוּמֶן אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, יֶעדֶער יוּד וֶועט גֵיין שְׁטוּב אוּנ פֶעלְד אוּנ וַויינְגָארְטֶען, וֶועט אִיר זַיין יֶעדֶר בֶּעזוּנְדֶר, אוּנ אֲפִילוּ אוֹף יוֹם טוֹב וָואס אִיר וֶועט דַארְפֶען קוּמֶן צ[וּ]זַאמֶען אִין יְרוּשָׁלַיִם, וֶועלֶען נָאר זַיין צוּזַאמֶען דִיא זְכָרִים, נִיט דִי נְקֵבוֹת, אָבֶּער אַלֶע זָאלֶן זַיין צוּזַאמֶען, מֶענֶר אוּנ [...] אוֹיךְ, אוּנ אִיךְ אוֹךְ מִיט אַייךְ, דָאס אִיז נָאר „הַיּוֹם" הַיינְט, דֶער לֶעצְטֶער טָאג, דְרִיבֶּר אִיז הַיינְט דִיא צֵייט מֶען זָאל [...] אַנֵייעֶם פַארְבִּינְדוּנְג אַייךְ צוּ הקב"ה:

פירוש לתורת אלהים

(ט) אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם כֻּלְּכֶם אִיר שְׁטֵייט הַיינְט אַלֶ[ע] אַייעֶר גָאט רָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם אַייעֶרֶע אֶלְצְטֶ[ע...]

ו וּבְנֹתַיִךְ עַל־צַד תֵּאָמַנָה׃ אָז תִּרְאִי וְנָהַרְתְּ וּפָחַד וְרָחַב לְבָבֵךְ כִּי־יֵהָפֵךְ
ךְ הֲמוֹן יָם חֵיל גּוֹיִם יָבֹאוּ לָךְ׃ שִׁפְעַת גְּמַלִּים תְּכַסֵּךְ בִּכְרֵי מִדְיָן וְעֵיפָה כֻּלָּם
בָא יָבֹאוּ זָהָב וּלְבוֹנָה יִשָּׂאוּ וּתְהִלֹּת יְהוָה יְבַשֵּׂרוּ׃ כָּל־צֹאן קֵדָר יִקָּבְצוּ לָךְ
נְבָיוֹת יְשָׁרְתוּנֶךְ יַעֲלוּ עַל־רָצוֹן מִזְבְּחִי וּבֵית תִּפְאַרְתִּי אֲפָאֵר׃ מִי־אֵלֶּה כָּעָב
פֶינָה וְכַיּוֹנִים אֶל־אֲרֻבֹּתֵיהֶם׃ כִּי־לִי ׀ אִיִּים יְקַוּוּ וָאֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ בָּרִאשֹׁנָה לְהָבִיא
מֵרָחוֹק כַּסְפָּם וּזְהָבָם אִתָּם לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהַיִךְ וְלִקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל כִּי פֵאֲרָךְ׃
בְנֵי־נֵכָר חֹמֹתַיִךְ וּמַלְכֵיהֶם יְשָׁרְתוּנֶךְ כִּי בְקִצְפִּי הִכִּיתִיךְ וּבִרְצוֹנִי רִחַמְתִּיךְ׃
חוּ שְׁעָרַיִךְ תָּמִיד יוֹמָם וָלַיְלָה לֹא יִסָּגֵרוּ לְהָבִיא אֵלַיִךְ חֵיל גּוֹיִם וּמַלְכֵיהֶם
ים׃ כִּי־הַגּוֹי וְהַמַּמְלָכָה אֲשֶׁר לֹא־יַעַבְדוּךְ יֹאבֵדוּ וְהַגּוֹיִם חָרֹב יֶחֱרָבוּ׃ כְּבוֹד
נוֹן אֵלַיִךְ יָבוֹא בְּרוֹשׁ תִּדְהָר וּתְאַשּׁוּר יַחְדָּו לְפָאֵר מְקוֹם מִקְדָּשִׁי וּמְקוֹם רַגְלַי
ד׃ וְהָלְכוּ אֵלַיִךְ שְׁחוֹחַ בְּנֵי מְעַנַּיִךְ וְהִשְׁתַּחֲווּ עַל־כַּפּוֹת רַגְלַיִךְ כָּל־מְנַאֲצָיִךְ
אוּ לָךְ עִיר יְהוָה צִיּוֹן קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל׃ תַּחַת הֱיוֹתֵךְ עֲזוּבָה וּשְׂנוּאָה וְאֵין עוֹבֵר
תִּיךְ לִגְאוֹן עוֹלָם מְשׂוֹשׂ דּוֹר וָדוֹר׃ וְיָנַקְתְּ חֲלֵב גּוֹיִם וְשֹׁד מְלָכִים תִּינָקִי
תְּ כִּי אֲנִי יְהוָה מוֹשִׁיעֵךְ וְגֹאֲלֵךְ אֲבִיר יַעֲקֹב׃ תַּחַת הַנְּחֹשֶׁת אָבִיא זָהָב וְתַחַת
זֶל אָבִיא כֶסֶף וְתַחַת הָעֵצִים נְחֹשֶׁת וְתַחַת הָאֲבָנִים בַּרְזֶל וְשַׂמְתִּי פְקֻדָּתֵךְ

פירוש ע״ט

גקומען צו דיר בָּנַיִךְ דיינע זיהן וועלן קומען
ייטן אונ דיינע טעכטער וועלן דערצוגין ווערן
די זייטן אָז תִּרְאִי דענסטמאל וועסטו זעהן אונ
ט לייכטן אונ עס וועט דר שראקין ווערן אונ
בּרייטערט ווערן דיין הארץ מחמת שמחה
ך וואָרום עס וועט פאר קערט ווערן צו דיר
ייכקייט פון מערב זייט דם גוטס וועט קומען
ר שִׁפְעַת גְּמַלִּים דם פילקייט פון דיא קעמלען
דיך צו דעקין די יונגע קעמלן פון מדין אונ
פָה דיא אלע וועלין קומען צו דיר פון שבא
אונ ווייריך וועלן זיי טראגן אונ גאטס לוב
זיי מבשר זיין אונ דער ציילין׃ כָּל צֹאן אלע
פון די טאטארין וועלן איין גזאמילט ווערן
ר די שעפסן פון נביות וועלן דיך באדינען
וועלן זיין צו דיין בדערפעניש זייא וועלען
בראכט ווערין אויף מיין מזבח צו איין גוטין
ן איר וועט מקריב זיין קרבנות צו מיר וּבֵית
זי אונ מיין ביהמ״ק וואס מען לובט מיך אין
וועל איך גאט אים בשיינען אונ אין דר צייט
ער גאולה וועלן מענטשין פרעגן איינר דעם
ן אויף די ישראל אונ וועלן זאגין מִי אֵלֶּה ווער
די וואס זיי פליען אזו גיך וויא איין וואלקן אונ
י די טובין פליען גיך צו זייערע נעסטן זאגט
כִּי לִי דען צו מיין זאג וועלן די וואנער פון די
ען האפן אונ די שיפען פון דעם ים תרשיש
ן קומען אזו וויא זיי זענין גיקומען צום ערשטן
י טעג פון שלמה צו ברענגען דייני קינדער
ל פון ווייטינס אונ זייער זילבער אונ זייער
וועט זיין מיט זיי דם וועלן זיי ברענגן פון
ן דעם נאמן פון גאט דיין גאט וואס ער איז

אויף דיר גירופן אונ פון וועגין דעם היילינן פון די
ישראל וואס ער האט דיך בשיינט וּבָנוּ אונ דיא
פרעמדע קינדר וועלן בוען דיינע מויערן וואָרום
מיט מיין צארן האב איך דיך גשלאגן אונ מיט מיין
ווילען האב איך דיך דער בארימט וּפִתְּחוּ אונ דיינע
טויערין וועלן תמיד אפין זיין טאג אונ נאכט וועלן
זיי ניט צו גשלאסן ווערען צו ברענגין צו דיר דאס
גוטס כְּבוֹד הַלְּבָנוֹן דער כבוד פון דעם וואלד לבנון
די גוטע ביימער פון דעם וואלד וועלין גיבראכט
ווערען צו דיר די ביימר וואס הייסין בְּרוֹשׁ תִּדְהָר
וּתְאַשּׁוּר זיי וועלין גיבראכט ווערען צו זאמען צו
בשיינען דם ארט פון מיין בית המקדש אונ דאס
ארט פון מיינע פיס וועל איך גאט ערליך האלטן
וְהָלְכוּ אֵלַיִךְ אונ זיי וועלין גיין צו דיר איין גבוגן די
קינדר פון די בבליים אונ זיי וועלין זיך בוקן צ״יף
די טריט פון דיינע פיס אלע דיינע דער צערנר אונ
וועלן דיך רופען גאטס שטאט די שטאט ציון פון
דעם היילינען פון די ישראל דאס ער הט אוס דער
ווילט אין דיר וועלן זיי דיך רופען תַּחַת הֱיוֹתֵךְ דר
פר וואס דו ביסט גיוועזן פאר לאזען אונ גיפיינט
אונ קיינער איז ניט איבר גפארן אין דיין לאנד דר
פר וועל איך דיך מאכן צו איין איביג גרוסקייט
אונ איין פרייד ביז צוא דור דורות וְיָדַעַתְּ אונ דו
וועסט ווייסן אז איך גאט בין דיין העלפר אונ דיין
אוס לייזער וואס איך בין דער שטארקר פון יעקב׃
תַּחַת הַנְּחֹשֶׁת פאר דעם קופר וואס מען האט ביי דיר
אוועק גנומן וועל איך דיר ברענגין גאלד אונ פר
דעם אייזין זילבער וְתַחַת הָעֵצִים נְחֹשֶׁת אונ פאר דעם
האלץ קופר אונ פר די שטיינר וועל איך ברייננען
אייזן אונ איך וועל טאן דיינע עלצטע שלום אונ

לְרָאוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי שֵׁבֶט
הַמְנַשִּׁי׃ ח וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־דִּבְרֵי
הַבְּרִית הַזֹּאת וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם
לְמַעַן תַּשְׂכִּילוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר
תַּעֲשׂוּן׃ פ פ פ

קכ״ב. לעבדיו סימן. ומפטירין קומי אורי. בישעיה סימן ס׳:

אונקלוס

דִּרְאוּבֵן וּלְשִׁבְטָא
וּלְפַלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַ
ח וְתִטְּרוּן יָת פִּתְ גָ
קְיָמָא הָדָא וְתַעְ
יָתְהוֹן בְּדִיל דְּתִצְלְחוּ
כָּל דִּי תַעְבְּדוּן׃ פ

תולדות אהרן

ושמרתם את דברי הברית סוטה סס סנה
פ״ו יט: למען תשכילו עקידה שער

בית יהודא

דיכטיג די מיינונגען פון זיין רבי און קען גיט וויסן די חכמה פון זיין לערנן (ולפיכך לא הקפיד עליכם המקום עד היום הזה) דריבער ביז היינטיגן טאג אפילו איר האט נאך ניט גוט געהיט דיא תורה איז הקב״ה ניט בייז גוועזן אויף אייך, ווייל עס איז געוועזן פאר פערציג יאהר, האט איר נאך ניט גוט פארשטאנען דיא תורה (אבל מכאן ואילך יקפיד) ... פון היינט און ווייטער וואס עס וועט שוין זיין נאך פערציג יאהר אויב איר וועט ניט גוט היטען דיא תורה וועט ה... זיין בייז אויף אייך (ולפיכך) (ח) ושמרתם את דברי הברית הזאת) דריבער זאלט איר היטען דיא רייד פון די תו...

רש״י

שנה ולפיכך לא הקפיד עליכם המקום עד היום הזה מכאן ואילך יקפיד. ולפיכך: (ח) ושמרתם את ד... הברית הזאת וגו׳: חסלת פרשת כי תבו...

שפתי חכמים

וככוד והכרתם חסדי ה׳ למכה מלכים גדולים לסיחון ולעוג מלכי האמורי כי לעולם חסדו לכן אל תבעטו כו׳ ולפי פי׳ אחרון ה״פ מאחר שהגעתם אל המדרגה הזאת שתוכלו להשיג חכמתו יתברך שהוא שתורה והמצות ותוכלו גם כן להשיג שכל הצלחתכם הם ע״י קיום התורה והמצות עד שהכיתם את שני מלכי האמורי לכן מעתה מן הראוי שתשמרו וגומר כדי שתצליחו בכל אשר תעשו ואם לא תצליחו כי מעתה הוא מדקדק עמכם:
חסלת פרשת כי תבוא

פירוש לתורת אלהים

ארב צו שבט ראובן און צו שבט גד און צו האלב שבט מנשה: (ח) ושמרתם און איר זאלט היטען די רייד פון דעם ברית וואס איך וועל דא מיט אייך כורת ברית זיין איר זאלט היטען גאנץ תורה ... און איר זאלט זיי טאן למען תשכילו דרום זאלט בגליקן את כל אשר תעשון אלץ וואס איר וועט ט...

הפטרת תבוא (בישעיה סימן ס)

קוּמִי אוֹרִי כִּי־בָא אוֹרֵךְ וּכְבוֹד יְהוָה עָלַיִךְ זָרָח׃ כִּי־הִנֵּה הַחֹשֶׁךְ יְכַסֶּה־אֶ...
וַעֲרָפֶל לְאֻמִּים וְעָלַיִךְ יִזְרַח יְהוָה וּכְבוֹדוֹ עָלַיִךְ יֵרָאֶה׃ וְהָלְכוּ גוֹיִם לְאוֹ...
וּמְלָכִים לְנֹגַהּ זַרְחֵךְ׃ שְׂאִי־סָבִיב עֵינַיִךְ וּרְאִי כֻּלָּם נִקְבְּצוּ בָאוּ־לָךְ בָּנַיִךְ מֵרָ...

ליקוטי יהודא

קומי אורי כי בא אורך וגו׳. רש״י ז״ל שרייבט פון מדרש אויף דעם פסוק וירא אלהים את האור כי טוב, דעם ערשטען טאג איז געוועזן אלעכטיגקייט פון הקב״ה אין די זונן, ווי הקב״ה האט געזעהן אויף די וועלט וועלען זיין רשעים וואס וועלען ניט ווערט זיין צו בענוצען מיט אזו אטייערע ליכטיגקייט האט הקב״ה בעהאלטען די ליכטיגקייט פאר דיא צדיקים ווען משיח וועט קומן, אז הקב״ה האט בעהאלטען דיא ליכטיגקייט פאר די צדיקים, איז דיא ליכטיגקייט טייערע, היינט ווען עס לייכט דיא זונן מיט דיא לבנה לייכט זיא פאר אלע לעבעדיגע זאכען גלייך, פאר יודען פאר גוים, פאר צדיקים און רשעים, און די ליכטיגקייט פון די זונן מיט דיא לבנה געהער צו הקב״ה ווייל ער האט זיא צו קיינם געשענקט, אבער ווען משיח וועט קומן ווען די זונן מיט די לבנה וועלן ניט בעלייכטן אויף דיא וועלט. ווי עס שטייט ווייטער אין פסוק ולא יהיה לך השמש לאור יומם וגו׳, די זונן וועט ניט מעהר זיין צו לייכטען ביי טאג און די לבנה וועט ניט לייכטען ביי נאכט, ווער דען וועט לייכטען? זאגט דער נביא די ליכטיגקייט פון די צדיקים ... לייכטען, ווי דר נביא זאגט צו די יודען וואס אלע וועלען זיין צדיקים ווי דער פסוק זאגט ועמך כולם צדיקים, דיין פ... וועלען אלע זיין צדיקים! קומי אורי, שטיי אויף און בעלייכט דיא וועלט, כי בא אורך, ווארום עס איז געקומען דיא צייט ... ליכטיגקייט זאל לייכטען. וכבוד ה׳ עליך זרח דער כבוד פון הקב״ה וועט אויף דיר שיינען, און אויף דיא ערד וועט פינסטער און איין נעפל וועט בדעקען די קעניגרייכען, און נאר אויף דיר וועט שיינען די ליכטיגקייט פון הקב״ה, דיין כבוד ... אויף דיר געזעהן ווערן, און אלע פעלקער וועלען מוזן גיין ביי דיין ליכטיגקייט, און ווי עס שטייט ווייטער אין דיא פסוק...

פירוש ע״ט

ישעיה הנביא האט געזאגט. קומי אורי שטיי אוף ... לייכט דו ירושלים ווארום עס איז געקו... דיין ליכט און גאטס כבוד וועט אוף דיר שיינ... הנה החשך דען די פינסטערניש וועט צו דעקן ... ערד און איין נעפל וועט צודעקן די עובדי כוכב... ומזלות אין ארץ ישראל און אוף דיר וועט שיי... גאטס שכינה און זיין כבוד וועט געזעהן ווערן ... דיר: והלכו און דיא פעלקער וועלען גיין צו ... ליכטיגקייט און דיא מלכים וועלען גיין צו ... ליכטיגקייט פון דיין שיינונג שאי סביב עיניך ה... ארום דיינע אויגן דו ירושלים און זעה דאס א... דיינע מענטשין זענען איין געזאמילט געווארען ...

אַרְבָּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר לֹא־בָלוּ
שַׂלְמֹתֵיכֶם מֵעֲלֵיכֶם וְנַעַלְךָ לֹא־
בָלְתָה מֵעַל רַגְלֶךָ׃ ה לֶחֶם לֹא
אֲכַלְתֶּם וְיַיִן וְשֵׁכָר לֹא שְׁתִיתֶם
לְמַעַן תֵּדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃
מפטיר ו וַתָּבֹאוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה
וַיֵּצֵא סִיחֹן מֶלֶךְ־חֶשְׁבּוֹן וְעוֹג מֶלֶךְ־
הַבָּשָׁן לִקְרָאתֵנוּ לַמִּלְחָמָה וַנַּכֵּם׃
ז וַנִּקַּח אֶת־אַרְצָם וַנִּתְּנָהּ לְנַחֲלָה

בְּעִין שְׁנִין בְּמַדְבְּרָא
א בְלִיאַת כְּסוּתְכוֹן
כוֹן וּמְסָנָךְ לָא עֲדוֹ
עַל רַגְלָךְ׃ ה לַחְמָא
א אֲכַלְתּוּן וַחֲמַר חֲדַת
תִּיק לָא שְׁתֵיתוּן בְּדִיל
תִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ
אֱלָהֲכוֹן׃ ו וַאֲתֵיתוּן
אַתְרָא הָדֵין וּנְפַק סִיחוֹן
כָּא דְחֶשְׁבּוֹן וְעוֹג
כָּא דְמַתְנָן לְקַדָּמוּתָנָא
אָנָחָא קְרָבָא וּמְחוֹנוּן׃
ז וּנְסַבְנָא יָת אַרְעֲהוֹן
הַבְנַהּ לְאַחְסָנָא לְשִׁבְטָא

רש״י

שנתן משה ספר התורה לבני לוי כמ״ש (לקמן לא) ויתנה אל
הכהנים בני לוי באו כל ישראל לפני משה ואמרו לו משה
רבינו אף אנו עמדנו בסיני וקבלנו את התורה ונתנה לנו
ומה אתה משליט את בני שבטך עליה ד ויאמרו לנו יום מחר
לא לכם נתנה לנו נתנה ושמח משה על הדבר ועל זאת אמר
להם היום הזה נהיית לעם וגו׳ (לעיל כז) היום הזה הבנתי
שאתם דבקים וחפצים במקום. (ו) ותבאו אל המקום
הזה. עתה אתם רואים עצמכם בגדולה וכבוד ה אל
תבעטו במקום ואל ירום לבבכם ושמרתם את דברי הברית
הזאת. ד״א ולא נתן ה׳ לכם לב לדעת (ע״ז ה) שאין אדם
עומד על סוף דעתו של רבו והכמת משנתו עד ארבעים

בית יהודא

משה ספר התורה לבני לוי) דעם טאג וואס משה האט גיגעבן די ספר תורה צו די כהנים וואס זענן פון שבט לוי (כמו שכתוב) וויא עס איז געשריבן (ויתנה אל הכהנים בני לוי) משה הט גגעבן די תורה צו דיא כהנים וואס זענן פון שבט לוי (באו כל ישראל לפני משה) זענן גקומן אלע יודין פאר משה (ויאמרו לו) אונ זיי האבן גזאגט צו אים, משה רבינו (אף אנו עמדנו בסיני וקבלנו את התורה ונתנה לנו) מיר זענן אויך גשטאנגן לעבן בארג סיני אונ מיר האבן גענומן דיא תורה אונ די תורה איז צו אונז גיגעבן גוואָרן (ומה אתה משליט בני שבטך עליה) פר וואס מאכסטו גוועלטיגן אויף די תורה די מענטשן פון דיין שבט (ויאמרו לנו יום מחר לא לכם נתנה לנו נתנה) מארגן וועט דר שבט לוי זאגן צו אונז ניט גיגעבן גוואָרין (וישמח משה על הדבר) הט משה זיך גפרייט אייך איז די תורה גיגעבן גוואָרן נאר צו אונז איז זיא גיגעבן גוואָרן ... די רייד פון די יודין, ווייל ביי זייא איז טייער די תורה (ועל זאת אמר להם) אויף דעם הט משה גזאגט צו זייא יום הזה נהיית לעם) היינטיגן טאג ביזטו גוואָרן אפאלק צוא הקב״ה (היום הזה הבנתי) היינטיגען טאג האב איך ... פרשטאנען (שאתם דבקים וחפצים במקום) אז איר זענט בהעפט צו הקב״ה אונ איר ווילט דינען הקב״ה: (ו) ותבואו ... המקום הזה). משה הט גזאגט צו דיא יודין (עתה אתם רואים עצמכם בגדולה וכבוד) איצט זעהט איר אז איר זענט ... גרויסקייט אונ מיט כבוד (אל תבעטו במקום) איר זאלט ניט טרעטן אויף די מצות פון הקב״ה (ואל ירום לבבכם) עס ... ניט דערהייבט ווערן אייער הארץ (ושמרתם את דברי הברית הזאת) אונ איר זאלט היטען דיא רייד פון דעם ... ארבינדונג (דבר אחר) נאך אפשט איז (ולא נתן ה׳ לכם לב לדעת) הקב״ה האט אייך ניט גיגעבן אהארץ צו וויסן ... אין אדם עומד על סוף דעתו של רבו וחכמת משנתו עד ארבעים שנה) ביז פערציג יאהר קען ניט אמענטש וויסען

שפתי חכמים

עת וגומר: ג ר״ל איך יתכן זה דלא היה להם קודם לכן עינים ... ונים: ד פי׳ על התורה: ה ויהיה פירושו דאל המקום על המקום ... ה כלומר למעלה ולגדולה הזאת וכן לד״א ג״כ פירושו למעלה הזאת ... פי׳ הראשון שפירש לב לדעת להכיר חסדי המקום שכל המעלות ... גדולות והכבוד שלכם שם מן המקום יהיה פירושו מאחר שבאתם ... המדרגה הזאת להכיר שכל הגלהות שלך הן מן המקום ולא מידכם ... אוי שתשמרו את דברי הברית הזאת למען תצליחו בכל אשר תעשון והל׳ האחרון שפירש לב לדעת להשיג חכמות רבו יהיה פירושו אחר שבאתם אל המדרגה הזאת להשיג חכמתו יתברך מעתה הוא מדקדק עמכם בשמירת המצות לכן ראוי הוא שתשמרו את דברי הברית הזאת שהן מצותיו יתברך למען תשכילו ולא תכשלו בכל אשר תעשון: כתב הרא״ם אבל לא ידעתי איך יתוקן ההפסק של ויצא סיחון וגומר בין ותבאו אל המקום הזה ובין ושמרתם וגומר כיון שהם דבקים זה לזה וצ״ל לפרש לפי פי׳ ראשון שפירש אתם רואים עצמכם בגדולה:

פירוש לתורת אלהים

ערציג יאר לא בלו אייערע קליידר זענען ניט פר... וועלט גוואָרן פון אייך ונעלך אונ דיין שוך איז ניט ... פולט גוואָרן פון דיין פוס: (ה) לחם לא אכלתם ... ברוט האט איר ניט גיגעסן ויין ושכר אונ וויין אונ ... אלטין וויין הט איר ניט גיטרונקן אונ איר לעבט ... אך פארט למען תדעו דרום איר זאלט וויסן אז איך בין גאט אייער גאט: (ו) ותבאו אונ איר זייט גקומן צו דעם ארט ויצא סיחון מלך חשבון איז ארוס גגאנגן סיחון דר מלך פון חשבון אונ עוג דר מלך פון בשן קעגין אונז מלחמה האלטען ונכם האבען מיר זיי גשלאגן: (ז) ונקח אונ מיר האבן אוועק גנומען זייער לאנד ונתנה לנחלה אונ מיר האבן עס גגעבן צו איין

ארב

אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה לִכְרֹת
אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מוֹאָב
מִלְּבַד הַבְּרִית אֲשֶׁר־כָּרַת אִתָּם
בְּחֹרֵב׃ פ שביעי כט א וַיִּקְרָא מֹשֶׁה
אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם
אַתֶּם רְאִיתֶם אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה
יְהוָה לְעֵינֵיכֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם
לְפַרְעֹה וּלְכָל־עֲבָדָיו וּלְכָל־אַרְצוֹ׃
ב הַמַּסּוֹת הַגְּדֹלֹת אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ
הָאֹתֹת וְהַמֹּפְתִים הַגְּדֹלִים הָהֵם׃
ג וְלֹא־נָתַן יְהוָה לָכֶם לֵב לָדַעַת
וְעֵינַיִם לִרְאוֹת וְאָזְנַיִם לִשְׁמֹעַ עַד
הַיּוֹם הַזֶּה׃ ד וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם

אונקלוס

קְיָמָא דִּי פַקִּיד יְיָ [...] מֹשֶׁה לְמִגְזַר עִם בְּ[...] יִשְׂרָאֵל בְּאַרְעָא דְמוֹ[...] בַּר מִקְיָמָא דִּי [...] עִמְּהוֹן בְּחֹרֵב׃ א וּקְ[...] מֹשֶׁה לְכָל יִשְׂרָ[...] וַאֲמַר לְהוֹן אַתּוּן חֲזֵי[...] יָת כָּל דִּי עֲבַד [...] לְעֵינֵיכוֹן בְּאַרְ[...] דְמִצְרַיִם לְפַרְעֹה וּלְ[...] עַבְדוֹהִי וּלְכָל אַרְעֵ[...] ב נִסֵּי רַבְרְבַיָּא דִּי חֲזָ[...] עֵינָיךְ אָתַיָּא וּמוֹפְתַ[...] רַבְרְבַיָּא הָאִנּוּן׃ ג וְ[...] יְהַב יְיָ לְכוֹן לִבָּא לְמִ[...] וְעַיְנִין לְמֶחֱזֵי וְאֻדְ[...] לְמִשְׁמַע עַד יוֹמָ[...] הָדֵין׃ ד וְדַבָּרִית יָתְ[...]

תולדות אהרן

ולא נתן ה' ע"ז ה: ואולך אתכם שם:

רשב"ם

(סט) בחורב. תוכחות שבפרשת אם בח[...] שכתוב בסופן ביד משה בהר סיני. [...] הר חורב: (ג) עד היום הזה. שראיתם פ[...] הגדולים:

בעל הטורים

(ג) ולא נתן ה' לכם לב לדעת. וסמיך ליה (ד) ואולך אתכם ארבעים שנה. רמז שעד מ' שנה אין אדם עומד על דעת רבו:

רש"י

אחרים א מפני שנא' אחריו ואין קונה: (סט) לכרות [...] בני ישראל. שיקבלו עליהם את התורה באלה ובשב[...] מלבד הברית. קללות שבת"כ שנאמרו בסיני: (ג) ו[...] נתן ה' לכם לב לדעת. להכיר את חסדי הקב[...] ב ולהדבק בו: עד היום הזה. שמעתי שאותו ה[...]

בית יהודא

מייטשן איר וועט פרקויפט ווערן דורך אנדערע וואס וועלן איך פרקויפן (מִפְּנֵי שֶׁנֶּאֱמַר אַחֲרָיו וְאֵין קֹנֶה) ווייל עס שטייט באבדעם מען וועט אייך ניט קויפען, וועט איר דאך ניט פארקויפט ווערן, נאר מען מיינט וְהִתְמַכַּרְתֶּם, איר וועט וועלן פארקויפט ווערן: (סט) וְלִכְרוֹת אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, צו מאכן אנייעם פארבינדונג מיט די יודין (שֶׁיְּקַבְּלוּ עֲלֵיהֶם אֶת הַתּוֹרָה בְּאָלָה וּבִשְׁבוּעָה) זיי זאלן אויף זיך נעמען דיא תורה מיט אפלוכונג אונ מיט אשבועה: וּמִלְּבַד הַבְּרִית, אויך דעם פארבינדונג, אונ אויסער (קְלָלוֹת שֶׁבְּתוֹרַת כֹּהֲנִים שֶׁנֶּאֶמְרוּ בְּסִינַי) די קללות וואס זענען געשריבן אין סדר בחקותי וואס זענען געזאגט געווארען אויף דעם בארג סיני: (ג) וְלֹא נָתַן ה' לָכֶם לֵב לָדַעַת. הקב"ה האט אייך ניט גני[...] אהארץ צו וויסען (לְהַכִּיר אֶת חַסְדֵי הקב"ה וּלְהִדָּבֵק בּוֹ) צו דערקענען די חסדים וואס הקב"ה האט מיט אייך געטאהן [...] זיך בהעפטן מיט הקב"ה: וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה, ביז היינטיגען טאג, זאגט רש"י (שָׁמַעְתִּי) איך האב גיהערט (שֶׁאוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁ[...]

שפתי חכמים

כים: א כלו' ונמכרתם מבנין נפעל כמו כי נמכרנו אני ועמי ומדכתי' והתמכרתם מבנין התפעל יורה ספי' והתמכרתם שתבקשו להמכר ולא תוכלו מפני שאין קונה: ב לא לדעת המסות הגדולות והאותות והמופ[...] כפי המובן מפשט הכ' כי לא יפול בם לומר ולא נתן ה' לכם [...]

פירוש לתורת אלהים

לאנד פון מואב ער זאל מיט דיא קינדער ישראל כּוֹרֵת בְּרִית זיין מִלְּבַד חוץ דעם בְּרִית וואס גאט האט כּוֹרֵת בְּרִית גיוועזן מיט דיא יִשְׂרָאֵל אין חוֹרֵב: (א) וַיִּקְרָא אונ משה האט גרופן צו אלע יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אונ האט צו זיי גזאגט אַתֶּם רְאִיתֶם איר האט דאך גזעהן אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה אלץ וואס גאט האט גיטאן פר אייערע אויגן אין לאנד מִצְרַיִם לְפַרְעֹה צו פרעה אונ צו אלע זיינע קנעכט אונ צו זיין גאנצען לאנד: (ב) הַמַּסּוֹת הַגְּדוֹלוֹת די גרויסע נסים וואס דיינע אויגן האבן גזעהן הָאוֹתוֹת וְהַמּוֹפְתִים הַגְּדוֹלִים הָהֵם די גרוי[...] צייכן אונ די גרויסע וואונדר: (ג) וְלֹא אונ גאט ה[...] אייך ניט געגעבן קיין הארץ צו דער קאנען די חסד[...] פון גאט אונ צו בהעפטן זיך אין אים וְעֵינַיִם לִרְאוֹת אונ אויגן צו זעהן וְאָזְנַיִם לִשְׁמֹעַ אונ אויערן צו הער[...] די תורה פון גאט עַד הַיּוֹם הַזֶּה ביז דעם טאג [עיין רש"[...] (ד) וָאוֹלֵךְ אונ איך האב אייך גפירט אין דער מדב[...]

מִי־יִתֵּן עֶרֶב וּבָעֶרֶב תֹּאמַר מִי־יִתֵּן
בֹּקֶר מִפַּחַד לְבָבְךָ אֲשֶׁר תִּפְחָד
וּמִמַּרְאֵה עֵינֶיךָ אֲשֶׁר תִּרְאֶה׃
סח וֶהֱשִׁיבְךָ יְהוָה ׀ מִצְרַיִם בָּאֳנִיּוֹת
בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אָמַרְתִּי לְךָ לֹא־
תֹסִיף עוֹד לִרְאֹתָהּ וְהִתְמַכַּרְתֶּם
שָׁם לְאֹיְבֶיךָ לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת
וְאֵין קֹנֶה׃ ס סט אֵלֶּה דִבְרֵי הַבְּרִית

שא וּבְרַמְשָׁא תֵּימַר
יִתֵּן צַפְרָא מִתַּוְהוּת
ךְ דִּי תְהֵי תָוֵה וּמֵחֵזוּ
יךְ דִּי תְהֵי חָזֵי׃
וִיתִיבִנָּךְ יְיָ לְמִצְרַיִם
פִינָן בְּאָרְחָא דִּי
מְרִית לָךְ לָא תוֹסֵיף
ד לְמֶחֱזְיַהּ וְתִזְדַּבְּנוּן
ן לְבַעֲלֵי דְבָבָךְ
בְדִין וּלְאַמְהָן וְלֵית
נֵה׃ סט אִלֵּין פִּתְגָּמֵי

א והתמכרתם מגילה יא: ואין קונה בתרא פט: אלה דברי הברית ברכות ה סוטה לז:

רשב"ם

מי יתן ערב. לפי הפשט ערב העתיד לבא שכן דרך החולים:

בעל הטורים

ובערב. ד' במסורה. הכא. ואידך ובערב יהיה על המשכן. ובערב חתרתי לי בקיר. ומקטירים לה' עולות בבקר ובערב. חתרתי לגולה ותאמר מי יתן בקר שנאמר בו מקטירים בו בבקר ובערב וכה תו שנא' ובערב יהיה על המשכן שהיה כבוד שכינה עמנו: והשיבך ה'. בגימ' זה יהיה בימי ירמיה. כ"ו שנות בתוכחה כנגד כ"ו שנות שבתפלת י"ח חוץ מברכת המינין להגן מכ"ו שמות שבתוכחה:

רש"י

אמר מי יתן ערב. (סוטה מט) ויהי' הערב של ר אמש: ערב תאמר מי יתן בקר. של שחרית שהצרות מתחזקות תמיד וכל שעה מרובה קללתה משלפניה: (סח) באניות. פינות ת בשביה: והתמכרתם שם לאויבך. אתם קשים להיות נמכרים להם לעבדים ולשפחות: ואין ה. כי יגזרו עליך הרג וכליון: והתמכרתם. בלעז פורוונדרי"ן ווי"ש (איר ווערדעט אייך אליין פערקויפען) יתכן לפרש והתמכרתם בלשון ונמכרתם על ידי מוכרים

בית יהודא

ווער וועט געבן (וְיְהִיָה הָעֶרֶב שֶׁל אֶמֶשׁ) עס זאל הַיינט זיין וויא נעכטיגער אָבענד איז געוועז, עס זאל הַיינט ניט זיין ערגער ווי נעכטען ביי נאכט איז געוועז: וּבָעֶרֶב תֹּאמַר מִי יִתֵּן בֹּקֶר ׃ ביי נאכט וועסטו זאגען ווער וועט געבן עס זאל ביי נאכט זיין ניט ערגער ווי עס איז געוועז (בּוֹקֶר שֶׁל שַׁחֲרִית) היינט אין דר פריה (שֶׁהַצָּרוֹת מִתְחַזְקוֹת תָּמִיד) די צרות האבן זיך שטענדיג גשטארקט (וְכָל שָׁעָה מְרוּבָּה קִלְלָתָהּ מִשֶּׁלְּפָנֶיהָ) יעדר שעה איז געוועזן דיא קללה גרעסר פון דיא פריערדיגע שעה: (סח) וּבָאֳנִיּוֹת ׃ מיינט מען (בִּסְפִינוֹת בְּשִׁבְיָה) מען וועט אייך פאנגען אונ אריין פירען אין שיפען אונ מען וועט אייך אוועק פירען געפאנגענע אין מִצְרַיִם: וְהִתְמַכַּרְתֶּם לְאֹיְבֶיךָ ׃ זאגט רש"י מען מיינט (אַתֶּם מְבַקְשִׁים לִהְיוֹת נִמְכָּרִים לָהֶם לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת) איר וועט וועלן פארקויפט ווערן צו זיי פר קנעכט אונ דינסטין (וְאֵין קוֹנֶה) מען וועט אייך ניט קויפן (כִּי יִגְזְרוּ עֲלֵיכֶם חֶרֶב וְכִלָּיוֹן) זיי וועלען גוזר זיין אויף אייך מען זאל אייך הרגנן אונ פרלענדען (וְהִתְמַכַּרְתֶּם) מיינט מען איר וועט וועלן פרקויפט ווערן (וְלֹא יִתָּכֵן לְפָרֵשׁ וְהִתְמַכַּרְתֶּם בְּלָשׁוֹן וְנִמְכַּרְתֶּם עַל יְדֵי מוֹכְרִים אֲחֵרִים) מען קען ניט טייטשען וְהִתְמַכַּרְתֶּם אזו ווי וְנִמְכַּרְתֶּם, מען זאל

שפתי חכמים

הפסוק יכול ליקח כפשט אחת הרבה שיש סיפוק לזמן רב משא"כ בסומך על הפלטר והקללה הוא דשמא פעם אחת לא ימצא ליקח וימות ברעב: ר דק"ל דהא הסברא הפוכה היא דהא אמרי' בב"ב (דף טו) אידלא יומא אידלא קלירא ש"מ שהחולי תכבד בערב יותר מבבקר ועל זה פירש ויהיה ערב של אמש: ש רצונו בזה להוכיח שפירושו כך ואין פירושו מי יתן ערב שעתיד עדיין להיות: ת הוסיף מלת בשביה בעבור שבזולת זה אין זו קללה אם ישובו עם הספינות למצרים רא"ם והיה זה קללה יותר מאם הוליכם ברגלים נמשום דזה היה מכה קשה שהיו מעלמם נטבעים:

דעת זקנים מבעלי התוספות

ע למפרע מהיכן התחיל. ואומר הרב בכור שור כי קץ זה מז באלכא ביתא של תשר"ק כי תשר"ק עולה אלף צפע"ם לה שלש מאות ואז נמל"ך תוכן המלוכה לישראל כי כבר משיח י' שנים לסוף אלף קק"צ ימח"ז עולה ל"ד הרי ולת שנת ל"ה וזהו אלף שלש מאות שלשים וחמשה. ואחר ח"ז הד"ג ב"א התענוג בא שאז יכבש כל העולם תחת ישראל ר"ל הלויתן יבא לעשות סעודה לצדיקים: ח) באניות ויהיו שבים טף ונשים שאם היו מוליכין אותן ברגל היו שבים רק הגדולים היכולים ללכת ברגל: ואין קונה. ה"ר יוסף קרא שיאמרו המצריים אם תתנו לנו בחנם לא ח אותם לעבדים לפי שאבותינו נשתעבדו בהם ולקו בכל מיני מכות וכשיראו השבאים כך שאין שים להם כלום יהיו חובטין אותם במקלות וירעיבו אותם:

פירוש לתורת אלהים

עט אלץ גרעסרע אונ שטארקערע צרות ין פון די ערשטע וּבָעֶרֶב אונ אויף דר נאכט וועסטו אגן ווער וואלט געבן עס זאל היינט זיין דר טאג ם ער איז שון געוועז וואר דענסטמאל איז ניט ועז אזו אגרוסע צרה מִפַּחַד מַחֲמַת די פארכט פון יין הארץ וואס דו וועסט דיך פארכטען וּמִמַּרְאֵה אונ חַמַת דס זעהונג פון דיינע אוגן וואס דו וועסט עהן: (סח) וֶהֱשִׁיבְךָ אונ גאט וועט דיך ווידער קערן געפאנגען מיט שיפן אין מִצְרַיִם בַּדֶּרֶךְ אין דעם וועג וואס איך האב דיר גזאגט לא תוסיף עוד דו זאלסט ניט מערין צו זעהן דעם וועג וועסטו אהין ווידר מוזען קומן וְהִתְמַכַּרְתֶּם אונ איר וועט וועלן דארטן פארקויפט ווערן צו אייערע פיינד פר קנעכט אונ דינסטן וְאֵין קוֹנֶה אונ קיינר וועט אייך ניט וועלין קופן: (סט) אֵלֶּה דס זענען די רייד פון דעם בְּרִית אֲשֶׁר צִוָּה וואס גאט האט גיבאטן צו משה אין דעם

לאנד

לֹא־יָדַ֖עְתָּ אַתָּ֣ה וַאֲבֹתֶ֑יךָ עֵ֥ץ וָאָֽבֶן׃ סה וּבַגּוֹיִ֤ם הָהֵם֙ לֹ֣א תַרְגִּ֔יעַ וְלֹא־יִהְיֶ֥ה מָנ֖וֹחַ לְכַף־רַגְלֶ֑ךָ וְנָתַן֩ יְהוָ֨ה לְךָ֥ שָׁם֙ לֵ֣ב רַגָּ֔ז וְכִלְי֥וֹן עֵינַ֖יִם וְדַאֲב֥וֹן נָֽפֶשׁ׃ סו וְהָי֣וּ חַיֶּ֔יךָ תְּלֻאִ֥ים לְךָ֖ מִנֶּ֑גֶד וּפָֽחַדְתָּ֙ לַ֣יְלָה וְיוֹמָ֔ם וְלֹ֥א תַאֲמִ֖ין בְּחַיֶּֽיךָ׃ סז בַּבֹּ֤קֶר תֹּאמַר֙

יְדַעְתְּ אַתְּ וַאֲבָהָתָךְ אָעָא וְאַבְנָא׃ סה וּבְעַמְמַיָּא הָאִנּוּן לָא תְנוּחַ וְלָא יְהֵי מְנָח לְפַרְסַת רַגְלָךְ וְיִתֵּן יְיָ לָךְ תַּמָּן לֵב דָּחִיל וְחַשְׁכַת עֵינִין וּמַפְּחַן נְפַשׁ׃ סו וִיהוֹן חַיָּיךְ תְּלַן לָךְ מִקְּבֵל וּתְהֵי דָחֵיל לֵילְיָא וְיִימָמָא וְלָא תְהֵימִין בְּחַיָּיךְ׃ סז בְּצַפְרָא תֵימַר מַן יִתֵּן

רשב"ם

(סה) לב רגז. רחיל:

תו"א ובגוים ההם מכות כד: ונתן ה' לך נדרים כב: והיו חייך ברכות כד מנחות קג: בבקר תאמר סוטה מט:

בעל הטורים

(סו) תלאים. ב' במסר' והיו חייך תלואים ועמי תלואים למשובתי והיינו דאמרינן בינונים תלוים ועומדין בין ראש השנה ליוה"כ נכתבין לחיים לא זכו נכתבין למיתה וזהו ועמי תלואים בתלוים עד שיעשו תשובה:

בית יהודא

זאלט געבן פאראטקעם אונ קאפ־געלט צו די כומרים פון די געצין דינער: (סה) ולא תרגיע. מיינט מען (לא תנוח) דו וועסט נים רוהען (כמו) וויא עס שטייט אין פסוק (וזאת המרגעה) דס איז די רוהונג: ולב רגז. מיינט מען (לב חרד) אשרעקעדיגע הארץ (כתרגומו) ווי דר תרגום טייטשט (דחיל) שרעקעדיג (כמו) ווי עס שטייט אין פסוק (שאול מתחת רגזה לך) די גרוב פון אונטן הט געציטערט פר דיר (שמעו עמים ירגזון) פעלקר האבן גיהערט האבן זיי געציטערט (מוסדות השמים ירגזון) די פונדאמענטין פון הימל האבן געציטערט: וכליון עינים. פארלענדונג פון די אויגען מיינט מען (מצפה לישועה ולא תבוא) ער וועט האפין צו הילף אונ עס וועט קיין הילף קומן ועיין פסוק לבו: (סו) וחייך תלואים לך. (על הספק) יעדר טאג וועט דיין לעבן איינגען אויף אספק דו וועסט נים וויסן אויב דו וועסט אים אוים לעבען (כל ספק קרוי תלוי) יעדערע זאך וואס מען ווייסט נים אזו אדער אזו הייסט דס עס איינגט ועס איז נים אויף דעם בעלעק נים אויף די ערד] דו וועסט מורא האבען יעדער טאג (שנ אמות היום בחרב הבאה עלינו) טאמער וועל איך היינט שטארבען מיט די שווערד וואס וועט אויף אונז קומען (ורבותינו דרשו) די רבנן האבן גלערונט (זה הלוקח תבואה מן השוק) דער מענטש וואס האט נים תבואה פון זיינע פעלדר נאר ער מוז קויפן תבואה פון גאס, זיין לעבען איז אין ספק טאמר וועט ער איין טאג נים בעקומן צו קויפן וועט ער שטארבען פון הונגער: ולא תאמין בחייך. דו וועסט נים גלויבן אין דיין לעבען (זה הסומך על הפלטר) דער מענטש וואס איז ארעם אונ קען נים קויפען תבואה פון גאס נאר ער מוז קויפען געבאקטע ברויט פון בעקער, דער מענטש איז נאך ערגער, טאמר וועט ער נים האבן געלד באלד אין דער פריה צו קויפן ברויט, אונ ביז ווען ער וועט האבען געלט וועט דיא ברויט זיין פארקויפט ועיין ש"ח: (סז) ובבקר תאמר מי יתן ערב. אין דר פריה וועסטו זאגן

רש"י

מס וגולגליות לכומרי ע"א: (סה) לא תרגיע. לא תנוח כ (ישעיה כח) וזאת המרגעה: לב רגז. לב חרד כתרגומו דח כמו (שם יד) שאול מתחת רגזה לך (שמות טו) שמעו עמ ירגזון (שמואל ב כב) מוסדות השמים ירגזו: וכליון עיני מצפה לישועה ולא תבוא: (סו) חייך תלואים לך. הספק כל ספק קרוי תלוי שמא אמות היום בחרב הבאה על (מנחות כד) ורבותינו דרשו זה הלוקח תבואה מן השוק: ול תאמין בחייך. זה הסומך על הפלטר: (סז) בבק

שפתי חכמים

ק וזה גרוע יותר מהלוקח תבואה מן השוק דהלוקח תבואה מן

דעת זקנים מבעלי התוספות

בין זה לזה. וישבט אפרים מנו ארבע מאות מברית בין הבתרי וטעו שלשים שנה והרגום אנשי גת כדכתיב בדברי הימים. ויי שהתחילו המנין משירדו למצרים וטעו. וייש שמנו משהתחיל השעבוד וטעו. והאמת היה שהארבע מאות שנה התחיל משנולד יצחק אך לא נודע על נכון עד שיצאו ממצרים. וכן על גלות בבל דאמר לו הקב"ה לירמיה לפי מלאת לבב שבעים שנה. וחשב בלשצר וטעה ומנה אחשורוש וטעה כמו שמפורש בפרק קמא דמגלה. כך קץ זה שמא מתחיל משנו ביטול התמיד בימי הורקנוס וארסתובלוס כדתניא בשלהי מסכ' סוטה תנו רבנן כשצרו מלכי בית חשמונאי זה על זה היו הורקנוס מבחוץ וארסתובלוס מבפנים וכו' ואז נתבטל התמיד. וכשיבא משיח במהרה בימינ' אז יתבררו ויתלבנו הדברים וא

פירוש לתורת אלהים

לא ידעת וואס דו מיט דייני עלטערן האבן נים גוווסט: (סה) ובגוים אונ צווישן די פעלקר וועסטו אוך קיין רוא נים האבן ולא יהיה אונ עס וועט נים זיין קיין רואונג צוא דיא טריט פון דיינע פים ונתן אונ גאט וועט דיר דארטען געבין איין דער שראקן הארץ אונ פאר לענגטע אויגען דו וועסט ארוים קוקן אויף אהילף ביז דיא אויגען וועלען דיר פאר לענגט ווערען אונ דיא הילף וועט נים קומען ודאבון אונ אטרויעריג גמיט: (סו) והיו אונ עס וועט זיין דיין לעבן וועט דיר אנטקעגן הענגען דיין לעבן וועט ביי דיר תמיד זיין אין ספק טאמער וועסטו באלד געהרגת ווערען מיט דר שווערד פון דעם פיינד ופחדת אונ דו וועסט דיך פארכטן טאג אונ נאכט ולא תאמין אונ דו וועסט דיר נים גלייבן אין דיין לעבין [ש' רש"י]: (סז) בבקר אין דר פריא וועסטו זאגן ווער וואלט היינט געבן די נאכט פון געכטן ווייל אלע שעה

אֱלָהָךְ׃ סג וִיהֵי כְּמָא
דִּי יְיָ עֲלֵיכוֹן לְאוֹטָבָא
ון וּלְאַסְגָּאָה יָתְכוֹן
יֶחְדֵי יְיָ עֲלֵיכוֹן
בָדָא יָתְכוֹן וּלְשֵׁיצָאָה
ון וְתִטַּלְטְלוּן מֵעַל
עָא דְּאַתְּ עָלֵל לְתַמָּן
רְתַהּ׃ סד וִיבַדְּרִנָּךְ
בְּכָל עַמְמַיָּא מִסְּיָפֵי
עָא וְעַד סְיָפֵי אַרְעָא
לַח תַּמָּן לְעַמְמַיָּא
חֵי טַעֲוָתָא דִּי לָא

יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ סג וְהָיָה כַּאֲשֶׁר־שָׂשׂ
יְהוָה עֲלֵיכֶם לְהֵיטִיב אֶתְכֶם
וּלְהַרְבּוֹת אֶתְכֶם כֵּן יָשִׂישׂ יְהוָה
עֲלֵיכֶם לְהַאֲבִיד אֶתְכֶם וּלְהַשְׁמִיד
אֶתְכֶם וְנִסַּחְתֶּם מֵעַל הָאֲדָמָה
אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃
סד וֶהֱפִיצְךָ יְהוָה בְּכָל־הָעַמִּים
מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד־קְצֵה הָאָרֶץ
וְעָבַדְתָּ שָּׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר

תולדות אהרן

מגילה י עקרים מ״ג פל״ה: ישיש סנהדרין לט:

רש״י

ע מרובין: (סג) כן ישיש ה׳. (מגילה י) את יכם פ עליכם להאביד וגו׳: ונסחתם. לשון עקירה וכן לי טו) בית גאים יסח ה׳: (סד) ועבדת שם אלהים ים. כתרגומו לא עבודת אלהות ממש צ אלא מעלים

יסח ה׳) די שטוב פון די מענטשן וואס זענען גרויס ביי זיך וועט הקב״ה אויסרייסען: (סד) וְעָבַדְתָּ שָׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים.
גומו) וויא דער תרגום טייטשט (לא עֲבוֹדַת אֱלָהוּת מַמָּשׁ) מען מיינט ניט איר וועט דינען עבודה זרה צו די הילצענע
שטיינערנע בילדער (אֶלָּא) נאר מען מיינט (מַעֲלִים מַס וְגוּלְגָּלִיּוֹת לְכוּמְרֵי עוֹבְדֵי כוֹכָבִים) מען וועט אייך נייטען איר

בית יהודא

איר האט גדארפט זיין פיל, וועט איר זיין ווייניג: (סג) כֵּן יָשִׂישׂ ה׳, אֶת אוֹיְבֵיכֶם עֲלֵיכֶם לְהַאֲבִיד וגו׳. אזו וועט הקב״ה דערפרייען אייערע פיינד אויף אייך זיי זאלן אייך פארלענדן פון דער וועלט: וְנִסַּחְתֶּם. (לְשׁוֹן עֲקִירָה) וְנִסַּחְתֶּם איז דערטייטש אויסרייסין (וְכֵן) אונ אזו שטייט אין פסוק (בית

דעת זקנים מבעלי התוספות

והיה כאשר שש ה׳ עליכם להיטיב אתכם ולהרבות ם. ה״א אינו שש בפירענות אבל אחרים ששים ומפסוק רמז הקץ שכתוב בדניאל ומעת הוסר התמיד ולתת שקוץ ם ימים אלף מאתים ותשעים וה״ק והיה כאשר שש ה׳ ם להיטיב אתכם במדבר ובארץ ישראל שהיתה שכינה ם ולהרבות אתכם במצרים שנאמר וירבו ויעצמו דהיינו ומאתים ותשעים. ת׳ של גלות מצרים ות״פ מיציאת ם עד שנבנה הבית כדכתיב ויהי בשמונים וארבע מאות לצאת בני ישראל מארץ מצרים ויבן את הבית לה׳. שנה שעמד בית ראשון כמנין בזא״ת יבא אהרן הרי בין אלף קק״צ. וכמו כן ימשך הגלות. וזש״ה כי למועד ים וחצי וגו׳ תכלינה כל אלה. למועד הראשון מתפרש כמו למועד הזה ומועדים וחצי ר״ל שני זמנים כמו מועד ך ממצרים כשני מועדים של מצרים וחצי ר״ל חצי השני ים דהיינו מועד שלישי והרי הן שלש מועדים כמו שעמדו במצרים כפי׳ הכתוב ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים ים וארבע מאות שנה. ושלשה פעמים ת״ל עולים אלף מאתים ותשעים ואז יכלה הגלות. וכן אמר הכתוב האחד ויתיהבון ה עד עדן עדנים ופלג עדן ואי בעי הוי אמר בפירוש ג׳ מועדים אלא שרצה לסתום את דבריו וכאן רמז משה כן בתורה אמר הושע וענתה שמה כימי נעוריה וכיום עלותה מארץ מצרים וענתה לשון מעון כמו וענה איים בארמנותיו כימי גלות יה דהיינו גלות מצרים וכימי עלותה מארץ מצרים זהו מיציאת מצרים עד שחרב בית המקדש וזהו אלף מאתים ותשעים ׳ לעיל ונמצא זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים. והקץ אחר דכתיב בסוף דניאל אשרי המחכה ויגיע ם אלף שלש מאות שלשים וחמשה הוא נרמז בפרשת וילך דכתיב ואנכי הסתר אסתיר פני מהם ביום ההוא וגו׳ הסת״ר י״ר עולה בגימ׳ אלף שלש מאות שלשים וששה בעזר שדי אך משיח יבא בנ״ה לסוף אלף קק״צ שהוא מ״ה שנים קודם. אמנם אנו יודעים מהיכן מתחיל המנין שנדע מתי יסיים. וכן מצינו בקץ מצרים שאמר הקב״ה וענו אותם ארבע מאות שנה וזה נאמר ים שנה קודם שנולד יצחק שהרי אברהם היה בן שבעים שנה באותו פרק ובן מאה היה כשנולד יצחק הרי שלשים שנה

שפתי חכמים

בכל הספרים נקוד יעלם בשו״א כמו והעלם יעלימו שהוא כמו נקוד בשו״א וע״כ נ״ל דרש״י אינו מחלק בין נקוד שו״א או חט״ף שו״א ועיקר הוכחתו הוא דה״ל לכתוב יעלימם א״כ הוכחתו דאם הוא מל׳ העלמה איך נופל ל׳ עליך וק״ל: ע פי׳ אין כוונת הכתוב בזה שישארו מתי מעט שלא יוכלו לעמוד כנגד אויביהם דאם כן מה טעם ככוכבי השמים לרוב מה לי אם היו מרובין מתחלתן או מועטין אבל כונתו שילכו ויתמעטו כפרי החג וגם א״ל שבמקום שהיו רבים בהפלאה יהיו עכשיו מועטים בהפלאה דאם כן מועטים חלוף המרובים מבע״ל דמשמע חלוף מרובים הראשוני׳ לא חלוף מרובים דמשמע איזה שיהיו ר״ם: פ ר״ל במה שהוסיף מלת אויביכם שהשמחה מוסב על האויבים כלומר הקב״ה ישיש האויבים עליכם דאם לא כן הל״ל ישיש דהוה משמע הוא בעצמו ישוש ועוד הרי אין הקדוש ברוך הוא שמח במפלתן של רשעים: צ דאין שייך לומר שהקדוש ברוך הוא יכבדם שיעבדו ע״א:

פירוש לתורת אלהים

זיין ווייניג כִּי לֹא שָׁמַעְתָּ וויל דו האסט ניט צו ערט אין דעם קול פון גאט דיין גאט: (סג) וְהָיָה עס וועט זיין כַּאֲשֶׁר אזו וויא גאט האט זיך אוף ך גיפרייט אז ער זאל גוטץ טאהן צוא אייך בות אונ צו מערין אייך כֵּן יָשִׂישׂ אזו וועט גאט בן פרייען אייערע פיינד אוף אייך לְהַאֲבִיד צוא מאכן פר לירן אייך אונ צו פר טיליגן אייך וְנִסַּחְתֶּם אונ איר וועט פר רוקט ווערן פון דר ערד אֲשֶׁר וואס דו קומסט דארטן צו ארבען זיא: (סד) וֶהֱפִיצְךָ אונ גאט וועט דיך פר שפרייטן צווישן אלע פעלקער מִקְצֵה פון איין עק וועלט ביז דיא אנדרע עק וועלט וְעָבַדְתָּ אונ דו וועסט דינן צו אנדרע אפ געטר אֲשֶׁר

מַכֹּתְךָ וְאֵת מַכּוֹת זַרְעֶךָ מַכּוֹת גְּדֹלֹת וְנֶאֱמָנוֹת וָחֳלָיִם רָעִים וְנֶאֱמָנִים׃ ס וְהֵשִׁיב בְּךָ אֵת כָּל־מַדְוֵה מִצְרַיִם אֲשֶׁר יָגֹרְתָּ מִפְּנֵיהֶם וְדָבְקוּ בָּךְ׃ סא גַּם כָּל־חֳלִי וְכָל־מַכָּה אֲשֶׁר לֹא כָתוּב בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֹּאת יַעְלֵם יְהוָה עָלֶיךָ עַד הִשָּׁמְדָךְ׃ סב וְנִשְׁאַרְתֶּם בִּמְתֵי מְעָט תַּחַת אֲשֶׁר הֱיִיתֶם כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב כִּי־לֹא שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל

אונקלוס

יָת מַחֲתָךְ וְיָת מַחַת בְּנָ[ךְ] מָחָן רַבְרְבָן וּמְהֵימְ[נָן] וּמַכְתְּשִׁין בִּישִׁ[ין] וּמְהֵימְנִין׃ ס וְיָתֵיב בָּ[ךְ] יָת כָּל מַכְתְּשֵׁי מִצְרַיִם [דִּי] דְּחֶלְתָּא מִקֳּדָמֵיהוֹן וְיִדְבְּקוּן בָּךְ׃ סא אַף [כָּל] מְרַע וְכָל מָחָא דִּי לָ[א] כְתִיבִין בְּסִפְרָא דְאוֹרַיְתָ[א] הָדָא יַיְתֵינוּן יְיָ עֲלָךְ עַ[ד] דְּיִשְׁתֵּיצָךְ׃ סב וְתִשְׁתְּאֲרוּ[ן] בְּעַם זְעֵר חֲלָף דִּי הֲוֵית[וּן] כְּכוֹכְבֵי שְׁמַיָּא לְמִסְגֵּי אֲרֵ[י] לָא קַבֵּלְתָּא לְמֵימְרָ[א]

תולדות אהרן

וחלים רעים ע"ז נה: גם כל חלי גיטין נח

בעל הטורים

(סא) כל חלי. עולה ל"ח כנגד ל"ח קללות:

רשב"ם

שלא ממש כמו שמצינו בתלמוד. לפי הפשט: (נט) ונאמנים. ארוכים ומקוימים. כמו לדור ודור אמונתך. ותקעתיו יתד במקום נאמן:

רש"י

מאר מכות: ונאמנות. לשון לקיים שליחותן: (ס) אשר יגרת מפניהם. מפני המכות כשהיו ישראל רואים מכות משונות הבאות על מצרים היו יראים מהם שלא יבואו גם עליהם תדע שכן כתיב (שמות טו) והיה אם שמוע וגו' כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך אין מיראין את האדם אלא בדבר שהוא יגור ממנו: (סא) יעלם. לשון עלייה: (סב) ונשארתם במתי מעט תחת וגו'. מועטין

בית יהודא

וואונדערליכע אונ אפגעשיידט פון אנדערע מכות: (וְנֶאֱמָנוֹת). זייא וועלן זיין בגלויבט (לְיַסֶּרְךָ) דיך צו שטראפען (לְקַיֵּם שְׁלִיחוּתָם) צו טאהן זייערע שליחות וואס הקב"ה האט זייא געשיקט: (ס) (וַאֲשֶׁר יָגֹרְתָּ מִפְּנֵיהֶם). וואס דו האסט מורא געהאט פאר זיי מיינט מען (מִפְּנֵי הַמַּכּוֹת) דו האסט מורא געהאט פאר די מכות (כְּשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל רוֹאִים מַכּוֹת מְשׁוּנּוֹת הַבָּאוֹת עַל מִצְרַיִם) ווען דיא יודין פלעגען זעהן דיא אומנאטירליכע מכות וואס זענען גקומען אויף די מצרים (הָיוּ יְרֵאִים מֵהֶם שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ גַם עֲלֵיהֶם) האבען זיי מורא געהאט פאר די מכות טאמער וועלן די מכות אויף זייא אויך קומען (תֵּדַע) איך וועל דיר ווייזען אז עס איז אזוי (שֶׁכֵּן כְּתִיב) ווארום אזוי שטייט אין פסוק (וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע) אונ עס וועט זיין אויב דו וועסט הערען די מצות פון הקב"ה (כָּל הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְמִצְרַיִם לֹא אָשִׂים עָלֶיךָ) אלע קראנקייט וואס איך האב גיטאהן אין מצרים וועל איך ניט טאהן אויף דיר אבער אז איר וועט ניט וועלען הערען די מצות פון הקב"ה וועט אויף אייך קומען דיא קראנקייט פון דיא מצרים (אֵין מְיָרְאִין אֶת הָאָדָם אֶלָּא בְּדָבָר שֶׁהוּא יָגוֹר מִמֶּנּוּ) מען מאכט ניט אמורא אויף א מענטש נאר מיט די זאך וואס ער האט פאר איר מורא, אז מען מאכט יודין אמורא מיט דיא קראנקייט פון מצרים, געווים האבען די יודין מורא געהאט פאר דיא קראנקייט פון מצרים: (סא) (יַעְלֵם). (לְשׁוֹן עֲלִיָּה) אויפגיין, הקב"ה וועט זיי אויפברייננגען אויף דיר: (סב) (וְנִשְׁאַרְתֶּם בִּמְתֵי מְעַט תַּחַת וגו'). מיינט מען (מוּעָטִין חִלּוּף מְרוּבִּין) ווייניג

שפתי חכמים

יהיה לר מליתן להם ולמי תרע עינו באותן הנזכרים בקרא בחתיו ובאשת חיקו אבל לא שתהיה עינו רעה בעלמו כלומר שתהא עינו רעה כי באחיו הבא אחריו ימאן זה הפי': נ אבל מהכא דכתיב אשר יגורת מפניהם אין להוכיח מידי דיכולים לומר אשר יגורת מפניהם קאי אמצרים וה"פ כל מדוה מצרים ואיזה מצרים אשר יגורת מפניהם לכך הוכרח להוכיח מאם שמוע וגו': ס והמ"ם בו מ"ם השימוש וכינוי לרבים ואיננו מלי' העלמה כמו אל תעלם אזנך ויהיה פי' כמו והפלא ה' את מכותך כלו' שיהיו מופלאות ונעלמות מעיני כל חי שא"כ היה העי"ן נקוד בשו"א כמו אל תעלם אזנך והעלם יעלימו ועוד היה ראוי להיות יעלימם ה' עליך מאחר שהוא שב אל המכות. רא"ם. וקשה דהא

פירוש לתורת אלהים

אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ פאר גאט דיין גאט: (נט) וְהִפְלָא אזוי וועט גאט מאכן ווונדערליך דיינע שלעק וְאֵת מַכּוֹת זַרְעֶךָ אונ די שלעק פון דיינע קינדער מכות גרויסע שלעק אונ בגלייבטע וָחֳלָיִם רָעִים אונ שלעכטע קראנקייט וְנֶאֱמָנִים אונ בגלייבטע זייא זענין באגלייבט מקיים צוא זיין זייער שליחות אונ דיך צוא שטראפען: (ס) וְהֵשִׁיב בְּךָ אונ ער וועט אויף דיר ווידער קערין אֵת כָּל מַדְוֵה מִצְרַיִם אלע ווייטאג פון מצרים אֲשֶׁר וואס דו האסט דיך גיפארכטען פאר זייא וְדָבְקוּ אונ זייא וועלען זיך בהעפטין אין דיר: (סא) גַּם אויך אלע קראנקייט אונ אלע שלעק אֲשֶׁר וואס שטייט ניט גישריבן אין דער תורה יַעְלֵם וועט גאט זיי ברענגען אוף דיר עַד הִשָּׁמְדָךְ ביז ער וועט דיך פאר טיליגן: (סב) וְנִשְׁאַרְתֶּם אונ איר וועט בלייבען גאר ווייניג פאלק תַּחַת אנדערש פון פריער וואס איר זייט גיוועזן אזוי פיל וויא שטערען אין הימל אבער היינט וועט

איר

וְהָעֲנֻגָּה אֲשֶׁר לֹא־נִסְּתָה כַף־רַגְלָהּ הַצֵּג עַל־הָאָרֶץ מֵהִתְעַנֵּג וּמֵרֹךְ תֵּרַע עֵינָהּ בְּאִישׁ חֵיקָהּ וּבִבְנָהּ וּבְבִתָּהּ׃ נז וּבְשִׁלְיָתָהּ הַיּוֹצֵת (חסר א) מִבֵּין רַגְלֶיהָ וּבְבָנֶיהָ אֲשֶׁר תֵּלֵד כִּי־תֹאכְלֵם בְּחֹסֶר־כֹּל בַּסָּתֶר בְּמָצוֹר וּבְמָצוֹק אֲשֶׁר יָצִיק לְךָ אֹיִבְךָ בִּשְׁעָרֶיךָ׃ נח אִם־לֹא תִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת הַכְּתֻבִים בַּסֵּפֶר הַזֶּה לְיִרְאָה אֶת־הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא הַזֶּה אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ נט וְהִפְלָא יְהוָה אֶת־

אונקלוס

ומפנקא די לא נסיאת פרסת רגלה לאחתא על ארעא ממפנקו ומרכיכו תבאש עינה בגבר קימה וברה וברתה׃ נז ובזער בנהא דיפקון ...נה ובבנהא די תליד ...רי תיכלנון בחסירות ...לא בסתרא בצירא ...בעקתא די יעיק לך ...נאך בקרויך׃ נח אם ...א תטר למעבד ית ...ל פתגמי אוריתא ...דא דכתיבין בספרא ...דין למדחל ית שמא ...קירא ודחילא הדין ית ...י אלהך׃ נט ויפרש יי

...ר״א ובשליתה יבמות קג׃ אם לא תשמור מכות יג כג תמורה ג עקרים מ״ג
...״א׃ והפלא ה׳ את מכת קלה מכות כג תמורה ג׃

רשב״ם

(נו) תרע עינה באיש חיקה ובבנה ובבתה. גדולים מתת להם מכל מה שתאכל. וגם שליתה [משליתה] ובבניה אשר תלד בסתר. שלא יודע לפי שתאכלם בחסר כל. גם מאלה תרע עינה באיש חיקה ובבנה ובבתה מתת להם׃ (נז) ובשליתה.

רש״י

תרע עינו מ בבניו הנותרים מתת לאחד מהם מבשר בניו אחיהם אשר יאכל. ד״א הרך בך הרחמני ורך הלבב מרוב עבתנות יתאכזרו ולא יתנו מבשר בניהם השחוטים לבניהם הנותרים׃ (נו) תרע עינה באיש חיקה ובבנה ובבתה. הגדולים׃ (נז) ובשליתה. בניה הקטנים. בכולן תהא עינה צרה כשתאכל את האחד מליתן לאשר אצלה מן הבשר׃ (נט) והפלא ה׳ את מכתך. מופלאו׳ ומובדלות

בית יהודא

זיהן אונ פון זיינע טעכטער. (עד כי תרע עינו בבניו הנותרים מתת לאחד מהם מבשר בניו אחיהם אשר יאכל) אונ זיין אויג וועט זיין שלעכט אויף זיינע איבעריגע קינדר פון צו געבן צו איינעם פון זיי אשטיקל פון זיינע קינדערשע פלייש וואס זענען געווען זייערע ברידר ווייל ער וועט וועלן אליין עסין דם פלייש (דבר אחר) נאך האט משה רבינו געמיינט (הרך בך, הרחמני ורך הלבב) דר מענטש וואס איז ביז איצט געווען מיט רחמנות אונ האט געהאט אווייכע. הארץ ומרוב פון דעם פיל הונגער וועלין זיי ווערען אומדערבארעמדיג אונ (עבין יתאכזרו ולא יתנו מבשר בניהם השחוטים לבניהם הנותרים) וועלן ניט געבען איין שטיקל פלייש פון זייערע געשאכטענע קינדר צו זייערע איבעריגע קינדר די לעבדיגע וואס זענען אויך הונגעריג׃ (נו) תרע עינה באיש חיקה ובבנה ובבתה. (הגדולים) וועט שלעכט זיין איר אויג צו געבען אשטיקל פלייש פון אירע געשאכטענע קינדער צו איר מאן אונ צו איר זוהן אונ צו איר טאכטער די אלטערע׃ (נז) ובשליתה. מיינט מען (בניה הקטנים) אירע קליינע קינדער (בכולן תהא עינה צרה כשתאכל את האחד מליתן לאשר אצלה מן הבשר) ווען זיא וועט עסין דם פלייש פון איין קינד וועט איר אויג זיין שלעכט צו געבען פון דעם פלייש צו דעם קינד וואס שטייט לעבען איר׃ (נט) והפלא ה׳ את מכותך. מען מיינט (מופלאות ומובדלות משאר מכות) דיינע מכות וועלן זיין

שפתי חכמים

המלור מחייב שיהיה שם מלוק שהוא עקת רעבון שבעבורו יאכלו בשר בניהם וי״ו של ובמלוק נוסף כוי״ו של ואיש וענה׃ מ פי׳ עינו

פירוש לתורת אלהים

איז געווען מיט פארגעניגען אשר וואס זיא האט ניט גיפרובט קיין מאל שטעלין אירע פיס אויף דער ערד מהתענג מחמת איידעלקייט אונ מחמת ווייכקייט תרע וועט היינט אין גלות שלעכט זיין אירע אויגען אין איר מאן פון איר שוים ובבנה אונ אין איר זוהן אונ איר טאכטער׃ (נז) ובשליתה אונ אין אירע קליינע קינדר ובבניה אונ אין אירע קינדר וואס זיא וועט גיבארין וועט זיא אויף זייא קיין רחמנות האבן כי תאכלם נאר זיא וועט זייא אויף עסין בחוסר כל ווייל עס וועט איר אלץ פעלין בסתר אין פאר בארגיניש במצור אין דעם באלעגרונג ובמצוק אונ אין דעם בצווינגעניש אשר וואס דיין פיינד וועט דיך בצווינגען בשעריך אין דיינע שטעט׃ (נח) אם אוב דו וועסט נאך ניט וועלן היטן לעשות צו טאן דיא רייד וואס שטייט אין דער תורה ליראה צוא פארכטן זיך פר דעם ערליבן אונ פארכטיגן נאמן

שְׁעָרֶיךָ בְּכָל־אַרְצְךָ אֲשֶׁר נָתַן
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָךְ׃ נג וְאָכַלְתָּ פְרִי־
בִטְנְךָ בְּשַׂר בָּנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ אֲשֶׁר
נָתַן־לְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּמָצוֹר
וּבְמָצוֹק אֲשֶׁר־יָצִיק לְךָ אֹיְבֶךָ׃
נד הָאִישׁ הָרַךְ בְּךָ וְהֶעָנֹג מְאֹד
תֵּרַע עֵינוֹ בְאָחִיו וּבְאֵשֶׁת חֵיקוֹ
וּבְיֶתֶר בָּנָיו אֲשֶׁר יוֹתִיר׃ נה מִתֵּת
לְאַחַד מֵהֶם מִבְּשַׂר בָּנָיו אֲשֶׁר
יֹאכֵל מִבְּלִי הִשְׁאִיר־לוֹ כֹּל בְּמָצוֹר
וּבְמָצוֹק אֲשֶׁר יָצִיק לְךָ אֹיִבְךָ
בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ׃ נו הָרַכָּה בְךָ

אונקלוס

בְּכָל קִרְוָיךְ בְּכָל אַרְעָ
דִּי יְהַב יְיָ אֱלָהָךְ לָךְ
נג וְתֵיכוּל וַלְדָּא דִמְעָ
בְּשַׂר בְּנָךְ וּבְנָתָיךְ דִּ
יְהַב לָךְ יְיָ אֱלָהָךְ בִּצְיָרָ
וּבְעָקְתָא דִּיְעֵיק לָ
סַנְאָךְ׃ נד גַּבְרָא דְּרַכִּי
בָךְ וְדִמְפַנַּק לַחֲדָ
תַּבְאֵשׁ עֵינֵהּ בְּאָחוּהִ
וּבְאִתַּת קְיָמֵהּ וּבִשְׁאָ
בְּנוֹהִי דִּי יַשְׁאַר
נה מִלְּמִתַּן לְחַד מִנְּהוֹ
מִבְּשַׂר בְּנוֹהִי דִּי יֵיכוּ
מִדְּלָא אִשְׁתְּאַר לֵהּ
כֹּלָּא בִּצְיָרָא וּבְעָקְתָ
דִּי יְעֵיק לָךְ סַנְאָךְ בְּכָ
קִרְוָיךְ׃ נו דְּרַכִּיכָא בָךְ

ת״א במצור קמא קין: הרכה בך גיטין ט

רש״י

פרי בטנך בשר בניך וגו׳ במצור. מחמת שיהיו צרי על העיר ל ויהיה שם מצוק עקת רעבון: (נד) הרך בך והענוג. הוא הרך הוא הענוג לשון פנוק ומהתענג ומרך מוכיח עליהם ששניהם אחד אע״פ שהוא מפונק ודעתו קלי כדבר מאוס ימתק לו לרעבונו בשר בניו ובנותיו על כ

בית יהודא

„אַגְט רש״י (מֵחֲמַת שֶׁיִּהְיוּ צָרִין עַל הָעִיר וְיִהְיֶה שָׁם מָצוֹק, עָקַת רַעֲבוֹן) וַוייל דַיינֶע פֵיינְד וֶועלֶן בּעלַאגֶערִין דִי שְׁטָאט אֵה וֶועלֶן נִיט לָאזִין אַרַיין בְּרֵיינְגֶען אִין שְׁטאט עֶסִינְוַוארג, וֶועט זַיין אַצוּדְרִיקוּנְג פוּן הוּנְגֶער, וֶועט אִיר עֶסִין דָאס פְלֵיישׁ פוּן אַייעֶרֶע קִינְדֶער: (נד) וְהָרַךְ בְּךָ וְהֶעָנוֹג). זָאגְט רש״י (הוּא הָרַךְ הוּא הֶעָנוֹג) רַךְ אוּנ עָנוֹג זֶענֶען בֵּיידֶע אֵיין זַאךְ (לָשׁוֹן פִּינוּק) אֵיידֶעל גֶעאָדֶעוֶועט גֶעוָוארִין (וּמֵהִתְעַנֵּג וּמֵרוֹךְ מוֹכִיחַ עֲלֵיהֶם שֶׁשְּׁנֵיהֶם אֶחָד) דִי צְוַוייא וֶוערְטֶער וָואס שְׁטֵייעֶן צוּזַאמֶען „מֵהִתְעַנֵּג וּמֵרוֹךְ" דָם וַוייזְט אַז עָנוֹג אוּנ רַךְ זֶענֶען בֵּיידֶע אֵיין זַאךְ (אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מְפוּנָּק וְדַעְתּוֹ קָצָה בְּדָבָר מָאוּס) אֲפִילוּ דֶער מֶענְטְשׁ אִיז אֵיידִיל אוּנ עֶר מְיאוּסְתּ זִיךְ צוּ עֶסִין אַמִיאוּסֶה זַאךְ, פוּן דֶעסְטְוֶועגִין (יִמְתַּק לוֹ לְרַעֲבוֹנוֹ בְּשַׂר בָּנָיו וּבְנוֹתָיו) וַוייל עֶר וֶועט זַיין שְׁטַארְק הוּנְגֶערִיג וֶועט אִים זִיס זַיין צוּ עֶסִין דָאס פְלֵיישׁ פוּן זַיינֶע

שפתי חכמים

והחומות ככר הם עומדים בנמוך על הארץ ומ״ה פי׳ אותו הרב מל׳ לדוי וכבוש ואף שרדת ממשקל שבת י״ל דס״ל שהוא ממלות הזרים שבאים הרבה בתורה ואף שכתוב והורד המשכן יורידו המשכן שגם המשכן היה עומד על הארץ שאני מלת רדת שהוא פועל עומד בעלמו לאפוקי יורידו והורד פועל יוצא לשני: ל פי׳ אין המצור מורה על הרעבון בכעבורו יאכלו בשר בניהם רק

פירוש לתורת אלהים

מוֹעֶרֶען אֲשֶׁר וָוס דוּ פַר זִיכֶערְסְט דִיךְ אִין זֵייא אִין גָאר דַיין לַאנְד וְהֵצַר אוּנ עֶר וֶועט דִיךְ בַּאלֵיידִיגֶען אִין אַלִי דַיינִי שְׁטֶעט בְּכָל אִין אַלֶע דַיינֶע לֶענְדֶער וָוס גָאט דַיין גָאט הָט דִיר גִיגֶעבֶּען׃ (נג) וְאָכַלְתָּ אוּנ דוּ וֶועסְט עֶסִין דִי פְרוּכְט פוּן דַיין בּוֹיךְ בְּשַׂר דָם פְלֵיישׁ פוּן דַיינֶע זִין אוּנ פוּן דַיינֶע טֶעכְטֶער וָוס גָאט הָאט דִיר גִיגֶעבִין וֶועסְטוּ זֵייא אוֹיף עֶסִין בְּמָצוֹר אִין בַּאלֶעגְרוּנְג אוּנ אִין בַּאצְוִוינְגֶענִישׁ אֲשֶׁר וָואס דַיינֶע פֵיינְד וֶועלִין דִיךְ צוּדְרִיקֶען׃ (נד) הָאִישׁ דֶער מֶענְטְשׁ הָרַךְ בְּךָ וָואס הָאט גִיהַאט אַוֵויךְ הָאֶרֶץ אוֹיף זַיינֶע קִינְדֶער וְהֶעָנוֹג מְאֹד אוּנ וָוס עֶר אִיז גִיוֶועזֶען זֵייעֶר אֵיין אֵיידֶלֶער תֵּרַע וֶועט שְׁלֶעכְט זַיין זַיינֶע אוֹגֶען אִין זַיינֶע בְּרִידֶער אוּנ אִין זַיין וַוייבּ פוּן זַיין שׁוֹם וּבְיֶתֶר אוּנ אִין דִי אִיבְּרִיגֶע זִין וָוס עֶר הָט אִיבֶּער גִילָאזְט וֶועט זַיינֶע אוֹגִין שְׁלֶעכְט זַיין׃ (נה) מִתֵּת פוּן צוּ גֶעבִּין צוּ אֵיינֶעם פוּן זֵיי עֶסִין פוּן דֶעם פְלֵיישׁ פוּן זַיינֶע קִינְדֶער וָוס עֶר וֶועט עֶסִין וָוארוּם זַיין לֶעבִּין אִיז אִים לִיבֶּער מִבְּלִי פוּן וֶועגֶן וַוייל עֶס וֶועט אִים נִיט בְּלַייבֶּן בְּמָצוֹר אִין דָאס בַּלֶעגְרוּנְג אוּנ אִין דֶעם בַּצְוִוינְגֶענִישׁ וָואס דַיינֶע פֵיינְד וֶועלִין דִיךְ בַּצְוִוינְגֶען בְּכָל שְׁעָרֶיךָ אִין אַלֶע דַיינֶע שְׁטֶעט׃ (נו) הָרַכָּה בְּךָ דִי אֵיידֶעלֶע אִשָּׁה וָוס זִיא הָט זֵייעֶר אַוֵויךְ הָאָרֶץ וְהָעֲנֻגָּה אוּנ וָוס זִיא

הַשְׁמִדוֹ אֹתָךְ: מט יִשָּׂא יְהוָה עָלֶיךָ
גּוֹי מֵרָחֹק מִקְצֵה הָאָרֶץ כַּאֲשֶׁר
יִדְאֶה הַנָּשֶׁר גּוֹי אֲשֶׁר לֹא־תִשְׁמַע
לְשֹׁנוֹ: נ גּוֹי עַז פָּנִים אֲשֶׁר לֹא־יִשָּׂא
פָנִים לְזָקֵן וְנַעַר לֹא יָחֹן: נא וְאָכַל
פְּרִי בְהֶמְתְּךָ וּפְרִי־אַדְמָתְךָ עַד
הִשָּׁמְדָךְ אֲשֶׁר לֹא־יַשְׁאִיר לְךָ דָּגָן
תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר שְׁגַר אֲלָפֶיךָ
וְעַשְׁתְּרֹת צֹאנֶךָ עַד הַאֲבִידוֹ
אֹתָךְ: נב וְהֵצַר לְךָ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ
עַד רֶדֶת חֹמֹתֶיךָ הַגְּבֹהֹת
וְהַבְּצֻרוֹת אֲשֶׁר אַתָּה בֹּטֵחַ בָּהֵן
בְּכָל־אַרְצֶךָ וְהֵצַר לְךָ בְּכָל־

שֵׁיצֵי יָתָךְ: מט יַיְתֵי
[..]לָךְ עַם מֵרָחִיק מִסְּיָפֵי
[..]עָא כְּמָא דִי מִשְׁתְּדֵי
[..]רָא עַמָּא דִי לָא תִשְׁמַע
[..]שָּׁנֵהּ: נ עַם תַּקִּיף
[..]ין דִּי לָא יִסַּב אַפִּין
[..]בָא וְעַל יַנְקָא לָא
[..]חֵם: נא וְיֵיכוּל וַלְדָּא
[..]עִירָךְ וְאִבָּא דְאַרְעָךְ
[..] דְתִשְׁתְּצֵי דִּי לָא
[..]אַר לָךְ עֲבוּרָא חַמְרָא
[..]שְׁחָא בַּקְרֵי תוֹרָיךְ
[..]דְרֵי עָנָךְ עַד דְּיוֹבֵד
[..]ךְ: נב וְיָעִיק לָךְ בְּכָל
[..]וָיךְ עַד דְּיִכְבַּשׁ שׁוּרָיךְ
[..]מַיָּא וּכְרִיכַיָּא דִּי אַתְּ
[..]ין לְאִשְׁתֵּזָבָא בְּהֵין
[..]ל אַרְעָךְ וְיָעֵיק לָךְ

תולדות אהרן

ישא ה' עליך סוטה מח:

בעל הטורים

[..]) ידאה הנשר. בגימ' שהוא כדאיתא [..]ת דהיינו אלכסנדרוס שטייר לבא [..] ביו"ד ימים ובא כיום אחד:

רש"י

[..]וד שהיה לך ט כל טוב: (מט) כאשר ידאה הנשר. [..]אוס י וד־ך מגלחת ויקלו סוסיו: לא תשמע לשונו. [..]תכיר לשונו וכן (בראשית מא) תשמע חלום לפתור אותו. [..](שם מב) כי שומע יוסף אינטינדר"י בלעז (פערשטעהען): [..]) עד רדת חמתיך. ל' רדוי ב וכבוש: (נג) ואכלת

בית יהודא

הקב"ה (בְּעוֹד שֶׁהָיָה לְךָ כָּל טוּב) ווען דו האסט געהאט אַלֶע גוּטֶס: (מט) וְכַאֲשֶׁר יִדְאֶה הַנָּשֶׁר). זאגט רש"י (פִּתְאוֹם) פְלוּצְלוּנג דאס פאלק וועט קומען צו דיר פלוצלונג (וְדֶרֶךְ מַצְלַחַת) אונ ער וועט האבן אגליגליכע וועג (וַיַּקְלוּ סוּסָיו) זַיינע פערד וועלן זיין גרינג צום לויפן געשווינד וויא דֶר אָדְלֶער פְלִיהט נעיין ש"ת: ולא תִשְׁמַע לְשׁוֹנוֹ). מיינט מען [..]תַּכִּיר לְשׁוֹנוֹ) דו וועסט ניט קענען זיין שפּראך, דו וועסט ניט וויסען וואס ער רעט (וְכֵן תִּשְׁמַע חֲלוֹם לִפְתּוֹר אוֹתוֹ) דו [..]רשטייסט ווי צו בעשיידען אחלום, נאך שטייט אין פסוק (כִּי שׁוֹמֵעַ יוֹסֵף) יוסף פארשטייט וואס זיי ריידן, דעם ווארט [..]מע מיינט מען ניט הערן נאר מען מיינט פארשטיין: (נב) נַגֵד רֶדֶת חוֹמוֹתֶיךָ). זאגט רש"י (לָשׁוֹן רִדּוּי וְכִבּוּשׁ) ביז [..] וועט געוועלטיגען אונ וועט איינגעמען דיינע מאהערין ומויערין: (נג) וְאָכַלְתָּ פְּרִי בִטְנְךָ בְּשַׂר בָּנֶיךָ וגו' בְּמָצוֹר).

שפתי חכמים

[..]ת היו"ד ראשונה והשניה נחה: ט עשה מ"ס מרוב כמו [..]ת כמו מ"ס מסיני כא כאלו אמר ברוב כל ספירושו בעוד רוב כל [..]מר בעוד שהיה לך כל טוב: י ק"ל וכי לא יכול לבוא הנשר מקרוב [..] פתאום כו' כלומר כאשר ידאה הנשר זהו ענין בפני עצמו ולא קאי אגוי מרחוק וגו' דסמיך ליה אלא קאי אריש' דקרא ישא ה' עליך גוי פתאום כאשר ידאה כו': כ ויחסר בי"ת מן חומותיך שהיה לו לכתוב עד רדת בחומותיך כמו וירדו בדגת הים דהרי אין ל' ירידה נופל אלא מדבר הגבוה לנמוך

פירוש לתורת אלהים

[..]זערגע יאך אויף דיין האלז עַד הִשְׁמִידוֹ ביז ער [..]עט דיך פאר טיליגען: (מט) יִשָּׂא יְיָ גאט וועט [..]ענגן אונ דער הייבען אויף דיר איין פאלק פון [..]יטען מִקְצֵה הָאָרֶץ פון עק וועלט כַּאֲשֶׁר אזוי ווי איין [..]דלער פליהט אזוי פלוצלונג וועט ער אויף איך [..]מן גוי אזוי אפאלק אֲשֶׁר לֹא תִשְׁמַע וואס דו וועסט ניט [..]אר שטיין זיין לָשׁוֹן: (נ) גוי אפאלק וואס איז איין [..]זות פָּנִים אֲשֶׁר וואס ער וועט ניט שוינען איין אלטען [..]אן וְנַעַר לֹא יָחֹן אונ אויף אקינד וועט ער זיך ניט דער בארמען: (נא) וְאָכַל אונ ער וועט אויף עסין די פרוכט פון דיינע פיה אונ פון דיין ערד עַד הִשָּׁמְדָךְ ביז ער וועט דיך פר טיליגן אֲשֶׁר אז ער וועט דיר ניט איבר לאזן קיין קארען אונ קיין וויין אונ קיין אייל בירט שְׁגַר אֲלָפֶיךָ די קינדער פון דיינע בְּהֵמוֹת וְעַשְׁתְּרוֹת צֹאנֶךָ אונ די סטאדעס שאף עַד הַאֲבִידוֹ אֹתָךְ ביז ער וועט דיך מאכען פר לירן: (נב) וְהֵצַר אונ ער וועט דיך בלַיידיגען אין אלע דיינע שטעט עד ביז ער וועט איין נעמען אלע דיינע הוכע אונ שטארקע

הַצְּלָצַל׃ מג הַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ
יַעֲלֶה עָלֶיךָ מַעְלָה מָּעְלָה וְאַתָּה
תֵרֵד מַטָּה מָּטָּה׃ מד הוּא יַלְוְךָ
וְאַתָּה לֹא תַלְוֶנּוּ הוּא יִהְיֶה לְרֹאשׁ
וְאַתָּה תִּהְיֶה לְזָנָב׃ מה וּבָאוּ עָלֶיךָ
כָּל־הַקְּלָלוֹת הָאֵלֶּה וּרְדָפוּךָ
וְהִשִּׂיגוּךָ עַד הִשָּׁמְדָךְ כִּי־לֹא
שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר
מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר צִוָּךְ׃ מו וְהָיוּ
בְךָ לְאוֹת וּלְמוֹפֵת וּבְזַרְעֲךָ עַד־
עוֹלָם׃ מז תַּחַת אֲשֶׁר לֹא־עָבַדְתָּ
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב
לֵבָב מֵרֹב כֹּל׃ מח וְעָבַדְתָּ אֶת־
אֹיְבֶיךָ אֲשֶׁר יְשַׁלְּחֶנּוּ יְהוָה בָּךְ
בְּרָעָב וּבְצָמָא וּבְעֵירֹם וּבְחֹסֶר
כֹּל וְנָתַן עֹל בַּרְזֶל עַל־צַוָּארֶךָ עַד

סַקָּא׃ מג תּוֹתַב עָרֵל
בֵּינָךְ יְהֵי סָלֵיק עֵילָ
לְעֵלָּא לְעֵלָּא וְאַתְּ
נָחֵת לְתַחְתָּא לְתַחְתָּ
מד הוּא יוֹזְפִנָּךְ וְאַתְּ
תוֹזְפִנֵּהּ הוּא יְהֵי לְתַ
וְאַתְּ תְּהֵי לְחַלָּשׁ׃ מה וְיֵ
עֲלָךְ כָּל לְוָטַיָּא הָאִ
וְיִרְדְּפֻנָּךְ וְיִדְבְּקֻנָּךְ
דְּ תְ שְׁ תֵּ צֵ י אֲרֵי
קַבֶּלְתָּא לְמֵימְרָא
אֱלָהָךְ לְמִטַּר פִּקּוּד
וּקְיָמוֹהִי דִּי פַקְּדָךְ
מו וִיהוֹן בָּךְ לְ
וּלְמוֹפֵת וּבִבְנָךְ
עָלַם׃ מז חֲלָף דִּי
פְלַחְתָּא קֳדָם יְיָ אֱלָ
בְּחֶדְוָא וּבְשַׁפִּירוּת לִ
מִסְּגֵי כֹלָּא׃ מח וְתִפְ
יָת בַּעֲלֵי דְבָבָךְ
יְגָרְנֵהּ יְיָ בָּךְ בְּכַפְ
וּבְצַחוּתָא וּבְעַרְטִלָּ
וּבַחֲסִירוּת כֹּלָּא וְיִתֵּן
פַּרְזְלָא עַל צַוְּארָךְ

תו"א תחת אשר לא עבדת את יה עקרים
פל"ג: ועבדת את כרכות שם.

רשב"ם

(מו) לאות. שהמקלל יקלל לשונאו
כמוהו (וגם י"ל שלא עבדתם להקב"ה

רש"י

וגירושין שאם כן היה לו לכתוב יורים: (מז) מרב כ
לִשׁוֹן הוֹרָשָׁה וְגֵירוּשִׁין) אוּן מֶען קֶען נִיט טַײטְשְׁן יְיָרֵשׁ פַארְטְרַײבְּן
דאַרְפְט זַײן גֶעשְׁרִיבְּן יוֹרִישׁ: (מז) וּמֵרֹב כֹּל, דוּא הָאסְט גְדַארְפְט דִ

בית יהודא

לִכְתּוֹב יְרַשׁ) וָוארוּם אוֹיבּ אַזוֹ הָט גֶעדַארְפְט זַײן גֶעשְׁרִיבְּן
יְיָרֵשׁ מִיט אַחִירִיק אוּנְטֶער דִיא עֶרְשְׁטֶע יוּד (וְלֹא לָשׁוֹן הוֹרָשָׁה
בֵּן הָיָה לוֹ לִכְתּוֹב יוֹרִישׁ) וָוארוּם אוֹיבּ אַזוֹ הָט גְדַארְפְט זַײן גֶע

פירוש לתורת אלהים

וֶועט דֶער הַיישְׁרִיק פַּר אָרֶעמֶן עֶר וֶועט דִי פֵּירוֹת
אוֹיף עֶסִין וֶועלִין דִי בֵּיימֶער אָרוּם זַיין פוּן פֵּירוֹת:
(מג) הַגֵּר אֲשֶׁר דֶער פְרֶעמְדֶער וָוס וֶועט ווֹאנֶען צְוִוישֶׁן
דִיר יַעֲלֶה וֶועט אִיבֶּער דִיר אִיטְלִיכֶם מָאל הֶעכֶער אוֹיף
גֵיין דָם הֵייסְט עֶר וֶועט גְרוֹיס וֶוערֶן וְאַתָּה אוּן דוּ
וֶועסְט אַלֶע מָאל נִידֶרִין אוּנְטִין דוּא וֶועסְט פַאר
אָרוּמְט וֶוערֶן: (מד) הוּא יַלְוְךָ עֶר וֶועט דִיר לַייעֶן
וְאַתָּה לֹא תַלְוֶנּוּ אוּן דוּ וֶועסְט אִים נִיט לַייעֶן וָוארוּם
עֶר וֶועט זַיין בַייךְ הוּא עֶר וֶועט זַיין שְׁטַארְק אוּן דוּ
וֶועסְט זַיין שְׁלַאף [תרגום]: (מה) וּבָאוּ אוּן עֶס וֶועלִין
קוּמֶען אוֹיף דִיר דִי אַלֶע קְלָלוֹת אוּן וֶועלִין דִיךְ נָאךְ
יָאגֶען אוּן וֶועלִין דִיךְ גְרֵייכֶען עַד הִשָּׁמְדָךְ בִּיז דוּא
וֶועסְט וֶוערֶן פַר טִילִיגְט כִּי לֹא שָׁמַעְתָּ וַוייל דוּ הָאסְט
נִיט גִיפָאלְגְט אִין דֶעם קוֹל פוּן גָאט דַיין גָאט לִשְׁ
צוּ הִיטִין זַיינֶע מִצְוֹת אוּן זַיינֶע גִיזֶעץ וָוס עֶר הָ
דִיר גִיבָּאטֶן: (מו) וְהָיוּ אוּן זֵיי וֶועלֶן זַיין בַּיי דִיר
אַצֵייכֶן אוּן צוּ אַוואוּנְדֶר וּבְזַרְעֲךָ אוּן אִין דַיינֶע קִינְ
עַד עוֹלָם בִּיז אֵייבִּיג: (מז) תַּחַת וַוייל דוּ הָאסְט נִ
גְדִינְט צוּ גָאט דַיין גָאט מִיט שִׂמְחָה אוּן מִיט אַ
הַארְץ מֵרוֹב אַז דוּא הָאסְט אַלְץ דָם גוּטְס גִיהַא
(מח) וְעָבַדְתָּ וֶועסְט דוּ מוּזֶען דִינֶען דַיין פַיינְד אַ
וָוס גָאט וֶועט אוֹיף דִיר שִׁיקֶן בְּרָעָב וּבְצָמָא אִין הוּ
אוּן דָארְשְׁט וּבְעֵירֹם אוּן נַאקִיט וּבְחוֹסֶר כֹּל אוּן
וֶועט דִיר אַלְץ פֶעלִין וְנָתַן אוּן עֶר וֶועט גֶעבֶּן אַ

וּלְשְׁנִינָה בְּכֹל הָעַמִּים אֲשֶׁר־יְנַהֶגְךָ יְהוָה שָׁמָּה׃
לח זֶרַע רַב תּוֹצִיא הַשָּׂדֶה וּמְעַט תֶּאֱסֹף כִּי
יַחְסְלֶנּוּ הָאַרְבֶּה׃
לט כְּרָמִים תִּטַּע וְעָבָדְתָּ וְיַיִן לֹא־תִשְׁתֶּה וְלֹא תֶאֱגֹר
כִּי תֹאכְלֶנּוּ הַתֹּלָעַת׃
מ זֵיתִים יִהְיוּ לְךָ בְּכָל־גְּבוּלֶךָ וְשֶׁמֶן לֹא תָסוּךְ
כִּי יִשַּׁל זֵיתֶךָ׃
מא בָּנִים וּבָנוֹת תּוֹלִיד וְלֹא־יִהְיוּ לָךְ כִּי יֵלְכוּ בַּשֶּׁבִי׃
מב כָּל־עֵצְךָ וּפְרִי אַדְמָתֶךָ יְיָרֵשׁ הַצְּלָצַל׃

...מַיָּא דִי יְדַבְּרִנָּךְ יְיָ
...תַמָּן׃ לח בַּר זְרַע סַגִּי
...פֵּק לְחַקְלָא וּזְעֵר
...כְנוֹשׁ אֲרֵי יַחְסְלִנֵּהּ
...בָא׃ לט כַּרְמִין תִּצּוֹב
...פְלַח וְחַמְרָא לָא תִשְׁתֵּי
...א תִכְנוֹשׁ אֲרֵי
...יכְלִנֵּהּ תּוֹלַעְתָּא׃
...זֵיתִין יְהוֹן לָךְ בְּכָל
...חוּמָךְ וּמִשְׁחָא לָא
...סוּךְ אֲרֵי יִתְרוֹן זֵיתָיִךְ׃
...בְּנִין וּבְנָן תּוֹלִיד וְלָא
...ון לָךְ אֲרֵי יְהָכוּן
...שִׁבְיָא׃ מב כָּל אִילָנָךְ
...בָּא דְאַרְעָךְ יַחְסְנִנֵּהּ

"א זרע רב ברכות עם: לא תשתה סנהדרין
ז: זיתים יהיו ברכות עם: כי ישל
בינה לה: בנים ובנות ברכות עם:
יירש הצלצל קמא קיו:

בעל הטורים

זיתים יהיו לך בכל גבולך. זה הפ' מתחיל ומסיים בזית לו' שאין ...ת מתקבל בא לן אחר וזהו כניך כשתילי זיתים שלא יתערבו באחרים ...סמך לו בנים ובנות תוליד: (מב) יירש הצלצל. וסמיך ליה (מג) הגר אשר בקרבך. רמז לכי ימוך אחיך ונמכר לגר: מטה מטה. בגימ' גיהנם:

רשב"ם

(לז) ולשנינה. לדבור כמו ושננתם: (מ) ישל. כמו ונשל גוים. וכן ימל קצירו מן ונמלתם. וכן אחריתו כנחש ישך מן נשך הנחש. ל' יפעל:

רש"י

...ם יאמרו זו דומה למכת פלוני: ולשנינה. לשון ושננתם ...עיל ו) ידברו בך וכן תרגומו ולשועי לשון ספור ואשתעי: ...ח) יחסלנו. יכלנו וע"ש כך נקרא ה חסיל שמכלה את ...כל: (מ) כי ישל. ו ישיר פירותיו לשון (לעיל יט) ונשל ...ברזל: (מב) יירש הצלצל. יעשנו הארבה רש מן הפרי: ...יש. יעני: צלצל. ז מין ארבה. ואי אפשר לפרש יירש ...ון ירושה שאם כן היה לו לכתוב יורש ח ולא לשון הורשה

בית יהודא

(יאמרו זו דומה לְמַכַּת פְּלוֹנִי) וֶועט מֶען זָאגֶען דיא מַכָּה אִיז גְלַייךְ צוּ די מַכָּה וָוס יענֶער מֶענְטְשׁ הָט: (וְלִשְׁנִינָה), צוּ אַרייִדוּנג (לָשׁוֹן וְשִׁנַּנְתָּם) ווי עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק וְשִׁנַּנְתָּם, דוּ זָאלְסְט זֵיי רֵיידֶן (יְדַבְּרוּ בָּךְ) אַלֶע פֶעלְקֶער וֶועלֶען פוּן דִיר רֵיידֶן (וְכֵן תַּרְגּוּמוֹ וּלְשׁוֹעֵי) דֶר תַּרְגּוּם טַייטְשְׁט דֶעם וָוארְט וְלִשְׁנִינָה, וּלְשׁוֹעֵי (לְשׁוֹן סִפּוּר וְאִשְׁתְּעִי) וּלְשׁוֹעֵי אִיז דֶרְטַייטְשְׁט צוּ דֶערְצֵיילֶן אוּנ צוּ שְׁמוּעֶסִין: (לח) יַחְסְלֶנּוּ. אִיז דֶרְטַייטְשְׁט יְכַלֶּנּוּ, עֶר וֶועט אִים פַרְלֶענְדֶען (וְעַל שֵׁם כָּךְ נִקְרָא חָסִיל מְכַלֶּה אֶת הַכֹּל) אוּנ דְרִיבֶּער וֶוערְט דֶער הֵיישֶׁעְרִיק גְערוּפֶען חָסִיל, ווייל עֶר פַרְלֶענְדְט אַלִין: (מ) כִּי יִשַּׁל. מֵיינְט ...ן (יַשִּׁיר פֵּירוֹתָיו) עֶר וֶועט אַרְאפּוואַרְפֶען פוּן זִיךְ זַיינֶע פֵּירוֹת (לְשׁוֹן וְנָשַׁל הַבַּרְזֶל) וויא עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק וְנָשַׁל ...בַּרְזֶל, דֶער אַייזִין וֶועט אַרָאפּ פַאלֶן: (מב) יְיָרֵשׁ הַצְּלָצַל. מֵיינְט מֶען (יְעַשְּׁנוּ הָאַרְבֶּה רָשׁ מִן הַפְּרִי) דֶער הֵיישֶׁעְרִיק וֶועט ...עם מַאכֶן דֶעם בּוֹים פוּן זַיינֶע פֵּירוֹת, עֶר וֶועט אוֹיפְּעֶסִין אַלֶע פֵּירוֹת פוּן די בּוֹימֶער וֶועלֶען די בּוֹימֶער זַיין אָרֶעם אוּנ ...ידִיג פוּן זֵייעֶרֶע פֵּירוֹת (יְרֵשׁ, יְעָנִי) יְיָרֵשׁ, עֶר וֶועט אָרֶעם מַאכֶן (הַצְּלָצַל, מִין אַרְבֶּה) אַמִין הֵיישֶׁעְרִיק וָוס הֵייסְט ...צַל, זָאגְט רש"י (וְאִי אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ יְיָרֵשׁ לָשׁוֹן יְרוּשָׁה) מֶען קֶען נִיט טַייטְשֶׁען יְיָרֵשׁ מֵיינְט מֶען יַרְשֶׁנֶן (שֶׁאִם כֵּן הָיָה לוֹ

שפתי חכמים

...רשת וירא: ה פי' בג"א קרא ארבה חסיל ולזה אלא על שם ...זוא מכלה הכל: ו ולא הספיק לומר לי נשירה מפני שהוא פועל יוצא ...אחר וחסר הפעול שהם הפירות ולכן אמר ישיר פירותיו כמו ונשל הברזל שהוא ג"כ פועל יוצא ופי' שנשל הברזל חתיכה מן העץ המתבקע והיא הלכה והרגתו. רא"ם: ז ולהכי נקרא צלצל שהוא מלי צלצל ותרוע׳ כלומר באין הרבה ביחד ובאין בקול ובמהומה: ח כחיר"ק

פירוש לתורת אלהים

...עסט זַיין צוּ וויסְט לְמָשָׁל׳ אוּנ פַר אַמְשָׁל אַז עֶס ...עט קוּמֶען אַשְׁלֶעכְטֶע מַכָּה אוֹיף אֵיינֶם וֶועלֶען ...ענְטְשֶׁן זָאגֶן דָס אִיז גְלַייךְ צוּ די מַכָּה וָואס אִיז ...וף אַייךְ גְקוּמֶן וְלִשְׁנִינָה אוּנ צוּ רֵייד אִיטְלִיכֶר וֶועט ...וּן דִיר רֵיידֶן בְּכֹל הָעַמִּים צְווִישֶׁן די אַלֶע פֶעלְקֶער ...ם גָאט וֶועט דִיךְ אַהִין פִירֶען: (לח) זֶרַע אִין דֶעם ...עלְד וֶועסְטוּ אוֹיס צִיהֶען פִיל זָאמֶען וּמְעַט אוּנ ...ייניג וֶועסְטוּ אַיין זַאמְלֶען כִּי וָוארוּם דֶר הֵיישֶׁעְרִיק ...עט עֶס פַאר לֶענְדֶען: (לט) כְּרָמִים תִּטַּע וְעָבָדְתָּ וויין ...עָרְטְנֶער וֶועסְטוּ פְלַאנְצֶן אוּנ אוֹפַּארְבֶּעטֶען וויין אוּנ וויין וֶועסְטוּ פוּן אִים נִיט טְרִינְקֶען אוּנ נִיט אַיין זַאמְלֶען כִּי וָוארוּם די וֶוערִים וֶועלֶען עֶס אוֹיף עֶסִין: (מ) זֵיתִים אֵיילְבֶּערְטִין בּוֹמֶער וֶועסְטוּ הָאבִּין אִין אַלֶע דַיינֶע גְרֶענֶעצֶן וְשֶׁמֶן לֹא תָסוּךְ אוּנ מִיט אֵייל וֶועסְטוּ דִיךְ נִיט שְׁמִירֶען כִּי יִשַּׁל זֵיתֶךָ וָוארוּם דֶער בּוֹם וֶועט אַרָאפּ וַוארְפֶן פוּן זִיךְ זַיינֶע אֵייל בִּירְטֶן: (מא) בָּנִים זִין אוּנ טֶעכְטֶער וֶועלֶען צוּ דִיר גִיבָּארֶען וֶוערֶן אָבֶּר זֵיי וֶועלִין נִיט זַיין בַּיי דִיר כִּי יֵלְכוּ בַשֶּׁבִי וָוארוּם זֵיי וֶועלֶן גֵיין אִין דֶר שְׁבִיָּה: (מב) כָּל אַלֶע בֵּיימֶער אוּנ אַלֶע פְרוּכְט פוּן דַיין עֶרְד יְיָרֵשׁ הַצְּלָצַל

לְעַם אַחֵר וְעֵינֶיךָ רֹאוֹת וְכָלוֹת
אֲלֵיהֶם כָּל־הַיּוֹם וְאֵין לְאֵל יָדֶךָ׃
לג פְּרִי אַדְמָתְךָ וְכָל־יְגִיעֲךָ יֹאכַל עַם
אֲשֶׁר לֹא־יָדָעְתָּ וְהָיִיתָ רַק עָשׁוּק
וְרָצוּץ כָּל־הַיָּמִים׃ לד וְהָיִיתָ מְשֻׁגָּע
מִמַּרְאֵה עֵינֶיךָ אֲשֶׁר תִּרְאֶה׃
לה יַכְּכָה יְהוָה בִּשְׁחִין רָע עַל־
הַבִּרְכַּיִם וְעַל־הַשֹּׁקַיִם אֲשֶׁר לֹא־
תוּכַל לְהֵרָפֵא מִכַּף רַגְלְךָ וְעַד
קָדְקֳדֶךָ׃ לו יוֹלֵךְ יְהוָה אֹתְךָ וְאֶת־
מַלְכְּךָ אֲשֶׁר תָּקִים עָלֶיךָ אֶל־גּוֹי
אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתָּ אַתָּה וַאֲבֹתֶיךָ
וְעָבַדְתָּ שָּׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים עֵץ
וָאָבֶן׃ לז וְהָיִיתָ לְשַׁמָּה לְמָשָׁל

אונקלוס

לְעַמָּא אָחֳרָן וְעֵינָךְ חָ...
וִיסוּפָן בִּגְלָלְהֶן כָּל יוֹ...
וְלֵית חֵילָא בִּידָךְ׃
לג אִבָּא דְאַרְעָךְ וְ...
לֵאוּתָךְ יֵיכוּל עַמָּא דִּי...
יְדַעְתְּ וּתְהֵי בְּרַם עֲשִׁ...
וּרְעִיעַ כָּל יוֹמַיָּא...
לד וּתְהֵי מִשְׁתַּטֵּה מֵ...
עֵינָךְ דִּי תֶחֱזֵי...
לה יִמְחִנָּךְ יְיָ בְּשִׁחְ...
בִּישָׁא עַל רְכוּבַיָּא וְ...
שָׁקַיָּא דִּי לָא תִכּ...
לְאִתַּסָּאָה מִפַּרְסַת רַגְ...
וְעַד מוֹחָךְ׃ לו יַגְלֵי...
יָתָךְ וְיָת מַלְכָּךְ דִּי תְקִ...
עֲלָךְ לְעַם דִּי לָא יְדַעְ...
אַתְּ וַאֲבָהָתָךְ וְתִפְלַח תַּ...
לְעַמְמַיָּא פָּלְחֵי טַעֲוָ...
אָעָא וְאַבְנָא׃ לז וּתְהֵ...
לְצָדוּ לְמַתַל וּלְשׁוּעֵי בְּכ...

תו"א יולך ה' אותך יומא כב׃

בעל הטורים

(לה) קָדְקֳדֶךָ. יולך ה' אותך ואת מל...
רמז לקדקד יסויקים שלא ניתן לקבור...

בית יהודא

זיי פירען אין ירושלים אונ דארטען זיי עסין, אדער מען טאהשט גמען פארבייטו די פירות אויף געלט, מעג מען די פירות עסין אין דערהיים. אונ ווען ער וועט קומען אין ירושלים וועט ער ברייגען דם געלט אין ירושלים אונ וועט פר דם געלט קויפן עסינוואַרגן: (לב) וְכָלוֹת אֲלֵיהֶם. מיינט מען (מְצַפּוֹת אֲלֵיהֶם שֶׁיָּשׁוּבוּ וְאֵינָם שָׁבִים) דיינע אויגן וועלן פארלענדט ווערען קוקענדיג אונ ווארטענדיג אויף זיי ד... זאלסט זיי זעהן צוריק־קומענדיג, אונ זייא וועלען ניט צוריק קומן (כָּל תּוֹחֶלֶת שֶׁאֵינָהּ בָּאָה קְרוּיָה כִּלְיוֹן עֵינַיִם) יעד... האפענונג ווס אמענטש האפט אונ עס קומט ניט, ער וואַרט ער זאל דיא זאך זעהן אונ ער זעהט זיא ניט, ווער... גערופן כליון עינים, אאויגן פארלענדונג, גלייך וויא ער וואלט ניט קענן זעהן, ווייל די אויגן זיינע זענן בלינ... געווארן: (לז) לְשַׁמָּה. צו וויסט (כָּל הָרוֹאֶה אוֹתְךָ יָשׁוֹם עָלֶיךָ) אלע ווס וועלן דיך זעהן וועלען זיך וואנדערין אויף די... פארוויסטונג: וּלְמָשָׁל. מיינט מען (כְּשֶׁתָּבֹא מַכָּה רָעָה עַל הָאָדָם) אז עס וועט קומן אשלעכטע מכה אויף אמענט...

רש"י

לאכול פריו: (לב) וכלות אליהם. מצפות אליהם שישו...
ואינם שבים. כל תוחלת שאינה באה קרויה כליון עינים...
(לז) לשמה. אס"ו אסטורדיסו"ן [זור בעטייבונג] כ...
הרואה אותך ישום עליך: למשל. כשתבא מכה רעה ע...

פירוש לתורת אלהים

דיינע אויגן וועלן עס זעהן וְכָלוֹת אונ וועלן האפען צו זיי אגאנצן טאג. זיי זאלן זיך אום קערין וְאֵין לְאֵל יָדֶךָ אונ דו וועסט קיין מאכט ניט האבן אין דיינע הענד זיי צו בקומען: (לג) פְּרִי אַדְמָתְךָ די פרוכט פון דיין ערד אונ גאר דיין מאטערגעש ווס דו האסט דיך דרוף געמאטערט יֹאכַל וועט עס אויף עסין אזו אפאלק ווס דו קאנסט זיי גאר ניט וְהָיִיתָ אונ דו וועסט זיין נאר פר צוקט וְרָצוּץ אונ צו שטיסן כָּל הַיָּמִים אלע טעג: (לד) וְהָיִיתָ אונ דו וועסט זיין פר טומלט פון וועגן אלץ ווס דיינע אויגן וועלן מוזען זעהן: (לה) יַכְּכָה יְיָ גאט וועט דיך שלאגן מיט שלעכטע... שְׁחִין עַל הַבִּרְכַּיִם אויף די קייען וְעַל הַשֹּׁקַיִם אונ און... די שענקל אֲשֶׁר ווס דו וועסט ניט קאנען געהיילט... ווערן מִכַּף רַגְלְךָ פון דיינע פיס ביז אין דיין אקין... (לו) יוֹלֵךְ גאט וועט דיך פירען מיט דיין מֶלֶךְ אֲשֶׁר תָּקִים ווס דו וועסט אויף דיר אויף שטעלן אֶל גּוֹי צ... אזו אפאלק ווס דו מיט דיינע עלטערן האבן זיי ניט געקענט וְעָבַדְתָּ שָּׁם אונ דו וועסט דארטן מוזען דינ... צו אזעלכע פעלקר ווס זיי דינען אֱלֹהִים אֲחֵרִים אנדער... אפ געטער פון האלץ אונ פון שטיין: (לז) וְהָיִיתָ או...

יְהוָה בְּשִׁגָּעוֹן וּבְעִוָּרוֹן וּבְתִמְהוֹן לֵבָב: כט וְהָיִיתָ מְמַשֵּׁשׁ בַּצָּהֳרַיִם כַּאֲשֶׁר יְמַשֵּׁשׁ הָעִוֵּר בָּאֲפֵלָה וְלֹא תַצְלִיחַ אֶת־דְּרָכֶיךָ וְהָיִיתָ אַךְ עָשׁוּק וְגָזוּל כָּל־הַיָּמִים וְאֵין מוֹשִׁיעַ: ל אִשָּׁה תְאָרֵשׂ וְאִישׁ אַחֵר יִשְׁגָּלֶנָּה בַּיִת תִּבְנֶה וְלֹא־תֵשֵׁב בּוֹ כֶּרֶם תִּטַּע וְלֹא תְחַלְּלֶנּוּ: לא שׁוֹרְךָ טָבוּחַ לְעֵינֶיךָ וְלֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ חֲמֹרְךָ גָּזוּל מִלְּפָנֶיךָ וְלֹא יָשׁוּב לָךְ צֹאנְךָ נְתֻנוֹת לְאֹיְבֶיךָ וְאֵין לְךָ מוֹשִׁיעַ: לב בָּנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ נְתֻנִים

ישכבנה קרי

טַפְשׁוּתָא וּבְסַמְיוּתָא וּבְשַׁעֲמָמוּת לִבָּא: כט וּתְהֵי מְמַשֵּׁשׁ בְּטִהֲרָא ...מָא דִי מְמַשֵּׁשׁ עַוִּירָא ...קְבָלָא וְלָא תַצְלַח יָת ...רְחָתָיךְ וּתְהֵי בְּרַם עָשִׁיק ...אֲנִים כָּל יוֹמַיָּא וְלֵית ...פָּרִיק: ל אִתְּתָא תֵירוֹס ...גְּבַר אָחֳרָן יִשְׁכְּבִנַּהּ ...בֵּיתָא תִבְנֵי וְלָא תֵיתֵב ...הּ כַּרְמָא תִצּוֹב וְלָא ...תַחֲלְנֵּהּ: לא תּוֹרָךְ יְהֵי ...נְכֵס לְעֵינָךְ וְלָא תֵיכוּל ...מִנֵּהּ חֲמָרָךְ יְהֵי אָנֵס ...מִקֳּדָמָךְ וְלָא יְתוּב לָךְ ...עָנָךְ מְסִירִין לְבַעֲלֵי ...דְבָבָךְ וְלֵית לָךְ פָּרִיק: ...לב בְּנָיךְ וּבְנָתָיךְ מְסִירִין

...ר"א וסיית ממשש מגילה כד: ישגלנה שורך טבוח ברכות נו: בניך ובנותיך נתנים שם יבמות סג:

רש"י

...בב. אוטס הלב אסטורדישו"ן בלעז (בעטייבונג): ...(כט) עשוק. בכל מעשיך יהיה א ערעור: (ל) ישגלנה. ...לשון שגל פלגש ב והכתוב כנהו לשבח ג ישכבנה (מגילה ...ה) ותקון סופרים ד הוא זה: תחללנו. בשנה הרביעית

בית יהודא

מֶען (אוּטֵם הַלֵּב) דָס הַארְץ אִיז פַארְמַאכְט פוּן פַארְמִישוּנְג אוּנ וַויים נִיט וָוס צוּ טָאהְן: (כט) וְעָשׁוּק. דוּ וֶועסְט זַיין גֶערוֹיבְּט (בְּכָל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיֶה עִרְעוּר) אוֹיף אַלְץ וָוס דוּ וֶועסְט טָאהְן וֶועט זַיין קְרִיג: (ל) יִשְׁגָּלֶנָּה. (לְשׁוֹן שֵׁגָל, פִּלֶגֶשׁ) דֶר פָּסוּק זָאגְט דוּ וֶועסְט מְקַדֵּשׁ זַיין אַאִשָּׁה אוּנ אֵיין אַנְדֶער ...עֶנְטְשׁ וֶועט זִיא נֶעמֶען פַר אַשֵׁגָל, אַפִּלֶגֶשׁ (וְהַכָּתוּב כִּנָּהוּ לִשְׁבַח יִשְׁכָּבֶנָּה) עֶס הָאט גֶעדַארְפְט שְׁטֵיין אִין פָּסוּק יִשְׁכָּבֶנָּה, ...ר וֶועט מִיט אִיר לִיגֶען, נָאר דֶער פָּסוּק הָט פַארְבֶּעסֶערְט דֶעם לָשׁוֹן אוּנ הָט גֶעשְׁרִיבֶּן יִשְׁגָּלֶנָּה, עֶר וֶועט זִיא נֶעמֶען ...ר אַפִּלֶגֶשׁ, עֶר וֶועט זִיא הַאלְטֶן פַר אַוַויבּ נָאר עֶר וֶועט נִיט חֲתוּנָה הָאבֶּען מִיט אִיר (וְתִקּוּן סוֹפְרִים הוּא זֶה) דָאס אִיז ...ארְבֶּעסֶערְט גִיוָוארִין פוּן דִי מֶענְטְשֶׁען וָוס הָאבֶּן גְשְׁרִיבֶּען דִי סֵפֶר תּוֹרָה וַיִּשְׁכָּבֶנָּה אוּנ יִשְׁגָּלֶנָּה, זֶענֶען פַארְטָאהְשְׁט ...פַארְבִּיטֶען) דִיא צְוַויי מִיטֶען אוֹתִיּוֹת, דֶער כ אוֹיף ג, פוּן גיכ"ק, אוּנ דֶער ב אוֹיף לו: נתְחַלְּלֶנּוּ. אוּנ דוּא וֶועסְט נִיט ...כָה זַיין (בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית לֶאֱכוֹל פִּרְיוֹ) צוּ עֶסִין דִיא פֵּירוֹת פוּן דֶעם נַייעֶם וַויינְגָארְטֶן אִין דֶעם פֶערְטֶן יָאהְר וְדֶער דִין אִיז ...ז מֶען פְלַאנְצְט אַוַויינְגָארְטֶען וְאֶדֶער נָאר אֵיין בּוֹים) דִי פֵּירוֹת וָוס וַואקְסִין אוֹיף דֶעם בּוֹים דִי עֶרְשְׁטֶע דְרַייא יָאהְר ...הַייסֶן עָרְלָה, מֶען טָאר זֵיי נִיט עֶסִין אוּנ נִיט הֲנָאָה הָאבֶּען פוּן זֵיי, דִי פֵּירוֹת וָוס וַואקְסֶען דֶעם פֶערְטֶן יָאהְר, דַארְף מֶען

שפתי חכמים

...דכתיב ובחרס הוי גרב לא ועיין לעיל בפרשת אמור: א דא"ל ...מו לא תעשוק את רעך שפי' כובש שכר שכיר שאינו מעניו ...פי' וגזלה כבר אמור לפי מענין ויקרא שם הכאר עשק כי התעשקו: ב פי' אשה פלגש כלו' אשה תארס ואיש אחר יקחנה לו לפלגש: ג פי' הל"ל ישכבנה אלא שכינוי זה ישגלנה לשבח כלו' שלא ישכב אותה בדרך זנות אלא שיקח אותה לפילגש: ד כבר פירשתיו

פירוש לתורת אלהים

...טוּמֶעלְט הַארְץ: (כט) וְהָיִיתָ אוּנ דוּ וֶועסְט טַאפֶּען ...אִין מִיטֶן טָאג כַּאֲשֶׁר אַזוֹ וִוי אַבְּלִינְדֶער טַאפְּט וַוייל ...עס אִיז פִינְצְטֶער וְלֹא תַצְלִיחַ אוּנ דוּא וֶועסְט נִיט ...גְלִיקֶן אִין אַלֶע דַיינֶע וֶועגֶן וְהָיִיתָ אוּנ דוּ וֶועסְט ...זַיין פַר צוּקְט אוּנ גְגַזְלְתְּ אַלֶע דַיינֶע טֶעג וְאֵין מוֹשִׁיעַ אוּנ קֵיינֶער וֶועט דִיר נִיט הֶעלְפֶן: (ל) אִשָּׁה תְאָרֵשׂ ...אַוַויבּ וֶועסְטוּ מְקַדֵּשׁ זַיין וְאִישׁ אוּנ אֵיין אַנְדֶער מַאן ...וֶועט מִיט אִיר לִיגֶן בַּיִת תִּבְנֶה אֵיין הוֹיז וֶועסְטוּ בּוֹיעֶן אוּנ דוּ וֶועסְט דְרִינֶען נִיט זִיצֶען כֶּרֶם אַוַויין גָארְטֶן וֶועסְטוּ פְלַאנְצֶן אוּנ דוּ וֶועסְט אִים נִיט אוּסְלֵייזֶן: (לא) שׁוֹרְךָ דַיין אָקְס וֶועט זַיין גֶעשָׁאכְטֶן פַר דַיינֶע אוֹיגֶען וְלֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ אָבֶּער דוּ וֶועסְט פוּן אִים נִיט עֶסִין חֲמֹרְךָ דַיין אֵייזֶל וֶועט זַיין גְגַזְלְתְּ פַר דַיינֶע אוֹיגֶען אוּנ עֶס וֶועט נִיט אוּם גֶקֶערְט וֶוערֶן צוּ דִיר צֹאנְךָ דַיינֶע שָׁאף וֶועלֶן גְגֶעבֶּן וֶוערֶן צוּ דַיינֶע פַיינְט וְאֵין אוּנ עֶס וֶועט צוּ דִיר נִיט זַיין קֵיין הֶעלְפֶער: (לב) בָּנֶיךָ דַיינֶע זִיהְן אוּנ דַיינֶע טֶעכְטֶער וֶועלִין גִיגֶעבֶּן וֶוערֶן צוּ אֵיין אַנְדֶער פָאלְק וְעֵינֶיךָ אוּנ

השמים ירד עליך עד השמדך׃
כה יתנך יהוה | נגף לפני איביך
בדרך אחד תצא אליו ובשבעה
דרכים תנוס לפניו והיית לזעוה
לכל ממלכות הארץ׃ כו והיתה
נבלתך למאכל לכל־עוף השמים
ולבהמת הארץ ואין מחריד׃
כז יככה יהוה בשחין מצרים
ובעפלים ובטחורים קרי ובגרב ובחרס
אשר לא־תוכל להרפא׃ כח יככה

אונקלוס

שמיא יחות עלך ע
דתשתצי׃ כה יתננך
תביר קדם סנאך בארח
חדא תפוק לות
ובשבעא ארחן תערו
מקדמוהי ותהי לזיע לכ
מלכות ארעא׃ כו ותה
נבלתך משגרא למיכ
לכל עופא דשמי
ולבעירת ארעא ולי
דמניד׃ כז ימחנך
בשחנא דמצרי
ובטחורין ובגרב
ובחרים יבש די לא תכו
לאתסאה׃ כח ימחנך

תולדות אהרן

ובעפלים מגילה כה : ובגרב ובחרס בכורות מ

רשב"ם

(כו) ואין מחריד . אין מבריח העופות מעל הנבלות כי אין קוברין :

בעל הטורים

(כה) נגף. ג' במסורה דין ואידך אך נגיף נגף היה לפנינו. וירא א
כי נגף לפני ישראל. אם שמוע תשמעו ינוסו לפניכם כדכתיב וי
חרס וגו' ואם לא תשמעו יתנך ה' נגף : (כח) בשגעון . ג' יככה ה' בשגעון והוא בשגעון ינהג כלומר לא די שיכבה אלא שכל מנהגך יהיה בשגעו

בית יהודא

נאר וויינינג ניט זוי פיל מען דארף (ואין בו כדי להרביץ את העפר) עס איז ניטא אזוי פיל רעגען עס זאל גוט נאס מאכען דיא ערד דער שטויב זאל בלייבען ליגען (והרוח בא ומעלה את האבק ומכסה את עשב הזרעים שהם לחים מן המים ונדבק בהם ונעשה טיט ומתייבש ומרקיבין) נאך דעם ביסעל רעגען קומט אווינט אונ הייבט־אויף דעם שטויב אין דערהייך אונ דר שטויב בדעקט די בלעטער פון דעם פארזייהונג אונ דיא תבואות וואס זענען נאס פון רעגן אונ די שטויב קלעבט זיך צו די נאסע תבואה אונ עס ווערט ליים אונ עס ווערט פארטריקונט אונ די תבואה ווערט פארפוילט : (כה) ולזעוה, מיינט מען (לאימה ולזיע) צוא אמורא אונ אציטערנעש (שיזועו כל שומעי מכותיך ממך) אלע מענטשען וואס וועלן הערין דיינע מכות וועט ציטערין פון דיר (ויאמרו) זיי וועלן זאגען (אוי לנו) וויי צו אונז, מיר האבען מורא (שלא יבא עלינו כדרך שבא על א טאמער וועט קומען אויף אונז ווי עס איז געקומען אויף די יודין : (כז) ובשחין מצרים), זאגט רש"י (רע היה מאוד) ד שחין וואס איז געווען אין מצרים איז געווען זייער שלעכט (לח מבפנים ויבש מבחוץ) אינוויינוג איז ער געווען נאס א אויסוויינוג איז ער געווען טרוקין (כדאיתא בבכורות) וויא עס שטייט אין די גמרא בכורות;וגרבו.(שחין לח) פייכטר שח הייסט גרב; וחרסו.(שחין יבש כחרס) חרס מיינט מען שחין וואס איז טרוקען וויא אשארבען : (כח) ובתמהון לבבו . מיינ

רש"י

ר את העפר והרוח באה ומעלה את האבק ומכסה את ע
הזרעים שהן לחים מן המים ונדבק בהם ונעשה טיט ומתיי
ומרקיבין: (כה) לזעוה. לאימה ולזיע שיזועו כל שומ
מכותיך ממך ויאמרו אוי לנו שלא יבוא עלינו כדרך ש
על אלו : (כז) בשחין מצרים. רע היה מאד ש
מבפנים ויבש מבחוץ כדאי' בבכורות (בכורות מא): גרב
שחין לח : חרס. שחין יבש כחרס: (כח) ובתמה

שפתי חכמים

ושני הפכים בנושא אחד א"א ל"פ זיקא דבתר כו': ר לפרשין היא מל' ריבן תחת משאו: ש דהל"כ למה אמר בשחין מצרים הל"ל סתם שחין:ת

פירוש לתורת אלהים

מן השמים פון דעם הימל וועט ער לאזען אויף דיר נידערען עד השמדך ביז ער וועט דיך פר טיליגן: (כה) יתנך גאט וועט דיך געבען גמארד פאר דיינע פיינד בדרך מיט איין וועג וועסטו ארוס גיין צוא אים מלחמה האלטען ובשבעה אונ מיט זיבען וועגען וועסטו אנטלויפען פאר אים והיית לזעוה אונ דו וועסט זיין פאר אציטערניש צו אלע קיניגרייך פון דער ערד. זיי וועלין מורא האבען טאמער וועט אויף זייא קומען אזו וויא עס איז גקומען אויף דיר: (כו) והיתה נבלתך אונ עס וועט זיין דיין גוף למאכל צו איין עסין צו אלע פייגעלך וואס פליען אונט דעם הימל ולבהמת הארץ אונ צו די פיה פון דע ערד ואין מחריד אונ קיינער וועט זיי ניט דר שרעק קיינער וועט זיי ניט אוועק טרייבען: (כז) יככה גא וועט דיך שלאגען מיט דעם שחין וואס ער הא גישלאגען דיא מצרים ובעפולים אונ מיט פייכט בלאטערן ובגרב ובחרס מיט פייכטען פארך אונ מי דארען פארך אשר וואס דו וועסט ניט קאנען געהייל ווערן: (כח) יככה יי גאט וועט דיך שלאגען בשגע מיט שגעון אונ מיט בלינדקייט אונ מיט איין פ

אונקלוס

דְפִנָּךְ עַד דְּתֵיבַד׃
וִיהוֹן שְׁמַיָּךְ דִּי עִלָוֵי
שָׁךְ חֲסִינִין כִּנְחָשָׁא
אַחְתָא מִטְרָא וְאַרְעָא
תְּחוֹתָךְ תַּקִּיפָא
זְלָא מִלְּמֶעְבַּד
ן׃ כד יִתֵּן יְיָ יָת מְטַר
עָךְ אַבְקָא וְעַפְרָא מִן

וּרְדָפוּךָ עַד אָבְדֶךָ׃ כג וְהָיוּ שָׁמֶיךָ
אֲשֶׁר עַל־רֹאשְׁךָ נְחֹשֶׁת וְהָאָרֶץ
אֲשֶׁר־תַּחְתֶּיךָ בַּרְזֶל׃ כד יִתֵּן יְהוָה
אֶת־מְטַר אַרְצְךָ אָבָק וְעָפָר מִן

תו"א יתן ה' את מטר תענית ג ס:

רשב"ם

והיו שמיך אשר על ראשך נחשת. שלא ירד מטר מן השמים. יתן מטר ארצך אבק ועפר. הרוח במקום שרגיל להמטיר מטר לך מן השמים אבק ועפר. כלומר מגבהי ההרים שהן יבשים מאין מטר ירד אבק ועפר שינקרו עיניכם. ומתוך כך יתנך ה' נגף שלא תוכל לראות ולברות מפני אויביך: (כד) מטר ארצך. ל' ירידה כמו הממטיר על סדום ועל עמורת גפרית ואש. ימטר על רשעים פחים אש וגפרית:

רש"י

אותך שתכלה מאליך: (כג) והיו שמיך אשר על שך נחשת. קללות הללו משה מפי עצמו אמרן ע ושבהר מפי הקב"ה אמרן כמשמעו וכן נאמר (ויקרא כו) ואם שמעו לי פ ואם תלכו עמי קרי וכאן הוא אומר לקול ה' ך ידבק ה' בך יככה ה' הקל משה בקללותיו לאמרן בלשון וג"כ בקללה זו הקל שבראשונות הוא אומר (שם) את ם כברזל וארצכם כנחושה שלא יהיו השמים מזיעין שאין הברזל מזיע ומתוך כך יהא הורב בעולם והארץ מזיעה כדרך שהנחשת מזיע והיא מרקבת פירותיה וכאן אומר שמיך נחשת וארצך ברזל שיהיו שמים מזיעין אע"פ יריקו מטר מ"מ לא יהיה חורב של אבדון בעולם ן לא תהא מזיעה כדרך שאין הברזל מזיע ואין הפירות בין ומ"מ קללה היא צ בין שהיא כנחשת בין שהיא ל לא תוליא פירות וכן השמים לא יריקו מטר: מטר ארצך אבק ועפר. (תענית ג) זיקא דבתר ק מטר יורד ולא כל גרכו ואין בו כדי להרבין

בית יהודא

הקב"ה וועט דיך פארליִרען (שֶׁתִּכְלֶה מֵאֵלֶיךָ) דו וועסט פארלענדט ווערען פון זיך אליין ועיין ש"ח: (כג) וְהָיוּ שָׁמֶיךָ אֲשֶׁר עַל רֹאשְׁךָ נְחֹשֶׁת. זאגט רש"י (קְלָלוֹת הַלָּלוּ מֹשֶׁה מִפִּי עַצְמוֹ אֲמָרָן) די קללות האט משה געזאגט פון זיך אליין (וְשֶׁבְּהַר סִינַי מִפִּי הקב"ה אֲמָרָן) אונ די קללות וואס זענען געזאגט געווארען אויף דעם בארג סיני האט זיי משה געזאגט פון הקב"ה (וְכֵן נֶאֱמַר) אונ אזו איז דארטען געזאגט געווארען (וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ לִי) אויב איר וועט ניט הערען צו מיר (וְאִם תֵּלְכוּ עִמִּי בְּקֶרִי) אויב איר וועט גיין מיט מיר טרעפונדיג, דאס זענען די ווערטער פון הקב"ה (וְכַאן הוּא אוֹמֵר לְקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ) אונ דא זאגט דער פסוק אויב דו וועסט ניט הערען די שטימע פון הקב"ה (יַדְבֵּק ה' בְּךָ) הקב"ה וועט צו דיר באהעפטען, (יַכְּכָה ה') הקב"ה וועט דיך שלאגען, די ווערטער זענען פון משה אליין (הֵקַל מֹשֶׁה בְּקִלְלוֹתָיו לְאָמְרָן בְּלָשׁוֹן יָחִיד) משה האט פארגרינגערט די קללות ער האט ניט געשפראכט אלע יודען צוזאמען, נאר איינציגע מענטשען, נאר די זינדיגע אליין (וְגַם כֵּן בִּקְלָלָה זוּ הֵקַל) אונ די קללה האט ויך פארגרינגערט (שֶׁבָּרִאשׁוֹנוֹת הוּא אוֹמֵר) בייא די ערשטע קללות האט ער געזאגט (אֶת שְׁמֵיכֶם כַּבַּרְזֶל וְאַרְצְכֶם זה) אייערע הימלען וועלען זיין ווי אייזען אונ אייער ערד וועט זיין ווי קופער (שֶׁלֹּא יִהְיוּ הַשָּׁמַיִם מַזִּיעִין) די הימלען ניט שוויצען עס וועט פון זיי ניט זיין אפייכטקייט) (כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵין הַבַּרְזֶל מַזִּיעַ) ווייא אייזען שוויצט ניט (וּמִתּוֹךְ כָּךְ חוֹרֶב בָּעוֹלָם) דריבער וועט זיין אטריקעניש אויף דער וועלט (וְהָאָרֶץ תְּהֵא מְזִיעָה) אונ די ערד וועט שוויצען נזיא זיין פייכט) (כְּדֶרֶךְ שֶׁהַנְּחֹשֶׁת מַזִּיעַ) ווי קופער שוויצט (וְהִיא מְרַקֶּבֶת פֵּירוֹתֶיהָ) די ערד וועט פארפוילען אירע תבואה הוּא אוֹמֵר) דא זאגט משה (שָׁמֶיךָ נְחֹשֶׁת) די הימלען וועלען זיין ווי קופער (וְאַרְצְךָ בַּרְזֶל) די ערד וועט זיין וויא ן (שֶׁיִּהְיוּ שָׁמַיִם מַזִּיעִין) די הימלען וועלען שוויצען נזייא וועלען זיין פייכט) (אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יָרִיקוּ מָטָר) אפילו עס ניט גיסען פון זיי רעגען (מִכָּל מָקוֹם לֹא יִהְיֶה חוֹרֶב שֶׁל אֲבַדּוֹן בָּעוֹלָם) פון דעסטוועגען וועט ניט זיין אהיץ אונ קעניש פון אפארלירונג אויף דער וועלט (וְהָאָרֶץ לֹא תְּהֵא מְזִיעָה) די ערד וועט ניט שוויצען (כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵין הַבַּרְזֶל אזו ווי אייזען שוויצט ניט, די ערד וועט זיין טרוקן (וְאֵין הַפֵּירוֹת מַרְקִיבִין) וועלען די פירות ניט פארפוילט ווערען מָקוֹם קְלָלָה הִיא) פון דעסטוועגען איז דאס אקללה (בֵּין שֶׁהִיא כִּנְחֹשֶׁת בֵּין שֶׁהִיא כַּבַּרְזֶל) סיי די ערד וועט זיין ווי סיי זיא וועט זיין ווי אייזען (לֹא תּוֹצִיא פֵּירוֹת) עס וועט פון די ערד ניט וואקסען תבואה אונ פרוכטען (וְכֵן הַשָּׁמַיִם לֹא מָטָר) פון די הימלען וועט ניט גיסען רעגען: (כד) וּמְטַר אַרְצְךָ אָבָק וְעָפָר. דער רעגען פון דיין לאנד וועט זיין שטויב רד, מיינט מען (זִיקָא דְּבָתַר מִטְרָא) דער ווינט וואס וועט זיין נאך דעם רעגען (מָטָר יוֹרֵד וְלֹא כָּל צָרְכּוֹ) עס גייט רעגען

שפתי חכמים

ליו כלומר עד אבוד אותך ומ"מ פירש כתרגומו שתכלה מאליך יעב. וכזה יתורץ מה שכתב רא"ם ולא ידעתי איך יתיישב מה אלה עד דתיבד וסיים בו עד אבוד אותך דמשמע שזה פירושו יבד וכתב אחר זה שתכלה מאליך וזה אינו אלא לפי המתרגם ע ה"פ משה ביקש מהקב"ה שיתן לו רשות לקלם הכי ונתן לו רשות וא"כ הכל א"ש הא דאמרינן אפי' אות אחת לא אידם מעלמו ר"ל בלי רשות הקב"ה והא דפירש מפי עלמו אמרן רל"ל שהוא סיה מבקש מהקב"ה והתו' כתבו פרק בני העיר משה מפי עלמו אמרן וברות הקודש ע' שם · פ ואם משה אמרן לא שייך למימר תשמעו לי וגו': צ רלונו בזה שלא תקשי הרי הוא רולה לקללם ומאי קללה בזה והיו שמיך אשר על ראשך נחשת: ק זהו ל' גמרא ורלונו של רש"י לתרץ איך שייך לומר שהמטר יהיה אבק ועפר שני הפכים הם

פירוש לתורת אלהים

וועט אום שלאגען די תבואה ובירקון אונ מיט ייט געלזוכט דיא תבואה וועט פאר דארט ען אונ זיא וועט ווערען געל ורדפוך אונ זייא ען דיך יאגען עד אבדך ביז דו וועסט פאר ן ווערען: (כג) והיו אונ עס וועלען זיין דיא הימלען וואס איבער דיין קאפ אזו ווי קופער עס וועט ניט גיין רעגען והארץ אונ דיא ערד וואס אונטער דיר ברזל וועט זיין אזו וויא אייזען זיא וועט ניט אום ציהען פירות: (כד) יתן נאט וועט געבען דעם רעגען פון דיין לאנד ערד אונ שטויב [עיין רש"י]

אֶת־הַמְּהוּמָה וְאֶת־הַמִּגְעֶרֶת
בְּכָל־מִשְׁלַח יָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה
עַד הִשָּׁמֶדְךָ וְעַד־אֲבָדְךָ מַהֵר
מִפְּנֵי רֹעַ מַעֲלָלֶיךָ אֲשֶׁר עֲזַבְתָּנִי׃
כא יַדְבֵּק יְהוָה בְּךָ אֶת־הַדָּבֶר עַד
כַּלֹּתוֹ אֹתְךָ מֵעַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־
אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ כב יַכְּכָה
יְהוָה בַּשַּׁחֶפֶת וּבַקַּדַּחַת וּבַדַּלֶּקֶת
וּבַחַרְחֻר וּבַחֶרֶב וּבַשִּׁדָּפוֹן וּבַיֵּרָקוֹן

אונקלוס

וְיָת מְזוּפִיתָא בְּכָ
אוֹשָׁטוּת יְדָךְ דִי תַעְבֵּ
עַד דְתִשְׁתְּצֵי וְעַ
דְתֵיבַד בִּפְרִיעַ מִן קֳדָ
בִּישׁוּת עוֹבָדָי
דִשְׁבַקְתָּא דַחֲלְתִּי
כא יַדְבֵּק יְיָ בָּךְ יָת מוֹתָ
עַד דִישֵׁיצֵי יָתָ
מֵעַל אַרְעָא דִי אַתְּ עָלֵ
לְתַמָּן לְמֵירְתַהּ
כב יִמְחִנָּךְ יְיָ בְּשַׁחֶפְתָּא
וּבְקַדַּחְתָּא וּבִדְלֶקְתָּא
וּבְחַרְחוּרָא וּבְחַרְבָּא
וּבְשִׁדְפוֹנָא וּבְיַרְקוֹנָא

רשב"ם

(כ) המהומה. ע"י קולות וברד. כמו וירעם ה' בקול גדול וגו' על פלשתים ויהמם: המגערת. הנני גוער לכם את הזרע וארותי את ברכותיכם: (כב) בשחפת וגו'. מיני חלאים הם. קדחת ודלקת וחרחר. מיני חמימות הם:

בעל הטורים

(כב) יככה ה'. ד' פעמים כתיב בתוכחות יככה ה' כנגד ארבע גליות. ויש בזה הפסוק שבעה ענינים בשחפת ובקדחת ובדלקת ובחרחר ובחרב ובשדפון ובירקון כנגד ז' תועבות בלבו:

רש"י

ממארת: המהומה. שגוש קול בהלות: (כב) בשחפת. שבשרו נשחף ונפוח: ובקדחת. לשון (דברים לב) כי אש קדחה באפי והוא אש של חולי מלוו"י בלעז (פיעבערהיטצע) שהיא חמה מאד: ובדלקת. חמה יותר מקדחת ומיני חלאים הם: ובחרחר. חולי המחממו תוך הגוף וצמא תמיד למים ובלעז אשריזמנ"ט (ברענד) לשון (איוב ל) ועצמי חרה מני חרב (ירמיה ו) נחר מפוח מאש: ובחרב. יביא עליך מ גייסות: בשדפון ובירקון. מכות תבואה בשבשדות. שדפון. רוח קדים אשילד"א בלעז (זאנגענפערבראנט). ירקון. יובש ופני התבואה מכסיפין ונהפכין לירקון קמ"א בלעז (געלב): עד אבדך. תרגום עד דתיבד ס כלומר עד

בית יהודא

אין קלייד: וְהַמְּהוּמָה]. מיינט מען (שְׁגוּשׁ) אַפַּארְמִישׁוּנְג, וויי׳ דו ווּעסט הֶערֶן קוֹל בֶּהָלוֹת, שְׁרֶעקְלִיכֶע גֶעשְׁרֵייעֶן: (כב) וּבַשַּׁחֶפֶת]. מיינט מען (שֶׁבְּשָׂרוֹ נִשְׁחָף וְנָפוּחַ) זַיין לַייבּ איז פַארְפוֹילְט אוּנ גֶעשְׁוָואלֶן: וּבַקַּדַּחַת]. אַהִיץ קְרַאנְקַייט (לָשׁוֹן כִּי אֵשׁ קָדְחָה בְאַפִּי) ווי עס שְׁטֵייט אין פָּסוּק אַפֵייעֶר בְּרֶעֶנְט אין מַיין כַּעַס (וְהוּא אֵשׁ שֶׁל חוֹלִים) אַפֵייעֶר, אַהִיץ ווָאס קְרַאנְקֶע הָאבֶּן (שֶׁהִיא חַמָּה מְאוֹד) ווָאס זיא איז זֵייעֶר הֵייס: וּבַדַּלֶּקֶת]. אַאָנְצִינְדוּנְג (חַמָּה יוֹתֵר מִקַּדַּחַת) דַּלֶּקֶת בְּרֶענְט הֵייסֶר פוּן קַדַּחַת (וּמִינֵי חֳלָאִים הֵם) דַּלֶּקֶת אוּנ קַדַּחַת אוּנ חַרְחוּר זֶענֶן אַזֶעלְכֶע מִינִים קְרַאנְקַייט: וּבַחַרְחוּר]. מיינט מען (חוֹלִי הַמְחַמְּמוֹ תּוֹךְ הַגּוּף וְצָמֵא תָּמִיד לְמַיִם) חַרְחוּר איז אַקְרַאנְקַייט מיט אַאִינְווֵייניגְסְטֶע הִיץ ווָאס בְּרֶענְט אין דֶעם מֶענְטשׁ אוּנ עֶר איז נָאר דָארְשְׁטִיג צוּ טְרִינְקֶן וַואסֶער (לָשׁוֹן וְעַצְמִי חָרָה מִנִּי חוֹרֶב) מַיין בֵּיין איז פַארְטְרִיקְנְט פוּן הִיץ (נָחַר מַפּוּחַ מֵאֵשׁ) דֶר בְּלָאזֶר איז פַארְטְרִיקְנְט פוּן פַייעֶר: וּבַחֶרֶב]. מיט דֶעם שְׁווֶערְד (יָבִיא עָלֶיךָ גַּיְיסוֹת) הקב"ה ווֶעט אוֹף דִיר בְּרֵיינְגֶען אַמִלְחָמָה: וּבַשִּׁדָּפוֹן וּבַיֵּרָקוֹן]. זֶענֶען (מַכַּת תְּבוּאָה שֶׁבְּשָׂדוֹת) אַזֶעלְכֶע קְרַאנְקַייט ווָאס קוּמְט אוֹף דִי תְּבוּאָה ווָאס וַואקְסְט אין פֶעלְד (שִׁדָּפוֹן, רוּחַ קָדִים) אַהֵייסֶר מִזְרָח ווִינְט ווָאס פַארְבְּרֶענְט דִיא תְּבוּאָה (יֵרָקוֹן) מיינט מען (יוֹבֶשׁ) אַטְרִיקֶענִישׁ (וּפְנֵי הַתְּבוּאָה מַכְסִיפִין וְנֶהְפָּכִין לְיֵרָקוֹן) אוּנ דִיא תְּבוּאָה ווֶערְט גֶעלְבּ אוּנ ווֶערֶן קַאלְיֶע: וְעַד אֲבָדְךָ]. זָאגְט רש"י (תַּרְגּוּם עַד דְּתֵיבַד) דֶער תַּרְגּוּם טַייטְשְׁט בִּיז דוּ ווֶעסְט ווֶערֶן פַארְלָארֶן (כְּלוֹמַר) מֶען מֵיינְט (עַד אֲבוֹד אוֹתְךָ) בִּיז

שפתי חכמים

ם ק"ל דהא עד כאן מנה מיני חלאים וחרב מה חולי הוא ומתרץ דקללה בפ"ע הוא שיביא עליך גייסות א"נ דק"ל היאך החרב מכה מעצמו: ב גם כן קשה לי כמו כן ומפרש דמכות תבואה הן ועד כאן מנה מכות של גוף וכאן מונה מכות תבואה: ם דלפי פשוטו משמע דירדפך הקב"ה עד שתאבד ממנו ויגלך אחר וזה אינו דאם יאבד מהקב"ה מי ימלטנו ויצילו מידו ולכן מביא התרגום עד דתיבד שהיא ל' כליון מן העולם וקשה לרש"י וא"כ הכנוי ל"ל לא ה"ל לומר אלא עד אבוד וע"ז פי' כלומר עד אבוד אותך פי' דאי לא נאמר ך' הכנוי ה"א מלת אבד הוא מקור כמו אבד תאבדון ופי' עד שתאבד אתה דבר מה ויהיה כפרת חטאתך לכן הוסיף ך' הכנוי כדי שיסוב מלת

פירוש לתורת אלהים

טומלונג וְאֶת הַמִּגְעֶרֶת אוּנ דָם פַר דַארְבּוּנְג בְּכָל מִשְׁלַח יָדְךָ אין אַלֶע זַאכֶן ווָאס דַיינֶע הֶענְט ווֶעלֶן טָאן עַד הִשָּׁמֶדְךָ בִּיז עֶר ווֶעט דִיךְ פַר טִילִיגִין וְעַד אֲבָדְךָ אוּנ בִּיז עֶר ווֶעט מַאכֶן גְשְׁווִינְד פַר לִירֶען דִיךְ מִפְּנֵי רוֹעַ מַעֲלָלֶיךָ פוּן ווֶעגִין דַיינֶע שְׁלֶעכְטֶע ווֶערְק אֲשֶׁר עֲזַבְתָּנִי ווָאס דוּ הָאסְט מִיךְ פַר לָאזְן: (כא) יַדְבֵּק יְיָ גָאט ווֶעט מַאכֶן בַּהֶעפְטֶן אין דִיר דֶעם מָארְד עַד כַּלּוֹתוֹ בִּיז עֶר ווֶעט דִיךְ פַר לֶענְדֶן פוּן דֶר עֶרְד אֲשֶׁר ווָאס דוּ קוּמְסְט דָארְטֶן צוּ אַרְבִּין זִיא: (כב) יַכְּכָה יְיָ גָאט ווֶעט דִיךְ שְׁלָאגֶן בַּשַּׁחֶפֶת מיט גְשְׁווִילִיכְץ וּבַקַּדַּחַת מיט אַדֶערְהִיצוּנְג וּבַדַּלֶּקֶת אוּנ מיט נָאךְ אַקְרַאנְקְהֵייט ווָאס הִיצְט מֶער פוּן קַדַּחַת וּבַחַרְחוּר אוּנ מיט דַארְקֵייט וּבַחֶרֶב אוּנ מיט שְׁווֶערְד פוּן חַיָּילוֹת וּבַשִּׁדָּפוֹן אוּנ מיט הָאגִיל שְׁלַאק עֶס וֶועט זַיין אַהָאגֶל אָדֶער אַווִינְט

הַיּוֹם יָמִין וּשְׂמֹאול לָלֶכֶת אַחֲרֵי
אֱלֹהִים אֲחֵרִים לְעָבְדָם׃ פ טו וְהָיָה
אִם־לֹא תִשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־
מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ
הַיּוֹם וּבָאוּ עָלֶיךָ כָּל־הַקְּלָלוֹת
הָאֵלֶּה וְהִשִּׂיגוּךָ׃ טז אָרוּר אַתָּה
בָּעִיר וְאָרוּר אַתָּה בַּשָּׂדֶה׃ יז אָרוּר
טַנְאֲךָ וּמִשְׁאַרְתֶּךָ׃ יח אָרוּר פְּרִי־
בִטְנְךָ וּפְרִי אַדְמָתֶךָ שְׁגַר אֲלָפֶיךָ
וְעַשְׁתְּרֹת צֹאנֶךָ׃ יט אָרוּר אַתָּה
בְּבֹאֶךָ וְאָרוּר אַתָּה בְּצֵאתֶךָ׃
כ יְשַׁלַּח יְהוָה | בְּךָ אֶת־הַמְּאֵרָה

אונקלוס

...פַקֵּד יָתְכוֹן יוֹמָא דֵין
...ינָא וּשְׂמָאלָא לִמְהַךְ
...תַר טַעֲוַת עַמְמַיָּא
...מִפְלְחִנּוּן : טו וִיהֵי
...ם לָא תְקַבֵּל בְּמֵימְרָא
...י אֱלָהָךְ לְמִטַּר לְמֶעְבַּד
...כָּל פִּקּוּדוֹהִי וּקְיָמוֹהִי
...אֲנָא מְפַקֵּדָךְ יוֹמָא
...ן וְיֵיתוּן עֲלָךְ כָּל
...טַיָּא הָאִלֵּין וְיַדְבְּקֻנָּךְ :
...לִיט אַתְּ בְּקַרְתָּא
...יט אַתְּ בְּחַקְלָא :
...לִיט סַלָּךְ וְאַצְוָתָךְ :
...לִיט וַלְדָּא דִמְעָךְ
...בָא דְאַרְעָךְ בַּקְרֵי
...רָיךְ וְעֶדְרֵי עָנָךְ : יט לִיט
...ת בְּמֵעֲלָךְ וְלִיט אַתְּ
...מַפְּקָךְ : כ יְגָרֵי יְיָ בָּךְ
...מְאֶרְתָּא וְיָת שִׁגּוּשַׁיָּא

תולדות אהרן

...ס בתרא פט : והיה אם לא תשמע בס :

רש"י

...כל לד : (כ) המארה. הסרון כמו (ויקרא יג) צרעת ...

...הַמְּאֵרָה . מֵיינְט מֶען (חִסָּרוֹן) אַפֶּעלּוּנְג (כְּמוֹ) וִוי עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (צָרַעַת מַמְאֶרֶת) אַצְרַעַת וָואס מַאכְט אַפֶּעלֶר

שפתי חכמים

...יה כי כן דרך התינוק כשבא לאויר העולם שהוא בוכה כך יליאתו ...העולם יהיה ג"כ בבכיה וזהו סימן רע לו כדאמרינן מת מתוך שחוק סימן יפה לו מתוך בכיה סימן רע לו כו' וק"ל כ"ל : ל' הרא"ם פי' כי דרך הל' לסוס שבעה במקום ריבוי כמו עד עקרה ילדה שבעה כו' :

פירוש לתורת אלהים

...ט אוּנ נִיט אוֹיף דִי לִינְקֶע זַייט לָלֶכֶת צוּ גֵיין נָאךְ ...דֶרֶע אָפּ גֶעטֶער לְעָבְדָם צוּ דִינֶען זֵיי : (טו) וְהָיָה אוּנ ...ס וֶועט זַיין אִם לֹא תִשְׁמַע אַז דוּ וֶועסְט נִיט פַאר ...מֶען אִין דֶעם קוֹל פוּן גָאט דַיין גָאט לִשְׁמוֹר לַעֲשׂוֹת ...הִיטֶן אוּנ צוּ טָאן אֶת כָּל מִצְוֹתָיו גָאר זַיינֶע מִצְוֹת ...קּוֹתָיו אוּנ זַיינֶע גְזֶעץ אֲשֶׁר וָוס אִיךְ גִבִּיט דִיר הַיינְט ...אוּ עָלֶיךָ וֶועלִין קוּמֶען אוֹיף דִיר אַלֶע דִיא קְלָלוֹת ...שִׂיגוּךָ אוּנ וֶועלֶען דִיךְ גְרֵייכֶען : (טז) אָרוּר פַר פְלוּכְט ...עסְטוּ זַיין אִין שְׁטָאט וְאָרוּר אוּנ פַר פְלוּכְט וֶועסְטוּ ...ן אִין פֶעלְד : (יז) אָרוּר פַר פְלוּכְט וֶועט זַיין דִי ...רוֹת פוּן דַיין קָארְבּ אוּנ דַיין אִיבֶּער בְּלַייבוּנְג : ...ח) אָרוּר פְּרִי בִטְנְךָ פַאר פְלוּכְט וֶועט זַיין דִי פְרוּכְט ...ן דַיין בּוֹיךְ וּפְרִי אַדְמָתֶךָ אוּנ דִי פְרוּכְט פוּן דַיין עֶרְד ...ר אֲלָפֶיךָ דִי קִינְדֶער פוּן דַיינֶע רִינְדֶער וְעַשְׁתְּרוֹת צֹאנֶךָ ...נ דִי סְטַאדֶעס פוּן דַיינֶע שָׁאף : (יט) אָרוּר אַתָּה וגו' ...ר פְלוּכְט וֶועסְטוּ זַיין אִין דַיין קוּמֶען אוּנ פַאר ...לוּכְט אִין דַיין אַרוֹם גֵיין : (כ) יְשַׁלַּח גָאט וֶועט שִׁיקֶען אִין דִיר אֶת הַמְּאֵרָה דִי מִינֶערוּנְג אֶת הַמְּאוּמָה דָם פַר־

בית יהודא

נָאר פִיל וֶועגֶן, מֶער וִוי זִיבֶּן אָדֶער וֶוייניגֶער פוּן זִיבֶּן :

ליקוטי יקרים

(טו) וְהָיָה אִם לֹא תִשְׁמַע וגו'. דַארְפֶן מִיר וִויסֶן צוּ וָוס שְׁטֵייט דֶער וָוארְט וְהָיָה, עֶס קֶען שְׁטֵיין וְאִם לֹא תִשְׁמַע. נָאר דִי גמרא זָאגְט הָרְשָׁעִים מְלֵאִים חֲרָטוֹת, וֶוען רְשָׁעִים זִנְדִיגֶען הָאבֶּן זֵיי נָאכְדֶעם חֲרָטָה, דָאס זֶענֶען אַזֶעלְכֶע רְשָׁעִים וָוס זִינְדִיגֶען וֶועגִין תַאֲוָה, דֶר יֵצֶר הָרָע שְׁטַארְקְט זִיךְ אוֹיף זֵיי זִינְדִיגֶען זֵיי, וֶוען זֵיי הָאבֶן זֵייעֶר תַאֲוָה אָפְּגֶעטָאן הָאבֶּן זֵיי חֲרָטָה אוּנ טוּעֶן תְּשׁוּבָה, וַוייל זֵיי וַוייסֶן דָאס אִיז אַעֲבֵירָה, זֵיי הָאבֶּען אָבֶּער נִיט גֶעקֶענְט זִיךְ שְׁטַארְקִין אוֹיף דֶעם יֵצֶר הָרָע, אוּנ זֵיי הָאבֶּען צַעַר וָואס זֵיי הָאבֶּן גֶעמוּזְט זִינְדִיגֶען, אוֹיף אַזֶעלְכֶע מֶענְטְשֶׁן הָט מֹשֶׁה נִיט גֶעזָאגְט זַיינֶע קְלָלוֹת, עֶס זֶענֶען דָא מֶענְטְשֶׁען וָואס זִינְדִיגֶען וַוייל זֵיי גְלוֹיבִּין נִיט אִין דִי תּוֹרָה, אָדֶער זֵייא וִוילֶען דֶערְצֶערְנֶען הקב"ה, אוּנ וֶוען זֵיי טוּעֶן אַעֲבֵירָה זֶענֶען זֵיי פְרֵיילִיךְ, אוּנ הָאבֶּן נִיט חֲרָטָה אוֹיף דִי עֲבֵירוֹת וָוס זֵיי הָאבֶּען גֶעטָאן, אוֹיף דִי מֶענְטְשֶׁן הָט מֹשֶׁה גֶעזָאגְט דִי קְלָלוֹת, דִי גמרא זָאגְט וואוּ עֶס שְׁטֵייט דֶער וָוארְט וְהָיָה מֵיינְט מֶען אַשְׂמְחָה, זָאגְט דֶער פָּסוּק וְהָיָה אִם לֹא תִשְׁמַע וגו' אוּב בַּייא דִיר וֶועט זַיין אַשְׂמְחָה וָואס דוּא וֶועסְט נִיט טָאן דִיא מִצְוֹת פוּן הקב"ה, דַאמָאלְס וֶועט אוֹיף דִיר קוּמֶען דִי קְלָלוֹת, אָבֶּער אָן אַשְׂמְחָה וִוי פְרִיעֶר שְׁטֵייט, וֶועט נִיט זַיין אוֹיף דִיא קְלָלוֹת :

לְטוֹבָה בִּפְרִי בִטְנְךָ וּבִפְרִי בְהֶמְתְּךָ
וּבִפְרִי אַדְמָתֶךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר
נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֶיךָ לָתֶת לָךְ׃
יב יִפְתַּח יְהוָה ׀ לְךָ אֶת־אוֹצָרוֹ הַטּוֹב
אֶת־הַשָּׁמַיִם לָתֵת מְטַר־אַרְצְךָ
בְּעִתּוֹ וּלְבָרֵךְ אֵת כָּל־מַעֲשֵׂה יָדֶךָ
וְהִלְוִיתָ גּוֹיִם רַבִּים וְאַתָּה לֹא תִלְוֶה׃
יג וּנְתָנְךָ יְהוָה לְרֹאשׁ וְלֹא לְזָנָב וְהָיִיתָ
רַק לְמַעְלָה וְלֹא תִהְיֶה לְמָטָּה כִּי־
תִשְׁמַע אֶל־מִצְוֺת ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לִשְׁמֹר
וְלַעֲשׂוֹת׃ יד וְלֹא תָסוּר מִכָּל־
הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם

אונקלוס

בְּוַלְדָא דִמְעָךְ וּבְוַלְ
דִבְעִירָךְ וּבְאִבָּא דְאַרְ
עַל אַרְעָא דִי קַיֵּים
לַאֲבָהָתָךְ לְמִתַּן לָ
יב יִפְתַּח יְיָ לָךְ יָת אוֹצְ
טָבָא יָת שְׁמַיָּא לְנ
מְטַר אַרְעָךְ בְּעִדָּ
וּלְבָרָכָא יָת כָּל עוֹ
יְדָךְ וְתוֹזִיף לְעַמְ
סַגִּיאִין וְאַתְּ לָא תְזוֹ
יג וִיתְנִנָּךְ יְיָ לְתַקִּיף וְ
לְחַלָּשׁ וּתְהֵי בְּרַם לְעֵ
וְלָא תְהֵי לְתַחְתָּא
תְקַבֵּל לְפִקּוֹדַיָּא
אֱלָהָךְ דִי אֲנָא מְפַקֵּ
יוֹמָא דֵין לְמִ
וּלְמֶעְבָּד׃ יד וְלָא תִסְ
מִכָּל פִּתְגָּמַיָּא דִי אֲ

תולדות אהרן

יפתח ה' לך שמים ב ט תגיגה יב בפרק

שפתי חכמים

בטוחך כמו כלאתך דכלאתך בודאי היתה כך חטא אף בטוחך תהיה
ארור כלומר מלא חטא ואין לתמוה קטן הנולד במה חטא וי"ל
דהקב"ה פוקד עון אבות על בנים ועוד נאמרו בזה דברים רבים.
ונראה לי לפרש על דרך שאמרו בפרק התינוקות למה הולד דומה

כמעי אמו לפנקס מקופל כו' ומלמדין אותו כל התורה כולה כו'
זה נאמר ארור אתה בבאך שמשכחין ממך כל התורה וארור
בצאתך שתשכח גם כן התורה שתלמוד בזה העולם ותחלת די
אדם הוא עסקת בתורה. עי"ל דביאתו של אדם לזה העולם

ליקוטי יקרים

(יב) יִפְתַּח ה' לְךָ וגו' לָתֵת מְטַר אַרְצְךָ וגו'. פַאר וָואס שְׁטֵייט
מְטַר אַרְצְךָ, דֶעם רֶעגֶן פוּן דַיין לַאנְד; אוּנ עֶס שְׁטֵייט נִיט
לָתֵת מָטָר, צוּ גֶעבֶּן רֶעגִין, נָאר אַזוֹי וִוי עֶס זֶענֶן דָא צְוֵוייעֶרְלֵיי
מוּטֶערְס, עֶס אִיז דָא אַמוּטֶער וָואס זִיא זֵייגְט אַלֵיין אִיר קִינְד,
דָאס אִיז גֶעזוּנְד פַאר דֶעם קִינְד, וַוייל דֶר קִינְד אִיז פוּן אִיר
בְּלוּט גֶעבָּארֶן, אוּנ עֶר זֵייגְט אִיר בְּלוּט וָוארוּם פוּן אִיר בְּלוּט
וֶוערְט מִילְךְ), אִיז דִי מִילְךְ מִיט זַיין נַאטוּר, אָבֶּער אַז דֶער
קִינְד זֵייגְט פוּן אַפְרֶעמְדֶע מוּטֶער, פַּאסְט נִיט דִי מִילְךְ מִיט זַיין
נַאטוּר, קֶען דֶר קִינְד קְרַאנְק וֶוערִין, בַּיי דֶעם רֶעגִין זָאגְט אוֹיךְ
דֶער פָסוּק וְהוֹלִידָהּ וְהִצְמִיחָהּ. וֶוען דֶער רֶעגִין קוּמְט אוֹיף דִיא
עֶרְד מַאכְט עֶר זַאט דִי עֶרְד מִיט וַואסֶר, אוּנ פוּן דִי עֶרְד וַואקְסְט
אַלֶע תְּבוּאוֹת אוּנ פְרוּכְטֶן, אוּנ עֶס אִיז דָא צְוֵויי עֶרְלֵיי רֶעגִין,
עֶס אִיז דָא רֶעגִין וָואס דִי וָואלְקִין זֶענֶן פוּן דֶעם זֶעלְבִּיגֶן אָרְט,
דֶער רֶעגִין פַּאסְט גְלַייךְ צוּ דֶעם זֶעלְבִּיגֶן אַקְלִים, צוּ דִי נַאטוּר
פוּן דִי עֶרְד, וַואקְסִין גוּטֶע פֵּירוֹת, עֶס זֶענֶן דָא וָואלְקִינְס וָואס
דֶער וִוינְט הָאט זִייא גֶעבְּרַאכְט פוּן וַוייט, פוּן אֵיין אַנְדֶער
אַקְלִים, הָאט דֶער רֶעגִין אֵיין אַנְדֶער נַאטוּר פוּן דִי עֶרְד, זֶענֶען
דִיא תְּבוּאוֹת אוּנ דִיא פְרוּכְטִין נִיט גוּט, דְרִיבֶּער זָאגְט דִיא
תּוֹרָה וֶוען הקב"ה וֶועט דִיר גֶעבֶּען אַבְּרָכָה וֶועט עֶר דִיר גֶעבֶּן
דֶעם רֶעגִין פוּן דַיין לַאנְד:

פירוש לתורת אלהים

אוֹיף גוּטֶן בִּפְרִי בִטְנְךָ אִין דֶעם פְרוּכְט פוּן דַיין ב
דַיינֶע קִינְדֶער וּבִפְרִי אוּנ אִין דֶעם פְרוּכְט פוּן דַי
בְהֶמְתֶּךָ אוּנ דִי פְרוּכְט פוּן דַיין עֶרְד עַל הָאֲדָמָה
דִי עֶרְד וָוס גָאט הָאט גְשְׁווֹאוֹרֶן צוּ דַיינֶע עֶלְטֶ
עֶר זָאל דִיר דָס גֶעבִּין מֵיינְט מֶען אֶרֶץ יִשְׂרָאֵ
(יב) יִפְתַּח יְיָ גָאט וֶועט צוּ דִיר עֶפִינֶן זַיין גוּטֶן אוֹ
אֶת הַשָּׁמַיִם דֶעם הִימֶל לָתֵת מְטַר צוּ גֶעבֶּן רֶעגֶן צוּ
עֶרְד אִין דֶער צַייט וּלְבָרֵךְ אוּנ צוּ בֶּענְטְשִׁין צ
וֶוערְק פוּן דַיינֶע הֶענְט וְהִלְוִיתָ אוּנ דוּ וֶועסְט לַיי
גֶעלְט צוּ פִיל מֶענְטְשִׁין וְאַתָּה אָבֶּר דוּ וֶועסְט בַּיי
נִיט דַארְפֶען לַייעֶן: (יג) וּנְתָנְךָ אוּנ גָאט וֶועט
גֶעבֶּן צוּ אַשְׁטַארְקַייט וְלֹא לְזָנָב אוּנ נִיט צוּ אַשְׁלַא
קַייט (תרגום) וְהָיִיתָ אוּנ דוּ וֶועסְט זַיין נָאר דֶערְהֵיי
וְלֹא תִהְיֶה אוּנ דוּ וֶועסְט נִיט זַיין דֶערְנִידֶערְט
תִּשְׁמַע אַז דוּ וֶועסְט הֶערֶען דִי מִצְוֹת פוּן גָאט ד
גָאט אֲשֶׁר אָנֹכִי וָוס אִיךְ גִבִּיט דִיךְ הַיינְט פוּן גָא
וֶוענִין צוּ הִיטֶען אוּנ צוּ טָאן: (יד) וְלֹא תָסוּר אוּנ
זָאלְסְט נִיט אָפּ קֶערֶן פוּן דִי אַלֶע זַאכֶען וָואס אִיךְ גִבִּיט דִיר הַיינְט יָמִין וּשְׂמאוֹל נִיט אוֹיף דִיא רֶעכְ

ז יִתֵּן יְהוָה אֶת־אֹיְבֶיךָ הַקָּמִים עָלֶיךָ נִגָּפִים לְפָנֶיךָ בְּדֶרֶךְ אֶחָד יֵצְאוּ אֵלֶיךָ וּבְשִׁבְעָה דְרָכִים יָנוּסוּ לְפָנֶיךָ׃
ח יְצַו יְהוָה אִתְּךָ אֶת־הַבְּרָכָה בַּאֲסָמֶיךָ וּבְכֹל מִשְׁלַח יָדֶךָ וּבֵרַכְךָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ׃
ט יְקִימְךָ יְהוָה לוֹ לְעַם קָדוֹשׁ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע־לָךְ כִּי תִשְׁמֹר אֶת־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהָלַכְתָּ בִּדְרָכָיו׃
י וְרָאוּ כָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם יְהוָה נִקְרָא עָלֶיךָ וְיָרְאוּ מִמֶּךָּ׃
יא וְהוֹתִרְךָ יְהוָה

אונקלוס

מְסַפְּקָךְ: ז יִתֵּן יְיָ יָת
בַּעֲלֵי דְבָבָךְ דְּקָיְמִין
עֲלָךְ תְּבִירִין קֳדָמָךְ
בְּאָרְחָא חַד יִפְּקוּן לְוָתָךְ
וּבְשִׁבְעָא אָרְחָן יֶעְרְקוּן
מִקֳּדָמָךְ: ח יְפַקֵּד יְיָ
עִמָּךְ יָת בִּרְכְּתָא
בְּאוֹצָרָךְ וּבְכֹל אוֹשָׁטוּת
יְדָךְ וִיבָרְכִנָּךְ בְּאַרְעָא
דַּייָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ:
ט יְקִימִנָּךְ יְיָ לֵיהּ
לְעַם קַדִּישׁ כְּמָא דִי
קַיֵּים לָךְ אֲרֵי תִטַּר יָת
פִּקּוֹדַיָּא דַּייָ אֱלָהָךְ וּתְהָךְ
בְּאָרְחָן דְּתָקְנָן קֳדָמוֹהִי:
י וְיֶחֱזוּן כָּל עַמְמֵי אַרְעָא
אֲרֵי שְׁמָא דַייָ אִתְקְרֵי
עֲלָךְ וְיִדְחֲלוּן מִנָּךְ:
יא וְיוֹתְרִנָּךְ יְיָ לְטָבָא

ר"א ובשבעה קידושין ב: יצו ה' אתך תענית ח מליצה מב: וראו כל עמי ברכות ו מגילה טז סוטה יז מנחות לה חולין פט:

בעל הטורים

(ז) ינוסו לפניך. וסמיך ליה (ח) יצו ה' אתך את הברכה באסמיך. שמלא בתים מלאים כל טוב: באסמיך. בג' זהו סמוי. שאין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין: (י) שם ה' נקרא. ר"ת שי"ן פי' שי"ן של תפילין: ויראו ממך. וסמיך ליה (יא) והותירך ה'. לומר בזכות התפילין יותיר ימים דכתיב אדני עליהם יחיו:

רשב"ם

(ח) באסמיך. באוצרותיך. שיהיו מלאים דגן תירוש ויצהר כדכתיב וימלאו אסמיך שבע: (י) נקרא עליך. שימלא משאלותיך. בהראותו כי אתם עמו:

רש"י

בלא חטא כיאתך לעולם: (ז) ובשבעה דרכים ינוסו לפניך. כן דרך הנבהלים לברוח להיות מתפזרין לכל צד:

בית יהודא

די וועלט וועט זיין אן אזינד אזוי ווי דו ביזט געקומען אויף דר וועלט אן אזינד: (ז) וּבְשִׁבְעָה דְרָכִים יָנוּסוּ לְפָנֶיךָ. אין זיבען וועגען וועלען זיי אנטלויפען פר דיר (כֵּן דֶרֶךְ הַנִּבְהָלִים בְּרוֹחַ לִהְיוֹת מִתְפַּזְּרִין לְכָל צַד) אזוי איז דערשטייגר פון די מענטשען וואס זענען געאיילט צו אנטלויפען פארשפרייטען זיי זיך אין אלע זייטען, וואו איינער קען לויפען לויפט ער, אונ עס לויפן ניט אלע צוזאמען, אונ מען מיינט ניט ריכטיג זיבען,

שפתי חכמים

באוצרותיך א"כ לא יהיה פי' של מאגרתך כלום ול"ל שהוא כמשמעו כמו שאגרותם לגורות בסמלותם וכאלו אמר ברוכים פירותיך ועיסתך לפי' ראשון קשה למה לא נאמר פירותיך כמשמעו ולמה נאמר טנאך ולפי ד"א טנאך דבר שמסגן כו' ולפי ד"א קשה דהא ברכת הענבים כללים בברכת הפירות ולמה קבע לו ברכה לעצמו וא"ל דנתן ברכה בין כפ"ע שאף שלא תהיה ברכה מרובה בענבים אפ"ה יהיה הברכה וזה אינו כיון שהברכה מרובה בפירות גם הענבים בכלל ונסתמא היה ריבוי אין לכן צריך גם לטעם ראשון: כ פי' מה ביאתך לעולם בלא חטא אף יציאתך מן העולם בלא חטא והוכחתו מדכתיב ברישא בבואך ואחר כך בצאתך ודרך העולם לצאת תחלה מן הבית ואחר כך לבא ועוד למה בירך ביאתו ויציאתו לא הליכתו ושאר תנועותיו ל"פ הכי על ביאתו בלא חטא ושיעור הכ' כך הוא ברוך היית בבואך שלא היה בך חטא וככה תהיה ברוך בצאתך שלא יהיה בך חטא וא"ת מנא נעשה גבי קללה דהתם נמי כתיב כתיב ארור אתה בבואך ברישא דהתם ליכא למימר כביאתך לעולם בחטא כו' וכמו שהקשה הרא"ם ז"ל אבל בשם מהרר"א מפראג מצאתי כתוב דל"ק מידי דה"פ ארור אתה

פירוש לתורת אלהים

תה בְּצֵאתֶךָ אונ געבענטשט וועסטו זיין אין דיין ארום
ין: (ז) יִתֵּן יְיָ גאט וועט געבען דיינע פיינט וואס
שטייען אויף דיר אויף נִגָּפִים וועלען ווערען אוועק
שטוסען פר דיר בְּדֶרֶךְ אין איין וועג וועלען זיי ארום
ין צו דיר מִלְחָמָה האלטען וּבְשִׁבְעָה אונ מיט זיבען
וועגען וועלען זיי אנטלויפען פר דיר: (ח) יְצַו יְיָ גאט
עט געבין דיר די בְּרָכָה אין דיינע אוֹצְרוֹת וּבְכֹל
מִשְׁלַח אונ אין אלע זאכין וואס דו וועסט טאהן מיט
דיינע הענט וּבֵרַכְךָ אונ ער וועט דיך בענטשען בָּאָרֶץ
אין דעם לאנד וואס גאט דיין גאט גיט דיר: (ט) יְקִימְךָ
גאט וועט דיך אויף ריכטען צו זיך פר אהייליג פאלק
כַּאֲשֶׁר אזו ווי ער האט צו דיר געשוואָרען כִּי תִשְׁמֹר אז
דו וועסט היטען די מִצְוֹת פון גאט דיין גאט וְהָלַכְתָּ
בִּדְרָכָיו אונ דו וועסט גיין אין זיינע וועגען אין דעם
גוטען וועג: (י) וְרָאוּ אונ אלע פעלקער פון דער וועלט
וועלען זעהן כִּי שֵׁם יְיָ אז דער נאמען פון גאט ווערט אויף
דיר גרופען וְיָרְאוּ מִמֶּךָּ אונ זיי וועלען זיך פארכטען פר
דיר: (יא) וְהוֹתִרְךָ אונ גאט וועט דיך איבער לאזן

מִצְוֺתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם
וּנְתָנְךָ יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ עֶלְיוֹן עַל כָּל־
גּוֹיֵי הָאָרֶץ׃ ב וּבָאוּ עָלֶיךָ כָּל־
הַבְּרָכוֹת הָאֵלֶּה וְהִשִּׂיגֻךָ כִּי
תִשְׁמַע בְּקוֹל יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ׃
ג בָּרוּךְ אַתָּה בָּעִיר וּבָרוּךְ אַתָּה
בַּשָּׂדֶה׃ ד בָּרוּךְ פְּרִי־בִטְנְךָ וּפְרִי
אַדְמָתְךָ וּפְרִי בְהֶמְתֶּךָ שְׁגַר
אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרוֹת צֹאנֶךָ׃ ה בָּרוּךְ
טַנְאֲךָ וּמִשְׁאַרְתֶּךָ׃ ו בָּרוּךְ אַתָּה
בְּבֹאֶךָ וּבָרוּךְ אַתָּה בְּצֵאתֶךָ׃ ששי

אונקלוס

פִּקּוּדוֹהִי דִּי אֲנָא מְפַ
יוֹמָא דֵין וְיִתְּנִנָּךְ
אֱלָהָךְ עִלַּי עַל
עַמְמֵי אַרְעָא׃ ב וְיֵי
עֲלָךְ כָּל בִּרְכָתָא הָא
וְיִדְבְּקֻנָּךְ אֲרֵי תְקַ
לְמֵימְרָא דַייָ אֱלָהָךְ
ג בְּרִיךְ אַתְּ בְּקַרְ
וּבְרִיךְ אַתְּ בְּחַקְלָא
ד בְּרִיךְ וַלְדָּא דִמְ
וְאִבָּא דְאַרְעָךְ וּוַלְ
דִבְעִירָךְ בַּקְרֵי תוֹ
וְעֶדְרֵי עָנָךְ׃ ה בְּרִ
סַלָּךְ וְאַצְוָתָךְ׃ ו בְּרִ
אַתְּ בְּמֵעֲלָךְ וּבְרִיךְ
תו"א ונתנך ה' אלהיך עליון פקידה
פו : ברוך אתה בעיר מליעא קז
אתה בבאך שם :

רשב"ם

(ה) טנאך. שיהא מלא פירות : ומשא
הוא כלי שנותנין בו את הבצק :

רש"י

(ד) שגר אלפיך. ולדות בקרך שהבהמה משגרת ממע
ועשתרות צאנך. כתרגומו ורבותינו אמרו למה נ
שמם עשתרות א שמעשירות את בעליהן ומחזיקות א
כעשתרו' הללו שהן סלעים חזקים:(ה) ברוך טנאך. פירו
ד"א טנאך דבר לח שאתה מסנן ט בסלים : ומשאר
דבר יבש י שנשאר בכלי ואינו זב : (ו) ברוך אתה בב
וברוך אתה בצאתך. (ב"מ קז) שתהא יציאתך מן הע

בית יהודא

זיך גֶענוּמֶן דִי תּוֹרָה מִיט אַפְּלוּכוּנְג אוּנ מִיט אַשְׁבוּעָה : (ד) וּשְׁגַר אֲלָפֶיךָ. מֵיינְט מֶען (וְלָדוֹת בְּקָרְךָ) דִי קִינְדֶר פוּן דַיינֶע בְּהֵמוֹת (שֶׁהַבְּהֵמָה מְשַׁגֶּרֶת מִמֵּעֶיהָ) וָוס דִי בְּהֵמָה שִׁיקְט אַרוֹם פוּן אִירֶע גֶעדֶערִים וּפוּן אִיר בּוֹיךְ : וְעַשְׁתְּרוֹת צֹאנֶךָ. (כְּתַרְגּוּמוֹ) וִוי דֶר תַּרְגּוּם טַייטְשְׁט (וְעֶדְרֵי עָנָךְ) דִי סְטַאדֶעס שֶׁעפְּסֶן (וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ) אוּנְזֶערֶע רַבָּנִים הָאבְּן גֶעזָאגְט (לָמָּה נִקְרָא שְׁמָן עַשְׁתָּרוֹת) פַר וָוס רוּפְט מֶען שֶׁעפְּסֶן, עַשְׁתָּרוֹת (שֶׁמַּעֲשִׁירוֹת אֶת בַּעֲלֵיהֶן) ווייל זֵיי מַאכְן רַייךְ זֵייעֶרֶע בַּעֲלֵי בָתִּים (וּמַחֲזִיקוֹת אוֹתָם) אוּנ זֵיי שְׁטַארְקְן זֵייעֶרֶע בַּעֲלֵי בַתִּים (כְּעַשְׁתְּרוֹת הַלָּלוּ שֶׁהֵן סְלָעִים חֲזָקִים) וִוי דִי עַשְׁתְּרוֹת, ווי שְׁטַארְקֶע שְׁטֵיינֶר : (ה) וּבָרוּךְ טַנְאֲךָ. מֵיינְט מֶען (פֵּירוֹתֶיךָ) דַיינֶע פְרוּכְטְן וֶועלֶען זַיין גֶעבֶּענְטְשְׁט (דָּבָר אַחֵר) נָאךְ מֶען זָאגֶען (טַנְאֲךָ דָּבָר לַח שֶׁאַתָּה מְסַנֵּן בְּסַלִּים) טַנְאֲךָ מֵיינְט מֶען נַאסֶע זַאכְן וָוס מֶען זַייט זֵיי אִין קֶערְבּ, דְהַיְינוּ וַו... וּמִשְׁאַרְתֶּךָ. מֵיינְט מֶען (דָּבָר יָבֵשׁ שֶׁנִּשְׁאַר בִּכְלִי וְאֵינוֹ זָב) טְרוּקֶענֶע זַאכְן וָוס בְּלַייבְּן אִין דִי כֵּלִי אוּנ רִינֶען נִיט אַרו... (ו) וּבָרוּךְ אַתָּה בְּבֹאֶךָ וּבָרוּךְ אַתָּה בְּצֵאתֶךָ. מֶען מֵיינְט (שֶׁתְּהֵא יְצִיאָתְךָ מִן הָעוֹלָם בְּלֹא חֵטְא כְּבִיאָתְךָ לָעוֹלָם) דַיין אַרוֹסְגֵיין...

שפתי חכמים

את יוסף שהוליא דבה על אחיו וסיפר עליהם לשון הרע ותירץ ראיתי כו' וק"ל. וראיתי שיש גורסים ראיתי כו' על אשר לא יקים וה"פ ראיתי ביסודו של ר' משה הדרשן י"א ארורים כו' עד לא רצה לקללו וקשה הרי י"ב הם עם ארור אשר לא יקים וגו' ומתרץ כאן כארור אשר לא יקים וגו' כולל את כל התורה וגם הארורים דלעיל נכללו בארור אשר לא יקים וגו' ואם כן קשה דארורים דלעיל יתירים הם ולמה נכתבו אלא ודאי כמו שראיתי ביסודו של ר' משה הדרשן : ח ע"ל בפרשת עקב ושם פירשתי : ט פי' כגון יין ותירוש : י כגון כל מיני פירות ונקרא משארתך בעבור שהם נשארים בסל ולפי פירוש ראשון

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ג) ברוך אתה בעיר. במצות אשר אתה עושה בעיר נ סוכה ומזוזה ומעקה. וברוך אתה בשדה במצות לקט שב ופאה. ד"א ברוך אתה בעיר זו ירושלים שנקראת עיר הק וברוך אתה בשדה זו ציון שנאמר בה ציון שדה תחרש (ה) ברוך טנאך. אלו הבכורים שנאמר בהם ולקח הכ הטנא מידך : ומשארתך. זו חלה :

פירוש לתורת אלהים

צוּ טָאהְן אַלֶע זַיינֶע מִצְוֺת אֲשֶׁר וָוס אִיךְ גִיבּ אִיט דִיר הַיינְט : (ב) וּבָאוּ עָלֶיךָ אוּנ זֵיי וֶועלִין קוּמֶען אוֹיף דִיר אַלֶע בְּרָכוֹת וָוס וֶועלֶען נָאכְמֶער שְׁטֵיין וְהִשִּׂיגוּךָ אוּנ זֵייא וֶועלֶן דִיךְ גְרֵייכֶען כִּי תִשְׁמַע אַז דוּ וֶועסְט פַר נֶעמִין צוּא דֶעם קוֹל פוּן גָאט דַיין גָאט : (ג) בָּרוּךְ גִיבֶּענְטְשְׁט וֶועסְטוּ זַיין אִין שְׁטָאט וּבָרוּךְ אוּנ גִיבֶּענְטְשְׁט וֶועסְטוּ זַיין אִין פֶעלְד : (ד) בָּרוּךְ פְּרִי בִטְנְךָ גִיבֶּענְטְשְׁט וֶועט זַיין דִי פְרוּכְט פוּן דַיין בּוֹיךְ מֵיינְט מֶען דַיינֶע קִינְדֶר וּפְרִי אַדְמָתְךָ אוּנ דִי פְרוּכְ... פוּן דַיין עֶרְד וּפְרִי בְהֶמְתֶּךָ אוּנ דִי פְרוּכְט פוּן דַיינ... בְּהֵמוֹת שְׁגַר אֲלָפֶיךָ דִיא קִינְדֶער וָואס דִיא בְּהֵמ... וַוארְפְט עֶס אַרוֹיס פוּן אִירֶע גִידֶערִים וְעַשְׁתְּרוֹת צֹאנֶךָ אוּנ דַיינֶע סְטַאדִים שָׁאף [עיין רש"י] (ה) בָּרוּךְ טַנְאֲךָ גִבֶּענְטְשְׁט וֶועט זַיין דַיינֶע פֵּירוֹת פ... דֶעם קָארְבּ וּמִשְׁאַרְתֶּךָ אוּנ דַיינֶע פֵּירוֹת (עיין רש"י וש"ד) (ו) בָּרוּךְ גִבֶּענְטְשְׁט וֶועסְטוּ זַיין אִין דַיין קוּמֶען וּבָר...

רֵעֵהוּ בַּסָּתֶר וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃
ס כה אָרוּר לֹקֵחַ שֹׁחַד לְהַכּוֹת נֶפֶשׁ
דַּם נָקִי וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃ ס
כו אָרוּר אֲשֶׁר לֹא־יָקִים אֶת־דִּבְרֵי
הַתּוֹרָה־הַזֹּאת לַעֲשׂוֹת אוֹתָם
וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃ פ כח א וְהָיָה
אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־

אונקלוס

בְּסִתְרָא וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן׃ כה לִיט דִּי מְקַבֵּל שֹׁחֲדָא לְמִקְטַל נְפַשׁ דַּם זַכַּי וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן׃ כו לִיט דִּי לָא יְקַיֵּם יָת פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא הָדָא לְמֶעְבַּד יָתְהוֹן וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן׃ א וִיהֵי אִם קַבָּלָא תְקַבֵּל לְמֵימְרָא דַּיָי אֱלָהָךְ לְמִטַּר לְמֶעְבַּד יָת כָּל

תו"א ארור אשר לא יקים שבועות לו: והיה אם שמוע תשמע בתרא פט:

רשב"ם

(כו) ארור אשר לא יקים. על כל עבירות שבסתר:

בעל הטורים

בסתר: בסתר. בגי' בלשון הרע ובגי' מסר ממון חבירו. וסמך (כה) לוקח שוחד להכות נפש לומר הולך רכיל למען שפך דם. וסמך (כו) אשר לא יקים להכות נפש. לומר השופך דם כעובר על כל התורה: אמן. בגימטריא יהו"ה אדנ"י ולכן גדול העונה אמן יותר מן המברך שעולה שני שמות: (א) שמוע תשמע. בגימטריא לד"ת ולדברי חכמים:

רש"י

על לשון הרע ו הוא אומר. ראיתי ביסודו של רבי משה הדרשן י"א ארורים יש כאן ז כנגד י"א שבטים וכנגד שמעון לא כתב ארור לפי שלא היה בלבו לברכו לפני מותו כשברך שאר השבטים לכך לא רצה לקללו: (כו) אשר לא יקים. כאן כלל את כל התורה כולה וקבלוה עליהם באלה ובשבועה:

בית יהודא

אומר) מען מיינט דהיינו ראובן רעט שלעכטע רייד אויף משה פר שמואל, דריבער הט שמואל פיינט בעקומען משה'ן, אונ הט אוועקגענומען די פרנסה פון משה, אונ וויל משה הט קיין פרנסה, קען זיין ער זאל קראנק ווערן פון צער, אדר זיין ווייב אונ קינדר זענן קראנק געווארן, אדר שטארבן פון צער אונ הונגר, ווער הט די שלעכטס געטאן ?
ראובן, מיט זיינע שלעכטע רייד וואס ער הט גערעט צו שמואל אויף משה, אין דערשטיל, אונ משה ווייס ניט ווער עס הט אים געשלאגען, ווער הט אויף אים גערעט, זאגט רש"י (ראיתי ביסודו של רבי משה הדרשן) איך האב געזעהן אין די דרשות פון רבי משה הדרשן (י"א ארורים יש כאן) דא שטייט עלף מאל ארור נאויסער ארור אשר לא יקים) (כנגד י"א שבטים) געגען עלף שבטים (וכנגד שמעון לא כתב ארור) געגען שבט שמעון הט משה ניט געשריבן ארור (לפי שלא היה בלבו לברכו לפני מותו כשברך שאר השבטים לכך לא רצה לקללו) ווייל משה הט געטראכט אין הארצען פר זיין שטארבן ווען ער וועט בענטשען אלע שבטים זאל ער דעם שבט שמעון ניט בענטשען, דריבער הט ער אים ניט געוואלט פלוכען, ער זאל זיין ניט געפלוכט אונ ניט געבענטשט: (כו) ואשר לא יקים. זאגט רש"י (כאן כלל את כל התורה כולה) אין דעם ארור הט משה געפלוכט וועגען די גאנצע תורה, וועלכע עבירה מען וועט טאן אדער וועלכע מצוה מען וועט ניט טאן, זאל מען זיין געפלוכט (וקבלוה עליהם באלה ובשבועה) האבן יודין אויף

שפתי חכמים

מפ' קדושים והתם גופא מגלן עיין בפ' קדושים: ו דאל"כ בסתר ל"ל וכי אם יכהו בגלוי הכאה ממש מיתר בתמיה והלא כתיב לא יוסיף פן יוסיף בפ' כי תצא. ז וא"ת למה סמך ר' משה הדרשן לגבי מכה רעהו בסתר. וי"ל בשלמא כלא זה ל"ק מידי למה כתיב י"א ארורים כדי להוציא ראובן מכלל הארור משום דכתיב ארור שוכב עם אשת אביו והוא בלבל יצועי אביו מ"ה לא נאמרו אלא י"א ארורים כדי להוציא ראובן אבל עכשיו לפי מה שפירשתי דמכה רעהו בסתר על לשון הרע הוא אומר א"כ לא ה"ל לומר אלא י' ארורים ולהוציא גם

פירוש לתורת אלהים

(כה) ארור לוקח פר פלוכט זאל ווערן דר וואס נעמט שוחד צו הרגין אמענטש אונ צו פאר גיסען אום שולדיג בלוט ואמר כל העם אמן אונ דם גאנצע פאלק זאל זאגען אמן: (כו) ארור וגו' פאר פלוכט זאל ווערען דער וואס וועט ניט מקיים זיין די רייד פון די תורה לעשות אותם צוא מאהן זייא [עיין רש"י]: (א) והיה אם שמוע אונ עס וועט זיין אז דוא וועסט הערין דעם קול פון דיין גאט לשמור צו היטען אונ

ליקוטים על התורה

(א) והיה אם שמוע תשמע בקול וגו'. דער מדרש שרייבט רבי יהושע פון סכנין האט געזאגט פון רבי לוי'ס וועגען הקב"ה האט געזאגט צו די יודען אוב דו וועסט הערין מיינע מצות, וועל איך הערין דיינע תפלות, רבי יהושע הט גיזאגט פון רב נחמן'ס וועגען דר מענטש וואס קומט אין בית המדרש אונ ער הערט תורה לערנן וועט ער זוכה זיין צו זיצן צוזאמען מיט חכמים ווען משיח וועט קומען, רבי שמעון בן חלפתא זאגט דר מענטש וואס לערנט תורה אונ ער טוהט נימ ווי די תירה האט געבאטען, ווערט ער מער געשטראפט ווי דער וואס האט קיין תורה געלערנט, דאס איז גלייך ווי איינר האט געהאט אפרוכט גארטין אונ ער האט דעם גארטען געגעבען צו צווייא מענטשען, זייא זאלען אין אים פלאנצין בוימער, איינער האט געפלאנצט בוימער אונ האט זייא אפגעהאקט, דער אנדערער האט גאר ניט געפלאנצט, אוף וועמען איז דער בעל הבית מער בייז, געווים אוף דעם וואס האט געפלאנצט דיא בוימער אונ האט זיי אפגעהאקט, בייא הקב"ה איז איך אזו, דער מענטש וואס האט געלערנט תורה אונ ווייס דיא מצות פון דיא תורה, אונ ער טוהט זייא ניט, איז זיין שטראף גרעסער פון דעם מענטש וואס האט קיין תורה געלערנט אונ ער ווייס ניט דיא מצות פון דיא תורה:

כָּל־הָעָם אָמֵן׃ ס יח אָרוּר מַשְׁגֶּה
עִוֵּר בַּדָּרֶךְ וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃
ס יט אָרוּר מַטֶּה מִשְׁפַּט גֵּר־יָתוֹם
וְאַלְמָנָה וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃
כ אָרוּר שֹׁכֵב עִם־אֵשֶׁת אָבִיו כִּי
גִלָּה כְּנַף אָבִיו וְאָמַר כָּל־הָעָם
אָמֵן׃ ס כא אָרוּר שֹׁכֵב עִם־כָּל־
בְּהֵמָה וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃ ס
כב אָרוּר שֹׁכֵב עִם־אֲחֹתוֹ בַּת־אָבִיו
אוֹ בַת־אִמּוֹ וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃
ס כג אָרוּר שֹׁכֵב עִם־חֹתַנְתּוֹ וְאָמַר
כָּל־הָעָם אָמֵן׃ ס כד אָרוּר מַכֵּה

כָּל עַמָּא אָמֵן׃ יח ל
דִּי מַטְעֵי עַוִּירָא בְּאָרְ
וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵ
יט לִיט דִּיצַלֵּי דִּין
יִתַּמָּא וְאַרְמְלָא וְיֵימַר
עַמָּא אָמֵן׃ כ ל
דְּיִשְׁכּוּב עִם אִתַּת אֲב
אֲרֵי גַלִּי כַּנְפָא דַאֲב
וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵ
כא לִיט דְּיִשְׁכּוּב עִם
בְּעִירָא וְיֵימַר כָּל עַ
אָמֵן׃ כב לִיט דְּיִשְׁכּ
עִם אֲחָתֵהּ בַּת אֲב
אוֹ בַת אִמֵּהּ וְיֵימַר
עַמָּא אָמֵן׃ כג ל
דְּיִשְׁכּוּב עִם חֲמוֹ
וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵ
כד לִיט דְּיִמְחֵי לְחַבְ

תו"א ארור שוכב עם אשת אביו שבת
ארור שוכב עם כל בהמה עירוב
פסחים מט׃

רשב"ם

בידו. וכן משגה עור ומטה משפט. כל אלו דברי סתר. שוכב עם אשת אביו. זהו במקום שהוא גדל שם ואין רואה׃ עם כל בהמה. אין זה כי אם בסתר. וכן אחותו. וחתנתו. האם רגילה בבית בתה׃

בעל הטורים

גבול רעהו לו' שסבא על א"א שהוא מסיג גבול רעהו גורם לבן ש
אביו שאינו מכיר אביו. וסמך לו (יח) משגה עור לו' לא תיעץ לו
דרכך כדי להסיג גבולו׃ משגה. ב' משגה עור משגה ישרים ב
רע זהו שדרשו משגה עור שמיעצו לחטוא זה משגה ישרים בדרך רע שהוא יסר ונותן לו עלה לעקם דרכיו. וסמך לו (יט) מטה מ
שהיודע הדין ומטהו ברמיותיו או טוען שקר הוא משגה עור׃ (כא) סמך שוכב עם בהמה לאשת אביו. לפי שהוא עמה בבית וכרוך א
בבהמה וכן אחותו וחותנתו שהם תדירים עמו. וסמך לו (כד) מכה רעהו בסתר. שהוא בלעיגה כמו זנות חותנתו ואחותו שהוא בלי

בית יהודא

פֶעלְד (לְשׁוֹן וְהוּסַג אָחוֹר) ווי עֶם שְׁטֵייט וְהוּסַג אָחוֹר, עֶם
איז אָפְּגֶערוּקְט גֶעוָוארְן אויף אִינטֶן, צוּרִיק׃ (יח) וּמַשְׁגֶּה
עִוֵּר. מֵיינְט מֶען (הַסוּמָא בְּדָבָר וּמַשִּׂיאוֹ עֵצָה רָעָה) ווען אֵיינֶער איז בְּלִינְד אִין אַזאךְ, עֶר ווייס נִיט וָוס צוּ טָאן,
זַיין חַבֵר גִיט אִים אַשְׁלֶעכְטֶע עֵצָה, פוּן וֶועגֶן זַיין טוֹבָה׃ (כד) וּמַכֵּה רֵעֵהוּ בַּסָּתֶר. זָאגְט רש"י (עַל לְשׁוֹן הָרַע

רש"י

(ישעיה נט) והוסג אחור׃ (יח) משגה עור. הס
בדבר ה ומשיאו עלה רעה׃ (כד) מכה רעהו בסת

שפתי חכמים

וגומר כך מלאתי בשם א' מהגדולים. ול"נ דהוכחתו מדכתיב וענו הלוים ואמרו אל כל איש ישראל וגו' ש"מ דהלוים היו המקללין וה"ה המברכין דהא קודם שאמרו ארור האיש היו אומרים ברוך האיש דא"ל דהא דכתיב וענו הלוים פירושו דענו הלוים תחל' כלומר שהם התחילו ואח"כ כל העם אחריהן דאם כן הכי הל"ל וענו הלוים וכל איש ישראל ואמרו וגו' ועוד מאי אל כל איש ישראל שהרי הם עצמן היו ג"כ מן המקללין אלא ע"כ שהלוים היו המברכין והמקללין והיו הופכים פניהם בדפירש רש"י ופי' דקרא דאלה יעמדו לברך את העם כאלו אמר אלה
יעמדו על הר גרזים כשיבאו הלוים לברך את העם ומי הם העומ
על הר גרזים שמעון ולוי וגו'. וא"ת והרי כתיב אלה יעמדו ל
את העם שמעון לוי ויהודה וגו' א"כ משמע שגם לוי היה עומד
הר גרזים כמו שאר שבטים ואיך פי' הוא ז"ל והכהנים והלוים וה
למטה באמצע כו'. וי"ל שני מיני לוים הם מהם הראוין ל
דהיינו עד שיגיע לל' שנים ושאינן ראוין לשרת דהיינו מנ' ואילך וא
הראוין לשרת עומדין למטה ואותן שאינן ראוין לשרת עומדין
ההר ברייתא פרק אלו נאמרין (דף לו)׃ ה דגמרינן משגה מ

פירוש לתורת אלהים

פַר פְלוּכְט זָאל וֶוערֶען דֶער וָואס מַאכְט בְּלָאנְזֶען
אַיין בְּלִינְדֶען אויף דֶעם וֶועג עֶר פִירְט אִים
נִיט אויף דֶעם גוּטֶען וֶועג וְאָמַר וגו' אוּנ דָאס
גַאנְצֶע פָאלְק זָאלֶען זָאגֶען אָמֵן [פיין רש"י]׃
(יט) אָרוּר פַר פְלוּכְט זָאל וֶוערֶען דֶר וָוס בֵּייגְט אַוֶועק
דֶעם מִשְׁפָּט פוּן אַגֵר אָדֶר פוּן אַיָתוֹם אָדֶר פוּן אַיין
אַלְמָנָה וְאָמַר וגו'׃ (כ) אָרוּר שֹׁכֵב פַאר פְלוּכְט זָאל
וֶוערֶען דֶר וָוס לִיגְט מִיט זַיין פָאטֶערְס ווייב אֲפִילוּ
זִיא אִיז נִיט זַיין מוּטֶער כִּי גִלָּה וָוארוּם עֶר הָאט
אַנְפְּלֶעקְט דִיא שַׁאנְד פוּן זַיין פָאטֶער וְאָמַר וג
(כא) אָרוּר שֹׁכֵב פַאר פְלוּכְט זָאל וֶוערִין דֶער וָו
לִיגְט מִיט אַבְּהֵמָה וְאָמַר וגו'׃ (כב) אָרוּר פַר פְלוּ
זָאל וֶוערֶען דֶער וָואס לִיגְט מִיט זַיין שְׁוֶועסְטֶ
וָואס עֶר אִיז מִיט אִיר פוּן אַיין פָאטֶער אָדֶער
אַיין מוּטֶער וְאָמַר וגו'׃ (כג) אָרוּר פַאר פְלוּכְט ז
וֶוערֶען דֶער וָואס לִיגְט מִיט זַיין שְׁוִויגֶר וְאָמַר וג
(כד) אָרוּר פַר פְלוּכְט זָאל וֶוערֶן דֶער וָואס שְׁלָא
זַיין חַבֵר אִין דֶער פַר בָּארְגֶנִישׁ וְאָמַר וגו' [פיין רש"

יג וְאֵלֶּה יַעַמְדוּ עַל־הַקְּלָלָה בְּהַר
עֵיבָל רְאוּבֵן גָּד וְאָשֵׁר וּזְבוּלֻן דָּן
וְנַפְתָּלִי׃ יד וְעָנוּ הַלְוִיִּם וְאָמְרוּ אֶל־
כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל קוֹל רָם׃ ס
טו אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶסֶל
וּמַסֵּכָה תּוֹעֲבַת יְהוָה מַעֲשֵׂה יְדֵי
חָרָשׁ וְשָׂם בַּסָּתֶר וְעָנוּ כָל־הָעָם
וְאָמְרוּ אָמֵן׃ ס טז אָרוּר מַקְלֶה
אָבִיו וְאִמּוֹ וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃ ס
יז אָרוּר מַסִּיג גְּבוּל רֵעֵהוּ וְאָמַר

אונקלוס

בְנְיָמִן׃ יג וְאִלֵּין יְקוּמוּן
ל לְוָטַיָא בְּטוּרָא דְעֵיבָל
אוּבֵן גָּד וְאָשֵׁר וּזְבוּלֻן
ן וְנַפְתָּלִי׃ יד וְיִתִיבוּן
וָאֵי וְיֵימְרוּן לְכָל אֱנָשׁ
שְׂרָאֵל קָלָא רָמָא׃ טו לִיט
בְרָא דִי יַעְבֵּד צְלֵם
מַתְכָא מְרַחֲקָא קֳדָם
עֹבַד יְדֵי אֻמָּן וּמְשַׁוֵּי
סִתְרָא וְיִתִיבוּן כָּל
מָא וְיֵימְרוּן אָמֵן׃
לִיט דְיִקְלֵי אֲבוּהִי
מֵּהּ וְיֵימַר כָּל עַמָּא
מֵן׃ יז לִיט דְיַשְׁנֵי
חוּמָא דְחַבְרֵהּ וְיֵימַר

״א וענו הלוים סוטה שם: קול רם שם
לג: ארור האיש שם לבלו שבועות לו
ע״ז שם:

בעל הטורים

) קול רם. וסמיך ליה ארור האיש אשר יעשה פסל לומר שבקולו של רם
בו בקול הקב״ה שנעו דבור אנכי ה׳ ולא יהיה לך: (טו) בסתר. ד׳ ושם
תר. מכה רעהו בסתר. כי אתה עשית בסתר בדוד בענין בת שבע. כי
כלם בחסר כל בסתר. לומר אם תעשה בסתר תאכלם בחסר כל בסתר.
חיל בעכו״ם שהיא שקולה כנגד כל התורה כולה. וסמך לעכו״ם
) מקלה אביו ואמו דג׳ שותפין יש באדם. וסמיך למקלה אביו (יז) מסיג
נס בבית אחרים ולא יליזו עליו. ומקלה אביו. במקום בית גידולו.

רשב״ם

(טו) ושם בסתר. כל הארורים שנים עשר כנגד י״ב שבטים וכולם עבירות שרגילים להיות בסתר הם כמו שמפרש בכולם חוץ משנים שרגילים להיות פעמים בגלוי ופעמים בסתר והן עו״ג. ומכה רעהו. ולכך פי׳ בשניהם בסתר שעל עבירות שבגלוי לא באו לקלל כי בית דין יענשוהו על הגלויות כמו שכתוב בסוף כל הקללות הנסתרות לה׳ אלהינו הוא יקח נקמה מן הנסתרות שהרי נתקללו בשם הקב״ה אבל הנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת. מלקות. סקילה. שריפה. הרג. וחנק. הלא תראה אין כתוב כאן ארור שוכב עם אשת רעהו. כי מה לו אין אחרים רגילים שם. וכן מסיג גבול בגנבה הוא עושה שאם יראה ימחת

רש״י

) מקלה אביו. מזלזל לשון (לעיל כה) ונקלה אחיך:
) מסיג גבול. מחזירו לאחוריו וגונב את הקרקע ל׳

בית יהודא

מיט אָרוּר׃ (טז) וּמַקְלֶה אָבִיו וְאִמּוֹ. מֵיינְט מֶען (מְזַלְזֵל) עֶר פַארְשֶׁעמְט זַיין פָאטֶער אָדֶער זַיין מוּטֶער (לָשׁוֹן וְנִקְלָה אָחִיךָ)
ינְט מֶען דַיין בְּרוּדֶר וָועט פַארְשֶׁעמְט וֶוערֶן׃ (יז) וּמַסִּיג גְּבוּלוֹ. מֵיינְט מֶען (מַחֲזִירוֹ לַאֲחוֹרָיו) עֶר רוּקְט דִיא וַואנְט וָוָאס
יישֶׁן דִי פֶעלְדֶער אוּנ עֶר שְׁטֶעלְט זִיא אִין זַיין חֲבֵרְס פֶעלְד (וְגוֹנֵב אֶת הַקַּרְקַע) אוּנ עֶר גַנְבֶעט אַשְׁטִיק עֶרְד פוּן זַיין חֲבֵרְס

דעת זקנים מבעלי התוספות

) ארור האיש אשר יעשה. בסוטה פרק אלו נאמרין מסיק
העובד ע״ז בארור סגי ליה אלא זה הבא על הערוה והוליד
והלך לבין האומות ועבד ע״ז אמר הקב״ה ארור אביו ואמו
ן גרמו לו ופרש״י שיש אחד עשר ארורים כנגד י״א שבטים
כד שמעון לא כתיב ארור לפי שלא נתברך כשברך יעקב
ביו וגם לא עלה בלבו של משה רבינו לברכו כשברך האחרי׳
י מותו ואי קשיא מה נשתנו אלו הי״א דברים מכל שאר
רים י״ל משום דכל הני ישנן בינו לבין קונו ואין שום בריה
לה להכיר ולידע בהם ואיתא בשוחר טוב למד ולימד שמר
שה ויש ספק בידו למחות ולא מיחה הרי הוא בכלל ארור
ר לא יקים את דברי התורה הזאת לא למד ולא לימד לא שמר
עשה כגון שהיה חבוש בבית האסורין והיה ספק בידו למחות ומיחה הרי היא בכלל ברוך אשר קיים את דברי התורה הזאת:

שפתי חכמים

אלא הקללה ר״ל שהלוים הפכו פניהם להן ולכן נקראו אלא יותר מאותן שהיו עומדים על הר גריזים אף שהיו קרובים להן כמו אלו כיון שלא יתכן לפרש כמשמעו שאין שייך לומר אלה יעמדו על הקללה וכי יש ממשות בקללה שדורסין עליה ברגלים אלא בע״כ פירושו אלא הקללה כלומר אלא אותן המקללים א״כ ש״מ שהן עצמן אינן מקללין נמילתא הא דכתיב אלה יעמדו לברך וגומר נמי הן עצמן אינן המברכים ועכשיו סברא הוא שהם שבט לוי מדכתיב וענו הלוים וגומר. וא״ת א״כ מאי זה דכתיב אלה יעמדו לברך את העם וגומר והרי משמע דהם עצמן היו המברכין. י״ל דה״פ אלה יעמדו אלא הלוים בשעה שעמדו הלוים לברך את העם על הר גריזים שנעון

פירוש לתורת אלהים

י יְהוּדָה יִשָּׂשכָר יוֹסֵף בִּנְיָמִן׃ (יג) וְאֵלֶּה יַעַמְדוּ
הַקְּלָלָה אוּנ דִי שְׁבָטִים זָאלֶען שְׁטֵיין אוֹיף דֶעם
הַרג עֵיבָל וֶוען דִיא כֹּהֲנִים מִיט דִיא לְוִיִּם
עָלֶן פְלוּכֶען רְאוּבֵן גָד אָשֵׁר זְבוּלֻן דָן נַפְתָּלִי [פי׳ רש״י]:
) וְעָנוּ הַלְוִיִּם אוּנ דִי לְוִיִּם זָאלִין שְׁרַייעֶן וְאָמְרוּ אוּנ
לֶן זָאגֶן צוּ אַלֶע יִשְׂרָאֵל מִיט אַהוֹך קוֹל׃ (טו) אָרוּר
פְלוּכְט זָאל וֶוערֶען דֶער מֶענְטְשׁ וָוָאס עֶר וֶועט
אַכֶען אֵיין בִּילְד אוּנ אֵיין גִיסוּנְג תּוֹעֲבַת יְיָ דָאס
מוּוִירְדִקַייט פוּן גָאט מַעֲשֵׂה יְדֵי חָרָשׁ וֶוערְק וָואס

אַמֵיינְגְסְטֶער הָאט גִימַאכְט מִיט דִי הֶענְד וְשָׂם בַּסָּתֶר אוּנ וֶועט עֶס טָאהְן אִין פֶערְבָּארְגֶענִישׁ וָוארוּם עֶר זָאל דָם טָאהְן אַז אִיטְלִיכֶער זֶעהְט קוּמְט דָאךְ אִים סְקִילָה נָאר אַז עֶר וֶועט עֶס טָאן קֵיינֶער זָאל נִיט זֶעהְן זָאל עֶר פַר פְלוּכְט וֶוערֶן וְעָנוּ אוּנ דָם גַאנְצֶע פָאלְק זָאלִין זָאגֶען אָמֵן׃ (טז) אָרוּר פַר פְלוּכְט זָאל וֶוערֶען דֶער וָוָאס אִיז מְבַזֶּה זַיין פָאטֶער אוּנ מוּטֶער וְאָמַר וגו׳׃ (יז) אָרוּר פַר פְלוּכְט זָאל וֶוערֶען דֶער וָוָאס פַר רוּקְט דֶעם גְרֶענֶעץ פוּן זַיין חַבֵר וְאָמַר וגו׳׃ (יח) אָרוּר

אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הַסְכֵּת
וּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם הַזֶּה נִהְיֵיתָ
לְעָם לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ י וְשָׁמַעְתָּ
בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְעָשִׂיתָ אֶת־
מִצְוֹתָו וְאֶת־חֻקָּיו אֲשֶׁר אָנֹכִי
מְצַוְּךָ הַיּוֹם׃ ס חמישי יא וַיְצַו מֹשֶׁה אֶת־
הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר׃ יב אֵלֶּה
יַעַמְדוּ לְבָרֵךְ אֶת־הָעָם עַל־הַר
גְּרִזִּים בְּעָבְרְכֶם אֶת־הַיַּרְדֵּן שִׁמְעוֹן
וְלֵוִי וִיהוּדָה וְיִשָּׂשכָר וְיוֹסֵף וּבִנְיָמִן׃

אונקלוס

יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר אֲ...
וּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל יוֹמָא דֵ...
הֲוֵיתָא לְעַמָּא קֳדָ...
אֱלָהָךְ׃ י וּתְקַ...
לְמֵימְרָא דַיְיָ אֱלָ...
וְתַעְבֵּד יָת פִּקּוֹדוֹהִי
קְיָמוֹהִי דִּי אֲנָא מְפַ...
יוֹמָא דֵין׃ יא וּפַקִּיד מ...
יָת עַמָּא בְּיוֹמָא הַ...
לְמֵימָר׃ יב אִלֵּין יְקוּ...
לְבָרָכָא יָת עַמָּא
טוּרָא דִגְרִזִּים בְּמֶעְבַּרְ...
יָת יַרְדְּנָא שִׁמְעוֹן
וִיהוּדָה וְיִשָּׂשכָר וְיִ...

תו"א הסכת ושמע ברכות טו פז
הזהר פ' תרומה: אלה יעמדו
לז לח: על הר בס לז:

בעל הטורים

(יב) גריזים. בגימ' הברכה יהי...

רשב"ם

(יב) אלה יעמדו לברך וגו'. לפי הפשט דומה שאלו עונין אמן אבל הלוים הופכין פניהם בשעת ברכה להר גרזים וכשמקללים פונים להר ...

בית יהודא

שְׁרַייבְּן דִי תּוֹרָה אוֹיף זִיבְּעצִיג שְׁפְּרַאכְן: (ט) וְהַסְכֵּת. אִיז דֶערְטַייטְשׁ (כְּתַרְגּוּמוֹ) וְוִי דֶער תַּרְגּוּם שְׁרַייבְּט אֲצִית, פַּארְנֶעם, זָאלְסְט גוּט הֶערְן: וְהַיּוֹם הַזֶּה נִהְיֵיתָ לְעָם. מֶען מֵיינְט (בְּכָל יוֹם יִהְיוּ בְעֵינֶיךָ כְּאִילוּ הַיּוֹם בָּאתָ עִמּוֹ בִּבְרִית) אַלֶע טָאג זָאל בַּיי דִיר זַיין גְלַייךְ וְוִי דוּ וָואלְסְט הַיינְט גֶעקוּמֶען מִיט הקב"ה אִין פַארְבִּינְדוּנְג: (יב) לְבָרֵךְ אֶת הָעָם. זָאגְט רש"י (כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה) וְוִי עֶס שְׁטֵייט אִין דִי גְמָרָא סוֹטָה (שִׁשָּׁה שְׁבָטִים עָלוּ לְרֹאשׁ הַר גְּרִזִּים) זֶעקְס שְׁבָטִים זֶענֶען אַרוֹפְגֶעגַאנְגֶען אוֹיף דֶעם בַּארְג גְרִזִּים (וְשִׁשָּׁה לְרֹאשׁ הַר עֵיבָל) אוּנְ זֶעקְס שְׁבָטִים זֶענֶען אַרוֹיפְגֶעגַאנְגֶען אוֹיף דֶעם בַּארְג עֵיבָל (וְהַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם וְהָאָרוֹן לְמַטָּה בְּאֶמְצַע) דִיא כֹּהֲנִים אוּנְ לְוִיִּם אוּנְ דֶער אָרוֹן זֶענֶען גֶעשְׁטַאנֶען אוּנְטֶן צְווִישֶׁן דִי צְוֵויי בּ... (וְהָפְכוּ לְוִיִּם פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הַר גְּרִזִּים וּפָתְחוּ בִּבְרָכָה) דִי לְוִיִּם הָאבֶּען זִיךְ גֶעקֶערְט מִיט זֵייעֶר פָּנִים צוּם בַּארְג גְּרִזִּים הָאבֶּן אָנְגֶעהוֹיבְּן זָאגֶען אַבְּרָכָה (בָּרוּךְ הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יַעֲשֶׂה פֶּסֶל וּמַסֵּכָה) גֶעבֶּענְטְשְׁט זָאל זַיין דֶער מֶענְטְשׁ ווָאס וֶועט מַאכֶן בִּילְדֶער צוּם דִינֶען צוּ זֵיי (וְאֵלּוּ וְאֵלּוּ עוֹנִין אָמֵן) דִי זֶעקְס שְׁבָטִים ווָאס זֶענֶען גֶעשְׁטַאנֶען אוֹיף דֶעם בַּארְג גְרִזִּים אוּנְ זֶעקְס שְׁבָטִים ווָאס זֶענֶען גֶעשְׁטַאנֶען אוֹיף דֶעם בַּארְג עֵיבָל, הָאבֶּן גֶעטָאן אַגֶעשְׁרַייא אָמֵן (חָזְרוּ וְהָפְכוּ פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הַר ... וּפָתְחוּ בִּקְלָלָה) נָאכְדֶעם הָאבֶּן דִי לְוִיִּם זִיךְ אוּמְגֶעקֶערְט מִיט זֵייעֶר פָּנִים צוּם בַּארְג עֵיבָל אוּנְ הָאבֶּן אָנְגֶעהוֹיבֶּן זָא... אַקְלָלָה (וְאוֹמְרִים) אוּנְ זֵיי זָאגֶען (אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶּסֶל וּמַסֵּכָה) גֶעפְלוּכְט זָאל זַיין דֶער מֶענְטְשׁ ווָאס וֶועט מַאכֶן בִּי... צוּם דִינֶען זֵיי (וְכֵן כּוּלָּם עַד אָרוּר אֲשֶׁר לֹא יָקִים) אוּנְ אַזוֹ אִיז גֶעוֶוען בַּיי אַלֶע צְוֶועלְף מָאל אָרוּר בִּיז דֶעם לֶעצְטֶען ... אֲשֶׁר לֹא יָקִים, פְרִיעֶר הָאט מֶען גֶעזָאגְט צוּם בַּארְג גְרִזִּים מִיט בָּרוּךְ. נָאכְדֶעם הָאט מֶען גֶעזָאגְט צוּם בַּארְג עֵ...

רש"י

לשון: (ט) הסכת. כתרגומו: היום הזה נהיית ל... בכל יום יהיו בעיניך כאלו היום באת עמו בבר... (יב) לברך את העם. כדאיתא במסכת סוטה (דף ...) ששה שבטים עלו לראש הר גרזים וששה לראש הר ... והכהנים והלוים והארון למטה באמצע הפכו לוים פ... כלפי הר גרזים ופתחו בברכה ד ברוך האיש אשר לא י... פסל ומסכה וגו' ואלו ואלו עונין אמן חזרו והפכו פ... כלפי הר עיבל ופתחו בקללה ואומרים ארור האיש ... יעשה פסל וגו' וכן כולם עד ארור אשר לא יק...

שפתי חכמים

במסכת סוטה (דף לה) שיכלו האומות להעתיקה: ב פי' מדכתיב נסיית לעם לה' אלהיך ולא כתיב תהיה משמע שעל הברית הקודם קמיירי ומדכתיב היום הזה למדנו שרמז להם שבכל יום יהיו בעיניך כאלו היום באת כו' הרא"ם. ול"נ דמהיום הזה לייק כמו גבי היום הזה ה' אלהיך מצוך דאין לו' כמשמעו שסרי באותו היום קבלו עליהם הברכות והקללות האמורות בהר גריזים ובהר עיבל. דאי נמ"ה כאמר היום הזה א"כ ה"ל להקדים ולומר ויצו משה את העם שהוא פרשת הקללות ואחר כך ה"ל למנקט פרשת היום הזה שייך לו' הכא אין מוקדם ומאוחר בתורה כיון דהוא עיקר הטענ... שנאמר היום הזה: ד אף על גב דכתיב שמעון ולוי ויהודה ו... משמע דאותן ששה שבטים היו מברכים ולא שבט לוי לבד מדכתיב ואלה יעמדו על הקללה בהר עיבל ובע"כ צ"ל על ה...

פירוש לתורת אלהים

זָאגִין הַסְכֵּת פַר גֶעם אוּנ הֶער יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם הַזֶּה דֶעם טָאג בִּיסְטוּ גִיוָוארֶן אַפָאלְק לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ צוּ גָאט דַיין גָאט: (י) וְשָׁמַעְתָּ אוּנ דוּ זָאלְסְט הֶערֶן צוּם קוֹל פוּן גָאט דַיין גָאט וְעָשִׂיתָ אוּנ דוּא זָאלְסְט טָאהְן זַיינֶע מִצְוֹת אוּנ זַיינֶע גִיזֶעץ אֲשֶׁר אָנֹכִי וָוס אִיךְ גִיבִּיט דִיר הַיינְט: (יא) וַיְצַו אוּנ מֹשֶׁה הָט גִיבָּאטֶען דָם פָא... אִין דֶעם טָאג לֵאמֹר צוּא זָאגֶען: (יב) אֵלֶּה יַעַמְדוּ ... שְׁבָטִים זָאלִין שְׁטֵיין אוֹיף דֶעם בַּארְג גְרִיזִּים וֶוען ... כֹּהֲנִים מִיט דִי לְוִיִּם וֶועלִין בֶּענְטְשִׁין דָאס פָא... בְּעָבְרְכֶם אַז אִיר וֶועט אִיבֶּר פָארִין דֶעם יַרְדֵּן שִׁמְ...

אֱלֹהֶיךָ ׀ נֹתֵן לָךְ אֶרֶץ זָבַת חָלָב
וּדְבַשׁ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵי־
אֲבֹתֶיךָ לָךְ׃
ד וְהָיָה בְּעָבְרְכֶם
אֶת־הַיַּרְדֵּן תָּקִימוּ אֶת־הָאֲבָנִים
הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם
הַיּוֹם בְּהַר עֵיבָל וְשַׂדְתָּ אוֹתָם
בַּשִּׂיד׃
ה וּבָנִיתָ שָּׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה
אֱלֹהֶיךָ מִזְבַּח אֲבָנִים לֹא־תָנִיף
עֲלֵיהֶם בַּרְזֶל׃
ו אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת
תִּבְנֶה אֶת־מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
וְהַעֲלִיתָ עָלָיו עוֹלֹת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ׃
ז וְזָבַחְתָּ שְׁלָמִים וְאָכַלְתָּ שָּׁם
וְשָׂמַחְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃
ח וְכָתַבְתָּ עַל־הָאֲבָנִים אֶת־כָּל־
דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת בַּאֵר הֵיטֵב׃
ס ט וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה וְהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם

אונקלוס

מָא דִי מַלִּיל יְיָ אֱלָהָא
אֲבָהָתָךְ לָךְ׃
ד וִיהֵי
מֶעֶבְרְכוֹן יָת יַרְדְּנָא
קִימוּן יָת אַבְנַיָּא הָאִלֵּין
י אֲנָא מְפַקֵּד יָתְכוֹן
מָא דֵין בְּטוּרָא דְעֵיבָל
תְסוּד יָתְהוֹן בְּסִידָא׃
ה וְתִבְנֵי תַמָּן מַדְבְּחָא
קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ מַדְבַּח
בְנִין לָא תְרִים עֲלֵיהוֹן
רְזְלָא׃
ו אַבְנִין שַׁלְמִין
בְנֵי יָת מַדְבְּחָא דַּיְיָ
לָהָךְ וְתַסֵּק עֲלוֹהִי
לָוָן קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ׃
ז וְתִכּוֹס נִכְסַת קוּדְשִׁין
יכוּל תַמָּן וְתֶחֱדֵי קֳדָם
אֱלָהָךְ׃
ח וְתִכְתּוֹב עַל
בְנַיָּא יָת כָּל פִּתְגָמֵי
רַיְתָא הָדָא פָּרֵשׁ
וּת׃
ט וּמַלִּיל מֹשֶׁה
הֲנַיָּא לֵוָאֵי לְכָל

"א והיה בעברכם סנהדרין מד : מזבח
אבנים וזבחים סא : לא תניף ע"ז נב :
ים שלמות תבנה שם זבחים נד סא : וזבחת
ים פסחים קט חגיגה ד : וכתבת סוטה לה :
באר היטב שם לב לה לו :

רשב"ם

וכתבת על האבנים את כל דברי וגו' .
שנשבעו עתה בהר גריזים ובהר עיבל
ה התורה לפניהם כתובה ונשבעו שיקיימוה:

בעל הטורים

תקימו . ב' במסורה תקימו את
גים ופסל ומצבה לא תקימו כנגד מה
תי אתכם לא תקימו אני מצוה אתכם תקימו את האבנים : (ח) התורה הזאת באר היטב . בגימ' גם בשבעים לשונות . כפי זו
נעלם ס' לומר אף על פי שכתוב ביום אשר תעברו את הירדן נתרחקו ס' מילין קודם שהקימו האבנים כדאיתא בסוטה :

רש"י

אי' במס' סוטה (דף לה) : (ח) באר היטב . (שם) בע' ב

איתא בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה) וויא עֶס שְׁטֵייט אִין דִיא גְמָרָא סוֹטָה : (ח) וּבַאֵר הֵיטֵב] . מֵיינְט מֶען (בְּשִׁבְעִים לָשׁוֹן) מֶען זָאל

בית יהודא

אונ צְוֶועלְף שְׁטֵיינֶר זֶענֶן גֶעוֶוען אֵיוף דֶעם בַּארְג עֵיבָל

שפתי חכמים

קשה על רש"י ז"ל ממסכת סוטה פרק אלו נאמרין : ב ע"ל פ' דברים ושם פירשתי . (נת"י) והטעם שנכתב בע' ל' היינו כדאיתא

פירוש לתורת אלהים

ט מִילְךְ פוּן דִיא בְּהֵמוֹת אוּנ שָׁאף אוּנ הָאנִיק
ט פוּן דִי טֵייטְלִין כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אַזוֹי וִוי גָאט וָוס עֶר
דֶער גָאט פוּן דַיינֶע עֶלְטֶערְן הָט צוּ דִיר גִירֶעט :
וְהָיָה אוּנ עֶס וֶועט זַיין וֶוען אִיר וֶועט אַרִיבֶּער
ן דֶעם יַרְדֵּן תָּקִימוּ זָאלְט אִיר אוֹיף שְׁטֶעלֶען דִי
יינֶער בְּהַר עֵיבָל אוֹיף דֶעם בַּארְג עֵיבָל וְשַׂדְתָּ אוֹתָם
יד אוּנ דוּ זָאלְסְט זֵיי בַּשְׁמִירְן מִיט וַואפְּנֶע [ע' רש"י] :
וּבָנִיתָ אוּנ דוּ זָאלְסְט דָארְטְעֶן בּוֹיעֶן אַמִזְבֵּחַ צוּ
ט דַיין גָאט מִזְבַּח אֲבָנִים דֶער מִזְבֵּחַ זָאל זַיין פוּן
יינֶער לֹא תָנִיף דוּ זָאלְסְט נִיט אוֹיף הֵייבֶּן אוֹיף זֵיי
אַייזֶן אַרוּם צוּ הַאקִין זֵיי : (ו) אֲבָנִים גָאר פוּן גַאנְצֶע
שְׁטֵיינֶער זָאלְסְטוּ בּוֹיעֶן דֶעם מִזְבֵּחַ פוּן גָאט דַיין גָאט
וְהַעֲלִיתָ אוּנ דוּ זָאלְסְט אוֹיף אִים אוֹיף בְּרֵיינְגֶן עוֹלוֹת
פַר גָאט דַיין גָאט : (ז) וְזָבַחְתָּ אוּנ דוּ זָאלְסְט שֶׁעכְטֶן
שְׁלָמִים אוּנ זָאלְסְט דָארְטֶן עֶסִין וְשָׂמַחְתָּ אוּנ זָאלְסְט
דִיךְ פְרֵייעֶן פַאר גָאט דַיין גָאט : (ח) וְכָתַבְתָּ אוּנ דוּ
זָאלְסְט שְׁרַייבֶּען אוֹיף דִיא שְׁטֵיינֶער אֶת כָּל דִּבְרֵי
גָאר דִי רֵייד פוּן דִי תּוֹרָה בַּאֵר הֵיטֵב גוּט בַּאשֵׁייד [פ"י]:
(ט) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אוּנ מֹשֶׁה מִיט דִי כֹּהֲנִים וָואס זֶענִין
פוּן שֵׁבֶט לֵוִי הָאבֶּן גִירֶעט צוּ אַלֶע יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר צוּ

אֶת־הָעָם לֵאמֹר שָׁמֹר אֶת־כָּל־
הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם
הַיּוֹם׃ ב וְהָיָה בַּיּוֹם אֲשֶׁר תַּעַבְרוּ
אֶת־הַיַּרְדֵּן אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ וַהֲקֵמֹתָ לְךָ אֲבָנִים
גְּדֹלוֹת וְשַׂדְתָּ אֹתָם בַּשִּׂיד׃
ג וְכָתַבְתָּ עֲלֵיהֶן אֶת־כָּל־דִּבְרֵי
הַתּוֹרָה הַזֹּאת בְּעָבְרֶךָ לְמַעַן
אֲשֶׁר תָּבֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה

מַר יָת כָּל תַּפְקֶד[ו]
דִּי אֲנָא מְפַקֵּד יָת[כוֹן]
יוֹמָא דֵין׃ ב וִיהֵי בְּיוֹ[מָא]
דִּי תַעְבְּרוּן יָת יַרְדְּ[נָא]
לְאַרְעָא דַּייָ אֱלָהָךְ י[הֵיב]
לָךְ וּתְקִים לָךְ אַבְ[נִין]
רַבְרְבִין וּתְסוּד יָתְ[הוֹן]
בְּסִידָא׃ ג וְתִכְתּוֹב
עֲלֵיהוֹן יָת כָּל פִּתְ[גָּמֵי]
אוֹרָיְתָא הָדָא בְּמֶעְבְּ[רָךְ]
בְּדִיל דִּי תֵיעוֹל לְאַרְ[עָא]
דַּייָ אֱלָהָךְ יָהֵב
אַרְעָא עָבְדָא חֲלַב וּדְ[בַשׁ]

תו"א וכיה ביום סוטה לג׃

בעל הטורים

(ג) והקמת לך. ב' במסו' והקמת לך אבנים גדולות והקמת את המשכן לומר ששקול להם הקמת אלו האבנים כהקמת המשכן

בית יהודא

פאַלק זוי הקב"ה האָט גערעט (וִהְיִיתֶם לִי קְדוֹשִׁים) איר זאָלט זיין צו מיר הייליג׃ (א) וְשָׁמוֹר אֶת כָּל הַמִּצְוָהוּ. זאָגט רש"י (לָשׁוֹן הוֶֹה) זאָלסט אייביג היטען צו טאָן די מִצְוֹת׃ (ב) וַהֲקֵמוֹתָ לְךָ). (בַּיַּרְדֵּן) דו זאָלסט אויפשטעלען אין יַרְדֵּן גרויסע שטיינער (וְאַחַר כַּךְ תּוֹצִיאוּ מִשָּׁם אֲחֵרוֹת) נאָכדעם זאָלט איר אַרויסנעמען פון יַרְדֵּן אַנדערע שטיינער (וְתִבְנוּ מֵהֶן מִזְבֵּחַ בְּהַר עֵיבָל) אונ איר וועט בויען פון די שטיינער אַמִזְבֵּחַ אויף דעם באַרג עֵיבָל (נִמְצֵאת אַתָּה אוֹמֵר שְׁלֹשָׁה מִינֵי אֲבָנִים הָיוּ) זעהן מיר דאָרטען זענען געוועזען דרייערליי שטיינער (שְׁנֵים [עָשָׂר] בַּיַּרְדֵּן) צוועלף שטיינער זענען געוועזען אין יַרְדֵּן (וּכְנֶגְדָּן בַּגִּלְגָּל) צוועלף שטיינער זענען געוועזען אין גִּלְגָּל (וּכְנֶגְדָּן בְּהַר [עֵיבָל]...

רש"י

דבר. (ויקרא כ) והייתם לי קדושים: (א) שמור כל המצוה. לשון הווה ת גרדנ"ט בלעז [בעאבאכטע...] (ב) והקמות לך. בירדן ואח"כ תוציאו משם אחרות ו[תבנו] מהן מזבח בהר עיבל נמצאת אתה אומר שלשה מיני א[בנים] היו א שנים עשר בירדן וכנגדן בגלגל וכנגדן בהר [עיבל]...

שפתי חכמים

ישתכחו שדרכן ללחה (רש"י חגיגה ד"ג)׃ ת פי' הווה שומר המלות הזאת תמיד לא ל' ליווי דא"כ היה לינקד השי"ן בשו"א ואין לפרשו שהוא מקור דאם כן שמור השמור מבע"ל כמו פתוח תפתח כתון תתן רא"ם׃ א מן המקראות דהכא לא מוכח מידי אלא מן המקראות שביהושע מוכח שכל דביהושע כתיב שנים עשר אבנים הקימו בירדן במקום כפות רגלי הכהנים ושנים עשר אבנים הקימו בגלגל במלון ראשון של

א"י ועל אותם אבנים כתב מתחלה בהר עיבל כל התורה ומשום ד[...] ביהושע שני מיני אבנים דהיינו ירדן וגלגל מש"ה נקט רש"י ר[...] שני מקומות אלו אע"פ שמתחלה הקימו אותן בהר עיבל כיון ש[...] אותן ולקחו והקימו אותם בגלגל מ"ה נקטינהו בהדדי וע"ז כתב כדאיתא במסכת סוטה דהתם מביא הקרא דספר יהושע וגו'. [...] אבנים שכתב רש"י ר"ל ג' מיני מקומות וכו זה יתורצו קושיות הר[...]

פירוש לתורת אלהים

זאָגן שָׁמוֹר היט תָּמִיד די מִצְוֹת וָוס איך גיב איך היינט׃ (ב) וְהָיָה אונ עס וועט זיין אין דעם טאָג וָוס איר וועט איבער פאָרן דעם יַרְדֵּן אֶל הָאָרֶץ צו די לאַנד וָוס גאָט גיט דיר וַהֲקֵמוֹתָ לְךָ זאָלסטו דיר אין יַרְדֵּן אויף שטעלין גרויסע שטיינער וְשַׂדְתָּ

אונ דו זאָלסט זיי בשמירען מיט קאַלך׃ (ג) וְכָ[תַבְתָּ] אונ דו זאָלסט אויף זיי שרייבען גאר די רייד פון [דער] תּוֹרָה בְּעָבְרֶךָ ווען דו וועסט איבער פאָרן דעם י[רדן] לְמַעַן פון וועגן אֲשֶׁר תָּבֹא דו זאָלסט קומען צום לַ[אנד] וואָס גאָט דיין גאָט גיט דיר אֶרֶץ זָבַת אַלאַנד [...]

משלים על התורה

זעלנער וואָלטען געשיקט געוואָרן פון הימעל, מיך צו רעטטען, די גזלנים זענען אַנטלאָפען, די זעלנער האָבען מיך אויפגעבונדען, אונ בין מיט די שווערסטע קרעפטען אונ מיט שרעק גקומען אַהיים, וועלען מיר זעהן ווער דאַרף מעהר לויבען הקב"ה, בעזוים דר ערשטער, ווייל הקב"ה האָט אים גרעטעט אפילו פון שרעק אויך, ער איז גגאַנגען זיין וועג זיכער אונ רוהיג, דם צווייטען דאַרף זיין ביי יעדער מענטש וואָס ער איז רוהיג, אונ איז גזונד, אונ האָט פרנסה, דאַרף ער טאָהן צוויי זאַכען, דאַנקען הקב"ה פר די טובות פון יעדער טאָג אונ בעטען אויף ווייטער הקב"ה זאָל מיט אים מאַהן חֶסֶד, דריבר האָט משה רבינו גזאָגט צו די יודין ווען איר וועט קומען אין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וועט איר ברייננגען בִּכּוּרִים, וועט

איר זוכה זיין צו אַלע טובות וועגען די מִצְוָה פון בִּכּו[רים] ווי דער מדרש זאָגט וועלכער יוד עס האָט געברייננגט בִּכּו[רים] ווי דר דין, איז אַרויסגעגאַנגען אַשטימע פון הימעל האָט גזאָגט דו זאָלסט זוכה זיין אויף דעם אַנדערן יָ[אר] נאָך אַמאָהל ברייננגען בִּכּוּרִים, אָבער הַיּוֹם הַזֶּה, ה[...] ווען איר זייט אין עַרְבוֹת מוֹאָב, אונ נאָכדעם ווען בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וועט ניט זיין אונ איר וועט זיין אין גָלוּ[ת] איר וועט ניט האָבען בִּכּוּרִים זאָלט איר היטען [די] עֲבוֹדָה מיט אייער גאַנצען הארצען אונ מיט א[...] גאַנצען לעבען, דאס איז תְּפִלָּה, ווייל דיא תְ[פלה] וועט זיין פאַר אייך איין גרויסע טובה צום גוף או[נ] דיא נְשָׁמָה׃

וּמִשְׁפָּטָיו וְלִשְׁמֹעַ בְּקֹלוֹ׃ יח וַיהֹוָה
הֶאֱמִירְךָ הַיּוֹם לִהְיוֹת לוֹ לְעַם
סְגֻלָּה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לָךְ וְלִשְׁמֹר
כָּל־מִצְוֹתָיו׃ יט וּלְתִתְּךָ עֶלְיוֹן עַל
כָּל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עָשָׂה לִתְהִלָּה
וּלְשֵׁם וּלְתִפְאָרֶת וְלִהְיֹתְךָ עַם־
קָדֹשׁ לַיהֹוָה אֱלֹהֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר׃
פ רביעי כז א וַיְצַו מֹשֶׁה וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל

מְרָה׃ יח וַיְיָ חַטְּבָךְ
דֵין לְמֶהֱוֵי לֵהּ לְעַם
כְּמָא דִי מַלִּיל לָךְ
טַר כָּל פִּקּוּדוֹהִי׃
לְמִתְּנָךְ עִלָּאָה עַל
עַמְמַיָּא דִי עֲבַד
שְׁבָחָא וּלְשׁוּם וְלִרְבוּ
הָךְ עַם קַדִּישׁ קֳדָם
לָהָךְ כְּמָא דִי מַלִּיל׃
פַּקִּיד מֹשֶׁה וְסָבֵי
אֵל יָת עַמָּא לְמֵימַר

רשב"ם

(יח) וגם הוא האמירך. הפעילך נתרצית שתהיה לו לעם לפי שעשה ורות שנתרצית להיות לו לעם. האמרת פאישרי"רא בלעז:

תו"א זס' האמירך ברכות שם חגיגה שם גיטין שם: ולתתך עליון ברכות שם:

בעל הטורים

י. ומלותיו זה סדר קדשים שמדבר בקרבנות דכתיב בהו אלה המלות. ומשפטיו זה סדר נזיקין. ולשמע בקולו זה סדר טהרות יה אמרות ה' אמרות טהורות. וכנגדם אמר ו' דברים. להיות לו לעם סגולה ולתתך עליון לתהלה ולשם ולתפארת ולהיותך ם: (יט) ולתתך עליון. רמז לטוטפות דקוב"ה דכתיב ביה המריך ישראל: לתהלה ולשם ולתפארת. כלו' מה שישראל משבחים ומהללים להם לתפארת והיינו דאמרינן עתיד הקב"ה להיות עטרה בראש כל לדיק ולדיק שאותה עטרה שמעטרים להקב"ה בתפלתם מחזירה להם שעת שיחת חולין בבהכ"נ מקיפין לו כל גופו בקילים לכך סה"ש לית. וכנגדו כקול הסירים: חסר עשה. בגימט' שבעים ולהיתך. חסר ו' שאין הוויית קדושתן ניכרת כ"כ בעוה"ז: קדש. חסר וי"ו לו' קדש עלמך מעט למטה ויקדשו אותך למעלה ו"פ קדוש ישראל בקריה: ולהיותך עם קדוש. וסמיך ליה (א) ויצו משה. אזהרה לב"ד שיעשוך לקדש עלמך:

רש"י

כל פועלי און: (יח) כאשר דבר לך. (שמות
תם לי סגולה: (יט) ולהיותך עם קדוש כאשר

בית יהודא

ווי עס שטייט אין פסוק (יתאמרו כל פועלי און) אלע מענטשן נוס טוהען אומרעכט לויבן זיך, איז דערטייטש אין פסוק (את ה' האמרת היום) דו האסט היינט געלויבט הקב"ה וה' היום) אונ הקב"ה הט היינט דיך געלויבט: (יח) וכאשר דבר לך. אזוי ווי הקב"ה האט צו דיר גערעט לי סגולה) איר וועט זיין צוא מיר אגעליבטע פאלק: (יט) ולהיותך עם קדוש כאשר דבר]. דו זאלסט זיין אהייליגע

פירוש לתורת אלהים

בקולו אונ צו פר נעמען זיינע מצות: (יח) ויי
ט הט דיך גליבט להיות דו זאלסט צו אים זיין
ט פאלק כאשר אזו ווי ער הט צו דיר גירעט
אונ דו זאלסט היטען אלע מצות [עיין רש"י]:
תהלה צוא לוב אונ צוא אגוטען שם אונ צוא
קייט ולהיותך אונ הוא זאלסט זיין אהייליג
פאלק יי' אלהיך צו גאט דיין גאט דורך דעם וואס
דו וועסט היטין זיינע מצות וועסטו ווערן אהייליג
פאלק כאשר דבר אזוי וויא ער האט צו דיר גירעט
(והייתם) איז טייטש איר זאלט זיין צו מיר אהייליג
פאלק: (א) ויצו משה אונ משה מיט די אלצטע פון
די ישראל האבן גיבאטען דם פאלק לאמר אזוי צו

משלים על התורה

ט געקומן, זאל איך זוכה זיין צו זעהן ווען זיא
נטר גיין היינט. די גמרא זאגט תפלה איז גרעסר
קרבנות, דר מדרש זאגט יודין האבן גזאגט פר
ווען דר בית המקדש איז געשטאנען אז מען האט
ט הט מען געבראכט אקרבן, האסטו אונז מוחל
ונזערע זינד, היינט אז מיר האבן קיין בית המקדש
מיר טאהן דו זאלסט אונז מוחל זיין דיא זינד,
קב"ה גיזאגט לערונט תורה וועל איך מוחל זיין
זינד, האבן יודין גיזאגט מיר קענען ניט לערנען
וועגן די צרות פון גלות. הט הקב"ה גזאגט איר
אווגען אונ בעטן ביי מיר מיט טרערן, וועל איך
ן אייערע זינד, ווען אייערע אלטערן זענן גוועען
ם זענן זייא אויך אויסגעלייזט גווארן נאר דורך
וויא עס שטייט אין פסוק ויאנחו בני ישראל מן
וגו', יודין האבען געזיפצט געקרעכצט פון דיא
אונ האבן געשריגען האט הקב"ה גהערט זייער
אונ הט זייא אויסגעלייזט פון מצרים. נאר דער
מענטש זאל ניט מיינן דר עיקר תפלה הט מען מתקן גוועען
ווען מען איז אין אצרה ח"ו, ווי מען איז גוועען אין מצרים,
וועלן מיר זעהן למשל איינר איז גקומן צו פארן פון וועג,
הט מען אים גפרעגט אויב די וועג איז זיכער פון גזלנים,
פון גנבים, הט ער גיזאגט די וועג איז גאנץ רוהיג אונ
זיכער, איר מעגט פארן אויף דעם וועג, עס וועט אייך
קיין שלעכטס טרעפן, אויף מארגן איז נאך איינר גקומן
פון דעם זעלבינן וועג, וויא ער איז גקומן אין שטוב הט
ער גזאגט צו זיין ווייב אונ קינדר לויבט צו הקב"ה אז איך
זעהט מיך לעבעדיג, אונ ער האט צוזאמן גערופן זיינע
גוטע פריינד אונ האט גיבענטשט גומל, אונ הט גיגעבן
צדקה, מען האט אים גיפרעגט וואס אים הט גטראפן אין
וועג, האט ער צו זייא גיזאגט איך קען אייך גאר ניט
אויסדערציילן דעם חסד וואס הקב"ה הט מיט מיר גטאהן,
נאר בקיצור וועל איך אייך זאגען, גזלנים האבן מיך
געחאפט אונ האבן מיך געבונדן אונ נאר מיך צו הרגנן,
פלוצלונג האבן זיי דערזעהן זעלנר גייען, גלייך וויא די

אֱלֹהֶיךָ מְצַוְּךָ לַעֲשׂוֹת אֶת־הַחֻקִּים
הָאֵלֶּה וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים וְשָׁמַרְתָּ
וְעָשִׂיתָ אוֹתָם בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־
נַפְשֶׁךָ׃ יז אֶת־יְהוָה הֶאֱמַרְתָּ הַיּוֹם
לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים וְלָלֶכֶת
בִּדְרָכָיו וְלִשְׁמֹר חֻקָּיו וּמִצְוֺתָיו

מְפַקְּדָךְ לְמֶעְבַּד
קְיָמַיָּא הָאִלֵּין וְיָת דִּינַיָּא
וְתִטַּר וְתַעְבֵּד יָתְהוֹן
בְּכָל לִבָּךְ וּבְכָל נַפְשָׁךְ
יז יָת יְיָ חֲטַבְתְּ יוֹמָא דֵין
לְמֶהֱוֵי לָךְ לֶאֱלָהּ וּלְמְהָךְ
בְּאָרְחָן דְּתָקְנָן קֳדָמוֹהִי
וּלְמִטַּר קְיָמוֹהִי וּפִקּוֹדוֹהִי
וְדִינוֹהִי וּלְקַבָּלָא

תולדות אהרן

את ה' ברכות ו חגיגה שם גיטין מ:

רשב"ם

(יז) את ה' האמרת היום. אתה הזקקת שאמר הקב"ה ונתרצה להיות לך לאלהים. כי הדבר תלוי בו ליעשות הוא אלהיך ויושיעך מתוך שקבלת

בעל הטורים

חקיו ותורותיו יגלורו: בכל לבבך ובכל נפשך. וסמיך ליה את האמרת. דבכל לבבך ובכל נפשך היינו ק"ש דכתיב ביה בכל לבבך ובכל נפשך והיינו דאמרינן אתם עשיתוני חטיבה אחת בארץ היינו ק"ש: (יז) את ה' האמרת היום. בגימ' זה בקריאת שמע: את ה' האמר כאן רמז ו' סדרים. להיות לך לאלהים זה סדר זרעים שמתחיל בק"ש ועוד שיש בו תרומות ומעשרות שהם יראת השם. דברים שבין לבין השם. וללכת בדרכיו זה סדר מועד דכתיב אם תשיב משבת רגלך. ולשמור חקיו זה סדר נשים שמדבר בעריות שנא' בהם ושמר

בית יהודא

נִצְמַיְּת עֲלֵיהֶם) גְלַייךְ וְוי דוּ בִּיזְט הַיינְט אוֹיף זַיי גֶעבָּאטֶן גֶעוָוארֶן:וּשְׁמַרְתָּ וְעָשִׂיתָ אוֹתָם.זָאגְט רש"י (בַּת קוֹל מְבָרֶכֶת הֵבֵאתָ בִּכּוּרִים הַיּוֹם תִּשְׁנֶה לְשָׁנָה הַבָּאָה) אַשְׁטִימְמֶע פוּן הִימֶל בֶּענְטְשְׁט אִים וַוייל דוּ הָאסְט הַיינְט גֶעבְּרַאכְט בִּכּוּרִים וֶועסְטוּ זוֹכֶה זַיין אִיבֶּער אַיאָר נָאךְ אַמָאל בְּרֵיינְגֶן בִּכּוּרִים: (יז) הֶאֱמַרְתָּ וְהֶאֱמִירְךָ. זָאגְט רש"י (אֵין לָהֶם עֵד מוֹכִיחַ בַּמִּקְרָא) אִין פָּסוּק אִיז נִיטָא אַבְּעוַוייזוּנְג וְוי דֶר טַייטְשׁ אִיז פוּן דִי צְוַויי וֶוערְטֶער „הֶאֱמַרְתָּ וְהֶאֱמִירְךָ" (וְלִי נִרְאֶה שֶׁהוּא לְשׁוֹן הַפְרָשָׁה וְהַבְדָּלָה) מִיר דַאכְט זִיךְ הֶאֱמַרְתָּ אוּנ הֶאֱמִירְךָ אִיז דֶערְטַייטְשׁ אָפְּשֵׁיידוּנְג (הִבְדַּלְתָּ לְּךָ מֵאֱלֹהֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים) פוּן אַלֶע גֶעטֶער וָוס דִי פֶעלְקֶר דִינֶען הָאסְט אָפְּגֶעשֵׁיידְט צוּ דִיר הקב"ה עֶר זָאל זַיין צוּא דִיר אַ גָאט (וְהוּא הִפְרִישְׁךָ אֵלָיו מֵעַמֵּי הָאָרֶץ לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגוּלָּה) אוּנ אַלֶע פֶעלְקֶער הָאט הקב"ה דִיךְ אָפְּגֶעשֵׁיידְט צוּ אִים דוּ זָאלְסְט זַיין בַּיי אִים אַגֶעלִיבְּטֶע פָאלְק (וּמָצָאתִי לָהֶם עֵד וְהוּא לְשׁוֹן תִּפְאֶרֶת) אוּנ אִיךְ הָאבּ גֶעפוּנֶען אַבְּעוַוייזוּנְג צוּ דִי צְוַויי וֶוערְטֶער, אַז זַיי זֶענֶען דֶערְטַייטְשׁ שֵׁיינְקַייט אוּנ לוֹיבּ (כְּ

רש"י

עליהם: ושמרת ועשית אותם. בת קול מברכתו הבאת בכורים היום תשנה לשנה הבאה: (יז) האמר והאמירך. אין להם עד מוכיח במקרא ולי נראה שה לשון הפרשה והבדלה הבדלתיו לך מאלהי הנכר להיות לאלהים והוא הפרישך אליו מעמי הארץ להיות לו ל סגולה ומצאתי להם עד והוא ל' ש תפארת כמו (תהלים

שפתי חכמים

לאבותינו: צ דק"ל בודאי להכי נסמכה פ' זו דהכא לפרשת ביכורים שיהא נמי הא דכתיב ושמרת קאי אפרשת ביכורים ואיך נופל אפרשת ביכורים ושמרת ועשית אותם וגו' כיון שבפרשת ביכורים כתיב שכבר עשה המעשה שכבר הביא הביכורים כדמשמע מהשקיפה ממעון קדשך וגו' ל"פ בת קול מברכתו כו' הרא"ם. ול"נ דק"ל דאם הקרא כפשוטו ל"ל דכתיב היום הזה כו' הא כבר הזהיר על זה בפרשת והיה אם שמוע ובפרשת ואהבת אלא ע"כ ל"ל דכל הענין קאי על הבאת ביכורים וא"כ האי דכתיב ושמרת ועשית על מה קאי ואיך נתקשר ודבוק עם את ה' האמרת כו' אלא ע"כ ברכה שבת קול מברכת אותו כו': ק זהו פי' של האמרת היום וגו': ר זהו פי' של וה' האמירך וגומר: ש האמרת שבחת כמו יתאמרו כל פועלי און

ירושלמי אתה האמרת המלכת שכן בלשון ערבי קורין למלך אמיר:

דעת זקנים מבעלי התוספות

(יז) את ה' האמרת היום וה' האמירך. אתמר בפ"ק דברכ אמר הקב"ה אתם עשיתם אותי חטיבה אחת בעולם שאו אומרים שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ואני אעשה אתו חטיבה אחת בעולם שנאמר מי כעמך ישראל גוי אחד באו ד"א האמרת לשון תמורה וחלוף כלו' בשביל ה' החלפת האלהות ובחרת בהקב"ה וה' האמירך החליף כל האומו שבעולם ובחר בך להיותך לו לעם סגולה ודומה לו יתאמ כל פועלי און שמחליפין דבריהם ואינם עומדים בדבורם ד"א לשון אמיר וענף שהוא ל' גבהות כדכתיב שנים שלש גרגרים בראש אמיר וכאן את ה' האמרת הגבהת על אלהים וה' האמירך הגביהך על כל האומות וכן יתאמרו פועלי און שמגביהין עצמן מרוב גסות שבהן ושמעתי שבתרג

פירוש לתורת אלהים

אַלֶע גִיזֶעץ וְאֶת הַמִּשְׁפָּטִים אוּנ דִיא דִינִים [עיין רש"י] וְשָׁמַרְתָּ אוּנ דוּא זָאלְסְט הִיטֶען אוּנ טָאהֶן זַייא מִיט דַיין גַאנְץ הַארְץ אוּנ מִיט גָאר דַיין ווִילֶען [עיין רש"י]: (יז) אֶת יְיָ גָאט הָאסְטוּ גִילִיבְּט לִהְיוֹת צוּ זַיין צוּ דִי אַגָאט וְלָלֶכֶת אוּנ צוּ גֵיין אִין זַיינֶע וֶועגֶען וְלִשְׁמֹר אוּ צוּ הִיטֶן זַיינֶע גְזֶעץ אוּנ זַיינֶע מִצְוֹת אוּנ זַיינֶע דִינִי

משלים על התורה

צוּ מַעֲרִיב דַארְף דֶער מֶענְטְשׁ בֶּעטֶן בַּיי הקב"ה, עֶר זָאל זוֹכֶה זַיין צוּ זֶעהֶן אִין דֶר פְּרִיָּה דִיא לִיכְטִיגְקַייט, אִין דֶר פְּרִיָּה דַארְף עֶר דַאנְקֶען הקב"ה וָוס עֶר הָאט אִים דִי נְשָׁמָה צוּרִיקְגִיגֶעבְּן אוּנ עֶר הָאט זוֹכֶה גִיוֶועֶן צוּ זֶעהֶן נָאךְ אַמָאהְל דִיא לִיכְטִיגְקַייט, צוּ מִנְחָה דַארְף עֶר בֶּעטֶן בַּיי הקב"ה אַזוֹ ווִי אִיךְ הָאבּ זוֹכֶה גְוֶועֶן צוּ זֶעהֶן וֶוען דִי לִיכְטִיגְקַייט

מצות השם

(תריא) וְלָלֶכֶת בִּדְרָכָיו דָאס אִיז דִי מִצְוָה אַז יֶעדֶער יוּד דַארְ גֵיין אִין גָאטְס וֶועג ווִיא וַוייט עֶס אִיז מֶעגְלֶעךְ אוּ אוּנְזֶערֶע הֵיילִיגֶע חֲכָמִים גִיבְּן צוּ פַּאר שְׁטֵיין דָאס עִנְיָן אַז מִי דַארְפֶען זִיךְ פִירֶען אַזוֹ ווִיא גָאט ב"ה אִיז אַיין בַּעַל רַחֲמָנוּת אַ זָאלֶן מִיר זַיין מִיט רַחֲמָנִית אוּנ אַזוֹ ווִיא גָאט הָאלְט אַיין דֶע צָארֶען אוּנ שְׁטְרָאפְט נִיט גֶעךְ נָאר עֶר וַוארְט בִּיז מֶען זָא תְּשׁוּבָה טָאן אַזוֹ דַארְף מִיר אַיין הַאלְטֶען דֶעם צָארִין אוּנ מֶע זָאל נִיט זַיין קַיין כַּעַסְן אוּנ מֶען זָאל זִיךְ פְרֵייעֶן מִיט דֶעם וָואס גָאט הָאט אִים צוּא גֶעטֵיילְט אוּנ זָאל גוֹמֵל חֶסֶד זַיין מִיט יֶעדֶע מֶענְטְשׁ אוּנ מֶען זָאל נִיט מוֹצִיא זַיין קַיין שׁוּם דְּבָרִים בְּטֵלִים אוּנ אַלֶע זַיינֶע מַעֲשִׂים זָאלֶען זַיין פוּן גָאטְס וֶועגֶען אוּנ דִיא מִצְוָ גֵיים אָן אוֹיף יֶעדֶער אָרְט בַּייא זְכָרִים אוּנ נְקֵבוֹת:

שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהָי עָשִׂיתִי
כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי: טו הַשְׁקִיפָה
מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן־הַשָּׁמַיִם וּבָרֵךְ
אֶת־עַמְּךָ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְאֵת
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ כַּאֲשֶׁר
נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ אֶרֶץ זָבַת חָלָב
וּדְבָשׁ: ס שלישי טז הַיּוֹם הַזֶּה יְהוָה

ית קַבֵּלִית לְמֵימְרָא
יְ אֱלָהִי עֲבָדִית כְּכֹל
פַקֵּדְתַּנִי: טו אִסְתְּכִי
מְדוֹר קֻדְשָׁךְ מִן שְׁמַיָּא
רֵךְ יָת עַמָּךְ יָת
רָאֵל וְיָת אַרְעָא דִּי
בְתְּ לָנָא כְּמָא דִּי
מְתָּא לַאֲבָהָתָנָא אֲרַע
דָא חֲלַב וּדְבָשׁ:
יוֹמָא הָדֵין יְיָ אֱלָהָךְ

א השקיפה מעשר שני פ"ה חגיגה יב:
היום הזה מגילה כ:

בעל הטורים

השקיפה. עולה בגי' ת"ק. כלומר ... פה מנהלך ת"ק שנה שמשמים לארץ. ותגין על הקו"ף לומר בזכות אברהם שהוליד למאה שנה: וברך. ג' דין ואידך וברך את נחלתך. ... וברך את בית עבדך זהו שדרשו בספרי וברך את עמך את ישראל בבנים ובבנות והיינו הואל וברך את בית עבדך ואת האדמה בטל ומטר והיינו ... את נחלתך: זבת חלב ודבש. וסמיך ליה (טז) היום הזה ה' אלהיך מצוך לעשות. רמז למה שנאמר ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו

רש"י

...ל ה' אלהי. (מעשר שני פ"ד) הביאותיו ב לבית ...ירה: עשיתי ככל אשר צויתני. שמחתי ושמחתים ... (טו) השקיפה ממעון קדשך. (ספרי) עשינו ...שגזרת עלינו עשה אתה מה שעליך ע לעשות ...רת (ויקרא כו) אם בחקתי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם: ...ר נתתה לנו כאשר נשבעת לאבתינו. לתת לנו ...מת פ ארץ זבת חלב ודבש: (טז) היום הזה ה' אלהיך ...וך. בכל יום יהיו בעיניך חדשים כאלו בו ביום נצטוית

בית יהודא

פון זיינעטוועגן אקאסטן אונ תכריכין:(שמעתי בקול ה' אלהי). איך האב געהערט די שטימע פון הקב"ה (והביאתיו לבית הבחירה) איך האב געבראכט אין בית המקדש וואס געהער צום בית המקדש: (עשיתי ככל אשר צויתני). איך האב געטאן אלץ ווי דו האסט מיך געבאטן (שמחתי ושימחתי בו) איך האב מיך געפרייט אונ האב פרייליך געמאכט אנדערע מענטשן מיט דעם מעשר שני: (טו) והשקיפה ממעון קדשך. זאלסט קוקן פון דיין הייליגע וואנונג (עשינו מה שגזרת עלינו) מיר האבן געטאן וואס דו האסט גוזר געוועזן אויף אונז (שאמרת אם בחוקותי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם) דוא האסט ...ה אתה מה שעליך לעשות) טוה דו וואס דו דארפסט טאן ...אגט צוא אונז אויב איר וועט גיין מיט מיינע חוקים וועל איך געבן אייער רעגן אין זייער צייט, ווען מען וועט אים ...פן: ואשר נתתה לנו כאשר נשבעת לאבותינו. דו זאלסט בענטשן די לאנד וואס דו האסט אונז געגעבן ווי דו האסט ...וואָרן צו אונזערע אלטערען (לתת לנו) דו זאלסט אונז געבן (וקיימת ארץ זבת חלב ודבש) אונ דו האסט אונז געגעבן ...נד וואס אין איר רינט מילך פון די בהמות אונ האניק פון די טייטלען: (טז) והיום הזה ה' אלהיך מצוך. משה זאגט ...י יודין (בכל יום יהיו בעיניך חדשים) דיא מצות פון הקב"ה זאל זיין ביי דיר אלע טאג ווי נייע (כאלו בו ביום

שפתי חכמים

...ין שהוא של מלוה וכל שכן של חול ופי' בקל"מ: ג ד"אם לא כן ... שמעתי בקול ה' הרי כבר התודה שקיים כל מה שלוה עליו ...מר מכל מה שהוזהר עליו ומזה הטעם עצמו דרשו גבי עשיתי ...הפר לויתני שמחתי ושימחתי בו. רא"ם: ם ר"ל אחרים: ...א"כ מה מקום לתפלה זו לכאן אלא מכיון שעשינו כו' ראוי לך לעשות מה שהבטחתנו אבל עכ"פ תפלה היא ולא כמ"ש הרא"ם ודכ"ט: פ ר"ל במה שמוסיף מלת לתת לנו כו' שבשבועה לא הוזכר ארץ זבת חלב ודבש וא"כ איך כתיב הכא כאשר נשבעת וגומר ל"פ לתת לנו כלומר כאשר נשבעת לתת לאבותינו וקיימת ההבטחה שהבטחת ליוצאי מצרים לתת להם ארץ זבת חלב ודבש יותר ממה שנשבעת

פירוש לתורת אלהים

פון גאט מיין גאט עשיתי איך האב אלעם ...א; אזו וויא דו האסט מיר גיבאטן: (טו) השקיפה פון דיין הייליג וואנונג פון דעם הימעל [פי' רש"י] ... אונ בענטש דיין פאלק ישראל ואת האדמה אונ ...רד וואס דו האסט אונז גיגעבין בענטש עס זאל וואקסן פון איר פיל תבואה כאשר אזו ווי דו האסט גישוואָרן צו אונזערע עלטרין דו זאלסט אונז געבן ארץ אלאנד וואס רינט מילך פון די שאף אונ רינדער אונ האניק פון טייטלען: (טז) היום הזה דעם טאג יי' אלהיך גיביט דיר גאט דיין גאט צוא טאהן

משלים על התורה

היום הזה וגו'. דעם טאג געביט דיך הקב"ה צו טאהן די חקים אונ די משפטים, ביז איצט ווען איר זייט ...ן אין דר מדבר, הט איר די חקים אונ משפטים נאר ...ארפט לערנען, ווייל פיל דינים האט איר ניט געקענט ...ן אין דר מדבר, אבער איצט אז איר קומט אין ארץ ...אל, דארטן וועט איר קענן טאהן אלע מצות. נאר נאך ...מצוה איז דא היינט צו טאהן וואס איר דארפט זיא ...ן מיט אייער גאנצע הארץ אונ מיט אייער גאנצן ...ן, דס איז תפלה. ווען איר וועט קומן אין ארץ ישראל זאלט איר אויפשטעלן אבית המקדש, אין דיא הייליגע שטוב זאלט איר בעטן ביי הקב"ה אלץ וואס איר וועט דארפן, אונ אפילו ווען איר וועט זיין ווייט פון בית המקדש אונ איר וועט בעטן ביי זיך אין שטוב צו הקב"ה וס איר וועט דארפן זאלט איר אויך שטיין געגן דעם ארט ווא דר בית המקדש שטייט, ווארום אייערע תפלות וועלן פריער קומן אין בית המקדש, אונ פון בית המקדש וועלן זיי גיין אין הימעל, דוד המלך ע"ה הט בעשטימט געוויסע צייטן צו תפלה, ערב ובוקר וצהרים. מעריב, שחרית, מנחה,

מִמִּצְוֺתֶיךָ וְלֹא שָׁכָחְתִּי׃ יד לֹא־אָכַלְתִּי בְאֹנִי מִמֶּנּוּ וְלֹא־בִעַרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטָמֵא וְלֹא־נָתַתִּי מִמֶּנּוּ לְמֵת

מִפִּקּוּדָיךְ וְלָא אִתְנְשֵׁיו... יד לָא אֲכָלִית בְּאֶ... מִנֵּהּ וְלָא פַלֵּתִי ... בִּדְמְסָאַב וְלָא יְהָבִית ...

תו"א לא אכלתי מעשר שני עד יבמות... מכות יט: ולא נתתי יבמות...

רשב"ם

מעשרותיו לשקר לפני הקב"ה: (יד) לא אכלתי באני. כמו ידיו תשבנה אונו ממון שגזל. מצאתי און לי לפי פשוטו:

בעל הטורים

(יד) ולא נתתי. ב' דין ואידך ולא נתתי למצות אכי זה הוא ... בספרי לא שכחתי מלהזכיר שמך עליו ומלברכך פי' כדכורי לא ... כו: למת. ב' דין ואידך אל תבכו למת ואל תנודו לו כלומר לא נתתי ממנו לצורך מת לא למכות ולא למקוננות:

בית יהודא

פריער פר מעשר ראשון (שהתרומה קרויה ראשית) תרומה ווערט גערופן ראשית (שהיא ראשונה משנעשה דגן) באלד ווי עס ווערט ריינע קארן דארף מען דם ערשטע געבן תרומה (וכתיב) אונ עס שטייט אין פסוק (מלאתך ודמעך לא תאחר) דיינע בכורים אונ די תרומה זאלסטו ניט פארשפעטיגן (לא תשנה את הסדר) זאלסט ניט ענדערן דעם סדר, זאלסט ניט געבן וואס פריער שפעטער אונ ניט וואס שפעטער פריער: ולא עברתי ממצותיך. מיינט מען (לא הפרשתי ממין על שאינו מינו) איך האב ניט געגעבן תרומה אונ מעשר פון איין מין אויף דעם אנדערן מין, ניט פון ווייץ אויף גערשטן, ניט פון גערשטן אויף ווייץ, אונ ניט פון אנדערע צוויי מינים (ומן החדש על הישן) אונ איך האב ניט געגעבן תרומה אונ מעשר פון נייע תבואה אויף אלטע תבואה אונ ניט פון אלטע תבואה אויף נייע תבואה, אפילו ווען ביידע זענען פון דעם זעלביגען מין (ולא מן התלוש על המחובר) אונ איך האב ניט געגעבן תרומה אונ ... פון אפגעשניטענע תבואה אויף די תבואה וואס איז נאך בהעפט צו דיא ערד (ולא מן המחובר על התלוש) אונ ... די תבואה וואס איז נאך בהעפט צו די ערד אויף די תבואה וואס זענען אפגעשניטען: ולא שכחתי מלברכך על ה... המעשרות). ווען איך האב געגעבן תרומה אונ מעשר האב איך ניט פארגעסן צו מאכען א ברכה (ועיין ש"ח): (יד... אכלתי באוני ממנו). איך האב ניט געגעסען פון דעם מעשר שני ווען איך בין געוועזן א אונן (מכאן שאסור לאונן) פון ... ווייסן מיר אז א אונן טאר ניט עסן מעשר שני, וועןעס שטארבט ביי איינעם איינער פון די זיבן מתים וואס ער ... נאך אים זיצן שבעה, פון שטארבען ביז נאך די קבורה הייסט מען א אונן): ולא בערתי ממנו בטמא). מיינט ... (בין שאני טמא והוא טהור) סיי ווען איך בין געוועזן טמא אונ דיא תרומה איז געוועזן טהור (בין שאני טהור והוא ...) סיי ווען איך בין געוועזן טהור אונ דיא תרומה איז געוועזן טמא (ועיין ש"ח) (והיכן הוזהר על כך) וואו איז מען ג... געוואורן מען זאל ניט עסן תרומה ווען מען איז טמא אדער ווען דיא תרומה איז טמא, עס שטייט אין פסוק (לא תוכל לאכול בשעריך, זו אכילת טומאה) דוא טארסט ניט עסין אין דיינע שטעט, מיינט מען דו טארסט ניט עסן ווען ... טמא (כמו שנאמר בפסולי המוקדשין) ווי עס שטייט ביי קדשים וואס זענען פסול געווארען (בשעריך תאכלנו ... והטהור) דוא מעגסט אים עסן אין דיינע שטעט וואו דו ווילסט, א טמא מיט א טהור מעגן עסן צוזאמען (אבל תרומה (לא תוכל לאכול דרך אכילת שעריך האמור במקום אחר) טארסטו ניט עסן אין דיינע שטעט וא טמא ... א טהור) ווי אנדערע זאכען וואס מע עסט אין דיינע שטעט א טמא מיט א טהור צוזאמען, ווי עס שטייט אויף איין ... ארט; ולא נתתי ממנו למת). איך האב ניט געגעבן פון דעם מעשר שני צו א מת (לעשות לו ארון ותכריכין) מען זאל ...

שפתי חכמים

וארז"ל אלו בכורי' ורש"י הזכירם כפי' דלאו כל אינשי שמעתא גמירי: ז רצונו בזה היכן הקפידה התורה בזה על הסדר: ח פי' חיטין על שעורין: ט כ' הרא"ם פי' מלברכך מלשבחך בעת הפרשת מעשרות ולא מלברך ברכת הפרשת מעשרות שהוא נוסח הברכות שתקנו אנשי כנסת הגדולה שברכות על המצות אינו אלא מדרבנן: י (קל"מ) דאל"כ מאי כ"מ אם אכל אם לא אכל ואע"פ שהוידוי הוא בכל המעשרות והתרומות כמו שדרשו רז"ל מקרא דוגם נתתיו וגומר כדלעיל מ"מ מלת ממנו משמע מעשר אחד ואין זה אלא מעשר שני שנקרא קודש ... כ ר"ל התרומה בין שהוא טמא ואני טהור: ל וא"ת ונימא ... הוזהר כמ"ש לעיל מכאן שאסור לאונן וי"ל בודאי איסור למד... ל"פ והיכן הוזהר על כך ר"ל כדי שיעבור עליו בלאו וילקה ... אונן שאכל אינו אלא איסור בעלמא ולא מלקות והא דכתי' ל... באוני אינו אלא סיפור דברים אבל אינו אזהרה כי אזהרה ... אלא מפי הקב"ה. ל"פ אזהרה מגין כו': מ רצונו קמ"ל א...

ריש"י

קרויה ראשית ז שהיא ראשונה משנעשה דגן וכתיב (שמור ...) מלאתך ודמעך לא תאחר לא תשנה את הסדר: עברתי ממצותיך לא הפרשתי ממין על שאינו מ... ומן החדש על הישן (ולא מן התלוש על המחובר ול... המחובר על התלוש): ולא שכחתי. מלברכך על הפ... ט מעשרות: (יד) לא אכלתי באני ממנו. שאסור י לאונן: ולא בערתי ממנו בטמא. בין טמא והוא טהור כ בין שאני טהור והוא טמא והיכן הוז... על כך (לעיל יב) לא תוכל לאכול בשעריך (יבמות עד ... י) זו אכילת טומאה כמו שנא' בפסולי המוקדשים (לעי... בשעריך תאכלנו הטמא והטהור וגו' אבל זה לא תוכל ... דרך אכילת שעריך האמור במקום אחר: ולא נתתי ... למת. (ספרי) לעשות לו מ ארון ותכריכין: שב...

פירוש לתורת אלהים

מאכן איבער דעם אפ שיידונג פון מעשר: (יד) לא אכלתי איך האב ניט גגעסן אין מיין טרויערקייט פון דעם מעשר ולא בערתי אונ איך האב ניט אוסגערומט פון דעם מעשר איך האב אים ניט גיגעסן ווען איך בין גיוועזן טמא אונ דער מעשר איז גיוועזן ... אדער פר קערט ולא נתתי אונ איך האב ניט גי... פון אים צוא אמת מען זאל פון אים מאכע... ארון אונ תכריכים שמעתי איך האב גיהערט...

מצות השם

(תרח תרט תרי) ולא נתתי ממנו למת. דם איז די מצוה ווען איינער איז איין אונן טאר ער נים עסען פון מעשר, איך האב אים נים אוים גירומט ווען איך בין טמא געוועזין איך האב פון דעם ניַשט געגעבען צו אמת א... ארון אונ תכריכים איך האב צו גיהערט וואס השי"ת אזו וויא זיינע מצות זאגען:

וְלָאַלְמָנָה וְאָכְלוּ בִשְׁעָרֶיךָ וְשָׂבֵעוּ׃
יג וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בִּעַרְתִּי
הַקֹּדֶשׁ מִן־הַבַּיִת וְגַם נְתַתִּיו
לַלֵּוִי וְלַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה כְּכָל־
מִצְוָתְךָ אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי לֹא־עָבַרְתִּי

אַרְמְלָא וְיֵיכְלוּן
קִרְוָךְ וְיִשְׂבְּעוּן׃
וְתֵימַר קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ
...תִי קֻדְשָׁא מַעַשְׂרָא מִן
...תָא וְאַף יְהַבְתֵּהּ לְלֵוָאֵי
...יּוֹרָא לְיִתַּמָּא
אַרְמְלָא כְּכָל פִּקּוּדָךְ
פַּקֵּדְתַּנִי לָא עֲבָרִית

א ואכלו בשעריך ברכות לה יבמות טו ביטין פח מליעא פה מכות יז : ואמרת לפני סוטה לג : בערתי הקדש ברכות לה מעשר שני עב מגילה כ גיטין פא מליעא פח : לא עברתי ברכות מז :

בעל הטורים

לא עברתי ממצותיך. בגימטריא לא מן התלוים על המחוברים :

רשב"ם

(יג) ואמרת לפני ה' אלהיך . כך צוה הקב"ה כדי שלא יאמר אדם לעצב

רש"י

יתן מעשר עני שנאמר כאן. ונתת ללוי. את אשר לו מעשר ראשון. לגר ליתום ולאלמנה. זה מעשר עני: ...לו בשעריך ושבעו. תן להם א כדי שבען (פאה י...) מכאן אמרו אין פוחתין לעני בגורן פחות מחצי קב ...טים וכו': (יג) ואמרת לפני ה' אלהיך . (סוטה ...התודה ג שנתת מעשרותיך: בערתי הקדש מן הבית. ...) זה מעשר שני ונטע רבעי ד ולמדך שאם שהה ...רותיו של שתי שנים ה ולא העלם לירושלים שצריך ...לותם עכשיו: וגם נתתיו ללוי. (שם) זה מעשר ראשון ...לרבות תרומה ו ובכורים: ולגר ליתום ולאלמנה. ...עשר עני: ככל מצותך. נתתים כסדרן לא הקדמתי ...מה לבכורים ולא מעשר לתרומה ולא שני לראשון שהתרומה

בית יהודא

(ע"ו) אונ דעם צווייטן מַעֲשֵׂר זאל מען ניט פירן אין יְרוּשָׁלַיִם נאר מען זאל אים געבן צו אָרעמע (שֶׁנֶּאֱמַר כַּאן) וואָרום דא שטייט (וְנָתַתָּ לַלֵּוִי, אֶת אֲשֶׁר לוֹ) דו זאלסט געבן צום לֵוִי וואָס געהער צו אים (הֲרֵי מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן) דאס זענען די ערשטע צעהן (לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה) מען זאל געבן צום גר צום יתום צו די אַלְמָנָה (זֶה מַעֲשֵׂר עָנִי) דאס איז דער מַעֲשֵׂר וואס מען גיט צו אָרעמע:וְאָכְלוּ בִשְׁעָרֶיךָ וְשָׂבֵעוּ.די אָרעמע מענטשן מעגן עסן זייערע מַעֲשֵׂר אין אַלע שטעט וואו זיי ווילן אונ זאלן זאט זיין (תֵּן לָהֶם כְּדֵי שָׂבְעָן) דו זאלסט זיי געבן אזוי פיל זיי זאלן קענען זאט ווערן (מִכַּאן אָמְרוּ) פון דאנען האבן די רבנן געזאגט (אֵין פּוֹחֲתִין לֶעָנִי בַּגּוֹרֶן פְּחוּת מֵחֲצִי קַב חִטִּים) ווען מען טיילט "ו אָרעמע מענטשן פון שייער דארף מען געבן צו יעדער אָרעם מאן ניט ווייניגער ווי אַהאַלבן קב ואַזוֹי ווייטער ווי עס שטייט אין מַסֶּכֶת פֵּאָה פֶּרֶק ח׳ : (יג) וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה׳ אֱלֹהֶיךָ. דו זאלסט זאגען פר הקב"ה (התודה שֶׁנָּתַתָּ מַעְשְׂרוֹתֶיךָ) דו זאלסט אויסרעכענען אַלע מַעְשְׂרוֹת וואס דו האסט געגעבן אונ צו ווערמען דו האסט ...עגעבן, דו זאלסט זאגן: וּבִעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת. איך האב אויסגערוימט דיא הייליגקייט פון שטוב (זֶה מַעֲשֵׂר שֵׁנִי ...רְבָעִי) דיא הייליגקייט מיינט מען מַעֲשֵׂר שֵׁנִי אונ נֶטַע רְבָעִי *) (וְלִמֶּדְךָ שֶׁאִם שֶׁהָה מַעְשְׂרוֹתָיו שֶׁל שְׁתֵּי שָׁנִים וְלֹא הֶעֱלָם ...שָׁלַיִם) די תּוֹרָה לערנט דיך אויב ער הט פארהאלטן די מַעֲשֵׂר שֵׁנִי אָדער די נטע רבעי פון צוויא יאר ביי זיך אונ ...זיי נים געבראכט אין יְרוּשָׁלַיִם (שֶׁצָּרִיךְ לְהַעֲלוֹתָם עַכְשָׁיו) דארף ער זיי ברייננגן אין יְרוּשָׁלַיִם איצט דעם דריטן יאר : וְגַם נְתַתִּיו לַלֵּוִי. איך האב דעם לֵוִי אויך געגעבן (זֶה מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן) מיינט מען מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן האב איך געגעבן צום לֵוִי (לְרַבּוֹת תְּרוּמָה וּבִכּוּרִים) וְגַם , דעם לֵוִי אויך , אונ דעם כֹּהֵן אויך געגעבן תְּרוּמָה אונ בִּכּוּרִים:וְלַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה. (מַעֲשֵׂר עָנִי) צו גֵּרִים אונ יְתוֹמִים אונ אַלְמָנוֹת האב איך געגעבען דעם מַעֲשֵׂר וואס געהער צו אָרעמע: וּכְכָל מִצְוָתְךָ. ...האב געטאן אַלץ ווי דו האסט געבאטען (נְתַתִּים כְּסִדְרָן) איך האב זיי געגעבן כסדר , בִּכּוּרִים , תְּרוּמָה , מַעֲשֵׂר ...ון, מַעֲשֵׂר שֵׁנִי אָדער מַעֲשֵׂר עָנִי) (וְלֹא הִקְדַּמְתִּי תְּרוּמָה לְבִכּוּרִים) איך האב ניט געגעבען תְּרוּמָה פריער פר בִּכּוּרִים (...מַעֲשֵׂר לִתְרוּמָה) איך האב ניט געגעבען מַעֲשֵׂר פריער פר תְּרוּמָה (וְלֹא שֵׁנִי לְרִאשׁוֹן) איך האב ניט געגעבן מַעֲשֵׂר שֵׁנִי

שפתי חכמים

...של מעשר ומתרץ שנה שאין נוהג כו' : א קשה לרש"י וכי אם ...ולה לאכול מה לעשות. ל"פ תן לו כו' עשה מה שעליך יש לעשות: ...וא שנים עשר בילים אבל שעורים צריך ליתן לו קב ודוקא בגורן ...ליתן לו חצי קב חטים אבל בעיר א"צ ליתן לו חצי קב שבעיר ...ילך ג"כ לאחרים מה שא"כ בגרנות שהגרנות רחוקים זה מזה : ...מר התודה אל לבך . דאם לא כן ה"ל לומר ואמרת לה' אלהיך ...פני כמו דכתיב לעיל גבי הבאת בכורים (ג"א) דאי כמשמעו מה צורך לומר להקב"ה הא כבר ידוע לפניו : ד כדפרש"י לעיל בפרשת קדושים שמעשר שני ונטע רבעי הם נקראים קודש : ה ר"ל והרי אין מעשר שני נוהג בשנה שלישית אם כן לא שוה ליה להתודות אלא על מעשר עני שהוא נוהג בשנה השלישית ובמסכת עד פסח של שנה רביעית כדלעיל ל"פ ולמדך כו' : ו כתב תרומות ל' רבים לכלול גם תרומת מעשר כי היכי דבמתני' שלהי מעשר שני כלל ביכורים בכלל תרומה כדפי' שם הר"ש כדכתיב ותרומת ידך

פירוש לתורת אלהים

...דיינע שטעט אונ זאלין זאט זיין דו זאלסט זיי ...ן זייא זאלן זיך קאנגן אן זעטין דער מיט ווייל ...דארף גיט געבין מַעֲשֵׂר שֵׁנִי זאל ער געבען ...שר עָנִי : (יג) וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ אונ דו זאלסט ...ן פאר גאט דיין גאט בִּעַרְתִּי איך האב אוים...מט דיא היילינגע זאכן פון דעם הויז [עיין רש"י] וְגַם נְתַתִּיו אונ איך האב צום לֵוִי מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן אויך געגעבן וְלַגֵּר אונ צום גר אונ צום יָתוֹם וְאַלְמָנָה האב איך גיגעבן מַעֲשֵׂר עָנִי כְּכָל מִצְוָתְךָ אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי אַזוֹי ווי אַלע דיינע מִצְוֹת וואס דו האסט מיר געבאטן [ע' רש"י] לֹא עָבַרְתִּי איך האב ניט עובר געוועזן פון דיין געבאט וְלֹא שָׁכָחְתִּי אונ איך האב ניט פר געסען אברכה צו

...ערה דער דין איז אז איינער פלאנצט אבוים , די פירות וואס וואקסין אויף דעם בוים די ערשטע דריי יאהר , זענען ערלה , מען טאר זיי ניט עסין אונ ניט הנאה האבין פון זיי , די פירות וואס וואקסין אויף דעם בוים דעם פערטין יאהר , הייסין "נטע רבעי" דאס פערטע יאהר פון ...ונג , דארף מען די פירות ברייננגען אין ירושלים , אדער מען טאהשט [מען בייט־אוס] דיא פירות אויף געלט אונ דאס געלט ברייננגט מען אין ירושלים אונ פאר דעם געלט קויפט מען עסנווארג אין ירושלים אונ מען עסט אין ירושלים , אונ אזוי טוהט מען מיט מעשר שני :

תְבוּאָתְךָ בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁת שְׁנַת הַמַּעֲשֵׂר וְנָתַתָּה לַלֵּוִי לַגֵּר לַיָּתוֹם

עֲלַלְתָּךְ בְּשַׁתָּא תְלִיתָ[אָה]
שְׁנַת מַעְשְׂרָא וְתִ[תֵּן]
לְלֵוָאֵי לְגִיוֹרָא לְיִתַ[מָא]
תו"א ונתתה ללוי נדרים ●● :

רשב"ם

שהבאתים משם ונתתי להם : (יב) שנת המעשר . מעשר עני ;

בית יהודא

שטייט אין פסוק (מִקְצֵה שָׁלֹשׁ שָׁנִים תּוֹצִיא אֶת כָּל מַעְשַׂר תְּבוּאָתְךָ) אין ענדע דריי יאר זאלסטו ארוסגעבן פון שטוב אלע מעשרות פון דיינע תבואה (נֶאֱמַר כַּאן מִקֵּץ וְנֶאֱמַר לְהַלָּן מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים לְעִנְיַן הַקְהֵל) דא ביי מעשרות זאגט דר פסוק דם זאל זיין „מִקֵּץ", און דארטן ביי הַקְהֵל (אין סדרה וַיֵּלֶךְ) זאגט אויך דר פסוק מִקֵּץ, דר דין הַקְהֵל זאל זיין מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים, אין סוף זיבן יאר (מָה לְהַלָּן רֶגֶל) אזוי ווי דר דין הַקְהֵל, איז אום יום טוב (אַף כָּאן רֶגֶל) אזוי דא ביי מעשרות ארוסגעבן זאל אויך זיין יום טוב (אִי מַה לְהַלָּן חַג הַסּוּכּוֹת) איך וואלט מיינען אזוי ווי די מִצְוָה הַקְהֵל איז יום טוב סוכות (אַף כָּאן חַג הַסּוּכּוֹת) אזוי ביי מעשרות זאל מען אויך ארויסגעבן אלע מעשרות אום סוכות (תַּלְמוּד לוֹמַר) זאגט דר פסוק (כִּי תְכַלֶּה לַעְשֵׂר מַעְשְׂרוֹת שֶׁל שָׁנָה הַשְּׁלִישִׁית) אז דו וועסט ענדיגן צו מעשרין די מעשרות פון דריטען יאר, מיינט מען (רֶגֶל שֶׁהַמַּעְשְׂרוֹת כָּלִין בּוֹ) דעם יום טוב וואס אין אים ענדיגן זיך די מעשרות (וְזֶהוּ פֶּסַח) און דם איז דער יום טוב פֶּסַח (שֶׁהַרְבֵּה אִילָנוֹת יֵשׁ שֶׁנִּלְקָטִין אַחַר הַסּוּכּוֹת) ווא[ר]עם זענען דא פיל בוימר וואס מען נעמט אראפ פון זיי זייערע פרוכטן נאך סוכות, דארף מען נאך סוכות געבען פון מעשר (נִמְצְאוּ מַעְשְׂרוֹת שֶׁל שְׁלִישִׁית כָּלִין בְּפֶסַח שֶׁל רְבִיעִית) ענדיגט מען דאך די מעשרות פון די פירות וואס [האבן] געוואקסן דעם דריטען יאר פון שמטה ביז פסח וואס אין פערטן יאר פון שמטה (וְכָל מִי שֶׁשָּׁהָה מַעְשְׂרוֹתָיו) דער מען וואס האט פארהאלטן זיינע מעשרות ביי זיך און ער האט זיי נאך ניט געגעבן צו וועמען מען דארף זיי געבען (הִצְ[רִיכוֹ] הַכָּתוּב לְבַעֲרוֹ מִן הַבַּיִת) הייסט די תורה מען זאל אלע מעשרות ארוסגעבען פון שטוב ביז ערב פסח פון פערטן [יאר] פון שמטה ; וּשְׁנַת הַמַּעֲשֵׂר׃ מיינט מען (שָׁנָה שֶׁאֵין נוֹהֵג בָּהּ אֶלָּא מַעֲשֵׂר אֶחָד מִשְּׁנֵי הַמַּעְשְׂרוֹת שֶׁנָּהֲגוּ בִּשְׁנֵי שָׁנִים שֶׁלְּפָ[נֶיהָ]) דם איז א יאר וואס מען גיט נאר איין ערליי מעשר, פון די צוויי מעשרות וואס מען האט געגעבען אין די צוויי יאר זענען געוועזן פר דעם יאר *) (שֶׁשָּׁנָה רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה שֶׁל שְׁמִטָּה. נוֹהֵג בָּהֶן מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן) דעם ערשטען יאר און דעם אנדע[רן] יאר פון שמטה גיט מען די ערשטע צעהן פון הונדערט צום לֵוִי (כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב) ווי עס איז געשריבען (כִּי תִקְחוּ מֵאֵת יִשְׂרָאֵל אֶת הַמַּעֲשֵׂר) ווען איר לְוִיִּם וועט נעמען דעם מעשר פון די יודין (וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי) נאך א צווייטע מעשר (נאך אנ[דערע] צעהן) נעמט מען און מען פירט דם אין ירושלים (שֶׁנֶּאֱמַר) וויא עס שטייט אין פסוק (וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ מַעְשַׂר דְּ[גָנְךָ] תִּירוֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ) דו זאלסט עסען פר הקב"ה ואין ירושלים) דעם מעשר פון דיינע קארן און פון דיינע ווייו און דיינע בוימאייל (הֲרֵי ב' מַעְשְׂרוֹת) איז צוויי מעשרות (וּבָא וְלִמֶּדְךָ כָּאן בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית שֶׁאֵין נוֹהֵג מֵאוֹתָן ב' הַמַּעְשְׂרוֹת הָאֶחָד) קומט דא דר פסוק און לערנט אונז, דעם דריטען יאר פון שמטה דארף מען נאר געבן איין מעשר פון צוויי מעשרות (וְאֵיזֶה זֶה מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן) נאר דעם ערשטען מעשר וואס מען גיט צום לֵוִי (וְתַחַת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי יִתֵּן מַ[עְשַׂר עָנִי])

רש"י

(דברים יד) מקלה שלש שנים תוליא וגו' ר נאמר כאן [מק]ש ונאמר להלן (שם לא) מקץ שבע שנים לענין הקהל מה להלן רגל אף כאן רגל אי מה להלן חג הסוכות אף כאן [חג] הסוכות ת"ל כי תכלה לעשר מעשרות של שנה השלישית שהמעשרות כלין בו וזהו פסח שהרבה אילנות יש שנלק[טין] אחר הסוכות נמלאו מעשרות של שלישית כלין בפסח של רבי[עית] וכל מי ששהה מעשרותיו הלריכו הכתוב לבערו מן הב[ית] שנת המעשר. שנה שאין נוהג בה אלא מעשר אח[ד] משני מעשרות שנהגו בשתי שנים שלפניה ששנה ראשונה ו[שנייה] של שמטה נוהג בהן מעשר ראשון כמ"ש (במדבר יח) [כי] תקחו מאת בני ישראל את המעשר ומעשר שני שנאמר (דברים יד) ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך תירושך וילהרך [הרי] ב' מעשרות ובא ולמדך כאן בשנה השלישית שאין נוהג מ[אותן] ב' מעשרות אלא האחד ואיזה זה מעשר ראשון ותחת מ[עשר שני]

שפתי חכמים

להפרים המעשר של שנה שניה כפי המוכן מן בשנה השלישית דמשמע שאתה עומד בשנה. שלישית ומפרים מעשר של שנה שניה דאם לא כן הל"ל כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואות השנה השלישית לפי' הוצרך לפ' ספי' בשנה השלישית שבשנה השלישית וחסר שי"ן כמו את הדרך ילכו בה שילכו בה ושנה השלישית היא שנה שלישית של שמטה .

ר רלונו בזה להוכיח שיקבע זמן הביעור והוידוי בערב [פסח] ופסיק זה כתיב בפרשת ראה גבי מעשר : ש לאו דוקא כאן בפ[סח] זו אלא ר"ל נאמר על מעשר של שנה שלישית מקץ והוי כמו ש[נאמר] כאן מאחר שמדבר כאן גם כן במעשר של שנה שלישית : ת ד[למה] למה קרא שנה השלישית שנת המעשר וכי שאר שנים שנה א' וכ'

פירוש לתורת אלהים

לַעְשֵׂר ווען דו וועסט פר ענדרן צו מעשרין די אלע מעשרות פון דיין תְּבוּאָה בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית אין דעם דריטען יאהר פון שְׁמִטָּה וואס דענסטמאל איז שְׁנַת הַמַּעֲשֵׂר דם יאהר וואס מען גיט נאר איין מַעֲשֵׂר [...] וְנָתַתָּה און דו זאלסט געבין צום לֵוִי צום גֵר און [צום] יָתוֹם און צו די אַלְמָנָה וְאָכְלוּ און זייא זאלען ע[סן]

משלי יהודא

מִצְרַיִם, וועלן זיי זיך דערגענטרין צו הקב"ה און צו זיין תּוֹרָה און מִצְוֹת, דם פערטע איז צוגעוואנן זיך אין די מִדָּה פון עֲנָווֹת וצו זיין נידעריג ביי זיך, ווי אַבְרָהָם אָבִינוּ האט גזאגט וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר, איך בין ערד און אש, משה און אַהֲרֹן האבן גזאגט וְנַחְנוּ מָה, וואס זענען מיר, מיר זענען גאר ניט, דריבער האט הקב"ה געבאטן דיא בִּכּוּרִים מען גיט שיקן דורך אַשְׁלִיחַ, נאר יעדר בַּעַל הַבַּיִת זאל נ[עמען] דעם קארב מיט בִּכּוּרִים אויף די פלייצעס און טראגן ירושלים, אפילו דר מֶלֶךְ פון יודין האט אויך גמוזט טראגן או[ף] פלייצעס דעם קארב מיט בִּכּוּרִים פון הַר הַבַּיִת ביז אין די עז[רה]

*) הערה דער דין פון מעשר איז אזוי, דעם ערשטין יאהר פון שמטה גיט מען מעשר ראשון צום לוי, און מעשר שני פירט מען אין ירוש[לים] דעם צווייטין יאהר פון שמטה גיט מען אויך מעשר ראשון צום לוי, מעשר שני פירט מען אין ירושלים, דעם דריטען יאהר פון ש[מטה] גיט מען מעשר ראשון צום לוי, און מעשר עני צו ארעמע לייט . מעשר שני גיט מען נים דעם דריטען יאהר, דעם פערטין און דעם פינפטין יאהר[...] שמטה גיט מען מעשר ראשון צום לוי און מעשר שני פירט מען. אין ירושלים, דעם זעקסטין יאהר גיט מען מעשר ראשון צום לוי, און [מעשר] עני צוא ארעמע לייט, מעשר שני גים :

וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃
יא וְשָׂמַחְתָּ בְכָל־הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּלְבֵיתֶךָ אַתָּה וְהַלֵּוִי וְהַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבֶּךָ׃ ס שני
יב כִּי תְכַלֶּה לַעְשֵׂר אֶת־כָּל־מַעְשַׂר

אונקלוס

קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ וְתִסְגּוֹד
קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ׃ יא וְתֶחְדֵי
בְּכָל טַבְתָא דִי יְהַב
לָךְ יְיָ אֱלָהָךְ וְלֶאֱנָשׁ
בֵּיתָךְ אַתְּ וְלֵוָאֵי וְגִיּוֹרָא
דִי בֵינָךְ׃ יב אֲרֵי תְשֵׁיצֵי
לְעַשָּׂרָא יָת כָּל מַעְשַׂר

תו"א ושמחת בכל פסחים לו ערכין יא: ולביתך גיטין מז: כי תכלה ר"ה יב: ...טה מא: את כל מעשר נדרים לו תמורה י:

בעל הטורים

(יא) ושמחת בכל הטוב. וסמיך ליה כי תכלה לעשר שבשביל המעשר ...שמח בכל הטוב כמו שדרשו עשר בשביל שתתעשר: הטוב. עולה כ"ב בשביל התורה שנתנה בכ"ב אותיות: (יב) תכלה לעשר את כל מעשר. ר"ת בגימ' בחג של פסח:

רשב"ם

הוכיח יהושע לישראל בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם תרח. ...

רש"י

...וזר ומניף (ספרי בכורים פ"ג): (יא) ושמחת בכל הטוב. (בכורים פ"ג) מכאן אמרו אין קורין מקרא בכורים אלא בזמן שמחה מעצרת ועד החג שאדם מלקט תבואתו ופירותיו ויינו ושמנו אבל מהחג ואילך מביא ואינו קורא: אתה והלוי. אף הלוי חייב בבכורים אם נטעו בתוך עריהם: והגר אשר בקרבך. (שם מכות יט) מביא ואינו קורא שאינו יכול לומר לאבותינו: (יב) כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית. כשתגמור להפרים מעשרות של שנה השלישית קבע זמן הביעור והוידוי בערב הפסח של שנה הרביעי' שנא'

בית יהודא

קאָרבּ נָאךְ אַמָאל׃ (יא) וְשָׂמַחְתָּ בְּכָל הַטּוֹב׃. זאָגְט רש"י (מִכַּאן אָמְרוּ) פוּן דַאנֶען הָט מֶען גֶעזָאגְט (אֵין קוֹרִין מִקְרָא בִּכּוּרִים אֶלָּא בִּזְמַן שִׂמְחָה) די פְּסוּקִים פוּן בִּכּוּרִים לֵייעֶנְט מֶען נָאר אין די צַייט וֶוען דֶר מֶענְטְשׁ אִיז פְרֵיילִיךְ מִיט זַיינֶע תְּבוּאָה אוּנ פְרוּכְטֶען וָוס עֶר הָט אַרַיינְגֶענוּמֶען פוּן פֶעלְד (הַיְינוּ מֵעֲצֶרֶת עַד הֶחָג) דָס אִיז פוּן שָׁבוּעוֹת בִּיז סוּכּוֹת (שֶׁאָדָם מְלַקֵּט תְּבוּאָתוֹ וּפֵירוֹתָיו וְיֵינוֹ וְשַׁמְנוֹ) אִין די צַייט נֶעמְט דֶר מֶענְטְשׁ אַרַיין צוּ זִיךְ פוּן פֶעלְד זַיינֶע תְּבוּאָה אוּנ פְרוּכְטֶען, וויין, בּוֹימְאֵייל (אֲבָל מֵהֶחָג וְאֵילָךְ) אָבֶּער פוּן נָאךְ סוּכּוֹת אוּנ וַוייטֶער (מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא) בְּרֵיינְגְט עֶר בִּכּוּרִים אוּנ לֵייעֶנְט נִיט די פְּסוּקִים׃ וְאַתָּה וְהַלֵּוִי׃. זָאגְט רש"י (אַף הַלֵּוִי חַיָּיב בְּבִכּוּרִים אִם נָטְעוּ בְּתוֹךְ עָרֵיהֶם) די לְוִיִּם וָוס הָאבֶּען גֶעפְּלַאנְצְט בּוֹימֶער אִין זֵייעֶרֶע שְׁטֶעט, דַארְפֶען זֵיי בְּרֵיינְגֶען בִּכּוּרִים פוּן זֵייעֶרֶע פְּרוּכְטֶען׃ וְהַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבֶּךָ׃. די גֵּרִים בְּרֵיינְגֶען בִּכּוּרִים פוּן זֵייעֶרֶע פֶעלְדֶער נָאר זֵיי לֵייעֶנֶען נִיט די פְּסוּקִים (שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר לַאֲבוֹתֵינוּ) ווייל עֶר קֶען נִיט זָאגֶען הקב"ה הָט גִיגֶעבֶּען די לַאנְד צוּ אוּנְזֶערֶע אֶלְטֶערֶן, צוּ זַיינֶע אֶלְטֶערֶן הָט אָךְ הקב"ה די לַאנְד נִיט גֶעגֶעבֶּען, ווייל זַיינֶע אֶלְטֶערֶן זֶענֶען גֶעוֶוען גוֹיִם׃ (יב) כִּי תְכַלֶּה לַעְשֵׂר אֶת כָּל מַעְשַׂר תְּבוּאָתְךָ בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית׃. וֶוען דוּ וֶועסְט עֶנְדִיגֶען צוּ מַעֲשֵׂר'ן די אַלֶע מַעַשְׂרוֹת פוּן דַיינֶע תְּבוּאוֹת אִין דֶעם דְרִיטֶען יָאר (כְּשֶׁתִּגְמוֹר לְהַפְרִישׁ מַעַשְׂרוֹת שֶׁל שָׁנָה הַשְּׁלִישִׁית) וֶוען דוּ וֶועסְט עֶנְדִיגֶען אָפְּצוּשֵׁיידֶען די מַעַשְׂרוֹת פוּן דְרִיטֶען יָאר (קָבַע זְמַן הַבִּיעוּר וִידּוּי בְּעֶרֶב הַפֶּסַח שֶׁל שָׁנָה הָרְבִיעִית) הקב"ה הָט בֶּעשְׁטִימְט די צַייט פוּן אַרוֹיסְגֶעבֶּען אַלֶע מַעַשְׂרוֹת פוּן שְׁטוּבּ אוּנ צוּ זָאגֶען דֶעם וִדּוּי בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת וגו', דָס זָאל זַיין עֶרֶב פֶּסַח פוּן פֶערְטֶען יָאר אִין שְׁמִטָּה (שֶׁנֶּאֱמַר) ווָארוּם עֶס

דעת זקנים מבעלי התוספות

(יא) ושמחת בכל הטוב. מכאן אמרו רבותינו בפסחים בפרק ...שעה מעצרת ועד החג מביא וקורא דהוא זמן הבאת בכורים ולכך נקרא שבועות יום הבכורים דכל התבואות נגכרות בין שני זמנים הללו. מחג ועד חנוכה מביא דאכתי ...כא פירות ואינו קורא דלא שייך למימר הנה הבאתי מראשית ...י האדמה דהשתא ליכא ראשית. מחנוכה ואילך אינו מביא ...ינו קורא דכתיב אשר תביא מארצך והשתא ליכא כלל ...פילו לחיה שבשדה היא כלה באותו זמן: והגר אשר בקרבך. תימה להה"ר יוסף קרא מה ענין גר אצל בכורים והלא בכורים אינן נתנים אלא לכהנים. ועוד אשר תביא מארצך ...יב למעוטי גרים שאין להם חלק בארץ עד שבא אצל ר' יום טוב והראה לו מדרש ברור וראיה במס' בכורים פרק אלו ...יאים ולא קורין שאין יכולים לו' אשר נשבע לאבותינו לתת לנו גר אם לא היתה אמו מישראל מביא ואינו קורא וכשהוא ...פלל בינו לבין עצמו אומר אלהי אבות ישראל ואם היתה אמו מישראל אומר אלהינו ואלהי אבותינו ואמר על הדא משנה ...למוד ירושלמי תני ר' אבהו בשם ר' יהודה גר עצמו מביא וקורא טעמא מאי כי אב המון גוים נתתיך לשעבר היית אב לארם מכאן ואילך אב לכל הגוים אמר ר' יהושע בן לוי הלכה כר' יהודה אתא עובדא קומי ר' ואורי כר' יהודה:

שפתי חכמים

מניף אף וכו': ע (דב"ט) מה שמחה שייך כאן שכתב ושמחת וגו' שלא אינן נאכלים לזרים דאיתקשו לתרומה. לכ"פ מכאן אמרו כו' ולכן נמי גבי הלוי והגר א"ל כמו בפרשת ראה שאתה מחוייב לשמח אותם עמך כיון דאסורים להם. לכ"פ שגם הם מחוייבים בבכורים: פ פי' במ"ח עריהם: צ דקשה לרש"י והא הגר חייב בכל המצות האמורו' בתורה ופשיטא דחייב בביכורים ולא היה לו לכתיב אלא אתה והלוי ומשני מביא ואינו קורא ולהכי איצטריך: ק פי' לא כשתגמור

פירוש לתורת אלהים

...ין גאט וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ אוּנ זָאלְסְט דִיךְ בּוּקֶען פַאר גָאט ...ין גאט׃ (יא) וְשָׂמַחְתָּ אוּנ דוּא זָאלְסְט דִיךְ פְרֵייעֶן ...ט גאר דֶעם גוּטֶען וָואס גָאט דַיין גָאט הָאט דִיר ...גֶעבֶּען אַתָּה וְהַלֵּוִי וְהַגֵּר דוּ אוּנ דֶער לֵוִי אוּנ דֶער גֵר וָוס אִיז צְווִישֶׁען דִיר די לְוִיִּם אַז זֵיי הָאבֶּען גִיפְּלַאנְצְט בֵּיימֶער אִין זֵייעֶרֶע שְׁטֶעט אָדֶער וֶוען אַגֵר הָאט גִיקוֹיפְט אַפֶעלְד אוּנ הָאט דָארְטֶען גִיפְּלַאנְצְט בֵּיימֶר דַארְפִין זֵייא אוֹיךְ בְּרֵיינְגֶען בִּכּוּרִים׃ (יב) כִּי תְכַלֶּה

משלי יהודא

...ז דֶר דַאנְק אוֹיף יְצִיאַת מִצְרַיִם נִיט אַזוֹ הֵיים וִוי אִיצְט ...י די שִׂמְחָה וֶוען עֶר אִיז זַאט גִוָוארֶען מִיט אַלֶע תְּבוּאוֹת ...נ פְרוּכְטֶען וָוס עֶר הָט אַרָאפְּגֶענוּמֶען פוּן זַיינֶע פֶעלְדֶער אוּנ ...רְטֶנֶער, אוּנ דָאס דְרִיטֶע אִיז, ווייל פוּן פִיל גוּטְס קֶען ...אהַל זַיין דֶר מֶענְטְשׁ זָאל נִיט פְרוּם וֶוערֶען, וִוי דֶר פָּסוּק זָאגְט וְאָכַל וְשָׂבַע וְדָשֵׁן וּפָנָה אֶל אֱלֹהִים אֲחֵרִים, עֶר וֶועט עֶסִין אוּנ זַאט זַיין אוּנ וֶועט זִיךְ קֶערִין צוּ פְרֶעמְדֶע גֶעטֶער (אוּנ נָאךְ אַזֶעלְכֶע פְּסוּקִים), דְרִיבֶּער זָאל מֶען גֶעדֵיינְקֶען דָס שְׁלֶעכְטֶס וָוס זֵיי הָאבֶּען גִיהַאט אִין מִצְרַיִם, אוּנ די גְרוֹיסֶע טוֹבָה וָוס הקב"ה הָט זֵיי גִטָאהְן מִיט דֶעם אוֹיסְלֵייזוּנְג פוּן

וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה׃ ז וַנִּצְעַק
אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע
יְהוָה אֶת־קֹלֵנוּ וַיַּרְא אֶת־עָנְיֵנוּ
וְאֶת־עֲמָלֵנוּ וְאֶת־לַחֲצֵנוּ׃ ח וַיּוֹצִאֵנוּ
יְהוָה מִמִּצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ
נְטוּיָה וּבְמֹרָא גָּדֹל וּבְאֹתוֹת
וּבְמֹפְתִים׃ ט וַיְבִאֵנוּ אֶל־הַמָּקוֹם
הַזֶּה וַיִּתֶּן־לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת
אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ׃ י וְעַתָּה
הִנֵּה הֵבֵאתִי אֶת־רֵאשִׁית פְּרִי
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־נָתַתָּה לִּי יְהוָה
וְהִנַּחְתּוֹ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ

אונקלוס

וִיהַבוּ עֲלָנָא פָּלְחָנ
קַשְׁיָא׃ ז וְצַלֵּינָא קֳדָם
אֱלָהָא דַאֲבָהָתָנָא וְקַבּ
יְיָ צְלוֹתָנָא וּג
קֳדָמוֹהִי עַמְלָ
וְלָאוּתָנָא וְדוּחֳקָנָא
ח וְאַפְּקָנָא יְיָ מִמִּצְרַ
בִּידָא תַקִּיפָא וּבִדְרָ
מְרַמְמָא וּבְחֶזְוָנָ
רַבָּא וּבְאָתִין וּבְמוֹפְתִי
ט וְאַיְתָנָא לְאַתְרָ
הָדֵין וִיהַב לָנָא
אַרְעָא הָדָא אַרְעָ
עָבְדָא חֲלַב וּדְבַשׁ
י וּכְעַן הָא אַיְתֵיתִי
רֵישׁ אִבָּא דְאַרְעָ
דִיהַבְתְּ לִי יְיָ וְתַחְתִּ

תו"א ויראה את יומה עד: אשר נתת בתרה פה: והנחתו סוכה מן ית מנחות סה:

בעל הטורים

(ט) ויבאנו אל המקום הזה. ויבאנו יו"ד שנסינו אותו עשר נסיונות והב לארץ:

רשב"ם

הקב"ה לנו: (י) ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתתה לי. כי לא על ידי נעשתה זאת כי אם בחסדך זכיתי בה וכפרד

רש"י

כם בעים נפס: (ט) אל המקום הזה. זה בית המקדש: וי לנו את הארץ. כ כמשמעו: (י) והנחתו. מגיד שנו אחר הנפת (ס"א הנחת) הכהן ם ואוחזו בידו כשהוא ק

בית יהודא

נפ"ש) מיט זיבעציג מענטשן: (ט) ואל המקום הזה. (זה בית המקדש) צו דעם ארט מיינט מען צום בית המקדש: ויתן לנו את הארץ. (כמשמעו) ער הט אונז געגעבן די לאנד, ארץ ישראל: (י) והנחתו. (מגיד) דר פסוק זאגט אונז (שנוטלו אחר הנפת הכהן ואוחזו בידו כשהוא קורא וחוזר ומניף) דער בעל הבית נעמט די קארב פון כהן נאכדעם ער הט זיא אויפגעהובען, אונ ער האלט די קארב אין האנט ווען ער זאגט די פסוקים אונ ער הייבט אויף

שפתי חכמים

דמשמע מכח זה שהארמי אובד אבי וירד מצרימה וזה אינו ל"פ ועוד אחרים כו' וענין בפני עצמו הוא: נ ואם כן בע"כ צ"ל הא דכתיב אל המקום היינו ב"ה אבל אם פירוש דויתן לנו את הארץ לאו כמשמעו היינו יכולים לפרש אל המקום היינו ארץ ישראל: ס דאל"כ והנ למה לי הרי כבר כתיב והניחו והא דפירש חוזר ומניף הוכחתו מ דגמרינן והנחתו מוהניחו לפני ה' מה והניחו דריפא קודם הנחה

פירוש לתורת אלהים

ויענונו אונ זיי האבין אונז גיפייניגט ויתנו אונ האבן אויף אונז גיגעבען שווערע ארבייט: (ז) ונצעק אל יי אונ מיר האבין גישריגען צוא גאט דעם גאט פון אונזערע עלטערן וישמע האט גאט גיהערט אונזער קול וירא את עניינו אונ ער הט גיזעהן אונזער פיין אונ אונזער מיהקייט ואת לחצנו אונ אונזער באצווינגעניש: (ח) ויוציאנו אונ גאט האט אונז ארויס גיצוגען פון מצרים מיט שטארקע מאכט ובזרוע נטויה אונ מיט אויס גישטרעקטען ארים ובמורא גדול אונ מיט גרוים פארכט ובאותות אונ מיט ציכען ובמופתים אונ מ וואונדר: (ט) ויביאנו אל המקום הזה אונ ער הט א גיבראכט צו דעם ארט מיינט מען דם ביהמ"ק לנו אונ ער הט אונז גיגעבען דם לאנד ארץ זבת אלא וואס רינט מילך פון די בהמות אונ האניק רינט די טייטלין: (י) ועתה אונ אצונד האב איך גיבראכ דם ערשטע פון די פירות וואס וואקסען פון די ע אשר וואס דו גאט האסט מיר גיגעבען והנחתו אונ זאלסט לייגען דעם קארב מיט די פירות פאר ג

משלי יהודא

זעלבינן מיטאג, הט דר ארעם מאן גזאגט געכטן ווען איך האב דיר גדאנקט בין איך גוועזן זאט, האב איך נאך ניט גשפירט אין הארצן די גרויסע טובה פון מארגענדיגן מיטאג, הט דר דאנק ניט געקענט זיין אזו ווייט פון טיפן הארצין וויא איצט אז איך בין גוועזן הונגעריג אונ דו האסט מיך זאם גמאכט שפיר איך איצט זייער גוט די טובה וואס דו האסט מיר גטאהן, איז דר דאנק אויך פון טיפן האר דם זעלביגע איז ביי די בכורים, אפילו מיט דעם דרמא פון יציאת מצרים זענען מיר געוואנט, מיר זאגן אלע צוויי מאהל אין קריאת שמע יציאת מצרים, פון דעסטוו

וְתָתֵיב וְתֵימַר קֳדָם
אֱלָהָךְ לָבָן אֲרַמָּאָה
א לְאוֹבָדָא יָת אַבָּא
ת לְמִצְרַיִם וְדָר תַּמָּן
ם זְעֵר וַהֲוָה תַמָּן
ם רַב תַּקִּיף
י : ו וְאַבְאִישׁוּ לָנָא
רַיִם וְעַנּוּנָא

ה וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה וַיָּגָר שָׁם בִּמְתֵי מְעָט וַיְהִי־שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל עָצוּם וָרָב : ו וַיָּרֵעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים וַיְעַנּוּנוּ

א ועניח והמרת סוטה לב לג : חרמי הובד בכורים פו :

רשב"ם

רמי אובד אבי . אברהם ארמי היה אובד וגולה מארץ ארם . כדכתיב לך ארצך וכדכתיב ויהי כאשר התעו אותי אלהים מבית אבי ,לשון אובד ותועה אחר הם כאדם הגולה כדכתיב תעיתי כשה אובד בקש עבדך. צאן אובדות היו עמי . רועיהם התעום . כלומר מארץ נכריה באו אבותינו לארץ הזאת ונתנה

רש"י

ועניח. ל' ט הרמת קול : ארמי אבד אבי. מזכיר י המקוס י הרמי הובד הבי לבן בקש לעקור הת הכל דף החר יעקב ובשביל שחשב ב לעשות חשב לו המקום ן עשה שהומות העולם עו"ה ל חושב להם הקב"ה מחשבה שה: וירד מצרימה. ועוד החרים מ בהו עלינו תנו שהחרי זהת ירד יעקב למלרים : במתי מעט.

בית יהודא

הייבט־אָן דִי קָארְבּ (עיין ש"ת) : (ה) וְעָנִיתָ . (לְשׁוֹן הֲרָמַת קוֹל) עֶר זָאל זָאגְן דִי פְּסוּקִים מִיט אַהוֹכֶע שְׁטִימְמֶע : וַאֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי. זָאגְט רַשִׁ"י (מַזְכִּיר חַסְדֵי הַמָּקוֹם) עֶר דֶערְמָאנְט דִי טוֹבוֹת וָואס הקב"ה הָט גֶעטָאן מִיט יוּדִין פוּן דִי עֶרְשְׁטֶע צַייט , פוּן יַעֲקֹב אָבִינוּ , בִּיז זַיין צַייט (אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי) דֶר אֲרַמִּי הָט פַארְלָארֶן (פַארְלֶענְדְט) מַיין פָאטֶר יַעֲקֹב (לָבָן בִּקֵּשׁ ר אֶת הַכֹּל כְּשֶׁרָדַף אַחַר יַעֲקֹב) וָוען לָבָן הָט גֶעיָאגְט נָאךְ יַעֲקֹב הָט עֶר גֶעוָואלְט הַרְגֶענֶען אַלֶע יַעֲקֹב מִיט זַיינֶע ר אוּנ מִיט זַיינֶע קִינְדֶער) דִי יוּדִישֶׁע פָאלְק זָאל אוֹיף דֶר וֶועלְט נִיט זַיין (וּבִשְׁבִיל שֶׁחָשַׁב לַעֲשׂוֹת לְיַעֲקֹב) וַוייל עֶר גֶעטְרַאכְט אַזוֹי צוּ טָאן צוּ יַעֲקֹב צוּ פַארְלֶענְדֶען אִים (חָשַׁב לוֹ הַמָּקוֹם כְּאִילוּ עָשָׂה) רֶעכוּנְט אוֹיף אִים הקב"ה גְלַייךְ ער וָואלְט אַזוֹ גֶעטָאן , וְוִיא עֶר וָואלְט אִים פַארְלֶענְדְט (שֶׁאוּמוֹת עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים חוֹשֵׁב לָהֶם הקב"ה מַחֲשָׁבָה כְּמַעֲשֶׂה) די פֶעלְקֶר וָוס דִינֶען צוּ דִי שְׁטֶערְן (נִיט צוּ הקב"ה) יֶעדֶר שְׁלֶעכְטֶע זַאךְ וָוס זֵיי טְרַאכְטֶען צוּ טָאן , רֶעכוּנְט אוֹיף זֵיי ה גְלַייךְ וְוִי זֵיי וָואלְטֶען דִי זַאךְ גֶעטָאן : וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה) . אוּנְזֶר פָאטֶר (יַעֲקֹב) הָט גֶענִידֶערְט אִין מִצְרַיִם , עֶר זָאגְט ' אֲחֵרִים בָּאוּ עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵינוּ) נָאךְ אַנְדֶערֶע פַיינְד זֶענֶען גֶעקוּמֶען אוֹיף אוּנְז צוּ פַארְלֶענְדֶען אוּנְז (שֶׁאַחֲרֵי זֹאת יָרַד יַעֲקֹב ים) וָוארוּם נָאכְדֶעם הָאט יַעֲקֹב גֶענִידֶערְט אִין מִצְרַיִם (עיין ש"ת *) : וּבִמְתֵי מְעָט) . מִיט וֵוייְנִיג מֶענְטְשֶׁן (בְּשִׁבְעִים

דעת זקנים מבעלי התוספות

ועניח ואמרת. קריאת הבכורים הוא בקול רם אבל קריאת מעשר בערתי הקודש מן הבית הוי בקול נמוך דלא כתיב ת כי אם ואמרת וזהו שייסד הפייט וידוי נמוך ומקרא רם תענה :

שפתי חכמים

וכפרשת המור והוכהתו מדהל"ל ולקח הכהן הטנה והניחו לפני מזבח ה' וגימור מידך ל"ל הלה מידך מופנה לג"ש נהמר כהן יד ונהמר בבעלים דשלמים יד מה להלן תנופה כדמפרש שם הף יד דהכה לענין תנופה והתנופה דהכה פרש"י בפרק לולב וערבה שהבעלים הוחזים בשפת הטנה וכהן מניח ידו תחת שוליו של טנה והף ע"פ דגבי שלמי' ן מניח ידו תחת יד בעלים ממש מסים דגבי שלמים ליכה שפה ושולים מש"ה ידו של כהן תחת יד הבעלים ממש : ט הבל הינה מלי' ה ותשובה שהין תשובה זולת קורה הו שוהל והכה מי קרהו הו שהלו מה : י כלומר כיון שמזכיר חסדיו של הקב"ה שנתן להם הת ן הזהת מזכיר נמי שהר חסדים שעשה עם הבותינו דהל"כ מה ענינו דהרמי הובד הבי גבי ביכירים : כ ר"ל כזה והלה לה החבידו והם ה זה דכתיב הובד דנשמע שההבידו ויהי' הובד פועל יוצה כהלי המר מהבד הף שהינו לפי הדקדוק לכן לריך לפרש לפי מדרש רז"ל : ונו כזה והלה הין הקב"ה מלרף מחשבה למעשה חוץ מכע"ז ל"פ שסעו"ה כו' ר"ל הפי' כלה ע"ז ודוקה בישרהל הוה כן : מ ר"ל

פירוש לתורת אלהים

אים לייגען פר דעם מִזְבֵּחַ פון גאט דיין גאט : וְעָנִיתָ אונ דו זָאלְסְט שְׁרַייעֶן וְאָמַרְתָּ אונ דו זָאלְסְט ן פַר גאט דיין גָאט אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי לָבָן אֲרַמִּי הָט אכט פאר לירען מיין פָאטֶער יַעֲקֹב [עיין ש"ת] נָאךְ אַנְדֶערֶע זֶענֶען גִיקוּמֶען פַר לֶענְדִין אוּנְז וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה איז ער גינידערט אין מִצְרַיִם אונ הָט דָארְט גִיוואוּנְט בִּמְתֵי מְעָט מיט ווייניג מֶענְטְשִׁין נָאר מִיט זִיבֶּעצִיג מֶענְטְשִׁין וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל אונ ער איז דָארְטִין גִיוָוארֶען צוּא אַגְרוֹיס פָאלְק עָצוּם וָרָב שְׁטַארְק אוּנ פִיל : (ו) וַיָּרֵעוּ אונ די מִצְרִים הָאבִין אוּנְז בֵּייז גִטָאן

מצות השם

ה) וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי וגו'. דָאס אִיז דִי מִצְוָה אַז מֶען טָאר נִיט עֶסִין קיין מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וָוען עֶר טְרוֹיעֶרְט אוֹיף אַמֵּת אונ ווידער איז ווָה אַז מֶען טָאר נִיט עֶסִין וֶוען מֶען אִיז טָמֵא אונ ווידער איז ווָה אַז מֶען טָאר נִיט נִיצְעֶן פוּן מַעֲשֵׂר שֵׁנִי נָאר אוֹיף עֶסִין פְּרִינְקֶן אָדֶער אוֹיף אַנְדֶערֶע זַאכֶען וָואס עֶס אִיז מְקַיֵּים דֶעם גוּף אונ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן וֶוען דָאס בֵּיהמ"ק אִיז גֶעשְׁטַאנֶען :

משלי יהודא

דֶר בַּעַל הַבַּיִת הָט גְזָאגְט צוּם אָרֶעם מַאן , דוּ הָאסְט דָאךְ מִיר שׁוֹין אֵיין מָאהְל גְדַאנְקְט נֶעכְטֶן פַאר דֶעם אִיצְטִיגְן מִיטָאג , צוּ וָוס דַאנְקְסְטוּ מִיר אִיצְט נָאךְ אַמָאהְל פַר דֶעם

הערה דער שפתי חכמים שרייבט דער וירד מצרימה מיט ארמי אובד אבי זענען צוויי בעזונדערע זאכין , אבער פון פסוק זעהט מען דאס איז צוזאמען איין זאך , דריבער וועלין מיר אזוי זאגין , די גמרא זאגט אין מסכת שבת [דף י :] אמענטש זאל ניט ענדערין איין קינד פון קינדער , ווייל יעקב האט געמאכט צו יוסף דאס זיידענע העמדיל איז געווארין גרוים די פיינדשאפט פון די ברידער אויף אים ביז זיי האבין אים קויפט , אונ וועגין דעם איז יעקב מיט אלע קינדער געקומען אין מצרים , אונ יודין זענען געבליבען אין מצרים אונ מען האט זיי געפייניגט [תוי שטייט אין די תורה] , אין דער זאך איז שולדיג געווען לבן , ווען לבן וואלט ניט גענארט צו יעקב , אונ ער וואלט אים גיגעבין נאר זיין טאכטער פאר אווייב , וואלט יעקב געהאט איין ערליי קינדער , וואלט קיין פיינדשאפט גיווען צווישען די קינדער וואלט יעקב ניט געקומען וואהינען אין ים , נאר ווייל לבן האט גענארט צו יעקב , אונ האט אים גיגעבין פאר אווייב זיין טאכטער לאה איז גיווען צווייערליי קינדער אונ אפיינדשאפט שען די קינדר ביז יוסף איז פארקויפט געווארין אין מצרים אונ ביז יעקב מיט די קינדר זענען געקומען אין מצרים , דריבער זאגט דער פסוק ארמי אבי וירד מצריםה , ויענין לבן ארמי האט יעקב געני דערט אין מצרים , אונ וואס הקב"ה האט גיזאגט צו אברהם כי גר יהיה זרעך וגו' , דאס איז ניט גיווען אגזרה , נאר הקב"ה האט גיזאגט צו אברהם וואס עס וועט זיין [מעט רמז לזה איתא באלשיך ז"ל] :

יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ
שָׁם׃ ג וּבָאתָ אֶל־הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה
בַּיָּמִים הָהֵם וְאָמַרְתָּ אֵלָיו הִגַּדְתִּי
הַיּוֹם לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי־בָאתִי אֶל־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵינוּ
לָתֶת לָנוּ׃ ד וְלָקַח הַכֹּהֵן הַטֶּנֶא
מִיָּדֶךָ וְהִנִּיחוֹ לִפְנֵי מִזְבַּח יְהוָה׃

אֱלָהָךְ לְאַשְׁרָ...
שְׁכִנְתֵּהּ תַּמָּן׃ ג וְתֵ...
לְוָת כַּהֲנָא דִּי
בְּיוֹמַיָּא הָאִנּוּן וְתֵ...
לֵהּ חַוֵּיתִי יוֹמָא
קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ...
עֲלֵית לְאַרְעָא דִּי קַ...
יְיָ לַאֲבָהָתָנָא לְמִ...
לָנָא׃ ד וְיִסַּב כַּהֲנָא סַ...
מִידָךְ וְיַחֲתִנֵּהּ קֳ...
מַדְבְּחָא דַּייָ אֱלָהָ...

תו"א הגדתי היום בכורים פו ס' כו... יתרו: ולקח הכהן כוכס מז מכ... מנחות סח: והניחו מכוח ית מנחות...

בעל הטורים

לדבר אכיו מלמדו תורה: (ד) טנא. בגימ׳ ס׳ רמז לבכורים אחד מס׳ ולכך נעלם ס׳ בפ׳ ביכורים:

רש"י

(ברכות לט בכורים פה) אדם יורד לתוך ד שדהו ו... תאנה ה שבכרה כורך עליה גמי לסימן ואומר ה... בכורים: (ג) אשר יהיה בימים ההם. אין לך אלא... שבימיך כמו שהוא: ואמרת אליו. (ספרי) שאינך כ... טובה: הגדתי היום. (שם) פעם אחת בשנה ז ולא... פעמים: (ד) ולקח הכהן הטנא מידך. להניף ש... כהן מניח ח ידו תחת יד׳ הבעלים ומניף (ספרי סוכה...

בית יהודא

רש"י (אָדָם יוֹרֵד לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ וְרוֹאֶה תְּאֵנָה שֶׁבִּכְּרָה) וָוען אײנער גײט אַרײן אין זײן פֶעלְד אונ עֶר זֶעהְט אַ עֶרְשְׁטְע פַײג אָדֶר אײן אַנְדֶר פְּרִי פוּן די זיבְּן מִינִים) איז צַײטִיג גֶעוָואָרֶן, נָאר פוּן דֶעסְטְוֶועגֶן קֶען עֶר זיא נָאךְ נִיט אַרָאפְּנֶעמֶן פוּן בּוֹים וַוײל זיא דַארְף נָאךְ וַואקְסֶן (כּוֹרֵךְ עָלֶיהָ גֶּמִי לְסִימָן) וויקוֹלְט עֶר אַרוּם די פְּרִי מִיט אַשְׁנִירֶעל צוּ אַצײכֶן אַז דִי פְּרִי אִיז דִי עֶרְשְׁטְע דֶעם יָאר צַײטִיג גֶעוָוארֶן (וְאוֹמֵר הֲרֵי זוּ בִּכּוּרִים) אוּנ עֶר זָאגְט דִי פְּרִי זָאל זַײן בִּכּוּרִים, אוּנ זיא וַואקְסְט אוֹיף דֶעם בּוֹים בִּיז זיא וֶוערְט גוּט צַײטִיג: (ג) וַאֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם) . דוּא זָאלְסְט קוּמֶען צוּ דֶעם... וָוס וֶועט זַײן אִין דִי טֶעג (אֵין לְךָ אֶלָּא כֹּהֵן שֶׁבְּיָמֶיךָ כְּמוֹ שֶׁהוּא) דוּ הָאסְט נִיט מֶער וָוס צוּ טָאן נָאר גֵיין צוּם כֹּהֵן וָוא... דַײן צַײט אַזוֹי וִוי דֶר כֹּהֵן אִיז אִין דִי צַײט: וְאָמַרְתָּ אֵלָיו) . (שֶׁאֵינְךָ כְּפוּי טוֹבָה) דוּ זָאלְסְט זָאגֶען צוּם כֹּהֵן דוּ ... גִים דִי טוֹבָה וָואס הקב"ה הָאט דִיר גֶעטָאן: וְהִגַּדְתִּי הַיּוֹם) . זָאגְט רש"י (פַּעַם אַחַת בְּשָׁנָה) אײן מָאל אִין יָאר דַא... זָאגֶן דִי פְּסוּקִים פוּן דִי פָּרָשָׁה (וְלֹא שְׁתֵּי פְּעָמִים) נִיט צְוַוײ מָאל, אוֹיבּ עֶר הָאט גֶעבְּרַאכְט אַבִּיסֶעל בִּכּוּרִים, צוּם... אוּנ עֶר הָט גֶעזָאגְט דִי פְּסוּקִים פוּן דִי פָּרָשָׁה, נאכְדֶעם זֶענֶען בַּײ אִים צַײטִיג גֶעוָוארֶן נָאךְ אַבִּיסֶעל בִּכּוּרִים אוּ... בְּרֵיינְגְט זֵיי אוֹיךְ צוּם כֹּהֵן, דַארְף עֶר נִיט זָאגֶן נָאךְ אַמָאל דִי פְּסוּקִים: (ד) וְלָקַח הַכֹּהֵן הַטֶּנֶא מִיָּדֶךָ) . דֶער כֹּהֵ... נֶעמֶען דִי קָארְבּ מִיט פֵּירוֹת פוּן דַײן הַאנְט (לְהָנִיף אוֹתוֹ) עֶר זָאל אִים אוֹיפְהֵייבֶּן (כֹּהֵן מֵנִיחַ יָדוֹ תַּחַת יַד הַבְּעָלִים ... דֶר בַּעַל הַבַּיִת הַאלְט דֶעם קָארְבּ אוֹיף זַײן הַאנְט אוּנ דֶער כֹּהֵן הַאלְט זַײן הַאנְט אוּנְטֶר דִי הַאנְט פוּן בַּעַל הַבַּיִ...

שפתי חכמים

עוסין שמן ולמה לא פי׳ התס כמו שפי׳ הכא וי"ל דלעיל מיירי בשבח א"י ועל זה פי׳ זיתים העוסים שמן כלומר בשאר ארצות יש זיתים שאין עוסים שמן לאפוקי בארץ ישראל כל הזיתים שבה כולן עוסין שמן והכא מיירי קרא בביכורים שאין מביאין ביכורים אלא מפירות א"י ומשבח פירות ארץ ישראל כדילפינן מג"ש דארץ ארץ והוי כאלו נכתבו נמי בהדיא הפירות בפרשת ביכורים. וזית דהכא מיירי בזיתים דא"י שכולן עוסין שמן כדפרש"י בפרשת עקב ואם כן אתי שפיר מה שפירש זית שמן שממנו אגור בתוכו כו׳ כי יש זיתים שממנן זב מאן בעת הגשם ואינם טובים כ"כ ל"פ זית אגורי כו׳ וכזה יתירץ גם כן

מ׳ שמוקשים דברי הרא"ם אהדדי: ד רל"ל מלת ראשית ל"ל ... אלא ולקחת מפרי וגומר: ה לאו דוקא תאנה אלא ש"ה... מינין והא דנקט תאנה לפי שממהר להתבשל יותר מכל שאר פ... ו דאל"כ למאי לריך לומר הכי וכי קודם לכן לא ידע הקב"ה כ... שבא אל הארץ. כפוי הוא מלשון הכפישני באפר: ז פי׳ אם ... פירות יותר ממין אחד ומין אחד ממהר להתבכר יותר מהשני... הביא המין המתבכר לירושלים וקורא ואח"כ כשנתבכר המין ... מביאו ג"כ א"ל לקרוא פעם שנית והוכחתו מדכתיב היום ד... מיעוטא דאל"כ היום ל"ל: ח פירשתי בפרשת לו ובפרשת ...

פירוש לתורת אלהים

דֶער וֶוילֶן לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם צוּ מַאכֶן רוּעֶן דָארְטִין זַײן נָאמֶען מֵיינְט מֶען אִין ביהמ"ק: (ג) וּבָאתָ אוּנ דוּ זָאלְסְט קוּמֶען צוּם כֹּהֵן וָואס עֶר וֶועט זַײן אִין דִי טֶעג וְאָמַרְתָּ אֵלָיו אוּנ זָאלְסְט זָאגִין צוּא אִים דוּ בִּיסְט גִיט כְּפוּי טוֹבָה הִגַּדְתִּי אִיךְ טוּא זָאגֶן הַיינְט צוּ גָאט דַײן גָאט כִּי בָאתִי אֶל הָאָרֶץ דָס אִיךְ בִּין גִיקוּמֶן אִי... לַאנְד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ וָוס גָאט הָט גִישְׁוואֹרֶן צוּ אוּנ... עֶלְטֶערֶן עֶר זָאל זִיא אוּנְז גֶעבֶּן הָט עֶר מְקַיֵּים גִ... אוּנ הָאט זִיא אוּנְז גִיגֶעבֶּען: (ד) וְלָקַח הַכֹּהֵן אוּנ ... כֹּהֵן זָאל נֶעמֶן דֶעם קָארְבּ פוּן דַײן הַאנְד וְהִנִּיחוֹ...

משלי יהודא

גִיגֶעבְּן דֶעם אָרֶעם מַאן אַגוּטְן מִיטָאג, אוּנ הָט אִים זַאט גֶעמַאכְט, דֶער בַּעַל הַבַּיִת הָאט גִיזָאגְט צוּם אָרֶעם מַאן דוּ זָאלְסְט קוּמֶן מָארְגֶן וֶועסְטוּ אוֹיךְ דָא עֶסִין מִיטָאג, דֶר אָרֶעם מַאן הָט גֶעדַאנְקְט דֶעם בַּעַל הַבַּיִת פַר דֶעם צוּזָאג אוֹיף מָארְגֶענְדִיגֶן מִיטָאג, אוֹיף מָארְגֶען אִיז גֶעקוּמֶן דֶר אָרֶעם מַאן צוּם מִיטָאג, עֶר הָט גִיגֶעסֶן זַאט, נָאךְ דֶעם עֶסִין הָט עֶר גֶעדַאנְקְט דֶעם בַּעַל הַבַּיִת פַאר דֶעם מִי...

מצות השם

(תרו) הִגַּדְתִּי הַיּוֹם וגו׳. דָאס אִיז דִיא מִצְוָה פוּן ... בִּכּוּרִים דָאס הֵייסְט אַז עֶר בְּרֶענְגְט בִּיכּוּרִים ... עֶר דִיא פָּרָשָׁה פוּן בִּיכּוּרִים אוּנ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן אִי... בֵּית הַמִּקְדָּשׁ:

דער

ב וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית | כָּל־פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תָּבִיא מֵאַרְצְךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ וְשַׂמְתָּ בַטֶּנֶא וְהָלַכְתָּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר

אונקלוס

ותסב מריש כל אבא ארעא די תעל מארעך די יי אלהך יהב לך ותשוי בסלא ותהך לאתרא די יתרעי יי

א ולקחת מראשית כל גימין מז בתרה פת מנחות פד חולין קכ קלה ערכין אחר תכיה ערכין שם : מהלך מנחות שם חולין קלו :

בעל הטורים

ולקחת. בגימ' בשבעה המינין: מראשית. ולא כל ראשית. ראשית קדש ישראל לה' ראשית תבואתו ראשית ירימו תרס לה' קטן היודע

רשב"ם

(ב) אשר ה' אלהיך נותן לך. ארץ כנען. ושמת בטנא. לפי שהוא סוף דבור הלמ"ד קמ"ץ אבל לא מחובר לשלפניו :

רש"י

הארץ וחלקיה: (ב) מראשית. ולא כל ראשית ב שאין הפירות חייבין בבכורים אלא שבעת המינין בלבד נאמר ארץ ונאמר להלן (לעיל ח) ארץ חטה ושעורה וגו' מה להלן משבעת המינים שנשתבחה בהם א"י אף כאן שבח ישראל שהן שבעה מינין: זית שמן. זית אגורי ג שמנו אגור בתוכו: ודבש. הוא דבש תמרים: מראשית.

בית יהודא

זיא צוטיילט צו דיא שבטים: (ב) ומראשית. פון דיא ערשטע (ולא כל ראשית) ניט אלע ערשטע פירות (שאין כל הפירות חייבין בבכורים) ניט פון אלע פירות דארף מען ברייננגן בכורים (אלא שבעת המינים בלבד) נאר פון די זיבן מינים (נאמר כאן ארץ) דא שטייט דר ווארט ארץ "מארצך" (ונאמר להלן ארץ חטה ושעורה וגו') אונ דארטן שטייט אויך דר ווארט ארץ (ומה להלן שבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ

(אל) אזוי ווי דארטן שטייט דר ווארט ארץ ביי די זיבן מינים וואס מיט זיי איז געלויבט געווארען ארץ ישראל (אף שבח ארץ ישראל שהן שבעת המינים) דא מיינט אויך דער פסוק מען זאל ברייגגן בכורים פון די פירות וואס מיט זיי געלויבט ארץ ישראל דס זענען די זיבן מינים, ווייץ, גערשטען, וויינטרויבן, פייגן, מילגרוימען, אייילבירטען, האניק טייטלען: וזית שמן. מיינט מען (זית אגורי) פאר וואס רופט מען אים זית אגורי, ווייל (ששמני אגור בתוכו) די בוימ־איז פארזאמולט אין דעם איילבירט: ודבש. האניק (הוא דבש תמרים) האניק פון טייטלען: ומראשיתו. זאגט

שפתי חכמים

ל לומר כאן וירשתה וישבת בה ומתרץ מגיד שלא נתחייבו ריס כו' וא"כ בענין אכילה מדבר וה"א דמיד חייבים בבכורים שנהנין מהן כדאמרינן כל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה כאלו ולא הוה ילפינן גז"ש ממלך לכן צריך לפרש ביה בהדיא וירשתה ת בה אבל לעיל בפ' שופטים לא הוה ילפינן לה מביכורי' דה"א כשנכנסים לארץ מחויבים להעמיד מלך דהא בשביל זה משימין ם מלך כדי שילך לפניהם למלחמה ואין לך צורך יותר גדול משעת וחילוק דאז היה עיקר מלחמ' ולכן צריך לפרש בה וירשתה

וישבת בה שאינה אלא לאחר כיבוש וחילוק כדי שיתלו הכיבוש בהקב"ה ולא במלך בשר ודם: ב כך היא הנוסחא ברוב ספרים שבידינו והקשה ע"ז הרא"ם ל"ל מראשית תיפוק ליה מג"ש דארץ ארץ שאין חייבין בביכורים אלא ז' מינין בלבד ועוד מ"ש הכא דדרשינן מראשית ולא כל ראשית למעט שלא יהיו ראשית כל האילנות חייבים בביכורים אלא מקלתן בלבד ומ"ש גבי חלה דדרשינן מראשית ולא כל ראשית למעט שלא יעשה כל עיסתו חלה והאריך בזה וע' בגח"י באריכות: ג והא דבפרשת עקב פי' זית שמן זית העושה שמן כי יש זיתים שאין

פירוש להורת אלהים

וועסט דיך בזעצין אין איר: (ב) ולקחת אונ דוא סט געמען פון די ערשטי פירות פון דיא זיבען ים וואס ארץ ישראל איז מיט זיי באריממט געווארן ם וואקסען דארט אויף די ערד אשר תביא וואס דו

וועסט ברייננגען פון דיין לאנד וואס גאט דיין גאט גיט צו דיר ושמת בטנא אונ דו זאלסט זיי אריין טאן אין אקארב והלכת אל המקום אונ דו זאלסט גיין מיט די פירות צו דעם ארט וואס גאט דיין גאט וועט אום

משלי יהודא

ז זיי שיקן דס געלט צו דיין זוהן אונ זיי וועלן געבן יין זוהן דס געלט באלד ווי זיי וועלן קומן אין שטאט גאנצן מיט איין מאל, פר וואס שיקסטו דס געלט דורך גע מענטשן וואס עס וועט שווער זיין דיין זוהן ביז ער פון אים אפנעמען דאס געלט ביסלאכווייז אונ מיט ערקייט, הט דר גביר געזאגט איך וועל דיר זאגן, דו ט דאך יונגע מענטשן זוכען צו האבן פארגעניגן, דס טע טוהען אזו גבירישע קינדר, אז איך וועל שיקען יין זוהן די חודש געלט דורך אזו אמענטש וואס וועט געבן דס געלט אין גאנצן מיט איין מאהל, וועט ער אויסגעבן אויף צו גיין אין טעאטר אונ נאך אזעלכע עניגן, וועט זיין צוויי פעלדם, איין פעלר וועט זיין ועט ווערן אשארלאטאן אהולטיי, דס צווייטע ער וועט ייגגן דס געלט אין עטליכע טעג וועט ער ניט האבן גאנצן חודש פר וואס צו קויפן עסין, אבר אז דם געלט ט גשיקט דורך אקארגין מענטש וואס ער וועט אים געבן בים־לאכווייז אונ עס וועט אים שווער אנקומן, טונגם וועט ער האבן דס געלט אויף דעם גאנצן חודש, טונגם וועט ער ווערן אפגעוואהנט פון די פרגעניגונגם

וואס די יונגע מענטשן ווילן האבן, דס זעלביגע הט הקב"ה גיוואלט ביי בכורים, ווייל אז עס קומט זומער אונ דר מענטש זעהט אנייע פרי וואלט ער וועלן זיא שוין עסין אונ הנאה האבן פון איר, ווי דר פסוק זאגט כבכורה, ווי אערשט צייטיגע פרי בעודה בכפו יבלענה, ווען זיא איז נאך אויף די צווייג ווייל ער זיא איינשלינגען, צוגעוואנען דעם מענטש איין צו האלטן זיין תאוה הט הקב"ה גבאטן די ערשט צייטיגע פרי זאל ער ניט עסין נאר ער זאל זיי ברייננגן אין ירושלים אונ זאל טאהן מיט זיי ווי עס שטייט אין די פסוקים אונ זאל זיא געבן צום כהן, דס צווייטע איז צו לערנען דיא מענטשן אגוטע מדה, אז איינר טוהט אטובה צו זיין חבר, זאל דר חבר געדיינקן די טובה אונ זאל אים אלע מאהל דאנקן פר די טובה, אונ אזו זאלן אלע יודין דאנקן צו הקב"ה פר די טובה וואס ער הט זיי גטאהן, ער הט זיי ארויסגענומן פון מצרים אונ הט זייא געגעבן די גוטע לאנד, דס דאנקן איז למשל איינער איז גגאנגען אין נאס הט ער געזעהן א ארעם מאן זיצט פרחלשת פון הונגר הט ער גיזאגט צו אים קום מיט מיר איך וועל דיר געבן עפעס עסין, זיי זענען גקומן אין שטוב ער הט

עָלַיִךְ וּמִגְּעָר־בָּךְ׃ כִּי הֶהָרִים יָמוּשׁוּ וְהַגְּבָעוֹת תְּמוּטֶנָה וְחַסְדִּי מֵאִתֵּךְ לֹא־יָמוּ[ש]
וּבְרִית שְׁלוֹמִי לֹא תָמוּט אָמַר מְרַחֲמֵךְ יְהוָה׃

פירוש ע"ט

דֶען אַזוֹי וִויא דִי וַואסֶער פוּן נֹחַ אַזוֹ אִיז צוּ מִיר דִי שְׁבוּעָה אַזוֹ וִויא אִיךְ הָאב גִישְׁוָואוֹרִין אִיךְ זָאל שׁוֹן מֶער נִיט בְּרֵיינְגֶען דָם וַואסֶר פוּן נֹחַ אוֹיף דֶער עֶרְד אַזוֹי שְׁוֶוער אִיךְ פוּן צוּ צֶערְנִין אוֹיף דִיר אוּנ אָן צוּ שְׁרַייֶען אִין דִיר יִשְׂרָאֵל כִּי הֶהָרִים יָמוּשׁוּ דֶען וִויא דִי בֶּערְג וֶועלֶען וֶוערֶען אָפּ גִיטָאן אוּנ דִי הוֹיךְ וֶועלֶען נִיט וֶוערֶען גֶנֵייגְט אַזוֹ זָאגְט דַיין דֶר בַּארֶמִיגֶר גָא[ט]

וֶוערֶען גִינֵייגְט אֲפִילוּ עֶס זָאל זִיךְ אוֹים לָאזֶען דֶ[ער] זְכוּת אָבוֹת וְאִמָּהוֹת פוּן דֶעסְט וֶועגֶען וְחַסְדִּי מֵ[אִתֵּךְ] וֶועט מַיין חֶסֶד נִיט וֶוערֶען אָפּ גִיטָאן פוּן דִיר וּבְ[רִית] שְׁלוֹמִי לֹא תָמוּט אוּנ דֶער כְּרִיתוּת בְּרִית פוּן [...] שָׁלוֹם וָואס אִיךְ הָאב דִיר מַבְטִיחַ גִיוֶועְן וֶו[עט] נִיט וֶוערֶען גֶנֵייגְט

מנין המצות בפ׳ תבוא יש בה ו׳ מצות ג׳ עשין וג׳ לאוין.

[תרו] (עשה רמד) להתחיל בשבח ספור טובותיו יתברך עם אבינו יעקב כשנביא הבכורים למקדש והם הפסוקים הללו שנא׳ בפרשה שנאמר וענית ואמרת לפני ה׳ אלהיך וגו׳:
[תרז] (עשה רמה) להתודות לפניו יתברך שעשינו כל מה שגזר עלינו בהוצאת המעשרות והתרומות ולא החזקנו בהם שנא׳ ואמרת לפני ה׳ אלהיך בערתי הקדש מן הבית וגו׳:
[תרח] (לאו שסג) שלא לאכול מעשר שני באנינות שנאמר לא אכלתי באוני ממנו:
[תרט] (לאו שסד) שלא לאכול מעשר שני בטומאה ואפי׳ בירושלים שנא׳ ולא בערתי ממנו בטמא:
[תרי] (לאו שסה) שלא להוציא דמי מעשר שני אלא בצרכי אכילה ושתיה [וסיכה] שנא׳ לא נתתי ממנו למת וגו׳:
[תריא] (עשה רמו) להדמות וללכת בדרכי השי"ת בכל מה שבאפשרות יכולתנו שנא׳ והלכת בדרכיו:

דברים כו תבוא

כו א וְהָיָה כִּי־תָבוֹא אֶל־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ
נַחֲלָה וִירִשְׁתָּהּ וְיָשַׁבְתָּ בָּהּ׃

אונקלוס

א וִיהֵי אֲרֵי תֵיעוּ[ל]
לְאַרְעָא דִּי
[יְיָ] אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ אַחְסָנָ[א]
וְתֵירְתַהּ וְתֵיתֵב בַּהּ

בעל הטורים

(א) כי תבוא. כתיב לעיל מניה תמחה את זכר עמלק וסמיך ליה והיה כי תבוא אל הארץ שנלטוו למחות זכר עמלק מיד בכניסתן לארץ ו[...] זה רלה לעכב ביאתם לארץ שהוא הגיד למלך מלרים כי ברח העם. וכן הגיד ללבן כי ברח יעקב. וע"כ סמך לו פר[שת] ביכורים שמזכיר בה ארמי אובד אבי: כי תבוא. כי עולה למנין ל׳. תבוא. אותיות אבות וזהו שדרשו בגיד הגשה שאין בא"י פחו[ת] מל׳ לדיקים שחשובים כאבות:

בית יהודא

(א) וְהָיָה כִּי תָבוֹא וגו׳ וִירִשְׁתָּהּ וְיָשַׁבְתָּ בָּהּ. זָאגְט רַשִׁ"י (מַגִּיד שֶׁלֹּא נִתְחַיְּבוּ בְּבִכּוּרִים עַד שֶׁכָּבְשׁוּ אֶת הָאָרֶץ וְחִלְּקוּהָ) דֶער פָּסוּק זָאגְט אוּנְז יוּדִין הָאבֶּען נִיט גֶעדַארְפְט בְּרֵיינְגֶען בִּכּוּרִים בִּיז זֵיי הָאבֶּען אַיינְגֶענוּמֶען דִי לַאנְד אוּנ הָאבְ[ען]

רש"י

(א) והיה כי תבוא. וירשתה וישבת בה. (קידוש[ין] לו) מגיד שלא נתחייבו בבכורים עד שכבשו [...]

שפתי חכמים

א ואם תאמר למה לא מפרש רש"י זה לעיל בפ׳ שופטים גבי פרשת מלך דהתם ג"כ כתיב וירשתה וישבת בה. וי"ל דלדעת רש"י לתרץ לא"ל כאן וירשתה וישבת בה דהא ממלך גמרי׳ דילפינן ביאה ביאה מהדדי מה התם אינן חייבים אלא אחר כיבוש וחילוק אף הכא כן והאי ג"ש גמירי דהיא הלכה למשה מסיני כמו שפרש"י בפרשת שלח גבי חלה על בבואכם אל הארץ משונה ביאה זו מכל ביאות שבתורה כו׳ וכיון שפרש לך באחת מהן כו׳ ר"ל וכיון שפרש לך במלך שאינו אלא לאחר ירושה וישיבה אף כלן כן אלמא דג"ש גמורה הוא וא[...]

דעת זקנים מבעלי התוספות

(א) והיה כי תבוא. אשר נשבע ה׳ לאבותינו. ולכך אמר[ו] רבותינו שהגר מביא ואינו קורא שאינו יכול לומר לאבותינ[ו] אלא בתפלה (אבל) אומר אלהינו ואלהי אבותינו שאנו סומכי[ן] על הירוש׳ שאומר שכל הגרים נקראים על שם אברהם ולכ[ך] נקרא אב המון גוים:

פירוש לתורת אלהים

(א) וְהָיָה כִּי תָבוֹא אֶל הָאָרֶץ אוּנ עֶס וֶועט זַיין אַז דוּא וֶועסְט קוּמֶען צוּ דֶעם לַאנְד אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נוֹתֵן לְךָ נַחֲלָה וָואס גָאט דַיין גָאט גִיט דִיר פַאר אַיין אַרְ[בְּ] וִירִשְׁתָּהּ וְיָשַׁבְתָּ בָּהּ אוּנ דוּ וֶועסְט אַרְבֶּען דָם לַאנְד אוּ[נ]

משלי יהודא

(א) וְהָיָה כִּי תָבוֹא אֶל הָאָרֶץ וגו׳. דֶר ספר בינה לעתים שְׁרַייבְּט וֶועגֶען פִיר זַאכֶן הָט הקב"ה גֶעבָּאטֶען מֶען זָאל בְּרֵיינְגֶען בִּכּוּרִים, דָם עֶרְשְׁטֶע אִיז וַוייל הקב"ה וִויל דֶר מֶענְטְשׁ זָאל קֶענֶען אַיינְהַאלְטֶען זַיינֶע תַּאֲוֹת, לְמָשָׁל אַגְבִיר הָט גֶעשִׁיקְט זַיין זוּהְן אִין אַנַוייטֶע שְׁטָאט עֶר זָאל דָארְטֶען לֶערְנֶען אַמְלָאכָה, אוּנ אַלֶע חוֹדֶשׁ הָט דֶר גְבִיר אִים גְשִׁיקְט גֶעלְט אוֹיף זַיין הוֹצָאָה, אוּנ צוּ יֶעדֶר מָאל וָוס עֶר פְלֶעגְט דַארְפֶן שִׁיקֶן גֶעלְט צוּ זַיין זוּהְן פְלֶעגְט עֶר זוּכֶן אַזוֹ אַמֶענְטְשׁ וָוס פָארְט אִין דִי שְׁטָאט וואוּ זַיין זוּהְן אִיז, אוּנ דוּרְךְ אַז[וֹי] אַמֶענְטְשׁ פְלֶעגְט עֶר שִׁיקֶן דָם גֶעלְט, נָאךְ פְלֶעגְט עֶר זוּכ[ן] אַמֶענְטְשׁ וָוס אִיז קַארְג וָוס אִים אִיז שְׁוֶוער אַרוֹס צוּ גֶעבּ[ן] אַקָאפֶּעקֶע פוּן הַאנְט, אוּנ עֶר הָט גֶעווּאוּסְט אַז דֶעם זוּהְ[ן] וֶועט גַאנְץ שְׁוֶוער אָנְקוּמֶען בִּיז עֶר וֶועט פוּן דֶעם מֶענְטְשׁ בִּיסְלַאכְוַוייז קֶענֶען אָפְּנֶעמֶען דָם גֶעלְט, אַמָאל הָט מֶע[ן] גִיזָאגְט צוּם גְבִיר אִין דִי שְׁטָאט וואוּ דַיין זוּהְן וואוֹהְנְ[ט] פָארִין אַזוֹ פִיל מֶענְטְשֶׁן גְבִירִים אוּנ נְגִידִים וָוס דוּ קֶענְסְ[ט]

דורך

ר יהוה: הרחיבי ׀ מקום אהלך ויריעות משכנותיך יטו אל־תחשכי האריכי
יתריך ויתדתיך חזקי: כי־ימין ושמאול תפרצי וזרעך גוים יירש וערים נשמות
שיבו: אל־תיראי כי־לא תבושי ואל־תכלמי כי־לא תחפירי כי בשת עלומיך תשכחי
רפת אלמנותיך לא תזכרי־עוד: כי בעליך עשיך יהוה צבאות שמו וגאלך קדוש
שראל אלהי כל־הארץ יקרא: כי־כאשה עזובה ועצובת רוח קראך יהוה ואשת
עורים כי תמאס אמר אלהיך: ברגע קטן עזבתיך וברחמים גדלים אקבצך:
שצף קצף הסתרתי פני רגע ממך ובחסד עולם רחמתיך אמר גאלך יהוה: כי־
נח זאת לי אשר נשבעתי מעבר מי־נח עוד על־הארץ כן נשבעתי מקצף

פירוש ע"ט

ירושלים וואס דו ביסט גלייך געווען אזו ווי איין אשה זיא האט ניט געהאט די שמערצין פון קינדער בארין כי רבים דען די קינדער פון די פאר וויסטע שטאט ירושלים וועלין זיין מער וויא די קינדער די באמאנטע שטאט אזוי האט גאט געזאגט: הרחיבי דער ברייטער דם ארט פון דיין געצעלט דו ירושלים אונ די פירהאנג פון דיין רוואונג לאזין זיי ציגט ווערען אונ פאר שפרייט ווערען ווייט דו זאלסט ניט פר מיידן פון צו בייגן זיי דער לענגר לענגע שטריק אונ דיינע פלעקער שטארק דאס מיינט ער די שטריק וואס העגגן אין עק געצעלט אונ פלעקער זענין צו זייא צו געבונדען אונ די פלעקער שטעקט מען איין אין דער ערד צו שטארקען דם געצעלט אונ דרום היים איך דיר דער ברייטערען דיינע געצעלטען כי ימין דען אויף די רעכטע זייט אונ אויף די לינקע זייט וועסטו דיך שטארקען אונ דיינע קינדער וועלען ירשינען די פעלקר פון עובדי כוכבים ומזלות אונ וויסטע שטעט וועלען זייא באזעצען אל תיראי דו זאלסט ניט מורא האבען דוא וועסט שון קיין מאל ניט פארשעמט ווערען אונ דו זאלסט דיך ניט שעמען צו זיין דיין גדולה דען דו וועסט שון מער ניט פר שעמט ווערען כי בושת דען די בושה פון דיין יוגענד וועסטו פר געסן אונ דאס פערשטערונג פון דיין אלמנה צייט וועסטו ניט מער געדענקין כי בועליך דען דיין האר וואס האט דיך באשאפין אונ האט דיך גרוס גימאכט יי צבאות שמו איז דער האר איבר אלע חיילות איז זיין נאמען וגואלך אונ דיין אויס לייזער איז דער הייליגר פון די ישראל דער גאט פון דער גאנצער וועלט ווערט ער גירופן כי כאשה עזובה דען אזו ווי אאשה איז פר לאזען גיווארען פון איר מאן אונ זיא איז מיט איין טרויעריג גימיט אזו הט דיך גאט גישראפן אונ אזוי וויא איין אשה וואס זיא ווערט נמאס אין די אויגן פון איר מאן אויף איין קליינע צייט אזו הט גיזאגט דיין גאט אויף די ישראל ברגע קטן אין איין קליינע רגע האב איך דיך פאר לאזט אונ מיט דער בארימקייט וועל איך איין זאמלען דיך: בשצף קצף מיט פיל צארן אדר מיט ווייניג צארען האב איך בעהאלטין מיין שכינה איין רגע פון דיר אונ מיט אזוי איין חסד וואס וועט אייביג זיין וועל איך מיך דער בארמין אויף דיר אזו הט גיזאגט גאט דיין אום לייזר כי מי נח

משלי נחמיה

בשצף קצף הסתרתי פני רגע ממך וברחמים גדולים אקבצך.

דר ענין איז למשל ביי אגביר איז אמאל גישטארבן זיין ווייב, אונ ער הט געוואלט נעמן איין אנדר ווייב, הט מען אים גירעט אשידוך מיט א אלמנה וואס הט געהאט אגישעפט, זיא הט אין איר פרמעגען גאר ניט געהאט, נאר זיא פלעגט נעמן סחורה אויף בארג אונ פרקויפען אונ פרדינען, די אלמנה איז גיפעלן דעם גביר אונ ער הט צו איר גזאגט, איך וויל מיט דיר חתונה האבן, דיין האנדיל דארף איך ניט, נאר איין זאך וויל איך דו זאלסט בצאלן אלץ וואס דו ביזט שולדיג, אלע וועקסלען וואס מענטשען האבען אויף דיר זאלסטו בצאלן, נאך די חתונה זאל איך ניט דארפן צאלען פר דיר חובות, זיא הט אים צוגעזאגט אזו צו טאן, ער הט בעשטימט אצייט ווען זיא זאל אלץ האבען בצאלט אונ עס זאל זיין חתונה, די אלמנה הט אבר געהאט פיל רעכענונגען מיט די סוחרים אונ הט זיי ניט גיוואלט בצאלן ווי פיל עס קומט זיי, אונ זיי האבען ניט געוואלט נעמן ווייניגער, דערווייל הט זיך געצויגען לייגגער פון טערמין, דר גביר הט גיזעהן די צייט פון די חתונה איז אריבר אונ ביז זיא וועט זיך פרגלייכן מיט די חובות וועט לאנג דויערין, ווייל זיא פרגלייכט זיך היינט מיט איינעם, אין צעהן טאג שפעטער נאך מיט איינעם, איז ער גיגאנגן אין דער שטיל צו אלע בעלי חובות אונ הט אנגערייצט אלע בעלי חובות אויף איר זיי זאלן קומן פרנעמן איר גאנצן פרמעגן מיט איין מאל, עס זאל ווערין געשווינט אענדע מיט דעם גישעפט; ווי די אלמנה הט גיהערט אז דם הט ער געטאן, הט זיא זיך געקריגט מיט אים, הט ער געזאגט צו איר דם האב איך געטאן פון וועגן דיין טובה, דו וועסט געשווינט פריי ווערן פון דיינע חובות וועסטו קענן חתונה האבן מיט מיר וועסטו נאכדעם לעבן רוהיג, הקב"ה הט געזאגט צו די יודען זיי זאלען טאן תשובה, זיי זאלן בצאלן די חובות פון זייערע זינד, וועט ער זיי אויסלייזין פון גלות, אז הקב"ה הט געזעהן עס דויערט זייער לאנג ביז זיי טוען תשובה, הט הקב"ה אויף זיי פרשטארקערט די צרות פון גלות זיי זאלן מוזין געשווינט טאן תשובה, האבן די יודן געשריגן צו הקב"ה פר וואס האסטו אויף אונז אזו שווער געמאכט די צרות פון גלות, הט הקב"ה געזאגט צו די יודן דם איז אייער טובה, בשצף קצף הסתרתי פני רגע ממך, איך האב אויף אקורצע צייט בעהאלטין מיין פנים פון דיר מיט גרוס כעס, ווייל איך וויל עס זאל געשווינט קומען די צייט וברחמים גדולים אקבצך, איך זאל דיך פרזאמלען אין ארץ ישראל מיט גרוס רחמנות:

וְאַתָּה עָיֵף וְיָגֵעַ וְלֹא יָרֵא אֱלֹהִים׃
יט וְהָיָה בְּהָנִיחַ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ ׀ לְךָ מִכָּל־אֹיְבֶיךָ מִסָּבִיב בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה־אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ תִּמְחֶה אֶת־זֵכֶר עֲמָלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם לֹא תִּשְׁכָּח׃ פ פ פ

וְאַתְּ מְשַׁלְהֵי וְלָאֵי וְ[...] דָחֵיל מִן קֳדָם יְיָ׃ יט וִ[...] כַּד יְנִיחַ יְיָ אֱלָהָךְ [...] מִכָּל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ מִסְּחוֹר סְחוֹר בְּאַרְעָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ אַחְסָנָא לְמֵירְתַהּ תִּמְחֵי דּוּכְרָנָא דַעֲמָלֵק מִתְּחוֹת שְׁמַיָּא לָא תִּתְנְשֵׁי׃
פ פ פ

ק"י. עלי סימן. ומפטירין רני עקרה בישעיה סימן נ"ד :

תו"א עיף ויגע מ"ק ב : והיה בהניח סנהדרין כ : תמחה בתרא כא : מתחת השמים עקידה שער נא :

בית יהודא

חַסָאם) וַוייל זֵיי זֶענֶן גְוֶוען זִינְדִיג (שֶׁהָיָה הֶעָנָן פּוֹלְטָן) דֶער וָואלְקִין הָט זֵיי אַרוֹיסְגֶעוָוארְפְן פוּן זִיךְ: וְאַתָּה עָיֵף וְיָגֵעַ. דוּ בִּיזְט גֶעוֶוען עָיֵף אוּנ יָגֵעַ (עָיֵף בַּצָּמָא) מִיד פוּן דָארְשְׁט (דִכְתִיב) וָוארוּם עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (וַיִּצְמָא שָׁם הָעָם לַמַּיִם) דָם פָאלְק אִיז גְוֶוען דָארְשְׁטִיג צוּ וַואסֶער (וּכְתִיב אַחֲרָיו) נָאכְדֶעם שְׁרַייבְּט דֶר פָּסוּק (וַיָּבֹא עֲמָלֵק) עֲמָלֵק אִיז גֶעקוּמֶען, אִיז עֲמָלֵק גֶעקוּמֶען וָוען דָם פָאלְק יוּדִין זֶענֶען גְוֶוען דָארְשְׁטִיג צוּ וַואסֶר (וְיָגֵעַ, בַּדֶּרֶךְ) אוּנ עֶר אִיז גְוֶוען גֶעמַאטֶערְט פוּן וֶועג: וְלֹא יָרֵא. (עֲמָלֵק אֱלֹהִים מִלְּהָרַע לָךְ) עֲמָלֵק הָאט נִיט מוֹרָא גֶעהַאט פַר הקב"ה עֶר זָאל זִיךְ פַארְמַייְדֶן פוּן צוּ טָ[...] דִיר שְׁלֶעכְטְס: (יט) וּתִמְחֶה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק. זָאלְסְט אָפְּמֶעקִין עֲמָלֵק פוּן דֶר וֶועלְט עֶס זָאל נִיט בְּלַייבְּן אַאָנְדֵיינְקוּנְג [...] עֲמָלֵק אוֹיף דֶר וֶועלְט, זָאלְסְט זֵיי הַרְגֶענֶען (מֵאִישׁ וְעַד אִשָּׁה) מֶענֶער אוּנ וַוייבֶּער (מֵעוֹלֵל וְעַד יוֹנֵק) יוּנְגֶע קִינְדֶער [...] זֵייגֶענְדִיגֶע קִינְדֶר (מִשּׁוֹר וְעַד שֶׂה) אָקְסִין אוּנ שֶׁעפְּסֶן (שֶׁלֹּא יְהֵא שֵׁם עֲמָלֵק נִזְכָּר אֲפִילוּ עַל הַבְּהֵמָה) דֶער נָאמֶען עֲמָלֵק [...] נִיט דֶערְמַאנְט וֶוערְן אֲפִילוּ אוֹיף אַבְּהֵמָה (לוֹמַר בְּהֵמָה זוּ מִשֶּׁל עֲמָלֵק הָיְתָה) צוּ זָאגֶען דִיא בְּהֵמָה אִיז גְוֶוען פוּן עֲמָלֵ[ק]

רש"י

הענן פולטן: ואתה עיף ויגע. עיף בצמא דכ[תיב] (שמות יז) ויצמא שם העם למים וכתיב אחריו ויבא עמ[לק] ויגע. בדרך: ולא ירא. עמלק את אלהים מלהרע [לך]: (יט) תמחה את זכר עמלק. מאיש ועד אשה ב מע[ולל] ועד יונק משור ועד שה שלא יהא שם עמלק נזכר אפ[ילו] על הבהמה לומר בהמה זו משל עמלק היתה:
חסלת פרשת תצא

שפתי חכמים

מן הענן נחתך מילתן מעמלק: מ שלא תפרש שהוא תואר לישראל שלא היו ישראל יראי אלהים דומיא דעיף ויגע לכ"פ עמלק כו' ודרשו כך מדנקוד קמ"ץ תחת היו"ד אם כן הוא פועל עבר כמו כי זקן יצחק ואלו היה תואר ה"ל לנקוד בצו"א תחת היו["ד] ב כלו' שלא תאמר אחריו זכר שתאת זכרו עליו לומר זה של ע[מלק] היתה דאל"כ תכה מבע"ל : חסלת פרשת כי תצא

פירוש לתורת אלהים

אַחֲרֶיךָ וָוס זֶענִין גִיגַאנְגֶען צוּם הִינְטֶערְשְׁטְן וְאַתָּה אוּנ דוּ בִּיסְט גִיוֶוען מִיד פוּן דָארְשְׁט אוּנ מִיד פוּן דֶעם וֶועג וְלֹא יָרֵא אוּנ דֶער עֲמָלֵק הָאט נִיט מוֹרָא גִיהַאט פַאר גָאט שְׁלֶעכְטְס צוּא טָאהְן דִיר [פייז רט"ו]: (יט) וְהָיָה אוּנ עֶס וֶועט זַיין בְּהָנִיחַ אַז גָאט וֶועט דִיךְ מַאכֶען רוּעֶן פוּן אַלֶע דַיינֶע פַיינְט מִסָּבִיב פוּן אַרוּם אוּנ אַרוּם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נוֹתֵן לְךָ [...] דֶעם לַאנְד וָואס גָאט גִיט דִיר פַאר אֵיין אַרְבּ[...] זָאלְסְט עֶס יַרְשִׁינֶען תִּמְחֶה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק זָאלְסְ[ט] אוֹיס מֶעקִין דָאס גִידֶעכְנִישׁ פוּן עֲמָלֵק [פייז ר[...]] לֹא תִּשְׁכָּח דוּא זָאלְסְט נִיט פַאר גֶעסֶען וָואס אַ[...] זָאג דִיר:

משלי

פוּן מִצְרַיִם, עֶר הָט גֶעהַרְגֶעט דִי מֶענְטְשֶׁן וָוב זֶענֶן גֶעוֶוען שְׁוַואכֶע אִין אֱמוּנָה אוּנ הָאבֶּן נִיט מוֹרָא גֶעהַאט פַר הקב"ה, וְדִבֶּר הָט מֹשֶׁה זֵיי דֶערְמַאנְט עֲמָלֵק, וַוייל עֲמָלֵק אִיז נָאךְ גֶעוֶועזְן, דָם בִּעסְטֶע אִיז וֶוען אִיר וֶועט קוּמֶן אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל זָאלְט אִיר זַיין פְרוּם נִיט מַחֲמַת מוֹרָא וַוייל אִיר וֶועט אַייךְ דֶערְמַאנֶען אִן עֲמָלֵק וָואס עֶר הָט אַייךְ גֶעשְׁלָאגֶן וַוייל אִיר זֶענְט נִיט פְרוּם גֶעוֶוען, נָאר תִּמְחֶה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק, דָם גֶעדֵיינְקְן פוּן עֲמָלֵק זָאלְסְטוּ אָפְּמֶעקִין, דוּ זָאלְסְט

מרדכי

זַיין פְרוּם אָן דִי דֶערְמַאנוּנְג פוּן עֲמָלֵק, זָאלְסְט דִינֶען הקב"[ה] מִיט לִיבְשַׁאפְט, אוּנ וַוייל עֶר הָט דִיר גֶעגֶעבְּן אַזוֹ אַגוּ[ט] לַאנְד, נָאר פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען לֹא תִּשְׁכָּח, זָאלְסְטוּ נִים פַ[אר] גֶעסֶן דִי מַעֲשֶׂה פוּן עֲמָלֵק. זָאלְסְט נִיט פַרְגֶעסֶן דִי פְלֶעשְׁט[...] מֶעדִיצִין, טָאמֶר ח"ו וֶועט דֶר יֵצֶר הָרָע זִיךְ שְׁטַארְקִין [...] דִיר דִיךְ אָנְרֵייְדֶן צוּ זִינְדִיגֶן, זָאלְסְטוּ נִיט פַרְגֶעסִין וָוס עֲמָ[לֵק] הָט דִיךְ אַמָאל גִישְׁלָאגֶן וַוייל דוּ הָאסְט נִיט מוֹרָא גֶעהַ[אט] פַר הקב"ה, וֶועסְטוּ צוּרִיק פְרוּם וֶוערֶען:

הפטרת תצא (בישעיה סימן נד)

רָנִּי עֲקָרָה לֹא יָלָדָה פִּצְחִי רִנָּה וְצַהֲלִי לֹא־חָלָה כִּי־רַבִּים בְּנֵי־שׁוֹמֵמָה מִבְּנֵי בְעוּ[לָה]

פירוש ע"ט

רָנִּי עֲקָרָה זָאגְט יְשַׁעְיָהוּ זִינְג הַיינְט דוּ יְרוּשָׁלַיִם וָוס דוּ בִּיסְט גְלַייךְ גִיוֶוען בִּיז אַהֶער אַזוֹ וִויא אֵיין אִשָּׁה עֲקָרָה וָוס זִיא הָט נִיט גִיבֶּארִין פִּצְחִי עֶפִין דַ[יין] מוֹיל אוּנ זִינְג אוּנ קְלִינְג הוֹיךְ מִיט דַיין קוֹל הַ[...]

עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם: יח אֲשֶׁר קָרְךָ בַּדֶּרֶךְ וַיְזַנֵּב בְּךָ כָּל־הַנֶּחֱשָׁלִים אַחֲרֶיךָ

אונקלוס

די עֲבַד לָךְ עֲמָלֵק
רְחָא בְּמִפַּקְכוֹן
צְרָיִם: יח דִּי עֲרָעָךְ
רְחָא וְקַטֵּל בָּךְ כָּל
וֹ מִתְאַחֲרִין בַּתְרָךְ:

תו"א לך עמלק פקידה עשר אד:

בעל הטורים

אשר קרך בדרך. קרך בגי' סרס: ויזנב בך. בגימטריא זה
לה: כל הנחשלים אחריך. בגימטריא זה היה שבטו של דן:

רשב"ם

(יח) אשר קרך בדרך. לשון מקרה כמו מן עשה עשך ויכוננך. וכן מן אקרה כה קרך:

רש"י

אם שקרת במדות ובמשקלות הוי דואג מגרוי האויב
מר (משלי יא) מאזני מרמה תועבת ה' וכתיב בתריה
זדון ויבא קלון: (יח) אשר קרך בדרך. לשון
ה. דבר אחר לשון קרי וטומאה שהיה מטמאן במשכב
. דבר אחר ל' קור וחום לננך והפשירך ח מרתיחתך
כל האומות יראים להלחם בכם ובא זה והתחיל והראה
ם לאחרים. משל לאמבטי רותחת שאין כל בריה יכולה
בתוכה בא בן בליעל אחד קפץ וירד לתוכה אע"פ
ה הקרה ט אותה בפני אחרים: ויזנב בך.
זנב חותך מילות וזורק י כלפי מעלה: כל
חשלים אחריך. חסרי כח כ מחמת חטאם ל שהיה

בית יהודא

רש"י (אִם שִׁקַּרְתָּ בְּמִדּוֹת וּבְמִשְׁקָלוֹת הֱוֵי דוֹאֵג מִגֵּרוּי הָאוֹיֵב) אויב דו האסט גיגעבען אפאלשע מאס אדער אפאלשע וואג זאלסטו זארגען אונ מורא האבען פר שונאים (פיינד) וואס וועלען אויף דיר קומען (שֶׁנֶּאֱמַר) וואָרום עס שטייט אין פסוק (מאזני מרמה תועבת ה') הקב"ה פרמיאוסט דעם מענטש וואס וועגט אויף פאלשע וואג־שאלין (וכתיב בתריה) נאכדעם זאגט דר פסוק (בא זדון) עס וועט קומען צו דיר דיין שונא (ויבא קלון) אונ עס וועט קומען צו דיר שאנדע, מיט דעם שלעכטס וואס דער שונא וועט דיר טאהן, וועסטו האבען שאנדע: (יח) (וַאֲשֶׁר קָרְךָ בַּדֶּרֶךְ). (לָשׁוֹן מִקְרֶה) טרעפונג, ער הט דיך געטראפען אין וועג (דָּבָר אַחֵר) נאך מיינט מען (לְשׁוֹן קֶרִי וְטוּמְאָה) אֲשֶׁר קָרְךָ, ער הט דיך פראומריינגט מענער פון יודין אונ האבען מיט זיי מזנה גוועזן (דבר אחר) מיינט מען (לְשׁוֹן קוֹר וְחוֹם) קאלט אונ ווארעם, אֲשֶׁר קָרְךָ, ער הט דיך קאלט געמאכט (צִנֶּנְךָ וְהִפְשִׁירְךָ מֵרְתִיחָתְךָ) הט דיך קאלט געמאכט פון דיינע היץ (שֶׁהָיוּ כָּל הָאוּמוֹת יְרֵאִים לְהִלָּחֵם בָּכֶם) אלע פעלקר האבען מורא געהאט צו האלטען מה מיט אייך (טאמער וועלען זיי פון אייך אפגעבריט ווערען, פון אייער היץ) (וּבָא זֶה וְהִתְחִיל וְהֶרְאָה מָקוֹם לַאֲחֵרִים) געקומען עמלק אונ הט אנגעהויבען האלטען מלחמה מיט אייך אונ הט געוויזען פאר אנדערע פעלקער אז איר זענט אזוי הייס, מען קען זיך ניט אפבריהען פון אייך, מען קען מיט אייך האלטען מלחמה (וּמָשָׁל לְאַמְבַּטִי רוֹתַחַת שֶׁאֵין כָּל בְּרִיָּה יְכוֹלָה לֵירֵד בְּתוֹכָהּ) עס איז געווען אוואנע מיט הייסע וואסער עס הט איין מענטש ניט געקענט אריין גיין אין די וואנע (בָּא בֶן בְּלִיַּעַל אֶחָד קָפַץ וְיָרַד לְתוֹכָהּ) איז געקומען איין מענטש אונ איז אריינגעשפרונגען אין די וואנע (אַף עַל פִּי) אפילו ער האט זיך אפגעבריט (הֵקֵרָהּ אוֹתָהּ בִּפְנֵי אֲחֵרִים) ער הט אבער די וואסער קאלט געמאכט פאר אנדערע [...] (מַכַּת זָנָב) דער מדרש זאגט די עמלקים האבען אפגעשניטען די מילות פון די ערב רב אונ האבען [...] ווארפען געגען הימעל: וְכָל הַנֶּחֱשָׁלִים אַחֲרֶיךָ. מיינט מען (חַסְרֵי כֹחַ) שוואכע וואס פעלט זיי כח (קרעפטן) (מֵחֲמַת

דעת זקנים מבעלי התוספות

ויזנב בך כל הנחשלים. שהכה אותם מכת זנב שהיה
[...] מילותיהם של ישראל וזורקן כלפי מעלה ואומר בזה
[...]ת טול חלקך ווש"ה והשב לשכנינו שבעתים אל חיקם
[...] להם מה שעשו לנו במילה הנתונה בחיקו של אדם.
[...]מה שעשו לתורה שנאמר מזוקק שבעתים. מה שעשו
[...] המקדש שנתון בחיקו של עולם שנאמר ומחיק הארץ עד
[...]ה התחתונה. ואמרו ישראל לפני הקב"ה רבון העולמים
[...] אומר לנו זכור שיש לנו שכחה אתה שאין לפניך שכחה
[...] ה' וגו' את יום ירושלים האומרים ערו ערו עד היסוד בה
[...]פ שמלכות אדום לא החריבו ירושלים אלא מלכות בבל היו שואלין כך מחמת חורבן ב"ש ולמה עמלק דומה לכלב שהוא להוט
[...]ן דם כך הוא להוט ללקק דמן של ישראל וזהו עמלק עם לך: ולא ירא אלהים. במשקולות לכך נסמך לפרשת לא יהיה
[...]ביתך וגו' לפי שלא קיימו מורא דמשקולות דכתיב בהו ויראת מאלהיך לכך בא עמלק ווש"ה מאזני מרמה תועבת ה' וגו'
וכתיב בתריה בא זדון ויבא קלון. וגם כאן כתיב כי תועבת ה' כל עושה אלה:

שפתי חכמים

כתרא דומיא דלך קמא שהוא דבק עם עונש עבירה אף לך
כתרא דבק עם שכר המצוה: ז ר"ל בא האויב ויתגרה בך מלחמה
ויהיה לך לקלון: ח ר"ל כדבר אחר שהכל יראים ממנו כך
האו"ה היו יראים מכם אבל עמלק ציננך והפשירך ל' מים פושרין:
ט ר"ל הראה אותה קר בפני אחרים: י כלומר שהטיח דברים כלפי
מעלה לומר מליה שלוית לעמך ישראל מה הועילה להם: כ דנחשלים
הוא מל' חלש דהרבה תיבות מלינו שנתחלפו כמו כשב כבש וכן אפילות
פרש"י כפרשת ואתא בסופו פלאי פלאות וכן שמלה שלמה: ל שנפלטו

פירוש לתורת אלהים

[...]לק הט דיר געטאהן אויף דעם וועג אז דו ביסט [...]ס גיגאנגען פון מִצְרָיִם: (יח) אֲשֶׁר קָרְךָ וואס ער הט דיך גיטראפען אויף דעם וועג וַיְזַנֵּב אונ הט גיהרגעט צווישען דיר אלע וואס זענין גיוועזן שלאפע לייט

משלי

[...]ר ח"ו וועסטו זיא דארפען זאלסטו ניט פארגעסן וואו זיא [...]יט דו זאלסט ניט דארפען לאנג זוכין, דער נמשל איז [...] הקב"ה הט ארויסגענומען יודען פון מִצְרַיִם אונ ער הט [...]גישיקט זאלען גיין אין א"י, אויף דעם וועג הט הקב"ה [...]געגעבן א תורה, אין די תורה הט הקב"ה איינגעפאקט [...]שריבן וואס עס איז געווען מיט אָדָם, נֹחַ, אַבְרָהָם, [...]ק, יוֹסֵף, פִּנְחָס, וויא פרום זיי זענען געוועזן אונ ווי [...]קליך זיי זענען געוועזן, די יודען זאלען וויסען ווי גרוס

מרדכי

איז די הַצְלָחָה פון די פרומע, הקב"ה הט געוואוסט אז יודען האבען אזוי אקראנקייט אז עס טרעפט זיי זינדיגען, הט הקב"ה איינגעפאקט וגעשריבען אין די תורה די מַעֲשֶׂה פון די מְרַגְּלִים, פון קֹרַח, טאמער ח"ו וועט אין זיי קומען אטראכטונג צו זינדיגען, וועלן זיי זעהן דעם שטראף פון די זינדיגע, וועלען זיי ניט זינדיגען, אזוי הט משה גיזאגט צו די יודען געדיינק דם פלעשעלע מעדיצין, געדיינק וואס עֲמָלֵק הט דיר געטאן אין וועג ווען דו ביזט ארויסגעגאנגען

וּקְטַנָּה׃ יד לֹא־יִהְיֶה לְךָ בְּבֵיתְךָ
אֵיפָה וְאֵיפָה גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה׃
טו אֶבֶן שְׁלֵמָה וָצֶדֶק יִהְיֶה־לָּךְ
אֵיפָה שְׁלֵמָה וָצֶדֶק יִהְיֶה־לָּךְ לְמַעַן
יַאֲרִיכוּ יָמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ׃ טז כִּי תוֹעֲבַת
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כָּל־עֹשֵׂה אֵלֶּה כֹּל
עֹשֵׂה עָוֶל׃ פ מפטיר יז זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר־

אונקלוס

רַבְּתָא וּזְעֵרְתָא׃ יד
יְהֵי לָךְ בְּבֵיתָךְ מִכ
וּמְכִילָא רַבְּתָא וּזְעֵרְ
טו מַתְקְלִין שַׁלְמִין דִּקְ
יְהוֹן לָךְ מְכִילָן שָׁ
דִּקְשׁוֹט יְהוֹן לָךְ בְּ
דְּיוֹרְכוּן יוֹמָךְ עַל אַ
דַּייָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָ
טז אֲרֵי מְרַחַק קֳדָ
אֱלָהָךְ כָּל עָבֵד אִלֵּין
עָבֵד שְׁקַר׃ יז הֱוֵי דְ

תולדות אהרן

איפה ואיפה בתרא כט : אבן שלמה
פט : איפה שלמה שם פט : כל עוש
שם פח : זכור מגילה כט :

רשב"ם

אחת) וישר. ולכן אומר אבן שלימה זקוק שלם מצומצם בהתיכה אחת עשה שלא יוכל לרמות : (טו) שלימה וצדק. חתיכה אחת ושכון

בית יהודא

ווענם אבּיסל מעהר פון אפונט, דר צוויטר שטיין ווענט אבּיסל וויניגער פון אפונט, דר גרוסער שטיין לייקונט דעם קליינעם שטיין, דם טאר מען ניט האבּן (שֶׁלֹּא יְהֵא נוֹטֵל בִּגְדוֹלָה וּמַחֲזִיר בִּקְטַנָּה) ווען ער נעמט בּיי איינעם נעמט ער מיט דעם גרויסן פונט, אונ ווען ער גיט צוריק גיט ער מיט דעם קליינעם פונט: (יד) ולא יִהְיֶה לְךָ. מיינט מען (אם עָשִׂיתָ כֵּן) אויב דו האסט אזו געטאן, דוא האסט געבּארט מענטשען מיט אפּאלשע וואג (לֹא יִהְיֶה לְךָ) וועסטו גאר ניט האבּען, דוא וועסט זיין ארעם : וְאֶבֶן וָאָבֶן. אשטיין אונ אשטיין מיינט מען משקלות, געווי (טו) וְאֶבֶן שְׁלֵמָה וָצֶדֶק יִהְיֶה לָּךְ. (אם עָשִׂיתָ כֵּן) אויב דו האסט אזו געטאהן, דוא האסט געקויפט אונ פארקויפט אערליכע וואג (יִהְיֶה לְּךָ הַרְבֵּה) וועסטו האבּען פיל פרמעגן, וועסט זיין רייך : (יז) וְזָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק.

רש"י

כשמכחשת ג את הקטנה שלא יהא נוטל ב ומחזיר בקטנה : (יד) לא יהיה לך. אם כן ד לא יהיה לך כלום : אבן ואבן. ה משק (טו) אבן שלמה וצדק יהיה לך. אם כן ו יהיה לך הרבה : (יז) זכור את אשר ע

שפתי חכמים

מריבה וכאן כתיב כי ינצו נקט מלות : ג כגון שמניחם מנה שלם או שמיהם חצי מנה אלא זה מכחים את זה כלומר שאחת גדולה ואחת קטנה : ד דאל"כ לך ל"ל לא יהיה בכיסך אבן ואבן מיבעי ליה ויהיה פי' הקרא הכי לא יהיה לך כלומר אם יהיה בכיסך אבן ואבן אז לא יהיה לך ומפני שא"א לומר אם אתה עושה כן כו' אלא לאחר ש הכנת גדולה וקטנה פירש תחלה גדולה וקטנה ואח"כ לא יהי שלא ע"ד המקרא : ה ר"ל וכי אסור להיות אבנים בביתו מ משקלות שסוקלין בהן דומיא דאיפה שהיא שם מדה ה"ה כאבנים :

פירוש לתורת אלהים

דרוף אונ אקליינע גוויכט צו פרקויפן דרוף: (יד) לֹא יִהְיֶה עס זאל ניט זיין אין דיין הויז אֵיפָה וְאֵיפָה צוויא ערליי מאסן גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה אגרוסע מאס אונ אקליינע: (טו) אֶבֶן אגאנץ אונ אריכטיגע גיוויכט אונ מאס זאל זיין צו דיר לְמַעַן דרום וועסטו לאנג לעבן אויף דער ערד אֲשֶׁר וואס גאט דיין גאט גיט דיר [פיין (טז) כִּי תוֹעֲבַת ווארום עס איז אום ווערדיג ביי דער וואס טוט דאס כָּל עֹשֵׂה דער וואס טוט אום ר גאט הט פיינט מען זאל האבּין צוויי ערליי גיוו אדער צוויי ערליי מאסען : (יז) זָכוֹר גידענק ו

משלי מרדכי

(יז) זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק וגו'. די תורה הט גיזאגט דו זאלסט געדיינקן וואס עמלק הט געטאן צו דיר, דו זאלסט ניט פארגעסין, צו וואס דארף די תורה זאגן צוויי מאל, געדיינקען אונ ניט פרגעסן, אונ צו וואס דארפן מיר געדיינקן אונ ניט פארגעסען, למשל אסוחר איז געקומן צו די אלטע יאהרין עס איז אים שווער געווען ער זאל אליין פארין אין לייפציג נאך סחורה, הט ער געזאגט צו זיין זוהן איינגער מאן ער זאל פארין אין לייפציג נאך סחורה, די מוטער הט אנגעהובן צו גרייטען דעם זוהן אין וועג, מיט קליידר, מיט עסין, מיט גוטע שפייז, דער ווייל הט די מוטער זיך דערמאנט אז דעם זוהן טרעפט אמאל אקו ביים הארץ, גאר זיא הט געוואוסט דעם מעדיצין ער נעמט דאמאלס ווערט אים בעסר, הט זיא איינגעפ אין רייזע קעסטיל אין אוווינקעל דם פלעשעלע מעדי איידער דער זוהן איז געפארין הט זיא געזאגט צו ז געדיינק מיין זוהן, אין דעם זייט קעסטיל איז דא כ אויף די זייט איז דא טארט מיט וויין, זאלסט עסין געז עס איז אליץ דא געננג, אונ זיא הט אקרעכץ געטא געזאגט, מיין זוהן אין דעם ווינקל איז די פלעש מעדיצין, הלואי זאלסטו ניט דארפן זיא ארוסנעמען, א

מצות השם

(תרב תרג תרד) זָכוֹר אֵת וגו'. דם איז די מצוה אז מיר דארפען גידענקין דם שלעכטס וואס עמלק הט אונז געטאן אונ דורך דעם וועלן מיר דר וועקין אויף אים אונזר שנאה מיר זאלען זיים פיינד האבּן אונ ווי דארפן מיר צו פר שניידין די קינדר פון עמלק אונ די מ גייט אן אויף יעדר ארט אונ אין יעדער צייט :

ס יא כִּֽי־יִנָּצ֨וּ אֲנָשִׁ֤ים יַחְדָּו֙ אִ֣ישׁ
וְאָחִ֔יו וְקָֽרְבָה֙ אֵ֣שֶׁת הָֽאֶחָ֔ד לְהַצִּ֥יל
אֶת־אִישָׁ֖הּ מִיַּ֣ד מַכֵּ֑הוּ וְשָׁלְחָ֣ה
יָדָ֔הּ וְהֶחֱזִ֖יקָה בִּמְבֻשָֽׁיו׃ יב וְקַצֹּתָ֖ה
אֶת־כַּפָּ֑הּ לֹ֥א תָח֖וֹס עֵינֶֽךָ׃ ס יג לֹֽא־
יִהְיֶ֥ה לְךָ֛ בְּכִֽיסְךָ֖ אֶ֣בֶן וָאָ֑בֶן גְּדוֹלָ֖ה

אונקלוס

ת שְׁרֵי סֵנָא׃ יא אֲרֵי
ון גֻּבְרִין כַּחֲדָא גְּבַר
חוּהִי וְתִתְקְרֵב אִתַּת
לְשֵׁיזָבָא יָת בַּעְלַהּ
ד מָחוֹהִי וְתוֹשֵׁט יְדַהּ
תְקֵף בִּבְית בַּהֲתְתֵהּ׃
וּתְקוּץ יָת יְדַהּ לָא
חוּס עֵינָךְ׃ יג לָא יְהֵי
בְּכִיסָךְ מַתְקַל וּמַתְקַל

א כי ינלו קמח פת סנהדרין פו : ושלחה ידה קמח כז כח : והחזיקה שם פו : וקלותה הת שם כט :

בעל הטורים

כי ינלו אנשים. ס״ך כי ינלו לחלון הנעל שע״י חלילה מריבה בתה מרינן כיון שכנים לפניך שלום על ישראל דאפטרה מחלילה ויבום: יקה . ב׳ במסורה דין ואידך והחזיקה בו ונשקה לו העזה פניה דוקא ה : (יב) כפה . ב׳ דין ואידך כפה פרשה לעני מה להלן ממון אף לא יסתכל בכיס מבושיו ובערותו ד״א עינך לא יהיה לך בכיסך וקלותה את כפה . וסמיך ליה לא יהיה לך בכיסך . לו

רשב״ם

(יג) גדולה וקטנה . שעושה שני חצאי זקוקים אחד גדול ואחד קטן לרמות בני אדם ישבששוקל שני חצאי זקוקים ביחד הרי הוא זקוק מצומצם (בחתיכה דוקא אם החזיקה במזיד כדכתיב העזה פניה ותאמר לו אבל אם שגגה אף כאן ממון : עינך . וסמיך ליה (יג) לא יהיה לך בכיסך . לומר כיסך למנות מה שבו כי אין הברכה מלויה אלא בדבר הסמוי מן העין : לומר דקלותה את כפה הוא ממון דבר המוטל בכיס :

רש״י

ה על כל העומדים שם ת לומר חלוץ הנעל: (יא) כי
ו אנשים. (ספרי) סופן לבא לידי מכות א כמו שנאמר
מכהו אין שלום יולא מתוך ידי ב מלות: (יב) וקצותה
כפה. ממון דמי בשתו הכל לפי המבייש והמתבייש
אינו אלא ידה ממש נאמר כאן לא תחוס ונאמר להלן
דים זוממין (לעיל יט) לא תחוס מה להלן ממון אף
ממון : (יג) גדולה וקטנה . (ספרי) גדולה

בית יהודא

שמו וגו׳] . זאגט רש״י (מִצְוָה עַל כָּל הָעוֹמְדִים שָׁם לוֹמַר חֲלוּץ הַנַּעַל) עס איז אַמִצְוָה אַלֶע מענטשן וואס שטייען דארטן ביי די חֲלִיצָה זאלן זאגן די צוויי ווערטר „חֲלוּץ הַנַּעַל" דר שוך איז אויסגיטאהן גווארן : (יא) וכִּי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים] . ווען מענטשן וועלן זיך קריגן (סופן לָבֹא לִידֵי מַכּוֹת) וועט זיין פון די קריג אַגעשלעג . מען וועט שלאגן איינער דעם אַנדערן (כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר) ווי עס שטייט אין פָּסוּק דָם ווייב פון איינעם וועט קומען רעטטין איר מאן . (מִיַּד מַכֵּהוּ) פון די האנט וואס וועט שלאגן (אֵין שָׁלוֹם יוֹצֵא מִתּוֹךְ יְדֵי מַצּוּתָא) פון קריג קומט ניט פרידען : (יב) וְקַצּוֹתָה אֶת כַּפָּהּ] . מיינט מען (מָמוֹן דְּמֵי בָשְׁתּוֹ) זיא זאל בצאהלן געלט פר די שאנדע וואס זיא האט אים געטאהן מיט איר האנט . (הַכֹּל לְפִי הַמְבַיֵּישׁ וְהַמִּתְבַּיֵּישׁ) ווערט בצאהלט וויא בית דין שאצט דעם מענטש וואס הט פארשעמט אונ דעם מענטש וואס איז פרשעמט גווארן , זאגט רש״י (אוֹ אֵינוֹ) טאמער גיין (אֶלָּא יָדָהּ מַמָּשׁ) נאר די תורה מיינט מען זאל אפהאקין איר האנט , ענפערט רש״י (נֶאֱמַר כַּאן) דא זאגט דער פָּסוּק (לֹא תָחוֹס) זאלסט ניט רחמנות האבען (וְנֶאֱמַר לְהַלָּן בְּעֵדִים זוֹמְמִין לֹא תָחוֹס) אונ שפעטן ביי די פאלשע עדות זאגט אויך דער פָּסוּק זאלסט ניט רחמנות האבן (מַה לְהַלָּן מָמוֹן) אזוי וויא דארטן ביי די פאלשע עדות צאלען זיי געלט פר אהאנט (אַף כַּאן מָמוֹן) דא מיינט מען אויך זיא זאל צאלען געלט פאר די שאנדע וואס זיא האט דעם מענטש פארשעמט מיט איר האנט ועיין סדרה שופטים יט־כא ברש״י שם] : (יג) וגְדוֹלָה וּקְטַנָּה] . מען (גְּדוֹלָה שֶׁמַּכְחֶשֶׁת אֶת הַקְּטַנָּה) דהיינו ער הט צוויי שטיינער יעדער שטיין וועגט אפונט , נאר איין שטיין

שפתי חכמים

גים כאלו אמר לעיני הזקנים וירקה ויפאר בפניו לבדו וע״כ צ״ל רופו כנגד פניו ומשום דהריק הוא דוקא כנגד פניו חשוב כאלו בפניו ממש לכן כתיב בפניו ולא לפניו : ת פירוש דק״ל מלות ראל צ״ל ומתרץ מלוה כו׳ ויהיה פי׳ כישראל במעמד ישראל שיהיו בשעת חלילה לקרות חלוץ הנעל ואע״ג דכתיב בקרא בית חלוץ י״ל דמלת בית לדרשא אתי בית א׳ הוא בונה ולא שתי בתים פי׳ שאם כונס יב׳ נתו אסור לו לייבם את לרתה : א דאל״כ הל״ל כי יכה איש את אחיו וקרבה וגו׳ ומתרץ דע״י מלות סופו לבא לידי מכות: ב הא דנקט לשון מלה ולא נקט לשון ריב כמו שנקט למעלה אין שלום יולא מתוך מריבה משום דלשון הקרא נקט דלמעלה כתיב כי יהיה ריב נקט

פירוש לתורת אלהים

ערן זיין נאמן צווישן די יִשְׂרָאֵל בֵּית חֲלוּץ הַנָּעַל [ט״ר] :
(יא) כִּי יִנָּצוּ ווען עס וועלן זיך קריגען איין מאן מיט
ן ברודר וועט דער סוף זיין עס וועט ארוס קומען
איין גישלעג וְקָרְבָה אונ דם ווייב פון איינם וועט
עהנן לְהַצִּיל צו מציל זיין איר מאן פון זיין שלעגר
לְחָה אונ זיא וועט אויס שטרעקין איר האנד אונ
וועט אן גרייפן דעם פרעמדען מאן אין זיין שאנד :
(יב) וְקַצֹּתָה זאלסטו אפ האקין אירע הענד לֹא תָחוֹס
דוא זאלסט ניט דער בארמין עינך דיין אוג איבער
איר דוא זאלסט ניט אויף איר רחמנות האבען :
(יג) לֹא עס זאל ניט זיין צו דיר אין דיין בייטל צוויי
ערליא גוויכט גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה אגרוסע גוויכט צו קופין

מצות השם

קצט תר) לֹא תָחוֹס עֵינֶךָ . דם איז די מִצְוָה ווען איינער
ועהט נאך לויפן זיין חבר אונ מען וויל אים
גגן איז ער מְחוּיָב זיין חבר מציל צו זיין אונ אזו באלד
איין ווייב פון איינם וועט גינעהנן הע׳פן איר מאן ווען
שלאגט זיך מיט זיין חבר אונ זי וועט אפ האפין דעם
עמדן מאן ביי זיין שאנד מעג מען איר אפ האקען איר
האנד וואריין מען איז דוחה איין נפש פר איין אנדערן אונ
די מִצְוָה גייט אן אין יעדער צייט :
(תרא) לֹא יִהְיֶה וגו׳ . דם איז די מִצְוָה אז מען טאר ניט
האבן ביי זיך אין שטוב קיין פאלשע מאס אונ קיין
פאלשע וואגשאלן אונ די מִצְוָה גייט אן אויף יעדער ארט
אונ אין יעדער צייט :

יְבִמְתּוֹ וְעָלְתָה יְבִמְתּוֹ הַשַּׁעְרָה
אֶל־הַזְּקֵנִים וְאָמְרָה מֵאֵן יְבָמִי
לְהָקִים לְאָחִיו שֵׁם בְּיִשְׂרָאֵל לֹא
אָבָה יַבְּמִי׃ ח וְקָרְאוּ־לוֹ זִקְנֵי־עִירוֹ
וְדִבְּרוּ אֵלָיו וְעָמַד וְאָמַר לֹא
חָפַצְתִּי לְקַחְתָּהּ׃ ט וְנִגְּשָׁה יְבִמְתּוֹ
אֵלָיו לְעֵינֵי הַזְּקֵנִים וְחָלְצָה נַעֲלוֹ
מֵעַל רַגְלוֹ וְיָרְקָה בְּפָנָיו וְעָנְתָה
וְאָמְרָה כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר
לֹא־יִבְנֶה אֶת־בֵּית אָחִיו׃ י וְנִקְרָא
שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל בֵּית חֲלוּץ הַנָּעַל׃

אונקלוס

לְמִסַּב יָת יְבִמְ[...]
וְתִסַּק יְבִמְתֵּהּ לִתְ[...]
בֵּית דִּינָא לָקֳדָם סָ[...]
וְתֵימַר לָא צָבֵי יַ[...]
לַאֲקָמָא לַאֲחוּהִי שְׁ[...]
בְּיִשְׂרָאֵל לָא [...]
לְיַבָּמוּתִי׃ ח וְיִקְרוֹן
סָבֵי קַרְתֵּהּ וִימַ[...]
עִמֵּהּ וִיקוּם וְיֵימַר
רְעֵנָא לְמִסְּבַהּ׃
ט וְתִתְקָרַב יְבִמְתֵּ[...]
לְוָתֵהּ לָקֳדָם סָבַ[...]
וְתִשְׁרֵי סֵינֵהּ מֵ[...]
רַגְלֵהּ וְתֵרוֹק בְּאַנְפ[...]
וְתָתֵב וְתֵימַר כְּ[...]
יִתְעֲבֵד לְגַבְרָא דִּי
יִבְנֵי יָת בֵּיתָא דַּאֲחוּ[...]
י וְיִתְקְרֵי שְׁמֵהּ בְּיִשְׂ[...]

תו"א ועלתה יבמתו יבמות כ כא: מאן יבמי להקים יבמות קו קידושין ד סנהדרין מט: לאחיו שם יבמות כד קיא: לא אבה יבמי שם ק: וקראו לו[...] עירו שם מד קא קו סנהדרין לא מט: ודברו יבמות קא: לא חפצתי לקחתה מ"ק כא יבמות קט סנהדרין מט: לעיני הזקנים יבמות קא קו: ותלצ[...] שם קב קג קו קידושין יד: מעל רגלו יבמות קד ערכין יט: וירקה בפניו יבמות קו סנהדרין מט: וענתה ואמרה סוטה לב לג: ככה יעשה לאיש יבמות קד[...] קידושין יד סנהדרין מט: אשר לא יבנה יבמות מז: ונקרא שמו שם קב קו קידושין יד סנהדרין מט: בישראל יבמות קא: בית חלוץ יבמות מד קידושין[...]

רשב"ם

(ט) וחלצה נעלו. לקנות ממנו ירושת אחיו המת כמו שמצינו בבועז דרך ארץ לפי פשוטו:

בעל הטורים

(ט) הזקנים. ה' זקנים לומר לך שמצות חליצה בחמשה: ו[...] בפניו. לפי שהרוק דומה לש"ז כלומר שאינו חפץ להקים זרע[...]

בית יהודא

ווען אָפּילוּ ער וואלט געלעבט ביז גאנץ אלט וואלט אויך געווען זיין נאמען אפגעמעקט פון דער וועלט: (ז) וְהַשַּׁעְרָה. צום טויער (כְּתַרְגּוּמוֹ) ווי דער תרגום זאגט (לִתְרַע בֵּית דִּינָא) צום טויער פון בית דין: (ח) וְעָמַד. (בַּעֲמִידָה) שטייענדיג: וְאָמַר. ער זאל זאגן בְּלָשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ (וְאַף הִיא דְּבָרֶיהָ בְּלָשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ) זיא דארף אויך זאגן מיט לָשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ: (ט) וְיָרְקָה בְּפָנָיו. זיא זאל שפייען פאר אים (עַל גַּבֵּי קַרְקַע) אויף די ערד: [אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה]. זאגט רש"י (מִכָּאן לְמִי שֶׁחָלַץ שֶׁלֹּא יַחֲזוֹר וְיִיַבֵּם) פון דאנען ווייסען מיר אויב דער ברודער האט גיגעבן חֲלִיצָה, נאך די חֲלִיצָה טאר ער זיא ניט נעמען פאר אַוַוייב (דְּלֹא כְּתִיב אֲשֶׁר לֹא בָּנָה) ווארום עס שטייט ניט פסוק ער האט ניט געבויט ווער האט זיא ניט גענומען פאר אַווייב) (אֶלָּא אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה) נאר עס שטייט ער וועט בויען ואר ווערט זיא ניט נעמען פאר אַווייב) (וְכֵיוָן שֶׁלֹּא בָּנָה) ווייל ער האט ניט געבויט וויל ער האט זיא ניט גענומען אַוַוייב פאר די חֲלִיצָה) (שׁוּב לֹא יִבְנֶה) טאר ער זיא ניט נעמען פאר אַוַוייב נאך די חֲלִיצָה: (י) וְנִ[...]

רש"י

מחוי: (ז) השערה. כתרגומו לתרע ק בית די[...] (ח) ועמד. בעמידה: ואמר. (סוטה לב) בלה"ק ואף[...] דבריה ר בלה"ק: (ט) וירקה בפניו. (יבמות קו)[...] גבי ש קרקע: אשר לא יבנה. מכאן למי שחלץ [...] יחזור וייבם דלא כתיב אשר לא בנה אלא אשר לא י[...] כיון שלא בנה שוב לא יבנה: (י) ונקרא שמו וגו'. ([...]

שפתי חכמים

ראה חמה שעה אחת בכשרותו אבל סרים אדם שהיתה לו שעת הכושר חולץ וחוללין לאשתו: ק ואינו כמו בשערי תאבלנו שפירושו עיר דהא אל הזקנים כתיב ויושב הזקנים הוא בשער ב"ד: ר דילפינן ואמר ואמרו בג"ש כתיב הכא ואמר ולהלן בפ' כי תבא כתיב ואמרו אל כל וגו' מה להלן בלה"ק אף כאן בלה"ק והתם מגלן ילפינן [...] עניה מהדדי דהכא כתיב וענו הלוים ובפ' יתרו הוא אומר משה י[...] והאלהים יעננו בקול מה להלן בלה"ק אף כאן בלה"ק: ש ופי' [...] כנגד פניו לא בפניו ממש פי' משום דוירקה דבוק לעיל למעלה [...]

פירוש לתורת אלהים

וואו דאס בית דין זיצט צו די זְקֵנִים אונ זאל אזוי זאגין מֵאֵן יְבָמִי מ'ין יָבָם וויל ניט בשטעטיגען איין נאמען צו זיין ברודער צווישען די יִשְׂרָאֵל לֹא אָבָה ער וויל מיך ניט מְיַיבֵּם זיין: (ח) וְקָרְאוּ אונ זאלען אים רופען די אלצטע פון זיין שטאט אונ זאלען ריידען צו אים וְעָמַד אונ ער מוז שטייענדיג זאגען בלשון הקודש איך וויל זיא ניט נעמען: (ט) וְנִגְּשָׁה אונ די יְבָמָה זאל גינגעהען צו אים פאר די אויגן פון די זְקֵנִים וְחָלְצָה אונ זיא זאל אפ ציען זיין שוך פון זיין פ[וס] וְיָרְקָה אונ זיא זאל אוים שפייען אויף דער ערד פא[ר] זיינע אויגן וְעָנְתָה אונ זיא זאל שרייען אונ זאגען [...] יֵעָשֶׂה אזוי זאל גיטאן ווערן צו דעם מענטשען וואס [...] ווערט ניט בויען זיין ברודערס הויז ער וויל ניט מְיַי[בֵּם] זיין זיין ברודערס ווייב: (י) וְנִקְרָא אונ עס זאל גירו[פען]

ווערן

לֹא־תִהְיֶה אֵשֶׁת־הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר יְבָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ וּלְקָחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה וְיִבְּמָהּ׃ ו וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד יָקוּם עַל־שֵׁם אָחִיו הַמֵּת וְלֹא־יִמָּחֶה שְׁמוֹ מִיִּשְׂרָאֵל׃ ז וְאִם־לֹא יַחְפֹּץ הָאִישׁ לָקַחַת אֶת־

אונקלוס

תָנָא לְבַרָא לִגְבַר
וחְרָן יְבָמַהּ יֵעוּל עֲלַהּ
יסְּבַהּ לֵהּ לְאִנְתּוּ
בְּמַהּ׃ ו וִיהֵי בּוּכְרָא
י תְלִיד יְקוּם עַל שְׁמָא
אֲחוּהִי מֵתָנָא וְלָא
תְמְחֵי שְׁמֵהּ מִיִּשְׂרָאֵל׃
וְאִם לָא יִצְבֵּי גַבְרָא

בעל הטורים

רה מכחון ולכך כמך לו כדיסו : לאשה
במה. בגימטריא ויבמה בעל כרחה :

ר"א לא תהיה אשת המת יבמות יג לב קידושין עו בכורות יט : יבמה יבא עליה יבמות ג כז ל לט נד כתובות פג : ולקחה לו לאשה יבמות ח יט כ לט כתובות ג קידושין יד : והיה הבכור יבמות יב כד מ בתרא יב בכורות נב : יקום על שם אחיו יבמות כד מ בכורות נב : ואם לא יחפוץ האיש לקחת יבמות כ נט מא מד קה נדה לב נב :

רשב"ם (ו) יקום. הבן על שם אביו [אחיו] לפי הפשט :

רש"י

לם: ובן אין לו. (סס כב) עיין עליו בן נ או בת
בן הבן או בת הבן (או בן הבת) או בת הבת :
)והיה הבכור. גדול האחים ם הוא מייבם אותה: אשר
לד. פרט לאילונית ע שאינה יולדת: יקום על שם
חיו. זה שייבם את אשתו יטול נחלת פ המת בנכסי אביו:
לא ימחה שמו. (סס כד) פרט לאשת צ סרים שסמו

בית יהודא

לְאָחִיו מִן הָאֵם) אָבֶער צְוַויי בְּרִידֶער נָאר פוּן אֵיין מוּטֶער, אוּנ אֵיין בְּרוּדֶער אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּן אָן קִינְדֶר, יַרְשְׁת אִים נִיט זַיין בְּרוּדֶער, נָאר דִי נֶעגְטֶערֶע פְרַיינְד פוּן זַיין פָאטֶער יַרְשְׁנֶן אִים, אוּנ אַזוֹ וִוי זַיין בְּרוּדֶר יַרְשְׁת נִיט זַיין פַרְמֶעגְן, אַזוֹ יַרְשְׁת עֶר נִיט זַיין וַוייבּ: וּבֵן אֵין לוֹ) . דֶר גִישְׁטָארְבֶּענֶר רְאוּבֵן הָט נִיט גֶעלָאזְן אַזוּהְן (עַיֵּין עָלָיו) דַארְף מֶען זֶעהְן (בֵּן אוֹ בַּת אוֹ בֶּן הַבֵּן אוֹ בַּת הַבֵּן אוֹ בֶּן הַבַּת אוֹ בַּת הַבַּת)

אמֶר אִיז דָא אַזוּהְן, אָדֶער אַטָאכְטֶער, אָדֶער עֶס אִיז דָא אַזוּהְן פוּן אַגִישְׁטָארְבֶּענֶעם זוּהְן וָואס עֶר אִיז גִישְׁטָארְבְּן
ען זַיין פָאטֶר הָט גֶעלֶעבְּט, אָדֶער עֶס אִיז דָא אַטָאכְטֶער פוּן דֶעם גִישְׁטָארְבֶּענֶעם זוּהְן, אָדֶער דֶר גִישְׁטָארְבֶּענֶער
ט גֶעהַאט אַטָאכְטֶער אוּנ זִיא אִיז גִישְׁטָארְבֶּען וֶוען אִיר פָאטֶער הָאט גִילֶעבְּט, אוּנ פוּן אִיר אִיז דָא אַזוּהְן אָדֶער
טָאכְטֶער, דַארְף נִיט דֶער בְּרוּדֶר פוּן רְאוּבֵן נֶעמֶען רְאוּבֵן'ס וַוייבּ, וַוייל רְאוּבֵן'ס בְּרוּדֶר אִיז נִיט דֶר יוֹרֵשׁ פוּן רְאוּבֵן,
אר דִיא אֵייניקְלַאךְ פוּן רְאוּבֵן יַרְשְׁנֶען אִים, אוּנ אַאָנְדֶיינְקוּנְג אוֹיף דֶר וֶועלְט פוּן רְאוּבֵן אִיז דָאךְ אוֹיךְ דָא, זַיינֶע
יינִיקְלַאךְ, אָבֶער אַז פוּן דֶעם גִישְׁטָארְבֶּענֶעם אִיז גָאר נִיט גֶעבְּלִיבֶּען קִינְדֶער: (ו) וְהָיָה הַבְּכוֹר) . מֵיינְט מֶען (גָּדוֹל
אַחִים הוּא מְיַבֵּם אוֹתָהּ) דֶר אֶלְצְטֶער פוּן אִיר מַאנְס בְּרִידֶער זָאל זִיא נֶעמֶן פַאר אַוַוייבּ (עַיֵּין שַׁ"ת): וַאֲשֶׁר תֵּלֵד) . (פְּרָט
אַיְלוֹנִית שֶׁאֵינָהּ יוֹלֶדֶת) אוֹיבּ מֶען וַוייס גֶעוִויס אַז דָס וַוייבּ פוּן גִישְׁטָארְבֶּענֶעם אִיז אַעֲקָרָה, זִיא וֶועט קֵיין קִינְדֶער
אבֶּן. טָאר זִיא נִיט גֶענוּמֶן וֶוערֶען צוּ אִיר מַאנְס בְּרוּדֶר: יָקוּם עַל שֵׁם אָחִיו) . זָאגְט רַשִׁ"י (זֶה שֶׁיְּיַבֵּם אֶת אִשְׁתּוֹ) דֶר
רוּדֶר וָוס גֶעמְט זַיין בְּרוּדֶערְס וַוייבּ (יִטּוֹל נַחֲלַת הַמֵּת בְּנִכְסֵי אָבִיו) זָאל עֶר נֶעמֶן דֶעם חֵלֶק יְרוּשָׁה וָוס דֶער גִישְׁטָארְבֶּענֶער
רוּדֶר הָט גֶעדַארְפְט נֶעמֶן פוּן זַיין פָאטֶער: וְלֹא יִמָּחֶה שְׁמוֹ) . זָאגְט רַשִׁ"י (פְּרָט לְאֵשֶׁת סָרִיס שֶׁשְּׁמוֹ מָחוּי) אוֹיבּ דֶער
שְׁטָארְבֶּענֶער בְּרוּדֶר אִיז גֶוֶוען אַסָרִיס, עֶר הָט נִיט גֶקֶענְט הָאבֶּן קִינְדֶער, טָאר נִיט דֶר בְּרוּדֶער נֶעמֶן זַיין וַוייבּ, וַוייל

שפתי חכמים

חים אנחנו ה"א אפילו קרובים חייבין לייבם כמו שמלינו גבי בועז
כך כתיב יחדו המיוחדים בנחלה כו' ובגמרא פ"ב דיבמות תירלו
עניין אחר ע"ם והביא' הרא"ם ע"ם : נ ר"ל מדכתיב אין ביו"ד
הל"ל אן חסר יו"ד כמו שנכתב בסמוך מאן יבמי חסר יו"ד ומדכתיב
יו"ד קורא אין ואל"ף מתחלף בעי"ן והוי כאלו כתיב עיין ר"ל עיין
ליו שאם יש לו בן או בת כו' שפטורה מן החליצה ומן היבום :
ר"ל שמלוה בגדול לייבם וא"ת דלמא אם אין בכור פטורים מיבום
יל דא"כ לא הל"ל כי ישבו אחים יחדו דהוא בא ללמדך פרט לאשת
חיו שלא היה בעולמו כדפירש"י ואם אחיו שאינו בכור אין מייבם

למה איצטריך למעט אשת אחיו שלא היה בעולמו פשיטא דהא לאו
בכור הוא אלא ודאי שמע מינה דאף אחיו שאינו בכור מייבם ומה
שכתוב בכור בא ללמדך שמלוה בגדול מן האחים כדפירש"י : ע ושיעור
הכתוב כך הוא ולקחה לו לאשה והיה הבכור כלומר המייבם יהיה
בכור. אשר תלד ואותה יבמה תהא ראויה לילד פרט לאילונית כו' :
פ (בגמ') אתה אומר לנחלה או אינו אלא שאם שמו יוסף קורין
שמו יוסף יוחנן קורין שמו יוחנן נאמר כאן שם אחיו ונאמר להלן על
שם אחיהם יקראו בנחלתם מה להלן נחלה אף כאן נחלה : צ ותנן
ביבמות (דף עט) אם הי' סרים חמה פירש"י שלקה ממעי אמו שלא

פירוש לתורת אלהים

ים לֹא תִהְיֶה טָאר דֶעם טוֹטִינְס וַוייבּ נִיט גֶעמֶען
יין אַנְדֶערֶען מַאן יְבָמָהּ אִיר שְׁוָואגֶער אִיר מַאנְס
רוּדֶער מוּז זִיא גֶעמֶן פַאר אַוַוייבּ וּלְקָחָהּ אוּנ עֶר זָאל
יא גֶעמֶען פַאר אַוַוייבּ אוּנ עֶר זָאל זִיא בַּשְׁוֶועגֶערֶען:
) וְהָיָה אוּנ עֶס זָאל זַיין דֶער בְּכוֹר וָואס זִיא וֶועט

גִיבֶּארִין יָקוּם זָאל וֶוערֶען בַּשְׁטֶעטִיגְט אוֹיף דֶעם נָאמֶען
פוּן זַיין גִישְׁטָארְבֶּענֶם בְּרוּדֶער וְלֹא יִמָּחֶה אוּנ עֶס זָאל
נִיט וֶוערֶען אוֹס גֶמֶעקְט זַיין נָאמֶן פוּן דִי יִשְׂרָאֵל [פ"ר]:
(ז) וְאִם אוּנ אוֹבּ דֶער מֶענְטְשׁ וֶועט נִיט וֶועלֶן נֶעמֶן
דִיא יְבָמָה וְעָלְתָה זָאל זַיין יְבָמָה אוֹיף גֵיין צוּם טוֹיעֶר

מצות השם

תקצז) לֹא תִהְיֶה וגו'. דָס אִיז דִי מִצְוָה אַז עֶס וֶועט אַמֶענְטְשׁ
שְׁטַארְבֶּן אוּנ וֶועט מִיט זַיין וַוייבּ נִישְׁט הָאבְּען קֵיין
קִינְדֶער טָאר זִי נִיט חַתוּנָה הָאבֶּען בִּיז זִי וֶועט בַּיי דֶעם
שְׁוָואגֶער חֲלִיצָה נֶעמֶן אוּנ דִי מִצְוָה גֵייט אָן אוֹיף יֶעדֶר אָרְט:
תקצח) יְבָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ. דָס אִיז דִי מִצְוָה אַז וֶוען אֵיינֶם
אִיז גִישְׁטָארְבֶּן אֵיין בְּרוּדֶר אוּנ דֶר בְּרוּדֶר הָט מִיט

זַיין וַוייבּ קֵיין קִינְדֶר נִיט גִיהַאט אַזוֹ מוּז דֶר לֶעבֶּדִיגֶר בְּרוּדֶר
נֶעמֶן דֶעם טוֹטֶען בְּרוּדֶערְס וַוייבּ צוּ זִיךְ פַאר אַוַוייבּ כְּדֵי עֶר
זָאל קֶענֶן אַנָאמֶן גֶעבֶּן נָאךְ זַיין בְּרוּדֶער אוּנ אַזוֹ בַּאלְד אַז דֶר
לֶעבֶּדִיגֶר בְּרוּדֶר וִויל נִיט גֶעמֶען זִי פַאר אַוַוייבּ מוּז עֶר אִיר
חֲלִיצָה גֶעבֶּן אוּנ דִי דַיָּינִים דַארְפֶן קוֹבֵעַ מָקוֹם צוּ זַיין וואו
דִי חֲלִיצָה זָאל זַיין אוּנ דִי מִצְוָה גֵייט אָן אִין יֶעדֶר צַייט:

שׁוֹר בְּדִישׁוֹ׃ ס ה כִּי־יֵשְׁבוּ אַחִים יַחְדָּו וּמֵת אַחַד מֵהֶם וּבֵן אֵין־לוֹ

תּוֹרָא בְּדָיְשֵׁהּ׃ ה אֲרֵי יִתְּבוּן אַחִין כַּחֲדָ... וִימוּת חַד מִנְּהוֹן וּ... לֵית לֵהּ לָא תְהֵי אִ...

תו"א מליעה פח לד מכות כג מעילה יג : כי ישבו אחים יחדו יבמות ד יז כד קיא בתרא קיט מכות כג נדה מד : ומת אחד מהם יבמות כד : ובן אין לו שם כב לה פז נדה שם :

בעל הטורים

פרלועה שמלקין בה היא של עגל משום ידע שור קונהו וזה לא ידע קונו לפיכך יפרע ברלועה של עגל : (ה) כי ישבו אחים יחדו . סמ... תחסום לומר לך יבמה שנפלה לפני מוכה שחין אין חוסמין אותה : ובן אין לו. ס"ת אונן עם אל"ף דאין כלו' לא יעשה כאונן שהיה דש מ...

בית יהודא

זָאלְסְט נִיט פַארְמַאכֶן דִי מוֹיל פוּן אָקְס ווען עֶר דְרֶעשְׁט דִי תְּבוּאָה נָאר מֶען מוּז אִים לָאזֶן עֶסִין פוּן דִי תְּבוּאָה (דִּבֵּר הַכָּתוּב בְּהֹוֶה) דֶער פָּסוּק שְׁמוּעֶסְט בַּיי דִי זַאךְ וָוֹס אִיז שְׁטֶעגְדִיג, אָקְסִין דְרֶעשִׁין תְּבוּאָה (וְהוּא הַדִּין לְכָל בְּהֵמָה חַיָּה וְעוֹף הָעוֹשִׂים בִּמְלָאכָה שֶׁהוּא בְּדָבָר מַאֲכָל) דֶער זֶעלְבִּיגֶער דִין אִיז בַּיי אַלֶע בְּהֵמוֹת חַיּוֹת עוֹפוֹת וָוֹס זֵיי אַרְבֶּעטֶן בַּיי אַזַאךְ וָוֹס אִיז צוּם עֶסִין טָאר מֶען נִיט פַרְמַאכֶן זֵייעֶרֶע מֵיילֶער, נָאר מֶען מוּז זֵיי לָאזֶן עֶסִין פוּן דִי זַאךְ וָוֹס זֵיי אַרְבֶּעטֶען (אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר שׁוֹר) אוֹיבּ בַּיי אַלֶע בְּהֵמוֹת חַיּוֹת עוֹפוֹת אִיז דֶער זֶעלְבִּיגֶער דִין צוּ וָוֹס זָאגְט דִי תּוֹרָה נָאר שׁוֹר נָאר שְׁטֵייט אִין פָּסוּק לֹא תַחְסוֹם בְּחַסִּימָה, זָאלְסְט נִיט דְרֶעשִׁין תְּבוּאָה מִיט אַלֶעבְּעדִיגֶע זַאךְ וָואס אִיר מוֹיל זָאל זַיין פַארְמַאכְט זִיא זָאל נִיט קֶענֶען עֶסִין פוּן דִי תְּבוּאָה) (לְהוֹצִיא אֶת הָאָדָם) אוֹיבּ מֶען דִינְגְט אַמֶענְטְשׁ עֶר זָאל אַרְבֶּע... עֶסִינְוַוארְג. מֶעג מֶען מִיט אִים אוֹיסְרֵיידֶן פְרִיעֶר עֶר זָאל נִיט עֶסִין פוּן דִיא עֶסִינְוַוארְג: נבְּדִישׁוֹ). זָאגְט רַשִׁ"י (יָכוֹל יַ... מִבַּחוּץ) אִיךְ וָואלְט מֵיינֶן מֶען מֶעג פַארְמַאכֶען דִי מוֹיל פוּן דִי בְּהֵמָה פְרִיעֶר אֵיידֶער דִי בְּהֵמָה גֵייט צוּם דְרֶעשִׁין (ת... לוֹמַר לֹא תַחְסוֹם שׁוֹר מִכָּל מָקוֹם) זָאגְט דֶער פָּסוּק זָאלְסְט נִיט פַארְמַאכֶען דִי מוֹיל פוּן אָקְס נִיט פַר דֶעם דְרֶעשִׁין נִי... מִיטֶען דְרֶעשִׁין (וְלָמָּה נֶאֱמַר דַּיִשׁ) פַאר וָוֹס זָאגְט דִי תּוֹרָה צוּם דְרֶעשִׁין טָאר מֶען נִיט פַארְמַאכֶן דִי מוֹיל פוּן אָקְס (לוֹמַ... צוּ זָאגֶען דִיר (מַה דַּיִשׁ מְיוּחָד דָּבָר שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ לְמַעֲשֵׂר וּלְחַלָּה) אַזוֹ וִוי דָּם דְרֶעשִׁין וֶוען מֶען דְרֶעשְׁט דִיא תְבוּאָ... דָאךְ דִי תְּבוּאָה נָאךְ נִיט פֶערְטִיג צוּ גֶעבֶּען פוּן אִיר מַעֲשֵׂר אוּנ נִיט צוּ גֶעבֶּן פוּן אִיר חַלָּה (וְגִדּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ) אוּנ תְּ... וַואקְסְט דָאךְ פוּן דִי עֶרְד (אַף כָּל כַּיּוֹצֵא בּוֹ) אַזוֹ אַלֶע זַאכֶען וָוֹס אִיז גְלַייךְ צוּ דִי תְּבוּאָה וָואס מֶען דְרֶעשְׁט מוּ... לָאזִין דִיא בְּהֵמָה זָאל פוּן דֶעם עֶסִין (יָצָא הַחוֹלֵב וְהַמְגַבֵּן וְהַמְחַבֵּץ שֶׁאֵין גִּדּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ) אַז מֶען מֶעלְקְט מִיל... אַבְּהֵמָה, אָדֶער מֶען מַאכְט קֶעז, אָדֶער מֶען מַאכְט פּוּטֶער, וַוייל דָם וַואקְסְט נִיט פוּן דִי עֶרְד, וֶוען אֵיינֶער אַרְבֶּע... דִי דְרַייִ זַאכֶען, דַארְף נִיט דֶער בַּעַל הַבַּיִת אִים לָאזִין עֶסִין פוּן דִי דְרַייִ זַאכֶן (יָצָא הַלָּשׁ וְהַמְקַטֵּף שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ... אַז מֶען קְנֶעט אַטֵייג, אָדֶער מֶען וֶועלְגֶערְט דִי טֵייג וַוייל מִיט דִי אַרְבֶּעט וֶוערְט דִי טֵייג פֶערְטִיג מֶען זָאל גֶעבּ... אִיר חַלָּה, וֶוען אֵיינֶר אַרְבֶּעט דִי צְוַוייִ זַאכֶען, דַארְף נִיט דֶר בַּעַל הַבַּיִת אִים לָאזֶען עֶסִין פוּן דִי טֵייג (יָצָא ו... בִּתְמָרִים וּבִגְרוֹגְרוֹת) וֶוען אֵיינֶער שְׁנֵיידְט אָפּ דִי צוּזַאמֶען גֶעקְלֶעבְּטֶע טֵייטְלֶען אוּנ גֶעטְרִיקֶנְטֶע פֵייגֶען, עֶס זָא... יֶעדֶער טֵייטְל אוּנ יֶעדֶר פֵייג בֶּעזוּנְדֶר, דַארְף נִיט דֶער בַּעַל הַבַּיִת אִים לָאזִין עֶסִין פוּן דִי טֵייטְלֶען אוּנ נִיט פוּ... גֶעטְרִיקֶנְטֶע פֵייגֶען (שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתָּן לְמַעֲשֵׂר) וַוייל זֵייעֶר אַרְבֶּעט אִיז שׁוֹין פֶערְטִיג צוּ גֶעבְּעֶן פוּן זֵיי מַעֲשֵׂר: (... יֵשְׁבוּ אַחִים יַחְדָּו. זָאגְט רַשִׁ"י מֶען מֵיינְט (שֶׁהָיְתָה לָהֶם יְשִׁיבָה אַחַת בָּעוֹלָם) דִי בְּרִידֶר זֶענֶען גֶעוֶוען צוּזַאמֶען אוֹיף דֶר וֶו... אוּנ אֵיין בְּרוּדֶער אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּן אָן קִינְדֶר דַארְף אֵיינֶער פוּן דִי בְּרִידֶער נֶעמֶען דָם וַוייבּ פוּן גֶעשְׁטָארְבֶּענֶעם בְּר... צוּ זִיךְ פַר אַנַוייבּ (פְּרָט לְאֵשֶׁת אָחִיו שֶׁלֹּא הָיָה בְּעוֹלָמוֹ) אָבֶער אַז דִי בְּרִידֶער זֶענֶען נִיט גֶוֶוען צוּ זַאמֶען אוֹיף דֶער וֶו... דְהַיְינוּ אֵיינֶער הָט גְעהַאט אֵיין זוּהְן, דֶער זוּהְן הָט חֲתוּנָּה גֶעהַאט אוּנ אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּען אָן קִינְדֶער נָאךְ זַיין שְׁטַארְ... גִיבָּארֶן גֶעוָוארֶען צוּ זַיין פָּאטֶער אַזוּהְן, דַארְף נִיט דָם וַוייבּ פוּן גִישְׁטָארְבֶּענֶעם גֶענוּמֶען וֶוערֶען צוּ אִיר מַאגְם בְּו... וַיחְדָּו. מֵיינְט מֶען (הַמְּיוּחָדִים בְּנַחֲלָה) וָוֹס זֶענֶען צוּזַאמֶען אִין יְרוּשָׁה, דְהַיְינוּ צְוַויי בְּרִידֶער פוּן אֵיין פָאטֶער, וֶוע... בְּרוּדֶר שְׁטַארְבְּט אָן קִינְדֶר ואוּנ אַפָּאטֶער אִיז נִיטָאו יַרְשֶׁת אִים זַיין בְּרוּדֶר, אוּנ עֶר דַארְף יַרְשֶׁנֶען זַיין וַוייבּ אוֹיךְ...

רש"י

הכתוב בהווה והוא הדין לכל בהמה חיה ועוף ח הע... במלאכה שהיא בדבר מאכל אם כן למה נאמר שו... להוליא את האדם: בדישו. (שם פט) יכול יחסמנו מ... י ת"ל לא תחסום שור מכל מקום כ ולמה נאמר דיש... לך מה דיש מיוחד דבר שלא נגמרה מלאכתו (ל... ולחלה) וגדולו מן הארץ אף כל כיולא בו ילא החולב וה... והמחבץ שאין גדולו מן הארץ ילא הלש והמקטף שנ... מלאכתו לחלה ילא הבודל בתמרים ובגרוגרות ל שנ... מלאכתן למעשר: (ה) כי ישבו אחים יחדו. (י... יז) שהיתה להם ישיבה אחת בעולם פרט לאשת אחיו... היה בעולמו: יחדו. המיוחדים בנחלה מ פרט לאח...

שפתי חכמים

את חבירו בחנס דמתחלתו באיסור שעובר בלא תעשה : ח דילפינן שור שור כו' כדפי' לעיל : ט פי' כיון דשור לאו דוקא א"כ לכתוב רחמנא לא תדוש בחסימה : י ר"ל בדישו משמע דוקא בשעת דישה א"כ יכול יחסמנו מבחוץ שלא בשעת דישו ואח"כ יהא מותר לדוש כן בחסימה ת"ל כו' : כ דאל"כ הל"ל לא תדוש בשור בחסימה דמשמע דוקא בשעת דישה אסור ומדכתיב לא תחסום משמע מ"מ ובדישו לדרשא אחרינא אתי כמו שמפרש והולך ולמה נאמר דיש כו' וכעין זה פירשתי בסוף פ' עקב על לא יתילב איש וכו' : ל ר"ל אם נותנן על הגג לייבשן ונתקשרו זה עם זה ולריך להפרידם זה מזה אם רולה ליטלן. ופי' שכאלו המלאכות אפילו מלוה ליכא הכל כ... שהן גידולי קרקע ולא נגמרה מלאכתן אע"פ שאינו עובר ב... כדנפקא משור ולא אדם מ"מ מלוה איכא אם לא התנה ע... בהלו אפילו תנאי לא לריך : מ ר"ל דוקא המיוחדים בנחל... יורש את זה אם מת דהיינו אחים מן האב פרט לאחים מן הא... זה יורש את זה שכל קרובי האב יורשין אותו ולא אחיו מאמו... ל"ל יחדו תיפוק ליה מג"ש דאחים אחים מבני יעקב כתיב הכא... וכתיב התם שנים עשר עבדיך אחים וגו' מה להלן מן האב לכ... מן האב וי"ל כיון שמלינו דנקראו אחים אפילו קרובים כדכתיב...

פירוש לתורת אלהים

שְׁלִיסֶן דָם מוֹיל פוּן דֶעם אָקְס בְּשַׁעַת עֶר דְרֶעשְׁט דִי תְּבוּאָה: (ה) כִּי יֵשְׁבוּ וֶוען עֶס וֶועלֶן זִיצֶען צְוַויי בְּרִידֶר צוּזַאמֶען אוֹיף דֶער וֶועלְט אוּנ אֵיינֶעו... זֵייא וֶועט שְׁטַארְבֶּן אוּנ קִינְדֶער וֶועט נִיט זַי...

לאוין וואס נאך זיי שטיים נים אמצות עשה, אזוי ווי דער לאו לא תחסום שור בדישו, מען זאל נים פארשליסען [פארמאכין] די מויל פון אקס ... דרעשם די תבואה, אונ אז מען האם פארמאכט די מויל פון אקס ווען ער האם גידראשין די תבואה האט די תורה נים גיזאגט וואס מען זאל ה... דריבער קומט אים מלקות, אונ אזוי איז ביי אלע לאוין אזעלבע וואס שטיים, נים נאך זיי אעשה קומט מלקות :

וְהִכָּהוּ לְפָנָיו כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ בְּמִסְפָּר׃
ג אַרְבָּעִים יַכֶּנּוּ לֹא יֹסִיף פֶּן־יֹסִיף
לְהַכֹּתוֹ עַל־אֵלֶּה מַכָּה רַבָּה
וְנִקְלָה אָחִיךָ לְעֵינֶיךָ׃ ד לֹא־תַחְסֹם

א וְיִלְקְנֵיהּ קֳדָמוֹהִי
ת חוֹבְתֵיהּ בְּמִנְיָן׃
אַרְבְּעִין יַלְקְנֵיהּ לָא
דִילְמָא יוֹסֵף
קְיוּתֵיהּ עַל אִלֵּין
א רַבָּא וְיֵקַל אֲחוּךְ
יךְ׃ ד לָא תֵחוֹד פּוּם

תו"א כדי רשעתו כתובות לב לז קמא פג מכות ד כב : ארבעים יכנו כתובות לב מכות ב כב כ: : לא יוסיף כתובות לג מכות כג : ונקלה אחיך מגילה ז סנהד' י מכות כב : לא תחסום שור בדישו יבמות ד

בעל הטורים

ב' במס' הכא ואידך והשיגה ידו
די גאולתו שנגאל ונפטר : (ג) ונקלה . ב' הכא ואידך ונקלה כביד מואב כיון שנקלה כבודו שלא לבזותו יותר : אחיך. בגימ' זכל שאם
ברעי פטור : ונקלה אחיך לעיניך. וסמיך ליה (ד) לא תחסום . רמז שצריך ליתן לפני הבהמה מכל מין ומין . סמך לא תחסום למלקות

רש"י

לא מוטה: לפניו כדי רשעתו. ולאחריו כדי שתים
אן אמרו מלקין אותו שתי ידות מלאחריו ושלים מלפניו
כב): במספר. (שם) ואינו נקוד במספר ה למד
דבוק לומר במספר ארבעים ולא ארבעים שלמים
מנין שהוא סוכם ומשלים לארבעים ו והן ארבעים חסר
(ג) לא יוסיף. מכאן ז אזהרה למכה את חברו:
ה אחיך. כל היום קוראו רשע ומשלקה קראו
: (ד) לא תחסם שור בדישו. (ב"מ לד) דיבר

בית יהודא

עֹמֵד וְלֹא יוֹשֵׁב אֶלָּא מוּטֶּה) דֶער פָּסוּק לֶערוּנְט אוּנְז מֶען שְׁלָאגְט אִיהְם נִיט מַלְקוֹת וֶוען עֶר שְׁטֵייט נִיט וֶוען עֶר זִיצְט נָאר וֶוען עֶר שְׁטֵייט אַיינְגֶעבּוֹיגֶען לֶעבֶּן אַאַיינְגֶעבּוֹיגִינֶע בְּרֶעט : וּלְפָנָיו כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ] . (וּלְאַחֲרָיו כְּדֵי שְׁתַּיִם) אֵיין חֵלֶק מַלְקוֹת זָאל מֶען אִים שְׁלָאגֶען פָארוּנְט , אוּנ צְוֵויי חֲלָקִים מַלְקוֹת זָאל מֶען אִים שְׁלָאגֶן אִינְטֶען אוֹיף דִי פְּלֵייצֶע (מִכָּאן אָמְרוּ) פוּן דַאנֶען הָאבֶּן דִי רַבָּנָן גְעזָאגְט (מַלְקִין אוֹתוֹ שְׁתֵּי יָדוֹת מִלְאַחֲרָיו וּשְׁלִישׁ מִלְּפָנָיו) מֶען שְׁלָאגְט אִים זֶעקְס אוּנ צְוָואנְצִיג מַלְקוֹת אִינְטֶען , דְרַייצֶעהְן מַלְקוֹת בַּיי דִי רֶעכְטֶע זַייט

ע, אוּנ דְרַייצֶעהְן מַלְקוֹת בַּייא דִיא לִינְקֶע זַייט פְּלֵייצֶע (וּשְׁלִישׁ מִלְּפָנָיו) אוּנ דְרַייצֶעהְן מַלְקוֹת שְׁלָאגְט מֶען אִים
ט אוֹיף דִיא הָאָרֶץ ועיין גמרא מכות דף כבו : וּבְמִסְפָּר] . זָאגְט רש"י (וְאֵינוֹ נָקוּד בַּמִּסְפָּר) עֶס אִיז נִיט גֶעפִּינְטֶלְט
ר, נָאר עֶס אִיז גֶעפִּינְטֶלְט בְּמִסְפָּר , וֶוען עֶס וָואלְט גְוֶוען גֶעפִּינְטֶלְט בַּמִּסְפָּר , וְואלְט זִיךְ דָא גֶעעֶנְדִיגְט דֶער
, אוּנ דִי וֶוערְטֶער אַרְבָּעִים יַכֶּנּוּ וָואלְט גְוֶוען אַבֶּעזוּנְדֶער פָּסוּק , אָבֶּר אַז עֶס שְׁטֵייט בְּמִסְפָּר (לָמֵד שֶׁהוּא דָבוּק)
אוּנְז דִיא נְקוּדוֹת אַז דֶער וָוארְט בְּמִסְפָּר אִיז בַּהֶעפְט צוּם וָוארְט אַרְבָּעִים (לוֹמַר בְּמִסְפָּר אַרְבָּעִים) אִין צָאהְל פוּן
ג (וְלֹא אַרְבָּעִים שְׁלֵמִים) נִיט גַאנְצֶע פֶערְצִיג (אֶלָּא מִנְיָן שֶׁהוּא סוֹכֵם וּמַשְׁלִים לְאַרְבָּעִים) נָאר עֶס פֶעלְט צוּם צוּ צֵיילֶען
ערְצִיג (וְהֵן אַרְבָּעִים חָסֵר אַחַת) מֵיינְט מֶען פֶערְצִיג וֶוייניגֶער אֵיינֶע , אַז מֶען וֶועט צוּ צֵיילֶען נָאךְ אֵיינֶע וֶועט
ערְצִיג , אוּנ אָן דִיא אֵיינֶע אִיז נַיין אוּנ דְרַייסִיג : (ג) וְלֹא יוֹסִיף] . זָאגְט רש"י (מִכָּאן אַזְהָרָה לְמַכֶּה אֶת חֲבֵרוֹ)
אנְן אִיז אַאָנְזָאג אֵיין מֶענְטְשׁ טָאר נִיט שְׁלָאגֶן דֶעם אַנְדֶערְן : וְנִקְלָה אָחִיךָ] . זָאגְט רש"י (כָּל הַיּוֹם קוֹרְאוֹ רָשָׁע)
צֶע טָאג רוּפְט מֶען אִים רָשָׁע וְדִי אַלֶע פְּסוּקִים רוּפְן אִים רָשָׁע] (וּמִשֶּׁלָּקָה קְרָאוֹ אָחִיךָ) אוּנ וִוי מֶען הָאט אִים
אֶגֶען מַלְקוֹת , רוּפְט מֶען אִים דַיין בְּרוּדֶער ווָארוּם גֶעווִיס הָאט עֶר גִיטָאהְן תְּשׁוּבָה] : (ד) וְלֹא תַחְסוֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ].

שפתי חכמים

לאו שאין בו מעשה ושניתן לאזהרת מיתת ב"ד ושניתן לתשלומי'
ובכללות כדאיתא במס' מכות (דף יג) : ד פרי ג' רשעיות
לפניו כלומר שליש מלפניו וב' ידות מאחוריו . וי"מ כדי רשעתו
י"ג מכות משום דבן י"ג בר עונשין הוא ולפניו ר"ל כנגד לבו
ו על גבו דאותן ב' חלקים קנס הוא : ה ר"ל בפת"ח תחת

הכי"ת : ו כלומר שצריך למנות ולהזכיר כמנין מ' חסר אחת ולא
שיאמר ל"ט אלא יאמר מ' חסר אחת והטעם כדי שלא ישכח וילקה
אותו עוד מכה א'. ויעבור על פן יוסיף וגו' מ"מ הוא מזכיר מ' חסר
אחת כדי שיזכור ובזה נגוי ניחא שמזכיר בקרא מ' ולא ל"ט : ז דהא
הכא כתחלה מכה בהיתר ואעפ"כ כתיב לא יוסיף כ"ש אם מכה

פירוש לתורת אלהים

אז דו וֶועסְט פַר שְׁטֵיין הַכּוֹת הָרָשָׁע אַז מֶען דַארְף רָשָׁע שְׁלָאגֶן וְהִפִּילוֹ זָאל אִים מַאכֶן פַאלֶן דֶער אוּנ זָאל אִים שְׁלָאגִין פַר זַיין רִשְׁעַת מִיט אֵיין : (ג) אַרְבָּעִים נָאר בִּיז דִי צָאל וָוס אִיז נָאנְט צוּ צִיג דָס מֵיינְט מֶען פֶערְצִיג אָן אֵיינְס אָבֶּר נִיט

מֶער פֶּן יוֹסִיף טָאמֶר וֶועסְטוּ מֶערֶן צוּ שְׁלָאגֶן אִים עַל אֵלֶּה אוֹיף דִיא מַכָּה רַבָּה פִיל שְׁלֶעק וְנִקְלָה וֶועט דַיין בְּרוּדֶער גִיאַכְט זַיין פַר גִישְׁט אִין דַיינֶע אוֹיגֶען וַוייל דוּ וֶועסְט אִים שְׁלָאגִין אָן אַצָאהְל וִויא מֶען שְׁלָאגְט אַבְּהֵמָה : (ד) לֹא תַחְסוֹם דוּ טָארְסְט נִיט פַר

מצות השם

ד) וְהִכָּהוּ לְפָנָיו כְּדֵי וגו' . דָס אִיז דִי מִצְוָה אַז דָס בֵּית דִין אִיז מְחוּיָּב צוּ שְׁלָאגֶען מַלְקוֹת דֶעם וָוס זֵיי וייסֶען אַז אִים קוּמְט מַלְקוֹת אוּנ מֶעהְר פוּן נַיין דְרַייסִיג אֲפִילוּ דֶער וָוס מֶען שְׁלָאגְט אִים מַלְקוֹת אַזוֹ שְׁטַארְק ווִי שִׁמְשׁוֹן הַגִּבּוֹר שְׁלָאגְט מֶען נִיט אוּנ אַיין שְׁלָאפֶען שַׁאצְט מֶען אָפּ ווִיפִיל עֶר קָאן הַאלְטֶען אוּנ דִי מִצְוָה גֵייט אָן וֶוען דָס בֵּית דִין סְמוּכִים אִיז דָא :
ה) פֶּן יוֹסִיף . דָס אִיז דִי מִצְוָה אַז מֶען טָאר נִיט

שְׁלָאגֶן מֶער ווִיא נַיין אוּנ דְרַייסִיג מַלְקוֹת אוּנ אַזוֹי בַּאלְד אַז דֶער וָוס עֶר שְׁלָאגְט מַלְקוֹת הָט מֶער גִישְׁלָאגֶן ווִי מֶען הָט גִישַׁאצְט אַז עֶר קָאן אוּם הַאלְטֶען אוּנ דֶער וָוס מֶען הָט אִים גִישְׁלָאגֶן אִיז גִישְׁטָארְבֶּן מוּז מֶען דֶעם וָוס עֶר הָט גִישְׁלָאגֶען מַלְקוֹת פַר טְרַייבֶען אִין עָרֵי מִקְלָט אַרַיין : (תקצו) לֹא תַחְסוֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ . דָס אִיז דִי מִצְוָה אַז מֶען טָאר נִיט פַר שְׁלִיסֶען דָס מוֹל פוּן אֵיין בְּהֵמָה אוּנ פוּן אֵיין חַיָּה אָדֶער אֵיין עוֹף וֶוען זִי שְׁטֵייט אוּנ דְרֶעשְׁט אוּנ דִי מִצְוָה גֵייט אָן אִין יֶעדֶער צַייט :

דין אז ער הט נים צוריקגינגעבין ? קומט אים נים מלקות , דס ווערט גרופין אלאו הניתק לעשה , פון דעם לאו איז גיווארין אמצות עשה והשיב את
, ער זאל די גזלה צוריק גבין , אונ אזוי לאנג ווי ער גיט נים צוריק די גזלה האט ער נים גיטאהן די מצות עשה , אונ אז מען טוהט נים אמצות
אין נאי עבירה וס הקב"ה שטראפט פר איר אבער עס קומט נים מלקות , אזעלכע לאוין זע.ען דא עטליכע אין דיא תורה , אונ עס זענען דא
לאוין

ליתום ולאלמנה יהיה: כב וזכרת
כי עבד היית בארץ מצרים על
כן אנכי מצוך לעשות את הדבר
הזה: ס כה א כי יהיה ריב בין
אנשים ונגשו אל המשפט
ושפטום והצדיקו את הצדיק
והרשיעו את הרשע: ב והיה אם
בן הכות הרשע והפילו השפט

אונקלוס

ליתמא ולארמלא י...
כב ותדכר ארי ע...
הויתא בארעא דמצ...
על כן אנא מפ...
למעבד ית פתגמא ה...
א ארי יהי דין...
גבריא ויתקרבון לד...
וידונגון ויזכון ית זכ...
ויחיבון ית חיבא
ב ויהי אם בר ח...
לאלקאה חיבא וירמ...

תו"א ושפטום סנהדרין י: והצדי... סנהדרין מס: והיה אם בן ...לג לה סנהדרין יג מה מכות כה: מכות יג כל פ סמורה ג:

בעל הטורים

(כב) גבי כרם כתיב וזכרת. ע"ש זכרו כיון לבנון: (א) כי יהיה ריב. סמך ריב ללקט שע"י לקט שכחה ופאה מריבים העניים זה עם... המשפט ושפטום השופט. לומר שמכות בשלשה: (ב) והיה אם בן הכות הרשע. בן הוא ל' בינה לומר לך שצריך בינה בענין האומד ש... אותו כמה מכות ראוי לקבל ושיכו אותו מכות הראויות להשתלש. וכן דברי אגור בן יקה שאגר הבינה והקיאה וכן יהושע בן נון שהיה... חכמה ובינה: והפילו השופט. והפילו בגימ' כפול שצריך שתהיה הרצועה כפולה:

בית יהודא

(נסף אלו התלויות בשדרה וורדות) נטף הייסט די קליינע צוויינגליך טרויבן וואס איינגען אונטען אין די עקין פון די גרויסע צווייגן ועיין ש"ח: (א) וכי יהיה ריבו. אויב עס איז אקריג ביי מענטשן (סופם להיות נגשים אל המשפט) וועט זיין דער סוף זייא וועלען קומען צו בית דין אונ וועלין בעשטראפט ווערן פון בית דין (אמור מעתה) מען קען איצט זאגן (אין שלום יוצא מתוך מריבה) פון קריג קומט ניט ארויס פרידליכע זאכען (מי גרם ללוט לפרוש מן הצדיק) ווער האט געבראכט צו לוט ער זאל זיך אפשיידן פון צדיק אברהם (הוי אומר זו מריבה) דס איז געווען די קריג וואס איז געוועזן צווישען די פאסטוכער פון אברהם מיט די פאסטוכער... לוט: ו הרשיעו את הרשע. זאגט רש"י (יכול כל המתחייבין בדין לוקין) איך וואלט מיינען אלע מענטשן וואס ווע... פארשולדיגט ביי בית דין זאל מען זייא שלאגען מלקות (תלמוד לומר) זאגט דר פסוק (והיה אם בן הכות הרשע)... עס וועט זיין אויב דו וועסט פארשטיין מען דארף שלאגען דעם רשע (פעמים לוקה ופעמים אינו לוקה) אמאהל ד... מען שלאגן מלקות. אונ אמאהל דארף מען ניט שלאגען מלקות (ומי הוא הלוקה) וועמען דארף מען שלאגען מ... (למוד מן הענין) דס לערנט מען פון דיא פסוקים וואס דא שטייען צוזאמען (לא תחסום שור בדישו) זאלסט ניט פרש... פארמאכען די מויל פון אקס ווען ער דרעשט די תבואה, אונ אז ער האט פארשלאסען ופארמאכטו די מויל פון... ווען ער הט גידרעשט דיא תבואה, קומט אים מלקות (לאו שלא ניתק לעשה) דס איז אלאו וואס נאך אים שטייט... אמצות עשה, אזו אויף אלע עבירות ווא עס שטייט אלאו, מען זאל דאס ניט טאהן אונ נאך דעם לאו שטייט... אעשה, אויב מען הט די זאך געטאהן קומט מלקות *): (ב) והפילו השופט. זאגט רש"י (מלמד שאין מלקין אות...

רש"י

אלו התלויות בשדרה וורדות: (א) כי יהיה ריב. (ס... סופם להיות נגשים אל המשפט אמור מעתה אין... יוצא מתוך מריבה מי גרם ללוט לפרוש מן הצדיק הוי... זו מריבה: והרשיעו את הרשע. יכול כל המתח... בדין לוקין ת"ל והיה אם בן הכות הרשע פעמים... ופעמים אינו לוקה ומי הוא הלוקה למוד מן הענין... תחסום שור בדישו לאו שלא ניתק לעשה (מכות... (ב) והפילו השופט. מלמד שאין מלקין אותו לא עומד...

שפתי חכמים

לנתחיו תרגום ירושלמי ומפסיג יתיה לפסיגין וכפספסיגין סוכבים זה על זה כן כמשאוי הסוכבת על כתפות של אדם לכך קרוי כתף. ונטף הם גרגרי ענבים המתחברים הרבה בסוף השדרה ונוטפין למטה כל אלו אינם לעניים אבל כשאין בהן לא כתף ולא נטף אלא מפוזרין זו היא לעניים. מלאתי. והרא"ם פירש כל שאין לה לא כתף ולא נטף והן התזיין כראשי הזמורות הנקראות בל' יון סביאה שאין בהם כתף שהן הפסיגין שזה על גבי זה כו' ולא נטף שהן הגרגרין התלויות בשדרות האשכלות ונקרא הכתף פסיגה מפני שמפסיק בינו לבין הכתף ה... מל' מפסיג ועולה שפירושו מפסיק ועולה עכ"ל ועיין לעיל ב... קדושים ושם מפורש יותר: א פי' מדהל"ל כי יגשו אנשים אשר י... להם המשפט ש"מ דה"ק אם יהיה ריב סופם שיגשו למשפט ולא י... להתפשר כ"א ע"י משפט: ב כתרגומו וי"מ שהוא לשון בינה ש... בר דעת לאפוקי חש"ו וים מפרשים שקאי אשופט כלומר והיה... השופט מבין שעבר וראוי להכות. מלאתי: ג הא ניתק לעשה אין ל...

פירוש לתורת אלהים

רופט זיי עוללות טארסט ניט נעמען זיי לגר צום גר אונ צום יתום אונ צו די אלמנה זאל דס זיין: (כב) וזכרת אונ דו זאלסט גדענקען אז דו ביסט איין קנעכט געווען אין לאנד מצרים על כן דרום גיביט איך דיר צו טאן דיא זאך: (א) כי יהיה ווען עס וועט זיין איין קריג צווישן מענטשן ונגשו אונ... פון וועט זיין אז זיי וועלן גינעהנן צום משפט... דיא דיינים אונ זייא וועלן משפטין זייא [עיין ר... והצדיקו אונ זיי וועלן גרעכט מאכן דעם צדיק... שולדיג מאכין דעם רשע: (ב) והיה אונ עס וו...

*) הערה עס זענען דא צווייערליי לאוין, עס זענען דא לאוין וואס נאך דעם לאו איז דא אעשה, דהיינו די תורה האט גיזאגט לא תגזול... זאל ניט גזלינען, אונ אויב מען האט געגזלת וואס זאל מען טאהן? והשיב את הגזלה, ער זאל צוריק געבין וואס ער האט געגזלת, אונ... איז:

יברכך יהוה אלהיך בכל מעשה ידיך: ס כ כי תחבט זיתך לא תפאר אחריך לגר ליתום ולאלמנה יהיה: כא כי תבצר כרמך לא תעולל אחריך לגר

[illegible] דיברכנך יי [illegible] בכל עובדי ידך: [illegible] ארי תחבוט זיתך לא [illegible] בתרך לגיורא [illegible] יתמא ולארמלא יהי: [illegible] ארי תקטוף כרמך [illegible] תעלל בתרך לגיורא

[illegible] כי תחבט בס עה : כי תבצר [illegible]

בעל הטורים

[illegible] לומר לך שלריך שתדע מספט הקל"ר כשהוא דתנן שתים לקט שלש אינן לקט : למען יברכך . וסמיך ליה (כ) כי תחבוט זיתך לא תפאר אחריך . לו' לך (שהזוהר) [שהזית] סימן ברכה וסמך זית לשדה לו' כשם שמניחין פאה בשדה כך צריך להניח פאה בזיתים :

רש"י

[illegible] שכחה שאין [illegible] [illegible] אמרו שלאחריו שכחה שלפניו אינו שכחה [illegible] הטוב : למען יברכך . (ספרי) ואע"פ שבאת לידו [illegible] במתכוין ק"ו לעושה במתכוין אמור מעתה נפלה [illegible] מידו ומצאה עני ונתפרנס בה הרי הוא מתברך עליה : לא תפאר . (חולין קלא) לא תטול תפארתו ר ממנו [illegible] שמניחין פאה לאילן : אחריך . (שם קלא) זו ש[כחה] [illegible] : (כא) לא תעולל . אם מצאת בו עוללות לא [illegible] (פאה לט) ואיזו היא עוללת כל שאין לה לא כתף [illegible] נטף יש לה אחד מהם הרי הוא לבעל הבית ורא[י]תי [illegible] ירושלמי איזו היא כתף פסיגין ת זה על גב זה נטף

בית יהודא

נים צוריק גיין נעמען וואס דו האסט פארגעסן (מכאן אמרו פון דאנען האבן די חכמים געזאגט (שלאחריו שכחה ושלפניו אינו שכחה) די תבואה וואס מען פארגעסט אונטער זיך , אונ מען איז פון די תבואה אוועק געגאנגען , אונ אז מען וועט זיך דערמאנען וועט מען דארפן צוריק גיין , דאס הייסט אפארגעסונג אונ מען טאר נים צוריק גיין דם נעמען , נאר דם מוז בלייבן פר ארעמע לייט (שלפניו אינו שכחה) אונ די תבואה וואס ער פארגעסט פארנט , פר אים , איז קיין פארגעסונג , ווען ער דערמאנט זיך מעג ער דם נעמען (שאינו בבל תשוב) ווייל ער דארף נים צוריק גיין דם נעמען ועיין משניות פאה פרק ששי משנה גו : (למען יברכך .

[illegible] רש"י (ואף על פי שבאת לידו שלא במתכוין) אפילו דם בישול תבואה איז געקומען צום ארעם מאן נים ווילענדיג בעל הבית , פון דעסטוועגן וועט דער בעל הבית געבענטשט ווערען (קל וחומר לעושה במתכוין) דער וואס גים [illegible] צוא ארעמע פון וועגען מצוה , וועט ער געווים געבענטשט ווערן (אמור מעתה) איצט קענען מיר זאגען (נפלה [illegible] מידו ומצאה עני ונתפרנס בה הרי הוא מתברך עליה) אויב איינער הט פארלארען אסאלער אונ אארעם מאן הט דעם [illegible] געפונען אונ ער האט געקויפט פאר דעם סאלער עסנווארג פר זיך אונ פר זיין ווייב אונ קינדער , דר וואס הט [illegible] פארלארן דעם סאלער ווערט געבענטשט פון הקב"ה , ווייל פר זיין סאלער איז אארעם מאן געשפייזט געווארען : (כ) ולא [illegible] . מיינט מען (לא תטול תפארתו ממנו) זאלסט נים אראפנעמען די שיינקייט פון בוים , זאלסט נים אראפנעמען [illegible] פירות פון בוים ופירות זענען די שיינקייט פון בוים (מכאן שמניחין פאה לאילן) פון דאנען וויסען מיר מען דארף [illegible] אביסל פירות אויף דעם בוים פר ארעמע לייט , דם הייסט פאה : (אחריך) . (זו שכחה) אויב מען הט פארגעסען [illegible] פירות אויף דעם בוים , געהער דאס צו ארעמע : (כא) ולא תעולל . מיינט מען (אם מצאת בו עוללות לא תקחם) [illegible] דו וועסט געפינען עוללות אויף דעם בוים זאלסטו זיי נים נעמען (ואיזו היא עוללה) וועלכע טרויבן הייסן עוללות [illegible] שאין לה לא כתף ולא נטף) ווען די טרויבן זענן גרוים ליגען די טרויבן אנגעלענט איינער אויף דעם אנדערן אזוי [illegible] אין מיטנטיש איז אנגעלענט אויף דעם אקסל פון דעם אנדערן , דם הייסט כתף , אונ ווען די טרויבן זענן קליין [illegible] יעדער טרויב בעזונדער , דם הייסט אין להם כתף די טרויבן האבן נים אקסלען זיי זענען נים אנגעלענט איינער [illegible] דעם אנדערן , אונ ווען די טרויבן זענען גרוים זענען די צווייגלעך שווער אונ אראפגעבויגן דם הייסט נטף , אונ [illegible] זיי זענען קליין זענען די צווייגלעך אין דערהויך , דם הייסט "עוללות" ווענגע אונ קליינע טרויבען , דאס מוז מען [illegible] אויף דעם בוים פר ארעמע (יש לה אחד מהם) אויב די טרויבען האבען נאר איינם , זיי ליגען איינע אויף די [illegible] דם איז כתף , אפילו זיי האבן נים נטף . די צווייגן זענען נים אראפגעבויגן . אדער פארקערט , די צווייגן זענען [illegible] אפגעבויגן דם איז נטף , אפילו זיי האבען נים כתף . די טרויבען ליגען נים איינע אויף די אנדערע , פון דעסטוועגן [illegible] די טרויבן צום בעל הבית , רש"י זאגט (וראיתי בגמרא ירושלמית איזה הוא כתף פסיגין זה על גב זה) איך [illegible] געזעהן אין די גמרא ירושלמי וואס הייסט כתף ווען די קליינע צווייגלעך טרויבן ליגען איינע אויף די אנדערע

שפתי חכמים

[illegible] שלא הוה שכחה : צ פירות שבשבתם לאהו ועדיין לא יכשו [illegible] [illegible] כבר זכו בו העניים מה שלא בכוונת בעלים ולפילו [illegible] [illegible] למען יברכך : ק והוכחתו דמיירי שלא במתכוין מדכתיב למען [illegible] ונותר ואי במתכוין מאי שנא דכתיב הכא למען יברכך [illegible] מבאר מקומות דכתיב לכתבה : ר פירש"י לא תטול כל פריו [illegible] עד שלא יסתר פאר ולמין לא תפאר מלשון ובכל תפארתו תפרש שפירושו עקירה : ש ר"ל שכחת אינן דכתיב אחריך משמע [illegible] שלאחריך הוא בכל הטוב : ת פרשים אנגשי שבאשכול קרויים פדרה [illegible] לגדרה של אדם שמתחברת את הגלעות וכן נתחברים [illegible] האשכלות קטנות הנקראין פסיגין ופסיגין לי התיבה ונתת אותו

פירוש לתורת אלהים

[illegible] אם זיין למען יברכך יי אלהיך דרום וועט דיך גאט [illegible] בענטשן אין אלע ווערק פון דיינע הענט [illegible] : [illegible] כי ווען דו וועסט אום קלאפן דיינע איילבערטין [illegible] אלסטו נים אראפ נעמען דיין שיינקיים פון אים [illegible] לגר צום גר אונ צום יתום אונ צו דיא אלמנה זאל דם זיין : (כא) כי תבצור ווען דו וועסט אפ שניידין די ווייןטרויבן פון דיין וויינגארטין אונ דו וועסט צווייגן זיי גיפונן קליינע טרויבן וואס די גמרא

בֶּגֶד אַלְמָנָה׃ יח וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד
הָיִיתָ בְּמִצְרַיִם וַיִּפְדְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
מִשָּׁם עַל־כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ לַעֲשׂוֹת
אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה׃ ס יט כִּי תִקְצֹר
קְצִירְךָ בְשָׂדֶךָ וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר
בַּשָּׂדֶה לֹא תָשׁוּב לְקַחְתּוֹ לַגֵּר
לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה לְמַעַן

אונקלוס

אַרְמְלָא׃ יח וְתִדְכַּר אֲ[ארי]
עַבְדָּא הֲוֵיתָא בְּמִצְרַ[יִם]
וּפָרְקָךְ יְיָ אֱלָהָךְ מִתַּ[מָּן]
עַל כֵּן אֲנָא מְפַקֵּ[ד]
לְמֶעְבַּד יָת פִּתְגָמָ[א]
הָדֵין׃ יט אֲרֵי תַחְצְ[ד]
חֲצָדָךְ בְּחַקְלָךְ וְתִתְ[נְשֵׁי]
עֻמְרָא בְּחַקְלָא [לָא]
תְתוּב לְמִסְּבֵהּ לְגִיּוֹ[רָא]
לְיַתְּמָא וּלְאַרְמְלָא [יְהֵי]

תו"א כי תקלור קלירך סוטה מה חולין [...] ושכחת עמר סוטה פס מליפה [...] לא תשוב מליעא פס חולין קלה: לגר [...] קלא:

בעל הטורים

לומר לך גר שנתגייר כקטן שנולד דמי: ולא תחבול בגד אלמנה. וזכרת כי עבד היית במצרים. הזכיר זה על לא תחבול לומר שתזכור [...] עבד ונתתי לך חן בעיני מצרים ושאלו לך כלי כסף וכלי זהב ושמלות ע"כ אני מצוך לא תחבול: (יט) סמך כי תקצור קצירך בשדך ללא [...]

בית יהודא

זָאלְסְט נִיט פַּסְקֶנֶן פַאלְשׁ (וּשְׁנָה בְּעָנִי) דִי תּוֹרָה הָט נָאךְ אַמָאל גֶעשְׁרִיבֶּן מֶען זָאל נִיט פַאלְשׁ פַּסְקֶנֶן דֶעם דִין פוּן אַ אָרֶעם מַאן (לַעֲבוֹר עָלָיו בִּשְׁנֵי לָאוִין) אוֹיבּ מֶען פַּסְקֶנְט פַאלְשׁ אַדִין פוּן אַ אָרֶעם מַאן הָט מֶען אַעֲבֵירָה פוּן צְוַויי לָאוִין (לְפִי שֶׁנָּקֵל לְהַטּוֹת מִשְׁפַּט עָנִי יוֹתֵר מִשֶּׁל עָשִׁיר) וַוייל בַּיי דִי דַיָּינִים אִיז גְרִינְגֶער צוּ פַּסְקֶנֶן אַפַאלְשֶׁן דִין פַר אַ אָרֶעם מַאן, ווִי צוּ פַּסְקֶנֶן אַפַאלְשֶׁן דִין פַר אַרַייכֶן, וַוייל פַר דֶעם רַייכֶן הָאבֶּן דִי דַיָּינִים מוֹרָא, אוּנ פַר דֶעם אָרֶעמַאן הָאבֶּן זֵיי נִיט מוֹרָא (לְכָךְ הִזְהִיר וְשָׁנָה עָלָיו) דְרִיבֶּער הָט הקב"ה צְוַויי מָאל גֶעזָאגְט מִיט צְווֵיי לָאוִין מֶען זָאל נִיט פַּסְקֶנֶן פַ[אלְשׁ] דֶעם דִין פוּן אָרֶעם מַאן: וְלֹא תַחֲבוֹל. (שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הַלְוָאָה) אוֹיבּ אֵיינֶער הָט פַארְבָּארְגְט גֶעלְט צוּ אַ אַלְמָנָה [...] אַמַשְׁכּוֹן, אוּנ דִיא אַלְמָנָה צָאלְט נִיט דֶעם חוֹב, טָאר מֶען נִיט נֶעמֶען אִיר קְלֵייד אַמַשְׁכּוֹן וִוי מֶען נֶעמְט בַּיי אַמַאן, ווִי [...] שְׁטֵייט פְרִיעֶר פָּסוּק יא יב יג: (יח) וְזָכַרְתָּ. הקב"ה זָאגְט צוּ דִיא יוּדִין (עַל מְנָת כֵּן פְּדִיתִיךָ לִשְׁמוֹר חֻקּוֹתַי אֲפִילּוּ יֵשׁ חֶסְרוֹן [כִּיס] בַּדָּבָר) אִיף דֶעם תְּנַאי גְבֶעדִינוּנְג הָאבּ אִיךְ דִיךְ אוֹיסְגֶעלֵייזְט פוּן מִצְרַיִם דוּ זָאלְסְט הִיטֶן מַיינֶע חוּקִים אֲפִילוּ דוּ וֶועסְט דוּרְךְ זֵיי שָׁאדֶן הָאבֶּן גֶעלְט: (יט) וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר. אוֹיבּ דוּ וֶועסְט פַארְגֶעסֶען אַבִּינְטֶעל תְּבוּאָה אִין פֶעלְד, זָאלְסְטוּ [ניט] גֵיין צוּרִיק נֶעמֶען דָם בִּינְטֶעל תְּבוּאָה, נָאר זִיא זָאל בְּלַייבֶּען פַר אָרֶעמֶע לַייט, זָאגְט רַשִׁ"י (וְלֹא גָדִישׁ) אָבֶּר אַז דוּ הָסְט פַארְגֶעסֶען אַשַׁייעֶר תְּבוּאָה מֶעגְסְטוּ אִים צוּרִיקְנֶעמֶען (מִכָּאן אָמְרוּ) פוּן דַאנֶען הָאבֶּען דִיא חֲכָמִים גֶעזָאגְט (עוֹמֶר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סָאתַיִם וּשְׁכָחוֹ אֵינוֹ שִׁכְחָה) אוֹיבּ עֶר הָט פַארְגֶעסֶען אַבִּינְטֶעל תְּבוּאָה וָוס אִין אִים אִיז דָא צְווֵיי סָאָה תְּבוּאָה, אִיז [עס] קֵיין פַארְגֶעסוּנְג, מֶעג דֶר בַּעַל הַבַּיִת צוּרִיק גֵיין נֶעמֶען דֶעם בִּינְטֶעל תְּבוּאָה וַאסָאָה אִיז אַזוֹ אַמָאס: בַּשָּׂדֶה (לְרַבּוֹת שִׁכְחַת קָמָה שֶׁשָּׁכַח מִקְּצָתָהּ מִלִּקְצוֹר) אוֹיבּ אִין פֶעלְד אִיז גֶעבְּלִיבֶּן שְׁטֵיין אַבִּיסֶעל תְּבוּאָה וָוס עֶר הָט פַארְגֶעסֶען אָפְּצוּשְׁנַיידֶן, טָאר מֶען נִיט צוּרִיק גֵיין דָם אָפְּשְׁנַיידֶן, נָאר דָם מוּז בְּלַייבֶּען פַר אָרֶעמֶע לַייט: וְלֹא תָשׁוּב לְקַחְתּוֹ. זָאג[ט ...]

רש"י

משפט ושנה בעני לעבור עליו בשני לאוין לפי שנקל להטות משפט עני יותר משל עשיר לכך הזהיר ושנה עליו: [ולא] תחבול. שלא בשעת ה הלואה: (יח) וזכרת. על מנת כ[ן] פדיתיך לשמור חקותי אפילו יש חסרון כיס בד[בר]: (יט) ושכחת עומר. ולא גדיש מכאן אמרו עומר [שיש] בו סאתים ע ושכחו אינו שכחה: בשדה. לרבות שכ[חת] קמה פ ששכח מקצתה מלקצור: לא תשוב לקחתו. [...]

שפתי חכמים

כאמר וקרא עליך אלא שממהרין כו׳: נ הוכרח רש"י לפרש פה אע"פ שפירש לעיל גבי לא יחבול כדי שלא תטעה לומר ל"ל לקרא למנקט ולא תחבול בגד אלמנה והא לעיל כתיב השב תשיבנו לו אע"כ להכי נקט קרא גבי אלמנה לא תחבול דאפילו משכנה בשעת הלואה חייב להחזיר מ"ה פירש שלא בשעת הלואה אבל בשעת הלואה אין לריך להחזיר דלא תחבול לא שייך אלא שלא בשעת הלואה אבל בשעת הלואתו כיון שנותן מדעתו אין שייך בו לשון חבלה והא דנקט [...] ולא תחבול בגד אלמנה ללמד שאינה בהשבה משום שלא [...] שם רע בשכנותיה כדאמר בגמ׳ פ׳ המקבל א"כ להשוות אלמנה [...] עניה ובין עשירה דאין ממשכנין אותה: ס גדים היינו שיש בו סאתים ע דאם הקפידה תורה על סאתים מה לי גדיש מה לי עומר: פ [...] אם אין בקמה סאתים אבל אם יש בה סאתים אינה שכחה [...]

פירוש לתורת אלהים

בַּדִין זָאלְסְטוּ נִיט גְרֶעכְט מַאכֶן זַייעֶר בַּעַל דִין פ״רש״י וְלֹא אוּנ דוּ טָארְסְט נִיט נֶעמֶען אַמַשְׁכּוֹן אַקְלֵייד פוּן אַיין אַלְמָנָה: (יח) וְזָכַרְתָּ אוּנ דוּ זָאלְסְט גֶדֶענְקֶען אַז דוּ בִּיסְט גֶיוֶוען אַקְנֶעכְט אִין מִצְרַיִם וַיִּפְדְּךָ אוּנ גָא[ט] דַיין גָאט הָט דִיךְ פוּן דָארְטֶן אוֹיס גֶלֵייזְט אוֹיף דֶעם תְּנַאי אַז דוּ זָאלְסְט מְקַיֵּים זַיין זַיינֶע מִצְוֹת עַל כֵּן דְרוּם גֶבִּיט אִיךְ דִיר פוּן גָאטְס וֶועגֶן אַז דוּ זָאלְסְט טָאן דִי זַאךְ: (יט) כִּי תִקְצֹר קְצִירְךָ בְּשָׂדֶךָ וֶוען דוּ וֶועסְט שְׁנַיידֶען דַיינֶע תְּבוּאָה אִין פֶעלְד וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר בַּ[שָּׂדֶה] אוּנ וֶועסְט פַר גֶעסִין אַבִּינְטֶעל תְּבוּאָה אִין פֶ[עלְד] טָארְסְטוּ דִיךְ נִיט אוּם קֶערִין צוּ גֶעמִין אִיבֶּ[ער] לַיָּתוֹם צוּ אַגֵּר אוּנ צוּ אַיָּתוֹם אוּנ צוּ אַיין אַלְמָנָה [...]

מצות השם

(תקצב תקצג) וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר וגו׳. דָם אִיז דִי מִצְוָה אַז מֶען הָט פַר גֶעסֶען אַיין גַארְב טָאר מֶען זִיךְ נִיט אוּם קֶערִין צוּ נֶעמֶען זִי אוּנ עֶס אִיז אַיין מִצְוָה אַז מֶען זָאל אִיבֶּר לָאזֶן אַבִּיסֶעל תְּבוּאָה אִין פֶעלְד עֶס זָאל זַיי[ן פַר] דֶעם גֵּר. אוּנ פַר דֶעם יָתוֹם. אוּנ פַר דֶער אַלְמָנָה א[ו]ד מִצְוָה גֵייט אָן וֶוען מַעֲשֵׂר גֵייט אָן:

הוּא וְאֵלָיו הוּא נֹשֵׂא אֶת־נַפְשׁוֹ וְלֹא־יִקְרָא עָלֶיךָ אֶל־יְהוָה וְהָיָה בְךָ חֵטְא׃ ס טז לֹא־יוּמְתוּ אָבוֹת עַל־בָּנִים וּבָנִים לֹא־יוּמְתוּ עַל־אָבוֹת אִישׁ בְּחֶטְאוֹ יוּמָתוּ׃ ס יז לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט גֵּר יָתוֹם וְלֹא תַחֲבֹל

אונקלוס

הוּא מְסַר יָת נַפְשֵׁהּ
יִקְרֵי עֲלָךְ קֳדָם יְיָ
בָּךְ חוֹבָא׃ טז לָא
[...]תוּן אֲבָהָן עַל פּוּם
וּבְנִין לָא יְמוּתוּן
פּוּם אֲבָהָן אֱנָשׁ
[...]בֵהּ יְמוּתוּן׃ יז לָא
[...]י דִּין גִּיּוֹרָא וְיִתַּמָּא
[...]תַסַּב מַשְׁכּוֹנָא לְבוּשׁ

ואליו הוא כם קיב : לא יומתו אבות
יבמות עט קמא כת סנהדרין כז כח :
[...] יומתו ברכות ז קמא פח סנהדרין פז :
איש בחטאו כם : ולא תחבול משכון קיג קטו סנהדרין כח :

בעל הטורים

[...] . ולא תבא עלינו רעה שאל"כ יקרא עליך אל ה' ויבא עליך
והיה בך חטא . וסמיך ליה (טז) לא יומתו אבות על בנים
לא יומתו על אבות לומר שפעמים בחטא ך ימותו בניך (ר"ל
[...] מעשי אבותיהם בידיהם וערש"י) : בחטאו יומתו לא תטה .
[...] שמטה דין חייב מיתה : (יז) גר יתום . ולא תמר גר ויתום

רש"י

[...] בהמה וכלים: (טו) ואליו הוא נושא את נפשו.
[...] כר הזה הוא נושא את נפשו למות עלה בכבש ונתלה
[...]לן: והיה בך חטא. (ספרי) מ"מ ם אלא שממהרין
[...] ע"י הקורא: (טז) לא יומתו אבות על בנים.
[...] בנים ואם תאמר בעון בנים כבר נא' איש בחטאו
אבל מי שאינו איש מת בעון אביו והקטנים מתים
אבותם בידי שמים: (יז) לא תטה משפט גר
. ועל העשיר כבר הוזהר (דברים טז) לא תטה

רשב"ם

(טו) ואליו הוא נושא את נפשו. מתאוה נפשו כדי לאכול שכח. וכמוהו חטאת עמי יאכלו ואל עונם ישאו נפשם. מתאוים הכהנים לאכול חטאות שיביאו על עונם: (טז) ובנים לא יומתו על אבות. בב"ד כדכתיב ואת בני המכים לא המית ככתוב לא יומתו וגו' אבל הקב"ה פוקד עון אבות על בנים כשאוחזים מעשה אבותיהם בידיהם וכדכתיב אבות יאכלו בוסר ושני בנים תקהינה. לאבד נחלת אבות אבל לא ע"י בית דין:

בית יהודא

מִיט זַיי נִיצְן אָדֶר אַרְבֶּעטְן, מוּז עֶר בַּצָאלְן דָם אַרְבֶּעט־גֶעלְט צוּ דֶר צַייט: (טו) וְאֵלָיו הוּא נוֹשֵׂא אֶת נַפְשׁוֹ, זָאגְט רש"י (אֶל הַשְׂכַר הַזֶה הוּא נוֹשֵׂא אֶת נַפְשׁוֹ לָמוּת) וֶועגְן דִי אַרְבֶּעטְגֶעלְט הָט דֶר אַרְבֶּעטֶר אַיינְגֶעשְׁטֶעלְט זַיין לֶעבְּן צוּם שְׁטַארְבְּן (עָלָה בַּכֶּבֶשׁ) עֶר אִיז אַרוֹפְגֶעגַאנְגְן אוֹיף אַהוֹיכֶע לֵייטֶר (וְנִתְלָה בָּאִילָן) אוּנ עֶר אִיז אַרוֹיפְגֶעגַאנְגְן אוֹף אַהוֹכְן בּוֹים, נָאר וֶוייזְן דָם בַּצָאלוּנְג וָוס מֶען וֶועט אִים שְׁפֶּעטֶר בַּצָאלְן: וְהָיָה בְךָ חֵטְא. (מִכָּל מָקוֹם) אוֹיבּ דֶר אַרְבֶּעטֶר וֶועט שְׁרַייעֶן צוּ הקב"ה אוֹיף דֶעם בַּעַל הַבַּיִת וָוס בַּצָאלְט [...]ט זַיין אַרְבֶּעטְגֶעלְט, צוּ עֶר וֶועט נִיט שְׁרַייעֶן, וֶועט אַלֵיין הקב"ה שְׁטְרָאפְן דֶעם בַּעַל הַבַּיִת (אֶלָּא שֶׁמְּמַהֲרִין לְהִפָּרַע [...] הַקּוֹרֵא) נָאר אוֹיבּ דֶער אַרְבֶּעטֶר שְׁרַייט צוּ הקב"ה אוֹיף דֶעם בַּעַל הַבַּיִת פַר וָוס עֶר בַּצָאלְט אִים נִיט זַיין אַרְבֶּעט־[...] וֶועט הקב"ה גֶעשְׁווינְדֶער שְׁטְרָאפְן דֶעם בַּעַל הַבַּיִת: (טז) וְלֹא יוּמְתוּ אָבוֹת עַל בָּנִים. אֶלְטֶערְן זָאלְן נִיט שְׁטַארְבְּן [...] גְהַרְגֶעט וֶוערְן (בְּעֵדוּת בָּנִים) אוֹיבּ קִינְדֶר זָאגְן עֵדוּת אוֹיף זֵייעֶר פָאטֶער עֶר הָט גֶעטָאן אַ עֲבֵירָה וָוס עֶס קוּמְט מֶען [...]אִים הַרְגְען, הַרְגֶעט מֶען אִים נִיט וֶועגְן זֵייעֶר עֵדוּת זָאגְן (וְאִם תֹּאמַר בַּעֲוֹן בָּנִים) אוּבּ דוּ וֶועסְט זָאגְן מֶען מֵיינְט [...]ן שְׁטַארְבְּן נִיט וֶועגְן דִי זִינְד פוּן זֵייעֶרֶע קִינְדֶער (כְּבָר נֶאֱמַר) דָם הָט דֶר פָּסוּק שׁוֹין גֶעזָאגְט (אִישׁ בְּחֶטְאוֹ יוּמָתוּ) [...]מֶענְטשׁ שְׁטַארְבְּט פַר זַיינֶע זִינְד (אֲבָל מִי שֶׁאֵינוֹ אִישׁ) אָבֶּר דֶער וָוס אִיז נָאךְ נִיט אַמֶענְטְשׁ (מֵת בַּעֲוֹן אָבִיו) שְׁטַארְבְּט [...] זִינְד פוּן זַיין פָאטֶער (וְהַקְּטַנִּים מֵתִים בַּעֲוֹן אֲבוֹתָם בִּידֵי שָׁמַיִם) קְלֵיינֶע קִינְדֶר שְׁטַארְבְּן וֶועגְן דִי זִינְד פוּן זֵייעֶרֶע [...]ן דוּרְךְ הקב"ה: (יז) וְלֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט גֵּר יָתוֹם, זָאגְט רש"י (וְעַל הֶעָשִׁיר כְּבָר הוּזְהַר) מֶען זָאל נִיט פַּסְקְנֶען [...] דִי דִין תּוֹרָה פוּן אַרַייכְן מֶענְטְשׁ הָט שׁוֹין דִי תּוֹרָה גֶעזָאגְט (לֹא תַטֶּה מִשְׁפָּט) זָאלְסְט נִיט אָפְּנֵייגְן דֶעם דִין,

שפתי חכמים

[...] ספי: ל פרש"י במוסר נפשו עליו לעלות בכבש גבוה וכיכן עלמו ליפול ולתלות באילן כשעלה עליו: מ ואפי' לא יקרא א"כ למה

פירוש לתורת אלהים

[...] דֶעם שְׂכַר אִיז עֶר זִיךְ מוֹסֵר נֶפֶשׁ דֶען עֶס אִיז [...]ז אֵיין אַרְבַּייט וָואס אִיז סַכָּנוֹת נְפָשׁוֹת דְרוּם [...] אִים דֶעם זֶעלְבִּיגְען טָאג בַּצָאלְן וְלֹא יִקְרָא אוּנ [...]ל נִיט רוּפְעֶן אוֹיף דִיר צוּ גָאט וָוארוּם אַז דוּא [...]ט אִים נִיט בַּצָאלְען וֶועט עֶר אוֹיף דִיר שְׁרַייעֶן [...]ט וְהָיָה אוּנ עֶס וֶועט זַיין אִין דִיר אַזִינְד [ע"י הס"י]: [...]א עֶס זָאלְן נִיט גְטֵייט וֶוערְן דִי פָּאטֶר דוּרְךְ דֶעם עֵדוּת פוּן קִינְדֶער אַז אַזוֹיהְן זָאגְט עֵדוּת אוֹיף אַפָּאטֶר אַז עֶר הָט גְהַרְגֶעט אַמֶענְטְשׁ קוּמְט אִים קֵיין מִיתָה נִיט וּבָנִים לֹא אוּנ קִינְדֶער זָאלְן נִיט גְטֵייט וֶוערְן דוּרְךְ דֶעם עֵדוּת פוּן דִי פָאטֶער אִישׁ אִיטְלִיכֶר מֶענְטְשׁ זָאל גְטֵייט וֶוערְן פַאר זַיין אֵייגֶענֶע עֲבֵירָה: (יז) לֹא תַטֶּה מִשְׁפָּט דוּ זָאלְסְט נִיט אַוֶועק נֵייגֶען דֶעם מִשְׁפָּט פוּן אַגֵר אָדֶער פוּן אֵיין יָתוֹם וָוס זַיי זֶענֶען זוֹכֶה

מצות היום

[...] לֹא יוּמְתוּ וגו'. דָם אִיז דִי מִצְוָה וֶוען אֵיינֶער הָט גֵיהַרְגֶעט אַמֶענְטְשׁ אוּנ עֶס אִיז נִיט דָא קֵיין עֵדוּת נָאר [...]ייגֶנֶר זוּן זָאגְט עֵדוּת אוֹיף אִים אַז עֶר הָט גֵיהַרְגֶעט דֶעם [...]ט הַרְגֶעט מֶען נִיט דֶעם פָאטֶר דוּרְךְ דֶעם זוּנְם עֵדוּת זָאגְן: לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט גֵּר יָתוֹם. דָם אִיז דִי מִצְוָה אַז מֶען טָאר נִיט אַוֶועק נֵייגְן דָם מִשְׁפָּט פוּן אֵיין גֵר אָדֶער פוּן אֵיין יָתוֹם אוּנ דִי מִצְוָה גֵייט אָן אִין יֶעדֶער צַייט:

(תקצא) וְלֹא תַחֲבוֹל בֶּגֶד אַלְמָנָה. דָאס אִיז דִיא מִצְוָה אַז מֶען טָאהר נִישְׁט נֶעמֶען קֵיין שׁוּם מַשְׁכּוֹן פוּן אֵיין אַלְמָנָה אוּנ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן אוֹיף יֶעדֶער אָרְט:

צְדָקָה לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ ס שביעי
יד לֹא־תַעֲשֹׁק שָׂכִיר עָנִי וְאֶבְיוֹן
מֵאַחֶיךָ אוֹ מִגֵּרְךָ אֲשֶׁר בְּאַרְצְךָ
בִּשְׁעָרֶיךָ׃ טו בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ
וְלֹא־תָבוֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ כִּי עָנִי

אונקלוס

קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ׃ יד תַעֲשׁוֹק אַגִירָא ע...
וּמִסְכֵּנָא מֵאַחָיךְ
מִגִּיוֹרָךְ דִּי בְאַרְ...
בְּקִרְוָיךְ׃ טו בְּיוֹמֵהּ ...
אַגְרֵהּ וְלָא תֵעוֹל עַ...
שִׁמְשָׁא אֲרֵי עַנְיָא ...

תו"א לא תעשוק שכיר מליעה סח מאחיך או מגרך מליעה קיא: תתן שכרו סם י קיא: ולא תבוא עליו סס קז קיא: כי עני הוא סס:

בעל הטורים

הבית והכל רואין שיש לו: (יד) לא תעשוק שכיר. סמך לכי תשה לומר אפי' אם הוא חייב לך אל תאמר אעכבנו בחובי אלא פרע לו מיד ואחר כך גבה חובך: ה' אלהיך. וסמיך ליה לא תעשק. לומר אם עשק העני כאלו עשק לשם דכתיב מלוה ה' חונן דל: (טו) תבא. ג' דין ואידך ולא תבא דמעתך. ולא תבא עליו רעה. ולא תבא עליו השמש כדי שלא תבא דמעתך. פי' שלא יבכה עליך ש...

בית יהודא

אויב ער וועט דיך ניט בענטשן (כִּכָּ' מְקַיֵּם וּלְךָ תִּהְיֶה צְדָקָה) פון דעסטוועגן וועט דיר גערעכענט ווערן דו טוהסט אצדקה, וועט הקב"ה דיך בענטשן: (יד) ולא תַעֲשׁוֹק שָׂכִיר). אויב דו האסט געדונגען אמענטש זאל ביי דיר ארבעטן, זאלסטו ניט פארהאלטן דעם געלט פון זיין ארבעט ביי זיך אונ אים ניט בצאלן, פרעגט רש"י (וַהֲלֹא כְּבָר כְּתִיב) די תורה האט דאך שוין געשריבן איין מאל דעם דין ואין דיא סדרה קדושים) (אֶלָּא לַעֲבוֹר עַל הָאֶבְיוֹן בִּשְׁנֵי לָאוִין) אויב דר ארבעטר איז ארעם, אונ דר בעל הבית בצאלט ניט פר זיין ארבעט, האט דר בעל הבית אעבירה פון צוויי לאוין, איין לאו שטייט אין דיא סדרה קדושים לא תעשוק את רעך, דער אנדערר לאו שטייט דא לא תעשוק שכר שכיר שהוא עני ואביון, דו זאלסט ניט פארהאלטן ארבעטגעלט פון דעם ארבעטר ווס ער איז ארעם (וְעַל הֶעָשִׁיר) אונ אויב דער ארבעטר איז רייך (כְּבָר הוּזְהַר) שוין לאנג דר בעל הבית געבאטן געווארען לא תעשוק את רעך, דו זאלסט ניט פארהאלטן די ארבעטגעלט פון ארבעטר: (אביון). הייסט (הַתָּאֵב לְכָל דָּבָר) ער גלוסט צו אלץ, אונ האט ניט: (מגרך). (זֶה גֵּר צֶדֶק) אגוי וואס האט מגייר געווען צו זיין איזר גלייך וויא אלע יודין: (בשעריך). (זֶה גֵּר תּוֹשָׁב הָאוֹכֵל נְבֵלוֹת) גר אשר בשעריך מיינט מען גוי וואס האט זיך מגייר געווען נאר ער זאל ניט דינען עבודה זרה, ער זאל מעגן וואנען אין ארץ ישראל, דר ווערט ער גערופן גר אשר בשעריך אונ ער ווערט גערופען גר תושב, ער איז אגר צו מעגן וואנען אין ארץ ישראל יודין צוזאמען, אונ ווייטער צו אלע זאכן איז ער גלייך צו אלע גוים ווען יודין האבן געוואנט אין ארץ ישראל זיי געווען געבאטן ניט צו לאזען וואנען אין ארץ ישראל די געצין דינער) אז איינר האט געדונגען איין ארבעטר צדק אדר אגר תושב, מוז ער אים אויך בצאלען זיין ארבעטגעלט צו דער צייט: ואשר בארצך). (לְרַבּוֹת שְׂכַר בְּהֵמָה וְכֵלִים) אויב איינר האט געדונגען ביי זיין חבר אבהמה ער זאל מיט איר ארבעטן, אדר ער האט געדונגען כלים ער...

רש"י

מ"מ ולך תהיה לדקה: (יד) לא תעשק שכיר. כבר כתיב אלא לעבור על האביון בשני לאוין תעשוק שכר שכיר שהוא עני ואביון ועל העשיר הוזהר (ויקרא יט) לא תעשוק את רעך: אביון. (ה... רבה) התאב י לכל דבר: מגרך. זה גר לדק: בשע... זה גר תושב כ האוכל נבלות: אשר בארצך. ל...

שפתי חכמים

משום רבית: י פי' תאב ואבה קרובים בענינם: כ וכאלו אמר או מגרך או אשר בארלך או בשעריך ומפני שאו בשעריך מורה על גר תושב ואו מגרך מורה על גר לדק ושניהם מכונים בשם גר פי' בשעריך אחר מגרך קודם אשר בארלך המורה על שכר בהמה וכלים ולא גופם הוא. ול"ל דפי' בשעריך קודם בארלך כי היכי דנרבי מארלך בהמה וכו' דאי לאו בשעריך ה"א בארלך לרבות גר תושב...

ליקוטים על התורה

באלד אין דר פריה, אונ אויב דאס איז אזו אמשכ"ן וואס דר לוה דארף אים ביי נאכט, זאל דר מלוה אים צוריק געבען דעם משכון פאריז נאכט. אונ דר מלוה זאל נים זאגען וויא אזוי וועל איך אפגעטן מיין חוב, זאגט דיא תורה ולך תהיה צדקה, דו זאלסט דאס גאר נים רעכענען פאר אחוב, דו זאלסט רעכענען דו האסט אים דאס געלט געשיינקט, אונ דער לוה פון דעם געלט איז הקב"ה, ווי דוד המלך ע"ה האט געזאגט מלוה ה' חונן דל, דער וואס גיט צדקה צו אארעם מאן, האט ער דאס געלט פארבארעגט צו הקב"ה אונ הקב"ה וועט אים בצאהלין. אוב דער ארעם מאן וועט קענן דיר בצאהלין אונ וועט דיר בצאהלין, איז גוט, אונ אוב דער ארעם מאן וועט דיר ניט בצאהלין, וועט הקב"ה דיר בצאהלין:

פירוש לתורת אלהים

צו דיר זיין גירעכינט אצדקה פר גאט דיין ג...
(יד) לא תעשוק שכיר דו זאלסט ניט רובין דם גיצ...
פון אגידונגינם ווס ער איז איין עני ואביון מאחי...
דיינע ברידער אונ אוף איין עושר האט שוין ...
פסוק לאנג אן גיזאגט לא תעשוק את רעך נאר ד...
שטייט דא נאך איין מאל לא תעשוק צו ווייז...
מען צאלט גיט איין אביון זיינע שכירות איז ...
עובר אוף צווייא לאוין או מגרך אדער פון דיי...
ווס ער איז אין דיין לאנד בשעריך אין דיינע שט...
(טו) ביומו נאר דו זאלסט אים דעם זעלבינגען ט...
געבין זיין שכירות ולא תבא עליו השמש אונ דיא זון זאל אוף אים ניט אונטער גיין איידער דיא זון גי... אונטער מוזטו אים געבין זיין שכירות כי עני הוא ווארום ער איז איין ארום מאן ואליו הוא אונ...

משלי יהודא

(תקפת) ביומו תתן שכרו. דס איז די מצוה ווען דו דינגסט איין פועל אוף ביי טאג ער זאל ביי דיר פר ארביטן מוזטו אים אלע נאכט צאלן ווארן מיט דעם טוהט ער... ערנערן זיין גאנץ לעבן. דס איז נוהג בכל זמן:

לֹא־תָבֹא אֶל־בֵּיתוֹ לַעֲבֹט עֲבֹטוֹ׃
יא בַּחוּץ תַּעֲמֹד וְהָאִישׁ אֲשֶׁר אַתָּה
נֹשֶׁה בוֹ יוֹצִיא אֵלֶיךָ אֶת־הַעֲבוֹט
הַחוּצָה׃ יב וְאִם־אִישׁ עָנִי הוּא לֹא
תִשְׁכַּב בַּעֲבֹטוֹ׃ יג הָשֵׁב תָּשִׁיב לוֹ
אֶת־הַעֲבוֹט כְּבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ וְשָׁכַב
בְּשַׂלְמָתוֹ וּבֵרֲכֶךָּ וּלְךָ תִּהְיֶה

אונקלוס

דְּעַם לָא תֵעוֹל לְבֵיתֵהּ
מַסַּב מַשְׁכּוֹנֵהּ׃
בְּבָרָא תְּקוּם וְגַבְרָא
אַתְּ רָשֵׁי בֵהּ יַפֵּק
תָךְ יָת מַשְׁכּוֹנָא לְבָרָא׃
וְאִם גְּבַר מִסְכֵּן הוּא
א תִשְׁכּוּב בְּמַשְׁכּוֹנֵהּ׃
אָתָבָא תָּתֵב לֵהּ יָת
שְׁכּוֹנָא כְּמֵעַל שִׁמְשָׁא
שְׁכּוּב בִּכְסוּתֵהּ
בָּרְכִנָּךְ וְלָךְ תְּהֵי זְכוּתָא

"א והאיש אשר קמא ח מציעא קיג :
ואם איש עני שם קיד : השב תשיב
לא מכות טז תמורה ז כב : בשלמתו מציעא קיד : ולך תהיה לדקה פסחים לא גיטין לו קידושין ח מציעא פב קיד בתרא ה שבועות מד :

רשב"ם

ממצרים. שאע"פ שהיו טרודים ללכת . העם לא נסע עד האסף מרים . וכל שכן שאר בני אדם : (יב) לא תשכב בעבוטו . לא תשכב ועבוטו אצלך

רש"י

עך. תחוב ז כהכרך: משאת מאומה. (שם) חוב
של כלום: (יב) לא תשכב בעבוטו. לא תשכב ט
בוטו אצלך: (יג) כבוא השמש. (ב"מ קיד) אם כסות
ה הוא ואם כסות יום החזירהו בבקר וכבר כתיב בואלה
ספטים (שמות כב) עד בא השמש תשיבנו לו כל היום
יבנו לו וכבוא השמש תקחנו: וברכך. ואם אינו מברכך

בית יהודא

גִּיעבְּן וָוס עֶר אִיז דִּיר שׁוּלְדִיג : [מַשַּׁאת מְאוּמָה] , עֶפֶּעס אַמָאנוּנְג (חוֹב שֶׁל כְּלוּם) וָוס עֶר אִיז דִּיר עֶפֶּעס שׁוּלְדִיג : (יב) וְלֹא תִשְׁכַּב בַּעֲבוֹטוֹ] . מֵיינְט מֶען (לֹא תִשְׁכַּב וַעֲבוֹטוֹ אֶצְלְךָ) דוּ זָאלְסְט דִיךְ נִיט לֵייגְן שְׁלָאפְן אוּנ זַיין מַשְׁכּוֹן זָאל זַיין בַּיי דִיר : (יג) וּכְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ] . (אִם כְּסוּת לַיְלָה הוּא) אוֹיב דוּ הָאסְט גֶענוּמֶן אַמַשְׁכּוֹן וָוס מֶען דַארְף אִים בַּיי נַאכְט צוּם שְׁלָאפְן , וֶוען דִי זוּנְן וֶועט אוּנְטֶערְגֵיין זָאלְסְטוּ אִים דֶעם מַשְׁכּוֹן צוּרִיקְגֶעבְּן (וְאִם כְּסוּת יוֹם) אוּנ אוֹיב דוּ הָאסְט בַּייא אִים גֶענוּמֶן אַמַשְׁכּוֹן וָוס מֶען דַארְף אִים בַּיי טָאג (הַחֲזִירֵהוּ בַּבֹּקֶר) זָאלְסְטוּ אִים צוּרִיקְגֶעבְּן אִין דֶער פְרִיה (וּכְבָר כְּתִיב בְּוְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים) דָס אִיז שׁוֹין גֶעשְׁרִיבְּן אִין דִי סֶדְרָה וְאֵלֶּה מִשְׁפָּטִים (עַד בּוֹא הַשֶּׁמֶשׁ תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ) אֵיידֶר דִי זוּנְן וֶועט אוּנְטֶערְגֵיין זָאלְסְטוּ אִים דֶעם מַשְׁכּוֹן צוּרִיקְגֶעבְּן , אוֹיב דָס אַמַשְׁכּוֹן וָוס מֶען דַארְף אִים בַּיי טָאג, אוּנ אוֹיב דָס אִיז אַמַשְׁכּוֹן וָוס מֶען דַארְף אִים בַּייא נַאכְט (כָּל הַיּוֹם תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ) לְסְטוּ אִים גֶעבְּן דֶעם מַשְׁכּוֹן עֶר זָאל אִין אִים גֵיין אַגַאנְצְן טָאג (וּכְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ תִּקָּחֶנּוּ) וֶוען דִיא זוּנְן וֶועט אוּנְטֶערְגֵיין לְסְטוּ דֶעם מַשְׁכּוֹן צוּרִיקְנֶעמֶן צוּ דִיר : [וּבֵרֲכֶךָּ] . וֶוען דוּא וֶועסְט אַזוֹ טָאן וֶועט דֶער לֹוֶה דִיךְ בֶּענְטְשְׁן (וְאִם אֵינוֹ מְבָרְכָךְ)

שפתי חכמים

ן זה לזה ול"נ דרש"י בא לתרץ יתורא דכתיב בקרא גבי נגע לרעת ור מחד ל"ל וע"ז פירש אם באת להזהר שלא תלקה כו' : ז ויהיה הפה מלשון לא תהיה לו כנושה ותרגומו אהי תרשי גם זה לשון חוב הוא כמו ממאורי רשותך פארי אפרע ספי' מבעל חובך אפילו סיבין תקבל (ב"ק דף מז) : ח אבל לא תפרש מלת מאומה זה כשאר מאומה שכתיב בקרא שפירושו לא כלום : ט דאי כמשמעו הא אסור

פירוש לתורת אלהים

ומה עֶפֶּעס אֵיין לֵייאוּנְג לֹא טָארְסְטוּ נִיט קוּמֶן אִין
ן שְׁטוּבּ אַרֵיין צוּא נֶעמֶען בַּייא אִים אַמַשְׁכּוֹן :
א) בַּחוּץ תַּעֲמוֹד נָאר דוּ זָאלְסְט שְׁטֵיין אוֹיף דֶער גַאס
איש אוּנ דֶער מֶענְטְשׁ וָוס דוּ מָאנְסְט אִיבּ דֶעם
ב יוֹצִיא זָאל עֶר זַיין מַשְׁכּוֹן צוּ דִיר אַרוֹיס טְרָאגְן
ף דֶער גַאס : (יב) וְאִם אִישׁ עָנִי הוּא אוּנ אוֹיבּ דֶער
ה אִיז אֵיין אָרוֹים מַאן לֹא תִשְׁכַּב בַּעֲבוֹטוֹ זָאלְסְטוּ דִיךְ
ט לֵייגְען כָּל זְמַן זַיין מַשְׁכּוֹן אִיז בַּיי דִיר : (יג) הָשֵׁב
יב לוֹ דוּ זָאלְסְט אִים דָס מַשְׁכּוֹן צוּרִיקְגֶעבִּין כְּבוֹא
מֶשׁ אַז דִיא זוּן וֶועט אוּנְטֶער גֵיין וְשָׁכַב בְּשַׂלְמָתוֹ
ו עֶר זָאל לִיגֶען אִין זַיין קְלֵייד [עיין רש"י]
כֶךָּ וֶועט דִיךְ דֶער לֹוֶה בֶּענְטְשֶׁען אוּנ אַז עֶר וֶועט דִיךְ אֲפִילוּ נִיט בֶּענְטְשֶׁען וּלְךָ תִּהְיֶה צְדָקָה וֶועט רָאם

ליקוטים על התורה

צוּם לֹוֶה אִין שְׁטוּבּ נֶעמֶן בַּייא אִים אַמַשְׁכּוֹן אוֹיף זַיין חוֹב אָן דֶעם רְשׁוּת פוּן בֵּית דִין וֶועלֶען דִי מְקַטְרִיגִים קוּמֶען צוּ אִים אִין שְׁטוּבּ מָאנֶן פוּן אִים זַיינֶע חוֹבוֹת אוּנ נֶעמֶן פוּן אִים מַשְׁכָּנוֹת אָן דֶעם רְשׁוּת פוּן הקב"ה , אוּנ אֲפִילוּ דֶער מַלְוֶה נֶעמְט בַּייא דֶעם לֹוֶה אַמַשְׁכּוֹן דוּרְךְ דֶעם שָׁלִיחַ פוּן בֵּית דִין , אוֹיבּ דֶער מַלְוֶה לָאזְט לִיגֶען דֶעם מַשְׁכּוֹן בַּיי זִיךְ אַגַאנְצֶע נַאכְט אוּנ הָאט נִיט צוּרִיקְגֶעגֶעבְּן בַּיי נַאכְט דֶעם מַשְׁכּוֹן צוּם לֹוֶה , דַארְף דֶער מַלְוֶה וויסֶן עֶר הָט אוֹיךְ בַּיי נַאכְט גֶיגֶעבְּן אַמַשְׁכּוֹן אִין הִימֶל זַיין נְשָׁמָה, וֶועט מֶען זִיא אוֹיךְ פַארְהַאלְטֶן אוּנ מֶען וֶועט זִיא אִים נִיט צוּרִיק גֶעבְּן אִין דֶר פְרִיה , דֶרִיבֶּר דַארְף דֶער מַלְוֶה צוּרִיק גֶעבֶּן דֶעם לֹוֶה דֶעם מַשְׁכּוֹן אִין דֶר פְרִיה אוּנ פַארִין נַאכְט, אוֹיבּ דֶער מַלְוֶה הָט גֶענוּמֶן בַּיי דֶעם לֹוֶה אַזוֹ אַמַשְׁכּוֹן וָואס דֶר לֹוֶה דַארְף אִים בַּיי טָאג , זָאל דֶר מַלְוֶה צוּרִיק גֶעבְּן דֶעם לֹוֶה דֶעם מַשְׁכּוֹן

מצות השם

קפה) לֹא תָבֹא וגו' . וֶוען עֶס קוּמְט דִיר בַּיי דַיין חַבֵר גֶעלְד טָארְסְטוּ נִיט גֵיין אַהֵיים נֶעמֶן בַּיי אִים דָס כּוֹן עֶר זָאל זִיךְ פַר שֶׁעמֶן נָאר דוּ זָאלְסְט שְׁטֵיין אִין רָאסֶן אוּנ עֶר אַלֵיין זָאל דִיר דֶר לַאנְגְן דָס מַשְׁכּוֹן :
קפו תקפז) הָשֵׁב תָּשִׁיב לוֹ אֶת הָעֲבוֹט כְּבֹא הַשֶּׁמֶשׁ וגו'.
דָאס אִיז דִיא מִצְוָה וֶוען עֶר הָאט דִיר גִיגֶעבְּן אֵיין מַשְׁכּוֹן אֵיין מַלְבּוּשׁ אָדֶער אֵיין קִישְׁען וָוס עֶר בַּאדַארְף בַּיי נַאכְט צוּם שְׁלָאפְן זָאלְסְטוּ עֶס אַלֶע בַּיי נַאכְט צוּרִיק גֶעבְּן וֶוען עֶר הָט גֶעבִּיךְ נִיט קֵיין אַנְדֶערְס צוּ שְׁלָאפֶען דָס אִיז נוֹהֵג בְּכָל זְמַן :

הַהוּא וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ׃ ס
ח הִשָּׁמֶר בְּנֶגַע־הַצָּרַעַת לִשְׁמֹר
מְאֹד וְלַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר־יוֹרוּ
אֶתְכֶם הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם כַּאֲשֶׁר
צִוִּיתִם תִּשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת׃ ט זָכוֹר
אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לְמִרְיָם בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם׃
ס י כִּי־תַשֶּׁה בְרֵעֲךָ מַשַּׁאת מְאוּמָה

אונקלוס

הַהוּא וּתְפַלֵּי עָבֵד דְּבִ
מִבֵּינָךְ׃ ח אִסְתַּמַּ
בְּמַכְתַּשׁ סְגִירוּ לְמִ
לַחֲדָא וּלְמֶעְבַּד כְּכֹל
יַלְּפוּן יָתְכוֹן כָּהֲנַיָּא לֵ
כְּמָא דִי פַקֵּדְתִּנּ
תִּטְּרוּן לְמֶעְבַּד׃ ט
דְּכִיר יָת דִּי עֲבַד
אֱלָהָךְ לְמִרְיָם בְּאָרְ
בְּמִפַּקְכוֹן מִמִּצְרָיִ
י אֲרֵי תַרְשֵׁי בְּחַבְרָךְ

בעל הטורים

(י) כי תשה ברעך. סמך לצרעת ל
שע"י זה בא הצרעת שאומר לו ת
השאילני כלי שלך והוא אומר אין לי ול
באים נגעים על ביתו ולוה הכהן ופנ

רשב"ם

(ח) השמר בנגע הצרעת לשמור מאוד ולעשות. שאפילו הוא מלך כעוזיהו לא יכבדוהו אלא יסגר שבעת הימים וישלחהו ובדד ישב: ככל אשר יורו אתכם. שהרי תזכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים שאע"פ שהיתה נ ואחות משה לא חלקו לה כבוד אלא תסגר שבעת ימים: (ט) בדרך בצ

רש"י

ד וכן כל כי ימלא שבתורה: והתעמר בו. אינו ח עד שישתמש בו: (ח) השמר בנגע הצרעת. ש תתלוש סימני טומאה ה ולא תקוץ את הבהרת: כ אשר יורו אתכם. אם להסגיר אם להחליט אם לט (ט) זכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים. (ספ אם באת להזהר שלא תלקה בצרעת ו אל תספר לשון הרע ז העשוי למרים שדברה באחיה ולקתה בנגעים: (י) כי ת

בית יהודא

זָאל נִיט גַנְבֶנֶן ווייל מֶען וֶועט אִים הַרְגֶענֶן, אוּנ עֶר הָט גֶעגַנְבֶעט קוּמְט אִים מִיתָה (וְכֵן כָּל כִּי יִמָּצֵא שֶׁבַּתּוֹרָה) וואוּ עֶס שְׁטֵייט אִין דִי תּוֹרָה כִּי יִמָּצֵא, עֶס וֶועט גֶעפוּנֶען וֶוערֶען, מֵיינְט מֶען עֶס זֶענֶען גֶעוֶועזֶען עֵדוּת אוּנ דִי עֵדוּת הָאבֶּען גֶעזָאגְט צוּ אִים פְרִיעֶר עֶר זָאל דָס נִיט טָאן: (וְהִתְעַמֶּר בּוֹ). זָאגְט רש"י (אֵינוֹ חַיָּיב עַד שֶׁיִּשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ) דֶער גַנָּב וֶוערְט אַנְדֶערְשׁ נִיט בֶּעשׁוּלְדִיגְט מֶען זָאל אִים הַרְגֶענֶען, סַיידֶען עֶר הָט גֶעאַרְבֶּעט מִיט אִים אַיידֶער עֶר הָט אִים פַארְקוֹיפְט:
(ח) (הִשָּׁמֶר בְּנֶגַע הַצָּרַעַת). מֵיינְט מֶען (שֶׁלֹּא תִּתְלוֹשׁ סִימָנֵי טוּמְאָה) זָאלְסְט נִיט אָפְּרַייסֶען דִי צֵייכוּנְגֶס ווָס זֶענֶען מְטַמֵּא נֶגַע (וְלֹא תָקוּץ אֶת הַבַּהֶרֶת) אוּנ זָאלְסְט נִיט אָפְּהַאקֶען (אָפְּשְׁנַיידֶען) דִי שְׁטִיקוּל הוֹיט וָואס אוֹיף אִיר אִיז דֶער ווַייסֶער פְלֶעק (עיין סדרה תזריע): (וּכְכֹל אֲשֶׁר יוֹרוּ אֶתְכֶם). ווִי דִיא כֹּהֲנִים וֶועלֶען אֵייךְ לֶערְנֶען (אִם לְהַסְגִּיר) אוֹיבּ מֶען זָאל דָעם מֶענְטְשׁ פַארְשְׁלִיסֶען (אִם לְהַחְלִיט) אוֹיבּ עֶר זָאל זַיין טָמֵא בִּיז עֶר וֶועט גֶעזוּנְד וֶוערֶען (אִם לְטַהֵר) אָדֶער עֶר זָאל זַיין בַּאלְד טָהוֹר (עיין סדרה תזריע): (ט) (זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹהֶיךָ לְמִרְיָם). גֶעדֵיינְק וָואס הקב"ה הָט גֶעטָאן צוּ מִרְיָם ווייל זִיא הָט גֶערֶעט לָשׁוֹן הָרָע, זִיא אִיז גֶעוָוארֶען מְצוֹרַע (אִם בָּאתָ לְהִזָּהֵר שֶׁלֹּא תִלָּקֶה בְּצָרַעַת) אוֹיבּ דוּא ווילְסְט זִיךְ הִיטֶען דוּ זָאלְסְט נִיט וֶוערֶען אַמְצוֹרַע (אַל תְּסַפֵּר לָשׁוֹן הָרָע) זָאלְסְטוּ נִיט רֵיידֶען לָשׁוֹן הָרָע (זְכוֹר הֶעָשׂוּי לְמִרְיָם שֶׁדִּבְּרָה בְּאָחִיהָ וְלָקְתָה בִּנְגָעִים) גֶעדֵיינְק וָוס עֶס אִיז גֶעטָאן גֶעוָוארֶען צוּ מִרְיָם ווייל זִיא הָט גֶערֶעט אוֹיף אִיר בְּרוּדֶער אוּנ זִיא אִיז גֶעשְׁלָאגֶען גֶעוָוארֶען מִיט צָרַעַת: (י) (כִּי תַשֶּׁה בְרֵעֲךָ). מֵיינְט מֶען (תָּחוֹב בַּחֲבֵרְךָ) דוּ וֶועסְט מָאנֶען דַיין חַבֵר עֶר זָאל

דעת זקנים מבעלי התוספות

הדרכים שנקיים הם מכל דבר: (ח) השמר בנגע הצרע הוצרך לכפול אזהרה זו לפי שהיא מכה משתלחת בכל א אפילו במלכים כדאשכחן בעוזיהו מלך יהודה שנצטרע ובו גדולה היא לכך צריך לומר שאפילו נצטרע המלך צ להרחיקו ולעשות לו ככל אשר יורו הכהנים ולכך נמי סמך ל זכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים שהיתה אחות הנ ואחות כהן גדול ואפ"ה הרחיקוה והסגירוה כשאר המצורע

פירוש לתורת אלהים

הַהוּא זָאל דֶער גַנָּב גִיטֵייט וֶוערֶען וּבִעַרְתָּ אוּנ דוּ זָאלְ אוּם רוּמֶען דָס בֵּייז פוּן צְווִישֶׁען דִיר: (ח) הִשָּׁמֶר זַי גִיהִיט אִין דִי נְגָעִים פוּן צָרַעַת לִשְׁמוֹר מְאוֹד זֵייעֶר הִיטֶען וְלַעֲשׂוֹת אוּנ צוּ טָאן אַזוֹ ווִי דִי כֹּהֲנִים וֶועלֶען אַי לֶערְנֶען כַּאֲשֶׁר אַזוֹ ווִי אִיךְ הָאבּ זֵיי גִיבָּאטֶען [ס״ין ר ...] (י) כִּי תַשֶּׁה בְרֵעֲךָ וֶוען דוּ וֶועסְט בָּארְגֶען דַיין חַבֵר מַשַּׁ

שפתי חכמים

ורכב דהא כחד סגי דהא תרווייהו כלי אוכל נפש הם אלא כדי ליתן לאו על רחים לחוד ועל רכב לחוד ואע"פ שזה צריך לזה מ"מ הואיל ושני כלים הם עובר על כל אחד ואחד: ד הולרך לפרש שלא תאמר כיון דבגנילא בידו תלה רחמנא אפי' ליכא עדים בשעה שגנבו קמ"ל דסתם מציאה בעדים דאל"כ יכול לומר שלא גנבו אלא הוא מכר את עלמו: ה מפני שבתלישת סימני טומאה או בקציצת הנגע עצמו לא יוכל הכהן להבחין את הנגע אם הוא טהור או טמא: ו דאל"כ מה

ליקוטים על התורה

(י) כִּי תַשֶּׁה בְרֵעֲךָ וגו' לֹא תָבוֹא אֶל בֵּיתוֹ וגו'. אוּב דוּ וֶועסְט מָאנֶען אַחוֹב בַּיי דַיין חַבֵר זָאלְסְטוּ נִיט אַרַיין קוּמֶען צוּ אִים אִין שְׁטוּבּ בַּייא אִים נֶעמֶען אַמַשְׁכּוֹן. דֶער ילקוט ראובני שְׁרַייבְּט יֶעדֶער מֶענְטְשׁ דַארְף גֶעדֵיינְקֶען עֶר אִיז אוֹיךְ פִיל שׁוּלְדִיג צוּ הקב"ה, אוּנ עֶס טָאר קֵיינֶער נִיט מָאנֶען פוּן אִים זַיינֶע חוֹבוֹת אָן דֶעם רְשׁוּת פוּן הקב"ה, אוּנ אַז דֶער מַלְוֶה וֶועט אַרַיין גַיין

תִּשְׁמְרוּ זָאלְט אִיר הִיטֶען צוּ טָאן: (ט) זָכוֹר גִידֶענְק וָואס גָאט דַיין גָאט הָאט גִיטָאהֶען צוּא מִרְיָם בַּדֶּ אִין וֶועג אַרוֹים גֵייעֶנְדִיג פוּן מִצְרַיִם [עיין רש"י]:

מצות השם

(תקפד) הִשָּׁמֶר בְּנֶגַע הַצָּרַעַת. דָס אִיז דִי מִצְוָה זָאלְסְט נִיין אָפּ גִהִיט וֶוען אֵיינֶער הָט אַנֶגַע צָרַעַת זָאל עֶר פְרֶעגֶען דֶעם כֹּהֵן ווִי אַזוֹ עֶר וֶועט אִים זָאגֶען זָאל פָאלְגֶען דָס אִיז נוֹהֵג בִּזְמַן הַבַּיִת:

אֶחָת וְשִׂמַּח אֶת־אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר־לָקָח׃ ו לֹא־יַחֲבֹל רֵחַיִם וָרָכֶב כִּי־נֶפֶשׁ הוּא חֹבֵל׃ ס ז כִּי־יִמָּצֵא אִישׁ גֹּנֵב נֶפֶשׁ מֵאֶחָיו מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִתְעַמֶּר־בּוֹ וּמְכָרוֹ וּמֵת הַגַּנָּב

תתֵּיה דִּי נְסַב׃ ו לָא
סב מַשְׁכּוֹנָא רֵחְיָא
רִכְבָּא אֲרֵי בְהוֹן
תְעֲבֵד מְזוֹן לְכָל נְפַשׁ׃
אֲרֵי יִשְׁתְּכַח גְּבַר גָּנֵב
נַשָׁא מֵאֲחוֹהִי מִבְּנֵי
שְׂרָאֵל וְיִתַּגַּר בֵּהּ
וִיזַבְּנִנֵּהּ וְיִתְקְטֵל גַּנָּבָא

רשב"ם

(ו) כי נפש הוא חובל. כתרגומו:

תו"א לא יחבל ב"מ קיג:

בעל הטורים

ר שהשם מעיד עליהם ומגיד שיתן שיתירה. ושמח מנין י יש של ושמח חייב בתשמיש המטה בשנה שהן כל ימות השנה חוץ
"כ. הפסיק מתחיל בכי יקח ומסיים בקיחה לומר נשא אשה בבחרותו ישא אשה בזקנותו: אשתו אשר לקח וסמיך ליה (ו) לא
ול. לומר לא יחבול אשתו בתשמיש המטה. ד"א על שם שהאשה היא משכונו של אדם דבעין נדרים אשתו של אדם מתה: כי נפש
חובל. וסמך (ז) כי ימצא איש גונב. לומר שהגנב נוטל נפשו של אותו שגונב ממנו כ-גין שנאמר (משלי כב) וקבע את קובעיהם
נפש: כי ימצא איש גונב נפש מאחיו מבני (ישראל). ר"ת בגי' זהו יוסף:

רש"י

ם אשה ולא לקחה מספיקין מים ומזון ומתקנין את
רכים׃ יהיה לביתו. (שם) אף בשביל ביתו ת אם
ה בית והנכו ואם נטע כרם והללו אינו זז מביתו בשביל
כי המלחמה: לביתו. זה ביתו: יהיה. לרבות את
מו: ושמח. ישמח את אשתו ותרגומו ויחדי ית אתתיה
מתרגם ויחדי עם אתתיה טועה הוא שאין זה תרגום
ושמח א אלא של ושמח: (ו) רחים. היא התחתונה:
ב. היא העליונה: לא יחבול. אם בא למשכנו על
בו בב"ד ב לא ימשכננו בדברים שעושים בהן ג אוכל
ם (ב"מ קיג): (ז) כי ימצא. (ספרי) בעדים והתראה

בית יהודא

אין איר (או אֵרַס אִשָּׁה וְלֹא לְקָחָהּ) עֶר הָט מְקַדֵּשׁ גְעוֶוען אַ אִשָּׁה אוּנ עֶר הָט זִיא נָאךְ נִיט גֶענוּמֶען פַר אַוַוייבּ (מַסְפִּיקִין מַיִם וּמָזוֹן וּמְתַקְּנִין אֶת הַדְּרָכִים) דַארְפֶען זַייא גֶעבֶּען עֶסֶען אוּנ וַואסֶער צוּ דִי מֶענְטשֶׁען וָואס זֶענֶען אִין דִי מִלְחָמָה, אוּנ דַארְפֶען פַארְרִיכְטֶען דִי וֶועגֶען: וִיהְיֶה לְבֵיתוֹ. (אַף בִּשְׁבִיל בֵּיתוֹ) אֲפִילוּ וֶועגֶען זַיין שְׁטוּבּ אִיז עֶר אוֹיךְ פְרַייא פוּן דִי מִלְחָמָה (אִם בָּנָה בַּיִת וַחֲנָכוֹ) אוֹיבּ עֶר הָט גֶעבּוֹיט אַשְׁטוּבּ אוּנ עֶר ווָאוִינְט אִין שְׁטוּבּ, נָאר נָאךְ נִיט אַיָאר (וְאִם נָטַע כֶּרֶם וְחִלְּלוֹ) אוֹיבּ עֶר הָט גֶעפְלַאנְצְט אַוַויינְגָארְטֶען אוּנ עֶס אִיז שׁוֹין דֶער פֶערְטֶער יָאר אוּנ עֶר הָט דִי פֵּירוֹת פוּן פֶערְטֶען יָאר גֶעפִירְט אִין יְרוּשָׁלַיִם, אָדֶער עֶר הָט דִי פֵּירוֹת אוֹיסְגֶעבִּיטֶען אוֹיף

לט. נָאר דֶער פֶערְטֶער יָאר אִיז נָאךְ נִיט גֶיעֶנְדִיגְט (אֵינוֹ זָז מִבֵּיתוֹ בִּשְׁבִיל צוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה) דַארְף עֶר נִיט אַוֶועקְגֵיין פוּן
ן שְׁטוּבּ וֶועגֶען דִי זַאכֶען וָוס דִי מִלְחָמָה דַארְף: וּלְבֵיתוֹ. (זֶה בֵּיתוֹ) עֶר אִיז פְרַייא פוּן דִי מִלְחָמָה צוּ זַיין אִין זַיין שְׁטוּבּ:
יה). (לְרַבּוֹת כַּרְמוֹ) עֶר זָאל זַיין פְרַייא אִין דֶערְהֵיים וֶועגֶען זַיין וַויינְגָארְטֶען: וְשִׂמַּח. מֵיינְט מֶען (יְשַׂמַּח אֶת אִשְׁתּוֹ) עֶר זָאל
רְפְרֵייעֶן זַיין וַוייבּ (וְתַרְגּוּמוֹ וִיחַדֵּי יַת אִתְּתֵיהּ) דֶער תַּרְגּוּם שְׁרַייבְּט אוֹיךְ אַזוֹי, עֶר זָאל דֶערְפְרֵייעֶן זַיין וַוייבּ (וְהַמְתַרְגֵּם
דֶער וָוס טַייטְשְׁט (וְיֶחְדֵּי עִם אִתְּתֵיהּ טוֹעֶה הוּא) עֶר זָאל זִיךְ פְרֵייעֶן מִיט זַיין וַוייבּ, הָאט עֶר אַטָעוּת (שֶׁאֵין זֶה תַּרְגּוּם
וְשִׂמַּח אֶלָּא שֶׁל וְשָׂמַח) וֶוען עֶס וָואלְט גֶעשְׁטַאנֶען וְשָׂמַח אֶת אִשְׁתּוֹ, וָואלְט גֶעוֶוען דֶערְטַייטְשׁ עֶר זָאל זִיךְ פְרֵייעֶן
ט זַיין וַוייבּ, אַז עֶס שְׁטֵייט וְשִׂמַּח אֶת אִשְׁתּוֹ, מֵיינְט מֶען עֶר זָאל פְרֵיילִיךְ מַאכֶען זַיין וַוייבּ: (ו) וְרֵחַיִם. (הִיא הַתַּחְתּוֹנָה)
ים מֵיינְט מֶען דֶעם אוּנְטֶערְשְׁטִין שְׁטֵיין פוּן דֶעם מִיהְל שְׁטֵיין (רֶכֶב, הִיא הָעֶלְיוֹנָה) רֶכֶב מֵיינְט מֶען דֶעם אוֹבֶּערְשְׁטִין
זיין פוּן דֶעם מִיהְל שְׁטֵיין: (לֹא יַחֲבוֹל. זָאגְט רש"י (אִם בָּא לְמַשְׁכְּנוֹ עַל חוֹבוֹ בְּבֵית דִּין) אוֹיבּ אֵיינֶער רְאוּבֵן מָאנְט
לְט בַּייא משֶׁה, אוּנ משֶׁה צָאלְט נִיט, אוּנ רְאוּבֵן קוּמְט צוּ בֵּית דִּין, אוּנ בֵּית דִּין שִׁיקְט זֵייעֶר שַׁמָּשׁ צוּ משֶׁה מֶען
נֶעמֶען בַּיי משֶׁה אַמַשְׁכּוֹן (לֹא יְמַשְׁכְּנֶנּוּ בִּדְבָרִים שֶׁעוֹשִׂים בָּהֶן אוֹכֶל נֶפֶשׁ) זָאל נִיט נֶעמֶען דֶער שַׁמָּשׁ אַמַשְׁכּוֹן אַזֶעלְכֶע
בְּן וָוס משֶׁה פַארְדִינְט מִיט זַיי זַיין פַּרְנָסָה צוּ הָאבֶּען עֶסֶען פַר זִיךְ מִיט זַיין וַוייבּ אוּנ קִינְדֶער: (ז) וְכִי יִמָּצֵא וגו'.
נְט מֶען (בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה) עֵדוּת הָאבֶּען גֶעזֶעהֶן וַוי עֶר גַנְבֶת דֶעם מֶענְטשׁ אוּנ דִי עֵדוּת הָאבֶּען גֶעזָאגְט צוּ אִים עֶר

שפתי חכמים

עובר: ת פי' מלת יהיה רבוי הוא הוסיף לו הויה אחרת להיות
דהיינו הבונה בית וחנכו והנוטע כרם והללו ולא עלתה להם שנה
ניך וחילול שהם שוים לכונס אשה ולא עלתה לו שנה לחופתו
א יזוז ממקומו ה"ה נמי גבי חינוך וחילול: א פי' בחיר"ק תחת
"ן אלא של ושמח פי' בקמ"ץ תחת השי"ן: ב ר"ל דלא יחבול
משמע דלאסור למשכן אותו בב"ד וזה אינו דהא מדהולרך להזהיר
השב תשיב לו את העבוט ש"מ דמותר להשכין ומתרץ דמה דכתיב
כאן לא יחבול ר"ל אם בא למשכנו כו' כגון שבתחלה הלוהו בלא
משכון ועכשיו בא למשכנו כו': ג משום דר"ל מ"ם כי נפש הוא
חובל משמע כל דברים שעושה בהם אוכל נפש וא"כ למה נאמר רחים

פירוש לתורת אלהים

נ זָאל מַאכֶען פְרֵייעֶן זַיין וַוייבּ וָואס עֶר הָאט
גוּמֶען: (ו) לֹא יַחֲבוֹל בֵּית דִּין זָאל נִיט נֶעמֶען אַמַשְׁכּוֹן
אַחוֹב רֵחַיִם דֶעם אוּנְטֶערְשְׁטֶען מִיל שְׁטֵיין אוּנ נִיט
נֶעם אוֹיבֶּערְשְׁטִין מִיל שְׁטֵיין כִּי וָוארוּם עֶס אִיז
זיךְ וִוי עֶר מַשְׁכְּנֶת אִים דָאס לֶעבִּין וָוארוּם פוּן
דִי מִיל שְׁטֵיינֶער וֶוערְט עֶר גִישְׁפַּייזְט: (ז) כִּי יִמָּצֵא אִישׁ וֶוען עֶס וֶועט גִיפוּנֶען וֶוערֶען אַמֶענְטשׁ וָוס הָט גִינַגְנְבִית אַנֶפֶשׁ פוּן זַיינֶע בְּרִידֶער מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל פוּן דִי יוּדִין וְהִתְעַמֶּר בּוֹ וּמְכָרוֹ אוּנ דֶער גַנָּב וֶועט אַרְבֶּעטֶען מִיט אִים אוּנ דֶערְנָאךְ וֶועט עֶר אִים פַארְקוֹיפֶען וּמֵת הַגַּנָּב

מצות השם

(קפג) לֹא יַחֲבוֹל רֵחַיִם וָרֶכֶב וגו'. דָאס אִיז דִי מִצְוָה
וֶוען אֵיינֶער וִויל נִיט אָפּ גֶעבֶּען דֶעם חַבֵר גֶעלְד
דַארְף דָם בֵּית דִין אִים נִיט צוּ מַשְׁכְּנֶען קֵיין מִיל שְׁטֵיין
פוּן דֶער מִיל וַוייל עֶר אִיז זִיךְ מְפַרְנֵס פוּן דֶעם אַז מֶען
נֶעמְט בַּיי אִים דָם רוֹבְּט מֶען בַּיי אִים דָם לֶעבֶּען דָם אִיז
נוֹהֵג בְּכָל זְמַן:

הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר־שִׁלְּחָהּ לָשׁוּב לְקַחְתָּהּ לִהְיוֹת לוֹ לְאִשָּׁה אַחֲרֵי אֲשֶׁר הֻטַּמָּאָה כִּי־תוֹעֵבָה הִוא לִפְנֵי יְהוָה וְלֹא תַחֲטִיא אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה׃ ס ששיה כִּי־יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה חֲדָשָׁה לֹא יֵצֵא בַּצָּבָא וְלֹא־יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל־דָּבָר נָקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ שָׁנָה

פַּטְרַהּ לְמִתַב לְמִסְ... לְמֶהֱוֵי לֵהּ לְאִנְתּוּ בָּ... דִּי אִסְתָּאֲבַת אֲרֵי מְרַחַ... הִיא קֳדָם יְיָ וְ... תְחַיֵּב יָת אַרְעָא דִּי... אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ אַחְסָנָ... ה אֲרֵי יִסַּב גְּבַר אִתְּ... חֲדַתְּתָא לָא יִפּוֹק בְּחֵי... וְלָא יִעְבַּר עֲלוֹהִי לְ... מִדַּעַם פְּנֵי יְהֵי לְבֵיו... שַׁתָּא חֲדָא וְיַחְדֵּי

תו"א לכל דבר סוטה מז:

בעל הטורים

(ד) ולא תחטיא. וסמיך ליה (ה) כי י... אים אשה. שהיא נגלת זת, האדם מן הו... נחלה וסמיך כי יקח. לו' בית והון נחלת אבות וגומר (משלי יט) אבל כי יקח. אים אשה מה' אשה משכלת. יעוד לומר שכתובת אשה ממקר... ועוד לומר שהוקשה לנחלה ליקנות בג' דרכים: לכל דבר נקי. לו' שיהיה נקי בדבור כהשיא דאמרינן הכל יודעין כלה למה היא נכ... לחופה וכו' דבר אחר לכל דבר נקי יהיה לביתו שהכונסא אשה מוחלין לו על כל עונותיו. נקי יהיה לביתו שנה ס"ת שם של ד' או...

בית יהודא

סוף וועט זיין ער וועט זיא פיינט האבן אונ ער וועט זיא אויך גטין (ואם לאו) אונ אויב ער וועט זיא ניט גטין (קוברתו) וועט זיא אים בגראבן (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק (או כי ימות האיש האחרון) אדר דר אנדערר מאן וועט שטארבן: (ד) ואחרי אשר הוטמאה, זאגט רש"י מען מיינט (לרבות סוטה שנסתרה) אויב א אשה איז געוועזן אליין אין אשטוב מיט אפרעמדן מאן, אונ איר מאן איז איר חושד אז זיא הט מזנה געוועזן, טאר ניט איר מאן זיך בהעפטן מיט איר ביז זיא וועט טרינקען די מים המאררים,

רש"י

שסופו לשנאותה. צ ואם לאו קוברתו שנא' או כי ימו... (ד) אחרי אשר הטמאה. (יבמות יא) לרבות סוטה שנסתרה: (ה) אשה חדשה. שהיא חדשה לו ר ואפ... אלמנה פרט למחזיר גרושתו: ולא יעבור עליו. ד... הצבא: לכל דבר. (ספרי. סוטה מז) שהוא צורך הצ... לא לספק מים ומזון ולא לתקן דרכים ש אבל החוז... מעורכי המלחמה על פי כהן כגון בנה בית ולא חנכו...

וועט מען וויסן אוב זיא הט מזנה געוועזן אדר ניין ז... ש"ת): (ה) נאשה חדשה. אנייע ווייב מיינט מען (שהיא חדשה לו) ביא אים איז זיא אנייע (ואפילו אלמנה) אפילו... איז א אלמנה (פרט למחזיר גרושתו) אויב איינער הט גיגט זיין ווייב, נאכדעם הט ער זיא צוריק גענומן, זיא הייס... ניט אנייע: ולא יעבור עליו. (דבר הצבא) די ענינים פון מלחמה גיהערען ניט צו אים: ולכל דברו. (שהוא צ... הצבא) אלע זאכן וואס געהערען צו מלחמה, זאל ער זיין פון זיי פריי (לא לספק מים ומזון ולא לתקן דרכים) ער דארף... צוגרייטן עסן מיט וואסער צו די מענטשן וואס זענען אין די מלחמה, ער דארף ניט גיין פארריכטען די וועגן (אבל החוז... מעורכי המלחמה על פי כהן) אבער די מענטשן וואס גייען אוועק פון די מלחמה ווייל דר כהן הייסט זיי אהיים... (כגון בנה בית ולא חנכו) דהיינו ער הט געבויט אשטוב אונ ער האט זיא נאך ניט בעוויינט, ער הט נאך ניט געווא...

שפתי חכמים

הנושא אותה בן זוגו של ראשון שגרשה. בן זוגו פי' דומה לו דאל"כ אחר ל"ל: צ דאל"כ אם שנאה האיש האחרון מבע"ל: ק פי' דאין לומר כמשמעו אם נשאת לאיש דאם כן הוה משמע דוקא אם כא עליה אסור להחזירה הא גרושתו מן הא רוסין מותר להחזיר וזה אינו דהא כתיב ושלחה מביתו ויצאה מביתו והלכה והיתה וגומר והיתה משמע הויה שהוא לי' קדושין ש"מ דאף גרושתו מן האירוסין אסור להחזיר א"כ אחרי אשר הוטמאה ל"ל אלא לרבות סוטה שנסתרה כלומר אחרי שהוא ספק שמא הוטמאה לא יבא עליה עד שישקנה מים המאררים ואע"ג דאיסור סוטה שנסתרה בהדיא כתיב בה טומ... ואמרינן במס' סוטה (דף כח) ונטמאה ג' חד לבועל וחד לבעל וחד לתרומה ככר תירלו בגמרא דאיצטריך קרא דהכא למיקם עלה בלא... ר (ג"ת) דאל"כ כי יקח איש בתולה מבע"ל: ש פי' עליו דכתיב בקרא מיעוט הוא דוקא עליו לא יעבור כל דבר הסייך ללכא אבל...

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ה) נקי יהיה לביתו. פרש"י אף בשביל ביתו יהיה לרבות כרמו. נ"ל היינו הא דתנן במסכת סוטה פרק משוח מלח... ואלו שאין זזין ממקומן בנה בית והנכו נטע כרם וחללו והנו... ארוסתו והכונס יבמתו שנאמר נקי יהיה לביתו זה ביתו יה... לרבות את כרמו ושמח את אשתו זו אשתו אשר לקח לרב... יבמתו וכל אלה אין מספיקין מים ומזון ואין מתקנים...

פירוש לתורת אלהים

גישיקט אונ האט זיא פריער גיגט לשוב צו ווידער קערין צו נעמין זיא צוא זיך פאר אווייב אחרי נאך דעם אז זיא איז שוין פר אום ווירדיגט גיווארן כי תועבה היא ווארום דס איז אום ווירדיג פר גאט ולא אונ דו זאלסט ניט מאכן זינדיגן דם לאנד אשר וואס גאט דיין גאט גיט דיר איין ארב: (ה) כי יקח איש

אשה ווען איינר וועט נעמען איין נייע ווייב לא ז... ער ניט גיין צו אמלחמה ולא אונ מען זאל אים ני... בענוצין צו קיין שום זאך פון דעם בדערפעניש כ... דעם חיל דהיינו ער זאל זיי געבן וואסער אדר כ... ריכטן די וועגן נקי יהיה לביתו נאר ער זאל פרי... זיין אין זיין היים איין יאהר ושמח את אשתו אשר ל...

מצות השם

(תקפא תקפב) ולא יעבור וגו. דא איז די מצוה אחתן דם ערשטע יאר פון דר חתונה זאל ער זיצען אי... דר היים ער טאר ניט גיין אין דר מלחמה אריין ווען מלוכה איז געוועזין ביי די יודן:

ל

לֹא תִמְצָא־חֵן בְּעֵינָיו כִּי־מָצָא בָהּ
עֶרְוַת דָּבָר וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת
וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ׃
ב וְיָצְאָה מִבֵּיתוֹ וְהָלְכָה וְהָיְתָה
לְאִישׁ־אַחֵר׃ ג וּשְׂנֵאָהּ הָאִישׁ
הָאַחֲרוֹן וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת
וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ אוֹ כִי
יָמוּת הָאִישׁ הָאַחֲרוֹן אֲשֶׁר־לְקָחָהּ
לוֹ לְאִשָּׁה׃ ד לֹא־יוּכַל בַּעְלָהּ

אונקלוס

תַשְׁכַּח רַחֲמִין בְּעֵינוֹהִי
אֲרֵי אַשְׁכַּח בַּהּ עֲבֵרַת
פִּתְגָם וְיִכְתּוֹב לַהּ גֵּט
פִּטוּרִין וְיִתֵּן בִּידַהּ
וְיִפְטְרִנַּהּ מִבֵּיתֵהּ׃
ב וְתִפּוֹק מִבֵּיתֵהּ וּתְהַךְ
וּתְהֵי לִגְבַר אָחֳרָן׃
ג וְיִסְנְנַהּ גַּבְרָא בַתְרָאָה
וְיִכְתּוֹב לַהּ גֵּט פִּטוּרִין
וְיִתֵּן בִּידַהּ וְיִפְטְרִנַּהּ
מִבֵּיתֵהּ אוֹ אֲרֵי יְמוּת
גַּבְרָא בַתְרָאָה דְנָסְבַהּ
לֵהּ לְאִנְתּוּ׃ ד לֵית לֵהּ
רְשׁוּ לְבַעְלַהּ קַדְמָאָה דִי

ר"א וכתב לה שבת עו סוטה כד סוטה כ גיטין כא כו כח סא כג קידושין ג ה יג יד: ונתן בידה גיטין כא עז מליעא נו: ושלחה ...יתו יבמות קי גיטין פא קידושין ו מא: ויצאה מביתו סוטה ה גיטין פג פה ל קידושין ה ט מא מד עז: ושנאה האיש האחרון גיטין ל קידושין יג: וכתב לה קידושין שם: או כי ימות גיטין שם: לא יוכל בעלה הראשון יבמות כב:

בעל הטורים

ערות דבר. ר"ת בעד שאין דבר שבערוה אלא בעדים: דבר וכתב. שצריך דבור עם הכתב: וכתב לה. לשמה: ספר כריתת. ...תרי בהאי ענינא ואידך (ישעיה נ) ספר כריתות אמכם. זהו שאמרו ספר כורתה ואין דבר אחר כורתה ולכך כתיב תלת זמני ספר ...יתת אע"פ שאשה נקנית בג' דרכים אין דבר אחר כורתה אלא ספר: (ב) מביתו ויצאה. לומר היא יוצאת משכונתו כשהיא גרושה ולא ...א: (ג) או כי ימות האיש האחרון. ולא אמר השני לומר שהוא אחרון שאם נשאת לשני ומת לא תנשא עוד דבתרי זימני הוי חזקה:

רש"י

...פועל הכתוב מדבר: (א) כי מצא בה ערות דבר ...וה עליו ע לגרשה שלא תמצא חן בעיניו. (ס"א מצוה ...א המלא חן בעיניו): (ב) לאיש אחר. (גיטין ל) אין ...ה בן זוגו פ של ראשון הוא הוציא רשעה מתוך ביתו וזה ...כניסה: (ג) ושנאה האיש האחרון. הכתוב מבשרו

בית יהודא

שְׁמוּעֶסְט אֵיךְ בַּיי אַפּוֹעֵל, דֶר בַּעַל הַבַּיִת פוּן פְעֶלְד הָט גֶעדוּנְגֶן אֵיין אַרְבֶּעטֶר עֶר זָאל שְׁנַייְדֶן דִי תְּבוּאָה פוּן פֶעלְד: (א) וְכִי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר. זָאגְט רש"י אַז אֵיינֶר גֶעפִינְט בַּיי זַיין ווייב אַשֶׁנְדְלִיכֶע זַאךְ (מִצְוָה עָלָיו לְגָרְשָׁהּ) אִיז אַמִצְוָה עֶר זָאל אִיר גֶעבֶּן גֵט אוּנ זִיא זָאל אַוֶועקְגֵיין פוּן אִים (שֶׁלֹּא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו) זִיא זָאל נִיט גֶעפִינֶן חֵן אִין ...יינֶע אוֹיגֶן, עֶר זָאל זִיא נִיט הַאלְטֶן ווייטֶער פַר אַווייבּ: (ב) וְלְאִישׁ אַחֵר. צוּא אֵיין אַנְדֶר מַאן (אֵין זֶה בֶּן זוּגוֹ שֶׁל ...אשׁוֹן) דֶער אַנְדֶערֶר מַאן אִיז נִיט גְלַייךְ צוּם עֶרְשְׁטִין מַאן הוּא הוֹצִיא רִשְׁעָה מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ) דֶר עֶרְשְׁטֶער מַאן הָט אַרוֹיס־ ...עטְרִיבְּן דִי רִשְׁעַת פוּן זַיין שְׁטוּבּ (וְזֶה הִכְנִיסָהּ) אוּנ דֶר אַנְדֶערֶר מַאן הָט אַרַיינְגֶענוּמֶען דִי רִשְׁעַת צוּ זִיךְ אִין שְׁטוּבּ: (ג) וּשְׂנֵאָהּ הָאִישׁ הָאַחֲרוֹן. זָאגְט רש"י (הַכָּתוּב מְבַשְּׂרוֹ שֶׁסּוֹפוֹ לִשְׂנְאוֹתָהּ) דֶר פָסוּק זָאגְט צוּ דֶעם אַנְדֶערֶן מַאן דֶר

שפתי חכמים

...נותן לכליו בל בעל הבית אבל שכרו לחרוש או לשאר דבר אינו אוכל ...מ דבפועל הכתוב מדבר: ע דהא הקרא נותן טעם למה לא מצאה ...ן בעיניו כי מצא בה ערות דבר משמע דמצוה עליו כו' וזהו שכת' ...לת והיה שהוא לשון ודאי כלומר מצוה: (כת"י) דהל"ל והיה כי מצא בה ערות דבר ושלחה מביתו ל"ל דכתיב אם לא תמצא וגומר אלא הכתוב בא ללמד שלא תאמר אשלחנה אפי' לאחר זמן ויש לחוש שמא ביני וביני תמצא חן בעיניו ולא ישלחנה לכן מצוה עליו לגרשה וידעתי מה שכתב הרא"ם ואין רצוני להאריך: פ פי' אין זה השני

פירוש לתורת אלהים

...קח ווען אַמֶענְטְשׁ וֶועט נֶעמֶן אַווייבּ אוּנ וֶועט זַיין ...יר מַאן וְהָיָה אוּנ עֶס וֶועט זַיין אִם לֹא אַז זִיא וֶועט ...יט גִיפִינֶען לִיבְּשַׁאפְט אִין זַיינֶע אוֹיגֶן כִּי מָצָא בָהּ ...וייל עֶר הָט אִין אִיר גִיפוּנֶען אֵיין שֶׁענְדְלִיכֶע זַאךְ ...כָתַב לָהּ זָאל עֶר אִיר שְׁרַייבֶּען אַשֵׁיידוּנְגְס בְּרִיף ...זיינְט מֶען אַגֶט וְנָתַן בְּיָדָהּ אוּנ זָאל גֶעבֶּען אִין אִיר ...האַנְד וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ אוּנ עֶר זָאל זִיא אַוֶועק שִׁיקֶען ...פוּן זַיין הוֹז: (ב) וְיָצְאָה מִבֵּיתוֹ אוּנ אַז זִיא וֶועט אַרוֹיס גֵיין פוּן זַיין הוֹז וְהָלְכָה אוּנ זִיא וֶועט גֵיין אוּנ וֶועט זַיין צוּ אֵיין אַנְדֶערֶר מַאן פַר אַווייבּ: (ג) וּשְׂנֵאָהּ אוּנ דֶער אַנְדֶערֶר מַאן וֶועט זִיא אוֹיךְ פַיינְד הָאבֶּן וְכָתַב לָהּ אוּנ עֶר וֶועט אִיר אוֹיךְ שְׁרַייבֶּען אַגֶט וְנָתַן בְּיָדָהּ אוּנ וֶועט גֶעבֶּען אִין אִיר הַאנְד אוּנ וֶועט זִיא אַוֶועק שִׁיקֶען אוֹ כִּי יָמוּת אָדֶער דֶער אַנְדֶערֶער מַאן וָואס הָט זִיא גִינוּמֶען פַר אַווייבּ וֶועט שְׁטַארְבֶּן: (ד) לֹא יוּכַל טָאר נִיט אִיר עֶרְשְׁטֶער מַאן וָוס הָט זִיא אַוֶועק

מצות השם

(תקעט) וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ וגו'. דָאס אִיז דִי מִצְוָה אַז אֵיינֶר נֶעמְט אֵיין ווייבּ אוּנ וויל ...יט אִיר נִיט וואנֶען זָאל עֶר אִיר גֵט גֶעבֶּן דָאס אִיז נוֹהֵג בְּכָל זְמַן:

(תקפ) לֹא יוּכַל וגו'. ווען אֵיינֶר גֵט זַיין ווייבּ ווייל זִיא הָט בַּיי אִים נִיט קֵיין חֵן אוּנ זִיא הָט חֲתוּנָה מִיט אֵיין אַנְדֶערִין אוּנ דֶר אַנְדֶערֶר הָט זִיא אוֹיךְ גִיגֶט טָאר זִיא דֶר עֶרְשְׁטֶר מַאן נִיט צוּרִיק נֶעמֶן דָס אִיז נוֹהֵג בְּכָל זְמַן:

ולא

דִּבַּרְתָּ בְּפִיךָ׃ ס חמישי כה כִּי תָבֹא
בְּכֶרֶם רֵעֶךָ וְאָכַלְתָּ עֲנָבִים
כְּנַפְשְׁךָ שָׂבְעֶךָ וְאֶל־כֶּלְיְךָ לֹא
תִתֵּן׃ ס כו כִּי תָבֹא בְּקָמַת רֵעֶךָ
וְקָטַפְתָּ מְלִילֹת בְּיָדֶךָ וְחֶרְמֵשׁ לֹא
תָנִיף עַל קָמַת רֵעֶךָ׃ ס כד א כִּי־
יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבְעָלָהּ וְהָיָה אִם־

בְּפוּמָךְ׃ כה אֲרֵי תֵיתֵ
בְּכַרְמָא דְחַבְרָךְ וְתֵיכ
עִנְבִּין כְּנַפְשָׁךְ שָׂבְעָ
וּלְמָאנָךְ לָא תִתֵּן׃ כו אֲ
תִתָּעֵל בְּקָמְתָא דְחַבְ
וְתִקְטוֹף מְלִילָן בִּיְ
וּמַגְלָא לָא תְרִים
קָמְתָא דְחַבְרָךְ׃ א אֲ
יִסַּב גְּבַר אִתְּתָא
וְיִבְעֲלִנַּהּ וִיהֵי אִם

תו"א בפיך נדרים ז: כי תבוא בכרם מ פה פט לא לב: כנפשך שם פה לב: ול לא תתן שם פי פט לב: כי תבא בקמת רע

פט: וחרמש לא תניף שם פו: כי יקח איש אשה קידושין ב ד ו ט יא: והיה אם לא תמצא נזיר ב גיטין ח: כי מצא בה כוטה ג: לא גיטין

בעל הטורים

(כה) סמך כי תבא בכרם רעך לנדר. רמז סחור סחור לכרמא לא תקרב שאם נדר בנזיר לא ישכיר עצמו למלאכת הכרם וגכך הקדים כרם מה שאין דרך להקדימו: לא תתן וסמיך ליה (כו) בקמת רעך. רמז שפעמים לא תתן אפי' לתוך פיך כגון עוסק בבנין זה שאינו ממין אחר: בקמת רעך וסמיך ליה (א) כי יקח איש אשה. לומר מה שדה נקנה בכסף ושטר אף קדושין. כי יקח (איש) בגי' לא

בית יהודא

ביידן זאָלסטו היטן צו טאָן (לִיתֵּן עֲשֵׂה עַל לֹא תְעַשֶּׂה) דֶר מֶענְטְשׁ וָוס בַּאצָאלְט נִיט זַיין נֶדֶר אוֹיסֶר די עֲבֵירָה לֹא תְאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ, הָאט עֶר נָאךְ אַ עֲבֵירָה, די תּוֹרָה הָט גֶעזָאגְט מוֹצָא שְׂפָתֶיךָ תִּשְׁמוֹר, אוּנ עֶר טוּט נִיט וָוס זַיין מוֹיל הָט גֶערֶעט *) : (כה) וְכִי תָבֹא בְּכֶרֶם רֵעֶךָ. זָאגְט רַשִׁ"י (בְּפוֹעֵל הַכָּתוּב מְדַבֵּר) דֶר פָּסוּק שְׁמוּעֶסְט וֶוען אֵיינֶר הָט גֶעדוּנְגֶן אַמֶענְטְשׁ עֶר זָאל אַרְבֶּעטֶן אִין זַיין וַויינְגָארְטֶן:

וְאֶל כֶּלְיְךָ לֹא תִתֵּן. זָאגְט רַשִׁ"י (מִכַּאן שֶׁלֹּא דִבְּרָה תּוֹרָה אֶלָּא בְּשַׁעַת הַבָּצִיר) פוּן דַאנֶען וַוייסֶן מִיר אַז די שְׁמוּעֶסְט דֶר אַרְבֶּעטֶר אַרְבֶּעט אִין דֶעם וַויינְגָארְטֶן אִין די צַייט וֶוען מֶען שְׁנַיידְט־אָפּ די ווַיינְטְרוֹיבֶּען. דַאמָאלְס דֶר אַרְבֶּעטֶר עֶסֶן פוּן די וַויינְטְרוֹיבֶּען ווִי פִיל עֶר ווִיל (בִּזְמַן שֶׁאַתָּה נוֹתֵן לְכֵלָיו שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת) דָס אִיז אִין די צַייט וָון אַרְבֶּעטֶר לֵייגְט די וַויינְטְרוֹיבֶּן אִין די כֵּלִים פוּן בַּעַל הַבַּיִת, אָבֶּער צוּ זִיךְ אִין זַיינֶע כֵּלִים טָאר עֶר נִיט לֵייגֶען (אֲבָל לַעֲדוֹר וּלְקַשְׁקֵשׁ אֵינוֹ אוֹכֵל) אָבֶּר וֶוען דֶער אַרְבֶּעטֶער גְרָאבְּט אִין די עֶרְד אַרוּם די וַויינְשְׁטָאקֶן אוּנ וֶוען עֶר קְלַויבְּט די שְׁלֶעכְטֶע וַויינְטְרוֹיבֶּן פוּן די גוּטֶע, טָאר עֶר נִיט עֶסֶן פוּן די וַויינְטְרוֹיבֶּן: וּכְנַפְשְׁךָ. ווִי דַיין ווִילֶען (כַּמָּה שֶׁ ווִי פִיל דוּ ווִילְסְט מֶעגְסְטוּ עֶסֶען (עַיין רַשִׁ"י חיי שרה ע"פ אם יש את נפשכם): שָׂבְעֶךָ. דַיין זַאט זַיין (וְלֹא נַסָה) אָבֶּר נִיט מֶער ווִי מֶען דַארְף: (כו) וְכִי תָבֹא בְּקָמַת רֵעֶךָ. זָאגְט רַשִׁ"י (אַף זוֹ בְּפוֹעֵל הַכָּתוּב מְדַבֵּר) דֶער

רש"י

(ר"ה ו) ליתן עשה ל על לא תעשה: (כה) כי תבא ב רעך. (ב"מ פז) בפועל מ הכתוב מדבר: ואל לא תתן. מכאן שלא דברה תורה אלא בשעת הבציר שאתה נותן לכליו של בעל הבית אבל אם בא לעד ולקשקש אינו אוכל: כנפשך. כמה שתרצה: שבעך אכילה גסה: (כו) כי תבא בקמת רעך. (שם) אף

שפתי חכמים

ולא ירחה וגו' שהרי ברישא דקרא כתיב שלש פעמים בשנה ומשתמא קאי על שלשה הללו ולמה נאמר אלא ליתן ב' רגלים לנדר שאם אינו משלם בג' רגלים עובר בלא תעשה ועשה: ל רל"ל הא כתיב לעיל לא תאחר לשלמו ש"מ שצריך לקיימו: מ ומפרש והולך שאל תקשי מגלי' לפרש הכי שהרי כתיב ו אל כליך לא תתן מכאן שלא דב אבל שכרו לעדור ולקשקש אינו אוכל ש"מ דבפועל בבציר הכ' נ פי' שמלקט הענבים הרעים מתוך הטובים: ס שהרי כתיב לא תניף מכאן שלא דברה תורה אלא בשעת הקציר שאתו

פירוש לתורת אלהים

גָאט גְדָבָה דָאס בַּאווִילִיקַייט וָואס דוּא הָאסְט גִירֶעט מִיט דַיין מוֹיל: (כה) כִּי וֶוען דוּא וֶועסְט קוּמֶען אִין דַיין חַבֵרְס וַויין גָארְטֶען אַרַיין [עיין רש"י] וְאָכַלְתָּ עֲנָבִים מֶעגְסְטוּ עֶסִין וַויין טְרוֹיבִּין נָאךְ דַיין ווִילֶען נָאךְ שָׂבְעֶךָ דַיין זֶעטִיקַייט דוּ מֶעגְסְט עֶסִין ווִי פִיל דוּ ווִילְסְט בִּיז דוּא וֶועסְט זַאט זַיין וְאֶל כֶּלְיְךָ לֹא תִתֵּן אָבֶּר אִין דַיינֶע כֵּלִים טָארְסְטוּ נִיט גֶעמֶען אַהֵיים טְרָאגֶן: (כו) כִּי תָבֹא בְּקָמַת רֵעֶךָ וֶוען דוּ וֶועסְט אִין דַיין חַבֵרְס שְׁטֵייעֶנְדִיגֶע תְּבוּאָה דָא שְׁמוּ אוֹיךְ בַּייא אַפּוֹעֵל וְקָטַפְתָּ מֶעגְסְטוּ אָפּ רַייסֶען מִיט דַיינֶע הֶענְד אוּנ עֶסִין וְחֶרְמֵשׁ אָבֶּר אֵיין אָדֶער אֵיין מֶעסֶער אָדֶער אַנְדֶרֶע זַאכֶען וָוס קָאן מִיט זַייא שְׁנַיידֶען לֹא תָנִיף זָאלְסְטוּ נִיט הֵייבֶּן אוֹיף דַיין חַבֵרְס שְׁטֵייעֶנְדִיגֶע תְּבוּאָה:

מצות השם

(תקעו תקעז) כִּי תָבֹא בְּכֶרֶם רֵעֶךָ וְאָכַלְתָּ עֲנָבִים וגו'. דָס אִיז דִי מִצְוֹת וֶוען אֵיין פּוֹעֵל אַרְבֵּיט בַּיי זַיין בַּעַל הַבַּיִת אִין וַויין גָארְטֶן מֶעג עֶר עֶסִין פוּן דִיא וַויינְטְרוֹיבֶּן ווִי פִיל עֶר קֶען אָבֶּר אַהֵיים טָאר עֶר נִישְׁ אָן דֶעם בעה"ב יְדִיעָה אוּנ זָאל נִיט שְׁנַיידֶן פַר זִיךְ פוּן בַּ תְּבוּאָה מִיט אַשֶׁערְפ דָס אִיז נוֹהֵג בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל

*) **הערה** דער דין פון דריי ימים טובים, פסח שבועות סוכות דאס איז נאר גיוועז ווען דער בית המקדש איז גיוועז, אוב איינער האט גיטאן צו ברייגגען אקרבן האט די תורה גיזאגט מען דארף ניט גיין וועגין דעם קרבן אין ירושלים, נאר מען מעג ווארטין ביז יום טוב יום טוב מוז מען דאך קומען אין ירושלים, וועט מען דאמאלס ברייגגען דעם קרבן פון נדר, אוג אויב עס איז אריבערגעגאנגען דריי ימים טו האט ניט געברייגגט, האט ער עובר גיוועזן אלא: לא תאחר לשלמו, אבער היינט אז איינער טוהט אנדר אין שוהל, אדער אזוי צו געבין די ערשטע געלט וואס ער האט דארף ער באצאהלין דעם נדר׳

שְׁמָהּ לְרִשְׁתָּהּ׃ ס כב כִּי־תִדֹּר נֶדֶר לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תְאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ כִּי־דָרֹשׁ יִדְרְשֶׁנּוּ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מֵעִמָּךְ וְהָיָה בְךָ חֵטְא׃ כג וְכִי תֶחְדַּל לִנְדֹּר לֹא־יִהְיֶה בְךָ חֵטְא׃ כד מוֹצָא שְׂפָתֶיךָ תִּשְׁמֹר וְעָשִׂיתָ כַּאֲשֶׁר נָדַרְתָּ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ נְדָבָה אֲשֶׁר

רְתַהּ׃ כב אֲרֵי תִדַּר
קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ לָא
חַר לְשַׁלָּמוּתֵהּ אֲרֵי
בַּע יִתְבְּעִנֵּהּ יְיָ
הָךְ מִנָּךְ וִיהֵי בָךְ
א׃ כג וַאֲרֵי תִתְמְנַע
נְדַר לָא יְהֵי בָךְ
א׃ כד אַפָּקוּת סִפְוָתָךְ
ר וְתַעְבֵּד כְּמָא דִי
תָּא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ
תָא דִי מַלֶּלְתָּא

א כי תדר נדר ראש השנה ה : לא תאחר
בילה יח ר"ה ד ה ו נדרים ג ד ו ז
בט ערכין ו תמורה יח : כי דרש ידרשנו נדרים ד : מעמך ר"ה ו נדרים ו : והיה בך חטא זבחים כח : וכי תחדל לנדור נדרים כא עז חולין ב
פקידה שער עא : מוצא שפתיך תשמר שבועות כו זבחים ה ז מנחות ב נח : נדבה זבחים ב ד :

בעל הטורים

לא תסיף שלא תאמר אלוה ברבית כדי לשלם נדרי : (כב) לא תאחר . ד' לא תאחר מלאתך ודמעך לא תאחר (פרשת משפטים) כאשר נדר לאלהים אל תאחר לשלמו (קהלת ה) וישועתי לא תאחר (ישעיה מו) . שאם תשלם נדרך וישועתי לא תאחר אבל הנודר ואינו משלם הוא מרחיק ישועה :

רש"י

עשה עשה לעבור עליו בשני י לאוין ועשה : (כב) לא
חר לשלמו . (ספרי) שלשה רגלים כ ולמדוהו
ינו מן המקרא : (כד) מוצא שפתיך תשמר.

בית יהודא

ביי דעם געצין דינר איז אמצוה צו נעמן פראצענט, וויסן מיר אז ביי איוד טאר מען ניט נעמן פראצענט, דריבר אזו ווי אז ער נעמט ניט פראצענט פון געצין דינער הט ער אעבירה וויל ער הט ניט געטאן די מצוה וום הקב"ה געבאטן, אבר מלקות קומט אים ניט, אזו אז ער הט גענומען פראצענט ביי איוד, הט ער נאר אעבירה, ער ניט געטאן וואס הקב"ה הט געבאטן, אבער מלקות קומט אים ניט (לעבור עליו בשני לאוין ועשה) אוב מען נעמט צענט ביי איוד, איז דא צוויי עבירות פון לאוין, וויל עס שטייט צווייא מאל, לא תשיך לאחיך, ולאחיך לא ך, אונ איין מאל איז דא אעבירה פון אמצות עשה, פון לנכרי תשיך וויא עס שטייט פריער דריבר אז מען נעמט צענט פון איוד, קומט צוויי מאל מלקות, אויסער די עבירה פון די מצות עשה : (כב) ולא תאחר לשלמו. (שלשה) זאלסט ניט פארשפעטיגן צו בצאלן דיין נדר אין דריי ימים טובים, פסח שבועות סוכות, אויב דרייא ימים ם פסח שבועות סוכות זענן אריבער געגאנגען אונ ער הט ניט בצאלט זיין נדר וום ער הט געטאן פר פסח, הט עבירה, פון דעם לאו, לא תאחר לשלמו (ולמדוהו רבותינו מן המקרא) די רבנן האבען דאס געלערנט פון ק, ועיין בגמרא ראש השנה דף דו : (כד) ומוצא שפתיך תשמור. וואס דיינע לעפצען ווערן מוילן ווערט ארוס־

שפתי חכמים

תסיף לאחיך ולאחיך לא תסיף . ואין להקשות והא הוו ג' לאוין לפני עור לא תתן מכשול . וי"ל דהאי לאו הוא לאו שבכללות דרשינן ביה מי שהוא עיור בדבר כלומר לא תתן לו עצה שאינה ואין לוקין על לאו שבכללות אי נמי כיון דלרשו על העור בדבר מ"ה לא רלו למנות אותו בכלל הלאוין . והרא"ם פי' עובר בשני לאוין לאו דלא תסיף ולאו דלפני ע"ר לא תתן וגומר והאריך שם . ומה שכתבתי כן מלאתי : כ ר"ל דכתיב לעיל בסוף פרשת ראה בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות . לא הל"ל רק במקום אשר יבחר

פירוש לתורת אלהים

ך ווערט דיך גאט בענטשען אין אלע דיינע דלן על הארץ אויף דעם לאנד אשר וום דו קומסט טן לרשתה צו ארבען זיא : (כב) כי תדור נדר ליי ך ווען דו ווערסט טאן אנדר צוא גאט לא תאחר טו זאלסט ניט שפעטיגן צו בצאלן אים [ע' רש"י] ארום אז דו ווערסט פארשפעטיגן דריי רגלים ו ידרשנו ווערט אים גאט פארשטין פון דיר והיה טא אונ דו ווערסט האבען איין עבירה : (כג) וכי ל לנדור אונ אז דו ווערסט דיך פר מיידין פון צו ן נדרים לא יהיה בך חטא ווערט אין דיר קיין דה ניט זיין : (כד) מוצא שפתיך תשמור וואס דיין זאגט ארום זאלסטו היטען ועשית אונ זאלסט טאהן אזו ווי דוא האסט אנדר גטאהן צו גאט דיין

ליקוטי נחמיה

(כד) מוצא שפתיך תשמור וגו'. דר ספר אור החיים שרייבט ווען אמענטש וויל טאן אנדר צו הקב"ה, אדער ער וויל עפעס צו זאגן צו אמענטש תשמור ועשית, זאלסטו ווארטען מיט דעם נדר ביז דו ווערסט קיגנן טאן אונ געבען וואס דו האסט צו געזאגט, אונ אוב עס איז ביי דיר אספק טאמער ווערסטו ניט קענען טאן דעם נדר, זאלסטו ניט זאגען דעם נדר, נאר ווען דו ווערסט קענען די זאך טאן אונ געבן אן אנדר איז נאך בעסר, אונ אוב דו האסט עפעס צוגעזאגט צו אמענטש, זאלסטו היטן צו טאן ווי דו האסט צו געזאגט כאשר נדרת לה' אלהיך, גלייך ווי דו וואלסט געטאן דעם נדר צו הקב"ה, נדבה אשר דברת בפיך, אפילו וואס דו האסט צוגעזאגט צו געבן איז ניט אהוב, נאר אנדבה, פון דעסטוועגן מוזטו דס געבן, ווייל דיין מויל הט צו געזאגט צו געבן, איז שוין געווארן פון די נדבה אנדר :

מצות השם

ז (קעה) לא תאחר וגו'. דס איז די מצות ווען איינער טוט אנדר מוז ער בצאלן אונ אז ער האלט איף דריי ימים טובים אונ בצאלט ניט איז ער עובר אוף לא תאחר דס איז נוהג בכל זמן :

אֶתְנַן זוֹנָה וּמְחִיר כֶּלֶב בֵּית יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ לְכָל־נֶדֶר כִּי תוֹעֲבַת יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ גַּם־שְׁנֵיהֶם׃ ס כ לֹא־תַשִּׁיךְ
לְאָחִיךָ נֶשֶׁךְ כֶּסֶף נֶשֶׁךְ אֹכֶל נֶשֶׁךְ
כָּל־דָּבָר אֲשֶׁר יִשָּׁךְ׃ כא לַנָּכְרִי
תַשִּׁיךְ וּלְאָחִיךָ לֹא תַשִּׁיךְ לְמַעַן
יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מִשְׁלַח
יָדֶךָ עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־

תְּעֵל אֲגַר זַנִּיתָא וְחוּל[ף]
כַּלְבָּא לְבֵית מַקְדְּשָׁא ד[ה׳]
אֱלָהָךְ לְכָל נִדְרָא אֲ[רֵי]
מְרַחַק קֳדָם יְיָ אֱלָהָ[ךְ]
אַף תַּרְוֵיהוֹן׃ כ לָ[א]
תְרַבֵּי לַאֲחוּךְ רִבִּית כְּ[סַף]
רִבִּית עֲבוּר רִבִּית [כָּל]
מִדַּעַם דְּמִתְרַבֵּי׃ כא לְבַ[ר]
עַמְמִין תְּרַבֵּי וְלַאֲח[וּךְ]
לָא תְרַבֵּי בְּדִיל דִּיבָרְכִ[נָּךְ]
יְיָ אֱלָהָךְ בְּכֹל אוֹשָׁטוּ[ת]
יְדָךְ עַל אַרְעָא
דְּאַתְּ עָלֵל לְתַמָּ[ן]

תו"א ומחיר כלב תמורה ל׃ לכל נדר פסח[ים]
תמורה ל׃ כי תועבת ה׳ בכורו[ת]

פסורה כט׃ גם שניהם קמא נד תמורה ל׃ לא תשיך לאחיך מציעא סא עה׃ נשך כסף שם סא׃ נשך אוכל שם׃ נשך כל דבר שם סה׃ לנכרי תשיך שם ע׃ ולא[חיך] לא תשיך שם עה׃

רשב"ם

(כ) לא תשיך. לפי הפשט במלוה מדבר׃

בעל הטורים

לה׃ (יט) ומחיר. ב׳ במס׳ דין יחידך ומחיר שדה עתודים. זהו ש[אם] נתן לה חטין ועשאן סלת והיינו ומחיר שדה וכן עתודים כמי ד[...] שמחליף טלה בכלב׃ כי תועבת ה׳ אלהיך גם שניהם. וסמיך ליה (כ) לא תשיך. לומר אחד המלוה והלוה והערב נתעבים׃ ישך. ב׳ דין וא[...] (משלי כג) כנשך ישך. שהרבית דומה למי שנשכו נחש שעולה מעט מעט ואינו מרגיש עד שיעלה לממון רב כמו נשיכת הנחש. כ[...]

רש"י

סה) לרבות שינוייהם כגון חטים ח ועשאן סלת׃ (כ) [לא] תשיך. אזהרה ללוה ט שלא יתן רבית למלוה. ואח[ר כך] אזהרה למלוה (ויקרא כה) את כספך לא תתן לו בנשך (ב"מ ע)׃ (כא) לנכרי תשיך. ולא לאחיך (ב"מ ע) לאו ה[בא מכלל עשה]

בית יהודא

אויף אַשְׁעפְּס, רְאוּבֵן הָט גֶעגֶעבֶּן צוּ שְׁמוּאֵל אַהוּנְט, אוּנ שְׁמוּאֵל הָט גֶעגֶעבֶּן צוּ רְאוּבֵן אַשְׁעפְּס פַר דֶעם הוּנְט, טָאר נִיט רְאוּבֵן מַקְרִיב זַיין דֶעם שֶׁעפְּס פַר אַקָרְבָּן׃ וְגַם שְׁנֵיהֶם. (לְרַבּוֹת שִׁנּוּיֵיהֶם) אֲפִילוּ מֶען הָט גֶעעֶנְדֶערְט (כְּגוֹן חִטִּים וַעֲשָׂאָן סֹלֶת) עֶר הָט גֶעגֶעבֶּן צוּ דִי זוֹנָה אַמַתָּנָה ווייץ אָדֶער עֶר הָט גֶעמָאשְׁט וגֶעבּיטֶן ווייץ גֶעמָאלֶן אוּנ גֶעמַאכְט פוּן זֵיי מֶעל, טָאר מֶע[ן] גֶעבֶּן דִי מֶעל צוּ אַקָרְבָּן מִנְחָה אויף דֶעם מִזְבֵּחַ׃ (כ) וְלֹא תַשִּׁיךְ. (אַזְהָרָה לְלֹוֶה שֶׁלֹּא יִתֵּן רִבִּית לְמַלְוֶה) דָאס אִיז אַאָנְ[זָאג] צוּם לֹוֶה עֶר זָאל נִיט גֶעבֶּען פְרַאצֶענְט צוּם מַלְוֶה (וְאַחַר כַּךְ אַזְהָרָה לְמַלְוֶה) נָאכְדֶעם אִיז אַאָנְזָאג צוּם מַלְוֶה עֶר זָ[אל] נִיט נֶעמֶן פְּרַאצֶענְט, ווי עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (אֶת כַּסְפְּךָ לֹא תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ) דַיין גֶעלְט זָאלְסְטוּ נִיט גֶעבֶּען אויף בַּייסוּ[נג] אוֹף פְרַאצֶענְט צוּ נֶעמֶען׃ (כא) (לַנָּכְרִי תַשִּׁיךְ). אַז דוּ פַארְבָּארְגְסְט גֶעלְט צוּ אַגוֹיִים דִינֶער מֶעגְסְטוּ בַּייא אִ[ם] נֶעמֶן פְּרַאצֶענְט (וְלֹא לְאָחִיךָ) נִיט צוּ דַיין בְּרוּדֶר, אוֹיבּ דוּ הָאסְט פַארְבָּארְגְט גֶעלְט צוּ דַיין בְּרוּדֶער (צוּ אַיוּד) זָאלְ[סְטוּ] נִיט נֶעמֶן בַּיי אִים פְּרָאצֶענְט (וְלַאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה עָשֵׂה) דֶער לַאו וָוס וֶוערְט גֶעלֶערְנְט פוּן אַעֲשֵׂה, ווייל דִי תּוֹרָה זָא[גְט]

שפתי חכמים

שאף זו כו׳ וכך פי׳ בסמוך כן׃ ח וא"ת והיכי פסק רש"י דברי ב"ה דאמרו הם ולא שינוייהם ומפרש כב"ש דדרש גם לרבות שינוייהם. וי"ל כיון דקאמר בגמרא גם לב"ה קשיא מ"ה פירש אליבא דב"[ה׃] ט (גמ"י) דאל"כ לא תשיך מבע"ל כי הלוה הוא הגורם למלוה שיש[ך׃]

פירוש לתורת אלהים

בְּרֶענְגֶען אֶתְנַן זוֹנָה דִי מַתָּנָה פוּן אַזוֹנָה וֶוען מֶען הָט אִיר גִיגֶעבֶּען אַמַתָּנָה אַצִיגֶעקֶעלֶע פַר זְנוּת וּמְחִיר כֶּלֶב אוּנ דָאס פַאר בֵּייטוּנְג פוּן אַהוּנְט דְהַיְינוּ עֶר הָאט פַארְבִּיטֶען פַאר אַהוּנְט הָט עֶר גֶענוּמֶען אַצִיגֶעקֶעלֶע טָארְסְטוּ עֶס נִיט בְּרֶענְגִין בֵּית יְיָ אֱלֹהֶיךָ אִין דֶעם הוֹז פוּן גָאט דַיין גָאט לְכָל נֶדֶר פוּן וֶועגִין אַנֶּדֶר וָוס עֶר הָט גִיטָאן כִּי תוֹעֲבַת וָוארוּם דִי בֵּיידֶע זֶענִין בַּיי גָאט דַיין גָאט אוּם וֶוערְדִיג עֶר הָאט זֵייא פֵיינְד׃

(כ) לֹא תַשִּׁיךְ דוּ זָאלְסְט נִיט בַּייסֶען צוּ דַיין בְּרוּ[דֶער] אַבֵּייסוּנְג פוּן גֶעלְד אָדֶער אַבֵּייסוּנְג פוּן עֶ[סֶען] וַוארְג נֶשֶׁךְ כָּל דָּבָר אָדֶער אִיטְלִיכֶע זַאךְ וָואס דֶ[ער] מִיט וֶוערְט מֶען גֶעבִּיסֶען מֶען מֵיינְט מֶען זָ[אל] נִיט נֶעמֶען רְוָוחִים פוּן אַלֶערְלֵייא זַאכֶען [פיין רש"י] (כא) לַנָּכְרִי תַשִּׁיךְ פוּן אַכְּנַעֲנִי מֶעגְסְט דוּ נֶעמִין צִינְזֶ[ען] וּלְאָחִיךָ לֹא תַשִּׁיךְ אוּנ בַּיי דַיין בְּרוּדֶער טָארְסְטוּ נִ[יט] נֶעמֶען צִינְזֶען לְמַעַן דְּרוּם אַז דוּא וֶועסְט אַזוֹ טָא[ן]

מצות השם

אָדֶער אַיין מַתָּנָה וָואס מֶען הָאט אַיין זוֹנָה גֶעגֶעבֶּן פַאר זְנוּת׃

(תקעב) לֹא תַשִּׁיךְ לְאָחִיךָ. דָאס אִיז דִי מִצְוָה אַז אַיין יוּד זָאל דֶעם אַנְדֶערֶען הֶעלְפֶּען מִיט גֶעלְד עֶר זָאל בַּיי אִים נִיט נֶעמֶן קֵיין רְוָוחִים דִי רְוָוחִים הֵייסֶען אַלְשׁוֹן תַשִּׁיךְ דָאס אִיז בַּייטְשׁ עֶס בַּייסְט אַזוֹי וִויא אַשְׁלַאנְג טוּט אַבִּיס מוּט פְרִיעֶר נִיט ווייא נָאר דָס אָרְט [...] דֶער נָאךְ פִילְט עֶר אויף דֶעם גַאנְצֶען גוּף אַזוֹי ד[י] רְוָוחִים עֶסִין אויף דֶעם אָרִים מַאן דָאס אִיז נוֹהֵג בּ[כָל מָקוֹם בַּיי] זְכָרִים אוּנ נְקֵבוֹת׃

(תקעג) לַנָּכְרִי תַשִּׁיךְ. בַּיי אַיין נָכְרִי מֶעג מֶען נֶעמֶן רִבִּ[ית] עֶס אִיז נוֹהֵג בְּכָל מָקוֹם בַּיי זְכָרִים אוּנ נְקֵבוֹת׃

אֶל־אֲדֹנָיו אֲשֶׁר־יִנָּצֵל אֵלֶיךָ מֵעִם
אֲדֹנָיו׃ יז עִמְּךָ יֵשֵׁב בְּקִרְבְּךָ
בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ
בַּטּוֹב לוֹ לֹא תּוֹנֶנּוּ׃ ס יח לֹא־תִהְיֶה
קְדֵשָׁה מִבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל וְלֹא־יִהְיֶה
קָדֵשׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ יט לֹא־תָבִיא

לְיד רִבּוֹנֵהּ דְּיִשְׁתֵּזֵב
לְוָתָךְ מִלְּוָת רִבּוֹנֵהּ׃
יז עִמָּךְ יְתֵב בֵּינָךְ
בְּאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי
בַּחֲדָא מִן קִרְוָיךְ בִּדְיֵיטַב
לֵהּ לָא תוֹנְנֵהּ׃ יח לָא
תְהֵי אִתְּתָא מִבְּנַת
יִשְׂרָאֵל לִגְבַר עֲבֵד וְלָא
יִסַּב גַּבְרָא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל
אִתְּתָא אָמָא׃ יט לָא

תו"א בטוב לו ערכין כט : ולא יהיה סנהדרין נד פב' חולין קטז כריתות כ : לא תביא אתנן זונה יבמות נט סוטה כו ע"ז יז מו תמורה כט פרה פ"ב מ"ג :

בעל הטורים

סמך (יח) לא תהיה קדשה ללא תסגיר עבד דאיירי בבת ישראל הנשואה לעבד ועוד סמך עבד לבנות ישראל גומר בתך בגרה שחרר עבדך ותן

רש"י

אפילו עבד כנעני של ישראל שברח מחוצה לארץ לא"י : (יח) לא תהיה קדשה. מופקרת מקודשת ומזומנת לזנות : ולא יהיה קדש. (סנהדרין נד) מזומן למשכב זכור. ואונקלוס תרגם לא תהא אתתא מבנת ישראל לגבר עבדא שאף זו מופקרת לבעילת זנות היא מאחר שאין קידושין תופסין לו בה שהרי הוקשו לחמור שנאמר (בראשית כב) שבו לכם פה עם החמור עם הדומה לחמור. ולא יסב גברא מבני ישראל אתתא אמתא שאף הוא נעשה קדש על ידה שכל בעילותיו בעילת זנות שאין קדושין תופסין לו בה : (יט) אתנן זונה. נתן לה טלה באתננה פסול להקרבה : ומחיר כלב. החליף שה בכלב : גם שניהם. (כ"ק

רשב"ם

(יח) קדשה. זונה. פנויה מנאפת : קדש. בא על פנויות בלא כתובת וקדושין ולא מיוחדת לו כפילגשים :

בית יהודא

קנעכט וועט אנטלויפן פון זיין בעל הבית און וועט קומן צו דיר זאלסטו אים ניט איבערגעבן צוריק צו זיין בעל הבית (דבר אחר) נאך אפשט איז (אפילו עבד כנעני של ישראל שברח מחוצה לארץ לארץ ישראל) אפילו אכנעניש קנעכט וואס דינט ביי איוד אין חוץ לארץ און ער איז אנטלאפן צו איוד וואס וואוינט אין ארץ ישראל, זאל ניט דר יוד צוריק שיקן דעם קנעכט צו זיין בעל הבית אין חוץ לארץ, נאר ער זאל בלייבן ביי אים אין ארץ ישראל : (יח) ולא תהיה קדשה. זאגט רש"י קדשה מיינט מען (מופקרת מקודשת ומזומנת לזנות) אן אשה וואס איר פרנסה איז צו מזנה זיין מיט יעדער מענטש וואס וועט צו איר קומען : ולא יהיה קדש. מיינט מען (מזומן למשכב זכור) אזכר וואס איז גרייט מען זאל מיט אים מזנה זיין (ואונקלוס תרגם) דער תרגום טייטשט (לא תהא אתתא מבנת ישראל לגבר עבדא) איודישע טאכטער זאל ניט ווערן אווייב צו אכנעניש'ן קנעכט (שאף זו מופקרת לבעילת זנות היא) די אשה הייסט אויך זיא איז געווארן אזונה (מאחר שאין קידושין תופסין לו בה) ווייל אפילו דער עבד כנעני האט זיא מקדש געוועזן זענען זייא קיין קידושין, איז זיא דאך ניט איר מאן, איז ער דאך מיט איר מזנה שטענדיג (שהרי הוקשו לחמור) ווייל די כנענים זענען געגליכן צו אאייזיל (שנאמר) ווארום עס שטייט אין פסוק אברהם האט געזאגט צו זיינע קנעכט (שבו לכם פה עם החמור) איר זאלט דא זיצען מיט דעם חמור, זאלסט ניט לייענען עם החמור, נאר מען זאל לייענען עם החמור (עם הדומה לחמור) אפאלק וואס איז גלייך צו אאייזיל (ולא יסב גברא מבני ישראל אתתא אמתא) איוד זאל ניט נעמען אווייב אכנעניש'ע דינסט (שאף הוא נעשה קדש על ידה) ווייל עס הייסט ער האט זיך צוגעגרייט צו מזנה זיין (שכל בעילותיו בעילת זנות) ווייל יעדער מאל וואס ער בהעפט זיך מיט איר, הייסט דאס ער איז מזנה מיט איר (שאין קידושין תופסין לו בה) ווייל די קידושין וואס ער האט איר מקדש געוועזן זענען ניט קיין קידושין, איז ער דאך ניט איר מאן, נאר ער איז שטענדיג מזנה מיט איר : (יט) ואתנן זונה. מיינט מען (נתן לה טלה באתננה פסול להקרבה) אויב איינער האט מזנה געוועזן מיט א אשה און ער האט איר געגעבן אשעפס אמתנה פאר דעם זנות, טאר מען ניט מקריב זיין דעם שעפס פאר אקרבן : ומחיר כלבו. מיינט מען (החליף שה בכלב) ער האט געטאשט ונעביטען אהונט

פירוש לתורת אלהים

ינצל אליך וואס ער וועט אנטלויפן און וועט וועלן ביי דיר גערעטעט ווערן פון זיין הארן : (יז) עמך ישב מיט דיר זאל ער זיצין בקרבך צווישן דיר אין דעם ארט וואס ער וועט זיך אוס דער ווייל'ן אין איינעם פון דיינע שטעט בטוב לו וואו עס וועט אים געפעלן לא דו זאלסט אים ניט נארין : (יח) לא עס זאל ניט זיין פון די יודישע טעכטער אזעלכע וואס איז אן גיבגרייט אויף זנות ולא יהיה קדש און עס זאל ניט זיין פון די קינדער ישראל אזעלכער וואס ער איז אן גיבגרייט אויף זנות : (יט) לא תביא דו זאלסט ניט

שפתי חכמים

כמו שאמרו מכאן המוכר עבדו לע"א או לחוצה לארץ יצא לחירות אם כן קשה למה נקט ליסנא דלא תסגיר הל"ל לא תעביד עבד אל אדוניו מ"ה לריך גם לטעם ראשון : ז כלומר הואיל ואונקלוס תרגם כן אל תפיל לי תשיבה מניה מפני שיכולני לתרץ שגם אונקלוס סובר כמותי

מצות השם

(תקע) לא תהיה וגו'. קיין יודישע טאכטער טאר ניט מזנה זיין זיא טאר ניט זיין קיין אן בגרייטערן מזנה צו זיין דהיינו זיא זאל זיך אליין ניט מפקיר זיין צו זנות אדער איהר פאטער און מוטער זאלן זיא ניט מפקיר זיין לזנות דס איז נוהג אין יעדער צייט און אין יעדן ארט ביי זכרים און בייא נקבות :

(תקעא) לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב בית ה' וגו'. מען טאר ניט ברענגן אין הויז פון גאט דס געלד

חוּץ׃ יד וְיָתֵד תִּהְיֶה לְךָ עַל־אֲזֵנֶךָ
וְהָיָה בְּשִׁבְתְּךָ חוּץ וְחָפַרְתָּה בָהּ
וְשַׁבְתָּ וְכִסִּיתָ אֶת־צֵאָתֶךָ׃ טו כִּי
יְהוָֹה אֱלֹהֶיךָ מִתְהַלֵּךְ ׀ בְּקֶרֶב
מַחֲנֶךָ לְהַצִּילְךָ וְלָתֵת אֹיְבֶיךָ
לְפָנֶיךָ וְהָיָה מַחֲנֶיךָ קָדוֹשׁ וְלֹא־
יִרְאֶה בְךָ עֶרְוַת דָּבָר וְשָׁב
מֵאַחֲרֶיךָ׃ ס טז לֹא־תַסְגִּיר עֶבֶד

לְבָרָא׃ יד וְסִכְּתָא תְּהֵי
לָךְ עַל זֵינָךְ וִיהֵי כְּמֵיתְבָךְ
לְבָרָא וְתַחְפַּר בַּהּ וְתִתּוּב
וְתַכְסֵי יָת מַפְּקָתָךְ׃
טו אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ
שְׁכִינְתֵהּ מְהַלְּכָא בְּגוֹ
מַשְׁרִיתָךְ לְשֵׁיזָבוּתָךְ
וּלְמִמְסַר בַּעֲלֵי דְבָבָךְ
קֳדָמָךְ וּתְהֵי מַשְׁרִיתָךְ
קַדִּישָׁא וְלָא יִתְחֲזֵי בָךְ
עֲבֵרַת פִּתְגָם וִיתוּב
מֵימְרֵהּ מִלְּאוֹטָבָא לָךְ׃
טז לָא תִמְסַר עֶבֶד עַמְמִין

תו"א ויתד תהיה לך שם יומא פה כתובות ה׳ : כי ה׳ אלהיך סוטה ג ספר הזוהר פרשת נח ופרשת אחרי מות : והיה מחניך ברכות כה שבת כג קכ : לא יראה בך ברכות שם שבת קכ סוטה ג כה מליעא קיד : לא תסגיר יבמות לט גיטין מה קידושין סג :

רשב"ם

על אזנך. עם שאר כליך : (טו) מתהלך. שגם ארון שבו תורה היה יוצא עמהם למלחמה כדכתיב וכלי הקודש וחצוצרות. התרועה בידו :

בעל הטורים

(יד) ויתד תהיה לך על אזנך. רמז שאם שמע נבול פה שיכוף אצבעו לתוך אזנו וזהו ויתד חוץ שלא לשמוע נבול פה לא חוץ מן הבית או הכיף אצבעך לתוך אזנך. וכמדרש ויתד תהיה לך על זכות האבות שהוא כיתד תקוע לישראל. ויתד בגימ׳ והאבות : ויתד תהיה לך על אזנך. בגימט׳ מדותי תהיה על אזנך. כלומר י"ג מדות יהיו כלי זיין שלך : וחפרתה. ב׳ במס׳ דין והידך (איוב יא) וחפרת לבטח תשכב. זהו מה שאמרו לעולם יבדוק אדם עצמו לצרכיו קודם שיפן וחפרתה וכסית את צאתך ואז וחפרת לבטח תשכב : (טו) ערות דבר. וסמיך ליה לא תסגיר עבד. רמז ערוה סגורה בעששית אסור לקרות קריאת שמע כנגדה :

בית יהודא

וואלקינס וום ארום די מחנה : (יד) ועל אזנך] . ביי דיינע געווער (לבד משאר כלי תשמישך) אויסר די איבעריגע כלים וום איינגן אויף דיין זייט צו דיין ניצונג זאלסטו דעם גרויסן שפיציגן אייזען אויך האבן איינגן : ואזנך] . מיינט מען (כלי זיינך) די כלים וום זעגען דיינע געווער : (טו) ולא יראה בך] . (הקב"ה ערות דבר) הקב"ה זאל ניט זעהן אין דיר אשענדליכע זאך : (טז) ולא תסגיר עבד] . זאגט רש"י (כתרגומו) וויא דער תרגום טייטשט , אויב אכנעני׳שער

רש"י

(יד) על אזנך. לבד משאר ד כלי תשמישך: אזנך. כמו כלי זיינך: (טו) ולא יראה בך. הקב"ה ה ערות דבר: (טז) לא תסגיר עבד. ו כתרגומו. ד"א

שפתי חכמים

וי"ל אין מוקדם ומאוחר בתורה וזה נאמר קודם מיתת אהרן : ד כלומר שיתד זה תהיה לך לבד שאר כלי תשמישך כדי שתתפור בה : ה הנזכר בראש הפסוק דאל"כ לא יראה בלר"י תחת היו"ד מיבעי ליה : ו עבד עממין פי׳ עבד שהוא ישראל הנמכר לעו"א כדאיתא בגיטין (דף מה) ולפי זה קשה למה קרא אותו הקבה עבד דהא ישראל הוא ל"פ ד"א כו׳. ולפי׳ של ד"א קשה כיון דהאי קרא לא תסגיר ליכנא דהירות הוא

ליקוטי מרדכי

יודען זענען טמא פון זייערע זינד וועט בלעם איצט האבן אכט צו פלוכין זיי אונ ברייננגן אויף זיי אקללה, אונ אין אמת האט געקענט בלעם ברענגן אויף זיי אקללה, ווייל בלעם האט געהאט אכט צו בריינגן קללות פון טומאה להבדיל ווי משה האט געקענט בריינגן ברכות פון קדושה, דריבער האט הקב"ה געזעהן בלעם ער זאל נים ריידין וואס ער וויל , אונ נים פלוכין די יודן , נאר ער מוז זעהן מחזה שדי, ער זאל קוקין אין די ליכטיגקייט פון די קדושה וועט ער נים קענן קוקין אין די טומאה אונ וועט נים קענען פלוכין די יודען נאר ער וועט זייא מוזין בענטשען , דאס איז פארקערט געווארן פון קללה אויף ברכה פון טומאה אויף קדושה:

פירוש לתורת אלהים

מחנה ויצאת שמה אונ דארט זאלסטו גיין ארוים לצורך : (יד) ויתד תהיה לך אונ אשפיציגע שטיק אייזין זאל זיין צו דיר איינגען לעבין דיינע גיוועהר וואס דו האסט והיה בשבתך אונ עס וועט זיין ווען דו וועסט זיצן אין דר אוסן פון דיין צורך וועגין וחפרתה זאלסטו מיט דעם אייזין גראבין ושבת אונ דר נאך זאלסטו צו דעקין דיין אוים גאנג : (טו) כי יי אלהיך ווארום גאט דיין גאט גייט אין דיין לאגער להצילך מציל צו זיין דיך פון דיינע פיינד אונ איבר צו געבין דיינע אלע פיינד פר דיר דרום והיה זאל זיין דיין לאגר היילג ולא יראה בך אונ גאט זאל ניט זעהן אין דיר איין שענדליכע זאך ווארום אז עס וועט זיין אין דיר אשענדליכע זאך ושב וועט גאט זיך צוריק קערן פון הינטער דיר : (טז) לא תסגיר דו זאלסט ניט איבר געבען אקנעכט צו זיין הארן אשר

מצות השם

(תקסו תקסז) ושבת וכסית וגו׳. דאס זענין די מצות דו זאלסט האבען אארט חוץ דר מחנה אונ אנאגל זאל זיין צו דיר אז דו וועסט גיין לצורך זאלסטו מיט דעם נאגל צו דעקין דיין אוס גאנג :
(תקסח תקסט) לא תסגיר וגו׳. דס זענין די מצות דו זאלסט ניט איבער ענטפערין איין קנעכט צוא זיין האר אז ער וועט אנטלויפען צוא דיר פון חוץ לארץ קיין ישראל נאר דעם האר פון ה"ל זאלסטו צאלן פר איס אונ דו זאלסט דעם קנעכט ניט נארען . עס איז נוהג ביי זכרים אונ נקבות :

אֲשֶׁר לֹא־יִהְיֶה טָהוֹר מִקְּרֵה־לָיְלָה
וְיָצָא אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה לֹא יָבֹא
אֶל־תּוֹךְ הַמַּחֲנֶה: יב וְהָיָה לִפְנוֹת־
עֶרֶב יִרְחַץ בַּמָּיִם וּכְבֹא הַשֶּׁמֶשׁ
יָבֹא אֶל־תּוֹךְ הַמַּחֲנֶה: יג וְיָד תִּהְיֶה
לְךָ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְיָצָאתָ שָׁמָּה

אונקלוס

יְהֵי דְּכֵי מִקְּרֵה לֵילְיָא
...וֹק לְמִבְּרָא לְמַשְׁרִיתָא
יֵעוֹל לְגוֹ מַשְׁרִיתָא:
וִיהֵי לְמִפְנֵי רַמְשָׁא
...חֵי בְּמַיָּא וּכְמֵעַל
...מְשָׁא יֵעוֹל לְגוֹ
...שְׁרִיתָא: יג וַאֲתַר
...קָן יְהֵי לָךְ מִבָּרָא
...שְׁרִיתָא וְתִפּוֹק תַּמָּן

רשב״ם

(יג) ויד תהיה לך. כתרגומו:

תו״א מקרה לילה קמא כה: ויצא אל מחוץ למחנה פסחים-כח: והיה לפנות ערב נזיר סו: ויד תהיה לך ברכות כה:

רש״י

...רג בשעת הסכנה: (יא) מקרה לילה. דבר הכתוב ...הוה: ויצא אל מחוץ למחנה. זו מלות עשה: לא ... אל תוך המחנה. זו מלות לא תעשה ואסור להכנס ...ה לויה א וכ״ש למחנה שכינה (פסחים סז): (יב) והיה ...ות ערב. סמוך להערב שמשו יטבול שאינו ב טהור ... הערב שמש: (יג) ויד תהיה לך. כתרגומו כמו ...בר ג) איש על ידו: מחוץ למחנה. חוץ ג לענן:

בית יהודא

היטן פון עבירות ווי אין איין אנדער צייט: (יא) וּמִקְרֵה לָיְלָה. זאגט רש״י (דִּבֶּר הַכָּתוּב בַּהוֹוֶה) דר פסוק שמועסט ווי עס טרעפט מער, דס מערסטע טרעפט פון אמענטש זאל ארויסגיין זרע ביי נאכט, אונ אז עס גייט ארוים פון אמענטש זרע ביי טאג איז ער אויך טמא ביז נאכט: וְיָצָא אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה. זאגט רש״י (זוּ מִצְוַת עֲשֵׂה) דס איז אמצוה ער זאל ארויסגיין פון די מחנה ווען ער איז טמא: וְלֹא יָבֹא אֶל תּוֹךְ הַמַּחֲנֶה. ער זאל ניט אריינקומען אין די מחנה ווען ער

...טמא, אונ אוב ער איז געקומען אין די מחנה (זוּ מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה) האט ער אעבירה אויף אלאו (וְאָסוּר לִיכָּנֵס לְמַחֲנֵה ...וְכָל שֶׁכֵּן לְמַחֲנֵה שְׁכִינָה) ווען ער איז טמא טאר ער נים אריין גיין אין די מחנה פון די לוים, אונ אין די מחנה ...ה טאר ער געווים ניט אריין גיין: (יב) וְהָיָה לִפְנוֹת עָרֶב. מיינט מען (סָמוּךְ לְהָעֶרֶב שִׁמְשׁוֹ יִטְבּוֹל) נאנט פאר דעם ...אונטרגיין זאל ער זיך טובל זיין (שֶׁאֵינוֹ טָהוֹר בְּלֹא הָעֶרֶב שֶׁמֶשׁ) איידער די זונן גייט אונטער ווערט ער ניט ריין ...יין טומאה: (יג) וְיָד תִּהְיֶה לְךָ. זאגט רש״י (כְּתַרְגּוּמוֹ) ווי דר תרגום טייטשט „וַאֲתַר" אארט (כְּמוֹ) ווי עס שטייט ...פסוק (אִישׁ עַל יָדוֹ) יעדער מענטש זאל זיין אויף זיין ארט: וּמִחוּץ לַמַּחֲנֶה. מיינט מען (חוּץ לֶעָנָן) אויסער דיא

שפתי חכמים

...ילו את ישראל נתעבו לגמרי ואדומי ומצרי עמדו להרגן וכא... לגמרי וא״ל משום דלא קדמו אתכם וגומר דהא ע״כ צ״ל ...ם נמי לא קדמו דאל״כ למה נתן הכ׳ הטעם דלא תתעב אדומי ...ויך הוא ולא נתן גם הטעם שקדמו ש״מ דאין זה עיקר הטעם ...ומי משום דשכר את בלעם לקלל אותם ואדום לא שכר את בלעם ...הא דלא שכר אדום את בלעם משום דאדום לא ידע זה שאת ...יאור בלעם יותר וכלק ידע זה ממלחמת סיחון וכמו שפרש״י ... וכיון שהוא כן אין להחזיק לאדום טובה בשביל זה ואדרבה יותר ...תעב אותם כיון שרצו להרוג אותם בחרב ואי משום שהוא אחיך ...מון ומואב נמי קרובים הם עמנו וכמו שאמר אברהם ללוט כי ... אחים אנחנו: ומתרץ הא למדת כו׳: ת דבלילה דרך שרואה ...אבל ביום אין דרך שרואה קרי אבל ודאי מי שרואה קרי ביום ...א טמא: א ר״ל מדכתיב שני מחנות בפסוק וא״ת והא אפקיה ...מחנות חד למ״ע וחד למלות ל״ת. וע״ק למה נקט כ״ש למחנה ... אלא היה לנקוט ואסור ליכנס למחנה לויה ולמחנה שכינה וי״ל ...דר״ל בזה מה שכתוב ויצא אל מחוץ למחנה היינו ע״כ מחנה שכינה דמהיכי תיתי לרבות שאר מחנות ואחריו כתיב לא יבא אל תוך המחנה מרבה קרא אפי׳ מחנה לויה וא״כ קשה שאם נכנס בטומאת קרי למחנה שכינה שהיא קדושה חמורה אינו עובר אלא בעשה כדכתיב ויצא וגומר ואם נכנס למחנה לויה שאין בה קדושה כל כך עובר בלא תעשה שהוא חמור מעשה כדכתיב לא יבא וגו׳ ומתרץ דאם אסור ליכנס למחנה לויה בלא תעשה כ״ש כו׳. וא״ת והרי אין עונשין מן הדין. וי״ל ה״מ היכא דלא רמז כלל בתורה אבל הכא כתיב שעובר בעשה אבל לא תעשה בא מן הדין בדבר זה עונשין. והרא״ם תירץ משום דתרווייהו מחנה שכינה ומחנה לויה משום קדושתה של שכינה הוא וכחד מחנה חשיבי להו כו׳ ע״ש כי הארי׳ך: ב ר״ל דודאי יכול לטבול כל היום מתי שירצה אלא ר״ל מ״ש בקרא והיה לפנות ערב ירחץ במים שלא תאמר אבל קודם לכן לא אלא קרא עצה טובה קמ״ל כמו שכתוב אחריו וכבא השמש יבא אל תוך המחנה כיון שאינו טהור בלא הערב שמש מה לו לטבול בעוד היום גדול. וזהו שנקט רש״י סמוך להערב שמשו יטבול שאינו כו׳: ג וא״ת והלא משמת אהרן נסתלקו ענני כבוד כדפרש״י בפ׳ חקת.

פירוש לתורת אלהים

...וואס ער ווערט ניט ריין זיין דורך אטרעפונג ...הט אים גיטראפען ביי נאכט וְיָצָא זאל ער ארוים ...פון דר מחנה לא יבא ער טאר ניט אריין קומען ...דר מחנה: (יב) וְהָיָה אונ עס ווערט זיין נאנט פר ...ט איידר די זון גייט אונטער יִרְחַץ בַּמַּיִם זאל ער ...טובל זיין אין וואסער וּכְבֹא הַשֶּׁמֶשׁ אונ אז די זון ...ט אונטר גיין יָבֹא מעג ער קומען אין דער מחנה: ...יָד תִּהְיֶה אונ איין ארט זאל צו דיר זיין אויסער די

ליקוטי מרדכי

ווייזן יודן וויא גרוס זיין הייליגקייט איז, אונ ווי חייט זיינע ווערטער האבן צו בעפעלין אויף אשטיין; ער זאל געבען וואסער וְהַדְּבָרִים אֲרוּכִים]. אונ פארקערט איז געוועזן ביי בלעם, ער איז געוועזן ווי די פלעדער מויז, וואס מער פינסטערקייט פון טומאה עס איז געוועזן, מער כח האט ער געהאט, אונ וואו עס איז געוועזן די טומאה גרוים האבען זיינע ווערטער אראפ־ געצויגען אלעס שלעכטס אויף דיא טמא מענטשן פון דעם טמא ארט דריבר האבן די מואבים גערונגען בלעם ער זאל גיין פלוכען די יודען, נוייל פון די צייט וואס יודן זענען ארוסגעגאנגען פון מִצְרַיִם ביז צוא דיא צייט פון בלעם האבען יודען געהאט פיל ...רינגס, ווי הקב״ה האט געזאגט עד אָנָה יְנַאֲצוּנִי, ביז ווי לאנג וועלן מיך די יודן דערצערענען, האבן דיא מואבים גימיינט

מצות השם

...ה) לא יבא וגו׳. דס איז די מצוה אז איין טמא מענטש טאר ניט אריין קומען אין דר מחנה ביז ער ווערט זיך טובל זיין אין איין מקוה דער נאך מעג ער אריין קומען דס גייט אן ביי זכרים אונ נקבות:

אֲשֶׁר־יִוָּלְדוּ לָהֶם דּוֹר שְׁלִישִׁי יָבֹא
לָהֶם בִּקְהַל יְהוָה׃ ס י כִּי־תֵצֵא
מַחֲנֶה עַל־אֹיְבֶיךָ וְנִשְׁמַרְתָּ מִכֹּל
דָּבָר רָע׃ יא כִּי־יִהְיֶה בְךָ אִישׁ

אונקלוס

דִּי יִתְיַלְדוּן לְהוֹן דָּר
תְּלִיתָאָה יִדְכֵּי לְ...
לְמֵיעַל בִּקְהָלָא דַייָ׃
י אֲרֵי תִפּוֹק מַשְׁרִיתָ
עַל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ וְתִסְתַּמַּ...
מִכֹּל מִדַּעַם בִּישׁ׃
יא אֲרֵי יְהֵי בָךְ גְּבַר ד...

תו"א בנים אשר יולדו יבמות עז מה קידושין מה: ונשמרת מכל דבר רע כתובות מו ע"ז כ: כי יהיה בך איש פסחים ג נזיר סו נדה מג:

בעל הטורים

קדמך שנאמר כאשר עשו לי בני עשו: (י) ונשמרת. בגי' מן שפיכת דמים. ובגי' מן קללת השם. ובגי' אין להסתכל באשה כלל: מכל ד... רע. זהו נבול פה (דרש דבר ל' דיבור):

בית יהודא

מותרין מיד) מיט אנדערע פעלקר מעגט איר באלד וואהנען צו זאמען אונ איר מעגט זיך מיט זיי מתחתן זיין (הא למדת) פון דאנען לערוינסטו (שהמחטיא לאדם קשה מן ההורגו) דער ווס מאכט זינדיגען אמענטש איז ערגער ווי ער וואלט אים געהרגת (שההורגו הורגו בעולם הזה) דער ווס הרגת אמענטש הרגת ער אים אויף דיא וועלט, אבער דער געהרגעטער וועט האבען עולם הבא (והמחטיאו) אבער דער וואס מאכט זינדיגען אמענטש (מוציאו מן העו' הזה ומן העולם הבא) נעמט ער אים ארויס פון ביידע וועלטען פון דיא וועלט אונ פון יענע וועלט (לפי אדום שקדמם בחרב לא נתעב) דריבר אדום אפילו ער איז ארויסגעגאנגען מיט אשווערד געגען יודין, דעסטוועגען איז ער נישט פארמיאוסת געווארען (וכן מצרים שטבעום) אונ אזוי די מצרים אפילו זיי האבען דערטרונקען יודישע קינדער, פון דעסטוועגען זענען זיי נישט פארמיאוסת געווארען (ואלו שהחטיאום נתעבו) אונ מואב ווייל זיי האבען געמאכט זינדיגען די יודין זענען זיי פארמיאוסת געווארען אויף אייביג: (י) וכי תצא וגו' ונשמרת) ווען דו געהסט גיין צו אמלחמה זאלסטו דיך היטען פון צו זינדיגען (שהשטן מקטרג בשעת הסכנה) ווען דער מענטש איז אין אסכנה באמאלם מסרת אויף אים דער שטן, אויף זיינע עבירות, דריבער דארף דר מענטש ביי די צייט פון מלחמה זיך מ...

רש"י

להם דור שלישי. ושאר אומות מותרין מיד ר הא למ... שהמחטיא לאדם קשה לו מן ההורגו ש שההורגו הו... בעוה"ז והמחטיאו מוציאו מן העוה"ז ומן העוה"ב לפי אדום שקדמם בחרב לא נתעב וכן מצרים שטבעום וא... שהחטיאום נתעבו: (י) כי תצא וגו' ונשמרת. שהש...

שפתי חכמים

ל"ל לרש"י לפרש הטעם למה דור שלישי יבא הא הכתוב עצמו מפרש הטעם כי גר ה' הייתם וגומר. וי"ל דקשה לרש"י וכי בשביל שהיו גרים בארצו יבאו בקהל אחר שעשו להם כל הרע הזה שהרגו זכוריהם וכי בשאר ארצות שים שם גרים הורגים הזכרים שלהם וע"ז פי' מה טעם כו' ויהיה הא' מה טעם פי' על כי גרים וגומר דכה בקרא: ר ר"ל אל תאמר מה קנס זה שקנסן במה שתעבן עד ז שלישי הא אף שאר ע"א דינן כן ל"פ ושאר ע"א כו': ש כלומר תקשי לך למה לא נתעבו לגמרי הרי עמון ומואב לא עשו כלום א...

ליקוטי מרדכי

האלבן טאג וואס די ליכטיגקייט פון דיא זונן ווערט טונקעלער ווערען זיינע אויגען אלע מאל טונקעלער, ביי נאכט וואס דיא פינסטערקייט איז שטארקער ביז האלבע נאכט זעהט ער גאר ג ם. ביי די פלעדער מויז איז פאר קערט, פון האלבן טאג אונ ווייטער נענטער צו נאכט ווערן איהרע אויגן אלע מאל ליכטיגער ביז האלבע נאכט אונ זיא זעהט נאר אין דער פינסטער, אונ פון האלבע נאכט נענטער צו טאג זעהט זיא אלע מאל ווייניגער ביז ביי טאג זעהט זיא גאר גיט, אזוי זענען געוועזען ד אביידע מענטש, משה איז געוועזען ווי דער אדלער ער הט נאר גיזעהן אין די ליכטיגקייט, וואס הי ליגר די מחנה יודן זענען געוועזען, מער היליגקייט, איז געקומען אויף משה, אונ ער האט גיזעהן באספקלריא המאירה, כביכול אין די ליכטיגקייט פון הקב"ה, ווי עס שטייט אין פסוק ותמונת ה' יביט, דאס געשטאלט פון הקב"ה (ווי מען זעהט אפאטעגראף פון אמענטש, אבער ניט דעם מענטש אליין) הט משה גיזעהן אויף הקב"ה, אונ ווען די היליגקייט פון יודן איז שוואך גיוועזן, זייא האבן גיזינדיגט איז שוואך געווארען דאס זעהונג פון משה אין די היליגקייט דריבר ווען יודן האבען געטאן דיא גרויסע זינד מיט דעם עגל, האט הקב"ה געזאגט צוא משה לך רד, גייא אראפ פון די גרויסקייט, גייא אראפ פון בארג סיני, ווייל דיין ליכטיגקייט איז נאר ווען יודן זענן הייליג, דריבר נאכדעם ווי יודן האבן געטאן תשובה אויף דעם עגל, אונ זענען צוריק הייליג גיווארן האט משה פארלאנגט פון הקב"ה גרויסע זאכען וויא עס שטייט אין פרשה תשא. אונ דיא רייד פון משה וואס ער האט גירעט אונ וואס ער האט געוואלט איז אלץ געטאן געווארען, ווי ע... איז געווען ביי קרח, אונ הקב"ה איז ביי געווען אויף משה וואס ער האט ניט גירעט צום שטיין ער זאל געבען וואסער, צ...

פירוש לתורת אלהים

גיווארפען אייערע זכרים אין וואסער כי גר היית ווי... דוא ביסט גיוועזן אגר אין זיין לאנד דוא האס... גיוואנט אין זיין לאנד: (ט) בנים די קינדער ווס וועל... צו זיי גיבארען ווערן דור שלישי דער דריטער דור י... מעג קומען אין קהל פון גאט דאס דריט... גיבירט מצרי מעג נעמען אישראלית [עיין הש"... (י) כי ווען דו וועסט ארוס גיין מיט אמחנה מלחמ... האלטען מיט דייני פיינט ונשמרת זאלסטו ווערין גהי... עס זאל אין דיר ניט זיין קיין בייזע זאך [עיין הש"... (יא) כי יהיה ווען עס וועט זיין צווישען דיר אמענט...

מצות השם

(תקס"ג תקסד) בנים אשר וגו'. דס איז די מצות אז דאס דריטע דור פון אדום ומצרי מעגן נעמען יודישע טעכטער רש"י שרייבט אז אייגער מאכט זינדיגען איין מענטש איז ערגיר וויא ער הארגית איין מענטש וואורום דיא אנדערע אומות ווס זיי האבן גברענט א... גבראטען הט זיי השי"ת ניט אזוי פאראכטיט ווי עמון ומוא... ווייל זיי האבן מוסר גיוועזן זייערע טעכטער זאלען מזנ... זיין מיט יודען:

יהוה אלהיך לך את־הקללה
לברכה כי אהבך יהוה אלהיך:
ז לא־תדרש שלמם וטבתם כל־
ימיך לעולם: ס רביעי ח לא־תתעב
אדמי כי אחיך הוא לא־תתעב
מצרי כי־גר היית בארצו: ט בנים

בלעם והפך יי
להך לך ית לוטין
ברכן ארי רחמך יי
הך: ז לא תתבע
למהון וטבתהון כל
מיך לעלם: ח לא
רחק אדומאה ארי
חוך הוא לא תרחק
צראה ארי דיר הויתא
ארעה: ט בנין

א ויהפוך ה' אלהיך סנהדרין קה: לא תדרש גיטין נג: לא תתעב אדומי קמא לב: לא תתעב מצרי ברכות סג:

בעל הטורים

וסמך לא תתעב אדומי. לומר אע"פ דכתיב ויבטוס עשו את יעקב. לא תתעב אדומי כי עמונים לא קדמו אותך בלחם ובמים והוא

רש"י

רוף: (ז) לא תדרוש שלומם. (סס) מכלל שנא' ישב בקרבך יכול אף זה כן ע ת"ל לא תדרוש שלומם: לא התעב אדומי. לגמרי פ ואע"פ שראוי לך כו שיצא בחרב לקראתך: לא תתעב מצרי. מכל צ אע"פ שזרקו זכוריכם ליאור מה טעם שהיו לכם גיא ק בשעת הדחק. לפיכך: (ט) בנים אשר יולדו

בית יהודא

ווען איר זענט גיוועזן אומרוהיג פון וועג: (ז) ולא תדרוש שלומם וגו'). זאלסט ניט פארשטן ופארלאנגען) פון זיי זייא זאלען מאכן פריידען מיט דיר, זאגט רש"י (מכלל שנאמר עמך ישב בקרבך) ווייל עם שטייט אין פסוק נאויף אנדערע פעלקער) זיי מעגן וואהנען מיט דיר צוזאמען אין דיינע שטעט (יכול אף זה כן) וואלט איך מיינען מיט עמון אונ מואב זאל מען אויך מעגן מאכן פריידען אונ וואהנען מיט
צוזאמען (תלמוד לומר לא תדרוש שלומם) זאגט דר פסוק זאלסט ניט פארשטען ופערלאנגען) פון זיי זייער פריידען: לא תתעב אדומי) (לגמרי) זאלסט ניט פארמיאוסין אדום אין גאנצען אויף אייביג (ואף על פי שראוי לך לתעבו) דוא וואלסט געדארפט אים פארמיאוסין (שיצא בחרב לקראתך) ווייל ער איז ארויסגעגאנגען מיט אשווערד נעגן לא תתעב מצרי). (מכל וכל) זאלסט ניט פארמיאוסין די מצרים אין גאנצען (אף על פי שזרקו זכוריכם ליאור) אפילו מצרים האבען געווארפן אייערע קינדער דיא זכרים אין טייך אונ האבן זיי דערטרונקען, פון דעסטוועגן זאלט איר ט פארמיאוסין (מה טעם) פר וואס (שהיו לכם אכסניא בשעת הדחק) ווייל זיי האבען אייך געהאלטען אין זייער וועג אייך איז שלעכט גיוועזן ועיין ש"ח): (ט) ובנים אשר יולדו להם דור שלישי וגו'), זאגט רש"י (ושאר האומות

דעת זקנים מבעלי התוספות

א תתעב אדומי. י"א אע"פ שלא קדמו אתכם לא תתעבנו חיך הוא ומזרעו של אברהם הוא ולפי זה צ"ל כאשר עשו י עשו דמיירי לענין לעבור בארצם כדכתיב גבי יפתח ח ישראל מלאכים אל מלך מואב לאמר אעברה בארצך אבה וגם אל מלך אדום שלח ולא אבה. אי נמי לא : אדומי אע"פ שהיה לך לתעבו לפי שלא הניחך לעבור ארצו לא תתעבנו כי אחיך הוא: לא תתעב מצרי. אף שלסוף שעבדו בכם לא תתעבנו כי גר היית בארצו והטיבו לכם בראשונה:

שפתי חכמים

כמו ואסר: ע ר"ל מסיכא תיתי תדרוש שלומם וטובתם ומתרץ מכלל וגומר. (קל"ח) נלע"ד שצ"ל כרש"י לא תדרוש וגומר ועל סוף המקרא שנא' וטובתם פירש זה שהרי בספרי תניא לא תדרוש שלומם מכלל שנא' כי תקרב אל עיר וגו' יכול אף כאן כן ת"ל לא תדרוש מ"מ. וטובתם מכלל שנאמר בטוב לו לא תונגו יכול אף כאן כן ת"ל וטובתם כו' והמדפיסים לא הבינו כוונת רש"י והשמיטו מלת וגומר: פ ר"ל הא כתיב אחריו בנים אשר יולדו להם דור שלישי יבא הא דור שני לא יבא אם כן מתועב הוא ולמה אמר ברישא לא תתעב ומתרץ מה שכ' לא תתעב ר"ל לגמרי לא תתעב אבל מעט תתעבם: צ משום דכתיב אחריו דור שלישי יבא הא דור שני לא יבא ולמה אמר לא תתעב מצרי
דה"ק לא תתעב מכל וכל אבל מעט תתעבו כדפירש לעיל גבי לא תתעב אדומי ונקט כאן מכל וכל ר"ל משום שנאמר כל הבן הילוד ה תשליכוהו וכל הבת תחיון ואע"פ שזרקו זכוריכם ליאור אפ"ה אל תתעבו מה טעם שהיו כו' וזה שנקט רש"י מכל וכל: ק ים מקשים.

פירוש לתורת אלהים

לעם אונ האט אים ניט גילאזט ער זאל דיך טן ויהפוך אונ גאט דיין גאט האט פר קערט קללה לברכה די קללה צוא אברכה בלעם האט גיוואלט שעלטען אונ דער נאך האט ער דיך ט בענטשען כי אהבך ווייל דיין גאט הט דיך (ז) לא תדרוש דו זאלסט ניט פארשטען זייער ם אונ זייער גוטס כל ימיך אלע דיינע טעג אוף יג: (ח) לא תתעב דו זאלסט ניט פר אום ווערדיגן אלק אדום אפילו זייא זענין ארויס גינאנגען אשווערד מלחמה צו האלטען קעגען דיר כי ער איז דיין ברודער לא תתעב דו זאלסט ניט אום ווערדיגען אמצרי אפילו זיי האבן ארויין
קט אין די ליכטיגקיים פון די זונן, אונ ווס ליכטיגר דיא

ליקוטי מרדכי

זאל ניט ריידן קללות אוף יודן, זאל ער ריידן, אבער הקב"ה וועט ניט טאן וואס ער פלוכט, וויא דוד המלך ע"ה האט געזאגט אוף זיינע פיינד, יקללו המה, זאלען זיי פלוכן, ואתה תברך, נאר דו זאלסט בענטשן, צו וואס האט הקב"ה געניים בלעם ער זאל מוזין בענטשן, נאר אוף דעם פסוק ולא קם נביא עוד בישראל כמשה, ביי יודן איז נים געוועזן נאך אנביא ווי משה, זאגט דר מדרש אבל באומות העולם קם, אבער ביי די פעלקער איז געוועזן אזו אנביא ווי משה, דס איז בלעם, משל לנשר ועטלף, משה אונ בלעם זענען געוועזן ווי דר אדלר אונ די פלעדער־מויז, צו פארשטיין די ווערטער פון מדרש, ווערען מיר נאר שרייבן די נאטורן פון דיביידע עופות, דער אדלער זעהט נאר ביי טאג, נים ביי נאכט, ביי דעם אדלער ווי עס קומט פון אהאלבע נאכט אונ ווייטער, הייבט זיך אן ביסלאכווייז צו שטארקין זיין זעהונג, די אוגן ווערן אים אלע מאל ליכטיגר ביז האלבן טאג, דאמאלם איז זיין ליכטיגקיים אזו שטארק, אז זונן איז שטארקר איז די ליכטיגקיים פון זיינע אויגן, פון נאך
תאלב;

יְהוָה׃ ס ד לֹא־יָבֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי
בִּקְהַל יְהוָה גַּם דּוֹר עֲשִׂירִי לֹא־
יָבֹא לָהֶם בִּקְהַל יְהוָה עַד־עוֹלָם׃
ה עַל־דְּבַר אֲשֶׁר לֹא־קִדְּמוּ אֶתְכֶם
בַּלֶּחֶם וּבַמַּיִם בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם
מִמִּצְרָיִם וַאֲשֶׁר שָׂכַר עָלֶיךָ אֶת־
בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר מִפְּתוֹר אֲרַם
נַהֲרַיִם לְקַלְלֶךָּ׃ ו וְלֹא־אָבָה יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹעַ אֶל־בִּלְעָם וַיַּהֲפֹךְ

אונקלוס

דַייָ׃ ד לָא יִדְכּוּן עַמּוֹנָ
וּמוֹאֲבָאֵי לְמֵעַל בִּקְהָ
דַייָ אַף דָּרָא עֲשִׂירָ
לָא יִדְכֵּי לְהוֹן לְמֵ
בִּקְהָלָא דַייָ עַד עָלְ
ה עַל עֵסַק דִּי
עָרְעוּ יָתְכוֹן בְּלַחְ
וּבְמַיָּא בְּאָרְחָא בְּמִפְּקְ
מִמִּצְרָיִם וְדִי אֲגַר עֲ
יָת בִּלְעָם בַּר בְּעְ
מִפְּתוֹר אֲרַם דִּי
פְּרָת לְלַטָּיוּתָךְ׃ ו וְ
אָבֵי יְיָ אֱלָהָךְ לְקַבָּ

תר"א לא יבא עמוני ומואבי ברכות
יבמות יז כט מו עו כתובות ז נזי
קידושין סו הוריות י ידים עו׳: על דבר אשר
קדמו אתכם יבמות עו עז סנהדרין קג: ולא
ה׳ אלהיך ברכות נה ספר הזוהר פרשת כי ת

בעל הטורים

מיירי בממזר ונבת ישראל ודור עשירי מסכתת בממזר וממזרת. ומיכרת לחלק הקרא מדלא כתיב לא יבא ממזר עד דור ע
ומוכח כן מגמרא דיבמות דף פ"ח ע"ב) (ול"נ דקרא מיירי בממזר ידוע והרמז לממזר שא"י. א"נ ע"פ מ"ש הראשונים דהא דמ
אינו אי בקשו רחמים אכה"ג. כלא"ה א"ש) : (ד) וסמך עמוני ומואבי לממזר שבנות לוט נבעלו לאביהן וילדו ממזרים והנק
מותרות לפי שהם נתכוונו לדבר מלוה: (ה) אשר לא קדמו. בגי׳ את הזכרים: אשר לא קדמו אתכם. ר"ת בגי׳ בלק. שהוא
לעשות כן: (ו) לשמוע אל בלעם. וסמיך ליה לא תדרש שלומם. כדאיתא בהנזקין (דף כ"ו דאסקיהו כנגידא ע"ש) :

בית יהודא

(לא יִשָּׂא יִשְׂרְאֵלִית) אַמַּמְזֵר זָאל נִיט נֶעמֶען אַיוּדִישֶׁע וַוייבּ :
(ד) וְלֹא יָבֹא עַמּוֹנִי. (לֹא יִשָּׂא יִשְׂרְאֵלִית) דִי עַמּוֹנִים וּזְכָרִים)
זָאלֶן נִיט נֶעמֶען יוּדִישֶׁע וַוייבֶּער, אָבֶער דִי נְקֵבוֹת פוּן עַמּוֹן מֶעגֶן נֶעמֶען יוּדִישֶׁע מֶענֶער : (ה) וְעַל דְּבַר). מֵיינְט מֶען
הָעֵצָה שֶׁיָּעֲצוּ אֶתְכֶם לְהַחֲטִיאֲכֶם) וֶועגֶן דִי עֵצָה וָואס זֵיי הָאבֶּן גִיגֶעבְּעֶן אַייךְ צוּ מַאכֶן זִינְדִיגֶען : וּבַדֶּרֶךְ]. (כְּשֶׁהֱיִיתֶם בְּטֵ

רש"י

(ד) לא יבא עמוני. לא ישא ב ישראלי': (ה) על דבר. (ספ
על העלה ש טיעלו אתכם להחטיאכם: בדרך. כשהיי

שפתי חכמים

לא בא לפרש מאי בקהל ה׳ דמלתא דפשיטא הוא דקהל ה׳ הוא שלא
ישא ישראלית אלא דקשה לרש"י למה כתיב דממזר לא יבא בקהל ה׳
והא ק"ו הוא ומה פלוע דכה שלא נולד בעבירה אסור לבא בקהל ממזר
שנולד בעבירה לא כ"ש ל"פ לא ישא ישראלית כלומר אפי׳ אם נשאה
כופין אותו להוציא׳ ופלוע דכה אם נשאה לא יוציא ולהכי לא מצי
למילף ק"ו דנימא דיו לבא מן הדין להיות כנדון : ב וא"ת והא ככר
פירש לעיל גבי לא יבא ממזר בקהל ה׳. וי"ל כיון דעמון ומואב זכו
אסורים לבא בקהל ונקבות מותרות לבא בקהל הוצרך לפרש שם
לא ישא ישראלית אבל הנקבה מותרת בישראל וגם הקרא סול
לכתוב גבי עמוני ומואבי לא יבא בקהל ה׳ מטעם זה: ם דאל"כ
ל"ל הל"ל על אשר לא קדמו וגו׳ אלא ה"ק קרא על הדיבור כלו
על העלה אשר לא קדמו וגו׳ כלומר ובשביל דבר זה כמו ור"ל דא

ליקוטי מרדכי

(ה) וַאֲשֶׁר שָׂכַר וגו׳. דָאס עֶרְשְׁטֶע דַארְפֶן מִיר ווִיסֶען וָואס
אִיז אַקְלָלָה אוּנ וָואס אִיז אַבְּרָכָה, דְהַיְינוּ אַקְלָלָה, רְאוּבֵן
פְּלוֹכְט שִׁמְעוֹנֶען אוּנ זָאגְט צוּ אִים דוּ זָאלְסְט שְׁטַארְבֶּען, זַיינֶע
ווֶערְטֶער הַרְגֶנֶען נִיט שִׁמְעוֹנֶען אוּנ זֵיי קֶענֶען אִים נִיט הַרְגֶנֶען, דָאס
לֶעבֶּען אוּנ דָאס שְׁטַארְבֶּען פוּן שִׁמְעוֹן אִיז אִין דִיא הֶאנְט פוּן
הקב"ה, אוּנ ווַייל רְאוּבֵן ווִיל שִׁמְעוֹן זָאל שְׁטַארְבֶּן דְרִיבֶּער וֶועט
שִׁמְעוֹן שְׁטַארְבֶּן? וָואס הָאט שִׁמְעוֹן מוֹרָא פַאר דִיא קְלָלָה פוּן
רְאוּבֵן, דֶם זֶעלְבִּיגֶע אִיז בַּיי אַבְּרָכָה, רְאוּבֵן בֶּענְטְשְׁט צוּ לֵוִי
עֶר זָאל זַיין גֶעזוּנְד אוּנ זָאל לַאנְג לֶעבֶּען, רְאוּבֵן קֶען נִיט
גֶעבֶּן צוּ לֵוִי וָואס עֶר ווִינְשְׁט אִים, דָאס גִיהֶער אַלְץ צוּ הקב"ה,
וָואס הָאט לֵוִי פוּן רְאוּבֵנ'ס בְּרָכָה, דָאס זֶעלְבִּיגֶע דַארְף מֶען
ווִיסֶען וָואס הָאט מוֹאָב גֶעמֵיינְט וָואס זֵיי הָאבֶּן גֶעדוּנְגֶען בִּלְעָם
עֶר זָאל דִיא יוּדֶן פְלוּכֶן, בִּלְעָם קֶען דָאךְ נִיט טָאן צוּ דִיא יוּדֶן
וָואס עֶר ווִיל עֶס זָאל אוֹיף זֵיי קוּמֶן, עֶר קֶען נָאר רֵידֶען, וָואס
וֶועט מוֹאָב הָאבֶּן פוּן זַיין רֵייךְ, וֶוען הקב"ה וֶועט נִיט טָאהְן
וָואס עֶר וֶועט רֵיידֶן, אוּנ אוֹיף הקב"ה אַלֵיין אִיז אַוואוּנְדֶער פַאר

פירוש לתורת אלהים

גַּם דוֹר אֲפִילוּ דֶם צֶעהְנְטֶע גֶעבּוֹירְט פוּן אִים טָא
אוֹיךְ נִיט נֶעמִין אַיִשְׂרְאֵלִית : (ד) לֹא יָבֹא עַמּוֹנִי אַיין
פוּן פָאלְק עַמּוֹן אוּנ מוֹאָב טָאר מֶען אִים נִיט גֶעבְּ
אַיִשְׂרְאֵלִית פַר אַווַייבּ גַּם דוֹר אֲפִילוּ דָאס צֶעהְנְטֶ
גִיבּוֹירְט פוּן זֵייא טָארֶען אוֹיךְ נִיט נֶעמֶען יוּדִישֶׁ
וַוייבֶּער עַד עוֹלָם בִּיז אֵייבִּיג : (ה) עַל דְּבַר פוּן וֶועגְ
וַוייל זֵיי הָאבֶּן אַייךְ נִיט גִיגֶעבִּין בְּרוֹט אוּנ וַואסֶ
בַּדֶּרֶךְ אוֹיף דֶעם וֶועג וֶוען אִיר זַייט אַרוֹם גִיגַאנְגֶ
פוּן מִצְרַיִם וַאֲשֶׁר שָׂכַר עָלֶיךָ אוּנ ווַייל עֶר הָאט גִידוּנְגֶ
אוֹיף דִיר בִּלְעָם דֶעם זוּהְן פוּן בְּעוֹר פוּן דֶר שְׁטָא
פְּתוֹר אֲרַם נַהֲרַיִם לְקַלְלֶךָּ צוּ שֶׁעלְטֶען דִיךְ : (ו) וְ
אָבָה אָבֶער גָאט דַיין גָאט הָאט נִיט גִיוָואלְט צוּ הֶערֶ
וָואס הָאט הקב"ה גֶעדַארְפְט אַיינְהַאלְטֶען דִיא מ"ל פוּן בִּלְעָם

מצות

(תקסא תקסב) לֹא יָבֹא וגו׳. דָאס זֶענֶען דִי מִצְוֹת אַז
אֵיינֶעם פוּן דֶעם פָאלְק עַמּוֹן וּמוֹאָב טָאר מֶען
נִיט גֶעבֶּן אַיין יוּדִישֶׁע טָאכְטֶער פַר אַווַייבּ ווַייל זֵייא

השם

הָאבֶּען דִיא יִשְׂרָאֵל נִיט גֶעוָואלְט גֶעבֶּען קַיין בְּרוֹ
אוּנ וַואסֶער אוּנ זֵייעֶר שָׁלוֹם זָאל מֶען נִיט פַארְשְׁטֶ
אוֹיף אֵייבִּיג.

פָא דַאֲבוּהִי: ב לָא
כֵּי דְפָסִיק וְדִמְחַבַּל
מֵעַל בִּקְהָלָא דַייָ:
לָא יִדְכֵּי מַמְזֵרָא
מֵעַל בִּקְהָלָא דַייָ אַף
א עֲשִׂירָאָה לָא יִדְכֵּי
לְמֵעַל בִּקְהָלָא

ב לֹא־יָבֹא פְצוּעַ־דַּכָּה וּכְרוּת שָׁפְכָה בִּקְהַל יְהוָה: ס
ג לֹא־יָבֹא מַמְזֵר בִּקְהַל יְהוָה גַּם דּוֹר עֲשִׂירִי לֹא־יָבֹא לוֹ בִּקְהַל

בס"ת אשכנזים כתיב דכא באל"ף

תו"א לא יבוא פצוע דכה שם מט עה עז: לא יבא ממזר שם עד עה קידושין עג עד:

בעל הטורים

ממזר. ב' במסורה דין ואידך (זכריה ט) וישב ממזר באשדוד. הוא שאחז"ל עתידין ממזרים ליטהר ויתישבו בארץ: לא יבא בקהל ה'. סמך ממזר לפצוע דכה שממזר אינו מוליד כפצוע דכה (המפרש האריך בשם הגדולים ומסיק בשמייהו דריסיה דקרא

רשב"ם

(ב) פצוע דכה. מיני סריסים ומפורשים ביבמות:

רש"י

לו בה לקוחין ז ואין קידושין תופסין בה: ולא יגלה אביו. (יבמות לג) שומרת יבם של אביו הראויה ח ין והרי כבר הוזהר עליה משום (ויקרא יח) ערות אחי ך אלא לעבור על זו ט בשני לאוין ולסמוך לה לא יבא ר ללמד שאין ממזר אלא מחייבי י כריתות וק"ו מחייבי ות ב"ד שאין בעריות מיתת ב"ד כ שאין בה כרת: פצוע דכה. (יבמות עז) שנפצעו או שנדכאו ל ים שלו: וכרות שפכה. שנכרת הגיד ושוב אינו ה קילוח זרע אלא שופך ושותת ואינו מוליד: לא יבא ממזר בקהל ה'. לא ישא מן ישראלית:

בית יהודא

בַּיי איר קִידוּשִׁין (וְאֵין קִידוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהּ) דִי קִידוּשִׁין ווֶערֶן גיט אָנְגֶענוּמֶן בַּיי איר אוֹיבּ אֵייגֶער הָט מְקַדֵּשׁ גְוֶוען זַיין פָּאטֶערְס וַוייבּ ווָאס אִיז נִיט זַיין מוּטֶער, נָאכְדֶעם ווִיא דֶר פָאטֶער אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּן, אִיז דִי קִידוּשִׁין גָאר נִיט, זִיא דַארְף נִיט פוּן אִים אַגֶט, אוּנ זִיא מֶעג נֶעמֶן אַמַאן: וְלֹא יְגַלֶּה כְּנַף אָבִיו. מֵיינְט מֶען (שׁוֹמֶרֶת יָבָם שֶׁל אָבִיו הָרְאוּיָה לְאָבִיו) ווֶען עֶס זֶענֶען גְוֶוען צְווֵיי בְּרִידֶער רְאוּבֵן אוּנ שִׁמְעוֹן אוּנ שִׁמְעוֹן אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּן אָן קִינְדֶער, דַארְף רְאוּבֵן נֶעמֶען דָם וַוייבּ פוּן שִׁמְעוֹן צוּ זִיךְ פַר אַוַוייבּ, דָם וַוייבּ פוּן שִׁמְעוֹן הֵייסְט יְבָמָה, רְאוּבֵן הֵייסְט יָבָם. אִין דִי צַייט פוּן נָאךְ שִׁמְעוֹנ'ס שְׁטַארְבֶּן בִּיז רְאוּבֵן נֶעמְט זִיא פַר אַוַוייבּ, הֵייסְט שִׁמְעוֹן'ס „שׁוֹמֶרֶת יָבָם", זִיא ווַארְט אוֹיף דֶעם יָבָם. אִיר מַאנְס בְּרוּדֶר עֶר זָאל מִיט אִיר חֲתוּנָה הָאבֶּען, זָאגְט דֶער פָּסוּק ב רְאוּבֵנְס זוּהְן ווִייל נֶעמֶען דִי שׁוֹמֶרֶת יָבָם פַר אַוַוייבּ טָאר עֶר נִיט, פְרֶעגְט רש"י (וַהֲרֵי כְּבָר הוּזְהַר עָלֶיהָ) רְאוּבֵנְס זוּהְן דַארְף שׁוֹין אֵיין מָאהְל פַארְבָּאטְן גֶעוָוארֶן עֶר זָאל נִיט נֶעמֶן פַר אַוַוייבּ זַיין פָאטֶערְס שׁוֹמֶרֶת יָבָם (מִשּׁוּם עֶרְוַת אֲחִי ךְ) ווַייל זִיא אִיז דָם וַוייבּ פוּן זַיין פָאטֶערְס בְּרוּדֶער, אִיז זִיא דָאךְ זַיינֶע אַמוּמֶע (אֶלָּא לַעֲבוֹר עַל זוֹ בִּשְׁנֵי לָאוִין) דִי תּוֹרָה נָאךְ אַמָאהְל גִיבָּאטֶן, אוֹיבּ רְאוּבֵנְס זוּהְן ווֶעט נֶעמֶן פַאר אַוַוייבּ דִי שׁוֹמֶרֶת יָבָם, קוּמְט אִים צְוֵוייא מָאהְל מַלְקוֹת צְוֵוייא לָאוִין נְעיין יבמות צג) (וְלִסְמוֹךְ לָהּ לֹא יָבֹא מַמְזֵר) דִי תּוֹרָה ווִייל שְׁרַייבֶּן לֶעבֶּען דֶעם פָּסוּק דֶעם אַנְדֶערֶן פָּסוּק לֹא ממזר (מְלַמֵּד שֶׁאֵין מַמְזֵר אֶלָּא מֵחַיָּיבֵי כְּרֵיתוּת) צוּ לֶערְנֶען אַז אַמַמְזֵר אִיז נָאר אוֹיבּ עֶר אִיז גִיבָּארִין פוּן אַזוֹ אַפָאטֶער מוּטֶער ווָאס קוּמְט זֵיי כָּרֵת פַר דֶעם זְנוּת ווָאס זֵיי הָאבְּן מְזַנֶּה גִיווֶען, אוּנ פוּן דֶעם זְנוּת אִיז עֶר גֶעבָּארֶען גֶעווָארֶן וָחוֹמֶר מֵחַיָּיבֵי מִיתוֹת בֵּית דִין) אוּנ אוֹיבּ אֵיינֶער הָאט מְזַנֶּה גִיווֶען מִיט אַזוֹ אַאִשָּׁה, ווָאס בֵּית דִין דַארְף זֵיי הַרְגֶנֶן פַר ם זְנוּת, אוּנ פוּן דֶעם זְנוּת אִיז גֶעבָּארֶן גֶעווָארֶן אַקִינְד, אִיז גֶעווִיס דָאס קִינְד אַמַמְזֵר (שֶׁאֵין בַּעֲרָיוֹת מִיתַת בֵּית דִין ן בָּהּ כָּרֵת) בַּיי אַלֶע זְנוּת ווָאס בֵּית דִין הַרְגֶעט נָאוֹיךְ כָּרֵת אוֹיךְ אִיז דָא עֶס אִיז דָא עֵדוּת אוֹיף דֶעם זְנוּת, הַרְגֶעט בֵּית דִין, אוֹיבּ עֶס אִיז נִיטָא עֵדוּת קוּמְט זֵיי כָּרֵת: (ב) פְּצוּעַ דַּכָּה. מֵיינְט מֶען (שֶׁנִּפְצְעוּ אוֹ שֶׁנִּדְכְּאוּ בֵּיצִים שֶׁלּוֹ) זֶענֶען גִישְׁפָּאלְטֶען גֶעווָארֶן אָדֶער צוּקְוֶועטְשְׁט גֶעווָארֶען זַיינֶע אֵייעֶר: וּכְרוּת שָׁפְכָה. מֵיינְט מֶען (שֶׁנִּכְרַת הַגִּיד) עֶס אָפְּגֶעשְׁנִיטֶן אַשְׁטִיקוּל פוּן דִי מִילָה (וְשׁוּב אֵינוֹ יוֹרֶה קִילּוּחַ זֶרַע) דִיא זֶרַע גֵייט נִיט אַרוֹיסְגֶעשְׁפְּרִיצְט (אֶלָּא שׁוֹפֵךְ וְשׁוֹתֵת) עֶס גִיסְט אַרוֹיס אוּנ עֶס רִינְט (וְאֵינוֹ מוֹלִיד) אוּנ עֶר קֶען נִיט גִיבֶּארִין קִינְדֶער: (ג) לֹא יָבֹא מַמְזֵר בִּקְהַל ה'.

שפתי חכמים

ל להוסיף יוסיף לה אף רולא ניתן להצילו בנפשו של רודף: ז רל"ל ל לא יגלה כדכתיב בסיפא לא יגלה ומתרץ דקיחה משמע אין לו קידושין ר"ל קידושי כסף דילפינן קיחה קיחה משדה עפרון ור"ל ר מיתת אביו דאל"כ תיפוק לי' דהיא אשת איש: ח ר"ל ל"ל עוד יגלה כנף אביו אלא לרבות שומרת יבם כו': ט וא"ת והא שלשה ן הן דהא איכא לאו דלא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר וי"ל לאוין הללו אף לאחר מיתת אביו הם אבל לאו דלא תהיה אשת לאיש זר דוקא מחיים: י ר"ל וגם בשביל זה נכתב ולא יגלה כנף אביו כדי שיסמוך לה לא יבא וגו' וא"ם תאמר והא מפסיק קרא דלא יבא פצוע דכה וי"ל כיון דלאו בני בנים נינהו ולא שייך בהו ממזר לא חשיב הפסק: כ ר"ל שאל תקשי ליה והא אין עונשין מן הדין ל"פ שאין בעריות כו' והואיל ואיכא ביה כרת אם כן בלאו ק"ו נמי ממזר הוא כיון שהוא מחייבי כריתות ושומרת יבם של אביו בכרת שהיא דודתו: ל דמדכתי' אחריו לא יבא ממזר מקים פצוע דכה לממזר מה ממזר פסול שלו מאותו מקום אף פצוע דכה פסול שלו מאותו מקום: מ וא"ם תאמר ולמה לא פרש"י זה לעיל גבי פצוע דכה וי"ל דרש"י

פירוש לתורת אלהים

יינוּ זִיא אִיז אִים אַשְׁטִיף מוּטֶער וְלֹא יְגַלֶּה אוּנ ל נִיט אוֹיפְדֶעקִין זַיין פָאטֶערְס שַׁאנְד [עיין רש"י]: לֹא יָבֹא עֶס זָאל נִיט קוּמֶען אַפְּצוּעַ דַכָּה אוּנ נִיט וּת שָׁפְכָה ווָאס זַייעֶרֶע בֵּיצִים זֶענֶן צוּקְוֶועטְשְׁט אָדֶער אָפְּגֶערִיסִין פוּן דִי אָדֶערִין בִּקְהַל יְיָ אִין דֶעם קָהָל פוּן גָאט עֶר טָאר נִיט נֶעמֶן אַיִשְׂרְאֵלִית פַאר אַוַוייבּ: (ג) לֹא יָבֹא עֶס טָאר נִיט קוּמֶען אַמַמְזֵר אִין דֶעם קָהָל פוּן גָאט עֶר טָאר נִיט נֶעמֶן אַיִשְׂרְאֵלִית.

מצות השם

(תקנט) לֹא יָבֹא וגו'. דָס אִיז דִי מִצְוָה אַפְּצוּעַ דַכָּה אוּנ אַכְּרוּת שָׁפְכָה טָאר נִיט קוּמֶען בִּקְהַל ה' הַיְינוּ טָאר נִיט נֶעמֶן קֵיין יוּדִישֶׁע טָאכְטֶער פַר אֵיין וַוייבּ דִי מִצְוָה אִיז נוֹהֵג אִין יֶעדֶער צַייט:

(תקס) לֹא יָבֹא וגו'. דָס אִיז דִי מִצְוָה אֵיין מַמְזֵר טָאר נִיט נֶעמֶען קֵיין יוּדִישֶׁע טָאכְטֶער פַאר אֵיין וַוייבּ עֶר טָאר נִיט קוּמֶען בִּקְהַל ה' דָאס אִיז נוֹהֵג בַּיי זְכָרִים אוּנ נְקֵבוֹת:

חֵטְא מָוֶת כִּי כַּאֲשֶׁר יָקוּם אִישׁ
עַל־רֵעֵהוּ וּרְצָחוֹ נֶפֶשׁ כֵּן הַדָּבָר
הַזֶּה׃ כז כִּי בַשָּׂדֶה מְצָאָהּ צָעֲקָה
הַנַּעֲרָ הנערה קרי הַמְאֹרָשָׂה וְאֵין
מוֹשִׁיעַ לָהּ׃ ס כח כִּי־יִמְצָא אִישׁ
נַעֲרָ נערה קרי בְתוּלָה אֲשֶׁר לֹא־
אֹרָשָׂה וּתְפָשָׂהּ וְשָׁכַב עִמָּהּ
וְנִמְצָאוּ׃ כט וְנָתַן הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב
עִמָּהּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָ הנערה קרי חֲמִשִּׁים
כָּסֶף וְלוֹ־תִהְיֶה לְאִשָּׁה תַּחַת אֲשֶׁר
עִנָּהּ לֹא־יוּכַל שַׁלְּחָהּ כָּל־יָמָיו׃ ס
כג א לֹא־יִקַּח אִישׁ אֶת־אֵשֶׁת
אָבִיו וְלֹא יְגַלֶּה כְּנַף אָבִיו׃ ס

חוֹבַת דִּין דִּקְטוֹל
כְּמָא דִיקוּם גַּבְרָא
חַבְרֵהּ וְיִקְטְלִנֵּהּ
כֵּן פִּתְגָּמָא הָדֵין׃ כז
בְּחַקְלָא אַשְׁכְּחַהּ צְ
עוּלֶמְתָּא דִּמְאָרְסָא
דְּפָרִיק לַהּ׃ כח
יַשְׁכַּח גְּבַר עוּלֵ
בְּתֻלְתָּא דִּי לָא מְאָ
וְיֶחְדְנַהּ וְיִשְׁכּוּב
וְיִשְׁתַּכְּחוּן׃ כט וְ
גַּבְרָא דִּי שְׁכֵב
לַאֲבוּהָא דְעוּלֶמְ
חַמְשִׁין סִלְעִין דִּכְסַף
תְּהֵי לְאִנְתּוּ חֲלָף
עַנְיַהּ לֵית לֵהּ
לְמִפְטְרַהּ כָּל יוֹמוֹ
א לָא יִסַּב גְּבַר
אִתַּת אֲבוּהִי וְלָא

תו"א כי כאשר פסחים כה יומא כב
פב עג : כי בשדה צברא ט
מושיע סנהדרין עג : כי ימצא איש
כט לח : ונתן האיש ברכות כא יבמות
הנערה כתובות כט לח מ מב : תחת
כתובות לג : ולו תהיה יבמות נט כתו
לט מ מכות טו : תחת אשר כתובות לא
קידושין סח : ולא יגלה כנף אביו יבמות

קמא מד ערכין טו : לא יוכל שלחה כל ימיו גיטין נ תמורה ה : לא יקח איש ברכות כא יבמות ד מט ל

רשב"ם

(כז) צעקה הנערה. שמא צעקה : (א) לא יקח איש את אשת אביו. הוכפל כאן לומר שהנולד ממנה הרי הוא בלא יבא ממזר :

בית יהודא

דָם נִיט גֶעטְרָאפֶן : (כו) וכִּי כַּאֲשֶׁר יָקוּם וגו׳. זָאגְט רש"י (לְפִי פְּשׁוּטוֹ זֶהוּ מַשְׁמָעוֹ) נָאךְ דֶעם פְּשַׁט פוּן פָּסוּק אִיז אַזוֹ דֶער מֵיינוּנְג (כִּי אֲנוּסָה הִיא) זִיא אִיז דָאךְ גֶוועֶן גֶענֵייט (וּבְחָזְקָה עָמַד עָלֶיהָ) אוּנ מִיט שְׁטַארְקַייט אִיז דֶער מֶענְטְשׁ אוֹיפְגֶעשְׁטַאנֶען אוֹיף אִיר (כְּאָדָם הָעוֹמֵד עַל חֲבֵרוֹ לְהָרְגוֹ) אַזוֹ ווִיא אַמֶענְטְשׁ שְׁטֵייט־אוֹיף אוֹיף זַיין חַבֵר אִים צוּ הַרְגֶענֶען (וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ בּוֹ הֲרֵי זֶה בָּא לְלַמֵּד וְנִמְצָא לָמֵד) דִיא לֶערְנֶען וּאִין דִי גְמָרָא פְּסָחִים] דִינִים פוּן דֶעם פָּסוּק עַיֵין שָׁם : (א) וּלֹא יִקַּח. מֵיינְט מֶען (אֵין לוֹ בָּהּ לְקוּחִין) עֶס אִיז

רש"י

(כו) כי כאשר יקום וגו׳. לפי פשוטו זהו משמ
אנוסה היא ובחזקה עמד עליה כאדם העומד על ח
להרגו (פסחים כה סנהדרין עג) ורבותינו דרשו ב
זה בא ללמד ו ונמצא למד וכו׳ : (א) לא יקח. (קידוש

שפתי חכמים

ידענא דאין ומתו פחות משנים עכ"ל : ו ר"ל דבקרא משמע דרולא כא ללמד על נערה המאורסה ואין למדין ממנו כלום ונמצא דרולא נלמד מנערה המאורסה מה נערה המאורסה ניתן להצילה מן הכר בנפשו של בועל כדמשמע ואין מיש ע לה הא יש מושיע לה בכ

פירוש לתורת אלהים

אֵיינֶר שְׁטֵייט אוֹף אוֹיף זַיין חַבֵר צוּ הַרְגֶענֶן אִים כֵּן הַדָּבָר אַזוֹ אִיז דִיא זַאךְ אוֹךְ מִיט גִיוַואלְד אִיז עֶר גֶלֶעגִין בַּיי אִיר : (כז) כִּי בַשָּׂדֶה וָוארוּם עֶר הָט דָאךְ זִיא גְפוּנֶען אִין פֶעלְד צָעֲקָה הַנַּעֲרָה דִיא נַעֲרָה הָאט גְשְׁרִיגֶן וְאֵין מוֹשִׁיעַ אוּנ עֶס אִיז נִיט גֶוועֶן קֵיינֶר וָוס זָאל אִיר הֶעלְפֶן : (כח) כִּי יִמְצָא וֶוען אֵיינֶר וֶועט טְרֶעפֶן אַנַעֲרָה וָוס זִיא אִיז נָאךְ נִיט אַכַּלָּה וּתְפָשָׂהּ אוּנ עֶר וֶועט זִיא בַּצְוִוינְגֶן אוּנ וֶועט מִיט אִיר לִיגֶן מִיט גִיוַואלְד וְנִמְצָאוּ אוּנ מֶען הָאט זֵייא גִיטְרָ לִיגֶענְדִיג : (כט) וְנָתַן זָאל דֶר מֶענְטְשׁ וָוס אִיז אִיר גֶלֶעגִין גֶעבִּין צוּם פָאטֶר פוּן דֶר נַעֲרָה חֲ כֶּסֶף פוּפְצִיג שְׁקָלִים וְלוֹ אוּנ צוּ אִים זָאל זִיא זַיין אַוַוייבּ תַּחַת אֲשֶׁר עִנָּהּ וַוייל עֶר הָט זִיא גְפֵּיינִיגְ יוּכַל עֶר טָאר אִיר נִיט גֶעבֶּן גֶט אַ:ו לַאנְג ווִ וֶועט לֶעבִּין : (א) לֹא יִקַּח אַמֶענְטְשׁ טָאר נִיט נֶ זַיין פָאטֶערְס וַוייבּ אֲפִילוּ זִיא אִיז נִיט זַיין מוּ

מצות השם

(תקנז תקנח) לא יוכל וגו׳. דָם אִיז דִי מִצְוָה וֶוען אֵיינֶר הָאט מְאַנֵּס גִוֶועֶן אַבְּתוּלָה וָוס זִיא אִיז נִישְׁט פַר קָ:אסְט מוּז עֶר גֶעבֶּן דֶעם פָאטֶר חֲמִשִּׁים כֶּסֶף אוּנ עֶר זִיא גֶעמֶן פַר אַוַוייבּ עֶר קֶען זִיא קֵיין מָאהְל נִישְׁט ...

בְּתוּלָה מְאֹרָשָׂה לְאִישׁ וּמְצָאָהּ
אִישׁ בָּעִיר וְשָׁכַב עִמָּהּ׃
כד וְהוֹצֵאתֶם אֶת־שְׁנֵיהֶם אֶל־
שַׁעַר ׀ הָעִיר הַהִוא וּסְקַלְתֶּם
אֹתָם בָּאֲבָנִים וָמֵתוּ אֶת־הַנַּעֲרָ
הנערה קרי עַל־דְּבַר אֲשֶׁר לֹא־צָעֲקָה
בָעִיר וְאֶת־הָאִישׁ עַל־דְּבַר אֲשֶׁר־
עִנָּה אֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ וּבִעַרְתָּ
הָרָע מִקִּרְבֶּךָ׃ ס כה וְאִם־בַּשָּׂדֶה
יִמְצָא הָאִישׁ אֶת־הַנַּעֲרָ הנערה קרי
הַמְאֹרָשָׂה וְהֶחֱזִיק־בָּהּ הָאִישׁ
וְשָׁכַב עִמָּהּ וּמֵת הָאִישׁ אֲשֶׁר־
שָׁכַב עִמָּהּ לְבַדּוֹ׃ כו וְלַנַּעֲרָ ולנערה קרי
לֹא־תַעֲשֶׂה דָבָר אֵין לַנַּעֲרָ לנערה קרי

אונקלוס

מְאָרְסָא לִגְבַר
שְׁכַחְנַהּ גְּבַר בְּקַרְתָּא
שְׁכוּב עִמַּהּ׃ כד וְתַפְּקוּן
תַּרְוֵיהוֹן לִתְרַע קַרְתָּא
הִיא וְתִרְגְּמוּן יָתְהוֹן
אַבְנַיָּא וִימוּתוּן יָת
לֵמְתָּא עַל עֵסַק דִּי לָא
חַת בְּקַרְתָּא וְיָת גַּבְרָא
עֵסַק דְּעַנִּי יָת אִתַּת
בְרֵהּ וּתְפַלֵּי עָבֵד
בִישׁ מִבֵּינָךְ׃ כה וְאִם
חַקְלָא יַשְׁכַּח גְּבַר יָת
לֵמְתָּא דִמְאָרְסָא
תְקֵף בַּהּ גַּבְרָא וְיִשְׁכּוּב
מַהּ וְיִתְקְטֵל גַּבְרָא
שְׁכֵב עִמַּהּ בִּלְחוֹדוֹהִי׃
לְעוּלֵמְתָּא לָא תַעְבֵּד
עֵם לֵית לְעוּלֵמְתָּא

א ומלאה איש ערכין שם : והולאתם את
קידושין י : על דבר סנהדרין מה :
לאיש אשר שכב קידושין שם סנהדרין טו :
לא תעשה דבר נדרים כז קמא כח
סנהדרין פג ע״ז מ :

בעל הטורים

לאים שסטית כאשתו תחת התאנה
הו : (כד) אשר לא לעקה. ואף
רלה ממנו יכולה לומר מחמת לער
בתולים לועקת:

רש״י

ומצאה איש בעיר. (ערכין ז) לפיכך שכב עמה
קורלה לגנב הא אלו ישבה בביתה לא אירע לה:

בית יהודא

הַרְגֶּתְ איר בּאֹ״ד, אֲפִילוּ דֶער קִינְד וֶוערְט אויךְ גֶעהַרְגֶּתְ
אִין איר : (כג) וּמְצָאָהּ אִישׁ בָּעִיר. אַייגֶער וֶועט טְרֶעפְֿען
אַפְֿרֶעמְדֶע וַוייבּ אִין שְׁטָאט (לְפִיכָךְ שָׁכַב עִמָּהּ) דְרִיבֶּער הָט
...אַפֶּן אֵיינֶער הָט מִיט אִיר מְזַנֶּה גְוֶועזֶן (פִּרְצָה קוֹרְאָה לְגַנָּב) דִיא אָפֶֿענֶע טִיר רוּפְֿט דֶעם גַנָּב עֶר זָאל אַרַיין גֵיין אִין
...בּ גַנְבֶענֶן, דָאס אִיז אַמְשָׁל, אַז אַטִיר אִיז אָפֶֿען גֵייט אַרַיין דֶר גַנָּב אוּנ גַנְבֶּתְ, אַז דִי טִיר אִיז פַֿארְמַאכְט גֵייט
...נָב אַוֶועק פוּן טִיר, וַוייל דִי אִשָּׁה אִיז גְוֶועזֶן אִין גַאס נָאדֶער אוֹיף אַאָרְט וְוא מֶענְטְשֶׁען גֵייעֶן נִיט, דְרִיבֶּער הָט
...מִיט אִיר מְזַנֶּה גְוֶועזֶן (הָא אִלּוּ יָשְׁבָה בְּבֵיתָהּ לֹא אִירַע לָהּ) אָבֶּער וֶוען זִיא וָואלְט גְוֶועזֶן שְׁטֶענְדִיג אִין שְׁטוּב וָואלְט אִיר

פירוש לתורת אלהים

...עִמָּהּ אוּנ עֶר וֶועט מִיט אִיר לִיגֶן : (כד) וְהוֹצֵאתֶם
...ט אִיר אַרוֹם צִיהֶען זַייא בֵּיידֶע אֶל שַׁעַר צוּ דֶעם
...ר וואו עֶס זִיצֶען דָם בֵּית דִין פוּן דִיא שְׁטָאט
...תֶּם אוּנ אִיר זָאלְט זֵיי בֶּעוַוארְפֶֿן מִיט שְׁטֵיינֶער
...זֵיי זָאלֶן שְׁטַארְבֶּן אֶת הַנַּעֲרָה דִי יוּנְג פְרוֹיא זָאל
...פַֿר שְׁטֵיינֶן עַל דְּבַר פוּן וֶועגֶן וָואס זִיא הָט נִיט
...יגֶען אִין שְׁטָאט וואוּ עֶס וָואלְטֶן זִיךְ גֶעפִֿינֶען
...פֶֿר וְאֶת הָאִישׁ אוּנ דֶעם מַאן עַל דְּבַר פוּן וֶועגֶן
...עֶר הָט גֶפַּיינִיגְט אֶת אֵשֶׁת רֵעֵהוּ דָם וַוייבּ פוּן זַיין
חַבֵר וּבִעַרְתָּ אוּנ דוּ זָאלְסְט אוֹם רָאמֶען דָאס בֵּייז פוּן
צְווִישֶׁען דִיר : (כה) וְאִם בַּשָּׂדֶה אוּנ אוֹבּ אִין פֶֿעלְד יִמְצָא
הָאִישׁ וֶועט גֶפִֿינֶען דֶר מֶענְטְשׁ דִי יוּנְג פְרוֹי הַמְאוֹרָשָׂה
וָוס מֶען הָט זִיא מְקַדֵּשׁ גְוֶועזֶן וְהֶחֱזִיק אוּנ דֶער מַאן
וֶועט זִיךְ שְׁטַארְקֶן אִין אִיר וְשָׁכַב עִמָּהּ אוּנ וֶועט מִיט
אִיר לִיגֶן וּמֵת הָאִישׁ זָאל מֶען טֵייטֶען דֶעם מַאן אַלֵיין:
(כו) וְלַנַּעֲרָה אוּנ צוּ דִי נַעֲרָה זָאלְסְטוּ נִיט טָאן קֵיין
שׁוּם זַאךְ אֵין לַנַּעֲרָה דִי נַעֲרָה הָט דָא קֵיין עֲבֵירָה
עֶס זָאל אִיר דֶר פַֿר קוּמֶען מִיתָה כִּי וָוארוּם אַזוֹ וִוי

מצות השם

...ה) וּסְקַלְתֶּם אוֹתָם בָּאֲבָנִים. דָאס אִיז דִי מִצְוָה וֶוען
...אַייגֶר לִיגְט בַּיי אַיין בְּתוּלָה וָוס זִיא אִיז אַיין כַּלָּה
...ין מַאן זָאל דָאס ב״ד זֵיי פַֿר שְׁטֵיינֶען דָם אִיז נוֹהֵג
...נִוען דִי יוּדִישֶׁע מְלוּכָה אִיז גְוֶועזֶן:
(תקנו) וְלַנַּעֲרָה לֹא וגו׳. דָם אִיז דִי מִצְוָה וֶוען אֵיינֶער
אִיז מְאַנֵּס אַיין בְּתוּלָה אַכַּלָּה אִין פֶֿעלְד מִיט
גֶעוַואלְד קוּמְט אִים אַלֵיין מִיתָה אָבֶּער דִי נַעֲרָה קוּמְט
נִישְׁט קֵיין מִיתָה:

לִזְנוֹת בֵּית אָבִיהָ וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ׃ ס כב כִּֽי־יִמָּצֵא אִישׁ שֹׁכֵב ׀ עִם־אִשָּׁה בְעֻֽלַת־בַּעַל וּמֵתוּ גַּם־שְׁנֵיהֶם הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִם־הָאִשָּׁה וְהָאִשָּׁה וּבִעַרְתָּ הָרָע מִיִּשְׂרָאֵל׃ ס כג כִּי יִהְיֶה נַעֲרָ נערה קרי

בְּיִשְׂרָאֵל לְזַנָּאָה בֵּית אֲבוּהָא וּתְפַלֵּי עָ[בֵד] דְּבִישׁ מִבֵּינָךְ׃ כב [אֲרֵי] יִשְׁתְּכַח גְּבַר דְּשָׁכֵיב עִם אִתְּתָא אִתַּת גְּ[בַר] וְיִתְקַטְּלוּן אַף תַּרְוֵי[הוֹן] גַּבְרָא דְּשָׁכֵיב עִם אִתְּתָ[א] וְאִתְּתָא וּתְפַלֵּי עָ[בֵד] דְּבִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל׃ כג אֲ[רֵי] תְהֵי עוּלֵימְתָא בְתוּלְ[תָא]

תו"א לזנות בית אביה שם מת סנהדרין נ׃ כי ימצא איש סנהדרין פז׃ ומתו גם שניהם שם פו ערכין ז׃ כי יהיה נערה בתולה כתובות מט׃

רש"י

שגלתם: לזנות בית אביה. כמו בבית אביה: וסקו[לוה] אנשי עירה. (ספרי) במעמד כל א אנשי עי[רה]: (כב) ומתו גם שניהם. (שם) להוציא מעשה חדודין שאין האשה נהנית מהם: גם. לרבות הבאים ג מאחר[יהם] (ס"א מאחוריהם) (שם) ד"א גם ד שניהם לרבות הולד שאם ה היתה מעוברת אין ממתינין לה עד שת[לד]:

בית יהודא

גֶעאָדֶערְוועט: וּלְזְנוֹת בֵּית אָבִיהָ). (כְּמוֹ בְּבֵית) גְלֵייךְ ווִי עֶס וָואלְט גֶעשְׁטַאנֶען בְּבֵית, זִיא הָט מְזַנֶּה גֶוועֶן ווען זִיא אִיז גֶוועֶן בַּיי אִיר פָאטֶר אִין שְׁטוּבּ: (אַנְשֵׁי עִירָהּ). זָאגְט רש"י (בְּמַעֲמַד כָּל אַנְשֵׁי עִירָהּ) אַלֶע מֶענְטְשֶׁן פוּן אִיר שְׁטָאט זָאלֶען קוּמֶען זֶעהֶען ווִי מֶען וֶועט אִיר הַרְגֶענֶען: (כב) וּמֵתוּ גַּם שְׁנֵיהֶם). זָאגְט רש"י (לְהוֹצִיא מַעֲשֵׂה חִדּוּדִים שֶׁאֵין הָאִשָּׁה נֶהֱנֵית מֵהֶם) אָבֶּער אַז עֶר הָט אַנְדֶערֶע הֲנָאוֹת גֶעהַאט פוּן דֶם פְרֶעמְדֶע ווַייבּ, וָואס עֶר הָאט פוּן דֶעם הֲנָאָה נָאר נִיט דִיא אִשָּׁה, הַרְגֶעט מֶען זֵיי נִיט: וְגַם לְרַבּוֹת הַבָּאִים מֵאַחוֹרֵיהֶם), אַיינֶער הָט מְזַנֶּה גֶוועֶן מִיט אַפְרֶעמְדֶע ווַייבּ נִיט ווִי מִיט אַווַייבּ, הַרְגֶעט מֶען זַייא אוֹיךְ (דָּבָר אַחֵר) נָאךְ אַפְּשַׁט אִיז שְׁנֵיהֶם לְרַבּוֹת אֶת הַוָּלָד) מְעֶן הַרְגֶעט בֵּיידֶע, מַיינְט מֶען אֶפִילוּ אִיר קִינְד הַרְגֶעט מֶען אוֹיךְ (שֶׁאִם הָיְתָה מְעוּבֶּרֶת) זִיא אִיז גֶוועֶן מְעוּבֶּרֶת (אֵין מַמְתִּינִין לָהּ עַד שֶׁתֵּלֵד) נָוארְט מֶען אִיר נִיט בִּיז זִיא וֶועט גִיבֶּארִין דָאס קִינְד, נָאר [...]

שפתי חכמים

למה נסקלה אפי' אם אמת הוא שזינתה דלמא זינתה קודם אירוסין ואפי' אם זינתה לאחר אירוסין דלמא בלא עדים והתראה זינתה לכ"פ בעדים וכו': א נ"ל דמביא ראיה לפירושו שפירש בית אביה בבית אביה ר"ל שחסר ב' אחד והיכן מלינו שדרך הקרא לחסר ב' ומפרש אנשי עירה במעמד כל אנשי עירה ר"ל דבקרא כתיב וסקלוה אנשי עירה באבנים משמע שהם מתחילים וזה אינו דהא כתיב יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו וגו' וע"כ צ"ל באנשי עירה ר"ל במעמד כל אנשי עירה ש"מ שדרך הקרא לחסר בי"ת. ותו קשה לרש"י כן משמע מן הקרא דמ"ה חייבת בסקילה כי נבלה עשתה בבית אביה אם כן לפ"ז קשה למה חייבה התורה סקילה אם שכב הנערה המאורסה בעיר הא לא זינתה בבית אביה לכ"פ ומצאה איש בעיר לפיכך שכב עמה פרצה קוראה לגנב כיון שהיא פרוצה שלא ישבה בביתה כדרך הבתולות ודאי זינתה ג"כ בבית אביה ומ"ה היא בסקילה והשתא א"ש למה נוסף רש"י לפ' קראי שלא כסדר. ו[...] יתורץ מ"ש הרא"ם לא ידעתי טעם נכון כו': ב ר"ל אם בא עליה בשאר איבריה שלא באותו מקום שאין האשה נהנית מהם אלא האיש פטור דגם שניהם משמע דשניהם שוין בהנאה. ואע"ג דאם בא עליה שלא כדרכה אף ע"פ שאין האשה נהנית אפ"ה שניהם חייבין שאני התם דאתרבאי ממשכבי אשה: ג יש כאן נוסחאות מתחלפות שבמקצת פירושים כתיב לרבות הבאים אחריהם בלא מ"ס. ר"ל ש[...] אם נגמר דינם למיתה אפ"ה אם בא הוא אחר כך על אשה אחרת או איש אחר בא עליה גם הם נהרגו ולא אמרינן דזה שנגמר ד[ינו] גברא קטילא הוא ונמצאו שאלו אחרים גבי מתים שכבו אלא אלו הבאים אחריהם חייבים גם כן מיתה. ובמקצת פירושים כתיב לרב[ות] הבאים מאחריהם במ"ם כלומר מאחוריהם דהיינו שלא כדרכה: ד דלטעם ראשון קשה דאם שכב עמה אפי' שלא כדרכה פשיטא שח[ייב] דהא כתיב משכבי אשה מלמד שיש לה שני משכבים כדרכה ושלא כדרכה גם צ"ל לפ"ד ד"א. ולפי ד"א קשה דהכי הל"ל ומ[תו] שניהם האיש השוכב עם האשה וגם האשה ל"פ טעם ראשון: ה (נח"י) על ענין כיוצא בזה פרש"י בערכין (דף ז). מדהל"ל ומתו וה[...]

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כב) ומתו גם שניהם. פרש"י גם לרבות הבאים אחריהם וא[...] שאם בא איש עליה לאחר שנגמר דינה שחייב מיתה. דס[ל"ד] דעתך אמינא דכמתה דמיא ולא לחייב עליה קמ"ל גם [...]

ליקוטי יקרים

(כב) כִּי יִמָּצֵא וגו' הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב וגו'. דִיא ווֶערְטֶער פוּן הָאִישׁ הַשֹּׁוכֵב בִּיז וּבִעַרְתָּ זֶענֶען אִיבֶּעריג, עֶס שְׁטֵייט דָאךְ שׁוֹין וּמֵתוּ גַּם שְׁנֵיהֶם, נָאר דִי תּוֹרָה זָאגְט פְרִיעֶר דִי נַעֲרָה וָואס הָט מְזַנֶּה גֶעוועֶן זָאל מֶען זִיא הַרְגֶענֶען, מֶען דַארְף דָאךְ אִים אוֹיךְ הַרְגֶענֶען, פַאר וָואס נָאר זִיא זָאל מֶען הַרְגֶענֶען, מֶען ווַייס דָאךְ אָבֶּער נִיט ווֶער עֶר אִיז, אָבֶּער הקב"ה ווַייס ווֶער עֶר אִיז, טוּהט הקב"ה אַזוֹי, עֶר בְּרֵיינְגְט צוּ זַאמֶען דֶעם מֶענְטְשׁ וָוס הָט מְזַנֶּה גִיוֶוען מִיט דִיא נַעֲרָה הַמְאוֹרָסָה, אוּנ מֶען הָאט אִים נִיט גֶעהַרְגֶעט, מִיט אַזוֹ אַאִשָּׁה וָואס זִיא הָאט אוֹיךְ מְזַנֶּה גִיוֶוען אוּנ מֶען הָאט נִיט גֶעוואוּסְט אוּנ מֶען הָאט זִיא נִיט גֶעהַרְגֶעט, אוּנ דִי בֵּיידֶע זֶענֶען אִיצְט מְזַנֶּה, אוּנ מֶען גֶעפִינְט זֵייא אוּנ מֶען הַרְגֶעט זֵיי, דָאס זָאגְט דֶער פָּסוּק וּמֵתוּ גַּם שְׁנֵיהֶם, זֵייא זָאלֶען בֵּיידֶע שְׁטַארְבֶּן, הָאִישׁ הַשֹּׁוכֵב עִם הָאִשָּׁה, דֶר מֶענְטְשׁ וָואס עֶר הָאט מְזַנֶּה גֶעוֶוען מִיט דִי אִשָּׁה, מִיט דִיא נַעֲרָה הַמְאוֹרָסָה וָואס שְׁטֵייט אִין פְרִיעֶרְדִיגֶען פָּסוּק, וְהָאִשָּׁה, אוּנ דִיא אִשָּׁה וָואס הָאט אַמָאל אוֹיךְ מְזַנֶּה גֶעוֶוען וַעַיֵּין רש"י סְדָרָה מִשְׁפָּטִים ע"פ וַאֲשֶׁר לֹא צָדָה רמ"א ז"ל.

פירוש לתורת אלהים

הָט גְטָאן אַמִיאוּסָה זַאךְ צְווִישֶׁן דִי יִשְׂרָאֵל לִזְנוֹת בֵּ[ית] אָבִיהָ מְזַנֶּה צוּ זַיין אִין אִיר פָאטֶערְס הוֹז וּבִעַרְתָּ הָ[רָע] מִקִּרְבֶּךָ אוּנ דוּ זָאלְסְט אוֹם רָאמֶען דָם בֵּייז פוּן צְווִישְׁ[ען] דִיר: (כב) כִּי יִמָּצֵא ווֶען עֶס וֶועט גִפוּנֶען ווֶערֶען אֵי[ן] אַמַאן לִיגְט מִיט אֵיין אִשָּׁה ווָס זִיא הָט אַמַאן וּמֵ[תוּ] גַּם שְׁנֵיהֶם זָאל מֶען בֵּיידֶע הַרְגֶענֶען הָאִישׁ הַשֹּׁוכֵב עִם הָאִשָּׁ[ה] דֶעם מַאן ווָס אִיז גֶלֶעגֶען מִיט דִי אִשָּׁה וְהָאִשָּׁה אוּ[נ] דִי אִשָּׁה וּבִעַרְתָּ אוּנ דוּ זָאלְסְט אוֹיס רָאמִין דָם בֵּי[יז] פוּן דִי יִשְׂרָאֵל: (כג) כִּי יִהְיֶה ווֶען עֶס וֶועט זַיין נַעֲרָ[ה] בְּתוּלָה אַיוּנְג פְרוֹי אֵיין בְּתוּלָה מְאוֹרָשָׂה ווָס זִיא אִי[ז] פַר קְנַסְתְּ צוּ אַמַאן ווָס אַחָתָן הָט זִיא מְקַדֵּשׁ גֶוֶוע[ן] וּמְצָאָהּ אוּנ עֶס וֶועט זִיא גְפִינֶען אֵיין מַאן אִין שְׁטָא[ט]

זִקְנֵי הָעִיר־הַהִוא אֶת־הָאִישׁ וְיִסְּרוּ
אֹתוֹ׃ יט וְעָנְשׁוּ אֹתוֹ מֵאָה כֶסֶף
וְנָתְנוּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָה כִּי הוֹצִיא שֵׁם
רָע עַל בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל וְלוֹ־תִהְיֶה
לְאִשָּׁה לֹא־יוּכַל לְשַׁלְּחָהּ כָּל־
יָמָיו׃ ס כ וְאִם־אֱמֶת הָיָה הַדָּבָר
הַזֶּה לֹא־נִמְצְאוּ בְתוּלִים לַנַּעֲרָ
לנערה קרי׃ כא וְהוֹצִיאוּ אֶת־הַנַּעֲרָ
הנערה קרי אֶל־פֶּתַח בֵּית־אָבִיהָ
וּסְקָלוּהָ אַנְשֵׁי עִירָהּ בָּאֲבָנִים
וָמֵתָה כִּי־עָשְׂתָה נְבָלָה בְּיִשְׂרָאֵל

אונקלוס

בֵּי קַרְתָּא הַהִיא יָת
גַּבְרָא וְיַלְקוּן יָתֵהּ׃
וְיִגְבּוּן מִנֵּהּ מְאָה
סִלְעִין דִּכְסַף וְיִתְּנוּן
לַאֲבוּהָא דְעוּלֶמְתָּא אֲרֵי
אַפֵּק שׁוּם בִּישׁ עַל
בְּתוּלְתָּא דְיִשְׂרָאֵל וְלֵהּ
תְּהֵי לְאִנְתּוּ לֵית לֵהּ רְשׁוּ
לְמִפְטְרַהּ כָּל יוֹמוֹהִי׃
וְאִם קֻשְׁטָא הֲוָה
פִּתְגָּמָא הָדֵין לָא
אִשְׁתְּכַחוּ בְתוּלִין
לְעוּלֶמְתָּא׃ כא וְיַפְּקוּן
יָת עוּלֶמְתָּא לִתְרַע בֵּית
אֲבוּהָא וְיִרְגְּמֻנַּהּ אֱנָשֵׁי
קַרְתַּהּ בְּאַבְנַיָּא וּתְמוּת
אֲרֵי עֲבָדַת קְלָנָא

רשב״ם

א) לזנות בית אביה. שיש עדים שזינתה אחר שנתקדשה:

ר״א ויסרו אותו כתובות מז סנהדרין פא: וענשו אותו כתובות שם: כי הוציא שם רע ערכין טו: ואם אמת היה הדבר כתובות מ מד ערכין שם: והוציאו את הנערה אל פתח כתובות מ מד מה ערכין שם: ומתה כתובות מד:

בעל המורים

כא) אל פתח בית אביה וסקלוה. בגי׳ זהו ראו אלו הגדולין שגידלתם: כי עשתה נבלה. וסמיך ליה (כב) כי ימצא איש שוכב.

רש״י

יח) ויסרו אותו. ש מלקית (כתובות מז): (כ) ואם אמת היה הדבר. (שם) בעדים והתראה ת שזנתה אחר אירוסין: (כא) אל פתח בית אביה. ראו גידולים

בית יהודא

אַז זִיא אִיז גֶעוֶועֶן אַבְּתוּלָה: (יח) וְיִסְּרוּ אוֹתוֹ. (מַלְקוּת) מֶען זָאל אִים שְׁלָאגֶן מַלְקוּת: (כ) וְאִם אֱמֶת הָיָה הַדָּבָר. אוֹיבּ דִי זַאךְ אִיז אֱמֶת (בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה שֶׁזִּנְּתָה לְאַחַר אֵירוּסִין) עֶס זֶענֶען דָא עֵדוּת וָוס וַוייזֶען אַז זִיא הָט מְזַנֶּה גְוֶוען נָאכְדֶעם אִיר גֶעזָאגְט פַאר דֶעם מְזַנֶּה זַיין דוּ זָאלְסְט נִיט מְזַנֶּה זַיין, זָאל מֶען אִיר פִירֶען (כא) וְאֶל פֶּתַח בֵּית אָבִיהָ, צוּ דִי טִיר גְּדוּלִים שֶׁגִּדַּלְתֶּם) זֶעהְט דִיא קִינְדֶער וָואס אִיר הָאט אוֹיפְ־

יא אִיר מַאן הָט אִיר מְקַדֵּשׁ גְוֶועֶן, אוּנ דִי עֵדוּת הָאבֶּן אַרוּם מֶען וֶועט דִיךְ הַרְגֶענֶען מִיט שְׁטֵיינֶער בֶּעוַוארְפֶען, אִיר פָאטֶערְס שְׁטוּבּ, אוּנ מֶען זָאל צוּ זֵיי זָאגֶען (רְאוּ

שפתי חכמים

י יודע פזה הסמלה סלה או אס הוא דס בתולים: ש דילפינן ויסרו ויסרו וכן מכן כתיב הכא ויסרו אותו וכבן סורר ומורה כתי׳ ויסרו אותו מה להלן מלקות אף כאן מלקות והתם מנלן משום דכתיב בן סורר ומורה ובמלקות כתי׳ והי׳ אם בן הכות וגו׳ וילפינן בן מבן כדפרישית: ת דאל״כ

פירוש לתורת אלהים

עֶמֶן אֶת הָאִישׁ דֶעם מַאן וְיִסְּרוּ אוֹתוֹ אוּנ זֵיי זָאלֶען אִים שְׁטְרָאפֶען מִיט מַלְקוּת: (יט) וְעָנְשׁוּ אוּנ זֵיי זָאלֶען אִים שְׁטְרָאפֶען מֵאָה כֶּסֶף הוּנְדֶערְט זִילְבֶּערְנֶע טָאלֶער וְנָתְנוּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָה אוּנ זֵיי זָאלֶען דָס גֶעבֶּען דֶעם פָאטֶער פוּן דִי יוּנְג פְרוֹיא כִּי וָוארוּם עֶר הָאט אוֹיס גִיצוֹגֶען שֵׁם רָע שְׁלֶעכְטֶען נָאמֶען עַל בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל אוֹיף דִי יוּנְג פְרוֹיא פוּן יִשְׂרָאֵל וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה אוּנ צוּ אִים זָאל זִיא זַיין צוּא אַוַוייבּ לֹא יוּכַל לְשַׁלְּחָהּ עֶר זָאל זִיא נִיט קֶענִין אַוֶועק שִׁיקֶען פוּן זִיךְ אַזוֹי לַאנְג וִוי עֶר וֶועט לֶעבֶּען: (כ) וְאִם אוּנ אוֹבּ דִי זַאךְ אִיז גְוֶועֶן אֱמֶת לֹא נִמְצְאוּ עֶס אִיז נִיט גֶפוּנֶען גְוָוארֶען בְּתוּלִים צוּ דִי יוּנְג פְרוֹי דֶען זִיא הָאט מְזַנֶּה גְוֶועֶן וֶוען זִיא אִיז נָאךְ גִיוֶועֶן אִין פָאטֶערְס הוֹיז: (כא) וְהוֹצִיאוּ אֶת הַנַּעֲרָה זָאלֶען זֵיי אַרוּם צִיהֶען דִיא יוּנְג פְרוֹי צוּ דֶער טִיר פוּן אִיר פָאטֶערְס שְׁטוּבּ וּסְקָלוּהָ אוּנ אִיר שְׁטָאט לַייט זָאלֶען זִיא פַאר שְׁטֵיינֶען אוּנ זִיא זָאל שְׁטַארְבֶּען כִּי עָשְׂתָה וָוארוּם זִיא

ליקוטי יוסף

יָמָיו, אַזוֹי לַאנְג וִוי עֶר וֶועט לֶעבֶּען זָאל עֶר לֶערְנֶען תּוֹרָה אוּנ זָאל זִיא נִיט אַוֶועק שִׁיקֶען פוּן זִיךְ, וְאִם אֱמֶת הָיָה הַדָּבָר, אוּנ אוֹיבּ דִיא זַאךְ אִיז אֱמֶת, וֶוענֶען זַיין תּוֹרָה לֶערְנֶען הָאט עֶר נִיט פַּרְנָסָה דָאס אִיז אַסִימָן אַז עֶר לֶערוּנְט נִיט דִי תּוֹרָה מִיט אֱמֶתְ׳ה יִרְאַת שָׁמַיִם, נָאר מִיט אַפִּיקוֹרְסוּת, אִיז אַמִצְוָה מֶען זָאל אִים אַרוֹיסְרוֹימֶען פוּן דֶער וֶועלְט מִיט זַיין תּוֹרָה לֶערְנֶען (עַד כַּאן לְשׁוֹנוֹ הַקָּדוֹשׁ):

מצות השם

תקנג תקנד) לֹא יוּכַל וגו׳. דָס אִיז דִיא מִצְוָה וֶוען אֵיינֶער אִיז מוֹצִיא שֵׁם רָע אוֹיף אֵיין בְּתוּלָה אַז עֶר הָאט בַּייא אִיר נִישְׁט גֶפוּנֶען קַיין בְּתוּלִים אוּנ עֶס אִיז גָאר שֶׁקֶר דִי זַאךְ טָאר עֶר אִיר קַיין מָאל קַיין גֶט נִישְׁט גֶעבֶּען עֶר מוּז זִיא הַאלְטֶען פַאר אַוַוייבּ תָּמִיד עֶס אִיז נוֹהֵג בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן:

וְהוֹצִ֛יאוּ אֶת־בְּתוּלֵ֥י הַֽנַּעֲרָ֖ הנערה קרי
אֶל־זִקְנֵ֥י הָעִ֖יר הַשָּֽׁעְרָה׃ טז וְאָמַ֛ר
אֲבִ֥י הַֽנַּעֲרָ֖ הנערה קרי אֶל־הַזְּקֵנִ֑ים אֶת־
בִּתִּ֗י נָתַ֜תִּי לָאִ֥ישׁ הַזֶּ֛ה לְאִשָּׁ֖ה
וַיִּשְׂנָאֶֽהָ׃ יז וְהִנֵּה־ה֡וּא שָׂם֩ עֲלִילֹ֨ת
דְּבָרִ֜ים לֵאמֹ֗ר לֹֽא־מָצָ֤אתִי לְבִתְּךָ֙
בְּתוּלִ֔ים וְאֵ֖לֶּה בְּתוּלֵ֣י בִתִּ֑י וּפָֽרְשׂוּ֙
הַשִּׂמְלָ֔ה לִפְנֵ֖י זִקְנֵ֥י הָעִֽיר׃ יח וְלָֽקְח֛וּ

אֲבוּהִי) דְעוּלֵמְתָּא וְא...
וְיַפְּקוּן יָת בְּתוּלֵי עוּלֶמְ...
לָקֳדָם סָבֵי קַרְתָּא לִתְ...
בֵּית דִּין אַתְרָא: טז וְיֵ...
אֲבוּהָא דְעוּלֶמְתָּ...
לְסָבַיָּא יָת בְּרַתִּי יְהַ...
לְגַבְרָא הָדֵין לְאִ...
וּסְנַהּ: יז וְהָא הוּא
תַּסְקוֹפֵי מִלִּין לְמֵימַר
אַשְׁכָּחִית לִבְרַתָּךְ בְּתוּ...
וְאִלֵּין בְּתוּלֵי בְּ...
וְיִפְרְסוּן שׁוֹשִׁיפָא קֳ...
סָבֵי קַרְתָּא: יח וְיִדְבְּ...

תו"א את בתי נתתי לאיש כתובות כב מו סוטה כג קידושין ג סד: ושם לה עלילות דברים כתובות מו: לא מצאתי לבתך בתולים ופרשו השמלה שם:

רשב"ם

(טו) את בתולי. לפי הפשט דם בתולים שעל השמלה:

בעל הטורים

(טז) את בתי נתתי. בגימ' הפה שאסר הוא הפה שהתיר

בית יהודא

הָרָעִים יִתְבַּזּוּ עָלֶיהָ) די פאטער אונ מוטער וואס האבן אויפ־
געאדערוועט אזוי אשלעכטע טאכטער זאלן זיי קומן צו בית
דין אונ זאלן פארשעמט ווערן דורך איר: (טז) וְאָמַר אֲבִי
הַנַּעֲרָה! האט רש"י די מוטר איז דאך אויך דא ביי בית
דין, פר וואס זאגט די תורה דר פאטר זאל זאגן, די מוטער קען דאך אויך דם זעלביגע זאגן (מְלַמֵּד) דר פסוק לערנט
אונז (שֶׁאֵין רְשׁוּת לְאִשָּׁה לְדַבֵּר בִּפְנֵי הָאִישׁ) ווען אאשה איז לעבען איר מאן, דארף זיא ניט רייען די רייד וואס גי...
צוא איר מאן ער זאל רייען: (יז) וּפָרְשׂוּ הַשִּׂמְלָה!. זאגט רש"י מען מיינט ניט מען זאל פארשפרייטן דעם לי...
פאר בית דין (הֲרֵי זֶה מָשָׁל) דם איז נאר אמשל (מְחַוְּרִין הַדְּבָרִים כַּשִּׂמְלָה) די זאך איז קלאר וויא אריינע ווייסע ק...

רש"י

צ הרעים יתבזו עליה: (טז) ואמר אבי הנערה. ...
מלמד שאין רשות לאשה ק לדבר בפני האיש: ופ...
השמלה. (שם) הרי זה משל ר מחוורין הדברים כשמ...

שפתי חכמים

צ דאם לא כן והוציאו את הבתולה מבע"ל ולמה נאמר אבי הנערה ואמה אלא לדרשא ראו גידולים כו': ק דהא אף האשה עומדת בב"ד כדכתיב ולקח אבי הנערה ואמה וכתיב אחריו ואמר אבי הנערה ולא כתיב ואמרה אם הנערה אלא מלמד כו' בשם מהרי"ן. וכ...
פי' דאל"כ ואמרה הנערה אל הזקנים הנה האיש הזה שם לי ...
מיבעי ליה: ר דאם לא כן אפשר שנאבדה השמלה או שכובס...

ליקוטי יוסף

אונ ווייל ער האט איר ניט געוואלט געבן כתובה וואס באטרעפט
פופציג טאלער, אפאלער איז געווען פיר גילדין, איז דם צוויי
הונדערט גילדן! מוז ער איצט געבן צוויי מאל אזוי פיל, דאס
איז הונדערט טאלער, אונ ער מוז די הונדערט טאלער שוין
געבן, אונ אוב די זאך איז אמת זיא האט מזנה געווען נאך די
תנאים, זאל מען איר הרגנן מיט סקילה, מען זאל איר בעווארפן
מיט שטיינער ביז זיא שטארבט. דר ספר אור החיים שרייבט
אויף דיא פסוקים על דרך המוסר, כי יקח איש אשה, אייב
איינער וועט נעמען אאשה מיינט מען ער וועט לערנען תורה,
ושנאה, אונ ער וועט דיא תורה פיינט האבען, ער וועט ניט
וועלען מעהר לערנן תורה, ושם לה עלילות דברים, ער וועט
מאכן שלעכטע רייד אויף דיא תורה, והוציא עליה שם רע,
ער וועט אויסציהען אשלעכטען נאמען אויף די תורה, ער וועט
זאגן אלע יודען וואס לערנן תורה זענן ארעם אונ האבען ניט
פרנסה, אונ די וואס לערנן ניט תורה האבן פרנסה אונ זענען
רייך, לא מצאתי לבתך בתולים, איך האב ניט געפונען ביי דיין
טאכטער, ביי דיין תורה, אפארגעניגען, איך האב קיין פרנסה
פון דיין תורה, אבער הקב"ה זאגט פארקערט די גאנצע פרנסה
וואס איז דא אויף דער וועלט איז נאר וועגען דיא תורה, ווען ניט די תורה וואלט די גאנצע וועלט ניט בשאפען געווא...
ויסרו אותו!, מען זאל אים שטראפען ווייל ער האט אויפגיהערט לערנן תורה, וויא דיא גמרא זאגט דער מענטש וואס לערנט
ניט תורה ברייננגט הקב"ה אויף אים יסורים, אונ ווייל ער האט אויסגעטראכט אשלעכטן נאמן אויף די תורה, דר וואס לערנט
תורה האט ניט פרנסה, דריבער זאל מען אים שטראפען מיט הונדערט רובל, ער זאל מאכן תשובה אונ זאל זאגן אלע
הונדערט ברכות ולו תהיה לאשה, דיא תורה זאל ווייטער זיין ביי אים אנווייב, ער זאל ווייטער לערנן תורה, לא יוכל שלחה...

פירוש לתורת אלהים

וְהוֹצִיאוּ אונ זייא זאלען ארוס ציהען אֶת בְּתוּלֵי...
בְּתוּלִים פון דר יונג פרויא אל צו דיא אלצטע...
שטאט הַשָּׁעְרָה צום טויער וואו בֵּית דִין זיצן: (טז) וְ...
זאל זאגין דר פאטר פון די יונג פרויא אֶל הַזְּקֵנִים...
די אלטע לייט צום בית דין אֶת בִּתִּי מיין טאכט...
האב איך גיגעבען לָאִישׁ צו דעם מאן פאר אנוו...
וַיִּשְׂנָאֶהָ אונ ער הט זיא פיינט גיקריגן: (יז) וְהִנֵּה...
האט גיטאן עֲלִילוֹת דְּבָרִים אבלבול פון רייד לֵאמֹר
זאגין לֹא מָצָאתִי איך האב ניט גפונן צו דיין טאכט...
בְּתוּלִים וְאֵלֶּה אונ דאס איז דיא בְּתוּלִים פון מ...
טאכטר וּפָרְשׂוּ הַשִּׂמְלָה זאלן זיי פר שפרייטן דם קלי...
זיי זאלן קלאר מאכן די זאך ווי אקלייד לִפְנֵי זִקְנֵי הָ...
פר די אלטע לייט פון דר שטאט פר דעם בית ד...
(יח) וְלָקְחוּ אונ די אלטע לייט פון די שטאט זא...

ס יג כִּי־יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבָא אֵלֶיהָ וּשְׂנֵאָהּ: יד וְשָׂם לָהּ עֲלִילֹת דְּבָרִים וְהוֹצִא עָלֶיהָ שֵׁם רָע וְאָמַר אֶת־הָאִשָּׁה הַזֹּאת לָקַחְתִּי וָאֶקְרַב אֵלֶיהָ וְלֹא־מָצָאתִי לָהּ בְּתוּלִים: טו וְלָקַח אֲבִי הַנַּעֲרָ הנערה קרי וְאִמָּהּ

אונקלוס

י תְּכַסֵּי בַהּ: יג אֲרֵי יִסַּב גְּבַר אִתְּתָא וְיֵיעוֹל לְוָתַהּ וְיִסְנְנַהּ: יד וִישַׁוֵּי לַהּ תַּסְקוֹפֵי מִלִּין וְיַפֵּק עֲלַהּ שׁוּם בִּישׁ וְיֵימַר יָת אִתְּתָא הָדָא נְסֵבִית וְעַלִּית לְוָתַהּ וְלָא אַשְׁכָּחִית לַהּ בְּתוּלִין: טו וְיִסַּב אֲבוּהָא (נ"א

תולדות אהרן

ואקרב עליה כתובות מו:

בעל הטורים

ובא אליה. ב' דין ואידך ובא אליה מלך גדול ודרשו אותו על יצה"ר גם בכאן בשביל שהלך אחרי יצרו הרע סופו לשנאתה ולהוציא שם רע: (יד) והוציא עליה שם רע. חסר יו"ד כאילו עבר על י' הדברות וכן לא נחתם גזר דין על אבותינו עד שהוציאו י' המרגלים דבה: (טו) אבי הנער. כתיב חסר ה"א שהלכה כנער לכך הוציא עליה ש"ר:

רש"י

(יג) ובא אליה ושנאה. סופו: (יד) ושם לה עלילות דברים. עבירה גוררת עבירה עבר על לא ע תשנא (ויקרא יט) סופו לבא לידי לשון הרע: את האשה הזאת. (ספ"י) מכאן שאין אומר דבר פ אלא בפני בעל דין: (טו) אבי הנערה ואמה. (שם) מי שגדלו גידולים

בית יהודא

דין פון שעטנז צו לערנען דר דין פון שעטנז איז ניטא ביי די מצוה ציצית: (יג) וּבָא אֵלֶיהָ וּשְׂנֵאָהּ). ער וועט קומען צו איר אונ וועט זיא פיינט האבן (סופו) דער סוף פון די פיינדשאפט וועט זיין: (יד) וְשָׂם לָהּ עֲלִילוֹת דְּבָרִים). ער וועט אויף איר אויסטראכטן אפאלשע זאך (עֲבֵירָה גוֹרֶרֶת עֲבֵירָה) איין עבירה שלעפט צו זיך נאך אעבירה (עָבַר עַל לֹא תִשְׂנָא) הקב"ה הט געבאטן איין מענטש זאל ניט פיינט האבן דעם אנדערען, אונ ער האט איר פיינט (סופו לָבֹא לִידֵי לָשׁוֹן הָרַע) וועט זיין דער סוף ער וועט האבען נאך אעבירה, ער וועט אויף איר ריידן לשון הרע, שלעכטע (וְאֶת הָאִשָּׁה הַזֹּאת). אז דער מאן זאגט פר בית דין "די אִשָּׁה" האב איך גענומען פר אנווייב ווייסען מיר אז די ה איז אויך גוועון ביי בית דין, דריבער האט דער מאן געקענט ווייזן אויף איר "די אִשָּׁה" (מִכָּאן) פון דאנען לערנען (שֶׁאֵין אוֹמֵר דָּבָר אֶלָּא בִּפְנֵי בַּעַל דִּין) ווען איינער מאנט עפעס פיי דעם אנדערין אונ ער קומט צוא בית דין טאר ער ניט ריידן פר בית דין ביז דר אנדערער וועט אוך קומען: (טו) וַאֲבִי הַנַּעֲרָה וְאִמָּהּ). די תורה זאגט (מִי שֶׁגִּדְּלוּ גִּדּוּלִים

שפתי חכמים

ר"ל וכא אליה ושנאה היה לו לכתוב כי יקח איש אשה ושם לה וגו'. ומתרץ דלכך נאמר ללמדך הואיל ושנאה סופו ושם לה וגומר: ד"א אלא"ב הזאת ל"ל. הקשה מהרי"ן האי קרא ל"ל תיפוק ליה מהא דכ' נפרשת משפטים לא תשא וגומר ופירש"י שלא ישמיע דבריו לדיין כו'. וי"ל לאייבו בלא תשא ועשה למי שמשמיע דבריו קודם שבא בעל דין חבירו. (קל"מ) ולפעד"נ דאי מהתם ה"א דווקא היכא שבעלי הדינים בעצמם טוענים אבל היכא שאין האשה עצמה מדברת כדכשמוך ה"א דיכול הבעל לטעון שלא בפניה קמ"ל:

פירוש לתורת אלהים

ט נעמן אנווייב וּבָא אֵלֶיהָ אונ ער וועט קומען צו איר אונ ער וועט זיא פיינט האבן: (יד) וְשָׂם לָהּ אונ ער וועט צו איר טאהן עֲלִילוֹת אבלבול פון רייד זיא אונ ער וועט אויס ציען אויף איר שֵׁם רָע שלעכטין נאמען וְאָמַר אונ ער וועט זאגען די אִשָּׁה האב איך גינומין איר אין די אויגן מוז ער דס זאגן רב אונ איך האב גינעהנט צוא איר וְלֹא מָצָאתִי איך האב ניט גיפונן ביי איר בְּתוּלִים [עיין רש"י]: (טו) וְלָקַח אֲבִי הַנַּעֲרָה אונ עס זאל נעמן דער פאטער דיא יונג פרויא וְאִמָּהּ אונ איר מוטער [עיין רש"י]

ליקוטי יוסף

(יג) כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבָא אֵלֶיהָ וגו'. אוב איינער וועט נעמען אנווייב מיט חופה אונ קידושין, אונ באלד נאך די חתונה וועט ער זיא פיינט האבן, אונ ער וועט וועלן זיא ארוס שיקן פון זיך מיט אגט נא די כתובה ווייל ער איר ניט געבן, ווייל ער האבען גענגען א ר אזעלכע טענות זיא זאל מוזען נעמען גט אן כתובה, אונ ער וועט אויף איר מאן עֲלִילוֹת דְּבָרִים, ער וועט זאגען אויף איר זיא רעט אויף אים אונ צו אים שלעכטע רייד, זיא פלוכט אים, אונ זיא פלוכט זיינע עלטערין, וְהוֹצִיא עָלֶיהָ שֵׁם רָע, אונ ער וועט מאן אויף איר אשלעכטען נאמען, ער וועט זאגען זיא האלט ניט דאס יודישקייט מיט טבילה אונ מיט נאך פיל זאכן, אונ דאס גרעסטע איז וואס ער וועט זאגן ער הט ניט גפונען ביי איר בתולים ווייל זיא הט מזנה גוועזן נאך די תנאים נפארצייטין האט דער חתן מקדש געוועזן דיא כלה ווען איז געוועזן די תנאים, דארף דיא זאך בעוויזען ווערין ביי בית דין אוב זיינע רייד זענען אמת, דריבר דארפן קומען צוא בית דין אירע פאטער אונ מוטר נאויב זיא האט קיין פאטר אונ מוטר זאלען קומען אירע ברידער אונ שוועסטר אדער אנדערע (קרובים) אונ ווייזן פאר בית דין דעם לייליך וואס זייא זענען אויף אים געלעגען אונ ווייזן דיא בתולים אונ אז דאס גרעסטע אין ליגן, זעהם מען אלץ וואס ער זאגט איז ליגען, ער רעט נאר ווייל ער האט זיא פיינט אונ וויל זיא גטין אן כתובה, (דע)ר זאל בית דין אים שלאגן מלקות פאר די שלעכטע רייד וואס ער האט גערעט אויף איודישע טאכטער, אונ ווייל ער הט געוואלט גטין, זאל בית דין פסקנען ער טאר זיא קיין מאל נים גטין, ער מוז זיא האלטן פאר אנווייב דאס גאנצע לעבען,

מצות השם

(נב) כִּי יִקַּח וגו'. דס איז די מצוה אז מען מוז מקדש זיין די אִשָּׁה ווען ער נעמט זיא בחופה וקידושין ער מוז זיא מקדש זיין מיט איין טבעת קידושין כדת משה וישראל:

וּתְבוּאַת הַכָּרֶם׃ ס י לֹא־תַחֲרֹשׁ
בְּשׁוֹר־וּבַחֲמֹר יַחְדָּו׃ יא לֹא תִלְבַּשׁ
שַׁעַטְנֵז צֶמֶר וּפִשְׁתִּים יַחְדָּו׃ ס
יב גְּדִלִים תַּעֲשֶׂה־לָּךְ עַל־אַרְבַּע
כַּנְפוֹת כְּסוּתְךָ אֲשֶׁר תְּכַסֶּה־בָּהּ׃

אונקלוס

וַעֲלָלַת כַּרְמָא : י
תְרְדֵי בְתוֹרָא וּבַחֲמָ
כַּחֲדָא : יא לָא תִלְ
שַׁעַטְנֵזָא עֲמַר וְכִ
מְחַבַּר כַּחֲדָא
יב כְּרֻסְפְּדִין תַּעְבֵּד
עַל אַרְבַּע כַּנְפֵי כְסוּ

תו״א וחבואת הכרם ברכות לה : לא
שעטנז כלאים לד שבת כו יבו
ה נזיר מא נא מנחות לט מג בכורות י
א : לא ופשתים יבמות ד נזיר נח מנחות לט מג : גדילים שבת נז סוכה ט יבמות ד נזיר מא נא מנחות לט מ מג בכורות יז ערכין ג : על ארבע זבחי
מנחות מג חולין קלו : אשר תכסה שבת כז זבחים יט מנחות מא מג :

רשב״ם

(יב) גדלים. ציצית צריך שיהא גדול וקלוע :

בעל הטורים

(י) לא תחרוש בשור ובחמור. טהור וטמא רמז שלא ישתתף עם רשע : תחרוש. ב׳ דין ואידך אל תחרוש על רעך רעה זהו שמפרש טעם שלא לחרוש בשור ובחמור לפי שהשור מעלה גרה והוי אינו מעלה גרה וכשיראה שהשור מעלה גרה יהיה סבור שהוא אוכל ומצטער וזהו אל תחרוש על רעך רעה שגורם לחמור שחורש רעהו רעה : (יא) לא תלבש. בגימטריא אסורה להנות. שאפילו בגד ארוך וכו כלאים מלד אחד אסור להתכסות בה מלד השני : (יב) גד ב׳ הכא ואידך גדלים מעשה שרשרת וזה שאמרו ב״ה גדיל שנים דתרי גדלים כתיב ופתלהו מתוכו כדכתיב מעשה שרשרות כדרך שע שרשרות : אשר תכסה. בגימ׳ להביא כסות סומא שהוא חייב. אשר תכסה בה כי יקח רמז להא דאיתא בנדרים ר״א מגלה טפח ומ טפח כעת ביאה. ד״א אשר תכסה כי יקח רמז לת״ח שמאפיל בטליתו. ד״א רמז כי יקח אשר תכסה מלמד שמכסים לו על עונו

בית יהודא

וואקסט ארוים אונ עס ווערט מעהר אונ גרעסר : (י) ולא תחרוש בשור ובחמור. זאגט רש״י (הוא הדין לכל שני מינים שבעולם) אנדערע צוויי מינים וואס זענען דא אויף דר וועלט טאר מען אויך ניט איינשפאנען צוזאמען מען זאל מיט זיי אקערין (והוא הדין להנהיגם יחד קשורים זוגים בהולכת שום משא) אונ אפילו ניט צום אקערין טאר מען אויך ניט איינשפאנען צוויי מינים צוזאמען זיי זאלן שלעפען אמשא : (יא) ושעטנז. (לשון ערוב) צומישונג, מען טאר ניט אנטאן אקלייד וואס איז געמאכט געווארן פון וואל מיט פלאקס צוזאמען (ורבותינו פירשו שוע טווי ונוז) די רבנן זאגן אז עס איז געשפונענע פעדים פון וואל אונ געשפונענע פעדים פון פלאקס אונ די פעדים פון דיא וואל אונ פלא זענען צוזאמען געוועבט טאר מען ניט אנטאהן דם קלייד, אדער מען הט גענייט אוואלענע קלייד מיט פלאקסענע פעדים, אדער אפלאקסענע קלייד איז גענייט מיט וואלענע פעדים טאר מען ניט אנטאהן דאס קלייד ואבער פילצן קליידער וואס איז צומישט וואל מיט פלאקס, מעג מען : (יב) וגדלים תעשה לך. זאלסט דיר מאכען ציצית (אף הכלאים) אפילו פון וואל מיט פאדים צוזאמען (לכך סמכן הכתוב) דריבער הט דר פסוק געשריבן די מצוה ציצית

רש״י

(י) לא תחרוש בשור ובחמור. (ב״ק נד) הוא ה לכל שני מינים שבעולם והוא הדין להנהיגם יחד קשורי זוגים בהולכת שום משא : (יא) שעטנז. ל׳ עירוב. ורבו פירשו ש שוע טווי ונוז : (יב) גדלים תעשה ל (יבמות ד ספרי) אף מן הכלאים לכך סמכן הכתו

שפתי חכמים

תורע כלאים ואינו עובר אלא כלאו אחד וכאן עובר בשני לאוין משום כלאי זרעים ומשום כלאי כרם : ג וא״ת מנ״ל דלמא דוקא שור וחמור ובחריסה וי״ל דילפינן שור שור משבת דכתיב ושורך וחמורך וכל בהמתך מה להלן כל בהמות אף כאן כל בהמות והואיל דשור וחמור לאו דוקא אף לא תחרוש לאו דוקא אלא ה״ה להנהיגם כו׳: ס לאפוקי לבדים שאינן טווי ונוז אין בהם משום שעטנז וע׳ לעיל בפרשת קדושים :

דעת זקנים מבעלי התוספות

שהחריבו ביתו ושרפו היכלו לסוף יאבד זכרם : (י) לא תחו בשור ובחמור יחדו. לפי שהשור מעלה גרה ומצטער החו כשישמע השור (והחמור) אוכל : (יא) לא תלבש שעטנז. שהפרכת נעשה משש ושש כיתנא ומתכלת ותכלת עמרא צמר ופשתים יחדיו ולא רצה הקב״ה שיעשו בניו דוגמתו שמצינו בקטרת איש אשר יעשה כמוה להריח בה וגו׳ אחז״ל לא יעשה אדם בית תבנית היכל אכסדרה תבנית או וכו׳ דבר אחר לפי שהקריב קין זרע פשתן והבל הביא מבכורות צאנו שהוא מין צמר לא רצה הקב״ה שיתחו יחד לפי שלשם נחלקו :

ליקוטי יהודא

(י) לא תחרוש בשור ובחמור יחדו. דר ספר עשרה מאמרות שרייבט דר ענגל וואס דיא יודען האבען געמאכט אין דער מדבר איז געווען אאקס אונ אאייזיל צוזאמען, דר קאפ ביז צום בויך איז ער געווען אקס, אונ פון בוך אונ ווייטער איז ער געווען אייזיל, דריבער האט הקב״ה געבאטען מען זאל ניט איינשפאנען צום אקערין אונ ניט צום פארן אאקס מיט אאייזיל צוזאמען עס זאל ניט דערמאנט ווערין דער ענגל פאר הקב״ה :

פירוש לתורת אלהים

פייער : (י) לא תחרוש דו טארסט ניט אקערין בש מיט אאקס אונ מיט אאייזל צוזאמען גישפאנט (ט״ (יא) לא תלבש דו טארסט ניט אן קליידען אקלי וואס איז געמאכט פון וואל מיט פלאקס צוזאמ גישפונען אדער גינייט : (יב) גדלים פלעכטונג ד איז ציצית זאלסטו צו דיר מאכען על ארבע אויף פיר עקין כסותך פון דיין קלייד אשר וואס דו טוסט דיך צוא דעקין מיט איר : (יג) כי יקח איש ווען אמ

מצות השם

(תקנ) לא תחרוש וגו׳. דם איז די מצוה מען טאר ניט אקערן אדר פארן אויף איין וואגן וום עס איז איין גשפאנט איין אוקס מיט איין אייזיל אין איינעם מען טאר אפילו ניט אן טרייבן דם איז נוהג ביי זכרים אונ נקבות :

(תקנא) לא תלבש וגו׳. דם איז די מצוה מען טאר ני אן קליידן קיין מלבוש וואס עס איז גינייט פ וואל אונ פלאקס דם הייסט שעטנז דאס איז נוהג ב זכרים אונ נקבות :

...יִפֵּל דְנָפֵל מִנֵּהּ׃ ...לָא תִזְרַע כַּרְמָךְ ...בִין דִילְמָא תִסְתָּאַב ...ת זַרְעָא דִי תִזְרַע

כי יפל קמה נה חולין קלו : פן תקדש קידושין נו חולין קטו קטז : המלאה פירש פסחים כה :

דָמִים בְּבֵיתֶךָ כִּי־יִפֹּל הַנֹּפֵל מִמֶּנּוּ׃ ט לֹא־תִזְרַע כַּרְמְךָ כִּלְאָיִם פֶּן־תִּקְדַּשׁ הַמְלֵאָה הַזֶּרַע אֲשֶׁר תִּזְרָע

בעל הטורים

: (ח) כי יפול הנופל . וסמיך ליה לא תזרע . רמז לדברי ...יק דאמור עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד :

רשב"ם

מגזרת מעשה מרמה הוא . אבל עקת רשע . תעיק העגלה . מעיק תחתיכם . מגזרה שב קם הם : (ט) תקדש . תאסר כקדשים :

...לאה . כ' במס' פן תקדש המלאה כאשר תעיק העגלה המלאה לה עמיר וזה"ש שצריך להרחיק בכלאים כמלא למד בקר . ושניהם רפויין שצריך למדוד כד"א שוקות וא' יש דגש כעלנוים כבטן המלאה :

רש"י

...ולבגדים כלאים לכך נסמכו פרשיות הללו : מעקה. ...סביב לגג ואונקלוס תרגם תיקא כגון תיק שמשמר מה ...ו: כי יפל הנופל. ראוי זה ליפול כ ואף עפ"כ ...גלגל מיתתו על ידך שמגלגלין זכות ע"י זכאי וחובה ...' חייב : (ט) כלאים. (קידושין לט חולין פב) חטה מ...ה וחרצן במפולת יד : פן תקדש. כתרגומו תסתאב ...ר הנתעב על האדם בין לשבח כגון הקדש בין לגנאי ...איסור נופל בו לי' קדש כמו (ישעיה סה) אל תגש כי ...קדשתיך : המלאה. זה מלוי ותוספת שהזרע מוסיף :

בית יהודא

מצוה שלעפט צו זיך נאך מצות (ותגיע לכרם ושדה ולבגדים כלאים) אונ דו וועסט פלאנצען א ווייגארטן אונ דו וועסט האבן אפעלד אונ שיינע קליידר (לכך נסמכו פרשיות הללו) דריבער זענען נאנט די פרשיות איינע נאך די אנדערע : ומעקה. מיינט מען (גדר סביב לגג) אפארצוימונג ארום דעם דאך (ואונקלוס תרגם תיקא) אויף דעם ווארט מעקה טייטשט דר תרגום תיקא , אשייד (כגון תיק שמשמר מה שבתוכו) ער זאל מאכן ארום דעם דאך אזו ווי אשייד , ווס ער היט אלץ ווס ליגט איננווייניג , די וואנט ווס ארום דאך וועט אויך היטען אלץ ווס איז אויף דעם דאך עס זאל ...ראפ־פאלן : וכי יפול הנופלו. זאגט רש"י (ראוי זה ליפול) דער מענטש ווס פאלט אראפ פון אדאך אונ ווערט ...גת , איז געוויס אז ער האט געטאהן אזו אזינד אז ער דארף ווערן געהרגת , וועסטו פרעגן צו ווס דארף איך ...ן אמעקה , דיא ווס האבן ניט געזינדיגט וועלן ניט אראפ פאלן , עס וועלן נאר פאלען די זינדיגע (ואף על פי כן) ...עסטוועגען זאלסטו מאכן אמעקה (לא תתגלגל מיתתו על ידך) זאל ער ניט שטארבען דורך דיר (שמגלגלין זכות ...זכאי וחובה על ידי חייב) ווייל אגוטע זאך קומט דורך אגוטן שליח , אונ אשלעכטע זאך קומט דורך אשלעכטען ..., אז איינער וועט אראפ־פאלן פון דיין דאך , וועט מען זאגען אויף דיר דו ביסט ארשע : (ט) וכלאיםו. מיינט מען ...ושעורה וחרצן במפולת יד) ער האט גענומען אין האנט איין ווייץ אונ איין גערשט אונ איין קערין פון אוויינטרויב ...ט איינגעזייט אין דר ערד אלע דריי צוזאמען , ווען דם וואקסט ארויס פון דר ערד טאר מען דם ניט עסין : ופן ...ו. זאגט רש"י (כתרגומו) ווי דער תרגום טייטשט (תסתאב) עס וועט זיין פארמיאוסת , אסור (וכל דבר הנתעב ...דם) יעדר זאך וואס אמענטש טאר ניט עסין (בין לשבח כגון הקדש) סיי ער טאר ניט עסין ווייל דיא זאך איז ...עסערט געווארן , (בין לגנאי כגון איסור) סיי ער טאר ניט עסין ווייל דיא זאך איז ערגער ...רען , זיא איז געווארן אסור (נופל בו קדוש) ווערט אלץ גערופן קדוש (כמו) ווי עס שטייט אין פסוק איינער וועט ...גום אנדערין (אל תגע בי כי קדשתיך) זאלסט מיך ניט אנריערן ווארום איך וועל דיך מטמא זיין : והמלאהו. (וזה ...ותוספת שהזרע מוסיף) המלאה מיינט מען ווס עס ווערט דערפילט אונ צוגעוואקסען , וואס פון דעם פארזייהונג

דעת זקנים מבעלי התוספות

...עבדים שנאמר ביום ההוא יחזיקו עשרה אנשים וכו'. ...כי יקרא זש"ה קורא דגר ולא ילד עושה עושר ולא ...ם מה כתיב אחריו כסא כבוד מרום מראשון מה ענין ...ה ללמדך שהקורא הזה מביא ביצים משאר עופות ויושב ...עד שיוצאים מקליפתן ונעשים אפרוחים והן עולין עליו ...ין את כנפיו ואוכלין אותו וכשהוא רוצה לפרוח אינו ...מצא אותו חיה או שרץ ואוכלו מי גרם לו זה על שגזל ...שאינם שלו כך עכו"ם שפשטו ידיהם בכסא הכבוד

שפתי חכמים

כאן משום דמלוה זו קלה מכולן כו' : כ ר"ל לנ"ל הנופל. ומתרץ דהנופל ר"ל ראוי זה ליפול ומפרש והולך כיון שראוי זה ליפול למה עובר זה בלאו אם לא עשה מעקה ונפל אדם ממנו . ומפ' ואעפ"כ לא תתגלגל כו' : ל וא"כ כל הטעם מרגנים אחריך שאתה חייב הואיל ונפל זה מן הגג שלך : מ ולאו דוקא חטה ושעורה אלא ה"ה שני מיני זרעים אחרים ואם תאמר מנ"ל לרש"י שצריך שני מיני זרעים אחרים עם חרצן דלמא מין אחד עם חרצן סגי . וי"ל דא"כ הל"ל לא תזרע בכרמך כלאים דהוה משמע מין זרע אחר עם כרמך שהוא כלאים ומדכתיב לא תזרע כרמך כלאים משמע שהוא כלאים בלא כרמך .

...והלא כבר הזהיר על הכלאים לעיל בפרשת קדושים דכתיב שדך לא תזרע כלאים. וי"ל דלעיל מיירי מכלאי זרעים כדכתיב שדך לא

פירוש לתורת אלהים

...ב כי יפול ווארום אפילו עס וועט אראפ פאלין ...עם דאך דער ווס דארף אראפ פאלין זאל דם ...יין דורך דיר ווארום גאט שיקט אזכות דורך ...אי אונ אחוב דורך אחייב : (ט) לא תזרע דוא ...ט ניט זייען דיין ווייןגארטין מיט צו מישונג ...איז ווייץ מיט גערשטין אונ קערנדליך וויין טרובן צוזאמען פן תקדש טאמער וועט אסור ווערין המלאה די פולע תבואה הזרע דורך די זייאונג ווס דו וועסט זייען ותבואת הכרם מיט די פרוכט פון דעם ווייןגארטין דען אלם ווערט אסור די גמרא זאגט דם ווארט תקדש איז גלייך ווי עס וואלט געשטאנען צוויי ווערטער תוקד אש מען זאל דם פר ברענין אין

מצות השם

...וח תקמט) פן תקדש המלאה . דם איז די מצוה מען ...טאר ניט זייען קיין תבואה אין איין ווייןגארטן אונ מען טאר די תבואה ניט עסן אונ ניט קיין הנאה האבן די מצוה איז נוהג ביי זכרים אונ נקבות :

בְּכָל־עֵץ | אוֹ עַל־הָאָרֶץ אֶפְרֹחִים
אוֹ בֵיצִים וְהָאֵם רֹבֶצֶת עַל־
הָאֶפְרֹחִים אוֹ עַל־הַבֵּיצִים לֹא־
תִקַּח הָאֵם עַל־הַבָּנִים: ז שַׁלֵּחַ
תְּשַׁלַּח אֶת־הָאֵם וְאֶת־הַבָּנִים
תִּקַּח־לָךְ לְמַעַן יִיטַב לָךְ וְהַאֲרַכְתָּ
יָמִים: ס שלישי ח כִּי תִבְנֶה בַּיִת חָדָשׁ
וְעָשִׂיתָ מַעֲקֶה לְגַגֶּךָ וְלֹא־תָשִׂים

אונקלוס

אֶפְרֹחִין אוֹ בֵיעִין וְאִמָּא
רָבְעָא עַל אֶפְרֹחִין אוֹ
עַל בֵּיעִין לָא תִסַּב אִמָּא
עַל בְּנַיָּא: ז שַׁלָּחָא תְשַׁלַּח
יָת אִמָּא וְיָת בְּנַיָּא תִּסַּב
לָךְ בְּדִיל דְּיֵיטַב לָךְ
וְתוֹרִיךְ יוֹמִין: ח אֲרֵי תִבְנֵי
בֵּיתָא חַדְתָּא וְתַעְבֵּיד
תְּיָקָא לְאִגָּרָךְ וְלָא תְשַׁוֵּי
חוֹבַת דִּין דִּקְטוֹל בְּבֵיתָךְ:

תולדות אהרן

והאם רבצת על האפרוחים חולין קמ קמא: את תשלח את האם מציעא לא חולין קלח קמא: ואת הבנים מציעא קב חולין קמ קמ: למען ייטב לך קידושין לט חולין קמב: מעקה לגגך חולין קלו: ולא תשים דמים כתובות קמא טו טז:

רשב"ם

יזדמן ע"י מקרה: לא תקח האם על הבנים. לפי דרך ארץ פירשתי כלא תבשל גדי בחלב אמו וכן באותו ואת בנו שדומה לאכזריות ורעבתנות ליקח ולשחוט ולבשל ולאכול אם ובנים יחד: (ח) מעקה. אין לו חבר בתורה כמו

בעל הטורים

בנימ' פרט למזומן: אפרוחים או ביצים. בגימ' שלריכים לאמר על הבנים. ב' הכא ואידך כה אמר ה' על הבנים והבנות הילודים במקום הזה ממותי תחלואים ימותו אם תקיים המצוה יאריכון ימיך ואם לאו כה אמר ה' ממותי תחלואים ימותו: (ז) והארכת ימים. בגימ' בעולם שכלו ארוך: והארכת ימים. וסמיך ליה כי תבנה בית חדש לומר אם בנית בית חדש עשה לו מעקה כדי שיאריכו בו ימים ולא יפלו ממנו. ועוד עיקר אריכות ימים היא בשביל בנין בית קדש שהוא המקדש וע"כ אף דבכיבוד אב ואם הקדים והארכת ימים ללמען ייטב לך לא כן הכא כדי להסמיך והארכת ימים לכי תבנה בית חדש. לעיל כתיב למען ייטב לך וסמך כאן כי יפול הנופל ממנו רמז למה שדרשו הרי שעלה באילן כדי לשלח את האם ונפל ומת היכן אריכות ימיו

בית יהודא

דֶר נֶעסְט מִיט פֵייגִיל וָוס זֶענֶן שְׁטֶעגְדִיג בַּיי דִיר אִין הוֹיף אָדֶער אִין שְׁטוּבּ, מֶעגְסְטוּ נֶעמֶען דִי יוּנְגֶע פֵייגִיל אֲפִילוּ וָוען דִי מוּטֶער אִיז לֶעבֶּן זֵיי: ולא תִקַּח הָאֵם. (בְּעוֹדָהּ עַל בָּנֶיהָ) זָאלְסְט נִיט נֶעמֶען דִי מוּטֶער וָוען זִיא אִיז צוּזַאמֶען מִיט דִי קִינְדֶר: (ז) וּלְמַעַן יִיטַב לָךְ וגו'). זָאגְט רש"י (אִם מִצְוָה קַלָּה שֶׁאֵין בָּהּ חִסָּרוֹן כִּיס) מַאדַאךְ אַז מֶען טוּהְט אַגְרִינְגֶע מִצְוָה וָוס מֶען הָט קֵיין שָׁאדֶן גֶעלְט (אָמְרָה תּוֹרָה לְמַעַן יִיטַב לָךְ וְהַאֲרַכְתָּ יָמִים) הָאט דִי תּוֹרָה גֶעזָאגְט עֶס וָועט דִיר גוּט זַיין אוּנ וֶועסְט לַאנְג לֶעבֶּן (קַל וָחוֹמֶר לְמַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל מִצְוֹת חֲמוּרוֹת) אַז מֶען טוּהְט שְׁוֶוערֶע מִצְוֹת, אוּנ מֶען הָט שָׁאדֶן גֶעלְט, אִיז גֶעוִויס אַז הקב"ה וָועט גֶעבֶּען פִי' שָׂכָר: (ח) תִּבְנֶה בַּיִת חָדָשׁ. זָאגְט רש"י (אִם קִיַּמְתָּ מִצְוַת שִׁלּוּחַ הַקַּן) אוֹיבּ דוּ הָאסְט גֶעטָאהְן דִי מִצְוָה אַוֶועק צוּ שִׁיקְען דִי מוּטֶער פוּן דִי קְלֵיינֶע פֵייגֶעלִיךְ (סוֹפְךָ לִבְנוֹת בַּיִת חָדָשׁ וּתְקַיֵּם מִצְוַת מַעֲקֶה) וָועט זַיין דַיין סוֹף דוּא וֶועסְט זוֹכֶה זַיין צוּ בּוֹיעֶן אַנַייעֶ שְׁטוּבּ אוּנ דוּא וֶועסְט טָאהְן אַמִצְוָה צוּ מַאכֶן אַמַעֲקֶה (וַאנוּאַנְט) אַרוּם דַיין דַאךְ (שֶׁמִּצְוָה גּוֹרֶרֶת מִצְוָה) וָוארוּם א

רש"י

לא תקח האם. (חולין קמ) בעודה ט על בניו: (ז) למען ייטב לך וגו'. (שם קמב) אם מצוה קלה שאין חסרון כיס י אמרה תורה למען ייטב לך והארכת ימים קל וחומר למתן שכרן של מצות המורות: (ח) כי תבנה בית חדש. אם קיימת מצות שלוח הקן סופך לבנות בית חדש ותקיים מצות מעקה שמצוה גוררת מצוה ותגיע לכ

שפתי חכמים

שלא תקשי ליה מנ"ל לפרש הכי דלמא בכל ענין אסור ללבוש דגזירת הכתוב הוא. ומתרץ דהא קרא נותן טעם כי תועבת ה' וגומר משמע דלא אסרה תורה כו': ט אבל אי פורחת באויר למעלה מן הבנים מותר ללקחם: י ר"ל דהל"ל כן כא' מספר המצות. ומתרץ דלכך נכתב

דעת זקנים מבעלי התוספות

ובחמור יחדו שתזכה לשוורים וחמורים ולא תחרוש בהם יח ומה כתיב אחריו לא תלבש שעטנז שתזכה לטלית נאה ותע בו ציצית וגדולה מצות ציצית כדמסיק בפרק במה מדליקין הזהיר במצות ציצית זוכה ומשמשין אותו שני אלפים ושמ

פירוש לתורת אלהים

פַר דִיר אִין וֶועג בְּכָל עֵץ אוֹיף אַלֶע בֵּיימֶער אָדֶער אוֹיף דֶער עֶרְד אֶפְרוֹחִים יוּנְגֶע פֵייגֶעלִיךְ אָדֶר אֵייעֶר וְהָאֵם רוֹבֶצֶת אוּנ דִי מוּטֶער זִיצְט עַל הָאֶפְרוֹחִים אוֹיף דִיא פֵייגֶעלִיךְ אָדֶער אוֹיף דִי אֵייעֶר לֹא תִקַּח זָאלְסְטוּ נִיט נֶעמֶען דִי מוּטֶער וָוען זִיא אִיז נָאךְ אוֹיף דִי קִינְדֶער וִויא דֶען זָאלְסְטוּ טָאהְן: (ז) שַׁלֵּחַ תְּשַׁלַּח דוּ זָאלְסְט אַוֶועק שִׁיקֶן דִי מוּטֶער וְאֶת הַבָּנִים אוּנ דִי קִינְדֶר זָאלְסְטוּ דִיר נֶעמֶען לְמַעַן כְּדֵי עֶס זָאל דִיר גוּט זַיין וְהַאֲרַכְתָּ אוּנ דוּ וֶועסְט דֶער לֶענְגֶערֶן דִי טֶעג [עיין רש"י] (ח) כִּי תִבְנֶה וֶוען דוּ וֶועסְט בּוֹיעֶן אַנַייעֶ שְׁטוּבּ וְעָשִׂ זָאלְסְטוּ מַאכֶען אַגַאנִיק אַרוּם דַיין דַאךְ [עיין רש"י] וְלֹא תָשִׂים אוּנ זָאלְסְט נִיט טָאן שׁוּלְד בְּלוּט אִין דִי

מצות השם

(תקמד תקמה) שַׁלֵּחַ תְּשַׁלַּח וגו'. דָס אִיז דִי מִצְוָה וָוען אֵיינֶער גֶפִינְט אַנֶעסְט מִיט פֵייגֶעלִיךְ טָאר עֶר דִי מוּטֶער פוּן דִיא פֵייגֶעלִיךְ נִיט נֶעמֶען נָאר עֶר זָאל דִי מוּטֶער אַוֶועק לָאזְן אוּנ דִי יוּנְגֶע פֵייגֶעלִיךְ זָאל עֶר זִיךְ נֶעמֶן דִי מִצְוָה פוּן שִׁלּוּחַ הַקַּן אִיז נוֹהֵג אִין אִיטְלִיכֶן אָרְט בַּיי זְכָרִים אוּנ נְקֵבוֹת:

(תקמו) וְעָשִׂיתָ מַעֲקֶה לְגַגֶּךָ וגו'. דָס אִיז אַמִצְוָה אַז זַיין בּוֹיעט אַשְׁטוּבּ מוּז עֶר מַאכִין אוֹבֶּן אוֹיף דֶעם דַאךְ אַרוּם דֶעם דַאךְ וֶוענְט פוּן אַלֶע זַייטְן וָוער עֶס וֶועט זַיין אוֹיף דֶעם דַאךְ זָאל נִיט קֶענֶן אַרָאפּ פַאלֶן פוּן דַאךְ: (תקמז) וְלֹא תָשִׂים וגו'. דָס אִיז דִי מִצְוָה דוּ זָאלְסְט נִ לָאזְן אֵיין זַאךְ וָוס אִיז מַזִּיק מֶענְטְשִׁן אִין דַיין שְׁטוּבּ פוּן

הָקֵם תָּקִים עִמּוֹ: ס ה לֹא־יִהְיֶה כְלִי־גֶבֶר עַל־אִשָּׁה וְלֹא־יִלְבַּשׁ גֶּבֶר שִׂמְלַת אִשָּׁה כִּי תוֹעֲבַת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כָּל־עֹשֵׂה אֵלֶּה: פ ו כִּי יִקָּרֵא קַן־צִפּוֹר ׀ לְפָנֶיךָ בַּדֶּרֶךְ

אונקלוס

...מֵהּ: ה לָא יְהֵי תִּקּוּן
...דִּגְבַר עַל אִתְּתָא וְלָא
...קַן גְּבַר בְּתִקּוּנֵי אִתְּתָא
...י מְרַחַק קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ:
...עָבֵד אִלֵּין: ו אֲרֵי
...רַע קִנָּא דְצִפְּרָא
...דָמָךְ בְּאָרְחָא בְּכָל
...לָן אוֹ עַל אַרְעָא

...א הקם תקים עמו מליעא לא לב לג:
לא יהיה כלי גבר נזיר נט: ולא ילבש גבר שם מכות כ: כי יקרא קן לפור מליעא קב חולין קלט קמ קמא ספר הזוהר פרשת ויצא ופרשת שמות:

בעל הטורים

...כלי גבר על אשה. בגימ' כלי תורה רמז שלא ילמוד אדם לבתו ...ה: על אשה. ב' כלי גבר על אשה. אם נפתה לבי על אשה. זהו שאמרו שמיירי באשה שלובשת כלי גבר כדי להתגבר ולזנות כדכתיב אם ...ה לבי על אשה ועל פתח רעי ארבתי: כי תועבת ה'. כי יקרא קן לפור. לומר שלא יסתכל בעופות כשמזקקין זה לזה: (ו) יקרא קן.

רשב"ם

(ה) לא יהיה כלי גבר על אשה. ללכת בין האנשים ולזנות: (ו) כי יקרא.

רש"י

...ן פטור: (ה) לא יהיה כלי גבר על אשה. (ספרי ...פ"א) שתהא דומה לאיש כדי שתלך בין האנשים שאין ...אלא לשם ניאוף: ולא ילבש גבר שמלת אשה. ...ולישב בין הנשים ו ד"א שלא ישיר שער הערוה ו ...ר של בית השחי: כי תועבת. לא אסרה תורה אלא ...ם ח המביא לידי תועבה: (ו) כי יקרא. פרט למזומן:

בית יהודא

איז נאר ער זאל העלפן אויפלאדן אבער ניט ער זאל אליין אויפלאדין: (ה) ולא יהיה כלי גבר על אשה. א אשה זאל ניט אנטאהן קליידר פון א זכר (שתהא דומה לאיש) זיא זאל אויסזעהן מעגליך (כדי שתלך בין האנשים) זיא זאל קענן גיין צווישן מענער (שאין זו אלא לשם ניאוף) ווייל דם טוהט זיא געוויס נאר זיא זאל קענן מזנה זיין: ולא ילבש גבר שמלת אשה. א מאנספערזאהן זאל ניט אנטאהן קליידער ...אשה, ער זאל אויסזעהן וויא א אשה (לילך לישב בין הנשים) ער זאל קענן גיין זיצען צווישען ווייבר (דבר אחר) ...אזאך מיינט דער פסוק (שלא ישיר שער הערוה ושער של בית השחי) מענער טארן ניט אראפנעמן די האר פון דיא ...ה אונ ניט די האר פון אונטער דעם ארעם, וויא די ווייבער טוהען: וכי תועבתו. זאגט רש"י (לא אסרה תורה ...לבוש המביא לידי תועבה) די תורה האט נאר געאסרת אן צו טאהן אזעלכע קליידער וואס דערוועקין די מענער ...ווייבר צו מזנה זיין: (ו) וכי יקרא. (פרט למזומן) אויב עס וועט געטראפן ווערן פר דיר אנעסט מיט פייגיל, אבער

דעת זקנים מבעלי התוספות

...כי יקרא קן צפור. לכך נסמכו פרשיות הללו לומר דמצוה ...את מצוה שע"י שלוח הקן יזכה לאורך ימים ושיבנה בית ...ט ויעשה מצות מעקה ומה כתיב אחריו לא תזרע כרמך ...ים שתזכה לכרם ולזרוע ומה כתיב אחריו לא תחרוש בשור

שפתי חכמים

כפריקה לפרק המשא אבל זו טעינה: ו ר"ל שלא יתקשט בקישוט אשה וא"ת למה מפרש ד"א על סיפא של קרא היה לו ג"כ לפ' פי' אחר על רישא דקרא כדמפרש בגמ' ר"א בן יעקב אומר מנין שלא תלבש אשה כלי זיין ותצא למלחמה ת"ל לא יהיה כלי גבר על אשה והרא"ם כתב והס"כ שלא תצא אשה בכלי זיין למלחמה. ועי"ל משום דקשה לד"א ...כתיב ברישא לא יהיה כלי גבר על אשה ובסיפא כתיב ולא ילבש גבר שמלת אשה הל"ל ולא יהיה כלי אשה על גבר ומדמשנה ודאי ...עניינים משתעי קרא ולפי דבר אחר לחוד נמי קשה למה נקט ל' לבישה הל"ל לא יתקשט גבר בהתקשטות נשים ל"ל גם פי' ראשון: ...דרך הנשים בכך: ח רצונו לפרש בזה מה שפירש לפניו שתהא דומה לאיש כדי שתלך בין האנשים וכן בסיפא לילך ולישב בין הנשים

פירוש לתורת אלהים

...ט אים דו זאלסט העלפן ארוף לייגען [עיין רמב"ן]: ...לא יהיה עס טאר ניט זיין אקלייד פון א מאנס ...שון אוף איין אשה צו גיין צווישן מאנן ולא ילבש ...איין מאנס פרשון זאל ניט אן קליידן אקלייד ...איין אשה צוא גיין צווישען ווייבער כי תועבת ...רום דאס איז די אומווירדיקייט פון גאט דיין ...ט כל עשה אלע די וואס טוען די דאזיגע: (ו) כי ...א ווען עס וועט זיך טרעפן אנעסט מיט פייגילך:

ליקוטי יקרים

(ו) כי יקרא קן צפור לפניך. דער מדרש שרייבט דר מענטש וואס איז מקיים די מצוה ווען עס טרעפט אים אנעסט מיט פייגיל אונ די מוטער זיצט אוף די פייגיל אדער אוף די אייער אונ ער שיקט אוועק די מוטר נאכדעם נעמט ער דיא קליינע פייגעלעך אדער די אייער, וועט ער מיט דעם זכות פון דיא מצוה ברייננגען אויף געשווינט אליהו הנביא אונ דעם מלך המשיח, אונ עס איז דא אמזיק וואס ער פליהט אזוי געשווינט ווי אפויגיל, וועגן די מצוה וואס ער האט אוועקגעשיקט דיא מוטר פון די קליינע פייגיל, וועט ער גירעטעט ווערן פון דעם מזיק. ווען יודן לערנן תורה נח. מ"ט ו אונ גמרא מיט ליבשאפט,

...מיט יראת שמים ווערט אוף זיי געזאגט לא תקח האם על הבנים, מען זאל ניט נעמן די מוטער פון דיא קינדער, מען זאל ...צו נעמן די שכינה פון דיא יודן, אונ ווען יודן לערנען ניט תורה מיט ליבשאפט אונ מיט יראת שמים ווערט אוף זיי געזאגט ...ו תשלח את האם, ווערט דיא מוטער (דיא שכינה) אוועקגעשיקט פון דיא קינדער, פון די יודן. אונ ווען יודן היטן שבת ...דער דין איז מיט ליבשאפט אונ מיט יראת שמים ווערט אוף זיי געזאגט לא תקח האם על הבנים, מען זאל ניט נעמן די ...ער (די שכינה) פון די קינדער, פון דיא יודען, אונ ווען יודן היטן ניט שבת ווי דער דין איז מיט ליבשאפט אונ יראת שמים ווערט אוף זיי געזאגט שלח תשלח את האם, זאלסט אוועקשיקן די מוטער (די שכינה) פון די קינדער, פון די יודן:

מצות השם

...מ תקמא) הקם תקים עמו. דאס איז די מצוה ווען איינער פון אונזערע ברידר טראגט איין משא אונ ...ניט דר טראגען זאל אים דר אנדערר צו העלפן די מצוה איז נוהג ביי זכרים אונ נקבות:

(תקמב תקמג) ולא ילבש וגו'. דס איז די מצות לא תעשה איין מאנסביל טאר זיך ניט אן קליידן קיין מלבוש פון איין אשה גם ער טאר זיך ניט פארבן די האר אונ זיך שפיגלן אזוי ווי איין אשה דס איז נוהג אין יעדער ארט:

אֶל־תּוֹךְ בֵּיתֶךָ וְהָיָה עִמְּךָ עַד
דְּרֹשׁ אָחִיךָ אֹתוֹ וַהֲשֵׁבֹתוֹ לוֹ׃
ג וְכֵן תַּעֲשֶׂה לַחֲמֹרוֹ וְכֵן תַּעֲשֶׂה
לְשִׂמְלָתוֹ וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְכָל־אֲבֵדַת
אָחִיךָ אֲשֶׁר־תֹּאבַד מִמֶּנּוּ וּמְצָאתָהּ
לֹא תוּכַל לְהִתְעַלֵּם׃ ס ד לֹא־
תִרְאֶה אֶת־חֲמוֹר אָחִיךָ אוֹ שׁוֹרוֹ
נֹפְלִים בַּדֶּרֶךְ וְהִתְעַלַּמְתָּ מֵהֶם

לְגוֹ בֵיתָךְ וִיהֵי עִמָּךְ עַ
דְּיִתְבַּע אֲחוּךְ יָ
וְתָתֵיבִנֵּהּ לֵהּ: ג וְ
תַּעְבֵּד לַחֲמָרֵהּ וְ
תַּעְבֵּד לִכְסוּתֵהּ וְ
תַּעְבֵּד לְכָל אֲבֵדַ
אֲחוּךְ דִּי תֵיבַד מִ
וְתַשְׁכְּחִנַּהּ לֵית לָךְ רְ
לְאִתְכַּסָּאָה: ד לָא תֶחֱזֵי
חֲמָרָא דַאֲחוּךְ אוֹ תוֹ
רְמַן בְּאָרְחָא וְתִתְכְּבֵ
מִנְּהוֹן אֲקָמָא תְקִ

תו"א והיה עמך עד מליעה כז כח : וה
לו קמה פה מליעה כח סנהדרין עג
תעשה לחמורו גיטין מה : לכל אבדת אחיך
קיג מליעה כז לה : אשר תאבד ממנו מליעה כב כז : לא תוכל להתעלם מליעה כו : נופלים בדרך שם לב : והתעלמת מהם ברכות יט מליעה ל סנהדרין

בעל הטורים

לביתך ותחזירנה לו אז לא יחשוד עוד באחרים ותאסוף אותו מגרעתו : עד דרוש אחיך אותו . פי' שידרוש האות שלו שיתן לו סימן כו
שדרז"ל דרשהו אם הוא רמאי אם לאו מאי לאו בסימנים שעליה : (ד) והתעלמת . לומר פעמים שאתה מתעלם כגון זקן ואינו לפי כבי

בית יהודא

(ב) וְעַד דְּרוֹשׁ אָחִיךָ . פְרֶעגְט רש"י (וְכִי תַעֲלֶה בִּלְבָבְךָ שֶׁיִּתְּנֶהּ לוֹ קוֹדֶם שֶׁיִּדְרְשֵׁהוּ) קֶען מֶען דֶען מֵיינֶען מֶען זָאל דִי גֶעפוּנֶעגֶע זַאךְ גֶעבֶּן צוּ דֶעם מֶענְטְשׁ וָוס זוּכְט זִיא נִיט , אוּנ פְרֶעגְט נִים אוֹיף איר , אַז קֵיינֶער זוּכְט נִיט אוּנ פְרֶעגְט נִיט , צוּ וָועמֶען וֶועט מֶען גֶעבֶּן ? (אֶלָּא) נָאר אַזוֹי מֵיינְט מֶען (דָּרְשֵׁהוּ שֶׁלֹּא יְהֵא רַמַּאי) דֶר וָוס הָט דִי זַאךְ גֶעפוּנֶען זָאל נִיט גֶעבֶּן דִי זַאךְ צוּ דֶעם וָוס זוּכְט דִי זַאךְ בִּיז עֶר וֶועט וִויסֶען גֶעוִויס אַז דִי זַאךְ אִיז זַיינֶע: וַהֲשֵׁבוֹתוֹ לוֹ) . מֵיינְט מֶען (שֶׁתְּהֵא בּוֹ הַשָּׁבָה) דֶר וָוס גֶעפִינְט זָאל זֶעהֶן עֶר זָאל הָאבֶּן וָוס צוּרִיק צוּ גֶעבֶּען , דְהַיְינוּ אוֹיבּ עֶר הָט גֶעפוּנֶען אַבְּהֵמָה זָאל עֶר זֶעהֶן (שֶׁלֹּא יֹאכַל בְּבֵיתְךָ כְּדֵי דָמָיו וְתִתְבָּעֵם מִמֶּנּוּ) דִיא בְּהֵמָה זָאל נִיט אוֹיפְּעֶסִין בַּיי אִים אַזוֹ פִיל וִויא זִיא וֶוערְט , וֶועט עֶר צוּנֶעמֶען דִי בְּהֵמָה פַר זַיין גֶעלְט (מִכָּאן אָמְרוּ) פוּן דַאנֶען הָאבֶּען דִי חֲכָמִים גֶעזָאגְט (כָּל דָּבָר שֶׁ[עוֹשֶׂה] וְאוֹכֵל) יֶעדֶער זַאךְ וָוס אַרְבֶּעט אוּנ עֶסְט, פַארְדִינְט דָאךְ דִי בְּהֵמָה אִיר עֶסִין (יַעֲשֶׂה וְיֹאכַל) זָאל דִי בְּהֵמָה אַרְבֶּעטְ[ן] פַר אִיר אַרְבֶּעט וֶועט מֶען אִיר גֶעבֶּן עֶסִין (וְשֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה וְאוֹכֵל) אוּנ דִי בְּהֵמָה וָואס אַרְבֶּעט נִים אוּנ עֶסִין מוּז אִיר גֶעבֶּען (יִמָּכֵר) זָאל מֶען דִי בְּהֵמָה פַארְקוֹיפֶען , אוּנ וֶוער עֶס וֶועט גֶעבֶּן אַצֵייכֶן אַז דִי בְּהֵמָה אִיז גֶוֶוען זַיינֶע, [זָאל] מֶען אִים גֶעבֶּן דָם גֶעלְט פוּן דִי בְּהֵמָה: (ג) וְלֹא תוּכַל לְהִתְעַלֵּם) . דוּא טָארְסְט נִיט (לִכְבּוֹשׁ עֵינֶיךָ כְּאִילּוּ אֵינְךָ רוֹאֶה א[וֹתוֹ]) בְּשַׁהאַלְטֶן דַיינֶע אוֹיגֶען פוּן דִי פַארְלָארֶענֶע זַאךְ גְלַייךְ וִויא דוּ זֶעהְסְט זִיא נִיט : (ד) וְהָקֵם תָּקִים) . (זוּ טְעִינָה) אוֹיפְ[לָאדֶען] אוֹיף דִי בְּהֵמָה (לְהַטְעִין מַשָּׂאוֹ שֶׁנָּפַל מֵעָלָיו) אוֹיבּ אֵיינֶער הָט גֶעפִירְט אַאֵייזִיל מִיט אַמַשָּׂא אוּנ דִי מַשָּׂא אִיז אַרָאפְּגֶעפַּ[אלֶען] פוּן אֵייזִיל , וֶועלְכֶער מֶענְטְשׁ עֶס זֶעהְט דַארְף עֶר הֶעלְפֶען דֶעם פוּרְמַאן אוֹיפְלָאדֶען דִי מַשָּׂא אוֹיף דֶעם אֵייזִיל : (עִ[מּוֹ]) מִיט אִים (עִם בְּעָלָיו) עֶר זָאל אוֹיפְלָאדֶען צוּזַאמֶען מִיט דֶעם בַּעַל הַבַּיִת פוּן אֵייזִיל (אֲבָל אִם הָלַךְ וַיֵּשֵׁב לוֹ וְאָמַר לוֹ [הוֹאִיל] וְעָלֶיךָ מִצְוָה אִם רָצִיתָ לִטְעוֹן טְעוֹן פָּטוּר) אָבֶער אַז דֶער בַּעַל הַבַּיִת פוּן אֵייזִיל אִיז אַוֶועקְגֶעגַאנְגֶען פוּן אֵייזִיל אוּנ[ד] זִיךְ גֶזֶעצְט רוּהֶען אוּנ עֶר זָאגְט צוּ אֵיינֶעם עֶס אִיז דָאךְ אַמִצְוָה אוֹיף דִיר דוּ זָאלְסְט אוֹיפְלָאדִין דִיא מַשָּׂא אוֹיף [דֶעם] אֵייזִיל , אוֹיב דוּ וִוילְסְט טָאהְן דִי מִצְוָה מֶעגְסְטוּ אוֹיפְלָאדֶען , דַארְף עֶר נִיט אוֹיפְלָאדֶען אוֹיב עֶר וִויל נִיט , וַוייל דִי [...]

רש"י

אמרו פעמי' שאתה מתעלם וכו' : (ב) עד דרש אח[יך] (ב"מ כז) וכי תעלה בלבבך שיתנהו לו קודם שידרשהו [...] דרשהו א שלא יהא רמאי : והשבתו לו. שתהא בו ה[שבה] ב שלא יאכל בביתך כדי דמיו ותתבעם ממנו מכאן א[מרו] כל דבר שעושה ואוכל יעשה ויאכל ושאינו עושה וא[וכל] ג ימכר : (ג) לא תוכל להתעלם. לכבוש עיניך ד [כאילו] אינך רואה אותו : (ד) הקם תקים. (ב"מ לב) זו טע[ינה] ה להטעין משאוי שנפל מעליו : עמו. עם בעליו [אבל] אם הלך וישב לו ואמר לו הואיל ועליך מצוה אם רצית ל[טעון]

שפתי חכמים

לא תראה אלא והתעלמת דמשמע דמותר להתעלם : ת הא כילד היה כהן והשור בבית הקברות או שהוא זקן ואינו לפי כבודו : א ומלת אותו שב לאחיך כלומר שתדרוש את אחיך שהוא בעל אבידה מה סימנים היו לדבר שנאבד ממנו : ב ר"ל דלא הל"ל והשבותו לו אלא יהיה עמך עד דרוש אחיך ואם יודע לו שהוא שלך ודאי חייב אתה להשיב לו : ג כדי שיוכל לקיים והשבותו לו : ד (קל"מ) הוצרך לפרש זה [...] שככר פירש זה לעיל מפני שהוא לפרשו ע"פ מדרז"ל פעמים [...] מתעלם שנראה כאלו הוא מסופק בפירושו לכך אמר כאן שא"[...] לא תוכל להתעלם אלא שלא כו' : ה רלג"ת למה משנה הלי שבל[...] הקם תקים ובפרשת משפטים כתיב עזב תעזוב . ומתרגן דשם [...]

פירוש לתורת אלהים

בִּיז דַיין בְּרוּדֶער וֶועט נָאךְ פְרֶעגֶן נָאךְ אִים וַהֲשֵׁבוֹתוֹ זָאלְסְטוּ וִוידֶער קֶערֶען אִים : (ג) וְכֵן אוּנ אַזוֹ זָאלְסְטוּ טָאן צוּ זַיין אֵייזֶעל אוּנ צוּ אַלֶע פַר לִירוּנְג פוּן דַיין בְּרוּדֶער אֲשֶׁר תֹּאבַד וָואס עֶס וֶועט פַאר לָארֶען וֶוערֶען פוּן אִים אוּנ דוּ וֶועסְט גִיפִינֶען לֹא תוּכַל טָארְסְטוּ דִיךְ נִיט פַר הוֹלֶן : (ד) לֹא תִרְאֶה דוּ זָאלְסְט נִיט זֶעהֶן [...] בְּרוּדֶערְס אֵייזִיל אוֹ שׁוֹרוֹ אָדֶר זַיין אָקְס זֶענִין גִיפַ[אלֶען] אִין וֶועג מֵחֲמַת גְרוֹיס מַשָּׂא וְהִתְעַלַּמְתָּ וֶועסְ[טוּ] וֶועלֶען דִיךְ מַאכֶן נִיט זֶעהֶנְדִיג אוּנ אַוֶועקְגֵיי[ן] אִיךְ דִיר הָקֵם תָּקִים אוֹיף שְׁטֶעלֶן זָאלְסְטוּ אוֹיף שְׁטֶ[עלֶן]

תְּטַמֵּא אֶת־אַדְמָתְךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה׃ סכב׃ א לֹא־תִרְאֶה אֶת־שׁוֹר אָחִיךָ אוֹ אֶת־שֵׂיוֹ נִדָּחִים וְהִתְעַלַּמְתָּ מֵהֶם הָשֵׁב תְּשִׁיבֵם לְאָחִיךָ׃ ב וְאִם־לֹא קָרוֹב אָחִיךָ אֵלֶיךָ וְלֹא יְדַעְתּוֹ וַאֲסַפְתּוֹ

אונקלוס

עֲד דִּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב אַחְסָנָא׃ א לָא תֶחֱזֵי יַת תּוֹרָא דְאָחוּךְ אוֹ יַת אִמְּרֵהּ דְּטָעַן וְתִכְבֵּשׁ מִנְּהוֹן אָתָבָא תְתִיבִנּוּן לְאָחוּךְ׃ ב וְאִם לָא קָרֵיב אֲחוּךְ לְוָתָךְ וְלָא יְדַעְתְּ לֵהּ וְתִכְנְשִׁנֵּהּ

לא את שור אחיך מליעה כו׳ השב תשיבם לאחיך קמה כו׳ מליעה כו׳ כה תולין כו׳:

בעל הטורים

לא תראה את שור אחיך. סמך השבת לקבורה שאם הוא כהן וכו׳ את כבית ... ות על זה כאמר והתעלמת: נותן לך. וסמיך ליה והתעלמת לומר כל שבשלו מחזיר אף בשל חבירו מחזיר: (ב) ואספתו. ב׳ במס׳ דין ... ואספתו מצרעתו וזהו שדרשו נגעים באים על צרי עין שאינו רוצה להשאיל כליו ואומר אין לי ולמחר נגעים באים על ביתו ולוה הכהן את הבית ומוציאין הכלים ורואין הכל שיש לו וזהו ואספתו אל תוך ביתו ... כיתך שמאסף כליו אל תוך ביתו ויהיו משאילם ואספתו מצרעתו ... בהם עליו. ד״א המוסר ככשרים לוקה בגופו ומי שאבדה לו אבדה חוסר בכל אף בכשרים ולוקה בגופו כלרע׳ ונמצא כשמאסף האבדה

רש״י

אחים תאומים שהיו דומין זה לזה אחד נעשה מלך ... נתפס ללסטיות ונתלה כל הרואה אותו אומר המלך ... כל קללה שבמקרא לשון הקל וזלזול כמו (מלכים א ...) והוא קללני קללה נמרצת: (א) והתעלמת. כובש ... כאלו אינו רואהו: לא תראה והתעלמת. לא ... אותו יש שתתעלם ממנו וזהו פשוטו (ב״מ ל) ורבותינו

בית יהודא

האבן געווים א איינגליכקייט צו הקב״ה (מָשָׁל לִשְׁנֵי אַחִים תְּאוֹמִים שֶׁהָיוּ דוֹמִין זֶה לָזֶה) לְמָשָׁל עס זענען געווען צוויי ברידר, ווס זענען געבארען געווארען אצווילינג אונ זענען געווען גלייך איינר צום אנדערן (אֶחָד נַעֲשָׂה מֶלֶךְ וְאֶחָד נִתְפַּס לְלִסְטִיּוֹת וְנִתְלָה) איינר איז געווארן א מלך אונ איינר איז געווארן א גזלן אונ מען הט אים געהאנגן (כָּל הָרוֹאֶה אוֹתוֹ) ווער עס האט אים געזעהן איינגען (אוֹמֵר הַמֶּלֶךְ ...) האט ער געזאגט דר מלך איינגט (כָּל קְלָלָה שֶׁבַּמִּקְרָא לָשׁוֹן זִלְזוּל הוּא) וואו עס שטייט אין פסוק דער ... קְלָלָה, מיינט מען פארשעמט (כְּמוֹ) וויא עס שטייט אין פסוק דוד המלך האט געזאגט אויף שמעי בן גרא ... קִלְלַנִי קְלָלָה נִמְרֶצֶת) ער האט מיך פארשעמט אשטארקע פארשעמונג *) : (א) וְהִתְעַלַּמְתָּ. מיינט מען ... (כְּאִילּוּ אֵינוֹ רוֹאֵהוּ) ער נעמט אוועק די אויגען זיינע פון דר זאך גלייך ווי ער וואלט די זאך גאר ניט געזעהן: ... דו זאלסט דיא געפונענע זאך געבען צו דיין ברודער (אוֹתוֹ שֶׁתִּתְעַלֵּם מִמֶּנּוּ) צו דעם מענטש וואס די זאך ... פון אים פארלארען געווארען (זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ) אזו איז דרמיינונג פון פסוק (וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ פְּעָמִים שֶׁאַתָּה מִתְעַלֵּם וכו׳) ... האבען געזאגט אמאהל מעגסטו לאזען דיא זאך פארלארן ווערן, אונ דו דארפסט זיא ניט נעמן, עיין ש״ח:

שפתי חכמים

... לא תלין נבלתו על העץ דמשל לשני אחין כו׳: ר דא״ל שהוא מעלים מלהגיד שמלא׳ דא״כ והתעלמת אות׳ מבע״ל: ש ר״ל דקרא משמע

פירוש לתורת אלהים

... שיין פאר גאט דעריבער זאלסטו אים באלד ... גע׳ בעמען אונ ניט לאזן העגגען וְלֹא תְטַמֵּא אֶת אַדְמָתְךָ זאלסט ניט פר אומריינינגען דיין ערד אֲשֶׁר יְיָ ... נוֹתֵן לְךָ נַחֲלָה וואס דיין גאט גיט צו דיר איין ... : (א) לֹא תִרְאֶה דו זאלסט ניט זעהן דעם אקס ... דיין ברודער אוֹ אֶת שֵׂיוֹ נִדָּחִים אדער זיינע שאף ... פאר שטוסען פאר בלאנזט וְהִתְעַלַּמְתָּ מֵהֶם אונ ... וועלען דיך פאר הולען אוועקגיין פון זייא ... ווי דו זעהסט ניט נאר הָשֵׁב תְּשִׁיבֵם זאלסט זיי ... קערין צו דיין ברודער : (ב) וְאִם לֹא אונ ווען ... ברודער איז ניט נאהענט צו דיר וְלֹא יְדַעְתּוֹ אונ ... ווייסט אים ניט וַאֲסַפְתּוֹ זאלסטו אים אריין געמען אין דיין שטוב וְהָיָה ער זאל זיין מיט דיר עַד דְּרוֹשׁ

ליקוטים על התורה

ווילען די מזיקים נאך מער אריין גיין אין דעם גוף ווייל זייא זוכן נאר אגוף וואס איז טמא. ... זוהר שרייבט אזו לאנג ווי דער מת ליגט ניט אויף זיין ארט אין קבר, קומט ניט דיא נשמה צו איר ארט, אונ די נשמה וואס דארף מגולגל ווערין אין איין אנדער מענטש וואס וועט איצט געבארען ווערין, קען זיא ניט מגולגל ווערין ביז דער גוף קומט אין קבר, דריבער קען אמאל זיין אגרויסר שאדין פאר די נשמה, דהיינו היינט האט געדארפט געבארען ווערן אצדיק וואלט דיא נשמה אריין אין דעם צדיק, אונ ווייל דר גוף איז נאך ניט געווען אין קבר, איז די נשמה געבליבען ביז מארגן, אונ אין דעם צדיק איז אריין איין אנדער נשמה, אונ מארגן וועט געבארען ווערען ארשע וועט די נשמה מוזין אריין קומן אין דעם רשע, דריבער דארף מען זעהן דר מת זאל קומן אין קבר דעם זעלבין טאג:

מצות השם

(לא תקל״ט) הָשֵׁב תְּשִׁיבֵם לְאָחִיךָ. דאס איז די מצות עשה אז מען דארף אום צו קערן איין אבידה דם ... ווען איינער הט עפיס פר לארן אונ דר אנדערער הט געפונען איז אמצוה נאך צו פרעגן ווענמן די זאך קער אונ מען זאל אפ געבען דיא מצוה איז נוהג ביי זכרים אונ נקבות:

הערה ווארום שמעי בן גרא האט ניט געפלוכט צו דוד ער האט אים נאר פארשעמט, ווי די גמרא זאגט דער ווארט „נמרצת״, אין ראשי תיבות נואף, מואבי, רוצח, צורר, תועבה, די ווערטער זענען דאך ניט אפלוכונג נאר אפארשעמונג:

חֵטְא מִשְׁפַּט־מָוֶת וְהוּמָת וְתָלִיתָ
אֹתוֹ עַל־עֵץ׃ כג לֹא־תָלִין נִבְלָתוֹ
עַל־הָעֵץ כִּי־קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ בַּיּוֹם
הַהוּא כִּי־קִלְלַת אֱלֹהִים תָּלוּי וְלֹא

דִּין דִּקְטוֹל וְיִתְקְ...
וְתִצְלוֹב יָתֵהּ עַל צְלִיבָא׃
כג לָא תְבִית נְבִלְתֵּהּ ...
צְלִיבָא אֲרֵי מִקְ...
תִּקְבְּרִנֵּהּ בְּיוֹמָא הַהוּא
אֲרֵי עַל דְּחָב קֳדָם יְ...
אִצְטְלַב וְלָא תְסָאֵב ...

תו"א והומת שם מו : ותלית אותו סוטה כג סנהדרין מה מו : לא תלין יבמות עט סנהדרין מו מז : כי קבור תקברנו שם מו : כי קללת אלהים סנהדרין מה מו :

רשב"ם

(כג) כי קללת אלהים תלוי. כשרואין בני אדם את התלוים רגילין לקלל את הדיינים או קרובים של הרוג או שאר ב"א לפי שפעמים על עבירה מועטת הוא נהרג כמו מקושש והקב"ה אמר לא תקלל לפי שרגילין בני אדם לקללם ולכך לא תלין נבלתו אלא קבר תקברנו וגם שלא תטמא את אדמתך. שאם לא היה נקבר יטמאו בו נוגע או מאהיל :

בעל הטורים

פרשת נתלין לומר שכל הנסקלין נתלין : (כג) על העץ. וסמיך ליה קבור תקברנו. לומר שגם העץ נקבר עמו ועוד לקבור בארון

בית יהודא

פְּרָשׁוֹת אֵיינֶע לֶעבִּין די אַנְדֶערֶע (מַגִּיד) דֶר פָּסוּק זָאגְט (שֶׁאִם חָסִים עָלָיו אָבִיו וְאִמּוֹ) אוֹבּ זַיין פָאטֶער אוּנ מוּטֶער הָאבְּן אוֹיף אִים רַחֲמָנוּת גֶעהַאט אוּנ הָאבְּן אִים נִיט גֶעבְּרַאכְט צוּ בֵּית דִין (סוֹף שֶׁיֵּצֵא לְתַרְבּוּת רָעָה) וֶועט זַיין דֶר סוֹף עֶר וֶועט שְׁלֶעכְט אוֹיפְוַואקְסְן (וְיַעֲבוֹר עֲבֵירוֹת וְיִתְחַיֵּיב מִיתָה בְּבֵית דִּין) אוּנ עֶר וֶועט טָאן עֲבֵירוֹת אוּנ עֶר וֶועט זִיךְ פַארְשׁוּלְדִיגְן בֵּית דִּין זָאלְן אִים הַרְגֶענֶן : וְתָלִיתָ אוֹתוֹ עַל עֵץ.

זָאגְט רַשִׁ"י (רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ) אוּנְזֶערֶע רַבָּנִים הָאבְּן גֶעזָאגְט (כָּל הַנִּסְקָלִין נִתְלִין) די אַלֶע מֶענְטְשְׁן וָוס מֶען הָאט בֶּעוָוארְפְן מִיט שְׁטֵיינֶער אוּנ גֶעהַרְגֶעט הָאט מֶען זֵיי נָאכְדֶעם גֶעהָאנְגֶען (שֶׁנֶּאֱמַר) וָוארוּם עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק וְכִי קִלְלַת אֱלֹהִים תָּלוּי) דֶער וָואס הָאט גֶעלֶעסְטֶערְט הקב"ה אֵיינְגְט (וְהַמְבָרֵךְ ה' בִּסְקִילָה) אוּנ דֶר וָואס לֶעסְטֶערְט הקב' בֶּעוָוארְפְט מֶען אִים מִיט שְׁטֵיינֶער בִּיז עֶר שְׁטַארְבְּט, זָאגְט דֶר פָּסוּק נָאכְדֶעם זָאל מֶען אִים אֵייגְנֶן, לֶערְנֶען מִיר פ... הָאנְגֶען אַז אַלֶע מֶענְטְשְׁן וָוס מֶען הָאט זֵיי גֶעמִשְׁפַּט סְקִילָה אֵיינְגְט מֶען זֵיי נָאךְ דֶעם הַרְגֶען : (כג) וְכִי קִלְלַת אֱלֹהִים תָּלוּי. מֵיינְט מֶען (זִלְזוּלוֹ שֶׁל מֶלֶךְ) עֶס אִיז נִיט שֵׁיין פַר הקב"ה (שֶׁאָדָם עָשׂוּי בִּדְמוּת דְּיוֹקְנוֹ) יֶעדֶער מֶענְטְשׁ אִ... בֶּעשַׁאפְן גֶעוָוארְען אִין די אֵייגְלִיכְקַייט פוּן הקב"ה (וְיִשְׂרָאֵל הֵם בָּנָיו) אוּנ די יוּדִין וָוס זֵיי זֶענֶען די קִינְדֶער פוּן הקב'

רש"י

סמיכות הפרשיות מגיד שאם חסים עליו אביו ואמו ס... סילא לתרבות רעה ויעבור עבירות ויתחייב מיתה בב"ד ותלית אותו על עץ. (סנהדרין מה) רבותינו אמרו הנסקלין נתלין פ שנאמר כי קללת אלהים תלוי והמברך בסקילה: (כג) כי קללת אלהים תלוי. זלזולו של מ... הוא צ שאדם עשוי בדמות דיוקנו וישראל הם בניו ק מ...

שפתי חכמים

כל אנשי עירו והא הוי במעמד כל ישראל כיון שכל ישראל היו שם אלא ודאי אין ממתינים לו עד הרגל ומה שכתוב וכל ישראל ישמעו היינו שצריך הכרזה בב"ד. א"נ יש לומר דק"ל למה כתיב ורגמוהו כל אנשי עירו וגומר והא כתיב יד העדים תהיה בו בראשונה וגומר ואין לומר דהא דכתיב כל אנשי עירו במע ד כל אנשי עירו והא כתיב וכל ישראל ישמעו וגומר משמע שהיה במעמד כל ישראל הל"ל ורגמוהו ישראל א"כ הדרא קושיא לדוכתה והא יד העדים כתיב ומתרץ וכל ישראל להכרזה הוא דאתא ולעולם ורגמוהו וגומר במעמד כל הע... ועיין עוד מזה לעיל פ' שופטים : פ דכתיב והומת ותלית דהוי כלל דמשמע כל המומתים נתלים ואחריו כתיב כי קללת אלהים תלוי דכ... פרט דמשמע דוקא מברך השם נתלה ולא שאר המומתין ואפילו איתן שחייבים סקילה ואי מקרבי להדדי הוי כלל ופרט ואין בכלל אלא מ... שבפרט מברך השם אין נוידי אחריגא לא השתא דמרחקי מהדדי אתא כלל ומרבה כל המומתין ואתי פרט ומיעט הכלל שאין נתלין א... הנסקלין דוקא דדמי ל רע במקלת שהן בסקילה כמו מברך השם : צ רל"ל בזה הא כי מה נתינת טעם הוא אלמעלה ומפרש זלזולו ... וסיינו למאן דאמר כל הנסקלין נתלין אבל לדברי חכמים דס"ל דאין נסקלין נתלין אלא מגדף ועובד ע"א שהוא נמי כמו מגדף ל"ל מ... שכתיב כי קללת אלהים היינו מברך השם וקללת לשון קללה אלא לפי שיטוב המקרא לפי המדרש הקרוב לפשוטו ומכח סמיכות הפרשי... דכ: הנסקלין נתלין מפרש רש"י קללת לשון זלזול עיין בהרא"ם שהאריך כאן ועי"ל דלא תקשה מנ"ל לרש"י דכל הנסקלין נתלין דהא דכ... הכא דקללת לשון זלזול הוא דע"כ תרוייהו משמע מדכתיב קללת אלהים דאי למברך השם לחוד אתי ה"ל לכתוב מברך השם לשון נקי... אלא קללת ל' זלזול הוא ואי לשון זלזול לחוד הל"ל לשון זלזול כהדיא אלא למברך השם נמי אתא. מלאתי : ק ר"ל וכפרט ישראל שגם כ...

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כג) כי קללת אלהים תלוי. ע"י הוא נתקלל ונתלה ואם א... קוברין אותו לא יהיה כבוד של מעלה שמא יאמרו הרואים מחרף היה ופשט ידו במלך :

ליקוטים על התורה

(כג) לֹא תָלִין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵץ וגו', דֶר תִּיקוּנִים שְׁרַייבְּט מֶען טָאר נִיט לָאזְן נִיט קַיין מֵת בַּיי נַאכְט, וַויל דֶער מִדְרָשׁ זָאגְט מַזִּיקִים הָאט הקב"ה בַּשַׁאפְן עֶרֶב שַׁבָּת צְוִוישְׁן טָאג אוּנ נַאכְט, הָט הקב"ה בַּשַׁאפְן זֵייעֶרֶע נְשָׁמוֹת, אוּנ עֶר הָט גֶעוָואלְט בַּשַׁאפְן זֵייעֶרֶע גּוּפִים אִיז גֶעוָוארֶען שַׁבָּת, זֶענֶען זֵייא גֶעבְּלִיבְּן נְשָׁמוֹת אָן גּוּפִים, דְּרִיבֶּער זוּכְן זֵייא צוּ גֶעפִינֶען גּוּפִים, אוּנ וֶוען אַ מַזִּיק טְרֶעפְט בַּיי נַאכְט אַ מֵת, אִיז דָאךְ זַיין גּוּף לֵידִיג, גֵייט עֶר אַרַיין אִין דֶעם גּוּף אוּנ וִויל נִיט אַרוֹיסְגֵיין פוּן אִים, אוּנ וֶוען מֶען בַּגְרָאבְּט דֶעם מֶענְטְשׁ אִין זַיין קֶבֶר, אוּנ דֶער מַזִּיק וִויל אַרוֹיסְגֵיין פוּן דֶעם גּוּף אוּנ קֶען נִיט אַרוֹיסְגֵיין הָאט דֶר גּוּף גְרוֹיסֶע יְסוּרִים פוּן דֶעם מַזִּיק אִין קֶבֶר וּבַיי טָאג זֶענֶען דִיא מַזִּיקִים נִיטָא אוּנ אוֹבּ דֶר מֶענְטְשׁ אִיז גֶעהָאנְגֶען גֶעוָוארֶען פַר אַ עֲבֵירָה

פירוש לתורת אלהים

אוּנ עֶר וֶועט וֶוערֶען גִיטֵייט וְתָלִיתָ אוֹתוֹ עַל עֵץ אוּ... דוּא זָאלְסְט אִים הֶענְגֶען אוֹיף אֵיין בּוֹים וָוארוּ... דֶער דִין אִיז וֶועמֶען מֶען פַאר שְׁטֵיינְט מוּז מֶע... אִים נָאךְ דֶעם פַר שְׁטֵיינִגֶען אוֹיף הֶענְגֶען [...] (כג) לֹא תָלִין עֶס זָאל נִיט אִיבֶּער נֶעכְטִיגֶען זַיין טוֹ... לַייבּ אוֹיף דֶעם בּוֹים כִּי קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ נָאר דֶעמ... זֶעלְבִּיגֶען טָאג זָאלְסְטוּ אִים בַּגְרָאבְּן כִּי קִלְלַת אֱלֹהִים תָּלוּי וָוארוּם די לֶעסְטֶערוּנְג פוּן גָאט הֶענְגְט עֶס אִי...

מצות השם

(תקל"ה תקל"ו) כִּי קָבוֹר וגו' דָס אִיז די מִצְוַת עֲשֵׂה אַז אֵיינֶער לֶעסְטֶערְט הַשֵׁי"ת הָט אִים דָס ב"ד גְהָאנְגֶען אוֹיף אַיין תְּלִיָּיה אוּנ אִין דֶעם זֶעלְבִּיגֶען טָאג וָוס מֶען הָט אִים אוֹיף גְהָאנְגֶען הָט מֶען אִים גִמוּזְט בַּאגְרָאבְּן עֶר הָט נִישְׁט גְטָארְט גֶעכְטִיגֶען אוֹיף דֶר תְּלִיָּיה די מִצְוָה אִיז נוֹהֵג בַּיי זְכָרִים אוּנ... נְקֵבוֹת בְּשַׁעַת נָוען די סַנְהֶדְרִין זֶענֶען גְוֶועזִין :

יט וְתָפְשׂוּ בוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ וְהוֹצִיאוּ אֹתוֹ אֶל־זִקְנֵי עִירוֹ וְאֶל־שַׁעַר מְקֹמוֹ׃ כ וְאָמְרוּ אֶל־זִקְנֵי עִירוֹ בְּנֵנוּ זֶה סוֹרֵר וּמֹרֶה אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקֹלֵנוּ זוֹלֵל וְסֹבֵא׃ כא וּרְגָמֻהוּ כָּל־אַנְשֵׁי עִירוֹ בָאֲבָנִים וָמֵת וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ וְכָל־יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ׃ ס שני כב וְכִי־יִהְיֶה בְאִישׁ

...הוֹן : יט וְיֶחְדוּן בֵּהּ
...בוּהִי וְאִמֵּהּ וְיַפְּקוּן
...תֵהּ לְקֳדָם סָבֵי
...רְתֵּהּ וְלִתְרַע בֵּית דִּין
...תְרֵהּ : כ וְיֵימְרוּן לְסָבֵי
...רְתֵּהּ בְּרַנָא דֵין סָטֵי
...מְרֵי לֵיתוֹהִי מְקַבֵּל
...מֵימְרָנָא זָלֵל בְּסַר
...סָבֵי חֲמַר : כא וְיִרְגְּמֻנֵּהּ
...ל גַּבְרֵי קַרְתֵּהּ בְּאַבְנַיָּא
...מוּת וּתְפַלֵּי עָבֵד
...בִישׁ מִבֵּינָךְ וְכָל
...שְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּן וְיִדְחֲלוּן :
...וַאֲרֵי יְהֵי בִגְבַר חוֹבַת

תו"א ותפשו בו סנהדרין מז : זקני עירו מכות י : בננו זה פסחים קטו סנהדרין ע עא : זולל וסובא שם פקידה בעד מב : וכי יהיה באיש חטא יבמות ו סנהדרין לה מה מו :

שב"ם (כ) זולל וסובא. כדכתיב אל תהי בסבאי יין בזוללי בשר למו :

בעל הטורים

בננו. חסר יו"ד כאילו עבר על עשרת הדברות : ומרה. חסר וי"ו כי מרה יהיה לו באחרונה : (כא) ובערת הרע מקרבך וכל ישראל. וסמיך ליה וכי יהיה באיש חטא. לומר לך שכל ישראל ערבים זה לזה לבער ולהוכיח החוטאים. לעיל כתיב ורגמוהו וסמך לו

רש"י

...פרשת דרכים ומלסטם את הבריות ם אמרה תורה ימות ...חי ואל ימות חייב: (כא) וכל ישראל ישמעו ויראו. ...כאן שצריך ע הכרזה בב"ד פלוני נסקל על שהיה בן סורר ...ורה: (כב) וכי יהיה באיש חטא משפט מות.

בית יהודא

זיין פאטער וועט ארעם ווערן אונ ער וועט וועלן עסין פליישׁ אונ טרינקען וויין ווי ער איז געוואוינט געוועזן ביז איצט אונ ער וועט ניט האבן (וְעוֹמֵד בְּפָרָשַׁת דְּרָכִים וּמְלַסְטֵם הַבְּרִיּוֹת) אונ ער וועט שׁטיין אויף די וועגן אונ ער וועט גזלנען, אוועקנעמען דם געלט פון די מענטשׁן, וועט בית ...ן אים הרגנן, אדער אנדערע מענטשׁן וועלן אים חאפין אונ הרגנן (אָמְרָה תוֹרָה יָמוּת זַכַּאי וְאַל יָמוּת חַיָּיב) האט דיא ...רה געזאגט עס איז בעסר ער זאל שׁטארבען ומען זאל אים הרגנן איידר ער זינדיגט, אונ מען זאל ניט ווארטן ...ז ער וועט זינדיגען נאכדעם זאל מען אים הרגנן : (כא) וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ. זאגט רש"י (מִכַּאן שֶׁצָּרִיךְ ...רָזָה בְּבֵית דִּין) ווייל עס שׁטייט אלע יודין זאלען הערען וויסען מיר מען דארף אויסרופען ביי בית דין (פְּלוֹנִי נִסְקַל עַל ...הָיָה בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה) דעם מענטשׁ ודעם קינדו בעווארפט מען מיט שׁטיינער אונ מען הרגת אים ווייל ער איז געוועזן ...בן סורר ומורה : (כב) וְכִי יִהְיֶה בְאִישׁ חֵטְא מִשְׁפַּט מָוֶת. זאגט רש"י (סְמִיכוּת הַפָּרָשִׁיּוֹת) דריבר שׁטייען נאנט די

שפתי חכמים

...ד של מעלה דנין על שם סופו אבל מלוה לב"ד של מטה סידונו ...הרשעים ע"ש סופן: ם ר"ל והורגן וא"ת ולמה נידון בסקילה שהיא ...ורה הא רולא בסייף הוא י"ל דלפעמים שמלסטם את הבריות ...בת והורגן כמלא שמחלל את השבת וחייב בסקילה משום נטילת ...מה: ע אין להקשות מנ"ל לרש"י שאין לריך אלא הכרזה והרי ...יב וכל ישראל ישמעו ולמה לא פירש"י שממתינים לו עד הרגל כמו שפי' בפרשת שופטים על וכל העם ישמעו האמור בזקן ממרא וי"ל דהתם כתיב יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו ויד כל העם באחרונה וכאן משמע דאנשי עירו יתחילו לרוגמו תחלה דכתיב ורגמוהו כל אנשי עירו אלא לריך לפרש הכי במעמד אנשי עירו כמו שפירש"י בסמוך על וסקלוה אנשי עירה שכתוב במולית ש"ר במעמד אנשי עירה ואי אמרת כאן שממתינים לו עד הרגל למה אמר במעמד

פירוש לתורת אלהים

...טראפן אונ שׁלאגן וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיהֶם אונ ער וועט ...ט הערען צו זיי : (יט) וְתָפְשׂוּ זאלען אן נעמען אים זיין ...אטער אונ מוטער וְהוֹצִיאוּ אוֹתוֹ אונ זיי זאלען אים ...רויס ציען אֶל זִקְנֵי עִירוֹ צוא דיא אלצטע פון זיין ...שטאט וְאֶל שַׁעַר מְקֹמוֹ אונ צו דעם טויער פון דעם ...ית דין פון זיין שׁטאט : (כ) וְאָמְרוּ אֶל זִקְנֵי עִירוֹ אונ ...י זאלען זאגין צו די אלצטע פון זיין שׁטאט בְּנֵנוּ ...סוֹרֵר וּמוֹרֶה. דער זוהן אונזערער איז איין אפ...ערער אונ אווידער שׁפעניגער אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקֹלֵנוּ ער וויל ניט הערען אונזער קול זוֹלֵל וְסוֹבֵא ער איז אפרעסר אונ אזופר : (כא) וּרְגָמֻהוּ אונ זיי זאלען אים פר שׁטיינען כָּל אַנְשֵׁי עִירוֹ אלע מענטשׁן פון זיין שׁטאט בָּאֲבָנִים מיט שׁטיינער וָמֵת אונ ער זאל שׁטארבן [עי' רש"י] וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ אונ זאלסט אויס רומען דאס בייז פון צווישׁן דיר וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ אונ כל ישראל זאלען הערען אונ זיי זאלען מורא האבן [עיין רש"י]: (כב) וְכִי יִהְיֶה בְאִישׁ ווען עס וועט זיין אין א מענטשׁ אזינד וואס אויף דעם קומט אמשפט פון טוט וְהוּמָת

משלי יהודא

...לקחה את ראשה וגו' וויא עס שׁטייט ווייטער אין דיא ...פוקים אוב דאס וועט אויך ניט העלפן נאר זיא וועט ...טייבן זיין ווייב וועלן די עבירות פארגרעסערט ווערן ביז ...י וועט האבן אבן סורר ומורה, וואס ער וועט אים ...ארביטערן זיין לעבן, ווארום אזו איז דר סוף פון יצר הרע ער ווייזט פריינדשׁאפט דעם מענטשׁ ביז ער ברענגט אים אין גיהנם אויף דיא וועלט אונ אויף יענע וועלט, אבער דר סוף פון יצר טוב איז גליקליך צו מאכן דעם מענטשׁ אויף ביידע וועלטען, וואהל דעם מענטשׁ וואס פאלגט דעם יצר טוב :

יח כִּֽי־יִהְיֶ֣ה לְאִ֗ישׁ בֵּ֚ן סוֹרֵ֣ר וּמוֹרֶ֔ה אֵינֶ֣נּוּ שֹׁמֵ֔עַ בְּק֥וֹל אָבִ֖יו וּבְק֣וֹל אִמּ֑וֹ וְיִסְּר֣וּ אֹת֔וֹ וְלֹ֥א יִשְׁמַ֖ע אֲלֵיהֶֽם׃

בְּבֵרוּתָא׃ יח אֲרֵי יְ[הֵי] לִגְבַר בַּר סָטֵי וּמְ[רֵי] לֵיתוֹהִי מְקַבֵּל לְמֵימַר אֲבוּהִי וּלְמֵימַר אִמֵּ[הּ] וּמַלְפִין יָתֵהּ וְלָא יְקַ[בֵּל]

תו"א כי יהיה ספר-הזוהר פרשת בלק: ויסרו אותו כתובות מו סנהדרין עא:

רשב"ם

(יח) מורה. מקנטר. כל' מרה מריתי:

בעל הטורים

(יח) סורר. בגימ' זה אבשלום בן דוד:

בית יהודא

ברידר): (יח) וסורר). מיינט מען (סר מן הדרך) ער איז אוועקגעגאנגען פון גוטען וועג: ומורה). מיינט מען (מסרב בדברי אביו) ער פאלגט ניט די רייד פון זיין פאטער (לשון ממרים) ווי משה רבינו הט געזאגט צו די יודין איר זענט ממרים, איר פאלגט ניט: (ויסרו אותו) זאגט רש"י (מתרין בו בפני שלשה ומלקין אותו) מען זאגט דעם בן סורר ומורה פר דריי מענטשען ער זאל ניט זיין א זולל וסובא, אונ ער פאלגט ניט שלאגט מען אים מלקות. (בן סורר ומורה) איננו חייב עד שיגנוב ויאכל תרטימר בשר וישתה חצי לוג יין) דעם בן סורר ומורה שלאגט מען ניט מלקות, נאר אויב ער הט גענבת געלט אונ פר דעם געלט ער געקויפט אפונט פלייש אונ א האלבע קווארט וויין אונ ער הט אופגעגעסען דעם פונט פלייש אונ אויסגעטרונקען א האלבע קווארט וויין ביידע צוזאמען מיט איין מאל (שנאמר זולל וסובא) ווארום עס שטייט אין פסוק דר בן סורר ומ[ורה] איז א זולל וסובא, וואס איז א זולל וסובא? (ונאמר) אונ עס שטייט אין פסוק (אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר ל[מו]) זאלסט ניט זיין צוזאמען מיט די מענטשען וואס טרינקען וויין אונ עסין פלייש, א פלייש עסער הייסט זולל, אונ א וויי[ן] טרינקער הייסט סובא (ובן סורר ומורה נהרג על שם סופו) דר בן סורר ומורה ווערט געהרגעט, וועגען דעם וו[אס] שפעטער וועט פון אים זיין (הגיעה תורה לסוף דעתו) די תורה ווייס פון דער סוף וועט זיין מיט דעם בן סורר ומ[ורה] (סוף שמכלה ממון אביו ומבקש לימודו ואינו מוצא) דער סוף וועט זיין ער וועט פארלענגרן דאס געלט פון זיין פאט[ער]

רש"י

לבא ב לאחר מיתת האב כמוהזק: (יח) סורר. סו[ר מן] הדרך: ומורה. מסרב בדברי אביו לשון ממרים: ויס[רו] אותו. (סנהדרין עא) מתרין בו בפני ג' ל ומלקין או[תו]. בן סורר ומורה אינו חייב עד שיגנוב ויאכל תרטימ[ר] בשר וישתה חצי לוג יין שנאמר זולל וסובא ונאמר (מ[שלי] כג) אל תהי בסובאי יין בזוללי ב בשר למו (סנהדרין [ע]) ובן סורר ומורה נהרג על שם סופו הגיעה תורה לסוף ד[עתו] סוף שמכלה ממון אביו ומבקש לימודו ואינו מוצא וע[ל]

שפתי חכמים

קאי אפי שנים אלא ה"ק פי שנים כנגד ב' אחים ובכל אשר ימלא לו מילתא באפי נפשיה הוא: ב ר"ל דוקא בכל אשר ימלא לו דהיינו מה שיש לו עכשיו ומוחזק בו נוטל פי שנים אבל במה שראוי לו כגון שמת אחד ממורישי אביו לאחר מות אביו וה"ה אם היתה לאביו מלוה בלתי משכון כל זה הוא ראוי ואין לבכור פי שנים בזה: ל ליסנא דמתניתין נקט דתנן מתרין בו בפני שלשה ומלקין אותו ובגמרא מפרש דמתניתין לגדדין קתני דמתרין בפני שנים ומלקין בג'. וא"ת מנ"ל לרש"י שמלקין אותו. וי"ל מדכתיב הכא בן סורר ולהלן כתיב והיה אם בן הכות הרשע וילפינן בן בן לג"ש מה להלן מלקות אף כאן מלקות: מ דק"ל על מה מתרין בו עדיו ומפרש בן סורר ומורה אינו חייב כו' וא"כ מתרין בו שלא יגנוב ולא יאכל תרטימר בשר: נ [...] דל' זולל וסובא שייך בבשר ויין ותו קשה לרש"י וכי בשביל זה נהרג שגונב ואוכל תרטימר בשר ושותה חצי לוג יין ומפרש בן סורר ומ[ורה] נהרג ע"ש סופו כו' וא"ת מ"ש דבן סורר ומורה דהגיעה תורה לסוף דעתו ונהרג ע"ש סופו והא בישמעאל כתיב באשר הוא שם ופר[ש"י] לפי מעשיו של עכשיו הוא נידון ולא לפי מה שהוא עתיד לעשות וכו' ע"ש כפירש"י בפ' וירא וי"ל דהתם גבי ישמעאל כשהיה קטן לא הת[חיל] בכלל במידי דשייך לאותה עבירה שימית את ישראל בצמא אבל בן סורר ומורה התחיל באותה עבירה שהרי אוכל תרטימר בשר ועי"ל ד[...]

דעת זקנים מבעלי התוספות

ואזיל: (יח) כי יהיה לאיש בן סורר ומורה. על שם סופו [...] נהרג כדפרש"י ואי קשיא כיון שנהרג מפני שעתיד ללס[טם] את הבריות אין לחייבו במיתה התורה מלסטים דאלו רו[...] בסייף וזה בסקילה ונראה לומר מדכתיב איננו שומע ב[קול] אביו ובקול אמו והוי כמו מקלל אביו ואמו שהוא בסק[ילה] שנאמר אביו ואמו קלל דמיו בו:

פירוש לתורת אלהים

חלקים: (יח) כי יהיה ווען עס וועט זיין צוא א מענטש אזוהן וואס ער איז סורר איין אפ קערער ער קערט זיך אפ פון דעם גוטען וועג ומורה אונ איין ווידער שפעניגער איננו שומע ער וויל ניט הערען בקול א[ביו] ובקול אמו אין דעם קול פון זיין פאטער אונ אין ד[עם] קול פון זיין מוטער ויסרו אותו אונ זייא ווילען א[...]

משלי יהודא

חייניגסטע, וואס צוויי מלכים מיט זייערע פעלקער האלטען מלחמה, די מלחמה געהער צוא הקב"ה, וועלכען מלך הקב"ה וויל, דר געווינט די מלחמה, אונ עס איז דא די אינוויינגסטע מלחמה, דר יצר טוב מיט דעם יצר הרע, די מלחמה געהער נאר צוא דעם מענטש אליין, ער זאל זיך בעטראכטען מיט זיין שכל ווער ער זאל פאלגען. זאגט הקב"ה צו די יודען זעהט מיינע מלחמות אונ זעהט אייערע מלחמות, די מלחמה וואס געהער צו מיר איך זאל טאהן פון אייערטוועגן, וועט אזוי זיין כי תצא למלחמה, דוא וועסט נאר גיין צו דיא מלחמה על אויביך, אוף דיינע פיינד, וועסטו גאר נים דארפן האלטען מלחמה, נאר ונתנו ה' אלהיך בידך, הקב"ה וועט אים געבען אין דיין האנט, ושבית שביו, אונ דו וועסט פאנגען וואס הקב"ה האט געפאנגען פון דיינעטוועגן, הט שון הקב"ה איינגענומען די מלחמה פון דיינעטוועגען, איצט דארפסטו איינגעמען ד[י] מלחמה מיט דעם יצר הרע פון הקב"הס וועגן, דו זאלס[ט] לויבען אונ דאנקען הקב"ה פר די טובה וואס ער הט דיר גט[א]ן אין די מלחמה, דו ביזט געבליבען לעבען אונ דו האס[ט] נאך גענומען פיל גוטס פון דיינע פיינד, אבער דו האס[ט] ניט אזוי געטאהן, וראית בשביה אשת יפת תואר, דו האסט געזעהן צווישען דיא געפאנגענע א שיינע איש[ה] האסטו גגלוסט צו איר, אונ דו האסט דיך ניט גשטארק[ט] צו העלפען דעם יצר טוב ער זאל איינגעמען דיא מלחמ[ה] געגען יצר הרע, דיין גלוסטען אליין צו איר איז א עבירה נאכדעם האסטו גטאהן א גרעסערע עבירה ולקחת ל[ך] לאשה, דוא האסט זיא גענומען צו דיר פאר א ווייב, פ[ון] דעסטוועגען הט הקב"ה נאך גיגעבען הילף דעם יצר טו[ב] טאמער וועט ער קענען איינגעמען דעם יצר הרע, דריב[ע]

הַנְחִילוֹ אֶת־בָּנָיו אֵת אֲשֶׁר־יִהְיֶה לוֹ לֹא יוּכַל לְבַכֵּר אֶת־בֶּן־הָאֲהוּבָה עַל־פְּנֵי בֶן־הַשְּׂנוּאָה הַבְּכֹר׃ יז כִּי אֶת־הַבְּכֹר בֶּן־הַשְּׂנוּאָה יַכִּיר לָתֶת לוֹ פִּי שְׁנַיִם בְּכֹל אֲשֶׁר־יִמָּצֵא לוֹ כִּי־הוּא רֵאשִׁית אֹנוֹ לוֹ מִשְׁפַּט הַבְּכֹרָה׃ ס

אונקלוס

בנוהי יָת דִי יְהֵי לֵהּ
ית לֵהּ רְשׁוּ לְבַכָּרָא יָת
ר רְחִימְתָּא עַל אַפֵּי בַר
נִיאֲתָא בּוּכְרָא׃ יז אֲרֵי
ת בּוּכְרָא בַר שְׂנִיאֲתָא
רֵשׁ לְמִתַּן לֵהּ תַּרְתֵּין
לְקִין בְּכֹל דִי יִשְׁתְּכַח
ה אֲרֵי הוּא רֵישׁ
קְפֵהּ לֵהּ חֲזְיָא

"א יכיר יבמות מ קידושין עא עד בתרא קכז בכורות מו מז: לתת לו פי שנים ושין עח בתרא קכב קכד בכורות נב: בכל ימלא לו בתרא קיא קכד בכורות נב: ראשית יבמות סב קידושין כט בתרא קיא בכורות מז נדה כג:

בעל הטורים

ר את החולה ביום דלו כותבין דלו עושין דין בלילה כותבין ואין ין דין וזה מה שמלוה בשעת מיתה אם הוא ביום יש לו תורת דין: אשר יהי' לו. בגימ' מלמד שהבן נוטל בראוי כבמוחזק: את אשר יהיה לו. ס"ת תורה שלא ינחילו לעבור על דברי תורה ואם כתב חר כל' ירושה לא אמר כלום מפני שהתנה על מה שכ' בתורה וכל המתנה על מה שכ' בתורה אין בדבריו כלום: (יז) לתת לו פי שנים. ביל שהוא נוטל פי שנים יש באותיות של בכור ענין כפולות הבי"ת כפולה על האות שלפניה וכן הכ"ף על היו"ד שלפניה וכן הרי"ש. והוי"ו זכת כפ"לה שכותבין אותה שני ווי"ן: יכיר בגימ' לאחר כדדרשינן יכירנו לאחרים: בכל אשר ימצא לו כי. ס"ת ראוי ולמ"ד דבכל ף דאשר הוא לא והיינו לא ראוי שאין הבכור נוטל פי שנים בראוי: ראשית אונו. כל ראשית הוא מובחר. ראשית דגנך. קדש ישראל לה' ראשית תבואתה: לו משפט הבכורה כי יהיה לאיש. לומר משפט בכורה לאיש ואין משפט בכורה לאשה:

רשב"ם

(יז) כי את הבכור. אלא כי הוא ראשית אונו כי הוא ראוי ראשית לירש ממונו. כמו מצאתי און לי. ויודיו תשבנה אונו:

רש"י

) פי שנים. (ב"ב קכג) כנגד שני י' אחים: בבל שר ימצא לו. מכאן שאין הבכור נוטל פי שנים בראוי

בית יהודא

בֵּן) פון די דְרָשׁוֹת וָוָם רַבִּי מֹשֶׁה הַדַרְשָׁן הָט גֶעשְׁרִיבֶּן הָאבּ איך אַזוֹ גֶעלֶערוּנְט: (יז) פִּי שְׁנַיִם. מֵיינְט מֶען (כְּנֶגֶד שְׁנֵי אַחִים) גֶעגֶן צְוֵויי בְּרִידֶר וְדְהַיְינוּ אֵיינֶר אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּן אוּנ

ן געלַאזֶען פִינְף קִינְדֶער, אֵיינֶער פוּן זֵיי אִיז אַבְּכוֹר, צוּטֵיילְט מֶען דָאס פַארְמֶעגֶן אוֹף זֶעקְס טֵייל, דֶר בְּכוֹר נֶעמְט ויי טֵייל, אוּנ די פִיר קִינְדֶער גֶעמֶן פִיר חֲלָקִים: וּבְכֹל אֲשֶׁר יִמָּצֵא לוֹ. זָאגְט רש"י (מִכַּאן שֶׁאֵין הַבְּכוֹר נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם אוי לָבֹא לְאַחַר מִיתַת הָאָב כְּבְמוּחְזָק) פוּן דַאנֶען וַוייסֶן מִיר אַז אַבְּכוֹר גֶעמְט נִיט צְוֵויי חֲלָקִים פוּן דֶעם פַארְמֶעגֶען וָוָם ן גֶעדַארְפְט קוּמֶען נָאךְ דֶעם פָאטֶערְם שְׁטַארְבֶּען, עֶר גֶעמְט נָאר צְוֵויי חֲלָקִים פוּן די זַאכֶן וָוָם זֶענֶן דָא אִין שְׁטוּבּ ן דֶר פָאטֶר שְׁטַארְבְּט וְדְהַיְינוּ נָאכְדֶעם ווי דֶער פָאטֶער אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּן הָאט מֶען בַּאצַאלְט חוֹבוֹת וָוָם מֶען אִיז לְדִיג גֶעוֶוען צוּ זַיין פָאטֶער, פוּן די חוֹבוֹת גֶעמְט נִיט דֶר בְּכוֹר צְוֵויי חֲלָקִים, נָאר אֵיין חֵלֶק, גְלַייךְ מִיט אַלֶע

דעת זקנים מבעלי התוספות

) לא יוכל לבכר. ואם תאמר הרי יעקב בכר יוסף בן הובה על פני ראובן בן השנואה כדכתיב וירא ה' כי שנואה ה בפשיעתו של ראובן היה ונתנה ליוסף שפרנס אביו וא"ה יוכל לבכר ואם פשע באביו יביאנו לבית דין כדמפרש

שפתי חכמים

אליה ובעלתה וכתיב אחר כך והיתה לך לאשה ואם כן נוכל לומר דקרא דוחיה אם לא תפלת וגומר הכתורה היא אפי' ביאה ראשונה לא יבא עליה ומסמיכות הפרשיות למדנו מביאה שניה ואילך שאם יקח אותה ויגיירה בע"כ ויקחה לאשה שסופו לשנאותה כו': י רל"ל פי שנים בכל אשר ימלא לו משמע פי' שנים ממה שיש לו.

שיהיה לו שני חלקים שאם הניח ג' מנים והאחים היו ה' שיקח הבכור ב' מנים והד' אחים יקחו א' ומתרץ דבכל אשר ימלא לו לא

פירוש לתורת אלהים

ט זַיין אִין דֶעם טָאג אַז עֶר וֶועט מַאכֶן אַרְבֶּען גֶע קִינְדֶער אֵת אֲשֶׁר יִהְיֶה לוֹ וָוָם עֶס וֶועט זַיין צוּ ם לֹא יוּכַל לְבַכֵּר טָאר עֶר נִיט מַאכֶן פַר אַבְּכוֹר אֶת הָאֲהוּבָה דֶעם זוּהְן פוּן די גֶעלִיבְּטֶע וַוייבּ עַל פְּנֵי הַשְּׂנוּאָה פַר דֶעם זוּהְן פוּן דֶעם וַוייבּ וָואס עֶר הָט א פַיינְד הַבְּכוֹר וָוָם עֶר אִיז דֶר בְּכוֹר אוּנ אִים דַארְף ן גֶעבֶּען צְוֵוייא חֲלָקִים אִין זַיין גוּטְם: (יז) כִּי אֶת הַבְּכוֹר נָאר דֶעם בְּכוֹר וָוָם עֶר הָט פוּן זַיין וַוייבּ וָוָם עֶר הָט פַיינְד זָאל עֶר דֶערְקֶענֶען פַר אַבְּכוֹר לָתֶת לוֹ פִּי שְׁנַיִם צוּ גֶעבֶּן אִים צְוֵויי חֲלָקִים יְרוּשָׁה אִין אַלְם וָואס וֶועט זִיךְ גִיפִינֶען בַּיי אִים פַארְמֶעגִין [עיין רש"י] כִּי הוּא רֵאשִׁית אוֹנוֹ וָוארוּם עֶר אִיז דֶער עֶרְשְׁטֶער פוּן זַיין קְרַאפְט לוֹ מִשְׁפַּט הַבְּכוֹרָה צוּ אִים אִיז דֶער דִין פוּן בְּכוֹרָה עֶר הֵייסְט אַבְּכוֹר דְרוּם זָאל עֶר נֶעמֶן צְוֵויי

משלי יהודא

י מִיט אַנְטוֹנִינוּסוּ ווי עֶס שְׁטֵייט אִין פְּסוּק לַפֶּתַח חַטָּאת ין, בַּיי דִי טִיר, בַּיי די עֶפֶענוּנג פוּן זַיין גֶעבּאָרֶען לִיגְט יֵצֶר הָרָע אוּנ גֵייט שׁוֹן אַרַיין אִין קִינְד, אוּנ עֶר וֶוערְט לֶךְ אוֹף זַיינֶע צְוֵויי הוּנְדֶערְט אַכְט אוּנ פֶערְצִיג גְלִידֶר ג דְרַיי הוּנְדֶערְט פִינְף אוּנ זֶעכְצִיג אָדֶערְן, אוּנ יֶעדֶער ג שְׁטַארְקְט זִיךְ זַיין מְלוּכָה אוֹף זֵיי, אוּנ אַלֶע גְלִידֶער ג אָדֶערְן פָאלְגֶן אִים אוּנ טוּעֶן מִיט פְרֵיילִיכְקֵייט אַזוֹ ווי זָאגְט זֵיי, אַלֶע טָאג וֶוערְט מֶער אַיינְגֶעוָוארְצִילְט זַיין מְלוּכָה אוֹף זֵיי, בִּיז דֶם קִינְד וֶוערְט אַלְט דְרַייצֶעהְן יָאהְר, צוּ דְרַייצֶעהְן יָאהְר קוּמְט אַנַייעֶר מֶלֶךְ דֶר יֵצֶר טוֹב אוּנ וִויל מַאכֶן אַמִלְחָמָה מִיט דֶעם יֵצֶר הָרָע, עֶר זָאל אִים אַרוֹיס־טְרַייבֶּן פוּן דֶעם קִינְד אוּנ עֶר וִויל זַיין אַמֶלֶךְ אוֹף זַיינֶע גְלִידֶער אוּנ אָדֶערְן, אוּנ אוּב דֶר יֵצֶר טוֹב גֶעמְט אֵיין דִיא מִלְחָמָה אוּנ טְרַייבְּט אַרוֹס דֶעם יֵצֶר הָרָע פוּן דֶעם קִינְד, הָט עֶר גֶעוִויזֶן אַגְרוֹסֶע שְׁטַארְקֵייט, זֶעהְן מִיר עֶס זֶענֶן דָא צְוֵויי עֶרְלַיי מִלְחָמוֹת אוֹף דֶר וֶועלְט, אֵיין מִלְחָמָה אַ אוֹס־

תִּמְכְּרֶנָּה בַּכָּסֶף לֹא־תִתְעַמֵּר
בָּהּ תַּחַת אֲשֶׁר עִנִּיתָהּ: ס טו כִּי־
תִהְיֶיןָ לְאִישׁ שְׁתֵּי נָשִׁים הָאַחַת
אֲהוּבָה וְהָאַחַת שְׂנוּאָה וְיָלְדוּ־לוֹ
בָנִים הָאֲהוּבָה וְהַשְּׂנוּאָה וְהָיָה
הַבֵּן הַבְּכֹר לַשְּׂנִיאָה: טז וְהָיָה בְּיוֹם

אונקלוס

תְּזַבְּנִנַּהּ בְּכַסְפָּא
תִתַּגַּר בַּהּ חֳלַף דִּי עַנִּי[תַהּ]
טו אֲרֵי תְהֶוְיָן לִגְבַר תַּ[רְתֵּין]
נְשִׁין חֲדָא רְחִימְתָּא וַ[חֲדָא]
שְׂנִיאֲתָא וִילִידָן לֵהּ [בְּנִין]
רְחִימְתָּא וּשְׂנִיאֲתָא [וִיהֵי]
בְּרָא בוּכְרָא לִשְׂנִיאַ[תָא]
טז וִיהֵי בְּיוֹמָא דִּי[יַחְסֵין]

תו"א כי תהיין לאיש יבמות נג קידושי[ן] וילדו לו שם בתרא קכו קמב כז : והיה הבן הבכור בתרא קכו : והי[ה] הנחילו שם :

רשב"ם

(יד) לא תתעמר׳. סחורת אדם המכור נופל בו לשון זה. וכן לפנינו והתעמר בו ומכרו : אשר עניתה. ביאת נשואין לפי הפשט :

בעל הטורים

סמך אשר עניתה לכי תהיין. לומר לך שלא יעשה אותה כהוי ביאה : (טו) שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה. מרכה מרכה כשפים לומר לך כיון שיש לו ב׳ נשים הא׳ עושה בכשפיה כדי שישנא השניה : והיה הבן הבכור לשניאה. והיינו בני השנואה מבני ט׳ מדות שמנו בנדרים ולכך סמיך לו בן סורר ומורה שיהיה הבן סורר ומורה : לשניאה. אותיות לנשאיה לומר לך שסנואה כנ שהם נשאולין : במדרש דורש לאיש זה הקב"ה. אהובה אלו העכו"ם שמראה להם פנים. שנואה אלו ישראל שמסתיר מהם פנים : (טז) הנחילו. לעתיד לבא. לא יוכל לבכר. כי אם בני בכורי ישראל : ביום הנחילו את בניו. ס"ת מותו רמז למאי דא"ר יהודה ב׳ ש[...]

בית יהודא

זאגט דיר דיין סוף ווּעסט זיין דו ווָעסט זיא פֵיינט הָאבֶּן : ולא תִתְעַמֵּר בָּהּ. מֵיינט מֶען (לא תִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ) זָאלְסְט ניט אַרבֶּעטֶן מיט איר צוּ בֶּעדינֶגֶן דיך (בִּלְשׁוֹן פַּרְסִי קוֹרִין לַעֲבָדוּת וְשִׁימּוּשׁ עִימְרָאָה) אין לַאנְד פֶּרְסִיֶע רוּפְט מֶען אויף אַרבֶּעט אונ בֶּעדינגונג, עִימְרָאָה (מִיסוֹדוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן ז[״ל])

רש"י

תתעמר בה. לא תשתמש בה בלשון פרסי קורין לע[בדות] ושימוש עימראה מיסודו של ר"מ הדרשן למדתי

שפתי חכמים

את דברי רש"י והביאם הרא"ם בספרו והאריך שם שפי׳ רש"י בפ"ק דקידושין אפי׳ ביאה ראשונה לא התירה התורה אלא לאחר כל המעשים הללו ונראה דסברא נ"כ מסייעו מדכתיב ואחר כן תבא

דעת זקנים מבעלי התוספות

(טו) כי תהיין לאיש. לכך נסמכו פרשיות הללו לכאן לומ[ר] עבירה גוררת עבירה דלפי שיקח יפת תאר תהיין לו שתי ומריבה בתוך ביתו ולא עוד אלא שתשנא האחת ומה אחריו כי יהיה לאיש בן סורר ומורה שכן מצינו בדוד שלקח בת תלמי מלך גשור בצאתו למלחמה יצא ממנו אבשלום שבקש להרגו ושכב עם נשיו ועל ידו נהרגו כמה ר[בבות] מישראל. ומה כתיב אחריו וכי יהיה באיש חטא משפט מות אם ינצל מזה לא ינצל מזה הרי עבירה גוררת עב[ירה]

ליקוטים על התורה

(טו) הָאַחַת אֲהוּבָה וְהָאַחַת שְׂנוּאָה וגו׳. דֶער אַלשִׁיךְ ז"ל שְׁרַייבְּט דֶער מֶענְטְשׁ וָואס הָאט הֲנָאָה פוּן אַעֲבֵירָה, נִים אוֹיף לַאנְג וָועט עֶר הָאבֶּען דִיא הֲנָאָה, דִיא עֲבֵירָה וֶועט אִים בְּרֶענְגֶען צוּ גְרוֹיסֶע יִסוּרִים בִּיז עֶר וֶועט קֵיין הֲנָאָה הָאבֶּען פוּן זַיין לֶעבֶּן, וִוי דִי תוֹרָה זָאגְט דֶער יוּד וָואס וֶועט נֶעמֶען דִי יְפַת תּוֹאַר וֶועט זַיין דֶער סוֹף עֶר וֶועט זִיא פֵיינְט הָאבֶּען, וֶועט עֶר נֶעמֶען אֵיין אַנְדֶר וַוייבּ אַיוּדִישֶׁע וֶועלְכֶע עֶר וֶועט לִיבּ הָאבֶּן, וֶועט זַיין קְרִיג צְווִישֶׁען דִי וַוייבֶּער. דִי גְמָרָא זָאגְט אַז עֶס אִיז קְרִיג בַּיי אַמֶענְטְשׁ אִין שְׁטוּבּ אִיז עֶרְגֶער וִוי דִי מִלְחָמָה פוּן גוֹג וּמָגוֹג, שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ ע"ה הָאט גֶעזָאגְט עֶס אִיז בֶּעסֶער צוּ עֶסֶן אַשְׁטִיקוֹל טְרוּקֶענֶע בְּרוֹיט אוּנ עֶס אִיז פְרֵידֶען אִין שְׁטוּבּ, וִוי צוּ עֶסֶן פְלֵיישׁ אוּנ עֶס אִיז קְרִיג אִין שְׁטוּבּ, נָאכְדֶעם וֶוען דִי וַוייבֶּער וֶועלֶען אָנְהֵייבֶּן הָאבֶּן קִינְדֶער, וֶועט זַיין דָאס עֶרְשְׁטֶע קִינְד פוּן דִיא וַוייבּ וָואס עֶר הָאט פֵיינְט, אוּנ דָאס קִינְד וֶועט נֶעמֶען צְווֵיי חֲלָקִים פוּן זַיין פַארְמֶעגֶען, פוּן דֶר זַאךְ וֶועט עֶר הָאבֶּן גְרוֹיס צַעַר, דָאס גְרֶעסְטֶע צַעַר וֶועט עֶר הָאבֶּען וָואס דֶער זוּהְן וָואס עֶר וֶועט הָאבֶּען פוּן דִי יְפַת תּוֹאַר וֶועט זַיין אַ[בֵּן סוֹרֵר] וּמוֹרֶה, וִוי מִיר גֶעפִינֶען בַּיי דָוִד הַמֶּלֶךְ ע"ה עֶר הָאט אוֹיךְ גֶענוּמֶען אַיְפַת תּוֹאַר אִין דִיא מִלְחָמָה אוּנ זִיא הָאט פוּן [אִים] גֶעבָּארֶען דֶעם זוּהְן אַבְשָׁלוֹם וָואס עֶר הָאט גֶעוָואלְט הַרְגֶען זַיין פָאטֶער דָוִד, אוּנ אוֹיסֶער דֶעם הָאט דָוִד גֶעהַאט פוּן [אִים] גְרוֹיסֶע צָרוֹת :

פירוש לתורת אלהים

שִׁיקְן צוּ אִיר וָוילֶען וּמָכוֹר לֹא תִמְכְּרֶנָּה בַּכָּסֶף אָבֶּער קוֹיפֶן טָארְסְטוּ זִיא נִיט פַר גֶעלְד לֹא תִתְעַמֵּר בָּהּ טָארְסְט זִיךְ נִיט בַּדִינֶגֶען מִיט אִיר תַּחַת אֲשֶׁר עִ[נִּיתָהּ] וַוייל דוּא הָאסְט זִיא גִיפֵּיינִיגְט : (טו) כִּי וֶוען וֶועט זַיין צוּ אַמַאן צְווֵיי וַוייבֶּער הָאַחַת אֲהוּבָה אֵי[ינֶע] וֶועט זַיין אַגִילִיבְּטֶע אוּנ אֵיינֶע אַגִיפֵיינְטֶע וְיָלְ[דוּ לוֹ] בָנִים אוּנ זַייא וֶועלִין צוּ אִים גִיבֶּארִין זִין הָאֲ[הוּבָה] וְהַשְּׂנוּאָה דִי גִילִיבְּטֶע אוּנ דִיא גִיפַּיינְטֶע וְהָיָה אוּנ[ד] וֶועט זַיין דֶער אֶלְצְטֶער זוּהְן צוּ דֶעם וַוייבּ וָואס [עֶר] הָאט זִיא פַיינְט : (טז) וְהָיָה בְּיוֹם הַנְחִילוֹ אֶת בָּנָיו אוּנ[ד]

משלי יהודא

הָט שׁוֹן גֶעפִירְט פִיל מִלְחָמוֹת, עֶר וַוייס וִוי אַזוֹ צוּ הַאלְטֶן מִלְחָמָה גֶעגֶען דִיר, דֶם פֶערְטֶע אִיז עֶר מִיט זַיין פָאלְק גֵייעֶן גֶעגֶען דִיר אוּנ וִוילֶן דִיךְ אִין גַאנְצֶן פַארְלֶענְדֶן, אוּנ דוּ ווייְסְט נָאר דֶעם מֶלֶךְ אַלֵיין פַארְלֶענְדֶען אוּנ דִי מֶענְטְשֶׁן וָוס זֶענֶען אִין שְׁטָאט זָאלֶן בְּלֵייבֶּן לֶעבֶּן אוּנ דוּ זָאלְסְט זֵיי גֵייסֶן זֵיי זָאלֶן דִיךְ דִינֶן, הָאסְטוּ אַשְׁווֶערֶערֶע מִלְחָמָה וִוי עֶר הָט, אַזוֹ אַמִלְחָמָה אִיז דָא בַּיי יֶעדֶער מֶענְטְשׁ צְווִישֶׁן יֵצֶר הָרַע אוּנ יֵצֶר טוֹב, יֶעדֶער קִינְד בַּאלְד וִויא עֶר וֶוערְט גֶעבָּארֶן אִיז שׁוֹן דָא אִין אִים דֶר יֵצֶר הָרַע וִוי עֶס קְרִי[...]

מצות השם

(תקלג תקלד) לֹא תִתְעַמֵּר בָּהּ וגו׳. דָאס אִיז דִי מִצְוָה [...] דִי יְפַת תּוֹאַר טָאר עֶר נִישְׁט פַר קוֹיפֶע[ן] עֶר ווייל דֶר נָאךְ מִיט אִיר נִישְׁט ווֹאוֹנֶען אוּנ ווידֶער עֶר [...] זִיא נִישְׁט הַאלְטֶן פַר אֵיין דִינְסְט וַוייל עֶר הָט זִיא גְפֵיי[נִיגְט] דִי מִצְוָה אִיז נוֹהֵג וֶוען עֶס אִיז גֶעוֶועזֶען בַּיי דִיא יוּ[דֶן] אֵיין יוּדִישֶׁר מֶלֶךְ :

וְעָשְׂתָה אֶת־צִפָּרְנֶיהָ׃ יג וְהֵסִירָה
אֶת־שִׂמְלַת שִׁבְיָהּ מֵעָלֶיהָ וְיָשְׁבָה
בְּבֵיתֶךָ וּבָכְתָה אֶת־אָבִיהָ וְאֶת־
אִמָּהּ יֶרַח יָמִים וְאַחַר כֵּן תָּבוֹא
אֵלֶיהָ וּבְעַלְתָּהּ וְהָיְתָה לְךָ לְאִשָּׁה׃
יד וְהָיָה אִם־לֹא חָפַצְתְּ בָּהּ
וְשִׁלַּחְתָּהּ לְנַפְשָׁהּ וּמָכֹר לֹא־

אונקלוס

תְגַלַּח יָת רֵישַׁהּ וּתְרַבֵּי
ת טוּפְרָנָהָא׃ יג וְתֶעְדֵּי
ת כְּסוּת שִׁבְיַהּ מִנַּהּ
תִיתַב בְּבֵיתָךְ וְתִבְכֵּי יָת
אֲבוּהָא וְיָת אִמַּהּ יְרַח
יוֹמִין וּבָתַר כֵּן תֵּיעוֹל
וָתַהּ וְתִבְעֲלִנַּהּ וּתְהֵי לָךְ
אִנְתּוּ׃ יד וִיהֵי אִם לָא
תִתְרְעֵי בַהּ וְתִפְטְרִנַּהּ
נַפְשַׁהּ וְזַבָּנָא לָא

ת"א ובכתה את אביה גם מ מת : ואחר כן תבא קידושין סח :

בעל הטורים

ג) ירח ימים . ולא אמר חודש לומר לך מה ירח אורו פגום כנגד אור השמש אף כותית מאוסה היא כנגד בת ישראל : (יד) ושלחתה לנפשה . בגימ' לנפשה לא בבית אביה הנכרי :

רשב"ם

(יג) והסירה את שמלת שביה. כדי לנוולה :

רש"י

כדי שתתנוול : (יג) והסירה את שמלת שביה. לפי שהם נאים שהנכרים ו בנותיהם מתקשטות במלחמה בשביל להזנות אחרים עמהם : וישבה בביתך. בבית שמשתמש בו ז נכנס ונתקל בה יוצא ונתקל בה רואה בכייתה רואה בנוולה כדי שתתגנה עליו : ובכתה את אביה. כל כך ח למה כדי שתהא בת ישראל שמחה וזו בוכה בת ישראל מתקשטת וזו מתנוולת : (יד) והיה אם לא חפצת בה. הכתוב מבשרך שסופך ט לשנאותה : לא

בית יהודא

לָאזֶען נַואקְסֶן (כְּדֵי שֶׁתִּתְנַוֵּול) זִיא זָאל פַּארְמִיאוּסְתְּ וֶוערֶן : (יג) וְהֵסִירָה אֶת שִׂמְלַת שִׁבְיָהּ. זִיא זָאל אַרְאפְּנֶעמֶן פוּן זִיךְ דִי קְלֵיידֶר וָוס זִיא אִיז גֶעוֶוען אָנְגֶעטָאן וֶוען מֶען הָט אִיר גֶעפַאנְגֶען (לְפִי שֶׁהֵם נָאִים) וַוייל דִי קְלֵיידֶר זֶענֶן שֵׁיינֶע (שֶׁהַנָּכְרִים בְּנוֹתֵיהֶם מִתְקַשְּׁטוֹת בְּמִלְחָמָה בִּשְׁבִיל לְהַזְנוֹת אֲחֵרִים עִמָּהֶם) וַוייל וֶוען דִי גֶעצִין דִיגֶער פְלֶעגֶן גֵיין אִין אַמִלְחָמָה פְלֶעגֶן זֵיי מִיט נֶעמֶען אִין דִי מִלְחָמָה זֵייעֶרֶע טֶעכְטֶער גֶעצִירְט מִיט שֵׁיינֶע קְלֵיידֶער דֶר שׂוֹנֵא זָאל מִיט זֵיי מְזַנֶּה זַיין, וֶועלֶען זֵיי אַיינְגֶענֶען דוּרְךְ זֵיי דִי מִלְחָמָה : וְיָשְׁבָה בְּבֵיתֶךָ. זִיא זָאל זִיצֶען אִין דַיין שְׁטוּבּ (בַּבַּיִת שֶׁמִּשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ) זִיא זָאל זִיצֶען אִין דִי שְׁטוּבּ וָואס דוּ טוּסְט אִין אִיר דַיינֶע אַלֶע שֶׁעפְטֶן אוּנ עֶסֶן אוּנ טְרִינְקֶען (נִכְנָס וְנִתְקָל בָּהּ יוֹצֵא וְנִתְקָל בָּהּ) וֶוען עֶר וֶועט אַרַיין גֵיין אִין שְׁטוּבּ וֶועט עֶר זִיא זֶעהְן וּנ וֶוען עֶר וֶועט אַרוֹיסְגֵיין פוּן שְׁטוּבּ וֶועט עֶר זִיא זֶעהְן (רוֹאֶה בִּבְכִיָּתָהּ רוֹאֶה בְּנִוּוּלָהּ כְּדֵי שֶׁתִּתְגַּנֶּה עָלָיו) עֶר זָאל זֶעהְן ר וַויינֶען, עֶר זָאל זֶעהְן וִוי זִיא אִיז פַארְמִיאוּסְתְּ, טָאמֶער וֶועט זִיא פַארְמִיאוּסְתְּ וֶוערֶען אוֹיף אִים, אוּנ עֶר עט זִיא אַוֶועקְשִׁיקֶען פוּן זִיךְ : וּבָכְתָה אֶת אָבִיהָ. זִיא זָאל וֵויינֶען אוֹיף אִיר פָאטֶער אוּנ מוּטֶער, זָאגְט רַשִׁ"י (כָּל כַּךְ ה) צוּ וָוס זָאל זִיא וֵויינֶען (כְּדֵי שֶׁתְּהֵא בַּת יִשְׂרָאֵל שְׂמֵחָה) דִי יוּדִישֶׁע וַוייבּ זַיינֶע זָאל זַיין פְרֵייליךְ (וְזוּ עֲצֵבָה) אוּנ דִיא ת תּוֹאַר זָאל זַיין טְרוֹיעֶרִיג (בַּת יִשְׂרָאֵל מִתְקַשֶּׁטֶת) דִיא יוּדִישֶׁע וַוייבּ זָאל זִיךְ צִירֶען (וְזוּ מִתְנַוֶּולֶת) דִי יְפַת תּוֹאַר ל וֶוערֶן פַארְמִיאוּסְתְּ : (יד) וְהָיָה אִם לֹא חָפַצְתָּ בָּהּ. זָאגְט רַשִׁ"י (הַכָּתוּב מְבַשֶּׂרְךָ שֶׁסּוֹפְךָ לִשְׂנְאוֹתָהּ) דֶער פָּסוּק

שפתי חכמים

א בעולת בעל ס"מ דאשת איש אסור אף לבני נח כ"ש לישראל ל ביפת תואר התיר לו הקב"ה : ה עיין בפ' בראשית על פ' ויעש היס את הרקיע : ו ר"ל לפי שדרך העולם שלובשים בגדים בזויים רך כדי שלא יתלכלכו הבגדים הנאים אם כן לא היה לו להסיר דים הללו כדי שתתגנה עליו ומתרץ דודאי אומה ישראלית דרכן ך שלובשים בגדים בזויים כשיוצאין לדרך אבל ע"א וכו' : ז רלל"ת א הל"ל רק וישבה ובכתה דודאי בביתך הוא שהרי לעיל כתיב באתה אל תוך ביתך ומתרץ דה"א אם היו לו שנים או שלשה בתים ן דירתו אלא באחד שתשב באותו שאין דירתו בו . לכך נאמר וישבה בביתך בבית שמשתמש בו ר"ל שעיקר דירתו בו : ח ר"ל למה אמרה תורה שתתאבל בשביל אביה עו"א ותבכה הא היא גיורת ומתרץ דבכייה זו לא בשביל כבוד אביה אלא כדי כו' : ט כתב הרא"ם לא ידעתי מהיכן דרשו זה כו' ונראה דדרשו זה מדכתיב והיה אם וגומר משום דמלת והיה לשון ודאית ומש"ה דרשו מה שדרשו . וא"ל דקאי אסוף הפסוק דהל"ל אם לא תחפוץ שהוא לשון עתיד ולא חפצת שהוא ל' עבר אלא הכתוב מבשרך. וא"ת והא פירש"י לעיל אבל אם כשאה סופה להיות שונאה כו' וא"כ ל"ל והיה וגומר לבשר על זה והא כלמוד זה מכח סמיכות הפרשיות כדפירש"י לעיל וי"ל לפי שפי' התר'

פירוש לתורת אלהים

נ זיא זָאל אָפּ שֶׁערֶן דִי הָאר פוּן אִיר קָאפּ וְעָשְׂתָה נ זִיא זָאל לָאזֶן וַואקְסֶן אִירֶע נֶעגִיל : (יג) וְהֵסִירָה נ זִיא זָאל אוֹיס טָאן דִי קְלֵיידֶער וָואס זִיא אִיז גִיטָאהְן וֶוען מֶען הָט זִיא גִיפַאנְגֶען וָוארוּם דִי עכְטֶער פוּן דִי אוּמוֹת בְּשַׁעַת מִלְחָמָה צִירֶען זֵייא ה מִיט שֵׁיינֶע קְלֵיידֶר זָאל זִיא דִי שֵׁיינֶע קְלֵיידֶר וסטָאן כְּדֵי זִיא זָאל אוֹיף אִים מִיאוּס וֶוערֶן [עיין רש"י] וְיָשְׁבָה בְּבֵיתֶךָ אוּנ זִיא זָאל זִיצֶען אִין דַיין שְׁטוּבּ וּבָכְתָה אֶת אָבִיהָ אוּנ זָאל בַּאוֵויינֶען אִיר פָאטֶער מִיט אִיר מוּטֶער יֶרַח יָמִים אַחוֹדֶשׁ טֶעג [עיין רש"י] וְאַחַר כֵּן דֶער נָאךְ זָאלְסְטוּ קוּמֶען צוּ אִיר אוּנ זָאלְסְט וֶוערִין אִיר מַאן וְהָיְתָה אוּנ זִיא זָאל זַיין צוּ דִיר פַר אַוַוייבּ : (יד) וְהָיָה אוּנ עֶס וֶועט זַיין אוֹיבּ דוּ וֶועסְט נִיט וֶועלֶן אִין אִיר וְשִׁלַּחְתָּהּ לְנַפְשָׁהּ זָאלְסְטוּ זִי אַוֶועק

משלי יהודא

שְׁטוּנְס וַוייל דוּ בִּיזְט אַיינֶר אוּנ זֵיי זֶענֶען פִיל, צְוַוייטוּנְס יל זֵיי זֶענֶען דִי אַיינְוואֹהְנֶער פוּן דִי שְׁטָאט זֵיי וַוייסֶן יֶעדֶר נְקֶעלֶע פוּן שְׁטָאט, אוּנ דוּ בִּיזְט אַפְרֶעמְדֶר אִין שְׁטָאט, דוּ וַוייסְט נִיט וְויא אַרַיין צוּ גֵיין אוּנ וִוי אַרוֹס צוּ גֵיין, דָס דְרִיטֶע דוּא בִּיזְט אַיוּנְגֶער מַאן דוּא הָאסְט נָאךְ נִיט גֶעלֶערְנְט מִלְחָמָה, אוּנ עֶר אִיז אַיין אַלְטֶער מֶלֶךְ עֶר

וְשָׁבִיתָ שִׁבְיוֹ׃ יא וְרָאִיתָ בַּשִּׁבְיָה
אֵשֶׁת יְפַת־תֹּאַר וְחָשַׁקְתָּ בָהּ
וְלָקַחְתָּ לְךָ לְאִשָּׁה׃ יב וַהֲבֵאתָהּ
אֶל־תּוֹךְ בֵּיתֶךָ וְגִלְּחָה אֶת־רֹאשָׁהּ

אונקלוס

בִּידָךְ וְתִשְׁבֵּי שִׁבְיְהוֹן׃
יא וְתֶחֱזֵי בְּשִׁבְיָא אִתְּתָא
שַׁפִּירַת חֵזוּ וְתִתְרְעֵי
בַהּ וְתִסְּבַהּ לָךְ לְאִנְתּוּ׃
יב וְתָעֲלִנַּהּ לְגוֹ בֵיתָךְ

תו"א ושבית שביו סוטה לה: ור בשביה קידושין כא: וחשקת בה ש והבאתה שם כב: וגלחה את ראשה יבמות

בעל הטורים

שביו. בגי' ואם יהיו כנענים: (יא) אשת. בגי' בשר נבילה מאוסה. כמו שדרשו חכמים מוטב שיאכלו ישראל בשר תמותות שחוטות ואל יאכלו בשר תמותות נבילות: לך לאשה והבאתה אל תוך ביתך. לומר לאחר שתגייר אותה תהי' לך לאשה ולא בגיותה: (יב) וגלחה ראשה לפי שהטיבה ראשה לפתותך: ועשתה את צפרניה. לפי שרמזה לך בהם לפתותך:

בית יהודא

נִיט זָאגְן דוּ וֶועסְט פוּן זַיי פַאנְגְן אַ אִשָּׁה (שֶׁהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר לֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה) דִי תּוֹרָה הָט דָאךְ גֶעשְׁרִיבְּן מֶען זָאל אֵיין מֶענְטְשׁ פוּן זַיי נִיט לָאזְען לֶעבְּן: וְשָׁבִיתָ שִׁבְיוֹ. זָאגְט רַשִׁ"י (לְרַבּוֹת כְּנַעֲנִים שֶׁבְּתוֹכָהּ) אֲפִילוּ עֶר הָט גֶעפַאנְגְן אַ כְּנַעֲנִית (וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא מִשִּׁבְעָה אוּמּוֹת) אֲפִילוּ זִיא אִיז פוּן דִי זִיבְּן פֶעלְקֶער פוּן דֶעסְטְווֶעגְן מֶעג עֶר זִיא הַאלְטְן פַר אַוַוייבּ, וָוארוּם דִי זִיבְּן פֶעלְקֶער דַארְף מֶען הַרְגְנֶען נָאר וֶוען זַיי וואוֹנֶען אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אָבֶּער דִי וָוָאס זֶענֶען אוֹיסֶער אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל דַארְף מֶען נִיט הַרְגֶנֶען: (יא) וְלָקַחְתָּ לְךָ לְאִשָּׁה. זָאגְט רַשִׁ"י (לֹא דִּבְּרָה תּוֹרָה אֶלָּא כְּנֶגֶד יֵצֶר הָרַע) נִיט עֶס אִיז אַ מִצְוָה עֶר זָאל זִיא נֶעמֶען פַר אַוַוייבּ, נָאר אוֹיבּ דֶער יֵצֶר הָרַע שְׁטַארְקְט זִיךְ אוֹיף אִים עֶר זָאל מִיט אִיר מְזַנֶּה זַיין, הָאט דִי תּוֹרָה גֶעזָאגְט עֶר זָאל נִיט מְזַנֶּה זַיין נָאר עֶר זָאל זִיא נֶעמֶען פַר אַוַוייבּ, דָס הֵייסְט גֶעגֶען דֶעם יֵצֶר הָרַע (שֶׁאִם אֵין הקב"ה מַתִּירָהּ יִשָּׂאֶנָּה בְּאִיסּוּר) אוֹיבּ הקב"ה וֶועט אִים נִיט מַתִּיר זַיין עֶר זָאל זִיא נֶעמֶען פַאר אַוַוייבּ, וֶועט עֶר זִיא נֶעמֶען אוּנ וֶועט מִיט אִיר מְזַנֶּה זַיין אֲפִילוּ עֶר טָאר נִיט, אוּנ אַז עֶר וֵוייס עֶר מֶעג זִיא נֶעמֶען פַר אַוַוייבּ וֶועט עֶר וָוארְטְן אוּנ וֶועט נִיט מְזַנֶּה זַיין מִיט אִיר (אֲבָל אִם נְשָׂאָהּ סוֹפוֹ לִהְיוֹת שׂוֹנְאָהּ) אָבֶּער אוֹיבּ עֶר הָט זִיא גֶענוּמֶען פַר אַוַוייבּ, וֶועט זַיין דֶער סוֹף עֶר וֶועט זִיא פַיינְט הָאבֶּען (שֶׁנֶּאֱמַר אַחֲרָיו כִּי תִהְיֶיןָ לְאִישׁ שְׁתֵּי נָשִׁים וגו') וִוי עֶס שְׁטֵייט בָּאלְדְּעם אוֹיבּ אַמַאן וֶועט הָאבֶּען צְוַויי ווַייבֶּער אֵיינֶע וֶועט עֶר לִיבּ הָאבֶּן אוּנ אֵיינֶע וֶועט עֶר פַיינְט הָאבֶּן (וְסוֹפוֹ לְהוֹלִיד מִמֶּנָּה בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה) דֶר סוֹף וֶועט זַיין עֶר וֶועט הָאבֶּען פוּן אִיר אַזוּהְן וָוָאס עֶר וֶועט זַיין אַסוֹרֵר וּמוֹרֶה אַפְרֶעסֶר אַזוֹיפֶר עֶר וֶועט פַארְשֶׁעמֶען זַיין פָאטֶער אוּנ מוּטֶער (לְכָךְ נִסְמְכוּ פָּרָשִׁיּוֹת הַלָּלוּ) דְרִיבֶּער זֶענֶען גֶעשְׁרִיבֶּען דִי דְרַיי פָּרָשׁוֹת אֵיינֶע נָאךְ דִי אַנְדֶערֶע: וְאֵשֶׁת. אוּנ עֶס שְׁטֵייט נִיט אִשָּׁה יְפַת תּוֹאַר (אֲפִילוּ אֵשֶׁת אִישׁ) אֲפִילוּ דִיא גֶעצְוִוינְגֶערִין הָט אַמַאן, מֶעג עֶר זִיא אוֹיךְ גֶענֶעמֶען פַר אַוַוייבּ: (יב) וְעָשְׂתָה אֶת צִפָּרְנֶיהָ. מֵיינְט מֶען (תְּגַדְּלֵם) זִיא זָאל זֵ

רש"י

כבר נאמר לא תחיה כל נשמה: ושבית שביו. לרבות כנענים שבתוכה ואע"פ שהם משבעה אומות: (יא) ולקחת לך לאשה. לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע שאין הקב"ה מתירה ישאנה באיסור אבל אם נשאה סופו להיות שונאה שנאמר אחריו כי תהיין לאיש וגו' וסופו להוליד ממנה בן סורר ומורה לכך נסמכו פרשיות הללו: אשת. אפילו אשת איש: (יב) ועשתה את צפרניה. תגדי

שפתי חכמים

מלכד אם אותה ששבה היא מאתר עממים ושמא לא ישבה ואת"ל ישבה ה"ל מיעוטא דמיעוטא: ב שנשיהם וטפם גילולים כמותם דאל"כ שביו ל"ל עיין לעיל בפ' שופטים בפסוק כל העם הנמצא בה: ג רל"ל דלשון ולקחת לך לאשה משמע דמלות עשה הוא שיקח ע"א לאשה וזה אינו דהא יותר טוב שיקח יהודית לאשה: ד ומה שפי' שלא כסדר הקרא י"ל דאין רלונו כו לפרש הקרא אלא קאי אפירוש דלעיל מיניה דפי' אם אין הקב"ה מתירה ישאנה באיסור ומדהולרך להתיר יפת תואר ש"מ כלא יפת תואר אסור מן התורה וזה אינו דע"א אינה אסורה אלא מדרבנן כדאמרינן דחכמים גזרו דהבא על העא"א דחייב משום נשג"ז ומתרץ דודאי פנויה אינה אלא מדרבנן אבל כאן כתיב אשת דמשמע אפילו אשת איש ואין להקשות מכ"מ אם היא אשת איש והא אין קידושין לע"א דכתיב ואיש אשר ינאף את אשת רעהו ואמרינן אשת רעהו פרט לאשת ע"א שאין קידושין לע"א. מ"מ א"א אסור דהא לבן נח מוזהר על א"א דכתיב על כן יעזוב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו ואמרינן באשתו ולא באשת חבירו וכן באבימלך דכתי

דעת זקנים מבעלי התוספות

(י) ושבית שביו. פרש"י לרבות כנענים שבתוכה ואע"פ שהם משבעה עממין ומקשי' העולם היכי משתמע לי' מושבית שביו וי"ל דה"ק ושבית שביו של אויביך כלומר אפי' הכנענים ששביו אויביך להם ושבית אותו: (יב) והבאתה אל תוך ביתך. כלומר שלא ילחצנה במלחמה לבא עליה יותר מביאה ראשונה ולא אסרה תורה אלא ביאה שנייה ואני אומר לא ביאה שנייה ולא ביאה ראשונה אלא לאחר כל המעשים הללו. וי"מ שלא ילחצנה במלחמה שלא יטול חליצה הבגדים שעליה במלחמה והו משמע קרא דבתריה והבאתה אל תוך ביתך והדר והסירה את שמלת שביה מעליה ודרכן להתקשט במלחמה בבגדים נאים

פירוש לתורת אלהים

שִׁבְיוֹ אוּנ דוּ וֶועסְט פַאנְגְן זַיין גִיפֶענְקְנִישׁ [מיין רש"י]: (יא) וְרָאִיתָ אוּנ דוּ וֶועסְט זֶעהְן אִין דִיא גִיפֶענְקְנִישׁ אֵשֶׁת יְפַת תּוֹאַר אַוַוייבּ וָואס זִיא אִיז שֵׁיין וְחָשַׁקְתָּ בָהּ אוּנ דוּ וֶועסְט אִיר גְלוּסְטֶען וְלָקַחְתָּ לְךָ לְאִשָּׁה מֶעגְסְט זִיא נֶעמֶען צוּ דִיר פַר אַוַוייבּ: (יב) וַהֲבֵאתָהּ אוּנ ד זָאלְסְט זִיא בְּרֶענְגֶען אִין דַיין שְׁטוּבּ וְגִלְּחָה אֶת רֹאשָׁ

משלי יהודא

זַיין יוּגֶענְד וִוי אַזוֹ צוּ פִירֶען אַמִלְחָמָה, אוּנ עֶר וואוֹהְנְט אִין דִי שְׁטָאט פוּן לַאנְגֶע יָאהְרֶען, אוּנ עֶר ווֵייס יֶעדֶר ווִינְקֶעלֶע אִין שְׁטָאט, אוּנ מִיט אִים זֶענֶען גֶעוֶוען זֶעקְס הוּנְדֶערְט זֶעלְנֶער, שְׁטַארְקֶע מֶענְטְשְׁן. אוּנ זַיי הָאבֶּן דֶעם מֶלֶךְ זֵייעֶר לִיבּ גֶעהַאט, אוּנ דִי טוֹיעֶרְען פוּן שְׁטָאט זֶענֶען גִיוֶוען גוּט פַארְשְׁלָאסְן, פְּלוּצְלוּנְג אִיז גֶעקוּמֶען צוּ דִי שְׁטָאט אַיוּנְגֶער מֶלֶךְ אוּנ ווִיל מַאכְן אַמִלְחָמָה מִיט דֶעם אַלְטְן מֶלֶךְ עֶר זָאל אַיינְנֶעמֶען דֶעם מֶלֶךְ מִיט דִי מֶענְטְשְׁן פוּן שְׁטָאט, זַיי זָאלֶן אַלֶע זַיין אוּנְטֶערְטֶענִיג אוּנְטֶער אִים אוּנ זָאלֶן אִים דִינֶען וָוער עֶס הֶערְט לַאכְט פוּן דֶעם יוּנְגֶען מֶלֶךְ, מֶען זָאגְט צוּא אִים וֶועגֶען פ"ר זַאכְן וֶועסְטוּ נִיט גֶעצְווִינְגֶען דִיא מִלְחָמָה

מצות השם

(תקלב) וְרָאִיתָ בַּשִּׁבְיָה וגו'. דָס אִיז דִי מִצְוָה אַז מִיט אֵי יְפַת תּוֹאַר וָוָס מֶען הָט זִיא צוּ גֶנוּמֶען אִין גֶפֶענְקֶענְ פוּן אַיין מִלְחָמָה זָאל מֶען טָאן אַזוֹ ווִי אִין דֶר תּוֹרָה שְׁטֵייט אוּ דִי מִצְוָה גֵייט אָן וֶוען עֶס אִיז דָא אַיין יוּדִישֶׁער מֶלֶךְ:

קעו] (עשה רלב) להיות השכיר אוכל מהדבר שיעבוד בו בעת גמר עבודתו כשיהיה הדבר ההוא מחובר לקרקע שנאמר כי תבא בכרם רעך ואכלת ענבים כנפשך שבעך :

קעז] (לאו סמה) שלא יקח הפועל השכיר ויוליך בידו מהאוכל שיעבוד בו יותר על אכילתו ולא יתן לאחרים שנאמר ואכלת וגו' ואל כליך לא תתן :

קעח] (לאו סמו) שלא יאכל השכיר בשעת עבודתו מן הדבר שיעבוד בו כשיעבוד במחובר לקרקע שנאמר וחרמש לא תניף על קמת רעך :

קעט] (עשה רלג) לגרש המגרש את האשה בספר שנא' וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה ושלחה מביתו :

קפ] (לאו סמז) שלא להחזיר את הגרושה אחר שנשאת או נתארסה לאחר שנא' לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה :

קפא] (לאו סמח) שלא יצא החתן מביתו שנה ראשונה לצבא ולא לזולתו שנא' לא יצא בצבא ולא יעבור עליו לכל דבר :

קפב] (עשה רלד) להתייחד החתן עם אשתו שנה תמימה כדי לשמחה שנאמר ושמח את אשתו :

קפג] (לאו סמט) שלא למשכן כל דבר שעושין בו אוכל נפש בין שלא בשעת הלואה שנאמר לא יחבול רחים ורכב :

קפד] (לאו סנ) שלא לקוץ ולתלוש סימני טומאת הצרעת שנאמר השמר בנגע הצרעת :

קפה] (לאו סנא) שלא ימשכן המלוה את חברו מבית ומחוץ בזרוע אלא ע"י שליח ב"ד ובגזרתם שנאמר לא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו :

קפו] (לאו סנב) שלא למנוע המשכון מבעליו בעת שהוא צריך אליו שנאמר לא תשכב בעבטו :

קפז] (עשה רלה) להשיב המשכון לבעליו בעת שיצטרך אליו שנאמר השב תשיב לו את העבוט כבא השמש :

קפח] (עשה רלו) לתת שכר שכיר ביומו ולא יאחר אותו ליום אחר שנאמר ביומו תתן שכרו :

קפט] (לאו סנג) שלא לקבל כל עיקר עדות הקרובים קצתם על קצתם בין לזכות בין לחובה שנא' לא יומתו אבות על בנים :

קצ] (לאו סנד) שלא להטות משפט הגרים והיתומים שנאמר לא תטה משפט גר יתום :

קצא] (לאו סנה) שלא למשכן אלמנה בין עניה בין עשירה שנאמר לא תחבול בגד אלמנה :

קצב] (עשה רלז) להניח עומר השכחה שנאמר ושכחת עומר בשדה לא תשוב לקחתו לגר ליתום ולאלמנה יהיה :

קצג] (לאו סנו) שלא לקחת עומר השכחה שנאמר ושכחת עומר בשדה לא תשוב לקחתו :

קצד] (עשה רלח) להלקות את העוברים על קצת מצות מיוחדות בתורה שנא' והכהו לפניו כדי רשעתו במספר ארבעים :

קצה] (לאו סנז) שלא להכות את החוטא יותר ממה שיוכל לסבול שנאמר ארבעים יכנו לא יוסיף :

קצו] (לאו סנח) שלא ימנע הבהמה מלאכול מאותו דבר שתעבוד בו עבודתה שנא' לא תחסום שור בדישו :

קצז] (לאו סנט) שלא תנשא היבמה לאיש זר ולא יבא איש זר עליה בעודה זקוקה ליבם שנא' לא תהיה אשת המת החוצה :

קצח] (עשה רלט) להיות היבם נושא את אשת אחיו מאביו כשמת ולא הניח זרע שנאמר ובן אין לו וגו' יבמה יבא עליה ולקחה לו לאשה ויבמה :

קצט] (עשה רמ) להיות היבמה חולצת ליבם אם לא ישאנה שנאמר וחלצה נעלו מעל רגלו וגו' :

ר] (עשה רמא) לחציל הנרדף אפילו בנפשו של רודף אם לא נוכל להצילו באחד מאבריו שנא' וקצותה את כפה :

רא] (לאו סס) שלא לחוס על הרודף הנזכר שנאמר לא תחוס עינך :

רב] (לאו סמא) שלא יהיו אצלינו בבתינו המשקולות והמדות חסרות שנאמר לא יהיה בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה וגו' :

רג] (עשה רמב) לזכור בפה [כל הימים] מה שעשה והרע לנו עמלק שנא' זכור את אשר עשה לך עמלק :

רד] (עשה רמג) להכרית מזרעו של עשו את עמלק לבדו שנאמר תמחה את זכר עמלק :

רה] (לאו סטב) שלא נשכח מה שעשה והרע לנו זרע עמלק בצאתנו מארץ מצרים שנאמר לא תשכח :

אונקלוס | דברים כא תצא

אֲרֵי תִפּוּק לַאֲגָחָא קְרָבָא עַל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ וְיִמְסְרִנּוּן יְיָ אֱלָהָךְ

י כִּֽי־תֵצֵ֥א לַמִּלְחָמָ֖ה עַל־אֹיְבֶ֑יךָ וּנְתָנ֞וֹ יְהֹוָ֧ה אֱלֹהֶ֛יךָ בְּיָדֶ֖ךָ

בעל הטורים

כי תצא למה כתיב פרשת עגלה ערופה בין שתי מלחמות הקדים לה מלחמה שלא יאמר השונא אהרוג כי עת מלחמה היא ויאמרו האויבים הרגוהו במלחמה וכתיב מלחמה אחריה לומר תבער דם הנקי להרוג הרוצח ואח"כ תלך במלחמה ותנצח ולא היו יחים לילך שונאים במלחמה כיחד שמא יהרגו זה לזה במלחמה : כי תעשה הישר . וסמיך ליה כי תצא למלחמה שאין יוצאין למלחמה א צדיקים . ה' וסמיך ליה כי תצא למלחמה לומר שהשם יוצא עמך כענין שנ' ויצא ה' ונלחם בגוים : כי תצא . לא אליהם ואל תניחם לבא עליך פן ישחיתו הארץ : על אויבך . חסר יו"ד שבמלחמות יחיד הכ' מדבר :

רש"י

י) כי תצא למלחמה. במלחמת הרשות הכתוב מדבר שבמלחמת ארץ ישראל אין לומר ושבית שביו א שהרי

בית יהודא

(י) וכִּי תֵצֵא לַמִּלְחָמָה) . זָאגְט רַשִׁ"י (בְּמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת הַכָּתוּב מְדַבֵּר) דֶר פָּסוּק שְׁמוּעֶסְט פוּן דִי מִלְחָמָה וָוס יוּדִין הָאלְטֶן מִלְחָמָה מִיט זַייעֶר ווִילֶען מִיט דִי מֶענְטְשֶׁן וָוס וואֹנֶן נִיט ן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (שֶׁבְּמִלְחֶמֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל) וָוארוּם בַּיי דִי מִלְחָמָה וָואס יוּדִין הָאבֶּען גֶעהַאט וָוען זֵיי זֶענֶען אַרַיין גֶקוּמֶען אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל) מִיט דִי זִיבֶּען פֶעלֶקֶר וָוס הָאבֶּען גֶעווֹאוֹנְט אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (אֵין לוֹמַר וְשָׁבִיתָ שִׁבְיוֹ) קֶען מֶען

שפתי חכמים

וא"ת דלמא לעולם במלחמת א"י הכתוב מדבר ומה שכתוב ושבית שביו היינו אם נמלא בה משאר עממים שלא מז' עממים . ל דרש"י עצמו מתרץ קושיא זו במה שפירש אחריו ושבית שביו בות כנעניים שבתוכה ואע"פ שהם מז' עממים ש"מ דבכל מקום ך אחר אנשי העיר דהא הכא אם אנשי העיר משאר עממים אף עניים שבתוכה מותר לקיימן והוא הדין אם אנשי העיר משבעת עממים אף שאר . עממים שבתוכה אסור לקיימן ואי מדבר ממלחמת ארץ ישראל אין לומר ושבית שביו דאין לומר דקאי על שאר עממים שבתוכה דהא אף שאר אומות שבתוכה אסור לקיימם כדפרי' מלאתי בשם מהרי"ן והרא"ם תירץ כיון דעיקר הפי' אינה אלא להתיר יפת תואר לא הי' לו להתירה אלא במלחמת הרשות שכל הכנסים הם בהיתר ולא במלחמת חובה שכל הכנסים הם באיסור לא תחי'

פירוש לתורת אלהים

י) כִּי תֵצֵא לַמִּלְחָמָה וֶוען דוּ וֶועסְט אַרוֹיס גֵייִן צוּא אַמִלְחָמָה אוֹיף דַיינֶע פַיינְד וָוס זֵיי וואֹנֶן נִיט אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּנְתָנוֹ אוּנ דַיין גָאט וֶועט אִים גֶעבֶּן אִין דַיינֶע הֶענְד דוּא וֶועסְט גֶיווִינֶען דִי מִלְחָמָה וְשָׁבִיתָ

משלי יהודא

י) כִּי תֵצֵא לַמִּלְחָמָה עַל אוֹיְבֶיךָ וגו' . מְפָרְשֵׁי הַתּוֹרָה לֶערְנֶן דִי פְּסוּקִים מֵיינֶען דִי מִלְחָמָה וָוס יֶעדֶר יוּד דַארְף הָאבֶּן מִיט דֶעם יֵצֶר הָרָע, דֶער עִנְיָן אִיז לְמָשָׁל אִין אַשְׁטָאט הָט גֶעווֹאוֹנְט אַמֶּלֶךְ , זַייעֶר אַשְׁטַארְקֶר , אוּנ אִיז גֶעלֶערוּנְט פוּן

יְהֹוָה אֶת־זְרוֹעַ קָדְשׁוֹ לְעֵינֵי כָּל־הַגּוֹיִם וְרָאוּ כָּל־אַפְסֵי אָרֶץ קמץ בז"ק אֵת יְשׁוּעַת אֱלֹהֵי
סוּרוּ סוּרוּ צְאוּ מִשָּׁם טָמֵא אַל־תִּגָּעוּ צְאוּ מִתּוֹכָהּ הִבָּרוּ נֹשְׂאֵי כְּלֵי יְהֹוָה׃ כִּי
בְחִפָּזוֹן תֵּצֵאוּ וּבִמְנוּסָה לֹא תֵלֵכוּן כִּי־הֹלֵךְ לִפְנֵיכֶם יְהֹוָה וּמְאַסִּפְכֶם אֱלֹהֵי יִשְׂרָא

פירוש ע"ט

חָרוּב גִיוָוארֶען אִין יְרוּשָׁלַיִם וָוארוּם גָאט הָאט גִיטְרֵייסְט זַיין פָאלְק עֶר הָט אוּם גִילֵייזְט דִי יִשְׂרָאֵל אוּנ וֶועט זֵיי בְּרֶענְגֶען אִין יְרוּשָׁלַיִם׃ חָשַׂף יְיָ גָאט הָט אַנְטְפְּלֶעקְט זַיין הֵיילִיגֶען אָרֶעם פַר אַלֶע פֶעלְקֶער אוּנ אוּנ זֵיי וֶועלִין זֶעהְן אַלֶע פֶעלְקֶער דִי הִילְף פוּן אוּנְזֶער גָאט סורו קֶערְט אָפּ סורו קֶערְט אָפּ גֵייט אַרוּס פוּן דָארְטֶן טָמֵא אַל תִּגָעוּ זֵיי זָאלֶן זַיין צוּ אַייךְ טָמֵא אִיר זָאלְט זֵייא נִיט אָן רִירֶען גֵייט אַרוּס פוּן אִיר גֵייט אַרוּס פוּן גָלוּת הִבָּרוּ דִי כֹּהֲנִים אוּנ לְוִיִּם

וָוס זֵיי הָאבֶּן גִיטְרָאגֶען אִין דֶער מִדְבָּר גָאטְס כֵּ דֶעם אָרוֹן קוֹדֶשׁ. רש"י שְׁרֵייבְּט פוּן דַאנֶען גְדְרוּנְגֶען אַז עֶס וֶועט זַיין תְּחִיַּת הַמֵּתִים כִּי לֹא בְ נָאר אִיר זָאלְט נִיט אַרוּס גֵיין אַיילִינְדִיג אוּנ זָאלְט נִיט אַרוּס גֵיין מִיט אַנְטְלוֹיפוּנְג פַר וָוס כִּי וָוארוּם גָאט גֵייט פְרִיעֶר פַר אַייךְ וָוס דַארְפְט אַרוֹיס גֵיין אַיילִינְדִיג אוּנ אַייעֶר אַיין זַאמְלֶער גָאט פוּן יִשְׂרָאֵל וָוס דַארְפְט אִיר אַרוֹיס גֵיין אַנְטְלוֹיפוּנְג גָאט וֶועט אַייךְ אַלֶע אַיין זַאמְ

מנין המצות בסדר תצא יש בה ע"ד מצות . כ"ז עשין . מ"ז לאוין

[תקלב] (עשה ריז) להתנהג עם היפת תואר כמשפט הכתוב בפ' שנאמר וראית בשביה אשת יפת תואר וגו' וגלחה ראשה ועשתה את צפרניה וגו' :
[תקלג] (לאו סטו) שלא למכור אשת יפת תואר שבא עליה פ"א בבית אחר לקיחת העיר שנא' והיה אם לא חפצת ושלחתה לנפשה ומכור לא תמכרנה בכסף :
[תקלד] (לאו סיז) שלא להשתמש עם האשת יפת תואר הנזכרת כדרך שמשתמשים בשפחות שנא' לא תתעמר בה תחת אשר ענ
[תקלה] (עשה ריח) לתלות על העץ קצת מאותם שנתחייבו בסקילה שנאמר ותלית אותו על עץ וגו' :
[תקלו] (לאו סיח) שלא לעזוב התלוי להלין על העץ שנתלה שנאמר לא תלין נבלתו על העץ :
[תקלז] (עשה ריט) לקבור הנסקל הנזכר וכל הרוגי ב"ד בו ביום שקבלו את הדין שנאמר כי קבור תקברנו ביום הה
[תקלח] (עשה רכ) להשיב אבדה לבעליה שנאמר השב תשיבם לאחיך :
[תקלט] (לאו סיט) שלא להעלים את העין מאבדת אחינו אשר תאבד ממנו שנאמר לא תוכל להתעלם :
[תקמ] (לאו סכ) שלא להניח בהמתו של חברו ומכ"ש חברו עצכו רובץ תחת משאו שנא' לא תראה את חמור אחיך שורו נופלים בדרך והתעלמת מהם :
[תקמא] (עשה רכא) להקים המשא על הבהמה או על האדם כשיהיה לבדו שנאמר הקם תקים עמו :
[תקמב] (לאו סכא) שלא ילבשו הנשים מלבושים המיוחדים באותו מקום לאנשים שנאמר לא יהיה כלי גבר על אשה :
[תקמג] (לאו סכב) שלא ילבשו האנשים מלבושי הנשים שנאמר ולא ילבש גבר שמלת אשה :
[תקמד] (לאו סכג) שלא נקח קן צפור בעת הצידה האם על הבנים שנאמר לא תקח האם על הבנים :
[תקמה] (עשה רכב) לשלח האם מן הקן קודם שיקח הבנים שנאמר שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך :
[תקמו] (עשה רכג) להסיר המכשולות והסכנות מכל מושבותינו ולבנות כל המקומות הרעועים על סדר שתוסר הסכנה שנ ועשית מעקה לגגך :
[תקמז] (לאו סכד) שלא להניח המכשולות והסכנות בארצנו ובבתינו שנאמר ולא תשים דמים בביתך :
[תקמח] (לאו סכה) שלא לזרוע שני מיני תבואה בכרם ולא קנבוס ולוף (וכן שאר ירקות) שנאמר לא תזרע כרמך כלא
[תקמט] (לאו סכו) שלא לאכול כלאי הכרם שנאמר פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם :
[תקנ] (לאו סכז) שלא לחרוש בשור וחמור יחדיו שנאמר לא תחרוש בשור ובחמור יחדו :
[תקנא] (לאו סכח) שלא ללבוש בגד ארוג בצמר ופשתים שנאמר לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו :
[תקנב] (עשה רכד) לבעול את האשה אחר שיקנה אותה בקידושי כסף או בשטר או בביאה שנא' כי יקח איש אשה ובעלה
[תקנג] (עשה רכה) להיות המוציא שם רע על אשתו יושב עמה ותהי' תחתיו לעולם שנאמר ולו תהיה לאשה :
[תקנד] (לאו סכט) שלא יוכל השקרן שהוציא שם רע על אשתו לגרשה כל ימיו שנאמר לא יוכל לשלחה כל ימיו :
[תקנה] (עשה רכו) לסקול את העוברים על קצת מצות ואחת מהן היא נערה המאורסה ובועלה שנא' וסקלתם אותם באבנים ו
[תקנו] (לאו סל) שלא לענוש בשום עונש את העושה איזו פעולה רעה בעל כרחו שלא בטובתו שנאמר ולנערה לא תעשה ד
[תקנז] (עשה רכז) שישא האונס את אנוסתו שנא' [ונתן האיש השוכב עמה לאבי הנערה חמשים כסף] ולו תהיה לאש
[תקנח] (לאו סלא) שלא יוכל האונס לגרש את אנוסתו לעולם שנאמר תחת אשר ענה לא יוכל שלחה כל ימיו :
[תקנט] (לאו סלב) שלא ישא בת ישראל מי שנפסדו לו כלי המשגל עד שאינו ראוי להוליד שנאמר לא יבא פצוע וכרות שפכה בקהל ה' :
[תקס] (לאו סלג) שלא ישא מי שהוא ממזר בת ישראל שנאמר לא יבא ממזר בקהל ה' :
[תקסא] (לאו סלד) שלא נתחתן בזכרי עמון ומואב לבד אפילו אחר שנכנסו לדת שנאמר לא יבא עמוני ומואבי בקהל
[תקסב] (לאו סלה) שלא להשלים עם עמון ומואב לעולם שנא' לא תדרוש שלומם וטובתם כל ימיך לעולם :
[תקסג] (לאו סלו) שלא להרחיק זרע עשו אחר שנכנס לברית הדת שנאמר לא תתעב אדומי כי אחיך הוא :
[תקסד] (לאו סלז) שלא להרחיק המצרי ולתעב חתנותם בדור שלישי אחר כניסתם לדת שנאמר לא תתעב מצרי כי גר היית באר
[תקסה] (לאו סלח) שלא יכנס כל טמא תוך מחנה לויה שכמוהו לדורות הר הבית שנאמר כי יהיה בך איש אשר לא טהור מקרה לילה ויצא אל מחוץ למחנה לא יבא אל תוך המחנה :
[תקסו] (עשה רכח) להכין ולייחד מקום קבוע לעשות כל אחד צרכיו מחוץ למחנה שנאמר ויד תהיה לך מחוץ למח
[תקסז] (עשה רכט) להיות לכל אחד ואחד מאנשי החיל כלי החפירה תלוי לו עם כלי מלחמתו שנא' ויתד תהיה לך על אז
[תקסח] (לאו סלט) שלא להשיב עבד שברח מאדוניו מחוצה לארץ לארץ ישראל שנאמר לא תסגיר עבד אל אדוניו ינצל אליך מעם אדוניו :
[תקסט] (לאו סמ) שלא להונות את העבד הנזכר שברח מח"ל ואפי' בדברים שנאמר עמך ישב בקרבך בטוב לו לא תונ
[תקע] (לאו סמא) שלא לבעול את האשה בלא כתובה וקדושין שנאמר לא תהיה קדשה מבנות ישראל :
[תקעא] (לאו סמב) שלא להקריב לגבי המזבח אתנן זונה ומחיר כלב שנאמר לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב בית ה' אלהיך ו
[תקעב] (לאו סמג) שלא ללות ברבית מישראל שנא' לא תשיך לאחיך נשך כסף נשך אוכל נשך כל דבר אשר ישך :
[תקעג] (עשה רל) היתר רבית מן העכו"ם אם נרצה להלוות להם והם ירצו ללות מאתנו שנאמר לנכרי תשיך :
[תקעד] (לאו סמד) שלא לאחר הנדרים והנדבות ושאר הקרבנות שנתחייבו בהם שנא' כי תדור נדר לה' אלהיך לא תאחר לשל
[תקעה] (עשה רלא) לקיים כל מה שקבלנו ונתחייבנו על נפשותינו בדבור משבועה ונדרים. וצדקה. וקרבנות. וזולת שנא' מוצא שפתיך תשמור. ועשית. כאשר נדרת. לה' אלהיך. נדבה. אשר דברת בפיך :

השד והשבר והרעב והחרב מי אנחמך: בניך עלפו שכבו בראש כל־חוצות
כתוא מכמר המלאים חמת־יהוה גערת אלהיך: לכן שמעי־נא זאת עניה ושכרת
ולא מיין: כה־אמר אדניך יהוה ואלהיך יריב עמו הנה לקחתי מידך את־כוס
התרעלה את־קבעת כוס חמתי לא־תוסיפי לשתותה עוד: ושמתיה ביד מוגיך
אשר־אמרו לנפשך שחי ונעברה ותשימי כארץ גוך וכחוץ לעברים: עורי עורי
לבשי עזך ציון לבשי | בגדי תפארתך ירושלם עיר הקדש כי לא יוסיף יבא־בך
עוד ערל וטמא: התנערי מעפר קומי שבי ירושלם התפתחו התפתחי קרי מוסרי
צוארך שביה בת־ציון: כי־כה אמר יהוה חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו: כי
כה אמר אדני יהוה מצרים ירד־עמי בראשנה לגור שם ואשור באפס עשקו:
ועתה מה־לי־פה נאם־יהוה כי־לקח עמי חנם משלו משליו קרי יהילילו נאם־יהוה
ותמיד כל־היום שמי מנאץ: לכן ידע עמי שמי לכן ביום ההוא כי־אני־הוא המדבר
הנני: מה־נאוו על־ההרים רגלי מבשר משמיע שלום מבשר טוב משמיע ישועה
אמר לציון מלך אלהיך: קול צפיך נשאו קול יחדו ירננו כי עין בעין יראו בשוב
יהוה ציון: פצחו רננו יחדו חרבות ירושלם כי־נחם יהוה עמו גאל ירושלם: חשף

פירוש ע"ט

וועט שאקלען מיט דעם קאפ ער זאל דיך טרייסטען ווארום אלע האבען דיך פיינד השור עס איז אויף דיר געקומען ארובונג און אבראך אהונגער און א שווערד דער הונגער האט אייך צו בראכען און די שווערד האט אייך בערובט מיט וועמען קאן איך דיך טרייסטען און זאגען אז די אומה האט אויך אזו גיטראפען בניך דיינע קינדער זענין גיווארען מיד אין די עקין פון אלע גאסען אזוי ווי איין ווילדער אקס וואס ליגט אין דער נעץ און ער קען זיך ניט רירען המלאים וואס זייא זענין פוהל מיט דעם צארען פון גאט דם גישריי פון דיין גאט לכן דרום אזו שמעי הער צו דו ארימע שטאט דו ביסט שכור אבער ניט פון וויין: כה אמר אזו האט דיין האר גאט גיזאגט און דיין גאט וועט קריגען פון זיין פאלק וועגין הנה לקחתי איך האב גינומען פון דיין האנד דעם בעכר פון פר פלוכונג און דיא הייבן פון דעם בעכער פון מיין צארין וועסטו ניט מערען צו טרינקען דו וועסט שון ניט האבען קיין פורעניות: ושמתיה און איך וועל טאן דעם בעכר פון פורעניות אין דער האנד פון די וואס זיי האבען גימאכט צו גיין דיך אדער זיי האבען גימאכט טרויערן דיך וואס זיי האבין גיזאגט צו דיין לייב בייג דיך איין און מיר וועלען אויף דיר איבער פארען און דו האסט גטאן אזו ווי ערד דיין לייב און אזו ווי איין גאס צו די וואס איבער פארען זייא האבען אויף דיר גיטרעטען און דו האסט גליטען עורי ווער וועקדיך פון דיין צער קלייד אן דיין שטארקייט דוא שטאט ציון דו שטאט ירושלים קלייד אן די קליידר פון דיין שונקייט דו היילגע שטאט ווארום עס וועט שון ניט מערן צו קומן אין דיר קיין טמא התנערי שאקעל דיך אפ פון דער ערד שטיי אויף פון דער ערד וואס דו ביסט גיזעסען און האסט גיקלאגט

זעץ דיך ירושלים אויף איין שטוהל התפתחי ווער גיעפינט די בינד רימען פון דיין האלז דו גיפאנגענע שטאט ציון כי כה אמר ווארום אזוי האט גאט גיזאגט חנם אום זיסט זייט איר ווארען פר קופט און ניט מיט געלד וועט איר ווערן אויס גילייזט כי כה אמר ווארום אזו האט דיין שטארקר גאט גיזאגט מצרים די מצרים האבען געארבייט מיט די ישראל ווארום ירד מיין פאלק האט גינידערט צום ערשטען זייא זאלען דארטען וואנען אין הונגר ואשור אבער דר מלך פון אשור באפס האט אום זיסט גערויבט די ישראל ועתה און היינט וואס האב איך דא וואס איך זאם מיך אליין און מאך זאמען מייני קינדר אזו איז די רייד פון גאט כי לוקח ווארום מיין פאלק איז ווארען גינומען אום זיסט זיינע גיוועלטיגער טוען זיך לויבין און בארימען אזו איז די רייד פון גאט און תמיד גאנצע טעג ווערט מיין נאמן דר צערינט: לכן דרום אזוי אז איך וועל אויס לייזען מיין פאלק ידע עמי וועט מיין פאלק וויסן און דר קענין מיין נאמן לכן דרום אזו דעם טאג וועלין זיי וויסען אז איך בין דער וואס האט גירעט דא בין איך און בין מקיים מיינע רייד מה נאוו וויא שיין זענין אויף די בערג די פים פון דעם וואס וועט זאגן איין בשורה ער וועט מבשר זיין גוטס ער מאכט הערען איין הילף ער וועט זאגן צו די מענטשען פון ציון דיין גאט האט גיקינגט קול צופיך איין שטים פון דיינע אויסזעהערס פון די מענטשן וואס שטייען אויף די הויכע מוערן און אויף די טארימס זיי זאלען זעהן גאנץ נאייט זיי האבן אויף גיהובן איין שטים זייא וועלען אלע צוזאמען זינגען ווארום זיי וועלען זעהן אז גאט וועט אום קערען זיין שכינה זאל רוהען אין ציון פצחו עפינט זינגט צוזאמען די וואס זענין

אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מְנַחֶמְכֶם מִי־אַתְּ וַתִּירְאִי מֵאֱנוֹשׁ יָמוּת וּמִבֶּן־אָדָם חָצִיר יִנָּתֵ[ן]
וַתִּשְׁכַּח יְהוָה עֹשֶׂךָ נוֹטֶה שָׁמַיִם וְיֹסֵד אָרֶץ הא׳ בקמץ וַתְּפַחֵד תָּמִיד כָּל־הַיּ[וֹם]
מִפְּנֵי חֲמַת הַמֵּצִיק כַּאֲשֶׁר כּוֹנֵן לְהַשְׁחִית וְאַיֵּה חֲמַת הַמֵּצִיק׃ מִהַר צֹעֶה לְהִפָּתֵ[חַ]
וְלֹא־יָמוּת לַשַּׁחַת וְלֹא יֶחְסַר לַחְמוֹ׃ וְאָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ רֹגַע הַיָּם וַיֶּהֱמוּ גַּלָּיו יְהוָ[ה]
צְבָאוֹת שְׁמוֹ׃ וָאָשִׂם דְּבָרַי בְּפִיךָ וּבְצֵל יָדִי כִּסִּיתִיךָ לִנְטֹעַ שָׁמַיִם וְלִיסֹד אָרֶץ ו[לֵאמֹר]
ז״ק וְלֵאמֹר לְצִיּוֹן עַמִּי אָתָּה׃ הִתְעוֹרְרִי הִתְעוֹרְרִי קוּמִי יְרוּשָׁלַםִ אֲשֶׁר שָׁתִית מִ[יַּד]
יְהוָה אֶת־כּוֹס חֲמָתוֹ אֶת־קֻבַּעַת כּוֹס הַתַּרְעֵלָה שָׁתִית מָצִית׃ אֵין־מְנַהֵל לָהּ מִכָּ[ל־]
בָּנִים יָלָדָה וְאֵין מַחֲזִיק בְּיָדָהּ מִכָּל־בָּנִים גִּדֵּלָה׃ שְׁתַּיִם הֵנָּה קֹרְאֹתַיִךְ מִי יָנוּד לָ[ךְ]

ליקוטי יהודא

אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מְנַחֶמְכֶם, הקב״ה זָאגְט צוּ דִי יוּדֶן אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא, אִיךְ בִּין דֶער זֶעלְבִּיגֶער נָאמ וָואס הָאט דִיךְ אַרוֹיס גֶענוּמֶען פוּן מִצְרַיִם, אִיךְ בִּין נָאר נִיט גִיעֶנְדֶערְט גֶעוָוארֶען, אִיךְ הָאבּ הַיינְט דֶעם זֶעלְבִּיגֶען כֹּחַ וָואס אִיךְ הָאבּ גֶעהַאט וֶוען אִיךְ הָאבּ דִיךְ אַרוֹיסְגֶענוּמֶען פוּן מִצְרַיִם, אִיךְ קֶען דִיר הַיינְט אַזוֹי פִיל הֶעלְפֶען וִוי אִיךְ הָאבּ דַאמָאלְס גֶעקֶענְט, נָאר מִי אַתְּ, וֶוער בִּיזְטוּ? דוּ בִּיזְט הַיינְט נִיט דֶער זֶעלְבִּיגֶער וָואס דוּ בִּיזְט גֶעוֶועזֶען וֶוען אִיךְ הָאבּ דִיךְ פוּן מִצְרַיִם אַרוֹיס גֶענוּמֶען, דַאמָאלְס הָאסְטוּ גֶעהַאט אֱמוּנָה, הָאסְט גִגְלוֹיבְּט אִין מִיר, אַז אִיךְ קֶען אַלֶץ טָאן אוּנ דֶרִיבֶּער הָאסְטוּ נִיט מוֹרָא גֶעהַאט פַר פַּרְעֹה אוּנ נִיט פַאר מִצְרַיִם, אָבֶּער הַיינְט וַתִּירְאִי מֵאֱנוֹשׁ יָמוּת, הָאסְטוּ מוֹרָא פַאר אַמֶענְטְשׁ, וָואס אִיז דֶען אַמֶענְטְשׁ, עֶר מוּז דָאךְ שְׁטַארְבֶּען, אוּנ יֶעדֶער רֶגַע אִיז עֶר נִיט זִיכֶר מִיט זַיין לֶעבֶּען, דֶר מֶענְטְשׁ אִיז דָאךְ וִוי גְרָאז, אִין אַנְהֵייבּ זוּמֶער בְּלִיהְט עֶר זַייעֶר שֵׁיין, אַז עֶס קוּמְט עֶנְדֶע זוּמֶער וֶוערְט עֶר פַארְוֶועלְקְט אוּנ פַאלְט אוֹיף דִי עֶרְד אוּנ מֶען טְרֶעט אוֹיף אִים, אַזוֹי אִיז בַּיי דִי מֶענְטְשֶׁן, זַיין כֹּחַ אִיז נָאר אִין זַיין יוּגֶענְד, אָבֶּר אוֹיף זַיין אֶלְטֶר שְׁטַארְבְּט עֶר אוּנ לִיגְט אִין דֶער עֶרְד, אוּנ מֶען טְרֶעט אוֹיף אִים, פַאר דֶעם מֶענְטְשׁ הָאסְטוּ מוֹרָא מֵאחֶר וֶועט עֶר דִיר שְׁלֶעכְטֶס טָאן, אוּנ פַאר מִיר וָואס אִיךְ לֶעבּ אֵייבִּיג אוּנ אִיךְ הָאבּ בַּשַׁאפֶען זִייא הִימֶל אוּנ דִי עֶרְד, הָאסְטוּ פַאר מִיר נִיט מוֹרָא צוּ זִינְדִיגֶען, דוּ הָאסְט מוֹרָא פַאר דֶעם כַּעַס פוּן דִיא מֶענְטְשֶׁען וָואס ווִילֶען דִיר שְׁלֶעכְטֶס טָאן, ווָאוּ אִיז דֶען זַיין כַּעַס? זִייא מִיט זַייעֶר כַּעַס זֶענֶען דָאךְ אִין מַיינֶע הֶענְט, אִיךְ קֶען דָאךְ מַאכֶען אִין אֵיין מִנוּט זַיי זָאלֶען שְׁטַארְבֶּען, אָדֶער זִייא זָאלֶען אָרֶעם וֶוערֶען אוּנ נִיט הָאבֶּען צוּ עֶסֶן, אָבֶּער אַז דוּ וֶועסְט נִיט זִינְדִיגֶען אוּנ דוּ וֶועסְט דִיךְ פַארְזִיכֶערִין אוֹיף מִיר וֶועסְטוּ גֶעהָאלְפֶען וֶוערֶען פוּן אַלֶע דַיינֶע פַיינְד. דֶר ילקוט שְׁרַייבְּט רַבִּי אַבָּא הָאט גִזָאגְט פוּן רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן חַיִּ׳ם וֶוענֶען לְמשל אַגְבִיר אִיז בַּייז גֶעוָוארֶען אוֹיף זַיין וַוייבּ אוּנ עֶר הָאט זִיא אַרוֹיסְגֶעטְרִיבֶּן פוּן זַיין פַּאלַאץ, אִין אַצַייט שְׁפֶּעטֶער וֶוען זַיין כַּעַס אִיז אַוֶועקְגֶעגַאנְגֶן הָאט עֶר גֶעוָואלְט זִיא צוּרִיק נֶעמֶען, הָאט זִיא גֶעזָאגְט אוֹבּ עֶר וֶועט מִיר פַארְגְרֶעסֶערִין מַיין כְּתוּבָּה אוֹיף נָאךְ אַמָאהְל אַזוֹי פִיל וֶועל אִיךְ צוּרִיק גֵייןְ צוּ אִים, אַזוֹי הָאט הקב״ה גֶעזָאגְט צוּ דִי יוּדֶן וֶוען אִיר זַיִיט גִוֶועזֶען לֶעבֶּען בַּארְג סִינַי הָאבּ אִיךְ צוּ אַייךְ גְזָאגְט אֵיין מָאל אָנֹכִי, אִיךְ הָאבּ גֶעזָאגְט אָנֹכִי ה׳ אֱלֹהֶיךָ וגו׳, אוּנ וֶוען מָשִׁיחַ וֶועט קוּמֶען וֶועל אִיךְ צוּ אַייךְ זָאגֶען צְוַויי מָאהְל אָנֹכִי, וִויא עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מְנַחֶמְכֶם, נָאךְ זָאגְט דֶער ילקוט הקב״ה הָאט גֶעזָאגְט צוּ דִיא יוּדֶען מִיט דֶעם וָוארְט „אָנֹכִי" הָאבּ אִיךְ בַּשַׁאפֶען אַלֶץ וָואס אִיז אִין הִימֶעל אוּנ אַלֶץ וָואס אִיז אוֹיף דִיא עֶרְד, מִי אַתְּ, וֶוער בִּיזְטוּ? דוּ בִּיזְט דָאךְ דִי טָאכְטֶער פוּן אַבְרָהָם יִצְחָק יַעֲקֹב, דוּ בִּיזְט דָאךְ דִי טָאכְטֶער פוּן דִי גְרֶעסְטֶע בֶּערְג אוּנ דוּ הָאסְט מוֹרָא פַאר אַשְׁטֶערְבְּלִיכֶען מֶענְטְשׁ, דוּ וַוייסְט דֶען נִיט וָואס אִיךְ הָאבּ גֶעטָאן צוּ דִי אַלֶע מֶענְטְשֶׁן וָואס הָאבֶּן גֶעוָואלְט שְׁלֶעכְטֶס טָאהְן צוּ אַייעֶרֶע אֶלְטֶערֶן, אַמְרָפֶל צוּ אַבְרָהָם, וַאֲבִימֶלֶךְ צוּ יִצְחָק, לָבָן אוּנ עֵשָׂו צוּ יַעֲקֹב, אוּנ אַלֶע זֶענֶען גֶעפַאלֶן אִין זַייעֶרֶע הֶענְט, אַזוֹי וֶועל אִיךְ פ[...] צוּ אַלֶע וָואס ווִילֶען אַייךְ שְׁלֶעכְטֶס טָאהְן:

פירוש ע״ט

אָנֹכִי אִיךְ אָנֹכִי אִיךְ בִּין אַייעֶר טְרֵייסְטֶער מִי אַתְּ וֶו[ער]
בִּיסְטוּ דוּא קוּמְסְט דָאךְ אַרוֹיס פוּן גְרוֹי[סֶע]
צַדִיקִים וָוס פָארְכְסְט דוּ דִיךְ פַאר אֵיין מֶענְטְשׁ [וָואס]
עֶר וֶועט שְׁטַארְבֶּען אוּנ פַר אַמֶענְטְשׁ חָצִיר וָואס
וֶועט וֶוערֶען גִיגֶעבֶּען אַזוֹ וִויא אַגְרָאז וַתִּשְׁכַּח אוּנ[ד]
הָאסְט פַר גֶעסֶן אֶן גָאט וָוס עֶר הָט דִיךְ בַּשַׁאפֶען [וָוס]
עֶר הָט גִינֵייגְט דִי הִימֶל אוּנ עֶר הָט גִיגְרוּנְד פֶע[סְט]
דִי עֶרְד אוּנ דוּ הָאסְט דִיךְ אוֹיף אִים נִיט אָן גִילֶע[נְט]
אוּנ דוּ הָאסְט דִיךְ תָּמִיד גְפָארְכְטֶן אַגַאנְצֶן טָאג
דֶעם צָארֶען פוּן דֶעם בַּלֵיידִיגֶר כַּאֲשֶׁר אַזוֹ וִוי עֶר
זִיךְ אָן גִיבְּרֵייט צוּ פַר דַארְבִּין פַר וָוס זָאלְסְטוּ [נִיט]
גִידֶענְקִין וואוּ אִיז דֶער צָארִין פוּן דֶעם בַּלֵייד[יגֶר]
מִהַר זֶעה אַז עֶר מוּז אַיילֶן כְּדֵי עֶר זָאל נִיט שְׁטַא[רְבֶּען]
אִין גְרוּבּ אַרַיין אוּנ עֶר מוּז זֶעהֶן אַז עֶס זָאל נ[יט]
וֶוערֶען גֶעמִינֶערְט זַיין בְּרוֹט כְּדֵי עֶר זָאל אוֹיךְ נ[יט]
שְׁטַארְבֶּן וְאָנֹכִי אָבֶּר אִיךְ דַיין גָאט הָאבּ גֶעשְׁפָּאלְ[טְן]
דֶעם יַם אוּנ זִייא טוּעֶן בְּרוּמֶען זַיינֶע אִינְדִין [...]
הֵייסְט זַיין נָאמִין צְבָאוֹת וָאָשִׂם אוּנ אִיךְ הָאבּ גִינ[...]
מַיינֶע רֵייד דִי תּוֹרָה אִין דַיין מוֹל אוּנ הָאבּ דִיךְ
גִידֶעקְט מִיט דֶעם שָׁאטֶן פוּן מַיינֶע הֶענְד אִיךְ הָ[אבּ]
דִיר גִיזָאגְט צוּ פְלַאנְצֶען דִי יוּדִין וָוס אִיז אוֹיף [...]
גִיזָאגְט גִיוָוארֶען זִייא זָאלֶען זַיין אַזוֹי פִיל וִויא
שְׁטֶערִין אִין הִימֶל אוּנ צוּ גְרוּנְד פֶעסְטִיגֶן דִי יוּ[דִין]
וָוס אוֹיף זַיי אִיז גִיזָאגְט גִיוָוארֶן זַיי זָאלֶן אַזוֹ פִיל [...]
וִויא דָאס שְׁטוֹיבּ פוּן דֶער עֶרְד אוּנ צוּ זָאגֶען צוּ
מֶענְטְשֶׁען פוּן צִיוֹן דוּ בִּיסְט מַיין פָאלְק הִתְעוֹרְרִי
וֶועק דִיךְ קוּמִי שְׁטֵייא אוֹיף יְרוּשָׁלַיִם וָואס דוּ הָא[סְט]
גִיטְרוּנְקֶן פוּן גָאטְס הַאנְד דֶעם בֶּעכֶר פוּן זַיין צָא[רְן]
דִי הֵייבֶּן וָואס זֶענִין אַיין גִיזֶעצְט אוּנְטֶען אִין דֶ[עם]
בֶּעכֶר הָאסְט דוּ אוֹס גִיטְרוּנְקֶען אוּנ אוֹס גִיזוֹגֶען
הָאסְט שׁוֹן בַּקוּמֶען נָאר דֶם פוּרְעָנִיוֹת אֵין מְנַהֵל
אַלֶע קִינְדֶער וָוס זִיא הָאט גִיבּוֹירִין הָאט זִיא [...]
פִירֶער נִיט פוּן אַלֶע קִינְדֶר וָוס זִיא הָט דֶר צוֹיגֶן
קֵיינֶער נִיט זִיא צוּ גִיהַאלְטֶען בַּיי אִירֶע הֶענְד
זָאל נִיט פַאלֶן וָוארוּם זַיי הָאבֶּן אַלֵיין קֵיין כֹּחַ נִי[ט]
שְׁתַּיִם צְוַוייא עֶרְלֵיי צָרוֹת הָאט דִיךְ גִיטְרָאפֶען וֶו[ער]

וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ: ח כַּפֵּר לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־פָּדִיתָ יְהוָה וְאַל־תִּתֵּן דָּם נָקִי בְּקֶרֶב עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְנִכַּפֵּר לָהֶם הַדָּם: ט וְאַתָּה תְּבַעֵר הַדָּם הַנָּקִי מִקִּרְבֶּךָ כִּי־תַעֲשֶׂה הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה: ססס

ינָנָא לָא חֲזָאָה:
כָהֲנַיָּא יֵימְרוּן כַּפַּר
מָּ יִשְׂרָאֵל דִּי פְרַקְתָּא
וְלָא תִתֵּן חוֹבַת דַּם
י בְּגוֹ עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל
תְכַפַּר לְהוֹן עַל דְּמָא:
וְאַתְּ תְּפַלֵּי אַשְׁדֵּי דַם
מִבֵּינָךְ אֲרֵי תַעְבֵּד
שַׁר קֳדָם יְיָ: ססס

א ועינינו לא שם מו : כפר לעמך שם ו
מז הוריות ו כריתות כו : ואתה תבער
כתובות לז סנהדרין נג :

ל"ז. סלוק סימן. ומפטירין אנכי אנכי בישעיה סימן נ"א ·

בעל הטורים

כפר לעמך ישראל. נוכאן מכל ישראל ערבים זה לזה : כפר לעמך ישראל אשר פדית. ר"ת בגי' זה הכהנים :

רשב"ם

(ט) תבער הדם. אם נמצא הרוצח אחרי כן יהרג. כי תעשה מה שישר בעיני ה' :

רש"י

מך ישראל: (ח) ונכפר להם הדם. הכתוב מבשרם עשו כן יכופר להם העון: (ט) ואתה תבער. (כתובות מגיד שאם נמצא ההורג אחר שנתערפה העגלה הרי זה . והוא הישר בעיני ה': חסלת פרשת שופטים

בית יהודא

זאָגן צו הקב"ה מיר בעטען דו זאָלסט מוחל זיין די יודען זייערע זינד: (ח) וְנִכַּפֵּר לָהֶם הַדָּם. זאָגט רש"י (הַכָּתוּב מְבַשְּׂרָם שֶׁמְּשֶׁעָשׂוּ כֵּן יְכוּפַּר לָהֶם הֶעָוֹן) די תורה זאָגט צו די יודין אויב זיי וועלן טאָהן וויא דא איז געשריבען וועט הקב"ה זיי מוחל זיין די זינד: (ט) וְאַתָּה תְּבַעֵר. (מַגִּיד
פסוק זאָגט (שֶׁאִם נִמְצָא הַהוֹרֵג אַחַר שֶׁנִּתְעַרְפָה הָעֶגְלָה) אויב מען האָט געפונען דעם רוצח נאָכדעם וויא מען האָט עהאָקט דעם קאָפּ פון די קאַלב (הֲרֵי זֶה יֵהָרֵג) זאָל דער רוצח געהרגת ווערן (וְהוּא הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי ה') אַז מען וועט אַזוֹ טאָהן וועט גיפעלן צו הקב"ה:

דעת זקנים מבעלי התוספות

בגופו והעור שאחד המלוה ואחד הנלוה אינו ניזוק שנא' שלום לרחוק דהיינו המתרחק מן העיר דהיינו המתלוה וב המתקרב אל העיר דהיינו המלוה שחוזר לעיר . ועוד א בירושלמי אפריון נמטייה למאן דמלות פי' חן יגיע ן המלוין את ההולכים בדרך דאמר רבי יהושע בן לוי המהלך בדרך ואין לו לויה יעסוק בתורה שנאמר כי לוית חן הם שך : (ט) ואתה תבער הדם הנקי. פרש"י שאם נמצא הרוצח לאחר עריפת העגלה שאין פוטרין אותו ותמה דבכתובות פ"ג אמר ר' לוי כתיב ואתה תבער הדם הנקי הוקשו שופכי דמים לעגלה ערופה לומר לך מה עגלה ערופה מן הצואר פי' ללמד ה נדון בסייף. ופי' הרב רבינו משה ז"ל דההיא סוגיא אתיא כמ"ד חנק חמור וכן משמע בפרק ארבע מיתות דמפיק ת בסייף מדכתיב והבאתי עליכם חרב נוקמת נקם ברית ומסיק אשכחן עבד בן חורין מנא לן ק"ו הוא קטל עבדא בסייף רין לא כל שכן הניחא למ"ד חנק קל אלא למ"ד חנק חמור מאי איכא למימר כלומר מהיכא תפוק דהורג בן חורין בסייף תא ליכא ק"ו ומשני נפקא ליה מדתניא ואתה תבער הדם הנקי הוקשו שופכי דמים לעגלה ערופה מה להלן מן הצואר אן מן הצואר מכלל דלמ"ד חנק חמור איצטריך ואתה תבער להקיש רוצח לעגלה ערופה ואם נמצא הרוצח לאחר עריפת העגלה ל חנק קל מסייף דהשתא נפקא לן רוצח בסייף מק"ו דעבד ואי קשיא לדידיה ולארץ לא יכופר וגו' למאי אתא י"ל דאצטריך נמצא הרוצח לאחר יום הכפורים אין פוטרין אותו אע"ג דאיכא תרתי עריפת העגלה ויום הכפורים ואידך שמא לית ליה האי:

שפתי חכמים

שגם הם נקראים פירות · צ דאם לא כן כהנים הכא מאי עבידתייהו כשלמא הזקנים דכתיב וכל זקני העיר ירחצו וגומר אלא הכהנים מאי בעי הכא אלא הם אומרים כפר לעמך ישראל :

פירוש להוהת אלהים

זיי זאָלן זאָגן אונזערע הענד האָבן ניט פאַרגאָסן בלוט און אונזערע אויגן האָבן ניט געזעהן [עיין רש"י]: זאָגן די כהנים כַּפֵּר פאַרגיב צו דיין פאָלק ישראל פָּדִיתָ וואָס דו גאָט האָסט זיי אוס געלייזט וְאַל און זאָלסט ניט געבין די זינד פון דיין בלוט צווישען דיין פאָלק ישראל וְנִכַּפֵּר וועט זייא געבין ווערין דָם בלוט וואָס עס איז פאַרגאָסן ערען: (ט) וְאַתָּה און דו זאָלסט אויסרוימען יינגע בלוט פון צווישען דיר דאָס הייסט אויב האָסט גיפונען דעם גזלן זאָלסטו אים הרגנען עשה וואָרום מיט דעם וועסטו טאָן די רעכט פאַרטיקייט אין גאָטס אויגען:

ליקוטי נחמיה

(ח) כַּפֵּר לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר פָּדִיתָ וגו'. דער ילקוט ראובני שרייבט דער מענטש וואָס איז געהרגת געוואָרן, זיין נשמה שוועבט אויף דער וועלט און זיא האָט קיין רוהונג, און עס איז איר גאַנץ שלעכט, ביז מען נעמט אַנקָמה אין דעם רוצח און מען הרגת אים, דריבער האָט די תורה געבאָטען מען זאָל ניט רחמנות האָבן אויף ארוצח נאָר מען זאָל אים הרגנן, און אַזוֹ לאַנג וויא דער רוצח איז ניט געפונען געוואָרען איז דער געהרגתר ביז אויף די מענטשען פון זיין שטאָט פאַר וואָס זייא זוכען ניט דעם רוצח, דריבער האָט הקב"ה געבאָטען מען זאָל נעמען דיא קאַלב און מען זאָל זיא הרגנען, וואָרום באַלד ווי די קאַלב ווערט געהרגת גייט אַרוס פון דיא קאַלב אַוואָרעם און דער וואָרעם קריכט ביז ער געפינט דעם רוצח און ער וויקולט זיך אַרום אים, ווייס מען דאָס איז דער רוצח און מען הרגת אים, דריבער זאָגט די תורה אַז מען הרגת דיא קאַלב וְנִכַּפֵּר לָהֶם הַדָּם, איצט וועט די בלוט פון געהרגתין מוחל זיין די מענטשען פון זיין שטאָט, וואָרום דער רוצח וועט געפונען ווערען דורך דעם וואָרעם וואָס וועט אַרויסגיין פון דיא קאַלב:

בַּנָּחַל׃ ה וְנִגְּשׁוּ הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי
כִּי בָם בָּחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשָׁרְתוֹ
וּלְבָרֵךְ בְּשֵׁם יְהוָה וְעַל־פִּיהֶם יִהְיֶה
כָּל־רִיב וְכָל־נָגַע׃ ו וְכֹל זִקְנֵי הָעִיר
הַהִוא הַקְּרֹבִים אֶל־הֶחָלָל יִרְחֲצוּ
אֶת־יְדֵיהֶם עַל־הָעֶגְלָה הָעֲרוּפָה
בַנָּחַל׃ מפטיר ז וְעָנוּ וְאָמְרוּ יָדֵינוּ
לֹא שָׁפְכָה שפכו קרי אֶת־הַדָּם הַזֶּה

אונקלוס

יָת עֶגְלְתָא בְּנַחְלָא
ה וְיִתְקָרְבוּן כָּהֲנַיָּא בְּ
לֵוִי אֲרֵי בְהוֹן יִתְרְעֵי
אֱלָהָךְ לְשַׁמָּשׁוּתֵ
וּלְבָרָכָא בִּשְׁמָא דַיְיָ וְ
מֵימְרְהוֹן יְהֵי כָּל דִּין וְ
מַכְתַּשׁ סְגִירוּ׃ ו וְ
סָבֵי קַרְתָּא הַהִ
דִּקְרִיבִין לְקַטִילָא יַסְחֲ
יָת יְדֵיהוֹן עַל עֶגְלְתָּ
דִּנְקִיפְתָּא בְּנַחְלָא
ז וְיִתִיבוּן וְיֵימְרוּן יְדָנָ
לָא אַשְׁדוּ יָת דְּמָא הָדֵ

תו"א בנחל סוטה מו : ונגשו גיטין כט : ועל פיהם סנהדרין לז : הערופה פסחים ע זבחים מו חולין יא כד קיז כריתות ו : וענו סוטה לח מה מז :

רשב"ם

(ה) ונגשו הכהנים בני לוי . וענו ואמרו כפר לעמך ישראל :

בעל הטורים

העולם וכן ד' פעמים חלל וד' פעמים עגל בפרשה : (ז) לא ספכ
כתיב בה"א שלא נגענו בו בחמשה אצבעותינו ועוד כי הנפש יש לה ה' שמות ולכן נתן דוד ליואב ה' קללות כשהרג לאבנר זב ומצורע וכ

בית יהודא

פירות) צו פארגעבען אויף די זינד וואס עס איז געהרגת געווארען דר מענטש וואס מען הט אים ניט געלאזן ער זאל האבן קינדר , אונ מצות ועיין ש"חו : (ז) וידינו לא שפכה . די סנהדרין זאגן אונזערע הענט האבן ניט פארגאסען די בלוט , מיר האבען ניט געהרגת דעם מענטש , פרעגט רש"י (וכי עלתה על לב שזקני בית דין שופכי דמים הם) איז זי אויפגעגאנגען אמענטשן אין הארצן צו מיינען אז די אלצטע פון בית דין וועלן פארגיסן בלוט , וועלן הרגנן מענטשן צו וואס דארפן זיי דערציילן אז זיי האבען דעם מענטש ניט געהרגת ? (אלא) נאר אזוי האבען זיי געזאגט (לא ראינו ופטרנוהו בלא מזונות ובלא לויה) מיר האבען דעם מענטש ניט געזעהן , ווען מיר וואלטען אים געזעהן וואלטן מיר אים ניט אוועקגילאזט אן עסין צו געבען אויף דעם וועג אונ אן בעגלייטן אים (והכהנים אומרים כפר לעמך ישראל) די כה

רש"י

פ לעשות פירות : (ז) ידינו לא שפכה . וכי עלתה לב שזקני בית דין שופכי דמים הם אלא לא ראינ ופטרנוהו בלא מזונות ובלא לויה . והכהנים אומרים כ

שפתי חכמים

תזמור יסירו הזמורה : פ ואם תאמר לפי זה משמע שאם נהרג זקן או סריס שאין עושין פירות שאין מביאין עגלה ערופה וזה אינו דהא קרא לא מחלק . וי"ל פירות היינו מצות שלא הניחוהו לקיים מצות

דעת זקנים מבעלי התוספות

היה ודמיון ולא אמר מוחזקני בו : (ז) ידינו לא שפכה . כו בה"א לומר שחייב בעל הבית לעשות לאורח חמשה דבו אכילה שתיה לינה לויה מזון לדרך (וגם מתנה) ובמסכת סו פרק עגלה ערופה מסיק ידינו לא שפכה . וכי תעלה על דע

שב"ד שופכי דמים הן אלא שלא בא לידינו ופטרנוהו בלא מזונות לא בא לידינו ופטרנוהו בלא לויה דמשמע אבל אם ראינ היינו עושין לו לויה ולא היה ניזוק דאמר רב יהודה אמר רב כל המלוה את חבירו אפילו ארבע אמות בעיר אינו נזוק רב אלווייה לרב נחמן בר יצחק מטיא לידי הזיקא ואתציל . ות"ר הרב לתלמיד עד עיבורה של עיר חבר לחבר עד תחום ש תלמיד לרב אין לו שיעור וכמה אמר רב ששת פרסה ורבו מובהק שלש פרסאות ותניא ר' מאיר אומר כופין ללויה ולויה לה שיעור שנאמר ויראו איש יוצא מן העיר ויאמרו אליו הראנו את מבוא העיר ועשינו עמך חסד וכתיב ויראם את מב העיר ומה חסד עשו עמו שהרגו כל העיר לפי חרב ואיתו האיש ומשפחתו הצילו וכתיב וילך האיש ארץ החתים ויבן ה ויקרא שמה לוז. וכשבא סנחריב לא בלבל' ונבוכדנצר לא החריבה ואף מלאך המות אין לו רשות לעמוד בה אלא זקנים שבתו שדעתן קצה בחייהן מוציאין אותם חוץ לחומה ומתים והלא דברים קל וחומר ומה כנעני זה שלא דבר בפיו ולא הלך ברגו אלא הראה באצבעו גרם הצלה לו ולזרעו עד סוף כל הדורות מי שעשה לויה בפיו וברגליו על אחת כמה וכמה ואמר ר' יהו בשביל ארבע אמות שלווהו מצרים לאברהם אבינו נשתעבדו בבניו ארבע מאות שנה . ויש אומרים דלויה הוי שיעור מיל וס לדבר כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך וגו' מ"ם דמלאכיו יו"ד של יצוה למ"ד של לך הרי מיל ואז הוא בטוח להיות נש בכל דרכיו וכשהאורח יוצא לדרך אע"פ שנותן לו בעל הבית מעות צריך ליתן לו לחם שנא' ועל פת לחם יפשע גבר כי ש יאחזנו בולמוס בדרך וימות ונמצא בעל הבית פושע על שהניחו לצאת בלא לחם . וא"ר יוחנן כל מי שאינו מלוה כאלו שו דמים שאלו לווהו אנשי יריחו לאלישע לא גירה דובים בתינוקות שנא ויעל משם בית אל והוא עולה בדרך ונערים קטנים יוצא ויתקלסו בו ויאמרו עלה קרח עלה קרח אמרו הקרחת עלינו את המקום מאי נערים קטנים אמר ר' אלעזר בני אדם שמנוערין המצות קטנים שהיו מקטני אמנה וכתיב ויפן אחריו ויראם ויקללם בשם ה' מה ראה שמכולם נתעברה אמם ביום הכפו ור' יוחנן אמר ראה שלא היה בהם שום לחלוחית של מצות לא בם ולא בזרעם ועוד גדולה לויה ממתנה דאלו מתנה במ

פירוש לתורת אלהים

מען דארטן אפ האקן פון הינטן דעם קאפ את פון דם קאלב בנחל אין טאל : (ה) ונגשו הכהנים בני לוי אונ זאלן גנעהנן די כהנים וואס זענען פון שבט לוי כי וואורום אין זיי הט דיין גאט אוס דער וויילט לשרתו צו באדינען אים ולברך אונ צו בענטשין מיט גאטס נאמען ועל אונ דורך זייער מול זאל זיין אלע קריג אונ אלע פלאג ווי זיי זאגן אזו מוז מען זיי פאלג (ו) וכל זקני העיר ההוא אונ אלע אלצטע פון די שטאט הקרובים וואס זענען נאהינט צו דעם געהרגנ ירחצו זאלן וואשן זייערע הענד על העגלה אויף דע קאלב וואס מען הט איר אפ געהאקט דעם קאפ פ הינטן אין דעם טאל : (ז) וענו אונ זיי זאלין שריי

משחון לְקִרְוַיָּא דִּי
חֲרָנוּת קְטִילָא׃
וּתְהֵי קַרְתָּא דִּקְרִיבָא
קְטִילָא וְיִדְבְּרוּן סָבֵי
קַרְתָּא הַהִיא עֶגְלַת תּוֹרֵי
י לָא אִתְפְּלַח בַּהּ דִּי
א נְגִידַת בְּנִיר׃
וְיַחֲתוּן סָבֵי קַרְתָּא
הַהִיא יָת עֶגְלְתָא לְנַחֲלָא
יר דִּי לָא אִתְפְּלַח בֵּהּ
לָא יִזְדְּרַע וְיִנְקְפוּן תַּמָּן

גר"א אסר לא פסחים כו סוכה מו מליעא
ל: אסר לא משכה סוטה מה מו:
נחל שם מו מכות כב: וערפו שם תענית
ע"ן כט חולין כד בכורות י כריתות ו:

וּמָדְדוּ אֶל־הֶעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבֹת
הֶחָלָל׃ ג וְהָיָה הָעִיר הַקְּרֹבָה אֶל־
הֶחָלָל וְלָקְחוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא
עֶגְלַת בָּקָר אֲשֶׁר לֹא־עֻבַּד בָּהּ
אֲשֶׁר לֹא־מָשְׁכָה בְּעֹל׃ ד וְהוֹרִדוּ
זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא אֶת־הָעֶגְלָה אֶל־
נַחַל אֵיתָן אֲשֶׁר לֹא־יֵעָבֵד בּוֹ
וְלֹא יִזָּרֵעַ וְעָרְפוּ־שָׁם אֶת־הָעֶגְלָה׃

בעל הטורים

ב) ומדדו. ב' דין ואידך ומדדו את תכנית שמודדין מראשו שהוא עיקר תכונת האדם: אסר. אותיות ראש שמודדין מראשו: אסר
ביבות החלל. בגימט' בראשו של הרוג: (ג) לא עבד בה ולא משכה בעול. לא יעבד ולא יזרע. הרי ד' מלות לכפר על ד' רוחות

רש"י

ב) ויצאו זקניך. (סוטה מד סנהדרין יד) מיוחדים
שבזקניך אלו ל' סנהדרי גדולה: ומדדו. (סוטה מה)
ממקום שהחלל שוכב: אל הערים אשר סביבות
החלל. לכל לד לידע ב איזו קרובה: (ד) אל נחל איתן.
קשה שלא נעבד: וערפו. קוצץ ערפה בקופיץ ע אמר
הקב"ה תבא עגלה בת שנתה שלא עשת' פירות ותערף במקום
שאינו עושה פירות לכפר על הריגתו של זה שלא הניחוהו

בית יהודא

שטאט וועלן זיין איינגעבויגן צו דיר דו זאלסט אויף זייא
געוועלטיגען: (ב) וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ. מיינט מען (מְיוּחָדִים
שֶׁבִּזְקֵנֶיךָ) די בעסטע פון דיינע זקנים (אֵלּוּ סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה)
דס זענען די איין אונ זיבעציג דיינים, די גרעסטע: וּמָדְדוּ.
זיי זאלן מעסטן (מִמָּקוֹם שֶׁהֶחָלָל שׁוֹכֵב) פון דעם ארט וואס דר
געהרגעטר ליגט: וְאֶל הֶעָרִים שֶׁסְּבִיבוֹת הֶחָלָל. צו דיא שטעט
וואס ארום דעם געהרגתין (לְכָל צַד) צו אלע זייטן (לֵידַע אֵיזוֹ
קְרוֹבָה) מען זאל וויסען וועלכע שטאט איז די גענסטע:

ד) וְאֶל נַחַל אֵיתָן. צו אטאהל (קָשֶׁה) וואס די ערד איז הארט (שֶׁלֹּא נֶעֱבַד) די ערד איז נאך ניט געארבעט געווארען, מען
ט נאך ניט געאקערט דיא ערד: וְעָרְפוּ. מיינט מען (קוֹצֵץ עָרְפָּהּ בְּקוֹפִיץ) ער האקט אפ דעם קאפ פון די קאלב פו
ינטען מיט אבהַיטע האק (אָמַר הַקָּבָּ"ה תָּבֹא עֶגְלָה בַּת שְׁנָתָהּ שֶׁלֹּא עָשְׂתָה פֵּירוֹת) הקב"ה האט געזאגט זאל קומען אקאלב
ס איז נאך ניט אלט איאהר אונ זיא הט נאך קיין קינדער געהאט (וְתֵעָרֵף בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה פֵּירוֹת) אונ איר קאפ
אל אפגעהאקט ווערן אויף אזו אארט וואס האט נאך ניט געוואקסען פירות (לְכַפֵּר עַל הֲרִיגָתוֹ שֶׁל זֶה שֶׁלֹּא הִנִּיחוּהוּ לַעֲשׂוֹת

דעת זקנים מבעלי התוספות

א תלמוד לפניו ואם בתלמיד שאינו הגון לא תניחנו לפניך:
ב) ומדדו אל הערים. אמר הרב בבור שור דכל זה צוה
קדוש ברוך הוא לעשות כדי שיצא קול לנרצח ומתוך כך
יבואו עדים ויעידו שהוא מת ולא תשב אשתו עגונה ומאי דאמרו
רבותינו אין מעידין אלא על פרצוף פנים עם החוטם כגון שבא
ואמר מעיד אני על חוטמו ופרצופו שהוא כך וכך ואין העדים
מכירין אותו אלא מתוך דבריהם יבינו המכירים אותו שהוא
ה אבל אם באים עדים שאומרים מכירין אנו בודאי שזהו
בשביעות עין גמור כאלו ראיתיו חי ודאי תנשא אשתו בעדות
אפילו לאחר כמה שבועות ולפיכך אפי' ממקום רחוק יכול
בא ולהתבונן בו והתוא דטבע בדגלת ואסקוהו אגישרא וכו' ואגסבה רבא לדביתהו אפילו לאחר חמשה יומי עדות סתם

שפתי חכמים

חומותיה: ל פי' מדהל"ל זקני העיר דומיא דולקחו זקני העיר
וכתב זקניך משמע המיוחדים שבזקניך והיינו סנהדרין ע"ש בגמרא
סנהדרין (דף יד): מ ואע"פ שהכתוב לא גילה רק סוף המדידה
ולא ראש המדידה מסתברא דראש המדידה אינה אלא מן החלל:
נ לא שהוא חובה למדוד מן החלל עד כל עיר ועיר אלא המדידה
היא לידע איזה היא היותר קרובה אל החלל לפיכך אם היה החלל
סמוך לעיר שבודאי אין עיר קרובה הימנה אל החלל אין צריך מדידה:
ס ר"ל איתן ל' חזק וקשה: ע דגמרינן עריפה עריפה מחטאת העוף
מה להלן ממול עורף אף כאן. ופי' וערפו יסירו ערפה כמו מלת

פירוש לתורת אלהים

ון די יורן דם מיינט מען די סַנְהֶדְרִין וְשׁוֹפְטֶיךָ אונ
יינע דַיָּנִים וּמָדְדוּ אונ זיי זאלן מעסטן פון דעם
רט וואו דער געהרגעטר ליגט אֶל צו די שטעט וואס
יז ארום דעם דער הַרְגִתָן מען זאל וויסען
עלכע שטאט איז געהנטער צו אים: (ג) וְהָיָה הָעִיר
קְרוֹבָה וועט זיין די שטאט וואס איז נאהינט אֶל הֶחָלָל
דעם געהרגתן וְלָקְחוּ זאלן נעמן די אלצטע פון

דיא זעלביגע שטאט עֶגְלַת בָּקָר אקאלב פון רינדער
אֲשֶׁר וואס זיא הט ניט גצוגן אין יאך: (ד) וְהוֹרִידוּ זִקְנֵי
הָעִיר הַהִיא זאלן מאכען נידערן די אלצטע פון דיא
שטאט אֶת הָעֶגְלָה דם קאלב אֶל צו דעם טאל וואס
ער איז הארט וואס ער איז ניט בעארבעט גווארן אֲשֶׁר
וואס מען הט נאך ניט גאקערט אין אים וְלֹא יִזָּרֵעַ אונ
עס איז ניט גזייעט גיווארן קיין מאל וְעָרְפוּ שָׁם זאל

מצות השם

קלא) לא יֵעָבֵד וגו'. דאס איז דיא מִצְוָה אז אין דעם טאהל
וואס מען האט דיא עֶגְלָה עֲרוּפָה אפ געהאקט דעם
קאפ טאר מען נים זייען אונ נים אקערין אונ דיא מִצְוָה גיים
אן ווען דאס בית המקדש איז געשטאנען:

כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה לָבֹא מִפָּנֶיךָ
בַּמָּצוֹר׃ כ רַק עֵץ אֲשֶׁר־תֵּדַע כִּי
לֹא־עֵץ מַאֲכָל הוּא אֹתוֹ תַשְׁחִית
וְכָרָתָּ וּבָנִיתָ מָצוֹר עַל־הָעִיר
אֲשֶׁר־הִוא עֹשָׂה עִמְּךָ מִלְחָמָה
עַד רִדְתָּהּ׃ פ כא א כִּי־יִמָּצֵא חָלָל
בָּאֲדָמָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן
לְךָ לְרִשְׁתָּהּ נֹפֵל בַּשָּׂדֶה לֹא נוֹדַע
מִי הִכָּהוּ׃ ב וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ

כַּאֲנָשָׁא אִילַן חַקְלָ
לְמֵיעַל מִקֳּדָמָךְ בִּצְיָרָ
כ לְחוֹד אִילָן דְּתִדַּע אֲ
לָא אִילַן דְּמֵיכַל ה
יָתֵהּ תְּחַבֵּל וּתְקוּ
וְתִבְנֵי כַּרְקוֹמִין עַל קַרְתָּ
דִּי הִיא עָבְדָא עִמָּךְ קְרָ
עַד דְּתִכְבְּשַׁהּ׃ א אֲ
יִשְׁתְּכַח קְטִילָא בְּאַרְ
דִּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב
לְמֵירְתַהּ רְמֵי בְּחַקְ
לָא אִתְיְדַע מַן קַטְלֵ
ב וְיִפְּקוּן סָבָךְ וְדַיָּנָ

בעל הטורים

(כ) מלחמה עד רדתה. בגי' זהו השבת: (א) כי ימצא חלל. סמך לפ מלחמה שבשעת מלחמה דרך ל חללים: באדמה. בגי' בגלוי:

תו"א כי האדם תענית כט: רק עץ ב"ב כה: אותו תענית שם: עד רדתה שבת יט: כי ימצא יומא כג סוטה מד מה: לרשתה סוטה מה ב"ק פב: לא נודע יומא שם סוטה מז: ויצאו יומא שם סוטה מד מה:

רשב"ם

העיר כגון הרחוקים אותם לא תכרות: כי האדם עץ השדה לבא מפניך במצור. כל כי שאחרי לא מתפרש אלא אותו לא תכרות אלא עץ השדה לבא האדם מפניך במצור אותו תכרות הם הקרובים לעיר שנסתרים בהם אנשי העיר הבורחים מפניך ובאים בתוך העיר כדכתיב ותבא העיר במצור. כי האדם אלא האדם. עץ השדה אלא עץ השדה האדם לבא מפניך במצור שגורם את האדם לבא מפניך במצור. רק עץ אשר וגו' אילן סרק בין קרוב לעיר בין רחוק מעיר תשחית לבנות מצור עץ מאכל הרחוק לא תכרית כי אם הקרוב לעיר שמעכב את להתקרב לחומה: (כ) אשר תדע. אשר תכיר: עד רדתה. עד חומותיה. כדכתיב עד רדת חומותיך הגבוהות והבצורות:

בית יהודא

אויב זיי ווילען מאכן פרידען (וְכֵן הוּא אוֹמֵר) אונ אזו זאגט דר פסוק (וַיֵּשֶׁב דָּוִד בְּצִקְלָג יָמִים שְׁנָיִם) דוד איז געזעסן אין צקלג צוויי טעג (וּבְמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת הַכָּתוּב מְדַבֵּר) דר פסוק שמועסט פון די מלחמות וואס יודין האבן געמאכט מיט זייער אייגענעם ווילען: וּכִי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה. זאגט רש"י (הֲרֵי כִּי מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן דִּלְמָא) דר ווארט "כי" איז דערטייטש טאמער (שֶׁמָּא הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה) טאמער איז דער בוים פון פעלד וויא אמענטש (לְהִכָּנֵס בְּתוֹךְ הַמָּצוֹר מִפָּנֶיךָ) ער זאל אריין גיין בעהאלטן פר דיר אין דעם בעלאגערונג (לְהִתְיַיסֵּר בְּיִסּוּרֵי רָעָב וְצָמָא כְּאַנְשֵׁי הָעִיר) ער זאל געשטראפט ווערען מיט יסורים פון הונגער אונ דארשט ווי די מענטשען פון שטאט (לָמָּה תַּשְׁחִיתֶנּוּ) פאר וואס זאלסטו אים פארדארבן, אפהאקין: (כ) וְעַד רִדְתָּהּ. זאגט רש"י (לְשׁוֹן רִדּוּי) געוועלטיגקייט (שֶׁתְּהֵא כְּפוּפָה לְךָ) ביז די מענטשען

רש"י

וישב דוד בצקלג ימים שנים ובמלחמת הרשות ה' הכ' מדבר (ספרי): כי האדם עץ השדה. הרי כי מש' בלשון דלמא שמא האדם עץ השדה להכנס בתוך המ' מפניך י להתייסר ביסורי רעב וצמא כאנשי העיר ל' תשחיתנו: (כ) עד רדתה. ל' רדוי ב שתהא כפופה

שפתי חכמים

העובדי אלילים עלה ביניהם כדי להשיב להם: ט מדכתיב לתפשה משמע שלא באים אלא לתפוש אלמא במלחמת רשות דאי במלחמת א"י הכתוב מדבר הא כתיב לא תחיה כל נשמה: י ר"ל שמא עץ השדה כאדם כי דרך בני אדם שצרין על עיר כשתופסין אחד מאנשי העיר מייסרים אותו ביסורי רעב וצמא כדי שיתירהו אותן שבעיר מפניהם להכנס בתוך המצור ולהתייסר ביסורי רעב וצמא וכמו אתה סבור שגם עץ השדה כך שאם כרתו שאחר אילנות יראים מפניך להכנס בתוך המצור כאנשי העיר ומאחר שאינו כן למה תשחיתנו: כ מגזרת רדה בקרב אויביך כי לא יפול על עיר המורה על אנשים לשון ירידה אלא על

דעת זקנים מבעלי התוספות

שנאמר ה' יברך את עמו בשלום: (יט) כי האדם עץ השד' כי זה משמש כמו אלא כלומר אלא עץ שאדם יכול לבוא מפניך במצור כגון אם יש שם יער צומח עושה פירות ק' העיר ויכול אדם ליכנס שם ולהתחבא ולארוב לך ולבא מפ' במצור אשר אתה יושב יכול אתה להשחיתו. ד"א סרס המ' ודרשהו יה"ק ואותו לא תכרות וגו' לבא מפניך במצור לעשות ממנו מצור לכבוש העיר. כי האדם עץ השדה לאו' ולא תשחיתהו: (כ) רק עץ אשר תדע כי לא עץ מאכל אותו תשחית וכרת, לעשות ממנו מצור. ובפ"ק דתענית מ' מאי כי האדם עץ השדה וכי האדם עץ השדה הוא א' בתלמיד חכם הכתוב מדבר כלומר אם תלמיד חכם הגון הוא ממנו תאכל ואותו לא תכרות ואם לאו אותו תשחית וכ'

פירוש לתורת אלהים

בדארפסטו ניט פר שניידן כי טאמער איז דר בוים אזו ווי אמענטש לבא צו קומען פר דיר אין בלעגערונג: (כ) רק נאר אזו אבוים וואס דו וועסט וויסען אוף אים וואקסט ניט עסין ווארג אותו אים זאלסטו יוא אפ האקען אונ דו זאלסט בויען אבלעגערונג אויף דער שטאט וואס זיא האלט מיט דיר מלחמה עד רדתה ביז וואנען זיא וועט זיין אונטער טעניג צו דיר: (א) אז עס וועט ווערען געפונען איין געהרגעטער אין ד' לאנד אשר וואס דיין גאט וועט דיר געבען צו ירש' זיא נופל בשדה ער איז געפאלען אין פעלד לא עס נ' ניט דר וואוסט געווארען ווער עס האט אים געהרג' (ב) וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ אונ זיי זאלין ארוס גיין די בעס'

מצות השם

(תקל) כִּי יִמָּצֵא חָלָל וגו', דאס איז דיא מִצְוָה פון עֶגְלָה עֲרוּפָה אונ זיא גייט אן ווען דאס בית המקדש איז געשטאנען:

תַּחֲרִימֵם הַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי הַכְּנַעֲנִי
וְהַפְּרִזִּי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ יח לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־
יְלַמְּדוּ אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת כְּכֹל
תּוֹעֲבֹתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ לֵאלֹהֵיהֶם
וַחֲטָאתֶם לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ ס
יט כִּי־תָצוּר אֶל־עִיר יָמִים רַבִּים
לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ לְתָפְשָׂהּ לֹא־
תַשְׁחִית אֶת־עֵצָהּ לִנְדֹּחַ עָלָיו גַּרְזֶן
כִּי מִמֶּנּוּ תֹאכֵל וְאֹתוֹ לֹא תִכְרֹת

רא וּתְגַמְּרִנּוּן חִתָּאֵי
מֹרָאֵי כְּנַעֲנָאֵי וּפְרִזָּאֵי
אֵי וִיבוּסָאֵי כְּמָא דִי
דָךְ יְיָ אֱלָהָךְ׃ יח בְּדִיל
לָא יַלְּפוּן יָתְכוֹן
עְבַּד כְּכֹל תּוֹעֲבָתְהוֹן
עֲבָדוּ לְטַעֲוָתְהוֹן
חוּבוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃
אֲרֵי תְצוּר לְקַרְתָּא
ין סַגִּיאִין לַאֲגָחָא עֲלַהּ
כְבְּשַׁהּ לָא תְחַבֵּל יָת
לָנַהּ לַאֲרָמָא עֲלוֹהִי
נָא אֲרֵי מִנֵּהּ תֵּיכוּל
תֵהּ לָא תְקוּץ אֲרֵי לָא

תולדות אהרן

אשר סוטה לה : לא תשחית סנהדרין ק :
כי ממנו תענית ו מכות כב :

רשב"ם

קודם שתלך עליהם כמו הגבעונים יכול אתה להחיותם : (יט) כי אל עיר ימים רבים . ותצטרך לחתוך אילנות לבנות מצור דיק וסוללות : כי ממנו תאכל . שהרי צריכים לך למאכל לאחר שתתפוש העיר ותהיה שלך : ואותו לא תכרות . אותו עץ מאכל שאינו חוזק ומבצר לאנשי

רש"י

כל זכורה בגדולים : (יז) כאשר צוך . לרבות את גרגשי : (יח) למען אשר לא ילמדו . הא אם תשובה והתגיירו ז אתה רשאי לקבלם : (יט) ימים . רבים . (שם שבת יט) שלשה מכאן אמרו אין צרין עיירות של נכרים פחות מג' ימים קודם לשבת ח ולמד את בשלום שנים או ג' ימים וכן הוא אומר (שמואל ב א)

בית יהודא

זְכָרִים : (יז) וְכַאֲשֶׁר צִוְּךָ . (לְרַבּוֹת אֶת הַגִּרְגָּשִׁי) אויב דוּ וֶועסְט טְרֶעפֶן אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מֶענְטְשֶׁן פוּן פָאלְק גִּרְגָּשִׁי , מוּזְטוּ זֵיי אוֹיךְ הַרְגֶענֶן ועיין רש"י שמות לד־יאו : (יח) וְלְמַעַן אֲשֶׁר לֹא יְלַמְּדוּ . זָאגְט רש"י (הָא אִם עָשׂוּ תְּשׁוּבָה וְנִתְגַּיְירוּ אַתָּה רְשַׁאי לְקַבְּלָם) אויב זֵיי הָאבֶּען גֶעטָאהְן תְּשׁוּבָה אוּנ הָאבֶּען זִיךְ מְגַיֵּיר גֶעוֶוען מֶעגְסְטוּ זֵיי בֶּעטְן צְווִישֶׁן יוּדִין , אוּנ זָאלֶן בְּלַייבֶּען וואהְנֶען מִיט אַייךְ : (יט) וְיָמִים . מֵיינְט מְען צְווֵיי טֶעג : וְרַבִּים . מֵיינְט מֶען (שְׁלֹשָׁה) דְרַייא טֶעג (מִכַּאן אָמְרוּ) פוּן דַאנֶען הָאבֶּען דִי חֲכָמִים גֶזָאגְט (אֵין צָרִין עֲיָרוֹת שֶׁל נָכְרִים פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה יָמִים קוֹדֶם לְשַׁבָּת) יוּדִין וְפַארְצַייטְן הָאבֶּען נִיט גֶעמֶעגְט בֶּעלֶאגֶערִין אוֹיף דִי שְׁטֶעט דִי כְּנַעֲנִים צוּ מִלְחָמָה וֶוען עֶס אִיז גֶוֶוען וֶוייניגֶער וויא דְרַייא טֶעג פַאר שַׁבָּת (וְלָמַד) נָאךְ לֶערוּנְט אוּנְז דֶר פָּסוּק (אוֹתָהּ בְּשָׁלוֹם שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים) צְווֵיי אָדֶער דְרַייא טֶעג פַר דִי מִלְחָמָה דַארְף מֶען פְרֶעגֶען בַּיי דִי מֶענְטְשֶׁן פוּן שְׁטָאט

דעת זקנים מבעלי התוספות

אהן גזל מפני דרכי שלום וכן מפרנסין עניי עכו"ם עם עניי ישראל מפני דרכי שלום ולכך בירך הקב"ה את עמו בשלום

שפתי חכמים

סופה שתעשה עמך מלחמה לכך ולרת עליה : ו ר"ל דו' אומות היזכרו בקרא אבל גרגשי לא הוזכר וכאשר ליך מרבה גרגשי (מהר"ן) ומה שלא הוזכרו בפי' מפני שלא נתקיים בו כי החרם תחרימם וגו' ור כי שי עמד ופנה מהם כמו שפירש רש"י בפרשת כי תשא ומ"מ הוצרך לרבות אותו שמ"מ הוא בכלל לא תחיה כל נשמה ואם נמלא בתוך השבעה אומות שגם הם כמותם : ז וא"ת כיון שעשו תשובה ונתגיירו פשיטא שמותר לקבלם ומה קמ"ל . וי"ל דהא קמ"ל אף שלא קבלו עליהם רק שבע מצות בני נח אתה רשאי לקבלם . רא"ם . א"נ י"ל דאפי' אם עשו תשובה ונתגיירו ה"א שלא יקבלם מפני יראה נתגיירו ולא עשו תשובה גמורה קמ"ל : ח וא"ת והא לא הוזכר שבת בקרא וכמו שהקשה הרא"ם וי"ל דהואיל ולימדו שצריך לפתוח להם בשלום ג' ימים ואם היו צרין על ערי עובדי אלילים פחות מג' ימים קודם לשבת אם כן הייתי צריך לפתוח בשלום בשבת וקרא כתיב ממלות חפלך חפלי שמים מותרין וחפליך אסורים בשבת ופתיחת שלום חפלך הוא לכך אין צרין פחות מג' ימים קודם כדי שפתיחת שלום לא יהא בשבת ואפשר שגם הרא"ם כוון לזה במה שכ' ושמא י"ל משום דבעי למפתח להו לשלום וצריך ג' ימים לקחת

פירוש לתורת אלהים

דיר גִיבָּאטֶן : (יח) לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא יְלַמְּדוּ אֶתְכֶם כְּדֵי זָאלֶן אַייךְ נִיט לֶערְנֶען לַעֲשׂוֹת צוּ טָאן אַזוֹ וִוי אַלֶּע זֵייעֶרֶע אוּם וִוירְדִיגֶע זַאכֶן אֲשֶׁר וָוס זֵיי הָאבֶּן גְטָאן פַאר זֵייעֶרֶע עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וַחֲטָאתֶם אוּנ אִיר וֶועט זִינְדִיג צוּ אַייעֶר גָאט : (יט) כִּי תָצוּר אֶל עִיר יָמִים רַבִּים אַז דוּ וֶועסְט בַּאלֶעגֶערֶען אַשְׁטָאט פִיל טֶעג לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ מִלְחָמָה צוּ הַאלְטֶן אוֹיף אִיר לְתָפְשָׂהּ צוּ בַּצְווִינְגֶן זִיא לֹא זָאלְסְטוּ נִיט פַאר דַארְבֶּן אִירֶע בֵּיימֶער לִנְדּוֹחַ צוּ לֵייגִין אוֹיף אִים אֵיין הַאק אָפּ צוּ הַאקִין אִים כִּי וָוארוּם פוּן אִים וֶועסְטוּ עֶסִין וְאוֹתוֹ אִים

מצות השם

(טו) לֹא תַשְׁחִית אֶת עֵצָהּ , דָאס אִיז דִיא מִצְוָה אַז מֶען הַאלְט מִלְחָמָה אִיף אֵיין שְׁטָאט טָאר מֶען נִיט פַאר דַארְבֶּען בֵּיימֶער וָואס עֶס וַואקְסְט אוֹיף זֵייא פֵּירוֹת אִיךְ טָאר מֶען נִיט פַאר דַארְבֶּען מֶען זָאל אוּם הַאקֶן אֵיין בּוֹים וָואס עֶס וַואקְסְט אוֹיף אִים פֵּירוֹת אֲפִילוּ נִיט אִין דֶער צַייט פוּן מִלְחָמָה אוּנ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן אוֹיף יֶעדֶער אָרְט :

וְהִכִּיתָ אֶת־כָּל־זְכוּרָהּ לְפִי־חָרֶב׃
יד רַק הַנָּשִׁים וְהַטַּף וְהַבְּהֵמָה וְכֹל
אֲשֶׁר יִהְיֶה בָעִיר כָּל־שְׁלָלָהּ תָּבֹז
לָךְ וְאָכַלְתָּ אֶת־שְׁלַל אֹיְבֶיךָ אֲשֶׁר
נָתַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָךְ׃ טו כֵּן תַּעֲשֶׂה
לְכָל־הֶעָרִים הָרְחֹקֹת מִמְּךָ מְאֹד
אֲשֶׁר לֹא־מֵעָרֵי הַגּוֹיִם־הָאֵלֶּה
הֵנָּה׃ טז רַק מֵעָרֵי הָעַמִּים הָאֵלֶּה
אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה
לֹא תְחַיֶּה כָּל־נְשָׁמָה׃ יז כִּי־הַחֲרֵם

אונקלוס

בִּידָךְ וְתִמְחֵי יָת
דְּכוּרַהּ לְפִתְגַּם דְּחָרֶ
יד לְחוֹד נְשַׁיָּא וְטַפְ
וּבְעִירָא וְכֹל דִּי יְ
בְקַרְתָּא כָּל עֲדָאַהּ תְּ
לָךְ וְתֵיכוֹל יָת עֲדָ
דְּסָנְאָךְ דִּי יְהַב יְיָ אֱלָ
לָךְ׃ טו כֵּן תַּעְבֵּד לְ
קִרְוַיָּא דִּי רְחִיקִין מִ
לַחֲדָא דִּי לָא מִקִּ
עַמְמַיָּא הָאִלֵּין אִנּוּן
טז לְחוֹד מִקִּרְוֵי עַמְמַ
הָאִלֵּין דִּי יְיָ אֱלָהָךְ יָ
לָךְ אַחְסָנָא לָא תְקַ
כָּל נִשְׁמְתָא׃ יז אֲ

תולדות אהרן

לא תחיה סוטה כג סנהדרין פו

רשב"ם

(טו) לא תחיה כל נשמה. כשתבא להלחם עליהם לא תקרא להם לשלום כמו שפירשתי לך בשאר אומות, אבל אם יבאו אליך מרעתם לה

בית יהודא

צו די יודין (אִם עָשִׂיתָ כָּל הָאָמוּר בְּעִנְיָן סוֹף שֶׁה' נוֹתְנָהּ בְּיָדֶךָ) אויב דו האסט געטאהן אַלֶעס וואס שטייט אין די פרשה, וועט הקב"ה געבען די שטאט אין דיין האנט: (יד) וְהַטַּף. מיינט מען (אַף טַף שֶׁל זְכָרִים) אֲפִילוּ קְלֵיינֶע קינדער זכרים מעגסטו אויך לאזן לעבן אונ זיי געמן צו דיר פר קנעכ (וּמָה אֲנִי מְקַיֵּים וְהִכִּיתָ אֶת כָּל זְכוּרָהּ בִּגְדוֹלִים) אונ וואס דער פסוק זאגט דו זאלסט הרגענען אַלֶע זְכָרִים, מיינט מען גרויס

רש"י

עשית כל האמור בענין סוף שה' נותנה בידך (יד) והטף. אף טף של זכרים ומה אני מקיים והכ

דעת זקנים מבעלי התוספות

ולכך אמר ר' יוחנן מימי לא הקדימני אדם לשלום ואפי' עכו"ם בשוק שאין דרך למהר כ"כ ולקדם לו שלום הקדם לו לפי שאם יקדים לי הייתי צריך לכפול לו שלום ואין כופלין שלום לעכו"ם. ועוד אמרו רבותינו מציאת חרש שוטה וק

ליקוטי מרדכי

פון שָׁלוֹם אונ איז געקומען אין די ווי בערשוהל, דערווייל איז געקומען אליהו הנביא צו רבי מאיר אונ האט אים דערציילט די גאנצע מעשה וואס דא איז געוואָרן מיט די אשה, איז רבי מאיר געקומען אין בית המדרש, אונ די אשה איז אויך געקומען דאווענ, האט רבי מאיר אנגעהויבן עפּעס'ן די מול ווי מען געניצט, אונ האט געזאגט איך האב אַעַין־הָרַע, טאמער איז דא אַ אשה וואס ווייס אָפּ־צושפּרעכען אַעַיִן הָרַע, האבען די ווייבער געזאגט צו דיא אשה דו ווייסט דאך אָפּ־צושפּרעכען אַעַין הָרַע גיי צו רבי מאיר אונ שפּרעך אָפּ זיין עַין הָרַע וועסטו דאך דערווייל אים מוזן אַשְׁפַּייטאן אין פָּנִים, וועסטו קענען קומען צו דיין מאן אהיים, די אשה האט אַזוי געטאהן, אונ צו דעם אָפּשפּרעכען די עַין הָרַע מוז מען אַשְׁפַּיי טאהן אויף דעם פָּנִים, נאכדעם האט רבי מאיר צו איר געזאגט גיי אהיים אונ זאג דיין מאן דו האסט מיר געהייסען שפּייען אויף דעם פָּנִים פון רבי מאיר איין מאהל אונ איך האב געשפּיים איף זיין פָּנִים זיבען מאהל, דס אַלֶץ האט רבי מאיר געמאהן וועגען עס זאל זיין שָׁלוֹם צווישען מאן אונ ווייב, דיא בְּרָכָה פון דיא כֹּהֲנִים ענדיגט זיך מיט שָׁלוֹם, שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה ענדיגט זיך מיט שָׁלוֹם, ווען הקב"ה האט געגעבען דיא תּוֹרָה צו יודען האט ער זיי געבענשט מיט שָׁלוֹם, די מַתָּנָה וואס הקב"ה האט געגעבען צו פִּנְחָס איז גווען שָׁלוֹם,

פירוש לתורת אלהים

גאט וועט זיא געבין אין דיין האנד וְהִכִּיתָ אונ זאלסט שלאגן אַלֶע אירע זְכָרִים מיט דעם שארפ שווערד: (יד) רַק הַנָּשִׁים וְהַטַּף נאר די ווייבער אונ די קליינע קינדער וְכֹל אונ אַלְדינג וואס וועט זיין אין שטאט אֲפִילוּ די קליינע זְכָרִים כָּל שְׁלָלָהּ תָּבוֹז לָ נאר דעם פארמעגין מעגסטו דיר רויבין וְאָכַלְתָּ אונ דו זאלסט עסין דעם רויב פון דיינע פיינד אֲשֶׁ וואס דיין גאט האט דיר געגעבן: (טו) כֵּן תַּעֲשֶׂה לְכָ הֶעָרִים הָרְחוֹקוֹת מִמְּךָ מְאוֹד אַזוי זאלסטו טאן צו די שטעט וואס זיי זענין זייער ווייט פון דיר אֲשֶׁר וואס זייא זענין ניט פון דיא כְּנַעֲנִים פון אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (טז) רַק מֵעָרֵי הָעַמִּים הָאֵלֶּה נאר פון די שטעט פון די כְּנַעֲנִים אֲשֶׁר וואס דיין גאט וועט דיר געבן אַירושה לא זאלסטו ניט לאזען לעבען אֲפִילוּ איין נְשָׁמָה (יז) כִּי הַחֲרֵם נאר פאר ווישטן זיי אַזוי ווי דיין גאט אונ נאך פיל אַזעלכע זאכען וואס ווערן געמאן נאר מיט שָׁלוֹם׃

מצות השם

(תקכח) לא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה. דאס איז דיא מִצְוָה אַז פון דיא זיבען פעלקער (הַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי הַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי וְהַגִּרְגָּשִׁי) דיא זיבען פעלקער טארסט דו ניט לאזען לעבען אונ דיא מִצְוָה גייט אָן אין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל׃

...פְּתַח לָךְ וִיהֵי כָּל
...מָּא דְיִשְׁתְּכַח בַּהּ יְהוֹן
...ךְ מַסְקֵי מִסִּין
...פָלְחָנָךְ: יב וְאִם לָא
...שְׁלֵם עִמָּךְ וְתַעֲבֵד
...מָּךְ קְרָב וּתְצוּר עֲלַהּ:
...וְיִמְסְרִנַּהּ יְיָ אֱלָהָךְ

שָׁלוֹם תַּעַנְךָ וּפָתְחָה לָךְ וְהָיָה כָּל־הָעָם הַנִּמְצָא־בָהּ יִהְיוּ לְךָ לָמַס וַעֲבָדוּךָ׃ יב וְאִם־לֹא תַשְׁלִים עִמָּךְ וְעָשְׂתָה עִמְּךָ מִלְחָמָה וְצַרְתָּ עָלֶיהָ׃ יג וּנְתָנָהּ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּיָדֶךָ

תולדות אהרן

יקיה שם :

רש"י

...כתוב מדבר כמו שמפורש בענין כן תעשה לכל הערים ...רחוקות וגו': (יא) כל העם הנמצא בה. (ספרי) אפי' ...תה מולא בה משבעה אומות ד שנלטוית להחרימם אתה ...אי לקיימם: למס ועבדוך. (שם) עד שיקבלו עליהם ...סים ושעבוד: (יב) ואם לא תשלים עמך ועשתה ...מך מלחמה. הכתוב מבשרך שאם לא תשלים עמך ...ופה להלחם בך ה אם תניחנה ותלך: וצרת ...ליה. אף להרעיבה ולהצמיאה ולהמיתה מיתת ...חלואים: (יג) ונתנה ה' אלהיך בידך. אם

בית יהודא

גייען צו פרעמדע שטעט וואס זענען ניט פון ארץ ישראל און ווילען זיי איינגעמען צו פארגרעסערען ארץ ישראל, אדער ווייל זיי האבן געהערט אז די פעלקר פון די שטעט זענען פיינד צו די יודין און זיי ווילען שלעכטס טאהן צו די יודין, מעגען די יודין ארויסגיין פריער צו זיי מאכן מיט זיי אמלחמה (כמו שמפורש בענין) ווי עס שטייט דא אין די פסוקים (כן תעשה לכל הערים הרחוקות) אזו זאלסטו טאהן צו די אלע שטעט וואס זענען ווייט פון דיר, אויב דו וועסט דארפן מיט זיי האבן אמלחמה *): (יא) וכל העם הנמצא בה, זאגט רש"י (אפילו אתה מוצא בה משבעה אומות שנצטוית החרימם אתה רשאי לקיימם) אפילו דו וועסט געפינען אין די שטאט מענטשן פון די זיבען פעלקר וואס דו ביזט געבאטען געווארן דו זאלסט זיי הרגנן, פון דעסטוועגן מעגסטו זייא לאזען לעבן (ועיין הערה): ולמס ועבדוך, דו מעגסט מיט די האלטן מלחמה אזו לאנג (עד שיקבלו עליהם מס ושעבוד) ביז זיי וועלן נעמן אויף זיך זיי זאלן דיר געבען פאדאטקעס און זאלן דיך דינען: (יב) ואם לא תשלים עמך. אויב דיא מענטשן פון שטאט וועלן ניט מאכן פרידען מיט דיר (ועשתה עמך מלחמה) וועלען די מענטשן פון שטאט מאכען מיט דיר אמלחמה (הכתוב מבשרך) דר פסוק זאגט דיר (שאם לא תשלים עמך סופה להלחם בך אם תניחנה ותלך) אויב זייא וועלן ניט מאכען פרידען מיט דיר, און דוא וועסט ניט באדינגן די מלחמה, נאר דוא וועסט גיין צוריק אהיים, זאלסטו וויסען זיי וועלן נאכדעם קומען צו דיר אין ארץ ישראל און וועלן מאכן מיט דיר אמלחמה, דריבער זאג איך דיר (וצרת עליה) דוא זאלסט בעלעגערין אויף איר (אף להרעיבה ולהצמיאה ולהמיתה מיתת תחלואים) דו זאלסט זייא מאכן הונגעריג און דארשטיג און זאלסט זיי הרגנן מיט קראנקייטן, און מיט וואס נאר דו וועסט קענן זיי הרגנן זאלסטו זיי הרגנען: (יג) ונתנה ה' אלהיך בידך. משה זאגט

דעת זקנים מבעלי התוספות

...ו כדפרש"י לעיל ועוד כמה קולמוסין משתברין כמה דיו ...שתפך באחי יוסף שאמרו אביך צוה לפני מותו לאמר כה תאמרון ...יוסף וגו' ולא מצינו ביעקב שצוה כן אלא מפני השלום כתב ...גם ברכת כהנים מסיים בשלום וכן שמונה עשרה ועוד שנו רבו' ...שואלין בשלום לעכו"ם מפני דרכי שלום. וגם המקדים שלום ...חבירו צריך חבירו לכפול לו לשלום ולומר לו שלום עליך וברכה ...טובה וסמך ללשון זה מדכתיב כי תקדמנו ברכות טוב כלו' ...י תקדמנו בשלום צריך להחזיר לו ברכת טוב פי' ברכה טובה

שפתי חכמים

רש"י כל מי שיוכל לא לידי נפילה שנאמר ויגוסו אנשי ישראל מפני פלשתים ויפלו חללים בהרי הגלבוע וכן הוא בסוטה: ד וא"ת ל"ל קרא תיפוק ליה מריבוי דבית שביו לרבות כנענים שבתוכן כדפירש רש"י לקמן וי"ל דאי נהכתב ה"א דוקא כשנמלאו בעיר שלא השלימה שחייבים להכות את כל הזכרים שבתוכה הקל הכ' בכנענים שבתוכה שיהיו נילולים עם הנשים והטף מאחר שהאנשים שהם עיקר עובדי ע"א נהרגו אבל כשנמלאו בעיר שהשלימה שכולן נלולין האנשים והנשים והטף אימא הכנענים שבתוכה נידונים כאלו הם בעירם קמ"ל ואי מהכא ה"א דוקא כשנמלאו בעיר של שאר אומות שהשלימה שהם כפופים תחת ידינו הקל בהם הכ' גם בכנענים שבתוכה אבל כשנמלאו בעיר של שאר אומות שלא השלימה שאנשיהם הם בהריגה אימא יהיו הכנענים שבתוכה גם כן בהריגה כאלו היו בעירם קמ"ל עכ"ל הרא"ם. ועי' לקמן מה שכתבתי על זה: ה ה"ק ואם לא תשלים עמך

פירוש לתורת אלהים

שלום ופתחה לך און זיא וועט דיר עפינען די טויערן היה זאל זיין גאר דם פאלק וואס וועט ווערן גיפונען אין דער שטאט יהיו לך למס זאלען זיי זיין צו דיר צו מס ועבדוך און זיי זאלען דיך דינען: (יב) ואם לא תשלים עמך און אוב זיא וועט ניט שלום מאכען מיט דיר ועשתה און זיא וועט מאכן מיט דיר אמלחמה וצרת עליה זאלסטו בלעגערן אוף איר: (יג) ונתנה און דיין

ליקוטי מרדכי

אפילו ביי אמלחמה מיט פעלקער זאל מען זייא פריער פרעגען מאמער ווילען זיי מאכן שלום, רבי עקיבא זאגט ביי אסוטה האט הקב"ה געהייסען אפמעקן זיין נאמן פון די פרשה מאמר איז די אשה ניט טמא געווארען וועט זיין שלום ביי איר מיט איר מאן, רבי מאיר פלעגט זאגן אדרשה אלע שבת ביי נאכט, און עס איז געווען א אשה וואס זיא פלעגט קומען אלע שבת ביי נאכט אין דיא ווייבערשע שוהל הערין דיא דרשה פון רבי מאיר, אמאהל האט רבי מאיר'ס דרשה געדויערט לענגער וויא אלע מאהל ביז דיא אשה איז געקומען אהיים האבן שון אויסגעברענט די ליכט און עס איז געווען פינצטער, דער מאן האט געזאגט צו איר וואו ביזטו געווען אזו שפעט, האט זיא געזאגט איך האב געהערט די דרשה פון רבי מאיר, איר מאן איז געווען אפראסטער מענטש ער האט געשאלטן פון תלמידי חכמים, האט ער געזאגט צו איר דו זאלסט ניט קומען צו מיר אין שטוב ביז דו וועסט שפייען צו רבי מאיר אין פנים, די אשה האט געמוזט אוועקגיין

*) הערה די ערשטע מלחמה וואס יודין האבן געמאכט ווען זיי זענען אריינגעגאנגען מיט יהושע אין ארץ ישראל, און האבן געהרגט די זיבען פעלקער, די מלחמה ווערט גערופין „מלחמת חובה", ווייל די מלחמה האט הקב"ה גיבאטין, מען זאל הרגנן אלע זיבען פעלקער וואס וואהנען אין ארץ ישראל, דאס איז נאר ווען זיי זענען אין ארץ ישראל, אבער אז מען וועט טרעפין איינעם אדער עטליכע פון די זיבען פעלקער אין איין אנדער שטאט וואס ניט פון ארץ ישראל מעג מען זיי לאזן לעבין:

ילך וישב לביתו ולא ימס את־
לבב אחיו כלבבו: ט והיה ככלת
השטרים לדבר אל־העם ופקדו
שרי צבאות בראש העם: ס שביעי
י כי־תקרב אל־עיר להלחם עליה
וקראת אליה לשלום: יא והיה אם־

תו"א ולא ימס סוטה מ:

יהך ויתוב לביתה ו
יתבר ית לבא דאחו
כלבה: ט ויהי
ישצון סרכי
למללא עם עמא וימ
רבני חילא ברישׁ עמ
י ארי תקרב לקרו
לאגחא (קרבא) ע
ותקרי לה מלין דשל
יא ויהי אם שלם תענ

רש"י

יוסי הגלילי אומר הירא מעבירות שבידו ולכך תלתה תורה לחזור על בית וכרם ואשה לכסות על החוזרים ב עבירות שבידם שלא יבינו שהם בעלי עבירה והרואהו אומר שמא בנה בית או נטע כרם או ארס אשה: (ט) צבאות. שמעמידין זקפין מלפניהם ומלאחריהם וכ של ברזל בידיהם וכל מי שרוצה לחזור הרשות בידו לקפח שוקיו. זקפין. בני אדם עומדים בקצה המערכה לזקוף הנופלים ולחזקם בדברים שובו אל המלחמה ולא תנוסו שת נפילה ניסה: (י) כי תקרב אל עיר. במלחמת הר

בית יהודא

זאגט מען מיינט (הירא מעבירות שבידו) ער הט מורא פר זיינע עבירות, ער הט מורא צו גיין אין די מלחמה ווייל ער ווייסט ער הט פיל געזינדיגט טאמער וועט ער געהרגעט ווערן אין די מלחמה פר זיינע זינד (ולכך תלתה לו תורה לחזור על בית וכרם ואשה) אונ דריבר הט די תורה געזאגט דר וואס הט געבויט אנייע שטוב, אונ דר וואס הט געפלאנצט אנייעם ווינגארטן, אונ דר וואס הט גענומען אנייע ווייב, זאלן גיין צוריק פון די מלחמה (לכסות על החוזרים בשביל עבירות שבידם) זיי זאלן בדעקין אויף די מענטשן וואס גייען צוריק פון די מלחמה וועגן זייערע עבירות (שלא יבינו שהם בעלי עבירה) מען זאל ניט וויסען אז זיי גייען צוריק ווייל זייא האבען עבירות (והרואהו חוזר אומר שמא בנה בית או כרם או ארש אשה) דר וואס וועט זעהן זיי גייען צוריק פון די מלחמה, וועט מען זאגן טאמער האבן זיי געבויט הייזער אדער געפלאנצט אווינגארטען, אדער גענומען ווייבער: ופן ימות במלחמה. זאגט רש"י (וישוב פן ימות שאם לא ישמע לדברי הכהן כדאי הוא שימות) ער זאל צוריקגיין פון די מלחמה, טאמער וועט ער שטארבען אין די מלחמה אויב ער וועט ניט פאלגען די רייד פון כהן איז ער ווערט ער זאל שטארבן אין די מלחמה: (ט) ושרי צבאות. זא רש"י (שמעמידין זקפין מלפניהם ומלאחריהם וכשילין של ברזל בידיהם) מען האט גישטעלט אלצטע ארום די מלח מענטשען (זעלנער) פר זיי אונ אינטער זיי אונ זיי האבען געהאלטן אייזערנע שטעקנס אין די הענט (וכל מי שר לחזור הרשות בידו לקפח את שוקיו) אונ וועלכער מענטש עס וויל צוריקגיין פון דיא מלחמה מעגען די אלצטע שלאגן מיט די שטעקנס אויף די פיס זיי זאלען אים די פיס אפהאקין (זקפין בני אדם עומדין בקצה המערכה לזקוף הנופלים ולחזקם בדברים) זקפין מיינט מען מענטשען וואס שטייען ארום די מענטשן (זעלנער) וואס שטייען אויף ז מלחמה פלאץ, אונ זיי הייבן־אויף די געפאלענע זעלנער אונ שטארקן זיי מיט גוטע רייד (שובו אל המלחמה) צוריק צו די מלחמה (ולא תנוסו) איר זאלט ניט אנטלויפן (שתחלת נפילה ניסה) דם אנטלויפען איז אנהייב פון פא (י) וכי תקרב אל עיר. זאגט רש"י (במלחמת הרשות הכתוב מדבר) דער פסוק שמועסט פון אזו אמלחמה וואס

שפתי חכמים

הכתיב בקרא מפוס דאליבא דר"י הגלילי מפרש. כפס מהרי"ן. זהוא כעין מה שפירש הרא"ם: ב ר"ל ר"י הגלילי סבר אין מיתה בלא חטא ולכן אם אין עבירות בידו מה לו לירא מפני המלחמה אלא ודאי שירא מעבירות שבידו ועכשיו קשה לרש"י כיון דאין מיתה בלא חטא א"כ למה אמר וגזר קרא לחזור על בית וכרם ואשה אי בידם עבירות גם על בית וכרם ואשה אינן חוזרין לדברי ר"י הגלילי ומתרץ דודאי אין בידם עבירות ומה שגזרה רחמנא שיחזרו כדי לכ על החוזרין בשביל עבירות שבידם וכו' ותו קשה לרש"י לר"י הגלילי דאמר דלכך חוזר על בית וכרם ואשה כדי לכסות על החוזרין למה כתיב בכל אחד פן ימות במלחמה משמע בשביל מיתה חוזר ש"מ דים מיתה בלא חטא ומתרץ דה"ק פן ימות במלחמה וכו': ג

דעת זקנים מבעלי התוספות

(י) וקראת אליה לשלום. כי גדול השלום שהקב"ה ש כשאמרה שרה ואדוני זקן וכן כתיב חבור עצבים אפרים

ליקוטי מרדכי

(י) וקראת אליה לשלום. דער מדרש שרייבט פון דעם פסוק זעהן מיר וויא טייער בייא הקב"ה איז דיא מדה פון שלום,

פירוש לתורת אלהים

ילך וישב לביתו זאל ער גיין אונ זאל זיך אום קע צו זיין היים ולא ימס אונ ער זאל ניט מאכין צו

זיינע ברידערס הערצער אזוי ווי זיין האריץ צו גייט: (ט) והיה אונ עס וועט זיין אז דיא שמשים ווע ענדיגען צו ריידן צום פאלק ופקדו זאלן זייא אויף נעמען אלצטע אויף דעם פאלק זייא זאלען זע וועלכער מענטש עס וועט וועלען אנטלויפען פון די מלחמה זאלן זיי ניט לאזן אונ זאלן זיי מחזק מיט רייד אונ זאלן זאגן קערט צוריק צו דער מלחמה אונ אנטלופט ניט ווארום דם אנטלויפען איז אאנה מפלה: (י) כי תקרב אז דו וועסט גנעהנען צו אשטאט וואס איז ניט פון ארץ ישראל מלחמה צו האל אויף איר וקראת זאלסטו רופען צו איר צו שלום: (יא) והיה אונ עס וועט זיין אוב זיא וועט דיר ענפ

מצות השם

(תכו) וקראת אליה לשלום. דאס איז דיא מצוה אז מען וועט מלחמה האלטן אויף איין שטאט זאל מען צום ערשטען פרעגען צו וויל זיא זיך איבער געבען מיט פרידען אונ מצוה גיים אן ווען עס איז דא איין יודישער מלך:

הָאִ֞ישׁ אֲשֶׁר־נָטַ֥ע כֶּ֙רֶם֙ וְלֹ֣א חִלְּל֔וֹ יֵלֵ֖ךְ וְיָשֹׁ֣ב לְבֵית֑וֹ פֶּן־יָמוּת֙ בַּמִּלְחָמָ֔ה וְאִ֥ישׁ אַחֵ֖ר יְחַלְּלֶֽנּוּ׃
ז וּמִֽי־הָאִ֞ישׁ אֲשֶׁר־אֵרַ֤שׂ אִשָּׁה֙ וְלֹ֣א לְקָחָ֔הּ יֵלֵ֖ךְ וְיָשֹׁ֣ב לְבֵית֑וֹ פֶּן־יָמוּת֙ בַּמִּלְחָמָ֔ה וְאִ֥ישׁ אַחֵ֖ר יִקָּחֶֽנָּה׃
ח וְיָסְפ֣וּ הַשֹּׁטְרִים֮ לְדַבֵּ֣ר אֶל־הָעָם֒ וְאָמְר֗וּ מִי־הָאִ֤ישׁ הַיָּרֵא֙ וְרַ֣ךְ הַלֵּבָ֔ב

אונקלוס

[ג]ּ֯בְרָא דִי נְצִיב כַּרְמָא
[וְלָ]א אַחֲלֵיהּ יְהַךְ וִיתוּב
[לְבֵ]יתֵיהּ דִילְמָא יְמוּת
[בְּ]אַגָּחָא קְרָבָא וּגְבַר אָחֳרָן
[יַחְ]לְנֵיהּ : ז וּמָן גַּבְרָא
[דִ]י אֲרַס אִתְּתָא וְלָא
[נְסַ]בַהּ יְהַךְ וִיתוּב לְבֵיתֵיהּ
[דִי]לְמָא יְמוּת בַּאֲגָחָא
[קְרָ]בָא וּגְבַר אָחֳרָן יִסְבִנַּהּ:
ח וְיוֹסְפוּן סָרְכַיָּא לְמַלָּלָא
[עִ]ם עַמָּא וְיֵימְרוּן מָן
[גַּבְ]רָא דְדָחֵל וּתְבִיר לִבָּא

[...]א ומי האיש שם : פן ימות קידושין יג :
ויספו סוטה מג מד : מי האיש שם מד :
ורך הלבב סוטה מג :

בעל הטורים

(ח) הירא . ב' במס' הירא ורך הלבב הירא את דבר ה' זהו שאמרו הירא מעבירות שבידו כדכתיב הירא את דבר ה' :

רש"י

(ו) ולא חללו. לא פדאו בשנה הרביעית שהפירות טעונין [לאכ]לן בירושלים או לחללן בדמים ולאכול הדמים בירושלים : [פן] ימות במלחמה. ישוב פן ימות שאם לא ישמע לדברי [ה]כהן א כדאי הוא שימות : (ח) ויספו השוטרים. (סוטה [מג]) למה נאמר כאן ויספו מוסיפין זה על דברי הכהן שהכהן [מד]בר ומשמיע מן שמע ישראל עד להושיע אתכם ומי האיש [וש]ני ושלישי כהן מדבר ושוטר משמיע וזה שוטר מדבר ושוטר [מש]מיע: הירא ורך הלבב. רבי עקיבא אומר כמשמעו [שא]ינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה רבי

בית יהודא

עַגְמַת נֶפֶשׁ הוּא זֶה) אונ דָם אִיז אַגְרוֹיסֶר צַעַר : (ו) וְלֹא חִלְּלוֹ. מיינט מען (לֹא פְּדָאוֹ בִּשְׁנַת הָרְבִיעִית) ער הָט ניט אויסגעלייזט די פֵּירוֹת וָוס הָאבּען גֶעוואַקסען אויף דעם בוים דעם פערטין יאָהר פון זיין פלאַנצונג (שֶׁהַפֵּירוֹת) וָוארוּם די פֵּירוֹת פון פערטען יאָהר (טְעוּנִין לֶאֱכָלָן בִּירוּשָׁלַיִם) דארף מען זיי עסין אין יְרוּשָׁלַיִם (אוֹ לְחַלְּלָן בְּדָמִים וְלֶאֱכוֹל הַדָּמִים בִּירוּשָׁלַיִם) אָדער מען זאל אויסטאַהשין ואויסבייטען] די פֵּירוֹת אויף געלט, אונ מיט די געלט זאל מען קומען אין יְרוּשָׁלַיִם אונ פאַר זיי קויפען עסינווארג אונ ווייז אונ זיי עסין אונ טרינקען אין יְרוּשָׁלַיִם : (ח) [וְיָסְפוּ הַשּׁוֹטְרִים]. זאָגט רש"י (לָמָּה נֶאֱמַר כַּאן

[ויס]פוּ) פאַר וָוס שטייט דא וְיָסְפוּ, זיי זאָלען מעהרין (מוֹסִיפִין זֶה עַל דִּבְרֵי הַכֹּהֵן) ווייל דיא שׁוֹטְרִים מערין זייערע רייד אויף [דע]א רייד פון כֹּהֵן (שֶׁהַכֹּהֵן מְדַבֵּר וּמַשְׁמִיעַ מִן שְׁמַע יִשְׂרָאֵל עַד לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם) וָוארוּם דער כֹּהֵן הָט געדארפט ריידען אונ [מ]אכען הערן מיט אַהויכע שטימע צו אַלע מענטשען וָוס זענען גְרֵייט צו גֵיין אין דיא מִלְחָמָה, פון שְׁמַע יִשְׂרָאֵל [או]נ ווייטער ביז לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם (וּמִי הָאִישׁ וְשֵׁנִי וּשְׁלִישִׁי כֹּהֵן מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ) אונ דעם ערשטען מִי הָאִישׁ, אונ דעם [אַנ]דערן מִי הָאִישׁ, אונ דעם דריטען מִי הָאִישׁ הָט דער כֹּהֵן גירעט די ווערטער צו די שׁוֹטְרִים אונ די שׁוֹטְרִים האבען געמאכט הערן די ווערטער מיט אַהויכע שטימע צו אַלע מענטשען וָוס זענען גְרֵייט צו גֵיין אין מִלְחָמָה (וְזֶה שׁוֹטֵר [מְדַ]בֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ) אונ פון מִי הָאִישׁ הַיָּרֵא אונ ווייטער גירעט די שׁוֹטְרִים די ווערטער אונ די שׁוֹטְרִים האבען געמאכט הערן מיט אַהויכע שטימע צו די מענטשען פון מִלְחָמָה: וְהַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב]. די גְמָרָא זאָגט (רַבִּי עֲקִיבָא [אוֹ]מֵר כְּמַשְׁמָעוֹ) רַבִּי עֲקִיבָא זאָגט הַיָּרֵא מיינט מען (שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲמוֹד בְּקִשְׁרֵי הַמִּלְחָמָה וְלִרְאוֹת חֶרֶב שְׁלוּפָה) ער קען ניט [שט]יין ביי דיא פאַרבינדונג פון אַמִלְחָמָה אונ ער קען ניט זעהן ווי מען האַלט די בלויזע שווערדן, רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי

שפתי חכמים

[א]יחנכנו הוא או אחר : א ר"ל דודאי חוזר כדי לכסית וכו' ואי אמר [ה]כהן שיחזור והוא אינו חוזר נמצא שעובר על דברי כהן וכדאי הוא שימות במלחמה בשביל עבירה זו ולעולם אימא לך אין מיתה בלא חטא . ובזה מתורץ למה פרש"י פן ימות במלחמה בסוף לא כסדר

ליקוטי יקרים

ווייל מען וועט וויסען אַז ער איז זינדיג, דְרִיבֶּר האט משה געזאָגט מען זאל פריער אויסרופען די דרייַ זאכען. ווער עס האט געבּוים אַשְׁטוּב, אָדער געפלאַנצט אַוויין גאָרטען, אָדער גינומען אַווייב, זאל ער גיין אַהֵיים, וועלכער מענטש עס וועט גיין אַהֵיים, וועט מען ניט וויסען פאַר וואס ער גייט אַהֵיים, וועט דער זינדיגער אויך גיין אַהֵיים אונ וועט זיך ניט שעמען, ווייל מען וועט ניט וויסען פאַר וואס ער גייט אַהֵיים, ער וועט דאך קענען זאָגען וועגען איינע פון די דרייַ זאכען גייט ער אַהֵיים, וועגען אַשְׁטוּב, אָדער וועגען אַוויין גאָרטען, אָדער וועגען אַווייב:

פירוש לתורת אלהים

[יֵלֵ]ךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ זאל ער גיין אונ זיך אום קערן צו [ז]יין הֵיים פֶּן יָמוּת בַּמִּלְחָמָה טאָמער וועט ער שטארבען [א]ין דער מִלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יְחַלְּלֶנּוּ אונ איין אַנדערער [מע]נטש וועט אים אויס לייזען : (ז) וּמִי הָאִישׁ אונ [וועל]כער מענטש וָוס האט מְקַדֵּשׁ גִוועזן איין אִשָּׁה [וְלֹא] לְקָחָהּ אונ ער הָט זיא נאך ניט גנומען ער איז מיט [אי]ר ניט גיגאַנגען אונטער דער חוּפָּה יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ [ז]אל ער גיין אונ זאל זיך אום קערן צו זיין הֵיים פֶּן [יָמ]וּת בַּמִּלְחָמָה טאָמער וועט ער שטארבען אין דער מִלְחָמָה וְאִישׁ אונ איין אַנדערער מאַן וועט זיא [נ]עמען פאַר אַווייב : (ח) וְיָסְפוּ אונ די שׁוֹטְרִים זאלען נאך ריידען צום פאָלק וְאָמְרוּ אונ זיי זאלען זאָגען מִי הָאִישׁ הַיָּרֵא [וו]עלכער מענטש וואס פארכט זיך אונ ער האט אַווייך הארץ ער קען ניט זעהן בלויזע שווערדן [ע' רש"י]

מִפְּנֵיהֶם: ד כִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הַהֹלֵךְ עִמָּכֶם לְהִלָּחֵם לָכֶם עִם־אֹיְבֵיכֶם לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם: ה וְדִבְּרוּ הַשֹּׁטְרִים אֶל־הָעָם לֵאמֹר מִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַיִת־חָדָשׁ וְלֹא חֲנָכוֹ יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ פֶּן־יָמוּת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יַחְנְכֶנּוּ: ו וּמִי־

מִקֳּדָמֵיהוֹן: ד אֲרֵי יְיָ אֱלָהֲכוֹן דִּמְדַבַּר קֳדָמֵיכוֹן לְאַגָּחָא קְרָב עִם בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן לְמִפְרַק יָתְכוֹן: ה וִימַלְּלוּן סָרְכַיָּא קֳדָם עַמָּא לְמֵימַר מַן גַּבְרָא דִּי בְנָא בֵּית חַדְתָּא וְלָא חַנְכֵהּ יְהַךְ וִיתוּב לְבֵיתֵהּ דִּילְמָא יְמוּת בַּאֲגָחָא קְרָבָא וּגְבַר אָחֳרָן יַחְנְכִנֵּהּ: ו

תו"א כי ה' שם: ודברו שם מג: שם מג מד: ולא חנכו שם מ כה"ס שם מג מד:

רשב"ם

(ה) ילך וישוב לביתו. אם ירך לבבו וירע מזלו פן ימות במלחמה וגו' שיש נותן אל לבו כשהולך למלחמה ודואג שמא אין לי מזל לחנך את ביתי או את אשתי או את כרמי ולכך גרם מזלי ללכת עתה למלחמה ומתוך כך ירא למות. ושלשה מעשים הזכיר בית אשה וכרם. ולבסוף כולל כל הדברים מי האיש הירא ורך הלבב בין באלו שאמרנו בין בדברים אחרים. וכן בקהלת מונה ג' דברים וחוזר וכולל מה יתרון לאדם. הלא גרוע הוא מכל דבר שהרי דור הולך ודור אחר בא הבנים בדמות אבות. ואין זה זכרון. אבל והארץ לעולם עומדת כמו ימי בראשית וכן השמש וחוזר וכולל כל הדברים יגעים כל מעשה כך הם כולם כמששת ימי בראשית אבל טורח ויגיעה הוא להזכיר כול יוכל איש לדבר ולא תמלא אזן משמוע אם יספרו לו אלא זה הכלל חדש ולכולם יש זכרון לראשונים שאין הילוד דומה ל

בית יהודא

פַר דֶעם קְלַאפֶּן פוּן דִי פַאנְצִירִין: וְאַל תַּחְפְּזוּ. (מִקּוֹל הַקְּרָנוֹת) אִיר זָאלְט אַייךְ נִיט אַיילֶן צוּ אַנְטְלוֹיפֶען וַוייל אִיר וֶועט הֶערֶן דִי שְׁטִימֶע פוּן דִי שׁוֹפְרוֹת מִיט דִי טְרוֹמֵייטֶן: וְאַל תַּעַרְצוּ. (מִקּוֹל הַצְּוָחָה) אִיר זָאלְט נִיט צוּבְרָאכֶן וֶוערֶען פוּן דִי הוֹיכֶע שְׁטִימֶען פוּן זֵייעֶר שְׁרַייעֶן: (ד) (כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם וגו'). וָוארוּם הקב"ה אַלֵיין גֵייט מִיט אַייךְ אִין דִי מִלְחָמָה (הֵם בָּאִים בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל בָּשָׂר וָדָם) זֵיי קוּמֶען מִיט דִי שְׁטַארְקֵייט פוּן מֶענְטְשֶׁען וָוס זֵיי זֶענֶען נָאר פְלֵייש אוּן בְּלוּט (וְאַתֶּם בָּאִים בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם) אוּן אִיר קוּמְט מִיט דִי שְׁטַארְקֵייט פוּן הקב"ה (פְּלִשְׁתִּים בָּאוּ בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל גָּלְיָת) פְּלִשְׁתִּים זֶענֶען גְקוּמֶען מִיט דִיא שְׁטַארְקֵייט פוּן גָלְיָת (מַה הָיָה סוֹפוֹ נָפַל וְנָפְלוּ) וָוס אִיז גְוֶוען זַיין עֶנְדֶע, עֶר אִיז גְפַאלֶען אוּן דִי פְּלִשְׁתִּים זֶענֶען גֶעפַאלֶען מִיט אִים: הַהוֹלֵךְ עִמָּכֶם. (זֶה מַחֲנֵה הָאָרוֹן) הקב"ה גֵייט מִיט אַייךְ, מֵיינְט מֶען דֶער אָרוֹן מִיט דִי לוּחוֹת גֵייט מִיט אַייךְ: (ה) וְלֹא חֲנָכוֹ. עֶר הָאט נָאךְ נִיט בַּיי דִי שְׁטוּב (לֹא דָר בּוֹ) עֶר הָאט נָאךְ נִיט גֶעווֹאוֹינְט אִין דִי שְׁטוּב (חִנּוּךְ, לָשׁוֹן הַתְחָלָה) חִנוּךְ מֵיינְט מֶען אָנְהֵייבֶּען, עֶר הָאט נָאךְ נִיט אָנְגֶעהוֹיבֶּן ווֹאוֹינֶען אִין דִי שְׁטוּב: וְאִישׁ אַחֵר יַחְנְכֶנּוּ. אוּן אֵיין אַנְדֶער מֶענְטְשׁ וֶועט בֶּעוֵייעֶן דִיא שְׁטוּב (וְדָבָר

רש"י

תחפזו. מקול הקרנות: ואל תערצו. מקול הצ (ד) כי ה' אלהיכם וגו'. הם באים בנלחונו של בשר ואתם באים בנלחונו של מקום. פלשתים באו בנלחונו של מה היה סופו נפל ונפלו עמו: ההלך עמכם. זה ש הארון: (ה) ולא חנכו. לא דר בו. חנוך לשון הת ואיש אחר יחנכנו. ודבר של עגמת נפש ה הו

שפתי חכמים

להלת: ש דאין שייך על הקב"ה למימר ההולך עמכם דהא מלא כל העולם כבודו ל"פ זה מחנה וכו': ת דאם לא כן מאי נפקא

ליקוטי יקרים

(ה) מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַּיִת חָדָשׁ וגו'. דֶער עִנְיָן פוּן דִי דְבָרִים וָואס דִי שׁוֹטְרִים הָאבֶּען אוֹיסְגֶערוּפֶען, אִיז וִויא דִיא גמרא דֶערְצֵיילְט רבי יהודה הנשיא וְדָאס אִיז רַבֵּינוּ הַקָּדוֹשׁ) הָאט אַמָאהְל גֶעלֶערְנְט מִיט זַיינֶע תַּלְמִידִים הָאט עֶר גֶעשְׁמֶעקְט אַרֵיחַ פוּן קְנָאבִּיל, אוּן וַוייל עֶר אִיז גֶעוֶועזֶען אַ אֵיידֶעלֶער מֶענְטְשׁ הָאט עֶר נִיט גֶעקֶענְט לַיידֶען דֶעם רֵיחַ פוּן קְנָאבִּיל, הָאט עֶר גֶעזָאגְט וֶוער עֶס הָאט גִיגֶעסֶען קְנָאבִּיל זָאל אַרוֹיסְגֵיין פוּן בֵּית הַמִּדְרָשׁ, אִיז רַבִּי חִיָּיא אַרוֹיסְגֶעגַאנְגֶען פוּן בֵּית הַמִּדְרָשׁ, בַּאלְד נָאךְ רַבִּי חִיָּיא זֶענֶען אַלֶע תַּלְמִידִים אַרוֹיסְגֶעגַאנְגֶען פוּן בֵּית הַמִּדְרָשׁ, דֶער זוּהְן פוּן רַבִּי הָאט גֶעזָאגְט צוּ רַבִּי חִיָּיא דוּא ווֵייסְט דָאךְ אַז מַיין פָאטֶער קֶען נִיט לַיידִין דֶעם רֵיחַ פוּן קְנָאבִּיל פַאר וָואס הָאסְטוּ גִיגֶעסֶען קְנָאבִּיל, הָאט רַבִּי חִיָּיא גֶעזָאגְט ח"ו אִיךְ וֶועל מְצַעֵר זַיין דַיין פָאטֶער? אִיךְ הָאבּ קֵיין קְנָאבִּיל גֶעגֶעסֶן, נָאר וַוייל אִיךְ הָאבּ גֶעוָואלְט דֶר וָואס הָאט גֶעגֶעסֶען קְנָאבִּיל זָאל נִיט פַארְשֶׁעמְט וֶוערֶען דְרִיבֶּער בִּין אִיךְ פְרִיעֶר אַרוֹיסְגֶעגַאנְגֶען נָאךְ מִיר זֶענֶען אַלֶע אַרוֹיסְגֶעגַאנְגֶען, וֵויים מֶען נִיט וֶוער עֶס הָאט גֶעגֶעסֶען קְנָאבִּיל. דָאס זֶעלְבִּיגֶע הָאט גֶעזָאגְט משה רַבֵּינוּ, וֶוען מֶען וֶועט גֵיין צוּ אַמִּלְחָמָה זָאל מֶען אוֹיסְרוּפֶען וֶועלְכֶער מֶענְטְשׁ וָואס ווֵייס בַּייא זִיךְ עֶר אִיז זִינְדִיג, דָאס מֵיינְט מֶען הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב, עֶר הָאט מוֹרָא צוּ גֵיין דִי מִלְחָמָה אוּן זַיין הַארְץ שְׁרֶעקְט אִים, וֶועגֶען זַיינֶע עֲבֵירוֹת, זָאל עֶר גֵיין אַהֵיים, עֶר וֶועט זִיךְ אָבֶּער שֶׁעמֶען צוּא גֵיין אַהֵיים

פירוש לתורת אלהים

אִיר זָאלְט נִיט אַיילֶן וְאַל תַּעַרְצוּ מִפְּנֵיהֶם אוּן זָאלְט זִיךְ נִיט צוּ בְּרֶעכֶן פַר זֵיי: (ד) כִּי וָוארוּם עֶר גֵייט מִיט אַייךְ לְהִלָּחֵם צוּ מִלְחָמָה הַאלְטֶן אַייעֶרְט וֶועגֶען מִיט אַייעֶרִי פַיינְד לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם הֶעלְפֶען אַייךְ: (ה) וְדִבְּרוּ אוּן דִיא שַׁמָּשִׁים זָא' רֵיידֶען צוּ דֶעם פָאלְק לֵאמֹר צוּ זָאגֶען מִי הָאִישׁ וֶוע' מֶענְטְשׁ וָוס הָאט פַר זִיךְ גֶעבּוֹיט אַנַייעֶ שְׁטוּב חֲנָכוֹ אוּן עֶר הָט נָאךְ נִיט גִיווֹאוֹנְט אִין אִיר יֵלֵךְ וְיָ' לְבֵיתוֹ זָאל עֶר זִיךְ אוּם קֶערֶען צוּא זַיין שְׁטוּב פֶּן יָ' בַּמִּלְחָמָה טָאמֶר וֶועט עֶר שְׁטַארְבֶּען אִין דֶער מִלְחָ' וְאִישׁ אוּן אֵיין אַנְדֶרֶר מֶענְטְשׁ וֶועט דִי שְׁטוּב בַּנֵי' אוּן דָס אִיז אַגְרוֹס עַגְמַת נֶפֶשׁ: (ו) וּמִי הָאִישׁ וֶועלְכֶר מֶענְטְשׁ וָוס הָט גִיפְלַאנְצְט אַוַויין גָאר' וְלֹא חִלְּלוֹ אוּן הָאט אִים נִיט אוּם גִילֵייזְט [עיין

אונקלוס

ריבין יומא דין
אנחא קרבא על בעלי
בביכון לא יזוע לבכון
א תדחלון ולא
תבהתון ולא תתברון

אַתֶּם קְרֵבִים הַיּוֹם לַמִּלְחָמָה עַל־
אֹיְבֵיכֶם אַל־יֵרַךְ לְבַבְכֶם אַל־
תִּירְאוּ וְאַל־תַּחְפְּזוּ וְאַל־תַּעַרְצוּ:

רש"י

ו"א אל ירך לבבכם גם :

ות אלא קריאת שמע פ בלבד כדאי אתם שיושיע אתכם:
ל איביכם. אין אלו אחיכם שאם תפלו בידם אינם
רחמים עליכם צ אין זו כמלחמת יהודה עם ישראל שנא'
"ה ב כח) ויקומו האנשים אשר נקבו בשמות ויחזיקו בשבי'
ל מערומיהם הלבישו מן השלל וילבישום וינעילום ויאכילום
שקום ויסיכום וינהלום בחמורים לכל כושל ויביאום יריחו
יר התמרים אצל אחיהם וישובו שומרון. אלא על אויביכם
תם הולכים לפיכך התחזקו למלחמה: אל ירך לבבכם
ל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו. (סוטה מב) ארבע
זהרות כנגד ארבעה דברים שמלכי האומות עושים מגיפים
תריסיהם ק כדי להקישן זה לזה כדי להשמיע קול שיחפזו
לו שכנגדם וינוסו ורומסים בסוסיהם ומצהילין אותם
שמיע קול שעטת פרסות סוסיהם וצווחין בקולם ותוקעין
שופרות ומיני משמיעי קול: אל ירך לבבכם. מצהלות
סוסים: אל תיראו. מהגפת התריסין: ואל

בית יהודא

גיט קיין אַנדער זכות נאָר וואָס איר זאָגט אַלע טאָג שְׁמַע
יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד (כְּדַאי אַתֶּם שֶׁיּוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם) זענט
איר אויך ווערט הקב"ה זאָל אייך העלפן: עַל אֹיְבֵיכֶם. דר
כּהן זאָגט צו די יודין (אֵין אֵלּוּ אֲחֵיכֶם) די מענטשן וואָס איר
גייט צו זיי האַלטן מִלְחָמָה זענען ניט אייערע ברידער (שֶׁאִם
תִּפְּלוּ בְּיָדָם אֵינָם מְרַחֲמִים עֲלֵיכֶם) אויב איר וועט פאַלן אין
זייערע הענט וועלן זיי אויף אייך קיין רַחֲמָנוּת האָבן (אֵין זוּ
כְּמִלְחֶמֶת יְהוּדָה עִם יִשְׂרָאֵל) די מִלְחָמָה איז ניט וויא די
מִלְחָמָה פון שֵׁבֶט יְהוּדָה מיט די צעהן שְׁבָטִים (שֶׁנֶּאֱמַר) בּיי
זייער מִלְחָמָה זאָגט דער פָּסוּק (וַיָּקֻמוּ הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר נִקְּבוּ
בְּשֵׁמוֹת) עס זענען אויפגעשטאַנען די מענטשן וואָס זענען
אַרויסגערעדט געוואָרן מיט זייערע נעמען (וַיַּחֲזִיקוּ בַּשִּׁבְיָה) זיי
האָבן אָנגענומען די מענטשן וואָס זיי האָבן געפאַנגען (וְכָל
מַעֲרוּמֵיהֶם הִלְבִּישׁוּ מִן הַשָּׁלָל) אַלע געפאַנגענע מענטשן וואָס
זענען געווען נאַקעט האָט מען זיי גיגעבן קליידער פון דעם רויב
וואָס מען האָט גערויבט (וַיַּלְבִּשׁוּם) מען האָט זיי געגעבן קליידער
(וַיַּנְעִילוּם) מען האָט זיי גיגעבן שיך (וַיַּאֲכִלוּם) מען האָט זיי גיגעבן עסין (וַיַּשְׁקוּם) אונ טרינקען (וַיְסִכוּם) מען האָט זייא
געשמירט מיט בוימאייל (וַיְנַהֲלוּם בַּחֲמֹרִים לְכָל כּוֹשֵׁל) אַלע שוואַכע האָט מען געפירט אויף איזלען (וַיְבִיאוּם יְרֵחוֹ עִיר
הַתְּמָרִים אֵצֶל אֲחֵיהֶם) מען האָט זיי געבריינגט אין די שטאָט יְרֵחוֹ (דָס איז די שטאָט וואָס אין איר וואַקסט פיל טייטלען)
זייערע ברידער (וַיָּשׁוּבוּ שֹׁמְרוֹן) אונ זיי זענען צוריקגעגאַנגען אין שֹׁמְרוֹן, דָס איז גווען בּיי מִלְחָמָה יודין מיט יודין (אֶלָּא
אֹיְבֵיכֶם אַתֶּם הוֹלְכִים) איר גייט האַלטען מִלְחָמָה מיט אייערע פיינט (לְפִיכָךְ הִתְחַזְּקוּ לַמִּלְחָמָה) דריבער זאָלט איר
אייך שטאַרקן צו די מִלְחָמָה: וְאַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם. זאָל ניט ווייך ווערן אייער האַרץ (אַל תִּירְאוּ) איר זאָלט ניט מוֹרָא האָבען
(אַל תַּחְפְּזוּ) איר זאָלט ניט זיין געאיילט צו אַנטלויפן (וְאַל תַּעַרְצוּ) איר זאָלט ניט צו בראָכען ווערען פאַר זיי, זאָגט רש"י
(אַרְבַּע אַזְהָרוֹת כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה דְבָרִים שֶׁמַּלְכֵי הָאוּמוֹת עוֹשִׂים) דיא פיר אָנזאָגין זענען געגען די פיר זאַכען וואָס די מְלָכִים פון די
פעלקער טוהען אין די מִלְחָמָה (מְגִיפִים בְּתְרִיסֵיהֶן כְּדֵי לְהַקִּישָׁן זֶה לָזֶה כְּדֵי לְהַשְׁמִיעַ קוֹל שֶׁיַּחְפְּזוּ אֵלּוּ שֶׁכְּנֶגְדָּם וְיָנוּסוּ) זיי מאַכען
[...]נט די פאַנצירין איינעם צום אַנדערען די פאַנצירין זאָלען קלאַפּען איינס דָם אַנדערע עס זאָל גיהערט ווערן אַגרויסער
[...]אנג וועלן דָס אַנדערע פאָלק מיינען אַז זיי זענען אַגרויסע מַחֲנֶה, וועלן זיי דערשראָקען ווערען אונ וועלן אַנטלויפען
(וְרוֹמְסִים בַּסּוּסִים וּמַצְהִילִין אוֹתָם לְהַשְׁמִיעַ קוֹל שַׁעֲטַת פַּרְסוֹת סוּסֵיהֶם) זיי מאַכן די פערד זאָלען טרעטן שטאַרקע טְרִיט,
[...]נ די פערד זייערע זאָלען שרייען אונ עס זאָל געהערט ווערן אַשטאַרקע שטימע פון די טְרִיט פון זייערע פערד
(וְצוֹוְחִין בְּקוֹלָם) זיי שרייען מיט זייערע הויכע שטימען (וְתוֹקְעִין בַּשּׁוֹפָרוֹת) זיי בלאָזין מיט שוֹפָרוֹת (וּמִינֵי מַשְׁמִיעֵי
[קו]ל) אונ זיי בלאָזען מיט נאָך אַזעלכע זאַכען וואָס מאַכען הערן אהויכע שטימע: וְאַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם. אייער האַרץ זאָל
[ני]ט ווייך ווערן (מִצַּהֲלוֹת סוּסִים) פון דעם געשריי פון די פערד. וְאַל תִּירְאוּ. (מֵהַגָּפַת הַתְּרִיסִין) איר זאָלט ניט מוֹרָא האָבן

שפתי חכמים

[...]רת הדברות אף ודבר אל העם בלשון הקודש. (סוטה פ' [...]ות מלחמה). א"כ כתיב גבי יוסף כי פי המדבר אליכם מה להלן [...]ון הקודש אף כאן בלשון הקודש: פ דאם לא כן שמע ישראל ל"ל הא כתיב ונגש הכהן ודבר אל העם וגו': צ דאל"כ הא כבר כתיב כי תצא למלחמה על אויביך: ק פי' מדביקים תריסיהם זה לזה כדי שינקשו התריסים זה לזה וישמיעו קול: ר פי' לצעקת סוסים קורין

פירוש לתורת אלהים

[אַ]תֶּם קְרֵבִים איר טוט גינעהנין היינט צוא דער [מִ]לְחָמָה עַל אֹיְבֵיכֶם אויף אייערע פיינד [עיין רש"י] אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם עס זאָל ניט זיין ווייך אייער האַרץ אַל תִּירְאוּ איר זאָלט זיך ניט פאַרכטין וְאַל תַּחְפְּזוּ אונ

מצות השם

[...]כו) אַל תַּעַרְצוּ מִפְּנֵיהֶם. דאָס איז דיא מִצְוָה אַז מען טאָר [...] זיך ניט פאַרכטען פאַר דיא פעלקער וואָס גאָט האָט [...]הייסען מיט זייא מִלְחָמָה האַלטען אונ מען טאָר ניט זיין צו בראָכען פאַר זייא:

משלי יוסף

מענטשן זאָגן עֵדוּת אויף איינעם אַז מען דאַרף אים הַרְגֶנֶן אונ זיי וועלן בלייבן ליגנער, אויב מען וועט די עֵדוּת ניט הַרְגֶנֶן, ווען צוויי מענטשן וועלן זיין בייז אויף איינעם וועלן זיי קומען צו בֵּית דִין אונ וועלען זאָגען אויף אים ער האָט געטאָן אַ עֲבֵירָה וואָס אים קומט מִיתָה, אונ זיי וועלען [...]אַכטן וועט קיינער קומען אונז מאַכן פאַר ליגנער, איז גוט, וועט מען אים הַרְגֶנֶען, אונ אויב מען וועט אונז מאַכען [...]אר ליגנער, אונ מען וועט אים ניט הַרְגֶנֶען, וועלכען שאַדין וועלען מיר האָבען, אונז וועט מען דאָך אויך [...]ט הַרְגֶנֶן, וועט דאָך קיין מענטש ניט זיכער זיין מיט זיין לעבן, דריבער אֲפִילוּ הקב"ה איז אַגרויסער בַּעַל רַחֲמָנוּת [...]נ טוהט גוטעס צו אַלע מענטשן פון דעסטוועגען מוז ער הייסען מען זאָל די עֵדוּת הַרְגֶנֶן, עס זאָל ניט זיין אַ אומגליק [...]ף אַלע יודן, ווי דר פָּסוּק זאָגט וְהַנִּשְׁאָרִים יִשְׁמְעוּ וְיִירָאוּ, די איבעריגע מענטשן וועלען הערן אַז מען זאָגט פאַלשע עֵדוּת הַרְגֶנְט מען, וועט מען מוֹרָא האָבן צו זאָגען פאַלשע עֵדוּת:

אֹיְבֶךָ וְרָאִיתָ סוּס וָרֶכֶב עַם רַב
מִמְּךָ לֹא תִירָא מֵהֶם כִּי־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ הַמַּעַלְךָ מֵאֶרֶץ
מִצְרָיִם׃ ב וְהָיָה כְּקָרָבְכֶם אֶל־
הַמִּלְחָמָה וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן וְדִבֶּר אֶל־
הָעָם׃ ג וְאָמַר אֲלֵהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל

דְּבָבָךְ וְתֶחֱזֵי סוּסָ
וּרְתִכִּין עַם סַגִּי מִנָּךְ
תִּדְחַל מִנְּהוֹן אֲרֵי
אֱלָהָךְ מֵימְרֵהּ בְּסַעֲ
דְּאַסְּקָךְ מֵאַרְעָא דְמִצְרָ
ב וִיהֵי כְּמִקְרַבְכוֹן לַאֲגָ
קְרָבָא וְיִתְקְרֵיב כַּהֲ
וִימַלֵּל עִם עַמָּא׃ ג וְיֵי
לְהוֹן שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַ

תו״א והיה כקרבכם סוטה מב : ודב
שם : ואמר שם :

בית יהודא

וְצֶדֶק בַּל תַּנִיחֵנִי לְעוֹשְׁקָי) נוייל איך האָב גֶעטאָהן מִשְׁפָּט אוּנ צְדָקָה דְרִיבֶּער בֶּעט איך דיך דוּ זאָלְסט ניט לָאזֶען מֶען זאָל מיך בֶּערוֹיבֶּן : וְעַל אֹיְבֶךָ). מֵיינְט מֶען (יִהְיוּ בְּעֵינֶיךָ כְּאוֹיְבִים) זיי זאָלֶן זַיין בַּיי דיר גֶערֶעכוּנְט ווי דַיינֶע פַּיינְד (אַל תְּרַחֵם עֲלֵיהֶם) זאָלְסט נִיט רַחֲמָנוּת האָבֶּן אויף זיי (כִּי לֹא יְרַחֲמוּ עָלֶיךָ) ווייל זיי וועלֶען אויף דיר אויך ניט רַחֲמָנוּת האָבֶּן : וְסוּס וָרֶכֶבוּ. האָרט רש״י וועט בַּיי די מִלְחָמָה זַיין נָאר אֵיין פֶערְד אוּנ אֵיין רַייטְוָואגֶען, נָאר הקב״ה זאָגְט (בְּעֵינַי כֻּלָּם כְּאִישׁ אֶחָד) בַּיי מִיר אִיז גְלַייך ווי אַלֶע וואָלְטֶען גְווֶען אֵיין פֶערְד (וְכֵן הוּא אוֹמֵר) אוּנ אַזוֹ הָט גְזאָגְט הקב״ה צוּ גִדְעוֹן (וְהִכִּיתָ אֶת מִדְיָן כְּאִישׁ אֶחָד) דוּא וועסט אַזוֹ גְרִינְג שְׁלָאגְען מִדְיָן ווי דוּ וואָלְסְט שְׁלָאגֶן אֵיין מֶענְטְשׁ (וְכֵן אוֹמֵר) אוּנ אַזוֹ זאָגְט דֶר פָּסוּק (כִּי בָא סוּס פַּרְעֹה וגו׳) אַלֶע פֶערְד פוּן פַּרְעֹה זֶענֶן אַזוֹ גֶעשְׁווּינְט דֶערְטְרוּנְקֶען גֶעוואָרֶען אִין יַם וויא עֶס וואָלְט נָאר אֵיין פֶערְד גְוֶוען: עַם רַב מִמְּךָ). זאָגְט הקב״ה (בְּעֵינֶיךָ הוּא רָב) בַּיי דיר אִיז דָס פִיל וועט אַלֵיין זאָלְסְט דַארְפֶען מִלְחָמָה הַאלְטֶען, וועסְטוּ נִיט קֶענֶען) (אֲבָל בְּעֵינַי אֵינוֹ רָב) אָבֶער בַּיי מִיר זֶענֶען זֵייא נִיט פ (ב) וּכְקָרָבְכֶם אֶל הַמִּלְחָמָה). מֵיינְט מֶען (סָמוּךְ לְצֵאתְכֶם מִן הַסְּפָר מִגְּבוּל אַרְצְכֶם) ווען איר וועט זַיין נָאנְט אַרוֹיס צוּ פוּן גְרֶענֶעץ, נָאנְט אַרוֹיס צוּ גֵיין פוּן אַייעֶר לַאנְד צוּ די מִלְחָמָה: וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵןוּ. זאָל גֶענֶען דֶער כֹּהֵן (הַמָּשׁוּחַ לְכַּךְ) אִיז גֶעזַאלְבְּט גְוָוארֶן צוּ דֶער זַאךְ (וְהוּא הַנִּקְרָא מְשׁוּחַ מִלְחָמָה) עֶר וֶוערְט גֶערוּפֶן מָשׁוּחַ מִלְחָמָה, עֶר אִיז גֶזאַלְבְּט גְוָו צוּ רֵיידֶן מִיט יוּדִין דֶעם פִירוּנְג פוּן מִלְחָמָה: וְדִבֶּר אֶל הָעָם בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁוּ. אוּנ עֶר זאָל רֵיידֶען צוּם פָאלְק מִיט הַקּוֹדֶשׁ: (ג) וּשְׁמַע יִשְׂרָאֵלוּ. דֶער כֹּהֵן זאָל זאָגֶען צוּ דִיא יוּדִין (אֲפִילוּ אֵין לָכֶם זְכוּת אֶלָּא קְרִיאַת שְׁמַע בִּלְבַד) אֲפִילוּ איר

רש״י

כל תניחני לעושקי: על איבך. י יהיו בעיניך כאויבים תרחם עליהם ב כי לא ירחמו עליך: סוס ורכב. ב כולם כסוס א׳ וכן הוא או׳ (שופטים ו) והכית את כאיש א׳ וכן הוא אומר (שמות טו) כי בא ל סוס פר עם רב ממך. בעיניך הוא רב מ אבל בעיני אינו (ב) בקרבכם אל המלחמה. סמוך לצאתכם נ מן הס מגבול ארצכם: ונגש הכהן. (סוטה מב) המשוח והוא הנקרא ס משוח מלחמה: ודבר אל העם. (בלשון ע הקדש: (ג) שמע ישראל (שם) אפי׳ אין

שפתי חכמים

לתחלת הסדרא דכתיב ושפטו את העם משפט צדק וכו׳ ל״פ הטעם הראשון: י דאל״כ ל״ל למכתב על אויביך ודאי אם יצאו למלחמה לא יצאו על אוהבים: כ וא״ת והא זה בהדיא כתיב בסמוך והכית את כל זכורה לפי חרב וע״ק למה כתיב אחריו רק הנשים והטף וגו׳ וכאן משמע שלא ירחמו כלל עליהם וי״ל דלקמן איירי שלא בשעת מלחמה פנים אל פנים אלא במלחמות העיר קמיירי תדע דכתוב ונתנה ה׳ אלהיך בידך לכך כתיב נמי רק הנשים והטף וכאן איירי בשעת מלחמה פנים אל פנים שלא תרחם עליהם כלל: ל והא דלא הביא רש״י הפסוק כל סוס פרעה הקדום לו י״ל מש״ה לא הביא הקרא דלעיל משום דכתיב כל סוס וכל רכוב הוא וכאלו כתיב כל סוס וסוס של פרעה לכן הביא קרא כי בא סוס דלא יכול לפרשו כן. (נח״י) נ״ל שהוא ט״ס וכספרי מביא פסוק סוס ורוכבו רמה בים: מ ר״ל הא כתיב ורכב משמע שכולם בעיני הקב״ה כסוס אחד ואחריו כתיב עב ומתרן בעיניך כו׳: נ ר״ל דהיה לו לכתוב והיה כי תצאו למלחמה סמוך כו׳ וא״ל מנ״ל דפי׳ סמוך לספר הוא דלמא בקרבתם למל ממש הוא י״ל דהא כתיב בסמוך שמע ישראל וגו׳ א״כ הקרבה למל אמור מת״ל והיה כקרבכם וגו׳ אלא סמוך לספר הכהן מתנה ע כל התנאים ועיין בסוטה (דף מב) : ס מדכתיב אחריו ו השוטרים מקים כהן לשוטרים מה שוטרים יש להן מי שממונה ע דהיינו דיינים אף כהן יש לו מי שממונה עליו דהיינו כהן גדול חשוב ממנו : ע מדכתיב הכא ודבר אל העם ולהלן בפרשת כתיב משה ידבר והאלהים יעננו בקול מה להלן בלשון הקודש ד

פירוש לתורת אלהים

גֵיין צוּ דֶער מִלְחָמָה עַל אֹיְבֶךָ אוֹיף דֵיינֶע פַּיינְד וְרָאִיתָ סוּס וָרֶכֶב אוּנ דוּ וֶועסְט זֶעהֶן פֶערְד אוּנ רַייטֶער עַם רַב מִמְּךָ מֶער פָאלְק פוּן דִיר לֹא תִירָא מֵהֶם זאָלְסְטוּ דִיךְ נִיט פָארְכְטִין פַר זֵיי כִּי וָוארוּם דַיין גָאט אִיז מִיט דִיר הַמַּעַלְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וָואס עֶר הָאט דִיךְ אוֹיף גִיבְּרַאכְט פוּן לַאנְד מִצְרַיִם : (ב) וְהָיָה אוּנ עֶס וֶועט זַיין אַז איר וֶועט גִיגֶעהְנֶען צוּ דֶער מִלְחָמָה וְ איר וֶועט זַיין נָאהֶינְט אַרוֹיס צוּא גֵיין פוּן אַי גְרֶענִיץ וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן זָאל גִינֶעהְנֶען דֶער כֹּהֵן וָוס גִיזַאלְבְּט גִיוָוארֶן דֶער צוּ וְדִבֶּר אֶל הָעָם אוּנ עֶר ז רֵיידֶן צוּם פָאלְק אוֹיף לָשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ : (ג) וְאָמַר אֲ אוּנ עֶר זָאל צוּ זֵייא זָאגֶען שְׁמַע יִשְׂרָאֵל [עיין

משלי יוסף

גֶעזוּנְד וֶוערְן אוּנ זָאלֶן אַרוֹסְגֵיין פוּן שְׁפִּיטָאל, די קְרַאנְקֶע אִיז אִיצְט בַּיי זֵיי דֶר אָנְהֵייבּ קְרַאנְקְייט, בַּיי דֶעם מֶענְטְשׁ אִיז בְּרַאנְדִיג גֶעוָוארֶן אַפִּינְגֶר, אוּנ דֶר דָאקְטָאר וֶועט אִים דֶעם פִינְגֶר נִיט אָפְּשְׁנַייְדֶן וֶועט בְּרַאנְדִיג וֶוערֶן די גַאנְצֶע הַאנְט אוּנ עֶר וֶועט פוּן דֶעם שְׁטַארְבֶּן, הָט דֶער דָאקְטָאר אוֹיף אִים רַחֲמָנוּת אוּנ נֶעמְט אַרָאפּ דֶעם פִינְגֶער וֶועט דֶער מֶענְטְשׁ בְּלַייבֶּן לֶעבֶּן, דָס זָאגְט דִי תּוֹרָה, ווען צ

מצות השם

(תקכה) וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן וגו׳, דָאס אִיז דִיא מִצְוָה אַז דֶער כֹּהֵן דִיא אוּרִים וְתוּמִים זָאל מִיט גֵיין מִיט דִי יוּדֶען אִין מִלְחָמָה אַרַיין אוּנ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן וֶוען עֶס אִיז דָא יוּדִישֶׁער מֶלֶךְ :

יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ וְלֹא־יֹסִפוּ לַעֲשׂוֹת
עוֹד כַּדָּבָר הָרָע הַזֶּה בְּקִרְבֶּךָ׃
כא וְלֹא תָחוֹס עֵינֶךָ נֶפֶשׁ בְּנֶפֶשׁ עַיִן
בְּעַיִן שֵׁן בְּשֵׁן יָד בְּיָד רֶגֶל בְּרָגֶל׃
ס כ א כִּי־תֵצֵא לַמִּלְחָמָה עַל־

ישְׁמְעוּן וְיִדְחֲלוּן וְלָא
יוֹסְפוּן לְמֶעְבַּד עוֹד
כְּפִתְגָּמָא בִּישָׁא הָדֵין
בֵּינָךְ׃ כא וְלָא תְחוּס עֵינָךְ
נַפְשָׁא חֲלָף נַפְשָׁא עֵינָא
חֲלָף עֵינָא שִׁנָּא חֲלָף שִׁנָּא
יְדָא חֲלָף יְדָא רַגְלָא חֲלָף
רַגְלָא׃ א אֲרֵי תִפּוֹק
לְאַגָּחָא קְרָבָא עַל בַּעֲלֵי

תו"א נפש בנפש שם ה יד : יד ביד כתובות לד : רגל ברגל קמא פד :

בעל הטורים

(כא) יד ביד רגל ברגל . וסמיך ליה (א) כי תצא למלחמה . לומר מחוסרי אבר אין יוצאין למלחמה :

רש"י

כן הזמה ה כמיתת הבועל: (כ) ישמעו ויראו . מכאן שצריכין הכרזה ו איש פלוני ופלוני נהרגין על שהוזמו בב"ד: (כא) עין בעין. (ב"ק פד) ממון ז וכן שן בשן וגו' : (א) כי תצא למלחמה . סמך הכתוב יציאת מלחמה לכאן לו' לך ח שאין מחוסר אבר יוצא למלחמה ד"א לו' לך שאם עשית משפט צדק אתה מובטח שאם תצא למלחמה אתה נוצח וכן דוד הוא אומר (תהלים קיט) עשיתי משפט וצדק

בית יהודא

מיט דעם טויט וואס זיי האבן גוואָלט מען זאָל איר הרגנען: (כ) וְיִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ. זיי וועלן הערן אונ וועלן מורא האבן, זאגט רש"י (מִכַּאן) פון דאנען ווייסן מיר (שֶׁצְּרִיכִין הַכְרָזָה) מען דארף אויסרופען (אִישׁ פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי נֶהֱרָגִין עַל שֶׁהוּזְמוּ בְּבֵית דִּין) די עדות וואס הייסן מיט די נעמן וועלן געהרגעט ווערן ווייל זיי האבן געזאגט פאלשע עדות ביי בית דין: (כא) עַיִן בְּעַיִן. (וְכֵן שֵׁן בְּשֵׁן מָמוֹן) אויב צוויי עדות האבן געזאגט ראובן הט אויסגעהאקט אאויג ואדער זיי זאגען

ראובן הט אויסגעהאקט אצאן פון שמעון, אונ זיי זענען געוואורן ליגנער, דארפן די עדות בצאהלען צו ראובן געלט פר אאויג אדער געלט פאר אצאן: (א) (כִּי תֵצֵא לַמִּלְחָמָה). זאגט רש"י (סָמַךְ הַכָּתוּב יְצִיאַת מִלְחָמָה לְכַאן) דריבער הט משה געשריבן כִּי תֵצֵא לַמִּלְחָמָה לעבן עַיִן תַּחַת עַיִן (לוֹמַר לְךָ שֶׁאֵין מְחוּסַּר אֵבֶר יוֹצֵא לַמִּלְחָמָה) צו זאגען דר מענטש וואס עס פעלט אגליד דארף ניט גיין אין אמלחמה (דָּבָר אַחֵר) נאך אפשט (לוֹמַר לְךָ) צו זאגען דיר (אִם עָשִׂיתָ מִשְׁפָּט צֶדֶק אַתָּה מוּבְטָח שֶׁאִם תֵּצֵא לַמִּלְחָמָה אַתָּה מְנַצֵּחַ) אויב דו האסט געטאהן אריכטיגען משפט ביזטו זיכער אויב דוא וועסט ארויסגיין צו אמלחמה וועסטו איינגעמען די מלחמה (וְכֵן דָּוִד הוּא אוֹמֵר) דוד המלך הט אויך אזו געזאגט (עָשִׂיתִי מִשְׁפָּט

שפתי חכמים

המפרשים : ה אבל אי לא כאן לסרוג אלא אותה בלבד כגון שהרגה את הנפש או שחללה את השבת נהרגין במיתתה : ו דק"ל לנוה סיכה כאן וכתב והנשארים ולא כתיב וכל ישראל וגו' כמו בפ' ראה גבי מסית ותירץ משום דצריך הכרזה בב"ד איש פלוני וכו' ולעדות פסולים גזלנים והגנבים ומלוי ברבית ושאר פסולי עדות השנויים במשנה כן לא כתב כל ישראל כיון שמי שהוא פסול לעדות א"צ ליראה מזה און דבלא"ה הוא פסול מ"ה כתיב והנשארים וגומר כלומר הנשארים כשרים להעיד והא דלא פירש רש"י הכא ממתינים עד הרגל כמו

כתחלת הפרשה מתורץ ג"כ בזה : ז פי' כמו שאמרו פרק החובל מכדי כתיב ועשיתם לו כאשר זמם ואי ס"ד יד ביד ממש יד ביד ל"ל ופירש רש"י דאי סעיד באיש פלוני שקטע יד חבירו משלם ממון הניתן מיד ליד דאי כמשמעו הא כבר כתיב ועשיתם לו כאשר זמם : ח דק"ל דהיה לו להסמיך לכאן המשפטים דפרשת כי תצא וכי יהיה באיש חטא משפט מות כו' ושאר דיני מיתות שאמרו שם ומתרץ לומר לך כו' : ט דלפי' א' קשה והא עין בעין וגו' דנאמר הכא מיירי בממון ולא במחוסר אבר ל"פ ד"א כו' ולפי ד"א לחוד קשה היה לו להסמיך

פירוש לתורת אלהים

די פאלשע עדות וועלין זיי זיך פארכטען וְלֹא יוֹסִיפוּ אונ זיי וועלין ניט מערען צו טאהן נאך אזו ווי די שלעכטע זאך צווישען דיר : (כא) וְלֹא תָחוֹס עֵינֶךָ אונ דיין אויג זאל ניט רחמנות האבין אוף זייא נֶפֶשׁ בְּנֶפֶשׁ אז די עדות האבען מחייב גיוועין יענם מיתה קומט זייא מיתה עַיִן בְּעַיִן אונ אז זייא האבין גיזאגט איינער הט דעם אנדערין אוים גישלאגען איין אויג מוזין זייא אים צאלען פר איין אויג שֵׁן בְּשֵׁן א צאהן פר אצאהן יָד בְּיָד אהאנד פר אהאנד רֶגֶל בְּרָגֶל אפוס פאר אפוס : (א) כִּי תֵצֵא לַמִּלְחָמָה אז דו וועסט ארוס

משלי יוכף

...ט געהרגעט, פר וואס זאל מען די עדות הרגנען? דר ענין איז למשל אמאל איז געקומן אדארף מאן אין אגרויסע שטאט האט ער גיבעטען זיינם אגוטן פריינד ער זאל גיין מיט אים אין די גאסען צו זעהן די שיינקייט פון די שטאט, זיי זענן געגאנגען פון איין גאס אין די אנדערע, הט דר דארף מאן געזעהן אגרויסע הויז, הט ער געפרעגט ווער וואגט אין די הויז, הט דער גוטער פריינד געזאגט דא איז אשפיטאל, אינוויינינג ליגען קראנקע מענטשן דאקטורים הילין זיי, זאגט דער דארף מאן מיר וועלן אריין גיין אינוויינינג זעהן, זיי זענען געקומן אין איין שטוב האבען זיי גיזעהן עטליכע קראנקע זענען געלעגען אוף די בעטלעך אונ האבן געשמועסט איינר מיט דעם אנדערן דערציילט זיין צייטונגען, דערווייל זענען אריינגעקומן משרתים אונ האבען געשטעלט אטישל לעבן יעדער בעט אונ מען הט געגעבען די קראנקע צו עסין מיטאג, אבוילקע מיט זופ אונ פלייש, זיי האבן גיגעסין, דר דארף מאן זאגט צו זיין חבר מיר וועלן אריין גיין נאך אין אשטוב זעהן, זיי זענען אריינגעקומן אין די אנדערע שטוב האבן זיי גיזעהן די קראנקע ליגן אוף די בעטלך אונ שרייען פון שמערצין אונ לעבין איין בעטיל שטייט אדאקטאר אונ שניידט אפ אפינגר פון אהאנט, דר קראנקר שרייט אונ דר דאקטאר שטייט קאלט בלוטיג אונ שניידט, דער דארף מאן זאגט צו זיין חבר, זעה נאר דר דאקטאר איז אזו ארוצח, אונ דר דאקטאר פון די ערשטע שטוב איז אזו אגוטער, הט דער חבר צו אים געזאגט דס איז איין דאקטאר פון די ערשטע שטוב אונ פון די שטוב, נאר די קראנקע פון די ערשטע שטוב איז שון נאך זייער קראנקייט זיי האלטן שון ביי געזונד ווערן גיט מען זיי גוט עסין זיי זאלן געשווינד

געזונד

לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ: כ וְהַנִּשְׁאָרִים

חֲשִׁיב לְמֶעְבַּד לַאֲחוּ[הִי] וּתְפַלֵּי עָבֵד דְּבִי[שָׁא] מִבֵּינָךְ: כ וּדְיִשְׁתָּאֲרוּן

תו"א ובערת קמא פת סנהדרין עח: והנשארים סנהדרין פט מכות ז:

בית יהודא

בְּשְׁנַיִם הַכָּתוּב מְדַבֵּר) וואו עס שְׁטֵייט דֶר וָוארְט „עד" מֵיינְט מֶען צְוֵויי עֵדוּת: (יט) וְכַאֲשֶׁר זָמַם). ווי די עדות האבן געטראכט צו טאן וְלֹא כַּאֲשֶׁר עָשָׂה) אָבֶּר נִיט ווי זיי האבן געטאן (מִכָּאן אָמְרוּ הָרְגוּ אֵין נֶהֱרָגִין) פון דאנען האבן די חֲכָמִים געלערנט אויב דורך די ערשטע עדות האט מען דעם מענטש געהרגת, נאכדעם זענען געקומען די אנדערע עדות אונ האבן געמאכט פאר ליגנער די ערשטע עדות, הרגת מען ניט די ערשטע עדות (עיין ש"ח): וְלַעֲשׂוֹת לְאָחִיו. זאגט רש"י (מַה תַּלְמוּד לוֹמַר לְאָחִיו) צו וואס שטייט דר ווארט לְאָחִיו, צו זיין ברודר (לָמַד) דר ווארט „לְאָחִיו" לערונט אונז (עַל זוֹמְמֵי בַּת כֹּהֵן נְשׂוּאָה שֶׁאֵינָן בִּשְׂרֵפָה אֶלָּא כְּמִיתַת הַבּוֹעֵל שֶׁהוּא בְּחֶנֶק) אויב צוויי עדות זענען געקומען אונ האבען געזאגט אויף איינעם „יהודה" ער האט מזנה געווען מיט א טאכטער פון א כהן וואס זיא האט א מאן, האט די צוויי עדות געוואלט איר זאל מען דערשטיקען, אונ אים זאל מען פארברענגען, נאכדעם זענען געקומען אנדערע צוויי עדות אונ האבן געזאגט צו די ערשטע צווייא עדות ווי אזוי קענט איר זאגן איר האט געזעהן זונטאג האט יהודה מזנה געווען מיט אַכֹּהֵנ'ס טאכטער זונטאג זענט איר געווען מיט אונז צוזאמען אויף א ארט ווייט פון דעם ארט וואו איר זאגט, אונ איר האט די זאך ניט געזעהן אונ ניט געקענט זעהן, דארף מען דאך די ערשטע עדות הרגנ[ען] מיט וועלכען טויט זאל מען זיי הרגנן? מיט איר טויט? ווי זיי האבן איר געוואלט הרגנען? פארברענען? אדער ווי זיי האבן „אים" געוואלט הרגנן, דערשטיקען? דריבער זאגט דר פסוק מען זאל טאן צום עדות ווי ער געטראכט צו טאן צו זיין ברודר, צו אים, ניט צו איר (שֶׁנֶּאֱמַר) וויא עס שטייט אין פסוק (הִיא בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף) זיא זאל פארברענט ווערען אין פייער (הִיא וְלֹא בוֹעֲלָהּ) נאר זיא זאל פארברענט ווערן אבער דר וואס האט מיט איר מזנה גע[ווען] אים פארברענט מען ניט, נאר מען דערשטיקט אים (לְכָךְ נֶאֱמַר כָּאן לְאָחִיו) דריבער זאגט דא דער פסוק לְאָחִיו, צו [זיין] ברודער (כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו) ווי ער האט געטראכט צו טאהן צו זיין ברודער (וְלֹא כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לַאֲחוֹתוֹ) ניט ווי ער האט געטראכט צו טאהן צו זיין שוועסטער (אֲבָל בְּכָל שְׁאַר מִיתוֹת הִשְׁוָה הַכָּתוּב אִשָּׁה לְאִישׁ) אבער אויף אנדע[רע] עבירות וואס קומט מיתה ווערען ווייבער געהרגת מיט דעם זעלביגן טויט ווי מענער (וְזוֹמְמֵי אִשָּׁה נֶהֱרָגִין כְּזוֹמְמֵי א[יש]) די עדות וואס האבן גזאגט אויף אאשה זיא האט געטאהן אעבירה וואס איר קומט מיתה, אונ זיי זענען גווארען ליגנ[ער] וויא עס שטייט פריער) הרגת מען זיי, גלייך ווי דער דין איז ווען זייא זאגען אזעלכע עדות אויף אאיש ואמ[...] פערזאהן (כְּגוֹן שֶׁהֱעִידוּהָ שֶׁהָרְגָה אֶת הַנֶּפֶשׁ) דהיינו זייא האבען געזאגט עדות אויף אאשה זיא האט געהרגת אמענ[טש] (שֶׁחִלְּלָה אֶת הַשַּׁבָּת) אדער זיי האבען געזאגט עדות אויף אאשה זיא האט געטאהן אמלאכה שבת (נֶהֱרָגִין בְּמִיתָ[הּ]) אויב די עדות זענען גיווארן ליגנער וויא עס שטייט פריער), הרגת מען די עדות מיט דעם זעלביגן טויט וואס זיי ה[אבן] געוואלט מען זאל איר הרגנן (שֶׁלֹּא מִיעֵט כָּאן אֲחוֹתוֹ אֶלָּא בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ לְקַיֵּים בָּהֶן הַזָּמָּה בְּמִיתַת הַבּוֹעֵל) וואס די תורה ה[אט] דא געזאגט מען זאל טאהן צו די עדות וויא זייא האבען געטראכט צוא טאהן צו זייער ברודער, ניט צוא זי[יער] שוועסטער, דס איז נאר אויב זייא האבען עדות גזאגט אויף אאיש מיט אאשה אויף איין עבירה ווי פריער [...] געשריבען ביי דעם מזנה זיין מיט די טאכטער פון אכהן) מען קען זאגין מען זאל זיי הרגנען מיט דעם טויט וואס [...] האבן איר געוואלט הרגנן, אונ מען קען זאגען מען זאל זיי הרגנן מיט דעם טויט וואס זיי האבן אים געוואלט הרג[נען] אויף דעם האט די תורה געזאגט מען זאל זיי הרגנן מיט זיין טויט ניט מיט איר טויט, אבער וואו דיא עדות ווי[לן] מען זאל הרגנען די אשה אליין אויף אזו אעבירה וואס זיא אליין האט געטאהן, אן אמאנספערזאהן, הרגת מען די ע[דות]

רש"י

בדרישה ובחקירה: (יט) כאשר זמם. ולא כאשר ע[שה] מכאן אמרו הרגו אין נהרגין (מכות ה): לעשות לאח[יו] מה ת"ל לאחיו למד על זוממי בת כהן נשואה שאינן בשר[פה] אלא כמיתת הבועל שהוא בחנק שנאמר (ויקרא כא) ב[אש] תשרף היא ולא בועלה לכך נא' כאן לאחיו כאשר זמם לע[שות] לאחיו ולא כאשר זמם לעשות לאחותו אבל בכל שאר מית[ות] השוה הכתוב אשה לאיש וזוממי אשה נהרגין כזוממי [איש] כגון שהעידוה שהרגה את הנפש שחללה את השבת נהר[גין] במיתתה שלא מיעט כאן אחותו אלא במקום שיש לק[יים]

שפתי חכמים

דודרשו השופטים וגו' קאי על המזוממים מפני דכ"מ שנאמר עד שנים במשמע א"כ ע"כ ודרשו קאי על המזוממים שצריכין להזים ב' העדים דאלו לא הוזמו אלא א' מן העדים לא נעשו זוממים אבל אי קאי ודרשו וגו' על העדים הראשונים שהוכחשו ל"ל שנים אפי' אחד שהכחיש את חבירו בדרישות או בחקירות עדותן בטלה כמ"ש הטור בהל' עדות: ד דודאי אותו איש שנהרג חייב מיתה ממקום אחר [...] נהרג. דאל"כ למה ראה הקב"ה עוות זה שזה נהרג מית[ה] בחנם ולמה לא הקרה השם שיבואו עידי מזימין קודם שיהרג זה [...] ודאי חייב מיתת ב"ד ממקום אחר היה ולכן נתגלגל הדבר ש[...] קודם שבאו עדים זוממין ואין נהרגין. ועוד יש טעמים אחרים [...]

פירוש לתורת אלהים

זאלט צו אים טאן אזו ווי ער האט גיטראכט צו טאן צו זיין ברודער וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ אונ דו זאלסט אום ראמען דס בייז פון צווישן דיר: (כ) וְהַנִּשְׁאָרִים אונ[ד] איבריגע יודין זאלין הערין אז מען וועט הרג[ענען]

משלי יוסף

זאל שמואל'ן הרגנן, אונ איידר מען האט שמואל'ן גיהרגת זענען געקומען אנדערע צוויי מענטשן אונ האבן געזאגט צו לוי מיט משה ווי אזו קענט איר זאגן איר האט גיזעהן דעם שבת ביי נאכט שעה אכט האט שמואל אנגעצונדען אליכט, די גאנצע צייט פון זיבן ביז ניין זייט איר געווען מיט אונז צוזאמען, אונ איר האט שמואל'ן גאר נים גיזעהן, מיר זאלן גיט זאגען פאר וואס איז דער שטראף פון דיא עדות אזו גרויס, שמואל לעבט דאך מען האט דאך [...] דארף מען הרגנן די ערשטע צוויי עדות לוי אונ מש[ה]

מצות השם

(תקכד) כַּאֲשֶׁר זָמַם וגו'. דאס איז דיא מצוה אז עדות ה[...] פאלש עדות געזאגט זאל מען זייא טאן אזו וויא [...] האבען אין זינען געהאט צו טאן דעם וואס זייא האבען [...] אים פאלש עדות געזאגט:

בּוֹ סָרָה: יז וְעָמְדוּ שְׁנֵי־הָאֲנָשִׁים
אֲשֶׁר־לָהֶם הָרִיב לִפְנֵי יְהוָה
לִפְנֵי הַכֹּהֲנִים וְהַשֹּׁפְטִים אֲשֶׁר
יִהְיוּ בַּיָּמִים הָהֵם: יח וְדָרְשׁוּ
הַשֹּׁפְטִים הֵיטֵב וְהִנֵּה עֵד־שֶׁקֶר
הָעֵד שֶׁקֶר עָנָה בְאָחִיו: יט וַעֲשִׂיתֶם

טְיָא: יז וִיקוּמוּן תְּרֵין
גֻּבְרִין דִּי לְהוֹן דִּינָא
קֳדָם יְיָ קֳדָם כָּהֲנַיָּא
וְדַיָּנַיָּא דִּי יְהוֹן בְּיוֹמַיָּא
הָאִנּוּן: יח וְיִתְבְּעוּן
דַּיָּנַיָּא יָאוּת וְהָא סָהִיד
שְׁקַר סָהֲדָא שִׁקְרָא
אַסְהַד בַּאֲחוּהִי:
וְתַעְבְּדוּן לֵהּ כְּמָא דִּי

ע"א ועמדו שני בתרא קנה סנהדרין יט
שבועות ל: ודרשו סנהדרין מ: והנה
קמא פח מכות ה: ועשיתם לו כתובות
לב לג קמא ה כד פד פה סנהדרין יח נא ל מכות ב ד ה חולין יא:

בעל הטורים

הריב. ב' אשר להם הריב לפני התגלע הריב נטוש וה"ש מצא לפניך הדין ואתה יודע להיכן הדין נוטה אי אתה רשאי לבלוע דמשמע
האנשים אשר להם הריב ודרשו השופטים וגומר שישפטו ביניהם אבל לפני התגלע הריב נטוש:

רש"י

ר שאינו שהוסר העד הזה מכל העדות ש הזאת כילד
מרו להם והלא עמנו הייתם באותו היום במקום פלוני
פרי): (יז) ועמדו שני האנשים. (שבועות ל) בעדים
תוב מדבר ה ולמד שאין עדות בנשים ולמד שצריכין
עיד עדותן מעומד: אשר להם הריב. אלו בעלי א
ין: לפני ה'. יהיה דומה להם כאלו עומדים לפני המקום
א' (תהלים פב) בקרב אלהים ישפוט: אשר יהיו בימים
הם. (ר"ה כה) יפתח בדורו כשמואל בדורו צריך אתה
הוג בו כבוד: (יח) והנה עד שקר. כל מקום שנאמר
בשנים ב הכתוב מדבר: ודרשו השופטים היטב.
פ המזימין אותם ג שבודקים וחוקרים את הבאים להזימם

בית יהודא

(שֶׁהוּסַר הָעֵד הַזֶּה מִכָּל הָעֵדוּת הַזֹּאת) דִי עֵדוּת זֶענֶען אָפּ־
גֶעטָאן פוּן דִי גַאנְצֶע זַאךְ וָוס זֵיי זָאגֶן, זֵיי וֵוייסֶן נִיט אוּנ
הָאבֶּן דִי זַאךְ נִיט גֶעזֶעהֶן (כֵּיצַד) וִוי אַזוֹ (שֶׁאָמְרוּ לָהֶם וַהֲלֹא
עִמָּנוּ הֱיִיתֶם אוֹתוֹ הַיּוֹם בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי) עֶס זֶענֶען גֶעקוּמֶען
אַנְדֶערֶע צְוֵויי עֵדוּת אוּנ הָאבֶּן גֶעזָאגְט צוּ דִי עֶרְשְׁטֶע צְוֵויי
עֵדוּת וִוי אַזוֹ קֶענְט אִיר זָאגֶן אִיר הָט גֶעזֶעהֶן זוּנְטָאג הָט
רְאוּבֵן גֶעטָאן דִי עֲבֵירָה וָאדֶער עֶר הָט גֶעבָּארְגְט גֶעלְט
דֶעם גַאנְצֶן טָאג זוּנְטָאג זֶענְט אִיר גֶוֶועזֶן מִיט אוּנְז צוּ־
זַאמֶן אוֹיף דֶעם אָרְט, פוּן דֶעם אָרְט הָט אִיר גָאר נִיט
גֶעקֶענְט זֶעהֶן רְאוּבֵן אוּנ אִיר הָט אִים נִיט גֶעזֶעהֶן:
(יז) וְעָמְדוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים. זָאגְט רש"י (בְּעֵדִים הַכָּתוּב מְדַבֵּר)
דֶער פָּסוּק שְׁמוּעֶסְט פוּן עֵדוּת (וְלָמַד שֶׁאֵין עֵדוּת בְּנָשִׁים) דֶער
פָּסוּק לֶערוּנְט אוּנז ווייבּר זֶענֶען נִיט עֵדוּת, נָאר אֲנָשִׁים, מֶענֶער (וְלָמַד) נָאךְ לֶערְנְט דֶער פָּסוּק (שֶׁצְּרִיכִין לְהָעִיד עֵדוּתָן
מְעוּמָד) עֵדוּת דַארְפֶן זָאגֶען זֵייעֶרֶע עֵדוּת שְׁטֵייעֶנְדִיג (אֲשֶׁר לָהֶם הָרִיב) וָוס צוּ זֵיי אִיז דִי קְרִיג (אֵלוּ בַּעֲלֵי הַדִּין) מֵיינְט
מֶען דִי מֶענְטְשֶׁן וָוס זֶענֶען גֶעקוּמֶן הָאבֶּען אַדִין תּוֹרָה (לִפְנֵי ה') מֵיינְט מֶען (יְהֵי דוֹמֶה לָהֶם כְּאִילוּ עוֹמְדִים לִפְנֵי הַמָּקוֹם) עֶס
זָאל בַּיי זֵיי זַיין גְלַייךְ וִוי זֵיי וָואלְטֶן גֶעשְׁטַאנֶען פַאר הקב"ה (שֶׁנֶּאֱמַר) וָוארוּם עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפּוֹט)
הקב"ה אִיז דָא צְווִישֶׁן דִי דַיָּינִים וֶוען זֵיי מִשְׁפְּטֶן (אֲשֶׁר יִהְיוּ בַּיָּמִים הָהֵם) זָאגְט רש"י (יִפְתָּח בְּדוֹרוֹ כִּשְׁמוּאֵל בְּדוֹרוֹ) יִפְתָּח
אִיז גֶעוֶועז אַשׁוֹפֵט אִין זַיין צַייט, וִוי שְׁמוּאֵל אִיז גֶעוֶועז אַשׁוֹפֵט אִין זַיין צַייט, אֲפִילוּ שְׁמוּאֵל אִיז גֶעוֶועז פִיל
גְרֶעסֶר פוּן יִפְתָּח, פוּן דֶעסְטְוֶועגֶן (צָרִיךְ אַתָּה לִנְהוֹג בּוֹ כָּבוֹד) דַארְפְסְטוּ גֶעבֶּן כָּבוֹד צוּ יִפְתָּח אִין זַיין צַייט אַזוֹי וִויא צוּ
שְׁמוּאֵל אִין זַיין צַייט: (יח) וְדָרְשׁוּ הַשּׁוֹפְטִים הֵיטֵב. דִיא שׁוֹפְטִים זָאלֶן גוּט פְרֶעגֶן (עַל פִּי הַמַּזִּימִין אוֹתָם) אוֹיף דִי
אַנְדֶערֶע עֵדוּת וָוס זֶענֶען גֶעקוּמֶן אָפְּלֵייקֶענֶען דִי עֶרְשְׁטֶע עֵדוּת (שֶׁבּוֹדְקִים וְחוֹקְרִים אֶת הַבָּאִים לְהַזִּימָם בִּדְרִישָׁה וּבַחֲקִירָה)
אַנְדֶערֶע עֵדוּת וָוס זֶענֶען גֶעקוּמֶן אָפְּלֵייקֶענֶען דִי עֶרְשְׁטֶע עֵדוּת זָאל מֶען זֵיי גוּט אוֹיסְפָארְשְׁטֶן אוּנ אוֹיסְפְרֶעגֶן אוֹיב
זֵיי זָאגֶן אֱמֶת אַז דִי עֶרְשְׁטֶע עֵדוּת זֶענֶען גֶעוֶועזֶן מִיט זֵיי דֶעם טָאג (וְהִנֵּה עֵד שֶׁקֶר) זָאגְט רש"י (כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר עֵד

שפתי חכמים

ד מקבלים העדות מפיהם: ש מפא"כ בשני עדים המכחישים
ת זה דהא מודים זה לזה דהיו במעשה אבל אלו אומרים כך היה
שה ואלו אומרים כך היה אבל בעדים זוממים הוסר העד הזה
העדות שאלו אומרים עמנו הייתם ולא הייתם אצל המעשה זו:
ק"ל וכי שנים באים לדין ושלשה אינם באים לדין ועוד אנשים ל"ל
ועמדו אשר להם הריב סברי אף הנשים באין לדין אלא ע"כ
ם הכתוב מדבר: א וכאלו אמר ועמדו שני האנשים ואשר להם
: ב ואע"פ שכבר פירש זה לעיל חזר וכתב זה כאן שלא נטעה

לומר שאם הוזם אחד מהם יהא הוא נהרג כס"ד דיהודה בן טבאי
שהרג עד זומם לכך חזר וכתב זה כאן כ"מ וכו' אם כן ממילא אין נעשו
זוממין עד שיזומו שניהם: ג פי' הדרישה הזאת אינה על עדים
הראשונים אלא על הבאים להזימם קאי ודרשו השופטים העדים
הבאים להזים את הראשונים והנה נמלאו העדים הראשונים שקר
העדות ועשיתם להם כאשר זמם אבל אם נמלאו הראשונים בחקירת
על"ן שהם משקרים לא נעשו זוממין אלא עדותן בטלה. והא דמספק
רש"י הקרא ומפרש שלא על סדר הקרא. י"ל דרש"י בא עוד להוכיח

פירוש לתורת אלהים

ענְטְשֶׁן לַעֲנוֹת צוּ זָאגֶן פַאלְשֶׁע עֵדוּת אוֹיף אִים[ע"כ]:
וְעָמְדוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים דִיא צְוֵויי מֶענְטְשִׁין (עיין רש"י)
לָהֶם הָרִיב וָואס אִיז צוּ זֵייא דִי קְרִיג זָאלִין שְׁטֵיין
יְיָ פַאר גָאט לִפְנֵי הַכֹּהֲנִים פַאר דִי כֹּהֲנִים אוּנ פַאר דִי
דַיָּינִים וָוס וֶועלֶען זַיין אִין דִי צַייט: (יח) וְדָרְשׁוּ אוּנ
דִי דַיָּינִים זָאלֶן גוּט נָאךְ פָארְשְׁטֶען דוּרךְ דִי עֵדוּת
וָוס זֵיי ווילֶן אָפּ לֵייקֶענִין וְהִנֵּה עֵד שֶׁקֶר לִיגֶען הָט דֶער
עֵדוּת גִיזָאגְט אוֹיף זַיין בְּרוּדֶער: (יט) וַעֲשִׂיתֶם אוּנ אִיר

משלי יוסף

וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו. דִיא גְמָרָא
זָאגְט וֶוען צְוֵויי עֵדוּת לֵוִי אוּנ משה זֶענֶען גֶעקוּמֶען
צוּ בֵּית דִין אוּנ הָאבֶּן גֶעזָאגְט אוֹיף אֵיינֶם שְׁמוּאֵל עֶר הָאט
אָנְגֶעצוּנְדֶן אַלִיכְט שַׁבָּת, אוּנ בֵּית דִין הָאבֶּן גְעפַּסְקֶנְט מֶען

ס טו לֹא־יָקוּם עֵד אֶחָד בְּאִישׁ
לְכָל־עָוֹן וּלְכָל־חַטָּאת בְּכָל־חֵטְא
אֲשֶׁר יֶחֱטָא עַל־פִּי | שְׁנֵי עֵדִים אוֹ
עַל־פִּי שְׁלֹשָׁה־עֵדִים יָקוּם דָּבָר׃
טז כִּי־יָקוּם עֵד־חָמָס בְּאִישׁ לַעֲנוֹת

טו לָא יְקוּם סָהִיד חַ
בִּגְבַר לְכָל עֲוָיָן וּלְכָ
חוֹבִין בְּכָל חֵט דִּי יֶחֱ
עַל מֵימַר תְּרֵין סָהֲ
אוֹ עַל מֵימַר תְּלָ
סָהֲדִין יִתְקַיַּם פִּתְגָּמָ
טז אֲרֵי יְקוּם סָהִיד שְׁ
בִּגְבַר לְאַסְהָדָא בֵ

תו"א לא יקום גיטין ח קידושין סו בתרא קט סנהדרין ט : על פי פסחים י"ג ר"ה כא יבמות קא סוטה ג : יקום דבר קמא יג בתרא כו : לענות בו מכות

בעל הטורים

אחרת : לרשתה . וסמיך ליה (טו) לא יקום עד אחד באיש. שאינו יכול להעיד עד כאן גבול תחומך והיינו ממון : לכל עון . היינו נפשות : חטאת . היינו קרבן . לעיל כתיב על פי שנים עדים דהכא איירי כממנון זאין מאמינין עליהם כל כך כמו בנפשות:

בית יהודא

(בחוצה לארץ אינו עיבר אלא משום לא תגזול) אָבֶּר אַז עֶר שְׁטֶעלְט דֶעם צֵייכֶן פוּם צְווִישֶׁן דִי פֶעלְדֶער אִין זַיין חֲבֵרִם פֶעלְד אִין חוּצָה לָאָרֶץ, הָאט עֶר נָאר אַעֲבֵירָה פוּן אֵיין לָאו „לֹא תִגְזוֹל" : (טו) (עֵד אֶחָד). הַארְט רַשִׁ"י צוּ פוּם שְׁטֵייט דֶר וָוארְט אֶחָד, אַז עֶס שְׁטֵייט עֵד אוּנ עֶס שְׁטֵייט נִיט עֵדִים, ווֶעלֶען מִיר אַלֵיין ווִיסֶען אַז מֶען מֵיינְט נָאר אֵיין עֵדוּת, זָאגְט רַשִׁ"י פוּן דַאנֶען ווֵייסֶען מִיר פַארְקֶערְט, ווַייל עֶס שְׁטֵייט עֵד אוּנ אֶחָד (וְזֶה בָּנָה אַב כָּל עֵד שֶׁבַּתּוֹרָה שְׁנַיִם) ווֵייסֶן מִיר פוּן דַאנֶען אוֹיף דִי גַאנְצֶע תּוֹרָה וואוּ עֶס שְׁטֵייט „עֵד" מֵיינְט מֶען צְווֵיי עֵדוּת (אֶלָּא אִם כֵּן פָּרַט לְךָ בּוֹ אֶחָד) סַיידֶען עֶס שְׁטֵייט לֶעבֶּן וָוארְט עֵד, דֶער וָוארְט אֶחָד : לְכָל עָוֹן וּלְכָל חַטָּאת). אֵיין עֵדוּת זָאל נִיט קוּמֶען עֵדוּת זָאגֶען אוֹיף חָבֵר (לִהְיוֹת חֲבֵרוֹ נֶעֱנַשׁ עַל עֵדוּתוֹ לֹא עוֹנֶשׁ גּוּף וְלֹא עוֹנֶשׁ מָמוֹן) דֶר חָבֵר זָאל דוּרְךְ זַיין זָאגֶען גֶעשְׁטְרָאפְט ווֶערֶען אַקֶערְפֶּערְלִיכֶען שְׁטְרָאף וּמִיתָה אָדֶר מַלְקוּת) נִיט אַגֶעלְט שְׁטְרָאף (אֲבָל קָם הוּא לִשְׁבוּעָה) אָבֶּר אֵיין עֵדוּת קֶען בְּרֶענְגֶען צוּ אַשְׁבוּעָה (אָמַר לַחֲבֵרוֹ תֵּן לִי מָנֶה שֶׁהִלְוִיתִיךָ) רְאוּבֵן הָט גֶעזָאגְט צוּ שְׁלֹמֹה גִיבּ מִיר דִי הוּנְדֶערְט גִילְדֶען וָואס הָאבּ דִיר גֶעבָּארְגְט (אָמַר לוֹ אֵין לְךָ בְּיָדִי כְּלוּם) הָאט שְׁלֹמֹה גֶעזָאגְט צוּ רְאוּבֵן דוּ הָאסְט בַּיי מִיר קֵיין גֶעלְט, אִיךְ דִיר נִיט שׁוּלְדִיג (וְעֵד אֶחָד מֵעִיד שֶׁיֵּשׁ לוֹ) אוּנ אֵיין עֵדוּת זָאגְט אוֹיף שְׁלֹמֹה עֶר אִיז שׁוּלְדִיג גֶעלְט צוּא רְאוּבֵן (לְהִשָּׁבַע לוֹ) מוּז שְׁלֹמֹה שְׁווֶערֶען אַז עֶר אִיז נִיט שׁוּלְדִיג גֶעלְט צוּ רְאוּבֵן : וְעַל פִּי שְׁנֵי עֵדִים). זָאגְט רַשִׁ"י (וְלֹא שֶׁיִּכְתְּבוּ עֵדוּתָם בְּאִגֶּרֶת וְיִשְׁלְחוּ לְבֵית דִּין) דִי עֵדוּת מוּזֶען אַלֵיין רֵיידֶען פַר בֵּית דִּין פוּם זַיי ווֵייסֶען צוּ זָאגֶען אוּנ נִיט זַיי זָאלֶען שְׁרַייבֶּען זַייעֶרֶע עֵדוּת אוֹיף אַבְּרִיף אוּנ שִׁיקֶען צוּ בֵּית דִּין (וְלֹא שֶׁיַּעֲמוֹד תּוּרְגְּמָן בֵּין הָעֵדִים וּבֵין הַדַּיָּינִים) עֶס זָאל נִיט שְׁטֵייןְ אַ... צְווִישֶׁען דִי עֵדוּת אוּנ דִי דַיָּינִים, דִי עֵדוּת זָאלֶען זָאגֶען צוּם מֵלִיץ אוּנ דֶר מֵלִיץ זָאל זָאגֶען צוּ דִי דַיָּינִים ווָּם דִי הָאבֶּן צוּ אִים גֶעזָאגְט, טָאר מֶען נִיט, נָאר דִי דַיָּינִים מוּזֶען הֶערֶען דִי ווֶערְטֶער ווִי זֵייא גֵייעֶן אַרוֹס פוּן מוֹל פוּן דִי אוּנ זַיי מוּזֶען פַארְשְׁטֵיין ווָּם דִי עֵדוּת רֵיידֶען : (טז) (לַעֲנוֹת בּוֹ סָרָה). דִי עֵדוּת זָאגֶען (דָּבָר שֶׁאֵינוֹ) אַזַאךְ ווָּם אִיז נִיט

רש"י

עובר בשני לאוין כהולה לארץ אינו עובר אלא משום לא תגזול: (טו) עד אחד. (סוטה ב) זה בנה אב כל שבתורה שנים הם אא"כ פרט לך בו אחד: לכל עון ו חטאת. להיות חברו נענש על עדותו לא עונש ולא עונש ממון אבל קם הוא לשבועה (ספרי). אמר לח תן לי מנה שהלויתיך אמר לו אין לך בידי כלום ועד מעידו שיש לו חייב להשבע לו: על פי שני עדים. (ג עא) ולא שיכתבו עדותם באגרת וישלחו לב"ד ולא שיע תורגמן בין העדים ובין הדיינים: (טז) לענות בו ס

שפתי חכמים

ס וא"ת דלמא מכאן משמע כל עד שבתורה א' הוא דמה הכא כתיב עד וכתיב אחד אלא אף כ"מ שכתוב עד אחד הוא וי"ל דא"כ לא הל"ל כאן אחד דהא עד ל' יחיד הוא והואיל וכ' רחמנא ע"א ל"ל לומר דוקא כאן אחד הוא הא במקום שכתוב עד סתם שנים הוא. וא"ת ולמה לא פירש זה לעיל גבי לא יומת על פי עד אחד כבר תירצו התוספות בפרק קמא דסוטה דאחד דהתם לעדות מיוחדת לאפוקי זה רואה מחלון זה ועד שני רואה מחלון אחר ועי"ל דלא יכולין למילף איפכא דכ"מ שנא' עד סתם הוא אחד דאם כן מה דכתיב אחר זה כי יקום עד וגומר והנה עד שקר וגומר איירי נמי באחד וזה אינו דהא כתיב אח"ב ועשיתם לו כאשר זמם והא לעיל כתיב לא יקום עד אחד וגומר אע"כ צ"ל דכ"מ שנאמר עד הוא שנים וכו' וכזה יתורץ נמי למה לא פירש רש"י זה לעיל גבי לא יומת על פי ע"א די"ל דלעיל ה"א איפכא אבל הכא א"א לומר איפכא כדפרישית ודו"ק היטב : ע פי' כאלו אינו

לא יקום עד אחד באיש לחייבו שום עון ושום חטאת ופי' עו כמו כי לא שלם עון האמורי וגו' ושם עונש כולל של גוף וממ חטאת דכתיב בקרא פירושו קרבנות והא דלא פירש"י זה מפני נכלל במה שפי' ממון אך הכ' רצה לפרש אותן בפרטות : שהעד אינו קם על העונש אלא על בעל העונש שע"פ עדותו מי שהוא ראוי ליענש : צ רז"ל ליכתב לא יקום וגו' סתם וממי כמשמע בין עונש גוף ובין עונש ממון ומתרץ אי כתיב סת שבועה היה במשמע לכך נאמר לכל עון ולכל חטאת הוא דאי אבל קם הוא לשבועה : ק וא"ת ולמה לא פירש"י זה לעיל ג שנים או שלשה וי"ל דלעיל י"ל אורחא דקרא הוא נקט ע"פ א קשה למה נקט קרא תרי זימני ע"פ ולמה לא כתיב ע"פ שנים וגומר אלא ע"כ למדרש אתא ולא שיכתבו וכו' : ר כגון שאין מכירים בלשון עדים דפי' ע"פ שנים עדים ע"פ שנים המעידי

פירוש לתורת אלהים

יַרְשֶׁינֶן בְּאָרֶץ אִין דֶעם לַאנְד ווָּם דַיין גָאט ווֶעט דִיר גֶעבֶּן צוּ יַרְשֶׁינֶן זִיא : (טו) לֹא יָקוּם עֵד אֶחָד עֶס זָאל נִיט אוֹיף שְׁטֵיין אֵיין עֵדוּת בְּאִישׁ אוֹיף אַמֶענְטְשׁ לְכָל דָּבָר דוּרְךְ אֵיין עֵדוּת זָאל מֶען נִיט גִישְׁטְרָאפְט ווֶערֶען מִיט גֶעלְד אוּנ נִיט מִיט נְפָשׁוֹת אָבֶּר אַשְׁבוּעָה קָאן עֶר אִים יוֹא מְחַיֵּיב זַיין בְּכָל אִין אַלֶע זִינְד ווָּא ווֶעט זִינְדִיגֶען עַל פִּי שְׁנֵי עֵדִים דוּרְךְ דֶעם פוּן צְווֵיי עֵדוּת אָדֶער דוּרְךְ דְרַייא עֵדוּת יָקוּם דָּבָר זָאל בְּלַייבֶּן שְׁטֵיין דִי זַאךְ : (טז) כִּי יָ חָמָס ווֶען עֶס ווֶעט אוֹיף שְׁטֵיין אֵיין פַאלְשֶׁר עֵדוּ

מצות השם

(תקכב) לֹא יָקוּם עֵד וגו׳. דָאס אִיז דִיא מִצְוָה אַז אֵיין עֵדוּת קֶען נִיט מְחַיֵּיב זַיין קֵיין שׁוּם זַאךְ הַן אִין גֶעלְד זַאכֶען הַן אִין אַנְדֶערֶע זַאכֶען נָאר אֵיין שְׁבוּעָה קֶען עֶר יוֹא מְ אוּנ דִיא מִצְוָה גֵּייט אָן בַּיי זְכָרִים אָן יֶעדֶער אָרְ

הערים האל: יב ושלחו זקני עירו ולקחו אתו משם ונתנו אתו ביד גאל הדם ומת: יג לא־תחוס עינך עליו ובערת דם־הנקי מישראל וטוב לך: ס ששי יד לא תסיג גבול רעך אשר גבלו ראשנים בנחלתך אשר תנחל בארץ אשר יהוה אלהיך נתן לך לרשתה:

ד וָיָא הָאִלֵּין: וישלחון סבי קרתה ...ברון יתה מתמן ...נון יתה ביד גאל ...א וימות: יג לא ...וס עינך עלוהי ותפלי ...די דם זכי מישראל ...טב לך: יד לא תשני ...ומא דחברך די ...ימו קדמאי באחסנתך ...תחסן בארעא די יי ...ך יהב לך למירתה:

תולדות אהרן

...מכות י: לא תסיג שבת פה נדה נז:

בעל הטורים

...סמך לא תסיג גבול רעך לרוצח. שלא תאמר הואיל ומותר להרוג ...לא תסיג גבולו שלא יהא ממונו חמור מגופו: מישראל וטוב לך.
...סיג דכשון מסיג גבול נחרב הבית דכתיב הוו מגיעי בית בבית: לא תסיג גבול. אזהרה לב"ד שלא יחליפו אחת מערי מקלט בעיר

רשב"ם

(יד) לא תסיג. כמו נסוגו אחור. ממשיך את המצר אחור להרחיב את שדהו מכמות שגבלו אותו ראשונים:

רש"י

לא תחום עינך עליו. (ספרי) שלא תאמר הראשון נהרג ב למה אנו הורגים את זה ונמצאו שני ישראלים ...ים: (יד) לא תסיג גבול. לשון (ישעיה מב) נסוגו שמחזיר סימן חלוקת הקרקע לאחור לתוך שדה חברו ...הרחיב את שלו והלא כבר נא' לא תגזול מה ת"ל לא ...למד על העוקר תחום חברו שעובר בב' לאוין יכול ...חוצה לארץ ת"ל בנחלתך אשר תנחל וגו' בארץ ישראל

בית יהודא

דעם אנדערען, נאר דס קומט פון אפריערדיגע פיינד־שאפט: (יג) ולא תחום עינך וגו'. זאגט רש"י (שלא תאמר הראשון כבר נהרג למה אנו הורגים את זה ונמצאו שני ישראלים נהרגים) דו זאלסט ניט זאגען דר יוד (שמואל) איז דאך שוין געהרגת געווארען צו וואס זאלן מיר הרגנען דעם יוד (ראובן) אויך, וועלן דאך זיין צוויי יודין געהרגתה, דריבר זאגט די תורה מען זאל ניט רחמנות האבן אויף דעם רוצח נאר מען זאל אים הרגנען: (יד) ולא תסיג גבול.

...איז דערטייטש אוועקרוקען (לשון נסיגו אחור) ווי עס שטייט נסוגו אחור, זיי האבען זיך אוועקגערוקט צוריק ...ער זיך (שמחזיר סימן חלוקת הקרקע לאחור לתוך שדה חברו) דעם צייכען וואס זיין פעלד איז אפגעטיילט פון זיין ...פעלד נעמט ער ארויס פון ארט און שטעלט אים צוריק אין זיין חברס פעלד (למען הרחיב את שלו) זיין פעלד ...ברייטער און גרעסער ווערען, פרעגט רש"י (והלא כבר נאמר לא תגזול ומה תלמוד לומר לא תסיג) די תורה האט ...עבאטען מען זאל ניט גזלנען, און אז ער נעמט אוועק אשטיקל פעלד פון זיין חבר איז דאך אגזלה, ווייסען מיר ...שוין אז מען טאר ניט, צו וואס דארף שטיין לא תסיג, ענפערט רש"י (למד על העוקר תחום חברו שעובר בשני ...די תורה לערנט אונז אז ער נעמט ארוס דעם צייכען וואס צווישען די פעלדער און שטעלט אים אריין אין חברס ...הט ער אעבירה פון צוויי לאוין, לא תגזול און לא תסיג (יכול אף בחוצה לארץ) איך וואלט מיינען אז ...שטעלט אריין דעם צייכען וואס צווישען דיא פעלדער אין חברס פעלד אין חוצה לארץ ואויסער ארץ ...ל) האט מען אויך איין עבירה פון צווייא לאוין (תלמוד לומר בנחלתך אשר תנחל) זאגט דער פסוק ...אין די פעלדער וואס דו וועסט ירשנן אין ארץ ישראל (בארץ ישראל עובר בשני לאוין) אז ער שטעלט דעם צייכען ...ווישן די פעלדער אין זיין חברס פעלד אין ארץ ישראל הט ער אעבירה פון צוויי לאוין לא תגזול און לא תסיג:

שפתי חכמים

...הלכות: ג דאל"כ מאי לא תחום דקאמר וכי תעלה על דעתך שיחוס שום אדם על הרולח במזיד ואחר התראה:

פירוש לתורת אלהים

...ט: (יב) ושלחו זאלן די אלצטע פון זיין שטאט ...ולקחו אותו משם און זייא זאלען אים נעמין פון ...ן ונתנו אותו און זיי זאלען אים געבען אין די ...פון דעם פרייגד ומת און ער זאל ווערען ...ט: (יג) לא תחום עינך עליו דיין אויג זאל ניט ...ות האבין אויף אים ובערת דם און דו זאלסט אום ראמען דעם וואס פאר גיסט ריין בלוט וטוב לך וועט דיר גוט זיין: (יד) לא תסיג דו טארסט ניט אוועק רוקען דעם גרענעץ פון דיין חבר אין זיין פעלד אריין כדי דיין פעלד זאל ברייטער ווערען אשר גבלו וואס די ערשטע מענטשין האבן גימאכט דעם גרענעץ בנחלתך אין דיין ירושה וואס דו וועסט

מצות השם

...לא תחום עינך וגו'. דאס איז דיא מצוה אז אף איין ...רוצח וואס ער האט גיהרגת איין מענטש במזיד ...ען אויף אים נים קיין רחמנות האבען נאר מען זאל אים הרגענען: (תקכב) לא תסיג גבול רעך. דאס איז די מצוה אז איינר דעם אנדערען טאר נים (מסיג גבול) טאן דאס הייסט ער וועט נעמען פון זיין חברס ערד צו זיך אין זיין גרענעץ אריין און דיא מצוה גייט אן בייא זכרים און נקבות:

דִּבֶּר לָתֵת לַאֲבֹתֶיךָ׃ ט כִּי־תִשְׁמֹר
אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת לַעֲשֹׂתָהּ
אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לְאַהֲבָה
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְלָלֶכֶת בִּדְרָכָיו
כָּל־הַיָּמִים וְיָסַפְתָּ לְךָ עוֹד שָׁלֹשׁ
עָרִים עַל הַשָּׁלֹשׁ הָאֵלֶּה׃ י וְלֹא
יִשָּׁפֵךְ דָּם נָקִי בְּקֶרֶב אַרְצְךָ אֲשֶׁר
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה וְהָיָה
עָלֶיךָ דָּמִים׃ פ יא וְכִי־יִהְיֶה אִישׁ
שֹׂנֵא לְרֵעֵהוּ וְאָרַב לוֹ וְקָם עָלָיו
וְהִכָּהוּ נֶפֶשׁ וָמֵת וְנָס אֶל־אַחַת

אונקלוס

כָּל אַרְעָא דִּי מַלֵּיל לְמִ[תַּן]
לַאֲבָהָתָךְ׃ ט אֲרֵי תִטַּ[ר]
יָת כָּל תַּפְקֶדְתָּא הָדָ[א]
לְמֶעְבְּדַהּ דִּי אֲנָא מְפַקֵּדָ[ךְ]
יוֹמָא דֵין לְמִרְחַם יָ[ת]
יְיָ אֱלָהָךְ וְלִמְהַךְ בְּאָרְ[חָן]
דְּתַקְנָן קֳדָמוֹהִי כָּל יוֹמַ[יָּא]
וְתוֹסֵף לָךְ עוֹד תְּלָ[ת]
קִרְוִין עַל תְּלָת אִלֵּין
י וְלָא יִשְׁתְּפֵךְ דַּם זַ[כַּאי]
בְּגוֹ אַרְעָךְ דִּי יְיָ אֱלָהָ[ךְ]
יָהֵב לָךְ אַחְסָנָא וִיה[י]
עֲלָךְ חוֹבַת דִּין דִּקְטוֹל
יא וַאֲרֵי יְהֵי גְּבַר סָ[נֵי]
לְחַבְרֵהּ וְיִכְמַן לֵהּ וִיקוּ[ם]
עֲלוֹהִי וְיִמְחִנֵּהּ נְפַ[שׁ]
וִימוּת וְיֵעֲרוֹק לַחֲדָא מ[ן]

תולדות אהרן

וארב לו כתובות טו קמא מה פו סנהדרין [...]

רש"י

נשבע לתת לך ארץ מ קני וקנזי וקדמוני: (ט) ויספ[ת] לך עוד שלש. הרי ט' ג' שבעבר הירדן וג' שבארץ כנען לע"ל: (יא) וכי יהיה איש שנא לרעהו. ע"י שנאתו ה[וא] בא לידי וארב לו מכאן אמרו עבר אדם על מצוה קלה סו[פו] לעבור על מצוה חמורה לפי שעבר על לא תשנא סופו ל[בא] לידי שפיכות דמים לכך נאמר וכי יהיה איש שונא לרע[הו] וגו' שהיה לו לכתוב וכי יקום איש וארב לרעהו והכהו נפ[ש]

בית יהודא

ווי הקב"ה הט געשוואֶרן ער זאָל דיר געבּן די לאַנד פון די דרייא פעלקער קיני קניזי קדמוני: (ט) וְיָסַפְתָּ לְךָ עוֹד שָׁלֹשׁ עָרִים. זאָלסטו מאכן נאָך דרייא מקלט שטעט (הֲרֵי תֵּשַׁע) וועט זיין ניין מקלט שטעט (שָׁלֹשׁ שֶׁבְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן) דרייא מקלט שטעט אויף די זייט ירדן (וְשָׁלֹשׁ שֶׁבְּאֶרֶץ כְּנַעַן) אונ דרייא מקלט שטעט אין ארץ ישראל (וְשָׁלֹשׁ לֶעָתִיד לָבֹא) אונ נאָך דרייא מקלט שטעט ווען ארץ ישראל וועט גרעסר ווערן: (יא) וְכִי יִהְיֶה אִישׁ שֹׂנֵא לְרֵעֵהוּ. אויב איינר (ראובן) וועט פיינט האבן זיין חבר (שמואל) (וְעַל יְדֵי שִׂנְאָתוֹ הוּא בָּא לִידֵי וְאָרַב לוֹ) אונ וועגן די פיינדשאפט וועט ראובן וועלן טרע[פן] שמואל'ן ער זאָל אים קענן הרגנן (מִכָּאן אָמְרוּ) פון דאנען האָבען די חכמים געזאָגט (עָבַר אָדָם עַל מִצְוָה קַלָּה ס[וֹפוֹ] לַעֲבוֹר עַל מִצְוָה חֲמוּרָה) אויב איינער הָט געטאָן אגרינגע עבירה וועט ער טאָן אשווערע עבירה (לְפִי שֶׁעָבַר עַל לֹא תִשְׂנָא) ווייל ער הָט געזינדיגט, הקב"ה הָט געזאָגט דו זאָלסט ניט פיינט האָבן מענטשען, אונ ער האָט פיי[נט] געהאַט (סוֹפוֹ לָבֹא לִידֵי שְׁפִיכוּת דָּמִים) איז געוועזן דער סוף ער הָט געהרגעט אמענטש, דעם מענטש וואָס ער הָט פיי[נט] געהאַט (לְכָךְ נֶאֱמַר כִּי יִהְיֶה אִישׁ שׂוֹנֵא לְרֵעֵהוּ וגו') דריבער זאָגט דר פסוק אויב איינר וועט פיינט האָבן זיין חבר איז דאָך אקשיא צו וואָס דערציילט די תורה די פיינדשאפט (שֶׁהָיָה לוֹ לִכְתּוֹב) די תורה הָט געדארפט שרייבען (וְכִי יָ[קוּם] אִישׁ וְאָרַב לְרֵעֵהוּ וְהִכָּהוּ נֶפֶשׁ) אויב איין מענטש (ראובן) וועט אופשטיין אונ וועט וועלן טרעפן שמואל'ן ער [זאָל] אים הרגנן אונ וועט אים הרגנן, נאָר די תורה דערציילט פון וואנען קומט דס וואָס איין מענטש זאָל וועלען הרגנ[ען]

שפתי חכמים

עתה דליכא ערי מקלט רבים וגם כתוב בכל פרשת דרכים ...[מק]לט בכל יכול להנצל הרוצח שלא יוכל גואל הדם להשיגו: מ פי' הש"י הבטיח לתת עשר אומות ולא נתן לישראל רק שבע אומות וקני וק[נזי] וקדמוני עדיין לא נתן אלא שעתידים להיות לנו ירושה לקיים שבו[עתו]

פירוש לתורת אלהים

געבען נאר דם לאַנד אֲשֶׁר וואס ער הָט גירעט צו געבן דיינע עלטערן: (ט) כִּי תִשְׁמֹר אֶת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת ווייל דו וועסט היטן נאר די מצוה לַעֲשֹׂתָהּ צו טאן זיא וואס איך גיבּיט דיר היינט לְאַהֲבָה צו ליב האבין דיין גאט וְלָלֶכֶת אונ צו גיין אין זיינע וועגען אלע טעג וְיָסַפְתָּ זאָלסטו דיר מערען נאך דריי שטעט עַל הַשָּׁלֹשׁ הָאֵלֶּה אויף די דריי שטעט: (י) וְלֹא יִשָּׁפֵךְ אונ עס זאל ניט ווערין פאר גאסען דַּם נָקִי ריין בלוט בְּקֶרֶב אַרְצְךָ אין דיין לאנד אֲשֶׁר וואס גאט דיין גא[ט] נוֹתֵן לְךָ נַחֲלָה גיט דיר איין ירושה וְהָיָה אונ עס וועט אויף דיר זיין אשילד פון די בלוט: (יא) וְכִי יִהְיֶה א[ישׁ] אז עס וועט זיין איין מענטש אשונא צוא זיין חב[ר] וְאָרַב לוֹ אונ ער וועט לאקערן אויף אים וְקָם אונ [ער] וועט אויף אים אויף שטיין וְהִכָּהוּ נֶפֶשׁ אונ ער וועט אים שלאגן וָמֵת אונ ער וועט שטארבין וְנָס אֶל אַ[חַת] הֶעָרִים הָאֵל אונ ער וועט אנטלופען צו איינע פון [די]

שטעט

הַבַּרְזֶל מִן־הָעֵץ וּמָצָא אֶת־
רֵעֵהוּ וָמֵת הוּא יָנוּס אֶל־אַחַת
הֶעָרִים־הָאֵלֶּה וָחָי׃ ו פֶּן־יִרְדֹּף
גֹּאֵל הַדָּם אַחֲרֵי הָרֹצֵחַ כִּי יֵחַם
לְבָבוֹ וְהִשִּׂיגוֹ כִּי־יִרְבֶּה הַדֶּרֶךְ
וְהִכָּהוּ נָפֶשׁ וְלוֹ אֵין מִשְׁפַּט־מָוֶת
כִּי לֹא שֹׂנֵא הוּא לוֹ מִתְּמוֹל
שִׁלְשׁוֹם׃ ז עַל־כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ
לֵאמֹר שָׁלֹשׁ עָרִים תַּבְדִּיל לָךְ׃
ח וְאִם־יַרְחִיב יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־
גְּבֻלְךָ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ
וְנָתַן לְךָ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר

ית חַבְרֵהּ וִימוּת הוּא
יֵעֱרוֹק לַחֲדָא מִן קִרְוַיָּא
הָאִלֵּין וְיִתְקַיַּם׃ ו דִּילְמָא
יִרְדּוֹף גָּאֵל דְּמָא בָּתַר
קָטוֹלָא אֲרֵי יֵחַם לִבֵּהּ
וִידְבְּקִנֵּהּ אֲרֵי תִסְגֵּי
אָרְחָא וְיִקְטְלִנֵּהּ נְפַשׁ
וְלֵהּ לֵית חוֹבַת דִּין
קְטוֹל אֲרֵי לָא סָנֵי
הוּא לֵהּ מִתְּמַלֵּי
מִדְּקַמּוֹהִי׃ ז עַל כֵּן
אֲנָא מְפַקֵּדָךְ לְמֵימַר
תְּלַת קִרְוִין תַּפְרֵשׁ לָךְ׃
ח וְאִם יַפְתֵּי יְיָ אֱלָהָךְ יָת
תְּחוּמָךְ כְּמָא דִּי קַיֵּים
לַאֲבָהָתָךְ וְיִתֵּן לָךְ יָת

ר"א ומלא את שם ת פרכין ל: הוא ינוס מכות ב: ולו אין משפט מות שם י: כי לא שונא הוא לו שם:

רשב"ם

ואם ירחיב. לתת לך כל העשרת עממים שניתנו לאברהם בין הבתרים:

בעל הטורים

(ז) שלש ערים. לומר שחזקות היו וערי מבצר שלא יבא עליהם גואל הדם בחיל:

רש"י

מהם אומרים שישל הברזל לחתיכה מן העץ המתבקע
את נתזה והרגה: (ו) פן ירדף גאל הדם. לכך אני אומר
הכין לך דרך ל וערי מקלט רבים: (ח) ואם ירחיב. כאשר

בית יהודא

(וְיֵשׁ מֵהֶם אוֹמְרִים) אַטֵייל רַבָּנָן זָאגֶן (שֶׁיַשֵּׁל הַבַּרְזֶל לַחֲתִיכָה מִן
הָעֵץ הַמִּתְבַּקֵּעַ וְהִיא נִתְּזָה וְהָרְגָה) מֶען מֵיינְט דֶר אַייזֶען וָדִי
הַאקְ הָט אַרָאפְּגֶעוָוארְפֶן אַשְׁטִיק הָאלְץ פוּן דֶעם בּוֹים וָוָס
מֶען הַאקְט אוּנ דִי שְׁטִיק הָאלְץ אִיז גֶעפַאלֶן אוֹיף אֵיינֶם
הָט אִים גֶעהַרְגֶת׃ (ו) וּפֶן יִרְדֹּף גוֹאֵל הַדָּם׃. טָאמֶער וֶועט דֶער פְרַיינְד פוּן גֶעהַרְגְתִּין לוֹיפֶן נָאךְ דֶעם רוֹצֵחַ אוּנ
ט אִים וֶועלֶן הַרְגֶנֶן (לְכַךְ אֲנִי אוֹמֵר) דְרִיבֶּער זָאג אִיךְ דִיר (לְהָכִין לְךָ דֶרֶךְ וְעָרֵי מִקְלָט רַבִּים) דוּ זָאלְסְט גְרֵייט מַאכֶן דִי
ן וָוס פִירֶען צוּ דִי מִקְלָט שְׁטֶעט, דֶר רוֹצֵחַ זָאל נִיט בְּלָאנְדְזֶען אוּנ זָאל נִיט פַארְהַאלְטֶן וֶוערֶען אִין וֶועג נָאר עֶר
קֶענֶען גְלַייךְ לוֹיפֶען בִּיז אִין אַמִּקְלָט שְׁטָאט, אוּנ זָאלְסְט מַאכֶן דְרַייא מִקְלָט שְׁטֶעט אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל׃ (ח) וְאִם
יבו. אוֹיב הקב"ה וֶועט דֶערְבְּרֵייטֶערְן וּפַארְגְרֶעסֶערְ׳ דַיין לַאנְד (כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָתֵת לְךָ אֶרֶץ קֵינִי קְנִזִּי וְקַדְמֹנִי)

שפתי חכמים

דמתחלת הגבול עד עיר מקלט שניה יש כמו שיש מן העיר
שניה עד האחרונה ומעיר שניה עד הגבול השני גם כן יש
ורים הללו לכך נקרא משולש וכן פירשתי בפרשת תרומה גבי
. ועוד מפורש בפרק אלו הן הגולין ושלשת כלומר שמתחלקת
ע רבעים לרחבו וע"ש: ל ר"ל דבקרא משמע שה"פ הוא
ינוס אל אחת הערים האלה וחי כדי פן ירדוף גואל הדם וגו' וכי
מה מועיל זה שכם שמא עדיין ירדוף גואל הדם אחריו עד העיר של
מקלט והשיגו כי יחם לבבו ל"פ שלא קאי אהוא ינוס וגו' דסמוך אלא
אלמעלה דכתיב תכין לך הדרך ושלשת דהיינו שיכתוב מקלט מקלט
על פרשת דרכים וגם צריך ג' ערי מקלט ולמה ומפרש פן ירדוף וגו' אבל

פירוש לתורת אלהים

ן וְנָשַׁל אוּנ עֶס וֶועט אַרָאפּ פַאלֶן דָס אַייזֶן פוּן
שְׁטִיל אָדֶער דִי הַאק וֶועט אַרוּס וַוארְפֶען אַיין
קְל הָאלְץ וּמָצָא אוּנ עֶס וֶועט טְרֶעפִין זַיין חַבֵר
אוּנ עֶר וֶועט שְׁטַארְבֶּען הוּא עֶר דֶר רוֹצֵחַ יָנוּס
אַנְטְלוֹפִין צוּ אֵיינֶע פוּן דִי שְׁטֶעט וָחָי אוּנ עֶר
בְּלַייבֶּן לֶעבֶּן׃ (ו) פֶּן יִרְדֹּף טָאמֶר וֶועט נָאךְ יָאגֶן
פְרַיינְד פוּן דֶעם גֶעהַרְגְתִּין נָאךְ דֶעם רוֹצֵחַ כִּי
וָוארוּם עֶס וֶועט זִיךְ דֶער הִיצֶען זַיין הַארְץ
ט אוּנ עֶר וֶועט אִים חַאפִּין כִּי יִרְבֶּה וַוייל עֶס
וֶועט זַיין וַוייט דֶער וֶועג וְהִכָּהוּ אוּנ עֶר וֶועט אִים
שְׁלָאגֶן צוּם טוֹיט וְלוֹ אוּנ צוּ דֶעם רוֹצֵחַ קוּמְט נִיט
אַמִשְׁפָּט פוּן טוֹיט כִּי לֹא שֹׂנֵא וָוארוּם עֶר הָאט גִיט
פַיינְט גֶעהַאט דֶעם גֶעהַרְגְתִּין נִיט פוּן גֶעכְטֶען אוּנ
אֵייעֶר גֶעכְטֶען׃ (ז) עַל כֵּן דְרוּם גִיבִּיט אִיךְ דִיר לֵאמֹר
צוּ זָאגִין שָׁלֹשׁ עָרִים דוּ זָאלְסְט אָפּ שֵׁיידֶען דְרַייא
שְׁטֶעט׃ (ח) וְאִם יַרְחִיב אוּנ אַז דַיין גָאט וֶועט דִיר
דֶער בְּרֵייטֶערֶען דַיין לַאנְד כַּאֲשֶׁר אַזוֹ וִויא עֶר הָאט
גִישְׁווארֶען צוּ דַיינֶע עֶלְטֶערֶען וְנָתַן אוּנ זֶר וֶועט דִיר

יַנְחִילְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהָיָה לָנוּס
שָׁמָּה כָּל־רֹצֵחַ: ד וְזֶה דְּבַר הָרֹצֵחַ
אֲשֶׁר־יָנוּס שָׁמָּה וָחָי אֲשֶׁר יַכֶּה
אֶת־רֵעֵהוּ בִּבְלִי־דַעַת וְהוּא לֹא־
שֹׂנֵא לוֹ מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם: ה וַאֲשֶׁר
יָבֹא אֶת־רֵעֵהוּ בַיַּעַר לַחְטֹב עֵצִים
וְנִדְּחָה יָדוֹ בַגַּרְזֶן לִכְרֹת הָעֵץ וְנָשַׁל

אונקלוס

דִּי יַחְסְנִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ וִ
לְמֵעֲרוֹק תַּמָּן כָּל קָטוֹ
ד וְדֵין פִּתְגָּם קָטוֹ
דְּיֵעֲרוֹק תַּמָּן וְיִתְקַיַּם
יִקְטוֹל יָת חַבְרֵהּ בְּ
מַנְדְּעֵהּ וְהוּא לָא סָנֵי
מֵאִתְמָלֵי וּמִדְּקַמּוֹהִי
ה וְדִי יֵיעוֹל עִם חַבְ
בְּחֻרְשָׁא לְמִקַּץ אָ
וְתִתְמְרֵיג יְדֵהּ בְּפַרְ
לְמִקַּץ אָעָא וְיִשְׁתְּ
פַּרְזְלָא מִן אָעָא וְיִשְׁ

תו"א לנוס שמה סנהדרין יח: וזה דבר שבועות מז מכות ט י יב: בבלי דעת נדרים פח קמא פו מכות ט: ואשר יבא את רעהו ביער נדרים גם מכות ח ט: העץ מכות ז: ונשל הברזל שם ד:

רשב"ם

(ה) ונשל הברזל. הוא הגרזן שקרוי ברזל. כדכתיב אם קהה הברזל שישליך הגרזן חתיכה בקצת מן העץ:

בית יהודא

לינקס רעכטס איז געווען געשריבען די ווערטער מקלט מקלט, דער רוצח זאל וויסען וואוהין צו לויפען: ושלשת את גבול ארצך. זאלסט טיילען דיין לאנד אין דריי טייל (שיהא מתחלת הגבול עד העיר הראשונה של עיר מקלט) פון אנהייב גרענץ פון ארץ ישראל ביז די ערשטע מקלט שטאט זאל זיין אזו ווייט (כשיעור מהלך שיש ממנה עד השניה) ווי עס איז פון די ערשטע מקלט שטאט ביז די אנדערע מקלט שטאט (וכן משניה לשלישית) אונ אזו ווייט זאל זיין פון די אנדערע מקלט שטאט ביז די דריטע מקלט שטאט (וכן מן השלישית עד הגבול השני של ארץ ישראל) אונ אזו ווייט זאל זיין פון די דריטע מקלט שטאט ביז צום אנדערן גר
פון ארץ ישראל, דהיינו די לייגג פון ארץ ישראל איז געווען פיר הונדערט מייל, זאל מען מעסטען פון אנ
ארץ ישראל הונדערט מייל אונ בויען א שטאט, פון דיא שטאט זאל מען מעסטען נאך הונדערט מייל אונ ב
א שטאט, פון די צווייטע שטאט זאל מען מעסטען נאך הונדערט מייל אונ בויען א דריטע שטאט, וועט זיין פון
דריטע שטאט ביז צום אנדערען עק ארץ ישראל הונדערט מייל ועיין ש"ח: (ה) ונדחה ידו. מיינט מען (כ
להפיל הגרזן על העץ) ווען ער הט געוואלט ווארפען די האק אויף דעם בוים האט זיך אשטויס געטאן די ה
(ותרגומו ותתמריג ידיה) דער תרגום טייטשט עס האט זיך אפגערוקט זיין האנט (ונשמטה ידו להפיל מכת הגרזן על
ווען ער הט אויפגעהויבען די האנט מיט די האק צו געבען א קלאפ־אריין דיא האק אין בוים הט זיך די האנט אג
אדער אשטויס געטאן, זאגט רש"י אויף דיא ווערטער כי שמטו הבקר (תרגם יונתן) טייטשט דר יונתן (ארי מ
תוריא) די אקסען האבען זיך אפגערוקט אויסגעשפאנט אונ זענען אוועקגעגאנגען פון וואגען: ונשל הברזל מן העץ. ז
רש"י (יש מרבותינו אומרים נשמט הברזל מקתו) אטייל רבנן זאגן מען מיינט דר אייזען פון די האק איז אראפגעפאל
זיין האלץ נפון זיין האנטו ווס איז אריין געשטעקט אין די האק אונ איז געפאלען אויף איינעם אונ הט אים גע

רש"י

היה כתוב על פרשת דרכים: ושלשת את גבול אר
שיהא מתחלת הגבול עד העיר הראשונה של עיר מקל
כשיעור מהלך שיש ממנה עד השניה וכן משניה לשליש
מן השלישית עד גבול השני של ארץ ישראל: (ה) ונד
ידו. כשבא להפיל הגרזן על העץ ותרגומו ותתמריג י
ל' ונשמטה ידו להפיל מכת הגרזן על העץ (שמואל ב ו
שמטו הבקר תרגם יונתן ארי מרגוהי תוריא: ונשל הב
מן העץ. (מכות ז) יש מרבותינו אומרי' נשמט הברזל מ

שפתי חכמים

פי' רש"י שני פירושים על לא תגורו ל' מורא ולשון הכנסה לכך נקט שתי לשונות. בשם מהרי"ן. והרא"ם פי' דמה שכתב אחר מאמר לא תמנע מללמד עליו חובה מאמר ולא תירא פן תענש עליו פי' נתינת טעם על לא תמנע עצמך וכו' כאלו אמר לא תמנע עצמך וכו' ולא תירא מזה פן תענש עליו עכ"ל: י שלא יטעה בפרשת דרכים: כ ואם תאמר דלפי חילוק הזה תחלק הארץ לארבעה חלקים

דעת זקנים מבעלי התוספות

ומאה משכם לקדש ומאה מקדש לצפון ופריך מאי שנא נ
גיסא דמרחקי ומאי שנא מהאי גיסא דמקרבי פי' שהרי
שדרים ברוח דרומי וברוח צפוני היו רחוקים מערי מקלט
פרסה ואותם הדרים בין חברון לשכם ובין שכם לקדש
קרובים מערי מקלט ומשני אמר אביי משום דבשכם נ
רוצחים דכתיב שם ירצחו שכמה מאי חבר כהנים אר"א
מתחברין להרוג נפשות ככהנים שמתחברין ליטול תו
בבית הגרנות ומשום דשכיחי רוצחים היתה קרובה לעיירות שבינה לבין חברון ובינה לבין קדש כדי שיבאו ההורגים ב
מעיירות הסמוכות להו למקלט ויהרגו הורגי מזיד שבתוכה ואי קשיא א"כ דבארץ ישראל שכיחי רוצחים הדרא ק
לדוכתא אמאי בעבר הירדן תלת כו' וצ"ל דבגלעד מיהא שכיחא טפי מדקרי לה עקובה מדם:

פירוש לתורת אלהים

וְשִׁלַּשְׁתָּ אונ דו זאלסט מעסטען אויף דרייא טייל דיין לאנד אֲשֶׁר יַנְחִילְךָ וואס דיין גאט וועט דיך מאכען ירשינען (עיין רש"י) וְהָיָה אונ עס זאל זיין אהין צוא אנטלויפען איטליכער רוצח: (ד) וְזֶה דְּבַר אונ דס איז דר דין פון דעם רוצח אֲשֶׁר יָנוּס ווס ער וועט אהין אנטלויפען אונ ער זאל בלייבען לעבען אֲשֶׁר יַכֶּה ווס ער

וועט שלאגען זיין חבר גיט וויסענדיג אונ דר ר
איז דעם מענטשין ניט אפיינט מִתְּמוֹל שִׁלְשׁוֹם
געכטין אונ פון אייער געכטען: (ה) וַאֲשֶׁר
אונ דער וואס וועט קומען מיט זיין חבר אין וו
לַחְטוֹב צו האקן האלץ וְנִדְּחָה אונ אז ער וועט וו
אפ האקין האלץ וועט זיין האנד שאקלען מיט

חַיָּה אוֹ־עוֹף אֲשֶׁר יֵאָכֵל וְשָׁפַךְ אֶת־
דָּמוֹ וְכִסָּהוּ בֶּעָפָר: יד כִּי־נֶפֶשׁ כָּל־
בָּשָׂר דָּמוֹ בְנַפְשׁוֹ הוּא וָאֹמַר לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל דַּם כָּל־בָּשָׂר לֹא תֹאכֵלוּ
כִּי נֶפֶשׁ כָּל־בָּשָׂר דָּמוֹ הִוא כָּל־
אֹכְלָיו יִכָּרֵת: טו וְכָל־נֶפֶשׁ אֲשֶׁר
תֹּאכַל נְבֵלָה וּטְרֵפָה בָּאֶזְרָח וּבַגֵּר

אונקלוס

עוֹפָא דִּי מִתְאֲכֵל
ישׁוֹד יָת דְּמֵהּ
בַּסְנֵהּ בְּעַפְרָא: יד אֲרֵי
נַשׁ כָּל בִּסְרָא דְּמֵהּ
נַפְשֵׁהּ הוּא וַאֲמָרִית
בְנֵי יִשְׂרָאֵל דַּם כָּל
סְרָא לָא תֵיכְלוּן אֲרֵי
נַשׁ כָּל בִּסְרָא דְּמֵהּ
יא כָּל דְּיֵיכְלִנֵּהּ
שְׁתֵּיצֵי: טו וְכָל אֱנָשׁ
יֵיכוּל נְבִילָא וּתְבִירָא
יַצִּיבָא וּבְגִיוֹרָא וְיִצַּבַּע

ע״א חיה או עוף חולין פד עז : אשר יאכל שם פה : ושפך את דמו שם פד פז שבת כב בילה ב ב״ק נח : וכסהו בעפר חולין ל פג פד פז : כי נפש כל בשר חולין פו : ואמר לבני ישראל שם כו : וכל נפש אשר תאכל נבלה וטרפה זבחים סט ע :

בעל הטורים

) ושפך את דמו וכסהו בעפר . דם חיה ועוף טעונין כסוי שאין ריבין ממנו על המזבח שלא תהא מדת הדין מקטרגת איך דם יאכל דם

רשב״ם

(יג) וכסהו בעפר. כי אז לא יהא ראוי לאכילה : (טו) אשר תאכל נבלה. אפי׳ קטן יטמא :

רש״י

רנגולין מנין ת״ל ציד מכל מקום א״כ למה נאמר אשר יצוד לא יאכל בשר אלא פ בהזמנה זאת : אשר יאכל. פרט לטמאים : (יד) דמו בנפשו הוא. דמו הוא לו במקום נפש ק שהנפש תלויה בו : כי נפש כל בשר דמו הוא. נפש ר היא הדם. דם ובשר ל׳ זכר. נפש לשון נקבה : וו) אשר תאכל נבלה וטרפה. בנבלת עוף טהור דבר

בית יהודא

וויסן מיר אז ער דארף בדעקין זייער בלוט (תַּלְמוּד לוֹמַר צַיִד) שטייט אין פסוק דר ווארט ציד, וואס ער איז איבעריג אין פסוק, עס קען דאך שטיין אֲשֶׁר יָצוּד חַיָּה וגו׳, צוא וואס שטייט דר ווארט ציד (מִכָּל מָקוֹם) פון וועלכן ארט ער וועט זיי נעמן הייסט דס געפאנגען, פרעגט רש״י (אִם כֵּן) אוב עס איז אזו, אז מען שעכט חיות אדער עופות ניט געפאנגענע דארף מען אוך בדעקין זייער בלוט (לָמָּה נֶאֱמַר ער יָצוּד) צו וואס שטייט אין פסוק אז ער וועט פאנגען, זאל שטיין אֲשֶׁר יִשְׁחַט חַיָּה אוֹ עוֹף וגו׳, אז ער וועט עכטין א חיה אדער א עוף זאל ער בדעקין זייער בלוט, נאר דער פסוק לערונט אונז (שֶׁלֹּא יֹאכַל בָּשָׂר אֶלָּא בְּהַזְמָנָה זֹאת) א מענטש זאל ניט עסין פלייש נאר מיט אזוי אאנבריייטונג, גלייך וויא ער וואלט געדארפט גיין פאנגען ען מיינט וויא וואלט גוועזן אז ער וואלט ניט האבען קיין אנדער פלייש צו עסין נאר ער זאל דארפן גיין אין אלד פאנגען א חיה אדער א עוף, פארשטייען מיר ניט אלע טאג וואלט דער מענטש געגאנגען אין וואלד פאנגן, אר אמאל ווען ער וואלט געהאט דאס פלייש עסין גייטיג, אזו זאל א מענטש ניט עסין שטענדיג פלייש, נאר ווען ר דארף גייטיג צוא עסין פלייש: (אֲשֶׁר יֵאָכֵל). אז ער שעכט א חיה אדער א עוף וואס מען מעג זיי עסין, דארף ר באדעקין זייער בלוט (פְּרָט לִטְמֵאִים) אבער אז ער האט געשאכטין א חיה אדער א עוף וואס מען טאר זיי ניט עסין, ארף ער ניט בדעקין זייער בלוט: (יד) וְדָמוֹ בְנַפְשׁוֹ הוּא). זאגט רש״י מען מיינט (דָּמוֹ הוּא לוֹ בִּמְקוֹם הַנֶּפֶשׁ) דאס לוט איז בייא דעם מענטש און בייא אלע לעבעדיגע זאכין זייער לעבין (שֶׁהַנֶּפֶשׁ תְּלוּיָה בּוֹ) ווייל דאס לעבין ויינגט אוף דעם בלוט: (כִּי נֶפֶשׁ כָּל בָּשָׂר דָּמוֹ הוּא). דאס לעבן פון אלע לעבעדיגע זאכען איז דם בלוט (הַנֶּפֶשׁ הוּא דָם) דם לעבין איז דאס בלוט (דָּם וּבָשָׂר לָשׁוֹן זָכָר) בלוט און פלייש ווערן גערעט מענליך (נֶפֶשׁ לָשׁוֹן נְקֵבָה) נשמה ווערט גערעט ווייבליך: (טו) וַאֲשֶׁר תֹּאכַל נְבֵלָה וּטְרֵפָה). אוב איינער וועט עסין א נבלה אדער א טרפה, זאגט רש״י (בְּנִבְלַת עוֹף

שפתי חכמים

פירש״י כאלו הוא צד שאינה מזומנת לו כלו׳ שלא יאכל בשר תדיר שלא גני : צ וא״ת דלמא למעט טרפה הוא דאתא כגון שניקב קרום של מוח ו ששחטו טרפה. וי״ל דהוכחתו מדכתיב הכא ושפך את דמו וכסהו ולעיל תיב דם שפך מה להלן שחיטה שאינ׳ ראויה אף כאן כגון ששחט טרפה ואפ״ה כתי׳ וכסהו בעפר א״כ אשר יאכל ל״ל אלא פרט לטמאי׳ הוא דאתא אליבא דר׳ מאיר ולא כחכמים דהלכתא כוותייהו ול״ע : ק לא שדמיו של אדם תלויין בנפשו אלא נפשו תלוי בדמו : ר רצונו לתרץ והרי הבשר והדם שניהם לשון זכר הם ולמה כתיב היא. ומתרץ הנפש היא הדם ומלת

פירוש לתורת אלהים

ם עסין און וועט דם וועלן עסן וְשָׁפַךְ זאל ער פאר יסן זיין בלוט מען זאל דם פריער קולין וְכִסָּהוּ בֶּעָפָר און מען זאל דם בלוט צו דעקין מיט ערד אדר מיט אש: (יד) כִּי נֶפֶשׁ כָּל בָּשָׂר וגו׳ ווארום דם חיות פון אלי נשעפעניש הענגט אין זיין בלוט וָאוֹמַר און דרום טוא איך זאגן צו די קינדר יִשְׂרָאֵל דַּם כָּל בָּשָׂר דאס בלוט פון איטליכן לייב לא תֹאכֵלוּ זאלט איר ניט עסן כִּי נֶפֶשׁ ווארום די נשמה פון איטליכען לייב איז דם בלוט כָּל אוֹכְלָיו איטליכר וואס עסט דאס בלוט יִכָּרֵת וועט ער ווערן פר שניטן ער איז חייב כרת: (טו) וְכָל נֶפֶשׁ און איטליכר מענטש אֲשֶׁר תֹּאכַל וואס וועט עסין א נבילה וואס איז פון זיך זעלבערט געפיגרט וּטְרֵפָה אדר

מצות השם

קפז) וְשָׁפַךְ אֶת דָּמוֹ וְכִסָּהוּ בֶּעָפָר. דיא מצוה פון דעם פסוק איז ערקלערט אז מען קוילט איין חיה אדר איין עוף בוז מען נעמען פון אונטען אונטער דעם בלוט ערד און פון אובען אויף דעם בלוט דארף מען אויך צוא דעקין מיט ערד און דיא מצוה גייט אן אויף יעדער ארט אין יעדער צייט :

וַאֲנִי נְתַתִּיו לָכֶם עַל־הַמִּזְבֵּחַ לְכַפֵּר
עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם כִּי־הַדָּם הוּא בַּנֶּפֶשׁ
יְכַפֵּר׃ יב עַל־כֵּן אָמַרְתִּי לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל כָּל־נֶפֶשׁ מִכֶּם לֹא־תֹאכַל
דָּם וְהַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכְכֶם לֹא־יֹאכַל
דָּם׃ יג וְאִישׁ אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן־
הַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם אֲשֶׁר יָצוּד צֵיד

בִּסְרָא בִּדְמָא הִיא וַאֲנָא
יְהַבְתֵּהּ לְכוֹן עַל מַדְבְּחָא
לְכַפָּרָא עַל נַפְשָׁתְכוֹן
אֲרֵי דְמָא הוּא עַל נַפְשָׁא
מְכַפֵּר׃ יב עַל כֵּן אֲמָרִית
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל אֱנָשׁ
מִנְּכוֹן לָא יֵיכוֹל דְּמָא
וְגִיּוֹרָא דְּיִתְגַּיְּרוּן בֵּינֵיכוֹן
לָא יֵיכוֹל דְּמָא׃ יג וּגְבַר
גְּבַר מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן
גִּיּוֹרָא דְּיִתְגַּיְּרוּן בֵּינֵיכוֹן
דִּי יְצוּד צֵידָא חַיְתָא

תו"א כי הדם הוא פסחים סה יומא ה זבחים מו מנחות לג חולין קיז כריתות כב מעילה יא : כל נפש מכם פסחים כב יבמות קיד חולין קכ : אשר יצוד חולין פד :

בית יהודא

גֶעבִּין דָאס בְּלוּט פוּן אַקָרְבָּן אוֹיף דֶעם מִזְבֵּחַ, דָם בְּלוּט וְדָאס לֶעבִּין) פוּן דִיא בְּהֵמָה זָאל מְכַפֵּר זַיין אוֹיף דָאס לֶעבִּין פוּן מֶענְטְשׁ (תָּבֹא נֶפֶשׁ וּתְכַפֵּר עַל הַנֶּפֶשׁ) זָאל קוּמֶען אַנֶפֶשׁ וּפוּן אַבְּהֵמָה) אוּנ זָאל מְכַפֵּר זַיין אוֹיף אַנֶפֶשׁ פוּן אַמֶענְטְשׁ : (יב) וְכָל נֶפֶשׁ מִכֶּם). אַלֶע מֶענְטְשִׁין פוּן אַייךְ זָאלִין נִיט עֶסִין בְּלוּט, זָאגְט רַשִׁ"י (לְהַזְהִיר גְּדוֹלִים עַל הַקְּטַנִּים) דִיא תּוֹרָה הָאט גְבָּאטֶן דִיא גְרוֹיסֶע מֶענְטְשֶׁן זָאלִין הִיטֶען דִי קְלֵיינֶע קִינְדֶער זֵייא זָאלִין נִיט עֶסִין בְּלוּט : (יג) וַאֲשֶׁר יָצוּד). יֶעדֶער מֶענְטְשׁ וָואס וֶועט פַאנְגֶען אַחַיָּה אָדֶער אַעוֹף וָואס מֶען מֶעג זֵייא עֶסִין אוּנ עֶר וֶועט זֵיי שֶׁעכְטֶן, זָאל עֶר בֶּדֶעקִין דָאס בְּלוּט מִיט עֶרְד, זָאגְט רַשִׁ"י (אֵין לִי אֶלָּא צַיִד) פוּן דֶעם פָּסוּק וֵוייסִין מִיר נָאר אַז עֶר הָאט גֶעשׁאכְטֶען גֶעפַאנְגֶענֶע דַארְף עֶר בֶּדֶעקִין זֵייעֶר בְּלוּט (אַוָזִין וְתַרְנְגוֹלִין מִנַּיִן) אַז עֶר הָאט גֶעשֶׁאכְטֶן גֶענְדְז אָדֶער הִינֶער פוּן וַואנֶען

רש"י

המזבח לכפר על נפש האדם. תבוא נפש ותכפר על הנפש : (יב) כל נפש מכם. להזהיר גדולים על הקטנים : (יג) אשר יצוד. (ת"כ חולין פד) אין לי אלא ציד. אווזין

שפתי חכמים

לאו בשר ממש אלא כל ברי' הוא נקרא בשם בשר כמו שנא' כי השחית כל בשר את דרכו וגם נקט ל' תלויה להורות שאין הנפש מונחת בדם כי נפש אין בה ממש ואין שייך בה ל' הנחה כ"א ל' תלויה כלו' שקיומה אינו אלא בדם כי בהעדר הדם תפסד הנפש ואמר עוד ולפיכך במקום וא:י דבקרא כלומר כיון שהנפש תלויה בדם לפיכך נתתי הדם לכפר על הנפש של אדם ולא שיהא ואני דבקרא סיפור בפני עצמו :

ליקוטי יהודא

פַארְגִיסֶען זֵייעֶר בְּלוּט אוֹיף דִי עֶרְד אוּנ מֶען זָאל בַּאלְד בַּדֶעקִין מִיט עֶרְד אוֹיף דִי בְּלוּט, אוּנ דִיא בְּהֵמוֹת וָואס מֶען וֶועט נִיט מַקְרִיב זַיין קָרְבָּנוֹת, זָאל מֶען דִי בְּלוּט גִיסֶן אוֹיף דִי עֶרְד וִויא וַואסֶר, וֶועלִין דִי יוּדִין נִיט הָאבֶן וָוס מַקְרִיב זַיין צוּ דִי שֵׁדִים : הָרַב מוהרי"ע שְׁרַייבְּט דִי בְּלוּט אִיז וִוי אַכֵּלִי וָוס הַאלְט דִיא נְשָׁמָה, אוּנ דִי נְשָׁמָה אִיז וִויא אַכֵּלִי וָוס הַאלְט דִי בְּלוּט, אוֹב עֶס וֶועט אַרוֹיסְגֵיין דִי גַאנְצֶע בְּלוּט פוּן מֶענְטְשׁ, גֵייט אַרוֹס דִי נְשָׁמָה פוּן מֶענְטְשׁ, הַאלְט דָאךְ דָאס בְּלוּט דִיא נְשָׁמָה, אוּנ וַוייל אִין מֶענְטְשׁ אִיז דָא אַנְשָׁמָה דְרִיבֶּער וֶוערְט פוּן דָאס עֶסִין בְּלוּט הַאלְט דָאךְ דִי נְשָׁמָה דָם בְּלוּט, אוּנ יֶעדֶר עֶסִין וָוס אַמֶענְטְשׁ עֶסְט וֶוערְט דָם עֶסִין אִין דֶעם מֶענְטְשׁ גֶעעֶנְדֶערְט, עֶר עֶסְט בְּרוֹט, וֶוערְט פוּן דָם בְּרוֹט פְלֵייש, פֶעטְס, בְּלוּט, נָאר בְּלוּט וֶוערְט נִיט גֶיעֶנְדֶערְט, אוֹב אַמֶענְטְשׁ וֶועט טְרִינְקֶען בְּלוּט גֵייט דִי בְּלוּט אַרַיין גְלַייךְ אִין דִי אָדֶערִין, אוּנ וַוייל בְּלוּט אִיז גֶעזוּנְד צוּם גוּף אַז עֶר וֶועט מֶעגִין טְרִינְקֶען בְּלוּט וֶועט עֶר טְרִינְקֶען פִיל בְּלוּט, וֶועט אִין אִים זַיין דִיא בְּלוּט פוּן בְּהֵמוֹת אוּנ חַיוֹת מֶער וִויא מֶענְשְׁלִיכֶע בְּלוּט, וֶועט פוּן דֶעם זַיין צְוַויי פֶעלֶערְס, אַיין פֶעלֶער וֶועט זַיין דִיא בְּלוּט פוּן דִיא חַיוֹת וֶועלִין אִין אִים אַרַיינְגֶעבִּין אַרְצִיחָה, וֶועט עֶר וֶוערֶן אַרוֹצֵחַ וִוי אַלֶע חַיוֹת, אוּנ וֶוענִין דִי בְּלוּט פוּן בְּהֵמוֹת אוּנ עוֹפוֹת וֶועט פוּן אִים אַוֶועק גֵיין דֶער פַרְשְׁטַאנְד אוּנ עֶר וֶועט זַיין וִויא אַבְּהֵמָה, וֶועט דָאךְ בָּטֵל וֶוערִין דִי גַאנְצֵי תּוֹרָה, דְרִיבֶּר הָט הקב"ה גִיבָּאטִין מֶען זָאל נִיט טְרִינְקֶן אוּנ נִיט עֶסִין בְּלוּט :

פירוש לתורת אלהים

לֶעבֶּן פוּן אִיטְלִיכֶן בַּשֶׁעפֶענִישׁ הֶענְגְט אָן דָם בְּלוּט וַאֲנִי אוּנ אִיךְ נְתַתִּיו אִיךְ הָאבּ גִיגֶעבֶּן דִי בְּלוּט לָכֶם צוּ אַייךְ עַל הַמִּזְבֵּחַ אוֹיף דֶעם מִזְבֵּחַ לְכַפֵּר צוּ פַר גֶעבִּין עַל נַפְשׁוֹתֵיכֶם אוֹיף אַייעֶרֶע לַייבֶּר וַוייל דֶר נֶפֶשׁ הֶענְגְט אִין דֶעם דַם דְרוּם הָאבּ אִיךְ גִיהֵייסֶן מֶען זָאל דָם בְּלוּט שְׁפְּרֶענְגֶן אוֹיף דֶעם מִזְבֵּחַ דָאס נֶפֶשׁ פוּן דֶעם קָרְבָּן זָאל מְכַפֵּר זַיין אוֹיף אַייעֶר נֶפֶשׁ כִּי וָוארוּם הַדָּם דָם בְּלוּט פוּן דֶעם קָרְבָּן הוּא טוּט מְכַפֵּר זַיין אוֹיף אַייעֶר נֶפֶשׁ : (יב) עַל כֵּן אָמַרְתִּי דְרוּם הָאבּ אִיךְ גִזָאגְט צוּ דִיא קִינְדֶר יִשְׂרָאֵל כָּל נֶפֶשׁ אִיטְלִיכֶר מֶענְטְשׁ לֹא תֹאכַל דָּם זָאל נִיט עֶסִין בְּלוּט וְהַגֵּר אוּנ דֶר פְרֶעמְדֶר וָואס וואנְט צְוִוישֶׁן אַייךְ לֹא יֹאכַל דָּם טָאר אוֹיךְ נִיט עֶסִין בְּלוּט : (יג) וְאִישׁ אִישׁ אוּנ אִיטְלִיכֶר מֶענְטְשׁ פוּן דִי קִינְדֶר יִשְׂרָאֵל וּמִן הַגֵּר וכו' אֲשֶׁר יָצוּד וָוס עֶר וֶועט פַאנְגֶן אַחַיָּה אוֹ אָדֶר אַיין עוֹף אֲשֶׁר יֵאָכֵל וָוס מֶען מֶעג

דֶער סֵפֶר נחל קדומים שְׁרַייבְּט דְרִיבֶּער הָאבֶּען זוֹכֶה גִיוֶועזְן דִי עוֹפוֹת אוּנ חַיוֹת מֶען זָאל זֵייעֶר בְּלוּט בַּאדֶעקִין מִיט עֶרְד אוּנ מֶען זָאל מַאכִין אַבְּרָכָה, וַוייל דֶר מדרש שְׁרַייבְּט וֶוען קַיִן הָט גֶהַרְגֶ'ת זַיין בְּרוּדֶר הֶבֶל הָט עֶר אִים גִילָאזְט לִיגֶען אוֹיף דֶעם פֶעלְד, זֶענֶען גִיקוּמֶען חַיוֹת אוּנ עוֹפוֹת אוּנ הָאבֶּען אוֹסגֶעגְרָאבִּין אַגְרוּב, נֶעבִּין הֶבֶל, הָאט קַיִן גֶענוּמֶען זַיין בְּרוּדֶר הֶבֶל אוּנ הָאט אִים אַרַיינְגֶעלֵייגְט אִין דִיא גְרוּבּ, הָאבֶּן דִי חַיוֹת אוּנ דִיא עוֹפוֹת אִים בַּדֶעקְט מִיט דִי עֶרְד וָוס זֵיי הָאבֶּן אוֹסְגֶעגְרָאבֶּן דְרִיבֶּר הָאבֶּן זֵייא זוֹכֶה גִוֶועזְן זֵייעֶר בְּלוּט זָאל אוֹךְ בַּדֶעקְט וֶוערִין מִיט עֶרְד אוּנ מֶען זָאל זָאגִין אַבְּרָכָה אוֹיף דֶעם בַּדֶעקוּנג :

הֵיטִיבוּ אֲשֶׁר דִּבֵּרוּ׃ יח נָבִיא אָקִים
לָהֶם מִקֶּרֶב אֲחֵיהֶם כָּמוֹךָ וְנָתַתִּי
דְבָרַי בְּפִיו וְדִבֶּר אֲלֵיהֶם אֵת כָּל־
אֲשֶׁר אֲצַוֶּנּוּ׃ יט וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר
לֹא־יִשְׁמַע אֶל־דְּבָרַי אֲשֶׁר יְדַבֵּר
בִּשְׁמִי אָנֹכִי אֶדְרֹשׁ מֵעִמּוֹ׃ כ אַךְ
הַנָּבִיא אֲשֶׁר יָזִיד לְדַבֵּר דָּבָר
בִּשְׁמִי אֵת אֲשֶׁר לֹא־צִוִּיתִיו לְדַבֵּר
וַאֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים

ילוּ׃ יח נְבִיָא אֲקִים
הוֹן מִגּוֹ אֲחֵיהוֹן כְּוָתָךְ
תֵּן פִּתְגָמֵי נְבוּאָתִי
פוּמֵהּ וִימַלֵּל עִמְּהוֹן
כָּל דִּי אֲפַקְדִנֵּהּ׃
וִיהֵי גַּבְרָא דִּי לָא
קַבֵּל לְפִתְגָמַי דִּי יְמַלֵּל
שְׁמִי מֵימְרִי יִתְבַּע
הּ׃ כ בְּרַם נְבִיָא דִּי
שַׁע לְמַלָּלָא פִּתְגָמָא
שְׁמִי יָת דִּי לָא
קֵדְתֵּהּ לְמַלָּלָא וְדִי
לֵיל בְּשׁוּם טַעֲוַת

א אנכי סס: אך הנביא סס:

בעל הטורים

נביא אקים להם. בגימ' זהו ירמיהו זה ... מן וזה הוכיחן וכו' כדאיתא בפסיקתא:

רש"י

תי וכן ש מנביא לנביא: (כ) אשר לא צויתיו לדבר. ... לויתי לחברו: ואשר ידבר בשם אלהים ... רים. אפי' כוון את ההלכה לאסור את האסור ולהתיר המותר: ומת. בחנק ג' מיתתן בידי אדם (ספרי ... דרין פט) המתנבא מה שלא שמע ומה שלא נא' לו ונאמר

בית יהודא

הקב"ה אויפשטעלן אויף מיין אָרט (וְכֵן מִנָּבִיא לְנָבִיא) אַזוֹ וועט זיין פון איין נָבִיא צום אַנדערן נָבִיא, איין נָבִיא וועט שטאַרבען וועט זיין איין אַנדער נָבִיא אויף זיין אָרט: (כ) וַאֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִיו לְדַבֵּר]. אים האָב איך ניט געבאָטן צו ריידן די נְבִיאוֹת (אֲבָל צִוִּיתִי לַאֲחֵרִים) אָבער צו אַנדערע האָב איך געבאָטן זיי זאָלן זאָגן די נְבִיאוֹת: וַאֲשֶׁר יְדַבֵּר ... ם אֱלֹהִים אֲחֵרִים]. אונ דער מענטש וואס וועט זאָגן אַזאָך אין דעם נאָמען פון דיא עֲבוֹדָה זָרָה, ער וועט זאָגען דיא ... דָה זָרָה האָט אַזוֹ געבאָטן (אֲפִילוּ כִּוֵּון אֶת הַהֲלָכָה) ער הָט געזאָגט ווי דער דין (לֶאֱסוֹר אֶת הָאָסוּר וּלְהַתִּיר אֶת הַמּוּתָּר) ... הָט געאַסָרְט דָם זעלביגע וואָס הקב"ה הָט געאַסָרְט, אונ ער הָט מַתִּיר געווען דָם זעלביגע וואס הקב"ה הָט מַתִּיר ... ען, פון דעסטוועגן וּמֵת הַנָּבִיא הַהוּא, דאַרף מען הַרְגֶנען דעם נָבִיא: וּמֵת]. (בְּחֶנֶק) מען דאַרף אים הַרְגֶנען מיט חֶנֶק, ... ן זאָל אַרומוויקלען אַטוּך אַרום זיין האַלדז אונ אים דערשטיקן, זאָגט רש"י (שְׁלֹשָׁה מִיתָתָן בִּידֵי אָדָם) דרייערלייא ... אים ווערען געהַרְגֶת דורך מענטשען (הַמִּתְנַבֵּא מַה שֶׁלֹּא שָׁמַע) ער זאָגט נְבִיאוֹת אויסגעטראַכט פון האַרצן אונ ער ... די נְבִיאוֹת ניט גיהערט פון הקב"ה (וּמַה שֶׁלֹּא נֶאֱמַר לוֹ וְנֶאֱמַר לַחֲבֵרוֹ) דיא נְבִיאוֹת איז ניט געזאָגט געוואָרן צו אים

שפתי חכמים

כמו שאני מקרבך מאחיך: ש פירוש כדי שלא יוכן שמדבר על נביא ... י העתיד לקום אחריו כמו שפירשו הטועים הוסיף ואמר וכן מנביא לנביא והוכחתו שסדרי המכוון הוא להרחיקם מן המעוננים והקוסמים ואמר שאינך צריך אל המעוננים והקוסמים כי תמיד יהיו מקרבך נביאים

פירוש לתורת אלהים

(יח) נָבִיא איך וועל צו זיי אויף שטעלן אַנָבִיא פון ... ערע בְּרִידֶער אַזוֹ ווי דוּ בִּיסט וְנָתַתִּי אונ איך וועל ... בען מיינע רייד אין זיין מויל וְדִבֶּר אונ ער וועט ... זייא ריידען אַלץ וואס איך וועל אים גיבּיטען: (יט) וְהָיָה אונ עס וועט זיין דער מענטש וואס וועט ... הערן מיינע רייד אֲשֶׁר וואס דר נָבִיא וועט ריידן פון מיין נאָמען וועגען אָנכִי וועל איך פאַרשטען פון אים: (כ) אַךְ נאָר הַנָּבִיא דער נָבִיא וואס וועט מוטוויליגן צו ריידן פון מיינעט וועגען אֵת אֲשֶׁר וואס איך האָב אים ניט גיבאָטן צו ריידן נאָר איך האָב געבאָטן צו איין אַנדער נָבִיא וַאֲשֶׁר יְדַבֵּר אונ דער וואס וועט ריידן אין דעם נאָמען פון אַנדערע געטער אֲפִילוּ

מצות השם

(יז) אַךְ הַנָּבִיא אֲשֶׁר וגו'. דאס איז דיא מִצְוָה אַז איין נָבִיא מאָר ניט זאָגען איין נְבִיאוֹת פון גאָטס וועגען וואס גאָט האָט אים ניט געבאָטען. אונ דיא מִצְוָה גֵייט אָן אויף יעדער אָרט אונ יעדער צייט:

(יח) וַאֲשֶׁר יְדַבֵּר וגו'. דאס איז דיא מִצְוָה אַז מען זאָל ניט זאָגען קיין נְבִיאוֹת פון דיא עֲבוֹדָה זָרָה וועגען דיא מִצְוָה גֵייט אָן אויף יעדער אָרט אונ אין יעדער צייט:

משלי יהודא

אונ אַזוֹ הָט זיך געפירט עטליכע מאָהל, אַמאָהל הָט דר פאָטער געזאָגט צום קינד פר וָוס זאָלן מיר ניט זיין ביידע גְלַייך, ווען איך גיב דיר גוּט עסן אונ טרינקען אונ שיינע קליידער וָוס דו האָסט פאַרגעניגען פון מיר, האָב איך קיין פאַרגעניגען פון דיר, אונ ווען איך נעם ביי דיר אַוועק דיינע קליידער אונ דיין עסן אונ טרינקען אונ דו האָסט קיין פאַרגעניגען פון מיר, דאַמאָלס האָב איך פאַרגעניגען פון דיר, מיר דאַרפן זיין ביידע גְלַייך ווען דו האָסט פאַרגעניגען פון מיר זאָל איך האָבן פאַרגעניגען פון דיר, דאס

... ביגע איז ביי יידן מיט הקב"ה, ווען הקב"ה גיט צו די יידן גוטס זינדיגן זיי, ווי דער פָּסוּק זאָגט וְאָכַל וְשָׂבַע ... ן וּפָנָה אֶל אֱלֹהִים אֲחֵרִים, ער הָט געגעסן זאַט געוואָרן אונ פעט אונ הָט געדינט עֲבוֹדָה זָרָה, ווען הקב"ה הָט זיי

יִשְׁמָעוּ וְאַתָּה לֹא כֵן נָתַן לְךָ יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ׃ טו נָבִיא מִקִּרְבְּךָ מֵאַחֶיךָ
כָּמֹנִי יָקִים לְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵלָיו
תִּשְׁמָעוּן׃ טז כְּכֹל אֲשֶׁר־שָׁאַלְתָּ
מֵעִם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֵב בְּיוֹם
הַקָּהָל לֵאמֹר לֹא אֹסֵף לִשְׁמֹעַ
אֶת־קוֹל יְהוָה אֱלֹהָי וְאֶת־הָאֵשׁ
הַגְּדֹלָה הַזֹּאת לֹא־אֶרְאֶה עוֹד
וְלֹא אָמוּת׃ יז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָי

וּמִן קַדְמָיָא שָׁמְעִין
לָא כֵן יְהַב לָךְ
אֱלָהָךְ׃ טו נְבִיָּא מִבֵּי
מֵאַחָיךְ כְּוָתִי יְקִים לָךְ
אֱלָהָךְ מִנֵּהּ תְּקַבְּלוּ
טז כְּכֹל דִּי שְׁאֶלְתָּ
מִקֳּדָם יְיָ אֱלָהָךְ בְּח
בְּיוֹמָא דִּקְהָלָא לְמֵי
לָא אוֹסֵף לְמִשְׁמַע
קָל מֵימְרָא דַּיְיָ אֱלָהִי
אֶשָּׁתָא רַבְּתָא הָדָא
אֶחֱזֵי עוֹד וְלָא אֵמוּר
יז וַאֲמַר יְיָ לִי אוֹטִיבוּ
ת"א אליו יבמות ל:

רשב"ם

פי השעירים: (טו) נביא מקרבך מאחיך כמוני. שיצוה לך מצות שבתורה ולא כנביא והולם חלום שיאמר לך לעבוד ע"ג. ומה שכתוב ולא קם נביא עוד בישראל כמשה הרי פירושו כמו שמפרש אשר ידעו ה' פנים אל פנים. אבל להאמין להקב"ה יהא כמותך ולדבר אמת מאתו ולא

בעל הטורים

(טו) נביא מקרבך. הפסוק מתחיל ומסיים בנו"ן לומר נו"ן שערי בינה ויש בו י' תיבות לומר שתשמע לו כמו הדברות: כמוני. בגי' ענו: תשמעון. ב' במסורה אליו תש קטן כגדול תשמעון כלומר אחד קטן ואחד גדול שמע א (טז) ככל אשר שאלת. ככל עולה ע' לומר ששמעתי לשאלתכם ושמתי עליכם ע' זקנים וגם כאשר ישאלו ישראל נביאים יותן להם נביא

רש"י

עליך קבל בתמימות ואז תהיה צ עמו ולחלקו: (יד) לא נתן לך. הקב"ה לשמוע ק אל מעוננים ואל קוסמים ש השרה שכינה על הנביאים ואורים ותומים: (טו) מקר מאחיך כמני. כמו שאני ר מקרבך מאחיך יקים

בית יהודא

אונ מיט צופרידען וזאלסט שטענדיג זאגען כל מה דעביד רחמנא לטב עביד, אלין פון הקב"ה טוהם, איז דם צו גוטין (ואז תהיה עמו ולחלקו) אז דו וועסט אזו טאהן וועסטו זיין מיט הקב"ה אונ וועסט זיין דר חלק פון הקב"ה, נאר הקב"ה אליין וועט אויף דיר אכטונג געבן עס זאל דיר קיין שלעכטס טרעפען אונ דו זאלסט גליקליך זיין אייביג: (יד) ולא כן נתן לך ה' אלהיך. הקב"ה האט צו דיר אזו גיגעבן (לשמוע אל מעוננים ואל קוסמים) דו זאלסט הערן וואס די צייט ווייסענדע אונ וום די מכשפים זאגען (ש השרה שכינה על הנביאים ואורים ותומים) ווארום הקב"ה האט געמאכט רוהען זיין שכינה אויף די נביאים אונ אויף אורים ותומים, זיי וועלן דיר זאגן אלץ וום דו דארפסט וויסן: (טו) נביא מקרבך מאחיך כמוני. משה הט געזאגט די יודין (כמו שאני מקרבך מאחיך) אזו וויא איך בין פון דיר פון דיינע ברידער (יקים לך תחתי) אזו אנביא וועט

שפתי חכמים

ותלפה לו כו': צ כך הפרש הקרא תמים תהיה ר"ל שתלפה לו ולא תחקור וכו' ואז עם ה' אלהיך ר"ל תהיה עמו ולחלקו: ק ר"ל שאל תקשה לך כי פשוטו של מקרא ואתה לא כן נתן לך ה' אלהיך משמע שהזהיר מקודם ע"ז שלא יהיה בו קוסם ומעונן ומנחש והיכן מלינו שהזהיר ע"ז וע"ז השיב בזה לוה לך שלא תשמע אל מעוננים וקוסמים שהרי לכך השרה שכינתו על הנביאים כדי שתשמע אל הנביאים ולא למעוננים וקוסמים והא דנקט רש"י הקדוש ברוך הוא במקום ה' אלהיך להורות שא"ל להזכיר פה אלהיך המורה בכ"מ ה הסיבה שהוא אלהיך והוא כעל הכח והממשלה אשר הביאך הארץ וכמו תמים תהיה עם ה' אלהיך שמלד שאני אלהיך להשתדל להיות עמי ולהדבק בי והכא שהוא סיפור דברים למלת אלהיך אלא לשם ה' כמו ראו קרא ה' בשם ו כמוהו. והא דלא נקט שם ה' כדי שלא נחשוב שקילר בלש הרא"ם: ר ר"ל הא כתיב ולא קם נביא עוד בישראל כ

פירוש לתורת אלהים

אזו גיגעבען: (טו) נביא איין נביא פון צווישען דיר פון דיינע ברידר אזו ווי איך יקים וועט צו דיר דיין גאט אויף שטעלען אליו צו אים זאלט איר הערען: (טז) ככל אזוי וויא דו האסט בגערט פון דיין גאט בחורב אין חורב ביום אין דעם טאג פון איין זאמלונג לאמר דו האסט גיזאגט לא אסף איך וויל ניט מ הערען אין מיין גאטס קול ואת האש אונ דם גר פייער וויל איך מער ניט זעהן ולא אמות וועל ז ניט שטארבן: (יז) ויאמר יי הט גאט צו מיר גזא היטיבו זיי האבן גוט גיטאן וום זיי האבען גירע

משלי יהודא

המדרש לערנען, עס איז אוועקגעגאנגען עטליכע טעג, ער הט געזעהן ער הט ניט צו עסען אונ ניט וואו צוא שלאפן איז ער געקומען איבערבעטען דעם פאטר, דר פאטר הט אים געגעבן אזעלכע עסען אונ טרינקען אונ קליידר וויא פריער, אונ דר קינד איז גוואָרען איין גאנץ אנדר מענש אלץ איז געוואָרען צו גוטען, אין אצייט שפעטער הט דם קינד פארגעסען וואס עס איז געוועזן אונ איז נאך אמא שלעכט געוואָרען, דר פאטער האט אים נאך אמאהל ארויסגעטריבען וויא פריער, איז ער נאך אמאהל גוט געווא

מצות השם

(תקסז) נביא מקרבך וגו'. דס איז די מצוה אז איין אמתן נ זאל מען צו הערן אונ די מצוה גיים אן אויף יעדער א

וְדֹרֵשׁ אֶל־הַמֵּתִים׃ יב כִּי־תוֹעֲבַת
יְהוָה כָּל־עֹשֵׂה אֵלֶּה וּבִגְלַל
הַתּוֹעֵבֹת הָאֵלֶּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
מוֹרִישׁ אוֹתָם מִפָּנֶיךָ׃ יג תָּמִים
תִּהְיֶה עִם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ חמישי יד כִּי
הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אַתָּה יוֹרֵשׁ
אוֹתָם אֶל־מְעֹנְנִים וְאֶל־קֹסְמִים

אונקלוס

...ע מִן מֵתַיָא׃ יב אֲרֵי
...חָק יְיָ כָּל דְּיַעְבֵּד
...ן וּבְדִיל תּוֹעֲבָתָא
...אִלֵּין יְיָ אֱלָהָךְ
...רָךְ יָתְהוֹן מִקֳּדָמָךְ׃
...שְׁלִים תְּהֵי בְּדַחַלְתָּא
אֱלָהָךְ׃ יד אֲרֵי
...מַיָא הָאִלֵּין דִּי אַתְּ
...ת יָתְהוֹן מִן מְעָנְנַיָא

...א ודורש אל סנהדרין סה: כי תועבת ... סנהדרין נז: תמים תהיה פסחים קיג:

בעל הטורים

... תמים. ת' גדולה שאם תלך ... מות כאילו קיימת מאל"ף ועד תי"ו:

רשב"ם

...בר אנכי לכל אשר יראוך. ירך גדר כתף וגזל שטעמם למטה היה ...מר וחובר חבר מן ירך ירכו גזלו. חברים מקשיבים לקולך ובתי"ת ...י אחרי כן בספרי ספרד כדברי: (יב) מוריש אותם. כי אינם חושבים לדרוש את הקב"ה ואת נביאי המצות. כי סומכין על תועבותיהם המגידים להם ברוח הטומאה: (יג) תמים תהיה וגו'. וממנו תדרוש ולא מן המתים. ולפי כי מנסה הקב"ה בם את ישראל נתן כח ברוח הטומאה להגיד על

רש"י

...רף נחשים או עקרבים או שאר חיות למקום אחד: ...אל אוב. זה מכשפות ששמו פיתום ומדבר משחיו ...לה את המת בבית השחי שלו: וידעני. מכניס עצם ...שמה ידוע לתוך פיו ומדבר העצם ע"י מכשפות: ...יש אל המתים. כגון המעלה ם בזכרותו והנשאל ע... ...גולת: (יב) כל עושה אלה. (מכות כד ספרי) עושה ...אלה לא נא' אלא כל עושה אלה אפילו אחת מהן: ...תמים תהיה עם ה' אלהיך. התהלך עמו בתמימות ...פה לו פ ולא תחקור אחר העתידות אלא כל מה שיבוא

בית יהודא

כִּשּׁוּף בְּרֵיינְגְט עֶר צוּזַאמֶן שְׁלַאנְגֶן עֶגְדִיסִין אָדֶער אַנְדֶערֶע חַיּוֹת צוּ אֵיין אָרְט: וְשׁוֹאֵל אוֹב). זָאגְט רש"י (זֶה מַכְשֵׁפוֹת שֶׁשְּׁמוֹ פִּיתוֹם) דָם אִיז אַמִין כִּשּׁוּף וָוס הֵייסְט פִּיתוֹם (וּמְדַבֵּר מִשֶּׁחָיו) עֶר רֶעט פוּן אוּנְטֶער דֶעם אָרֶעם (וּמַעֲלֶה אֶת הַמֵּת בְּבֵית הַשֶּׁחִי שֶׁלּוֹ) עֶר נֶעמְט אַמֵת אוּנ לֵייגְט אִים אוּנְטֶער זַיין אָרֶעם, אוּנ דֶער מֵת רֶעט: וְיִדְּעֹנִי). מֵיינְט מֶען (מַכְנִיס עֶצֶם חַיָּה שֶׁשְּׁמָהּ יָדוּעַ לְתוֹךְ פִּיו וּמְדַבֵּר הָעֶצֶם עַל יְדֵי מַכְשֵׁפוֹת) עֶר נֶעמְט אַבֵּיין פוּן אַחַיָה וָוס הֵייסְט יָדוּעַ, אוּנ עֶר הַאלְט דֶעם בֵּיין אִין מוֹיל אוּנ דֶער בֵּיין רֶעט, דָם וֶוערְט גֶעמַאכְט מִיט כִּשּׁוּף: וְדוֹרֵשׁ אֶל הַמֵּתִים). מֵיינְט מֶען (כְּגוֹן הַמַּעֲלָה ...אל בְּגֻלְגֹּלֶת) עֶר מַאכְט מִיט כִּשּׁוּף אַמֵת זָאל רֵיידֶן, אָדֶער אַקָאפּ פוּן אַמֵת זָאל רֵיידֶען: (יב) וְכָל עוֹשֵׂה אֵלֶה). ...ט רש"י (עוֹשֵׂה כָּל אֵלֶּה לֹא נֶאֱמַר) עֶס שְׁטֵייט נִיט אִין פָּסוּק דֶר וָוס טוּהְט דִי אַלֶע זַאכֶן (אֶלָּא) נָאר עֶס שְׁטֵייט (כָּל ...ה אֵלֶּה) אַלֶע מֶענְטְשֶׁן וָוס טוּהֶען דִי זַאכֶן (אֲפִילוּ אַחַת מֵהֶן) אֲפִילוּ עֶר טוּהְט נָאר אֵיינְם פוּן דִיא זַאכֶען הָאט אִים ...ה פַּיינְט: (יג) וְתָמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹהֶיךָ). מֶען מֵיינְט (הִתְהַלֵּךְ עִמּוֹ בִּתְמִימוּת) זָאלְסְט גֵיין מִיט הקב"ה מִיט ...צְקֵייט (וּתְצַפֶּה לוֹ) זָאלְסְט הָאפֶן צוּ הקב"ה (וְלֹא תַחְקוֹר אַחַר הָעֲתִידוֹת) זָאלְסְט נִיט פְרֶעגֶן בַּיי דִי מְכַשְּׁפִים וָואס עֶס ...ט זַיין (אֶלָּא כָּל מַה שֶּׁיָּבוֹא עָלֶיךָ קַבֵּל בִּתְמִימוּת) נָאר אַלְץ וָוס אוֹיף דִיר וֶועט קוּמֶען זָאלְסְטוּ אָנְנֶעמֶען מִיט גַאנְצְקֵייט

שפתי חכמים

...הוא) וסוגר עיני הבריות שמראה להם כאלו עושה דברים ...פלא ואינו עושה כלום: ם ר"ל שמעלה המת על זכרות שלו ...ר שם: ע פי' בגלגולת מן המת המוטלת על הארץ ועונה מה ...אלים לו ע"י מכשפות כך הוא נדרש בספרי. ובפרק ארבע מיתות תניא בברייתא אוב זה המעלה בזכורו והנשאל בגלגולת ודורש אל המתי' זה המרעיב עלמו ולן בבית הקברות והא דהביא רש"י הספרי והניח תלמוד שלנו י"ל דלפי שהוא יותר קרוב לפשוטו: פ ר"ל אתה אל תעשה כמו שעושין הע"א אלא תמים תהיה שתתהלך עמו בתמימות

פירוש לתורת אלהים

...אל אוּנ אַזוֹ אֵיינֶר וָוס פְרֶעגְט דֶעם כִּישׁוּף מַאכֶר ...הֵייסְט אוֹב וְיִדְעוֹנִי וְדוֹרֵשׁ אוּנ אַזוֹ אֵיינֶער וָוס ...ר... צוּא מֵתִים (עיין רש"י): (יב) כִּי תוֹעֲבַת יְיָ ...רוּם דָאס אִיז מִיאוּס בַּיי גָאט וֶוער עֶס טוּט דִי ...ע זַאכֶן אֲפִילוּ אֵיינְם פוּן דִי זַאכֶן וּבִגְלַל אוּנ וֶועגֶן ...אוּמְוֶוערְדִיקֵייט יְיָ טוּט דַיין גָאט זֵיי פַר טְרַייבֶּען פַאר דִיר: (יג) תָּמִים דוּ זָאלְסְט זַיין גַאנְץ מִיט דַיין גָאט דוּ זָאלְסְט נִיט נָאךְ פָארְשְׁטֶען וָוס וֶועט אַמָאל זַיין נָאר וָוס עֶס וֶועט אוֹיף דִיר קוּמֶען זָאלְסְטוּ מְקַבֵּל זַיין בְּאַהֲבָה: (יד) כִּי הַגּוֹיִם וָוארוּם דִי פֶעלְקֶר וָואס דוּ וֶועסְט זֵייא יַרְשִׁינֶען אֶל מְעוֹנְנִים זֵיי הֶערֶען צוּ דִי כִּישׁוּף מַאכֶערְם וְאַתָּה אוּנ דִיר הָאט דַיין גָאט נִיט

מצות השם

...ין פוּן אַחַיָה וָואס הֵייסְט יִדְעוֹנִי אוּנ דִיא מִצְוָה גֵּייט אָן אוֹיף יֶעדֶער אָרְט אוּנ יֶעדֶער צַייט:

...סו) וְדוֹרֵשׁ אֶל הַמֵּתִים. דָאס אִיז דִיא מִצְוָה אַז מֶען טָאר נִיט טָאן כִּישׁוּף דוּרְךְ טוֹיטֶע אָדֶער מֶען זָאל זִיךְ אוֹיס ...גֶערֶען א נ גֶעכְטִיגֶען אוֹיף דֶעם בֵּית הַקְּבָרוֹת אַז אֵיין מֵת ...זִיךְ צוּ אִים בַּאוַוייזֶן אוּנ דִי מִצְוָה גֵייט אָן אוֹיף יֶעדֶר אָרְט:

משלים על התורה

(יג) תָּמִים תִּהְיֶה וגו'. דֶר אה"י שְׁרַייבְּט לְמָשָׁל אַגְבִּיר הָאט גֶעהַאט אַ אֵיינְצִיגֶען זוּהְן, עֶר הָט אִים גֶעגֶעבֶּן שֵׁיינֶע קְלֵיידֶער אוּנ גוּט עֶסֶען אוּנ טְרִינְקֶען, דֶר קִינְד הָט זִיךְ בַּאהֶעפְט צוּ שְׁלֶעכְטֶע חֲבֵרִים, עֶר הָט נִיט גֶעוָואלְט לֶערְנֶען אוּנ הָט גֶעטָאהְן פִיל שְׁלֶעכְטֶע מַעֲשִׂים וָוס דֶר פָאטֶער הָט זִיךְ גֶעשֶׁעמְט, עֶר הָט אִים גֶעזָאגְט מוּסָר אוּנ עֶס הָט נִיט גֶעהָאלְפֶן, בִּיז דֶר פָאטֶער הָט פוּן אִים אַרָאפּ גֶענוּמֶן זַיינֶע ...נֶע קְלֵיידֶר אוּנ הָט אִים אַרוֹיס גֶעטְרִיבֶּן פוּן שְׁטוּבּ, עֶר הָט נִים גֶעהַאט וואוּהִין צוּ גֵיין אִיז עֶר גֶעגַאנְגֶען אִין בֵּית

הַגּוֹיִם הָהֵם: י לֹא־יִמָּצֵא בְךָ
מַעֲבִיר בְּנוֹ־וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ קֹסֵם
קְסָמִים מְעוֹנֵן וּמְנַחֵשׁ וּמְכַשֵּׁף:
יא וְחֹבֵר חָבֶר וְשֹׁאֵל אוֹב וְיִדְּעֹנִי

עַמְמַיָּא הָאִנּוּן: י
יִשְׁתְּכַח בָּךְ מַעֲבַר בְּ
וּבְרַתֵּהּ בְּנוּרָא
קָסְמִין מְעָנֵן וּמְנַ
וְחָרָשׁ: יא וְרָטִין
וְשָׁאֵל בִּדִין וּזְכ
תו"א לא ימלא סנהד׳ נז סד: מעונן שם
שם: וחבר חבר שם נו סה כריתו

רשב"ם

את"פ שאינו ממשמרה זו: (יא) וחבר חבר. הנינון בחי"ת כמו מן החרב תאכל החרב וזה מוכיח וחובר חברים מחוכם. כמו מן מלך מלכים. וכמו מן עבד עבדים. כן יאמר מן חבר חברים. ואלו היה חבר טעמו בבי"ת

בעל הטורים

(י) קסם קסמים מעונן ומנחש. קסם בגימ׳ אוחז במקלו. בגימ׳ אותוי העינים; מנחש. נוטריקון מפי נפלה חתיכה שלי מקל נחש חולדה שועל:

בית יהודא

דו זָאלְסְט נִיט לֶערְנֶען צוּ טְאהְן וִוי דִי פֶעלְקֶר טוּהֶען (אֲבָל אַתָּה לָמֵד לְהָבִין וּלְהוֹרוֹת) אָבֶער דוּ מֶעגְסְט לֶערְנֶען צוּא פַארְשְׁטֵיין וָוס זֵיי טוּהֶען דוּ זָאלְסְט קֶענְן לֶערְנֶן צוּ אַנְדֶערֶע מֶענְטְשֶׁען זַייא זָאלֶן ווִיסֶען וָוס נִיט צוּ טְאהְן (כְּלוֹמַר) מֶען מֵיינְט (לְהָבִין מַעֲשֵׂיהֶם כַּמָּה הֵם מְקוּלְקָלִים) מֶען זָאל פַּרְשְׁטֵיין וָוס זֵיי טוּהֶען וְוִיא מָיאוּס אוּנ שְׁלֶעכְט זַייא זֶענֶן (וּלְהוֹרוֹת לְבָנֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כַּךְ וְכַךְ) אוּנ דוּ וֶועסְט לֶערְנֶן דַיינֶע קִינְדֶער זֵיי זָאלֶען נִיט אַזוֹ טְאהְן (שֶׁזֶּהוּ חוֹק הַנָּכְרִים) וַוייל דָס אִיז אַחוֹק אָבְּעשְׁטִימְטֶע זַאךְ בַּיי דִי פֶעלְקֶר זֵיי זָאלֶן אַזוֹ טְאהְן צוּ זֵייעֶרֶע גֶעצִין בִּילְדֶער: (י) וּמַעֲבִיר בְּנוֹ וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ. זֵיי פִירֶען זֵייעֶרֶע זִיהְן אוּנ זֵייעֶרֶע טֶעכְטֶער אִין פַייעֶר (הִיא עֲבוֹדַת הַמּוֹלֶךְ) אַזוֹ הָאט מֶען גֶעדִינְט צוּ דִיא עֲבוֹדָה זָרָה מוֹלֶךְ (עוֹשֶׂה מְדוּרוֹת אֵשׁ מִכָּאן וּמִכָּאן וּמַעֲבִירוֹ בֵּין שְׁנֵי...) מֶען מַאכְט צְוַוייא פַייעֶרִין, אֵיין פַייעֶר אִין דִי זַייט רֶעכְטְס, אוּנ אֵיין פַייעֶר אִין דִיא אַנְדֶערֶע זַייט לִינְקְס אוּנ מֶען ... דֶעם קִינְד צְוִוישֶׁען בֵּיידֶע פַייעֶרִין: וְקוֹסֵם קְסָמִים]. זָאגְט רַשִׁ"י (אֵיזֶהוּ קוֹסֵם) וֶועלְכֶער מֶענְטְשׁ הֵייסְט אַקוֹסֵם (הָ... אֶת מַקְלוֹ וְאוֹמֵר אִם אֵלֵךְ אִם לֹא אֵלֵךְ) עֶר הַאלְט אִין הַאנְט אַשְׁטֶעקִין אוּנ זָאגְט זָאל אִיךְ גֵיין, אָדֶער אִיךְ זָאל ... גֵיין, אוּנ מִיט כִּשּׁוּף עֶנְטְפֶערְט אִים דֶער שְׁטֶעקִין (וְכֵן הוּא אוֹמֵר) אוּנ אַזוֹ זָאגְט דֶר פָּסוּק (עַמִּי בְּעֵצוֹ יִשְׁאָל וּמַקְלוֹ יַגִּיד ...) מַיין פָאלְק פְרֶעגְט בַּיי זַיין הָאלְץ אוּנ זַיין שְׁטֶעקִין זָאל אִים זָאגֶען: וּמְעוֹנֵן]. (ר"ע אוֹמֵר) רַבִּי עֲקִיבָא זָאגְט (אֵלּוּ נוֹתְנֵי ע... דָס זֶענֶן דִי מֶענְטְשֶׁן וָוס גִיבֶען צֵייטֶן (שֶׁאוֹמְרִים עוֹנָה פְּלוֹנִית יָפָה לְהַתְחִיל) זֵיי זָאגֶן אִין דִי צַייט אִיז גוּט אָנְצוּהוֹיבֶען ... גֶעשֶׁעפְט אָדֶער אֵיין אַנְדֶער זַאךְ] (וַחֲכָמִים אוֹמְרִים אֵלּוּ אוֹחֲזֵי הָעֵינַיִם) דִי חֲכָמִים זָאגֶען מְעוֹנֵן מֵיינְט מֶען דֶער וָוס מַ... פַארְבְּלֶענְדוּנְג: וּמְנַחֵשׁ]. מֵיינְט מֶען (פִּתּוֹ נָפְלָה מִפִּיו) אֵיינֶער זָאגְט אַצֵייכֶען זַיין בְּרוֹיט אִיז אַרוֹיסְגֶעפַאלֶן פוּן זַיין מוֹ... אִיז אַשְׁלֶעכְטֶער צֵייכֶען (צְבִי הִפְסִיקוֹ בַּדֶּרֶךְ) אַהֶערְשׁ אִיז אַרִיבֶּער גֶעגַאנְגֶען דֶעם וֶועג (מַקְלוֹ נָפַל מִיָּדוֹ) זַיין שְׁטֶ... אִיז אַרוֹיסְגֶעפַאלֶען פוּן זַיין הַאנְט, אִיז אַצֵייכֶן נִיט צוּ גֵיין דֶעם וֶועג, אַזֶעלְכֶע צֵייכוּנְס אָדֶער אַנְדֶערֶע צֵייכוּנְס אַיוּד נִיט בְּעצֵייכֶענֶען: (יא) וְחוֹבֵר חָבֶר]. מֵיינְט מֶען (שֶׁמְּצַרֵף נְחָשִׁים אוֹ עַקְרַבִּים אוֹ שְׁאָר חַיּוֹת לְמָקוֹם אֶחָד)

רש"י

להבין ולהורות כלומר להבין מעשיהם כמה הם מקולקלים ולהורות לבניך לא תעשה כך וכך שזה הוא חק העכו"ם: (י) מעביר בנו ובתו באש. היא עבודת המולך עושה מדורות אש מכאן ומכאן ומעבירו בין שתיהם: קסם קסמים. איזהו קוסם האוחז את מקלו ואומר אם אלך או לא אלך וכן הוא אומר (הושע ד) עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו: מעונן. (סנהדרין סה) ר"ע אומר אלו נותני עונות שאומרים עונה פלונית יפה להתחיל וחכ"א אלו אוחזי העינים: מנחש. (ספרי) פתו נפלה מפיו צבי הפסיקו בדרך מקלו נפל מידו: (יא) וחבר חבר. (סנהדרין ...

שפתי חכמים

ושעירי חטאות כדכתיב בפרשת פנחס והעולות מקריבין הכל לגבוה ואין לכהנים מהם אלא העורות ושעירי חטאות יש מהן לכהן הבשר: ג

פירוש לתורת אלהים

(י) לֹא יִמָּצֵא בְךָ מַעֲבִיר בְּנוֹ וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ עֶס זָאל נִיט וֶוערֶען גִיפוּנֶען צְווִישֶׁען דִיר אַזוֹי אֵיינֶער וָוס עֶר פִירְט זַיין זוּן אָדֶער זַיין טָאכְטֶער אִין פַייעֶר עֶס אִיז דָא אֵיין עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים מוֹלֶךְ דֶר וָוס דִינְט זִיא מַאכְט עֶר צְוַוייא פְלַאקֶרִין פַייעֶר אוֹף צְוַוייא זַייטֶן אוּנ אִין מִיטֶן פִירְט עֶר דוּרְךְ זַיינֶע קִינְדֶער קוֹסֵם קְסָמִים אָדֶער אֵיין כִּישׁוּף מַאכֶער וָואס הֵייסְט קוֹסֵם דָאס אִיז אַזוֹי אַמֶענְטְשׁ וָוס עֶר נֶעמְט אַשְׁטֶעקִין אוּנ מֶעסְט מִיט זַיינֶע הֶענְד אוֹיב עֶר זָאל גֵיין אוֹיב נִיט מְעוֹנֵן אַזוֹ אַמֶענְטְשׁ וָוס זֶעהְט אוֹף דִי צַייט ... גוּט אָן צוּ הֵייבֶען דִי מְלָאכָה אוּנ דִי צַייט אִיז ... גוּט וּמְנַחֵשׁ מֵיינְט מֶען דֶר וָוס זָאגְט מַיין בְּרוֹיט אַרָאפּ גִיפַאלֶען פוּן דֶעם מוֹיל אָדֶר עֶר זָאגְט ... הִירְשׁ אִיז אִיבֶּער גִילָאפֶּען דֶעם וֶועג אִיז דָס ... שְׁלֶעכְטֶער סִימָן: (יא) וְחוֹבֵר חָבֶר אוּנ אַכִּישׁוּף מַא... וָוס בַּהֶעפְט שְׁלַאנְגֶען אוּנ עֶגְדִיסֶען אוֹף אֵיין אָ...

מצות השם

(תקי) לֹא יִמָּצֵא בְךָ וגו׳. דָאס אִיז דִיא מִצְוָה אַז מֶען טָאר נִיט לָאזֶען לֶעבֶּען אֵיין כִּישׁוּף מַאכֶער וָואס זַייא טוּעֶן כִּישׁוּף מִיט פָּארְטְלֶען אוּנ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן אוֹיף יֶעדֶער אָרְט אוּנ יֶעדֶער צַייט:

(תקיא) לֹא יִמָּצֵא בְךָ וגו׳. דָאס אִיז דִיא מִצְוָה אַז כָּל מִינֵי כִּישׁוּף טָאר מֶען נִיט צוּ הֶערֶען אוּנ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן אוֹיף יֶעדֶר אָרְט אוּנ יֶעדֶר צַייט:

(תקיב) לֹא יִמָּצֵא בְךָ וגו׳ וְחוֹבֵר חָבֶר. דָאס אִיז דִיא מִצְוָה אַז אַזוֹי אֵיין כִּישׁוּף מַאכֶער וָואס עֶר שְׁפְּרֶעכְט אִיף אֵיין שְׁלַאנְג אָדֶער אֵיין עֶגְדֶעס טָאר זִיךְ נִיט גֶעפִ... צְווִישֶׁען יוּדֶען אוּנ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן אוֹיף יֶעדֶער אָרְט ... יֶעדֶער צַייט:

(תקיג) לֹא יִמָּצֵא בְךָ וגו׳ וְשֹׁאֵל אוֹב. דָאס אִיז דִיא מִצְוָה ... מֶען טָאר נִיט פְרֶעגִין בַּייא דִיא כִּשּׁוּף פוּן אוֹב אוּנ ... מִצְוָה גֵייט אָן אוֹיף יֶעדֶער אָרְט אוּנ יֶעדֶער צַייט:

(תקיד) לֹא וגו׳ וְיִדְּעֹנִי. מֶען טָאר גִישְׁט כִּשּׁוּף טָאן ...

הָעֹמְדִים שָׁם לִפְנֵי יְהוָה׃ ח חֵלֶק כְּחֵלֶק יֹאכֵלוּ לְבַד מִמְכָּרָיו עַל־הָאָבוֹת׃ ס ט כִּי אַתָּה בָּא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ לֹא־תִלְמַד לַעֲשׂוֹת כְּתוֹעֲבֹת

אונקלוס

חוֹהִי לֵוָאֵי דִּמְשַׁמְּשִׁין מָן(בִּצְלוֹ)קֳדָם יְיָ׃ ח חֲלָק כַּחֲלָק יֵיכְלוּן בַּר מִמַּטַּרְתָּא דְּיֵיתֵי בְּשַׁבַּתָּא (דְּ)אַתְקִינוּ אֲבָהָתָא׃ ט אֲרֵי אַתְּ עָלֵל לְאַרְעָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ לָא (ת)ילַף לְמֶעְבַּד כְּטַעֲוַת

(ח)"א כחלק סוכה נו: לא תלמד שבת פה ר"ה כד סנהדרין סח ע"ז יח מג:

בעל הטורים

כחלק. ב' במסורה חלק כחלק יאכלו כחלק היושב על הכלים (...)מרינן כהן בעל מום חולק בקדשים אף על פי שפסול בעבודה והיינו לפי שיושב על הכלים: (ט) כי אתה בא. סמך כאן

רשב"ם

(ח) לבד ממכריו על האבות. לפי הפשט כמו איש מאת מכרו אם יש לו שום קרוב מאבותיו שיתן לו קרבנו לעשותו הוא יש לו רשות להקריבו שואל אוב לומר שהמלך שואל באורים ולא באוב:

רש"י

(...)פי הרגל ל ואע"פ שאין המשמר שלהם: (ח) חלק (כח)לק יאכלו. מלמד שחולקין בעורות ובבשר שעירי (חט)אות מ יכול אף בדברים הבאים שלא מחמת הרגל כגון (תמ)ידין ומוספי שבת ונדרים ונדבות ת"ל לבד ממכריו על (הא)בות חוץ ממה שמכרו האבות בימי דוד ושמואל שנקבעו (המש)מרות ומכרו זה לזה טול אתה שבתך ואני אטול שבתי: (ט) לא תלמד לעשות. (סנהדרין סח) אבל אתה למד

בית יהודא

בְּקָרְבָּנוֹת הַבָּאוֹת מֵחֲמַת הָרֶגֶל) פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען זֶענֶען זֵיי מַקְרִיב קָרְבָּנוֹת צוּזַאמֶען מִיט אַלֶע כֹּהֲנִים פוּן דֶעם מִשְׁמָר, אָבֶּער נָאר דִי קָרְבָּנוֹת וָוס מֶען אִיז מַקְרִיב וֶועגֶן יוֹם טוֹב (כְּגוֹן מוּסְפֵי הָרֶגֶל) דְהַיְינוּ דִי קָרְבָּנוֹת מוּסָף פוּן יוֹם טוֹב (וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַמִּשְׁמָר שֶׁלָּהֶם) אֲפִילוּ דֶר מִשְׁמָר אִיז נִיט זֵייעֶרֶר: (ח) וְחֵלֶק כְּחֵלֶק יֹאכֵלוּ. זָאגְט רַשִׁ"י (מְלַמֵּד שֶׁחוֹלְקִין בְּעוֹרוֹת וּבְבָשָׂר שְׂעִירֵי חַטָּאוֹת) דֶר פָּסוּק לֶערְנְט אוּנְז דִי כֹּהֲנִים וָוס זֶענֶען גֶעקוּמֶען צוּ יוֹם טוֹב אוּנ הָאבֶּן מַקְרִיב גֶעוֶועזֶן דִי קָרְבָּנוֹת מוּסָפִים (דָס אִיז עוֹלוֹת אוּנ חַטָּאוֹת) צוּזַאמֶען מִיט דֶעם מִשְׁמָר פוּן דִי וָואךְ, דַארְפֶען אַלֶע גְלַייךְ טֵיילֶען דִיא פֶעל פוּן (ה)עוֹלוֹת אוּנ פוּן דִיא חַטָּאוֹת אוּנ מִיט דִי פְלֵייש פוּן דִיא שְׂעִירִים וָוס זֶענֶען חַטָּאוֹת טֵיילִין זֵיי אוֹיךְ פַר אַלֶע גְלַייךְ (...)ל אַף בִּדְבָרִים הַבָּאִים שֶׁלֹּא מֵחֲמַת הָרֶגֶל) אִיךְ וָואלְט מֵיינֶען אֲפִילוּ דִי קָרְבָּנוֹת וָואס מֶען אִיז מַקְרִיב נִיט וֶועגֶן יוֹם טוֹב, (...)ן אוֹיךְ דִי פְרֶעמְדֶע כֹּהֲנִים מַקְרִיב זַיין צוּזַאמֶען מִיט דִיא כֹּהֲנִים פוּן מִשְׁמָר (כְּגוֹן תְּמִידִין וּמוּסְפֵי שַׁבָּת וּנְדָרִים וּנְדָבוֹת) (דְהַ)יְינוּ דִי קָרְבָּנוֹת תְּמִידִין אוּנ מוּסָפִין פוּן שַׁבָּת אוּנ נְדָרִים אוּנ נְדָבוֹת (תַּלְמוּד לוֹמַר) זָאגְט דֶער פָּסוּק (לְבַד מִמְכָּרָיו עַל (הָאָ)בוֹת) אוֹיסֶער דִיא קָרְבָּנוֹת וָוס זֶענֶען פַארְקוֹיפְט גֶעוָוארֶען דוּרְךְ דִי אֶלְטֶערֶן (חוּץ מִמַּה שֶׁמָּכְרוּ הָאָבוֹת בִּימֵי דָוִד וּשְׁמוּאֵל (שֶׁנִּ)קְבְּעוּ הַמִּשְׁמָרוֹת וּמָכְרוּ זֶה לָזֶה טוֹל אַתָּה שַׁבַּתְּךָ וַאֲנִי אֶטּוֹל שַׁבַּתִּי) אוֹיסֶער דִי קָרְבָּנוֹת וָואס דִי אֶלְטֶערֶן הָאבֶּן פַארְקוֹיפְט (ד)וָואכְן אֵיינֶער צוּם אַנְדֶערֶן אִין דִיא צַייט פוּן דָוִד הַמֶּלֶךְ אוּנ דֶער נָבִיא שְׁמוּאֵל וָוס זֵייא הָאבֶּן גֶעמַאכְט דִי פִיר אוּנ (צְוַ)אַנְצִיג מִשְׁמָרוֹת אוּנ זֵיי הָאבֶּען פַארְקוֹיפְט אוּנ גֶעזָאגְט אֵיינֶער צוּם אַנְדֶערִין נֶעם דוּ דִיא וָואךְ זָאל זַיין דַיינֶע צוּ (מַקְרִ)יב זַיין אִין אִיר קָרְבָּנוֹת, אוּנ אִיךְ וֶועל נֶעמֶען אֵיין אַנְדֶער וָואךְ זָאל זַיין מַיינֶע צוּ מַקְרִיב זַיין אִין אִיר קָרְבָּנוֹת, (...)קֶען נִיט גֶיעֶנְדֶערְט וֶוערֶן, נָאר יֶעדֶער מִשְׁמָר אִיז מַקְרִיב דִי קָרְבָּנוֹת וָואס גִיהֶערֶן צוּ זַיין וָואךְ: (ט) וְלֹא תִלְמַד לַעֲשׂוֹת.

שפתי חכמים

(...)ל"ל אלא וכא ושרת בכל אות נפשו אלא בכהנים הבאים לרגל (...)י שיקריבו בכל אחיהם בני המשמר. ולטעם א' קשה ל"ל אל (...)ום אשר יבחר ה' לא הל"ל אלא אל המזבח אשר לפני ה' ושרת וגו' (...)ם ב' לבד קשה ל"ל בכל אות נפשו לכן צריך גם לטעם ראשון דבכל אות קאי על הנדרים והנדבות שלו שהרי מאות נפשו הוא מנדר ומנדב: ל ובסמוך אפרש דדוקא מוספי הרגלים שבאין מחמת הרגל ולא דברים שלא מחמת הרגל: מ הא דנקט עורות ובשר שעירי חטאות משום דאין להם חלק אלא במוספי הרגלים ומוספין היינו עולות

פירוש לתורת אלהים

(...)ם שְׁטֵייעֶן דָארְט פַר גָאט אִין בְּהַמ"ק [עיין רש"י]: (ח) חֵלֶק כְּחֵלֶק יֹאכֵלוּ עֶר נֶעמְט אַחֵלֶק גְלַייךְ מִיט דִיא (כֹּהֲ)נִים פוּן דֶעם מִשְׁמָר פוּן דֶעם פְלֵייש פוּן דֶעם (קָרְ)בַּן חַטָּאת אוּנ. פוּן דִי פֶעל פוּן דִי קָרְבָּנוֹת וָוס מֶען (אִיז) מַקְרִיב פוּן יוֹם טוֹב וֶועגֶן אָבֶּער דִי קָרְבָּנוֹת וָוס (...)ן פוּן יוֹם טוֹב וֶועגִין דְהַיְינוּ פוּן דֶעם קָרְבַּן תָּמִיד (...)ר פוּן דֶעם קָרְבַּן מוּסַף פוּן שַׁבָּת נֶעמְט עֶר נִיט (חֵ)לֶק לְבַד חוּץ וָוס דִי עֶלְטֶרִין הָאבֶּן פַארְקוֹפְט דָס (זָאְ)גְט מֶען וָוס דָוִד הַמֶּלֶךְ אוּנ שְׁמוּאֵל הַנָּבִיא אִין (...)נֶע צַייטֶען הָאבֶּען דִיא כֹּהֲנִים צְוִוישֶׁען זִיךְ (גֶעמַ)אכְט אַז אַלֶע וָואךְ זָאל אֵיין אַנְדֶערֶע מִשְׁמָר (מַקְ)רִיב זַיין (עיין רש"י): (ט) כִּי אַתָּה בָּא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר (יְהוָה אֱ)לֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ אַז דוּ וֶועסְט קוּמֶען צוּ דֶעם לַאנְד (...)דַיין גָאט וֶועט דִיר גֶעבֶּן לֹא זָאלְסְטוּ נִיט לֶערְנֶען צוּ טָאן דִי אוּמְוִוירְדִיגֶע זַאכֶן פוּן דִי כְּנַעֲנִים [פי' רש"י]:

ליקוטי מרדכי

(ח) חֵלֶק כְּחֵלֶק יֹאכֵלוּ. דוד המלך ע"ה הָאט גֶעזָאגְט שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ, פִיל פְרִידֶען אִיז צוּ דִי מֶענְטְשֶׁען וָואס הָאבֶּן לִיבּ דִי תּוֹרָה, פַאר וָואס הָאט עֶר נִיט גֶעזָאגְט לְלוֹמְדֵי תוֹרָתֶךָ, צוּ דִיא וָואס לֶערְנֶען דִיא תּוֹרָה, וַוייל נִיט אַלֶע מֶענְטְשֶׁן לֶערְנֶען תּוֹרָה, סוֹחֲרִים, בַּעֲלֵי מְלָאכוֹת, זֵייא הָאבֶּען קֵיין צַייט צוּ לֶערְנֶען תּוֹרָה, מַאכֶען זֵייא שׁוּתְּפוּת מִיט אַלַמְדָן עֶר זָאל לֶערְנֶען תּוֹרָה אוּנ זֵייא גִיבֶּען אִים פַּרְנָסָה, אוּנ עֶר גִיט זֵייא אַחֵלֶק פוּן זַיין תּוֹרָה, וַוייל זֵייא הָאבֶּען לִיבּ דִיא תּוֹרָה מַאכֶען זֵייא אַזוֹי אַשׁוּתְּפוּת, זָאגְט דוד המלך ע"ה אֲפִילוּ דִיא מֶענְטְשֶׁען וָואס לֶערְנֶען נִיט אַלֵיין דִיא תּוֹרָה, נָאר וַוייל זֵייא הָאבֶּען לִיבּ דִיא תּוֹרָה מַאכֶען זֵייא אַשׁוּתְּפוּת וֶועגֶען תּוֹרָה וֶועט צוּ זֵייא אוֹיךְ זַיין שָׁלוֹם, דָאס זָאגְט דִיא תּוֹרָה חֵלֶק כְּחֵלֶק יֹאכֵלוּ, דֶער לַמְדָן מִיט דֶעם בַּעַל הַבַּיִת וָואס גִיט אִים פַּרְנָסָה וֶועלֶען זִיךְ גְלַייךְ טֵיילִין, וַוייל דִיא אֶלְטֶערִין הָאבֶּען אוֹיךְ אַזוֹי פַארְקוֹיפְט תּוֹרָה פַאר פַּרְנָסָה, זְבוּלוּן אוּנ יִשָּׂשכָר, שִׁמְעוֹן אֲחִי עֲזַרְיָה. דָאס מֵיינְט מֶען לְבַד מִמְכָּרָיו עַל הָאָבוֹת:

לוֹ׃ ה כִּי בוֹ בָּחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
מִכָּל־שְׁבָטֶיךָ לַעֲמֹד לְשָׁרֵת בְּשֵׁם־
יְהוָה הוּא וּבָנָיו כָּל־הַיָּמִים׃ ס רביעי
ו וְכִי־יָבֹא הַלֵּוִי מֵאַחַד שְׁעָרֶיךָ
מִכָּל־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־הוּא גָּר שָׁם
וּבָא בְּכָל־אַוַּת נַפְשׁוֹ אֶל־הַמָּקוֹם
אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה׃ ז וְשֵׁרֵת בְּשֵׁם
יְהוָה אֱלֹהָיו כְּכָל־אֶחָיו הַלְוִיִּם

אונקלוס

תִּתֵּן לֵהּ׃ ה אֲ[...]
בֵהּ יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָ[...]
מִכָּל שִׁבְטָךְ לְמֵ[...]
לְשַׁמָּשָׁא בִשְׁמָא [...]
הוּא וּבְנוֹהִי כָּל יוֹמַ[...]
ו וַאֲרֵי יֵיתֵי לֵוָאָה מֵחַ[...]
מִקִּרְוָיךְ מִכָּל יִשְׂרָאֵל
הוּא דָּר תַּמָּן וְיֵיתֵי בְּ[...]
רְעוּת נַפְשֵׁהּ לְאַתְרָא
יִתְרְעֵי יְיָ׃ ז וִישַׁמֵּ[...]
בִּשְׁמָא דַּייָ אֱלָהֵהּ כְּ[...]

בעל הטורים

שיהא מלובן ולא לוקי אז ראשית גז [...] תתן לו: (ו) וכי יבא הלוי. בגימ' זהו ה[...]

רשב"ם

(ו) וכי יבא הלוי. כהן שאינו מאותה מע[...] שעובדת היום בירושלים בעזרה:

תו"א כי בו בחר סנהדרין עד: לעמד סוטה לח זבחים כג חולין קלז קלח: הוא ובניו סוטה שם חולין קלח: מאחד סוכה נה: ובא בכל קמא קט מנחות פד: ושרת כאם סוכה שם מנחות שם ערכין יא:

רש"י

ראשית גז שתים. לאנך ארבעה. תתן לו הרי חמ[...] (ה) לעמוד לשרת. מכאן שאין שירות אלא מעו[...] (ו) וכי יבא הלוי. (ספרי) יכול בבן לוי ודאי ת הכ[...] מדבר תלמוד לומר ושרת יצאו לוים שאין ראוין לשיר[...] ובא בכל אות נפשו וגו'. (ז) ושרת. למד על ה[...] שבא ומקריב קרבנות נדבתו או חובתו ואפי' במשמר ש[...] שלו. ד"א עוד למד על הכהנים הבאים לרגל שמקר[...] במשמר כ ועובדין בקרבנות הבאות מחמת הרגל [...]

בית יהודא

גְוואָרֶן אַלֶע מִצְוֹת וָוס מֶען דַארְף פוּן זֵיי טָאן, אוּנ די מִצְוָה צוּ גֶעבֶּן פוּן זַייעֶרֶע וָואל צוּם כֹּהֵן אִיז אוֹיךְ גְטָאן גֶעוָוארֶן [עיין ש"ח] (ר"ע אוֹמֵר) רַבִּי עֲקִיבָא זָאגְט (רֵאשִׁית גֵז שְׁתַּיִם) דִי צְוַויי ווערְטֶר רֵאשִׁית גֵז מֵיינְט מֶען צְוֵויי שֶׁעפְּסֶען (צאֹנְךָ אַרְבָּעָה) פוּן וָוארְט צאֹנְךָ וַוייסֶען מִיר נָאךְ צְוַויי שֶׁעפְּסֶן, אִיז פִיר שֶׁעפְּסֶן (תִּתֶּן לוֹ הֲרֵי חֲמִשָּׁה) פוּן תִּתֶּן לוֹ וַוייסֶן מִיר נָאךְ אֵיין שֶׁעפְּס אִיז צוּזַאמֶן פִינְף שֶׁעפְּסֶן: (ה) וְלַעֲמוֹד לְשָׁרֵת). זָאגְט רש"י (מִכַּאן שֶׁאֵין שֵׁירוּת אֶלָּא בַּעֲמִידָה) פוּן דַאנֶען וַוייסֶן מִיר דִי בֶּעדִינוּנְג פוּן דִי כֹּהֲנִים אִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ מוּז זַיין נָאר שְׁטֵייֶענְדִיג: (ו) וְכִי יָבוֹא הַלֵּוִי). זָאגְט רש"י (יָכוֹל בְּבֶן לֵוִי וַדַּאי הַכָּתוּב מְדַבֵּר) אִיךְ וָואלְט מֵיינֶען דֶר פָּ[...] שְׁמוּעֶסְט פוּן אַלֵּוִי (תַּלְמוּד לוֹמַר וְשֵׁרֵת) זָאגְט דֶר פָּסוּק עֶר זָאל בֶּעדִינֶען אִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ (יָצְאוּ לְוִיִּם שֶׁאֵין רְאוּיִן לְשֵׁ[...] לְוִיִּם טָארִין דָאךְ נִיט בֶּעדִינֶען אִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, דְרִיבֶּער מוּזִין מִיר זָאגֶן, דֶר פָּסוּק שְׁמוּעֶסְט פוּן אַכֹּהֵן, וַוייל יֶעדֶ[...] כֹּהֵן אִיז פוּן שֵׁבֶט לֵוִי, דְרִיבֶּער רוּפְט מֶען אִים לֵוִי: (ז) וְשֵׁרֵת). זָאגְט רש"י (לָמַד עַל הַכֹּהֵן שֶׁבָּא וּמַקְרִיב קָרְבְּ[...] נִדְבָתוֹ אוֹ חוֹבָתוֹ וַאֲפִילוּ בְּמִשְׁמַר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ) דֶר פָּסוּק לֶערוּנְט אוּנְז אוֹיב אַכֹּהֵן דַארְף מַקְרִיב זַיין אַאֵייגֶענֶעם קָרְבָּן אַ[...] אָדֶער אַנְדָבָה אָדֶער וָוס עֶר אִיז שׁוּלְדִיג אַקָרְבָּן פַאר אַזִינְד, אַחַטָּאת אַאָשָׁם, מֶעג עֶר קוּמֶען אִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ צוּ יֶעדֶ[...] צַייט אוּנ מַקְרִיב זַיין זַיינֶע קָרְבָּנוֹת אֲפִילוּ אִין דִי וָואךְ וָואס אִיז נִיט זַיינֶע *) (דָּבָר אַחֵר) נָאךְ אַפְּשַׁט (עוֹד לָמַד) נָ[...] לֶערוּנְט אוּנְז דֶר פָּסוּק (עַל הַכֹּהֲנִים הַבָּאִים לְרֶגֶל) דִי כֹּהֲנִים וָוס קוּמֶען אוֹיף יוֹם טוֹב אִין יְרוּשָׁלַיִם וְוִיא אַלֶע יוּדִין מ[...] קוּמֶען אוֹיף יוֹם טוֹב אִין יְרוּשָׁלַיִם) אוּנ עֶס אִיז נִיט זֵייעֶר וָואךְ צוּ מַקְרִיב זַיין קָרְבָּנוֹת (שֶׁמַּקְרִיבִין בְּמִשְׁמָר וְעוֹ[...]

שפתי חכמים

מאי עשויות שמעשות כלומר שמחייבות את בעליהן ואומרות קום עשה המצוה ועל איזה מלוה קאי אין לומר אמלות בכור דהא אף כשאין לו אלא בהמה אחת חייב בבכורה וגם א"ל דקאי אמתנות שנותנין לכהן וכו' דהא אף כשאין לו אלא בהמה אחת חייב במתנות ועי"כ צ"ל דקאי אראשית הגז: ט כלו' בבן לוי ממש להפוקי כהן וא[...] לומר דלמא בכהן נמי מיירי דהא כהן נמי בן לוי הוא ת"ל ושרת וכ[...] י דהכי משתמע ממלת בכל אות נפשו שפי' בתאות נפשו רוצה להב[...] ולא על לד חיוב משמרתו: כ (ג"א) דאל"כ צ"ל ככל אחיו הכו[...]

פירוש לתורת אלהים

(ה) כִּי בוֹ בָּחַר יְיָ אֱלֹהֶיךָ מִכָּל שְׁבָטֶיךָ וָוארוּם אִים הָאט גָאט אוֹיס דֶערְוֵויילְט פוּן אַלֵי דַיינֶע שְׁבָטִים לַעֲמוֹד לְשָׁרֵת צוּ שְׁטֵיין אוּנ צוּ בַּדִינֶען אִין גָאטְס נָאמֶען [פי' רש"י] הוּא עֶר מִיט זַיינֶע.קִינְדֶר אַלֶע טָאג: (ו) וְכִי יָבֹא הַלֵּוִי אוּנ אַז עֶס וֶועט קוּמֶען דֶער כֹּהֵן וָוס עֶר אִיז פוּן שֵׁבֶט לֵוִי מֵאַחַד שְׁעָרֶיךָ פוּן אֵיינֶע פוּן דַיינֶע שְׁטֶעט מִכָּל פוּן אַלֶע יוּדִישֶׁע שְׁטֶעט אֲשֶׁר וָואס עֶר וואֹ[...] דָארְטֶן וּבָא אוּנ עֶס וֶועט אִים גְלוּסְטֶן צוּ קוּמֶען [...] צוּ דֶעם אָרְט וָוס גָאט וֶועט אוֹם דֶערְוֵויילֶן: (ז) וְשֵׁ[...] בְּשֵׁם יְיָ אֱלֹהָיו אוּנ עֶר זָאל הֶעלְפֶען דִינֶען אִין [...] גָאטְס נָאמֶען כְּכָל אֶחָיו הַלְוִיִּם אַזוֹי וְוִיא אַלֶע זַיינֶ[...] בְּרִידֶער דִיא כֹּהֲנִים וָואס זַיינֶען פוּן שֵׁבֶט [...]

מצות השם

(תקט) וְכִי יָבֹא וגו'. דָאס אִיז אֵיין מִצְוָה אַז עֶס וֶועט קוּמֶען אֵיין פְרֶעמְדֶער כֹּהֵן זָאל עֶר אַלֵיין מַקְרִיב זַיין זַיינֶע קָרְבָּנוֹת וָואס עֶר וֶועט בְּרֶענְגֶען גְלַייךְ וְוִיא דִיא כֹּהֲנִים פוּן דֶעם מִשְׁמָר פוּן דֶער וָואךְ אוּנ זָאל נֶעמֶען אֵיין חֵלֶק גְלַייךְ [...] אַלֶע כֹּהֲנִים פוּן דִיא קָרְבָּנוֹת יו"ט אוּנ דִיא מִצְוָה גֵייט [...] אִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ:

*) הערה ווען דער בית המקדש איז געווען זענען אלע כהנים געווען געטיילט אין פיר אונ צוואנציג טייל [יעדער טייל רופט מען משמר, ז[...] געווען פיר אונ צוואנציג משמורות] יעדער משמר האט געהאט זיין בעשטימטע וואך וואס ער האט מקריב געווען קרבנות אין [...] המקדש, אזוי איז געווען וואך נאך וואך, אמשמר נאך אמשמר:

והקבה׃ ד ראשית דגנך תירשך
ויצהרך וראשית גז צאנך תתן־

דרועא ולועא וקבתא׃
ריש עבורך חמרך
משחך וריש גזא דענך׃

תר"א ראשית פסחים לב מנחות כז חולין לה ׃ וראשית גז שם קלו קלז קלח ׃ תתן לו שבת כה פסחים לג חולין קלה קלז ׃

בעל הטורים

ד) ראשית דגנך . בגי' משתמרת ׃ גז . ב' במסורה גז לאנך כמטר על גז והיינו דאמרינן שצריך ליתנו לו כשהוא מלובן וזהו כמטר על גז

רש"י

דורשי רשומות ב היו אומרים. זרוע תחת יד ג שנאמר
במדבר כה) ויקח רומח בידו. לחיים. תחת תפלה שנא'
תהלים קו) ויעמוד פנחס ויפלל. והקבה. תחת האשה אל
קבתה׃ (ד) ראשית דגנך. זו תרומה ולא פי' בה שיעור
אבל רבותינו נתנו בה שיעור עין יפה א' מארבעים עין רעה
אחד מששים בינונית אחד מחמשים וסמכו על המקרא שלא
פחות מאחד מששים שנא' (יחזקאל מה) וששיתם ד האיפה
מחומר ה השעורים ששית האיפה הוי סאה ו כשאתה נותן
שני סאה לכור הרי א' מששים שהכור שלשים סאין׃ וראשית
גז צאנך. כשאתה גוזז צאנך בכל שנה תן ממנה ראשית
לכהן ולא פי' בה שיעור ורבותינו נתנו בה שיעור אחד
מס' (חולין קלו) וכמה צאן חייבות בראשית הגז חמש רחלות
שנאמר (ש"א כה) וחמש צאן עשויות ח רבי עקיבא אומר

בית יהודא

(דורשי רשומות היו אומרים) די מענטשן וואס לערנען דרשות
אויף פסוקים האבן געזאגט (זרוע תחת יד) די פאדערשטע
פוס פון אבהמה גיט מען דעם כהן, פאר די מצוה וואס דער
כהן פנחס האט געטאהן מיט זיין האנט, וויא עס שטייט
אין פסוק ויקח רומח בידו, פנחס האט גענומען אשפיז אין
האנט אונ האט געשטאכן די צוויי מענטשן וואס האבן מזנה
גוועזן (לחיים) דיא באקין פון די בהמה גיט מען דעם כהן
(תחת תפלה) פאר די תפלה וואס פנחס האט גיבעטן (שנאמר)
וויא עס שטייט אין פסוק (ויעמוד פנחס ויפלל) פנחס איז
געשטאנען אונ האט געבעטן ביי הקב"ה (והקבה) דעם מאגן
פון אבהמה דארף מען געבען דעם כהן (תחת האשה אל
קבתה) ווייל פנחס האט געשטאכן די אשה וואס האט מזנה
גוועזן ביז אין איר בויך׃ (ד) וראשית דגנך. דם ערשטע
פון דיינע קארין זאלסטו געבן דעם כהן (זו תרומה) דאס
איז תרומה (ולא פירש בה שיעור) אונ דיא תורה האט ניט געשריבן וויא פיל מען זאל געבען תרומה צום כהן (אבל
רבותינו נתנו בה שיעור) אבער די רבנן האבען גזאגט ווי פיל תרומה מען זאל געבן דעם כהן (עין יפה אחד מארבעים) דער
וואס איז אגוטער מענטש גיט ער תרומה צום כהן איינס פון פערציג (עין רעה אחד מששים) אשלעכטער מענטש גיט
איינס פון זעכציג (בינונית אחד מחמשים) מיטעלע מענטשען גיבען איינס פון פופציג (וסמכו על המקרא שלא לפחות מאחד
מששים) דיא חכמים האבן גענומען זייערע רייד פון דעם פסוק אז מען טאר ניט געבן תרומה ווייניגר וויא איינס פון
זעכציג (שנאמר) ווארום עס שטייט אין פסוק (וששיתם את האפה מחומר השעורים ששית האפה חצי סאה) איר זאלט
נעמען אזעקסטיל פון אאיפה פון אכור גערשטן נאכור איז דרייסיג סאה] אונ אזעקסטיל פון אאיפה איז אהאלבע סאה
ווארום אאיפה איז דרייא סאה] (כשאתה נותן חצי סאה לכור) אונ אז דו וועסט געבן אהאלבע סאה פון אכור (הרי אחד
מששים) איז דס איינס פון זעכציג (שהכור שלשים סאין) ווארום אכור איז דרייסיג סאה׃ וראשית גז צאנך. מען
מיינט (כשאתה גוזז צאנך בכל שנה) יעדער יאהר ווען דוא וועסט שערין די וואל פון די שעפסן (תן ממנה ראשית לכהן)
דס ערשטע ביסל וואל וואס דו וועסט אפשערין זאלסטו געבען דעם כהן (ולא פירש בה שיעור) אונ עס שטייט ניט
אין די תורה וויא פיל וואל זאל מען געבן דעם כהן (ורבותינו נתנו בה שיעור) די רבנן האבן געזאגט ווי פיל וואל מען
זאל געבן דעם כהן (אחד מששים) איין פונט פון זעכציג פונט (וכמה צאן חייבות בראשית הגז) וויא פיל שעפסען זאל
מען שערין מען זאל דארפען פון זייא געבען דיא ערשט געשוירענע וואל צום כהן (חמש רחלות) פינף שעפסען
(שנאמר) ווארום עס שטייט אין פסוק (וחמש צאן עשויות) פינף שעפסין געמאכטע, פערטיגע, וואס פון זיי איז גיטאן

דעת זקנים מבעלי התוספות

ר' חיים וקיבה נוהגין בחולין אבל לא במוקדשין כדמסיק במס'
חולין פ' הזרוע זובחי לרבות בהמת שותפין׃ (ד) ראשית דגנך.
אין לה שיעור אלא ששיריה נכרין שלא יעשה אדם כל גרנו
תרומה ולפיכך אחז"ל חטה אחת פוטרת את הכרי אמנם
רבותינו נתנו בה שיעורין עין רעה אחד מששים עין יפה אחד
מא' בינונית אחד מחמשים ואסמכוה אקרא אחד מששים
דכתיב ששית האיפה מחמר החטים ואיפה שלש סאין וא"כ
ששית האיפה הוי חצי סאה וכור הוי שלשים סאה הרי חצי
סאה לשלשים סאין והיינו אחד מששים. עין יפה אחד מארבעים דכתיב וששיתם את האיפה מחמר החטים ומחמר השעורים
וששיתם משמע שתי ששיות וששית האיפה של מעלה הרי שלש ששיות שעולה סאה וחצי וכתיב מחמר החטים ומחמר
השעורים שהם שני כורין שעולים ששים סאין הרי חצי סאה לכ' סאין וזהו אחד מארבעים. בינונית אחד מחמשים דכתיב
דבי שלל מדין אחד אחוז מן החמשים וקא קרי לי' תרומה וגם לשון תרומה תרי ממאה׃ וראשית גז צאנך תתן לו.
בפרק ראשית הגז מפרש דבעי' שיהא בו כדי נתינה שיתן לו צמר כדי לעשות אבנט׃

שפתי חכמים

ב פירש"י מ"ה נותנים להם גם הלשון שהוא עיקר כלי הדבור׃ ב פי'
פסוקים הכתובים (ב"ק דף פב)׃ ג ר"ל הכהנים זכו לזרוע תחת היד של
פנחס שנ' ויקח וגו'׃ ד לשון ששית׃ ה היינו כור׃ ו דהאיפה שלש סאין
וכתיב וששיתם האיפה מחומר השעורים שפירושו שתוציאו ששית
מאיפה הרי חצי סאה לכור כמנא שצריך להוציא אחד מששים׃ ז לא
שהגיזה הראשונה של שנה ראשונה תתן כולה לכהן ושאר הגיזות
שבכל שנה ושנה פטורות׃ ח ר"ל כשים לך חמש לאן עשויות (גמרא)

פירוש לתורת אלהים

ד) ראשית דגנך תירושך ויצהרך דם ערשטע פון דיין
קארען אונ פון דיין וויין אונ פון דיין אייל [עיין רש"י] וראשית אונ דם ערשטע וואל וואס דו וועסט שערין
פון דיינע שאף תתן לו זאלסטו געבען צום כהן [עיין רש"י]׃

מצות השם

(תקו) ראשית דגנך תירושך ויצהרך וגו' תתן לו. דם איז די
מצוה אז מען זאל געבען (תרומה גדולה) צו דעם כהן
די חכמים האבען מתקן געוועזן אז איין (עין יפה)
זאל געבען איינס פון פערציג דעם כהן אונ איין מיטלער מאן
זאל געבען איינס פון פופציג צום כהן אונ איין שלעכטער זאל
געבען איינס פון זעכציג צום כהן אונ מען דארף אפ צו שיידען
דאס בעסטע פון זיינע תבואות אונ פון זיין וויין אונ זיין אייל
דיא מצוה גייט אן ווען דער דין פון תרומה גייט אן׃
(תקח) וראשית גז וגו'. דאס איז דיא מצוה אז מען דארף צו
געבען דעם כהן (ראשית הגז) דאס הייסט דאס ערשטע
שערעכץ וואס ער וועט אפ שערען פון זיינע שאף אונ דיא
מצוה גייט אן אין ארץ ישראל׃

הוּא נַחֲלָתוֹ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לוֹ: ס
ג וְזֶה יִהְיֶה מִשְׁפַּט הַכֹּהֲנִים מֵאֵת
הָעָם מֵאֵת זֹבְחֵי הַזֶּבַח אִם־שׁוֹר
אִם־שֶׂה וְנָתַן לַכֹּהֵן הַזְּרֹעַ וְהַלְּחָיַיִם

אונקלוס

אַחְסַנְתֵּהּ כְּמָא דִי מַלִּי
לֵהּ: ג וְדֵין יְהֵי דַחֲ
לְכָהֲנַיָּא מִן עַמָּא מִ
נָכְסֵי נִכְסְתָא אִם תּוֹ
אִם אִמַּר וְיִתֵּן לְכָהֲנָ

תו"א וזה יהיה חולין קל : מאת העם
קלב : מאת זובחי שם קלו : אם
שם קלב : ונתן שם קלו : הזרע שם קלד :

בית יהודא

כְּנַעַן וָוס איז פון די אַנְדֶערֶע זַייט יַרְדֵן אונ וַוייטֶער (נִקְרֵאת אֶרֶץ חֲמִשָּׁה עֲמָמִין) דָם ווערט גערופֶן די לַאנְד פון פִינְף פֶעלְקֶער (וְשֶׁל סִיחוֹן וְעוֹג שְׁנֵי עֲמָמִין) אונ די שְׁטִיק לַאנְד וָוס יוּדִין הָאבֶּן אַוֶועק גֶענוּמֶן פון סִיחוֹן אונ עוֹג, דָם זֶענֶן צְוַויי פֶעלְקֶער, אֱמוֹרִי אונ כְּנַעֲנִי (וְנַחֲלַת שְׁאָר) דִי נַחֲלָה פון די אִיבֶּערִיגֶע פֶעלְקֶער (לְרַבּוֹת קֵינִי קְנִיזִּי קַדְמוֹנִי) מֵיינְט מֶען די דְרַייא פֶעלְקֶער קֵינִי קְנִיזִּי אונ קַדְמוֹנִי (וְכֵן דוֹרֵשׁ בְּפָרָשַׁת מַתָּנוֹת שֶׁנֶּאֶמְרוּ לְאַהֲרֹן) אונ אַזוֹי לֶערוּנְט דֶר סִפְרִי אִין די פָּרָשָׁה וָואס איז גֶעלֶערוּנְט מֶען זָאל גֶעבֶּן צוּ אַהֲרֹן מַתָּנוֹת, שֶׁשַּׁייט דָארְטֶן (עַל כֵּן לֹא הָיָה לְלֵוִי חֵלֶק וְנַחֲלָה) דְרִיבֶּער זָאל דֶר לֵוִי נִיט הָאבֶּן אַחֵלֶק אונ אַנַחֲלָה (לְהַזְהִיר עַל קֵינִי קְנִיזִּי וְקַדְמוֹנִי) אִין די לַאנְד פון די דְרַייא פֶעלְקֶער זָאלֶן זֵיי אוֹיךְ קֵיין חֵלֶק וְנַחֲלָה הָאבֶּן (שׁוּב נִמְצָא בְּדִבְרֵי רַבִּי קְלוֹנִימוּס) אִין דִיא סְפָרִים פון רַבֵּינוּ קְלוֹנִימוּס גֶעפִינֶען מִיר (הָכִי גַרְסִינָן בְּסִפְרִי) אַזוֹי הָאבֶּן מִיר גֶעלֶערוּנְט אִין סִפְרִי (וְנַחֲלָה לֹא יִהְיֶה לוֹ) דֶער שֵׁבֶט לֵוִי זָאל נִיט הָאבֶּן אַנַחֲלָה (אֵלּוּ נַחֲלַת חֲמִשָּׁה) דָאס מֵיינְט מֶען דִיא נַחֲלָה פון פִינְף בְּרִידֶער (אֵלּוּ נַחֲלַת שִׁבְעָה) מֵיינְט מֶען די נַחֲלָה פון זִיבֶּען (נַחֲלַת חֲמִשָּׁה שְׁבָטִים וְנַחֲלַת שִׁבְעָה שְׁבָטִים) מֶען מֵיינְט די נַחֲלָה פון פִינְף שְׁבָטִים אונ דִיא נַחֲלָה פון זִיבֶּען שְׁבָטִים (וּמִתּוֹךְ שֶׁמֹּשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ לֹא חָלְקוּ נַחֲלָה אֶלָּא לַחֲמִשָּׁה שְׁבָטִים בִּלְבַד) ווייל מֹשֶׁה מִיט יְהוֹשֻׁעַ צוּזַאמֶען הָאבֶּן נָאר צוּטֵיילְט דִיא נַחֲלוֹת צוּא פִינְף שְׁבָטִים (שֶׁכֵּן מֹשֶׁה הִנְחִיל לִרְאוּבֵן וְגָד וַחֲצִי שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה) ווארים מֹשֶׁה הָט גֶעמאכְט יַרְשֶׁנֶן אַנַחֲלָה צוּא רְאוּבֵן אונ גָד אונ אַהאלְבֶּן שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה אוֹיף די זַייט יַרְ
(וִיהוֹשֻׁעַ הִנְחִיל לִיהוּדָה וְאֶפְרַיִם וְלַחֲצִי שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה) אונ יְהוֹשֻׁעַ הָט גְמַאכְט יַרְשֶׁנֶן אַנַחֲלָה אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל צוּ יְהוּדָה אונ אֶפְרַ
אונ צוּם אַנְדֶערֶן הַאלְבֶּן שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה (וְשִׁבְעַת הָאֲחֵרִים) אונ די אַנְדֶערֶע זִיבֶּען שְׁבָטִים (נָטְלוּ מֵאֵלֵיהֶן אַחֲרֵי מוֹת יְהוֹשֻׁעַ) הָא
אַלֵיין גֶענוּמֶן זֵייעֶרֶע חֲלָקִים אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נָאכְדֶעם וִוי יְהוֹשֻׁעַ אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּען (מִתּוֹךְ כָּךְ הִזְכִּיר חֲמִשָּׁה לְבַד וְשִׁבְ
לְבַד) דְרִיבֶּער הָט דֶר סִפְרִי דֶערְמַאנְט פִינְף שְׁבָטִים בֶּעזוּנְדֶער אונ זִיבֶּען שְׁבָטִים בֶּעזוּנְדֶער: (כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לוֹ) . וויא הקב'
הָט גֶערֶעט צוּ אַהֲרֹן ואונ צוּם גַאנְצֶען שֵׁבֶט לֵוִי (בְּאַרְצָם לֹא תִנְחָל אֲנִי חֶלְקְךָ) אִין זַייעֶר לַאנְד וֶועסְטוּ נִיט יַרְשְׁנֶען אַ
בִּין דַיין חֵלֶק: (ג) וּמֵאֵת הָעָם. (וְלֹא מֵאֵת הַכֹּהֲנִים) אוֹיב אַכֹּהֵן שֶׁעכְט אַבְּהֵמָה דַארְף עֶר נִיט גֶעבֶּען זְרוֹעַ וּלְחָיַ
וְהַקֵּבָה צוּא אַיין אַנְדֶער כֹּהֵן: וְאִם שׁוֹר אִם שֶׂה. אוֹיב עֶר שֶׁעכְט אַאָקְס אָדֶער אַשֶׁעפְּס (פְּרַט לְחַיָּה) אָבֶּער אַז
שֶׁעכְט אַחַיָּה דַארְף עֶר נִיט גֶעבֶּן צוּם כֹּהֵן דִי זְרוֹעַ לְחָיַיִם וְהַקֵּבָה: הַזְּרוֹעַ. וֶוערְט גֶערוּפֶען וּמִן הַפֶּרֶק שֶׁל אַרְכּוּבָה
כַּף שֶׁל יָד) אַיין פָאדֶערְשְׁטֶע פוּס פון קְנִיָה די גַאנְצֶע פָאלְקֶע: וְהַלְּחָיַיִם. מֵיינְט מֶען די בַּאקִין (עִם הַלָּשׁוֹן) מִיט דֶעם צוּ

רש"י

הירדן ואילך נקראת ארץ ה' עממין ושל סיחון ועוג ב' עממי
אמורי וכנעני ונחלת שאר לרבות צ' קני וקנזי וקדמוני וכ
דורש בפרשת מתנות שנאמרו לאהרן על כן לא היה לל
וגו' להזהיר על קני וקנזי וקדמוני. שוב נמצא בדברי ר
קלונימוס הכי גרסינן בספרי, ונחלה לא יהיה לו. אלו נחל
חמשה. בקרב אחיו. אלו נחלת שבעה. נחלת חמשה שבטי
ק ונחלת שבעה שבטים ומתוך שמשה ויהושע לא חלקו נחל
אלא לחמשה שבטים בלבד שכן משה הנחיל לראובן וגד וח
שבט מנשה ויהושע הנחיל ליהודה ואפרים ולחצי שבט מנ
ושבעה האחרים נטלו מאליהן אחרי מות יהושע מתוך כ
הזכיר חמשה לבד ושבעה לבד: כאשר דבר לו. (במדב
יח) בארצם לא תנחל וגו' אני חלקך: (ג) מאת העם. ול
מאת ר הכהנים: אם שור אם שה. פרט ש לחיה
הזרוע. מן הפרק של ארכובה עד כף של יד שקורין
אשפלדו"ן (שולטער): והלחיים. (חולין קלג) עם הלשון

שפתי חכמים

וסיים בו נמי. רא"ם: צ ר"ל הקב"ה הבטיח את אברהם שיתן לזרעו עשרה עממים שבעה נתן להם עכשיו וקני וקניזי וקדמוני יתן להם לעתיד לבא: ק ר"ת מפרש ה' אחים מן האם ראובן שמעון יהודה יששכר זבולן הואיל ומאם אחת אתו לריך מיעוט טפי: ר שהכהנים פטורים מלתת המתנות מבהמתן לכהן אחר והליים הן בספק אם בכלל העם אם לא והמוליא מחבירו עליו הראיה לפיכך הם פטורים מלתת ואם נטלו לא יחזירו: ש דאל"כ הל"ל בהמה סתם והכל כמש בין שור בין שה ומתרץ אי כתיב בהמה סתם גם חיה היה במשמע דהא חיה היא בכלל בהמה לכך נאמר אם שור אם שה פרט לחיי ת ובלע"א קורין שויבל: א דאם לא כן למה לו העלם של לחי ר"ל ודאי עם הלשון ועוד. נ"ל כיון שהלחיים נותנים לו תחת התפלה

דעת זקנים מבעלי התוספות

האם ואפילו הכי לא יקח נחלה עמהם: (ג) מאת זובחי הזב
פי' שוחטי השחיטה ולא זבח קרבן ממש קאמר שהרי ז

פירוש לתורת אלהים

נָאךְ דֶעם טוּט פון יְהוֹשֻׁעַ יְיָ הוּא נַחֲלָתוֹ גָאט עֶר אִיז זַיין יְרוּשָׁה כַּאֲשֶׁר אַזוֹ וִוי גָאט הָאט צוּ אִים גִירֶעט אונ הָאט צוּ אִים גִיזָאגְט בְּאַרְצָם לֹא תִנְחָל אִין זַייעֶר לַאנְד זָאלְסְטוּ נִיט יַרְשִׁינֶען אֲנִי חֶלְקְךָ אִיךְ גָאט בִּין דַיין חֵלֶק (עיין רש"י): (ג) וְזֶה יִהְיֶה מִשְׁפַּט אונ דָם זָאל זַיין דֶר דִין פון די כֹּהֲנִים וָוס זֵיי זָאלִין גֶעמֶען פון דֶעם פָאלְק אָבֶּר נִיט פון די אַנְדֶרִי כֹּהֲנִים מֵאֵת נ
די וָוס וֶועלֶן שֶׁעכְטִין דָם שֶׁעכְטוּנְג אִם שׁוֹר אִם
סיי זֵיי וֶועלֶן שֶׁעכְטֶן אַאָקְס אָדֶער אַשָׁאף אָבֶּר
זֵיי וֶועלֶן שֶׁעכְטֶן אַחַיָּה דַרְפֶען זֵיי גָאר נִיט גֶען
דִיא כֹּהֲנִים וְנָתַן אונ עֶר זָאל גֶעבִּין צוּם כֹּהֵן ד
פָאדֶערְשְׁטֶע פָאלְקֶע אונ די בַּאקִין אונ דֶעם מָאגֶן

מצות השם

(תקו) וְנָתַן לַכֹּהֵן הַזְּרוֹעַ וְהַלְּחָיַיִם וְהַקֵּבָה. דָאס אִיז דִיא מִצְוָה אַז מֶען זָאל גֶעבֶּען דֶעם כֹּהֵן דִיא אָרֶעם אונ דִיא קִי בַּאקֶען אונ דֶעם מָאגֶען אונ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן אִין ז
בֵּית הַמִּקְדָּשׁ:

עַל־מַמְלַכְתּוֹ הוּא וּבָנָיו בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל׃ ס שלישי יח א לֹא־יִהְיֶה לַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם כָּל־שֵׁבֶט לֵוִי חֵלֶק וְנַחֲלָה עִם־יִשְׂרָאֵל אִשֵּׁי יְהוָה וְנַחֲלָתוֹ יֹאכֵלוּן׃ ב וְנַחֲלָה לֹא־יִהְיֶה־לּוֹ בְּקֶרֶב אֶחָיו יְהוָה

מִן עַל מַלְכוּתֵהּ הוּא
בְנוֹהִי בְּגוֹ יִשְׂרָאֵל׃
לָא יְהֵי לְכָהֲנַיָּא
וָאֵי כָּל שִׁבְטָא דְלֵוִי
לָק וְאַחֲסָנָא עִם יִשְׂרָאֵל
רְבָּנַיָּא דַיְיָ וְאַחְסַנְתֵּהּ
כְלוּן׃ ב וְאַחֲסָנָא לָא
הֵי לֵהּ בְּגוֹ אֲחוֹהִי מַתְּנָן
יהַב לֵהּ יְיָ אִנּוּן

א הוא ובניו הוריות שם. כריתות שם:

בעל הטורים

ד ממלכותו: (א) לא יהיה לכהנים. סמך לפרשת מלך כי על פי כהן גדול המלך הוא נמשח והקדים מלך שגדול הוא ממנו ועוד רמז ל הנשיא יהיה העולה והמנחה והנסך ועוד מה כהן ולוי נוטלין מעשר כך המלך לאנכס יעשר: אשי ה' ונחלתו. וכתיב בתריה וזה יהיה משפט הכהנים דכהנים משלחן גבוה קא זכו: הלוים. בגמ' אדנ"י הוי"ה וזהו ה' הוא נחלתו:

רש"י

ו קלה של נביא נענש: הוא ובניו. (הוריות יא) מגיד ס כנו הגון למלכות הוא קודם לכל אדם: (א) כל שבט י. בין תמימין בין בעלי מומין: חלק. בביזה: חלה. בארץ: אשי ה'. קדשי המקדש (ס"א קדשי קדשים): ונחלתו. אלו קדשי הגבול ע תרומות ומעשרות. ל: (ב) נחלה. גמורה. לא יהיה לו בקרב אחיו. ובספרי שו ונחלה לא יהיה לו זו נחלת שאר. בקרב אחיו פ זו לת המשה ואיני יודע מה היא וג"ל שארץ כנען שמעבר

בית יהודא

וָוס אַנָבִיא הָט גֶעבָּאטֶן איז שָׁאוּל גֶעשְׁטְרָאפְט גֶעוָוארֶן אונ מֶען הָט בַּיי אִים צוּגֶענוּמֶען דִי מְלוּכָה: והוּא וּבָנָיו. זָאגְט רש"י (מַגִּיד) דֶר פָּסוּק זָאגְט (שֶׁאִם בְּנוֹ הָגוּן לְמַלְכוּת) אוֹיבּ אַמֶלֶךְ שְׁטַארְבְּט אוּנ עֶר הָט גֶעלָאזְט אַזוּהְן וָואס עֶר איז וָוערְט אוּנ קֶענֶן זַיין אַמֶלֶךְ (הוּא קוֹדֶם לְכָל אָדָם) איז עֶר פְרִיעֶר צוּ דֶר מְלוּכָה פוּן אַלֶע אַנְדֶערֶע מֶענְטְשֶׁן: (א) וְכָל שֵׁבֶט לֵוִי. דֶר גַאנְצֶער שֵׁבֶט לֵוִי (בֵּין תְּמִימִין בֵּין בַּעֲלֵי מוּמִין) סַיי דִי מֶענְטְשֶׁן וָואס זֶענֶען גַאנְצֶע, וָוס הָאבֶּן קֵיין פֶעלֶר, אוּנ סַיי דִי מֶענְטְשֶׁן וָואס הָאבֶּן פֶעלֶערְם, זָאלֶן נִיט הָאבֶּן ...ק, בַּבִּזָּה) אַטֵייל פוּן דִי רוֹיב וָוס יוּדִין וֶועלֶן רוֹיבִּין אִין אַמִלְחָמָה (וְנַחֲלָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל) אוּנ זָאלֶען נִיט הָאבֶּן אַטֵייל ... אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל: וְאִשֵּׁי ה'). (קָדְשֵׁי הַמִּקְדָּשׁ) אַלֶע פְלֵייש פוּן קָרְבָּנוֹת וָואס מֶען איז מַקְרִיב אִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, זָאלֶן זֵיי ... וְנַחֲלָתוֹ. (אֵלּוּ קָדְשֵׁי הַגְּבוּל) אוּנ אַלֶע הַיילִיגְקַייט וָוס זֶענֶען גֶעהַיילִיגְט אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל זָאלֶן זֵיי אוֹיךְ עֶסֶן, דָס זֶענֶען ...וּמוֹת אוּנ מַעֲשְׂרוֹת (אֲבָל נַחֲלָה גְמוּרָה לֹא יִהְיֶה לוֹ בְּקֶרֶב אֶחָיו) אָבֶּער אַנַחֲלָה, פֶעלְדֶער, גֶערְטְנֶער, זָאלֶן זֵיי נִיט הָאבֶּן ...יִשֶׁן דִי יוּדִין (וּבְסִפְרֵי דָרְשׁוּ וְנַחֲלָה לֹא יִהְיֶה לוֹ זוּ נַחֲלַת שְׁאָר) אִין סִפְרֵי הָט מֶען גֶעלֶערוּנְט כֹּהֲנִים אוּנ לְוִיִּם טָארֶען נִיט ...בֶּען נַחֲלוֹת וּפֶעלְדֶער גֶערְטְנֶער) מֵיינְט מֶען אַנַחֲלָה פוּן אַפְרֵיינְד אוֹיךְ נִיט: (ב) וּבְקֶרֶב אֶחָיו. (זוּ נַחֲלַת חֲמִשָּׁה) בְּקֶרֶב ...זוּ מֵיינְט מֶען נַחֲלַת חֲמִשָּׁה זָאלֶן זֵיי אוֹיךְ נִיט הָאבֶּן, זָאגְט רש"י (וְאֵינִי יוֹדֵעַ מַה הִיא) אִיךְ וֵוייס נִיט וָואס דֶר סִפְרִי ...נְט מִיט דִי וֶוערְטֶער נַחֲלַת חֲמִשָּׁה (וְנִרְאֶה לִי) נָאר אִיךְ זָאג אַזוּ מֵיינְט מֶען (שֶׁאֶרֶץ כְּנַעַן שֶׁמֵּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְאֵילָךְ) דִי לַאנְד

דעת זקנים מבעלי התוספות

ונחלה לא יהיה לו. כתוב בספרי ונחלה לא יהיה לו זו לת שאר פי' הרב בכור שור זו שאר האחין דן ונפתלי גד ר ובנימין ואפרים ומנשה בקרב אחיו זו נחלת חמשה בן שמעון יהודה יששכר וזבולון שהיו אחיו של לוי ומן

שפתי חכמים

ס דאל"כ ל"ל כל שבט לוי כיון שכתיב לפניו לכהנים הלוים אלא לרבות בין תמימים כו' וא"ת למה איצטריך מיעוט לבעלי מומין והא לעיל כפי' לו כתיב כל זכר בבני אהרן יאכלנה ופירש"י כל זכר אפי' בעל מום כו' ר"ל שגם הם יחלקו בקרבנות ופשיטא שלא ינחלו דמשום זה יכתן להם חלק בקרבנות וי"ל לפי שקדשי הגבול כגון תרומה וביכורים בכור ה וזרוע וכו' שיש לבעלים טובת הנאה בקרבנותיהן שהם יכולין ליתן לאיזה כהן שירצו ולרוב הם נותנין לתמימים שיכולין להקריב ולא לי מומין שאינם יכולין להקריב ה"א שיטלו חלק בארץ לכך צריך מיעוט: ע ר"ל קדשים שמביאין מן הגבול ומה הם ומפרש תרומות ...שרות: פ מפני שכבר התחיל בו לא יהיה לכהנים חלק ונחלה וגומר דפירוש ונחלה הוא חלק נחלת הארץ הוצרכו לדרוש האי קרא ...י לא יהי' לו זו נחלת שאר וכו' ורש"י שפירש ונחל' לא יהי' לו לפי פשוטו ס"ל אע"פ שפתח בו נחלה לא יהיה לכהנים חלק וגומר חזר

פירוש לתורת אלהים

...ט זַיינֶע קִינְדֶער צְווִישֶׁען דִי יִשְׂרָאֵל [סַיין רַע"ין]: ...לֹא עֶס זָאל נִיט זַיין צוּ דִי כֹּהֲנִים וָוס זַיינֶען פוּן ...ט לֵוִי כָּל שֵׁבֶט לֵוִי גַאנְץ שֵׁבֶט לֵוִי סַיי דִי כֹּהֲנִים ... הָאבֶּן אַפֶּעלֶער אוּנ סַיי דִי כֹּהֲנִים וָוס הָאבֶּען ...ט אַפֶּעלֶער חֵלֶק וְנַחֲלָה אֵיין חֵלֶק אִין דֶעם רוֹיבּ ... דִי יוּדִין וֶועלֶן נֶעמֶן אִין דִי מִלְחָמוֹת אוּנ אֵיין ...שָׁה אִין דֶעם לַאנְד אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מִיט דִי יִשְׂרָאֵל אִשֵּׁי יְיָ דִיא קָרְבָּנוֹת וָואס מֶען אִיז מַקְרִיב אִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְנַחֲלָתוֹ אוּנ זַיין יְרוּשָׁה דָאס מֵיינְט מֶען תְּרוּמָה אוּנ מַעֲשֵׂר יֹאכֵלוּן זָאלִין זֵיי עֶסִין: (ב) וְנַחֲלָה אוּנ אַיְרוּשָׁה זָאל צוּא אִים נִיט זַיין צְווִישֶׁען זַיינֶע בְּרִידֶער דִי פִינְף שְׁבָטִים וָואס משֶׁה מִיט יְהוֹשֻׁעַ הָאבִּין גִימַאכְט יַרְשֶׁנִין דִי יִשְׂרָאֵל אוּנ צְווִישֶׁן דִיא זִיבֶּען שְׁבָטִים וָוס דִי יִשְׂרָאֵל הָאבֶּען אַלֵיין גִירַשְׁת

מצות השם

(ד־הקה) לֹא יִהְיֶה וגו'. דָאס אִיז דִיא מִצְוָה אַז דִי כֹּהֲנִים אוּנ דִי לְוִיִּם זָאלֶען נִיט נֶעמֶען קֵיין חֵלֶק אִין דֶעם וָואס דִיא יוּדֶען וֶועלֶען אָן נֶעמֶען אִין דִי מִלְחָמוֹת אוּנ ווידר ...ן זֵייא נִיט נֶעמֶן קֵיין חֵלֶק אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אוּנ דָאס עִנְיָן דֶער פוּן הָאבֶען אוּנְזֶערֶע הֵיילִיגֶע חֲכָמִים גֶעזָאגְט וַוייל דִיא כֹּהֲנִים אוּנ דִי לְוִיִּם זֶענֶען אָפּ גֶעשֵׁייד זֵיי זָאלֶען טָאן גָאטֶס דִינְסְט אוּנ זֵיי זָאלֶן לֶערְנֶען דִי יוּדֶען גָאטֶס וֶועגֶען אִיבֶּער דֶעם הָט הקב"ה אָן גֶעזָאגְט אַז זֵייא זָאלֶען זַיין אָפּ גֶעשֵׁייד פוּן דֶער וֶועלְט:

סֵפֶר מִלִּפְנֵי הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם׃
יט וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בוֹ כָּל־יְמֵי חַיָּיו
לְמַעַן יִלְמַד לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה
אֱלֹהָיו לִשְׁמֹר אֶת־כָּל־דִּבְרֵי
הַתּוֹרָה הַזֹּאת וְאֶת־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה
לַעֲשֹׂתָם׃ כ לְבִלְתִּי רוּם־לְבָבוֹ
מֵאֶחָיו וּלְבִלְתִּי סוּר מִן־הַמִּצְוָה
יָמִין וּשְׂמֹאול לְמַעַן יַאֲרִיךְ יָמִים

אונקלוס

עַל סִפְרָא מִן קֳדָם כָּהֲנַ[יָא]
לֵוָאֵי׃ יט וּתְהֵי עִמֵּהּ וְי[הֵי]
קָרֵי בֵהּ כָּל יוֹמֵי חַיּוֹ[הִי]
בְּדִיל דְּיֵלַף לְמִדְחַל קֳ[דָם]
יְיָ אֱלָהֵהּ לְמִטַּר יָת
פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא הָדָא וְ[יָת]
קְיָמַיָּא הָאִלֵּין לְמֶעְבְּדְה[וֹן]׃
כ בְּדִיל דְּלָא יְרִים לִ[בֵּהּ]
מֵאֲחוֹהִי וּבְדִיל דְּלָא יִ[סְטֵי]
מִן תַּפְקֶדְתָּא יַמִּי[נָא]
וּשְׂמָאלָא בְּדִיל דִּיו[רִיךְ]

תו"א והיתה שם כא׳ : למען ילמד ו... יח : למען יאריך שם כריתו...

בעל הטורים

(כ) לבלתי רום לבבו מאחיו. הפ׳ ... ומפייס בל׳ רמז שילא מלכות מ... שסמו עולה ל׳ ול׳ מעלות במלכות ודוד בן ל׳ שנה במלכו ולכך אמר שירה שמתחלת בל׳ והוא למנלח לעבד ה׳ לדוד : למען יאריך י... מלך שמלך בן ל׳ יאריך ימים ולא שאול. ולכך סמך לא יהיה לכהנים ואחריו פרשת אוב דמשום מעשה דנוב עיר הכהנים ומשום שאל...

רש"י

שם) שתי ספרי תורות אחת שהיא מונחת בבית גנזיו ו... שנכנסת ויוצאת עמו. ואונקלוס תרגם פתשגן פתר ... ל׳ שנון ודבור : (יט) דברי התורה. מ כמשמ... (כ) ולבלתי סור מן המצוה. אפילו מצוה קלה של נ... למען יאריך ימים. מכלל הן אתה שומע לאו נ וכן ... בשאול שאמר לו שמואל (שמואל א י) שבעת ימים תוח... בואי אליך להעלות עולה וגו׳ וכתיב (שמואל א יג) ... שבעת ימים ולא שמר הבטחתו לשמור כל היום ולא ה... להעלות העולה עד שבא שמואל ואמר לו נסכלת כאש... שמעת וגו׳ ועתה ממלכתך לא תקום (שם) הא למדת ש...

בית יהודא

(שְׁתֵּי סִפְרֵי תוֹרוֹת) צְוֵויי סִפְרֵי תּוֹרוֹת (אַחַת שֶׁהִיא מוּנַּחַת בְּבֵית גְּנָזָיו) אֵיין סֵפֶר תּוֹרָה זָאל לִיגֶען אִין זַיינֶע אוֹצְרוֹת (וְאַחַת שֶׁנִּכְנֶסֶת וְיוֹצֵאת עִמּוֹ) אוּנ אֵיין סֵפֶר תּוֹרָה זָאל זַיין שְׁטֶענְדִיג מִיט אִים, וואוּ הִין עֶר וֶועט גֵיין זָאל זַיין דִי סֵפֶר תּוֹרָה מִיט אִים, בַּיי זַיין אַריינְגֵיין אוּנ בַּיי זַיין אַרוֹיסְגֵיין (וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם פַּתְשֶׁגֶן) דֶר תַּרְגוּם אוּנְקְלוֹס שְׁרַייבְּט פַּתְשֶׁגֶן אוֹרַיְיתָא, דֶר מֶלֶךְ זָאל שְׁרַייבֶּן פַאר זִיךְ דִי רֵייד פוּן דִי תּוֹרָה (פָּתַר מִשְׁנֶה לָשׁוֹן שִׁנּוּן וְדִבּוּר) דֶר תַּרְגוּם טַייטְשְׁט דֶעם וָוארְט מִשְׁנֶה, רֵייד : (יט) וְדִבְרֵי הַתּוֹרָה׃ (כְּמַשְׁמָעוֹ) דִי רֵייד וָואס שְׁטֵייט אִין דִי תּוֹרָה וְעַיֵּין שׁ"ח) : (כ) וּלְבִלְתִּי סוּר מִן הַמִּצְוָה׃. זָאגְט רַשִׁ"י (אֲפִילוּ מִצְוָה קַלָּה שֶׁל נָבִיא) אֲפִילוּ אַגְרִינְגֶע מִצְוָה וָוס אַנָּבִיא וֶועט הֵייסֶן דֶעם מֶלֶךְ, מוּז אוֹיךְ דֶער מֶלֶךְ טָאן וִוי דֶר נָבִיא וֶועט אִים זָאגְן : וּלְמַעַן יַאֲרִיךְ יָמִים׃. עֶר לֶערְנֶן תּוֹרָה אוּנ טָאן מִצְוֹת וֶועט עֶר לַאנְג לֶעבֶּן מִיט זַיין מְלוּכָה, זָאגְט רַשִׁ"י (מִכְּלָל הֵן אַתָּה שׁוֹמֵעַ לָאו) פוּן וִוייסֶן מִיר אוֹיךְ בַּיין, אוֹיבּ עֶר וֶועט נִיט לֶערְנֶען תּוֹרָה אוּנ טָאן מִצְוֹת וֶועט עֶר נִיט לַאנְג לֶעבֶּן מִיט זַיין מְלוּכָה מָצִינוּ בְּשָׁאוּל) אַזוֹי גֶעפִינֶען מִיר אִיז גֶעוֶועֶן בַּיי דֶעם מֶלֶךְ שָׁאוּל (שֶׁאָמַר לוֹ שְׁמוּאֵל) דֶר נָבִיא שְׁמוּאֵל הָאט גֶעזָאגְ[ט] שָׁאוּל (שִׁבְעַת יָמִים תּוֹחִיל עַד בּוֹאִי אֵלֶיךָ לְהַעֲלוֹת עוֹלוֹת) זִיבֶּען טֶעג זָאלְסְטוּ וַוארְטֶן בִּיז אִיךְ וֶועל צוּ דִיר קוּמֶען ... זַיין קָרְבָּנוֹת עוֹלוֹת (וּכְתִיב) אוּנ עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (וַיּוֹחֶל שִׁבְעַת יָמִים) שָׁאוּל הָאט גֶעוַוארְט זִיבֶּען טָאג (וְלֹא שָׁמַר הַבְ[טָחָתוֹ] לִשְׁמוֹר כָּל הַיּוֹם) עֶר הָאט נִיט גֶעהִיט זַיין צוּזָאג עֶר זָאל וַוארְטֶן אַגַאנְצֶער טָאג (וְלֹא הִסְפִּיק לְהַעֲלוֹת הָעוֹלָה עַד שְׁמוּאֵל) עֶר הָט נָאךְ נִיט גִיעֶנְדִיגְט אוֹיפְצוּבְּרֵיינְגֶן וּמַקְרִיב צוּ זַיין דֶעם קָרְבַּן עוֹלָה אוּנ שְׁמוּאֵל אִיז גֶעקוּמֶען (וְאָמַ[ר]) שְׁמוּאֵל הָאט גֶעזָאגְט צוּ שָׁאוּל (נִסְכַּלְתָּ) הָאסְט נַארֶעשׁ גֶעטָאן (לֹא שָׁמַרְתָּ אֶת מִצְוַת ה׳) דוּ הָאסְט נִיט גֶעהִיט וָואס ה[שם] הָט דִיךְ גֶעבָּאטֶן וְדוּ זָאלְסְט הִיטֶן צוּ טָאן וָוס אַנָּבִיא וֶועט דִיר זָאגֶען (וְעַתָּה מַמְלַכְתְּךָ לֹא תָקוּם) אוּנ אִיצְט וֶוען מְלוּכָה נִיט בְּלַייבֶּען בַּיי דִיר (הָא לָמַדְתָּ) הָאסְטוּ גֶעלֶערְנְט (שֶׁבִּשְׁבִיל מִצְוָה קַלָּה שֶׁל נָבִיא נֶעֱנַשׁ) וֶועגֶן אַגְרִינְגֶע ...

שפתי חכמים

שהוא מוסב אלעיל שהכ׳ מבשרו שאם יעשה כן שתתקיים מלכותו : ם הוצרך לפרש זה כמשמעו משום שפירש אח"כ ולבלתי סור מן המצוה אפי׳ על מצוה קלה של נביא אבל אי דברי תורה לאו כמשמעו ה"א ולבלתי סור מן המצוה היינו כמשמעו ר"ל ד"ת ממש : נ כלומר מכאן למד שמואל הנביא שהעוכר על מצות הנביא לא יאריך ימים על ממלכתו ואמר לשאול נסכלת כאשר לא שמעת וגומר :

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כ) לבלתי רום לבבו מאחיו. זה נתינת טעם לכסף וזה[ב] ירבה לו. ולבלתי סור מן המצוה זו נתינת טעם לכת[וב] את משנה התורה הזאת לספר תורה התלוי בזרועו ויוצא עמו ושמעתי כי אותו ס"ת התלוי בזרועו לא היה כתוב אם עשרת הדברים ולפי שיש מן אנכי עד לרעך תרי"ג א[ותיות] כנגד תרי"ג מצות קרוי ס"ת :

פירוש לתורת אלהים

תּוֹרוֹת מִלִּפְנֵי פוּן פַאר דִי כֹּהֲנִים וָוס זַיינֶען פוּן שֵׁבֶט לֵוִי : (יט) וְהָיְתָה עִמּוֹ אֵיין סֵפֶר תּוֹרָה זָאל זַיין מִיט אִים אִין זַיינֶע אוֹצְרוֹת וְקָרָא בוֹ אוּנ אִין אֵיין סֵפֶר הַתּוֹרָה זָאל עֶר לֵיינֶען אַזוֹי לַאנְג וִוי עֶר וֶועט לֶעבִּין לְמַעַן יִלְמַד עֶר זָאל לֶערְנִין לְיִרְאָה עֶר זָאל זִיךְ פָארְכְטֶן פַר גָאט לִשְׁמוֹר עֶר זָאל הִיטֶן גָאר דִי רֵייד פוּן דֶער תּוֹרָה וְאֶת הַחֻקִּים אוּנ עֶר זָאל הִיטֶן דִי גֶזֶעץ צוּ [טָאן] זֵיי : (כ) לְבִלְתִּי צוּ נִיט רוּם לְבָבוֹ עֶר זָאל נִיט טְרַא[כְטֶן] אִין זַיין הַארְץ אַז עֶר אִיז גְרֶעסֶער פוּן זַיינֶע בְּ[רִידֶער] וּלְבִלְתִּי אוּנ עֶר זָאל נִיט אָפּקֶערֶן פוּן דֶר מִצְוָה [יָמִין וּשְׂמֹאל] נִיט רֶעכְטְס אוּנ נִיט לִינְקְס לְמַעַן דְרוּם עֶר דֶער לֶענְגֶערֶען טֶעג אוֹיף זַיין מְלוּכָה הוּא וּבָנָיו מִיט

סוּסִים וְלֹא־יָשִׁיב אֶת־הָעָם
מִצְרַיְמָה לְמַעַן הַרְבּוֹת סוּס וַיהוָה
אָמַר לָכֶם לֹא תֹסִפוּן לָשׁוּב
בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה עוֹד: יז וְלֹא יַרְבֶּה־לּוֹ
נָשִׁים וְלֹא יָסוּר לְבָבוֹ וְכֶסֶף וְזָהָב
לֹא יַרְבֶּה־לּוֹ מְאֹד: יח וְהָיָה
כְשִׁבְתּוֹ עַל כִּסֵּא מַמְלַכְתּוֹ וְכָתַב
לוֹ אֶת־מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל־

אונקלוס

ב יָת עַמָּא לְמִצְרַיִם
דִיל לְאַסְגָּאָה לֵהּ
כוֹן וַיָי אֲמַר לְכוֹן
תוֹסְפוּן לְמְתוּב
אֹרַח הָדָא עוֹד:
וְלָא יַסְגֵּי לֵהּ נְשִׁין
א יִטְעֵי לִבֵּהּ וְכַסְפָּא
הֲבָא לָא יַסְגֵּי
לַחֲדָא: יח וִיהֵי
תְּבֵהּ עַל כָּרְסֵא
כוּתֵהּ וְיִכְתּוֹב לֵהּ
פַּתְשֶׁגֶן אוֹרָיְתָא הָדָא

רשב"ם

פ"נ: (יח) משנה התורה. חכמי פירשו הימים שני ספרי התורה ותרגומו פתשגן. ואינו מגורת ושננתם:

תו"א לא תוסיפון לשוב סוכה נא: ולא ירבה לו נשים מליפא קטו סנהדרין כ ד:

רש"י

מרכבה ממצרים בשש מאות כסף וסוס בחמשים ה: (יז) ולא ירבה לו נשים. אלא שמונה שמצינו שהיו לו לדוד שש נשים ונאמר לו (שמואל ב) ואם מעט ואוסיפה לך כהנה וכהנה: וכסף וזהב ירבה לו מאד. (סנהדרין כא) אלא כדי ליתן לאכסניא (גאסטפריינדשאפט) (ס"א לאפסניא אלייט): (יח) והיה כשבתו. אם עשה כן כדאי ל שתתקיים מלכותו: את משנה התורה. (סנהדרין

בית יהודא

איז געזאגט געוואָרן ביי שלמה (וַתַּעֲלֶה וַתֵּצֵא מֶרְכָּבָה מִמִּצְרַיִם בְּשֵׁשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף וְסוּס בַּחֲמִשִּׁים וּמֵאָה) אַרייטוואָגן פלעגט מען ברייננגן פון מצרים פאר זעקס הונדערט זילבערנע מטבעות. און אפערד פלעגט מען ברייננגן פאר הונדערט מיט פופציג זילבערנע מטבעות: (יז) וְלֹא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים. ער זאל ניט האבן פיל ווייבער (אֶלָּא י"ח) נאר אכטצעהן (שֶׁמָּצִינוּ שֶׁהָיָה לוֹ לְדָוִד שֵׁשׁ נָשִׁים) מיר געפינען אין פסוק דוד המלך האט געהאט זעקס ווייבער (וְנֶאֱמַר לוֹ) איז געזאגט געוואָרן צו נתן הנביא ער זאל זאגן צו דוד (וְאִם מְעָט) אויב דיא זעקס זענן דיר ווייניג (וְאוֹסִיפָה לְךָ כָּהֵנָּה וְכָהֵנָּה) וועל איך דיר ערלויבן צו נעמען נאך זעקס ווייבער און נאך זעקס ווייבער, איז צוזאמען אכטצעהן ווייבער: וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יַרְבֶּה לוֹ מְאוֹד. ער זאל ניט מערן פאר זיך זילבער און גאלד (אֶלָּא לִיתֵּן לְאַכְסַנְיָא) ער זאל נאר האבן צו געבן זיינע מיליטער און פאליציע שופטים און שוטרים וויא פיל זייא פען: (יח) וְהָיָה כְּשִׁבְתּוֹ. זאגט רש"י (אִם עָשָׂה כֵּן) אויב דר מלך האט אזוי געטאן (כְּדַאי הוּא שֶׁתִּתְקַיֵּים מַלְכוּתוֹ) ער ווערט זיין מלוכה זאל ביי אים זיין אוף זיין גאנצן לעבן: אֶת מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה. מיינט מען ער זאל שרייבען

שפתי חכמים

דים שם (סמ"ג) אבל יש לתמיה על כמה קהלות השוכנים שם וכו' ך שם ויתרץ משם הר"ר אליעזר ממי"ץ שאמר לא תוסיפו לשוב הוה עוד לא אסרה תורה אלא בדרך הזה כלומר מארץ ישראל ים אבל משאר ארצות מותר ונכון הוא: כ מדכתיב לו דמשמע לו הוא דלא ירבה הרבה ליתן לאוצר שלו אלא כדי ליתן לאכסניא פי' סיפוק לחיילותיו ולפרשיו ולעבדיו במאכל ובמשתה ומלבושים וכל הצריך להם: ל דאל"כ והיה כשבתו ל"ל דהל"ל וכתב לו את משנה התורה וגו' דודאי קודם לכן אינו מחוייב יותר משאר ישראל אלא

פירוש לתורת אלהים

: און ער זאל ניט צוריק קערען דם פאלק אין ים לְמַעַן פון וועגען צו מערן פערד וואָרום אין ים זיינען די בעסטע פערד ויי און גאט אָמַר האט צו אייך גיזאגט לא תוסיפון לשוב איר זאלט צוריק קערין אוף דעם וועג פון מצרים: (יז) וְלֹא דער מלך זאל ניט נעמען פיל ווייבער וְלֹא יָסוּר לְבָבוֹ און ער זאל ניט אפ קערין זיין הארץ פון הקב"ה וְכֶסֶף וְזָהָב און גאלד און זילבער זאל דר מלך ניט מערען נאר וויא פיל ער דארף האבען צוא זיין חיל: (יח) וְהָיָה און עס וועט זיין ווען ער וועט זיצען אויף זיין מלוכה שטוהל [פיין רפ"ין] וְכָתַב און דער מלך זאל שרייבען פר זיך צוויי ספרי

מצות השם

נאר וויפיל ער דארף אין זיינע רייט וועגען דאס זאל ער קפן און ווידר איז איין מצוה אז ער זאל זיך ניט מערען קיין ר און ווידר איז איין מצוה אז ער זאל זיך ניט מערין קיין גאלד און זילבער נאר וויא פיל ער דארף צו טיילען זיין פער אדער וואס ער דארף זיך אן גרייטען אויף מלחמה צו ן איף דעם כעג ער זיך מערין אבער ניט ער זאל זיך מאכען רענע אוצרות ער זאל זיך בארומען און דיא מצוה גייט אן ן דער צייט ווען עס עקסעסטירט איין יודישער מלך:) לא תוסיפון לשוב וגו'. דאס איז דיא מצוה אז מען טאר ים ווידער קערין קיין מצרים נאר נאך סתירה האגדלען מעג מען פארען עס איז נאר אסור אז מען זאל שון דארט נישט וואוינען און דיא מצוה גייט אן אוף יעדער ארט: (תקט) וְכָתַב לוֹ וגו'. דאס איז דיא מצוה אז איין יודישער מלך דארף זיך צו שרייבען צוייא (ספרי תורות) איין ספר תורה וואס ער זאל האבען אין דיא אוצרות און דאס אנדערע זאל ער האלטען מיט זיך תמיד עס זאל נים ווערען אוועק געריקט פון אים נאר אוף אזא ארט וואס עס איז נים ראוי מען זאל אין דעם לייגען דהיינו אין בית הכסא אדער נאך אזעלכע ערטער זאל ער נים האבען מיט זיך דאס ספר תורה און דיא מצוה גייט אן ווען עס איז דא איין יודישער מלך:

אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ וִירִשְׁתָּהּ
וְיָשַׁבְתָּה בָּהּ וְאָמַרְתָּ אָשִׂימָה עָלַי
מֶלֶךְ כְּכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתָי:
טו שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ אֲשֶׁר
יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ מִקֶּרֶב
אַחֶיךָ תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ לֹא תוּכַל
לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי אֲשֶׁר לֹא־
אָחִיךָ הוּא: טז רַק לֹא־יַרְבֶּה־לּוֹ

אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ וְתֵירְ
וְתֵיתֵב בַּהּ וְתֵימַר אֲ
עֲלַי מַלְכָּא כְּכָל עַמְמַ
דִּי בִּסְחָרָנָי: טו מַנָּ
תְּמַנֵּי עֲלָךְ מַלְכָּא
יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ בֵּהּ
אֲחָיךְ תְּמַנֵּי עֲלָךְ מַלְ
לֵית לָךְ רְשׁוּ לְמַנָּ
עֲלָךְ גְּבַר נוּכְרַי דִּי
אֲחוּךְ הוּא: טז לְחוֹד
לָא יַסְגֵּי לֵהּ סוּסָוָן

ת"א ואמרת אשימה עלי שם כה: שו
עליך מלך יבמות מה קב כהו
סוטה מא קידושין לב: תשים קידושין ע
פח בתרא ג סנהדרין יט כ כב: לא תו
סוטה מא: לא ירבה לו סוסים סנהדרי

רשב"ם

(טו) איש נכרי. להלחם מלחמותיכם: אשר לא אחיך הוא. כי יסיתכם

בעל הטורים

וישבתה. מלא ה"א לאחר ה' דורות שאלו מלך: ככל הגוים סביבותי. ולכך שאלו מלך בימי שמואל כי עד עתה לא היה לפנ

מלך אלא סרנים. אחר פרשת עכו"ם ואשרה כתיב פרשת מלך לומר שהמלך מצווה להסיר האשרות ולבער עכו"ם: (טו) שום תשים ע
בגי' שלשים מעלות. לומר שהמלכות נקנית בל' מעלות: מקרב אחיך. בגימט' משבט יהודה:

בית יהודא

רש"י (מִכָּאן) פון דאַנֶען וַוייסֶן מיר (שֶׁמַּמְתִּינִים לוֹ עַד הָרֶגֶל) מען וואַרט אים מיט דעם הַרְגֶן בִּיז יוֹם טוֹב (וּמְמִיתִין אוֹתוֹ בָּרֶגֶל) אונ מען הַרְגֶת אים יוֹם טוֹב, אין יְרוּשָׁלַיִם ווען אַלֶע יודין זענען צו זאַמען: (טז) וְלֹא יַרְבֶּה לוֹ סוּסִים. איבֶּעריגֶע מֶלֶךְ טאר ניט האָבען פיל פערד (אֶלָּא כְּדֵי מֶרְכַּבְתּוֹ)

רש"י

שממתינים לו עד הרגל ח וממיתין אותו בר
(טז) לא ירבה לו סוסים. (סנהדרין כא)
כדי ט מרכבתו שלא ישיב את העם מצרימה שהסו
י באים משם כמה שנאמר בשלמה (מלכים א י) וג

נאר וויא פיל פערד ער דאַרף צו זיין רייטוואַגען מעג ער האָבען (שֶׁלֹּא יָשִׁיב אֶת הָעָם מִצְרַיְמָה) ער זאָל ניט שיקן
אין מִצְרַיִם קויפן פערד (שֶׁהַסּוּסִים בָּאִים מִשָּׁם) וואָרום פערד פלעגט מען ברייגנען פון מִצְרַיִם (כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר בִּשְׁלֹמֹה) ו

שפתי חכמים

לשמאל ולא לימין וי"ל כיון שהדבר הוא שכלי לא שייך ביה ימין ושמאל לכן דרשו מה שדרשו: ח וא"ת מאי שנא דהכא פרש"י מכאן שממתינים לו עד הרגל וכו' ומ"ש גבי בן סורר ומורה שפירש"י וכל ישראל ישמעו ויראו מכאן שצריך הכרזה כב"ד וכו' ע"ש והאריך הרא"ם ובסוף כתב אך יש לתמוה דהכא דייק מוכל העם ישמעו ויראו שצריך המתנה והכרזה והתם גבי בן סורר ומורה לא דייק מקרא דכל ישראל וגומר הלא

הכרזה בלבד בלא המתנה ועוד היכי משתמע מהכא המתנ
כתיב הכא וכל העם יראו ויראו ישמעו וישראו כתיב בשמיעה
משמע ע"כ. יעויין זה בהמפרשים: ט מדכתיב לו דמשמע לו הוא
ירבה שיהיו לו סוסים בטלים אבל כדי הצריך לו מותר דשייכו
מרכבתו: י והואיל וסוסים באים משם ודאי ישלח המלך שם
שיהיו תמיד שם כדי שישלחו סוסים טובים ונמצא שישובו לנ

ליקוטי יהודא

זיין זיינע קנעכט אונ ער וואָלט זאָגען אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל איז זיין לאַנד, אונ הקב"ה האָט דאָך געזאָגט כִּי לִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים, יודען זענען מיינע קנעכט, אונ כִּי לִי הָאָרֶץ, דיא לאַנד איז מיינע, דריבער האָט הקב"ה געהייסען פריער זאָל מען איינגעמען אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אָן אַמֶּלֶךְ, נאָר נאָכדעם אַז דיא לאַנד וועט זיין איינגענומען אונ צוטיילט, יעדער שֵׁבֶט וועט זיין אויף זיין אָרט, נאָכדעם אַזוי איר וועט וועלען מעגט איר מאַכען אַמֶּלֶךְ, נאָר ביי מאַכען אַמֶּלֶךְ וועט געווים זיין אַקְרִיג, יעדער שֵׁבֶט וועט וועלען מען זאָל פון אים נעמען איינם פאַר אַמֶּלֶךְ, אונ ווייל זייא וועלן ניט קענען זיך פאַרגלייכען וועלען זייא נעמען איינעם פון דיא פעלקער פאַר אַמֶּלֶךְ, דריבער זאָגט די תּוֹרָה לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי, דו טאָרסט ניט מאַכען אויף דיר אַפרעמדין מענטש פאַר אַמֶּלֶךְ, אונ די קְרִיג וועט הקב"ה שטיל מאַכען, הקב"ה וועט זאָגען ווער זאָל זיין דער מֶלֶךְ:

פירוש לתורת אלהים

וועסט קומען אין דעם לאַנד וואָס גאָט וועט
געבען וִירִשְׁתָּהּ אונ דו וועסט יַרְשִׁינֶען זיא אונ דו וועט
זיצין אין איר איר וועט איין נעמען דאָס לאַנד
איר וועט זיך צו טיילען מיט די לאַנד וְאָמַרְתָּ אונ
וועסט זאָגען אָשִׂימָה איך וועל טאָן אויף מיר אַ
כְּכָל הַגּוֹיִם אַזוֹ ווי אַלע פעלקער וואָס זיינען אַרום
זייא האָבען מְלָכִים וועל איך אויך האָבען אַמֶּ
(טו) שׂוֹם תָּשִׂים מעגסטו אויף דיר מאַכען אַמֶּלֶךְ
יִבְחַר וואָס גאָט וועט אים אוס קלויבין מִקֶּרֶב אַחֶיךָ
דיינע ברידער זאָלסט דו מאַכען אַמֶּלֶךְ לֹא תוּכַל
עָלֶיךָ דו טאָרסט ניט געבען אויף דיר אַפרעמ
מענטש אֲשֶׁר וואָס ער איז ניט דיין ברודער: (טז)

נאָר לא דער מֶלֶךְ זאָל ניט מערן פיל פערד נאָר וויא פיל ער דאַרף האָבען נייטיג צו זיין רייט וואָגן

מצות השם

(תצז־תצח) שׂוֹם תָּשִׂים וגו'. דאָס איז דיא מִצְוָה אַז מיר דאַרפען צו מאַכען אויף אונז איין מֶלֶךְ אונ ווידער פאַר מען ניט מאַכען אַיין פרעמדען וואָס ער איז ניט דיין ברודער אונ מיר זענען מְחוּיָב אַז מיר זאָלען מוֹרָא האָבען פאַר

אים אונ מיר דאַרפען אין אים נוֹהֵג כָּבוֹד זיין אונ דער
ער איז מוֹרֵד אין אים מעג מען אים הַרְגֶנֶן:
(תצט־תקא) לֹא יַרְבֶּה לוֹ סוּסִים. דאָס איז דיא מִצְוָה
דער יודישער מֶלֶךְ זאָל זיך ניט מערן

יא עַל־פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ וְעַל־
הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר־יֹאמְרוּ לְךָ תַּעֲשֶׂה
לֹא תָסוּר מִן־הַדָּבָר אֲשֶׁר־יַגִּידוּ
לְךָ יָמִין וּשְׂמֹאל׃ יב וְהָאִישׁ אֲשֶׁר־
יַעֲשֶׂה בְזָדוֹן לְבִלְתִּי שְׁמֹעַ אֶל־
הַכֹּהֵן הָעֹמֵד לְשָׁרֶת שָׁם אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אוֹ אֶל־הַשֹּׁפֵט וּמֵת הָאִישׁ
הַהוּא וּבִעַרְתָּ הָרָע מִיִּשְׂרָאֵל׃
יג וְכָל־הָעָם יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ וְלֹא יְזִידוּן
עוֹד׃ ס שני יד כִּי־תָבֹא אֶל־הָאָרֶץ

אונקלוס

יַלְפְנָךְ׃ יא עַל מֵימַר
אוֹרָיְתָא דִּי יַלְפְנָךְ וְעַל
דִּינָא דִּי יֵימְרוּן לָךְ
תַּעְבֵּד לָא תִסְטֵי מִן
פִּתְגָמָא דִּי יְחַוּוּן לָךְ
יַמִּינָא וּשְׂמָאלָא׃ יב וְגַבְרָא
דִּי יַעְבֵּד בִּרְשַׁע בְּדִיל
דְּלָא לְקַבָּלָא מִן כַּהֲנָא
דְּקָאֵם לְשַׁמָּשָׁא תַמָּן
קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ אוֹ מִן
דַּיָּנָא וְיִתְקְטֵל גַּבְרָא
הַהוּא וּתְפַלֵּי עָבֵד דְּבִישׁ
מִיִּשְׂרָאֵל׃ יג וְכָל עַמָּא
יִשְׁמְעוּן וְיִדְחֲלוּן וְלָא
יַרְשְׁעוּן עוֹד׃ יד אֲרֵי
תֵעוֹל לְאַרְעָא דַּייָ

יא על פי התורה מגילה כ סוטה ז יז סנהדרין פו: לא תסור ברכות יט שבת
...וכה מו הוריות ד מנחות לח: והאיש אשר סנהדרין פו: וכל העם שם פט:

בעל הטורים

...ה על ב"ד הגדול: (יג) וכל העם ישמעו ויראו. וסמיך ליה אשימה עלי מלך שכן כתיב במלך כל איש אשר ימרה את פיך:
ולא יזידון עוד. וסמיך ליה אשימה עלי מלך שכן אמר דוד להכרית מעיר ה' כל פועלי און: (יד) כי תבא. בגימ' בימי שמואל:

רש"י

...ע לו אין לך אלא שופט שבימיך: (יא) ימין ושמאל. (סנהדרין פט) אפי' אומר לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין וכל שכן כשאומר לך על ימין ימין ועל שמאל שמאל: (יג) וכל העם ישמעו. (ספרי) מכאן

בית יהודא

ביי דעם שופט וואס איז אין דיין צייט: (יא) וְיָמִין וּשְׂמֹאל. מען מיינט (אֲפִילוּ אוֹמֵר לְךָ עַל יָמִין שֶׁהוּא שְׂמֹאל) אֲפִילוּ ער וועט דיר זאגן אויף רעכטס ונאך דיין מיינונג) דס איז לינק (וְעַל שְׂמֹאל שֶׁהוּא יָמִין) אונ אויף לינק ונאך דיין מיינונג) וועט ער זאגן דס איז רעכטס, פון דעסטוועגען מוזטו טאן ווי ער ...ט דיר זאגן, ווייל געווים האסטו אטעות ניט די איין אונ זיבעציג סנהדרין, וואס זיצען אין די עזרה פון בית המקדש, דו מיינסט דאס איז רעכטס אונ דאס אנדערע איז לינק, עס איז אבער אין אמת פארקערט, אונ עס איז ...טיג ווי די סנהדרין זאגן (וְכָל שֶׁכֵּן כְּשֶׁאוֹמֵר לְךָ עַל יָמִין יָמִין וְעַל שְׂמֹאל שְׂמֹאל) אונ אז דיא סנהדרין זאגן אויף רעכטס, ...איז רעכטס, אונ אויף לינק זאגען זיי דס איז לינק, מוז מען געווים טאן ווי זיי זאגן: (יג) וְכָל הָעָם יִשְׁמְעוּ, זאגט

שפתי חכמים

...אפשר שילך אדם אל השופט שאינו בימים ההם. אלא ללמדך ...אפילו אינו וכו': ז דה"פ אפילו אם אמר לך על ימין שאתה ...סבור שהוא שמאל ועל שמאל שאתה סבור שהוא ימין שתשמע לו ולא תתלה את הטעות בו אלא כך כי הש"י נותן רוחו על משרתי מקדשו תמיד וישמרם מכל טעות שלא יצא מפיהם כי אם אמת וא"ת מנ"ל למדרש כך דלמא כמשמעו שלא תסור מן הדבר ההוא לא

פירוש לתורת אלהים

...מקום פון דעם ארט אֲשֶׁר וואס גאט וועט אוס קלויבן ...רת אונ דו זאלסט היטן לַעֲשׂוֹת צו טאן אזוי ווי זיי ...ן דיך לערנין: (יא) עַל פִּי דורך די תּוֹרָה אֲשֶׁר ...ה וואס זייא וועלען דיך לערנין וְעַל אונ אויף דעם ...פט וואס זיי וועלן דיר זאגען תַּעֲשֶׂה זאלסטו טאן ...תסור דו זאלסט ניט אפ קערין פון דר זאך וואס ...וועלן דיר זאגען רעכט אדר לינקס [עיין רש"י]: ...וְהָאִישׁ אונ דר מענטש וואס וועט טאן מיט ווילען ...תי ער וועט ניט הערען דעם כהן הָעוֹמֵד וואס ...יט צו דינען דארט גאט אוֹ אֶל הַשּׁוֹפֵט אדער צו ...ם שופט וּמֵת הָאִישׁ זאל דער מענטש ווערען גיטייט וּבִעַרְתָּ אונ דו זאלסט אוסראמען דאס בייז ...צווישען ישראל: (יג) וְכָל הָעָם אונ גאר דאס פאלק זאלן הערן אז מען וועט אים טייטען [עיין רש"י] ...ו אונ זייא זאלען זיך פארכטען וְלֹא יָזִידוּן אונ זייא זאלען מער ניט מוטוויליגען: (יד) כִּי תָבֹא אז דו

ליקוטי יהודא

(יד) כִּי תָבוֹא אֶל הָאָרֶץ וגו'. מְלָכִים זענען דא אויף דער וועלט צווייערליי, עס איז דא אמלך וואס האט איינגינומען אלאנד מיט זיין שווערד, מיט אמלחמה, דער מלך גייט אלע מענטשן פון לאנד זייא זאלן זיין צו אים קנעכט, אונ ער טוהט אין די מדינה וואס ער וויל, אונ עס איז דא אמלך וואס די שרים פון דיא מדינה האבען אים געמאכט ער זאל זיין אמלך, דער מלך האט נאר צו בעפעלין מיט די תנאים [בעדינגונגען] וואס דיא שרים האבען מיט אים געמאכט, דריבער האט הקב"ה ניט געוואלט מען זאל מאכען אמלך ביוא יודען איידער מען וועט איינגעמען ארץ ישראל, ווארום אז אמלך וואלט איינגענומען ארץ ישראל מיט מלחמה ווי אלע פעלקר, וואלט ער נאכדעם געוואלט זיין אמלך אויף יודען מיט שטארקייט אלע יודען זאלען

וְעָלִיתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ׃ ט וּבָאתָ אֶל־
הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל־הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר
יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם וְדָרַשְׁתָּ וְהִגִּידוּ
לְךָ אֵת דְּבַר הַמִּשְׁפָּט׃ י וְעָשִׂיתָ
עַל־פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ מִן־
הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה
וְשָׁמַרְתָּ לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יוֹרוּךָ׃

וְתִסַּק לְאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵ
יְיָ אֱלָהָךְ בֵּהּ׃ ט וְתֵיתֵ
לְוָת כָּהֲנַיָּא לֵוָאֵי וּלְוָ
דַּיָּנָא דִּי יְהֵי בְּיוֹמַיָּ
הָאִנּוּן וְתִתְבַּע וִיחַוּוּן לָ
יָת פִּתְגָּמָא דְּדִינָא
י וְתַעְבֵּד עַל מֵימַ
פִּתְגָּמָא דִּי יְחַוּוּן לָךְ מִ
אַתְרָא הַהוּא דִּי יִתְרְעֵ
יְיָ וְתִטַּר לְמֶעְבַּד כְּכ

תולדות אהרן

וקמת ועלית סוטה מה קידושין כט סנהדרין פו זבחים יח: ובאת אל הכהנים הלוים כה סוטה מה קידושין כו סנהדרין יד כה אשר יגידו לך סנהדרין פו ע"ז ח: מן המק שם מו:

בית יהודא

נֶגַע טָמֵא לְנֶגַע טָהוֹר) זֵיי וֶועלֶן נִיט וִויסֶן אוֹיף אַנֶגַע, אוֹיב זִיא אִיז טָמֵא אָדֶר טָהוֹר: וְדִבְרֵי רִיבוֹת). עֶס וֶועט זַיין קְרִיג (שֶׁיִּהְיוּ חַכְמֵי הָעִיר חוֹלְקִים בְּדָבָר) דִי חֲכָמִים פוּן דִי שְׁטָאט וֶועלֶן קְרִיגֶן אִין דִי זַאךְ (זֶה מְטַמֵּא וְזֶה מְטַהֵר) אֵיינֶער וֶועט זָאגֶן דִי בְּלוּט אִיז טָמֵא, אוּנ אֵיינֶער וֶועט זָאגֶן דִי בְּלוּט אִיז טָהוֹר (זֶה מְחַיֵּיב וְזֶה מְזַכֶּה) אֵיין חָכָם וֶועט דֶעם מֶענְטְשׁ בֶּעשׁוּלְדִיגֶן אוּנ אֵיינֶער וֶועט אִים גֶערֶעכְט מַאכֶן: וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ). זָאגְט רַשִׁ"י (מְלַמֵּד שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ גָבוֹהַּ מִ הַמְּקוֹמוֹת) דֶר פָּסוּק לֶערְנְט אוּנְז דֶר בַּארְג וָואס דֶר בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אִיז אוֹיף אִים גֶעשְׁטַאנֶען אִיז גֶעוֶוען הֶעכֶר פוּן אַ אָרְטֶער: (ט) וְאֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם). מֵיינְט מֶען (הַכֹּהֲנִים שֶׁיָּצְאוּ מִשֵּׁבֶט לֵוִי) דִי כֹּהֲנִים וָואס זֶענֶען גֶעבּאָרֶען פוּן שֵׁבֶט לֵ וְאֶל הַשּׁוֹפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם). דוּ זָאלְסְט קוּמֶען פְרֶעגֶן דֶעם דִין בַּיי דֶעם שׁוֹפֵט וָואס וֶועט זַיין אִין דִי טֶעג (וַאֲפִ אֵינוֹ כִּשְׁאָר שׁוֹפְטִים שֶׁהָיוּ לְפָנָיו) אֲפִילוּ עֶר אִיז נִיט אַזוֹ אַשׁוֹפֵט ווִי דִיא שׁוֹפְטִים וָואס זֶענֶען גֶעוֶוען פְרִיעֶר פַר אִי פוּן דֶעסְטְוֶועגֶן (אַתָּה צָרִיךְ לִשְׁמוֹעַ לוֹ) מוּזְטוּ אִים פָאלְגֶען (אֵין לְךָ אֶלָּא שׁוֹפֵט שֶׁבְּיָמֶיךָ) דוּ הָאסְט נִיט מֶער צוּ פְרֶעגֶן

רש"י

בדבר זה מטמא וזה מטהר זה מחייב ד וזה מזכ וקמת ועלית. (סנהדרין פו) מלמד שבית המק ה גבוה מכל המקומות: (ט) הכהנים הלוים. הכהנ שיצאו משבט לוי: ואל השופט אשר יהיה בימים הה (ספרי) ואפי' אינו כשאר שופטים שהיו לפניו ו אתה לנ

שפתי חכמים

הוא מענין כמוי שנעלם ומכוסה ממנו מש"ה הולרך הרב להעתיקו מענין לענין: ד ר"ל מה שכתוב בין דם לדם וגו' לא יודעים כל עיקר אלא מובדל ומכוסה מהן אבל מה שכתוב דברי ריבות יודעים אלא שזה מטמא וגו' דא"כ מאי זה דכתיב כי יפלא משמע דמכוסה מהם שאין יודעים כל עיקר ואחר כך כתב דברי ריבות משמע שזה מטהר וזה מטמא וכו' בשם מהרי"ן. והרא"ם פי' והספרש שבין זה הפסוק וכין כי יפלא ממך בין דם לדם וגו' הוא שם הספק כדם עלמו אם טהור או טמא או אם הבעל דין זכאי או חייב אבל הכא הוא הספק דברי חכמי העיר שאחד מזכה וא' מחייב על מי ראוי לסמוך א"כ שבא סתם כי יפלא וא"כ פי' דברי ריבות שזה מטהר וזה מטמא ו ה פי' מכל המקומות שבשאר ארצות לאפוקי כא"י היה עין טיט ממנו כמו שפירש"י לקמן בפסוק וכין כ.גיו שכן. תוספת: ו

ליקוטי יקרים

וָוען נִיט דֶער מֶלֶךְ וָואלְט אֵיינֶער דֶעם צְוֵוייטֶען לֶעבֶּעדִיג אַיינ־גֶעשְׁלִינְגֶן, אִיז דָם הַרְגֶען אַטוֹבָה פַר דִי מֶענְטְשֶׁען פוּן לַאנְד אוּנ אַטוֹבָה פַר דֶעם מֶלֶךְ, אָבֶּער אַז אֵיינֶער זִינְדִיגְט צוּ הקב"ה, הָאט עֶר צוּ הקב"ה גָאר נִיט גֶעטָאן מִיט זַיין זִינְדִיגֶען, הקב"ה בְּלַייבְּט דֶער זֶעלְבִּיגֶר גָאט וָואס עֶר אִיז פְרִיעֶר גֶעוֶוען, דְרִיבֶּר וֶועגֶען הקב"ה דַארְף מֶען אִים נִיט הַרְגֶענֶען, פַארְקֶערְט הקב"ה פוּן זַיינֶעטְוֶועגֶן וָואלְט וֶועלֶן דֶער זִינְדִיגֶר זָאל נָאךְ לֶעבֶּן טָאמֶער וֶועט עֶר טָאן תְּשׁוּבָה, נָאר וֶועגֶן דִיא מֶענְטְשֶׁען דַארְף מֶען אִים הַרְגֶען, וָוארוּם אַז מֶען וֶועט אִים נִיט הַרְגֶען וֶועלֶען נָאךְ פִיל מֶענְטְשֶׁען זִינְדִיגֶען אוּנ דִינֶען עֲבוֹדָה זָרָה וֶועלֶען זַייא אַרוֹיס־גֶעטְרִיבֶּען וֶוערֶען פוּן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (ווִיא עֶס שְׁטֵייט אִין פַּרְשָׁה וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ) דְרִיבֶּר זָאגְט דֶער פָּסוּק וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ זָאלְסְט אוֹיסְרוּמֶען דָאס שְׁלֶעכְטְס פוּן דִיר, נִיט פוּן מַיינֶעטְוֶועגֶן זָאלְסְטוּ אִים הַרְגֶענֶען, נָאר פוּן דַיינֶעטְוֶועגֶען עֶס זָאל דִיר נִיט שְׁלֶעכְט וֶוערֶען דוּרְךְ אִים:

פירוש לתורת אלהים

זָאגֶען עֶר אִיז טָהוֹר אוּנ דֶר וֶועט זָאגֶען עֶר טָמֵא וְקַמְתָּ זָאלְסְטוּ אוֹיף שְׁטֵיין אוּנ דוּא זָאלְ אוֹיף גֵיין אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ אֱלֹהֶיךָ בּוֹ צוּא דֶ אָרְט וָוס גָאט וֶועט אִין אִים אוֹס דֶר וֵויילֶן [עיין רש (ט) וּבָאתָ אוּנ דוּ זָאלְסְט קוּמֶען צוּ דִי כֹּהֲנִים וָוָ זַיינֶען פוּן שֵׁבֶט לֵוִי וְאֶל הַשּׁוֹפֵט אוּנ צוּא דֶעם זַ אֲשֶׁר וָואס עֶר וֶועט זַיין אִין דִיא טֶעג [עיין וְדָרַשְׁתָּ אוּנ דוּ זָאלְסְט פָארְשְׁטֶען וְהִגִּידוּ וֶועלִין זָ דִיר זָאגֶן דֶעם מִשְׁפָּט: (י) וְעָשִׂיתָ אוּנ דוּ זָאלְסְט נָ עַל פִּי הַדָּבָר דוּרְךְ דֶעם וָוארְט וָוס זֵיי וֶועלֶן דִיר זָ

מצות השם

(תצה־תצו) וְעָשִׂיתָ עַל פִּי וגו'. דָאס אִיז דִי מִצְוָה אַז אַזוֹ ווִי עֶס הֵייסְט דָם בֵּית דִין וָוס עֶס זִיצְט אִין דֶעם (לִשְׁכַּת הַגָּזִית) דֶם אִיז גִיוֶועזֶען אִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אַזוֹ.זָאל מֶען טָאן אוּנ מֶען טָאר נִים אָפּ קֶערֶען פוּן דֶער זַאךְ וָואס זַייא וֶועלֶען דִיר זָאגֶן אֲפִילוּ זַייא וֶועלֶען דִיר זָאגֶען אוֹיף רֶעכְטְס אַז עֶס אִיז לִינְקְס אָדֶער לִינְקְס אַז עֶס אִיז רֶעכְטְס מוּזְטוּ זַייא פָאלְגֶען אוּנ מִכָּל שֶׁ זַייא זָאגֶען דִיר ווִיא רֶעכְטְס אִיז מוּזְט דוּ זַייא בְּוַדַּאי פָ אוּנ דִיא מִצְוָה גֵּייט אָן וֶוען דָאס בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אִיז גֶעשְׁטַ

לַהֲמִיתוֹ וְיַד כָּל־הָעָם בָּאַחֲרֹנָה וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ: פ ח כִּי יִפָּלֵא מִמְּךָ דָבָר לַמִּשְׁפָּט בֵּין־דָּם לְדָם בֵּין־דִּין לְדִין וּבֵין נֶגַע לָנֶגַע דִּבְרֵי רִיבֹת בִּשְׁעָרֶיךָ וְקַמְתָּ

ידא דכל עמא
בת..יתא ותפלי עבד
ביש מבינך: ח ארי
תכסי מנך פתגמא
רינא בין דמא לדמא
ן דינא לדינא ובין
כתש סגירו למכתש
ירו פתגמי פלגתא
נא בקרויך ותקום

תו"א כי יפלא ממך סס פה פז הוריות ד נדה יט עקדה שער מג :

בעל הטורים

כי יפלא. פ"א כפולה ועקומה לו' כמופלא שבב"ד ואינו חייב כ"א
ה שבע"פ. כ"פ השופט כפרשה שהם בני' בבעים סנהד' שצריך

רש"י

ה פרט לך שלשה להקים שלשה לשנים מה שנים עדות אחת
שלשה עדות אחת ב ואין נעשין זוממין עד שיזומו כולם
ות ו): (ח) כי יפלא. כל הפלאה לשון הבדלה ופרישה
בר נבדל ומכוסה ג ממך: בין דם לדם. (ספרי
דרין פד) בין דם טמא לדם טהור: בין דין לדין. בין
זכאי לדין חייב: ובין נגע לנגע. בין נגע טמא
טהור: דברי ריבות. שיהיו חכמי העיר חולקים

רשב"ם

(ח) בין דם לדם. לפי פשוטו בין רציחה לרציחה בין שוגג למזיד: בין דין לדין. דיני ממונות: נגע. נגע צרעת:

בית יהודא

בשלשה) אויב עס איז גענוג צוויי עדות צו וואס האט די תורה געשריבן דריי עדות (להקיש שלשה לשנים) מען זאל גלייכן דריי עדות צו צוויי עדות (מה שנים עדות אחת) אזוי וויא צוויי עדות וואס קומען צוזאמען צו בית דין קען מען ניט אפטיילן איינעם פון אנדערן. נאר זיי זענען איינס (אף שלשה עדות אחת) אויב עס קומען צו בית דין דריי עדות צוזאמען, קען מען ניט אפטיילן איין עדות פון אנדערן, נאר זיי זענען אלע דרייא איינס (ואין נעשין זוממין עד שיזומו כולם) די
ת ווערן ניט זוממין ולגנערס) סיידען מען זאל מאכן אלע דריי פאר ליגנערס *): (ח) וכי יפלאו. זאגט רש"י (כל
ה לשון הבדלה ופרישה) דאס ווארט הפלאה איז דערטייטש אפגעשיידט (שהדבר נבדל ומכוסה ממך) דיא זאך
ו זיין אפגעשיידט און בדעקט פון דיר: ובין דם לדם. מיינט מען (בין דם טמא לדם טהור) מען וועט ניט וויסען אויף
ו פון אאשה, אויב די בלוט איז טמא אדער זיא איז טהור: ובין דין לדין. מיינט מען (בין דין זכאי לדין חייב)
עלן ניט וויסען צו פסקענען אדין תורה ווער איז גערעכט און ווער איז אומגערעכט: ובין נגע לנגע. מיינט מען (בין

שפתי חכמים

ין: ב ואם תאמר הל"ל שאין נעשין וכו' דהא פי' אשלמעלה
"פ מה שנים עדות אחת ואם נמצא אחד מהם קרוב או פסול
בטלה אף שלשה עדות אחת ואם נמצא אחד מהם קרוב או פסול
בטלה כולה וגם אין נעשין זוממין עד שיזומו כולן ר"ל דמה שנים
אין נעשין זוממין עד שיזומו שניהם אף שלשה אין נעשין זוממין עד
שיזומו שלשתם: ג וא"ת ל"ל כפל לשון דנקט וי"ל דמתחלה פי' שהוא
ל' הבדלה ופרישה מפני כי כל הנעלם ומכוסה ממנו נבדל ונפרש ממנו
ואחר כך חזר ואמר שהדבר נבדל כו' מפני שהמכוון מכי יפלא ממך

פירוש לתורת אלהים

ר פון דעם גאנצען פאלק זאל זיין אן אים צום
טען ובערת און דו זאלסט אויסרומען דם בייז
ווישן דיר: (ח) כי יפלא אז דו וועסט ניט וויסען
ווי צו פסקנן בין דם אויב די בלוט איז טמא
ר טהור בין אויב דער מענטש איז גירעכט
ר ניט גירעכט ובין נגע אויב די נגע איז טמא
ר טהור דברי די חכמים אין דיין שטאט וועלן
קריגין דער וועט זאגען ער איז חייב און
וועט זאגען ער איז פטור אדער דער וועט

ליקוטי יקרים

עבודה זרה און זיא האט געדינט אפילו ער האט ניט געדינט אדער דם ווייב האט אנגערעט דעם מאן ער זאל דינען עבודה זרה און ער האט געדינט, אפילו זיא האט ניט געדינט, הרגת מען ביידע, איינעם ווייל ער האט געדינט און דעם אנדערען ווייל ער האט גענייט אדער ווייל ער האט אנגערעט, און אויב דער מאן האט געדינט עבודה זרה ניט ווייל דאס ווייב האט אים אנגערעט, הרגת מען נאר אים אליין, און אויב דאס ווייב האט געדינט עבודה זרה, און דער מאן האט איר ניט גענייט, הרגת מען נאר זיא אליין (עיין ספר הברית על התורה):
(ז) ובערת הרע מקרבך, ווען איינער זינדיגט צו אמלך, און דער מענטש ווערט געהרגת, איז וועגן צוויי זאכן, איין מאהל וועגען כבוד פון מלך, דאס צווייטע אז מען וועט אים ניט
ר וועלן נאך פיל מענטשען אראפווארפען פון זיך די מורא פון מלך ביז ער וועט ווערען אוים מלך, און אז עס וועט קיין
ן איז דאך דיא לאנד אומגליקליך, וויא דער תנא זאגט יעדער מענטש דארף בעטען פאר דאס פרידן פון מלך, ווארום

רה דער דין איז אויב צוויי עדות קומען צו בית דין און זאגן מיר האבין גיזעהן זונטאג פריה שעה ניין האט ראובן געהרגת אמענטש, נאכדעם זענען געקומען אנדערע צוויי עדות און האבין גיזאגט צו די ערשטע צוויי עדות, ווי אזוי קענט איר זאגן איר האט גיזעהן פריה שעה ניין האט ראובן געהרגת אמענטש, זונטאג פריה שעה ניין זענט איר גיוועזן מיט אונז צו זאמען אויף דעם ארט, וואס אין ווייט אם וואס איר זאגט אז דארט האט ראובן געהרגת דעם מענטש, עס קען זיין ראובן האט געהרגת אמענטש אין די צייט, אבער איר האט דאס ן, דארף מען הרגנן די ערשטע צוויי עדות, און אויב די אנדערע צוויי עדות זאגין נאר אויף איינעם פון די ערשטע צוויי דו ביזט גיוועזן ריה שעה ניין מיט אונז און דו האסט נאר ניט גיזעהן אז ראובן האט געהרגת אמענטש, ווערט אלץ בטל, מען הרגת ניט דעם עדות און ניט און אויב דריי עדות וואס קומען צו זאמען צו בית דין זענען געקומען צוזאמען צו בית דין און האבין גיזאגט מיר האבין גיזעהן זונטאג פריה האט ראובן געהרגת אמענטש, נאכדעם זענען געקומען צוויי עדות און האבין גיזאגט צו די אלע ערשטע עדות [צו דריי אדער צו מער] איר ט זענט גיוועזן זונטאג פריה שעה ניין מיט אונז אויף יענעם ארט וואס פון דארט האט איר נאר ניט געקענט זעהן בין אויף די גאס וואס איר בן האט דארט געהרגת אמענטש, הרגת מען אלע עדות, אפילו זייא זענען הונדערט עדות, אבער אז די אנדערע עדות זאגין נאר אויף צוויי ט זענט גיוועזן מיט אונז זונטאג פריה שעה ניין, און אויף דעם דריטען זאגין זיי ניט [און אפילו עס זענען פריער געקומען הונדערט עדות מאהל, און די אנדערע צוויי עדות האבין נאר גיזאגט אויף ניין און ניינציג איר זענט די שעה גיוועזן מיט אונז] ווערין אלע עדות בטל הרגה קיינעם ניט, דאס איז נאר אז אלע ערשטע עדות זענען געקומען אלע צו זאמען מיט איין מאהל, און אויב עס זענען געקומען דריי עדות אדער מעהר בישלאכווייז אין איין אנדער דין:

אֶת־הָאִשָּׁה הַהִוא אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת־הַדָּבָר הָרָע הַזֶּה אֶל־שְׁעָרֶיךָ אֶת־הָאִישׁ אוֹ אֶת־הָאִשָּׁה וּסְקַלְתָּם בָּאֲבָנִים וָמֵתוּ׃ ו עַל־פִּי | שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה עֵדִים יוּמַת הַמֵּת לֹא יוּמַת עַל־פִּי עֵד אֶחָד׃ ז יַד הָעֵדִים תִּהְיֶה־בּוֹ בָרִאשֹׁנָה

אונקלוס

יָת אִתְּתָא הַהִיא דִּ עֲבַדוּ יָת פִּתְגָמָא בִישָׁ הָדֵין לִתְרַע בֵּית דִּינָךְ יָת גַּבְרָא אוֹ יָת אִתְּתָ וְתִרְגְּמִנּוּן בְּאַבְנַיָּ וִימוּתוּן׃ ו עַל מֵימַ תְּרֵין סַהֲדִין אוֹ תְּלָתָ סַהֲדִין יִתְקְטֵל דְּחַיָּ קְטוֹל לָא יִתְקְטֵל עַ מֵימַר סָהִיד חַד׃ ז יְדָ דְּסַהֲדַיָּא תְּהֵי בֵהּ בְּקַדְמֵיתָא לְמִקְטְלֵ

תו"א אל שעריך כתובות מה: על פי שנים יבמות לא סנהדרין ל מכות ה׳ שבועות לד: לא יומת מכות ו: יד העדים תהיה בו סנהדרין מה:

בעל הטורים

את הרע וגו׳ וילך ויעבוד אלהים אחרים לומר שהדיבור והמחשבה בעכו"ם מצטרפים למעשה: (ו) על פי שנים עדים. פ"א כפולה לומר דוקא מפיהם ולא מפי כתבם: יומת המת. הרשעים בחייהם נקראים מתים:

בית יהודא

(הַמְתַרְגֵּם אֶל שְׁעָרֶיךָ לִתְרַע בֵּית דִּינָךְ טוֹעֶה) דֶר וָואס טַייטְשְׁט אֶל שְׁעָרֶיךָ צוּ דַיין טוֹיעֶר מֵיינְט מְען צוּ דֶעם טוֹיעֶר וָואס בֵּית דִין הָאבֶּן אִים גֶעמִשְׁפָּט צוּם הַרְגֶנֶן, דָארְטְן זָאל מְען אִים הַרְגֶנֶן, הָט עֶר אַטָעוּת (שֶׁכֵּן שָׁנִינוּ) וָוארוּם אַזוֹי הָאבְּן מִיר גֶעלֶערְנְט וְאֶל שְׁעָרֶיךָ זֶה שַׁעַר שֶׁעָבַד בּוֹ) צוּ דַיין טוֹיעֶר מֵיינְט מְען דֶעם טוֹיעֶר נָאר דִי שְׁטָאט וואוּ עֶר הָט דָארְט גֶעדִינְט עֲבוֹדָה זָרָה, דָארְט זָאל מְען אִים הַרְגֶנֶן, פְּרֶעגְט רַשִׁ"י (אוֹ אֵינוֹ) טָאמֶער נַיין (אֶלָּא שַׁעַר שֶׁנִּדּוֹן בּוֹ) נָאר מְען דַארְף אִים הַרְגֶנֶן, בַּיי דֶעם בֵּית דִין וָואס זַייא הָאבְּן אִים גֶעמִשְׁפָּט צוּם הַרְגֶנֶן, עֶנְטְפֶערְט רַשִׁ"י (נֶאֱמַר שְׁעָרֶיךָ לְמַטָּה) עֶס שְׁטֵייט דֶר וָוארְט שְׁעָרֶיךָ וְאִין פָּסוּק ה) בַּייא דֶעם הַרְגֶנֶן (וְנֶאֱמַר שְׁעָרֶיךָ לְמַעְלָה) אוּנ עֶס שְׁטֵייט דֶער וָוארְט שְׁעָרֶיךָ פְרִיעֶר וְאִין פָּסוּק ב) בַּיי דֶעם דִינֶען עֲבוֹדָה זָרָה (מַה שְּׁעָרֶיךָ הָאָמוּר לְמַעְלָה) אַזוֹ ווִי דֶר שְׁעָרֶיךָ וָואס שְׁטֵייט פְרִיעֶר וְאִין פָּסוּק ב) מֵיינְט מְען (שַׁעַר שֶׁעָבַד בּוֹ) דֶעם טוֹיעֶר וְדִיא שְׁטָאט וָואס עֶר הָאט אִין אִיר גֶעזִינְדִיגְט (אַף שְׁעָרֶיךָ הָאָמוּר לְמַטָּה) אַזוֹ דֶר שְׁעָרֶיךָ וָוס שְׁטֵייט נָאכְדֶעם (אִין פָּסוּק ה) וואוּ מְען זָאל אִים הַרְגֶנֶן, מֵיינְט מְען אוֹיךְ (שַׁעַר שֶׁעָבַד בּוֹ) דֶעם טוֹיעֶר וְדִי שְׁטָאט וָוס עֶר הָאט אִין אִיר גֶעזִינְדִיגְט, דָארְט זָאל מְען אִים הַרְגֶנֶען (וְתַרְגּוּמוֹ לְקִרְוָךְ) דֶר תַּרְגּוּם טַייטְשְׁט בֵּיידֶע וֶוערְטֶער שְׁעָרֶיךָ, לְקִרְוָךְ, אִין דַיינֶע שְׁטֶעט (ו) בִּשְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה) צְווֵיי עֵדוּת אָדֶר דְרַיי עֵדוּת, פְּרֶעגְט רַשִׁ"י (אִם מִתְקַיֶּימֶת עֵדוּת בִּשְׁנַיִם לָמָּה פָּרַט לָ

רש"י

ההוא וגו׳ אל שעריך וגו׳. המתרגם אל שעריך לתר בית דינך טועה שכן שנינו אל שעריך זה שער שעבד בו ו אינו אלא שער שנדון בו נאמר שעריך ש למטה ונאמ שעריך למעלה מה שעריך האמור למעלה שער שעבד ב אף שעריך האמור למטה שער שעבד בו. ותרגומו א לקרוין (ו) שנים עדים או שלשה. אם מתקיימת עדות בשני

שפתי חכמים

כלומר שנכון הוא שעובד ע"א ל"פ מכוון העדות כלומר **נכון כפי** עדי׳ כאשר חקרת: ש ר"ג היינו האי שעריך דכתיב כאן: ת דכתי׳ כי ימצא בקרבך באחד שעריך מה להלן שער שעבד בו אף כאן לשער שעבד בו: א פי׳ לעירך ולא פירש לתרעך כתרגום על מזוזות ביתך

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ו) או שלשה עדים. לפי שכתוב גבי דין אחרי רבים להטו פירש לך הכתוב גבי עדים דאין הולכין בהם אחר הרוב אל עדותן בטלה וכן אפילו הם מאה ודוקא כשבאו כלם להעי וכונתם היה מתחלה להעיד אבל אם שנים באו להעיד והת בדבר וראה קרוב או פסול עמהם הדבר לא יבטל עדות השני מפני ראייתו של זה כיון שלא היתה כונתו להעיד שאם אי אתה אומר כן לא תמצא שנים בעדות של קידושין כשרה שהרי כמ קרובים רואים בקידושין וכמה פעמים ראיתי מורי הרב שהיה אומר בשעת קידושין כל הכשרין להעיד יהיו עדי קידושין:

ליקוטי יקרים

אַאִשָּׁה, דַארְף מֶען דָאךְ נָאר אֵיינֶם הַרְגֶנֶן, נָאר מִיר וֵוייסֶען דִי גְמָרָא זָאגְט אַאִשָּׁה אִיז גְלַייךְ צוּ אַאִישׁ צוּם בֶּעשְׁטְרָאפְט וֶוערֶע, אוֹיף אַעֲבֵירָה, צוּ וָואס זָאגְט דִיא תּוֹרָה אַאִישׁ אָדֶער אַאִשָּׁה, וָואס זָאל זַיין דֶער חִלּוּק צְווִישֶׁען אַאִישׁ אוּנ אַאִשָּׁה, נָאר אַזוֹ מֵיינְט דִיא תּוֹרָה, אוֹב אַאִשָּׁה הָאט גֶעדִינְט עֲבוֹדָה זָרָה, קֶען זִיא זָאגֶן אִיךְ בִּין נִיט שׁוּלְדִיג, מַיין מַאן הָאט מִיר גֶעהֵייסֶען הָאבּ אִיךְ אִים גֶעמוּזְט פָאלְגֶען, ווַייל עֶר גֶעוָועלְטִיגְט אִיבֶּער מִיר ווִי דִי תּוֹרָה הָט גֶעבָּאטְן וְהוּא יִמְשָׁל בָּךְ, דַיין מַאן זָאל גֶעוָועלְטִיגֶן אוֹיף דִיר אוֹיבּ דֶער מַאן דִינְט עֲבוֹדָה זָרָה קֶען עֶר אוֹיךְ זָאגֶן מַיין ווַייבּ הָאט מִיךְ אַנְגֶערֶעט אִיךְ זָאל דִינֶען עֲבוֹדָה זָרָה, ווִי אָדָם הָרִאשׁוֹן הָאט גֶעזָאגְט צוּ הקב"ה דָס ווַייבּ וָואס דוּ הָאסְט מִיר גֶעגֶעבְּן זִיא הָאט מִיר גֶעגֶעבֶּן פוּן עֵץ הַדַּעַת אוּנ הָאט מִיךְ אַנְגֶערֶעט אִיךְ זָאל עֶסְין, הָאבּ אִיךְ גֶעגֶעסִין, דֶרִיבֶּר זָאגְט דִיא תּוֹרָה הָאִישׁ אוֹ הָאִשָּׁה, בֵּיידֶע הָאבְּן נִיט זֵייעֶרֶע תֵּירוּצִים, נָאר וֶוער עֶס דִינְט עֲבוֹדָה זָרָה דַארְף מֶען הַרְגֶנֶען,

פירוש לתורת אלהים

הַהִיא זָאלְסְטוּ אוֹס צִיהֶען דֶעם מַאנְן אָדֶר דִי אִשָּׁה אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת הַדָּבָר הָרַע הַזֶּה וָוס זַייא הָאבֶּען גִיטָאן דִ שְׁלֶעכְטֶע זַאךְ אֶל שְׁעָרֶיךָ צוּא דַיין טוֹיעֶר פוּן דַיי שְׁטָאט אֶת הָאִישׁ דֶעם מַאנְן אָדֶער דִי אִשָּׁה וּסְקַלְתָּ אוּנ דוּ זָאלְסְט זֵיי פַר שְׁטֵיינֶען מִיט שְׁטֵיינֶער אוּנ זֵ זָאלֶען שְׁטַארְבֶּען׃ (ו) עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים דוּרְךְ צְווֵיי עֵדוּת אוֹ שְׁלֹשָׁה עֵדִים אָדֶער דוּרְךְ דְרַייא עֵדוּת יוּמַ הַמֵּת זָאל וֶוערֶן גִיטֵייט דֶר וָוס קוּמְט אִים מִיתָה [פ" לֹא יוּמַת דוּרְךְ אֵיין עֵדוּת זָאל עֶר נִיט וֶוערֶן גִיטֵייט (ז) יַד הָעֵדִים דִי הֶענְד פוּן דִי עֵדוּת תִּהְיֶה זָאל זַיין אִי אִים צוּם עֶרְשְׁטֶן לַהֲמִיתוֹ צוּ טֵייטֶן אִים וְיַד אוּנ דִי נָאר אוֹבּ עֶס אִיז אֱמֶת דָר מַאן הָאט גֶעהֵייסֶען דָס ווַייבּ דִינֶ

אֲשֶׁר יִהְיֶה בוֹ מוּם כֹּל דָּבָר רָע
כִּי תוֹעֲבַת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא׃
ס ב כִּי־יִמָּצֵא בְקִרְבְּךָ בְּאַחַד
שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן
לָךְ אִישׁ אוֹ־אִשָּׁה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה
אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה־אֱלֹהֶיךָ
לַעֲבֹר בְּרִיתוֹ׃ ג וַיֵּלֶךְ וַיַּעֲבֹד
אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחוּ לָהֶם
וְלַשֶּׁמֶשׁ ׀ אוֹ לַיָּרֵחַ אוֹ לְכָל־צְבָא
הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לֹא־צִוִּיתִי׃
ד וְהֻגַּד־לְךָ וְשָׁמָעְתָּ וְדָרַשְׁתָּ
הֵיטֵב וְהִנֵּה אֱמֶת נָכוֹן הַדָּבָר
נֶעֶשְׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל׃
ה וְהוֹצֵאתָ אֶת־הָאִישׁ הַהוּא אוֹ

כֹּל מְדַעַם בִּישׁ אֲרֵי
מְרַחַק קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ
הוּא׃ ב אֲרֵי יִשְׁתְּכַח
בֵּינָךְ בַּחֲדָא מִקִּרְוָיךְ דַּייָ
אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ גְּבַר אוֹ
אִתְּתָא דִּי יַעְבֵּד יָת
דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ
לְמֶעְבַּר עַל קְיָמֵהּ׃
ג וַאֲזַל וּפְלַח לְטַעֲוַת
עַמְמַיָּא וּסְגִיד לְהוֹן
לְשִׁמְשָׁא אוֹ לְסִיהֲרָא
אוֹ לְכָל חֵילֵי שְׁמַיָּא דִּילָא
פַקְּדִית׃ ד וִיחַוּוֹן לָךְ
וְתִשְׁמָע וְתִתְבַּע יָאוּת
וְהָא קְשָׁטָא כֵּוַן פִּתְגָּמָא
אִתְעֲבִידַת תּוֹעֶבְתָּא
הָדָא בְּיִשְׂרָאֵל׃ ה וְתַפֵּק
יָת גַּבְרָא הַהוּא אוֹ

תו"א סעריך כתובות מה: וילך ויעבד מגילה ט סנהדרין ח: והגד לך שם מ: והוצאת ... כלים ככוה סוטה כג סנהדרין יז מה ס קיח:

רשב"ם

(ג) אשר לא צויתי. לעבדם:

בעל הטורים

...וקלה ונעבד: (א) כל דבר רע כי ...עבת. לומר לך כל המגלל את פיו ...ראת תועבה ונאוי: כל דבר רע. ...תיב בתריה איש או אשה אשר יעשה

רש"י

(ב) לעבר בריתו. אשר כרת ה' אתכם שלא לעבוד ...אלילים: (ג) אשר לא צויתי. ק לעבדם (מגילה ח): (ד) נכון. ר מכוון העדות: (ה) והוצאת את האיש

בית יהודא

פסוק: (ב) ולעבור בריתו. (אשר כרת אתכם שלא לעבוד אלילים) אויב א איש אדר א אשה וועט ניט האלטן דעם פארבינדונג וואס הקב"ה הט געמאכט מיט אייך איר זאלט ...ט דינגען עבודה זרה: יג) ואשר לא צויתיו. (לעבדם) וואס איך האב ניט געבאטען מען זאל זייא דינגען: (ד) ונכון. ...יינט מען (מכוון העדות) אלע עדות האבען געזאגט גלייך: יה) והוצאת את האיש ההוא וגו' אל שעריך. זאגט רש"י

שפתי חכמים

...פורש אותי איש שמפגל אם עובר אם לאו לכן כא' כאן לא תזבח כל ...ר רע ללמדך אזהרה למפגל בקדשים פי' בשעת שחיטה היה ...חשבתו ע"מ לאכול חוץ לזמנו או חוץ למקומו דהיינו ע"י דבור רע: ק ר"ל דקרא משמע שהקב"ה לא צוה להם שיהיו בעולם אם כן אלהות הן שע"כ נבראו וזה אינו לכך מפ' לעבדם ר"ל שלא צויתי לעבוד: ר ר"ל שלא תטעה לפרש הקרא והנה אמת נכון הדבר היינו ע"א

פירוש לתורת אלהים

...עגן איין אקס אדר איין לעמיל אשר וואס וועט אין ...ים זיין אפעלר כל דבר רע אהר אשלעכטע זאך ע' רש"י ...ווארום עס איז פר דיין גאט אום ווערדיג: (ב) כי ...מצא בקרבך אז עס וועט גפונען ווערען צווישען דיר באחד שעריך אין איינע פון דיינע שטעט אשר וואס דיין גאט וועט דיר געבין איש אדר איין אשה אשר ...ס וועט טאן דאס בייז בעיני אין דיין גאטס אויגן לעבור בריתו צו ניט האלטן דעם ברית וואס גאט האט ...ט אייך כורת ברית וגווען איר זאלט ניט דינען עבודת כוכבים: (ג) וילך אונ ער וועט גיין דינען ...עמדע אפ געטער וישתחו להם אונ ער וועט זיך צו זיי בוקין ולשמש אדר ער וועט זיך בוקין צו דער זונן ...דר צו דער לבנה או אדר לכל צו אלע הערשאפט פון דעם הימל אשר וואס איך האב ניט גיבאטען מען ...אל דינען: (ד) והוגד לך אונ עס וועט דיר גזאגט ווערען ושמעת אונ דו וועסט הערן ודרשת היטב זאלסט ...ו גוט פארשטן והנה אונ דס איז אמת נכון הדבר דיא זאך איז אמת דיא עדות זאגן ביידע גלייך נעשתה ...ס איז וואָרן גיטאן די אום ווערדיגע זאך צווישן דיא ישראל: (ה) והוצאת את האיש ההוא או את האשה

ליקוטי יקרים

(ה) והוצאת את האיש ההוא וגו'. דאס אנדערע מאהל וואס שטייט אין די תורה את האיש או את האשה איז איבעריג, נאך שטייט אין פסוק וסקלתם, מען זאל "זיי" בעווארפען מיט שטיינער, עס האט דאך נאר איינער גיזינדיגט, א איש אדער

לְךָ אֲשֵׁרָה כָּל־עֵץ אֵצֶל מִזְבַּח
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־לָּךְ׃
כב וְלֹא־תָקִים לְךָ מַצֵּבָה אֲשֶׁר
שָׂנֵא יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ ס יז א לֹא־
תִזְבַּח לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ שׁוֹר וָשֶׂה

אונקלוס

כָּל אִילָן בִּסְטַר מַדְבְּחָ
דַּייָ אֱלָהָךְ דִּי תַעְבֵּד לָךְ
כב וְלָא תְקִים לָךְ קָמָ
דִּי סָנֵי יְיָ אֱלָהָךְ: א לָ
תִכּוֹס קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ תּוֹ
וְאִמַּר דִּי יְהֵי בֵהּ מוּמָ

תולדות אהרן

לא תזבח זבחים נו בכורות יד:

רשב"ם

עליו תכרת. כזכר בניהם מזבחותם ואשריהם כל עץ רענן: (כב) ולא תקים לך מצבה, לשמים להקטיר בשעת איסור הבמות מאחר שיהיה לך מזבח קבוע לאחר ירושה כדכתיב לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים פה היום וגו' להקריב בכל מקום וכדכתיב בדברי הימים אך הבמות לא סרו ומפ' שם לא היו מקטירים כי אם לה':

בעל הטורים

ושפטו משפט. הרי ג' שדיני ממונות בשלשה: (כא) אשרה. כג דיין שאינו הגון שכל המעמיד דיין שאינו הגון כאילו נוטע א אצל המזבח: אשרה כל עץ אצל מזבח. בגי' רשע אצל לדי (כב) אשר שנא ה' אלהיך. וסמיך ליה לא תזבח לרבות רובע וגו

בית יהודא

(וַאֲפִילוּ לֹא עֲבָדָהּ עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה עַל נְטִיעָתָהּ) אפילו ער הט נאך ניט געדינט דעם בוים הט ער אעבירה אויף דעם פלאנצן דעם בוים: וְלֹא תִטַּע לְךָ אֲשֵׁרָה כָּל עֵץ אֵצֶל מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ. זאלסט ניט פלאנצן איין אשרה ואלינדן בוימו, אונ ניט אלע אנדערע בוימר לעבן דעם מזבח פון הקב"ה. זאגט רש"י (אַזְהָרָה לְנוֹטֵעַ אִילָן וּלְבוֹנֶה בַּיִת בְּהַר הַבַּיִת) דס איז א אנזאג מען זאל ניט פלאנצן אבוים אונ מען זאל ניט בויען אשטוב אויף דעם בארג וואס אויף אים שטייט דר בית המקדש: (כב) וְלֹא תָקִים לְךָ מַצֵּבָה. מיינט מען (מַצֵּבַת אֶבֶן אַחַת לְהַקְרִיב עָלֶיהָ אֲפִילוּ לַשָּׁמַיִם) אמצבה מיינט מען איין שטיין מקריב זיין אויף אים קרבנות אפילו צוא הקב"ה טאר מען אויך ניט: וַאֲשֶׁר שָׂנֵא. וואס הקב"ה הט פיי (מִזְבַּח אֲבָנִים וּמִזְבַּח אֲדָמָה צִוָּה לַעֲשׂוֹת וְאֵת זוּ שָׂנֵא) הקב"ה הט געבאטן מען זאל מאכן אמזבח פון שטיינער אדר ערד, אבער אמצבה האט הקב"ה פיינט (כִּי חוֹק הָיְתָה לַכְּנַעֲנִים) ווייל עס איז געוואהן ביי דיא כנענים א אדינונג צו די געצין זייערע מען זאל מקריב זיין קרבנות אויף איין שטיין צו זייערע געצין בילדער (וְאַף עַל פִּי שֶׁהָיְתָה אֲהוּבָה לוֹ בִּימֵי הָאָבוֹת) אפילו אין דיא צייט פון די אבות איז געוועזן ליב ביא הקב"ה מען זאל צו אים מקריב קרבנות אויף איין שטיין (עַכְשָׁיו שְׂנֵאָהּ) איצט הט הקב"ה דס פיינט (מֵאַחַר שֶׁעֲשָׂאוּהָ אֵלּוּ חוֹק לַעֲבוֹדַת אֱלִילִים) ווייל כנענים האבען געמאכט אחוק ואבעשטימטע זאך מען זאל מקריב זיין קרבנות אויף איין שטיין צו זייערע גע בילדער: (א) וְלֹא תִזְבַּח וגו' כָּל דָּבָר רָע. זאגט רש"י (אַזְהָרָה לִמְפַגֵּל בְּקָדָשִׁים עַל יְדֵי דִּבּוּר רַע) דס איז א אנזאג וום מאכט פסול אקרבן נוייל ער הט גערעט אדר געטראכט ער זאל עסן דעם קרבן לייננגער וויא די צייט, האט א עבירה (וְעוֹד נִדְרְשׁוּ בוֹ שְׁאָר דְּרָשׁוֹת בִּשְׁחִיטַת קָדָשִׁים) אין די גמרא זבחים ווערט געלערנט פיל דינים פון ז

רש"י

עובר בלא תעשה על נטיעתה: לא תטע לך אשרה כ עץ מ אצל מזבח ה' אלהיך. אזהרה לנוטע אילן ולבו בית נ בהר הבית: (כב) ולא תקים לך מצבה. מצ אבן אחת להקריב ם עליה אפי' לשמים: אשר שנ מזבח אבנים ומזבח אדמה צוה לעשות ואת זו שנא ע כי היתה לכנענים פ ואע"פ שהיתה אהובה לו בימי האב עכשיו שנאה מאחר שעשאוה אלו חק לע"א: (א) לא תזב וגו' כל דבר רע. (ספרי) אזהרה למפגל בקדשי' ע" דבור רע. ועוד נדרשו בו שאר דרשות בשחיטת קדשי

שפתי חכמים

אשרה מנ"מ בנטיעה אלא לחייבו וכו': מ אף ע"פ שבקרא לא כתיב ולא תטע לך כל עץ אצל מזבח מ"מ מוכרח אתה לומר דגם לא תטע קאי אכל עץ דאל"כ קשה היאך כתיב לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח וכי עבודת אלילים דוקא אצל מזבח אסור לעבוד ושלא אצל המזבח מותר לעבוד אלא ה"ק לא תטע לך אשרה כלל בכל העולם כולו ולא תטע לך כל עץ אצל מזבח דוקא הא שלא אצל מזבח מותר: נ ברא"ם כתב אין זה אלא דרך אסמכתא מדבריהם מדלא כתיב ולא תטע לך כל עץ בהדיא אלא כל עץ סתם ל"ש בנטיעה ל"ש בבנין אכל פ־טיה דקרא אינו אלא בנטיעה דלא תטע דקרא אתרוייהו קאי בין האשירה בין אכל עץ אצל מזבח ה' ועיד מלאתי דכפ' בלק פירש"י על פסוק כאהלים נטע ה' ל' נטיעה מלינו באהלים דכתיב ויטע אהלי אפדנו ה"נ שייך לשון נטיעה על בית ועי"ל דמרבינן לבונה בית מדכתיב כל דמרבה אפי' בונה בית: ס והוכחתו מדכתיב אשר שנא ה' אלהיך דמשמע מתחלה היה נחת רוח בעיניו כשהקימו מלבה עכשיו שונא אותה ואי להקריב עליה לשם עבודת אלילים בתחלה נמי שונא לזה: ע ויהיה פי' אשר שנא אשר היא השנואה עכשיו אלהיך ולא שמפרש אשר שנא ה' אותה מלבה לא תקים אבל אשר לא שנא ה' תקים זה אין נכון כי כל המלבות שנא ה' כדר רש"י ואזיל: פ וא"ת מטעם זה גם המזבחות יהיו אסורות דהא מזו ג"כ חק כנעני' הוא כדכתיב לעיל בפרשת ראה ונתלתם את מזב וי"ל דלכך נקט רש"י מאחר שעשאום אלו לחק לע"א ר"ל דאלו עמי"ם בעולם שלא יעשו לה מלבה לכן שנא הקב"ה אותה המזבחות אינן כל כך חק שאין עושין מזבחות לכל ע"א לכך לא אותן הקב"ה רא"ם: צ דאין לומר דבא להזהיר על בעל מום בהדיא כתיב אשר יהיה בו מום ומתרץ אזהרה כו' ע"י דבור רע לעיל בפרשת ויקרא ובפרשת קדושים כתיב שפיגול אסור לאכול

פירוש לתורת אלהים

איין לינדען בוים וואס מען דינט צו אים [עיין רמ"ו] כל עץ אלע ערליי בוימר טאר מען ניט פלאנצן לעבן דעם מזבח פון גאט וואס דו וועסט דיר מאכן [פי' רמ"ו]: (כב) ולא תקים לך מצבה אונ דו טארסט ניט אויף שטעלען צו דיר אמצבה איין שטיין דו זאלסט אויף אים מקריב זיין קרבנות אפילו צו גא אשר וואס גאט דיין גאט האט דאס פיינט [פיין רמ"ו (א) לא תזבח דו זאלסט ניט שעכטען פון דיין גא

מצות השם

גאר אז מען וויל מקריב זיין איין קרבן זאל ער ברענגען אין בית המקדש אריין:

(תצד) לא תזבח לה' וגו'. דאס איז דיא מצוה אז איין בהמה וואס זיא האט איין פעלער טאר מען ניט מקריב זיין פאר איין קרבן אפילו דיא בהמה האט איין פעלער וואס וועט זיך קענען אויס היילען טאר מען דיא בהמה שוין מקריב זיין פאר איין קרבן אונ דיא מצוה גייט אן אין בית המקדש:

וְלֹא־תִקַּח שֹׁחַד כִּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר עֵינֵי חֲכָמִים וִיסַלֵּף דִּבְרֵי צַדִּיקִם׃ כ צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף לְמַעַן תִּחְיֶה וְיָרַשְׁתָּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ׃ ס כא לֹא־תִטַּע

[א]פִּין וְלָא תְקַבֵּל שֹׁחֲדָא [א]רֵי שֹׁחֲדָא מְעַוַּר עֵינֵי [חַ]כִּימִין וּמְקַלְקֵל פִּתְגָּמִין [תְּ]רִיצִין׃ כ קְשׁוֹט קְשׁוֹט תְּהֵי רָדֵיף בְּדִיל [דְּ]תֵיחֵי וְתֵירַת יָת אַרְעָא [דַּ]יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ׃ כא לָא תִצּוֹב לָךְ אֲשֵׁרַת

ר"א כי השחד כתובות קה: צדק צדק פאה יא כתובות ג סנהדרין לב: לא תטע לך סס ז ע"ז נב מעילה כח:

רשב"ם

(א) לא תטע לך אשרה. שום אילן שלא יבואו לעובדו כמנהג עובדי גלולים: אצל מזבח. כי שם היו רגילים כדכתיב בגדעון ואת האשרה אשר

רש"י

[ל]א תקח שחד. (ספרי) אפי' ז לשפוט צדק: כי השחד [י]עור. (כתובות קה) ח משקבל שחד ממנו אי אפשר שלא [יט]ה את לבו אצלו להפך בזכותו: דברי צדיקים. דברים המצודקים משפטי אמת: (כ) צדק צדק תרדוף. [(ס]פרי) הלך י אחר בית דין יפה: למען תחיה וירשת. [(ס]נהדרין לב) כדאי הוא מנוי הדיינין הכשרים כ להחיות [א]ת ישראל ולהושיבן על אדמתן: (כא) לא תטע לך [א]שרה. להייבו עליה משעת נטיעתה ל ואפי' לא עבדה

בית יהודא

וואס ער האט מיט אים די דין תורה] ווערן באלד פארמאכט זיינע טענות, ער ווערט פארמישט אונ ווייס ניט וואס צו טענן, ווייל ער טראכט ביא זיך אז דער דיין גיט דעם מענטש כבוד, געוויס וועט דער דיין אים גלויבן וואס ער וועט זאגן אונ מיר וועט ער ניט גלויבן וועט ער אים גערעכט מאכן ניט מיך, צו וואס טויג מיר וואס איך וועל זאגן מיינע טענות אז זיי וועלן ניט העלפן, אונ אין אמת קען זיין דער מענטש איז גערעכט: ולא תקח שחד]. ווען צוויא מענטשן קומן האבן אדין תורה, טאר ניט דער דיין [נע]מען אמתנה פון איינעם (אפילו לשפט צדק) אפילו דער דיין טראכט ער וועט ערליך פסקנן דעם דין, פון דעסטוועגן [טא]ר מען ניט: וכי השוחד יעור]. דיא מתנה וועט אים פארבלענדן דיא אויגן פון שכל, ער וועט ניט קענן זעהן [דע]ם דין ריכטיג ער זאל דעם מענטש בעשולדיגען (משקבל שוחד ממנו) ווי ער האט גענומען אמתנה פון דעם מענטש [אי] אפשר שלא יטה את לבו אצלו להפוך בזכותו) איז שוין ניט מעגליך ער זאל ניט צו בייגן דיא הארץ זיינע צו דעם [מע]נטש ער זאל זוכן אים גערעכט צו מאכען: ודברי צדיקים]. ער וועט פארקרימען (דברים המצודקים) דיא גערעכטע רייד [פון] די תורה (משפטי אמת) דיא אמתע משפטים וועט ער מאכען פאלש, נאר ער זאל גערעכט מאכען דעם מענטש וואס [ער] האט פון אים די מתנה גענומען: (כ) וצדק צדק תרדוף]. מיינט מען (הלך אחר בית דין יפה) זאלסט גיין נאך אגוטן [בי]ת דין, ווען צוויי מענטשן האבן אדין תורה זאלן זייא גיין צוא ערליכע דיינים: ולמען תחיה וירשת]. זאגט רש"י [כד]אי הוא מנוי הדיינים הכשרים להחיות את ישראל ולהושיבן על אדמתם) פר די איינע מצוה אליין האט יודין וועלן טאן [אז זיי] וועלן אופנעמען פרומע דיינים וועלן זיי ווערט זיין זיי זאלן לעבן אונ זאלן באזעצט ווערן אין ארץ ישראל: (כא) ולא [תט]ע לך אשרה]. זאגט רש"י (לחייבו עליה משעת נטיעתה) באלד ווי ער פלאנצט דעם בוים האט ער שוין אעבירה

דעת זקנים מבעלי התוספות

(א) לא תטע לך אשירה. פשטיה דקרא לפי שדרכן לעשות [א]למזבח הבעל כדאשכחן גבי גדעון שנתץ מזבח הבעל [וא]שרה אשר עליו כרת. וגיד שכשיקריבו על המזבח יהי' נראה שלשם האשרה יהיו מקריבין:

שפתי חכמים

הדין א"כ לא תכיר פנים ל"ל ומתרץ ללמדך אף בשעת הטענות כו' ר"ל אפי' קודם המשפט גם כן לא יעוות הדין ולא יקלקל שלא יהא כו' ולכך צריך רש"י נמי לפרש לא תטה כמשמעו: ז דא"א לפרש שלא לשפוט צדק הרי כבר כתיב לא תטה משפט ואם כן לא תקח שוחד ל"ל אלא שאפי' לשפוט צדק אסור ליקח שוחד אי נמי רש"י [..]ו מפרש והולך ר"ל קרא דכי השוחד יעור נתינת טעם הוא על לא תקח שוחד ופירושו משקיבל שוחד ממנו א"א לו שלא יטה לבו אליו [..]ך בזכותו דהא לא קבל השוחד ממנו בתחלה אלא כדי שיזכהו ויעוות הדין לשכנגדו אלא ש"מ לא תקח שוחד אפי' לשפוט צדק. [..]א"ת בפרשת משפטים פי' כי יעור פקחים אפי' חכם בתורה ונוטל שוחד סוף שתטרף דעתו עליו וכו' וי"ל דהתם כתיב יעור פקחים [..]י קאי אפקחות שבו כלומר יעור הפקחות שתטרף דעתו וכו': ט ר"ל דלא קאי אדיינים אלא אתורה שהם דברים המצודקים ונקראו [..]ת ואותן דברי' של תורה הוא מסלף שלא פסק כדין תורה ויהיה מלת דברי כמו דברים ולא שיהיה דברי סמוך כמו חלוני שקיפים שהוא [..]חלונים נטעי נעמנים שהוא כמו נטעים: י פי' אע"פ דכל ב"ד יכולין לדין הנתבע בע"כ מ"מ מלוה על התובע שילך אחר ב"ד יפה. [..]ל כמשמעו בצדק תשפוט ל"ל ועוד צדק צדק ל"ל ועוד הא כבר כתי' לא תטה משפט אלא הלך וכו': כ דק"ל דהא צדק צדק תרדוף שילך אחר [..] יפה לא נצטוה אלא מי שיש לו דין עם חבירו וכי בשביל זה יחיו כל ישראל וירשו את הארץ ומתרץ דלמען תחיה לא קאי אצדק תרדוף אלא מוסב אשופטים ושוטרים תתן לך וכו': ל דאם לא כן הוא בכלל לא יהיה לך אלהים אחרים ועוד הל"ל לא תעבוד

פירוש לתורת אלהים

[..]רט ער פארמישט אונ וועט ניט וויסן וואס צו [..]ן ולא תקח שחד אונ דו זאלסט ניט נעמן שוחד [אפי]לו דו וועסט וועלן רעכט משפטין כי ווארום [דער] שוחד מאכט בלינד די אויגן פון די חכמים ווי [באל]ד דער דיין נעמט שוחד איז גאר ניט מיגליך זאל אים ניט גירעכט מאכין ויסלף אונ שוחד טוט פאר קרימען די רייד פון די צדיקים אונ ער משפט ניט ווי די צדיקים האבן געפסקת: (כ) צדק צדק תרדוף דו זאלסט זוכין איין גירעכטין בית דין למען דרום דו זאלסט לעבן אונ ירשנן דס לאנד ארץ ישראל וואס דיין גאט טוט דיר געבען [עיין רש"י]: (כא) לא תטע לך אשרה דו טארסט ניט פלאנצן

מצות השם

(ב"תצג) לא תטע לך וגו'. דאס איז דיא מצוה אז מען טאר נים פלאנצן קיין שום בוים ביי דעם בית המקדש אויך טאר מען נים אויף שטעלען איין שטיין וואס מען זאל אויף אים מקריב זיין קרבנות אפילו ער וויל מיט דעם דינען גאט

אֶת־הָעָם מִשְׁפַּט־צֶדֶק׃
יט לֹא־תַטֶּה מִשְׁפָּט לֹא תַכִּיר פָּנִים

לְשִׁבְטָךְ וִידִינוּן יָת עַמָּ
דִין דִּקְשׁוֹט׃ יט לָ
תַצְלֵי דִין לָא תִשְׁתְּמוֹדַ

בעל הטורים

ושפטו. לומר שמלוה לשבט לשפוט שבטו. ושפטו. אותיות ושפוט יהי חביב עליך דין של פשוט לדקדק בו כדין של מאה מנה. בופ

בית יהודא

שטיין אין פסוק „שופטים ושוטרים תתן לך לשבטיך בכל שעריך אשר ה' אלהיך נותן לך” דיא ווערטער שופטים ושוטרים תתן לך, איז אכלל, דו זאלסט געבן צו דיר יודין שופטים אונ שוטרים, וואו זאלן גיגעבן ווערן די שופטים מיט די שוטרים (לשבטיך בכל שעריך) צו דיינע שבטים אין אלע שטעט, פרעגט רש"י (לשבטיך)? צו וואס דארף שטיין לשבטיך, אז עס שטייט בכל שעריך, אין דיינע אלע שטעט, וואו יודין וואנען, איז דאך דם צו די שבטים,
דריבער זאגט רש"י (מלמד שמושיבין דיינים לכל שבט ושבט ובכל עיר ועיר) דר פסוק לערנט אונז מען זאל גע
דיינים צו יעדער שבט אונ אין יעדער שטאט, דהיינו אויב צוויי שבטים וואנען אין איין שטאט זאל זיין צווייערל
דיינים, יעדער שבט זאל האבען זיינע דיינים, אונ אויב איין שבט וואהנט אין צוויי שטעט, זאל זיין אין יע
שטאט דיינים וואורום מען קען ניט זאגן נותן לך לשבטיך, ער גיט צו דיר, מיינט מען דאך צו דיא יודין, לשב
מיינט מען אויך צו יודין, צו וואס שטייט צוויי מאהל, דריבר זאגט רש"י דר ווארט לשבטיך גיהער צום אנד
פסוק): ושפטו את העם משפט צדקו. מיינט מען (מנה דיינים מומחים וצדיקים לשפוט צדק) זאלסט אופנעמען די
וואס זאלן קענן לערנן אונ זאלן זיין פרומע, זייא זאלען וויסן צו משפטין ריכטיג אונ ערליך: (יט) ולא תטה משפ
(כמשמעו) מען מיינט זאלסט ניט פאלש פסקנן: ולא תכיר פנים). מיינט מען ווען עס קומט צום דיין צווייא מענ
האבן אדין תורה, אונ דער דיין קען זיך מיט איינעם, טאר ניט דר דיין זיך בקענן איצט מיט אים, נאר ער מוז
מאכן פרעמד צו ביידע (אף בשעת הטענות) אפילו ווען זיי טענן מוז דר דיין זיך מאכן פרעמד מיט זייא, גלייך ווי
קען ניט ביידע (אזהרה לדיין) דאס איז אאנזאג צום דיין (שלא יהא רך לזה וקשה לזה) ער זאל ניט רעדן צו איי
ווייכע רייד אונ צום אנדערן הארטע רייד (אחד עומד ואחד יושב) מען טאר ניט איינעם לאזען שטיין דעם אנדע
הייסען זיצען (לפי שכשרואה שהדיין מכבד את חברו מסתתמין טענותיו) ווען איינער זעהט ווי דר דיין גיט כבוד זיין

רש"י

ושוטרים תתן לך לשבטיך בכל שעריך אשר ה' אלהיך נ
לך: לשבטיך. מלמד שמושיבין דיינין לכל שבט ו
ד ובכל עיר ועיר: ושפטו את העם וגו'. מנה די
מומחים ה וצדיקים לשפוט לדק: (יט) לא תטה משפ
כמשמעו: לא תכיר פנים. אף בשעת הטענות ו אזה
לדיין שלא יהא רך לזה וקשה לזה אחד עומד ואחד י
לפי שכשרואה שהדיין מכבד את חבירו מסתתמין טענו

שפתי חכמים

עם נותן לך הסמוך לו כי מאחר שאמר אשר ה' אלהיך נותן לך הרי כל שבטיך בכלל מלת לך אלא מוסב וכו' וכאלו כתיב ובשעריך ויחסר ו' דובשעריך ומפ' והולך א"כ ל"ל למכתב תרוייהו לשבטיך ובכל שעריך ומפרש מלמד שמושיבין וכו': ד ר"ל לשבטיך מלמד אם היו שני שבטים בעיר אחת שלריך שופטים לכל שבט ושבט ובכל שעריך מלמד שאם היו שני עיירות של שבט אחד שלריך שופטים בכל עיר ועיר וא"ת ואף אי לא מוסב על תתן לך יש לפרש כמי הכי מדכתיב נותן לך לשבטיך דלשבטיך מוסב על לך דסמיך ליה וי"ל דלך דכתיב גבי נותן מאחר שכתוב בו אשר ה' אלהיך נותן לך הרי כל שבטיך בכלל אם כן הדרא קושיא לדוכתה לשבטיך ל"ל אבל תתן לך הוי כמו תתן לשבטיך ולך דכתי' בקרא סוי
כמו לך לך וכמו עשה לך דהוא תיקון הלשון ה"ה הכא נמי אנ
דכתיב גבי נותן מלת לך קאי אכל ישראל ולא תיקון לי הוא אלו
דנותן הוא דכתיב אשר ה' אלהיך נותן ולמי נותן לך ופירושו קא ג
והיינו לכל ישראל דאין לומר נותן לשבטיך וכי לשבטים ניתנה הארץ
שא"כ גבי תתן לך כיון דלשבטיך מוסב על תתן אם כן אין אנו לנ
לפירושו דמלת לך ע"כ תיקון לי הוא וק"ל: ה רל"ל הל"ל ושפ
את העם משפט לדק שהוא נוכח כמו שכ' אחריו בל' נוכח לא
לא תכיר ולא תקח ומתרץ מנה וכו' וה"פ שופטים ושוטרים תת
כו' ומה טיבן של דיינים שתתן ומפרש ושפטו את העם משפט
ר"ל ליווי הוא לישראל שימנו דיינים שיודעים לשפוט לדק שיהיו מו
ולדיקים: ו כלומר כיון דלא תטה משפט כמשמעו דהיינו שלא י

ליקוטים על התורה

אונ דר דור פון יפתח זענן געווען קלענערע מענטשען, האבן זייא געדארפט אשופט ווי יפתח איז געווען, שמואל האט ניט געקענט זיין אשופט ביי דעם דור פון יפתח, אונ יפתח האט ניט געקענט זיין אשופט ביי דעם דור פון שמואל, זעהן מיר הקב"ה גיט דעם שופט ווי דער דור, אונ אזוי איז צו יעדער צייט, אויב די מענטשן פון שטאט זענן צדיקים אונ זיי ווילן מיט אמת האבן ערליכע דיינים, שיקט הקב"ה צו זיי ערליכע דיינים, אונ אויב זיי זענן רשעים, אונ ווילן ניט האבן ערליכע דיינים, זייא ווילן דיינים וואס זאלן נעמען שוחד, שיקט צו זיי דר שטן אזעלכע דיינים ווי זיי ווילן, דם הט געזאגט משה רבינו צו די יודן שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך, דו זאלסט געבן שופטים אונ שוטרים אין דיינע אלע שטעט, וועלכע שופטים? אשר ה' אלהיך נותן לך, אזעלכע שופטים
וואס הקב"ה וועט דיר געבען, ושפטו את העם משפט צדק, וואס וועלען משפטין דאס פאלק מיט אאמתין משפט, ז
ניט אזעלכע שופטים וואס דער שטן וועט אייך געבן, לשבטיך, דיא דיינים זענען ווי דיא שבטים, אויב דיא שבטים ז
פרומע, אדער גיין:

פירוש לתורת אלהים

משפט דו זאלסט זעצין דיינים צדיקים לומ
וואס זאלין רעכט משפטן: (יט) לא תטה משפ
זאלסט ניט אוועק נייגען דעם משפט דו זאל
ניט פאלש פסקינן לא תכיר פנים דו זאלסט ניט
קענן איין פנים ווען דיא בעלי דינים וועלן ט
טאר ניט דר דיין ריידן מיט איין בעל דין הארט
רייד אונ מיט דעם אנדערין ווייכע רייד אדר
טאר ניט הייסן איין בעל דין זיצן אונ דר אנ
זאל שטיין ווארום אז דר בעל דין זעהט דר
האלט ערליך דעם אנדרן בעל דין אונ אים

מצות השם

האבען מענטשען אונ זייא דארפען צו זיין שטארק אונ מיט שטארקע הערצער זייא זאלען קענען מציל זיין דעם גירעכטען
פון דעם רויבערם האנד וואס ער האט אים גערויבט אונ
מצוה גיים אן אויף יעדער אדם:

[תקכה] (עשה ריד) למנות כהן משוח מלחמה כדי להוכיח את העם בשעת המלחמה בלשון שאמרה תורה שנאמר והיה כקרבכם אל המלחמה ונגש הכהן וגו׳ :
[תקכו] (לאו ריב) שלא לערוץ ולהתפחד מן האויבים בשעת המלחמה ולא לברוח מפניהם שנאמר ואל תערצו מפניהם :
[תקכז] (עשה רטו) לקרא לשלום יושבי העיר אשר נלחם בה מרצון שנאמר והיה אם שלום תענך ופתחה לך והיה כל העם הנמצא בה יהיו לך למס ועבדוך :
[תקכח] (לאו ריג) שלא להחיות במלחמת חובה שום אחד מז׳ עממין ויהיה בידנו מבלי סכנת נפשינו שנאמר רק מערי העמים האלה וגו׳ לא תחיה כל נשמה :
[תקכט] (לאו ריד) שלא להכרית ולהשחית אילני המאכל כשנצור אל הערים שנאמר לא תשחית את עצה לנדוח עליו גרזן.
[תקל] (עשה רטז) לערוף עגלה בנחל איתן כשימצא הרוג בשדה או בדרך ולא נודע מי הכהו שנא׳ כי ימצא חלל וגו׳ והורידו זקני העיר ההיא את העגלה אל נחל איתן :
[תקלא] (לאו רטו) שלא לעבוד ולזרוע בנחל איתן זה שעורפים בו העגלה שנא׳ אשר לא יעבד בו ולא יזרע :

דברים טז שופטים

יח שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן־לְךָ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לִשְׁבָטֶיךָ וְשָׁפְטוּ

אונקלוס

יח דַיָנִין וּפִרְעָנִין תְּמַנֵי לָךְ בְּכָל קִרְוָיךְ דִי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ

תו״א שפטים סנהדרין ז יז ע״ז כב : שעריך מכות ז :

רשב״ם

(יח) שופטים ושטרים. השופטים מצוים לשוטרים המסרבים בדברי המשפטים:

בעל הטורים

(יח) שופטים. סמך שופטים לרגלים לומר שהרגלים ע״פ השופטים. ועוד כי הם מעשים להביא הנדרים ברגלים כדאמרינן אזהרה לב״ד שיעשו ך. ועוד כי השופטים מזהירים העם שלא לחטוא ברגלים כדאמרינן הקפא דשתא ריגלא ... שופטים. שהשופטים היו מצווין לתת למי שהוא עני. ד״א אשר נתן לך שופטים כלו׳ ליתן לשופטים כענין שנאמר לתת מנת וגו׳ למען יחזקו בתורת ה׳ : איש כמתנת ידו שופטים. רמז שממשכנין על הצדקה : שלש פעמים. וסמיך ליה שופטים שבג׳ מקומות סנהדרין ... כהר הבית ובעזרה ובלשכת הגזית. וכן ג׳ שורות של תלמידים יושבין לפני סנהדרין : יראה כל זכורך. וסמיך ליה שופטים. שחייב ... להקביל פני רבו ברגל : שופטים. בגי׳ ע׳ סנהדרין. שפטים. בגמ׳ מכשף שמעמידין שופטים בעלי כשפים שיודעין לבטל הכשפים. ... שפטים הגין למעלה ולמטה יראה הדיין כאילו חרב מלמעלה וגיהנם פתוחה מלמטה : תתן לך. ולא לעכו״ם מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל חקיו ומשפטיו בגי׳ דיוקי משפטיו : בכל שעריך. בכל מה שאתה משער ממון חבירך הן למסים הן להטיל לצדקה : לשבטיך

רש״י

(יח) שפטים ושטרים. שופטים דיינין הפוסקים את הדין : ושטרים. (סנהדרין טז) הרודין את העם אחר מצותן שמכין וכופתין א במקל וברצועה עד שיקבל עליו את דין השופט: בכל שעריך. (ת״כ) בכל עיר ב ועיר: לשבטיך. מוסב על תתן לך ג שופטים

בית יהודא

(יח) (שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים). זָאגְט רַשִׁ״י (שׁוֹפְטִים דַיָינִים הַפּוֹסְקִים אֶת הַדִין) שׁוֹפְטִים מֵיינְט מֶען דַיָינִים וָואס פַּסְקֶנֶן דִינִים, וֶוען צְוֵויי מֶענְטְשֶׁן קְרִיגֶען אֵייגֶער מִיט דֶעם אַנְדֶערֶן זָאל מֶען קוּמֶען צוּ דִי דַיָינִים זֵיי זָאלֶן פַּסְקֶנֶן וֶוער אִיז גֶערֶעכְט (וְשׁוֹטְרִים הָרוֹדִין אֶת הָעָם אַחַר מִצְוֹתָן) שׁוֹטְרִים רוּפְט מֶען דִי מֶענְטְשֶׁן וָואס גֵייטֶען דִי יוּדִין צוּ טָאן וִוי דִי שׁוֹפְטִים הָאבֶּן גֶעפַּסְקֶנְט (שֶׁמַכִּין וְכוֹפְתִין בְּמַקֵל וּבִרְצוּעָה עַד שֶׁיְקַבֵּל עָלָיו אֶת דִין הַשּׁוֹפֵט) דִי שׁוֹטְרִים בִּינְדֶען אוּן שְׁלָאגֶען דִיא מֶענְטְשֶׁן מִיט אַשְׁטֶעקֶען אוּן מִיט אַקָאנְטְשִׁיק (אַנַאגַייקֶע) בִּיז זֵיי מוּזֶען אוֹיף זִיךְ נֶעמֶען צוּ טָאן וִוי דֶר שׁוֹפֵט הָט גֶעפַּסְקֶנְט: (בְּכָל שְׁעָרֶיךָ). מֵיינְט מֶען (בְּכָל עִיר וְעִיר) בַּיי דֶעם טוֹיעֶר פוּן יֶעדֶער שְׁטָאט זָאלֶן זִיצֶען דַיָינִים צוּ מִשְׁפְּטֶן דָאס פָאלְק ... מִנְהָג אִיז גֶעוֶוען פַארְצַייטֶען לֶעבֶּין טוֹיעֶר פוּן שְׁטָאט אִיז גֶעוֶוען אַשְׁטוּב פַאר דַיָינִים צוּם מִשְׁפְּטֶן דָארְטֶן דָאס פָאלְק: (לִשְׁבָטֶיךָ). (מוּסַב עַל תִּתֶּן לְךָ) דֶר וָוארְט לִשְׁבָטֶיךָ גִיהֶער צוּם אָנְהֵייבּ פָּסוּק, צוּם תִּתֶּן לְךָ, אוּן אַזוֹ דַארְף

דעת זקנים מבעלי התוספות

(יח) שופטים ושוטרים. שופטים לדון שוטרים לכוף בעלי דינין לקיים עליהם את הדין וכן הוא אומר ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו ויואב בן צרויה על הצבא מה ענין זה לזה אלא אבל דוד עושה הדין ויואב מכריח לקיים גזרת הדין :

שפתי חכמים

א לפי שמלינו שוטרים על אותם הממונים על המלחמה כמו ודברו השוטרים ותרגום וימללון סרכיא : ב ר״ל כיון דבכל שער ושער של בית ימנו שופטים א״כ את מי הם דנין הא כולם יהיו שופטים ומתרץ בכל עיר ועיר : ג דלא יתכן להיות דבוק

פירוש לתורת אלהים

(יח) שׁוֹפְטִים דַיָינִים וָוס פַּסְקִינֶען דֶעם דִין וְשׁוֹטְרִים אוּנ שַׁמָשִׁים וָוס זֵיי גֵייטֶען דֶם פָאלְק דְהַיְינוּ זֵיי בִּינְדֶען אוּנ שְׁלָאגֶען מִיט אַשְׁטֶעקֶען אוּנ מִיט אַרִימֶען בִּיז עֶר זָאל טָאהְן וָוס דֶר דַיָין הָט גֶפַּסְקִינְט תִּתֶּן לְךָ זָאלְסְטוּ גֶעבֶּן צוּ דִיר בְּכָל שְׁעָרֶיךָ אִין אַלֶע דֵיינֶע שְׁטֶעט וָואס גָאט גִיט צוּ דִיר לִשְׁבָטֶיךָ צוּ דֵיינֶע שְׁבָטִים [ע׳ רש״י] וְשָׁפְטוּ אוּנ זֵיי זָאלֶן מִשְׁפָּטֶן דֶם פָאלְק אֵיין גִירֶעכְטֶן

ליקוטים על התורה

(יח) שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים תִּתֶּן לְךָ וגו׳. דִיא גְמָרָא זָאגְט יִפְתָּח בְּדוֹרוֹ כִּשְׁמוּאֵל בְּדוֹרוֹ, יִפְתָּח אִיז גֶעוֶוען אִין זַיין דוֹר יוֹדֶען אַזוֹ וִוי שְׁמוּאֵל אִיז גֶעוֶוען אִין זַיין דוֹר יוֹדֶען. דֶער מֵיינוּנְג אִיז, אַזוֹ וִוי אַפָּאמֶר וָואס הָאט צְוֵויי עֶרְלַיי קִינְדֶר, קְלֶענֶערֶע אוּנ גְרֶעסֶערֶע, מוּז עֶר הָאבֶּן צְוֵויי מְלַמְדִים, אֵיין מְלַמֵד פַר דִי גְרוֹסֶע קִינְדֶר, אוּנ אֵיין מְלַמֵד פַאר דִי קְלֵיינֶע קִינְדֶער, אוּנ אַזוֹ וִויא דֶר מְלַמֵד וָואס לֶערוּנְט מִיט דִי קְלֵיינֶע קִינְדֶר קֶען נִיט לֶערְנֶען מִיט דִי גְרוֹסֶע קִינְדֶר, אַזוֹ דֶער מְלַמֵד וָואס לֶערוּנְט מִיט דִיא גְרוֹסֶע קִינְדֶר קֶען נִיט לֶערְנֶען מִיט דִי קְלֵיינֶע קִינְדֶר, דָס וֶועלְבִּינֶע גֶעוֶוען בַּיי דִי יוּדֶן, וַוייל דֶר דוֹר פוּן שְׁמוּאֵל זֶענֶען גֶעוֶוען צַדִיקִים, הָאבֶּן זֵיי גֶעדַארְפְט אַשׁוֹפֵט וִויא שְׁמוּאֵל אִיז גֶעוֶוען,

מצות השם

(יח) שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים וגו׳. דָאס אִיז דִיא מִצְוָה אַז אִין יֶעדֶר שְׁטָאט דַארְף זַיין דַיָינִים וָואס זֵייא זָאלֶען פַּסְקִינֶען דִיא דִינִים אֲפִילוּ אִין אַשְׁטָאט וָואס עֶס גֶעפִינְט זִיךְ נִיט נָאר ... יוֹדֶען דַארְפֶען זֵייא צוּ הָאבֶּען אֵיין (בֵּית דִין) פוּן דְרַייא מֶענְטְשֶׁען אוּנ דִיא דְרַייא דַיָינִים דַארְפֶען צוּ זַיין חֲכָמִים אוּנ זֵייא זָאלֶען הָאבֶּען (יִרְאַת שָׁמַיִם) אוּנ זֵייא זָאלֶען נִיט זַיין קֵיין (בַּעֲלֵי גַאֲוָה) אוּנ זֵייא זָאלֶען פַיינְד הָאבֶּען גֶעלְד דָאס הֵייסְט זֵייא זָאלֶען קֵיין שׁוֹחַד נִיט נֶעמֶען אוּנ זֵייא זָאלֶען לִיבּ

האבען

אָזְנְכֶם֙ וּלְכ֣וּ אֵלַ֔י שִׁמְע֖וּ וּתְחִ֣י נַפְשְׁכֶ֑ם וְאֶכְרְתָ֤ה לָכֶם֙ בְּרִ֣ית עוֹלָ֔ם חַסְדֵ֥י דָוִ֖ד הַנֶּאֱמָנִי
הֵ֛ן עֵ֥ד לְאוּמִּ֖ים נְתַתִּ֑יו נָגִ֥יד וּמְצַוֵּ֖ה לְאֻמִּֽים׃ הֵ֣ן גּ֤וֹי לֹֽא־תֵדַע֙ תִּקְרָ֔א וְג֥וֹי לֹֽא־יְדָע
°דגש אחר שורק אֵלֶ֖יךָ יָר֑וּצוּ לְמַ֙עַן֙ יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ וְלִקְד֥וֹשׁ יִשְׂרָאֵ֖ל כִּ֥י פֵאֲרָֽךְ׃

פירוש ע"ט

זִיא אִיז בֶּעסֶער יַיִן וְחָלָב פוּן וויין אוּנ מִילְךְ: לָמָּה וָוארוּם זָאלְט אִיר גוֹרֵם זַיין אִיר זָאלְט וֶועגִין אַייעֶר זִילְבֶּר צוּ אַייעֶרִי פַּיינְט אָן בְּרוֹט נָאר אוּם זִיסְט וִיגִיעֲכֶם אִינ אַייעֶר מִידִיקֵייט דָס אִיז אַייעֶר גוּטְס וָואס אִיר מִידֶט זִיךְ אִיבֶּער דֶעם זָאלְט אִיר אַוֶועק גֶעבֶּען נִיט פוּן זַאט וֶוערִין שִׁמְעוּ לִיבֶּערְשְׁט הֶערְט צוּא מִיר אוּנ עֶסְט גוּטְס דָאס מֵיינְט עֶר לֶערִינְט דִי תּוֹרָה וָואס זִיא אִיז גוּט וְתִתְעַנַּג אוּנ אִיר זָאלְט הָאבִּין פַארְגֶענִיגֶען פוּן דִיא פֶּעטֶקֵייט פוּן אַייעֶר לַאנְד: הַטּוּ נֵייגְט אַייעֶרִי אוֹיעֶרִין אוּנ גֵייט צוּא מִיר שִׁמְעוּ הֶערְט מַיינֶע רֵייד דֶען וֶועט לֶעבִּין בְּלַייבֶּען אַייעֶרֶע נְשָׁמוֹת וְאֶכְרְתָה אוּנ אִיךְ וֶועל פַר שְׁנַיידֶען צוּ אַייךְ אַכְּרִיתוּת בְּרִית בִּיז אֵייבִּיג חַסְדֵי דָס אִיךְ גָאט זָאל בַּצָאלֶען צוּ דָוִד הַמֶּלֶךְ פַר זַייגֶע בַּגְלַייבְּטֶע חֲסָדִים וָואס עֶר הָאט גִיטָאהְן: הֵן אֵ עֵדוּת צוּ דִיא קִינִיגְרַייכֶען הָאבּ אִיךְ אִים גִיגֶע אִיךְ הָאבּ אִים גִיגֶעבֶּען פַאר אֵיין הַאר צוּא דְ קִינִיגְרַייכֶן דָס עֶר זָאל זַיי שְׁטְרָאפֶּן אוּנ זָאל עֶר זָאגֶן זַייעֶרִי שְׁלֶעכְטִי מַעֲשִׂים אַקֶעגִין זַייעֶר פְּ נָגִיד אֵיין הַאר אוּנ אֵיין גֶעבִּיטֶער צוּ דִי קִינִיגְרַי הָאבּ אִיךְ אִים גִיגֶעבֶּען: הֵן אֵיין פָאלְק וָואס ז וֶועסְט אִים נִיט קָאנֶען וֶועסְטוּ רוּפֶען וְגוֹי: אַזוֹ אֵיין פָאלְק וָואס וֶועט דִיךְ נִיט קֶענֶען וֶועֶ לוֹיפִין צוּ דִיר דָאס וֶועט זַיין לְמַעַן פוּן וֶועגֶן גֶ דַיין הַאר וָואס עֶר וֶוערְט גֶערוּפִין אוֹיף דְ וְלִקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל כִּי פֵּאֲרָךְ אוּנ פוּן וֶועגִין דֶעם הֵיילִיגְ פוּן דִי יִשְׂרָאֵל וָוס עֶר אִיז דַיין שֵׁיינְקֵייט עֶר גְ דִיר שֵׁיינְקֵייט:

מנין המצות כסדר שופטים יש בה מ"א מצות י"ד עשין וכ"ז לאוין.

[תצא] (עשה רג) להעמיד שופטים ושוטרים שנאמר שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך:
[תצב] (לאו רפט) שלא ליטע אילנות במקדש או אצל המזבח על הדרך הנוי והיופי שנא' **לא תטע לך אשרה** כל עץ
מזבח ה' אלהיך:
[תצג] (לאו רל) שלא להקים מצבה בשום מקום שנא' ולא תקים לך מצבה:
[תצד] (לאו רלא) שלא להקריב קרבן מבהמה שיש בה מום ואפי' הוא מום עובר שנא' **לא תזבח לה'** אלהיך שור ושה א
יהיה בו מום:
[תצה] (עשה רד) לשמוע לב"ד הגדול ולעשות כל מה שיצוו שנ' ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך וגו' ע"פ התורה א
יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה:
[תצו] (לאו רלב) שלא לחלוק על בעלי הקבלה ולא לשנות את דבריהם בכל עניני התורה שנאמר לא **תסור מן** הדבר א
יגידו לך ימין ושמאל:
[תצז] (עשה רה) למנות בארץ ישראל מלך מישראל שנא' שום תשים עליך מלך:
[תצח] (לאו רלג) שלא להקים מלך בארץ ישראל שלא יהיה מזרע ישראל שנא' לא תוכל לתת עליך **איש** נכרי אשר
אחיך הוא:
[תצט] (לאו רלד) שלא ירבה לו המלך שימלוך סוסים זולת מה שצריך למרכבתו ומרכבת פרשיו שנא' רק לא ירבה לו סוסי
[תק] (לאו רלה) שלא לילך מא"י לקבוע דירה במצרים שנא' לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד:
[תקא] (לאו רלו) שלא ירבה המלך נשים יותר על שמונה עשרה שנאמר ולא ירבה לו נשים:
[תקב] (לאו רלז) שלא ירבה לו המלך לעצמו ממון רב יותר ממה שצריך למלחמתו ועבדיו שנא' וכסף וזהב לא ירבה לו מא
[תקג] (עשה רו) שיכתוב לו המלך ספר תורה מיוחד מלבד אותה שהניחו לו אבותיו שנא' וכתב לו את משנה התורה הזא
[תקד] (לאו רלח) שלא יטול כל שבט לוי חלק בארץ שנא' לא יהיה לכהנים הלוים כל שבט לוי חלק ונחלה עם ישרא
[תקה] (לאו רלט) שלא יטול כל שבט לוי חלק בביזה שנאמר ונחלה לא יהיה לו:
[תקו] (עשה רז) ליתן לכהן הזרוע והלחיים והקיבה מכל בהמה טהורה של ישראל שישחטו שנ' וזה יהיה **משפט** הכהנים
ונתן לכהן הזרוע והלחיים והקיבה:
[תקז] (עשה רח) להפריש מן הדגן תירוש ויצהר תרומה גדולה ולתת לכהן שנא' ראשית דגנך תירושך **ויצהרך** וג' תתן
[תקח] (עשה רט) לתת לכהן ראשית גז הצאן שנא' וראשית גז צאנך תתן לו:
[תקט] (עשה רי) שיהיו הכהנים והליים עובדים במקדש משמרות. וברגלים תהיה יד הכל בשוה שנא' **וכי** יבוא הלוי (ו
כהן בכלל) ושרת בשם ה' אלהיו ככל אחיו הלוים וגו' וזה ברגל כי שלא ברגל כתיב לבד ממכריו **על** האבות אשר
אחד יעבוד במשמרתו:
[תקי] (לאו ס) שלא לקסום שנאמר **לא** ימצא בך וגו' קוסם קסמים וגו':
[תקיא] (לאו סא) שלא נעסוק במעשה כישוף כלל שנ' לא ימצא וגו' ומכשף:
[תקיב] (לאו סב) למנוע מלעשות השבעות על שום ענין שנא' לא ימצא בך וגו' **וחובר חבר**:
[תקיג] (לאו סג) שלא נשאל בבעל אוב שנאמר לא ימצא בך וגו' ושואל אוב:
[תקיד] (לאו סד) שלא נשאל בידעוני שנא' לא ימצא וגו' וידעוני:
[תקטו] (לאו סה) שלא לדרוש אל המתים שנא' לא ימצא וגו' ודורש אל המתים:
[תקטז] (עשה ריא) לשמוע בדברי נביא ה' שנא' נביא מקרבך וגו' אליו תשמעון:
[תקיז] (לאו סו) שלא להתנבא בשקר שנאמר אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי אשר לא צויתיו **לדבר** וגו'
[תקיח] (לאו סז) שלא להתנבא בשם עבודת כוכבים דכתיב ואשר ידבר בשם אלהים אחרים וגו':
[תקיט] (לאו סח) שלא נירא מלענוש לנביא שקר שנאמר לא תגורו ממנו:
[תקכ] (עשה ריב) להבדיל שש ערי מקלט מערי הלוים שנאמר תכין לך הדרך ושלשת את גבול ארצך וגו':
[תקכא] (לאו סט) שלא לחמול על רוצח או קוטע יד חבירו וכדומה שנ' לא תחוס עינך נפש בנפש וגו':
[תקכב] (לאו ע) שלא להסיג גבול שנאמר לא תסיג גבול רעך וגו':
[תקכג] (לאו עא) שלא נעניש שום אדם עונש גוף או ממון ע"פ עד אחד אפי' הוא חכם ת"ג וכשר שנאמר **לא יקום**
אחד באיש לכל עון ולכל חטאת:
[תקכד] (עשה ריג) לעשות לעדים אשר העידו שקר כמו שבקשו להזיק בעדותם שהיו מעידין שנא' ועשיתם לו כאשר ז
לעשות לאחיו:

עניה סערה לא נחמה הנה אנכי מרביץ בפוך אבניך ויסדתיך בספירים: ושמתי
כדכד שמשתיך ושעריך לאבני אקדח וכל־גבולך לאבני־חפץ: וכל־בניך
למודי יהוה ורב שלום בניך: בצדקה תכונני רחקי מעשק כי־לא תיראי וממחתה כי
לא־תקרב אליך: הן גור יגור אפס מאותי מי־גר אתך עליך יפול: הנה הן כתיב אנכי
בראתי חרש נפח באש פחם ומוציא כלי למעשהו ואנכי בראתי משחית לחבל: כל־
כלי יוצר עליך לא יצלח וכל־לשון תקום־אתך למשפט תרשיעי זאת נחלת עבדי
יהוה וצדקתם מאתי נאם־יהוה: הוי כל־צמא לכו למים ואשר אין־לו כסף לכו שברו
ואכלו ולכו שברו בלוא־כסף ובלוא מחיר יין וחלב: למה תשקלו־כסף בלוא־לחם
ויגיעכם בלוא לשבעה שמעו שמוע אלי ואכלו־טוב ותתענג בדשן נפשכם: הטו

פירוש ע"ט

עניה סוערה די ארומע וואס איר הארץ איז גישטורמט
פון וועגן פיל צרות זיא איז נאך ניט גיטרייסט
געווארין ביז אהער דאס מיינט ער דיא שטאט
ירושלים הנה דוא זאלסט וויסען דאס איך גאט
וועל פלאסטערען מיט דיא שטיינער נופך דייני
פאדלאגעס [פאמויסטין] ויסדתיך אונ איך וועל
מאכין דיינע פונדאמענטין מיט די שטיינער ספיר:
ושמתי אונ איך וועל טאן כדכוד שמשותיך, דיינע
פענצטער וואס די זונן שיינט דורך זיי וועלען זייערי
שטובן זיין פון דעם בריליאנט כדכוד ושעריך אונ
דיינע טויערין וועל איך מאכין פון בריליאנטין וואס
די ברענן אונ לייכטן גלייך ווי בראנדן פייער וכל
גבולך אונ גאר דיא שטיינער פון דיין לאנד וועלען
זיין בגערינגדיגע אונ בדערפטיגע שטיינער: וכל
אונ אלי דייני קינדער וועלין לערנין גאטס תורה
ורב שלום אונ עס וועט זיין פיל שלום בייא דיינע
קינדער: בצדקה דורך דר צדקה וואס דו וועסט טאן
וועסט דו ווערען אן גיבערייט מיט אלעם גוטען
רחקי דו וועסט דער ווייטערט זיין פון די וואס רויבין
דיך כי לא תיראי דען דו וועסט ניט מורא האבען דם
זיא וועלין ווידער קומען צו דיר וממחתה אונ פון
דיין בראך וועסטו דר ווייטערט זיין כי לא תקרב דען
זיא וועט ניט גינעהענען צוא דיר: הן מורא וועט
האבען פר גזירות רעות דער וואס איך בין ניט מיט
אים מי אונ ווער עס האט זיך איין גיזאמילט צוא
מלחמה האלטען מיט דיר אדער ווער עס הט זיך

ליקוטי יהודא

ושמתי כדכוד שמשותיך וגו'. דר ילקוט שרייבט עס הט אמאל געטראפן אשיף איז געפארן אוף דעם גרוסן ים, אלע מענטשן אין די שיף זענען געוועזן גוים, נאר איין קינד איז גיוועזן איודישר, אונ עס איז געווארן אגרויסער שטורם ווינט אוף דעם ים, איז געקומען אליהו הנביא צו דעם קינד אונ האט געזאגט צו אים אוב דו וועסט גיין וואהין איך וועל דיך שיקן וועל איך רעטטין דיא שיף. דו זאלסט גיין צו רבי יהושע בן לוי אונ זאלסט אים ווייזן די שטיינר כדכוד, האט דאס קינד געזאגט צו אליהו רבי יהושע איז אגרויסער מאן אונ ער וועט מיר ניט גלויבן, האט אליהו געזאגט צום קינד רבי יהושע איז ביי זיך גאנץ נידעריג אונ ער וועט דיר גלויבן, אונ דו זאלסט אים ניט ווייזן די שטיינר ווען אמענטש וועט זעהן, נאר דו זאלסט גיין מיט רבי יהושע דרייא תחום שבת וועקס טויזינד איילין ווייט פון די שטאט לוד, דארטין איז דא אקעלר וועסטו מיט אים ארין גיין אין קעלר, אין קעלר וועסטו אים ווייזן די שטיינר כדכוד, באלד איז דר ווינט שטיל געווארן, דאס קינד איז ארויס געגאנגן פון די שיף אונ איז געקומן צו רבי יהושע, ער האט גיטראפען רבי יהושע האט גילערונט מיט פיל מענטשן, דאס קינד איז געגאנגן צו רבי יהושע אונ האט געזאגט צו אים רבי איך האב מיט דיר עפעס צו ריידען נאר קום מיט מיר, רבי יהושע הט דעם קינד גאר ניט גיפרעגט וואס ער וויל נאר ער איז געגאנגען מיט אים די דרייא תחום שבת ביז אין קעלער, ווי זיי זענען געקומן אין קעלער האט דם קינד געוויזן צו רבי יהושע די שטיינר כדכוד, איז באלד ליכטיג געווארן אין קעלר ביז אין די שטאט לוד, דאס קינד האט אוועקגעטאן די שטיינער אוף די ערד, זענן זייא באלד פערשוואונדן געווארן אונ מען הט ניט געוואוסט וואו זיי זענן אהין געקומן. דאס זענען דיא שטיינער כדכוד וואס דער נביא זאגט:

געייצט מיט דיר וועט פאלען פאר דיר אדער מי גר וועט עס הט גיוואנט מיט דיר ישראל אין דיין
פרומקייט דער וועט רוהען מיט דיר אין דיין רייכקייט אז עס וועט דיר וואל גיין: הנה איך גאט
האב בשאפן איין אייזען מייסטר דאס ער בלאזט אין דעם פייער פון די קולין אונ ציהט אוס א כלי
דם זיא איז ראוי צו דעם בדערפעניש וואס מען הט זיא פון דעסט וועגען גמאכט ואנכי אונ איך גאט
האב בשאפן איין פר דארבער וואס פר דארבט די כלי דאס מיינט ער איך האב אן גירייצט אין דיר
דעם פיינט אונ איך האב צוא אים אן גיגרייט איין פורעניות: כל כלי איטליכס כלי זיין וואס ווערט
געשארפט פון דיינט וועגין צו מלחמה האלטען מיט דיר לא יצלח וועט ניט בגליקען וכל לשון אונ איטליכם
לשון וואס וועט שטיין מיט דיר צום משפט וועסטו שולדיג מאכען זאת נחלת דם איז די נחלה פון גאטס
קנעכט אונ זייער גירעכטיקייט וואס וועט זייא קומען פון מיר נאם יי אזו זאגט גאט: הוי דם שרייא
איך כל איטליכר דארשטיגער זאל גיין צום וואסר דם איז די תורה ואשר אונ אפילו דער וואס האט
ניט געלט לכו גייט קויפט אונ עסט ולכו אונ גייט קופט אן געלט אונ אן פאר ביטונג די תורה וואס

אַךְ שָׂמֵחַ׃ טז שָׁלוֹשׁ פְּעָמִים | בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָל־זְכוּרְךָ אֶת־פְּנֵי | יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר בְּחַג הַמַּצּוֹת וּבְחַג הַשָּׁבֻעוֹת וּבְחַג הַסֻּכּוֹת וְלֹא יֵרָאֶה אֶת־פְּנֵי יְהוָה רֵיקָם׃ יז אִישׁ כְּמַתְּנַת יָדוֹ כְּבִרְכַּת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן־לָךְ׃ ס ס ס

אונקלוס

יְדָיךְ וּתְהֵי בְּרַם חָ[...]
טז תְּלָת זִמְנִין בְּשַׁ[...]
יִתְחֲזֵי כָּל דְּכוּרָךְ קֳ[...]
יְיָ אֱלָהָךְ בְּאַתְרָא
יִתְרְעֵי בְּחַגָּא דְפַטִּי[...]
וּבְחַגָּא דְשָׁבוּעַיָּא וּבְחַ[...]
דִמְטַלַיָּא וְלָא יִתְחֲזֵי קֳ[...]
יְיָ רֵיקָנִין׃ יז גְּבַ[...]
כְּמַתְּנַת יְדֵהּ כְּבִרְכְּ[...]
דַיְיָ אֱלָהָךְ דִּי יְהַב לָ[...]
ס ס ס

תו"א יראה חגיגה ב ערכין ב : זכורך ד ה : בחג [illegible] מ"ק כד הגיג' [illegible] כמתנת חגיגה ח :

קכ"ו. פליאה סימן. ומפטירין עניה סערה בישעיה [illegible] :

בעל הטורים

(טז) כל זכורך. בגי' גדולים וקטנים : את פני. פ"א כפולה לומר פנים בפנים וכשם שבא לראות כך בא לראות.

בית יהודא

(פשוטו׳ אֵין זֶה לָשׁוֹן צִוּוּי אֶלָּא לָשׁוֹן הַבְטָחָה) נָאךְ דֶעם מַיינוּנג פוּן פָּסוּק הָט נִיט הקב"ה גֶעבָּאטֶן מֶען זָאל זַיין פְרֵיילִיךְ *) נָאר הקב"ה הָט צוּגֶעזָאגְט עֶס וֶועט דִי יוּדִין זַייעֶר גוּט זַיין אוּנ זַיי וֶועלֶן זַיין פְרֵיילִיךְ פוּן זִיךְ אַלֵיין (וּלְפִי תַּלְמוּדוֹ לָמְדוּ מִכָּאן) דִי גְמָרָא לֶערוּנְט פוּן דֶעם פָּסוּק (לְרַבּוֹת לֵילֵי יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן לְשִׂמְחָה) דִי נַאכְט פוּן לֶעצְטֶן טָאג יוֹם טוֹב וָואס אִיז שְׁמִינִי עֲצֶרֶת בַּייא נַאכְט) זָאל מֶען אוֹיךְ זַיין פְרֵיילִיךְ : (טז) וְלֹא יֵרָאֶה אֶת פְּנֵי ה׳ רֵיקָם) . מֶען זָאל נִיט גִי[...] וֶוערֶען פַאר הקב"ה לֵיידִיג (אֶלָּא הָבֵא עוֹלוֹת רְאִיָּה וְשַׁלְמֵי חֲגִיגָה) נָאר זָאלְסְט בְּרֵיינְגֶען קָרְבָּנוֹת, עוֹלוֹת זָא[...] בְּרֵיינְגֶען וַוייל דוּ בִּיזְט גִיזֶעהֶן גְוָוארֶן פַר הקב"ה , שְׁלָמִים זָאלְסְטוּ בְּרֵיינְגֶען וַוייל עֶס אִיז יוֹם טוֹב , וֶועסְטוּ הָ[...] פְּלֵייש צוּ עֶסִין יוֹם טוֹב : (יז) וְאִישׁ כְּמַתְּנַת יָדוֹ) . זָאגְט רַשִׁ"י (מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אוֹכְלִין הַרְבֵּה וּנְכָסִים מְרוּבִּים) דֶער מֶענְטְשׁ [...] הָט גֶעהַאט זַיינֶע מֶענְטְשֶׁן וְקִינְדֶער קָנֶעכְט דִינְסְטִין) פִיל , צוּ גֶעבֶּען זַיי עֶסִין אוּנ עֶר אִיז גֶוועֶן רַייךְ (יָבִיא עוֹלוֹת מְרֻ[...] וּשְׁלָמִים מְרוּבִּים) הָאט עֶר גֶעדַארְפְט בְּרֵיינְגֶען פִיל עוֹלוֹת אוּנ פִיל שְׁלָמִים :

רש"י

אין זה לשון צווי אלא לשון הבטחה ולפי תל[...] למדו מכאן לרבות לילי יום טוב האחרון לש[...] (שם) : (טז) ולא יראה את פני ה' ריקם. הבא עולות ראיה ושלמי חגיגה : (יז) איש כמ[...] ידו. (חגיגה ח) מי שיש לו אוכלין הרבה ונכסים מר[...] יביא עולות מרובות ושלמים מרובים : חסלת פרשת ר[...]

שפתי חכמים

ב כדתניא פרק לולב וערבה והיית אך שמח לרבות ליל י"ט אחרון או אינו אלא לרבות ליל י"ט ראשון ת"ל אך חלק ויזה ראית לרבות ליל י"ט אחרון ולהוציא ליל י"ט ראשון מרבה אני ליל י"ט אחרון שיש שמחה לפניו דהיינו החג לכן צריך לכוללו עם שבעת הימים משא"כ ליל י"ט ראשון : ל אע"פ שאין במלות יראה כל זכורך אלא עולת ראיה בלבד הוכרח רש"י לפרש ג"כ על שלמי חגיגה מדכתיב איש כמתנת ידו והקרא מוסב אלמעלה דכתיב מסת נדבת ידך וכתיב ושמחת בחגך אתה ובנך וגו' שזה רמז לשלמי חגיגה כי אין שמחה אלא בבשר : חסלת פרשת ראה

דעת זקנים מבעלי התוספות

חדא ושמחת לפני ה' אלהיך. וגבי פסח לא כתיב ש[...] כלל לפי שבפסח עדיין לא נלקטו התבואות ולא פירות הא[...] ובחג השבועות כבר נלקטו התבואות ואיכא חדא שמחה [...] יותר כי עדיין לא נלקטו פירות האילן וגם התבואות [...] הבית אבל בחג הסוכות שלקטו התבואות ופירות האילן [...] הכל נאסף לתוך הבית אז השמחה היא שלימה לכך [...] ביה שלש שמחות :

ליקוטי יקרים

(טו) וְהָיִיתָ אַךְ שָׂמֵחַ, דֶער דעת זקנים שְׁרַייבְּט בַּייא פֶּסַח שְׁטֵייט נִיט דֶער וָוארְט שִׂמְחָה, בַּיי שָׁבוּעוֹת שְׁטֵייט אֵיין מָאהְל שִׂמְחָה, בַּיי סוּכּוֹת שְׁטֵייט דְרַייא מָאהְל שִׂמְחָה, וַוייל בַּיי פֶּסַח אִיז נָאךְ נִיטָא דִי נַייעֶ תְּבוּאָה וְאוּנ דֶעם עוֹמֶר שְׁנַיידְט מֶען פוּן דִי גֶערְשְׁטֶן וָואס זֶענֶען נָאךְ פַייכְט אוּנ וֵוייךְ אוּנ מֶען מוּז זַייא טְרִיקֶענֶן אוֹיף דֶעם פַייעֶר) , אִיז נִיטָא קֵיין שִׂמְחָה, שָׁבוּעוֹת אִיז דָא אֵיין שִׂמְחָה, מֶען שְׁנַיידְט שׁוֹן דִי תְּבוּאָה, סוּכּוֹת אִיז דָא צְוַוייא שִׂמְחוֹת (וִוי עֶס שְׁטֵייט דָא) וַוייל סוּכּוֹת נֶעמְט מֶען אַרַיין אִין דִי שַׁייעֶרְן תְּבוּאָה אוּנ פֵּירוֹת, אוּנ אַדְרִיטֶע מָאל שְׁטֵייט שִׂמְחָה (אִין דִי סִדְרָה אֱמוֹר) בַּיי דִי מִצְוָה פוּן לוּלָב אוּנ אֶתְרוֹג :

פירוש לתורה אלהים

יְבָרֶכְךָ וָוארוּם דַיין גָאט וֶועט דִיךְ בֶּענְטְשֶׁעְן [...] תְּבוּאָתְךָ אִין גָאר דַיין תְּבוּאָה וּבְכֹל אוּנ אִין אַל[...] וָוס דַיינֶע הֶענְד וֶועלֶן טָאן וְהָיִיתָ אוּנ דוּ וֶועסְט [...] זַיין פְרֵיילֶעךְ : (טז) שָׁלוֹשׁ דְרַייא מָאל אִין יָאר [...] זָאלֶן וֶוערִין גִיזֶעהֶן דַיינֶע זְכָרִים אֶת פְּנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ [...] גָאט דַיין גָאט בַּמָּקוֹם אִין דֶעם אָרְט וָוס גָאט וֶו[...] אוֹסדֶערְוֵוייעלֶן בְּחַג הַמַּצּוֹת אוּם פֶּסַח אוּנ אוּם שָׁבוּ[...] אוּנ אוּם סוּכּוֹת וְלֹא יֵרָאֶה אוּנ עֶס זָאל נִיט וֶוע[...] גִזֶעהֶן פַר גָאט לֵיידִיג : (יז) אִישׁ כְּמַתְּנַת יָדוֹ אִיטְלִ[...] מֶענְטְשׁ נָאךְ זַיין פַר מֶעג כְּבִרְכַּת נָאךְ דִי בְּרָכָה פוּן גָאט דַיין גָאט וָוס עֶר הָט דִיר גִיגֶעבֶּען [עיין רש[...]

מצות השם

(תפז־תפח) שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה וגו׳ . דָאס אִיז דִיא מִצְוָה אַז יֶעדֶער יוּד הָאט (עוֹלַת רֶגֶל) גֶעוָועזֶען קֵיין יְרוּשָׁלַיִם אִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אַרַיין אַלֶע יוֹם טוֹב דְהַיְינוּ פֶּסַח שָׁבוּעוֹת אוּנ סוּכּוֹת אוּנ דִיא מִצְוָה אִיז גֶעוֶועזֶען אַז מֶען אִיז גֶעגַאנְגֶען [...] יְרוּשָׁלַיִם הָאט מֶען נִיט גֶעטָארְט קוּמֶען לֵיידִיג אָן אַיין [...] אוּנ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן אִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ :

*) הערה ווארום אויף פרייליך זיין קען מ'[...] ניט געביטין אויף אמענטש , ווען ער איז געזונד אונ זיינע אלע שטוב מענטשין זענען געזונד או[...] איז רייך , דארף מען גאר ניט געביטען אויף אים ער זאל זיין פרייליך ער איז אליין פרייליך , אונ ווען דעם מענטש פעלט ג[...] אדער אים פעלט פרנסה , אפילו מען וועט אויף אים געביטען ער זאל זיין פרייליך קען ער אויך ניט זיין פרייליך :

יב וְזָכַרְתָּ כִּי־עֶבֶד הָיִיתָ בְּמִצְרָיִם
וְשָׁמַרְתָּ וְעָשִׂיתָ אֶת־הַחֻקִּים
הָאֵלֶּה: פ מפטיר יג חַג הַסֻּכֹּת תַּעֲשֶׂה
לְךָ שִׁבְעַת יָמִים בְּאָסְפְּךָ מִגָּרְנְךָ
וּמִיִּקְבֶךָ: יד וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ אַתָּה
וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ וְהַלֵּוִי
וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה אֲשֶׁר
בִּשְׁעָרֶיךָ: טו שִׁבְעַת יָמִים תָּחֹג
לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר
יְהוָה כִּי יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל
תְּבוּאָתְךָ וּבְכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ וְהָיִיתָ

אונקלוס

מַן: יב וְתִדְכַּר אֲרֵי
בְדָא הֲוֵיתָא בְּמִצְרָיִם
טַּר וְתַעְבֵּד יָת
יָמַיָּא הָאִלֵּין: יג חַגָּא
מְטַלַּיָּא תַּעְבֵּד לָךְ
בְעָא יוֹמִין בְּמִכְנְשָׁךְ
אִדְּרָךְ וּמִמַּעְצַרְתָּךְ:
וְתֶחֱדֵי בְּחַגָּךְ אַתְּ
רָךְ וּבְרַתָּךְ וְעַבְדָּךְ
מְתָךְ וְלֵוָאָה וְגִיּוֹרָא
תַמָּא וְאַרְמְלָא דִּי
קִרְוָיךְ: טו שִׁבְעָא יוֹמִין
חוֹג קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ
אַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ
דִּי יְבָרְכִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ
כָּל עֲלַלְתָּךְ וּבְכָל עוֹבָדֵי

תולדות אהרן

הסוכות סוכה ט יא יב טו כב כג : באסף
ה יג ר"ה יג יד : ושמחת פסחים קט
לה יז מ"ק יד חגיגה ח : והיית אך
פסחים עא סוכה מח :

בעל הטורים

כה ידך במתן נדרים . והמדמה מסת אל פם הוא חמם : (יג) כאספך
נך . כמו שפירשתי הטעם על כי בסוכות הושבתי את בני ישראל :
חסלת פרשת ראה

רשב"ם

שהכל בבית נאמר בו ב' שמחות : (יב) החקים האלה . כתיב בעצרת
לפי שניתנה בו תורה : (יג) הסוכות תעשה לך באספך מגרנך . רמז
לנויי סוכה לעטרה בשבלים :

רש"י

ך : (יב) וזכרת כי עבד היית וגו'. ע"מ כן פדיתיך
שמור ותעשה את החוקים האלה: (יג) באספך. בזמן
סיף שאתה מכנים לבית פירות הקיץ. ד"א ט באסף
רנך ומיקבך י למד שמסככין את הסוכה בפסולת גורן
קב (סוכה יב): (טו) והיית אך שמח. לפי פשוטו

בית יהודא

דערפרייען מייגע פיר געסט (אֲנִי מְשַׂמֵּחַ אֶת שֶׁלָּךְ) וועל איך
דערפרייען דיינע פיר געסט: (יב) וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ וגו'.
הקב"ה זאגט (עַל מְנַת כֵּן פְּדִיתִיךָ) אויף דעם תְּנַאי האב איך
דיך אויסגעלייזט פון מִצְרַיִם (שֶׁתִּשְׁמוֹר וְתַעֲשֶׂה אֶת הַחֻקִּים
הָאֵלֶּה) דו זאלסט היטען אונ דו זאלסט טאהן די חֻקִּים:

) וּבְאָסְפְּךָ. מיינט מען (בִּזְמַן הָאָסִיף שֶׁאַתָּה מַכְנִים לְבֵית פֵּירוֹת הַקַּיִץ) אין די צייט פון פארזאמלונג ווען דו א געמסט
יין אין שטוב דיא פירות פון זומער (דָּבָר אַחֵר) נאך אפשט (בְּאָסְפְּךָ מִגָּרְנְךָ וּמִיִּקְבֶךָ) ווען דו וועסט פארזאמלען פון דיין
יער אונ פון דיין קעלטער (לָמַד) דר פָּסוּק לערונט אונז (שֶׁמְּסַכְּכִין אֶת הַסּוּכָּה בִּפְסוֹלֶת גּוֹרֶן וָיֶקֶב) מען זאל באדעקין
סוּכָּה מיט די שטרויא פון שייער אונ מיט די צווייגען פון די ווייגשטאקין: (טו) וְהָיִיתָ אַךְ שָׂמֵחַ. זאגט רש"י (לְפִי

דעת זקנים מבעלי התוספות

) והיית אך שמח. אתה מוצא כתיב שלש שמחות בחג
וכות. ושמחת בחגך. אך שמח. ושמחת לפני ה' אלהיך
תיב בפרשת אמור אל הכהנים וגבי שבועות לא כתיב אלא

שפתי חכמים

ט דלפי פשוטו קשה ל"ל למינקט חג הסוכות וגם באסף היה לו לומר חג
הסוכות בלבד או חג האסיף לבד מ"ה אמר ד"א וכו' : י פסולת
גורן הוא התבן ויקב הם החרצנים לאפוקי המחובר והמקבל טומאה :

פירוש לתורת אלהים

ערוויילן לשַׁכֵּן צו מאכן רוהען זיין הייליגן נאמן:
ב) וְזָכַרְתָּ אונ דו זאלסט גידענקין כִּי אַז דו ביסט
וען אקנעכט אין מִצְרַיִם אונ גאט האט דיך אוס
לייזט אוף דעם תְּנַאי וְשָׁמַרְתָּ דו זאלסט היטען אונ
זאלסט טאן די אלע גזעץ: (יג) חַג הַסֻּכֹּת תַּעֲשֶׂה לְךָ
בְעַת יָמִים דו זאלסט דיר מאכין זיבען טעג סוכות
אָסְפְּךָ אין דיין טאן איין זאמלען פון דיין שייער אונ
פון דיין קעלטער אין שטוב אריין: (יד) וְשָׂמַחְתָּ אונ
דו זאלסט דיך פרייען אַתָּה דו וּבִנְךָ מיט דיין זוהן
אונ מיט דיין טאכטער אונ קנעכט אונ דינסט וְהַלֵּוִי
וְהַגֵּר מיט דעם לֵוִי מיט דעם גר יָתוֹם וְאַלְמָנָה ווס
זענין אין דיינע שטעט: (טו) שִׁבְעַת יָמִים זיבען טעג
תָּחֹג זאלסטו יום טוב מאכן פון דיין גאטס וועגין
בַּמָּקוֹם אין דעם ארט ווס גאט וועט אויסדערוויילן כִּי

מצות השם

(שפו) וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ. דאס איז דיא מִצְוָה אַז יעדער יוד זאל
זיך מְשַׂמֵּחַ זיין אום יום טוב מיט עסען אונ טרינקען
ן זאל מאכען דיא קינדער אונ דעם חייב שיינע קליידער
כבוד יום טוב אונ ווידער איז מען מְחוּיָּב מְשַׂמֵּחַ צו זיין איין
ארעם מאן אונ איז זיך מחויב משמח צוא זיין אזא שִׂמְחָה
וואס עס איז אין דעם דא אז גאט זאל הֲנָאָה האבען אונ
דיא מִצְוָה גייט אן אויף יעדער ארט סייא ביא זְכָרִים אונ
סייא ביא נְקֵבוֹת:

מְלָאכָה׃ ס ט שִׁבְעָה שָׁבֻעֹת
תִּסְפָּר־לָךְ מֵהָחֵל חֶרְמֵשׁ בַּקָּמָה
תָּחֵל לִסְפֹּר שִׁבְעָה שָׁבֻעוֹת׃
י וְעָשִׂיתָ חַג שָׁבֻעוֹת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ
מִסַּת נִדְבַת יָדְךָ אֲשֶׁר תִּתֵּן כַּאֲשֶׁר
יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ יא וְשָׂמַחְתָּ
לִפְנֵי ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אַתָּה וּבִנְךָ
וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר
בִּשְׁעָרֶיךָ וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה
אֲשֶׁר בְּקִרְבֶּךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם׃

עֲבִידָא׃ ט שִׁבְעָה שָׁ
שָׁבוּעִין תִּמְנֵי לָ
מִדְּשָׁרְיוּת מַגְּלָא בַּחֲ
עוּמְרָא דַאֲרָמוּתָא תִּשְׁ
לְמִמְנֵי שִׁבְעָא שָׁבוּעִ
י וְתַעְבֵּד חַגָּא דְשָׁבוּעַ
קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ מִ
נִדְבַת יְדָךְ דִּי תִתֵּן כְּ
דִּי יְבָרְכִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ
יא וְתֶחְדֵּי קֳדָם יְיָ אֱלָ
אַתְּ וּבְרָךְ וּבְרַתָּךְ וְעַבְ
וְאַמְתָךְ וְלֵוָאָה
בְּקִרְוָךְ וְגִיּוֹרָא וְיַתְ
וְאַרְמְלָא דִּי בֵ
בְּאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי
אֱלָהָךְ לְאַשְׁרָאָה שְׁכִ

תולדות אהרן

שבעת מגילה ל הגיגה יז : תספר לך
פה : מהחל מליעה פו מנחות סו עא :
חגיגה יז : ושמחת פסחים ע :

רשב"ם

(ט) מהחל חרמש, כתרגומו כי העומר נקרא ראשית קצירכם : (י) מסת. די לפי ריוח נדבת ידך. וכן פתר דונ"ש ופירש מסת די. כברכת אל שדי.

בעל הטורים

(ט) שבעה שבועות תספר לך. ב' ספירות בפסוק לומר לך למימני יומי ומלוה לממני שבועי : מהחל. ב' דין ואידך מהחל הח דהיינו העומר שהוא ראשית למנחות כתרומה שהיא ראשית : בקמה תחל לספור. קרי ביה בקומה שצריך לברך על העומר מע (יא) ושמחת. לא נאמר שמחה בפסח שהתבואה עדיין בשדה ובעצרת שהתבואה כבר נקצרת ועדיין היין בגפנים נאמר שמחה אחת וכ

בית יהודא

מְלָאכָה מיר וָועלֶן דיך אויפְהַאלְטֶן וֶועסְטוּ בַּיי אוּנְז עֶסִין : (ט) וּמֵהָחֵל חֶרְמֵשׁ בַּקָּמָה) . וֶוען מֶען וֶועט אָנְהֵייבֶּן מִיט אַמֶעסֶר שְׁנַייֶדֶן דִי שְׁטֵייעֶנְדִיגֶע תְּבוּאָה (מִשֶּׁנִּקְצַר הָעוֹמֶר) וֶוען מֶען הָט אָנְגֶיהוֹיבֶּן שְׁנַייֶדֶן גֶערְשְׁטִין צוּם עוֹמֶר (שֶׁהוּא רֵאשִׁית הַקָּצִיר) דָס אִיז דֶר אָנְהֵייבּ פוּן דִי תְּבוּאָה שְׁנַייֶדֶן וּפוּן דִי צַייט זָאל מֶען אָנְהֵייבֶּן צֵיילֶן זִיבֶּען וָואכֶן) : (י) וּמִסַּת נִדְבַת יָדְךָ) . מֵיינְט מֶען (דֵי נִדְבַת יָדְךָ) זָאלְסְט גֶעבֶּן וַוי פִּיל דַיין הַאנְט קֶען גֶעבֶּען אַנְדָבָה (הַכֹּל לְפִי הַבְּרָכָה הָבֵא שַׁלְמֵי שִׂמְחָה וְקַדֵּשׁ קְרוּאִים לֶאֱכוֹל) וַוי דִי בְּרָכָה אִיז בַּיי דִי הקב"ה אַזוֹ זָאלְסְטוּ בְּרֵיינְגֶן שְׁלָמִים וֶוענֶן שִׂמְחָה פוּן יוֹם טוֹב אוּנ זָאלְסְט רוּפֶן גֶעסְט זֵיי זָאלֶען בַּיי דִיר עֶסִין : (יא) וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה) . הקב"ה זָאגְט (אַרְבָּעָה שֶׁלִּי כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה שֶׁלְּךָ) אִיךְ גִיבּ דִיר מַיינֶע פִיר גֶעסְט גֶעגֶן דַיינֶע גֶעסְט (בִּנְךָ בִּתְּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ) דַיין זוּהְן דַיין טָאכְטֶער דַיין קְנֶעכְט דַיין דִינְסְט (אִם אַתָּה מְשַׂמֵּחַ אֶת שֶׁלִּי) אוֹיבּ דוּא

רש"י

(שופטים יג) נעצרה נא אותך : (ט) מהחל חרמש בק (ספרי מנחות עא) משנקצר העומר ז שהוא ראשית הק (י) מסת נדבת ידך. די נדבת ידך ח הכל לפי הברכה שלמי שמח' וקדש קרואים לאכול : (יא) והלוי והגר והי והאלמנה. ארבעה שלי כנגד ארבעה שלך בנך עבדך ואמתך אם אתה משמח את שלי אני משמ

שפתי חכמים

בפרשת בא ע"ש : ז פירוש לא כתחלת הקציר תלי' מלתא אלא בקצירת העומר אך מפני שתחלת הקציר הוא העומר כתב

מהחל חרמש בקמה : ח תרגום די מחסורו כמסת חסרונו מסת פירש ופרשו מסס ודגוש הסמ"ך לחסרון אות ה

פירוש לתורת אלהים

גָאט דַיין גָאטְס נָאמֶן וֶוועגֶן לא דוּ טָארְסְט נִיט טָאן קֵיין מְלָאכָה: (ט) שִׁבְעָה שָׁבוּעוֹת זִיבֶּען וָואכֶן זָאלְסְטוּ צוּ דִיר צֵיילֶן מֵהָחֵל פוּן אָן הֵייבִּין חֶרְמֵשׁ דָאס שְׁנַייד מֶעסֶר אִין דִיא שְׁטֵייעֶנְדִיגֶע תְּבוּאָה אַז מֶען וֶועט דֶעם עֶרְשְׁטֶן שְׁנִיט טָאן אִין דִי תְּבוּאָה דָם מֵיינְט מֶען דֶעם עוֹמֶר תָּחֵל זָאלְסְטוּ אָן הֵייבֶּן לִסְפּוֹר צוּ צֵיילֶן זִיבֶּן וָואכֶן : (י) וְעָשִׂיתָ וגו' דוּ זָאלְסְט מַאכֶן דֶעם יוֹם טוֹב פוּן שָׁבוּעוֹת צוּ גָאט דַיין גָאט מִסַּת גְנוּג נִדְבַת בֵּאוָוילִיגוּנְג פוּן דַיין פַר מֶעג וָוס דוּ זָאלְסְט גֶעבִּין

נָאךְ דַיין פַאר מֶעג זָאלְסְטוּ מַקְרִיב זַיין קָרְ שְׁלָמִים אוּנ דוּ זָאלְסְט רוּפֶן אָרֶעמֶע לַייט זָאלֶ דִיר עֶסִין כַּאֲשֶׁר אַזוֹ וַוי דַיין גָאט וֶועט דִיךְ בֶּע (יא) וְשָׂמַחְתָּ לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ אוּנ דוּ זָאלְסְט דִיךְ פְ פַר גָאט דַיין גָאט אַתָּה דוּ וּבִנְךָ אוּנ דַיין זוּהְן אוּנ טָאכְטֶער אוּנ דַיין קְנֶעכְט אוּנ דַיין דִינְסְט וְהַלֵּוִי דֶר לֵוִי וָוס אִיז אִין דַיין שְׁטָאט אוּנ דֶער גֵר אוּנ יָתוֹם אוּנ דִי אַלְמָנָה וָוס אִיז צְוִוישֶׁן דִיר [ע"י בַּמָּקוֹם אִין דֶעם אָרְט וָוס גָאט דַיין גָאט וֶועט

וְאָכַלְתָּ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ וּפָנִיתָ בַבֹּקֶר וְהָלַכְתָּ לְאֹהָלֶיךָ׃ ח שֵׁשֶׁת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצֶרֶת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה

אונקלוס

...וּל בְּאַתְרָא דִּי
...עֵי יְיָ אֱלָהָךְ בֵּהּ
...פְנֵי בְצַפְרָא וּתְהָךְ
...וָךְ׃ ח שִׁתָּא יוֹמִין
...וּל פַּטִּירָא וּבְיוֹמָא
...עָאָה כְּנִישׁ קֳדָם יְיָ
...הָךְ לָא תַעְבֵּד

רשב"ם

בבקר. אינך צריך להתעכב כל ימי הפסח׃

ופנית פסחים ח לה סוכה מז ר"ה כה חגיגה טז זבחים מו׃ ששת ימים פסחים לה קב סוכה מז חגיגה ית מנחות ט׃ עצרת לה' פסחים סח קב חגיגה יז מגילה יט׃

רש"י

...וא קרוי בשול׃ ופנית בבקר. (ספרי) לבקרו של ג
...למד שטעון לינה ליל של מוצאי יו"ט (חגיגה טז)׃
...שת ימים תאכל מצות. ובמקום אחר הוא אומר
...יב) שבעת ימים ד שבעה מן הישן ה וששה מן החדש
...מד על אכילת מצה בשביעי שאינה חובה ו ומכאן אתה
...שת ימים שהרי שביעי בכלל היה ויצא מן הכלל ללמד
...אכילת מצה בו חובה אלא רשות ולא ללמד על עצמו
...לא ללמד על הכלל כולו יצא מה שביעי רשות אף כולם
...חוץ מלילה הראשון שהכתוב קבעו חובה שנ' (שמות
...ערב תאכלו מצות׃ עצרת לה' אלהיך. עצור
...מן המלאכה. ד"א כנופיא של מאכל ומשתה לשון

בית יהודא

מיינט מען זאל בראטען די פלייש אויף דעם פייער (שאף הוא קרוי בישול) בראטן הייסט אויך בשול, ווארום גבשלת מיינט מען דו זאלסט פארטיג מאכן די פלייש צום עסין, געקאכט אדער געבראטען, מען זאל נאר קענן עסין וויא עס שטייט בשל קציר, הבשילו אשכלותיה ענבים, מיינט מען צייטיג און פארטיג געווארן׃ (ופנית בבקר), זאגט רש"י מען מיינט (לבוקרו של שני) מען זאל גיין אהיים דעם אנדערן טאג פסח ודם איז אין דר תורה דר ערשטר טאג חול המועד (מלמד שטעון לינה ליל של מוצאי יום טוב) דר פסוק לערונט אונז די נאכט וום נאך יום טוב מוז ער נעכטיגן אין ירושלים, ער זאל ניט אוועק גיין פון ירושלים מוצאי יום טוב ביי נאכט באלד נאך הבדלה נאר ער מוז

...גן ביז אין דר פריה, אין ירושלים׃ (ח) וששת ימים תאכל מצות. זעקס טעג זאלסטו עסין מצה, זאגט רש"י
...ם אחר הוא אומר שבעת ימים) אויף איין אנדער ארט זאגט דר פסוק זיבען טעג זאל מען עסין מצה (שבעה מן
...אויב ער וויל עסין מצה פון אלטע תבואה עסט ער מצה זיבען טעג (וששה מן החדש) און פון נייע תבואה עסט
...צה נאר זעקס טאג, ווארום דעם ערשטען טאג פסח מוז ער עסין מצה פון אלטע תבואה, ווייל מען הט נאך
...קריב געווען דעם עומר (דבר אחר) נאך אפשט איז (למד על אכילת מצה בשביעי שאינה חובה) דער פסוק לערונט
...עם זיבעטען טאג פסח איז מען ניט געבייט צו מוזין עסין מצה, ער טאר נאר ניט עסין חמץ, און ער מוז ניט עסין
...אז ער וויל עסין אזעלכע זאכן וואס ניט חמץ און ניט מצה, מעג ער (ומכאן אתה למד לששת ימים) פון דאנען
...מיר די זעקס טעג איז אויך אזוי דער דין, ער מוז ניט עסין נאר מצה, ער מעג עסין וואס ער וויל, נאר ניט חמץ
...שביעי בכלל היה) דער זיבעטער טאג איז געווען אין כלל פון פסוק שבעת ימים תאכל מצות, זיבען טאג זאלסטו
...מצה (ויצא מן הכלל) און ער איז ארויסגענומען פון די זיבען טעג, ווארום אין אנדערען פסוק שטייט ששת ימים
...מצות, זעקס טעג זאלסטו עסין מצה (ללמד שאין אכילת מצה בו חובה) דער פסוק קומט לערנען אז דעם זיבענטען
...מוז מען ניט עסין מצה (אלא רשות) נאר וויא ער וויל (ולא ללמד על עצמו יצא) דר זיבעטער טאג איז ניט ארויס־
...גן פון כלל נאר פר זיך אליין אז נאר אין אים מוז מען ניט עסין מצה (אלא ללמד על הכלל כולו יצא) נאר ער
...ארויסגענומען פון כלל זיבען טעג צו לערנען אויף דעם גאנצן כלל אויף אלע זיבען טעג (מה שביעי רשות) אזו ווי
...בעטער טאג איז ווי מען וויל, אז מען וויל עסט מען ניט מצה (אף כולם רשות) אזוי זענען אלע זיבען טעג ארשות,
...ען וויל ניט עסין מצה, עסט מען ניט, נאר חמץ זאל מען ניט עסין (חוץ מלילה הראשון) נאר דיא ערשטע
...פסח מוז מען עסין מצה (שהכתוב קבעו חובה) די תורה האט גזאגט מען מוז עסין מצה דיא ערשטע נאכט פסח
...ר בערב תאכלו מצות) ווארום עס שטייט אין פסוק ביינא נאכט זאלט איר עסין מצות׃ ועצרת לה' אלהיך. מיינט
...עציר עצמך מן המלאכה) זאלסט דיך אויפהאלטען פון צו ארבעטן (דבר אחר) נאך אפשט איז (כנופיא של מאכל
...ה) אפארזאמלונג צום עסין און טרינקען לכבוד יום טוב (מלשון נעצרה נא אותך) ווי מנוח האט געזאגט צום

שפתי חכמים

...שמע תאכלנו דהיינו בלילה וכזוועד לאחר שרפהו ומפני שאין ...ה חובה עליו מ"ה פי' כלומר נעשה נותר ויצא לבית השריפה ...וכה עליו לשרפו׃ ג דא"ל לבקרו של ראשון דיו"ט הוא ואסור ...חוץ לתחום ועי"ל דא"ל לבקרו של ראשון שהרי חייב ביום ראשון להביא עולות ראיה כן כתבו התוס' פרק לולב וערבה (דף מז)׃ ד עיין בהרא"ם שהאריך כאן ביותר וכבר הודעתי לך מה שאין הכרח לצורך הפשט אין לי להביא׃ ה דבששה עשר בניסן מביאין העומר ומתיר החדש אבל אם רוצה לאכול מן הישן כל ז' הרשות בידו׃ ו מבואר

פירוש לתורה אלהים

אויף דעם ארט וואס גאט דיין גאט וועט אין ...אויסדערוויילען וּפָנִיתָ בַבֹּקֶר און זאלסט דיך ...אין דר פריא. דעם טאג וואס נאך יום טוב ...ערשטן טאג חול המועד וְהָלַכְתָּ און דו זאלסט צו דיין געצעלט׃ (ח) שֵׁשֶׁת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת זעקס טעג זאלסטו עסין מצות פון נייע תבואה אבער אין דעם ערשטן טאג טאר מען ניט עסין פון דר נייע תבואה נאר פון דער אלטער וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי און דעם זיבטן טאג עֲצֶרֶת אויף האלטונג פון מלאכה אדער איין זאמלונג פון עסין און טרינקען לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ פון

לִזְבֹּחַ אֶת־הַפָּסַח בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ
אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ׃ ו כִּי
אִם־אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם תִּזְבַּח אֶת־
הַפֶּסַח בָּעָרֶב כְּבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ
מוֹעֵד צֵאתְךָ מִמִּצְרָיִם׃ ז וּבִשַּׁלְתָּ

רְשׁוּ לְמִכֵּס יָת פִּסְחָא
בַּחֲדָא מִקִּרְוָיךְ דַּ
אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ׃ ו אֱלָהֵן
לְאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי
אֱלָהָךְ לְאַשְׁרָאָה
שְׁכִנְתֵּהּ תַּמָּן תִּכּוֹס יָ
פִּסְחָא בְּרַמְשָׁא כְּמֵ
שִׁמְשָׁא זְמַן מִפְּקָ
מִמִּצְרָיִם׃ ז וּתְבַשֵּׁ

תו"א בס תזבח ברכות ט פסחים כט זבחים

רשב"ם (ז) ובשלת. צלי:

בית יהודא

ביז אין דר פריה (שֶׁאִם כָּתַב וְלֹא יָלִין מִן הַבָּשָׂר אֲשֶׁר תִּזְבַּח בָּעֶרֶב לַבֹּקֶר) אויב דר פסוק וואלט געשריבען עס זאל ניט גענעכטיגען פון די פלייש וואס דו וועסט שעכטען פארין נאכט, ביז אין דר פריה, וואלטען מיר גאר ניט וויסען אז דר פסוק מיינט דעם קרבן פסח ווייל מען האט שוין אויפגעהערט שמועסין פון קרבן פסח! (הָיִיתִי אוֹמֵר) וואלט איך זאגען מען מיינט (שְׁלָמִים הַנִּשְׁחָטִים כָּל שִׁבְעָה כּוּלָּן בְּבַל תּוֹתִירוּ) די שלמים וואס ווערען געשאכטען אלע זיבען טעג פסח טאר מען ניט לאזען זייערע פלייש נעכטיגען ביז אין דר פריה (וְאֵינָן נֶאֱכָלִין אֶלָּא לְיוֹם וָלַיְלָה) אונ זיי ווערען נאר גיגעסען דעם טאג וואס מען שעכט זיי אונ די נאכט נאכדעם ביז אין דר פריה, אונ אין אמת איז דר דין ניט אזוי, שלמים ווערען גיגעסען דעם טאג וואס מען שעכט זיי, אונ די נאכט נאכדעם, אונ מארגען דעם גאנצען טאג (לְכָךְ כָּתַב בָּעֶרֶב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן) דריבער שרייבט דר פסוק מען מיינט די פלייש וואס איז געשאכטען געוואָרען פארין נאכט דעם פריערדיגען טאג פר פסח, ערב פסח. דאס איז דער קרבן פסח (דָּבָר אַחֵר) נאך אפשט (בַּחֲגִיגַת י"ד הַכָּתוּב מְדַבֵּר) דער פסוק שמועסט פון דעם קרבן חגיגה וואס מען איז מקריב ערב פסח (וְלִמֵּד עָלֶיהָ שֶׁנֶּאֱכֶלֶת לִשְׁנֵי יָמִים) אונ דר פסוק לערנט אונז אז דער קרבן חגיגה ווערט גיגעסען צוויא טעג (וְהָרִאשׁוֹן הָאָמוּר כָּאן בְּיוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן הַכָּתוּב מְדַבֵּר) אונ וואס דא שטייט ביום הראשון מיינט מען דעם ערשטען טאג יום טוב (וְכֵן מַשְׁמָעוּת הַמִּקְרָא) אונ אזוי מיינט דער פסוק (בְּשַׂר חֲגִיגָה אֲשֶׁר תִּזְבַּח בָּעֶרֶב לֹא יָלִין בְּיוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן עַד בָּקְרוֹ שֶׁל שֵׁנִי) דס פלייש פון די קרבן חגיגה וואס דו האסט אים געשאכטען ערב פסח פארין נאכט מעגסטו די פלייש עסין דעם ערשטען טאג יום טוב א די פלייש זאל ניט גענעכטיגען ביז אין דער פריה פון אנדערען טאג (אֲבָל אֲכִילָתָהּ הִיא בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר) אבער פלייש פון דעם קרבן חגיגה ווערט גיגעסען דעם פירצעהנטען טאג אונ דעם פופצעהנטען טאג, ערב פסח אונ דעם ערשטען טאג פסח (וְכָךְ הִיא שְׁנוּיָה בְּמַסֶּכֶת פְּסָחִים) אונ אזוי איז גלערנט אין דיא גמרא פסחים: (ו) וּבָעֶרֶב כְּבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ מוֹעֵד צֵאתְךָ מִמִּצְרָיִם. פארין נאכט, ווען די זונן גייט אונטער, די צייט וואס דו ביזט ארויסגעגאנגען פון מצרים (הֲרֵי שְׁלֹשָׁה זְמַנִּים חֲלוּקִים) זענען דריי צייטען וואס זענען אפגעטיילט איינר פון אנדערן (בָּעֶרֶב מִשֵּׁשׁ שָׁעוֹת וּלְמַעְלָה זְבָחֵהוּ) פארין נאכט מיינט מען פון האלבן טאג אונ ווייטער איז די צייט צו שעכטען דעם קרבן פסח (וּכְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ תֹּאכְלֵהוּ) אונ ווען די זונן גייט אונטער זאלסטו עסין דעם קרבן פסח (וּמוֹעֵד צֵאתְךָ אַתָּה שׂוֹרְפוֹ) אונ די פלייש פון קרבן פסח וואס בלייבט אין דעם ערשטען טאג פסח אין דר פריה וואס דס איז דיא צייט וואס דו ביזט ארויסגעגאנגען פון מצרים, זאלסטו געבליבענע פלייש פארברענען (כְּלוֹמַר) מען מיינט ניט מען זאל די געבליבענע פלייש פארברענען דעם ערשטען טאג פסח אין דר פריה, ווארום מען טאר ניט יום טוב פארברענען געבליבענע פסולה פלייש פון א קרבן, נאר אזוי מיינט מ (נַעֲשָׂה נוֹתָר וְיֵצֵא לְבֵית הַשְּׂרֵפָה) די פלייש פון קרבן פסח וואס בלייבט ביז דעם ערשטען טאג פסח אין דר פריה, היסט „נוֹתָר" געבליבענע פלייש, איז די פלייש געוואָרען פסול זאל מען די פלייש פארברענען מוצאי יום טוב בי נאכט אדער מארגען באלד אין דער פריה: (ז) וּבִשַּׁלְתָּ. זאגט רש"י מען מיינט ניט מען זאל קאכין (זֶהוּ צְלִי אֵשׁ) כ

רש"י

זביחה הוא מזהיר שאם כתב ולא ילין מן הבשר אשר תז בערב לבקר הייתי אומר שלמים הנשחטים כל שבעה כ בבל תותירו ואינן נאכלין אלא ליום ולילה לכך כ' בעו ביום הראשון. ד"א בחגיגת י"ד הכתוב מדבר ולמד על שנאכלת לשני ימים והראשון האמור כאן ביו"ט הרא הכתוב מדבר וכן משמעות המקרא בשר חגיגה אשר תז בערב לא ילין ביו"ט הראשון עד בקרו של שני אבל נאכ היא בארבעה עשר ובט"ו וכך היא שנויה במס' פסחי (ו) בערב כבוא השמש מועד צאתך ממצרי (ספרי) הרי שלשה זמנים חלוקים. בערב משש שעות ולמע זבחהו וכבוא השמש תאכלהו ומועד לאתך אתה שורפהו כ נעשה נותר ויצא לבית ב השרפה: (ז) ובשלת. זהו צלי ו

שפתי חכמים

י"ד קמיירי דהא עליה קאי דכתיב לעיל מיניה וזבחת פסח וגו': ב וה"ו כאלו כתיב שם תזבח את הפסח בערב דהיינו בין הערב

פירוש לתורת אלהים

טארסט ניט שעכטען דעם קרבן פסח בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ אין איינע פון דיינע שטעט אֲשֶׁר וואס גאט דיין גאט וועט דיר געבען: (ו) כִּי אִם נאר אל צו דעם ארט וואס גאט דיין גאט וועט אויס דער וויילען לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ צו מאכען רוהען זיין שכינה שָׁם דארט זאלסטו שעכטען דעם קרבן פסח בָּעֶרֶב באלד ווי דיא זונן וועט אן הייבען פר גיין כְּבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ אז די זונן וועט שוין נ גיין זאלסטו עסין דעם קרבן פסח מוֹעֵד אונ אז ע וועט בלייבען פון דעם קרבן פסח ביז אין דר פר די צייט וואס דו ביסט ארוס גגאנגען פון מצרי מוזטו פר ברענען: (ז) וּבִשַּׁלְתָּ אונ דו זאלסט קאכן זאלסט בראטען דעם קרבן פסח וְאָכַלְתָּ אונ דו זאלס

עסין

מִצְרַיִם לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת־יוֹם צֵאתְךָ
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ׃
ד וְלֹא־יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר בְּכָל־
גְּבֻלְךָ שִׁבְעַת יָמִים וְלֹא־יָלִין מִן־
הַבָּשָׂר אֲשֶׁר תִּזְבַּח בָּעֶרֶב בַּיּוֹם
הָרִאשׁוֹן לַבֹּקֶר׃ ה לֹא תוּכַל

אונקלוס

אַרְעָא דְמִצְרַיִם בְּדִיל
תִּדְכַּר יָת יוֹמָא מִפְּקָךְ
מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם כֹּל
יוֹמֵי חַיָּיךְ׃ ד וְלָא יִתְחֲזֵי
לָךְ חֲמִיר בְּכָל תְּחוּמָךְ
שִׁבְעָא יוֹמִין וְלָא יְבִית
מִן בִּסְרָא דִּי תִכּוֹס
בְּרַמְשָׁא בְּיוֹמָא קַדְמָאָה
לְצַפְרָא׃ ה לֵית לָךְ

א למען ברכות יב פסחים קיז : ולא ילין מן פסחים עא חגיגה י : לא תוכל פסחים לא זבחים קיד :

רש"י

אומר (שמות יב) ותחזק מצרים על העם וגו': למען ...זור. ע"י אכילת הפסח והמצה את יום צאתך: ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ביום [הר]אשון לבקר. אזהרה למותיר בפסח דורות יש לפי שלא ...ר אלא בפסח מצרים ויום ראשון האמור כאן הוא י"ד ...ן ה כמה דאת אמר (שמות יב) אך ביום הראשון ...יתו שאור מבתיכם ולפי שנסתלק הכתוב מעניינו של פסח ...התחיל לדבר בחקות שבעת ימים כגון שבעת ימים תאכל ... מצות ולא יראה לך שאור בכל גבולך הוצרך לפ' כאיזו

בית יהודא

דַייגֶער, נִיט דוּ הָאסְט דִיךְ גֶעאַיילְט אַרוֹיס צוּ גֵיין פוּן מִצְרַיִם (אֶלָּא שֶׁל מִצְרַיִם) נָאר דִי מִצְרִים הָאבֶּן דִיךְ גֶעאַיילְט דוּ זָאלְסְט גֶעשְׁווינְט אַרוֹיסְגֵיין פוּן זֵייעֶר לַאנְד (שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר) וָוארוּם אַזוֹ זָאגְט דֶר פָּסוּק (וַתֶּחֱזַק מִצְרַיִם עַל הָעָם וגו') דִי מִצְרַיִם הָאבֶּען זִיךְ גֶעשְׁטַארְקְט אוֹיף דִי יוּדִין זֵיי זָאלִין גֶעשְׁווינְד אַרוֹיס גֵיין פוּן זֵייעֶר לַאנְד: וּלְמַעַן תִּזְכּוֹר]. פוּן וֶועגֶן דוּ זָאלְסְט גֶעדֵיינְקֶען (עַל יְדֵי אֲכִילַת הַפֶּסַח וְהַמַּצָּה אֶת יוֹם צֵאתְךָ) דוּרְךְ דֶעם קָרְבָּן פֶּסַח אוּנ דִי מַצָּה וָוס דוּ וֶועסְט עֶסִין וֶועסְטוּ גֶעדֵיינְקֶען דֶעם טָאג וָוס דוּ בִּיזְט אַרוֹיסְגֶעגַאנְגֶען פוּן מִצְרַיִם: (ד) וְלֹא יָלִין מִן הַבָּשָׂר אֲשֶׁר תִּזְבַּח בָּעֶרֶב בַּיּוֹם [הָרִא]שׁוֹן לַבּוֹקֶר). דִי פְלֵייש פוּן דֶעם קָרְבָּן פֶּסַח וָוס דוּ וֶועסְט שֶׁעכְטֶן עֶרֶב פֶּסַח פַארִין נַאכְט, זָאל נִיט נֶעכְטִיגֶען בִּיז דֶעם ...טֶן טָאג פֶּסַח אִין דֶער פְרִיה (אַזְהָרָה לְמוֹתִיר בְּפֶסַח דּוֹרוֹת) דָס אִיז אַאָנְזָאג אוֹיף אַלֶע צַייטֶן וֶוען מֶען וֶועט עֶסִין דֶעם [קָרְבָּ]ן פֶּסַח זָאל מֶען נִיט לָאזֶן פוּן דִי פְלֵייש בִּיז מָארְגֶן פְרִיה (לְפִי שֶׁלֹּא נֶאֱמַר אֶלָּא בְּפֶסַח מִצְרַיִם) וַוייל נָאר בַּייא דֶעם קָרְבָּן ... וָואס מֶען הָט גִיגֶעסֶן אִין מִצְרַיִם אִיז מֶען גֶעבָּאטֶען גֶעוָוארֶן מֶען זָאל נִיט לָאזֶן פוּן דִי פְלֵייש בִּיז אִין דֶר פְרִיה, [אֲ]בָל זָאגְט דָא דֶר פָּסוּק אַז בַּיי אַלֶע קָרְבָּנוֹת פְּסָחִים זָאל מֶען נִיט לָאזֶן פוּן דִיא פְלֵייש בִּיז אִין דֶער פְרִיה (וְיוֹם רִאשׁוֹן [הָאָמ]וּר כַּאן הוּא י"ד בְּנִיסָן) בְּיוֹם הָרִאשׁוֹן מֵיינְט מֶען דֶעם פְרֵיעֶרְדִיגֶן טָאג, דֶעם טָאג וָוס פַר פֶּסַח, דָס אִיז עֶרֶב פֶּסַח ... פִירְצֶעהְנְטֶען טָאג אִין נִיסָן וְאִיז גְלֵייךְ ווי אִין פָּסוּק נָואלְט גִישְׁטַאנֶען וְלֹא יָלִין לַבּוֹקֶר מִן הַבָּשָׂר אֲשֶׁר תִּזְבַּח בָּעֶרֶב ... הָרִאשׁוֹן, עֶס זָאל נִיט גֶעכְטִיגֶן בִּיז אִין דֶער פְרִיה פוּן דִי פְלֵייש וָוס דוּ וֶועסְט שֶׁעכְטֶן פַארִין נַאכְט דֶעם טָאג וָוס [פַ]ר פֶּסַח, עֶרֶב פֶּסַח) (כְּמָה דְאַתְּ אָמַר) ווי דוּ זָאגְסְט (אַךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תַּשְׁבִּיתוּ שְׂאוֹר מִבָּתֵּיכֶם) אִיז אוֹיךְ דֶערְטַייטְשׁ דֶעם פְרִיעֶרְדִיגֶען טָאג, דֶעם טָאג וָוס פַאר פֶּסַח, עֶרֶב פֶּסַח, זָאלְט אִיר אוֹיסְרָאמֶען דִי חָמֵץ פוּן אַייעֶרֶע שְׁטוּבִּין ... שֶׁנִּסְתַּלֵּק הַכָּתוּב מֵעִנְיָנוֹ שֶׁל פֶּסַח) אוּנ וַוייל דֶר פָּסוּק אִיז אַוֶועק גֶעגַאנְגֶען פוּן צוּגָא שְׁמוּעֶסִין פוּן קָרְבָּן פֶּסַח (וְהִתְחִיל [לְדַבֵּ]ר בְּחֻקּוֹת שִׁבְעַת יָמִים) אוּנ עֶר הָט אָנגֶעהוֹיבֶּען רֵיידֶען דִי דִינִים פוּן דִי זִיבֶּען טֶעג (כְּגוֹן שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל עָלָיו מַצּוֹת) ... טֶעג זָאלְסְטוּ עֶסִין מַצָּה (וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ שְׂאוֹר בְּכָל גְּבוּלְךָ) אוּנ עֶס זָאל נִיט גֶעזֶעהְן וֶוערֶען זוֹיעֶרְטֵייג אִין אַלֶע אָרְטֶער ... גִיהֶערֶן צוּ דִיר, אוּנ נָאכְדֶעם שְׁרַייבְּט דֶער פָּסוּק עֶס זָאל נִיט נֶעכְטִיגֶן פוּן דִי פְלֵייש בִּיז אִין דֶר פְרִיה (הוּצְרַךְ לְפָרֵשׁ [בְּאֵיזוֹ] זְבִיחָה הוּא מַזְהִיר) דַארְף דֶר פָּסוּק זָאגֶען אוֹיף וֶועלְכֶע גֶעשָׁאכְטֶענֶע פְלֵייש עֶר זָאגְט מֶען זָאל נִיט לָאזֶען גֶעכְטִיגֶען

שפתי חכמים

[ק]שיא לאכול חמץ דהא כתיב שבעת ימים מצות תאכלו וגו'. ...והו דוקא לדורות אבל במצרים לא נאסרו אלא אותו יום בלבד ...תא כפ' כל שעה (דף כח) וכפרק מי שהיה (דף לו) : ש כי ...ן מצרים כתיב ולא תותירו ממנו עד בוקר וה"א דוקא פסח ...ם שהיו אוכלין אותו בחפזון והיו מזומנים לצאת לדרך מש"ה לא ...רי אבל פסח דורות לא קמ"ל והא דכתיב כפ' כי תשא ולא ילין לבקר זבח חג הפסח ההוא באמורי פסח קמיירי והא דכתיב בפ' בהעלותך לא ישאירו ממנו עד בוקר ההוא בפסח שני קמיירי : ת ויהיה פירושו אשר תזבח דהיינו ביום הראשון שהוא ארבעה עשר בניסן ולבוקר דבק עם ולא ילין כאילו אמר ולא ילין לבוקר מן הבשר אשר תזבח בערב יום ראשון : א פי' דאי לא נסתלק לא היה צריך לומר אלא ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב לבקר ופשיטא דביום

פירוש לתורת אלהים

[גֶעגֶעסֶ]ן מַצּוֹת לֶחֶם עוֹנִי אָרֶעמֶע בְּרוֹיט [עיין רש"י] [וָ]וארוּם מִיט אַיילֶענְדִיג בִּיסְטוּ אַרוֹיס גִיגַאנְגֶען [פוּ]ן דֶעם לַאנְד מִצְרַיִם דִיא מִצְרִים הָאבֶּען גַאיילְט [דוּ] זָאלְסְט אַרוֹיס גֵיין לְמַעַן תִּזְכּוֹר דְרוּם זָאלְסְטוּ [גֶעדֵי]נְקֶען דֶעם טָאג וָואס דוּא בִּיסְט אַרוֹיס [גֶעגַ]אנְגֶען פוּן דֶעם לַאנְד מִצְרַיִם [עיין רש"י] [...]אזוֹי לַאנְג ווי דוּ וֶועסְט לֶעבִּין: (ד) וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר בְּכָל גְּבֻלְךָ אוּנ עֶס זָאל נִיט וֶוערִין גֶעזֶעהְן זוֹיעֶר טֵייג אִין אַלֶע אָרְטֶער וָוס קֶערִין צוּ דִיר שִׁבְעַת יָמִים זִיבֶּן טָאג וְלֹא דָס פְלֵייש פוּן דֶעם קָרְבָּן פֶּסַח וָוס עֶר אִיז גִישָׁאכְטִין גִוָוארֶן עֶרֶב פֶּסַח טָאר נִיט לִיגֶען דִי גַאנְצֶע עֶרְשְׁטֶע נַאכְט פֶּסַח בִּיז אִין דֶער פְרִיה נָאר דִיא פְלֵייש מוּז אוֹיפְגִיגֶעסִין וֶוערִין בַּייא נַאכְט (עיין רש"י): (ה) לֹא תוּכַל לִזְבֹּחַ אֶת הַפָּסַח דוּ

מצות השם

...) וְלֹא יָלִין וגו'. דָאס אִיז דִיא מִצְוָה אַז פוּן דֶעם קָרְבָּן [חֲ]גִיגָה וָואס מֶען הָאט אִים מַקְרִיב גֶעוֶועזֶן מִיט דֶעם קָרְבָּן פֶּסַח טָאר מֶען פוּן אִים נִיט אִיבֶּער לָאזֶען אוֹיף דֶעם דְרִיטֶען טָאג. אוּנ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן אִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ:

בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב הוֹצִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם לָיְלָה׃ ב וְזָבַחְתָּ פֶּסַח לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ צֹאן וּבָקָר בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם׃ ג לֹא־תֹאכַל עָלָיו חָמֵץ שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל־עָלָיו מַצּוֹת לֶחֶם עֹנִי כִּי בְחִפָּזוֹן יָצָאתָ מֵאֶרֶץ

יְיָ אֱלָהָךְ אֲרֵי בְּיַ… דַאֲבִיבָא אַפְּקָךְ … אֱלָהָךְ מִמִּצְרַיִם וַעֲ… לָךְ נִסִּין בְּלֵילְיָא … ב וְתִכּוֹס פִּסְחָא קֳ… יְיָ אֱלָהָךְ מִן בְּנֵי … וְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא מִן … בְּאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי … לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתֵּהּ תַּ… ג לָא תֵיכוּל עֲלוֹהִי חֲ… שִׁבְעָא יוֹמִין תֵּי… עֲלוֹהִי פַּטִּיר לְחֵם … אֲרֵי בִבְהִילוּ נְפַקְ…

תו"א הוציאך ה' ברכות ט: וזבחת פסחים ע זבחים ז ט מנחות ב מג: לא תאכל פסחים כח לה מג לא מנחות ט: לחם עני ברכות לח לט פסחים כו לח קטו סוכה לה מנחות עח חולין קג:

רשב"ם

(ב) צאן ובקר. חכמים פירשוהו כתרגומו. כי לפי הפשט גם נדריהם ונדבותיהם ברגלים היו מביאין כמו שכתוב בפ' שור או כשב ובצינחם:

בעל הטורים

(ב) וזבחת פסח. וסמיך ליה לא תאכל עליו חמץ. לומר לך שוחטין הפסח על החמץ:

בית יהודא

צו פסח (עבר את השנה) זאלסטו מאכען דעם יאהר צווייא מאהל אדר: וממצרים לילה. פרעגט רש"י (והלא ביום יצאו) יודין זענען ארויסגעגאנגען פון מצרים ביי טאג (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק (ממחרת הפסח יצאו בני ישראל) אויף מארגען פון קרבן פסח זענען די יודין ארויסגעגאנגען פון מצרים (אלא לפי שבלילה נתן להם פרעה רשות לצאת) נאר ווייל ביי נאכט האט פרעה זיי ערלויבט ארויס צו גיין פון מצרים, איז גלייך ווי זיי וואלטען ביי נאכט ארויסגעגאנגען פון מצרים (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק (ויקרא למשה ולאהרן לילה) פרעה האט ביי נאכט גערופען צו משה אונ צו אהרן אונ האט געזאגט צו זייא גייט ארויס פון מצרים:

(ב) וזבחת פסח לה' אלהיך צאן וגו'. דוא זאלסט שעכטען דעם קרבן פסח צו הקב"ה שעפסן (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק (מן הכבשים ומן העזים תקחו) איהר זאלט נעמען דעם קרבן פסח פון שעפסען אדער פון ציגען (ובקר לחגיגה) אונ אקסין זאלסטו שעכטען צו אקרבן אויף יום טוב, מען זאל האבן צו עסין פלייש יום טוב (שאם נמנו על חבורה מרובה) אויב עס האבן זיך געצייילט אויף דעם קרבן פסח פיל מענטשען, וועט יעדער מענטש פון זיי האבן נ… פלייש צום עסין (מביאים עמו חגיגה) ברייגגט מען מיט דעם קרבן פסח אקרבן חגיגה וואס איז אקרבן שלמים… פריער עסט מען די פלייש פון קרבן חגיגה נאכדעם עסט מען דעם קרבן פסח (כדי שיהא נאכל על השובע) מען… עסין דעם קרבן פסח ווען מען איז זאט (ועוד למדו רבותינו דברים הרבה מפסוק זה) נאך פיל זאכן לערנען אונ… רבנים פון דעם פסוק: (ג) ולחם עוני. מען מיינט מען זאל עסין (לחם שמזכיר את העוני שנתענו במצרים) אזעלכע… וואס זאל דערמאנען די ארעמקייט אונ דם פייניגען וואס דיא יודין זענען געפייניגט געווארען אין מצרים: וכי בחפזון… ווארום מיט אייליגג ביזטו ארויסגעגאנגען פון מצרים (ולא הספיק בצק להחמיץ) עס איז ניט גוועען צייט דיא טייג… זאער ווערן (וזה יהיה לך לזכרון) די מצה וועט בייא דיר זיין אאנדיינקונג (והחפזון לא שלך היה) דם אייליגג איז ניט…

רש"י

ממצרים לילה. והלא ביום יצאו שנא' (במדבר לג) ממ… הפסח יצאו בני ישראל וגו' אלא לפי שבלילה נתן להם… רשות לצאת שנ' (שמות יב) ויקרא למשה ולאהרן לילה… (ב) וזבחת פסח לה' אלהיך צאן. שנא' מן הכבשים… העזים תקחו: ובקר. (ספרי) תזבח לחגיגה כי אם… על הפסח הבורה מרובה מביאים עמו חגיגה כדי… נאכל על השובע ועוד למדו רבותינו דברים הרבה מ… זה: (ג) לחם עני. לחם שמזכיר את העוני ק… במצרים: כי בחפזון יצאת. ולא הספיק בצק להח… וזה יהיה לך לזכרון. והחפזון לא שלך היה אלא של מצרים…

שפתי חכמים

במעשר מקלה שלם שנים תוליא את כל מעשר תבואתך ופירש"י שבא ללמד שאם השהה מעשרותיו וכו': צ דהא הפסח אינו בא אלא מן הכבשים או מן העזים: ק שבשעה קלה נגאלו כולם שהרי לא בלקס להחמיץ וכגס זה יזכרו העוני: ר ות"ת והלא כולת…

פירוש לתורת אלהים

עומר אין דר צייט אום פסח אונ אז די תבואה וועט נאך ניט זיין צייטיג זאלסטו מאכען איין עיבור ועשית אונ דוא זאלסט מאכען אקרבן פסח פון גאט דיין גאטס וועגין כי ווארום אין דעם צייטיגען חודש הוציאך האט דיך גאט דיין גאט אוים געצוויגין פון מצרים לילה ביי נאכט האט פרעה גיגעבן רשות זייא זאלען ארויס גיין פון מצרים: (ב) וזבחת אונ דוא זאלסט שעכטען אקרבן פסח פון גאט דיין ג… וועגען צאן שאף זאלסטו שעכטין פאר אקרבן… ובקר אונ רינדער זאלסטו שעכטען פר איין… חגיגה במקום אין דעם ארט ווו דיין גאט וועט… דר ווייליען לשכן צו מאכען רוהען דארטען זיין שכ… (ג) לא תאכל דו זאלסט ביי אים ניט עסין חמץ… ימים תאכל עליו מצות זיבען טאג זאלסטו ביי…

מצות השם

(תפד) לא תאכל עליו חמץ, דאס איז דיא מצוה אז אום ערב פסח נאך זייגער זעקס פאר מען ניט עסען קיין חמץ אונ דיא מצוה גייט אן אויף יעדער ארט ביי… אונ נקבות:

אַתָּה וּבֵיתֶךָ׃ כא וְכִי־יִהְיֶה בוֹ מוּם
פִּסֵּחַ אוֹ עִוֵּר כֹּל מוּם רָע לֹא
תִזְבָּחֶנּוּ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ כב בִּשְׁעָרֶיךָ
תֹּאכְלֶנּוּ הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר יַחְדָּו
כַּצְּבִי וְכָאַיָּל׃ כג רַק אֶת־דָּמוֹ לֹא
תֹאכֵל עַל־הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ כַּמָּיִם׃
פ טז א שָׁמוֹר אֶת־חֹדֶשׁ הָאָבִיב
וְעָשִׂיתָ פֶּסַח לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי

אֲרֵי יְהֵי בֵהּ מוּמָא
אוֹ עֲוִיר כֹּל מוּם
לָא תִכְּסִנֵּהּ קֳדָם
לָהָךְ׃ כב בְּקִרְוָיךְ
נֵהּ מְסָאֲבָא וְדַכְיָא
א כִּבְסַר טַבְיָא
א׃ כג לְחוֹד יָת
לָא תֵיכוֹל עַל
א תֵשְׁדְּנֵהּ כְּמַיָּא׃
יָת יַרְחָא דַאֲבִיבָא
בֵד פִּסְחָא קֳדָם

וכי יהיה בכורות יד לז לט : בשעריך
ממות עג מכות יט : הטמא בכורות
שם יב לג : רק את שם טז : שמור
י ז כה סנהדרין יג זבחים ז :

רש"י

ויאהרך ובכורות בקרך ואכך מה מעשר שני אינו
משנה להברתה פ אף בכור אינו נפסל אלא שמלוה
תו: שנה בשנה. אם שחטו בסוף שנתו אוכלו אותו
ום א׳ משנה אחרת למד שנאכל לשני ימים ולילה א׳
: (כא) מום. כלל: פסח או עור. פרט: כל
ע. חזר וכלל מה הפרט מפורש מום הגלוי ואינו
ף כל מום שבגלוי ואינו חוזר: (כג) רק את דמו
אכל. שלא תאמר הואיל וכולו היתר הבא מכלל
הוא שהרי קדוש ונשחט בחוץ בלא פדיון ונאכל יכול
הדם מותר ת"ל רק את דמו לא תאכל: (א) שמור
רש האביב. מקודם בואו שמור שיהא ראוי לאביב
בו את מנחת העומר ואם לאו עבר את השנה:

בית יהודא

וְיִצְהָרֶךָ וּבְכוֹרֹת בְּקָרְךָ וְצֹאנֶךָ) דו זָאלְסְט עֶסִין פַר הקב"ה
דֶעם מַעֲשֵׂר פוּן דַיינֶע קָארִין אוּנ פוּן דַיינֶע וַויין אוּנ פוּן
דַיינֶע בּוֹימְאֵייל אוּנ דִי בְּכוֹרִים פוּן דַיינֶע רִינְדֶער אוּנ פוּן
דַיינֶע שֶׁעפְּסִין (מַה מַעֲשֵׂר שֵׁנִי אֵינוֹ נִפְסָל מִשָּׁנָה לַחֲבֶרְתָּהּ)
אַזוֹי וִויא מַעֲשֵׂר שֵׁנִי אוֹיבּ מֶען הָט אִים נִיט אוֹיפְגִיגֶעסֶן אִין
דֶעם עֶרְשְׁטֶן יָאהְר, וֶוערְט עֶר נִיט פְּסוּל, נָאר מֶען מֶעג
אִים עֶסִין אִין אַנְדֶערִין יָאהְר (אַף בְּכוֹר אֵינוֹ נִפְסָל) אוֹיבּ מֶען
הָט דֶעם בְּכוֹר נִיט אוֹיפְגִיגֶעסֶן אִין עֶרְשְׁטֶן יָאהְר מֶעג מֶען
אִים עֶסִין אִין צְווייטֶן יָאהְר (אֶלָּא שֶׁמִּצְוָה תּוֹךְ שְׁנָתוֹ) נָאר עֶס
אִיז אַמִּצְוָה מֶען זָאל אִים עֶסִין אִין דֶעם יָאהְר וָוס עֶר אִיז
גֶעבָּארֶן גֶעוָוארֶן: נשָׁנָה בְשָׁנָה). מֵיינְט מֶען (אִם שְׁחָטוֹ בְּסוֹף
שְׁנָתוֹ) אוֹיבּ עֶר הָט גֶעשָׁאכְטֶן דֶעם בְּכוֹר אִין דֶעם לֶעצְטֶן
טָאג פוּן יָאהְר (אוֹכְלוֹ אוֹתוֹ הַיּוֹם) עֶסְט עֶר דִי פְלֵייש דֶעם
...ן טָאג (וְיוֹם אֶחָד מִשָּׁנָה הָאַחֶרֶת) אוּנ אוֹיף מָארְגֶען דֶעם גַאנְצֶן טָאג, דָאס הֵייסְט אֵיין טָאג פוּן דֶעם אַנְדֶערִין
...לָמֵד שֶׁנֶּאֱכַל לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד) דֶער פָּסוּק לֶערוּנְט אוּנְז דֶר בְּכוֹר וֶוערְט גִיגֶעסֶען צְוֵויי טֶעג מִיט אֵיין נַאכְט:
...וּם). אַפֶעלֶער, אִיז אַכְּלַל אַלֶע פֶעלֶערְם (פִּסֵּחַ וְעִוֵּר) אַלָאהְמֶער נאַהִינְקֶעדִיקֶער) אוּנ אַבְּלִינְדֶער, אִיז אַפְּרַט, נָאר
...וִיא פֶעלֶערְם (כָּל מוּם רָע) אַלֶע שְׁלֶעכְטֶע פֶעלֶערְם (חָזַר וְכָלַל) אִיז נָאךְ אַמָאהְל אַכְּלַל אַלֶע פֶעלֶערְם (מַה הַפְּרָט
... מוּם הַגָּלוּי וְאֵינוֹ חוֹזֵר) אַזוֹ וִויא דֶר פְּרָט זֶענֶען צְוֵויי פֶעלֶערְם וָוס מֶען זֶעהְט זֵיי אוּנ וֶועלֶען נִיט צוּרִיק גֶעזוּנְד
...אַף כָּל מוּם שֶׁבְּגָלוּי וְאֵינוֹ חוֹזֵר) אַזוֹ אַלֶע פֶעלֶערְם וָואס מֶען זֶעהְט זֵיי אוּנ וֶועלֶן נִיט צוּרִיק גֶעזוּנְד וֶוערֶן, הֵייסִין
...ם בַּיי אַבְּכוֹר: (כג) וַרַק אֶת דָּמוֹ לֹא תֹאכֵל). זָאגְט רש"י (שֶׁלֹּא תֹּאמַר הוֹאִיל וְכוּלּוֹ הֶיתֵּר הַבָּא מִכְּלַל אִיסּוּר הוּא)
...ר אִיז דָאךְ פְרִיעֶר גְוֶוען אָסוּר מֶען זָאל אִים שֶׁעכְטֶען אוֹיסֶער דִי עֲזָרָה, נָאכְדֶעם וֶוען עֶר הָט בֶּעקוּמֶן אַפֶעלֶער
... גֶעוָוארֶן מוּתָּר מֶען זָאל אִים שֶׁעכְטֶען אוֹיסֶער דִי עֲזָרָה, אִיז דָאךְ דֶער הֶיתֵּר גֶעקוּמֶן פוּן אַאִיסּוּר (שֶׁהֲרֵי קוֹדֶשׁ)
...כוֹר אִיז פְרִיעֶר גְוֶוען הֵיילִיג (וְנִשְׁחַט בַּחוּץ בְּלֹא פִדְיוֹן וְנֶאֱכַל) אוּנ עֶר אִיז גֶעשָׁאכְטֶן גֶעוָוארֶן אוֹיסֶער דִי עֲזָרָה אָן
...לֵייזוּנְג אוּנ דִי פְלֵייש וֶוערְט גִיגֶעסִין (יָכוֹל יְהֵא אַף הַדָּם מוּתָּר) וָואלְט אִיךְ מֵיינֶען מֶען זָאל דִיא בְּלוּט אוֹךְ מֶעגֶן
...תַּלְמוּד לוֹמַר) זָאגְט דֶער פָּסוּק (רַק אֶת דָּמוֹ לֹא תֹאכֵל) נָאר דִי בְּלוּט זָאלְט אִיר נִיט עֶסִין: (א) וְשָׁמֹר אֶת חוֹדֶשׁ
... מֶען מֵיינְט (מִקּוֹדֶם בּוֹאוֹ) אֵיידֶער דֶער חוֹדֶשׁ הָאָבִיב וּנִיסָן) קוּמְט (שָׁמוֹר שֶׁיְּהֵא רָאוּי לְאָבִיב) זָאלְסְטוּ הִיטֶען אוּנ
... גֶעבְּן דֶר חוֹדֶשׁ נִיסָן זָאל קֶענֶן זַיין אָבִיב וּפְרִיהְלִינְגוּ (לְהַקְרִיב בּוֹ אֶת מִנְחַת הָעוֹמֶר) מֶען זָאל קֶענֶען אִין דֶעם חוֹדֶשׁ
...קְרִיב זַיין דֶעם עוֹמֶר פוּן דִיא נַייע תְּבוּאָה (וְאִם לָאו) אוֹיבּ דוּ זֶעהְסְט דִי תְּבוּאָה וֶועט נָאךְ נִים זַיין צֵייטִיג בִּיז

שפתי חכמים

שהחרימו שכל החרמים לכהנים לכך פי׳ שיתן טובת הנאה לכהנים בשביל החרם שהוא לכהן ע"ש (דף כ"ח וכ"ט): פ דכתיב

פירוש לתורת אלהים

...אוּם דֶר וֶוילֶן אַתָּה דוּ מִיט דַיין הוֹיז גִיזִינְד: דֶעם טָהוֹר אִין אֵיינֶם כַּצְּבִי אַזוֹ וִוי אַהִירְשׁ אוּנ אַזוֹ
...כִּי יִהְיֶה אוּנ אַז עֶס וֶועט זַיין אִין אִים אַפֶעלֶער וִוי אֵיין אִינְד: (כג) רַק נָאר זַיין בְּלוּט טָארְסְטוּ נִיט
...הִינְקֶעדִיגֶער אָדֶער אַבְּלִינְדֶער אָדֶער אֵיין אַנְדֶער עֶסִין עַל אוֹיף דֶער עֶרְד זָאלְסְטוּ פַר גִיסִין דֶם בְּלוּט
...טֶער פֶעלֶער לֹא טָארְסְטוּ אִים נִיט שֶׁעכְטֶען אַזוֹ וִוי וַואסֶר: (א) שָׁמוֹר דוּ זָאלְסְט הִיטֶן דֶעם חוֹדֶשׁ
...ייִן גָאטְס וֶועגֶען: (כב) בִּשְׁעָרֶיךָ אִין דַיינֶע וָוס דִי תְּבוּאָה וֶוערְט צֵייטִיג אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל דֶם
...ט מֶעגְסְטוּ עֶסִין אִים הַטָּמֵא דֶער טָמֵא מִיט מֵיינְט מֶען נִיסָן כְּדֵי דוּא זָאלְסְט מַקְרִיב זַיין דֶעם

בִּבְכֹר שׁוֹרֶךָ וְלֹא תָגֹז בְּכוֹר צֹאנֶךָ׃
כ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תֹאכְלֶנּוּ שָׁנָה
בְשָׁנָה בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה

אונקלוס

דְתוֹרָךְ וְלָא תֵגוֹז בּוּכְרָא דְעָנָךְ׃ כ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ תֵיכְלִנֵּהּ שַׁתָּא בְשַׁתָּא בְּאַתְרָא דִי יִתְרְעֵי יְיָ אַתְּ וֶאֱנַשׁ בֵּיתָךְ

תו"א ולא תגוז תולין קלו קלז תמורה יח: לפני ה' מכות יט בכורות כז כח תמורה כא: שנה בשנה בכורות כז כח ערכין לא תמורה כח:

בית יהודא

אַחֲמָאת (וְכַאן לָמַד) אונ דא לערוגט דר פסוק (שֶׁמִּצְוָה לוֹמַר הֲרֵי אַתָּה קָדוֹשׁ לִבְכוֹרָה) עס איז אמצוה מען זאל זאגן צו דעם בכור פון בהמות דו ביזט הייליג צו די הייליגקייט פון אבכור (דָּבָר אַחֵר) נאך אפשט איז (אִי אֶפְשָׁר לוֹמַר תַּקְדִּישׁ) מ׳נ קען ניט זאגן מען דארף הייליגן דעם בכור (שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר לֹא תַקְדִּישׁ) עס שטייט דאך אין פסוק מען דארף אים ניט הייליגן (וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר לֹא תַקְדִּישׁ) אונ מען קען ניט זאגן מען דארף אים ניט הייליגען (שֶׁהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר תַּקְדִּישׁ) עס שטייט דאך אין פסוק מען זאל אים הייליגען (הָא כֵּיצַד) וויא זענן גיענפערט די פסוקים (מַקְדִּישׁ אַתָּה הֶקְדֵּשׁ עִלּוּי) דר דין איז דר בעל הבית פון ה׳וֹר מעג געבען דעם בכור צו וועלכן כהן ער וויל, אויב עס איז געקומען צום בעל הבית פון בכור אישראל אדער אלוי (נאר ניט אכהן) אונ האט געזאגט צום בעל הבית פון בכור איך גיב דיר ארובע ומער אדער וויניגער) אונ גיב דעם בכור צו מיין טאכטערס זוהן ער איז אכהן, מעג דער בעל הבית נעמען דעם רובע פר זיך אונ ער גיט דעם בכור צוא דעם אייניקל פון דעם ישראל אדער פון דעם לוי, ווס דר אייניקל איז אכהן, ד גיל"ט רופט מען אין די גמרא טובת הנאה ואונ אזו מעג דר ישראל אדער לוי טאהן פאר איין אנדער כהן׳ס וועגן, נא אכהן טאר ניט אזו טאהן ניט פאר זיך ניט פר איין אנדער כהנ׳ס וועגן׳, זאגט די תורה אדין אז איינר הט געזאג אויף זיין בהמה ווס איז אבכור, דר בכור זאל זיין הייליג, צו ווס הט ער געדארפט הייליגען דעם בכור דר בכור א דאך הייליג אן זיין זאגן, נאר דער בעל הבית חט אביסול הנאה פון דעם בכור, נאר אויב עם וועט קומען צו אי אישראל אדער אלוי אונ וועט זאגען צו אים ווי פיל ווילסטו איך זאל דיר געבן פר דעם ווס דו וועסט געב דעם בכור צו דעם כהן ניט צו איין אנדערן, ווי פיל דער בעל הבית וועט גענומען פון דעם ישראל איז דס געל הייליג, דס מוז ער אוועק געבן צום בית המקדש, דס איז די הייליגקייט ווס ער האט געהייליגט אין דעם בכור אונ אזו זאגט רש"י (מַקְדִּישׁ אַתָּה הֶקְדֵּשׁ עִלּוּי) דוא קענסט הייליגען אין דעם בכור, ווס דו וועסט אפשאצין דר ישרא אדער דר לוי וועט דיר געבן (וְנוֹתֵן לְהֶקְדֵּשׁ כְּפִי טוֹבַת הֲנָאָה שֶׁבּוֹ) אונ דעם טובת הנאה דס געלט ווס ער הט גענומען פ דעם בכור דארף ער געבן צו הקדש ונבזה מהורין כל דברי חש"ח וקושיתו. ועיין ערכין כט ברש"י ד"ה הקדש עלוי, ודרש"י מיי שם אם החרים את הבכור וסתם חרמים לכהן ולחד מ"ד) ע"כ כתב שם רש"י ויתן טובת הנאתו לכהן, וכאן מיירי אם הקדיש א הבכור ע"כ טובת הנאתו להקדש ודו"ק. המעתיקו: (לא תַעֲבֹד בִּבְכֹר שׁוֹרֶךָ וְלֹא תָגֹז בְּכוֹר צֹאנֶךָ) דו זאלסט ניט ארבעטן מיט דעם אקס וואס ער איז אבכור, אונ זאלסט ניט שערין די וואל פון דעם שעפס ווס ער איז אבכור, זאגט רש"י (אַף הַחִלּוּף לָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ שֶׁאָסוּר) די רבנן האבן געלערנט פארקערט טאר מען אויך ניט, מען טאר ניט שערין די האר פון אאקס ווס איז אבכור, אונ מען טאר ניט ארבעטען מיט אשעפס ווס איז אבכור (אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהֹוֶה) נא דר פסוק רעט ווי דר פירונג פון די וועלט איז, מיט אאקס ארבעט מען אונ פון אשעפס שערט מען די וואל: (כ) לִפְנֵי ה׳ אֱלֹהֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ. זאגט רש"י (לַכֹּהֵן הוּא אוֹמֵר) דיא תורה זאגט דס צום כהן, ער זאל עסין די פלייש פון בכור פא הקב"ה, אין ירושלים (שֶׁכְּבָר מָצִינוּ שֶׁהוּא מִמַּתְּנוֹת כְּהֻנָּה) וואררום מיר געפינען שוין לאנג אין די תורה געשריבען אבכור פון אבהמה גיהער צום כהן (אֶחָד תָּם וְאֶחָד בַּעַל מוּם) סיי דר בכור איז גאנץ אונ סיי ער הט אפעלער (שֶׁנֶּאֱמַר ווי עס שטייט אין פסוק (וּבְשָׂרָם יִהְיֶה לָּךְ כַּחֲזֵה הַתְּנוּפָה) די פלייש פון דעם בכור זאל מען געבען צום כהן ווי מען גי אים דיא ברוסט פון שלמים. (שָׁנָה בְשָׁנָה) זאגט רש"י (מִכַּאן שֶׁאֵין מְשַׁהִין אוֹתוֹ יוֹתֵר מִשְּׁנָתוֹ) פון דאנען ווייסען מיר מ זאל ניט האלטן דעם בכור לעבעדיג מער ווי איאהר (יָכוֹל יְהֵא פָּסוּל מִשֶּׁעָבְרָה שְׁנָתוֹ) איך וואלט מיינען אז מען האט ני געשאכטען דעם בכור אין יאהר, זאל ער זיין פסול נאך דעם יאהר (כְּבָר הֻקַּשׁ לְמַעֲשֵׂר) די תורה הט געמאכט דע דין פון בכור גלייך צום דין פון מעשר (שֶׁנֶּאֱמַר) וויא עס שטייט אין פסוק (וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה׳ אֱלֹהֶיךָ מַעְשַׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁ

רש"י

וכאן למד שמצוה לומר הרי אתה ב קדוש לבכורה (ערכ כט) ד"א א"א לומר ם תקדיש שכבר נאמר לא יקדיש וא"א לומר לא יקדיש שהרי כבר נאמר תקדיש הא כיצד מקדי אתה הקדש ע עלוי ונותן להקדש כפי טובת הנאה שבו: ל תעבוד בבכור שורך ולא תגוז וגו׳. אף החלוף למ רבותינו שאסור אלא שדבר הכתוב בהווה: (כ) לפני ה׳ אלהיך תאכלנו. לכהן הוא אומר שכבר מצינו שהוא ממתנות כהונה אחד תם ואחד בעל מום שנא׳ (במדבר יח) ובשרם יהיה לך וגו׳: שנה בשנה. מכאן שאין משה אותו יותר על שנתו יכול יהא פסול משעברה שנתו כבר הוק למעשר שנא׳ (לעיל יד) ואכלת לפני ה׳ אלהיך מעשר דגנ

שפתי חכמים

עבד. דאל"כ הא ככר כתיב אם אדוניו יתן לו אשה וגו׳: ב דאל"כ תקדיש ל"ל הרי קדוש ועומד הוא: ם דלפי טעם ראשון קשה מה שאלוה הזאת שיאמר קדיש אתה כיון שהוא קדוש ועומד לכן אמר ד"א וכו׳ ולטעם האחרון קשה דלשון תקדיש משמע שגופו מקדיש ולא הקדש עלוי לכן פי׳ גם ליסגא קמא וכוה ניחא מה שמקשי׳ דהאי ד"א הוא דברי רבי ישמעאל וטעם הראשון הוא דברי רבנן דפליגי עליה והלכה כרבנן ילמה לו להביא דברי ר"י כיון שאין הלכה כמותו אלא ע"כ רש"י לא בא אלא לפרש הקרא קרוב לפי פשוטו וליישב הקרא דב דבור על אופניו: ע כתב הרא"ם וכפי׳ המקדיש שדהו פי׳ מקדי אתה הקדש עילוי פי׳ להעלותו כדמים ויתן טובת הנאה לכהן ול"ע עוד ק"ל דברים פרק כל הפסולים תנן פסולי המוקדשים הנא להקדש נמכרין באיטלז ונשקלין בליטרא חוץ מן הבכור והמעש שהנאתן לבעלים וכו׳ והיאך פירש והנאתן להקדש ומלאתי כתוב וכ לפרש מה שפירש"י כאן ונותן להקדש כפי טובת הנאה שבו מיי

פירוש לתורת אלהים

תַּעֲבֹד דו טארסט ניט ארבייטין מיט דעם בכור פון דיינע אקסין וְלֹא תָגֹז אונ דו טארסט ניט שערין די וואל פון דיא בכורים פון דיינע שאף; (כ) לִפְנֵי יְיָ דר כהן זאל אים עסין פר גאט דיין גאט איטליכ יאר עס איז אמצוה ער זאל ניט האלטין דעם בכו מער פון איין יאר בַּמָּקוֹם אין דעם ארט וואס גא

נה וּלְצָרַעַת הַבֶּגֶד וְלַבָּיִת: נו וְלַשְׂאֵת
וְלַסַּפַּחַת וְלַבֶּהָרֶת: נז לְהוֹרֹת בְּיוֹם
הַטָּמֵא וּבְיוֹם הַטָּהֹר זֹאת תּוֹרַת
הַצָּרָעַת: פ טו א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־
מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר: ב דַּבְּרוּ
אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲמַרְתֶּם אֲלֵהֶם
אִישׁ אִישׁ כִּי יִהְיֶה זָב מִבְּשָׂרוֹ זוֹבוֹ

אונקלוס

נה וּלְסַגִּירוּת לְבוּשָׁא
וּלְבֵיתָא: נו וּלְעַמְקָא
וּלְעַדְיָא וּלְבַהֲרָא:
נז לְאַלָּפָא בְּיוֹמָא מְסָאֲבָא
וּבְיוֹמָא דַכְיָא דָא אוֹרַיְתָא
דִסְגִירוּתָא: א וּמַלִּיל יְיָ
עִם מֹשֶׁה וְעִם אַהֲרֹן
לְמֵימָר: ב מַלִּילוּ עִם
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימְרוּן לְהוֹן
גְּבַר גְּבַר אֲרֵי יְהֵי דָּאִיב
מִבִּשְׂרֵהּ דּוֹבֵהּ מְסָאַב

תו"א ולשאת שבת מב סוטה ד קדושין ע שבועות ו: דברו אל שבת פג: איש איש ערכין ב כריתות ח נדה לב לד סג עד: מבשרו חולין נה נדה לד לז: זובו טמא נדה לד נה נו:

בעל הטורים

(ב) דברו אל בני ישראל. ובפ' נגעים לא אמר דברו לפי שע"י העגל שעשה אהרן באו נגעים על ישראל. וסמך פרשת זב למצורע לפי שע"י הנחש נתקללה האשה בזיבה והנחש בצרעת:

רשב"ם

(נו) ולבהרת. ה"א אתה"ע גורמת להפוך את התיבה באתנחתא וסוף הפסוק. מן בהרת בהרת. השעיר החי באתנחתא השעיר החי כזה וכזה תאכל החרב. וכבסו בגדיהם והטהרו. והטהרו בלא אתנחתא: (ב) זב מבשרו. רבותינו פירשו מראה זוב ומראה

רש"י

שיעור לשוכב כדי אכילת פרס (ברכות מא): (נז) להורות ביום וגו'. איזה יום מטהרו ואיזה יום מטמאו: (ב) כי יהיה זב. יכול זב מ"מ ו יהא טמא ת"ל מבשרו ולא כל בשרו (ת"כ נדה מג) אחר שחלק הכתוב בין בשר לבשר זכיתי לדין ז טמא בזב וטמא בזבה מה זבה ממקום שהיא מטמאה טומאה קלה נדה ח מטמאה טומאה המורה זיבה אף הזב

בית יהודא

וואשען וטובל זיין] דיא קליידער, ענטפערט רש"י ולית̇ן שיעור לשוכב כדי אכילת פרס) דער פסוק זאגט וויא לאנג זאל אמענטש ליגען אין דיא שטוב זיינע קליידער זאלען אויך טמא ווערען, וויא מען קען אויפעסין פיר אייער אדער איין אנדער עסינגטארג וואס איז גרוס ווי פיר אייערן, אונ אפילו ער איז ניט געלעגין אין די שטוב אונ האט ניט געגעסען אין דיא שטוב ער איז נאר געווען אין שטוב אזו לאנג וויא מען קען אויפעסין פיר אייער ווערען זיינע קליידער אויך טמא, אונ ער אליין ווערט טמא באלד דיא רגע וויא ער קומט נאר אריין אין שטוב ועיין ברכות מא ות"כ: (נז) ולהורות ביום וגו'] . זאגט רש"י מען מיינט (איזה יום מטהרו ואיזה יום מטמאו) דער כהן דארף לערנען די דינים פון נגעים צו וויסען וועלכען טאג ער זאל מטהר זיין ריין מאכען] דיא נגע אונ וועלכין טאג ער זאל מטמא זיין דיא נגע: (ב) [כי יהיה זב]. זאגט רש"י (יכול זב מכל מקום יהא טמא) איך וואלט מיינען פון וועלכען ארט עס רינט פון מענטש ואפילו פון דיא נאז, אדער פון מויל, אדער פון אויער] זאל ער זיין טמא (תלמוד לומר) זאגט דער פסוק (מבשרו) אוב עס וועט רינען פון זיין לייב ואיין ארט איז דא אין זיין לייב אוב עס וועט רינען פון דעם ארט ווערט ער טמא] (ולא כל בשרו) אבער אז עס רינט פון אלע אנדערע ארטער פון זיין לייב ווערט ער ניט טמא, מיר ווייסען אבער ניט פון וועלכין ארט זאל רינען מען זאל זיין טמא, זאגט רש"י (אחר שחלק הכתוב בין בשר לבשר) נוייל דער פסוק האט אפגעטיילט דאס לייב איין ארט פון אנדערין (זכיתי לדין) האב איך זוכה געווען צו וויסען דעם דין (טמא בזב וטמא בזבה) אאשה איז טמא אז עס רינט פון איר, אונ אאיש איז טמא אז עס רינט פון אים (מה זבה ממקום שהיא מטמאה טומאה קלה נדה מטמאה טומאה חמורה זיבה) אזו וויא זיבה מיינט מען עס רינט פון דעם זעלבינען ארט וואס רינט נדה, נאר נדה איז מטמא אגרינגע טומאת

שפתי חכמים

קלרתי: ה וכי"ת ביום טהרתו הוי כבי"ת ובחרושת אבן למלאות ובחרושת עץ שפירושו בענין חרושת אבן ועץ ה"ה ה"כ להורות בענין היום הטמא ויום הטהור דהיינו ביום ולא בלילה שאין מטמאין ולא מטהרין בליל': ו פי' אפי' הזב מפיו או מחוטמו ואזנו יהא טמא: ז ואי לא חילק הכתוב ה"א לעולם מ"מ שזב ממנו טמא הוא אפי' זב מפיו או מאזנו או מן החוטם ואין לדון בג"ש מאשה דאיכא למיפרך מה לאשה שכן אינה מטמאה זבה אלא בג' ראיות שהם בג' ימים רצופים לסיזקק ז' נקיים וקרבן אבל ג' ראיות ביום א' אין בה דין זבה אבל בזב אפי' בג' ראיות ביום א' יש לו דין זב א"כ ה"א שהוא טמא מ"מ שילא זיבה ממנו אבל השתא דגלי קרא מבשרו ולא כל בשרו דזב אינו טמא מ"מ שילא זיבה ממנו אלא דעדיין לא ידענו מאיזה בשר שזב ממנו שהוא טמא ומאיזה בשר שזב ממנו שהוא טהור זכיתי לדין כו': ח מה שקורא נדה טומאה

פירוש לתורת אלהים

אונ צו אזו אצרעת וואס איז אין אקלייד ולבית אונ צו אזו אצרעת וואס איז אין הויז: (נז) להורות צוא לערנין ביום אין וועלכען טאג ער זאל אום ריין מאכין וביום אונ וועלכין מאג מען זאל ריין מאכין זאת תורת דס איז דס לערנונג פון דעם צרעת: (ב) דברו רעד צו די קינדער ישראל ואמרתם אליהם אונ איר זאלט צו זייא זאגין איש איש איטליכר מענטש כי ווען יהיה עס וועט רינען פון זיין לייב פון זיין ערוה זובו זיין רינונג

מצות השם

(קעח) איש כי יהיה זב וגו'. דאס איז דיא מצוה פון איין זב דם היסט וואס עס גייט פון זיין ערלה אזונס וואס עס איז ניט קיין (זרע) זאמין איז נאר דאס גייט פון אים דורך איין קראנקהייט איז יעדער זאך וואס ער זיצט דארויף אבער וואס ער ליגט דארויף טמא אונ דיא כלים וואס ער רירט אן זענין טמא אונ איין ערדינע כלי מוז מען צוא ברעכין אונ ער איז טמא זיבען טאג אונ דעם זיבעטן טאג זאל ער זיך וואשין זיינע קליידער אונ זאל זיך טובלין. דיא איבריגי דינים וועלין מיר ווייטער ערקלערין אין דיא אנדערי פסוקים:

הָאֵזֹב וְאֶת | שְׁנִי הַתּוֹלַעַת וְאֵת
הַצִּפֹּר הַחַיָּה וְטָבַל אֹתָם בְּדַם
הַצִּפֹּר הַשְּׁחוּטָה וּבַמַּיִם הַחַיִּים
וְהִזָּה אֶל־הַבַּיִת שֶׁבַע פְּעָמִים׃
נב וְחִטֵּא אֶת־הַבַּיִת בְּדַם הַצִּפּוֹר
וּבַמַּיִם הַחַיִּים וּבַצִּפֹּר הַחַיָּה וּבְעֵץ
הָאֶרֶז וּבָאֵזֹב וּבִשְׁנִי הַתּוֹלָעַת׃
נג וְשִׁלַּח אֶת־הַצִּפֹּר הַחַיָּה אֶל־מִחוּץ
לָעִיר אֶל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה וְכִפֶּר עַל־
הַבַּיִת וְטָהֵר׃ חמישי נד זֹאת הַתּוֹרָה
לְכָל־נֶגַע הַצָּרַעַת וְלַנָּתֶק׃

דְאַרְזָא וְיָת אֵזוֹבָא וְיָת
צְבַע זְהוֹרִי וְיָת צִפַּרָא
חַיְתָא וְיִטְבּוֹל יָתְהוֹן
בִּדְמָא דְצִפַּרָא דִנְכִיסָא
וּבְמֵי מַבּוּעַ וְיַדֵּי לְבֵיתָא
שְׁבַע זִמְנִין׃ נב וִידַכֵּי יָת
בֵּיתָא בִּדְמָא דְצִפַּרָא
וּבְמֵי מַבּוּעַ וּבְצִפַּרָא חַיְתָא
וּבְאָעָא דְאַרְזָא וּבְאֵזוֹבָא
וּבִצְבַע זְהוֹרִי׃ נג וִישַׁלַּח
יָת צִפַּרָא חַיְתָא לְמִבְּרָא
לְקַרְתָּא לְאַפֵּי חַקְלָא
וִיכַפַּר עַל בֵּיתָא וְיִדְכֵּי׃
נד דָא אוֹרַיְתָא לְכָל מַכְתַּשׁ
סְגִירוּתָא וּלְנִתְקָא׃
ולסגירות

תולדות אהרן

וחטא את חולין כז נדה כח : ושלח את נגעים פט :

רש"י

מנין ת"ל והשוכב אין לי אלא אוכל ושוכב לא אוכל ולא שוכב מנין ת"ל יכבס יכבס ריבה א"כ למה נא' אוכל ושוכב ליתן

בית יהודא

אין די שְׁטוּבּ פוּן וואָנֶען וויסֶען מיר אַז זַייגֶע קְלֵיידֶר זֶענֶען אוֹךְ טָמֵא (תַּלְמוּד לוֹמַר וְהַשּׁוֹכֵב) זָאגְט דֶער פָּסוּק וְהַשּׁוֹכֵב בַּבַּיִת יְכַבֵּס אֶת בְּגָדָיו, דֶר מֶענְטְשׁ וָוס לִיגְט אִין דִי שְׁטוּבּ וָוס אִיז טָמֵא זָאל עֶר וואַשֶׁען וטוֹבֵל זַיין זַייגֶע קְלֵיידֶער, זָאגְט רש"י (אֵין לִי אֶלָּא אוֹכֵל וְשׁוֹכֵב) וויסֶען מִיר נָאר דֶער וָואס עֶסְט אִין דִיא שְׁטוּבּ אָדֶער עֶר לִיגְט אִין דִיא שְׁטוּבּ וֶוערֶען זַייגֶע קְלֵיידֶער אוֹךְ טָמֵא (לֹא אוֹכֵל וְלֹא שׁוֹכֵב מִנַּיִן) אוֹיבּ עֶר אִיז גִיוֶועין אִין שְׁטוּבּ אוּנ הָאט נִיט גְגֶעסֶען אוּנ אִיז נִיט גֶעלֶעגֶען פוּן וואָנֶען וויסֶען מִיר אַז זַייגֶע קְלֵיידֶער זֶענֶען אוֹךְ טָמֵא (תַּלְמוּד לוֹמַר יְכַבֵּס יְכַבֵּס רִיבָּה) ווייל עֶס הָאט גֶעקֶענְט שְׁטֵיין אִין פָּסוּק אֵיין מָאל יְכַבֵּס וְהַשּׁוֹכֵב בַּבַּיִת אוֹ הָאוֹכֵל בַּבַּיִת יְכַבֵּס בְּגָדָיו) אוּנ עֶס שְׁטֵייט צְווייא מָאל יְכַבֵּס, לֶערְנֶען מִיר פוּן דֶעם אִיבֶּערִיגֶען וָוארְט יְכַבֵּס, אֲפִילוּ עֶר הָט נִיט גְגֶעסֶען אִין שְׁטוּבּ אוּנ אִיז נִיט גֶלֶעגֶען אִין שְׁטוּבּ זֶענֶען אוֹיךְ טָמֵא זַייגֶע קְלֵיידֶער אוּנ עֶר מוּז זַיי וואַשֶׁען וטוֹבֵל זַיין, פְרֶעגְט רש"י (אִם כֵּן) אוֹבּ עֶס אִיז אַזוֹי וַואז מֶען קוּמְט אַרַיין אִין דִיא שְׁטוּבּ וָואס אִיז טָמֵא פוּן נְגָעִים וֶוערְט מֶען טָמֵא אוּנ אֲפִילוּ דִי קְלֵיידֶער זֶענֶען טָמֵא, אֲפִילוּ מֶען הָאט נִיט גְגֶעסֶען אוּנ מֶען אִיז נִיט גֶלֶעגֶען אִין דִי שְׁטוּבּ (לָמָּה נֶאֱמַר אוֹכֵל וְשׁוֹכֵב) פַאר וָואס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק אַז עֶר עֶסְט אִין דִי שְׁטוּבּ אָדֶער עֶר לִיגְט אִין דִי שְׁטוּבּ זָאל עֶר וואַשֶׁען וטוֹבֵל זַיין זַייגֶע קְלֵיידֶער, אַז מֶען עֶסְט נִיט אוּנ מֶען לִיגְט נִיט אִין דִיא שְׁטוּבּ דַארְף מֶען דָאךְ אוֹיךְ

שפתי חכמים

נמי הבא אל הבית דכתב קרא אם שהה כדי אכילה דמטמא בגדים אע"פ שלא אכל דא"ל אכילה דוקא אכל שוכב דאין בו אלא שהייה לא הרי ת"ל והשוכב דשמעינן מיניה דטעמא דאוכל לא משום אכילה אלא משום שהייה הוא וה"ה ביאה נמי אם שהה כדי אכילה טמא דאין לומר דוקא אם אכל או שכב קאמר דמטמא אבל לא שכב ולא אכל כגון ביאה לחוד אע"פ ששהה אינו מטמא בגדים א"כ מה ת"ל יכבס יכבס תרי זימני דס"ל למיכתב והאוכל בבית והשוכב בבית יכבס בגדיו אלא ע"כ לרבות מי שבא ושהה אע"פ שלא אכל ולא שכב אלא ששה מטמא הבגדים והדר בעי א"כ כיון דבשהייה תליא מילתא א"כ שוכב ל"ל בשלמא אוכל מיבעי לן ליתן שיעור שהייה כשיעור אוכל ואי משום יכבס יתירה דמרבה אפילו בשהייה לחודיה בלא אכילה ושכיבה לכתוב קרא במקום והשוכב והבא מכיון דביאה בכלל שכיבה הוא מה ת"ל והאוכל והשוכב אלא ליתן שיעור לשוכב ופי' הכתוב הזה אחר ואם בא יבא שלא על הסדר כדי שידבק אם בא יבא עם ובא הכהן וראה שנגיהן מענין א'. הרא"ס הארץ ואני

פירוש לתורת אלהים

הַייסְט אֵזוֹב וְאֶת הַצִּפּוֹר הַחַיָּה אוּנ דֶעם לֶעבֶּעדִיגֶען פוֹגִיל וְטָבַל אוֹתָם אוּנ עֶר זָאל זַיי אַיין טוּנְקֶען אִין דֶעם בְּלוּט פוּן דֶעם פוֹגִיל וָוס אִיז גְשָׁאכְטִין גִוָוארִין וּבַמַּיִם הַחַיִּים אוּנ אִין דִי קְוֶועלִידִיגֶע וַואסֶערִין וְהִזָּה אֶל הַבַּיִת אוּנ עֶר זָאל בַּשְׁפְּרֶענְגִין דָם הוֹיז זִיבֶּן מָאל: (נב) וְחִטֵּא אֶת הַבַּיִת אוּנ עֶר זָאל בְּרֵיינִיגִין דָאס הוֹיז מִיט דֶעם בְּלוּט פוּן פוֹגִיל וּבַמַּיִם הַחַיִּים אוּנ מִיט דִיא קְוֶועלִידִיגֶע וַואסֶער וּבַצִּפּוֹר הַחַיָּה אוּנ מִיט דֶעם לֶעבֶּעדִיגִין פוֹגִיל וּבְעֵץ הָאֶרֶז אוּנ מִיט טֶענִין הָאלְץ אוּנ רוֹטִין פָאדִים אוּנ אֵיין קְרֵייטִיכְץ וָואס הֵייסְט אֵזוֹב: (נג) וְשִׁלַּח אוּנ עֶר זָאל דֶעם לֶעבֶּעדִיגִין פוֹגִיל לָאזִין אַוֶועק פְלִיעֶן אֶל מִחוּץ לָעִיר אוֹסִין ווַיינִיג צוּ דֶער שְׁטָאט אֶל פְּנֵי הַשָּׂדֶה אוֹיף דֶעם פְרֵייעֶן פֶעלְד וְכִפֶּר עַל הַבַּיִת וְטָהֵר אוּנ עֶר זָאל פַר גֶעבֶּען אוֹיף דֶעם הוֹיז אוּנ עֶס זָאל רֵיין זַיין: (נד) זֹאת הַתּוֹרָה דָם אִיז דָאס לֶערְנוּנְג לְכָל צוּ אַלִי פְלָאגִין פוּן צָרַעַת וְלַנָּתֶק אוּנ צוּ דִי נֶגַע וָוס אִיז אוֹיף דֶעם קָאפּ: (נה) וּלְצָרַעַת

אוּנ

שָׁנִים וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת תְּשַׁלְּחֶנּוּ
חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ: יג וְכִי־תְשַׁלְּחֶנּוּ
חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ לֹא תְשַׁלְּחֶנּוּ רֵיקָם:
יד הַעֲנֵיק תַּעֲנִיק לוֹ מִצֹּאנְךָ וּמִגָּרְנְךָ
וּמִיִּקְבֶךָ אֲשֶׁר בֵּרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ

שִׁית שְׁנִין וּבְשַׁתָּא
שְׁבִיעֲתָא תִּפְטְרִנֵּהּ בַּר
חוֹרִין מֵעִמָּךְ: יג וַאֲרֵי
תִפְטְרִנֵּהּ בַּר חוֹרִין
מֵעִמָּךְ לָא תִפְטְרִנֵּהּ
רֵיקָן: יד אַפְרָשָׁא תַּפְרֵשׁ
לֵהּ מֵעָנָךְ וּמֵאִדְּרָךְ
וּמִמַּעֲצַרְתָּךְ דִּי בָרְכָךְ

בעל הטורים

(יג) תשלחנו. וכי תשלחנו. לא תשלחנו. ג"פ ליוצא בתוך שש ובסוף שש ויוצא ביובל: (יד) העניק. מלא יו"ד כי בעשר מכות העניקתין ג' דברים כלי כסף וכלי זהב ושמלות לכן העניקהו מג' דברים מצאנך ומגרנך ומיקבך והיינו דכתיב וזכרת כי עבד היית:

רש"י

שאין האשה נמכרת בגנבתה שנא' בגנבתו ולא בגנבתה אלא בקטנה שמכרה אביה ולמד כאן שאם יצאו שש שנים קודם שתביא סימנין תצא ח ועוד חידש כאן העניק תעניק: (יד) העניק תעניק. ל' עדי בגובה ט ובמראית העין דבר שיהא ניכר שהטיבות לו וי"מ ל' הטענה על צוארו: מצאנך ומגרנך ומיקבך. יכול אין לי אלא אלו בלבד ת"ל אשר ברכך מכל מה שברכך בוראך ולמה נאמרו אלו מה אלו מיוחדים שהם י בכלל ברכה אף כל שהוא בכלל ברכה יצאו פרדות ולמדו רבותינו במס' קידושין כג"ש כ כמה נותן

בית יהודא

פַר אַגְנֵבָה (שֶׁאֵין הָאָמָה נִמְכֶּרֶת בִּגְנֵבָתָהּ) וָוארוּם אַ אִשָּׁה ווערט ניט פארקויפט פַר אַדינסט ווען זיא הָט גְעגַנְבֶת (שֶׁנֶּאֱמַר) וָוארוּם עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (בִּגְנֵבָתִי) פַר זַיין גְנֵבָה זָאל עֶר פארקויפט ווערן (וְלֹא בִּגְנֵבָתָהּ) אָבֶּר אַז אַ אִשָּׁה הָט געגנבת ווערט זיא ניט פארקויפט פַר אַדינסט ווען איר גְנֵבָה (אֶלָּא בִּקְטַנָּה שֶׁמְּכָרָהּ אָבִיהָ) נָאר מֶען שְׁמוּעֶסְט ווען אַפָּאטֶער הָאט פארקויפט זַיין קְליינֶע טָאכְטֶער פַר אַדינסט (וְלָמַד כַּאן) לֶערוּנְט דָא דֶר פָּסוּק (שֶׁאִם יָצְאוּ שֵׁשׁ שָׁנִים קוֹדֶם שֶׁתָּבִיא סִימָנִים תֵּצֵא) אוֹיבּ זיא הָט אָפְּגֶעדִינְט זֶעקְס יָאהר פְרִיעֶר אֵיידֶר זיא הָט גֶעבְּרַאכְט צֵייכוֹנְס אַז זיא איז אַלְט צְוָועלְף יָאר מוּז אַטָאג, גֵייט זיא אַרוֹיס פְרַייא (וְעוֹד חִדֵּשׁ כַּאן) נָאךְ אַנֵייעֶס דִין הָאט דִי תּוֹרָה דָא גֶעזָאגְט הַעֲנֵיק תַּעֲנִיק, ווען אַקְנֶעכְט הָט אָפְּגֶעדִינְט זֶעקְס יָאר בַּייא זַיין בַּעַל הַבַּיִת אוּנ עֶר גֵייט אַהֵיים מוּז דֶר בַּעַל הַבַּיִת אִים גֶעבֶּן אַבִּיסוּל פוּן זַיינֶע שְׁעפְּסֶן, פוּן תְּבוּאָה, פוּן וויין, עֶר זָאל דָם טְרָאגְען צוּ זִיךְ אַהֵיים: (יד) וְהַעֲנֵיק תַּעֲנִיק: זָאגְט רש"י (לְשׁוֹן עֲדִי בְּגוֹבַהּ וּבְמַרְאִית הָעַיִן) הַעֲנֵיק תַּעֲנִיק מֵיינְט מֶען דוּ זָאלְסְט בַּעצִירֶן דֶעם קְנֶעכְט מִיט מַתָּנוֹת ווָס עֶר זָאל טְרָאגֶן אוֹיף זַיינֶע פְּלֵייצֶעס אִין דֶערְהֵייךְ אַלֶע זָאלֶן זֶעהְן (שֶׁיְּהֵא נִיכָּר שֶׁהֶטִיבוֹתָ לוֹ) מֶען זָאל דֶערְקֶענֶען אַז דוּ הָאסְט אִים דָם גוּטֶס גִיגֶעבֶּען (וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים לָשׁוֹן הַטְעָנָה עַל צַוָּארוֹ) אַנְדֶערֶע זָאגֶן הַעֲנֵיק תַּעֲנִיק מֵיינְט מֶען אַלְץ ווָס דוּ ווֶעסְט אִים גֶעבְּן זָאלְסְטוּ בֶּעלָאדֶן אוֹיף זַיין הַאלְדז: וּמִצֹּאנְךָ מִגָּרְנְךָ מִיִּקְבֶךָ. זָאגְט רש"י (יָכוֹל אֵין לִי אֶלָּא אֵלּוּ בִּלְבַד) אִיךְ ווָאלְט מֵיינֶען נָאר פוּן דִי דְרַייא זַאכֶען דַארְף עֶר גֶעבְּן דֶעם קְנֶעכְט, נִיט מֶעהְר (תַּלְמוּד לוֹמַר אֲשֶׁר בֵּרַכְךָ) זָאגְט דֶר פָּסוּק ווָס הקב"ה הָט דִיךְ גֶעבֶּענְטְשְׁט זָאלְסְטוּ אִים גֶעבֶּן (מִכָּל מַה שֶּׁבֵּרַכְךָ בּוֹרַאֲךָ) פוּן אַלְץ ווָאס דַיין בַּשֶׁעפֶּער הקב"ה הָאט דִיךְ גֶעבֶּענְטְשְׁט זָאלְסְטוּ אִים גֶעבְּן (וְלָמָּה נֶאֶמְרוּ אֵלּוּ) פַר ווָס זָאגְט דֶר פָּסוּק נָאר דִי דְרַייא זַאכֶן (מָה אֵלּוּ מְיוּחָדִים שֶׁהֵם בִּכְלַל בְּרָכָה) אַזוֹי ווִי דִי דְרַייא זַאכֶן זֶענֶען גֶעבֶּענְטְשְׁט גֶעווָארֶן פוּן הקב"ה זֵיי זָאלֶען גִימֶערְט ווֶערֶן פוּן זִיךְ אַלֵיין וּשְׁעפְּסֶן מֶערֶען זִיךְ אַלֵיין, פוּן אֵיין קֶערִינְדִיל תְּבוּאָה וואקְסְט אַרוֹיס פִיל, אוּנ אַזוֹ ווֵיינְטְרוֹבֶּן (אַף כָּל שֶׁהוּא בִּכְלַל בְּרָכָה) אַזוֹי פוּן אַלֶע זַאכֶן ווָאס ווֶערֶן גֶעמֶערְט דַארְף עֶר גֶעבֶּן דֶעם קְנֶעכְט (יָצְאוּ פְּרֵדוֹת) אַזֶעלְכֶע אֵיזְלֶען ווָאס הָאבֶּען קֵיין קִינְדֶער, פוּן זֵייא דַארְף עֶר נִיט גֶעבֶּן דֶעם קְנֶעכְט (וְלָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמַסֶּכֶת קִידּוּשִׁין כִּגְזֵרָה

שפתי חכמים

הרי כבר נא' ונמכר לך א"כ במכור ע"י אחרים כמי הרי כבר נאמר כי תקנה עבד עברי דמיירי במכרוהו ב"ד ותירץ הרא"ם ושמא י"ל דכתיב כי ימכר ע"י אחרים משמע דסתם בנין נפעל ע"י אחרים משמע לבד גבי ונמכר לך דכתיב ביה כי ימוך אחיך ופי"ם ואמר ונמכר לך ע"כ צ"ל שהוא ע"י עצמו וכ"ל דילפינן עברי מהדדי כתיב הכא אחיך העברי וכתיב התם עבד עברי מה התם שנמכר ע"י אחרים אף ה"נ כשנמכר ע"י אחרים: ח וא"ת ולמה לא אמר עוד חדוש כאן שהעברי אינו יוצא בראשי איברים מדהקיש עברי לעבריה כמ"ש בפ' משפטים ושמא י"ל שלא אמרו כל פרשה שנאמרה ונשנית לא נשנית אלא בעבור דבר שנתחדש אלא בחדוש המבואר בקרא בלבד לא כמו זה שיוצא מן ההיקש. הרא"ם. ולי נראה דאפילו אי לאו היקשא דהכא לא הוה מצי למילף עבד עברי שיוצא בראשי איברים מק"ו מעבד כנעני ומה עבד כנעני שאינו יוצא בשש יוצא בראשי איברים עבד עברי שיוצא בשש אינו דין שיוצא בראשי איברים דה"א אמה עבריה תוכיח שיוצאת בשש ואינה יוצאת בראשי איברים אף עבד עברי כן ואין לומר היא גופה נילף בק"ו מעבד כנעני שתצא בראשי איברים דהא בהדיא כתיב בה לא תצא כצאת העבדים ודו"ק כ"ל: ט ר"ל יקשט הרב את עבדו בגיאות בכמה מיני קשוטים ויהיה ניכר לעבד שנתן לו רבו כל הטובות הללו: י לאן פרה ורבה וכן גידולי קרקע לאפוקי פרידה אינה פרה ורבה: כ ר"ל נא' כאן לא תשלחנו ריקם ולהלן בפ' כי

פירוש לתורת אלהים

זִיבֶּעְטֶן יָאר תְּשַׁלְּחֶנּוּ זָאלְסְטוּ אִים אַרוֹיס שִׁיקְן פְרַייא פוּן דִיר: (יג) וְכִי תְשַׁלְּחֶנּוּ אוּנ אַז דוּ ווֶעסְט אִים אַרוֹיס שִׁיקְן פְרַייא פוּן דִיר לֹא תְשַׁלְּחֶנּוּ זָאלְסְטוּ אִים נִיט שִׁיקְן לֵיידִיג: (יד) הַעֲנֵיק אָן לָאדֶן תַּעֲנִיק דוּ זָאלְסְט אִים אָן לָאדֶען פוּן דַיינֶע שָׁאף וּמִגָּרְנְךָ אוּנ פוּן דַיין שֵׁייעֶר תְּבוּאָה וּמִיִּקְבֶךָ אוּנ פוּן דַיין קֶעלְטֶער אֲשֶׁר ווָס

מצות השם

(תפ־תפא) וְכִי תְשַׁלְּחֶנּוּ וגו'. דָאס אִיז דִיא מִצְוָה אַז אֵיין (עֶבֶד עִבְרִי) דָאס הֵייסְט אֵיין יוּדֶעשֶׁער קְנֶעכְט אַז עֶר גֵייט פְרַייא אַרוֹיס זָאל דֶער הַאר אִים גְעבֶּען פוּן זַיינֶע שָׁאף אוּנ אוֹיךְ אַבִּיסוּל תְּבוּאָה פוּן דֶעם שֵׁייעֶר אָבֶּער לֵיידֶעג טָאר עֶר אִים נִיט אַרוֹיס שִׁיקֶען אוּנ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן אִין דֶער צַייט ווָע יוֹבֵל גֵייט אָן:

משלי יהודא

זֶעק קָארִין, דֶער מֶענְטְשׁ אִיז אִיצְט אִין גַאנְצֶן גֶעטְרֵייסְט אוֹיף דֶעם פְרִיעֶרְדִיגֶן זַאק קָארִין ווָאס עֶר הָאט פַארְלָארֶען, אוּנ עֶר קֶען נִיט זָאגֶן ווָען עֶר ווָאלְט נִיט פַארְלוֹרֶע, דֶעם

יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־מַעֲשֶׂךָ
וּבְכֹל מִשְׁלַח יָדֶךָ׃ יא כִּי לֹא־יֶחְדַּל
אֶבְיוֹן מִקֶּרֶב הָאָרֶץ עַל־כֵּן אָנֹכִי
מְצַוְּךָ לֵאמֹר פָּתֹחַ תִּפְתַּח אֶת־
יָדְךָ לְאָחִיךָ לַעֲנִיֶּךָ וּלְאֶבְיֹנְךָ
בְּאַרְצֶךָ׃ ס יב כִּי־יִמָּכֵר לְךָ אָחִיךָ
הָעִבְרִי אוֹ הָעִבְרִיָּה וַעֲבָדְךָ שֵׁשׁ

הָדֵין יְבָרְכִנָּךְ יְיָ אֱלָ
בְּכָל עוֹבָדָךְ וּבְ
אוֹשָׁטוּת יְדָךְ׃ יא
לָא יִפְסוֹק מִסְכֵּנָא
אַרְעָא עַל כֵּן
מְפַקֵּדָךְ לְמֵימַר מִפְ
תִּפְתַּח יָת יְדָךְ לַאֲ
לְעַנְיָךְ וּלְמִסְכֵּנָ
בְּאַרְעָךְ׃ יב אֲרֵי יִזְ
לָךְ אֲחוּךְ בַּר יִשְׂרָ
אוֹ בַּת יִשְׂרָאֵל וְיִפְלְחִ

רשב"ם

(יא) כי לא יחדל אביון מקרב הארץ. כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא: (יב) אחיך העברי. בגנבתו: או העבריה. שמכרה אביה בקטנותה לאמה. והגיעו שש שנים לשמטה קודם הבאת סימנים:

בעל הטורים

ליתן לכל א' לפי מה שהוא צריך כמו שנתן לדוד לחם וגם מר

בית יהודא

בעזונדער]: (יא) ועל כן]. מיינט מען (מפני כן) ווענן דעם זאג איך דיר דו זאלסט געבן צדקה, דו זאלסט גיבענטשט ווערן: ולאמר]. הקב"ה זאגט (עצה לטובתך אני משיאך) איך גיב דיר אעצה דו זאלסט געבן צדקה ווייל דס איז דיין טובה: ולאחיך לעניך]. צו דיין ברודר (לאיזה אח) צו וועלכן ברודר (לעני) צו דעם ארעמען ברודר: ולעניך]. זאגט רש"י (ביוד אחד לשון עני אחד הוא) ווען עס שטייט לעניך מיט איין יו"ד מיינט מען איין ארעם מאן (אבל עניך בשני יודין שני עניים) אבר אז עס שטייט ענייך מיט צוויי יודין מיינט מען צווייא ארעמע: (יב) וכי ימכר לך]. אז ער ווערט צו דיר פארקויפט ווערן (על ידי אחרים) ד אנדערע (במכרוהו בית דין בגנבתו הכתוב מדבר) דר פסוק שמועסט פון דעם מענטש ווס בית דין האבען אים פ קויפט פר אקנעכט ווייל ער האט גענבת אונ הט ניט צו בצאלן, פרעגט רש"י (הרי כבר נאמר) דר דין איז שוין לאנג געזאגט געווארן אין די סדרה משפטים כי תקנה עבד עברי, ווען דו וועסט קויפען אקנעכט ווס איז איוד (ובמכרוהו בית דין הכתוב מדבר) אונ דער פסוק רעט אויך אז בית דין האבן אים פארקויפט פר אקנ ווייל ער הט גענבת אונ הט ניט צו באצאלן (אלא מפני שני דברים שנתחדשו כאן) נאר הייל דא שטייען צווייא דינים וואס אין סדרה משפטים שטייען זיי ניט, דריבער שרייבט דא דר פסוק נאך אמאל דעם דין (אחד) איין איז (שכתוב או העבריה אף היא תצא בשש) אוב אידישע מיידיל איז פארקויפט געווארען פר אדינסט אונ זיא אפגעדינט זעקס יאר גייט זיא ארוס פרייא פון בעל הבית (ולא שמכרוה בית דין) ניט ווען בית דין הט איר פארק

רש"י

המעשה: (יא) על כן. (סס) מפני ה כן: לאמר. (ס עלה לטובתך ו אני משיאך: לאחיך לעניך. לאיזה לעני: לעניך. ביו"ד אחד לשון עני אחד הוא אבל ט בשני יודי"ן שני עניים: (יב) כי ימכר לך. (קידושין ע"י אחרים שמכרוהו בית דין בגנבתו ; הכתוב מדבר ככר נאמר (שמות כא) כי תקנה עבד עברי ובמכרוהו דין הכתוב מדבר אלא מפני שני דברים שנתחדשו כא שכתוב או העבריה אף היא תצא בשש ולא שמכרוה בית

שפתי חכמים

כמו שדרשו על דבר שרה ע"פ דבורה של שרה וכו' דאל"כ הדבר ל"ל הוה ליה למכתב כי בגלל זה יברכך ה': ה פי' ולא לשון הואיל כמו כי על כן לא נתתיה לשלה בני כי על כן לא נתתיך לנגוע אליה כי שם מחובר עם מלת כי וכל כי על כן שבמקרא לשון הואיל הוא

כמו שכתב רש"י בפ' וירא אבל כאן שהוא בלתי מלת כי פירושו כן: ו דאל"כ לאמר ל"ל הא אין דיבור קודם ממנו שיבא אחריו לאמר: ז וא"ת מנ"ל דלמא כי ימכר ע"י עצמו דומיא דונמכר דמיירי במוכר עצמו דא"ל מיתורא דקרא מפיק ליה דאי במוכר

פירוש לתורת אלהים

ווענן יברכך וועט דיך גאט בענטשען אין אלע דיינע מעשים ובכל אונ אין אלע זאכין וואס דיינע הענד וועלין טאהן: (יא) כי ווארום עס וועט ניט ווערן פר מיטן איין אביון פון דעם לאנד על כן דרום אנכי מצוך טוא איך דיר גיביטען לאמר צו זאגען איך גיב דיר איין עצה פתוח עפינען תפתח

זאלסטו עפינען דיין האנד צו דיין ברודער צו ארום מאן ולאביונך אונ צוא דיין נויט בדערפט אין דיין לאנד: (יב) כי ימכר ווען עס וועט ווערן קופט צו דיר דיין ברודער דר ישראל פר אקנע או העבריה אדער איין ישראלית פאר אדינסט ו זאל ער דיך דינען זעקס יאר ובשנה אונ אין ד

משלי יהודא

צווייא הונדערט רובל, פון דעסטוועגן איז ער נאך ניט גיטרייסט אוף די הונדערט רובל וואס ער האט פארלוירען, ווייל ער טראכט ווען איך וואלט ניט פארלורן די הונדערט רובל וואלט איך איצט גיהאט דרייא הונדערט רובל, אמאל הט גיטראפן ער איז גיגאנגן אוף אפעלד אונ הט גיטראגן אזאק קארין אוף די פלייצעס, דר זאק איז אונגטן צוריסען

גיווארן אונ די קארין הט זיך גישאטן אונ פארשפרייט דעם פעלד, אונ ער איז גיקומן אהיים ליידיג, די ק האבען זיך איינגעזייט אין פעלד, אונ אויפגעווא אמאל איז געקומן דער מענטש נאך אמאל אוף די פ אונ הט דערזעהן די קארין הט ער גהאט אגרויסע שמ ווייל פון דעם זאק קארין וועט ער איצט האבן צ

ונכ

לו וקרא עליך אל־יהוה והיה בך חטא: י נתון תתן לו ולא־ירע לבבך בתתך לו כי בגלל | הדבר הזה

אונקלוס

א תתן לה ויקרי
לך קדם יי ויהי בך
ובא: י מתן תתן לה
א יבאש לבך במתנך
ה ארי בדיל פתגמא

"א וקרא עליך אל ה' כתובות סח: והיה בך חטא סנה' שם: נתון תתן לו מליאה לא שבועות כה עיקרים מ"ג פ"ג: כי בגלל הדבר הזה שבת קנא:

בעל הטורים

נתון. מלא וי"ו שזוכה לומר ברכות כדאיתא בפ"ק דב"ב: בתתך לו. ב' הכא ואידך בתתך לו לחם וחרב גבי דוד לומר שלקיך

רש"י

תוכות סו) זו אשה ב וכן הוא אומר (בראשית ב) אעשה לו
ר כנגדו: (ט) וקרא עליך. (ספרי) יכול מצוה ת"ל
ברים כד) ולא ג יקרא: והיה בך חטא. מכל מקום אפי'
יקרא א"כ למה נאמר וקרא עליך ממהר אני ליפרע
ידי הקורא יותר ממי שאינו קורא: (י) נתון תתן לו.
' מאה פעמים: לו. בינו ובינך: כי בגלל הדבר.
ילו אמרת ד ליתן אתה נוטל שכר האמירה עם שכר

בית יהודא

אים געבן צופערד אונ אקנעכט: (לו). (זו אשה) מען מוז
אים געבן אנוייב (וכן הוא אומר) אזוי האט געזאגט הקב"ה
ואעשה לו עזר כנגדו) איך וועל מאכן צו אדם אהילף ואנוייב
וואס זאל אים העלפן) אונ זאל זיין שטענדיג געגן אים, אזוי
ווי דארט שטייט אעשה לו, מיינט מען אנוייב, אזוי אז
דא שטייט יחסר לו, מיינט מען אויך עס וועט אים פעלן
אנוייב: (ט) (וקרא עליך). זאגט רש"י (יכול מצוה) איך
וואלט מיינען עס איז א מצוה דר ערעם מאן זאל רופן צו

ב"ה אונ זאל מסרין אויף דעם מענטש וואס ניט אים ניט צדקה (תלמוד לומר ולא יקרא) זאגט דער פסוק ער זאל ניט
ן צו הקב"ה, די תורה זאגט נאר וואס עס וועט זיין אויב ער וועט רופן: (והיה בך חטא). אויב דו וועסט ניט
בן צדקה וועסטו האבן אזינד (מכל מקום אפילו לא יקרא) אפילו דר ארעם מאן וועט ניט רופן אויף דיר צו הקב"ה
ס בן למה נאמר וקרא עליך) אויב עס איז אזו צו וואס זאגט דר פסוק „ער וועט רופן אויף דיר", נאר הקב"ה זאגט
מהר אני ליפרע על ידי הקורא יותר ממי שאינו קורא) איך וועל געשווינט שטראפען דעם מענטש וואס גיט ניט צדקה
ב דער ארעם מאן שרייט צו מיר אונ מסרת אויף דעם מענטש וואס גיט אים ניט, אבער דר מענטש וואס גיט ניט
קה אונ ארעמע מענטשן שרייען ניט צו מיר וועגן אים, דר מענטש וועט אויך געשטראפט ווערען נאר ניט אזוי
שווינט. איך וועל אים ווארטן טאמער וועט ער בעסער ווערן: (י) (ונתון תתן לו). זאלסט אים געבן אונ געבן
ילו מאה פעמים) אפילו הונדערט מאל: (לו). צו אים, מיינט מען (בינו ובינך) צווישען אים אונ צווישען דיר, עס
קיינר זעהן ווען דו וועסט אים געבען: (כי בגלל הדבר). זאגט רש"י (אפילו אמרת ליתן) אפילו דו האסט
אגט צום ארעמאן דו וועסט אים געבן (אתה נוטל שכר האמירה עם שכר המעשה) נאכדעם ווען דוא האסט אים
עבן וועסטו בעקומן שכר פאר דעם זאגען אונ שכר פאר דעם געבן וואורום ווען דר רייכר זאגט צום ארעמאן איך וועל
געבן וואס דו האסט גיבעטן האט שוין דר ארעם מאן אשמחה, דריבער קומט דעם רייכען שכר פאר די שמחה

שפתי חכמים

לומר שאתה מחויב להשיאו אשה: ב בפ' כי תצא כתיב האי קרא
"ס שהמקרא ההוא בשכיר יום קמיירי והמקרא הזה בהלוואת
עני מיירי מכל מקום תרווייהו בעני קמיירי כתיב הכא באחיך האביון
וגו' וכתיב התם כי עני הוא וגו': ד מדכתיב הדבר דרשו לשון דבור

פירוש לתורת אלהים

ן דיין ברודער דעם אביון ולא תתן לו אונ דו וועסט תתן לו דו זאלסט אים געבען אפילו הונדערט מאל
ם ניט געבן וקרא אונ ער וועט רופען אויף דיר צו ולא אונ עס זאל ניט זיין שלעכט דיין הארץ בתתך
ט והיה וועט זיין אין דיר אזינד: (י) נתון געבען לו אין דיין טאן געבען אים כי ווארום פון דער זאך

משלי יהודא

ם אריין וואסר אין די שיף אונ זיא וועט דערטרונקען
ן, האט ער געזאגט צו אלע סוחרים יעדר סוחר זאל
זיינע סחורה ווארפן אביסל סחורה אין וואסר די שיף
ווערן גרינגער וועט זיא זיך אויפהייבן העכער, אלע
רים האבן אזוי געטאהן, דר גביר האט געזאגט צום
רת מיר וועלן געמן דעם קאסטען ספרים אריין ווארפן
ים, דר משרת איז בייז געווארן אונ זאגט צום בעל
ת פר וואס ווארפסטו ניט אריין אין ים אקאסטן סחורה,
האסט אין שיף צעהן קאסטן סחורה ווארפסטו זיי ניט
ים, אונ ספרים האסטו נאר איין קאסטען ווילסטו
רפן אין ים, וואס וועט הקב"ה זאגען צו דער זאך?
ער מענטש האט הוצאות ואויסגאבן) אין שטוב זייער
, אויסער דם גייטיגע עסין אונ טרינקען, אויסער דיא
יגע קליידר, אונ אז עס טרעפט אשלעכטע צייט דער
טש וויל קלענר מאכן די הוצאה, דאס ערשטע פאר
נערט ער מיט צדקה, ער גיט ניט צדקה, פאר וואס
קלענערט ער ניט מיט אנדערע זאכען אין שטוב, וואס
שטין מער ווי די צדקה, דס האט געזאגט משה צו די

יורן, דו וועסט זאגן קרבה שנת השבע, עס איז נאנט צו
זיין דער זיבעטער יאר עס וועט ניט וואקסין אין פעלד,
וועסטו וועלן קלענר מאכן דיינע הוצאות, וועלכע הוצאה
וועט זיין ביי דיר די ערשטע קלענר צו מאכן, ורעה עינך
באחיך האביון, דו וועסט ניט געבען צדקה דעם ארעם
מאן, וקרא עליך אל ה', וועט ער רופן אויף דיר צו הקב"ה,
פר וואס האט הקב"ה דיר גיגעבען ר יכקייט אונ ער איז
ארעם, והיה בך חטא, אונ אויף דיר וועט מען אויך געפינען
אזינד אין הימעל, מען וועט זעהן אין הימל דו ביזט ניט
בעסר פר דעם ארעם מאן, פר וואס זאלסטו זיין רייך אונ
ער ארעם? קען זיין מען וועט דאס רייכקייט פון דיר
צוא נעמען, דריבער נתון תתן לו, אזו וויא דוא האסט
דעם ארעם מאן געגעבען, אזוי זאלסטו אים ווייטער
געבען, וועט ער ניט שרייען אויף דיר וועסטו בלייבען
ביא דיין רייכקייט:
(י) כי בגלל הדבר הזה וגו'. דר ספר אה"י שרייבט למשל
איינר איז גיגאנגען אין גאס אונ האט פארלארן הונדערט
רובל, מארגן איז ער גיגאנגען אין גאס אונ האט געפונען

ח כִּי־פָתֹחַ תִּפְתַּח אֶת־יָדְךָ לוֹ
וְהַעֲבֵט תַּעֲבִיטֶנּוּ דֵּי מַחְסֹרוֹ אֲשֶׁר
יֶחְסַר לוֹ׃ ט הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־יִהְיֶה
דָבָר עִם־לְבָבְךָ בְלִיַּעַל לֵאמֹר
קָרְבָה שְׁנַת־הַשֶּׁבַע שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה
וְרָעָה עֵינְךָ בְּאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן וְלֹא תִתֵּן

אונקלוס

מִסְכְּנָא׃ ח אֱלָהֵן מִפְתַּח תִּפְתַּח יָת יְדָךְ לֵיהּ וְאוֹזָפָא תוֹזְפִנֵּיהּ כְּמִסַּת חֶסְרוֹנֵיהּ דְּיַחְסִיר לֵיהּ׃ ט אִסְתַּמַּר לָךְ דִּילְמָא יְהֵי פִתְגָם עִם לִבָּךְ בְּרַשַׁע לְמֵימַר קְרִיבָא שַׁתָּא שְׁבִיעֵתָא שַׁתָּא דִשְׁמִטְּתָא וְתַבְאֵשׁ עֵינָךְ בַּאֲחוּךְ מִסְכֵּנָא

תו"א כי פתח מליעא לא: והעבט תעביטנו כתובות סז גיטין לז מליעא לא: די מחסורו כתובות סז: השמר לך שבועות מו כתובות סו סוטה מז גיטין בתרא י: קרבה שנת השבע מכות ג: ורעה עינך באחיך האביון סנהד' קט:

רשב"ם

(ח) כי פתוח הפתח את ידך. אלא השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל כלומר דבר שהוא של רשעים כמו דבר בליעל יצוק. שפתרונו כן:

בעל הטורים

(ח) פתח. פ"א כפולה לומר פתח לו ידך וגם פיך לשדלו בדברים ד"א הראוי לפת תן לו פת הראוי למעדנים תן לו מעדנים יתפק לו כו מיני מתיקה. ד"א פתח תפתח שאם הוא מתכוין תביא לו לפתחו. ד"א פתח תפתח כפל הדבר וכן נתון תתן לו העניק תעניק לו לומר שאין שיעור להענקה אלא תתן ותחזור ותתן: פתח. חסר ו' מלוה כיום ו' ליתן פת לעניים מותרת עזרא: פתח. ג' במס' ב' בהאי ענינא ואידך פתוח נפתחו שערי ארנך לומר שאם תפתח לו ידך יפתחו לך שערי שמים כדי שיקוכל תפלתך ואם לאו לא יפתחו לך שנאמר אוטם אזנו מזעקת דל וגו': די מחסרו אשר יחסר. ר"ת דמאי שמאכילין העניים דמאי:

בית יהודא

תתן לו סופך להיות אחיו של אביון) אויב דו וועסט ניט געבן צדקה, וועט זיין דיין סוף דו וועסט ווערן דר ברודר פון ארעם מאן, דו וועסט ווערן ארעם גלייך ווי אליע ארעמע: ופתוח תפתחו. (אפילו כמה פעמים) זאלסט עפענן דיין האנט צו געבן צדקה, אפילו פיל מאל, אונ זאלסט ניט זאגן איך האב היינט געווס געגעבן, נאר ווי פיל ארעמע עס קומן זאלסטו זיי געבן: (ח) (כי פתוח תפתח). זאגט רש"י (הרי כי משמש בלשון אלא) דר ווארט כי איז טייטש „נאר" זאלסט נאר עפענן די האנט אונ געבן צדקה: והעבט תעביטנו). מען מיינט (אם לא רצה במתנה) אויב דער ארעמאן וויל ניט דוא זאלסט אים שיינקן (תן לו בהלואה) בארג אים דם געלט: ודי מחסורו). ווי פיל אים פעלט זאלסט אים געבן ער זאל האבן געננוג (ואי אתה מצווה להעשירו) דו ביזט ניט געבאטן אים רייך צו מאכען: ואשר יחסר לו) זאלסט אים געבן וואס אים וועט פעלען (אפילו סוס לרכוב עליו) אפילו עס פעלט אים אפערד צו רייטן אויף אים (ועבד לרוץ לפניו) עס פעלט אים אקנעכט וואס זאל לויפן פר אים, וויל ער איז רייך געוועזן האט ער געהאט אפערד צו רייטן אויף אים אונ הט געהאט אקנעכט וואס זאל לויפן פר אים, אונ איצט איז ער ארעם אונ הט דם ניט, מוז מען

רש"י

תתן לו סופך להיות אחיו של אביון: (ח) פתח הפתח אפילו כמה פעמים: כי פתח הפתח. הרי כי משמ בלשון אלא: והעבט העביטנו. אם לא רצה במתנה ת לו בהלואה: די מחסרו. ואי אתה מצווה להעשירו: אשר יחסר לו. אפי' סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו: לו

ליקוטי יוסף

יהיה בך אביון, אוב עס וועט זיין אארעם מאן אין דיר, אין דיין שטוב, אונ דער ארעם מאן וועט זיין איינער פון דיינע ברידער איוד ווי דו ביזט, זאל דיר ניט שווער זיין אים צו שפייזען, אונ דוא זאלסט ניט שטארקן דיין הארץ איין צוא האלטין דיין רחמנות אים אוועק צו לאזען פון דיר, ווייל דו וועסט רעכענען וויפיל ער קאסט דיך יעדער וואך קענסטו דאס האבען צו פארבעסערן די הוצאה פאר דיינע שטוב מענטשען, דאס זאלסטו ניט טראכטען וועגען צוויא זאכען, ערשטענס הקב"ה גיט דיר דיין פרנסה פון זיינעטוועגען אייך, ווען דער ארעם מאן וועט ניט זיין בייא דיר וועט הקב"ה דיר געבען ווייניגר, צווייטענס כי בגלל הדבר הזה יברכך ה', וועס הקב"ה בענטשט דיך איז נאר וועגען זיין זכות:

פירוש לתורת אלהים

(ח) כי נאר פתוח דו זאלסט עפינען דיין האנד צו אים והעבט אונ דו זאלסט אים אנטלייען די מחסור גינוג זיין פעלונג אשר וואס וועט פעלין צוא זיים (ט) השמר לך זאלסט זיין גיהיט צוא דיר פן טאמער יהיה וועט זיין אין דיין הארץ בליעל אשלעכטע זאך לאמר צו זאגען קרבה שנת השבע עס הט גינעהנט דס זיבטע יאהר שנת השמטה דם יאהר פון שמטה ורעה עינך אונ עס וועט זיין שלעכט דיין אויג באחיך האבי

משלי יהודא

(ט) קרבה שנת השבע וגו' והיה בך חטא, פריער זאגט דר פסוק אטענה פאר דעם עשיר אים גערעכט צו מאכן ער וויל ניט געבען דעם ארעם מאן ווייל עס וועט זיין שמטה וועט ניט וואקסען אין דיא פעלדער, דריבר האט ער מורא צו געבען דעם ארעם מאן טאמער וועט אים שפעטר פעלין, נאכדעם זאגט דער פסוק והיה בך חטא, דו וועסט האבען אזינד אז דו וועסט ניט געבען דעם ארעם מאן, פר וואס וועט ער האבען אזינד? טאמער איז טאקי דר עשיר גערעכט, נאר למשל אגביר איז געפארען מיט זיין משרת אויף אשיף, דער גביר האט געהאט אויף דיא שיף פיל סחורה, אונ ווייל ער איז געוועזן אלמדן האט ער געהאט אויף די שיף אקאסטען ספרים צו לערנן אין זייא אויף די שיף, פלוצלונג איז געווארען אשטורם ווינט אויף דעם ים, האט דער קאפיטאן געזעהן דיא שיף איז צופיל טיף אין וואסער איין בייג דר ווינט וועט מאן די שיף אויף אנייט

מצות השם

(תעט) ורעה עינך באחיך. דם איז די מצוה אז מען זאל אנטלייען געלד זיין ברודר וום ער איז א ארעם מאן דר וום ער האט מורא צו אנטלייען טאמער וועט מען אים ניט אפ געבען איז זיין זינד גרוס אונ דיא מצוה גייט אן אויף יעדער ארט אונ יעדער צייט:

תַּעֲבֹט וּמָשַׁלְתָּ בְּגוֹיִם רַבִּים וּבְךָ לֹא יִמְשֹׁלוּ׃ ס ז כִּי־יִהְיֶה בְךָ אֶבְיוֹן מֵאַחַד אַחֶיךָ בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ בְּאַרְצְךָ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ לֹא תְאַמֵּץ אֶת־לְבָבְךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת־יָדְךָ מֵאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן׃

אַתְּ לָא תְזוּף וְתִשְׁלוֹט בְּעַמְמִין סַגִּיאִין וּבָךְ לָא יִשְׁלְטוּן׃ ז אֲרֵי יְהֵי בָךְ מִסְכֵּנָא חַד מֵאַחָיךְ בַּחֲדָא מִקִּרְוָיךְ בְּאַרְעָךְ דַּייָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ לָא תְתַקֵּף יָת לִבָּךְ וְלָא תִקְפּוֹץ יָת יְדָךְ מֵאֲחוּךְ

רש"י

...ל ואתה לא תעבוט: ומשלת בגוים רבים. יכול גוים אחרים מושלים עליך ת"ל ובך לא ימשולו: (ז) כי יהיה בך אביון. התאב תאב ת קודם׳ מאחד אחיך. אחיך מאביך קודם לאחיך א מאמך: שעריך. עניי עירך קודמים לעניי עיר אחרת: לא תאמץ. יש לך אדם שמצטער אם יתן אם לא יתן לכך נאמר לא תאמץ. יש לך אדם שפושט את ידו וקופצה לכך נא׳ ולא תקפוץ: מאחיך האביון. אם לא

בית יהודא

פארבארגן צו דעם (תלמוד לומר ואתה לא תעבוט) זאגט דר פסוק דו וועסט קיין משכון געבן נוייל דו וועסט נים בארגן: ומשלת בגוים רבים. דו וועסט גיוועלטיגן איוף פיל פעלקר (יכול גוים אחרים מושלים עליך) איך וואלט מיינן אנדערע פעלקר וועלן גיוועלטיגן אויף דיר (תלמוד לומר) זאגט דר פסוק (ובך לא ימשילו) אוף דיר וועט קיינר גיוועלטיגן: (ז) וכי יהיה בך אביון. זאגט רש"י (התאב תאב קודם) ווער עם גלוסט מעהר איז ער פריער צום העלפן אים, ווער עם דארף די היילף גייטיגר, דר איז פריער מען זאל אים העלפען: ומאחד אחיך. מיינט מען אחד מאחיך) איינר פון דיינע ברידער (אחיך מאביך קודם לאחיך מאמך) דיין ברודר פון איין פאטר איז פריער צום העלפן אים ווי דיין ברודר פון איין מוטער ועיין ש"ח: ובאחד שעריך. זאגט רש"י (עניי עירך קודמין לעניי עיר אחרת) די ארעמע פון דיין שטאט זענען פריער צום העלפן זיי ווי די ארעמע פון איין אנדר שטאט: ולא תאמץ. זאגט רש"י (יש לך אדם שמצטער אם יתן אם לא יתן) עם איז דא אמענטש וועם הט צער אז ער וועט געבען צדקה, ווייל עם איז אים אשאד דם געלט, ער זאל גישט געבן צדקה הט ער אויך צער, ווייל די תורה הט געבאטן מען זאל געבען צדקה (לכך נאמר לא תאמץ) דריבר זאגט דיא תורה זאלסט נים שטארקן דיין הארץ צום נישט געבן (יש לך אדם שפושט את ידו וקופצה) עם איז דא אמענטש וועם ציהט אוים זיין האנט צו געמן אמטבע צו געבען דעם ארעם מאן אונ ער פארמאכט דיא האנט אונ נעמט ניט (לכך נאמר ולא תקפוץ) דריבר זאגט דר פסוק זאלסט ניט פארמאכן דיין האנט: ומאחיך האביון. הארט רש"י צו ווס שטייט דר ווארט מאחיך, פון דיין ברודער, נאר מען מיינט (אם לא

שפתי חכמים

...את אשמיעה וע"כ לדרשה אתי אם שמע קמעה משמיעין אותו ...רכה: ת פי׳ היותר אביון מהם כלומר שצריך לאותו דבר חן לו קודם כיון שהוא תאב יותר: א דאל"כ מאחד ל"ל. ומסרם מאחד מיוחד שבאחיך דהיינו אחיך מן האב דכתי׳ ביה כי ישבו אחים יחדו:

פירוש לתורת אלהים

...ייען פון זייא ומשלת אונ דוא וועסט גיוועלטיגען ...איבער פיל פעלקער ובך לא ימשולו אונ זייא ...וועלען נים גיוועלטיגען איבער דיר: (ז) כי ווען ...ס וועט זיין אין דיר איין נויט בדערפטיגער ...אחד אחיך איינער פון דיינע ברידער באחד אין ...דיינע פון דיינע שטעט בארצך אין דיין לאנד ...אס דיין גאט וועט דיר געבען [עיין רש"י] ...א תאמץ דו זאלסט נים שטארקן דיין הארץ ולא ...קפוץ את ידך מאחיך אונ דוא זאלסט נים צומאכען ...יין האנד פון דיין ברודער דעם אביון [עיין רש"י]:

ליקוטי יוסף

(ז) כי יהיה בך אביון וגו׳. די גמרא זאגט אין דיא צעהן טעג פון ראש השנה ביז יום כפור ווערט געשריבן אונ געחתמת איף יעדער מענטש וויפיל ער זאל דעם יאר פארדינן אונ וויפיל ער זאל האבן שאדן, דאס פארדינן וואס מען זאגט צו יעדר מענטש דאס ווערט אין הימעל גערעכונט וויפיל דער מענטש דארף פרנסה פאר זיינע שטוב מענטשען, אונ אוב דר מענטש צאהלט יעדר וואך אוף תלמוד תורה אונ אוף אנדערע צדקות אדער ער האלט ביי זיך אין שטוב אשטענדיגן ארעם מאן איף שבת אונ יום טוב, אדער ער האט א ארעם מאן וואס ער גיט אים פרנסה אלע וואך, דאס ווערט אלין אין הימעל גערעכונט פאר אשטענדיגע הוצאה וויא דיא הוצאה פאר זיינע שטוב מענטשען, וויא דער תנא זאגט ויהיו עניים בני ביתך, דיא ארעמע מענטשען וועלען זיין אין הימעל גערעכונט וויא דיינע שטוב מענטשען אונ הקב"ה וועט דיר געבען פרנסה פון זייערטוועגן אויך, דאס האט משה רבינו געזאגט צוא דיא יודען כי

מצות השם

...עו־תיצח) ולא תקפוץ וגו׳. דאס איז דיא מצוה אז מען זאל געבען איין ארום מאן צדקה אונ נים פאר שליסען ...האנד פאר איין ארום מאן מען זאל אים נים געבן אונ יעדר ...איז מחויב צו געבען וויא ווייט זיין כח איז ער זאל געבען ...צדקה אונ די ארעמע לייט וואס זיי זענען זיינע קרובים זיי דארף ...פריער צו געבען אונ אז זיינע קרובים זענען נים קיין ארומע ...זאל ער געבן די ארומע לייט פון זיין שטאט פריער אונ דר נאך זאל ער געבן אנדערע ארומע לייט וואס זייא זענען פון אנדערע שטעט אונ אונזערע הייליגע חכמים שרייבן אז דר כח פון דר מצוה איז זייער גרוס אונ מיר וועלען דר לייזט ווערן פון דעם גלות נאר דורך דער מצוה פון צדקה אזוי ווי דער פסוק שרייבט (ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה) דס איז טייטש די וואס זייא זענען אין גלות וועלען דר לייזט ווערען דורך דר מצוה פון צדקות אונ דיא מצוה גיים אן אויף יעדער ארט ביי זכרים אונ נקבות:

בְּךָ֖ אֶבְי֑וֹן כִּֽי־בָרֵ֤ךְ יְבָֽרֶכְךָ֙ יְהוָ֔ה
בָּאָ֗רֶץ אֲשֶׁר֙ יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ נֹֽתֵן־לְךָ֥
נַחֲלָ֖ה לְרִשְׁתָּֽהּ׃ ה רַ֚ק אִם־שָׁמ֣וֹעַ
תִּשְׁמַ֔ע בְּק֖וֹל יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֑יךָ לִשְׁמֹ֤ר
לַעֲשׂוֹת֙ אֶת־כָּל־הַמִּצְוָ֣ה הַזֹּ֔את
אֲשֶׁ֛ר אָנֹכִ֥י מְצַוְּךָ֖ הַיּֽוֹם׃ ו כִּֽי־יְהוָ֤ה
אֱלֹהֶ֙יךָ֙ בֵּֽרַכְךָ֔ כַּאֲשֶׁ֖ר דִּבֶּר־לָ֑ךְ
וְהַעֲבַטְתָּ֞ גּוֹיִ֣ם רַבִּ֗ים וְאַתָּה֙ לֹ֣א

אֱרֵי לָא יְהֵי בָךְ מִסְ
אֱרֵי בָרָכָא יְבָרְכִנָּ
בְּאַרְעָא דַי יְיָ אֱ
יָהֵב לָךְ אַחֲסָנָא לְמֵירְ
ה לְחוֹד אִם קַבָּלָא תְ
לְמֵימְרָא דַייָ אֱלָ
לְמִטַּר לְמֶעְבַּד יָת
תַּפְקֵדְתָּא הָדָא דִי
מְפַקֵּדָךְ יוֹמָא דֵ
ו אֱרֵי יְיָ אֱלָהָךְ בָּ
כְּמָא דִי מַלִּיל
וְתוֹזֵיף לְעַמְמִין סַ

בעל הטורים

מסכון כידך אינו נשמע : (ד) אביו
יברכך'. והיינו ד' תיב כי יעמוד לימ

רשב"ם

חשמש הקדוש ברוך הוא ישלם לך : (ה) אם שמוע תשמע והעבטת . תקח משכנותם בעל כרחם על הלוואותיך :

בית יהודא

א אָרעם מאן (וְלהלן הוא אוֹמר כי לא יחדל אביון) אונ דארטן ווייטער זאגט דר פסוק עס וועט ניט אויפהערן צו זיין ארעמע מענטשן (אלא) נאר אזוי מיינט דר פסוק (בזמן שאתם עושים רצונו של מקום) ווען איר וועט טאהן דעם ווילן פון הקב"ה (אביונים באחרים ולא בכם) וועלן זיין ארעמע מענטשן ביי די געצין דיגר , ניט ביי איך (וכשאין אתם עושים רצונו של מקום) אונ ווען איר וועט ניט טאן עס ווילען פון הקב"ה (אביונים בכם) וועלן זיין ארעמע מענטשן ביי איך : ואביון) . (די מעני) דר אביון איז ארעמר פון עני (ולשון אביון שהוא תאב לכל דבר) דר ווארט אביון איז טייטש גלוסטן , ער גלוסט צו אלע זאכן אונ האט ניט : (ה) ורק אם שמוע תשמעו . נאר אייב דו וועסט הערען די מצות פון הקב"ה (אז לא יהיה בך אביון) וועט ני ביי דיר קיין אביון : ושמוע תשמעו . מען מיינט (שמע קמעא משמיעין אותו הרבה) אז ער האט געהערט אביסל מאכט מען אים הערען פון הימעל פיל מצות : (ו) וכאשר דבר לך . ווי הקב"ה האט צו דיר גערעט , זאגט (והיכן דבר) וואו האט הקב"ה גערעט, הקב"ה האט געזאגט (ברוך אתה בעיר) גיבענטשט וועסטו זיין אין ש והעבטת) . זאגט רש"י (כל לשון הלואה כשנופל על המלוה נופל בלשון מפעיל) אלע ווערטר פון בארגן , ווען מ פון מלוה ופון דעם פארבארגרו רעט מען מיט דעם ווארט מפעיל , ער מאכט דר לוה זאל האב אים גיפ״גט (כגון והלוית) דהיינו דר ווארט והלוית , דוא וועסט מאכן מען זאל האבן געבארגט (והעבטת) דו וועסט משכונן , דו וועסט מאכן מען זאל דיר געבען אמשכון (ועבטת נופל על הלוה) גייט אויף דעם לוה ווס בארגט אונ גיט אמשכון (כמו) אזו ווי ולוית , דו וועסט בארגן , ועבטת דו וועסט אמשכון : והעבטת גוים) . זאגט רש"י (יכול שתהא לוה מזה ומלוה לזה) איך וואלט מיינען דו וועסט בארגן ביי דעם

רש"י

בך אביון. ולהלן הוא אומר כי לא יחדל אביון אלא בזמן עושים רצונו של מקום אביונים באחרים ולא בכם אתם עושים רצונו של מקום אביונים בכם. אביון דל ולשון אביון שהוא תאב לכל דבר: (ה) רק אם תשמע. אז לא יהיה בך אביון: שמוע תשמע קמעא משמיעין אותו הרבה: (ו) כאשר דבר והיכן דבר (דברים כח) ברוך אתה בעיר: והעבטת לשון הלואה כשנופל על המלוה נופל בלשון מפעיל כגון והעבטת ואם היה אומר ועבטת היה נופל על הלו ולוית: והעבטת גוים. יכול שתהא לוה מזה ומ

שפתי חכמים

שלא יהיה לו יד לבקש הוגו והוסיף מלת של מפני שאומר מלת ידו כוי"ו נ"ל ידו של מי ואומר של בעל נושה גם הוסיף מלת את להורות שידו הוא הפעול כי בזולת את הי' ידו הפועל כמו והשיגה ידו : ר פירוש שמלת רק דבקה עם אפס כי לא יהיה בך אביון כאלו אמר אם מפסעיתך שלא יהיה בך אביון אינו רק אם שמוע תשמע : יש דק"ל מאי זה רק דכתיב בקרא דהא כל אכין ורקין מיעוטין הן ומפרש

דעת זקנים מבעלי התוספות

מקלט צריך לומר רוצח אני ובירושלמי מסיק ש"מ ה דרוכים בחדא מסכתא ומוקרין לית כגון תרתין צריך בחדא לחודא אנא חכים :

פירוש לתורת אלהים

וועט דיר קומען געלט ביי דיין ברודער תשמט ידך זאלסטו פר לאזין דיין האנד : (ד) אפס נאר עס וועט גיט זיין אין דיר קיין נויט בדערפטיגער [עיין רש"י] כי ווארום גאט וועט דיך בענטשן אין דעם לאנד וואס דיין גאט וועט דיר געבען איין ערב צוא ירשענען : (ה) רק נאר אם אוב דו וועסט הערען בקול

אין דיא שטימע פון דיין גאט לשמור צוא גאר די מצוה אשר וואס איך גיבית דיר היינט יי' אלהיך ברכך כאשר דבר לך ווארום דיין גאט דיך גיבענטשט אזו ווי ער האט גירעט פון וועגען והעבטת גוים רבים אונ דוא וועסט אנ געלט צוא פיל פעלקער ואתה אונ דוא וועסט

מצות השם

פר איז דיר שולדיג געלד אונ מען טאר אים ניט פר לענגערען קיין צייט אונ דיא מצוה גייט אן ביי זכר ג אונ נק

יָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה: ס ששי טו א מִקֵּץ
שֶֽׁבַע־שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה:
ב וְזֶה דְּבַר הַשְּׁמִטָּה שָׁמוֹט כָּל־
בַּעַל מַשֵּׁה יָדוֹ אֲשֶׁר יַשֶּׁה בְּרֵעֵהוּ
לֹא־יִגֹּשׂ אֶת־רֵעֵהוּ וְאֶת־אָחִיו כִּי־
קָרָא שְׁמִטָּה לַיהוָה: ג אֶת־הַנָּכְרִי
תִּגֹּשׂ וַאֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ אֶת־אָחִיךָ
תַּשְׁמֵט יָדֶךָ: ד אֶפֶס כִּי לֹא יִהְיֶה־

אונקלוס

די תַעְבֵּד:
מִסּוֹף שְׁבַע שְׁנִין
בֵּד שְׁמִטְתָּא:
וְדֵין פִּתְגַם שְׁמִטְתָּא
שְׁמֵט כָּל גְּבַר מָרֵי
דִּי יַרְשֵׁי בְּחַבְרֵהּ
יִתְבַּע מִן חַבְרֵהּ וּמִן
הוֹהִי אֲרֵי קְרָא
שְׁמִטְתָּא קֳדָם יְיָ:
בַּר עַמְמִין תִּתְבַּע
יְהֵי לָךְ עִם אָחוּךְ
שְׁמֵט יְדָךְ: ד לְחוּד

לא יגוש בתרא מה מכות ג: כי קרא
שמטה לה' קידושין לח: אפס כי לא יהיה
מענית כה מליעא ל לג סנהדרין סד:

בעל הטורים

ה. ב' אשר ישה ברעהו מי ישה לך אלוה מעוכך שאם תשמט
משנך: (ג) תשמט ידך אפס. פי' מיעוטא הוא שאם יש

רש"י

מקץ שבע שנים. יכול שבע שנים לכל מלוה ומלוה
(ס טו) קרבה שנת השבע ואם אתה אומר ז' שנים לכל
ומלוה להלואת כל אחד ואחד היאך היא קרבה הא
ז' שנים למנין השמטות: (ב) שמוט כל בעל משה
שמוט את ידו של ק כל בעל משה: (ד) אפס כי לא יהיה

רשב"ם

(ב) כי קרא שמטה לה'. כלומר כי הגיע זמן שמטה כמו מקראי קדש קרא
עלי מועד קראו צום כלם לי' זמן: (ד) אפס כי לא יהיה בך אביון. אם

בית יהודא

תְּבַלֶּה לַעְשֵׂר) ווי עס שטייט אין די סדרה תבא אין די
פְּסוּקִים פון וְכִי תְכַלֶּה לַעְשֵׂר אונ ווייטער: (א) וּמִקֵּץ שֶׁבַע
שָׁנִים. זאגט רש"י (יָכוֹל שֶׁבַע שָׁנִים לְכָל מִלְוָה וּמִלְוָה) איך
וואלט מיינען ביי יעדער חוב אז עס גייט אריבער זיבען יאר
פון דר צייט וואס ער האט געבארגט דאס געלט טאר גיט דר
מַלְוֶה מאנען דעם חוב ביי דעם לֹוֶה (תַּלְמוּד לוֹמַר) זאגט דר
(קָרְבָה שְׁנַת הַשֶּׁבַע) עס קומט נאנט צום זיבעטען יאר (וְאִם אַתָּה אוֹמֵר שֶׁבַע שָׁנִים לְכָל מִלְוָה וּמִלְוָה לְהַלְוָאַת כָּל אֶחָד
איך היא קְרָבָה) אויב דו וועסט זאגען מען מיינט זיבען יאר ביי יעדער חוב, יעדער מַלְוֶה פון יעדער געלט וואס ער
ארבארגט צו יעדער מענטש אז עס איז אריבער זיבען יאר ווי דר לֹוֶה האט דאס געלט געבארגט טאר גיט דר מַלְוֶה
דעם חוב, ווי אזוי זאגט מען צו אלע יודין עס איז נאנט צום זיבעטען יאר, איז דען ביי אלע יודין גלייך נאנט
זיבעטען יאר צו זיינע חובות, אפילו ביי איין מַלְוֶה איז אויך ניט גלייך דר זיבעטער יאר צו זיינע אלע חובות
מענטשן זענען אים שולדיג איינער האט געבארגט פריער איינער שפעטער (הָא לָמַדְתָּ שֶׁבַע שָׁנִים לְמִנְיַן הַשְּׁמִטָּה) געווים
מען זיבען יאר פון שְׁמִטָּה, דער לעצטער טאג פון זיבעטען יאר, דאס איז דר שְׁמִטָּה יאר, מאכט פארפאלן
חובות, אפילו וואס מען האט געבארגט מיט עטליכע טעג פריער: (ב) וְשָׁמוֹט כָּל בַּעַל מַשֵּׁה יָדוֹ. זאגט רש"י מען
(שְׁמֹט אֶת יָדוֹ שֶׁל כָּל בַּעַל מַשֶּׁה) יעדער מענטש וואס מאנט חובות ביי מענטשן זאל אפלאזען זיין האנט פון די
, ער זאל זיי ניט מאנען: (ד) וְאֶפֶס כִּי לֹא יִהְיֶה בְּךָ אֶבְיוֹן. פרעגט רש"י דא זאגט דער פסוק עס וועט ניט זיין

דעת זקנים מבעלי התוספות

ה דבר השמטה. מכאן אמרו רבותינו הפורע לחברו
ה מו' וכן ברוצח כתיב וזה דבר הרוצח שגלה לעיר

שפתי חכמים

מקום ומעשר שני נאכל בירושלים כמו שמפורש במקום אחר: ק פי'
המקרא הזה מסורס שהשמטה אינה נופלת אלא על ידו של בעל משה

פירוש לתורת אלהים

יָדְךָ אין אלץ וואס דו וועסט טאן מיט דיינע
: (א) מִקֵּץ פון סוף שֶׁבַע שָׁנִים זיבען יאר תַּעֲשֶׂה
זאלסטו מאכען שְׁמִטָּה איין פאר לאזונג:
ה אונ דאס איז דְּבַר דער דין פון שְׁמִטָּה שָׁמוֹט
געלט וואס איינער האט אנטליגען צו זיין חַבֵר
זאל דר מַלְוֶה לאזין דאס געלט ביי דעם לֹוֶה אונ
זאל אים דאס געלט ניט מאנען לא ער טאר ניט
מאנען זיין חַבֵר וְאֶת אָחִיו אונ זיין ברודר כִּי ווארום
קָרָא ער האט גירופען שְׁמִטָּה פון גאטס וועגען: (ג) אֶת
דעם עכו"ם קענסט דו מאנען וַאֲשֶׁר אונ וואס עס

מצות השם

מִקְצֵה שָׁלֹשׁ שָׁנִים וגו'. דאס איז דיא מִצְוָה אז נאך
דריא יאהר פון דער (שְׁמִיטָּה) אונ דאס זעקסטע יאהר
ן געבען מַעֲשֵׂר פאר דיא ארעמע לייט אונ דיא מִצְוָה
גייט אן ווען מַעֲשֵׂר גייט אן:
תעה) שְׁמוֹט כָּל בַּעַל וגו'. דאס איז דיא מִצְוָה פון שְׁמִיטָּה
דאס הייסט אלע זיבען יאהר האט מען געמאכט
אונ אז איינער האט דעם אנדערען אנטליגען געלד אונ
געקומען דאס זיבעטע יאהר אונ ער האט ניט אפ
ן איז דער חוב פאר פאלען אונ דער וואס ער האט
אנטליגען טאר ניט מאנען נאר אונזערע חֲכָמִים האבען מְתַקֵּן
געוועזען איין (פְּרוּזְבּוּל) דאס איז אזוי איין כְּתָב וואס עס שטייט
אין דעם אז דער וואס ער אנטלייעט זאגט פאר דיא דַיָּינִים אז
יעדער חוב וואס ער האט זאל ער מעגען נעמען ווען ער וויל
אונ דיא דַיָּינִים חַתְמֶען זיך אויף דעם כְּתָב. אזוי ווען אפילו עס
קומט דאס יאר פון שְׁמִיטָּה ווערט עס ניט פאר פאלען אונ דיא
מִצְוָה גייט אן ביא זְכָרִים אונ נְקֵבוֹת:
(תעו) אֶת הַנָּכְרִי תִּגֹּשׂ. דאס איז דיא מִצְוָה אז איין פרעמדען
וואס ער איז ניט פון דיין פאלק קענסט דו מאנען אז

ס כח מִקְצֵה ׀ שָׁלֹשׁ שָׁנִים תּוֹצִיא
אֶת־כָּל־מַעְשַׂר תְּבוּאָתְךָ בַּשָּׁנָה
הַהִוא וְהִנַּחְתָּ בִּשְׁעָרֶיךָ׃ כט וּבָא
הַלֵּוִי כִּי אֵין־לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ
וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה אֲשֶׁר
בִּשְׁעָרֶיךָ וְאָכְלוּ וְשָׂבֵעוּ לְמַעַן
יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־מַעֲשֵׂה
יָדְךָ׃

וְאַחְסָנָא עִמָּךְ׃ כח מִ
תְּלַת שְׁנִין תַּפֵּק יָת
מַעְשַׂר עֲלַלְתָּךְ בְּשַׁ
הַהִיא וְתַצְנַע בְּקִרְוָ
כט וְיֵיתֵי לֵוָאָה אֲרֵי
לֵהּ חֲלָק וְאַחְסָנָא ע
וְגִיּוֹרָא וְיִתַּמָּא וְאַרְמ
דִּי בְּקִרְוָיךְ וְיֵי
וְיִשְׂבְּעוּן בְּדִיל דִּי יְבָרֵ
יְיָ אֱלָהָךְ בְּכָל עוֹ
דָּ׃

רשב"ם

(כח) מקצה שלש שנים. שנת מעש

בעל הטורים

(כט) יברכך ה' אלהיך בכל מעשה ידך. וסמיך ליה וזה דבר השמטה שמוט. שצריך לומר לו משמט אני:

בית יהודא

פֵּאָה הֶפְקֵר) דַארְף מען נִיט גֶעבְּן מַעֲשֵׂר צוּם לֵוִי (שֶׁאַף הוּא יֵשׁ לוֹ חֵלֶק עִמְּךָ בְּהֵן כָּמוֹךָ) וָוארוּם אִין דִי תְּבוּאָה הָט דֶר לֵוִי אַחֵלֶק אַזוֹי ווי דֶר יִשְׂרָאֵל, דֶר אָרֶעמֶר לֵוִי מֶעג אוֹיךְ נֶעמֶן לֶקֶט שִׁכְחָה פֵּאָה, אַזוֹ ווי דֶר יִשְׂרָאֵל, אוּנ מֶעג נֶעמֶן דִי תְּבוּאָה פוּן הֶפְקֵר אַזוֹי ווי דֶר יִשְׂרָאֵל (וְאֵינָן חַיָּבִין בְּמַעֲשֵׂר) דְרִיבֶּער דַארְף מֶען נִיט גֶעבְּן מַעֲשֵׂר פוּן דִי פִיר עֶרְלַייא תְּבוּאָה: (כח) וּמִקְצֵה שָׁלֹשׁ שָׁנִים). זָאגְט רש"י (בָּא וְלָמַד) דֶר פָּסוּק קוּמְט לֶערְנֶן (שֶׁאִם הִשְׁהָה מַעְשְׂרוֹתָיו שֶׁל שָׁנָה רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה לִשְׁמִטָּה) אוֹיבּ דֶר יִשְׂרָאֵל הָט גֶעהַאלְטֶן בַּיי זִיךְ דִי מַעַשְׂרוֹת פוּן עֶרְשְׁטֶן יָאר אוּנ פוּן אַנְדֶערֶן יָאר פוּן שְׁמִטָּה (שֶׁיְּבַעֲרֵם מִן הַבַּיִת בַּשְּׁלִישִׁית) מוּז עֶר זֵיי אַרוֹיסְנֶעמֶן פוּן שְׁטוּבּ דֶעם דְרִיטֶן יָאר פוּן שְׁמִטָּה אוּנ זֵיי גֶעבְּן צוּם לֵוִי: (כט) וּבָא הַלֵּוִי). (וְיִטּוֹל מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן) דֶער לֵוִי קוּמֶן אוּנ וֶועט נֶעמֶען דִי עֶרְשְׁטֶע מַעֲשֵׂר וָוס גִיהֶער צוּ אִים: וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם). דֶר גֵּר אוּנ דֶר יָתוֹם וֶועלֶן קוּמֶן (וְיִטְּלוּ שֵׁנִי) אוּנ וֶועלֶן נֶעמֶן דִי צְווייטֶע מַעֲשֵׂר (שֶׁהוּא שֶׁל עָנִי שֶׁל שָׁנָה זוֹ) אִין דֶעם דְרִיטֶען יָאר פוּן שְׁמִטָּה גִיהֶער דִי צְוֵ מַעֲשֵׂר צוּא אָרֶעמֶע (וְלֹא תֹאכְלֶנּוּ אַתָּה בִּירוּשָׁלַיִם כְּדֶרֶךְ שֶׁנִּזְקַקְתָּ לֶאֱכוֹל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁל שְׁתֵּי שָׁנִים) דִי מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְדִי צְוֵ מַעֲשֵׂר) פוּן דְרִיטֶן יָאר זָאלְסְטוּ נִיט עֶסֶן אִין יְרוּשָׁלַיִם ווִי דוּ בִּיזְט גֶעוֶועןגֶעוַוינְט צוּ עֶסֶען אִין יְרוּשָׁלַיִם דִיא צְוֵ מַעֲשֵׂר פוּן דִי צְווֵיי יָאר פוּן שְׁמִטָּה: וְאָכְלוּ וְשָׂבֵעוּ). זֵיי זָאלֶען עֶסֶן אוּנ זַאט זַיין (תֵּן לָהֶם כְּדֵי שְׂבִיעָה) זָאלְסְט זֵיי גֶעבְּ פִיל זַיי זָאלֶן קֶענֶן זַאט זַיין (מִכַּאן אָמְרוּ) פוּן דַאנֶען הָאבֶּען דִי חֲכָמִים גֶעזָאגְט (אֵין פּוֹחֲתִין לֶעָנִי בַּגּוֹרֶן) וֶוען דֶר בַּעַל טֵיילְט דֶעם מַעֲשֵׂר עָנִי צוּ דִי אָרֶעמֶע מֶענְטְשֶׁן וָוס קוּמֶן צוּ זַיין שְׁפַייכְלֶער, מוּז עֶר גֶעבֶּען צוּ יֶעדֶער אָרֶעם מַא וַוייניגֶער ווִי עֶס שְׁטֵייט אִין מִשְׁנָה ה' פֶּרֶק שְׁמִינִי פוּן מַסֶּכֶת פֵּאָה (וְאַתָּה הוֹלֵךְ לִירוּשָׁלַיִם בְּמַעֲשֵׂר שֶׁל שָׁנָה רִאשׁוֹנָה שֶׁהִשְׁהָה) אוּנ אוֹיבּ דֶר בַּעַל הַבַּיִת פוּן פֶעלְד הָט בַּיי זִיךְ פַארְהַאלְטֶן דֶעם צְווייטֶען מַעֲשֵׂר פוּן עֶרְשְׁטֶן אוּנ צְווייטְ פוּן שְׁמִטָּה, אַז עֶס קוּמְט דֶר דְרִיטֶר יָאר פוּן שְׁמִטָּה מוּז דֶער בַּעַל הַבַּיִת גֵיין מִיט דִי מַעֲשֵׂר אִין יְרוּשָׁלַיִם (וּמִתְוַדֶּה הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת) אוּנ עֶר זָאל זָאגֶן פַר הקב"ה אִיךְ הָאבּ אוֹיסְגֶערַאמְט דָאס הֵיילִיגְקֵייט פוּן שְׁטוּבּ (כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָ

רש"י

הוא יש לו חלק עמך כהן כמוך ואינן ע חייבים במ
(כח) מקצה שלש שנים. בא ולמד שאם השהה מעש
של שנה ראשונה ושניה לשמטה שיבערם מן הבית בשל
(כט) ובא הלוי. ויטול מעשר פ ראשון: והגר והיו
ויטלו מעשר שני שהוא של עני של שנה זו ולא תאכלנו
בירושלים כדרך שנזקקת לאכול-מעשר שני של שתי ש
ואכלו ושבעו. תן להם כדי שביעה מכאן אמר
פוחתין לעני בגורן וכו' ואתה הולך לירושלים צ במעש
שנה ראשונה ושניה שהשהית ומתודה (דברים כו) ב
הקדש מן הבית כמו שמפורש (שם) בכי תכלה לע

שפתי חכמים

ה' אלהיך תאכלנו וגו' אכל כאן שלא כלל הלוי באכילה עמו שהרי כתיב ואכלת לפני ה' וגו' ושמחת אתה וביתך וגו' ואחר כך הפסיק הענין והתחיל כפ' אחר והלוי אשר בשעריך לא תעזבנו הפי' מלאת לו חלקו במעשר ראשון: ע ר"ל ולמה יש ללוי חלק בהם לפי שאינם חייבים במעשר ר"ל דלקט שכחה ופיאה והפקר אינם חייבים במעשר וא"ת והלא מצינו גבי לוי בפ' קרח מכל מתנותיכם תרימו את כל תרומת ה' וי"ל דכל שניתן להם במתנה ממנו יפרישו מעשר אבל אלו

לא ניתן להם במתנה אלא הפקר לכל: פ והרי זה מקרא קלר ו תוספת הזאת הי' נראה שהלוי והגר והיתום והאלמנה משפט ל והוא שתתן להם מאכל שיאכלו וישבעו: צ פי' במעשר ש שנה ראשונה ושניה כדי שתאכלנו בירושלים ומתודה בערתי מן הבית. בשנה ראשונה ושניה של שמיטה מוליא בכל את מעשר ראשון ושני וכן ברביעית וחמישית ובשנה שלישית וששית מעשר ראשון ומעשר עני מעשר עני ומעשר ראשון נאכ

פירוש לתורת אלהים

קיין חֵלֶק אוּנ קֵיין יְרוּשָׁה מִיט דִיר [טייץ וכ"ו]:
(כח) מִקְצֵה פוּן סוֹף שָׁלֹשׁ שָׁנִים דְרַייא יָאר תּוֹצִיא זָאלְסְטוּ
אוֹיס צִיעֶן אֶת גָאר דֶעם מַעֲשֵׂר פוּן דַיין תְּבוּאָה
בַּשָּׁנָה הַהִיא אִין דֶעם יָאהְר וְהִנַּחְתָּ בִּשְׁעָרֶיךָ אוּנ דוּא
זָאלְסְט לֵייגֶען אִין דַיינֶע שְׁטֶעט [טייץ וכ"ו]:
(כט) וּבָא הַלֵּוִי אוּנ דֶער לֵוִי זָאל קוּמֶען אוּנ עֶר זָאל
נֶעמֶן מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן כִּי וָוארוּם עֶר הָאט נִיט
חֵלֶק אוּנ קֵיין יְרוּשָׁה מִיט דִיר וְהַגֵּר אוּנ דֶער
אוּנ דֶער יָתוֹם אוּנ דִי אַלְמָנָה אֲשֶׁר וָוס זֵיי זֶענֶען
דַיינֶע שְׁטֶעט וְאָכְלוּ דוּ זָאלְסְט זֵייא אַזוֹ פִיל גֶ
זֵייא זָאלֶען עֶסִין אוּנ זָאלֶען זַאט זַיין [טייץ
לְמַעַן דְרוּם גָאט דַיין גָאט זָאל דִיךְ בֶּענְטְשֶׁ

כִּי יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ כה וְנָתַתָּה בַּכָּסֶף וְצַרְתָּ הַכֶּסֶף בְּיָדְךָ וְהָלַכְתָּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ׃ כו וְנָתַתָּה הַכֶּסֶף בְּכֹל אֲשֶׁר־תְּאַוֶּה נַפְשְׁךָ בַּבָּקָר וּבַצֹּאן וּבַיַּיִן וּבַשֵּׁכָר וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּשְׁאָלְךָ נַפְשֶׁךָ וְאָכַלְתָּ שָּׁם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְשָׂמַחְתָּ אַתָּה וּבֵיתֶךָ׃ כז וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר־בִּשְׁעָרֶיךָ לֹא תַעַזְבֶנּוּ כִּי אֵין לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ׃

אונקלוס

...נָךְ יְיָ אֱלָהָךְ׃ ...תִּתֵּן בְּכַסְפָּא וּתְצוּר ...א בִּידָךְ וּתְהָךְ ...רָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ ...ךְ בֵּהּ׃ כו וְתִתֵּן ...א בְּכֹל דִּי יִתְרְעֵי ...ךְ בְּתוֹרֵי וּבְעָנָא ...מַר חֲדַת וַעֲתִיק ...ל דִּי תִשְׁאֲלִנָּךְ ...ךְ וְתֵיכוּל תַּמָּן קֳדָם ...אֱלָהָךְ וְתֶחְדֵּי אַתְּ ...ש בֵּיתָךְ׃ כז וְלֵוָאָה ...קִרְוָיךְ לָא תִשְׁבְּקִנֵּהּ ...לֵית לֵהּ חֲלָק

...ולרת הכסף ברכות מז שבת קכח ...פירוקין ות פסחים לה סוכה מח ...ת קמא נת מליעא מב מו לבורות כ נח: ...יומא עו נזיר לה קמא סג מליעה מה ...נג: ובשכר עירובין כו: ושמחת יבמות סב סוכה כז:

רשב"ם

(כז) והלוי אשר בשעריך לא תעזבנו. אלא תשמחהו עמך ותיטיב לך ולו:

בעל הטורים

...רת .ב' במסורה ולרת הכסף בידך ולרת אותם בכנפיך והיינו ...מפקיד מעות אצל חבירו ולררן והפשילן לאחוריו, חייב ומפרש טעמא אמר קרא ולרת הכסף בידך אע"פ שלרורין יהיו בידך וזהו אע"פ שלרת אותם בכנפיך יהיו בידך:

רש"י

: (כו) בכל אשר תאוה נפשך. כלל: בבקר ...אן ובצאן ובשכר. פרט: ובכל אשר תשאלך ...ך. (ספרי ב"ק סג) חזר וכלל מה הפרט מפורש ולד ...הארץ וראוי למאכל אדם וכו': (כז) והלוי וגו' לא ...בנו. מליתן לו מעשר ראשון: כי אין לו חלק ...ה עמך. (ספרי) יצאו לקט שכחה ופאה והפקר שאף

בית יהודא

התבואה מרובה לשאת) דו וועסט האבן פיל תבואה צו טראגן אין ירושלים: (כו) ובכל אשר תאוה נפשך. מעגסט אויסגעבן דם געלט אויף אלץ וום דו וועסט גלוסטן, איז אכלל, אויף אלץ (בבקר ובצאן וביין ובשכר) איז אפרט, נאר אויף אקסן שעפסן ווין אלטן וויין, מעגסטו אויסגעבן דם געלט (ובכל אשר תשאלך נפשך) אונ מעגסט אויסגעבן דם געלט אויף אלץ ווס דו וועסט גלוסטן (חזר וכלל) איז ...מאל אכלל (מה הפרט מפורש ולד ולדות הארץ) אזוי ווי דר פרט אקסן שעפסן פיטערן זיך פון דר ערד ופון דיא ...ווס וואקסן פון דר ערד, וויין וואקסט פון דיא ערד (וראוי למאכל אדם) אונ מענטשן קענן דם עסן, אזוי אלע ...ווס זענן פון דר ערד זיי לעבן פון דר ערד אדר זיי וואקסן פון דר ערד מעג מען קויפען פון מעשר שני געלט: (כז) והלוי וגו' לא תעזבנו. ...לוי זאלסטו ניט פארלאזן (מליתן לו מעשר ראשון) פון צו געבען אים דיא ערשטע צעהן פון הונדערט: וכי אין לו ...נחלה עמך. דער לוי האט דאך ניט קיין טייל אין ארץ ישראל מיט דיר צוזאמען (יצאו לקט שכחה ופאת ...אבר אז אישראל האט צוזאמען געקליבן זאנגן תבואה ווס פאלן אראפ אויף די ערד פון די שניטערס ווען זייא ...די תבואה ודם הייסט לקטו, אדר ער האט געפונען אביסל תבואה ווס מען האט פארגעסן אין פעלד ודם ...שכחהו, דער דין איז אז מען שנייידט די תבואה פון פעלד מוז מען לאזן אביסל תבואה אין עק פעלד ...י ארעמע מענטשן ודם הייסט פאה) אויב אארעם מאן אישראל האט אביסל תבואה ווס ער האט גענומען פון ...ה, אדער אפעל הבית האט געלייגט אביסל תבואה אין פעלד אונ האט געזאגט ווער עס וויל מעג נעמן די תבואה ודם הייסט הפקרו, אונ אישראל האט גענומען די ביסל תבואה, פון דיא פיר ערליי תבואה ולקט שכחת

שפתי חכמים

...רלית: ב פי' כגון גפן מחרלן לאסוקי מים ומלח וכמהין ופטריות ...קרקע למעוטי דגים: ם לא שתזמינהו על שלחנך אם אין לך מעשר ראשון ולא מעשר עני כמו שפי' לעיל גבי לפני ה' אלהיך תאכלנו וגו' אתה ובנך וגו' כי בס מדבר כענין אכילה כדכתיב לפני

פירוש לתורת אלהים

...ר: כה) וְנָתַתָּה אונ דו זאלסט געבן פר געלד ...אלסט דאס אום לייזן וְצַרְתָּ אונ דו זאלסט איין ...ן דם געלד אין דיין האנד וְהָלַכְתָּ אונ דו זאלסט ...צוא דעם ארט אֲשֶׁר וואס גאט דיין גאט וועט ...דר ווייל׳ן אין אים: (כו) וְנָתַתָּה אונ דוא זאלסט ...ען דאס געלד בְּכֹל פאר אלדינג וום דיך וועט ...טן מעגסטו קופין פר דעם געלט בַּבָּקָר רינדר וּבַצֹּאן אונ שאף וּבַיַּיִן אונ וויין וּבַשֵּׁכָר אונ אלטן וויין וּבְכֹל אונ אלדינג וום דו וועסט וועלין וְאָכַלְתָּ אונ דו זאלסט דארט עסען פר דיין גאט וְשָׂמַחְתָּ אונ דוא מיט דיין הויז גיזינד זאלסט דיך פרייען: (כז) וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ אונ דעם לוי וואס איז אין דיינע שטעט זאלסטו ניט פאר לאזען אים דוא מוזט אים געבן מעשר ראשון ווארום ער האט ניט

הַיֹּצֵא הַשָּׂדֶה שָׁנָה שָׁנָה׃ כג וְאָכַלְתָּ
לִפְנֵי ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־
יִבְחַר לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם מַעְשַׂר דְּגָנְךָ
תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וּבְכֹרֹת בְּקָרְךָ
וְצֹאנֶךָ לְמַעַן תִּלְמַד לְיִרְאָה אֶת־
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כָּל־הַיָּמִים׃ כד וְכִי־
יִרְבֶּה מִמְּךָ הַדֶּרֶךְ כִּי לֹא תוּכַל
שְׂאֵתוֹ כִּי־יִרְחַק מִמְּךָ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר
יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָשׂוּם שְׁמוֹ שָׁם

חַקְלָא שַׁתָּא בְשַׁתָּא
כג וְתֵיכוֹל קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ
בְּאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי
לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתֵּהּ תַּמָּן
מַעְשַׂר עֲבוּרָךְ חַמְרָךְ
וּמִשְׁחָךְ וּבְכוֹרֵי תוֹרָךְ
וְעָנָךְ בְּדִיל דְּתֵילַף
לְמִדְחַל קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ
כָּל יוֹמַיָּא׃ כד וַאֲרֵי יִסְגֵּי
מִנָּךְ אָרְחָא אֲרֵי לָא
תִכּוֹל לְמִטְלֵהּ אֲרֵי
יִתְרָחַק מִנָּךְ אַתְרָא דִּי
יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ לְאַשְׁרָאָה
שְׁכִנְתֵּהּ תַּמָּן אֲרֵי

תו"א שנה בנה בכורות נג נד : והכלת מלו פג : מעשר דגנך יומה עז ר"ס

מכות יח יט שבועות כב צתים כט מנחות פז תמורה כח כריתות יד : למען תלמד יבמות מג : כי לא תוכל פסחים ל מגיפה נג : כי ירחק מכות כס ;

רשב"ם

(כג) למען תלמד ליראה. כשתראה מקום שכינה וכהנים בעבודתם ולוים בדוכנם וישראל במעמדם :

בית יהודא

רוּחַ קָדִים וְהִיא מְשַׁדֶּפֶת) װעל איך אַרױסְצִיהֶען אַמְזַרְח װינְט אונ ער װעט אַרױסְקְלאפּן די קערנער תְּבוּאָה פון די זאנגן (שֶׁנֶּאֱמַר) װי עס שטייט אין פָּסוּק (וּשְׁדֻפָה לִפְנֵי קָמָה) איידער די זאנגן װעלן קענן שטיין װעלן די קערנער אױסגעקלאפּט װערן (וְהֵן לְעִנְיַן בִּכּוּרִים) בַּיי בִּכּוּרִים װעט אויך אַזוֹי זיין, אַז איר װעט ניט ברײנגען בִּכּוּרִים, װעט קומען אַװינט אונ װעט אַראָפּװאַרפֿן די פֵּירוֹת פון בוים איידער זיי װעלן צייטיג װערן : וּשָׁנָה שָׁנָה) . יאָר אין יאָר, זאָגט רש"י (מִכָּאן שֶׁאֵין מְעַשְּׂרִין מִן הֶחָדָשׁ עַל הַיָּשָׁן) פון דאַנגען װייסן מיר מען טאָר ניט געבן מַעֲשֵׂר פון נייע תְּבוּאָה אויף אַלטע תְּבוּאָה ואונ נים פון אַלטע תְּבוּאָה אויף נייע תְּבוּאָה) נאָר מען גיט מַעֲשֵׂר פון די תְּבוּאָה װאָס װאַקסט אין דעם יאָהר, פון נייע אויף נייע, פון אַלטע אויף אַלטע : (כג) וְאָכַלְתָּ וגו'). (זֶה מַעֲשֵׂר שֵׁנִי) דאָס מיינט מען דיא צװייטע מַעֲשֵׂר (שֶׁכְּבָר לִמְּדָנוּ לִיתֵּן מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן לַלְוִיִּם) אַז מען דאַרף געבען די ערשטע מַעֲשֵׂר צו די לְוִיִּם דאָס האָבן מיר שוין גילערנט (שֶׁנֶּאֱמַר) װיא עס שטייט אין פָּסוּק (וַאֲכַלְתֶּם אוֹתוֹ בְּכָל מָקוֹם) איר מעגט עסן דעם מַעֲשֵׂר אויף אַלע ערטער אונ אַז דאָ שטייט מען מוז עסן דעם מַעֲשֵׂר נאָר אין יְרוּשָׁלַיִם (עַל כָּרְחָךְ זֶה מַעֲשֵׂר אַחֵר הוּא) מוזען מיר זאָגען דאָס איז איין אַנדער מַעֲשֵׂר, ניט װאָס מען גיט דעם לֵוִי : (כד) וְכִי יִרְבֶּה). װאָרום הקב"ה װעט דיך בֶּענטשן (שֶׁתְּ

רש"י

והיא משדפתן שנא' (מלכים ב יט) ושדפה לפני קמה ו
כ לענין ביכורים : שנה שנה. (ספרי) מכאן שאין מעשר
מן החדש על הישן : (כג) ואכלת וגו'. זה מעשר ש
שכבר למדנו ליתן מעשר ראשון ללוים שנא' (במדבר יח)
תקחו מאת בני ישראל וגו' ונתן להם רשות לאכלו בכל מקו
שנא' (שם יח) ואכלתם אותו בכל מקום על כרחך זה מעש
אחר הוא : (כד) כי יברכך. שתהא התבואה מ מרוב

שפתי חכמים

התבואה בתוך קשיה והיא קרובה להתבשל : כ ר"ל אם לא תביאו ביכורים גם כן מוכלים פירותיכם כלומר שכך דרשינן גם כן הסמיכות דביכורים לקרא לא תבשל גדי וכו' דפרשת משפטים ולפרשת כי תשא ולכן קאמר וכן כלומר אע"פ שאין דרכו לדרוש סמיכות מ"מ כיון שדורשין פה יש לדרוש גמי התם : ל וכ"ש איפכא אלא רבותא קמ"ל דאפי' מן החדש על הישן שהוא מן היפה על הרעה אסור : מ ויהיה כי יברכך דבוק עם כי לא תוכל שאתו כי לא תפול הברכה רק על רבוי התבואה אבל לא יפול כי יברכך על כי ירחק שירחיב גבולך לכבוש ארצות עד שירחק ממך המקום שלא תפול הברכה

דעת זקנים מבעלי התוספות

לעשר בשנה הבאה : (כג) מעשר דגנך תירושך ויצהרך. ז אתה מעשר כראוי הרי הוא דגנך תירושך ואם לאו הרי ה דגני ותירושי שנא' לכן אשוב ולקחתי דגני בעתו ותירו במועדו ועוד בא וראה כמה גדול כחן של מעשרות שב התורה כתיב לא תנסו את ה' אלהיכם וגבי מעשר כתיב הבי את המעשר אל בית האוצר ובחנוני נא בזאת וגו' ודר רבותינו ז"ל מאי עד בלי די עד שיבלו שפתותיכם מלומר ד

פירוש לתורת אלהים

װאַקסן אין פעלד שָׁנָה שָׁנָה איטליכם יאָר עיין רש"י] : (כג) וְאָכַלְתָּ אונ דו זאָלסט עסן פַר גאָט דיין גאָט בַּמָּקוֹם אויף דעם אָרט װאָס ער װעט אויסדערװײלען לְשַׁכֵּן צו מאַכען רוהען זיין שְׁכִינָה דאָרט מַעְשַׂר דְּגָנְךָ דעם מַעֲשֵׂר פון דיין קאָרען תִּירֹשְׁךָ דיין װיין וְיִצְהָרֶךָ אונ דיין אײל דאָס מיינט מען מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וּבְכוֹרוֹת אונ דיא ערצטע פון דיינע שאָף אונ רינדער לְמַעַן תִּלְמַד דרום דו זאָלסט לערנען לְיִרְאָה צו פאַרכטען פַר גאָט דיין גאָט אַלע טעג : (כד) וְכִי יִרְבֶּה אונ אַז ע װעט זיין װייט פון דיר דער װעג כִּי לֹא תוּכַל ד װעסט ניט קענען טראָגן כִּי יִרְחַק װאָרום עס װע זיין װייט פון דיר דאָס אָרט דיא שטאָט יְרוּשָׁלַ אֲשֶׁר װאָס גאָט דיין גאָט װעט אויס קלויבען צו ט זיין שְׁכִינָה רוהען דאָרטען כִּי יְבָרֶכְךָ װאָרום גא דיין גאָט װעט דיך בענטשן דו װעסט האָבן פ מַעֲשֵׂר אונ עס װעט זיין װייט צוא טראָגען דע

וַאֲכָלָהּ אוֹ מָכֹר לְנָכְרִי כִּי עַם קָדוֹשׁ
אַתָּה לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תְבַשֵּׁל
גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ׃ פ חמישי כב עַשֵּׂר
תְּעַשֵּׂר אֵת כָּל־תְּבוּאַת זַרְעֶךָ

אונקלוס

ייכלנה או תזבננה לבר
עממין ארי עם קדיש
את קדם יי אלהך לא
תיכול בשר בחלב׃
עשרא תעשר ית
כל עללת זרעך דיפוק

א כי עם פסחים כד קידושין נז מנחות קא חולין קטו קיז בכורות ו : לא תבשל ... נז : עשר תעשר בבא קיח סוכה לו ר"ה ח תענית כה סוטה מח מליעא מח בכורות נג :

בעל הטורים

...מת עליהם וכן הטורב אכזרי על בניו לכך סמכו לה : (כא) לא תבשל גדי . בגימט' [היא] איסור אכילה וביטול והנאה : (כב) סמך עשר ... וגו' היוצא השדה שנה שנה לבשר בחלב לומר כשם שתערובת בשר בחלב אסור כן גם כן אסור התערובת של כלאים בשדה ואם תשמור התערובת אז אבשל פירותיך בזמנן ותתעשר : וסמך בחלב אמו לשנה שנה לומר שמינקת חברו לא תנשא תוך ב' שנים ויהיה הולד בחלב אמו ב' שנים :

רש"י

...כל נבלות: כי עם קדוש אתה לה'. (ספרי) קדש את ...ך במותר לך ז דברים המותרים ואחרים נוהגים בהם ...ור אל תתירם בפניהם: לא תבשל גדי. (חולין קיג) ...ה פעמים פרט לחיה ולעופות ח ולבהמה טמאה: לא ...של גדי וגו'. (כב) עשר תעשר. מה ענין זה אצל זה ט ... להם הקב"ה לישראל לא תגרמו לי לבשל גדיים י של ...אה עד שהן במעי אמותיהן שאם אין אתם מעשרים ...רות כראוי כשהוא סמוך להתבשל אני מוליא רוח קדים

בית יהודא

עבודת זרה אונ ער עסט נבלות : וכי עם קדוש אתה לה'. מען מיינט (קדש עצמך במותר לך) אפילו די זאכן וואס דו מעגסט זיי טאן, זאלסטו זיי טאן מיט היילינקייט (דברים המותרים ואחרים נוהגים בהם איסור אל תתירם בפניהם) די זאכן וואס מען מעג זיי טאן, נאר עס זענען דא מענטשן וואס אסרין אויף זיך די זאכן אונ טוהען דם ניט, אדר זיי עסן דם ניט, אונ דו ווילסט די זאך טאן אדר עסן, זאלסטו דם ניט טאן לעבין זיי אונ ווען זיי זעהן, נאר זאלסט דם טאן אדר עסן ביי זיך אין דערהיים : ולא תבשל גדי. זאגט רש"י (שלשה פעמים) דריי מאל שטייט אין די תורה מען זאל ניט קאכן אציג אין דיא מילך פון איר מוטער (פרט לחיה ולעופות ולבהמה טמאה) אבר מען מעג קאכען מיט מילך די פלייש פון אחיה אונ פון עופות אונ פון בהמות וואס מען טאר זיי ניט עסן : ולא תבשל גדי וגו' (כב) עשר תעשר. זאגט רש"י (מה ענין זה אצל זה) וואס גיהערין דיא צוויי זאכן איינע לעבין אנדערן, מען זאל ניט קאכען אציג אין די מילך פון די מוטר אונ מען זאל געבן מעשר פון תבואה (אמר להם הקב"ה לישראל) הקב"ה האט געזאגט צו דיא יודין (אל תגרמו לי לבשל גדיים של תבואה עד שהן במעי אמותיהן) איר זאלט מיך ניט ברייננן איך זאל פארלענדען די יונגע קערנער תבואה ווען זיי זענען נאך אין די גידערעם זייער מוטר, ווען זיי זענען נאך אין די שטרוי (שאם אין אתם מעשרים מעשרות כראוי) אז איר וועט ניט געבן מעשרות איך האב אייך געבאטן צו געבען (כשהוא סמוך להתבשל) אז די תבואה וועט זיין נאנט צום צייטיג ווערן (אני מוציא

דעת זקנים מבעלי התוספות

...) היוצא השדה שנה שנה. אמרו רז"ל אין מעשרין משל ...ה זו לשנה אחרת. ד"א אם אתה מעשר שנה זו אתה זוכה

שפתי חכמים

לך הסחורים : ז כתב הרא"ם מפני שאזהרה זו היא לא לגוי ויופי כמו לא תתגודדו שאזהרה זו אינה אלא לגוי כמו שפירש"י שם אלא אזהרה זו הכרחי לנפש ולא יפול עליה כי עם קדוש אתה וגו' לכן אמרו ...י שעם קדוש אתה ראוי לך לקדש עצמך אפי' במותר לך וכו'. ול"נ דק"ל מה שסיים הכ' פה ממה דכתיב בסוף פרשת שמיני והכ"ל ...תאכלו כל נבלה ואל תשקצו את נפשותיכם וגו'. אלא להכי כתיב כי עם קדוש אתה לה' וגו' למדרש קדש עצמך וכו' : ח דמה שפירש ... בפ' משפטי' שבא לאיסור אכילה וביטול והנאה. ר"ל זה מוכח מדכתיב ג' פעמים לא תבשל ומה שפי' כאן פרט לחיה ולעופות ...מה טמאה זה מוכח מדכתיב ג"פ גדי : ט ואע"ג שרש"י אינו דורש סמוכים אלא אותן שנכתבו שלא במקומן י"ל דבמשנה תורה ... סמוכים כמו שפירש"י לקמן בפרשת כי תצא בפסוק ולקחת לך לאשה וגו' : י ר"ל אל תגרמו לי לכלות גדיים של תבואה. ר"ל שעדיין

פירוש לתורת אלהים

...מכור אדער דו זאלסט פאר קויפין צו איין עובד ...כבים כי עם קדוש ווארום דו ביסט אהייליג פאלק ...א דיין גאט לא תבשל דוא זאלסט ניט קאכען ...יקלע אדער אנדער פלייש אין מילך [עיין רש"י] :
...) עשר תעשר דו זאלסט נעמען אצעהנטיל את כל ...את פון אלע תבואות היוצא השדה וואס וועט

ליקוטי יקרים

(כב) עשר תעשר וגו' היוצא השדה. דער ספרי שרייבט נים נאר פון תבואה דארף מען געבען מעשר, נאר פון אלע פארדינסטען וואס אמענטש פארדינט דארף ער געבן אצעהנטיל אויף צדקה, עס שטייט אין פסוק היוצא השדה, זאגט דער מדרש אויב מען גיט ניט מעשר פון תבואה, וועט אין פעלד ניט מער וואקסען נאר וויא פיל ער האט ארייס געטראגען פון שטוב אין פעלד צום פארזייען, דער ילקוט ראובני שרייבט היוצא השדה מיינט מען אויב דער מענטש גיט ניט מעשר

...זיינע תבואה, וועט צו נעמען דיא תבואה היוצא השדה דער וואס גייט ארויס אין פעלד, דאס איז עשו, דיא פעלקער ...לען קומען אונ וועלען צונעמען דיא תבואה, וויא עס שטייט אין פסוק אם זרע ישראל, ווען דיא יודען האבען פארזייט זייערע פעלדער איז געקומען עמלק אונ האט צו גענומען די תבואה :

מצות השם

...נט געקויליט טאר מען נים עסין אונ דיא מצוה גייט אן ...יף יעדער ארט אונ יעדער צייט ביי זכרים אונ נקבות :
(כב) עשר תעשר וגו'. דאס איז דיא מצוה אז חוץ דעם מעשר ראשון וואס מען שייד אפ דארף מען אפ צו שיידן (מעשר ...) אונ דאס גיהער צו דעם בעל הבית אונ דער בעל הבית ...יף דם עסען אין ירושלים אונ אז ער וויל די פירות פון מעשר שני אוס לייזן זאל ער נעמען מטבעות פון זילבער אזו פיל וויפיל דיא פירות זענען ווערט אונ זאל זאגן אז דם געלד זאל זיין הייליג פר די פירות אזו ווערן די פירות אום הייליג אונ מען מעג זיי עסן אומעדום ווו ער וויל אונ דם געלד דארף ער אויף צו ברענגען קיין ירושלים אונ זאל זיך דארטן קויפן דר פר עסען אונ טרינקען אונ דיא מצוה גייט אן ווען דאס בית המקדש איז געשטאנען :

וְהָאֲנָפָה לְמִינָהּ וְהַדּוּכִיפַת
וְהָעֲטַלֵּף׃ יט וְכֹל שֶׁרֶץ הָעוֹף טָמֵא
הוּא לָכֶם לֹא יֵאָכֵלוּ׃ כ כָּל־עוֹף
טָהוֹר תֹּאכֵלוּ׃ כא לֹא־תֹאכְלוּ כָל־
נְבֵלָה לַגֵּר אֲשֶׁר־בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה

וְנַגַּר טוּרָא וַעֲטַלֵּפָ
יט וְכֹל רִחֲשָׁא דְעוֹ
מְסָאָב הוּא לְכוֹן
יִתְאַכְלוּן׃ כ כָּל עוֹ
דְּכֵי תֵּיכְלוּן׃ כא
תֵיכְלוּן כָּל נְבִילָא לְתוֹ
עָרֵל דִּי בְקִרְוָיךְ תִּתְּנִ

תו״א וכל שרץ מכות טז: לא תאכלו כ
קח פסחים כא ע״ז כ סז חו
קיד קכו בכורות כג כריתות כח:

בית יהודא

(הוּא תַּרְנְגוֹל הַבָּר) אַווילדֶער הָאן (וְכַרְבָּלְתּוֹ כְּפוּלָה) עֶר הָט אַטָאפּעלְיִען קַאם אויף דֶעם קָאפּ: (יט) (וְשֶׁרֶץ הָעוֹף). (הֵם הַנְּמוּכִים הָרוֹחֲשִׁים עַל הָאָרֶץ) דִי זַאכֶען וָואס פְלִיהֶען נִידֶערִיג אוּנ קְרִיכֶען אויף דִיא עֶרְד (כְּגוֹן זְבוּבִים) דְהַיְינוּ פְלִיגֶען (וּצְרָעִים וַחֲגָבִים טְמֵאִים) אוּנ אֵיישֶׁערִיקֶען וָואס מֶען טָאר נִיט עֶסִין (הֵם קְרוּיִם שֶׁרֶץ) זֵיי וֶוערֶען גֶערוּפֶען שֶׁרֶץ: (כ) (וּכָל עוֹף טָהוֹר תֹּאכֵלוּ). דִי עוֹפוֹת וָואס זֶענֶען רֵיינֶע מֶעגְט אִיר עֶסִין (וְלֹא אֶת הַטָּמֵא) אָבֶער דִי עוֹפוֹת וָואס זֶענֶען נִיט רֵיינֶע טָאר מֶען נִיט עֶסִין (בָּא לִיתֵּן עֲשֵׂה עַל לֹא תַעֲשֶׂה) פְרִיעֶר הָט דִיא תּוֹרָה גֶעזָאגְט דִי אַלֶע נַיינְצֶעהֶן נִיט רֵיינֶע עוֹפוֹת טָאר נִיט עֶסִין, דָס הֵייסְט אַ לֹא תַעֲשֶׂה, אַלָאו, נִיט צוּ טְאהְן, נִיט צוּ עֶסִין, נָאכְדֶעם זָאגְט דִיא תּוֹרָה אַלֶע עוֹפוֹת טְהוֹרִים (רֵיינֶע) זָאלְט אִיר עֶסִין, דָאס הֵייסְט אַמִצְוַת עֲשֵׂה, אַמִצְוָה צוּם טָאהְן, צוּם עֶסִין דִי עוֹפוֹת טְהוֹרִים, פוּן דֶעם וֶו מִיר אַלֵיין אָבֶער דִי נִיט רֵיינֶע טָאר מֶען נִיט עֶסִין, דָס אִיז אַלָאו. נִיט עֶסִין, דִיא נִיט רֵיינֶע, נָאר וַוייל דֶער נִיט שְׁטֵייט דָאךְ אִיצְט נִיט, נָאר וַוייל מֶען אִיז גֶעוֹוֹאוּ... צוּא עֶסִין דִי רֵיינֶע, פַארְשְׁטֵייעֶן מִיר אָבֶּר דִי נִיט רֵיינֶע טָאר מֶען עֶסִין, דָס הֵייסְט אַלָאו וָואס קוּמְט פוּן אַ עֲשֵׂה, דֶעם נֵיין וַוייסִין מִיר פוּן דֶעם יוֹא, דְרִיבֶּער וֶוערְט מֶען נִיט גֶשְׁטְ[ראפט] וִוי פַאר אַלָאו, וִוי עֶס וָואלְט גֶעשְׁטַאנֶען גַיין, נָאר מֶען וֶוערְט גִישְׁטְרָאפְט וִוי מֶען טוּהְט נִיט אַמִצְוָה וָואס מֶען [דַארף] טָאהְן, וִוי מֶען טוּהְט נִיט אַמִצְוַת עֲשֵׂה, אַז מֶען עֶסְט אַפוֹיגִיל וָואס מֶען טָאר נִיט עֶסִין, הָאט מֶען אַעֲבֵירָה [אויף] אַלָאו אוּנ פוּן אַעֲשֵׂה וְנִישְׁט דִי תּוֹרָה מֵיינְט דֶער עִיקָר צוּ זָאגֶען מֶען זָאל עֶסִין דִי פֵייגִיל וָואס זֶענֶען רֵיינֶע, דִי [תּוֹרָה] מֵיינְט נָאר דֶר עִיקָר צוּ זָאגֶן אָבֶער דִי נִיט רֵיינֶע זָאל מֶען נִיט עֶסִין*) (וְכֵן) אוּנ אַזוֹ שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (בְּהֵמָה תֹּאכֵלוּ) אַבְּשֵׁרָה בְּהֵמָה זָאלְט אִיר עֶסִין (וְלֹא בְהֵמָה טְמֵאָה) וֵוייסִין מִיר אוֹיסְוֵוייניג דִי תּוֹרָה מֵיינְט אָבֶּר דִי בְּהֵמוֹת [וָואס] זֶענֶן טָמֵא זָאלְט אִיר נִיט עֶסִין, דָס הֵייסְט (לָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה) וַוייל דֶעם נֵיין וַוייסֶען מִיר פוּן דֶעם יוֹא, דְרִ[יבער] הֵייסְט דֶר לָאו נָאר וִויא אַעֲשֵׂה (לַעֲבוֹר עֲלֵיהֶם בַּעֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה) אַז מֶען וֶועט עֶסִין אַבְּהֵמָה טְמֵאָה וִוי עֶס שְׁטֵייט אִי[ן] פְּסוּקִים ז״ח) הָט עֶר אַעֲבֵירָה פוּן אַלָאו אוּנ אַעֲשֵׂה וְוִויא מִיר הָאבֶען גֶעזָאגְט פְרִיעֶר: (כא) (לַגֵּר אֲשֶׁר בִּשְׁעָ[רֶיךָ]) זָאגְט רַשִּׁ״י מֶען מֵיינְט (גֵּר תּוֹשָׁב שֶׁקִּיבֵּל עָלָיו שֶׁלֹּא לַעֲבוֹד עֲבוֹדַת אֱלִילִים וְאוֹכֵל נְבֵילוֹת) עֶס זֶענֶען גֶעוֶוען יוּדִין צְוֵוייעֶרְלֵייא גֵרִים, עֶס זֶענֶען גֶעוֶוען גוֹיִם וָואס הָאבֶּן זִיךְ מְגַיֵּיר גֶעוֶוען מִיט אֱמֶת, זֵיי זֶענֶען גֶעוֶוען [גְלַייך] מִיט דִי גֶעבָּארֶענֶע יוּדִין, אוֹיף זֵיי זָאגְט דִיא תּוֹרָה חוּקָּה אַחַת לָכֶם וְלַגֵּר, אֵיין תּוֹרָה פַר אַייךְ יוּדִין מִיט דֶעם [גר], עֶס זֶענֶן גֶעוֶוען גוֹיִם וָואס הָאבֶּן זִיךְ נָאר מְגַיֵּיר גֶעוֶוען זֵיי זָאלֶן נִיט דִינֶען עֲבוֹדָה זָרָה, זֵיי זָאלֶן מֶעגֶען וואוֹנֶען אִין [אֶרֶץ] יִשְׂרָאֵל, דְרִיבֶּער רוּפְט מֶען אִים גֵּר תּוֹשָׁב, עֶר אִיז אַגֵר צוּ זִיצֶען (וואוֹנֶען) אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וָוארוּם דִי יוּדִין הָאבֶ[ן] גֶעמֶעגְט לָאזֶען וואוֹנֶען אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל דִי פֶעלְקֶער וָואס הָאבֶּן גֶעדִינְט עֲבוֹדָה זָרָה) אוֹיף דֶעם גֵּר תּוֹשָׁב זָאגְט דִיא [תּוֹרָה] מֶען מֶעג אִים גֶעבֶּען נְבֵלוֹת צוּם עֶסֶן, וִוי רַשִּׁ״י זָאגְט גֵּר תּוֹשָׁב וָואס עֶר הָט אוֹיף זִיךְ גֶענוּמֶען עֶר זָאל נִיט

פירוש לתורת אלהים

הָאפֶּען צוּא זַיין מִין וְהַדּוּכִיפַת אוּנ דֶעם אוֹעֶר הָאן אוּנ דִי שְׁוַואלְבּ: (יט) וְכֹל אוּנ גָאר דָס וִוידְמִינוּנְג פוּן דִי עוֹפוֹת פוּן דֶער עֶרְד טָמֵא אִיז אוּם רֵיין צוּ אַייךְ לֹא יֵאָכֵלוּ זֵייא זָאלִין נִיט וֶוערֶען גִיגֶעסֶען: (כ) כָּל עוֹף אַלִי רֵיינֶע פֵייגֶל מֶעגְט אִיר עֶ[סִין] (כא) לֹא תֹאכְלוּ אִיר זָאלְט נִיט עֶסִין אַנְבֵלָה צוּא דֶעם גֵּר וָואס עֶר אִיז אִין דַיינֶע שְׁטֶעט [תִּתְּנֶנָּה] זָאלְסְטוּ זִי גֶעבִּין וַאֲכָלָהּ אוּנ עֶר זָאל זִיא עֶסִין [עיין

מצות השם

(תע) וְכָל שֶׁרֶץ הָעוֹף טָמֵא וגו׳. דָאס אִיז דִיא מִצְוָה אַז מֶען טָאר נִים עֶסִין קֵיין פְלִיגֶען אוּנ וֶוערֶעם אָדֶער בִּינֶען אוּנ נָאךְ אַזוֹ גְלַייכֶען נָאר הָאנִיק פוּן דִיא בִּינֶען מֶעג מֶען יוֹא עֶסִין אוּנ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן אוֹיף יֶעדֶער אָרְט אוּנ יֶעדֶער צַייט: (תעא) לֹא תֹאכְלוּ כָל נְבֵלָה. דָס אִיז דִיא מִצְוָה אַז מִיר [טָ]אר[ען] נִיט עֶסִין אֵיין בְּהֵמָה אָדֶער אֵיין חַיָּה אָדֶער [אֵיין] עוֹף וָואס זֵייא זֶענֶען גִיפֵּיגֶערְט פוּן זִיךְ אַלֵיין מֶען הָאט זֵיי[א] גֶעקוֹילִיט אָדֶער אֲפִילוּ מֶען הָאט זֵייא גֶעקוֹילִיט נָאר מֶען הָ[אט]

*) הערה בעלי קבלה שרייבין ווען די תורה זאגט מען זאל די זאך עסין, איז אמצוה מען זאל די זאך עסין, ווארום פון אלע זאכין ווא[ס] מענטש עסט ווערט פון דאס עסין אין דעם מענטש בלוט, שמאלץ, פלייש, ווערט דאך פון אלע עסינווארג מענטשין פלייש, א[ון] דער מענטש צוזאמען גישטעלט פון אלע מינים עסין וואס ער עסט, אונ אז דער מענטש לערונט תורה אונ טוהט מצות אונ מעשים טובים, [איז] דער מענטש אליין טוהט דאס, נאר אלע מינים עסינווארג וואס ער האט גינעסין דינען צו הקב״ה, ווארום אז ער וואלט זיי נים גינעסין ווא[לט] דאך גיוועזן גישטארבין, דריבער וואס אצדיק עסט טוהט ער אטובה צו די עסינווארג, אונ וואס ארשע עסט טוהט ער שלעכטס צו די עסינווארג גמרא זאגט אעם הארץ טאר ניט עסין פלייש, דריבער אז די תורה זאגט כל צפור טהורה תאכלו, אלע פייגיל וואס איך האב אייך מתיר ג[עווען] עסין זאלט איר עסין [אונ נאך אזעלכע פסוקים] אזו מאכט דער מענטש מקיים אמצוה אז ער עסט זיי, דריבער זאגט רש״י דאס איז אמצו[ה] [בקיצור געשריבען]:

לְמִינָהּ: יד וְאֵת כָּל־עֹרֵב לְמִינוֹ:
טו וְאֵת בַּת הַיַּעֲנָה וְאֶת־הַתַּחְמָס
וְאֶת־הַשָּׁחַף וְאֶת־הַנֵּץ לְמִינֵהוּ:
טז אֶת־הַכּוֹס וְאֶת־הַיַּנְשׁוּף
וְהַתִּנְשָׁמֶת: יז וְהַקָּאָת וְאֶת־
הָרָחָמָה וְאֶת־הַשָּׁלָךְ: יח וְהַחֲסִידָה

אונקלוס

א וְטָרְפִיתָא וְדַיְתָא
ה: יד וְיָת כָּל עֹרְבָא
נֵה: טו וְיָת בַּת
מִיתָא וְצִיצָא וְצִפַּר
פָּא וְנַצָּא לִזְנוֹהִי:
וְקַדְיָא וְקִפּוֹפָא
וְתָא: יז וְקָתָא
קְקָא וְשָׁלֵי נוּנָא:
חֲוָרִיתָא וְאִבּוּ לִזְנַהּ

בעל הטורים

היענה. שמענה את בניה ואינה

רש"י

האיה וגו'. (חולין סג) היא ראה היא איה היא דיה ה נקרא שמה ראה שרואה ביותר ולמה הזהירך בכל י' שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק שלא יהא האוסר' אותה ראה והבא להתיר אומר זו דיה שמה או איה וזו לא אסר הכתוב ובעופות פרט לך הטמאים ה ללמד פות הטהורים מרובים על הטמאי' לפיכך פרט את ו ט: (טז) והתנשמת. קלב"א סורי"ץ (פלעדערמויז): שלך. השולה דגים מן הים: (יח) דוכיפת. הוא

בית יהודא

(הִיא־רָאָה הִיא אַיָּה הִיא דַיָּה) דָּס אִיז אֵיין פֿױגִיל זִיא הָט דְרַייא נֶעמֶען „רָאָה אַיָּה דַיָּה" (וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ רָאָה) פַר וָוס רוּפְט מֶען זִיא רָאָה (שֶׁרוֹאָה בְּיוֹתֵר) וַוייל זִיא זֶעהְט זֵייעֶר וַוייט (וְלָמָּה הִזְהִיר בְּכָל שְׁמוֹתֶיהָ) פַר וָוס בַּיי דֶעם אָנְזָאגִין נִיט צוּ עֶסִין דִי פֵייגִיל הָט מֶען גֶעזָאגְט אַלֶע דְרַייא נֶעמֶען (שֶׁלֹּא לִיתֵּן פִּתְחוֹן פֶּה לְבַעַל דִין לַחֲלוֹק) טָאמֶער וֶועט אֵייגֶער וֶועלֶן קְרִיגֶען אוֹיף דֶעם דִין זָא" עֶר נִיט קֶענֶן עֶפֶענֶען דִי מוֹיל צוּ קְרִיגֶען (שֶׁלֹּא יְהֵא הָאוֹסְרָהּ קוֹרֵא אוֹתָהּ רָאָה) אוּב דִי תּוֹרָה וֶועט גָאר שְׁרַייבֶּן אֵיין נָאמֶען, דְהַיְינוּ עֶס וֶועט שְׁטֵיין רָאָה, וֶועט אֵייגֶער זָאגִין דִי פֵייגִיל טָאר מֶען נִיט עֶסִין וַוייל זִיא הֵייסְט רָאָה, אוּנ דִי תּוֹרָה הָאט גֶעאַסְרְת דִי פֵייגִיל (וְהַבָּא לְהַתִּיר אוֹמֵר זוֹ דַיָּה שְׁמָהּ אוֹ אַיָּה שְׁמָהּ) וֶועט קוּמֶען אֵיין אַנְדֶערֶר אוּנ וֶועט זָאגִין דֶעם פוֹיגִיל רָאָה טָאר מֶען עֶסִין, אָבֶּער דָם אִיז נִיט דֶר פוֹיגִיל רָאָה, דֶער פוֹיגִיל הֵייסְט דַיָּה, אָדֶער עֶר וֶועט זָאגֶען עֶר הֵייסְט אַיָּה (וְזוֹ לֹא אָסַר הַכָּתוּב) דֶעם פוֹיגִיל דַיָּה אָדֶער אַיָּה הָט דִי תּוֹרָה נִיט גֶעאַסְרְת, דְרִיבֶּר הָט דִי תּוֹרָה גֶעשְׁרִיבֶּען אַלֶע דְרַייא נֶעמֶען (וּבָעוֹפוֹת פָּרַט לְךָ הַטְּמֵאִים) בַּיי עוֹפוֹת הָט דִי תּוֹרָה גֶעשְׁרִיבֶּען דִיא נֶעמֶען פוּן דִי עוֹפוֹת וָוס מֶען טָאר נִיט עֶסִין (לְלַמֵּד שֶׁהָעוֹפוֹת הַטְּהוֹרִים מְרוּבִּים עַל הַטְּמֵאִים) צוּ לֶערְנֶען אוּנְז דִי עוֹפוֹת וָוס מֶען מֶעג זַיי עֶסִין זֶענֶען מֶעהְר וִוי דִי עוֹפוֹת וָוס טָאר נִיט עֶסִין (לְפִיכָךְ פָּרַט אֶת הַמּוּעָט) דְרִיבֶּער הָט דִיא תּוֹרָה גֶעשְׁרִיבֶּן דִי עוֹפוֹת וָוס מֶען טָאר נִיט עֶסִין וַוייל זַיי וֵוייניגֶער: (טז) וְהַתִּנְשָׁמֶת. אַפֶּלְעדֶערְמוֹיז: (יז) וְשָׁלָךְ. (הַשּׁוֹלֶה דָגִים מִן הַיָּם) דֶר פוֹיגִיל שָׁלָךְ הָט אַלַאנְגֶען שְׁנָאבִּיל, עֶר הָט לִיבּ פִישׁ, פְלִיהְט עֶר שְׁטֶענְדִיג אִיבֶּער דֶעם יַם אוּנ מִיט זַיין לַאנְגֶען שְׁנָאבִּיל חַאפְּט עֶר דִיא פִישׁ: (יח) וְדוּכִיפַת.

דעת זקנים מבעלי התוספות

אצבע יתירה ונשר מפרש באלו טרפות שאין לו שום טהרה: (יד) ואת כל עורב. גם הוא אינו אותו שקורין י"ל כי הקורביי"ל בדקו ומצאו שיש בו אצבע יתירה וזפק דורס אם הוא עורב שהרי באלו טרפות מפרש דבעורב ביה אלא שני סימני טהרה דהויא בי"ט עופות טמאים ואי דורס הא ביה ג' סימני טהרה אלא ודאי דורס הוא וא"כ קאמר התם דעוף הבא לפנינו בשני סימנין טהור ובלבד עורב ואם דומה לעורב ומכיר נמי עורב היאך טהור דאמרינן דעורב דורס והא קי"ל דכל עוף הדורס טמא ודאי אותו שאנו קורין קורביי"ל אינו עורב דקרא אלא שנראה אותו רוקק בשעת תשמיש ודאי הוא עורב: בת היענה. להכי נקט בת לפי שאינה ראויה אלא כשהיא לפי שבשרה קשה כעץ כשהיא גדולה: ואת הנץ. גם אינו אותו שאנו קורין אשפרבי"ר שהרי שלשה סימנים יש לו כדמסיק באלו טרפות תלתא הדרי בכולהו ומוכחי פות התם דהסימן שאינו אלא בפרס או בעזניה הוי קרקבן וא"כ הג' סימני טהרה דהוו בנץ הוו אצבע יתירה ואינו ואשפרוי"ר אנו רואים בכל יום שהוא דורס בין לפירש"י המאכל ברגליו בין לפרת"ם שפי' דורס ואוכל העוף מחיים:

שפתי חכמים

אסר לא תאכלו לאסור השחוטה כראה דדרים כן דוזה אסר לא תאכלו יתור הוא דהא כתיב בסופו וכל שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכלו אלא לאסור השחוטה דמלירע וכגמ' פריך ואיפוך אנא דמסולחת לאיסור והשחוט' להיתר ומשני לא אמרה תורה שלא לתקלה שתהא למכשול עון כשיקחנה ויאכלנה. והקשה הרא"ם וא"ת אי הכי למה לי רבויא דכל לפור לרבות המסולחת וי"ל אסמכתא בעלמא הוא וכן כתב רש"י שם בהדיא קידושין (דף נו): ד והוכחת רש"י הוא מכדי משנה תורה לאוסופי הוא דאתא אמה שכתב למעלה בת"כ ואם כן למה לא כתיב הכא ואת הדאה ואת הראה ולהורות דלה סיף כא כמו שאמרו למה נשנית בבהמה משום השסועה שלא נאמרה בויקרא אם כן מ"ש התם דכתיב דאה ומ"ש הכא דכתיב ראה ולא דאה אלא ש"מ ראה ודאה אחת היא ומ"ה לא כתב הכא דאה דאם כן ה"א דאה ורא"ה תרתי נינהו ולאוסופי קא אתי מ"ה לא נקט קרא כאן אלא ראה ולהורות שדאה וראה אחת היא ותו ק"ל א"ה הל"ל ואת הראה למינה כדי לכלול גם הדאה שבויקרא וע"ז פירש היא ראה היא איה היא דיה שהכל אחד הוא לכן כתב למינה לבסוף כדי לכלול אותם בכלל אחד ללמד שהכל א' הוא. ותו ק"ל א"כ שהכל אחד הוא למה נקט קרא והרא' ואת האי' והדי' למינה ואת דמפסיק בין הרא' והאי' ל"ל ותירץ למה נקרא שמה ראה וכו' כלומר מ"ה הפסיק קרא לומר שהשמות הם זה מאחר שמות הם לו דמש"ה נקרא בשם ראה שרואה כדתניא עומדת בבבל ורואה נבילה בא"י. ודברי הרא"ם קשה להולמם עיין בגמרא פרק אלו טריפות (דף סג): ה דק"ל לפי דמש"ה הזהירך בכל השמות וכו' כדי שלא יבא להתיר קשה למה יתיר דטמא הוא מן העופות הטמאים ולא פרט אותו כמו שלא עופות טהורין ומתרץ ופרט לך עופות הטמאים וכו' וכיון שלא פרט לך זה ודאי מן הטהורים הוא לכן הזהירך בכל השמות. א"כ עופות טהורים מרובים מן הטמאים נלך אחר הרוב שהן טהורים ונטהר אותן מ"ה פרט לך כל השמות: ו משא"כ בבהמה וחיה שפרט

פירוש לתורת אלהים

וְאֶת הָאַיָּה אוּנ דֶעם גֵייעֶר אוּנ דִי דַיָּה צוּ אִיר (יד) וְאֵת אוּנ אַלֶע עֶרְלַיי רָאבֶּן צוּא זֵייעֶר מִין: וְאֵת בַּת הַיַּעֲנָה אוּנ דִי יוּנְגֶע שְׁטְרוֹס וְאֶת הַתַּחְמָס דִי אַמְסִיל וְאֶת הַשָּׁחַף אוּנ דִיא נַאכְטִיגַאל אוּנ דֶעם קוּקוּק צוּ זַיין מִין: (טז) אֶת הַכּוֹס אוּנ דִי קְלֵיינֶע אֵייל אוּנ גְרוֹסֶע אֵייל אוּנ דֶעם שְׁוַואן: (יז) וְהַקָּאָת דֶעם פֶּעלִיקַן אוּנ דֶעם אַאָם גֵייעֶר אוּנ דֶעם שְׁטוֹרְץ פֶּעלִיקַן: (יח) וְהַחֲסִידָה אוּנ דֶעם שְׁטָארְךְ אוּנ דֶעם נֵייד

תֹאכֵלוּ וּבְנִבְלָתָם לֹא תִגָּעוּ׃ ס
ט אֶת־זֶה תֹּאכְלוּ מִכֹּל אֲשֶׁר בַּמָּיִם
כֹּל אֲשֶׁר־לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת
תֹּאכֵלוּ׃ י וְכֹל אֲשֶׁר אֵין־לוֹ סְנַפִּיר
וְקַשְׂקֶשֶׂת לֹא תֹאכֵלוּ טָמֵא הוּא
לָכֶם׃ ס יא כָּל־צִפּוֹר טְהֹרָה
תֹּאכֵלוּ׃ יב וְזֶה אֲשֶׁר לֹא־תֹאכְלוּ
מֵהֶם הַנֶּשֶׁר וְהַפֶּרֶס וְהָעָזְנִיָּה׃
יג וְהָרָאָה וְאֶת־הָאַיָּה וְהַדַּיָּה

וּבִנְבֶלְתְּהוֹן לָא תִקְרְב
ט יָת דֵּין תֵּיכְלוּן מִ
דִּי בְמַיָּא כֹּל דִּי
צִיצִין וְקַלְפִּין תֵּיכְלוּן
י וְכֹל דִּי לֵית לֵהּ צִי
וְקַלְפִּין לָא תֵיכְלוּן מְסָ
הוּא לְכוֹן׃ יא כָּל צִ
דַּכְיָא תֵּיכְלוּן׃ יב וְדֵין
לָא תֵיכְלוּן מִנְּהוֹן נִשְׁ
וְעָר וְעָזְיָא׃ יג וְ

תו"א כל צפור קידושין נז חולין קח
אסר קידושין שם חולין קמ : ו
חולין כג בכורות ו :

בעל הטורים

(ח) ובנבלתם לא תגעו. וסמיך ליה
זה תאכלו לומר שיש נבילה ש
ממנה כגון נבילה מוסרחת שאינה ר
לגר : לא תגעו. בגי' חייב לטהר ב
(ט) תאכלו. וסמיך ליה וכל אשר א
להתיר דג טהור שנמצא בתוך דג טמא : (י) טמא הוא לכם. וסמיך ליה כל צפור. לרבות צפור משולחת של מצורע (עי' תוס' קי
דף נז) : (יב) הנשר. התחיל בנשר מפני שהוא מלך בעופות שנא' אם על פיך יגביה נשר אם על פיך ס"ת מלך :

בית יהודא

געלערונט געוואָרען, ווייל אין די סדרה שמיני שטייט ניט דר עוף ראָה, אונ דא שטייט דר עוף דָאָה : (ח) וּבְנִבְלָתָם לֹא תִגָּעוּ. זאָגט רש"י (רַבּוֹתֵינוּ פֵּירְשׁוּ בְּרֶגֶל) די רבנים זאָגן דר פסוק מיינט יום טוב זאָל אמענטש ניט אָנרירן אנבלה (שֶׁאָדָם חַיָּיב לְטַהֵר אֶת עַצְמוֹ בְּרֶגֶל) ווייל יעדר יוד דאַרף זיין ריין יום טוב (יָכוֹל יִהְיוּ מוּזְהָרִים בְּכָל הַשָּׁנָה) איך וואָלט מיינן יודין זאָלן זיין גיבאָטין אגאנץ יאהר זיי זאָלן ניט אנרירען אנבלה (תַּלְמוּד לוֹמַר) שטייט אין פסוק (אֱמוֹר אֶל הַכֹּהֲנִים וגו' לְנֶפֶשׁ לֹא יִטַּמָּא) הקב"ה האָט געזאָגט צו משה זאָג צו דיא כהנים זיי זאָלען זיך ניט מטמא זיין צו אַמֵת (וּמָה טוּ הַמֵּת חֲמוּרָה) מאַראַך דיא טומאה פון אַמֵת וואס זיא איז אשטארקע טומאה (כֹּהֲנִים מוּזְהָרִים וְאֵין יִשְׂרָאֵל מוּזְהָרִים) זע נאָר כהנים געבאָטען זייא זאָלען ניט טמא ווערען אָבער ישראלים מעגין זיך מטמא זיין צו אַמֵת (טוּמְאַת נְבֵלָה לא כָּל שֶׁכֵּן) די טומאה פון אנבלה וואס זיא איז אגרינגע טומאה אז ישראלים מעגען זיך צו איר מט זיין, נאָר יום טוב טארין ניט ישראלים טמא ווערען פון אנבלה אויך גיט : (יא) כָּל צִפּוֹר טְהוֹרָה תֹּאכֵלוּ. זאָגט רש (לְהַתִּיר הַמְשׁוּלַּחַת שֶׁבִּמְצוֹרָע) אז אמצורע ווערט געהיילט פון זיין צרעת דאַרף ער ברייגנען צוייא פייגיל, אי ווערט געשאכטען, דיא אנדערע ווערט אוועקגילאזין זיא זאל פליהען וואהין זיא וויל, ווער עם האָפט די פיי מעג ער זיא שעכטן אונ עסין : (יב) וְזֶה אֲשֶׁר לֹא תֹאכְלוּ מֵהֶם, דיא פייגיל זאָלט איר ניט עסין (לֶאֱסוֹר אֶת הַשְׁחוּטָה) אָ די פייגיל וואס מען הט איר געשאכטען וועגען דעם מצורע טאר מען ניט עסין : (יג) וְהָרָאָה וְאֶת הָאַיָּה וגו'. זאָגט ר

רש"י

בת"כ : (ח) ובנבלתם לא תגעו. (ת"כ) רבותינו פי ברגל שאדם חייב לטהר את עלמו ברגל יכול יהיו מוזה בכל השנ' ת"ל (ויקרא כא) אמור אל הכהני' וגו' ומה טוכ המת המורה כהני' מוזהרי' ואין ישראל מוזהרי' טומאת נ קלה לא כל שכן : (יא) כל צפור טהורה תאכי (קידושין נז) להתיר משולחת ג שבמלורע : (יב) וזה א לא תאכלו מהם. לאסור את השחוטה : (יג) והר

שפתי חכמים

ג' פליל דהא לאפוקי וכו' : ג פי' כל ריטי הוא לרבות המשולחת וזה

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ח) ובנבלתם לא תגעו. אם מתו מיתת עצמן לא תגעו בהן לאכלן כמו בכל קדש לא תגע אמרינן במס' מכות שהוא אז לאוכל ואפקיה רחמנא בלשון נגיעה ליתן שיעור לנוגע כאוכל והכא נמי אפקיה לאכילה בלשון נגיעה וכפל המלה לא תג ולא תגעו חדא מילתא היא דאי נוגע ממש קאמר אכילה למה כתיבא אם על הנגיעה הזהיר על האכילה לא כל שכן. וה רבותינו אמרו דבנגיעה ממש קאמר ואזהרה לישראל ברגל כדאמר מר חייב אדם לטהר עצמו ברגל : (ט) כל אש סנפיר וקשקשת. תימא לי דגים למה נשנו דבשלמא בהמה מפרש בחולין דנשנית מפני השסועה ובעופות מפני ה דגים למה נשנו יותר מחגבים וצ"ע. ועוד תימה לי קרא שלישי לדגים דכתיב בפרשת שמיני כל אשר אין לו ס וקשקשת שקץ הוא למה לי וצ"ע בתוספות דחולין : (יב) הנשר. אינו אותו שקורין איגיל"א בלע"ז אנש"ר בערבי שהרי לאיג

פירוש לתורת אלהים

איר גיט אן ריהרען : (ט) אֶת זֶה תֹּאכְלוּ דָם זָאלְט איר עסין מִכֹּל פון אַלֶעם וָוָס אִיז אִין דִי וַואסֶערֶען כֹּל אַלֶעם וָוָס הָט פְּלוּס פֶּעדֶערֶען וְקַשְׂקֶשֶׂת אונ שׁוּפֶּען תֹּאכֵלוּ זָאלְט איר עֶסִין : (י) וְכֹל אונ אַלֶם וָואס הָאט נִיט פְּלוּס פֶּעדֶרִין וְקַשְׂקֶשֶׂת אונ קֵיין שׁוּפֶּען לֹא תֹאכֵלוּ זָאלְט איר נִיט עֶסִין טָמֵא דָם אִיז אוּם רֵיין צוּ אַי (יא) כָּל צִפּוֹר אַלֶע עֶרְלֵייַ רֵיינֶע פֵּייגֶל זָאלְט א עֶסִין : (יב) וְזֶה אונ דָאס אִיז וָואס אִיר זָאלְט נ עֶסִין פוּן זֵיי הַנֶּשֶׁר דֶעם אָדְלֶער וְהַפֶּרֶס אונ דֶ הָאבִיכְט וְהָעָזְנִיָּה אונ דֶעם גְרֵייף : (יג) וְהָרָאָה אוּנ

מצות השם

(תסט) כָּל צִפּוֹר וגו'. פון דעם פסוק לערנען מיר אַרויס אַז מֶען דאַרף נאָך צו זוכען וועלכעס עוף איז טָהוֹר אונ וועלכעס עס איז טָמֵא אונ דיא מִצְוָת נֵייס אָן אוֹיף יֶעטְוֶער אָרְט יֶעדֶער צייט :

וְשֹׁסַעַת שֶׁסַע שְׁתֵּי פְרָסוֹת מַעֲלַת
גֵּרָה בַּבְּהֵמָה אֹתָהּ תֹּאכֵלוּ׃ ז אַךְ
אֶת־זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה
וּמִמַּפְרִיסֵי הַפַּרְסָה הַשְּׁסוּעָה אֶת־
הַגָּמָל וְאֶת־הָאַרְנֶבֶת וְאֶת־הַשָּׁפָן
כִּי־מַעֲלֵה גֵרָה הֵמָּה וּפַרְסָה לֹא
הִפְרִיסוּ טְמֵאִים הֵם לָכֶם׃ ח וְאֶת־
הַחֲזִיר כִּי־מַפְרִיס פַּרְסָה הוּא וְלֹא
גֵרָה טָמֵא הוּא לָכֶם מִבְּשָׂרָם לֹא

פרסתא ומטלפא טלפין תרתין פרסתא מסקא פשרא בבעירא יתה תיכלון׃ ז ברם ית דין לא תיכלון ממסקי פשרא וממסדיקי פרסתא מטלפי טלפיא ית גמלא וית ארנבא וית טפזא ארי מסקי פשרא אנון ופרסתהון לא סדיקא מסאבין אנון לכון׃ ח וית חזירא ארי מסדיק פרסתא הוא ולא פשר מסאב הוא לכון מבסרהון לא תיכלון

תו"א בבהמה שם יז: השסועה שם סג סו בכורות ו נדה כד: את הגמל בכורות ז נדה כד: ואת הארנבת מגילה ט: ואת השפן בכורות ו: ואת החזיר שם:

בעל הטורים

(ז) טמאים הם לכם. וסמיך ליה ואת החזיר לומר לך שאסור לגדל חזירים. וסמך מבשרם לא תאכלו לאת זה תאכלו מכל אשר במים כלומר ע"פ שאסרתי לאכול מבשרם אשר מהם במים תאכלו דחמרא דימא שרי. ד"א לא תאכלו את זה תאכלו לומר שקרבי דגים אין ליקחין אלא מן המומחה דקרי ביה לא תאכלו אא"כ יאמר זה הוא שלקחתי מפלוני ליד וכשר הוא:

רש"י

(פוססזאהלע): ושסעת. חלוקה בשתי לפרנים שיש סדוקה ואינה חלוקה בצפרנים והיא טמאה: בבהמה. (חולין סט) משמע מה שנמצא בבהמה אכול ב מכאן אמרו שהשליל מותר בשחיטת אמו: (ז) השסועה. (נדה כד) בריה היא שיש לה שני גבין ושני שדראות אמרו רבותינו למה נשנו בבהמות מפני השסועה ובעופות מפני הראה שלא נאמרו

בית יהודא

(וְשׁוֹסַעַת). מֵיינְט מֶען (חֲלוּקָה בִּשְׁתֵּי צִפָּרְנַיִם) דִי קְלָאה אִיז צוּטֵיילְט מִיט צְוֵויי נֶעגִיל, זִיא אִיז דוּרְךְ גְשְׁפַּאלְטְן (שֶׁיֵשׁ סְדוּקָה וְאֵינָה חֲלוּקָה בְּצִפָּרְנַיִם וְהִיא טְמֵאָה) עֶס זֶענֶען דָא קְלָאעֶן וָוס זֶענֶען גֶעשְׁפַּאלְטְן אוּנ זֶענֶן נִיט צוּטֵיילְט מִיט צְוֵויי נֶעגִיל, דִי בְּהֵמוֹת זֶענֶן טָמֵא: וּבַבְּהֵמָה. (מַשְׁמַע מַה שֶׁנִמְצָא בַּבְּהֵמָה אֱכוֹל) אַז מֶען שֶׁעכְט אַבְּהֵמָה אַלְץ וָוס מֶען גֶעפִינְט אִין דִיא בְּהֵמָה מֶעג מֶען עֶסִין (מִכָּאן אָמְרוּ) פוּן דֶעגֶען הָאבֶען דִיא חֲכָמִים גֶעזָאגְט (שֶׁהַשְׁלִיל מוּתָּר בִּשְׁחִיטַת אִמּוֹ) אַז מֶען שֶׁעכְט אַבְּהֵמָה אוּנ מֶען גֶעפִינְט אִין דִי בְּהֵמָה לֶעבֶּעדִיגֶע קָאלְבּ, דַארְף מֶען נִיט שֶׁעכְטֶן דִי קָאלְבּ נָאר מֶען מֶעג אִיר הַרְגֶענֶען אוּנ עֶסִין: (ז) וְהַשְּׁסוּעָה. זָאגְט רַשִׁ"י (בְּרִיָּה הִיא שֶׁיֵשׁ לָהּ שְׁנֵי גַּבִּין וּשְׁנֵי שִׁדְרָאוֹת) דָאס אִיז אַמִין בַּשֶׁעפֶענִיש וָוס הָט צְוֵויי רוּקִינְס אוּנ צְוֵויי שְׁדְרוֹת (אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ לָמָּה נִשְׁנוּ) דִי רַבָּנָן הָאבֶּן גֶעזָאגְט צוּ וָוס זֶענֶן דָא נָאךְ אַמָאהְל גֶעלֶערוּנְט גֶעוָוארֶען וֶועלְכֶע בְּהֵמוֹת חַיּוֹת עוֹפוֹת מֶען מֶעג עֶסִין אוּנ וֶועלְכֶע מֶען טָאר נִיט עֶסִין, דָאס אִיז דָאךְ גֶלֶערוּנְט גְוָוארִין אִין סֶדְרָה שְׁמִינִי, נָאר (בִּבְהֵמוֹת מִפְּנֵי הַשְּׁסוּעָה) בְּהֵמוֹת זֶענֶן דָא נָאךְ אַמָאהְל גֶעלֶערוּנְט גֶעוָוארֶען וַוייל אִין דִי סֶדְרָה שְׁמִינִי שְׁטֵייט נִיט דִיא בְּהֵמָה שְׁסוּעָה, אוּנ דָא שְׁטֵייט דִיא בְּהֵמָה שְׁסוּעָה (וּבְעוֹפוֹת מִפְּנֵי הָרָאָה שֶׁלֹּא נֶאֶמְרוּ בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים) עוֹפוֹת זֶענֶן דָא נָאךְ אַמָאהְל

שפתי חכמים

ל הארץ וזה אינו לכך פי' מפרסת ל' סדק כלומר שהפרסה סדוקה: פירוש מדכתיב ברישא דקרא וכל בהמה מפרסת פרסה וגו' מה ת"ל בבהמה אותה תאכלו שדי בהמה דרישא דקרא אבהמה דסיפא דקרא ודרוש הכי בהמה הנמצאת בבהמה תאכלו והא דנקט רש"י

פירוש לתורת אלהים

אונ וָוס הָאבֶּען דִי שְׁפַּאלְטוּנְג אִין דִי צְוֵויי קְלָאעֶן מַעֲלַת גֵּרָה וָוס וִוידֶר קֵייעֶט אוּנְטֶער דִי בְּהֵמוֹת אֹתָהּ תֹּאכֵלוּ דָאס זָאלְט אִיר עֶסִין: (ז) אַךְ נָאר דִיא זָאלְט אִיר נִיט עֶסֶן מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה פוּן דִי וָוס וִוידֶער קֵייעֶן וּמִמַּפְרִיסֵי אוּנ פוּן דִי וָוס הָאבֶּן גִישְׁפָּאלְטִינֶע קְלָאעֶן אֶת הַגָּמָל דָאס קֶעמֶל וְאֶת הָאַרְנֶבֶת אוּנ דֶעם הָאז וְאֶת הַשָּׁפָן אוּנ דָאס קִינִיגְל כִּי מַעֲלֵה גֵרָה דֶען זֵיי וִוידֶער קֵייעֶן וּפַרְסָה אָבֶּער דִיא קְלָאעֶן שְׁפַּאלְטֶען זֵייא נִיט טְמֵאִים זֵייא זֶענִין אוּם רֵיין צוּ אַייךְ: (ח) וְאֶת הַחֲזִיר אוּנ דָאס חֲזִיר כִּי מַפְרִיס דֶען עֶר שְׁפַּאלְט דִי קְלָאעֶן וְלֹא גֵרָה אָבֶּר עֶר וִוידֶער קֵייעֶט נִיט טָמֵא הוּא עֶר אִיז אוּם רֵיין צוּא אַייךְ וּמִבְּשָׂרָם פוּן זֵייעֶר פְלֵייש זָאלְט אִיר נִיט עֶסִין וּבְנִבְלָתָם אוּנ אִין זֵייעֶרֶע נְבֵלוֹת זָאלְט

ליקוטים על התורה

בַּיילֶעךְ הָאט עֶר גֶעזֶעהֶן זַיין קִינְד לִיגְט גֶעשְׁטָארְבֶּען הָאט עֶר אָנְגֶעהוֹיבֶּען וֵויינֶען, הָאט זִיא גֶעזָאגְט צוּ אִים דוּ הָאסְט דָאךְ מִיר אִיצְט גֶעזָאגְט אַז אֵיינֶער גִיט עֶפֶּעס צוּ בֶּעהַאלְטֶען וָוען עֶר קוּמְט אָפְּנֶעמֶען מוּז מֶען אִים צוּרִיקְגֶעבֶּען, ה' נָתַן, הקב"ה הָאט גֶעגֶעבֶּן דִי נְשָׁמָה אִין דֶעם קִינְד, וַה' לָקָח, אוּנ הקב"ה הָאט דִיא נְשָׁמָה צוּרִיקְגֶענוּמֶען, יְהִי שֵׁם ה' מְבוֹרָךְ, זָאל זַיין דֶער נָאמֶען פוּן הקב"ה גֶעבֶּענְטְשְׁט אוּנ גֶעלוֹיבְּט:

ג לֹא תֹאכַל כָּל־תּוֹעֵבָה: ד זֹאת
הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר תֹּאכֵלוּ שׁוֹר שֵׂה
כְשָׂבִים וְשֵׂה עִזִּים: ה אַיָּל וּצְבִי
וְיַחְמוּר וְאַקּוֹ וְדִישֹׁן וּתְאוֹ וָזָמֶר:
ו וְכָל־בְּהֵמָה מַפְרֶסֶת פַּרְסָה

אונקלוס

ג לָא תֵיכוּל כָּל דִּמְרַחַ[ק]
ד דֵּין בְּעִירָא דְּתֵיכְ[לוּן]
תּוֹרִין אִמְּרִין דִּרְחֵ[לִין]
וְגַדְיָן דְּעִזִּין: ה אַיָּ[לָא]
וְטַבְיָא וְיַחְמוּרָא וְיַ[עְלָא]
וְרֵימָא וְתוֹרְבָּלָא וְדִיצָ[א]
ו וְכָל בְּעִירָא דִּסְדִיקָ[א]

הג״א לא תאכל ע״ז סו חולין קיד: זאת הבהמה זבחים לד חולין פא עא בכורות י: איל וצבי זבחים לד חולין כח: בהמה חולין מא מו:

בעל הטורים

עשרת הדברות: (ד) עזים. וסמיך איל רמז להא דאיתא בחולין עיזא דכ[ל] מין חיה הוא:

רש״י

(ג) כל תועבה. (חולין קיד) כל שתעבתי לך ת כגון [צ]רם אוזן בכור כדי לשוחטו במדינה הרי דבר שתעבתי לך [כל] מום לא יהיה בו. ובא ולמד כאן שלא ישחט ויאכל על [ידי] המום. בשל בשר בחלב הרי דבר שתעבתי לך והזהיר כאן אכילתו: (ד) זאת הבהמה וגו׳: (ה) איל וצ[בי] ויחמור. למדנו שהחיה בכלל בהמה (חולין [...]) ולמדנו שבהמה וחיה טמאה מרובה מן הטהורה שב[כל] מקום פורט את המועט: ואקו. מתורגם יעלא (י[עלי] לט) יעלי סלע הוא אשטנבו״ק (שטיינבאק): ותא[ו]. תורבלא תור היער בלא״ת יער בלשון ארמי: (ו) מפרסת. סדוקה כתרגומו: פרסה. א פלאנ[טע]

בית יהודא

האסטו נוייל הקב״ה האט דיך אויסדערוויילט דו זאלסט זיין צו אים אפאלק: (ג) וּכָל תּוֹעֵבָה. מיינט מען וכו׳ שֶׁתִּעַבְתִּי לְךָ) אלץ וואס איך האב דיר געבאטן דו זאלסט ניט עסין, זאלסטו ניט עסין (כְּגוֹן צָרַם אוֹזֶן בְּכוֹר כְּדֵי לְשָׁחֲטוֹ בַּמְּדִינָה) דהיינו אז אכהן האט געהאט אבכור וואס אישראל האט אים געגעבן, האט דר כהן געמאכט אפעלער אין דעם בכור ער האט אים געשפאלטן דעם אויער, ער זאל אים ניט דארפען ברייגגען אין ירושלים מקריב זיין אקרבן, נאר ער זאל אים מעגן שעכטן אין לאנד, ווא ער וועט וועלן (הֲרֵי דָבָר שֶׁתִּעַבְתִּי לָךְ) דס איז אזאך וואס איך האב דיר געאסרת (כָּל מוּם לֹא יִהְיֶה בּוֹ) עס זאל ניט זיין אפעלר אין דעם בכור דו זאלסט ניט מאכן אפעלער אין אבכור (וּבָא וְלָמַד כַּאן שֶׁלֹּא יִשְׁחוֹט וְיֹאכַל עַל אוֹתוֹ הַמּוּם) לערוגט דא דער פסוק אויב ער הט געמאכט אפעלער אין דעם בכור טאר ער שעכטן דעם בכור אוג אים עסין וועגן דעם פעלר. וויל ער האט דעם פעלער אליין געמאכט (בִּשֵּׁל בָּשָׂר בְּחָלָב) ז[ייט] ער הט געקאכט פלייש מיט מילך (הֲרֵי דָבָר שֶׁתִּעַבְתִּי לָךְ) דאס איז אזאך וואס איך האב דיר געאסרת, מען טאר קאכין פלייש מיט מילך (וְהִזְהִיר כַּאן עַל אֲכִילָתוֹ) דא הט די תורה געבאטען מען טאר ניט עסין פלייש געקאכט מילך: (ד) וזאת הַבְּהֵמָה וגו׳ אַיָּל וּצְבִי וְיַחְמוּר) . זאגט רש״י (לָמַדְנוּ שֶׁהַחַיָּה בִּכְלַל בְּהֵמָה) דר פסוק לערונט אונז אז א[לע חיות] ווערט אויך גערופען בהמה (וְלָמַדְנוּ) נאך לערונט אונז דער פסוק (שֶׁבְּהֵמָה וְחַיָּה טְמֵאָה מְרוּבָּה מִן הַטְּהוֹרָה) די בה[מות] אונ חיות וואס מען טאר ניט עסין זענן מער ווי די בהמות אונ חיות וואס מען מעג זייא עסין (שֶׁבְּכָל מָקוֹם פּוֹרֵט הַמּוּעָט) וואהום ביי יעדער זאך רעכונט דער פסוק די וואס זענן ווייניגער: וְאַקּוֹ. (מְתוּרְגָּם יַעְלָא) אויף דעם ווא[רט] „אקו״ טייטשט דר תרגום יעלא, ווי עס שטייט אין פסוק יַעֲלֵי סָלַע, דאס איז די חיה וואס הייסט שטיינבאק: ותא[ו] דאס איז תורבאלא (שׁוֹר הַיַּעַר) אנוואלד אקס (בַּאלָא יַעַר בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי) אויף דיא ארמישע שפראכע איז באלא אוואלד (ו) וּמַפְרֶסֶת). מיינט מען (סְדוּקָה) גישפאלטענע קלאהען (כְּתַרְגּוּמוֹ) וויא דער תרגום טייטשט (פַּרְסָה) קלאה[ען]

שפתי חכמים

לא כן למה הוצרך לומר אחריו וכך כתר ה׳ ספירם ועוד סכתר כך הרי כאן שתים והלא מקדום׳ עלמס מחוייב סיכתר כס ה׳: ת ואם תאמר סיאך אנו אוכלין תרנגולים וכסמות נוסרכים דהא תעבתי לך שאסור לסרסן וי״ל מדאילטריך קרא גבי סירוס למיסר לגבוה לא תקרי[בו] להדיוט שרי: א לא שמפרסת מגזרת פרסה שאלו הי׳ מפרסת מ[...] פרסה הי׳ הגמל הכתוב בו ופרס׳ איננו מפרים שאין לו פרסה ש[...]

ליקוטים על התורה

געליינט אויף אבעט אונ בדעקט מיט אליילעך, נאך מעריב איז רבי מאיר געקומען אהיים, ער זאגט צום ווייב וואו איז דאס קינד, זאגט זיא ער איז געגאנגען צו דיר אין בית המדרש, האט רבי מאיר געזאגט איך האב אים געזוכט אין בית המדרש אונ ער איז ניט געוועזן, דערווייל האט זיא אים גיגעבען וויין צו זאגען הבדלה, נאך הבדלה האט רבי מאיר נאך אמאהל געפרעגט וואו איז דאס קינד, הט זיא געזאגט ער וועט געוויס באלד קומען, זיא האט אים געגעבען עסין, ער הט אפגעגעסן אונ געבענטשט, נאכדעם זאגט זיא צו אים „רבי״ איך האב אשאלה צו פרעגן, זאגט רבי מאיר פרעג, פאר עטליכע יאר צוריק האט איינער מיר געגעבען עפעס צו בעהאלטען, היינט איז ער געקומען פלוצלונג איך זאל אים דיא זאך צוריקגעבען, זאל איך אים צוריקגעבין אדער ניין, זאגט רבי מאיר געוויס דארף מען צוריקגעבן, זאגט זיא אז דיין וויסן וויל איך ניט צו[רי]קגעבען, זאגט זיא צוא אים קום מיט מיר אין דיא אנדערע שטוב, זיא האט אים צוא געפירט צום בעט אונ אויפגעדעקט [...]

פירוש לתורת אלהים

אלע כנעניים וואס זענען אויף דער גאנצער ערד: (ג) [לא] תאכל כל תועבה דוא טארסט ניט עסין איין [...] ווערדיגע זאך: (ד) זאת הבהמה אשר תאכלו דס ז[ענען] די בהמות וואס איר זאלט עסען שור דעם אקס כשבים ושה עזים דס יונגע לאם אונ דס יונגע בעק[על] (ה) איל וצבי ויחמור דיא אינד אונ דעם הירש [אונ] דעם יחמור ואקו ודישון אונ דעם שטיין באק או[נ] נאזעל אונ די בערג ציג אונ די געמז: (ו) וכל [בהמה] אלע בהמות וואס איז צו שפאלטן די קלאען [...]

מצות השם

(תסח) לא תאכל כל תועבה, דאס איז דיא מצוה אז מען טאר ניט עסין קיין קדשים וואס זייא זענען פסול געווארען אדער אעלכע קדשים וואס מען האט אין זייא געמאכט איין פ[ע]ל אונ דיא מצוה גייט אן ווען דאס בית המקדש אין געשטא[נען]

ם יְיָ אֱלָהָךְ׃ א בְּנִין
ן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן
תִתְחַמְּמוּן וְלָא תְשַׁוּוּן
ש בֵּין עֵינֵיכוֹן עַל
׃ ב אֲרֵי עַם קַדִּישׁ
קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ וּבָךְ
רְעֵי יְיָ לְמֶהֱוֵי לֵהּ
ם חַבִּיב מִכֹּל עַמְמַיָּא
עַל אַפֵּי אַרְעָא׃

ס רביעי יד א בָּנִים אַתֶּם לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם לֹא תִתְגֹּדְדוּ וְלֹא־תָשִׂימוּ קָרְחָה בֵּין עֵינֵיכֶם לָמֵת׃ ב כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ וּבְךָ בָּחַר יְהוָה לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה מִכֹּל הָעַמִּים אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ ס

א׳ בנים אתם לה׳ אלהיכם קידושין לו
לו בתרא י׳ אבות פ״ג עקידה שער
א תתגודדו יבמות יג. יד מכות כ עקרים מ״ד פ״ח : ולא תשימו קרחה מכות שם. מנחות לו : כי עם קדוש קידושין לו :

בעל הטורים

עכו״ס כמו על מת : (א) בנים אתם. בפסוק הזה יש שנים עשר כנגד י״ב שבטים שנקראו בנים לה׳ : (ב) מכל העמים אשר האדמה. וסמיך ליה לא תאכל כל תועבה לו׳ לך שלא יתערבו עם העכו״ם אותם שנמשלו לבהמות. שבהמות התיר ג׳ וז׳ בחיות כנגד

רשב״ם

(א) לא תתגודדו. כדכתיב ויתגודדו כמשפטם בחרבות וברמחים וכמו גודו אילנא :

רש״י

. שכל זמן שע״א בעולם הרון אף בעולם : (א) לא ודדו. לא תתנו גדידה ר ושרט בבשרכם על מת שהאמוריים עושין לפי שאתם בניו של מקום ואתם להיות נאים ולא גדודים ומקורחים : בין עיניכם. הפדחת ובמקום אחר הוא אומר (ויקרא כא) לא יקרחו כראשם לעשות כל הראש כבין העינים : (ב) כי עם ש אתה. קדושת עצמך מאבותיך ש ועוד ובך בחר ה׳ :

בית יהודא

הקב״ה זאל זיך צוריק קערן פון זיין כעס (שכל זמן שעובדי אלילים בעולם חרון אף בעולם) וואורום אזו לאנג ווי די געצין דינער זענן אויף דער וועלט, איז דער כעס פון הקב״ה אויף דר וועלט : (א) נלא תתגודדו. מיינט מען (לא תתנו גדידה ושרט בבשרכם על מת) איר זאלט ניט געבן אשטעכונג אונ איר זאלט ניט רייסען אייער לייב אויף אמת (כדרך שהאמורים עושים) וויא די אמורים טוהען (לפי שאתם בניו של מקום) ווייל איר זענט די קינדער פון הקב״ה (ואתם להיות נאים ולא גדודים ומקורחים) דארפט איר זיין שיין ניט צושטאכין אונ ניט מיט אויסגעפליקטע האר פון : ובין עיניכם. צווישען דיא אויגען מיינט מען (אצל הפדחת) לעבען שטערן (ובמקום אחר הוא אומר) אויף איין ער ארט זאגט דר פסוק (לא יקרחו קרחה בראשם) זייא זאלען ניט אויספליקען דיא האר פון זייער קאפ (לעשות כל ט כבין העינים) אזו ווי מען טאר ניט אויסרייסען די האר ווס איבער דעם שטערן גענען צווישען די אויגען, אזו מען ניט אויסרייסן די האר פון אלע ערטער פון קאפ : (ב) וכי עם קדוש אתהו. וואורום דוא ביסט אהייליגע פאלק שת עצמך מאבותיך) דוא האסט דיין אייגענע הייליגקייט פון דיינע אלטערין (ועוד ובך בחר ה׳) נאך אהייליגקייט

דעת זקנים מבעלי התוספות

בנים אתם לה׳ אלהיכם. ולכן אם מת אביכם הבשר לא תתגודדו שהרי אינכם יתומים בכך כי יש לכם שהוא חי וקיים יתברך ויתעלה שמו אבל העכו״ם ת אביו יש לו להתגודד שאין לו עוד אב כי אם עצו שאין בם מועיל כדכתיב אומרים לעץ אבי אתה ולאבן את ילדתני :

שפתי חכמים

היטב והרשת היטב הרי שבע : ר פי׳ משום דאזהרה לא תפול אלא על הפועל שבידו לפעול הדבר ולא על הפעול כלומר שנעשה בו המעשה ומפני שמלת לא תתגודדו מורה על הרוב על הפעול מ״ש פי׳ לא תתנו גדידה בבשרכם. ונקט גדידה ושרט להודיע שגדידה מענין שרט והם שמות נרדפים. וכבר פירשתי בפרשת אמור עיין שם כי שם הכל מפורש : ש פי׳ קדושתך אינה משלך אלא מאבותיך דאם

פירוש לתורת אלהים

(א) לא תתגודדו איר זאלט ניט קראצן ולא אונ איר ט ניט טאן קיין רייסונג צווישן אייערע אוגען פון וועגען איין מת דער חזקוני שרייבט איר אל ווען אייערע עלטערן אפילו שטארבן זענט דאך ניט קיין רעכטי יתומים מחמת איר זענט גאטס קינדער : (ב) כי עם קדוש אתה ליי אלהיך רום דו ביסט אהייליג פאלק צוא דיין גאט פון נע עלטערן ובך אונ אין דיר הט גאט אום דער לט להיות צו זיין צוא אים אגליבט פאלק מכל פון

ליקוטים על התורה

(א) בנים אתם לה׳ לא תתגודדו וגו׳. ווייל יודן האבן געוואונט צווישען פעלקער, וואס ביי זייא איז דער מנהג זיי רייסען פון זיך דאס לייב אונ דיא האר פון קאפ ווען עס שטארבט ביי זייא איינער פון זייער משפחה, דריבער זאגט משה צו דיא יודען איר זייט קינדער צו הקב״ה, דער גוף פון מענטש גיהער צוא פאטער אונ מוטער, אונ דיא נשמה גיהער צוא הקב״ה, הקב״ה גיט דיא נשמה אין דעם מענטש אויף אגעוויסע צייט, ווען עס קומט דיא צייט נעמט הקב״ה זיין נשמה צוריק. וויא דער מדרש משלי שרייבט, רבי מאיר איז געוועזן שבת צו מנחה אין בית המדרש אונ האט געזאגט אדרשה, ביז צו מעריב, אונ ער האט געדאוונט מעריב, ביי אים אין דערהיים איז אין דיא צייט געשטארבען פלוצלונג זיין קינד וואס איז אלט ען עפליכע יאהר, די מוטער האט גענומען דאס קינד אונ האט אים אריינגעטראגען אין איין אנדער שטוב אונ האט אים

מצות השם

(ב) לא תתגודדו וגו׳. דאס איז דיא מצוה אז מען טאר ניט קראצען דאס לייב אדער אוס רייסען דיא האר פון דיא מען וועגען איין מת אונ דיא מצוה גייט אן אויף יעדער ארט אונ יעדער צייט :

(תסז) ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת. דאס איז די״א מצות אז מען טאר זיך ניט אויס רייסען דיא האר פון דעם קאפ פון וועגען איין מת אונ דיא מצוה גייט אן אויף יעדער ארט :

וְשָׂרַפְתָּ בָאֵשׁ אֶת־הָעִיר וְאֶת־כָּל־
שְׁלָלָהּ כָּלִיל לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהָיְתָה
תֵּל עוֹלָם לֹא תִבָּנֶה עוֹד׃ יח וְלֹא־
יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן־הַחֵרֶם לְמַעַן
יָשׁוּב יְהוָה מֵחֲרוֹן אַפּוֹ וְנָתַן־לְךָ
רַחֲמִים וְרִחַמְךָ וְהִרְבֶּךָ כַּאֲשֶׁר
נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ׃ יט כִּי תִשְׁמַע
בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר אֶת־כָּל־
מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם
לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃

אונקלוס

יָת קַרְתָּא וְיָת כָּל עֲדָ...
גְּמִיר קֳדָם יְיָ אֱלָהָ...
וּתְהֵי תֵּל חָרִיב לְעָ...
לָא תִתְבְּנֵי עוֹד׃ יח וְ...
יִדְבַּק בִּידָךְ מִדַּעַם
חֶרְמָא בְּדִיל דִּיתוּב
מִתְּקוֹף רוּגְזֵהּ וְיִהַב
רַחֲמִין וִירַחֵם עֲ...
וְיַסְגִּנָּךְ כְּמָא דִי קַ...
לַאֲבָהָתָךְ׃ יט אֲ...
תְקַבֵּל לְמֵימְרָא
אֱלָהָךְ לְמִטַּר יָת
פִּקּוֹדוֹהִי דִּי אֲנָא מְפַקֵּ...
יוֹמָא דֵין לְמֶעְבַּד דְּכָ...

תו"א ושרפת באש את העיר סנהדרין קיב: כליל לה' אלהיך שם קיא: והיתה תל עולם שם קיא: ולא ידבק שבת ל פסחים מח סנהדרין קיא מכו... פ"ז יב מב מג מד מח: ונתן לך רחמים קנא ביצה לב יבמות עט:

בעל הטורים

(יח) ורחמך והרבך. שלא תדאג לומר הקרבתי עיר וישבים לכך מבטיחך לומר שלא תדאג ויפרך וירבך: (יט) לעשות הישר בעיני וסמיך ליה בנים אתם דבזמן שעושין רצונו של מקום קרוין בנים: ונתן לך רחמים ורחמך. וסמיך ליה בנים אתם לומר לך שכל מי שיש בו רחמים ומרחם על הבריות הקב"ה מרחם עליו כאב על הבן. סמך מת לעיר הנדחת לומר לך שעכו"ם חשובה כמת וגם שהיו מתגו...

בית יהודא

וואס האבען געדינט עבודה זרה מיט דעם טויט וואס איז געשריבען אין דיא פרשה מען זאל זיי הרגען (המיתם במיתה אחרת) מעגסטו זיי הרגען מיט איין אנדער טויט: (יז) ולה' אלהיך. מיינט מען (לשמו ובשבילו) פון וועגען דעם נאמען פון הקב"ה אונ פון זיינעטוועגען ודר נאמען פון הקב"ה זאל געהייליגט ווערען ווארום ווען הקב"ה טוהט אמשפט רשעים ווערט זיין נאמען געהייליגט, עיין רש"י בשלח ע"פ ואכבדה בפרעה: (יח) למען ישוב ה' מחרון א...

רש"י

להמיתם במיתה הכתובה בהם המיתם באחרת: (יז) ... אלהיך. לשמו ובשבילו: (יח) למען ישוב ה' מח...

דעת זקנים מבעלי התוספות

העיר ולא ליהנות ממנונם: (יח) ונתן לך רחמים. בשכר שלא רחמת על מכעיסיו הוא ירחם עליך:

ליקוטים על התורה

(יז־יח) כָּלִיל לַה' אֱלֹהֶיךָ וגו' וְנָתַן לְךָ רַחֲמִים וְרִחַמְךָ וגו'. דיא גמרא זאגט אז מען וועט הרגען דיא מענטשען פון דיא שטאט וואס האבען געדינט עבודה זרה, וועט זיין ביי הקב"ה גלייך וויא מען וואלט מקריב געווען אקרבן, נאר מען זאל זייא נים הרגען מיט כעס אונ מיט רציחה, נאר מען זאל זיי הרגען ווייל הקב"ה האט געבאטען מען זאל זייא הרגען, דריבער זאגט דער פסוק וְנָתַן לְךָ רַחֲמִים, הקב"ה וועט אין דיר געבען מער רחמנות, אונ מיט רחמנות זאלסטו זייא הרגען, ווייל דם איז זייער טובה זייא זאלען שטארבען, אונ אויב זייא וועלען טאהן תשובה פאר דעם שטארבען איז געווים אטובה, אזוי וויא דו שעכטסט אבהמה צו אקרבן, שעכסטו זיא מיט רחמנות פון איר טובה וועגען, אונ וועגען מצוה ווייל הקב"ה האט געבאטען מען זאל דעם קרבן שעכטין אזוי מיט רחמנות זאלסטו זייא הרגען, ווייל הקב"ה הט געבאטען, אונ דו טוהסט דיא מצוה:

פירוש להורת אלהים

פון גאט דיין גאטס נאמען וועגען וְהָיְתָה אונ זיא זיין אבארג אויף אייביג לא זיא זאל שוין מער ווערען גיבועט: (יח) וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַ... אונ עס זאל ניט ווערען בהעפט אין דיין האנד ע... פון דעם וויסט דו זאלסט דר פון קיין שום זאך נעמען לְמַעַן דרום גאט זאל אום קערען פון זיין ג... צארן וְנָתַן אונ ער וועט דיר געבען דער בארימ... וְרִחַמְךָ אונ ער וועט דר בארמין דיך וְהִרְבְּךָ אונ... וועט מערען דיך כַּאֲשֶׁר אזו ווי גאט הט גשווארע... דיינע עלטערן: (יט) כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל יְיָ אֱלֹהֶיךָ אז... וועסט הערען אין דיין גאטס קול לִשְׁמוֹר צו היטן... זיינע מצות וואס איך גיבית דיר היינט לַעֲשׂוֹת... טאהן דם רעכט פארטי..ייט אין דיין גאטס אוגין: (א) בָּנִים אַתֶּם לַיְיָ אֱלֹהֵיכֶם איר זענט קינדער צ'וא אי...

מצות השם

(תסג־תסד־תסה) וְשָׂרַפְתָּ בָאֵשׁ וגו'. דאס איז דיא מצוה אז איין שטאט וואס דיא מענטשען וואס זייא האהנען אין איהר האבען געדינט דיא עבודה זרה זאל מען זיא פאר ברענען אונ אלדונג וואס עס געפינט זיך אין א הר אין זייער אונ דיא מענטשען זאל מען הרגינען מיט איין שווערד אונ מען טאר נים קיין הנאה האבען פון דיא זאכען וואס געפינט זיך אין דער שטאט אונ מען טאר דיא שטאט אויף מויערען אונ דיא שטאט ווערט אן גערופען (עיר הנדחת) אונ קיין עיר הנדחת מאכט מען נים נאר דורך איין בית דין... איין אונ זיבעציג מענטשען:

טו וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ וְשָׁאַלְתָּ הֵיטֵב
וְהִנֵּה אֱמֶת נָכוֹן הַדָּבָר נֶעֶשְׂתָה
הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּקִרְבֶּךָ׃ טז הַכֵּה
תַכֶּה אֶת־יֹשְׁבֵי הָעִיר הַהִוא לְפִי־
חָרֶב הַחֲרֵם אֹתָהּ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־
בָּהּ וְאֶת־בְּהֶמְתָּהּ לְפִי־חָרֶב׃ יז וְאֶת־
כָּל־שְׁלָלָהּ תִּקְבֹּץ אֶל־תּוֹךְ רְחֹבָהּ

עִתּוּן׃ טו וְתִתְבַּע
בְדוֹק וְתִשְׁאַל יָאוּת
א קֻשְׁטָא כֵּוַן פִּתְגָּמָא
עֲבִידָא תּוֹעֵבְתָּא
א בֵּינָךְ׃ טז מִמְחָא
מְחֵי יָת יָתְבֵי קַרְתָּא
יא לְפִתְגַּם דְּחָרֶב גַּמַּר
ה וְיָת כָּל דִּי בַהּ וְיָת
עִירַהּ לְפִתְגַּם דְּחָרֶב׃
יָת כָּל עֲדָאַהּ תִּכְנוֹשׁ
פְּתָיַהּ וְתוֹקֵד בְּנוּרָא

א ודרשת שם מד : וכנה שם : הכה תכה מליעה לה סנהדרין קיא : לפי חרב סנהדרין נב : החרם אותה שם קיא קיב : ואת בהמתה שם קיא תמורה ל : ואת כל שללה תקבוץ סנהדרין יז מה קיא קיב תמורה ח :

בעל הטורים

(טו) ודרשת וחקרת היטב. לפי שנאמר כי תשמע באחת עריך בשמיעה בעלמא לכך מזהיר אותך שתדרוש ותחקור היטב :

רש"י

ם ועד שיהיו מדיקיה מתוכה : (טו) ודרשת וחקרת
אלת היטב. (שם מ) מכאן למדו שבע חקירות מרבוי
רא כאן יש ג׳ דרישה וחקירה והיטב ושאלת אינו מן
ן וממנו למדו בדיקות ובמקום אחר הוא אומר (דברים
ודרשו השופטים היטב ועוד במקום אחר הוא אומר (שם
דרשת היטב ולמדו היטב היטב לג"ש ליתן ק האמור של
בזה : (טז) הכה תכה. (ב"מ לא) אם אינך יכול

בית יהודא

(וְעַד שֶׁיִּהְיוּ מַדִּיחֶיהָ מִתּוֹכָהּ) אוּנ סַיידֶען דִי אָנְגֶערֵיידֶער זֶענֶען גֶוֶוען דִי אַיינְוואוֹהְנֶער פוּן דִי זֶעלְבִּיגֶע שְׁטָאט : (טו) וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ וְשָׁאַלְתָּ הֵיטֵב . זָאגְט רַשְׁ"י (מִכַּאן לָמְדוּ שֶׁבַע חֲקִירוֹת) פוּן דַאנֶען לֶערְנֶען מִיר מֶען דַארְף פְרֶעגֶען דִי עֵדוּת זִיבֶּען זַאכֶען וֶועלְכֶע שָׁעָה אִין טָאג , וֶועלְכֶער טָאג אִין דֶר וָואךְ , וֶועלְכֶער טָאג אִין חוֹדֶשׁ , וֶועלְכֶער חוֹדֶשׁ אִין יָאהְר , וֶועלְכֶער יָאהְר אִין שְׁמִטָּה , וֶועלְכֶע שְׁמִטָּה אִין יוֹבֵל , אוּנ וֶועלְכֶער אָרְט (מֵרִבּוּי הַמִּקְרָא) דָס לֶערְנְט מֶען פוּן דִי פִיל וֶוערְטֶער
שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (כַּאן יֵשׁ שְׁלֹשָׁה) דָא זֶענֶען דְרַיי וֶוערְטֶער (דְרִישָׁה וַחֲקִירָה וְהֵיטֵב) וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ הֵיטֵב (וְשָׁאַלְתָּ אֵינוֹ מִמִּנְיָן) דֶער וָוארְט "וְשָׁאַלְתָּ" וֶוערְט נִיט גֶערֶעכֶענְט צוּא חֲקִירוֹת (וּמִמֶּנּוּ לָמְדוּ בְּדִיקוֹת) פוּן וָוארְט "וְשָׁאַלְתָּ" לֶערְנֶען אַז מֶען דַארְף נָאךְ זַאכֶן פְרֶעגֶן דִי עֵדוּת , דָס וֶוערְט גֶערוּפֶן בְּדִיקוֹת וְדְהַיְינוּ מֶען פְרֶעגְט דִיא עֵדוּת אִין וֶועלְכֶע דר אִיז דֶר מֶענְטְשׁ גֶוֶוען אָנְגִיטָאהְן , לְמָשָׁל דִי עֵדוּת זָאגֶן אוֹיף אֵיינֶעם עֶר הָט דִיא עֲבֵירָה גִיטָאהְן , וֶוען עֶר הָט צוּגֶעצוּנְדֶען אַלִיכְט שַׁבָּת , פְרֶעגְט מֶען זֵיי וִויא גְרוֹיס אִיז גֶוֶוען דִי לִיכְט וָוס עֶר הָט גֶעצוּנְדֶען שַׁבָּת , אָדֶער דִי עֵדוּת אוֹיף אֵיינֶעם עֶר הָאט גֶעהַרְגֶעט אַמֶענְטְשׁ , פְרֶעגְט מֶען זֵיי מִיט וָוס הָט דֶר מֶענְטְשׁ גֶעהַרְגֶעט זַיין חַבֵר , בַּיי יֶעדֶער ה אִיז דָא צוּ פְרֶעגֶען זַייטִיגֶע זַאכֶען , אוּנ אַז בֵּיידֶע עֵדוּת זָאגֶען נִיט גְלַייךְ אִין חֲקִירוֹת אָדֶער אִין בְּדִיקוֹת זֶענֶען עדוּת נִיט אָנְגֶענוּמֶען אוּנ דֶעם מֶענְטְשׁ הַרְגֶעט מֶען נִיט) (וּבְמָקוֹם אַחֵר הוּא אוֹמֵר) אוֹיף נָאךְ אַ אָרְט זָאגְט דֶר פָּסוּק שׁוּ הַשּׁוֹפְטִים הֵיטֵב) דִי שׁוֹפְטִים זָאלֶען גוּט פָארְשְׁטִין דִי זַאךְ , אִיז נָאךְ צְוַוייא חֲקִירוֹת (וְדָרְשׁוּ אוּנ הֵיטֵב) אִיז שׁוין (וּבְמָקוֹם אַחֵר הוּא אוֹמֵר) אוֹיף נָאךְ אַ אָרְט זָאגְט דֶר פָּסוּק (וְדָרַשְׁתָּ הֵיטֵב) דוּא זָאלְסְט גוּט פָארְשְׁטִין דִיא זַאךְ , אִיז צְוַוייא חֲקִירוֹת וְדָרַשְׁתָּ אוּנ הֵיטֵב , אִיז שׁוין זִיבֶּען (וְלָמְדוּ הֵיטֵב הֵיטֵב לִגְזֵרָה שָׁוָה) מֶען לֶערְנְט דִיא דְרַייא מָאהְל : וָוס זֶענֶען גְלַייכֶע וֶוערְטֶער (לִיתֵּן הָאָמוּר שֶׁל זֶה בָּזֶה) וִויא זֵיי וָואלְטֶן גֶעשְׁטַאנֶען אַלֶע צוּזַאמֶען אֵיינְס לֶעבֶּן דָס אַנְדֶערֶע : (הַכֵּה תַכֶּהוּ . דֶער פָּסוּק מֵיינְט (אִם אֵינְךָ יָכוֹל לַהֲמִיתָם בְּמִיתָה הַכְּתוּבָה בָּהֶם) אוֹיבּ דוּ קֶענְסְט נִיט הַרְגֶענֶען דִי מֶענְטְשֶׁן

דעת זקנים מבעלי התוספות

כליל לה׳ אלהיך . כדי שיודע לכל שלשם ה׳ ב"ה הרבתם

שפתי חכמים

ק וכאלו כלם כתובים במקום א׳ ודרשת וחקרת היטב ודרשו השופטים

פירוש לתורת אלהים

ן אָן גִירֶעט לֵאמֹר צוּ זָאגֶען גִלְכָה לְאָמֹר גֵיין אוּנ
ר דִינֶן פְרֶעמְדֵי אָפּ גֶעטֶער וָוס דוּ וֵוייסְט זַייא
: (טו) וְדָרַשְׁתָּ אוּנ דוּ זָאלְסְט פָארְשְׁטֶען וְחָקַרְתָּ אוּנ
אלְסְט זוּכֶן וְשָׁאַלְתָּ הֵיטֵב אוּנ דוּ זָאלְסְט גוּט פְרֶעגֶן
אוּנ עֶס אִיז אֱמֶת דִי זַאךְ נֶעֶשְׂתָה עֶס אִיז גֶוָוארֶן
אהֶן דִיא אוּם וֶוערְדִיגֶע זַאךְ צְווִישֶׁען דִיר :
הַכֵּה שְׁלָאגֶן תַכֶּה זָאלְסְט דוּ שְׁלָאגֶן אֶת דִי זִיצֶער
פוּן דֶער שְׁטָאט צוּא שַׁארְפֶע שְׁוֶוערְד [עיין רש"י]
הַחֲרֵם דוּ זָאלְסְט פַּר וִויסְטֶען זַיא מִיט אַלְץ וָואס אִיז
אִין אִיר וְאֶת בְּהֶמְתָּהּ אוּנ אִירֶע בְּהֵמוֹת לְפִי חָרֶב צוּא
שַׁארְפֶע שְׁוֶוערְד : (יז) וְאֶת כָּל שְׁלָלָהּ אוּנ גָאר אִיר
פַארְמֶעגִין תִּקְבֹּץ זָאלְסְט דוּא אַיין זַאמְלֶען אִין אִיר
גַאס אַריין וְשָׂרַפְתָּ אוּנ דוּא זָאלְסְט פַאר בְּרֶענֶען דִיא
שְׁטָאט מִיט גָאר אִיר פַארְמֶעגִין כָּלִיל גָאר אִין גַאנְצֶן

מצות השם

) וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ וְשָׁאַלְתָּ הֵיטֵב וגו׳. דָאס אִיז דִיא מִצְוָה אַז דִיא עֵדוּת וָואס זַייא זָאגֶען עֵדוּת זָאל מֶען גוּט נָאךְ שְׁטֶען אוּנ גוּט נָאךְ פְרֶעגֶען כְּדֵי מֶען זָאל וִויסֶען צוּא זַייא אֱמֶת אוּנ מֶען דַארְף דִיא עֵדוּת וָואס זַייא זָאגֶען אַז אֵיינֶער הָאט דֶעם אַנְדֶערֶען גֶעהַרְגֶעט דַארְף מֶען פְרֶעגֶען מִיט וָואס מֶען הָאט אִים גֶעהַרְגֶעט אַלְדוּנְג אוּיס צוּ פְרֶעגֶען כְּדֵי דָאס זָאל זַיין אַיין גוּט עֵדוּת אוּנ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן וֶוען מֶען פַּסְקִית דִינֵי נְפָשׁוֹת :

כָּל־הָעָם בָּאַחֲרֹנָה׃ יא וּסְקַלְתּוֹ
בָאֲבָנִים וָמֵת כִּי בִקֵּשׁ לְהַדִּיחֲךָ
מֵעַל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הַמּוֹצִיאֲךָ
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים׃
יב וְכָל־יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּן וְלֹא־
יוֹסִפוּ לַעֲשׂוֹת כַּדָּבָר הָרָע הַזֶּה
בְּקִרְבֶּךָ׃ ס יג כִּי־תִשְׁמַע בְּאַחַת
עָרֶיךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ
לָשֶׁבֶת שָׁם לֵאמֹר׃ יד יָצְאוּ אֲנָשִׁים
בְּנֵי־בְלִיַּעַל מִקִּרְבֶּךָ וַיַּדִּיחוּ אֶת־
יֹשְׁבֵי עִירָם לֵאמֹר נֵלְכָה וְנַעַבְדָה
אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא־יְדַעְתֶּם׃

וִידָא דְכָל עַמָּ
בְּבַתְרֵיתָא׃ יא וְתִרְגְּמִנֵּ
בְּאַבְנַיָּא וִימוּת אֲרֵי בְעָ
לְאַטְעָיוּתָךְ מִדַּחַלְתָּ
דַייָ אֱלָהָךְ דִּי אַפְּקָ
מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם מִבֵּי
עַבְדוּתָא׃ יב וְ
יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּן וְיִדְחֲלוּ
וְלָא יוֹסְפוּן לְמֶעְבַּ
כְּפִתְגָמָא בִּישָׁא הָדֵ
בֵּינָךְ׃ יג אֲרֵי תִשְׁמַ
בְּחַד מִקִּרְוָךְ דִּי
אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ לְמִתַּ
תַּמָּן לְמֵימָר׃ יד נְפַ
גֻּבְרִין בְּנֵי רִשְׁעָא מִבֵּינָ
וְאַטְעִיאוּ יָת יָתְבֵי קַרְתְּהוֹ
לְמֵימָר נְהָךְ וְנִפְלַח
לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא דִּי לָ

תו"א וכל ישראל סנהדרין סג: באחת יג: יצאו אנשים ברכות לא כתו סה בתרא י סנהדרין פה. קיא: מקרבך סנהדרין וידיחו שם קיב:

בית יהודא

בְּאַחֲרוֹנָה) די האנט פון אַלֶע יודין וָוס וועלען דארטן זיין זאלען זיין נאך אים צו הַרְגֶנֶן דעם אַנְדֶערְיידער: (יג) וּלָשֶׁבֶת שָׁם) זאגט רש"י (פְּרָט לִירוּשָׁלַיִם) די שטאט ירושלים מיינט מען נים (שֶׁלֹּא נִתְּנָה לְדִירָה) וויל ירושלים איז נים גיגעבן געווארען פאר אייגציגע מענטשן צו וואהנען אין איר, זיא איז פרייא גיוועזן פאר אַלֶע יודין צו קומען אין איר ווען איינער האט געוואלט: וּכִי תִשְׁמַע לֵאמֹר) ווען דוא וועסט הערין (אוֹמְרִים כֵּן) מען זאגט אזו „יָצְאוּ" עס זענען ארויס גענאנגען מענטשען: (יד) וּבְנֵי בְלִיַּעַל) (בְּלִי עוֹל) אָן אַיאָך (שֶׁפָּרְקוּ עוֹלוֹ שֶׁל מָקוֹם) זיי האבען פון זיך אַראָפּגענומען דעם יאך ודיא תּוֹרָה אונ מצותו פון הקב"ה: וַאֲנָשִׁים) (וְלֹא נָשִׁים) מענר זענען ארויסגענאנגען, נים ווייבער: וּיוֹשְׁבֵי עִירָם) זי האבען אנגערעט דיא איינוואהנער פון זייער שטאט (וְלֹא יוֹשְׁבֵי עִיר אַחֶרֶת) נים דיא איינוואהנער פון איין אנדערע שטאט (מִכַּאן אָמְרוּ) פון דאנען האבען די חכמים גזאגט (אֵין נַעֲשֵׂית עִיר הַנִּדַּחַת) אַשטאט ווערט נים אַעיר הנדחת צו די אַלֶע דינים וואס שטייט אין דיא פרשה (עַד שֶׁיַּדִּיחוּהָ אֲנָשִׁים) סיידן מענער זענען גיוועזן די אָנרעדער צו דינען עבודה זרה

רש"י

(יג) לשבת שם. (ספרי) פרט לירושלים ש לא ניתנ' לדיו כי תשמע וגו' לאמר. אומרים כן ש יצאו וגו': (יד) ב בליעל. (שם) בלי עול שפרקו עולו של מקום: אנשים (סנהדרין פה) ט ולא נשים: ישבי עירם. ולא יושבי ע אחרת מכאן אמרו אין נעשית עיר הנדחת עד שידיח

שפתי חכמים

כתיב אחר זה ידך תהיה בו בראשונה להמיתו אלא וכו': ע פי' לאדם אחד אלא לכל ישראל נוי שרוצה לדור בתוכה הרשות בידו כי ירושלים לא נתחלקה לשבטים: פ כלומר אין פירושו כמו לאמר בכל מקום שפירושו שיחזור ויאמר או אמור להם דברי כשיים. אבל לאו האמור פה הוא דבוק עם יצאו אנשים שלאחריו: צ דאל"כ אנש ל"ל הא כתיב בני בליעל ולכך הפך רש"י לפרש בליעל קודם לאנשים

פירוש לתורת אלהים

יָדְךָ דיין האנד תִּהְיֶה זאל זיין צום ערשטן צו הרגנן אים אונ עס איז אַמִצְוָה דער וָוס איז גיווארען אָן גירעט דער זאל אים טייטען ערשט אונ די האנד פון גאר דעם פאלק זאל זיין צום לעצטען אז ער וועט אים נים הרגנן זאלן אים אנדערע הרגינען: (יא) וּסְקַלְתּוֹ בָאֲבָנִים וָמֵת אונ דוא זאלסט אויף אים ווארפין שטיינער אונ ער זאל ווערען גיטייט כי ווארום ער הט גיוואלט פאר שטוסין דיך פון דיין גאט הַמּוֹצִיאֲךָ וואס ער האט דיך אויס גיצוגען פון מִצְרַיִם וָוס דו ביסט דארט גיוועזן אַקנעכט: (יב) וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּן אונ אַלֶע יודין זאלין הערען או זאלן זיך פארכטן וְלֹא אונ זיי זאלן נים מערן צו טאהן אַזעלכע שלעכטע זאכן צווישן דיר: (יג) תִשְׁמַע אז דו וועסט הערן בְּאַחַת עָרֶיךָ אין איינע פו דיינע שטעט אֲשֶׁר וואס גאט דיין גאט וועט די געבן לָשֶׁבֶת שָׁם דארט צו זיצן לֵאמֹר צו זאגן: (יד) יָצְאוּ אֲנָשִׁים עס זענין ארויס גיגאנגען מאנען בְּנֵי בְלִיַּעַל אַזעלכי מאנן וָוס זיי האבן פון זיך אפ גיטאן דע עול פון גאט ב"ה מִקִּרְבֶּךָ פון צווישן דיר וַיַּדִּיחוּ או זיי האבן פר שטוסן די זיצר פון זייער שטאט זיי

האבען

הָאָ֑רֶץ וְעַד־קְצֵ֥ה הָאָֽרֶץ׃ ט לֹא־תֹאבֶ֣ה ל֔וֹ וְלֹ֥א תִשְׁמַ֖ע אֵלָ֑יו וְלֹא־תָח֤וֹס עֵֽינְךָ֙ עָלָ֔יו וְלֹֽא־תַחְמֹ֥ל וְלֹא־תְכַסֶּ֖ה עָלָֽיו׃ י כִּ֤י הָרֹג֙ תַּֽהַרְגֶ֔נּוּ יָדְךָ֛ תִּֽהְיֶה־בּ֥וֹ בָרִאשׁוֹנָ֖ה לַהֲמִית֑וֹ וְיַ֥ד

אונקלוס

מְסֵיפֵי אַרְעָא וְעַד
סְיָפֵי אַרְעָא׃ ט לָא תֵיבֵי
לֵיהּ וְלָא תְקַבֵּל מִנֵּהּ
וְלָא תְחוּס עֵינָךְ עֲלוֹהִי
וְלָא תְרַחֵם וְלָא תְכַסֵּי
עֲלוֹהִי׃ י אֲרֵי מִקְטַל
תִּקְטְלִנֵּהּ יְדָךְ תְּהֵי בֵהּ
בְּקַדְמֵיתָא לְמִקְטְלֵהּ

רשב״ם

כי הרג תהרגנו. [אלא הרוג תהרגנו]:

תו״א לא תאבה שם עב: לא תחמול שם כט לג לו פה מכות יב: כי הרג סנהדרין לג לה:

בעל הטורים

ולא תחוס עינך עליו. (עם האותיות והתיבות) גימ׳ אין טוענין למסית: ולא תכסה. ב׳ ולא תכסה עליו ולא תכסה עוד על הרוגים כמו שדרשו במסית שאם יצא מב״ד חייב אין מחזירין אותו לזכות וזהו לא תכסה עוד על הרוגיה פי׳ על מי שיצא ליהרג:

רש״י

ומקצה ל ולכא השמים שהן מהלכין מסוף העולם ועד סופו: (ט) לא תאבה לו. לא תהא תאב לו מ לא תאהבנו לפי שנא׳ (ויקרא יט) ואהבת לרעך כמוך את זה לא תאהב: ולא תשמע אליו. בהתחננו על נפשו למחול לו לפי שנא׳ (שמות כג) עזוב תעזוב עמו ב לזה לא תעזוב: ולא תחוס עינך עליו. לפי שנא׳ (ויקרא יט) לא תעמוד על דם רעך לזה לא תחוס: ולא תחמול. לא תהפוך בזכותו: ולא תכסה עליו. אם אתה יודע לו חובה אינך רשאי לשתוק: (י) כי הרג תהרגנו. (אם יצא מב״ד זכאי החזירהו לחובה) יצא מב״ד חייב אל ם תחזירהו לזכות (ספרי): ידך תהיה בו בראשונה. מצוה ביד הניסת להמיתו לא מת בידו ימות ביד אחרים שנא׳ ויד כל העם וגו׳:

בית יהודא

אוּנ אַלֶע שְׁטֶערִין אוּנ מַזָלוֹת (שֶׁהֵן מְהַלְּכִין מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ) זֵיי גֵייעֶן פוּן אֵיין עֶק וֶועלְט בִּיז צוּם אַנְדֶערְן עֶק וֶועלְט, זֵיי זֶענֶען אוֹיךְ נִיט קֵיין גָאטֶער: (ט) וְלֹא תֹאבֶה לוֹ. מֵיינְט מֶען (לֹא תְהֵא תָאֵב לוֹ) דוּ זָאלְסְט נִיט גְלוּסְטִין צוּ דֶעם מֶענְטְשׁ (לֹא תֶאֱהָבֶנּוּ) זָאלְסְט אִים נִיט לִיב הָאבֶּן (לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר) וַוייל עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ) זָאלְסְט לִיב הָאבֶּן דֵיין פְרַיינְד וִויא זִיךְ אַלֵיין (אֶת זֶה לֹא תֶאֱהַב) אָבֶּער דֶעם מֶענְטְשׁ זָאלְסְטוּ נִיט לִיב הָאבֶּן: וְלֹא תִשְׁמַע אֵלָיו. זָאלְסְט נִיט הֶערֶן צוּ אִים (בְּהִתְחַנְּנוֹ עַל נַפְשׁוֹ לִמְחוֹל לוֹ) וֶוען עֶר וֶועט דִיךְ בֶּעטֶן דוּ זָאלְסְט אִים מוֹחֵל זַיין אוּנ שֵׁיינְקֶען זַיין לֶעבֶּען (לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר) וַוייל עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (עָזוֹב תַּעֲזוֹב עִמּוֹ) טַייטְשְׁט דֶר תַּרְגוּם דוּ זָאלְסְט אַוֶועקְלָאזִין דִיא פַיינְדְשַׁאפְט וָוס דוּ הָאסְט אִין הַארְצֶן צוּ דַיין חַבֵר (לָזֶה לֹא

תַעֲזוֹב) דִי פַיינְדְשַׁאפְט וָוס דוּ הָאסְט צוּ דֶעם מֶענְטְשׁ זָאלְסְטוּ נִיט אַוֶועקְלָאזִין: וְלֹא תָחוֹס עֵינְךָ עָלָיו. זָאגְט רַשִׁ״י (לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר) וַוייל עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (לֹא תַעֲמוֹד עַל דַּם רֵעֶךָ) זָאלְסְט נִיט שְׁטֵיין לֶעבֶּען דִי בְּלוּט פוּן דַיין חַבֵר, וֶוען דוּ הָאסְט מֶען וויל הַרְגֶענֶן דַיין חַבֵר זָאלְסְטוּ נִיט שְׁטֵיין אוּנ זֶעהֶן וִויא מֶען הַרְגֶ׳ט אִים, נָאר זָאלְסְט אִים רֶעטְטִין פוּן טוֹיט (עַל זֶה לֹא תָחוֹס) אוֹיף דֶעם מֶענְטְשׁ זָאלְסְטוּ נִיט רַחֲמָנוּת הָאבֶּן, מֶעגְסְט שְׁטֵיין אוּנ זֶעהֶן וִוי מֶען הַרְגֶ׳ט אִים: וְלֹא תַחְמוֹל. מֵיינְט מֶען (לֹא תַהֲפוֹךְ בִּזְכוּתוֹ) זָאלְסְט נִיט רַחֲמָנוּת הָאבֶּען אוֹיף אִים אוּנ זָאלְסְט נִיט זוּכֶען אוֹיף אִים זְכוּת: וְלֹא תְכַסֶּה עָלָיו. זָאלְסְט נִיט בַּאדֶעקִין אוֹיף אִים (אִם אַתָּה יוֹדֵעַ לוֹ חוֹבָה) אוֹיבּ דוּ וֵוייסְט אִים צוּ בֶּעשׁוּלְדִיגֶען (אֵינְךָ רַשַּׁאי לִשְׁתּוֹק) טָארְסְטוּ נִיט שְׁוַויינֶען, נָאר דוּ מוּזְט זָאגִין פַר בֵּית דִין: (י) וְכִי הָרֹג תַּהַרְגֶנּוּ. נָאר הַרְגֶענֶען זָאלְסְטוּ אִים (אִם יָצָא מִבֵּית דִין זַכַּאי) אוֹיבּ עֶר אִיז אַרוֹיסְגֶעגַאנְגֶען פוּן בֵּית דִין גֶערֶעכְט אוּנ דוּ וֵוייסְט אִים צוּ בֶּעשׁוּלְדִיגֶען (הַחֲזִירֵהוּ לְחוֹבָה) זָאלְסְטוּ אִים צוּרִיק בְּרֵיינְגֶען צוּ בֵּית דִין אוּנ בֵּית דִין זָאלֶן אִים בֶּעשׁוּלְדִיגֶען צוּם הַרְגֶענֶען (יָצָא מִבֵּית דִין חַיָּיב) אוֹיבּ עֶר אִיז אַרוֹיסְגֶעגַאנְגֶען פוּן בֵּית דִין בֶּעשׁוּלְדִיגְט צוּם הַרְגֶענֶען אוּנ דוּ וֵוייסְט אִים גֶערֶעכְט צוּ מַאכְן מֶען זָאל אִים נִיט הַרְגֶענֶען (אַל תַּחֲזִירֵהוּ לִזְכוּת) זָאלְסְטוּ אִים נִיט צוּרִיקְבְּרֵיינְגֶען צוּ בֵּית דִין מֶען זָאל אִים גֶערֶעכְט מַאכֶען נָאר מֶען זָאל אִים הַרְגֶענֶען: וְיָדְךָ תִּהְיֶה בּוֹ בָרִאשׁוֹנָה. זָאגְט רַשִׁ״י (מִצְוָה בְּיַד הַנִּיסָּת לַהֲמִיתוֹ) עֶס אִיז אַמִצְוָה אוֹיף דֶעם מֶענְטְשׁ וָוס מֶען הָאט אִים אָנְגֶערֶעט עֶר זָאל זַיין דֶר עֶרְשְׁטֶער צוּם הַרְגֶענֶען דֶעם מֶענְטְשׁ וָוס אִיז דֶער אָנְרֵיידֶער, דֶעם עֶרְשְׁטֶען שְׁטֵיין זָאל עֶר אוֹיף אִים וַוארְפֶען (לֹא מֵת בְּיָדוֹ) אוֹיבּ עֶר אִיז נִיט גֶעשְׁטָארְבֶּן דוּרְךְ זַיין הַאנְט (יָמוּת בְּיַד אֲחֵרִים) זָאל עֶר שְׁטַארְבֶּן דוּרְךְ אַנְדֶערֶע הֶענְט, זָאלֶן אַנְדֶערֶע מֶענְטְשֶׁן אִים הַרְגֶענֶען (שֶׁנֶּאֱמַר) וִויא עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (וְיַד כָּל הָעָם

שפתי חכמים

לא נקרא ריע בשום מקום: ל דאל״כ לא היה לו לכתוב אלא מחוקים ממך עד קצה הארץ: מ דאי אפשר כמשמעו שלא תרצה דבריו ושלא לקבל דברי המסית אותך דא״כ מאי לא תחוס עינך עליו כו׳ כי הרוג תהרגנו וגו׳ הוא עומד להרוג וקא מזהיר שלא להתרצות דבריו ולא לקבל דבריו לעבוד אלהים אחרים: נ ות״א מסבק תשבק מה דבלבך עלוהי היינו השנאה דבלבך ותמחול לו והא דפי׳ רש״י לעיל לעזור לו וכאן פי׳ שהוא לשון מחילה. י״ל דלעיל פי׳ לפי פשוטו וכן פי׳ מהרא״י: ס ואע״ג דדברה תורה כל׳ בני אדם כתב הרא״ם ה״מ היכא דליכא למדרש ליה אבל היכא דאיכא למדרש דרשינן. ונראה לי דקשה ליה לרש״י דהרוג תהרגנו יתירא היא דהא

פירוש לתורת אלהים

(ח) ... מִן הָעַמִּים אֵייךְ הַקְּרוֹבִים אֵלֶיךָ וָואס זֶענֶען נָאהֶענְט צוּ דִיר אָדֶער וָואס זֶענֶען וַוייט פוּן דִיר [עיין רש״י] מִקְצֵה פוּן אֵיין עֶק וֶועלְט דָס מֵיינְט מֶען דִי זוּן אוּנ דִי לְבָנָה אוּנ דִי שְׁטֶערֶען וָוס גֵייעֶן פוּן אֵיין עֶק וֶועלְט בִּיז צוּם אַנְדֶערֶען עֶק וֶועלְט: (ט) לֹא תֹאבֶה לוֹ דוּא זָאלְסְט נִיט גְלוּסְטֶען אוּנ נִיט לִיב הָאבֶּן אִים [עיין רש״י] וְלֹא אוּנ דוּ זָאלְסְט צוּ אִים נִיט צוּא הֶערֶען אַז עֶר וֶועט דִיךְ בֶּעטֶען אוֹיף זַיין לֶעבִּין דוּא זָאלְסְט אִים מוֹחֵל זַיין וְלֹא אוּנ דַיין אוֹיג זָאל זִיךְ אוֹיף אִים נִיט דֶערְבַּארְמִין וְלֹא תַחְמוֹל אוּנ דוּא זָאלְסְט אוֹיף אִים נִיט מְלַמֵּד זְכוּת זַיין וְלֹא אוּנ דוּא זָאלְסְט אוֹף אִים נִיט פַר דֶעקְן אַז דוּא וֵוייסְט אוֹיף אִים בֵּייז טָארְסְטוּ נִיט שְׁוַויינֶען: (י) כִּי. נֵייעֶרְט הָרוֹג הַרְגֶענֶען תַּהַרְגֶנּוּ דוּ זָאלְסְט הַרְגֶענֶען אִים [עיין רש״י]

אֽוֹ־בִתְּךָ֞ א֣וֹ ׀ אֵ֣שֶׁת חֵיקֶ֗ךָ א֧וֹ רֵֽעֲךָ֛
אֲשֶׁ֥ר כְּנַפְשְׁךָ֖ בַּסֵּ֣תֶר לֵאמֹ֑ר נֵֽלְכָ֗ה
וְנַֽעַבְדָה֙ אֱלֹהִ֣ים אֲחֵרִ֔ים אֲשֶׁר֙ לֹ֣א
יָדַ֔עְתָּ אַתָּ֖ה וַאֲבֹתֶֽיךָ׃ ח מֵאֱלֹהֵ֣י
הָֽעַמִּ֗ים אֲשֶׁר֙ סְבִיבֹ֣תֵיכֶ֔ם הַקְּרֹבִ֣ים
אֵלֶ֔יךָ א֖וֹ הָרְחֹקִ֣ים מִמֶּ֑ךָּ מִקְצֵ֥ה

בַּר אִמָּךְ אוֹ בְרָךְ אוֹ בְרַתָּךְ אוֹ אִתַּת קְיָמָךְ אוֹ חַבְרָךְ דִּי כְנַפְשָׁךְ בְּסִתְרָא לְמֵימַר נְהָךְ וְנִפְלַח לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא דִּי לָא יְדַעְתְּ אַתְּ וַאֲבָהָתָךְ׃ ח מִטַּעֲוַת עַמְמַיָּא דִּי בְסַחֲרָנֵיכוֹן דְּקָרִיבִין לָךְ אוֹ דִּרְחִיקִין

תולדות אהרן

מלכי׳ סנהדרין, סא׃

בעל הטורים

כי יסיתך ר"ת בגימ׳ ביחוד רמז ליחוד מן התורה: כנפשך. ב׳ במס׳. אשר כנפשך. כנפשך שבעך היינו דאיתא בחולין אין הסתה בדברים... כתיב כי יסיתך ההוא נמי באכילה ושתיה והיינו כנפשך כמו כנפשך שבעך דהיינו אכילה: אשר לא ידעת אתה ואבותיך. כתיב במ... לפי שרעך כנפשך דהיינו אביו מסיתו לומר לא תלמוד לעשות מאבותיך שהוא אבי אביך אלא תלמד מאביך:

בית יהודא

נוייב (הַשֹּׁכֶבֶת חֵיקֶךָ) וָוס זיא לִיגְט אִין דַיין שׁוֹיס (וּמְחַקָּה בָּךְ) אוּנ זיא רֵייצְט אָן אִין דִיר (וְכֵן) אוּנ אַזוֹי שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (וּמֵחִיק הָאָרֶץ) מֵיינְט מֶען מִיסוֹד הַתְּקוּעַ בָּאָרֶץ) פוּן דֶעם פוּדאַמֶענְט וָוס אִיז אַרַיינְגֶעשְׁטֶעקְט אִין דִי עֶרְד: וַאֲשֶׁר כְּנַפְשְׁךָ) . וָוס עֶר אִיז וִוי דוּ אַלֵיין (זֶה אָבִיךָ) דָס מֵיינְט מֶען דַיין פָאטֶער (פֵּירֵשׁ לָךְ הַכָּתוּב אֶת הַחֲבִיבִין לָךְ) דֶר פָּסוּק הָט דָא אוֹסְגֶערֶעכֶנְט דִי מֶענְטְשְׁן וָוס זֶענֶען בַּיי דִיר לִיבּ, פוּן דֶעסְטְוֶועגְן אוֹבּ זֵיי הָאבֶּן דִיךְ אָנְגֶערֶעט דוּ זָאלְסְט דִינֶען עֲבוֹדָה זָרָה, זָאלְסְטוּ זֵיי הַרְגֶען (קַל וָחוֹמֶר לַאֲחֵרִים) אוֹיבּ אַנְדֶערֶע מֶענְטְשְׁן הָאבֶּן דִיךְ אָנְגֶערֶעט צוּ דִינֶען עֲבוֹדָה זָרָה זָאלְסְטוּ זֵיי גֶעוִויס הַרְגֶען: וּבַסֵּתֶר). אִין דֶערְשְׁטִיל, זָאגְט רש"י (דִּבֵּר הַכָּתוּב בְּהֹוֶה) דֶר פָּסוּק שְׁמוּעֶסְט וִוי דֶר פִירוּנְג אִיז (שֶׁאֵין דִּבְרֵי מֵסִית אֶלָּא בַּסֵּתֶר) אַז אֵיינֶער קוּמְט אָנְרֵיידֶען צוּ אַ עֲבֵירָה רֶעט עֶר צוּ אִים שְׁטִיל, עֶס זָאל קֵיינֶער הֶערֶן (וְכֵן שְׁלֹמֹה הוּא אוֹמֵר) דֶר מֶלֶךְ שְׁל... זָאגְט אוֹיךְ אַזוֹי (בְּנֶשֶׁף בְּעֶרֶב יוֹם בְּאִישׁוֹן לַיְלָה וַאֲפֵלָה) וֶוען דִי אִשָּׁה זוֹנָה קוּמְט אָנְרֵיידֶען מֶען זָאל מִיט אִיר מְזַנֶּה זַיין קוּמְט זִיא אִין אָבֶענְד, וֶוען דֶער טָאג וֶוערְט טוּנְקִיל, וָוען עֶס אִיז גָאר פִינְסְטֶער: וַאֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ אַתָּה וַאֲבוֹתֶיךָ זָאגְט רש"י מֶען מֵיינְט (גְּנַאי גָּדוֹל הוּא לָךְ) דָס אִיז פַר דִיר אַגְרוֹיסֶע שַׁאנְדֶע (שֶׁאַף הָאוּמּוֹת אֵין מַנִּיחִין מַה שֶּׁמָּסְרוּ לָ... אֲבוֹתֵיהֶם) אֲפִילוּ דִי פֶעלְקֶער לָאזִין נִיט אַוֶועק דִיא גֶאטֶער וָוס זֵייעֶרֶע אֶלְטֶערֶן הָאבֶּן צוּ זֵיי אִיבֶּער גֶגֶעבֶּן (וְזֶה אוֹמֵר עֲזוֹב מַה שֶּׁמָּסְרוּ לָךְ אֲבוֹתֶיךָ) אוּנ דֶער מֶענְטְשׁ זָאגְט צוּ דִיר דוּ זָאלְסְט פַארְלָאזֶען דֶעם גָאט וָוס דַיינֶע אֶלְטֶערֶן הָאבֶּן צוּ דִיר אִיבֶּערְגִיגֶעבֶּן: (ח) וְהַקְּרוֹבִים אֵלֶיךָ אוֹ הָרְחֹקִים). דִיא גֶאטֶער פוּן דִי פֶעלְקֶער וָוס זֶענֶען נָאנְט צוּ דִיר אָדֶער זֶענֶען וַוייט פוּן דִיר, פְרֶעגְט רש"י (לָמָּה פָּרַט קְרוֹבִים וּרְחוֹקִים) צוּ וָואס זָאגְט דֶער פָּסוּק נָאנְטֶע אוּנ וַוייטֶע, וָואס אִיז דֶ... חִילּוּק צְוִוישֶׁען נָאנְטֶע אוּנ וַוייטֶע (אֶלָּא כָּךְ אָמַר הַכָּתוּב) נָאר אַזוֹי זָאגְט דֶער פָּסוּק (מִטִּיבָן שֶׁל קְרוֹבִים אַתָּה לָמֵד ... שֶׁל רְחוֹקִים) פוּן דִיא נָאנְטֶע גֶאטֶער קֶענְסְטוּ ווִיסֶען וָוס עֶס אִיז מִיט דִיא וַוייטֶע גֶאטֶער (כְּשֵׁם שֶׁאֵין מַמָּשׁ בִּקְרוֹבִים) ... וִויא דוּ זֶעהְסְט דִי נָאנְטֶע גֶאטֶער זֶענֶען גָאר נִישְׁט (כָּךְ אֵין מַמָּשׁ בִּרְחוֹקִים) אַזוֹי זֶענֶען דִי וַוייטֶע גֶאטֶער אוֹיךְ גָאר נִישְׁ... וּמִקְצֵה הָאָרֶץ) פוּן אֵיין עֶק וֶועלְט בִּיז צוּם אַנְדֶערֶן עֶק וֶועלְט, (זוּ חַמָּה וּלְבָנָה וּצְבָא הַשָּׁמַיִם) דָס מֵיינְט מֶען דִי זוּנְן דִי לְבָ...

רש"י

חיקך. השוכבת בחיקך ומחקה בך אפקייט"א בל... (אנהעגנענד) וכן (יחזקאל מג) ומחיק הארץ מיסוד התי... בארץ: אשר כנפשך. זה אביך כ פירש לך הכתוב החביבין לך ק"ו לאחרים: בסתר. דבר הכתוב בה... שאין דברי מסית אלא בסתר וכן הוא אומר (משלי) בנשף בערב יום באישון לילה ואפלה: אשר לא ידע... אתה ואבותיך. דבר זה גנאי גדול הוא לך שאף האומ... אין מניחין מה שמסרו להם אבותיהם וזה אומר לך עזוב שמסרו לך אבותיך: (ח) הקרובים אליך או הרחוקי... למה פרט קרובים ורחוקים אלא כך אמר הכתוב מט... של קרובים אתה למד טיבן של רחוקים כשם שאין מ... בקרובים כך אין ממש ברחוקים: מקצה הארץ. זו ח...

שפתי חכמים

אחים אנחנו וכמו כי ישבו אחים יחדו אלא ע"כ או נקט קרא כי אפיו מן האב יותר חביב לו מאח מן האם: כ ויחסר מלת או כי אין

דעת זקנים מבעלי התוספות

שדרכן לשנא זה את זה מפני הירושה: בסתר לאמר. ז... הכתוב בהויה כי דרך לדבר דבר מכוער כזה בסתר. ו... בכור שור אומר שלפי שנאמר הולך רכיל מגלה סוד אל תא... שבשביל שדבר לך בסתר שאסור לגלות סודו כי אדרבה לא תכסה עליו שאסור לכסות דבריו:

פירוש לתורת אלהים

פוּן אֵיין פָאטֶער וֶועט דִיךְ אָנְרֵיידִין בֶּן אִמְּךָ אָדֶער דַיין בְּרוּדֶער פוּן אֵיין מוּטֶער אוֹ בִנְךָ אָדֶר דַיין זוּהְן אוֹ בִתְּךָ אָדֶר דַיין טָאכְטֶר אוֹ אֵשֶׁת אָדֶער דַיין וַוייבּ אוֹ רֵעֲךָ אָדֶער דַיין חָבֵר וָואס דוּא הָאסְט אִים לִיבּ וִוי דַיין לֶעבִּין דָס מֵיינְט מֶען דֶעם פָאטֶער [עיין רמ"ן] בַּסֵּתֶר אִין דֶערְשְׁטִיל [עיין רמ"ן] לֵאמֹר עֶר וֶועט צוּ דִ... זָאגֶען נֵלְכָה לָאמִר גֵיין אוּנ לָאמִר דִינֶען פְרֶעמְ... גֶעטֶער אֲשֶׁר וָואס דוּ מִיט דַיינֶע עֶלְטֶערֶן הָאבֶּ... זֵייא נִיט גִיקָאנְט: (ח) מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר סְבִיבֹתֵי... פוּן דִיא גֶעטֶער פוּן דִיא כְּנַעֲנִים וָואס זֶע...

מצות השם

עֶר הָאט צוּא גִירֶעט קוּמְט מֶען זָאל אִיהְם פַאר שְׁטֵיינִגֶען אֲפִילוּ דֶער וָואס עֶר הָאט אִים צוּא גֶערֶעט הָאט נִיט גֶעדִינְט דִיא עֲבוֹדָה זָרָה אוּנ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן אוֹיף יֶעדֶער אָנ... בּ... זְכָרִים אוּנ נְקֵבוֹת:

תַּעַבְדוּ וּבוֹ תִדְבָּקוּן׃ ו וְהַנָּבִיא
הַהוּא אוֹ חֹלֵם הַחֲלוֹם הַהוּא יוּמָת
כִּי דִבֶּר־סָרָה עַל־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם ׀ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
וְהַפֹּדְךָ מִבֵּית עֲבָדִים לְהַדִּיחֲךָ מִן־
הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לָלֶכֶת בָּהּ וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ׃ ס
ז כִּי יְסִיתְךָ אָחִיךָ בֶן־אִמֶּךָ אוֹ־בִנְךָ

אונקלוס

...לְחוּן וּבְדַחַלְתֵּהּ
...תִקְרְבוּן׃ ו וּנְבִיָּא
...הוּא אוֹ חָלֵם חֶלְמָא
...הוּא יִתְקְטֵל אֲרֵי מַלִּיל
...סְטְיָא עַל יְיָ אֱלָהֲכוֹן
...דְּאַפֵּיק יָתְכוֹן מֵאַרְעָא
...מִצְרַיִם וּדְפָרְקָךְ מִבֵּית
...עַבְדוּתָא לְאַטְעֲיוּתָךְ מִן
...אָרְחָא דִי פַקְדָךְ יְיָ
...אֱלָהָךְ לִמְהַךְ בַּהּ וּתְפַלֵּי
...עָבֵד דְבִישׁ מִבֵּינָךְ׃
... אֲרֵי יְמַלְכִנָּךְ אֲחוּךְ

...א והנביא סנהדרין פט׃ מן הדרך שם
פט ל׃ ללכת שם פט׃ ובערת חולין
כי יסיתך קידושין פ סנהדרין נא סא
ע"ז לו חולין ד׃

בעל הטורים

והפדך. פ"א כפולה פדיה אחר פדיה׃ ובערת הרע מקרבך. וסמיך
כי יסיתך שאין טוענין למסית׃ (ז) כי יסיתך אחיך בן אמך וגו'.

רש"י

...ר מתים בקר חולים כמו שעשה הקב"ה׃ (ו) סרה.
...ר המוסר מן העולם שלא היה ולא נברא ולא צויתיו לדבר
...דיסטודר"א בלעז (אבוועגדונג)׃ והפדך מבית
...דים. (ספרי) אפי' אין לו עליך אלא ח שפדאך דיו׃
...כי יסיתך. אין הסתה אלא גרוי שנאמר (ש"א כו) אם
...הסיתך בי מ אמיטר"א בלעז (אנרייצען) שמסיתו לעשות
...אחיך. מאב׃ או בן אמך. י מאם (קידושין פו)׃

רשב"ם

(ז) יסיתך. כל עצה שסופה פורענות קורא הסתה. ותסיתני לבלעו חנם. אשר הסתה אותו איזבל אשתו. ויסיתהו לעלות אל רמות גלעד׃

בית יהודא

צוּ מֶענְטְשְׁן (קְבוּר מֵתִים) זָאלְסְט בַּגְרָאבְּן טוֹיטֶע (בַּקֵּר חוֹלִים)
זָאלְסְט בֶּעזוּכְן קְרַאנְקֶע (כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה הקב"ה) ווִי הקב"ה הָט
גֶעטָאן׃ (ו) [סָרָה]. וַוייל עֶר הָט גֶערֶעט (דָּבָר הַמּוּסָר מִן
הָעוֹלָם) אַזֶעלְכֶע רֵייד וָוס זֶענֶען אָפְּגֶעטָאן פוּן דֶער וֶועלְט
(שֶׁלֹּא הָיָה וְלֹא נִבְרָא) וָוס זֶענֶן נִיט גֶעוֶוען אוּנ נִיט בַּשַׁאפְן
גֶעוָוארֶן (וְלֹא צִוִּיתִיו לְדַבֵּר כֵּן) אִיךְ הָאבּ אִים נִיט גֶעבָּאטְן
עֶר זָאל אַזוֹי רֵיידֶן׃ [וְהַפֹּודְךָ מִבֵּית עֲבָדִים]. מֹשֶׁה הָט
גֶעזָאגְט צוּ דִי יוּדִין (אֲפִילוּ אֵין לוֹ עָלֶיךָ אֶלָּא שֶׁפְּדָאֲךָ דַיּוֹ)
...וּ ווען הקב"ה זָאל דִיר קֵיין טוֹבָה גֶעטָאן נָאר דָם אֵיינְע וָוס עֶר הָאט דִיךְ אוֹיסְגֶעלֵייזְט פוּן צוּ זַיין אַקְנֶעכְט אִין
...ים, אִיז אוֹיךְ גֶענוּג דוּ זָאלְסְט אִים פַאר דֶעם דִינֶען׃ (ז) [וְכִי יְסִיתְךָ]. זָאגְט רש"י (אֵין הַסָּתָה אֶלָּא גֵרוּי) יְסִיתְךָ
...ט מֶען עֶר וֶועט דִיךְ אָנְרֵייצֶען דוּ זָאלְסְט אַזוֹ טאן, וַוייל עֶר וֶועט דִיר אַייְנְרֵיידֶען אַז מֶען דַארְף אַזוֹי טָאהְן
...אֲבַר) ווִי עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק דָוִד הָאט גֶעזָאגְט צוּ שָׁאוּל (כִּי אִם ה' הֱסִיתְךָ בִּי) נָאר הקב"ה הָט דִיךְ אָנְגֶערֵייצְט אוֹיף
(שֶׁמַּשִּׂיאוֹ לַעֲשׂוֹת כֵּן) עֶר הָט אִים אַייְנְגֶערֶעט עֶר זָאל אַזוֹ טָאן׃ [אָחִיךָ]. דַיין בְּרוּדֶער (מֵאָב) פוּן אֵיין פָאטֶער׃ נָאר
...אִמֶּךָ]. אָדֶר דֶער זוּהְן פוּן דַיין מוּטֶער, עֶר אִיז דַיין בְּרוּדֶער (מֵאֵם) פוּן אֵיין מוּטֶער׃ [וְחֵיקֶךָ]. מֵיינְט מֶען, דַיין

דעת זקנים מבעלי התוספות

כי יסיתך אחיך בן אמך. שהוא חביב לך ששניכם יצאתם
...ן אחד אבל בני האב אינן חביבין כל כך זה לזה. ועוד

שפתי חכמים

דפשוטו של מקרא וכו תדבק פירושו הוא הדבק בדרכיו גמול חסדים
וכו' אבל הכא משום דלא נטעה לומר ולפרש הקרא אחרי ה'
תלכו וגו' ולאחר שיהיו בך כל שמדות הללו אז בו תדבקון להיות כל
...חתו עליכם לכך הולרך לפ' הדבק בדרכיו וכו'׃ ח דאל"כ והפודך מבית עבדים ל"ל הרי כתיב המוליא אתכם מארץ מלרים וכיון
...ליאם כבר יצאו לחירות׃ ט ואם תאמר מתחלה פי' אין הסתה אלא ל' גירוי ואחר כך כתב שהוא משיאו וכו' שלשון זה משמע שהוא ל'
...נאה כבר תי' הרא"ם בפרשת בראשית בפסוק הנחש השיאני כתב אע"פ שפתם לשון הסתה הוא מל' הטעאה מ"מ מה שפירש רש"י
אין הסתה אלא ל' גירוי שמסיאו וכו' הוא מפני שהגירוי עלמו הוא אינו בא אלא מדברי המטעים. ופי' שמסיאו לעשות כן מטעהו
...ות כן׃ י ויחסר וי"ו ובן אמך כי לא יתכן לו' רק אחיך מן האב ומן האם דהא כבר מלאנו דנקרא אחיך אפי' מן האב כמו שנים עשר

פירוש לתורת אלהים

...טאהְן׃ (ו) וְהַנָּבִיא הַהוּא אוּנ דֶער נָבִיא אוֹ אָדֶער
...ר וָואס הָאט אִים גֶחָלִימְתּ יוּמָת עֶר זָאל וֶוערִין
...טייט כִּי ווָארוּם עֶר הָאט גִירֶעט לִיגֶען אוֹיף
...קב"ה הַמּוֹצִיא וָואס הָאט אַייךְ אוֹיס גִיצוֹיגֶען פוּן
...לַנְד מִצְרַיִם וְהַפֹּודְךָ אוּנ וָואס הָאט דִיךְ אוֹיס
גִילֵייזְט אִיר זָאלְט נִיט זַיין קְנֶעכְט [עיין רש"י].
לְהַדִּיחֲךָ צוּ פַר שְׁטוֹסֶן דִיךְ פוּן דֶעם וֶועג אֲשֶׁר צִוְּךָ יְיָ
אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בָּהּ וָוס דַיין גָאט הָט דִיר גִיבָּאטֶן צוּ גֵיין
אִין אִיר וּבִעַרְתָּ אוּנ דוּא זָאלְסְט אוֹסְרוֹמֶען דָאס בֵּייז
פוּן צְווִישֶׁן דִיר׃ (ז) כִּי יְסִיתְךָ אָחִיךָ וֶוען דַיין בְּרוּדֶער

מצות השם

...תנז־תנח־תנט־תס־תסא) כִּי יְסִיתְךָ אָחִיךָ. דָם זֶענֶען דִי
מִצְוֹת עֶרְשְׁטֶינְס אַז מֶען טָאר
...אָן רֶעדִין אֵיין יוּד אַז עֶר זָאל דִינֶען דִיא עֲבוֹדָה זָרָה אוּנ
...דער אִיז אֵיין מִצְוָה אַז דֶעם וָואס עֶר רֶעט צוּ אַז מֶען זָאל
...ען דִיא עֲבוֹדָה זָרָה טָאר מֶען נִיט לִיב הָאבֶּען אוּנ מֶען טָאר
...נָער נִיט צוּא הֶערִין אוּנ ווִידֶער אִיז אֵיין מִצְוָה אַז מֶען
זָאל דֶעם וָואס עֶר רֶעט אָפּ פוּן גָאט פַיינְד הָאבֶּען אוּנ מֶען
טאר אוֹיף אִים נִיט קֵיין רַחֲמָנוּת הָאבֶּען אוּנ מֶען טָאר אוֹיף
אִים נִיט מְלַמֵּד זְכוּת זַיין נָאר עֶס אִיז אֵיין מִצְוָה אוֹיף אִים
מְלַמֵּד חוֹב צוּא זַיין אוּנ אַז דֶער וָואס דָער [מֵסִית] הָאט אִים
אָן גִירֶעט אַז עֶר זָאל דִינֶען דִיא עֲבוֹדָה זָרָה אוּנ הָאט גֶעדִינְט
דִיא עֲבוֹדָה זָרָה קוּמְט אִים צוּא פַאר שְׁטֵיינֶען אוּנ דֶעם וָואס

אֵלֶיךָ לֵאמֹר נֵלְכָה אַחֲרֵי אֱלֹהִים
אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא־יְדַעְתָּם וְנָעָבְדֵם׃
ד לֹא תִשְׁמַע אֶל־דִּבְרֵי הַנָּבִיא
הַהוּא אוֹ אֶל־חוֹלֵם הַחֲלוֹם הַהוּא
כִּי מְנַסֶּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם
לָדַעַת הֲיִשְׁכֶם אֹהֲבִים אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְכָל־
נַפְשְׁכֶם׃ ה אַחֲרֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
תֵּלֵכוּ וְאֹתוֹ תִירָאוּ וְאֶת־מִצְוֺתָיו
תִּשְׁמֹרוּ וּבְקֹלוֹ תִשְׁמָעוּ וְאֹתוֹ

אונקלוס

מַלֵּיל עִמָּךְ לְמֵימַר נ
בָּתַר טַעֲוַת עַמְמַיָּא
לָא יְדַעְתּוּנוּן וְנִפְלְחִנ
ד לָא תְקַבֵּל לְפִתְ
נְבִיָּא הַהוּא אוֹ לְ
חֶלְמָא הַהוּא אֲרֵי מְ
יְיָ אֱלָהֲכוֹן יָתְכוֹן לְ
הַאִיתֵיכוֹן רָחֲמִין יְ
אֱלָהֲכוֹן בְּכָל לִבְּכוֹן וּ
נַפְשְׁכוֹן׃ ה בָּתַר דַּחֲ
דַּייָ אֱלָהֲכוֹן תְּהָכוּן וְ
תִּדְחֲלוּן וְיָת פִּקּוּ
תִּטְּרוּן וּלְמֵימְ
תְּקַבְּלוּן וְקֳדָמ

רשב"ם

(ד) כי מנסה ה' וגו'. נתן כח בכשפי הנולדות לנסות ולזכות ישראל שהתרה יהיה בך מעונן ומנחש ומכשף וגו' ע תהיה עם ה' אלהיך ואם לא יאמינו היא זכותן :

ריש"י

כל הארץ חורב) אעפ"כ לא תשמע לו וא"ת מפני מה נ לו הקב"ה ממשלה לעשות אות כי מנסה ה' אלהיכם א (ה) ואת מצותיו תשמרו. (ספרי) תורת משה: וב תשמעו. ה בקול הנביאים: ואתו תעבודו. ו במ ובו תדבקון. (סוטה יד) הדבק בדרכיו ז גמול ח

בית יהודא

אויף די וואל אליין (ועל כל הארץ חורב) אונ אויף די ערד וועט זיין טרוקן, אדר עס וועט זיין פארקערט די וואל וועט זיין טרוקן אויף די ערד וועט זיין טאהו (אף על פי כן לא תשמע לו) אפילו ער וועט דיר געבן צייכונגס אונ די צייכונגס וועלן ווערן אמת, פון דעסטוועגן זאלסטו אים ניט פאלגן (ואם תאמר) אוב דו וועסט זאגן (מפני מה נותן לו הקב"ה ממשלה לעשות אות) פר וואס גיט אים הקב"ה אגינוועלטיגקייט ער זאל טאן אצייכן אדר אוואונדר, איז די אנטוואן (כי מנסה ה' אלהיכם אתכם) הקב"ה וויל אייך פרובן : (ה) (ואת מצותיו תשמורו). איר זאלט היטען זיינע מצות, מיינ (תורת משה) וואס משה לערונט אייך : (ובקולו תשמעו). איר זאלט הערן זיין שטימע מיינט מען איר זאלט הערן (הנביאים) די שטימע פון די נביאים איר זאלט פאלגן וואס די נביאים וועלן צו אייך זאגן : (ואותו תעבודו). זאלט איר דינען (במקדשו) אין זיין בית המקדש : (ובו תדבקון). צו אים זאלט איר אייך בהעפטן, מיינ (הדבק בדרכיו) זאלסט דיך בהעפטן צו זיינע וועגן וצו דעם פירונג) פון הקב"ה (גמול חסדים) זאלסט טאן

שפתי חכמים

ד פי' דקשה לרש"י דהא כל כי הוא נתינת טעם השלמעלה והכא מאי נתינת טעם הוא ל"פ וא"ת וכו' והוי שפיר נתינת טעם : ה פי' משום דמצותיו תשמרו תורת משה כולה במשמע שכל המצות נכללין בה א"כ מאי ובקולו תשמעו אלא לרבות קול הנביאים : ו ז זו מיירי בקרבנות שהוא במקדש דאי בעבודת מצות הרי כבר ז והא דלא פי' רש"י לעיל כפי' עקב דכתיב נמי ובו תדבק וי"

פירוש לתורת אלהים

ער וועט געבן אוונדער אויף דער ערד אונ עס וועט זיין אזו ווי דער מענטש האט גזאגט לאמר צו זאגן דער נאך וועט ער זאגן נלכה לאמיר גיין אחרי נאך פרעמדע אפ געטער אשר וואס דו ווייסט זייא ניט ונעבדם אונ מיר וועלן זיי דינן : (ד) לא תשמע אל דברי הנביא ההוא זאלסט דו ניט הערין די רייד פון דעם נביא או אדער צו די רייד פון דעם וום עס האט אים נחלימת, אז דו וועסט וועלן פרעגן פר וואס האט הקב"ה ניגעבן עס זאל זיין אזו ווי דער נביא האט גירעט איז דער תירוץ כי ווארום אייער גאט פרובט אייך לדעת צוא וויסען הישכם אוב איר האט לי אייער גאט בכל מיט גאר אייערע הערצר אונ גאר אייער לעבין : (ה) אחרי יי אלהיכם תלכו אייער גאט זאלט איר גיין ואותו תיראו אונ פר זאלט איר זיך פארכטען ואת אונ זיינע מצות איר היטן ובקולו אונ זיין קול זאלט איר הערי די נביאים וועלען אייך זאגין ואותו תעבודו אונ זאלט איר דינען אין בהמ"ק ובו תדבקון אונ אין זאלט איר זיך בהעפטן איר זאלט גומל חסד אונ איר זאלט מבקר חולים זיין אזוי ווי גאט

מצות השם

(תנה) לא תשמע אל וגו', דאס איז דיא מצוה אז מען טאר נים צוא הערען דעם פאלשען נביא וואס ער וויל אפ רעדען פון גאטס וועג אונ מען טאר פון אים נים פאר לאנגען קיין צייכען אונ אפילו ער ברענגט איין צייכען טאר מ אויך גאר נים הערין אונ דיא מצוה גיים אן אויף יעדע אונ יעדער צייט :

כָּל־הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה
אֶתְכֶם אֹתוֹ תִשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת לֹא־
תֹסֵף עָלָיו וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ: פ
ב כִּי־יָקוּם בְּקִרְבְּךָ נָבִיא אוֹ חֹלֵם
חֲלוֹם וְנָתַן אֵלֶיךָ אוֹת אוֹ מוֹפֵת:
ג וּבָא הָאוֹת וְהַמּוֹפֵת אֲשֶׁר־דִּבֶּר

אונקלוס

…קֵד יָתְכוֹן יָתֵהּ תִּטְּרוּן
…עְבַּד לָא תוֹסְפוּן
…הִי וְלָא תִמְנְעוּן מִנֵּהּ:
…אֲרֵי יְקוּם בֵּינָךְ נְבִיָּא
…חָלֵם חֶלְמָא וְיִתֵּן לָךְ
… אוֹ מוֹפְתָא:
…יֵיתֵי אָתָא וּמוֹפְתָא דִּי

רשב"ם

…בא האות והמופת. שיודעים עתידות ע"י
…רוח טומאה ותרפים ואוב וידעוני:

רש"י

…כחמורה: תשמרו לעשות. ליתן לא תעשה על עשה
…מורים בפרשה שכל השמר לשון לא תעשה הוא אלא שאין
…ן על השמר של עשה: לא תסף עליו. (ספרי) חמשה
…פות בתפילין ה' ג מינין בלולב ארבע ברכות בברכת
…ים: (ב) ונתן אליך אות. בשמים כענין שנאמר
…עון (שופטים ו) ועשית לי אות ואומר (שם) יהי נא
…ב אל הגזה וגו': או מופת. בארץ (ס"א ונתן אליך
…ת. בשמים דכתיב (בראשית א) והיו לאותות ולמועדים:
…מופת. בארץ דכתיב אם טל יהיה על הגזה לבדה ועל

בית יהודא

געבּיט אייך וַקַלָּה כַּחֲמוּרָה) די גרינגע מצות זאָלט איר טאָן אַזוֹ ווי איר וועט טאָן די שווערע מצות: וּתְשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת) . זאגט רש"י (לִיתֵּן לא תַעֲשֶׂה עַל עֲשֵׂה הָאֲמוּרִים בַּפָּרָשָׁה) אוֹיף די אַלע מצות וואָס שטייען אין די תורה האָט מען געגעבן אַ לא תעשה אויף די עשה, אוב ער וועט ניט טאָן אַ מצוה, וועט ער האָבן אַטאָפּעלע עבירה, וְדְהַיְינוּ הקב"ה האָט געבאָטן מען זאָל לייגן תפלין, און ער האָט ניט געלייגט תפלין, האָט ער צוויי עבירות, איין עבירה האָט ער וואָס ער האָט ניט געלייגט תפלין, ער האָט ניט געטאָן די מצוה, די צווייטע עבירה, וואָס ער האָט מורד געווען אין הקב"ה.

…ב"ה האָט געבאָטן מען זאָל טאָן די מצוה און ער האָט ניט געטאָן (שֶׁכָּל הַשָּׁמֵר לָשׁוֹן לא תַעֲשֶׂה הִיא) וואו עס שטייט
…וואָרט הִשָּׁמֵר, מיינט מען דו זאָלסט דיך היטען ניט צו טאָן אַנדערש ווי הקב"ה האָט געבאָטן (אֶלָּא שֶׁאֵין לוֹקִין עַל
…מר שֶׁל עֲשֵׂה) נאָר מען שלאָגט ניט מַלְקוֹת אויף דעם לאו פון אַמצות עשה וואָס דער לאו איז געזאָגט געוואָרן מיט
…ם וואָרט הִשָּׁמֵר, ודו זאָלסט דיך היטען ניט צו טאָן אַנדערש נאָר צו טאָן די מצוה) אויב ער האָט די מצוה ניט
…טאָן שלאָגט מען אים ניט מַלְקוֹת: ולא תוֹסֵף עָלָיו) . מיינט מען זאָלסט ניט מאַכען (חֲמִשָּׁה טוֹטָפוֹת) פינף פרשיות
…דיא תפלין (חֲמִשָּׁה מִינִים בְּלוּלָב) צום לולב הדס ערבה זאָל ער ניט צובינדען נאָך אמין, צוזאַמען מיט דעם אתרוג
…ם זיין פינף מינים (אַרְבַּע בְּרָכוֹת לְבִרְכַּת כֹּהֲנִים) צו די דריי ברכות וואָס די כהנים בענטשען די יודין זאָל ער ניט צו
…בען אַפערדע ברכה: (ב) וְנָתַן אֵלֶיךָ אוֹת) . (בַּשָּׁמַיִם) ער וועט געבען צו דיר אַצייכען אין הימעל (כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר בְּגִדְעוֹן)
…עס שטייט ביי גדעון, גדעון האָט געזאָגט צו הקב"ה (וְעָשִׂיתָ לִי אוֹת) דו זאָלסט טאָן צו מיר אַצייכען (וְאוֹמֵר) און
…האָט געזאָגט (יְהִי נָא חוֹרֶב אֶל הַגִּזָּה) דיא וואָל זאָל זיין טרוקען און אויף די ערד זאָל זיין טאָה, טאָה קומט פון
…מעל: ואו מוֹפֵת) . אדער ער וועט מאַכען אַוואונדער (בָּאָרֶץ) אויף די ערד. וּסְפָרִים אֲחֵרִים, אַנדערע ספרים שרייבען אַזוֹי
…ן אֵלֶיךָ אוֹת, ער וועט געבען צו דיר אַצייכען, מיינט מען בַּשָּׁמַיִם אין הימעל (דִכְתִיב) וויא עס שטייט אין פסוק (וְהָיוּ
…תוֹת וּלְמוֹעֲדִים) די זונן מיט די לְבָנָה און די שטערען וועלען זיין צו צייכענס: ואו מוֹפֵת) . אדער ער וועט געבען
…אוּנְדֶר (בָּאָרֶץ) אויף די ערד (דִכְתִיב) ווי עס שטייט אין פסוק (אִם טַל תִּהְיֶה עַל הַגִּזָּה לְבַדָּהּ) אויב עס וועט זיין טאָה

שפתי חכמים

…ו באם וכזה יש ראיה לפירש"י: ג עיין לעיל פרשת ואתחנן ושם …פתי והא דב"י ה' מינים שבלולב היינו אם אגדן כאגודה אחת דאז הוא עובר דאם לא אגדן כאגודה אחת אינו עובר ואפי' למ"ד לולב אין לריך אגד מ"מ שמעינן מינים דאם אגדן אית ביה משום בל תוסיף:

פירוש לתורת אלהים

…רִים כִּי גַם אֶת בְּנֵיהֶם וָואָרוּם זייערע זיהן און …ערע טעכטער טוּען זיי אויך פאַר ברענען אין פייער …לֹהֵיהֶם צוּא זייער עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים [עיין רש"י]: …אֵת כָּל הַדָּבָר אַלע די גרינגע זאַכען גלייך מיט …האַרבּע זאַכען אֲשֶׁר וואָס איך טוּא אייך געבּיטען …ו אִים תִּשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת זאָלט איר היטען צו טאָן לא …זאָלסט אויף אים ניט מערן דו טאָרסט ניט מאַכען …נף פרשיות אין תפלין אדער פינף מינים ביא …ם לולב אדער פיר ברכות ביי ברכות כהנים וְלֹא און דו טאָרסט ניט מינערן פון אים דו זאָלסט ניט מאַכען דרייא מינים אין לולב דרייא פרשיות אין תפילין: (ב) כִּי יָקוּם בְּקִרְבְּךָ נָבִיא אַז עס וועט אויף שטיין צווישען דיר אַנביא אוֹ חוֹלֵם חֲלוֹם אדער עס וועט זיך חלומען אַמענטשין אַחלום וְנָתַן אֵלֶיךָ און ער וועט דיר געבען אוֹת אַ צייכען אוֹ מוֹפֵת אדער אַוואונדער: (ג) וּבָא און עס וועט קומען הָאוֹת דער צייכען וְהַמּוֹפֵת און דער וואונדער אֲשֶׁר וואָס ער האָט צו דיר גערעט ער וועט דיר געבען אַ צייכין אויף דעם הימל אדער

מצות השם

…ג"תנד) לא תוֹסֵף עָלָיו וגו'. דאָס איז דיא מצוה אַז מען …טאָר נ"ט מערין אויף גאַנץ מצות דהיינו דו טאָרסט …מאַכען פינף פרשיות אין די תפלין אדער פינף מינים ביי …ם לולב אדער פיר ברכות ביי ברכת כהנים און ווידו טאָרסט דו ניט מינערין פון גאַנץ מצות דהיינו מען טאָר ניט מאַכען דרייא מינים אין לולב אדער דרייא פרשיות אין תפלין נאָר מען מוז מאַכען פיר פרשיות אין תפלין און פיר מינים אין לולב און דיא מצוה גייט אן אויף יעדער אָרט און יעדער צייט:

אַחֲרֵיהֶם אַחֲרֵי הִשָּׁמְדָם מִפָּנֶיךָ
וּפֶן־תִּדְרֹשׁ לֵאלֹהֵיהֶם לֵאמֹר אֵיכָה
יַעַבְדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת־אֱלֹהֵיהֶם
וְאֶעֱשֶׂה־כֵּן גַּם־אָנִי׃ לא לֹא־תַעֲשֶׂה
כֵן לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי כָל־תּוֹעֲבַת
יְהוָה אֲשֶׁר שָׂנֵא עָשׂוּ לֵאלֹהֵיהֶם
כִּי גַם אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־בְּנֹתֵיהֶם
יִשְׂרְפוּ בָאֵשׁ לֵאלֹהֵיהֶם׃ יג א אֵת

תִּתָּקַל בָּתְרֵיהוֹן בָּתַר
דִּי יִשְׁתֵּיצוּן מִקֳּדָמָ
וּדִילְמָא תִתְבַּ
לְטַעֲוָתְהוֹן לְמֵימַ
אֶכְדֵין פָּלְחִין עַמְמַ
הָאִלֵּין יָת טַעֲוָתְ
וְאֶעְבֵּד כֵּן אַף אֲנָא
לא לָא תַעְבֵּד כֵּן קֳדָ
יְיָ אֱלָהָךְ אֲרֵי כָּל דִּמְרַחַ
קֳדָם יְיָ דִּי סָנֵי עֲבַ
לְטַעֲוָתְהוֹן אֲרֵי אַף יָ
בְּנֵיהוֹן וְיָת בְּנָתֵיה
יוֹקְדִין בְּנוּרָא לְטַעֲוָתְהוֹ
א יָת כָּל פִּתְגָּמָא דִּי אֲנָ

תו"א איכה סנהדרין סג. עז פא זבחים קז:

רש"י

לכל אשר לו מקלל את הרשע להיות עליו נושים רבים וי מהזירין ומתבקשין אחר ממונו: אחרי השמדם מפנין אחר שתראה שאשמידם מפניך ת יש לך לתת לב מפני נשמדו אלו מפני מעשים מקולקלים שבידיהם אף אתה תעשה כן שלא יבואו אחרים וישמידוך: איכה יעבד לפי שלא ענש על עבודת אלילים אלא על זבוח וקטור וכו והשתחואה כמו שכתוב (שמות כב) בלתי לה' לבדו דבר הנעשי' לגבוה בא ולמדך כאן שאם דרכה של עבודת אליל לעבדה בדבר אחר כגון פוער לפעור א וזורק אבן למרקו זו היא עבודתה וחייב אבל זבוח וקטור ונסוך והשתחו אפי' שלא כדרכה חייב: (לא) כי גם את בניהם. לרבות את אבותיהם ואמותיהם אמר ר' עקיבא אני ראי נכרי שכפתו לאביו לפני כלבו ב ואכלו: (א) את כל הדב

בית יהודא

דעם וואס האט ביי אים געבארגט ער זאל אוועקעמן פון אים אלץ וואס ער האט (מקלל את הרשע להיות עליו נושים רבים) דוד המלך פלוכט דעם רשע ער זאל האבן אויף זיך פיל מאנערם (ויהיו מחזירין ומתבקשין אחר ממונו) אונ די מאנערם זאלן קומן קלאפן אין זיינע טירען אוועקנעמן פון זיין שטוב אלץ וואס ער האט: ואחרי השמדם מפניך). נאכדעם ווי איך וועל זיי פארטיליגן פאר דיר (אחר שתראה שאשמידם מפניך) נאכדעם ווי דו וועסט זעהן איך וועל זיי פארטיליגן פאר דיר ויש לך לתת לב מפני מה נשמדו אלו) דארפסטו דאך אריינגעמן אין הארצן צו בעטראכטן פאר וואס זענען די מענטשן פארטיליגט געווארן (מפני מעשים מקולקלים שבידיהם) ווייל זיי האבן געטאן שלעכטע זינד (אף אתה לא תעשה כן) זאלסטו אויך ניט אזו טאן (שלא יבואו אחרים וישמידוך) עס זאלן ניט קומן אנדערע אונ וועלן דיך פאר־ טיליגן: ואיכה יעבדו וגו'). זאגט רש"י (לפי שלא ענש על עבודת אלילים אלא על זבוח וקטור ונסוך והשתחואה) ווי הקב"ה האט ניט געשטראפט אויף דינען צו עבודה זרה סיידען מען האט צו איר געדינט מיט איינע פון די זאכן, מען האט געשאכטן צו איר אקרבן, אדער מען האט גערייכערט צו איר קטורת, אדער מען האט גיגאסן צו וויין, אדער מען האט זיך געבוקט צו איר (כמו שכתוב) וויא עס איז געשריבן אין דר תורה (בלתי לה' לבדו) איר זא גאר דינען צו הקב"ה אליין (דברים הנעשים לגבוה) די זאכען וואס ווערן געטאן צו הקב"ה טאר מען ניט טאן צו עבודה זרה, אונ די פיר זאכען ווערן געטאן אין בית המקדש צו הקב"ה (בא ולמדך כאן) קומט דא דער פ אונ לערנט דיך (שאם דרכה של עבודה זרה לעבדה בדבר אחר) אויב עס איז דר פירונג פון די עבודה זרה מען איר דינען מיט איין אנדר זאך וניט מיט איינע פון די פיר זאכען (כגון פוער לפעור) דהיינו ער הט זיך אויפגעדעקט די עבודה זרה פעור (וזורק אבן למרקולים) אדר ער האט געווארפן אשטיין צו די עבודה זרה מרקולים (זו ע עבודתה וחייב) ווייל מיט די זאכן דינט מען צו די עבודה זרות, דריבר וועט ער געשטראפט ווערן (אבל זבוח וק ונסוך והשתחואה אפילו שלא כדרכה חייב) אבער אז ער האט געשאכטן אקרבן צו די עבודה זרה, אדער ער גערייכערט קטורת, אדר ער הט גיגאסן וויין, אדר ער הט זיך געבוקט צו די עבודה זרה, אפילו ער האט גע איינע פון די פיר זאכען צו אזו עבודה זרה וואס מען דינט ניט צו איר מיט די פיר זאכן, פון דעסטוועגן איז בעשולדיגט געווארן מען זאל אים הרגנן: (לא) וכי גם את בניהם וגו'). זאגט רש"י (גם לרבות את אבותיהם ואמותי מיט דעם ווארט גם, אויך, מיינט דר פסוק צו זאגען זיי פלעגן פארברענען צו זייערע עבודה זרות זייערע פאטע אונ מוטערם, אונ אפילו זייערע זיהן אונ זייערע טעכטער פלעגן זיי אויך פארברענען צו די עבודת זרות, רבי עקי זאגט (אני ראיתי כנעני שכפתו לאביו לפני כלבו ואכלו) איך האב געזעהן אכנעני הט געבונדן זיין פאטער אונ הט ג געלייגט פאר זיין הונט אונ דר הונט הט אים אופגעגעסן, דס איז געווען בייא דעם כנעני אקרבן צו זיין עבודה זר ווייל ער האט געדינט צו דעם הונט ווערין ש"ח): (א) ואת כל הדבר). איר זאלט היטן צו טאן אלע מצות וואס א

שפתי חכמים

אלא ניסוך ועשית היסר וכיוצ: ת דקשה לרש"י דמפשוטו של קרא משמע דוקא שאחר השמדם אתה מוזהר שלא תנקש וקודם השמדם לא לפיכך פי' אחר שתראה וכו': א פי' שפוערין לפניו הטבעת ומוציאין רעי זו היא עבודתו: ב ר"ל הע"א. ואכלו.

פירוש לתורת אלהים

כ:אן: (לא) לא תעשה כן ליי אלהיך דו זאלסט אזו ניט ווערדיג פאר גאט אשר שנא וואס ער האט פיי טאן צוא גאט כי ווארום אלי זאכן וואס איז אום עשו האבען זייא דאס גישאהן צוא זייערע עבו

אֵ֣ת כׇּל־הַדְּבָרִ֣ים הָאֵ֗לֶּה אֲשֶׁ֣ר אָנֹכִ֘י
מְצַוֶּ֒ךָּ֒ לְמַ֩עַן֩ יִיטַ֨ב לְךָ֜ וּלְבָנֶ֤יךָ
אַחֲרֶ֙יךָ֙ עַד־עוֹלָ֔ם כִּ֤י תַעֲשֶׂה֙ הַטּ֣וֹב
וְהַיָּשָׁ֔ר בְּעֵינֵ֖י יְהֹוָ֥ה אֱלֹהֶֽיךָ׃ ס שלישי
כט כִּֽי־יַכְרִית֩ יְהֹוָ֨ה אֱלֹהֶ֜יךָ אֶת־הַגּוֹיִ֗ם
אֲשֶׁ֨ר אַתָּ֥ה בָא־שָׁ֛מָּה לָרֶ֥שֶׁת אוֹתָ֖ם
מִפָּנֶ֑יךָ וְיָרַשְׁתָּ֣ אֹתָ֔ם וְיָשַׁבְתָּ֖
בְּאַרְצָֽם׃ ל הִשָּׁ֣מֶר לְךָ֗ פֶּן־תִּנָּקֵשׁ֙

אונקלוס

קַבֵּל יָת כָּל פִּתְגָּמַיָּא
אִלֵּין דִּי אֲנָא מְפַקֵּדָךְ
בְּדִיל דְּיֵיטַב לָךְ וְלִבְנָיךְ
בָּתְרָךְ עַד עָלְמָא אֲרֵי
תַעְבֵּד דְּתָקֵן וּדְכָשַׁר
קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ׃ כט אֲרֵי
יְשֵׁיצֵי יְיָ אֱלָהָךְ יָת
עַמְמַיָּא דִּי אַתְּ עָלֵל
תַּמָּן לְתָרָכָא יָתְהוֹן
מִקֳּדָמָךְ וְתֵירַת יָתְהוֹן
וְתִתֵּב בְּאַרְעֲהוֹן׃
ל אִסְתַּמַּר לָךְ דִּילְמָא

רשב"ם

כי יכרית וגו' מפניך. מוסב על כי יכרית: פן תנקש. כמו ינקש נושה. דא לדא נקשן. תשלטל לנוע ולנוד ולרכוב אחריהם:

בעל הטורים

בעיני ה'. וסמיך ליה כי יכרית לומר שאין יולאין למלחמה אלא לדיקים שעושים הטוב והישר: (כט) לרשת אותם. ולא לנמם אותם. ולא שאר אומות:

רש"י

שנית אפשר שתשמע ותקיים (ספרי) הא כל שאינו בכלל ... ק אינו בכלל מעשה: את כל הדברים. (שם) שא הביבה עליך מצוה קלה ר כמצוה חמורה: הטוב. עיני השמים: והישר. בעיני ש אדם: (ל) פן תנקש. אונקלוס תרגם לשון מוקש ואני אומר שלא חש לדקדק בל' מלינו נו"ן בל' יוקש ואפי' ליסוד הנופל ממנו אבל בלשון ... וקשקוש מלינו נו"ן (דניאל ה) וארכבתיה דא לדא ... ואף זה אני אומר פן תנקש אחריהם פן תטרף אחריהם ... להיות כרוך אחר מעשיהם וכן (תהלים קט) ינקש נושה

בית יהודא

וְועסְט זֵיי הִיטְען אִין דַיין בּויךְ (וְאִם שָׁנִיתָ אֶפְשָׁר שֶׁתִּשְׁמַע וּתְקַיֵּים) אונ אויב דוּ הָאסְט גֶעלֶערוּנְט מִשְׁנַיּוֹת וֶועט דִיר זַיין מֶעגְלִיךְ דוּ זָאלְסְט הֶערֶן דִי מִצְוֹת פוּן הקב"ה אונ זָאלְסְט זֵיי טָאן (הָא כָּל שֶׁאֵינוֹ בִּכְלַל מִשְׁנָה) אָבֶּר דֶר וָוס הָאט נִיט גֶעלֶערוּנְט מִשְׁנַיּוֹת (אֵינוֹ בִּכְלַל מַעֲשֶׂה) קֶען עֶר נִיט טָאן מִצְוֹת, וַוייל אָן מִשְׁנַיּוֹת אונ גְמָרָא קֶען מֶען נִיט טָאן דִי מִצְוֹת וָוס שְׁטֵייעֶן אִין דִי תּוֹרָה: וְאֵת כָּל הַדְּבָרִים. מֵיינְט מֶען (שֶׁתְּהֵא חֲבִיבָה עָלֶיךָ מִצְוָה קַלָּה כְּמִצְוָה חֲמוּרָה) עֶס זָאל בַּיי דִיר זַיין לִיבּ צוּ טָאן אַגְרִינְגֶע מִצְוָה וִוי דוּ טוּסְט מִיט לִיבְּשַׁאפְט אַשְׁוֶוערֶע מִצְוָה וְאַזוֹי וִוי עֶס אִיז דִיר לִיבּ צוּ טָאן אַשְׁוֶוערֶע מִצְוָה, וַוייל דוּ וֶועסְט גֶעמֶען פַר אִיר פִיל שָׂכָר אַזוֹ זָאל דִיר לִיבּ זַיין צוּא טָאן אַגְרִינְגֶע מִצְוָה אֲפִילוּ, מֵיינְסְט דוּ וֶועסְט גֶעמֶען פַר אִיר וֶוינִיג שָׂכָר, וָוארוּם דוּא קֶענְסְט נִיט ווִיסֶן דֶעם שָׂכָר אֲפִילוּ פוּן אַגְרִינְגֶע מִצְוָה וִוי דָס וֶועט זַיין]: וְהַטּוֹב. וָוס אִיז גוּט (בְּעֵינֵי הַשָּׁמַיִם) בַּיי הקב"ה: וְהַיָּשָׁר. (בְּעֵינֵי אָדָם) אונ וָוס גִיפֶעלְט צוּ מֶענְטְשְׁען: (ל) פֶּן תִּנָּקֵשׁ. זָאגְט רש"י וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם לְשׁוֹן מוֹקֵשׁ) דֶר תַּרְגוּם טַייטְשְׁט "תִּנָּקֵשׁ" טָאמֶער וֶועסְטוּ גֶעשְׁטְרוֹיכוּלְט ... , דוּ וֶועסְט אַטָּעוּת הָאבֶּן אונ וֶועסְט טָאן וִוי דִי פֶעלְקֶר טוּהֶען, זָאגְט רש"י (וַאֲנִי אוֹמֵר) אונ אִיךְ זָאג (שֶׁלֹּא לְדַקְדֵּק בְּלָשׁוֹן) דֶר תַּרְגוּם הָאט נִיט אַכְטוּנְג גִיגֶעבֶּען צוּ טַייטְשְׁען רִיכְטִיג דֶעם וָוארְט (שֶׁלֹּא מָצִינוּ נוּ"ן בְּלָשׁוֹן יוֹקֵשׁ) וָוארְט שְׁטְרוֹיכְלוּנְג אוֹיף לָשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ גֶעפִינֶען מִיר נִיט עֶס זָאל זַיין גֶעשְׁרִיבֶּען מִיט אַנוּ"ן (וַאֲפִילוּ לִיסוֹד הַנּוֹפֵל מִמֶּנּוּ) ... דֶער נוּ"ן וָואס זָאל שְׁטֵיין אִין מוֹקֵשׁ זָאל אַמָאל אַוֶועקְפַאלֶען פוּן וָוארְט אונ אַמָאל זָאל עֶר זַיין אִין וָוארְט, דָס ... נִיט, נָאר דֶר נוּ"ן אִיז קֵיין מָאל דָא אִין וָוארְט מוֹקֵשׁ אַשְׁטְרוֹיכְלוּנְג (אֲבָל בְּמָקוֹם טֵרוּף וְקִשְׁקוּשׁ מָצִינוּ נוּ"ן) אָבֶּער ... מוֹקֵשׁ זָאל זַיין דֶערְטַייטְשׁ קְלַאפְּן גֶעפִינֶען מִיר עֶס זָאל זַיין מִיט אַנוּ"ן, וִוי עֶס שְׁטֵייט אִין פְּסוּק (וְאַרְכּוּבָתֵיהּ דָא לְדָא ...) זַיינֶע קְנִיה הָאבֶּן גֶעקְלַאפְּט אֵיינֶע צוּ דִי אַנְדֶערֶע (וְאַף זֶה אֲנִי אוֹמֵר) דֶעם "תִּנָּקֵשׁ" וֶועל אִיךְ אוֹיךְ אַזוֹ טַייטְשְׁען פוּן ... קֵשׁ אַחֲרֵיהֶם מֵיינְט מֶען פֶּן תִּטָּרֵף אַחֲרֵיהֶם, טָאמֶער וֶועסְטוּ קְלַאפְּן נָאךְ זֵיי (לִהְיוֹת כָּרוּךְ אַחַר מַעֲשֵׂיהֶם) דוּ וֶועסְט ... נָאךְ זֵיי צוּ טָאן וִוי זֵיי טוּהֶען (וְכֵן) אונ אַזוֹ שְׁטֵייט אִין אַפְּסוּק (יְנַקֵּשׁ נוֹשֶׁה לְכָל אֲשֶׁר לוֹ) דֶער מָאנֶער זָאל גֵיין צוּ

שפתי חכמים

... והוא כתוך לארץ חייב לטפל כהבאתה עד פיביאנה כן כל למה לי לכתוב סתם הדברים שאלה אשר אנכי מלוך ... הכתירה: ק שאם לא למד סיאך יעשה: ר דאם לא וכולם כמשמע: ש פירוש כגון דיני דבר מלרא שאינו

פירוש לתורת אלהים

... וּם יִיטַב עֶס זָאל דִיר גוּט זַיין אונ דַיינֶע קִינְדֶער ... אֵייבִּיג כִּי אַז דוּ וֶועסְט טָאן דָס וָוס אִיז גוּט אונ ... עֶס ווּאל גְפֶעלְט אִין גָאטְס אוֹגֶן: (כט) כִּי יַכְרִית אֱלֹהֶיךָ וֶוען גָאט וֶועט פַאר שְׁנַיידֶען אֶת הַגּוֹיִם דִיא ... עַמִּים אֲשֶׁר וָוס דוּ קוּמְסְט אַהִין צוּ פַר טְרַייבֶּען ... א פַאר דִיר וְיָרַשְׁתָּ אוֹתָם אונ דוּא וֶועסְט זֵייא ... שְׁנִין וְיָשַׁבְתָּ אונ דוּ וֶועסְט דִיךְ בַּזֶעצְן אִין זֵייעֶר לַאנְד: (ל) הִשָּׁמֶר לְךָ הִיט דִיר פֶּן טָאמֶער וֶועסְטוּ גִישְׁטְרוֹיכְלְט וֶוערֶען נָאךְ זֵייא דוּא וֶועסְט גֵיין נָאךְ זֵייעֶרֶע מַעֲשִׂים אַחֲרֵי נָאךְ דֶעם אַז זֵייא וֶועלֶן פַאר טִילִיגְט וֶוערֶען פוּן פַאר דִיר [עיין רש"י] וּפֶן טָאמֶער וֶועסְטוּ פַארְשְׁטֶעֶן צוּא זֵייעֶרֶע עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים לֵאמֹר דוּ וֶועסְט זָאגֶן וִוי דִי כְּנַעֲנִיִּים דִינֶען זֵייעֶרֶע עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וְאֶעֱשֶׂה אַזוֹי וֶועל אִיךְ אוֹיךְ

תַּעֲשֶׂה הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה׃ כו רַק
קָדָשֶׁיךָ אֲשֶׁר־יִהְיוּ לְךָ וּנְדָרֶיךָ תִּשָּׂא
וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר
יְהוָה׃ כז וְעָשִׂיתָ עֹלֹתֶיךָ הַבָּשָׂר
וְהַדָּם עַל־מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְדַם־
זְבָחֶיךָ יִשָּׁפֵךְ עַל־מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
וְהַבָּשָׂר תֹּאכֵל׃ כח שְׁמֹר וְשָׁמַעְתָּ

אונקלוס

אֲרֵי תַעְבֵּד דְּכָשָׁר קֳ
יְיָ׃ כו לְחוֹד מַעְ
קוּדְשָׁיךְ דִּיהוֹן לָךְ וְנִדְ
תִּטּוֹל וְתֵיתֵי לְאַתְרָא
יִתְרְעֵי יְיָ׃ כז וְתַעְ
עֲלָוָתָךְ בִּשְׂרָא וּדְמָא
מַדְבְּחָא דַּייָ אֱלָהָךְ וְ
נִכְסַת קוּדְשָׁיךְ יִשְׁתְּפֵךְ
מַדְבְּחָא דַּייָ אֱלָ
וּבִשְׂרָא תֵּיכוֹל׃ כח

תו"א רק קדשיך נזיר כה בכורות יד
יז: תשא ובאת נזיר כה תמורה
ועשית נזיר כם זבח ס פג. פה פו קך
תמורה יז: ודם זבחיך פסחים עז פנה
זבחים לו לז נב קד: והבשר פסחים

בעל הטורים

(כו) ונדריך. ב' במסו' ונדריך תשא ובאת ונדריך תשלם היינו דתנן בנדרים אם מתו או נגנבו חייב באחריותן וזהו ונדריך תשלם היאך ו
תשא שאתה חייב באחריותן עד שתביאם כדאמרינן כיון דאמר עלי כמאן דטעין ליה אכתפיה דמי: (כז) והבשר תאכל. וסמיך ליה
ופמעת לומר ע"ה אסור לאכול בשר כדאיתא בפסחים: (כח) שמור ושמעת. אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד: כי תעשה

בית יהודא

זָאל דָם נִיט טָאן, וֶועט עֶר גֶעוִויס זוֹכֶה זַיין צוּ אַלֶעם גוּטֶן פַּר זִיךְ אוּנ פַּר זַיינֶע קִינְדֶער אוֹיף אֵייבִּיג: (כו) וַרַק קָדָשֶׁיךָ. דֶר פָּסוּק זָאגְט (אַף עַל פִּי שֶׁאַתָּה מוּתָּר לִשְׁחוֹט חוּלִין) אֲפִילוּ דוּ מֶעגְסְט שֶׁעכְטֶן פְּרָאסְטֶע בְּהֵמוֹת אוּנ עֶסֶן זֵייעֶר פְלֵייש אוֹיף וֶועלְכֶן אָרְט דוּ ווִילְסְט (לֹא הִתַּרְתִּי לְךָ לִשְׁחוֹט אֶת הַקָּדָשִׁים וְלֶאֱכוֹל בִּשְׁעָרֶיךָ בְּלֹא הַקְרָבָה) אָבֶּר קָרְבָּנוֹת טָארְסְטוּ נִיט שֶׁעכְטֶן אִין דַיינֶע שְׁטֶעט אוּנ עֶסֶן נִיט מַקְרִיב גֶעוֶועזֶן אַקָרְבָּן (אֶלָּא הֲבִיאֵם לְבֵית הַבְּחִירָה) נָאר מוּזְט זֵיי בְּרֵיינְגֶען אִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אוּנ מַקְרִיב זַיין אַקָרְבָּן: (כז) וְעָשִׂיתָ עוֹלוֹתֶיךָ. זָאגְט רש"י אַזוֹי מֵיינְט דֶר פָּסוּק (אִם עוֹלוֹת הֵם) אוֹיבּ דִי קָרְבָּנוֹת זֶענֶען עוֹלוֹת (תֵּן הַבָּשָׂר וְהַדָּם עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ) זָאלְסְטוּ גֶעבֶּען דִי פְלֵייש מִיט דִי בְּלוּט אוֹיף דֶעם מִזְבֵּחַ (וְאִם זִבְחֵי שְׁלָמִים הֵם) אוֹיבּ דִי קָרְבָּנוֹת זֶענֶען שְׁלָמִים (דַּם זְבָחֶיךָ עַל הַמִּזְבֵּחַ תְּחִלָּה) זָאלְסְטוּ פְרִיעֶר שְׁפְּרִיצֶן דִי בְּלוּט אוֹף דֶעם מִזְבֵּחַ (וְאַחַר כַּךְ וְהַבָּשָׂר תֹּאכֵל) נָאכְדֶעם זָאלְסְטוּ עֶסֶן פְלֵייש פוּן קָרְבָּן (וְעוֹד דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ) נָאךְ הָאבֶּען אוּנְזֶערֶע רַבָּנִים גֶעלֶערְנְט, דִי וֶוערְטֶער (רַק קָדָשֶׁיךָ) נָאר הֵיילִיגְקַייט (בָּא לְלַמֵּד) קוּמְט צוּ לֶערְנֶען (עַל הַקָּדָשִׁים שֶׁבְּחוּצָה לָאָרֶץ) אוֹיבּ עֶר אִיז נִיט אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אוּנ עֶר גֶעהֵיילִיגְט אַבְּהֵמָה פַר אַקָרְבָּן מוּז עֶר דִי בְּהֵמָה בְּרֵיינְגֶען אִין יְרוּשָׁלַיִם צוּם בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אוּנ דָארְטֶן זִיא מַקְרִיב זַיין אַקָרְבָּן (וּלְלַמֵּד עַל הַתְּרוּמוֹת וְעַל וְלָדוֹת קָדָשִׁים שֶׁיַּקְרִבוּ) אוּנ עֶס קוּמְט צוּ לֶערְנֶען תְּרוּמָה זָאל מֶען עֶסֶן אִין אֶרֶץ יִשְׂ אוּנ אַז עֶר הָאט גֶעהֵיילִיגְט אַבְּהֵמָה אַנְקֵבָה פַאר אַקָרְבָּן אוּנ אֵיידֶער עֶר הָאט דִי בְּהֵמָה מַקְרִיב גֶעוֶועזֶן אַקָרְבָּן הָאט גֶעהַאט קִינְדֶער, מוּז מֶען דִי קִינְדֶער מַקְרִיב זַיין פַר קָרְבָּנוֹת: (כח) וּשְׁמוֹרוּ. (זוּ מִשְׁנָה) מֶען מֵיינְט דוּא זָאלְסְט הִיטֶן לֶערְנֶען מִשְׁנָיוֹת (שֶׁאַתָּה צָרִיךְ לְשָׁמְרָהּ בְּבִטְנְךָ שֶׁלֹּא תִשְׁכַּח) דוּא דַארְפְסְט הִיטֶען דִי מִשְׁנָיוֹת אִין דַיין בּוֹיךְ דוּ זָאלְסְט נִיט פַארְגֶעסֶן (כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר) (כִּי נָעִים כִּי תִשְׁמְרֵם בְּבִטְנֶךָ) וִוי עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק זֵיי וֶועלֶען דִיר זַיין זִיס אַ

רש"י

שנפשו של אדם מתאוה להם: (כו) רק קדשיך. ל
שאתה מותר לשחוט חולין לא התרתי לך לשחוט את הק
ולאכלן בשעריך בלא הקרבה אלא הביאם לבית הבחי
(כז) ועשית עלתיך. אם עולות הם תן הבשר והד
גבי המזבח פ ואם זבחי שלמים הם דם זבחיך ישפ
המזבח תחלה ואח"כ והבשר תאכל (ספרי) ועוד
רבותינו רק קדשיך בא ללמד על הקדשים שבחולה
צ וללמד על התמורות ועל ולדות קדשים שיקר
(כח) שמור. זו משנה שאתה צריך לשמרה בבטנך
תשכח כענין שנא' (משלי כב) כי נעים כי תשמרם ב

שפתי חכמים

אליבא דר' דדרים האי לא תאכלנו לאזהרת אכילת בשר בחלב: פ ר"ל למה ליה למכתב עוד פסוק זה והרי כבר כתיב רק קדשיך וגו' תשא ובאת אל המקום אשר יבחר ה' וכלל שם כל מיני קרבנות ועוד קשה והרי ברישא דקרא כתיב ועשית עולותיך הבשר והדם על מזבח ה' ואח"כ כתיב והבשר תאכל וא"כ קשיא אהדדי. ומתרץ דפסוק זה הוא הפי' של קרא ראשון וה"פ אם עולות הבשר והדם על המזבח ואם זבחי שלמים הם כו' והא דנ עולה על גבי המזבח וגבי שלמים נקט על המזבח מפני שנתינת והדם דעולות הוא על גגו של מזבח לא על גוף המזבח וא השלמים היא על גוף המזבח לא על גגו: צ כלומר אם הקדים

פירוש לתורת אלהים

וֶועט זַיין צוּא דִיר וּנְדָרֶיךָ אוּנ דַיינֶע נְדָרִים וָואס דוּ וֶועסְט מְנַדֵּר זַיין פוּן גָאטְס וֶועגֶן תִּשָּׂא זָאלְסְטוּ טְרָאגֶען וּבָאתָ אוּנ דוּא זָאלְסְט קוּמֶען צוּא דֶעם אָרְט אֲשֶׁר וָואס גָאט וֶועט אוֹס דֶער וֵוויילֶען [עיין רש"י]: (כז) וְעָשִׂיתָ אוּנ דוּ זָאלְסְט מַאכֶן דַיינֶע קָרְבָּן עוֹלוֹת הַבָּשָׂר וְהַדָּם דָאס פְלֵייש מִיט דֶעם בְּלוּט עַל אוֹף דֶעם מִזְבֵּחַ פוּן דַיין גָאט אוּנ אוֹיבּ דִיא קָדָשִׁים שְׁלָמִים אִיז אַזוֹ דֶער דִין וְדַם זְבָחֶיךָ דָם בְּלוּט פוּן שֶׁעכְטוּנְג יִשָּׁפֵךְ זָאל פַאר גָאסֶען וֶוערֶען אוֹף מִזְבֵּחַ פוּן גָאט וְהַבָּשָׂר תֹּאכֵל אוּנ דָם פְלֵייש זָא עֶסֶן: (כח) שְׁמוֹר הִיט וְשָׁמַעְתָּ אוּנ דוּא זָאלְסְט גֶעמִין אֵת אַלֶע רֵייד אֲשֶׁר וָואס אִיךְ גִיבּ דִיר

מצות השם

(תנב) רַק קָדָשֶׁיךָ אֲשֶׁר וגו'. דָאס אִיז דִיא מִצְוָה אַז הַאשֶׁם גָאט בָּרוּךְ הוּא הָאט אוּנז מַתִּיר גֶיוֶועזֶן אַז מֶען מֶעג קוֹילֶען אוּנ עֶסֶן דָאס פְלֵייש אִין חוּץ לָאָרֶץ אָבֶּער קָדָשִׁים מוּז מֶען בְּרֶענְגֶען קַיין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אִין דֶעם בֵּית הַ אַבַּיין אוּנ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן וֶוען דָאס בֵּית הַמִּקְדָּ גֶעשְׁטַאנֶען:

תֵיכוּל נַפְשָׁא עִם
א׃ כד לָא תֵיכְלִנֵּהּ
רְעָא תִשְׁדְּנֵהּ כְּמַיָּא׃
לָא תֵיכְלִנֵּהּ בְּדִיל
ב לָךְ וְלִבְנָיךְ בַּתְרָךְ׃

הַנֶּפֶשׁ וְלֹא־תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם־הַבָּשָׂר׃ כד לֹא תֹּאכְלֶנּוּ עַל־הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ כַּמָּיִם׃ כה לֹא תֹּאכְלֶנּוּ לְמַעַן יִיטַב לְךָ וּלְבָנֶיךָ אַחֲרֶיךָ כִּי־

.לא תאכל פסחים כב חולין קב : לא אכלנו חולין קטו פסחים כח כריתות ד ס :

בעל הטורים

(כג) עם הבשר. בגימט' כבשר מן החי : (כד) תשפכנו. בגי' פטיר מלכסותו :

רש"י

בדם לאכלו לפיכך הוצרך לו' חזק דברי רבי יהודה מעון בן עזאי אומר לא בא הכתוב אלא להזהירך עד כמה אתה צריך להתחזק במצות מ אם הדם קל להשמר ממנו שאין אדם מתאוה לו הוצרך לחזקך תו קל וחומר לשאר מצות: ולא תאכל הנפש עם . (חולין קב) אזהרה לאבר ב מן החי : (כד) לא נו. אזהרה לדם ס התמצית : (כה) לא תאכלנו. לדם ע האברים: למען ייטב לך וגו'. (מכות ולמוד מתן שכרן של מצות אם הדם שנפשו של אדם מנו הפורש ממנו זוכה לו ולבניו אחריו ק"ו לגזל ועריו'

בית יהודא

לְבִלְתִּי אֲכוֹל הַדָּם. זָאגְט רש"י (מִמַּה שֶּׁנֶּאֱמַר חֲזַק אַתָּה לָמֵד שֶׁהָיוּ שְׁטוּפִים בְּדָם לְאָכְלוֹ) ווייל דִי תּוֹרָה זָאגְט מֶען זָאל זִיךְ שְׁטַארְקֶן נִיט צוּ עֶסֶן בְּלוּט, ווייסֶען מִיר זֵיי זֶענֶן גֶעוֶוען שְׁטַארְק גֶעווֹאוְנְט צוּ עֶסֶן בְּלוּט (לְפִיכָךְ הוּצְרַךְ לוֹמַר חֲזַק) דְרִיבֶּר דַארְף דִי תּוֹרָה זָאגֶען מֶען זָאל זִיךְ שְׁטַארְקֶן נִיט צוּ עֶסֶן בְּלוּט (דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה) אַזוֹי זָאגְט רַבִּי יְהוּדָה, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן עַזַּאי זָאגְט (לֹא בָא הַכָּתוּב אֶלָּא לְהַזְהִירְךָ וּלְלַמֶּדְךָ עַד כַּמָּה אַתָּה צָרִיךְ לְהִתְחַזֵּק בְּמִצְוֹת) דֶער פָּסוּק קוּמְט אָן־צוּ־זָאגֶען דִיר אוּנ דִיךְ צוּ לֶערְנֶען ווִי פִיל דוּ דַארְפְסְט דִיךְ שְׁטַארְקֶן גֶעגֶן דֶעם יֵצֶר הָרַע צוּ טָאן מִצְוֹת (אִם הַדָּם שֶׁהוּא קַל לְהִשָּׁמֵר מִמֶּנּוּ שֶׁאֵין אָדָם מִתְאַוֶּה לוֹ) מַאדָאךְ דָם בְּלוּט

גְרִינג מֶען זָאל זִיךְ הִיטֶען נִיט צוּ עֶסֶען ווייל מֶענְטְשֶׁן גְלוּסְטֶען גָאר נִיט צוּ עֶסֶן בְּלוּט, פוּן דֶעסְטְווֶעגֶען לְחַזֶּקְךָ בְּאַזְהָרָתוֹ) הָאט הקב"ה גֶעדַארְפְט דִיר שְׁטַארְק אָנְזָאגֶן דוּ זָאלְסְט נִיט עֶסֶן בְּלוּט, ווייל עֶס אִיז אַ עֲבֵירָה בְּלוּט ווֶעט דֶר יֵצֶר הָרָע דִיךְ אָנְרֵיידֶען דוּ זָאלְסְט עֶסֶען בְּלוּט (קַל וָחוֹמֶר לִשְׁאַר מִצְוֹת) בַּיי אַנְדֶערֶע מִצְוֹת צוּ טָאן יִךְ אַמֶענְטְשׁ גֶעוויס שְׁטַארְקֶען גֶעגֶן יֵצֶר הָרָע, צוּא טָאן דִי מִצְוֹת, ווייל דֶעם יֵצֶר הָרַע ווֶעט זַיין גְרִינְג עֶר זָאל רֵיידֶן דוּ זָאלְסְט נִיט טָאן ווִי הקב"ה הָט גֶעבָּאטֶן: וְלֹא תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם הַבָּשָׂר. זָאגְט רש"י (אַזְהָרָה לְאֵבֶר מִן אם אִיז אַ אָנְזָאג מֶען זָאל נִיט אָפְּשְׁנֵיידֶען אַשְׁטִיק פְלֵייש פוּן אַלֶעבֶּעדִיגֶע בְּהֵמָה אוּנ עֶסֶן : (כד) וְלֹא תֹאכְלֶנּוּ. שׁ"י (אַזְהָרָה לְדַם הַתַּמְצִית) דָם אִיז אַ אָנְזָאג מֶען זָאל נִיט עֶסֶן דִי בְּלוּט ווָאס דִי בְּהֵמָה קְוֶועטְשְׁט אַרוֹיס פוּן נָאךְ דֶער שְׁחִיטָה ועיין ש"ח : (כה) וְלֹא תֹאכְלֶנּוּ, (אַזְהָרָה לְדַם הָאֵבָרִים) דָם אִיז אַ אָנְזָאג מֶען זָאל נִיט עֶסֶן דִי וָּאס אִיז אַיינְגֶעזַאפְּט אִין דִי גְלִידֶער וְאִין דִי פְלֵייש אִין דִי בֵּיינֶער : וּלְמַעַן יִיטַב לְךָ וגו'. זָאגְט רש"י (צֵא וּלְמַד בָן שֶׁל מִצְוֹת) פוּן דַאנֶען קֶענְסְטוּ לֶערְנֶען אוּנ ווִיסֶען דֶעם שְׂכַר ווָאס הקב"ה ווֶעט גֶעבֶּן פַר מִצְוֹת (אִם הַדָּם שֶׁל אָדָם קָצָה מִמֶּנּוּ) מַאדָאךְ אַז מֶען עֶסְט נִיט בְּלוּט, ווֶען הקב"ה ווָאלְט נִיט גִיבָּאטֶן מֶען זָאל נִיט עֶסֶען בְּלוּט, מֶען אוֹיךְ נִיט גִיגֶעסֶען בְּלוּט, ווייל מֶענְטְשֶׁן מִיאוּסִין זִיךְ צוּ עֶסֶן בְּלוּט, פוּן דֶעסְטְווֶעגֶן (הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ) אַז עֶר ט בְּלוּט ווייל הקב"ה הָט גֶעבָּאטֶען מֶען זָאל נִיט עֶסֶן (זוֹכֶה לוֹ וּלְבָנָיו אַחֲרָיו) אִיז עֶר זוֹכֶה צוּ אַלֶעם גוּטִין פַאר פַאר זַיינֶע קִינְדֶער נָאךְ אִים (קַל וָחוֹמֶר לְגֶזֶל וַעֲרָיוֹת שֶׁנַּפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם מִתְאַוֶּה לָהֶם) דֶר מֶענְטְשׁ ווָּס גַזְלְת נִיט אוּנ ט מְזַנֶּה אֲפִילוּ עֶר גְלוּסְט שְׁטַארְק דָם צוּ טָאן פוּן דֶעסְטְווֶעגֶן טוּט עֶר דָאס נִיט ווייל הקב"ה הָט גֶעבָּאטֶן מֶען

שפתי חכמים

ן כגי הקרבה אף חולין שאינן נקרבין לגבי מזבח יהא חלבן ר ת"ל אך פי' אכין ורקין מיעוטין הן וכל זה שפירש"י קרא סר יאכל לטומאה וטהרה של חולין הוא ע"פ פשוטו אבל ז"ל בא ללמד על לבי וא"ל שטעון שחיטה כדאיתא בפרק שני (דף כח) : מ פי' לפי שיצר-הרע של אדם מסיתו תמיד על דעת קונו הלכך אפי' מצות קלות צריכין חיזוק ק"ו לשאר אדם מתאוה להם מהרא"י : נ פי' לא תאכל ממנו בעוד עם הבשר : ס ופי' דם התמצית הוא דם השותת בשעת שחיטה דמים יורדין בשעת שחיטה הראשון שחור והשני אדום ואח"כ חיל לקלח ואחר כך כשנתמעט הדם חוזר ושותת ושלשתן נקראו דם התמצית ודם האיברים היינו כשפירש ממקום למקום אפי' שהוא עדיין בלוע בתוך האבר ולא יצא לחוץ היא אסור אבל אם לא פירש אינו באזהרה דלא תאכלנו כך מפורש בגמרא פרק קמא דחולין (דף טז) : ע וקשה דהא בפרק כל הבשר (דף קטו) מוקמינן ליה לקרא דלא תאכלנו אזהרה לבשר בחלב ורש"י בעצמו הביא בפ"ק דכריתות וכמו שהקשה הרא"ם על גירסא זו מההיא דכריתות (דף ד) ונ"ל דרש"י פירש הכי אליבא דשאר תנאים ואמוראים דפרק כל הבשר דילפי אזהרת אכילת בשר בחלב משאר מקראות ע"ש וחד תנא יליף לה מדכתיב ג' פעמים לא תבשל גדי בחלב אמו וחד מהם לאיסור אכילה אתא עיין ברש"י לעיל בפ' משפטים ומה שפירש"י בגמ' דכריתות הוא

פירוש לתורת אלהים

אכל אונ דוּ זָאלְסְט נִיט עֶסִין דִיא נְשָׁמָה מִיט פְלֵייש דָאס הֵייסְט דוּ זָאלְסְט נִיט אָפְּשְׁנַיידֶן ק פְלֵייש פוּן אַלֶבֶּעדִיגֶע בְּהֵמָה אוּנ עֶסִין [ט"ל]: א תאכלנו דוּ זָאלְסְט עֶס נִיט עֶסִין עַל אוֹיף דֶער אלְסְטוּ פַאר גִיסֶען אַזוֹ ווִיא ווַאסֶר : (כה) לא תאכלנו דוּא זָאלְסְט עֶס נִיט עֶסִין לְמַעַן דְרוּם ווֶעט דִיר גוּט זַיין אוּנ צוּ דַיינֶע קִינְדֶר ווָאס ווֶעלִין זַיין נָאךְ דִיר כִּי אַז דוּא ווֶעסְט טָאהְן דָאס ווָאס אִיז רֶעכְט פַארְטִיג אִין גָאטְס אוֹיגִין [עיין רש"י] : (כו) רַק קָדָשֶׁיךָ אֲשֶׁר יִהְיוּ לְךָ נָאר דִיא קָדָשִׁים. ווָאס

מצות השם

א תאכל וגו'. דָאס אִיז דִיא מִצְוָה אַז אֵיין אֵבֶר ווָאס ען הָט אָפּ גִישְׁנִיטֶען פוּן אֵיין לֶעבֶּדִיגֶע בְּהֵמָה טָאר מֶען נִיט עֶסִין אוּנ דָאס הֵייסְט וְאֵבֶר מִן הַחַי אוּנ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן אוֹיף יֶעדֶער אָרְט אוּנ יֶעדֶער צַייט :

יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָשׂוּם שְׁמוֹ שָׁם וְזָבַחְתָּ מִבְּקָרְךָ וּמִצֹּאנְךָ אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה לְךָ כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ וְאָכַלְתָּ בִּשְׁעָרֶיךָ בְּכֹל אַוַּת נַפְשֶׁךָ׃
כב אַךְ כַּאֲשֶׁר יֵאָכֵל אֶת־הַצְּבִי וְאֶת־הָאַיָּל כֵּן תֹּאכְלֶנּוּ הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר יַחְדָּו יֹאכְלֶנּוּ׃ כג רַק חֲזַק לְבִלְתִּי אֲכֹל הַדָּם כִּי הַדָּם הוּא

יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתֵּיהּ תַּמָּן וְתִכּוֹס מִתּוֹרָךְ וּמֵעָנָךְ דִּי יְהַב יְיָ לָךְ כְּמָא דִי פַקֵּדְתָּךְ וְתֵיכוֹל בְּקִרְוָיךְ בְּכֹל רְעוּת נַפְשָׁךְ׃ כב בְּרַם כְּמָא דִי מִתְאֲכֵל בִּשְׂרָא טַבְיָא וְאַיְלָא כֵּן תֵּיכְלִנֵּיהּ מְסָאֲבָא וּדְכֵיָא כַּחֲדָא יֵיכְלִנֵּיהּ׃ כג לְחוֹד תְּקֵן בְּדִיל דְּלָא לְמֵיכַל דְּמָא אֲרֵי דְמָא הוּא נַפְשָׁא

תו"א וזבחת יותא עיי חולין יז פת בכורות
כו לג : רק חזק פסחים יז סב סנהדרין
כט מכות כג חולין ב קב : כי הדם זבחים לה

רשב"ם

(כג) רק חזק לבלתי אכל הדם. לפי שהדם מובלע בכל האברים צריך להתחזק ולדקדק יפה להוציאו :

בעל הטורים

כאשר צויתיך. בגימ' רוב אחד בעוף ורוב שנים בבהמה : כאשר נוטריקון רובו של אחד ככולו : (כב) אך כאשר יאכל הצבי והאיל. מיעוטא הוא שאינו חייב במתנות :

בית יהודא

יט) אונ דו וועסט ניט קענן קומן צום משכן אדער צום בית המקדש אלע טאג אונ מקריב זיין די בהמה אקרבן ש"מים (כמ"ש ע"שיו שהמשכן הולך עמכם) ווי דו טוסט היינט ווייל דר משכן גייט מיט אייך : וזבחת כאשר צויתיך. דו זאלסט שעכטן ווי איך האב דיך געבאטן, עס קען שטיין אין פסוק וזבחת, דו זאלסט שעכטן, אז עס שטייט כאשר צויתיך, ווי איך האב דיך געבאטן (למדנו ש"ש צווי בזביחה איך ישחוט) לערנן מיר פון די ווערטר אז הקב"ה הט געבאטן ווי אזוי מען זאל שעכטן (והן הלכות שחיטה שנאמרו למשה בסיני) דס מיינט מען דיא דינים פון שחיטה וואס הקב"ה הט געזאגט צו משה אויף דעם בארג סיני (כב) ואך כאשר יאכל את הצבי וגו'). דר פסוק זאגט (איניך מוזהר לאכלן בטהרה) דו ביזט ניט געבאטען דו מוזט עסן די פלייש מיט ריינקייט, נאר אפילו ווען דוא ביזט טמא מעגסטו אויך עסן די פלייש פון אלע בהמות ווי דו מעגסט עסן די פלייש פון אהערש וו"ן דו ביזט טמא ווע ין ש"חו. זאגט רש"י (אי מה צבי ואיל חלבו מותר) טאמער איז דער דין אז ווי מען מעג עסען די חלב פון אהערש אונ פון אאיל ואזוי אחיהו (אף חולין חלבן מותר) אזו זאל מען מעגען עסן די חלב פון אלע בהמות וואס זענן ניט אקרבן (תלמוד לומר אך) זאגט דר פסוק אך, דער ווארט „אך" קומט ווייניגר צו מאכן, ניט צו אלע זאכען איז גלייך בהמות חולין צו אצבי אונ אאיל, נאר געגן טומאה ניט געגן חלב : (כג) (רק חזק

רש"י

עכשיו שהמשכן הולך עמכם : וזבחת וגו' כאשר צויתיך למדנו שיש צווי בזביחה היאך ישחוט והן הלכות שחיטה שנאמרו למשה מסיני : (כב) אך כאשר יאכל את הצבי וגו'. אינך מוזהר לאכלן בטהרה כי אי מה צבי ואיל חלבו מותר אף חולין של חלבן מותר ת"ל אך : (כג) רק חזק לבלתי אכל הדם. ממה שנאמר חזק אתה למד שהיו

שפתי חכמים

נפסק פתאום קאמר בין לאחר בואם לארץ בין קודם בואם לארץ וזה דבר תימה לרש"י דמתחלה פי' כי ירחיב בהרחבת ידים ועושר ואיך חזר ופירש בהרחבת גבולים ועוד מאחר שפירש קרא דבכל אות נפשך הליכא דרבי ישמעאל דמפרש הרחבה בהרחבת גבולין איך תפשר עוד שיפרש קרא דכי ירחק בהרחבת גבולין עכ"ל הרא"ם. ונ"ל דר"א לא פליג אר"י כוה דפירש הקרא בכל אות נפשך דלא הותר להם בשר תאוה במדבר מדכתיב בתריה כי ירחק ממך וגו' וזבחת מבקרך ומלזכך ומפרש קרא דכי ירחק בהרחבת מקום ולא כר"י דדריש קרא כרחוק מקום אתה זובח ולא בקירוב מקום שאין שוחטין חולין בעזרה וקרא דכי ירחיב דרש שלא יאכל בשר אלא מתוך רחבת ידים ועושר יש"ל כר"י בהדא ופליג עליה בהדא עיין שם בגמרא פ"ק דחולין (דף טז ודף פד) : כ אף ע"פ שהחולין שהם בשר התאוה הם ממין הנקרבין והיה לנו לאוכלן בטהרה כמו המוקדשין דומיא דחלב חולין שאנו מוזהרין בחלבן מפני שהם ממין הנקרבין קמ"ל : ל פ

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כא) כאשר צויתיך. מכאן אמרו רבותינו במס' חולין מלמד שנצווה משה על הקנה ועל הוושט ועל רוב אחד בעוף ועל רוב שנים בבהמה ואמר הרב יעקב מקורבי"ל כאשר צויתיך עולה כמו רוב אחד בעוף ורוב שנים בבהמה ודוק ותשכח. ד"א אש"ר אל"ף אחד שי"ן שנים רי"ש רוב ונוקי המועט באויר ששחיטתו מועט דהיינו בעוף הרי אחד בעוף ושנים בבהמה ורוב קאי אתרווייהו :

פירוש לתורת אלהים

ארט אשר וום גאט האט אום דער ווייל'ט לשום צו טאן זיין נאמן דארטען ער זאל מאכען רוהען זיין שכינה דארטען וזבחת מעגסטו שעכטען פון דיינע רינדער אונ פון דיינע שאף אשר נתן וואס גאט האט געגעבן צו דיר כאשר אזו וויא איך האב דיר געבאטן ואכלת אונ דו מעגסט זיי עסין אין דייני שטעט בכל אות מיט דיין גאנצען גלוסטיקייט פון דיין ווילען (כב) אך נאר אזו ווי עם ווערט גיגעסין איין הערש אונ איין איל כן תאכלנו אזו זאלט איר דם אוך עסין הטמא דר טמא מיט דעם טהור מעגן צו זאמען אין עסן : (כג) רק חזק נאר שטארק דיך דו זאלסט ניט עסן דם בלוט כי ווארום דאס בלוט איז די נשמה

מצות השם

(תצא) וזבחת מבקרך ומצאנך. דס איז דיא מצוה אז מען וויל עסין איין בהמה אדער איין חיה אדער איין עוף מוז מען דאס קוילין מיט איין כשר מעסער אונ דיא מצוה גייט אן אין יעדער ארט ביי זכרים אונ נקבות :

אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מִשְׁלַח יָדֶךָ׃ יט הִשָּׁמֶר
לְךָ פֶּן־תַּעֲזֹב אֶת־הַלֵּוִי כָּל־
יָמֶיךָ עַל־אַדְמָתֶךָ׃ ס כ כִּי־
יַרְחִיב יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־גְּבֻלְךָ
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לָךְ וְאָמַרְתָּ אֹכְלָה
בָשָׂר כִּי־תְאַוֶּה נַפְשְׁךָ לֶאֱכֹל בָּשָׂר
בְּכָל־אַוַּת נַפְשְׁךָ תֹּאכַל בָּשָׂר׃
כא כִּי־יִרְחַק מִמְּךָ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר

אונקלוס

[א]לָהָךְ בְּכָל אוֹשָׁטוּת
[י]דָךְ׃ יט אִסְתַּמַּר לָךְ
[ד]ִּילְמָא תִשְׁבּוֹק יָת לֵוָאֵי
[כָּ]ל יוֹמָךְ עַל אַרְעָךְ׃
[כ] אֲרֵי יַפְתֵּי יְיָ אֱלָהָךְ
[י]ת תְּחוּמָךְ כְּמָא דִי מַלִּיל
[ל]ָךְ וְתֵימַר אֵיכוּל בִּשְׂרָא
[אֲ]רֵי תִתְרְעֵי נַפְשָׁךְ לְמֵיכַל
[בִּ]שְׂרָא בְּכָל רְעוּת נַפְשָׁךְ
[תֵּ]יכוּל בִּשְׂרָא׃ כא אֲרֵי
[יִ]תְרְחַק מִנָּךְ אַתְרָא דִי

[ת]"א כי ירחיב הונין ו עד כי ירחק קידושין נז חולין יז תמורה יב׃

רשב"ם

(י) כל ימיך על אדמתך. כל הימים אשר [את]ה חי על האדמה׃ (כ) כי ירחיב. ותהיה רחוק מן המשכן׃

בעל הטורים

(יט) פן תעזוב את הלוי. וסמיך ליה כי ירחיב לומר מתן אדם ירחיב לו׃ (כ) תאכל בשר. וסמיך ליה כי ירחק לומר שיתרחק האדם מלאכול [ב]שר כדאי' בפ' כיסוי הדם׃ (כא) כי ירחק. הפסוק מתחיל ומסיים בכ"ף לומר אע"פ שאתה צריך להכניס בו כף ידו ולבדוק הריאה׃

רש"י

[ש]הזמינהו על שלמיך׃ (יט) השמר לך. ליתן לא [תע]שה ז על הדבר׃ על אדמתך. אבל בגולה אינך [מוז]הר עליו ח יותר מעניי ישראל׃ (כ) כי ירחיב וגו'. [לא ח]ולין פד) למדה תורה דרך ארץ שלא יתאוה אדם לאכול [בש]ר אלא מתוך ט רחבת ידים ועושר׃ בבל אות נפשך [וגו]'. אבל במדבר נאסר להם בשר חולין אלא אם כן [מק]דישה י ומקריבה שלמים׃ (כא) כי ירחק ממך [ה]מקום. ולא תוכל לבוא ולעשות שלמים בכל יום כמו

בית יהודא

קוּמֶן עֶסֶן מִיט דִיר דַיינֶע שְׁלָמִים׃ (יט) וְהִשָּׁמֶר לְךָ]. זָאגְט
רש"י (לִיתֵּן לֹא תַעֲשֶׂה עַל הַדָּבָר) אוֹיב עֶר פַארְלָאזְט דֶעם
לֵוִי, עֶר גִיט אִים נִיט מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן אוּנ נִיט מַעֲשֵׂר עָנִי
אוּנ עֶר בֶּעט אִים נִיט עֶר זָאל עֶסֶן מִיט אִים צוּזַאמֶען זַיינֶע
שְׁלָמִים, הָט עֶר אַ עֲבֵירָה פוּן אַלָּאו׃ וְעַל אַדְמָתֶךָ]. נָאר
אוֹיף דַיין עֶרְד אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּיזְטוּ גֶעבָּאטֶען נִיט צוּ פַארְ־
לָאזֶען דֶעם לֵוִי (אֲבָל בַּגּוֹלָה אֵינְךָ מוּזְהָר עָלָיו יוֹתֵר מֵעֲנִיֵּי
יִשְׂרָאֵל) אָבֶּער הַיינְט וָוָס מִיר זֶענֶען נִיט אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל זֶענֶען
מִיר נִיט גֶעבָּאטֶען אוֹיף דֶעם לֵוִי מֶער וִוי אוֹיף אָרֶעמֶע
[יִש]ְׂרָאֵלִים׃ (כ) כִּי יַרְחִיב וגו']. זָאגְט רש"י (לִמְּדָה תּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ) דִי תּוֹרָה לֶערוּנְט וִוי דֶער פִירוּנְג פוּן מֶענְטְשֶׁען זָאל
[זַיי]ן (שֶׁלֹּא יִתְאַוֶּה אָדָם לֶאֱכוֹל בָּשָׂר אֶלָּא מִתּוֹךְ רַחֲבַת יָדַיִם וְעוֹשֶׁר) אַ מֶענְטְשׁ זָאל נִיט גְלוּסְטֶען עֶסֶן פְלֵייש נָאר וֶוען עֶר אִיז
[רַייכ]ךְ אוּנ פַארְדִינְט פִיל׃ וּבְכָל אַוַּת נַפְשְׁךָ וגו']. זָאגְט רש"י (אֲבָל בַּמִּדְבָּר נֶאֱסַר לָהֶם בְּשַׂר חוּלִּין) אָבֶּער וֶוען יוּדִין זֶענֶען
[גֶע]וֶוען אִין דֶר מִדְבָּר הָאבֶּען זֵיי נִיט גֶעמֶעגְט עֶסֶן פְּרָאסְטֶע פְלֵייש (אֶלָּא אִם כֵּן מַקְדִּישָׁהּ וּמַקְרִיבָהּ שְׁלָמִים) נָאר סַיידֶען עֶר
[הָט] דִי בְּהֵמָה גֶעהֵיילִיגְט פַאר אַ קָרְבָּן שְׁלָמִים אוּנ מֶען הָט זִיא מַקְרִיב גֶעוֶוען וִוי דֶער דִין פוּן שְׁלָמִים׃ (כא) וְכִּי יִרְחַק
[מִמְּ]ךָ הַמָּקוֹם]. אוּב דֶר אָרְט וְדֶר מִשְׁכָּן אָדֶר דֶער בֵּית הַמִּקְדָּשׁ] וֶועט זַיין וַוייט פוּן דִיר (וְלֹא תוּכַל לָבוֹא וְלַעֲשׂוֹת שְׁלָמִים בְּכָל

שפתי חכמים

[כ]ל אין שום אחד מהם נאכל בעזרה דאין נאכלים בתוך העזרה [אל]א קדשי קדשים ולא קדשים קלים׃ ז כמו דפריסית למעלה דכ"מ [שנ]אמר השמר וגו' דק"ל כ"ל השמר לך והרי למעלה כתיב והלוי אשר [בש]עריך וא"כ ל"ל למוכתב בו שני פעמים ומתרץ ליתן לא תעשה על [הדב]ר ר"ל על הדבר האמור לעיל והלוי אשר וגו' וזהו שנקט על [הדב]ר׃ ח והטעם לפי שבא"י יש לישראל נחלות וללוי אין נחלות [צרי]ך לריכים שיתנו עיניהם עליו אבל בגולה אין לישראל נחלה כמו [שא]ין ללוי נחלה׃ ט וא"ת והא פשוטו דקרא משמע הרחבת גבולו ומרחקו מן הארץ ולמה הוליאו רש"י מפשוטו וי"ל משום דכתי' בתריה כי ירחק ממך המקום וגו' הרי מרחק גבולו אמור הא מה אני מקיים כי ירחיב וגו' בהרחבת ידים ועושר ופי' גבולך בשדות וכרמים הוא העושר וזהו אליבא דרבי אלעזר בן עזריה׃ י ופי' בכל אות נפשך בכל מין שתאוה נפשך בין שתקריבנה שלמים בין שלא תקריבנה שלמים והיינו אליבא דרבי ישמעאל דדריש קרא דכי ירחיב בהרחבת גבולין דהיינו לאחר שבאו אל הארץ אבל לרבי אלעזר דדריש להרחבת ידים ועושר לא שייך למימר אבל במדבר נאסר להם וכו' דהא בכל אות

פירוש לתורת אלהים

[או]נ דוּ זָאלְסְט הַיךְ פְרֵייעֶן פַאר דַיין גָאט בְּכֹל מִשְׁלַח
[יָדֶ]ךְ נָאךְ דַיין פַאר מֶעג נָאךְ׃ (יט) הִשָּׁמֶר לְךָ הִיט דִיךְ
[אַ]טָאמֶר וֶועסְטוּ פַאר לָאזֶען דֶעם לֵוִי כָּל יָמֶיךָ אַלֶע
[דַיי]נֶע טֶעג וָוָס דוּ וֶועסְט זַיין אוֹיף דֶער עֶרְד אִין
[אֶרֶ]ץ יִשְׂרָאֵל. אָבֶּער אִין גָלוּת אִיז דֶר לֵוִי גְלַייךְ מִיט
[אַלֶע דַיי]ן אַנְדֶערֶען עָנִי׃ (כ) כִּי יַרְחִיב וֶוען גָאט וֶועט דֶר
בְּרֵייטֶערֶען דַיין גְרֶענֶעץ כַּאֲשֶׁר אַזוֹי וִוי עֶר הָאט צוּ
דִיר גֶערֶעט וְאָמַרְתָּ אוּנ דוּא וֶועסְט זָאגֶען אֹכְלָה אִיךְ
וֶועל עֶסִין פְלֵייש כִּי תְאַוֶּה וָוארוּם דוּ וֶועסְט גְלוּסְטֶען
צוּ עֶסֶען פְלֵייש בְּכָל אַוַּת נַפְשְׁךָ מִיט דַיין גַאנְצֶען
גְלוּסְטוּנְג תֹּאכַל בָּשָׂר מֶעגְסְטוּ עֶסִין פְלֵייש [עיין רש"י]׃
(כא) כִּי יִרְחַק וֶוען עֶס וֶועט וַוייט זַיין פוּן דִיר דָאס

מצות השם

[(ק]מם) הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן תַּעֲזֹב אֶת הַלֵּוִי. דָאס אִיז דִיא מִצְוָה אַז
מֶען טָאר נִיט אוֹיף הַאלְטֶען דָאס מַעֲשֵׂר מֶען זָאל נִיט
[גֶע]בֶּן דֶעם לֵוִי נָאר מֶען אִיז מְחוּיָב דָס אָפּ צוּ גֶעבֶּען אוּנ מֶען
[זָא]ל זַייא מְשַׂמֵּחַ זַיין אִיךְ אַיין יָתוֹם אוּנ אַיין אַלְמָנָה אִיז מֶען
מְחוּיָב אַז מֶען זָאל זַייא גֶעבֶּען מַעֲשֵׂר עָנִי אוּנ מֶען זָאל זַיי מְשַׂמֵּחַ
זַיין אוּנ דִיא מִצְוָה מֶען זָאל דִיא לְוִיִּים מְשַׂמֵּחַ זַיין אִיז אָן גִיבַאנְגֶען
וֶוען דָאס בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אִיז גֶעשְׁטַאנֶען אוּנ דִיא אָרִימֶע לַייט אוּנ
אַיין יָתוֹם וְאַלְמָנָה אִיז מֶען מְחוּיָב אִין יֶעדֶער צַייט׃

וִֽיצְהָרֶךָ וּבְכֹרֹת בְּקָֽרְךָ וְצֹאנֶךָ וְכָל־
נְדָרֶיךָ אֲשֶׁר תִּדֹּר וְנִדְבֹתֶיךָ
וּתְרוּמַת יָדֶֽךָ׃ יח כִּי אִם־לִפְנֵי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ תֹּֽאכְלֶנּוּ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ אַתָּה וּבִנְךָ
וּבִתֶּךָ וְעַבְדֶּךָ וַאֲמָתֶךָ וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר
בִּשְׁעָרֶיךָ וְשָׂמַחְתָּ לִפְנֵי יְהוָה

אונקלוס

חַמְרָךְ וּמִשְׁחָךְ וּבְכוֹרֵי
תוֹרָךְ וְעָנָךְ וְכָל נִדְרָךְ דִּ
תִדַּר וְנִדְבָתָךְ וְאַפְרָשׁוּת
יְדָךְ׃ יח אֱלָהֵן קֳדָם יְ
אֱלָהָךְ תֵּיכְלִנֵּהּ בְּאַתְרָא
דִּי יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ בֵּהּ
אַתְּ וּבְרָךְ וּבְרַתָּךְ וְעַבְדָּךְ
וְאַמְתָךְ וְלֵוָאָה דִּ
בְּקִרְוָךְ וְתֶחְדֵי קֳדָם יְ

בעל הטורים

(יז) ותרומת ידך. וסמיך ליה לפני ה'. כי תרומת ידך היינו ביכורים:

בית יהודא

(וְלֹא יְבוּסִים הָיוּ) דִי מֶענְטְשֶׁן זֶענֶן נִים גְעוֶועֶן יְבוּסִים (אֶלָּא חִתִּים הָיוּ) נָאר זֵיי זֶענֶן גֶעוֶועֶן חִתִּים (אֶלָּא עַל שֵׁם הָעִיר שֶׁשְּׁמָהּ יְבוּס) נָאר וַוייל זֵיי הָאבֶּן גֶעוואוֹנְט אִין דִי שְׁטָאט יְבוּס דְרִיבֶּר הָט מֶען זֵיי גֶערוּפֶן יְבוּסִים (כַּךְ מְפוֹרָשׁ בְּפִרְקֵי דְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר) אַזוֹי שְׁטֵייט אִין סֵפֶר פִּרְקֵי דְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר (וְהוּא שֶׁנֶּאֱמַר) דָאס אִיז וָוס דֶר פָּסוּק זָאגְט (כִּי אִם הֱסִירְךָ הָעִוְרִים וְהַפִּסְחִים) דִי יְבוּסִים הָאבֶּן גֶעזָאגְט צוּ דָוִד דוּ זָאלְסְט נִיט קוּמֶען צוּ אוּנְז בִּיז דוּ וֶועסְט צוּנֶעמֶן דִי צְוֵויי בִּילְדֶר דֶעם בְּלִינְדֶן אוּנ דֶעם לָאהֶמֶן וֶועם הִינְקֶעדִיגֶן) דָס זֶענֶען גֶעמֵיינְט יִצְחָק וָואס עֶר אִיז גֶעוֶועֶן בְּלִינְד אוּנ יַעֲקֹב וָוס עֶר אִיז גֶעוֶועֶן לָאהֶם (צְלָמִים שֶׁכָּתְבוּ עֲלֵיהֶם אֶת הַשְּׁבוּעָה) אוֹיף דִי צְוֵויי בִּילְדֶר הָאבֶּען זֵיי אוֹפְגֶעשְׁרִיבֶּן דִי שְׁבוּעָה פוּן אַבְרָהָם (וּבְכוֹרוֹת בְּקָרְךָ). (אַזְהָרָה לַכֹּהֲנִים) דָס אִיז אָנְגֶעזָאגְט צוּ דִיא כֹּהֲנִים אַז זֵיי וֶועלֶן הָאבֶּן בְּכוֹרִים וָוס דִי יִשְׂרְאֵלִים וֶועלֶן זֵיי גֶעבֶּן, זָאלֶן זֵיי קוּמֶען מִיט דִי בְּכוֹרִים אִין יְרוּשָׁלַיִם׃ (וּתְרוּמַת יָדֶךָ). (אֵלּוּ הַבִּכּוּרִים) תְּרוּמַת יָדֶךָ מֵיינְט מֶען בִּכּוּרִים (יח) (וְלִפְנֵי ה'). פָאר גָאט, מֵיינְט מֶען (לִפְנִים מִן הַחוֹמָה) אִין דִי שְׁטָאט יְרוּשָׁלַיִם אִינְוֵוייניג פוּן דִיא מָאהֶער וָוס אַרוּם יְרוּשָׁלַיִם: (וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ). מֹשֶׁה הָאט גֶעזָאגְט צוּ דִי יוּדִין (אִם אֵין לְךָ לָתֵת לוֹ מֵחֶלְקוֹ) אוּב דוּא הָאסְט נִיט מַעַשְׂרוֹת צוּ גֶעבֶּען דֶעם לֵוִי (כְּגוֹן מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן) דְהַיְינוּ דוּ הָאסְט נִיט מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן וְדִיא עֶרְשְׁטֶע צֶעהְן פוּן הוּנְדֶערְט וָוס מֶען בָּארְף גֶעבֶּן דֶעם לֵוִי (תֵּן לוֹ מַעֲשֵׂר עָנִי) גִיבּ אִים דִי מַעֲשֵׂר וָוס דוּ דַארְפְסְט גֶעבֶּען דֶעם אָרֶעם מַאן (אֵין לְךָ מַעֲשֵׂר עָנִי) אוֹיבּ דוּ הָאסְט נִיט דִי מַעֲשֵׂר וָואס מֶען דַארְף גֶעבֶּען דֶעם אָרֶעם מַאן (הַזְמִינֵהוּ עַל שַׁלְמֶיךָ) זָאלְסְטוּ אִים בֶּעטֶן עֶר זָא

רש"י

ולא יבוסים היו אלא חתיים היו אלא על שם העיר ששמו יבוס כך מפורש בפרקי דר"א והוא שנא' (שמואל ב ה) כי אם הסירך העורים והפסחים צלמים שכתבו עליהם חו ג השבועה: ובכורות בקרך. אזהרה ד לכהנים והרומת ידך. אלו ה הבכורים: (יח) לפני ה'. לפני ו מן החומה: והלוי אשר בשעריך. אם אין לך לתו לו מחלקו כגון מעשר ראשון תן לו מעשר עני אין לך מעש

שפתי חכמים

ופירושו הוא אינו אלא בלא לאכלו חוץ לחומה אי נמי הכי פירושו שאף ע"פ שכתוב למעלה והבאתם שמה עולותיכם וגו' ולא חוץ לחומה חזר ואמר לא תוכל לאכול בשעריך ליתן לא תעשה על הדבר כדלעיל: ג פי' השבועה שנשבעו אברהם ויצחק לאבימלך והצלמים העורים הם כנגד יצחק והפסחים הם כנגד יעקב דכתיב ביה והוא צולע ע ירכו: ד רצ"ל למה כתיב ובכורות בקרכם והרי הכהן מלווה ע הבכורות: ה פי' אזהרה לאוכל חוץ לחומה לחייב עליו מלקות ו ולא כתיב העזרה דומיא דושחט את בן הבקר שהרי כל הנזכרי

פירוש לתורת אלהים

דַיין וַויין אוּנ פוּן דַיין אֵייל בִּירְט וּבְכוֹרוֹת אוּנ דִיא בְּכוֹרִים פוּן דַיינֶע רִינְדֶר אוּנ פוּן דַיינֶע שָׁאף וְכָל נְדָרֶיךָ אוּנ אַלֶע נְדָרִים וָוס דוּ וֶועסְט אַנְגֶער טָאן פוּן גָאטְס וֶועגֶן וְנִדְבוֹתֶיךָ אוּנ דַיין בַּאווילִיגוּנְג וָוס דַיין הַארְץ וֶועט בַּווילִיגֶען פוּן גָאטְס וֶועגִין וּתְרוּמַת יָדֶךָ אוּנ דִי בִּכּוּרִים טָארְסְטוּ דָאס אַלֶץ נִיט עֶסִין אִין דַיינֶע שְׁטֶעט: (יח) כִּי אִם נָאר לִפְנֵי פַאר גָאט דַיין גָאט זָאלְסְטוּ דָס עֶסִין אִינְוֶוייניג פוּן דֶר מוֹעֶר פוּן יְרוּשָׁלַיִם בַּמָּקוֹם אִין דֶעם אָרְט וָוס גָאט וֶועט אוֹיז דֶר וֶוייְלִין אִין אִים אַתָּה דוּ אוּנ דַיין זוּהְן אוּנ דַיין טָאכְטֶער וְעַבְדְּךָ אוּנ דַיין קְנֶעכְט אוּנ דַיין דִינְסְט וְהַלֵּוִי אוּנ דֶער לֵוִי וָואס אִיז אִין דַיינֶע שְׁטֶעט וְשָׂמַחְ

מצות השם

(תמה) וּבְכוֹרוֹת בְּקָרְךָ וְצֹאנֶךָ. דָאס אִיז דִיא מִצְוָה אַז דֶער כֹּהֵן טָאר נִיט עֶסִין פוּן קֵיין בְּכוֹר אִין אַנְדֶערֶע שְׁטֶעט נָאר אִין יְרוּשָׁלַיִם מֶעג עֶר עֶסִין. אוֹךְ אֵיין אַנְדֶערֶער טָאר נִיט עֶסִין פוּן קֵיין בְּכוֹר דָאס מֵיינְט מֶען אֵיין יִשְׂרָאֵל אוּנ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן אוֹיף יֶעדֶער אָרְט:

(תמו) וְכָל נְדָרֶיךָ אֲשֶׁר תִּדּוֹר. דָאס אִיז דִיא מִצְוָה אַז דָס פְלֵייש פוּן אֵיין קָרְבָּן עוֹלָה טָאר מֶען נִיט עֶסִין אוּנ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן אִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ:

(תמז) וְנִדְבוֹתֶיךָ. דָס אִיז דִיא מִצְוָה אַז מֶען טָאר נִיט עֶסִין קֵיין שׁוּם פְלֵייש פוּן קָדָשִׁים אֵיידֶער מֶען שְׁפְּרֶענְגְט דָא בְּלוּט אוֹיף דֶעם מִזְבֵּחַ אוּנ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן אִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ

(תמח) וּתְרוּמַת יָדֶךָ. דָאס אִיז דִי מִצְוָה אַז דִי כֹּהֲנִים טָארֶן נִי עֶסִין בִּיכּוּרִים אוּם וֶוייניג פוּן יְרוּשָׁלַיִם אוּנ אֵיין פְרֶעמְדֶי מֵיינְט מֶען וָואס עֶר אִיז נִיט קֵיין כֹּהֵן טָאר נִיט עֶסִין קֵיין בִּכּוּרִים אוּנ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן וָוען דָאס בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אִיז גֶעשְׁטַאנֶען:

וְהַטָּהוֹר יַאכְלֶנּוּ כַּצְּבִי וְכָאַיָּל: טז רַק הַדָּם לֹא תֹאכֵלוּ עַל־הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ כַּמָּיִם: יז לֹא־תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ מַעְשַׂר דְּגָנְךָ וְתִירֹשְׁךָ

וְדַכְיָא יֵיכְלִנֵּהּ כִּבְשַׂר טַבְיָא וְאַיְלָא: טז לְחוֹד דְּמָא לָא תֵיכְלוּן עַל אַרְעָא תִשְׁדְּנֵהּ כְּמַיָּא: יז לֵית לָךְ רְשׁוּ לְמֵיכַל בְּקִרְוָךְ מַעְשַׂר עֲבוּרָךְ

תו"א כלבי בכורות לג: על הארץ פסחים
טז כ נב חולין לג לה לו: לא תוכל
פסחים כד לו יבמות עג פז מליעא מו מכות יז יט זבחים כה: דגנך גיטין מז מנחות סו חולין קב מעילה טו:

רש"י

טמא וטהור אוכלין ק בקערה אחת: כצבי וכאיל. שאין קרבן בא מהם: כצבי וכאיל. ר לפוטרן מן הזרוע והלחיים והקיבה: (טז) רק הדם לא תאכלו. אף ע"פ שאמרתי שאין לך בו ש זריקת דם במזבח לא תאכלנו: תשפכנו כמים. לומר לך שאין ת צריך כסוי. ד"א הרי הוא כמים א להכשיר את הזרעים (ספרי חולין עד): (יז) לא תוכל. בא הכתוב ליתן לא תעשה ב על הדבר: לא תוכל. רבי יהושע בן קרחה אומר יכול אתה אבל אינך רשאי כיוצא בו (יהושע טו) ואת היבוסי יושבי ירושלים לא יכלו בני יהודה להורישם יכולים היו אלא שאינן רשאין לפי שכרת להם אברהם ברית כשלקח מהם מערת המכפלה

בית יהודא

מֶעגֶען עֶסֶן פוּן אֵיין שִׁיסֶל דִי פְלֵייש פוּן דֶעם אוֹיסְגֶעלֵייזְטֶען קָרְבָּן, אֲפִילוּ דִי פְלֵייש אִיז טָמֵא גֶעוָוארֶען פוּן דֶעם טָמֵא: כַּצְּבִי וְכָאַיָּל). אַזוֹ וִויא אַטְמֵא מֶעג עֶסֶן דִי פְלֵייש פוּן אַהֶערשׁ אוּנ פוּן אַסַארְנֶע (שֶׁאֵין קָרְבָּן בָּאָה מֵהֶם) וָוארוּם פוּן אַהֶערשׁ אוּנ אַסַארְנֶע אִיז מֶען נִיט מַקְרִיב אַקָרְבָּן, אַזוֹי מֶעג אַטָמֵא עֶסֶן דִי פְלֵייש פוּן דֶעם אוֹסְגֶעלֵייזְטֶען קָרְבָּן: כַּצְּבִי וְכָאַיָּל). צוּ וָוס גְלַייכְט דִי תּוֹרָה דֶעם אוֹיסְגֶעלֵייזְטֶען קָרְבָּן צוּ אַהֶערשׁ אוּנ אַסַארְנֶע (לְפָטְרָן מִן הַזְּרוֹעַ וְהַלְּחָיַיִם וְהַקֵּיבָה) מֶען זָאל נִיט דַארְפֶן גֶעבֶּן צוּם כֹּהֵן פוּן דֶעם אוֹיסְגֶעלֵייזְטֶען קָרְבָּן דֶעם פָאדֶערְשְׁטִין פוּס אוּנ דִי בָּאקֶן אוּנ דֶעם מָאגֶען אַזוֹי וִוי מֶען דַארְף דָס נִיט גֶעבֶּן פוּן אַהֶערשׁ אוּנ אַסַארְנֶע: (טז) וְרַק הַדָּם לֹא תֹאכֵלוּ. מֹשֶׁה זָאגְט צוּ דִי יוּדִין (אַף עַל פִּי שֶׁאָמַרְתִּי שֶׁאֵין לְךָ בּוֹ זְרִיקַת דַּם בַּמִּזְבֵּחַ) אֲפִילוּ אִיךְ הָאבּ דִיר גֶעזָאגְט מֶען זָאל נִיט שְׁפְּרִיצֶן דִי בְּלוּט פוּן דֶעם אוֹיסְגֶעלֵייזְט קָרְבָּן אוֹיף דֶעם מִזְבֵּחַ, פוּן דֶעסְטְוֶועגְן (לֹא תֹאכְלֶנּוּ) זָאלְסְטוּ דִיא בְּלוּט נִיט עֶסְען וּפוּן אַהֶערשׁ אוּנ אַסַארְנֶע אוּנ פוּן נָאךְ חַיּוֹת אוּנ עוֹפוֹת וָוס מֶען מֶעג עֶסֶען זֵייעֶר פְלֵייש, פוּן דֶעסְטְוֶועגֶן זֵייעֶר בְּלוּט טָאר מֶען נִיט עֶסֶן: וְתִשְׁפְּכֶנּוּ כַּמָּיִם). דִי בְּלוּט פוּן דֶעם אוֹסְגֶעלֵייזְטֶן קָרְבָּן מֶעגְסְטוּ פַארְגִיסֶען וִוי וַואסֶער (לוֹמַר לְךָ שֶׁאֵין צָרִיךְ כִּסּוּי) דֶר פָּסוּק זָאגְט דִיר מֶען דַארְף נִיט בַּדֶעקֶען דָס בְּלוּט (דָּבָר אַחֵר) נָאךְ אַפְּשַׁט אִיז (הֲרֵי הוּא כַּמַּיִם לְהַכְשִׁיר אֶת הַזְּרָעִים) דִי בְּלוּט אִיז וִוי וַואסֶר אוֹיבּ דִי בְּלוּט וֶועט אַרוֹיפְגֶעגָאסֶן וֶוערֶן אוֹיף תְּבוּאָה אָדֶער אוֹיף פֵּירוֹת, נָאכְדֶעם וֶועלֶען דִי תְּבוּאָה אָדֶר דִי פֵּירוֹת אָנְרִירֶען אַטוּמְאָה וֶועלֶען זֵיי וֶוערן טָמֵא: (יז) וְלֹא תוּכַל). זָאגְט רַשִׁ"י (בָּא הַכָּתוּב לִיתֵּן לֹא תַעֲשֶׂה עַל הַדָּבָר) דֶר פָּסוּק קוּמְט זָאגֶן אַז מֶען וֶועט עֶסֶן דִי אַלֶע זַאכֶן אוֹסֶער יְרוּשָׁלַיִם וֶועט מֶען עוֹבֵר זַיין אוֹיף אַלָאו אוּנ עֶס וֶועט קוּמֶען מַלְקוֹת: וְלֹא תוּכַל). רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה זָאגְט (יָכוֹל אַתָּה) דוּ קֶענְסְט עֶסֶן וואוּ דוּ ווִילְסְט (אֲבָל אֵינְךָ רַשַּׁאי) אָבֶער דוּ טָארְסְט נִיט (כַּיּוֹצֵא בּוֹ) אַזוֹי אַגְלַייכֶען זָאגְט דֶר פָּסוּק (וְאֶת הַיְבוּסִי יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַיִם לֹא יָכְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְהוֹרִישָׁם) דִיא יְבוּסִים וָוס הָאבֶּן גֶעוואוֹנְט אִין יְרוּשָׁלַיִם הָאבֶּען דִי יוּדִין נִיט גֶעקֶענְט פַארְטְרַייבֶּן פוּן יְרוּשָׁלַיִם (יְכוֹלִים הָיוּ) זֵיי הָאבֶּן גֶעקֶענְט (אֶלָּא שֶׁאֵינָן רַשָּׁאִין) נָאר זֵיי הָאבֶּן נִיט גֶעטָארְט (לְפִי שֶׁכָּרַת לָהֶם אַבְרָהָם בְּרִית כְּשֶׁלָּקַח מֵהֶם מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה) וֶוען אַבְרָהָם אָבִינוּ הָט גֶעקוֹיפְט בַּיי זֵיי דִי מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה הָאט עֶר זֵיי צוּגֶעזָאגְט זַיינֶע קִינְדֶר זָאלֶן נִיט אַוֶועקְנֶעמֶן פוּן זֵיי זֵייעֶר שְׁטִיק לַאנְד

שפתי חכמים

על ידי זביחה: ק פי' אע"פ שהבשר ההוא שאכל אותו הטהור הכרא נגע בו הטמא שהרי גם הוא אוכל עמו בקערה אחת כדילפי' ז"ל מקרא דכתיב בפרשה שלאחריה כן תאכלנו הטמא והטהור יחדו ומיירי בפסולי המוקדשים כדאיתא בפרק השוחט. כתב הרא"ם אבל יש לתמוה על רש"י ז"ל שהביא הקרא והבשר אשר יגע בכל טמא וגו' ללמוד מזה על הטהור שיאכל בשר פסולי המוקדשים אף שהטמא נגע בו והיה לו להביא הקרא בכל קודש לא תגע אזהרה שלא יאכל טמא קדשים ולפיכך הוצרך הקרא לומר שהטמא יאכלנו כו' ומתרץ משום דקרא בכל קדש לא תגע לא משתמע בהדיא שלא אכל טמא קדשים אלא ממדרש רז"ל לכן הביא רש"י הקרא והבשר אשר יגע בכל טמא וללמוד על טהור שיוכל לאכול בשר טמא של פסולי המוקדשים ול"נ דהוכחת רש"י הוא דעיקר קרא הוא בא להתיר לטהור שיאכל בשר טמא דאם לא כן לשתוק קרא שטהור יוכל לאכול דהא ק"ו הוא אם טמא יכול לאכול כ"ש טהור אלא ע"כ עיקר קרא בא ללמוד על הטהור שיאכל בשר טמא כדפרישית: ר פי' ומ"ה פטור מן המתנות כלבי וכאיל שהן פטורין כיון שאין בא מהם קרבן כמו שפירש אחר זה: ש פי' והיה עולה על הדעת שלא נאסר הדם אלא כדי שיהא נזרק ע"ג המזבח קמ"ל ויש לתמוה ל"ל להאי קרא תיפוק ליה מפרשת אחרי מות דכתיב אשר יאכל כל דם וגו' שבא ללמוד אפי' דם חולין וכפירש"י שם וממא י"ל כתיב בהאי וכתיב בהאי וכו' כן כתב הרא"ם וכן תירץ לעיל בפרשת אחרי מות וצ"ל דהאי מהתם ה"א כיון שהיו תמימים והיה דמם ראוי לגבי מזבח בשעת שחיטה אף שהם חולין מ"ה אסרה רחמנא מה שאין כן בפסולי המוקדשים מ"ה איצטריך קרא לאוסרו ועיין לעיל בפ' אחרי מות מה שכתבתי: ת לפי שמדמה אותו לצבי ואיל ה"א מה צבי ואיל צריכי כסוי אף בהמה זו צריכה כסוי לכך צריך למכתב תשפכנו כמים כלומר שאין צריך כסוי. הרא"ם. עי"ל דה"א דכל בהמה דמה חייב בכסוי דהא בהמה בכלל חיה היא ודם חיה צריך כסוי ה"ה בהמה קמ"ל על הארץ תשפכנו כמים מה מים אין צריך כסוי אף דם פסולי המוקדשים ומינה ילפינן לכל בהמה שאין דמה צריך כסוי וכן הוא בהדיא בפרק כסוי הדם (דף עד) עיין שם: א דלטעם ראשון קשה מים ל"ל לא לכתוב אלא על הארץ תשפכנו ותו לא וממילא ידענו דלא בעי כסוי מ"ה צריך טעם אחר ואי לטעם אחרון לחודיה התם גבי הכשר זרעים היה לו לכתוב מ"ה צריכין אנו גם לטעם ראשון: ב כתב הרא"ם מפני שלא אזר דהוה לא תעשה אבל האריך לומר בא הכ' וכו' הוכרחתי לומר שהוא ע"ד רמז בלבד אבל עיקר הלאו הוזה:

פירוש לתורת אלהים

(טז) רַק הַדָּם נָאר דָאס בְּלוּט זָאלְט אִיר נִיט עֶסִין עַל הָאָרֶץ אוֹף דֶר עֶרְד זָאלְט אִיר פַר גִיסֶן דָם בְּלוּט אַזוֹ וְויא וַואסֶר: (יז) לֹא תוּכַל דוּ טָארְסְט נִיט עֶסִין אִין דַיינִי שְׁטֶעט דֶעם מַעֲשֵׂר פוּן דַיין קָארְן אוּנ פוּן

מצות השם

(תמב־תמג־תמד) לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ וגו'. דָס אִיז דִיא מִצְוָה אַז דִיא מַעְשְׂרוֹת דְהַיְינוּ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי פוּן דַיין קָארִין אָדֶער פוּן דַ יִן ווַיין אָדֶער אֵיילְבִּירְט טָאר מְעַן נ ט עֶסִין אֵיידֶער מֶען לֵייזְט דָאס אוֹיס חוּץ אִין יְרוּשָׁלַיִם מֶעג מֶען יוֹא עֶסִין אוּנ מֶען דַארְף נִיט אִים לֵייזֶען אוּנ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן וֶועגְ דֶער דִין פוּן מַעֲשֵׂר גֵייט אָן:

מִצְוֶּךָ׃ טו רַק בְּכָל־אַוַּת נַפְשְׁךָ תִּזְבַּח וְאָכַלְתָּ בָשָׂר כְּבִרְכַּת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ הַטָּמֵא

מְפַקֵּדְךָ׃ טו לְחוֹד רְעוּת נַפְשָׁךְ ... וְתֵיכוּל בִּשְׂרָא כְּבִרְ... דַּיְיָ אֱלָהָךְ דִּי יְהַב... בְּכָל קִרְוָךְ מְסָ...

רשב"ם

(טו) בכל אות נפשך. בגבולין שאין שם מקום להקריבם שם תאכל חולין בכל שעריך:

תו"א

רק בכל בכורות טו לב תמורה לא:

בעל הטורים

מעלה על המזבח. עולה. חטאת. אשם. שלמים. מנחה לבו ה. יין. מים: (טו) כברכת. ב' דין ואידך כברכת ה' אשר נתן לך גבי עולת ראיה והיינו דתנן מי שיש לו אוכלין מרובין מביא עולות מרובים וזהו תזבח ואכלת בשר תזבח דהיינו עולה בשר דהיינו שלמים הכל תרבה לפי ברכת ה' אלהיך אשר נתן לך:

בית יהודא

בִּנְיָמִין הָיָה) פון דעסטוועגן איז דר פלאץ געווען אין דעם חלק לאנד וואס גיהער צום שבט בנימין: (טו) וַרַק בְּכָל אַוַּת נַפְשְׁךָ וגו'ו, פרעגט רש"י (בַּמֶּה הַכָּתוּב מְדַבֵּר) פון וועלכע פלייש שמועסט דר פסוק (אִם בִּבְשַׂר תַּאֲוָה) אויב דר פסוק שמועסט וואס איינר וויל עסן פלייש אונ ער וויל (לְהַתִּירָהּ לָהֶם בְּלֹא הַקְרָבַת אֵימוּרִים) מען זאל אים מתיר זיין צו עסן די פלייש מען זאל ניט דארפן מקריב זיין אקרבן ש'למים אונ מקריב זיין די חלב אויף דעם מזבח (הֲרֵי הוּא אוֹמֵר בְּמָקוֹם אַחֵר) דער דין איז ש'ין געזאגט געווארן אויף איין אנדר ארט. עס שטייט אין פסוק (כִּי יַרְחִיב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת גְּבוּלְךָ) ווען הקב"ה וועט דערברייטערן דיין גרעניץ נדו וועסט זיין רייך) (וְאָמַרְתָּ אֹכְלָה בָשָׂר) אונ דו וועסט זאגן אין עסן פלייש, מעגסטו עסן פלייש, אין דערהיים אונ דו דארפסט ניט ברייגגען די בהמה אין ירושלים צום מען זאל זיא פריער מקריב זיין ש'למים (בַּמֶּה זֶה מְדַבֵּר) בייא וועלכע פלייש שמועסט דר פסוק (בְּקָדָשִׁים שֶׁנָּפַל בָּהֶם) בייא אקרבן וואס אין אים איז געפונען געווארן אפעלער (שֶׁיִּפָּדוּ וְיֵאָכְלוּ בְּכָל מָקוֹם) מען מעג דעם קרבן אויף געלט, פר די געלט קויפט מען איין אנדר קרבן אונ דעם קרבן וואס האט דעם פעלער שעכט מען אונ מעג עסן זיין פלייש אויף וועלכן ארט מען וויל (יָכוֹל יִפָּדוּ עַל מוּם עוֹבֵר) איך וואלט מיינען אפילו דר קרבן האט בע... אפעלער וואס דער פעלער וועט אוועקגיין מעג מען אים אויסבייטען אויף געלט פריער איידער דער פעלער גייט (תַּלְמוּד לוֹמַר רַק) זאגט דער פסוק רק, אונ וואו עס שטייט דר ווארט רק, נאר, קומט ווייניגער צו מאכן פון ... ניט בייא אלע פעלערס מעג מען אומבייטן דעם קרבן אויף געלט, נאר אז דער קרבן האט אאייביגען פעלער: וְאָכַלְתָּ. זאגט רש"י (אֵין לְךָ בָּהֶם הֶיתֵּר גִּיזָּה וְחָלָב) דר קרבן וואס האט בעקומען אאייביגען פעלער אונ מען האט אויסגעבייטען אויף געלט, טאר מען אים ניט האלטען צו שערן פון אים די וואל ואויב ער איז אשעפס אדער מעלקן פון איר די מילך (אֶלָּא אֲכִילָה עַל יְדֵי זְבִיחָה) מען מעג נאר אים שעכטען אונ עסן: וְהַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר וגו'ו. רש"י (לְפִי שֶׁבָּא מִכֹּחַ קָדָשִׁים) נוייל דיא בהמה איז פריער געווען הייליג פר אקרבן (שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר ... טָמֵא לֹא יֵאָכֵל) אונ בייא קרבנות זאגט די תורה אויב די פלייש פון קרבן וועט אנרירען אזאך וואס איז טמא טאר מ... עסן די פלייש, וואלטען מיר מיינען אויב דיא פלייש פון דעם אויסגעלייזטן קרבן הט אנגערירט אטומאה ט... ניט עסן די פלייש (הוּצְרַךְ לְהַתִּיר בּוֹ שֶׁטָּמֵא וְטָהוֹר אוֹכְלִין בִּקְעָרָה אַחַת) דארף די תורה זאגען אז אטמא מיט...

רש"י

(טו) רק בכל אות נפשך. במה הכתוב מדב... בבשר תאוה להתירה להם בלא הקרבת אימורים (הו... הרי הוא אומר במקום אחר כי ירחיב ה' אלהיך את... וגו' ואמרת אוכלה בשר וגו' במה זה מדבר בקדשי... בהם מום שיפדו ויאכלו בכל מקום יכול יפדו על מום... ת"ל רק: תזבח ואכלת. (בכורות טו יבמות ט... לך בהם היתר גיזה וחלב אלא אכילה ע"י ז... הטמא והטהור. לפי שבאו מכח קדשים שנאמ' בהם ... ז) והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל הוצרך להו...

שפתי חכמים

לשכנו דכתיב כמו ולשכנו והוא דכור בפ"ע ואינו פי' אדלעיל ואשר יבחר דלעיל מיירי בבית עולמים וא"כ מקשה רש"י שפיר: פ פי' אפי' אם נפל בו מום דודאי יבריא יפדה אותו מיד כשיפול בו המום אע"פ שסופו להתרפאות ויאכל במום זה ת"ל רק דכל אכין ורקין מיעוטין הן והכא בא למעוטי מום עובר: צ פי' דהל"ל ... נפשך תאכל בשר ומשתמע אינו אלא בזביחה שהרי הקדשים ... שוין בזביחה ודרשו מכאן שאין להם היתר הנאה בקדשים ... אלא הנאה הבאה על ידי זביחה לאפוקי גיזה וחלב שאין הנ...

פירוש לתורת אלהים

אַלְץ וָוס אִיךְ הָאבּ דִיךְ גִיבָּאטִין: (טו) רַק בְּכָל נָאר מִיט אַלֶע גְלוּסְטִיגְקֵייט פוּן דַיין לֶעבִּין תִּזְבַּח מֶעגְסְטוּ שֶׁעכְטִין אוּנ עֶסִין דָאס פְלֵייש כְּבִרְכַּת נָאךְ דֶעם בֶּענְטְשׁוּנְג פוּן גָאט דַיין גָאט אֲשֶׁר נָתַן לְךָ וָוס עֶר הָאט גְגֶעבֶּן צוּ דִיר בְּכָל שְׁעָרֶיךָ דוּ מֶעגְסְט עֶסִין דָס ... אִין אַלֶע דַיינֶע שְׁטֶעט הַטָּמֵא דֶער טָמֵא מִיט... טָהוֹר מֶעגֶן עֶסִין דָס פְלֵייש פוּן אֵיין שִׁיסֶל ... כַּצְּבִי אַזוֹ וִוי אֵיין הִירְשׁ וְכָאַיָּל אוּנ וִויא אֵיין ...

משלי יהודא

הימעל, וואורום דעם כח האבן נאר געהאט די לוים, ווי דער מדרש זאגט אויף דעם פסוק הנה עין ה' אל יראיו, די אויג פון הקב"ה קוקט אויף די מענטשען וואס האבן מורא פר אים, דס זענען די לוים, אויב דר שבט לוי וועט האבן אחלק פעלדר אין ארץ ישראל וועלען זיי ציהען די ברכה נאר פר זיך אליין, דריבער הט הקב"ה צו די לוים קיין חלק גיגעבען, זייער חלק דס איז די מעשר אונ די תרומה זאל זיין פארשפרייט איבער גאנץ ארץ ישראל, וועלען זיי מוזין ברייגגען די ברכה פר אלע יודין, דריבער דארף ... דאנקן די לוים, אונ ווען עס איז ביי זיי אשמחה דארפען זיי רופן צו די שמחה דעם לוי אויך:

מצות השם

(תמא) רַק בְּכָל אַוַּת נַפְשְׁךָ וגו'. פון דעם פסוק לערנען ... חֲכָמִים ארויס אז עס איז איין מצוה אז דיא ... וואס זיא האבען איין פעלער זאל מען איים לייזען ... זאל זייא עסין אונ פאר דעם געלד וואס מען גים ... זאל מען קויפען איין אנדער קרבן וואס עס האט גא... קיין פעלער:

וּבְנֹתֵיכֶם וְעַבְדֵיכֶם וְאַמְהֹתֵיכֶם
וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֵיכֶם כִּי אֵין לוֹ
חֵלֶק וְנַחֲלָה אִתְּכֶם׃ יג הִשָּׁמֶר לְךָ
פֶּן־תַּעֲלֶה עֹלֹתֶיךָ בְּכָל־מָקוֹם אֲשֶׁר
תִּרְאֶה׃ יד כִּי אִם־בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר
יְהוָה בְּאַחַד שְׁבָטֶיךָ שָׁם תַּעֲלֶה
עֹלֹתֶיךָ וְשָׁם תַּעֲשֶׂה כֹּל אֲשֶׁר אָנֹכִי

אונקלוס

נָתֵיכוֹן וְעַבְדֵיכוֹן
מְהָתֵיכוֹן וְלֵוָאָה דִּי
רְוֵיכוֹן אֲרֵי לֵית לֵהּ
ק וְאַחֲסָנָא עִמְּכוֹן׃
אִסְתַּמַּר לָךְ דִּילְמָא
ק עֲלָוָתָךְ בְּכָל אַתְרָא
תֶחֱזֵי׃ יד אֱלָהֵן
תְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ
ד מִן שִׁבְטָךְ תַּמָּן
ק עֲלָוָתָךְ וְתַמָּן
בֵּד כֹּל דִּי אֲנָא

א השמר לך זבחים קו קית: שם תעלה סנהדרין לו זבחים קו קית קיט:

בעל הטורים

בנימין' אליהו רמז לאליהו שיעלה עולות בהר הכרמל: (יד) שבטיך. בגי' שבט יהודה: שם תעלה עלתיך. ר"ת תשע ט' דברים אתם

רש"י

השמר לך. (ספרי) ליתן לא תעשה מ על הדבר: מקום אשר תראה. אשר יעלה בלבך אבל אתה כ ע"פ נביא נ כגון אליהו בהר הכרמל: (יד) באחד טיך. בחלקו של בנימין ס ולמעלה הוא אומר מכל כם ע הא כיצד כשקנה דוד את הגורן מארונה היבוסי הזהב מכל השבטים ומ"נ הגורן בחלקו של בנימין היה:

בית יהודא

אונז מען דארף ברייגגן קרבנות פון די בעסטע בהמות: (יג) והשמר לך] . זאגט רש"י (ליתן לא תעשה על הדבר) אוב מען וועט ברייגגן אקרבן אויף איין אנדער ארט ניט אין משכן אדר ניט אין בית המקדש וועז זיי וועלן זיין] וועט אים קומען מלקות: ובכל מקום אשר תראה]. אויף יעדער ארט וואס דו וועסט זעהן, וואס וועט דיר גיפעלן (אשר יעלה בלבך) וואס וועט אויפגיין אין דיין הארצן דו זאלסט אויף ארט מקריב זיין אקרבן, טאר מען ניט (אבל אתה מקריב על פי נביא) אבער אז אנביא וועט זאגען מען זאל אויף ארט מקריב זיין אקרבן מעג מען מקריב זיין (כגון אליהו בהר הכרמל) ווי דער נביא אליהו הט מקריב געוועזן אויף דעם בארג כרמל: (יד) ובאחד שבטיך]. בייא איינעם פון דיינע שבטים (בחלקו של בנימין) אין דעם חלק פון שבט בנימין איז געשטאנען דר בית המקדש, פרעגט רש"י (ולמעלה הוא אומר מכל שבטיכם) פריער זאגט דר פסוק דער בית המקדש וועט זיין אויסדערוויילט פון אלע שבטים (הא כיצד) ווי איז געוועזן? (כשקנה דוד את מארונה היבוסי) ווען דוד המלך הט געקויפט דעם פלאץ פון ארונה היבוסי (גבה הזהב מכל השבטים) האט ער גענומען דם געלט פון אלע שבטים, האבען אלע שבטים אחלק אין דעם פלאץ (ומכל מקום הגורן בחלקו של

שפתי חכמים

ס לפי שהמשכן סוקס בנוב לכך אסורות: מ ר"ל והרי לעיל שמה תביאו משמע דוקא שמה ולא במקום אחר ולמה ליה שמר לך ומתרץ ליתן לא תעשה על הדבר: נ ר"ל למה כתיב תראה לא הל"ל רק בכל מקום ומתרץ ללמדך דדוקא במקום תראה לא תקריב אבל מקריב אתה על פי נביא וכו': ס כתב היינו למ"ד שירושלים נתחלקה לשבטים ונפלה בחלקו של אבל למ"ד ירושלים לא נתחלקה לשבטים ל"ל באחד שבטיך קאי על שילה עכ"ל ול"נ אפי' למ"ד ירושלים לא נתחלקה לשבטים מקום ב"ה היה בחלקו של בנימין אף שהעיר ירושלים לא נתחלקה וכמו דכתיב בין כתפיו שכן: ע דע"כ קרא דלעיל מיירי נמי בבית עולמי' מדכתיב כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלהיכם מיירי בבית עולמים דהא לא מצינו שבחר ה' בשום מקום כי אם בירושלים ואחר מקומות כגון גלגל וגבעון ונוב ושילה ישראל מעצמם בחרו להם אלא ע"כ צ"ל דקרא כי אם אל המקום מיירי בשילה ובבית עולמים ופירוש

פירוש לתורת אלהים

אונ אייערע טעכטער ועבדיכם אונ אייערע בט ואמהותיכם אונ אייערע דינסט מיידין והלוי ר לוי וואס וואנט אין אייערע שטעט כי אין לו ען ער הט ניט קיין טייל אונ קיין ארב צוווישן : (יג) השמר לך דו זאלסט דיך היטען פן טאמר טו אויף ברייגגן דיינע קרבן עולות בכל מקום אויף אלע ערטער וואס עס וועט אויף גיין אויף דיין הארצן טארסטו ניט מקריב זיין דארט קרבנות: (יד) כי אם במקום נאר אויף דעם ארט וואס גאט וועט אוס דערוויילן אויף איין ביהמ"ק ביי איינעם פון אייערע שבטים שם תעלה דארטין זאלסטו אויף ברייגגן דיינע עולות ושם אונ דארטן זאלסטו טאן

מצות השם

(תמ) השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה. דאס איז דיא מצוה אז מען טאר ניט נעמען פון דיא קרבנות (חוץ לעזרה) אונ ווידער איז מצוה אז מען זאל מקריב זיין קרבנות אין דעם בית ש אונ דיא מצוה גייט אן ווען דאס בית המקדש איז געשטאנען:

משלי יהודא

דארפן קאכין עסין וועט ער ניט וועלן קאכן נאר אקליינעם טעפל פאר זיך, הט דר גביר געזאגט צו זיין משרת ווען דו וועסט פאקין די כלים אין די פור זאלסטו אריין לייגן די גרעסטע טעפ, אז ער וועט קאכין עסין, וועט ער מוזין קאכען אין די גרויסע טעפ, אבישל עסין אין אגרויסען טאפ קען מען ניט קאכין, וועט ער מוזען קאכן אפולן טאפ, וועלן אלע האבן צו עסין, דם זעלביגע איז גוועין ביי די הקב"ה הט געוואוסט ווען יודין וועלן זיין אין ארץ ישראל וועלן זיי דארפן האבען די ברכה פון הקב"ה, עס יין רעגין אין די צייט, וואו עס אין דר צייט, טאמער וועלען יודין ניט האבן כח אראפצוציהען די ברכות פון

הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
בּוֹ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם שָׁמָּה תָבִיאוּ אֵת
כָּל־אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם
עוֹלֹתֵיכֶם וְזִבְחֵיכֶם מַעְשְׂרֹתֵיכֶם
וּתְרֻמַת יֶדְכֶם וְכֹל מִבְחַר נִדְרֵיכֶם
אֲשֶׁר תִּדְּרוּ לַיהוָה׃ יב וּשְׂמַחְתֶּם
לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אַתֶּם וּבְנֵיכֶם

אונקלוס

אַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי
יְיָ אֱלָהֲכוֹן בֵּהּ לְאַשְׁרָאָה
שְׁכִנְתֵּהּ תַּמָּן לְתַמָּן
תֵּיתוֹן יָת כָּל דִּי אֲנָא
מְפַקֵּד יָתְכוֹן עֲלָוָתְכוֹן
וְנִכְסַת קוּדְשֵׁיכוֹן
מַעְשְׂרָתֵיכוֹן וְאַפְרָשׁוּת
יְדֵכוֹן וְכֹל שְׁפַר נִדְרֵיכוֹן
דִּי תִדְּרוּן קֳדָם יְיָ׃
יב וְתֶחֱדוּן קֳדָם יְיָ
אֱלָהֲכוֹן אַתּוּן וּבְנֵיכוֹן

ת"א מבחר כריתות כז:

בעל הטורים

(יא) לשכן שמו שם שמה. רמז לשני מחילות אחת לקדשי הקדשים ואחת לקדשים קלים: (יג) עלתיך בכל מקום אשר תראה. ס"ת הכרמל

בית יהודא

דערוויילן, צו קומן אהין און צו ברייגגן דארטן קרבנות (בנו לכם בית הבחירה בירושלים) זאלט איר באהען אבית המקדש אין ירושלים (וכן הוא אומר בדוד) און אזוי זאגט דר פסוק ביי דוד המלך (ויהי כי ישב המלך בביתו) ווען דר מלך דוד איז געזעסן אין זיין שטוב (וה' הניח לו מכל אויביו מסביב) און הקב"ה האט אים געמאכט רוהיג פון זיינע אלע פיינד ווס זענן געווען ארום אים (ויאמר המלך אל נתן) דער מלך דוד האט געזאגט צו נתן (ראה אנכי יושב בבית ארזים וארון ה' יושב בתוך היריעה) זעה נאר איך זיץ וואהן אין אשטוב ווס איז געבויט פון טענענבוימער און דער ארון איז אין אגעצעלט פון פלאכטעס: ושמה תביאו וגו'. הארן רש"י עס איז דאך פריער געשריבן ואין פסוק ו והבאתם שמה, ענטפערט רש"י (למעלה אמור לענין שילה) פריער שמועסט דר פסוק ווען דר משכן וועט זיין אין שילה זאל מען אלע קרבנות ברייגגען אין שילה (וכאן אמור לעני ירושלים) און דא שמועסט דער פסוק ווען דער בית המקדש וועט זיין אין ירושלים, זאל מען אלע קרבנות ברייגגן אי ירושלים (ולכך חלקם הכתוב) דריבער האט דער פסוק זיי צוטיילט און האט געשריבן ביי שילה בעזונדער און ביי ירושלים בעזונדער, משה האט דאך געקענט זאגען ביידע צוזאמען, אויף דעם ארט ווס הקב"ה וועט אויסדערוויילן זאל מען אלע קרבנות ברייגגען (ליתן היתר בין זו לזו) פון די צייט ווס שילה וועט חרב ווערען ביז דער משכן וועט אויין איין אנדער ארט געבויט ווערען זאל מען מעגען מקריב זיין קרבנות אויף במות (משחרבה שילה ובאו לנוב) פון די צייט ווס שילה איז חרב געווארן ביז יודין זענען געקומן אין נוב האבן זיי געמעגט מקריב זיין קרבנות אויף במות, אבער אין נוב האט מען ניט געמעגט מקריב זיין קרבנות אויף במות, ווייל אין נוב איז אויפגעשטעלט געווארן דר משכן נעיין ש"ת (וחרבה נוב ובאו לגבעון) ווען נוב איז חרב געווארן און יודין זענען געקומען אין גבעון (היו הבמות מותרות) האט מען געמעגט מקריב זיין קרבנות אויף במות (עד שבאו לירושלים) ביז יודין זענען געקומן אין ירושלים און מען האט אופגעבויט דעם בית המקדש אין ירושלים: ומבחר נדריכם. זאגט רש"י (מלמד שיביא מן המובחר) דער פסוק לערונט

רש"י

בירושלים וכן הוא אומר בדוד (שמואל ב ז) ויהי כי יש המלך בביתו וה' הניח לו מכל אויביו מסביב ויאמר המל אל נתן הנביא ראה נא אנכי יושב בבית ארזים וארון ה' יוש בתוך היריעה: שמה תביאו וגו'. למעלה ב אמור לעני שילה וכאן אמור לענין ירושלים ולכך חלקם הכתוב ליה היתר בין זו לזו משחרבה שילה ובאו לנוב ל וחרבה נו ובאו לגבעון היו הבמות מותרות עד שבאו לירושלים מבחר נדריכם. מלמד שיביאו מן המובחר

שפתי חכמים

מנה שכבשו וחלקו דקודם לכן לא מקרי ישיבה כיון שלא הכיר כל אחד מקום ישיבתו שישאר בה להשתקע והכי אמרינן בפרשת כי תבא וירשתם וישבתם בה שלא נתחייבו בביכורים עד אחר שכבשוה וחלקוה ועיד מדכתיב מנחיל אתכם ולא כתיב נותן ש"מ לאחר ירוש מיירי: ב ר"ל והרי כתיב לעיל והבאתם שמה וגומר ומתרץ למעלה כו': ל דקודם שבאו לנוב היו הבמות מותרות וכשבאו לנוב הורו

פירוש לתורת אלהים

מאבען רוהען זיין נאמען דארטן שמה תביאו אהין זאלט איר ברייגגען את אלץ וואס איך גביט אייך עולותיכם אייערע קרבן עולות וזבחיכם און אייערע קרבן שלמים מעשרותיכם אייערע מעשרות ותרומת ידכם דם איז בכורים וכל און אלע אייערע בעסטע נדרים וואורום אז מען איז מקריב אקרבן פאר אנדר מוז מען געבען די בעסטע פון זיינע שאף אדר פון בהמות אשר תדרו ליי ווס איר וועט מנדר זיין צו גאט: (יב) ושמחתם לפני יי אלהיכם און איר זאלט זיך פרייען פאר אייער גאט אתם איר און אייערע

משלי יהודא

(יב) ושמחתם וגו' והלוי כי אין לו חלק ונחלה. דארפן מיר וויסען ערשטונס פר ווס האט הקב"ה ניט גיגעבן אחלק אין ארץ ישראל צו די לוים, און ווס פר אשמחה האט דר ישראל מיט דעם לוי? נאר דר ענין איז למשל אגביר האט אמאהל געדארפט פארין אוועיטין וועג דורך אמדבר, אויף צו פארין איז אמדבר מוז מען אלץ מיט געמן פון דערהיים, עסין און טרינקען, און כלים, טעפ, שיסלען, דער גביר האט מיט גענומן זיינע אלע אכט קינדער, ער האט געוואוסט איין קינד איז דא צווישן זיי ווס ער האט ליב צו טאהן אלץ נאר פר זיך אליין, און דר קינד האט געקענט גוט קאכין, און אלע זיבען קינדער האבן דם ניט געקענט, דר פאטער האט געטראכט מען וועט קומען אין דר מדבר און מען וועט דארפן.

אִישׁ כָּל־הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו׃ ט כִּי לֹא־בָאתֶם עַד־עָתָּה אֶל־הַמְּנוּחָה וְאֶל־הַנַּחֲלָה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ׃ י וַעֲבַרְתֶּם אֶת־הַיַּרְדֵּן וִישַׁבְתֶּם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מַנְחִיל אֶתְכֶם וְהֵנִיחַ לָכֶם מִכָּל־אֹיְבֵיכֶם מִסָּבִיב וִישַׁבְתֶּם־בֶּטַח׃ שני יא וְהָיָה

אונקלוס

גְּבַר כָּל מָן דְּכָשַׁר קֳדָמוֹהִי׃ ט אֲרֵי לָא אֲתֵיתוּן עַד כְּעַן לְבֵית נְיָחָא וּלְאַחְסָנָא דַּייָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ׃ י וְתַעְבְּרוּן יָת יַרְדְּנָא וְתֵיתְבוּן בְּאַרְעָא דַּייָ אֱלָהֲכוֹן מַחְסֵן יָתְכוֹן וְיָנִיחַ לְכוֹן מִכָּל בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן מִסְּחוֹר סְחוֹר וְתֵיתְבוּן לְרָחְצָן׃ יא וִיהֵי

תו"א איש כל שם קי קיח : כי לא מגילה י זבחים קיט : והיה המקום סנהדרין כ :

רשב"ם (ח) איש כל הישר בעיניו. בכ"מ שאנו חונים שם במדבר אנו מקריבין במשכן המטלטל ממקום למקום:

רש"י

כבוש וחלוק ובבמה לא תקריבו כל מה שאתם מקריבים פה היום במשכן שהוא עמכם ונמשח והוא כשר להקריב בו חטאות ואשמות נדרים ונדבות אבל בבמה אין קרב אלא הנידר והנידב וזהו איש כל הישר בעיניו נדרים ונדבות שאתם מתנדבים ע"י שישר בעיניכם להביאם ולא ע"י חובה אותם תקריבו בבמה (זבחים קיט) : (ט) כי לא באתם. (ספרי) כל אותן ח י"ד שנה : עד עתה. כמו ט עדיין : אל המנוחה. (זבחים קיט) זו שילה : הנחלה. זו ירושלים : (י) ועברתם את הירדן וישבתם בארץ. שתחלקוה ויהא כל אחד מכיר את חלקו י ואת שבטו : והניח לכם. לאחר כבוש וחלוק ומנוחה (שופטים ג) מן הגוים אשר הניח ה' לנסות בם את ישראל ואין זו אלא בימי דוד. אז : (יא) והיה המקום וגו'. בנו לכם בית הבחירה

בית יהודא

אונ מען האט זיא צוטיילט (וּבְבָמָה לֹא תַקְרִיבוּ כָּל מַה שֶׁאַתֶּם מַקְרִיבִים פֹּה הַיּוֹם בְּמִשְׁכָּן שֶׁהוּא עִמָּכֶם וְנִמְשַׁח) אויף אַבָּמָה זאָלט איר ניט מַקְרִיב זיין אַזעלכע קָרְבָּנוֹת וואָס איר זענט מַקְרִיב היינט דא אין מִשְׁכָּן וואָס ער איז מיט אייך אונ איז געזאַלבט געוואָרן (וְהוּא כָּשֵׁר לְהַקְרִיב בּוֹ חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת נְדָרִים וּנְדָבוֹת) אין דעם מִשְׁכָּן מעג מען מַקְרִיב זיין חַטָּאוֹת אונ אֲשָׁמוֹת נְדָרִים אונ נְדָבוֹת (אֲבָל בְּבָמָה אֵין קָרֵב אֶלָּא הַנִּידָר וְהַנִּידָב) אָבער אויף אַבָּמָה טאָר מען ניט מַקְרִיב זיין חַטָּאוֹת אונ אֲשָׁמוֹת נאָר נְדָרִים אונ נְדָבוֹת (וְזֶהוּ אִישׁ כָּל הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו) דם מיינט מען יעדער מענטש וועט מַקְרִיב זיין וואָס אים געפעלט, דאָס זענען די קָרְבָּנוֹת נדרים וּנְדָבוֹת (שֶׁאַתֶּם מִתְנַדְּבִים עַל יְדֵי שֶׁיָּשָׁר בְּעֵינֵיכֶם לַהֲבִיאָם) וואָס איר ברייגגט זיי אַנְדָבָה ווייל עס געפעלט אייך צו ברייגגען (וְלֹא עַל יְדֵי חוֹבָה) ניט ווייל איר מוזט זיי ברייגגען (אוֹתָם תַּקְרִיבוּ בְּבָמָה) די קָרְבָּנוֹת נְדָרִים אונ נְדָבוֹת מעגט איר מַקְרִיב זיין אויף אַבָּמָה : (ט) וכִּי לֹא בָאתֶם. ווייל איר זענט ניט געקומען (כָּל אוֹתָן י"ד שָׁנָה) די גאַנצע פירצעהן יאָר : נַעד עָתָּה. (כְּמוֹ עֲדַיִין) ביז איצט, ביז נאָך די פירצעהן יאָר זענט איר ניט געקומען (אֶל הַמְּנוּחָה) צו די רוהונג (זוֹ שִׁילֹה) מיינט מען שִׁילֹה (נַחֲלָה זוֹ יְרוּשָׁלַיִם) נַחֲלָה מיינט מען יְרוּשָׁלַיִם : (י) וַעֲבַרְתֶּם אֶת הַיַּרְדֵּן וִישַׁבְתֶּם בָּאָרֶץ. אַז איר וועט אַריבער גיין דעם יַרְדֵן אונ איר וועט זיצן אין דעם לאַנד (שֶׁתְּחַלְּקוּהָ) איר וועט די לאַנד צוטיילן (וִיהֵא כָּל אֶחָד מַכִּיר אֶת חֶלְקוֹ וְאֶת שִׁבְטוֹ) אונ יעדער יוד וועט דערקענען זיין חֵלֶק אונ זיין שֵׁבֶט (וְהֵנִיחַ לָכֶם) אונ הקב"ה וועט אייך מאַכען רוהען (לְאַחַר כִּבּוּשׁ וְחִלּוּק וּמְנוּחָה מִן הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הֵנִיחַ ה' לְנַסּוֹת בָּם אֶת יִשְׂרָאֵל) נאָכדעם ווי איר וועט די לאַנד איין געמן אונ איר וועט זיא צוטיילן אונ איר וועט זיין רוהיג פון די פעלקער וואָס הקב"ה האט זיי געלאָזען אין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל ער זאָל מיט זיי פּרובען די יודין (וְאֵין זוֹ אֶלָּא בִּימֵי דָוִד) דם איז נאָר געווען אין די צייט פון דָוִד (אָז) דאַמאָלס : (יא) וְהָיָה הַמָּקוֹם וגו'. וועט זיין דער אָרט וואָס הקב"ה וועט אים אויס־

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ט) אל המנוחה. שיניח הקב"ה לכם ואל הנחלה שתעברו את הירדן :

שפתי חכמים

דהא כמו שאנו היינו מקריבים כל מיני קרבנות במדבר כך היו מקריבים בשילה הלכך ע"כ נ"ל דהאי קרא דלא תעשון מוסב אשלמעלה אכי אתם עוברים וגו' ומכאן כמו מוכיח רש"י מה שפירש לע"ל זבחיכם שלמיכם של חובה דהואיל ומפרש כאן ובבמה לא תקריבו כל מה שאתם מקריבין במשכן וכו' ואם יהיה שבמשכן היו מקריבים שלמים של חובה ובבמה ג"כ מותר להקריב שלמים של חובה א"כ מקריבין אנו בבמה מה שמקריבין במשכן וקרא כתיב לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים פה וגומר : ח ר"ל וכי בשביל שהם לא באו עד עתה אל המנוחה לא יקריבו כל הקרבנות באותו זמן כשיבואו לעבור את הירדן. ומתרץ כי לא באתם משמע כל אותן י"ד שנה של כיבוש וחילוק לא תוכלו להקריב כאן קרבנות חובה כמו שאתם עתידים להקריב : ט פי' לא עד עכשיו שא"כ יתוייב שיהיה פירושו עד היום הזה שאנו עומדים פה במדבר וא"א זה דא"כ יהיה הפירוש שלא היו מקריבים קרבנות חובה במדבר ואין זה אמת שהרי במדבר היו מקריבין כל מיני קרבנות אבל מלת עדיין נופלת על הזמן העתיד שהם הי"ד שנה של כיבוש וחילוק כלומר כל אותן י"ד שנה עדיין לא באתם אל המנוחה וגו' לכך לא תקריבו קרבנות חובה : י שהוא אחר י"ד

פירוש לתורת אלהים

(ט) כִּי לֹא וואָרום די גאַנצע פערצין יאָר זענט איר נאָך ניט גקומען אֶל הַמְּנוּחָה. צו דעם רוהונג דם איז מִשְׁכַּן שִׁילֹה וְאֶל הַנַּחֲלָה אונ צו דעם אַרְב דאָס איז יְרוּשָׁלַיִם אֲשֶׁר וואָס גאָט דיין גאָט גיט צו דיר אָבער אַז איר וועט שון איינגעמען אונ צו טיילן דם לאַנד אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל טאָרט איר שוין אֲפִילוּ נְדָרִים וּנְדָבוֹת אויך ניט מַקְרִיב זיין אויף איין בָּמָה : (י) וַעֲבַרְתֶּם אונ אַז איר וועט איבער פאָרן דעם יַרְדֵן וִישַׁבְתֶּם בָּאָרֶץ אונ איר וועט זיך באַזעצן אין דעם לאַנד אֲשֶׁר יְיָ וואָס גאָט אייער גאָט וועט מאַכען אַרבען צו אייך וְהֵנִיחַ אונ גאָט ב"ה וועט אייך לאָזען רוהען פון אַלע אייערע פיינד וואָס זענען אַרום אייך וִישַׁבְתֶּם אונ איר וועט זיצען זיכערליך : (יא) וְהָיָה אונ עס וועט זיין הַמָּקוֹם דם אָרט וואָס אייער גאָט וועט אים אויס דר ווייל'ן צו

מאכען

ואת מעשרתיכם ואת תרומת
ידכם ונדריכם ונדבתיכם ובכרת
בקרכם וצאנכם: ז ואכלתם־שם
לפני יהוה אלהיכם ושמחתם בכל
משלח ידכם אתם ובתיכם אשר
ברכך יהוה אלהיך: ח לא תעשון
ככל אשר אנחנו עשים פה היום

אונקלוס

מעשרתיכון ו
אפרשות ידכון ונדריכון
ונדבתיכון ובכ
תורכון וענכון: ז ותיכ
תמן קדם יי אלהכון
ותחדון בכל אושט
ידכון אתון ואנש בתי
די ברכך יי אלהך: ח
תעבדון ככל די אנח
עבדין הכא יומא

תו"א מעשרתיכם חולין קלו: ובכרת
קלו בכורות לא: לא תעשון
קיד קיח:

בעל הטורים

לפני ה' דכתיבי ברגל כפ' זו: (ח) אנחנו עושים פה היום. ס"ת כגימ' הלוים כי עתה הלוים נושאים (הארון). וכשתעברו הירדן לא ישאו ו

בית יהודא

איר קומען (זה משכן שילה) דם מיינט מען דעם משכן וואס איז געווען אין שילה: (ו) וזבחיכם. מיינט מען (שלמים של חובה) די שלמים וואס מען מוז זיי מקריב זיין ודס זענען די שלמים וואס מען איז מקריב שבועות: ומעשרותיכם). מיינט מען (כמעשר בהמה ומעשר שני לאכול לפנים מן החומה) די מעשר פון בהמות, אונ דם צווייטע מעשר פון תבואה וואס מען מוז זיי עסען אינווייניג פון די מאהער וואס ארום ירושלים: ותרומת ידכם. (אלו הבכורים) תרומת ידכם מיינט מען בכורים די ערשט צייטיגע פירות וואס מען דארף ברייינגען אין ירושלים, פר וואס רופט מען בכורים תרומת ידכם (שנאמר בהם) ווארום עס שטייט אין פסוק ביא בכורים (ולקח הכהן הטנא מידך) דר כהן זאל נעמען דעם קארב פירות פון דיין האנט: ובכורות בקרכם). די בכורים פון דיינע רינדר (לתתם לכהן ויקריבם שם) מען דארף דיא בכ געבען צום כהן אונ ער איז זיי מקריב פאר קרבנות אין ירושלים: (ז) ואשר ברכך ה'). מען מיינט (לפי הברכה וא ווי הקב"ה האט דיך געבענטשט אזו זאלסטו די קרבנות בריינגען, איז מען רייכער בריינגט מען מער קרבנ ארעמער בריינגט מען ווייניגער קרבנות: (ח) ולא תעשון ככל אשר אנחנו עושים וגו'). איר זאלט ניט טאן אין ישראל אזו ווי מיר טוהען דא אין דר מדבר, זאגט רש"י (מוסב למעלה על כי אתם עוברים את הירדן וגו') דער גיהער צו פריער צום פסוק וואס שטייט פריער כי אתם עוברים את הירדן, משה האט געזאגט צו די יודין וכשת את הירדן) אז איר וועט אריבער גיין דעם ירדן (מיד מותרים אתם להקריב בבמה) וועט איר באלד מעגען מקריב קרבנות אויף אבמה (כל י"ד שנה של כבוש וחלוק) דיא גאנצע פערציג יאר וואס מען האט איינגענומען ארץ יש

רש"י

הדרשו. (ספרי) זה ב משכן שילה: (ו) זבחיכ שלמים של ג חובה: מעשרתיכם. מעשר בהמה ומ שני לאכול לפנים ד מן החומה: תרומת ידכם. הבכורים שנאמר בהם (דברים כו) ולקח הכהן הטנא מי ובכורות בקרכם. לתתם לכהן ה ויקריבום (ז) אשר ברכך ה'. (ספרי) לפי הברכה ו ה (ח) לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים וגו'. למעלה על כי אתם עוברים את הירדן וגו' כשתעברו הירדן מיד ז מותרים אתם להקריב בבמה כל י"ד שנה

שפתי חכמים

השחתה רק שנכתב השם במקום שאינו לפי כבודו או שנכתב שלא במקומו מ"ה הוא מוחק את השם וכוונתו הוא לש"ש מ"ה צריך להזהיר אבל הנותץ אבן מן המזבח דאינו חייב אלא כשנותץ אותו דרך השחתה אין שייך כאן אזהרה משום וכי תעלה ע"ד וכו' ור"י פליג את"ק באחדא ומודה לו בחדא: ב (נח"י) ר"ל ולא בכל מקום לפי שהבמות אסורות ונראה דדייק דתיבת לשכנו מיותרת דהא די באמרו כי אם אל המקום וגו' אלא דמיירי בב' מקומות בירושלים ובשילה ודברי הרא"ם מגומגמים: ג (נח"י) פי' אפי' של חובה וכ"ש שלמי רשות לאפוקי בכמה אינו מקריב אלא דבר שנידר ונידב והכי אמרינן במגילה (דף י) ובזבחים (דף קיט): ד כלומר בשלמא מעשר בהמה מביא לירושלים כדי להקריב שם אבל מעשר שני מביא לשם שהרי אינו מקריבו ומתרץ כדי לאכול וכו': ה דבכורות בקרכם משמע שהישראל מוזהר על הבכורים להק וזה אינו שהרי הישראל צריך ליתן הבכור לכהן ומתרץ הישראל וכו': ו פי' אשר ברכך כאשר ברכך יהוא מוסב על נדריכם ונדבו שיש בידו להוסיף לפי הברכה אבל הבאים חובה אין בידו להו עליהם והוצרך לדרוש כן דאל"כ משמע דדוקא מי שיתברך יבי אינו דהא בכל ישראל איירי (ג"א): ז פי' האי לא תעשו הוסבאתם שמה וגו' דסמיך ליה קאי דמיירי בשילה דא"כ יהיו לא תעשון בשילה ככל אשר אנחנו עושים פה במדבר וא"א לפר

פירוש לתורת אלהים

אייערי קרבן עולות וזבחיכם אונ אייער קרבן שלמים ואת מעשרותיכם אונ אייער מעשר ואת תרומת ידכם אונ דם אוף הייבונג פון אייערי הענד דאס מיינט מען די ביכורים ונדריכם ונדבותיכם אונ אייערי נדרים אונ אייערי נדבות ובכורות בקרכם אונ די ערשטלינג פון אייערי רינדער וצאנכם אונ פון אייערי שאף זאלט איר דאס געבען צו דעם כהן ער זאל דאס מקריב זיין דארטן וואו גאט ב"ה וועט אום קלויבין צו מאכן רוהען זיין נאמען דארטען: (ז) ואכלתם שם לפני ה' אלהיכם אונ איר זאלט דארטין עסין פאר אייער גאט ושמחתם אונ איר זאלט זיך פרייען בכל מש אלעם אייער פר מעג אתם ובתיכם איר מיט אייער הויז גיזינד אשר ברכך נאך דער ברכה וואס גאט האט דיך גיבענטשט: (ח) לא תעשון איר זאלט ניט טאן ככל אזו וויא מיר טוען דא אצונד אטליכער מענטש טוט וואס אים גיפעלט [עיין

א הַהוּא: ד לָא
בְדוּן כֵּן קֳדָם יְיָ
הֲכוֹן: ה אֱלָהֵן לְאַתְרָא
יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהֲכוֹן
שִׁבְטֵיכוֹן לְאַשְׁרָאָה
תֵּה תַּמָּן לְבֵית
תֵּה תִתְבְּעוּן וְתֵיתוּן
מָּן: ו וְתַיְתוּן לְתַמָּן
תֵיכוֹן וְנִכְסַת
דְשֵׁיכוֹן וְיָת

הַהוּא: ד לֹא־תַעֲשׂוּן כֵּן לַיהֹוָה
אֱלֹהֵיכֶם: ה כִּי אִם־אֶל־הַמָּקוֹם
אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל־
שִׁבְטֵיכֶם לָשׂוּם אֶת־שְׁמוֹ שָׁם
לְשִׁכְנוֹ תִדְרְשׁוּ וּבָאתָ שָׁמָּה:
ו וַהֲבֵאתֶם שָׁמָּה עֹלֹתֵיכֶם וְזִבְחֵיכֶם

[ל]א תעשון שבת שם פסחים מת סנהדרין נו עה מכות כב : לשכנו סנהדרין יח : ובאת שמה ר"ה ד ז חגיגה ד : והבאתם חגיגה שם זבחים ה בכורות כג :

בעל הטורים

למוחק את השם׳ (ד) לא תעשון. בגי׳ אזהרה על כל מוחק שם : [ה]מקום. בא"ת ב"ש ת"ך לידפ"י בגי׳ זהו ירושלים : מקום. בגי׳ [...] ובאת שמה. ב׳ במס׳ דין ואידך ובאת שמה וראה שם יהוא כענין אלישע שלוה למשוח יהוא למלך מה מלך במשיחה אף כל ענין [...]ות במשיחה. הכלים אינן מתקדשים אלא במשיחה וכה"ג במשיחה : (ו) עולותיכם וזבחיכם. ח׳ דברים מוזכרים כאן כנגד ח"פ

רשב"ם

(ד) לא תעשון כן. לזבוח לה׳ בכל מקום :

רש"י

[...]כריא עין כל ר עין קוץ : (ד) לא תעשון כן. [...]יר לשמים בכל מקים ש כי אם במקום אשר יבחר. [...]ונתלתם את מזבחותם ואבדתם את שמם לא תעשון כן [...]) אזהרה למוחק את השם ולנותץ ת אבן מן המזבח [...]ן העזרה אמר רבי ישמעאל וכי תעלה על דעתך [...]אל נותצין את המזבחות א אלא שלא תעשו כמעשיהם [...]ו עונותיכם למקדש אבותיכם סיחרב : (ה) לשכנו

בית יהודא

שְׁטוּבּן, אויב מען הָט איר בּיז איצט גערופֶן עין כָל, די אויג פון אַלֶע, זָאל מֶען איר איצט רופֶן עין קוץ, די דערנֶער אויג : (ד) ולא תַעֲשׂוּן כֵּן). איר זָאלְט נִיט אַזוֹי טָאן צוּ הקב"ה (לְהַקְטִיר לַשָּׁמַיִם בְּכָל מָקוֹם) איר זָאלְט נִיט מַקְרִיב זַיין קָרְבָּנוֹת צוּ הקב"ה אוֹיף וועלְכֶן אָרְט איר וֶועט וֶועלֶן (כִּי אִם בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר) איר זָאלְט מַקְרִיב זַיין אַייעֶרֶע קָרְבָּנוֹת נָאר אוֹיף דֶעם אָרְט וָואס הקב"ה וֶועט אויסְדערוֶויילֶן, וָואס הקב"ה וֶועט הֵייסֶן, נָאךְ דֶעם פְּשַׁט גֵייט [...]סוק לא תַעֲשׂוּן כֵּן וגו' צוּם אַנְדֶערֶן פָּסוּק כִּי אִם אֶל הַמָּקוֹם וגו' (דָבָר אַחֵר) נָאךְ אַפְּשַׁט איז דֶער פָּסוּק לֹא תַעֲשׂוּן [...]ו' גיהֶער צוּם פריערְדיגֶען פָּסוּק וְנִתַּצְתֶּם אֶת מִזְבְּחוֹתָם, איר זָאלְט צוּשְׁטוֹיסֶן זַייעֶרֶע מִזְבְּחוֹת (וְאִבַּדְתֶּם אֶת שְׁמָם) [...]זאלְט פַארְלִירֶן זַייעֶרֶע נָאמֶן, אָבֶער (לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לַה׳ אֱלֹהֵיכֶם) צוּא הקב"ה זָאלְט איר נִיט אַזוֹ טָאן (אַזְהָרָה לְמוֹחֵק [...]שֵּׁם) דָס איז אַ אָנְזָאג מֶען זָאל נִיט אָפְּמֶעקֶן דֶעם נָאמֶען פוּן הקב"ה (וְלִנוֹתֵץ אֶבֶן מִן הַמִּזְבֵּחַ אוֹ מִן הָעֲזָרָה) אוּנ מֶען [...]ניט צוּשְׁטוֹיסֶן אַשְׁטֵיין פוּן מִזְבֵּחַ אוּנ נִיט פוּן דִי עֲזָרָה (אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל) רַבָּן גַּמְלִיאֵל הָאט גֶעזָאגְט (וְכִי תַעֲלֶה עַל [...] שֶׁיִשְׂרָאֵל נוֹתְצִין אֶת הַמִּזְבְּחוֹת) קֶען דֶען אוֹיפְגֵיין אוֹיף דַיין שֵׂכֶל צוּ זָאגֶן אַז דִי יוּדִין וֶועלֶן צוּ שְׁטוֹסֶן דִי שְׁטֵיינֶער [...]י מִזְבְּחוֹת וָוס זֶענֶען אִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וָוס מֶען דַארְף זַיי אָנְזָאגֶן זַיי זָאלֶען דָס נִיט טָאן ? (אֶלָּא) נָאר אַזוֹי מֵיינְט [...] מֹשֶׁה הָאט גֶעזָאגְט צוּ דִי יוּדִין (שֶׁלֹּא תַעֲשׂוּ כְּמַעֲשֵׂיהֶם) איר זָאלְט נִיט טָאן וִוי דִי כְּנַעֲנִים טוּהֶען, וָוארוּם אַז איר [...] טָאן וִוי דִי כְּנַעֲנִים טוּהֶען (וְיִגְרְמוּ עֲוֹנוֹתֵיכֶם לְמִקְדַּשׁ אֲבוֹתֵיכֶם שֶׁיֶחֱרַב) וֶועלֶן אַייעֶרֶע זִינְד בְּרֵיינְגֶען דֶער מִקְדָּשׁ וָוס [...]ע אֶלְטֶערֶען הָאבֶּען אִים גֶעבּוֹיט זָאל חָרֵב וֶוערֶען : (ה) וְלְשִׁכְנוֹ תִדְרְשׁוּ). וואו הקב"ה וֶועט רוּהֶען אַהִין זָאלְט

שפתי חכמים

[...]מחובר לקרקע וכל המחובר לקרקע כקרקע דמי שאני הכא [...]כיה תפיסת יד מתחלה כשנטע גרעין א"נ כאן שנטעו לשם [...]הליכ׳ דכ"ע כולו אסור כיון דמתחלה נטעו לשם ע"א : [...]פ"י בית גליא ל׳ גבוה בית כליא לשון כליון ל"א בית כריא בית [...] לשון כורה שוחה ועיין בערוך : ש פירוש שאזהרה הזאת [...]נקה עם אשר עבדו שם הגוים וגו׳ וכאלו אמר לא תעשון כן [...]להיכם להקטיר על ההרים הרמים וגו׳ כאשר עבדו שם הגוים [...]י אם אל המקום וגו׳ : ת פי׳ דוקא בע"א לויתי אתכם ונתלתם וגו׳

אבל לא תעשון כן לה׳ אלהיכם ופי׳ כי אם אל המקום שלא תעשון כן לה׳ אלהיכם לנתוץ ולהרוס אלא שיהא מכובד בעיניכם עד שתהיו דורשים תמיד את המקום אשר יבחר וגו׳ להביא שמה עולותיכם וגו׳ ולטעם ראשון קשה דהיה לו לסמוך קרא דלא תעשון כן וגו׳ לקרא דלעיל אלהיהם על ההרים וגו׳ ולטעם אחרון קשה דבקות כי אם וגו׳ לשלמעלה כי הפי׳ שצריך לפרש בו הוא רחוק קלת מפשוטו לכן צריך גם לטעם ראשון : א כתב הרא"ם נ"ל דרבי ישמעאל מודה שהיא אזהרה למוחק משום דמלינו למימר שלא כיון למחוק דרך

פירוש לתורת אלהים

[...]ן מִן הַמָּקוֹם הַהוּא פוּן דֶעם אָרְט : (ד) לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן [...] זָאלְט אַזוֹי נִיט טָאן צוּא אַייעֶר גָאט איר זָאלְט [...] מַקְטִיר זַיין צוּ גָאט ב"ה אוֹיף אַלֶע עֶרְטֶער אַזוֹי [...]י עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת זֶענֶען מַקְטִיר צוּ זֵייעֶרֶע [עבו]דַת כּוֹכָבִים אוֹיף אַלֶע עֶרְטֶער : (ה) כִּי אִם נָאר צוּא דֶעם אָרְט אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ וָואס אַייעֶר גָאט וֶועט אוּם דֶער וֶוייְלִין פוּן אַלֶע אַייעֶרִי שְׁבָטִים לָשׂוּם צוּ טָאן זַיין נָאמֶען דָארְטִין לְשִׁכְנוֹ תִדְרְשׁוּ צוּ זַיין רוּאוּנְג זָאלְט איר פָארְשְׁטִין וּבָאתָ שָׁמָּה אוּנ דוּ זָאלְסְט אַהִין קוּמֶען : (ו) וַהֲבֵאתֶם שָׁמָּה אוּנ איר זָאלְט אַהִין בְּרֶענְגִין עוֹלוֹתֵיכֶם

מצות השם

[...]) לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לַה׳ אֱלֹהֵיכֶם. פוּן דֶעם פָּסוּק לֶערְנֶען מִיר אַרוֹיס [...] אַז מֶען טָאר נִיט אָפּ מֶעקְן קֵיין שׁוּם נָאמֶען פוּן גָאטְס נֶעמֶען [...] אֲפִילוּ מֶען מֶעקְט אָפּ נָאר אֵיין אוֹת אִיז מֶען עוֹבֵר אוֹיף דֶער [...]ה אוּנ דִי מִצְוָה גֵייט אָן אוֹיף יֶעדֶער אָרְט אוּנ יֶעדֶער צַייט : [(]ה) וּבָאתָ שָׁמָּה וַהֲבֵאתֶם שָׁמָּה עוֹלֹתֵיכֶם. דָאס אִיז דִי מִצְוָה אַז יֶעדֶער וָואס עֶר בַּדַארְף צוּ בְּרֶענְגֶען אֵיין קָרְבָּן אֵיין נֶדֶר וָואס עֶר הָאט מְנַדֵּר גִיוֶועזֶן אָבֶער אֵיין נְדָבָה זָאל עֶר דֶעם עֶרְשְׁטֶען יוֹם טוֹב וָואס עֶר וֶועט עוֹלֶה רֶגֶל זַיין בְּרֶענְגֶען אִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אַרַיין אוּנ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן וֶוען דָאס בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אִיז גִישְׁטַאנֶען :

הַמְּקֹמוֹת אֲשֶׁר עָבְדוּ־שָׁם הַגּוֹיִם
אֲשֶׁר אַתֶּם יֹרְשִׁים אֹתָם אֶת־
אֱלֹהֵיהֶם עַל־הֶהָרִים הָרָמִים וְעַל־
הַגְּבָעוֹת וְתַחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן׃
ג וְנִתַּצְתֶּם אֶת־מִזְבְּחֹתָם וְשִׁבַּרְתֶּם
אֶת־מַצֵּבֹתָם וַאֲשֵׁרֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן
בָּאֵשׁ וּפְסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תְּגַדֵּעוּן
וְאִבַּדְתֶּם אֶת־שְׁמָם מִן־הַמָּקוֹם

אונקלוס

עַמְמַיָא דִּי אַתּוּן יָ
יָתְהוֹן יָת טַעֲוָתְהוֹן
טוּרַיָא רָמַיָא
רָמָתָא וּתְחוֹת כָּל
עֲבוּף׃ ג וְתִתָּרְעוּן
אֱגוֹרֵיהוֹן וּתְתַבְּרוּן
קָמָתְהוֹן וַאֲשֵׁרֵ
תּוֹקְדוּן בְּנוּרָא וְצַ
טַעֲוָתְהוֹן תְּקוֹצְ
וְתוֹבְדוּן יָת שְׁמְהוֹ

תו"א אשר עבדו ע"ז כח: אשר אתם
מו ע"ז מד מה מז חולין יח:
ע"ז מד נדה ג: ונתצתם סנהדרין פט
ואשריהם פסחים מה מכות כה ע"ז מה
ואבדתם שבת קכ סנהדרין ג מכות כב
תמורה לא:

רשב"ם

כלומר אחרי דרך המערב: (ב) אשר עבדו שם את אלהיהם. הגוים אשר אתם יורשים אותם:

בעל הטורים

(ג) ותשרפון. ג' במסורה בהאי ענינא והיינו דתנן ג' אש
וזהו ואשריהם תשרפון וגו': ואבדתם את שמם. לא תע

בית יהודא

זָרָה שֶׁצָּרִיךְ לְשָׁרֵשׁ אַחֲרֶיהָ) פוּן דַאנֶען וַוייסֶן מִיר אַז מֶען מוּז אוֹסְרַייסֶן דִי עֲבוֹדָה זָרָה מִיט דֶעם וָוארְצִיל, אָפְּהַאקֶן דִי לִינְדֶענְבּוֹימֶער, אוּנ אוֹסְרַייסֶן זֵייעֶרֶע וָוארְצְלֶען: וְאֵת כָּל הַמְּקוֹמוֹת אֲשֶׁר עָבְדוּ שָׁם וגו'). אִיר זָאלְט פַארְלִירֶן וּפַארְלֶענְדֶן) דִי אַלֶע אֶרְטֶער וָוס דִי פֶעלְקֶער הָאבֶּן דָארְטֶן גֶעדִינְט זֵייעֶרֶע גֶאטֶער, הַארְט רַשִׁ"י דִי אֶרְטֶר קֶען מֶען דָאךְ נִיט פַארְלִירֶן וּפַארְלֶענְדֶן), דְרִיבֶּר זָאגְט רַשִׁ"י מֶען מֵיינְט מֶען זָאל פַארְלֶענְדֶן וָוס אִיז אוֹיף דִי אֶרְטֶר (וּמַה תְּאַבְּדוּן מֵהֶם) וָוס זָאל מֶען פַארְלִירֶן וּפַארְלֶענְדֶן) פוּן דִי אֶרְטֶער (אֱלֹהֵיהֶם אֲשֶׁר עַל הֶהָרִים) מֶען זָאל פַארְלֶענְדֶען זֵייעֶרֶע גֶאטֶ זֶענֶן אוֹיף דִי בֶּערְג: (ג) וּמִזְבְּחֹ). (שֶׁל אֲבָנִים הַרְבֵּה) אַמִזְבֵּחַ אִיז גֶעמַאכְט פוּן פִיל שְׁטֵיינֶער צוּזַאמֶען גֶעלֵייגְט אַ עֶנְגְלִישֶׁע קִיךְ) (מַצֵּבָה שֶׁל אֶבֶן אַחַת) מַצֵּבָה מֵיינְט מֶען אֵיין שְׁטֵיין אַגְרוֹסֶן (וְהִיא בִּימוֹס שֶׁשְּׁנוּיָה בְּמִשְׁנָה) מַצֵּבָה מֵיינְ דֶעם וָוארְט "בִּימוֹס" וָואס שְׁטֵייט אִין דִי מִשְׁנָה (אֶבֶן שֶׁחָצְבָה מִתְחִלָּתָהּ לְבִימוֹס) אַשְׁטֵיין וָוס מֶען הָט אִיר אוֹסְגֶעהַא אָנְהֵייב צוּ אַבִּימוֹס, צוּ אַמַצֵּבָה, מֶען זָאל אוֹיף אִיר מַקְרִיב זַיין קָרְבָּנוֹת: וַאֲשֵׁרָהוּ. מֵיינְט מֶען (אִילָן הַנֶּעֱבָד) אַבּוֹיו מֶען הָאט גֶעדִינְט צוּ אִים: וְאִבַּדְתֶּם אֶת שְׁמָם). אִיר זָאלְט פַארְלִירֶן, פַארְלֶענְדֶן, זֵייעֶר נָאמֶען, אִיר זָאלְט זֵי מִיט אַנְדֶערָע נֶעמֶען (לְכַנּוֹת לָהֶם שֵׁם לִגְנַאי) אִיר זָאלְט זֵייא רוּפֶן מִיט שֶׁענְדְלִיכֶע נֶעמֶען, אוּב מֶען הָאט בִּיז אִיצְט דֶעם נָאמֶען בֵּית גַּלְיָא (דִי עֶפֶענְטְלִיכֶע שְׁטוּב) (קוֹרִין לָהּ בֵּית כַּרְיָא) זָאל מֶען אִיר אִיצְט רוּפֶן בֵּית כַּרְיָא (דִי בֶּערְג

רש"י

פ תאבדון (שם) מכאן לעוקר ע"ג שצריך לשרש אח
את כל המקומות אשר עבדו שם וגו'. ומה ת
מהם את צ אלהיהם אשר על ההרים: (ג) מזבח
אבנים הרבה: מצבה. של אבן אחת והיא
(אלטאר) ששנויה במשנה (ע"ז מו) אבן שחצבה מת
לבימוס: אשרה. אילן ק הנעבד: ואבדתם
שמם. (שם) לכנות להם שם לגנאי בית גלייא קו

שפתי חכמים

הארץ וגו' וירשתם אותה וישבתם לעשות וגו' ועוד דהא כבר כתיב והיה כי יביאך וגו' וא"כ כי אתם עוברים ל"ל אלא נסים כו': פ ר"ל למה כתיב אבד תאבדון שהוא כפל לשון ואף על גב דדברה תורה כלשון בני אדם הכי הל"ל אבד תאבדו וכתיב תאבדון אלא לדרשא ודלא כפי' הרא"ם: צ ר"ל למה כתיב אבד תאבדן את כל המקומות אשר עבדו שם והרי אין מחובר נעשה עבודת אלילים (מה) אלא ודאי את כל המקומות כמו מן המקומות ומה מהם את אלהיהם וכו' פי' את אלהיהם דבק עם אבד ולא עם אשר עבדו שם הסמוך וזהו שפי' ומה תאבדון וכו' להוציא במקום שא"א לאבד כמו העובד ללבנה הסמים: ק ול

פירוש לתורת אלהים

דָארְט גֶידִינְט עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים אֲשֶׁר וָואס אִיר וֶועט זֵייא יַרְשִׁינֶן אֶת אֱלֹהֵיהֶם זֵייעֶרִי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים עַל הֶהָרִים הָרָמִים וָואס זֶענִין אוֹיף דִיא הוֹיכֶע בֶּערְג וְעַל הַגְּבָעוֹת אוּנ אוֹיף אַלִי הוֹיכֶע עֶרְטֶער וְתַחַת כָּל עֵץ רַעֲנָן אוּנ דִי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וָוס זֶענֶן אוּנְטֶר אַלֶע צְוַוייג הַאפְּטִיגֶע בֵּיימֶער: (ג) וְנִתַּצְתֶּם אוּנ אִיר זָאלְט צוּשְׁטוֹסֶען זֵייעֶרִי מִזְבְּחוֹת וְשִׁבַּרְתֶּם אוּנ אִיר צוּבְּרֶעכִין זֵייעֶרִי מַצֵּבוֹת וַאֲשֵׁרֵיהֶם אוּנ זֵייעֶרִי בֵּיימֶר וָוס זֵיי דִינֶן צוּ זֵיי תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ זָאלְט אִי בְּרֶענִין אִין פַייעֶר וּפְסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם אוּנ דִיא צוּרוֹ זֵייעֶרִי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים תְּגַדֵּעוּן זָאלְט אִיר פַר וְאִבַּדְתֶּם אֶת שְׁמָם אוּנ אִיר זָאלְט מַאכֶן פַארְלִירֶן

משלים על התורה

אַיינְגֶעוִויקוּלְט אִין דִי עֲבִירוֹת אוּנ קוּמֶען פוּן דִי עֲבִירוֹת, דְרִיבֶּער דֶר מֶענְטְשׁ וָוס אִיז פְרוּם עֶר הָט קֵיין עֲבִירוֹת וְדָס הֵייסְט עֶר הָט אַגַאנְצֶע קַאפְּאטֶע) קוּמֶען אוֹיף אִים דִיא בְּרָכוֹת פוּן דִי מִצְוֹת, אָבֶער דֶער מֶענְטְשׁ וָוס הָט עֲבִירוֹת וְדָס הֵייסְט עֶר הָט אַצֶעְרִיסֶענֶע קַאפְּאטֶע) אַזוֹי וִוי דִי בְּרָכוֹת קוּמֶען פוּן דִי מִצְוֹת, וֶוערֶן זֵיי פַארְלָארֶן פוּן דִי עֲ דְרִיבֶּער זָאגְט מֹשֶׁה רְאֵה וגו' זֶעה אִיךְ גִיבּ פַר אֵייךְ בְּרָכוֹת אוּנ קְלָלוֹת, אַז אִיר וֶועט הִיטֶען צוּ טְאהֶן דָאס זֶענֶען דִי בְּרָכוֹת, אוֹיבּ אִיר וֶועט טְאהֶן עֲבֵי זֶענֶן דִי קְלָלוֹת:

מוֹרֶה: לא כִּי אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן
לָבֹא לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָכֶם וִירִשְׁתֶּם אֹתָהּ
וִישַׁבְתֶּם־בָּהּ: לב וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹת
אֵת כָּל־הַחֻקִּים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים
אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם:
יב א אֵלֶּה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר
תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן
יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לְךָ לְרִשְׁתָּהּ
כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר־אַתֶּם חַיִּים עַל־
הָאֲדָמָה: ב אַבֵּד תְּאַבְּדוּן אֶת־כָּל־

ה: לא אֲרֵי אַתּוּן
ין יָת יַרְדְּנָא לְמֵעַל
רַת יָת אַרְעָא דַּיְיָ
הֲכוֹן יָהֵב לְכוֹן
רְתוּן יָתַהּ וְתֵיתְבוּן
: לב וְתִטְּרוּן לְמֶעְבַּד
כָּל קְיָמַיָּא וְיָת דִּינַיָּא
אֲנָא יָהֵב קֳדָמֵיכוֹן
א דֵין: א אִלֵּין קְיָמַיָּא
נַיָּא דִּי תִטְּרוּן
עְבַּד בְּאַרְעָא דִּיהַב
אֱלָהָא דַאֲבָהָתָךְ לָךְ
ירְתַהּ כָּל יוֹמַיָּא דִּי
וּן קַיָּמִין עַל אַרְעָא:
אַבָּדָא תְאַבְּדוּן יָת כָּל
רַיָּא דִּי פְלַחוּ תַמָּן

תולדות אהרן

המקום שם לג: אבד שם ע"ז מה:

רש"י

ם שכם עד אלון מורה: (לא) כי אתם עוברים את
רדן וגו'. נסים של ע ירדן יהיו סימן בידכם שתבואו
רשו את הארץ: (ב) אבד תאבדון. אבד ואח"כ

בית יהודא

פָּסוּק (עַד מְקוֹם שְׁכֶם עַד אֵלוֹן מוֹרֶה) אַבְרָהָם איז גֶעקוּמֶן
ביז דֶעם אָרְט שְׁכֶם ביז אֵלוֹן מוֹרֶה: (לא) וּכִי אַתֶּם עוֹבְרִים
אֶת הַיַּרְדֵּן וגו'). משֶׁה הָט גֶעזָאגְט צוּ דִי יוּדִין וּנִסִּים שֶׁל
יַרְדֵּן יִהְיוּ סִימָן בְּיֶדְכֶם שֶׁתָּבוֹאוּ וְתִירְשׁוּ אֶת הָאָרֶץ) די נִסִּים ווָס
ט גֶעטָאן ווֶערן בַּיי דֶעם יַרְדֵּן פוּן אַייעֶרְטְווֶעגֶן זַיי ווָעלֶן זַיין בַּיי אַייךְ אַצֵייכֶען אַז איר ווֶעט קוּמֶן אין די לַאנד אוּנ
ווֶעט זִיא יַרְשְׁנֶען: (ב) וַאַבֵּד תְּאַבְּדוּן). זָאגְט רש"י פַר ווָס שְׁטֵייט צְוַויי מָאל אַבֵּד אוּנ תְּאַבְּדוּן (מִכָּאן לְעוֹקֵר עֲבוֹדָה

שפתי חכמים

ן מורה שני מקומות הן כו' מ"מ צ"ל הואיל ונאמר ביאה אחת
הם משמע דמקום אחד הוא דאי ב' מקומות היו. אם כא לשכם לא

בא לאלון מורה אלא שהוא מקום אחד וה"פ ויבא עד שכם דהיינו עד
אלון מורה וע"ש כפי' רש"י: ע דאל"כ הל"ל כי אתם באים אל

פירוש לתורת אלהים

ל ווייטער פוּן גִלְגָל אֵצֶל אֵלוֹנֵי מוֹרֶה בַּיי דֶעם פְלַאץ
מוֹרֶה; (לא) כִּי אַז איר ווֶעט אִיבֶּער פָאהרֶן דֶעם
ן דִיא נִסִּים פוּן דֶעם יַרְדֵּן ווֶעט זַיין צוּא אַייךְ
ימָן לָבֹא לָרֶשֶׁת אַז איר ווֶעט קוּמֶן אַרְבֶּן דָם לַאנְד
ווָס גָאט אַייעֶר גָאט גִיט צוּ אַייךְ וִירִשְׁתֶּם אֹתָהּ
איר ווֶעט יַרְשִׁינֶן זִיא וִישַׁבְתֶּם בָּהּ אוּנ איר ווֶעט
איר זִיצִין; (לב) וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹת אוּנ איר זָאלְט
ן צוּ טָאן אֶת כָּל הַחוּקִים אַלִי גִיזֶעצֶן וְאֶת הַמִּשְׁפָּטִים

אוּנ דִי גֶרֶעכְטֶען אֲשֶׁר אָנֹכִי ווָאס איךְ גִיב פַאר אַייךְ
הַיינְט: (א) אֵלֶּה דָם זֶענִין דִי גֶזֶעצִין אוּנ דִי גֶרֶעכְטֶען
אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּן ווָס איר זָאלְט הִיטֶן לַעֲשׂוֹת צוּ טָאן בָּאָרֶץ
אִין דֶעם לַאנְד אֲשֶׁר נָתַן יְיָ ווָאס דֶער גָאט פוּן דַיינֶע
עֶלְטֶערִין הָט גִיגֶעבֶּן צוּ דִיר לְרִשְׁתָּהּ צוּ יַרְשִׁינֶן זִיא כָּל
הַיָּמִים אַלִי טֶעג אֲשֶׁר אַתֶּם חַיִּים ווָאס איר ווֶעט לֶעבֶּען
אוֹיף דֶער עֶרְד: (ב) אַבֵּד פַארְלִירֶן תְּאַבְּדוּן איר זָאלְט
מַאכֶען פַרְלִירֶן אֶת אַלֶע עֶרְטֶער ווָס דִי כְּנַעֲנִים הָאבֶּן

משלים על התורה

ען מִצְוֹת אוּנ הָאבֶּן נִיט פַּרְנָסָה, ווֶעל איךְ דִיר זָאגֶען
של אַ אָרֶעם מַאן מִיט אַרַייכֶן זֶענֶען אַמָאהל גֶגַאנְגֶן אִין
ד, הָאבֶּן זַיי גִיזֶעהֶן אַ אוֹצָר, גָאלְד זִילְבֶּר בְּרִילַאנְטִין,
הָאבֶּן אוֹיסְגֶעטְאָהן זַייעֶרֶע קַאפָּאטְעס אוּנ הָאבֶּן אוֹיס־
שְׁפְּרֵייט אוֹיף דִי עֶרְד אוּנ הָאבֶּן אַרוֹיפְגֶעלֵייגְט אוֹיף דִי
פַּאטֶעס פוּן דֶעם אוֹצָר ווִי פִיל זַיי הָאבֶּן גֶקֶענְט, זִילְבֶּר
ד בְּרִילַאנְטִין, אוּנ הָאבֶּן גֶענוּמֶן דִי קַאפָּאטֶעס אוֹיף דִי

פְּלֵייצֶעס אוּנ זֶענֶען גֶעגַאנְגֶן אַהֵיים, דֶר רַייכֶער ווַייל עֶר הָט
גֶעהַאט אַגַאנְצֶע קַאפָּאטֶע הָט עֶר אַלְץ גֶעבְּרַאכְט אַהֵיים,
דֶר אָרֶעמֶר ווַייל זַיין קַאפָּאטֶע איז גֶעוֶוען צוּרִיסֶן, אִין ווֶעג
גֵייעֶנְדִיג איז אַלְץ אַרוֹיסְגֶעפַאלֶען, גָאר ווֶיינִיג הָאט עֶר
גֶעבְּרַאכְט אַהֵיים, דֶם זֶעלְבִּיגֶע איז בַּיי דִי בְּרָכָה פוּן דִי
מִצְוֹת, ווָארוּם אַזוֹ ווִי דִי בְּרָכוֹת זֶענֶען אַיינְגֶעווִיקֶעלְט אִין
דִי מִצְוֹת, אוּנ קוּמֶן פוּן דִי מִצְוֹת, אַזוֹ זֶענֶען דִי קְלָלוֹת

מצות השם

) אַבֵּד תְּאַבְּדוּן אֶת כָּל הַמְּקוֹמוֹת. דָאס איז דִיא מִצְוָה אַז
טֶען זָאל מַאכֶען פַאר לִירֶען דִיא אַלֶע עֶרְטֶער ווָאס דָארְטֶען

הָאבֶּען גֶעדִינְט דִי כְּנַעֲנִים דִי (עֲבוֹדָה זָרָה) אוּנ דִיא מִצְוָה גֵייט
אָן בַּיי זְכָרִים אוּנ נְקֵבוֹת:

לא

וְאֶת־הַקְּלָלָה עַל־הַר עֵיבָל: ל הֲלֹא־הֵמָּה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן אַחֲרֵי דֶּרֶךְ מְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ בְּאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב בָּעֲרָבָה מוּל הַגִּלְגָּל אֵצֶל אֵלוֹנֵי

טוּרָא דְעֵיבָל: ל הֲלָא אִנּוּן בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא אֲחוֹרֵי אֹרַח מֶעְלָנֵי שִׁמְשָׁא בְּאַרְעָא כְנַעֲנָאָה דְיָתֵב בְּמֵישְׁרָא לָקֳבֵל גִּלְגְּלָא בִּסְטַר מֵישְׁרֵי

הו"א הלא המה בס לב.לג:

רשב"ם

(ל) אחרי דרך. הרי הם כמו שני פשטות, אבל בשביל שטעמו של דרך באות ראשונה נעשה שופר מהפך: מבוא השמש. שקיעת השמש

בעל הטורים

(ל) הלא המה בעבר הירדן. ס"ת אהרן לפי שעד עתה היו ענניס על ידו שהיו מראים להם הדרך ועתה פסקו העננים לכך צריך ליתן להם סימן לידע הדרך. הפסוק מתחיל ומסיים בה"א שלוה להם לעשות ה' דברים ונתלתם ושברתם תשרפון תגדעון ואבדתם וכן אמר להם ה' דברים נסי'. מבוא השמש. ארץ הכנעני. היושב בערבה. מול הגלגל. אצל אלוני מורה:

בית יהודא

(וְאַחַר כַּךְ הָפְכוּ פְנֵיהֶם כְּלַפֵּי הַר עֵיבָל וּפָתְחוּ בִקְלָלָה) נאכדעם האבן די לְוִים געקערט זייער פנים געגן בארג עיבל אונ האבן אנגעהויבן זאגן אָרוּר הָאִישׁ: (ל) וַהֲלֹא הֵמָּה. זאגט רש"י (נָתַן בָּהֶם סִימָן) משה הָט גיגעבן אצייכן צו די יודין זיי זאלן וויסן וועלכע זענן די בערג: וְאַחֲרֵי. ווייט (אַחַר הָעֲבָרַת הַיַּרְדֵּן הַרְבֵּה וְהָלְאָה לְמֵרָחוֹק) נאכדעם ווי איר וועט אריבער גיין דעם ירדן פיל אונ ווייט פון ירדן, דארטן זענן די בערג (וְזֶהוּ לָשׁוֹן אַחֲרֵי) דאס איז דר מיינונג פון ווארט אַחֲרֵי, ווייט (כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר אַחֲרֵי מוּפְלָג הוּא) וואו עס שטייט דר ווארט אַחֲרֵי מיינט מען ווייט: וְדֶרֶךְ מְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ. די בערג זענען (לְהַלָּן מִן הַיַּרְדֵּן לְצַד מַעֲרָב) ווייט פון ירדן צו מערב זייט אין דעם וועג וואו די זון גייט אונטר (וְטַעַם הַמִּקְרָא מוֹכִיחַ שֶׁהֵם שְׁנֵי דְבָרִים) די נגינה פון פסוק ווייזט אויך אז אַחֲרֵי מיט דֶּרֶךְ זענען צוויי זאכן, מען זאל ניט לייענען אַחֲרֵי דֶּרֶךְ צוזאמען, אַחֲרֵי דֶּרֶךְ, נאך די וועג, נאר דר ווארט אַחֲרֵי איז בעזונדר, אַחֲרֵי ווייט פון ירדן, דֶּרֶךְ מְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ, אין די וועג וואו די זונן גייט אונטר (שֶׁנִּנְקְדוּ בִּשְׁנֵי טְעָמִים) אַחֲרֵי אונ דֶּרֶךְ זענען געצייכנט מיט צוויי נגינות (אַחֲרֵי נָקוּד בְּפַשְׁטָא) דער ווארט אַחֲרֵי איז געצייכנט מיט אפשטא (וְדֶרֶךְ נָקוּד בְּמַשְׁפֵּל) אונ דֶּרֶךְ איז געצייכנט מיט איתיב (וְהוּא דָּגוּשׁ) אין דַלֶ"ת פון דֶּרֶךְ איז דא אפינטול (וְאִם הָיָה אַחֲרֵי דֶּרֶךְ דִּבּוּר אֶחָד) ווען אַחֲרֵי דֶּרֶךְ וואלט געווען איין זאך, אַחֲרֵי דֶּרֶךְ נאך דיא וועג (הָיָה נָקוּד אַחֲרֵי בִּמְשָׁרֵת) וואלט אַחֲרֵי געווען געצייכנט מיט אמשרת (בְּשׁוֹפָר הָפוּךְ) מיט אפארקערטן שופר, מיט אמהפך נאחֲרֵי (וְדֶרֶךְ בְּפַשְׁטָא) אונ דער ווארט דֶּרֶךְ וואלט געווען געצייכנט מיט אפשטא (דֶּרֶךְ) (וְרָפָה) אונ אין דַלֶ"ת פון דֶּרֶךְ וואלט ניט געווען אפינטול *): וּמוּל הַגִּלְגָּל. מיינט מען (רָחוֹק מִן הַגִּלְגָּל) ווייט פון גִּלְגָּל: וְאֵלוֹנֵי מוֹרֶה. (שְׁכֶם הוּא) אֵלוֹנֵי מורה מיינט מען די שטאט שְׁכֶם (שֶׁנֶּאֱמַר) וויא עס שטייט אין

רש"י

הפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה: (ל) הלא המה. נתן בהם ז סימן: אחרי. אחרי העברת הירדן ח הרבה והלאה למרחוק וזהו לשון אחרי ט כל מקום שנאמר אחרי מופלג הוא: דרך מבוא השמש. להלן מן הירדן לצד מערב י וטעם המקרא מוכיח שהם שני דברים שנקדו בשני טעמים אחרי נקוד בפשטא כ ודרך נקוד במשפל והוא ל דגוש ואם היה אחרי דרך דבור אחד היה נקוד אחרי במשרת בשופר מ הפוך ודרך בפשטא ורפה: מול הגלגל. רחוק מן נ הגלגל: אלוני מורה. הוא ס שכם שנ' (בראשית יב) עד

שפתי חכמים

שם ברכה ומסברא היא שפתחו תחלה בברכה: ז ר"ל דהא כל מקים שכתוב הלא משמע שהוא סותר דבר כמ"ש גבי אברהם ושרה שלא הוא אמר לי אחותי היא אבל כאן אין לפרש שהוא סותר שום דבר וגם אין פירושו כהלא הוא ברכת בני עמון שפירושו להחזיק ולאמת דבר שאין שייך כאן לאמת דבריו דהא קאי על נתינת ברכה והקללה ומתרץ נתן להם סימן בהם לכך כתיב הלא: ח פי' מלת אחרי דבקה עם מלת הירדן לא עם דרך מבוא השמש הבא אחריה ואמר הראיה על זה מטעם המקרא המוכיח על זה שהם שני דברים שנקדו בב' טעמים וכו': ט פ' מלת אחרי ביו"ד פי' מופלג כמו שפי' הרבה פעמים דכ"מ שנ' אחרי הוא מופלג פעם זמניי כמו גבי אברהם אחרי הדברים האלה ופעם מקומיי כמו הכא: י פי' והוא דבור בפני עצמו כאלו אמר הלא המה בעבר הירדן הרבה והלאה למרחוק לצד מבוא השמש שהוא בצד מערבי: כ פשטא הוא א' מהטעמי' המבטלים הנקראים מלכים ומפסיק התיבה שלאחריה: ל במשפל ר"ל שנקרא בלשוננו יתיב: מ שופר הפיך הוא הנקרא בלשוננו מהפך שהוא כמו שופר ונקרא משרת פי' שהוא מוכך התיבה לתיבה שלאחריו משום הכי נקרא משרת כלומר שהוא משרת לתיבה אחרת: נ ר"ל דכל היכא שכתוב מול משמע נוכח שהוא כנגדו אבל פעמים הוא קרוב ופעמי' הוא רחוק והואיל ונתן עוד סימן וכתב אצל אלוני מורה שפירושו כמו לאלוני מורה ידענו שהניכח האמור פה הוא רחוק שאלו היה קרוב הל"ל אצל הגלגל ואל ני מורה: ס ר"ל היכן מצינו מקום ששמו אלון מורה. ומתרץ הוא שכם כו' ואף ע"ג דהתם משמע דשכם

פירוש לתורת אלהים

פלוכערם זאלסטו געבן זאקעגן בארג עיבל [עיין רש"י]: (ל) הֲלֹא פַר וואר הֵמָּה זיי די צוויי בערג זענין בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, אויף יענער זייט ירדן אַחֲרֵי ווייט דֶרֶךְ מְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ אויף דעם וועג וואו די זון גייט אונטר דאס הייסט מערב זייט בְּאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי אין דעם לאנד פון דעם כְּנַעֲנִי הַיּוֹשֵׁב בָּעֲרָבָה וואס ער זיצט אין דעם פלאץ מול

משלים על התורה

ער זיך געלייגט אויף אבעט אביסל שלאפן, אונ ווייל ער איז גווען קליין הט מען ניט גזעהן אז ער ליגט אויף דעם בעט, אונ זיינע קינדר האבן אויסגעטאהן זייערע זיידענע מאנטלען אונ האבן געלייגט אויף דעם בעט אויף רב הונא, איז רב הונא בדעקט געווארין מיט די זיידענע קליידר, דס אי, איז גקומען פון דעם ווין וואס ער הט גקויפט אויף קידוש, דס איז וואס דר מדרש זאגט דער ברוט איז גגעבן געווארן איינגעוויקולט, די ברכה איז איינגעוויקולט אין די מצוה, אז מען טוהט די מצוה נעמט מען די ברכה מיט דיא מצוה, ווייסטו פרעגין מיר זעהן פיל מענטשען וואס

*) הערה דער ווארט וואס ענדיגט זיך מיט איינע פון די פיר אותיות א. ה. ו. י. איז אין דעם ערשטין ווארט נימא אפינטול, דאס איז נאר אז די ביידע ווערטער לייענען זיך צוזאמען, אבער אז די ביידע ווערטער לייענען זיך ניט צוזאמען, קען זיין אפינטול אין ערשטין אות וואס נאך דעם ווארט, דאס זאגט רש"י ווען אחרי אונ דרך וואלטין וועריין געלייענט צוזאמען, אחרי דרך, וואלט ניט גיוועזן אפינטול אין ד' פון דרך, וויל דער ווארט אחרי ענדיגט זיך מיט איוד, אבער אז אחרי איז בעזונדער אונ דרך בעזונדער, קען זיין אפינטול אין ד' פון דרך:

תַר טַעֲוַת עַמְמַיָּא דִי
א יְדַעְתּוּן: כט וִיהֵי אֲרֵי
עָלְנָךְ יְיָ אֱלָהָךְ לְאַרְעָא
י אַתְּ עָלֵל תַּמָּן
מֵירְתַהּ וְתִתֵּן יָת
בָרְכַיָּא עַל טוּרָא
גְרִזִין וְיָת מְלַטְטַיָּא עַל

הַיּוֹם לָלֶכֶת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים
אֲשֶׁר לֹא־יְדַעְתֶּם: ס כט וְהָיָה כִּי
יְבִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ
וְנָתַתָּה אֶת־הַבְּרָכָה עַל־הַר גְּרִזִים

תו"א ונתתה את סוטה לז:

רשב"ם

ו) את הברכה. שתהיה על הר גריזים ע"י תנאי אשר תשמעו אל מצות ה' וגו':

רש"י

י הוא ג סר מכל הדרך שנלטוו ישראל מכאן אמרו כל ד
מודה בע"א ככופר בכל התור' כולה (ספרי): (כט) ונתתה
ת הברכה. כתרגומו ית מברכיא ה את המברכים:
ל הר גרזים. (סוטה לז) כלפי הר גרזים הופכין פניהם
תחו בברכה ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה וגו'.
הארורים שבפרשה אמרו תחלה בלשון ו ברוך ואח"כ

בית יהודא

(כָּל הָעוֹבֵד גִלּוּלִים) דֶר וָוָס דִינְט עֲבוֹדָה זָרָה (הֲרֵי הוּא סָר מִכָּל הַדֶּרֶךְ שֶׁנִּצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל) הָט עֶר אַוֶועקְגֶעקֶערְט פוּן גַאנְצֶן וֶועג ופוּן דִי גַאנְצֶע תּוֹרָה) וָוָס דִי יוּדִין זֶענֶען גֶעבָּאטֶען גֶעוָוארֶען (מִכַּאן אָמְרוּ) פוּן דַאנֶען הָאבֶּן דִי חֲכָמִים גֶעזָאגְט (הַמּוֹדֶה בַּעֲבוֹדַת גִלּוּלִים) דֶר וָוָס אִיז מוֹדֶה נֶער זָאגְט דִי עֲבוֹדָה זָרָה אִיז אַגָאט (כְּכוֹפֵר בְּכָל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ) אִיז גְלַייךְ וִוי עֶר וָואלְט גֶעלַייקֶנְט אִין דִי גַאנְצֶע תּוֹרָה: (כט) וְנָתַתָּה אֶת הַבְּרָכָה.

גט רש"י (כְּתַרְגּוּמוֹ) וִוי דֶר תַּרְגּוּם טַייטְשְׁט יָת מְבָרְכַיָּא, (אֶת הַמְּבָרְכִים) דִי בֶּענְטְשֶׁער: וְעַל הַר גְּרִזִים). דִי לְוִיִּם הָאבֶּן בֶּענְטְשְׁט דִי יוּדִין אוּנ הָאבֶּען זֵיי אֵיפְּלוּכְט, זֶעקְס שְׁבָטִים יוּדִין זֶענֶען גֶעשְׁטַאנֶען אוֹיף דֶעם בַּארְג גְרִזִים, אוּנ זֶעקְס
בָטִים יוּדִין זֶענֶען גֶעשְׁטַאנֶען אוֹיף דֶעם בַּארְג עֵיבָל, דִי לְוִיִּם זֶענֶען גֶעשְׁטַאנֶען צְוִוישְׁן בֵּיידֶע בֶּערְג (כְּלַפֵּי הַר גְּרִזִים הוֹפְכִין
הֶם וּפָתְחוּ בִּבְרָכָה) פְרִיעֶר הָאבֶּען דִי לְוִיִּם גֶעקֶערְט זֵייעֶר פָּנִים צוּם בַּארְג גְרִזִים אוּנ הָאבֶּן גֶעבֶּענְטְשְׁט דִי זֶעקְס
בָטִים, זֵיי הָאבֶּן גֶעזָאגְט (בָּרוּךְ הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמַסֵּכָה) גֶעבֶּענְטְשְׁט זָאל זַיין דֶער מֶענְטְשׁ וָוָס וֶועט קַיין בִּילְד
כֶן צוּם דִינֶען צוּא אִים (כָּל הָאֲרוּרִים שֶׁבְּפָרָשָׁה אָמְרוּ תְּחִלָּה בְּלָשׁוֹן בָּרוּךְ) אַלֶע צְוֶועלְף מָאל אָרוּר וָוָס שְׁטֵייט אִין סֶדְרָה
א הָאבִּין דִי לְוִיִּם זֵיי פְרִיעֶר גֶעזָאגְט מִיט דֶעם לָשׁוֹן בָּרוּךְ, גֶעבֶּענְטְשְׁט זָאל זַיין דֶר וָואס וֶועט נִיט אַזוֹ טָאן

שפתי חכמים

ו דכתיב והקללה אם לא תשמעו היה לו לכתוב ג"כ אם כיון
ד עניגא הוא ומדפינה הכ' וכתב גבי קללה אם וגבי ברכה לשון
ר הע"ג דתרווייהו לשון אם הם ע"כ לריכים אנו לפרש דהאי אשר
מנת אשר תשמעו ודו"ק. ובזה יתורץ קושיית הרא"ם שהקשה למה
פירש רש"י אשר שהוא כמו אם ולמה פירש שהוא כמו ע"מ אשר
' כיון שמלינו אם במקום אשר: ב מפני שלשון הסרה הוא בכל
וס הסרת דבר מכל הדבר כמו ויסלהו ה' מג"ע אף ע"פ שמלאת
מורה על מקלת: ד פי' מאחר שהדרך הנאמר פה מורה על כל
ורה בכללה ואמר אחר זה ללכת לעבוד אלהים אחרים למדנו
שכל ע"א ככופר בכל התורה כולה: ה כלו' שלוים המברכים
ראל דאם הוא קאי על הברכה ממש למה כתיב ונתתה והרי אין

בה ממשות אלא קאי על הלוי' כלומר ונתת את המברכים לישראל וזהו הלוים ועי"ל דאי קאי על הברכה ממש א"כ יהיו כל ישראל הנותנים הברכה ואינו כן שהרי כפ' כי תבא כתיב שנותני הברכה הם הלוים לבדם אלא הליווי הוא לכל ישראל שהם יתנו הלוים המברכים כלפי הר גריזים אבל לא מפני שאין נופל בה ל' נתינה כי מלינו ונתן על ראש השעיר שפירושו גם כן כפה הרא"ם: ו דכתיב בפ' כי תבא ששה שבטים יעמדו על הר גריזים וששה שבטים בהר עיבל א"כ ש"מ שישראל היו עומדים על הר גריזים והלוים עמדו בין ההרים והפכו פניהם ופתחו בברכה ברוך האיש וגו' אע"פ שלא מפורש בפ' כי תבא בקרא רק ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה וגו' אבל לא נאמר ברוך האיש וגו' מ"מ כיון דכתיב הכא את הברכה ש"מ שהיה

פירוש לתורת אלהים

ן דֶעם וֶועג אֲשֶׁר וָוס אִיךְ גִיבִּיט אַייךְ הַיינְט לָלֶכֶת
א גֵיין אַחֲרֵי נָאךְ דִיא עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים אֲשֶׁר
יְדַעְתֶּם וָואס אִיר קֶענְט זֵייא גָאר נִיט [עיין רש"י]:
ט) וְהָיָה אוּנ עֶס וֶועט זַיין כִּי יְבִיאֲךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ אַז

דַיין גָאט וֶועט דִיךְ בְּרֵיינְגֶען אֶל הָאָרֶץ צוּ דֶעם לַאנְד אֲשֶׁר אַתָּה בָא וָוס דוּ וֶועסְט אַהִין קוּמֶען צוּ יַרְשִׁינֶען זִיא וְנָתַתָּה זָאלְסְטוּ גֶעבֶּן דִיא בֶּענְטְשֶׁערְם עַל הַר אַקֶעגֶן דֶעם בַּארְג גְרִיזִים וְאֶת הַקְּלָלָה אוּנ דִי

משלים על התורה

עֶהְן זַיין תַּלְמִיד רַב הוּנָא שְׁטֵייט אִין גַאס אוּנ אִיז
וּמְגֶעגַארְטִילְט מִיט אַשְׁטְרִיקוּל, הָט רַב גִיזָאגְט צוּ רַב
א וואוּ אִיז דַיין גַארְטִיל הָט רַב הוּנָא גְזָאגְט אִיךְ הָאבּ
ן גֶעלְט גִיהַאט צוּ קוֹיפְן וַויין אוֹיף קִידוּשׁ, הָאבּ אִיךְ
עֶבֶּן אַמַשְׁכּוֹן דֶעם גַארְטִיל אוּנ הָאבּ גֶענוּמֶן וַויין אוֹיף
וּשׁ, הָט רַב גְזָאגְט צוּ רַב הוּנָא הקב"ה זָאל דִיר גֶעבֶּן
כְּקִייט דוּ זָאלְסְט זַיין בַּדֶעקְט מִיט זַיידֶענְצֵייג, פוּן דִיא
וָה אוּנ פוּן דִי בְּרָכָה אִיז רַב הוּנָא רַייךְ גְוָוארֶן, פוּן דִי
וָה צוּ מַאכֶן קִידוּשׁ אוֹיף וַויין, אוּנ וַוייל דִי מִצְוָה אִיז
ען בַּיי אִים אַזוֹ טַייעֶר צוּ גֶעבֶּן אַמַשְׁכּוֹן דֶעם גַארְטִיל
גֵיין אַרוּמְגֶעגַארְטִילְט מִיט אַשְׁטְרִיקוּל, הָט עֶר זוֹכֶה
ען צוּ הָאבֶּן אַזוֹ פִיל וַויין, אַז בַּיי אִים אִין קֶעלֶער זֶענֶען
אל זָאעֶר גִיוָוארֶן פִיר הוּנְדֶערְט פֶעסֶר וַויין, אוּנ הקב"ה
אִים גִיטָאן אַנֵס פוּן דִי עֶסִיג אִיז צוּרִיק גְוָוארֶן וַויין,

ווִיא דִי גְמָרָא זָאגְט דֶער יוּד וָוָס אִיז פְרוּם אוּנ מַאכְט שְׁטֶעגְדִיג קִידוּשׁ אוֹיף וַויין נאוּנ נִיט אוֹיף דֶעם וַויין וָוָס מֶען רוּפְט אִים יֵין קִדּוּשׁ, וָואס דָס אִיז דִיא עֶרְגְסְטֶע וַויין, עֶס קֶען זַיין מֶען טָאר גָאר נִיט מַאכֶן אוֹיף אִים אַבְּרָכָה בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן) נָאר אַזוֹ וִוי עֶר זוֹכְט צוּ הָאבֶּן אַשֵׁיינֶעם אֶתְרוֹג, שֵׁיינֶע תְּפִלִּין, אוּנ אַנְדֶערֶע מִצְוֹת שֵׁיינֶע, אַזוֹ זוֹכְט עֶר צוּ הָאבֶּן גוּטֶן וַויין כְּשֵׁרָה צוּ קִדּוּשׁ, אוּנ עֶר מֵיינְט נָאר וֶועגֶן מִצְוָה וֶועט עֶר גֶעוִויס זוֹכֶה זַיין צוּ דִי בְּרָכָה וָוָס דִי גְמָרָא זָאגְט עֶר וֶועט הָאבֶּן אֵייגֶענֶע קֶעלֶערְס וַויין, אוּנ דִי בְּרָכָה וָוָס רַב הָט גֶעבֶּענְטְשְׁט צוּ רַב הוּנָא עֶר זָאל בַּדֶעקְט וֶוערֶען מִיט זַיידֶענְצֵייג, אִיז אוֹיךְ גֶעקוּמֶן צוּ רַב הוּנָא, רַב הוּנָא אִיז גְוֶועז אַקְלֵיינֶער נאַנִידֶערִיגֶער) אוּנ הָט גֶעהַאט פִיל קִינְדֶר, זִיהְן אוּנ טֶעכְטֶר, שְׁנִיר אוּנ אֵיידִימְס, אַמָאהְל הָט רַב הוּנָא חֲתוּנָה גֶעמַאכְט אַטָאכְטֶער, נָאךְ דֶר חוּפָּה הָט

בְּרָכָה וּקְלָלָה׃ כז אֶת־הַבְּרָכָה
אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֺת יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם
הַיּוֹם׃ כח וְהַקְּלָלָה אִם־לֹא תִשְׁמְעוּ
אֶל־מִצְוֺת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְסַרְתֶּם
מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם

אונקלוס

בִּרְכָן וּלְוָטִין׃ כז
בִּרְכָן דִּי תְקַבְּל
לְפִקּוֹדַיָּא דַיְיָ אֱלָה
דִּי אֲנָא מְפַקֵּד יָת
יוֹמָא דֵין׃ כח וּלְוָטַיָּא
לָא תְקַבְּלוּן לְפִקּוֹדַיָּא
אֱלָהֲכוֹן וְתִסְטוּן
אָרְחָא דִּי אֲנָא מְפ
יָתְכוֹן יוֹמָא דֵין לְמ

בעל הטורים

אותם כי כל המלות כלולות בהם.
ראה אנכי פי' ממני תראו וכן תעשו. ד"א ראה ל' יחיד לפניכם ל' רבים והיינו דאמרינן כילד סדר המשנה משה שנה לאהרן פרקו
כך נכנסו בניו וכו' כדאיתא בעירובין. ד"א לעיל כתיב לכם וסמיך ליה ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה כלומר לכם אני אומר ש
בברכה. ד"א ראה כי המפיל גורל עם חבירו מכסה הגורלות והחלקים שלא יברור חבירו חלק היפה אבל אתה ראה הגורלות וראה ה
ובחרת בחיים וזהו אתה תומיך גורלי שאתה תומיך בידי ליתנה על גורל הטוב ולברור אותו: (כז) את הברכה. בברכה אמר את לשון
כי לא נפל דבר אחד מכל דברו הטוב ובקללה לא אמר את אלא והקללה. ד"א את הברכה מאל"ף ועד תי"ו מאם בחקותי עד קוממיות ו
מוי"ו ועד ה"א מואם לא תשמעו עד כיד משה ובקללה אמר אם לא תשמעו ובברכה אמר אשר תשמעון ולא אמר אם כלשון ספק
אשר מלשון אשרי שנאמר אשרי אדם שומע לי: את הברכה אשר תשמעו. ס"ת תורה שבזכות התורה יבואו הברכות:

בית יהודא

קְלָלָה וָוס איז גֶעזָאגְט גֶעוָוארֶן אוֹיף דֶעם בַּארג עֵיבָל: (כז) וְאֶת הַבְּרָכָה) . דִי בְּרָכָה גִיבּ אִיךְ אַייךְ (עַל מְנַת אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ) אוֹיף דֶעם תְּנַאי אִיר זָאלְט הֶערִין דִי מִצְוֺת פוּן הקב"ה: (כח) וּמִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לָלֶכֶת וגו') . דִי קְלָלָה גִיבּ אִיךְ אַייךְ אוֹב אִיר וֶועט נִיט וֶועלֶען הֶערִין דִי מִצְוֺת פוּן הקב"ה אוּנ אִיר וֶועט אַוֶועקְגֵיין פוּן וֶועג וָוס אִיךְ הָאבּ אַייךְ גֶעבָּאטֶן אוּנ אִיר וֶועט גֵיין דִינֶען עֲבוֹדָה זָרָה, זָאגְט רש"י (הָא לָמַדְתָּ) פוּן דַאנֶען לֶערו

רש"י

גריזים א וכהר עיבל: (כז) את הברכה. מנת ב אשר תשמעו: (כח) מן הדרך אשר אנכי מ אתכם היום ללכת וגו'. הא למדת שכל העובד

שפתי חכמים

א רצל"ת והלא הקללות נאמרו לעיל בפ' בחקותי ולקמן בפ' כי תבא ומתרץ האמורו' בהר גריזים וכו' ופי' נותן מסדר לפניכם: ב רלונו לתרץ ה"ל למימר אם תשמעו כמו שכתוב אחריו והקללה אם לא תשמעו דמלת אשר משמע שישמרו בודאי וז"א דהא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ושמא לא ישמרו ומתרץ אשר תשמעו ע"מ כו' וכזה יתורץ מה שלא פירש מלת אשר במקום אם כמו שפירש רש"י גבי ומולדתך אשר הולדת אם תוליד עוד מדלא כתי' אם

דעת זקנים מבעלי התוספות

המשיח כלם ברכה: (כז) את הברכה אשר תשמעו והקללה אם לא תשמעו. משל לזקן היושב על אם הדרך לפניו שני דרכים אחד תחלתו קוצים וסופו מישור תחלתו מישור וסופו קוצים ומזהיר את העוברים דרך ואומר להם הזהרו מזה שתחלתו מישור כי כלו קוצים עד לכו בזה שתחלתו קוצים כי סופו מישור כל מי שעשו אע"פ שיגע מעט בתחלתו אחר כך הולך בשלום אבל מי שמע לו והלך באותו שתחלתו מישור נכשל בסוף כך שעובר עברה והולך בשרירות לבו מוצא נחת רוח ודרך ישר בעולם הזה וכשנופל מת הולך לגיהנם שכולו קוצים או שטורח בעולם הזה ויגע בתורה ובמצות הוא יורש העולם הבא שכולו מישור ונחת רוח ושמחה:

פירוש לתורת אלהים

(כז) אֶת הַבְּרָכָה דִי בְּרָכָה וֶועט אִיר הָאבֶּן אוֹיף דֶעם תְּנַאי אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ אַז אִיר וֶועט צוּ הֶערֶן דִי מִצְוֺת פוּן אַייעֶר גָאט אֲשֶׁר וָוס אִיךְ גֶעבִּיט אַייךְ הַיינְט: (כח) וְהַקְּלָלָה אוּנ דִי קְלָלָה וֶועט אִיר הָאבֶּן אִ תִּשְׁמְעוּ אוֹב אִיר וֶועט נִיט הֶערֶען אֶל מִצְוֺת יְיָ מִצְוֺת פוּן אַייעֶר גָאט וְסַרְתֶּם אוּנ אִיר וֶועט אָפְּ

משלים על התורה

דִי שְׁטָאט גֵייעֶן צְוֵויי וֶועגִין, הָט עֶר נִיט גֶעוואוּסְט אִין וֶועלְכֶע וֶועג עֶר זָאל גֵיין, אִיז דָארְט גְזֶעסִין אַיין אַלְטֶער מַאן הָט עֶר צוּ אִים גִיזָאגְט דִי וֶועג וָוס גֵייט רֶעכְטְס זֶעגְן דִי עֶרְשְׁטֶע פָּאר מַייל שְׁלֶעכְט, פוּהְל מִיט דֶערְנֶר, אָבֶער וַוייטֶער אִיז דִי וֶועג זֵייעֶר גוּט, אַפֶּערְגֶעניגֶן אוֹיף אִיר צוּ גֵיין, דִי וֶועג וָוס גֵייט לִינְקְס זֶעגְן דִי עֶרְשְׁטֶע פָּאר מַייל גוּט, אָבֶר וַוייטֶער אִיז פוּהְל מִיט דֶערְנֶר אוּנ זֵייעֶר שְׁלֶעכְט, אַזוֹ הָט מֹשֶׁה גִיזָאגְט צוּ דִי יִדִין וֶוען אִיר וֶועט זֶעהְן דִי הַצְלָחָה פוּן דִי רְשָׁעִים אִיז גְרוֹס עֶס אִיז אָבֶּר נִיט אוֹיף לַאנְג נָאר אוֹיף אַבִּיסֶעל יָאהְרִין, אָבֶּר נָאכְדֶעם וֶועלֶן זֵיי קוּמֶן צוּ אַאֵייבִּיגֶע שְׁלֶעכְטְס. דִי יָאהְרִין פוּן דִי וֶועלְט לוֹיפֶן אַוֶועק וִוי אַפֵּייל פוּן בּוֹיגִין, אַוֶועקְגֵיין פוּן דִי וֶועלְט מוּז יֶעדֶערֶער, אָבֶער זַיין מִשְׁפָּט אִין גֵיהִנֹּם קֶען זַיין אַאֵייבִּיגֶר, דָס אִיז דִי לִינְקֶע וֶועג, אָבֶער צַדִּיקִים גֵייעֶן אִין דִי רֶעכְטֶע וֶועג, זֵיי הָאבֶּן צַעַר אוֹיף דִי וֶועלְט, אָבֶער נָאכְדֶעם וֶועלְן זֵיי הָאבֶּן אַזוֹ אַפַּארְגֶעניגֶן וָוס דֶר רָשָׁע הָט בַּיי זַיין לֶעבְּן נִיט גֶעקֶענְט הָאבֶּן אַ.ז. אַפַּארְגֶעניגֶען, וִויא דֶער פָּסוּק זָאגְט לְהֵטִיבְךָ בְּאַחֲרִיתֶךָ, עֶס זָאל דִיר גוּט זַיין אִין לֶעצְטֶן וְאוּנ ו תָּנָא זָאגְט אֵיין שָׁעָה פַארְגֶעניגֶן פוּן עוֹלָם הַבָּא אִיז פוּן דֶעם גַאנְצֶן פַארְגֶעניגֶען פוּן דִי וֶועלְט וֶוען דֶר מֶ זָאל זִיא הָאבֶּן אוֹיף זַיין גַאנְצֶן לֶעבֶּן, דְרִיבֶּר זָאגְט רְאֵה אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה, זֶעה אִי פַאר אַייךְ בֵּיידֶע וֶועגֶן, דִי וֶועג צוּ אַבְּרָכָה אוּנ דִי צוּ אַקְלָלָה, נָאר אִיר זָאלְט קֵיין טָעוּת הָאבֶּן, אִיר ווִיסֶן דִי וֶועג פוּן בְּרָכָה אִיז אוֹיבּ אִיר וֶועט הֶערֶן דִי פוּן הקב"ה, דִי וֶועג פוּן קְלָלָה אִיז אוֹיבּ אִיר וֶוע הֶערֶן דִי מִצְוֺת פוּן הקב"ה. דֶר מִדְרָשׁ זָאגְט הַכִּכָּר וְ נִתְּנוּ כְּרוּכִים מִן הַשָּׁמַיִם, דֶער בְּרוֹיט אוּנ דֶר שְׁטֶעקִין גִיגֶעבֶּן גִיוָוארֶן פוּן הִימֶעל אַיינְגֶעווִיקוּלְט, אוֹיבּ אִיר לֶערְנֶן תּוֹרָה אוּנ טָאהֶן מִצְוֺת אִיז דָא דֶר בְּרוֹיט, אוּנ נִיט אִיז דָא דֶר שְׁטֶעקִין. דַארְפֶען מִיר ווִיסֶן וָוס מֵיי מִדְרָשׁ וָוס עֶר זָאגְט דֶר בְּרוֹיט אוּנ דֶר שְׁטֶעקִין זֶענֶן גִוָוארֶן „אַיינְגֶעווִיקוּלְט", נָאר דִי גְמָרָא דֶערְצֵיילְט אַמָאהְל גֶעגַאנְגֶען אִין גַאם פְרַייטָאג פַארִין נַאכְט

(לאו רכב) שלא לאכול אבר מן החי שנאמר לא תאכל הנפש עם הבשר :
(עשה קלא) להביא כל מה שנתחייבו בח"ל בחטאת ועולה ואשם ושלמים אל בית הבחירה שנא' רק קדשיך אשר יהיו לך ונדריך תשא ובאת אל המקום אשר יבחר ה' :
(לאו רכג) שלא להוסיף בתורה שבכתב ולא בתורה שבע"פ שום דבר שנאמר לא תוסיף עליו :
(לאו רכד) שלא לגרוע דבר ממה שהתורה שלמה חייבה אותנו בין בכתב בין בע"פ שנא' ולא תגרעו ממנו :
(לאו רכה) שלא לשמוע לםתנבא בשם עבודת כוכבים ולא נאמין לו ולא נשאל ממנו אות ומופת שנאמר לא תשמע אל דברי הנביא ההוא :
(לאו רכו) שלא להקל נטירת המסית שנא' לא תאבה לו :
(לאו רכז) שלא להטות אוזן לדברי המסית ולשנוא אותו מאוד שנאמר ולא תשמע אליו :
(לאו רכח) שלא יציל המוסת למסית כשיראהו בסכנת מות שנאמר ולא תחוס עינך עליו :
(לאו רכט) שלא ילמד המוסת זכות על המסית ואפילו יודע לו זכות לא יטען עליו שנא' לא תחמול :
(לאו רע) שלא ימנע וישתוק המוסת מללמד חובה שידע בה על המסית שנאמר ולא תכסה עליו :
(לאו רעא) שלא להסית שום אחד מישראל לעבוד עבודת כוכבים שנאמר ולא יוסיפו לעשות כדבר הרע הזה בקרבך :
(עשה קלב) לחקור את העדים כל אחד בפני עצמו ולדרוש אותם היטב בהפלגה הידועה כדי שתתקיים העדות שעל פיו ישפוט הדין על האמת שהעידו שנאמר ודרשת וחקרת ושאלת היטב והנה אמת נכון הדבר :
(עשה קלג) לשרוף את עיר הנדחת וכל אשר בה ולהרוג אנשיה שנאמר ושרפת באש את העיר ואת כל שללה כליל :
(לאו רעב) שלא לבנות עיר הנדחת לעולם שנאמר תל עולם לא תבנה עוד :
(לאו רעג) שלא ליהנות ולהחזיק כלל בשום דבר ממון של עיר הנדחת שנא' ולא ידבק בידך מאומה מן החרם :
(לאו רעד) שלא לעשות שרט בכל מקום שבגוף על מת שימות לנו או לשם עבודת כוכבים שנא' לא תתגודדו :
(לאו רעה) שלא לעשות קרחה בראש על המתים שנאמר ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת :
(לאו רעו) שלא לאכול פסולי המוקדשים שנא' לא תאכל כל תועבה :
(עשה קלד) לבדוק בסימני העוף וע"ז נאמר כל צפור טהורה תאכלו :
(לאו רעז) שלא לאכול משרץ העוף כגון הזובים והדבורים וכדומה שנא' וכל שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכלו :
(לאו רעח) שלא לאכול מבהמה חיה ועוף שמתו שנאמר לא תאכלו כל נבלה :
(עשה קלה) להוציא מע"ש שנא' עשר תעשר את כל תבואת זרעך :
(עשה קלו) להוציא מעשר עני שנאמר מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך :
(לאו רעט) שלא לתבוע החובות בשנת השמיטה אלא ישמטו כלם ולא יתבעם עוד שנאמר שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו לא יגש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמיטה לה' :
(עשה קלז) רשות לנגוש העובד כוכבים ולהכריחו לפרוע חובו שנאמר את הנכרי תגוש :
(והרמב"ם והסמ"ג ז"ל ס"ל שלא בא הכתוב אלא להזהיר על התמלה כישראל בעשה ול"ת וכן נמי ענין הרבית) :
(עשה קלח) להשמיט כספים דהיינו החובות בשנת השמיטה שנאמר ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך :
(לאו רפ) שלא למנוע הצדקה ועשיית החסד מאחינו בני ישראל הנצרכים כשיש בידינו להחזיק להם שנא' לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ידך מאחיך האביון :
(עשה קלט) לעשות צדקה ולחזק ביד העני בכל מה שצריך למחייתו שנאמר כי פתח תפתח את ידך לו :
(לאו רפא) שלא להמנע מלהלוות מפני פחד השמיטה שלא תפקיע החוב שנאמר השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע וגו' :
(לאו רפב) שלא לשלח העבד עברי כשיצא לחירות בסוף השש או ביובל או במיתת האדון בידים רקניות שנאמר וכי תשלחנו חפשי מעמך לא תשלחנו ריקם :
(עשה ר) להעניק העבד עברי כשיצא לחפשי ולא יצא בידים רקניות שנאמר הענק תעניק לו וגו' :
(לאו רפג) שלא לעשות עבודה בקדשים שנאמר לא תעבוד בבכור שורך :
(לאו רפד) שלא לגוז צמרי הקדשים שנאמר ולא תגז בכור צאנך :
(לאו רפה) שלא לאכול חמץ ביום ארבעה עשר בניסן אחר חצות שנאמר לא תאכל עליו חמץ :
(לאו רפו) שלא להותיר דבר מבשר חגיגת י"ד עד יום השלישי שנאמר ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון לבקר :
(לאו רפז) שלא להקריב שה הפסח בבמת יחיד ואפילו בשעת היתר הבמות שנאמר לא תוכל לזבוח את הפסח באחד שעריך :
(עשה רא) לשמוח ברגלים שנאמר ושמחת בחגך :
(עשה רב) להראות כל זכר בירושלם בבית הבחירה שלש פעמים קבועים בשנה שהם פסח שבועות סוכות שנאמר שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך :
(לאו רפח) שלא לעלות לבית הבחירה בלא קרבן שהוא הנקרא עולת ראיה שנאמר ולא יראה את פני ה' ריקם :

אונקלוס

דברים יא ראה

כו רְאֵה אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם

חֲזוֹ דִּי אֲנָא יָהֵב קֳדָמֵיכוֹן יוֹמָא דֵין

בעל הטורים

ראה אנכי. אמר לשון יחיד ופי' ראה אמר לכ"א ואחד. וי"מ ליהושע אמר ראה אנכי והזהירו לברך את ישראל כשיעברו

רשב"ם

(כו) ראה אנכי נתן לפניכם היום. מצות ברכה וקללה. כמו שמפרש והולך ונתתה את הברכה על הר גריזים ואת הקללה וגו' :

נותן. וי"מ לפי שקללות וברכות שבמשנה תורה כולם נאמרו בלשון יחיד. ד"א ראה אנכי ראה עשרת הדברות שפתח באנכי ותקיים

רש"י

ראה אנכי נותן. ברכה וקללה. האמורות בהר

בית יהודא

(כו) וּרְאֵה אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה. מֹשֶׁה הָט גֶעזָאגְט צוּ דִי יוּדִין זֶעה אִיךְ גִיבּ הַיינְט פַר אַייךְ

ה אונ אַקְלָלָה (הָאֲמוּרָה בְּהַר גְרִזִים וּבְהַר עֵיבָל) דִי בְּרָכָה וָוס אִיז גֶעזָאגְט גֶעוָוארֶן אוֹיף דֶעם בַּארְג גְרִזִים, אונ דִיא

דעת זקנים מבעלי התוספות

ראה. זה אני אומר לך שתבחר בחר לך באותו שאמר אנכי ה' אלהיך. ד"א ראה אנכי שבחרתי בטובה ולפיכך אני משנה מכל שנאמר ומשה לא ידע כי קרן עור פניו: נותן לפניכם היום. בעולם הזה הם ברכה וקללה אבל לימות

פירוש לתורת אלהים

רְאֵה אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה זֶעהְט אִיךְ גִיבּ פַאר אַייךְ הַיינְט אַבְּרָכָה אונ אַקְלָלָה [עיין רמ"ן] :

משלים על התורה

ראה אָנֹכִי וגו'. דֶער ספרי שְׁרַייבְּט לְמָשָׁל אַיינֶער איז גֶיגַאנְגֶען אִין וֶועג, צוּא אַשְׁטָאט, הָאט עֶר גֶטְרָאפֶען צוּ

יֹאכְלֵם׃ מִי בָכֶם יְרֵא יְהֹוָה שֹׁמֵעַ בְּקוֹל עַבְדּוֹ אֲשֶׁר ׀ הָלַךְ חֲשֵׁכִים וְאֵין נֹגַהּ לוֹ יִבְטַח
בְּשֵׁם יְהֹוָה וְיִשָּׁעֵן בֵּאלֹהָיו׃ הֵן כֻּלְּכֶם קֹדְחֵי אֵשׁ מְאַזְּרֵי זִיקוֹת לְכוּ ׀ בְּאוּר אֶשְׁכֶם
וּבְזִיקוֹת בִּעַרְתֶּם מִיָּדִי הָיְתָה־זֹּאת לָכֶם לְמַעֲצֵבָה תִּשְׁכָּבוּן׃ שִׁמְעוּ אֵלַי רֹדְפֵי צֶדֶק
מְבַקְשֵׁי יְהֹוָה הַבִּיטוּ אֶל־צוּר חֻצַּבְתֶּם וְאֶל־מַקֶּבֶת בּוֹר נֻקַּרְתֶּם׃ הַבִּיטוּ אֶל־אַבְרָהָם אֲבִיכֶם
וְאֶל־שָׂרָה תְּחוֹלֶלְכֶם כִּי־אֶחָד קְרָאתִיו וַאֲבָרְכֵהוּ וְאַרְבֵּהוּ׃ כִּי־נִחַם יְהֹוָה צִיּוֹן נִחַם כָּל
חָרְבֹתֶיהָ וַיָּשֶׂם מִדְבָּרָהּ כְּעֵדֶן וְעַרְבָתָהּ כְּגַן־יְהֹוָה שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יִמָּצֵא בָהּ תּוֹדָה וְקוֹל זִמְרָה

פירוש ע״ט

הַאר וֶועט מִיר הֶעלְפִין מִי נוּא וֶוער אִיז דֶר וָואס זָאל מִיךְ קֶענֶן אוּם גִירֶעכְט מַאכֶן הֵן כֻּלְּכֶם דִיא אַלֶע וָוס וֶויילֶן אוּף שְׁטֵיין אוּף מִיר וֶועלֶן פַאר פוֹילְט וֶוערֶן אַזוֹ וִוי אַקְלֵייד וֶוערְט פַר פוֹילְט עָשׁ יֹאכְלֵם דֶר וָוארֶם ווּם עֶסְט אוּף קְלֵיידֶר דֶר וֶועט זֵיי אוּף עֶסִין מִי וֶוער אִיז צְווִישֶׁען אֵייךְ וָואס הָאט מוֹרָא פַאר גָאט שׁוֹמֵעַ וָואס הֶערְט דֶעם קוֹל פוּן גָאטְס קְנֶעכְט דָאס אִיז דֶער נָבִיא אֲשֶׁר וָואס עֶר אִיז גִיגַאנְגֶען אִין דֶער פִינְסְטֶערְנִישׁ אוּנ קֵיין לִיכְט אִיז נִיט דָא צוּ אִים כְּלוֹמַר חָאטְשֶׁע אַצָרָה קוּמְט אוּף אִים פוּן דֶעסְטְוֶועגִין יִבְטַח זָאל עֶר זִיךְ פַאר זִיכֶערִין אִין גָאטְס נָאמֶן דֶם אֵיין הִילְף וֶועט קוּמֶן צוּ אִים וְיִשָּׁעֵן בֵּאלֹהָיו אוּנ עֶר זָאל זִיךְ אָן לֶעהְנֶען אִין גָאטְס אוּם לֵייזוּנְג דֶען גָאט וֶועט אִים גְווִיס מַצִיל זַיין פוּן דֶר צָרָה הֵן כּוּלְּכֶם אָבֶּר אִיר אַלֶע וָואס אִיר הֶערְט נִיט צוּ אִין קוֹל פוּן דִי נְבִיאִים קוֹדְחֵי אֵשׁ טוּט אִיר אָן צִינְדֶען דָאס פַייעֶר פוּן גָאטְס כַּעַס אוּף אֵייךְ מְאַזְּרֵי זִיקוֹת אִיר שְׁטַארְקְט אוּף אַייךְ דִי פוּנְקִין אוּנ דִי קוֹילִין פוּן פַייעֶר וָוס וֶועֶרן גְוָוארְפֶן מִיט דֶעם שְׁלַיידֶר לְכוּ גֵייט אִין דֶער לִיכְט פוּן אַייעֶר פַייעֶר וּבְזִיקוֹת בִּעַרְתֶּם אוּנ אִין דִי פוּנְקִין וָוס אִיר הָאט אָן גִיצוּנְדֶען נָאךְ אַייעֶרֶע מַעֲשִׂים נָאךְ וֶועט אִיר גְשְׁטְרָאפְט וֶוערֶען. זָאגְט גָאט מִיָּדִי פוּן מַיין הַאנְד וֶועט דֶר בֶּעצָאהְלוּנְג זַיין צוּ אַייךְ כְּדֵי לְמַעֲצֵבָה אִיר זָאלְט שְׁטַארְבֶּען מִיט טְרוֹיעֶרְקֵייט. זָאגְט יְשַׁעְיָ׳ שִׁמְעוּ הֶערְט צוּ מִיר דִי וָוס יָאגֶן נָאךְ גֶרֶעכְטִיגְקֵייט אוּנ בַּאגֶערֶען צוּ הֶערֶען אַלֶערְנוּנְג פוּן גָאט הַבִּיטוּ קוּקְט צוּ דֶעם שְׁטֵיין וָואס אִיר זַייט אוּם גִיהַאקְט גְוָוארִין פוּן אִים וָואל אוּנ צוּ דֶעם גְרוּבּ וָואס אִיר זַייט פוּן אִים אוּם גֶעפִּיקְט אוּנ אוּם גְגְרָאבֶּן גְוָוא[רִין] אָדֶר מַקֶּבֶת בּוֹר צוּ דֶעם לָאךְ פוּן דֶעם גְרוּבּ וָוס אִיר זַייט גְבָּארֶן גְוָוארֶן פוּן אִיר הַבִּיטוּ קוּקְט צוּ אַבְרָהָ[ם] אַייעֶר עֶלְטֶר פָאטֶר עֶר אִיז דֶר שְׁטֵיין וָואס אִ[יךְ] הָאבּ אַייךְ דָא גִיזָאגְט וָואל אוּנ צוּ שָׂרָה וָוס הָט אַ[ייךְ] גִיבָּארֶן זִיא אִיז דֶער מַקֶּבֶת בּוֹר וָואס דָא פְרֵי[ייט] שְׁטֵייט כִּי אֶחָד דֶען עֶר אִיז אֵיינֶר גְוֶועזְן אִין לַא[נְד] כְּנַעַן דֶם אִיךְ גָאט הָאבּ אִים פַאר טְרִיבִּין אַהִין [קוּמֶען צוּ] זַיין לַאנְד אוּנ פוּן זַיין גֶעבּוּרְט קְרָאתִיו אִיךְ הָ[אבּ] אִים גֶערוּפֶן וַאֲבָרְכֵהוּ אוּנ הָאבּ אִים גֶבֶּענְטְשְׁט אוּ[נ] גִימֶערְט אַזוֹ וֶועל אִיךְ אַייךְ אוֹךְ גְרֵייסֶן דֶען אִ[יר] זַייט בַּיי מִיר אוֹךְ אֵיין אֵיינְצִיג פָאלְק כִּי דֶען גָא[ט] הָט גְטְרֵייסְט דִי שְׁטָאט צִיּוֹן נִחַם עֶר הָט גְטְרֵייסְט אַלֶע חוּרְבוֹת וַיָּשֶׂם אוּנ הָט גְטָאן אִיר מִדְבָּר אַזוֹ [וִוי] דֶעם עֵדֶן וְעַרְבָתָהּ אוּנ אִירֶע וִויסְטֶע עֶרְטֶר וָוס זֶ[ענֶען] פְרִיעֶר וִויסְט גְוֶוען הָט גָאט גִימַאכְט אַזוֹ גוּט [אַזוֹ] וִויא גָאטְס גָארְטֶען שָׂשׂוֹן פְרֵייד אוּנ שִׂמְחָה וֶו[עט] גִיפוּנֶען וֶוערִין אִין אִיר תּוֹדָה אַקוֹל פוּן לוֹיבּ [אוּנ] גְזַאנְג וֶועט גִפוּנֶען וֶוערֶן אִין אִיר׃

מנין המצות
בפרשת ראה יש בה נ״ה מצות י״ז עשין ול״ח לאוין.

[תלו] (עשה קפו) לאבד העבודת כוכבים ומשמשיה ובתיהם ולא נניח רושם מהן שנאמר אבד תאבדון את כל המקומות א[שר] עבדו שם הגוים׃
[תלז] (לאו רנח) שלא למחוק שום שם משמות הקדש ולא שום דבר שיש בו קדושה ולא לנתוץ שום בית עבודת האל ש[נאמר] לא תעשון כן לה׳ אלהיכם׃
[תלח] (עשה קפז) להביא כל קרבנות חובה או נדבה המוטלין על האדם ברגל הראשון שיפגע מהשלש רגלים באופן שלא יע[בור] השלש רגלים אם לא שכבר הקדים כל קרבנותיו שנא׳ ובאת שמה והבאתם שמה עולותיכם וזבחיכם וגו׳׃
[תלט] (לאו רנט) שלא להעלות דבר מן הקרבנות מחוץ לעזרה שנאמר השמר לך פן תעלה עלתיך בכל מקום אשר תרא[ה]׃
(תמ] (עשה קפח) להקריב כל הקרבנות בבית הבחירה שנא׳ כי אם במקום אשר יבחר ה׳ באחד שבטיך שם תעלה עלתי[ך]׃
[תמא] (עשה קפט) לפדות קדשים שנפל בהם מום ובאותו פדיון לוקחין בהמה אחרת לקרבן ואותו קדש שנפל בו המום יו[צא] לחולין ויהיה מותר לשחוט ולאכול אותו שנא׳ רק בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר וגו׳׃
[תמב] (לאו רנג) שלא לאכול מעשר שני של דגן חוץ לירושלים שנא׳ לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך׃
[תמג] (לאו רנד) שלא לאכול מעשר שני של תירוש חוץ לירושלים שנאמר לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך ותירושך׃
[תמד] (לאו רנה) שלא לאכול מעשר שני של יצהר חוץ לירושלים שנאמר לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך ותירושך ויצהרך׃
[תמה] (לאו רנו) שלא לאכול בכור תמים חוץ לירושלים שנא׳ ובכורות בקרך וצאנך׃
[תמו] (לאו רנז) שלא לאכול חטאת ואשם חוץ לעזרה שנאמר [לא תוכל לאכול בשעריך] בקרך וצאנך׃
[תמז] (לאו רנח) שלא לאכול מבשר העולה שנאמר [לא תוכל לאכול בשעריך] וכל נדריך אשר תדור׃
[תמח] (לאו רנט) שלא לאכול קדשים קלים קודם זריקת דמים שנא׳ [לא תוכל לאכול בשעריך] ונדבותיך׃
[תמט] (לאו רס) שלא יאכל כהן בכורים בחוץ שנאמר [לא תוכל לאכול בשעריך] ותרומת ידך׃
[תנ] (לאו רסא) שלא לעזוב הלוים ולהתעלם מלתת להם חקם שהם המעשרות ובפרט במועדות ה׳ כדי לשמחם שנאמר השמר לך פן תעזוב את הלוי כל ימיך על אדמתך׃
[תנא] (עשה קצ) לשחוט בהמה חיה ועוף כשנרצה לאכלם ולא הותר לנו אכילתם כי אם בשחיטה הראויה שנאמר וזב[חת] מבקרך ומצאנך׃

מוֹנַיִךְ אֶת־בְּשָׂרָם וְכֶעָסִיס דָּמָם יִשְׁכָּרוּן וְיָדְעוּ כָל־בָּשָׂר כִּי אֲנִי יְהוָה מוֹשִׁיעֵךְ וְגֹאֲלֵךְ
אֲבִיר יַעֲקֹב׃ כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה אֵי זֶה סֵפֶר כְּרִיתוּת אִמְּכֶם אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּיהָ אוֹ מִי
מִנּוֹשַׁי אֲשֶׁר־מָכַרְתִּי אֶתְכֶם לוֹ הֵן בַּעֲוֺנֹתֵיכֶם נִמְכַּרְתֶּם וּבְפִשְׁעֵיכֶם שֻׁלְּחָה אִמְּכֶם׃
מַדּוּעַ בָּאתִי וְאֵין אִישׁ קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה הֲקָצוֹר קָצְרָה יָדִי מִפְּדוּת וְאִם־אֵין־בִּי כֹחַ
לְהַצִּיל הֵן בְּגַעֲרָתִי אַחֲרִיב יָם אָשִׂים נְהָרוֹת מִדְבָּר תִּבְאַשׁ דְּגָתָם מֵאֵין מַיִם וְתָמֹת
בַּצָּמָא׃ אַלְבִּישׁ שָׁמַיִם קַדְרוּת וְשַׂק אָשִׂים כְּסוּתָם׃ אֲדֹנָי יְהוִה נָתַן לִי לְשׁוֹן לִמּוּדִים
לָדַעַת לָעוּת אֶת־יָעֵף דָּבָר יָעִיר ׀ בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר יָעִיר לִי אֹזֶן לִשְׁמֹעַ כַּלִּמּוּדִים׃ אֲדֹנָי
יְהוִה פָּתַח־לִי אֹזֶן וְאָנֹכִי לֹא מָרִיתִי אָחוֹר לֹא נְסוּגֹתִי׃ גֵּוִי נָתַתִּי לְמַכִּים וּלְחָיַי לְמֹרְטִים
פָּנַי לֹא הִסְתַּרְתִּי מִכְּלִמּוֹת וָרֹק׃ וַאדֹנָי יְהוִה יַעֲזָר־לִי עַל־כֵּן לֹא נִכְלָמְתִּי עַל־כֵּן שַׂמְתִּי
פָנַי כַּחַלָּמִישׁ וָאֵדַע כִּי־לֹא אֵבוֹשׁ׃ קָרוֹב מַצְדִּיקִי מִי־יָרִיב אִתִּי נַעַמְדָה יָּחַד מִי־בַעַל
מִשְׁפָּטִי יִגַּשׁ אֵלָי׃ הֵן אֲדֹנָי יְהוִה יַעֲזָר־לִי מִי־הוּא יַרְשִׁיעֵנִי הֵן כֻּלָּם כַּבֶּגֶד יִבְלוּ עָשׁ

פירוש ע"ט

קינדער וועל איך העלפין וְהַאֲכַלְתִּי אונ איך וועל מאכען עסין צו דיא מענטשין וואס האבען דיך דערצערינט זייער פלייש וְכֶעָסִיס אונ אזו וויא מיט זיסען ויין אזו וועלן זיך די פוגלן אן שיכרין מיט זייער בלוט וְיָדְעוּ כָל בָּשָׂר אונ אלע מענטשן וועלען וויסען דענסטמאל דם איך גאט בין דיין העלפער וְגוֹאֲלֵךְ אונ דיין אויסלייזער איז דער שטארקר גאט פון יַעֲקֹב׃ כֹּה אָמַר יְיָ אזו זאגט גאט צו די ישראל אֵי זֶה וואו איז דר גט פון אייער מוטער וואס איך האב זיא אוועק גישיקט מיט אים או מִי מִנּוֹשַׁי אדער ווער איז פון מיינע מאנערם וום האט מיר געלט אנטליגן אֲשֶׁר וום איך האב אייך פר קויפט צו אים פר דעם חוב הֵן בַּעֲוֺנֹתֵיכֶם נִמְכַּרְתֶּם איבער אייערע זינד זייט איר פר קופט גיווארען וּבְפִשְׁעֵיכֶם אונ איבער אייערע פשעים איז אוועק געשיקט גיווארן אייער מוטר פון מיר מַדּוּעַ ווארום בין איך גיקומן צו אייך אונ אפילו איין מאן פון אייך הט זיך ניט גיקערט צו מיר קָרָאתִי איך האב גירופען איר זאלט קומען צו מיר אונ מען האט מיר ניט גיענפערט הֲקָצוֹר איז דען גיקירצט גיווארען מיין האנט פון אום צו לייזן אייך וְאִם אֵין האב איך דען קיין כֹּחַ מַצִּיל צו זיין אייך הֵן מיט מיין גישרייא האב איך אום געטריקנט דעם ים אָשִׂים איך האב גיטאן די טייכן אזו טרוקן ווי די מדבר תִּבְאַשׁ עם איז פר שטונקן גיווארין זייערע פיש ווייל אין די טייכין איז קיין וואסר גיוועזן וְתָמוֹת אונ זייא זענען גישטארבן פון וועגן דארשט אַלְבִּישׁ איך וועל אן קליידן די הימלן מיט שווארצקייט וְשַׂק אונ איין זאק וועל איך טאן זייערע קליידר. זאגט ישעיהו אֲדֹנָי גאט דר האר הט מיך גישיקט נביאות זאגען אונ הט מיר גיגעבן אשיינע אויסשפראכע וואס איז ראוי צו מאכן לערנן לָדַעַת כדי איך זאל מאכן וויסען צו צייטען ווייס דעם מידן וואס איז מיד אונ דארשטיג ער גלוסט זייער צו הערען גאטס רייד זאל איך אים מאכען וויסען דָּבָר גאטס רייד יָעִיר גאט דר וועקט מיך אלע מארגן צו גיין זיין נביאות זאגן יָעִיר ער דער וועקט מיר מיין אויער מיט זיין רוח הקודש לִשְׁמוֹעַ צו הערין דעם אמת אונ דם רעכטפארטיקייט אזו ווי דר שטייגר איז פון דיא לערנערם אֲדֹנָי גאט דער האר האט מיר גיעפינט מיינע אויערין אונ הט מיך גמאכט הערן די רייד אֶת מִי וועמן זאל איך גאט שיקן נביאות זאגן צו די ישראל איך האב גישיקט עמוס האבן זיי אים גירופן פְּסִילוּס איין שטאמלר ווייל ער הט גישטאמעלט מיט זיין לשון אונ אין מיכה האבן זייא אויך גיפונן אפעלער וְאָנֹכִי אונ ווי איך ישעיהו האב גיהערט דיא רייד האב איך ניט ווידער גישפעניגט פון צו גיין אין זיין שליחות אָחוֹר אהינטער זיך בין איך ניט ווארין גירוקט ניירט איך האב גיזאגט צו גאט הִנְנִי שְׁלָחֵנִי דא בין איך שיק מיך גאט הט געזאגט צו מיר מיינע קינדער ישראל זענען ווידרשפעניגר אונ מאכן מיד זייערע לערנר בכן זאלסטו מקבל זיין אוף זיך דו זאלסט ניט צערנן אוף זיי האב איך גיזאגט צו גאט איך בין עם מקבל אוף מיר גֵּוִי מיין קערפר האב איך גיגעבן צו די שלעגר וּלְחָיַי אונ מיינע באקן האב איך גיגעבן צו די אום פליקר ווס וועלן מיר אום פליקען מיין בארד פָּנַי מיין פנים האב איך ניט בעהאלטין פון שאנד אונ שפייעכץ איך האב מיך ניט פארמיטן פון צו גיין נביאות זאגן איבר דיא מורא'ם איך בין בטוח גיוועז וַאדֹנָי דם גאט דער האר וועט מיר העלפן ווען זיי וועלן אוף שטיין אוף מיר עַל כֵּן דרום בין איך ניט פר שעמט גווארן עַל כֵּן שַׂמְתִּי אונ דרום האב איך גיטאן מיין פנים אזו ווי אשטארקין שטיין וָאֵדַע אונ איך ווייס זייער גוט דם איך וועל ניט פר שעמט ווערן קָרוֹב גאט איז נאהינט צו מיר צו גירעכט מאכען מיך אין דין מִי ווער וויל זיך קריגען מיט מיר לאמיר זיך צוזאמן שטעלן ווער עם וויל קומן מיט מיר אין משפט דר זאל גיגעהן צו מיר הֵן אֲדֹנָי גאט דער

באו־לך חי־אני נאם־יהוה כי כלם כעדי תלבשי ותקשרים ככלה: כי חרבתיך
ושממתיך וארץ הרסתך כי עתה תצרי מיושב ורחקו מבלעיך: עוד יאמרו באזניך
בני שכליך צר־לי המקום גשה־לי ואשבה: ואמרת בלבבך מי ילד־לי את־אלה
ואני שכולה וגלמודה גלה | וסורה ואלה מי גדל הן אני נשארתי לבדי אלה איפה
הם: כה־אמר אדני יהוה הנה אשא אל־גוים ידי ואל־עמים ארים נסי והביאו בניך
בחצן ובנתיך על־כתף תנשאנה: והיו מלכים אמניך ושרותיהם מיניקתיך אפים
ארץ ישתחוו־לך ועפר רגליך ילחכו וידעת כי־אני יהוה אשר לא־יבשו קוי: היקח
מגבור מלקוח ואם־שבי צדיק ימלט: כי־כה | אמר יהוה גם־שבי גבור יקח
ומלקוח עריץ ימלט ואת־יריבך אנכי אריב ואת־בניך אנכי אושיע: והאכלתי את־

משלי נחמיה

פאר צו אים קומען, אונ אויב ער הט פיל פארדינט קומט ער צוריק אהיים, אונ אפילו עס טרעפט ער געפינט ניט דארטין פרנסה קומט ער אויך אהיים. דס זעלביגע הט געטראפען ביי ציון, ווען דר בית המקדש איז גיוועזן אין ציון הט הקב"ה געהאט זיין וואהנונג אין בית המקדש, איצט אז דער בית המקדש איז חרב געווארן אונ הקב"ה הט זיין וואהנונג אוועקגעצויגן פון ציון אין אנדערע לאנד, אויף דעם הימעל, זאגט ציון עזבני ה', גאט הט מיך פארלאזין, אונ הט מיך פארגעסן אויך, זאגט הקב"ה, עס קען טרעפען אמאן זאל פארגעסען זיין ווייב, אבער התשכח אשה עולה מרחם בן בטנה, איינגע מוטער קען ניט פארגעסען איר קליינעם קינד ווס ער איז ניט לאנג ארויסגעקומען פון איר בויך, ווס עס איז ניט לאנג ווי ער איז געבארין געווארן, דאמאלס איז איר רחמנות אונ איר ליבשאפט צו דעם קינד זייער גרויס, פון דעסטוועגען טרעפט גם אלה תשכחנה, דס זאל אויך פארגעסן ווערן, אבער ואנכי לא אשכחך, הקב"ה זאגט איך וועל דיך ניט פארגעסן, ווען עס וואלט גיוועזן דער חורבן נאר אויף דעם בית המקדש אליין, וואלסטו געקענט זאגען איך האב פארגעסן ציון איך האב פארגעסן דעם בית המקדש, דער חורבן איז דאך אויף די יודין אויף מיינע קינדער אויך אזוי ווי איך וועל מיינע קינדער ניט פארגעסן, וועל איך אין ציון אויך ניט פארגעסן, ווי עס שטייט ווייטער אין די פסוקים:

פירוש ע"ט

גימאכט וועלן ארום גיין פון דיר אונ וועלן דיך שון מער ניט חרוב מאכען שאי הייב אוף ארום אונ ארום דיינע אויגען אונ זעה כלם אלע דיינע קינדער זענען איין גיזאמילט גיווארן אונ זענען גקומען צו דיר חי ביי מיין לעבין גישווארן זאגט גאט כי אז מיט אלע דיינע קינדער וועסטו זיך אן קליידען ווי מיט איין צירונג ותקשרים אונ דו וועסט זייא אן קניפן אויף דיר אזו ווי דאס צירונג וואס מען קניפט אן צו אכלה כי דען דיינע חורבות אונ דיינע וויסטע ערטער וארץ אונ דיין צופירט לאנד כי וועט היינט איינג זיין צו בוען דרוף הייזר צו זיצן אין זיי פון וועגין די פיל זיצר ווס וועלן קומן צו זיצן אין איר ורחקו אונ זיי וועלן דערווייטערט ווערן פון דיר דיינע פארדארבר אונ וועלן שוין ניט קומן אין דיין גבול עוד זיי וועלן נאך זאגען אין דיינע אויערין בני דיינע פרווארפנע קינדער די קינדער ווס דו ביסט גיוועזן פארווארפן פון זייא וועלן זאגן אויף דיר צר עס איז מיר צו איינג דם ארט פון צו זיצן דא וועגין דעם פיל פאלק וואס דא איז אונ איינער וועט זאגען צו זיין חבר גשה גנעהן פון מיינטוועגען אונ רוק דיך אוועק אויף איין אנדער ארט אונ איך וועל מיך זעצין אויף דיין ארט ואמרת אונ דוא ציון וועסט דענסטמאל טראכטין אין דיין הארצין מי ווער הט מיר אוף גיצויגן די אלע קינדער ואני אונ איך בין דאך גוועזן אליין גולה איך בין גיוועזן אפארטריבענע אונ איין אפקערערין פון אלע מענטשען אלע האבען גזאגט אוף מיר גייט אוועק פון איר ואלה אונ ווער האט דיא אלע קינדער מגדל גיוועזן הן איך בין דאך גיבליבען אליין אונ וואו זענען די אלע גיוועזן ביז אהער כה אזו זאגט גאט דער האר הנה איך וועל אוף הייבין צו די פעלקער מיין האנט ואל אונ איך וועל אויף הייבן מיין פאן דאס וועט זיין אסימן אז זיי זאלן ברייננגן די פר טריבענע ישראל צו ציון והביאו אונ זייא וועלן ברענגען דיינע זין אין די עקין פון די קליידער ובנותיך אונ דיינע טעכטער וועלן אויף די אקסלן גיטראגען ווערען צו דיר והיו אונ דיא מלכים וועלן זיין דיינע דער ציהערס פון דיינע קינדער ושרותיהם אונ זייערע הארינטעם וועלן זיין דיינע זייגערינס פון דיינע קינדער אפים מיט זייער פנים וועלין זיי זיך בוקין צו דיר ביז צו דיא ערד ועפר אונ דעם שטוב פון דיינע פיס וועלן זייא לעקין וידעת אונ דו וועסט דענסטמאל וויסען דאס איך בין גאט אשר דיא מענטשין וואס האפין צוא מיר ווערן ניט פאר שעמט. זאגט גאט איר ישראל מיינט היקח קען דען זיין עס זאל צו גינומן ווערין פון דעם שטארקן די רויב ווס ער האט גערויבט ואם אדר קען דען אנטרונען ווערן פון זיינע הענט דם גיפענקניש פון דעם צדיק אבער איר האט אטעות כי דען אזו הט גאט גזאגט גם דאס געפענקניש פון דעם שטארקין וועט אוך צו גינומען ווערען פון זיין האנד ומלקוח עריץ ימלט אונ דם רוב פון דעם שטארקין וועט אנטרונען ווערן ואת אונ מיט דיינע קריגער וועל איך מיך קריגען ואת בניך אונ דיינע

קדמיכון דחלתכון ואימתכון יתן יי אלהכון על אפי כל ארעא די תדרכון בה כמא די מליל לכון: ססס

יתיצב איש בפניכם פחדכם ומוראכם יתן יהוה אלהיכם על־פני כל־הארץ אשר תדרכו־בה כאשר דבר לכם: ססס

ק"ת. ח"ק. יעל"ח סימן. ומפטירין ותאמר ציון בישעי' סי' מ"ט:

בעל הטורים

כל מקים חסר ה"א בה' בבטים לא הוריש יהושע: (כה) ומוראכם. ב' דין. ואידך ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ מלמד כשנכנסו ישראל היה מוראם אף על חית הארץ כדכתיב והשבתי ח"ר רעה מן הארץ וכענין שנאמר לימות המשיח ונער קטן נוהג בם:

רש"י

צ מלך הבשן: פחדכם ומוראכם. והלא פחד הוא מורא אלא פחדכם על הקרובים ומוראכם על הרחוקים: פחד. לשון בעיתת פתאום: מורא. לשון דאגה מימים רבים: כאשר דבר לכם. והיכן דבר (שמות כג) את אימתי אשלח לפניך וגו': חסלת פרשה עקב

בית יהודא

(אפילו כעוג מלך הבשן) אפילו אזו אמענטש ווי עוג מלך הבשן וועט זיך אויך ניט שטעלן געגן אייך: ופחדכם ומוראכם. פרעגט רש"י (והלא פחד הוא מורא) פחד איז דאך דר זעלביגער טייטש ווי מורא, צו וואס שטייען ביידע ווערטער פחד אונ מורא (אלא פחדכם על הקרובים) נאר פחדכם מיינט מען אייער שרעק וועט זיין אויף די פעלקר וואס זענען נאנט צו אייך (ומוראכם על הרחוקים) אונ מוראכם מיינט מען אייער שרעק וועט זיין אויף די פעלקר וואס זענען נוייט פון אייך (פחד לשון בעיתת פתאום) פחד מיינט מען אפלוצלונגע שרעק (מורא לשון דאגה מימים רבים) מורא מיינט מען אזו אשרעק וואס מען זארגט פר איר ופר די שרעקן פין אלאנגע צייט: וכאשר דבר לכם. ווי הקב"ה האט גערעט צו אייך (והיכן דבר) וואו האט הקב"ה דס גערעט, הקב"ה האט געזאגט צו די יודין (את אימתי אשלח לפניך) מיין מורא וועל איך שיקן פר דיר:

שפתי חכמים

אם אבל הפתח דכתיב לא יתיצב תחלה ואחר כך אם אמרינן לא יתיצב מ"מ ואיש לדרשה אחרינא אתא כדפירש"י אפי' כעוג מלך הבשן כשם מהרי"ן וכדפירש"י בגיטין דף ס"ו גבי וכתן בידה וכן בכמה מקומות ועי"ל דכתיב כאן פחדכם ומוראכם וגו' על פני כל הארץ כלומר כל העולם יהא מת ירא מפניכם א"כ ממילא לא יתיצב מ"מ הוא. רא"ם. אי נמי דק' למה הוכפל הענין דהא לעיל כתיב לא יתיצב איש בפניך וגו' אלא לרבות אפי' אומה וכו': צ כלומר האיש המופלא בבריאותו וגבורתו שיתיצב בפני כולם כהוא דעקר טורא לא יתיצב בפניכם: ק אע"פ פרש"י פירש פחדכם על הקרובים כו' י"ל פרש"י כא לפי' ההכלל למה כחד נא' על הקרובים ומורא על הרחוקים:

חסלת פרשת עקב

פירוש לתורת אלהים

אייך מיט אייך מלחמה צו האלטן אפילו אזו אמענש ווי עוג מלך הבשן פחדכם ומוראכם אייער מורא יתן וועט געבן יי אלהיכם גאט אייער גאט על אויף דעם גאנצין לאנד אשר וואס איר וועט דריגען טרעטען כאשר דבר אזויא וויא ער האט גירעט לכם אויף אייך:

הפטרת עקב (בישעיה סימן מט)

ותאמר ציון עזבני יהוה ואדני שכחני: התשכח אשה עולה מרחם בן־בטנה גם־אלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך: הן על־כפים חקתיך חומתיך נגדי תמיד: מהרו בניך מהרסיך ומחריביך ממך יצאו: שאי־סביב עיניך וראי כלם נקבצו

פירוש ע"ט

ותאמר ציון עזבני יי ציון טראכט זיך גאט הט מיך פאר לאזט ואדני אונ גאט האט מיך פאר געסין אבער התשכח קען דען אאשה פאר געסין איר יונג קינד מרחם פון צו דר בארעמן זיך איבר דעם קינד וואס גייט ארוס פון איר בויך דאס איז דאך געוויס ניט אזו פר געס איך זיא אויך ניט גם אונ ווען אפילו די זאכען ווערען יוא אמאל פאר געסין ואנכי אבר איך גאט וועל דיך ניט פר געסן הן איך געדיינק דיך גלייך ווי איך האב דיך אום גיקריצט אויף מיינע הענד צו זעהן אונ צו גדענקין דיך תמיד אדער על איך האב דיך אום גיקריצט איבער מיינע וואלקין חומותיך דיינע מויערן זענען תמיד אקעגין מיר איך זאל מיך דר מאנען אין זיי צו בויען זיי מהרו בניך לאזען דיינע קינדער איילין תשובה צו טאן מהרסיך וועלן דיינע צופירער וואס האבען דיך צופירט אונ די וואס האבען דיך חרוב

משלי נחמיה

ותאמר ציון עזבני ה' ואדני שכחני וגו'. עס זענען דא צוויי ערליי מענטשן וואס פארין אוועק פון זייערע ווייבער אין אפרעמדע נוייטע לאנד, איינר הט אשלעכטע ווייב ער קען ניט אונ וויל ניט וואוהנען מיט איר, אונ גטין קען ער זיא ניט, ציהט ער אוועק פון איר אונ פארלאזט זיא, אונ מיט דערצייט פארגעסט ער זיא, אמאל טרעפט איינער הט ליב זיין ווייב נאר זיי האבן ניט פרנסה, פארט ער אוועק פון דערהיים זוכען פרנסה, דער מאן הט זיין ווייב נאר פארלאזין, אבער ניט פארגעסין, ער געדיינקט זיא אלע מנוט, אונ וואס ער פארדינט שיקט ער צו איר, אונ באלד וויא ער הט נאר פרנסה, רופט ער זיא, זיא

יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לָלֶכֶת בְּכָל־דְּרָכָיו
וּלְדָבְקָה־בוֹ׃ כג וְהוֹרִישׁ יְהוָה אֶת־
כָּל־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלִּפְנֵיכֶם
וִירִשְׁתֶּם גּוֹיִם גְּדֹלִים וַעֲצֻמִים מִכֶּם׃
כד כָּל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כַּף־
רַגְלְכֶם בּוֹ לָכֶם יִהְיֶה מִן־הַמִּדְבָּר
וְהַלְּבָנוֹן מִן־הַנָּהָר נְהַר־פְּרָת וְעַד
הַיָּם הָאַחֲרוֹן יִהְיֶה גְּבֻלְכֶם׃ כה לֹא־

אֱלָהֲכוֹן לִמְהָךְ בְּ
אָרְחָן דְּתַקְנָן קֳדָמוֹ
וּלְאִתְקָרָבָא לְדַחַלְתֵּ
כג וִיתָרֵךְ יְיָ יָת
עַמְמַיָּא הָאִלֵּין מִקֳּדָמֵי
וְתֵירְתוּן עַמְמִין רַבְרְבִ
וְתַקִּיפִין מִנְּכוֹן׃ כד
אַתְרָא דִּי תִדְרוֹךְ פַּרְסַ
רַגְלְכוֹן בֵּהּ דִּלְכוֹן יְ
מִן מַדְבְּרָא וְלִבְנָן
נַהֲרָא נְהַר פְּרָת וְעַד יַ
מַעַרְבָא יְהֵי תְחוּמְכוֹן
כה לָא יִתְעַתַּד אֱנָ

בעל הטורים

(כד) כל המקום חסר תדרוך. וניכו

רשב״ם

(כד) אשר תדרך כף רגלכם. להלחם בשבעה עממים: מן המדבר. דרום. נהר פרת. צפון: עד הים האחרון. ממקום שאתם עומדים עכשיו בקרן דרומית מזרחית של ארץ ישראל עד הים האחרון במערב: (כה) לא יתיצב איש בתוך התחומין האלה:

ריש״י

בתלמודו שלא ישתכח: ללכת בכל דרכיו. הוא רח
ואתה תהא רחום הוא גומל חסדים ואתה גומל חסדים
ולדבקה בו. אפשר לומר כן והלא אש אוכלה הוא א
הדבק בתלמידים ובחכמים ומעלה אני עליך כאלו נדבק
בו: (כג) והוריש ה׳. עשיתם מה שעליכם ע אף
אעשה מה שעלי: ועצמים מכם. אתם גבורים והם גבור
מכם שאם לא שישראל גבורים מה השבח ההוא שמשבח
האמוריים לומר ועצומים מכם אלא אתם גבורים מש
האומות והם גבורים מכם: (כה) לא יתיצב איש וגו
(שם) אין לי אלא איש אומה ומשפחה ואשה בכשפיה מ
ת״ל לא יתיצב מכל מקום פ א״כ מה ת״ל איש אפי׳ כ

בית יהודא

זָעדֶר יוּד זָאל זַיין גֶעהִיט עֶר זָאל נִיט פַארְגֶעסֶן זַיין לֶערְנֶן: וְלָלֶכֶת בְּכָל דְּרָכָיו. מֶען מֵיינְט (הוּא רַחוּם) הקב״ה הָט רַחֲמָנוּת (וְאַתָּה תְּהֵא רַחוּם) דוּ זָאלְסְט אוֹיךְ הָאבֶּן רַחֲמָנוּת (הוּא גוֹמֵל חֲסָדִים) הקב״ה טוּט חֲסָדִים מִיט מֶענְטְשֶׁן (וְאַתָּה גוֹמֵל חֲסָדִים) דוּ זָאלְסְט אוֹיךְ טָאן חֲסָדִים מִיט מֶענְטְשֶׁן (וּלְדָבְקָה בוֹ) דוּ זָאלְסְט דִיךְ בַּהֶעפְטֶן צוּ הקב״ה, פְרֶעגְט רש״י (אֶפְשַׁר לוֹמַר כֵּן) קֶען מֶען אַזוֹ זָאגֶן, קֶען דֶען אַמֶענְטְשׁ זַיין בַּהֶעפְט צוּ הקב״ה (וַהֲלֹא אֵשׁ אוֹכְלָה הוּא) הקב״ה אִיז דָאךְ וִוי אַבְּרֶענֶענְדִיגֶע פַייעֶר (אֶלָּא) נָאר מֶען מֵיינְט (הִדָּבֵק בְּתַלְמִידִים וּבַחֲכָמִים) דוּ זָאלְסְט דִיךְ בַּהֶעפְטֶן צוּ תַּלְמִידִים וָוָאס לֶערְנֶען תּוֹרָה אוּנ צוּ חֲכָמִים וָואס לֶערְנֶען תּוֹרָה (וּמַעֲלֶה אֲנִי עָלֶיךָ כְּאִילוּ נִדְבַּקְתָּ בוֹ) וָועל אִיךְ אוֹיף דִיר רֶעכְנֶען גְלַייךְ וִוי דוּ וָואלְסְט דִיךְ בַּאהֶעפְט צוּ הקב״ה: (כג) וְהוֹרִישׁ ה׳. וֶועט הקב״ה פַארְטְרַייבֶּן דִי פֶעלְקֶער פַר אַייךְ, הקב״ה זָא
צוּ דִי יוּדִין (עֲשִׂיתֶם מַה שֶׁעֲלֵיכֶם) אוֹיבּ אִיר וֶועט הָאבֶּן גֶעטָאן וָואס אוֹיף אַייךְ אִיז גֶעוֶוען צוּ טָאן (אַף אֲנִי אֶעֱשֶׂה מַה שֶׁעָלַי) וָועל אִיךְ אוֹיךְ טָאן וָוָאס אוֹיף מִיר אִיז צוּ טָאן: (וַעֲצוּמִים מִכֶּם). שְׁטַארְקֶערֶע פוּן אַייךְ (אַתֶּם גִּבּוֹרִים) אִיר זֶע
שְׁטַארְקֶע (וְהֵם גִּבּוֹרִים מִכֶּם) אוּנ זֵיי זֶענֶען שְׁטַארְקֶער פוּן אַייךְ (שֶׁאִם לֹא שֶׁיִּשְׂרָאֵל גִּבּוֹרִים הָיוּ) וָוארוּם אוֹיבּ דִי יוּדִין וָואלְט
נִיט גֶעוֶוען שְׁטַארְקֶע (מַה הַשֶּׁבַח הַהוּא שֶׁמְּשַׁבֵּחַ אֶת הָאֱמוֹרִיִּים לֵאמֹר וַעֲצוּמִים מִכֶּם) וָוָאס אִיז דֶער לוֹיבּ וָואס עֶר לוֹיבְּט
אֱמוֹרִיִּים צוּ זָאגֶן זֵיי זֶענֶען שְׁטַארְקֶער פוּן אַייךְ (אֶלָּא) נָאר אַזוֹ מֵיינְט מֶען (אַתֶּם גִּבּוֹרִים מִשְּׁאָר אֲנָשִׁים וְהֵם גִּבּוֹרִים מִכֶּם) א
זֶענְט שְׁטַארְקֶער פוּן אַנְדֶערֶע מֶענְטְשֶׁן אוּנ דִי אֱמוֹרִיִּים זֶענֶען שְׁטַארְקֶער פוּן אַייךְ: (כה) וְלֹא יִתְיַצֵּב אִישׁ בִּפְנֵיכֶם. זָא
רש״י (אֵין לִי אֶלָּא אִישׁ) פוּן דֶעם פָּסוּק וַויים אִיךְ אַיין מֶענְטְשׁ וֶועט זִיךְ נִיט שְׁטֶעלֶען פַר אַייךְ (אוּמָּה וּמִשְׁפָּחָה וְאִ
בִּכְשָׁפֶיהָ מִנַּיִן) פוּן וַואנֶען וַוייסֶען מִיר אֲפִילוּ אַגַאנְצֶע פָאלְק אוּנ אֲפִילוּ אַגַאנְצֶע פַאמִילְיֶע אוּנ אֲפִילוּ אַאִשָּׁה מִיט כִּשׁ
וֶועט זִיךְ אוֹיךְ נִיט שְׁטֶעלֶען גֶעגֶען אַייךְ (תַּלְמוּד לוֹמַר לֹא יִתְיַצֵּב מִכָּל מָקוֹם) זָאגְט דֶר פָּסוּק מֶען וֶועט זִיךְ נִיט שְׁטֶעלֶען גֶע
דִיר, מֵיינְט מֶען עֶס וֶועט זִיךְ קֵיינֶער שְׁטֶעלֶן גֶעגֶען דִיר, פְרֶעגְט רש״י (אִם כֵּן) אוֹיבּ עֶס אִיז אַזוֹ, אַז עֶס וֶועט ז
קֵיינֶער שְׁטֶעלֶן גֶעגֶען דִי יוּדִין (מַה תַּלְמוּד לוֹמַר אִישׁ) פַר וָואס זָאגְט דֶער פָּסוּק אִישׁ, אַמֶענְטְשׁ, עֶנְפֶערְט רש״י מֶען מֵיי

שפתי חכמים

כלמס יקומו ויסכו כה: ס פי׳ דא״ל ולדבקה בו מה הוא רחום אף אתה תהא רחום דהא כבר כתיב ללכת בדרכיו ופירש״י מה הוא רחום וכו׳ אלא ע״כ לדרשא אחריתא הוא דאתא

כדפירש״י וכו׳ וכזה יתורץ מה שמקשים למה לא פירש״י לעיל כפכ וכו תדבק וגם כפ׳ ראה בפסוק ובו תדבקון ודו״ק: ע אף כאן פירו כדפרישית לעיל: פ ה״פ אי הוה כתיב איש לא יתיצב כ״א דוו

פירוש לתורת אלהים

צוּ גֵיין בְּכָל דְּרָכָיו אִין אַלֶע זַיינֶע וֶועגִין וּלְדָבְקָה בוֹ אוּנ צוּ בַּהֶעפְטֶן זִיךְ אִין אִים: (כג) וְהוֹרִישׁ יְיָ וֶועט גָאט פַר טְרַייבֶּן אֶת דִי אַלֶע פֶעלְקֶער מִלִּפְנֵיכֶם פוּן פַר אַייךְ וִירִשְׁתֶּם אוּנ אִיר וֶועט יַרְשֶׁענֶען גּוֹיִם גְּדוֹלִים גְרוֹסֶע פֶעלְקֶער וַעֲצוּמִים אוּנ שְׁטַארְקֶע מִכֶּם פוּן אַייךְ [עיין רש״י]: (כד) כָּל הַמָּקוֹם אַלֶע עֶרְטֶער אֲשֶׁר וָואס אַייעֶרֶע פִּיס וֶועלֶן טְרֶעטֶן אוֹיף אִים לָכֶם צוּ אַייךְ יִהְיֶה וֶועט עֶס זַיין פוּן דֶר מִדְבָּר אוּנ פוּן דֶעם בַּארְג לְבָנוֹן מִן הַנָּהָר פ דֶעם טַייךְ פְּרָת וְעַד בִּיז דֶעם לֶעצְטֶן יַם בִּיז דֶע יַם וָואס אִיז אִין סוֹף אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה וֶועט זַ גְּבוּלְכֶם אַייעֶרֶע גְרֶענֶעץ: (כה) לֹא יִתְיַצֵּב אִישׁ בִּפְנֵי עֶס וֶועט זִיךְ נִיט שְׁטֶעלֶן קֵיין שׁוּם מֶענְטְשׁ פ

אייך

משְׁכְּבָךְ וּבְמִקִימָךְ׃
וְתִכְתְּבִנּוּן עַל מְזוּזִין
וְתִקְבְּעִנּוּן בְּסִפֵּי בֵּיתָךְ
וּבְתַרְעָיךְ׃ כא בְּדִיל דְיִסְגּוּן
יוֹמֵיכוֹן וְיוֹמֵי בְנֵיכוֹן עַל
אַרְעָא דִּי קַיֵּים יְיָ
לַאֲבָהָתְכוֹן לְמִתַּן לְהוֹן
כְּיוֹמֵי שְׁמַיָּא עַל אַרְעָא׃
אֲרֵי אִם מִטַּר תִּטְּרוּן
יָת כָּל תַּפְקֵדְתָּא הָדָא
דִּי אֲנָא מְפַקֵּד יָתְכוֹן
לְמֶעְבְּדַהּ לְמִרְחַם יָת יְיָ

וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ׃ כ וּכְתַבְתָּם עַל־
מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ׃ כא לְמַעַן
יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה
אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת
לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל־הָאָרֶץ׃ ס
שביעי ומפטיר כב כִּי אִם־שָׁמֹר תִּשְׁמְרוּן
אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי
מְצַוֶּה אֶתְכֶם לַעֲשֹׂתָהּ לְאַהֲבָה אֶת־

א וכתבתם בס יד שבת לב מנחות מד : על מזוזות מנחות לד : למען ירבו ברכות ח טז שבת לב קס יומא יא קידושין לד בתרא קי חולין קלה : אשר נשבע ה׳ סנהדרין ל : כימי השמים על הארץ שם עקידה שער טז : לאהבה את ה׳ אלהיכם כתובות קיא :

בעל הטורים

וכתבתם על מזוזות ביתך. וסמיך ליה למען ירבו שע״י המזוזות לא המשחית אל בתיכם. וסמיך ליה אם שמור תשמרון על שם ה׳ שומרך צלך על יד ימינך : (כא) על הארץ . ע״פ על הארץ בזה הספר כנגד ט׳ שבטים שנטלו חלק מעבר לירדן : (כב) כי אם שמר . כגי׳ תורה :

רשב״ם

(כא) כימי השמים על הארץ . כלו׳ מטר מן השמים והאדמה תתן את יבולה :

רש״י

לו קוברו שנא׳ ולמדתם אותם את בניכם מ לדבר בם וגו׳ : (כא) למען ירבו ימיכם וימי בניכם. אם עשיתם כן ירבו ואם לאו לא ירבו שדברי תורה נדרשין מכלל לאו הן ומכלל הן לאו : להתת להם . (שם) לתת לכם אין כתיב כאן אלא לתת להם מכאן מצינו למדים תחיית המתים נ מן התורה: (כב) שמור תשמרון. אזהרת שמירות הרבה להזהר

בית יהודא

הוא כאלו קוברו) איז גלייך ווי ער וואלט אים באגראבן (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם וגו׳ : (כא) ולמען ירבו ימיכם וימי בניכם) . איר זאלט לערנן די תורה אונ מצות צו אייערע קינדער , זיי זאלן רעדן די ווערטער פון די תורה פון וועגן עס זאל געמערט ווערן אייערע טעג אונ די טעג פון אייערע קינדער (אם עשיתם כן ירבו) אויב איר וועט אזו טאן וועט גימערט ווערן אייערע טעג אונ די טעג פון אייערע קינדער (ואם לאו) אוב איר וועט ניט אזוי טאן (לא ירבו) וועלין זייא ניט געמערט ווערען (שדברי תורה נדרשין מכלל לאו הן ומכלל הן לאו) ווארום די תורה ווערט געלערנט מען זאל וויסן פון ניין יוא אונ פון יוא ניין : ולתת להם) . זאגט רש״י (לתת לכם אין כתיב כאן) עס שטייט ניט אין פסוק הקב״ה האט געשווארן צו אייערע אלטערן ער זאל אייך געבען די לאנד (אלא לתת להם) נאר עס שטייט הקב״ה הט געשווארן צו אייערע אלטערן ער זאל זיי געבן די לאנד , צו די אלטערן זאל ער געבן די לאנד , די אלטערן זענען דאך געשטארבן (מכאן מצינו למדים תחיית המתים מן התורה) פון דאנען קענען מיר לערנן , אז מיר ווייסן פון די תורה עס וועט זיין תחיית המתים , וועלן אברהם יצחק יעקב אויפשטיין לעבעדיג אונ וועלען קומן אין ארץ ישראל : (כב) ושמור תשמרון. היטן זאלט איר היטען (אזהרת שמירות הרבה) מען הט אנגעזאגט אוף פיל היטונג (להזהר בתלמודו שלא ישתכח)

שפתי חכמים

ר על האדמה וגו׳ י״ל שתשובו לארץ יתארכו ימים שם : מ דהל״ל לכתוב קרא ולמדתם את בניכם ללמוד בם לדבר בם ל״ל : נ שהמתים

פירוש ע״ט

וכתבתם אונ דו זאלסט זיי שרייבן על מזוזות אוף די שטידלעך ביתך פון דיין שטוב ובשעריך אונ דיינע טויערן : (כא) למען ירבו דרום זייא זאלין געמערן ימיכם אייערע טעג וימי אונ דיא טעג בניכם פון אייערע קינדער על האדמה אוף די ערד אשר וואס גאט האט געשווארען לאבותיכם צו אייערע עלטערן לתת צו געבען להם צו זיי כימי ווייא דיא טעג וואס דער הימל איז אוף די ערד פיין רש״י :
(כב) כי אם שמור תשמרון ווען איר וועט היטן את די אלע מצות אשר וואס איך גביט אייך לעשותה צו טאן לאהבה צו ליב האבן את גאט אייער גאט ללכת

ליקוטי יוסף

(כא) למען ירבו ימיכם וגו׳. די גמרא זאגט מען הט דערציילט צו רבי יוחנן אין בבל זענען דא אלטע מענטשן , האט ער זיך געוואונדערט , עס שטייט דאך אין פסוק למען ירבו ימיכם על האדמה, אייערע טעג וועלן גימערט ווערן אויף די ערד פון ארץ ישראל, אבער ניט אין חוצה לארץ , ווי מען האט אים געזאגט זייא גייען אין דער פריה אונ פארין נאכט אין שוהל דאווענען , הט ער געזאגט אין דעם זכות לעבען זייא לאנג , רבי יהושע בן לוי האט געזאגט צו זיינע קינדער איר זאלט גיין אין דער פריה אונ פארין נאכט דאווענען אין שוהל , וועט איר לאנג לעבען , עס האט געטראפן א אשה איז גאנץ אלט געווען אונ זיא איז געקומען צו רבי יוסי בן חלפתא אונ הט געזאגט צו אים מיין לעבען איז מיר פארמאוסת פון עלטער , איך וויל שטארבן , אונ קען ניט , האט רבי יוסי צוא איר געזאגט וועלכע מצוה ביזטו געוואנט צו טאהן , האט זיא געזאגט איך גייא אלע טאג פריה אבענד אין שוהל דאווענען , האט רבי יוסי צו איר געזאגט דריי טאג זאלסטו ניט גיין אין שוהל דאווענען , וועסטו שטארבען , די אשה האט אזוי געטאהן , אויף דעם דריטען טאג איז זיא קראנק געווארן אונ געשטארבן , זעהן מיר וויא גרויס איז די מצוה צוא גיין אלע טאג פריה אונ אבענד אין שוהל דאווענען , וועט מען זוכה זיין צו לאנג לעבען :

יְהוָה נֹתֵן לָכֶם׃ יח וְשַׂמְתֶּם אֶת־דְּבָרַי
אֵלֶּה עַל־לְבַבְכֶם וְעַל־נַפְשְׁכֶם
וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל־יֶדְכֶם וְהָיוּ
לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם׃ יט וְלִמַּדְתֶּם
אֹתָם אֶת־בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם
בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ׃

לְכוֹן: יח וּתְשַׁוּוֹן יָת
פִּתְגָמַי אִלֵּין עַל לִבְּכוֹן
וְעַל נַפְשְׁכוֹן וְתִקְטְרוּן
יָתְהוֹן לְאָת עַל יֶדְכוֹן
וִיהוֹן לִתְפִלִּין בֵּין עֵינֵיכוֹן
יט וְתַלְּפוּן יָתְהוֹן יָת
בְּנֵיכוֹן לְמַלָּלָא בְהוֹן
בְּמִתְבָךְ בְּבֵיתָךְ
וּבְמֵהָכָךְ בְּאָרְחָא

תו"א ושמתם את דברי אלה ברכות ... קידושין ל מנחות לו: על לבבכם ברכות ...

טו: וקשרתם שם י יד: לטוטפות זבחים לד: ולמדתם ברכות טו קידושין כט ל בתרא כא: לדבר בם ברכות יג:

בית יהודא

הט געשיקט זיין זוהן צו א סעודה (וְהָיָה יוֹשֵׁב וּמַפְקִידוֹ) דער פאטער הט געזאגט צום זוהן (אַל תֹּאכַל יוֹתֵר מִצָּרְכְּךָ) זאלסט נים עסן מער ווי פיל דו דארפסט עסן (שֶׁתָּבֹא נָקִי לְבֵיתְךָ) זאלסט קומן ריין אהיים (וְלֹא הִשְׁגִּיחַ הַבֵּן הַהוּא) דער זוהן הט ניט אכטונג געגעבן אויף די רייד פון פאטער (אָכַל וְשָׁתָה יוֹתֵר מִצָּרְכּוֹ) ער הט גיגעסן אונ געטרונקן מער ווי פיל ער הט געדארפט (וְהֵקִיא וְטִנֵּף אֶת כָּל בְּנֵי הַמְּסִבָּה) ער הט אויס־גיבראכן וואס ער הט גיגעסן אונ געטרונקן אונ הט בשמיצט אלע מענטשן וואס זענן גיזעסן ביי די סעודה (נְטָלוּהוּ בְּיָדָיו וּבְרַגְלָיו וּזְרָקוּהוּ אֲחוֹרֵי פַּלְטֵרִין) מען הט אים אנגענומן ביי די הענט אונ ביי די פיס אונ מען האט אים ארויסגעווארפן אינטער דעם פאלאץ: (מְהֵרָה) . הקב"ה זאגט איך וועל אייך געשווינט ארויסטרייבן פון לאנד (אֵינִי נוֹתֵן לָכֶם אַרְכָּא) איך וועל אייך נים געבן אדערלייגערונג , איך וועל נים ווארטען (וְאִם תֹּאמְרוּ וַהֲלֹא נִתְּנָה אַרְכָּא לְדוֹר הַמַּבּוּל) אוב איר וועט זאגן עס איז דאך גיגעבן געווארן אדערלייגערונג צו די מענטשן וואס מען הט אוף זיי געבראכט דם פארפלייצונג פון מבול (שֶׁנֶּאֱמַר) וויא עס שטייט אין פסוק (וְהָיוּ יָמָיו מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה) הקב"ה האט געזאגט איך וועל ווארטען הונדערט מיט צוואנציג יאר, טאמער וועלן זיי טאן תשובה פר וואס ווארט מען אונז נים טאמער וועלן מיר טאן תשובה, דער תירוץ איז (דוֹר הַמַּבּוּל לֹא הָיָה לָהֶם מִמִּי לִלְמוֹד) די מענטשן פון מבול האבן נים געהאט פון וועמן צו לערנן פרום צו זיין, דריבער הט מען זיי געמוזט ווארטן אזאנג ציים ביז נח וועט בויען די תבה, אונ ער וועט זיי זאגן עס וועט קומן א מבול, טאמער וועלן זיי אים גלויבן אונ וועלן טאן תשובה (וְאַתֶּם יֵשׁ לָכֶם מִמִּי לִלְמוֹד) איר הט דאך אתורה הט איר דאך פון וועמן צו לערנען, פר וואס זאל מען אין ווארטן: (יח) וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי וגו'). משה זאגט צו דיא יודין (אַף לְאַחַר שֶׁתִּגְלוּ הֱיוּ מְצוּיָּנִים בְּמִצְוֹת) אפילו נאכדעם ווי איר וועט פארטריבען ווערען פון אייער לאנד זאלט איר אויך זיין בצייכונגט מיט מצות (הָנִיחוּ תְּפִלִּין עֲשׂוּ מְזוּזוֹת) לייגט תפלין מאכט מזוזות בייא אייערע טירען (כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ לָכֶם חֲדָשִׁים כְּשֶׁתַּחְזְרוּ) ווען איר וועט צוריק קומן אין ארץ ישראל זאלן די מצות נים זיין ביי אייך נייע (וְכֵן הוּא אוֹמֵר הַצִּיבִי לָךְ צִיּוּנִים) אונ אזוי זאגט דער פסוק שטעל דיר צייכנס, ווייל דו וועסט דארפען צוריק קומן אין ארץ ישראל: (יט) וּלְדַבֵּר בָּם) . זאגט רש"י (מִשָּׁעָה שֶׁהַבֵּן יוֹדֵעַ לְדַבֵּר) ווען אקינד הייבט אן רייִדן (לַמְּדֵהוּ תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה) זאלסטו אים לערנען דעם פסוק תורה צוה לנו משה (שֶׁיְּהֵא זֶה לִמּוּד דִּבּוּרוֹ) מיט דעם פסוק זאלסטו אים אנהייבן לערנען ריידן (מִכָּאן אָמְרוּ) פון דאנען האבן די חכמים געזאגט (כְּשֶׁהַתִּינוֹק מַתְחִיל לְדַבֵּר) ווען אקינד הייבט אן ריידן (אָבִיו מֵסִיחַ עִמּוֹ בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ) זאל דער פאטער מיט אים ריידע לשון קודש (וּמְלַמְּדוֹ תּוֹרָה) אונ זאל מיט אים לערנען תורה (וְאִם לֹא עָשָׂה כֵּן) אוב דער פאטער הט נים אזו געטאן (הֲרֵי

רש"י

המשתה והיה יושב ומפקידו אל תאכל יותר מצרכך שתבא נקי לביתך ולא השגיח הבן ההוא אכל ושתה יותר מצרכו והקיא וטנף את כל בני המסיבה נטלוהו בידיו וברגליו וזרקוהו אחורי פלטרין: מהרה (שם) איני נותן לכם ארכא ואם תאמרו והלא נתנה ארכא לדור המבול שנאמר (בראשית ו) והיו ימיו מאה ועשרים שנה דור המבול לא היה להם ממי ללמוד ואתם יש לכם ממי ללמוד: (יח) ושמתם את דברי (ספרי) אף לאחר שתגלו היו מצויינים במצות הניחו תפילין עשו מזוזות כדי שלא יהיו לכם חדשים כשתחזרו וכן הוא אומר (ירמיה לא) הציבי לך ציונים: (יט) לדבר בם. (ספרי) משעה שהבן יודע לדבר למדהו תורה צוה לנו משה שיהא זה למוד דבורו מכאן אמרו כשהתינוק מתחיל לדבר אביו מסיח עמו בלשון הקדש ומלמדו תורה ואם לא עשה כן הרי הוא

שפתי חכמים

לכך אגלה אתכם יימנה: י וא"ת הלא נתן גם לישראל ארכא אחר שחטאו י"ל דה"ק כיון שתתמלא סאתם מיד יביא עליהם פורעניות מה שא"כ גבי דור המבול אע"פ שנתמלא סאתם אפ"ה נתן להם עוד ארכא כדכתיב ויאמר ה' לא ידון וגו' ק"ך שנה ופירש"י אאריך להם אפי וכו':

כ והא דפירש"י לעיל בס"פ פרשת בראשית אע"פ בראי בלבדון ש דור אנוש וכו' י"ל שסבורים היו שהיה מקרה בעלמא כיון שלא הכין אלא שלים: ל דאל"כ מה ענין זה אצל גלותם וא"ל דושמתם וגו' וכ הנמשכים אחריו מיירי בגלותם א"כ מה זה שאמר באחרונה למען ירב

פירוש לתורת אלהים

אונ איר וועט פארלארין ווערין מהרה גיך מעל פון דעם גוטן לאנד אֲשֶׁר וואס גאט טוט צו אייך געבין: (יח) וְשַׂמְתֶּם אונ איר זאלט טאן אֶת די רייד עַל לְבַבְכֶם אוף אייערע הערצער וְעַל נַפְשְׁכֶם אונ אויף אייערע נשמות וּקְשַׁרְתֶּם אונ איר זאלט אן קניפען אֹתָם זיי לְאוֹת פר אצייכין עַל יֶדְכֶם אוף אייערע הענד וְהָיוּ אונ זייא זאלן זיין לְטוֹטָפֹת צו תפלין בֵּין עֵינֵיכֶם צווישען אייערע אויגען: (יט) וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אונ איר זאלט לערנען זיי אֶת בְּנֵיכֶם מיט אייערע קינדער לְדַבֵּר בָּם צו רייִדן אין זיי בְּשִׁבְתְּךָ ווען דו וועסט זיצען אין דער היים וּבְלֶכְתְּךָ אונ אז דוא וועסט גיין אין וועג אונ ווען דו לייגסט זיך אונ שטייסט אויף [עיין רש"י]

וכתבתם

יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם
אלהים אחרים והשתחויתם להם׃
יז וחרה אף־יהוה בכם ועצר את־
השמים ולא־יהיה מטר והאדמה
לא תתן את־יבולה ואבדתם
מהרה מעל הארץ הטבה אשר

אונקלוס

ילמא יטעון לבכון ותסטון ותפלחון לטעות עממיא ותסגדון להון׃ ויתקוף רגזא דיי בכון ויחוד ית שמיא ולא יהי מטרא וארעא לא תתן ית עללתה ותיבדון בפריע מעל ארעא טבתא דיי יהב

ר״א ועבדתם אלהים אחרים יבמות עת סנהדרין קיג: ועלר תענית ג ו ז ח הדרין שם: והבדתם ברכות טו תענית ז:

בעל הטורים

(טז) לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם להם. ז׳ ממי״ן בס״ת וכנגדן פתחי לי אחותי רעיתי יונתי תמתי שראשי ז׳ יודין בס״ת לומר כל המודה בעכו״ם ככופר בעשרת הדברות שנתנו למ׳ יום וכן ז׳ ממי״ן כי ז׳ מומין כתיבי בעכו״ם פה להם ולא ידברו וגומר:

רש״י

אין אדם מורד בהקב״ה אלא מתוך שביעה שנאמר (דברים ח) פן תאכל ושבעת ובקרך וצאנך ירביון מה הוא אומר אחריו ורם לבבך ושכחת: וסרתם. לפרוש מן התורה ומתוך כך ועבדתם אלהים אחרים שכיון שאדם פורש מן התורה הולך ומדבק בע״א וכן דוד הוא אומר (שמואל א כו) כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה׳ לאמר לך עבוד וגו׳ ומי אמר לו כן אלא כיון שאני מגורש מלעסוק בתורה הריני קרוב לעבוד אלהים אחרים: אלהים אחרים. (ספרי) שהם אחרים לעובדיהם ו צועק אליו ואינו עונהו נמצא עשוי לו כנכרי: (יז) את יבולה. אף מה שאתה מוביל לה ז כענין שנאמר (חגי א) זרעתם הרבה והבא מעט: ואבדתם מהרה. על כל שאר היסורין ח אגלה אתכם מן האדמה שגרמה לכם לחטוא ט (ספרי) משל למלך ששלח בנו לבית

בית יהודא

אוכלים ושבעים) ווייל איר וועט עסן אונ זאט זיין (השמרו לכם) זאלט איר אייך היטן (שלא תבעטו) איר זאלט ניט אוועקטרעטן פון הקב״ה (שאין אדם מורד בהקב״ה אלא מתוך שביעה) ווארום אמענטש גייט ניט אוועק פון הקב״ה ווען ער איז הונגעריג וארעם] נאר ווען ער איז זאט ורייך] (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק (פן תאכל ושבעת ובקרך וצאנך ירביון) טאמער וועסטו עסן אונ דו וועסט זיין זאט, דיינע רינדער אונ דיינע שעפסן וועלן געמערט ווערן (מה הוא אומר אחריו) וואס זאגט דר פסוק נאכדעם (ורם לבבך ושכחת) דיין הארץ וועט דערהייכט ווערן וועסטו פארגעסן הקב״ה: וסרתם] . איר וועט אוועקקערן פון הקב״ה . מיינט מען (לפרוש מן התורה) איר וועט אייך אפשיידן פון די תורה (ומתוך כך ועבדתם אלהים אחרים) דריבער וועט איר קומן צו דינען עבודה זרה (שכיון שאדם פורש מן התורה הולך ומדבק בעבודת גלולים) גייט ער אונ באהעפט זיך צו דינען עבודה זרה (וכן בדוד הוא אומר) בייא דוד זאגט אויך אזו דר פסוק (כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה׳) זיי האבן מיך געוועלט פארטריבן פון צו זיין בהעפט צו די נחלה ודי תורה] פון הקב״ה (לאמר לך עבוד אלהים אחרים) צו זאגן גיי דינען עבודה זרה, פרעגט רש״י (ומי אמר לו כן) ווער האט דען אזו געזאגט צו דוד ער זאל גיין דינען עבודה זרה (אלא כיון שאני מגורש מלעסוק בתורה) נאר ווייל איך בין פארטריבן פון צו לערנען תורה (הריני קרוב לעבוד עבודת גלולים) בין איך נאנט צוא דינען עבודה זרה: ואלהים אחרים] . מיינט מען (שהם אחרים לעובדיהם) די גאטער זענען פרעמד צו די מענטשן וואס דינען צו זיי (צועק אליו ואינו עונהו) דר מענטש שרייט צוא זיין גאט אונ ער ענטפערט אים ניט (נמצא עשוי לו כנכרי) איז זיין גאט צו אים ווי אפרעמדער: (יז) ואת יבולה] . מיינט מען די ערד וועט ניט געבן (אף מה שאתה מוביל לה) אפילו דאס וואס דו האסט געבראכט אין פעלד אונ געזייט (כענין שנאמר) וויא עס שטייט אין פסוק (זרעתם הרבה והבא מעט) איר וועט זייען פיל אונ וועט אריינברענגען ווייניג: ואבדתם מהרה] . הקב״ה זאגט (על כל שאר היסורין אגלה אתכם מן האדמה שגרמה לכם לחטוא) אויסר אלע יסורים וואס איר וועט האבן וועל איך אייך פארטרייבן פון די לאנד ווייל זיא האט אייך געבראכט צו זינדיגען (משל לעשיר ששלח בנו לבית המשתה) למשל אגרייכר מענטש

דעת זקנים מבעלי התוספות

שמים לפי שהוא זמן אסיפה וקציר וגשמים בעת הקציר סימן קללה שנא׳ הלא קציר חטים היום וגו׳ ובמס׳ ברכות פריך כתיב ואספת דגנך דמשמע אתה בעצמך וכתיב ועמדו זרים ורעו צאנכם ומשני כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום כאן שאין עושין רצונו של מקום וקשה דהרי קאי אוהיה אם שמוע וצ״ע:

שפתי חכמים

היאך מוסב ואכלת ושבעת אלמעלה וכי בשביל שיהא מאכל לבהמתו הוא שבע ומתרץ דלא מוסב למעלה והרי זו כו׳: ה משום דפי׳ וסרתם בכ״מ הוא לסור ממה שנלטוו לעשות שהן ממלות עשה כדכתיב וסרתם מן הדרך וגו׳ לא ממה שהוזהרו שלא לעשות הלכך ע״כ צ״ל דפי׳ וסרתם לסור מן התורה שנלטוו לעסוק בה ויתחייב מזה ועבדתם וגו׳ מכאן אמרו שהפורש וכו׳ רא״ם: ו ע׳ בפרשת יתרו ברש״י: ז דאל״כ יבולה ל״ל הא כבר כתיב ועלר וכו׳ ולא יהיה מטר שהשמים לא תתן את יבולה הנהוג: ח ר״ל וכי בשביל שלא יהא מטר והאדמה לא תתן את יבולה בשביל זה יאבדו מהרה ל״פ על כל כו׳: דק״ל מלת הטובה ל״ל דהל״ל מעל ארצכם או מעל הארץ כו׳ אלא לומר שטובתה שהיתה טובה כשכבר הימים היא גרמה לכם לחטוא

פירוש לתורת אלהים

ערען לבבכם אייער הארץ וסרתם אונ איר וועט פקערין ועבדתם אונ איר וועט דינען אלהים אחרים פרעמדע אפגעטער והשתחויתם להם אונ איר וועט ך בוקין צו זיי: (יז) וחרה אונ עס וועט גרימן אף דער צארין יי׳ פון גאט בכם אויף אייך ועצר אונ ער וועט אוף האלטן את השמים דעם הימל ולא יהיה אונ עס וועט ניט זיין מטר רעגין והאדמה אונ די ערד לא תתן וועט ניט געבן את יבולה איר פרוכט ואבדתם

וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ׃
טו וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ
וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ׃ טז הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן

וְתִכְנוֹשׁ עֲבוּרָךְ וְחַ...
וּמִשְׁחָךְ׃ טו וְאֶתֵּן עִ...
בְּחַקְלָךְ לִבְעִירָךְ וְתֵ...
וְתִשְׂבַּע׃ טז אִסְתַּמְּרוּ ...

תו"א ואספת דגנך ברכות לה: ונת... ברכות טי מג: והכלת יו... גיטין סב:

בית יהודא

געטאן וואס איר דארפט טאן (אף אני אעשה מה שעלי) וועל איך טאן וואס איך דארף טאן, איך וועל אייך געבן רעגן (בעתו) אין זיין צייט (בלילות) ביי נאכט, ווען מענטשן זענען אין דערהיים (שלא יטריחו אתכם) דר רעגן זאל אייך ניט בעלעסטיגן (דבר אחר) נאך אפשט איז בעתו, אין זיין צייט מיינט מען (בלילי שבתות) שבת ביי נאכט (שהכל מצויין בבתיהם) ווען אלע יודין זענען אין דערהיים: ויורה. (היא רביעה הנופלת אחר הזריעה) יורה מיינט מען דעם רעגן וואס רעגינט נאך דעם פארזייהונג (שמרוה את הארץ ואת הזרעים) ער מאכט זאט מיט וואסר די ערד אונ דם פארזייהונג: ומלקוש. (רביעה היורדת סמוך לקציר) מלקוש מיינט מען דעם רעגן וואס רעגינט נאנט פר דעם שניידן די תבואה (למלאות התבואה בקשיה) די קערנר זאלן ווערן פוהל אין די שטרויא (ולשון מלקוש דבר המאוחר) מלקוש איז דער־טייטש אפארשפעטיגטע זאך (כדמתרגמינן והיו העטופים ללבן) די עטופים, די שפעטיגע שעפסן זענען געוועזן פר לבן, טייטשט דר תרגום לקשיא, איז לקשיא דערטייטש די שפעטיגע, אונ מלקוש איז אויך דערטייטש די שפעטיגע (דבר אחר) נאך אפשט איז (לכך נקראת מלקוש) דריבער ווערט דר רעגן וואס גייט אין ניסן גערופן מלקוש (שיורד על המלילות ועל הקשין) ווייל ער גייט אויף די קערנר אונ אויף די שטרויא: ואספת דגנך. מיינט מען (אתה תאספנו) וועסט איינזאמלען דיינע תבואה פון פעלד (אל הבית) אין שטוב (ולא אויביך) ניט דיינע פיינד (כענין שנאמר) ווי שטייט אין פסוק (אם אתן את דגנך עוד מאכל לאויביך) אויב איך וועל געבן דיינע קארען צו דיינע פיינד צום עסן (כי מאספיו יאכלוהו) נאר די וואס וועלן פארזאמלען די תבואה פון פעלד אין שטוב וועלן עסן די תבואה (ולא כענין שנאמר) ניט ווי עס שטייט אין פסוק (והיה אם זרע ישראל וגו׳) ווען די יודין פלעגן פארזייען, אונ די תבואה איז אויפגעוואקסן זענען געקומען מדין אונ עמלק אונ האבן אפגעשניטן דיא תבואה: (טו) ונתתי עשב בשדך. איך וועל געבן אין דיין פעלד פר דיינע בהמות (שלא תצטרך להוליכם למדברות) דו זאלסט ניט דארפן פירן די בהמות אין מדבר זיי צו פיטערן (דבר אחר) נאך אפשט איז (שתהיה גוזז תבואתך כל ימות הגשמים) דו וועסט אפרייסן פון די גראז דיינע תבואה אגאנצן ווינטר, וואס עס וועט אביסל וואקסן וועסטו אפרייסן (ומשליך לפני בהמתך) אונ דו וועסט ווארפן די גראז פון די תבואה פאר דיינע בהמות (ואתה מונע ידך ממנה שלשים יום קודם לקציר) אונ דרייסיג טעג פאר שניידן די תבואה וועסטו אופהערן צו רייסן די גראז (ואינה פוחתת מדגנה) פון דעסטוועגן וועט ניט זיין ווייניגער וויא עס דארף זיין: ואכלת ושבעת. זאגט רש״י (הרי זו ברכה אחרת) דס איז איין אנדר ברכת (שתהא ברכה בפת בתוך המעים) עס וועט זיין אברכה אין דעם ברויט ווען דס ברויט וועט זיין ביא דעם מענטש אין די גידעריב בויך (ואכלת ושבעת) ווי פיל דוא וועסט עסן וועסטו זאט זיין: (טז) השמרו לכם. איר זאלט אייך היטן (כיון

רש״י

אף אני אעשה מה שעלי: בעתו. בלילות שלא יט... אתכם ד״א (שם) בעתו בלילי שבתות שהכל מ... בבתיהם: יורה. (תענית ו) היא רביעה הנופלת אחר הזריעה שמרוה את הארץ ואת הזרעים: ומלקוש. ר... היורדת סמוך לקציר למלאות התבואה בקשיה (שם) מלקוש דבר המאוחר כדמתרגמינן (בראשית ל) והיו העטופים ללבן לקשיא. ד״א לכך נקראת מלקוש שיורד על המלילות א ועל הקשין: ואספת דגנך. אתה תאספנו אל הבית ב ולא אויביך כענין שנאמר (ישעיה סב) אם אתן את דגנך וגו׳ כי מאספיו יאכלוהו ולא כענין שנא׳ (שו... ו) והיה אם זרע ישראל וגו׳: (טו) ונתתי עשב בש... (ספרי) שלא תצטרך להוליכה ג למדבריות. ד״א שתהיה גוזז תבואתך כל ימות הגשמים ומשליך לפני בהמתך ואתה מונע ידך ממנה ל׳ יום קודם לקציר ואינה פוחתת מדגנה: ואכלת ושבעת. הרי זו ברכה אחרת ד שתהא ברכה מצויה בפת בתוך המעים. ואכלת ושבעת: (טז) השמרו לכם. כיון שתהיו אוכלים ושבעים השמרו לכם שלא ת...

שפתי חכמים

יורה ומלקוש וגו׳ הא לעיל בפרשת בחקותי כתיב ונתתי גשמיכם בעתם ותו לא ומתרץ עשיתם מה שעליכם כלומר שעשיתם כל מה שעליכם לעשות שלא היה לכם לעשות יותר מזה שהרי שמרתם מלותי אהבה ויראה כדכתיב לאהבה וגומר ולעבדו לכך אני אעשה מה שעלי ואשלם לכם שכר הברכה. רא״ם: ת והא דנקט רש״י רק בלילי שבתות ובגמ׳ דתענית (דף כב) נקט לילי שבתות ולילי רביעיות משום המזיקים ששולטין בשני לילות אלו י״ל דרש״י פי׳ לפי הזמן הזה שאין המזיקים מצויים ביניהו לכך לא נקט אלא בלילי שבתות והשתא א״ רש״י הטעם משום שהכל נלויין בבתיהן ולא קאמר הטעם משום דשכיחי מזיקים ולטעם ראשון קשה הל״ל בעתותם כיון דכל הלילות קאמר ד״א ולפי ד״א קשה תינח בזמן דשכיחי מזיקים אבל בזמן דלא שכיחי מזיקים כגון בזמן הזה מאי בעתו דכתיב בקרא לכן קא טעם ראשון: א ר״ל מלקוש נוטריקון מלילות קשין ולהאי טעמא לחוד קשה הל״ל ומגילות לכן לריך לטעם ראשון ולטעם ראשון קשה לקשיא ל״ל גם לטעם שני: ב רלונו לתרץ מה ברכה היא זאת שהות עלמו יטריח ויעשה ויאסוף התבואה ולא יהיו לו עבדים ושפחות ומתו תאספנו ולא אויביך: ג כלומר שלא תלטרך להוליך הבהמות לרעות במדברות ששם עשב למרעה בהמות אבל ילמיח בשדך עשב וזהו אליבא דרבי יהודה ד״א שתהא גוזז וכו׳ אליבא דרשב״י שמפ׳ עשב בשדך על עשב השדה ולא על עשב הבהמות הלומח בתו לבהמתך וגם לבהמתך שמרוב ריבויו גוזז ומאכיל לבהמתו והנותר יותיר לדגן לבני אדם מ״ה מביא רש״י שני טעמים אלו: ד רלונ...

דעת זקנים מבעלי התוספות

שנא׳ מראשית השנה ועד אחרית שנה מכלל דאי אחרית פי׳ רשה בתחלתה שהעולם זכאי ונוהגין עצמן ב... ובענות: (יד) יורה. היא רביעה ראשונה היורדת במ... ונקרא יורה על שם שמורה בני אדם להטיח גגותיהן שיורה כחץ. ומלקוש בניסן ונקראת מלקיש על שם ע... התבואה בקשיה: ואספת דגנך. כלומר ואחר כך לא...

פירוש לתורת אלהים

פון אייער לאנד בעתו אין זיין צייט יורה פריא רעגין ומלקוש אונ שפעט רעגין ואספת אונ דו וועסט איין זאמלען דגנך דיין קארן ותירושך אונ דיין וויין ויצהרך אונ דיין אייל בירט [עיין רש״י]: (טו) ונתתי אונ איך וועל געבן עשב גראז בשדך דיין פעלד לבהמתך צו דיינע בהמות ואכלת אונ דו וועסט עסן ושבעת אונ דו וועסט זאט זיין: (טז) ... איר זאלט זיך היטן פן טאמער יפתה וועט איבערג...

אֲנָא מְפַקֵּד יָתְכוֹן ...דֵין לְמִרְחַם יָת יְיָ ...כוֹן וּלְמִפְלַח קֳדָמוֹהִי ...לִבְּכוֹן וּבְכָל נַפְשְׁכוֹן: ...אֶתֵּן מְטַר אַרְעֲכוֹן ...נֵהּ בַּכִּיר וְלַקִּישׁ

לאהבה תענית ב: בכל ברכות טו:
ונתתי תענית שם: יורה ומלקוש שם:

אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם׃ יד וְנָתַתִּי מְטַר־אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ

בעל הטורים

...תן הגשמים בזמנם ובמקום שצריך להם ואם היו לדיקים בתחלת השנה והקב"ה גזר עליהם גשמים וסרחו מורידן במדברות ובימים: ...ל לבבכם ובכל נפשכם. ונתתי מטר. לומר שאין נענין על המטר אלא אם כן יכוונו להתפלל בכל לב: (יד) בעתו. בגי' בלילות:

רש"י

...יב במגלה פ אם תעזבני יום יומים אעזבך: מצוה ...ם היום. שיהיו עליכם חדשים כאלו שמעתם בו ביום ...רי): לאהבה את ה'. שלא תאמר הרי אני לומד ...שאהיה עשיר בשביל שאקרא רב בשביל שאקבל שכר ...מה שתעשו עשו מאהבה ק וסוף הכבוד לבא: ולעבדו ...לבבכם. עבודה שהיא בלב וזו היא תפל' שהתפל' קרוי' ...שנא' (דניאל ו) אלהך די אנת פלח לי' בתדירא וכי יש ...בבבל אלא על שהיה מתפלל שנ' (שם) וכוין פתיחן ליה ...ן בדוד הוא אומר (תהלים קמא) תכון תפלתי קטרת ...: בכל לבבכם ובכל נפשכם. והלא כבר הזהיר ...בבך ובכל נפשך אלא אזהרה ליחיד ר אזהרה לצבור: ...והתי מטר ארצכם. (ספרי) עשיתם מה שעליכם ש

בית יהודא

דו האסט אנגעהויבן פארגעסן (סופך שתשכח כולה) וועט זיין דיין סוף דו וועסט אין גאנצן פארגעסען (שכן כתיב במגלה) וואררום אזו שטייט אין אמגלה די תורה זאגט צו דעם מענטש (אם תעזבני יום) אוב דו וועסט מיך פארלאזען איין טאג (יומים אעזבך) וועל איך דיך פארלאזען צוויי טעג *): ומצוה אתכם היום. מען מיינט (שיהיו עליכם חדשים) די מצות זאלן ביי אייך זיין אלע טאג ווי נייע (כאילו שמעתם בו ביום) ווי איר וואלט זיי היינט געהערט: ולאהבה את ה'. מען מיינט (שלא תאמר) דו זאלסט ניט זאגן (הרי אני לומד בשביל שאהיה עשיר) איך וועל לערנען תורה, וועט הקב"ה מיך רייך מאכן (בשביל שאקרא רב) מען זאל מיך רופן רבי (בשביל שאקבל שכר) מען זאל מיר ...פר מיין תורה לערנען ואוף די וועלט אדר אויף יענע וועלטן (אלא כל מה שתעשו) נאר אלץ וואס איר וועט טאן אוב מצות (עשו מאהבה) זאלט איר טאן ווייל איר האט ליב הקב"ה (וסוף הכבוד לבוא) אוב וואס הקב"ה ...אייך געבן פאר אייער תורה אוב מצות וועט ער אייך געבען: ולעבדו בכל לבבכם. איר זאלט דינען הקב"ה ...יער גאנצען הארץ. מען מיינט (עבודה שהיא בלב) אדינונג וואס איז מיט די הארץ (וזו היא תפלה) דס איז ...(שהתפלה קרויה עבודה) דאוונען הייסט געדינט צו הקב"ה (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק דער מלך דריוש ...עזאגט צו דניאל (אלהך די אנת פלח ליה בתדירא) דיין גאט וואס דו דינסט צו אים שטענדיג (וכי יש פולחן בבבל) ...ן געוועזן אדינונג צו הקב"ה אין בבל, מיט וואס האט דניאל געדינט צוא הקב"ה אין בבל (אלא על שם שהיה) ...נאר ווייל ער האט געדאווינט אין בבל, מיט דעם דאוונען האט ער געדינט צו הקב"ה (שנאמר) ווי עס שטייט ...ק (וכוין פתיחן ליה וגו') די פענסטער פון זיין שטוב זענען געווען אפען געגן ירושלים אוב דריי מאל אין טאג האט ער ...ינט (וכן בדוד הוא אומר) דוד המלך האט אויך אזוי געזאגט צוא הקב"ה (תכון תפלתי קטורת לפניך) מיין תפלה ...ן ביי דיר אזו אנגענומען ווי איך וואלט געריכערט קטורת פר דיר: ובכל לבבכם ובכל נפשכם. פרעגט רש"י ...בר הזהיר על כך בכל לבבך ובכל נפשך) משה האט דאך שוין געזאגט דו זאלסט ליב האבען הקב"ה מיט דיין גאנצע ...אוב מיט דיין גאנצען לעבין (אלא אזהרה ליחיד אזהרה לצבור) נאר פריער האט משה געזאגט יעדער יוד בעזונדער ...יב האבען הקב"ה מיט זיין גאנצע הארץ אוב מיט זיין גאנצן לעבין, יעדער יוד זאל אויף זיך נעמן יסורים אוב ...ך לאזין הרגנן פר די תורה אוב מצות, נאכדעם האט משה געזאגט ווען עס וועט טרעפען מען וועט וועלן נייטין ...ודין צו נאמן זיי זאלן דינען עבודה זרה, זאלען אלע יודין אויף זיך נעמן יסורים אוב זאלן זיך לאזען הרגנן אוב ...ען עבודה זרה: (יד) ונתתי מטר ארצכם. הקב"ה זאגט צו די יודין (עשיתם מה שעליכם) אז איר וועט האבען

שפתי חכמים

...דרשינן. רא"ם. א"נ הכא מוכח דכתיב והיה שהוא ל' ודאי ...ם הוא ל' ספק לכן דרשו בו מה שדרשו: פ ר"ל במגילת ...אבל אינו פסוק בכל העשרים וארבע והכי איתא בירושלמי ...משל לשני בני אדם שנפטרים זה מזה בשוק זה הולך דרך יום ...וזה הולך לצד מערב נמצא שרחוקים זה מזה מהלך ב' ימים ...ל בתורה: צ דאל"כ היום ל"ל: ק פי' כאלו אמר לאהבת ...א"כ ולעבדו דבוק עם אם שמוע תשמעו אל מצותי ומהראוי ...ולעבדני אלא שאין זה אלא דרשא בעלמא: ר ר"ל אי כתיב חד ...א על הציבור ולא על היחיד אע"פ דכתיב בכל לבבך ובכל ...הוא ל' יחיד מ"מ ה"א דדרך הקרא לכתוב ל' יחיד אף אם קאי על ציבור כמו שמע ישראל. וא"ת למה הזהיר גבי מצוה זו יותר ליחיד מבשאר מצות דהא אין חילוק בין יחיד לרבים וי"ל הואיל דבמצוה זו כתב הקרא טובות הרבה תוספת דגן ותירוש ויצהר ועשב לבהמה וכו' שגדולה לעשות למי שמקיים המצוה הזו לכך ה"א דוקא לרבים אבל לא ליחיד לכן צריך גרבות ליחיד וקמ"ל כי בעשותם המצות מאהבה יעשה גם עם היחידים כל הנסים האלה רמב"ן. וכיון שאזהרה שבכאן קאי על רבים אתי שפיר דלא כתיב בכאן ובכל מאודכם כדלעיל דכתיב ובכל מאודך משום דהכא מיירי בציבור ואין מצוי שיהא ממונם חביב עליהם יותר מגופם לרוב הצבור משא"כ גבי יחיד מהרא"י: ש רצונו לתרץ למה כתב גבי מצוה זו כך הרבה שכר ונתתי מטר ארצכם בעתו

פירוש לתורת אלהים

...היינט לאהבה צו ליב האבן את יי גאט אייער ...לעבדו. אונ צו דינען אים בכל מיט אייער גאנצען הארצען ובכל נפשכם אונ מיט אייער גאנצען לעבין: (יד) ונתתי אונ איך וועל געבען מטר דעם רעגען ארצכם

...*) הערה, אין די גמרא ירושלמי איז געשריבען למשל צוויי מענטשין [ראובן אונ שמעון] וענען געשטאנען איינער לעבין אנדערין, באלד אין דער ...פריה איז ראובן אוועקגעגאנגען פון דעם ארט אטאג גאנג ווייט צו מזרח זייט, אונ שמעון איז אויך באלד אין דער פריה אוועקגעגאנגען ...אנג וויט צוא מערב זייט, פארין נאכט איז שמעון ווייט פון ראובן צוויי טעג, ביי די תורה לערנען איז אויך אזוי אז מען לערנט נים תורה ...איז די תורה געווארין ווייט פון מענטש איז געווארין ווייט פון די תורה אויך איין טאג, וענען זיי איצט ווייט איינער פון אנדערין צוויי טעג:

השמים תשתה מים: יב ארץ אשר
יהוה אלהיך דרש אתה תמיד עיני
יהוה אלהיך בה מרשית חסר א׳ השנה
ועד אחרית שנה: ס יג והיה אם
שמע תשמעו אל מצותי אשר

תשתי מיא: יב אר
דיי אלהך תבע
תדירא עיני יי א
בה מרישא דשתא
סופא דשתא: יג ויה
קבלא תקבלון לפ

תולדות אהרן

תמיד עיני ברכות כה ר״ה יז: מרשית
והיה אם סוכה מז סוטה מה מנחות

רשב״ם

(יג) והיה אם שמוע תשמעו. אם שמעת בישן תשמע בחדש וכן אם שכח תשכח התחלת לשכוח סופך לשכוח כך שנויה באגדת שמואל במגלת חסידים מצאו כתוב אם תעזבה יום יומים תעזבך משל לשנים שיצאו אחד מטבריא ואחד מציפורי ופגעו זה בזה בחדא משכונא והסיתו זה עם זה ופרשו זה מזה זה הולך מיל וזה הולך מיל נמצא זה רחוק מזה שני מילין. תוספות: והיה אם שמוע תשמעו. ונתתי מטר ותאכלו לשובע בלא סורת. ואם את השמים ולא יהיה מטר:

בעל הטורים

(יב) מרשית השנה. אותיות מתשרי: סמוך עיני ה׳ אלהיך ב לומר אם שמוע תשמע עיני ה׳ אלהיך בה כי כמים הפנים ועד אחרית שנה. והיה אם שמוע. לומר אם תשמעו עד

בית יהודא

בארג: ובקעות הן מישור. בקעות מיינט מען אגלייכן פלאץ: (יב) ואשר ה׳ אלהיך דורש אתה. דו קומסט אין אלאנד וואס הקב״ה פארשט זיא וגיט אכטונג אויף איהר פרעגט רש״י (והלא כל הארצות הוא דורש) הקב״ה פארשט דאך וגיט אכטונג) אויף אלע לענדר (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק (להמטיר על ארץ לא איש) הקב״ה מאכט רעגנען אפילו אויף אזו אלאנד וואס אין איר איז קיין מענטש דא (אלא) נאר אזו מיינט מען (כביכול דורש אותה ודורש את כל הארצות עמה) הקב״ה פארשט וגיט אכטונג) דר עיקר אויף די לאנד וואס דו וועסט אין איר קומען אונ מיט איר צוזאמען גיט ער אכטונג אויף אלע לענדר אויך: ותמיד עיני ה׳ אלהיך בה). די אויגן פון הקב״ה קוקען שטענדיג אין די לאנד (לראות מה היא צריכה) צו זעהן וואס די לאנד דארף (ולחדש בה גזרות) צו געבן אין די לאנד נייע גזרות לטובה עתים לרעה) עס זאל זיין אין איר גוטע צייטען אדר שלעכטע צייטען (כדאיתא בראש השנה) ווי עס שטייט גמרא ראש השנה: ומראשית השנה). זאגט רש״י (מראש השנה נידון מה יהא בסופה) פון אנהייב יאר ווערט ד געמשפט וואס זאל זיין אין דעם יאר ביז צום ענדע יאר: (יג) והיה אם שמוע. זאגט רש״י פר וואס שטייט מיט או״ו, נוייל (והיה מוסב על האמור למעלה) דיא פסוקים פון והיה אונ ווייטער גיהערן צו פריער (למטר השמים מים) דו וועסט טרינקען וואסר פון דעם רעגן וואס וועט גיין פון הימעל, ווען? והיה אם שמוע וגו׳, אויב דוא הערן די מצות פון הקב״ה: והיה אם שמוע תשמעו. פאר וואס שטייט צוויי מאל? מען מיינט (אם תשמע בישן בחדש) אויב דו וועסט הערן די אלטע לערנונג וואס דוא האסט געלערנט נדו וועסט שטענדיג חזרין דיא אלע ל וואס דו האסט פון לאנג געלערנט) וועסטו פארשטיין צו לערנען נייע לערנונג וואס דו האסט נאך ניט געלערנ אונ אזו שטייט אין פסוק (והיה אם שכוח תשכח) אוב פארגעסן וועסטו פארגעסן, מיינט מען (אם התחלת לשכ

רש״י

ובקעות. הן מישור: (יב) אשר ה׳ אלהיך אותה. והלא כל הארצות הוא דורש שנאמר (איו להמטיר על ארץ לא איש אלא כביכול אינו דורש אלא וע״י אותה דרישה שדורשה דורש את כל הארצות תמיד עיני ה׳ אלהיך בה. לראות מה היא צריכה בה מ גזרות עתים נ לטובה עתים לרעה כו׳ כ (בר״ה יז): מרשית השנה. מר״ה נידון מה יהא ב (יג) והיה אם שמוע. והיה מוסב על האמור למטר ם השמים תשתה מים: והיה אם שמוע תש (סוכה מו) אם תשמע בישן ע תשמע בחדש וכן (דב והיה אם שכוח תשכח אם התחלת לשכוח סופך שתשכח

שפתי חכמים

אלקים שבלועין: ל דאל״כ אפר יאלאתט ל״ל: מ דאל״כ מאי עד אחרית השנה הרי כל שנפסק בר״ה נוהג כל השנה ועוד בעיני ה׳ אלהיך שני אלא לשנות גזרות הגזורות בר״ה כפי הראוי לאנשים (ג״א) ול״כ דממלת תמיד קא דייק לה דמשמע שתמיד בכל עת הוא משגיח עלי׳ לחדש לה מה היא צריכה וכן משמע במס׳ ר״ה: נ אם ישראל רשעים בש בר״ה הוא גוזר שיבואו גשמים מועטים באותה שנה ובשחוזרין בתשובה בתוך אותה שנה אז לא יוכל להוסיף שהרי כבר נגזר מה עושה הקב״ה מביא אותן גשמים מועטים על השדות וקרקעות ולא למקום מדבר או ליסוב שאינו צריך לגשמים וגם מביא אותם בעתם וכן להיפך אם הם טובים בר״ה וכו׳: ס שאם תשמעו אז ונתתי מטר ארצכם ואם לאו ועצר וכו׳: ע פי׳ אם תחזור על למודך שמעת תתחכם בו ותבין דברים חדשים מתוך דברים ישנים וכן פי׳ רש״י פרק לולב וערבה דא״ע״ג דגבי העניק תעניק המרו דברה תורה כל׳ בני אדם שיכ

דעת זקנים מבעלי התוספות

שיוריד לכם מטר בעתו: (יב) ארץ אשר ה׳ אלהיך אותה תמיד. לפקוד יושביה ולדקדק במעשיהם שאינ אלא לפי רוב מעשיהם ולפיכך והיה אם שמוע תשמעו ונתתי מטר ארצכם בעתו. וכן מסיק בפ״ק דר״ה תמ ה׳ אלהיך בה עתים לטובה עתים לרעה כיצד הר ישראל רשעים גמורים בר״ה ופסקו להם גשמים ולבסוף חזרו בהם להוסיף עליהם א״א שכבר נגזרה גזו הקב״ה מוריד אותם לארץ הצריכה להם עתים לרעו וכו׳ כדאיתא התם: מרשית השנה. חסר אלף מכאן יצחק בפ״ק דר״ה דכל שנה שרשה בתחלתה מתעשרת

פירוש לתורת אלהים

טרענקין: (יב) ארץ דס איז אזו אלאנד אשר יי וואס גאט דיין גאט דורש פארשט זיא תמיד עיני די אויגן יי פון גאט דיין גאט בה איז אויף איר מראשית פון אנהייב יאר ועד ביז דעם סוף פון דעם יאר: (י אונ עס וועט זיין אם אויב שמוע הערן תשמעו איר הערן אל צו מיינע מצות אשר וואס איך

משלי יהודא

טויזענדער מצות, אונ האב די צייט אוועקגעגעבן פר די אומריינע ברויט, דריבער גיט דיא גמרא א עצה, דער מענטש וואס מוז ארבעטען אויף פרנסה, זאל ער מאכען שותפות מיט תלמידי חכמים, ער זאל זיי געבען פ נאר ריינע ברויט אן עבירות, וועסטו קענען ביידע ווילין:

מִשָּׁם אֲשֶׁר תִּזְרַע אֶת־זַרְעֲךָ
וְהִשְׁקִיתָ בְרַגְלְךָ כְּגַן הַיָּרָק׃
יא וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה
לְרִשְׁתָּהּ אֶרֶץ הָרִים וּבְקָעֹת לִמְטַר

אונקלוס

קְתּוּן מִתַּמָּן דִּי תִזְרַע
זַרְעָךְ וּמַשְׁקַת לֵהּ
גְלָךְ כְּגִנְּתָא יַרְקָא׃
אַרְעָא דִּי אַתּוּן עָבְרִין
ן לְמֵירְתַהּ אֲרַע טוּרִין
קְעָן לִמְטַר שְׁמַיָּא

א והשקית שבת פה: למטר השמים כת׳ יט:

רש"י

רעמסס לא אשר יצאתם בה והיא במיטב ארץ מצרים
מר (בראשית מז) במיטב הארץ וגו' אף היא אינה
ן ישראל: והשקית ברגלך. ארץ מצרים היית צריך
א מים מנילוס ברגליך ולהשקותה וצריך אתה לנדד
תך ולעמול והנמוך שותה ולא הגבוה ואתה מעלה המים
נמוך לגבוה אבל זו למטר השמים תשתה מים אתה ישן
טתך והקב"ה משקה נמוך וגבוה גלוי ושאינו גלוי כאחת:
הירק. שאין די לו בגשמים ומשקין אותו ברגל
ף: (יא) ארץ הרים ובקעות. משובח ההר מן
ור שהמישור בבית כור אתה זורע כור אבל ההר בית כור
חמשת כורין ארבע מארבע שפועיו ואחד בראשו:

בית יהודא

רעמסס וואס איר האט דארט געוואנט (והיא במיטב הארץ) וואס רעמסס איז דאס בעסטע פון מצרים (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק פרעה האט געזאגט צו יוסף במיטב הארץ הושב את אביך, אין דעם בעסטן ארט פון לאנד מצרים זאלסטו בזעצן דיין פאטער, אונ יוסף האט בזעצט דעם פאטער אין רעמסס, אי, דאך רעמסס דאס בעסטע פון מצרים (אף היא אינה כארץ ישראל) רעמסס איז נאך אויך ניט אזוי גוט ווי ארץ ישראל: והשקית ברגלך. אונ דו פלעגסט בעגיסן דיינע פעלדר מיט וואסער מיט דיינע פיס (ארץ מצרים היתה צריכה להביא מים מנילוס ברגלך ולהשקותה) ווען דו ביזט געווען אין מצרים האסטו געדארפט ברייננן וואסר פון טייך נילוס מיט דיינע פיס אונ בעגיסן די פעלדר (וצריך אתה לנדד

תך (ולעמול) האסטו געדארפט דיך שטערן פון דיין שלאף ווייל ביי טאג האבן זיי געמוזט ארבעטן פר פרעה:
זיך מאטערן צו ברייננן די וואסר אונ בעגיסען די פעלדר (והנמוך שותה ולא הגבוה) אונ דער נידעריגער ארט
עווען בעגאסן מיט וואסר, אבער ניט דער הויכער ארט. ווייל די וואסר פליגט אראפלויפען פון הויכען ארט אין דעם
ריגען ארט (ואתה מעלה המים מן הנמוך לגביה) פלעגסטו מוזין שעפן די וואסר פון נידעריגן ארט אונ טראגן אויף דעם
ן ארט אונ בעגיסין (אבל זו) אבער די לאנד וואס דוא וועסט אין איר קומן (למטר השמים תשתה מים) זיא וועט
קן די וואסר וואס וועט רעגענען פון הימעל (אתה ישן על מטתך) דו וועסט שלאפען אויף דיין בעט (והקב"ה משקה נמוך
גלוי ושאינו גלוי כאחת) אונ הקב"ה וועט בעגיסען מיט וואסר דיינע פעלדער, די נידעריגע אונ די הויכע, די
ער וואס מען זעהט אונ די ארטער וואס מען זעהט ניט, אלץ וועט בעגאסן ווערן מיט איין מאל: וכגן הירק.
ן די לו בגשמים ומשקין אותו ברגל ובכתף) אין מצרים האסטו געמוזט טאן מיט דיינע פעלדער ווי מען טוט מיט די
נר וואס אין זיי וואקסט ירקות נערד פרוכטן) וואס זייא האבן ניט גענוג מיט רעגן וואסר, נאר מען מוז גיין מיט
ים שעפן וואסר אונ טראגן די וואסר אויף דעם אקסל אונ בעגיסן די פעלדר אזוי ווי די גערטנער: (יא) וארץ הרים
ות. דיא לאנד כנען איז בערג אונ גלייכע ערד (משובח ההר מן המישור) א בארג איז בעסער פון א גלייכן פלאץ
ישור בבית כור אתה זורע כור) ווארום א גלייכר פלאץ וואס איז גרוס א כור; פופצעהן הונדערט איילן די לענג אונ
עהן הונדערט איילען די ברייט; קען מען אויף אים זייען א כור (דרייסיג סאה) תבואה (אבל ההר בית כור) אבער
רג וואס איז הויבין גרוס א כור (מפני חמשת כורין) אויף אים קען מען זייען פינף כורין (וארבע מארבע שפועיו) פיר
קען מען זייען אויף די פיר זייטען וואס גייען אראפ באר"ג (ואחד בראשו) אונ איין כור קען מען זייען הויבן אויף דעם

פירוש לתורת אלהים

ם גנאנגן אשר תזרע וואס דו האסט גזייעט את
דיינע זאמין והשקית אונ דו האסט בדארפט
טרענקין מיט דיינע פיס דו האסט געדארפט
ינגן וואסר פון נילוס ווארום אין מצרים גייט ניט
ין אזו ווי אין ארץ ישראל כגן הירק דס לאנד
ים איז גלייך ווי א גארטין וואס וואקסט אין
ירקות איז ניט גנוג רעגן וואסר נאר מען מוז
בעגיסן מיט די וואסר וואס מען ברייגנט מיט די
פיס אונ וואס מען טראגט אויף דעם אקסיל:
(יא) והארץ אבער דס לאנד אשר וואס איר פארט אהין
אריבער לרשתה צו ירשינען זיא איז א לאנד הרים מיט
בערג ובקעות אונ מיט טאלן למטר פון דעם רעגין
פון דעם הימל תשתה מים טוט זיא טרינקן וואסר
מען בדארף ניט טראגן וואסר מיט די פיס אן צו

משלי יהודא

איר האט געפונן זעגן געבליבן אין זאך ניט ווילענדיג,
האב פון זיי ניט געוואוקסט, דס זעלביגע איז ביי די
טשען, דס טייערסטע זאך ביי יעדער מענטש איז די
, יעדער מנוט וואס גייט אוועק איז אפרלארענע זאך,
ועט קיין מאהל ניט צוריק קומן, דער מענטש דארף
יט אומבייטען אויף תורה אונ מצות, ער טאהשט
טו די צייט אויף פרנסה, נאכדעם די צייט גייט אוועק,
טארבט, מען הייבט אן אין הימעל צו זוכען וואס ער
עטאהן אויף די וועלט אין די זיבעציג יאהר, מען
געפינט נאר ברויש די ברויט איזוי אויך ניט ריינע נאר
פארמישט מיט עבירות, מען פסקנט ער זאל גיין אין גיהנם,
דערווייל קומט א מלאך אונ געפינט א מצוה, ווערט פרייליך
אין הימעל פון די מצוה, מען ווארט ביז שבת ער גייט
ארויס פון גיהנם, מען ווייזט אים דעם שכר פון די מצוה,
דערווייל האט מען געפונען נאך עטליכע מצות, אונ ער האט
גאר ניט געוואוקסט פון זיי, ווי ער האט גזעהן דעם שכר פון
יעדער מצוה האט ער אנגעהויבען וויינען, איך האב דאך
געהאט זיבעציג יאהר וואס איך האב אין זיי געקענט האבען

טוויזענדער

בארץ מצרים הוא אשר יצאתם כארעא דמצרים היא ד

בית יהודא

נאר די לאנד כנען איז בעסר וויא די לאנד מצרים (ונאמרה הבטחה זו לישראל ביציאתם ממצרים) איידער יודין זענען ארויסגעגאנגען פון מצרים האט מען זיי באלד צו געזאגט אז די לאנד כנען איז בעסער וויא דיא לאנד מצרים (שהיו אומרים שמא לא נבוא אל ארץ טובה ויפה כזו) זיי האבן געזאגט מאמר וועלן מיר ניט קומן אין אזוי אגוטע אונ שיינע לאנד ווי מצרים, פרעגט רש"י (יכול בגנותה הכתוב מדבר) טאמר מיינט דר פסוק צו זאגן די שענדליכקייט פון ארץ ישראל (וכך אמר להם) אונ אזוי הט משה געזאגט צו די יודין (לא כארץ מצרים היא) די לאנד כנען איז ניט ווי די לאנד מצרים (אלא רעה הימנה) נאר די לאנד כנען איז שלעכטער פון די לאנד מצרים, דס קען גיט זיין (תלמוד לומר) זאגט אונז דר פסוק (וחברון שבע שנים נבנתה לפני צוען מצרים) חברון איז געבאהט געווארן זיבען יאר פריער פר צוען מצרים (אדם אחד בנאן) איין מענטש הט געבאהט חברון אונ צוען (וחם בנה צוען למצרים בניו) חם הט געבאהט די שטאט צוען צו זיין זוהן מצרים (וחברון לכנע) די שטאט חברון הט חם געבאהט צו זיין זוהן כנען (דרך ארץ אדם בונה את הנאה ואחר כך בונה את הכעור) דער פירונג פון דער וועלט איז פריער באהט מען דיא שענערע נאכדעם באהט מען די מיואסע (שפסולתו של ראשון הוא נותן בשני) די פראסטע מאטעריאל וואס בלייבט פון די ערשטע גיט מען אין דיא אנדערע (ובכל מקום החביב קודם) אונ אלע מאל וואס עס איז ליבער איז פריער (הא למדת שחברון יפה מצוען) פון דאנען לערנען מיר אז חברון איז בעסער פון צוען (ומצרים משובחת מכל הארצות) מצרים איז געווען בעסער פון אלע לענדר (שנאמר) וויא עס שטייט אין פסוק (כגן ה׳ כארץ מצרים) דיא לאנד מצרים איז געווען ווי דר גארטן פון הקב"ה, ווי דר גן עדן (וצוען שבח מצרים היא) די שטאט צוען איז געווען די בעסטע פון מצרים (שהיה מקום מלכות) די שטאט צוען איז געווען א ארט פאר מלכים (שכן הוא אומר) ווארום אזוי זאגט דער פסוק (כי היו בצוען שריו) די שרים פון מצרים האבן געוואונט אין צוען (וחברון פסולתה של ארץ ישראל) חברון איז געווען די ערגסטע פון ארץ ישראל (לכך הוקצה לקבורת מתים) דריבער איז חברון אפגעשיידט געווארן מען זאל אין איר בגראבען מתים (ואף על פי כן היא יפה מצוען) פון דעסטוועגן איז חברון בעסר פון צוען (ובכתובות דרשו בענין אחר) אין די גמרא כתובות לערנט מען מיט איין אנדער בעווייזונג אז די לאנד כנען איז געווען בעסער פון מצרים (אשר אדם בונה בית לבני הקטן ואחר כך לבני הגדול) קען דם זיין אמענטש זאל באהען אשטוב פריער פר דעם יינגערן זוהן נאכדעם פר דעם עלטערן זוהן ופריער זאל ער באהען די שטאט חברון פאר זיין יינגערן זו.., כנען נאכדעם זאל ער באהען די שטאט צוען פר זיין עלטערן זוהן מצרים? פר וואס דען שטייט חברון איז געבאהט געווארן זיבען יאר פריער פר צוען (אלא שמבונה על אחד משבעה בצוען) נאר מען מיינט חברון איז געבאהט געווארן זיבען מאל בעסר ווי צוען, זעהן מיר חברון וואס זיא איז דיא ערגסטע פון ארץ ישראל איז זיא זיבען מאל בעסר פ צוען וואס זיא איז די בעסטע פון מצרים: (ואשר יצאתם משם) (אפילו ארץ רעמסס אשר ישבתם בה) אפילו דיא לאנ

רש"י

מצרים היא. אלא טובה הימנה ונאמרה הבטחה לישראל ז ביציאתם ממצרים שהיו אומרים שמא ל נבוא אל ארץ טובה ויפה כזו (ספרי) יכול בגנות הכתוב מדבר ח וכך אמר להם לא כארץ מצרי היא אלא רעה הימנה תלמוד לומר (במדבר יג) וחברון שב שנים נבנתה וגו׳ ט אדם אחד בנאן וחם בנה צוען למצרי בנו וחברון לכנען דרך ארץ אדם בונה את הנאה ואח״ בונה את הכעור (ס"א הגרוע) שפסולתו של ראשון הו נותן בשני ובכל מקום החביב קודם הא למדת שחברון יפ מצוען ומצרים משובחת מכל הארצות שנאמר (בראשית יג כגן ה׳ כארץ מצרים וצוען שבח מצרים היא שהיתה מקו מלכות שכן הוא אומר (ישעי׳ ל) כי היו בצוען שריו וחבר פסולתה של ארץ ישראל לכך הקצוה לקבורת מתים ואע"פ היא יפה מצוען ובכתובות (דף קיב) דרשו בענין אחר אפש אדם בונה י בית לבנו הקטן ואח"כ לבנו הגדול אלא שמבונ כ על אחד משבעה בצוען: אשר יצאתם משם. אפ

שפתי חכמים

בניכם אני וכו׳ כמו שפירש רש"י לעיל אלא עמכם וכו׳ אני מדבר ומפני שלא יתכן לומר אלא עמכם עיניכם הרואות הוסיף מלת אשר קודם עיניכם: ז רלונו לתרץ למה הזכיר ארלות ומפ׳ דהבטחה וכו׳: ח יש להקשות מה היתה כוונתו של משה שידבר בגנותה של א"י א"ו והלא המרגלים נלקו על שהוליאו דבה על א"י ועוד קשה ואיך יתפרש הקרא של אחריו והארץ אשר אתם עוברים שמה למטר השם יש תשתה מים וזה לגעליותא ונראה דה"ק יכול וכו׳ כלומר אע"פ דא"י היתה לבי לכל הארלות ואפי׳ מארץ מלרים אפ"ה ארץ מלרים טובה היא מלד מ שבטבעה מגדלת זרעים תמיד בהיות שמשקים אותה תמיד והארץ אשר אתה עובר שמה א"א להשקות אותה כיון שהיא ארץ הרים ועוד שלריך להשקות פעמים רבות מפני שהמים נוזלים מן ההר ואח לא תשבע מים ואם כן כדרך טבע אינה מגדלת זרעים כי אם כהשגו השם והיפך הטבע וזהו שבח לישראל שיזונו כדרך נס אע"פ דבטב אינה טובה היא כארץ מלרים ועל זה אמר שמא בגנותה כלו מתוך גנותה יספר גם כן בשבחה: ט ר"ל שבע שנים נבנתה חב קודם לוען: י כי לפי׳ הראשון יהיה שנים כמשמעו ונבנתה בנין מ ומלת לפני קודם בזמן אבל לפי מה שדרשו בכתובות יהי׳ פי׳ של שנ שונים ונבנתה מל׳ ותכנה גם אנכי ממנה שהוא ל׳ עשיית פירות ול קודם במעלה: כ י"מ מבונה לשון עושה פרי כמו אבנה מ כדפירש"י כלומר חלק קרקע א׳ שבחברון עושה תבואה כנגד שב

פירוש לתורת אלהים

לרשתה צו ירשנן זיא לא זיא איז ניט אזוי שלעכט ווי דם לאנד מצרים אשר וואס איר זענט פון דארט

משלי יהודא

גוועוען אין בית המדרש אונ הט מורא געהאט צו גיין אהיים, ער הט געווארט אין בית המדרש ביז שפעט אין דערנאכט, ער האט גערעכנט געווים שלאפט מען, וועט ער אין דערהשטיל זיך לייגן שלאפען ניט גיגעסן, ער גייט אהיים אונ קומט צו זיין שטוב זעהט ער אין שטוב איז ליכטיג, אויף דעם טיש שטייען טעלער מיט פיש, ער עפינט דיא טיר אונ קומט אריין אין שטוב. דם ווייב נעמט אים אן זייער פריילך אונ פרעגט אים ווא ביזטו געוועזן אגאנצע טאג ער פרעגט ביי איר פר וואס האסטו געמאכט אזו אפריילכע סעודה, זיא זאגט צו אים פון די שטיינדעל וואס איך האב געפונן אין זאק, אונ דערציילט אים דע גרויסען ווערט וואס די שטיינדליך האבן, וויא ער הט ז גיהערט הט ער געחלשת. מען הט אים דערוועקט, א מען הט אים גיפרעגט פר וואס ער הט געחלשת, הט ז זיי דערציילט איך האב געהאט אפילן זאק מיט אזעלכ בריליאנטין אונ האב זייא אוועקגעגעבן פר די טרונקע ברויט וואס ליגט אין זאק, ווייל איך האב ניט געוואוס די טייערקייט פון די שטיינער, אונ די עטליכע שטיינדל

בְּרַגְלֵיהֶם בְּקֶרֶב כָּל־יִשְׂרָאֵל׃ ז כִּי
עֵינֵיכֶם הָרֹאֹת אֶת־כָּל־מַעֲשֵׂה יְהוָה
הַגָּדֹל אֲשֶׁר עָשָׂה׃ ח וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־
כָּל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם
לְמַעַן תֶּחֶזְקוּ וּבָאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה
לְרִשְׁתָּהּ׃ ט וּלְמַעַן תַּאֲרִיכוּ יָמִים
עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה
לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם וּלְזַרְעָם אֶרֶץ
זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ׃ ס ששי י כִּי הָאָרֶץ
אֲשֶׁר אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא

ית כָּל יְקוּמָא דִּי עִמְּהוֹן
גּוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל׃ ז אֲרֵי
עֵינֵיכוֹן חֲזָאָה יָת כָּל
עוֹבָדָא דַּיְיָ רַבָּא דִּי עֲבַד׃
ח וְתִטְּרוּן יָת כָּל תַּפְקֶדְתָּא
דִּי אֲנָא מְפַקֵּד יוֹמָא
דֵין בְּדִיל דְּתִתְקְפוּן
וְתֵעֲלוּן וְתֵירְתוּן יָת
אַרְעָא דִּי אַתּוּן עָבְרִין
תַּמָּן לְמֵירְתַהּ׃ ט וּבְדִיל
דְּתוֹרְכוּן יוֹמִין עַל אַרְעָא
דִּי קַיֵּים יְיָ לַאֲבָהָתְכוֹן
לְמִתַּן לְהוֹן וְלִבְנֵיהוֹן
אַרְעָא עָבְדָא חֲלַב וּדְבַשׁ׃
י אֲרֵי אַרְעָא דִּי אַתְּ עָלֵל
לְתַמָּן לְמֵירְתַהּ לָא

רשב״ם

(ז) כי עיניכם. אלא עיניכם רואות: (י) כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים. כן שיטת פרשיות הללו צריכים אתם לשמור מצות ה׳. כי הארץ הזאת טובה מכל הארצות לשומרי מצותיו ורעה מכל הארצות ללא שומרם כי הארץ אשר אתה בא שמה איננה כארץ מצרים שאין צריכים למטר ובין טובים ובין חטאים בטורח השקאת שדותיהם יש להם לחם אבל ארץ ישראל אם אתם שומרים המצות עיני ה׳ אלהיך בה מראשית השנה ועד אחריתה:

רש״י

שמעמידו על רגליו: (ז) כי עיניכם הרואת. מוסב על המקרא האמור למעלה כי לא את בניכם ו אשר לא ידעו וגו׳ כי אם עמכם אשר עיניכם הרואות וגו׳: (י) לא כארץ

בית יהודא

בְּרַגְלֵיהֶם. זָאגְט רש״י (זֶה מָמוֹנוֹ שֶׁל אָדָם) מֶען מֵיינְט דָאס גֶעלְט פוּן מֶענְטְשׁ (שֶׁמַּעֲמִידוֹ עַל רַגְלָיו) דָם גֶעלְט שְׁטֶעלְט דֶעם מֶענְטְשׁ אוֹיף זַיינֶע פִיס: (ז) כִּי עֵינֵיכֶם הָרוֹאוֹת. אֵייעֶרֶע אוֹיגֶען הָאבֶּן גֶזֶעהֶן, זָאגְט רש״י (מוּסָב עַל הַמִּקְרָא הָאָמוּר לְמַעְלָה) דֶר פָּסוּק גִיהֶער צוּם פְרִיעֶרְדִיגֶן פָּסוּק (כִּי לֹא אֶת בְּנֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ) אִיךְ שְׁמוּעֶס נִיט צוּ אֵייעֶרֶע קִינְדֶער וָואס וֵוייסֶען נִיט וָוס בִּיז אִיצְט אִיז גִוֶועֶן (כִּי אִם עִמָּכֶם) נָאר מִיט אַייךְ שְׁמוּעֶס אִיךְ (אֲשֶׁר עֵינֵיכֶם הָרוֹאוֹת) וָואס אֵייעֶרֶע אוֹיגֶען הָאבֶּן אַלֶץ גֶזֶעהֶן: (י) וְלֹא כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם הִיא. דִיא לַאנְד כְּנַעַן אִיז נִיט וְוִיא דִיא לַאנְד מִצְרַיִם (אֶלָּא טוֹבָה הֵימֶנָּה)

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ח) למען תחזקו. אינו אומר עשו מצות לשמן למען תחזקו דא״כ הוי על מנת לקבל פרס אלא ה״ק עשו המצוה מאהבה ו למען זה תחזקו ואין למען מוסב לתיבה שלאחריה וכן למען תאריכון ימים: (י) לא כארץ מצרים. שהיא ארץ מישור ואדם יכול להמשיך מים לשדותיו מן הנהרות כמו שעושים בגן הירק הנזרעים על שפת הנהר אלא היא ארץ הרים ובקעות ואין אדם יכול להשקותם כי אם למטר השמים תשתה מים ותמיד אתם צריכים להקב״ה ול׳כך הוזהרו במצותיו כדי

שפתי חכמים

אשר ראיתם כל האותות אשר עשה במצרים ואשר עשה לכם במדבר ואשר עשה לכם בשעת בליעתן של דתן ואבירם שנבלעו בקרב כל ישראל ונעשה הארץ מדרון כמשפך ולא נפל א׳ מישראל במדרון ההוא אף שהיה עומד אצלו וזהו נס גדול: ו פי׳ מלת כי ראשון פי׳ דהא והאחרון אלא כאלו אמר תנו לב לדעת ולהבין תוכחתי דהא לא עם

פירוש לתורת אלהים

רַגְלֵיהֶם אוּנ זֵייעֶרֶע גִיצֶעלְטֶען וְאֵת אוּנ נָאר זֵייעֶר שְׁטַאנְד זֵייעֶר גוּטְס וָוס זֵיי הָאבֶּן גְהַאט אוּנ דָם אִיז גִיוֶועֶן בְּקֶרֶב צְווִישֶׁען אַלֶע יִשְׂרָאֵל: (ז) כִּי נַייעֶרְט עֵינֵיכֶם אֵייעֶרֶע אוֹיגֶען הָרוֹאוֹת הָאבֶּען גְזֶעהֶן אֵת דִיא גְרוֹסֶע וֶוערְק פוּן גָאט אֲשֶׁר עָשָׂה וָוס עֶר הָט גְטָאן: (ח) וּשְׁמַרְתֶּם דְרוּם זָאלְט אִיר הִיטִין אֶת אַלֶע גְבָאט אֲשֶׁר וָוס אִיךְ גְבִיט דִיר הַיינְט לְמַעַן דְרוּם תֶּחֶזְקוּ אִיר זָאלְט גְשְׁטַארְקְט זַיין וּבָאתֶם אוּנ אִיר זָאלְט קוּמֶען וִירִשְׁתֶּם אוּנ אִיר זָאלְט יַרְשִׁינֶן אֶת הָאָרֶץ דָאס לַאנְד אֲשֶׁר וָוס אִיר פָארְט אַהִין אַרִיבֶּר לְרִשְׁתָּהּ צוּ יַרְשִׁינֶן זִיא: (ט) וּלְמַעַן אוּנ דְרוּם תַּאֲרִיכוּ אִיר זָאלְט דֶער לֵיינְגֶערִין יָמִים טֶעג עַל הָאֲדָמָה אוֹיף דִי עֶרְד אֲשֶׁר וָוס גָאט הָאט גִישְׁוואוֹרֶן לַאֲבוֹתֵיכֶם צוּ אֵייעֶרֶע עֶלְטֶערֶן לָתֵת צוּ גֶעבֶּן לָהֶם צוּ זֵיי וּלְזַרְעָם אוּנ צוּ זֵייעֶרֶע קִינְדֶער אֶרֶץ אַלַאנְד וָוס רִינְט חָלָב וּדְבַשׁ מִילְךְ אוּנ הָאנִיק: (י) כִּי דֶען דָם לַאנְד וָואס דוּ וֶועסְט אַהִין קוּמֶען

משלי יהודא

אל אים קויפֶען נָאר אִיךְ וֶועל מִיט דִיר פָארֶען אִין עֶטֶערְבּוּרְג דָארְטֶען וֶועלֶען מִיר אִים פַארְקוֹיפֶען נַאדִיר עֶרְנֶוייל טוֹיזֶענְד רוּבֶּל, זִיא אִיז גֶעוָוארֶן פְרֵיילִיךְ אוּנ אִיז קוּמֶען אַהֵיים אוּנ הָט נָאךְ אַמָאהל גֶעזוּכְט אִין זַאק אוּנ הָט גֶעפוּנֶען נָאךְ עֶטְלִיכֶע שְׁטֵיינְדְלִיךְ, זִיא הָט שׁוֹין גֶעווָאסְט וְויא רַייךְ זִיא אִיז, זִיא אִיז גֶעגַאנְגֶען אִין גַאס אוּנ הָאט גֶעקוֹיפְט פִישׁ אוּנ פְלֵיישׁ אוּנ גֶעמַאכְט אַסְעוּדָה, אוּנ זִיא ווָארְט אוֹיף אִיר מַאן זִיא ווֵייס נִיט ווָוא עֶר אִיז, עֶר אִיז

בתוך מצרים לפרעה מלך־מצרים
ולכל־ארצו: ד ואשר עשה לחיל
מצרים לסוסיו ולרכבו אשר הציף
את־מי ים־סוף על־פניהם ברדפם
אחריכם ויאבדם יהוה עד היום
הזה: ה ואשר עשה לכם במדבר
עד־באכם עד־המקום הזה: ו ואשר
עשה לדתן ולאבירם בני אליאב
בן־ראובן אשר פצתה הארץ את־
פיה ותבלעם ואת־בתיהם ואת־
אהליהם ואת כל־היקום אשר

תו"א ואת כל פסתים קיב סנהדרין קי:

אונקלוס

מצרים לפרעה מ[...] דמצרים ולכל ארע[...]
ד ודי עבד למש[...] מצרים לסוסו[...] ולרתיכוהי די אטיף[...] מי ימא דסוף על אפ[...] במרדפהון בתריכ[...] ואובדנון יי עד יו[...] הדין: ה ודי עבד ל[...] במדברא עד מית[...] עד אתרא הדין: ו [...] עבד לדתן ולאבירם [...] אליאב בר ראובן [...] פתחת ארעא ית פו[...] ובלעתנון וית א[...] בתיהון וית משכנ[...]

בעל הטורים

(ד) ויאבדם. ב׳. ויאבדם ה׳ עד [...] מסגיא לגוים ויאבדם. זהו שיש [...] שנדמה לפרעה לסוסיא נקבה כדי [...] שים לאבדו זהו משגיא לגוים ויא[...]

רש"י

בכל זה: (ו) בקרב כל ישראל. כל מקום שהי[...] מהם בורח הארץ נבקעת מתחתיו ובולעתו אלו דבר[...] יהודה אמר לו רבי נחמיה והלא כבר נאמר (במדב[...]) ותפתח הארץ את פיה ולא פיותיה אמר לו ומה אני [...] בקרב כל ישראל אמר לו שנעשית הארץ מדרון ה כ[...] וכל מקום שהיה א׳ מהם הי׳ מתגלגל ובא עד מקום הב[...] ואת כל היקום אשר ברגליהם. זה ממונו של[...]

בית יהודא

די אלע זאכען: (ו) ובקרב כל ישראל. זאגט רש"י (כל מקום שהיה אחד מהם בורח) אויף יעדער ארט וואס איינער פון זיי ופון קרח׳ס קינדער אונ דתן ואבירם׳ס קינדער) איז אנטלאפן (הארץ נבקעת מתחתיו ובולעתו) האט זיך געשפאלטן די ערד אונטער אים אונ זיא האט אים איינגעשלונגען (אלו דברי רבי יהודה) אזו זאגט רבי יהודה (אמר לו רבי נחמיה) רבי נחמיה האט געזאגט צו רבי יהודה (והלא כבר נאמר ותפתח הארץ את פיה) עס שטייט אין פסוק די ערד האט גיעפינט איר מויל, נאר איין מויל (ולא פיותיה) ניט אירע מייל׳ער, ניט פיל מייל׳ער, אונ וויא דו זאגסט האט דאך די גיעפינט פיל מייל׳ער (אמר לו) האט רבי יהודה געזאגט צו רבי נחמיה (ומה אני מקיים בקרב כל ישראל) וויא דען דר פסוק זיי זענן איינגעזונקען געווארען צווישען אלע יודין (אמר לו) האט רבי נחמיה געזאגט צו רבי יהודה (שנ[עשית] הארץ מדרון כמשפך) די ערד איז געווארן איינגעבויגן ביז צו דיא עפענונג וויא אלייקע (וכל מקום שהיה אחד) אויף וועלכען ארט איינער פון קרח׳ס קינדער אונ פון דתן ואבירם׳ס קינדער זענען גוועזן (היה מתגלגל ובא עד הבקיעה) האט ער זיך געקוילערט ביז צום גרוב אונ די גרוב האט אים אין זיך אריינגעשלונגען: ואת כל היקום

שפתי חכמים

את שפירושו עם כי על המקבל הדבר אינו נופל כו אלא מלת עם וסוסיף מלת עכשיו כי בלא תוספת היה המובן שלא ידבר עם בניכם לעולם רק עם אלה לבדם: ה והא דמפרש רש"י הקרא [...] הסדר י"ל דקאי ג"כ על הקרא וידעתם שראוי לקבל תוכחתו

פירוש לתורת אלהים

פרעה מלך מצרים דר קעניג פון מצרים ולכל ארצו אונ צו זיין לאנד: (ד) ואשר עשה אונ וואס ער האט גיטאן לחיל צום חיל פון מצרים לסוסיו צו זיינע פערד ולרכבו אונ צו זיינע רייט וועגן אשר הציף וואס ער האט גמאכט פר פלייצן את דם וואסר פון דעם ים סוף על פניהם אויף זייא ברדפם ווען זייא האבן נאך גיאגט אייך ויאבדם יי אונ גאט האט זיי גמאכט פר לירן עד ביז היינטיגן טאג: (ה) ואשר עשה לכ[ם] וואס ער האט גיטאן צו אייך במדבר אין דר מדב[ר] ביז איר זענט גיקומען עד ביז דעם ארט: (ו) אונ וואס ער האט גטאן צו דתן אונ צו אבירם [...] קינדער פון אליאב בן ראובן דער זוהן פון ר[אובן] אשר וואס די ערד האט געעפינט איר מול ותבלע[ם] האט איין גשלונגען זיי ואת אונ זייערע הייזער

משלי יהודא

אין בית המדרש, אין דערהיים זענן די קינדער געגאנגן נאך אמאהל צום זאק אונ האבן געפונן אשטיינדיל אונ האבן אים גיגעבן די מוטר, זיא האט גענומן דם שטיינדיל אונ האט אים געוויזען צו אבריל־אנטין הענדלער בריל־אנטין הענדלר האט געזאגט דם שטיינדיל איז צוואנציג טויזענד רובל, אין די שטאט איז ניטא ק[...]

אֱלֹהֶיךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב׃
יא א וְאָהַבְתָּ אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
וְשָׁמַרְתָּ מִשְׁמַרְתּוֹ וְחֻקֹּתָיו
וּמִשְׁפָּטָיו וּמִצְוֹתָיו כָּל־הַיָּמִים׃
ב וִידַעְתֶּם הַיּוֹם כִּי | לֹא אֶת־בְּנֵיכֶם
אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ וַאֲשֶׁר לֹא־רָאוּ אֶת־
מוּסַר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶת־גָּדְלוֹ אֶת־
יָדוֹ הַחֲזָקָה וּזְרֹעוֹ הַנְּטוּיָה׃ ג וְאֶת־
אֹתֹתָיו וְאֶת־מַעֲשָׂיו אֲשֶׁר עָשָׂה

אונקלוס

...יְיָ אֱלָהָךְ כְּכוֹכְבֵי
...א לְמִסְגֵּי׃ א וְתִרְחַם
...יְיָ אֱלָהָךְ וְתִטַּר
...ת מֵימְרֵהּ וּקְיָמוֹהִי
...הִי וּפִקּוּדוֹהִי כָּל
...א׃ ב וְתִדְעוּן יוֹמָא
...אֲרֵי לָא יָת בְּנֵיכוֹן
...לָא יְדָעוּ וְדִי לָא חֲזוֹ
...אַלְפָנָא דַּייָ אֱלָהֲכוֹן
...רְבוּתֵהּ יָת יְדֵהּ
...פָא וּדְרָעֵהּ מְרָמְמָא׃
...ת אָתְוָתֵהּ וְיָת
...דוֹהִי דִּי עֲבַד בְּגוֹ

רשב"ם

...מוסר. כדכתיב לעיל כי כאשר ייסר ...יש את בנו ה' אלהיך מיסרך׃

רש"י

...דות הללו ב אז כשמו תשבע׃ (ב) וידעתם היום. ...לב לדעת ולהבין ולקבל תוכחתי׃ כי לא את בניכם. ...דבר עכשיו ד שיוכלו לומר אנו לא ידענו ולא ראינו

בית יהודא

ווי דו וועסט האבען די אלע דריי מדות (אז בשמו תשבע) דאמאלס וועסטו מעגן שווערן ביי דעם נאמן פון הקב"ה: (ב) ווידעתם היום. איר זאלט היינט וויסען (תנו לב לדעת ולהבין ולקבל תוכחתי) איר זאלט געבן אייער הארץ צו וויסן ...פארשטיין אונ אן צו נעמן מיין שטראף: וכי לא את בניכם אני מדבר עכשיו. איך רייד דאך ניט איצט מיט ...ע קינדער (שיוכלו לומר אנו לא ידענו ולא ראינו בכל זה) זיי זאלן קענן זאגן מיר האבן ניט געוואסט אונ ניט געזעהן

דעת זקנים מבעלי התוספות

לא את בניכם. כלו' אינם ראוים ליענש ככם על ... שהרי אתם ראיתם את מוסר ה' ואת גדלו ולא לפטור הבנים בא׃

שפתי חכמים

הייתם מוס שכך וכו' אבל האהבה סתם שפירושו להיטיב לו לא יפול עליו כי גרים הייתם שבשביל שהיו גרים אינם מחויבים להיטיב לגר כדפי' רש"י בפ' משפטים ועיין בכ"מ דנ"ט׃ ב תקן בזה כמה עניינים כתב ותעבוד במקום אותו תעבוד שא"ל לנולת אותו אלא ...ותעבוד וכתב ותדבק בו במקום וכו תדבק כדי שיהיו כל הפעולות נמשכות זו אחר זו תירא ותעבוד ותדבק. וכתוספת מלת ...יהיה ובשמו תשבע מלות עפה כמובן מן הקרא ויהי' וי"ו ובשמו מיותר. ויתוסף מלת אם ויהי' שיעור הכתוב כאלו אמר אם ...תעבוד ותדבק אז תשבע כלומר אז מותר לך ליסבע ולא מ"יה שתשבע כמובן נקרא׃ ג לא שהודיעם היום שום דבר שהרי ...יעם פה ידיעה חדשה׃ ד פי' את הוא כמו עם והוסיף אני מדבר כי לולא תוספת אני מדבר אין מובן כלל ולכך הוצרך לפ' מלת

פירוש לתורת אלהים

(א) וְאָהַבְתָּ אונ דו זאלסט ליב האבען אֶת יְיָ ...גאט דיין גאט וְשָׁמַרְתָּ אונ דו זאלסט היטען ...תו זיין היטונג וְחֻקֹּתָיו אונ זיינע געזעץ וּמִשְׁפָּטָיו ...זיינע דינים וּמִצְוֹתָיו אונ זיינע מצות אלע טעג׃ ...דעתם אונ איר זאלט היינט וויסן כִּי ווארום איך ...ניט מיט אייערע קינדער אֲשֶׁר וואס זייא האבען ניט געוואסט וַאֲשֶׁר אונ וואס זיי האבן ניט געזעהן אֶת מוּסַר די שטראף פון יְיָ אֱלֹהֵיכֶם גאט אייער גאט אֶת גָּדְלוֹ זיין גרויסקייט וְאֶת אונ זיין שטארקע מאכט וּזְרֹעוֹ אונ זיין אויס געשטרעקטען ארעם׃ (ג) וְאֶת אוֹתֹתָיו אונ זיינע צייכען וְאֶת מַעֲשָׂיו אונ זיינע ווערק אֲשֶׁר עָשָׂה וואס ער האט געטאן בְּתוֹךְ מִצְרַיִם אין מִצְרַיִם לְפַרְעֹה צו

משלי יהודא

...דליך ליגען אויף די ערד, האט ער אראפגענומען פון ...עם זאק אונ האט אריינגעשאטען אפולען זאק מיט די ...דליך אונ האט זיי געטראגן אויף די פלייצע, גייענדיג ...ר געטראפען איינער גייט אונ טראגט אויך אזאק אויף ...פלייצע, ער פרעגט ביי אים אויב עס איז נוויט צו ...אט, זאגט ער ניין, באלד וועט זיין אשטאט, ער ...ט אים וואס טראגסטו אין דיין זאק, זאגט ער ברויט, ...וס טראגסטו אין דיין זאק. אביסול שטיינדליך, ער ...צו אים נוויז נאר די שטיינדליך, ער הט געזעהן די ...דליך הט ער דערקענט דס זענן ברילאנטין, זאגט ...אים דו גייסט דאך שוין אין דיין שטאט נא דיר די ...דליך אונ גיב מיר די ברויט, דר הט אויסגעשאטען ...די ערד די שטיינדליך, דר אנדערר הט אויסגעשאטן די ברויט, דר הט גענומען די שטיינדליך אונ הט געלייגט אין זיין זאק, אונ דר הט גענומען די ברויט אונ הט געלייגט אין זיין זאק, אונ איז געגאנגען אהיים, ווי ער איז געקומען אין שטוב הט ער אראפגענומען פון זיך דעם זאק אונ הט אים געשטעלט אין אווינקול, אין שטוב איז געווען אגרויסע שמחה מען הט אים אזו לאנג ניט געזעהן, דס ווייב אונ די קינדער האבן געמיינט אין זאק איז געווים דא אפארמעגן, זיא הט זיך ניט געאיילט גיין צום זאק זעהן וום אינווייניג ליגט, נאר אקינד איז געגאנגען צום זאק אונ הט ארויסגענומען אשטיקול טרוקענע ברויט אונ הט געוויזען די מוטער, ווי די מוטער הט גיזעהן אז דר מאן איז געקומען צוריק פון אמעריקא, ארעם הט זיא געקריגט מיט אים, פר שאנדע אונ קריג איז ער אוועקגעגאנגען פון שטוב אונ איז געגאנגען אין:

בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ כ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
תִּירָא אֹתוֹ תַעֲבֹד וּבוֹ תִדְבָּק
וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ׃ כא הוּא תְהִלָּתְךָ
וְהוּא אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר־עָשָׂה אִתְּךָ אֶת־
הַגְּדֹלֹת וְאֶת־הַנּוֹרָאֹת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר
רָאוּ עֵינֶיךָ׃ כב בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ
אֲבֹתֶיךָ מִצְרָיְמָה וְעַתָּה שָׂמְךָ יְהוָה

דְמִצְרָיִם׃ כ יָת
אֱלָהָךְ הִדְחַל וְקֳדָמוֹהִי
תִּפְלַח וּלְדַחַלְתֵּהּ
תִּקְרַב וּבִשְׁמֵהּ תְּקַיֵּם
כא הוּא תֻּשְׁבַּחְתָּךְ וְהוּא
אֱלָהָךְ דַּעֲבַד עִמָּךְ יָת
רַבְרְבָתָא וְיָת חֲסִינָתָא
הָאִלֵּין דִּי חֲזוֹ עֵינָךְ
כב בְּשַׁבְעִין נַפְשָׁן נְחַתוּ
אֲבָהָתָךְ לְמִצְרָיִם וּכְ

תו"א את ה' פסחים כב קידושין ל קמא
סנהדרין כז מנחות סג בכורות
תמורה יד: ובו תדבק תמורה ג:

בעל הטורים

(כ) את ה' אלהיך תיר"א. בגימטריא תורה: (כב) בשבעים נפש. הפסוק מתחיל ומסיים בבי"ת לומר שיעקב הזהירם שידב... אים בביתו ולא יתערבו במצריים ולכך נקראו בית יעקב:

בית יהודא

דו האסט זאלסטו מיט אים ניט זידלען איין אנדערען:
(כ) ואת ה' אלהיך תיראו. זאלסט מורא האבען פאר ה' ב"ה
(ותעבוד לו) זאלסט דינען צוא אים (ותדבק בו) זאלסט דיך
בהעפטן צו אים (ולאחר שיהיו בך כל המדות הללו) נאכדע...

רש"י

הייתם. מוס סבך א אל תאמר לחברך: (כ) את ה'
אלהיך תירא. ותעבוד לו ותדבק בו ולאחר שיהיו ב...

שפתי חכמים

מיניה כתיב עושה משפט יתום הרי גבורה: א פי' כאלו אמר ואהבתם את הגר ולא תונהו בדברים. ולכן נאמר אחריו גבי גר...

פירוש לתורת אלהים

(כ) את פר דיין גאט תירא זאלסטו דיך פארכטען
אונ אים דינען ובו תדבק אין אים זאלסטו דיך
בהעפטין אונ נאכדעם אז עס וועט זיין אין דיר
די מדות ובשמו תשבע דענצמאל מעגסטו שווערין
ביי זיין נאמען: (כא) הוא תהלתך ער איז דיין לויבונג
והוא אלהיך אונ ער איז דיין גאט אשר וואס ער הט
מיט דיר גיטאן את הגדולות די גרויסע ואת אונ ד...
פארכטיגע זאכען וואס דיינע אויגען האבען גיזעהן
(כב) בשבעים נפש מיט זיבציג מענטשין ירדו אבותי...
האבען דיינע עלטערען גינידערט מצרימה. א...
מצרים ועתה שמך אונ אצונד האט הקב"ה די
גטאן ככוכבי ווי די שטערין פון דעם הימל לרוב צ...

משלי יהודא

(כ) את ה' אלהיך תירא וגו' ובו תדבק. פרעגט די גמרא קען
רען אמענטש זיך בהעפטן צו הקב"ה, נאר מען מיינט
ער זאל געבן פון זיין פארמעגן פרנסה צו תלמידי חכמים
וואס לערנן תורה, וועט ער האבן אזכות פון זייער תורה
לערנן, דער ענין איז למשל איינער הט אמאל געזאגט
צו זיין ווייב דו זעהסט מיר האבן דא קיין פרנסה איך וועל
אוועק אין אמעריקא טאמער וועט מיר הקב"ה דארטען
העלפן, ער איז אוועק פון דערהיים אונ איז געקומן אין
אמעריקא, ער איז געווען אין אמעריקא אלאנגע צייט אונ
הט ניט פארדינט, נאר אויף זיין שטיקל ברויט, איז ביי
אים געבליבן ער זאל זעהן בעקומען עטליכע רובל צוא
בצאהלין פר דיא שיף אונ פארן אהיים, אין וועג האט
געטראפען א אומגליק צו דיא שיף, זיא הט אנגעהויבען
אראפצוגיין אונ דערטרונקען צו ווערען, עס איז געווען
אגליק עס איז גיווען ניט ווייט פון א אינזיל יעדערער הט
זיך געראטעוועט ווי ער הט געקענט, דער ארעמער איז
אויך געקומן אויף דעם אינזיל. ווייל ער הט געהאט גרויס
שרעק אונ פארמאטערט, הט ער זיך געזעצט אפרוהען אונ
איז איינגעשלאפן אויף אגאנצען טאג אונ אגאנצע נאכט,
ער הט זיך אויפגעוואכט, ער זעהט ער איז איינער אליין,
אונ עס הונגערט אים. גייענדיג הט ער געזעהן שיינע

מצות השם

(תלב) (את ד' אלהיך תירא) דס איז דיא מצוה אז מען זאל זי...
פארכטן פר גאט אונ יעדר מענטש דארף זיך צו ברעכע...
אז ער איז איין קליינע בריה אונ ער שטייט פאר גאט ב"ה א...
גרויסער מלך אונ אז עס קומט איין עבירה צו זיין האנד זאל ...
ציטערן פר גאט אונ זאל מורא האבן וועט ער נים טאן קיין עביר...
אונ די מצוה גייט אן אויף יעדר ארט בי זכרים אונ בי נקבות
(תלג) אותו תעבוד. דס איז די מצוה אז יעדער יוד זאל בענ...
אלע טאג גאט ב"ה אין די מצוה איז נכלל אז דער מענטש
זאל צום ערשטן דר ציילן די שבחים פון גאט אונ דר נאך וועל...
פרנסה וס ער דארף אונ עס איז נים פר האנדן קיין אוס גזעצט
צייט אויף דעם דאוונען נאר איין גאנצע טאג מעג ער בעט...
גאט ב"ה אונ דר ציילן זיינע שבחים אונ ער מוז האבן איין ריינע
גוף צו דעם דאוונען מיט ריינע מחשבות אונ די מצות גייט
אויף יעדר ארט אונ יעדר צייט בי זכרים אונ נקבות:
(תלד) ובו תדבק. דאס איז די מצוה אז מען זאל זיך בהעפט...
צו תלמידי חכמים אונ מען זאל זיי ערליך האלטן אונ ד...
וואס ער בהעפט זיך אן תלמידי חכמים איז גלייך אזוי וויא ע...
בהעפט זיך אן גאט ב"ה איבער דעם זאל יעדער פאטער זע...
אז ער זאל חתונה מאכען זיין טאכטער צו איין תלמיד חכם א...
דיא מצוה גיים אן אויף יעדר ארט בייא זכרים אונ נקבות
(תלה) ובשמו תשבע. דאס איז דיא מצוה אז אויף אמ...
מעג מען שווערען אז מען איז מחויב געווארען א
שבועה בייא דעם (בית דין) אונ מען זאל זיך היטען ציא איין דבר מצוה מעג מען אויך שווערען אונ דיא מצ...
גיים אן אויף יעדער ארט אונ יעדער צייט בייא זכרים אונ בייא נקבות:

רבא גברא ודחילא די
לית קדמוהי מסב אפין
ואף לא לקבלא שחדא:
יח עבד דין יתם
וארמלא ורחם גיורא
למתן ליה מזונא וכסו:
יט ותרחמון ית גיורא
ארי דיירין הויתון בארעא

האלהים האל הגדל הגבר והנורא
אשר לא־ישא פנים ולא יקח שחד:
יח עשה משפט יתום ואלמנה ואהב
גר לתת לו לחם ושמלה:
יט ואהבתם את־הגר כי־גרים הייתם

תו"א האל הגדול יומא סט: אשר לא ברכות כ מגילה לא ר"ה יז נדה ע:

בעל הטורים

(יח) ואוהב. ב'. ואוהב גר ואוהב חמס שנאה נפשו אוהב את הגר אבל האוהב חמס שנאה נפשו:

רש"י

מידו: לא ישא פנים. אם תפרקו עולו: ולא יקח שחד. לפייסו בממון: (יח) עשה משפט יתום ואלמנה. הרי גבורה יש והלל גבורתו אתה מוצא ענותנותו (מגילה לא): ואהב גר לתת לו לחם ושמלה. ודבר חשוב הוא זה שכל עצמו של יעקב אבינו על זה התפלל (בראשית כח) ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש: (יט) כי גרים

בית יהודא

יוכל שום אדון להציל אתכם מידו) עס איז ניטא איין הערר ווס זאל אייך קענען רעטטין פון זיין האנט: ולא ישא פנים. (אם תפרקו עולו) אויב איר וועט אראפנעמען פון אייך דעם יאך פון הקב"ה וועט הקב"ה אייך געוויס שטראפן: ולא יקח שוחד. ער וועט ניט נעמען שוחד (לפייסו בממון) איר זאלט אים איבערבעטען מיט געלט: (יח) עושה משפט יתום ואלמנה. אז איינער איז מצער איתום אדער א אלמנה, וועט הקב"ה טאהן א משפט (ער וועט שטראפען) דעם מענטש פון זייערט וועגען (הרי גבורה) דאס איז א שטארקייט פון הקב"ה (ואצל גבורתו אתה מוצא ענותנותו) אונ ביא דיא שטארקייט פון הקב"ה געפינסטו זיינע נידעריגקייט, אז ער הט רחמנות אויף איתום אונ אויף א אלמנה (ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה) אונ הקב"ה האט ליב א גר ער זאל אים געבען ברויט אונ קליידונג (ודבר חשוב הוא זה) אונ דס איז א גרויסע זאך (שכל עצמו של יעקב אבינו על זה התפלל) דאס גאנצע תפלה וואס יעקב האט געבעטען פאר הקב"ה איז נאר געוועזן (ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש) הקב"ה זאל מיר געבען ברויט צום עסין אונ אקלייד אן צו קליידן: (יט) וכי גרים הייתם. (מום שבך אל תאמר לחברך) דעם פעלער וואס

שפתי חכמים

על כל האלהים מכ"ש שהוא האדון על כל האדונים אלא וכו': ר מפני משוא פנים ככ"מ הוא לזכות את החייב או לוותר לו עונשו וכן המקח שוחד וכפס ית' לא יפול בו לזכות את החייב רק לוותר עונשו הוכרח לפרש לוותר ואמר שאם תפרקו עולו לא ישא וכו' כלומר לוותר עונשיכם גם לא יקח שוחד וכו' שפירושו לוותר עונשיכם כמנהג לוקחי שוחד והכתוב הזכיר שניהם מפני שהויתור יהיה פעם משום משוא פנים פעם מפני שוחד. כתב הרא"ם לא ידעתי מה ממנין טופל אלא הקב"ה ולמה לא פירש ולא יקח שוחד המלוה במקום עבירה שיוותר לו עונש העבירה שעבר בעבור המלוה שעשה אלא יתן לו שכרו בעבור המלוה ויענוש בעבור העבירה שעבר וצריך עיון עד כאן לשונו: ש כלומר ממה שכתוב בתחלה כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים וגו' הרי גבורה לכך סמך לו עושה משפט יתום ואלמנה וגו' להודיע ענותנותו: ת פי' ולא תחשוב שדבר קטן הוא לתת לגר לחם ושמלה שנראה מזה שאין לו גבורה ויכולת יותר מזה שהרי לעיל

פירוש לתורת אלהים

אלע געטער וארוני אונ ער איז אהער איבער אלע הערען האל ער איז דער גאט הגדול דער. גרוסער הגבור דער שטארקער והנורא אונ דער פארכטיגר אשר ווס ער איז ניט נושא פנים ולא אונ נעמט ניט שוחד: (יח) עושה אונ ער טוט משפט דעם משפט יתום פון איתום ואלמנה אונ פון א אלמנה ואוהב גר אונ ער הט ליב אגר לתת לו צו געבען צו אים לחם ברויט ושמלה אונ אקלייד: (יט) ואהבתם אונ איר זאלט ליב האבן את הגר דעם גר כי ווארום גרים הייתם איר זענט אוך געוועזן גרים בארץ אין דעם לאנד מצרים:

מצות השם

(תלא) (ואהבתם את הגר) די מצוה איז מען זאל ליב האבן איין גר דאס הייסט מען זאל אים מקרב זיין ווארום גאט ב"ה האט אויך ליב איין גר אזוי וויא עס שטייט (ואוהב גר לתת לו לחם כו') דס איז טייטש גאט ב"ה הט ליב איין גר אונ ער גיט אים קליידונג אונ ברויט אונ די מצוה גייט אן אויף יעדר ארט אונ יעדער צייט:

משלי מרדכי

פון זיין נשמה אונ די נשמה זאל ווערען הייליג אונ ער זאל לערנן תורה מיט אמת, דס זאגען אונז די פסוקים, משה הט געזאגט צו די יודין ועתה, אונ איצט אז איך האב אייך גיגעבן נייע לוחות, וועל איך אייך זאגן ווס הקב"ה וויל פון אייך, איר זאלט מורא האבען פר הקב"ה, וועגען דריי זאכן, ערשטונס וועגן זיין גרויסקייט נוי די פסוקים זאגען ביז פסוק כב) אונ דיא מורא דארף אייך ברייננגען צוא ליבשאפט איר זאלט ליב האבען הקב"ה, צווייטונס ווייל ער איז ה'. ער האט רחמנות, אונ ער איז אלהיך, ער שטראפט, אויב איינער איז ארעם אדער קראנק אדער איין אנדער אומגליק, זאל ער מורא האבען פאר הקב"ה אונ זאל לערנן תורה אונ טאהן מצות וועט הקב"ה אויף אים רחמנות האבען אונ וועט אים העלפען, אונ אויב ער איז רייך אונ געזונד דארף ער וויסען אויב ער וועט זינדיגען קען הקב"ה דס אלץ אוועקנעמען פון אים, וויא איר הט געזעהן ווס הקב"ה האט געטאהן, צו מצרים, צו קרח, צו דתן אונ אבירם אונ ביא דעם ים. דאס דריטע איז איר דארפט מורא האבען אונ ליב האבען הקב"ה. פאר דיא גוטע לאנד וואס הקב"ה וועט אייך באלד געבען וויא עס שטייט פון פסוק ח' אונ ווייטער), ווייניגסטונס טאהן, וויא דאס קינד האט געטאהן וועגען דעם מעסעריל:

הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמָיִם הָאָרֶץ וְכָל־
אֲשֶׁר־בָּהּ׃ טו רַק בַּאֲבֹתֶיךָ חָשַׁק
יְהוָה לְאַהֲבָה אוֹתָם וַיִּבְחַר בְּזַרְעָם
אַחֲרֵיהֶם בָּכֶם מִכָּל־הָעַמִּים כַּיּוֹם
הַזֶּה׃ טז וּמַלְתֶּם אֵת עָרְלַת לְבַבְכֶם
וְעָרְפְּכֶם לֹא תַקְשׁוּ עוֹד׃ יז כִּי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וַאֲדֹנֵי

אונקלוס

דַּייָ אֱלָהָךְ שְׁמַיָּא וּשְׁמֵי
שְׁמַיָּא אַרְעָא וְכָל דִּי בַהּ׃
טו לְחוֹד בַּאֲבָהָתָךְ צְבֵי
יְיָ לְמִרְחַם יָתְהוֹן וְאִתְרְעֵי
בִּבְנֵיהוֹן בָּתְרֵיהוֹן בְּכוֹן
מִכָּל עַמְמַיָּא כְּיוֹמָא
הָדֵין׃ טז וְתַעְדּוּן יָת
טַפְשׁוּת לִבְּכוֹן וְקְדָלְכוֹן
לָא תַקְשׁוֹן עוֹד׃ יז אֲרֵי
יְיָ אֱלָהֲכוֹן הוּא אֱלָהָא
דַּיָּנִין וּמָרֵי מַלְכִין אֱלָהָא

תו"א ומלתם את ערלת קח סוכה כב: כי ה' מגילה לא:

בעל הטורים

שהארץ וכל אשר בה לא נבראה אלא בזכות האבות: (טו) רק באבותיך. מיעוט הוא שגם עליהם יש דין. אברהם במה אדע. יצחק אהב את עשו. יעקב אמר נסתרה דרכי מה': סמך לרק באבותיך ומלתם לומר שתמולו ערלת הלב כמו שעשו האבות:

בית יהודא

(וְאַף עַל פִּי כֵן רַק בַּאֲבֹתֶיךָ חָשַׁק ה' מִן הַכֹּל) פון דעסטוועגן הט הקב"ה געגלוסט נאר דיינע אלטערען מעהר פון אלע מענטשן: (טו) וּבָכֶם וגו' כַּיּוֹם הַזֶּה. מיינט מען (כְּמוֹ שֶׁאַתֶּם חֲשׁוּקִים הַיּוֹם הַזֶּה) אזו וויא איר זענט היינט גלוסטיג פר הקב"ה: (טז) וְעָרְלַת לְבַבְכֶם. מיינט מען (אֹטֶם לְבַבְכֶם וְכִסּוּיוֹ) אייער פארמאכטע אונ בארעקטע הארץ: (יז) וַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים. הקב"ה איז אהער איבער אלע הערין (לא

רש"י

הכל ע ואעפ"כ רק באבותיך חשק ה' מן הכל: (טו) בכם. פ כמו שאתם (רואים אתכם) חשוקים מכל העמים היום הזה: (טז) ערלת לבבכם. אוטם לבבכם צ וכיסויו: (יז) ואדוני האדונים. לא יוכל שום אדון ק להציל אתכם

שפתי חכמים

משמע להנאתן של ישראל ל"פ ואף היא כו' ר"ל ודאי בשבילו תעשו אבל מ"מ אף לכם לא לחנם אלא לטוב לכם: ע ר"ל כל מה שכתיב בקרא שמים ושמי שמים והארץ: פ רלב"ת ל"ל בכם לא הל"ל רק ויבחר בזרעם אחריהם מכל וגו' ל"פ כמו שאתם חשוקים כו' לגומר בכם אתם רואים שהקב"ה בחר בכם ובזרעכם שהרי אתם רואים אתכם חשוקים מכל העמים ואמר היום הזה מפני שפי' מלת בכם ממש והם היו כמלאים בפועל כיום הזה ולא יפול בי כ"ף הדמיון כי דבוק הוא עם ויבחר בזרעם אחריהם כאלו אמר ובחר בזרעם אחריהם כיום הזה מכל העמים: צ וכסויו שהוא אטומו וכן כתב בפרשת וארא ע"ש: ק דאל"כ כי ה' הוא האלהים והאדון מיבעי ליה ועוד כיון שהוא האל

פירוש לתורת אלהים

גאט דיין גאט הַשָּׁמַיִם דער הימל וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם אונ די איבערשטע הימלן הָאָרֶץ די ערד וְכָל אונ אלץ וואס איז אויף די ערד: (טו) רַק בַּאֲבֹתֶיךָ נייערט אין דיינע עלטערין אליין חָשַׁק יְיָ הט גאט גיגלוסט לְאַהֲבָה צו ליב האבן אוֹתָם זיי וַיִּבְחַר אונ ער הט אויס דער וויילט בְּזַרְעָם אין זייערע קינדער אַחֲרֵיהֶם נאך זייא בָּכֶם אין אייך מִכָּל מער פון אלע פעלקר כַּיּוֹם הַזֶּה אזו ווי דעם היינטיגען טאג: (טז) וּמַלְתֶּם אונ איר זאלט בשניידין אֵת דאס פאר שטאפונג לְבַבְכֶם פון אייער הארצין וְעָרְפְּכֶם אונ אייער אקין לֹא זאלט איר ניט מער הארט אקינדיג האלטן: (יז) כִּי ווארום יְיָ גאט אֱלֹהֵיכֶם אייער גאט הוּא ער איז אגאט איבר

משלי מרדכי

חַס האבן גוואַרט אויף אים, ער איז מיט זיי אריינגעגאנגען אין איין אנדער שטוב אונ שמעון איז אריינגעגאנגען צום קינד, ער פרעגט דעם קינד פר וואס ער עסט ניט, דאס קינד זאגט עס הונגערט מיך ניט, שמעון זאגט צום קינד איך וועל דיר שיינקען דם מעסעריל אויב דו וועסט עסין, דם קינד איז בעשטאנען דאריף צו נעמן דם מעסעריל אונ עסין, שמעון הט אים גיגעבן דאס מעסעריל, די מוטער הט אים גיגעבן אביסל זופ מיט אזעמיל אונ אשטיקל פלייש אונ ער הט גיגעסן, שמעון איז אריינגעגאנגען צו שמואל אונ זאגט צו אים וואס זאגסטו דיין קינד וויל ניט עסין, ער הט איצט גיגעסין, זאגט שמואל צו שמעון זאג מיר וויא אזו איז דם גיוועזן וואס ער הט איצט גיגעסין, זאגט שמעון איך האב אים גיגעבן מיין מעסעריל, האט שמואל געזאגט צו שמעון איצט זעהסטו אז ער איז ניט גזונד, פר וואס הט ער ביז היינט גגעסן אן דיין מעסעריל, ער וואלט איצט אויך ניט עסין, נאר ער הט זיך געניידט ער זאל עסין וועגין דעם מעסעריל צו האבן, דם זעלבינע איז ביי די נשמה. דוד המלך הט געזאגט ומתוקים מדבש ונופת צופים, די תורה אונ מצות זענען זיסער פון האניק אונ פון אלע זיסקייט, דארף דאך יעדער נשמה האבין אפעטיט צו לערנן תורה אונ צו טאהן מצות, נאר אזו ווי ביי דעם גוף אז ער איז קראנק הט ער ניט אפעטיט צום עסין, אזו אז די נשמה איז קראנק פון עבירות, הט זיא ניט אפעטיט צו תורה אונ מצות, ווייל די עבירות זענען מטמא די נשמה, אונ דיא טומאה הט פיינט די קדושה, דריבער די רשעים האבן פיינט די תורה אונ מצות אונ זיי האבן פיינט די צדיקים, וויא דער פסוק זאגט צופה רשע לצדיק וגו' דר רשע וואלט גערין הרגנן דעם צדיק, פון דעסטוועגן אז דער רשע וויים מען וועט אים געבן גוטס פר תורה אונ מצות באלד אויף די וועלט, אויב ער איז נאך ניט שטארק טמא פון עבירות, וועגן די עולם הזה וואס ער וויל האבן, וועט ער טאהן מצות אונ וועט לערנן תורה, דם הייסט תורה שלא לשמה, אונ עס קען אמאהל זיין, דיא תורה זאל ביסלאכווייז ארויסציהען די טומאת פון

יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שֹׁאֵל מֵעִמָּךְ כִּי אִם־
לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת
בְּכָל־דְּרָכָיו וּלְאַהֲבָה אֹתוֹ וְלַעֲבֹד
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־
נַפְשֶׁךָ׃ יג לִשְׁמֹר אֶת־מִצְוֹת יְהוָה
וְאֶת־חֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם
לְטוֹב לָךְ׃ יד הֵן לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ

אונקלוס

מָא יְיָ אֱלָהָךְ תָּבַע מִנָּךְ
אֱלָהֵן לְמִדְחַל קֳדָם יְיָ
אֱלָהָךְ לִמְהַךְ בְּכָל אָרְחָן
דְּתָקְנָן קֳדָמוֹהִי וּלְמִרְחַם
יָתֵהּ וּלְמִפְלַח קֳדָם יְיָ
אֱלָהָךְ בְּכָל לִבָּךְ וּבְכָל
נַפְשָׁךְ׃ יג לְמִטַּר יָת
פִּקּוֹדַיָּא דַיְיָ וְיָת קְיָמוֹהִי
דַּאֲנָא מְפַקֵּדָךְ יוֹמָא
דֵין לְדְיֵיטַב לָךְ׃ יד הָא

הו"א הן לה' מגילה יב:

בעל הטורים

סבע"פ: (יד) הן לה' אלהיך. הפסוק מתחיל ומסיים בה"א לומר שבה"א נברא העולם וכנגד ה' חומשי תורה. וי' תיבות בפסוק לומר לא ירדה שכינה למטה מעשרה: הארץ וכל אשר בה. וסמיך ליה רק באבותיך לומר

רש"י

רחמיו וחבתו עליכם ומכל מה שחטאתם לפניו אינו שואל מכם כי אם ליראה וגו': כי אם ליראה וגו'. (ברכות לג) רבותינו דרשו מכאן הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים: (יג) לשמור את מצות ה'. ואף היא לא לחנם אלא לטוב לך שתקבלו שכר: (יד) הן לה' אלהיך.

בית יהודא

געטאהן די אלע זאכן פון דעסוועגן (עודנו רחמיו וחבתו עליכם) איז נאך זיינע רחמנות אונ זיינע ליבשאפט אויף אייך (ומכל מה שחטאתם לפניו) אונ פון אלץ וואס איר האט געזינדיגט פאר אים (אינו שואל מכם כי אם ליראה) הקב"ה בעהט ניט מעהר פון אייך נאר איר זאלט פאר אים מורא האבן (ורבותינו דרשו מכאן הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים)

די רבנן לערנן פון דאנן אלץ איז אין די הענט פון הקב"ה, ווי הקב"ה וויל אזוי טוהט ער מיט אלע מענטשן, נאר דער מענטש זאל מורא האבען פאר הקב"ה, דס גייט ניט הקב"ה דעם מענטש, נאר מען לאזט דעם מענטש טאהן ווי ער וויל: (יג) ולשמור את מצות ה'). איר זאלט היטען צו טאהן וואס הקב"ה האט געבאטען (ואף היא לא לחנם) אונ איר ווערט דס ניט טאהן פאר אומזיסט (אלא לטוב לך שתקבלו שכר) נאר עס זאל דיר גוט זיין, ווארום איר ווערט נעמען בצאהלט פאר די מצות וואס איר ווערט טאהן: (יד) והן לה' אלהיך. (הכל) צו הקב"ה גיהער אלץ, אלע מענטשען געהערן צו הקב"ה

דעת זקנים מבעלי התוספות

ולהרבות לך שכר. ומיהו רבותינו הקשו כן ותירצו דלגבי משה מילתא זוטרתי היא ומכאן דרשו רבותינו דחייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום דכתי' מה אל תיקרי מה אלא מאה כלו' ק' ברכות ה' אלהיך שואל מעמך. ויש לחזק הדבר מ"ה בחילוף א"ת ב"ש הוי י"ץ שעולה מאה וכן בפסוק זה יש מאה אותיות חסר אחת וכאשר תיסיף אות אחת לעשות ממה מאה תשלם החשבון למאה. וי"א כי דוד תקנם שבכל יום היו מתים ק' אנשים מישראל באו והגידו לדוד עמד ותקן מאה ברכות בכל יום שנא' נאם הגבר הוקם על ע"ל בגימט' מאה ומיד נעצרה המגפה. עוד יש להוכיח מאה ברכות מדכתיב הנה כ"י כ"ן יברך גבר במנין כ"י כ"ן יברך גבר כי יברך חסר ו' כתיב ולכך תקנו לומר מודים שהרי פי' משתחוים כדכתיב גבי נעמן והשתחויתי לה' אלהיך. ותרגם יונתן ואודיתי קדם ה' אלהך. ומ"מ אנו אומרים מודים ולא משתחוים לפי שעולה בגימטריא מודי"ם מאה לומר שכל האומר מודים כהוגן כאלו קיים מאה ברכות ר"ל שיכרע עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה או שיראה איסר כנגד לבו וכרע כחיזרא וזקיף כי חויא ושיתכוין לומר משתחוים אנו לך כדאיתא בירושלמי א"ר בון מימי לא איכוונית וכו' ומחזיקנא טיבותא לרישאי דכי מטינא למודים כרע מגרמיה:

שפתי חכמים

כליס בי"ז בתמוז ולא הכליס בכ"ח באב דהא דהוקשו מ' ימים האחרונים לראשונים לא בא להשמיענו שהיו ברצון שלם כמו הראשונים דזה אינו שהרי הראשונים היו ברצון גמור שהרי עדיין לא חטאו בעגל אבל האחרונים לא היו ברצון אלא לענין נתינת הלוחות אבל לענין כפרת העגל לא היה עד סוף מ' יום שהוא יום כפור שאז אמר סלחתי כדברך וע"כ הוקבע היום לכפרה ולסליחה רק ההיקש בא להודיענו שאלו מ' יום הנזכרים בפסוק ואנכי עמדתי בהר אינם ארבעים האמצעים אלא מ' אחרונים שהיו ברצון ולא בכעס מזה נלמוד שמשה עמד בהר ק"ך יום: מ דאל"כ מה לענין זה בתוך התוכחות: נ פיי דסבירא להו שהמקרא הזה אינו דבוק עם הקודמים לו רק התחלת דבור הוא ולהודיעך שהכל בידי שמים חוץ כו' ולכן אין שואל ממך כי אם ליראה אותו וביוצא בו מפעולות האדם הבחיריים שאם ירצה יפעול ואם לא ירצה לא יפעול ובכללם יראת השם. הרא"ס: ס רצונו לתרץ דבריפא דקרא אמר לשמור את מצות ה' להנאתו של הקב"ה ובסיפא דקרא כתיב לטוב לך

פירוש לתורת אלהים

וויל נאר דו זאלסט דיך פֿארכטין את פֿאר דיין גאט ללכת צו גיין בכל אין אלע זיינע וועגען לאהבה אותו אונ דו זאלסט אים ליב האבען ולעבוד אונ צו דינען גאט דיין גאט בכל מיט דיין גאנצען הארצען ובכל נפשך אונ מיט דיין גאנצין לעבין: (יג) לשמור צו היטן את מצות די מצות יי פון גאט ואת חקותיו אונ זיינע גיזעץ אשר וואס איך גיבויט דיר היינט לטוב לך עס זאל דיר גוט זיין: (יד) הן ליי אלהיך צו

משלי מרדכי

ביידע גלייך אזוי ווי דער גוף ווען ער איז געזונד גלוסט ער צו עסין אונ צו טרינקען, אונ אז ער האט ני ז זיין עסין אונ טרינקען צו די צייט האט ער גרויס צער, אבער ווען עס טרעפט אז דר מענטש ווערט קראנק, פארלירט ער דעם אפעטיט צום עסין, וואס מער מיר זעהן זיין אפעטיט צום עסין איז ווייניג, פארשטייען מיר אז די קראנקייט איז גרעסער. ווי עס האט אמאהל געטראפען, אייגער שמואל איז געגאנגען אין גאס, האט אים געטראפען זיין גוטער פריינד שמעון, האט שמעון געזאגט צו שמואל וואס בייזטו אזוי טרויעריג, האט שמואל געזאגט צו שמעון דו ווייסט דאך מיין איינציגען קינד, ער האט שוין דריי טעג ניט געגעסען, שמעון האט גאר ניט גיענטפערט, נאר זייא זענען ביידע געגאנגען ביז זיי זענען געקומען צו שמואל אהיים, שמואל האט געטראפען ביי זיך אין שטוב מענטשען

וְאַרְבָּעִים לָיְלָה וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֵלַי גַּם בַּפַּעַם הַהִוא לֹא־אָבָה יְהוָה הַשְׁחִיתֶךָ׃ יא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי קוּם לֵךְ לְמַסַּע לִפְנֵי הָעָם וְיָבֹאוּ וְיִירְשׁוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבֹתָם לָתֵת לָהֶם׃ פ חמישי יב וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה

אונקלוס

אַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּ[עִין] לֵילָוָן וְקַבִּיל יְיָ צְלוֹ[תִי] אַף בְּזִמְנָא הַהוּא לָא אֲבָי יְיָ לְחַבָּלוּתָךְ׃ יא וַאֲמַר יְיָ לִי קוּם לְמִטּוֹל קֳדָם עַמָּא וְיֵעֲ[לוּן] וְיֵרְתוּן יָת אַרְעָא דְּקַיֵּמִית לַאֲבָהָתְהוֹן לְמִ[תַּן] לְהוֹן׃ יב וּכְעַן יִשְׂרָ[אֵל]

בעל הטורים

מים ללשאת את הארון ולברך שצריך ליטול ידיו כדי לישא ב[...]

הו״א ויסמע ה׳ ברכות לב : ועתה שם לג שבת לא מגילה כא סוטה יא מנחות מג נדה ז :

(י) לא אבה. ג׳ דין ואידך לא אבה לי לא אבה יבמי קרי ביה לא אבה אלא יבמי (ע׳ יבמות קי) כדכתיב כי לא אלמן י[...] ויהודה מאלהיו : (יא) קום לך למסע. ג׳ תגי״ן על קו״ף שאזכור להם זכות אברהם שאמרתי לו קום התהלך בארץ לארכה ולרחב[ה] לך אתננה : אשר נשבעתי לאבותם לתת להם. וסמיך ליה ועתה ישראל מה ה׳ אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה לומר לך שה[...] היו יראי ה׳ : (יב) מה ה׳ אלהיך שואל מעמך. מה בא״ת ב״ש י״ן ששואל ממך ק׳ ברכות בכל יום ויום ויש בפסוק ק׳ אותיות (ע׳ מ[נחות] מג) וכן ממך עולה ק׳ : ועתה ישראל. כ׳ דסמיכי הכא ואידך ועתה ישראל שמע אל החקים כנגד ב׳ תורות תורה שבכתב ו[...]

בית יהודא

פְרִיער ווי לַאנְג עֶר אִיז גֶוֶועֶן אוֹיף דֶעם בַּארְג בַּיי דֶעם לֶעצְטֶען אַרוֹיפְגֵיין (חָזַר וְהִתְחִיל בָּהּ) הָט עֶר נָאךְ אַמָאהְל אָנְגֶעהוֹיבֶּן שְׁמוּעֶסְן פוּן זַיין לֶעצְטֶען אַרוֹיפְגֵיין אוֹיף דֶעם בַּארְג : וְכַיָּמִים הָרִאשׁוֹנִים. (שֶׁל לוּחוֹת הָרִאשׁוֹנִים) וְוי דִיא עֶרְשְׁטֶע טעג וָוס אִיךְ בִּין גֶוועֶן אוֹיף דֶעם בַּארְג גֶענֶמֶען דִי עֶרְשְׁטֶע לוּחוֹת (מַה הֵם בְּרָצוֹן אַף אֵלּוּ בְּרָצוֹן) אַזוֹ וְויא דִי עֶרְשְׁטֶע פֶערְצִיג טֶעג אִיז הקב״ה גֶוֶועֶן בֶּעווילִיגְט צוּ דִיא יוּדִין, וַוייל עֶס אִיז גֶוֶועֶן פַר דֶעם עֶגֶל, אַזוֹ דִי לֶע[צְטֶע] פֶּערְצִיג טֶעג אִיז אוֹיךְ הקב״ה גֶעוֶועֶן בֶּעווילִיגְט צוּ דִיא יוּדִין (אֲבָל הָאֶמְצָעִיִּים שֶׁעָמַדְתִּי שָׁם לְהִתְפַּלֵּל עֲלֵיכֶם הָיוּ בְּכַעַס) דִי מִיטֶעלְסְטֶע פֶּערְצִיג טֶעג וָואס אִיךְ בִּין גֶעשְׁטַאנֶען אוֹיף דֶעם בַּארְג בֶּעטֶן בַּיי הקב״ה פוּן אַיירֶערְטְוֶועגֶען, דַאמָ[אלְס] אִיז הקב״ה אוֹיף אַייךְ בֵּייז גֶוועֶן : (יא) וַיֹּאמֶר ה׳ אֵלַי וגו׳). מֹשֶׁה הָאט גֶעזָאגְט צוּ דִי יוּדִין (אַף עַל פִּי שֶׁסַּרְתֶּם מֵאַ[חֲרָי] וּטְעִיתֶם בָּעֵגֶל) אֲפִילוּ אִיר הָאט אַוֶועק גֶעקֶערְט פוּן הקב״ה אוּנ אִיר הָט גֶעזָאגְט אוֹיף דֶעם עֶגֶל עֶר אִיז אַייעֶר ג[ָאט] פוּן דֶעסְטְווֶעגֶען (אָמַר לִי הקב״ה לֵךְ נְחֵה אֶת הָעָם) הָט הקב״ה גֶעזָאגְט צוּ מִיר גֵיי פִיר דָאס פָאלְק צוּ דִי לַאנְד וָוס וָועל זֵיי גֶעבֶּען : (יב) וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל). נָאךְ הָט מֹשֶׁה גֶעזָאגְט צוּ דִי יוּדִין (אַף עַל פִּי שֶׁעֲשִׂיתֶם כָּל זֹאת) אֲפִילוּ אִיר [...]

רש״י

של לוחות הראשונות ל מה הם ברצון אף אלו ברצון [...] האמצעיים שעמדתי שם להתפלל עליכם היו בכע[ס] (יא) ויאמר ה׳ אלי וגו׳. אף ע״פ שסרתם מא[חריו] מ וטעיתם בעגל אמר לי (שמות לב) לך נחה את ה[עם] (יב) ועתה ישראל. אף על פי שעשיתם כל זאת ע[...]

שפתי חכמים

תשובה על מאמר לא הי׳ ללוי חלק ונחלה עם אחיו יחוייב מזה ליתן להם פרנסה אחרת תמורת החלק והנחלה וכשאמר ה׳ הוא נחלתו יתחייב בהכרח שיפורש על הפרס שהם התרומות ומעשרות ואמר מזומן להודיע שזה שנתן להם במקום החלק שנתן לישראל הוא מפני שזה מזומן בלי עמל ואין צריכים לעמל עד שימנעו מעבודת המזבח : ל שהם

דעת זקנים מבעלי התוספות

נשתברו הלוחות למחר בשמונה עשר עלה להתפלל על ב[...] העגל ושהה שם ארבעים יום שנא׳ ואתנפל לפני ה׳ אר[בעים] יום כראשונה ושלמו בכ״ח באב אמר לו ית׳ פסל לך בכ״ט ואמר להם לישראל למחר ביום שלשים באב יהיה אלול שיתחילו לתקוע שופר כדי שלא תטעו בירידתי שטעיתם בראשונה וזכר לדבר אנו תוקעין ביום ר״ח שהוא יום שלשים באב שלעולם אנו עושין ר״ח שני ימים ויום ראשון הוי מחשבון דאב שהוא מלא ושהה שם ארבעים שנא׳ ואנכי עמדתי בהר כימים הראשונים ושלמו ביום הכפורים כיצד יום אחד מאב וכ״ט מאלול הרי שלשים ועשרה מ[תשרי] הרי מ׳ והוא יום הכפורים ואמר לו באותו יום סלחתי כדבריך ולמחר ירד ושבעה עשר בתמוז של אותה שנה בחמישי ב[שבת] היה שהרי לעולם פסח וי״ז בתמוז באין ביום אחד ובפרק ר׳ עקיבא מסיק דפסח שבו יצאו ישראל ממצרים חמישי ב[שבת] היה וא״כ נמצא שלוחות הראשונות באו בה׳ בשבת בשבעה עשר בתמוז א״כ ר״ה בשבת היה לסי׳ א״ת ב״ש ג״ר וא״[...] הכפורים בשני הי׳ והלוחות האחרונות באו ביום שני ולפי ששתיהן באו חדא ביום שני וחדא ביום חמישי נהגו לקרית ב[תורה] ביום שני וביום חמישי וזהו דרשו ה׳ בהמצאו ב״ה מצאו שהם ימי קריאת התורה ואז ב״ד יושבין שמתוך שבאין ל[...] התורה באין לדין. וה״ר בכור שור נתן סימן לדבר בצדק תשפוט עמיתך כי בשני ימים הללו מזל צדק משמש (בשמש) בתחלת ליל שני בשעה ראשונה ובחמישי בשעה ראשונה מן היום דהא אמרינן במס׳ שבת כשנ״צ חל״ם ראשי [...] חל״ם כשנ״צ ראשי ימים והסי׳ כי היא היתה אם כל חי : (יב) ועתה ישראל מה ה׳ אלהיך. אטו דבר קטן הוא זה דאקרא דלבתריה קאי לשמור את מצות ה׳ וגו׳ לטוב לך כלומר אינו שואל ממך דבר זה כי אם לטוב לך להו[...]

פירוש לתורת אלהים

עֶרְשְׁטֶע טֶעג אַרְבָּעִים יוֹם פֶערְצִיג טֶעג וְאַרְבָּעִים לַיְלָה אוּנ פֶערְצִיג נֶעכְט וַיִּשְׁמַע אוּנ גָאט הָאט גיהֶערְט צוּ מִיר גַּם אוֹךְ אִין דֶעם מָאל עֶר הָט מַיין תְּפִלָּה אָן גִינוּמֶען אִין דֶעם מָאל אוֹךְ לֹא אוּנ גָאט הָט נִיט גִיוָואלְט הַשְׁחִיתֶךָ צוּ פַר דַארְבִּין דִיךְ : (יא) וַיֹּאמֶר יְיָ אֵלַי אוּנ גָאט הָט צוּ מִיר גִיזָאגְט קוּם שְׁטֵיי אוֹיף לֵךְ גֵיי לְמַסַּע צוּ צִיהֶען פַר דֶעם פָאלְק וְיָבֹאוּ אוּ[נ] זָאלֶן קוּמֶן וְיִירְשׁוּ אוּנ זֵיי זָאלֶן יַרְשִׁינֶען אֶת הָאָרֶ[ץ] לַאנְד אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי וָוס אִיךְ הָאבּ גִישְׁוואוֹרֶען לַאֲ[בֹתָם] צוּ זֵייעֶרֶע עֶלְטֶערִין לָתֵת צוּ גֶעבֶּען לָהֶם צוּ זֵ[יי] (יב) וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל אוּנ אַצוּנְד יִשְׂרָאֵל מָה וָוס יְיָ אֶ[לֹהֶיךָ] גָאט דַיין גָאט שׁוֹאֵל בַּאגֶערְט מֵעִמָּךְ פוּן דִיר כִּ[י]

משלי מרדכי

(יב) וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה ה׳ וגו׳. דֶער וָוארְט וְעַתָּה, אִיצְט, גֵייט צוּ פְרִיעֶרְדִיגֶע פְּסוּקִים, אִיצְט נָאךְ אַלֶע זִינְד וָוס אִיר הָט גֶעטָאן בֶּעט הקב״ה פוּן אַייךְ אִיר זָאלְט פַר[...] מוֹרָא הָאבֶּען, דֶער עִנְיָן אִיז דֶער גוּף אוּנ דִי נְשָׁמָה[...]

אֶת־שֵׁבֶט הַלֵּוִי לָשֵׂאת אֶת־אֲרוֹן
בְּרִית־יְהוָה לַעֲמֹד לִפְנֵי יְהוָה
לְשָׁרְתוֹ וּלְבָרֵךְ בִּשְׁמוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
ט עַל־כֵּן לֹא־הָיָה לְלֵוִי חֵלֶק וְנַחֲלָה
עִם־אֶחָיו יְהוָה הוּא נַחֲלָתוֹ כַּאֲשֶׁר
דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לוֹ׃ וְאָנֹכִי עָמַדְתִּי
בָהָר כַּיָּמִים הָרִאשֹׁנִים אַרְבָּעִים יוֹם

ית שִׁבְטָא דְלֵוִי לְמִטַּל
אֲרוֹן קְיָמָא דַיְיָ
מֵיקַם קֳדָם יְיָ
שַׁמָּשׁוּתֵהּ וּלְבָרָכָא
שְׁמֵהּ עַד יוֹמָא הָדֵין׃
על כֵּן לָא הֲוָה לְלֵוִי
ק וְאַחֲסָנָא עִם
וֹהִי מַתְּנָן דִּיהַב לֵהּ
אִנּוּן אַחֲסַנְתֵּהּ כְּמָא
מַלִּיל יְיָ אֱלָהָךְ לֵהּ׃
וַאֲנָא הֲוֵיתִי קָאֵם
טוּרָא כְּיוֹמִין קַדְמָאִין

תו"א לשרתו תענית כו סוטה לט זבחים יז ערכין יז: ואנכי מגילה כא:

רש"י

ת ההוא. בשנה הראשונה לצאתכם ממצרים וטעיתם
ל ובני לוי לא טעו הבדילם ה המקום מכם וסמך מקרא
לחזרת בני יעקן לומר שאף בזו לא טעו בה בני לוי אלא
י באמונתם: לשאת את ארון. ט הלוים: לעמוד לפני
לשרתו ולברך בשמו. הכהנים והוא נשיאת כפים:
על כן לא היה ללוי חלק. לפי שהובדלו לעבודת
ח י ואינן פנויין לחרוש ולזרוע: ה' הוא נחלתו.
פרס כ מזומן מבית המלך: (י) ואנכי עמדתי בהר.
ל הלוחות האחרונות ולפי שלא פי' למעל' כמה עמד בהר
י' אחרונה זו חזר והתחיל בה: כימים הראשונים.

בית יהודא

משה הט געזאגט צו די יודין (בשנה הראשונה לצאתכם
ממצרים) אין דעם ערשטן יאהר ווי איר זענט ארויסגעגאנגען
פון מצרים (וטעיתם בעגל) אונ איר הט געהאט אטעות צו
זאגן אויף דעם עגל דס איז אייער גאט (ובני לוי לא טעו)
אונ דר שבט לוי הט קיין טעות געהאט (הבדילם המקום מכם)
דאמאלס הט הקב"ה אפגעשיידט דעם שבט לוי פון אייך
(וסמך מקרא זה לחזרת בני יעקן) אונ ער הט געשריבן דעם
פסוק לעבן דם צוריק קערן ווס די יודין האבן צוריק געקערט
פון מוסרה צו בני יעקן (לומר) צו זאגן (שאף בזה לא טעו בה
בני לוי) אפילו אין דר זאך פון מלחמת ערד האבען אויך
די לוים קיין טעות געהאט צו מורא האבן פר די מלחמה
עמדו באמונתם) נאר זיי זענען געבליבען ביי זייער גלויבונג אין הקב"ה אז ער וועט זיי העלפען: (לשאת את
ון). (הלוים) די לוים זאלען טראגען דעם ארון: ולעמוד לפני ה' לשרתו ולברך בשמו. (הכהנים) די כהנים זאלען
ן פר הקב"ה אים צו בעדינען, צו מקריב זיין קרבנות, אונ צו בענטשן די יודין מיט זיין נאמען (והוא נשיאות כפים)
מיינט מען דוכנן: (ט) ועל כן לא היה ללוי חלק. דריבער זאלן די לוים ניט האבן אחלק אין ארץ ישראל (לפי שהובדלו
דת מזבח) ווייל זיי זענן אפגעשיידט געווארן צו דינען ביי דעם מזבח (ואינן פנויין לחרוש ולזרוע) האבען זייא קיין
ן צו אקערען אונ צוא זייען: (ה' הוא נחלתו). (נוטל פרס מזומן מבית המלך) די כהנים אונ לוים דארפען נעמען
טיכטע בעלוינונג פון הקב"ה, די תרומה אונ מעשר ווס גיהער צו הקב"ה דארפען נעמען די כהנים תרומה אונ
לוים מעשר: (י) ואנכי עמדתי בהר). משה זאגט איך בין געשטאנען אויף דעם בארג (לקבל הלוחות האחרונות) צו נעמען
הקב"ה די לעצטע לוחות (ולפי שלא פירש למעלה כמה עמד בהר בעליתו האחרונה זו) ווייל משה האט ניט געזאגט

דעת זקנים מבעלי התוספות

ת בני ישראל מעלי וגו' המה יקרבו אלי לשרתני. ועל
שבחרם הקב"ה לחלקו ולשרתו לא היה ללוי חלק ונחלה
אחיו כדי שלא יעסקו בשום דבר כי אם בעבודת המקום
תימא א"כ במה יתפרנסו ה' הוא נחלתו שצוה את ישראל
יש ולזרוע ולקצור בשבלים לתת להם מעשר מדגן ותירוש
ר וערים לשבת: (י) ואנכי עמדתי בהר. לקבל לוחות
נות ולהרבות בתחנונים לפני הקב"ה שימחול העון לגמרי
ע אלי גם בפעם ההיא ומחל לגמרי וביום הכפורים הי'
ר סלחתי כדבריך ולכך הוקבע אותו יום להיות למחילה
רה לישראל כי מאה ועשרים יום יש ממתן תורה עד
הכפורים ביצד בששה בסיון נתנה התורה בשבעה עלה
ל לוחות הראשונים והיה לו לשהות מ' יום בלא אותו יום לפי שאין לילו עמו וירד בשבעה עשר בתמוז ובאותו יום

שפתי חכמים

חקת ז' מסעות ממוסרה להר ההר מפורש ברים פ' אלה מסעי:
ח והא דכתיב הבדיל וגו' והא עדיין לא הבדיל עד שנה שניה משהוקם
המשכן ל"ל הבדיל הקב"ה במחשבה וע"כ אתה לריך לפרש כן מדכתיב
אחרי כן ואנכי עמדתי בהר דקאי נמי אבעת ההיא שהיא שנה
ראשונה והוא אחר העגל ובזה ניחא מה שלא פירש"י הקרא כסדר
הכתוב בתורה: ט רלל"ת דכפסוק הבדיל וכו' משמע דלוים גם כן
מברכין וזה אינו ל"פ לשאת את הארון היינו הלוים לעמוד לפני ה'
ולשרתו ולברך בשמו היינו כהנים: י כלומר לא מלד שנתקדשו להיות
משרתי עליון כמובן מן הקרא דאדרבה ראוי להרבות שכרם ולא
למעטם: כ והם התרומה ומעשרות ויהיה מאמר ה' הוא נחלתו הוא

פירוש לתורת אלהים

בעת ההיא אין די צייט הבדיל יי האט גאט אפ
גישייד את דעם שבט לוי לשאת צו טראגן את ארון
ם ארון ברית יי וואס אין אים איז גאטס לוחות
ד צו שטיין לפני יי פר גאט לשרתו צו באדינען
ן ולברך בשמו אונ צו בענטשין די ישראל מיט
ם נאמען פון גאט ב"ה עד ביז דעם היינטיגן טאג:
על כן דרום ווייל שבט לוי זענען אפ גישייד
גיוואָרן צו דער עבודה פון דעם מזבח האבן זיי
דאך ניט צייט צו אקערין אונ צו זייען לא היה
איז ניט גיוועין ללוי צו דעם שבט לוי חלק איין חלק
ונחלה אונ איין ירושה עם אחיו מיט זיינע ברידער
יי גאט הוא ער נחלתו זיין ירושה כאשר דבר אזו ווי
הקב"ה הט גירעט צו אים: (י) ואנכי אונ איך בין
גישטאנען אויף דעם בארג כימים הראשונים אזו ווי די

נָסְעוּ מִבְּאֵרֹת בְּנֵי־יַעֲקָן מוֹסֵרָה שָׁם
מֵת אַהֲרֹן וַיִּקָּבֵר שָׁם וַיְכַהֵן אֶלְעָזָר
בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃ ז מִשָּׁם נָסְעוּ הַגֻּדְגֹּדָה
וּמִן־הַגֻּדְגֹּדָה יָטְבָתָה אֶרֶץ נַחֲלֵי־
מָיִם׃ ח בָּעֵת הַהִוא הִבְדִּיל יְהוָה

מִבְּאֵרוֹת בְּנֵי יַעֲ
לְמוֹסֵרָה תַּמָּן מִית אַהֲ
וְאִתְקְבַר תַּמָּן וְשַׁמֵּ
אֶלְעָזָר בְּרֵהּ תְּחוֹתוֹהִי
ז מִתַּמָּן נְטָלוּ לְגֻדְגֹּ
וּמִן גֻּדְגֹּד לְיָטְבָת אַרְעָ
נָגְדָן נַחֲלִין דְּמַיִּין
ח בְּעִדָּנָא הַהִיא אַפְרֵ

תו"א. בעת ההוא פסחים נד סוטה

רשב"ם

בחצרות. ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן שאצל מוסרה. או כלך לדרך זו מבארות בני יעקן כשבאו ממוסרה. ורבותינו דרשו משינוי המקרא מה שדרשו: (ה) בעת ההוא הבדיל ה' את שבט הלוי. בעת של מעשה העגל שמצאו חן כדכתיב ויאספו אליו כל בני לוי: ולברך בשמו. הכהנים לישראל:

בעל הטורים

עליו כמו על ספר תורה שנשרף ועוד סמך ואשים הלוחות באר[ון] אבל מיתת אהרן לומר ס"ת שבלה קוברין אותה אצל תלמיד חכ[ם] לומר קיים זה מה שכתוב בזה: ויקבר ויכהן. מיתת צדיקים מכפר[ת] כבגדי כהונה: (ז) משם נסעו הגדגדה. הפסוק מתחיל במ' ומסיים במ' לומר שכל מ' שנה היתה הבאר עמהם: (ח) בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי. סמך כאן לומר שהלוים החזירו את ישראל: סמ

רש"י

למוסרה והלא ממוסרות באו לבני יעקן שנאמר (במדב[ר] לג) ויסעו ממוסרות וגו'. ועוד שם מת אהרן והלא בהר הה[ר] מת לא והשוב ותמצא שמונה מסעות ממוסרה ז להר ההר אלא אף זו מן התוכחה ועוד עשיתם זאת כשמת אהרן בה[ר] ההר לסוף ארבעים שנה ונסתלקו ענני כבוד יראתם לכם ממלחמות מלך ערד ונתתם ראש להזור למצרים והזרתם לאחוריכם שמונה מסעות עד בני יעקן ומשם למוסר' שם נלחמ[ו] בכם בני לוי והרגו מכם ואתם מהם עד שהחזירו אתכם בדר[ך] חזרתכם ומשם הזרתם הגדגדה הזא חור הגדגד: (ז) ומן הגדגדה וגו'. ובמוסרה עשיתם אבל כבד על מיתתו ש[ל] אהרן שגרמה לכם זאת ונדמה לכם כאלו מת שם וסמך מש[ה] תוכחה זו לשבירת הלוחות לומר שקשה מיתתן של צדיקים לפנ[י] הקב"ה כיום שנשתברו בו הלוחות ולהודיעך שהוקשה לו מ[ה] שאמרו נתנה ראש לפרוש ממנו כיום שעשו בו את העגל (ח) בעת ההיא הבדיל ה' וגו'. מוסב לענין הראשון

בית יהודא

האבען דען יודין געצויגען פון בארות בני יעקן צו מוסרה (והלא ממוסרה באו לבני יעקן) פון מוסרה איז מען געקומען צו בני יעקן (שנאמר) וויא עס שטייט אין פסוק ואין סדרה מסעי ויסעו ממוסרות, יודין האבען געצויגען פון מוסרות ביז בני יעקן (ועוד) נאך אפראגע (שם מת אהרן) דארטען איז אהרן געשטארבען (והלא בהר ההר מת) אהרן איז דאך געשטארבען אויף דעם הר ההר (צא וחשוב ותמצא שמונה מסעות ממוסרות להר ההר) אז דו וועסט ציילען וועסטו זעהן פון מוסרות ביז צום הר ההר איז דא אכט ערטער וואו יודין האבען געצויגען (אלא אף זו מן התוכחה) נאר דאס איז אויך פון דעם מוסר וואס משה הט געזאגט צו דיא יודין (ועוד עשיתם זאת) נאך דס הט איר געטאהן (כשמת אהרן בהר ההר לסוף ארבעים שנה) אין ענדע פערציגסטין יאהר ווען אהרן איז געשטארבען אויף דעם הר ההר (ונסתלקו ענני כבוד) אונ די וואלקינס וואס זענען געוועזען ארום אייך זענען אוועקגעגאנגען (יראתם לכם ממלחמת מלך ערד) האט איר מורא געהאט פאר דיא מלחמה פון מלך ערד (ונתתם ראש לחזור למצרים) אונ איינעם פון אייך האט איר געמאכט אלצטין אונ איר הט געוואלט גיין אין מצרים (וחזרתם לאחוריכם שמונה מסעות) אונ איר זענט געגאנגען צוריק אכט ציהונגען (עד בני יעקן) ביז בני יעקן (ומשם למוסרה) פון בני יעקן זענט איר געקומען צו מוסרה (שם נלחמו בכם בני לוי) דארטען האבען די לוים מיט אייך געהאט א מלחמה (והרגו מכם ואתם מהם) די לוים האבען געהרגט פון אייך אונ איר הט געהרגט פון דיא לוים (עד שהחזירו אתכם בדרך חזרתכם) ביז די לוים האבען אייך צוריק געקערט אין דעם זעלביגען וועג וואס איר הט אייך געוואלט קערען צו מצרים (ומשם חזרתם הגדגודה הוא חור הגדגד) פון דארטען זענט איר צוריק געגאנגען צוא חור הגדגד: (ז) ומן הגדגודה וגו'. ובמוסרה עשיתם אבל כבד על מיתתו של אהרן שגרמה לכם זאת) אין מוסרה הט איר געמאכט אגרויסען טרויער אויף דם שטארבען פון אהרן, ווייל דאס שטארבען פון אהרן הט געבראכט צו אייך די מלחמה (ונדמה לכם כאלו מת שם) עס איז בייא אייך גלייך געוועזען וויא אהרן וואלט דארט געשטארבען (וסמך משה תוכחה זו לשיבור הלוחות) אונ משה הט געזאגט דעם מוסר צו די יודין צוזאמען מיט דעם מוסר וואס ער הט צובראכען דיא לוחות (לומר שקשה מיתתן של צדיקים לפני הקב"ה כיום שנשתברו בו הלוחות) משה האט געזאגט צו די יודין אז אצדיק שטארבט איז בייא הקב"ה אזוי אצער ווי עס איז געווען דעם טאג וואס די לוחות זענען צובראכען געווארען (ולהודיעך שהוקשה לו מה שאמרו נתנה ראש לפ"ש ממנו כיום שעשו בו את העגל) משה האט געמאכט וויסען די יודין אז עס איז בייא ה' פר וואס זיי האבען געזאגט מיר וועלען אויף אונז געבען א אלצטין אונ האבען זיך געוואלט אפשיידען פון איהם, אונ דער טאג ווען זיי האבען דס געזאגט איז בייא משה געווען גלייך ווי דער טאג וואס זיי האבען אין איהם געמאכט דעם עגל: (ח) ובעת ההיא הבדיל ה'. זאגט רש"י (מוסב לענין הראשון) דם געהער צו די פריערדיגע פסוקים: ובעת ההיא.

שפתי חכמים

נלטווה על מלאכת המשכן אלא לאחר יוה"כ אבל בצלאל עשה הארון בתחלה ואח"כ משכן וא"כ היכא למימר דזהו הארון שעשה בצלאל לכן פי' ובצלאל עשה המשכן תחלה כו': ז ומה שפירש רש"י בפרשת

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ח) בעת ההיא. פי' כשנעשה העגל שפי' לעיל הבדיל ה' את שבט הלוי לשמשו מפני שלא היו במעשה העגל וש"ה והכהנים הלוים בני צדוק אשר שמרו את משמרת מקדשי

פירוש לתורה אלהים

ישראל אונ די קינדער ישראל נסעו האבען גיצוגען מבארות בני יעקן פון בארות בני יעקן מוסרה צו מוסרה שם מת אהרן דארטען איז אהרן גישטארבען ויקבר שם אונ איז דארטען באגראבען גיווארען ויכהן ניין זון אלעזר איז גיווארען אכהן גדול תחתיו אויף זיין ארט [עיין רש"י]: (ז) משם פון דארטען נסעו האבען זיי געצויגען צו גודגודה אונ פון גודגודה יטבתה צוא יטבתה ארץ איין לאנד נחלי טייכען מים מיט וואסער [עיין רש"י]:

בעת

ואפסל שני־לחת אבנים כראשנים
ואעל ההרה ושני הלחת בידי :
ד ויכתב על־הלחת כמכתב
הראשון את עשרת הדברים אשר
דבר יהוה אליכם בהר מתוך האש
ביום הקהל ויתנם יהוה אלי : ה ואפן
וארד מן־ההר ואשם את־הלחת
בארון אשר עשיתי ויהיו שם
כאשר צוני יהוה : ו ובני ישראל

אונקלוס

טין ופסלית תרין לוחי
בניא כקדמאי וסליקית
טורא ותרין לוחיא
ידי : ד וכתב על לוחיא
כתבא קדמאה ית
שרא פתגמיא די מליל
עמכון בטורא מגו
שתא ביומא דקהלא
יהבנון יי לי :
ואתפניתי ונחתית מן
טורא ושויתי ית לוחיא
ארונא די עבדית והוו
מן כמא די פקדני יי :
ובני ישראל נטלו

בעל הטורים

(ו) ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה שם מת אהרן . ...ך מיתת אהרן לשבירת הלוחות לומר לך קשה מיתת הצדיקים ...שבירת הלוחות וגם ת"ת שמת הכל נעשין קרוביו שצריכין לקרוע

רשב"ם

(ו) ובני ישראל נסעי מבארות בני יעקן וגו'. וכי תאמרו לי אתה אומר ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההיא בתחלת הארבעים והלא אנו יודעים שאהרן מת וא"כ מה הועילה תפלתך. אמר להם משה לא בתחלת הארבעים מת במעשה העגל אלא בסוף הארבעים מת בהר ההר באותו זמן כשנסעו מבארות ...י יעקן שבאו שם ממוסרות כדכתיב במסעות ויסעו ממוסרות ויחנו בבני יעקן והלכו משם עד הר ההר שם מת אהרן ולא במעשה העגל ויכהן אלעזר ...ו תחתיו שלבש שם בגדי אביו ודרך גדולה וכבוד מת ע"פ ה' זהו דרך פשוטו שהרי אין כתיב כאן ובני ישראל נסעו מחצרות ולא כתיב ויחנו

רש"י

עשה בצלאל לא יצא למלחמה אלא בימי עלי ונענשו עליו ...שבה : (ו) ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן ...וסרה. מה ענין זה לכאן ועוד וכי מבארות בני יעקן נסעו

בית יהודא

הט געמאכט איז ניט געגאנגען מיט די יודין אין מלחמה (אלא בימי עלי) נאר אין די צייט פון עלי הט מען גענומען איין מאהל דעם ארון פון בצלאל אין די מלחמה (ונענשו עליו ונשבה) זענען די יודין פר דעם געשטראפט געווארן אונ ...ר ארון איז געפאנגען געווארן צו די פלשתים : (ו) ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה. פרעגט רש"י (מה ...ין זה לכאן) ווי קומט דער פסוק צו פריערדיגע דערציילונג (ועוד) נאך אפראגע איז (וכי מבארות בני יעקן נסעו למוסרה)

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ו) ובני ישראל נסעו מבארות. לפי הפשט מוסרה אינו מוסרות דמסעי ובארות יעקן אינו יעקן ובין בארות ומוסרה היה הר ההר ושם מת אהרן וה"פ דקרא ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן ללכת למוסרה ופגעו בהר ההר ושם מת אהרן :

פירוש לתורת אלהים

...וס גיהאקט שני לוחות צוויא שטיינערנע לוחות ראשונים אזו וויא דיא ערשטע ואעל אונ איך בין ...רוף גיגאנגען ההרה אויף דעם בארג ושני הלוחות אונ דיא צוויי לוחות בידי זענען גיוועזן אין מיינע הענד : (ד) ויכתב אונ ער הט גישריבען על הלוחות אויף די לוחות כמכתב אזו ווי דם ערשטע גשריפט איז גיוועזן את עשרת די עשרת הדברות אשר דבר ...וס גאט הט גירעט צו אייך אויף דעם בארג מתוך האש פון צווישן דעם פייער אין דעם טאג פון דעם איין זאמלונג ויתנם יי אונ גאט הט זייא גיגעבען ...לי צו מיר : (ה) ואפן אונ איך האב מיך גיקערט וארד אונ איך האב אראפ גינידערט מן ההר פון דעם בארג ואשים אונ איך האב גיטאן את הלוחות די לוחות בארון אין דעם ארון אשר עשיתי וואס איך האב גימאכט ויהיו שם אונ זיי זענן דארטן גיוועזן כאשר צוני יי ווי גאט האט מיר גיבאטען : (ו) ובני

ליקוטי מרדכי

(ו) ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן וגו'. דר בעל הטורים שרייבט דריבער דערמאנט דער פסוק דם שטארבן פון אהרן נאך דם צוברעכונג פון די לוחות, צו זאגן אונז, דם שטארבן פון אצדיק איז גלייך וויא די לוחות זענן צובראכען געווארן, אונ אז אתלמיד חכם שטארבט דארפן אלע רייסן די קליידער, אזו וויא אויף אספר תורה וואס איז פארברענט געווארן, משה האט געזאגט איך האב געטאן די לוחות אין אקאסטן, נאכדעם זאגט משה שם מת אהרן, דארטען איז אהרן געשטארבען, צו לערנען אונז ווען אספר תורה ווערט אלט אונ מען קען ניט לייענען אין איר זאל מען דיא ספר תורה לייגען לעבען אקבר פון אתלמיד חכם, דער רשב"ם זאגט דריבער שטייט דא דערמאנט דאס שטארבן פון אהרן לעבען דיא דערמאנונג פון עגל, ווייל משה האט געזאגט איך האב געבעטען פאר אהרן, וועלען דיא יודין זאגען צו משה, וואס הט געהאלפן דיין תפלה אהרן איז דאך געשטארבן, דריבער הט משה געזאגט צו דיא יודין דער עגל איז געמאכט געווארען באלד וויא איר זענט ארויסגעגאנגען פון מצרים, אין דרייא חדשים שפעטער, אונ אהרן איז געשטארבן ווען איר הט געצויגן פון בארות בני יעקן צוא מוסרה, דאס איז ערציג יאהר שפעטר, האט מיין תפלה געהאלפען ער זאל לעבען נאך פערציג יאהר, אונ זיין זוהן אלעזר איז געווארען אכהן גדול, דאס איז אויך אגרויסער זכות פאר אהרן :

לְךָ֞ שְׁנֵֽי־לוּחֹ֤ת אֲבָנִים֙ כָּרִ֣אשֹׁנִ֔ים
וַעֲלֵ֥ה אֵלַ֖י הָהָ֑רָה וְעָשִׂ֥יתָ לְּךָ֖ אֲר֥וֹן
עֵֽץ׃ ב וְאֶכְתֹּב֙ עַל־הַלֻּחֹ֔ת אֶת־
הַדְּבָרִ֔ים אֲשֶׁ֥ר הָי֛וּ עַל־הַלֻּחֹ֥ת
הָרִאשֹׁנִ֖ים אֲשֶׁ֣ר שִׁבַּ֑רְתָּ וְשַׂמְתָּ֖ם
בָּאָרֽוֹן׃ ג וָאַ֤עַשׂ אֲרוֹן֙ עֲצֵ֣י שִׁטִּ֔ים

אונקלוס

אַבְנַיָא כְּקַדְמָאֵי
לְקֳדָמַי לְטוּרָא וְתַ
לָךְ אֲרוֹנָא דְאָ
ב וְאֶכְתּוֹב עַל לו
יָת פִּתְגָמַיָא דִי הֲוו
לוּחַיָא קַדְמָאֵי דִי תְבַ
וּתְשַׁוֵינוּן בַּאֲרוֹ
ג וַעֲבָדִית אֲרוֹנָא דְ

תולדות אהרן

ועשית לך יומא ג ע"ב מנחות כח : א
מנחות לט : ובמתם סם :

בית יהודא

דו זאָלסט מאכן אַקאַסטן (וַאֲנִי עָשִׂיתִי אֲרוֹן תְּחִלָּה) אונ איך האָב געמאַכט דעם קאַסטן פריער (שֶׁבְּשֶׁאָבוֹא וְהַלּוּחוֹת בְּיָדִי הֵיכָן אֶתְּנֵם) וואָרום אַז איך וועל קומען אונ איך וועל האַלטן די לוחות אין האַנט אונ איך וועל ניט האָבן דעם קאַסטן וואו וועל איך לייגן די לוחות, דריבער האָב איך דעם קאַסטן געמאַכט פריער, זאָגט רש"י (וְלֹא זֶה הוּא הָאָרוֹן שֶׁעָשָׂה בְּצַלְאֵל) דם איז ניט דער קאַסטן וואס בצלאל הָט גמאַכט (שֶׁהֲרֵי מִשְׁכָּן לֹא נִתְעַסְקוּ בּוֹ עַד לְאַחַר יוֹם הַ
וואָרום דעם משכן האָט מען אָנגעהויבן מאכן נאָך יום כפור (כִּי בִּרְדְתּוֹ מִן הָהָר צִוָּה לָהֶם עַל מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן)
נאָכדעם וויא משה איז אַראָפּגעקומען פון באַרג נאָך יום כפור הָט ער געבאָטען מען זאָל מאַכען דעם משכן (
עָשָׂה מִשְׁכָּן תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ אָרוֹן וְכֵלִים) אונ בצלאל האָט געמאַכט פריער דעם משכן נאָכדעם דעם ארון מי
כֵּלִים, איז דאָך דער ארון געמאַכט געוואָרן נאָך סוכות, אונ משה האָט געמאַכט א אָרון פאַר ראש חודש אֱלוּל
זֶה אָרוֹן אַחֵר הָיָה) איז דאָך דער ארון פון משה געוועזן איין אַנדער אָרון (וְזֶהוּ שֶׁהָיָה יוֹצֵא עִמָּהֶם לַמִּלְחָמָה) אונ דע
פון משה פלעגט גיין מיט דיא יודין אין מִלְחָמָה (וְאוֹתוֹ שֶׁעָשָׂה בְּצַלְאֵל לֹא יָצָא לַמִּלְחָמָה) אונ דער אָרון וואס

רש"י

ואני עשיתי ארון תחלה שכשאבוא והלוחות בידי היכן
ולא זה הוא הארון שעשה בצלאל שהרי משכן לא נ
בו עד לאחר יום הכפורים כי כרדתו מן ההר צוה ל
מלאכת המשכן ובצלאל עשה משכן תחלה ו ואח"כ ארון
נמצא זה ארון אחר היה וזהו שהי' יוצא עמהם למלחמ

שפתי חכמים

בפרשת משפטים וכפרשת שמיני ע"ש : ו כלומר אל תאמר ודאי לא

דעת זקנים מבעלי התוספות

לוחות ונטל לו הפסולת ומשם העשיר משה שהיו של כ
וזש"ה ידיו גלילי זהב אלו הלוחות וכיצד היו הדברות
על לוח אחד וחמשה על לוח אחד. ד"א פסל לך שאני עושה אותך מלך ואתה פוסל כל מה שתרצה : ועלה אלי ההרה
לך ארון עץ. ומשה לא עשה כן שנא' ואעש ארון עץ קודם : (ב) ושמתם בארון. שבו היו תמיד מונחין שברי לוחות וא
מוליכין למלחמה כדתניא בספרי וארון ברית ה' נוסע לפניהם זה שיוצא עמהם במחנות הוא היה ארון עץ שעשה
בעלייתו לסיני ומתהלה שם. בו שברי לוחות גם לוחות אחרונות כדכתיב ואשים את הלוחות בארון אשר עשיתי עד
ארון של זהב שעשה בצלאל וכשנעשה נתנו בו לוחות אחרונות שנא' ונתת אל הארון את העדות אשר אתן אליך
שעשה בצלאל לא היו רגילין להוליך למלחמה כדכתיב במלחמת שילה מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה כי לא
כזאת מתמול שלשום שלא היו רגילים להוליכו וישם לקו שנשבה הארון ועל הארון שעשה בצלאל הוא שאמרו רבותינו כל זמ
ושכינה שלא במקומם אסורין ישראל בתשמיש המטה והא דכתיב גבי אוריה שאמר הארון וישראל חונים בסוכות ואני אלך
עם אשתי משמע דמחמיר על עצמו היה אבל האחרים מותרים בתשמיש המטה היינו בארון של עץ שעשה משה שהיו
במלחמה ומה שהיה במלחמת יהושע שהלך עמהם על פי הדבור היה. והא דאמרי' בשלהי פ"ק דבבא בתרא
שלוחות ושברי לוחות מונחים בארון ומשמע התם דהיינו בארון שעשה בצלאל היינו בבנין שהיתה מנוחת עדי
ובירושלמי איכא פלוגתא יש אומרים ארון אחד היה ויש אומרים שתי ארונות:

פירוש לתורת אלהים

איז הקב"ה צו מיר איבער גיבעטן געוואָרען אונ הָט צו מיר געזאָגט פְּסָל לְךָ האַק אויס צו דיר שְׁנֵי לוּחוֹת צוויי שטיינערנע לוחות כָּרִאשֹׁנִים אזו ווי די ערשטע זענן געוועזן וַעֲלֵה אונ גיי אַרויף צו מיר הָהָרָה אויף דעם באַרג וְעָשִׂיתָ אונ דו זאָלסט צו דיר מאַכען אֲרוֹן עֵץ איין אָרון פון האָלץ [עיין רש"י]:

(ב) וְאֶכְתּוֹב אונ איך וועל שרייבן עַל הַלּוּחוֹת אויף לוחות אֶת הַדְּבָרִים די רייד אֲשֶׁר וואס זענען עַל הַלּוּחוֹת אויף די ערשטע לוחות אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ דו האָסט צו בראָכן וְשַׂמְתָּם אונ דו זאָלסט זי בָּאָרוֹן אין דעם אָרון: (ג) וָאַעַשׂ אונ איך האָב ג
אֲרוֹן איין אָרון פון טענען האָלץ וָאֶפְסֹל אונ אין

משלי

אַלע מענטשן פרעגן וועגן דעם פאַר וואס איז דר כָּבוד, וועט צו זיי בעוואַקסט ווערן, אַז זיא הָט מְזַנֶה געוועזן אונ האָב זיא אַרויסגעטריבן, אונ נעם זיא צוריק, וועט דאָך ניט שיין זיין פאַר איר, דריבער איז בעסער איך זאָל זיא צוריקנעמן שטיל וועט מען גאָר ניט וויסען, דם זעלביגע איז געוועזן ביי די לוחות, משה הָט געבעטען ביי הקב"ה ער זאָל געבן די איצטיגע לוחות מיט אַזוי אַכבוד ווי ער הָט געגעבן די ערשטע לוחות, הָט הקב"ה געזאָגט צו משה, אַז איך וועל געבען די לוחות מיט אַזוי אַכָּבוד וויא איך

נחמיה

האָב געגעבן די ערשטע לוחות, וועלן די פעלקר וויא זענען די ערשטע לוחות? וועט צו זיי בעוואַקסן אַז די יודין האָבען געדינט עֲבוֹדָה זָרָה, אונ די לוחות האָט מען צובראָכען, וועט ניט זיין שיין די יודין, דריבער איז בעסער עס זאָל זיין שטיל פעלקער זאָלען ניט וויסען אַז איך גיב זיי לוחות, דריבער הָט הקב"ה געזאָגט פְּסָל לְךָ, אויסהאַקען נייע טאָוולען צווא דיר, עס זאָל וויסען נאָר דו:

וְנַחֲלָתְךָ אֲשֶׁר פָּדִיתָ בְּגָדְלֶךָ אֲשֶׁר־
הוֹצֵאתָ מִמִּצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה׃ כז זְכֹר
לַעֲבָדֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב
אַל־תֵּפֶן אֶל־קְשִׁי הָעָם הַזֶּה וְאֶל־
רִשְׁעוֹ וְאֶל־חַטָּאתוֹ׃ כח פֶּן־יֹאמְרוּ
הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָנוּ מִשָּׁם מִבְּלִי
יְכֹלֶת יְהוָה לַהֲבִיאָם אֶל־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר־דִּבֶּר לָהֶם וּמִשִּׂנְאָתוֹ אוֹתָם
הוֹצִיאָם לַהֲמִתָם בַּמִּדְבָּר׃ כט וְהֵם
עַמְּךָ וְנַחֲלָתֶךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ בְּכֹחֲךָ
הַגָּדֹל וּבִזְרֹעֲךָ הַנְּטוּיָה׃ פ רביעי
יא בָּעֵת הַהִוא אָמַר יְהוָה אֵלַי פְּסָל־

אונקלוס

אַחְסַנְתָּךְ דִּי פְּרַקְתָּא
בְּתֻקְפָּךְ דִּי אַפֶּקְתָּא
מִמִּצְרַיִם בִּידָא תַקִּיפָא׃
אִדְּכַר לְעַבְדָיךְ
לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב
לָא תִתְפְּנֵי לְקַשְׁיוּת
עַמָּא הָדֵין וּלְחוֹבֵיהוֹן
וּלְחַטָּאֵיהוֹן׃ כח דִּילְמָא
יֵימְרוּן דָּיְרֵי אַרְעָא דִּי
אַפֶּקְתָּנָא מִתַּמָּן מִדְּלֵית
חֵילָא קֳדָם יְיָ לְאָעָלוּתְהוֹן
לְאַרְעָא דִּי מַלִּיל לְהוֹן
וּמִדְּסָנֵי יָתְהוֹן אַפֵּקִנּוּן
לְקַטָּלוּתְהוֹן בְּמַדְבְּרָא׃
וְאִנּוּן עַמָּךְ וְאַחֲסַנְתָּךְ
דִּי אַפֶּקְתָּא בְּחֵילָךְ רַבָּא
וּבִדְרָעָךְ מְרָמְמָא׃
בְּעִדָּנָא הַהִיא אֲמַר
יְיָ לִי פְּסַל לָךְ תְּרֵין לוּחֵי

מבלי יכולת שם׃

רש"י

ה' אלהים אל תשחת עמך וגו'׃ (א) בעת ההיא.
מ' יום נתרצה לי ואמר לי פסל לך ואח"כ ועשית ארון

בית יהודא

געזאגט אין זיין תפלה (שנאמר) וויא עס שטייט אין פסוק
משה הט געזאגט צו הקב"ה ה' אלהים אל תשחת עמך וגו'׃
(א) נבעת ההיא. משה האט געזאגט (לסוף ארבעים יום
לי) אין דעם פערציגסטן טאג איז הקב"ה בעוויליגט געווארן צו מיר (ואמר לי פסל לך) אונ הקב"ה האט געזאגט
דו זאלסט אראפהאקין צוויא בריל־אנטענע טאוולען (ואחר כך ועשית ארון) נאכדעם הט הקב"ה גיזאגט צו מיר

דעת זקנים מבעלי התוספות

ראל ועל נסותם. ובקברות התאוה שנתאוו לשליו׃ (כח) ומשנאתו אותם. כלומר או שמא לא היה בדעתו ליתן להם
אלא פתה אותם בדברים עד שהוציאם ממצרים והרגם כי שונא היה אותם כד"א הנה מפתיה והולכתיה המדבר והמתיה
. ובלשון תלמוד יש ואוי"ן הרבה שהן במקום או כמו תליץ ועשה מאמר ביבמתו שר"ל או עשה בה מאמר׃ (כט) והם
נחלתך. לפי שהוציאם הקב"ה מכללו שאמר למשה כי שחת עמך הוצרך לומר לו והם עמך ונחלתך׃ (א) בעת ההיא.
שמחל להם הקב"ה אמר לו פסל לך שלא יאמרו ויתרעמו עליך לומר הפסדתי' דבר נחמד שזהו הלוחות אשר שברת
לכל זמן ועת לכל חפץ עת היה שישתברו הלוחות ועת היה שיעשו אחרים וזהו פסל לך. ד"א שיהא הפסולת שלך
פסלן פליגי ביה ר' לוי ור' חנן חד אמר מתחת כסא הכבוד וחד אמר מתחת אהלו היה מחצב משם חצב לו שני

פירוש לתורת אלהים

ייל אֲשֶׁר פָּדִיתָ וואס דו האסט אוס געלייזט בְּגָדְלֶךָ
דיין גרויסקייט אֲשֶׁר וואס דו האסט אוס גיצויגן
מִצְרַיִם פון מִצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה מיט דיין שטארקע
ט׃ (כז) זְכֹר גידענק צו דיינע קנעכט לְאַבְרָהָם
ברהם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב צו יצחק אונ צו יעקב אַל
ער דיך ניט אֶל קְשִׁי צום הארט אקען פון דעם
ואֶל רִשְׁעוֹ אונ צו זיין שלעכטם וְאֶל חַטָּאתוֹ אונ
ן זינד׃ (כח) פֶּן טאמער יֹאמְרוּ וועלן זאגן הָאָרֶץ
ערם פון דעם לאנד אֲשֶׁר וואס דו האסט אונז
אוס גצוגן פון דארטן מִבְּלִי ווייל גאט קען זיי ניט
ברענגען אֶל הָאָרֶץ צו דעם לאנד אֲשֶׁר דִּבֶּר וואס ער הט
גרעט צו זיי וּמִשִּׂנְאָתוֹ אונ ווייל ער הט זיי פיינט
הוֹצִיאָם הט ער אוס גיצויגן זיי לַהֲמִיתָם צו טייטן זיי
בַּמִּדְבָּר אין דער מדבר׃ (כט) וְהֵם זיי זענען דאך דיין
פאלק וְנַחֲלָתֶךָ אונ דיין ארבטייל אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ וואס דו
האסט אוס גצוגן זיי בְּכֹחֲךָ הַגָּדוֹל מיט דיין גרויסן כח
וּבִזְרֹעֲךָ הַנְּטוּיָה אונ מיט דיין אוס גשטרעקטן ארעם׃
(א) בָּעֵת הַהִיא אין די צייט נאך דיא פערציג טאג

משלי

לְךָ וגו'. דער ילקוט שרייבט למשל איינער הט
גומן אווייב אונ זיא הט מזנה גוועץ, הט דר מאן
וויסגעטריבען, נאכדעם הט זיא אים איבערגבעטן,
איז צו איר גוט געווארן, הט איר גוטער פריינד

נחמיה

געזאגט צום מאן, נעם דיין ווייב צוריק מיט דעם זעלבינן
כבוד אזו וויא דו האסט מיט איר חתונה געהאט, הט דער
מאן געזאגט צום גוטען פריינד, אז איך וועל זיא צוריק
נעמן מיט אזו אכבוד וויא זיא הט חתונה געהאט, וועלן

מִן־הָהָר׃
כב וּבְתַבְעֵרָה וּבְמַסָּה
וּבְקִבְרֹת הַתַּאֲוָה מַקְצִפִים הֱיִיתֶם
אֶת־יְהוָה׃ כג וּבִשְׁלֹחַ יְהוָה אֶתְכֶם
מִקָּדֵשׁ בַּרְנֵעַ לֵאמֹר עֲלוּ וּרְשׁוּ אֶת־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם וַתַּמְרוּ אֶת־
פִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְלֹא הֶאֱמַנְתֶּם לוֹ
וְלֹא שְׁמַעְתֶּם בְּקֹלוֹ׃ כד מַמְרִים
הֱיִיתֶם עִם־יְהוָה מִיּוֹם דַּעְתִּי אֶתְכֶם׃
כה וָאֶתְנַפַּל לִפְנֵי יְהוָה אֵת אַרְבָּעִים
הַיּוֹם וְאֶת־אַרְבָּעִים הַלַּיְלָה אֲשֶׁר
הִתְנַפָּלְתִּי כִּי־אָמַר יְהוָה לְהַשְׁמִיד
אֶתְכֶם׃ כו וָאֶתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה וָאֹמַר
אֲדֹנָי יְהוִה אַל־תַּשְׁחֵת עַמְּךָ

אונקלוס

כב וּבִדְלֵקְתָּא וּבְ...
וּבְקִבְרֵי דְמַשְׁאֲלֵי ...
הֲוֵיתוֹן קֳדָם יְיָ׃ כג ...
שְׁלַח יְיָ יָתְכוֹן ...
גֵּיאָה לְמֵימַר ...
וְאַחְסִינוּ יָת אַרְעָ...
יְהָבִית לְכוֹן וְסָרֶבְתּ...
גְּזֵרַת מֵימְרָא דַיְיָ אֱ...
וְלָא הֵימַנְתּוּן לֵיהּ
קַבֶּלְתּוּן לְמֵימְרֵ...
כד מְסָרְבִין הֲוֵיתוֹן
קֳדָם יְיָ מִיּוֹמָא דִידַעִית יָ...
כה וְאִשְׁתַּטְּחִית קֳ...
יָת אַרְבְּעִין יְמָמִי...
אַרְבְּעִין לֵילָוָ...
אִשְׁתַּטְּחִית אֲרֵי אֲ...
לְשֵׁיצָאָה יָתְכוֹן׃ כו וְ...
קֳדָם יְיָ וַאֲמָרִית
אֱלֹהִים לָא תְחַבֵּל

תולדות אהרן

את ארבעים ברכות לד: והתפלל ...

רשב"ם

(כה) ואתנפל לפני ה' את ארבעים וגו' ואתפלל אל ה' ואומר וגו'. מי האיש החכם ישים לב למה הוצרך לכפול כאן נפילת הארבעים יום וכי דרך המקרא לכפול דבר ולומר דעו לכם שכשנפלתי לפני ה' מ' יום כך וכך התפללתי אפס חכמה גדולה בא להודיע לישראל שמא תאמרו והלא חטא גדול כמעשה העגל הועילה תפלתו של משה וניצלנו, אף בארץ ישראל אם נחטא יועילו לנו תפלות הנביאים. אמר להם לא תועיל לכם תפלות בארץ ישראל כי עתה נתכפר לכם כדי שלא יתחלל שמו שהרי כאן התפלל כך זכור ל... פן יאמרו הארץ אשר הוצאתנו משם מבלתי יכולת ה' להביאם ולכך לא נתחייבתם בעדו מיתה. אבל לאחר שיהרוג שלשים ואחד מלכים וינ... הארץ אז יוציאכם ויגרש אתכם מן הארץ שאין כאן חילול השם לאמר לאומות מבלתי יכולת ה' אלא יאמרו הגוים ישראל חטאו לו כמו שמפ... נצבים ואמרו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת ומה חרי האף וגו' ואמרו על אשר עזבו את ברית ה' אלהי אבותם וגו' ויתשם ה' מ... באף ובחמה ובקצף גדול וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה:

בעל הטורים

בע"ג מפרך וזורה לרוח: (כד) ממרים הייתם. הפ' מתחיל במ"ם ומסיים במ"ם לו' לך שכל מ' שנה שהייתם במדבר ממרים הייתם: (... יהוה אל תשחת. מאדני עד ובזרועך הנטויה שהוא סוף הת... תיבות שמצא חן לפניו ושמע תפלתו וזהו בורא ניב שפתים נו...

בית יהודא

פארלעגדן: (כה) וָאֶתְנַפַּל וגו'. זאגט רש"י (אֵלּוּ הֵן עַצְמָן הָאֲמוּרִים לְמַעְלָה) דאס זענען די זעלביגע פערציג טעג וואס שטייען אין פסוק י"ח (וְכָפְלָן כַּאן) משה האט דא נאך אמאל געשריבען די זעלביגע (לְפִי שֶׁכָּתַב כַּאן סֵדֶר תְּפִלָּתוֹ) ווייל דא האט משה געשריבען דעם סדר פון זיין תפלה, ווס...

רש"י

בלע"ז (מתהלעכד): (כה) ואתנפל וגו'. אלו ה... האמורים למעלה וכפלן כאן לפי שכתוב כאן סדר...

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כב) ובתבערה. הם המתאוננים דכתיב ותבער בם אש ה'. ובמסה דכתיב ויקרא שם המקום מסה ומריבה...

פירוש לתורה אלהים

וּבְקִבְרוֹת הַתַּאֲוָה אונ אין קִבְרוֹת הַתַּאֲוָה מַקְצִפִים הָט איר אויך דער צערינט גאט: (כג) וּבִשְׁלוֹחַ אונ אז גאט הט אייך גישיקט מִקָּדֵשׁ בַּרְנֵעַ פון קָדֵשׁ בַּרְנֵעַ לֵאמֹר צו זאגין עֲלוּ גייט אוף אונ יַרְשֶׁת דאס לאנד אֲשֶׁר וואס איך האב צו אייך געגעבען וַתַּמְרוּ האט איר ווידערגישפעניגט אֶת פִּי אוף די רייד פון אייער גאט וְלֹא הֶאֱמַנְתֶּם אונ איר האט ניט גוואלט גלייבען אין אים וְלֹא שְׁמַעְתֶּם אונ איר הט ניט גוואלט הערען זיין קוֹל: (כד) מַמְרִים ווידערשפעניגר הֱיִיתֶם זייט איר געוועזן עִם יְיָ מיט גאט מִיּוֹם פון דעם טאג וו... האב אייך דער קענט: (כה) וָאֶתְנַפַּל אונ א... געפאלין לִפְנֵי יְיָ פר גאט מתפלל צו זיין אֶת הַיּוֹם די פערציג טעג וְאֶת אַרְבָּעִים אונ די... נעכט אֲשֶׁר וואס איך בין געפאלען כִּי ווארום גא... גזאגט לְהַשְׁמִיד צו פר טיליגן אייך: (כו) וָאֶת... איך האב גבעטען אֶל יְיָ צו גאט ב"ה וָאוֹמַר א... האב גזאגט אֲדֹנָי גאט דער האר איך בעט ... תַּשְׁחֵת דו זאלסט ניט פארדארבען דיין פאלק א...

...יְיָ צְלוֹתִי אַף
...נָא הַהִיא: כ וְעַל
...ן הֲוָה רְגַז מִן קֳדָם
...חֲדָא לְשֵׁיצָיוּתֵהּ
...תִי אַף עַל אַהֲרֹן
...נָא הַהִיא: כא וְיָת
...תְכוֹן דִּי עֲבַדְתּוּן יָת
...א נְסֵבִית וְאוֹקֵדִית
...בְּנוּרָא וְשָׁפִית יָתֵהּ
...פִינָא יָאוּת עַד דִּי
...דַּקִּיק לְעַפְרָא
...ת יָת עַפְרֵהּ לְנַחֲלָא
...ת מִן טוּרָא:
...ואם ע"ז מג נא:

וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֵלַי גַּם בַּפַּעַם הַהִוא:
כ וּבְאַהֲרֹן הִתְאַנַּף יְהוָה מְאֹד
לְהַשְׁמִידוֹ וָאֶתְפַּלֵּל גַּם־בְּעַד אַהֲרֹן
בָּעֵת הַהִוא: כא וְאֶת־חַטַּאתְכֶם
אֲשֶׁר־עֲשִׂיתֶם אֶת־הָעֵגֶל לָקַחְתִּי
וָאֶשְׂרֹף אֹתוֹ ׀ בָּאֵשׁ וָאֶכֹּת אֹתוֹ
טָחוֹן הֵיטֵב עַד אֲשֶׁר־דַּק לְעָפָר
וָאַשְׁלִךְ אֶת־עֲפָרוֹ אֶל־הַנַּחַל הַיֹּרֵד

בעל הטורים

...במדבר ולא אכנס לארץ: (כא) לעפר. ג' במס' אשר דק לעפר. וידק לעפר. הדק לעפר ביאשיהו כשביער העכו"ם וסיינו דאמרינן

רש"י

...הראשונים מה הראשונים ברצון אף האחרונים ברצון ...מעתה אמצעיים היו בכעס: (כ) ובאהרן התאנף ה'. ...שמע ב לכם: להשמידו. זה כלוי בנים ג וכן הוא ...מוס ב) ואשמיד פריו ממעל: ואתפלל גם ד בעד ... והועילה תפלתי לכפר מחצה ה ומתו שנים ונשארו ...: (כא) טחון. ל' הווה כמו הלוך וכלות מולא"ט

בית יהודא

טעג (מה הראשונים ברצון) אזו ווי די ערשטע פערציג טעג איז הקב"ה געוועזן בעוויליגט צו יודין וואָרום עס איז געוועזן פאר דעם עגל. (אף אחרונים ברצון) די לעצטע פערציג טעג איז אויך הקב"ה געוועזן בעוויליגט צו יודין (אמור מעתה אמצעיים היו בכעס) פון דאנען ווייסען מיר אז די מיטעלסטע פערציג טעג איז הקב"ה געוועזן בייז אויף יודין: (כ) ובאהרן התאנף ה'. אויף אהרן איז הקב"ה בייז געוועזן (לפי ששמע ...זייל ער הט געפאלגט די יודין אונ האט געמאכט דעם עגל: (להשמידו. (זה כלוי בנים) להשמידו מיינט מען ...ה הט געוואָלט הרגנן די קינדער פון אהרן (וכן הוא אומר) אונ אזו זאגט דער פסוק (ואשמיד פריו ממעל) איך האב ...ליגט זיינע פרוכט ווייגע קינדער) פון הויבען, פון הימל, זעהן מיר דס קינדר פארלענדונג הייסט השמדה: ואתפלל ... אהרן). איך האב פאר אהרן אויך געבעטען (והועילה תפלתי לכפר מחצה) מיין תפלה הט געהאלפען הקב"ה זאל אים ...ען העלפט (ומתו שנים ונשארו שנים) צוויי קינדר זענען געשטארבען אונ צוויי קינדר זענען געבליבען לעבען: (כא) טחון. ...רש"י (לשון הוה) טחון איז טייטש מאהלין (כמו הלוך וכלות) וויא הלוך איז טייטש גיין, כלות איז טייטש

דעת זקנים מבעלי התוספות

ואכות אותו טחון. כדי שלא יהנה איש ממנו:

שפתי חכמים

...לו עליהם עול תורה ונתגיירו וא"א לחזור בהם אבל בי"ה נתרצה ברצון גמור ומ"ש אמור מעתה אמצעים וכו' אגב גררא אמר כן: ...אבל לא לפי שהטא: ג דייק מדכתיב להשמידו ולא כתיב להשמיד אותו כמו דכתיב להשמיד אתכם אלמא לא קאי על אהרן ...לא ודאי דקאי אבניו: ד ר"ל דגם לרבות הבנים: ה וזהו גרם וגם גרמה להם שנסתכלו והציצו במתן תורה ואכלו ושתו כדמשמע

החטא לא היה עד יוה"כ ונתינת הלוחות מפורש בקרא פסל לך וגו' והולכך לג"ם מפני שגורם לומר שפסל לך היה בהכרח לפי שישראל

פירוש לתורת אלהים

...אשר קצף וואס גאט הט אויף אייך גיצערינט ...ד צו פר טיליגן אייך וישמע אונ גאט הט צו ...העררט גם אויך בפעם אין דעם מאל: (כ) ובאהרן ...אויף אהרן התאנף האט גאט גיצערינט זייער ...ידו צו פאר טיליגען אים ואתפלל אונ איך האב ...טן גם פר אהרן אויך בעת ההוא אין די זעלבינגע ...: (כא ואת חטאתכם אונ איירע זינד אשר וואס ...הט גמאכט דם עגל לקחתי האב איך גינומען ... אונ איך האב פאר ברענט אים אין פייער ...אותו אונ איך האב צו שטויסען אים טחון עס ...וט צו מאלן גיוואָרן עד אשר ביז עס איז דין

ליקוטים על התורה

(כא) ואת חטאתכם אשר עשיתם את העגל וגו'. דער פסוק איז שווער צו פרשטיין, צו וואס זאגט דר פסוק ואת חטאתכם, עס דארף נאר שטיין ואת העגל אשר עשיתם, דעם עגל וואס איר האט געמאכט האב איך פארברענט, צווייטונס דער עגל איז דאך געוועזן גאלד, אז מען האט אים געלייגט אין פייער איז ער צו שמאלצען געוואָרן, צו וואס הט מען אים געדארפט צושטויסען, דאס דריטע איז יודין האבען גאר ניט געמאכט דעם עגל, אהרן הט געמאכט דעם עגל, נאר אין סדרה תשא שטייט די יודין האבען געשאכטן קרבנות צום עגל, דאס איז אעבירה וואס קומט אויף איר סקילה, דריבער זאגט משה צו די יודין ואת חטאתכם אייערע זינד נדי קרבנות) וואס איר הט מקריב געוועזן מיט דעם עגל, האב איך זייא פארברענט אין פייער, אונ דעם עגל האב איך צושטויסן אונ צומאלין:

...ן ווי שטוב פון דיא ערד ואשליך אונ איך האב געוואָרפען זיין שטוב אל הנחל צו דעם טייך היורד וואס ...טייך נידערט פון דעם בארג אראפ: (כב) ובתבערה אונ אין תבערה ובמסה אונ אין מסה

אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַלְתִּי וּמַיִם לֹא שָׁתִיתִי עַל כָּל־חַטַּאתְכֶם אֲשֶׁר חֲטָאתֶם לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה לְהַכְעִיסוֹ׃
יט כִּי יָגֹרְתִּי מִפְּנֵי הָאַף וְהַחֵמָה אֲשֶׁר קָצַף יְהוָה עֲלֵיכֶם לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם

בְּקַדְמֵיתָא אַרְבְּעִין יְמָמ
וְאַרְבְּעִין לֵילָוָן לַחְמ
לָא אֲכָלִית וּמַיָּא ל
אִשְׁתֵּיתִי עַל כָּל חוֹבֵיכ
דִּי חַבְתּוּן לְמֶעְבַּד דְּבִ
קֳדָם יְיָ לְאַרְגָּזָא קֳדָמוֹה
יט אֲרֵי דְחֵלִית מִקֳּ
רֻגְזָא וְחֶמְתָּא דִּי ר
יְיָ עֲלֵיכוֹן לְשֵׁיצָאָה יָתְכ

תולדות אהרן

לחם לא יומא עה: כי יגרתי נדרים לב בתר

רשב"ם

כפרשת כי תשא: (יט) גם בפעם ההוא. מלמד שכמה פעמים התפלל עליהם:

בעל הטורים

מהס: (יט) יגרתי. ד' דין ואידך העבר חרפתי אשר יגורתי. ו
יגורתי יבא לי. יגורתי כל עצבותי ידעתי כי לא תנקני. יגורתי מ
האף והחמה. והתפללתי שתעביר חרפתי פן יאמרו הארץ וגו' ואשר יגורתי יבא לי פי' לי לבדי כי אע"פ ששמעת תפלתי על ישראל לא ת

בית יהודא

דָּם עֶרְשְׁטֶע מָאהָל פֶּערְצִיג טֶעג (שֶׁנֶּאֱמַר) וָוארוּם עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק מֹשֶׁה הָט גֶעזָאגְט (וְעַתָּה אֶעֱלֶה אֶל ה' אוּלַי אֲכַפְּרָה) אִיצְט וֶועל אִיךְ אַרוֹיפְגֵיין צוּ הקב"ה טָאמֶער וֶועל אִיךְ קֶענֶען אוֹיסְבֶּעטֶען בַּיי הקב"ה עֶר זָאל אַייךְ שֵׁיינְקֶען דִּי עֲבֵירָה (בְּאוֹתָהּ עֲלִיָּיה נִתְעַכַּבְתִּי אַרְבָּעִים יוֹם) בַּיי דֶעם אַרוֹיפְגֵיין בִּין אִיךְ פַארְהַאלְטֶען גֶעוָוארֶען פֶּערְצִיג טֶעג (נִמְצְאוּ כָּלִים בְּכ"ט בְּאָב) דִּי פֶּערְצִיג טֶעג הָאבֶּען זִיךְ גֶעֶנְדִיגְט דֶעם נַיין אוּנ צְוָואנְצִיגְסְטֶען טָאג אִין אָב (שֶׁהוּא עָלָה בְּי"ח בְּתַמּוּז) וָוארוּם מֹשֶׁה אִיז אַרוֹיפְגֶעגַאנְגֶען אוֹיף דֶעם בַּארְג דֶעם אַכְטְצֶעהְנְטִין טָאג אִין תַּמּוּז, בִּיז נַיין אוּנ צְוָואנְצִיג טֶעג אִין אָב, אִיז פֶּערְצִיג טֶעג (בּוֹ בַּיּוֹם נִתְרַצָּה הקב"ה לְיִשְׂרָאֵל) דֶעם נַיין אוּנ צְוָואנְצִיגְסְטֶען טָאג אִין אָב אִיז הקב"ה אִיבֶּערְגִיבֶּעטֶען גֶעוָוארֶען צוּ דִי יוּדִין (וְאָמַר לוֹ לְמֹשֶׁה פְּסָל לְךָ שְׁנֵי לוּחוֹת) אוּנ הקב"ה הָאט גֶעזָאגְט צוּ מֹשֶׁה דוּא זָאלְ[סט] אַרוּמְהַאקִין צְוֵוייא בְּרֵייטְ אַנְטֶענֶע טָאוְולֶען וְאוּנ זָאלְסְט זֵייא מִיר גֶעבְּעֶן וֶועל אִיךְ אוֹיף זֵיי שְׁרַייבֶּן דִּי צֶעהְן גֶעבּ[וֹט] מֹשֶׁה הָט אַזוֹי גֶעטָאהְן אוּנ אִיז מִיט דִיא צְוֵויי טָאוְולֶען אַרוֹיפְגֶעגַאנְגֶען צוּ הקב"ה (עָשָׂה עוֹד אַרְבָּעִים יוֹם) אוּנ גֶעוֶועזְן אוֹיף דֶעם בַּארְג נָאךְ אַדְרִיטֶען מָאהָל פֶּערְצִיג טֶעג (נִמְצְאוּ כָּלִים בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים) דִּי פֶּערְצִיג טֶעג הָאבֶּען גֵיעֶנְדִיגְט יוֹם כִּפּוּר (בּוֹ בַּיּוֹם נִתְרַצָּה הקב"ה לְיִשְׂרָאֵל בְּשִׂמְחָה) אִין דֶעם טָאג יוֹם כִּפּוּר אִיז הקב"ה בֶּעוִוילִיגְט גֶעוָוארֶען יוּדִין מִיט פְרֵיילִיכְקַייט (וְאָמַר לוֹ לְמֹשֶׁה סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶךָ) אוּנ הקב"ה הָט גֶעזָאגְט צוּ מֹשֶׁה אִיךְ הָאבּ גֶעשֵׁיינְקְט דִיא יוּ[דִין] זֵייעֶרֶע עֲבֵירוֹת וִויא דוּ הָאסְט גְבֶּעטֶען (לְכָךְ הוּקְבַּע לִמְחִילָה וְלִסְלִיחָה) דְּרִיבֶּער אִיז גֶעבְּלִיבֶּען דֶער צֶעהְנְטֶער טָאג תִּשְׁרֵי זָאל זַיין אוֹיף אֵייבִּיג יוֹם כִּפּוּר, אַטָאג צוּ פַארְגֶעבְּן אַלֶע יוּדִישֶׁע זִינְד פוּן גַאנְצִין יָאהְר (וּמְנַיִן שֶׁנִּתְרַצָּה בְּ[רָצוֹן] שָׁלֵם) פוּן וַואנֶען וֵוייסֶען מִיר אַז הקב"ה הָט דַאמָאלְס מוֹחֵל גֶעוֶועזְן דִיא יוּדִין זֵייעֶר עֲבֵירָה אוּנ אִיז צוּ זֵיי בֶּעוִוי[לִיגְט] גֶעוָוארֶען מִיט אַגַאנְצֶע בֶּעוִוילִיגוּנְג (שֶׁנֶּאֱמַר בְּאַרְבָּעִים שֶׁל לוּחוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת) וָוארוּם בַּיי דִיא פֶּערְצִיג טֶעג פוּן דִי אַנְדֶ[ערֶע] לֻחוֹת הָאט מֹשֶׁה גֶעזָאגְט (וְאָנֹכִי עָמַדְתִּי בָהָר כַּיָּמִים הָרִאשֹׁנִים) אִיךְ בִּין גֶעשְׁטַאנֶען אוֹיף דֶעם בַּארְג וִויא דִי עֶרְשְׁטֶע פֶּער[צִיג]

רש"י

ה' כראשונה ארבעים יום. שנאמר (שמות
ועתה אעלה אל ה' אולי אכפרה באותה עלייה נתעכ[בתי]
ארבעים יום ר נמצאו כליס בכ"ט באב. שהוא ע[לה]
בשמונה עשר בתמוז ש בו ביום נתרצה הקדוש ב[רוך]
הוא לישראל וא"ל למשה (שם לד) פסל לך שני לוחות ע[שה]
עוד מ' יום נמצאו כליס ביוה"כ בו ביום נתרצה הקב["ה]
לישראל בשמחה ת וא"ל למשה (במדבר יד) סלחתי כדברך [לכך]
הוקבע למחילה ולסליחה ומנין שנתרצה ברצון שלם א ש[נאמר]
בארבעים של לוחות אחרונות (דברים י) ואנכי עמדתי [בהר]

שפתי חכמים

ר ר"ל אל תאמר באותה עלייה עלה לקבל לוחות אחרונות וירד ביום הכפורים דהא כתיב בסמוך בעת ההיא אמר ה' אלי פסל לך ופירש רש"י לסוף ארבעים נתרצה לי דהיינו אותן ארבעים הכתובים כאן משמע שעדיין לא עלה לקבל לוחות אחרונות לכך מפרש דאותן ארבעים היינו ארבעים אמצעים שעלה להתפלל שנאמר ועתה אעלה וגו': ש ע"ל בפרשת כי תשא מה שכתבתי בארוכות ושם מפורש לענין חטא העגל והא דקאמר בתר הכי ומנין שנתינת הלוחות היה ברצון ולא על צד ההכרח מפני שכבר קבלו עליהם עול תורה והמ[צות] ונכנסו בברית ואי אפשר להם בלא תורה ומצות וכו'. הרא"ם. ובעל החזקוני פי' שמה שפירש רש"י שאמר לו למשה סלחתי כדברך הכתוב שכתוב בפרשת שלח לך על המרגלים אלא הוא לשונו של רש"י דהא תיכף ליציאת מצרים בי"ז בתמוז נעשה העגל ושלוח שמר[גלים] לא היה אלא עד כ"ט בסיון של שנה שניה עכ"ל וכן נראה שהוא מדברי רש"י דהא בפ' כי תשא לא נקט רש"י הקרא דסלחתי כד[ברך] דכתב שם נתרצה הקב"ה לישראל בשמחה ובלב שלם ואמר לו סלחתי ומסר לו וכו': א ע"כ כוונת רש"י על נתינת הלוחות דאלו [...]

דעת זקנים מבעלי התוספות

על שאמר הרף ממני ואשמידם עד שהתנה עמהם שלא ישמ[ידם]
שנא' וינחם ה' על הרעה אבל לא מחל העון ועכשיו התנפ[ל]
על מחילת העון כי יגרתי מפני האף והחמה וישמע ה'
גם בפעם הזאת למחול העון שנשבע בראשונה שלא להשמ[ידם]
ת אבל הרלוי של ר"ת אלול לא היה אלא לנתינת הלוחות אבל

פירוש לתורת אלהים

צְוֵויי לוּחוֹת וָאַשְׁלִיכֵם אוּנ אִיךְ הָאבּ זֵיי גֶעוָוארְפֶן פוּן מַיינֶע בֵּיידֶע הֶענְד וָאֲשַׁבְּרֵם אוּנ אִיךְ הָאבּ צוּ בְּרָאכֶן זֵיי לְעֵינֵיכֶם פַר אַייעֶרֶע אוֹגֵין: (יח) וָאֶתְנַפַּל אוּנ אִיךְ בִּין גֶיפַאלִין לִפְנֵי יְיָ פַר גָאט אִיךְ הָאבּ מִתְפַּלֵּל גֶוֶועזְן כָּרִאשֹׁנָה אַזוֹ וִוי צוּם עֶרְשְׁטֶן אַרְבָּעִים יוֹם פֶּערְצִיג טֶעג וְאַרְבָּעִים לַיְלָה אוּנ פֶּערְצִיג נֶעכְט לֶחֶם לֹא אָכַלְתִּי בְּרוֹט הָאבּ אִיךְ נִיט גֶגֶעסֶן וּמַיִם אוּנ וַואסֶר הָאבּ אִיךְ נ[יט] גֶעטְרוּנְקֶן עַל כָּל וֶועגִין אַלֶע אֵייעֶרֶע זִינְד אֲשֶׁר חֲטָא[תֶם] וָוס אִיר הָט גְזִינְדִיגְט לַעֲשׂוֹת צוּ טָאן הָרַע דָּס בּ[ייז] בְּעֵינֵי אִין דִי אוֹגֶן פוּן גָאט לְהַכְעִיסוֹ צוּ דֶער צֶערְ[נֶען] אִים: (יט) כִּי יָגֹרְתִּי דֶען אִיךְ הָאבּ מִיךְ גִיפָארְ[כְט] מִפְּנֵי הָאַף פַר דֶעם צָארֶן וְהַחֵמָה אוּנ פַאר דֶעם גְ[רִימְצָארְן]

הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתִם עָשׂוּ לָהֶם
מַסֵּכָה׃ יג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר
רָאִיתִי אֶת־הָעָם הַזֶּה וְהִנֵּה עַם־
קְשֵׁה־עֹרֶף הוּא׃ יד הֶרֶף מִמֶּנִּי
וְאַשְׁמִידֵם וְאֶמְחֶה אֶת־שְׁמָם
מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם וְאֶעֱשֶׂה אוֹתְךָ לְגוֹי־
עָצוּם וָרָב מִמֶּנּוּ׃ טו וָאֵפֶן וָאֵרֵד מִן־
הָהָר וְהָהָר בֹּעֵר בָּאֵשׁ וּשְׁנֵי לוּחֹת
הַבְּרִית עַל שְׁתֵּי יָדָי׃ טז וָאֵרֶא וְהִנֵּה
חֲטָאתֶם לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם עֲשִׂיתֶם
לָכֶם עֵגֶל מַסֵּכָה סַרְתֶּם מַהֵר מִן־
הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶתְכֶם׃
יז וָאֶתְפֹּשׂ בִּשְׁנֵי הַלֻּחֹת וָאַשְׁלִכֵם
מֵעַל שְׁתֵּי יָדָי וָאֲשַׁבְּרֵם לְעֵינֵיכֶם׃
יח וָאֶתְנַפַּל לִפְנֵי יְהוָה כָּרִאשֹׁנָה

ארחא די פקדתנון עבדו
להון מתכא׃ יג ואמר
לי למימר גלי קדמי
ת עמא הדין והא עם
שי קדל הוא׃ יד אנח
עותך מקדמי ואשצנון
אמחי ית שמהון מתחות
שמיא ואעבד יתך לעם
קיף וסגי מנהון׃
ואתפניתי ונחתית מן
ורא וטורא בער
אשתא ותרין לוחי
ימא על תרתין ידי׃
וחזיתי והא חבתון
קדם יי אלהכון עבדתון
כון עגל מתכא סטיתון
פריע מן ארחא די
קיד יי יתכון׃ יז ואחדית
תרין לוחיא ורמיתנון
על תרתין ידי
תברתנון לעיניכון׃
ואשתטחית קדם יי

א הרף ברכות לב: ואתפוש נדרים לח: ואשברם פסחים פז:

בעל הטורים

) ותשלכם. חסר י' ספרתו י' הדברות

רשב"ם

) ואשברם, כי לא עצרתי כח כמו שפירשתי

רש"י

ת כתיב שפתיהם שוות: (יח) ואתנפל לפני

בית יהודא

כתיב) מיינט מען נאר איינע (ששתיהן שוות) ווייל זיי זענען
געווען ביידע גלייך, וויא איינע: (יח) ואתנפל לפני ה' כראשונה ארבעים יום. איך בין געפאלען פר הקב"ה וויא

דעת זקנים מבעלי התוספות

ז) וארא והנה חטאתם. מה ראה ראה שפרח הכתב מעליהם ולכך ואתפוש בשני הלוחות ואשברם לעיניכם. משל לסרדיוט
היה מהלך בדרך וחותם המלך בידו ובא ליכנס למדינה עבר בתוך הנהר ונפל החותם במים ונמחק הכתב מה עשה קרע
ייר ושבר החותם כך משה כשהיה יורד מן ההר והלוחות בידו פרח הכתב מעליהם ושברם. ד"א וארא ראה העגל שעשו
כרן. משל למלך שקדש אשה ואמר לה לאחר זמן אני שולח כתובתך ביד השושבין עד שהשושבין בא והכתובה בידו
אה שקלקלה וזינתה ראה השושבין הקלקול וקרע הכתובה אמר מוטב שתדון כפנויה ולא כאשת איש. כך הקב"ה קידש
ישראל במתן תורה ואמר לשלוח הלוחות שהן הכתובה תוך ארבעים יום ע"י משה שושבין בא משה והכתובה בידו
אה שקלקלו בעגל ושבר הכתובה: (יז) ואשליכם מעל שתי ידי. זש"ה עת להשליך אבנים זה לוחות הראשונות. ועת כנוס
נים זה לוחות אחרונות: (יח) ואתנפל לפני ה' כראשונה. כמו שעשיתי בארבעים יום הראשונים שהתנפלתי לפני הקב"ה

פירוש לתורת אלהים

מאכט צו זיי מסכה איין געגאסענע עבודת כוכבים:
(יג) ויאמר אונ גאט האט צו מיר געזאגט לאמר אזו צו
גן ראיתי איך זעה דם פאלק והנה זיי זענען איין
ארט אקינדיג פאלק: (יד) הרף לאז אפ פון מיר
נ איך וועל זיי פר טיליגן ואמחה אונ איך וועל
ס מעקין את שמם זייער נאמען מתחת השמים פון
טער דעם הימל ואעשה אונ איך וועל מאכן אותך
ך לגוי עצום צו איין שטארק פאלק ורב ממנו אונ
ער ווי זייא זענין: (טו) ואפן אונ איך האב מיך
געקערט וארד אונ איך האב אראפ גנידערט מן ההר
פון בארג וההר אונ דער בארג האט געברענט אין
פייער ושני לוחות אונ דיא צווייא לוחות פון דעם
ברית על שתי זענין געווען אוף מיינע צוויי הענד:
(טז) וארא אונ איך האב געזעהן והנה איר האט גזינדיגט
צו גאט אייער גאט עשיתם איר האט גמאכט צו אייך
עגל מסכה איין גגאסן קאלב סרתם איר האט אפ געקערט
מהר געשווינד מן הדרך פון דעם וועג וואס גאט האט
אייך גבאטן: (יז) ואתפוש אונ איך האב אן גנומן די

הברית אשר־כרת יהוה עמכם
ואשב בהר ארבעים יום וארבעים
לילה לחם לא אכלתי ומים לא
שתיתי: י ויתן יהוה אלי את־שני
לוחת האבנים כתבים באצבע
אלהים ועליהם ככל־הדברים אשר
דבר יהוה עמכם בהר מתוך האש
ביום הקהל: יא ויהי מקץ ארבעים
יום וארבעים לילה נתן יהוה אלי
את־שני לחת האבנים לחות
הברית: יב ויאמר יהוה אלי קום רד
מהר מזה כי שחת עמך אשר
הוצאת ממצרים סרו מהר מן־

אונקלוס

גזר יי עמכון ויתב
בטורא ארבעין יממ
וארבעין לילון לחמא
אכלית ומיא לא אשתיתי
י ויהב יי לי ית תו
לוחי אבניא כתיב
באצבעא דיי ועליה
ככל פתגמיא די מל
יי עמכון בטורא מ
אשתא ביומא דקהל
יא והוה מסוף ארב
יממין וארבעין ליל
יהב יי לי ית תרין לו
אבניא לוחי קימא
יב ואמר יי לי קום ח
בפריע מכא ארי חב
עמך די אפקת
ממצרים סטו בפריע

תו"א ואשב בהר מגילה כח : ועליהם כמ

בעל הטורים

(ט) ואשב בהר . בגימטריא לתלמו
(י) ועליהם ככל הדברים. בגימ׳ זה תל
(יב) הוצאת ממצרים . פי׳ מהעיר
וכה"ג שאומר מארץ מצרים פי׳ מכל הכ

בית יהודא

לאנד (הרי כי משמש בלשון אלא) דר ווארט כי איז טייטש הגוים . הרי כי משמש בלשון אלא : (ט) ואשב בה
נאר : (ט) ואשב בהר]. מען מיינט ניט מען איז נאר געזעסן (מגילה כא) אין ישיבה ק אלא לשון עכבה : (יא) לח
בייא דעם בארג (אין ישיבה אלא לשון עכבה) זיצען מיינט מען אלאנגע פארווייאונג : (י) ולחות]. זאגט רש"י (ל

רש"י

שפתי חכמים

הגוים גרמו ר"ל דשניהם גרמו אלא רשעת הגוים לבד גרמה להתגרש אלא על עומרי מצותיו כבר פי׳ הרמב"ן שמש מדבר עם ישראל ב
ונשאר המקום הפקר לכל וכל הקודם זכה בו ואתם הקודמים זכיתם וכאן מוכיח הדור שהיו ממרים את ה׳ : ק פי׳ ישיבה האמור פה
בו ומ"ש מאהבת ה׳ אתכם ומשמרו את השבועה ולא תפול אהבת ה׳ אלא לשון עכבה דאל"כ קשה דהא כתיב ואנכי עמדתי כה

פירוש לתורת אלהים

בארג לקחת צו נעמן לוחות די שטיינערנע טאבלן לוחות הברית דיא טאבלן פון דעם ברית אשר וואס גאט הט מיט אייך כורת ברית גוועזן ואשב בהר איך האב מיך גזאמט אויף דעם בארג ארבעים יום פערציג טאג וארבעים לילה אונ פערציג נעכט לחם ברוט האב איך ניט גגעסין ומים אונ וואסר לא שתיתי האב איך ניט גטרונקן : (י) ויתן יי אלי אונ גאט הט געגעבן צו מיר את די צוויי שטיינערנע טאבלן כתובים וואס זיי זענין גשריבן גוואורן מיט די פינגר פון גאט ב"ה ועליהם אונ אויף זיי איז גשטאנען ככל אזו ווי אלע די רייד אשר וואס גאט הט מיט אייך גרעט בהר אויף דעם בארג מתוך האש פון צווישען פייער ביום דעם טאג הקהל פון איין זאמלונג : (יא) ויהי אונ איז גוועזן מקץ אין סוף פון די פערציג טעג וארב לילה אונ די פערציג נעכט נתן יי הט גאט צו מ גגעבן את שני די צוויי שטיינערני לוחות לוחות הב לוחות פון דעם ברית : (יב) ויאמר אונ גאט הט מיר גזאגט קום שטיי אויף רד נידר גיך אראפ בארג כי שחת עמך ווארום דיין פאלק הט פרדאר אשר וואס דו האסט זיי אוס גצוגן פון מצרים סרו מ זיי האבן באלד אפ געקערט מן הדרך פון דעם וו אשר וואס איך האב גבאטן זייא עשו להם זייא הא

משלים על התורה

ביין. עס איז ניט אזו, דער עיקר איז ביי הקב"ה ארויס צו טרייבן די כנענים, אונ וואס מען ברייגגט אייך אריין אין דיא לאנד, איז ניט נוויל הקב"ה וויל נאר אייך וועגען אייער פרומקייט, ביין, הקב"ה וואלט אריינגעפירט אין די לאנד, ניט נאר אייך נאר אפילו אנדערע אויך, נוויל הקב"ה הט געשוואורן צו אייערע עלטערן, ער אייך אריין פירען אין די לאנד, דריבער פירט ער א אריין אין די לאנד :

אַרְצָם כִּי בְּרִשְׁעַת | הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מוֹרִישָׁם מִפָּנֶיךָ וּלְמַעַן
הָקִים אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה
לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב׃
ו וְיָדַעְתָּ כִּי לֹא בְצִדְקָתְךָ יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה
הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ כִּי עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף
אָתָּה׃ ז זְכֹר אַל־תִּשְׁכַּח אֵת אֲשֶׁר־
הִקְצַפְתָּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמִּדְבָּר
לְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר־יָצָאתָ | מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם עַד־בֹּאֲכֶם עַד־הַמָּקוֹם הַזֶּה
מַמְרִים הֱיִיתֶם עִם־יְהוָה׃ ח וּבְחֹרֵב
הִקְצַפְתֶּם אֶת־יְהוָה וַיִּתְאַנַּף יְהוָה
בָּכֶם לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם׃ ט בַּעֲלֹתִי
הָהָרָה לָקַחַת לוּחֹת הָאֲבָנִים לוּחֹת

אונקלוס

אַרְעֲהוֹן אֲרֵי בְּחוֹבֵי
מַיָּא הָאִלֵּין יְיָ אֱלָהָךְ
רְכְהוֹן מִקֳּדָמָךְ
ייל לַאֲקָמָא יָת
גָמָא דִּי קַיִּים יְיָ
בָהָתָךְ לְאַבְרָהָם
חָק וּלְיַעֲקֹב׃ ו וְתִדַּע
י לָא בְזָכוּתָךְ יְיָ אֱלָהָךְ
ב לָךְ יָת אַרְעָא טַבְתָּא
א לְמֵירְתַהּ אֲרֵי עַם
י קְדַל אַתְּ׃ ז הֱוֵי
יר לָא תִנְשֵׁי יָת דִּי
גְזְתָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ
דְבְּרָא לְמִן יוֹמָא דִּי
קְתָּא מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם
מֵיתֵיכוֹן עַד אַתְרָא
ין מְסָרְבִין הֲוֵיתוּן
דָם יְיָ׃ ח וּבְחוֹרֵב
גְזְתוּן קֳדָם יְיָ וַהֲוָה
מִן קֳדָם יְיָ בְּכוֹן
שֵׁיצָאָה יָתְכוֹן׃ ט בְּמִסְּקִי
טוּרָא לְמִסַּב לוּחֵי
בְנַיָּא לוּחֵי קְיָמָא דִּי

בעל הטורים

ה על הים נוה שלא ראה יחזקאל וזהו
אות אלהים הביאני שכלם היו נביאים
למראה וכן במתן תורה הביאני אל
היין פי' לפני הר סיני ונתן לי התורה
שנדרשת בשבעים פנים הביאני חדריו והראני השמים ושמי השמים : (ז) את אשר הקצפת. פ"א כפולה לומר קצף אחר קצף :

דעת זקנים מבעלי התוספות

לוחת אבנים. כל מי שאינו עושה לחייו כאבן הזה לעסוק
רה אינו זוכה לדברי תורה. ד"א אבנים שרובן של מיתות
מורות בתורה הן בסקילת אבנים. ד"א בזכות יעקב שנא' משם רועה אבן ישראל. ד"א בזכות בהמ"ק שנא' הנני יסד
בציון אבן ר' שמעון אומר בזכותו של מלך המשיח שנא' בו חזה הוית עד די אתגזרת אבן די לא בידין :

שפתי חכמים

לכך פירש דה"פ רישא של קרא אל תאמר בלבבך לדקתי ורשעת

פירוש לתורת אלהים

דיין הארצן אַתָּה בָא קוּמְסְט דוּ לָרֶשֶׁת צוּ יַרְשִׁינֶן
אַרְצָם זֵייעֶר לַאנְד כִּי נַייעֶרְט בְּרִשְׁעַת דָאס
עְכְטִיקַייט הַגּוֹיִם דִי כְּנַעֲנִים הָאֵלֶּה דִיזֶע יְיָ גָאט
ין גָאט מוֹרִישָׁם מַאכְט פַר טְרַייבֶּן זֵיי פוּן פַר דִיר
שֶׁן אוּנ דְרוּם הָקִים עֶר זָאל בַּשְׁטֶעטִיגֶן אֶת הַדָּבָר
זַאךְ אֲשֶׁר וָוס גָאט הָט גְשְׁוָוארֶן צוּ דַיינֶע עֶלְטֶרֶן
רָהָם צוּ אַבְרָהָם לְיִצְחָק צוּ יִצְחָק וּלְיַעֲקֹ׃ אוּנ צוּ
קֹב׃ (ו) וְיָדַעְתָּ אוּנ דוּ זָאלְסְט ווִיסֶן אַז נִיט מַחְמַת
ין גְרֶעכְטִיקַייט יְיָ גָאט דַיין גָאט נוֹתֵן גִיט עֶר צוּ
ר דָאס גוּטֶע לַאנְד לְרִשְׁתָּהּ צוּ יַרְשִׁינֶן זִיא כִּי דֶען
דוּ בִּיסְט הַארְט אַקִין׃ (ז) זְכוֹר גֶדֶענְק אַל פַר גֶעס
נִיט ווִי דוּ הָאסְט דֶר צֶערִינְט אֶת יְיָ דַיין גָאט בַּמִּדְבָּר
אִין דֶר מִדְבָּר לְמִן הַיּוֹם פוּן דֶעם טָאג אֲשֶׁר יָצָאתָ וָוס
דוּ בִּיסְט אַרוֹיס גְגַאנְגֶן מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם פוּן דֶעם לַאנְד
מִצְרַיִם עַד בֹּאֲכֶם בִּיז אִיר זַייט גְקוּמֶען עַד בִּיז דֶעם
אָרְט מַמְרִים ווִידֶר שְׁפֶּענִיגֶר הֱיִיתֶם זַייט אִיר גְוֶוען
עִם יְיָ פַר גָאט ב"ה׃ (ח) וּבְחוֹרֵב אוּנ אִין חוֹרֵב הִקְצַפְתֶּם
הָט אִיר דֶערְצֶערִינְט גָאט וַיִּתְאַנַּף הָאט גָאט אוֹיף
אַייךְ גְצֶערִינְט לְהַשְׁמִיד צוּ פַר טִילִיגֶען אֶתְכֶם אַייךְ׃
(ט) בַּעֲלוֹתִי הָהָרָה אַז אִיךְ בִּין אַרוֹיף גְגַאנְגֶען אוֹיף דֶעם

משלים על התורה

ווים איז שְׁמֶערִיל גְוֶוען זִינְדִיג פַר הקב"ה, אוּנ מֹשֶׁה אִיז
ר גֶעקוּמֶען טְרֶעפֶענְדִיג צוּ שְׁמֶערְלֶען, דָס זֶעלְבִּיגֶע אִיז
גְוֶוען בַּיי דִי יוּדִין, מֹשֶׁה הָט גֶעזָאגְט צוּ דִי יוּדִין אִיר
זָאלְט נִיט זָאגֶן ווַייל אִיר זֶענְט פְרוּם, אוּנ דִי כְּנַעֲנִים זֶענֶען
נִיט פְרוּם נֶדֶם הֵייסְט בְּצִדְקָתִי. וּבְרִשְׁעַת הַגּוֹיִם דְרִיבֶּער
טְרַייבְּט הקב"ה אַרוֹיס דִי כְּנַעֲנִים, אוּנ פִירְט אַייךְ אַרַיין.

ניין

יַשְׁמִידֵם וְהוּא יַכְנִיעֵם לְפָנֶיךָ
וְהוֹרַשְׁתָּם וְהַאֲבַדְתָּם מַהֵר כַּאֲשֶׁר
דִּבֶּר יְהוָה לָךְ׃ שלישי ד אַל־תֹּאמַר
בִּלְבָבְךָ בַּהֲדֹף יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֹתָם ׀
מִלְּפָנֶיךָ לֵאמֹר בְּצִדְקָתִי הֱבִיאַנִי
יְהוָה לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת
וּבְרִשְׁעַת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה יְהוָה
מוֹרִישָׁם מִפָּנֶיךָ׃ ה לֹא בְצִדְקָתְךָ
וּבְיֹשֶׁר לְבָבְךָ אַתָּה בָא לָרֶשֶׁת אֶת־

אונקלוס

הוּא יְשֵׁיצִנּוּן וְה...
יִתָרְכִנּוּן קֳדָמ...
וּתְתָרְכִנּוּן וּתְהוֹבְדִנּ...
בִּפְרִיעַ כְּמָא דִי מַלֵּ...
יְיָ לָךְ׃ ד לָא תֵימַ...
בְּלִבָּךְ בִּדְיִתְבַר...
אֱלָהָךְ יָתְהוֹן מִקֳּדָמ...
לְמֵימַר בִּזְכוּתִי אַעֲלַ...
יְיָ לְמֵירַת יָת אַרְעָא הָדָ...
וּבְחוֹבֵי עַמְמַיָּא הָאִלֵּ...
יְיָ מְתָרֵךְ לְהוֹן מִקֳּדָמָךְ...
ה לָא בִזְכוּתָךְ וּבְקַשִׁיטוּ...
לִבָּךְ אַתְּ עָלֵל לְמֵיר...

בעל הטורים

(ד) הביאני. ד׳ במסורה בצדקתי הבי...
ה׳. במראות אלהים הביאני אל ...
ישראל. הביאני אל בית היין. הבי...
המלך חדריו. וזהו שדרשו חז״ל שרא...

רשב״ם

הפרשה. והיה עקב תשמעון תנחלו את הארץ ועקב לא תשמעון תאבדו ממנה: (ג) והאבדתם מהר, כל מלחמות שתלחמו בהם תנצחום במהירות בלא טורח טוללה ומצודות ימים רבים ומ״מ לא תוכל לכלותם מהר פן תרבה עליך חית השדה כי לא אניח לכם להלחם על כולם בפעם אחת: (ד) אל תאמר בלבבך. כשיהדוף ה׳ אלהיך אותם מלפניך שני דברים גרמו לי לנחול הארץ הזאת אלו האומות נתחייבו להתגרש ברשעם מן הארץ ומה שאני זוכה בה ... מאומה אחרת בצדקתי הביאני ה׳ יותר משאר אומות הואיל כי ברשעת ה... האלה מורישם: (ה) לא בצדקתך וביושר לבבך. שהרי זכור אל תשכח... אשר הקצפת וגו׳ אפס א׳ משני דברים אמת כי ברשעתם הפסידו נחלו... ומה שאתה זוכה בה לא בצדקתך אלא למען הקים את השבועה וגו׳...

בית יהודא

ממך). מען מיינט (אתה עצום והם עצומים ממך) דו ביזט שטארק אונ זיי זענען שטארקער פון דיר: (ד) ואל תאמר בלבבך). זאלסט ניט זאגען אין דיין הארצען (צדקתי ורשעת הכנענים גרמו) מיין פרומקייט אונ די שלעכטס פון דיא כנענים האבען מיך געבריינגט אין זייער לאנד: (ה) ולא בצדקתך אתה בא לרשתו, ניט וועגן דיין פרומקייט קומסט ירשנען די לאנד כנען (כי ברשעת הגוים) נאר וועגען דיא שלעכטקייט פון די פעלקער טרייבט זייא הקב״ה ארויס...

רש״י

ממך. אתה עצום פ והם עצומים ממך: (ד) אל תאמ... בלבבך. צדקתי ורשעת צ הגוים גרמו: (ה) ... בצדקתך וגו׳ אתה בא לרשת וגו׳ כי ברש...

שפתי חכמים

א״כ לפי דאמרינן שא״י משובח בשבעה דברים וכשתמנה זית שמן לשני דברים אז תמלא ח׳ דברים ולכך פי׳ זיתים העושים שמן ר״ל דבר אחד הוא: פ דאם לא כן מאי מגוך ברשת גוים גדולים ועצומים סגי: צ רצה לומר דבריש׳ דקרא כתיב אל תאמר בלבבך וגו׳ בצד... הביאני וברשעת הגוים וגומר דמשמע דלא צדקתם ולא רשעת הג... גרמו לרשת ואח״כ כתיב לא בצדקתך כי אם ברשעת הגוים האלה...

פירוש לתורת אלהים

פארטיליגן והוא אונ ער וועט זיי אונטער טעניג מאכן מפניך פאר דיר והורשתם אונ דו וועסט זיי פאר טרייבן והאבדתם מהר אונ דו וועסט זיי גיך מאכען פארלירן כאשר אזוי וויא גאט האט גירעט צו דיר: (ד) אל תאמר זאלסט ניט טראכטן אין דיין הארצן בהדוף אז גאט דיין גאט וועט זיי פאר שטוסן פאר דיר לאמר דו וועסט זאגין בצדקתי דורך מ... גרעכטיקייט הביאני יי האט גאט מיך געבראכט להי... צוא ירשינען דאס לאנד וברשעת אונ דורך דע... שלעכטיקייט פון די כנענים יי גאט מורישם מאכ... פאר טרייבן זיי פון פאר דיר: (ה) לא זאג איך דיר נ... וועגן דיין גרעכטיקייט וביושר אונ רעכט פארטיקי...

משלים על התורה

וועלן פארשטיין וואס ער מיינט, זיי זאלן בעטן ביי הקב״ה פו זיינעטוועגען, זיי האבען אבער ניט פארשטאנען וואס משה מיינט, אונ זיי האבען ניט געבעטען פון זיינעטוועגען, וויא משה האט געזעהן זיי פארשטייען ניט אונ בעטן ניט פון זיינעטוועגען, האט ער צו זיי געזאגט איך וועל אייך געבעטען פון אייערטוועגען איר זאלט זיין געהיט צוא געבען כבוד צוא אייער פאטער וואס אין הימעל, וויא עס שטייט אין פסוק משה האט געזאגט צוא דיא ידין את ה׳ אלהיך תירא, דו זאלסט מורא האבען פאר הקב״ה:

(ד) אל תאמר בלבבך וגו׳. דער מיינונג פון פסוק איז למשל עס איז אמאהל געוועזן אסוחר (שמעריל) וואס האט געמאכט שלעכטע געשעפטן אונ האט באנקראטירט, ער האט געמוזט פארקויפן זיינע סחורה ער זאל קענען אנטלויפן פון שטאט, דערווייל טרעפענדיג האט ער געטראפן אסו... ומשהו. אונ ער זאגט צו אים משה קום אריין צו מיר א... וויל פארקויפן מיין קראם סחורה, טאמער וועסטו קויפ... משה האט געקויפט די קראם סחורה, אונ שמעריל... אוועק פון שטאט, אונ משה איז אריינגעקומען אין... קראם אונ איז גליקליך געווארן, ווייסען מיר ניט וואס... איז געוועזן, צו ווייל הקב״ה האט געוואלט משה׳ס ג... דריבער האט ער צוגעשיקט משה׳ן ער זאל זיך טרעפען מ... שמערלין אונ זאל ביי אים קויפען די קראם סחורה, א... הקב״ה האט געוואלט שמעריל׳ס אומגליק דריבער האט... געמאכט שמעריל זאל באנקראטירען, אדער דער ע... איז נאר געוועזן ביי הקב״ה שמערילס אומגליק, ...

דברים ח ט עקב

יהוה מאביד מפניכם כן תאבדון עקב לא תשמעון בקול יהוה אלהיכם: פ
ט א שמע ישראל אתה עבר היום את־הירדן לבא לרשת גוים גדלים ועצמים ממך ערים גדלת ובצרת בשמים:
ב עם־גדול ורם בני ענקים אשר אתה ידעת ואתה שמעת מי יתיצב לפני בני ענק:
ג וידעת היום כי יהוה אלהיך הוא־העבר לפניך אש אכלה הוא

אונקלוס

מקדמיכון כן תיבדון חלף דלא קבלתון במימרא דיי אלהכון: א שמע ישראל את עבר יומא דין ית ירדנא למיעל למירת עממין רברבין ותקיפין מנך קרוין רברבן וכריכן עד צית שמיא: ב עם רב ותקיף בני גבריא די את ידעת ואת שמעת מן יכול למיקם קדם בני גבריא: ג ותדע יומא דין ארי יי אלהך הוא יעבר קדמך מימרה אשא אכלא

רשב"ם

(כ) עקב לא תשמעון. זהו סיום על תחלת

בעל הטורים

מדה כנגד מדה בשביל ויקטירו שם כגוים ואמרו אם לא נהיה כגוים ע"כ כגוים אשר ה' מאביד מפניכם כן תאבדון:

רש"י

שמן. זיתים העושים ע שמן: (א) גדולים ועצומים

בית יהודא

אייבערטן וואס פון זיי מאכט מען אייל: (א) וגדולים ועצומים

שפתי חכמים

מנעלים אותם מנעלים לא בלו מעל רגליהם ומה שפירש כאן היינו שלא הלכו יחף. די"ל אין ה"נ דזה בא הכתוב להשמיענו דלא בלתה
ותן שנולדו במדבר שלא היו להם מנעלים. והרא"ם פי' כדרך מעל רגליהם וה"פ רגלך לא בצקה כדרך כל הולכי יחף לפי שלא
הולכי יחף כלומר להודיע באיזה מין נפיחה קמיירי לא שהיו יחפי רגל באתם לכלל זה משום דנעלך לא בלתה מעל רגליך: ע ר"ל דשני
בו' ואין להקשות לפי פירושו מאי בא להשמיענו פשיטא שלא בצקה כיון מיני זיתים הם ומין אחד אינו עושה שמן לכך צריך למיכתב זית שמן:

פירוש לתורת אלהים

אבדון אזוי וועט איר ווערן פארלארן עקב ווייל איר גדול אגרוס פאלק ורם אונ איין הוך פאלק בני דיא
וועט ניט פארנעמן בקול אין דעם קול יי גאט אייער קינדער פון די ריזן אשר וואס דו ווייסט ואתה שמעת
אט: (א) שמע ישראל הער ישראל אתה דו וועסט אונ דו האסט גיהערט מי ווער קען בשטיין לפני
צונד איבערפארן את הירדן דעם ירדן לבא צו קומען פר די קינדער פון די ריזן וועסט דו וועלין פר זיי
רשת צו ארבען גוים פעלקר גדולים גרוסע ועצומים מורא האבן: (ג) וידעת זאלסטו היינט וויסן אז גאט
אונ שטארקע ממך פון דיר ערים שטעט גדולות גרוסע דיין גאט הוא ער גייט פר דיר אש אוכלה ער איז
בצורות אונ פעסטע בשמים ביז דעם הימל: (ב) עם איין ברענענדיג פייער הוא ישמידם ער וועט זייא

משלים על התורה

א) אתה עובר היום וגו'. דר מדרש שרייבט רבי תנחומא צו זיי איר זאלט וויסען אייער פאטער וויל מיך גטין אונ
זאגט משה הט געזאגט צו די יודין אתם עוברים, איר ער וויל נעמן די אשה פר אנווייב, איר זאלט וויסען וואס פר
זייט אריבער דעם ירדן, אבער איך וועל ניט אריבערגיין אשלעכטס זיא וועט מיט אייך טאהן, דיא מוטער האט
עם ירדן, משה הט געמיינט טאמער וועלן די יודין בעטן געטראכט זיי וועלן פארשטיין וואס זיא מיינט זיי זאלן גיין
און זיינעטוועגן, זיי האבן אבער ניט פארשטאנען וואס משה צום פאטער בעטן פון אירעטוועגן ער זאל זיא ניט גטין,
מיינט ומשה הט געמיינט מאדאך איך אייגער האב גקענט אונ די קינדער האבען דם ניט פארשטאנען אונ האבן ניט
בעטען פאר אלע יודינסוועגן, וועלן דאך אלע יודין קענען געבעטען, וויא די מוטער הט גזעהן זיי פארשטייען ניט
בעטן פון מיינעטוועגן ביי הקב"ה אז איך זאל מעגן אריין וואס זיא מיינט אונ זיי בעטען ניט ביי זייער פאטער פון
זיין אין ארץ ישראל) למשל אייגער הט געהאט עטליכע אירעטוועגן, הט זיא געזאגט צו די קינדער איך וועל אייך
קינדער, אמאהל איז דער פאטער בייז געווארן אויף זיין זאגען פון אייערטוועגען, איר זאלט זעהן צו געבן כבוד
ווייב ודי מוטער פון די קינדער) אונ ער האט געוואלט זיין אייער פאטער, אזוי איז גיווען ביי משה. ווען הקב"ה הט
ווייב גטין, אונ ער האט געזאגט צו איר דו זאלסט וויסען געזאגט צו משה דו זאלסט נעמען יהושע בן נון, ייר וועט
איך וועל נעמען איין אנדער ווייב, הט דם ווייב געזאגט אריבער גיין מיט די יודין דעם ירדן אונ דו וועסט ניט
צו אים זאג מיר וועלכע אשה וועסטו נעמען פאר אנווייב, אריבערגיין דעם ירדן, אונ משה הט דם געזאגט צו די
הט ער געזאגט צו איר די אשה וועל איך נעמן פר אנווייב, יודין, דו וועסט היינט אריבערגיין דעם ירדן אבער איך
הט די מוטער צוזאמען גענומן אירע קינדער אונ הט גזאגט וועל ניט אריבערגיין דעם ירדן, הט משה געמיינט יודין

וועלן

וְעַקְרָב וְצִמָּאוֹן אֲשֶׁר אֵין־מָיִם
הַמּוֹצִיא לְךָ מַיִם מִצּוּר הַחַלָּמִישׁ׃
טז הַמַּאֲכִלְךָ מָן בַּמִּדְבָּר אֲשֶׁר לֹא־
יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן עַנֹּתְךָ וּלְמַעַן
נַסֹּתֶךָ לְהֵיטִבְךָ בְּאַחֲרִיתֶךָ׃
יז וְאָמַרְתָּ בִּלְבָבֶךָ כֹּחִי וְעֹצֶם יָדִי
עָשָׂה לִי אֶת־הַחַיִל הַזֶּה׃ יח וְזָכַרְתָּ
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי הוּא הַנֹּתֵן לְךָ
כֹּחַ לַעֲשׂוֹת חָיִל לְמַעַן הָקִים אֶת־
בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ כַּיּוֹם
הַזֶּה׃ פ יט וְהָיָה אִם־שָׁכֹחַ תִּשְׁכַּח
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהָלַכְתָּ אַחֲרֵי
אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַעֲבַדְתָּם
וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם הַעִדֹתִי בָכֶם הַיּוֹם
כִּי אָבֹד תֹּאבֵדוּן׃ כ כַּגּוֹיִם אֲשֶׁר

וַעֲקְרַבִּין וּבֵית צַחֲוָנ
אֲתַר דִּי לֵית מַיָא דְאַפּ
לָךְ מַיָא מִטִּנָּרָא תַּקִּיפָא
טו דְאוֹכְלָךְ מַנָּ
בְּמַדְבְּרָא דִּי לָא יְדַעוּ
אֲבָהָתָךְ בְּדִיל לְעַנָיוּתָ
וּבְדִיל לְנַסָיוּתָךְ לְאוֹטָבָ
לָךְ בְּסוֹפָךְ׃ יז וְתֵימַ
בְּלִבָּךְ חֵילִי וּתְקוֹף יְדִ
קְנוֹ לִי יָת נִכְסַיָא הָאִלֵּין
יח וְתִדְכַּר יָת יְיָ אֱלָהָ
אֲרֵי הוּא יָהֵב לָךְ עֵצָ
לְמִקְנֵי נִכְסִין בְּדִיל
לְקַיָמָא יָת קְיָמֵהּ דְ
קַיֵּים לַאֲבָהָתָךְ כְּיוֹמָא
הָדֵין׃ יט וִיהֵי אִ
מִנְשָׁאָה תִנְשֵׁי יָ
דַחַלְתָּא דַיְיָ אֱלָהָךְ וּתְהַ
בָּתַר טַעֲוַת עַמְמַיָא
וְתִפְלְחִנּוּן וְתִסְגּוּד לְהוֹ
אַסְהֵדִית בְּכוֹן יוֹמָא דֵ
אֲרֵי מֵיבַד תֵּיבְדוּן
כ כְּעַמְמַיָא דִּי יְיָ מְאַבִּיד

תו"א המוליך לך ברכות לת: המהלך יומא עד

בעל הטורים

(כ) כגוים ־ ג' כגוים הסר ה' מהכיל
לה נהיה כגוים ויקטירו סם כגוי

ליקוטי יקרים

(יז–יח) וְאָמַרְתָּ בִּלְבָבֶךָ כֹּחִי וְעֹצֶם יָדִי וגו'. ווען דיא יודין וועלן אַבֵּיין געקומֶן אין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אונ האבן געטראפן אַלֶץ פֶערטיגע, וויא דער פסוק זאגט [אין סדרה וָאֶתְחַנַּן] דו וועסט קומען אין ארץ ישראל אונ דוא וועסט דארטען האבען הייזער וואס דו האסט זייא ניט געבוייט, אונ ווייגגערטענער וואס דו האסט ניט געפלאנצט, אונ אַלֶץ האסטו געטראפן פערטיגע, האבען די יודין ניט געהאט מיט וואס גרויס צו זיין ביי זיך, ווייל אַלֶץ וואס זייא האבן געהאט איז ניט געווען זייערע, ווען עס וועט אָבער קומען דיא צייט וואס דו וועסט אַליין בויען הייזער, אונ דו וועסט האבן פיל שעפסן אונ רינדער, אייגענע, אונ דו וועסט האבען פיל זילבער אונ גאלד, וועסטו ביי דיר גרויס ווערען, ווייל דו וועסט זאגען דאס פארמעגען איז דאך שוין מיינע, וואס מיין כח ומיין חכמה] אונ מיין שטארקע האנט האט דאס אַלֶץ בעארבעט, זאלסטו דאס ניט זאגן, וואָרום דאס פארמעגן וואס דו האסט אליין דיר איינגעשאפט, איז פון הקב"ה, ניט דיינע. וואָרום הקב"ה האט דיר געגעבן כח צו פערשאפן דיר דאס פארמעגען:

פירוש לתורת אלהים

אום גצוגען צו דיר מַיִם וואָסֶר מִצּוּר פון דעם שטיי
הַחַלָּמִישׁ דעם שטארקין: (טז) הַמַּאֲכִילְךָ מָן בַּמִּדְבָּר ער
הָט גימאכט עסין צו דיר מָן אין דער מִדְבָּר אֲשֶׁר
וָוס דיינע עלטערן האבן ניט גוואסט לְמַעַן דרום ער
זאל דיך פייניגן וּלְמַעַן אונ דרום ער זאל פרובן דיך
לְהֵטִיבְךָ ער זאל דיר גוטס טאהן אין דיין סוף
(יז) וְאָמַרְתָּ אונ דו וועסט וועלן טראכטין אין דיין
הארצען כֹּחִי מיין כח וְעוֹצֶם יָדִי אונ מיין שטארקע
מאכט עָשָׂה לִי הָט מיר איין גיזאמילט אֶת דָם גוטס
(יח) וְזָכַרְתָּ אונ דו זאלסט גדענקן אֶת גאט דיין גאט
כִּי ער גיט דיר קראפט לַעֲשׂוֹת איין צו זאמלן גוטס
לְמַעַן דרום הָקִים ער זאל מְקַיֵּים זיין אֶת בְּרִיתוֹ זיין בריה
אֲשֶׁר וָוס ער הָט גשוואָרן לַאֲבוֹתֶיךָ צו דיינע עלטערן
כַּיּוֹם הַזֶּה גלייך ווי היינטיגן טאג: (יט) וְהָיָה אונ עס
וועט זיין אִם אויב שָׁכוֹחַ פאר געסן תִּשְׁכַּח דו וועסט
פר געסן אֶת אין גאט דיין גאט וְהָלַכְתָּ אונ דו וועסט גיין אַחֲרֵי נאך דיא עבודת כוכבים וַעֲבַדְתָּם אונ דוא
וועסט דינען זיי וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ אונ דו וועסט דיך צו זייא בוקן הַעִדֹתִי בין איך אייך היינט מַתְרֶה כִּי אז איר
וועט פר לארן ווערן: (כ) כַּגּוֹיִם אזו ווי די כְּנַעֲנִים אֲשֶׁר וָוס גאט מאכט פארלירען מִפְּנֵיכֶם פאר אייך כּ

אֱלֹהֶיךָ עַל־הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר
נָתַן־לָךְ: שני יא הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תִּשְׁכַּח
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְבִלְתִּי שְׁמֹר
מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר
אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם: יב פֶּן־תֹּאכַל
וְשָׂבָעְתָּ וּבָתִּים טֹבִים תִּבְנֶה
וְיָשָׁבְתָּ: יג וּבְקָרְךָ וְצֹאנְךָ יִרְבְּיֻן
וְכֶסֶף וְזָהָב יִרְבֶּה־לָּךְ וְכֹל אֲשֶׁר־לְךָ
יִרְבֶּה: יד וְרָם לְבָבֶךָ וְשָׁכַחְתָּ אֶת־
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הַמּוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים: טו הַמּוֹלִיכְךָ
בַּמִּדְבָּר | הַגָּדֹל וְהַנּוֹרָא נָחָשׁ | שָׂרָף

אונקלוס

אֱלָהָךְ עַל אַרְעָא טַבְתָא
דִּיהַב לָךְ: יא אִסְתַּמַּר
לָךְ דִּילְמָא תִתְנְשֵׁי יָת
דַּחֲלְתָא דַייָ אֱלָהָךְ בְּדִיל
דְּלָא לְמִטַּר פִּקּוּדוֹהִי
וְדִינוֹהִי וּקְיָמוֹהִי דִּי אֲנָא
מְפַקֵּדָךְ יוֹמָא דֵין:
יב דִּילְמָא תֵיכוּל וְתִשְׂבַּע
וּבָתִּין שַׁפִּירִין תִּבְנֵי
וְתִיתֵב: יג וְתוֹרָךְ וְעָנָךְ
יִסְגּוּן וְכַסְפָּא וְדַהֲבָא
יִסְגֵּא לָךְ וְכֹל דִּי לָךְ
יִסְגֵּא: יד וְיִרִים לִבָּךְ
וְתִתְנְשֵׁי יָת דַּחֲלְתָא דַייָ
אֱלָהָךְ דִּי אַפְּקָךְ מֵאַרְעָא
דְמִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדוּתָא:
טו דְּדַבְּרָךְ בְּמַדְבְּרָא רַבָּא
וּדְחִילָא אֲתַר חִיוָן קָלַן

ת"א ורם לבבך ברכות לב סוטה ד ב:

בעל הטורים

ואכלת וברכת. היינו ברכות המזון וכן כנוי צריך לברך לפניו פי' ואכלת ושבעת וברכת בבר שאסור לאדם ליהנות מן העוה"ז בלא ברכה שנא' לה' הארץ ומלואה אבל לאחר שבירך היא משלו שנא' והארץ נתן לבני אדם וזה אמרתי לה' אדני אתה טובתי בל עליך מכיון שהודיתי לה' אין הטיבה משלך. ואכלת. בגימ' זהו בכזית: (יב) ובתים. ד' במס' דין ואידך ובתים מלאים כל טוב. וחמדו שדות וגזלו בתים ונשאו. ובתים מאין אדם. אם תשמור מצותיו תגלה בתים מלאים כל טוב ובתים טובים תבנה אבל אם רם לבבך ותגזול שדות ובתים אז ובתים מאין אדם: (יג) ובקרך וצאנך ירביון וכסף וזהב סמך כסף וזהב לצאן לומר לך הרוצה שיעשיר יעסוק בבהמה דקה ומ"מ כתיב ירבין חסר וי"ו לומר שאם מרעה בשדות אחרים נכסיו מתמוטטין: (טו) נחש שרף ועקרב וצמאון. בגימטריא בכשדים בפרס במקדון ובשעיר:

פירוש לתורת אלהים

גוטען לאנד אֲשֶׁר וואס ער האט דיר גיגעבען: (יא) הִשָּׁמֶר לְךָ זייא גהיט צו דיר פֶּן תִּשְׁכַּח טאמער וועסטו פאר געסין אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ דיין גאט לְבִלְתִּי שְׁמוֹר דאס דו וועסט ניט היטען מִצְוֹתָיו זיינע מצות וּמִשְׁפָּטָיו אונ זיינע דינים וְחוּקוֹתָיו אונ זיינע געזעץ אֲשֶׁר וואס איך גיבּיט דיר היינט: (יב) פֶּן תֹּאכַל טאמער וועסטו עסין וְשָׂבָעְתָּ אונ דו וועסט זאט זיין וּבָתִּים טוֹבִים אונ גוטע הייזער תִּבְנֶה וועסט דו בויען וְיָשָׁבְתָּ אונ דו וועסט דרינען זיצען: (יג) וּבְקָרְךָ אונ דיינע רינדער אונ דיינע שאף יִרְבְּיוּן זייא וועלען זיך מערין וְכֶסֶף אונ זילבער וְזָהָב אונ גאלד יִרְבֶּה וועט זיך מערין לָךְ צו דיר וְכֹל אונ אלע זאכען וואס וועט זיין צו דיר יִרְבֶּה וועט זיך מערין: (יד) וְרָם אונ עס וועט דער הוכט ווערען דיין הארץ וְשָׁכַחְתָּ אונ דו וועסט פר געסין אֶת יְיָ גאט דיין גאט וואס ער האט אוס גיצויגין דיך מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם פון דעם לאנד מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים פון דעם ארט וואס איהר זייט אין איר קנעכט געוועען: (טו) הַמּוֹלִיכְךָ בַּמִּדְבָּר וואס ער האט גיפירט דיך אין דער מדבר הַגָּדוֹל דעם גרויסען וְהַנּוֹרָא אונ דעם פארכטיגען נָחָשׁ וואס זיינען דארטין גיוועזען ברענענדיגע שלאנגען וְעַקְרָב אונ עגדיסען וְצִמָּאוֹן אונ דארשט אֲשֶׁר וואס איז דארטין קיין וואסער ניט גיוועזען הַמּוֹצִיא וואס ער האט

ליקוטי יוסף

וואס דו האסט דיא לאנד גימאכט ירשנן צו אונז, אונ ווען יודין וואלטן פון די לאנד ניט פארטריבען געווארן וואלטן מיר איבּיג זאגן שֶׁהִנְחַלְתָּ לָנוּ, וואס דו האסט געמאכט ירשנן צו אונז, נאר ווייל מיר זענען פון דיא לאנד פארטריבען געווארן זאגען מיר שֶׁהִנְחַלְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ, דו האסט דיא לאנד געמאכט ירשנן צו אונזערע אלטערין, דריבער זאגט משה רבינו צו די יודין וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ, אז דו וועסט עסין אונ וועסט זאט זיין, וּבֵרַכְתָּ, זאלסטו בענטשן עַל הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ, אויף די גוטע לאנד וואס הקב"ה האט געגעבן צו דיר, זעה דו זאלסט ניט דארפן זאגען על שֶׁהִנְחַלְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ, ווייא אזוי? הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן תִּשְׁכַּח וגו', דו זאלסט דיך היטען טאמער וועסטו פרגעסען הקב"ה, וועסטו פארטריבען ווערן פון דיא לאנד וועסטו ניט קענען זאגן שֶׁהִנְחַלְתָּ לָנוּ, נאר וועסט מוזן זאגן שֶׁהִנְחַלְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ:

[הרב רמ"א]:

מצות השם

געגעסען איין (כְּזַיִת) מוז ער שוין בענטשען אונ איידער ער עסט דארף ער צו מאכען די בְּרָכָה (בִּרְכַּת הַמּוֹצִיא) אונ דיא מִצְוָה גייט אן אויף יעדער ארט סייא בייא זְכָרִים אונ סייא בייא נְקֵיבוֹת:

בִּדְרָכָיו וּלְיִרְאָה אֹתוֹ׃ ז כִּי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ מְבִיאֲךָ אֶל־אֶרֶץ טוֹבָה
אֶרֶץ נַחֲלֵי מָיִם עֲיָנֹת וּתְהֹמֹת
יֹצְאִים בַּבִּקְעָה וּבָהָר׃ ח אֶרֶץ חִטָּה
וּשְׂעֹרָה וְגֶפֶן וּתְאֵנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ־זֵית
שֶׁמֶן וּדְבָשׁ׃ ט אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא
בְמִסְכֵּנֻת תֹּאכַל־בָּהּ לֶחֶם לֹא־
תֶחְסַר כֹּל בָּהּ אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבָנֶיהָ
בַרְזֶל וּמֵהֲרָרֶיהָ תַּחְצֹב נְחֹשֶׁת׃
י וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת־יְהוָה

בְּאָרְחָן דְּתַקְנָן קֳדָמו
וּלְמִדְחַל יָתֵהּ׃ ז אֲ
יְיָ אֱלָהָךְ מַעֲלָךְ לְאַרְעָ
טָבְתָא אַרְעָא נָגְדָ
נַחֲלִין דְּמַיִן מַבּוּעֵי עֵי
וּתְהוֹמִין נָפְקִין בְּבִקְ
וּבְטוּרִין׃ ח אַרְעָא חִטִּ
וְסַעֲרִין וְגוּפְנִין וּתְאֵ
וְרִמּוֹנִין אַרְעָא דְּזֵיתָהָ
עָבְדִין מִשְׁחָא וְהִ
עָבְדָא דְבָשׁ׃ ט אַרְעָ
דִּי לָא בְעַצְיוּרִין תֵּיכ
בַּהּ לַחְמָא לָא תֶחְסַר כָּ
מִדַּעַם בַּהּ אַרְעָא
אַבְנָהָא פַרְזְלָא וּמִטּוּרָהָ
תִּפְסוֹל נְחָשָׁא׃ י וְתֵיכ
וְתִשְׂבַּע וּתְבָרֵךְ יָת

תו"א כי ה' שם : ארץ חטה שם מא מד עירובין ד סוכה ט מנחות כד : ארץ אשר ברכות מד : לא תחסר יומא כא סוכה לה : ארץ אשר תענית ד : ואכלת ברכ
כא מה נא פסחים מט סוטה לג מציעא קיד עירובין ג :

רשב"ם

(ז) כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה וגו'. ולבסוף ורם לבבך ושכחת. לכך אני מצוך לזכור את הדרך וספוק צרכיך משמים וידעת כי לא בכח יגבר איש : **(ט)** אשר לא במסכנת תאכל בה לחם. כלומר לא תאכל פת חריבה בדרך עני ומסכן שהרי מלבד החטה והשעירה שהוא לחם יהיה לך גפן ותאנה ורמון וגו' ודבש תמרים שהם מתוקים :

בעל הטורים

(ח) ארץ חטה ושעורה. י' תיבות בפסוק לכך צריך ליתן י' אצב[עות] בפת בשעת ברכה ועוד כנגד י' מצות שנעשו בפת לא תחרוש לא ת[...] כלאים לקט שכחה פאה לא תחסום תרומה מעשר ראשון ושני וחל[ה] (ט) תחסר. ג' דין ואידך ולפתת השמן לא תחסר וכטן רשעים תח[סר] אף ע"פ שזה נאמר באי' הצדיקים בכ"מ לא יחסרו לחם שהרי א[...]
כלך לצרפת ושם אמר לה לא תחסר אבל הרשעים בכ"מ תחסר להם : לא תחסר. תגין על הרי"ש לומר שהיא ראש עפרות תבל : (י) וא[כלת] **ושבעת**. וסמיך ליה פן תשכח וגומר שצריך להזכיר יום המיתה בברכות המזון ולכך תקנו הטוב והמטיב על הרוגי ביתר שנתנו לקבור[ה]

בית יהודא

ולא בְצֵקָה). מיינט מען (לֹא נָפְחוּ כְּבָצֵק) דַיינֶע פִים זֶענֶען ניט אוֹיפְגֶעבְּלָאזֶן גֶעוָוארֶן וִוי טֵייג וַזיי זֶענֶען ניט גֶעשְׁוָואלֶן גֶעוָוארֶן) (כְּדֶרֶךְ הוֹלְכֵי יָחֵף שֶׁרַגְלֵיהֶם נְפוּחוֹת) ווי דֶר שְׁטֵיי[גער] אִיז דִי מֶענְטְשֶׁען וָואס גֵייעֶן בָּארְפִים וֶוערֶען זֵייעֶרֶע פִים גֶעשְׁוָואלֶען : (ח) וְזֵית שֶׁמֶן). מיינט מען (זֵיתִים הָעוֹשִׂין [...]

רש"י

נפחה כבלק כדרך הולכי יחף שרגליהם נפוחות : (ח) ז[...]

שפתי חכמים

ככוד וכו' וזהו דכתיב מעליך ר"ל אע"פ שהיו הבגדים עליהם : ס וא"ת והא כפרשת כי תבא כתיב ונעלך לא בלתה מעל רגלך שמע מיניה שהיו להם מנעלים ויש לומר דהתם קאי אותן מלרים שהיו להם

דעת זקנים מבעלי התוספות

מפיו יחיה האדם והם יתנו לך חיים בעולם הזה ולעולם הב[א] (ז) ארץ נחלי מים. שבעה פעמים כתיב כאן ארץ כנגד שב[עה] עממין. שני לוהות כנגד החתן וכלה וכנגד שני שושבי[נין] וכנגד שמים וארץ וכנגד שתי תורות תורה שבכתב ות[ורה] שבעל פה וכנגד שני עולמות העולם הזה והעולם הבא. וא"ר חנינא לוחת כתיב חסר ללמדך שהיו שתיהן שוות :

ליקוטי יוסף

(י) וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ וגו' אֲשֶׁר נָתַן לָךְ. די **גמרא** זאגט דיא בְּרָכָה נוֹדֶה לְּךָ ה' אֱלֹהֵינוּ וגו' וָואס מיר זָאגֶען אין בֶּענְטְשֶׁן הָט יְהוֹשֻׁעַ גֶעמַאכְט, נָאר נִיט וִויא מִיר זָאגֶען הַיינְט שֶׁהִנְחַלְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ, וָואס דוּ הָאסְט דִי לַאנְד גֶעמַאכְט יַרְשֶׁענֶן צוּא אוּנְזֶערֶע אֶלְטֶערְן, נָאר מֶען הָאט גֶעזָאגְט שֶׁהִנְחַלְתָּ לָנוּ,

פירוש לתורת אלהים

לָלֶכֶת צוּ גֵיין בִּדְרָכָיו אִין זַיינֶע וֶועגִין וּלְיִרְאָה אוֹתוֹ א[ון] צוּ פָארְכְטֶן פַאר אִים : (ז) כִּי וָוארוּם יְיָ גָאט אֱלֹה[יךָ] דַיין גָאט מְבִיאֲךָ עֶר וֶועט דִיךְ בְּרֶענְגֶען אֶל אִין אַנ[...] לַאנְד אֶרֶץ אַלַאנְד נַחֲלֵי טַייכֶען מָיִם וַואסֶער עֲיָ[נֹת] קְוָואל בְּרוּנֶן וּתְהוֹמוֹת אוּנ אָפּ גְרוּנְטֶען יוֹצְאִים זֵי[...] גֵיין אַרוּם בַּבִּקְעָה אִין טָאל וּבָהָר אוּנ אוֹיף דֶעם בַּארְג : (ח) אֶרֶץ אַלַאנְד חִטָּה וָואס וַואקְסְט אִין אִיר ווֵי[ץ] וּשְׂעוֹרָה אוּנ גֶערְשְׁטִין וְגֶפֶן אוּנ וַויינְשְׁטָאק וּתְאֵנָה אוּנ פַיינֶען בֵּיימֶר וְרִמּוֹן אוּנ מִיל גְרַאמֶן אֶרֶץ אַלַאנְד [...] מִיט אֵייל בֵּירְטֶען שֶׁמֶן מִיט בוֹימְאֵייל וּדְבָשׁ אוּנ הָאנִיק : (ט) אֶרֶץ אַלַאנְד אֲשֶׁר וָואס נִיט מִיט אָרִימְקֵי[ט] תֹּאכַל וֶועסְט דוּא אִין אִיר עֶסִין בְּרוֹט לֹא עֶס וֶועט אֵיין זַאךְ נִיט פֶעלִין אִין אִיר אֶרֶץ אַזוֹ אַלַאנְד אֲשֶׁר [...] אִירֶע שְׁטֵיינֶער זֶענֶען אַייזֶן וּמֵהֲרָרֶיהָ אוּנ פוּן אִירֶע בֶּערְג תַּחְצוֹב וֶועסְטוּ הַאקִין נְחוֹשֶׁת קוּפֶּער : (י) וְאָכַ[לְתָּ] אוּנ דוּ וֶועסְט עֶסִין וְשָׂבָעְתָּ אוּנ דוּ וֶועסְט זַאט זַיין וּבֵרַכְתָּ אוּנ דוּא זָאלְסְט לוֹיבִּין דַיין גָאט אֵל אוֹיף דֶע[ם]

מצות השם

(תל) וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ. דָס אִיז דִיא מִצְוָה אַז יֶעדֶער מֶענְטְשׁ דַארְף נָאךְ יֶעדֶער עֶסִין צוּא בֶּענְטְשֶׁן, דְהַיְינוּ וֶוען עֶר עֶסְט אֵיין כְּזַיִת פוּן דִיא פִינְף (מִינִים) קָארְין [...] אוּנ מֶען הָאט פוּן זֵייא גֶעבַאקְין בְּרוֹיט אֲפִילוּ עֶר הָאט [...]

לְמַעַן הוֹדִֽיעֲךָ כִּי לֹא עַל־הַלֶּחֶם
לְבַדּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם כִּי עַל־כָּל־מוֹצָא
פִי־יְהוָה יִחְיֶה הָאָדָם׃ ד שִׂמְלָתְךָ
לֹא בָלְתָה מֵעָלֶיךָ וְרַגְלְךָ לֹא בָצֵקָה
זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה׃ ה וְיָדַעְתָּ עִם־
לְבָבֶךָ כִּי כַּאֲשֶׁר יְיַסֵּר אִישׁ אֶת־
בְּנוֹ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מְיַסְּרֶךָּ׃ ו וְשָׁמַרְתָּ
אֶת־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת

אונקלוס

בְּדִיל לְאוֹדָעוּתָךְ אֲרֵי לָא
עַל לַחְמָא בִלְחוֹדוֹהִי
מִתְקַיַם אֱנָשָׁא אֲרֵי עַל
כָּל אַפָּקוּת מֵימְרָא דַייָ
מִתְקַיַם אֱנָשָׁא: ד כְּסוּתָךְ
לָא אִבְלִיאַת מִנָּךְ וּמְסָנָךְ
לָא יְחֵפוּ דְּנַן אַרְבְּעִין
שְׁנִין: ה וְתִדַּע עִם לִבָּךְ
אֲרֵי כְּמָא דִי מְאַלֵּף
גַּבְרָא יָת בְּרֵהּ יְיָ אֱלָהָךְ
מְאַלֵּף לָךְ: ו וְתִטַּר יָת
פִּקּוּדַיָא דַייָ אֱלָהָךְ לִמְהַךְ

תולדות אהרן

כי כאשר ברכות כה:

בעל הטורים

הלחם. ב' דין ואידך והקרבתם על הלחם שבזכות הקרבנות העולם ניזון: יחיה האדם. וסמיך ליה שמלתך לא בלתה רמז למה שאמרו עומדים בלבושיהם ק"ו מחטה וזהו כשיחי' האדם שמלתך לא בלתה: (ד) ארבעים שנה. וסמיך ליה וידעת עם לבבך רמז עד מ' שנה לא ס אינם אדעתא דרביה וכן בן ארבעים לבינה. ולבבו יבין לבבו עולה מ"ס וכן ג"כ הלב באמצע הגוף כמו מ"ס שהוא באמצע הא"ב:) מיסרך. תגין על המ"ס לומר שהנשמה נולדה במ' יום והתורה נתנה למ' יום ואם לא תשמור התורה שנתנה למ' יום מיסרך ונוטל ממך ממך שנולדה במ' יום: (ו) ללכת בדרכיו. בגי' ללמוד תורה: וליראה אותו. למה כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה ולא תהיה כפוי טובה:

רש"י

נסהו ולא מ תהרהר אחריו: (ד) שמלתך לא בלתה. ענני כבוד היו שפים בכסותם ומגהצים אותם כמין כלים מגוהצים ואף קטניהם כמו שהיו גדלים ב היה גדל לבושן עמהם כלבוש הזה של חומט שגדל עמו: לא בצקה. לא

בית יהודא

די מִצְוֹת וָוס הקב"ה הָט גִיבְּאָטְן (שֶׁלֹּא תְּנַסֵּהוּ) זָאלְסְט אִים נִיט פְּרוּבְּן (וְלֹא תְּהַרְהֵר אַחֲרָיו) אוּנ זָאלְסְט נִיט טְרַאכְטְן נָאךְ זַיינֶע מַעֲשִׂים: (ד) וְשִׂמְלָתְךָ לֹא בָלְתָה. זָאגְט רש"י (עַנְנֵי כָּבוֹד הָיוּ שָׁפִין בִּכְסוּתָם וּמְגַהֲצִים אוֹתָם כְּמִין כֵּלִים מְגוּהָצִים) דִי ווֹאלְקְן הָאבְּן גֶערִיבְּן זַייעֶרֶע קְלֵיידֶר אוּנ הָאבְּן זֵיי גֶעפּוּצְט אוּנ דִי קְלֵיידֶער זֶענֶן גְוֶוען וִויא גִיפְּרֶעסְטֶע (וְאַף קְטַנֵּיהֶם) אוּנ זַייעֶרֶע קְלֵיינֶע קִינְדֶער (כְּמוֹ שֶׁהָיוּ גְדֵלִים) אַזוֹ וִויא זֵייא אָבְּן גֶעוַואקְסֶן (הָיָה גָדֵל לְבוּשָׁן עִמָּהֶן) הָאבְּן דִיא קְלֵיידֶער גֶעוַואקְסֶן מִיט זֵיי (כַּלְבוּשׁ הַזֶּה שֶׁל חוֹמֶט שֶׁגָּדֵל עִמּוֹ) וִויא דָם לייד פוּן דֶעם חוֹמֶט וָוס וַואקְסְט מִיט אִים נָדֶר חוֹמֶט אִיז אַמִין שְׁרֶץ וָוס הָט לֶעבֶּען בּוֹיךְ אַזוֹ וִויא אַבֵּייטִיל, אַז עֶס מט ווִינְטֶער ווִיקִילְט עֶר זִיךְ אַרַיין אִין דֶעם בֵּייטִיל אוּנ וֶוערְט וִויא אַקְנֵייל מֶען דֶערְקֶענְט גָאר נִיט פוּן זַיין גַאנְצֶן עֶרְפֶּער אוּנ עֶר שְׁלָאפְט אִינְוֶוייניג זֶעקְס חֳדָשִׁים בִּיז אָנְהֵייבּ זוּמֶער, אוּנ וֶוען עֶר אִיז קְלֵיין אִיז דָאס בֵּייטִיל אוֹיךְ יין אוּנ וָואס עֶר וֶוערְט גְרֶעסֶער וֶוערְט דָאס בֵּייטִיל אוֹיךְ גְרֶעסֶער אוּנ דָם בֵּייטִיל אִיז אַייבִּיג גְלַייךְ מִיט זַיין גְרֵייס:

דעת זקנים מבעלי התוספות

ן אלא דבר יום ביומו וזהו רעבון כמו שאחז"ל אינו דומה שיש לו פת בסלו למי שאין לו: למען הודיעך כי לא על חם לבדו. ולא תשים בטחונך על הלחם ועל המזונות כי כל מוצא פי ה' יחיה האדם על כל מצותיו וחוקיו שיצא:

שפתי חכמים

מל' כלה כלומר שיעשה את כולה אם התחיל בה יגמור אותה והמלוה דכתיב בקרא פי' מלוה אחת היא: מ דק"ל וכי בשביל שעינה אותם ישמרו מצות ומפרש דה"פ דלכך עינה אותם לדעת וגומר התשמור מצותיו כלו' שלא תנסו וכו' והוי כאלו אמר לדעת התהרהר אחריו אחר שיענה אותך ותאמר מה לי ולמצותיו: נ רל"ל מה חידוש היה שאם מניחים הבגדים בקופסא שלא היו בלין ומפרש דאף ע"פ שהיו הבגדים עליהם כל מ' שנה לא היו בלין והטעם משום דענני

פירוש לתורת אלהים

(ג) ...ע זַאכֶן וָוס עֶס וֶוערְט אוֹיסְגִיצוֹגֶן פוּן דֶעם מוֹל ...ן גָאט ב"ה יִחְיֶה הָאָדָם קָאן אַמֶענְטְשׁ לֶעבֶּען פוּן ...ע זַאכֶען וָואס גָאט הֵייסְט מֶען זָאל דֶער פוּן שְׁפֵּייזְט וֶוערֶן וֶוערְט מֶען גִישְׁפֵּייזְט: (ד) שִׂמְלָתְךָ ...ינֶע קְלֵיידֶר לֹא בָלְתָה זֶענֶן נִיט וָוארִין פַארְפוֹילְט ...ן דִיר וְרַגְלְךָ אוּנ דַיינֶע פִים זֶענֶן נִיט וָוארֶן גְשְׁוָואלֶן ...אַרְבָּעִים שָׁנָה אַצוּנְד אִיז שׁוֹן פֶערְצִיג יָאר[עיין רש"י]: ...וְיָדַעְתָּ עִם לְבָבֶךָ אוּנ דוּ זָאלְסְט וִויסֶען אִין דַיין ...הַרְצֶן כִּי אַזוֹ וִוי אַפָאטֶער שְׁטְרָאפְט זַיין קִינְד אַזוֹ ...יְיָ טוּט גָאט דַיין גָאט דִיךְ שְׁטְרָאפֶן: (ו) וְשָׁמַרְתָּ ...דוּ זָאלְסְט הִיטֶען אֶת דִי מִצְוֹת פוּן דַיין גָאט

ליקוטי יקרים

(ג) כִּי לֹא עַל הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ וגו'. מִיר זֶעהֶן עֶס זֶענֶען דָא פִיל מֶענְטְשְׁן גְבִירִים וָואס אַרְבֶּעטְן וֶוייניג, וַוייל זַייעֶרֶע גֶשֶׁעפְטְן וֶוערֶן גֶעפִירְט דוּרְךְ מְשָׁרְתִים, אוּנ זֵיי עֶסִין צוּ דֶערְצַייט, אוּנ שְׁלָאפֶען צוּ דֶערְצַייט, אוּנ וֶוען דֶער וֶועטֶער אִיז נִיט גוּט גֵייעֶן זֵיי נִיט אַרוֹיס פוּן שְׁטוּב, אוּנ זוּמֶער וואֹחְנֶען זֵיי אִין גֶערְטְנֶער אוּנ וֶועלְדֶער, פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען לֶעבֶּען זֵייא נִיט לַאנְג, הקב"ה שִׁיקְט צוּ זֵייא אַנְדֶערֶע סִבּוֹת וָואס זֵייא הָאבֶּען קֵיין מָאהְל נִיט גֶעוָואסְט פוּן זֵייא אוּנ דוּרְךְ דִיא סִבּוֹת שְׁטַארְבֶּען זֵייא פַר דִיא צַייט, אוּנ עֶס זֶענֶן דָא [illegible] אָרֶעמֶע וָואס אַרְבֶּעטֶען זֵייעֶר שְׁוֶוער בִּיז זֵייא פַארְדִינֶען זֵייעֶר שְׁטִיקֶל בְּרוֹיט, אוּנ זֵיי עֶסִין נִיט צוּ דֶערְצַייט, אוּנ שְׁלָאפֶּן נִיט צוּ דֶערְצַייט, אוּנ גֵייעֶן אִין גַאס אֲפִילוּ אִין דִי שְׁלֶעכְטֶע וֶועטֶערִין, אִין שְׁנֵיי אוּנ רֶעגֶען אוּנ ווִינְט, סַיי ווִינְטֶער אוּנ זוּמֶער, פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען לֶעבֶּן זֵיי לַאנְג, אַמָאהְל בִּיז אִין גְרוֹיס אֶלְטֶער, זֶעהְן מִיר אַז נִיט פוּן בְּרוֹיט ן נִפוּן גוּט עֶסִין] לֶעבְּט דֶער מֶענְטְשׁ, נָאר עַל מוֹצָא פִּי ה' יִחְיֶה הָאָדָם, אַז הקב"ה הָאט אַרוֹיסְגִירֶעט אוּנ גוֹזֵר גֶעוֶועזְן אוֹיף אַמֶענְטְשׁ אַזוֹ לַאנְג זָאל דֶער מֶענְטְשׁ לֶעבֶּען, אַזוֹי לַאנְג לֶעבְּט עֶר:

הַיּוֹם תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת לְמַעַן תִּחְיוּן
וּרְבִיתֶם וּבָאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע יְהוָה
לַאֲבֹתֵיכֶם׃ ב וְזָכַרְתָּ אֶת־כָּל־הַדֶּרֶךְ
אֲשֶׁר הוֹלִיכֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ זֶה
אַרְבָּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר לְמַעַן עַנֹּתְךָ
לְנַסֹּתְךָ לָדַעַת אֶת־אֲשֶׁר בִּלְבָבְךָ
הֲתִשְׁמֹר מִצְוֹתָו מצותיו קרי אִם־לֹא׃
ג וַיְעַנְּךָ וַיַּרְעִבֶךָ וַיַּאֲכִלְךָ אֶת־הַמָּן
אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתָּ וְלֹא יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ

אונקלוס

אֲנָא מְפַקֵּדָךְ יוֹמָא דֵ
תִּטְּרוּן לְמֶעְבַּד בְּדִ
דְתֵיחוּן וְתִסְגּוּן וְתֵיר
וְתֵירְתוּן יָת אַרְעָא
קַיֵּים יְיָ לַאֲבָהָתְכוֹ
ב וְתִדְכַּר יָת כָּל אָרְחָ
דִי דַבְּרָךְ יְיָ אֱלָהָךְ דְ
אַרְבְּעִין שְׁנִין בְּמַדְבְּרָ
בְּדִיל לְעַנָּיוּתָךְ לְנַסָּיוּתָ
לְמִדַּע יָת דִי בְלִבָּ
הֲתִטַּר פִּקּוֹדוֹהִי אִם לָא
ג וְעַנְּיָךְ וְאַכְפְּנָךְ וְאוֹכְלָ
יָת מַנָּא דִי לָא יְדַעְתָּ
וְלָא יְדַעוּן אֲבָהָתָ

תו"א ויענך כתובות מז סנהדרין לט :

רשב"ם

יאמר ושנא את בגדי כלאו וישנה ואת נערו
(ב) למען ענותך. זהו עינוי שאין פת ב
והייך תלוים למרום בכל יום :

בעל הטורים

(א) לאבותיכם. וסמיך ליה וזכרת את כל הדרך לומר שתזכור דרך שהלכו בו אבותיך ותלך בו גם אתה : (ג) ויאכילך את המן למען הודיע
מלמד שבאכילת המן ניתן להם דעה וכן בעזרא הוא אומר (ע"ם ול"ע) ומנך נתת להם להשכילם וזהו לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המ

בית יהודא

אַמִצְוָה זָאל עֶר טָאהְן דִיא מִצְוָה אִין גַאנְצֶען (אִם הַתְחַלְתָּ בְּמִצְוָה גְמוֹר אוֹתָהּ) אוֹיבּ דוּ הָאסְט אָנְגֶעהוֹבֶּן טָאהְן אַמִצְוָה, זָאלְסְטוּ דִי מִצְוָה עֶנְדִיגֶען (שֶׁאֵינָהּ נִקְרֵאת הַמִּצְוָה אֶלָּא עַל מִי שֶׁגּוֹמְרָהּ) וָוארוּם דִי מִצְוָה וֶוערְט גֶערוּפֶען נָאר אוֹיף דֶעם מֶענְטְשׁ וָואס עֶנְדִיגְט זִיא (שֶׁנֶּאֱמַר) וָוארוּם עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (וְאֶת עַצְמוֹת יוֹסֵף אֲשֶׁר הֶעֱלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם קָבְרוּ בִשְׁכֶם) דִי בֵּיינֶר פוּן יוֹסֵף וָואס דִי יוּדִין הָאבֶּען אוֹיפְגֶעבְּרֵיינְגְט פוּן מִצְרַיִם הָאבְּן זֵיי בֶּגְרָאבִּין אִין שְׁכֶם, אִיז דָאךְ אַקַשְׁ הָאבְּן דֶען דִי יוּדִין אוֹיפְגֶעבְּרֵיינְגְט דִיא בֵּיינֶער פוּן יוֹסֵף פוּן מִצְרַיִם (וַהֲלֹא מֹשֶׁה לְבַדּוֹ נִתְעַסֵּק בָּהֶם לְהַעֲלוֹתָם) נָאר מֹשֶׁ אַלֵיין הָאט זִיךְ דָאךְ בַּשֶׁעפְטִיגְט מִיט יוֹסֵף'ס בֵּיינֶער עֶר זָאל זֵיי אוֹיפְבְּרֵיינְגֶען פוּן מִצְרַיִם (אֶלָּא לְפִי שֶׁלֹּא הִסְפִּיק לְגוֹמְ וּגְמָרוּהָ יִשְׂרָאֵל נִקְרֵאת עַל שְׁמָם) נָאר וַוייל מֹשֶׁה הָט דִי מִצְוָה נִיט גֶעקֶענְט עֶנְדִיגֶן, עֶר הָט דִי בֵּיינֶער פוּן יוֹסֵף נִיט גֶעקֶע בַּגְרָאבְּען אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וַוייל עֶר אִיז נִיט אַרַיינְגֶעקוּמֶען אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אוּנ דִי יוּדִין הָאבְּן גִיעֶנְדִיגְט דִי מִצְוָ זַייא הָאבְּן בַּגְרָאבֶּען דִי בֵּיינֶער פוּן יוֹסֵף אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, רֶעכְנְט אוֹיף זֵיי דֶער פָּסוּק גְלֵייךְ וִויא זֵיי וָואלְטֶען גֶעטָא דִיא גַאנְצֶע מִצְוָה וִויא זֵייא וָואלְטֶען אִים פוּן מִצְרַיִם אוֹיךְ גֶעבְּרֵיינְגְט : (ב) וְהַתִּשְׁמוֹר מִצְוֹתָיו. אוֹיבּ דוּ וֶועסְט הִיטְ

רש"י

אגדה אם התחלת במלוה גמור אותה ל שאינה נקראת המל אלא על שם הגומרה שנאמר (יהושע כד) ואת עלמות יו אשר העלו בני ישראל ממלרים קברו בשכם והלא משה לב נתעסק בהם להעלותם אלא לפי שלא הספיק לגומרה וגמר ישראל נקראת על שמם : (ב) התשמור מצותיו. ש

שפתי חכמים

כל המלות : ל פי' כל מל' ויכל אלהים ביום השביעי וגומר א"כ כל כתיב כל המצוה : (ב) וזכרת את כל הדרך. אדלעיל קאי כלו' אם יאמר לך לבך להמוד כסף וזהב בטח בהקב"ה וזכור הדרך אשר הוליכך ולא הוצרכת לכסף וזהב : (ג) ויענך. בדרך. כד"א ענה בדרך כחי קצר ימי. וירעבך שלא נתן

דעת זקנים מבעלי התוספות

להצילי לגמרי לכך כתיב תמת בת שוע אשת יהודה ו ואונן בניו לכך כשיתחיל אדם במציה יגמור את כלה ל

פירוש לתורת אלהים

הַיּוֹם וָואס אִיךְ גֶעבִּיט דִיר הַיינְט תִּשְׁמְרוּן זָאלְט אִיהְר הִיטֶען לַעֲשׂוֹת צוּא טָאהְן [עיין רש"י] לְמַעַן דְרוּם תִּחְיוּן וֶועט אִיר לֶעבֶּען וּרְבִיתֶם אוּנ אִיר וֶועט זִיךְ מֶערֶן וּבָאתֶם אוּנ אִיר וֶועט קוּמֶן וִירִשְׁתֶּם אוּנ אִיר וֶועט יַרְשֶׁנֶען אֶת הָאָרֶץ דָם לַאנְד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ וָואס גָאט הָאט גִישְׁווֹאוֹרֶן לַאֲבוֹתֵיכֶם צוּ אַייֶערֶע עֶלְטֶערִין : (ב) וְזָכַרְתָּ אוּנ דוּ זָאלְסְט גִידֶענְקִין אֶת כָּל הַדֶּרֶךְ דֶעם גַאנְצֶן וֶועג אֲשֶׁר הוֹלִיכְךָ וָוס דַיין גָאט הָט גִיפִירְט דִיךְ זֶה אַרְבָּעִים שׁוֹין פֶערְצִיג יָאר בַּמִּדְבָּר אִין דֶער מִדְבָּר לְמַעַן דְרוּם עַנּוֹתְךָ צוּ פַּיינִיגֶען דִיךְ לְנַסּוֹתְךָ צוּ פְּרוּבֶן דִיךְ לָדַעַת צוּ וִויסֶן אֶת אֲשֶׁר בִּלְבָבְ וָוס בַּיי דִיר אִין הַארְצֶן אִיז הֲתִשְׁמוֹר מִצְוֹתָיו אוֹבּ ז וֶועסְט הִיטֶען זַיינֶע מִצְוֹת אִם לֹא אוּנ אוֹיבּ נִיט (ג) וַיְעַנְּךָ אוּנ עֶר הָט גִיפַּיינִיגְט דִיךְ וַיַּרְעִבֶךָ אוּנ עֶ הָט אוּם גְהוּנְגֶערְט דִיךְ וַיַּאֲכִילְךָ אוּנ עֶר הָט גְמַאכְ עֶסִין דִיךְ אֶת הַמָּן דֶעם מָן אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ וָואס הָאסְט נִיט גְווֹאסְט וְלֹא יָדְעוּן אֲבוֹתֶיךָ אוּנ וָוס דֵיינְ עֶלְטֶערִין הָאבֶּן נִיט גְווֹאסְט לְמַעַן דְרוּם הוֹדִיעֲךָ מַאכֶן וִויסֶן דִיךְ כִּי אַז נִיט הוֹרִךְ דֶעם בְּרוֹט אַלֵ יִחְיֶה הָאָדָם קָאן אַמֶענְטְשׁ לֶעבֶּן כִּי עַל כָּל בַּייעֶרְט דוּרְ

אונקלוס

עד דתשיצי יתהון:
כה צלמי טעותהון תוקדון
בנורא לא תחמד כספא
ודהבא די עליהון ותסב
לך דילמא תתקל בה
ארי מרחקא דיי אלהך
הוא: כו ולא תעל
מרחק לביתך ותהי
חרמא כותה שקצא
תשקצנה ורחקא
תרחקנה ארי חרמא
הוא: א כל תפקדתא די

השמדך אתם: כה פסילי אלהיהם
תשרפון באש לא־תחמד כסף
וזהב עליהם ולקחת לך פן תוקש
בו כי תועבת יהוה אלהיך הוא:
כו ולא־תביא תועבה אל־ביתך
והיית חרם כמהו שקץ | תשקצנו
ותעב | תתעבנו כי־חרם הוא: פ
ח א כל־המצוה אשר אנכי מצוך

ר"א לא תחמוד ע"ז לא תמורה כח: ולא תביא פסחים מה סוטה ד מכות כב ... סו: והיית חרם קידושין כח ע"ז כד ... קמא תמורה ל: שקץ שבת פב ע"ז טו:

בעל הטורים

...ומר מלמד שעשה להם כמו למצרים דכתיב בהו ויסר את אופן ...רכבותיו: (כה) פסילי אלהיהם תשרפון באש. וסמיך כי חרם הוא ...כן כן יהושע את עכן שעבר על החרם בשרפה: (כו) כי חרם. וסמיך ליה כל המצוה לומר שהעובר על החרם כעובר על כל המצות וחרם אותיות רמ"ח שנפרעין מרמ"ח איבריו ואם יחזור בתשובה יהיה רחם וזהו ברוגז רחם תזכור:

רשב"ם

מעצמו ואם היה המין עושה לאחרים צריך להדגישו והימם. כמו כלה שארי מעצמי כילה את אחרים ישנא את הכתם הטוב מעצמו לפיכך רפי ולאחרים

רש"י

יסוד והרי הוא כמו והם אותם אבל (ישעי' כה) והמם גלגל עגלתו כולו יסוד לפיכך הליו קמ"ץ והליו פת"ח כשאר ...על של שלש אותיות: (א) כל המצוה. כפשוטו ב ומדרש

בית יהודא

פוראמענט פון ווארט (והרי הוא כמו והם אותם) עס איז גלייך וויא עס וואלט גוועזן צוויי ווערטער והם אותם, ער וועט פארטומלען זייא (אבל והמם גלגל עגלתו כולו יסוד) אבער והמם, ער וועט פארטומלען דעם ראד פון זיין ...אגען, איז דר גאנצר ווארט פונדאמענטנע (לפיכך חציו קמץ וחציו פתח) דריבער איז אהאלבער ווארט געפינטולט ...ט אקמץ אונ אהאלבער ווארט מיט אפתח (כשאר פעל של שלש אותיות) וויא אלע ווערטער פעל פון דריי אותיות, ...ז געפינטולט קמץ אונ פתח *): (א) וכל המצוה. זאגט רש"י (כפשוטו) וויא עס איז דערטייטש פון דיא ווערטער, ...המצוה, אלע מצות (ומדרש אגדה) דער מדרש זאגט כל המצוה מיינט מען די גאנצע מצוה, אז אמענטש טוהט

דעת זקנים מבעלי התוספות

...) כל המצוה. אם התחלת במצוה גמור אותה כלה וכן ...ל המתחיל במצוה אומרים לו מרוק פי' גמור וכל המתחיל מצוה ואחר גומרה נקראת על שם גומרה מנא לן ממשה שהתחיל במצות ארונו של יוסף שנאמר ויקח משה את עצמות ...סף ולא גמרה שלא הכניסן לארץ אלא ישראל הכניסוהו לפיכך נקראת על שמם שנאמר ואת עצמות יוסף אשר העלו ...י ישראל ממצרים קברו בשכם ולא כתיב אשר העלה משה. ועוד אמר ר' ינאי כל מי שהתחיל במצוה ואינו גומרה קובר ...שתו ובניו מנא לן מיהודה שנאמר מה בצע כי נהרוג את אחינו ישבו לפרוס על הפת ולכרך ברכת המוציא אמר להם ...ו הורגין את אחינו ומברכין ובוצע ברך נאץ ה' אלא לכו ונמכרנו לישמעאלים וכתיב וישמעו אחיו ולא גמר המצוה

שפתי חכמים

פירש רש"י לעיל טעם זה: כ פי' שזה מלוה הוא שם המין כאלו אמר

פירוש לתורת אלהים

...שמדך אותם ביז דו וועסט פאר טיליגען זייא: (כה) פסילי די בילדער פון זייערע אפ געטער זאלט ...יר פר ברענגען אין פייער לא תחמוד דו זאלסט ניט ...לוסטן כסף וזהב דם זילבער אונ גאלד עליהם וואס ...יז אויף זיי ולקחת לך דו זאלסט געמען צו דיר פן ...תוקש בו ווארום טאמר וועסטו גישטרויכילט ווערן ...ורך אים כי ווארום תועבת דם אום ווערדיקייט פון גאט הוא ער: (כו) ולא תביא תועבה אונ דו זאלסט ניט ברענגען איין אום ווערדיקייט אל ביתך אין דיין שטוב והיית אונ דו וועסט זיין וויסט אזו וויא ער איז שקץ פאר אומריינען תשקצנו דו זאלסט פאר אומריינען אים ותעב אונ אומווערדיגען תתעבנו זאלסטו אומווערדיגן אים כי ווארום חרם וויסט הוא ער: (א) כל המצוה אלע מצות אשר אנכי מצוך

מצות השם

...(כח) לא תחמוד כסף וזהב עליהם. דאס איז דיא מצוה אז מען טאר נים הנאה האבען פון דעם גאלד אונ זילבער ...ס עס איז אויף די אפ געטער אונ די מצוה גייט אן אויף יעדער ארט אונ יעדער צייט:

(תכט) ולא תביא תועבה אל ביתך. דס איז די מצוה אז מען טאר נים קיין הנאה האבען פון דעם וואס מען איז מקריב צו דיא (עבודה זרה) אונ דיא מצוה גייט אן אויף יעדער ארט אונ יעדער צייט:

הערה דער ווארט פעל איז דריי אותיות געפינטעלט מיט קמץ פתח, פעל איז טייטש ער האט געטאהן, נאר מיר ווייסן נים וואס ער האט געטאהן, אבער למשל אכל, איז אויך פעל, ער האט געטאהן, נאר מיר ווייסן באלד וואס ער האט געטאהן, אכל, ער האט געגעסין, אונ אזוי ...ם איז אויך פעל, ער האט געטאהן, וואס האט ער געטאהן? ער האט פארטומולט, וועמען? גלגל עגלתו, דעם ראד פון זיין וואגין, דא אין פסוק ...טייט והמם, דאס איז צוויי ווערטער והם, ער האט פארטומולט, וועמען? אותם, זיי, די פיינד, דער קמץ וואס שטייט אונטער די מ"ם דארף שטיין ...נטער דעם ווארט אותם, אזעלכע אפגעקירצטע ווערטער זענען דא אין עברית זייער פיל, ווי עס שטייט אין אנהייב פסוק ונתנם, איז גלייך ווי עס ...לט געשטאנען ונתן אותם, דער קמץ וואס אונטער די אנדערע נון, געהער צום ווארט אותם, אונ אזוי קדשנו, איז גלייך ווי עס וואלט געשטאנען קדש אותנו, צונו, צוה אותנו.

יְשַׁלַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּם עַד־אֲבֹד
הַנִּשְׁאָרִים וְהַנִּסְתָּרִים מִפָּנֶיךָ׃ כא לֹא
תַעֲרֹץ מִפְּנֵיהֶם כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בְּקִרְבֶּךָ אֵל גָּדוֹל וְנוֹרָא׃ כב וְנָשַׁל
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־הַגּוֹיִם הָאֵל מִפָּנֶיךָ
מְעַט מְעָט לֹא תוּכַל כַּלֹּתָם מַהֵר פֶּן־
תִּרְבֶּה עָלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה׃ כג וּנְתָנָם
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהָמָם מְהוּמָה
גְדֹלָה עַד הִשָּׁמְדָם׃ כד וְנָתַן מַלְכֵיהֶם
בְּיָדֶךָ וְהַאֲבַדְתָּ אֶת־שְׁמָם מִתַּחַת
הַשָּׁמָיִם לֹא־יִתְיַצֵּב אִישׁ בְּפָנֶיךָ עַד

אונקלוס

יְיָ אֱלָהָךְ בְּהוֹן
דְּיִבְדוּן דְּאִשְׁתָּאֲ
וּדְאִטַּמָּרוּ מִקֳּדָמָ
כא לָא תִתְּבַר מִקֳּדָמֵי
אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ שְׁכִנְ
בֵּינָךְ אֱלָהָא רַ
וּדְחִילָא׃ כב וִיתָרֵךְ
אֱלָהָךְ יָת עַמְמַיָּא הָאִ
מִקֳּדָמָךְ זְעֵר זְעֵר
תִכּוּל לְשֵׁיצָיוּתְה
בִּפְרִיעַ דִּילְמָא תִסְגֵּי עֲ
חֵיוַת בָּרָא׃ כג וְיִמְסְרִ
יְיָ אֱלָהָךְ קֳדָ
וִישַׁגְשֵׁנּוּן שִׁגּוּשׁ
עַד דִּישֵׁיצִנּוּן׃ כד וְיִמְ
מַלְכֵיהוֹן בִּידָךְ וְתוֹ
יָת שְׁמְהוֹן מִתְּחוֹת שְׁ
לָא יִתְעַתַּד אֱנָשׁ מִקֳּדָ

רשב"ם

(כג) והמם מהומה גדולה. על כרחך והמם כמו וסבב. שמם מן שממה. על הר ציון ששמם. וממין כפולים ופירושו והרעים קול מהומה גדולה במלחמה עד השמדם ואלו היה פירושו של מ"ם אחרונה כמו אותם הי' לו לכתוב והממם אבל מגזרת המה הומה לבי אומר והמם והמה אותם כמו מן עשה עצבי עשם ומן כאשר ראה יעקב ויאמר יעקב כאשר ראם ראה אותם והמם מגזרת המה יתפרש המה אותם ואם תאמר לפרש גם את זו כמו והמה אותם אי אפשר לומר כך לפי שהלשון המין נתלה בגוף האדם לבי כבנור יהמה

בעל הטורים

עד אבד. חסר וי"ו ועולה ז' שיאבד הז' עממין: מפניך כפולה לומר מפניך ומפני שלוחך: (כא) אל גדול ונורא. ולא אמ אלא הזכיר גדול כנגד אברהם דכתיב ביה האדם הגדול. ונורא יעקב דכתיב ביה מה נורא המקום הזה. והזכיר אלו שנלחמו ע אברהם עם המלכים ויעקב כנגד לבן ועשו אבל לא מליני שנלחם: (כג) והמם. ב' במסו' והמם מהומה גדולה והמם גלגל

בית יהודא

בָּהֶם מָרָה וּמְסָרַסְתָּן וּמְסַמֵּא אֶת עֵינֵיהֶם בְּכָל מָקוֹם שֶׁהָיוּ נִסְתָּרִים שָׁם) דֶער שֶׁרֶץ הָט אוֹיף זֵייא גֶעוָוארְפֶן גִיפְט אוּנ הָט זֵייא גֶעמַאכְט קְרַאנְק זֵיי זָאלֶן נִיט קֶענֶען הָאבֶּן קִינְדֶער אוּנ עֶר הָט זֵיי בְּלִינְד גֶעמַאכְט, אוּנ דֶר שֶׁרֶץ הָט גֶעטְרָאפֶן צוּ זֵיי אִין זֵייעֶרֶע אָרְטֶער וְוא זֵיי זֶענֶען גֶוֶוען בֶּעהַאלְטֶן: (כב) וּפֶּן תִּרְבֶּה עָלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה). פְרֶעגְט רַשִׁ"י (וַהֲלֹא אִם עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם אֵין מִתְיָרְאִין מִן הַחַיָּה) וֶוען דִי יוּדִין טוּהֶען דֶעם ווילֶען פוּן הקב"ה הָאבֶּען זֵיי דָאךְ נִיט מוֹרָא פַר חַיּוֹת (שֶׁנֶּאֱמַר) וִויא עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (וְחַיַּת הַשָּׂדֶה הָשְׁלְמָ... דִי חַיּוֹת פוּן פֶעלְד וֶועלֶן מַאכֶן פְרִידֶען מִיט דִיר (אֶלָּא גָּלוּי הָיָה לְפָנָיו שֶׁעֲתִידִין לַחֲטוֹא) נָאר הקב"ה הָאט גֶעוְואוּ... דִי יוּדִין וֶועלֶן זִינְדִיגֶען, וֶועלֶן זֵיי דַארְפֶן מוֹרָא הָאבֶּען פַאר דִיא חַיּוֹת: (כג) וְהָמָם). זָאגְט רַשִׁ"י (נָקוּד קָמַץ כּוּלּוֹ... בַּאנְצֶער וָוארְט אִיז גֶעפִּינְטוּלְט מִיט קָמַץ (לְפִי שֶׁאֵין מֶ"ם אַחֲרוֹנָה מִן הַיְסוֹד) וַוייל דֶער לֶעצְטֶער מֶ"ם אִיז נִי...

רש"י

(סוטה לו) מין שרץ העוף שהיתה זורקת בהם מרה ומס ומסמאה את עיניהם בכל מקום שהיו נסתרין שם: (כ תרבה עליך חית השדה. והלא אם עושין רצו מקום אין מתיראין מן החיה שנאמר (איוב ה) השדה השלמה לך אלא גלוי היה לפניו שעתידין י לח (כג) והמם. נקוד קמ"ץ כולו לפי שאין מ"ם אחרו

שפתי חכמים

ופר"ד אבודרהם) שהבכורים הכו באבותיהם דהבכורים היו יודעים שהם ילקו בשביל ישראל והלכו ואמרו לאבותיהם שישלחו את ישראל ממצרים ולא שמעו להם והלכו והרגו מהם כמה אלפים וזהו למכה מצרים בבכוריהם: י לעיל בפרשת משפטים פירשתי

פירוש לתורת אלהים

גָאט אוֹיף זֵיי אָן רֵייצֶן עַד אֲבֹד הַנִּשְׁאָרִים בִּיז עֶר וֶועט פַארְלִירֶן דִי וָואס זֶענֶען גְבְּלִיבֶּן וְהַנִּסְתָּרִים מִפָּנֶיךָ אוּנ דִי וָואס הָאבִּין זִיךְ בֶּעהַאלְטִין פַר דִיר: (כא) לֹא תַעֲרוֹץ מִפְּנֵיהֶם דוּ זָאלְסְט דִיךְ נִיט צוּ בְּרֶעכֶען פַר זֵיי כִּי יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבֶּךָ וָוארוּם גָאט דַיין גָאט אִיז צְווִישֶׁן דִיר אֵל גָּדוֹל וְנוֹרָא דֶער גְרוֹיסֶער אוּנ דֶער פָארְכְטִיגֶער גָאט: (כב) וְנָשַׁל יְיָ אֱלֹהֶיךָ אוּנ גָאט דַיין גָאט וֶועט פַאר וַוארְפֶן אֶת הַגּוֹיִם הָאֵל דִי כְּנַעֲנִים פַר דִיר אֵיינְצִיגְוַויים לֹא תוּכַל דוּ קָאנְסְט זֵייא נִיט גִיךְ פַאר טִילִיגֶען פֶּן

תִּרְבֶּה וָוארוּם טָאמֶער וֶועלֶען זִיךְ אוֹיף דִיר כְּ... דִיא חַיּוֹת פוּן דֶעם פֶעלְד: (כג) וּנְתָנָם גָאט זֵיי גֶעבֶּן לְפָנֶיךָ פַר דִיר וְהָמָם אוּנ עֶר וֶועט ... טוּמְלֶן מְהוּמָה גְּדוֹלָה אַגְרוֹסֶע פַארְטוּמְלוּנְג עַד הִ... בִּיז זֵיי וֶועלֶן פַר טִילִיגְט וֶוערֶן: (כד) וְנָתַן א... וֶועט גֶעבֶּן זֵייעֶרֶע מְלָכִים אִין דַיין הַאנְד וְ... אוּנ דוּ זָאלְסְט מַאכֶן פַארְלִירֶן זֵייעֶר נָאמֶן הַשָּׁמָיִם פוּן אוּנְטֶער דֶעם הִימֶל לֹא יִתְיַצֵּב עֶס זִיךְ נִיט שְׁטֶעלֶען קֵיין שׁוּם מֶענְטְשׁ פַאר דִ...

תִירָא מֵהֶם זָכֹר תִּזְכֹּר אֵת אֲשֶׁר־
עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפַרְעֹה וּלְכָל־
מִצְרָיִם׃ יט הַמַּסֹּת הַגְּדֹלֹת אֲשֶׁר־רָאוּ
עֵינֶיךָ וְהָאֹתֹת וְהַמֹּפְתִים וְהַיָּד
הַחֲזָקָה וְהַזְּרֹעַ הַנְּטוּיָה אֲשֶׁר
הוֹצִאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כֵּן־יַעֲשֶׂה יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ לְכָל־הָעַמִּים אֲשֶׁר־אַתָּה
יָרֵא מִפְּנֵיהֶם׃ כ וְגַם אֶת־הַצִּרְעָה

אונקלוס

...חַל. מִנְּהוֹן מִדְכַּר
...כַּר יָת דִּי עֲבַד יְיָ
...הָךְ לְפַרְעֹה וּלְכָל
...רָיִם׃ יט נִסִּין רַבְרְבִין
...חֲזָאָה עֵינָךְ וְאָתַיָּא
...וּפְתַיָּא וִידָא תַקִּיפְתָּא
...רָעָא מְרָמְמָא דִּי
...קָךְ יְיָ אֱלָהָךְ כֵּן יַעְבֵּד
...אֱלָהָךְ לְכָל עַמְמַיָּא דִּי
...ת דָּחֵיל מִקֳּדָמֵיהוֹן׃
...אַף יָת עַרְעִיתָא יְגָרֵי
...א הלרעה סוטה לו׃

בעל הטורים

...ור מה שעשה לשם מאות רכב בחור׃
...הנוסות הגדולות. כל האלפא ביתא
...ה הפסוק חוץ מבי"ת רמז כי עוד יעשה פעם שנית נפלאות כימי לאתך מארץ מצרים׃ (כ) את הצרעה. בגימ' שתים היו׃

רש"י

...ס׃ (יט) המסות. נסיונות׃ והאותות. כגון (שמות
...ויהי לנחש (שם) והיו לדם ביבשת׃ והמופתים. המכות
...פלאות׃ והיד החזקה. זה ה הדבר׃ והזרוע
...טויה. זו ה החרב של מכת בכורות׃ (כ) הצרעה.

בית יהודא

די וָוערְטֶער לֹא תִירָא מֵהֶם, זָאלְסְט נִיט מוֹרָא הָאבְּן פַר זֵיי, עֶס זֶעהְט אוֹיס אַז דוּ וֶועסְט נִיט אַזוֹי זָאגֶן דַארְפְסְטוּ מוֹרָא הָאבְּן פַר זֵיי, פַר וָואס?! נָאר דוּ וֶועסְט זָאגֶן רַבִּים הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִמֶּנִּי וגו' זָאלְסְט נִיט מוֹרָא הָאבְּן, אוּנ אַז דוּ וֶועסְט נִיט זָאגֶען זָאלְסְטוּ מוֹרָא הָאבְּן, פַר וָואס? אוֹיבּ דוּ וֶועסְט
...רַבִּים הַגּוֹיִם וגו' זָאלְסְטוּ נִיט מוֹרָא הָאבְּען אוּנ אוֹיבּ דוּ וֶועסְט נִיט זָאגֶן זָאלְסְטוּ מוֹרָא הָאבְּן, פַר וָוס? וָוארוּם
...וֶועסְט זָאגֶן רַבִּים הַגּוֹיִם וגו' זָאלְסְטוּ נִיט מוֹרָא הָאבְּען אוּנ אוֹיבּ דוּא וֶועסְט נִיט זָאגֶען זָאלְסְטוּ מוֹרָא הָאבְּן, פַאר
...? דְרִיבֶּר מוּז מֶען זָאגֶן וִויא רש"י טַייטְשְׁט „כִּי" טָאמֶער, טָאמֶער וֶועסְטוּ זָאגֶן דִי פֶעלְקֶער זֶענֶן פִיל וִויא אַזוֹ וֶועל
...זֵיי קֶענֶען פַארְטְרַייבְּען פוּן לַאנְד? זָאלְסְטוּ נִיט מוֹרָא הָאבְּן פַר זֵיי וָוארוּם הקב"ה וֶועט זֵייא פַארְטְרַייבְּען פַר דִיר׃
...הַמַּסּוֹת. מֵיינְט מֶען (נִסְיוֹנוֹת) דִיא פְּרוּבוּנְג׃ וְהָאוֹתוֹת. דִי צֵייכוּנְגּ (כְּגוֹן וַיְהִי לְנָחָשׁ) פוּן שְׁטֶעקֶן אִיז גְוָוארֶן אַשְׁלַאנְג
...לְדָם בַּיַּבָּשֶׁת) פוּן וַואסֶר אִיז גְוָוארֶן בְּלוּט אוֹיף דִי עֶרְד׃ וְהַמּוֹפְתִים. מֵיינְט מֶען (הַמַּכּוֹת הַמּוּפְלָאוֹת) דִיא וְואוּנְדֶערְלִיכֶע
...ת׃ וְהַיָּד הַחֲזָקָה. (זֶה הַדֶּבֶר) יַד הַחֲזָקָה מֵיינְט מֶען דֶעם פֶּעסְט דִי מַגֵּפָה וָוס אִיז גֶוועֶן אִין מִצְרַיִם אוֹיף דִי בְּהֵמוֹת׃
...וֹעַ הַנְּטוּיָה. (זֶה הַחֶרֶב שֶׁל מַכּוֹת בְּכוֹרוֹת) זְרוֹעַ הַנְּטוּיָה מֵיינְט מֶען דֶעם שְׁוֶוערְד וָוס מִיט אִים הָאט הקב"ה גֶעהַרְגֶעט
...בְּכוֹרִים אִין מִצְרַיִם׃ (כ) וְהַצִּרְעָה. זָאגְט רש"י (מִין שֶׁרֶץ הָעוֹף) דָאס אִיז אַמִין שֶׁרֶץ וָוס קֶען פְלִיהֶען (שֶׁהָיְתָה זוֹרֶקֶת

שפתי חכמים

...ם על תחלת הענין ולא ל' אי דהוא ל' אם משום שאין שייך לו' ת"ת ...ל תאמר כך שאם מוכרח לומר כך א"כ אין שייך לו' אל תאמר כך ...דמשמע מיניה א"ת בלבבך וגו' לא תירא מהם הא אם לא תאמר תירא מהם ואין זה נכון. כן כ' רש"י בשילהי גיטין דף ל': ח דכתיב הנה יד ה' הויה במקנך וגו': ט כדכתיב וחרבו שלופה בידו נטויה על ירושלים י"מ כמשמעו החרב שהכה הקב"ה בו הבכורים וי"מ (ככל בו

פירוש לתורת אלהים

...גֶעדֶענְק תִּזְכּוֹר דוּ זָאלְסְט גֶעדֶענְקֶן אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה וָוס
...ט דַיין גָאט הָט גִיטָאן לְפַרְעֹה צוּ פַּרְעֹה אוּנ צוּ
...ע מִצְרַיִם׃ (יט) הַמַּסּוֹת הַגְּדוֹלוֹת דִי גְרוֹסֶע פְּרוּבֶן
...רָאוּ עֵינֶיךָ וָוס דַיינֶע אוֹגֶן הָאבְּן גִזֶעהֶן וְהָאוֹתוֹת
...דִי צֵייכֶן וְהַמּוֹפְתִים אוּנ דִיא וואוּנְדֶער וְהַיָּד הַחֲזָקָה
...דִי שְׁטַארְקֶע הַאנְד וְהַזְּרוֹעַ הַנְּטוּיָה אוּנ דִיא אוֹם
...רֶעקְטֶע אָרֶעם וָוס גָאט דַיין גָאט הָט אוֹיס
...גֶען דִיךְ כֵּן אַזוֹ וֶועט גָאט דַיין גָאט טָאן לְכָל
...ם צוּ אַלֶע כְּנַעֲנִים וָוס דוּ הָאסְט מוֹרָא פַר זֵיי׃
...גַם אֶת הַצִּרְעָה אוּנ אוֹךְ דִי בִּינֶען יְשַׁלַּח וֶועט דַיין

ליקוטים על התורה

עֵין ה' אֶל יְרֵאָיו, הקב"ה קוּקְט נָאר אוֹיף דִיא מֶענְטְשֶׁן וָואס הָאבְּן מוֹרָא נָאר פַר אִים, לַמְיַחֲלִים לְחַסְדּוֹ, דִי מֶענְטְשֶׁן וָואס הָאפֶען נָאר צוּ זַיין חֶסֶד, דִי מֶענְטְשֶׁן רֶעטֶעט הקב"ה פוּן טוֹיט אוּנ פוּן אַלֶע אוּמְגְלִיקֶען, דְרִיבֶּער וֶוען יוּדִין וֶועלֶן דַארְפֶען גֵיין צוּ דִי מִלְחָמָה מִיט דִי כְּנַעֲנִים, אוֹיבּ אַלֶע יוּדִין צוּזַאמֶען וֶועלֶן הָאבְּן אֵיין הָאָרֶץ מִיט הָאפֶענוּנְג אוּנ מוֹרָא נָאר פַאר הקב"ה, נִיט פַאר דִי פֶעלְקֶער, מֶעגֶען דִי יוּדִין זַיין זִיכֶער אַז זֵייא וֶועלֶען אַיינְנֶעמֶען דִי מִלְחָמָה, טָאמֶער וֶועסְטוּ זָאגֶן אִין דַיין הָאָרֶץ דִי פֶעלְקֶער זֶענֶען פִיל מֶעהְר פוּן מִיר וִויא אַזוֹ וֶועל אִיךְ קֶענֶען זֵיי פַארְטְרַייבְּען, אִיז דָאךְ אַבֶּעוַוייזוּנְג אַז דוּא גְלוֹיבְּסְט נִיט אִין הקב"ה אַז בַּיי אִים זֶענֶען אַלֶע גִבּוֹרִים וִויא גָאר נִיט, אִין אֵיין רֶגַע קֶען עֶר פַארְלֶענְדֶן אַגַאנְצֶע וֶועלְט אוּנ אִין אֵיין רֶגַע קֶען עֶר אוֹיפְבָּאהֶען אַגַאנְצֶע וֶועלְט, אוּנ וַוייל דוּ וֶועסְט אִין דֶעם נִיט

...עֶן דְרִיבֶּער וֶועסְטוּ מוֹרָא הָאבְּן צוּ גֵיין אִין דֶער מִלְחָמָה מִיט דִיא כְּנַעֲנִים, זָאג אִיךְ אַייךְ אִיר זָאלְט פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען גֵיין
...דִיא מִלְחָמָה, אִיר גֶעדֵיינְקְט דָאךְ וָואס אִיךְ הָאבּ גֶעטָאהְן צוּ דִי מִצְרִים, אִיךְ הָאבּ אַייךְ גֶעקֶענְט אַרוֹיסְנֶעמֶן פוּן מִצְרַיִם
...מַכּוֹת אוּנ אָן דִי וואוּנְדֶער, דָס אַלֶץ הָאבּ אִיךְ גֶעטָאהְן וַוייל אִיר זֶענְט גֶעוֶוען שְׁוַואךְ אִין דֶעם גְלוֹיבֶּען אוּנ פַארְזִיכֶערוּנְג
...הקב"ה, אִיר הָאט מוֹרָא גֶעהַאט פַאר דִיא מִצְרַיִם מֶעהְר וִויא פַאר הקב"ה, דְרִיבֶּער הָאט הקב"ה אַייךְ גֶעמוּזְט וַוייזֶען
...כֹּחַ, אַזוֹי וֶועט הקב"ה טָאהְן צוּא דִיא פֶעלְקֶער אֲפִילוּ אַתָּה יָרֵא מִפְּנֵיהֶם, אֲפִילוּ דוּא הָאסְט מוֹרָא פַאר זֵייא מֶעהְר
...פַאר הקב"ה פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען וֶועט הקב"ה נֶעבְּען אַייעֶרֶע פַיינְד אִין אַייעֶרֶע הֶענְט אִיר זָאלְט וִויסֶן דֶעם כֹּחַ פוּן הקב"ה׃

כָּל־חֳלִי וְכָל־מַדְוֵי מִצְרַיִם
הָרָעִים אֲשֶׁר יָדַעְתָּ לֹא יְשִׂימָם
בָּךְ וּנְתָנָם בְּכָל־שֹׂנְאֶיךָ׃
טז וְאָכַלְתָּ אֶת־כָּל־הָעַמִּים אֲשֶׁר
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ לֹא־תָחוֹס
עֵינְךָ עֲלֵיהֶם וְלֹא תַעֲבֹד אֶת־
אֱלֹהֵיהֶם כִּי־מוֹקֵשׁ הוּא לָךְ׃ ס יז כִּי
תֹאמַר בִּלְבָבְךָ רַבִּים הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה
מִמֶּנִּי אֵיכָה אוּכַל לְהוֹרִישָׁם׃ יח לֹא

וְכָל מַכְתָּשֵׁי מִצְרַ
בִּישַׁיָּא דִּי יְדַעְתְּ
יְשַׁוִּנּוּן בָּךְ וְיִתְּנִנּוּן בְּ
סָנְאָךְ׃ טז וּתְגַמַּר
כָּל עַמְמַיָּא דִּי יְיָ אֱלָ
יָהֵב לָךְ לָא תְחוּס עֵ
עֲלֵיהוֹן וְלָא תִפְלַח
טַעֲוָתְהוֹן אֲרֵי לְתַקְ
הוּא לָךְ׃ יז דִּילְמָא תֵי
בְּלִבָּךְ סַגִּיאִין עַמְמַ
הָאִלֵּין מִנִּי אֶכְדֵּין אֶ
לְתָרָכוּתְהוֹן׃ יח
רנ"א ואכלת את קמא יג: ולא תעבוד כ

בעל הטורים

כך עקר ועקרה . בגימ' בדברי הת
(טו) כל חלי. עולה ל"ח סיסיר ממן
קללות: (יח) זכר תזכר . חסר וי"ו

רש"י

שאינו מוליד : (יז) כי תאמר בלבבך . על כ
לשון דילמא הוא שמא תאמר בלבבך מפני שהם ר
לא אוכל להורישם אל תאמר כן לא תירא מהם ולא
לפרשו בא' משאר לשונות של כי ; שיפול עליו שוב לא ה

בית יהודא

וום ער קען ניט געבארין קינדער : (יז) וכי תאמר בלבבך וגו'.
זאגט רש"י (על כרחך לשון דלמא הוא) מיר מוזין זאגען דער
ווארט „כי" וואס דא שטייט איז טייטש „טאמער" (שמא
תאמר בלבבך מפני שהם רבים לא אוכל להורישם) טאמער
וועסטו זאגן אין דיין הארצן נוויל די פעלקער זענן פיל וועל
איך זיי ניט קענען פארטרייבען פון זייער לאנד (אל תאמר כן) זאלסט ניט זאגן אזו (לא תירא מהם) זאלסט ניט מורא ה
פו זיי, זאגט רש"י (ולא יתכן לפרשו באחת משאר לשונות של „כי" שיפול עליו שוב לא תירא מהם) מען קען ניט טייט
דעם ווארט „כי" מיט איינע פון די אנדערע טייטשען וואס דר ווארט „כי" ווערט געטייטשט ודהיינו מען זאל טיי
כי, ואר, אדער כי, אויב, אדער כי, ווארום) מען זאל באכדעם קענן זאגן זאלסט ניט מורא האבען פר זיי ומען
ניט טייטשען כי, נאר, נאר דו זאלסט זאגען אין הארצען דיא פעלקער זענען פיל, זאלסטו ניט מורא האבן,
ווארום, ווארום דו זאלסט זאגן אין הארצן די פעלקער זענן פיל, כי, אויב, אויב דו וועסט זאגן אין הארצען
פעלקער זענען פיל, ביי די אלע דריי טייטשן פון ווארט כי, פאסין ניט די ווערטער אין פסוק, אונ עס פאסט ניט נויי

שפתי חכמים

נחלקו על פי' של מנחם דהם ג"כ סברו דעשתרות ל' חוזק הוא
דאל"כ היו דברי רבותינו סתרי אהדדי דהא בפרשת כי תבא פירש"י
עשתרות לאנך כתרגומו ורבותינו אמרו למה נקראו שמם עשתרות
שמעשרות את בעליהן ומחזיקין אותם כעשתרות הללו בהם סלעים
חוקים שמע מינה דרבותינו ג"כ סברי דעשתרות ל' חוזק הוא
מנחם אלא בזה פליגי אפירושו של מנחם דמנחם פירש עשתרו
הלאן ורבותינו פירשו על הבעלים וכן פי' הרא"ם לקמן : ז ר"ל
לא תוכל לפרשו בלשון דהא או אלא משום דלשון דהא או אלא

ליקוטים על התורה

איז אליין שולדיג. ער הט זיך פארקיהלם, אדער פון אשטארקע
זונן איז ער קראנק געווארן, פון די קראנקייט קען דר מענטש
זיך היטען אונ ער דארף זיך היטען, וויא דיא גמרא זאגט
אלץ איז אין דיא האנט פון הקב"ה, אדער ער זאל זיא ברייננגען
אויף דעם מענטש, אדער ער זאל היטען פון זייא דעם מענטש,
נאר די קראנקיים וואס קומט פון קעלט אונ היטץ, דאס איז
געגעבן צוא דעם מענטש אין האנט, דער מענטש אליין דארף
זיך היטען פון פארקיהלונג אונ פון היטץ, זאגט משה צוא דיא
יודין אויב איר וועט זיין פרום וועט הקב"ה אפּטאהן פון אייך
כל חולי, אלע קראנקיים, אפילו די קראנקיים וואס איר וועט
אליין ברייננגען אויף אייך פון קעלט אדער פון היטץ וועט
זייא אויך הקב"ה אפּטאהן פון אייך אונ איר וועט געזונד ווערן :
(יז–יח) כי תאמר וגו' לא תירא וגו' עד אשר אתה ירא מפניהם.
מיר ווייסען הקב"ה העלפט נאר דיא מענטשען וואס
רעכענען זיך פאר גאר ניט, אונ ווייסען אז זיי קענען זיך גאר ניט
העלפן, זייער הילף קען נאר קומען פון הקב"ה אליין, וויא דר
נביא ירמיה האט געזאגט ברוך הגבר, ווען איז א מענטש געבענטשט ? אשר יבטח בה', אויב ער וועט זיך פארזי
נאר אויף הקב"ה, ארור הגבר, ווען איז א מענטש געפלוכט ? אשר יבטח באדם, אויב ער וועט זיך פארזיכערן אויף א מע
נאך זאגט דער פסוק שקר הסוס לתשועה, דיא הילף וואס דער מלך פארזיכערט זיך אויף זיינע פיל פערד, דאס איז ש

פירוש לתורת אלהים

די מצרים אשר ידעת וום דו ווייסט וואל לא י
וועט ער זיי ניט טאן צווישן דיר ונתנם בכל ש
אונ ער וועט געבען זייא אין דיינע אלע פיי
(טז) ואכלת אונ דו וועסט פארלענדן אלע פֿ
אשר וום גאט דיין גאט וועט דיר געבען לא תחום
עם זאל זיך ניט דר בארמין דיין אוג איבער
ולא תעבוד את אלהיהם אונ דו זאלסט ניט דינען זיי
עבודת כוכבים כי מוקש הוא לך ווארום ער וועט
דיר זיין אשטרויכלונג : (יז) כי תאמר בלבבך אונ טא
וועסטו וועלן טראכטען אין דיין הארצען רבים
כגעגים זענען מער איידר איך איכה אוכל להוריש
אזו וועל איך קענען פר טרייבען זיי : (יח) זאג איך
לא תירא מהם דו זאלסט דיך פר זיי ניט פארכ

הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ
לָתֶת לָךְ׃ יד בָּרוּךְ תִּהְיֶה מִכָּל־
הָעַמִּים לֹא־יִהְיֶה בְךָ עָקָר וַעֲקָרָה
וּבִבְהֶמְתֶּךָ׃ טו וְהֵסִיר יְהוָה מִמְּךָ

…קַיָּמִים לַאֲבָהָתָךְ
…תַּן לָךְ׃ יד בְּרִיךְ תְּהֵי
…עַמְמַיָּא לָא יְהֵי בָךְ
…וְעַקְרָא וּבִבְעִירָךְ׃
…עְדֵּי יְיָ מִנָּךְ כָּל מַרְעִין

…לא יהיה בכורות מד : והסיר ה' …מציעא קז :

בעל הטורים

…הפסוק מתחיל בוי"ו ומסיים בכ"ף וכן ויתן לך האלהים מטל …הברכות שבירך יצחק ליעקב נתחילין בו"ו ומסיימין בכ"ף שיהיו …אותן הברכות : (יד) ברוך תהיה מכל העמים . הפסוק מתחיל בב' ומסיים בכ"ף לומר בזכות התורה שיש בה כ"ב אותיות : לא יהיה

רשב"ם

(יד) עקר. כולו קמץ כמו מן חכם יאמר אשה חכמה מן שפל שפלה איננה כן מן עקר עקרה וכן מצאתי בכל ספרי ספרד :

רש"י

…הלאן כמו (בראשית יד) עשתרות קרנים ה לשון חוזק …לוס תרגם ועדרי ענך (חולין פד) ורבותינו אמרו למה …שמס ו עשתרות שמעשרות את בעליהן : (יד) עקר .

בית יהודא

שטייט אין פסוק עַשְׁתְּרֹת קַרְנַיִם (לָשׁוֹן חוֹזֶק) שְׁטַארְקַייט (וְתִרְגֵּם אוּנְקְלוֹס וְעֶדְרֵי עָנָךְ) דֶר תַּרְגּוּם אוּנְקְלוֹס טַייטשט דִי סְטַאדֶעס שְׁעפְּסֶען (וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ) דִי רַבָּנָן הָאבֶּן גֶעזָאגְט (לָמָה נִקְרָא שְׁמָם עַשְׁתָּרוֹת) פַר וָוָס רוּפְט מֶען דִיא שֶׁעפְּסֶען …רוֹת (שֶׁמַּעֲשִׁירוֹת אֶת בַּעֲלֵיהֶן) וַוייל זַייא מַאכֶען רַייךְ זֵייעֶרֶע בַּעֲלֵי בָּתִּים : (יד) וְעָקָר. מֵיינְט מֶען (שֶׁאֵינוֹ מוֹלִיד)

שפתי חכמים

…היו שם אבירי לאן כלומר שהיו בריאים וחזקים לכן קרא הלאן …עשתרות שהוא לשון תוקף וחוזק : ה אע"פ דלא כתיב הכא קרנים כיון שמצינו בקרא דלשון עשתרות חוזק הוא מפרשינן הכי בכל מקום דכתיב עשתרות אע"פ שלא כתיב קרנים : ו פי' דרבותינו לא

פירוש לתורת אלהים

…דַיינֶע בְּהֵמוֹת אוּנ דַיינֶע סְטַאדֶעס שָׁאף עַל …מָה אוֹיף דֶער עֶרְד וָוס עֶר הָאט גִישְׁוָואוֹרֶן צוּ …ע עֶלְטֶערֶן לָתֵת לָךְ צוּ גֶעבֶּן דִיר : (יד) בָּרוּךְ תִּהְיֶה הָעַמִּים גֶלוֹבְּט וֶועסְטוּ דוּ זַיין פוּן אַלֶע פֶעלְקֶער …הְיֶה בְךָ עֶס וֶועט נִיט זַיין אִין דִיר עָקָר אַעָקָר אוּנ …נִיט אַעֲקָרָה וּבִבְהֶמְתֶּךָ אוּנ צְוִוישֶׁן דַיינֶע בְּהֵמוֹת …ט אוֹיךְ נִיט זַיין אַעָקָר אוּנ נִיט אַעֲקָרָה׃ (טו) וְהֵסִיר …' אוּנ גָאט וֶועט אָפּ טָאן פוּן דִיר אַלֶע קְרַאנְקַייט …אוּנ אַלֶע שְׁלֶעכְטֶע וֵוייטָאג וָוס זֶענֶען גִוֶוען אִין

ליקוטים על התורה

עֶר קַיין מֶענְטְשׁ, דְהַיְינוּ דֶער קָאפּ, דָס הַארְץ, אוּנ עֶס זֶענֶען דָא מִיטֶעלֶע גְלִידֶער אוּנ עֶס זֶענֶען דָא פְּרָאסְטֶע גְלִידֶער, דִי פִּיס, אַז יֶעדֶער מִצְוָה אִיז גֶעגֶען אַגְלִיד פוּן מֶענְטְשׁ, זֶענֶען דָא טַייעֶרֶע מִצְוֹת וָוס זֶענֶען גֶעגֶען קָאפּ, גֶעגֶען הַארְץ, וָואס דִיא מִצְוֹת זֶענֶען דָאס לֶעבֶּן פוּן מֶענְטְשׁ, אוּנ עֶס זֶענֶען דָא מִצְוֹת וָואלְוֶועלֶע וָוס זֶענֶען גֶעגֶען דִי פִּיס פוּן מֶענְטְשׁ, דְרִיבֶּער זָאגְט דֶער פָּסוּק וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן, אוֹיבּ אִיר וֶועט הֶערֶען אֲפִילוּ דִי מִצְוֹת וָוס זֶענֶען גֶעגֶען טְרִיט פוּן מֶענְטְשׁ, זָאגְט רַשִׁ"י אֲפִילוּ דִי מִצְוֹת וָוס דֶער מֶענְטְשׁ טְרֶעט מִיט דִי טְרִיט, רַשִׁ"י מֵיינְט נִיט ח"ו אַיוּד זָאל טְרֶעטֶען אוֹיף אַמִצְוָה, נָאר דִי מִצְוֹת וָואס זֶענֶען גֶעגֶען דִי טְרִיט וָוס דֶער מֶענְטְשׁ טְרֶעט, זַיי זֶענֶען אוֹיךְ טַייעֶר בַּיי הקב"ה, פַאר דִי מִצְוֹת וֶועט אוֹיךְ הקב"ה גֶעבֶּן אַגְרוֹיסֶען שָׂכָר וִויא עֶס שְׁטֵייט …יא פְּסוּקִים, וִויא דֶער תַּנָּא זָאגְט אִין אָבוֹת זָאלְסְט הִיטֶען צוּ טָאהְן אַגְרִינְגֶע מִצְוָה וִויא אַשְׁוֶוערֶע וַוייל דוּא וֵוייסְט נִיט מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל מִצְוֹת, דִיא מַתָּנָה וָואס הקב"ה גִיט צוּא דֶעם שָׂכָר פוּן דִיא מִצְוֹת :

…לֹא יִהְיֶה בְךָ עָקָר וַעֲקָרָה וּבִבְהֶמְתֶּךָ. דֶר מִדְרָשׁ שְׁרַייבְּט רַבִּי יוֹנָתָן הָאט אַמָאהְל גֶערִיטֶען אוֹיף אַאֵייזִיל אוּנ אֵיינֶער הָאט …גֶעפִירְט דֶעם אֵייזִיל, אוּנ זֶענֶען בֵּיידֶע גֶעגַאנְגֶען אִין וֶועג, הָאבֶּן זֵיי בֶּגֶעגִינְט אַכּוּתִי, אִיז דֶער כּוּתִי גֶעגַאנְגֶען מִיט זֵיי בִּיז …נֶע גֶעקוּמֶען צוּם בַּארְג גְרִיזִים, הָאט דֶער כּוּתִי גֶעזָאגְט צוּ רַבִּי יוֹנָתָן, פַאר וָואס אִיז דֶער בַּארְג גְרִיזִים הֵיילִיג, הָאט רַבִּי …גֶעזָאגְט צוּם כּוּתִי זָאג דוּ פַאר וָואס אִיז דֶער בַּארְג גְרִיזִים הֵיילִיג, הָט דֶער כּוּתִי גֶעזָאגְט וַוייל וֶוען דֶער מַבּוּל אִיז גֶעוֶוען …אוֹיף דֶעם בַּארְג נִיט גֶוֶוען דֶער מַבּוּל, הָאט רַבִּי יוֹנָתָן גֶזָאגְט צוּם כּוּתִי פוּן וַואנֶען וֵוייסְטוּ אַז אוֹיף דֶעם בַּארְג גְרִיזִים אִיז נִיט …דֶער מַבּוּל, הָאט דֶער כּוּתִי גֶעזָאגְט וַוייל עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק לֹא גוּשְׁמָה בְּיוֹם זָעַם, אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הָאט נִיט גֶערֶעגֶנְט …דֶער מַבּוּל אִיז גֶעוֶוען, הָט רַבִּי יוֹנָתָן גֶעזָאגְט צוּם כּוּתִי א ב אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אִיז נִיט גֶעוֶוען דֶער מַבּוּל הָאט דָאךְ הקב"ה …דַרְפְט זָאגֶען צוּ נֹחַ עֶר זָאל גֵיין אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, צוּ וָוס הָט הקב"ה גֶעבָּאטֶען צוּא נֹחַ עֶר זָאל מַאכֶען אַתֵּבָה, הָאט דֶער כּוּתִי …ט הקב"ה הָאט גֶעוָאלְט פְּרוּבִּין נֹחַ אוּנ זֶעהְן אוֹיבּ עֶר וֶועט גְלוֹיבֶּען דִי רֵייד פוּן הקב"ה וָוס עֶר זָאגְט עֶס וֶועט זַיין אַמַבּוּל …עֶר וֶועט בּוֹיעֶן דִיא תֵּבָה הוּנְדֶערְט מִיט צְוָואנְצִיג יָאהְר, אָדֶער נִיין, רַבִּי יוֹנָתָן הָט גֶעשְׁוִויגֶען, נָאר דֶער מֶענְטְשׁ וָואס …גֶעפִירְט דֶעם אֵייזִיל הָט גֶעזָאגְט צוּ רַבִּי יוֹנָתָן רַבִּי עֶרְלוֹיבּ מִיר צוּא זָאגֶען אַפָּאר וֶוערְטֶער, הָאט רַבִּי יוֹנָתָן צוּ אִים גֶעזָאגְט …עֶרְלוֹיבּ דִיר, הָאט עֶר גֶעזָאגְט צוּם כּוּתִי זָאג מִיר דֶער בַּארְג גְרִיזִים אִיז אוּנְטֶער דֶעם הִימֶעל? הָאט דֶער כּוּתִי גֶעזָאגְט גֶעוִויס …עֶר אוּנְטֶער דֶעם הִימֶעל, וָואס דֶען, אִיבֶּער דֶעם הִימֶעל? הָאט עֶר גֶעזָאגְט צוּם כּוּתִי דוּא הָאסְט גֶעלֶערְנְט דֶעם פָּסוּק דִיא …עֶר פוּן מַבּוּל הָאבֶּען בַּאדֶעקְט אַלֶע הוֹיכֶע בֶּערְג וָואס זֶענֶען אוּנְטֶער דֶעם הִימֶעל אוּנ פוּפְצֶעהְן אֵיילִין טִיף וַואסֶער אִיז גֶעוֶוען …עֶר דִיא הֶעכְסְטֶע בֶּערְג, אִיז דָאךְ דֶער בַּארְג גְרִיזִים אוֹיךְ גֶעוֶוען בַּאדֶעקְט מִיט וַואסֶער, נָאר גֶערֶעגֶנְט הָאט נִיט אִין אֶרֶץ …אֵל, אָבֶּער וֶוען דִיא וַואסֶער הָאט זִיךְ גֶעשְׁטַארְקְט נָאךְ דֶעם רֶעגֶען הָאבֶּען זֵייא פַארְפְלֵייצְט אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אוֹיךְ אוּנ דִיא הוֹיכֶע …אוּנ דֶעם בַּארְג גְרִיזִים אוֹיךְ, אִיז רַבִּי יוֹנָתָן אַרָאפְּגֶעגַאנְגֶען פוּן אֵייזִיל, אוּנ הָאט גֶעהֵייסֶען דֶעם מֶענְטְשׁ עֶר זָאל רַייטֶען אוֹיף …אֵייזִיל, אוּנ עֶר הָאט גֶערִיטֶען פִיר תְּחוּם שַׁבָּת וָדָס אִיז אַכְט טוֹיזֶענְד אֵיילִין אוּנ רַבִּי יוֹנָתָן הָט גֶעזָאגְט דָאס הָאט גֶעמֵיינְט פָּסוּק לֹא יִהְיֶה בְךָ עָקָר וַעֲקָרָה, עֶס וֶועט נִיט זַיין בַּיי יוּדִין … וָואס זָאלֶען נִיט גְבֶּארִין חָכְמָה אִין דִיא תּוֹרָה וּבִבְהֶמְתֶּךָ, אֲפִילוּ דִיא מֶענְטְשֶׁען וָואס פִירֶען בְּהֵמוֹת וֶועלֶען אוֹיךְ זַיין חֲכָמִים אִין דִיא תּוֹרָה :

…וְהֵסִיר ה' מִמְּךָ כָּל חוֹלִי וגו'. עֶס זֶענֶען דָא צְוֵייעֶרְלֵייא קְרַאנְקַייט, אַזֶעלְכֶע קְרַאנְקַייט וָואס דֶער מֶענְטְשׁ קֶען זִיךְ נִיט …הִיטֶען פוּן זֵייא, וַוייל זֵייא קוּמֶען גְלַייךְ פוּן הקב"ה, פַאר אַשְׁטְרָאף אוֹיף זַיינֶע זִינְד, וָוערְד זֵיי קוּמֶען וַוייל דֶער מֶענְטְשׁ

הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה וּשְׁמַרְתֶּם
וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְשָׁמַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לְךָ אֶת־הַבְּרִית וְאֶת־הַחֶסֶד אֲשֶׁר
נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ׃ יג וַאֲהֵבְךָ וּבֵרַכְךָ
וְהִרְבֶּךָ וּבֵרַךְ פְּרִי־בִטְנְךָ וּפְרִי־
אַדְמָתֶךָ דְּגָנְךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ
שְׁגַר־אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרֹת צֹאנֶךָ עַל

אונקלוס

וְתִטְּרוּן וְתַעְבְּדוּן יָתְ...
וְיִטַּר יְיָ אֱלָהָךְ לָךְ ...
קְיָמָא וְיָת חִסְדָּא דִּי קַ...
לַאֲבָהָתָךְ׃ יג וְיִרְחֲמִ...
וִיבָרְכִנָּךְ וְיַסְגִּנָּךְ וִיבָ...
וַלְדָּא דִמְעָךְ וְאִ...
דְאַרְעָךְ עִבּוּרָךְ וְחַמְ...
וּמִשְׁחָךְ בַּקְרֵי תוֹרָ...
וְעֶדְרֵי עָנָךְ עַל אַרְ...

ת״א וברך פרי ברכות לה: ועשתרות חול...

בעל הטורים

ולחקור אחר עומק הדין: תשמ... ושמרתם ועשיתם. ג׳ כנגד ... משנה תלמוד: ושמר ה׳ אלהיך לך ... עקב תשמעון ישמור לך הברית שנאמר באברהם עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור וגו׳: ושמר. בגי׳ לעתיד לבא: (יג) ואה... בזכות אברהם שנאמר בו זרע אברהם אוהבי: וברכך. בזכות יצחק שנאמר בו ויברך אלהים את יצחק: והרבך. בזכות יעקב שנא׳ בו ...

רש״י

בעקביו תשמעון: ושמר ה׳ וגו׳. ישמור לך ב הבטח... (יג) שגר אלפיך. ולדי בקרך שהנקבה משגרת ג ממע... ועשתרות צאנך. מנחם פי׳ (תהלים כב) אבירי ב... ם

בית יהודא

פַר מִצְוֹת: וְשָׁמַר ה׳ וגו׳]. (יִשְׁמוֹר לְךָ הַבְטָחָתוֹ) וֶועט הקב״ה היטֶען עֶר זָאל דיר גֶעבֶּען וָואס עֶר הָאט צוגיזָאגְט פוּן דַיינֶעטְוִועגֶן *): (יג) וּשְׁגַר אֲלָפֶיךָ]· מֵיינְט מֶען (וְלָדֵי בְּקָרְךָ) די קִינְדֶער פוּן דַיינֶע בְּהֵמוֹת (שֶׁהַנְּקֵבָה מְשַׁגֶּרֶת מִמֵּעֶיהָ) וָוס דיא נְקֵבָה שִׁיקְט זיי אַרוֹיס פוּן אִירֶע גֶדֶערִים, פוּן איר בּוֹיךְ: וְעַשְׁתְּרוֹת צֹאנֶךָ]. זָאגְט רש״י (מְנַחֵם פֵּירֵשׁ) כְּמְנַחֵם ...(אַבִּירֵי בָשָׁן) די שְׁטַארְקֶע שֶׁעפְּסְן וָוס קוּמֶען פוּן אֶרֶץ בָּשָׁן, מֶען מֵיינְט (מִבְחַר הַצֹּאן) די בֶּעסְטֶע שֶׁעפְּסֶען (כְּמוֹ) וִויא ...

שפתי חכמים

שפי׳ משפטים פה הן המלות בכלל לא דיני ממונות ביחוד כי לא הוזכרו פה ואיך יאמר האלה לכן החליף המשפטים במלות. רא״ם א״נ דק״ל דהל״ל והיה אם תשמעון את המשפטים כמ״ש בפרשת כי תבא והיה אם שמוע תשמעו והיה אם לא תשמעו אלא להכי כתיב עקב ר״ל המלות הקלות וכו׳: ב ר״ל מה דכתיב ושמר וגו׳ משמע לשמור השבועה וכו׳ מהיכא תיתי שלא יקיים השבועה לכן פי׳ ישמור הבטחת הברית ופי׳ ישמור במקום ושמר להורות שאין הוי״ו וי״ו החיבור אלא וי״ו ההיפוך שמהפך העבר לעתיד: ג פי׳ נקראו הולדות שגר נלשון משגרת והבקרים אלפים מל׳ אלופינו מסובלים: ד ר״ל בשן שם מקום

דעת זקנים מבעלי התוספות

מלאכת הפרדס מקצת קיימת ומקצתה בטלה כך המצות גילה הקב״ה שכרן היו מקצתן בטלות ותני ר׳ שמעו... יוחאי שתי מצות גילה הקב״ה שכרן קלה שבקלות וח... שבחמורות שלוח הקן וכבוד אב ואם ושתיהן שכרן אריכות ימים בשתיהן להראות לעולם כי יש מצוה שנ... קלה בעיני אדם ומתן שכרה מרובה וזהו והיה עקב תש... שאפי׳ המצות הקלות תשמעון ושמרתם ועשיתם אותם אמר דוד בשמרם עקב רב. וכתיב מה רב טובך אשר ... ליראיך. ומיהו יש תמהין וכי יש מצות שאדם דש בעקבי... כגון שלוח הקן דכתיב כי יקרא קן צפור לפניך ודרשינן למזומן נמצא כשהולך דש בעקביו על הקן. אי נמי מצות ציצית שאדם גורר אחריו כמנהג העולם. אמנם שמעתי המגרר ציציותיו עליו הכתוב אומר וטאטאתיה במטאטא השמד אלא משליכן על כתף ונוטלן ביד:

ליקוטים על התורה

שָׁלוֹם צְווִישֶׁען מֶענְטְשֶׁן, דְרִיבֶּער זָאגְט די תּוֹרָה עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן אֶת הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה, וַוייל איר וֶועט הֶערֶן די מִשְׁפָּטִים, וָוס אִיךְ הָאבּ אַיךְ גֶעגֶעבֶּן, איר וֶועט נִיט מִשְׁפְּטִין מִיט אַנְדֶערֶע דִינִים, נָאר מִיט די דִינִים וָואס אִיךְ הָאבּ אַייךְ גֶעגֶעבֶּן, אוֹיסֶער דֶעם שְׂכַר וָואס איר וֶועט הָאבֶּן צוּ עוֹלָם הַבָּא, וִויא פַאר אַלֶע מִצְוֹת, וֶועט איר הָאבֶּען שְׂכַר אוֹיף דִיא וֶועלְט אוֹיךְ וּבֵרַכְךָ וְהִרְבֶּךָ וגו׳:

וְהָיָה עֵקֶב וגו׳. צוּא פַארְשְׁטֵיין דֶעם וָוארְט עֵקֶב, וִויא קוּמְט צוּא מִצְוֹת דֶער וָוארְט עֵקֶב, עֵקֶב אִיז דָאךְ דֶערְטַייטְשׁ אַחֲרִים? הָאט גֶעדַארְפְט שְׁטֵיין וְהָיָה מִקֵּץ, אָדֶער וְהָיָה מִסּוֹף.

פירוש לתורת אלהים

און איר וֶועט הִיטֶּן און איר וֶועט טָאן זֵיי וְשָׁמַר ... גָאט הִיטֶען צוּ דִיר אֶת הַבְּרִית דֶעם בְּרִית און ... גְנָאד אֲשֶׁר וָוס עֶר הָט גְשְׁוָוארֶן צוּ דַיינֶע עֶלְטֶרֶן ... (יג) וַאֲהֵבְךָ וּבֵרַכְךָ און עֶר וֶועט לִיבּ הָאבִּין דִיךְ וֶועט בֶּענְטְשֶׁן דִיךְ וְהִרְבֶּךָ און עֶר וֶועט מֶערִין ... און עֶר וֶועט בֶּענְטְשֶׁן די פְּרוּכְט פוּן דַיין בּוֹיךְ אַדְמָתֶךָ און די פְּרוּכְט פוּן דַיין עֶרְד דַיין קָארֶן ... דַיין וַויין און דַיין אֵייל בִּירְט שְׁגַר אֲלָפֶיךָ די קִ...

רש״י טַייטְשְׁט עֵקֶב מֵיינְט מֶען די מִצְוֹת וָואס דֶער מֶענְטְשׁ טְרֶעט מִיט דִיא פִּיס, וֶועלְכֶע מִצְוָה טְרֶעט דֶער מֶענְטְשׁ מִיט דִיא ... נָאר מִיר וֶוייסְען עֶס זֶענֶן דָא צְוֵויי הוּנְדֶערְט אַכְט און פֶערְצִיג מִצְוֹת, און עֶס אִיז דָא צְוֵוייא הוּנְדֶערְט אַכְט און פֶערְצִיג גְ... בַּיי אַמֶענְטְשׁ, יֶעדֶער מִצְוָה אִיז גֶעגֶין אַגְלִיד פוּן מֶענְטְשׁ, בַּייא אַמֶענְטְשׁ זֶענֶן דָא טַייעֶרֶע גְלִידֶער, וָואס אָן דִיא גְלִידֶע...

*) הערה מפרשים פרעגין פאר וואס אין סוף פריערדיגע סדרה שטיים מען זאל היטען מצות חקים משפטים, און דא שטיים נאר משפטים ... נאר מיר וויסין עס זענען דא צווייערליי מצות, אזעלכע מצות וואס געהערין נאר צו הקב״ה אליין, און אזעלכע מצות וואס געהע... הקב״ה און צו מענטשין, פאר די מצות וואס געהערין צו הקב״ה אליין, בעצאהלט הקב״ה דעם שכר בעולם הבא אליין, ווי די גמרא זאגט שכר ... בהאי עלמא ליכא, הקב״ה צאהלט ניט שכר פאר מצות אויף דיא וועלט, דאס איז נאר פאר די מצות וואס געהערין צו הקב״ה אליין, אבער פ... מצות ואס געהערין צו הקב״ה און צו מענטשין, אזוי ווי ער האט געטאהן טובות צו מענטשין אויף די וועלט, צאהלט אים הקב״ה שכר אויף די ו... און ווייל ער האט געטאהן מיט די מצוה צו הקב״ה אויך אפארגעניגען האט ער שכר צו עולם הבא אויך, ווי הקב״ה האט געגעבין שכר צו ... אויף דיא וועלט, און צו עולם הבא, ווייל ער האט געטאהן דעם ווילען פון הקב״ה און האט געטאהן אטובה די יודין און ווי דער תנא זאגט ... זענען די זאכין וואס דער מענטש עסט זייערע פירות אויף די וועלט און דער קרן בלייבט גאנץ צו עולם הבא, דריבער אין סוף פריערדיגע סדר... מען שמועסט פון שכר עולם הבא אליין, ווי דער פסוק זאגט היום לעשותם, היינט [בעולם הזה] דארף מען טאהן די מצות, און מארגין [בעול... וועט מען נעמען שכר פאר די מצות, האט משה רבינו גערעכנט מצות, חקים, משפטים, פאר די דריי נעמט מען שכר בעולם הבא, אבער ... סדרה שמועסט מען פון שכר עולם הזה, דאס איז נאר פאר משפטים, דאס זענען מצות וואס געהערין דער עיקר צו מענטשין:

אשוה יאמר קדוש: שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה המוציא במספר צבאם לכלם בשם יקרא מרב אונים ואמיץ כח איש לא נעדר:

פירוש ע"ט

נ דר שטורעם ווינט טוט זייא אוועק טראגען
ו ווי אשטרוי דעם גאט וואס טוט דאס אלץ האט
ר געדארפט דינגען זאל מי אונ צו וועמען ווילט
ר מיך גלייכען אונ איך זאל גלייך זיין יאמר טוט
גן דר היילינגר גאט פון די ישראל שאו הייבט
ף צום הימל אייערע אויגן וראו אונ זעהט ווער
ט באשאפן דיא אלע חיילות וואס ווערן גיזעהן
אויף דעם הימעל אונ ווער איז דער המוציא וואס
טוט אוים ציהען אלע טאג מיט דר צאל די חיילות
פון דעם הימעל לכלם צו איטליכען פון זייא טוט
ער רופין מיט אנאמען פאר וואר גאט טוט עם
אלץ מרוב פון וועגען דיא פיל קראפט וואס ער
האט אונ איז געשטארקט מיט כח ווערט קיינער
פון די חיילות ניט גימינערט:

מנין המצות
כסדר עקב יב כס ת' מלות ו' עשין וכ' לאוין.

נח] (לאו רמט) שלא ליהנות מצפוי ותכשיטין שיקשטו בהן לעבודת כוכבים שנא' לא תחמוד כסף וזהב עליהם:
נט] (לאו רנ) שלא נדביק ונחבר שום דבר מעבודת כוכבים ומשמשיה ותקרובת שלה וכל מה שייחס עליה כדי ליהנות ממנו שנא' ולא תביא תועבה אל ביתך:
ן] (עשה קפ) לברך ברכת הלחם אחר אכילת הלחם כדי שביעה שנא' ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך:
א] (עשה קפא) לאהוב את הגרים שנאמר ואהבתם את הגר וגו':
ב] (עשה קפב) ליראה תמיד מהאל יתברך ולהתפחד ממנו שהוא משגיח ומעניש לעוברים על רצונו שנא' את ה' אלהיך תירא:
ג] (עשה קפג) להתפלל בכל יום שנאמר ואותו תעבוד:
ד] (עשה קפד) להתחבר ולהתיחד ולהתמיד עם חכמי התורה האמיתיים שנאמר ובו תדבק:
ה] (עשה קפה) להשבע בשמו ית' בעת הצורך לקיים דבר מהדברים או להכחישו שנא' ובשמו תשבע:

דברים ז עקב

אונקלום

ויהי חלף די תקבלון יב והיה | עקב תשמעון את
ית דיניא האלין

בעל הטורים

והיה עקב. לעיל מיניה כתיב היום לעשותם וסמיך ליה עקב כלומר היום לעשותם אבל שכרם בעקב פי' בסוף. עק"ב
ת יש ביו"ד הדברות הראשונות וזהו כשמרם עקב רב אם תשמור עקב תזכה למה רב טובך אשר צפנת. עקב עשה תורתך קבע. עקב
ה למוד מן העקב הזה שהולך אחר הרגל דרך ענוה ולפיכך אינו כינף כמו אלבעות הרגלים: המשפטים. פ"א כפולה שים לפשפש

רשב"ם

(יב) והית עקב. ושמר ה' לך. כי לדור כשר הוא שומר הבטחת חסד אבות ואם לא תשמור המצות לא ישמור לך אלא לדור אחר:

רש"י

)והיה עקב תשמעון. אם המלות קלות שאדם דש א

בית יהודא

(יב) והיה עקב תשמעון. זאגט רש"י (אם המצות קלות שאדם דש בעקביו תשמעון) אויב איר וועט הערן נאנ
וועט טאהן אפילו דיא גרינגע מצות וואס מענטשען טרעטען אויף זיי מיט די פים, וואס זענען גאר ניט גערעכענט

דעת זקנים מבעלי התוספות

והיה עקב תשמעון. פירש"י מצות שאדם דש בעקביו
כלו' מצות קלות וזהו שאמר דוד למה אירא בימי רע עון
י יסובני. אמר דוד ממצות חמורות שבתורה איני ירא
י קיימתים אבל מצות קלות שאדם דש בעקביו אני
ירא אולי מפני שהיא קלה בזיתיה ולא חששתי לקיימה
ה אמרת הוי זהיר במצוה קלה כמצוה חמורה וכן כתיב
ת חיים פן תפלס נעו מעגלותיה לא תדע כלו' פן תהיה
ל למצות ששכרן מרובה ותעשה אותם ותניח הקלות לכן
מטולטלים שבילי התורה ולא תדע מתן שכרן. משל למלך שהיה לו פרדס והכניס שם פועלים לנטוע ולא גילה להם
נטיעה ובאי זו נטיעה יתן שכר מרובה שאלו גילה להם היו הכל רצים לנטיעות ששכרן מרובה ונוטעין אותן ונמצאת

שפתי חכמים

א ר"ל מה דכתיב עקב פסוק לשון יען משמע דודאי הוא שישמעו אל המלות כמו באברהם דכתיב עקב אשר שמע בקולי וגו' קאי אדבר שסוף ודאי דהא אברהם שמע בקולו ורלה לשחוט את בנו אם כן כאן נמי משמע שודאי הוא שישמעו והא אמרינן הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ועל זה פירש דלשון עקב היינו המלות הקלות וכו' כלומר שאינם חשובים בעיני אדם לקבל עליהם מתן שכר גדול לכך נקט רש"י נמי אם המלות קלות ר"ל דלאו ודאי הוא ומפני

פירוש לתורת אלהים

והיה אונ עם וועט זיין עקב תשמעון ווייל איר
וועט הערן את המשפטים האלה די דינים ושמרתם

ליקוטים על התורה

(יב) והיה עקב תשמעון וגו'. אין סוף יענע סדרה איז געשטאנען דו זאלסט היטען די חקים אונ מצות אונ משפטים, היום לעשותם, היינט זיי צו טאהן, זאגט דיא גמרא מען מיינט

ם זאל מען זייא טאהן, אונ מארגען ווען מען וועט זיין געשטארבען, וועלען די נשמות האבן זייער שכר אויף די אנדערע
ם, ווארום הקב"ה צאהלט ניט שכר פאר מצות אויף דיא וועלט, ווייל הקב"ה איז אייביג אונ זיין תורה אונ מצות זענען
אייביגע, דארף זיין דר שכר פאר תורה אונ מצות אויך אייביג, אונ א מענטש לעבט דאך ניט אייביג, דריבער קען מען
ניט געבען שכר פאר תורה אונ מצות אויף דיא וועלט, נאר פר משפטים דארף מען געבן שכר צוויי מאהל, אויף די
ם אונ צוא עולם הבא, ווייל דס איז א מצוה וואס געהער צו הקב"ה, ווארום הקב"ה האט געבאטן דיא משפטים. דריבער
ף מען געבען דעם שכר צו עולם הבא, אונ ווייל דיא מצוה ווערט געטאהן צו מענטשן, דיא משפטים מאכן שלום צווישען
שען, דריבער דארף מען געבן דעם שכר אויף די וועלט אויך, וויא דער תנא זאגט אלו דברים, דאס זענען דיא זאכען
דר מענטש עסט זייערע פירות אויף די וועלט אונ דר קרן ודיא מצוה אין גאנצען) בלייבט צו נעמען פאר איר שכר אויף
הבא, איינע פון דיא זאכען איז והבאת שלום בין אדם לחברו, צו מאכן שלום צווישען מענטשען, אונ משפטים מאכען

מִדְּלִי וּכְשַׁחַק מֹאזְנַיִם נֶחְשָׁבוּ הֵן אִיִּים כַּדַּק יִטּוֹל׃ וּלְבָנוֹן אֵין דֵּי בָּעֵר וְחַיָּתוֹ
דֵּי עוֹלָה׃ כָּל־הַגּוֹיִם כְּאַיִן נֶגְדּוֹ מֵאֶפֶס וָתֹהוּ נֶחְשְׁבוּ־לוֹ׃ וְאֶל־מִי תְּדַמְּיוּן אֵל וּמַ
דְּמוּת תַּעַרְכוּ־לוֹ׃ הַפֶּסֶל נָסַךְ חָרָשׁ וְצֹרֵף בַּזָּהָב יְרַקְּעֶנּוּ וּרְתֻקוֹת כֶּסֶף צוֹרֵ
הַמְסֻכָּן תְּרוּמָה עֵץ לֹא־יִרְקַב יִבְחָר חָרָשׁ חָכָם יְבַקֶּשׁ־לוֹ לְהָכִין פֶּסֶל לֹא יִמּוֹ
הֲלוֹא תֵדְעוּ הֲלוֹא תִשְׁמָעוּ הֲלוֹא הֻגַּד מֵרֹאשׁ לָכֶם הֲלוֹא הֲבִינֹתֶם מוֹסְדוֹת הָאָרֶ
הַיֹּשֵׁב עַל־חוּג הָאָרֶץ וְיֹשְׁבֶיהָ כַּחֲגָבִים הַנּוֹטֶה כַדֹּק שָׁמַיִם וַיִּמְתָּחֵם כָּאֹהֶל לָשָׁבֶ
הַנּוֹתֵן רוֹזְנִים לְאָיִן שֹׁפְטֵי אֶרֶץ כַּתֹּהוּ עָשָׂה׃ אַף בַּל־נִטָּעוּ אַף בַּל־זֹרָעוּ אַף בַּ
שֹׁרֵשׁ בָּאָרֶץ גִּזְעָם וְגַם נָשַׁף בָּהֶם וַיִּבָשׁוּ וּסְעָרָה כַּקַּשׁ תִּשָּׂאֵם׃ וְאֶל־מִי תְדַמְּ

פירוש ע"ט

וויא אזו קענען זיי אים לערנען ולבנון אונ דר וואלד איז ניט גנוג צו ברענגען אויף גאטס מזבח וחיתו אונ דיא חיות פון דעם פעלד זענען ניט גנוג אויף צו צו ברענגען עולות פר אים אדער דם אלץ איז ניט גנוג מכפר צו זיין אויף די זינד פון די יידען כל הגוים אלע היידען זענען אזו וויא גישט אקעגין אים מאפס נאך ווייניגר פון גיט אונ לערקייט זענען זיי גיאכט ביי אים: זאגט ישעיהו צו די היידען אין זיין צייט ואל מי אונ צו וועמן טוט איר גלייכן גאט ומה אונ וואס פר אגישטאלט טוט איר אנריכטען צו אים הפסל קענט איר דען גאט גלייכן צו דעם בילד וואס דר מייסטר פון אייזן טוט אים אום גיסן פון אייזן אדער פון קופער וצורף אונ דר גאלדשמיד טוט אים הער נאך בדעקין מיט בלעכן פון גאלד ורתוקות אונ זילבערנע קייטין מאכט דער גאלד שמיד צו אים אונ מען זאל אים טראגין דר מיט. אונ ווען מען וויל מאכען אהילצערנעם בילד טוט מען אזו המסכן דר וואס איז גוואנט אונ גילערינט צו פר שטיין צו אפ שיידן צווישן דעם האלץ וואס קאן אקיום האבן אונ צווישן אנדערע העלצער וואס ווערן גיך פר פוילט דר מענטש עץ טוט אום דער נוילין אהאלץ וואס ווערט גיט גיך פר פולט חרש אונ אקלוגן מייסטר טוט ער זוכין צו זיך להכין ער

זאל אים אן ברייטען פון דעם האלץ אשטא בילד דם ער זאל זיך ניט אום גליטשען הלוא פאר וואר איר ווייסט דאך וואל אונ איר ה גיהערט פון אנדערע מענטשן הלוא הוגד פר וואר איז דאך גיזאגט גיווארען פון לאנג אן צו א הלוא פר וואר איר פר שטייט דאך ווער עס ה גיגרונדפעסטיקט די אפ גרונטען פון דר ערד איז גאט: היושב דר גאט וואס זיצט אויף דעם צי פון דר ערד אונ אירע זיצר זענען גיאכט פר אזו ווי די היישעריקן הנוטה דער גאט וואס ה גינייגט אונ אום גיצוגן דיא הימלן אזו וויא פלעווע וימתחם אונ הט זיי פר שפרייט אזו ווי גיצעלט מען זאל זיצן אונטר זיי דעם גאט איר גידארפט דינן: הנותן דער גאט וואס גיט ראט האערן פון די היידן צו ניט שפטי אונ זיי שופטים פון דער ערד האט ער גימאכט אזו לערקייט אף בל נטעו אונ זיי זענען אפילו גאר גיפלאנצט גיווארן אף בל אונ גלייך ווי זייא זע אפילו ניט גזייעט גווארן וום דם איז נאך וויי פון גיפלאנצט אף בל דם ער טוט אפילו ניט ווארצלן אין דר ערד זייער ווארצל דאס ער ווידר וואקסין וגם אונ אויך ער טוט נאר איין ו אין זייא אווינט אונ זייא ווערן פר דארט וי

משלי יהודא

אמענטש וואס זאל אכטונג געבן אויף דעם וויינגארטן ווען די וויין איז געוועזן גוט האט דר בעל הבית געזאגט „ווי גוט איז די וויין פון מיין וויינגארטן", אונ אז די וויין איז געוועזן שלעכט, האט דר בעל הבית געזאגט ווי שלעכט איז די וויין פון מיין אריס, האט דר אריס געזאגט צום בעל הבית ווען די וויין איז גוט איז די וויין דיינע אונ ווען די וויין איז שלעכט איז די וויין מיינע? די וויין איז אייביג דיינע, ווען זיא איז גוט אדער שלעכט, אין אנהייב ווען הקב"ה האט געזאגט צו משה גיי צו פרעה, האט הקב"ה געזאגט צו אים געם ארויס „מיין פאלק" פון מצרים, אונ ווען יודין האבן געמאכט דעם עגל, האט הקב"ה געזאגט צו משה „דיין פאלק" האט געזינדיגט, האט משה געזאגט צו הקב"ה, ווען די יודן זענען צדיקים זענען זיי דיין פאלק אונ ווען זיי זינדיגן זענען זיי מיין פאלק, אייביג זענען זיי דיין פאלק, ביז הקב"ה האט זיי צוריק גערופען מיין פאלק, דריבער האט הקב"ה איצט געזאגט דורך דעם נביא ישעיה נחמו נחמו עמי, איר זאלט טרייסטן די יודין איר זאלט זיי זאגן איך האב געזאגט זיי זענען עמי, מיין פאלק, יאמר

אלהיכם, אפילו ווען הקב"ה וועט גערופן ווערן אלהי ער וועט אייך שטראפן מיט מדת הדין, פון דעסט ווערט איר גערופן איר זייט די פאלק פון הקדוש ב נאך אפשט איז נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם, ה וועט זאגן צו די נביאים איר זאלט טרייסטן מיין פא וום זאל זיין די טרייסטונג? ואמר מה אקרא, דר וועט זאגן וום זאל איך רופן? איך וועל די יודין טר זיי וועלן אויסגעלייזט ווערן פון גלות, זיי זענען צוויי אויסגעלייזט געווארן פון גלות אונ זיי זענען אדריטן געקומן אין גלות. אונ וום איז די גאנצע טובה פון אויסגעלייזט ווערען, אז דר מענטש מוז שטארבען ווערט פארוועלקט אונ פארפוילט. האט הקב"ה גיענפ ביז איצט זענען די אויסלייזער געווען מענטשן, אזו ו מענטשן זענען ניט געוועזן אויף אייביג איז זייער אוסלי אויך ניט געוועזן אויף אייביג, אבער איצט וועט זי אויסלייזונג דבר אלהינו, דורך די רייד פון הקב"ה לעולם, וועט אלץ שטיין אויף אייביג, די אוסלייזונג זיין אויף אייביג, די יודין וועלן זיין אויף אייביג

ה הִנֵּה אֱלֹהֵיכֶם׃ הִנֵּה אֲדֹנָי יֱהוִה בְּחָזָק יָבוֹא וּזְרֹעוֹ מֹשְׁלָה לוֹ הִנֵּה שְׂכָרוֹ אִתּוֹ
לָּתוֹ לְפָנָיו׃ כְּרֹעֶה עֶדְרוֹ יִרְעֶה בִּזְרֹעוֹ יְקַבֵּץ טְלָאִים וּבְחֵיקוֹ יִשָּׂא עָלוֹת יְנַהֵל׃
מַדַד בְּשָׁעֳלוֹ מַיִם וְשָׁמַיִם בַּזֶּרֶת תִּכֵּן וְכָל בַּשָּׁלִשׁ עֲפַר הָאָרֶץ וְשָׁקַל בַּפֶּלֶס הָרִים
עוֹת בְּמֹאזְנָיִם׃ מִי־תִכֵּן אֶת־רוּחַ יְהוָה וְאִישׁ עֲצָתוֹ יוֹדִיעֶנּוּ׃ אֶת־מִי נוֹעָץ
הוּ וַיְלַמְּדֵהוּ בְּאֹרַח מִשְׁפָּט וַיְלַמְּדֵהוּ דַעַת וְדֶרֶךְ תְּבוּנוֹת יוֹדִיעֶנּוּ׃ הֵן גּוֹיִם כְּמַר

פירוש ע"ט

מֶן פַר דֶר צַייט אַזוֹ וִוי אֵיין נְקֵבָה אִיז נִיט
ינְד אוּנ גִיאַייל֗ט הִנֵּה גָאט דֶער הַאר וֶועט
ן מִיט שְׁטַארְקַייט וּזְרֹעוֹ מוֹשְׁלָה לוֹ אוּנ זַיין
ט וֶועט גִיוֶועלְטִיגֶן צוּ אִים הִנֵּה זַיין גוּטֶר שְׂכַר
ר וֶועט גֶעבֶּן צוּ דִי צַדִּיקִים אִיז אָן גִיבְּרֵייט
אִים וּפְעוּלָתוֹ לְפָנָיו אוּנ דֶר שְׂכַר פוּן דֶר אַרְבֶּט
ר דַארְף גֶעבֶּן צוּ צַדִּיקִים וַוייל זֵייא הָאבֶּען
ידִינְט דֶר שְׂכַר אִיז אָן גִיבְּרֵייט פַאר אִים
אַזוֹ וִוי דֶר פַּאסְטֶךְ טוּט פַּאשְׁן זַיין סְטַאדֶע
יין אָרֶעם יְקַבֵּץ טְלָאִים טוּט עֶר אַיין זַאמְלֶן דִי
לֶךְ וּבְחֵיקוֹ יִשָּׂא אוּנ אִין זַיין שׁוֹס טוּט עֶר זֵיי
ן עָלוֹת יְנַהֵל דִי זֵייגִידִיגֶע שָׁאף טוּט עֶר פִירֶן
ךְ אַזוֹ וֶועט גָאט פִירֶן דִיא יִשְׂרָאֵל אַז זֵייא
זִיךְ אוּם קֶערִין. זָאגְט יְשַׁעְיָהוּ מִי וֶוער הָט
סְטִין מִיט זַיין טְרִיט אָדֶער מִיט זַיין כֵּלִי דִי
רִין פַר וָואר נָאר גָאט הָט עֶס גִיטָאן וְשָׁמַיִם
כֵּן אוּנ דִי הִימְלֶען הָט עֶר גִימָאסְטִין מִיט
וְכָל בַּשָּׁלִשׁ עֲפַר הָאָרֶץ אוּנ הָט גִימָאסְטִין מִיט
שָׁלִישׁ דִי שְׁטוֹבּ פוּן דֶער עֶרְד גָאט הָט דִיא
גִיטֵיילְט אוּף דְרַיי חֲלָקִים אֵיין שָׁלִישׁ אִיז
אוּנ אֵיין שָׁלִישׁ אִיז יִשּׁוּב אוּנ אֵיין שָׁלִישׁ
ים אוּנ טַייכֶען אָדֶער וְכָל בַּשָּׁלִשׁ מֵיינְט מֶען
ט גְמָאסְטֶן דִי וֶועלְט מִיט אֵיין שְׁפַּאן דְהַיְינוּ
עם גְרָאבֶּען פִינְגֶר בִּיז אִין דֶעם גְרֶעסְטֶן דָם
דְרִיטֶר. אָדֶער בַּשָּׁלִשׁ אִיז אֵיין נָאמֶן פוּן
לִי וְשָׁקַל אוּנ עֶר הָט גִיוואֹגֶן מִיט אֵיין וָואג
רְג וּגְבָעוֹת אוּנ דִי הוֹכֶע עֶרְטֶר הָט עֶר גְוואֹגֶן
י וָואג שָׁאלִין עֶר הָט גִיזֶעהֶן וֶועלְכֶר בַּארְג
ו שְׁוֶוער הָט עֶר אִים אַרַיין גִישְׁטֶעקְט אִין
ע עֶרְד אוּנ דִי גְרִינְגֶע בֶּערְג הָט עֶר אַרַיין
גִישְׁטֶעקְט אִין וֵייכֶע עֶרְד נוּא וֶוען גָאט קֶען
מְקַיֵּים זַיין דִי הַבְטָחוֹת מִי וֶוער הָאט אָן גִבְּרֵייט
דֶעם רוּחַ הַקּוֹדֶשׁ אִין דֶעם מוֹיל פוּן דִיא נְבִיאִים
יְיָ פַאר וָואר גָאט הָט אִים אָן גִיבְּרֵייט דְרוּם אִיז
רָאוּי מֶען זָאל גְלֵייבֶּען דְרִינֶען וְאִישׁ אוּנ זַיין עֲצָה
מַאן דָם אִיז דֶר צַדִּיק הָט גָאט זַיין רוּחַ הַקּוֹדֶשׁ
אִים מוֹדִיעַ גִיוֶועזִין׃ זָאגְט יְשַׁעְיָהוּ אֶת מִי מִיט
וֶועמֶן טוּט גָאט זִיךְ בְּרָאטִין אַזוֹ וִוי עֶר טוּט זִיךְ
בְּרָאטִין מִיט דִי נְבִיאֵי יִשְׂרָאֵל אַזוֹ וִוי מִיר גֶעפִינֶן
בַּיי אַבְרָהָם הָאט גָאט גְזָאגְט הַמְכַסֶּה זָאל אִיךְ דֶען
פַר הוֹילִין פוּן אַבְרָהָם וָוס אִיךְ וִויל טָאן צוּ סְדוֹם
וַיְבִינֵהוּ אָדֶער וֶועמֶן הָאט גָאט גִימַאכְט פַר שְׁטֵיין
אוּנ לֶערְנֶן עֶר זָאל גֵיין אִין דֶעם וֶועג פוּן מִשְׁפָּט
וַיְלַמְּדֵהוּ אוּנ הָט אִים גֶעמַאכְט לֶערְנֶן וִויסֶען שַׁאפְּט
וְדֶרֶךְ אוּנ הָט אִים מוֹדִיעַ גִיוֶועזֶן דֶעם וֶועג פוּן פַר
שְׁטֶענְדִיקַייט אַזוֹ וִוי עֶר הָט גִיטָאן צוּ אַבְרָהָם דָם
עֶר הָט אִים גִיגֶעבֶּן אֵיין הָאָרֶץ עֶר זָאל אִים דֶר
קֶענֶן פוּן זִיךְ זֶעלְבֶּערְט אוּנ זָאל פַר שְׁטֵיין אִין דֶר
תּוֹרָה אוּנ זַיינֶע גִירֶען הָאבֶּן גִיקְוֶועלְט חָכְמָה הֵן
דִי הַיידֶן זֶענֶען חָשׁוּב בַּיי גָאט אַזוֹ וִוי דֶר בִּיטֶרֶר
טְרָאפִּין וָוס טְרִיפְט אַרָאפּ וָוס פוּן אִים פוֹילְט דֶר
עֶמֶער וּכְשַׁחַק אוּנ אַזוֹ וִוי דָאס אָפְּרַייבּוּנְג פוּן דִיא
קוּפֶּערְנֶע וָואג שָׁאלֶען וָוס עֶס וֶוערְט אָפְּגְרִיבֶּן פוּן
שִׁימֶל הֵן דִי זֶענֶען גְאַכְט פַר גָאט אַזוֹ וִוי דֶר דִינֶר
שְׁטוֹבּ וָוס וֶוערְט אַוֶועק גִיטְרָאגֶן דוּרְךְ דֶעם וִוינְד
אָדֶער אַזוֹ אִיז דֶר פְּשַׁט מִי תִכֵּן וֶוער הָט אָן גִבְּרֵייט
גָאטְס רוּחַ וְאִישׁ אוּנ וֶוער אִיז גָאטְס עֲצָה מֶענְטְשׁ
עֶר זָאל מוֹדִיעַ זַיין אֵיין עֵצָה צוּ גָאט הֵן גּוֹיִם דִי
הַיידֶן זֶענֶען דָאךְ גִיאַכְט פַר אִים אַזוֹ וִוי דֶר בִּיטֶרֶר
טְרָאפִּין וָואס טְרִיפְט אַרָאפּ פוּן דֶעם עֶמֶער אוּנ

משלי יהודא

אַךְ נִיט וִויסֶען וֶועלְכֶע צַייט זֵיי זָאלֶן אַרוֹיסְגֵיין פוּן
דְרִיבֶּער זָאגְט דֶר נָבִיא וְקִרְאוּ אֵלֶיהָ, אִיר זָאלְט זִיא
אוּנ דֶר פָּסוּק וֶוערְט גֶעטֵיילְט אִין צְוֵויי טֵייל, דַבְּרוּ
יְרוּשָׁלַיִם, וֶוען דַארְף מֶען רֵיידֶן אוּף דִי הָאָרֶץ פוּן
ם רֵייד פוּן טְרֵייסְטוּנְג כִּי מָלְאָה צְבָאָהּ, אוּב זִיא הָט
ט בִּיז אִיר צַייט אִיז פוּהל גֶעוָוארֶן, אוּנ וֶוען אִיז
אֵלֶיהָ, וֶוען דַארְף מֶען זִיא רוּפֶען כִּי נִרְצָה עֲוֹנָהּ,
זִינְד אִיז בֶּעווילִיגְט גֶעוָוארֶן, אוּנ הקב"ה הָט זֵיי
נוּמֶען פַר דִי צַייט, כִּי לָקְחָה מִיַּד ה' כִּפְלַיִם בְּכָל
ה, וַוייל זִיא הָט גֶענוּמֶן פוּן הקב"ה טָאפֶּיל פַר אִירֶע
וִוי מִיר גֶעפִינֶן יוּדֶן הָאבֶּן גֶעדַארְפְט זַיין אִין מִצְרַיִם
דֶערְט יָאר אוּנ זֵיי זֶענֶען נָאר גֶעוֶוען דִיא הֶעלְפְט,
הוּנְדֶערְט מִיט צֶעהֶן יָאר, וַוייל זֵיי הָאבֶּן גֶעאַרְבֶּעט
וָוס זֵיי הָאבֶּן גֶעדַארְפְט אַרְבֶּעטֶן אִין פִיר הוּנְדֶערְט
יָאר, הָאבֶּן זֵיי גֶעאַרְבֶּעט אִין צְוֵויי הוּנְדֶערְט מִיט צֶעהֶן
יָאר, בַּיי דֶעם גָלוּת קֶען אוּךְ אַזוֹ זַיין, אוֹיבּ יוּדֶן וועלֶן ת"ר
הָאבֶּען גְרוֹיסֶע צָרוֹת אִין גָלוּת וָוס אֵיין יָאר וֶועט קֶענֶען
גֶערֶעכוּנְט וֶוערֶן פַר צְוֵויי יָאר, אָדֶער פַר מֶער, וֶועלֶן יוּדֶן
אַרוֹיסְגֵיין פוּן גָלוּת פַר זֵייעֶר צַייט׃ נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי, פַר
וָוס שְׁטֵייט צְוֵויי מָאל נַחֲמוּ, זָאגְט דֶר מדרש נַחֲמוּ הַחַיִּים,
נַחֲמוּ הַמֵּתִים, אִיר זָאלְט טְרֵייסְטֶן דִי לֶעבֶּעדִיגֶע זֵיי וֶועלֶן
אַרוֹיסְגֵיין פוּן גָלוּת, אוּנ אִיר זָאלְט טְרֵייסְטֶן דִי טוֹיטֶע,
וַוייל וֶוען מָשִׁיחַ וֶועט קוּמֶן וֶועלֶן דִי מֵתִים לֶעבֶּעדִיג וֶוערֶן
אוּנ אוֹיפְשְׁטֵיין פוּן זֵייעֶרֶע קְבָרִים. נָאךְ אַפְּשַׁט אִיז נַחֲמוּ
נַחֲמוּ, אִיר זָאלְט טְרֵייסְטְן דִי צֶעהֶן שְׁבָטִים, אוּנ אִיר זָאלְט
טְרֵייסְטֶן דִי צְוֵויי שְׁבָטִים, דר ילקוט שְׁרַייבְּט רַבִּי בֶּרֶכְיָה
זָאגְט פוּן רַבִּי לֵוִי'ס וֶועגֶן לְמָשָׁל אֵיינֶר הָט גֶעהַאט אַוויינְ־
גָארְטֶן, הָט עֶר גֶעגֶעבֶּן דֶעם ווַיינְגָארְטֶען צוּ אַ אָרִים וצו

וְגִבְעָה יִשְׁפָּלוּ וְהָיָה הֶעָקֹב לְמִישׁוֹר וְהָרְכָסִים לְבִקְעָה׃ וְנִגְלָה כְּבוֹד יְהוָה וְרָאוּ
בָשָׂר יַחְדָּו כִּי פִּי יְהוָה דִּבֵּר׃ קוֹל אֹמֵר קְרָא וְאָמַר מָה אֶקְרָא כָּל־הַבָּשָׂר חָ
וְכָל־חַסְדּוֹ כְּצִיץ הַשָּׂדֶה׃ יָבֵשׁ חָצִיר נָבֵל צִיץ כִּי רוּחַ יְהוָה נָשְׁבָה בּוֹ אָכֵן חָ
הָעָם׃ יָבֵשׁ חָצִיר נָבֵל צִיץ וּדְבַר אֱלֹהֵינוּ יָקוּם לְעוֹלָם׃ עַל הַר־גָּבֹהַּ עֲלִי־
מְבַשֶּׂרֶת צִיּוֹן הָרִימִי בַכֹּחַ קוֹלֵךְ מְבַשֶּׂרֶת יְרוּשָׁלָםִ הָרִימִי אַל־תִּירָאִי אִמְרִי לְ

פירוש ע"ט

וועלן גנידערט ווערן וְהָיָה אונ דער קרומר וועג וועט
זיין צו אגלייכן וועג וְהָרְכָסִים אונ די בערג וואס זענן
באהינט איינר ביי דעם אנדרן וועלין זיין צו איין
גלייכן פלאץ וְנִגְלָה אונ עס וועט אנטפלעקט ווערן
גאטס כָּבוֹד וְרָאוּ אונ אלע מענטשן וועלן זעהן צו
זאמן דס גאטס מול הט גרעט די נחמות ווייל זיי
זענין מקוים גוואורן זאגט ישעיהו קוֹל איין קול פון
גאט זאגט צו מיר ישעיה רוף אונ זאג נביאות
וְאָמַר אונ איך האב גזאגט צו אים וואס זאל איך
רופן הט מיר דס קול גיענפערט רוף כָּל איטליכר
מענטש שטארבט אונ ווערט פר שניטן פון דער
וועלט גלייך ווי גראז דרום וְכָל איז גאר זיין חֶסֶד
וואס ער זאגט צו טאן צו איין מענטש גלייך וויא
דס שפראצונג פון דעם פעלד וואס עס ווערט פאר
דארט אונ פר שניטן אונ מען קאן זיך ניט סומך
זיין אויף אים ווארום ער קען ניט מקיים זיין זיין
הבטחה דען עס קאן זיין ער זאל שטארבען יָבֵשׁ
דען אזו ווי עס ווערט פר דארט דס גראז אונ עס
ווערט פר וויעלט דאס שפראצונג כִּי ווייל גאטס
ווינט הט גבלאזן אין אים אכן פר וואר אזו איז דס
פאלק אויך גלייך וויא גראז דען אז דער מענטש
שטארבט ווערט בטל זיין צו זאג וואס ער הט צו
גיזאגט צו איינעם יָבֵשׁ אזו וויא עס ווערט פאר
דארט דס גראז אונ עס ווערט פר וויעלט
שפראצונג אזו אז דער מענטש שטארבט ווע
בטל זיין צו זאג וואס ער הט צו גיזאגט דרום
מען זיך אויף אים ניט סומך זיין ווען ער זאג
טאן איין חֶסֶד וּדְבַר אבער די רייד פון אונזער
האט איין קיום אויף אייביג ווארום ער לע
אייביג אונ ער קען מקיים זיין זיין צו זאג
ער זאגט צו דרום עַל אויף איין הויכן בארג
אויף דו אנזאגערין ציון דס מיינט ער די נבי
וואס זענן מבשר בשורות צו ציון הָרִימִי הייב
מיט כח דיין קול מְבַשֶּׂרֶת יְרוּשָׁלַיִם דס מיינט
איך די נביאים וואס זענן מבשר בשורות צו ירוש
הָרִימִי הייב אויף דיין קול אונ האב קיין מורא
ווארום די הבטחה פון דער בשורה איז גיזאגט
גאט וואס ער לעבט אייביג דרום וועט ער ני
מקיים זיין זיין הבטחה אִמְרִי זאג צו די שטעט
יהודה אייער גאט קומט אן אום צו ליזין
אונ דרום זאגט ער דא מְבַשֶּׂרֶת לשון נקבה
נוייטער זאגט ער רַגְלֵי מְבַשֵּׂר לשון זכר דען אז
ישראל וועלן פרום זיין וועט די גאולה גישו
קומן פר דער צייט אזוי ווי איין זכר איז גישו
אונ ווען זיי וועלן ניט פרום זיין וועט זיא זיך
זאמן ביז די צייט וועט קומן אונ וועט ניט אי

משלי

רופן צו איר, נאכדעם דַּבְּרוּ עַל לֵב יְרוּשָׁלַיִם, איר זאלט
ריידן אויף די הארץ פון ירושלים, פריער דארף מען רופן
נאכדעם ריידן, ענטפערט הגאון מלבי"ם ז"ל דער ענין איז
לְ משל מען הט איינעם ארייגעזעצט אין געפיינקענים
תפיסה אויף צעהן יאר, אונ ער איז געווען אין דעם
געפיינקענים די גאנצע צעהן יאהר, ווען עס קומט דער
לעצטר טאג שטייט ער אויף פריה, אונ נעמט צוזאמען
זיינע אלע זאכן וואס ער הט געהאט אין דער תפיסה, אונ
נוארפט אראפ פון זיך זיינע תפיסה קליידר אונ טוט־אן
זיינע קליידר, ווען עס קומט די שעה פארין נאכט, ווען
דער טאג ענדיגט זיך מעג ער עפענן די טיר אונ ארויסגיין
פון תפיסה. ער דארף ניט ווארטן ביז מען וועט אים רופן
ער זאל ארויסגיין, ווייל זיין צייט הט זיך גיענדיגט. נאר
ווען ער קומט אהיים צו זיין ווייב אונ קינדער אונ אלטערן
אונ גוטע פריינד הט ער מיט זיי אקריג פר וואס זיי האבן
אים געלאזט זיין אין תפיסה די גאנצע צעהן יאר אונ האבן
ניט געזוכט מיטלען אים צו העלפן ער זאל ארויסגיין פון
תפיסה פר די צייט. מוזען די פאמיליע זיך פארענפערען
פר אים אונ מיט אים ריידן גוטע רייד אונ אים ווייזען זיי
האבן געטאהן וואס זיי האבן נאר געקענט אונ עס הט ניט
ג... אפן, עס איז ניט מעגליך געווע אים ארויס צו נעמן
פון דער תפיסה פר די צייט. אזא טרעפט ביי איינעם,

יהודא

זיין דעקרעט איז געווען ער זאל זיין אין תפיסה צעהן
די פאמיליע הט אבער זייער פיל געטאן פון זייגעטווע
אונ מען הט אים בעפרייט פר די צייט, דער מענטש
תפיסה הט גאר ניט געוואוסט פון זיין בעפרייהונג,
פליצלונג הט מען גיעפנט די טיר פון זיין תפיסה אונ
הט אים גערופן ער זאל ארוסגיין פון תפיסה, דעם מען
הט מען געמוזט רופן ער זאל ארוסגיין פון תפיסה,
ער הט ניט געוואוסט פון זיין בעפרייהונג, אונ אז
קומט אהיים דאנקט ער זיי פר די טובה וואס זיי האבן
בעפרייט פר די צייט, זיי דארפען אים ניט טרייסטן,
האבן אים גענוג געטרייסט מיט זיין בעפרייהונג פר
צייט, דס זעלביגע זאגט דער נביא וועט זיין ביי
אויסלייזונג פון די יודן, אויב די יודן וועלן זיין אין ג
ביז צו די צייט וואס הקב"ה הט גוזר געווען, ווען עס ו
קומן דער לעצטר טאג. וועט מען ניט דארפן רופן די
זיי זאלן ארוסגיין פון גלות, זיי וועלן אליין ארוסגיין,
מען וועט זיי דארפן טרייסטן, פר וואס זיי זענן ניט אר
גענומן געווארן פון גלות פר די צייט. אויף דעם זאגט
נביא דַּבְּרוּ עַל לֵב יְרוּשָׁלַיִם. איר זאלט ריידן צו ירוש
אזעלכע רייד וואס זאלן בערואיגן איר הארץ. אבער אז
יודן וועלן ארוסגיין פון גלות פר די צייט. טרייסטען ד
מען זיי ניט, נאר רופן וועט מען זיי דארפען, ווייל

וועלן

יא די אנא מפקדך
א דין למעבדהון:
פ פ פ

המשפטים אשר אנכי מצוך היום
לעשותם: פ פ פ

ק"ח עזיה"ל סימן ומפטירין נחמו נחמו עמי בישעיה סימן מ':

א אנכי מצוך שם ע"ז כד:

רשב"ם

ושמרן. רמ"ח תיבות יש בק"ש שמשמרת רמ"ח איברים. ועוד ו ובפסיקתא דשור או כשב משל למלך ששלח פרוזדוגמא שלו למדינה ועמדו על דגליהם ופרעו את ראשיהם וקראו אותה באימה ברתת ובזיעה. כך אמר הקב"ה לישראל קריאת שמע פרוזדוגמא שלי. וכן בפסיקתא דבחודש השלישי אל יהיו דברי אגדה של תורה בעיניך כפרוזדוגמא ישנה. פי' הערוך פרוזדוגמא אגרת: (ול"נ שהיא פקודה וצווי בכתב [בעפעהל]:)

רש"י

ידו מן העולם הבא: (יא) היום לעשותם. ולמחר ם הבא ליטול שכרם: חסלת פרשת ואתחנן

בית יהודא

ער זאל אים פארליהרען פון די וועלט וואס זיין נשמה וועט אהין קומען: (יא) היום לעשותם. היינט אויף די וועלט דארף מען טאהן מצות אונ מעשים טובים (ולמחר לעולם הבא ליטול שכרם) אונ מארגן צו עולם הבא וועט מען נעמן דעם שכר פון די מצות:

שפתי חכמים

הטוב וכסיפא כתיב להאבידו: מ פירוש שמלת היום דבוק עם לעשותם לא עם מצוך דלעיל מיניה כי לא היה הליווי היום ·
חסלת פרשת ואתחנן

פירוש לתורת אלהים

ן די גבאט ואת אונ די געזעץ אונ די דינים אשר · וואס איך היים דיר היינט צו טאן זייא [עיין רש"י]:

הפטרת ואתחנן בישעיה סי' מ'

מו נחמו עמי יאמר אלהיכם: דברו על־לב ירושלם וקראו אליה כי מלאה
צבאה כי נרצה עונה כי לקחה מיד יהוה כפלים בכל־חטאתיה: קול קורא
דבר פנו דרך יהוה ישרו בערבה מסלה לאלהינו: כל־גיא ינשא וכל־הר

פירוש ע"ט

ו נחמו עמי יאמר אלהיכם אייער גאט טוט זאגן צו די נביאים איר נביאים זייט מנחם מיין פאלק אל דברו רעט אויף דעם הארצן פון ירושלים ו אונ רופט צו איר כי דס זיא וועט דער פילט ן לעתיד מיט אלע מענטשן וואס זענען פאר בן גיוואָרן פון איר אדער כי מלאה צבאה מיינט עס איז דר פילט גוואָרן איר צייט כי נרצה עונה עס איז באוויליגט גוואָרען איר זינד הקב"ה ו געשיינקט איר זינד כי לקחה מיד יי ווייל זיא גשטראפט גוואָרן פון הקב"ה כפלים בכל חטאתיה טאפעל אקעגען אלע אירע זינד דאס איז גיוועזן איבער אירע זינד אונ איבער דיא זינד פון אירע עלטערען זאגט ישעיהו קול אקול פון רוח הקודש רופט אוס אין דר מדבר אין דעם וועג פון ירושלים אונ זאגט פנו דרך יי ראמט אוים גאטס וועג כדי די פאר טריבענע ישראל זאלן קאנען דארטין ארום אום קערן זיך צו ירושלים ישרו מאכט גלייך אין דעם פלאץ אין איינגטרעטענעם וועג צו גאטס פאלק כל גיא ינשא איטליכר טאל וועט דער הויבן ווערען וכל הר וגבעה ישפלו אונ אלע בערג אונ הייך

משלי

נחמו עמי יאמר אלהיכם. די הפטורה לייענן מיר פון חורבן בית המקדש ביז היינט, יעדער יאר, וועלכע ה האבן מיר מיט די הפטורה, דעם תשעה באב איז י געוועזן אאמתר טרויער, מען הט געפאסט, געגאנגען פים, געזעסן אויף די ערד ווי אבלים, געזאגט קינות, ינט, אבער די טרייסטונג פון דעם שבת מיט די ורה? וואו איז די נחמה? מיר זעהן קיין נחמה, דר ענין איז למשל איינר איז שטארק קראנק געוועזן, טוירעם האבן געזאגט עס איז קיין האפענונג ער זאל ד ווערן, זיין ווייב אונ קינדר פאטר אונ מוטר אלע ן געוויינט, דערווייל איז געקומען אין שטאט אדאקטאר לך, הט מען אים געבעטן ער זאל קומן זעהן דעם קן, דר דאקטאר איז געקומען אונ הט בעטראכט דעם קן, אונ הט געזאגט דר קראנקר וועט געזונד ווערן, איז טאקי שטארק קראנק נאר ניט צום שטארבן, ווי עס וועט זיך ציהען די קראנקייט קען איך ניט וויסן, קען זיין נאר עטליכע טעג, אונ עס קען זיין אחודש, עס קען זיין ביז איאר, אבר שטארבן וועט ער ניט, ועט געווים געזונד ווערן, אזו ווי איר ווייסט איך בין דר דאקטאר פון מלך, אונ פארשטייט גוט וואס אקראנקייט איז, אונ אזו ווי איר זעהט מיך לעבעדיג פר אייך, אזו איז געווים אז דר קראנקר וועט געזונד ווערן. דס זעהן מיר אין אונזר גלות, די פעלקר זאגן צו אונז עס איז אונמזיסט אייער האפענונג איר וועט פון גלות ניט אויס־געלייזט ווערן אונ דר בית המקדש וועט ניט געבוט ווערן, קומט ישעיה דר נביא פון הקב"ה אונ זאגט צו די יודן איר זאלט וויסען אזו ווי איר הט אמונה אין מיר אז איך בין אנביא פון הקב"ה, זאלט איר זיין זיכער אז הקב"ה הט מיך געשיקט איך זאל אייך טרייסטען איר וועט געווים אויסגעלייזט ווערען, איך קען אייך ניט זאגן אגעוויסע צייט ווען דס וועט זיין, אבער זיין וועט געווים אייער אויס־לייזונג, דס זאגט דר פסוק נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם, אייער גאט הט געזאגט צו מיר איך זאל אייך טרייסטען אז איר וועט געווים אויסגעלייזט ווערן:

דברו על לב ירושלים וקראו אליה. איר זאלט ריידן אויף די הארץ פון ירושלים, גוטע רייד, גוטע טרייסטונג, אונ איר זאלט רופן צו איר, הגאון מלבי"ם זצ"ל פרעגט עס דארף שטיין אין פסוק פריער קראו אליה, איר זאלט

רופען

כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא הָאֱלֹהִים
הָאֵל הַנֶּאֱמָן שֹׁמֵר הַבְּרִית וְהַחֶסֶד
לְאֹהֲבָיו וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָו מצותיו קרי
לְאֶלֶף דּוֹר: י וּמְשַׁלֵּם לְשֹׂנְאָיו אֶל־
פָּנָיו לְהַאֲבִידוֹ לֹא יְאַחֵר לְשֹׂנְאוֹ אֶל־
פָּנָיו יְשַׁלֶּם־לוֹ: יא וְשָׁמַרְתָּ אֶת־
הַמִּצְוָה וְאֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־

אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ הוּא אֱ
אֱלָהָא מְהֵימְנָא
קְיָמָא וְחִסְדָּא לְרַחֲ
וּלְנָטְרֵי פִּקּוֹדוֹהִי לְ
דָרִין: י וּמְשַׁלֵּם לְסָנְ
טָבְן דִּי אִנּוּן עָ
קֳדָמוֹהִי בְּחַיֵּי
לְאוֹבָדֵיהוֹן לָא מְ
עֲבַד טָב לְסָנְאָ
טַבְוָן דִּי אִנּוּן עָ
קֳדָמוֹהִי בְּחַיֵּיהוֹן מְ
לְהוֹן: יא וְתִטַּר
תַּפְקֶדְתָּא וְיָת קְיָמַיָּא

תו"א ולשומרי סוטה לא: ומשלם עירובין כב: לא יאחר שם:

רשב"ם

מכל מקום. על זאת אני משיב לכם כי אם לא תשמרו מצותיו לא תירשו את הארץ והוא לא יעבור על שבועתו כי זו היא מדותיו שומר וממתין את הברית והחסד שנשבע לאבות לקיים מה שהבטיחן עד אלף דור לאותו דור שיהיו אוהביו ושומרי מצותיו וזהו שאמר לפנינו ומסיים את דבריו והיה עקב תשמעון וגו' ושמר ה' אלהיך לך את הברית ואת החסד. לך ישמרנה ולא ימתין עד אלף דור: (י) ומשלם לשונאיו אל פניו. גמול חטאתיו אל פניו בחייו לו ולבניו עד דור רביעי זהו לא יאחר או בחייו או עד רבעים. זהו פשוטו וזו היא מדה טובה מרובה ממדת פורעניות שעל החטאים לא יענש מרביעי ואילך אבל גמול החסדים אע"פ שחוטאין מאה דורות צדיק אחד תעמוד צדקתו אף לדור אחרון של אלף דור שימצא תמים: (יא) ושמרת. כמו שפירשתי לך טעמו של דבר: היום לעשותם. באגדת ילמדנו בענין כי מי גוי גדול אמר רבי אושעיא מי כאומה זאת שיודעת אופיא של אלהיה מה הוא מבקש מהם והם עושים יודעים היאך הוא מחבבם וכו' פי' אופיא דעתו. תוספ"ת בשוחר טוב פרשת למנצח בנגינות. אמר רב אדם יש לו בן בית פעם ראשונה נכנס אצלו ומושיבו על המטה ש הכסא שלישית על ספסל רביעית אומר כמה פלוני דוחק עלי ו אבל הקב"ה כל ישראל דוחקין אותו בתפלה והוא שומע ושמח לכך כה' אלהינו בכל קראנו אליו. א"ר יצחק בשם ר' יהודה עבודת נראית קרובה שנאמר ישאהו על כתף יסבלוהו והיא רחוקה לבסוף א אליו ולא יענה. אבל הקב"ה נראה רחוק כמה דאת אמר מן הא לרקיע חמש מאות שנה וכן בין כל רקיע ורקיע וכו' ואדם נכנס לבית ולוחש והקב"ה שומע תפלתו הה"ד בכל קראנו אליו. בילמדנו פר

רש"י

השבועה. מחמת שמרו יאת השבועה: (ט) לאלף ד ולהלן הוא אומר (דברים ה) לאלפים כאן שהוא סמוך לשומרי מצותיו העושין מיראה הוא אומר לאלף כ שהוא סמוך אצל לאוהביו העושין מאהבה שסכרם גדול הוא אומר לאלפים: לאוהביו. אלו העושין מאה ולשומרי מצותיו. אלו העושין מיראה: (י) ומ לשנאיו אל פניו. בחייו משלם לו גמולו הטוב ל

בית יהודא

הָט גֶעשְׁווֹאָרֶן צוּ אַייעֶרֶע אֶלְטֶערֶן: (ט) [לְאֶלֶף דּוֹר]. פְּרֶעגְט רַשִׁ"י (וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר לַאֲלָפִים) דָארְטֶען זָאגְט דֶער פָּסוּק הקב"ה טוּהְט חֶסֶד צוּ צְוֵויי טוֹיזֶענְד דוֹרוֹת אוּנ דָא שְׁטֵייט דֶר חֶסֶד אִיז נָאר צוּ טוֹיזֶענְד דוֹרוֹת. עֶנְפֶרְט רַשִׁ"י (כַּאן שֶׁהוּא סָמוּךְ אֵצֶל לְשׁוֹמְרֵי מִצְוֹתָיו הָעוֹשִׂין מִיִּרְאָה הוּא אוֹמֵר לְאֶלֶף) ווייל דָא שְׁטֵייט לֶעבְּען לְשׁוֹמְרֵי מִצְוֹתָיו. וָוס זֵיי הִיטֶען דִי מִצְוֹת נָאר ווייל זֵיי הָאבֶען מוֹרָא פַר הקב"ה עֶר זָאל זֵ"י נִיט שְׁטְרָאפֶען, זֵייעֶר זְכוּת אִיז נָאר בִּיז טוֹיזֶענְד דוֹרוֹת (וּלְהַלָּן שֶׁהוּא סָמוּךְ אֵצֶל לְאוֹהֲבָיו) דָארְטֶן שְׁטֵייט לֶעבֶּען לְאוֹהֲבָיו (הָעוֹשִׂין מֵאַהֲבָה) וָוס זֵיי טוּהֶען מִצְוֹת ווייל הָאבֶּען לִיבּ צוּ הקב"ה (שֶׁשְּׂכָרָם יוֹתֵר גָּדוֹל) אִיז זֵייעֶר שְׂכַר גְרֶעסֶער (הוּא אוֹמֵר לַאֲלָפִים) זָאגְט דֶער פָּסוּק זֵייעֶר אִיז בִּיז צְוֵוייא טוֹיזֶענְד דוֹרוֹת: [וְאוֹהֲבָיו]. מֵיינְט מֶען (אֵלּוּ הָעוֹשִׂין מֵאַהֲבָה) דִי וָוס טוּהֶען מִצְוֹת ווייל זֵיי הָאבֶען הקב"ה: [וּלְשׁוֹמְרֵי מִצְוֹתָיו]. מֵיינְט מֶען (אֵלּוּ הָעוֹשִׂין מִיִּרְאָה) דִי וָוס טוּהֶען מִצְוֹת ווייל זֵיי הָאבֶען מוֹרָא הקב"ה זָא נִיט שְׁטְרָאפֶען: (י) [וּמְשַׁלֵּם לְשׂוֹנְאָיו אֶל פָּנָיו]. מֶען מֵיינְט (בְּחַיָּיו מְשַׁלֵּם לוֹ גְּמוּלוֹ הַטּוֹב)· וֶוען דֶר רָשָׁע לֶעבְּט בַּצָּא אִים הקב"ה זַיין שְׂכַר אוֹיף דִיא וֶועלְט פַאר זַיינֶע מִצְוֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים וָואס עֶר טוּהְט (כְּדֵי לְהַאֲבִידוֹ מִן הָעוֹלָם

שפתי חכמים

אסיפא דקרא כדמשמע פשוטו של קרא וכתו לא תקח לבנך ולכך כתיב כי יסיר את בנך זה אינו דהא כתיב כי יסיר ואי קאי אסיפא הל"ל כי תסיר ל' נקבה אלא בנו של כותי וכו' כלומר ויסירנו הכותי מאחרי אבל בן בנך הבא מן הכותית אינו קרוי בנך ומש"ה לא הקפיד' התורה עליו מפני שכבר מוסר הוא: י שמש"ס הזה אין פימושו במקום מן כמנהגו ברוב המקומות רק הוא מ"ם הסיבה: כ כלומר הכ שין מיראה לאלף דור והעושים מאהבה אלפים דור ואף על פי דהכא נמי

דעת זקנים מבעלי התוספות

(י) ומשלם לשונאיו אל פניו. כלומר לאותם שהם שונאי משלם להם גמול מעשה ידיהם ולא יאחר לשונאו לכן וש את החקים וגו' והיה עקב תשמעון כלומר אם תעש ושמרתם ושמר את ה' אלהיך לך מיד את הברית ואת ד לא ימתין לאלף דור אלא לך ישלם זה הגמול הטוב כי הר לשמוע המצות יהיה זריז ונשכר: חסלת פרשת וא

כתיב לאוהביו לפני שומרי מצותיו יש לומר לאוהביו מוסב אדלעיל מיניה אשומר הברית והחסד ולשומרי מצותיו קאי אמה דכתיב וכן לעיל נמי דכתיב לאלפים וכתיב נמי לשומרי מצותיו אף התם י"ל לאוהביו מוסב אדלעיל מיניה דהיינו מה שכתב לפניו לא ולשומרי מצותיו קאי אמה שכתוב אחריו לאלף דור כמו הכא: ל ד"ס לא כן קס"א רישא לסיפא דברישא משמע דאף לשונאיו

פירוש לתורת אלהים

וְויסֶען כִּי יְיָ אֱלֹהֶיךָ אַז גָאט דַיין גָאט הוּא הָאֱלֹהִים עֶר אִיז דֶר רֶעכְטֶער גָאט הָאֵל הַנֶּאֱמָן עֶר אִיז אַבְגְלֵייבְּטֶער גָאט שׁוֹמֵר הַבְּרִית עֶר הִיט דֶעם בְּרִית אוּנ דֶעם גְנָאד צוּ דִי וָוס הָאבֶּן אִים לִיבּ וּלְשׁוֹמְרֵי מִצְוֹתָיו אוּנ צוּ דִי וָוס הִיטֶּן זַיינֶע מִצְוֹת לְאֶלֶף דּוֹר בִּיז טוֹזִינְט דוֹרוֹת: (י) וּמְשַׁלֵּם אוּנ עֶר בַּצָּאלְט צוּ זַיינֶע פַיינְט פַר זַיין לֶעבֶּן עֶר בַּצָּאלְט דֶעם רָשָׁע זַיין שְׂכַר פוּן דִי מִ אוֹיף דֶר וֶועלְט לְהַאֲבִידוֹ כְּדֵי עֶר זָאל אִים מַאכֶן לִירִין פוּן עוֹלָם הַבָּא לֹא יְאַחֵר לְשׂוֹנְאוֹ עֶר טוּט זַאמִין צוּ זַיין פַיינְט זַיין שְׂכַר פוּן דִי גוּטֶע מַעֲ צוּ בַּצָאלִין אֶל פָּנָיו יְשַׁלֶּם לוֹ פַר זַיין לֶעבֶּען בַּצָּא גָאט בָּרוּךְ הוּא אִים: (יא) וְשָׁמַרְתָּ אוּנ דוּ זָאלְ

הָעַמִּים חָשַׁק יְהוָה בָּכֶם וַיִּבְחַר
בָּכֶם כִּי־אַתֶּם הַמְעַט מִכָּל־הָעַמִּים׃
ח כִּי מֵאַהֲבַת יְהוָה אֶתְכֶם וּמִשָּׁמְרוֹ
אֶת־הַשְּׁבֻעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
לַאֲבֹתֵיכֶם הוֹצִיא יְהוָה אֶתְכֶם בְּיָד
חֲזָקָה וַיִּפְדְּךָ מִבֵּית עֲבָדִים מִיַּד
פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרָיִם׃ מפטיר ט וְיָדַעְתָּ

ון מִכָּל עַמְמַיָּא צְבִי
בְּכוֹן וְאִתְרְעֵי בְכוֹן
י אַתּוּן זְעֵרִין מִכָּל
מְמַיָּא׃ ח אֲרֵי מִדְּרַחֵם
יָתְכוֹן וּמִדְּנָטַר יָת
מָא דִי קַיֵּים לַאֲבָהָתְכוֹן
ק יְיָ יָתְכוֹן בִּידָא
קִיפָא וּפָרְקָךְ מִבֵּית
בְדוּתָא מִידָא דְפַרְעֹה
כָּא דְמִצְרָיִם׃ ט וְתִדַּע

בעל הטורים

כם. כתיב הסר לומר מרבנות שבכם שאתם ממעיטים עצמכם: אתם המעט. ה' מעט נ"ז משפחות בפרשת פנחס וח' בלוים פרי ס"ה. וכשתלךף עמהם ה' בנות ללפחד יהיו שבעים:

רשב"ם

מכל העמים. אנש"י לב"ב יבינ"ו ויתמה"ו וכי משה רבינו היה סבור שישראל היו טועים בזה הדבר שיהיו מרובים מכל האומות שבעולם שהוצרך לאמר לא מרובכם. ועוד שאמר חשק ה' בכם. וכי בשביל שהם מרובים יאהב ה' אותם. אלא כך פירושו לפי שאמר למעלה ונשל גוים רבים מפניך החתי שבעה גוים רבים ועצומים ממך ושמא תאמרו אנו מרובים מאותן שבע עממים ובעוצם ידינו נגרש אותם. לא מרובים אתם מכל אותן שבעה עממים. מרובכם חשק ה' בכם לבער אותם אלא אתם המעט מכל אותם עממים. אלא מאהבת ה' אתכם בשביל שבועתו לאבותיכם. ונשל אותם מפניך: וידעת כי ה' אלהיך הוא וגו'. כלומר ושמא תאמרו הואיל ונשבע לאבותינו לתת לנו את הארץ למה הוצרכנו לשמור מצותיו כי יעשה מה שהבטיח

רש"י

ילים עצמכם כשאני משפיע לכם טובה לפיכך חשקתי : כי אתם המעט. הממעטין עצמכם כגון אברהם ר (בראשית יח) ואנכי עפר ואפר וכגון משה ואהרן רו (שמות טז) ונחנו מה לא כנבוכדנצר שאמר (ישעיה אדמה לעליון וסנחריב שאמר (שם לו) מי בכל אלהי לות וחירם שאמר (יחזקאל כח) אני מושב אלהים ישבתי: אתם המעט. הרי כי משמש בלשון דהא: (ח) כי הבת ה'. הרי כי משמש בלשון אלא לא מרובכם ק ה' בכם אלא מאהבת ה' אתכם: ומשמרו את

בית יהודא

ניט ווייל איר זענט פיל (ומדרש) דר מדרש זאגט (לפי שאין אתם מגדילים עצמיכם כשאני משפיע לכם טובה) ווייל איר זענט ניט גרויס ביי זיך ווען הקב"ה גיט צו אייך פיל גוטס (לפיכך חשק בכם) דריבער גלוסט הקב"ה צו אייך: וכי אתם המעט. מיינט מען (ממעטין עצמכם) איר מאכט אייך קליין (כגון אברהם שאמר ואנכי עפר ואפר) אזו וויא אברהם אפילו הקב"ה הט אים גיבענטשט מיט אלעם גוטן פון דעסטוועגן הט ער גזאגט אויף זיך איך בין ערד אונ אש (וכגון משה ואהרן שאמרו ונחנו מה) אונ אזו וויא משה אונ אהרן זייא האבן גזאגט אויף זיך וום זענן מיר (לא כנבוכדנצר שאמר ה לעליון) ניט וויא נבוכדנצר וואס ער הט גזאגט איך וועל זיין גלייך צום אויבערשטין, צוא הקב"ה (וסנחריב שאמר בכל אלהי הארצות) ניט ווי סנחריב וואס ער האט גזאגט אזו ווי די גאטר פון אלע לענדר האבן ניט געקענט רעטטין רע לענדער פון מיין האנט אזו וועט הקב"ה ניט קענען רעטטין ירושלים פון מיין האנט (וחירם שאמר אני מושב ים ישבתי) חירם הט געזאגט איך בין געזעסען אויף מיינע הימלען וויא הקב"ה: וכי אתם המעט. זאגט רש"י ה משמש בלשון דהא) דער ווארט כי איז טייטש דהא ווארום ודם הייסט ווייל איר זענט ביי אייך קליין: (ח) כי בת ה'. זאגט רש"י (הרי כי משמש בלשון אלא) דער ווארט כי איז טייטש אלא, נאר (לא מרובכם חשק ה' בכם) ווייל איר זענט פיל נאגרויסע פאלק) האט הקב"ה געגלוסט אין אייך (אלא מאהבת ה' אתכם) נאר ווייל הקב"ה אייך ליב (ומשמרו את השבועה) מיינט מען (מחמת שמרו את השבועה) ווייל ער האט געהיט די שבועה וום ער

דעת זקנים מבעלי התוספות

ה ומפרש הכי לא מרבכם חשק ה' בכם כי אם מאהבת אתכם ומשמרו את השבועה. וא"ת כיון שלא חשק בנו ם מכח תוקף השבועה א"כ למה נטרח לקיים מצותיו לכך ב וידעת כי ה' אלהיך הוא אלהי האלהים וגו' שומר הברית ן ברית השבועה והחסד עד שימצא אוהביו ושומרי מצותיו לאלף דור כלומר עד אלף דור הוא ממתין עד שימצא דור כשר שומרי המצות לקבל שכר השבועה אשר נשבע לאבותינו:

שפתי חכמים

דכתיב כי יסיר את בנך דמשמע דנתינת טעם הוא אדלעיל מיני' ואמס הוא נתינת טעם ואין לומר דנתינת טעם ארישא דקרא דכתיב בתך לא תתן לבנו דא"כ הל"ל כי יסיר את בתך וגו' ואין לומר דקאי

פירוש לתורת אלהים

ט אהיילג פאלק ליי אלהיך צו גאט דיין גאט בך דיר הט גאט דיין גאט אום דר ווייל להיות זיין צו אים אגליבט פאלק מכל העמים פון אלע לקר וום זענן אויף דר ערד: (ז) לא מרובכם ניט מת איר זענט מער פון אלע פעלקר חשק האט ט אין אייך גיגליסט ויבחר אונ האט אין אייך ם דערוויילט כי אתם המעט ווארום איר זענט צינגער מכל העמים פון אלע פעלקער [עיין רש"י]: (ח) כי מאהבת יי אתכם נייערט ווייל גאט הט אייך ליב ומשמרו אונ ער וויל היטען דיא שבועה אשר נשבע לאבותיכם וום ער הט גשווארן צו אייערע עלטערן הוציא יי אתכם דרום הט גאט אייך אום גיצוגין ביד חזקה מיט דר שטארקר האנט ויפדך אונ ער הט אום גילייזט דיך פון דעם ארט וואס איר זייט דארטין קנעכט גוועזן מיד פרעה מלך מצרים פון דר האנט פון פרעה דר מלך פ ן מצרים: (ט) וידעת אונ דו זאלסט

ד כִּי־יָסִיר אֶת־בִּנְךָ מֵאַחֲרַי וְעָבְדוּ
אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְחָרָה אַף־יְהוָה
בָּכֶם וְהִשְׁמִידְךָ מַהֵר׃ ה כִּי־אִם־כֹּה
תַעֲשׂוּ לָהֶם מִזְבְּחֹתֵיהֶם תִּתֹּצוּ
וּמַצֵּבֹתָם תְּשַׁבֵּרוּ וַאֲשֵׁירֵהֶם
תְּגַדֵּעוּן וּפְסִילֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ׃
ו כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ
בְּךָ בָּחַר ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִהְיוֹת לוֹ
לְעַם סְגֻלָּה מִכֹּל הָעַמִּים אֲשֶׁר עַל־
פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ ז לֹא מֵרֻבְּכֶם מִכָּל־

אונקלוס

לִבְרָךְ׃ ד אֲרֵי יַטְעֵי
בְּרָךְ מִבָּתַר פֻּ
וְיִפְלְחוּן לְטַעֲוַת עַמְ
וְיִתְקֵף רֻגְזָא דַיְיָ
וִישֵׁצְךְ בִּפְרִיעַ׃ ה
אִם כְּדֵין תַּעְבְּדוּן
אֱגוֹרֵיהוֹן תְּתָרְ
וְקָמָתְהוֹן תְּתַבְּ
וַאֲשֵׁרֵיהוֹן · תְּקוֹצְ
וְצַלְמֵי טַעֲוָתְהוֹן תּוֹ
בְּנוּרָא׃ ו אֲרֵי עַם קַ
אַתְּ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ
אִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ לְ
לֵהּ לְעַם חַבִּיב
עַמְמַיָא דִּי עַל
אַרְעָא׃ ז לָא מִדְּסַגְ

תו"א כי יסיר אה יבמות סג קידושין סח ע"ז לו : ואשיריהם סוטה ס פ"ז מה מת : לא מרובכם חולין ת ט :

רשב"ם

(ה) כי אם כה תעשו להם. תגדעון. גידוע נופל באילן : (ז) לא מרבכם

בעל הטורים

אלמלא שחטאו ישראל לא היו צריכין לכלי זיין וזהו ונשל גוים ונשל הברזל:

בית יהודא

לָאזֶען וואָגֶען די זִיבֶּען פֶעלְקֶר מִיט דִיר צוּזַאמֶען אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל : (ד) וּכִּי יָסִיר אֶת בִּנְךָ מֵאַחֲרָיו . מֶען מֵיינְט (וּבְנוֹ שֶׁל כְּנַעֲנִי כְּשֶׁיִּשָּׂא אֶת בִּתְּךָ) וֶוען דֶר זוּהְן פוּן אַכְּנַעֲנִי וֶועט נֶעמֶען דַיין טָאכְטֶער פַר אַנווייבּ אוּנ זִיא וֶועט פוּן אִים הָאבֶּן קִינְדֶער וְאַזוּהְן) (יָסִיר אֶת בִּנְךָ אֲשֶׁר תֵּלֵד לוֹ בִּתְּךָ מֵאַחֲרַי) וֶועט דֶר כְּנַעֲנִי נַדיין אֵיידִים אָפְּטָאן פוּן מִיר דַיין זוּהְן וַדיין אֵיינִיקוּל) וָוס דַיין טָאכְטֶער הָט צוּ אִים גֶעבָּארֶן (לָמַדְנוּ שֶׁבֶּן בִּתְּךָ הַבָּא מִן הַכְּנַעֲנִי קָרוּי בִּנְךָ) לֶערְנֶען מִיר פוּן דֶעם פָּסוּק דֶר זוּהְן וָוס דַיין טָאכְטֶער הָט אִים גֶעבָּארֶן פוּן אַכְּנַעֲנִי וֶוערְט עֶר גֶערוּפֶן דַיין זוּהְן (אֲבָל בֶּן בִּנְךָ הַבָּא מִן הַכְּנַעֲנִית) אָבֶּער אַז דַיין זוּהְן הָאט חֲתוּנָה גֶעהַאט מִיט אַכְּנַעֲנִית אוּנ זִיא הָט גֶעבָּארֶן פוּן דַיין זוּהְן (אֵינוֹ קָרוּי בִּנְךָ) וֶוערְט דֶר אֵיינִיקוּל נִיט גֶערוּפֶן דַיין זוּהְן (אֶלָּא בְּנָהּ) נָאר עֶר וֶוערְט גֶערוּפֶען אִיר זוּהְן (לֹא נֶאֱמַר עַל בִּתּוֹ לֹא תִקַּח כִּי תָסִיר אֶת בִּנְךָ מֵאַחֲרַי) ווארוּם דֶער פָּסוּק זָאגְט נִיט דוּ זָאלְסְט נִיט נֶעמֶען דִי טָאכְטֶער פוּן אַכְּ... ווארוּם אַז זִיא וֶועט הָאבֶּן פוּן דִיר אַזוּהְן וֶועט זִיא דַיין זוּהְן אָפְּטָאן פוּן מִיר, וַוייל עֶר וֶוערְט נִיט גֶערוּפֶען דַיין נָאר אִיר זוּהְן (אֶלָּא כִּי יָסִיר אֶת בִּנְךָ) עֶס שְׁטֵייט נָאר עֶר וֶועט אָפְּטאָהְן דַיין זוּהְן וַדיין אֵיינִיקוּל) וָוס דַיין טָאכְטֶער גֶבָּארִין פוּן אִים וּפוּן דֶעם כְּנַעֲנִי : (ה) וּמִזְבְּחוֹתֵיהֶם . מֵיינְט מֶען (שֶׁל בִּנְיָן) וָואס אִיז גֶעבָּאהְט פוּן פִיהל שְׁטֵיינֶער הַ... מִזְבֵּחַ (מַצֵּבוֹתָם , אֶבֶן אַחַת) מַצֵּבָה הֵייסְט אֵיין שְׁטֵיין : וַאֲשֵׁירֵיהֶם . מֵיינְט מֶען (אִילָנוֹת שֶׁעוֹבְדִין אוֹתָן) בּוֹימֶער... מֶען דִינְט זֵיי (וּפְסִילֵיהֶם) מֵיינְט מֶען צְלָמִים , בִּילְדֶער וָוס מֶען דִינְט צוּ זֵייא : (ז) ולא מֵרוּבְּכֶם . מֵיינְט מֶען (כִּפְ...

רש"י

(ד) כי יסיר את בנך מאחרי . (קידושין סח) בנ... כותי כשישא את בתך יסיר את בנך אשר תלד לו בתך מ... למדנו שבן בתך הבא מן הכותי קרוי בנך אבל בן... הבא מן הכותית אינו קרוי בנך אלא בנה שהרי לא נ... בתו לא תקח כי תסיר את בנך מאחרי אלא כי יסיר... בנך וגו' : (ה) מזבחתיהם . של בנין : מצבותם . אחת : ואשירהם . אילנות שעובדין אותן : ופסילי... צלמים : (ז) לא מרבכם . כפשוטו . ומדרשו לפי שאין...

שפתי חכמים

חנייה כלומר אף אם לא תכרות אתו ברית ותאמר בלבבך יהיה לי למס עובד לכן אמר ולא תתן להם שום חנייה בעולם בארץ . ולטעם אחרון ק' לא הל"ל אלא לא תחנם שאינו רשאי ליתן לו חנייה וכל שכן שאין להכרית עמו ברית לכן צריך גם לטעם ראשון : ט רי...

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ז) לא מרבכם . רשב"ם היה מחבר זה הפסוק ופסוק ר...

פירוש לתורת אלהים

תִּתְחַתֵּן אוּנ דוּ זָאלְסְט דִיךְ מִיט זֵיי נִיט מִתְחַתֵּן זַיין בִּתְּךָ דַיין טָאכְטֶער זָאלְסְטוּ נִיט גֶעבֶּן צוּ זַיין זוּהְן פַר אַווייבּ וּבִתּוֹ אוּנ זַיין טָאכְטֶער זָאלְסְטוּ נִיט נֶעמֶען צוּ דַיין זוּהְן פַאר אַווייבּ : (ד) כִּי יָסִיר ווארוּם עֶר וֶועט אָפְּקֶערִין דַיין זוּהְן פוּן מִיר דֶר זוּהְן פוּן דֶעם עוֹבֵד כּוֹכָבִים אַז עֶר וֶועט גֶעמֶען דַיין טָאכְטֶער פַר אַווייבּ וֶועט עֶר מַאכֶן אָפְּקֶערִין דַיין זוּהְן וָוס וֶועט גֶבּוֹרֶן וֶוערֶן פוּן דַיין טָאכְטֶער פוּן מִיר וְעָבְדוּ אוּנ זֵיי וֶועלֶן דִינֶען פְרֶעמְדֶי אָפּ גֶעטֶער וְחָרָה אוּנ עֶס וֶועט גְרֶ... דֶר צָארְין פוּן גָאט וְהִשְׁמִידְךָ אוּנ עֶר וֶועט דִיךְ פַר טִילִיגֶן : (ה) כִּי אִם נֵייעֶרְט דוּ זָאלְסְט צוּ זֵיי טָאן מִזְבְּחוֹתֵיהֶם זֵייעֶרֶע מִזְבְּחוֹת זָאלְט אִיר צוּשְׁ... וּמַצֵּבוֹתָם אוּנ זֵייעֶרֶע מַצֵּבוֹת זָאלְט אִיר צוּבְּרֶע... וַאֲשֵׁירֵהֶם אוּנ זֵייעֶרֶע לִינְדִין בֵּיימֶער וָוס זֵיי דִינֶ... זֵיי זָאלְט אִיר פַר שְׁנַיידֶן וּפְסִילֵיהֶם אוּנ זֵייעֶרֶע בִּי... זָאלְט אִיר פַר בְּרֶענֶען אִין פַייעֶר : (ו) כִּי ווארוּב...

ז שביעי א כִּ֤י יְבִֽיאֲךָ֙ יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ אֶל־הָאָ֕רֶץ אֲשֶׁר־אַתָּ֥ה בָא־שָׁ֖מָּה לְרִשְׁתָּ֑הּ וְנָשַׁ֣ל גּוֹיִֽם־רַבִּ֣ים ׀ מִפָּנֶ֡יךָ הַֽחִתִּי֩ וְהַגִּרְגָּשִׁ֨י וְהָֽאֱמֹרִ֜י וְהַכְּנַעֲנִ֣י וְהַפְּרִזִּ֗י וְהַֽחִוִּי֙ וְהַיְבוּסִ֔י שִׁבְעָ֣ה גוֹיִ֔ם רַבִּ֥ים וַעֲצוּמִ֖ים מִמֶּֽךָּ׃ ב וּנְתָנָ֞ם יְהוָ֧ה אֱלֹהֶ֛יךָ לְפָנֶ֖יךָ וְהִכִּיתָ֑ם ס הַחֲרֵ֤ם תַּחֲרִים֙ אֹתָ֔ם לֹא־תִכְרֹ֥ת לָהֶ֛ם בְּרִ֖ית וְלֹ֥א תְחָנֵּֽם׃ ג וְלֹ֖א תִתְחַתֵּ֣ן בָּ֑ם בִּתְּךָ֙ לֹא־תִתֵּ֣ן לִבְנ֔וֹ וּבִתּ֖וֹ לֹא־תִקַּ֥ח לִבְנֶֽךָ׃

אֲרֵי יַעֲלִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ
אַרְעָא דִּי אַתְּ עָלֵל
תַּמָּן לְמֵירְתַהּ וִיתָרֵךְ
מְמִין סַגִּיאִין מִן קֳדָמָךְ
תָּאֵי וְגִרְגָּשָׁאֵי וֶאֱמוֹרָאֵי
נַעֲנָאֵי וּפְרִזָּאֵי וְחִוָּאֵי
בוּסָאֵי שִׁבְעָא עַמְמִין
גִּיאִין וְתַקִּיפִין מִנָּךְ׃
וְיִמְסְרִנּוּן יְיָ אֱלָהָךְ
קֳדָמָךְ וְתִמְחִנּוּן גַּמָּרָא
גַמַּר יָתְהוֹן לָא תִגְזַר
הוֹן קְיָם וְלָא תְרַחֵם
לֵיהוֹן׃ ג וְלָא תִתְחַתַּן
הוֹן בְּרַתָּךְ לָא תִתֵּן
בְרֵהּ וּבְרַתֵּהּ לָא תִסַּב

בעל הטורים

ר לונו . כי יביאך . בספר המלות :
ונשל . ג׳ דין ואידך ונשל ה׳ אלהיך
הגוים האל מפניך ונשל הברזל מן העץ

תו״א ולא תחנם ע״ז לב : ולא תתחתן יבמות עו קידושין סח ע״ז לו :

רשב״ם

(א) ונשל. והשליך. כל דבר הנעקר ממקום שהוא אדוק וקבוע בו. וכן כי ישל זיתך. ונשל הברזל מן העץ :

רש״י

ר שהוא אחר זמן : (א) ונשל. לשון השלכה והתזה וכן
בריס יט) ונשל הברזל : (ב) לא תחנם. (ע״ז לב) לא
ן להם חן אסור לו לאדם לומר כמה נאה כותי זה
מות י) ח דבר אחר לא תתן להם חנייה בארץ :

בית יהודא

הייסט אויך מארגן : (א) וְנָשַׁל. (לָשׁוֹן הַשְׁלָכָה וְהַתָּזָה) וְנָשַׁל מיינט מען אוועקוואַרפן אָפּהאַקן (וְכֵן) אַזוֹ שְׁטֵייט אין פָּסוּק (וְנָשַׁל הַבַּרְזֶל) דֶר אַייזֶען וועט אָפּהאַקען אַשְׁטִיק הָאלְץ : (ב) ולא תְּחָנֵּם. מיינט מען (לֹא תִתֵּן לָהֶם חֵן) זָאלְסְט זיי ניט געבן חֵן (אָסוּר לוֹ לְאָדָם לוֹמַר כַּמָּה נָאֶה כְּנַעֲנִי זֶה) אַיוּד טָאר זאגן ווי שיין איז דער כְּנַעֲנִי (דָּבָר אַחֵר) נָאך אַפְּשַׁט איז לֹא תְּחָנֵּם מיינט מען (לֹא תִתֵּן לָהֶם חֲנָיָיה בָּאָרֶץ) זָאלְסְט ניט

שפתי חכמים

אלהיך תירא רא״ם : ח לפי טעם זה קשה הל״ל בנו״ן כיון שהוא ל׳ חן אי כמי הל״ל תחונם מלא וי״ו לכן פירש ד״א לא תתן להם

פירוש לתורת אלהים

י פַר אונזֶער גָאט כַּאֲשֶׁר צִוָּנוּ אַזוֹ ווי עֶר הָט גֶהייסֶן
נוּ : (א) כִּי יְבִיאֲךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ אַז גָאט דַיין גָאט וועט
ה בְּרֶענְגֶען אֶל הָאָרֶץ צוּ דֶעם לַאנְד אֲשֶׁר וָואס דוּ
מְסְט אַהִין יַרְשֶׁענֶען זַיא וְנָשַׁל אונ עֶר וועט פַאר
וַרְפֶן גוֹיִם פִיל פֶעלְקֶר פוּן פַר דִיר הַחִתִּי דֶעם חִתִּי
גָשִׁי אונ דֶעם גִרְגָשִׁי וְהָאֱמוֹרִי אונ דֶעם אֱמוֹרִי
נַעֲנִי אונ דֶעם כְּנַעֲנִי וְהַפְּרִיזִי אונ דֶעם פְּרִיזִי וְהַחִוִּי
ן דֶעם חִוִּי וְהַיְבוּסִי אונ דֶעם יְבוּסִי שִׁבְעָה גוֹיִם רַבִּים
וַעֲצוּמִים מִמֶּךָּ זִיבֶּן פֶעלְקֶר גְרֶעסֶערֶע אונ שְׁטַארְקֶערֶע
פוּן דִיר : (ב) וּנְתָנָם אונ גָאט וועט זַיי גֶעבֶּן פַר דִיר
וְהִכִּיתָם אונ דוּ וֶועסְט זַיי שְׁלָאגֶן הַחֲרֵם פַאר ווִיסְטֶען
תַּחֲרִים דוּ זָאלְסְט פַר ווִיסְטֶן אוֹתָם זַייא לֹא תִכְרוֹת דוּ
זָאלְסְט מִיט זַיי נִיט כּוֹרֵת בְּרִית זַיין וְלֹא תְחָנֵּם אונ
דוּ זָאלְסְט דִיךְ אִיבֶּר זַיי נִיט דֶער בַּארְמֶן אָדֶער וְלֹא
תְחָנֵּם דוּ זָאלְסְט זַיי נִיט גֶעבֶּן קֵיין רוּאוּנְג דוּ זָאלְסְט
דִי זִיבִּין אוּמוֹת נִיט לָאזִין וואוֹנֶן אִין לַאנְד : (ג) וְלֹא

מצות השם

ה) הַחֲרֵם תַּחֲרִים אוֹתָם. דָאס אִיז דִיא מִצְוָה אַז דִי זִיבִּין
פֶעלְקֶער וָוָס זַייא ווערֶען אָן גערוּפֶן (כְּנַעֲנִי חִתִּי אֱמוֹרִי
י חִוִּי יְבוּסִי גִרְגָשִׁי) אִיז מֶען מְחוּיָב אַז מֶען זָאל זַייא פַאר
ווִיסְטֶען אונ דִי מִצְוָה אִיז נוֹהֵג תָּמִיד :
) וְלֹא תְחָנֵּם. דָאס אִיז דִיא מִצְוָת אַז אוֹיף דִיא (עוֹבְדֵי
כּוֹכָבִים) זָאל מֶען זִיךְ נִיט דֶער בַּארְעמֶען הַיְינוּ אַז מֶען
ט אִים טְרֶענְקֶען זָאל מֶען אִים נִיט מַצִיל זַיין אונ אַז עֶר
קְרַאנְק זָאל מֶען אִים נִיט הַיילֶען אונ מֶען טָאר אִים נִישְׁט
קֶען קֵיין מַתָּנָה אונ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן אוֹיף יֶעדֶער אָרְט
אונ יֶעדֶער צַייט :
) וְלֹא תִתְחַתֵּן בָּם. דָאס אִיז דִי מִצְוָה אַז מֶען טָאר זִיךְ נִיט
מְשַׁדֵּךְ זַיין מִיט קֵיין גוֹי אונ דֶער וָוָס עֶר נֶעמְט אַיין גוֹיְע
פַר אַיין וַוייבּ דֶער ווערְט פַר שְׁנִיטֶן פוּן דֶר וועלְט אַזוֹי ווִיא עֶס
שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (כִּי חִלֵּל יְהוּדָה אֶת קוֹדֶשׁ ה׳ אֲשֶׁר אָהֵב וּבָעַל
בַּת אֵל נֵכָר יַכְרֵת ה׳ לָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂנָּה עֵר וְעוֹנֶה מֵאָהֳלֵי יַעֲקֹב)
דָס אִיז טַייטְשׁ דֶעם מֶענְטשׁ וָוָס עֶר וועט זִיךְ מִתְחַתֵּן זַיין מִיט
אַיין גוֹי וועט גָאט פַר שְׁנַיידֶן פוּן אִים דִי קִינְדֶער אונ עֶס וועט
פוּן אִים נִיט בְּלַייבֶּען קֵיין אִיבֶּער בְּלַייבּוּנְג צְווִישֶׁן דִי חֲכָמִים,
אונ אוּנְזֶערֶע הֵיילִיגֶע חֲכָמִים הָאבֶּן גִיאַסֶרְת צוּ עֶסֶן בַּיי אַיין גוֹי
וָוארוּם דוּרְךְ דֶעם קֶען מֶען קוּמֶן מֶען זָאל זִיךְ מִיט זַייא מִתְחַתֵּן
זַיין אונ מֶען זָאל דִינֶען דִי עֲבוֹדָה זָרָה אונ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן
אוֹיף יֶעדֶער אָרְט אונ יֶעדֶר צַייט :

יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם׃ כא וְאָמַרְתָּ
לְבִנְךָ עֲבָדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה
בְּמִצְרָיִם וַיֹּצִיאֵנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם
בְּיָד חֲזָקָה׃ כב וַיִּתֵּן יְהוָה אוֹתֹת
וּמֹפְתִים גְּדֹלִים וְרָעִים ׀ בְּמִצְרַיִם
בְּפַרְעֹה וּבְכָל־בֵּיתוֹ לְעֵינֵינוּ׃
כג וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן הָבִיא
אֹתָנוּ לָתֶת לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֵינוּ׃ כד וַיְצַוֵּנוּ יְהוָה
לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה
לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְטוֹב
לָנוּ כָּל־הַיָּמִים לְחַיֹּתֵנוּ כְּהַיּוֹם הַזֶּה׃
כה וּצְדָקָה תִּהְיֶה־לָּנוּ כִּי־נִשְׁמֹר
לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת
לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּנוּ׃ ס

אונקלוס

יְיָ אֱלָהָנָא יָתְכוֹ
כא וְתֵימַר לִבְרָךְ עַבְ
הֲוֵינָא לְפַרְעֹה בְּמִצְרַ
וְאַפְּקָנָא יְיָ מִמִּצְרַ
בִּידָא תַקִּיפָא׃ כב וִיהַ
יְיָ אָתִין וּמוֹפְתִין רַבְרְ
וּבִישִׁין בְּמִצְרַיִם בְּפַרְ
וּבְכָל אֱנָשׁ בֵּיתֵ
לְעֵינָנָא׃ כג וְיָתָנָא אַפֵּ
מִתַּמָּן בְּדִיל לְאַעָ
יָתָנָא לְמִתַּן לָנָא יָת אַרְ
דִּי קַיֵּים לַאֲבָהָתָנָא
כד וּפַקְדָנָא יְיָ לְמֶעְבַּ
יָת כָּל קְיָמַיָּא הָאִלֵּ
לְמִדְחַל יָת יְיָ אֱלָהָ
לְטַב לָנָא כָּל יוֹמַ
לְקַיָּמוּתָנָא כְּיוֹמָא הָדֵ
כה וְזָכוּתָא תְּהֵי לָנָא אֲ
נִטַּר לְמֶעְבַּד יָת כָּ
תַּפְקֵדְתָּא הָדָא קֳדָם
אֱלָהָנָא כְּמָא דִי פַקְדָנָא

בעל הטורים

(כה) המלוה הזאת לפני ה' אלהינו. מל
שהמלות באות ומעידות לפני ה' וכ
דלפני כפולה לומר שנכנסות לפני ולפני

ליקוטי יוסף

(כד) וַיְצַוֵּנוּ ה' וגו'. דִי צְוֵויי פְּסוּקִים זָענֶען אַתְּשׁוּבָה אוֹיף דִיא שַׁאֲלָה וָואס דֶער זוּהְן הָאט גֶעפְרֶעגְט מָה הָעֵדוֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים, צוּ וָוס דַארְף מֶען אַלֶע דְרַייא עֶרְלַייא מִצְוֹת, עֵדוֹת חֻקִּים מִשְׁפָּטִים דִי גְרֶעסְטֶע שַׁאֲלָה אִיז אוֹיף דִי חֻקִּים, וָוס מִיר פַארְשְׁטֵייעֶן זַייא גָאר נִיט, זָאגְט מֹשֶׁה רַבֵּינוּ הקב"ה הָאט אוּנְז גֶעבָּאטֶן דִיא חֻקִּים, וַוייל דִיא חֻקִּים וֶועלֶען אִין אוּנְז בְּרֵיינְגֶען פַהיילִיגְקֵייט מִיר זָאלֶן אֵייבִּיג מוֹרָא הָאבֶּן פַר הקב"ה, אוּנ אַז מִיר וֶועלֶן מוֹרָא הָאבֶן פַר הקב"ה, וֶועט אוּנְז גוּט זַיין כָּל הַיָּמִים, אַלֶע טֶעג, צוּ עוֹלָם הַזֶּה, לְחַיּוֹתֵנוּ כְּהַיּוֹם הַזֶּה, מִיר זָאלֶן לֶעבֶּן אוֹיף דִי וֶועלְט וִויא מִיר לֶעבֶּען הַיינְט. וּצְדָקָה תִּהְיֶה לָנוּ וגו' לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵינוּ, אוּנ אַז מִיר וֶועלֶן הִיטֶען צוּ טָאהְן אַלֶע מִצְוֹת, דִיא עֵדוֹת אוּנ מִשְׁפָּטִים אוֹיךְ, אוּיסֶער דֶעם וָואס מִיר וֶועלֶען הָאבֶּן עוֹלָם הַזֶּה וֶועלֶן מִיר הָאבֶּן אַצְדָקָה וָוס מִיר וֶועלֶן הָאבֶּן עוֹלָם הַבָּא אוֹיךְ, מִיר זָאלֶן לֶעבֶּען לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵינוּ, אוֹיף עוֹלָם הַבָּא פַאר הקב"ה, וַוייל מִיר הָאבֶּען גֶעטָאן כַּאֲשֶׁר צִוָּנוּ, וִויא הקב"ה הָאט אוּנְז גֶעבָּאטֶן, וִויא דֶער מדרש זָאגְט אוֹיף דִיא וֶוערְטֶער רֵיחַ נִיחֹחַ, הקב"ה זָאגְט שֶׁאָמַרְתִּי וְנַעֲשָׂה רְצוֹנִי, אִיךְ הָאבּ גֶעזָאגְט אוּנ עֶס אִיז גֶעטָאהְן גֶעוָוארֶען מַיין ווילֶען׃

פירוש לתורת אלהים

אוּנ דִי גֶזֶעץ אוּנ דִי דִינִים אֲשֶׁר וָוס אוּנְזֶער גָאט הָ
גֶהֵייסֶען אַייךְ׃ (כא) וְאָמַרְתָּ לְבִנְךָ זָאלְסְטוּ זָאגֶען
דַיין זוּהְן עֲבָדִים מִיר זֶענֶען גֶוֶועזֶען קְנֶעכְט צוּ פַּרְעֹה א
מִצְרַיִם וַיּוֹצִיאֵנוּ יְיָ אוּנ גָאט הָט אוּנְז אוּס גִיצוֹגֶען פ
מִצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה מִיט אַשְׁטַארְקִין כֹּחַ׃ (כב) וַיִּתֵּן
אוּנ גָאט הָט גֶגֶעבֶּן אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים גְּדוֹלִים צֵייכֶן א
גְרוֹסֶע וואוּנְדֶער וְרָעִים אוּנ שְׁלֶעכְטֶע בְּמִצְרַיִם א
מִצְרַיִם בְּפַרְעֹה אִין פַּרְעֹה אוּנ אִין זַיין גַאנְץ הוֹז גֶזִינ
לְעֵינֵינוּ פַאר אוּנְזֶערֶע אוֹיגֶן׃ (כג) וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם א
אוּנְז הָאט עֶר פוּן דָארְטֶן אוֹס גִיצוֹגֶן לְמַעַן פ
וֶועגֶן צוּ בְּרֶענְגֶען אוּנְז לָתֵת צוּ גֶעבִּין אוּנְז דֶם לַאנ
אֲשֶׁר וָוס עֶר הָט גְשְׁוָואוֹרֶן צוּ אוּנְזֶערֶע עֶלְטֶערֶן עֶר זָא
דֶם אוּנְז גֶעבֶּן׃ (כד) וַיְצַוֵּנוּ יְיָ אוּנ גָאט הָאט גִיבָּאטֶ
אוּנְז לַעֲשׂוֹת צוּ טָאן אַלֶע דִי גֶזֶעצֶן לְיִרְאָה צוּ פָארְכְ
פַר אוּנְזֶער גָאט לְטוֹב עֶס זָאל אוּנְז גוּט זַיין אַלֶע טֶע
הַיינְטִיגֶען טָאג׃ (כה) וּצְדָקָה תִּהְיֶה לָנוּ אוּנ עֶס וֶוע
לְחַיּוֹתֵנוּ צוּ לָאזֶען לֶעבֶּען אוּנְז כְּהַיּוֹם הַזֶּה אַזוֹ וִויא הַ
אוּנְז זַיין פַר אַצְדָקָה מִיר וֶועלֶן דֶר פַר הָאבֶּען שְׂכַר כִּי אַז מִיר וֶועלֶן הִיטֶן צוּ טָאן אֶת אַלֶע דִיא מִצְוֹ

יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כַּאֲשֶׁר נִסִּיתֶם
בַּמַּסָּה׃ יז שָׁמוֹר תִּשְׁמְרוּן אֶת־
מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְעֵדֹתָיו
וְחֻקָּיו אֲשֶׁר צִוָּךְ׃ יח וְעָשִׂיתָ הַיָּשָׁר
וְהַטּוֹב בְּעֵינֵי יְהוָה לְמַעַן יִיטַב לָךְ
וּבָאתָ וְיָרַשְׁתָּ אֶת־הָאָרֶץ הַטֹּבָה
אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֶיךָ׃
יט לַהֲדֹף אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ מִפָּנֶיךָ
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃ ס כ כִּי־יִשְׁאָלְךָ
בִנְךָ מָחָר לֵאמֹר מָה הָעֵדֹת
וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה

אונקלוס

יְיָ אֱלָהֲכוֹן כְּמָא דְּנַסֵּיתוּן
בְּנִסֵּיתָא׃ יז מִטַּר תִּטְּרוּן
יָת פִּקּוּדַיָּא דַּיְיָ אֱלָהֲכוֹן
וְסָהֲדְוָתֵהּ וּקְיָמוֹהִי דִּי
פַקְדָךְ׃ יח וְתַעְבֵּד דְּכָשַׁר
וּדְתַקֵּן קֳדָם יְיָ בְּדִיל
דְּיִיטַב לָךְ וְתֵעוֹל וְתֵירַת
יָת אַרְעָא טָבְתָא דִּי קַיֵּים
יְיָ לַאֲבָהָתָךְ׃ יט לְמִתְבַּר
יָת כָּל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ
מִקֳּדָמָךְ כְּמָא דִּי מַלִּיל יְיָ׃
כ אֲרֵי יִשְׁאֲלִנָּךְ בְּרָךְ מְחָר
לְמֵימַר מָא סָהֲדְוָתָא
וּקְיָמַיָּא וְדִינַיָּא דִּי פַּקִּיד

תולדות אהרן

ופסית סיפר מליעה יג קס:

בעל הטורים

(יט) כהדף. חסר וי"ו כי הגרגשי עמד ופנה:

רש"י

סביבותיך תועים אחריהם הוצרך להזהיר עליהם ביותר: (טז) במסה. כשילאו ממלרים שנסוהו במים שנא' (שמות יז) היש ה' בקרבנו: (יח) הישר והטוב. זו פשרה לפנים משורת הדין: (יט) כאשר דבר. והיכן דבר (שמות כג) והמותי את כל העם וגו': (כ) כי ישאלך בנך מחר. יש

בית יהודא

טארט איר אויך ניט דינען (אֶלָּא לְפִי שֶׁאַתָּה רוֹאֶה אֶת סְבִיבוֹתֶיךָ תּוֹעִים אַחֲרֵיהֶם) נאר ווייל דו זעסט די פעלקער וואס זענען ארום דיר דינען צו די גאטער, וועט דיך אויך גלוסטן דינען צו זיי (צָרִיךְ לְהַזְהִיר עֲלֵיהֶם בְּיוֹתֵר) דארף מען ווערען די נאנטע גאטער שטארקער אנזאגען: (טז) (בְּמַסָּה). (כְּשֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם נִסּוּהוּ בַּמַּיִם) ווען די יודין זענען ארויסגעגאנגען פון מצרים האבען זיי געפרובט הקב"ה ביי די וואסער אין רפידים (שֶׁנֶּאֱמַר) ווי דער פסוק זאגט יודין האבען געזאגט מיר ווילען פרובען (הֲיֵשׁ ה' בְּקִרְבֵּנוּ) אויב הקב"ה איז דא ביוא אונז: (יח) (הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב). (זוּ פְּשָׁרָה לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין) וואס גלייך און גוט מיינט מען, אויב צוויי מענטשן קומען צום דיין האבען א דין תורה, זאל דער דיין זעהן פארגלייכן צווישן זיי, היינו אויב ראובן מאנט ביוא שמעון צוואנציג רובל, און שמעון זאגט עס איז ליגען, ער איז ניט שולדיג, זאל דער דיין זיי פארגלייכן, ער זאל זאגן שמעון זאל באצאהלן צעהן רובל, וועט איינער פון זיי טאן מער וויא דער דין איז, ווארום איינער פון זיי בוידע הט שאדען צעהן רובל, אויב עס קומט ראובן צוואנציג רובל, הט ער שאדן צעהן רובל, אויב ראובן קומט גאר ניט הט שמעון שאדן צעהן רובל: (יט) (כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר). ווי הקב"ה האט גערעט (וְהֵיכָן דִּבֵּר) וואו האט הקב"ה גערעט (וְהַמֹּתִי אֶת כָּל הָעָם) איך וועל פארטומלען דם גאנצע פאלק וואס דו וועסט קומען צו יי: (כ) (כִּי יִשְׁאָלְךָ בִנְךָ מָחָר). מען מיינט ניט מחר, מארגען נאר (יֵשׁ מָחָר לְאַחַר זְמַן) וואס וועט זיין אין אציוט שפעטר

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כ) כי ישאלך בנך מחר. זו שאלת בן חכם מאותן ארבעה בנים הנזכרים בהגדה ואע"פ שהוא אומר אתכם דמשמע כמו לכם ולא לו מ"מ כיון שאמר אשר צוה ה' אלהינו אינו מוציא עצמו מן הכלל כמו רשע שאומר מה העבודה הזאת לכם והאי דקאמר [אתכם] לפי שעדיין לא נולד באותה שעה שהקב"ה צוה אותה מצוה:

שפתי חכמים

לאו לא תסבע ולא"כ וי"ו וכסמו נוסף ולריך להוסיף מלת אס קודס את

פירוש לתורת אלהים

פרובן גאט אייער גאט כַּאֲשֶׁר נִסִּיתֶם אזו ווי איר הט אים גפרובט אין מַסָּה ווען איר זייט ארוס גגאנגן פון מִצְרַיִם האט איר אים גיפרובט אוב ער וועט אייך קענען געבן וואסר: (יז) שָׁמוֹר תִּשְׁמְרוּן איר זאלט היטן די מִצְוֹת פון גאט וְעֵדוֹתָיו און זיינע בצייגינש חוּקָיו און זיינע גזעץ וואס ער האט גיהייסען דיך: (יח) וְעָשִׂיתָ און דו זאלסט טאן הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב וואס איז רעכט פארטיג און וואס איז וואל גפעלן בְּעֵינֵי יְיָ אין די אויגין פון גאט דאס מיינט מען דו זאלסט טאן לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין לְמַעַן פון וועגן יִיטַב לָךְ עס זאל דיר גוט זיין וּבָאתָ און דו זאלסט קומען וְיָרַשְׁתָּ און דו זאלסט ירשינען אֶת דם גוטע לאנד אֲשֶׁר וואס גאט הט געשוואורן צו דיינע עלטערן ער זאל דם דיר געבן: (יט) לַהֲדוֹף אֶת כָּל אוֹיְבֶיךָ צו פר שטוסין אלע דיינע פיינט מִפָּנֶיךָ פר דיר כַּאֲשֶׁר אזו ווי גאט הט גרעט: (כ) כִּי יִשְׁאָלְךָ בִנְךָ מָחָר ווען דיין זוהן וועט דיך פרעגן מארגן אין אלאנגע צייט ארום לֵאמֹר אזוי צו זאגין מָה הָעֵדוֹת וואס זענען די בצייגינש וְהַחוּקִים וְהַמִּשְׁפָּטִים

יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד
וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ: יד לֹא תֵלְכוּן אַחֲרֵי
אֱלֹהִים אֲחֵרִים מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים
אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם: טו כִּי אֵל קַנָּא
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבֶּךָ פֶּן־יֶחֱרֶה אַף־
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּךְ וְהִשְׁמִידְךָ מֵעַל
פְּנֵי הָאֲדָמָה: ס טז לֹא תְנַסּוּ אֶת־

אונקלוס

וְקֳדָמוֹהִי תִּפְלַח וּבִשְׁ[מֵיהּ]
תְּקַיֵּם: יד לָא תְהָכוּן בָּ[תַר]
טַעֲוַת עַמְמַיָּא מִטַּעֲ[וַת]
עַמְמַיָּא דִּי בְּסַחֲרָנֵיכ[וֹן]
טו אֲרֵי אֵל קַנָּא יְיָ אֱלָ[הָךְ]
שְׁכִנְתֵּהּ בֵּינָךְ דִּילְמָ[א]
יִתְקַף רֻגְזָא דַּייָ אֱלָ[הָךְ]
בָּךְ וִישֵׁצֵנָךְ מֵעַל אַ[פֵּי]
אַרְעָא: טז לָא תְנַסּוּן קֳ[דָם]

תו"א לא תנסו תענית ט:

בעל הטורים

(יג) תירא. בגימ' תלמידי חכמים

רש"י

ממקום ו שהייתם שם עבדים: (יג) ובשמו תשבע. יש בך כל המדות הללו ז שאתה ירא את שמו ועובד א[ותו] אז בשמו תשבע שמתוך שאתה ירא את שמו תהא ז[היר] בשבועתך ואם לאו לא תשבע: (יד) מאלהי העמים א[שר] סביבותיכם. הוא הדין לרחוקים אלא לפי שאתה רואה

בית יהודא

שָׁם עֲבָדִים) הקב"ה הָט אַייךְ אַרוֹסְגֶענוּמֶן פוּן דֶעם אָרְט וָוס איר זֶענְט דָארְט גֶעוֶועז קְנֶעכְט: (יג) וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ. זָאגְט רַשׁ"י (אִם יֵשׁ בְּךָ כָּל הַמִּדּוֹת הַלָּלוּ שֶׁאַתָּה יָרֵא אֶת שְׁמוֹ) אוֹיבּ דוּ הָאסְט דִי אַלֶע מִדּוֹת, דוּ הָאסְט מוֹרָא פַר דֶעם נָאמֶן פוּן הקב"ה (וְעוֹבֵד אוֹתוֹ) אוּנ דוּ דִינְסְט צוּ הקב"ה (אָז בִּשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ) דַאמָאלְס מֶעגְסְטוּ שְׁוֶוערֶן בַּיי זַיין נָאמֶען (שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁאַתָּה יָרֵא אֶת שְׁמוֹ) וַוייל דוּ הָאסְט מוֹרָא פַאר זַיין נָאמֶן (תְּהֵא זָהִיר בִּשְׁבוּעָתְךָ) וֶועסְטוּ זַיין גֶעהִיט מִיט דַיין שְׁבוּעָה זָאלְסְט נִיט פַאלְשׁ שְׁוֶוערֶן (וְאִם לַאו לֹא תִּשָּׁבַע) אוֹיבּ דוּ בִּיזְט נִיט אַזוֹ פְרוּם, זָאלְסְטוּ נִיט שְׁוֶוערֶען בַּיי דֶעם נָאמֶן הקב"ה: (יד) וּמֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם). זָאגְט רַשׁ"י (הוּא הַדִּין לָרְחוֹקִים) צוּ דִי גֶעטֶער ... דִי וַוייטֶע פֶעלְק[ער]

שפתי חכמים

אחד שני מזוזות אבל לכל פתח שבבית צריך מזוזה אחת ולא כי"מ דכוונת הכ' הוא דפתח שאין לה אלא מזוזה בלד אחד מן הפתח חייב לקבוע מזוזה באותו פתח (מנחות לא): ו פי' מבית עבדים שהייתם שם עבדים לא מבית העבדים כי לא היו עבדים לעבדים: ז לא שהוא מלוה לישבע כמו את ה' אלהיך תירא ואותו תע[בד] שכל אחד מהם מלוה בפ"ע אלא אם יש בך כל המדות הללו וכו'

ליקוטים על התורה

(יג) אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וגו'. דֶר מדרש זָאגְט דֶער מֶענְטְשׁ וָוס הָט מוֹרָא פַר הקב"ה אַזוֹ וִוי אַבְרָהָם אוּנ יוֹסֵף אוּנ אִיוֹב הָאבְּן מוֹרָא גֶעהַאט, וְאוֹתוֹ תַעֲבֹד, אוּנ דֶער מֶענְטְשׁ הָאט נִיט אֵיין אַנְדֶער בַּשֶׁעפְטִיגוּנְג נָאר צוּ דִינֶען הקב"ה, עֶר דַאוֶוינְט אוּנ לֶערְנְט טָאג אוּנ נַאכְט, אוּנ עֶר מַאכְט חֲתוּנָה זַיינֶע טֶעכְטֶער צוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים דֶער מֶענְטְשׁ מֶעג שְׁוֶוערֶען בַּיי דֶעם נָאמֶען פוּן הקב"ה, אָבֶּער דֶער מֶענְטְשׁ וָוס הָאט נִיט דִיא דְרַיי זַאכֶען טָאר נִיט שְׁוֶוערֶן, דִי גמרא זָאגְט טוֹיזֶענְד שְׁטֶעט זֶענֶען חָרֵב גֶעוָוארֶען וֶועגֶען שְׁבוּעוֹת, אוּנ נִיט וֶועגֶען פַאלְשֶׁע שְׁבוּעוֹת נָאר וֶועגֶן אֶמֶתֶע שְׁבוּעוֹת, זֵיי הָאבֶּן גֶעטָאהְן וִוי זֵיי הָאבֶּן גֶעשְׁווָארֶן פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען זֶענֶען זַייא גֶעשְׁטְרָאפְט גֶעוָוארֶן, זֶעהְן מִיר וִויא וַויִיט יֶעדֶער מֶענְטְשׁ דַארְף זַיין גֶעהִיט נִיט צוּ שְׁוֶוערֶען, אֲפִילוּ אוֹיף אֶמֶת, עֶס זֶענֶען דָא דְרַייעֶרְלֵייא שְׁבוּעוֹת, אֵיין שְׁבוּעָה אֱמֶת צוּ מַאכֶן זַיינֶע רֵייד מֶען זָאל אִים גְלוֹיבֶּען וָוס עֶר זָאגְט, דָאס זָאל מֶען גֶעוִויס נִיט שְׁוֶוערֶן, אוּנ אֲפִילוּ עֶר הָט אַ דִין תּוֹרָה אוּנ בֵּית דִין גִיבֶּען אִים אַ שְׁבוּעָה, אוֹיבּ עֶס אִיז נָאר מֶעגְלִיךְ צוּא בַּצָאהְלִין אוּנ נִיט שְׁוֶוערֶען, זָאל מֶען נִיט שְׁוֶוערֶען, אוּנ אֲפִילוּ שְׁוֶוערֶן צוּ טָאהְן אַ מִצְוָה אָדֶער נִיט צוּ טָאהְן אַ עֲבֵירָה זָאל מֶען אוֹיךְ נִיט שְׁוֶוערֶן, וַוייל אַז עֶר וֶועט שְׁוֶוערֶן וֶועט דֶער יֵצֶר הָרַע זִיךְ נָאךְ מֶעהְר שְׁטַארְקֶן עֶר זָאל הָאבֶּן דִי עֲבֵירָה פוּן אַפַאלְשֶׁע שְׁבוּעָה אוֹיךְ, וִויא מִיר זֶעהֶן דָוִד הַמֶּלֶךְ ע"ה הָאט זִיךְ בֶּערִי[מְט] נִשְׁבַּעְתִּי וָאֲקַיֵּמָה, אִיךְ הָאבּ גֶעשְׁוואָרֶען אוּנ הָאבּ מְקַיֵּים גֶעוועזְן דִי שְׁבוּעָה, פַארְשְׁטֵייעֶן מִיר אַז בַּייא אוּנְז אִיז דָס אַ שְׁוֶוערֶע זַ[אךְ] דְרִיבֶּער וואל דֶעם מֶענְטְשׁ וָוס שְׁוֶוערְט נִיט:

פירוש לתורת אלהים

גָאט זָאלְסְטוּ דִיךְ פָארְכְטֶען וְאוֹתוֹ תַעֲבֹד אוּנ אִ[הם] זָאלְסְט דוּ דִינֶען אוּנ אַז דוּ הָאסְט אִין דִיר דִי מִדּ[וֹת] וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ מֶעגְסְטוּ שְׁוֶוערֶן בַּיי זַיין נָאמֶן וָואר[ום] דוּ וֶועסְט בְּוַדַּאי דִיךְ הִיטֶען דוּ זָאלְסְט אֱמֶת שְׁוֶוע[רֶען] אָבֶּר אַז דוּ הָאסְט אִין דִיר נִיט דִי מִדּוֹת טָארְסְ[טוּ] נִיט שְׁוֶוערֶען בַּייא גָאטְס נָאמֶן: (יד) לֹא תֵלְכוּן אַחֲ[רֵי] אֱלֹהִים אֲחֵרִים אִיר זָאלְט נִיט גֵיין נָאךְ פְרֶעמְדֶע [גֶעטֶער] ... גֶעטֶער מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים פוּן דִי גֶעטֶער פוּן דִי פֶעלְקֶער אֲ[שֶׁר] סְבִיבוֹתֵיכֶם וָואס זֶענִין אַרוּם אַייךְ: (טו) כִּי אֵל קַנָּא [ה'] אֱלֹהֶיךָ וָוארוּם דַיין גָאט אִיז אַצָארֶענְדִיגֶער גָא[ט] בְּקִרְבֶּךָ צְוִוישֶׁן דִיר דַיין גָאט וָוס רוּהְט צְווִישֶׁן דִ[יר] אִיז עֶר זִיךְ נוֹקֵם פוּן דֶעם יְהוּדִי וָואס דִינְט כּוֹכָבִ[ים] וּמַזָּלוֹת פֶּן טָאמֶר וֶועט זַיין דֶר צָארֶן פוּן גָאט אַ[ף] דִיר וְהִשְׁמִידְךָ אוּנ עֶר וֶועט דִיךְ פַר טִילִיגֶן מֵעַל פְּ[נֵי] דֶר עֶרְד: (טז) לֹא תְנַסּוּ אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם אִיר זָאלְט נִ[יט]

מצות השם

(תכד) לֹא תְנַסּוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם. דָאס אִיז דִיא מִצְוָה אַז אֵיין אֱמֶתִין נָבִיא טָאר מֶען נִיט פְּרוּבֶּען צוּ פִיל אוּנ מֶען טָאר נִיט פְּרוּבֶּען גָאט צוּא עֶר וֶועט מְקַיֵּים זַיין דָאס וָואס עֶר הָאט אוּנְז צוּ גֶעזָאגְט דוּרךְ זַיינֶע נְבִיאִים אוּנ וִוידֶר טָאר אֵיין מֶענְטְשׁ נִיט זָאגֶען אִיךְ וֶועל טָאהֶן דִיא מִצְוָה אוּנ אִיךְ וֶועל זֶעהֶן צ[וּ] אִיךְ וֶועל וֶוערֶן גִיבֶּענְטְשְׁט צוּא אִיךְ וֶועל נִיט וֶוערֶען גֶבֶּענְטְשְׁ[ט] טָאר מֶען אַזוֹ נִיט. אוּנ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן אוֹיף יֶעדֶער אֶ[רְט] אוּנ יֶעדֶער צֵייט:

ההרם

ובשעריך: ס י והיה כי יביאך
יהוה אלהיך אל הארץ אשר
נשבע לאבתיך לאברהם ליצחק
וליעקב לתת לך ערים גדלת
וטבת אשר לא בנית: יא ובתים
מלאים כל טוב אשר לא מלאת
וברת חצובים אשר לא חצבת
כרמים וזיתים אשר לא נטעת
ואכלת ושבעת: יב השמר לך פן
תשכח את יהוה אשר הוציאך
מארץ מצרים מבית עבדים: יג את

אונקלוס

מזוזן ותקבענון בספי
ביתך ובתרעיך: י ויהי
ארי יעלנך יי אלהך
לארעא דיקים לאבהתך
לאברהם ליצחק וליעקב
למתן לך קרוין רברבן
וטבן די לא בניתא:
יא ובתין מלן כל טוב
די לא מליתא וגבין
פסילן די לא פסלתא
כרמין וזיתין די לא
נצבתא ותיכול ותשבע:
יב אסתמר לך דילמא
תנשי ית (דחלתא ד)יי
די אפקך מארעא
דמצרים מבית עבדותא:
יג ית יי אלהך תדחל

תולדות אהרן

ובשעריך יומא כס: ובתים חולין טז: השמר לך סוטה ה:

רש"י

ביתך. מזוזות כתיב שאין צריך אלא אחת: ובשעריך. לרבות שערי חצרות ושערי מדינות ושערי עיירות (יומא יא): (יא) חצובים. לפי שהיו מקום טרשין וסלעים נופל בו לשון חציבה: (יב) מבית עבדים. כתרגומו מבית עבדותא

בית יהודא

מזוזת (שאין צריך אלא אחת) אויף יעדער טיר דארף מען נאר איין מזוזה: [ובשעריך]. זאגט רש"י (לרבות שערי חצרות שערי מדינות ושערי עירות) די טויערן פון די הויפן, די טויערן פון לענדער, די טויערן פון שטעט, אויף אלע טויערן דארף זיין א מזוזה: (יא) [וחצובים]. זאגט רש"י (לפי שהיה מקום טרשין וסלעים נופל בו לשון חציבה) ווייל די ערד איז הארט און שטיינערדיג אז מען האט געדארפט מאכן אברונען האט מען געמוזט האקן אין די ערד, דריבער זאגט דר פסוק (בורות חצובים) אויסגעהאקטע ברונעם: (יב) [מבית עבדים]. זאגט רש"י (כתרגומו) ווי דר תרגום טייטשט (מבית עבדותא) פון קנעכט־שטוב (ממקום שהייתם

שפתי חכמים

...בר שנים אומרים פת דהיינו ארבע כלומר ארבע פרשיות בכל תפילין ועיין בתוספות סנהדרין ריש פ"ק: ה ר"ל שאין צריך על פתח

ליקוטי יקרים

אזוי גוט וויא די מתנה וואס איך שיק דיר, האט רבי אים צוריק געשיקט א מזוזה, אמאהל האט ארטבאן געטראפן רבי גייט אין גאס, האט ארטבאן געזאגט צוא רבי איך האב דיר געשיקט א מתנה וואס איז ווערט אגרויס פארמעגן, און דו האסט מיר געשיקט א מתנה וואס איז ווערט א גילדין, האט רבי געזאגט צו ארטבאן דו האסט מיר געשיקט א מתנה וואס איך דארף זיא היטען, און איך האב דיר געשיקט א מתנה וואס וועט דיך היטען, וויא עס שטייט אין פסוק בשכבך תשמור עליך, ווען דו וועסט ליגען וועט זיא דיך היטען:

פירוש לתורת אלהים

...יין שטוב ובשעריך און ביי איטליכן טויער: (י) והיה ...ן עס וועט זיין אז גאט וועט דיך ברענגען אל הארץ אשר נשבע צו דעם לאנד וואס ער האט געשווארן ...ר דיינע עלטערן צו אברהם צו יצחק און צו יעקב לתת לך צו געבין צו דיר ערים גדולות גרויסע שטעט וטובות און גוטע אשר לא בנית וואס דו האסט זיי ניט ...בויעט: (יא) ובתים און הייזער מלאים כל טוב וואס זענען ...ל מיט אלעם גוטן אשר וואס דו האסט זיי ניט דר...פלט ובורות חצובים און ברונעם אום געהאקטע אשר וואס דו האסט זיי ניט אום געהאקט כרמים וזיתים וויין ...גערטנער און אייל בירטען וואס דו האסט ניט געפלאנצט ואכלת ושבעת דו וועסט עסען און זאט זיין ...און מחמת גרוס גוטס וועסטו אפשר פאר געסן אן גאט: (יב) זאג איך דיר השמר לך דו זאלסט דיך ...היטן פן טאמער וועסטו פר געסן אן גאט אשר הוציאך וואס ער האט אוס גיצויגען דיך מארץ מצרים פון דעם ...לאנד מצרים מבית עבדים פון דער ארט וואס איר זענט דארטן געווען קנעכט: (יג) את יי אלהיך תירא פר דיין

מצות השם

...ן די גמרא שרייבט אז יעדער וואס ער לייגט תפילין אויף דר האנט ...ן אויף דעם קאפ און האט ציצית אין זיינע קליידער און מזוזות ...ן די טירן וועט ער אזוי גיך ניט זינדיגען ווארום ער האט זיך אלע מאל צוא דער מאנען אן דיא מצות און זייא זענען אים מציל פון עבירות און דיא מצות גייען אן אויף יעדער ארם און יעדער צייט:

בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ
וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ: ח וּקְשַׁרְתָּם
לְאוֹת עַל־יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין
עֵינֶיךָ: ט וּכְתַבְתָּם עַל־מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ

בְּמִתְּבָךְ בְּבֵית
וּבִמְהָכָךְ בְּאָרְחָ
וּבְמִשְׁכְּבָךְ וּבְמִקִימָךְ
ח וְתִקְטְרִנּוּן לְאָת
יְדָךְ וִיהוֹן לִתְפִלִּין בּ
עֵינָךְ: ט וְתִכְתְּבִנּוּן
תו"א בשבתך ברכות יא יז שבת כב: וכ

ברכות יא: ובשכבך שם יד: וקשרתם גיטין פה מנחות לב לה לו לז מב ערכין ג: על ידך מנחות לז ערכין יט: לטטפת זבחים לז מנחות לד ערכין ג לו: עיניך מנחות לו: וכתבתם ברכות יד טו שבת קג גיטין מה מנחות לג לד לז מב מד: על מזוזות שם לד: ביתך יומא יא מנחות שם חולין קלה:

בעל הטורים

(ז) ובקומך. תגין על הקו"ף לומר כשיעמוד בבוקר יתפלל ק' ברכות ויגלגל מל"ח קללות ועוד שתים גם כל חלי וכל מכה: (ח) טטפת. ט' ו' כנגד ט' איברים שברא"ש: ידך. בני' גובה היד: (י) סמך והיה כי יביאך לפרשת שמע לומר לך שבזכות תורה תפילין ומזוזה יכנסו לאר

בית יהודא

לְעַשֶׂה עִיקָר וְאַל תַּעֲשֶׂם טָפֵל) דַיין עִיקָר בַּשֶׁעפְטִיגוּנְג אִין דַיין לֶעבְּן זָאל זַיין תּוֹרָה אוּנ מִצְוֹת פוּן וֶועגְן דִי נְשָׁמָה, אוּנ דִי זַאכְן וָוס גֶעהֶערְן צוּם גוּף, הַאנְדְל, אַרְבֶּעט, זָאל זַיין אַלֶּעבְּן זַאךְ, אוּנ נִיט פַארְקֶערְט דֶר עִיקָר זָאל זַיין הַאנְדְל מִיט אַרְבֶּעט אוּנ תּוֹרָה מִיט מִצְוֹת אַלֶעבְּן זַאךְ: וּבְשָׁכְבְּךָ). זָאגְט רַשִׁ"י (יָכוֹל אֲפִילוּ שָׁכַב בַּחֲצִי הַיּוֹם) אִיךְ וָואלְט מֵיינֶען אֲפִילוּ עֶר הָט זִיךְ גֶעלֵייגְט אִין מִיטֶן טָאג דַארְף עֶר אוֹיךְ לַייעֶנֶן קְרִיאַת שְׁמַע (תַּלְמוּד לוֹמַר וּבְקוּמֶךָ) שְׁטֵייט אִין פָּסוּק וֶוען דוּא וֶועסְט אוֹפְשְׁטֵיין זָאלְסְטוּ לֵייעֶנֶען קְרִיאַת שְׁמַע (יָ אֲפִילוּ עוֹמֵד בַּחֲצִי הַלַּיְלָה) אִיךְ וָואלְט מֵיינֶען אֲפִילוּ עֶר שְׁטֵייט־אוֹף אִין מִיטֶען נַאכְט זָאל עֶר אוֹיךְ לֵייעֶנֶען קְרִיאַת שְׁמַע (תַּלְ לוֹמַר בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ) שְׁטֵייט אִין פָּסוּק וֶוען דוּ וֶועסְט זִיצֶען אִין דַיין שְׁטוּב (וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ) וֶוען דוּ וֶועסְט גֵיין אִין וֶו עֶרען דוּ וֶועסְט זִיצֶען אִין שְׁטוּב, בַּיי נַאכְט, אוּנ וֶוען דוּ וֶועסְט גֵיין אִין וֶועג בַּייא טָאג, וַוייסֶען מִיר אַז מֶען דַא לֵייעֶנֶען קְרִיאַת שְׁמַע בַּיי טָאג אוּנ בַּיי נַאכְט, צוּ וָוס דַארְף שְׁטֵיין בְּשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ, וֶוען דוּ וֶועסְט דִיךְ לֵייגְן אוּנ וֶ דוּ וֶועסְט אוֹיפְשְׁטֵיין (דֶרֶךְ אֶרֶץ דִבְּרָה תּוֹרָה) נָאר דִי תּוֹרָה הָאט גֶעלֶערוּנְט דֶעם מֶענְטְשׁ דֶרֶךְ אֶרֶץ (זְמַן שְׁכִיבָה וּזְמַן קִי וֶוען אִיז דִי צַייט צוּ גֵיין שְׁלָאפֶן „בַּיי נַאכְט", וֶוען אִיז דִיא צַייט צוּם אוֹפְשְׁטֵיין, אִין דֶר פְרִיה: (ח) וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת יָדֶךָ). (אֵלּוּ תְּפִלִּין שֶׁבַּזְּרוֹעַ) דָס מֵיינְט מֶען דִי תְּפִלִּין וָוס אוֹף דִיא הַאנְט: וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ). (אֵלּוּ תְּפִלִּין שֶׁבָּרֹא מֵיינְט מֶען דִי תְּפִלִּין וָואס אוֹיף דֶעם קָאפּ (וְעַל שֵׁם מִנְיַן פַּרְשִׁיּוֹתֵיהֶם נִקְרְאוּ טֹטָפֹת) וֶועגֶן דֶעם צָאל פוּן דִי פַּרְשׁ וֶוערְט דִי תְּפִלִּין וָוס אוֹף דֶעם קָאפּ גֶערוּפֶן טֹטָפֹת, וַוייל אִין דִי תְּפִלִּין וָוס אוֹף דֶעם קָאפּ זֶענֶען דָא פִיר פַּרְשִׁיּוֹת, דְרַ וֶוערְט דִי תְּפִלָּה גֶערוּפֶען טֹטָפֹת (טַט בְּכַתְפִּי שְׁתַּיִם) אִין לַאנְד כַּתְפִּי אוֹיף צְוֵויי זָאגְט מֶען טַט (וּפַּת בְּאַפְרִיקִי שְׁתַּיִם) אַפְרִיקִי אוֹיף צְוֵויי זָאגְט מֶען פַּת, טָט־פַּת, אִיז פִיר: (ט) וּבִמְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ). זָאגְט רַשִׁ"י (מְזוּזַת כְּתִיב) עֶס שְׁטֵ

רש"י

עסם עיקר ואל תעסם טפל: ובשכבך. (שם) יכול א שכב בחלי היום ת"ל ובקומך יכול אפי' עמד בחלי הל ת"ל בשבתך בביתך א ובלכתך בדרך דרך ארץ דב תורה זמן שכיבה וזמן קימה: (ח) וקשרתם לאות ידך. אלו תפילין שבזרוע: והיו לטטפת בין עיני אלו תפילין שבראש ועל שם מנין פרשיותיהם נקראו ב טט טט בכתפי ג שתים פת באפריקי ד שתים: (ט) מזו

שפתי חכמים

אלא בם ולא בדברים אחרים: א (קל"מ) נ"ל דה"פ דא"ל בשכבך ובקומך דוקא אפי' בחלי היום ובחלי הלילה. מדכתיב בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך אם כן כל היום וכל הלילה יקראו קריאת שמע וא"כ הל"ל ודברת בם יומם ולילה אלא דרך ארץ וכו' ויהיה בשכבך ובקומך פי' על בשבתך בביתך ובלכתך בדרך בשבתך וגומר ואימתי בזמן שכבך ובזמן קומך דהיינו שחרית וערבי ב ר"ל דדומה כאלו כתיב שני פעמים שנים טט פי' שנים הו ג דבכתפי בשרולים לדבר שנים אומרים טט: ד דבאפריקי כשר

ליקוטי יקרים

(ט) וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת וגו'. דֶר יְרוּשַׁלְמִי שְׁרַייבְּט אֲשֶׁר הָט גֶעהֵייסֶן אַרְטַבַאן הָט גֶעשִׁיקְט אַמַתָּנָה צוּ רַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא אַמַייעֶרִין בְּרִילַאנְט אוּנ עֶר הָאט גֶעזָאגְט צוּם שָׁלִיחַ עֶר זָאל זָאגֶען צוּ רַבִּי עֶר זָאל אִים שִׁיקֶען צוּרִיק אַמַתָּנָה וָואס זָאל זַיין

פירוש לתורת אלהים

רֵייד זָאל נָאר זַיין אִין דִבְרֵי תּוֹרָה בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵי בְּשָׁעַת דוּ זִיצְט אִין דַיין שְׁטוּב, וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ אוּנ וֶ דוּ גֵייסְט אִין וֶועג וּבְשָׁכְבְּךָ אוּנ אִין דֶר צַייט פוּן דַ לֵייגֶן דִיךְ דָס אִיז בַּיי נַאכְט וֶוערְט גְרוּפֶן דִי צַי פוּן לֵייגֶן שְׁלָאפִין זָאלְסְטוּ לֵייגֶן קְרִיאַת שְׁמַע פוּן מַעֲרִיב וּבְקוּמֶךָ אוּנ אִין דֶער צַייט פוּן דַיין אוֹיף שְׁטֵ אִין דֶר פְרִיא וֶוערְט גְרוּפֶען דִי צַייט פוּן אוֹיפְשְׁטֵיין זָאלְסְטוּ לֵייעֶנֶען קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית (ח) וּקְשַׁרְתָּם אוּנ דוּ זָאלְסְט זֵייא אָן קְנִיפֶּען לְאוֹת פַאר אַצֵייכֶן עַל יָדֶךָ אוֹיף דַיין הַאנְד דָאס מֵיינְט מֶען דִ תְּפִילִין שֶׁל יַד וְהָיוּ אוּנ זֵייא זָאלִין זַיין לְטוֹטָפוֹת צוּא תְּפִילִין בֵּין עֵינֶיךָ צְווִישֶׁן דַיינֶע אוֹיגֶן דָס מֵיינְט מֶ דִיא תְּפִילִין שֶׁל רֹאשׁ: (ט) וּכְתַבְתָּם אוּנ דוּ זָאלְסְט שְׁרַייבֶּן זֵיי עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ אוֹיף דִי בַּיי שְׁטִידְלֶען

מצות השם

אוֹיף דֶער נַאכְט אוּנ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן אוֹיף יֶעדֶער אָרְט אוּנ יֶעדֶער צַייט:

(תכא תכב) (וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ) דָאס אִיז דִי מִצְוָה אַז אֵיין יוד דַארְף לֵייגֶן תְּפִילִין אַלֶע טָאג אוּנ דָם אָרְט וְויא עֶר זָאל לֵייגֶען אִיז אוֹיף דִיא הַאנְד נָאךְ דֶעם עֶלִינְבּוֹגֶען וִוי דָאס גְרִיבִיל אִיז אוּנ אוֹיךְ דִיא תְּפִילִין אוֹיף דֶעם קָאפּ דָארְטִין וְויא דֶר מוֹחַ פוּן דֶעם קִינְד אִיז וֵוייךְ וְויא דִיא גְמָרָא שְׁרַייבְּט וֶוער עָס לֵייגְט תְּפִילִין מִיט רֵיינֶע גִידַאנְקִין אוּנ דֶער גוּף אִיז

רֵיין דֶער אִיז (מַאֲרִיךְ יָמִים) אוּנ אֵיין מֶענְטְשׁ טָאר נִיט א רֶעדִין וָוען עֶר לֵייגְט תְּפִילִין אוּנ עֶר טָאר נִיט לַאכֶען קֵיין פְרֶעמְדֶע מַחֲשָׁבוֹת הָאבֶּען נָאר עֶר מוּז זִיךְ אַוֶועק קָ פוּן אַלֶע פְרֶעמְדֶע מַחֲשָׁבוֹת עֶר זָאל דַאוֶוענֶען בְּכַוָּונָה דִיא מִצְוָה גֵייט אָן אוֹיף יֶעדֶער אָרְט אוּנ יֶעדֶער צַ בַּייא זְכָרִים:

(תכג) וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. דָס אִיז דִי מִצְוָ מֶען זָאל אָן שְׁלָאגֶען מְזוּזוֹת אוֹיף דִי טִירִין פוּן דִי הַיי

אונ

הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל־לְבָבֶךָ׃ ז וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם

די אֲנָא מְפַקֵּדָךְ יוֹמָא
דֵין עַל לִבָּךְ׃ ז וּתְתָנְּנוּן
לִבְנָךְ וּתְמַלֵּל בְּהוֹן

רשב"ם

(ז) ושננתם. לשון חדוד לפרשם היטב כמו אשר שננו כחרב לשונם׃

תו"א אשר אנכי ברכות יג ע"ב׃ על לבבך שם טו טז פסחים נו מגילה ג׃ ושננתם ברכות ד קידושין ל ע"א ודברת בם ברכות יג יומא יט׃

רש"י

נכיר בהקב"ה ומדבק בדרכיו (ספרי)׃ אשר אנכי מצוך היום. (שם) לא יהיו בעיניך כדיוטגמא ישנה שאין אדם סופנה צ אלא כחדשה ק שהכל רצין לקראתה. דיוטגמא מלות המלך הבאה במכתב׃ (ז) ושננתם. (שם) לשון חדוד הוא ר שיהיו מחודדים בפיך שאם ישאלך אדם דבר לא תהא צריך לגמגם בו אלא אמור לו מיד׃ לבניך. אלו התלמידים מצינו בכל מקום שהתלמידים קרוים בנים שנא' (דברים יד) בנים אתם לה' אלהיכם ואומר (מלכים ב ב) בני הנביאים אשר בבית אל. וכן בחזקיהו שלמד תורה לכל ישראל וקראם בנים שנא' (ד"ה ב כט) בני עתה אל תשלו וכשם שהתלמידים קרוים בנים שנא' בנים אתם לה' אלהיכם כך הרב קרוי אב שנא' (מלכים ב ב) אבי אבי רכב ישראל וגו'׃ ודברת בם. (ספרי) שלא יהא עיקר דבורך אלא ת בם

בית יהודא

וועסט לערנען אונ פון די מצות וואס דו וועסט טאן וועסטו דערקענען הקב"ה אונ וועסט דיך בהעפטן אין זיינע וועגן אין זיינע מדות, אונ פון דעם וועט זיך אין דיר דערוועקן אליבשאפט צו הקב"ה׃ (ו) ואשר אנכי מצוך היום. משה האט געזאגט צו די יודין (לא יהיו בעיניך כדיוטגמא ישנה שאין אדם סופנה) די תורה אונ מצות זאלן ניט זיין ביי דיר ווי איין אלטע דערציילונג, וואס אמענטש וויל דאס ניט הערן (אלא כחדשה) נאר עס זאל זיין ביי דיר ווי אנייע זאך (שהכל רצין לקראתה) וואס אלע לויפן צו איר הערן (דיוטגמא מצות המלך הבאה בכתב) דיוטגמא איז גזרות פון מלך געשריבענע, געדרוקטע, אז די גזרות זענען אלטע, וויל זיי קיינער הערן לייענען, יעדער זאגט מיר האבן דאס געהערט מיר ווייסן שוין, אבער אז עס קומט אנייער פאפיר מיט נייע גזרות לויפן אלע הערן׃ (ז) ושננתם. זאגט רש"י (לשון חדוד הוא) ושננתם איז דערטייטש זאלסט זיי שארפען (שיהיו מחודדים בפיך) זייא זאלען זיין שארפט אין דיין מויל (שאם ישאלך אדם דבר לא תהא צריך לגמגם בו) אויב איינער וועט דיך פרעגען אדין זאלסטו ניט דארפען טראכטען (אלא אמור לו מיד) נאר זאלסט באלד זאגען דעם דין׃ ולבניך. (אלו התלמידים) לבניך מיינט מען די זאלסט לערנען תורה מיט תלמידים (מצינו בכל מקום שהתלמידים קרוים בנים) מיר געפינען אין אלע ערטער אז תלמידים ווערן גערופן קינדער (שנאמר) עס שטייט אין פסוק (בנים אתם לה' אלהיכם) איר זייט קינדער צו הקב"ה, מיינט מען איר זייט תלמידים צו הקב"ה (ואומר) נאך זאגט דער פסוק (בני הנביאים אשר בבית אל) די קינדער פון די נביאים וואס זענען אין בית אל, מיינט מען די תלמידים פון די נביאים (וכן בחזקיהו שלמד תורה לכל ישראל וקראם בנים) דער מלך חזקיהו האט געלערנט תורה צו אלע יודין, זענען אלע יודין געוועזן זיינע תלמידים, אונ ער האט זיי גערופען מיינע קינדער (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק חזקיהו האט געזאגט צו די יודין (בני אתם) איר זייט מיינע קינדער (אל תשלו) איר זאלט ניט פארגעסן (וכשם שהתלמידים קרוים בנים) אונ אזוי ווי תלמידים ווערען גערופען קינדער (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק בנים אתם לה' אלהיכם איר זייט קינדער צו הקב"ה (כך הרב קרוי אב) אזוי ווערט דער רבי גערופען פאטער שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק אלישע דער תלמיד פון נביא אליהו האט געזאגט צו אליהו אבי אבי, מיין פאטער מיין פאטער׃ ודברת בם. מען מיינט (שלא יהא עיקר דבורך אלא בם) דיין עיקר ריידן זאל זיין נאר תורה אונ מצות

שפתי חכמים

דעת אותו׃ צ סופנה ל' חשיבות הוא׃ ק וזהו דכתיב היום כלומר אלו נאמר היום דאל"כ מאי מלוך היום והלא זה מ' שנה שנלטוו עליה על כל התורה וכ"כ הרא"ם בעלמו לקנון כפ' היום לעשותם׃ ר מל' אלו גבור שנונים אבל לא ל' משנה דאם כן הל"ל ולמדתם׃ ש דאי בבנים ממש הא לעיל מיניה כתיב אתה ובנך ובן בנך וכאן כתיב דיקא לבניך אלא ע"כ אתלמידי׃ ת דאל"כ ודברת אותם הל"ל

פירוש לתורת אלהים

דיין הארצן דו זאלסט שטענדיג טראכטן אין זיי[ע"ר]׃ (ז) ושננתם לבניך אונ דו זאלסט זיי לערנען צו דיינע קינדער דאס מיינט מען דיא תלמידים [עיין רש"י] ודברת בם אונ דו זאלסט ריידען אין זייא דיין עיקר

מצות השם

(תיט) (ושננתם לבניך) דאס איז די מצוה אז מען זאל לערנען תורה אז דיא ווערטער זאלן זיין ביי דיר גוט אין זכרון דהיינו אז איין מענטש וועט דיך פרעגן זאלסטו ניט אין גראזין זאגן נאר דו זאלסט אים קענן תיכף זאגן׃ אונ ווידר לערנן מיר ארויס פון דעם פסוק אז יעדער יוד סייא איין ארעם מאן אונ סייא איין עושר סיי איין בחור אדער איין אלטער מאן איז ער מחויב אז ער זאל זיך אים זעצן איין צייט ער זאל אלע טאג עפים לערנען ביי טאג אונ ביי נאכט אונ עס איז איין מצוה אז יעדער פאטער זאל לערנען מיט זיין זון אונזערע הייליגע חכמים זאגען אז דיא מצוה פון דער תורה לערנען איז זייער גרויס אונ די מצוה גייט אן אויף יעדער ארט אונ יעדער צייט׃ (תכ) (ודברת בם בשבתך וכו' ובקומך) דאס איז דיא מצוה אז מען זאל לייענען (קריאת שמע) אין דער פריא אונ

משלי נחמיה

אין וועג מיט אזוי פיל געלט, האט ער גענומן דאס גאנצע פארמעגן אונ האט פאר אים געקויפט איין בריליאנט אונ האט אים גוט בעהאלטן, ווען ער איז געפארן אין וועג האט ער גיבאנדזשעט[?] אונ עס האט אים גיפעלט עסן, אונ ער האט קיין געלט געהאט צו קויפען עסן, אונ ער האט געלעבט מיט נויט פון הונגער, אונ צער, פון דעסטוועגן איז ער געוועזן אין הארצן פריליך, ווייל ער האט געוואוסט ער האט ביי זיך אטייערן בריליאנט ער וועט קומען אין זיין שטאט וועט ער דעם בריליאנט פארקויפן וועט ער זיין רייך גענוג. דאס זעלביגע איז ביי דעם מענטש וואס איז בהעפט צו הקב"ה מיט מורא אונ ליבשאפט מיט זיין גאנצן הארץ אפילו ער לעבט אויף די וועלט מיט אחעמקייט אונ מיט יסורים פון דעסטוועגן דארף ער זיין פריליך אין הארצן ווייל ער האט ביי זיך אזוי אטייערן בריליאנט, ער וועט אריבער גיין אויף די וועלט די עטליכע צהנדליג יארן אונ ער וועט קומען צו זיין אייביגן וואוינונג צו עולם הבא וועט ער זעהן ווייא רייך ער איז, ווי דר תנא זאגט איין שעה פארגעניגען צו עולם הבא איז טייערער פון אלע פארגעניגונגען פון די וועלט נאוה"ת׃

את יהוה אלהיך בכל־לבבך ובכל־
נפשך ובכל־מאדך: ו והיו הדברים

אלהך בכל לבך ובכל
נפשך ובכל נכסך:
ו ויהון פתגמיא האלין

תו"א בכל לבבך ברכות נו: ובכל פסחים כה יומא פב סנהדרין עד: והיו ברכות יג מגילה ט יז סוטה לב לג: הדברים סוטה לב:

רשב"ם

לעבוד עמו אל אחר אפי' לקסום קסמים כמו שפירשתי למעלה: (ה) ובכל נפשך. לפי פשוטו אפי' נוטלין את נפשך שהרי כבר אמר בכל לבבך:

בעל הטורים

בגימטריא בו ומלאת את לבבו. ובכל נפשך כיצחק שמסר נפשו להקב"ה. ובכל מאדך כיעקב דכתיב ביה וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך:

בית יהודא

ער הט פר אים מורא (כשהוא מטריח עליו) אייב דר בעל הבית בשוועדט אויף אים די ארבעט אביסל שטארקער (מניחו והולך לו) לאזט ער דעם בעל הבית אונ גייט אוועק פון אים, אבר דר קנעכט וום דינט זיין בעל הבית ווייל ער הט אים ליב, ביי דעם קנעכט איז ניטא אשווערע ארבעט, אלע ארבעטען זענן גרינג ביי ליבשאפט: ובכל לבבך. מיינט מען (בשני יצריך) מיט דעם יצר טוב אונ מיט דעם יצר הרע נאלע תאות וום געהערען צום גוף, דהיינו עסן טרינקן אונ נאך אזעלכע תאות זאל ער מייגן צו דינען מיט זיי הקב"ה, עיין בת"א בתחלתו (דבר אחר)

רש"י

מטריח עליו מניחו והולך לו: בכל לבבך. (ספרי) בשני יצריך, ד"א בכל לבבך שלא יהיה לבך חלוק על המקום: ובכל נפשך. אפילו הוא נוטל את נפשך: ובכל מאדך. (ברכות נז) בכל ממונך יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר ובכל מאדך. דבר אחר ובכל מאדך בכל מדה ומדה שמודד לך בין במדה טובה בין במדת פורענות וכן דוד הוא או' (תהלים קטז) כוס ישועות אשא וגו' (שם) צרה ויגון אמצא וגו': (ו) והיו הדברים וגו'. ומהו האהבה והיו הדברים האלה פ שמתוך כך אתה

נאך אפשט איז (בכל לבבך) מיינט מען (שלא יהיה לבך חלוק על המקום) אין דיין הארץ זאל ניט זיין קריג אויף הקב"ה, אוב עס איז אמענטשן שלעכט זאל ער ניט זיין בייז אויף הקב"ה, ווארים געווים איז דאס שלעכטע אויך צו גוטען: ובכל נפשך. מיינט מען (אפילו הוא נוטל את נפשך) אפילו מען זאגט צו דיר אויב דו וועסט מודה זיין אין הקב"ה וועט מען דיך הרגנן, אונ אויב דו וועסט לייקענען אין הקב"ה וועסטו לעבען, זאלסטו דיך לאזען הרגנן אונ ניט לייקענען אין הקב"ה: ובכל מאדך. מיינט מען (בכל ממונך) מיט דיין גאנצען געלט, אויב מען זאגט צו דיר אז דו וועסט מודה זיין אין הקב"ה וועט מען ביי דיר אוועקנעמען דיין גאנצען פארמעגן, זאלסטו דיין גאנצען פארמעגן אוועקגעבען אונ ניט לייקענען אין הקב"ה, הארט רש"י אז עס שטייט מען זאל דם לעבן אוועקגעבן אונ ניט לייקענן אין הקב"ה, וועט מען דאך דם געלט געווים אוועקגעבן, צו וואס שטייט ובכל מאדך, ענפערט רש"י (יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו) ווייל עס זענען דא מענטשען וום דם געלט איז ביי זיי ליבער ווי זייער לעבן (לכך נאמר ובכל מאדך) דריבר הט משה געזאגט ובכל מאדך, מיט דיין גאנצען פארמעגן, זאלסט ליב האבן הקב"ה מער ווי דו האסט ליב דיין פארמעגען (דבר אחר) נאך אפשט איז (ובכל מאודך) מיינט מען (בכל מדה ומדה שמודד לך בין במדה טובה בין במדת פורענות) מיט וועלכע מאס הקב"ה מעסט דיך סיי הקב"ה גיט דיר אלע גוטס סייא הקב"ה גיט דיר צרות זאלסטו ליב האבען הקב"ה (וכן דוד הוא אומר) דוד המלך ע"ה זאגט אויך אזוי (כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא) ווען איך טרינק אגלאז וויין ווענגען מיין הילף וום איך בין געהאלפן געווארען, לויב איך צו הקב"ה אונ זאג הקב"ה הט מיר געהאלפען (צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא) אונ ווען עס טרעפט מיר צרות אונ טרויער, בעט איך ביי הקב"ה ער זאל מיר העלפן (ומהו האהבה) מיט וום זאל מען ליב האבן הקב"ה (והיו הדברים האלה) אז דיא תורה אונ מצות וועלן זיין איינגעווארצילט אין דיין הארצען (שמתוך כך אתה מכיר בהקב"ה ומדבק בדרכיו) פון די תורה וום דו

שפתי חכמים

בשאר מלות יעבור ואל יהרג וכו' ול"ע (ועיין בקל"מ ובג"א): מ ר"ל למה כתיב לבבך בשני ביתי"ן ומפרש בשני יצריך וכו': נ דלטעם הראשון קשה וכי הלב הוא יצרו של אדם עד שיאמר בשני יצריך לכן אמר ד"א וכו' ולפי ד"א קשה למה אמר בכל לבבך הל"ל בכל לבך ל"פ גם לטעם ראשון: ס מהר"ן דאל"כ לכתוב חדא ותיתי אידך מיניה תרתי ל"ל אלא יש לך וכו' ל"פ שניסס שלא ליתן מקום לילה"ר והכי איתא במס' יומא (דף כב) ובסנהדרין (דף עד): ע דלפי טעם ראשון קשה הל"ל ממונך לכן פי' ד"א וכו' ולפי ד"א קשה הל"ל בכל מדך ל"פ גם לטעם ראשון: פ דאל"כ איך תפול אהבה בדבר שלא ראה ולא השיג מעולם אלא מתוך שיהיו הדברים האלה שהם המצות על לבבך שעל ידן אתה מכיר הקב"ה שלולא שברא ברצונו העולם לא הי' מצוונו במצות וע"י שתדע שסוף הכורא ונמנו הכל אתה אוהבו ומתאוה

פירוש לתורת אלהים

אלהיך דיין גאט [פ יו רמ"ן] בכל לבבך מיט אלע דיינע הערצער מיט דעם יצר הרע אונ מיט דעם יצר טוב ובכל נפשך אונ מיט דיין גאנצען לייב [עיין. רמ"ן] ובכל מאודך אונ מיט גאר דיין פאר מעג [עיין רמ"ן]: (ו) והיו אונ זיי זאלן זיין הדברים האלה די רייד אשר אנכי מצוך היום וום איך געבאט דיר היינט על לבבך אויף

משלי נחמיה

טאג ווי מיר זאגן אלע טאג המחזיר נשמות לפגרים מתים, הקב"ה גיט אלע טאג אין דר פריה צוריק די נשמות אין די טויטע קערפערס, ובכל מאודך, פר דיין גאנצען פארמעגן וום הקב"ה הט דיר געגעבן, אונ ווען אפילו ער הט ניט די אלע דריי זאכן איז ער גלייך ווי עס הט אמאל געטראפן איינר הט געהאט אגרויסן פארמעגן, אונ ווייל ער הט מורא געהאט צו וואנען אין די שטאט, ווייל אין איר זענן געווען פיל גנבים אונ גזלנים, הט ער געוואלט פארן אין איין אנדר שטאט וואנען, ער הט אבר מורא געהאט צו פארן העלפם אים דר יצר הרע אויך ער זאל קענען דינען גאט

מצות השם

דר מענטש דארף זיך צו היילגן זיינע געדאנקן אונ דארף ווייסן אז די גאנצע וועלט אונ אלדינג וום עס געפינט זיך אויף דער וועלט ווערט אלדינג בטל אונ עס איז גאר ניט ווערט נאר מען זאל ליב האבן דעם היילגען באשעפר אונזערע היילגע ספרים שרייבען איבער דעם שטעלט דער פסוק (בכל לבבך) דם מיינט מען אז דר מענטש זאל ליב האבן גאט מיט צוויי הערצער זאגט די גמרא אז דער פסוק מיינט ניט קיין צוויי הערצער ווארום אמענטש האט נאר איין הארץ נאר מען מיינט דער מענטש זאל ליב האבען גאט מיט דעם יצר הרע אונ מיט דעם יצר טוב ווארום אז דער מענטש האט ליב גאט אונ טוט זיינע מצות אונ די מצוה גייט אן אויף יעדער ארט אונ יעדער צייט:

ששי ד שְׁמַ֖ע יִשְׂרָאֵ֑ל יְהֹוָ֥ה אֱלֹהֵ֖ינוּ יְהֹוָ֥ה ׀ אֶחָֽד׃ ה וְאָ֣הַבְתָּ֔

מַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלָהַנָא
חַד׃ ה וְתִרְחַם יָת יְיָ

א שמע ישראל ברכות ו יא יג טו טז שבת
מב פסחים כו ר"ה לב מגילה יז כ חגיגה
ה לב מא גיטין ג ז סנהדרין פג מנחות לו
חולין לא: ואהבת את ברכות נד סג יומא כז:

בעל הטורים

מע ישראל שהזכיר אלו השמות כנגד האבות. ה' כנגד אברהם דכתיב· אני ה' אשר וגו'. אלהינו כנגד יצחק דכתיב בי' אנכי אלהי אברהם ה' אחד כנגד יעקב שנא' בו אני ה'· ע"ין דשמע גדולה שע' ים לישראל ונתן להם תורה שיש לה ע' שמות ונדרשת בע' פנים להבדיל בין ע' עכו"ם: ויש פסיק בין ה' ובין אחד לומר אע"פ תם כמה דמיונות ואע"פ שאני בא עם זה במדה"ד ועם זה במדה"ר אעפ"כ הכל אחד. אחד דל"ת גדולה לומר לך שתמליכהו בשמים ן ובד' רוחות העולם וגם שלא תטעה בדי"ש. וכן רי"ש דלא תשתחוה לאל אחר הרי"ם גדולה שלא תטעה בדל"ת: ד"א עי"ן ודל"ת ם הרי עד וזהו ואתם עדי נאם ה' וגם הקב"ה הוא עד לישראל כדכתיב והייתי עד ממהר. שמע. בגימטריא ת"י את"י שנה עמד ספסוק מתחיל בעי"ן ומסיים בדל"ת הרי עד שהעדים בורחים מהקורא שמע בכוונה. ואהבת אותיות האבות. בכל לבבך. כאברהם

ס"ע' רבתי ס"ד' רבתי

רשב"ם

(ד) ה' אלהינו ה' אחד. ה' הוא לבדו אלהינו. ואין לנו אלוה אחר עמו. וכן בדברי הימים ואנחנו ה' אלהינו ולא עזבנוהו. כלומר ה' אלהינו ולא העגלים שאתם משתחוים להם. ה' אחד. לו לבדו נעבוד ולא נצרף

רש"י

ה' אלהינו ה' אחד. ה' שהוא אלהינו עתה ולא י האומות ע"א הוא עתיד להיות ה' אחד שנא' (צפניה י אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' נר (זכריה יד) ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד: ואהבת. (ספרי) עשה דבריו מאהבה אינו דומה ה מאהבה ל לעושה מיראה העושה אצל רבו מיראה כשהוא

בית יהודא

נִיט צוּ לֶערְנֶען פוּן מִיר: (ד) והי אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד]. מֶען מֵיינְט (ה' שֶׁהוּא אֱלֹהֵינוּ עַתָּה וְלֹא אֱלֹהֵי הָאוּמּוֹת עוֹבְדֵי אֱלִילִים) הקב"ה וָוס אִיצְט אִיז עֶר נָאר אוּנְזֶער גָאט אוּנ נִיט דֶער גָאט פוּן דִי גֶעצִין דִינֶער (הוּא עָתִיד לִהְיוֹת ה' אֶחָד) עֶר וֶועט אַמָאל זַיין אֵיין גָאט אִיבֶּער דִי גַאנְצֶע וֶועלְט (שֶׁנֶּאֱמַר) וִוי עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (כִּי אָז אֶהְפֹּךְ אֶל עַמִּים שָׂפָה בְרוּרָה לִקְרֹא כֻלָּם בְּשֵׁם ה') דַאמָאלְס וֶוען מָשִׁיחַ וֶועט קוּמֶען וֶועט
[...]"ה פַארְקֶערֶען צוּ דִי פֶעלְקֶער אַקְלָארֶע שְׁפְּרַאכֶע אוּנ אַלֶע וֶועלֶען רוּפֶען דֶעם נָאמֶען פוּן הקב"ה (וְנֶאֱמַר) נָאךְ זָאגְט דֶער
[...] (בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה ה' אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד) אִין דֶעם טָאג וֶועלֶען אַלֶע מֶענְטְשֶׁען מוֹדֶה זַיין אַז הקב"ה אִיז אֵיינֶער אוּנ
נָאמֶען אִיז אֵיינֶער: (ה) וְאָהַבְתָּ]. מֵיינְט מֶען (עֲשֵׂה דְבָרָיו מֵאַהֲבָה) זָאלְסְט טאָן דִי רֵייד פוּן הקב"ה מִיט לִיבְּשַׁאפְט
[...] דּוֹמֶה עוֹשֶׂה מֵאַהֲבָה לְעוֹשֶׂה מִיּרְאָה) עֶס אִיז נִיט גְלַייךְ דִי מִצְוָה וָוס וֶוערְט גֶעטָאן מִיט לִיבְּשַׁאפְט, צוּ דִיא מִצְוָה
וֶוערְט גֶעטָאן וַוייל מֶען הָאט מוֹרָא (הָעוֹשֶׂה אֵצֶל רַבּוֹ מִיּרְאָה) דֶער קְנֶעכְט וָוס אַרְבֵּעט בַּיי זַיין בַּעַל הַבַּיִת וַוייל

דעת זקנים מבעלי התוספות

שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. בלא שלשה הזכרות אי ר שאם אמר שמע ישראל ה' אחד כל אומה ואומה אומרת עכו"ם שלהם שהוא אחד כשהוא אומר אלהינו יודע שעל י ישראל הוא מדבר ואם היינו אומרים ה' אחד משמע ינו אחר מן האלהות וכ"ש אם היינו אומרים אלהינו אחד כשאנו כופלים ה"ק ה' שהוא אדון שלנו הוא אחד באדנות עוד מלבדו. וצריך לומר אל מלך נאמן קודם שמע ישראל שבשלש תיבות הללו עם בשכמל"ו תמצא בק"ש רמ"ח ת כנגד רמ"ח אברים וכל האומר רמ"ח תיבות שבק"ש ן הקב"ה משמר רמ"ח איבריו וזש"ה שמור מצותי וחיה הקב"ה שמור את שלי ואני אשמור את שלך. א"ר נן בן הלפתא משל למלך שהיה לו כרם ביהודה ודירתו ל ולאחד יש לו כרם בגליל ודירתו ביהודה בכל שנה ושנה צריך זה שביהודה לילך לגליל וזה שבגליל לילך ליהודה נם כל אחד צרכי כרמו לימים פגעו זה בזה אמרו למה אנו מטריחין אני אפרנס כרמך שבעירי ואתה תפרנס כרמי שבעירך והזהר בה שאם אתה משמר היטב את שלי אני אשמור היטב את שלך:

שפתי חכמים

משה רבינו ע"ה אמר הקב"ה כל זה: כ דאל"כ שמע ישראל ה' אחד מיבעיא ליה אלא דהוי כאילו אמר שמע ישראל עכשיו הוא לבד ה' אלהינו אבל יבא זמן וכו' כלומר שיודו כל העובדי אלילים שהוא אחד בשמים ובארץ ובד' רוחות והוא סיחוד דמפקי רז"ל מהאי קרא כמש"ה והיה ביום ההוא יהיה ה' אחד: ל (הרא"ם) ולא הבינותי זה דהכא פי' ואהבת עשה דבריו מאהבה אינו דומה וכו' ומשמע שקאי אכל המצות ואחר זה פי' בכל נפשך אפי' הוא נוטל את נפשך דמשמע יהרג ואל יעבור ואלו בפרק בן סורר ומורה (דף עד) אמרו בכל נפשך אפי' הוא נוטל את נפשך ופירש"י שם דכתיב ואהבת את ה' אלהיך שלא תמירנו בעבודת אלילים ולכך נא' בכל נפשך כלומר תהא אהבתו חביבה לך יותר מכל החביב לך משמע בעבודת אלילים בלבד מיירי אבל

פירוש לתורת אלהים

גָאט פוּן דַיינֶע עֶלְטֶערֶען הָאט גֶערֶעט אוּנ הָאט צוּגֶעזָאגְט גֶעבֶּען לָךְ צוּ דִיר אֶרֶץ אַלַאנְד זָבַת וָואס רִינְט חָלָב [...]ךְ וּדְבָשׁ אוּנ הָאנִיק: (ד) שְׁמַע יִשְׂרָאֵל הֶער יִשְׂרָאֵל יְיָ גָאט אֱלֹהֵינוּ אוּנְזֶער גָאט יְיָ גָאט אֶחָד אִיז אֵיין אֵיינְצִיגֶער גָאט עֶס אִיז נִיטָא נָאךְ אַגָאט חוּץ אִים [פיין רש"י]: (ה) וְאָהַבְתָּ אוּנ דוּ זָאלְסְט לִיבּ הָאבֶּען אֶת יְיָ דֶעם גָאט

מצות השם

(ד) שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד. דָאס אִיז דִי מִצְוָה אַז מִיר יוּדֶען דַארְפֶען גְלֵייבֶּען אַז אוּנְזֶער גָאט אִיז אֵיינֶער אוּף [...] גַאנְצֶער וֶועלְט אוּנ דָס אִיז אוּנְזֶער עִיקָר אֱמוּנָה אוּנ מִיר דַארְפֶען [...] זִינֶען הָאבֶּען בְּשַׁעַת וֶוען מִיר זָאגֶען דֶעם פָּסוּק אִין דֶער (קְרִיאַת [...]ע) אַז אֲפִילוּ עֶס וֶועט קוּמֶען אֵיינֶער אוּנ וֶועט וֶועלֶען הַרְגֶענֶען אַז [...] זָאל לַייקֶענֶען ח"ו אָן גָאט וָואלְטֶען מִיר זִיךְ גֶעלָאזְט הַרְגֶענֶען אוּנ [...] וָואלְטֶען נִיט ח"ו גֶעלַייקֶנְט אָן גָאט אוּנ דִי מִצְוָה גֵייט אָן [...] זְכָרִים אוּנ בַּיי נְקֵבוֹת אוּיף יֶעדֶער אָרְט אוּנ יֶעדֶער צַייט:
(ה) וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ וגו' דָס אִיז דִי מִצְוָה אַז מִיר יוּדֶען דַארְפֶען צוּ קְלֶערֶען וִוי אַזוֹ מִיר זָאלֶען לִיבּ הָאבֶּען גָאט [...] דֶעם גַאנְצֶען הַארְץ אוּנ יֶעדֶר מֶענְטְשׁ דַארְף נָאר זַיינֶע מַחְשָׁבוֹת [...]ן וִוי אַזוֹ מֶען קֶען קוּמֶען אַז מֶען זָאל לִיבּ הָאבֶּען גָאט ב"ה אוּנ [...] הָאסְט זַיי לִיבּ מִיט דַיין גַאנְצֶען הַארְצֶען, וּבְכָל נַפְשְׁךָ, פַאר דַיין

משלי נחמיה

(ה) וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ וגו'. לְמָשָׁל עֶס זָאל טְרֶעפֶען אֵיינֶער הָאט קֵיין קִינְדֶער, אוּנ אִיז אָרֶעם, אוּנ אִיז קְרַאנְק צוּם שְׁטַארְבֶּען אוּנ פְּלוּצְלוּנְג אִיז צוּ אִים גֶעקוּמֶען אַנָבִיא אוּנ הָאט גֶעזָאגְט צוּ אִים דוּ וֶועסְט גֶעזוּנְד וֶוערֶען אוּנ וֶועסְט לַאנְג לֶעבֶּען, אוּנ דַיין וַוייבּ וֶועט זַיין מְעוּבֶּרֶת אוּנ וֶועט גִיבֶּארֶין אַבֶּען זָכָר, אוּנ דוּ וֶועסְט גֶעוִוינֶען אוּף דִי לַאטֶערִיע פִיל גֶעלְט אוּנ דוּ וֶועסְט רַייךְ וֶוערֶען, דִי לִיבְּשַׁאפְט וָוס דֶער מֶענְטְשׁ וָואלְט הָאבֶּען צוּ דֶעם נָבִיא פַאר דִי בְּשׂוֹרָה, אִיז גָאר נִיט צוּבֶּעשְׁרֵייבֶּען, אַזוֹ הָאט משֶׁה גֶעזָאגְט צוּ דִי יוּדִין דִי דְרַיי טוֹבוֹת גִיט דָאךְ צוּ דִיר הקב"ה אַלֶע טָאג, וִוי גְרוֹס דַארְף זַיין דַיין לִיבְּשַׁאפְט צוּ הקב"ה, דְרִיבֶּער וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ, זָאלְסְט לִיבּ הָאבֶּען דַיין גָאט בְּכָל לְבָבְךָ פַאר דַיין גַאנְצֶען הַארְצֶן פַאר דִי קִינְדֶער וָוס הקב"ה הָאט דִיר גֶעגֶעבֶּען וָוס פַאר דַיין גַאנְצֶען לֶעבֶּען וַוייל הקב"ה שֵׁיינְקְט דִיר דַיין לֶעבֶּען אַלֶע

יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם תֵּלֵכוּ לְמַעַן
תִּחְיוּן וְטוֹב לָכֶם וְהַאֲרַכְתֶּם יָמִים
בָּאָרֶץ אֲשֶׁר תִּירָשׁוּן׃ ו א וְזֹאת
הַמִּצְוָה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לְלַמֵּד אֶתְכֶם
לַעֲשׂוֹת בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים
שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ ב לְמַעַן תִּירָא
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר אֶת־כָּל־
חֻקֹּתָיו וּמִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּךָ
אַתָּה וּבִנְךָ וּבֶן־בִּנְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ
וּלְמַעַן יַאֲרִכֻן יָמֶיךָ׃ ג וְשָׁמַעְתָּ
יִשְׂרָאֵל וְשָׁמַרְתָּ לַעֲשׂוֹת אֲשֶׁר
יִיטַב לְךָ וַאֲשֶׁר תִּרְבּוּן מְאֹד
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ
לָךְ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ׃ פ

יָתְכוֹן תְּהָכוּן בְּדִ
דְּתֵיחוּן וְיֵיטַב לְכ
וְתוֹרְכוּן יוֹמִין בְּאַרְעָ
דִּי תֵירְתוּן׃ א וְדָ
תַפְקֶדְתָּא קְיָמַיָּא וְדִינַ
דִּי פַקִּיד יְיָ אֱלָהֲכ
לְאַלָּפָא יָתְכוֹן לְמֶעְבַ
בְּאַרְעָא דִּי אַתּוּן עָבְר
תַּמָּן לְמֵירְתַהּ׃ ב בְּדִ
דְּתִדְחַל קֳדָם יְיָ אֱלָ
לְמִטַּר יָת כָּל קְיָמוֹ
וּפִקּוֹדוֹהִי דִּי אֲנָא מְפַקֵּ
אַתְּ וּבְרָךְ וּבַר בְּרָ
כָּל יוֹמֵי חַיָּיךְ וּבְדִ
דְּיוֹרְכוּן יוֹמָיךְ׃ ג וּתְקַ
יִשְׂרָאֵל וְתִטַּר לְמֶעְבַּד
יֵיטַב לָךְ וְדִי תִסְ
לַחֲדָא כְּמָא דִּי מַ
יְיָ אֱלָהָא דַּאֲבָהָתָךְ
אַרְעָא עָבְדָא חֲלַב וּדְבַ

תו"א וזאת קמא פז׃

בעל הטורים

(ג) ט"ז פעמים כתיב זבת חלב
כתורה כנגד לדידי חזאי חלב ודבש
א"י והיו ט"ז פרסאות (על רוחב פרס
כאשר דבר ה' אלהי אבותיך לך. ו

פירוש לתורת אלהים

וָוס אַייֶער גָאט הָט אַייךְ גִיהֵייסֶן תֵּלֵכוּ זָאלְט אִיר גֵיין לְמַעַן תִּחְיוּן פוּן וֶועגֶן אִיר זָאלְט לֶעבֶּן וְטוֹב אוּנ עֶס זָאל אַייךְ גוּט זַיין וְהַאֲרַכְתֶּם אוּנ אִיר זָאלְט דֶר לֶענְגֶערִין יָמִים טֶעג אִיר זָאלְט אַקִיוּם הָאבֶּן בָּאָרֶץ אִין דֶעם לַאנְד וָואס אִיר וֶועט יַרְשִׁינֶען׃ (א) וְזֹאת הַמִּצְוָה אוּנ דָס אִיז דִי גְבָאט הַחֻקִּים דִי גְזֶעץ וְהַמִּשְׁפָּטִים אוּנ דִי גְרֶעכְט אֲשֶׁר צִוָּה וָוס אַייֶער גָאט הָט גְהֵייסֶן לֶערְנֶען אַייךְ לַעֲשׂוֹת בָּאָרֶץ צוּ טָאן דִי מִצְוֹת אִין דֶעם לַאנְד אֲשֶׁר אַתֶּם וָוס אִיר קוּמְט אַהִין לְרִשְׁתָּהּ צוּ יַרְשִׁינֶען זִיא׃ (ב) לְמַעַן תִּירָא דְרוּם זָאלְסְטוּ דִיךְ פָארְכְטֶן אֶת
יְיָ פַאר דַיין גָאט לִשְׁמֹר צוּ הִיטֶען אַלֶע זַיינֶע גְ
וּמִצְוֹתָיו אוּנ זַיינֶע מִצְוֹת וָואס אִיךְ גֶעבָּאט דִיר
דוּ אוּנ דַיין זוּהְן וּבֶן בִּנְךָ אוּנ דַיין זוּנְס זוּהְן כֹּל
אַלֶע טֶעג פוּן דַיין לֶעבֶּען כָּל זְמַן דוּ וֶועסְט לֶעבֶּ
זָאלְסְטוּ הִיטֶען דִי מִצְוֹת פוּן גָאט בָּרוּךְ הוּא וּלְ
אוּנ דְרוּם יַאֲרִיכוּן זַיי וֶועלֶן דֶר לֶענְגֶערֶן יָמֶיךָ דַי
טֶעג׃ (ג) וְשָׁמַעְתָּ אוּנ דוּ זָאלְסְט הֶערֶן יִשְׂרָאֵל וְשָׁ
אוּנ דוּ זָאלְסְט הִיטֶן לַעֲשׂוֹת צוּ טָאן דִיא מִצְוֹת
יִיטַב עֶס זָאל דִיר גוּט זַיין וַאֲשֶׁר תִּרְבּוּן אוּנ אִיר זָא
זִיךְ מֶערֶן דָס גוּטְס וֶועט זַיין כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אַזוֹ וִוי

משלי יהודא

אַזוֹ אִיז מִיט אוּנְז יוּדִין, פוּן דִי צַייט וָוס מִיר הָאבֶּן אוּנְז דֶערְוַוייטֶערְט פוּן הקב"ה, וָוס מִיר זֶענֶען גֶעקוּמֶען אִין גָּלוּת, וַוייט פוּן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וַוייט פוּן יְרוּשָׁלַיִם, אוּנ הקב"ה הָט צַער פוּן אוּנְזֶער דֶערְוַוייטֶערוּנְג וִוי דִי גְמָרָא זָאגְט הקב"ה זָאגְט מַה לּוֹ לְאָב שֶׁהִגְלָה אֶת בָּנָיו, וֶועלְכֶן פֶערְגֶענִיגֶען קֶען הָאבֶּען דֶער פָאטֶער אַז זַיינֶע קִינְדֶער זֶענֶען פוּן אִים פַארְטְרִיבֶּען, דְרִיבֶּר וֶוען עֶס וֶוערְט דִי יוּדִין שְׁלֶעכְט אִין גָּלוּת בַּאמָאלְס וַוארְט הקב"ה טָאמֶער וֶועלֶען זַיי טָאהְן
תְּשׁוּבָה וֶועלֶען זַיי צוּרִיק קוּמֶען אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אוּנ
יוּדִין טוּהֶען נִיט תְּשׁוּבָה אִין גָלוּת נָאר זַיי בֶּעטֶען הק
זָאל זַייא הֶעלְפֶען אִין גָלוּת, זָאגְט הקב"ה מִי יִתֵּן מִ
יְשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל וֶוער זָאל גֶעבֶּן יוּדִין זָאלֶן קוּמֶען אִין
אוּנ אִין צִיּוֹן זָאלֶן זַיי גֶעהָאלְפֶן וֶוערֶען, אוּנ מִי יִתֵּן וְ
לְבָבָם זֶה לָהֶם כָּל הַיָּמִים, הַלְוַאי וָואלְטֶען יוּדִין גֶעהַא
מִיר אֵייבִּיג אַזוֹ אַהַארְץ וִויא זַיי הָאבֶּן גֶעהַאט אַמָאהְ
מִיר, וָואלְטֶען זַיי גָאר נִיט פַארְטְרִיבֶּען גֶעוָוארְן פוּן

אֲשֶׁר דִּבְּרוּ אֵלֶיךָ הֵיטִיבוּ כָּל־
אֲשֶׁר דִּבֵּרוּ: כו מִי־יִתֵּן וְהָיָה לְבָבָם
זֶה לָהֶם לְיִרְאָה אֹתִי וְלִשְׁמֹר אֶת־
כָּל־מִצְוֹתַי כָּל־הַיָּמִים לְמַעַן יִיטַב
לָהֶם וְלִבְנֵיהֶם לְעֹלָם: כז לֵךְ אֱמֹר
לָהֶם שׁוּבוּ לָכֶם לְאָהֳלֵיכֶם: כח וְאַתָּה
פֹּה עֲמֹד עִמָּדִי וַאֲדַבְּרָה אֵלֶיךָ אֵת
כָּל־הַמִּצְוָה וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים
אֲשֶׁר תְּלַמְּדֵם וְעָשׂוּ בָאָרֶץ אֲשֶׁר
אָנֹכִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ:
כט וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹת כַּאֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם לֹא תָסֻרוּ יָמִין
וּשְׂמֹאל: ל בְּכָל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוָּה

מַלִּילוּ עִמָּךְ אַתְקִינוּ
דִּי מַלִּילוּ: כו לְוַי
יְהֵי לִבָּא הָדֵין לְהוֹן
...חַל קֳדָמַי וּלְמִטַּר
כָּל פִּקּוּדַי כָּל יוֹמַיָּא
...ל דְּיֵיטַב לְהוֹן
...נֵיהוֹן לְעָלַם: כז אֱזֵל
... לְהוֹן תּוּבוּ לְכוֹן
...שְׁכְּנֵיכוֹן: כח וְאַתְּ
...א קוּם קֳדָמַי וַאֲמַלֵּל
... יָת כָּל תַּפְקֶדְתָּא
...מַיָּא וְדִינַיָּא דִּי תַלְּפִנּוּן
...בְדוּן בְּאַרְעָא דִּי אֲנָא
... לְהוֹן לְמֵירְתַהּ:
...תִּטְּרוּן לְמֶעְבַּד כְּמָא
... פַקִּיד יְיָ אֱלָהֲכוֹן
...וֹן לָא תִסְטוּן יַמִּינָא
...מָאלָא: ל בְּכָל אָרְחָא
... פַקִּיד יְיָ אֱלָהֲכוֹן

בעל הטורים

...תה פה. תגין על פ"א רמז ליה ... כפריסות ובטהרה. ד"א ואתה בן ... ותחיה כמכין עמוד פנים. עמדי ...ופה שתעמוד באימה לפני וכפוף. ...בילך ירדתי יו"ד ירידות ונתתי לך עשר דברות:

תו"א מי יתן והיה ע"ז ה: למען ייטב שם ה: לך אמור שבת פז ביצה ה מ"ק טז יבמות מז סנהדרין נט ע"ו ... ואתה פה שבת שם מגילה כא יבמות שם ב"ה קו:

רשב"ם

...תה פה עמוד עמדי ואדברה אליך וגו' ועשו בארץ וגו'. זהו שאמר משה למעלה ואותי צוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם וגו' לעשותכם אותם בארץ:

פירוש לתורת אלהים

...ם אַלֵי אַז איר הָט צוּ מִיר גְרֶעט וַיֹּאמֶר אוּנ גָאט
...וּ מִיר גְזָאגְט שָׁמַעְתִּי אִיךְ הָאבּ גְהֶערְט דָאס
...וּן דֶעם פָאלְק אֲשֶׁר וָוס זֵיי הָאבְּן צוּ דִיר גְרֶעט
... זֵיי הָאבְּן בַּגִיטִיגְט כָּל אַלְץ וָוס זֵיי הָאבְּן גְרֶעט
...ידְן רֶעכְט: (כו) מִי יִתֵּן וֶוער ווָאלְט גֶעבְּן וְהָיָה
...אל זַיין דָם הַארְץ וָוס זֵיי הָאבְּן אַצוּנְד זָאל
...הֶם צוּ זֵיי לְיִרְאָה אוֹתִי צוּ פָארְכְטְן זִיךְ פַר מִיר
... אוּנ צוּ הִיטֶען אַלֶע מַיינֶע מִצְוֹת כָּל הַיָּמִים
...טֶעג אֵייבֶּעג דְרוּם אַז זֵייא וֶועלֶען הָאבְּן אַזוֹ
...ץ יִיטַב לָהֶם וֶועט זֵייא גוּט זַיין וְלִבְנֵיהֶם אוּנ צוּ
...ע קִינְדֶר לְעוֹלָם אוֹף אֵייבִּיג: (כז) לֵךְ גֵייא אוּנ
זָאג צוּ זֵיי שׁוּבוּ קֶערְט זִיךְ ווִידֶער צוּ אַייעֶרֶע גְצֶעלְטֶן:
(כח) וְאַתָּה פֹּה אוּנ דוּא בְּלַייב דָא שְׁטֵיין מִיט מִיר
וַאֲדַבְּרָה אוּנ אִיךְ וֶועל צוּ דִיר רֵיידֶען אֵת כָּל הַמִּצְוָה
אַלֶע מִצְוֹת וְהַחוּקִים אוּנ דִי גְזֶעץ וְהַמִּשְׁפָּטִים אוּנ דִיא
דִינִים אֲשֶׁר תְּלַמְּדֵם וָוס דוּ זָאלְסְט זֵיי לֶערְנֶען וְעָשׂוּ אוּנ
זֵיי זָאלֶן טָאן דִי מִצְוֹת אִין לַאנְד אֲשֶׁר וָוס אִיךְ וֶועל
צוּ זֵייא גֶעבְּן לְרִשְׁתָּהּ צוּ יַרְשִׁינֶען זִיא: (כט) וּשְׁמַרְתֶּם
אוּנ אִיר זָאלְט הִיטֶן לַעֲשׂוֹת צוּ טָאן כַּאֲשֶׁר צִוָּה אַזוֹ וִוי
אַייעֶר גָאט הָט אַייךְ גְבָאטֶן לֹא תָסוּרוּ אִיר זָאלְט נִיט
אָפּ קֶערֶן יָמִין וּשְׂמֹאל אִין דֶר רֶעכְטֶער זַייט אָדֶר אִין
דֶר לִינְקֶער זַייט: (ל) בְּכָל הַדֶּרֶךְ אִין דֶעם גַאנְצֶן וֶועג

משלי

...י יִתֵּן וְהָיָה לְבָבָם זֶה וגו'. צְווֵיי מָאל שְׁטֵייט מִי יִתֵּן,
...יין מָאהְל אִין דֶעם פָּסוּק, דָם אַנְדֶערֶע מָאהְל מִי יִתֵּן
...שׁוּעַת יִשְׂרָאֵל. דֶער עִנְיָן אִיז לְמָשָׁל אַגְבִיר הָאט
... אַאֵיינְצִיגֶען זוּהְן, דֶער זוּהְן אִיז אֶלְטֶער גֶעווָארֶן
... נִיט גֶעווָאלְט עֶסִין בַּיי זַיין פָּאטֶער, נָאר עֶר הָט
...דִילְט אוּנ פוּן זַיין פַארְדִינְסְט הָט עֶר זֵיי גֶעשְׁפֵּייזְט,
... הָט זִיךְ אִים גֶעמַאכְט אַגִישֶׁעפְט אִין אַווַייטֶע לַאנְד
... אִיז אַהִין גֶעפָארֶן ווָאהְנֶען, דֶר פָאטֶר הָט גֶעהַאט
...צֶער וָוס זַיין זוּהְן הָט זִיךְ אַזוֹ שְׁטַארְק דֶערְווַייטֶערְט
..., נָאר זַיין גַאנְצֶע טְרֵייסְט אִיז גֶעוֶוען טָאמֶער וֶועט

יהודא

דֶר גִישֶׁעפְט נִיט גוּט זַיין אוּנ עֶר וֶועט אָנְווֶערֶן זַיין בִּיסְל
גֶעלְט, וֶועט עֶר מוּזִין קוּמֶען צוּרִיק אַהֵיים, עֶס אִיז אָבֶּער
אַווֶעקְגֶעגַאנְגֶען פִיל יָאהְר אוּנ דִי גֶעשֶׁעפְטֶן פוּן דֶעם זוּהְן
זֶענֶען נִיט שְׁלֶעכְט גֶעגַאנְגֶען, אַמָאהְל פְּלוּצְלוּנְג הָט דֶר פָאטֶר
בֶּעקוּמֶען אַבְּרִיף פוּן זוּהְן מֶען הָט אִים בֶּעגַנְבֶת, אוּנ עֶר
בֶּעהָט אִים עֶר זָאל אִים שִׁיקֶען גֶעלְט אוֹיף פַּרְנָסָה, הָאט
דֶער פָאטֶער גֶעשְׁרִיבֶּען צוּם זוּהְן אוֹיף דִי צַייט הָאבּ אִיךְ
גֶעווַארְט, דוּ זָאלְסְט דַארְפֶען קֵיין פַּרְנָסָה הָאבְּן, וֶועסְטוּ
מוּזִין קוּמֶען אַהֵיים, צוּ וָואס זָאל אִיךְ דִיר שִׁיקֶען דַיין
פַּרְנָסָה פוּן ווַייטֶן, קוּם אַהֵיים, וֶועט דִיר קֵיין גוּטְס פֶעלֶן.

את־האדם וחי׃ כב ועתה למה נמות
כי תאכלנו האש הגדלה הזאת
אם־יספים | אנחנו לשמע את־קול
יהוה אלהינו עוד ומתנו׃ כג כי מי
כל־בשר אשר שמע קול אלהים
חיים מדבר מתוך־האש כמנו ויחי׃
כד קרב אתה ושמע את כל־אשר
יאמר יהוה אלהינו ואת | תדבר
אלינו את כל־אשר ידבר יהוה
אלהינו אליך ושמענו ועשינו׃
כה וישמע יהוה את־קול דבריכם
בדברכם אלי ויאמר יהוה אלי
שמעתי את־קול דברי העם הזה

אונקלוס

אֱנָשָׁא וְיִתְקַיָּם׃ כב וּכְעַ
לְמָא נְמוּת אֲרֵי תֵיכְלִנָנָ
אֶשָּׁתָא רַבְּתָא הָדָא אִ
מוֹסְפִין אֲנַחְנָא לְמִשְׁמַ
יָת קָל מֵימְרָא דַייָ אֱלָהָנָ
עוֹד וּמָיְתִין. אֲנַחְנָא
כג אֲרֵי מָן כָּל בִּשְׂרָ
דִי שְׁמַע קָל מֵימְרָא דַ
קַיָּמָא מְמַלֵּל מִגּוֹ אֶשָּׁתָ
כְּוָתָנָא וְאִתְקַיָּם׃ כד קְרַב
אַתְּ וּשְׁמַע יָת כָּל דִּ
יֵימַר יְיָ אֱלָהָנָא וְאַ
תְּמַלֵּל עִמָּנָא יָת כָּ
דִימַלֵּל יְיָ אֱלָהָנָא עִמָּ
וּנְקַבֵּל וְנַעְבֵּד׃ כה וּשְׁמִיעַ
קֳדָם יְיָ יָת קָל פִּתְגָּמֵיכוֹ
בְּמַלָּלוּתְכוֹן עִמִּי וַאֲמַר
יְיָ לִי שְׁמִיעַ קֳדָמַי יָ
קָל פִּתְגָּמֵי עַמָּא הָדֵי

בעל הטורים

(כד) ואת תדבר. בקול נמוך כאשה בעני סגולל לגכול: ואת תדבר. בגי' שמונה דברות:

רש"י

הוסיף להראות בחותו פומבי: (כד) ואת תדבר אלינו. התשתם ט את כחי כנקבה שנלטערתי עליכם ורפיתם את ידי י כי ראיתי שאינכם חרדים להתקרב אליו מאהבה וכי לא היה יפה לכם ללמוד מפי הגבורה ולא ללמוד ממני:

בית יהודא

אפשט איז ולא יסף מייגט מען (ולא הוסיף להראות באותו פומבי) הקב"ה איז ניט מער גיזעהן געווארן מיט אזוי א עפענטליכקייט: (כד) ואת תדבר אלינו. משה רבינו הט געזאגט צו די יודין (התשתם את כחי כנקבה) איר הט שוואך געמאכט מיין כח, איך בין געווארן שוואך ווי א נקבה (שנצטערתי עליכם) איך האב געהאט צער וועגן אייך (ורפיתם את ידי) איר הט שוואך געמאכט מיינע הענט (כי ראיתי שאינכם חרדים להתקרב אליו מאהבה) ווייל איך האב גיזעהן איר גלוסט ניט צו גענענען צוא הקב"ה מיט ליבשאפט (וכי לא היה יפה לכם ללמוד מפי הגבורה) וואלט דען ניט בעסער געוועזן פר אייך צו לערנען פון הקב"ה (ולא ללמוד ממני) אונ

שפתי חכמים

ל"פ ד"א וכו' ולפי ד"א קשה למה כתיב יסף הל"ל יוסיף לכך פי' גם טעם ראשון. פומבי פי' גלוי ומפורסם: ט כי נוכח הזכר אתה ונוכח הנקבה את: י מקשים העולם והלא הקב"ה הודה לדבריהם ואמר הטיבו אשר דברו. וי"ל לפי דעתו של משה שחשש שמא לא היו חרדים להתקרב אל ה' מאהבה היו אומרים דברים כאלה והשיב לו הקב"ה מפני יראת ה' אמרו זה להוציא את ישראל מן החשד מדעת

פירוש לתורת אלהים

פון הקב"ה אונ איז גבליבן לעבן. אבר די ישראל נאך איטליכן דבור וואס זייא האבען געהערט פון הקב"ה איז זייא די נשמה אוס גגאנגען נאר גאט ב"ה הט זיי לעבדיג גימאכט מיט דעם טל וום איז אן גברייט מען זאל מיט אים מחיה מתים זיין בשעת די גאולה וועט קומען וויא עס שטייט אין דער הייליגר גמרא אין דר (מסכת שבת דף פ"ט ע"ב). דרום האבען דיא ישראל גיזאגט ועתה למה נמות וגו': (כב) ועתה אצונד למה נמות ווארום זאלן מיר שטארבן כי תאכלנו ווארום עס וועט אונז פר ברענן האש דם גרוסע פייער אם אוב מיר וועלען מערן לשמוע צו הערן את קול יי אלהינו פון אונזר גאט עוד נאך ומתנו וועלן מיר שטארבן: (כג) כי ווארום מי איז דען דא פון אלע בשעפעניש אשר שמע וום הט געהערט קול דם קול פון דעם לעבעדיגן גאט מדבר וום רעדט מתוך האש פון דעם פייער כמונו אזו ווי מיר ויחי אונ ער זאל לעבן בלייבן: (כד) קרב אתה גנעהן דו ושמע אונ הער את וואס אונזר גאט וועט ריידן ואת אונ דו זאלסט ריידן צו אונז את אלץ וום גאט אונזר גאט וועט ריידן צו דיר ושמענו אונ מיר וועלן הערן ועשינו אונ מיר וועלן טאן: (כה) וישמע יי את קול דבריכם גאט האט גיהערט אייערע רייד

בדברכם

וַאֲמָתוֹ שׁוֹרוֹ וַחֲמֹרוֹ וְכֹל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ׃
ס חמישי יט אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה דִּבֶּר
יְהוָה אֶל־כָּל־קְהַלְכֶם בָּהָר מִתּוֹךְ
הָאֵשׁ הֶעָנָן וְהָעֲרָפֶל קוֹל גָּדוֹל וְלֹא
יָסָף וַיִּכְתְּבֵם עַל־שְׁנֵי לֻחֹת אֲבָנִים
וַיִּתְּנֵם אֵלָי׃ כ וַיְהִי כְּשָׁמְעֲכֶם אֶת־
הַקּוֹל מִתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ וְהָהָר בֹּעֵר
בָּאֵשׁ וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כָּל־רָאשֵׁי
שִׁבְטֵיכֶם וְזִקְנֵיכֶם׃ כא וַתֹּאמְרוּ הֵן
הֶרְאָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶת־כְּבֹדוֹ וְאֶת־
גָּדְלוֹ וְאֶת־קֹלוֹ שָׁמַעְנוּ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ
הַיּוֹם הַזֶּה רָאִינוּ כִּי־יְדַבֵּר אֱלֹהִים

אונקלוס

חֲמָרֵהּ וְכֹל דִּי לְחַבְרָךְ׃
יָת פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין
לִּיל יְיָ עִם כָּל קְהָלְכוֹן
טוּרָא מִגּוֹ אֶשָּׁתָא עֲנָנָא
אַמִּיטְתָא קָל רַב וְלָא
סַק וּכְתָבִנּוּן עַל תְּרֵין
יְחֵי אַבְנַיָּא וִיהָבִנּוּן לִי׃
וַהֲוָה כַּד שְׁמַעֲכוֹן יָת
לָא מִגּוֹ חֲשׁוֹכָא וְטוּרָא
עֵר בְּאֶשָּׁתָא וְקָרֶבְתּוּן
יָתִי כָּל רֵישֵׁי שִׁבְטֵיכוֹן
סָבֵיכוֹן׃ כא וַאֲמַרְתּוּן
א אַחְזְיָנָא יְיָ אֱלָהָנָא
ת יְקָרֵהּ וְיָת רְבוּתֵהּ
ת קָל מֵימְרֵהּ שְׁמַעְנָא
גּוֹ אֶשָּׁתָא יוֹמָא הָדֵין
זֵינָא אֲרֵי יְמַלֵּל יְיָ עִם

ר"א קול גדול סוטה י סנהדרין יא׃

רש"י

ט) ולא יסף. מתרגמינן ולא פסק (כפי שמדת כו"ד אינו
ול לדבר כל דבריו בנשימה אחת וצריך להפסיק ומדת
קב"ה אינו כן לא היה פוסק ומשלא היה פוסק לא היה
סיף) כי קולו חזק וקיים א לעולם. דבר אחר ולא יסף לא

בית יהודא

פסוק נֶחְמַד לְמַרְאֶה (דְמִתַּרְגְמִינַן) טַייטְשְׁט דֶר תַּרְגוּם (דְמִתְרַגַּג לְמֶחֱזֵי) עֶס אִיז גְלוּסְטִיג צוּ זֶעהֶן׃ (יט) וְלֹא יָסָף. זָאגְט רַשִׁ"י (מְתַרְגְמִינַן) דֶר תַּרְגוּם טַייטְשְׁט (וְלָא פְּסַק) עֶר הָט נִיט אוֹפְגֶעהֶערְט (לְפִי שֶׁמִּדַּת בָּשָׂר וָדָם אֵינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר כָּל דְּבָרָיו בִּנְשִׁימָה אַחַת וְצָרִיךְ לְהַפְסִיק) וַוייל אַמֶענְטְשׁ קֶען נִיט רֵיידֶען

גָנְצֶע אַלֶּע רֵייד מִיט אֵיין אָטֶעם מוּז עֶר אִין מִיטֶן אָפְּרוּהֶען אוּנ אוֹיפְהֶערֶן רֵיידֶען, אוּנ אַז נָאךְ דֶעם אָפְּרוּהֶען רֶעט עֶר ווייטֶער הֵייסְט דָס עֶר מֶערְט נָאךְ צוּ רֵיידֶען (וּמִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵּן) אָבֶּר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אִיז נִיט אַזוֹ, עֶר קֶען רֵיידֶען וִוי לַאנְג עֶר ווִיל (לֹא הָיָה פּוֹסֵק) אוּנ עֶר דַארְף נִיט אִין מִיטֶן אוֹפְהֶערֶען (וּמִשֶּׁלֹּא הָיָה פּוֹסֵק) אוּנ אַז הקב"ה הָט אִין מִיטֶן נִיט אוֹפְגֶעהֶערְט רֵיידֶען, נָאר עֶר הָט גֶערֶעט אַלְץ צוּזַאמֶען מִיט אֵיין מָאל (לֹא הָיָה מוֹסִיף) הָט עֶר דָאךְ נִיט גֶעמֶערְט צוּ רֵיידֶען (כִּי קוֹלוֹ חָזָק וְקַיָּים לְעוֹלָם) ווָארוּם זַיין שְׁטִימֶע אִיז שְׁטַארְק אוּנ בְּלַייבְּט אוֹיף אֵייבִּיג (דָּבָר אַחֵר) נָאךְ

שפתי חכמים

ולכן פירש התרגום לא תירוג שהוא לשון תמידה: ח ולפי טעם זה קשה פסיקא משום שהשמיע קולו החזק פעם אחד מש"ה יפסוק קולו

פירוש לתורת אלהים

עַלְד וַעֲבְדּוֹ אוּנ זַיין קְנֶעכְט וַאֲמָתוֹ אוּנ זַיין דִינְסְט שׁוֹרוֹ זַיין אָקְס וַחֲמוֹרוֹ אוּנ זַיין אֵייזִיל וְכֹל אוּנ אַלֶּע זַאכֶן פוּן דַיין חַבֵר זָאלְסְטוּ נִיט גְלוּסְטֶען׃ (יט) אֶת הַדְּבָרִים דִי רֵייד דִּבֶּר הָט גָאט גֶירֶעט אֶל כָּל צוּ אַלֶּע אֵייעֶר אֵיין זַאמְלוּנְג בָּהָר אוֹיף דֶעם בַּארְג מִתּוֹךְ הָאֵשׁ פוּן צְווִישֶׁן דֶעם פַייעֶר הֶעָנָן אוּנ פוּן דֶעם ווָאלְקִין וְהָעֲרָפֶל אוּנ פוּן דֶעם נֶעפִּיל קוֹל גָּדוֹל אַגְרוֹיס קוֹל וְלֹא יָסָף אוּנ עֶס הָאט נִיט אוֹיף גֶיהֶערְט [עיין רש"י] וַיִּכְתְּבֵם אוּנ עֶר הָט זֵייא גֶישְׁרִיבֶּן עַל שְׁנֵי אוֹיף צְווייא שְׁטֵיינֶערְדִיגֶע טָאבְלֶן וַיִּתְּנֵם אוּנ עֶר הָט זֵיי גֶגֶעבֶּן צוּ מִיר׃ (כ) וַיְהִי אוּנ עֶס אִיז גֶיוֶועֶן כְּשָׁמְעֲכֶם אַז אִיר הָט דֶר הֶערְט דָם קוֹל מִתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ פוּן צְווִישֶׁן דֶעם פִינְצְטֶערְנִישׁ וְהָהָר אוּנ דֶר בַּארְג הָט גִבְּרֶענְט אִין פַייעֶר וַתִּקְרְבוּן אֵלַי אוּנ אִיר הָט גֶענֶענְט צוּ מִיר כָּל אַלֶּע עֶלְצְטֶע פוּן אֵייעֶרֶע שְׁבָטִים וְזִקְנֵיכֶם אוּנ אֵייעֶרֶע זְקֵנִים׃ (כא) וַתֹּאמְרוּ אוּנ אִיר הָט גְזָאגְט הֵן הֶרְאָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ אוּנְזֶר גָאט הָט אוּנְז גֶעווִיזֶן אֶת כְּבוֹדוֹ זַיין כָּבוֹד וְאֶת גָּדְלוֹ אוּנ זַיין גְרוֹיסְקֵייט וְאֶת קוֹלוֹ אוּנ זַיין קוֹל הָאבֶּן מִיר גֶהֶערְט פוּן דֶעם פַייעֶר הַיּוֹם הַזֶּה דֶעם טָאג הָאבֶּן מִיר גֶזֶעהֶן כִּי יְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם אַז גָאט טוּט רֵיידֶן מִיט אֵיין מֶענְטְשֶׁן וָחָי אוּנ קָאן בְּלַייבֶּן לֶעבֶּן. אִין תַּרְגוּם יוֹנָתָן שְׁטֵייט (יוֹמָא הָדֵין חֲמֵינָא אֲרוּם מְמַלֵּל יְיָ עִם בַּר נַשׁ דְרוּחַ קַדִישָׁא בֵּיהּ וְיִתְקַיֵּים) דֶעם טָאג הָאבֶּן מִיר גֶזֶעהֶן אַז גָאט רֶעט מִיט אַזוֹ אַמֶענְטְשֶׁן ווָס אִיז דָא אִין אִים רוּחַ הַקּוֹדֶשׁ אוּנ עֶר קָאן בְּלַייבֶּן לֶעבֶּן ווָארוּם משֶׁה רַבֵּינוּ הָט גֶהֶערְט אַלֶּע דִבְּרוֹת

אִמֶּךָ כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְמַעַן
יַאֲרִיכֻן יָמֶיךָ וּלְמַעַן יִיטַב לָךְ עַל
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן
לָךְ: ס יז לֹא תִרְצַח ס וְלֹא תִנְאָף ס וְלֹא
תִגְנֹב ס וְלֹא־תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁוְא:
ס יח וְלֹא תַחְמֹד אֵשֶׁת רֵעֶךָ ס וְלֹא
תִתְאַוֶּה בֵּית רֵעֶךָ שָׂדֵהוּ וְעַבְדּוֹ

אונקלוס

כְּמָא דִי פַקְדָךְ יְיָ אֱלָהָךְ
בְּדִיל דְיוֹרְכוּן יוֹמָיךְ
וּבְדִיל דְיוֹטַב לָךְ עַ
אַרְעָא דַיְיָ אֱלָהָךְ
יָהֵב לָךְ: יז לָא תִקְטוֹל
נְפָשׁ. וְלָא תְגוּף. וְלָא
תִגְנוֹב (נַפְשָׁא). וְלָא
תַסְהֵד בְּחַבְרָךְ סַהֲדוּתָא
דְשִׁקְרָא: יח וְלָא תַחְמֵד
אִתַּת חַבְרָךְ וְלָא תֵרוֹג
בֵּית חַבְרָךְ חַקְלֵהּ
וְעַבְדֵּהּ וְאַמְתֵהּ תּוֹרֵהּ

הר"א למען קידושין לט מ קמא נה חולין קמא:

רשב"ם

(יט) ולא יסף. שוב לא נוסף קול גדול כזה בעולם לפי פשוטו כי כל יסף לשון תוספת. אם יספים אנחנו. אבל פשו תמו מן בלהות מגזרת האף תספה:

בעל הטורים

שגם בשבת כתיב וכבדתו שצריך לכבדו במאכל וכסות: ולמען ייטב לך. תגין על הטי"ת שעברתו אמו ט' חדשים ואבי ואמו נזהרו מט' מדות האמורות בנדרים וזה סימנם אסנ"ת משגע"ח נוטריקון בני אנוסה בני שנואה בני נדה בני תמורה בני מריבה בני שכרות בני גרושת הלב בני ערבוביא בני חלופה. פירוש בני אנוסה אע"ל שאם אנס אשה והוליד ממנה בן אלו אפי' היא אשתו ואנסה לתשמיש וכן שנינו במסכת כלה מפני מה הווין ליה לאדם בנים בעלי מומין מפני שתובעה ואשתו אינה נתבעת לו פי' אינה מתרצית לו ר' יהודה אומר מפני שאומרת לו בשעת תשמיש אנוסה אני וא"ב רוצה ואינה רוצה וכן איתא בעירובין כל הכופה אשת לדבר מצוה נקרא חוטא שנאמר גם בלא דעת נפש לא טוב נמצא כי האונס אסור אף באשתו אלא אם הוא צריך לאותה מעשה יפיים ואח"כ יבעול. בני שנואה כמשמעה והוא ששנואה בשעת תשמיש אבל אם היא רצויה בשעת תשמיש אע"פ שהיא שנואה שרי. בני נדה אע"פ שאינ ממזר מן התורה וי"מ שאחד מהם אז בגדוי שאסורים בתשמיש המטה וה"ה נמי אם אחד מהם אבל. בני תמורה שהיה מכוין לערוה ונזדמנה לו אשתו וי"מ אפי' שתיהן נשיו שנתכוין לזו ונזדמנה לו אחרת. בני מורדת דאמרה ליה לא בעינא לך ואעפ"כ הוא משמש עמה והרי היא אצלו כזונה ואפי' אם היה מדעתה. ולנוסחא אחרינא בני מריבה שהם מתקוטטים ביחד בכל פעם דהויא ביאה זו כמו זנות כיון שאינה מתוך אהבה. בני שכרות שהוא או היא שכורים. בני גרושת הלב שבלבו לגרשה אפי' אין בלבו שנאה כגון מאותן שכופין להוציא וגמר בלבו לגרשה ואחר כך בא עליה. בני ערבוביא שמשמש עם אשתו ונותן דעתו על אחרת אפילו שתיהן היו נשיו. בני חלופה שתובעת בפה והרי היא כזונה ואסור לקיימה אבל מי שאשתו מרצה אותו בדברים של רצוי ומקשטת עצמה לפניו כדי שיתן דעתו עליה על זו אמרו רז"ל שיולאים ממנה בנים חכמים ונבונים כלאה שילא ממנה יששכר וכל אלו הט' מדות אפילו אין צריכין לפריה ורביה כגון שהיא מעוברת אפ"ה בכל אלו המדות פוגם הולד ונקרא פושע: וצריך לכבדם בט' דברים מאכיל ומלביש וכו' כדאיתא בפ"ק דקידושין. י"ז תיבות יתרות דברות אחרונות על הראשונות כמנין טוב וזהו שכתוב כאן למען ייטב לך שאינן בראשונות: כאשר צוך ה' אלהיך. ס"ת בגימ' מרה: על האדמה וגו' וסמיך ליה לא תרצח משום דכתיב ולארץ לא יכופר לדם: (יז) וסמך לא תנאף לרציחה כדכתיב רצוח וגנוב ונאוף וכן המוציא ש"ז לבטלה כאילו ש"ד וכאן כתיב ולא תנאף ו' יתירה כנגד ו' פעמים מאררים וי"פ מרים דכתיבי בפ' סוטה וסמך לו ולא תגנוב משום מים גנובים ימתקו וכתיב ביה עוד וי"ו יתירה כנגד ו' דברים דכתיבי ברים משלי נארבה לדם נצפנה לנקי חנם וגו'. וסמך לו ולא תענה ברעך שהגונב מעיד עדות שקר בעצמו שגורם לו לימכר כעבד והוסיף בו וי"ו שבעדותו לוקה העולם שנבראו בו' ימים: (יח) וסמך לו ולא תחמוד שלא יחמוד אשת חבירו ויעיד בו עדות שקר לומר שמת כדי שישאנה. ושדהו הוסיף כאן שכבר הגיעו קרוב לארץ והיה להם שדות:

בית יהודא

מִצְוָה צוּ גֶעבְּן כָּבוֹד צוּ פָאטֶר אוּנ מוּטֶר זֶענֶן אוֹךְ דִי יוּדִין גֶעבָּאטְן גֶעוָוארֶן אִין מָרָה (שֶׁנֶּאֱמַר) ווִי עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (שָׁם שָׂם לוֹ חֹק וּמִשְׁפָּט) דָארְטְן אִין מָרָה הָט הקב"ה גֶעטָאן צוּ דִי יוּדִין חוּקִים אוּנ מִשְׁפָּטִים: (יז) וְלֹא תִנְאָף. זָאגְט רַשִׁ"י (אֵין לָשׁוֹן נִאוּף אֶלָּא בְּאֵשֶׁת אִישׁ) לֹא תִנְאָף מֵיינְט מֶען זָאלְסְט נִיט מְזַנֶּה זַיין מִיט אַ אִשָּׁה ווָאס הָט אַ מַאן: (יח) וְלֹא תִתְאַוֶּה. מֵיינְט מֶען (לֹא תֵרוֹג) זָאלְסְט נִיט גְלוּסְטְען (אַף הוּא לָשׁוֹן חֶמְדָּה) תֵּרוֹג אִיז דֶערְטַייטְשׁ גְלוּסְטְן (כְּמוֹ) ווִיא עֶס שְׁטֵייט אִין

רש"י

חוק ומשפט: (יז) ולא תנאף. אין ל' ניאוף אלא באשת איש: (יח) ולא תתאוה. לא תירוג אף הוא ל' חמדה כמו (בראשית ב) נחמד למראה דמתרגמינן דמרגג למחזי:

שפתי חכמים

בדאמרינן גבי פורים שקבלו עליהם לימי משתה ושמחה ולא לעשיית מלאכה (מגילה דף ה) לכן הזכיר להם העבדות כלומר כשאומר הרב לעבדו שישבות ממלאכה מן הדין שישמע לו כי המלאכה היא לרבו דאל"כ מה ענין הזכרת העבדות לכאן: ו וא"ת ל"ל לרש"י לפרש זה יותר מכל עשרת הדברות וי"ל דקשה לרש"י וי"ו דולא תנאף ל"ל ומתרץ אין ניאוף אלא באשת איש ומוסיף על ענין ראשון על לא תרצח כלומר הזהר במלוה זו דלא תרצח ובזה תפרוש מהרבה עבירות חדא דלא תנאף כי יעלה על דעתו שמא הבעל לא יתן לו אשתו ובזה יבא לידי רציחה וכן כולם ועיין בק"מ ישוב אחר ע"ז: ז ר"ל אין להקשות דהא התם כתיב לא תחמוד והכא כתיב לא תתאוה ומפרש אף הוא

פירוש לתורת אלהים

ווערן דער לֶענְגֶערְט דֵיינֶע טֶעג דוּ ווֶעסְט לַאנְג לֶעבְּן וּלְמַעַן יִיטַב לָךְ עֶס ווֶעט דִיר גוּט זַיין עַל הָאֲדָמָה אוֹיף דִי עֶרְד אֲשֶׁר יְיָ ווָאס דַיין גָאט ווֶעט דִיר גֶעבְּן: (יז) לֹא תִרְצַח דוּ זָאלְסְט נִיט מָארְדֶען וְלֹא תִנְאָף אוּנ דוּא זָאלְסְט נִיט מְזַנֶּה זַיין מִיט אַ אֵשֶׁת אִישׁ וְלֹא תִגְנֹב אוּנ דוּ זָאלְסְט נִיט גַנְבִינֶען וְלֹא תַעֲנֶה אוּנ דוּא זָאלְסְט נִיט עֵדוּת זָאגֶען אוֹיף דַיין חָבֵר עֵד שָׁוְא פַאלְטְשֶׁע עֵדוּת: (יח) וְלֹא תַחְמוֹד אוּנ דוּא זָאלְסְט נִיט גְלוּסְטִין דָם ווַייבּ פוּן דַיין חָבֵר וְלֹא תִתְאַוֶּה אוּנ זָאלְסְט נִיט גְלוּסְטֶן דָם הוֹיז פוּן דַיין חָבֵר שָׂדֵהוּ זַיין

מצות השם

(תפו) וְלֹא תִתְאַוֶּה) דָס אִיז דִי מִצְוָה אַז מֶען טָאר נִיט גְלוּסְטֶן אִין דֶער מַחֲשָׁבָה ווִי אַזוֹי מֶען זָאל אַוֶועק נֶעמֶן דֶעם חֲבֵרְס הוֹיז אָדֶער אַנְדֶערְע זַאכֶען אוּנ דִי מִצְוָה גֵייט אָן אוֹיף יֶעדֶער אָרֶם אוּנ יֶעדֶער צַיים:

פעלר

תַעֲשֶׂה כָל־מְלָאכָה אַתָּה | וּבִנְךָ־
וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ־וַאֲמָתֶךָ וְשׁוֹרְךָ
וַחֲמֹרְךָ וְכָל־בְּהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר
בִּשְׁעָרֶיךָ לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ
כָּמוֹךָ: טו וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ
מִצְרַיִם וַיֹּצִאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם
בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה עַל־כֵּן
צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת־יוֹם
הַשַּׁבָּת: ס טז כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־

כָּל עֲבִידָא אַתְּ וּבְרָךְ
וּבְרַתָּךְ וְעַבְדָּךְ וְאַמְתָךְ
וְתוֹרָךְ וַחֲמָרָךְ וְכָל
בְּעִירָךְ וְגִיוֹרָךְ דִּי בְקִרְוָךְ
בְּדִיל דִּי יְנוּחַ עַבְדָּךְ
וְאַמְתָךְ כְּוָתָךְ: טו וְתִדְכַּר
אֲרֵי עַבְדָּא הֲוֵיתָא
בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם וְאַפְּקָךְ
יְיָ אֱלָהָךְ מִתַּמָּן בִּידָא
תַּקִּיפָא וּבִדְרָעָא מְרָמָא
עַל כֵּן פַּקְּדָךְ יְיָ אֱלָהָךְ
לְמֶעְבַּד יָת יוֹמָא דְשַׁבְּתָא:
טז יַקַּר יָת אֲבוּךְ וְיָת אִמָּךְ

תו"א ושורך ק"א נד: וגרך יבמות מח: למען ינוח קמ"א נד:

בעל הטורים

בשבת: (טז) סמך כבד את אביך לשבת

רש"י

(שבת פז) קודם מתן תורה ד במרה: (טו) וזכרת כי עבד היית וגו'. (סנהדרין נו) על מנת כן פדאך ה ושתהיה לו עבד ותשמור מצותיו: (טז) כאשר צוך. אף על כבוד אב ואם נצטוו במרה שנא' (שמות טו) שם שם לו

בית יהודא

בִּיזְט אִין מָרָה גֶעוֶועֶן, אֵיידֶר דִי תּוֹרָה אִיז גִיגֶעבֶּן גֶעוָוארֶן: (טו) וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ וגו'. משֶׁה הָט גֶעזָאגְט צוּ דִי יוּדִין זָאלְסְט גֶעדֵיינְקֶן דוּ בִּיזְט גֶעוֶועֶן אַקְנֶעכְט אִין מִצְרַיִם (עַל מְנַת כֵּךְ פְּדָאֲךָ) אוֹיף דֶעם תְּנַאי הָט הקב"ה דִיךְ אוֹיסְגֶעלֵייזְט (שֶׁתִּהְיֶה לוֹ עֶבֶד וְתִשְׁמוֹר מִצְוֹתָיו) דוּ זָאלְסְט זַיין צוּ אִים אַקְנֶעכְט אוּן זָאלְסְט הִיטְן זַיינֶע גֶעבָאט: (טז) כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ. זָאגְט רש"י (אַף עַל כְּבוֹד אָב וָאֵם נִצְטַוּוּ בְּמָרָה) אֲפִילוּ דִיא

שפתי חכמים

במקום הראיה: ד מדכתיב בפרשה זו אלה החקים וגו' דמשמע שנאמרו י' דברות כאן כאשר נאמר שם א"כ היאך הוסיף משה בדברות כאשר צוך וגו' וכן פי' רש"י פ' ד' מיתות ועיין בתוספות פרק רבי עקיבא דף פ"ז וא"ת דלמא כאשר צוך וגו' קאי אפרשת המן דאף התם ליה על השבת וי"ל דלקמן גבי כבוד אב ואם גם כן כתיב כאשר צוך וגו' והתם ע"כ אין לומר כאשר צוך גבי מן דהא התם לא הזהיר על כיבוד אב ואם אף כאשר צוך גבי שבת לא קאי על אזהרת מן עכ"ל: ה (מהרא"י) מ"ס דידע שהוקשה להם השביתה ממלאכה

ליקוטים על התורה

פוּן דִי אַרְבֶּעט, וָואלְטְן מִיר מֵיינְען דָס זָאל זַיין בַּיי אִים דֶער גַאנְצֶר שַׁבָּת, אוּנ וֶועגֶן דֶעם הָט אִים הקב"ה גֶעגֶעבֶּן דֶעם שַׁבָּת עֶר זָאל זִיךְ אָפְּרוּהֶען פוּן דִי אַרְבֶּעט? דְרִיבֶּר זָאגְט דִי תּוֹרָה שָׁמוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת, זָאלְסְט הִיטֶען דֶעם טָאג שַׁבָּת זָאלְסְט אִין אִים קֵיין אַרְבֶּעט טָאן, נָאר נִיט וֶועגֶן דֶעם גוּף זָאלְסְטוּ רוּהֶען, נָאר לְקַדְּשׁוֹ, וֶועגֶן צוּ הֵיילִיגֶן אִים, וַוייל דִי גַאנְצֶע וָואךְ הָאסְטוּ קֵיין צַייט גֶעהַאט צוּ דַאוְונֶען וִויא מֶען דַארְף, אוּנ פִיל מָאל אֶפְּשָׁר אִין שׁוּהְל נִיט גֶעוֶועְן, נִיט גֶעזָאגְט אָמֵן, נִיט אָמֵן יְהֵא שְׁמֵיהּ רַבָּא, נִיט בָּרְכוּ, נִיט קְדוּשָּׁה, נִיט תְּפִלָּה בְּצִבּוּר, גִילֶערְנְט גֶעווים נִיט. דְרִיבֶּער זָאלְסְטוּ טָאן שַׁבָּת כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ אַזוֹי וִוי הקב"ה הָאט דִיךְ גֶעבָּאטֶען, זָאלְסְט דַאוְונֶען אִין שׁוּהְל לֶערְנֶען תּוֹרָה, וִוי דֶער שֻׁלְחָן עָרוּךְ שְׁרַייבְּט וָואס מִיר זָאגֶן שֵׁינָה בְּשַׁבָּת תַּעֲנוּג, אִיוּר דַארְף שְׁלָאפֶן שַׁבָּת וַוייל דָס אִיז אָפֶּערְגֶענִיגֶען צוּ שַׁבָּת, דָאס אִיז נָאר גֶעזָאגְט גֶעוָוארֶן פַאר דִי מֶענְטְשֶׁן וָואס לֶערְנֶען תּוֹרָה אַגַאנְצֶע וָואךְ, אָבֶּער בַּעֲלֵי בָּתִּים, סוֹחֲרִים, בַּעֲלֵי מְלָאכוֹת, פַר זֵיי אִיז נִיט גֶעגֶעבֶּן גֶעוָוארֶן דָאס שְׁלָאפֶן שַׁבָּת, פַארְקֶערְט שַׁבָּת ווייניגֶער שְׁלָאפֶען נָאר לֶערְנֶען תּוֹרָה וִויא אֵיינֶער קֶען, תְּהִלִּים זָאגֶען, דַאוְונֶען אִין שׁוּהְל, מִנְחָה אַייךְ, עֶסֶן דְרַיי סְעוּדוֹת וֶועגֶען מִצְוָה דֶעם מֶענְטְשׁ וֶועט הקב"ה גֶעבֶּען בְּרָכָה אוּנ הַצְלָחָה דִי גַאנְצֶע וָואךְ, וִוי דֶער זוֹהַר שְׁרַייבְּט כָּל שִׁתָּא יוֹמִין מֵהַאי יוֹמָא מִתְבָּרְכִין, אַלֶע זֶעקְס וָואכֶעדִיגֶע טֶעג וֶוערֶן גֶעבֶּענְטְשְׁט פוּן טָאג שַׁבָּת:

פירוש לתורת אלהים

תַּעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה זָאלְסְט נִיט טָאן אוּם שַׁבָּת קֵיין שׁוּם מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ דוּא אוּנ דַיין זוּן אוּנ דַיין טָאכְטֶער וְעַבְדְּךָ אוּנ דַיין קְנֶעכְט וַאֲמָתְךָ אוּנ דַיין דִינְסְט מוֹיד וְשׁוֹרְךָ וַחֲמוֹרְךָ אוּנ דַיין אָקְס אוּנ דַיין אֵייזִיל וְכָל בְּהֶמְתֶּךָ אוּנ אַלֶע דַיינֶע בְּהֵמוֹת וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ אוּנ דֶער גֵר וָוס עֶר אִיז אִין דַיינֶע שְׁטֶעט טָאר אוֹיךְ נִיט טָאן אַמְלָאכָה אוּם שַׁבָּת לְמַעַן יָנוּחַ דְרוּם עֶס זָאל רוּהֶען עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ דַיין קְנֶעכְט אוּנ דַיין דִינְסְט כָּמוֹךָ אַזוֹ וִויא דוּ: (טו) וְזָכַרְתָּ אוּנ דוּא זָאלְסְט גִידֶענְקִין כִּי עֶבֶד הָיִיתָ דוּא בִּיסְט גִיוֶועְן אַקְנֶעכְט אִין דֶעם לַאנְד מִצְרַיִם וַיּוֹצִיאֲךָ יְיָ אוּנ דַיין גָאט הָאט דִיךְ אוּם גִיצוֹיגֶן פוּן דָארְטֶן בְּיָד חֲזָקָה מִיט אַשְׁטַארְקִין כֹּחַ וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה אוּנ מִיט אוּם גִישְׁטְרֶעקְטֶע אָרֶעם אוֹיף דֶעם תְּנַאי הָט עֶר דִיךְ אוּם גִילֵייזְט דוּ זָאלְסְט הִיטֶען זַיינֶע מִצְוֹת עַל כֵּן דְרוּם צִוְּךָ הָט דַיין גָאט דִיךְ גִבָּאטֶן לַעֲשׂוֹת צוּ מַאכֶן אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת דֶעם טָאג שַׁבָּת דוּא זָאלְסְט הַאלְטֶען שַׁבָּת: (טז) כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ דוּ זָאלְסְט עֶרְלִיךְ הַאלְטִין דַיין פָאטֶר אוּנ דַיין מוּטֶער כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ אַזוֹ וִוי דַיין גָאט הָאט דִיר גִבָּאטִין לְמַעַן דְרוּם אַז דוּ וֶועסְט זֵיי עֶרְלִיךְ הַאלְטֶן יַאֲרִיכוּן יָמֶיךָ וֶועלִין

לְשֹׂנְאָ֑י׃ י וְעֹ֥שֶׂה חֶ֖סֶד לַאֲלָפִ֑ים
לְאֹהֲבַ֖י וּלְשֹׁמְרֵ֥י מִצְוֺתָֽו מצותי קרי ׃ ס
יא לֹ֥א תִשָּׂ֛א אֶת־שֵׁם־יְהֹוָ֥ה אֱלֹהֶ֖יךָ
לַשָּׁ֑וְא כִּ֣י לֹ֤א יְנַקֶּה֙ יְהֹוָ֔ה אֵ֛ת אֲשֶׁר־
יִשָּׂ֥א אֶת־שְׁמ֖וֹ לַשָּֽׁוְא׃ ס יב שָׁמ֣וֹר
אֶת־י֣וֹם הַשַּׁבָּ֔ת לְקַדְּשׁ֕וֹ כַּאֲשֶׁ֥ר צִוְּךָ֖
יְהֹוָ֥ה אֱלֹהֶֽיךָ׃ יג שֵׁ֤שֶׁת יָמִים֙ תַּֽעֲבֹ֔ד
וְעָשִׂ֖יתָ כָּל־מְלַאכְתֶּֽךָ׃ יד וְי֙וֹם
הַשְּׁבִיעִ֜֔י שַׁבָּ֖ת לַיהֹוָ֣ה אֱלֹהֶ֑יךָ לֹ֣א־

לְמַחְמַי בָּתַר אֲבָהָתְה[ון]
יְוְעָבֵד טֵיבוּ לְאַלְפֵי דָ[רִין]
לְרַחֲמַי וּלְנָטְרֵי פִּקּוּדַ[י]
יא לָא תֵימֵי יָת שְׁ[מָא]
דַּיְיָ אֱלָהָךְ לְמַגָּנָא אֲ[רֵי]
לָא יְזַכֵּי יְיָ יָת דִּי יֵ[ימֵי]
בִּשְׁמֵהּ לְשִׁקְרָא׃ יב נְ[טַר]
יָת יוֹמָא דְּשַׁבְּתָא
לְקַדָּשׁוּתֵהּ כְּמָא דִּי פַקְּ[דָךְ]
יְיָ אֱלָהָךְ׃ יג שִׁתָּא יוֹ[מִין]
תִּפְלַח וְתַעְבֵּד
עֲבִידְתָּךְ׃ יד וְיוֹמָ[א]
שְׁבִיעָאָה שַׁבְּתָא קֳ[דָם]
יְיָ אֱלָהָךְ לָא תַעְבֵּ[ד]

תו"א שמור ברכות כ ר"ה כז שבועות
כאשר צוך שבת מו סנהדרין ט

רשב"ם

לה' לבדו. ולא לו ולאחרים: (יב) שמור את יום השבת. כבר פירשתי בדברות הראשונים למה נאמר כאן זכור וכאן שמור: כאשר צוך ה' אלהיך. כלומר מה שמפרש בדברות הראשונים כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וגו':

בעל הטורים

עובד עכו"ם: (י) סמך ולשומרי מצותי ללא תשא שאפי' בשמירת מצו[ה] משום לא תשא שהעושה מצוה שלא לשם שמים כאילו נושא שם ב[ו] לבטלה. א"נ שמזהיר שלא לעבור על לא תשא בענין שמירת מצוה [ו]נשבעים לקיים המצוה: (יא) סמך שבת ללא תשא שבשניהם נאמר [...]
לא תשבעו בשמי לשקר והללת. מחלליה מות יומת: (יב) שמור את יום השבת. ר"ת שאיה וס"ת רתם לומר לך הנדונים בשאיה וגחלי רתם [...]

בית יהודא

נָאךְ אַפְּשַׁט אִיז עַל פָּנַי מֵיינט מֶען (כָּל זְמַן שֶׁאֲנִי קַיָּים) אַזוֹ לַאנְג וִוי אִיךְ לֶעבּ זָאלְט אִיר נִיט מַאכֶן אַבִּילְד צוּ דִינֶען אִים, אוּנ אִיךְ לֶעבּ דָאךְ אֵייבִּיג: עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, (כְּבַר פֵּירַשְׁתִּים) רַשִׁ"י זָאגְט אַפְּשַׁט אוֹיף עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת הָאבּ אִיךְ גֶעשְׁרִיבֶּען אִין סֶדְרָה יִתְרוֹ: (יב) וְשָׁמוֹר. זָאגְט רַשִׁ"י (וּבָרִאשׁוֹנוֹת הוּא אוֹמֵר זָכוֹר) אוּנ בַּיי דִי עֶרְשְׁטֶע עֲשֶׂ[רֶת] הַדִּבְּרוֹת וָוָס שְׁטֵייט אִין סֶדְרָה יִתְרוֹ שְׁטֵייט זָכוֹר (שְׁנֵיהֶם בְּדִבּוּר אֶחָד וּבִתֵיבָה אַחַת נֶאֶמְרוּ) בֵּיידֶע וֶוערְטֶער זָכוֹר שָׁמוֹר זֶענֶען גֶעזָאגְט גֶעוָוארֶען מִיט אֵיין אַרוֹסְרֵיידוּנג אוּנ מִיט אֵיין וָוארְט (וּבִשְׁמִיעָה אַחַת נִשְׁמָעוּ) אוּנ מִיט אֵיין הֶערוּנג זַ[יינֶען זֵיי] גִיהֶערְט גֶעוָוארֶען: וְכַאֲשֶׁר צִוְּךָ. (קוֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה בְּמָרָה) וִוי הקב"ה הָט דִיךְ גֶעבָּאטֶען אוֹיף דִי מִצְוָה פוּן שַׁבָּת וָוע[ן ...]

רש"י

זמן שאני קיים. עשרת הדברות כבר פירשתים: (יב) שמ[ור] ובראשונו' הוא אומר זכור שניהם בדבור אחד ובתיבה א[חת] נאמרו ובשמיעה אחת נשמעו (מכילתא): כאשר צו[ך] [...]

שפתי חכמים

ג כשנאמר בתחלה זכור נאמר אף ש"ור דשניהם נאמרו בתיבה אחת וכו' דע"י נס היה ומה שחזר רש"י לכתוב זה כאן ולא סמך על מה שפירש לעיל כמו בשאר הדברות משום דכאן כתיב כ[אשר צ]וך וממנו עיקר הלימוד שבדיבור אחד נאמרו לכן חזר ל[...]

ליקוטים על התורה

(יב) שָׁמוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ וגו'. אִין דִי עֶרְשְׁטֶע דִּבְּרוֹת [אִין יִתְרוֹ] שְׁטֵייט זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת דַּרְשְׁת דִי גְמָרָא זָכְרֵהוּ עַל הַיַּיִן, מֶען זָאל גֶעדֵיינְקֶען שַׁבָּת אוֹיף וַויין, אִין דִי דִּבְּרוֹת שְׁטֵייט שָׁמוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת, זָאגְט דִי גְמָרָא שָׁמוֹר אִיז אַלָא תַּעֲשֶׂה, דוּ זָאלְסְט נִיט טָאן, ווייל עֶס זֶענֶען דָא צְווייֶערְלֵיי מֶענְטְשֶׁן, עֶס זֶענֶען דָא מֶענְטְשֶׁען גְבִירִים וָואס הָאבֶּן מְשָׁרְתִים אוּנ דִינְסְטֶען וָואס אַרְבֶּעטֶען פוּן זֵייעֶרְטְוֶועגֶען אוּנ דִי גְבִירִים אַלֵיין טוּהֶען גָאר נִיט, מִיט וָואס אִיז בַּיי זֵיי שַׁבָּת אַנְדֶערְשׁ פוּן אַגַאנְצֶע וָואךְ, דְרִיבֶּער זָאגְט דֶער פָּסוּק זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת, זָאלְסְט גֶעדֵיינְקֶען, דֶעם טָאג שַׁבָּת, מִיט וָואס וֶועט עֶר גֶעדֵיינְקֶען אַז עֶס אִיז שַׁבָּת, אַז אַגַאנְצֶע וָואךְ אַרְבֶּעט עֶר אוֹיךְ נִיט, זָאגְט דִי גְמָרָא זָכְרֵהוּ עַל הַיַּיִן, זָאלְסְט אִים גֶעדֵיינְקֶען זִיךְ פְרֵיילִיךְ צוּ מַאכֶן מִיט וַויין, עֶר זָאל זָאגֶן קִידוּשׁ אוֹיף וַויין אוּנ טְרִינְקֶען וַויין לִכְבוֹד שַׁבָּת, וִוי רַבִּי חִיָּיא זָאגְט אַמֶענְטְשׁ עֶסְט אוּנ טְרִינְקְט לִכְבוֹד שַׁבָּת אוּנ נֶעמְט שְׂכַר פַאר דֶעם עֶסֶען אוּנ טְרִינְקֶען, אוּנ כְּדֵי וַוייסֶען וִוי גְרוֹיס אִיז דִי מִצְוָה צוּ עֶסֶען דְרַיי סְעוּדוֹת שַׁבָּת, אִיז דֶער מֶענְטְשׁ וָואס אַרְבֶּעט אַגַאנְצֶע וָואךְ, עֶר וַוייס גֶעווים אָפּצוּגֶעבֶּען פוּן שַׁבָּת, עֶר רוּהְט אָפּ דֶעם גוּף, דֶעם קָאפּ,

פירוש לתורת אלהים

זִינְד פוּן עֶלְטֶערֶן עַל בָּנִים אוֹיף דִי קִינְדֶער וְעַל שִׁלֵּ[שִׁים] אוּנ אוֹיף דֶעם דְרִיטֶען גְבִירְט וְעַל רִבֵּעִים אוּנ אוֹף דֶ[עם] פֶערְטֶען גְבִירְט לְשֹׂנְאָי צוּ מַיינֶע פֵיינְד אַז דִי קִינְ[דֶער] טוּעֶן אוֹיךְ שְׁלֶעכְטֶע מַעֲשִׂים ווִי זֵייעֶרֶע עֶלְטֶע[רֶן]: (י) וְעֹשֶׂה חֶסֶד עֶר טוּט גְנָאד לַאֲלָפִים צוּ צְווֵיי טוֹיזֶ[נְט] גְבִירְט לְאֹהֲבַי צוּ דִיא וָואס הָאבֶּן מִיךְ לִיבּ וּלְשֹׁ[מְרֵי] מִצְוֺתָי אוּנ צוּ דִי וָוָס הִיטֶען מַיינֶע מִצְוֺת: (יא) לֹא תִ[שָּׂא] דוּ זָאלְסְט נִיט שְׁוֶוערֶען אֶת שֵׁם יְיָ אֱלֹהֶיךָ בַּיי דֶ[עם] נָאמֶען פוּן גָאט דַיין גָאט לַשָּׁוְא אוּמְזִיסְט כִּי לֹא יְנַ[קֶּה] יְיָ וָוארוּם גָאט לָאזְט נִיט רֵיין שׂוּ אִיז נִיט מוֹ[חֵל] אֵת אֲשֶׁר יִשָּׂא אֶת שְׁמוֹ דֶער וָוָס שְׁוֶוערְט בַּיי זַיין נָאמֶ[ען] לַשָּׁוְא פַאלְשׁ: (יב) שָׁמוֹר דוּ זָאלְסְט הִיטֶען דֶעם טָ[אג] פוּן שַׁבָּת כַּאֲשֶׁר ווִי דַיין גָאט הָט דִיר גְבָּאטֶען [מיין רש"י] (יג) שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד זֶעקְס טָאג זָאלְסְטוּ אַרְבֶּעטֶ[ן] וְעָשִׂיתָ כָּל מְלַאכְתֶּךָ אוּנ דוּא זָאלְסְט טָאן אַלֶע דַיי[נֶע] מְלָאכוֹת: (יד) וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי אוּנ דֶעם זִיבֶּעטֶען טָאג שַׁבָּת לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ זָאל זַיין שַׁבָּת פוּן גָאטְס וֶועגֶען [...]

הספר ו אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר
הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית
עֲבָדִים: ז לֹא־יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים
אֲחֵרִים עַל־פָּנָי: ח לֹא־תַעֲשֶׂה לְךָ
פֶסֶל כָּל־תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם
מִמַּעַל וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתָּחַת וַאֲשֶׁר
בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ: ט לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה
לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם כִּי אָנֹכִי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֹּקֵד עֲוֺן אָבוֹת עַל־
בָּנִים וְעַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים

...רָא לְמֵימַר: ו אֲנָא
...אֱלָהָךְ דִּי אַפֵּקְתָּךְ
...רְעָא דְמִצְרַיִם מִבֵּית
...דוּתָא: ז לָא יְהֵי
...אֱלָהּ אָחֳרָן בַּר מִנִּי:
...לָא תַעְבֵּד לָךְ צְלֵם
...דְּמוּת דִּי בִשְׁמַיָּא
...עֵלָּא וְדִי בְאַרְעָא
...רַע וְדִי בְמַיָּא מִלְּרַע
...רְעָא: ט לָא תִסְגּוּד
...ן וְלָא תִפְלְחִנּוּן אֲרֵי
...א יְיָ אֱלָהָךְ אֵל קַנָּא
...עַר חוֹבֵי אֲבָהָן עַל
...ן מְרָדִין עַל דַּר
...יתַי וְעַל דַּר רְבִיעַי
...נְאַי כַּד מְשַׁלְמִין בְּנַיָּא

א אשר בשמים ר"פ כד :

בעל הטורים

...סל כל תמונה. ובדברות הראשונות כתיב וכל תמונה וי"ו יתירה כנגד ...ריס. תבנית זכר או נקבה תבנית כל בהמה תבנית כל צפור תבנית כל תבנית כל דגה: (ט) סמך אל קנא ללא תשא שכל הנשבע לשקר כאילו

רשב"ם

(ז) על פני. נראה לי אפילו אתה מאמין בי לא יהיה לך אלהים אחרים לקסום בהם קסמים כתרפים של לבן שקרא אותם אלהי שאינן אלא לקסום קסם. וכן לא תעשון אתי אלהי כסף. אע"פ שאתם מאמינים בי. וכן בלתי

רש"י

...על פני. בכל מקום אשר ב אני שם וזהו כל העולם. ד"א כל

בית יהודא

איך שטייא צווישן הקב"ה אונ אייך: (ז) וְעַל פָּנָיו. הקב"ה הָט גֶעזָאגְט (בְּכָל מָקוֹם שֶׁאֲנִי שָׁם) אוֹף וֶועלְכֶן אָרְט אִיךְ בִּין ...טֶן זָאלְט אִיר נִיט מַאכֶן אַבִּילְד צוּ דִינֶן אִים (וְזֶהוּ כָּל הָעוֹלָם) אוּנ אִיךְ בִּין דָאךְ אוֹף דִיא גַאנְצֶע וֶועלְט (דָּבָר אַחֵר)

שפתי חכמים

...הא ולא יכולתם לעלות בהר: ב ולהאי טעם קשה הל"ל בפני לכן ...ד"א כו' ולפי ד"א קשה הל"ל לעולם ובעל פני יש מקום לטעות ח"ו ל"פ גם טעם ראשון ועיין לעיל בפ' יתרו ושם כתבתי למה פירש"י בכאן שני טעמים ולעיל לא פירש אלא טעם אחד ועיין בג"א:

פירוש לתורת אלהים

...מָאל גְשְׁרִיבֶּען אִין פַּרְשַׁת יִתְרוֹ דְרוּם שְׁרַייבֶּן ...נָאר דֶעם טַייטְשׁ פוּן דִי וֶוערְטֶר אָנֹכִי יְיָ אִיךְ ...גָאט אֱלֹהֶיךָ דַיין גָאט אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם ...ם אִיךְ הָאבּ דִיךְ אוֹיס גְצוֹגִין פוּן דֶעם לַאנְד ...רַיִם מִבֵּית עֲבָדִים פוּן דֶעם אָרְט וָואס אִיר זֶענְט ...רֶטֶען קְנֶעכְט גְוֶוען: (ז) לֹא יִהְיֶה לְךָ עֶס זָאל נִיט ...צוּ דִיר אֱלֹהִים אֲחֵרִים פְרֶעמְדֶע אָפּ גֶעטֶער עַל פָּנָי ...מַיין פָּנִים וואוּ אִיךְ בִּין דָא דָאס הֵייסְט אוֹיף ...ר גַאנְצֶר וֶועלְט אָדֶער עַל פָּנָי אִיז טַייטְשׁ כָּל זְמַן ...לֶעבּ אוּנ אִיךְ לֶעבּ דָאךְ אֵייבִּיג: (ח) לֹא תַעֲשֶׂה ...דוּ זָאלְסְט נִיט מַאכֶן צוּ דִיר פֶסֶל אֵיין גֶעשְׁנִיצְטֶן ...ד כָּל תְּמוּנָה קֵיין גֶעמָאלְטֶן בִּילְד אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל ...ס אִיז אוֹיף דֶעם הִימֶעל אוֹבֶן וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ אוּנ דָס ...אִיז אוֹיף דֶר עֶרְד מִתַּחַת אוּנְטֶן וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם אוּנ דָס ...אִיז אִין דֶעם וַואסֶר מִתַּחַת לָאָרֶץ וָוס אִיז אוּנְטֶר ...עֶרְד: (ט) לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם דוּ זָאלְסְט דִיךְ צוּ זֵיי ...בּוּקֶן וְלֹא תָעָבְדֵם אוּנ דוּ זָאלְסְט נִיט דִינֶען זֵייא ...אָנֹכִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ וָוארוּם אִיךְ בִּין גָאט דַיין גָאט אֵל ...אגָאט קַנָּא וָוס צֶערִינְט אוֹיף דֶעם מֶענְטְשׁ וָואס דִינְט עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים פֹּקֵד עֶר גֶדֶענְקְט עֲוֹן אָבוֹת ד...

ליקוטי נחמיה

(ו) אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ וגו'. אוֹיף דֶעם וָוארְט „אִיךְ" אִיז דָא אִין לָשׁוֹן קוֹדֶשׁ צְוֵויי וֶוערְטֶער, אֲנִי אוּנ אָנֹכִי, עֶס זֶענֶען דָא צְווייעֶרְלֵיי מֶענְטְשֶׁן וָוס קוּמֶן אִין אַפְרֶעמְדֶע שְׁטָאט, אֵיינֶער אִיז אַבֶּעוואוּסְטֶער מֶענְטְשׁ אוֹיף דֶער וֶועלְט, מֶען הָט גִיהֶערְט אִין פַּארִיז וואוּנְט אֵיינֶער רָאטְשִׁילְד, נָאר מֶען הָאט אִים אִין דִיא שְׁטָאט קֵיין מָאל גִיזֶעהְן, אַז מֶע פְּרֶעגְט אִים וֶוער עֶר אִיז אוּנ עֶר זָאגְט אִיךְ בִּין רָאטְשִׁילְד פוּן פַּארִיז, וַויים מֶען שׁוֹין דֶעם כָּבוֹד וָוס מֶען דַארְף אִים גֶעבֶּן, אוֹיף דֶעם וֶוערְט גֶעזָאגְט דֶער וָוארְט אָנֹכִי, אוּנ אַז עֶס קוּמְט אַפְרֶעמְדֶער מֶענְטְשׁ וָוס מֶען הָט פוּן אִים גָאר נִיט גִיהֶערְט, וֶוען אֲפִילוּ עֶר זָאגְט זַיין נָאמֶען וַויים מֶען אוֹיךְ נִיט וֶוער עֶר אִיז, דֶער זָאגְט מִיט דֶעם וָוארְט אֲנִי, אִיךְ בִּין דֶער מֶענְטְשׁ מִיט דֶעם נָאמֶען פוּן דִיא שְׁטָאט, פוּן דֶעסְטְוֶועגֶן וַויים מֶען נִיט וֶוער עֶר אִיז, מֹשֶׁה בַּאלְד וִוי עֶר אִיז גֶעקוּמֶען צוּ יוּדִין אִין מִצְרַיִם הָאט עֶר צוּ זֵיי גֶעזָאגְט „ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם" הָט מִיךְ גֶעשִׁיקְט צוּ אַייךְ אִיךְ זָאל אַייךְ אַרוֹיסְנֶעמֶן פוּן מִצְרַיִם, אִיז גֶעוֶוען בֶּעוואוּסְט בַּיי יוּדִין אַז „ה'" אֱלֹהִים" הָט זֵיי אַרוֹיסְגֶענוּמֶן פוּן מִצְרַיִם, זֵיי הָאבֶּן אִים אָבֶּער נִיט גֶעקֶענְט, אִיז אִיצְט הקב"ה גֶעקוּמֶן צוּ יוּדִין אוּנ הָט צוּ זֵיי גֶעזָאגְט „אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם", אִיר הָאט גִיהֶערְט פוּן מֹשֶׁה אַז ה' אֱלֹהֶיךָ, נֶעמְט דִיךְ אַרוֹם פוּן מִצְרַיִם, אִיךְ בִּין דָס דֶער ה' אֱלֹהֶיךָ וָואס הָאבּ דִיךְ אַרוֹסְגֶענוּמֶען פוּן מִצְרַיִם:

בְּאָזְנֵיכֶם הַיּוֹם וּלְמַדְתֶּם אֹתָם
וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשֹׂתָם: ב יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
כָּרַת עִמָּנוּ בְּרִית בְּחֹרֵב: ג לֹא
אֶת־אֲבֹתֵינוּ כָּרַת יְהוָה אֶת־
הַבְּרִית הַזֹּאת כִּי אִתָּנוּ אֲנַחְנוּ
אֵלֶּה פֹה הַיּוֹם כֻּלָּנוּ חַיִּים: ד פָּנִים
בְּפָנִים דִּבֶּר יְהוָה עִמָּכֶם בָּהָר
מִתּוֹךְ הָאֵשׁ: ה אָנֹכִי עֹמֵד בֵּין־
יְהוָה וּבֵינֵיכֶם בָּעֵת הַהִוא לְהַגִּיד
לָכֶם אֶת־דְּבַר יְהוָה כִּי יְרֵאתֶם
מִפְּנֵי הָאֵשׁ וְלֹא־עֲלִיתֶם בָהָר
לֵאמֹר: ס בצבור קורין בטעם העליון ותמצא בסוף

אונקלוס

דֵין וְתַלְּפוּן יָתְהוֹן וְתִטְּרוּ
לְמֶעְבַּדְהוֹן: ב יְיָ אֱלָהַנָא
גְּזַר עִמָּנָא קְיָם בְּחֹרֵב
ג לָא עִם אֲבָהָתָנָא גְּזַר
יְיָ יָת קְיָמָא הָדָא אֱלָהֵן
עִמָּנָא אֲנַחְנָא אִלֵּין הָכָא
יוֹמָא דֵין כֻּלָּנָא קַיָּמִין:
ד מַמְלַל עִם מַמְלַל מַלֵּיל
יְיָ עִמְּכוֹן בְּטוּרָא מִגּוֹ
אֶשָּׁתָא: ה אֲנָא הֲוֵית
קָאֵם בֵּין מֵימְרָא דַיְיָ
וּבֵינֵיכוֹן בְּעִדָּנָא הַהִיא
לְחַוָּאָה לְכוֹן יָת פִּתְגָּמָא
דַּיְיָ אֲרֵי דְחֶלְתּוּן מִקֳּדָם
אֶשָּׁתָא וְלָא סְלֵקְתּוּן

תו"א ולמדתם אותם יבמות קט:

בעל הטורים

(ד) פנים בפנים. פ"א כפולה לומר כפנ
מאירות בפנים מסבירות:

רשב"ם

(ח) לאמר. מוסב למעלה פנים בפנים דבר
עמכם לאמר אנכי ה' אלהיך:

רש"י

(ג) לא את אבתינו. בלבד ש כרת ה' וגו' כי אתנו
(ד) פנים בפנים. א"ר ברכיה כך אמר משה אל תאמרו א
מטעה אתכם על לא דבר כדרך שהסרסור עושה ב
המוכר ללוקח הרי המוכר עצמו ת מדבר עמכם
(ה) לאמר. מוסב על דבר ה' עמכם בהר מתוך הא
לאמר אנכי ה' וגו' א ואנכי עומד בין ה' וביניכם

בית יהודא

הָיָה בְּמַעֲרָב) וָוארוּם דִי אַנְדֶערֶע זַייט יַרְדֵן אִיז מַעֲרָב
זַייט: (ג) וְלֹא אֶת אֲבוֹתֵינוּ בִּלְבַד כָּרַת ה' אֶת הַבְּרִית הַזֹּאת).
וָוארוּם נִיט נָאר מִיט אוּנְזֶערֶע אֶלְטֶערֶן אַלֵיין הָט הקב"ה
גֶעמַאכְט דָם פַרְבִּינְדוּנְג (כִּי אִתָּנוּ) נָאר מִיט אוּנְז אוֹיךְ: (ד) וּפָנִים
בְּפָנִים). אַפְּנִים גֶעגֶען אַפְּנִים הָט הקב"ה גֶערֶעט מִיט אַייךְ
(אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה) רַבִּי בֶּרֶכְיָה הָט גֶעזָאגְט (כַּךְ אָמַר מֹשֶׁה) אַזוֹ
הָט מֹשֶׁה גֶעזָאגְט צוּ דִי יוּדִין (אַל תֹּאמְרוּ אֲנִי מַטְעֶה אֶתְכֶם
עַל לֹא דָבָר) אִיר זָאלְט נִיט זָאגֶען אִיךְ נַאר אַייךְ אוֹיף גָאר נִישְׁט (כְּדֶרֶךְ שֶׁהַסַּרְסוּר עוֹשֶׂה בֵּין הַמּוֹכֵר וְהַלּוֹקֵחַ) וִוי אַמֶעקְלֶער
טוּט צְווִישֶׁן דֶעם פַארְקוֹיפֶר אוּנ קוֹיפֶר, אַמָאל נַארְט עֶר דֶעם פַארְקוֹיפֶר אוּנ אַמָאל נַארְט עֶר דֶעם קוֹיפֶער (הֲרֵי הַמּוֹכֵר
עַצְמוֹ מְדַבֵּר עִמָּכֶם) דֶר פַארְקוֹיפֶער אַלֵיין וְהקב"ה אַלֵיין) רֶעט דָאךְ מִיט אַייךְ: (ה) (לֵאמֹר), זָאגְט רש"י (מוּסָב עַל דְּבַר ה'
עִמָּכֶם בָּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ לֵאמֹר אָנֹכִי ה' וגו') דֶר וָוארְט "לֵאמֹר" גִיהֶער צוּ דִי פְרִיעֶרְדִיגֶע וֶוערְטֶער, הקב"ה הָאט גֶערֶעט מִיט
אַייךְ אוֹיף דֶעם בַּארְג פוּן דֶעם פַייֶער אוּנ עֶר הָאט גֶעזָאגְט צוּ אַייךְ אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ (וְאָנֹכִי עוֹמֵד בֵּין ה' וּבֵינֵיכֶם) אוּנ

שפתי חכמים

אלה העדות דבוק עם וזאת התורה ואמר שזאת התורה שהם אלה
העדות שמסדר אחר פרשה זו הם העדות אשר דבר בצאתם מארץ
מצרים וחזר ושנאן בערבות מואב ומקרא קצר הוא: ש ר"ל דהפסוק
משמע דוקא לנו נתנו עשרת הדברות ולא לאבותינו שמתו לפנינו
והא הרבה שהיו קיימין בשעת מתן תורה בשנה שניה כשיצאו
ממצרים ואף עמהם נכרתה הברית הזאת והשתא לא קיימין לי
לא את אבותינו בלבד כרת ה' וגו' אלא אף לנו: ת וזהו דכתי
פנים בפנים: א דאין יתכן לומר דקאי לאמר אשלפניו ולא עלית
בהר לאמר דמה הי' להם לומר בהר אלא שהפסיק הכתוב בין מתו
האש למלת לאמר כדי שיודיע שאני הסרסור בין ה' וביניכם מפני שיראת

פירוש לתורת אלהים

זָאלְט זַייא לֶערְנֶען וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹתָם אוּנ אִיר זָאלְט
הִיטֶן צוּ טָאן זֵיי: (ב) יְיָ אֱלֹהֵינוּ גָאט אוּנְזֶער גָאט כָּרַת
הָט מִיט אוּנְז גֶעמַאכְט אַפַארְבִּינְדוּנְג אִין חוֹרֵב:
(ג) לֹא אֶת אֲבוֹתֵינוּ כָּרַת יְיָ אֶת הַבְּרִית הַזֹּאת נִיט מִיט
אוּנְזֶערֶע עֶלְטֶערֶן אַלֵיין הָאט גָאט גֶעמַאכְט דֶעם
פַארְבִּינְדוּנְג כִּי אִתָּנוּ נַייעֶרְט מִיט אוּנְז הָט עֶר אוֹיךְ
גֶעמַאכְט דֶעם פַארְבִּינְדוּנְג אֲנַחְנוּ אֵלֶּה מִיט אוּנְז
אַלֶע פֹּה הַיּוֹם וָוס מִיר זֶענֶען הַיינְט דָא כֻּלָּנוּ חַיִּים מִיר
לֶעבֶּען נָאךְ אַלֶע: (ד) פָּנִים בְּפָנִים אִיר הָאט אַלֵיין
גֶעזֶעהֶן וִויא הקב"ה הָאט מִיט אַייךְ גֶערֶעט
אוֹיף דֶעם בַּארְג פוּן צְווִישֶׁען דֶעם פַייֶער [עיין רש"י]
(ה) אָנֹכִי אִיךְ בִּין גֶעשְׁטַאנֶען צְווִישֶׁען גָאט אוּנ
צְווִישֶׁען אַייךְ בָּעֵת הַהוּא אִין דִיא צַייט לְהַגִּיד לָכֶם
אֶת דְּבַר יְיָ אִיךְ זָאל אַייךְ זָאגֶען דִיא רֵייד פוּן
גָאט כִּי וָוארוּם אִיר הָאט זִיךְ גֶעפָארְכְטֶען פַאר
דֶעם פַייֶער וְלֹא עֲלִיתֶם אוּנ אִיר זֶענְט נִיט אוֹיף
גְגַאנְגֶען אוֹיף דֶעם בַּארְג לֵאמֹר אַזוֹ צוּ זָאגֶן [עיין רש"י]
(ו) דֶעם פְּשַׁט פוּן עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת הָאבֶּן מִיר שׁוֹין

אין

בְּאֶרֶץ סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן אֲשֶׁר הִכָּה מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מִמִּצְרָיִם׃
מז וַיִּירְשׁוּ אֶת־אַרְצוֹ וְאֶת־אֶרֶץ ׀ עוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן שְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרַח שָׁמֶשׁ׃
מח מֵעֲרֹעֵר אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת־נַחַל אַרְנֹן וְעַד־הַר שִׂיאֹן הוּא חֶרְמוֹן׃
מט וְכָל־הָעֲרָבָה עֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרָחָה וְעַד יָם הָעֲרָבָה תַּחַת אַשְׁדֹּת הַפִּסְגָּה׃ פ רביעי
ה א וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹּבֵר

בֵּית פְּעוֹר בְּאַרְעָא דְסִיחוֹן מַלְכָּא דֶאֱמוֹרָאָה דִּי יָתֵיב בְּחֶשְׁבּוֹן דִּי מְחָא מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִפַּקְהוֹן מִמִּצְרָיִם׃
מז וִירִיתוּ יָת אַרְעֵהּ וְיָת אַרְעָא דְעוֹג מַלְכָּא דְמַתְנָן תְּרֵין מַלְכֵי אֱמוֹרָאָה דִּי בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא מַדְנַח שִׁמְשָׁא׃
מח מֵעֲרֹעֵר דִּי עַל כֵּיף נַחְלָא דְאַרְנוֹן וְעַד טוּרָא דְשִׂיאֹן הוּא חֶרְמוֹן׃
מט וְכָל מֵישְׁרָא עִבְרָא דְיַרְדְּנָא לְמָדִינְחָא וְעַד יַמָּא דְמֵישְׁרָא תְּחוֹת מַשְׁפַּךְ מְרָמָתָא׃
א וּקְרָא מֹשֶׁה לְכָל יִשְׂרָאֵל וַאֲמַר לְהוֹן שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יָת קְיָמַיָּא וְיָת דִּינַיָּא דִּי אֲנָא מְמַלֵּל קֳדָמֵיכוֹן יוֹמָא

רש"י

ממלרים חזר וסנלה להם בערבות מואב: (מז) אשר בעבר הירדן. שהוא במזרח שהעבר השני היה במערב:

בית יהודא

איז די זעלביגע תורה וואס משה האט געזאגט צו די יודין ווען זיי זענען ארויסגעגאנגען פון מצרים (חזר ושנאה להם בערבות מואב אשר בעבר הירדן שהוא במזרח) נאר ער האט די תורה נאך אמאל געלערנט צו די יודין אין ערבות מואב וואס איז אויף דיא זייט ירדן אין מזרח זייט (שהעבר השני

פירוש לתורת אלהים

הירדן פון יענער זייט ירדן בגיא אין טאל מול בית פעור אקעגן בית פעור בארץ סיחון אין דעם לאנד פון סיחון דער מלך פון אמורי אשר וואס ער איז געזעסין אין חשבון אשר הכה משה וואס משה האט אים געשלאגן ובני און די יודין בצאתם ווען זיי זענען ארויס געגאנגן פון מצרים: (מז) ויירשו את ארצו און זייא האבען גארבט זיין לאנד ואת און דם לאנד פון עוג דער מלך פון בשן שני די צוויי מלכים פון אמורי אשר וואס זיי זענען געווען אויף יענער זייט ירדן מזרח שמש אין מזרח זייט וויא דיא זונן גייט אויף: (מח) מערוער פון ערוער אשר וואס איז ביי דעם בארטן פון דעם טייך ארנון ועד ביז דעם בארג פון שיאון הוא חרמון דם ווערט גרופען חרמון: (מט) וכל הערבה עבר הירדן און דעם גאנצען פלאץ פון יענער זייט ירדן מזרחה אויף מזרח זייט ועד ביז דעם ים פון דעם פלאץ תחת אונטער אשדות די וואסער גיסונג הפסגה פון דיא הייך: (א) ויקרא משה אל כל ישראל און משה האט גרופען צו אלע ישראל ויאמר אליהם און ער האט צו זיי געזאגט שמע ישראל הערט צו ישראל את החקים דיא געזעצין ואת המשפטים און די דינים אשר וואס איך רייד היינט אין אייערע אויערען ולמדתם אותם און איר

ליקוטי נחמיה

(א) ויקרא משה אל כל ישראל. ווייל די יודין וואס זענען ארויס־געגאנגען פון מצרים און זענען געשטאנען לעבין בארג סיני און האבן געזעהן די קולות און די פייער וואס איז געווען אויף דעם בארג סיני און האבן געהערט די צוויי דברות אנכי וגו' און לא יהיה לך וגו', די מענטשן זענען איצט נים געווען, זענען געווען געשטארבן, נאר עס איז געווען איצט אנייער דור וואס זענען געבארן געווארן אין דער מדבר, דריבער האט משה זיי אלע צוזאמען גערופען, און האט פאר זיי דערציילט אלץ וואס איז געווען ביי דעם בארג סיני און האט פאר זיי געזאגט די צעהן דינים וואס זענען געזאגט געווארן אויף דעם בארג סיני:

שָׁמֶשׁ׃ מב לָנֻס שָׁמָּה רוֹצֵחַ אֲשֶׁר
יִרְצַח אֶת־רֵעֵהוּ בִּבְלִי־דַעַת וְהוּא
לֹא־שֹׂנֵא לוֹ מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם וְנָס
אֶל־אַחַת מִן־הֶעָרִים הָאֵל וָחָי׃
מג אֶת־בֶּצֶר בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ הַמִּישֹׁר
לָראוּבֵנִי וְאֶת־רָאמֹת בַּגִּלְעָד לַגָּדִי
וְאֶת־גּוֹלָן בַּבָּשָׁן לַמְנַשִּׁי׃ מד וְזֹאת
הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ מה אֵלֶּה הָעֵדֹת וְהַחֻקִּים
וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מִמִּצְרָיִם׃
מו בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בַּגַּיְא מוּל בֵּית פְּעוֹר

אונקלוס

מב לְמֵעִירוֹק תַּמָּן קָ[…]
דִּי יִקְטוֹל יָת חַבְרֵהּ […]
מַנְדְּעֵי וְהוּא לָא סָנֵ[…]
מֵאִתְמַלֵּי וּמִדְּקַמ[…]
וְיֵעֲרוֹק לְחַד מִן קִ[…]
הָאִלֵּין וְיִתְקַיָּם׃ מג
בֶּצֶר בְּמַדְבְּרָא בְּאַ[…]
מֵישְׁרָא לְשִׁבְטָא דְרְ[…]
וְיָת רָאמוֹת בְּגִ[…]
לְשִׁבְטָא דְגָד וְיָת
בְּמַתְנָן לְשִׁבְטָא דִמְנַ[…]
מד וְדָא אוֹרָיְתָא דִּי […]
מֹשֶׁה קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָ[…]
מה אִלֵּין סָהֲדְוָתָא וּקְ[…]
וְדִינַיָּא דִּי מַלִּיל מֹשֶׁה
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִפְּ[…]
מִמִּצְרָיִם׃ מו בְּעִ[…]
דְּיַרְדְּנָא בְּחֵילָתָא לָ[…]

תו"א לנס שמה סוטה מט סנהדרין […] לא מכות טו : ונס אל ש[…] את בצר בס : וזאת התורה יומא עב […] ע"ז ב מנחות נג :

בעל הטורים

(מב) רוצח . מלא וי"ו שרצח האדם שנברא בששי ועבר על לא תרצח שהוא דבור ששי : (מג) ואת גולן בבשן . וסמיך ליה וזאת התור[ה] הוי גולה למקום תורה : גלן . חסר וי"ו (עיין יהושע כ) ששם אינן גולין כגון אב המכה לבנו והרב לתלמידו וכו' כדאיתא במסכת […] (מה) אלה העדות . עדות בגימטריא תלמוד :

בית יהודא

אונְטֶער דִי רֵישׁ אַשְׁוָא וְנִיט אַקָמֶץ מִזְרָחָה, נָאר מִזְרָחָה! (שֶׁל מִזְרַח שָׁמֶשׁ) דִי זַייט יַרְדֵן וָום דָארְטֶן שַׁייְנְט־אוֹיף דִי זוּנְן (מְקוֹם זְרִיחַת הַשֶּׁמֶשׁ) דֶר אָרְט וָום דִי זוּנְן שַׁייְנְט־אוֹיף וֶוערְט גֶערוּפֶען מִזְרָחָה שָׁמֶשׁ : (מד) [וְזֹאת הַתּוֹרָה] . דָם אִיז דִי תּוֹרָה (זוֹ שֶׁהוּא עָתִיד לְסַדֵּר אַחַר פָּרָשָׁה זוֹ) דִי פָּרָשָׁה וָואם וֶועט שְׁטֵיין נָאךְ דִי פְרִיעֶרְדִיגֶע פָּרָשָׁה, אִיז דִי תּוֹרָה משֶׁה הָט גֶעטָאן פַר דִי יוּדִין : (מה) וְאֵלֶּה הָעֵדוֹת וגו' אֲשֶׁר דִּבֶּר] . זָאגְט רַשִׁ"י (הֵם הֵם אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּצֵאתָם מִמִּצְרַיִם) […]

רש"י

בהטף מזרח של ק שמש מקום זריחת השמש : (מד) ו[זאת] התורה . זו שהוא עתיד לסדר אחר פרשה זו : (מה) העדות וגו' אשר דבר . הם הם אשר דבר בלא[…]

שפתי חכמים

להודיע איזה עבר הירדן הוא שאינו הפאה של לד ארץ ישראל מטא השמש : ק ר"ל בסו"א הנקראת חט"ף : ר דאל"כ מה בא המקרא לומר כאן במה שדבר עם ישראל בלאתם מארץ מלרים . ופ'

דעת זקנים מבעלי התוספות

המצרי וברח ידע מה עונשן של הורגים לברוח : מזרחה [...] כל הרוצחין בורחין לשם אדם הראשון שקנס מיתה ע[ל] העולם ברח למזרח שנ' וישכן מקדם לגן עדן וגו' קין למזרח שנ' ויצא קין מלפני ה' וישב בארץ נוד קדמת […]

(מג) את בצר במדבר . זש"ה אדם עשוק בדם נפש עד בור ינוס וגו' כלומר אדם שנאנס לשפוך דם נפש כלומר בשוגג עד מקום אותו שנ' בו וישב ראובן אל הבור ינוס למקלט דהיינו בצר במדבר לראובני :

פירוש לתורת אלהים

(מב) לָנוּס שָׁמָּה צוּא אַנְטְלוֹפֶען דָארְטֶן עֶר הָאט אָפּ גְשֵׁייד דִיא דְרַייא שְׁטֶעט מֶען זָאל אַהִין אַנְטְלוֹפֶען רוֹצֵחַ דֶר רוֹצֵחַ וָואם וֶועט הַרְגֶנֶן אַמֶענְטְשׁ בִּבְלִי דַעַת אָן וִויסֶען שַׁאפְּט וְהוּא לֹא שׂוֹנֵא לוֹ אוּנ דֶר גַזְלֶן אִיז דֶעם הָרוּג קֵיין שׂוֹנֵא נִיט גְוֶוען מִתְּמוֹל פוּן גֶעכְטֶען שִׁלְשׁוֹם אֵייעֶר גֶעכְטֶען וְנָס זָאל עֶר אַנְטְלוֹפֶען אִין אֵיינֶע פוּן דִיא שְׁטֶעט וָחָי אוּנ עֶר זָאל לֶעבֶען בְּלַייבֶּען : (מג) אֶת בֶּצֶר בַּמִּדְבָּר דִי שְׁטָאט בֶּצֶר אִין דֶר מִדְבָּר בְּאֶרֶץ הַמִּישׁוֹר אִין דֶעם גְלַייכֶן לַאנְד הָאט עֶר דִיא שְׁטָאט אָפּ גְשֵׁייד לָראוּבֵנִי צוּ דֶיִים שֵׁבֶט רְאוּבֵן וְאֶת אוּנ דִי שְׁטָאט רָאמוֹת וָואם אִיז אִין גִלְעָד הָאט עֶר אָפּ גְשֵׁייד לַגָּדִי צוּ דֶעם שֵׁבֶט גָד וְאֶת אוּנ דִי שְׁ[טָאט] גוֹלָן וָואם אִיז אִין בָּשָׁן הָט עֶר אָפּ גְשֵׁייד צוּ [דֶעם] שֵׁבֶט פוּן מְנַשֶּׁה : (מד) וְזֹאת הַתּוֹרָה אוּנ דָם אִיז [דִי] תּוֹרָה דִי עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת וָואם שְׁטֵייט נָאךְ [דֶער] פַּרְשָׁה אֲשֶׁר וָואם משֶׁה הָאט גְטָאן פַאר דִי יִשְׂרָ[אֵל] (מה) אֵלֶּה הָעֵדוֹת דָם זֶענֶען דִי בַּצֵייגֶנֶעם וְהַחֻקִּים אוּ[נ] גְזֶעצֶן וְהַמִּשְׁפָּטִים אוּנ דִי דִינִים אֲשֶׁר וָום משֶׁה [הָאט] גְרֶעט אוּנ גְלֶערִינְט צוּ דִי יוּדִין בְּצֵאתָם מִמִּצְרַיִם [וָוען] זַיי זֶענֶען אַרוּם גְגַאנְגֶען פוּן מִצְרַיִם אוּנ דִי אֵיי[נִיגֶע] דִבְּרוֹת הָאט עֶר מִיט זַיי נָאךְ אֵיין מָאל גְלֶערְ[נְט] אִין פְלַאץ פוּן מוֹאָב וָום דֶר פְלַאץ אִיז : (מו) [בְּעֵבֶר] הַיַּרְדֵּן

א דִשְׁכִנְתֵּהּ בִּשְׁמַיָא
לְאוְשַׁלִּיט עַל אַרְעָא
עֲלֵית עוֹד׃ מ וְתִטַּר
קְיָמוֹהִי וְיָת פִּקּוּדוֹהִי
אֲנָא מְפַקֵּדָךְ יוֹמָא
דִי יֵיטַב לָךְ וְלִבְנָיךְ
ךְ וּבְדִיל דְּתוֹרִיךְ
עַל אַרְעָא דַּי יְיָ
ךְ יָהֵב לָךְ כָּל
א׃ מא בְּכֵן יַפְרֵשׁ
ה תְּלַת קִרְוִין בְּעִבְרָא
נָא מִדְנַח שִׁמְשָׁא׃

הוּא הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל־
הָאָרֶץ מִתָּחַת אֵין עוֹד׃ מ וְשָׁמַרְתָּ
אֶת־חֻקָּיו וְאֶת־מִצְוֺתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי
מְצַוְּךָ הַיּוֹם אֲשֶׁר יִיטַב לְךָ וּלְבָנֶיךָ
אַחֲרֶיךָ וּלְמַעַן תַּאֲרִיךְ יָמִים עַל־
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ
כָּל־הַיָּמִים׃ פ שלישי מא אָז יַבְדִּיל מֹשֶׁה
שָׁלֹשׁ עָרִים בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרְחָה

אז יבדיל משה. מכות ו:

בעל הטורים

ין עוד. וסאר קריי' ואין עוד וי"ו יתירה וסם ו"פ בקריי'. רין כל הארץ כנגד ו' קצוות מעלה ומטה וד' הרוחות: (מ) סמך את חוקיו ואת מצותיו לאז יבדיל לומר שתורה ומצות קולטות:

רשב"ם

(מא) אז יבדיל משה. למה הפסיק דברי משה שהן מחוברין יחד זה אחר זה וכתב זה המעשה בנתים. אלא לפי שהאריך בדברים עד עכשיו ועתה מתחיל לפרש המצות היאך ביאר את התורה הזאת. והוא צריך לומר בשופטים ושוטרים שלש ערים תבדיל לך בתוך ארצך אשר ה' אלהיך נותן לך.

יב (לעתיד לבא) ויספת לך עוד שלש ערים על השלש האלה ועל שלש ערים שצוה לו הקב"ה באלה מסעי לעשות בעבר הירדן לא הזכיר שם ולא צוה משה לישראל לכך כתיב כאן כי משה הבדילם כבר ולכך לא צוה לישראל:

רש"י

(מא) אז יבדיל. נתן לב להיות חרד לדבר פ לס (מכות ט) ואע"פ שאינן קולטות עד שיבדלו שבארץ כנען אמר משה מצוה שאפשר לקיימה אקיימנה: הירדן מזרחה שמש. באותו עבר שבמזרחו דן: מזרחה שמש. לפי שהוא דבוק נקודה רי"ש

בית יהודא

האב געהרגת סיחון אונ עוג מיט זייערע פעלקר: (מא) נאז יבדילו. מען מיינט (נתן לב להיות חרד לדבר שיבדילם) משה הט געטראכט אין הארצן ער זאל געשווינט טאן די מצוה אפשיירן די דריי שטעט (ואף על פי שאינן קולטות עד שיבדלו אותן שבארץ כנען) אפילו די דריי שטעט נום משה הט אפ־ געשיידט אויף די זייט ירדן האבן נאך ניט צוגענומען די

ם ביז עם זענן אפגעשיידט געווארען די דריי שטעט וואס אין לאנד כנען, פון דעסטוועגן (אמר משה מצוה ר לקיימה אקיימנה) האט משה געזאגט די מצוה וואס איך קען טאן וועל איך זיא טאן; ובעבר הירדן מזרחה שמש. מיינט (באותו עבר שבמזרחו של ירדן) אוף די זייט ירדן וואס צו מזרח: ומזרחה שמש. זאגט רש"י (לפי שהוא דבוק ריש בחטף) ווייל דער ווארט מזרחה איז בהעפט צום ווארט שמש מען זאגט צוזאמן מזרחה שמש דריבר שטייט

דעת זקנים מבעלי התוספות

אז יבדיל משה. אז לשון שירה כמו אז ישיר משה כי ע שאמר הקב"ה ולארץ לא יכופר לדם כי אם בדם אמרו וכי מי שהרג בשוגג יהיה נהרג כיון שהגיד משה של דבר לברות לערי מקלט אז אמרו שירה והיינו אינשי מי שאוכל התבשיל יודע טעמו כך משה כשהרג

שפתי חכמים

דכתיב בפניו משום דקאי על הקדוש כ"ה אפ"ה קשה מה דכתיב את אבותיך ויבחר בזרעו אחריו דע"כ ויבחר וגומר קאי על אבותיך אף ללשון א' ואעפ"כ כתיב בזרעו אחריו דהוא לשון יחיד א"כ אף לד"א דקאי בפניו גם כן על אבותיך לא קשה מה דכתיב לשון יחיד והולך לשני טעמים דלטעם הראשון קשה הל"ל ויוליאך והוליכך בפניו לכן אמר ד"א ולטעם זה לאחד כמי קשה והא אבותינו

תו ומאי בפניו לכן לריכין אנו גם לטעם ראשון: פ רל"ל דאז הוא פירושו מיד ולשון יבדיל משמע לעתיד מ"ה פירש על הלב. והרא"ם פי' שהבדיל ערים אלו אינו הוה תמיד ולא יפול עליו לשון הוה לכן פירשו על המחשבה ר"ל היה במחשבתו להבדיל עד שהבדיל: צ פי' מפני שעבר הירדן יקרא הלד לגד לגד מזרח וגם הפאה של לד ארץ ישראל אמר הכתוב מזרחה שמש

פירוש לתורת אלהים

קערן צו דיין הארצן דו זאלסט דאס דיר הארצן נעמען כי יי' אז גאט ברוך הוא איז ט בשמים אויף דעם הימעל ממעל פון אובן ועל אונ אויף דער ערד פון אונטן אין עוד עס איז נאך איין גאט: (מ) ושמרת אונ דו זאלסט זיינע גזעץ ואת מצותיו אונ זיינע מצות אשר מצוך היום וואס איך היים דיר היינט אשר ייטב לך ו ווערסט היטן גאטס מצות וועט דיר גוט זיין ולבניך אחריך אונ צו דיינע קינדער וואס וועלן זיין נאך דיר ולמען אונ פון וועגן תאריך ימים דו זאלסט לאנג לעבן על האדמה אוף דר ערד אשר וואס דיין גאט וועט דיר געבן כל הימים אלע טעג: (מא) אז יבדיל משה דענסטמאל הט משה אפ געשייד שלש ערים דרייא שטעט פון ערי מקלט וועגן בעבר הירדן פון יענער זייט ירדן מזרחה שמש וואס איז אין מזרח זייט וויא דיא זונן גייט אויף [עיין רש"י]:

משלי יוסף

אלטערען ויבחר בזרעו אחריו, דריבער הט ער ערוויילט זייערע קינדער נאך זיי, ווייל הקדוש הוא ווייסט אז זייערע קינדער וועלען גיין נאך זייא, אזו וויא זייא האבען געהיט תורה אונ מצות אזו וועט איר געווים אויך היטען צוא לערנען תורה אונ טאהן מצות:

אֲבֹתֶיךָ וַיִּבְחַר בְּזַרְעוֹ אַחֲרָיו וַיּוֹצִאֲךָ
בְּפָנָיו בְּכֹחוֹ הַגָּדֹל מִמִּצְרָיִם׃
לח לְהוֹרִישׁ גּוֹיִם גְּדֹלִים וַעֲצֻמִים
מִמְּךָ מִפָּנֶיךָ לַהֲבִיאֲךָ לָתֶת־לְךָ אֶת־
אַרְצָם נַחֲלָה כַּיּוֹם הַזֶּה׃ לט וְיָדַעְתָּ
הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל־לְבָבֶךָ כִּי יְהוָה

אונקלוס

בִּבְנוֹהִי בַּתְרוֹהִי וְאַ
בְּמֵימְרֵהּ בְּחֵילֵהּ
מִמִּצְרָיִם׃ לח לְתָ
עַמְמִין רַבְרְבִין וְתַקִּ
מִנָּךְ מִן קֳדָמָךְ לְאָעָ
לְמִתַּן לָךְ יָת אַרְ
אַחְסָנָא כְּיוֹמָא הָדֵ
לט וְתִדַּע יוֹמָא דֵין וּתְ
לְלִבָּךְ אֲרֵי יְיָ

תו"א וידעת היום ר"ה שם גיטין

רשב"ם

(לז) ויוציאך בפניו. ועברתי בארץ מצרים. וה' הולך לפניהם יומם: (לח) כיום הזה. שכבר התחלתם לירש את ארץ סיחון ועוג:

בעל הטורים

ואידך ותחת רגליו וזהו שאמרו האבות הן הן המרכבה וזהו ג"פ האש ותחת כי אהב לומר שהם תוך האש של שכינה:

בית יהודא

האט ליב געהאט דיינע אלטערן: וַיּוֹצִאֲךָ בְּפָנָיו]. ווען הקב"ה הט דיך ארויסגענומן פון מִצְרַיִם הָט ער דיך געפירט פאראוס (כְּאָדָם הַמַּנְהִיג בְּנוֹ לְפָנָיו) ווי אמענטש וואס פירט זיין זוהן פאראוס (שֶׁנֶּאֱמַר) ווי עס שטייט אין פסוק (וַיִּסַּע מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים הַהֹלֵךְ וגו' וַיֵּלֶךְ מֵאַחֲרֵיהֶם) דר מַלְאַךְ פון הקב"ה וואס איז געגאנגען פר די יודין איז געגאנגען אינטר די יודין [ביי דעם יַם] (דָּבָר אַחֵר) נאך אפשט איז (וַיּוֹצִאֲךָ בְּפָנָיו) הקב"ה הט דיך ארויסגענומן פר אים מיינט מען (בִּפְנֵי אֲבוֹתָיו) פר זיינע אלטערן (כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר) ווי עס שטייט אין פסוק (נֶגֶד אֲבוֹתָם עָשָׂה פֶלֶא) געגן זייערע אלטערן הט ער ג... וואונדער (וְאַל תִּתְמַהּ עַל שֶׁהִזְכִּירָם בִּלְשׁוֹן יָחִיד) זאלסט דיך ניט וואונדערן וואס מען דערמאנט די אלטערן איינציג, זאגט ניט בִּפְנֵיהֶם, פר זיי, נאר מען זאגט בְּפָנָיו, פאר אים. די אָבוֹת זענען דאך געוועזן דריי (שֶׁהֲרֵי כְּתָבָם ב... יָחִיד) ווייטער אין פסוק דערמאנט מען זיי אויך איינציג (וַיִּבְחַר בְּזַרְעוֹ אַחֲרָיו) הקב"ה האט אויסדערוויילט זיין... נאך אים, האט געדארפט שטיין בְּזַרְעָם אַחֲרֵיהֶם אין זייערע קינדר נאך זיי: (לח) וּמִמְּךָ מִפָּנֶיךָ]. זאגט רש"י (כ... וְדָרְשֵׁהוּ) זאלסט אנדערש שטעלען די ווערטער אין פסוק (לְהוֹרִישׁ מִפָּנֶיךָ גְּדוֹלִים וַעֲצוּמִים מִמְּךָ) צו פארטרייבן פו... פעלקר וואס זענען גרעסער אונ שטארקר פון דיר: וּכַיּוֹם הַזֶּה]. מיינט מען (כַּאֲשֶׁר אַתָּה רוֹאֶה הַיּוֹם) ווי דו זעסט היינט,

רש"י

ב תחת אשר אהב: ויוצאך בפניו. כאדם ה... בנו לפניו ש שנא' (שם יד) ויסע מלאך האלהים ההול... וילך מאחריהם דבר אחר ויוציאך בפניו בפני אבותי... שנא' (תהלים עח) נגד אבותם עשה פלא ואל תתמ... שהזכירם בל' יחיד ע שהרי כתבם בלשון יחיד ויבחר ב... אחריו: (לח) ממך מפניך. סרסהו ודרשהו להוריש מ... גוים גדולים ועצומים ממך: כיום הזה. כאשר אתה (...

שפתי חכמים

נ ר"ל למה כתיב ותחת בוי"ו ומתרץ דמוסב אלעיל מיניה וכל זה וכו': ס ויהיה פי' בפניו כמו לפניו וכמוהו וירקה בפניו כמו לפניו וכן פירושו לפי ד"א דפירושו נמי כמו לפניו ואין הפרש בין הפירושים אלא לפי' ראשון קאי בפניו על האבות: ע ר"ל דכתיב בפניו דלפי ד"א קאי בפניו על אבותיך והא בפניו לשון יחיד הוא ו... ויבחר בזרעו אחריו רלה נומר דהא אף בלא ד"א דאז לא קשה...

ליקוטי יוסף

(לט) וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל לְבָבֶךָ וגו'. פר צייטן איידר די תּוֹרָה איז גיגעבען געווארן אויף דר וועלט, האבען די פעלקר געגלויבט עס זענען דא צוויי געטער איינער טוט גוטעס אויף דר וועלט אונ איינער טוט שלעכטס, אבר עס קען ניט זיין דער גוטער גאט זאל טאן שלעכטס, אדער דר שלעכטער גאט זאל טאן גוטס, ווייל צוויי פארקערטע זאכען גוט אונ שלעכטס קענען ניט זיין אין איין גאט, האט משה געזאגט צו די יודין איך זאג אייך עס איז נאר דא איין גאט, דר גאט טוט אויף דר וועלט דס גוטע אונ דס שלעכטע, דס קענסטו וויסען פון זיך אליין, מאדאך אמענטש קען האבן אין זיין הארצן אפיינדשאפט צו איינעם אונ אליבשאפט צום אנדערען, ער זאל צו איינעם טאן גוטעס אונ צו איינעם שלעכטס, קען דאך הקב"ה געווים אזוי טאן, דס זאגט דער פסוק וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם, דו קענסט היינט וויסען, אלע טאג קענסטו וויסען, וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל לְבָבֶךָ, דו וועסט דיך נאר קערען צו דיין הארץ אז דיין הארץ קען זיין גוט אונ שלעכטס, קענסטו וויסען כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים, דער גאט וואס האט רַחֲמָנוּת אונ טוט גוטעס איז דער זעלביגער וואס טוט די... שלעכטס, דר זעלביגער גאט וואס אין הימעל איז אויף די עֶרֶד, אֵין עוֹד, מער אגאט ווי דער איינער איז ניטא:

פירוש ע"ט

עלטערן וַיִּבְחַר אונ ער האט אויס דער וויילט זיינע קינדער וואס זיי זיינען נאך אים וַיּוֹצִאֲךָ ער הט אוס גצויגן דיך פר אים אזו וויא אמענ... פירט זיין זון לאזט ער אים גיין פאר זיך כדי... זאל קענן אכטונג געבן אויף אים אזו האט ברוך הוא דיך אוך גפירט פר זיך בְּכֹחוֹ הַגָּדוֹל זיין גרוס כח מִמִּצְרָיִם פון מִצְרַיִם: (לח) לְהוֹרִישׁ צ... טרייבן גרוסי פעלקער אונ שטארקע פון דיר זאל זיי פר טרייבן מִפָּנֶיךָ פון פאר דיר לַהֲבִיאֲךָ ברענגן דיך לָתֵת צו געבן צו דיר זייער לאנד... פר איין ארב אזו וויא דו זעהסט היינטיגן ט... (לט) וְיָדַעְתָּ אונ דו זאלסט וויסען אונ דו זא...

משלי יוסף

גלייך מיט אלע פעלקר אונ הקב"ה הט אונז אויסגעקליבן פון זיי? נאר דער אֱמֶת איז אזו געוועז, ווארום ווען מיר זענען גווען אין מִצְרַיִם זענען מיר געוועזן גלייך צו די מִצְרִים, מיר האבן געדינט עֲבוֹדָה זָרָה גלייך מיט זיי, נאר פ... דען הט הקב"ה אונז אויסגעקליבען? זאגט דא דער... וְתַחַת כִּי אָהַב אֶת אֲבוֹתֶיךָ ווייל הקב"ה הט ליב געה...

חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָאִים
גְּדֹלִים כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה לָכֶם
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ׃
לה אַתָּה הָרְאֵתָ לָדַעַת כִּי יְהוָה
הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ׃
לו מִן־הַשָּׁמַיִם הִשְׁמִיעֲךָ אֶת־קֹלוֹ
לְיַסְּרֶךָּ וְעַל־הָאָרֶץ הֶרְאֲךָ אֶת־אִשּׁוֹ
הַגְּדוֹלָה וּדְבָרָיו שָׁמַעְתָּ מִתּוֹךְ
הָאֵשׁ׃ לז וְתַחַת כִּי אָהַב אֶת־

א תַּקִּיפָא וּבִדְרָעָא
א וּבְחֶזְוָנִין רַבְרְבִין
דִּי עֲבַד לְכוֹן יְיָ
כוֹן בְּמִצְרַיִם לְעֵינָךְ׃
ת אִתְחֲזֵיתָא לְמִדַּע
יְיָ הוּא אֱלֹהִים לֵית
בַּר מִנֵּהּ׃ לו מִן
א אַשְׁמְעָךְ יָת קָל
יהּ לְאַלָּפוּתָךְ וְעַל
א אַחְזְיָךְ יָת אֶשָּׁתֵהּ
א וּפִתְגָּמוֹהִי שְׁמַעְתְּ
אֶשָּׁתָא׃ לז וְחָלַף אֲרֵי
יָת אֲבָהָתָךְ וְאִתְרְעִי

תולדות אהרן

ר"ה לב: אין עוד סנהדרין ס
חולין ז:

בעל הטורים

ם גדולים כנגד ז' ימים ששמשה כל מכה ומכה וכנגד ז' ימים של פסח: במצרים לעיניך. וסמיך ליה אתה הראת כשעשיתי שפטים
ובאלהיהם ידעתם כי אני ה'׃ (לה) הראת. ב' דין ואידך כאשר הראית בהר שהראה להם שמים ושמי השמים וראו שאין אלא רשות
(לו) הראך את אשו הגדולה. וסמיך ליה ותחת כי אהב את אבותיך לומר כל מה שהראה למשה הראהו בזכות האבות: (לז) ותחת. ב' דין

רש"י

מכות מופלאות: ובמלחמה בים שנאמר (שם יד)
לחם להם: (לה) הראת. כתרגומו אתחזיתא מ כשנתן
את התורה פתח להם שבעה רקיעים וכשם שקרע
עליונים כך קרע את התחתונים וראו שהוא יחידי לכך
ה הראת לדעת: (לז) ותחת כי אהב. וכל זה

בית יהודא

עֲלֵיהֶם מַכּוֹת מוּפְלָאוֹת) דִי וואונדערליכע מַכּוֹת וָוָאס הקב"ה הָאט גֶעבּרַאכְט אוֹיף דִי מִצְרַיִים: (וּבְמִלְחָמָה. (בַּיָם, שֶׁנֶּאֱמַר) וויא עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (כִּי ה' נִלְחָם לָהֶם) הקב"ה הָאלְט מִלְחָמָה מִיט דִי מִצְרַיִים בַּיי דֶעם יַם: (לה) וְהָרְאֵתָ. (כְּתַרְגוּמוֹ) וויא דֶער תַּרְגּוּם טַייטְשְׁט (אִתְחֲזֵיתָא) דוּ בִּיזְט גִיזֶעהֶן גֶעוָוארֶן (כְּשֶׁנָּתַן הקב"ה אֶת הַתּוֹרָה פָּתַח לָהֶם שִׁבְעָה רְקִיעִים) ...קב"ה הָט גִיגֶעבְּן דִי תּוֹרָה צוּ דִי יוּדִין הָט עֶר גִיעֶפִינְט פוּן זֵייעֶרְטְווֶעגְן אַלֶע זִיבְּעְן הִימְלֶען (וּכְשֵׁם שֶׁקָּרַע אֶת ...ם כַּךְ קָרַע אֶת הַתַּחְתּוֹנִים) אוּנ אַזוֹ וִוי הקב"ה הָאט גִיעֶפִינְט דִי הִימְלֶען אַזוֹ הָט עֶר גִיעֶפִינְט אַלְץ וָוָאס אִיז אוּנְטְן, ...מִים, אוּנ דִי עֶרְד (וְרָאוּ שֶׁהוּא יְחִידִי) אוּנ דִי יוּדִין הָאבְּן גִיזֶעהֶן הקב"ה אִיז דֶער אֵיינְצִיגֶער גָאט אוֹיף דִי וֶועלְט ...אָמַר) דְרִיבֶּער זָאגְט מֹשֶׁה צוּ דִיא יוּדִין (אַתָּה הָרְאֵתָ לָדַעַת) דוּ בִּיזְט גִיזֶעהֶן גֶעוָוארֶן צוּ וִויסֶן אַז הקב"ה אִיז אֵיין ...וף דִי וֶועלְט: (לז) (וְתַחַת כִּי אָהַב). זָאגְט רַשִׁ"י (וְכָל זֶה תַּחַת אֲשֶׁר אָהַב) דָס אַלְץ הָאט הקב"ה גֶעטָאן וַוייל עֶר

שפתי חכמים

השמים הא כיצד אלא הוא השיעור כו' כלומר הכל שיעור
א שמקיף השמים היינו גלגל השמים הוא קצה אחד ומרכז
שהיא הארץ הוא קצה האחר והיינו מן השמים אל הארץ וחד
הוא והוי כאלו אמר מקצה השמים ועד קצה השמים פירושו מן
השמים ועד הארץ ולפי זה מן הארץ עד לרקיע נקרא על הארץ ולמקצה
השמים ונקרא ג"כ למקצה השמים ועד קצה השמים ונקרא ג"כ מסוף
העולם ועד סופו ואין הכל כיניהם רק בקריאת השם: מ פי' נראית
שאין פירושו כמו הראית שאם כן היה תרגומו אחזית לא אתחזיתא:

פירוש לתורת אלהים

...ה אוּנ מִיט מִלְחָמָה וּבְיָד חֲזָקָה אוּנ מִיט ...אַרְקָע הַאנְד וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה אוּנ מִיט אוֹיס ...עַקְטֶע אָרִים וּבְמוֹרָאִים אוּנ מִיט גְרוֹסֶע פָארְכְט ...ער אַזוֹ וִוי אֵייעֶר גָאט הָאט צוּא אֵייךְ גְטָאן ...צְרַיִם לְעֵינֶיךָ פַאר דַיינֶע אוֹיגֶען: (לה) אַתָּה ...ט וָוארֶען גֶעוִויזֶען לָדַעַת צוּא וִויסֶען כִּי יְיָ ...ט הוּא הָאֱלֹהִים עֶר אִיז אַגָאט אֵין עוֹד עֶס אִיז נִיט פַאר הַאנְדֶען קֵיין גָאט חוּץ אִים [עיין רש"י]: (לו) מִן הַשָּׁמַיִם פוּן דֶעם הִימֶל הָט עֶר דִיךְ גֶימַאכְט הֶערֶען זַיין קוֹל לְיַסְּרֶךָּ צוּ שְׁטְרָאפֶן דִיךְ. וְעַל הָאָרֶץ אוּנ אוֹיף דֶר עֶרְד הָט עֶר דִיר גֶווִייזֶען זַיין גְרוֹס פַייעֶר וּדְבָרָיו אוּנ זַיינֶע רֵייד הָאסְטוּ גֶהֶערְט פוּן צְווִישֶׁען דֶעם פַייעֶר: (לז) וְתַחַת אוּנ דָס הָט דִיר אַלְץ גָאט בָּרוּךְ הוּא גְטָאן וַוייל. עֶר הָאט לִיבּ גֶהַאט דַיינֶע

משלי יוסף

...תַחַת כִּי אָהַב וגו' וַיִּבְחַר בְּזַרְעָם וגו'. מִיר זָאגֶען יוֹם ...ב אִין שְׁמוֹנַת עֶשְׂרֵה אַתָּה בְחַרְתָּנוּ, דוּ הקב"ה אוּנְז אוֹיסְדֶערְוֶוייל‍ְט פַר אַפָּאלְק צוּ דִיר, מִיר וַוייסֶן ...אַרְט „אוֹיסְדֶערְוֶוייל‍ְט" אִיז גָאר בַּיי צְווֵיי גְלַייכֶע ...לְמָשָׁל מֶען פְרֶעגְט בַּיי אֵיינֶעם וָוָאס וִוילְסְטוּ בֶּעסֶר ...ל קַאלְבּ פְלֵייש אָדֶער רִינְדֶערְנֶע פְלֵייש. דָס אִיז אוּנ דָס אִיז פְלֵייש, אֵיינֶער הָט לִיבּ קַאלְבּ פְלֵייש אֵיינֶער הָט לִיבּ רִינְד פְלֵייש, פְרֶעגְט מֶען בַּיי אִים עֶר זָאל אוֹיסְקְלַייבְּן, וֶועלְכֶע פְלֵייש עֶר הָט לִיבּ, אָבֶּער מֶען וֶועט נִיט פְרֶעגֶן אֵיינֶעם עֶר זָאל אוֹיסְקְלַייבְּן וָוָאס עֶר וִויל בֶּעסֶר אַשְׁטִיקֶעל טְרוּקֶענֶע בְּרוֹיט, אָדֶער אַשְׁטִיקֶעל פְלֵייש גֶעוִויס וִויל מֶען אַשְׁטִיקֶעל פְלֵייש בֶּעסֶר, מֶען דַארְף נִיט קְלֶערֶען אוּנ נִיט קְלַייבְּן, אַז מִיר זָאגְן בְּחַרְתָּנוּ, הקב"ה הָט אוּנְז אוֹיסְגֶעקְלַייבְּן פוּן דִי פֶעלְקֶער, דָס וַוייזְט אַז מִיר זֶענֶען גְוֶועזְן גְלַייךְ

וְעַד־קְצֵה הַשָּׁמָיִם הֲנִהְיָה כַּדָּבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה אוֹ הֲנִשְׁמַע כָּמֹהוּ׃
לג הֲשָׁמַע עָם קוֹל אֱלֹהִים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ־הָאֵשׁ כַּאֲשֶׁר־שָׁמַעְתָּ אַתָּה וַיֶּחִי׃ לד אוֹ ׀ הֲנִסָּה אֱלֹהִים לָבוֹא לָקַחַת לוֹ גוֹי מִקֶּרֶב גּוֹי בְּמַסֹּת בְּאֹתֹת וּבְמוֹפְתִים וּבְמִלְחָמָה וּבְיָד

אונקלוס

שְׁמַיָּא הַהֲוָה כְּפִתְגָּמָא רַבָּא הָדֵין אוֹ הַאִשְׁתְּמַע כְּוָתֵהּ׃ לג הַשְׁמַע עַמָּא קָל מֵימְרָא דַּיְיָ מְמַלֵּל מִגּוֹ אֶשָּׁתָא כְּמָא דִּשְׁמַעְתְּ אַתְּ וְאִתְקַיַּם׃ לד אוֹ נִסִּין דִּי עֲבַד יְיָ לְאִתְגְּלָאָה לְמִפְרַק לֵהּ עַם מִגּוֹ עַם בְּנִסִּין בְּאָתִין וּבְמוֹפְתִין וּבִקְרָבָא

תו"א או הנסה ברכות יא מגילה יא:

בעל הטורים

(לד) או הנסה. בזה הפסוק יש כל האלפ ביתא שרלה הקב"ה ליתן להם התורה במצרים אלא שאמרה מה"ד נסה אותם תחלה לכך הנסה ב' במס' הכא ואידך הנסה דבר אליך תלאה שאמרו מה"ד נסה אותם קודם שתשמיעם דבריך. והפסוק מתחיל באל"ף ומסיים בכ"ף א"ך טוב לישראל וזהו עולה כשם היה אשר נגלה בו למשה להוציאם ממצרים וכו מכה לעכו"ם שנאמר וא"ך אותך. ז' דברים מוזכרים כאן במסות באותות במופתים במלחמה ביד חזקה בזרוע נטוי

רש"י

השמים. וגם שאל לכל הברואים אשר מקצה אל קצה זה פשוטו (חגיגה יא) ומדרשו מלמד על קומתו של אדם שהיתה מן הארץ עד ב השמים והוא השיעור עצמו אשר מקצה ל אל קצה: הנהיה כדבר הגדול הזה. ומה הדבר הגדול השמע עם וגו': (לד) הנסה אלהים. הכי עשה נסים שום אלוה לבא לקחת לו גוי וגו'. כל ההי"ן הלל תמיהות הן לכך נקודות הן בחט"ף פת"ח הנהיה הנשמע הנסה השמע: במסות. ע"י נסיונות הודיעם גבורותיו כגון (שמות ח) התפאר עלי אם אוכל לעשות כן הרי זה נסיון: באותות. בסימנין להאמין שהוא שלוחו של מקום כגון (שם ד) מה זה בידך: ובמופתים. הם נפלאות שהביא

בית יהודא

וּלְמִקְצֵה הַשָּׁמַיִם) (וְגַם שְׁאַל לְכָל הַבְּרוּאִים אֲשֶׁר מִקָּצֶה אֶל קָצֶה) אוּנ זָאלְסְט פְרֶעגֶן צוּ אַלֶע בַּשֶׁעפֶנִיש וָוס זֶענֶן פוּן אֵיין עֶק וֶועלְט בִּיז צוּם אַנְדֶערְן עֶק וֶועלְט (זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ) דָס אִיז דֶר פְּשַׁט אִין פָּסוּק (וּמִדְרָשׁוֹ) דִי גְמָרָא זָאגְט (מְלַמֵּד) דֶר פָּסוּק לֶערוּנְט (עַל קוֹמָתוֹ שֶׁל אָדָם שֶׁהָיְתָה מִן הָאָרֶץ עַד הַשָּׁמַיִם) דִי הֵייךְ פוּן אָדָם הָרִאשׁוֹן אִיז גֶעוֶוען פוּן דִי עֶרְד בִּיז צוּם הִימֶעל (וְהוּא הַשִּׁיעוּר עַצְמוֹ אֲשֶׁר מִקָּצֶה אֶל קָצֶה) דִי זֶעלְבִּיגֶע מָאס וָוס אִיז פוּן דִי עֶרְד בִּיז צוּם הִימֶעל, אִיז פוּן אֵיין עֶק וֶועלְט בִּיז צוּם אַנְדֶערְן עֶק וֶועלְט: וַהֲנִהְיָה כַּדָּבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה) . אִיז גֶעוֶוען אַזוֹי אַגְרוֹיסֶע זַאךְ ((מַהוּ הַדָּבָר הַגָּדוֹל) וָוס אִיז גֶעוֶוען דִי גְרוֹסֶע זַאךְ (הֲשָׁמַע עָם וגו') הָט דֶען אַמָאל אַפָאלְק גֶעהֶערְט אַשְׁטִימֶע פוּן גָאט: (לד) וַהֲנִסָּה אֱלֹהִים) . (הֲכִי עָשָׂה נִסִּים שׁוּם אֱלוֹהַ לָבֹא לָקַחַת לוֹ גוֹי מִקֶּרֶב גּוֹי) הָט דֶען אַמָאל אַגָאט גֶעטָאן נִסִּים עֶר זָאל קוּמֶען אַרוֹיסְנֶעמֶען אַפָאלְק פוּן אַפָאלְק, זָאגְט רש"י (כָּל הַהֵי"ן הַלָּלוּ תְּמִיהוֹת הֵן) דִי אַלֶע הַהֵי"ן וֶוערֶען גֶערֶעט מִיט אַוואוּנְדֶער (לְכָךְ נְקוּדוֹת הֵן בְּחַטַף פַּתַח) דְרִיבֶּער זֶענֶען דִי הַהֵי"ן גֶעפִּינְטוּלְט מִיט אַחַטַף פַּתַח, הֲנִהְיָה, הֲנִשְׁמַע, הֲנִסָּה, הֲשָׁמַע: וּבְמַסּוֹת) . זָאגְט רש"י (עַל יְדֵי נִסְיוֹנוֹת הוֹדִיעָם גְּבוּרוֹתָיו) דוּרְךְ פְּרוּבוּנְג הָט הקב"ה גֶעמַאכְט וִויסֶען זַיינֶע שְׁטַארְקַייט (כְּגוֹן הִתְפָּאֵר עָלַי אִם אוּכַל לַעֲשׂוֹת כֵּן) דְהַיְינוּ מֹשֶׁה הָאט גֶעזָאגְט צוּ פַּרְעֹה בֶּערִימְט דִיךְ אוֹיף מִיר אוּנ פְּרוּב מִיךְ אוֹב אִיךְ וֶועל קֶענֶען טָאן וִוי דוּ ווילְסְט (הֲרֵי זֶה נִסָּיוֹן) דָס אִיז גֶעוֶוען אַפְּרוּבוּנְג, אוּנ מֶען הָאט גִיזֶעהֶען דֶעם כֹּחַ פוּן הקב"ה, עֶס אִיז גֶעטָאן גֶעוָוארֶען וִוי פַּרְעֹה הָט גֶעזָאגְט: וּבְאוֹתוֹת) . (בְּסִימָנִים) מִיט צֵייכוּנְגֶען (לְהַאֲמִין שֶׁהוּא שְׁלוּחוֹ שֶׁל מָקוֹם) מֶע זָאל גְלוֹיבֶּען אַז מֹשֶׁה אִיז אַשְׁלִיחַ פוּן הקב"ה (כְּגוֹן מַה זֶה בְיָדֶךָ) הקב"ה הָאט גֶעזָאגְט צוּ מֹשֶׁה וָוס הָאסְטוּ אִין דַיין הַאנְט, הָט מֹשֶׁה גֶעזָאגְט, אַשְׁטֶעקֶען, הָט הקב"ה גֶעזָאגְט צוּ מֹשֶׁה וַוארְף אִים אוֹיף דִי עֶרְד, אִיז פוּן אִים גֶעוָוארְן אַשְׁלַאנְג, נָאכְדֶעם אִיז פוּן שְׁלַאנְג גֶעוָוארֶען צוּרִיק אַשְׁטֶעקֶן, הָט הקב"ה גֶעזָאגְט צוּ מֹשֶׁה דֶעם וואוּנְדֶער זָאלְסְטוּ טָאן פַאר דִי יוּדִין וֶועלֶען זֵיי גְלוֹיבֶּען אַז אִיךְ הָאב דִיךְ גֶעשִׁיקְט: וּבְמוֹפְתִים) . מִיט וואוּנְדֶער, מֵיינְט מֶען (הֵם נִפְלָאוֹת שֶׁהֵבִיא

שפתי חכמים

י כדכתיב בקרא אשר ברא אלהים אדם על הארץ: כ ולמקצה השמים כלומר קומתו של אדם שהיתה מן הארץ עד השמים דלפי פשוטו מאי האי דכתיב ולמקצה השמים: ל ר"ל אף על פי דבקרא משמע מתחלת עולם עד סוף עולם בארכו כדכתיב ולמקצה השמים ועד קצה השמים וגם ע"כ משמע שמהארץ עד השמים היתה קומתו כדכתיב על הארץ

דעת זקנים מבעלי התוספות

זה שאל: (לד) ובמלחמה. הוא קורא לים סוף מלחמה משום דכתיב שם ה' ילחם לכם:

פירוש לתורת אלהים

זֶענֶען פוּן אֵיין עֶק הִימֶל בִּיז דֶעם אַנְדֶערִין עֶק הִימֶעל הֲנִהְיָה אוֹיב עֶס אִיז וֶוען גִוֶועןְ אַזוֹ אַגְרוֹסֶע זַאךְ אוֹ הֲנִשְׁמַע אָדֶער אוֹיב עֶס אִיז וֶוען גִיהֶערְט גְוָוארֶן כָּמֹהוּ אַזוֹ אֵיין גְלַייכֶן: (לג) אוּנ וָוס אִיז דִי גְרוֹסֶע זַאךְ הֲשָׁמַע הָט דֶען גְהֶערְט אֵיין שׁוּם פָאלְק קוֹל אֱלֹהִים דָם קוֹל פוּן גָאט מְדַבֵּר וָוס עֶר הָט גְרֶעט פוּן צְווִישֶׁען דֶעם פַייעֶר כַּאֲשֶׁר אַזוֹ וִויא דוּ הָאסְט גְהֶערְט וַיֶּחִי אוּנ עֶר אִיז לֶעבֶּען גְבְלִיבֶּען: (לד) אוֹ אָדֶער הָאט דֶען וֶועלְכֶער גָאט נִיסִים גְטָאן לָבוֹא צוּ קוּמֶען לָקַחַת לוֹ צוּ גֶעמֶען אוֹם צוּ לֵייזֶן גוֹי אַפָאלְק מִקֶּרֶב גּוֹי פוּן צְווִישֶׁען אֵיין אַנְדֶער פָאלְק בְּמַסּוֹת מִיט נִיסִים בְּאוֹתוֹת מִיט צֵייכֶנְס וּבְמוֹפְתִים אוּנ מִיט וואוּנְדֶער

משלי

אַייךְ קוּמֶען צָרוֹת, ווייל אִיר הָט גֶעזִינְדִיגְט, פוּן דֶעסְטְוֶועגְן מֶעגְסְטוּ טָאהְן תְּשׁוּבָה, אוּנ דַארְפְסְט דִיךְ נִיט שֶׁעמֶען צוּ

מרדכי

טאהְן תְּשׁוּבָה אוּנ צוּרִיק קוּמֶען צוּ דַיין גָאט, ווייל הקב"ה אִיז אַייעֶר פָאטֶער אוּנ אִיר זֶענְט זַיינֶע קִינְדֶער:

וּמְצָאוּךָ כֹּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
בְּאַחֲרִית הַיָּמִים וְשַׁבְתָּ עַד־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקֹלוֹ׃ לא כִּי אֵל
רַחוּם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא יַרְפְּךָ וְלֹא
יַשְׁחִיתֶךָ וְלֹא יִשְׁכַּח אֶת־בְּרִית
אֲבֹתֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָהֶם׃ לב כִּי
שְׁאַל־נָא לְיָמִים רִאשֹׁנִים אֲשֶׁר־הָיוּ
לְפָנֶיךָ לְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים׀
אָדָם עַל־הָאָרֶץ וּלְמִקְצֵה הַשָּׁמַיִם

אונקלוס

...כְּחֻנָּךְ כֹּל פִּתְגָּמַיָּא
...לֵין בְּסוֹף יוֹמַיָּא
...תוּב לְדַחֲלְתָּא דַיְיָ
...הָךְ וּתְקַבֵּל לְמֵימְרֵהּ׃
...אֲרֵי אֱלָהָא רַחֲמָנָא יְיָ
...הָךְ לָא יִשְׁבְּקִנָּךְ וְלָא
...לְנָּךְ וְלָא יִתְנְשֵׁי יָת
...מָא דַאֲבָהָתָךְ דִּי קַיֵּים
...וֹן׃ לב אֲרֵי שְׁאַל
...ן לְיוֹמַיָּא קַדְמָאֵי דַּהֲווֹ
...מָךְ לְמִן יוֹמָא דִּי
...א יְיָ אָדָם עַל אַרְעָא
...מִסְּיָפֵי שְׁמַיָּא וְעַד סְיָפֵי

תולדות אהרן

ט פלא נא חגיגה יא:

רש"י

לא ירפך. מלהחזיק בך בידיו ולשון לא ירפך לשון לא
...ל כוח לא יתן לך רפיון ה לא יפרים אותך מאללו וכן
...תיו ולא ארפנו (שיר ג) שלא נגקד ארפנו ו כל לשון רפיון
...ב על לשון מפעיל ומתפעל כמו (מלכים ב ד) הרפה לה
...לה רפיון (דברים ט) הרף ח ממני התרפה ממני:
לימים ראשונים. על ימים ט ראשונים: ולמקצה

בית יהודא

וַוי איר אַלֵיין וואָלט דינֶען עֲבוֹדָה זָרָה: (לֹא) וְלֹא יַרְפְּךָ•
הקב"ה וֶועט דיךְ ניט אָפְּלָאזֶען (מִלְּהַחֲזִיק בְּךָ בְּיָדָיו) כּוּן צוּ
הַאלְטֶן דיךְ מִיט זַיינֶע הֶענְט (וְלָשׁוֹן לֹא יַרְפְּךָ לָשׁוֹן לֹא יַפְעִיל
הוּא) לֹא יַרְפְּךָ איז דֶערְטַייטְשׁ עֶר וֶועט ניט מַאכֶן דוּ זָאלְסְט
אָפְּגִילָאזְט ווערֶן (לֹא יִתֵּן לְךָ רִפְיוֹן) הקב"ה וועט דיר ניט
גֶעבֶּן אַ אָפְּלָאזוּנְג (לֹא יַפְרִישׁ אוֹתְךָ מֵאֵלָיו) הקב"ה וועט דיךְ
ניט אָפְּשֵׁיידֶן פוּן זיךְ (וְכֵן) אוּנ אַזוֹ שְׁטֵייט אין פָּסוּק (אֲחַזְתִּיו
אַרְפֶּנּוּ) אִיךְ וֶועל אִים אָנְגֶעמֶען אוּנ וֶועל אִים ניט גֶעבֶּען אַ אָפְּלָאזוּנְג פוּן מִיר (שֶׁלֹּא נִנְקַד אֶרְפֶּנּוּ) עֶס איז ניט
...נְטוּלְט וְלֹא אֶרְפֶּנּוּ, אִיךְ וֶועל אִים ניט אָפְּלָאזֶען, נָאר עֶס איז גֶעפִּינְטוּלְט וְלֹא אַרְפֶּנּוּ, אוּנ אִיךְ וֶועל אִים ניט
...ן עֶר זָאל אָפְּגֶעלָאזְט ווערֶן פוּן מִיר (כָּל לָשׁוֹן רִפְיוֹן מוּסָב עַל לָשׁוֹן מַפְעִיל וּמִתְפַּעֵל) דֶער וָוארְט רִפְיוֹן „אָפְּלָאזוּנְג" אַמָאל
...ט עֶר גֶעטַייטְשְׁט עֶר מַאכְט אָפְּלָאזֶען אֵיין אַנְדֶערֶען, אוּנ אַמָאל ווערְט גֶעטַייטְשְׁט עֶר ווערט אַלֵיין אָפְּגֶעלָאזֶען (כְּמוֹ)
...עס שְׁטֵייט אין פָּסוּק (הַרְפֵּה לָהּ) לָאז איר אָפּ (תֵּן לָהּ רִפְיוֹן) גִיבּ איר אַ אָפְּלָאזוּנְג, זָאלְסְט מַאכֶען זִיא זָאל אָפְּ־
...אזֶען ווערֶען פוּן דיר (הֶרֶף מִמֶּנִּי) מֵיינְט מֶען (הִתְרַפֵּה מִמֶּנִּי) זָאלְסְט אָפְּגֶעלָאזֶען ווערֶן פוּן מִיר: (לב) וְלְיָמִים
...ונִים). מֶען מֵיינְט (עַל יָמִים רִאשׁוֹנִים) דוּ זָאלְסְט פְרֶעגֶן אוֹיף דִי עֶרְשְׁטֶע טֶעג נצוּ דִי טֶעג קֶען מֶען דָאךְ ניט פְרֶעגֶען:

דעת זקנים מבעלי התוספות

כי שאל נא וכו'. כלומר אם תשאל מפני מה מקפיד
...ה עלינו יותר מכל האומות כי שאל נא לימים ראשונים
...ר אם עשה כך לשום אומה בעולם או הנסה אלהים וגו' כל

שפתי חכמים

ה מפני שהקל ממנו פועל עומד כמו הנה לא רפה היום לערוב (רפתה היום לערוב) רפתה רוחם ע"כ פי' לא ירפך שהוא מבנין הפעיל יולא לשני ופירושו לא יתן לך רפיון. רא"ם: ו שו"א תחת האל"ף ופת"ח תחת הרי"ש דהוה רפואה אבל השתא דנקוד ארפנו בפת"ח תחת האל"ף
...תחת הרי"ש ל' רפיון הוא: ז דפירושו תן לה רפיון היינו מפעיל: ח דפירושו התרפה נממני התפעל: ט פי' משום דימים אין נשאלין:

פירוש לתורת אלהים

...ג זַיין וּמְצָאוּךָ אוּנ עֶס וֶועט דיךְ טְרֶעפֶן כֹּל דִי
...ע זַאכֶן וָוס פְרִיעֶר איז גֶעשְׁטַאנֶען בְּאַחֲרִית הַיָּמִים
...סוֹף פוּן דִי טֶעג וְשַׁבְתָּ אוּנ דוּ וֶועסְט דיךְ ווידֶער
...ן עַר בִּיז דַיין גָאט דוּ וֶועסְט תְּשׁוּבָה טָאהֶן
...עְתָּ בְּקֹלוֹ אוּנ דוּ וֶועסְט פַאר גֶעמֶען זַיין קוֹל:
...) כִּי אֵל רַחוּם יְיָ אֱלֹהֶיךָ וָוארוּם דַיין גָאט איז אֵיין
...בַּארְמִיגֶר גָאט לֹא יַרְפְּךָ עֶר וֶועט דיךְ ניט שְׁלַאף
...ן אָדֶער עֶר וֶועט דיךְ ניט אָפּ שֵׁיידֶן פוּן זיךְ וְלֹא
יַשְׁחִיתֶךָ אוּנ עֶר וֶועט ניט פַר דַארְבֶּן דיךְ וְלֹא אוּנ עֶר
וֶועט ניט פַר גֶעסֶן דֶעם בְּרִית פוּן דַיינֶע עֶלְטֶערֶן
אֲשֶׁר וָוס עֶר הָט צוּ זַייא גְשְׁוָוארֶן: (לב) כִּי שְׁאַל נָא
וָוארוּם פְרֶעג נָאךְ לְיָמִים רִאשֹׁנִים אוֹיף דִי עֶרְשְׁטֶע
טֶעג אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנֶיךָ וָוס זֶענֶען גֶוועֶן פַר דִיר אֵיידֶר
דוּ בִּיסְט נָאךְ גֶבָּארִין גְוָוארֶן לְמִן הַיּוֹם פוּן דֶעם טָאג
אֲשֶׁר בָּרָא וָוס גָאט הָט בַּשַׁאפֶן אָדָם אַמֶענְטְשׁ עַל הָאָרֶץ
אוֹיף דֶר עֶרְד וּלְמִקְצֵה אוּנ פְרֶעג אַלֶע בַּשֶׁעפֶענִישׁ וָוס

משלי מרדכי

...סְגֶעטְרִיבֶּען פוּן זַיין שְׁטוּבּ, ווען דֶער כַּעַס פוּן פָאטֶער
...גֶעשְׁטִילְט גֶעוָוארֶן הָט עֶר גֶעשִׁיקְט זַיין גוּטֶען פְרַיינְד
...עם זוּהֶן עֶר זָאל אִים זָאגֶען עֶר זָאל גֵיין אִיבֶּערְבֶּעטֶן
...פָאטֶער, הָט דֶער זוּהְן גֶעזָאגְט צוּ דֶעם גוּטֶען פְרַיינְד
...זָאגֶען צוּ מַיין פָאטֶער אִיךְ שֶׁעם מִיךְ גְזֶעהֶן צוּ ווערֶן
פַר מַיין פָאטֶר וַוייל אִיךְ הָאבּ אַזוֹ פִיל גֶעזִינְדִיגְט צוּ אִים,
הָט דֶר פָאטֶער גֶעשִׁיקְט זָאגֶן צוּם זוּהְן, אַזוּהֶן דַארְף זיךְ
ניט שֶׁעמֶען פַר זַיין פָאטֶער, אַז דוּ קוּמְסְט צוּרִיק קוּמְסְטוּ
דָאךְ צוּ דַיין פָאטֶער, דְרִיבֶּר הָט מֹשֶׁה גֶעזָאגְט צוּ דִי יוּדִין
בַּצַּר לְךָ וגו', ווען דִיר וֶועט שְׁלֶעכְט זַיין, עֶס וֶועט אוֹיף

וְאֶת־הָאָרֶץ כִּי־אָבֹד תֹּאבֵדוּן מַהֵר מֵעַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא־תַאֲרִיכֻן יָמִים עָלֶיהָ כִּי הִשָּׁמֵד תִּשָּׁמֵדוּן׃ כז וְהֵפִיץ יְהוָה אֶתְכֶם בָּעַמִּים וְנִשְׁאַרְתֶּם מְתֵי מִסְפָּר בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר יְנַהֵג יְהוָה אֶתְכֶם שָׁמָּה׃ כח וַעֲבַדְתֶּם־שָׁם אֱלֹהִים מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם עֵץ וָאֶבֶן אֲשֶׁר לֹא־יִרְאוּן וְלֹא יִשְׁמְעוּן וְלֹא יֹאכְלוּן וְלֹא יְרִיחֻן׃ כט וּבִקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּמָצָאתָ כִּי תִדְרְשֶׁנּוּ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ׃ ל בַּצַּר לְךָ

דֵין יָת שְׁמַיָּא וְיָת אַרְ
אֲרֵי מֵיבַד תֵּיבְדוּן בִּפְ
מֵעַל אַרְעָא דִּי אַ
עָבְרִין יָת יַרְדְּנָא לְתַ
לְמֵירְתַהּ לָא תוֹרְ
יוֹמִין עֲלַהּ אֲרֵי אִשְׁתְּצָ
תִּשְׁתֵּיצוּן׃ כז וִיבַדַּר
יָתְכוֹן בְּעַמְמַ
וְתִשְׁתָּאֲרוּן עַם דְּמִ
בְּעַמְמַיָּא דִּי יְדַבַּר
יָתְכוֹן לְתַמָּן׃ כח וְתִפְלְ
תַּמָּן לְעַמְמַיָּא פָּ
טַעֲוָתָא עוֹבַד יְדֵי אֱנָ
אָעָא וְאַבְנָא דִּי לָא יֶ
וְלָא שָׁמְעִין וְלָא אָכְ
וְלָא מְרִיחִין׃ כט וְתִתְבְּ
מִתַּמָּן דַּחַלְתָּא דַּייָ אֱלָ
וְתִשְׁכַּח אֲרֵי תִבְעֵי
קֳדָמוֹהִי בְּכָל לִבָּךְ וּבְ
נַפְשָׁךְ׃ ל כַּד יֵעוֹק

רשב"ם

(כח) ועבדתם שם. כתרגומו: ולא יר
בדבר ואין רוח בפיהם:

בעל הטורים

(כז) בעמים. בגי' בין הכבליים: בגוים. בגי' ובמדי: ינהג. בגי' כיון: שמה. בגי' מרומיים סרי רמוזיט כאן ד' גליות: (כח) ועבדתם שם אלהים. ואינו אומר אלהים אחרים כמו בכל מקום רמז ישראל שבחוצה לארץ עובדי עכו"ם בטהרה הם:

בית יהודא

זיין עדות אז איך האב אנגעזאגט פריער דעם שטראף װאס איר װעט האבן אז איר װעט זינדיגן: (כח) וַעֲבַדְתֶּם שָׁם אֱלֹהִים. זאגט רש"י (כתרגומו) װי דער תרגום שרייבט (מה שאתם עובדים לעובדיהם כאלו אתם עובדים להם) װאס איר װעט דינען צו די פעלקער װאס דינען עבודה זרה איז ג

רש"י

(כח) ועבדתם שם אלהים. כתרגומו מש
עובדים לעובדיהם כאלו אתם עובדים לה

שפתי חכמים

עבירה שהרי עדיין לא עשו הרע בעיני ה': ד דקשה לו משום שהפין ה' אותם בין העמים מ"ה יעבדו ע"א ותירץ כתרגומו כ

פירוש להורת אלהים

גיך פאר לארן מֵעַל הָאָרֶץ פון לאנד אֲשֶׁר װאס איר פארט איבער דעם יַרְדֵּן שָׁמָּה דארטען לְרִשְׁתָּהּ צוא ירשינען זיא לֹא תַאֲרִיכֻן איר װעט ניט דער לענגערין יָמִים טעג עָלֶיהָ אויף איר איר װעט ניט לאנג זיין אין דעם לאנד כִּי נאר איר װעט פאר טיליגט װערען: (כז) וְהֵפִיץ יְיָ אֶתְכֶם בָּעַמִּים אונ גאט װעט אייך פאר שפרייטען צװישען די פעלקער וְנִשְׁאַרְתֶּם אונ איר װעט בלייבען מְתֵי מִסְפָּר װייניג מענטשען בַּגּוֹיִם צװישען די פעלקער אֲשֶׁר װאס גאט װעט אייך אהין פירען: (כח) וַעֲבַדְתֶּם שָׁם אֱלֹהִים אונ איר װעט דינען דארטען אפ געטער מַעֲשֵׂה דאס װערק פון מענטשען הענד עֵץ וָאֶבֶן האלץ אונ שטיין אֲשֶׁר װאס קענען ניט זע
וְלֹא יִשְׁמְעוּן אונ קענען ניט הערען וְלֹא יֹאכְלוּן אונ ק
ניט עסין וְלֹא יְרִיחוּן אונ קענין ניט שמעק
(כט) אונ אז די אלע זאכען װעלען אייך גרייכען וּבִקַּ
מִשָּׁם װעט איר פון דארטען בעטען פון די ערטער
איר װעט דארטען זיין אין גלות װעט איר בענ
אֶת צו גאט דיין געט ער זאל דיר העלפען וּמָ
אונ דו װעסט אים געפינען גאט ב"ה װעט אן נ
דיין תְּפִלָּה כִּי תִדְרְשֶׁנּוּ אז דו װעסט פארשטען
בְּכָל לְבָבְךָ מיט דיין גאנצען הארצען וּבְכָל נַפְשְׁךָ אונ
דיין גאנצען לעבען: (ל) בַּצַּר לְךָ אז עס װעט

משלי מרדכי

(ל) בַּצַּר לְךָ וגו' וְשַׁבְתָּ וגו'. דר מדרש שרייבט רבי שמואל פרגריטא הט גזאגט פון רבי מאיר'ס װעגען למשל אזוהן פון אגביר הט שטארק געזינדיגט צו זיין פאטער, אונ געטאהן זייער מיאוסה מעשים, ביז דר פאטער הט

כָּל אֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: כד כִּי
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא אֵל
קַנָּא: פ כה כִּי־תוֹלִיד בָּנִים וּבְנֵי
בָנִים וְנוֹשַׁנְתֶּם בָּאָרֶץ וְהִשְׁחַתֶּם
וַעֲשִׂיתֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כֹּל וַעֲשִׂיתֶם
הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה־אֱלֹהֶיךָ לְהַכְעִיסוֹ:
כו הַעִידֹתִי בָכֶם הַיּוֹם אֶת־הַשָּׁמַיִם

ךְ יְיָ אֱלָהָךְ: כד אֲרֵי
אֱלָהָךְ מֵימְרֵהּ אֶשָּׁא
א הוּא אֵל קַנָּא:
אֲרֵי תוֹלְדוּן בְּנִין וּבְנֵי
ן וְתִתְעַתְּקוּן בְּאַרְעָא
בְלוּן וְתַעְבְּדוּן צְלֵם
ת כֹּלָא וְתַעְבְּדוּן
שׁ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ
רְגָזָא קֳדָמוֹהִי:
סְהֲדִית בְּכוֹן יוֹמָא

כי ה' כתובות קי"ה סוטה יד ע"ו נד נה: כי תוליד מגילה לא גיטין פח: ונושנתם גיטין פח סנהדרין לח:

בעל הטורים

כי ה' אלהיך אש אכלה הוא אל קנא כי תוליד. רמז לאחר כ"ו שנים אחרי מותו יעבדו עכו"ם פסל מיכה: (כו) העידותי. מלא יו"ד איתי ביה י' לפרסומי למילתא:

רשב"ם

(כו) את השמים ואת הארץ. ועצר את השמים והאדמה לא תתן את יבולה:

רש"י

אשר צוך ה'. אשר לוך שלא לעשות: אל קנא. מקנא לנקום ת' אנפרדמנ"ט בלע"ז (ער) מתחרה על רוגזו להפרע מעכו"ם: ונושנתם. (סנהדרין לח) רמז להם שיגלו ממנה שמונה מאות וחמשים ושתים שנה א כמנין ונושנתם והוא הקדים והגלם לסוף שמונה מאות וחמשים שתי שנים לונושנתם כדי שלא יתקיים בהם כי אבד תאבדון וזהו שנא' (דניאל ט) וישקוד ה' על הרעה ויביאה עלינו כי צדיק ה' אלהינו ב צדקה עשה עמנו להביאה שתי שנים לפני זמנה: (כו) העידותי. הנני מזמינם להיות עדים ג שהתריתי בכם:

בית יהודא

זאך עם איז: וַאֲשֶׁר צִוְּךָ ה'). מיינט מען (אֲשֶׁר צִוְּךָ ה' שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת) וָוס הקב"ה הָט דיך געבאטן מען זאל ניט מאכן: (כד) וְאֵל קַנָּא. מיינט מען (מְקַנֵּא לִנְקוֹם) הקב"ה צערינט צו שטראפן (מִתְחָרֶה עַל רוֹגְזוֹ לְהִפָּרַע מֵעוֹבְדֵי אֱלִילִים) הקב"ה ווערט דערהיצט מיט כעס ער זאל געצאלט ווערן נער זאל שטראפן די מענטשן וָוס דינען עבודה זרה: (כה) וְנוֹשַׁנְתֶּם. זאגט רש"י (רָמַז לָהֶם שֶׁיִּגְלוּ מִמֶּנָּה לְסוֹף שְׁמוֹנֶה מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה) משה הָט געזאגט אויפן וואונק צו די יודין אז צום סוף אכט הונדערט צוויי אונ פופציג יאר וועלן זיי פארטריבן ווערן פון ארץ ישראל (כְּמִנְיַן וְנוֹשַׁנְתֶּם) ווי פיל עס בטרעפט דר ווארט "וְנוֹשַׁנְתֶּם" (וְהִקְדִּים שְׁתֵּי שָׁנִים לְמִנְיַן וְנוֹשַׁנְתֶּם) הקב"ה הָט ארויסגעטריבן די יודין פון ארץ ישראל יאר פריער פר דעם צאל פון וְנוֹשַׁנְתֶּם (כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְקַיֵּים בָּהֶם כִּי אָבוֹד תֹּאבֵדוּן) זיי זאלען ניט געשטראפט ווערן די קללה כִּי אָבוֹד תֹּאבֵדוּן, איר וועט פארלארן ווערען ווען יודין וואלטן געוועזן אין ארץ ישראל ביז דעם צאל פון וְנוֹשַׁנְתֶּם, וואלטן זיי אין גאנצן פארלענדט געווארען (וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר) דס איז וָוס שטייט אין פסוק דניאל הָט געזאגט (וַיִּשְׁקֹד ה' עַל הָרָעָה וַיְבִיאֶהָ עָלֵינוּ כִּי צַדִּיק ה' אֱלֹהֵינוּ) הקב"ה הָט געאיילט אויף די שלעכטס אונ ער האט זיא געבראכט אונז (כִּי צַדִּיק ה' אֱלֹהֵינוּ) ווייל הקב"ה איז אצדיק (צְדָקָה עָשָׂה עִמָּנוּ) הקב"ה הָט מיט אונז געטאן אצדקה (שֶׁמִּהֵר לַהֲבִיאָהּ שְׁתֵּי שָׁנִים לִפְנֵי זְמַנָּהּ) וָוס ער הָט געאיילט צו ברייגגן דס שלעכטס צוויי יאר פריער פאר די צייט וָוס ער הָט געשריבן אין די תורה, עס זאל ניט קענן קומן אויף אונז די קללה פון אָבוֹד תֹּאבֵדוּן: (כו) הַעִידֹתִי בָכֶם הַיּוֹם. משה זאגט צו די יודין (הִנְנִי מַזְמִינָם לִהְיוֹת עֵדִים שֶׁהִתְרֵיתִי בָּכֶם) איך האב אנגעגרייט די הימעל מיט די ערד זיי זאלען

דעת זקנים מבעלי התוספות

כי תוליד. כלו' שתאמרו כבר נתישבנו בארץ ולא ירבה כעס והשחתה הנני מעיד עליכם דברים שהם קיימים דהיינו שמים וארץ כי אבוד תאבדון ולא יועיל לכם שנתישבתם בה. ד"א פירשו רז"ל אם תהיו בארץ כמנין ונ"ם אבוד תאבדון וצדקה עשה לנו הקב"ה שהקדים שתי החורבן למנין ונושנתם הה"ד וישקוד ה' על הרעה ויביאה עלינו כי צדיק ה' אלהינו:

שפתי חכמים

כאלו כתיב כל דבר: ש רלוני לפרש וכי לוס הקדוש ברוך הוא לעשות פסל ומפרש אשר לוך שלא לעשות: ת רלה לומר לא שנקרא קנא מפני שיש בו קנאה ח"ו שאין שם לא קנאה ולא שנאה ולא תחרות אלא מפני שהוא מתחרה וקולף להתפרע מעובדי עבודת אלילים וכיון שהנקמה אינה כאה אלא מחמת הקנאה מ"ה כתיב אל קנא במקום אל נוקם: א דכתיב גבי בנין בית ראשון ויהי בשמנים שנה וארבע מאות שנה וגו' ועמידת בית ראשון היה ת"י שנה לא מהן ארבעים שנה שהיו במדבר דאף הם היו במנין דהקרא מונה מיליאת ונמלא שלא היו בארץ אלא תת"ן שנה ולא הגיעו למספר ונושנתם וכדפירש רש"י: ב ר"ל משום דלדיק ה' וישקוד ה' על הרעה עלינו אלא לדקה היא מאת ה' שהקדים הרעה קודם זמן ונושנתם וע' בסנהדרין ל"ח: ג כלומר ויהיו עדי התראה לא עדי

פירוש לתורת אלהים

געבאטן מען זאל דאס ניט טאן: (כד) כִּי יְיָ אֱלֹהֶיךָ דיין גאט אֵשׁ אֹכְלָה הוּא ער איז אברענדיג פייער נא ער איז אגאט וואס איז זיך נוקם אן דעם מש וָוס דינט עבודת כוכבים: (כה) כִּי תוֹלִיד בָּנִים בנים ווען דו וועסט געבארין קינדר אונ קינדס דר וְנוֹשַׁנְתֶּם בָּאָרֶץ אונ איר וועט זיך עלטערן אין לאנד וְהִשְׁחַתֶּם אונ איר וועט פר דארבן וַעֲשִׂיתֶם פֶּסֶל אונ איר וועט מאכן אגעשניצטן בילד תְּמוּנַת כֹּל אבילד פון אלע מינים וַעֲשִׂיתֶם אונ איר וועט טאן וואס איז שלעכט אין גאטס אויגן לְהַכְעִיסוֹ צוא דר צערנין אים: (כו) הַעִידֹתִי בָכֶם הַיּוֹם איך מאך אויף אייך עדות היינט אֶת הַשָּׁמַיִם דעם הימל מיט די ערד איך מאך זיי גרייטן צו זיין עדות אז איך האב אייך געזאגט כִּי אָבֹד תֹּאבֵדוּן מַהֵר איר וועט ווערען

יְהוָה וַיּוֹצִא אֶתְכֶם מִכּוּר הַבַּרְזֶל מִמִּצְרָיִם לִהְיוֹת לוֹ לְעַם נַחֲלָה כַּיּוֹם הַזֶּה׃ כא וַיהוָה הִתְאַנַּף־בִּי עַל־דִּבְרֵיכֶם וַיִּשָּׁבַע לְבִלְתִּי עָבְרִי אֶת־הַיַּרְדֵּן וּלְבִלְתִּי־בֹא אֶל־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה׃ כב כִּי אָנֹכִי מֵת בָּאָרֶץ הַזֹּאת אֵינֶנִּי עֹבֵר אֶת־הַיַּרְדֵּן וְאַתֶּם עֹבְרִים וִירִשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה הַזֹּאת׃ כג הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן־תִּשְׁכְּחוּ אֶת־בְּרִית יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּכֶם וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת

אונקלוס

לְדַהֲבָתָה וְאַפֵּק יָתְכ
מִכּוּרָא דְפַרְזְלָא מִמִּצְרָ
לְמֶהֱוֵי לֵהּ לְעַמָּא אַחְסָנָ
כְּיוֹמָא הָדֵין׃ כא וּמִן קֳדָ
יְיָ הֲוָה רְגַז עֲלַי עַ
פִּתְגָּמֵיכוֹן וְקַיֵּים בְּדִ
דְלָא לְמֶעְבַּר יָת יַרְדְּנָ
וּבְדִיל דְּלָא לְמֵיעַ
לְאַרְעָא טָבָא דִּי
אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ אַחְסָנָא
כב אֲרֵי אֲנָא מָאִי
בְּאַרְעָא הָדָא לֵית אֲנָ
עָבַר יָת יַרְדְּנָא וְאַתּ
עָבְרִין וְתֵירְתוּן יָת אַרְעָ
טָבָא הָדָא׃ כג אִסְתַּמְּ
לְכוֹן דִּילְמָא תִתְנְשׁוֹן יָ
קְיָמָא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן דִּי גְזַ
עִמְּכוֹן וְתַעְבְּדוּן לְכ
צְלֶם דְּמוּת כֹּלָּא דִ

בעל הטורים

(כ) ויוצא. ד' במס' ויוצא עמו בם ויוצא נוזלים מסלע ויוצא את בן המלך ויוצא אתכם מכור הברזל ויוצא עמו בששון שנא' ובני ישראל יוצאים ביד רמה והוציא להם נוזלים מס והעמידו מלך שנאמר ויהי בישורון מלך:

בית יהודא

ביט שרעקן צו זינדיגן, עס זאל ביי אים גאר קיין עבירה זיין (למצוא עינו) ער זאל געפינן זיין זינד, עס זאל אים אנ־קומן גרינג צו זינדיגן (לשנוא) הקב"ה זאל אים פיינט האבן: (כ) (כור). זאגט רש"י (הוא כלי שמזקקים בו את הזהב) כור איז אזו אכלי וואס מען שמעלצט אין איר גאלד, די גאלד זאל ווערן ריין: (כא) (התאנף ה'). (נתמלא רוגז) הקב"ה איז געווארן פוהל מיט צארען: (ועל דבריכם). מיינט מען (על אודותיכם ועל עסקיכם) וועגן אייך אונ וועגן אייערע געשעפטן: (כב) (כי אנכי מת וגו' אינני עובר). משה הט געזאגט איך וועל דא שטארבען איך וועל ניט אריבר גיין דעם ירדן, פרעגט רש"י (מאחר שמת מהיכן יעבור) אז ער וועט שטארבן וועט ער דאך ניט אריבר גיין דעם ירדן, וואס זאגט ער איך וועל שטארב אונ וועל ניט אריבר גיין דעם ירדן? (אלא אף עצמותי אינם עוברים) נאר משה האט געמיינט אפילו מיינע ביינר וועלן ניט אריבער קומן דעם ירדן צו בגראבן ווערן אין ארץ ישראל וויא יעקב אונ יוסף (כג) (תמונת כל). זאגט רש"י דא פעלט אווארט "דבר" איר זאלט ניט מאכען תמונת כל דבר, אבילד פון וועלכ

רש"י

אליו בעיניו למצוא עונו לשנוא: (כ) כור. הוא כ שמזקקים בו את הזהב: (כא) התאנף. נתמלא רוג על דבריכם. על אודותיכם על עסקיכם: (כב) כי אנ מת וגו' אינני עובר. מאחר שמת מהיכן יעבור אלא א עצמותי אינם עוברין: (כג) תמונת כל. תמונת כל

שפתי חכמים

ולמה כרא בתחלה דבר שיבאו לטעות בהם בני אדם והא כתיב עולם חסד יבנה לכן צריך לשני טעמים: ר רלה לומר כל היכא שכתוב מלת כל במקרא יש תיבה אחריו שדבוק לו כגון בפר זו מליצו הרבה פעמים כל הימים כל סמל לכך מפרש דב

פירוש לתורת אלהים

דער אייזערנע טעסט ממצרים פון מצרים [עיין רש"י] להיות איר זאלט צוא אים זיין צו אאייביגע פאלק כיום הזה וויא דעם היינטיגן טאג: (כא) ויי התאנף בי אונ גאט הט אויף מיר געצערנט על דבריכם וועגן אייערע רייד וויל איר הט גזינדיגט וישבע אונ ער האט גשווארן איך זאל ניט אריבערגיין דעם ירדן ולבלתי אונ איך זאל ניט קומען אין גוטען לאנד אשר וואס דיין גאט גיט צוא דיר פאר איין ארב: (כב) כי אנכי מת בארץ הזאת דען איך וועל שטארבען אין דעם דאזיגן לאנד אינני אי וועל ניט איבער פארען דעם ירדן [עיין רש"י] ואתם עוברים אונ איר וועט איבער פארן דעם ירד וירשתם אונ איר וועט ירשינען דאס גוטע לאנד (כג) השמרו לכם היט אייך פן טאמער וועט איר פא געסן דם זיכרהייט פון אייער גאט אשר וואס ער ה מיט אייך כורת ברית גיוועהן ועשיתם לכם אונ אי וועט צו אייך מאכן פסל אגעשניצטן בילד תמונת אגישטאלט פון אלע זאכן אשר וואס דיין גאט ה

כָּל־בְּהֵמָה אֲשֶׁר בָּאָרֶץ תַּבְנִית כָּל־
צִפּוֹר כָּנָף אֲשֶׁר תָּעוּף בַּשָּׁמָיִם׃
יח תַּבְנִית כָּל־רֹמֵשׂ בָּאֲדָמָה תַּבְנִית
כָּל־דָּגָה אֲשֶׁר־בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ׃
יט וּפֶן־תִּשָּׂא עֵינֶיךָ הַשָּׁמַיְמָה וְרָאִיתָ
אֶת־הַשֶּׁמֶשׁ וְאֶת־הַיָּרֵחַ וְאֶת־
הַכּוֹכָבִים כֹּל צְבָא הַשָּׁמַיִם וְנִדַּחְתָּ
וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם וַעֲבַדְתָּם אֲשֶׁר
חָלַק יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֹתָם לְכֹל הָעַמִּים
תַּחַת כָּל־הַשָּׁמָיִם׃ כ וְאֶתְכֶם לָקַח

תו"א אשר חלק מגילה ס ע"ז כה:

אונקלוס

בְּאַרְעָא דְּמוּת כָּל צִפַּר
גַּדְפָּא דִּי פָרַח בַּאֲוִיר
רְקִיעַ שְׁמַיָּא: יח דְּמוּת כָּל
רִחֲשָׁא דִּי בְאַרְעָא דְּמוּת
כָּל נוּנֵי דִּי בְמַיָּא מִלְּרַע
לְאַרְעָא: יט וְדִילְמָא
תִזְקוֹף עֵינָךְ לִשְׁמַיָּא
וְתֶחֱזֵי יָת שִׁמְשָׁא וְיָת
סִיהֲרָא וְיָת כּוֹכְבַיָּא כֹּל
חֵילֵי שְׁמַיָּא וְתִטְעֵי
וְתִסְגּוּד לְהוֹן וְתִפְלְחִנּוּן
דִּי זַמִּין יְיָ אֱלָהָךְ יָתְהוֹן
לְכֹל עַמְמַיָּא תְּחוֹת כָּל
שְׁמַיָּא: כ וְיָתְכוֹן קָרִיב יְיָ

רשב"ם

(יט) אשר חלק. להאיר. ולפי עיקר הפשט אשר הניח אותם לכל העמים לעובדם כי אינו חושש בהם אבל אתכם לקח ה' ויוציא אתכם להיות לו לעם נחלה ולעבדו והוא יהיה לכם לאלהים:

רש"י

(יט) ופן תשא עיניך. להסתכל בדבר ולתת ע לב לסוב טעות אחריהם: אשר חלק וגו' לכל העמים. (מגילה) להאיר פ להם. דבר אחר לאלוהות צ לא מנען לטעות אחריהם ק אלא החליקם בדברי הבליהם לטרדם מן העולם וכן הוא אומר (תהלים לו) כי החליק

בית יהודא

פון אַזָכָר אָדֶער פון אַנְקֵבָה: (יט) וּפֶן תִּשָּׂא עֵינֶיךָ, טְאמֶער וועסטו אויפְהֵייבֶען דַיינֶע אויגֶען צום הִימֶעל (לְהִסְתַּכֵּל בְּדָבָר) דו זָאלְסְט קוּקֶען אויף דִי זַאכֶען וָוס אִין הִימֶעל נָדִי זוּנֶן דִי לְבָנָה דִי שְׁטֶערֶן) (וְלָתֵת לֵב לִטְעוּת אַחֲרֵיהֶם) וֶועסְטוּ גֶעבֶּן דַיין הַארְץ צוּ הָאבֶּן אַטְעוּת אוּנ צוּ מֵיינֶען אַז דִי זַאכֶן זֶענֶען גֶאטֶער: וַאֲשֶׁר חָלַק לְכֹל הָעַמִּים). הקב"ה הָט אַיינְגֶעטֵיילְט
זוּנֶן מִיט דִי לְבָנָה מִיט דִי שְׁטֶערֶן, צוּ אַלֶע פֶעלְקֶר וָוס זֶענֶען פַר שְׁפְּרֵייט אויף דִי גַאנְצֶע וֶועלְט, צוּם לַייכְטֶען צוּ זֵיי, ...בֶּער נִיט מֶען זָאל זֵיי הַאלְטֶען פַר גֶאטֶר מֶען זָאל דִינֶען צוּ זֵיי (דָּבָר אַחֵר) נָאךְ אַפְּשַׁט אִיז אֲשֶׁר חָלַק לָהֶם, הקב"ה ...ט אָפְּגֶעטֵיילְט דִי זוּנֶן מִיט דִי לְבָנָה צוּ דִי פֶעלְקֶער (לֶאֱלוֹהוּת), מֶען זָאל זֵיי הַאלְטֶען פַאר גֶאטֶער, נָאר הקב"ה ...אט זֵיי נִיט בַּשַּׁאפֶן וֶוענֶן דֶעם זַייא זָאלֶען זַיין גֶאטֶער צוּ דִיא פֶעלְקֶער, הקב"ה הָט זֵיי בַּשַּׁאפֶען צִים לַייכְטֶן אויף ...ר וֶועלְט, נָאר וֶוער עֶס וִויל דִינֶען צוּ זֵיי אוּנ זֵיי הַאלְטֶן פַר גֶאטֶער (לֹא מְנָעָן מִלִּטְעוֹת אַחֲרֵיהֶם) הָאט הקב"ה זֵיי נִיט ...מִיטֶען נִיט פַרְהַאלְטֶן) פון צוּ הָאבֶּן דֶעם טְעוּת אוּנ דִינֶען זֵיי (אֶלָּא הֶחֱלִיקָם בְּדִבְרֵי הַבְלֵיהֶם לְטָרְדָם מִן הָעוֹלָם) נָאר הקב"ה ...ט זֵיי גֶעלָאזֶען גְלַייךְ גֵיין מִיט זַייעֶרֶע בַּארֶעשְׁע רֵייד עֶר זָאל זֵיי פַּרְטְרַייבֶּען פון דֶר וֶועלְט (וְכֵן הוּא אוֹמֵר) אוּנ אַזוֹ הָט ...וִד הַמֶּלֶךְ ע"ה גֶעזָאגְט (כִּי הֶחֱלִיק אֵלָיו בְּעֵינָיו) הקב"ה הָאט גְלַאט גֶעמַאכְט דִי עֲבֵירוֹת אִין דִי אוֹגֶן פון דֶעם רָשָׁע עֶר זָאל

שפתי חכמים

...אותו זמן לוה ה' את משה ללמד אותם והא באותו זמן לא נלטוו אלא ...' דברות ואי אעשרת הדברים קאי מאי ללמד אתכם חוקים ומשפטים ...קאמר. אלא ודאי קאי על התורה שבע"פ שבעשרת הדברות דהיינו ...לותיהן ופרטותיהן ואת כל המלות הנכללות בהן: (ג"א) פירוש ...דכתיב ללמד שזה הלשון שייך לומר על תורה שבע"פ אבל תורה ...שבכתב שייך לומר כה נתינה דמתחר שהיא כתובה לפני האדם ...כל ללמוד אותה מעצמה: ע דק"ל מה דכתיב ופן תשא עיניך וגומר משים דנושא עיניו לשמים מ"ה יבא לעבוד אותם. לכן פי' להסתכל כו': פ רלה לומר מה דכתיב ועבדתם אשר חלק לכל העמים וגו' וכי הקב"ה חלק לעמים לעבוד להם: צ ולא שנתנם לאלהות שבראם להם כך רק שלא מנען וכו' אלא החליקם בדברי הבל שנראה להם הטובות המגיע להם מכוכבי מעלה בעבדם אותם ולפי האמת הם רעות כדי לטרדם: ק דלטעם ראשון קשה למה אמר להם וכי להם בלבד הם מאירים לכן אמר ד"א. ולטעם זה לחוד קשה

פירוש לתורת אלהים

...ון אַלֶע בְּהֵמוֹת וָואס זֶענֶען אויף דֶער עֶרְד תַּבְנִית ...דֶער אַגֶעשְׁטַאלְט פון אַלֶע פֵייגֶל כָּנָף וָוס הָאבֶען ...לִיגֶלֶן אֲשֶׁר תָּעוּף וָוס פְלִיעֶן אוּנְטֶער דֶעם הִימֶל: (יח) תַּבְנִית אָדֶער אַגֶעשְׁטַאלְט פון אַלֶע מִינִים וָוס ...רִיכֶען אויף דֶר עֶרְד תַּבְנִית כָּל דָּגָה אָדֶר אַגֶשְׁטַאלְט ...ון אַלֶע פִישׁ אֲשֶׁר בַּמַּיִם וָוס אִין וַואסֶר מִתַּחַת לָאָרֶץ ...ם דִי וַואסֶרִין זֶענֶען אוּנְטֶר דֶר עֶרְד: (יט) וּפֶן תִּשָּׂא ...וּנ טָאמֶער וֶועסְטוּ אויף הֵייבֶּען עֵינֶיךָ דַיינֶע אוֹגֶן הַשָּׁמַיְמָה צוּ דֶעם הִימֶל וְרָאִיתָ אוּנ דוּ וֶועסְט זֶעהֶן אֶת הַשֶּׁמֶשׁ דִי זוּנֶן וְאֶת הַיָּרֵחַ אוּנ דִי לְבָנָה וְאֶת הַכּוֹכָבִים אוּנ דִי שְׁטֶערִין כֹּל צְבָא אַלֶע הֶערְשַׁאפְט פון דֶעם הִימֶל וְנִדַּחְתָּ אוּנ דוּ וֶועסְט פַאר שְׁטוֹסֶן וֶוערֶען דִי וֶועסְט דִיךְ טוֹעֶה זַיין וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ אוּנ דוּ וֶועסְט דִיךְ בּוּקֶן צוּ זֵיי וַעֲבַדְתָּם אוּנ דוּ וֶועסְט צוּא זֵייא דִינֶין אֲשֶׁר חָלַק וָוס דַיין גָאט הָאט אָפּ גְטֵיילְט זֵייא צוּא לַייכְטִין לְכֹל הָעַמִּים צוּ אַלֶע פֶעלְקֶר תַּחַת וָואס זֶענֶען אוּנְטֶר דֶעם הִימֶל: (כ) וְאֶתְכֶם אוּנ אַייךְ הָט גָאט גְנוּמֶן וַיּוֹצֵא אוּנ עֶר הָאט אַרוֹיס גֶעצוֹגֶען אַייךְ פון

קוֹל דְּבָרִים אַתֶּם שֹׁמְעִים וּתְמוּנָה
אֵינְכֶם רֹאִים זוּלָתִי קוֹל׃ יג וַיַּגֵּד לָכֶם
אֶת־בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם
לַעֲשׂוֹת עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים וַיִּכְתְּבֵם
עַל־שְׁנֵי לֻחוֹת אֲבָנִים׃ יד וְאֹתִי צִוָּה
יְהוָה בָּעֵת הַהִוא לְלַמֵּד אֶתְכֶם
חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים לַעֲשֹׂתְכֶם אֹתָם
בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה
לְרִשְׁתָּהּ׃ טו וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד
לְנַפְשֹׁתֵיכֶם כִּי לֹא רְאִיתֶם כָּל־
תְּמוּנָה בְּיוֹם דִּבֶּר יְהוָה אֲלֵיכֶם
בְּחֹרֵב מִתּוֹךְ הָאֵשׁ׃ טז פֶּן־תַּשְׁחִתוּן
וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כָּל־
סָמֶל תַּבְנִית זָכָר אוֹ נְקֵבָה׃ יז תַּבְנִית

פִּתְגָּמִין אַתּוּן שָׁמְעִין
וּדְמוּת לֵיתֵיכוֹן חָזַן אֱלָהֵן
קָלָא׃ יג וְחַוִּי לְכוֹן יָת
קְיָמֵהּ דִּי פַּקִּיד יָתְכוֹן
לְמֶעְבַּד עֲשֶׂרֶת פִּתְגָּמִין
וּכְתַבִנּוּן עַל תְּרֵין לוּחֵי
אַבְנַיָּא׃ יד וְיָתִי פַּקִּיד יְיָ
בְּעִדָּנָא הַהִיא לְאַלָּפָא
יָתְכוֹן קְיָמִין וְדִינִין
לְמֶעְבַּדְכוֹן יָתְהוֹן
בְּאַרְעָא דִּי אַתּוּן עָבְרִין
תַּמָּן לְמֵירְתַהּ׃
טו וְתִסְתַּמְרוּן לַחֲדָא
לְנַפְשָׁתֵיכוֹן אֲרֵי לָא
חֲזֵיתוּן כָּל דְּמוּת בְּיוֹמָא
דִּי מַלֵּיל יְיָ עִמְּכוֹן בְּחֹרֵב
מִגּוֹ אֶשָּׁתָא׃ טז דִּילְמָא
תְּחַבְּלוּן וְתַעְבְּדוּן לְכוֹן
צְלַם דְּמוּת כָּל צוּרָא
דְּמוּת דְּכַר אוֹ נֻקְבָּא׃
יז דְּמוּת כָּל בְּעִירָא דִּי

תולדות אהרן

ואותי זוה נדרים לז לת סנהדרין כה׃ ונשמרתם ברכות לב׃ פן תשחיתון סנהדרין נז ע״ז מג חולין נג בכורות נז תמורה כח לג׃

רשב״ם

תחת ההר לפי שהם נמוכים וההר גבוה מהם והוצרך לכתוב כאן כמו שכתוב לפנינו ועתה למה נמות כי תאכלנו האש הגדולה וגו׳׃ (יד) ואותי צוה. ללמד עשרת הדברים׃ (טו) תמונת כל סמל. כמו סמל הקנאה המקנה. ענין אליל׃

בית יהודא

לערנען פאר זיך (יְלַמְּדוּן) מיינט מען (יְאַלְּפוּן לַאֲחֵרִים) זיי וועלן לערנען צו אנדערע׃ (יד) וְאוֹתִי צִוָּה ה׳ בָּעֵת הַהִיא לְלַמֵּד אֶתְכֶם). (תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה) משה זאגט צו די יודין אין די צייט וואס מיר זענען געשטאנען לעבען בארג סיני האט הקב״ה מיך געבאטען איך זאל אייך לערנען תורה אויסווייניג אויסער די תורה וואס איז געשריבען׃ (טז) נִסְמָלוֹ. מיינט מען אצורה

רש״י

לעלמס׃ ילמדון. יאלפון לאחרים׃ (יד) ואתי צוה ה׳ בעת ההוא ללמד אתכם. תורה ש שבעל פה׃ (טז) סמל. לורה׃

שפתי חכמים

ילמדון דכסמוך דתרגומו יאלפון היינו ללמד לאחרים׃ ס דק״ל דואותי לוה ודאי קאי אלעיל מיניה אויגד לכם וגו׳ עשרת הדברים דמשמע

פירוש לתורת אלהים

פון דעם פייער קוֹל דְּבָרִים אקול פון רייד האט איר געהערט וּתְמוּנָה אונ אגשטאלט האט איר ניט געזעהן זוּלָתִי קוֹל נור אקול האט איר געהערט׃ (יג) וַיַּגֵּד אונ ער האט גזאגט צו אייך אֶת בְּרִיתוֹ זיין ברית אֲשֶׁר וואס ער האט געהייסען אייך לַעֲשׂוֹת צו טאהן עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים די צעהן רייד וַיִּכְתְּבֵם אונ האט אויף געשריבען דיא צעהן רייד עַל שְׁנֵי לוּחוֹת אויף צווייא טאבלען פון שטיינער׃ (יד) וְאוֹתִי אונ מיר האט גאט געהייסען בָּעֵת הַהִיא אין דער צייט לְלַמֵּד אֶתְכֶם צו לערנען אייך די תורה שֶׁבְּעַל פֶּה חוּקִים גזעץ וּמִשְׁפָּטִים אונ דינים לַעֲשׂוֹתְכֶם איר זאלט דיא מצות טאן בָּאָרֶץ אין דעם לאנד אֲשֶׁר אַתֶּם וואס איר וועט אהין קומען לְרִשְׁתָּהּ צו ירשינען זיא׃ (טו) וְנִשְׁמַרְתֶּם איר זאלט אייך זייער היטען איר זאלט ניט מאכען עפיס אגשטאלט פון עבודת כוכבים ווי ווייטער אין די פסוקים וועט שטיין כִּי ווארום איר האט ניט געזעהן כָּל תְּמוּנָה קיין שום גלייבעניש בְּיוֹם אין דעם טאג וואס גאט האט צו אייך גערעט בְּחוֹרֵב אין חורב מִתּוֹךְ הָאֵשׁ פון דעם פייער׃ (טז) פֶּן תַּשְׁחִיתוּן טאמער וועט איר פארדארבען וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם אונ איר וועט מאכען צוא אייך פֶּסֶל אגישניצטע עבודת כוכבים תְּמוּנַת אגלייבעניש כָּל סָמֶל פון אלע צורות׃ (יז) תַּבְנִית אדר אגשטאלט

פון

עֵינֶיךָ וּפֶן־יָסוּרוּ מִלְּבָבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ
וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וְלִבְנֵי בָנֶיךָ׃ י יוֹם
אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בְּחֹרֵב בֶּאֱמֹר יְהוָה אֵלַי הַקְהֶל־לִי
אֶת־הָעָם וְאַשְׁמִעֵם אֶת־דְּבָרָי
אֲשֶׁר יִלְמְדוּן לְיִרְאָה אֹתִי כָּל־הַיָּמִים
אֲשֶׁר הֵם חַיִּים עַל־הָאֲדָמָה וְאֶת־
בְּנֵיהֶם יְלַמֵּדוּן׃ יא וַתִּקְרְבוּן וַתַּעַמְדוּן
תַּחַת הָהָר וְהָהָר בֹּעֵר בָּאֵשׁ עַד־
לֵב הַשָּׁמַיִם חֹשֶׁךְ עָנָן וַעֲרָפֶל׃
יב וַיְדַבֵּר יְהוָה אֲלֵיכֶם מִתּוֹךְ הָאֵשׁ

מִלִּבָּךְ כָּל יוֹמֵי חַיָּיךְ
וּתְהוֹדְעִנּוּן לִבְנָיךְ וְלִבְנֵי
בְנָיךְ׃ י יוֹמָא דִּי קַמְתָּא
קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ בְּחֹרֵב
כַּד אֲמַר יְיָ לִי כְּנוֹשׁ
קֳדָמַי יָת עַמָּא וְאַשְׁמְעִנּוּן
יָת פִּתְגָּמַי דִּי יֵילְפוּן
לְמִדְחַל קֳדָמַי כָּל יוֹמַיָּא
דִּי אִנּוּן קַיָּמִין עַל אַרְעָא
וְיָת בְּנֵיהוֹן יַלְּפוּן׃
יא וּקְרֵבְתּוּן וְקַמְתּוּן
בְּשִׁפּוֹלֵי טוּרָא וְטוּרָא
בָּעֵר בְּאֶשָּׁתָא עַד צֵית
שְׁמַיָּא חֲשׁוֹכָא עֲנָנָא
וְאַמִּיטְתָא׃ יב וּמַלִּיל יְיָ
עִמְּכוֹן מִגּוֹ אֶשָּׁתָא קָל

תולדות אהרן

והודעתם ברכות כא כב מ״ק טו קידושין ל:
יום אשר ברכות שם מ״ק שם קידושין שם:

רשב״ם

(יא) ותקרבון ותעמדון תחת ההר וגו׳. דכתיב ויוצא משה את העם לקראת האלהים מן המחנה ויתיצבו בתחתית ההר. כל גבוה אצל נמוך הגבוה קרוי על והנמוך תחת. ישב פתח האהל נצבים עליו. וכן

רש״י

תהסכו שיטים: (י) יום אשר עמדת. מוסב על מקרא שלמעלה ממנו אשר ראו עיניך יום אשר עמדת ם בחורב אשר ראית את הקולות ואת הלפידים: ילמדון. ילפון נ

בית יהודא

נאר אנדערש, ווייל איר וועט האבן פארגעסן וויא מען דארף זיי טאהן (תתחשבו שוטים) וועט איר גערעכנט ווערן נארען ביי די פעלקר: (י) ויום אשר עמדת. זאגט רש״י (מוסב על מקרא שלמעלה ממנו) דער פסוק געהער צום פריערדיגען פסוק (אשר ראו עיניך יום אשר עמדת בחורב) דיינע אויגן האבן געזעהן אין דעם טאג וואס דו ביסט געשטאנען פאר הקב״ה לעבען בארג סיני (אשר ראית את הקולות ואת הלפידים) דו האסט געזעהן די קולות (שטימען) פון הקב״ה אונ דיא פלאמען פייער: וילמדון. מיינט מען (ילפון לעצמם) זיי וועלן

שפתי חכמים

שהוא ל׳ מיעוט והכא מה ממעט ומפרש דקאי אדלעיל מיניה כי היא חכמתכם וגומר ה״מ שתהיו נחשבים חכמים אז כשלא כו׳: ם (ג״א) דא״ל שתודיע לבניך יום אשר עמדת שהרי והודעתם דכתיב במ״ס כינוי הרבים משמע דקאי אלמעלה פן תשכח את הדברים שראו עיניך והודעתם פי׳ והודעתם הדברים ואלו קאי למטה הל״ל והודעת לבניך: נ ר״ל ילמדו כתרגומו ילפון דהיינו שילמדו לעצמן. אבל

פירוש לתורת אלהים

גיזעהן ופן יסורו מלבבך אונ טאמער וועלען זייא ווערען אפגיטאהן פון דיין הארצן כל אלע דיינע לעבענס טאג והודעתם אונ דו זאלסט זיי מאכען וויסען לבניך צו דיינע קינדער ולבני בניך אונ צו דיינע קינדס קינדער: (י) יום אשר עמדת דעם טאג וואס דו ביסט געשטאנען לפני יי פאר גאט אין חורב [עיין רש״י] דאס איז געווען אין דער צייט באמור ווען גאט האט צו מיר גזאגט הקהל זאמיל איין צו מיר דאס פאלק ואשמיעם אונ איך וועל זיי לאזען הערען מיינע רייד אשר וואס זיי זאלן לערנען ליראה אותי צו פארכטען פאר מיר כל הימים אלע טעג וואס זייא לעבען על האדמה אויף דער ערד ואת בניהם אונ זייערע קינדער ילמדון זאלן זייא לערנען: (יא) ותקרבון איר האט גנעהנט ותעמדון אונ איר האט זיך געשטעלט תחת ההר אונטער דעם בארג וההר אונ דער בארג האט גברענט אין פייער עד לב השמים ביז אין מיטן הימל חשך עס איז געווען פינצטער ענן אוואלקען וערפל אונ אנעפיל: (יב) וידבר יי אונ גאט האט צו אייך גירעט מתוך האש

ליקוטי מרדכי

בך עקר ועקרה, עס וועלן ניט זיין ביי דיר אזעלכע וואס קענען ניט האבן קינדער, אונ די קינדער וועלן ניט שטארבן אין דער יוגענד דאס איז לא תהיה משכלה, צו די אלע זאכן איז דער יוד זוכה אז ער לערנט תורה, צו עולם הבא, צו דעם תענוג פון די נשמה קען ניט געווים אמענטש קומן נאר דורך תורה לערנען, ווי דער פסוק זאגט כי נר מצוה ותורה אור, די מצות זענען ווי ליכט, די תורה איז די ליכטיגקייט, אויב אמענטש וועט האבן אין שטוב אפילו אפוד ליכט וועט זיין פינסטער, אז ער וועט ארויפגעבן פייער אפילו אויף איין ליכט וועט ווערן ליכטיג אין שטוב, דריבער זאגט משה השמר לך, דו זאלסט דיך היטען, זאלסט היטען דיין גוף, ושמור נפשך, אונ זאלסט היטען דיין נשמה, ביידע זאלסטו היטען, זיי זאלן האבן זייערע הצלחות, אונ ביידע הצלחות זענן אוב דו וועסט ניט פארגעסען די תורה וואס דו האסט גענומען פון בארג סיני, ווי אזוי וועסטו ניט פארגעסען די תורה אז דו וועסט זיא לערנען מיט דיינע קינדער אונ מיט דיינע אייניקליך׃

הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ רַק עַם־חָכָם וְנָבוֹן הַגּוֹי הַגָּדוֹל הַזֶּה׃ ז כִּי מִי־גוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר־־לוֹ אֱלֹהִים קְרֹבִים אֵלָיו כַּיהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּכָל־קָרְאֵנוּ אֵלָיו׃ ח וּמִי גּוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר־־לוֹ חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים צַדִּיקִם כְּכֹל הַתּוֹרָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם׃ ט רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־רָאוּ

לְחוֹד עַם חַכִּים וְסוּכְלְ
עַמָּא רַבָּא הָדֵין: ז אֲ
מָן עַם רַב דִּי לֵהּ אֱלָ
קָרִיב לֵהּ לְקַבָּלָא צְלוֹ
בְּעִדָּן עָקְתֵהּ כַּיְיָ אֱלָהָ
בְּכָל עִדָּן דַּאֲנַחְנָא מְצַ
קֳדָמוֹהִי: ח וּמָן עַם
דִּי לֵהּ קְיָמִין וְדִי
קַשִּׁיטִין כְּכֹל אוֹרַיְ
הָדָא דִּי אֲנָא יָ
קֳדָמֵיכוֹן יוֹמָא דֵי
ט לְחוֹד אִסְתַּמַּר לָךְ וְ
נַפְשָׁךְ לַחֲדָא דִּילְ
תִנְשֵׁי יָת פִּתְגָּמַיָּא
חֲזוֹ עֵינָךְ וְדִילְמָא יְעַ

תו"א כי מי ברכות ו מגילה יח סנהדרין לח : כס' אלהינו ר"ה יח יבמות פט קט : ומי גוי ברכות שם : לק השמר ברכות לב שבועות לו אבות ח מ
לט : ופן יסורו אבות שם :

בעל הטורים

אינו מטהר . רק מיעוטא הוא שאינם יודעים טעם כלאים ופרה וכיוצא בהם : (ט) ושמור נפשך . נר אלהים נשמת אדם . נרך בידי ו
בידך אם תשמור נרי אשמור נרך : והודעתם לבניך ולבני בניך . שלשה נוני"ן הפוכין לומר שכל מי שהוא ובנו ובן בנו תלמידי חכמים
אין התורה פוסקת מזרעו :

בית יהודא

פר קלוגע אונ פארשטענדיגע מענטשן: (ח) וחקים ומשפטים צדיקם] . מען מיינט די חקים אונ די משפטים זענען (הגונים) ריכטיגע (ומקובלים) אונ אנגענומען ביי דעם שכל פון מענטשן, יעדער מענטש וועט פארשטיין די חקים אונ די משפטים זענען ריכטיג עס דארף אזו זיין: (ט) ורק השמר לך פן תשכח את הדברים]. מען מיינט (אז כשלא תשכחו אותם ותעשום על אמתתם) אויב איר וועט ניט פארגעסן די מצות אונ ווערט זיי טאהן ריכטיג ווי איך האב אייך געבאטן (תתחשבו חכמים ונבונים) וועט איר גערעכנט ווערן פר קלוגע פרשטענדיגע (ואם תעוותו אותם מתוך שכחה) אונ אויב איר וועט ניט טאהן דיא מצות ריכטיג ווי איך האב געבאט

רש"י

(ח) חקים ומשפטים צדיקים. הגונים ומקובלי
(ט) רק השמר לך וגו' פן תשכח את הדברים
אז כשלא תשכחו אותם ותעשום על אמתתם תת
חכמים ונבונים ואם תעוותו אותם מתוך שכ

שפתי חכמים

רק מלך עלמן ולא יתכן לומר לעיני העמים והוסיף מלת תחשבו שפירושו שתחשבו חכמים ונבונים לעיניהם : כ ר"ל היאך שייך על חוקים ומשפטים צדיקים דדוקא גבי אדם שייך לשון זה . ומפ
דלשון צדיקים הגונים כו' ומוסב גם על חקים : ל ר"ל כתיב

ליקוטי מרדכי

(ז) כי מי גוי גדול וגו'. דר מנהג ביי מענטשן איז ווען איינר הט אקרוב אַרייכן, זאגט ער דר מענטש איז מיין קרוב, אונ אוב דער קרוב איז ארעם פארלייקנט ער, אונ זאגט ער קען אים נים פר אקרוב, אבער הקב"ה איז נים אזו, אפילו ווען יודן זענען געווען אין מצרים, אונ האבן געארבעט מיט ליים אונ ציגל, פון דעסטוועגן הט הקב"ה געזאגט איך בין זייער קרוב, אונ ווען אפילו דר גביר דערקענט דעם ארעם מאן פר אקרוב זאגט ער אויף אים ער איז מיין קרוב, אונ ער זאגט נים איך בין זיין קרוב, אבער הקב"ה איז נים אזו, הקב"ה זאגט איך בין דר קרוב פון די יודען, כביכול הקב"ה מאכט זיך אכבוד אז ער איז אקרוב צו דיא יודען, וויא עם שטייט אין פסוק אשר לו אלהים קרובים אליו, הקב"ה איז אקרוב צו די יודן:
(ט) רק השמר לך ושמור נפשך מאוד וגו'. דיא הצלחה פון יעדער מענטש, זענען צוויי הצלחה אויף די וועלט, אונ הצלחה צו עולם הבא, די הצלחה פון די וועלט זענען דריי זאכן, לעבען, פרנסה, קינדער, אונ די דריי הצלחות הט געזאגט די תורה נאין סדרה משפטים) את מספר ימיך אמלא, דעם צאל פון דיינע טעג וועל איך דערפילען, ווי פיל יארן עס איז דיר צוגעזאגט געווארן דו זאלסט זיין אויף דער וועלט, וועסטו זיין, עס וועט דיר פון דיינע יארן נים געפעלט ווערן, פרנסה, זאג
דר פסוק וברך את לחמך ואת מימיך, הקב"ה וועט בענטשן דיין ברוים אונ דיינע וואסער. ווען קינדר זאגט דר פסוק לא יה

פירוש לתורת אלהים

דיא אלע געזעטצע ואמרו וועלן זייא זאגען רק נ
איין קלוג אונ איין פאר שטענדיגע פאלק הגוי
וועלן זאגן עס איז ניטא אקליגער פאלק וויא
ישראל: (ז) כי מי גוי גדול ווארום וואו איז דען ד
אזו איין געהערט פאלק אשר וואס גאט זאל זיין
אים נאהינט כיי אלהינו וויא אונזער גאט איז צו
אונז נאהינט בכל קראנו אליו אין אלע צייט ווען מי
רופן צו אים: (ח) ומי גוי גדול אונ ווער איז אזו אי
געהערט פאלק אשר לו וואס איז דא צו אים געזע
אונ דינים צדיקים גערעכטע ככל אזו וויא די תור
אשר אנכי נותן וואס איך גיב היינט פר אייך: (ט) ר
השמר לך נאר היט דיך ושמור נפשך מאוד אונ הי
זייער דיין לעבן פן תשכח טאמר וועסטו פר געס
די זאכן אשר ראו עיניך וואס דיינע אויגען האבן

בך

מקרבך: ד ואתם הדבקים ביהוה
אלהיכם חיים כלכם היום: שני
ה ראה | למדתי אתכם חקים
ומשפטים כאשר צוני יהוה אלהי
לעשות כן בקרב הארץ אשר
אתם באים שמה לרשתה:
ו ושמרתם ועשיתם כי הוא
חכמתכם ובינתכם לעיני העמים
אשר ישמעון את כל־החקים

אונקלוס

וְאַתּוּן דְּאַדְבֶּקְתּוּן
חַלְתָּא דַּיְיָ אֱלָהֲכוֹן
מִין כָּלְכוֹן יוֹמָא דֵּין:
חֲזוֹ דְּאַלֵּפִית יָתְכוֹן
מַיָּא וְדִינַיָּא כְּמָא דִי
קְדַנִי יְיָ אֱלָהָי לְמֶעְבַּד
בְּגוֹ אַרְעָא דִּי אַתּוּן
לִין תַּמָּן לְמֵירְתַהּ:
תִטְּרוּן וְתַעְבְּדוּן אֲרֵי
יא חָכְמַתְכוֹן
וּכְלְתָנוּתְכוֹן לְעֵינֵי
מְמַיָּא דִּי יִשְׁמְעוּן יָת
קְיָמַיָּא הָאִלֵּין וְיֵימְרוּן

רשב"ם

ואתם הדבקים וגו' בכל קראנו אליו. תיב וישמע אלהים את נאקתם. ופרעה ב ויצעקו בני ישראל אל ה'. מה תצעק דבר אל בני ישראל. וכן במן וכן בשליו וכן במים:

תו"א ואתם הדבקים כתובות קא סנהדרין סד ל: ראה למדתי נדרים לז לח בכורות כט: ושמרתם שבת עה:

בעל הטורים

לריין אלא מה שעיניו רואות: (ד) ואתם הדבקים. תגין על הקו"ף רמז לק' ברכות שצריך לברך בכל יום: כלכם היום. וסמיך ליה תי אתכם דשמעתא בעיא לגותא כשמש וזהו היום למדתי ועוד כלכם היום שזכות הרבים היא מסייעתם: (ה) למדתי אתכם. בהנם. ט"ו ים לימוד במשנה תורה רמז כן ט"ו לגמרא: באים שמה לרשתה ושמרתם. כדכתיב ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חקיו: (ו) האלה לו רק עם. ס"ת מקוה ר"ת ערוה למה ערות אחותו אסורה וערות בת אחיו מותרת ולמה מקוה מ' סאה מטהר ואם חסר קורטב

רש"י

תגרעו: (ו) ושמרתם. זו ט משנה: ועשיתם. שמעו: כי הוא חכמתכם ובינתכם וגו'. את תחשבו חכמים י ונבונים לעיני העמים:

בית יהודא

ניט מאבען פינף ציצית אין אקלייד ווס האט פינף עקין (וכן לא תגרעו) אונ מען טאר ניט מאכן וויניגער נמען טאר ניט מאכן נאר דריי פרשות אין תפלין, אונ ניט דריי מינים צום לולב, אונ ניט דריי ציציתו: (ו) ושמרתם. (זה משנה) זאלט היטען צו לערנן משניות, ווייל משניות זאגען דעם פשט אין דיא תורה: ועשיתם. (כמשמעו) אז איר וועט רנען משניות וועט איר וויסן וויא צו טאהן די מצות פון די תורה: כי היא חכמתכם ובינתכם וגו'). מען מיינט (בזאת ו די מצות ווס איר וועט טאהן (תתחשבו חכמים ונבונים לעיני העמים) וועט איר גערעכנט ווערען ביי דיא פעלקער

שפתי חכמים

מדתם לע"א והייתם חוטאים בע"א אעפ"כ נאמר לכם ועתה אל וגו' כלומר אעפ"כ אתם נכנסין לארץ ואני כו' ואף על גב א פרשה בפני עצמה הנה כנוה ויהי אחרי המגפה ויאמר ה' אל ה וגו' ועוד אחרים וא"ת למה הזכיר משה לישראל עבירה זו יותר אר עבירות שעשו במדבר וי"ל דלכך מזכיר משה להם עבירה ל בית פעור דאעפ"כ מחל לכם הקב"ה ע"י קבורתי דלכך נקברתי בח"ל כדכתיב כפ' וזאת הברכה ויקבור אותו בגיא בארץ מואב מול בית פעור ופירש"י שם לכך נקבר מול בית פעור דהיינו בחוץ לארץ שיהא כפרה על מה שחטאו בבית פעור בעבודת אלילים מצאתי בשם מהרי"ן: ט שמירה הוא הלימוד והעשיה הוא קיום המצות שכל שאינו לומד אינו עושה: י שינה הרב שמות החכמה והבינה בשמות התואר מפני שאין החכמה והבינה בערך אל האומות

פירוש לתורת אלהים

ט גמאכט פר טיליגן פון צווישן דיר: (ד) ואתם ער איר ווס הט זיך בהעפט אין גאט אונ איר ט ניט גדינט דיא עבודה זרה בעל פעור חיים ום לעבט איר אלע היינט: (ה) ראה זעה איך ב גלערינט איך חוקים ומשפטים גזעץ אונ דינים שר אזו ווי מיין גאט הט מיר געהייסן לעשות צו טאן ז אין דעם לאנד אשר אתם באים ווס איר קומט אהין ירשנן זי: (ו) ושמרתם אונ איר זאלט זיי היטן [עיין רש"י] שיתם אונ איר זאלט זייא טאהן כי היא חכמתכם ארום דאס איז אייער קלוגהייט אונ אייער ער שטענדיקייט לעיני העמים פר די פעלקר [ע"ר] ר ישמעון ווען זיי וועלן הערן את כל החוקים האלה פטים אזעלכע ווס איר זאלט זיי טאן אין אייער לאנד, איר אונ עסן אונ טרינקן דם בעסטע, נאר איר זאלט היטן צו טאן די חקים אונ משפטים וואס הקב"ה הט אייך געבאטן:

ליקוטי יהודא

מצוה מער, דריבר זאגט די תורה לא תוסיפו, איר זאלט ניט צו געבן נאך מצות, צו די מצות פון די תורה, אונ אזו זענען צו געציילטע אדערן אין מענטש דריי הונדערט פינף אונ זעכציג, אז עס ווערט פארהאלטן דם בלוט אין איין אדער ווערט דר ארט פאלאזירט, אונ אויב ח"ו עס שטעלט זיך דם בלוט אין אאדער ביי דעם הארץ אדער אין קאפ שטארבט דר מענטש, אזו איז דא אין די תורה דריי הונדערט פינף אונ זעכציג לא תעשה, עס זענען דא עבירות קליינע וואס מאכען נאר אפלעק אויף די נשמה, עס זענען דא עבירות ווס קומט פר זיי כרת צום גוף כרת צו די נשמה, דריבר דארף מען היטען די תורה צו טאן ווי אין איר איז געשריבן אונ ניט זיין אחכם געגן די תורה:
(ה) ראה למדתי וגו' לעשות כן בקרב הארץ. משה רבינו הט געזאגט צו די יודן איר זאלט ניט מיינען הקב"ה פארלאנגט פון אייך איר זאלט אייך פייניגען, מיט פאסטן, מיט אנדערע מינים יסורים, עס איז ניט אזוי; איך לערען אייך חקים אונ מעגט זיצען אין אייער לאנד וואס אין איר דינט מילך אונ האניק

לְמַ֣עַן תִּֽחְי֗וּ וּבָאתֶם֙ וִֽירִשְׁתֶּ֣ם אֶת־
הָאָ֔רֶץ אֲשֶׁ֧ר יְהוָ֛ה אֱלֹהֵ֥י אֲבֹתֵיכֶ֖ם
נֹתֵ֥ן לָכֶֽם׃ ב לֹ֣א תֹסִ֗פוּ עַל־הַדָּבָר֙
אֲשֶׁ֤ר אָנֹכִי֙ מְצַוֶּ֣ה אֶתְכֶ֔ם וְלֹ֥א
תִגְרְע֖וּ מִמֶּ֑נּוּ לִשְׁמֹ֗ר אֶת־מִצְוֺת֙
יְהוָ֣ה אֱלֹֽהֵיכֶ֔ם אֲשֶׁ֥ר אָנֹכִ֖י מְצַוֶּ֥ה
אֶתְכֶֽם׃ ג עֵֽינֵיכֶם֙ הָֽרֹא֔וֹת אֵ֛ת
אֲשֶׁר־עָשָׂ֥ה יְהוָ֖ה בְּבַ֣עַל פְּע֑וֹר כִּ֣י
כָל־הָאִ֗ישׁ אֲשֶׁ֤ר הָלַךְ֙ אַחֲרֵ֣י בַֽעַל־
פְּע֔וֹר הִשְׁמִיד֛וֹ יְהוָ֥ה אֱלֹהֶ֖יךָ

לְמֶעְבַּד בְּדִיל דְּתֵיחוֹן
וְתֵיתוּן וְתֵירְתוּן יָת אַרְעָא
דַּי יְיָ אֱלָהָא דַאֲבָהָתְכוֹן
יָהֵב לְכוֹן: ב לָא תוֹסְפוּן
עַל פִּתְגָמָא דִּי אֲנָא
מְפַקֵּד יָתְכוֹן וְלָא תִמְנְעוּן
מִנֵּהּ לְמִטַּר יָת פִּקּוֹדַיָּא
דַּייָ אֱלָהֲכוֹן דִּי אֲנָא
מְפַקֵּד יָתְכוֹן: ג עֵינֵיכוֹן
חֲזָן יָת דִּי עֲבַד יְיָ בְּבַעַל
פְּעוֹר אֲרֵי כָל גַּבְרָא דִּי
אֲזַל בָּתַר בַּעַל פְּעוֹר
שֵׁיצְיֵהּ יְיָ אֱלָהָךְ מִבֵּינָךְ:

תו"א לא תוספו עירובין לו ר"ה כח זבחים ע עא מנחות ת: ולא תגרעו עירובין ר"ה כח זבחים פ:

רשב"ם

(ג) עיניכם הרואות. את אשר עשה בבעל פעור:

בעל הטורים

וכרסס וחזקהו ביואל כמו שיואל היה שר לבא כך היה יהושע שר לבא אף בחיי משה כדי להחזיקו כמו שמפורש במלחמת עמלק: (א) מלמד אתכם לעשות. שהתלמוד מביא לידי מעשה: (ב) ולא תגרעו מגמו לשמור את. ס"ת גי' תרי"ג: אשר אנכי מלוה אתכם. וסמיך ליה עיניכם הרואות

בית יהודא

אונ איך האב ניט זוכה געווען מען זאל מיר מוחל זיין מיין עבירה: (ב) ולא תוספו. איר זאלט ניט מעהרין אויף די מצות (כגון חמש פרשיות בתפלין) מען טאר ניט מאכן פינף פרשות אין תפלין (חמשת מינין בלולב) מען טאר ניט צוזאמען בינדין פינף מינין מיט דעם לולב (וחמש ציציות) מען טאר

רש"י

לא זכיתי לימחל לי: (ב) לא תוספו. (ספרי שם) כגון חמש פרשיות בתפילין חמשת מינין בלולב וחמש ציציות וכ

שפתי חכמים

למשה שלא יכנס לארץ אמר משה לישראל ונשב בגיא כלומר

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ב) לא תוסיפו עליו. שאם תוסיפו תגרעו דכל המוסיף גורע שאם תעשה חמשה ציציות גרעת גם הארבעה שהרי אינם כלונ

מאחר שלא עשית המצוה כהלכתה וכן פרש"י חמש פרשיות שבתפילין וחמש מינין שבלולב אבל אם ישב שמנה ימים בסוכה לא בא השמיני לבטל השבעה ומה שעשה עשוי:

ליקוטי יהודא

(ב) לא תוסיפו על הדבר וגו'. דר מענטש אונ די תורה זענען ביידע געשטעלט געווארן מיט איין צאל, אין די תורה איז דא צוויי הונדערט אכט אונ פערציג מצות עשה, אונ אין מענטש איז אויך דא צוויי הונדערט אכט אונ פערציג גלידר, אזוי ווי יעדער גליד פון מענטש טוט זיין ארבעט וואס געהער צו אים, אונ דעם אנדערונס ארבעט קען ער ניט טאן, די אויגן קענען ניט טאן די ארבעט וואס די מויל טוט, מיט די אויגען קען ער ניט עסן אונ ניט רידן, אונ מיט די מויל קען ער ניט זעהן, נאר יעדער גליד ארבעט פר זיך אונ פר אלע גלידר, די הענט ארבעטן צו שפייזען זיך, ער זאל האבן צו עסן וועלן די הענט זיין שטארק, אונ זיי שפייזען דעם גאנצן קערפר, פון דעם עסן וועלן אלע גלידר זיין שטארק, אונ אז עס פעלט איין גליד איז אשאדן פר דעם גאנצן מענטש פאר אלע גלידער, אזוי איז געשטעלט געווארן די תורה מיט איהרע צוויי הונדערט אכט אונ פערציג מצות, יעדערע מצוה טוט איר זאך, וואס די מצוה פון עסן מצה טוט, קען ניט טאן די מצוה פון לולב, אונ יעדער מצוה פון די תורה איז צוזאמען געבונדן מיט אלע מצות, ווי מיר זאגן ביי יעדער מצוה וכל תרי"ג מצות התלוים בה, אלע תרי"ג מצות געהערן צו יעדער מצוה, דריבער אז עס פעלט איין מצוה, איז אשאדן צו די גאנצע תורה, דריבער אז עס פעלט אין די ספר תורה איין אות אפילו אין אנהייב תורה, איז די גאנצע ספר תורה פסול, דריבער זאגט די תורה לא תגרעו, איר זאלט ניט פעלן איין מצוה אונ אזוי וויא דר מענטש קען ניט לייד(ן) ווען ער האט איין גליד מער, ער זאל האבען זעקס פינגר אין האנט אדער אין פוס, אזוי קען ניט זיין אין דיא תורה איין

פירוש לתורת אלהים

גרעכטיקייט אשר וואס איך לערן אייך צו טאן [עיין רש"י] למען צוליב וועלכע תחיו ובאתם איר וועט לעבען אונ איר וועט אריין קומען וירשתם אונ איר וועט ירשינען את הארץ דם לאנד אשר וואס גאט דער גאט פון אייערע עלטערן נותן לכם וועט צו אייך געבן: (ב) לא תוסיפו איר זאלט ניט מערען על הדבר אויף געזעצטע אשר אנכי מצוה וואס איך היים אייך [עיין רש"י] ולא תגרעו אונ איר זאלט ניט מינירן ממנו פון זייא לשמור נאר איהר זאלט היטן די געבאט פון אייער גאט אשר וואס איך היים אייך: (ג) עיניכם אייערע אויגען האבן דאך געזעהן את אשר עשה וואס גאט האט געטאן מיט די זעלביגע מענטשן וואס האבן געדינט דעם געטץ בעל פעור כי כל האיש ווארום איטליכער מענטש אשר וואס ער האט געדינט דער עבודת כוכבים וואס הייסט בעל פעור השמידו האט אים דיין

מצוה

וְאַמְּצֵהוּ כִּי־הוּא יַעֲבֹר לִפְנֵי הָעָם הַזֶּה וְהוּא יַנְחִיל אוֹתָם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּרְאֶה: כט וַנֵּשֶׁב בַּגָּיְא מוּל בֵּית פְּעוֹר: פ ד א וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל שְׁמַע אֶל־הַחֻקִּים וְאֶל־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְלַמֵּד אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת

אֱלָהִי אֲרֵי הוּא יַעְבַר
קֳדָם עַמָּא הָדֵין וְהוּא
יַחְסֵן יָתְהוֹן יָת אַרְעָא
דִי תֶחֱזֵי: כט וִיתֵבְנָא
בְּחֵילָתָא לָקֳבֵל בֵּית
פְּעוֹר: א וּכְעַן יִשְׂרָאֵל
שְׁמַע לִקְיָמַיָּא וּלְדִינַיָּא
דִי אֲנָא מְאַלֵּף יָתְכוֹן

רשב"ם

(כט) ונשב בגיא. עד עתה מול בית פעור ערבות מואב ומכה שראית כאן יש לכם ללמוד כמו שמפרש והולך:

רש"י

שלא ירך לבו לומר כשם שנענש רבי עליהם כך סופי נענש עליהם מבטיחו אני כי הוא יעבור והוא ינחיל: כי הוא יעבור. אם יעבור לפניהם ה ינחלו ואם לאו לא ינחלו וכן אתה מוצא כששלח מן העם אל העי והוא ישב (יהושע ז) ויכו מהם אנשי העי וגו' וכיון שנפל על פניו אמר לו קום לך. קם לך ז כתיב אתה הוא העומד במקומך ומשלח את בני למלחמה למה זה אתה נופל על פניך לא כך אמרתי למשה רבך אם הוא עובר עוברין ואם לאו אין עוברין: (כט) ונשב בגיא וגו'. (ספרי) ונצמדתם לע"א ואעפ"כ ועתה ישראל שמע אל החקים והכל מחול לך ואני

בית יהודא

זָאלְסְט אִים שְׁטַארְקֶען (בִּדְבָרֶיךָ) מִיט דַיינֶע רֵייד (שֶׁלֹּא יֵרַךְ לִבּוֹ לוֹמַר כְּשֵׁם שֶׁנֶּעֱנַשׁ רַבִּי עֲלֵיהֶם כַּךְ סוֹפִי לֵיעָנֵשׁ עֲלֵיהֶם) עֶס זָאל נִיט ווייךְ ווערֶן זַיין הַארְץ פוּן שְׁרֶעק ער וועט זָאגֶען אַזוֹ וִויא מַיין רֶבִּי אִיז גֶעשְׁטְרָאפְט גֶעוָוארֶן וֶועגֶן זֵייא אַזוֹ וֶועט מַיין סוֹף אוֹיךְ זַיין אִיךְ וֶועל אוֹיךְ גֶעשְׁטְרָאפְט וֶוערֶן וֶועגֶן זֵיי, זָאלְסְטוּ אִים זָאגֶן (מַבְטִיחוֹ אֲנִי כִּי הוּא יַעֲבוֹר וְהוּא יַנְחִיל) אִיךְ פַארְזִיכֶער אִים עֶר וֶועט אַרִיבֶּער גֵיין דֶעם יַרְדֵּן אוּנ עֶר וֶועט מַאכֶן יַרְשֶׁנֶן דִי יוּדִין דִי לַאנְד כְּנַעַן: (כִּי הוּא יַעֲבוֹר). אַזוֹ הָט הקב"ה גֶעזָאגְט (אִם יַעֲבוֹר לִפְנֵיהֶם יִנְחָלוּ) אוֹיבּ יְהוֹשֻׁעַ וֶועט גֵיין פַר זֵיי (עֶר וֶועט גֵיין צוּזַאמֶן מִיט דִי יוּדִין) וֶועלֶן דִי יוּדִין יַרְשֶׁנֶן דִי לַאנְד כְּנַעַן (וְאִם לַאו לֹא חָלוּ) אוֹיבּ עֶר וֶועט נִיט גֵיין מִיט זֵיי, וֶועלֶן זֵיי נִיט יַרְשֶׁנֶן דִיא לַאנְד כְּנַעַן (וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא כְּשֶׁשָּׁלַח מִן הָעָם אֶל הָעַי) אוּנ אַזוֹ גֶעפִינֶען מִיר וֶוען יְהוֹשֻׁעַ הָאט גֶעשִׁיקְט דְרַיי טוֹיזֶענְד יוּדִין צוּ דִי שְׁטָאט עַי (וְהוּא יָשַׁב לוֹ) אוּנ עֶר אִיז גֶעזֶעסֶן אִין דִי מַחֲנֶה אוּנ אִיז נִיט גֶעגַאנְגֶן מִיט דִי יוּדִין צוּ דִיא מִלְחָמָה (וַיַּכּוּ מֵהֶם אַנְשֵׁי הָעַי) הָאבֶּען דִיא מֶענְטְשֶׁען כְּ״ן עַי עהרגת זֶעקְס אוּנ דְרַייסִיג יוּדִין, אִיז יְהוֹשֻׁעַ גֶעפַאלֶען מִיט זַיין פָּנִים אוֹיף דִי עֶרְד (וְכֵיוָן שֶׁנָּפַל עַל פָּנָיו) אוּנ בַּאלְד וִויא יְהוֹשֻׁעַ אִיז גֶעפַאלֶן מִיט זַיין פָּנִים אוֹיף דִיא עֶרְד (אָמַר לוֹ) הָאט הקב"ה גֶעזָאגְט צוּא יְהוֹשֻׁעַ קוּם לָךְ (קוּם לָךְ כְּתִיב) שְׁטֵייא אוֹיף אוּנ גֵייא אִיז גֶעשְׁרִיבֶּן אִין פָּסוּק וּמִיר זָאלֶען נִיט לֵייעֶנֶען לָךְ, נָאר לֵךְ, גֵיין, הקב"ה הָאט גֶעזָאגְט צוּ יְהוֹשֻׁעַ (אַתָּה הוּא הָעוֹמֵד בִּמְקוֹמְךָ) דוּא שְׁטֵייסְט אוֹיף דַיין אָרְט אִין דִי מַחֲנֶה (וּמְשַׁלֵּחַ אֶת בָּנַי לַמִּלְחָמָה) אוּנ דִי שִׁיקְסְט מַיינֶע קִינְדֶער אִין דִי מִלְחָמָה (לָמָּה זֶה אַתָּה נוֹפֵל עַל פָּנֶיךָ) צוּ וָוס בִּיסְטוּ גֶעפַאלֶען אוֹיף דַיין פָּנִים (לֹא כַּךְ אָמַרְתִּי לְמֹשֶׁה רַבְּךָ) הָאבּ אִיךְ דֶען נִיט אַזוֹ גֶעזָאגְט צוּא דַיין רֶבִּי, מֹשֶׁה (אִם הוּא עוֹבֵר הֵם עוֹבְרִין) אוֹיבּ יְהוֹשֻׁעַ וֶועט גֵיין צוּזַאמֶען מִיט דִי יוּדִין וֶועלֶן דִי יוּדִין גֵיין אוּנ וֶועלֶן אַיינְנֶעמֶען דִי לַאנְד (וְאִם לַאו) אוּנ אוֹיבּ עֶר וֶועט נִיט גֵיין מִיט דִיא יוּדִין צוּזַאמֶען (אֵין עוֹבְרִין) זָאלֶען דִי יוּדִין אוֹיךְ נִיט גֵיין: (כט) וַנֵּשֶׁב בַּגָּיְא וגו'). מִיר זֶענֶן גֶעזֶעסֶן אִין דֶעם טָאהל (וְנִצְמַדְתֶּם עֲבוֹדַת אֱלִילִים) אוּנ אִיר הָאט אַייךְ בַּהֶעפְט צוּ דִי עֲבוֹדָה זָרָה פְּעוֹר (וְאַף עַל פִּי כֵן וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל שְׁמַע אֶל הַחֻקִּים) פוּן עֶסְטְוֶועגֶן יוּדִין הֶערְט פוּן אִיצְט צוּ דִי חוּקִים (וְהַכֹּל מָחוּל לָךְ) וֶועט אַלֶּץ זַיין גֶעשֵׁיינְקְט צוּא דִיר (וַאֲנִי לֹא זָכִיתִי לְהִמָּחֵל לִי)

שפתי חכמים

לווי שתלוהו גם חזקהו ואמלהו אלמא הלווי לאוד והחזוק והאמוץ לאוד: כלומר ולא כפעולתך שאין בידו לעשותו חזק ואמיץ אלא בדברים לומר מבטיחני אותו כי הוא יעבור כי אחריו פי' ואמר כי הוא יעבור וכו' אלמא בדיבור הוא החיזוק והאימוץ: ה רל"ת לא הל"ל רק וינחיל וכו' אלא תיבת והוא בא ללמד דוקא כשהוא יעבור או ינחיל ואם לאו כו': ו ר"ל כאשר היו נהרגין ישראל במלחמות אנשי העי נפל יהושע לפני הקב"ה: ז כלומר משום דקמת במקומך ולא הלכת עמהם: ח ר"ל דקרא לפניו מיירי בענין תפוכת הקב"ה

פידוש לתורת אלהים

וְחַזְּקֵהוּ אונ שטארק אים אונ פעסטיג אים [עיין רש"י]
כִּי אַז ער וועט איבער פארען פאר דעם פאלק
וְהוּא אונ ער וועט זייא מאכען ארבען אֶת הָאָרֶץ
דעם לאנד אֲשֶׁר תִּרְאֶה וואס דו וועסט זעהן [עיין רש"י]:
(כט) וַנֵּשֶׁב בַּגָּיְא אונ מיר האבען זיך געזאצט
אין דעם טאל גיא מוּל בֵּית פְּעוֹר אנטקעגען דער
עבודת כוכבים וואס הייסט בעל פְּעוֹר [עיין רש"י]:
(א) וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל שְׁמַע אונ אצונד הערט צוא איר
ישראל אֶל הַחוּקִּים צו די געזעץ וְאֶל הַמִּשְׁפָּטִים אונ צו די

ליקוטי יקרים

ווי אַפַּאסְטוּךְ בַּיי שְׁעפְּסֶן, עֶר הָט זֵיי גֶעהִיט פוּן אַלֶע שָׁאדִינְגִס, זֵיי זָאלֶען טָאן אַלֶץ וָוס אִיז גֶעשְׁרִיבֶּען אִין דִי תּוֹרָה, זֵיי זָאלֶן הָאבֶּן עוֹלָם הַבָּא, אוּנ אִין זַיין זְכוּת זֶענֶען דִי יוּדֶען גֶעשְׁפַּייזְט גֶעוָוארֶן אִין דֶער מִדְבָּר, מִיט מָן, שְׂלָו, וַואסֶער פוּן שְׁטֵיין וְנָאכְדֶעם ווִי מִרְיָם אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּן) עֶר הָאט זִיךְ אִיבֶּערְגֶעגֶבֶּן צוּם שְׁטַארְבֶּן פוּן יוּדִינְסְוֶועגֶן, עֶר אִיז בַּאגְרָאבֶּן גֶעוָוארֶן אִין דֶר מִדְבָּר נָאר פוּן וֶועגֶן דִי יוּדֶען וָואס זֶענֶען גֶעשְׁטָארְבֶּען אִין דֶר מִדְבָּר זָאלֶן אוּפְשְׁטֵיין צוּ תְּחִיַּית הַמֵּתִים, אָבֶּער יְהוֹשֻׁעַ אִיז נִיט גֶעוֶוען אַזוֹ ווִי אַפַּאסְטוּךְ, נָאר ווִי אַמֶלֶךְ, עֶר הָט נִיט גֶעהַאט אַזוֹ אַכֹּחַ ווִי מֹשֶׁה צוּ גֶעבֶּן יוּדֶן עוֹלָם הַזֶּה אוּנ עוֹלָם הַבָּא, עֶר הָט נָאר גֶעדַארְפְט אַרַיין בְּרֵיינְגֶן יוּדֶן אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, הַאלְטֶן מִלְחָמָה מִיט דִי כְּנַעֲנִים, צוּ טֵיילֶן דִי לַאנְד, אִיז עֶר נָאר גֶעוֶוען ווִי אַמֶלֶךְ, ווִי דֶר פָּסוּק זָאגְט וַיַּעֲבוֹר מַלְכָּם לִפְנֵיהֶם, דֶר מֶלֶךְ דַארְף גֵיין פְרִיֶער פַאר דֶעם פָאלְק, דְרִיבֶּער הָאט הקב"ה גֶעזָאגְט צוּ מֹשֶׁה עֶר זָאל זָאגֶן צוּא יְהוֹשֻׁעַ וָואס עֶר דַארְף טָאן פַאר יוּדִינְסְוֶועגֶן ווִי עֶס שְׁטֵיט אִין פָּסוּק:

תּוֹסֶף דַּבֵּר אֵלַי עוֹד בַּדָּבָר הַזֶּה׃
כז עֲלֵה ׀ רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וְשָׂא עֵינֶיךָ
יָמָּה וְצָפֹנָה וְתֵימָנָה וּמִזְרָחָה וּרְאֵה
בְעֵינֶיךָ כִּי־לֹא תַעֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן
הַזֶּה׃ כח וְצַו אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וְחַזְּקֵהוּ

אונקלוס

עוֹד בְּפִתְגָּמָא הָדֵ
כז סַק לְרֵישׁ רָמְתָא וּזְ
עֵינָךְ לְמַעְרְבָא וּלְצִפ
וְלִדְרוֹמָא וּלְמַדִינְחָא
בְעֵינָךְ אֲרֵי לָא תְעְ
יָת יַרְדְּנָא הָדֵין׃ כח וּפַ
יָת יְהוֹשֻׁעַ וְתַקְ

תו"א עלה ראש פס : וצו את קידושי

בעל הטורים

יפסיק כך ד"א רב לך הרבה טובות מתוקנים לך מה רב טובך אשר לפנת ליראיך : (כח) וחזקהו . ב' דין ואידך החזק מלחמתך אל

בית יהודא

דָר תַּלְמִיד בֶּעהְט אַזוֹי שְׁטארְק (דָבָר אַחֵר) נָאךְ אַפְּשַׁט אִיז הקב"ה הָט גֶעזָאגְט צוּ מֹשֶׁה רַב לָךְ, פִיל צוּ דִיר (הַרְבֵּה מִזֶה שָׁמוּר לָךְ) יֶם אִיז אָפְּגֶעהִיט פוּן דַיינֶעטְוֶועגֶען פִיל מֶעהְר ווִיא דֶר שְׂכַר וָוס דוּ רֶעכוּנְסְט צוּ הָאבֶּן פוּן דַיין אַרַיינְקוּמֶען אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (רַב טוּב הַצָּפוּן לָךְ) דָם פִיל גוּטְס וָוס אִיז בֶּעהאַלְטֶען פוּן דַיינֶעטְוֶועגֶען צוּ עוֹלָם הַבָּא : (כז) וּרְאֵה בְּעֵינֶיךָ) . הקב"ה הָאט גֶעזָאגְט צוּ מֹשֶׁה (בִּקַּשְׁתָּ מִמֶּנִּי וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה) דוּ הָאסְט גִיבֶּעטֶן פוּן מִיר „אִיךְ ווִיל דָם גוּטְע לַאנְד" וַאֲנִי מַרְאֶה לְךָ אֶת כּוּלָּהּ) אִיךְ וֶועל דִיר ווַייזִין דִיא גַאנְצֶע לַאנְד (שֶׁנֶּאֱמַר) ווִיא עֶס שְׁטֵייט אִין (וַיַּרְאֵהוּ ה' אֶת כָּל הָאָרֶץ) הקב"ה הָט גֶעוִויזֶען צוּ מֹשֶׁה דִיא גַאנְצֶע לַאנְד : (כח) וְצַו אֶת יְהוֹשֻׁעַ) . זָאלְסְט גֶעבִּיטֶען יְהוֹשֻׁעַ (עַל הַטְּרָחוֹת וְעַל הַמַּשָּׂאוֹת וְעַל הַמְרִיבוֹת) עֶר זָאל זִיךְ מַטְרִיחַ זַיין פַאר דִיא יוּדִין, אוּנ עֶר זָאל טְרָאגְעֶן אוֹיף זַייעָרֶע בַּשְׁוֶוערוּנְגֶען, אוּנ עֶר זָאל פַארְנֶעמֶען זַייעֶר קְרִיג, אוּנ זָאל זַיי קֵיין שְׁלֶעכְטֶע וֶוערְטֶער רֵייעדֶן : וְחַזְּקֵהוּ וְאַמְּצֵ

רש"י

ומפליר ד"א רב לך הרבה מזה ה שמור לך רב טוב א ה
לך : (כז) וראה בעיניך . בקשת ממני ואראה את ה
הטובה אני מראה לך ב את כולה שנא' (דברים לד) וי
ה' א ; כל הארץ : (כח) וצו את יהושע . על הט
ועל המשאות ג ועל המריבות: וחזקהו ואמצהו . כד

שפתי חכמים

שאני רבך ואתה תלמידי אין לך אלא לשמוע דברי רבך ולא להיות סרבן נגדי שלא וכו' : ת דלטעם ראשון קשה הל"ל רב אני מש"ה פי' ד"א וכו' ולטעם של ד"א לחוד נמי קשה הל"ל רב טוב לך ל"ל גם לטעם ראשון : א ר"ל טוב הצפון בעה"ב יותר משתכנס אתה לארץ : ב רצ"ל מה שהשיב הקב"ה למשה על בקשתו לעבור הירדן שהשיב לו עלה ראש הפסגה כו' וראה בעיניך וגו' מה השיב הקב"ה בזה ומפרש בקשת ממני כו' לראות ההר הטוב הזה והלבנון שהוא ירושלים ובה"ה שהוא הטוב שבכל הארץ ואני אראה לך את כולה יותר ממה שבקשת : ג כמו שאמר הכתוב טרחכם ומשאכם וריבכם דאי קאי האי ולו על ואמצהו וחזקהו הא כבר אמר וחזקהו כוי"ו דמשמע שחוץ מן

דעת זקנים מבעלי התוספות

שאתה אומר אלי עלה ומות בהר . ועוד כתבת בתורה אמר יאמר העבד אהבתי וגו' ועבדו לעולם . אמר לו ה
רב לך בעל ריב שלך כבר הוציא עליך גזרה שתמות
אדם הראשון שאכל מעץ הדעת וגרם מיתה לכל בריה
שאמר איוב אם יעלה לשמים שיאו וגו' שאפילו אם יעלה
לשמים כמו שעשה משה שדש העב ברגליו כמלאכי ה
ודבר אליו הקב"ה פנים אל פנים וכיון שהגיע זמנו
נשתברו כנפיו ונפל לפני מלאך המות . ועוד כתיב ועבד
מאדוניו שאפילו לקחו רבו באלף זוז כיון שהגיע זמנו
אינו יכול לומר עבדי אתה ולא תלך למות :

ליקוטי יקרים

(כח) וְצַו אֶת יְהוֹשֻׁעַ וגו' כִּי הוּא יַעֲבוֹר וגו' . הקב"ה הָט גֶעזָאגְט צוּ מֹשֶׁה עֶר זָאל שְׁטַארְקֶן יְהוֹשֻׁעַ ווַייל עֶר וֶועט גֵיין פָארְאוֹיס פַר דֶעם פָאלְק, וָוס גֶעהֶער דָם שְׁטַארְקֶן צוּ דֶעם גֵיין פָארְאוֹיס ? נָאר דֶר פִירוּנְג אִיז אַפָּאסְטוּךְ גֵייט אִינְטֶער דִי שֶׁעפְּסֶן, ווַייל עֶר דַארְף אַכְטוּנְג גֶעבֶּן אוֹיף זַיי עֶס זָאל זַיי קֵיין אוּמְגְלִיק טְרֶעפֶן פוּן אַתְיָה, עֶס זָאל נִיט קוּמֶען צוּ זַיי אַגַנָב, ווָארוּם אַז עֶר וֶועט זַיי נִיט הִיטֶען אוּנ עֶס וֶועט טְרֶעפֶן אַ אוּמְגְלִיק בַּיי דִי שֶׁעפְּסֶן וֶועט עֶר מוּזֶען בַּאצָאלֶן, עֶר דַארְף זַיי פִירֶען צוּ גוּטְע גְרָאז צוּ גוּטְע וַואסֶר, אָבֶּער בַּיי אַמֶלֶךְ אִיז פַארְקֶערְט, דָאס פָאלְק דַארְפֶען הִיטֶען דֶעם מֶלֶךְ, עֶס זָאל אִים קֵיין אוּמְגְלִיק טְרֶעפֶן, דֶר מֶלֶךְ דַארְף נָאר אַכְטוּנְג גֶעבֶּן אוֹיף דֶעם פָאלְק דוּרְךְ זַיינֶע שָׂרִים, דָם פָאלְק זָאלֶן זַיין עֶרְלִיךְ, עֶס זָאל נִיט זַיין גְנֵבוֹת נִיט רְצִיחוֹת, נִיט פַּאלְשֶׁקַיִם, דֶער מֶלֶךְ דַארְף נִיט שְׁפַּייזֶען דָם פָאלְק, נָאר דָאס פָאלְק דַארְף שְׁפַּייזֶען דֶעם מֶלֶךְ, מֹשֶׁה רַבֵּינוּ אִיז גֶעוֶוען בֵּי

פירוש לתורת אלהים

אִיז גֶענוּג אַל דוּ זָאלְסְט שׁוֹין נִיט מֶערִין נָאן רֵיידֶן אוּנ מִתְפַּלֵּל זַיין צוּ מִיר וֶועגֶן דֶר זַאךְ [עיין (כז) עֲלֵה רֹאשׁ הַפִּסְגָּה גֵייא אוֹיף אוֹיף דֶעם שְׁפִּיץ דֶעם בַּארְג וְשָׂא עֵינֶיךָ אוּנ הֵייבּ אוֹיף דַיינֶע אוֹ יָמָּה קֵיין מַעֲרָב זַייט אוּנ קֵיין צָפוֹן זַייט אוּנ דָרוֹם זַייט אוּנ קֵיין מִזְרַח זַייט וּרְאֵה אוּנ זֶעה דַיינֶע אוֹיגֶען דָאס לַאנְד אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל [עיין כִּי וָוארוּם דוּ וֶועסְט נִיט אִיבֶּער פָארֶן דֶעם יַ (כח) וְצַו אֶת יְהוֹשֻׁעַ אוּנ זָאג אָן צוּ יְהוֹשֻׁעַ [עיין

משלים על התורה

פַארְשֶׁעמְט פַר דֶעם גְבִיר, נָאכְדֶעם הָט גֶעוָואלְט דֶר גוּטֶער פְרַיינְד אַרַיין גֵיין, הָט דֶר פָאטֶר גֶעזָאגְט צוּ אִים דוּ וֶועסְט אוֹיךְ נִיט אַרַיין גֵיין זִיא זֶעהְן, הָט דֶר גוּטֶר פְרַיינְד גֶעזָאגְט פַר וָוס זָאל אִיךְ נִיט אַרַיין גֵיין, אִיךְ הָאבּ זִיא נִיט גֶזֶעהְן אוּנ הָאבּ גֶעזָאגְט זִיא אִיז שֵׁיין, דִי מֶענְטְשֶׁען פוּן גְבִיר הָאבֶּען גֶעזָאגְט זִיא אִיז מִיאוּס, ווַייל אִיךְ אַרַיין גֵיין זֶעהְן אִיבּ עֶס אִיז ווִיא אִיךְ הָאבּ גֶעזָאגְט, זִיא אִיז שֵׁיין אָדֶער עֶס אִיז ווִיא זַיי הָאבֶּן גֶעזָאגְט זִיא אִיז מִיאוּס, אַזוֹי הָט גֶעזָאגְט מֹשֶׁה צוּ הקב"ה דִי יוּדִין הָאבֶּן גֶעוָואלְט אַרַיין גֵיין אִין לַאנְד כְּנַעַן הָאבְּן זַיי גֶעשִׁיקְט מְרַגְּלִים זַיי זָאלֶן דִי לַאנְד אוֹיבּ זִיא אִיז אַגוּטֶע דִי מְרַגְּלִים הָאבֶּען גֶע דִי לַאנְד אוּנ הָאבֶּן גֶעזָאגְט זִיא אִיז נִיט גוּט, אִיךְ נִיט גֶעזֶעהֶן דִי לַאנְד אוּנ הָאבּ גֶעזָאגְט זִיא אִיז ווַייל אִיךְ אִיצְט אַרַיין גֵיין אִין דִיא לַאנְד זֶעהֶן אוֹי אִיז ווִי זַיי הָאבֶּען גֶעזָאגְט אָדֶער עֶס אִיז ווִי אִיךְ גֶעזָאגְט ווִיא עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק אֶעֶבְרָה נָּא אִיךְ אַרִיבֶּער גֵיין דֶעם יַרְדֵן זֶעהֶן אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה, אוֹ לַאנְד אִיז אִין אֱמֶת אַגוּטֶע :

כה אֶעְבְּרָה־נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְּבָנֹן׃ כו וַיִּתְעַבֵּר יְהוָה בִּי לְמַעַנְכֶם וְלֹא שָׁמַע אֵלָי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי רַב־לָךְ אַל־

תו"א אעברה נא שם לב ע"ו שם : ההר הטוב ברכות מח גיטין נו : ויאמר ה' סוטה יג : אל תוסף ברכות לב :

בְרָתָךְ : כה אֶעְבַּר
ן וְאֶחֱזֵי יָת אַרְעָא
ב תָא דִּי בְּעִבְרָא
ירְדְּנָא טוּרָא טָבָא
ין וּבֵית מַקְדְּשָׁא :
יְהוָה רְגַז מִן קֳדָם יְיָ
בְּדִילְכוֹן וְלָא קַבֵּיל
וַאֲמַר יְיָ לִי סַגִּי לָךְ
תּוֹסֵף לְמַלָּלָא קֳדָמַי

בעל הטורים

ק מתחיל בא' ומסיים בכ' ויש בו כ"א תיבות כנגד אך טוב לישראל וכנגד אהיה : (כה) אעברה נא. הירדן ג' אמה לא אעבור אלא אמה : והלבנן . חסר וי"ו על שם ששה דברים שבזאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם ולמלואים ולזבח השלמים . מן ואתחנן עד ן מ' תיבות לומר זכור לי מ' יום שעמדתי לפניך בהר . לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואח"כ יתפלל מנא לן ממשה : את גדלך. אל הגדול . ואת ידך החזקה . זה אתה גבור . אשר מי אל בשמים . כנגד אתה קדוש . אעברה נא אל ישאל אדם צרכיו בשלש ראשונות : רב לך . פי' אתה התחלת לספר בשבחי רב הוא אגלך וגדול ממך מלספר בו . ד"א הרב שלך וגדול ממך והוא אדס"ר על ידו נכנסס לכל וא"א לך ליגלל ממנה . ד"א רב לך הרבה פעמים עשית כנגדי . אמרת שלח נא ביד תשלח . ולמה הרעת . הלאן ובקר . והסלע . שר לי לסבול לך יותר . ד"א אפילו בדבר מועט שאתה עושה שלא כהוגן הוא רב לך לפי חכמתך . ד"א בזה יודע שרב לך כי אני רבך ה פעמים נלחתני ועתה לא תוכל לנלחני . ד"א רב לך אתה יש לך רב אבל אני אין לי רב שיתיר שבועתי לכן לא תביאו . ד"א : הסעה שיש לך רב כי כבר הגיע זמנו של יהושע ואין רבנותו ניכר בעודך חי . ד"א רב לך אל תירא ממלאך המות כי הרב שלך

רש"י

ת ל"א מלכים : (כה) אעברה נא. אין נא ע אלא ל' : ההר הטוב הזה. זו פ ירושלים : והלבנון. (יומא ה בית צ המקדש : (כו) ויתעבר ה' . (ספרי) נתמלא ה : למענכם . בשבילכם אתם גרמתם ר לי וכה"א ים קו) ויקציפו על מי מריבה וירע למשה בעבורם: רב ספרי) שלא יאמרו הרב כמה קשה ש והתלמיד כמה סרבן

בית יהודא

(הַרְאֵנִי מִלְחֶמֶת שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד מַלְכֵי כְּנַעַן) נַוייז מִיר דִי מִלְחָמָה פוּן דִי אֵיין אוּנ דְרַייסִיג מְלָכִים פוּן כְּנַעַן *) : (כה) וְאֶעְבְּרָה נָא . זָאגְט רש"י (אֵין נָא אֶלָא לָשׁוֹן בַּקָשָׁה) דֶר וָוארְט „נָא" וָוס דָא שְׁטֵייט אִיז דֶערְטַייטְשׁ בֶּעטֶן : וְהָהָר הַטּוֹב הַזֶהו . דֶר גוּטֶר בַּארְג (זוּ יְרוּשָׁלַיִם) מֵיינְט מֶען יְרוּשָׁלַיִם : וְהַלְּבָנוֹן . (זֶה בֵּית הַמִקְדָשׁ) לְבָנוֹן מֵיינְט מֶען דֶעם בֵּית הַמִקְדָשׁ : (כו) וַיִתְעַבֵּר ה'ו . מֵיינְט מֶען (נִתְמַלֵא חֵמָה) הקב"ה אִיז

רן פוּהל מִיט כַּעַס : וּלְמַעַנְכֶםו . מֵיינְט מֶען (אַתֶּם גְרַמְתֶּם לִי) אִיר הָט מִיךְ גֶעבְּרַאכְט צוּ דִיא עֲבֵירָה (וְכֵן הוּא אוֹמֵר) דָוִד הָט אוֹיךְ אַזוֹ גֶעזָאגְט (וַיַקְצִיפוּ עַל מֵי מְרִיבָה) דִיא יוּדִין הָאבֶּן דֶערְצֶערוּנְט צוּ מֹשֶׁה בַּייא דִי וַואסֶר וָוס זֵיי הָאבֶּן מִיט גֶעקְרִיגְט (וַיֵרַע לְמֹשֶׁה בַּעֲבוּרָם) אוּנ וֶועגֶען זֵיי הָאט הקב"ה שְׁלֶעכְט גֶעטְאהְן צוּ מֹשֶׁה : וְרַב לָךְו . הקב"ה הָאט ט צוּ מֹשֶׁה , דוּ הָאסְט גֶענוּג גֶערֶעט , דוּא זָאלְסְט נִיט מֶעהְר רֵיידֶן מִיט מִיר וֶועגֶן דִי זַאךְ (שֶׁלֹא יֹאמְרוּ הָרַב כַּמָה וְהַתַּלְמִיד כַּמָה סַרְבָן וּמַפְצִיר) מֶען זָאל נִיט זָאגֶען וִוי שְׁוֶוער אִיז אוֹיסְ־צוּ־בֶּעטְן אַזַאךְ בַּייא דֶעם רֶבִּי אֲפִילוּ וֶוען

דעת זקנים מבעלי התוספות

ב לך. אמר משה לפני הקב"ה רבון העולמי' אם נדרת ונשבעת אכנס לארץ לך והתיר נדרך כמו שהתרת לי נדרי בעתי ליתרו כדפרש"י בפ' ואלה שמות אמר לו הקב"ה רב לך כלומר יש רב עליך שיכול להתיר נדרך אבל אני י רב עלי ואין לי מי שיתיר נדרי . ד"א רב לך ברב רב לכם בני לוי ברב בשרוהו רב לך . ד"א יש לך רב הושע שהגיע זמנו למלוך . ד"א רב לך אל תוסף דבר שה לפני הקב"ה רבון העולמים לי קראת עבדך שנאמר עבדי משה וללויתן עבד שנא' תקחנו עבד עולם והתחנן שנא' הירבה אליך תחנונים וכרת עמו ושמעת לו שנא' ת ברית עמך תקחנו לעבד עולם ואני עבדך התחננתי לפניך ואמרת אלי הנה אנכי כורת ברית וגו' ולא תתקיים בי

שפתי חכמים

פתי המלחמות של סיחון ועוג הראני גם מלחמת ל"א מלכים : ע כלומר נא האמור כאן אבל שאר נא שבתורה פירוש עתה : פ כדכתיב ירושלים הרים סביב לה : צ למה נקרא ב"ה לבנון משום דמלבן האדם מן העבירות : ק מלי' עברה : ר ר"ל בשביל שאמרתי לכם שמעו נא המורים בשביל חטא זה נגזר עלי שלא אכנס לארץ ומביא ראיה וכן הוא אומר וגו' וירע למשה בעבורם דאף התם פי' כמו הכא בעבורים וירע למשה בשביל שהם גרמו ואין למענכם פירושו בעבור שיעשה רצונכם שהייתם חפצים שלא אכנס לארץ כמו למענכם שולחתי בכלה : ש ופירוש רב לך מלשון רבנות כאלו אמר מאחר

פירוש לתורת אלהים

אֶעְבְּרָה אִיךְ וֶועל אִיבֶּער פָארֶען נָא אִיךְ בֶּעט אֶרְאֶה אוּנ אִיךְ וֶועל זֶעהְן אֶת דָם גוּטֶע לַאנְד וָוס אִיז אוֹיף דֶר אַנְדֶערֶר זַייט יַרְדֵן הָהָר דֶעם בַּארְג דָם מֵיינְט מֶען יְרוּשָׁלַיִם וְהַלְּבָנוֹן אוּנ דָאס בהמ"ק : (כו) וַיִתְעַבֵּר יְיָ אוּנ גָאט הָאט גֶצֶערִינְט בִּי אוֹיף מִיר לְמַעַנְכֶם צוּלִיב אַייךְ [עיין רש"י] וְלֹא אוּנ עֶר הָאט נִיט אָן גֶענוּמֶען מַיין תְּפִלָּה וַיֹאמֶר אוּנ גָאט הָאט גֶעזָאגְט צוּא מִיר רַב לָךְ עֶס

משלים על התורה

אֶעְבְּרָה נָא וגו' הָהָר הַטּוֹב וגו' . דֶר יַלְקוּט שְׁרַייבְּט מָשָׁל אַגְבִיר הָאט גֶעוָואלְט נֶעמֶען אַוַוייבּ פוּן אֵיין שְׁטָאט , הָט עֶר גֶעשִׁיקְט מֶענְטְשֶׁן זֵיי זָאלֶן זִיא זֶעהְן זִיא אִיז שֵׁיין , דִי מֶענְטְשֶׁן זֶענֶען גֶעקוּמֶן צוּרִיק צוּם אוּנ הָאבֶּן גֶעזָאגְט זִיא אִיז מִיאוּס , אַגוּטֶער פְרַיינְד פוּן דִי אִשָּׁה הָט גֶעזָאגְט צוּם גְבִיר אִיךְ זָאג דִיר זִיא אִיז אַשֵׁיינֶע עֶס אִיז נִיטָא אַשֶׁענֶערֶע פוּן אִיר , דֶער גְבִיר אִיז גֶעקוּמֶן זִיא נֶעמֶען פַר אַוַוייבּ , דֶר פָאטֶער פוּן דִי כַּלָּה הָט גֶעזָאגְט דִי מֶענְטְשֶׁען וָוס דֶער גְבִיר הָט פְרִיעֶר גֶעשִׁיקְט זָאלֶען נִיט אַרַיין קוּמֶען צוּ אִיר , וַוייל זַייא הָאבֶּען זִיא

*) משה האט געזאגט פאר הקב"ה דו האסט מיר געזאגט מיט דעם לשון החלותי תת לפניך וגו' , איך האב אנגעהויבן געבין פאר דיר די ה"ה פיי גידון אונ עוג , אין די מלחמה פון סיחון מיט עוג ביי מ ו' אנגעהייבן , פון די מלחמות , וועלכע מלחמות וועליז דיין דער פוף ? וועל נים אריין גיין אין כנען צו די כנעניש מלחמות , אין די מלחמות פון סיחון אונ עוג . גיוויזן די לעצטע פון מיינע מלחמות פאר וואס רופסטו מיר אנגעהויבן , דיר זעגבן דאן אביך נים אנגעהויבן :

גָּדְלְךָ וְאֶת־יָדְךָ הַחֲזָקָה אֲשֶׁר מִי־אֵל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה כְמַעֲשֶׂיךָ וְכִגְבוּרֹתֶךָ׃

רְבוּתָךְ וְיָת יְדָךְ תַּקִּיפ
דִּי אַתְּ הוּא אֱלָ
דִּשְׁכִנְתָּךְ בִּשְׁמַ
מִלְּעֵלָּא וְשַׁלִּיט בְּאַרְ
וְלֵית דְּיַעְבֵּד כְּעוֹבָ

בית יהודא

אנגעהויבן בעטן פר הקב"ה (אע"פ ש:גזרה גזרה) אפילו הקב"ה האט גוזר געוועזן אויף משה ער זאל ניט אריין גיין אין ארץ ישראל, פון דעסטוועגן האט ער געבעטן (אמר לו) משה האט גזאגט צו הקב"ה (ממך למדתי) פון דיר האב איך געלערנט אז מען בעט ביי דיר אפילו נאך דיין גזרה, ביזטו מבטל דיין גזרה ווען די יודין האבן געמאכט דעם עגל אונ דו האסט גוזר געוועזן זיי צו פארלענדן (שאמרת לי) האסטו געזאגט צו מיר (ועתה הניחה לי) איצט לאז מיך (וכי תופס הייתי בך) האב איך דען דיך געהאלטן וואס דוא האסט געזאגט צוא מיר איך זאל דיך לאזן (אלא לפתוח פתח שבי היה תלוי להתפלל עליהם) נאר דו האסט מיר גיעפינט אטיר אז דיין כעס איינגט אן מיר אויב איך וועל בעטן פון זייערטוועגן וועסטו זיי ניט פארלענדן, אונ אזו איז געוועזן, איך האב געבעטן פאר זיי אונ דוא האסט זיי ניט פארלענדט (כמו כן הייתי סבור לעשות עכשיו) האב איך געטראכט איך זאל איצט אזו טאהן, בעטען ביי דיר דו זאלסט מבטל זיין די גזרה: ואת גדלך. דיין גרויסקייט (זו מדת טובך) מיינט מען גוטע מדה צו מוחל זיין דיא עבירות (וכן הוא אומר) אונ אזו האט משה געזאגט ביי די זינד פון די מרגלים (ועתה נא כח ה') זאל איצט גרויס ווערן דר כח פון הקב"ה, צו מוחל זיין די זינד זייערע, האט הקב"ה גיענפערט סלחתי כדבריך, איך האב מוחל געוועזן זייערע זינד ווי דוא האסט גערעט והאט משה איצט אויך אזו געזאגט אונ האט געוועזן הקב"ה זאל אים איצט אויך ענפערן סלחתי: ואת ידך. דיין האנט (זו ימינך) מיינט מען דיין רעכטע האנט (שפשוטה לכל באי עולם) וואס זיא איז אויסגעצויגען צו נעמען מיט תשובה אלע מענטשן וואס זענען געקומען אויף דר וועלט ודארפסטו דאך מיין תשובה אויך צו נעמען: והחזקה. די שטארקע (שאתה כובש ברחמים את מדת הדין החזקה) געמסטאיין מיט רחמנות דעם שטארקען מדת הדין והאב אויף מיר אויך רחמנות אונ דעם דין פון די גזרה זאל מבטל זיין: ואשר מי אל וגו'. משה האט נאך געזאגט צו הקב"ה (איננו דומה למלך בשר ודם) דוא ביסט ניט גליין אמלך וואס איז אמענטש (שיש לו יועצין וסנקתדרין הממחין בידו כשרוצה לעשות חסד ולעבור על מדותיו) וואס ער שרים ווס ער פרעגט ביי זיי עצות אונ ער האט סאנאטארין אז ער וויל טאהן חסד מיט מענטשן לאזין זייא אים ניט (אין מי ימחה בידך אם תמחול לי ותבטל גזרתך) אבער אז דוא וועסט וועלן מוחל זיין מיין עבירה אונ מבטל זיין די גז נוער וועט דיר זאגן דו זאלסט ניט אזו טאהן (ולפי פשוטו) נאך דעם פשט האט אזו משה געזאגט צו הקב"ה (ז החלות להראות את עבדך מלחמת סיחון ועוג) דוא האסט אנגעהויבן נוייזין דיין קנעכט די מלחמה פון סיחון אונ (כדכתיב) וויא עס שטייט אין פסוק (ראה החלותי תת לפניך) זעה איך האב אנגעהויבן געבען פאר דיר סיחון אונ

ריש"י

(שם) פתח להיות עומד ט ומתפלל אע"פ שנגזרה ג אמר לו ממך למדתי שאמרת לי (שמות לב) ועתה הניח וכי תופס הייתי בך אלא לפתוח פתח שבי תלוי לה עליהם כמו כן הייתי סבור לעשות עכשיו: את גדלך מדת טובך וכן הוא או' (במדבר יד) ועתה יגדל י נ ה': ואת ידך. זו ימינך שהיא פשוטה לכל באי כ ע החזקה. שאתה כובש ברחמים ל את מדת הדין החז אשר מי אל וגו'. איגך דומה למלך בשר ודם מ שיש לו י וסנקתדרין ב הממחין בידו כשרוצה לעשות חסד ולעבור מדותיו אתה אין מי שימחה בידך אם תמחול לי ותבטל גזי ולפי פשוטו אתה החלות להראות את עבדך מלחמת ס ועוג כדכתיב (דברים ב) ראה החלותי תת לפניך ם הו

שפתי חכמים

כלומר רחום בדינו ולא כמה"ד הקשה. א"נ רצונו לפרש למה נקוד שם של ד' אותיות הכתוב כאן בנקודות שם אלהים דהיינו חטף סגו"ל וחול"ם וחיר"ק ולא נקוד כשאר שם של ד' ולכך נקט רש"י כלשון הקרא אדני אלהים אע"פ שכתיב יהו"ה כלומר פס של ד' אבל לפי קריאת נקודתו דומה כאלו כתיב אלהים ומפרש דלכך נקוד יהו"ה בנקודות אלהים שהוא מדת הדין אע"פ שיהו"ה מדת הרחמים לומר לך רחום בדין והשם הראשון של אדני דכתיב בקרא לא כיון משה בו כלום רק פירושו רבוני והיא התחלת דבור ולפי לשון ראשון נ"ל מה שנקט רש"י אלהים לפי הקריאה של שם של ד' נקט ואע"ג דלעיל בפ' לך לך כתיב נמי ה' אלהים מה תתן לי ולא מפרש רש"י כלום

י"ל דלעיל ה"ק הן מלך הדין הן מלך הרחמים אני מבקש שתה בנים נאמר שאמרת לי לך לך מארצך וגו' ואעשך לגוי גדול אבל קשה למה לו להזכיר שם של אדנות שהוא מדה"ד: ט דאל"כ הראית את עבדך וגו' מיבעי ליה כמו שמפרש והולך: י וכתיב בה ויאמר ה' סלחתי כדברך כלומר זו מדת טובך שאתה מוחל וכ לעוברי רצונך: כ לקבל שבים שגם זו מענין בקשתו: ל שגב מענין בקשתו ולא כמו כי ביד חזקה ישלחם וגו' כי מה ענין זה לבקש מ וזהו מענין בקשתו ולא שפירושו שאין דומה לו כמו כי אין כ כאלהים וגו' דמה ענין זה לבקשתו: נ פי' קטיגורין: ם גם הפסק דבר דבור על בקשתו כלומר מאחר שהחלות להראות ל

ליקוטים על התורה

אנגעהויבן ריידן שטארקע רייד געגן הקב"ה, ער האט געזאגט רבונו של עולם פאר וואס גיי איך ניט אריין אין ארץ ישראל וויל איך האב געזאגט צו די יודען מורים, דו האסט דאך פריער זיי גערופן מיט דעם נאמן, דו האסט געזאגט לאות לבני מרי, נאך האט משה געזאגט פר הקב"ה נאכדעם ווי דו האסט מיך גרוס געמאכט דערנידערסטו מיך איצט פון מיין גרויסקייט, האט הקב"ה געזאגט איך האב דאך געשווארען, האט משה געזאגט צו הקב"ה דו האסט דאך אמאל דיר מתיר געוועזן א שבועה ווען די יודען האבען געמאכט דעם עגל, האסט דו געשווארען דוא

פירוש לתורת אלהים

את גדלך דיין גרויסקייט ואת ידך אונ דיין האנד [פ' ר
החזקה די שטארקע וואס מיט דר מדה פון רחמ
געמסטו איין דעם שטארקען מדת הדין אשר
ווער איז פאר האנדין אזו אגאט וויא דו אשר יע
וואס ער זאל קאנען טאן כמעשיך אזו וויא דיי
ווערק וכגבורותיך אונ אזו ווי דיין שטארקייט [ע' רש"

זאלסט זיי פארלענדן, נאכדעם האסטו חרטה געהאט פון שבועה ונאר דר דין איז די שבועה וואס מען שווערט מיט כעס קען מען מבטל זיין אונ ביא דעם עגל שווערסטו ביותר אך, משה האט אויך געזאגט למה ה' יחרה אפו, פארוואס זאל דרגען דיין כעס, אבער ביי די שבועה פון משה שטיים נ ט אפו זיא געווען מיט כעס דריבר קען ניט בטל ווערן די שבועה:

יא לְמֵימַר׃ כד יְיָ
הִים אַתְּ שָׁרֵיתָא
חֲזָאָה יָת עַבְדָּךְ יָת

לֵאמֹר׃ כד אֲדֹנָי יֱהֹוִה אַתָּה הַחִלּוֹתָ לְהַרְאוֹת אֶת־עַבְדְּךָ אֶת־

א ה' אלהים ברכות לב ע"ז ו׃

בעל הטורים

ו׃ סמוך ה' אלהים לואתחנן לומר שויתי ה' לנגדי תמיד׃ החלות. ב' במס' אתה החלות אשר החלות לנפול לפניו אתה ת להראות כמה שכבשת לפני סיחון ועוג וזהו החלות לנפול לפניו לות כמה שהתחיל לנפיל. תחנונים ידבר רש ועשיר יענה עזות ס"ת נשה. ומתחיל הפסוק בתי"ו ומסיים בתי"ו לפי שלא זכה ליכנס ן שהיא ת' פרסה על ת' פרסה׃ להראות. תגין על הרי"ש שהראיתני

רשב"ם

היום. החתות כיום מדין׃ אבל כשאין שם אותיות אחע"ה יאמר הרימות הקימות הטיבות כולם חשופין׃ ואתחנן בילמדנו פרשת שלח לך ואל תשאל לו בשעת נדרו מניין ממשה כשאמר לישראל שמעו נא המורים נשבע הקב"ה שלא יכנס לארץ שנא' לכן לא תביאו וגו' אמר משה שעת כעס ושעת שבועה היא איני מדבר עכשיו המתין שנה ואחר כך התחיל להתחנן לפניו שנאמר ואתחנן אל ה' אמר הקב"ה בשביל שהמתנת שאר המתים יורדים לשאול ואתה תעלה שנאמר עלה ראש הפסגה ותראה משם׃

זה שלא בקשתיך׃ להראות. ג' במס' דין ואידך להראות הענוים והפריס את יפיה. אשר נתן בשושן להשמידם נתן לו להראות את אסתר שדרשו שהראהו לו הקב"ה למשה כל מה שאירע לישר"ל היאך ישבו בגלותם וכל המציקין שעתידין להציק להם וזה ה"א להראות העמים יים את יפיה היאך הם כיופין ובגלותם וכן להשמידם נתן לו להראות שהראהו המציקין להם׃ את עבדך. שאמרת לא כן עבדי משה.

רש"י

ן ואתחנן ד"א ג זה אחד מעשרה לשונות שנקראת תפלה ברכתא בספרי׃ בעת ההוא. לאחר שכבשתי ה סיחון ועוג דמיתי שמא הותר ו הנדר (ספרי)׃ לאמר. אחד מג' מקומות ז שאמר משה לפני המקום איני מניחך שתודיעני אם תעשה שאלתי אם לאו׃ (כד) ה' אלהים. ס ח כדין׃ אתה החלות להראות את עבדך.

בית יהודא

געזאָגט צו משה איך וועל שיינקען אמתנה צו וועמען מיין ווילען וועט זיין. איך זאָל אים שיינקען (ואמר לו בלשון ואתחנן) דריבער הט משה געזאָגט צו הקב"ה מיט דעם לשון ואתחנן, איך האב געבעטען ביי הקב"ה ער זאָל מיר שיינקען אמתנה, די מתנה זאָל זיין איך זאָל אריבער גיין דעם ירדן (דבר אחר) נאך אפשט איז (זה אחד מעשרה לשונות שנקראת תפלה) צעהן ערליי נעמן איז דא אויף דם

וונג ווס אמענטש בעט צו הקב"ה, איין נאמען פון די צעהן איז דער וואָרט תחנה, דריבער האט משה געזאָגט תחנן (כדאיתא בספרי) וויא עס שטייט אין ספרי׃ ובעת ההיא). אין די צייט (לאחר שכבשתי ארץ סיחון ועוג) נאכדעם איך האב איינגענומען די לאנד פון סיחון אונ עוג (דמיתי שמא הותר הנדר) האב איך געטראַכט טאמער איז ר געוואָרען דער נדר פון הקב"ה אונ איך מעג אריין גיין אין ארץ ישראל ועיין ש"ה׃ לאמר). זאגט רש"י (זה אחד שה מ' מקומות שאמר משה לפני המקום איני מניחך עד שתודיעני אם תעשה שאלתי אם לאו) דס איז איינער פון דיא י מאהל ווס משה האט געזאגט צו הקב"ה איך וועל דיך ניט אוועקלאזען ביז דו וועסט מיר זאגען אויב דו ט טאהן ווס איך בעט דיך אדער ניין׃ (כד) נה' אלהים). (רחום בדין) אפילו ווען הקב"ה שטראפט דיא מענטשען, ראפט ער זייא מיט רחמנות׃ ואתה החלות להראות את עבדך). זאגט רש"י (פתח להיות עומד ומתפלל) משה הט

דעת זקנים מבעלי התוספות

התפלל משה אלא בתחנה ולמה לפי שבשעה שאמר משה י הקב"ה הודיעני נא את דרכיך באיזו מדה אתה מנהיג את מך ואמר לו הקב"ה וחנותי את אשר אחון כלומר כל מה ני עושה עמהם מתנת חנם אני נותן להם אמר לו משה תה מדה שאמרת לי התנהג ותן לי במתנת חנם שאעבור הירדן לכך אמר ואתחנן לשון וחנותי. ד"א שהתפלל משה תקט"ו תפלות כמנין ואתחנן׃

שפתי חכמים

פי' וחנותי וגו'׃ ג דלטעם ראשון קשה למה לא כתיב ואתחנם לכן קאמר ד"א כו' ולטעם אחרון קשה למה לא אמר ויחל כדלעיל׃ ד ואלו הן שועה לעקה נאקה רנה פלור קריאה נפיל פלול פגיעה תחנה׃ ה דק"ל דהא לעיל מיניה כתיב ואת יהושע צויתי בעת ההיא וגו' שפירושו בעת כיבוש סיחון ועוג ועלה קאי ואתחנן ומתרץ לאחר כו' דמיתי שהותר קלת הנדר לכך עלתה על דעתי להתפלל כדי שאכנס לארץ כו'׃ ו וא"ת וכיון שהותר הנדר תפלה זו למה וי"ל דהו"ק משה קודם כיבוש ארץ סיחון ועוג לא עלתה על דעתי להתפלל כיון

ה גז"ד עם שבועה לא יועיל שום תפלה אבל לאחר הכבוש והנחיל לבני גד ובני ראובן ואני שבט מנשה אמרתי שמא הותר הנדר דנדר תר מקלתו הותר כולו וא"כ הוי גזר דין בלא שבועה להכי מהני תפלה׃ ז כ' הרא"ם ל"ע דבספרי חשיב ה' מקימות ור' אלעזר ב"ע ר. בד' מקומות בקש משה וכו' והביא כולם א"כ דברי רש"י דלא כמאן וכ"ל הא דכתב רש"י הכא זה אחד מג' מקומות כו' ר"ל תפלל משה עליהם ובקש מהקב"ה שימלא שאלותיו ושיודיענו אם יעשה שאלתו ובקשתו כמו גבי מרים שבקש שירפא אותה מצרעתה גבי יפקוד ה' אלהי הרוחות בקש שירשו בניו אחריו גדולתו וכמו שפירש רש"י שם והכא התפלל שיעבור הירדן אבל השנים האחרים ית שמה דהיינו בא' וידבר משה לפני ה' לאמר הודיעני אם אתה גואלם וכו' וכן ויצעק משה אל ה' לאמר מה אעשה לעם הזה וגו' מר משה הודיעני אם נופל אני בידם כו' אותן שני דברים אינן אלא הודעה בעלמא ולא בקשה ותפלה שימלא את שאלתו וכן הוא גבי רש"י אם תדקדק בלשונו הכא׃ ח רצ"ל דהא קשה של ד' אותיות מדת רחמים הוא ואדני הוא מדת הדין ומפרש רחום בדין

פירוש לתורת אלהים

ראל אזוי וויא ווייטער וועט שטיין [עיין רש"י] ת ההוא אין דר זעלביגר צייט לאמר אזו צו זאגן ע' רש"י׃ ד) יי אלהים שטארקר גאט אתה החלות דו האסט אן הובן להראות את עבדך צו ווייזן דיין קנעכט [עיין רש"י]

ליקוטים על התורה

זאל וויסען זיי האבען געזינדיגט, די אשה ווס הט געגעסן די אומצייטיגע פירות פון שמטה הט געבעטן ביי דעם שופט מען זאל איר אייפאיינגעו אויף דעם האלדז עטליכע פירות, אלע מענטשן זאלן וויסען איר זינד, מען זאל ניט זאגן אויף איר זיא האט אויך מזנה געוועזן, אזו הט משה געבעטן ביי הקב"ה מען זאל שרייבן זיין זינד אין די תורה, מען זאל ניט זאגן ער איז

שטארבן ווייל ער הט געמאכט אפאלש אין די תורה אדער ווייל ער האט געזאגט אזעלכע זאכן וואס ער איז ניט געבאטען זאגן, נאר מען זאל וויסען ווייל ער האט געשלאגן דעם שטיין איז ער געשטארבן, אונ ווייל משה הט געהערט ווען הקב"ה הט זאגט די גזרה איז געוועזן מיט די ווערטער „לא תביאו את הקהל", איר זאלט ניט ברייננגען די יודען אין לאנד כנען" האט שה געמיינט די גזרה איז נאר ער זאל ניט זיין דער מלך אויף יודען, די מלוכה וועט געגעבן ווערן צו איין אנדערן, אונ ער ט זיין גלייך מיט אלע יודען, דריבער הט ער געפרעגט ביי הקב"ה ווער וועט זיין זייער מלך, ווי הקב"ה האט אים געזאגט ושע וועט זיין דר מלך, האט משה אלץ איבערגעגעבן צו יהושע נאכדעם ואתחנן אל ה', האט משה געבעטן צו הקב"ה זאל אריבערגיין דעם ירדן גלייך מיט אלע יודען, הט אים הקב"ה געענטפערט מיין מיינונג פון די שבועה איז געווען דוא זאלסט גאר ניט אריבערגיין דעם ירדן׃

ד) ה' אלהים אתה החלות וגו. דער מדרש זאגט וויא משה האט געזעהן די גזרה פון הקב"ה איז שטארק, האט ער

וְאֶצְרֹף כַּבֹּר סִגָיִךְ וְאָסִירָה כָּל־בְּדִילָיִךְ׃ וְאָשִׁיבָה שֹׁפְטַיִךְ כְּבָרִאשֹׁנָה וְיֹעֲצַיִךְ כְּבַתְּחִלָּ
אַחֲרֵי־כֵן יִקָּרֵא לָךְ עִיר הַצֶּדֶק קִרְיָה נֶאֱמָנָה׃ צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפָּדֶה וְשָׁבֶיהָ בִּצְדָקָה

פירוש ע"ט

שלאגן איין שלאק נאך דעם אנדערן ביז די שלעכטי וועלן פר לענט ווערן ואצרוף אונ איך וועל לייטערן אזו ווי די זייף לייטערט די פלעקין פון איין קלייד אזו וועל איך לייטערן דיינע פסולת דס מיינט ער די שלעכטע וואס זענין צו מישט צווישן די גוטע דיא וועל איך פר לענדין ואסירה אונ איך וועל אפ טאן גאר דיין צין וואס איז צו מישט צווישן דעם זילבר דס מיינט ער אויך די שלעכטע וואס זענין צו מישט צווישן די גוטע ואשיבה אונ איך וועל אום קערין דיינע שופטים אזו ווי צום ערשטן כלומר איך וועל דיר אויף שטעלין גוטע שופטים ויועציך אונ דיינ[ע] יועצים וועלין זיין ערליך אזו ווי פריער אחרי כן ד[...] נאך וועט ווערן גרופן צו דיר די גירעכטע שטא[ט] קריה נאמנה די בגלייבטע שטאט ציון די שטאט צי[ון] במשפט דורך דעם משפט וואס מען וועט א[...] איר טאן וועט זיא ווערן אויס געלייזט פון א[...] זינד ושביה בצדקה אונ אירע בעלי תשובה וו[אס] אין איר וועלען זיין וועלען זייא ווערן או[יס] געלייזט דורך זייער צדקה וואס זייא וועלע[ן] טאהן׃

מנין המצות כפ׳ ואתחנן יש בה י"ב מצות ח׳ עשין וד׳ לאוין׃

[תטז] (לאו רמה) שלא להתאוות שים דבר של חבירו אפי׳ בלב שנא׳ ולא תתאוה בית רעך שדהו וגו׳׃
[תיז] (עשה קעב) ליחד שמו יתב׳ באמונה שלמה שיהיה ידוע לנו שהוא פועל כל המציאות וסבתו הראשונה והוא אחד אד[ון] הכל בלי שותף. ונקבל על עצמינו עול מלכות שמים באחדות גמורה. וזהו שנאמר שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד
[תיח] (עשה קעג) לאהוב את ה׳ ית׳ באופן שישים האדם את כל לבו ודעתו וכל מגמתו לדעת דרכיו ולאהבה אותו כמ"[ש] ואהבת את ה׳ אלהיך׃
[תיט] (עשה קעד) ללמוד תורה וללמדה שנא׳ ושננתם לבניך׃
[תכ] (עשה קעה) לקרוא קריאת שמע ערבית ושחרית שנאמר ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך׃
[תכא] (עשה קעו) להניח תפילין של יד שנאמר וקשרתם לאות על ידך׃
[תכב] (עשה קעז) להניח תפילין של ראש שנאמר והיו לטטפת בין עיניך׃
[תכג] (עשה קעח) לקבוע מזוזה במזוזת פתח הבית שנא׳ וכתבתם על מזוזת ביתך ובשעריך׃
[תכד] (לאו רמו) שלא לנסות ולהסתפק ביעודין שיעדו הנביאי׳ שהוחזקו אצלינו לנביאי האמת והצדק שנא׳ לא תנסו את ד[...] אלהיכם׃
[תכה] (עשה קעט) להרוג ולאבד את השבעת עממין שהיו מחזיקין בא"י קודם שנכבשה והם הכנעני וגו׳ שנאמר החר[ם] תחרים אותם׃
[תכו] (לאו רמז) שלא לחמול על שבעה עממין האלו ולא ליפות ולספר בשבח וחן שום דבר ממה שמיוחד להם שנא׳ ולא תחנם
[תכז] (לאו רמח) שלא להתחתן בם שנא׳ לא תתחתן בם׃

דברים ג ואתחנן

כג וָאֶתְחַנַּן אֶל־יְהוָה בָּעֵת הַהִוא

רשב"ם

(כג) ואתחנן. החלות. כדכתיב למעלה היום הזה אחל תת פחדך. החלות התי"ת גורמת לה׳ פת"ח. וכן העידותי מצפון. וכן העדותי בכם

בית יהודא

(כג) וָאֶתְחַנַּן, זאגט רש"י (אין חנון בכל מקום אלא לשון מתנת חנם) ווא עס שטייט דר ווארט חנון מיינט מען אומזיסטע מתנה, משה האט געבעטן ביי הקב"ה ער זאל אים שיינקען א מתנה, די מתנה וועט זיין הקב"ה זאל אים לאזן אריין גיין אין ארץ ישראל, זאגט רש"י (אף על פי שיש להם לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים) אפילו צדיקים דארפן ניט בעטן מתנות ביי הקב"ה, זיי קענן מאכן אחו[...] עס קומט זיי צו בצאהלן פר זייערע מעשים טובים פון דע טוועגן (אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת חנם) בעטע[ן] זיי פון הקב"ה נאר אומזיסטע מתנה ואונ זיי זאגען פאר זייערע מעשים טובים קומט זיי גאר ניט, פון וואנען ה[...] משה געוואסט אז הקב"ה גיט אומזיסטע מתנות? (לפי שאמר לו וחנותי את אשר אחון) ווייל הקב"ה האט אמאה[...]

שפתי חכמים

א דאל"ב הל"ל ותפלל: ב ר"ל מהיכן ידע משה לבקש מהקב"ה בקשה אף במתנת חנם ולא בשביל מעשים טובים וע"ז

ליקוטים על התורה

(כג) וָאֶתְחַנַּן אֶל ה׳ וגו׳ לֵאמֹר. דר מדרש שרייבט וואס מיינט מען לאמר, צו זאגען, משה האט געבעטן ביי הקב"ה זיין זינד וואס ער האט געטאן זאל ווערן פארשריבן אין די תורה, למשל מען האט געבראכט צווייא ווייבער צום משפט, איינע האט זנה געוועין אונ איינע האט געגעסן אומצייטיגע פירות וו[...] ראבן געוואקסן אין דעם שמטה יאר, האט דער שופט געהייסן מען זאל ביידע ווייבער פירן אין דיא גאסן צו פארשעמן זיי מע[...]

אונקלוס

כג וְצַלֵּיתִי קֳדָם יְיָ בְּעִדָּנָ[א]

תו"א ואתחנן אל ה׳ ברכות ל לב׃

בעל הטורים

(כג) ואתחנן. לעיל כתיב לא תיראום חזקתי את ישראל אולי ירח[...] עלי: ואתחנן. בגי׳ שירה שאמר לפניו שירה כדי שישמ[...]

רש"י

(כג) ואתחנן. אין חנון בכל מקום א אלא לשון מתנ[ת] חנם אף ע"פ שיש להם לצדיקים לתלו[ת] במעשיהם הטובים אין מבקשים מאת המקום אלא מתנ[ת] חנם לפי שאמר לו (שמות לג) והנותי את אשר אחון ב אמר ל[ו]

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כג) ואתחנן אל ה׳. שבעה שמות נקראו לתפלה ואלו ה[ן] תפלה תחינה צעקה זעקה נפילה פגיעה רנה ובכ[י]

פירוש לתורת אלהים

(כג) וָאֶתְחַנַּן אונ איך האב גיבעטען אל יי צו גאנ[ץ] אז איך זאל מעגין קומען קיין ארץ

אם־יִהְיוּ חֲטָאֵיכֶם כַּשָּׁנִים כַּשֶּׁלֶג יַלְבִּינוּ אִם־יַאְדִּימוּ כַתּוֹלָע כַּצֶּמֶר יִהְיוּ׃ אִם־תֹּאבוּ
[וּ]שְׁמַעְתֶּם טוּב הָאָרֶץ תֹּאכֵלוּ׃ וְאִם־תְּמָאֲנוּ וּמְרִיתֶם חֶרֶב תְּאֻכְּלוּ כִּי פִּי יְהוָה דִּבֵּר׃
[אֵ]יכָה הָיְתָה לְזוֹנָה קִרְיָה נֶאֱמָנָה מְלֵאֲתִי מִשְׁפָּט צֶדֶק יָלִין בָּהּ וְעַתָּה מְרַצְּחִים׃
[כַּ]סְפֵּךְ הָיָה לְסִיגִים סָבְאֵךְ מָהוּל בַּמָּיִם׃ שָׂרַיִךְ סוֹרְרִים וְחַבְרֵי גַּנָּבִים כֻּלּוֹ אֹהֵב שֹׁחַד
[וְרֹ]דֵף שַׁלְמֹנִים יָתוֹם לֹא יִשְׁפֹּטוּ וְרִיב אַלְמָנָה לֹא־יָבוֹא אֲלֵיהֶם׃ לָכֵן נְאֻם הָאָדוֹן
[יְה]וָה צְבָאוֹת אֲבִיר יִשְׂרָאֵל הוֹי אֶנָּחֵם מִצָּרַי וְאִנָּקְמָה מֵאוֹיְבָי׃ וְאָשִׁיבָה יָדִי עָלַיִךְ

פירוש

[...]ן אונז איז אום גערעכט אונ חאטש איר זייט דאך
[...]ם גערעכט פון דעסט וועגין גיב איך אייך דאך
[...]יין האפנונג דאס איר זאלט תשובה טאן אונ אז
[...]יר וועט תשובה טאן אם ווען אפילו אייערע זינד
[...]עלן זיין גיצייכינט פאר מיר רויט אזו וויא דאס
[...]טקייט פון רויטע פאדם כַּשֶּׁלֶג יַלְבִּינוּ וועלען זייא
[...]יים ווערין אזו ווי שניי אִם יַאְדִּימוּ כַתּוֹלָע אונ ווען
[...]יא וועלן אפילו זיין רויט אזו וויא ווערמיל פארב
[כַּצֶּ]מֶר יִהְיוּ וועלן זיי דאך ווייס ווערן אזו ווי ווייסע
[...]אל . רש"י שרייבט די פארב וואס מען פארבט
[...]יט איר רויט איז קערינדלעך אונ אין איטליכען
[ק]ערינדל איז דא איין ווארם אדר עס גייט ארויף
[...]ם ער האט זיי פריער גזאגט חִדְלוּ הָרֵעַ לִמְדוּ הֵיטֵב
[...]רשו מִשְׁפָּט זאגט היינט גאט אז איר וועט האבען
[...]זו גטאן דענסטמאל לְכוּ נָא וְנִוָּכְחָה גייט אונ לאמר
[...]ך בווערן מיט אנאנדר זייט איר מיר מודיע צו
[...]אגן מיר האבן גטאן דם וואס אויף אונז איז מוטל טו
[...] וואס אויף דיר איז מוטל וועל איך זאגן אִם יִהְיוּ
[חֲ]טָאֵיכֶם כַּשָּׁנִים ווען אייערע זינד וועלן זיין גצייכנט
[...]ר מיר אזו רויט ווי רויטע פאדם כַּשֶּׁלֶג יַלְבִּינוּ זאלין
[...]י ווייס ווערן אזו וויא שניי אִם תֹּאבוּ וּשְׁמַעְתֶּם אוב
[...]יר וועט וועלן אונ וועט מיר הערן טוּב וועט איר
[...]סן דם בעסטע פון דעם לאנד וְאִם תְּמָאֲנוּ אונ אוב
[...]יר וועט מיר ניט וועלין הערן אונ וועט ווידער
[...]ספעניגן מיינע רייד חֶרֶב תְּאֻכְּלוּ וועט איר פר דארבן
[...]ערען דורך דעם שווערד פון פיינט כִּי פִּי יְיָ דִּבֵּר
[...]ען גאטס מול הט עס גרעט דרום וועט עס גוויס
[...]ין׃ דם קלאגט דר נביא אונ זאגט אֵיכָה וויא אזו
[...]יז זיא גווארן איין אפ קערן פון איר גאט קִרְיָה
[נֶאֱ]מָנָה דיא בגלייבטע שטאט ירושלים מְלֵאֲתִי מִשְׁפָּט
[...]א איז פול גוועז מיט משפט אין דער פסיקתא
[...]שטייט ר' מנחם בר אושעיה זאגט פיר הונדערט
[...]ונ איין אונ אכציג שולן חוץ דעם בהמ"ק זענען
[ג]ווען אין ירושלים אזו פיל ווי דאס ווארט מְלֵאֲתִי
[...]טרעפט צֶדֶק גרעכטיקייט הט שטענדיג גנעכטיגט
[...]ין איר דען דר קרבן תמיד פון אין דר פריא הט
[מְ]כַפֵּר גוועזן אויף די עבירות פון ביי נאכט אונ דר
[ק]רבן תמיד פון פר נאכט הט מכפר גוועזן אויף די
[עֲ]בירות פון ביי טאג ממילא איז אין איר קיין מאל
[...]ט גוועזן קיין עבירות אדר צֶדֶק מיינט מען אז זיי
[...]לעגן בי זיין דיני נפשות אונ פלעגין ניט גפונען

ע"ט

קיין זכות אויף דעם מערדר פלעגן זיי נאר גומר
זיין זיין דין ערשט אין דעם אנדרן טאג טאמער
וועלן זיי דער ווייל געפינען אויף אים א זכות וְעַתָּה
מְרַצְּחִים אונ היינט זענען זיי רוצחים זיי האבן גהרגת
זכריה כַּסְפֵּךְ הָיָה לְסִגִים דיין זילבר איז גווארן פסולת
דם מיינט מען זיי פלעגן מאכין קופער געלד אונ
פלעגן עס בדעקין מיט זילבר צו נארן דער מיט
סָבְאֵךְ דיין גטראנק איז צו מישט מיט וואסר שָׂרַיִךְ
סוֹרְרִים דיינע הארן זענין אפ קערערס זיי קערן אפ
פון דעם גוטן וועג וְחַבְרֵי גַּנָּבִים אונ זיי זענין חברים
מיט גנבים כֻּלּוֹ אֹהֵב שֹׁחַד זיי אלע האבן ליב צוא
נעמן שוחד וְרֹדֵף שַׁלְמֹנִים אונ איטליכר דיין זאגט
נאך בצאלונג דהיינו ווען איין דיין גזלת עפים ביי
איינם אונ דר נגזל קומט קלאגן זיך ביים אנדערן
דיין זאגט דר דיין וואס הט גגזלת צו דעם אנדרן
דיין מאך מיך היינט גרעכט אין מיין משפט דען
וועל איך דיר בצאלן אז דו וועסט עפים גזלנן ביי
איינם אונ יענר וועט דיך קומן קלאגן פר מיר וועל
איך דיך אוך גירעכט מאכן יָתוֹם איין יתום טוען
זיי ניט משפטן דרום וְרִיב טוט די קריג פון דער
אלמנה גאר ניט קומן צו זיי ווארום אז די אלמנה
קומט זיך קלאגן אונ דר יתום גייט ארום פון דעם
דיין אונ די אלמנה בגעגנט אים אונ פרעגט אים
וואס האסטו גהאלפן מיט דיין שרייען פר דעם דיין
ענטפערט ער איר איין גאנצן טאג האב איך מיך
גמיט אונ צום סוף האב איך ניט גהאלפן מיט מיין
שרייען אונ ווי די אלמנה דר הערט עס קערט זיא
זיך אום צוריק אונ וויל גאר ניט גיין צום דיין דען
זיא טראכט זיך ער איז דאך איין מאנזביל אונ הט
ניט גהאלפן מיט זיין גשריי פר דעם דיין מכל שכן
וואס וועל איך שון העלפען מיט מיין גשריי דרום
זאגט דר פסוק וְרִיב די קריג פון איין אלמנה טוט
גאר ניט קומן צו זיי לָכֵן נְאֻם דרום זאגט גאט וואס
ער איז איין גאט איבר אלע חיילות וואס אלץ איז
זיין אונ אין זיין האנד איז אום צו רייסן אייך פון
דעם לאנד אונ צו פלאנצין אנדרע אין דעם לאנד
אֲבִיר יִשְׂרָאֵל שטארקר גאט פון די יודן הוֹי אֶנָּחֵם איך
וועל ווערן גטרייסט פון מיינע בלידיגר וואס האבן
מיך דר צערינט מיט זייערע מעשים וְאִנָּקְמָה אונ איך
וועל זיך רעכנען מיט מיינע פיינט וְאָשִׁיבָה איך וועל
אום קערן מיין האנד אויף דיר כלומר איך וועל דיך

לָמָּה לִּי רֹב־זִבְחֵיכֶם יֹאמַר יְהוָה שָׂבַעְתִּי עֹלוֹת אֵילִים וְחֵלֶב מְרִיאִים וְדַם פָּרִ
וּכְבָשִׂים וְעַתּוּדִים לֹא חָפָצְתִּי׃ כִּי תָבֹאוּ לֵרָאוֹת פָּנָי מִי־בִקֵּשׁ זֹאת מִיֶּדְכֶם רְ
חֲצֵרָי׃ לֹא תוֹסִיפוּ הָבִיא מִנְחַת־שָׁוְא קְטֹרֶת תּוֹעֵבָה הִיא לִי חֹדֶשׁ וְשַׁבָּת קְרֹא מִקְ
לֹא־אוּכַל אָוֶן וַעֲצָרָה׃ חָדְשֵׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שָׂנְאָה נַפְשִׁי הָיוּ עָלַי לָטֹרַח נִלְאֵי
נְשֹׂא׃ וּבְפָרִשְׂכֶם כַּפֵּיכֶם אַעְלִים עֵינַי מִכֶּם גַּם כִּי־תַרְבּוּ תְפִלָּה אֵינֶנִּי שֹׁמֵעַ יְדֵיכֶ
דָּמִים מָלֵאוּ׃ רַחֲצוּ הִזַּכּוּ הָסִירוּ רֹעַ מַעַלְלֵיכֶם מִנֶּגֶד עֵינָי חִדְלוּ הָרֵעַ׃ לִמְדוּ הֵיטֵ
דִּרְשׁוּ מִשְׁפָּט אַשְּׁרוּ חָמוֹץ שִׁפְטוּ יָתוֹם רִיבוּ אַלְמָנָה׃ לְכוּ־נָא וְנִוָּכְחָה יֹאמַר יְהוָ

משלי יהודא

חָדְשֵׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם וגו׳. למשל אגביר הט געהאט עטליכע קינדר. אלע קינדר זענן גיוועזן שוואכע אונ קראנקע הט ער גענומן אדאקטאר צו זיך אין שטוב ער זאל שטענדיג אכטונג געבן אויף זיי, מיט זייער עסן אונ טרינקן אונ מעדיצינן, פר דעם הט דר גביר זייער ליב געהאט דעם דאקטאר, אונ הט אים גיגעבן גרוס כבוד, דס איז נאר גיוועזן אזו לאנג ווי די קינדר האבן געפאלגט דעם דאקטאר אונ האבן גענומן זיינע מעדיצינן, אמאל הט גיטראפין אלע קינדר זענן קראנק גיווארין אונ די מעדיצינן וואס דר דאקטאר הט זיי פארשריבן האבן זיי ניט געוואלט נעמן. הט דר גביר געקוקט אויף דעם דאקטאר מיט אטרויעריגן פנים, הט דר דאקטאר געזאגט צום גביר וואס בין איך שולדיג אז די קינדר ווילן ניט נעמן די מעדיצינן, הט דר גביר געזאגט צום דאקטאר, ווען דו וואלסט ניט גיוועזן ביי מיר אין שטוב, וואלט איך גירעכינט מיינע קינדר פארלארענע אונ וואלט זיי ארויסגענומן פון מיין הארץ, אבר אז דו ביזט ביי מיר אין שטוב וואס דו ביזט אדאקטאר וואס דו קענסט זיי געזונד מאכין, אונ זיי ווילן ניט נעמן די מעדיצינן, ווען איך זעה דיך אונ זעה זיי ווערט מיין טרויער גרעסר, דס זעלביגע איז ביי די שבתים אונ ימים טובים, דר מדרש זאגט ווען יודין זענן אריינגעקומן אין ארץ ישראל הט די תורה געזאגט צו הקב״ה די יודין גייען ארבעטין זייערע פעלדר אונ זייערע וויינגערטנר, ווען וועלן זיי לערנן תורה, הט הקב״ה געזאגט איך האב זיי גיגעבין שבתים אונ ימים טובים וועלין זיי לערנן תורה, וויל אגאנצע וואך איז דר מענטש פארנומען מיט זיין פרנסה הט ער ניט צייט צו דאוונן ניט צו לערנן, אונ אפילו די ברכות צום עסין אונ דס בענטשן איז ניט ווי עס דארף זיין, פון דעם ווערט קראנק די נשמה, אז עס קומט שבת אונ איוד גייט אין שוהל דאוונן אונ הערט לייענן אין די תורה, אונ עסט אונ טרינקט לכבוד שבת, ער וואשט זיך צום עסין ווי דר דין אונ מאכט אברכה צום עסין זינגט זמירות אונ בענטשט אונ לערנט תורה, איז דס אהיילונג צו די נשמה, דריבר הט הקב״ה גיגעבין גרויס כבוד צו דעם שבת, אבר דר מענטש וואס ארבעט אונ האנדילט אגאנצע וואך, דריבר הט ער ניט צייט צו זינדיגן, אז עס קומט שבת הט ער אליידיגן טאג צו גיין שפאצירן אונ צו טאן די עבירות וואס ער הט אין דר וואכין צו זיי קיין צייט געהאט, קוקט הקב״ה אוף דעם שבת מיט אפיינדשאפט, דר שבת זאגט צו הקב״ה וואס בין איך שולדיג אז דיינע קינדר ווילן ניט היילין זייערע נשמות, זאגט הקב״ה ווען עס וואלט ניט גיוועזן אזו אדאקטאר צו די נשמות ווי דו ביזט וואלט איך מיינע קינדר פארלאזט פון מיין הארצן, אז איך זעה דעם שבת וואס ער איז אגוטר דאקטאר צו די נשמות, אונ די יודין ניט גענוג זיי ווילן ניט נעמן דעם מעדיצין פון שבת, ווערין די נשמות שבת נאך קראנקר, וואס טויג מיר דר שבת:

פירוש ע״ט

אף דם איין מענטש זאל ניט עפינען זיין מול בייזין דען וויל דר נביא האט דא פריער גזא מיר וואלטן גלייך גוועזן וויא סדום דרום גלייכ שון דא דר פסוק זיי צו סדום לָמָּה וואס טויג מ אייערע פיל שעכטונג פון קרבנות זאגט גאט שָׂבַ איך בין זאט פון עולות פון די ווידר אונ פון חֵ פון די גשטאפטע בהמות אונ שאף כלומר עס א מיר שון מיאוס גוואורן וְדַם אונ דם בלוט פון די אקסן אונ שאף אונ בראנגעם וויל איך ניט כִּי תָבֹ לֵרָאוֹת פָּנָי אז איר קומט גזעהן צו ווערן פר מיר ווער בעט אייך דאס איר זאלט טרעטין אין מ הויף ווי באלד אז אייער הארץ איז ניט גאנץ מ מיר לא איר זאלט ניט מערען צו ברענגען אייע פאלשע מנחות קְטֹרֶת ווארום דאס דעמפונג וו גייט אוף פון דר מנחה איז אום ווירדיג מיר חו ראש חודש אונ שבת וואס איר רופט זיך איין זאמלן פר מיר לֹא אוּכַל קאן איך ניט ליידן אָוֶן ד אום רעכט וואס אין אייער הארצן איז צו דינגען געטצען וַעֲצָרָה אונ דם איין זאמלונג וואס דר מ איז דם איר זאמילט זיך איין פר מיר דען די צ זאכן זענן ניט ראוי צו זיין אין איינם חָדְשֵׁיכֶם אייע חדשים אונ אייערע ימים טובים האס איך הָיוּ עָ לָטֹרַח זיי זענין מיר איבר לעסטיג געווארין נִלְאֵי נְשֹׂא איך בין מיד זיי גוואורן צו פר טראגן אונ ד זאגט ער צו די כהנים וּבְפָרִשְׂכֶם כַּפֵּיכֶם אונ אז א וועט פר שפרייטן אייערע הענד צו בעטן אויף יודן אַעְלִים עֵינַי מִכֶּם וועל איך פר הולן מיינע אוג פון אייך גַּם אונ אפילו ווען איר וועט מערן תְּפִלָּ טאן אֵינֶנִּי שֹׁמֵעַ וועל איך ניט צו הערן יְדֵיכֶם ווי אייערע הענד זענן פול מיט בלוט פון רציחה רַחֲ הִזַּכּוּ וואשט אייך אונ לייטערט אייך הָסִירוּ טוט א אייערע שלעכטע טהאטען פון מיינע אוגען חִדְ הָרֵעַ פר מייט אייך בייז. צו טאן רש״י שרייבט ד שטייען צעהן ערליי לשונות פון תשובה אקעג עשרת ימי תשובה אונ אקעגין די צעהן פסוקי פון מלכיות אונ זכרונות אונ שופרות וואס מען זאג אום ראש השנה לִמְדוּ הֵיטֵב לערינט אייך גוטס טאן דִּרְשׁוּ מִשְׁפָּט זוכט גירעכטיקייט אַשְּׁרוּ חָמ שטארקט דעם גירובטען שִׁפְטוּ יָתוֹם ריכטעט דע

משפט פון איתום רִיבוּ אַלְמָנָה ריכטעט ריכטיג די קריג פון איין אלמנה לְכוּ נָא וְנִוָּכְחָה לאמער זעהן ווע

ם פָּשְׁעוּ בִי׃ יָדַע שׁוֹר קֹנֵהוּ וַחֲמוֹר אֵבוּס בְּעָלָיו יִשְׂרָאֵל לֹא יָדַע עַמִּי לֹא הִתְבּוֹנָן׃
ו | הוֹי גּוֹי חֹטֵא עַם כֶּבֶד עָוֺן זֶרַע מְרֵעִים בָּנִים מַשְׁחִיתִים עָזְבוּ אֶת־יְהוָה נִאֲצוּ אֶת־
וֹשׁ יִשְׂרָאֵל נָזֹרוּ אָחוֹר׃ עַל־מֶה תֻכּוּ עוֹד תּוֹסִיפוּ סָרָה כָּל־רֹאשׁ לָחֳלִי וְכָל־לֵבָב
׃ מִכַּף־רֶגֶל וְעַד־רֹאשׁ אֵין־בּוֹ מְתֹם פֶּצַע וְחַבּוּרָה וּמַכָּה טְרִיָּה לֹא־זֹרוּ וְלֹא חֻבָּשׁוּ
א רֻכְּכָה בַּשָּׁמֶן׃ אַרְצְכֶם שְׁמָמָה עָרֵיכֶם שְׂרֻפוֹת אֵשׁ אַדְמַתְכֶם לְנֶגְדְּכֶם זָרִים
לִים אֹתָהּ וּשְׁמָמָה כְּמַהְפֵּכַת זָרִים׃ וְנוֹתְרָה בַת־צִיּוֹן כְּסֻכָּה בְכָרֶם כִּמְלוּנָה
קְשָׁה כְּעִיר נְצוּרָה׃ לוּלֵי יְהוָה צְבָאוֹת הוֹתִיר לָנוּ שָׂרִיד כִּמְעָט כִּסְדֹם הָיִינוּ
מֹרָה דָּמִינוּ׃ שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה קְצִינֵי סְדֹם הַאֲזִינוּ תּוֹרַת אֱלֹהֵינוּ עַם עֲמֹרָה׃

פירוש ע"ט

אים אונ איז ניט משנה וואס איך גאט האב אוף
ט גוזר געוועז ער זאל אקערן איז ער ניט משנה
זאגן איך וויל היינט ניט אקערן אונ דר אייזל
אוך ניט משנה דאס וואס איך האב אוף אים
ר געוועז ער זאל משא טראגן איז ער ניט משנה
זאגען צו זיין האר דאס איך וועל היינט ניט
אגן קיין משא אונ זיי זענען דאך נאר באשאפן
ערן צו באדינגן אייך אונ זענען ניט מקבל קיין
ר אז זיי טוען גוטס אונ ניט קיין עונש אז זיי
ען שלעכץ האבן זיי פארט ניט משנה געוועז דם
איך האב אוף זיי גוזר געוועז אונ איר ישראל
איר טוט גוטץ זענט איר דאך מקבל שכר אונ
איר טוט שלעכטס זענט איר דאך מקבל איין
ש אונ איר ווילט מיר פארט ניט דר קענן דם
מיר דינען הוי ווייא צו שרייען אוף דם הייליג
לק ישראל וואס איז פר קערט געווארן צו גוי חוטא
דיג פאלק א פאלק וואס איז שווער מיט זינד זיי
ן געוועז די זאמן וואס גאט הט זיי געבענשט היינט
ין זיי זרע מרעים זאמן וואס טוען שלעכץ בנים זיי
ן געוועז קינדר צו גאט היינט זענין זיי משחיתים
ערטרעכטיגע עזבו זיי האבן פר לאזן גאט נאצו
האבן דר צערינט דעם הייליגן גאט פון דיא
ען נזורו זייא האבן זיך אפ גשייד פון גאט על מה
ר וואס זענט איר גשלאגן געווארן עוד תוסיפו אז
מוט נאך מערן אפ צו קערן פון גאט כל ראש
וואר איטליכר קאפ איז דאך גקרענקט פון דעם
אגן וואס מען האט אייך גישלאגן וכל לבב דוי אונ
ליכם הארץ איז גווייטיגט דר פון אונ ווארום
ט איר ניט פר שטיין זיך איין מוסר געמן איר
ט שון גוט זיין מכף רגל פון דעם פוס טרוט ביז
קאפ איז ניט דא אין אייך קיין גאנץ גליד פצע
אלץ וואונדן פון קלעפ פון שווערדן אונ ביילן
גיפייבטע מכות לא זורו זייא זענין נאך ניט
פרייט גיווארען דורך אבצעטע מיט שטוב פון
יטשבר וואס היילן ולא חובשו אונ זיי זענן נאך ניט
לאסטערט געווארן מיט פלאסטערס ולא רוככה
די מכה איז נאך ניט גווייכט געווארן מיט בוטל
דר תרגום יונתן פר טייטשט דעם פסוק אזוי

מכף רגל מיינט מען פון קליין ביז גרוס איז ניט דא
אין זיי איין גוטר מענטש נאר זיי זענען פול פצע
מיט פשעים אונ עונות אונ חטאים לא זורו זיי זענען
ניט גהיילט גיווארן דר פון כלומר זיי האבן קיין
תשובה ניט גטאן דרויף ולא רוככה אונ האבן אפילו
גיט גהאט אין זייער הארץ זיי זאלן תשובה טאן
דרויף דרום ארצכם איז אייער לאנד וויסט עריכם
אייערע שטעט זענין פר ברענט אין פייער אדמתכם
פון אייער ערד לנגדכם פר אייערע אויגן זרים עסין
זיא פרעמדע ושממה אונ זיא איז וויסט ווי אפיינד
וואלט זיא פארוויסט ונותרה אונ דיא שטאט ציון
וועט איבר בלייבן ליידיג פון אירע זיצר ווארום
זיי וועלן פר טריבן ווערן פון איר כסוכה בכרם אזו
ווי דם ביידל וואס אין ווייין גארטן איז וואס דר היטר
זיצט דרינען אונ אז מען שנייט אפ דעם ווייין גארטן
אזו גייט דר היטר ארויס פון דעם ביידל אונ דם
ביידל בלייבט ליידיג אזו וועט דיא שטאט ציון
איבער בלייבן ליידיג פון אירע זיצר כמלונה אזו ווי
די שטרויענע ביידל וואס עס איז אין דעם קירבעס
פעלד וואס דר היטער מאכט עס איבר צו נעכטיגן
אין דעם אונ אז מען קלייבט אפ די קירבעס
לאזט ער די ביידל ליידיג אונ גייט אוועק דר פון
אזו וועט די שטאט ציון אוך בלייבן ליידיג כעיר
נצורה אונ אזוי ווייא אבעלעגירטע שטאט וואס חיל
בלעגרט זיא אונ מאכן ביידלך ארום דם זיי זאלן
דרינען זיצין אונ אז דאס חיל גייט אוועק פון דער
שטאט בלייבן דיא ביידלך ליידיג אזו וועט דיא
שטאט ציון בלייבן ליידיג זאגט דער נביא לולי יי
צבאות הותיר לנו שריד ווען ניט גאט דר האר איבר
אלע הילות וואלט איבר גלאזט צו אונז איין איבר
בלייבונג כמעט כסדום היינו וואלטן מיר גאר אין ווייניג
צייט פר לענגט געווארן אזו וויא סדום לעמורה דמינו
צו דעם פאלק פון עמורה וואלטן מיר געוועז גגליכן
שמעו הערט צו דיא רייד פון גאט איר הארן פון
יודן וואס איר טוט אזעלכע בייזע מעשים ווי סדום
האזינו פר נעמט דם לערנונג פון אונזער גאט איר
פאלק ישראל וואס איר טוט אזעלכע בייזע טהאטען
גלייך ווי עמורה אונ פון דאגן לערנן אונזערע חכמים

הָאָ֗רֶץ אֲשֶׁ֨ר יְהוָ֧ה אֱלֹהֵיכֶ֛ם נֹתֵ֥ן
לָהֶ֖ם בְּעֵ֣בֶר הַיַּרְדֵּ֑ן וְשַׁבְתֶּ֗ם אִ֚ישׁ
לִֽירֻשָּׁת֔וֹ אֲשֶׁ֖ר נָתַ֥תִּי לָכֶֽם׃ כא וְאֶת־
יְהוֹשׁ֣וּעַ צִוֵּ֔יתִי בָּעֵ֥ת הַהִ֖וא לֵאמֹ֑ר
עֵינֶ֣יךָ הָֽרֹאֹ֗ת אֵת֩ כָּל־אֲשֶׁ֨ר עָשָׂ֜ה
יְהוָ֧ה אֱלֹהֵיכֶ֛ם לִשְׁנֵי֙ הַמְּלָכִ֣ים
הָאֵ֔לֶּה כֵּֽן־יַעֲשֶׂ֤ה יְהוָה֙ לְכָל־
הַמַּמְלָכ֔וֹת אֲשֶׁ֥ר אַתָּ֖ה עֹבֵ֥ר שָֽׁמָּה׃
כב לֹ֖א תִּֽירָא֑וּם כִּ֚י יְהוָ֣ה אֱלֹֽהֵיכֶ֔ם
ה֖וּא הַנִּלְחָ֥ם לָכֶֽם׃ ס ס ס

קה. מלכי"ס סימן ומפטירין חזון ישעיהו בישעי' סי' א' :

אונקלוס

אֱלָהֲכוֹן יָהֵב לְהוֹ[ן]
בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא וּתְתוּבוּ[ן]
גְּבַר לִירֻתְּתֵהּ דִּי יְהָבִית
לְכוֹן: כא וְיָת יְהוֹשֻׁעַ
פַּקֵּדִית בְּעִדָּנָא הַהִיא
לְמֵימָר עֵינָךְ חָזְאָה יָת
כָּל דִּי עֲבַד יְיָ אֱלָהֲכוֹן
לִתְרֵין מַלְכַיָּא הָאִלֵּין כֵּן
יַעְבֵּד יְיָ לְכָל מַלְכְוָתָא
דִּי אַתְּ עָבֵר לְתַמָּן
כב לָא תִדְחֲלוּן מִנְּהוֹן
אֲרֵי יְיָ אֱלָהֲכוֹן מֵימְרֵהּ
מַגִּיחַ לְכוֹן: ס ס ס

פירוש לתורת אלהים

יֶענֶר זַייט יַרְדֵּן וְשַׁבְתֶּם אִישׁ לִירֻשָּׁתוֹ דַאן וֶועט איר זִיךְ ווידֶר קֶערֶן יֶעדֶערֶער צוּ זַיין ירוּשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם וָואס אִיךְ הָאבּ אַייךְ גִיגֶעבֶּען: (כא) וְאֶת אוּנ יְהוֹשֻׁעַ הָאבּ אִיךְ גִיהֵייסִין בָּעֵת הַהִיא אִין דֶער צַייט לֵאמֹר אַזוֹ צוּ זָאגֶען עֵינֶיךָ הָרֹאוֹת דַיינֶע אוֹיגֶן וָואס הָאבֶּן גִיזֶעהְן אֵת אַלְץ וָוס אַייעֶר גָאט הָט גִיטָאן לִשְׁנֵי הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה צוּ דִיא צְווייא קֶענִיגֶע כֵּן יַעֲשֶׂה יְיָ אַזוֹ וֶועט גָאט טָאן לְכָל הַמַּמְלָכוֹת צוּ אַלֶע קֶענִיגְ[רייכן] אֲשֶׁר וָוס דוּ וֶועסְט אַהִין אִיבֶּר פָארֶן: (כב) לֹא תִירָאוּם פִירְכְטֶעט פַאר זֵייא נִיט כִּי ווָארוּם אַייעֶר גָאט הוּא הַנִּלְחָם עֶר וֶועט מִלְחָמָה הַאלְטֶען לָכֶם פוּ[ן] אַייעֶרְט וֶועגֶען:

הפטרת דברים (בישעיה סימן א)

חֲזוֹן יְשַׁעְיָהוּ בֶן־אָמוֹץ אֲשֶׁר חָזָה עַל־יְהוּדָה וִירוּשָׁלִָם בִּימֵי עֻזִּיָּהוּ יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּהוּ
מַלְכֵי יְהוּדָה׃ שִׁמְעוּ שָׁמַיִם וְהַאֲזִינִי אֶרֶץ כִּי יְהוָה דִּבֵּר בָּנִים גִּדַּלְתִּי וְרוֹמַמְתִּי

פירוש ע"ט

חָזוֹן יְשַׁעְיָהוּ בֶּן אָמוֹץ דָס אִיז דִי נְבוּאָה פוּן יְשַׁעְיָה דֶר זוּן פוּן אָמוֹץ אֲשֶׁר וָוס עֶר הָט פָארְאוֹיס גִיזֶעהְן אוֹף יְהוּדָה אוּנ יְרוּשָׁלַיִם בִּימֵי אִין דִי טֶעג פוּן עוּזִיָהוּ יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָהוּ וָוס זֵיי זֶענֶען גִיוֶועזְן דִי קֶע־נִיגֶע פוּן שֵׁבֶט יְהוּדָה: זָאגְט יְשַׁעְיָה שִׁמְעוּ הֶערְט צוּ אִיר הִימֶל אוּנ פַאר נֶעם דוּ עֶרְד כִּי יְיָ דִּבֵּר וָוארוּם גָאט הָאט גִירֶעט אִיר זָאלְט זַיין עֵדוּת: בָּנִים דִי קִינְדֶר יִשְׂרָאֵל הָאבּ אִיךְ זֵייא עֶרְצוֹיגֶען אוּנ הָאבּ זֵייא דֶר הוֹיבֶּן אוּנ זֵייא הָאבֶּען ווִידֶער גִישְׁפֶּענִיגְט אָן מִיר דְרוּם הָט יְשַׁעְיָה מְשַׁנֶּה גִיוֶועְן דָם לָשׁוֹן פוּן מֹשֶׁה רֶען מֹשֶׁה הָאט גִיזָאגְט הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אוּנ יְשַׁעְיָה זָאגְט פַאר קֶערְט שִׁמְעוּ שָׁמַיִם וְהַאֲזִינִי אֶרֶץ דָם הָט עֶר גִיטָאן כְּדֵי דִיא הִימֶל אוּנ עֶרְד זָאלֶן קֶענֶן עֵדוּת זָאגֶען מִיט אֵיין לָשׁוֹן ווָארוּם אַז עֵדוּת זָאגֶן נִיט מִיט אֵיין לָשׁוֹן אַזוֹ אִיז זֵייעֶר עֵדוּת בָּטֵל (עיין רש"י) יָדַע דֶער אָקְם דֶר קֶענְט אוֹיךְ זַיין הַאר וָואס הָאט אִים גִיקוֹיפְט וַחֲמוֹר אוּנ דֶר אֵייזִיל אִיז נִיט אַזוֹ קְלוּג וְויא דֶער אָקְס דֶער קָאנְט עֶר עֶרְשְׁט זַיין הַאר דוּרְךְ דֶער קָארִיטֶע יִשְׂרָאֵל לֹא יָדַע אָבֶּר דָם פָאלְק יִשְׂרָאֵל הָט מִיךְ נִיט גִיוָואלְט דֶער קֶענֶן חָאטְשֶׁע אִיךְ הָאבּ זֵייעֶר פָאטֶער גִירוּפֶן יִשְׂרָאֵל אוּנ הָאבּ זֵיי מוֹדִיעַ גִיוֶועְן טֵייל פוּן מַיינֶע גִיזֶעץ אוּנ זֶענֶען אֲפִילוּ נִיט קְלוּג גִיוֶועְן אַזוֹ וְויא דֶר אָקְם עַמִּי מַיין פָאלְק הָט נִיט גִיגֶעבֶּן זַיין הַארְץ צוּ פַר שְׁטֵיין אֲפִילוּ אַז אִיךְ הָאבּ זֵיי אַרוֹם גִיצוֹגֶן פוּן מִצְרַיִם אוּנ הָאבּ זֵיי אַזוֹ פִיל גוּטֶעם גִיטָאן, אוּנ הָאבּ זֵיי גִיגֶעבֶּן עֶסִין דֶעם מָן אוּנ הָאבּ זֵיי גִירוּפֶן עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָאבֶּן זֵיי דָאךְ נִיט גִיגֶעבֶּן זֵייעֶרֶע הֶערְצֶער צוּ פַאר שְׁטֵיי[ן] זֵייא זָאלֶן מִיךְ דִינֶן אוּנ זֵייא זֶענֶן עֶרְגֶר גִיוֶועְן פוּ[ן] דֶעם אֵייזִיל אָחֵר יָדַע שׁוֹר קוֹנֵהוּ אִיז טַייטְשׁ דֶער אָקְס דֶר קֶענְט זַיין בַּאשֶׁעפֶר עֶר זָאל מוֹרָא הָאבֶּ[ן]

וְהַיַּרְדֵּן וּגְבֻל מִכִּנֶּרֶת וְעַד יָם הָעֲרָבָה
יָם הַמֶּלַח תַּחַת אַשְׁדֹּת הַפִּסְגָּה
מִזְרָחָה: יח וָאֲצַו אֶתְכֶם בָּעֵת הַהִוא
לֵאמֹר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נָתַן לָכֶם אֶת־
הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ חֲלוּצִים
תַּעַבְרוּ לִפְנֵי אֲחֵיכֶם בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
כָּל־בְּנֵי־חָיִל: יט רַק נְשֵׁיכֶם וְטַפְּכֶם
וּמִקְנֵכֶם יָדַעְתִּי כִּי־מִקְנֶה רַב לָכֶם
יֵשְׁבוּ בְּעָרֵיכֶם אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם:
מפטיר כ עַד אֲשֶׁר־יָנִיחַ יְהוָה ׀
לַאֲחֵיכֶם כָּכֶם וְיָרְשׁוּ גַם־הֵם אֶת־

אונקלוס

תְחוּמֵהּ מִגִּנּוֹסַר וְעַד
יַמָּא דְמֵישְׁרָא יַמָּא
דְמִלְחָא תְּחוֹת מַשְׁפַּךְ
מֵרָמָתָא מָדִינְחָא:
יח וּפַקֵּדִית יָתְכוֹן בְּעִדָּנָא
הַהִיא לְמֵימַר יְיָ אֱלָהֲכוֹן
יְהַב לְכוֹן יָת אַרְעָא
הָדָא לְמֵירְתַהּ מְזָרְזִין
תְּעִבְּרוּן קֳדָם אֲחֵיכוֹן
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל מְזָרְזֵי
חֵילָא: יט לְחוֹד נְשֵׁיכוֹן
וְטַפְלְכוֹן וּבְעִירְכוֹן יְדַעְנָא
אֲרֵי בְעִיר סַגִּי לְכוֹן
יִתְבוּן בְּקִרְוֵיכוֹן דִּי יְהָבִית
לְכוֹן: כ עַד דִּי יְנִיחַ יְיָ
לַאֲחֵיכוֹן כְּוָתְכוֹן וְיֵרְתוּן
אַף אִנּוּן יָת אַרְעָא דַּיְיָ

רש״י

יותר מכאן. (יז) כנרת. מעבר הירדן המערבי היה ונחלת בני גד מעבר הירדן המזרחי ונפל גורלם רוחב הירדן כנגדם. ועוד מעבר לשפתו עד כנרת וז״ש והירדן וגבול הירדן ומעבר לו: (יח) ואצו אתכם. לבני ראובן וגד ש היה מדבר: לפני אחיכם. הם היו הולכים לפני ישראל ת למלחמה לפי שהיו גבורים ואויבים נופלים לפניהם שנאמר (דברים לג) וטרף זרוע אף קדקד: חסלת פרשת אלה הדברים

בית יהודא

אַרְנוֹן אוּנ װײַטער פוּן טַײךְ אַרְנוֹן בִּיז צוּם טַײךְ יַבּוֹק בִּיז צוּם גְרֶענֶעץ פוּן עַמּוֹן: (יז) וּמִכִּנֶּרֶת, זָאגְט רש״י (מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן הַמַּעֲרָבִי הָיָה) כִּנֶּרֶת אִיז גֶעוֶוען אוֹיף דִי אַנְדֶערֶע זַײט יַרְדֵּן אִין מַעֲרָב זַײט (וְנַחֲלַת בְּנֵי גָד מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרָחִי) דֶער חֵלֶק פוּן גָד אִיז גֶעוֶוען אוֹיף דִי זַײט יַרְדֵּן אִין מִזְרַח זַײט (וַתִּפּוֹל גוֹרָלָם רוֹחַב הַיַּרְדֵּן כְּנֶגְדָּם וְעוֹד מֵעֵבֶר לִשְׂפָתוֹ עַד כִּנֶּרֶת) אִיז גֶעוֶוען דֶער אָנְהֵייבּ חֵלֶק פוּן גָד אִין מִזְרַח זַײט פוּן יַרְדֵּן, אוּנ בִּיז אַרִיבֶּער דִי בְּרֵייט יַרְדֵּן אוּנ אוֹיף דִי אַנְדֶערֶע זַײט יַרְדֵּן אִין מַעֲרָב בִּיז כִּנֶּרֶת (וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר וְהַיַּרְדֵּן וּגְבוּל הַיַּרְדֵּן וּמֵעֵבֶר לוֹ) דָם זָאגְט דֶער פָּסוּק דֶער חֵלֶק פוּן גָד אִיז גֶעוֶוען דֶער יַרְדֵּן אוּנ דֶער גְרֶענֶעץ פוּן יַרְדֵּן אִין מִזְרָח אוּנ אוֹיף דִי אַנְדֶערֶע זַײט אִין מַעֲרָב: (יח) וָאֲצַו אֶתְכֶם, זָאגְט רש״י (לִבְנֵי רְאוּבֵן וְגָד הָיָה מְדַבֵּר) מֹשֶׁה הָאט אִיצְט גֶערֶעט צוּ דִיא גֶדֶער פוּן שֵׁבֶט רְאוּבֵן אוּנ פוּן שֵׁבֶט גָד: (לִפְנֵי אֲחֵיכֶם), זָאגְט רש״י (הֵם הָיוּ הוֹלְכִים לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל לַמִּלְחָמָה) דֶער שֵׁבֶט רְאוּבֵן אוּנ שֵׁבֶט גָד זֶענֶען גֶעגַאנְגֶען אִין דִי מִלְחָמָה פָאראוֹיס פְרִיעֶר פַאר דִי יוּדִין (לְפִי שֶׁהָיוּ גִבּוֹרִים וְאוֹיְבִים נוֹפְלִים לִפְנֵיהֶם) וֵיל זֵיי זֶענֶען גֶעוֶוען שְׁטַארְקֶע מֶענְטְשֶׁן אוּנ דִי פַײנְד זֶענֶען גֶעפַאלֶען פַאר זֵיי (שֶׁנֶּאֱמַר) וִוי עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (וְטָרַף זְרוֹעַ אַף קָדְקוֹד) עֶר הָט אָפְּגֶעהַאקְט דֶעם אָרֶעם מִיט דֶעם קָאפּ מִיט אֵיין מָאהָל:

שפתי חכמים

וגבול גם הוא גבולו ועוד מעבר הנחל והלאה לצד מערבי עד יבוק בכלל זה שגם יבוק בכלל ויותר מכן: ר פירוש כנרת זו לצד רב של ירדן מאחר שנחלת גד לפאת מזרח הירדן נמצא שנמשכה נחלתו ממזרח הירדן על כל רחבו ועוד מעבר הירדן והלאה לפאת רב הירדן עד כנרת וזהו הירדן וגבול שפירושו הירדן עצמו הוא מכלל הנחלה וגם מעבר לו עד כנרת: ש רז״ל דהא כל התוכחות מתחלת הס׳ עד כאן כולן היו לנוכח כל ישראל וא״כ היאך נוסב עליו חלוצים תעברו לפני אחיכם בני ישראל וכי ישראל יעברו לפני ישראל ועל זה פי׳ לבני ראובן וגד היה מדבר: ת דאם לא כן מאי לפני ישראל עם בני ישראל מיבעי ליה: חסלת פרשת אלה הדברים

פירוש לתורת אלהים

יָם הַמֶּלַח וָואס עֶר וֶוערְט גִירוּפֶען דֶר גִיזַאלְצִינֶר יַם תַּחַת אַשְׁדּוֹת הַפִּסְגָּה אוּנְטֶער דֶעם אוּם גוּס פוּן דִיא פִּסְגָּה מִזְרָחָה קֵיין מִזְרַח זַייט: (יח) וָאֲצַו אֶתְכֶם [עיין רש״י] אוּנְד הָאבּ אַייךְ גִיהֵייסֶין בָּעֵת הַהִיא אִין דֶער דָאזִיגֶר צַייט לֵאמֹר אַזוֹ צוּ זָאגֶן יְיָ אֱלֹהֵיכֶם אַייעֶר גָאט נָתַן הָאט אַייךְ גִיגֶעבֶּן אֶת הָאָרֶץ דִיזֶע לַאנְד צוּ עֶרְבֶּען חֲלוּצִים גִיוָואפִּינְט זָאלְט אִיר גֵיין פָאראוֹיס פַאר אַייעֶרֶע בְּרִידֶער בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דִיא קִינְדֶר פוּן יִשְׂרָאֵל כָּל בְּנֵי חָיִל אַלֶע גִבּוֹרִים: (יט) רַק נָאר נְשֵׁיכֶם אַייעֶרֶע פְרוֹיעֶן אוּנ קִינְדֶר וּמִקְנֵיכֶם אוּנ אַייעֶרֶע פִיה יָדַעְתִּי אִיךְ וֵויים אַז אִיר הָט פִיל פִיה יֵשְׁבוּ בְּעָרֵיכֶם זָאלִין זִיצֶען אִין אַייעֶרֶע שְׁטֶעט אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם וָואס אִיךְ הָאבּ אַייךְ גִיגֶעבֶּן: (כ) עַד אֲשֶׁר יָנִיחַ בִּיז גָאט וֶועט מַאכֶן רוּעֶן לַאֲחֵיכֶם אַייעֶרֶע בְּרִידֶער כָּכֶם אַזוֹ וִויא אַייךְ וְיָרְשׁוּ אוּנ זֵיי וֶועלֶן אוֹיךְ יַרְשֶׁענֶן דִי לַאנְד אֲשֶׁר וָואס אַייעֶר גָאט וֶועט זֵייא גֶעבֶּן בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן אוֹיף

וְלַגָּדִי: יג וְיֶתֶר הַגִּלְעָד וְכָל־הַבָּשָׁן
מַמְלֶכֶת עוֹג נָתַתִּי לַחֲצִי שֵׁבֶט
הַמְנַשֶּׁה כֹּל חֶבֶל הָאַרְגֹּב לְכָל־
הַבָּשָׁן הַהוּא יִקָּרֵא אֶרֶץ רְפָאִים:
יד יָאִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה לָקַח אֶת־כָּל־
חֶבֶל אַרְגֹּב עַד־גְּבוּל הַגְּשׁוּרִי
וְהַמַּעֲכָתִי וַיִּקְרָא אֹתָם עַל־שְׁמוֹ
אֶת־הַבָּשָׁן חַוֺּת יָאִיר עַד הַיּוֹם הַזֶּה:
שביעי טו וּלְמָכִיר נָתַתִּי אֶת־הַגִּלְעָד:
טז וְלָראוּבֵנִי וְלַגָּדִי נָתַתִּי מִן־הַגִּלְעָד
וְעַד־נַחַל אַרְנֹן תּוֹךְ הַנַּחַל וּגְבֻל וְעַד
יַבֹּק הַנַּחַל גְּבוּל בְּנֵי עַמּוֹן: יז וְהָעֲרָבָה

וּלְשִׁבְטָא דְגָד: יג וּשְׁאָ
גִּלְעָד וְכָל דְּמַתְנָ
מַלְכוּתָא דְעוֹג יְהָבִי
לְפַלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁ
כֹּל בֵּית פְּלַךְ טְרָכוֹנָ
לְכָל מַתְנָן הַהוּא מִתְקְרֵ
אַרְעָא גִּבָּרַיָּא: יד יָאִי
בַּר מְנַשֶּׁה נְסִיב יָת כָּ
בֵּית פְּלַךְ טְרָכוֹנָא עַ
תְּחוּם גְּשׁוּרָאָה וְאַפְּקִירוֹ
וּקְרָא יָתְהוֹן עַל שְׁמֵ
יָת מַתְנָן כַּפְרָנֵי יָאִיר עַ
יוֹמָא הָדֵין: טו וּלְמָכִי
יְהָבִית יָת גִּלְעָד
טז וּלְשִׁבְטָא דִרְאוּבֵ
וּלְשִׁבְטָא דְגָד יְהָבִית
מִן גִּלְעָד וְעַד נַחְלָא
דְאַרְנוֹן גּוֹ נַחְלָא וּתְחוּ
וְעַד יוּבְקָא דְנַחְלָא
תְּחוּם בְּנֵי עַמּוֹן:
יז וּמֵישְׁרָא וְיַרְדְּנָא

רשב"ם

במקום אחד כי בהרבה מקומות יש לו משות: באמת איש. שהגדיל כל צרכו: (יג) ההוא יקרא ארץ רפאים. שנזכר בברית בין הבתרים כמו שפירש למעלה ואני שמעתי לכך אומר הלה היא ברבת בני עמון מפני ששמע שמשה נצטוה מפי הגבורה אל תצרם ואל תתגר בם על בני עמון דאפילו אנגריא לא הורשו ישראל על בני עמון וידע שישראל ילחמו עלי לכך הקדים ונתן ערשו ומטתו בתוך העיר ברבת בני עמון והיא היתה עיר מלוכה כדמפרש בספר שמואל כדי שלא יכוהו ישראל על מטתו כי ידע שלא הורשו לבא שמה מאברהם:

בית יהודא

צום בארג חֶרְמוֹן, וְיֶתֶר הַגִּלְעָד וגו' אונ די איבעריגע פון גלעד אונ דם גאנצע בשן האב איך געגעבן צום האלבן שבט מנשה: (יג) וההוא יקרא ארץ רפאים. מען מיינט (היא אותה שנתתי לאברהם) דם איז די לאנד רפאים וואס איך האב געגעבן צו אברהם: (טז) ותוך הנחל וגבולו. מען מיינט (כל הנחל ועוד מעבר לשפתו) דעם גאנצן טייך אונ אויך דעם ברעג טייך (כלומר) מען מיינט (עד ועד בכלל ויותר מכאן) פון גלעד ביז צום טייך ארנון אונ דעם טייך

רש"י

עד הר חרמון היה: (יג) ההוא יקרא ארץ רפאים. היא אותה צ שנתתי לאברהם: תוך הנחל וגבול. כל הנחל ועוד מעבר לשפתו ק כלומר עד ועד בכלל:

שפתי חכמים

ואת הארץ הזאת האמורה ירשנו בעת ההיא ומאותו ארץ נתתי לראובני ולגדי ולחצי שבט מנשה: צ ר"ל לעיל גם כן כתיב ארץ רפאים אבל זו היא רפאים שנתתי לאברהם: ק פי' נחלתו של גד שהיתה לפאת מזרחו של ירדן כמבך גורל נחלתו למערב של נחל ארנון כי

פירוש לתורת אלהים

צייט מערווער פון ערוער וואס עס שטייט ביי דעם טייך ארנון וחצי אונ דעם האלבן בארג פון גלעד ועריו אונ זיינע שטעט נתתי האב איך געגעבן לראובני ולגדי צו דעם שבט ראובן אונ צו שבט גד: (יג) ויתר אונ דם איבר בלייבונג פון גלעד וכל הבשן אונ גאנץ בשן דיא קעניג רייך פון עוג נתתי לחצי האב איך געגעבן דעם האלבן שבט מנשה כל אלע קיניגליכע פאלישן לכל צו גאר דעם לאנד פון בשן האט מען גרופן ארץ רפאים די לאנד פון דיא ריזין [עיין רמב"ן]: (יד) יאיר בן מנשה יאיר דר זוהן פון מנשה הט גנומן אלע קיניגליכע פאלישן עד ביז דעם גרעניץ פון גשורי אונ פון מעכתי ויקרא אותם אונ ער הט זיי אן גרופן על שמו אויף זיין נאמן את הבשן דאס ארט וואס מען הט פריער גרופן בשן הט ער גרופן חות יאיר עד היום הזה ביז היינטיגען טאג: (טו) ולמכיר אונ צו מכיר פון שבט מנשה האב איך גיגעבן דיא לאנד גלעד: (טז) ולראובני אונ צו דעם שבט ראובן אונ גד האב איך גיגעבן מן הגלעד פון דעם לאנד גלעד ביז דעם טייך ארנון תוך הנחל אונ דעם טייך אויך וגבול אונ זיין גרענעץ [עיין רמב"ן] ועד אונ ביז דעם טייך יבוק גבול וואס דר טייך יבוק איז דיא גרעניץ פון עמון'ס קינדר: (יז) והערבה אונ דעם פלון והירדן אונ דעם ירדן אונ זיין גרענץ [פ"י] מכנרת פון כנרת ביז דעם ים וואס ער איז אין פלון

ים

יא כִּי רַק־עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן נִשְׁאַר
מִיֶּתֶר הָרְפָאִים הִנֵּה עַרְשׂוֹ עֶרֶשׂ
בַּרְזֶל הֲלֹה הִוא בְּרַבַּת בְּנֵי עַמּוֹן
תֵּשַׁע אַמּוֹת אָרְכָּהּ וְאַרְבַּע אַמּוֹת
רָחְבָּהּ בְּאַמַּת־אִישׁ׃ יב וְאֶת־
הָאָרֶץ הַזֹּאת יָרַשְׁנוּ בָּעֵת הַהִוא
מֵעֲרֹעֵר אֲשֶׁר־עַל־נַחַל אַרְנֹן וַחֲצִי
הַר־הַגִּלְעָד וְעָרָיו נָתַתִּי לָראוּבֵנִי

עוֹג בְּמַתְנָן׃ יא אֲרֵי
לְחוֹד עוֹג מַלְכָּא דְמַתְנָן
אִשְׁתָּאַר מִשְּׁאָר גִּבָּרַיָּא
הָא עַרְסֵהּ עַרְסָא
דְפַרְזְלָא הֲלָא הִיא בְּרַבַּת
בְּנֵי עַמּוֹן תְּשַׁע אַמִּין
אֻרְכֵּהּ וְאַרְבַּע אַמִּין
פְּתָיֵהּ בְּאַמַּת מְלַךְ׃
יב וְיָת אַרְעָא הָדָא
יְרִיתְנָא בְּעִדָּנָא הַהִיא
מֵעֲרֹעֵר דִּי עַל נַחֲלָא
אַרְנוֹן וּפַלְגוּת טוּרָא
דְגִלְעָד וְקִרְווֹהִי יְהָבִית
לְשִׁבְטָא דִרְאוּבֵן

בעל הטורים

מויה בעיניהם והו כזונו לנו: (יא) הלה היא. בה"א כתיב יבא מי שמלך הל"ה שנים והוא דור חמישי שלמון בועז עובד ישי דוד ויקח העפרים הללה. ד"א אחר מרמז על משה שהיה ה"א ה"א אמה ודלג י' אמה וכלי מלחמתו י' אמה והכהו בקרסוליו שהוא י' אמה:

רשב"ם

(יא) כי רק עוג מלך הבשן וגו'. לכך אמר לו הקב"ה אל תירא אותו: הנה ערשו. ערישה של קטן כשהיה תינוק בירצי"ל בלע"ז ערש ברזל לפי שכשהיה קטן היה חזק מאד ובהשתטתו היה משבר ערש של עץ לכן עשאוהו של ברזל כי לאדם גדול שיש בו דעת לא היה צריך כך: הלה היא ברבת בני עמון. עדיין מונחת שם במקום שנתגדל בקטנותו לתמהון שהיה גדול בקטנותו כל כך אבל מטת אדם גדול אין רגילין להצניע:

רש"י

(יא) מיתר הרפאים. שהרגו אמרפל וחביריו בעשתרות קרנים והוא פלט מן המלחמה שנאמר (בראשית יד) ויבא הפליט זהו עוג: באמת איש. באמת ם עוג: (יב) ואת הארץ הזאת ירשנו בעת ההוא. האמורה למעלה ע מנחל ארנון ועד הר חרמון: מערער אשר על נחל ארנון. אינו מחובר לראשו של מקרא אלא לסופו על נתתי לראובני פ ולגדי אבל לענין ירושה

בית יהודא

שֶׁנֵייא „שְׂנִיר״ אוּנ אוֹיף דֶעם בַּארְג חֶרְמוֹן לִיגְט שְׁטֶענְדִיג שְׁנֵייא: (יא) וּמִיֶּתֶר הָרְפָאִים). עוֹג אִיז גֶעבְּלִיבֶּן פוּן דִי רְפָאִים (שֶׁהָרְגוּ אַמְרָפֶל וַחֲבֵרָיו בְּעַשְׁתְּרוֹת קַרְנַיִם) דֶר מֶלֶךְ אַמְרָפֶל מִיט זַיינֶע חֲבֵרִים הָאבְּן גֶעהַרְגֶעט דִי רְפָאִים אִין עַשְׁתְּרוֹת קַרְנַיִם (וְהוּא פָּלַט מִן הַמִּלְחָמָה) אוּנ עוֹג אִיז אַנְטְלָאפְן פוּן דִי מִלְחָמָה (שֶׁנֶּאֱמַר) וְוִיא עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (וַיָּבֹא הַפָּלִיט) דֶער אַנְטְלָאפֶּענֶער (וְזֶהוּ עוֹג) דָס אִיז עוֹג, אִיז גֶעקוּמֶן צוּ אַבְרָהָם: (בְּאַמַּת אִישׁ). מֵיינְט מֶען (בְּאַמַּת ם עוֹג) מִיט דִי הֶענְט מָאס פוּן עוֹג, וָוס עוֹג הָאט גֶעמָאסְטֶען מִיט זַיינֶע הֶענְט: (יב) וְאֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת). אוּנ דִי לַאנְד (הָאֲמוּרָה לְמַעְלָה) וָואס אִיז גֶעזָאגְט פְרִיעֶר אִין דִיא פְּסוּקִים (מִנַּחַל אַרְנֹן וְעַד הַר חֶרְמוֹן) פוּן טַייךְ אַרְנוֹן בִּיז צוּם בַּארְג חֶרְמוֹן: (יָרַשְׁנוּ בָּעֵת הַהִוא). הָאבְּן מִיר גֶעיַרְשֶׁת אִין דִי צַייט: וּמֵעֲרוֹעֵר אֲשֶׁר עַל נַחַל אַרְנֹן). זָאגְט רַשִׁ"י דִיא פִינְף וֶוערְטֶער (אֵינוֹ מְחוּבָּר לְרֹאשׁוֹ שֶׁל מִקְרָא אֶלָּא לְסוֹפוֹ) גֶעהֶערֶען נִיט צוּם אָנְהֵייבּ פָּסוּק נָאר צוּם סוֹף פָּסוּק (עַל וְנָתַתִּי לָראוּבֵנִי וְלַגָּדִי) צוּם וְנָתַתִּי לָראוּבֵנִי וְלַגָּדִי אַזוֹ מֵיינְט רַשִׁ"י מִיר זָאלֶן נִיט זָאגֶן אִין פָּסוּק וְאֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת יָרַשְׁנוּ בָּעֵת הַהִיא מֵעֲרוֹעֵר אֲשֶׁר עַל נַחַל אַרְנוֹן, דִיא לַאנְד הָאבְּען מִיר גֶעיַרְשֶׁת אִין דִיא צַייט פוּן עֲרוֹעֵר וָואס לֶעבְּען טַייךְ אַרְנוֹן, נָאר אַזוֹ מֵיינְט דֶער פָּסוּק וְאֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת יָרַשְׁנוּ בָּעֵת הַהִיא, דִי לַאנְד הָאבְּען מִיר גֶעיַרְשֶׁת אִין דִיא צַייט, וֶועלְכֶע לַאנְד? פוּן טַייךְ אַרְנוֹן בִּיז צוּם בַּארְג חֶרְמוֹן, אוּנ אַזוֹ אִיז דִי לַאנְד אַיינְגֶעטֵיילְט גֶעוָוארֶען מֵעֲרוֹעֵר אֲשֶׁר עַל נַחַל אַרְנוֹן וַחֲצִי הַר הַגִּלְעָד וְעָרָיו נָתַתִּי לָראוּבֵנִי וְלַגָּדִי, פוּן עֲרוֹעֵר וָואס לֶעבְּען טַייךְ אַרְנוֹן אוּנ דֶעם הַאלְבְּן בַּארְג גִּלְעָד אוּנ זַיינֶע שְׁטֶעט הָאבּ אִיךְ גֶעגֶעבְּן צוּם שֵׁבֶט רְאוּבֵן אוּנ צוּם שֵׁבֶט גָּד) (אֲבָל לְעִנְיַן יְרוּשָׁה עַד הַר חֶרְמוֹן הָיָה) אָבֶּער גֶעיַרְשֶׁת הָאבְּען מִיר פוּן טַייךְ אַרְנוֹן בִּיז

שפתי חכמים

ם רז"ל לפי דאמרינן בגמרא עוג עקר טורא בר תלתא פרסה משמע דגדול מאוד היה וכאן כתיב תשע אמות ארכה וארבע אמות רחבה באמת איש ואי קאי באמת איש אכל אדם גמלא שלא היה גובהו אלא ח' אמות דהיינו שתי קומות של כל אדם ואמה יתירה ואם כן איך היה יכול לעקור ההר לכך פירש באמת עוג: ע פירוש לא האמורה אחריו מערוער אשר על נחל ארנון כי הארץ אשר ירשו בעת ההיא מנחל ארנון עד הר חרמון היתה לא מערוער עד חצי הר הגלעד בלבד אלא ע"כ דה"ק ואת הארץ האמורה למעלה שלקחנו משני המלכים שהוא מנחל ארנון עד הר חרמון ירשנו אותה והחזקנו בה ואחר כך התחיל סיפור אחר ואמר מערוער אשר נחל וגו' נתתי לראובני ולגדי והשאר נתתי לחצי שבט מנשה וגו': פ רז"ל דבפסוק משמע שלא ירשו אלא ארץ זו ונתנו לראובני ולגדי ואחר כך כתיב ויתר הגלעד וכו' נתתי לחצי שבט המנשה וכי מאין היה להם ארץ זו כיון שלא ירשו יותר וע"ז פי' האמורה למעלה מנחל ארנון וכו' רז"ל:

פירוש לתורת אלהים

פוּן דֶעם פְּלַאץ וְכָל אוּנ גַאנְץ גִּלְעָד וְכָל הַבָּשָׁן אוּנ גַאנְץ בָּשָׁן בִּיז סַלְכָה אוּנ אֶדְרֶעִי עָרֵי דִי שְׁטֶעט פוּן דֶר קֶענִיג רַייךְ עוֹג וָוס עֶר אִיז גֶעוֶוען קֶענִיג אִין בָּשָׁן: (יא) כִּי דֶען רַק נָאר עוֹג דֶר קֶענִיג פוּן בָּשָׁן נִשְׁאַר אִיז אִיבֶּר גִּבְלִיבֶּן מִיֶּתֶר פוּן דִי אִיבְּרִיגֶע רִיזֶן הִנֵּה עַרְשׂוֹ זַיין בֶּעט עֶרֶשׂ אִיז אֵיין בֶּעט בַּרְזֶל פוּן אַייזֶן הֲלֹה הִוא זִיא אִיז בְּרַבַּת אִין דֶער שְׁטָאט רַבַּת בְּנֵי עַמּוֹן תֵּשַׁע אַמּוֹת נַיין אֵיילֶן אָרְכָּהּ אִיז אִיר לֶענְג וְאַרְבַּע אַמּוֹת אוּנ פִיר אֵיילֶן רָחְבָּהּ אִיז אִיר בְּרֵייט אוּנ זִיא אִיז גְמָאסְטֶען גֶעוָוארֶען בְּאַמַּת מִיט אֵיין אֵייל אִישׁ פוּן אֵיין מֶענְטְשׁ [עיין רש"י]: (יב) וְאֶת הָאָרֶץ אוּנ דִי לַאנְד וָוס אוֹבֶּן אִין פָּסוּק (ח) שְׁטֵייט יָרַשְׁנוּ בָּעֵת הַהִוא הָאבֶּן מִיר גִיאַרְבְּט אִין דֶר

מְעָרֵי הַפְּרָזִי הַרְבֵּה מְאֹד׃ ו וַנַּחֲרֵם
אוֹתָם כַּאֲשֶׁר עָשִׂינוּ לְסִיחֹן מֶלֶךְ
חֶשְׁבּוֹן הַחֲרֵם כָּל־עִיר מְתִם הַנָּשִׁים
וְהַטָּף׃ ז וְכָל־הַבְּהֵמָה וּשְׁלַל
הֶעָרִים בַּזּוֹנוּ לָנוּ׃ ח וַנִּקַּח בָּעֵת
הַהִוא אֶת־הָאָרֶץ מִיַּד שְׁנֵי מַלְכֵי
הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִנַּחַל
אַרְנֹן עַד־הַר חֶרְמוֹן׃ ט צִידֹנִים
יִקְרְאוּ לְחֶרְמוֹן שִׂרְיֹן וְהָאֱמֹרִי יִקְרְאוּ־
לוֹ שְׂנִיר׃ י כֹּל ׀ עָרֵי הַמִּישֹׁר וְכָל־
הַגִּלְעָד וְכָל־הַבָּשָׁן עַד־סַלְכָה
וְאֶדְרֶעִי עָרֵי מַמְלֶכֶת עוֹג בַּבָּשָׁן׃

דִּם דִּילְהוֹן דְּשׁוֹן וַעֲבַר
בַּר מִקִּרְוֵי פַּצְחַיָּא סַגִּ
לַחֲדָא׃ ו וְגַמַּרְנָא יָתְהוֹ
כְּמָא דִי עֲבַדְנָא לְסִיחֹ
מַלְכָּא דְחֶשְׁבּוֹן גַּמַּ
כָּל קִרְוֵי גֻּבְרַיָּא נְשַׁיָּ
וְטַפְלָא׃ ז וְכָל בְּעִירָ
וַעֲדֵי קִרְוַיָּא בַּזָּנָא לָנָא
ח וּנְסַבְנָא בְּעִדָּנָ
הַהִיא יָת אַרְעָא מִיְּדָ
תְּרֵין מַלְכֵי אֱמֹרָאָה דִּ
בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא מִנַּחֲלָ
דְאַרְנוֹן עַד טוּרָא דְחֶרְמוֹ
ט צִידֹנָאֵי קָרָן לְחֶרְמוֹ
סְרְיוֹן וֶאֱמֹרָאֵי קָרָ
לֵהּ טוּר תַּלְגָּא׃ י כֹּ
קִרְוֵי מֵישְׁרָא וְכָל גִּלְעָ
וְכָל דְּמַתְנָן עַד סַלְכָ
וְאֶדְרֶעִי קִרְוֵי מַלְכְוָתָ

תו"א צידונים יקראו לחרמון תולין ס׃

בעל הטורים

ערים גדולות ובצורות כשמים׃ (ז) בזונו לנו. תחלה אמר בזונו לנו מתחלה היתה הביזה חביבה בעיניהם ולבסוף היתה כ"כ הרבה עד שהיו

בית יהודא

הַפְּרָזִי. מֵיינְט מֶען דִי שְׁטֶעט וָוס זֶענֶען (פְּרוּזוֹת וּפְתוּחוֹת בְּלֹא חוֹמָה) פַארְשְׁפְּרֵייט אוּנ אָפֶין אָן אַמוֹיעֶר וַאמָאהֶערוּ אַרוּם שְׁטָאט (וְכֵן) אוּנ אַזוֹ שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (פְּרָזוֹת תֵּשֵׁב יְרוּשָׁלַיִם) דִי שְׁטָאט יְרוּשָׁלַיִם וֶועט זַיין אָפֶין אָן אַמָאהֶער אַרוּם שְׁטָאט׃ (ו) וְהַחֲרֵם. פַארְווִיסְטְן, זָאגְט רַשִׁ"י (לָשׁוֹן הֹוֶה) אַשְׁטֶענְדִיגֶע פַארְוִויסְטוּנְג (הָלוֹךְ וְכָלוֹת) גֵיין אוּנ פַארְלֶענְדֶן שְׁטֶענְדִיג׃ (ח) וּמִיַּד. מֵיינְט מֶען (מֵרְשׁוּת) מֶען הָט אַרוֹיסְגֶענוּמֶען דִי לַאנְד פוּן דִיא מְלוּכָה פוּן דִי צְוֵויי מְלָכִים׃ (ט) [צִידוֹנִים יִקְרְאוּ לְחֶרְמוֹן וגו'] . זָאגְט רַשִׁ"י (וּבְמָקוֹם אַחֵר הוּא אוֹמֵר) אוֹיף אֵיין אַנְדֶער אָרְט זָאגְט דֶ[ר] פָּסוּק (וְעַד הַר שִׂיאוֹן וְהוּא חֶרְמוֹן) בִּיז צוּם בַּארְג שִׂיאוֹן דָס אִיז חֶרְמוֹן (הֲרֵי לוֹ אַרְבָּעָה שֵׁמוֹת) הָט דֶער בַּארְג פִיר נֶעמֶן וְחֶרְמוֹ[ן] שִׂרְיוֹן, שְׂנִיר, שִׂיאוֹן (לָמָּה הוּצְרְכוּ לִיכָּתֵב) צוּ וָואס דַארְפֶען זַיין גֶעשְׁרִיבֶּען דִי פִיר גֶעמֶען (לְהַגִּיד שִׁבְחָהּ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל) [צ]וּ זָאגֶען דִי גוּטְקֵייט פוּן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (שֶׁהָיוּ אַרְבָּעָה מַלְכֻיּוֹת מִתְפָּאֲרוֹת בְּכָךְ) פִיר מְלָכִים הָאבֶּען זִיךְ בֶּערִיהְמְט מִיט דֶע[ם] בַּארְג (זוּ אוֹמֶרֶת עַל שְׁמִי יִקָּרֵא) אֵיין מֶלֶךְ הָאט גֶעזָאגְט אוֹיף מַיין נָאמֶן זָאל דֶר בַּארְג גֶערוּפֶן וֶוערֶען (וְזוּ אוֹמֶרֶת עַל שְׁ[מִי] יִקָּרֵא) אֵיין אַנְדֶער מֶלֶךְ הָט גֶעזָאגְט אוֹיף מַיין נָאמֶן זָאל דֶר בַּארְג גֶערוּפֶן וֶוערֶען ואוּנ אַזוֹ הָאבֶּען גֶעזָאגְט דִיא אַנְדֶער[ע] צְוֵויא מְלָכִים)׃ וּשְׂנִיר]. (הוּא שֶׁלֶג בִּלְשׁוֹן אַשְׁכְּנַז וּבִלְשׁוֹן כְּנַעַן) אוֹיף כְּנַעֲנִישֶׁע אוּנ דַייטְשִׁישֶׁע שְׁפְּרַאכֶע זָאגְט מֶען אוֹי

רש"י

ופתוחות בלא חומה וכן (זכריה ב) פרזות תשב ירושלים (ו) החרם. לשון הוה הלוך וכלות׃ (ח) מיד. מרשות (ט) צידנים יקראו לחרמון וגו'. ובמקום אחר הוא אומ[ר] (דברים ד) ועד הר שיאון הוא חרמון הרי לו ד' שמות למ[ה] הוצרכו ליכתב להגיד שבח ארץ ישראל שהיו ארבעה מלכיו[ת] מתפארות בכך זו אומרת על שמי יקרא וזו אומרת על ש[מי] יקרא׃ שניר. הוא שלג בל' אשכנז (שנעע) ובלשון כנע[ן]

שפתי חכמים

פיר תשובה׃ נ דק"ל כיון דאותיות סרין הם אותיות שניר אלא שנהפכו האותיות סרין שניר וטעמא מאי לכן פי' על שם השלג נקרא שניא"ר

פירוש לתורת אלהים

שְׁטֶעט וָואס הַרְבֵּה מְאֹד עֶס אִיז זֵייעֶר פִיל גִיוֶועֶן׃ (ו) וַנַּחֲרֵם אוּנ מִיר הָאבֶּן זֵיי פַר וִויסְט כַּאֲשֶׁר אַזוֹ וִוי מִיר הָאבֶּן גִיטָאן מִיט סִיחוֹן דֶעם קֶענִיג פוּן חֶשְׁבּוֹן הַחֲרֵם הָאבֶּן מִיר פַאר וִויסְט אַלֶע שְׁטֶעט מְתִים דִיא מֶאנֶער הַנָּשִׁים דִי וַוייבֶּר אוּנ דִיא קְלֵיינֶע קִינְדֶער׃ (ז) וְכָל הַבְּהֵמָה אוּנ אַלֶע בְּהֵמוֹת וּשְׁלַל אוּנ דָס רוֹב פוּן דִיא שְׁטֶעט בַּזּוֹנוּ הָאבֶּן מִיר צוּ גִינוּמֶען׃ (ח) וַנִּקַּח אוּנ מִיר הָאבֶּן צוּ גְנוּמֶען אִין יֶענֶער צַייט אֶת הָאָרֶץ דָס לַאנ[ד] מִיַּד שְׁנֵי פוּן דִי צְוֵויי קֶענִיגֶע פוּן אֱמוֹרִי אֲשֶׁר וָוס זֵ[יי] זֶענִין אוֹיף יֶענֶער זַייט יַרְדֵּן מִנַּחַל אַרְנוֹן פוּן וַ[ו]עם טַיי[ך] אַרְנוֹן עַד הַר בִּיז דֶעם בַּארְג חֶרְמוֹן׃ (ט) צִידוֹנִים דִ[י] מֶענְטְשֶׁען פוּן צִידוֹן זֵייא פְלֶעגִין רוּפֶען דֶעם בַּאר[ג] חֶרְמוֹן שִׂרְיוֹן וְהָאֱמוֹרִי אוּנ דָס פָאלְק פוּן אֱמוֹרִי יִקְרְ[אוּ] לוֹ פְלֶעגִין אִים רוּפֶען שְׂנִיר׃ (י) כֹּל עָרֵי אַלֶע שְׁטֶע[ט]

פוּן

דְּאֱמֹרָאָה דִּי יָתֵיב
בְּחֶשְׁבּוֹן: ג וּמְסַר יְיָ
אֱלָהָנָא בִּידָנָא אַף יָת
עוֹג מַלְכָּא דְמַתְנָן וְיָת
כָּל עַמֵּהּ וּמְחֵינוּהִי
עַד דְּלָא אִשְׁתְּאַר לֵהּ
מְשֵׁיזֵב: ד וּכְבַשְׁנָא יָת
כָּל קִרְווֹהִי בְּעִדָּנָא הַהִיא
לָא הֲוַת קַרְתָּא דִּי לָא
נְסַבְנָא מִנְּהוֹן שִׁתִּין
קִרְוִין כָּל בֵּית פֶּלֶךְ
טְרָכוֹנָא מַלְכוּתָא דְעוֹג
בְּמַתְנָן: ה כָּל אִלֵּין
קִרְוִין כְּרִיכָן מַקְּפָן שׁוּר

אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן: ג וַיִּתֵּן יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ בְּיָדֵנוּ גַּם אֶת־עוֹג מֶלֶךְ־
הַבָּשָׁן וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ וַנַּכֵּהוּ עַד־
בִּלְתִּי הִשְׁאִיר־לוֹ שָׂרִיד: ד וַנִּלְכֹּד
אֶת־כָּל־עָרָיו בָּעֵת הַהִוא לֹא הָיְתָה
קִרְיָה אֲשֶׁר לֹא־לָקַחְנוּ מֵאִתָּם
שִׁשִּׁים עִיר כָּל־חֶבֶל אַרְגֹּב מַמְלֶכֶת
עוֹג בַּבָּשָׁן: ה כָּל־אֵלֶּה עָרִים בְּצֻרֹת
חוֹמָה גְבֹהָה דְּלָתַיִם וּבְרִיחַ לְבַד

רשב"ם

(ד) ארגב. פתרונו לפי עניינו:

בעל הטורים

(ה) גבהה דלתים ובריח. ס"ת חמה דכתיב

תו"א ששים עיר כל חבל ארגב מגילה י שבועות טז ערכין לב: כל אלה ערים בצורות מגילה שם שבועות שם ערכין שם: לבד מערי מגילה ג:

רש"י

(ד) ויבא הפליט והוא עוג: (ד) חבל ארגב. מתרגמינן
[...]ית פלך טרכונא ורואיתי תרגום ירושלמי במגילת אסתר
[...]קורא פלטין טרכונין למדתי חבל ארגוב הפרכיא ל היכל
[...]לך כלו' שהמלכות נקראת על שמה וכן את הארגוב דמלכים
[...]אצל היכל מלך הרגו פקח בן רמליהו לפקחיה למדתי שכך
[...]קראת שם מ הפרכיא: (ה) מערי הפרזי. פרזות

בית יהודא

הָעֶלְפֶן דֶער זְכוּת וָוס עֶר הָט בֶּעדִינְט צוּ אַבְרָהָם (שֶׁנֶּאֱמַר) וְוִיא עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (וַיָּבֹא הַפָּלִיט) דֶר אַנְטְלָאפֶענֶער אִיז גֶעקוּמֶן (וְהוּא עוֹג) דָס אִיז גֶעוֶועֶן עוֹג: (ד) וְחֶבֶל אַרְגּוֹב. זָאגְט רש"י (מְתַרְגְּמִינָן בֵּית פֶּלֶךְ טְרָכוֹנָא) אוֹיף דִיא צְוֵויי וֶוערְטֶער „חֶבֶל אַרְגּוֹב" טֵייטְשְׁט דֶר תַּרְגּוּם בֵּית פֶּלֶךְ טְרָכוֹנָא וָוס אִיז דֶערְטַייטְשׁ פוּן וָואוֹרְט טְרָכוֹנָא? זָאגְט רש"י (וְרָאִיתִי תַּרְגּוּם יְרוּשַׁלְמִי בִּמְגִלַּת אֶסְתֵּר קוֹרֵא פַּלְטִין טְרָכוֹנִין) אִיךְ הָאב [...]עזֶעהֶן דֶעם תַּרְגּוּם יְרוּשַׁלְמִי אוֹיף מְגִלַּת אֶסְתֵּר, אוֹיף דֶעם וָוארְט טְרָכוֹנִין טַייטְשְׁט עֶר פַּלְטִין „פַּאלַאצִין" (לָמַדְתִּי) הָאב [...]יךְ גֶעלֶערוּנְט (חֶבֶל אַרְגּוֹב הַפַּרְכְיָא הֵיכַל מֶלֶךְ) חֶבֶל אַרְגּוֹב מֵיינְט מֶען אֶקֶעניגְלִיכֶער פַּאלַאץ (כְּלוֹמַר שֶׁהַמַּלְכוּת נִקְרֵאת [...]ל שְׁמָהּ) מֶען מֵיינְט אַזוֹ אַפַּאלַאץ וואס דִיא מְלוּכָה וֶוערְט גֶערוּפֶען אוֹיף אִיר נָאמֶען (וְכֵן וְאֶת הָאַרְגּוֹב דִמְּלָכִים) דֶר [...]וארְט „אַרְגּוֹב" וָוס שְׁטֵייט אִין סֵפֶר מְלָכִים וקפיטל טוו מֵיינְט מֶען אוֹיךְ אַקֶעניגְלִיכֶען פַּאלַאץ (אֵצֶל הֵיכַל הַמֶּלֶךְ הָרַג [...]קַח בֶּן רְמַלְיָהוּ לִפְקַחְיָה בֶּן מְנַחֵם) לֶעבֶּען קֶעניגְלִיכֶען פַּאלַאץ הָט פֶּקַח בֶּן רְמַלְיָהוּ גֶעהַרְגֶעט דֶעם מֶלֶךְ פְּקַחְיָה בֶּן מְנַחֵם [...]מַדְתִּי שֶׁכָּךְ נִקְרֵאת שֵׁם הַפַּרְכְיָא) פוּן דַאנֶען הָאבּ אִיךְ גֶלֶערְנְט אַרְגּוֹב אִיז דֶער נָאמֶען פוּן אַקֶעניגְלִיכֶע שְׁטָאט: (ה) וּמֵעָרֵי

שפתי חכמים

[...] כלו' מתוך תרגום ירושלמי למדתי הואיל והירי לפלטין טרכונין ס"ל דהרגוב ג"כ ל' טרכונין ופירושו הפרכיא דהיינו היכל המלך: מ דהייט

פירוש לתורת אלהים

[...]אלְסְט מִיט אִים טָאן כַּאֲשֶׁר אַזוֹ וְוִי דוּ הָאסְט גְטָאן
[...]מיט סִיחוֹן דֶעם קֶענִיג פוּן אֱמוֹרִי וָוס עֶר אִיז גְזֶעסֶן
[...]אין חֶשְׁבּוֹן: (ג) וַיִּתֵּן יְיָ אֱלֹהֵינוּ אוּנ אוּנְזֶער גָאט הָאט
[...]געבֶּן בְּיָדֵנוּ אִין אוּנְזֶערֶע הֶענְד גַּם אוֹיךְ אֶת דֶעם קֶענִיג
[...]פוּן בָּשָׁן וְאֶת כָּל עַמּוֹ אוּנ גָאר זַיין פָאלְק וַנַּכֵּהוּ אוּנ
[...]ווּר הָאבֶּן אִים גִישְׁלָאגֶן עַד בִּיז מִיר הָאבֶּן אִים נִיט
[...]ארְנִיכְטֶעט: (ד) וַנִּלְכֹּד אֶת כָּל עָרָיו אוּנ מִיר הָאבִּין
[...]יין גִינוּמֶען אַלֶע זַיינֶע שְׁטֶעט בָּעֵת הַהוּא אִין יֶענֶער
[...]ייט לֹא עֶס אִיז נִיט גְוֶועןֶ קֵיין שְׁטָאט אֲשֶׁר וָוס מִיר
[...]אבֶּן נִיט אַוֶועק גְנוּמֶען מֵאִתָּם פוּן זֵיי שִׁשִּׁים עִיר זֶעכְצִיג
[...]שטֶעט כָּל אַלֶע טֵייל פוּן דִי פַאלִישֶׁן פוּן דֶער מְלוּכָה
[...]מַמְלֶכֶת עוֹג בַּבָּשָׁן דָס קֶינִיגְרַייךְ פוּן עוֹג פוּן דֶער שְׁטָאט
[...]שָׁן: (ה) כָּל אֵלֶּה עָרִים בְּצֻרוֹת דִי אַלֶע וָוס מִיר הָאבֶּן
[...]יין גִינוּמֶען זֶענֶען גוֶועןֶ פֶעסְטֶע שְׁטֶעט חוֹמָה מִיט
[...]הֶע מוֹיעֶרֶען דְּלָתַיִם אוּנ מִיט טִירֶען וּבְרִיחַ אוּנ מִיט רִיגְלֶען לְבַד חוּץ וָוס מִיר הָאבֶּן אֵיין גְנוּמֶען דִי אָפֶענֶע

ליקוטי מרדכי

הָאסְט גֶעזָאגְט שָׂרָה וֶועט קֵיין קִינְדֶר הָאבֶּן, וַעֲהַסְטוּ שָׂרָה הָט גֶעבָּארֶן אַקִינְד, הָט עוֹג גֶעזָאגְט מִיט מַיין אֵיין פִינְגֶער הַרְגֶּה אִיךְ אִים, הָט הקב"ה גֶעזָאגְט צוּ עוֹג דוּ וֶועסְט זֶעהֶן ווִי פוּן דֶעם קִינְד וֶועלֶן גֶעבָּארֶן וֶוערֶן הוּנְדֶערְט טוֹיזֶענְדֶער קִינְדֶערֶ, אוּנ דִי קִינְדֶער וֶועלֶן דִיךְ הַרְגֶּנֶן, נָאךְ זָאגְט דֶר מדרש וֶוען יַעֲקֹב אָבִינוּ אִיז גֶעקוּמֶען אִין מִצְרַיִם אוּנ אִיז גֶעקוּמֶען צוּ פַּרְעֹה, אִיז דַאמָאלְס עוֹג גֶעוֶועזֶן בַּיי פַּרְעֹה, הָט פַּרְעֹה גֶעזָאגְט צוּ עוֹג דוּא הָאסְט אַמָאהל גֶעזָאגְט שָׂרָה וֶועט קֵיין קִינְדֶר הָאבֶּן, דָס אִיז אַאֵיינִיקֶעל פוּן אַבְרָהָם מִיט שָׂרָה, אוּנ עֶר אִיז גֶעקוּמֶען צוּ מִיר מִיט זִיבֶּעצִיג קִינְדֶר אוּנ אֵיינִיקְלַאךְ, הָט עֶר אוֹיף זֵיי אַקוּק גֶעטָאהְן מִיט זַיין שְׁלֶעכְטֶע אוֹיג עֶר זָאל זֵיי גֶעבֶּען אַעַיִן הָרָע, הָט הקב"ה צוּ אִים גֶעזָאגְט דוּ ווִילְסְט זַיינֶע קִינְדֶער פַארְלֶעגְדֶן מִיט דַיין שְׁלֶעכְטֶע אוֹיג וֶועסְטוּ פַארְלֶענְדֶט וֶוערֶן פוּן זַיינֶע קִינְדֶער, דִי תּוֹרָה דֶערְצֵיילְט דִי וויג פוּן עוֹג אִיז גֶעוֶועזֶן אַאַיזֶערְנֶע, אוּנ זִיא אִיז גֶעוֶועזֶן נַיין אֵיילֶן דִי לֵייְנג פִיר אֵיילֶן דִיא בְּרֵייט, אוּב אִיר ווִילְט ווִיסֶן אַז עֶס אִיז אֱמֶת, דִיא וִויג שְׁטֵייט נָאךְ אִין רַבַּת בְּנֵי עַמּוֹן:

בְּנֵֽי־עַמּוֹן לֹא קָרָבְתָּ כָּל־יַד נַחַל
יַבֹּק וְעָרֵי הָהָר וְכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה
יְהֹוָה אֱלֹהֵֽינוּ׃ ג א וַנֵּפֶן וַנַּעַל דֶּרֶךְ
הַבָּשָׁן וַיֵּצֵא עוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן
לִקְרָאתֵנוּ הוּא וְכָל־עַמּוֹ לַמִּלְחָמָה
אֶדְרֶֽעִי׃ ב וַיֹּאמֶר יְהֹוָה אֵלַי אַל־
תִּירָא אֹתוֹ כִּי בְיָדְךָ נָתַתִּי אֹתוֹ וְאֶת־
כָּל־עַמּוֹ וְאֶת־אַרְצוֹ וְעָשִׂיתָ לּוֹ
כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ לְסִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי

אונקלוס

קְרֵבְתָּא כָּל כֵּיף נַחֲ
יוּבְקָא וְקִרְוֵי טוּרָא וְ
דִּי פַקִּיד יְיָ אֱלָהָנָ
א וְאִתְפְּנֵינָא וּסְלֵקְ
אֹרַח דְּמַתְנָן וּנְפַק ע
מַלְכָּא דְמַתְנָן לְקַדָּמוּתָ
הוּא וְכָל עַמֵּהּ לַאֲגָחָ
קְרָבָא אֶדְרֶעִי: ב וַאֲמַ
יְיָ לִי לָא תִדְחַל יָתֵהּ אֲ
בִידָךְ מְסָרִית יָתֵהּ וְ
כָּל עַמֵּהּ וְיָת אַרְעֵ
וְתַעְבֵּד לֵהּ כְּמָא
עֲבַדְתָּא לְסִיחוֹן מַלְכָּ

בעל הטורים

(א) דרך הבשן. ע"ש שן שגדל לו כדאי
בברכות :

רש"י

לנו לשון בזיון כך נדרש בספרי בפרשת (במדבר כה) וי
ישראל בשטים: (לז) כל יד נחל יבק. כל אצל נחל יבק
וכל אשר צוה ה' אלהינו. שלא לכבוש הניחנו: (א) ונפן
ונעל. כל צד צפון הוא עלייה: (ב) אל תירא אתו
ובסיחון לא הוצרך לומר אל תירא אותו אלא מתיירא הי
משה שלא תעמוד לו זכות ששמש לאברהם שנא' (בראשי

בית יהודא

בַּזוּנוּ לָנוּ) דְרִיבֶּער שְׁטֵייט בַּיי דִי מִלְחָמָה פוּן עוֹג „בַּזוֹנוּ", לָשׁוֹן בִּזָיוֹן, פַארְמִיאוּסְתּ (כַּךְ נִדְרַשׁ בְּסִפְרִי) אַזוֹ אִיז גֶעלֶערְנְט אִין סִפְרִי אִין דִי פַּרְשָׁה וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּשִׁטִּים: (לז) וְכָל יַד נַחַל יַבּוֹק. מֶען מֵיינְט (כָּל אֵצֶל נַחַל יַבּוֹק) אַלֶע שְׁטֶעט וָוס זֶענֶען לֶעבֶּן טַייךְ יַבּוֹק הָאבֶּן יוּדִין נִיט גֶענוּמֶען (וְכֹל אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֵינוּ) אַלֶץ וָוס הקב"ה הָט גֶעבָּאטֶען (שֶׁלֹּא לִכְבּוֹשׁ) מִיר זָאלֶען נִיט אַיינְנֶעמֶען (הִנִּיחָנוּ) הָאבֶּען מִיר גֶעלָאזֶן אוּנ מִיר הָאבֶּן נִיט גֶענוּמֶען: (א) וַנֵּפֶן וַנַּעַל. זָאגְט רש"י (כָּל צַד צָפוֹן הוּא עֲלִיָּה) דִי גַאנְצֶע צְפוֹן זַייט אִיז הֶעכֶר אוּנ הֶעכֶער או
מֶען דַארְף אַרוֹיפְגֵיין: (ב) וְאַל תִּירָא אוֹתוֹ. פְרֶעגְט רש"י (וּבְסִיחוֹן לֹא הוּצְרַךְ לוֹמַר אַל תִּירָא אוֹתוֹ) בַּיי סִיחוֹן הָאט הקב"
נִיט גֶעדַארְפְט זָאגֶען צוּ מֹשֶׁה דוּ זָאלְסְט פַאר אִים נִיט מוֹרָא הָאבֶּן? פַר וָוס? סִיחוֹן אִיז דָאךְ אוֹיךְ גֶעוֶועֶן אַזוֹ שְׁטַאר
וִויא עוֹג. הָט דָאךְ מֹשֶׁה גֶעדַארְפְט מוֹרָא הָאבֶּען פַר סִיחוֹן וִויא פַאר עוֹג. אוּנ הקב"ה הָט אִים גֶעדַארְפְט זָאגֶען דו
זָאלְסְט פַר אִים קֵיין מוֹרָא הָאבֶּען, עֶנְטְפֶערְט רש"י נִיט פַאר דִי שְׁטַארְקַייט פוּן סִיחוֹן אוּנ עוֹג הָט מֹשֶׁה מוֹרָא גֶעהַא
(אֶלָּא מִתְיַירֵא הָיָה מֹשֶׁה שֶׁלֹּא תַּעֲמוֹד לוֹ זְכוּת שֶׁשִּׁמֵּשׁ לְאַבְרָהָם) נָאר מֹשֶׁה הָאט מוֹרָא גֶעהַאט פַאר עוֹג טָאמֶער וֶועט אִי

שפתי חכמים

היה לו שניכר שהוא בנו שהיה גבור כמותו לכך כתיב בנו חסר יו"ד
והודיעני שנהרג כמו שנהרגו כל בניו : י לפי שידו של אדם אצלו
קורא כל אצל יד ועיין בפרשת שמות בפסוק הולכת על יד היאור
כ דלפי פשוטו משמע שקאי אליווי מלוה וע"ש פירש שלא וכו'

ליקוטי מרדכי

(א) וַיֵּצֵא עוֹג וגו'. מֹשֶׁה מִיט דִי יוּדֶן זֶענֶען גֶעקוּמֶען לֶעבֶּן דִיא שְׁטָאט אֶדְרֶעִי, הָט מֹשֶׁה גֶעזָאגְט צוּ דִי יוּדֶען מִיר וֶועלֶן דָא גֶעכְטִיגֶען מָארְגֶן וֶועלֶן מִיר אָנְהֵייבֶּן דִי מִלְחָמָה, אִין דֶר פְרִיה הָאט מֹשֶׁה גֶעזֶעהֶן עוֹג זִיצְט אוֹיף דִיא מָאהֶער פוּן שְׁטָאט אוּנ זַיינֶע פִים הַאלְט עֶר אוֹיף דִי עֶרד, רַבִּי יוֹחָנָן זָאגְט דִי לֵיינְג פוּן זַיינֶע פִים זֶענֶען גֶעוֶועזֶן אַכְטְצֶעהְן אֵיילֶן, עוֹ"ג הָאט אוֹיסְגֶעריסֶן אַבַּארְג אוּנ הָט אִים גֶעוָואלְט וַוארְפֶען אוֹיף דִי יוּדֶן הָט מֹשֶׁה גֶענוּמֶען אַשְׁפֶּענְדִיל אוּנ הָט אוֹיף אִים גֶעזָאגְט דֶעם נָאמֶען פוּן הקב"ה אוּנ הָאט דֶעם שְׁפֶּענְדִיל גֶעהַאלְטֶן אוּנְטֶער דֶעם בַּארְג הָאט דֶר בַּארְג נִיט גֶעקֶענְט פַאלֶן אוֹיף דִי יוּדֶן, נָאר עֶר אִיז גֶעבְּלִיבֶּן אַיינְגֶען אִין דֶר לוּפְטֶן, דִי יוּדֶן הָאבֶּן גֶעזָאגְט פַארְפְלוּכְט זָאל וֶוערְן דִי הֶענְט פוּן עוֹג וָואס זֵיי הָאבֶּן גֶעקֶענְט אוֹיפְהֵייבֶּן אַזוֹ אַבַּארְג, דִי אֱמוֹרִים הָאבֶּן גֶעשְׁפּוֹלְט דִי הֶענְט פוּן מֹשֶׁה וָוס מִיט אַשְׁפֶּענְדִיל קֶען עֶר אוֹיפְהַאלְטֶען אַזוֹי אַבַּארְג עֶר זָאל נִיט אַרָאפּ פַאלֶן, הקב"ה הָאט גֶעזָאגְט צוּ מֹשֶׁה דוּ זָאלְסְט פַר עוֹ"ג קֵיין מוֹרָא הָאבֶּען וַוייל זַיין מִשְׁפָּט אִיז שׁוֹין לַאנְג גֶעפַּסְקֶנְט גֶעוָוארְן עֶר זָאל פַאלֶן אִין דִי הֶענְט פוּן דִי יוּדֶן, וֶוען אַבְרָהָם הָט מַלָּה גֶעוֶועזֶן זַיין זוּהְן יִצְחָק הָט עֶר גֶעמַאכְט אַגְרוֹיסֶע סְעוּדָה, אַלֶע מְלָכִים פוּן כְּנַעַן זֶענֶען גֶעוֶועזֶן בַּיי דִיא סְעוּדָה, עוֹ"ג אִיז אוֹיךְ גֶעוֶועזֶן בַּיי דִי סְעוּדָה, דִי מְלָכִים הָאבֶּען גֶעזָאגְט צוּ עוֹג דָא

פירוש לתורת אלהים

הָאסְטוּ נִיט גֶינֶעהֶנְט כָּל אַלֶץ בַּייא דֶעם טַייךְ יַבּוֹק
כְּלוֹמַר אַלֶע שְׁטֶעט וָוס שְׁ[טֵ]יין בַּיי דֶעם בָּארְטֶן פוּ
דֶעם טַייךְ יַבּוֹק וְעָרֵי הָהָר אוּנ דִיא שְׁטֶעט פוּן דֶע
בַּארְג וְכֹל אוּנ אַלֶע שְׁטֶעט וָוס גָאט הָאט גְבָּאטֶן א
מִיר זָאלֶן זֵיי נִיט אַיין נֶעמֶן הָאבֶּן מִיר זֵיי גִילָאזְט
(א) וַנֵּפֶן וַנַּעַל דֶּרֶךְ הַבָּשָׁן אוּנ מִיר הָאבֶּן זִיךְ אָפּ גֶעקֶערְט
אוּנ מִיר זֶענִין גִיגַאנְגֶן מִיט דֶעם וֶועג פוּן בָּשָׁן וַיֵּצֵא
אוּנ עוֹג דֶער קֶענִיג פוּן בָּשָׁן אִיז אַרוֹיס גִיגַאנְגֶען
אַנְטְקֶעגִין אוּנְז הוּא וְכָל עַמּוֹ עֶר מִיט נָאר זַיין פָאלְק
לַמִּלְחָמָה צוּ שְׁטְרַייטִין מִיט אוּנְז בַּייא דֶער שְׁטָאט
אֶדְרֶעִי: (ב) וַיֹּאמֶר יְיָ אֵלַי אוּנ גָאט הָט צוּ מִיר גִיזָאגְט
אַל תִּירָא אוֹתוֹ דוּ זָאלְסְט דִיךְ פַר אִים נִיט פִירְכְטֶען
כִּי דֶען אִין דַיין הַאנְד הָאבּ אִיךְ אִים גִגֶעבֶּן אוּנ גָאר
זַיין פָאלְק וְאֶת אַרְצוֹ אוּנ זַיין לַאנְד וְעָשִׂיתָ לוֹ אוּנ דו

האט

עַמּוֹ לַמִּלְחָמָה יָהְצָה׃ לג וַיִּתְּנֵהוּ
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְפָנֵינוּ וַנַּךְ אֹתוֹ וְאֶת־
בָּנָו בניו קרי וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ׃ לד וַנִּלְכֹּד
אֶת־כָּל־עָרָיו בָּעֵת הַהִוא וַנַּחֲרֵם
אֶת־כָּל־עִיר מְתִם וְהַנָּשִׁים וְהַטָּף
לֹא הִשְׁאַרְנוּ שָׂרִיד׃ לה רַק הַבְּהֵמָה
בָּזַזְנוּ לָנוּ וּשְׁלַל הֶעָרִים אֲשֶׁר
לָכָדְנוּ׃ לו מֵעֲרֹעֵר אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת־
נַחַל אַרְנֹן וְהָעִיר אֲשֶׁר בַּנַּחַל וְעַד־
הַגִּלְעָד לֹא הָיְתָה קִרְיָה אֲשֶׁר
שָׂגְבָה מִמֶּנּוּ אֶת־הַכֹּל נָתַן יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ לְפָנֵינוּ׃ לז רַק אֶל־אֶרֶץ

מֵהּ לַאֲגָחָא קְרָבָא
הֵץ׃ לג וּמְסָרֵהּ יְיָ
לָהָנָא קֳדָמָנָא וּמְחֵינָא
תֵהּ וְיָת בְּנוֹהִי וְיָת כָּל
מֵהּ׃ לד וּכְבַשְׁנָא יָת כָּל
רְווֹהִי בְּעִדָּנָא הַהִיא
מַרְנָא יָת כָּל קִרְוֵי
בְרַיָּא וּנְשַׁיָּא וְטַפְלָא לָא
שְׁאַרְנָא מְשֵׁיזֵב׃ לה לְחוֹד
עִירָא בַּזָּנָא לָנָא וַעֲדִי
רְוַיָּא דִּי כְבַשְׁנָא׃
מֵעֲרֹעֵר דִּי עַל כֵּיף
חֲלָא דְאַרְנוֹן וְקַרְתָּא דִּי
נַחֲלָא וְעַד גִּלְעָד לָא
הֲוָת קַרְתָּא דִּי תְקִפַּת
מִנָּנָא יָת כֹּלָּא מְסַר יְיָ
אֱלָהָנָא קֳדָמָנָא׃ לז לְחוֹד
אַרְעָא בְּנֵי עַמּוֹן לָא

בעל הטורים

(לה) רק הבהמה. רק מיעוט הוא רק בכחושים אבל השמנים ראשית החרם תקריבנו לה׳:

רש״י

סיחן. לא שלח בשביל עוג לעזור לו ללמדך שלא היו צריכים לזה: (לג) ואת בניו. בנו כתיב ט שהיה לו בן גבור כמותו: (לד) מתם. אנשים. בביזת סיחון נאמר בזזנו לנו לשון ביזה שהיתה חביבה עליהם ובוזזים איש לו וכשבאו לביזת עוג כבר היו שבעים ומלאים והיתה בזויה בעיניהם ומקרעין ומשליכין בהמה ובגדים ולא נטלו כי אם כסף וזהב לכך נאמר בזזנו

בית יהודא

פאר וואס האט סיחון ניט געשיקט צו עוג ער זאל איהם העלפען געגען די יודען (ללמדך שלא היו צריכין לעזור זה לזה) נוויל זיי האבען קיין מאהל געדארפט קומען העלפען איינער דעם אנדערן, נאר יעדער פון זיי האט געקענט זיך אליין העלפען. דריבער זענען זיי איצט אויך ניט געגאנגען העלפען איינער דעם אנדערן: (לג) ואת בנו. זאגט רש״י (בני כתיב) אין פסוק איז געשריבען בנו, מיינט מען ער האט געהאט איין זוהן, מען לייענט בניו, פיל זיהן, נאר ער האט געהאט פיל זיהן (שהיה לו בן גבור כמותו) נאר איין זוהן האט ער געהאט וואס ער איז געווען שטארק וויא ער איז געוועזן: (לד) נמתם. איז טייטש אנשים, מענער, זאגט רש״י (בבזת סיחון נאמר בזזנו לנו) ביי די רויב פון סיחון שטייט בזזנו (לשון ביזה) רויב (שהיתה חביבה עליהם ובוזזים איש לו) דיא רויב איז ביי זיי געוועזן ליב אונ יעדער מענטש האט גערויבט פאר זיך (וכשבאו לבזת עוג) אבער ווען די יודין זענען געקומען צו די רויב פון עוג (כבר היו שבעים ומלאים) זענען די יודין געוועזן זאט אונ פוהל מיט אלעם גוטען (והיתה בזויה בעיניהם) איז די רויב געוועזן פארמיאוסת ביי זיי (ומקרעין ומשליכין בהמה ובגדים) קליידר האבען זיי צוריסען אונ אוועקגעווארפן אונ בהמות האבען זיי געלאזען (ולא נטלו כי אם כסף וזהב) זיי האבען ניט מעהר גענומען נאר זילבער אונ גאלד (לכך נאמר

שפתי חכמים

סמוך לו דאם כן מאי עד אשר אעבור את הירדן עד אשר נעבור את גבולך מיבעי׳ ליה כאשר כתיב בפרשת חקת: ח לפי שהיו חזקים: ט מדכתיב בנו חסר יו״ד משמע שלא היה לו אלא בן אחד ומדנקוד בנו כולו קמ״ץ משמע שהיו לו בנים הרבה אלא ללמדך שבן אחד

פירוש לתורת אלהים

אונז הוא ער מיט זיין פאלק צו שטרייטען מיט אונז ביי דער שטאט יהץ: (לג) ויתנהו יי אלהינו אונ גאט האט איהם איבער געגעבן לפנינו צו אונז ונך אונ מיר האבן געשלאגן איהם מיט זיינע העלדן ואת אונ זיין גאנץ פאלק: (לד) ונלכוד אונ מיר האבן בצוואנגן אלע זיינע שטעט אין יענער צייט ונחרם אונ מיר האבן פר וויסט את אלע שטעט מתם די מאנער והנשים אונ די פרויען אונ די קליינע קינדר לא מיר האבן קיינעם ניט איבער גלאזט: (לה) רק הבהמה בזזנו לנו נאר דיא פיה האבן מיר אונז גרובט ושלל אונ דם רוב פון די שטעט וואס מיר האבען בצוואנגען: (לו) מערוער אשר על שפת נחל ארנון פון ערוער וואס שטייט ביי דעם פארט פון דעם טייך ארנון והעיר אונ די שטאט וואס שטייט אין דעם טייך ועד הגלעד ביז דר שטאט גלעד לא עס איז ניט געווען קיין איין שטאט וואס זיא איז געווען שטארקר פון אונז את אלץ האט גאט אונז איבער געגעבן: (לז) רק אל ארץ בני עמון לא קרבת נאר צו די לאנד פון דיא קינדר פון עמון

לי בְּנֵי עֵשָׂו הַיֹּשְׁבִים בְּשֵׂעִיר
וְהַמּוֹאָבִים הַיֹּשְׁבִים בְּעָר עַד
אֲשֶׁר־אֶעֱבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן אֶל־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ נֹתֵן
ל לָנוּ׃ וְלֹא אָבָה סִיחֹן מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן
הַעֲבִרֵנוּ בּוֹ כִּי־הִקְשָׁה יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֶת־רוּחוֹ וְאִמֵּץ אֶת־לְבָבוֹ
לְמַעַן תִּתּוֹ בְיָדְךָ כַּיּוֹם הַזֶּה׃ ס ששי
לא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי רְאֵה הַחִלֹּתִי
תֵּת לְפָנֶיךָ אֶת־סִיחֹן וְאֶת־אַרְצוֹ
הָחֵל רָשׁ לָרֶשֶׁת אֶת־אַרְצוֹ׃
לב וַיֵּצֵא סִיחֹן לִקְרָאתֵנוּ הוּא וְכָל־

אונקלוס

דְיָתְבִין בְּשֵׂעִיר וּמוֹאָ[בָאֵי]
דְיָתְבִין בִּלְחָיַת
דְאֶעְבַּר יָת יַרְדְּ[נָא]
לְאַרְעָא דַיְיָ אֱלָהָנָא י[הֵב]
לָנָא׃ ל וְלָא אֲבִי ס[יחוֹן]
מַלְכָּא דְחֶשְׁבּ[וֹן]
לְמִשְׁבְּקָנָא לְמֶע[בַּר]
בִּתְחוּמֵהּ אֲרֵי אַ[קְשִׁי]
יְיָ אֱלָהָךְ יָת רוּ[חֵהּ]
וְתַקִּיף יָת לִבֵּהּ בְּ[דִיל]
לְמִמְסְרֵהּ בִּידָךְ כְּיוֹ[מָא]
הָדֵין׃ לא וַאֲמַר יְיָ לִי [חֲזִי]
שָׁרִיתִי לְמִמְסַר קֳדָ[מָךְ]
יָת סִיחוֹן וְיָת אַרְעֵהּ שְׁ[רִי]
לְתָרְכוּתֵהּ לְמֵירַת
אַרְעֵהּ׃ לב וּנְפַק סִ[יחוֹן]
לְקַדָּמוּתָנָא הוּא וְ[כָל]

רשב"ם

(כט) והמואבים היושבים בער. אבל [...] מואבים כתיב בהן אשר לא קדמו [...] בלחם ובמים וכן היושבים בשעיר שפירשתי למעלה אבל בני עשו הראשונים יצאו לקראתכם בחרב וים ישראל מעליו [...] את הר שעיר ימים רבים:

בית יהודא

משה הט געבעטן ביי סיחון ער זאל אים לאזן גיין דורך זיין לאנד, אונ ער זאל אים פארקויפן עסין אונ וואסער וויא עשו אונ מואב האבין געטאהן, זיא האבען אויך פארקויפט עסין מיט וואסער צו דיא יודין: ועד אשר אעבור את הירדן. זאגט רש"י (מוסב על אעברה בארצך) מ[שה] הט געבעטען בייא סיחון לאז מיך גיין דורך דיין לאנד ביז איך וועל אריבער גיין דעם ירדן: (לא) והחלותי תת לפני[ך] הקב"ה האט געזאגט צו משה איך האב שוין אנגעהויבען געבען פר דיר סיחון מיט זיין לאנד וכפה שר של אמו[רי] של מעלה תחת רגליו של משה והדריכו על צוארו) הקב"ה הט געלייגט דעם שר פון אמורי וואס ער איז אין הימעל אונט[ער] די פיס פון משה אונ משה הט געטרעטען אויף זיין האלדז: (לב) ויצא סיחון. פרעגט רש"י לא שלח בשביל עוג לעזור[ו]

רש"י

עד אשר אעבור את הירדן. מוסב על א[עברה] ז בארצך: (לא) החלותי תת לפניך. כפה שר של אמו[רי] של מעלה תחת רגליו של משה והדריכו על צוארו: (לב) וי[צא]

שפתי חכמים

אותם בלחם ובמים אבל מ"מ הסבירו להם אוכל ומים בכסף אבל ומואבי בקהל ה' עמון לא יבא על דבר אשר לא קדמו וגו' ומ[...] לא קדמו דקרא בלא כסף משמע עכ"ל. ועי"ל דה"ק לא יבא עמוני לא יבא על אשר שכר עליך את בלעם וגו': ז ולא על אוכל בכסף

ליקוטי יוסף

(לא) רְאֵה הַחִלֹּתִי תֵּת לְפָנֶיךָ. דער מדרש פרעגט סיחון איז דאך געגעבן געווארען צו אלע יודן פאר וואס האט הקב"ה געזאגט צו משה זעה איך האב אנגעהויבען געבען פר דיר, נאר ווען הקב"ה וויל ארפווארפען אמלך פון זיין מלוכה, ווארפט ער פריער אראפ זיין שר, ווי עס שטייט אין פסוק יפקוד ה' על צבא המרום במרום, פריער ווערט גפעלט דער שר וואס איז אין הימעל, נאכדעם ועל מלכי האדמה, ווערט געפעלט דער מלך אויף די ערד, ווען דער שר פאלט אראפ, דעם שר קען מען ניט זעהן, נאר משה הט אים געקענט זעהן ווי הקב"ה הט צו אים געזאגט „זעה" אונ דיא יודען ווען זיי זענען געשטאנען לעבן ים האבן זיי געזעהן ווי דער שר פון מצרים ווערט דערטרונקען אין ים:

פירוש לתורת אלהים

וויא עם האבן מיט מיר גיטאן בני עשו די קינדער עשו היושבים בשעיר וואס זיי זיצן אין שעיר והמוא[בים] אונ די מואבים היושבים בער וואס זיי זיצן אין [ער] האבן זיי אונז פר קויפט עסין ווארג אונ וואס[ער] אזו וועט איר אונז אוך פר קופין איך וועל [...] דורך גיין דיין לאנד עד ביז איך וועל איבער פא[רן] דעם ירדן אל צוא דיא לאנד וואס גאט גיט אונ[ז] (ל) ולא אבה סיחון מלך חשבון אונ סיחון דער קע[ניג] פון חשבון הט ניט גיוואלט העבירנו בו אונז לא[זן] איבער גיין דורך זיין לאנד כי ווארום דיין ג[אט] הט הארט גימאכט זיין גימיט ואמץ אונ ער האט גישטארקט זיין הארץ למען אום ער זאל אים געב[ן] אין דיין האנד כיום הזה אזו ווי דעם היינטיגען טאג: (לא) ויאמר יי אלי אונ גאט הט גיזאגט צו מיר ר[אה] זעה איך האב אן גהובן צו געבן [...] דיר סיחון [ע' רש"י] ואת ארצו אונ זיין לאנד החל רש הייב איהם אן צ[ו] פר טרייבען לרשת אונ צו ארבן זיין לאנד: (לב) ויצא סיחון לקראתנו אונ סיחון איז ארוס גנאנגן אקעג[ן]

קְדֵמ֔וֹת אֶל־סִיח֖וֹן מֶ֣לֶךְ חֶשְׁבּ֑וֹן
דִּבְרֵ֥י שָׁל֖וֹם לֵאמֹֽר׃ כז אֶעְבְּרָ֣ה
בְאַרְצֶ֔ךָ בַּדֶּ֖רֶךְ בַּדֶּ֣רֶךְ אֵלֵ֑ךְ לֹ֥א
אָס֖וּר יָמִ֥ין וּשְׂמֹֽאול׃ כח אֹ֣כֶל
בַּכֶּ֤סֶף תַּשְׁבִּרֵ֙נִי֙ וְאָכַ֔לְתִּי וּמַ֛יִם
בַּכֶּ֥סֶף תִּתֶּן־לִ֖י וְשָׁתִ֑יתִי רַ֖ק
אֶעְבְּרָ֥ה בְרַגְלָֽי׃ כט כַּאֲשֶׁ֨ר עָֽשׂוּ־

אונקלוס

מַדְבְּרָא דִקְדֵמוֹת לְוַת
חוֹן מַלְכָּא דְחֶשְׁבּוֹן
תְּגָמֵי שְׁלָמָא לְמֵימָר׃
אֶעֱבַר בְּאַרְעָךְ בְּאָרְחָא
אָרְחָא אֵזֵיל לָא אֶסְטֵי
ינָא וּשְׂמָאלָא׃
עֲבוּרָא בְּכַסְפָּא תְּזַבֵּן (נ"א עלס)
וְאֵיכוּל וּמַיָּא בְּכַסְפָּא
תֵּן לִי וְאֶשְׁתֵּי לְחוֹד
עֲבַר בְּרַגְלָי׃ כט כְּמָא
עֲבַדוּ לִי בְּנֵי עֵשָׂו
"א אכל בכסף ע"ן נו׃

רש"י

חון לשלום למדתי ממדבר סיני מן התורה שקדמה לעולם
בא הקב"ה ליתנה לישראל חזר אותה על עשו וישמעאל
י לפניו שלא יקבלוה ואעפ"כ פתח להם בשלום אף אני
מתי את סיחון בדברי שלום. ד"א ממדבר קדמות ממך
יתי ה שקדמת לעולם יכול היית לשלוח ברק א' ולשרוף
המצריים אלא שלחתני מן המדבר אל פרעה לאמר שלח
עמי במתון: (כט) כאשר עשו לי בני עשו. לא
ן לעבור את ארצם אלא לענין ו מכר אוכל ומים:

בית יהודא

לְסִיחוֹן לְשָׁלוֹם) אֲפִילוּ הקב"ה הָט מִיךְ נִיט גֶעבָּאטֶן אִיךְ זָאל
רוּפֶן פְרִידֶען צוּ סִיחוֹן (לָמַדְתִּי מִמִּדְבַּר סִינַי מִן הַתּוֹרָה שֶׁקָדְמָה
לָעוֹלָם) פוּן דֶעסְטְוֶועגֶן הָאבּ אִיךְ אִים גִיפְרֶעגְט מִיט פְרִידֶן
אוֹיבּ עֶר וֶועט אוּנְז לָאזֶען גֵיין דוּרְךְ זַיין לַאנְד, וָוארוּם דָם
הָאבּ אִיךְ גֶעלֶערוּנְט פוּן דִי תּוֹרָה וָוס זִיא אִיז גֶעגֶעבֶּען
גֶעוָוארֶען אִין מִדְבַּר סִינַי, וָוס דִי תּוֹרָה אִיז גֶעוֶוען פְרִיעֶר
אֵיידֶער דִי וֶועלְט אִיז בֶּעשַׁאפֶען גֶעוָוארֶען (כְּשֶׁבָּא הקב"ה
לִיתְּנָהּ לְיִשְׂרָאֵל) וֶוען הקב"ה אִיז גֶעקוּמֶען גֶעבֶּען דִי תּוֹרָה
צוּ יוּדִין (חָזַר אוֹתָהּ עַל שֵׂעִיר וְיִשְׁמָעֵאל) אִיז הקב"ה פְרִיעֶר
אַנְגֶען מִיט דִי תּוֹרָה צוּ עֵשָׂו אוּנ יִשְׁמָעֵאל אוּנ הָט בַּיי זַיי גֶעפְרֶעגְט אוֹיבּ זַיי ווילֶען נֶעמֶען דִיא תּוֹרָה (וְגָלוּי לְפָנָיו
שֶׁלֹּא יְקַבְּלוּהָ) הקב"ה הָט גֶעוְואסְט זַיי וֶועלֶען דִיא תּוֹרָה נִיט נֶעמֶען (וְאַף עַל פִּי כֵן פָּתַח לָהֶם בְּשָׁלוֹם) פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָט
ב"ה אָנְגֶעהוֹיבֶּן רֵיידֶן מִיט זַיי מִיט פְרִידֶן (אַף אֲנִי קִדַּמְתִּי אֶת סִיחוֹן בְּדִבְרֵי שָׁלוֹם) אִיךְ הָאבּ אוֹיךְ פְרִיעֶר גֶעשִׁיקְט צוּא
ן אִים פְרֶעגֶען מִיט פְרִידֶען (דָבָר אַחֵר מִמִּדְבַּר קְדֵמוֹת) נָאךְ אַפְּשְׁט אִיז מִמִּדְבַּר קְדֵמוֹת מֵיינְט מֶען מֹשֶׁה הָט גֶעזָאגְט
הקב"ה (מִמְּךָ לָמַדְתִּי) פוּן דִיר הָאבּ אִיךְ דָם גֶעלֶערוּנְט (שֶׁקָדַמְתָּ לְעוֹלָם) דוּ בִּיסְט דָאךְ פְרִיעֶר פַאר דִי וֶועלְט (יָכוֹל הָיִיתָ
וֹחַ בָּרָק אֶחָד וְלִשְׂרוֹף אֶת הַמִּצְרִיִּים) דוּא הָאסְט גֶעקֶענְט שִׁיקֶען אַיין בְּלִיץ אוּנ פַארְבְּרֶענֶען דִי מִצְרִיִּים, פוּן דֶעסְטְוֶועגֶן
סְטוּ נִיט אַזוֹ גֶעטָאן (אֶלָּא שְׁלַחְתַּנִי מִן הַמִּדְבָּר אֶל פַּרְעֹה לֵאמֹר שַׁלַּח אֶת עַמִּי) נָאר דוּא הָאסְט מִיךְ גֶעשִׁיקְט פוּן דֶער
ר אִיךְ זָאל גֵיין צוּא פַּרְעֹה אִים זָאגֶען שִׁיק אַרוֹיס מַיין פָאלְק יוּדִין (בְּמָתוּן) וַוארְטֶענְדִיג מִיט גוּטֶע רֵייד, אַז עֶר
נִיט גֶעפָאלְגְט הָאסְטוּ אִים גֶעשְׁלָאגֶען, אִיךְ הָאבּ אַזוֹ גֶעטָאהְן מִיט סִיחוֹן: (כט) וּכַּאֲשֶׁר עָשׂוּ לִי בְּנֵי עֵשָׂו. זָאגְט
"י (לֹא לְעִנְיַן לַעֲבוֹר אֶת אַרְצָם) מֹשֶׁה הָאט נִיט גֶעמֵיינְט סִיחוֹן זָאל אִים לָאזֶען גֵיין דוּרְךְ זַיין לַאנְד וִויא אֱדוֹם הָט
גֶעלָאזְט גֵיין דוּרְךְ זַיין לַאנְד, אֱדוֹם הָט דָאךְ אִים נִיט גֶעלָאזְט גֵיין דוּרְךְ זַיין לַאנְד (אֶלָּא לְעִנְיַן מֶכֶר אוֹכֶל וּמַיִם)

דעת זקנים מבעלי התוספות

ות. מן המקום שהיה מדבר קודם שהוציא להם הקדוש
י הוא המים מן הסלע לכך קורהו מדבר קדמות לפי
ודם היה מדבר ועתה הוא למוצאי מים. ולפי שרוב ארץ
ן היתה משל עמון ומואב קראו להם לשלום אבל לעוג
מחזיקין בארץ רפאים לא קראו לשלום שאין קוראין שלום
עה עממי' ד"א ממדבר קדמות מקדמונו של עולם למדתי
ה לו להרוג מצריים מיד ואע"פ כן שלח משה ואהרן
א אל פרעה לשלום ואמר לו שלח עמי ויעבדוני וגם
ת מתן תורה היה גלוי לפני הקב"ה שאין בני עשו ובני
נאל רוצים לקבל התורה ואפ"ה קראם הקב"ה
'ה שנאמר וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן לכך ואשלח
כים וגו' דברי שלום לאמר. ואמרו רז"ל שתי אגרות שלח
של שלום מאת משה ואחת של מלחמה מאת ישראל.
ריש לקיש חס ושלום לא נתחלקו ישראל על משה אלא באגרת אחת כתבו שלום מלמעלה ומלחמה מלמטה זה שאמר
ב אני שלום וכי אדבר המה למלחמה. ולפיכך אמר הקב"ה לישראל חייכם שתירשו ארצם בשלום שנא' וענוים
ירשו ארץ והתענגו על רוב שלום:

שפתי חכמים

ע"פ שלא לוני המקום וכו' משמע דס"ל דוכי תקרב אל עיר וקראת
אליה לשלום במלחמות רשות הכ' מדבר: ה דלפי' ראשון קשה למה כתב
שהם קדמות דהא הרבה דברים קדמו לעולם והיה לו לפרש ולא לשתום
לכן פי' ד"א וכו' ולפי טעם אחרון נמי קשה למה אמר ממדבר בשלמא
אי קאי על התורה ניחא דהא נתינתה היה במדבר אלא אי קאי אהקב"ה
למה נקט ממדבר לכן צריך לתרי טעמים: ו רלל"ת מה שכתוב אכל
בכסף תשבירני וגו' רק אעברה ברגלי כאשר עשו לי בני עשו דהוא
אדום משמע דאדום הניחו לו לעבור בארצו והלא בפ' חקת כתיב
וימאן אדום וגו' ויט ישראל מעליו על זה פי' לא לענין לעבור וגומר
וא"ת דכאן משמע דגם מואב מכרו להם אוכל ומים ובפ' כי תצא כתיב
לא יבא עמוני ומואבי וגו' על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים
ותירץ הרא"ס דשמא יש לחלק בין קדמו להשבירו שהמואבים לא קדמו

פירוש לתורת אלהים

קֶענִיג פוּן חֶשְׁבּוֹן מִיט פְרִידְעֶן רֵייד [עיין רש"י]
אִים אַזוֹ זָאגֶען: (כז) אֶעְבְּרָה בְּאַרְצְךָ אִיךְ וֶועל
ער גֵיין דַיין לַאנְד בַּדֶּרֶךְ אִיךְ וֶועל גֵיין אוֹיף
גְלַייבֶּען וֶועג אִיךְ וֶועל נִיט אָפּ קֶערִין יָמִין
על אִין דֶר רֶעכְטֶר אוּנ אִין דֶר לִינְקֶר הַאנְד:
(כח) אכל בַּכֶּסֶף תַּשְׁבִּירֵנִי עֶסִין וַוארְג וֶועסְטוּ מִיר
פַאר קוֹיפִין פַאר גֶעלְד וְאָכַלְתִּי אוּנ אִיךְ וֶועל עֶסִין
וּמַיִם אוּנ וַואסֶער וֶועסְטוּ מִיר גֶעבֶּען פַאר גֶעלְד
וְשָׁתִיתִי אוּנ אִיךְ וֶועל טְרִינְקֶען רַק אִיךְ וֶועל נָאהְר
אִיבֶּר גֵיין מִיט מַיינֶע פִּים: (כט) כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ לִי אַזוֹ

הִשְׁמִידֻם וַיֵּשְׁבוּ תַחְתָּם׃ כד קוּמוּ סְּעוּ וְעִבְרוּ אֶת־נַחַל אַרְנֹן רְאֵה נָתַתִּי בְיָדְךָ אֶת־סִיחֹן מֶלֶךְ־חֶשְׁבּוֹן הָאֱמֹרִי וְאֶת־אַרְצוֹ הָחֵל רָשׁ וְהִתְגָּר בּוֹ מִלְחָמָה׃ כה הַיּוֹם הַזֶּה אָחֵל תֵּת פַּחְדְּךָ וְיִרְאָתְךָ עַל־פְּנֵי הָעַמִּים תַּחַת כָּל־הַשָּׁמָיִם אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן שִׁמְעֲךָ וְרָגְזוּ וְחָלוּ מִפָּנֶיךָ׃
כו וָאֶשְׁלַח מַלְאָכִים מִמִּדְבַּר

וִיתִיבוּ בְּאַתְרֵיהוֹן
כד קוּמוּ טוּלוּ וְעִבַ
יָת נַחֲלָא דְאַרְנוֹן חֲזִי
דִּמְסָרִית בִּידָךְ יָת סִי
מַלְכָּא דְחֶשְׁבּוֹן אֱמֹרָ
וְיָת אַרְעֵהּ שָׁרֵי לְתָרָכוּ
וְאִתְגָּרֵי לְמֶעְבַּד עִ
קְרָבָא: כה יוֹמָא הָ
אֲשָׁרֵי לְמִתַּן זִיעֲ
וְדַחַלְתָּךְ עַל אַפֵּי עַמְמַ
דִּי תְּחוֹת כָּל שְׁמַיָּא
יִשְׁמְעוּן שִׁמְעָךְ וִיזוּ
וְיִדְחֲלוּן מִן קֳדָמָךְ:
כו וּשְׁלָחִית אִזְגַּ

תו"א אחל תת תענית ל: אשר ישמעון תענית שם ע"ז כה: ממדבר קדמות שבת פט:

רשב"ם

את אשר נשבע לאבותיכם: (כד) והתגר כמו והתגרה:

בעל הטורים

(כד) ראה נתתי בידך את סיחון. מלמד שהראהו שרו של סיחון בידו כפות: החל. ד'. ב' הכא ואידך החל וכלה. וגלות החל הזה ג' רש החל וכלה שהיו משבעה עממין שנאמר בהם לא תחיה כל נשמה וגלות החל מלמד שרמז למשה הגלות א"כ כי היכי דכתיב הכא רש אף התם נמי כתיב ירשו את ערי הנגב. וכדאיתא בתנחומא כל הנסים שעשה הקב"ה במדבר עתידין להעשות לישראל כלי (כה) היום הזה. רמז שיעמיד לו השמש שהשמש נקרא יום. הזה אחל בגי' בחמה: אחל. ג' דין ואידך אחל גדלך ואידך ולא את שם קדשי זהו שדרשו שעמדה חמה למשה כמו שעמדה ליהושע ומנא לן דאיירי בעמידת חמה דכתיב ואת שם קדשי אודיע וגו' אחל את שם קדשי עוד ובעמידת החמה נודע שם קדשו בכל הארץ:

בית יהודא

לַאֲבִימֶלֶךְ) אונ ווען די שְׁבוּעָה וָוס אַבְרָהָם הָט גֶעשְׁווארֶן צוּ אֲבִימֶלֶךְ (לא יָכְלוּ יִשְׂרָאֵל לְהוֹצִיא אַרְצָם מִיָּדָם) הָאבֶּען די יוּדִין נִיט גֶעקֶענְט אַוֶועקְנֶעמֶען דִי לַאנְד פוּן זֵיי (וְהֵבֵאתִי עֲלֵיהֶם כַּפְתּוֹרִים וְהִשְׁמִידוּם וַיֵּשְׁבוּ תַחְתָּם) הָט הקב"ה גֶעבְּרַאכְט דִי כַּפְתּוֹרִים אונ הָאבֶּן גֶעהַאט אַמִלְחָמָה מִיט דִי פְּלִשְׁתִּים אונ דִי כַּפְתּוֹרִים הָאבֶּען אַרוֹיסְגֶעטְרִיבֶּען דִי פְּלִשְׁתִּים פוּן זֵייעֶר לַאנְד אונ דִי כַּפְתּוֹרִים הָאבֶּען זִיךְ בַּזֶעצְט אִין זֵייעֶר לַאנְד (וְעַכְשָׁיו אַתֶּם מוּתָּרִים לְקָחְתָּהּ מִיָּדָם) אִיצְט מֶעגְט אִיר יוּדִין אַוֶועקְנֶעמֶען דִי לַאנְד פוּן דִי כַּפְתּוֹרִים: (כה) וְתַחַת הַשָּׁמָיִם. זָאגְט רש"י (לָמַד שֶׁעָמְדָה חַמָּה לְמֹשֶׁה בְּיוֹם מִלְחֶמֶת עוֹג) דֶר פָּסוּק לֶערְנְט אוּנְז וֶוען מֹשֶׁה הָאט גֶעהַאט מִלְחָמָה מִיט עוֹג אונ אִין מִיטֶען מִלְחָמָה אִיז גֶעקוּמֶן דִי צַייט דִיא זוּנְן זָאל אוּנְטֶערְגֵיין, אִיז דִי זוּנְן גֶעבְּלִיבֶּען שְׁטֵיין אונ נ[ישט] אוּנְטֶערְגֶעגַאנְגֶען בִּיז דִי מִלְחָמָה הָט זִיךְ גֶעעֶנְדִיגְט (וְנוֹדַע הַדָּבָר תַּחַת כָּל הַשָּׁמַיִם) אונ דִיא זַאךְ אִיז בֶּעוואוּסְט גֶעווארֶן צוּ אַלֶע מֶענְטְשֶׁן וָוס זֶענֶן אוּנְטֶער דֶעם הִימֶעל: (כו) וּמִמִּדְבַּר קְדֵמוֹת. מֹשֶׁה הָט גֶעזָאגְט (אַעַ"פּ שֶׁלֹּא צִוַּנִי הקב"ה לִקְר[א]

רש"י

ב אברהם לאבימלך לא יכלו ישראל להוציא ארצם מי[דם] והבאתי עליהם כפתורים והשמידום וישבו תחתם ועכ[שיו] אתם מותרים לקחתה מידם: (כה) תחת כל השמים (תענית כ וע"ז כה) למד שעמדה ג חמה למשה בי[ום] מלחמת עוג (ס"א סיחון) ונודע הדבר תחת כל השמים: (כו) ממדבר קדמות. אע"פ שלא צוני המקום ד לק[רא]

שפתי חכמים

ס' לה שפירושו ע"י שליח וכמו ויאמר אני חותנך יתרו וגומר וכמו ויאמר ליוסף הנה אביך חולה לאפוקי ל' וידבר הוא דבור של שבה פה אל פה כדכתיב פה אל פה אדבר בו אע"פ שלכאורה אחר הוא לשון קשה לגבי משה הוא לשון שבה כמו שאמר הקב"ה לא כן עבדי משה וגו' עיין בגמרא דתענית (דף ל') : ב רלונו לתרץ היאך מחובר קו[מו] סעו ועברו וגו' אקרא דלמעלה הימנו משום דכפתורי' השמידו העוים וישבו תחתם משום זה קומו וסעו ומתרץ מפני השבועה וגו': ג דכו[ותיה] הכא אחל תת וגו' וכתיב התם גבי יהושע ביום תת וגו' מה התם עמדה חמה אף הכא עמדה חמה: ד דאל"כ מאי קדמות ומ"ש

דעת זקנים מבעלי התוספות

לאו היא נמי אותו רפאים כי העמונים יקראו להם זמזומים ו[לא] נקראו רפאים כי אם מפני שרפאים ישבו בה: (כו) ממד[בר]

פירוש לתורת אלהים

הָאב אִיךְ גָאט גִיבְּרַאכְט אוֹיף זֵייא כַּפְתֹּרִים דִי כַּפְתֹּרִים הַיֹּצְאִים מִכַּפְתּוֹר וָוס זַייְנֶען אַרוֹיס גְגַאנְגֶען פוּן דֶער שְׁטָאט כַּפְתּוֹר הִשְׁמִידוּם וֶועלְכֶע הָאבֶּען זֵייא פַארְטִילִיגְט וַיֵּשְׁבוּ תַחְתָּם אונ זֵייא הָאבֶּען זִיךְ בַּאזֶעצְט אוֹיף זֵייעֶר אָרְט [עיין רש"י]: (כד) קוּמוּ סְעוּ שְׁטֵייט אוֹיף אונ צִיהְט וְעִבְרוּ אונ גֵייט אַרִיבֶּער דֶעם טַייךְ פוּן אַרְנוֹן רְאֵה זֶעה אִיךְ הָאב גִיגֶעבֶּן אִין דַיין הַאנְד דֶעם קֶענִיג פוּן חֶשְׁבּוֹן דֶער אֱמוֹרִי וְאֶת אַרְצוֹ אונ זַיין לַאנְד הָחֵל רָשׁ הֵייבּ זֵייא אָן צוּ פַר טְרַייבֶּן וְהִתְגָּר בּוֹ מִלְחָמָה אונ פַאנְג אָן מִי[ט] זֵייא אַשְׁטְרֵייט: (כה) הַיּוֹם הַזֶּה דֶעם טָאג אָחֵל [אַ]ה[ייב] וֶועל אִיךְ אָן הֵייבֶּן גֶעבֶּען פַּחְדְּךָ וְיִרְאָתְךָ דַיין אַנְגְס[ט] אונ דַיין פָארְכְט עַל אוֹיף דִי פֶעלְקֶער וָוס זֵייא זֶע[נֶען] תַּחַת אוּנְטֶער דֶעם גַאנְצֶען הִימֶל אֲשֶׁר וָוס וִויא זֵיי[א] וֶועלֶן נָאר הֶערֶן דַיין נָאמֶען וְרָגְזוּ וְחָלוּ וֶועלֶען זֵיי[א] צִיטֶערֶען אונ וֶועלֶען זִיךְ פִירְכְטֶען פַאר דִיר (כו) וָאֶשְׁלַח אונ אִיךְ הָאב גֶעשִׁיקְט מַלְאָכִי[ם] גֶעזַאנְדְטֶע פוּן דֶער מִדְבָּר קְדֵמוֹת צוּא סִיח[וֹן]

רפאים תחשב אף הוא רפאים
ישבו בה לפנים והעמנים יקראו
להם זמזמים: כא עם גדול ורב ורם
כענקים וישמדם יהוה מפניהם
ויירשם וישבו תחתם: כב כאשר
עשה לבני עשו הישבים בשעיר
אשר השמיד את החרי מפניהם
ויירשם וישבו תחתם עד היום
הזה: כג והעוים הישבים בחצרים
עד עזה כפתרים היצאים מכפתר

א מתחשבא אף
גבראי יתיבו בה
קדמין ועמונאי קרן
ן חשבני: כא עם
וסגי ותקיף כגבריא
נון יי מקדמיהון
רכנון ויתיבו
תריהון: כב כמא די
לבני עשו דיתבין
עיר די שצי ית
אי מקדמיהון
רכנון ויתיבו
תריהון עד יומא
ן: כג ועואי דיתבין
פיח עד עזה קפוטקאי
קו מקפוטקיא שצנון

א והעוים חולין ס:

רשב"ם

לאברהם בין הבתרים שכתוב שם את החתי ואת הפרזי ואת הרפאים: א נחשב כרפאים ואעפ"כ נפלו לפניהם ונצחום; וכלי שכן שאתם : תחשב. אבל לא נקראת ארץ רפאים כי אם ממלכת עוג בבשן בה ל-נינו ההוא יקרא ארץ רפאים כלומר הוא רפאים שנאמר בין ט ולכך ירשום ישראל: (כג) בפרק אלו טריפות בגמרא עוים מתימן ולמה נקראו עוים שעיוו את מקומם. ד"א שאיוו לאלהות הרבה ואל"ף מתחלפת בעי"ן. ד"א שכל הרואה אותם אוחזתו עוית פי' חולי ששמו כן. ובבראשית רבה עוים שהצדו (נ"ל שלדו את העולם ושהולדו וכו'. ופי' החריבו העולם בזמנם וגרמו שיחרב לעתיד כמבול) את העולם והוצדו מן העולם וגרמו לעולם שיצוד הה"ד עוה עוה עוה אשימנה. ר' אלעזר בר' שמעון אומר שהיו בקיאין בעפרות כנחש. תמן צווחין לחויא עויא: כפתורים היוצאים מכפתור השמידום וישבו תחתם. אף אתם תדעו כי הקב"ה ינחילכם

רש"י

אים תחשב. ארץ רפאים נחשבת אף היא לפי פאים ישבו בה לפנים אבל לא זו היא שנתתי לאברהם: והעוים היושבים בחצרים וגו'. (חולין ס) עוים שתים הם שעוהם הם נחשבים בס' יהושע שנאמר פע יג) חמשת סרני פלשתים העזתי והאשדודי קלוני והגתי והעקרוני והעוים. ומפני השבועה שנשבע

דעת זקנים מבעלי התוספות

והעוים היושבים בחצרים עד עזה. עתה מפרש היכן . והעוים כמו והחוים והעי"ן והחי"ת מתחלפות והחוים רצו לידע היכן הם בחצרים הם יושבים כי לא היו חוששין בערי חומה לפי שהיו גבורים וארץ רפאים היא ממלכת כדכתיב ההוא יקרא ארץ רפאים היא שנתתי לאברהם ם באו ורשו אותה אבל ארץ מואב שנטלו מן האימים גדולים כענקים. ורפאים אינו אותו רפאים שנתתי לאברהם כי המואבים יקראו כו' וגם ארץ בני עמון שלקחו מן הזמזומים

בית יהודא

תחשב אף היא), די לאנד ווערט אויך גערעכנט צו דיא רפאים (לפי שהרפאים ישבו בה לפנים) נוייל אמאהל האבן די רפאים געוואהנט אין דעם לאנד (אבל לא זו היא שנתתי לאברהם) אבער דס איז ניט די לאנד רפאים וואס איך האב געגעבן צו אברהם: (כג) (והעוים היושבים בחצרים וגו'). זאגט רש"י (עוים מפלשתים הם) די פאלק עוים זענען פון פלשתים (שעמהם הם נחשבים בספר יהושע) ווארום אין ספר
ע ווערן די עוים גערעכונט צו זאמען מיט די פלשתים (שנאמר) ווארום עס שטייט אין פסוק (חמשת סרני פלשתים)
ינף שרים פון פלשתים, דאס זענען זיי העזתי והאשדודי והגתי והעקרוני והעוים (ומפני השבועה שנשבע אברהם

שפתי חכמים

נאמר וידבר אלי כמ"ש הכא אלא וידבר סתם שאינו לשון חבה מלאתי בשם מהרי"ן. וא"ת והא בפרשת בהעלותך פירש רש"י על פסיק ותדבר מרים הוא ל' עז ואינו ל' חבה וי"ל דכל מקום דכתיב וידבר ה' שם הויה הוא דבור של חבה אע"פ שהוא עז הוא חבה יתירה נודעת לו ולא ויאמר ה' דמלינו לפרש ויאמר ה' ע"י שליח כמו ויאמר

פיקוש לתורת אלהים

די רפאים רפאים ווארום די רפאים זענען דארטן
ער געזעסן אבער עס איז ניט די לאנד פון דיא
אים וואס איך האב גיגעבן צו אברהם והעמונים
די עמונים האבען זייא אן גירופען זמזומים:
) עם גדול דס איז אגרוסע פאלק ורב מיט אפולע
מטשין אונ הויך ווי די ריזין וישמידם, נאר גאט
זיי גימאכט פר טיליגן מפניהם דורך דיא בני
ויירשום אונ זיי האבן זיי פר טריבען אונ זייא
בן זיך בזעצט אויף זייער ארט: (כב) כאשר אזו
גאט הט גיטאן צו עשו'ס קינדר היושבים וואס
זיי זיצן אין שעיר אשר וואס ער הט גימאכט פאר
טיליגן דעם חורי מפניהם דורך זיי ויירשום אונ דיא
עשו'ס קינדר האבן זיי פר טריבן וישבו אונ זייא
האבן זיך בזעצט אויף דעם ארט פון חורי עד היום
ביז היינטיגן טאג אזו הט ער גימאכט פר טיליגן
דיא זמזומים דורך לוט'ס קינדער אונ נאך דעם
האבן זיך לוט'ס קינדר באזעצט אויף דעם ארט
פון דיא זמזומים: (כג) והעוים אונ דיא פאלק פון
עוים וואס שטאמען פון פלשתים היושבים בחצרים
וואס זייא זיצען אין חצרים עד ביז עזה [פיין ופ"ו]

יַד־יְהוָה הָיְתָה בָּם לְהֻמָּם מִקֶּרֶב
הַמַּחֲנֶה עַד תֻּמָּם׃ טז וַיְהִי כַאֲשֶׁר־
תַּמּוּ כָּל־אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה לָמוּת
מִקֶּרֶב הָעָם׃ ס יז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֵלַי
לֵאמֹר׃ יח אַתָּה עֹבֵר הַיּוֹם אֶת־גְּבוּל
מוֹאָב אֶת־עָר׃ יט וְקָרַבְתָּ מוּל בְּנֵי
עַמּוֹן אַל־תְּצֻרֵם וְאַל־תִּתְגָּר בָּם כִּי
לֹא־אֶתֵּן מֵאֶרֶץ בְּנֵי־עַמּוֹן לְךָ יְרֻשָּׁה
כִּי לִבְנֵי־לוֹט נְתַתִּיהָ יְרֻשָּׁה׃ כ אֶרֶץ־

קֳדָם יְיָ הֲוָת בְּה
לְשֵׁיצָיוּתְהוֹן מִגּוֹ מַשְׁרִית
עַד דִּשְׁלִימוּ: טז וַהֲוָ
כַּד שְׁלִימוּ כָּל גֻּבְר
מְגִיחֵי קְרָבָא לְמְמ
מִגּוֹ עַמָּא: יז וּמַל
יְיָ עִמִּי לְמֵימָר: יח אַ
עָבַר יוֹמָא דֵין יָת תְּחוּ
מוֹאָב יָת לְחָיָת: יט וְתִקְרַ
לָקֳבֵל בְּנֵי עַמּוֹן לָ
תְּצוּר עֲלֵיהוֹן וְלָ
תִתְגָּרֵי לְמֶעְבַּד עִמְּה
קְרָב אֲרֵי לָא אֶתֵּ
מֵאַרְעָא בְנֵי עַמּוֹן לָ
יְרֻתָּא אֲרֵי לִבְנֵי לו
יְהַבְתַּהּ יְרֻתָּא: כ אַרְעָ

תו"א ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה תענית ל ב"ב קכא: וידבר ה' אלי תענית שם ב"ב שם: אל תצרם ואל תתגר בם נזיר כג. ב"ק לח הוריות יא:

רשב"ם

ושוב אינו קורא אותם אנשי המלחמה כי על פי הקב"ה נלחמו ואותם נכנסו לארץ כי לא היו בני כ' בעת המלחמה הראשונה בשנה ב' כשנלחמו [כשנשלחו] המרגלים: (יט) כי לבני לוט. בשביל שהיה קרובו של אברהם וכל ש אתם שבני אברהם אתם: (כ) ארץ רפאים תחשב אף הוא. כמו רפא

ביּת יהודא

אֵייבּיג (כִּלּוֹמַר) מֶען מֵיינְט הקב"ה הָט גֶעזָאגְט (נָתַתִּי בָּהֶם כֹּחַ שֶׁיִּהְיוּ מוֹרִישִׁים אוֹתָם וְהוֹלְכִים) אִיךְ הָאבּ גֶעגֶעבֶּען כֹּחַ אִין דִּי קִינְדֶער פוּן עֵשָׂו זַיי זָאלֶען קֶענֶען יַרְשְׁנֶען דִּי לַאנְד שֵׂעִיר אוֹיף אֵייבִּיג בִּיז זַיי וֶועלֶען קֶענֶען דִּי לַאנְד אַיינְנֶעמֶען אִין גַאנְצֶען: (טו) וְהָיְתָה בָּם). דִּי הַאנְט פוּן הקב"ה אִיז גֶעוֶוען אִין אֵייעֶרע אַלְטֶערֶען מֶען זָאל זֵייא גֶעשְׁווינְט פַּארְטוּמְלֶען אִין דִּי פֶערְצִיג יָאהְר זַיי זָאלֶען נִיט זִינְדִיגֶען מֶער (שֶׁלֹּא יִגְרְמוּ לִבְנֵיהֶם עוֹד לְהִתְעַכֵּב בַּמִּדְבָּר) זֵייא זָאלֶען נִיט מַאכֶען מִיט זֵייעֶרע זִינְד זֵייעֶרע קִינְדֶער זָאלֶען דַארְפֶען לֵיינְגֶער זַיין אִין דֶר מִדְבָּר: (טז) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר תַּמּוּ כָּל אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה). וֶוען אַלֶע מִלְחָמָה מֶענְטְשֶׁען (כְּבָן עֶשְׂרִים שָׁנָה הַיּוֹצְאִים בַּצָּבָא) וָוס זֶענֶען פוּן צְוַואנְצִיג יָאהְר אוּנ וַוייטֶער וָואס גֵייעֶן אִין אַמִּלְחָמָה, זֶענֶען אַלֶע גֶעשְׁטָארְבֶּען אִין דֶער מִדְבָּר, נָאכְדֶעם (יז) וַיְדַבֵּר ה' אֵלַי וגו'). הָאט הקב"ה גֶערֶעט צוּא מִיר (אֲבָל מִשִּׁלּוּחַ הַמְרַגְּלִים עַד כָּאן) אָבֶּער פוּן דִּי צֵייט וָוס מֶען הָאט גֶעשִׁיקְט דִּיא מְרַגְּלִים בִּיז אִיצְט (לֹא נֶאֱמַר בְּפָרָשָׁה וַיְדַבֵּר) שְׁטֵייט נִיט אֲפִילוּ אִין אֵיין פָּרָשָׁה דָעם וָוארְט וַיְדַבֵּר (אֶלָּא וַיֹּאמֶר) נָאר עֶס שְׁטֵייט וַיֹּאמֶר וֶועס שְׁטֵייט נִיט וַיְדַבֵּר ה' נָאר עֶס שְׁטֵייט וַיֹּאמֶר ה'ו (לְלַמֶּדְךָ) דִּיךְ צוּ לֶערְנֶען (שֶׁכָּל ל"ח שָׁנָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל נְזוּפִים בַּמִּדְבָּר) דִּיא גַאנְצֶע אַכְט אוּנ דְרַייסִיג יָאהְר וָוס דִי יוּדִין זֶענֶען גֶעוֶוען בַּיי הקב"ה וִויא אִין חֵרֶם אִין דֶר מִדְבָּר (לֹא נִתְיַחֵד עִמּוֹ הַדִּבּוּר בְּלָשׁוֹן חִבָּה פָּנִים אֶל פָּנִים בְּיִשּׁוּב הַדַּעַת) הָאט הקב"ה נִיט גֶערֶעט מִיט מֹשֶׁה מִיט לִיבְּשַׁאפְט אַפָּנִים גֶעגֶען אַפָּנִים בֶּערוּהִיגְט: (יח) וְאַתָּה עוֹבֵר הַיּוֹם אֶת גְּבוּל מוֹאָב וְקָרַבְתָּ אֶל מוּל בְּנֵי עַמּוֹן זָאגְט רַשִׁ"י (מִכַּאן שֶׁאֶרֶץ עַמּוֹן לְצַד צָפוֹן) פוּן דַאנֶעט וֵוייסֶען מִיר אַז דִיא לַאנְד פוּן עַמּוֹן אִיז אִין צָפוֹן זַייט: (כ) וְאֶרֶץ רְפָאִ

רש"י

נתתי בהם כח שיהיו מורישים אותם והולכים: (טו) היתה בם. למהר ולהומם בתוך מ' שנה שלא יגרמו לבניהם עו להתעכב במדבר: (טז) ויהי כאשר תמו וגו' (יז) וידבר ה' אלי וגו'. אבל משלוח המרגלים עד כאן ל נאמר בפ' (וז) וידבר א אלא ויאמר ללמדך שכל ל"ח שנה שה ישראל נזופים לא נתייחד עמו הדבור בל' חבה פנים אל פני וישוב הדעת ללמדך שאין השכינה שורה על הנביאים אל בשביל ישראל: אנשי המלחמה. מבן כ' שנה היוצאים כלב (יח) אתה עובר היום את גבול מואב וגו' וקרב מול בני עמון וגו'. מכאן שארץ עמון לצד צפון: (כ) אר

שפתי חכמים

דנקרא: אמים ומפרש כענקים הנקראים רפאים על שם וכו' שלא האמים ני שראה אותם ידיו מתרפות מ"ה נקראו אמים ע"ש אימתם וכו' כך נפרש רש"י חבורו של קרא: ש שכל הדברים ההווים תמיד נופל בם ל' עתיד ועבר אבל אותם דברים שאינן אלא לפי שעה כ יפיר מוכרח לפרש על המחשבה. הרא"ם: ת דכל זמן שאחד מ קיים לא באו בניסם לארץ: א ה"פ לא נאמר וידבר בלשון חבה של

פירוש לתורת אלהים

דֶר מַחֲנֶה עַד תֻּמָּם בִּיז זַיי זַיינֶען אַלֶע גֶשְׁטָארְבֶּען [ע' רמ"ין]: (טז) וַיְהִי אוּנ עֶס אִיז גֶוועֶן אַז עֶס הָאבֶּען זִיךְ גֶעעֶנְדִיגְט אַלֶע מֶענְטְשֶׁן וָוס זַיינֶען גֶוועֶן גֶצֵיילְט צוּ דֶר מִלְחָמָה צוּ שְׁטַארְבֶּן פוּן דֶעם פָאלְק: (יז) וַיְדַבֵּר יְיָ הָט גָאט צוּ מִיר גֶרֶעט לֵאמֹר אַזוֹ צוּ זָאגֶן: (יח) אַתָּה דוּ וֶועסְט הַיינְט אַרִיבֶּער גֵיין אֶת גְּבוּל מוֹאָב דֶעם גְרֶענֶעץ פוּן מוֹאָב אֶת עָר דֶם לַאנְד עָר: (יט) וְקָרַבְתָּ אוּנ דוּ וֶועסְט גְנֶעהֶנֶן מוּל בְּנֵי אַקֶעגֶן דִי קִינְדֶר פוּן עַמּוֹן אַל תְּצוּרֵם זָאלְסְטוּ זֵיי נִיט בַּלֶעגֶערֶן וְאַל תִּתְגָּר אוּנ דוּ זָאלְסְט דִי מִיט זֵיי נִיט רֵייצִין כִּי לֹא אֶתֵּן וָוארוּם אִיךְ וֶועל נִי גֶעבֶּען מֵאֶרֶץ פוּן דֶעם לַאנְד פוּן עַמּוֹן לְךָ צוּא דִי יְרוּשָּׁה פַר אֵיין אַרְב כִּי דֶען צוּ דִיא קִינְדֶער פוּן לוֹ נְתַתִּיהָ הָאבּ אִיךְ דָס גִיגֶעבֶּן אַיְרוּשָּׁה: (כ) אֶרֶץ דִי לַאנְד פוּן עַמּוֹן וֶוערְט אוֹךְ גִירֶעכֶנְט פַר דִי לַאנְ

יב וּבְשֵׂעִיר יָשְׁבוּ הַחֹרִים לְפָנִים
וּבְנֵי עֵשָׂו יִירָשׁוּם וַיַּשְׁמִידוּם
מִפְּנֵיהֶם וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתָּם כַּאֲשֶׁר
עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לְאֶרֶץ יְרֻשָּׁתוֹ אֲשֶׁר־
נָתַן יְהוָה לָהֶם׃ יג עַתָּה קֻמוּ
וְעִבְרוּ לָכֶם אֶת־נַחַל זָרֶד וַנַּעֲבֹר
אֶת־נַחַל זָרֶד׃ יד וְהַיָּמִים אֲשֶׁר־
הָלַכְנוּ ׀ מִקָּדֵשׁ בַּרְנֵעַ עַד אֲשֶׁר־
עָבַרְנוּ אֶת־נַחַל זֶרֶד שְׁלֹשִׁים
וּשְׁמֹנֶה שָׁנָה עַד־תֹּם כָּל־הַדּוֹר
אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה מִקֶּרֶב הַמַּחֲנֶה
כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לָהֶם׃ טו וְגַם

...ון אִמְּתָנֵי: יב וּבְשֵׂעִיר
...יבוּ חֹרָאֵי מִלְּקַדְמִין
...נֵי עֵשָׂו תָּרֵכְנּוּן
...צֵינּוּן מִקֳּדָמֵיהוֹן
...תִיבוּ בְּאַתְרֵיהוֹן כְּמָא
...עֲבַד יִשְׂרָאֵל לַאֲרַע
...תֵהּ דִּיהַב יְיָ לְהוֹן:
כְּעַן קוּמוּ וְעִבָרוּ לְכוֹן
נַחְלָא דְזָרֶד וַעֲבַרְנָא
נַחְלָא דְזָרֶד: יד וְיוֹמַיָּא
...הַלֵּכְנָא מֵרְקַם גֵּיאָה
... דִּי עֲבַרְנָא יָת נַחְלָא
...ד תְּלָתִין וְתַמְנֵי שְׁנִין
... דְּסַף כָּל דָּרָא
...רֵי מְגִיחֵי קְרָבָא מִגּוֹ
...שְׁרִיתָא כְּמָא דִּי קַיֵּים
לְהוֹן: טו וְאַף מְחָא מִן

רשב"ם

...כאשר עשה ישראל. וגם זה כתב משה להודיע לישראל שלא ידאגו ... אם לאומות הללו נתן נחלה לכבוד אבותינו כל שכן שיקיים ...אל לתת להם נחלת עמים שנשבע לאבות: (יד) והימים אשר הלכנו מקדש ... ממקום שילוח מרגלים שלשים ושמנה שנה. כי בשנה שניה שלח ...ים: אנשי המלחמה. בני עשרים שנה יוצאי צבא. ואני הצעיר אומר ... המלחמה היו אותם שנא' בהם ויעפילו לעלות אל ראש ההר כמו שאמר ותחגרו איש את כלי מלחמתו. ומשה אמר להם לא תעלו ולא תלחמו וכן ביהושע הוא אומר כי ארבעים שנה הלכו בני ישראל במדבר עד תם כל הגוי אנשי המלחמה היוצאים ממצרים אשר לא שמעו בקול ה' אשר נשבע ה' להם לבלתי הראותם את הארץ אשר וגו'. ולפיכך קורא אותם אנשי המלחמה ואינו אומר אנשי מלחמה סתם כי אם אנשי המלחמה הידועים לנו שעברו על פי הקב"ה אבל על הנשארים שנלחמו עם סיחון

רש"י

...רים ונתתים לבני עשו: (יג) יירשום. ל' הווה כלומר

בית יהודא

נוייל זייער מורא איז געווען אויף די מענטשן, מענטשען האבן פר זיי מורא געהאט (וכן ובשעיר ישבו החורים ונתתים ... עשו) אין לאנד שעיר האבען אמאהל געוואהנט דיא חורים, אונ איך האב זייער לאנד געגעבן צו דיא קינדער ... עשו: (יב) ויירשום, זאגט רש"י (לשון הוה) אשטענדיגקייט, יירשום איז דערטייטש זיי וועלען זיי ירשנען אויף

שפתי חכמים

...הם אחד מהם נקרא רפאים אם כן סבור אתה שזו רפאים ר"ל ...שישבו שם אמים זו רפאים הם שנתתי לאברהם אבל לא תעלה על ...ך כך ומפרש והולך לפי שאמים שהם רפאים ישבו בה לפנים אבל לא זו היא כי אותן רפאים ר"ל שישבו בו כבר הורשתי מפני בני לוט והושבתי בני לוט תחתם וכיון דלאו ארץ רפאים היא למה נקרא רפאים ומפרש דרפאים היו נחשבים אותם אמים והיאך נקראו רפאים כיון

פירוש לתורת אלהים

... גרופען רפאים כענקים אזוי וויא דיא ריזען ...רען אן גערופען רפאים והמואבים אונ דאס ...לק מואבים יקראו רופען זייא אמים [עיין רש"י]: ...) ובשעיר אונ אין שעיר איז דאס פאלק חורים ...יער גזעסן ובני עשו אונ די קינדר עשו האבן זיי ...טריבן וישמידום אונ זיי האבן זיי פאר טיליגט ...בו אונ זייא האבן זיך בזעצט אויף זייער ארט ...ער אזו ווי די יודן האבן גטאן לארץ צו די לאנד ... זיי האבן גערשת אשר וואס גאט הט זיי גגעבן ...: האבן פר טריבן די פעלקר וואס זיי האבן דארטן ...יער גיוואנט אזו האבן די קינדר פון עשו פאר ...יבן דעם הורי וואס ער האט פריער גוואנט אין ...ם לאנד וואס גאט הט זיי גגעבן פר אירושה: (יג) עתה יעצט שטייט אויף אונ גייט אריבר את נחל זרד דעם טייך וואס הייסט זרד ונעבור אונ מיר זענן אריבר גיגאנגען דעם טייך זרד: (יד) והימים אונ די טעג וואס מיר זענען גגאנגן פון קדש ברנע עד אשר ביז מיר זענן אריבר גגאנגן את נחל זרד דעם טייך זרד שלשים הט גדויערט אכט אונ דרייסיג יאר עד תם ביז עס איז אום גשטארבן דר גאנצר דור אנשי המלחמה פון די וואס מען הט זיי גירעכנט פייהיג צו דר שטרייט דם הייסט פון אזעלכע וואס זענען אלט צוואנציג יאר אונ העכר מקרב המחנה פון דער מחנה כאשר אזו וויא גאט האט גשווארן אז זיי זאלן אום שטארבן אין דר מדבר: (טו) וגם אונ דר שלאק פון גאט איז אויך גוועזן אין זיי להמם צו פר טיליגן זיי פון

מִלְחָמָה כִּי לֹא־אֶתֵּן לְךָ מֵאַרְצוֹ יְרֻשָּׁה כִּי לִבְנֵי־לוֹט נָתַתִּי אֶת־עָר יְרֻשָּׁה׃
י הָאֵמִים לְפָנִים יָשְׁבוּ בָהּ עַם גָּדוֹל וְרַב וָרָם כַּעֲנָקִים׃
יא רְפָאִים יֵחָשְׁבוּ אַף־הֵם כָּעֲנָקִים וְהַמֹּאָבִים יִקְרְאוּ לָהֶם אֵמִים׃

אונקלוס

לְמֶעְבַּד עִמְּהוֹן קְרָב אֲרֵי לָא אֶתֵּן לָךְ מֵאַרְעֵהּ יְרֻתָּא אֲרֵי לִבְנֵי לוֹט יְהָבִית יָת לְחָיַת יְרֻתָּא׃
י אֵימְתָנֵי מִלְּקַדְמִין יְתִיבוּ בַהּ עַם רַב וְסַגִּי וְתַקִּיף כְּגִבָּרַיָּא׃
יא גִּבָּרָאֵי מִתְחַשְׁבִין אַף אִנּוּן כְּגִבָּרָאֵי וּמוֹאָבָאֵי יְקָרַ[ן]

תו"א כי לבני לוט. קידושין יח:

בית יהודא

הקב"ה הָט נָאר גֶעבָּאטֶען דִי יוּדִין זַייא זָאלֶען נִיט מַאכֶען אַמִלְחָמָה מִיט מוֹאָב (אֲבָל מְיָרְאִים הָיוּ אוֹתָם) אָבֶּער דִי יוּדִין הָאבֶּען גֶעמֶעגְט מַאכֶען אַמוֹרָא אוֹיף דִי מוֹאָבִים (וְנִרְאִים לָהֶם כְּשֶׁהֵם מְזוּיָּנִים) אוּנ דִי יוּדִין זֶענֶען גְזֶעהְן גֶעוָוארֶן צוּ דִי מוֹאָבִים וֶוען זַייא זֶענֶען גֶעוֶוען אָנְגֶעטאהְן מִיט גֶיוֶוער, דִי מוֹאָבִים זָאלֶען מֵיינֶען אַז דִי יוּדִין ווִילֶען מִיט זֵיי מַאכֶען אַמִלְחָמָה (לְפִיכָךְ כְּתִיב) דֶרִיבֶּער שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (וַיָּגָר מוֹאָב מִפְּנֵי הָעָם) מוֹאָב הָט מוֹרָא גֶעהַאט פַאר דֶעם פָאלְק יוּדִין (שֶׁהָיוּ שׁוֹלְלִים וּבוֹזְזִים אוֹתָם) דִי יוּדִין הָאבֶּען גֶערוֹיבְּט פוּן מוֹאָב זַייעֶר פַארְמֶעגֶען (שָׁלָל אִיז רוֹיבּ פוּן טַייעֶרֶע זַאכֶען, בָּז אִיז רוֹיבּ פוּן פְּרָאסְטֶע זַאכֶען) (אֲבָל בִּבְנֵי עַמּוֹן נֶאֱמַר) אָבֶּער אוֹיף דִי קִינְדֶער פוּן עַמּוֹן הָט הקב"ה גֶעזָאגְט צוּ דִי יוּדִין (וְאַל תִּתְגָּר בָּם שׁוּם גֵּרוּי) אִיר זָאלְט אַייךְ נִיט רֵייצְן מִיט עַמּוֹן אוּנ אִיר זָאלְט אוֹיף זַייא קַיין מוֹרָא מַאכֶען (בִּשְׂכַר צְנִיעוּת אִמָּם) וַוייל זֵייעֶר מוּטֶער הָט זִיךְ גֶעשֶׁעמְט (שֶׁלֹּא פִרְסְמָה עַל אָבִיהָ) זִיא הָט נִיט גֶעזָאגְט פַאר מֶענְטְשֶׁן אַז זִיא הָט גֶעבָּארֶען דֶעם קִינְד פוּן אִיר פָאטֶער (כְּמוֹ שֶׁעָשְׂתָה הַבְּכִירָה) וִויא דִי אֶלְצְטֶע הָט גֶעטָאן (שֶׁקָּרְאָה שֵׁם בְּנָהּ מוֹאָב) זִיא הָאט גֶערוּפֶן דֶעם נָאמֶען פוּן אִיר זוּהְן מוֹאָב וּמֵאָב עֶר אִיז גֶעבָּארֶן פוּן מַיין פָאטֶער, אָבֶּער דִי יִינְגֶערֶע הָט גֶערוּפֶן דֶעם נָאמֶען פוּן אִיר זוּהְן עַמּוֹן, עֶר אִיז גֶעבָּארֶען פוּן אֵיינֶעם פוּן מַיין פָאלְק: וְעָר. (שֵׁם הַמְּדִינָה) עָר אִיז דֶער נָאמֶען פוּן דִי לַאנְד וָוס הקב"ה הָט זִיא גֶגֶעבְּן צוּ מוֹאָב: (י) וְהָאֵמִים לְפָנִים וגו') זָאגְט רש"י הקב"ה הָאט גֶעזָאגְט צוּ מֹשֶׁה (אַתָּה סָבוּר) דוּ מֵיינְסְט (שֶׁזּוּ אֶרֶץ רְפָאִים שֶׁנָּתַתִּי לוֹ לְאַבְרָהָם) דָאס אִיז דִיא לַאנְד רְפָאִים וָוס אִיךְ הָאבּ גֶעגֶעבְּען צוּ אַבְרָהָם (לְפִי שֶׁהָאֵמִים שֶׁהֵם רְפָאִים יָשְׁבוּ בָהּ לְפָנִים) וַוייל דִי אֵמִים וָוס זֶענֶען אוֹיךְ רְפָאִים הָאבֶּען גְעוואוֹהְנְט אִין דִי לַאנְד (אֲבָל לֹא זוּ הִיא) אָבֶּער דָאס אִיז נִיט דִי לַאנְד (כִּי אוֹתָן רְפָאִים הוֹרַשְׁתִּי מִפְּנֵי בְּנֵי לוֹט) וָוארוּם דִי רְפָאִים הָאבּ אִיךְ פַארְטְרִיבֶּען פַר דִי קִינְדֶער פוּן לוֹט (וְהוֹשַׁבְתִּים תַּחְתָּם) אוּנ אִיךְ הָאבּ בַּאזֶעצְט דִיא קִינְדֶער פוּן לוֹט אִין זַייעֶר לַאנְד אוֹיף דֶעם אָרְט פוּן דִיא אֵמִים: (יא) וּרְפָאִים יֵחָשְׁבוּ וגו') מֶען מֵיינְט (רְפָאִים הָיוּ נֶחְשָׁבִין אוֹתָן אֵמִים) דִי אֵמִים זֶענֶען גְוֶוען גֶערֶעכְנְט צוּ דִיא רְפָאִים (כַּעֲנָקִים הַנִּקְרָאִים רְפָאִים) אַזוֹי וִויא דִי רִיזֶען וָוס וֶוערֶען גֶערוּפֶן רְפָאִים פַאר וָוס הָט מֶען זֵיי גֶערוּפֶען רְפָאִים (עַל שֵׁם שֶׁכָּל הָרוֹאֶה אוֹתָם יָדָיו מִתְרַפּוֹת) וַוייל וֶועלְכֶער מֶענְטְשׁ עֶס הָאט זֵיי גֶעזֶעהְן זֶענֶען אִים שְׁוַואךְ גֶעוָוארֶען זַייגֶע הֶענְט פוּן שְׁרֶעק (אֵמִים) הָט מֶען זֵיי גֶערוּפֶן (עַל שֵׁם שֶׁאֵימָתָם מוּטֶלֶת עַל הַבְּרִיּוֹת

רש"י

אסר להם על מואב אלא מ מלחמה אבל מיראים היו אותם ע ונראים להם כשהם מזויינים לכך כתיב (במדבר כב) ויגר מואב מפני העם שהיו שוללים ובוזזים אותם אבל בבני עמון נאמר ואל תתגר בם שום גרוי פ בשכר צניעות אמם שלא פרסמה על אביה כמו שעשתה הבכירה שקראה שם צ בנה מואב: ער. שם ק המדינה: (י) האמים לפנים וגו'. אתה סבור שזו ארץ רפאים שנתתי לו לאברהם ר לפי שהאמים שהם רפאים ישבו בה לפנים אבל לא זו היא כי אות[ם] רפאים הורשתי מפני בני לוט והושבתים תחתם: (יא) רפאים יחשבו וגו'. רפאים היו נחשבים אותם אמים כענקים הנקראים רפאים ע"ש שכל הרואה אותם ידיו מתרפות: אמים. ע"ש שאימתם מוטלת על הבריות וכן וכשעיר ישב[ו]

שפתי חכמים

משמע שהפנייה מורה על הפיכת פניהם לצד צפון ואע"פ שלא צוה כן רק לאחר עבור כל רוח דרומית של מואב מ"מ כשראו שלא אבה אדום הניחוהו והלכו כל רוח דרומית של מואב ואח"כ פנו לצד צפון כמו שנצטוו בהיותם בדרום של אדום והלכו כל רוח מזרחית של מואב ומלאו את ארץ סיחון ועוג כשהיו במזרח גבול ארץ ישראל וכו'. הרא"ם: מ דק"ל לא הל"ל אלא ואל תתגרו בם מלחמה ל"ל דהא בבני עמון לא נאמר אלא אל תתגרו בם סתם ומתרץ שלא אסר כו': ע ר"ל ישראל היו מיראים את המואבים: פ דהא לא כתיב מלחמה: צ ר"ל מאב שהוא לשון פריצות: ק דאי ר"ל עיר היה מפרש עיר פלונית: ר רצ"ל מה בא הכתוב להודיענו במה שאמר האמים לפנים ישבו בה וגומר ומתרץ אתה סבור וכו' כלומר הז' אומות שנתתי

דעת זקנים מבעלי התוספות

שנתן הקב"ה לאברהם דכתיב את הקיני ואת הקנזי וגו' ואת החתי ואת הפרזי ואת הרפאים וכן כתיב במואב רפאים יחשבו אף הם סבורים והושבים בני אדם שהיא ארץ רפאים ואינ[ו] כן כי המואבים יקראו להם אימים שאימתם מוטלת ע[ל] הבריות ואין להם דין בארצם. ובעמון כתיב ארץ רפאים תחשב גם היא כלו' אף היא סבורין היו בני אדם שהיא אר[ץ] רפאים ואינו כן כי אם העמונים יקראו להם זמזמים על ש[ם] שהיו בעלי מחשבות ותחבולות וכל אלו עם רב וגדול ור[ם] כענקים ולפי שבטחו בחכמתם ובגבורתם היו מורדין בהקב"ה והוא השמידם ומסרם ביד חלשים מהם. אבל שאר האומות שלא היה להם לישראל שום טענה על ארצם לא הוצרכו להזהיר

פירוש לתורת אלהים

און גָאט הָט גְזָאגְט צוּ מִיר אַל תָּצַר אֶת מוֹאָב דוּ זָאלְסְט נִיט בֶּעלַאגֶערֶען מוֹאָב וְאַל תִּתְגָּר בָּם מִלְחָמָה און דוּא זָאלְסְט נִיט פַארְפִירֶען מִיט זֵיי אַשְׁטְרַייט כִּי וָוארוּם אִיךְ וֶועל דִיר נִיט גֶעבֶּן מֵאַרְצוֹ פוּן זַיין לַאנְד קֵיין אַרְבּ כִּי לִבְנֵי לוֹט דֶען צוּ דִי קִינְדֶער פוּן לוֹט נָתַתִּי הָאבּ אִיךְ גְגֶעבֶּן דִי לַאנְד עָר פַר אֵיין אַרְבּ: (י) הָאֵמִים דִי פָאלְק אֵמִים זֶענִין פְרִיעֶר אִין אִיר גְוֶועסִין [עיין רש"י] עַם גָּדוֹל דָאס פָאלְק פוּן דִי אֵמִים אִיז אַגְרוֹס פָאלְק וְרַב אוּן רַייךְ אִין מֶענְטְשִׁין אוּן הוֹיךְ אַזוֹ וִויא דִ[י] רִיזֶן: (יא) רְפָאִים דָם פָאלְק פוּן אֵמִים וֶוערִין און[...]

יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בֵּרַכְךָ בְּכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶךָ יָדַע לֶכְתְּךָ אֶת־הַמִּדְבָּר הַגָּדֹל הַזֶּה זֶה ׀ אַרְבָּעִים שָׁנָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ לֹא חָסַרְתָּ דָּבָר׃
ח וַנַּעֲבֹר מֵאֵת אַחֵינוּ בְנֵי־עֵשָׂו הַיֹּשְׁבִים בְּשֵׂעִיר מִדֶּרֶךְ הָעֲרָבָה מֵאֵילַת וּמֵעֶצְיֹן גָּבֶר ס פסקא באמצע פסוק וַנֵּפֶן וַנַּעֲבֹר דֶּרֶךְ מִדְבַּר מוֹאָב׃
ט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אַל־תָּצַר אֶת־מוֹאָב וְאַל־תִּתְגָּר בָּם

י אֱלָהָךְ בָּרְכָךְ בְּכָל בַד יְדָךְ סַפֵּק לָךְ רְכָּךְ בְּמֵהָכָךְ לְמַדְבְּרָא בָּא הָדֵין דְּנַן אַרְבְּעִין נִין מֵימְרָא דַייָ אֱלָהָךְ סַעֲדָךְ לָא מְנַעְתָּא דָּעַם׃ ח וַעֲבַרְנָא מִקֳּדָם חוּנָא בְּנֵי עֵשָׂו דְּיָתְבִין שֵׂעִיר מֵאֹרַח מֵישְׁרָא אֵילַת וּמֵעֶצְיוֹן גָּבֶר אִתְפְּנֵינָא וַעֲבַרְנָא אֹרַח מַדְבְּרָא דְמוֹאָב׃ ט וַאֲמַר י לִי לָא תְּצוּר עַל מוֹאָבָאֵי וְלָא תִּתְגָּרֵי

ת"א אל תצר את מואב נזיר כג. ב"ק לח: הוריות י חולין ס:

רשב"ם

ת לנו נחלה ויכולת בידו למה לא הוריש לנו אלה האומות שעברנו רך עליהם לכך הודיעם עכשיו שהקב"ה לא חפץ בדבר שהרי נתנה הקב"ה הם ככתוב בכלם כי ירשה לעשו נתתי את הר שעיר כי לבני לוט נתתי את ער ירושה וגם בעמון כי לבני לוט נתתיה ירושה לכבוד אברהם שקרובים היו: (ז) לא חסרת דבר. כשאין מקום לקנות מזונות מיפק צרכך בלא כסף ובלא מחיר ובמקום שמצאת ליקח הספיק לך לקנות:

רש"י

ר כריתי לי שכן בכרכי הים קורין למכירה כירה: ז) כי ה' אלהיך ברכך. לפיכך לא תכפו (ס"א תכפרו) את מ טובתו להראות כאלו אתם עניים אלא ראו עצמכם עשירים: (ח) ונפן ונעבור. לצד לפון הפכנו פנים להלוך ב רוח מזרחית: (ט) ואל תתגר וגו'. לא

בית יהודא

„אֲשֶׁר כָּרִיתִי" מֵיינְט מֶען אִיךְ הָאבּ גֶעקוֹיפְט (שֶׁכֵּן בִּכְרַכֵּי הַיָּם) אִין דִי שְׁטֶעט וָוֹאס זֶענֶען לֶעבֶּן יָם (קוֹרִין לִמְכִירָה, כִּירָה) אַז זֵיי ווילֶען זָאגֶען פַארְקוֹיפֶן אָדֶער קוֹיפֶען זָאגֶען זֵיי דֶעם וָוארְט כִּירָה: (ז) (כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ בֵּרַכְךָ). וָוארוּם הקב"ה הָט דִיךְ גֶעבֶּענְטְשְׁט (לְפִיכָךְ לֹא תְכַפְּרוּ אֶת טוֹבָתוֹ) דְרִיבֶּר זָאלְסְט אִיר נִיט פַארְלֵייקֶענֶען זַיין טוֹבָה (לְהַרְאוֹת כְּאִילוּ אַתֶּם עֲנִיִּים) (אֶלָּא הַרְאוּ עַצְמְכֶם עֲשִׁירִים) אִיר זָאלְט וַוייזֶען אַז אִיר זֶענְט נג וַוייזֶען זִיךְ פַאר אָרֶעמֶע לַייט אוּנ וֶועלֶען בֶּעטֶען אוּמְזִיסְט רייךְ אוּנ אִיר קוֹיפְט אַלֶץ פַּר גֶעלְט: (ח) (וַנֵּפֶן וַנַּעֲבוֹר). מִיר הָאבֶּען אוּנְז גֶעקֶערְט אוּנ מִיר זֶענֶען אַוֶועקְגֶעגַאנְגֶען, אגְט רש"י (לְצַד צָפוֹן הָפַכְנוּ פָּנִים) מִיר הָאבֶּען גֶעקֶערְט אוּנְזֶער פָּנִים צוּ צָפוֹן זַייט (לַהֲלוֹךְ רוּחַ מִזְרָחִית) מִיר זָאלֶען יין לֶעבֶּען מִזְרַח זַייט פוּן דָרוֹם צוּ צָפוֹן: (ט) (וְאַל תִּתְגָּר בָּם וגו'). זָאגְט רש"י (לֹא אָסַר לָהֶם עַל מוֹאָב אֶלָּא מִלְחָמָה)

דעת זקנים מבעלי התוספות

ט) אל תצר את מואב. על אומות הללו שעיר ועמון ומואב הוצרך הקב"ה להזהיר את ישראל שהיו סבורין לכבשם בדין שעיר שבמקומות הרבה קורא אותו חוי וחוי נתן הקב"ה לישראל בירושה ולכך כתיב ובשעיר ישבו החורים לפנים אין עיקר שמם חוי ואינם משבעה עממין והא דקרי להו חוי כמו שאחז"ל שהיו מריחין את הארץ כחויא ולקמן מפרש היכן החוי שנתן הקב"ה לישראל וכן מעמון ומואב היו סבורין שהן ארץ רפאים

שפתי חכמים

אלו שתים ללוט: מ (ג"א) אבל אין פירושו לפיכך אין אתם לריכים להם דא"כ הל"ל יש לך רב או יש לך כל ופי' מעשה ידיך אלו הבהמות כדכתיב באיוב מעשה ידיו ברכת ומקנהו פרץ בארץ: נ הוכרח לפ' כן ונפן ללד לפון מפני שמהכתוב פנו וסעו לכם לפונה

פירוש לתורת אלהים

אוּנ וַואסֶר זָאלְט אִיר אוֹיךְ קוֹיפֶן פוּן זֵיי פַר גֶעלְד שְׁתִיתֶם אוּנ אִיר זָאלְט טְרִינְקֶען: (ז) כִּי יְיָ אֱלֹהֶיךָ וָוארוּם גָאט דַיין גָאט בֵּרַכְךָ עֶר הָאט דִיר גֶעבֶּענְטְשְׁט בְּכֹל אִין אַלֶע זַאכֶען וָואס דוּ הָאסְט גֶעטָאן [טייטש] לֶכְתְּךָ עֶר הָאט גֶיוואוּסְט דַיין גֵיין אֵת אִין דֶעם גְרוֹסֶן מִדְבָּר אוּנ עֶר הָאט דִיר גִיגֶעבֶּן דָארְטֶען דַיין בֶּדֶערְפֶענִישׁ זֶה עֶס אִיז שׁוֹן פֶערְצִיג יָאר יְיָ אִיז דַיין גָאט מִיט דִיר לֹא עֶס הָאט דִיר נִיט גֶעפֶעלְט קֵיין זַאךְ: (ח) וַנַּעֲבוֹר מֵאֵת אַחֵינוּ בְּנֵי עֵשָׂו אוּנ מִיר זֶענֶען אַוֶועק גֶגַאנְגֶען פוּן אוּנְזֶערֶע בְּרִידֶר פוּן עֵשָׂו'ס קִינְדֶער הַיּוֹשְׁבִים בְּשֵׂעִיר וָואס זֵיי זִיצֶען אִין שֵׂעִיר מִדֶּרֶךְ ווי מֶען גֵייט פוּן אֵילַת אוּנ פוּן עֶצְיוֹן גֶּבֶר וַנֵּפֶן וַנַּעֲבוֹר אוּנ מִיר הָאבֶּן זִיךְ גֶקֶערְט אוּנ מִיר זֶענֶען גֶעגַאנְגֶען דֶרֶךְ דוּרְךְ דֶעם וֶועג פוּן מִדְבָּר מוֹאָב: (ט) וַיֹּאמֶר יְיָ אֵלַי

משלי יהודא

(ט) אַל תָּצַר אֶת מוֹאָב, דֶר ילקוט שְׁרֵייבְּט צְווֵיי מֶענְטְשֶׁן זֶענֶען אַמָאל גֶעגַאנְגֶען אִין וֶועג אוּנ זֵיי הָאבֶּן גִיזֶעהֶן עֶס וֶוערְט בַּאלְד נַאכְט, הָאבֶּן זֵיי גֶעזוּכְט אַ אָרְט צוּ נֶעכְטִיגֶען, זֵיי זֶענֶען גֶעגַאנְגֶען בִּיז שְׁפֶּעט אִין דֶר נַאכְט אוּנ זֶענֶען גֶעקוּמֶען אִין אַ אָרֶעמֶען נַאסְט הוֹיז, אִיז אֵיינֶעם נִיט גִיפֶעלֶין דֶר נַאסְט הוֹיז הָט עֶר גֶעוָואלְט מַאכֶן אַקְרִיג מִיט דֶעם בַּעַל הַבַּיִת, הָט זַיין חָבֵר צוּ אִים גֶעזָאגְט דוּ מוּזְט דָאךְ דָא נֶעכְטִיגֶען, אַז דוּ וֶועסְט דִיךְ קְרִיגֶען מִיט דֶעם בַּעַל הַבַּיִת וואוּ וֶועסְטוּ נֶעכְטִיגֶען, אַזוֹי הָט הקב"ה גֶעזָאגְט צוּ מֹשֶׁה דוּ ווילְסְט מַאכֶן אַמִלְחָמָה מִיט מוֹאָב, דוּ ווייסְט אַז דוּ דַארְפְסְט נֶעכְטִיגֶען אִין מוֹאָב, דַיין קֶבֶר וֶועט זַיין אִין מוֹאָב בִּיז צוּ תְּחִיַּית הַמֵּתִים:

מִכֶּ֑ם וְנִשְׁמַרְתֶּ֖ם מְאֹֽד׃ ה אַל־תִּתְגָּר֣וּ
בָ֔ם כִּ֠י לֹֽא־אֶתֵּ֤ן לָכֶם֙ מֵֽאַרְצָ֔ם עַ֖ד
מִדְרַ֣ךְ כַּף־רָ֑גֶל כִּֽי־יְרֻשָּׁ֣ה לְעֵשָׂ֔ו
נָתַ֖תִּי אֶת־הַ֥ר שֵׂעִֽיר׃ ו אֹ֣כֶל תִּשְׁבְּר֧וּ
מֵֽאִתָּ֛ם בַּכֶּ֖סֶף וַֽאֲכַלְתֶּ֑ם וְגַם־מַ֜יִם
תִּכְר֧וּ מֵאִתָּ֛ם בַּכֶּ֖סֶף וּשְׁתִיתֶֽם׃ ז כִּי

אונקלוס

לַחֲדָא: ה לָא תִתְגָּרוּן בְּהוֹן אֲרֵי לָא אֶתֵּן לְכוֹן מֵאַרְעֲהוֹן עַד מִדְרַךְ פַּרְסַת רִגְלָא אֲרֵי יְרֻתָּא לְעֵשָׂו יְהָבִית יָת טוּרָא דְשֵׂעִיר: ו עִבוּרָא תִּזְבְּנוּן מִנְּהוֹן בְּכַסְפָּא וְתֵיכְלוּן וְאַף מַיָּא תִּכְרוּן מִנְּהוֹן בְּכַסְפָּא וְתִשְׁתּוּן: ז אֲרֵי

תולדות אהרן

כי ירושה לעשו נתתי קידושין יח נזיר סא:

רשב"ם

מכם. מגזרת וישובו וידעו ויאמרו אבל ויראו את ה' וירעו כי שמי ה' מגזרת ואמרו והלכו וכולם להבא הם: (ה) כי לא אתן לכם מארצם. וכן כתיב במואב אל תצר את מואב וכן בבני עמון אל תצורם כל האזהרות הללו הוצרך משה להודיע עכשיו פן ירך בלבו לאמר אם רצון הקב"ה

בעל הטורים

יעקב: (ה) עד מדרך כף רגל. עד דרך כוכב מיעקב עד שיבא זמן שנאמר פורה דרכתי לבדי כף רגל לעת תמוט רגלם עד שיגיע תרמסנה רגל רגלי עני וגו': ירושה לעשו. בגימ' בשביל מלות כיבוד:

רש"י

(ה) עד מדרך כף רגל. אפי' מדרך כף רגל כלו' אפי' מ דריסת הרגל איני מרשה לכם לעבור בארצם שלא ברשות ומדרש אגדה עד שיבא יום כ דריסת כף רגל על הר הזיתים שנאמר (זכריה יד) ועמדו רגליו וגו': ירשה לעשו. מאברהם. עשר עממים נתתי לו שבעה לכם וקיני וקנזי וקדמוני הן עמון ומואב ושעיר אחת מהם לעשו והב' לבני לוט בשכר שהלך אתו ל למצרים ושתק על מה שהיו אומרים על אשתו אחותו היא עשאו כבנו: (ו) תכרו. לשון מקח וכן (בראשית נ)

בית יהודא

זיין דם היטונג (אַל תִּתְגָּרוּ בָם) איר זאָלט אייך ניט רייצען מיט זיי: (ה) וְעַד מִדְרַךְ כַּף רָגֶל. מען מיינט (אֲפִילוּ מִדְרַךְ כַּף רגל) אֲפילו אַשְׁטיקעל ערד איין פוס צו שטעלען אויף איר וועל איך אייך אויך ניט געבען אויף זייער לאַנד (כְּלוֹמַר) אַזוֹ מיינט מען (אֲפִילוּ דְּרִיסַת הָרֶגֶל אֵינִי מַרְשֶׁה לָכֶם לַעֲבוֹר בְּאַרְצָם שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת) אֲפִילוּ נאָר צו טרעטען מיט דיא פיס צו גיין דורך זייער לאַנד אָן זייער עֶר־לויבנים טאָרט איר אויך ניט ופון כְּלוֹמַר ביז ומ"א איז אבעזונדער פְּשַׁט אין רש"י (ומִדְרָשׁ אַגָּדָה) דר מִדְרָשׁ זאָגט אזו מיינט דער פָּסוּק איך וועל אייך ניט געבען פון לאַנד שעיר (עַד שֶׁיָּבֹא יוֹם דְּרִיסַת כַּף רֶגֶל עַל הַר הַזֵּיתִים) ביז עס וועט קומען דער טאָג וואס די פיס פון הקב"ה וועלען טרעטען אויף דעם בארג הַזֵּיתִים (שֶׁנֶּאֱמַר וְעָמְדוּ רַגְלָיו בַּיּוֹם הַהוּא עַל הַר הַזֵּיתִים) ווי עס שטייט אין פָּסוּק דיא פיס פון הקב"ה וועלען שטיין אין דעם טאָג אויף דעם בארג הַזֵּיתִים: יְרוּשָּׁה לְעֵשָׂו. דעם בארג שעיר האָב איך געגעבען צו עֵשָׂו אַירושת מֵאַבְרָהָם, פון זיין זיידע אַבְרָהָם (עֶשֶׂר עֲמָמִים נָתַתִּי לוֹ) הקב"ה זאָגט צעהן פעלקער האָב איך געגעבען צו אַבְרָהָם (שִׁבְעָה לָכֶם) זיבען פעלקער האָב איך געגעבען פון אייערטוועגען, און דריי פעלקער קֵינִי קְנִיזִי קַדְמוֹנִי, דאָס איז עַמּוֹן און מוֹאָב און שעיר (אַחַת מֵהֶן לְעֵשָׂו) איינע לאַנד דאָס איז שעיר, האָב איך געגעבען צו עֵשָׂו (וּשְׁתַּיִם לִבְנֵי לוֹט) און צוויי לענדער האָב איך געגעבען צו די צוויי קינדער פון לוט (בִּשְׂכַר שֶׁהָלַךְ אִתּוֹ לְמִצְרַיִם) ווייל לוט איז געגאַנגען מיט אַבְרָהָם אין מִצְרַיִם (וְשָׁתַק עַל מַה שֶּׁהָיוּ אוֹמְרִים עַל אִשְׁתּוֹ אֲחוֹתִי הִיא) און ער הָט געהערט ווי אַבְרָהָם הָט געזאָגט אויף זיין ווייב שָׂרָה זיא איז מיינע אַשוועסטער. און ער האָט אים ניט געמסרת אַז שָׂרָה איז דיא ווייב פון אַבְרָהָם ניט אַשוועסטער (עֲשָׂאוֹ כִּבְנוֹ) הָט הקב"ה געמאַכט לוט גלייך וויא ער וואָלט געוועזען אַזוהן פון אַבְרָהָם און ער זאָל ירשענען פון אַבְרָהָם צוויא לענדער פאַר זיינע צוויי קינדער מוֹאָב און עַמּוֹן: (ו) תִּכְרוּ. (לְשׁוֹן מִקָּח) קויפען (וְכֵן) און אַזוֹ

שפתי חכמים

ארץ אדום ואם כן יסתיר מה שפירש בפרשת מסעי שהפכו פניהם ללפון אחר שעברו דרום מואב מ"מ כשסלח משה למלך אדום לעביר דרך ארלו לגד לפון של עולם ולא אבה הולרכו ללכת כל דרום מואב ומשם הפכו פניהם ללפון. הרא"ם ול"נ כי תחלת הלווי של פנו לכם לפונה ה"ה על דעת זה כשבאו בקלה גבול מואב וכמו שמפרש הקרא והולך וכשבאו לגבול אדום אמר אליהם אל תתגרו וכשבאו לגבול מואב ורלו לעבור דרך גבולם ללפון אמר להם ה' אל תלר את מואב ונמילא הולרכו להלוך כל גבול מואב עד רוח מזרחית: ט דעד ועד בכלל כאלו אמר לא אתן לכם רשות למשול על ארלם אפילו דריסת רגל לעבור דרך העברה בעלמא דרך ארלם שלא ברשות וכמוהו לא נשאר בהם עד אחד אפילו אחד: י דאם לא כן קשה למה שלח משה למלך אדום שיניחם לעבור דרך ארלו כיון שהקדוש ברוך הוא לוה שלא יעביר בו ל"פ שלא ברשות אבל ברשות היו רשאים לעבור: כ דלפי פשוטו קשה הל"ל אף מדרך וגו' למה נקט ליסנא של שעור זמניי שהוא, ל' עד לכן מביא מדרש אגדה: ל ר"ל הא העשר עממים לאברהם ניתנו ולמה ניתנו

ליקוטי נחמיה

די הֶעְיִם פון עֵשָׂו, און ניט נאָר צו דעם דור הָט הקב"ה געבאָטן כבוד צו עֵשָׂו, נאָר אויף אַלע דורות ביז מָשִׁיחַ וועט קומען מוזען מיר געבען כבוד צו עֵשָׂו, נאָך אַפְשָׁט איז פְּנוּ לָכֶם צָפוֹנָה, הקב"ה האָט געזאָגט צו יודען ווען איר וועט זיין אין גָלוּת זאָלט איר אייך נים ווייזען מיט רייכקייט געגען עֵשָׂו, ווייל עֵשָׂו וועט אייך מְקַנֵּא זיין און ער וועט זאָגען דָם איז זיינע,
ווייל יַעֲקֹב הָט ביי אים אָוועקגענומען זיין בְּרָכָה:

פירוש לתורת אלהים

אייך וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד און איר זאָלט אייך זייער היטען, און וואס זאָל זיין דאָס היטונג?: (ה) אַל תִּתְגָּרוּ בָם איר זאָלט זיך ניט רייצין מיט זייא כִּי לֹא אֶתֵּן לָכֶם דען איך וועל אייך ניט אָפּ געבען מֵאַרְצָם פון זייער לאַנד עַד מִדְרַךְ כַּף רָגֶל אֲפִילוּ אַשְׁטיקיל ערד אַזוי גרוים וויא אַפוס טריט [עיין רש"י]

כִּי וואָרום יְרֻשָּׁה לְעֵשָׂו אַירושה צו עֵשָׂו נָתַתִּי אֶת הַר שֵׂעִיר האָב איך גיגעבען דעם בארג שעיר [עיין רש"י]: (ו) אֹכֶל תִּשְׁבְּרוּ מֵאִתָּם בַּכֶּסֶף עסין וואַרג זאָלט איר פון זיי קויפען פר געלד וַאֲכַלְתֶּם און איר זאָלט עסין וְגַם

אונקלוס

יְיָ עִמִּי וְאַקֵּפְנָא יָת טוּרָא
דְשֵׂעִיר יוֹמִין סַגִּיאִין׃
ב וַאֲמַר יְיָ לִי לְמֵימָר׃
ג סַגִּי לְכוֹן דְּאַקֵּפְתּוּן
יָת טוּרָא הָדֵין אִתְפְּנִיוּ
לְכוֹן צִפּוּנָא׃ ד וְיָת
עַמָּא פַּקֵּד לְמֵימַר אַתּוּן
עָבְרִין בִּתְחוּם אֲחוּכוֹן
בְּנֵי עֵשָׂו דְּיָתְבִין בְּשֵׂעִיר
וְיִדְחֲלוּן מִנְּכוֹן וְתִסְתַּמְּרוּן

יְהוָה אֵלָי וַנָּסָב אֶת־הַר־שֵׂעִיר יָמִים
רַבִּים׃ ס חמישי ב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי
לֵאמֹר׃ ג רַב־לָכֶם סֹב אֶת־הָהָר הַזֶּה
פְּנוּ לָכֶם צָפֹנָה׃ ד וְאֶת־הָעָם צַו
לֵאמֹר אַתֶּם עֹבְרִים בִּגְבוּל אֲחֵיכֶם
בְּנֵי־עֵשָׂו הַיֹּשְׁבִים בְּשֵׂעִיר וְיִירְאוּ

בעל הטורים

ימים אלו כימים האחרים והתם לא כימים הראשונים דכתיב כהו ליולא ולבא אין שלום אלא כימים אשר נמו דכתיב זרע השלום הגפן תתן פריה וגו' עד והייתם ברכה אל תיראו. (ג) רב לכם סב. תגין על הס"ד לפי שכיבד את אביו שהיה בן ס' בלדת אותו ולכך עתיד להחריב הבית שהוא ס' אמות: (ד) וייראו מכם. בשני יודי"ן בשביל י' ברכות שנתברך

רשב"ם

(ג) צפונה. לצד ארץ ישראל כי בדרום ארץ ישראל הלכו במדבר: (ד) היושבים בשעיר. לא אלה הם אותן אדום שיצאו בחרב לקראת ישראל שהרי באלה כתיב כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר אבל אדום לא מכרו כלום דכתיב בהם ויט ישראל מעליו ו"ה פירו"ש רבינ"ו. אבל לי הצעיר אין נראין דבריו בזה. כי בני עשו היושבים בשעיר הם אדום כי לא מצינו להם יישוב כי אם בהר שעיר ומה שקשה לרבינו כאשר עשו לי בני עשו אינו סענה כי אם חוזר על מה שאמר למעלה אוכל בכסף תשבירני כאשר עשו לי בני עשו שלא לקחנו מאתם שום דבר כי אם במכר כמו שאמור בענין אתם עוברים בגבול אחיכם בני עשו וגו' אבל אוכל תכרו מאתם בכסף ואכלתם. וגם מים תכרו מאתם בכסף ושתיתם. וכן עשיתם כמו שציוה הקב"ה כמו"ש כאשר עשו לי בני עשו דרך סיבתם אל הר שעיר שלח משה אל מלך אדום להניחם לעבור דרך ארצו אל ארץ ישראל. ולדבר הזה לא שמע אליהם שלא רצה שיכנסו כולם יחד בארצו פן שתיהו את הארץ ולפיכך ויט ישראל מעליו. אבל מ"מ היו קונים משלהם דרך הליכתם למה שהיו צריכים וזהו האמת והישר: וייראו

רש"י

דרומו מן המערב למזרח דרך ים סוף דרך יליאתן ו ממלרים שהוא במקלוע דרומית מערבית משם היו הולכים לצד המזרח: ונסב את הר שעיר. כל דרומו עד ארץ ז מואב: (ג) פנו לכם צפנה. סובו לכם לרוח מזרחית ח מן הדרום לצפון פניכם לצפון נמצאו הולכין את רוח מזרחית וזהו שנא' (שופטים יא) ויבואו ממזרח שמש לארץ מואב: (ד) ונשמרתם מאד. ומהו השמירה אל תתגרו בם:

בית יהודא

דָרוֹם זַייט פוּן מַעֲרָב צוּ מִזְרָח אִין דִי וָועג פוּן יַם סוּף אִין דִי וָועג זָענֶן זַייא גֶעגַאנְגֶן וָוען זַייא זֶענֶן אַרוֹיסְגֶעגַאנְגֶען פוּן מִצְרַיִם (שֶׁהוּא בְּמִקְצוֹעַ דְּרוֹמִית מַעֲרָבִית) דָאס אִיז אִין ווִינְקֶעל דָרוֹם אוּנ מַעֲרָב (מִשָּׁם הָיוּ הוֹלְכִים לְצַד הַמִּזְרָח) פוּן דָארְטֶן זֶענֶן זַיי גֶעגַאנְגֶן צוּ מִזְרַח זַייט (וַנָּסָב אֶת הַר שֵׂעִיר) מִיר זֶענֶן גֶעגַאנְגֶען אַרוּם דֶעם בַּארְג שֵׂעִיר (כָּל דְּרוֹמוֹ עַד אֶרֶץ מוֹאָב) דֶעם גַאנְצֶן דָרוֹם זַייט פוּן בַּארְג שֵׂעִיר בִּיז צוּם לַאנְד מוֹאָב: (ג) (פְּנוּ לָכֶם צָפוֹנָה) . קֶערְט אַייךְ צוּ צָפוֹן זַייט (סוֹבוּ לָכֶם לְרוּחַ מִזְרָחִית) קֶערְט אַייךְ צוּ מִזְרַח זַייט (מִן הַדָּרוֹם לְצָפוֹן) פוּן דָרוֹם צוּ צָפוֹן וּבַיי דִיא מִזְרַח זַייט (פְּנֵיכֶם לְצָפוֹן) אַייעֶר פָּנִים זָאל זַיין צוּא צָפוֹן זַייט (נִמְצְאוּ הוֹלְכִין אֶת רוּחַ מִזְרָחִית) זֶענֶן זַיי גֶעגַאנְגֶן בַּיי מִזְרַח זַייט פוּן דָרוֹם צוּ צָפוֹן (וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר) דָס אִיז וָוס דֶר פָּסוּק זָאגְט (וַיָּבוֹאוּ מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ לְאֶרֶץ מוֹאָב) זַיי זֶענֶען גֶעקוּמֶן פוּן מִזְרַח זַייט וְוָאס דִיא זוּנְן שַׁיינְט פוּן דָארְטֶן) צוּ דִיא לַאנְד מוֹאָב: (ד) (וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאוֹד). אִיר זָאלְט אַייךְ שְׁטַארְק הִיטֶען (וּמַהוּ הַשְּׁמִירָה) וָוס זָאל

דעת זקנים מבעלי התוספות

הכנעני וכו': (ג) רב לכם סב. בלשון שדבר עשו ליעקב שאמר לו יש לי רב נשתלם לו שכרו:

שפתי חכמים

אדום להניחם לעבור דרך ארלו: ו רלה לומר דדרך ים סוף משמע שהלכו מלפון העולם לדרום העולם שהוא כנגד הים והלא ממערב למזרח הלכו במדבר העמים ועל זה פירש דרך יליאתם ממלרים כלומר כשילאו ממלרים הלכו באלכסון דרך ים סוף ממערב למזרח כן הלכו עכשיו שהניחו דרכם הקלרה מדרום ללפון והלכו בדרומה של אדום שהוא ממערב למזרח עד שבאו לגבול מואב: ז (מהר"ן) שלא תאמר שסבבו אותו מכל ד' רוחותיו שזה א"א שאם כן היה משם נכנס לארץ ישראל שארץ אדום נגד ארץ ישראל היתה כמבואר בגבולי הארץ ל"פ כל דרומה לבד עד ארץ מואב: ח אע"פ שזה שלווי היה בסוף דרומה של

פירוש לתורת אלהים

וָועג פוּן יַם סוּף כַּאֲשֶׁר אַזוֹ ווִי גָאט הָט גִירֶעט אֵלַי צוּ מִיר וַנָּסָב אוּנ מִיר זַיינֶן גְגַאנְגֶן אַרוּם דֶעם בַּארְג פוּן שֵׂעִיר יָמִים רַבִּים פִיל טֶעג: (ב) וַיֹּאמֶר יְיָ אֵלַי לֵאמֹר הָט גָאט גִיזָאגְט צוּ מִיר אַזוֹ צוּ זָאגֶן: (ג) רַב לָכֶם סוֹב אֶת הָהָר הַזֶּה עֶס אִיז אַייךְ גִינוּג אַרוּם צוּ רִינְגְלֶען דֶעם דָאזִיגֶן בַּארְג פְּנוּ וֶוענְדֶעט אַייךְ קֵיין צָפוֹן זַייט: (ד) וְאֶת הָעָם צַו אוּנ דָם פָאלְק זָאלְסְטוּ גִיבִּיטֶן לֵאמֹר אַזוֹ צוּ זָאגֶן אַתֶּם עוֹבְרִים אִיר וֶועט יֶעצְט דוּרְךְ גֵיין בִּגְבוּל דֶעם גְרֶענֶעץ פוּן דִיא קִינְדֶער פוּן אַייעֶר בְּרוּדֶר עֵשָׂו הַיּוֹשְׁבִים בְּשֵׂעִיר וָואס זַייא זִיצֶען אִין שֵׂעִיר וְיִירְאוּ מִכֶּם אוּנ זַיי וֶועלֶען זִיךְ פִירְכְטֶן פַר

ליקוטי נחמיה

(ג) רַב לָכֶם סוֹב אֶת הָהָר הַזֶּה. דֶער מדרש שְׁרַייבְּט רַבִּי יוּדֶן זָאגְט וָוען דִי יוּדֶן זֶענֶען גֶעקוּמֶן צוּ דִי לַאנְד שֵׂעִיר אוּנ הָאבֶּן גֶעוָואלְט אָנְהֵייבֶּען אַמִלְחָמָה מִיט דִי קִינְדֶער פוּן עֵשָׂו, הָאט הקב"ה גֶעוִויזֶן צוּ מֹשֶׁה דֶעם בַּארְג וָוס דִי אָבוֹת זֶענֶען אִין אִים בַּאגְרָאבֶּן אוּנ הקב"ה הָט גֶעזָאגְט צוּ מֹשֶׁה זָאג דִי יוּדֶן זַיי זָאלֶן נִיט אָנְהֵייבֶּען אַמִלְחָמָה וָוארוּם בִּיז אִיצְט קוּמְט צוּ עֵשָׂו שָׂכָר ווַייל עֶר הָט גֶעגֶעבֶּן כָּבוֹד צוּ זַיינֶע אֶלְטֶערֶן וָוס זֶענֶען בַּאגְרָאבֶּן אִין דֶעם בַּארְג, פוּן דַאנֶען זֶעהְן מִיר ווִי גְרוֹס אִיז דֶר שָׂכָר פוּן דִי מִצְוָה צוּ גֶעבֶּן כָּבוֹד צוּ פָאטֶער אוּנ מוּטֶר, וָוס מֵיינְט מֶען פְּנוּ לָכֶם צָפוֹנָה, רַבִּי חִיָּיא זָאגְט הקב"ה הָט גֶעזָאגְט צוּ מֹשֶׁה זָאג צוּ דִי יוּדֶן אוֹב אִיר וֶועט זֶעהְן עֵשָׂו ווִיל אַייךְ טָאהְן שְׁלֶעכְטְס, זָאלְט אִיר אַייךְ נִיט שְׁטֶעלְן גֶעגֶן אִים, נָאר אִיר זָאלְט אַייךְ בֶּעהַאלְטֶען פַר אִים בִּיז זַיין צַייט וֶועט אַרִיבֶּער גֵיין, הָאבֶּן יוּדֶן גֶעזָאגְט רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם וואוּהִין זָאלֶן מִיר אַנְטְלוֹיפֶן פַר אִים, הָט הקב"ה גֶעזָאגְט אַנְטְלוֹיפְט צוּ דִי תּוֹרָה, אוּנ אִיר זָאלְט וַוארְטֶן בִּיז מָשִׁיחַ וֶועט קוּמֶען, ווִי יִצְחָק הָאט גֶעזָאגְט צוּ יַעֲקֹב הַקּוֹל קוֹל יַעֲקֹב וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו, וָוען עֶס וֶוערְט גֶעהֶערְט דֶער קוֹל פוּן יַעֲקֹב מִיט תּוֹרָה אוּנ תְּפִלָּה, קֶענֶען נִיט גֶעוֶועלְטִיגֶען אוֹף אִים

וַיִּרְדְּפוּ אֶתְכֶם כַּאֲשֶׁר תַּעֲשֶׂינָה
הַדְּבֹרִים וַיַּכְּתוּ אֶתְכֶם בְּשֵׂעִיר עַד־
חָרְמָה: מה וַתָּשֻׁבוּ וַתִּבְכּוּ לִפְנֵי יְהוָה
וְלֹא־שָׁמַע יְהוָה בְּקֹלְכֶם וְלֹא הֶאֱזִין
אֲלֵיכֶם: מו וַתֵּשְׁבוּ בְקָדֵשׁ יָמִים רַבִּים
כַּיָּמִים אֲשֶׁר יְשַׁבְתֶּם: ב א וַנֵּפֶן וַנִּסַּע
הַמִּדְבָּרָה דֶּרֶךְ יַם־סוּף כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר

אונקלוס

יָתְכוֹן כְּמָא דִי נָתְזָן
דַּבְרִיתָא וּטְרָדוּ יָתְכוֹן
בְּשֵׂעִיר עַד חָרְמָה:
מה וְתַבְתּוּן וּבְכֵיתוּן קֳדָם
יְיָ וְלָא קַבִּיל יְיָ צְלוֹתְכוֹן
וְלָא אַצֵּית לְמִלֵּיכוֹן:
מו וִיתֵבְתּוּן בְּרְקַם יוֹמִין
סַגִּיאִין כְּיוֹמַיָּא דִי
יְתֵבְתּוּן: א וְאִתְפְּנֵינָא
וּנְטַלְנָא לְמַדְבְּרָא אֹרַח
יַמָּא דְסוּף כְּמָא דִי מַלֵּיל
תו"א ותשבו בקדש ימים רבים מגילה כח:

רשב"ם

(מו) כימים אשר ישבתם. כלומר כמו שאתם ידעים:

בעל הטורים

(מו) כימים. ד' כימים אשר ישבתם כימים הראשונים מ' יום כימים אשר נחו בהם היהודים ועתה לא כימים הראשונים בזכריה בנבואת בית שני זהו שפירש רש"י שישבו בקדש י"ט שנה כמו שישבו בשאר המסעות כמו שהם כימים הראשונים שהיו ימים אחרונים כראשונים גם בכאן היו

בית יהודא

די כְּנַעֲנִים װעלֶן אַייך הַרְגֶענֶן אױב איר װעט אַרױפְגֵיין צוּ זֵיי אױף דֶעם בַּארְג: (מד) וְכַאֲשֶׁר תַּעֲשֶׂנָה הַדְּבוֹרִים. װיא די בִּינֶען טוּהֶען (מַה הַדְּבוֹרָה הַזֹּאת כְּשֶׁהִיא מַכָּה אֶת הָאָדָם מִיָּד מֵתָה) אַזוֹ װיא די בִּינֶען װען זיא בַּייסְט אַמֶענְטְשׁ, בַּאלְד נָאךְ דֶעם בִּיס שְׁטַארְבְּט זיא (אַף הֵם) די כְּנַעֲנִים זֶענֶען אױך אַזוֹ (כְּשֶׁהָיוּ נוֹגְעִים בָּכֶם) אַז זֵיי הָאבֶּען אַייךְ אָנְגֶערִירְט (מִיָּד הָיוּ מֵתִים) זֶענֶען זֵיי בַּאלְד גֶעשְׁטָארְבֶּען: (מה) וְלֹא שָׁמַע ה' בְּקוֹלְכֶם. זָאגְט רַשִׁ"י (כִּבְיָכוֹל עֲשִׂיתֶם מִדַּת רַחֲמָיו כְּאִלּוּ אַכְזָרִי) איר הָט אַזוֹ שְׁטַארְק דֶערְצֶערְנְט הַקב"ה אַז דיא מִדָּה פוּן רַחֲמָנוּת איז אױך אױף אַייךְ צָארֶענְדִיג גֶעװָארֶן: (מו) וַתֵּשְׁבוּ בְּקָדֵשׁ יָמִים רַבִּים. איר זֶענְט גִיזֶעסֶן אין קָדֵשׁ (י"ט שָׁנָה) נַיינְצֶעהֶן יָאהְר (שֶׁנֶּאֱמַר) װָארוּם עס שְׁטֵייט אין פָּסוּק (כַּיָּמִים אֲשֶׁר יְשַׁבְתֶּם) װיא דיא טֶעג װָס איר זֶענְט גִיזֶעסֶן (בִּשְׁאַר מַסָּעוֹת) אין אַנְדֶערֶע צִיהוּנְגֶען (וְהֵם הָיוּ ל"ח שָׁנָה) די יוּדִין זֶענֶען גֶעװֶען אין דֶער מִדְבָּר (נָאךְ דיא מְרַגְּלִים) אַכְט אוּנ דְרַייסִיג יָאהְר (י"ט מֵהֶם עָשׂוּ בְּקָדֵשׁ) נַיינְצֶעהֶן יָאהְר וּפוּן די אַכְט אוּנ דְרַייסִיג) זֶענֶען זֵיי גֶעװֶען אין קָדֵשׁ (וְי"ט שָׁנָה הוֹלְכִים וּמְטֹרָפִים) נַיינְצֶעהֶן יָאהְר זֶענֶען זֵיי גֶעגַאנְגֶען פוּן אֵיין אָרְט צוּם אַנְדֶערֶען אָרְט (וְחָזְרוּ לְקָדֵשׁ) אוּנ זֶענֶען צוּרִיקְגֶעקוּמֶען אין קָדֵשׁ (כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר) װיא עס שְׁטֵייט אין פָּסוּק (וַיְנִעֵם בַּמִּדְבָּר) הקב"ה הָאט זֵייא גֶעפִירְט אין דֶר מִדְבָּר פוּן אֵיין אָרְט צוּם אַנְדֶערֶען אָרְט, זָאגְט רַשִׁ"י (כַּךְ מָצָאתִי בְּסֵדֶר עוֹלָם) אַזוֹ הָאב אִיךְ גֶעפוּנֶען אין סֵפֶר סֵדֶר עוֹלָם: (א) וַנֵּפֶן וַנִּסַּע הַמִּדְבָּרָה. זָאגְט רַשִׁ"י (אִילוּ לֹא חָטְאוּ) װען דיא יוּדִין װָאלְטֶען נִיט גֶעזִינְדִיגְט (הָיוּ עוֹבְרִים דֶּרֶךְ הַר שֵׂעִיר) װָאלְטֶען זֵיי גֶעגַאנְגֶען דוּרְךְ די װֶעג װיא מֶען גֵייט צוּם בַּארְג שֵׂעִיר (לִיכָּנֵס לָאָרֶץ) זֵיי זָאלֶען בַּאלְד אַרַיין גֵיין אין אֶרֶץ כְּנַעַן (מִן דְּרוֹמוֹ לִצְפוֹנוֹ) זֵייא װָאלְטֶען גֶעגַאנְגֶען פוּן דָרוֹם צוּ צָפוֹן (וּבִשְׁבִיל שֶׁקִּלְקְלוּ) אוּנ װייל זֵיי הָאבֶּן גֶעזִינְדִיגְט (הָפְכוּ לְצַד הַמִּדְבָּר) הָאבְּן זֵיי זִיךְ אוּמְגֶעקֶערְט צוּ די זַייט פוּן מִדְבָּר (שֶׁהוּא בֵּין יַם סוּף לִדְרוֹמוֹ שֶׁל הַר שֵׂעִיר) דֶער מִדְבָּר איז צְװִישֶׁען יַם סוּף אוּנ דָרוֹם זַייט פוּן בַּארְג שֵׂעִיר (וְהָלְכוּ אֵצֶל דְּרוֹמוֹ מִן הַמַּעֲרָב לְמִזְרָח דֶּרֶךְ יַם סוּף דֶּרֶךְ יְצִיאָתָן מִמִּצְרַיִם) אוּנ זֵיי זֶענֶען גֶעגַאנְגֶען לֶעבֶּן

רש"י

ירידה: (מד) כאשר תעשינה הדבורים. מה הדבורה הזאת כשהיא מכה את האדם מיד מתה ב אף הם כשהיו נוגעים בכם מיד מתים: (מה) ולא שמע ה' בקלכם. כביכול עשיתם מדת רחמיו ג כאלו אכזרי: (מו) ותשבו בקדש ימים רבים. י"ט שנה שנא' כימים אשר ישבתם בשאר המסעות והם היו ד ל"ח שנה י"ט מהם עשו בקדש וי"ט שנה הולכים ומטורפים וחזרו לקדש כמו שנא' (במדבר לב) ויניעם במדבר כך מצאתי בסדר עולם: (א) ונפן ונסע המדברה. אלו לא חטאו ה היו עוברים דרך הר שעיר ליכנס לארץ מן דרומו לצפונו ובשביל שקלקלו הפכו לצד המדבר שהוא בין ים סוף לדרומו של הר שעיר והלכו אצל

שפתי חכמים

להו אלא להודיע שלא תהא פעולתם זאת לעלייה כו': ב ר"ל הדבורה מתה מיד ותעשינה לשון עשייה דא"ל לרבוי הרודפים כדבורים הרבים שרודפים אחר האדם א"כ הול"ל וירדפו אתכם כדבורים השתא דכתיב כאשר תעשינה הדבורים ע"כ שלא דימה אותם לדבורים אלא לפעולת הדבורים כו': ג (דכ"ע) דאל"כ הלא שם זה הוא של רחמים ולמה מזכירו על הפורענות: ד דלא שלחו מרגלים אלא בשנה שני' ליציאת מצרים ובתחלת מ' באו לארץ דמקלת שנה ככולה א"כ לא היו אלא ל"ח שנה: ה פי' שחטאם גרם להם שלא נתן הק' ב"ה בלב מלך

דעת זקנים מבעלי התוספות

כלומר בשביל דבר מועט כעם הקרוש ב"ה עלינו: (מד) וירדפו אתכם כאשר תעשינה הדבורים. פי' שעוקצין מכאן ומכאן ואין ממיתין כך ויכום ויכתום שרדפו אחריהם בהכה ופצוע אבל לא הרגום כדי שלא יגדילו פיהם ונמצא שם שמים מתחלל. ותדע שלא מנה בכאן הנופלים במלחמה כדרך בשאר מלחמות ונראה שזו המלחמה דוישמע הכנעני מלך ערד דכתיב שם וישב ממנו שבי אבל לא הרגו אחד מהם והקב"ה לקח אחר כך נקמתם מהם שנאמר וישמע ה' בקול ישראל ויך את

פירוש לתורת אלהים

וַיַּכְּתוּ אוּנ זֵייא הָאבֶּען אַייךְ גִישְׁטוֹסֶען פוּן שֵׂעִיר בִּיז חָרְמָה: (מה) וַתָּשֻׁבוּ אוּנ איר הָט זִיךְ װִידֶער גִיקֶעהְרְט וַתִּבְכּוּ אוּנ איר הָט גִיװֵיינְט פַר גָאט וְלֹא אוּנ גָאט הָאט נִיט צוּ גִיהֶערְט אַייעֶר גִיבֶּעט וְלֹא אוּנ עֶר הָאט נִיט פַאר נוּמֶען אַייעֶרֶע רֵייד: (מו) וַתֵּשְׁבוּ בְּקָדֵשׁ אוּנ איר זֶענְט גֶעװֶען אין קָדֵשׁ יָמִים רַבִּים פִיל טֶעג כַּיָּמִים אֲשֶׁר יְשַׁבְתֶּם װִי די טֶעג װָאס איר זֶענְט גֶעװֶען אין דיא אִיבְּרִיגֶע צִיהוּנְג [עיין רש"י]: (א) וַנֵּפֶן אוּנ מִיר הָאבֶּען זִיךְ אוּם גִיקֶערְט וַנִּסַּע אוּנ מִיר הָאבֶּן גִיצוֹגֶן צוּם מִדְבָּר דֶּרֶךְ יַם סוּף דוּרְךְ דֶעם

סוּף׃ מא וַתַּעֲנוּ וַתֹּאמְרוּ אֵלַי חָטָאנוּ לַיהוָה אֲנַחְנוּ נַעֲלֶה וְנִלְחַמְנוּ כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וַתַּחְגְּרוּ אִישׁ אֶת־כְּלֵי מִלְחַמְתּוֹ וַתָּהִינוּ לַעֲלֹת הָהָרָה׃ מב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אֱמֹר לָהֶם לֹא תַעֲלוּ וְלֹא־תִלָּחֲמוּ כִּי אֵינֶנִּי בְּקִרְבְּכֶם וְלֹא תִּנָּגְפוּ לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם׃ מג וָאֲדַבֵּר אֲלֵיכֶם וְלֹא שְׁמַעְתֶּם וַתַּמְרוּ אֶת־פִּי יְהוָה וַתָּזִדוּ וַתַּעֲלוּ הָהָרָה׃ מד וַיֵּצֵא הָאֱמֹרִי הַיֹּשֵׁב בָּהָר הַהוּא לִקְרַאתְכֶם

אונקלוס

מא וַאֲתֵיבְתּוּן וַאֲמַרְתּוּן לִי חַבְנָא קֳדָם יְיָ אֲנַחְנָא נִסַּק וּנְגִיחַ בְּהּ קְרָב כְּכֹל דִּי פַקְדָנָא יְיָ אֱלָהָנָא וְזָרֵזְתּוּן גְּבַר יָת מָנֵי קְרָבֵהּ וְשָׁרֵיתוּן לְמִסַּק לְטוּרָא׃ מב וַאֲמַר יְיָ לִי אֵמַר לְהוֹן לָא תִסְּקוּן וְלָא תְגִיחוּן קְרָב אֲרֵי לֵית שְׁכִנְתִּי שַׁרְיָא בֵּינֵיכוֹן וְלָא תִתַּבְרוּן קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן׃ מג וּמַלֵּלִית עִמְּכוֹן וְלָא קַבֶּלְתּוּן וְסָרֶבְתּוּן עַל גְּזֵרַת מֵימְרָא דַיְיָ וְאַרְשַׁעְתּוּן וּסְלֶקְתּוּן לְטוּרָא׃ מד וּנְפַק אֱמֹרָאָה דְיָתֵב בְּטוּרָא הַהוּא לְקַדָּמוּתְכוֹן וּרְדָפוּ

רשב"ם (מא) ותהינו. הננו ועלינו:

רש"י

להר שעיר עתה המשכו לצד הים ותסבבו את הר שעיר כל דרומו מן המערב למזרח: (מא) ותהינו. ל' (במדבר יד) הננו ועלינו אל המקום זה הל' שאמרתם לשון הן כלומר ת נזדמנתם: (מב) לא תעלו. לא עליה תהא לכם אלא

בית יהודא

בֵּין יַם סוּף לְהַר שֵׂעִיר) דֶר מִדְבָּר אִיז גֶעוֶועֶן צְוִוישֶׁען יַם סוּף אוּנ דֶעם בַּארְג שֵׂעִיר יַעַתָּה הַמָּשְׁכוּ לְצַד הַיָּם) אִיצְט זָאלְט אִיר צִיהֶען צוּ דִיא זַייט פוּן יַם (וְתָסֹבּוּ אֶת הַר שֵׂעִיר כָּל דְּרוֹמָהּ מִן הַמַּעֲרָב לְמִזְרָח) אִיר זָאלְט גֵיין אַרוּם דֶעם בַּארְג שֵׂעִיר דֶעם גַאנְצֶען דָרוֹם זַייט פוּן מַעֲרָב צוּ מִזְרָח׃

(מא) וַתָּהִינוּ. זָאגְט רַשִׁ"י (לְשׁוֹן הִנֶּנּוּ וְעָלִינוּ אֶל הַמָּקוֹם) דָס זֶענֶען דִי װֶערטֶער וָוס דִי יוּדִין הָאבֶּען גֶעזָאגְט מִיר זֶענֶען דָא אוּנ מִיר וֶועלֶען אַרוֹיפְגֵיין צוּ דֶעם אָרְט (זֶה הַלָּשׁוֹן שֶׁאֲמַרְתֶּם לָשׁוֹן הֵן) דֶר וָוארְט הִנֶּנּוּ וָואס אִיר הָט גֶעזָאגְט, דָאס אִיז גֶעמֵיינְט „יָא" (כְּלוֹמַר נִזְדַּמַּנְתֶּם) מֶען מֵיינְט אִיר הָט אַייךְ צוּגֶעגְרֵייט אַרוֹיף צוּא גֵיין אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל: לֹא תַעֲלוּ. מֵיינְט מֶען (לֹא עֲלִיָּה תְּהֵא לָכֶם אֶלָּא יְרִידָה) דָאס אַרוֹיפְגֵיין וֶועט נִיט הֵייסֶען אַרוֹיפְגֶעגַאנְגֶען נָאר אַרָאפְּגֶענִידֶערְט, וַוייל

דעת זקנים מבעלי התוספות

הקב"ה אוציא לכם מים מן הסלע הזה ולכן כעס הקב"ה עלי וזהו בגללכם: (מא) ותהינו לעלות ההרה. מהו ותהינו שהיו אומרים מטפה נתמלא הין מדבר מועט נתמלאת סאתם

שפתי חכמים

ת משום דק' ליה מה שייך ל' הן על זה ודאי כשאדם אומר לחבירו עשה לי דבר זה אז שייך להשיב הן אבל הכא הקב"ה ומשה מיחו בהם שלא יעלו אם כן מה שייך למימר הן ועל זה פירש כלומר נזדמנתם שהייתם מזומנים לכך לעשות והוי כאלו אמרו בפי' הן: א מדכתיב לא תעלו וגו' ולא תלחמו למה לי פשיטא דאם לא יעלו לא תהיה מלחמה אלא ודאי ה"פ דקרא לא תעלו כי לא תוכלו להלחם עמם ואם כן העלייה ירידה תהיה לכם. והרא"ם פירש מדכתיב ולא תנגפו ש"מ שמה שאמר להם שלא יעלו הוא לטובתם אם כן לאו אזהורי מזהר

פירוש לתורת אלהים

אוּנ צִיעֶט נָאךְ דֶער מִדְבָּר דֶּרֶךְ יַם סוּף דוּרךְ דֶעם וֶועג וואו מֶען גֵייט צוּם יַם סוּף אַזוֹ הָאט גָאט גִיזָאגְט׃ (מא) וַתַּעֲנוּ אוּנ אִיר הָט גֶעעֶנְפֶערְט וַתֹּאמְרוּ אֵלַי אוּנ אִיר הָט צוּ מִיר גְזָאגְט חָטָאנוּ לַיְיָ מִיר הָאבֶּן גִיזִינְדִיגְט צוּ גָאט אֲנַחְנוּ נַעֲלֶה מִיר וֶועלֶן אוּף גֵיין וְנִלְחַמְנוּ אוּנ מִיר וֶועלֶן שְׁטְרַייטֶען כְּכֹל וִוי אוּנְזֶר גָאט הָט אוּנְז גִיהֵייסִין וַתַּחְגְּרוּ אוּנ אִיר הָאט אָן גְגוּרְט אִישׁ יֶעדֶר מֶענְטְשׁ זַיינֶע שְׁטְרַייט גֶעוֶועהְר וַתָּהִינוּ אוּנ אִיר הָט זִיךְ אָנְגֶעגְרֵייט אַרוּף צוּ גֵיין אוּיף דֶעם בַּארְג׃ (מב) וַיֹּאמֶר יְיָ אֵלַי אוּנ גָאט הָט צוּ מִיר גִיזָאגְט אֱמֹר לָהֶם זָאג זַייא לֹא תַעֲלוּ אִיר זָאלְט נִיט אוּף גֵיין וְלֹא תִלָּחֲמוּ אוּנ אִיר זָאלְט נִיט שְׁטְרַייטֶען כִּי וָוארוּם אִיךְ גָאט בִּין נִיט צְוִוישֶׁן אַייךְ וְלֹא אוּנ אִיר זָאלְט נִיט וֶוערֶען עֶרְמָארְדֶעט פוּן אַייעֶרֶע פַיינְד׃ (מג) וָאֲדַבֵּר אֲלֵיכֶם אוּנ אִיךְ הָאב צוּא אַייךְ גִירֶעט אַזוֹ וִוי גָאט הָאט אַייךְ גִיהֵייסֶן זָאגֶן וְלֹא שְׁמַעְתֶּם אוּנ אִיר הָט נִיט גִיהֶערְט וַתַּמְרוּ אוּנ אִיר הָט ווידֶר גִישְׁפֶּענִיגְט גָאטְס רֵייד וַתָּזִדוּ אוּנ אִיר הָט גִימוּט ווִילִיגְט וַתַּעֲלוּ הָהָרָה אוּנ אִיר זֶענְט אַרוּף גִיגַאנְגֶען אוּף דֶעם בַּארְג׃ (מד) וַיֵּצֵא הָאֱמֹרִי אִיז אַרוּס גִיגַאנְגֶען דֶר קֶענִיג פוּן אֱמוֹרִי הַיּוֹשֵׁב וָוס עֶר זִיצְט אוּף דֶעם בַּארְג לִקְרַאתְכֶם אַקֶעגִין אַייךְ וַיִּרְדְּפוּ אֶתְכֶם אוּנ זַייא הָאבֶּען אַייךְ נָאךְ גֶעיָאגְט כַּאֲשֶׁר אַזוֹ וִויא עֶס טוּעֶן הַדְּבוֹרִים דִיא בִּינֶען [עיין רש"י]

לֵאמֹר גַּם־אַתָּה לֹא־תָבֹא שָׁם׃
לח יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן הָעֹמֵד לְפָנֶיךָ הוּא
יָבֹא שָׁמָּה אֹתוֹ חַזֵּק כִּי־הוּא יַנְחִלֶנָּה
אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ רביעי לט וְטַפְּכֶם אֲשֶׁר
אֲמַרְתֶּם לָבַז יִהְיֶה וּבְנֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא־
יָדְעוּ הַיּוֹם טוֹב וָרָע הֵמָּה יָבֹאוּ שָׁמָּה
וְלָהֶם אֶתְּנֶנָּה וְהֵם יִירָשׁוּהָ׃ מ וְאַתֶּם
פְּנוּ לָכֶם וּסְעוּ הַמִּדְבָּרָה דֶּרֶךְ יַם־

קֳדָם יְיָ בְּדִילְכוֹן לְמֵימָר
אַף אַתְּ לָא תֵעוֹל תַּמָּן׃
לח יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן דְּקָאֵם
קֳדָמָךְ הוּא יֵיעוֹל תַּמָּן
יָתֵהּ תַּקֵּף אֲרֵי הוּא
יַחְסְנִנַּהּ לְיִשְׂרָאֵל׃
לט וְטַפְלְכוֹן דִּי אֲמַרְתּוּן
לְבִזָּא יְהוֹן וּבְנֵיכוֹן דִּי
לָא יָדְעוּ יוֹמָא דֵין טַב
וּבִישׁ אִנּוּן יֵעֲלוּן לְתַמָּן
וּלְהוֹן אֶתְּנִנַּהּ וְאִנּוּן
יֵירְתֻנַּהּ׃ מ וְאַתּוּן אִתְפְּנִיו
לְכוֹן וְטוּלוּ לְמַדְבְּרָא
אֹרַח יַמָּא דְסוּף׃

בעל הטורים

(לח) יהושע בן נון העומד לפניך. סגדולה שמושה יותר מלמודה: (לט) ייִרשוה. ב׳ במסורה הכא והם יירשוה ואידך עד עולם יירשוה שניתנה להם הארץ ירושת עולם ולעולם לא היו גולים ממנה אם לא שחטאו:

רש״י

(מ) פנו לכם. אמרתי להעביר אתכם דרך רוחב ארץ אדום לצד צפון ליכנס לארץ קלקלתם וגרמתם לכם עכוב: פנו לכם. לאחוריכם ותלכו במדבר לצד ים סוף שהמדבר שהיו הולכים בו לדרומה של הר שעיר היה מפסיק בין ים סוף

בית יהודא

מֵיינְט מֶען (נִתְמַלֵּא רוֹגֶז) הקב״ה איז פוּהל געוואָרען מיט כַּעַס אויף מיר: (מ) וּפְנוּ לָכֶם. הקב״ה הָט גֶעזָאגְט (אָמַרְתִּי לְהַעֲבִיר אֶתְכֶם דֶּרֶךְ רוֹחַב אֶרֶץ אֱדוֹם לְצַד צָפוֹן) אִיךְ הָאב גֶעזָאגְט אִיךְ וֶועל אַייךְ פִירֶען דוּרְךְ דִי בְּרֵייט פוּן לַאנְד אֱדוֹם צוּ צָפוֹן זַייט (לִיכָּנֵס לָאָרֶץ) אִיר זָאלְט בַּאלְד אַרַיין גֵיין אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (קִלְקַלְתֶּם וְגָרַמְתֶּם לָכֶם עִכּוּב) וַוייל אִיר הָט גֶעזִינְדִיגְט הָאט אִיר אַלֵיין גֶעמַאכְט צוּ אַייךְ אַ אוֹיפְ־הַאלְטוּנְג אִיר זָאלְט פַארְהַאלְטֶן וֶוערֶן אִין דֶר מִדְבָּר: וּפְנוּ לָכֶם. (לַאֲחוֹרֵיכֶם) אִיר זָאלְט אַייךְ קֶערֶען צוּרִיק אוֹיף אִינְטֶער (וְתֵלְכוּ בַּמִּדְבָּר לְצַד יַם סוּף) אִיר זָאלְט גֵיין אִין דֶער מִדְבָּר צוּ דֶר זַייט פוּן יַם סוּף (שֶׁהַמִּדְבָּר שֶׁהָיוּ הוֹלְכִים בּוֹ לִדְרוֹמָהּ שֶׁל הַר שֵׂעִיר) וָוארוּם דֶר מִדְבָּר וָוס דִי יוּדִין זֶענֶען אִין אִים גֶעגַאנְגֶען וָוס עֶר אִיז גֶעוֶוען אִין דָרוֹם זַייט פוּן בַּארְג שֵׂעִיר (הָיָה מַפְסִיק

דעת זקנים מבעלי התוספות

הזה נוציא לכם מים חשבתם שהייתי סבור שלא יצאו ומקרה היה כשיצאו בפעם ראשונה שיצאו והיה לי לפרש כי במצוו

ליקוטי מרדכי

דֶעם שֶׁזַיין, נָאר דֶר מדרש זָאגְט אֵיינֶער הָט אַמָאהל גֶעהַאט עֶטְלִיכֶע קוּפֶּערְנֶע מַטְבֵּעוֹת אִין הַאנְט אוּנ זַיי זֶענֶען אַרוּנְטֶערְגֶעפַאלֶען פוּן הַאנְט אוֹיף דִי עֶרְד, הָט עֶר גֶעבֶּעטֶען מֶען זָאל אִים גֶעבֶּען אֲלִיכְט עֶר זָאל זֶעהֶן אוֹיפְצוּקְלוֹיבֶּען דִי מַטְבֵּעוֹת, הָט מֶען אִים נִיט גֶעוָואלְט גֶעבֶּען, מֶען הָט גֶעזָאגְט עֶס לוֹינְט נִיט אָנְצוּצִינְדֶען אֲלִיכְט וֶועגֶען דִי עֶטְלִיכֶע קוּפֶּערְנֶע מַטְבֵּעוֹת, הָט עֶר אַרָאפְּגֶעוָוארְפֶען אַגָאלְדֶענֶע מַטְבֵּעַ, אוּנ הָט אָנְגֶעהוֹיבֶּען שְׁרַייעֶן גִיט מִיר אֲלִיכְט אִיךְ הָאבּ אַגָאלְדֶענֶע מַטְבֵּעַ אוֹיךְ פַארְלָארֶן, הָט מֶען אִים גִיגֶעבֶּען אֲלִיכְט הָט עֶר אוֹיפְגֶעהוֹיבֶּען דִי גָאלְדֶענֶע מַטְבֵּעַ אוּנ אַז עֶר הָט גֶעהַאט דִי לִיכְט הָט עֶר דִי קוּפֶּערְנֶע מַטְבֵּעוֹת אוֹיךְ גֶעזוּכְט אוּנ הָט זַיי אוֹיפְגֶעהוֹיבֶּען, וֶועגֶען דִי מְרַגְּלִים זֶענֶען גֶעשְׁטָארְבֶּען אִין דֶר מִדְבָּר אַלֶע יוּדֶן וָוס זֶענֶען אַרוֹיסְגֶעגַאנְגֶען פוּן מִצְרַיִם, הקב״ה הָט גֶעוואוּסְט וֶוען עֶס וֶועט קוּמֶען דִי צַייט פוּן תְּחִיַּית הַמֵּתִים וֶועלֶען זַיי נִיט וֶוערְט זַיין מָשִׁיחַ זָאל קוּמֶען אִין דֶר מִדְבָּר זַיי אוֹיפְוֶועקֶען פוּן זַייעֶרֶע קְבָרִים זַיי זָאלֶען אוֹיפְשְׁטֵיין דְרִיבֶּער הָט הקב״ה גוֹזֵר גֶעוֶועזֶען משֶׁה זָאל אוֹיךְ שְׁטַארְבֶּען אִין דֶר מִדְבָּר וֶוען מָשִׁיחַ וֶועט קוּמֶען אִין דֶער מִדְבָּר אוֹיפְוֶועקֶען משֶׁה׳ן וֶועט עֶר דִי אַלֶע יוּדֶען אוֹיךְ אוֹיפְוֶועקֶען, וֶוייל משֶׁה וָואלְט בַּיי דִי מְרַגְּלִים גָאר נִיט שׁוּלְדִיג גֶעוֶועזֶען נָאר וֶועגֶען דִי זִינְד וָואס עֶר הָאט גִישְׁלָאגֶן

פירוש לתורת אלהים

אוֹיף מִיר הָאט גָאט גִיצֶערִינְט בִּגְלַלְכֶם צוּלִיבּ אַייךְ לֵאמֹר אוּנ הָט מִיר גִיזָאגְט גַּם דוּ זָאלְסְט אוֹיךְ נִיט קוּמֶען אַהִין קֵיין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל: (לח) יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּ יְהוֹשֻׁעַ דֶר זוּן פוּן נוּן הָעוֹמֵד לְפָנֶיךָ דֶר וָוס שְׁטֵייט פַר דִיר צוּ בַּאדִינֶען דִיךְ הוּא עֶר וֶועט אַהִין קוּמֶ אוֹתוֹ חַזֵּק אִים זָאלְסְטוּ שְׁטַארְקִין כִּי וָוארוּם עֶר וֶועט מַאכֶען אַרְבֶּען דָם לַאנְד צוּ דִי יוּדֶען: (לט) וְטַפְּכֶם אוּנ אַייעֶרֶע קְלֵיינֶע קִינְדֶר אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם וָוס אִיר הָנ גִזָאגְט לָבַז יִהְיֶה זַיי וֶועלֶען פוּן אַייךְ אַוֶועק גֶענִימֶ וֶוערִין וּבְנֵיכֶם אוּנ אַייעֶרֶע קִינְדֶער אֲשֶׁר וָוס זַיי ווייסֶען נָאךְ נִיט צוּ אוּנְטֶערְשֵׁיידֶען טוֹב וָרָע גוּטְ אָדֶער שְׁלֶעכְץ הֵמָּה זַיי וֶועלֶען אִין דִי לַאנְד קוּמֶע וְלָהֶם אֶתְּנֶנָּה אוּנ צוּ זַייא וֶועל אִיךְ דִי לַאנְד גֶעבֶּ וְהֵם יִירָשׁוּהָ אוּנ זַיי וֶועלֶען זִיא יַרְשְׁנֶען: (מ) וְאַתֶּם פְּנוּ לָכֶם אוּנ אִיר קֶערְט אַייךְ אוּם צוּרִיק וּסְעוּ הַמִּדְבָּרָ

דֶעם שְׁטֵיין, וָואלְט עֶר נִיט אַרַיינְגֶעגַאנְגֶען אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לֶעבֶּעדִיג וַוי הקב״ה הָאט גֶעזָאגְט לֹא תָבִיאוּ אֶת הַקָּהָל, אִי וֶועט נִיט בְּרֵיינְגֶען דִי יוּדֶן אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אִיז דִי גְזֵרָה גֶעוֶוען אוֹיף מֹשֶׁה מִיט אַהֲרֹן לֶעבֶּעדִיג זָאלֶען זַייא נִיט אַרַיין גֵיין אִין אֶרֶ יִשְׂרָאֵל, אָבֶּער פַאר וָואס אִיז וַוייטֶערְשְׁטֶענְס מֹשֶׁה נִיט בַּאגְרָאבֶּן גֶעוָוארֶען אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וִוי יוֹסֵף אוּנ וִוי אַלֶע שְׁבָטִים דָם א גֶעוֶוען וֶועגֶען דִי יוּדֶען זַייא זָאלֶען אוֹיפְשְׁטֵיין צוּ תְּחִיַּית הַמֵּתִים, וַוייל מֹשֶׁה אִיז אוֹיךְ אַבִּיסוּל שׁוּלְדִיג גֶעוֶוען בַּיי דִיא מְרַגְּלִים וַוי עֶר הָט זַיי צוּפִיל זַאכֶען גֶעבָּאטֶען צוּ זֶעהֶן וָוס יוּדֶען הָאבֶּן דָאס גָאר נִיט פֶערְלַאנְגְט זעיין במפרשים:

לָתוּר לָכֶם מָקוֹם לַחֲנֹתְכֶם בָּאֵשׁ ׀ לַיְלָה לַרְאֹתְכֶם בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ־בָהּ וּבֶעָנָן יוֹמָם׃
לד וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת־קוֹל דִּבְרֵיכֶם וַיִּקְצֹף וַיִּשָּׁבַע לֵאמֹר׃
לה אִם־יִרְאֶה אִישׁ בָּאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה הַדּוֹר הָרָע הַזֶּה אֵת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לָתֵת לַאֲבֹתֵיכֶם׃
לו זוּלָתִי כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה הוּא יִרְאֶנָּה וְלוֹ־אֶתֵּן אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר דָּרַךְ־בָּהּ וּלְבָנָיו יַעַן אֲשֶׁר מִלֵּא אַחֲרֵי יְהוָה׃
לז גַּם־בִּי הִתְאַנַּף יְהוָה בִּגְלַלְכֶם

אֲתַר בֵּית מֵישְׁרֵי
לְאַשְׁרָיוּתְכוֹן בְּעַמּוּדָא
דְאֶשָּׁתָא בְּלֵילְיָא
לְאַחֲזָיוּתְכוֹן בְּאָרְחָא דִּי
תְהָכוּן בַּהּ וּבְעַמּוּדָא
דַעֲנָנָא בִּימָמָא: לד וּשְׁמִיעַ
קֳדָם יְיָ יָת קָל פִּתְגָמֵיכוֹן
וּרְגִז וְקַיֵּים לְמֵימַר:
לה אִם יֶחֱזֵי גְּבַר בְּגֻבְרַיָּא
הָאִלֵּין דָּרָא בִּישָׁא הָדֵין
יָת אַרְעָא טָבְתָא דִּי
קַיֵּימִית לְמִתַּן לַאֲבָהָתְכוֹן:
לו אֱלָהֵן כָּלֵב בַּר יְפֻנֶּה
הוּא יֶחֱזִנַּהּ וְלֵהּ אֶתֵּין יָת
אַרְעָא דִּי דְּרַךְ בַּהּ
וְלִבְנוֹהִי חֲלַף דִּי אַשְׁלֵים
בָּתַר דַּחַלְתָּא דַּיְיָ:
לז אַף עֲלַי הֲוָה רְגַז מִן

בעל הטורים

(לה) איש באנשים האלה. סופי תיבות משה שגם הוא בכלל השבועה: באנשים. ג' דין ואידך ויחלו באנשים הזקנים זקן בא באנשים מלמד [ש]היתה הגזירה אף על משה ואהרן דכתיב באנשים הזקנים וכתיב זקן בא באנשים שהיו באים באוכלוסא ויוצאים באוכלוסא:

רש"י

[...]ל הארץ אינכם מאמינים בו: (לג) לראותכם. כמו [ל]הראותכם ר וכן (שמות יג) לנחותם הדרך וכן (תהלים [...]) לשמיע בקול תודה וכן (מלכים ב ט) ללכת [לג]יד ביזרעאל: (לו) אשר דרך בה. חברון ש שנא' [ב]מדבר יג) ויבא עד חברון: (לז) התאנף. נתמלא רוגז:

בית יהודא

מַבְטִיחֲכֶם לַהֲבִיאֲכֶם אֶל הָאָרֶץ אֵינְכֶם מַאֲמִינִים בּוֹ) אונ אין די זאך וָוס הקב"ה פארזיכערט אייך אז ער וועט אייך ברייגגען אין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גלויבט איר אים ניט: (לג) וְלַרְאוֹתְכֶם. זאגט רש"י (כְּמוֹ לְהַרְאוֹתְכֶם) וויא עס וואלט געשטאנען לְהַרְאוֹתְכֶם, אייך צו מאכען ווייזען (וְכֵן לַנְחוֹתָם הַדֶּרֶךְ) איז גלייך וויא עס וואלט געשטאנען לְהַנְחוֹתָם (וְכֵן לַשְׁמִיעַ בְקוֹל [תּוֹ]דָה) איז גלייך וויא עס וואלט געשטאנען לְהַשְׁמִיעַ (וְכֵן לָלֶכֶת לַגִּיד בְּיִזְרְעֶאל) איז גלייך וויא עס וואַרט געשטאנען [לְ]הַגִּיד: (לו) וַאֲשֶׁר דָּרַךְ בָּהּ. הקב"ה האט געזאגט, צו כָּלֵב וועל איך געבען די ערד וואס ער האט אויף איר גיטרעטען, [ד]אס איז דיא שטאט חֶבְרוֹן (שֶׁנֶּאֱמַר) וויא עס שטייט אין פָּסוּק (וַיָּבֹא עַד חֶבְרוֹן) כָּלֵב איז געקומען ביז חֶבְרוֹן: (לז) וַהִתְאַנַּף.

דעת זקנים מבעלי התוספות

(לז) בגללכם. לפי שאתם מקטני אמנה כי כשאמרנו המן הסלע

שפתי חכמים

דמשמע דגם במדבר נלחם הקב"ה בשבילם והלא לא עשה מלחמה במדבר ועל זה פירש מוסב על המקרא של מעלה הככל אשר עשה

[המ]ורים וגו' כלומר שהיטיב להם וגם במדבר היטיב עמהן שנאמר כאשר ישא איש את בנו וגו' ומלת עשה אינו משמש בנשון אחד כי [ב]לשון פירושו בענין המלחמה והשני בענין הטיבוב: ר ספת"ח שתחת הלמ"ד משלים חסרון הה"א: ש ר"ל וכי כל הארץ נתנה לכלב:

פירוש לתורת אלהים

[דע]ס גייט פר אייך בַּדֶּרֶךְ אין וועג לָתוּר אום צו זעהן [פ]ם פר אייך איין ארט צו מאכען רוען אייך בָּאֵשׁ [לַיְ]לָה מיט אפייערדיגע זייל טוט ער גיין פר אייך [בי]יא נאכט לַרְאֹתְכֶם צו מאכן ווייזין אייך בַּדֶּרֶךְ אין דעם וועג וואס איר זאלט גיין דרינען וּבֶעָנָן יוֹמָם אונ [מי]ט אוואלקין טוט ער גיין פאר אייך ביי טאג: (לד) וַיִּשְׁמַע יְיָ אונ גאט האט געהערט אֶת וואס איר האט [גיז]אגט בשנאת אזו וויא אויבין איז גישטאנען וַיִּקְצֹף אונ ער האט גיצערינט וַיִּשָּׁבַע לֵאמֹר אונ ער האט [גי]שוואָרן אונ הט אזו גיזאגט: (לה) אִם יִרְאֶה אִישׁ בָּאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אוב עס וועט זעהן אמענטש פון דיא [מ]ענטשען הַדּוֹר פון דעם שלעכטין דור אֵת דָם גוטע לאנד כלומר אפילו איין מענטש פון דעם דור [וו]עט ניט זעהן דם לאנד אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי וואס איך האב גישוואָרען לָתֵת לַאֲבֹתֵיכֶם צוא געבען צוא אייערע [על]טערין: (לו) זוּלָתִי כָּלֵב בֶּן יְפֻנֶּה באר כָּלֵב דער זון פון יְפֻנֶּה הוּא יִרְאֶנָּה ער וועט זיא זעהן וְלוֹ אונ צוא [אי]ם וועל איך געבן דיא לאנד אֲשֶׁר וואס ער האט אין איר גיטרעטין דם מיינט מען חֶבְרוֹן וּלְבָנָיו אונ [צו] זיינע קינדער יַעַן אֲשֶׁר מִלֵּא ווייל ער הט דר פילט אַחֲרֵי יְיָ גאטס גיבאט: (לז) גַּם בִּי הִתְאַנַּף יְיָ אונ אוך

ליקוטי מרדכי

(לז) גַּם בִּי הִתְאַנַּף ה' וגו'. מפרשים פרעגען איז דען משה ניט אריינגעקומען אין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וועגן די מְרַגְּלִים. ער איז דאך ניט אריין געקומען אין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל ווייל ער האט געשלאגן

מֵהֶֽם׃ ל יְהֹוָ֤ה אֱלֹֽהֵיכֶם֙ הַהֹלֵ֣ךְ
לִפְנֵיכֶ֔ם ה֖וּא יִלָּחֵ֣ם לָכֶ֑ם כְּכֹ֨ל אֲשֶׁ֥ר
עָשָׂ֛ה אִתְּכֶ֛ם בְּמִצְרַ֖יִם לְעֵינֵיכֶֽם׃
לא וּבַמִּדְבָּר֙ אֲשֶׁ֣ר רָאִ֔יתָ אֲשֶׁ֤ר נְשָׂאֲךָ֙
יְהֹוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ כַּאֲשֶׁ֥ר יִשָּׂא־אִ֖ישׁ אֶת־
בְּנ֑וֹ בְּכָל־הַדֶּ֙רֶךְ֙ אֲשֶׁ֣ר הֲלַכְתֶּ֔ם עַד־
בֹּאֲכֶ֖ם עַד־הַמָּק֥וֹם הַזֶּֽה׃ לב וּבַדָּבָ֖ר
הַזֶּ֑ה אֵֽינְכֶם֙ מַֽאֲמִינִ֔ם בַּיהֹוָ֖ה
אֱלֹהֵיכֶֽם׃ לג הַהֹלֵ֨ךְ לִפְנֵיכֶ֜ם בַּדֶּ֗רֶךְ

אונקלוס

מִנְּהוֹן׃ ל יְיָ אֱלָהֲכוֹן דִּמְדַבַּר קֳדָמֵיכוֹן הוּא יְגִיחַ לְכוֹן כְּכֹל דִּי עֲבַד עִמְּכוֹן בְּמִצְרַיִם לְעֵינֵיכוֹן לא וּבְמַדְבְּרָא דִּי חֲזֵיתָא דִּי סוֹבְרָךְ יְיָ אֱלָהָךְ כְּמָא דִּי מְסוֹבַר גְּבַר יָת בְּרֵהּ בְּכָל אָרְחָא דִּי הַלֵּכְתּוּן עַד מֵיתֵיכוֹן עַד אַתְרָא הָדֵין׃ לב וּבְפִתְגָּמָא הָדֵין לֵיתֵיכוֹן מְהֵימְנִין בְּמֵימְרָא דַּייָ אֱלָהֲכוֹן׃ לג דִּי מְדַבַּר קֳדָמֵיכוֹן בְּאָרְחָא לְאַתְקָנָאָה לְכוֹן

בעל הטורים

(לא) ובמדבר אשר ראית. ל' יחיד בכל הדרך אשר הלכתם ל' רבים שלא היה הדרך בכולם שוה אלא לכל אחד לפי מה שהיה צריך היה הענן נושא אותו יש בגבוה יש בנמוך: (לב) אינכם מאמינם. חסר יו"ד פי' פעמים נסיתם אותו:

רש"י

לשכון לשבור נחלים: (ל) ילחם לכם. בשבילכם: (לא) ובמדבר אשר ראית. מוסב על מקרא ק שלמעלה הימנו ככל אשר עשה אתכם במצרים ועשה אף במדבר אשר ראית כי נשאך וגו': כאשר ישא איש את בנו. כמו שפירשתי אצל (שמות יד) ויסע מלאך האלהים ההולך לפני מחנה ישראל וגו'. משל למהלך בדרך ובנו לפניו באו לסטים לשבותו וכו': (לב) ובדבר הזה. שהוא מבטיחכם להביאכם

בית יהודא

שְׁטַייט (בַּעֲרוּץ נְחָלִים לִשְׁכּוֹן) מֵיינְט מֶען (בִּשְׁבוֹר נְהָלִים) וֶוען דִי טַייכֶען וֶוערֶען צוּבְּרָאכֶען: (ל) יִלָּחֵם לָכֶם. מֵיינְט מֶען (בִּשְׁבִילְכֶם), הקב"ה וֶועט שְׁטְרֵייטֶען פוּן אַייעֶרְטְוֶועגֶען: (לא) וּבַמִּדְבָּר אֲשֶׁר רָאִיתָ. זָאגְט רש"י (מוּסַב עַל הַמִּקְרָא שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנּוּ) דִי וֶוערְטֶער „וּבַמִּדְבָּר אֲשֶׁר רָאִיתָ" גִיהֶערֶען צוּ דֶעם פְרִיעֶרְדִיגֶען פָּסוּק (כְּכֹל אֲשֶׁר עָשָׂה אִתְּכֶם בְּמִצְרַיִם) אַזוֹ וִויא אַלֶּץ וָואס הקב"ה הָט גֶעטָאן פוּן אַייעֶרְטְוֶועגֶען אִין מִצְרַיִם (וְעָשָׂה אַף בַּמִּדְבָּר) אוּנ אִין דֶער מִדְבָּר הָט אוֹיךְ הקב"ה גֶעטָאהְן פוּן אַייעֶרְטְוֶועגֶען (אֲשֶׁר רָאִיתָ) וָוס דוּ הָאסְט גֶעזֶעהְן (אֲשֶׁר נְשָׂאֲךָ ה' אֱלֹהֶיךָ) הקב"ה הָט דִיךְ גֶעטְרָאגֶען (כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא אִישׁ אֶת בְּנוֹ) וִויא אַמֶענְטְשׁ טְרָאגְט זַיין זוּהְן וְזָאגְט רש"י (כְּמוֹ שֶׁפֵּירַשְׁתִּי אֵצֶל וַיִּסַּע מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים הַהוֹלֵךְ לִפְנֵי מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל) דֶעם מֵיינוּנְג פוּן דֶעם פָּסוּק הָאבּ אִיךְ גֶעשְׁרִיבֶּען נֶעבֶּען דֶעם פָּסוּק וַיִּסַּע וגו' (מָשָׁל לִמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וּבְנוֹ לְפָנָיו וּבָאוּ לִסְטִים לִשְׁבּוֹתוֹ) לְמָשָׁל אֵיינֶער אִיז גֶעגַאנְגֶען אִין וֶועג אוּנ זַיין זוּהְן אִיז גֶעגַאנְגֶען פְרִיעֶר פַר אִים זֶענֶען גֶעקוּמֶען גַזְלָנִים אוּנ הָאבֶּען אִים גֶעוָואלְט פַאנְגֶען הָאט דֶער פָאטֶער גֶענוּמֶען דֶם קִינְד פוּן פָארוּנְט אוֹיף אִינְטֶען, זֶענֶען גֶעקוּמֶען וֶועלְף פוּן אִינְטֶען אוּנ הָאבֶּען גֶעוָואלְט חַאפֶּען דָאס קִינְד, הָט דֶער פָאטֶער גֶענוּמֶען דָאס קִינְד פוּן אִינְטֶען אוֹיף פָארוּנְט, נָאכְדֶעם זֶענֶען גֶעקוּמֶען וֶועלְף פוּן אִינְטֶען אוּנ גַזְלָנִים פוּן פָארוּנְט, הָט דֶער פָאטֶער גֶענוּמֶען דֶם קִינְד אוֹיף זַיינֶע אַקְסְלֶען אוּנ הָאט גֶעהַאלְטֶען מִלְחָמָה מִיט בֵּיידֶע צוּזַאמֶען, מִיט דִי וֶועלְף אוּנ מִיט דִיא גַזְלָנִים, אַזוֹ הָאט הקב"ה גֶעשְׁטְרִיטֶען פוּן אַייעֶרְטְוֶועגֶען דֶעם גַאנְצֶען וֶועג בִּיז אִיר זֶענְט גֶעקוּמֶען צוּ דֶעם אָרְט: (לב) וּבַדָּבָר הַזֶּה. (שֶׁהוּא

שפתי חכמים

ומוליך מפיו דבר שאינו לא סיתכוין לסקר אלא לא דק עכ"ל: ק דקרא משמע הוא ילחם לכם ככל אשר עשה וגומר ובמדבר וגומר

פירוש לתורת אלהים

זָאלְט זִיךְ נִיט צוּ בְּרֶעכִין וְלֹא אוּנ אִיר זָאלְט זִיךְ נִיט פָארְכְטֶען פַר זֵיי: (ל) יְיָ אֱלֹהֵיכֶם גָאט אַייעֶר גָאט הַהֹלֵךְ לִפְנֵיכֶם וָוס גֵייט פַר אַייךְ הוּא יִלָּחֵם לָכֶם עֶר וֶועט מִלְחָמָה הַאלְטֶען פוּן אַייעֶרְט וֶועגִין כְּכֹל גְלַייךְ וִוי עֶר הָט גִיטָאן מִיט אַייךְ אִין מִצְרַיִם פַר אַייעֶרֶע אוֹיגֶען: (לא) וּבַמִּדְבָּר אוּנ אִין דֶער מִדְבָּר הָאט עֶר מִיט דִיר אוֹיךְ גִיטָאן נִסִּים אֲשֶׁר רָאִיתָ וָוס דוּ הָאסְט גִיזֶעהְן אֲשֶׁר וָוס דַיין גָאט הָט דִיךְ גִיטְרָאגִן כַּאֲשֶׁר אַזוֹ וִוי אַמֶענְטְשׁ טְרָאגְט אֶת בְּנוֹ זַיין זוּן בְּכָל הַדֶּרֶךְ אִין דֶעם גַאנְצֶן וֶועג אֲשֶׁר וָוס אִיר זֶענְט גִיגַאנְגֶען עַד בּוֹאֲכֶם בִּיז אִיר זֶענְט גִיקוּמֶן עַד בִּיז דֶעם אָרְט: (לב) וּבַדָּבָר הַזֶּה אוּנ אִין דֶר זַאךְ וָוס עֶר אִיז אַייךְ מַבְטִיחַ צוּא בְּרֶענְגֶען אַייךְ אִין דֶעם לַאנְד אֵינְכֶם גְלֵייבְּט אִיר נִיט אִין אַייעֶר גָאט: (לג) הַהוֹלֵךְ לִפְנֵיכֶם

משלי יהודא

מִיר וִוילֶן אָבֶר עוֹלָם הַזֶּה אוֹיךְ הָאבֶּן, וִוען דִי אַנְדֶערֶע מְרַגְּלִים וָואלְטֶן זָאגֶן דִי לַאנְד אִיז גוּט, וָואלְטֶן מִיר וִויסֶן זִיא אִיז גוּט צוּ עוֹלָם הַזֶּה אוֹיךְ, אָבֶר אַז נָאר יְהוֹשֻׁעַ מִיט כָּלֵב זָאגֶן דִי לַאנְד אִיז גוּט, וֶועלֶן מִיר צוּ דִי לַאנְד נִיט גֵיין, אוּנ אִין אֱמֶת אִיז דִי לַאנְד גוּט גִיוֶוען צוּ בֵּיידֶע זַאכֶן, צוּ תּוֹרָה אוּנ מִצְוֹת אוּנ צוּ עוֹלָם הַזֶּה, וִוי הקב"ה הָט גִעזָאגְט דִי לַאנְד אִיז טוֹבָה וּרְחָבָה, גוּט אוּנ בְּרֵייט צוּ תּוֹרָה אוּנ מִצְוֹת, אוּנ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ, אוּנ עֶס רִינְט מִילְךְ אוּנ הָאנִיק:

אֹתָ֖נוּ בְּיַ֣ד הָאֱמֹרִ֑י לְהַשְׁמִידֵֽנוּ׃
כח אָנָ֣ה ׀ אֲנַ֣חְנוּ עֹלִ֗ים אַחֵינוּ֩ הֵמַ֨סּוּ
אֶת־לְבָבֵ֜נוּ לֵאמֹ֗ר עַ֣ם גָּד֤וֹל וָרָם֙
מִמֶּ֔נּוּ עָרִ֛ים גְּדֹלֹ֥ת וּבְצוּרֹ֖ת בַּשָּׁמָ֑יִם
וְגַם־בְּנֵ֥י עֲנָקִ֖ים רָאִ֥ינוּ שָֽׁם׃ כט וָאֹמַ֖ר
אֲלֵכֶ֑ם לֹא־תַעַרְצ֥וּן וְלֹא־תִֽירְא֖וּן

אונקלוס

יָתָנָא בִּידָא דֶאֱמֹרָאָה
לְשֵׁיצָיוּתָנָא׃ כח לְאָן
אֲנַחְנָא סָלְקִין אַחָנָא
תַּבָּרוּ יָת לִבָּנָא לְמֵימַר
עַם סַגִּי וְתַקִּיף מִנָּנָא
קִרְוִין רַבְרְבָן וּכְרִיכָן עַד
צֵית שְׁמַיָּא וְאַף בְּנֵי
גִבָּרָאֵי חֲזֵינָא תַמָּן׃
כט וַאֲמָרִית לְכוֹן לָא
תִתַּבְרוּן וְלָא תִדְחֲלוּן

תו"א ערים גדולות ובצורות בשמים חולין צ
תמיד כט :

בעל הטורים

(כח) המסו. וביהושע אומר המסיו ע"י מרגלים : לבבנו. ד' במס' הכא ואידך ונשמע וימס לבבנו. להטות לבבנו. נשא לבבנו אל כפים. אחרים נמס לבבם מפניכם כדכתיב ונשמע וימס לבבנו ע"כ היה לכם להטות לבבכם אליו ולא עשיתם כן אלא אמרתם אחינו כנסו את לבבנו ע"כ נשא לבבנו אל כפים וסמיך ליה סכותה באף ותרדפנו כדכתיב וירדפו אתכם כאשר תעשינה הדבורים :

רש"י

למלך בשר ודם שהיו לו שני בנים ויש לו שתי שדות אחת של שקיא ואחת של בעל פ למי שהוא אוהב נותן של שקיא ולמי שהוא שונא נותן לו של בעל ארץ מצרים של שקיא היא שנילוס עולה ומשקה אותה וארץ כנען של בעל והוציאנו ממצרים לתת לנו את ארץ כנען : (כח) ערים גדולות ובצורות בשמים. דברו הכתובים לשון הבאי : (כט) לא תערצון. לשון שבירה כתרגומו ודומה לו (איוב ל) בערוץ נחלים

בית יהודא

שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁנֵי בָּנִים) לְמָשָׁל אֵיינֶער הָט גֶעהַאט צְוֵויי זִיהְן (וְיֵשׁ לוֹ שְׁתֵּי שָׂדוֹת) אוּנ עֶר הָט צְוֵויי פֶּעלְדֶר (אַחַת שֶׁל שַׁקְיָא) אֵיין פֶּעלְד אִיז גֶעוֶועֶן בֶּעטְרוּנְקֶען מִיט וַואסֶר וַנאסֶע עֶרְד (וְאַחַת שֶׁל בַּעַל) אוּנ אֵיין פֶּעלְד אִיז גֶעוֶועֶן טְרוּקֶענֶע עֶרְד (לְמִי שֶׁהוּא אוֹהֵב) דֶעם זוּהְן וָוָאס עֶר הָט לִיבּ (נוֹתֵן שֶׁל שַׁקְיָא) צוּ אִים גִיט עֶר דִי פֶּעלְד וָוָאס דִי עֶרְד אִיז נַאסֶע (וּלְמִי שֶׁהוּא שׂוֹנֵא) אוּנ דֶעם זוּהְן וָוָאס עֶר הָאט פַּיינְט (נוֹתֵן לוֹ שֶׁל בַּעַל) גִיט עֶר אִים דִי טְרוּקֶענֶע פֶּעלְד (אֶרֶץ מִצְרַיִם שֶׁל שַׁקְיָא הִיא) דִי לַאנְד מִצְרַיִם אִיז בֶּעטְרוּנְקֶענֶע נַאסֶע עֶרְד (שֶׁנִּילוּס עוֹלֶה וּמַשְׁקֶה אוֹתָהּ) וָוארוּם דֶער טַייךְ נִילוּס פַארְגִיסְט זַיינֶע וַואסֶער אוֹיף דֶעם גַאנְצֶען לַאנְד מִצְרַיִם (וְאֶרֶץ כְּנַעַן שֶׁל בַּעַל) אוּנ דִיא לַאנְד כְּנַעַן אִיז טְרוּקֶענֶע עֶרְד (וְהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם לָתֵת לָנוּ אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן) אוּנ הקב"ה הָט אוּנְז אַרוֹיסְגֶענוּמֶען פוּן דִיא גוּטֶע לַאנְד מִצְרַיִם עֶר זָאל אוּנְז גֶעבֶּען דִיא לַאנְד כְּנַעַן : (כח) וְעָרִים גְּדוֹלוֹת וּבְצוּרוֹת בַּשָּׁמָיִם). זָאגְט רַשִׁ"י (דִּבְּרוּ הַכְּתוּבִים לָשׁוֹן הֲבַאי) דִיא פְּסוּקִים רֵיידֶען וִויא מֶענְטְשֶׁען רֵיידֶען אוֹיף אַגַאנְץ הוֹיכֶע זַאךְ זָאגְט מֶען עֶס אִיז הוֹיךְ בִּיז צוּם הִימֶעל : (כט) וְלֹא תַעַרְצוּן). (לְשׁוֹן שְׁבִירָה) לֹא תַעַרְצוּן אִיז דֶערְטַייטְשׁ אִיר זָאלְט נִיט צוּבְּרָאכֶען וֶוערֶען (כְּתַרְגּוּמוֹ) וִויא דֶער תַּרְגּוּם טַייטְשְׁט (וְדוֹמֶה לוֹ) גְלַייךְ צוּ דֶעם וָוארְט

שפתי חכמים

והלא הרבה נסים עשה להם כדי להוציאם לחירות ומפרש דכך אמרו הוצאתו כו׳ : פ כתב הרא"ם ויש לתמוה למה פירשו המקרא הזה בשל בעל ושל שקיא אם בעבור שמורה שהוצאתו לשנאה היתה יותר שנאה היא שהיתה הוצאתו להוליכם ביד האמורי להשמידם וצ"ע. ונראה דקשה להו הכי הל"ל בשנאת ה׳ אותנו הוציאנו לתת אותנו ביד האמורי מארץ מצרים ל"ל אלא ע"כ הקרא לא נקט הוציאנו מארץ מצרים אלא למשל בשל בעל ושל שקיא ו־כתוב חדא ועוד קאמר כלו׳ חדא בשנאת ה׳ אותנו וגומר למשל של בעל ושל שקיא ועוד אחרת לתת אותנו וגו׳ ודו"ק ופי׳ של בעל מקום יבש וארץ למאה שצריכין להשקיתה : צ פירש"י בפרק גיד הנשה ל׳ הבאי ל׳ הדיוט שאין מדקדק בדבריו

פירוש לתורת אלהים

אוּנְז בְּיַד הָאֱמֹרִי אִין דֶר הַאנְד פוּן אֱמוֹרִי לְהַשְׁמִידֵנוּ צוּ פַר טִילִיגֶן אוּנְז: (כח) אָנָה אֲנַחְנוּ עוֹלִים וואו הִין זָאלֶען מִיר אוֹיף גֵיין אַחֵינוּ אוּנְזֶערֶע בְּרִידֶער דִיא מְרַגְּלִים הָאבֶּען גִימַאכְט צוּ גֵיין אוּנְזֶערֶע הֶערְצֶער לֵאמֹר צוּ זָאגֶען עַם גָּדוֹל דָם פֶאלְק פוּן דֶעם לַאנְד אִיז אַגְרוֹסֶע פֶאלְק וָרָם מִמֶּנּוּ אוּנ זֵיי זֶענֶען הֶעכֶער פוּן אוּנְז עָרִים אוּנ דִי שְׁטֶעט זֶענֶען גְרוֹסֶע אוּנ פֶעסְטֶע זֵיי גְרֵייכִין בִּיז צוּ דֶעם הִימֶעל וְגַם אוּנ אוֹיךְ דִי קִינְדֶער פוּן דִי רִיזִין הָאבֶּען מִיר דָארְטֶען גִיזֶעהְן: (כט) וָאֹמַר אֲלֵיכֶם אוּנ אִיךְ הָאבּ צוּ אַייךְ גְזָאגְט לֹא תַעַרְצוּן אִיר

משלי יהודא

גְלַייכִין, ווי דֶר זוּהְן הָט גִיהֶערְט דִי וֶוערְטֶער אִיז עֶר אַוֶועקְגֶעגַאנְגֶען פוּן טִישׁ צוּ דִי מוּטֶער אוּנ הָט גִיוֵויינְט, דִי מוּטֶער פְרֶעגְט אִים וָוָאס וֵויינְסְטוּ, דוּ הֶערְסְט דָאךְ ווִי דַיין פָאטֶער לוֹיבְּט אַזוֹ שְׁטַארְק דִי כַּלָּה, הָט דֶר זוּהְן גִיעֶנְטְפֶערְט וַוייל מַיין פָאטֶער לוֹיבְּט זִיא דְרִיבֶּר ווֵיין אִיךְ, וֶוען מַיין פָאטֶער וָואלְט גִיוֶועֶן אַוֶועלְטְלִיכֶר מֶענְטְשׁ אוּנ וָואלְט זִיא גְלוֹיבְּט, וָואלְט אִיךְ גֶעוואוּסְט עֶר מֵיינְט דִיא כַּלָּה אִיז אוֹיךְ אַוֶועלְטְלִיכֶע, זִיא קֶען שְׁרַייבִּין, אַקְלוּגֶע, וֶועט זִיא קֶענֶען פִירֶן אַהַאנְדִיל, דוּ וֵוייסְט דָאךְ אַז מַיין פָאטֶער הַאלְט נִיט פוּן דִי וֶועלְט, עֶר וִויל נָאר עוֹלָם הַבָּא, שְׁרַייבִּין, קְלוּג זַיין, הַאנְדְלֶען, דָס אִיז בַּיי אִים גָאר נִיט וֶוערְט, שֵׁיינְקַייט הָט בַּיי אִים גֶענוּיס קַיין וֶוערְט, אוּנ עֶר קוּקְט דָאךְ נִיט אוֹיף אַבְּתוּלָה, גֶענוּיס אַז עֶר הָט גִיזֶעהְן זִיא בַּאוֵוייזְט שַׁחֲרִית בִּיז הַאלְבִּין טָאג, נָאכְדֶעם מִנְחָה, מַעֲרִיב, אוּנ זִיא רֶעדְט נִיט מִיט מֶענֶר אוּנ קוּמְט נִיט צְווִישֶׁן מֶענֶר, דִי כַּלָּה אִיז אִים גִיפֶעלֶען, דוּ מוּטֶער וֵוייסְט דָאךְ אַז אִיךְ בִּין אַוֶועלְטְלִיכֶר מֶענְטְשׁ וָוָאס טוֹג מִיר אַזוֹ אַכַּלָּה, בַּיי דִי מְרַגְּלִים אִיז אוֹיךְ אַזוֹי גִיוֶועֶן, יְהוֹשֻׁעַ אוּנ כָּלֵב הָאבֶּן גֶעזָאגְט דִי לַאנְד אִיז אַגוּטֶע [עיין רש"י] מִיר וֵוייסִין יְהוֹשֻׁעַ אוּנ כָּלֵב זֶענֶען גִיוֶועֶן גְרוֹסֶע צַדִּיקִים, בַּיי זֵיי אִיז דִי וֶועלְט גָאר נִיט וֶוערְט גִוֶועֶן, דֶר עִיקָּר אִיז בַּיי זֵיי גִיוֶועֶן נָאר עוֹלָם הַבָּא, אַז זֵיי הָאבֶּן גֶעזָאגְט טוֹבָה הָאָרֶץ, דִי לַאנְד אִיז גוּט, הָאבֶּן דִי יוּדִין גֶעזָאגְט אַזֶעלְכֶע צְוֵויי צַדִּיקִים ווִי יְהוֹשֻׁעַ מִיט כָּלֵב מֵיינֶען נִיט דִי לַאנְד אִיז גוּט צוּ עֶסִין אוּנ טְרִינְקֶן אוּנ פֶערְגֶענִיגֶן, זֵיי מֵיינֶען גֶעווִיס זִיא אִיז גוּט צוּ תּוֹרָה אוּנ מִצְוֹת ווִי דִי גְמָרָא זָאגְט אֵין טוֹב אֶלָּא תּוֹרָה, נָאר תּוֹרָה אִיז גוּט, אוּנ

מור

אֵלֵינוּ וַיָּשִׁבוּ אֹתָנוּ דָבָר וַיֹּאמְרוּ
טוֹבָה הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ
נֹתֵן לָנוּ׃ כו וְלֹא אֲבִיתֶם לַעֲלֹת וַתַּמְרוּ
אֶת־פִּי יְהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ כז וַתֵּרָגְנוּ
בְאָהֳלֵיכֶם וַתֹּאמְרוּ בְּשִׂנְאַת יְהֹוָה
אֹתָנוּ הוֹצִיאָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם לָתֵת

דְאַרְעָא וַאֲתִיבוּ
וַאֲתִיבוּ יָתָנָא פִּתְ
וַאֲמָרוּ טָבָא אַרְעָא
אֱלָהָנָא יָהֵיב לָ
כו וְלָא אֲבֵיתוּן לְ
וְסָרֵבְתּוּן עַל מֵימְרָא
אֱלָהֲכוֹן׃ כז וְאִתְרַעַ
בְּמַשְׁכְּנֵיכוֹן וַאֲמַרְ
בִּדְסָנֵי יְיָ יָתָנָא אַפֵּ
מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם לְמִ

תו א ותרגנו באהליכם שבועות מ

רשב"ם (כז) ותרגנו. כמו דברי נרגן כמתלהמים׃

רש"י

מגיד שארץ ישראל גבוהה מכל הארצות׃ וי
טובה הארץ. (סס) מי הם שאמרו טובתה ליהושע
(כו) ותמרו. ל' התרסה התרסתם כנגד מאמ
(כז) ותרגנו. לשון הרע וכן (משלי יח) דברי נרגן
המוליא דבה׃ בשנאת ה' אתנו. והוא היה אוהב
אבל אתם שונאים אותו משל הדיוט אומר מה דב
על רחמך מה דבלביה ע עלך׃ בשנאת ה'
הוציאנו מארץ מצרים. הוצאתו לשנאה היתה

בית יהודא

יִשְׂרָאֵל איז הֶעכֶר פוּן אַלֶע לֶענְדֶר דְרִיבֶּער שְׁטֵייט וַיּוֹרִידוּ
זַייא הָאבְּען אַרָאפְּגֶענִידֶערְט׃ וַיֹּאמְרוּ טוֹבָה הָאָרֶץ]. זָאגְט
רש"י (מִי הֵם שֶׁאָמְרוּ טוֹבָה) וֶוער זֶענֶען דִי מֶענְטשֶׁען וָואס
הָאבֶּן גֶעזָאגְט דִי לַאנְד אִיז אַגוּטֶע, דָס אִיז גְוֶוען יְהוֹשֻׁעַ
אוּנ כָּלֵב׃ (כו) וַתַּמְרוּ]. זָאגְט רש"י (לָשׁוֹן הִתְרָסָה) דֶערְגֶעגֶן
(הִתְרַסְתֶּם כְּנֶגֶד מַאֲמָרוֹ) אִיר זֶענְט גֶעוֶוען גֶעגֶען דִי רֵייד פוּן
הקב"ה, הקב"ה הָט גֶעזָאגְט מֶען זָאל גֵיין אִין לַאנְד כְּנַעַן
אוּנ אִיר הָאט גֶעזָאגְט מֶען זָאל נִיט גֵיין׃ (כז) וַתֵּרָגְנוּ
בְאָהֳלֵיכֶם]. זָאגְט רש"י וַתֵּרָגְנוּ מֵיינְט מֶען אִיר הָט גֶערֶעט
לָשׁוֹן הָרָע נִשְׁלֶעכְטֶע רֵייד] אוֹיף אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (וְכֵן דִּבְרֵי נִרְגָּן) דִיא רֵייד פוּן דֶעם נִרְגָּן מֵיינְט מֶען דִיא רֵייד (אָדָם הַ
דִּבָּה), פוּן דֶעם מֶענְטְשׁ וָואס רֶעט שְׁלֶעכְטֶע רֵייד׃ וּבְשִׂנְאַת ה' אוֹתָנוּ]. אִיר הָט גֶעזָאגְט וַוייל הקב"ה הָט אוּנְז
דְרִיבֶּער וִויל עֶר אוּנְז בְּרֵיינְגֶען אִין לַאנְד כְּנַעַן (וְהוּא הָיָה אוֹהֵב אֶתְכֶם) דֶער אֱמֶת אִיז הקב"ה האט אַייך לִיב (אֲבָ
שׂוֹנְאִים אוֹתוֹ) אָבֶּער אִיר הָאט אִים פַייְנְט (מָשָׁל הֶדְיוֹט אוֹמֵר) אַפְּרָאסְטֶער מָשָׁל זָאגְט (מַה דִּבְלִבָּךְ עַל רַחְמָךְ) וָו
טְרַאכְסְט אִין דַיין הַארְצֶן אוֹיף דַיין גוּטֶען פְרַיינְד מֵיינְסְטוּ (מַה דִּבְלִבֵּיהּ עֲלָךְ) דָס זֶעלְבִּיגֶע אִיז אִין זַיין הַארְצֶען א
וָוייל דוּ הָאסְט אִים פַייְנְט מֵיינְסְטוּ עֶר הָאט דִיךְ אוֹיךְ פַייְנְד] וַוייל אִיר הָט פַייְנְט הקב"ה, מֵיינְט אִיר אַז הקב"ה
אַייךְ אוֹיךְ פַייְנְט׃ וּבְשִׂנְאַת ה' אוֹתָנוּ הוֹצִיאָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם]. וַוייל הקב"ה הָאט אוּנְז פַייְנְד דְרִיבֶּער הָט עֶר אוּנְז אַ
גֶענוּמֶען פוּן מִצְרַיִם (הוֹצָאָתוֹ לְשִׂנְאָה הָיְתָה) זַיין אַרוֹיסְנֶעמֶען אוּנְז פוּן מִצְרַיִם אִיז גֶעוֶוען וֶועגֶן פַייְנְדְשַׁאפְט (מָשָׁל

שפתי חכמים

כדי שירגלו את כלה׃ ל אע"פ שגם שאר מרגלים אמרו טובתה מ"מ
גם היו מוליאים דבה על הארץ וכאן כתיב ויאמרו טובה הארץ משמע
שלא אמרו כלל ברעתה. רא"ם׃ מ דעת רש"י בזה שאל תקשה היאך
יודעין ישראל שהקב"ה שונאן ומפרש כיון שהם שונאים להקב"ה אמרו
גם הוא שונאן דמשל הדיוט וכו'׃ נ כלומר מה שבלבך שאת
את חבירך אתה אומר על חבירך איך שהוא שונא אותך׃ ס כלו'
של חבירך שהוא אוהב אותך אתה אומר עליך כלומר איך
אוהב את חבירך׃ ע ר"ל בקרא משמע שהוליא אותן בשבי

פירוש לתורת אלהים

הָאבֶּן אוּם גִיזֶעהֶן דָס לַאנְד׃ (כה) וַיִּקְחוּ בְיָדָם אוּנ דִי
מְרַגְּלִים הָאבֶּן גִינוּמֶן אִין זֵייעֶרֶע הֶענְד מִפְּרִי הָאָרֶץ
פוּן דִיא פֵּירוֹת פוּן דֶעם לַאנְד וַיּוֹרִידוּ אֵלֵינוּ אוּנ זֵיי
הָאבֶּען צוּא אוּנְז אַרָאפּ גֶענִידֶערְט [עיין רש"י]
וַיָּשִׁבוּ אוּנ זֵיי הָאבֶּן אוּנְז צוּרִיק גֶעבְּרַאכְט אֶענְטְפֶער
וַיֹּאמְרוּ אוּנ יְהוֹשֻׁעַ מִיט כָּלֵב הָאבֶּן גְזָאגְט טוֹבָה הָאָרֶץ
עֶס אִיז גוּט דָס לַאנְד אֲשֶׁר וָוס אוּנְזֶער גָאט וִויל צוּ
אוּנְז גֶעבֶּן׃ (כו) וְלֹא אֲבִיתֶם לַעֲלוֹת אוּנ אִיר הָ
גִיוָואלְט אוֹיף גֵיין וַתַּמְרוּ אוּנ אִיר הָאט וָו
גִישְׁפֶּעניגְט דִי רֵייד פוּן אַייעֶר גָאט׃ (כז)
בְאָהֳלֵיכֶם אוּנ אִיר הָאט גִיצֶערִינְט אִין אַי
גִיצֶעלְטֶען וַתֹּאמְרוּ אוּנ אִיר הָט גִיזָאגְט בְּשִׂנְאַת
גָאט הָט אוּנְז פַייְנְט הוֹצִיאָנוּ הָט עֶר אוּנְז אוֹס
פוּן דֶעם לַאנְד מִצְרַיִם לָתֵת אוֹתָנוּ אִיבֶּער צוּ גֶ

משלי יהודא

(כה) טוֹבָה הָאָרֶץ וגו' וְלֹא אֲבִיתֶם וגו'. משֶׁה הָט אִיצְט
גִירֶעט מִיט דִי יוּדִין וָוס דָם מֶערְסְטֶע פוּן זֵיי זֶענֶען
גֶעבְּאָרֶן גֶעוָוארֶן נָאכְדֶעם וִוי מֶען הָט גֶעשִׁיקְט דִי מְרַגְּלִים.
אַז משֶׁה הָט צוּ זֵיי גֶעזָאגְט דִי מְרַגְּלִים הָאבֶּן גֶעזָאגְט דִי
לַאנְד אִיז אַגוּטֶע הָאבֶּן זֵיי גֶעדַארְפְט פְרֶעגֶן פַר וָוס הָאבֶּן
דִי יוּדִין נִיט גֶעוָואלְט גֵיין צוּ דִי לַאנְד? דֶר עִנְיָן אִיז לְמָשָׁל
עֶס אִיז אַמָאל גֶעוֶוען אַחָסִיד, וָוס עֶר אִיז גֶעוֶוען אָפְּ
גֶעשֵׁיידְט פוּן אַלֶע וֶועלְטְלִיכֶע זַאכֶן, עֶר הָט נִיט מֶער
גֶעוָואוּסְט נָאר דָם דַאוְונֶען אוּנ לֶערְנֶען, דִי פַּרְנָסָה הָט דָם
וַוייבּ גֶעהַאנְדְלְט, עֶר הָט גֶעהַאט אָאר אַיין זוּהְן, דֶר זוּהְן
הָט אוֹיךְ גֶעלֶערְנְט. נָאר עֶר הָט גֶעהָאלְפֶן דִי מוּטֶר צוּ אִיר
הַאנְדְל, וֶוען עֶס אִיז גֶעקוּמֶען דִי צַייט צוּ טָאן אַשִׁדּוּ
דֶעם זוּהְן, אִיז גֶעקוּמֶען אַשַׁדְכָן אוּנ הָט גִירֶעט אַשִׁדּ
אַיין אַנְדֶער שְׁטָאט, הָט דֶר חָסִיד גֶעזָאגְט וַוייל מִי
אִיז בַּיי מִיר אַבֶּן יָחִיד וֶועל אִיךְ אַלֵיין פָארִין זֶעהֶן דִי
עֶר אִיז גֶעקוּמֶען צוּם מְחוּתָּן עֶס אִיז אִים אַלֶץ גוּט גֶ
עֶר הָט גֶעשְׁרִיבֶּן תְּנָאִים, עֶר אִיז גֶעקוּמֶען אַהֵיים
אַגְרוֹיסֶע שִׂמְחָה, עֶר הָט גִיבֶּעטִין זַיינֶע קְרוֹבִים,
פְרַיינְד, מֶען הָט גֶעמַאכְט אַסְעוּדָה, מֶען הָט גִיפְּרֶע
אִים וֶוער אִיז דֶר מְחוּתָּן, הָט עֶר אִים גֶעלוֹיבְּט
אַחָסִיד אַצַדִּיק, דִי מְחוּתֶּנֶת אִיז אוֹיךְ אַגְרוֹיסֶע
אַחֲסִידָה, אוּנ דִי כַּלָּה, אִיז אַזֶעלְכֶע וָואס אִיז נִיטָ
גְלוֹיבִּין׃

כג וַיִּיטַב בְּעֵינַי הַדָּבָר וָאֶקַּח מִכֶּם
שְׁנֵים עָשָׂר אֲנָשִׁים אִישׁ אֶחָד
לַשָּׁבֶט: כד וַיִּפְנוּ וַיַּעֲלוּ הָהָרָה וַיָּבֹאוּ
עַד־נַחַל אֶשְׁכֹּל וַיְרַגְּלוּ אֹתָהּ:
כה וַיִּקְחוּ בְיָדָם מִפְּרִי הָאָרֶץ וַיּוֹרִדוּ

ל לְהֶן: כג וּשְׁפַר
ני פִּתְגָּמָא וּדְבָרִית
ון תְּרֵין עֲשַׂר גֻּבְרִין
יא חַד לְשִׁבְטָא:
וְאִתְפְּנִיו וּסְלִיקוּ
רָא וַאֲתוֹ עַד נַחֲלָא
תִּכָּלָא וְאַלִּילוּ יָתַהּ:
נְסִיבוּ בִידֵיהוֹן מֵאִבָּא

א וייטב בעיני הדבר שם:

רש"י

נבא אליהן. תחלה ו לכבוש: (כג) וייטב בעיני ר. בעיני ולא בעיני המקום ואם בעיני משה היה טוב אמרה בתוכחות משל לאדם שאומר להבירו מכור לי ך זה אמר לו הן נותנו אתה לי לנסיון אמר לו הן בהרים ת אמר לו הן כיון שראה שאין מעכבו כלום אמר ה בלבו בטוח הוא זה שלא אמצא בו מום מיד א"ל טול יך ואיני מנסהו מעתה אף אני הודיתי לדבריכם שמא ו בכם כשתראו שאיני מעכב ואתם לא חזרתם בכם: ת מכם. מן הברורים ז שבכם מן ח המסולתים שבכם: ם עשר אנשים איש אחד לשבט. (שם) מגיד שלא שבט לוי ט עמהם: (כד) עד נחל אשכל. (שם) שנקרא י ע"ש סופו: וירגלו אותה. (שם) מלמד ו בה ארבעה אוונין כ שתי וערב: (כה) ויורדו אלינו.

בית יהודא

זיי קומען (הַחִלָּה לִכְבּוֹשׁ) די ערשטע איין צו נעמען זיי: (כג) (וַיִּיטַב בְּעֵינַי הַדָּבָר). משה הט געזאגט (בְּעֵינַי) אין מיינע אויגן איז די זאך גיפעלן (וְלֹא בְּעֵינֵי הַמָּקוֹם) אבר אין די אויגן פון הקב"ה איז די זאך ניט גוט געוועזן, פרעגט רש"י (וְאִם בְּעֵינֵי מֹשֶׁה הָיָה טוֹב) אוב אין די אויגן פון משה איז די זאך גוט געווען (לָמָּה אֲמָרָהּ בְּתוֹכָחוֹת) פר וואס ווען משה הט געשטראפט די יודין הט ער זיי דערמאנט די עבירה וואס זיי האבן געזאגט זיי ווילען שיקען מרגלים אין כנען, ענטפערט רש"י דר ענין פון משה מיט די יודין איז געוועזן (מָשָׁל לְאָדָם שֶׁאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ מְכוֹר לִי חֲמוֹרְךָ זֶה) אייגער (ראובן) הט געזאגט צו זיין חבר (שמעון) פארקויף מיר דעם אייזיל דיינעם (אָמַר לוֹ הֵן) הט שמעון געזאגט איך וועל דיר דעם אייזיל פארקויפן, הט ראובן געזאגט צו שמעון (נוֹתְנוֹ אַתָּה לִי לְנִסָּיוֹן) דו וועסט מיר געבן דעם

איך זאל אים פרובן? (אָמַר לוֹ הֵן) הט שמעון געזאגט צו ראובן געם דעם אייזיל אונ פרוב אים, האט ראובן גט צו שמעון (בֶּהָרִים וּגְבָעוֹת) מעג איך פרובען פארן מיט אים אויף בערג אונ אויף הויכע בערג (אָמַר לוֹ הֵן) הט ן געזאגט צו ראובן מעגסט אים פרובען אויף בערג אויך (כֵּיוָן שֶׁרָאָה שֶׁאֵין מְעַכְּבוֹ כְּלוּם) ווי ראובן הט גיזעהן ן הייסט אים פרובן ווי ער וויל (אָמַר הַלּוֹקֵחַ בְּלִבּוֹ) הט דר קויפר (ראובן) געטראכט אין הארצען (בָּטוּחַ הוּא זֶה שֶׁלֹּא בּוֹ מוּם) געוויס איז שמעון זיכער אז איך וועל ניט געפונען אפעלר אין דעם אייזיל (מִיָּד אָמַר לוֹ טוֹל מָעוֹתֶיךָ) אובן באלד געזאגט צו שמעון נעם דם געלט פר דעם אייזיל (וְאֵינִי מְנַסֵּהוּ מֵעַתָּה) איך וועל אים איצט ניט פרובען, משה איך האב אויך אזוי געטאן (אַף אֲנִי הוֹדֵיתִי לְדִבְרֵיכֶם) איך האב אויך מודה געוועזן צו אייערע רייד, אגט איר ווילט שיקען מענטשען, האב איך געזאגט "שיקט" איך האב גטראכט (שֶׁמָּא תַּחְזְרוּ בָּכֶם כְּשֶׁתִּרְאוּ מְעַכֵּב) אז איר וועט זעהן איך פארהאלט אייך ניט פון צו שיקן מענטשן, טאמער וועט איר חרטה האבן אונ וועט ניט שיקן, איר וועט זאגען אז משה אליין הייסט אוך מען זאל שיקן מענטשן אין לאנד כנען, געוויס ווייס עם איז ניטא אפעלער אין לאנד כנען נאר אלץ איז ווייא ער האט געזאגט, אזוי האב איך געמיינט (וְאַתֶּם לֹא ם בָּכֶם) אונ איר האט ניט חרטה געהאט: וָאֶקַּח מִכֶּם. משה זאגט איך האב גענומען פון אייך מענטשן (מִן ים שֶׁבָּכֶם) פון דיא אויסגעקליבענע פון אייך (מִן הַמְסוּלָּתִים שֶׁבָּכֶם) פון דיא בעסטע פון אייך (שְׁנֵים עָשָׂר ם) צוועלף מענטשן (אִישׁ אֶחָד לַשָּׁבֶט) פון יעדר שבט איין מענטש (מַגִּיד שֶׁלֹּא הָיָה שֵׁבֶט לֵוִי עִמָּהֶם) דער פסוק אונז פון שבט לוי איז מען ניט געגאנגען מיט זייא אויסזעהן די לאנד כנען: (כד) (וְעַד נַחַל אֶשְׁכּוֹל). זאגט י (מַגִּיד שֶׁנִּקְרָא עַל שֵׁם סוֹפוֹ) דר פסוק זאגט אונז דר ארט איז גערופן געווארען אשכול ווייל דר סוף איז געוועזן זיי פון דעם ארט אפגעשניטן א אשכול נאצוווייג מיט טרויבען: (וַיְרַגְּלוּ אוֹתָהּ). זאגט רש"י (מְלַמֵּד) דר פסוק לערנט אונז בוּ בָּהּ אַרְבָּעָה אוֹנְגִין שְׁתִי וָעֵרֶב) די צוועלף מענטשען זענען געגאנגען אין דעם לאנד פיר שורות נצוויי שורות אין יינג איין שורה פון מזרח צו מערב בייא צפון זייט אונ איין שורה פון מזרח צו מערב ביי דרום זייט, אונ איין פון צפון צו דרום ביי מזרח זייט אונ איין שורה פון צפון צו דרום ביי מערב זייט, האבען זיי געקענט אויסזעהן גאנצע לאנד: (כה) (וַיּוֹרִידוּ אֵלֵינוּ). זאגט רש"י (מַגִּיד) דר פסוק זאגט אונז (שֶׁאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גְּבוֹהָה מִכָּל הָאֲרָצוֹת) ארץ

שפתי חכמים

כו בודאי אותו עיר שירלו לכבוש כאותו דרדילכו וק"ל: ו ר"ל דבקרא עריס משמע שלא יבאו לכל הערים וזה היינו דהא ירשו את הכל וע"ז ולה: ז דאל"כ מכס ל"ל: ח המסולתין ל' סולת: ט דאל"כ יהיו עשר דהא חשיב שבט אפרים בפ"ע וגם שבט מנשה בפני עלמו כתב ויש לתמוה דבלאו קרא יתירא דשנים עשר תיפוק ליה מפי' שלא לך שמונה בפי' כל נשיאי השבטים ושבט לוי לא היה בתוכם ול"ע ונראה דהכא מרבה קרא דאפי' בעלה לא היו עמהן והשתא אתי שפיר דלא נקט רש"י שלא הלכו עמהן משום דזה כתיב לעיל בפרשת שלח לך: י שנכשאו אשכול משם כדכתיב ויכרתו וגו' על כן קרא למקום ההוא נחל אשכול וזה היה בחזרתן: כ ר"ל שהלכו בה בארבע שורות כמין שתי וערב

פירוש לתורת אלהים

צו זיי איין נעמען: (כג) וַיִּיטַב אונ עס איז וואל לן בְּעֵינַי אין מייני אויגען הַדָּבָר די זאך [עיין רש"י] מִכֶּם אונ איך האב גנומן אונ האב אויס גקליבן די בעסטי פון אייך שְׁנֵים עָשָׂר צוועלף מענטשן אִישׁ אֶחָד איין מענטש לַשָּׁבֶט צו איטליכען שבט: (כד) וַיִּפְנוּ וַיַּעֲלוּ הָהָרָה אונ זיי האבן זיך גיקערט אונ זענען אויף גיגאנגען אויפן בארג וַיָּבֹאוּ אונ זייא זענין גקומען ביז דעם טאל אשכול וַיְרַגְּלוּ אוֹתָהּ אונ זייא

אלהי אבתיך לך אל־תירא ואל־תחת: שלישי כב ותקרבון אלי כלכם ותאמרו נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו־לנו את־הארץ וישבו אתנו דבר את־הדרך אשר נעלה־בה ואת הערים אשר נבא אליהן:

אונקלוס

אלהא דאבהתך לך תדחל ולא תתבר: כב וקרבתון לותי כלכון ואמרתון נשלח גברין קדמנא ויאללון לנא ית ארעא ויתיבון יתנא פתגמא ית ארחא דניסק בה וית קרויא

תולדות אהרן

אל תירא ואל תחת חולין כז: ויחפרו סוטה לד:

בית יהודא

דארפן גענוען ווי די פייל־אונ־בוינגם: (כב) ותקרבון אלי כולכם. זאגט רש"י (בערבוביא) מיט אצומישונג (ולהלן הוא אומר) דארטן האט משה געזאגט (ותקרבון אלי כל ראשי שבטיכם וזקניכם) איר האט גענענט צו מיר אלע אלצטע פון אייערע שבטים אונ אייערע אלטע מענטשן (ותאמרו הן הראנו ה') אונ איר האט געזאגט הקב"ה האט אונז געוויזען זיין גרויסקייט (אותה קריבה היתה הוגנת) דם גענענונג איז געווען אין ארדענונג (ילדים מכבדים את הזקנים) די יונגע מענטשן האבן גיגעבען כבוד צו די אלטערע (ושלחום לפניהם) אונ האבן זיי געשיקט פאראויס. פריער פר זייא (וזקנים מכבדים את הראשים ללכת לפניהם) אונ די אלטע מענטשן האבן גיגעבן כבוד צו די אלצטע זיי זאלען גיין פריער פאר זיי (אבל כאן) אבער דא, איצט איז ניט געווען (ותקרבון אלי כולכם בערבוביא) איר אלע צוזאמען זייט געקומען צו מיר אומגעמישט (ילדים דוחפין את הזקנים) יונגע מענטשן שטופן די אלטע (וזקנים דוחפין את הראשים) די אלטע מענטשן שטופן די אלצטע: (וישיבו אותנו דבר). זאלען אונז ענטפערן (באיזה לשון הם מדברים) מיט וועלכע שפראכע ריידן דארטן די פעלקר ועיין רש"י חקת ע"פ בתון תתן וגו'), זיי וועלן אונז זאגן (ואת הדרך אשר נעלה בה) די וועג וואס מיר זאלען דורך איר ארויפגיין אין ל־ בנען (אין דרך שאין בה עקמימות) עס איז ניטא אוועג וואס זאל גיין גאר גלייך אונ זאל זיך ניט פארקרימען רעו אדר ליינקס דארף מען דאך וויסען אין וועלכע וועג מען זאל גיין ומען קען דאך ניט לאזען אזו אגרויסע מחנה ו מיר זענן זאלען בלאנדזשען אין וועגן: (ואת הערים אשר נבוא אליהן). מיר דארפן וויסען די שטעט וועלכע מיר זא

רש"י

(כב) ותקרבון אלי כלכם. בערבוביא ג ולהלן הוא (דברים ה) ותקרבון אלי כל ראשי שבטיכם וזקניכם ותא הן הראנו וגו' אותה קריבה היתה הוגנת ילדים מכבדים הזקנים ושלחום לפניהם וזקנים מכבדים את הראשים ל לפניהם אבל כאן ותקרבון אלי כולכם בערבוביא יל דוחפין את הזקנים וזקנים דוחפין את הראשים: ויש אתנו דבר. (ספרי) באיזה לשון ד הם מדברים: הדרך וגו'. אין דרך שאין ה בה עקמימות: ואת הע

שפתי חכמים

וכו' ואם תאמר והא כפרשת בהעלותך פירש רש"י עלמו דענן היה הולך לפניהם והורג נחשים ועקרבים יש לומר במקום שהיו חונים במדבר היו רואים אותן נתים אף שלא היו מזיקים להם היו יראים מהם: ג ר"ל מה תוכחה יש בזה: ד דאל"כ דבר ל"ל וג"מ בזה באיזה לשון מדברים כדי שירגישו כדבר אם אחד משבע האומות לבושו בלבוש שאר אומות שיכירו אותו כדי שיקיימו הלאו דלא כל נשמה וזה אי אפשר אלא כשידעו לשונם ידעו מאיזה אומה ועוד יש פירושים אחרים: ה דאל"כ למאי נ"מ יאמרו להם כ

פירוש לתורת אלהים

ארב דאס לאנד כאשר דבר אזוי וויא ער האט גירעט דער גאט פון דיינע עלטערין לך צו דיר אל תירא דוא זאלסט דיך ניט פארכטען ואל תחת אונ זאלסט ניט צוברעכען ווערן: (כב) ותקרבון אלי אונ איר האט צוא מיר גינעהנט אלע [זיין רש"י] ותאמרו אונ איר האט גיזאגט נשלחה מיר וועלען שיקען מענטשין פאראויס פאר אונז ויחפרו אונ זייא זאלען אונז אוים זעהן דם לאנד וישבו אונ זיי זאלען אונז צוריק ברייגגען איין ענטפער [זיין רש"י] את הדרך דורך וועלכן וועג מיר זאלן אוף גיין צו דעם לאנד ואת הערים אונ די שטעט וום מיר זאלן פריער האבען זיי נים מורא פר אונז ווייל זיי וויסען זיי זענן שטארקר פאר אונז, וועלן זייא צוריק ארוסנעמען זייערע בעהאלטן זאכן, אז מיר וועלן נאכדעם קומן אוף זייא מים אמלחמה אונ מיר וועלן זיי איינגעמען מים דעם כח פון הקב"ה, וועלן גנעמען אלע אוצרות זייערע, איז דר טייטש ויחפרו לנו, זייא וועלן פאר אונזערטוועגען צוריק אוסגראבן די אוצרות וום האבן פריער פר אונז באגראבן, דאס איז משה'ן זייער געפעלן דריבער האט ער געשטימט מים זיי מען זאל שיקן מרגלים, וואס בייא זיי אין הארצן איז האם משה נים געוואוסט:

ליקוטי מרדכי

(כב) ויחפרו לנו את הארץ וגו'. דר מדרש זאגט די יודן ה געזאגט צוא משה דיא כנענים האבען בעהאלטען זיי אוצרות אין די ערד, אונ אז מיר וועלן שיקען מרגלים ווע מיר דורך זיי וויסען וואו זייערע אוצרות זענען, איז אשאל ווען די מרגלים וועלן דורך גיין אין לאנד, פון וואנען וו זיי קענען וויסען וואו זייערע אוצרות זענען בעהאלטען? אזו האבען די יודען געזאגט צו משה, דיא כנענים ווייסן איצט אז מיר זענען ארויסגעגאנגען פון מצרים נים מיט א שטארקייט נאר מיט די שטארקייט פון הקב"ה אונ די גא ציים ווס מיר זענען אין דר מדבר לעבן מיר מיט נסים, דר טראכטען זיי געווים וועלען זיי בעגען אונז נים קענן בעשטיי דריבער האבען זייא בעהאלטען זייערע אוצרות, אבער אז וועלן שיקן מרגלים וועלן זיי מיינען מיר וועלן מיט זייא מא אמלחמה ווי אלע מלחמות, אונ פאר אמענטשליכע מלח

אלי ושמעתיו: יח ואצוה אתכם בעת
ההוא את כל הדברים אשר
תעשון: יט ונסע מחרב ונלך את כל
המדבר הגדול והנורא ההוא אשר
ראיתם דרך הר האמרי כאשר צוה
יהוה אלהינו אתנו ונבא עד קדש
ברנע: כ ואמר אלכם באתם עד הר
האמרי אשר יהוה אלהינו נתן לנו:
כא ראה נתן יהוה אלהיך לפניך את
הארץ עלה רש כאשר דבר יהוה

ואשמעניה: יח ופקדית יתכון בעדנא
ההיא ית כל פתגמיא
די תעבדון: יט ונטלנא
מחרב והליכנא ית כל
מדברא רבא ודחילא
ההוא די חזיתון ארח
טורא דאמוראה כמא די
פקיד יי אלהנא יתנא
ואתינא עד רקם גיאה:
כ ואמרית לכוי אתיתון
עד טורא דאמוראה דיי
אלהנא יהב לנא:
כא חזי יהב יי אלהך
קדמך ית ארעא סק
אחסן כמא די מליל יי

א ואצוה אתכם שם:

בעל הטורים

את משפטן לפני ה': (יח) ואצוה אתכם. אזהרה לצבור שתהא אימת הדיין עליהם: (יט) המדבר הגדול. מלא וי"ו כנגד שרף ועקרב לצמאון ציה וצלמות: ונבא. חסר וי"ו לומר חסרתם וי"ו אלף רגלי: (כ) ואמר אלכם. חסר יו"ד נחסרתם ע"י י' מרגלים:

רש"י

(יז) אנכי הרואה אמר לו הקב"ה מייך שאני מודיעך שאין אני הרואה והימתי הודיעו כשבא למשוח את דוד (שם טז) וירא את אליאב ויאמר אך נגד ה' משיחו אמר לו הקב"ה ולא אמרת אנכי הרואה (שם טז) אל תבט אל מראהו: (יח) את כל הדברים אשר תעשון. אלו י' דברים שבין דיני ממונות א לדיני נפשות: (יט) המדבר הגדול והנורא. שהיו בו נחשים ב כקורות ועקרבים כקשתות:

בית יהודא

הקב"ה) האט הקב"ה געזאגט צו שמואל (חייך) איך שווער ביי דיין לעבן (שאני מודיעך שאין אתה רואה) איך וועל דיר מאכען וויסען אז דו זעסט ניט (ואימתי הודיעו) ווען האט איס הקב"ה דאס געמאכט וויסען (כשבא למשוח את דוד) ווען ער איז געקומען זאלבען דוד'ן פאר א מלך (וירא את אליאב) שמואל האט גיזעהן אליאב דער זוהן פון ישי (ויאמר) האט שמואל געזאגט (אך נגד ה' משיחו) דער וואס דארף געזאלבט ווערן פאר א מלך שטייט דא פאר הקב"ה (אמר לו הקב"ה) האט הקב"ה געזאגט צו שמואל (ולא אמרת אנכי הרואה) דו האסט דאך געזאגט דוא ביזט א זעהער, איך וועל דיר ווען אז דוא זעהסט ניט (אל תבט אל מראהו) זאלסט ניט קוקען אויף זיין שיינעם אויסזעהן, ווארום איין מענטש אויף דעם אנדערען קען נאר זעהן אויסווייניג אבער וואס אינווייניג ביי דעם אנדערען אין הארץ איז, ווייס ער ניט: (יח) ואת כל הדברים אשר תעשון. אלע זאכען וואס איר זאלט טאן, זאגט רש"י (אלו עשרה דברים שבין דיני ממונות לדיני נפשות) מיינט מען די צעהן זאכען וואס דער משפט פון געלט זאכען איז אנדערש פון דעם משפט צו הרגען א מענטש פאר זיינע עבירות, ודי צעהן זאכען שטייען אין די גמרא סנהדרין: (יט) והמדבר הגדול והנורא, זאגט רש"י (שהיו בו נחשים כקורות) אין דעם מדבר איז געווען שלאנגען גרויסע אונ גראבע וויא די בעלקעם (ועקרבים כקשתות) עגדיסען זענען

שפתי חכמים

א דכל אדם יודע אם אין לאיש בנים דהבת יורשת במקום בן וכו' אמרו רחל ולאה העוד לנו חלק וגומר ופירושו כלים אנו כותנין ירושה בין הזכרים ונעלם ממנו. אבל רש"י לא מצי לפרש משום דביל זה נסתלק ממנו הדין של מקושש או של אנשים טמאים דהתם נמי דבר פשוט הוא לכך לא ידע משה אבל דין ירושה דבר פשוט היה וק"ל: א בסנהדרין בפרק א' דיני ממונות פי' דיני ממונות פותחין ופותחין אף לחובה ומטין ע"פ אחד אף לחובה ומחזירין אף לחובה והכל ראויין ללמד זכות וחובה הדיין והתלמיד והדיין המלמד זכות חוזר ומלמד חובה וכן איפכא ודנין ביום וגומרין בלילה וגומרין בו ביום בין לזכות ובין לחובה ומתחילין מן הגדול ואב וכנו והרב ותלמידו מונין אותן לשלים משא"כ בדיני נפשות דאין דנין אלא בכ"ג וכל הדברים דלעיל איגג בדיני נפשות כי הכל הוא בהיפך ומה שכשר בדיני ממונות פסול בדיני נפשות: ב דאל"כ מאי והנורא ממי היה להם לירא במדבר הסות שלא עבר בה איש אלא ע"כ מנחשים

פירוש לתורת אלהים

על דם צו הערן דם היסט איר וועט ניט וויסען ווי דיין תורה איז זאלט איר מיר פרעגען [עיין רש"י]: (יח) ואצוה אונ איך האב אייך גבאטען אין דר זעלביגער צייט את אלע זאכען אשר וואס איר זאלט טאן [עי' רש"י]: (יט) ונסע אונ מיר האבען גיצוגען פון חורב ונלך אונ מיר זענען גיגאנגען דעם מדבר דעם גרוסען אונ דעם פארכטיגען אשר ראיתם וואס איר האט גיזעהן דרך הר האמרי דורך דעם בארג פון אמורי כאשר וויא אונזער גאט האט אונז געהייסען ונבא אונ מיר זענען געקומען ביז קדש ברנע: (כ) ואמר אונ איך האב צו אייך גיזאגט באתם איר זענט געקומען ביז צו דעם בארג פון אמורי אשר וואס אונזער גאט נותן לנו גיט אונז: (כא) ראה זעה גאט האט פאר דיר גיגעבען את הארץ דאס לאנד עלה גייא אויף אונ

מִפְּנֵי־אִישׁ כִּי הַמִּשְׁפָּט לֵאלֹהִים הוּא וְהַדָּבָר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם תַּקְרִבוּן

אונקלוס

קֳדָם גְּבַר אֲרֵי דִּינָא דַּיְיָ הוּא וּפִתְגָּמָא דִּי יִקְשֵׁי מִנְּכוֹן תְּקָרְבוּן

תו"א כי המשפט סנהדרין ו : והדבר אשר שם ח :

בעל הטורים

של נביא ות"ח אליו תשמעון תחלה : כי המשפט . תגין על הפ"א כאילו גיהנם פתוחה מתחתיו : כי המשפט לאלהים הוא . וסמיך ליה והדבר אשר יקשה מכם לומר כל המקשה ערפו כנגד הדין כאילו מקשה כנגד השכינה : והדבר . ג' במסורה הכא ואידך והדבר הזה לא אוכל לעשות והדבר אשר דברנו אני ואתה בשביל שאמר והדבר אשר יקשה מכם בא לידי כן שלא ידע מה שידעו בנות צלפחד וזהו והדבר הזה לא אוכל לעשות שלא יכול לעשותו ומי עמאו והדבר אשר דברנו אני ואתה וסמיך ליה ה' יהיה ביני וביניך וגומר כדכתיב ויקרא

בית יהודא

מיינט מען די מענטשן וואס זענען געקומען האבן אדין תורה איז איינער אָרעם אונ איינער רייך (שלא תאמר זה עני הוא וחברו עשיר ומצוה לפרנסו) דר דיין זאל ניט זאגען דער ראובן איז אָרעם אונ (בנימין) איז רייך, אונ עס איז אמצוה מען זאל געבן צו ראובן אויף פרנסה (אזכה את העני) איך וועל זאגן ראובן איז גערעכט, וועט בנימין מוזין בצאלן צו ראובן דס געלט וואס ראובן מאנט ביי אים (ונמצא מתפרנס בנקיות) וועט ראובן געשפייזט ווערן מיט כבוד, דס טאר מען ניט, דר דיין מוז זאגען דעם אמת ווער עס איז גערעכט (דבר אחר) נאך אפשט איז (שלא תאמר) דו דיין זאלסט ניט זאגן ווי פיל מאנט דען אַ אָרעם מאן ביי אַרייכען, איין גילדען (אָדער אַפאר גילדען) (איך אני פוגם בכבודו של עשיר זה בשביל דינר) ווי אַזוי קען איך פארשעמן דעם כבוד פון דעם רייכן מענטש אונ זאגן ער איז אומגערעכט אונ דארף בצאלען דעם גילדען צו דעם אָרעמאן, דס וועט אוסזעהן דר רייכר הט געוואלט פארלייקענען דעם אָרעם מאן אגילדן אדר אפאר גילדען (אזכנו עכשיו) איצט וועל איך זאגן צו דעם רייכן ווען אלע וועלן הערן דו ביזט גערעכט (וכשיצא לחוץ) אונ ווע, דער רייכר וועט ארויסגיין פון בית דין (אומר לו) וועל איך זאגען צו אים (תן לו שאתה חייב לו) גיב אים דעם גילדען וואָרום דו ביזט שולדיג אים צו געבען, דס טאר מען ניט, נאר דר דיין מוז באלד זאגען דעם אמת ווער עס איז גערעכט אונ ווער עס איז ניט גערעכט : ולא תגורו מפני איש . מיינט מען (לא תיראו) איר זאלט ניט מורא האבען פאר אמענטש (דבר אחר לא תגורו) נאך אפשט איז לא תגורו מיינט מען (לא תכנים דבריך מפני איש) דוא דיין זאלסט ניט אריין נעמען (ובעהאלטן) אין זיך דיינע רייד, דו וועסט ניט וועלן זאגען ווער איז גערעכט אונ ווער איז ניט גערעכט ווייל דו וועסט מורא האבען פר אמענטש, דאס טאר מען ניט (לשון אוגר בקיץ) ער פארזאמעלט אין זומער, איז אונגר דער טייטש פארזאמלן אונ תגורו איז אויך דערטייטש פאר־זאמלען : וכי המשפט לאלהים הוא. וואָרום דר משפט געהער צו הקב"ה (מה שאתה נוטל מזה שלא כדין) וואס דו דיין וועסט נעמען פון איינעם געלט ודו וועסט פסקנן איינער זאל געבן געלט אָדער איינר זאל שאדען האבן געלט) אונ דוא ווייסט אז דר דין איז ניט אזוי (אתה מזקיקני להחזיר לו) וועט דר דיין גייטין הקב"ה ער זאל דעם מענטש צוריק געבען זיין שאדען, זאגט הקב"ה (נמצא שהטית עלי המשפט) האסטו דאך געגען מיר געפסקנת אפאלשן משפט : ותקריבון אלי. זאגט רש"י (על דבר זה) וועגן די רייד וואס משה הט גערעט צו דיא דיינים וואס אייך וועט זיין שווער צו וויסען זאלט איר קומען צו מיר פרעגן (ושמעתיו) וועל איך פר שטיין אייך צו ענפערן (נסתלק ממנו משפט בנות צלפחד) איז אפגעטאן געוואָרן פון משה דר דין וואס די טעכטער פ צלפחד האבן געפרעגט, אונ ער הט ניט געוואוסט וואס צו ענפערן אונ ער הט געמוזט פרעגען ביי הקב"ה *) (וכ שמואל אמר לשאול אנכי הראה) שמואל הט געזאגט צו שאול איך בין דער ראה, דער זעהר, דער נביא (אמר

רש"י

תשמעון כתרגומו צ שלא תאמר זה עני הוא וחבירו עשיר ומלוה לפרנסו אזכה את העני ונמצא מתפרנס בנקיות. ד"א שלא תאמר היאך אני פוגם כבודו של עשיר זה בשביל דינר אזכנו עכשיו וכשילא לחוץ אומר אני לו תן לו שאתה חייב לו : לא תגורו מפני איש : (ספרי) לא תיראו ק ד"א לא תגורו לא תכניס דבריך ר מפני איש . לשון (משלי י) אוגר בקיץ : כי המשפט לאלהים הוא . מה שאתה נוטל מזה שלא כדין אתה מזקיקני להחזיר לו נמצא שהטית עלי ש המשפט : תקרבון אלי . (ספרי) על דבר זה נסתלק ממנו ת משפט בנות צלפחד וכן שמואל אמר לשאול (שמואל

שפתי חכמים

מקרא דבין איש ובין אחיו . רא"ם : צ דלטעם ראשון קשה כמעט כהרבה הל"ל ל"פ ד"א וכו' ולפי ד"א קשה הל"ל גדול כקטן תשמעון כלומר שתזכה את העשיר אם הוא זכאי בדין כמו שאתה מהדר לזכות את העני כדי שיתפרנס בנקיות. ל"פ דבר אחר שלא תאמר כו'. ולטעם אחרין לחוד קשה הל"ל קטן כגדול תשמעון ולשני טעמים האחרונים לחוד קשה הל"ל כעני כעשיר תשמעון לכך צריך גם לטעם ראשון : ק כלומר שלא יאמר הדיין מתיירא אני מפלוני שמא יהרוג אותי או ישרוף גדישי ; ר כגון תלמיד היושב לפני רבו וראה דין לפני רבו וטעה בדין אל ישתוק התלמיד ולטעם הראשון קשה הל"ל לא תיראו ל"פ ד"א לא תכניס וכו' ולפי ד"א קשה הל"ל לא תאגורו מל' אוגר בקיץ לכן צריך גם לטעם ראשון והרא"ם פי' לא תכניס דבריך בלא מפני שאתה ירא להוציאם לחוץ לומר לו שהוא חייב או רשע בדין עכ"ל : ש דאם לא כן איך לאלהים הוא והלא המשפט אינו אלא לבעל הריב : ת משום שהיה מדמה את עצמו להקב"ה דכתיב כי המשפט לאלהים הוא וכתיב אחריו והדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי כביכול שהוא עצמו אלהים לכך נעלם ממנו דין ירושה לדבר פש

פירוש לתורת אלהים

פאר קיין מענטש אונ איר זאלט ערליך פסקנין כי המשפט וואָרום דער משפט איז פון גאט [עיין רש"י] והדבר אונ די זאך וואס עס וועט פר אייך שווער זי תקריבון זאלט איר גינעהען צו מיר ושמעתיו אונ אי

מצות השם

כל זמן אז דר דיין הט נאך ניט געקלערט דעם דין אונ ווייסט ניט יעמען דר דיין וועט צו פסקענין קען דר דיין זאגען אז ער וויל ניט פסקענין דעם דין. תורה אונ איין תלמיד וואס ער זיצט ביי זיין רבן אונ הערט אז דר רבי פסקים שלעכט דעם דין כ דר תלמיד זאגען אז ער פסקים שלעכט אונ דיא מצוה גייט אוף יעדער אָרט אונ יעדער צייט :

*) הערה וואָרום מיר קענען ניט זאגן אז משה האט געמיינט די שווערע זאך וואס די דיינים וועלן ניט וויסען זאלין זייא קומען פרעגין ביי וועט ער פרעגין ביי הקב"ה, איז דאך איבעריג דער וואָרט ושמעתיו, אז די דיינים וועלין צו אים ריידין געווים וועט ער הער צווייטענס עס האט נעדארפט שטיין ושמעתי, איך וועל הערין, נאר מוזין מיר זאגין ושמעתיו, מיינט מען, איך וועל אים פארשטיין צו ענפ [ווי עס שטייט כי שומע יוסף, עיין רש"י שם] אדער מען מיינט ושמעתיו, איך וועל אים [דעם דיין] מאכין הערין דעם דין :

אונקלוס

...ין גִּיּוֹרֵהּ: יז לָא
...שְׁתְּמוֹדְעוּן אַפִּין בְּדִינָא
...לֵי זְעֵרָא כְּרַבָּא
...שְׁמְעוּן לָא תִדְחֲלוּן מִן

וּבֵין גֵּרוֹ: יז לֹא־תַכִּירוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט כַּקָּטֹן כַּגָּדֹל תִּשְׁמָעוּן לֹא תָגוּרוּ

תו"א לא תכירו פנים במשפט סוטה מז סנהדרין ו: כקטן כגדול סנהדרין ח: לא תגורו סוטה מז סנהדרין ו ז ח:

בעל הטורים

...ר. ס"ת בג"י תמתין בכל דיניך. שלריך שיהיו מתונין בדין: (יז) לא תכירו פנים במשפט. תגין על פ"א לומר פתח פיך לאלם: כקטן ...ול תשמעון. פירוש כקטן יהיו בעיניך בעוד שעומדים לפניך יהיו בעיניך שניהם כרשעים וכשנפטרים מלפניך יהיו בעיניך שניהם כגדולים ...כלדיקים: תשמעון. ב' במסורה דין ואידך נביא אקים לך וגו' אליו תשמעון אע"פ שאני מלוה כקטן כגדול תשמעון אם בא לפניך דין

רש"י

...קת אחים אפי' בין ב' תגור לכירים: (יז) לא הכירו ...ים במשפט. (ספרי) זה הממונה להושיב הדיינין ...ם ...א יאמר איש פלוני נאה או גבור אושיבנו דיין איש פלוני ...וני אושיבנו דיין בעיר והוא אינו בקי בדינין נמלא מחייב ...הזכאי ומזכה את החייב מעלה אני על מי שמנהו כאילו ...יר פנים בדין: כקטן כגדול תשמעון. (סנהדרין ח) ...א חביב עליך דין ע של פרוטה כדין של מאה מנה שאם ...ם ובא לפניך פ לא תסלקנו לאחרון. ד"א כקטן כגדול

בית יהודא

אַחִים) וְוען בְּרִידֶר קוּמֶן צוּ אַדִין תּוֹרָה וְועגֶן אַצוּטֵיילוּנְג פוּן אֵירוּשָׁה (אֲפִילוּ בֵּין תָּגוּר לְכִירַיִם) אֲפִילוּ עֶס קוּמְט אַדִין תּוֹרָה וְועגֶן אַהוֹיבֶען אָדֶער וְועגֶן אַקוּיְמֶן, זָאלְט אִיר אוֹיךְ גוּט קְלֶערֶן דֶעם דִין אוּנ עֶרְלִיךְ פַּסְקֶנֶן: (יז) וְלֹא תַכִּירוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט. זָאגְט רַשִׁ"י (זֶה הַמְּמוּנֶּה לְהוֹשִׁיב הַדַּיָּינִים) דָאס מֵיינְט מֶען דֶעם אֶלְצְטֶן פוּן שְׁטָאט וָואס עֶר מַאכְט דִי דַיָּינִים (שֶׁלֹּא יֹאמַר) זָאל עֶר נִיט זָאגֶן (אִישׁ פְּלוֹנִי נָאֶה) יֶענֶער מֶענְטְשׁ אִיז שֵׁיין (אוֹ גִּבּוֹר) אָדֶר עֶר אִיז שְׁטַארְק, דְרִיבֶּר (אוֹשִׁיבֶנּוּ דַיָּין) וֶועל אִיךְ אִים מַאכֶן פַר אַדַיָּין, אָדֶר עֶר זָאגְט (אִישׁ ...נִי קְרוֹבִי) יֶענֶער מֶענְטְשׁ אִיז מַיין קָרוֹב אוּנ מַיין פְרַיינְד) (אוֹשִׁיבֶנּוּ דַיָּין בָּעִיר) אִיךְ וֶועל אִים מַאכֶען פַאר אַדַיָּין אִין ...אם (וְהוּא אֵינוֹ בָּקִי בְּדִינִין) אוּנ עֶר וֵוייס גָאר נִיט וִויא צוּ פַּסְקֶנֶן דִינִים (נִמְצָא מְחַיֵּיב אֶת הַזַּכַּאי וּמְזַכֶּה אֶת הַחַיָּיב) וֶועט ...בֶּעשׁוּלְדִיגֶען דֶעם גֶערֶעכְטֶען אוּנ וֶועט גֶערֶעכְט מַאכֶן דֶעם בֶּעשׁוּלְדִיגֶען, זָאגְט הקב"ה (מַעֲלֶה אֲנִי עַל מִי שֶׁמִּינָּהוּ ...לוּ הִכִּיר פָּנִים בַּדִּין) אִיךְ וֶועל רֶעכֶענֶען אוֹיף דֶעם מֶענְטְשׁ וָוס הָט אִים גֶעמַאכְט פַר אַדַיָּין גְלַייךְ וִוי עֶר אַלֵיין וָואלְט ...יְשׁ גֶעפַּסְקֶנְת דֶעם דִין: וְכַקָּטֹן כַּגָּדוֹל תִּשְׁמָעוּן). מֶען מֵיינְט (שֶׁיְּהֵא חָבִיב עָלֶיךָ דִין שֶׁל פְּרוּטָה כְּדִין שֶׁל מֵאָה מָנֶה) דִיא ...תּוֹרָה פוּן אַפְּרוּטָה זָאל בַּיי דִי דַיָּינִים זַיין לִיב צוּ קְלֶערֶען וֶועגֶן אִיר אַזוֹ וִוי עֶס וָואלְט גֶעוֶוען אַדִין תּוֹרָה פוּן הוּנְדֶערְט ...הָל הוּנְדֶערְט רוּבֶּל (שֶׁאִם קָדַם וּבָא לְפָנֶיךָ לֹא תְּסַלְּקֶנּוּ לְאַחֲרוֹן) אוּנ אוֹיב פַאר דֶעם דַיָּין אִיז גֶעקוּמֶען אַקְלֵיינֶע דִין ...ה, אוֹיף אַפְּרוּטָה, אוּנ אֵיידֶר מֶען הָט אָנְגֶעהוֹיבֶּן דִי קְלֵיינֶע דִין תּוֹרָה אִיז בַּאלְד גֶעקוּמֶען אַגְרוֹסֶע דִין תּוֹרָה אוֹיף ...גֶעלְט, זָאלְסְטוּ נִיט זָאגֶען פְרִיעֶר וֶועל אִיךְ הֶערֶן אוּנ פַּסְקֶנֶן דִי גְרוֹסֶע דִין תּוֹרָה, נָאכְדֶעם וֶועל אִיךְ הֶערֶן אוּנ ...גֶן דִי קְלֵיינֶע דִין תּוֹרָה, נָאר דִי דִין תּוֹרָה וָוס אִיז צוּם דַיָּין גֶעקוּמֶן פְרִיעֶר, זָאל עֶר פַּסְקֶנֶען פְרִיעֶר (דָּבָר אַחֵר) נָאךְ ...טְט אִיז (כַּקָּטֹן כַּגָּדוֹל תִּשְׁמָעוּן) קְלֵיין אוּנ גְרוֹס זָאלְט אִיר הֶערֶן (כְּתַרְגּוּמוֹ) וִוי דֶער תַּרְגּוּם טַייטְשְׁט, קְלֵיין אוּנ גְרוֹיס

שפתי חכמים

...נס אחרון לבד נמי קשה הל"ל בהדיא כירו מש"ה לריך לשני ...ים: ב מדכתיב גרו וגימ"ל מתחלפת בכ"ף כמו שפירש"י בפרשת ...פים וא"כ הוא כמו כירו ומדכתיב בקרא וכין גרו ע"כ ל"ל וכין ...ת אחים בין תגור וכירים דאין שייך שיהא החילוק בין כירה ...: ם דהא כבר כתיב ושפטתם לדק והא דפי' בפרשת שופטים ...לא תכיר פנים אף בשעת הטענות אזהרה לדיין שלא יהא רך לזה ...; לזה וכו' וים לומר דאין לפרש כמו הכא דאם כן היה לו להפיך ...א לא תכירו פנים קודם לא תטה משפט כיון דקרא שלפני זה ...י ג"כ בממנה דיינים דכתיב ושפטו את העם משפט לדק ופי' רש"י

מנה דיינים מומחים ולדיקים וכו' ומדכתיב בקרא לא תכירו פנים אחר לא תטה משפט דמיירי בדיינים לריך נמי לפרש קרא דלא תכירו פנים בדיינים והא דלא מפרש הכא כמו התם מדכתיב הכא ושפטתם לדק בין איש ובין אחיו ואם יהיה רך לזה וקשה לזה לא יהא המשפט לדק א"כ לא תכירו למה לי אלא ע"כ לממנה דיינים הוא דאתא ודו"ק כ"ל: ע (נח"י) כ"ל דט"ס הוא וכל"ל כקטן כגדול תשמעון כתרגומו שיהא חביב עליך דין כו' וכ"ה בהדיא בסנהדרין (דף ח) ושתי הלשונות האחרות הם בספרי: פ דאי סלקא דעתך כמשמעו לענין דין בין אם הנידון הדיוט בין אם הנידון ראש וקלין תיפוק ליה

פירוש לתורת אלהים

וָוען דִי קְרִיג אִיז צְווִישֶׁן אַיוּד מִיט אַ גֵר זָאלְט ...אוֹיךְ פַּסְקֶענֶען אֱמֶת: (יז) לֹא תַכִּירוּ אִיר זָאלְט נִיט ...וֶגֶן קֵיינֶם פוּן דִי צְדָדִים אִין דֶעם מִשְׁפָּט [עיין רש"י] ...ן אַקְלֵיינֵי זַאךְ זָאלְט אִיר צוּ הֶערֶן וִוי אַגְרוֹסֶע זַאךְ ...תָגוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ אִיר זָאלְט זִיךְ נִיט פָארְכְטֶען

ליקוטי יהודא

וַוייל שְׁלֹמֹה הָט גוּט גֶעהֶערְט זַייעֶרֶע רֵייד הָט עֶר גֶעטְרָאפֶען דֶעם אֱמֶת, אַזוֹי הָט מֹשֶׁה גֶעזָאגְט צוּ דִי דַיָּינִים שָׁמֹעַ בֵּין אֲחֵיכֶם אִיר זָאלְט הֶערֶען דֶעם אוּנְטֶערְשֵׁייד צְווִישֶׁען זַייעֶרֶע טַעֲנוֹת וּשְׁפַטְתֶּם צֶדֶק וֶועט אִיר וִויסֶען צוּא פַּסְקֶנֶען רִיכְטִיג:
(יז) לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ וגו'. אִיר זָאלְט נִיט מוֹרָא הָאבֶּן פַר אַמֶענְטְשׁ צוּ זָאגֶען אִים דוּ בִּיזְט שׁוּלְדִיג צוּ בַּאצָאהְלֶן וַוייל נִישְׁט דוּ בֶּעשׁוּלְדִיגְסְט אִים נָאר הקב"ה בֶּעשׁוּלְדִיגְט אִים, הקב"ה ...גֶעשְׁרִיבֶּען אִין זַיין תּוֹרָה אַז עֶס וֶועט טְרֶעפֶען אַזוֹי אַקְרִיג צְווִישֶׁען מֶענְטְשֶׁען זָאל מֶען אַזוֹי פַּסְקֶנֶען, וֶועלְבֶּער מֶענְטְשׁ זָאל ...ען שָׁאדֶן, אוּנ אַז דֶער דַיָּין זָאגְט וִויא עֶס שְׁטֵייט אִין דִיא תּוֹרָה, פַרְוָואס זָאל דֶער בֶּעשׁוּלְדִיגְטֶער זַיין בֵּייז אוֹיף דֶעם דַיָּין:

מצות השם

...(לֹא תַכִּירוּ פָּנִים בַּמִּשְׁפָּט). דָאס אִיז דִיא מִצְוָה אַז דֶער ...(מְמוּנֶּה) אוּנ דֶער (רֹאשׁ הַקָּהָל) וָוס זַיי נֶעמֶן אוֹיף אַיין דַיָּין ...עֶר נִיט זָאגֶען אַז דֶער מֶענְטְשׁ אִיז אַיין גִבּוֹר אוּנ אַיין ...ער פַּרְשׁוֹן אָדֶער דֶער מֶענְטְשׁ אִיז מַיין קָרוֹב וֶועל אִיךְ אִים ...נֶעמֶען פַאר אַיין דַיָּין אוּנ דֶער מֶענְטְשׁ אִיז אָדֶער נִיט (בָּקִי ...ים) מַאר מֶען אַזוֹ נִיט. אוֹיךְ טָאר מֶען נִיט זָאגֶן דֶער מֶענְטְשׁ ...אִיין בַּעַל מַעֲלָה אִין אַנְדֶערֶע חָכְמוֹת וָואס זַיא זֶענֶען נִיט ...נֵי הַתּוֹרָה) וֶועלֶען מִיר דֶעם אוֹיף נֶעמֶן פַר אַיין דַיָּין טָאר

מֶען אוֹיךְ נִיט נָאר אַיין דַיָּין דַארְף צוּא זַיין אַיין יְרֵא שָׁמַיִם אוּנ אַיין חָכָם אִין דֶר תּוֹרָה אוּנ דַר וָוס עֶר נֶעמְט אוֹיף אַיין דַיָּין וָוס עֶר הָט נִיט דִי מַעֲלוֹת אִיז עֶר עוֹבֵר אוֹיף דֶר מִצְוָה אוּנ דִי מִצְוָה גַייט אָן אוֹיף יֶעדֶער אָרְט אוּנ יֶעדֶער צַייט:
(תיד) לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ). דָס אִיז דִי מִצְוָה אַז דֶר דַיָּין דַארְף זִיךְ נִיט פָארְכְטֶן פַר קֵיין שׁוּם מֶענְטְשׁ אֲפִילוּ עֶר וֵוייסְט אַז דֶר מֶענְטְשׁ וָוס עֶר לָאד זִיךְ אִיז אַיין שְׁטַארְקֶער עֶר קֶען אִים שְׁלֶעכְט טוּהְן טָאר עֶר גָאר קֵיין מוֹרָא פַר אִים נִיט הָאבֶּן נָאר

לְשִׁבְטֵיכֶם׃ טז וָאֲצַוֶּה אֶת־שֹׁפְטֵיכֶם בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר שָׁמֹעַ בֵּין־אֲחֵיכֶם וּשְׁפַטְתֶּם צֶדֶק בֵּין־אִישׁ וּבֵין־אָחִיו

לְשִׁבְטֵיכוֹן׃ טז וּפַקֵּדִית יָת דַּיָּנֵיכוֹן בְּעִדָּנָא הַהִיא לְמֵימַר שְׁמָעוּ בֵּין אֲחֵיכוֹן וּתְדוּנוּן קוּשְׁטָא בֵּין גַּבְרָא וּבֵין אֲחוּהִי

תו"א ואלוה את סנהדרין ז: ושפטתם צדק יבמות טו סנהדרין ז:

בעל הטורים

אותם שיקבלו מן השוטרים שירדו אותם במקל ורצועה: (טז) ואצוה את שופטיכם בעת ההוא. גל דיין ודיין בדורו כמשה בדורו וזה הוא את שופטיכם בעת ההוא שיהיה בו: ואצוה את שופטיכם בעת. ר"ת ואשב לומר לך שצריך שישב הדיין: ואצוה את שופטיכם בעת ההוא

בית יהודא

בינדן אונ שלאגן מיט אַרימען ואַלעדערנעם פּאַס) וועמען בית דין הייסט מען זאל אים בינדן אונ שלאגען: (טז) וָאֲצַוֶּה אֶת שֹׁפְטֵיכֶם. משה זאגט צו די יודין (אָמַרְתִּי לָהֶם הֱווּ מְתוּנִים בַּדִּין) איך האב געזאגט צו די שופטים איר זאלט זיין געווארנט ביי אמשפט (אם בא דין לפניך פעם אחת שתים ושלש) אויב עס איז געקומען צו אַדיין אַדין תורה, איין מאל, אונ ער וויים שון דעם דין פון די דין תורה וועגער עס איז גערעכט נאכדעם איז געקומען נאך אמאל אזו אדין תורה, אונ אַדריטען מאל אזו אַדין תורה (אל תאמר כבר בא דין זה לפני פעמים הרבה) זאלסטו ניט זאגן אזו אַדין תורה איז געוועזן בייא מיר עטליכע מאל אונ איך וויים שון דעם דין, אונ איך קען באלד זאגן וועגער עס איז גערעכט אונ וועגער עס איז ניט גערעכט, איך דארף גאר ניט קלערן, טאר מען ניט אזו זאגן (אֶלָּא הֱווּ נוֹשְׂאִים וְנוֹתְנִים בּוֹ) נאר צו יעדער מאל זאל די דין תורה זיין בייא אייך ווי אַנייע דין תורה, אונ איר זאלט אין די דין תורה גוט קלערן צוא וויסען וועגער עס איז גערעכט אונ וועגער עס איז אומגערעכט: (בָּעֵת הַהִיא) משה האט געזאגט (מִשְׁמַנִּיתִים אָמַרְתִּי לָהֶם אֵין עַכְשָׁיו כִּלְשֶׁעָבַר) ווען איך האב אופגענומען די מענטשען זיי זאלען זיין דיינים האב איך געזאגט צו זיי איצט איז ניט וויא עס איז געוועזן פריער (לְשֶׁעָבַר הֱיִיתֶם בִּרְשׁוּת עַצְמְכֶם) פריער זייט איר געוועזן אייער אייגענעם וויילען איר הט געטאן וואס פאר אייך איז גוט (עַכְשָׁיו הֲרֵי אַתֶּם מְשׁוּעְבָּדִים לְצִבּוּר) איצט מוזט איר טאן אַלץ וואס איז נייטיג פאר די יודין, אפילו פאר אייך איז דיא זאך ניט גוט: (שָׁמֹעַ). (לְשׁוֹן הֹוֶה) שטענדיג זאלט איר הערן זייערע טענות (כְּמוֹ) ווי עס שטייט (זָכוֹר שָׁמוֹר) אונ עס שטייט ניט זכור שמור, אז עס וואלט געשטאנען זכור שמור, וואלטען מיר מיינען מען זאל געדיינקן אונ היטען איין שבת, אז עס שטייט זכור שמור, מיינט מען אז איביג זאלט איר געדיינקן אונ היטען שבת, דריבער שטייט דא שמוע אונ עס שטייט ניט שמוע, צוא ווייזען אז איביג דארף מען הערן די טענות פון די מענטשען וואס קומען צו אַדין תורה: וּבֵין גֵּרוֹ. זאגט רש"י (זֶה בַּעַל דִּינוֹ) גרו מיינט מען דער מענטש וואס מען מאנט אים, פר וואס רופט מען אים גרו (שֶׁאוֹגֵר עָלָיו דְּבָרִים) ווייל ער פארזאמלט פיל רייד אונ טענות ער זאל ניט דארפען בצאהלען וואס מען מאנט אים (דָּבָר אַחֵר) נאך אַפשט איז ובין גרו, גרו איז דעם מייטש זיין אַיינוואהנער (אַף עַל עִסְקֵי דִירָה) וועען עס קומען צו אַדין תורה אבעל הבית מיט זיין אַיינוואהנער (בין חלוק

רש"י

והמבין ברלועה ע"פ הדיינין: (טז) ואצוה את שפטיכם. (ספרי) אמרתי להם הוו מתונים בדין אם בא דין לפניך פעם אחת שתים ושלש אל תאמר כבר בא דין זה לפני פעמים הרבה אלא היו נושאים ונותנים בו: בעת ההוא. (ספרי) משמניתים אמרתי להם אין עכשיו כלשעבר לשעבר הייתם ברשות עצמכם ל עכשיו הרי אתם משועבדים לצבור שמוע. ל' הווה אודל"ט בלעז (הערענד) כמו זכור ושמור: ובין גרו. (ספרי) זה בעל דינו שאוגר מ עליו דברים (סנהדרין ז) ד"א ובין גרו אף על עסקי דירה בי

שפתי חכמים

ולא נקט לעיל רלונו לתרץ בזה דמקרא משמע ואתן אותם ראשים עליכם שרי אלפים וכו' ושוטרים לשבטיכם משמע דגם הראשים יהיו שוטרים ועל זה פי' מניתי עליכם אבל הראשים לא יהיו שוטרים ומפרש והולך מנא ליה דראשים לא היו שוטרים דהרי שוטרים אלו הכופתין כו' פי' ע"פ הדיינים דהיינו ע"פ הראשים ש"מ דשוטרים לאו היינו ראשים: כ מדכתיב ואצוה את שופטיכם שופטים מאן דכר שמייהו ראשים הל"ל אלא למדרש אתי כלומר שלויתים על דבר המשפט להיות מתונים בדין. והרא"ם פירש דמשמע בין אחיכם מפיק ליה דשופטין לדק בין איש ובין גרו סגי אלא ללמד הוו מתונים בדין שתהיו שומעים בין אחיכם להבין דבריהם היטב שאם בא דין לפניך וכו': ל (נח אם ללמוד ולירד לעומקה של הלכה או לישב בטל מסא"כ עכשיו: מ ות' אל"ף כאלו אמר אוגרו וכן לא תגורו כמו לא תאגורו דא"ל כמשמ מלי' כגר כאזרח דא"כ הוי"ו דגרו ל"ל אבל קשה לטעם זה שיהיה הן אל"ף ל"פ ד"א ובין גרו וכו' גרו לשון דירה כמו גר כארן הז

ליקוטי יהודא

(טז) שָׁמֹעַ בֵּין אֲחֵיכֶם, איר זאלט הערן וואס איז צווישען אייערע ברידער, איר זאלט גוט פארשטיין זייערע טענות, דער אור החיים שרייבט ווייל מיר געפינען ביי שלמה המלך ווען פאר אים זענען געקומען דיא צוויי זונות, הט שלמה געהערט זייערע רייד, אונ האט זייערע רייד גוט בעקלערט אונ הט געטראפען צו פסקנן דעם אמת, ווארום יעדער מענטש טענת פריער די זאך וואס ביי אים איז דר עיקר, אז שלמה הט געהערט איין אשה זאגט מיין זוהן איז דר לעבעדיגער אונ דיין זוהן איז דר טויטער, הט ער געוואוסט ביי איר איז דר עיקר מען זאל איר געבן דם לעבעדיגע קינד ווייל ער איז איר קינד, אונ אז דם לעבעדיגע קינד איז איר'ע איז דאך דם טויטע קינד פון די אנדערע אשה, אונ אז דיא אנדערע האט ניט געזאגט דאס לעבעדיגע קינד איז מיינע, ווי יענע אשה האט געזאגט, נאר זיא האט געזאגט פארקערט דיין זוהן איז דר טויטער, איז געוו איר עיקר טענה צו זאגען אז ניט זיא הט דעם קינד געהרגת. אונ מען זאל איר געבן דאס לעבעדיגע קינד וויל זיא גאר ווייל עס איז ניט איר קינד, נאר ווייל זיא הט געזאגט דם טויטע קינד איז ניט מיינע הט זיא געזאגט דם לעבעדיגע קינד איז מיינע, וועהן

פירוש לתורת אלהים

אונ האָרן פון צעהנער וְשׁוֹטְרִים אונ אַלצטע וואס זא איך גייטין צו טאהן וואס די ריכטער וועלן זאגע (טז) וָאֲצַוֶּה אונ איך האב גיבאטען אייערע ריכט בָּעֵת הַהִוא אין דער זעלבינגער צייט לֵאמֹר אזו צ זאגען שָׁמֹעַ בֵּין אֲחֵיכֶם איהר זאלט הערען ד קריג וואס איז צווישען אייערע ברידער אונ איהר זאלט הערען זייערע טענות [טייז ר וּשְׁפַטְתֶּם צֶדֶק אונ איר זאלט משפטן מיט גערעכטיקי בֵּין אִישׁ צווישען איין יודען מיט דעם אנדערן וּבֵין

אונקלוס

קִין פִּתְגָּמָא דִי מַלֶּלְתָּא
לְמֶעְבַּד׃ טו וּדְבָרִית יָת
רֵישֵׁי שִׁבְטֵיכוֹן גֻּבְרִין
חַכִּימִין וּמַדְעָן וּמַנֵּיתִי
יָתְהוֹן רֵישִׁין עֲלֵיכוֹן רַבָּנֵי
אַלְפִין וְרַבָּנֵי מָאוָתָא
וְרַבָּנֵי חַמְשִׁין וְרַבָּנֵי
עֲשׂוֹרְיָתָא וְסָרְכִין

ע״א ואקח את ראשי עירובין סס סנהדרין כ:

טוֹב־הַדָּבָר אֲשֶׁר־דִּבַּרְתָּ לַעֲשׂוֹת׃
טו וָאֶקַּח אֶת־רָאשֵׁי שִׁבְטֵיכֶם אֲנָשִׁים
חֲכָמִים וִידֻעִים וָאֶתֵּן אוֹתָם רָאשִׁים
עֲלֵיכֶם שָׂרֵי אֲלָפִים וְשָׂרֵי מֵאוֹת
וְשָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֲשָׂרֹת וְשֹׁטְרִים

בעל הטורים

לך כי האשם הוא כראשים בשביל שיש בידם למחות ואיכם נוחים: (טו) ואתן אותם ראשים. אותם מלא וי״ו לומר לך שהיה בהם ו׳ מדות
ו כפי הנהגן איזה הוא בן עוה״ב כל מי שהוא שפל ברך ענותן שייף ועייל שייף וכפיק גרים באורייתא תדירא ולא מחזיק טיבותא
שיה: שרי הנפים ושרי מאות ושרי חמשים ושרי עשרת. ד״פ שרי כנגד ד׳ דגלים: ושוטרים לשבטיכם ואלוה. רמז למקל ורצועה שלוה

ריש״י

ליה אלא ידעתי מחשבותיכם הייתם אומרים עכשיו יתמנו
כו דיינין הרבה אם אין מכירנו אנו מביאין לו דורון והוא
א לנו פנים: לעשות. אם הייתי מתעצל אתם אומרים
ב מהרה: (טו) ואקח את ראשי שבטיכם. משכתים
ברים: אשריכם על מי באתם להתמנות על בני אברהם
ק ויעקב על בני אדם שנקראו אחים ורעים חלק ונחלה
ל׳ היכה: אנשים חכמים וידועים. אבל נבונים לא
תי (ספרי) זו אחת משבע מדות שאמר יתרו למשה
מצא אלא שלשה אנשים צדיקים חכמים וידועים (עיין
קוני): ראשים עליכם. שתנהגו בהם כבוד ראשים
ק ראשים בממכר ראשים במשא ומתן נכנס (מביתו
ה) ט אחרון ויוצא ראשון: שרי אלפים. (סנהדרין
אחד ממונה על אלף: שרי מאות. אחד ממונה על
: ושוטרים. מניתי עליכם י לשבטיכם אלו הכופתין

בית יהודא

וְועגֶן דִי תּוֹרָה נָדוּ הָאסְט פֶּערְצִיג טֶעג נִיט גֶעגֶעסְן נִיט גֶעטְרוּנְקֶן וְועגֶן דִי תּוֹרָה לֶערְנֶען (אֶלָּא יָדַעְתִּי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם) נָאר אִיךְ וְוייס וָוָאס אִיר טְרַאכְט, אִיךְ וְוייס פַר וָוָאס אִיר ווִילְט נִיט אִיךְ זָאל זַיין אַייעֶר דַיְין (הֱיִיתֶם אוֹמְרִים) וַוייל אִיר זָאגְט (עַכְשָׁיו יִתְמַנּוּ עָלֵינוּ דַיָּינִים הַרְבֵּה) אִיצְט וֶועט אוֹיפְגֶענוּמֶן וֶוערֶן אוֹף אוּנְז פִיל דַיָּינִים (אִם אֵין מַכִּירֵנוּ) אוֹב דֶר דַיְין וֶועט נִיט וֶועלֶן אוּנְז דֶערְקֶענֶען צוּ גֶערֶעכְט מַאכְן (אָנוּ מְבִיאִין לוֹ דוֹרוֹן) וֶועלֶן מִיר אִים בְּרֶיינְגֶען אַמַתָּנָה (וְהוּא נוֹשֵׂא לָנוּ פָּנִים) וֶועט עֶר קֶערֶן זַיין פָּנִים צוּ אוּנְז, עֶר זָאל אוּנְז אַלֶע מָאל גֶערֶעכְט מַאכְן: (לַעֲשׂוֹת). מֹשֶׁה הָט גֶעזָאגְט צוּ דִי יוּדְין (אִם הָיִיתִי מִתְעַצֵּל) אַז אִיךְ הָאבּ מִיךְ גֶעפוֹילְט וּנִיט גֶעאַיילְט) צוּ מַאכְן דִי דַיָּינִים (אַתֶּם אוֹמְרִים גַּשָּׁה מְהֵרָה) הָ״ז אִיר גֶעזָאגְט צוּ מִיר אִיךְ זָאל גֶעשְׁווינְט מַאכְן דִי דַיָּינִים: (טו) וָאֶקַּח אֶת רָאשֵׁי שִׁבְטֵיכֶם). אִיךְ הָאבּ גֶענוּמֶן דִי אֶלְצְטֶע פוּן אַייעֶרֶע שְׁבָטִים (מְשַׁכְתִּים בִּדְבָרִים) אִיךְ הָאבּ זֵיי

...יגֶען מִיט גוּטֶע רֵייד, אִיךְ הָאבּ גֶעזָאגְט צוּ זֵיי (אַשְׁרֵיכֶם) וואוֹל צוּ אַייךְ (עַל מִי אַתֶּם בָּאתֶם לְהִתְמַנּוֹת) אוֹף
...עֶן קוּמְט אִיר ווערֶען אֶלְצְטֶע (עַל בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב) אוֹף דִי קִינְדֶר פוּן אַבְרָהָם יִצְחָק יַעֲקֹב (עַל בְּנֵי אָדָם שֶׁנִּקְרְאוּ
...וְרֵעִים) אוֹף אַזֶעלְכֶע מֶענְטְשְׁן וָואס הקב״ה רוּפְט זֵיי בְּרִידֶער, פְרֵיינְד (חֵלֶק וְנַחֲלָה) מַיין טֵייל, מַיין יְרוּשָׁה וָוָאס
...הָאבּ זֵיי גֶעיַרֶשְׁתְּ פוּן דִיא אָבוֹת) (וְכָל לָשׁוֹן חִבָּה) אוּנ נָאךְ אַזֶעלְכֶע לִיבֶע וֶוערְטֶער, דִי אַלֶע זֶענֶען גֶעוֶוען
...ים חֲכָמִים וִידוּעִים) קְלוּגֶע מֶענְטְשֶׁען אוּנ בֶּעוואוּסְטֶע פַר צַדִּיקִים (אֲבָל נְבוֹנִים לֹא מָצָאתִי) אָבֶּר פַארְשְׁטֶענְדִיגֶע מֶענְטְשְׁן
...אִיךְ נִיט גֶעפוּנֶען (זוּ אַחַת מִשֶּׁבַע מִדּוֹת שֶׁאָמַר יִתְרוֹ לְמֹשֶׁה) נְבוֹנִים זֶענֶען אֵיינֶע פוּן דִי זִיבְּעֶן מִדּוֹת וָוָאס יִתְרוֹ הָט
...גְט צוּ מֹשֶׁה (וְלֹא מָצָא אֶלָּא שְׁלֹשָׁה) אוּנ מֹשֶׁה הָאט נָאר גֶעפוּנֶען מֶענְטְשְׁן מִיט דְרַייא מִדּוֹת צַדִּיקִים חֲכָמִים יְדוּעִים:
...ים עֲלֵיכֶם). זֵיי וֶועלֶן זַיין אֶלְצְטֶע אוֹף אַייךְ (שֶׁתִּנְהֲגוּ בָּהֶם כָּבוֹד) אִיר זָאלְט זֵיי גֶעבֶּן כָּבוֹד (רָאשִׁים בְּמֶקַח) זֵיי זָאלֶען
...דִי אֶלְצְטֶע צוּם קוֹיפֶן (רָאשִׁים בְּמִמְכָּר) דִיא אֶלְצְטֶע צוּם פַארְקוֹיפֶן (רָאשִׁים בְּמַשָּׂא וּמַתָּן) דִי אֶלְצְטֶע צוּם הַאנְדְל
...אַחֲרוֹן) עֶר זָאל קוּמֶן אִין שׁוּהֶל נָאדְר צוּ אַיין פַאר־זַאמְלוּנְג) דֶר לֶעצְטֶער, אַלֶע זָאלֶען ווארְטֶען אוֹיף אִים (וְיוֹצֵא
...) אוּנ עֶר זָאל אַרוֹסְגֵיין דֶער עֶרְשְׁטֶער, וֶועלֶן אַלֶע אוֹפְשְׁטֵיין פַר אִים: (שָׂרֵי אֲלָפִים). מֵיינְט מֶען (אֶחָד מְמוּנֶּה עַל
...אֵיינֶר אִיז אַ אֶלְצְטֶר אוֹף טוֹזֶענְד: (שָׂרֵי מֵאוֹת). מֵיינְט מֶען (אֶחָד מְמוּנֶּה עַל מֵאָה) אֵיינֶער אִיז אַ אֶלְצְטֶער אוֹיף
...עֶרְט: (וְשׁוֹטְרִים). (מִנִּיתִי עֲלֵיכֶם לְשִׁבְטֵיכֶם) מֹשֶׁה הָאט גֶעזָאגְט צוּ דִי יוּדִין אִיךְ הָאבּ אוֹיפְגֶענוּמֶען אוֹיף אַייךְ
...ים, יֶעדֶר שֵׁבֶט הָט בֶּעזוּנְדֶערֶע שׁוֹטְרִים (אֵלּוּ הַכּוֹפְתִין וְהַמַּכִּין בִּרְצוּעָה עַל פִּי הַדַּיָּינִים) שׁוֹטְרִים זֶענֶען דִי מֶענְטְשְׁן וָוָאס

שפתי חכמים

ועז״פ מלמתם וכו׳ ר״ל בשביל הנאה עשיתם. מלמתם לשון
: ר ר״ל על התורה: ז כי כל לקיחה שאינה לקנין מפורשת
משיכת דברים וכבר נתבאר זה בב״מ: ח ד׳ כתובים כאן
דהיינו צדיקים. חכמים. נבונים. וידועים. ובפ׳ יתרו כתיב
יראי אלהים. אנשי אמת. שונאי בצע. ומשה לא מצא אלא
חכמים וידועים. ואע״פ שד׳ הכתובים כאן אינן כתובין בפ׳
ת״מ צ״ל דגם יתרו אמר למשה כן דהנ״ל למה עבר משה על
של יתרו. והרא״ם מונה ד׳ בפרשת יתרו אנשי חיל יראי אלהים
אנשי אמת שונאי בצע וג׳ האמורים כאן חכמים ונבונים וידועים ול״צ
דצדיקים לא קחשיב דהיינו יראי אלהים דבפ׳ יתרו והכל אחד: ט כדי
שהכל עומדים לפניהם ואו כבודם מרובה וכשיוצאין מב״ה הן יוצאין
ראשון קודם שיצא אדם אחר ואז צריכין הכל לעמוד מפניהם. רא״ם.
וי״מ איפכא נכנס אחרון מבית הכנסת או מבית המדרש לביתו או
מענותנותו של משה כדי שלא יטריחו הקהל לעמוד מפניהם ויצא
ראשון מביתו לב״ה או לבית המדרש קודם שבא אדם לב״ה או לבית
המדרש כדי שלא יעמדו מפניהם: י מלת מניתי שנקט רש״י כאן

פירוש לתורת אלהים

...צְטֶע אוֹיף אוּנְז אִיז גוּט אַזוֹי [פייז רש״י]: וִידוּעִים אוּנ זֵיי זֶענֶען גֶוֶוען בֶּעוואוּסְטֶע וְאֶתֵּן אוּנ אִיךְ
...וָאֶקַּח אֶת רָאשֵׁי שִׁבְטֵיכֶם אוּנ אִיךְ הָאבּ גֶענוּמֶען הָאבּ זֵיי גֶמַאכְט רָאשִׁים אֶלְצְטֶע אִיבֶּר אַייךְ [פייז רש״י]
...עֶסְטֶע מֶענְטְשֶׁען פוּן אַייעֶרֶע שְׁבָטִים [פייז רש״י] שָׂרֵי אֲלָפִים הַארֶן פוּן טוֹזֶנְטֶר וְשָׂרֵי מֵאוֹת הַארֶען פוּן
...טָאגֶער חֲכָמִים קְלוּגֶע וּנְבוֹנִים פַאר שְׁטֶענְדִיגֶע הוּנְדֶרְטֶר וְשָׂרֵי חֲמִשִּׁים הַארֶן פוּן פוּפְצִיגֶר וְשָׂרֵי עֲשָׂרוֹת

אונ

וּנְבֹנִים וִידֻעִים לְשִׁבְטֵיכֶם וַאֲשִׂימֵם בְּרָאשֵׁיכֶם: יד וַתַּעֲנוּ אֹתִי וַתֹּאמְרוּ

אונקלוס

וּמַדְעִן לְשִׁבְטֵיכוֹן וַאֲמַנֵּינוּן רֵישִׁין עֲלֵיכוֹן: יד וַאֲתֵיבְתּוּן יָתִי וַאֲמַרְתּוּן

בעל הטורים

אתכם יברך כל בשר שם קדשו שאמרו כדיך שקיים הבטחתו: (יג) ואשמם. כתיב חסר יו"ד לומר לך י"ס הוזהרו על הדינין בתורה. ד"א ואשמם חסר

בית יהודא

אנשים, מיינט מען, צדיקים: (חכמים), מיינט מען (בעלי) פירשים) גוטשטיגע מענטשן, מיט גוטע מדות: ונבונים, מיינט מען (מבינים דבר מתוך דבר) מענטשן וואס פארשטייען פון איין זאך פיל זאכן (והו ששאל אריוס את רבי יוסי) דס איז וואס אריוס האט גיפרעגט ביי רבי יוסף (מה בין חכמים לנבונים) וואס איז דער חילוק צווישן חכמים און נבונים, וואס הייסט חכם און וואס הייסט נבון (חכם דומה לשולחני עשיר) דער חכם איז גלייך צו אריכן מענטש וואס זיין געשעפט איז ער מאחשט ווער פארבייטו געלט (כשמביאין לו דינרין לראות) ראיהו אויב מען ברענגט צו אים געלט ער זאל זעהן אויב זיי זענען גוט זעהט ער אונ מאחשט ופארבייטו אונ פאר־דינט (כשאין מביאין לו) אונ אז מען ברענגט נישט צו אים געלט צום מאחשען ובייטן (יושב ותוהא) זיצט ער אונ טראכט אונ טוט גאר נישט, דר חכם איז אויך אזוי, אז מען זאגט צו אים אחכמה הערט ער אונ פארשטייט, אבר אז מען קומט נישט צו אים דערציילן אחכמה, ווכט ער נישט צו ורישען חכמות (ונבון דומה לשולחני תגר) אנבון איז גלייך צו אסוחר פון האנדילט אונ טאהשט ופארבייטו געלט אויך (כשמביאין לו מעות לראות רואה) אויב מען ברענגט צו אים געלט ער זאל זעהן אויב זיי זענען גוט אונ זאל זיי טאהשן ובייטען זעהט ער אונ טאהשט ופארבייטו (וכשאין מביאין לו) אונ אז מען ברענגט נישט צו אים געלט צום טאהשן וצום פארבייטן (הוא מחזר ומביא משלו) ווכט ער צוזעמען אהאנדיל אונ נעמט פון זיין געלט אונ האנדילט מיט זייא, דער נבון טוט אויך אזוי, אז מען קומט צו אים אונ מען דערציילט אים אחכמה, הערט ער, אויב מען דערציילט אים נישט אחכמה מאטערט ער אליין זיין שכל ער זאל אויסטראכטען אחכמה ודר כלל חכם הייסט, אז מען זאגט אים אחכמה, פארשטייט ער דאס מען זאגט צו אים, נבון הייסט ער פארשטייט פון זיך אליין אויס צו טראכטען אחכמהו, נאך האט משה געזאגט צו די יודין איר זאלט נעמען אזעלכע מענטשן (וידועים לשבטיכם) וואס זענען בעוואוסט צוא אייערע שבטים (שהם ניכרים לכם) וואס זייא זענען באקענט צו אייך, איר קענט זייא (שאם בא לפני מיטוף בטליתו) אוב איינער וועט קומן צו מיר איינגעטאן אין אשיינע קלייד (איני יודע מי הוא) ווייס איך נישט ווער ער איז (ומאי זה שבט הוא) אונ ווייס נישט פון וועלכן שבט ער איז (ואם הגון הוא) אוב ער איז ווערט צוא זיין אדיין (אבל אתם מכירים בו) אבער איר קענט אים (שאתם גדלתם אותו) ווארום איר האט אים גרויס געמאכט וצווישן אייך איז ער געבארן געווארען אונ אויסגעוואקסען דריבער קענט איר אים (לכך נאמר וידועים לשבטיכם) דריבר זאגט דר פסוק משה האט געזאגט צו די יודין איר זאלט נעמען צו זיין דיינים אזעלכע מענטשן וואס זענען בעוואוסט צו אייערע שבטים: ואשימם בראשיכם איך וועל זיי מאכען (ראשים ומכובדים עליכם) זיי זאלן זיין אויף אייך אלצטע אונ איר זאלט זיי געבן כבוד (שתהיו נוהגין בהם כבוד ויראה) איר זאלט זיי געבן כבוד אונ איר זאלט מורא האבען פאר זייא ופאר זייער הייליגקייט ואשמם חסר יו"ד, אין דעם ווארט ואשמם פעלט אויז איז גלייך ווי עס וואלט געשטאנען ואשמם, זייער שולד ולמד שאשמותיהם של ישראל תלויות בראשי דייניהם) דער שטראף פון די עבירות וואס די יודין טוהען וועט זיין אויף די קעפ פון זייערע דיינים (שהיה להם למחות) די דיינים האבן געדארפט נישט לאזען זינדיגען (ולכוון אותם בדרך ישרה) די דיינים האבען געדארפט פירען די יודין אין גלייכען וועג זיי זאלן טאן ווי די תורה האט געבאטן: (יד) ותענו אותי וגו׳. משה האט געזאגט צו די יודין (חלטתם את הדבר לתאותכם) איר האט איינגעטיילט צו די זאך צו אייער טובה וועגען ואיר האט געמיינט דאס וועט זיין אייער טובתו (היה לכם להשיב) איר האט צו מיר געדארפט ענטפערן (רבינו משה) אונזער רבי משה (ממי נאה ללמוד) פון וועמען איז שענער צו לערנען (ממך או מתלמידך) פון דיר אדער פון דיין תלמיד (לא ממך) איז דען נישט שענער אונ בעסער צו לערנען פון דיר? (שנצטערת עליה) ווארום דו האסט דיך פיל מצער גווען

רש"י

ת לדיקים: חכמים. א ,סופים: ונבונים. מבינים דבר מתוך דבר זו היא ששאל ,ריוס את רבי יוסי מה בין חכמים לנבונים חכם דומה לשולחני עשיר כשמביאין לו דינרין לראות רואה וכשאין מביאין לו יושב ותוהא נבון דומה לשולחני תגר כשמביאין לו מעות לראות רואה וכשאין מביאין לו הוא ב מחזר ומביא משלו: וידועים לשבטיכם. שהם ניכרים לכם שאם בא לפני מטותף ג בטליתו איני יודע מי הוא ומאיזה שבט הוא ואם הגון הוא אבל אתם מכירין בו שאתם גדלתם אותו לכך נאמר וידועים לשבטיכם: בראשיכם. ראשים ומכובדים עליכם שתהיו נוהגין בהם כבוד ויראה: ואשמם. חסר יו"ד (סנהדרין שם) למד ד שאשמותיהם של ישראל תלויות בראשי דייניהם שהיה להם למחות ולכוון אותם לדרך הישרה: (יד) ותענו אותי וגו׳ ה חלטתם את הדבר להנאתכם היה לכם להשיב רבינו משה ממי נאה ללמוד ממך או מתלמידך (ספרי) לא ממך שנצטערת

שפתי חכמים

פי׳ תנו עלה או עזר לדבר זה. כרא"ם: ת וכא דלא פירש רש"י זה לעיל גבי עלה לך י"ל ד... שפי הכא מקום משום דהתם כל הכבר לספיר כבר גדון וכיפה סולל ופולין לספיר מפולין גדון פ"כ אנשים ג"ל: א מל׳ תחוד כלו׳ שכעלם מומדין להם פלוים ומגמגמין בלשונם וגם אינם מתרגין כהבריהם. ופי"ל כסופים לי כופה כלומר בעסים מתמפיםם פרעים ילם כם רולים לעשות לותם מכפה מתחלה רואים מה פוא סוגלים כדי פלא יהיישו מלותו משכם קושעו וזה נקרא חכם עד הכתם עצון כראבו וכוא פלמרו אל תפי רשם כבמי סולך: ב ר"ל שנושא ונותן במרקמטיא. ג כהוך כדיים: ד לשון אשמה ואשמי שהל"ל ואשמם בראשיכם לפי פכל הפרשה היא לשעת אף ע"פ"כ אין משיבין על הדרש. כרא"ם. וכא דמהפך רש"י וגופי בראשיכם קודם ואשימם משום דלפי סדר המקרא משמע להיפך מפי׳ רש"י דמשמע אשמת הדיינים הוא על ראשיכם דהיינו ישראל דהל"ל כל"ל ואשמם בראשכם לכן סירם רש"י לפרש בתחלה מלת בראשיכם שתהיו נוהגים בהם כבוד ואח"כ מפרש מלת ואשמם והוא סוגיית רש"י כמ"ש ובפתח את ספיר: ה רצונו לתרץ הא כל הדברים שדיבר משה לישראל דברי תוכחות הם והיך אמר להם ותענו אותי ותאמרו טוב הדבר וגו׳ ואמר אדרבה לא משמע שכתן ספרי עצו כאמר לום להם

פירוש לתורת אלהים

ואשמם איך וועל זיי מאכן אלצטע איבר אייך [פי׳ רש"י]: (יד) ותענו אותי און איר האט מיר געענטפערט ותאמרו און איר האט געזאגט טוב הדבר אשר דברת לעשות דיא זאך וואס דוא האסט גערעדט צוא מאכען

אֶתְכֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם׃ שני יב אֵיכָה אֶשָּׂא לְבַדִּי טָרְחֲכֶם וּמַשַּׂאֲכֶם וְרִיבְכֶם׃ יג הָבוּ לָכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים

כְּמָא דִי מַלִּיל לְכוֹן׃ יב אֵכְדֵין אֲסוֹבַר בִּלְחוֹדִי טָרְחֲכוֹן וְעַסְקֵיכוֹן דִּינְכוֹן׃ יג הָבוּ לְכוֹן גֻּבְרִין חַכִּימִין וְסוּכְלְתָנִין

תו"א ומשאכם סנהדרין לט : הבו לכם עירובין ק נדרים י :

רש"י

(יב) איכה אשא לבדי. אם אומר לקבל שכר לא אוכל ק היה שאמרתי (ס"א שאמרנו) לכם לא מעלמי אני אומר לכם אלא מפי הקדוש ברוך הוא : טרחכם. מלמד שהיו ישראל טרחנין היה אחד מהם רואה את בעל דינו נולח בדין אומר יש לי עדים להביא יש לי ראיות להביא מוסיף אני עליכם דיינים : ומשאכם. מלמד שהיו (סנהדרין לט) אפיקורסין ר הקדים משה לצאת אמרו מה ראה בן עמרם לצאת שמא אינו שפוי בתוך ביתו איחר לצאת אמרו מה ראה בן עמרם שלא לצאת מה אתם סבורים יושב ויועץ עליכם עצות רעות וחושב עליכם מחשבות (ס"א מצות והשבונות) : וריבכם. מלמד שהיו רוגנים : (יג) הבו לכם. הזמינו ש עצמכם לדבר : אנשים. וכי תעלה על דעתך נשים מה תלמוד לומר אנשים

בית יהודא

וועט איך בענטשן ווי ער האט גירעט צו אברהם פון אייערטוועגן : (יב) ואיכה אשא לבדיו. זאגט רש"י משה האט געזאגט (אם אומר לקבל שכר) אפילו איך וועל זאגן הקב"ה וועט מיר באצאלן פר מיין ארבעט (לא אוכל) קען איך דס ניט טאן (זו היא שאמרתי לכם) דס ווס איך האב צו אייך געזאגט ולא מעצמי אני אומר לכם) זאג איך ניט צו אייך פון זיך אליין (אלא מפי הקב"ה) נאר הקב"ה הט מיר געבאטן איך זאל דאס צו אייך זאגען והקב"ה האט מיר געבאטן איך זאל ניט טראגן אליין אייער משא נאר איך זאל נעמן צו מיר זיבעציג מענטשן אונ דיינים : (טרחכם) זאגט רש"י (מלמד שהיו ישראל טרחנין) דר פסוק לערונט אונז די יודין פלעגן פיל מטריח זיין צו משה אונ זייערע דיינים (היה אחד מהם רואה את בעל דינו נוצח בדין) ווען צוויי מענטשן וראובן אונ שמעון) זענען געקומען צו א דין תורה פר משה אונ ראובן הט גיזעהן שמעון וועט געווינען די דין תורה (אומר יש לי עדים להביא) האט ראובן געזאגט איך האב עדות אונ וועל זיי ברייננגן צו בית דין (יש לי ראיות להביא) זאל דער דיין ער זאל נאך ניט פסקנען דעם דין ווארום איך האב צוברייננגן בעווייזונגן אז איך בין גערעכט (מוסיף אני עליכם דיינים) איך וועל געבען צו אייך נאך דיינים : (ומשאכם) . זאגט רש"י (מלמד) דער פסוק לערונט אונז (שהיו אפיקורסים) זיי זענען געווען אפיקורסים (הקדים משה לצאת) אוב משה איז אמאל ארויסגעגאנגען פון זיין שטוב פריה (אמרו) האבען די יודין געזאגט (מה ראה בן עמרם לצאת) וואס איז בן עמרם (משה) היינט ארויסגעגאנגען אזו פריה פון זיין שטוב (שמא אינו שפוי בתוך ביתו) טאמער איז ער ניט רוהיג ביי זיך אין שטוב וגעווים הט ער זיך געקריגט מיט זיין ווייב אונ קינדער, איז ער אוועקגעגאנגען פון זיין שטוב (איחר לצאת) אויב משה איז שפעט ארויסגעגאנגען פון זיין שטוב (אמרו) האבן די יודין געזאגט (מה ראה בן עמרם שלא לצאת) פאר וואס איז בן עמרם (משה) אזוי שפעט ארויסגעגאנגען פון זיין שטוב (מה אתם סבורים) ווס מיינט איר משה זיצט ליידיג אין שטוב (יושב ויועץ עליכם עצות רעות) ער זיצט אין שטוב אונ טראכט וועגען אייך שלעכטע עצות (וחושב עליכם מחשבות וחשבונות) אונ ער טראכט וועגען אייך שלעכטע טראכטונגען אונ רעכענונגען : (וריבכם). זאגט רש"י (מלמד שהיו רוגנים) דר פסוק לערונט אונז זיי זענען געווען קריגער, זיי האבען שטענדיג געקריגט איינער מיט דעם אנדערען : (יג) (הבו לכם). משה הט געזאגט צו די יודין (הזמינו עצמכם לדבר) איר זאלט אייך פארברייטן צו דר זאך, איר זאלט נעמען פון אייך אנשים, מענער, פרעגט רש"י (וכי תעלה על דעתך נשים) ווען משה וואלט ניט זאגן אנשים ומענער) וואלטען מיר דען מיינען מען זאל נעמען נשים זווייבער) זאלן זיין דיינים (מה תלמוד לומר אנשים) צו ווס הט משה גענדארפט זאגן מען זאל נעמען אנשים, מענער, נאר מען מיינט ניט אנשים, מענער, נאר

שפתי חכמים

ום בלא תנאי אבל הברכות של הקב"ה הם על תנאי אם תקיימו המצות והתורה : ק כלומר אפילו אם יש בדעתי לשאת אתכם כדי קבל שכר לא אוכל דאל"כ למה אמר איכה אשא וגו' והלא כבר אמר לא אוכל וגו' מפני הטורח וכו' : ר ר"ל מורדים ושתי מלות הן אפיק רסן ר"ל הרסן מופק מהם שהולכין בלא רסן לכך הם ממרים כמו הסוס שהולך בלא רסן : ש שכל הבה ל' הזמנה והכנה לדבר הוא

פירוש לתורת אלהים

(יב) איכה אשא לבדי וויא קען איך אליין פאר טראגען טרחכם אייער בעמיהונג ומשאכם אונ אייער בעלעסטיגונג וריבכם אונ אייער קריג [ע' רש"י] : (יג) הבו לכם גרייט אייך אן אנשים מאנער פרומע חכמים קלוגע ונבונים אונ פאר שטענדיגע וידועים לשבטיכם אונ די ווס זענען בקענט צו אייערע שבטים [עיין רש"י]

משלים על התורה

בעטלער איז געקומען צו זיך אהיים אונ פון די ליינוואנד האט ער אויפגעגייט צעהן זעק, אונ ער הט גענומען די דרייצען זעק אונ איז געקומען צום מלך מען זאל אריינליינגן ליינוואנד אין די דרייצעהן זעק, מען הט אים גיגעבן די דרייצעהן זעק פוהל מיט ליינוואנד, דר בעטלר הט פון די ליינוואנד אויך געמאכט פופציג זעק אונ איז געקומען צום מלך מען זאל אים געבן פופציג זעק מיט ליינוואנד, אונ אזוי הט ער געטאן ווייטער ביז עס איז געווארן אגרויסער פארמעגן, משה רבינו הט אויך אזוי געזאגט צו די יודין יוסף ה' עליכם ככם, הקב"ה זאל שטענדיג מערין אויף אייך "ווי פיל איר וועט זיין" נאך אמאל אזו פיל, ביז טויזענד מאל. דהיינו איר זייט היינט ששים רבוא זעכציג רבוא] זעקס מאל הונדערט טויזענד, זאל אייך הקב"ה בענטשן מיט נאך אמאל אזו פיל, וועט איר זיין הונדערט צוואנציג רבוא, נאכדעם ווען הקב"ה וועט אייך נאך אמאהל בענטשן, וועט ער אייך אויך בענטשן איר זאלט זיין נאך אמאל אזוי פיל, וועט איר זיין צוויי הונדערט פערציג רבוא, אונ נאך אמאל אזוי פיל וועט איר זיין פיר הונדערט אכציג רבוא, יעדער מאהל טאפיל ווי פיל איר וועט זיין ביי דיא ברכה, אונ אזוי זאלט איר געבענטשט ווערען טויזענד מאהל, דס איז שווער צו ציילן אונ זייער פיל :

אֶתְכֶם: י יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הִרְבָּה
אֶתְכֶם וְהִנְּכֶם הַיּוֹם כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם
לָרֹב: יא יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵכֶם יֹסֵף
עֲלֵיכֶם כָּכֶם אֶלֶף פְּעָמִים וִיבָרֵךְ

אונקלוס

יָתְכוֹן: י יְיָ אֱלָהֲכוֹן אַסְגֵּי
יָתְכוֹן וְהָא אִיתֵיכוֹן יוֹמָא
דֵּין כְּכוֹכְבֵי שְׁמַיָּא לְמִסְגֵּי:
יא יְיָ אֱלָהָא דַּאֲבָהָתְכוֹן
יוֹסֵף עֲלֵיכוֹן כְּוָתְכוֹן
אֲלַף זִמְנִין וִיבָרֵךְ יָתְכוֹן

תו"א כ׳ אלהי אבותיכם ר"ה כח:

בעל הטורים

(ט) ואומר אלכם. חסר יו"ד כי י"פ הוכיחם וי"פ כתיב ניתת משה בתורה: (י) והנכם. ב׳ הכא ואידך והנכם הולכים אים אחרי שרירות לבו פי׳ אע"פ שהלכתם אחרי שרירות לבכם הנכם היום ככוכבי השמים לרוב: (יא) ויברך. ב׳ במסורה הכא ואידך ויברך כל בשר שם קדשו כשיברך

בית יהודא

אוגמזיסט: (י) וְהִנְּכֶם הַיּוֹם כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם. פְרֶעגט רש"י (וְכִי כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם הָיוּ בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם) זֶענֶן דֶען דיא יוּדִין דַאמָאלְס גֶעוועֶן אַזוֹ פִיל וִוי די שְׁטֶערֶן אין הימעל מֵהֲלא לֹא הָיוּ אֶלָּא שִׁשִּׁים רִבּוֹא) זֵיי זֶענֶן דָאךְ דַאמָאלְס נָאר גֶעוועֶן זֶעקס מָאל הוּנְדֶערְט טוֹזֶענְד (מַהוּ וְהִנְּכֶם הַיּוֹם) וָוָאס דֶען הָט משה גֶעזָאגְט וְהִנְּכֶם הַיּוֹם, זָאגְט רש"י משה הָט גֶעמֵיינְט (הִנְּכֶם מְשׁוּלִים כַּיּוֹם) איר זַייט גְלַייךְ וִוי דֶר טָאג (קַיָּמִים לְעוֹלָם) איר וֶועט זַיין אוֹיף אֵייבִּיג (כַּחַמָּה וְכַלְּבָנָה וְכַכּוֹכָבִים) וִוי די זוּנְן אוּנ וִוי די לְבָנָה אוּנ וִוי די שְׁטֶערֶן וָוָאס זֵיי וֶועלֶן זַיין אֵייבִּיג: (יא) יוֹסֵף עֲלֵיכֶם כָּכֶם אֶלֶף פְּעָמִים. הקב"ה זָאל אוֹיף אַייךְ מֶערֶן איר זָאלְט זַיין טוֹזֶענְד מָאל אַזוֹי פִיל וִוי איר זַייט הַיינְט, פְרֶעגְט רש"י הָט דָאךְ משה שׁוֹין גֶעבֶּענטְשְׁט דיא יוּדִין (מַהוּ שׁוּב וִיבָרֵךְ אֶתְכֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם) צוּ וָוָאס הָט משה נָאךְ גֶעזָאגְט הקב"ה זָאל אַייךְ בֶּענְטְשְׁעְן וִויא עֶר הָט גֶירֶעט אוֹיף אַייךְ נעיין רש"י ויצא על פסוק דִּבַּרְתִּי לָךְ) (אֶלָּא) נָאר אַזוֹ אִיז גֶעוועֶן, וֶוען די יוּדִין הָאבֶּן גֶיהֶערְט פוּן משה די בְּרָכָה וָוָאס עֶר הָט זֵיי גֶעבֶּענְטְשְׁט זֵייא זָאלֶן זַיין טוֹזֶענְד מָאל אַזוֹ פִיל וִוי זֵיי זֶענֶען איצְט (אָמְרוּ לוֹ) הָאבֶּן די יוּדִין גֶעזָאגְט צוּ משה (משֶׁה אַתָּה נוֹתֵן קִצְבָה לְבִרְכָתֵנוּ) משה דוּ הָאסְט גֶיגֶעבֶּן אַצָאל צוּ אוּנְזֶר בְּרָכָה, בִּיז טוֹיזֶענְד מָאל אַזוֹ פִיל זָאלֶען מִיר זַיין נִיט מֶער (כְּבָר הִבְטִיחַ הקב"ה אֶת אַבְרָהָם) הקב"ה הָאט פוּן לַאנְג צוּ גֶעזָאגְט צוּ אַבְרָהָם (אֲשֶׁר אִם יוּכַל אִישׁ לִמְנוֹת אֶת עֲפַר הָאָרֶץ) אוֹיב אַמֶענְטְשׁ וֶועט קֶענֶן צֵיילֶן די שְׁטוֹיבּ פוּן די עֶרְד וֶועלֶן דַיינֶע קִינְדֶר אוֹיךְ קֶענֶן גֶעצֵיילְט וֶוערֶן | אוּנ אַזוֹ וִויא מֶען קֶען נִיט צֵיילֶן די שְׁטוֹיבּ פוּן דיא עֶרְד וֶועט מֶען אוּנז אוֹיךְ נִיט קֶענֶן צֵיילֶן) (אָמַר לָהֶם) הָט משה גֶעזָאגְט צוּ די יוּדִין (זוֹ מִשֶּׁלִּי הִיא) די בְּרָכָה וָוָאס אִיךְ הָאבּ אַייךְ גֶעבֶּענְטְשְׁט דָס אִיז מַיין בְּרָכָה (אֲבָל הוּא יְבָרֵךְ אֶתְכֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם) אָבֶּער הקב"ה

רש"י

(י) והנכם היום ככוכבי השמים. וכי ככוכבי השמים היו באותו היום והלא לא היו אלא ס׳ רבוא מהו והנכם היום הנכם משולים כיום ע קיימים לעולם כחמה וכלבנה פ וככוכבים: (יא) יוסף עליכם ככם אלף פעמים. מהו שוב ויברך אתכם כאשר דבר לכם אלא אמרו לו משה אתה נותן קצבה לברכתנו כבר הבטיח הקב"ה את אברהם (בראשית יג) אשר אם יוכל איש למנות וגו׳ אמר להם זו משלי היא צ אבל הוא יברך אתכם כאשר דבר לכם:

שפתי חכמים

לשפוט כאמר קודם מקרא דויחכם מכל האדם וא"כ כשאמר כי מי יוכל לשפוט עדיין לא היה חכם די"ל דסופו מוכיח על תחלתו והואיל ונחכם כל כך בסוף בתכלית החכמה ודאי שגם בתחלה היה חכם ויכול לדון ע"ד בלב נכון תנות חכמה: ע ר"ל כיום כמו כהיום: פ דהיינו כהיום אע"פ שאין לבנה וכוכבים שולטים ביום מ"מ כיון דאין נקרא יום אלא בשלילו עמו כדכתיב ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד א"כ אתי שפיר מה שנקט בקרא כהיום. בשם מהרי"ן. והא דכתיב בקרא לרוב פי׳ שיבא עוד זמן שתהיו כמותם גם לרוב אבל עכשיו אתם קיימים כיום דהיינו כחמה וכלבנה וכוכבי השמים אבל לא לרוב. הרא"ם: צ ר"ל האלף פעמים משלי מברכה שלי אבל הקב"ה יברך אתכם יותר מאלף פעמים כאשר דבר לכם וא"ת כיון שהקב"ה הבטיחם לברכם אם יוכל וגו׳ למה אמר משה האלף פעמים משלי הן הא בכלל ברכת הקב"ה הן וי"ל לכך אמר משה זו משלי דהיינו האלף שכר ברכות. בשם מהרי"ן. ועי"ל זו משלי כלומר הברכות שלי

פירוש לתורת אלהים

לְבַדִּי אִיךְ אַלֵיין קֶען אַייךְ נִיט טְרָאגֶען [עיין רש"י]: (י) יְיָ אֱלֹהֵיכֶם אַייעֶר גָאט הִרְבָּה אֶתְכֶם עֶר הָט גֶמֶערְט אַייךְ וְהִנְּכֶם הַיּוֹם אוּנ איר זֶענְט הַיינְט כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב אַזוֹ פִיל וִוי די שְׁטֶערֶן פוּן הִימֶל [עיין רש"י]: (יא) יְיָ אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם דֶר גָאט פוּן אַייעֶרע עֶלְטֶערְן יוֹסֵף עֲלֵיכֶם זָאל אוֹיף אַייךְ מֶערְין כָּכֶם אַזוֹ וִויא איר זַייט אֶלֶף פְּעָמִים טוֹזֶינְט מָאל אַזוֹ פִיל וִיבָרֵךְ אוּנ עֶר זָאל אַייךְ בֶּענְטְשֶׁן כַּאֲשֶׁר אַזוֹ וִוי עֶר הָט גֶרֶעט צוּ אַייךְ [ע׳ רש"י]:

משלים על התורה

(יא) יוֹסֵף עֲלֵיכֶם כָּכֶם אֶלֶף פְּעָמִים. לְמָשָׁל אַמֶלֶךְ אִיז אַמָאל גֶעגַאנְגֶן אִין וַואלְד שִׁיסֶען חַיּוֹת וְעוֹפוֹת, הָט עֶר גִיזֶעהֶן פוּן ווייטֶען גֵייט אַהֶערְשׁ, דֶער מֶלֶךְ הָט גֶעשׁאסֶן אִין הֶערְשׁ אוּנ הָט נִיט גֶעטְרָאפֶן, דֶער הֶערְשׁ אִיז דֶערְשְׁרָאקֶן גֶעוָוארֶן אוּנ הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּן לוֹיפֶען דֶר מֶלֶךְ אִיז גֶעלָאפֶן נָאךְ אִים, דֶער הֶערְשׁ אִיז גֶעלָאפֶן אִין קְרוּמֶע ווֶעגֶן צְווִישֶׁן פִיל בּוֹימֶר, עֶר זָאל רֶעטֶען זַיין לֶעבֶּן בִּיז עֶר אִיז גֶעקוּמֶן צְווִישֶׁן גֶעדִיכְטֶע בּוֹימֶער אוּנ הָאט זִיךְ בֶּעהַאלְטֶן אוּנ דֶר מֶלֶךְ הָט אִים נִיט גֶעקֶענְט גֶעפִינֶען דֶערְ־ווייל אִיז דֶר מֶלֶךְ גֶעוָוארֶן פַארְמַאטֶערְט, עֶר הָט גִיזֶעהֶן אוֹיף זַיין זֵייגֶר עֶס אִיז נָאנְט צוּ נַאכְט, עֶר הֵייבְּט־אָן גֵיין צוּרִיק עֶר ווייס נִיט די וֶועג, עֶר הָט זִיךְ גֶעזֶעצְט אָפּ־רוּהֶען, דֶערְוַוייל הָט עֶר גִיזֶעהֶן אַבֶּעטְלֶער גֵייט, דֶר מֶלֶךְ הָט אִים גֶערוּפֶן אוּנ בֶּעט בַּיי אִים עֶר זָאל אִים אַרוֹיסְפִירֶן פוּן וַואלְד אוּנ זָאל גֵיין מִיט אִים צוּ זַיין הֵיים, דֶר בֶּעטְלֶער אִיז גֶעוועֶן אַקְלוּגֶער אוּנ זָאגְט צוּם מֶלֶךְ וָוָאס וֶועסְטוּ מִיר גֶעבֶּן אַז אִיךְ וֶועל דִיךְ בְּרֵיינְגֶען צוּ דִיר אַהֵיים, הָט דֶר מֶלֶךְ גֶעזָאגְט וָוָאס דוּ וֶועסְט וֶועלֶען וֶועל אִיךְ דִיר גֶעבֶּן, אִיךְ שְׁוֶוער צוּ דִיר אִיךְ וֶועל מַיין וָוארְט הַאלְטֶן, דֶר בֶּעטְלֶער הָט גֶעבְּרַאכְט דֶעם מֶלֶךְ אַהֵיים, דֶר מֶלֶךְ זָאגְט צוּם בֶּעטְלֶער וָוָאס זָאל אִיךְ דִיר גֶעבֶּן, זָאגְט דֶר בֶּעטְלֶער וִוי פִיל זֶעק אִיךְ וֶועל דִיר בְּרֵיינְגֶען צוּ יֶעדֶער צֵייט זָאל מֶען אִין די זֶעק אַרֵיינְלֵייגֶען פוּהְל גֶעלְט, עֶר הָט גֶעטְרָאגֶען אוֹיף זִיךְ דְרַיי זֶעק הָט מֶען אִין זֵיי אַרֵיינְגֶעלֵייגְט פוּהְל גֶעלְט, די שְׁרִים וָוָאס זֶענֶען דָארְטֶן גֶעשְׁטַאנֶען הָאבֶּן גֶעלַאכְט פוּן אִים, עֶר אִיז אַוֶועקְגֶעגַאנְגֶען אוּנ הָט זֵיי גֶעלָאזְט לַאכֶען, דֶר

בעטלער

אונקלוס

יי לאבהתכון לאברהם ליצחק וליעקב למתן להון ולבניהון בתריהון: ט ואמרית לכון בעדנא ההיא למימר לית אנא יכיל בלחודי לסוברא

לאבתיכם לאברהם ליצחק וליעקב לתת להם ולזרעם אחריהם: ט ואמר אלכם בעת ההוא לאמר לא־אוכל לבדי שאת

רש"י

אלו לא שלחו מרגלים לא היו צריכים לכלי זיין: לאבתיכם. למה הזכיר שוב לאברהם ליצחק וליעקב אלא אברהם כדאי לעצמו יצחק כדאי לעצמו יעקב כדאי לעצמו: (ט) ואמר אליכם בעת ההוא לאמר. מהו לאמר ט אמר להם משה לא מעצמי אני אומר לכם י אלא מפי הקב"ה: לא אוכל לבדי וגו'. אפשר שלא היה משה כ יכול לדון את ישראל ל אדם שהוציאם ממצרים וקרע להם את הים והוריד את המן והגיז את השליו לא היה יכול לדונם אלא כך אמר להם ה' אלהיכם הרבה אתכם הגדיל מ והרים אתכם על דייניכם נטל את העונש מכם ונתנו על הדיינין נ וכן אמר שלמה (מלכים א ג) כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה אפשר מי שכתוב בו (שם ד) ויחכם מכל האדם ס אומר מי יוכל לשפוט אלא כך אמר שלמה אין דייני אומה זו כדייני שאר האומות ע"א שאם דן והורג ומכה וחונק ומטה את דינו וגוזל אין בכך כלום אני אם חייבתי ממון שלא כדין נפשות אני נתבע שנאמר (משלי כב) וקבע את קובעיהם נפש:

בית יהודא

איר דארפט ניט האלטען מלחמה מיט די פעלקר (אילו לא שלחו מרגלים לא היו צריכין לכלי זין) ווען די יודין וואלטען ניט געשיקט מרגלים וואלטען זיי ניט געדארפט געווער (שווערדין, ביקסין) צום איינעמען די לאנד, נאר הקב"ה אליין וואלט ארויסגעטריבען די פעלקער פון לאנד פאר אייערטוועגען: (לאבותיכם). פרעגט רש"י אז ער זאגט צו אייערע אלטערען ווייסן מיר דאך אז מען מיינט אברהם יצחק יעקב (למה הזכיר שוב לאברהם ליצחק וליעקב) צו וום הט משה געזאגט די דריי נעמען אברהם יצחק יעקב (אלא) נאר אזו הט משה געמיינט (אברהם כדאי לעצמו) אברהם אליין איז ווערט מען זאל צו זיינע קינדר געבן דיא לאנד (יצחק כדאי לעצמו) יצחק אליין איז ווערט מען זאל צו זיינע קינדער געבן די לאנד (יעקב כדאי לעצמו) יעקב אליין איז ווערט מען זאל צו זיינע קינדער די לאנד געבן: (ט) ואמר אליכם בעת ההיא לאמר. זאגט רש"י (מהו לאמר) וום מיינט מען לאמר צו זאגן (אמר להם משה) משה האט געזאגט צו די יודין (לא מעצמי אני אומר לכם) איך זאג ניט צו אייך פון זיך אליין (אלא מפי הקב"ה) נאר פון די מויל פון הקב"ה, הקב"ה האט געזאגט צו מיר לאמר, איך זאל זאגן צו אייך: (לא אוכל לבדי וגו'). זאגט רש"י (אפשר שלא היה משה יכול לדון את ישראל) קען דם זיין משה הט ניט געקענט משפטין די יודין (אדם שהוציאם ממצרים וקרע להם את הים) אמענטש וואס האט ארויסגענומן דיא יודין פון מצרים אונ האט פון זייערטוועגן געשפאלטן דעם ים (והוריד את המן) אונ ער האט געמאכט נידערין דעם מן (והגיז את השלו) אונ ער האט געמאכט פליהען דעם שלו צו די יודין (לא היה יכול לדונם) הט ער ניט געקענט משפטין דיא יודין? (אלא כך אמר להם) נאר אזו האט משה געזאגט צו די יודין (ה' אלהיכם הרבה אתכם) הקב"ה אייער גאט הט אייך געמערט (והרים אתכם על דייניכם) אונ ער הט אייך אויפגעהויבען העכער וויא אייערע דיינים (נטל את העונש מכם ונתנו על הדיינים שלכם) הקב"ה האט אראפגענומען דעם שטראף פון אייך אונ ער הט אים גגעבן אויף אייערע דיינים (וכן אמר שלמה) דער מלך שלמה הט אויך אזו געזאגט צו הקב"ה (כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה) ווער קען משפטין דיין שווערע פאלק (אפשר מי שכתוב בו החכם מכל האדם) איז דם מעגליך, דער מענטש וואס דער פסוק שרייבט אויף אים ער איז קליגער פון אלע מענטשען (אומר מי יוכל לשפוט) זאל ער זאגען צו הקב"ה ווער קען משפטין די יודין? (אלא כך אמר שלמה) נאר אזו הט שלמה געזאגט (אם חייבתי ממון שלא כדין) אויב איך וועל אמאהל האבען אטעות אין אדין אונ איך וועל איינעם בעשולדיגען געלט ער זאל בצאהלין אדער שאדין האבען, אונ דער דין איז ניט אזו (נפשות אני נתבע) וועל איך געמאנט ווערען פון הקב"ה צוא בצאהלין מיט מיין לעבען (שנאמר) ווארום עס שטייט אין פסוק (וקבע את קובעיהם נפש) הקב"ה גענמט אוועק דיא נשמה פון דעם מענטש וום נעמט אוועק געלט פון זיין חבר

שפתי חכמים

לא כן איך אמר להם באו והלא עדיין אינה כבושה לפניהם: ט ר"ל כיון דכל לאמר לדרשה הוא או פי' לאמר לאחרים או פי' לא ואמור להם דברי והשיבני או פי' השיבני על דברי ואחד מכל הפירושים לא שייכים הכא לכך פריך מאי לאמר: י כלומר אפילו היה בדעתי לשאת אתכם כדי שאקבל שכר לא אוכל כי הקב"ה מניחה בי וזהו שכתוב לאמר ר"ל הקב"ה אמר לי בפירוש שלא לעשות וכן פי' רש"י בסמוך אם אומר לקבל שכר לא אוכל הוא שאמרנו כו' דהיינו מה שפירש כאן: כ וא"ת והא פירש"י לעיל לא מעצמי אני וכו' א"כ מה מקשה רש"י שמא היה יכול אלא שאינו רשאי וי"ל דק"ל יתורא דקרא למה אמר משה לא אוכל וגו' ה' אלהיכם הרבה אתכם וגו' אלא ה"ק משה לא מעצמי אני אומר כו' ואף אם לא צוה לי הקב"ה הייתי מוכרח למנות עליכם דיינים כי לא אוכל לבדי וגו' ועל זה מקשה רש"י אפשר שלא וכו': ל יש מקשים הרי יתרו אמר למשה נבול תבול גם אתה וא"כ היה לו להקשות איך נביא כמשה יהא קשה בעיניו לשפוט את העם וי"ל דלעיל ה"א דה"ק נבול תבול גם העם פי' כיון שככל על העם שיהא משה לבדו דן ויושב ויעמדו עליו מן הבוקר עד הערב כי בודאי אם יהיה הרבה דיינים יקל על העם וממילא כשיכבד על העם יתרעמו על משה ויהא ג"כ תלונות ישראל למשה כבד על משה ולכך פירש"י דוקא הכא: מ ר"ל הרבה לשון הגדיל: נ פירוש היכא דיש בידם למחות ולא מיחו: ס אין להקשות והרי מקרא זה כי מי יוכל

פירוש לתורת אלהים

אייערי עלטערן צו אברהם צו יצחק אונ צו יעקב לתת צו געבן צו זיי ולזרעם אונ צו זייערי קינדער וום וועלן זיין נאך זיי: (ט) ואמר אונ איך האב געזאגט צו אייך אין דר זעלביגער צייט לאמר מיט די ווערטער לא אוכל

ליקוטי יקרים

אייך טראגן, קען ניט זיין אייער אלצטער, נאר ווייל משה הט ניט געוואלט פארשעמן די יודן זיי זאגען ער וויל ניט זיין זייער אלצטער ווייל ער ווייס, אז ער וועט ניט גיין אין ארץ ישראל, דריבער הט ער געזאגט ער קען ניט זיין זייער אלצטער ווייל זיי זענען אגרויסע פאלק, הקב"ה זאל געבן איר זאלט זיין טויזענד מאהל אזו פיל, נאר איך אליין וויל ניט זיין אייער אלצטער ועיין רש"י פסוק טו:

בָּעֲרָבָה בָהָר וּבַשְּׁפֵלָה וּבַנֶּגֶב וּבְחוֹף הַיָּם אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַלְּבָנוֹן עַד־הַנָּהָר הַגָּדֹל נְהַר־פְּרָת׃ ח רְאֵה נָתַתִּי לִפְנֵיכֶם אֶת־הָאָרֶץ בֹּאוּ וּרְשׁוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה

וּלְכָל מָגִירֵיהוֹן בְּמֵישְׁרָא בְּטוּרָא וּבִשְׁפֵלְתָּא וּבְדָרוֹמָא וּבִסְפַר יַמָּא אַרְעָא דִכְנַעֲנָאָה וְלִבְנָן עַד נַהֲרָא רַבָּא נַהֲרָא פְרָת׃ ח חֲזוֹ דִּיהָבִית קֳדָמֵיכוֹן יָת אַרְעָא עוּלוּ וְאַחְסִינוּ יָת אַרְעָא דִּי קַיֵּ[ם]

תו"א פני ופסו ד"ק פא : עד כהר הגה[ר] בשבועות מז :

בעל הטורים

א"נ בכ"מ שאתם פונים הכנענים עמכם : (ח) ראה נתתי לפניכם . הקב"ה אמר כך למשה לאמר לישראל ... ראה חוזר על כל אחד ואחד

בית יהודא

מֵיינְט איר זָאלְט קוּמֶען צוּם בַּארְג וָואס גֶהֶער צוּם אֱמוֹרִי : וְאֶל כָּל שְׁכֵנָיו . אוּנ צוּ אַלֶע פֶעלְקֶער וָוס ווֹאהְנֶען לֶעבֶּן דֶעם אֱמוֹרִי, דָס זֶענֶען עַמּוֹן אוּנ מוֹאָב אוּנ שֵׂעִיר : וּבָעֲרָבָה . זָאגְט רַשִׁ"י (זֶה מִישׁוֹר שֶׁל יַעַר) דָס מֵיינְט מֶען דֶעם גְלַייכֶן פְּלַאץ פוּן וָואלְד : וּבָהָר . (זֶה הַר הַמֶּלֶךְ) דֶעם בַּארְג מֵיינְט מֶען דֶעם קֶעניגְלִיכֶען בַּארְג : וּבַשְּׁפֵלָה . (זוּ שְׁפֵלַת דָּרוֹם) בִּשְׁפֵלָה נֶעם טָאהְל) מֵיינְט מֶען דֶעם טָאהְל וָוס אִין דָרוֹם זַייט : וּבַנֶּגֶב וּבְחוֹף הַיָּם . דָס מֵיינְט מֶען אַשְׁקְלוֹן, עַזָּה, קִסְרִין (כִּדְאִיתָא בְּסִפְרִי) ווִי עֶס שְׁטֵייט אִין סִפְרִי : וְעַד הַנָּהָר הַגָּדוֹל . בִּיז צוּם גְרוֹיסֶען טַייךְ וּפְרָת . זָאגְט רַשִׁ"י פְּרָת אִיז נִיט אַגְרוֹיסֶר טַייךְ (מִפְּנֵי שֶׁנִּזְכַּר עִם אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל קוֹרְאוֹ גָּדוֹל) נָאר ווייל מֶען דֶערְמָאנְט אִים מִיט אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל רוּפְט מֶען אִים גְרוֹיס. עֶר אִיז נִיט גְרוֹיס אִין דִיא לֶיינְג אוּנ אִין דִיא בְּרַייט, זַיין גְרוֹיסְקַייט אִיז וָואס עֶר אִיז לֶעבֶען אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (מָשָׁל הַדְּיוֹט אוֹמֵר) דֶר פְּרָאסְטֶר מָשָׁל זָאגְט (עֶבֶד מֶלֶךְ מֶלֶךְ) דֶער קְנֶעכְט פוּן אַ קֵייזֶער אִיז אוֹיךְ רַייךְ (הַדְּבֵק לְשַׁחֲוֹר וְיִשְׁתַּחֲווּ לָךְ) בַּהֶעפְט דִיךְ צוּא אַשְׂרָרָה וֶועט מֶען זִיךְ בּוּקֶען צוּא דִיר אוֹיךְ (קְרַב לְגַבֵּי דְהִינָא וְאִידְהֵן) גֶענֶען צוּא אַמֶענְטְשׁ וָואס אִיז בֶּעשְׁמִירְט מִיט שְׁמֶעקֶעדִיגֶע בּוֹימְאֵייל וּפַארְפוּמְט וֶועט פוּן דִיר אוֹיךְ שְׁמֶעקִין, ווייל דֶר טַייךְ פְּרָת אִיז נָאנְט צוּ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אִיז עֶר בֶּעסֶער פוּן אַלֶע טַייכֶען (ח) וּרְאֵה נָתַתִּי וגו׳) . מֹשֶׁה הָאט גֶעזָאגְט צוּ דִי יוּדִין (בְּעֵינֵיכֶם אַתֶּם רוֹאִים) אִיר זֶעהְט אַלֵיין מִיט אַייעֶרֶע אוֹיגֶן (אֵינִי אוֹמֵר לָכֶם מֵאוֹמֶד וּמִשְּׁמוּעָה) אִיךְ זָאג נִיט צוּ אַייךְ מֵיינֶענְדִיג, אוּנ נִיט הֶערֶינְדִיג, נָאר אַלֶיךְ וָואס אִיר אַלֵיין הָאט גֶזֶעהֶן (וּבֹאוּ וּרְשׁוּ) . קוּמְט אוּנ יַרְשֶׁת דִיא לַאנְד (אֵין מְעַרְעֵר בַּדָּבָר) עֶס קְרִיגְט קֵיינֶר אוֹיף דִי זַאךְ (וְאֵינְכֶם צְרִיכִים לְמִלְחָמָה) אוּנ

רש"י

והר שעיר : בערבה . זה מישור של יער : בהר . זה הר המלך : ובשפלה . זו שפלת דרום : ובנגב ובחוף הים . אשקלון ועזה וקסרי וכו׳ כדאי׳ בספרי : עד הנהר הגדול . מפני שנזכר עם ארץ ישראל קוראו ה גדול משל הדיוט אומר עבד מלך מלך הדבק לשחור ו וישתחוו לך (שבועות מד) ז קרב לגבי דהינא ואידהן : (ח) ראה נתתי בעיניכם אתם רואים איני אומר לכם מאומד ומשמועה באו ורשו . אין מערער בדבר ח ואינכם צריכים למלחמ[ה]

שפתי חכמים

וגו׳ ושמא י"ל אלו לא חטאו ישראל היה נותן להם ארץ י׳ עממין כאשר נשבע לאברהם והחטא גרמה להם שלא נתן להם אלא ארץ שבעה : ה רל"ת שא נהר פרת קטן היה מכולם דהא בפ׳ בראשית מונה אותו בסוף כ"כ רש"י פרשה לך לך : ו לשחור לשר : ז פי׳ קרב לגבי משוח בשמן וג"כ תהיה משוח כנגיעתך בו הידהנה מחלב תרגומו איתהדינו כלו׳ אף כאן הואיל וא"י חשובה גם נהר פרת נעשה חשוב עמה : ח דלא[ו]

ליקוטי יקרים

(ח) בואו ורשו את הארץ. די וֶועלְט אִיז גֶעוֶוען גֶעטֵיילְט אִין דְרַיי טֵייל, מִצְרַיִם, חוּץ לָאָרֶץ, אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. אוֹיף מִצְרַיִם זָאגְט דֶער פָּסוּק כְּגַן ה׳ כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, דִיא לַאנְד מִצְרַיִם אִיז גֶעוֶוען אַזוֹי גוּט ווִי דָר גַּן עֵדֶן, אִין מִצְרַיִם אִיז גֶעוֶוען דִי גְרֶעסְטֶע טוּמְאָה ווִי דֶר פָּסוּק רוּפְט זֵיא עֶרְוַת הָאָרֶץ, מְכַשְּׁפִים, חַרְטוּמִּים, ווִי אוּנְזֶערֶע חֲכָמִים זָאגֶען וֶוען יוּדֶן וָואלְטֶן גֶעוֶוען נָאךְ אַבִּיסֶעל לֶיינְגֶער אִין מִצְרַיִם וָואלְטֶן זֵיי גֶעוֶוען אַזוֹי טָמֵא זֵיי וָואלְטֶן נָאר נִיט גֶעקֶענְט אַרוֹיס פוּן דִיא טוּמְאָה, דֶערְגֶעגֶן אִיז גֶעוֶוען אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אִין הֵיילִיגְקֵייט, ווִי דֶער פָּסוּק זָאגְט וְלֹא תָקִיא הָאָרֶץ אֶתְכֶם וגו׳ דִי לַאנְד זָאל אַייךְ נִיט אַרוֹיסְשְׁפַּייֶען פוּן זִיךְ וֶוען אִיר וֶועט זִיא מְטַמֵּא זַיין מִיט עֲבֵירוֹת, דְּרִיבֶּער הָאבֶּען יוּדֶן מוֹרָא גֶעהַאט צוּ גַיין אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, טָאמֶער וֶועלֶן זֵיי זִינְדִיגֶן וֶועלֶן זֵיי אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נִיט קֶענֶען וואוֹינֶען, ווִי מִיר זֶעהֶן וֶוען יוּדֶן הָאבֶּן גֶעזִינְדִיגְט אִין דֶער מִדְבָּר הָאבֶּן זֵיי בַּאלְד גֶעזָאגְט וְנָשׁוּבָה מִצְרַיְמָה, מִיר וֶועלֶן גֵיין צוּרִיק אִין מִצְרַיִם, וָואנ דְּרִיבֶּער הָט הקב"ה גֶעבָּאטֶן מֶען זָאל נִיט צוּרִיקְגֵיין אִין מִצְרַיִם, ווייל דִיא לַאנְד הָאט מְטַמֵּא גֶעוֶוען דִי מֶענְטְשֶׁען) אוּנ אִין דֶער מִדְבָּר צוּ לֶעבֶּן נָאר פוּן נִסִּים, פוּן מָן, וַואסֶער פוּן אַ שְׁטֵיין, הָאבֶּן יוּדֶען אוֹיךְ נִיט גֶעוָואלְט, זֵיי הָאבֶּן גֶעוָואלְט וואוֹינֶען אִין חוּץ לָאָרֶץ אִין אַנְדֶערֶע לֶענְדֶער, נִיט מִצְרַיִם אוּנ נִיט אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְנָאר ווִי זֵיי הָאבֶּען שְׁפֶּעטֶער גֶעוואוֹינְט, אִין כַּשְׂדִּים, בָּבֶל, פָּרַס, מָדַי אוּנ נָאךְ אַזֶעלְכֶע לֶענְדֶער, דְּרִיבֶּער הָט מֹשֶׁה גֶעזָאגְט צוּא דִי יוּדֶען בֹּאוּ וּרְשׁוּ אֶת הָאָרֶץ, קוּמְט אוּנ יַרְשֶׁת דִי לַאנְד וָוארִים הקב"ה הָאט גֶעשְׁוואוֹרֶן צוּ אַבְרָהָם יִצְחָק יַעֲקֹב אַייעֶרֶע עֶלְטֶערֶן, אַז נָאר אִין דִי לַאנְד זָאלְט אִיר וואוֹהְנֶען, אָבֶּער יוּדֶען הָאבֶּן נִיט גֶעֶנְטְפֶערְט צוּ מֹשֶׁה, מִיר וֶועלֶן גֵיין צוּ דִי לַאנְד, אוּנ מִיר וֶועלֶן אִין אִיר פְרוּם זַיין, הָט מֹשֶׁה פַארְשְׁטַאנֶען זֵיי זֶענֶען נִיט צוּפְרִידְ[ען] מִיט דִי לַאנְד, ווייל זֵייעֶר הָאָרֶץ אִיז נִיט גָאנְץ מִיט הקב"ה, דְּרִיבֶּער הָט עֶר גֶזָאגְט צוּ זֵיי לֹא אוּכַל לְבַדִּי שְׂאֵת אֶתְכֶם, אִיךְ אַלֵיין קֶען נִי[ט]

פירוש לתורת אלהים

פוּן שֵׂעִיר בָּעֲרָבָה אוֹיף דֶעם פְּלַאץ פוּן וַואלְד בָּהָר אוֹיף דֶעם בַּארְג וָואס מֶען רוּפְט אִים הַר הַמֶּלֶךְ וּבַשְּׁפֵלָה אוּנ אִין דֶעם טָאל וּבְחוֹף הַיָּם אוּנ בַּיי דֶעם פָּארְט פוּן יַם אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי דָאס לַאנְד פוּן כְּנַעֲנִי וְהַלְּבָנוֹן אוּנ דֶעם וַואלְד לְבָנוֹן עַד הַנָּהָר הַגָּדוֹל בִּיז דֶעם גְרוֹסֶען טַייךְ נְהַר פְּרָת דֶעם טַייךְ פוּן פְּרָת [פ׳ רש"י] (ח) רְאֵה נָתַתִּי לִפְנֵיכֶם אִיר זֶעהְט אַלֵיין מִיט אַייעֶרֶע אוֹיגֶן אַז אִיךְ הָאבּ גֶעגֶעבֶּן פַאר אַייךְ אֶת דָס לַאנְד בֹּאוּ וּרְשׁוּ קוּמְט אוּנ יַרְשֶׁנְתְּ אֶת הָאָרֶץ דִי לַאנְד [עיין רש"י] אֲשֶׁר דִי לַאנְד וָוס גָאט הָאט גֶשְׁוואוֹרֶן לַאֲבוֹתֵיכֶם צ[וּ]

בְּעַשְׁתָּרֹת בְּאֶדְרֶעִי: ה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן
בְּאֶרֶץ מוֹאָב הוֹאִיל מֹשֶׁה בֵּאֵר אֶת־
הַתּוֹרָה הַזֹּאת לֵאמֹר: ו יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
דִּבֶּר אֵלֵינוּ בְּחֹרֵב לֵאמֹר רַב־לָכֶם
שֶׁבֶת בָּהָר הַזֶּה: ז פְּנוּ | וּסְעוּ לָכֶם
וּבֹאוּ הַר הָאֱמֹרִי וְאֶל־כָּל־שְׁכֵנָיו

תו"א הואיל משה באר סופה לה:

אונקלוס

ה בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא
בְּאַרְעָא דְמוֹאָב שָׁרִי
מֹשֶׁה פָּרֵשׁ יָת אוּלְפַן
אוֹרַיְתָא הָדָא לְמֵימָר:
ו יְיָ אֱלָהָנָא מַלִּיל עִמָּנָא
בְּחֹרֵב לְמֵימַר סַגִּי לְכוֹן
דִּיתֶבְתּוּן בְּטוּרָא הָדֵין:
ז אִתְפְּנוּ וְטוּלוּ לְכוֹן
וְעוּלוּ לְטוּרָא דֶאֱמֹרָאָה

בעל הטורים

(ה) הואיל. ג' במסורה הכא ואידך כי הואיל ה' לעשות הואיל הלך אחרי צו דייקו דאמרינן בין כך ובין כך קרויין בניו של מקום בין עושין רצונו של מקום שמקיימין את התורה דהיינו הואיל משה ובין עובדי עכו"ם דהיינו הלך אחרי צו הואיל ה' לעשות אתכם לו לעם: את התורה הזאת לאמר. וסמיך ליה ה' אלהינו כלומר הזהירם על יחוד השם: (ו) בחרב לאמר. כתיב חסר שאם לא תקיימו את התורה והבאתי עליכם חרב: (ז) פנו. פ"א כפולה יש לכם לפנות מכל מעשים רעים.

רש"י

בעשתרות. המלך קשה והמדינה קשה: עשתרות. הוא לשון צוקין וקושי כמו עשתרות קרנים ק ועשתרות זה הוא עשתרות קרנים ר שהיו שם רפאים שהכה אמרפל שנאמר (בראשית יד) ויכו את רפאים בעשתרות קרנים ועוג נמלט מהם והוא שנאמר (שם יג) ויבא הפליט וגו' (לקמן ג) כי רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים: באדרעי. שם ש המלכות: (ה) הואיל. ת התחיל כמו (בראשית יח) הנה נא הואלתי: באר את התורה. א בשבעים לשון פירשה להם: (ו) רב לכם שבת. כפשוטו ב ויש מ"א ג הרבה גדולה לכם ושכר על ישיבתכם בהר הזה עשיתם משכן מנורה וכלים קבלתם תורה מניתם לכם סנהדרין שרי אלפים ושרי מאות: (ז) פנו וסעו לכם. זו דרך ערד וחרמה: ובאו הר האמרי. כמשמעו: ואל כל שכניו. עמון ומואב ד

בית יהודא

יושב בעשתרות. וואס ער איז געזעסן (געוואוינט) אין עשתרות (מדינה קשה) אשטארקע שטאט: עשתרות. (לשון צוקין וקושי) די שטאט האט מען גערופן עשתרות, ווייל ארום די שטאט זענען געווען שטארקע בערג (כמו עשתרות קרנים) וויא דיא שטאט עשתרות קרנים, ווייל דיא שטאט איז געווען אשטארקע האט מען זיא גערופן עשתרות קרנים קרן מיינט מען שטארקייט (ועשתרות זה הוא עשתרות קרנים) אונ די שטאט עשתרות וואס עוג האט אין איר געוואוינט דאס איז געווען די שטאט עשתרות קרנים (שהיו שם רפאים שהכה אמרפל) אין עשתרות קרנים האבן געוואוינט די ריזען וואס אמרפל האט זיי געהרגעט (שנאמר) וויא עס שטייט אין פסוק (ויכו את רפאים בעשתרות קרנים) זיי האבן געשלאגען דיא רפאים (די ריזען) אין די שטאט עשתרות קרנים (ועוג נמלט מהם) עוג איז געראטעוועט געווארען פון זיי (והוא שנאמר) דס זאגט דר פסוק (ויבא הפליט) דער געראטעוועטער פון דיא מלחמה ואיז געקומען צו אברהם זאגען דיא מלכים האבען געפאנגען זיין ברודערס זוהן לוטן (ואומר) נאך זאגט דער פסוק (כי רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים) נאר עוג דר מלך פון בשן איז געבליבען פון די מערערע ריזען וואס זענען געהרגעט געווארען אין די מלחמה: ובאדרעי. זאגט רש"י (שם המלכות) דר נאמען פון דיא מלוכה איז געווען אדרעי והגאון רבינו אליהו מווילנא ז"ל זאגט אדרעי מקום המלחמה, דר ארט ווא די מלחמה איז געווען האט געהייסען אדרעי: (ה) והואיל. איז דערטייטש (התחיל) ער האט אנגעהויבן (כמו) ווי עס שטייט אין פסוק (הנה נא הואלתי) איך האב אנגעהויבן: ובאר את התורה. זאגט רש"י בשבעים לשון פירשה להם) משה האט געטייטשט דיא תורה אויף זיבעציג שפראכען: (ו) ורב לכם שבת. זאגט רש"י כפשוטו) וויא דערטייטש איז, איר זיצט שוין לאנג לעבען בארג סיני ווארום יודין זענע געווען לעבען בארג סיני איאהר ווייניגער צעהן טעג) (ויש מדרשי אגדה) עס זענען דא דרשות אויף דעם פסוק (אמר) משה האט געזאגט צו דיא יודין (הרבה גדולה לכם ושכר על ישיבתכם בהר הזה) פיל גרויסקייט אונ שכר האט איר געגומען פאר אייער זיצונג לעבען דעם בארג (עשיתם משכן מנורה וכלים) איר האט געמאכט אמשכן אונ אמנורה אונ נאך כלים צום משכן, לעבן דעם בארג (קבלתם תורה) איר האט גענומען די תורה (מניתם לכם סנהדרין) איר האט אויפגענומען סנהדרין ודיינים) שרי אלפים ושרי מאות) אלצטע איבער טויזענד אלצטע איבער הונדערט: (ז) פנו וסעו לכם. איר זאלט אייך קערען אונ איר זאלט ציהען (זו דרך ערד וחרמה) דורך דיא וועג פון ערד אונ חרמה: ובאו הר האמרי. (כמשמעו) מען

שפתי חכמים

ושב בחשבון ל"ל להזכיר מקומותיהם: ק וקרנים הוא ל' קרן כלומר חוזק: ר כלומר אל תאמר מגליה דעשתרות זו לשון צוקין דלמא דוקא עשתרות קרנים הוא ל' צוקין ועז"פ ועשתרות זו היא עשתרות קרנים דהתם והתם נמי כתיב ויבא הפליט זה עוג וכו': ש ר"ל אם יושב בעשתרות לא יושב באדרעי לכך פי' שם המלכות נקרא אדרעי והרא"ם פי' ובאדרעי מיבעי ליה: ת עיין בפ' וירא: א מדלתיב כאן באר את התורה ובפ' כי תבא כתיב וכתבתם וגו' דברי התורה הזאת באר היטב והיטב מתגלגל בצירופו שבעים ה' ה"י סי"ט הימ"ב: ב רב זמן רב: ג דלפשוטו קשה הל"ל די לכם שבת למה כתיב לשון רב ל"פ ומדרש אגדה: ד יש מקשים והא כתיב אל תתגר בם מלחמה

פירוש לתורת אלהים

זיצט אין עשתרות אין לאנד אדרעי [עיין רש"י]: (ה) בעבר הירדן אויף דיא זייט ירדן בארץ מואב אין דעם לאנד פון מואב הואיל משה האט משה אן גיהובן באר בשיידען דיא תורה [עיין רש"י] לאמר אזו צו זאגן: (ו) יי אלהינו אונזר גאט דבר האט צו אונז גרעט אין חורב לאמר אזו צו זאגן רב לכם גנוג אייך שבת צו זיצין אויף דעם דאזיגן בארג [עיין רש"י]: (ז) פנו קערט וסעו לכם אונ ציעט אייך ובאו אונ קומט צו דעם בארג פון אמורי ואל אונ צוא אלע זיינע שכנים דס מיינט מען עמון ומואב אונ דעם בארג

אֹתוֹ אֲלֵהֶם: ד אַחֲרֵי הַכֹּתוֹ אֵת סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן וְאֵת עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן אֲשֶׁר־יוֹשֵׁב

אונקלוס

ד בָּתַר דִּמְחָא יָת סִיחוֹן מַלְכָּא דֶאֱמוֹרָאָה דְּיָתֵב בְּחֶשְׁבּוֹן וְיָת עוֹג מַלְכָּא דְמַתְנָן דְּיָתֵב בְּעַשְׁתָּרוֹת בְּאֶדְרֶעִי:

תו"א אחרי הכתו ר"ה שם:

בית יהודא

למיתה) זאלן אלטערן ניט שטראפן זייערע קינדר ביז נאנט פאר זייער שטארבן (שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו) ווארום אז דר פאטער ווערט שטראפן זיין קינד ווען ער איז געזונד, ווערט ער אים שטראפן ביסלאכווייז, אויף יעדער שלעכטע זאך וואס ער ווערט פון אים זעהן ווערט ער אים שטראפען, ווערט דר קינד געוואהנט ווערן מיט דעם מוסר, ווערט אים דר מוסר ניט אריין גיין אין הארצן, אבער אז ער שטראפט אים פר זיין שטארבען, מיט איין מאהל אויף זיינע אלע זינד וואס ער הט געטאהן, אונ ער געזעגינט זיך שוין מיט זיין פאטער אויף אייביג, גייט אריין דר מוסר טיעף אין זיין הארצען אונ עס בלייבט ביי אים דער מוסר אונ ער ווערט בעסער (ושלא יהא חברו רואהו ומתבייש ממנו) אויב דער פאטער שטראפט זיין קינד ווען ער איז געזונד, אויב דער קינד ווערט טרעפן זיין חבר ווערט ער זיך שעמן פאר אים, ווייל דר חבר ווערט זאגן אז זיין פאטער האט אים געשטראפט געווים טוהט ער פיל זינד. אבער אז דר פאטער שטראפט אים פאר זיין שטארבן, שעמט ער זיך ניט, ווייל יעדער פאטער שטראפט זיינע קינדער פר זיין שטארבען (כדאיתא בספרי) אין ספרי שטייען נאך טעמים פר וואס מען זאל ניט שטראפן נאר פאר דעם שטארבן (וכן יהושע לא הוכיח את ישראל אלא סמוך למיתה) יהושע הט אויך ניט געשטראפט דיא יודין ביז נאנט פאר זיין שטארבען (וכן שמואל) דר נביא שמואל הט אויך ניט געשטראפט דיא יודין ביז נאנט פר זיין שטארבען (שנאמר) וויא עס שטייט אין פסוק שמואל הט געזאגט צו די יודין (הנני ענו בי) איך בין איצט פאר אייך זאגט עדות אויף מיר ווען האב איך שלעכטס געטאהן, אונ ביזא ווען האב איך עפעס גענומען (וכן דוד את שלמה בנו) דוד הט זיין זוהן שלמה אויך ניט געשטראפט ביז נאנט פאר זיין שטארבען: (ד) (אחרי הכותו). זאגט רש"י (אמר משה) משה האט געזאגט (אם אני מוכיחם קודם שיכנסו לקצת הארץ) אויב איך וועל זייא שטראפן פריער איידער זיי וועלען אביסעל אריין גיין אין לאנד (יאמרו) וועלען זיי זאגן (מה לזה עלינו) ווס הט דר מענטש משה צו אונז ווס ער קומט אונז שטראפען (מה היטיב לנו) וועלכע גוטס האט ער אונז געטאהן (אינו בא אלא לקנטר ולמצוא עילה) ער קומט נאר אונז צוא דערצערענען אונ צו געפינען אויף אונז אבלבול נאאויסרייד] ווייל מיר האבען געזינדיגט זענען מיר ניט ווערט מיר זאלען אריין גיין אין ארץ ישראל, אבר דר אמת איז (שאין בו כח להכניסנו לארץ) ער הט ניט כח אונז אריין צו ברייגגען אין לאנד כנען (לפיכך המתין עד שהפיל סיחון ועוג לפניהם) דריבער הט משה געווארט ביז ער הט געהרגת סיחון אונ עוג פאר די יודינס וועגן (והורישם את ארצם) אונ ער האט געמאכט ירשנן צו דיא יודין די לאנד פון סיחון אונ עוג (ואחר כך הוכיחן) נאכדעם האט ער זייא געשטראפט: וסיחון מלך האמורי אשר יושב בחשבון). זאגט רש"י (אילו לא היה סיחון קשה) אפילו סיחון וואלט ניט געווען שטארק (והיה שרוי בחשבון) נאר ער וואלט געוואהנט אין חשבון (היה קשה) וואלט געווען שווער אים איין צונעמען (שהמדינה קשה) ווייל דיא שטאט חשבון איז אשטארקע שטאט ומיט אשטארקען פעסטונגגן (ואלו היתה עיר אחרת) אונ ווען עס וואלט גוועןאיין אנדער שטאט וניט חשבון (וסיחון שרוי בתוכה) אונ סיחון וואלט אין איר געוואהנט (היתה קשה) וואלט אויך געווען שווער זיא איין צונעמען (שסיחון קשה) ווייל דער מלך סיחון איז אשטארקר (על אחת כמה וכמה) איז שוין געווים אז סיחון הט געוואהנט אין חשבון (שסיחון היה קשה והמדינה היתה קשה) וואס סיחון איז אשטארקער מלך אונ חשבון איז אשטארקע שטאט, דארף מען געווים ניט קענען איין נעמען ניט די שטאט ניט דעם מלך, אונ משה הט געהרגת סיחון אונ הט איין גענומן די שטאט חשבון, דאס זעלביגע איז געווען ביי עוג, משה האט געהרגת עוג מלך הבשן: ואשר

רש"י

אין מוכיחין את האדם אלא סמוך למיתה כדי שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו ב ושלא יהא הבירו רואהו ומתבייש ם ממנו כו' כדאי' בספרי. וכן יהושע לא הוכיח את ישראל אלא סמוך למיתה וכן שמואל שנא' (ש"א יב) הנני ענו בי וכן דוד את שלמה בנו: (ד) אחרי הכותו. אמר משה אם אני מוכיחם ע קודם שיכנסו לקצת הארץ יאמרו מה לזה עלינו מה היטיב לנו אינו בא אלא לקנתר ולמצוא עילה פ שאין בו כח להכניסנו לארץ לפיכך המתין עד שהפיל סיחון ועוג לפניהם והורישם את ארצם ואח"כ הוכיחן: סיחן וגו' אשר יושב וגו'. (ספרי) אילו לא היה סיחון קשה צ והיה שרוי בחשבון היה קשה שהמדינה קשה ואילו היתה עיר אחרת וסיחון שרוי בתוכה היתה קשה שהמלך קשה על אחת כמה וכמה שהמלך קשה והמדינה קשה: אשר יושב

שפתי חכמים

לא כן מאי נפקא מינה מתי סיתה: נ ר"ל דאם מוכיחו קודם מיתתו קסבר אוכיחו היום מעט ומחר מעט דמה לי להוכיחו הכל בפעם א' עדיין יש לי פנאי להוכיחו למחר ושמא יאמר זה מפני איזה שנאה שיש לו עלי הוא מוכיח אותי תמיד ואם כן בועט בתוכחתו משום הכי יוכיח אותו סמוך למיתה על כל מעשיו ואם תאמר אם כן למה פירש רש"י לעיל וממי למד מיעקב וכו' מנ"ל דלמא מסברא דנפשיה עשה כן דמפני ד' דברים אין מוכיחין וכו' וי"ל דק"ל דהא כל הטעמים הללו אינם שייכים הכא דלא שייך לומר שמא יניחנו וילך לו דהנה ילכו דהא לא ילאו אלא לבא לא"י וגם לא שייך למימר שלא יתבייש ממנו דהא כל ישראל ביחד היה מוכיח ומה שהביא רש"י ומפני מה וכו' הוא מכיא הטעם על יעקב ואם תאמר והא כתיב הוכח תוכיח את עמיתך ופירש רש"י אפילו מאה פעמים וי"ל הוכח תוכיח מיירי בשעת מעשה ושלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו פירוש שלא בשעת מעשה רק כשעשה כבר המעשה. מלאתי: ם רלה לומר כשפוגע בו אותו שהוכיחו זה מתבייש ממנו: ע רלונו לתרץ למה לי למכתב אחרי הכותו כיון שכתיב ויהי בארבעים שנה וגומר אלא כך אמר משה כו' ואם תאמר א"כ דלמא הא דלא הוכיחן קודם לזה משום שהמתין כו' כדי שלא יאמרו מה היטיב וי"ל דא"כ הל"ל ויהי אחרי הכותו את סיחון ועוג ולמה כתיב ויהי בארבעים שנה אלא ללמד שלא יוכיח אלא סמוך למיתה ומדכתיב אחרי הכותו ש"מ נמי הא דאמר משה וכו': פ עילה ר"ל עלילה: צ ר"ל ל"ל למכתב אשר

פירוש לתורת אלהים

אים געבאטען ער זאל צוא זייא ריידען [פיין רש"י]: (ד) אחרי הכותו נאך דעם אז משה הט גישלאגן את דעם קעניג פון האמורי וואס ער הט גיוואהנט אין חשבון ואת אונ עוג דעם קעניג פון בשן אשר וואס ער

זיצט

עֲשַׂר יוֹמִין מֵחֹרֵב אֹרַח טוּרָא דְשֵׂעִיר עַד רְקַם גֵּיאָה׃ ג וַהֲוָה בְּאַרְבְּעִין שְׁנִין בְּחַד עֲשַׂר יַרְחָא בְּחַד לְיַרְחָא מַלִּיל מֹשֶׁה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל דִּי פַקִּיד יְיָ יָתֵהּ לְוָתְהוֹן׃

שֵׂעִיר עַד קָדֵשׁ בַּרְנֵעַ׃ ג וַיְהִי בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה בְּעַשְׁתֵּי־עָשָׂר חֹדֶשׁ בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה

תו״א ויהי בארבעים ר״ה ג:

בעל הטורים

(ג) בארבעים. ב׳ במס׳ ויהי בארבעים שנה בארבעים אלף בישראל לומר אם יהיה ת״ח אחד בין מ׳ אלף אין צריכין לא רומח ולא מגן כי ת״ח מגין עליהם. מאויביהם דאיירי התם בת״ח שנא׳ לבי לחוקקי ישראל וזהו נמי כתיב בתריה ענין התורה שנאמר הואיל משה באר את התורה:

רשב״ם

כתב ידו של רבינו. כי רבי אלעזר מבליינצי העמידני על האמת. ועתה אשוב לפירוש רבינו שמואל זצ״ל וכן הורה לי הרב מי חכם ויבן את זאת כי פסוק זה לא נכתב אלא לפי שכתוב לפנינו ונסע מחורב ונלך את כל המדבר הגדול והנורא דרך הר האמורי ונבא עד קדש ברנע סמוך לארץ ישראל שמקדש ברנע שלחו מרגלים ונשתהו שם ארבעים שנה לכך הוא מפרש כן כשנסעו מחורב ללכת דרך הר שעיר דרך ישרה היו יכולים ליכנס לארץ ישראל באחד עשר יום עד קדש ברנע אבל לפי שחטאו ונסב את הר שעיר ימים רבים עד ארבעים שנה וגו׳ וזהו שאמר לפנינו ונסע מחורב ונבא עד קדש ברנע בימים מועטים שאין בהם כי אם מהלך אחד עשר יום אבל מקדש ברנע שלחתם מרגלים ונשתהיתם ארבעים שנה בחטאתיכם:

רש״י

בשלשה ימים שהרי בעשרים באייר נסעו מחורב שנא׳ (במדבר י יא) ויהי בשנה השנית בחדש השני בעשרים בחדש וגו׳ (תענית כט) ובכ״ט בסיון שלחו את המרגלים מקדש ברנע צא מהם ל׳ יום שעשו בקברות התאוה שאכלו הבשר חדש ימים ושבעה ימים שעשו בחצרות להסגר שם מרים נמצא בשלשה ימים הלכו כל אותו הדרך וכל כך היתה שכינה מתלבטת ב בשבילכם למהר ביאתכם לארץ ובשביל שקלקלתם הסב אתכם סביבות הר שעיר ל מ׳ שנה: (ג) ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש באחד לחדש. מלמד שלא הוכיחן אלא סמוך למיתה מ ממי למד מיעקב שלא הוכיח את בניו אלא סמוך למיתה אמר ראובן בני אני אומר לך מפני מה לא הוכחתיך כל השנים הללו כדי שלא תניחני ותלך ותדבק בעשו אחי ומפני ד׳ דברים

בית יהודא

אונ איר זֶענְט דֶעם וֶועג גֶעגַאנְגֶן דְרַייא טָאג (שֶׁהֲרֵי בְּעֶשְׂרִים בְּאִיָּר נָסְעוּ מֵחוֹרֵב) וָוארוּם דֶעם צְוָואנְצִיגְסְטֶן טָאג אִין אִיָּיר הָאבֶּען דִי יוּדִין אַוֶועקְגֶעצוֹיגֶן פוּן חוֹרֵב (שֶׁנֶּאֱמַר) וִויא עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית בַּחוֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּעֶשְׂרִים בַּחוֹדֶשׁ וגו׳) עֶס אִיז גֶעוֶוען אִין צְוֵוייטֶען יָאהְר וִויא דִי יוּדִין זֶענֶען אַרוֹיסְגֶעגַאנְגֶען פוּן מִצְרַיִם׃ אִין צְווייטֶען חוֹדֶשׁ וָואס אִין חוֹדֶשׁ אִיָּיר׃ דֶעם צְוָואנְצִיגְסְטֶען טָאג אִין חוֹדֶשׁ הָאבֶּען דִיא יוּדִין אַוֶועקְגֶעצוֹיגֶן פוּן חוֹרֵב וּפוּן בַּארְג סִינַי׃ (וּבְכ״ט בְּסִיוָן שָׁלְחוּ אֶת הַמְרַגְּלִים מִקָּדֵשׁ בַּרְנֵעַ) אוּנ דֶעם נַיין אוּנ צְוָואנְצִיגְ־סְטֶען טָאג אִין סִיוָן הָאבֶּען דִי יוּדִין גֶעשִׁיקְט דִי מְרַגְּלִים פוּן קָדֵשׁ בַּרְנֵעַ וּפוּן צְוָואנְצִיג טֶעג אִין אִיָּיר בִּיז נַיין אוּנ צְוָואנְצִיג טֶעג אִין סִיוָן אִיז דְרַייסִיג טֶעג׃ (צֵא מֵהֶם שְׁלֹשִׁים יוֹם. שֶׁעָשׂוּ בְּקִבְרוֹת הַתַּאֲוָה שֶׁאָכְלוּ הַבָּשָׂר חוֹדֶשׁ יָמִים) פוּן דִי נַיין אוּנ דְרַייסִיג טֶעג נֶעם אַרָאפּ דְרַייסִיג טֶעג וָואס זֵיי זֶענֶען גֶעוֶוען אִין דֶעם אָרְט קִבְרוֹת הַתַּאֲוָה, דָארְטֶן הָאבֶּען זֵייא גִיגֶעסֶן פְלֵייש אַגַאנְצְן חוֹדֶשׁ, זֶענֶען זֵיי גֶעוֶוען אוֹיף אַיין אָרְט (וְשִׁבְעָה יָמִים שֶׁעָשׂוּ בַּחֲצֵרוֹת לְהִסָּגֵר שָׁם מִרְיָם) אוּנ זִיבֶּען טֶעג זֶענֶען זֵיי גֶעוֶוען אִין חֲצֵרוֹת ווייל מִרְיָם אִיז דָארְט פַארְשְׁלָאסֶען גֶעוָוארֶן אוֹיף זִיבֶּען טֶעג (נִמְצָא בִּשְׁלֹשָׁה יָמִים הָלְכוּ כָּל אוֹתוֹ הַדֶּרֶךְ) זֶענֶען דִיא יוּדִין גֶעגַאנְגֶען דֶעם גַאנְצֶען וֶועג פוּן חוֹרֵב בִּיז קָדֵשׁ בַּרְנֵעַ אִין דְרַייא טֶעג ׀דֶער דְרַייסִיגְסְטֶער טָאג פוּן דֶם פְלֵייש עֶסֶען אִיז גֶעוֶוען דֶער עֶרְשְׁטֶער טָאג פוּן דִי זִיבֶּען טֶעג וָואס מֶען הָאט מִרְיָם פַארְשְׁלָאסֶען אִיז נָאךְ גֶעבְּלִיבֶּען דְרַייא טֶעג׀ (וְכָל כַּךְ הָיְתָה הַשְּׁכִינָה מִתְלַבֶּטֶת בִּשְׁבִילְכֶם) אוּנ אַזוֹי פִיל הָאט דִיא שְׁכִינָה זִיךְ גֶעאַיילְט פוּן אַייעֶרְטְוֶועגֶען (לְמַהֵר בִּיאַתְכֶם לָאָרֶץ) צוּ אַיילֶען אַייעֶר קוּמֶען אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (וּבִשְׁבִיל שֶׁקִּלְקַלְתֶּם הֵסֵב אֶתְכֶם סְבִיבוֹת הַר שֵׂעִיר אַרְבָּעִים שָׁנָה) ווייל אִיר הָאט גֶעזִינְדִיגְט הָאט הקב״ה אַייךְ גֶעפִירְט פֶערְצִיג יָאהְר אַרוּם בַּארְג שֵׂעִיר׃ (ג) וַיְהִי בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה, בְּעַשְׁתֵּי עָשָׂר חוֹדֶשׁ, בְּאֶחָד לַחוֹדֶשׁ. זָאגְט רש״י (מְלַמֵּד) דֶר פָּסוּק לֶערְנְט אוּנְז (שֶׁלֹּא הוֹכִיחָן אֶלָּא סָמוּךְ לְמִיתָה) מֹשֶׁה הָט נִיט גֶעשְׁטְרָאפְט דִיא יוּדִין בִּיז נָאנְט פַאר זַיין שְׁטַארְבֶּן (מִמִּי לָמַד) פוּן וֶועמֶן הָט מֹשֶׁה דָאס גֶעלֶערְנְט (מִיַּעֲקֹב) פוּן אוּנְזֶער פָאטֶער יַעֲקֹב (שֶׁלֹּא הוֹכִיחַ אֶת בָּנָיו אֶלָּא סָמוּךְ לְמִיתָה) יַעֲקֹב הָאט אוֹיךְ נִיט גֶעשְׁטְרָאפְט זַיינֶע קִינְדֶער בִּיז נָאנְט פַאר זַיין שְׁטַארְבֶּן (אָמַר) יַעֲקֹב הָאט גֶעזָאגְט צוּ זַיין זוּהְן רְאוּבֵן (רְאוּבֵן בְּנִי) רְאוּבֵן מַיין זוּהְן (אֲנִי אוֹמֵר לְךָ מִפְּנֵי מָה לֹא הוֹכַחְתִּיךָ כָּל הַשָּׁנִים הַלָּלוּ) אִיךְ וֶועל דִיר זָאגֶן פַאר וָוס אִיךְ הָאבּ דִיךְ נִיט גֶעשְׁטְרָאפְט דִי אַלֶע יָאהְרִין בִּיז הַיינְט (כְּדֵי שֶׁלֹּא תַּנִּיחֵנִי וְתֵלֵךְ וְתִדְבַּק בְּעֵשָׂו אָחִי) ווייל אִיךְ הָאבּ מוֹרָא גֶעהַאט ואַז דוּ וֶועסְט הֶערֶען אִיךְ בִּין בֵּייז אוֹיף דִיר׃ וֶועסְטוּ מִיךְ פַארְלָאזֶען אוּנ וֶועסְט דִיךְ בַּהֶעפְטֶן מִיט מַיין בְּרוּדֶר עֵשָׂו, זָאגְט רש״י (וּמִפְּנֵי אַרְבָּעָה דְבָרִים) וֶועגֶען פִיר זַאכֶען (אֵין מוֹכִיחִין אֶת הָאָדָם אֶלָּא סָמוּךְ

שפתי חכמים

שדברו נגד המקום הוא מחלוקתו של קרח ואין בין הלשון הראשון והאחרון אלא שהאחרון מפרש שהוכיחם על שלא לקחו מוסר ממרים שלקתה בשביל שדברה באחיה והראשון פי׳ שהוכיחם על שהכעיסו את המקום במחלוקת. הרא״ם: י ר״ל ובין הכל הוא ל״ו ימים דיום ל׳ נחשב מן סוף ל׳ וגם נחשב לתחלת ז׳ ימים שהרי ביום ל׳ נסעו משם נמלא דביום ל״ט שלחו מרגלים מקדש ברנע דהיינו בכ״ט בסיון עי׳ ברא״ם בארוך: כ מתלבטת פי׳ ממהרת: ל אין זה פי׳ ויהי בארבעים שנה כלומר אחד עשר יום מחורב דרך הר שעיר והם הלכו אותו בארבעים שנה וזה פי׳ ויהי בארבעים שנה אלא בארבעים שנה אחריה קאי כמו שפירש רש״י מלמד שלא הוכיחן וכו׳ אלא מקרא קלר הוא והוה כאלו כתיב י״א יום מחורב ואתם הלכתם בג׳ ימים בסיועת הקב״ה ומפני שקלקלתם איחרתם ארבעים שנה ואח״כ מתחיל לדבר חדש ויהי בארבעים וגו׳ דבר משה וגו׳ ואין להקשות דהכא משמע בשביל חטא המרגלים עכבו במדבר מ׳ שנה ובפרשת בהעלותך פירש רש״י מיד עד שלשה ימים וכו׳ אלא שחטאו במתאוננים י״ל בשביל חטא מתאוננים נתעכבו ל׳ יום ובשביל חטא מרגלים מ׳ שנה: מ דאם

פירוש לתורת אלהים

פוּן בַּארְג שֵׂעִיר עַד בִּיז קָדֵשׁ בַּרְנֵעַ [עיין רש״י]: אִין שְׁבַט בְּאֶחָד לַחוֹדֶשׁ אִין עֶרְשְׁטֶען טָאג פוּן (ג) וַיְהִי בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה אוּנ עֶס אִיז גִיוֶוען אִין דֶעם דֶעם חוֹדֶשׁ דִּבֶּר הָאט מֹשֶׁה גִירֶעט צוּא דִיא פֶערְצִיגְסְטֶען יָאהְר בְּעַשְׁתֵּי אִין עֶלְפְטֶען חוֹדֶשׁ קִינְדֶער יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אַזוֹי וִויא גָאט ב״ה הָאט

אי

ב אַחַד עָשָׂר יוֹם מֵחֹרֵב דֶּרֶךְ הַר־

מַנָּא וּבַחֲצֵרוֹת דְּאַרְגִּיזוּ עַל בִּשְׂרָא וְעַל דַּעֲבַדוּ עֶגֶל דִּדְהָב: ב מַהֲלַךְ חַד

תו"א אחד עשר מנחות סה:

רשב"ם

ודי זהב. כמו בת מי זהב שהוא שם פשוטו: (ב) אחד עשר יום מחורב. זה אמיתת הדבר שמתחיל לספר כי לא עכבו בדרך לבד אחד עשר יום מחורב עד קדש ברנע ומיד היו מזומנים ליכנס לארץ ישראל באותו הדרך שהלכו מרגלים כמו שאמר להם משה עלו זה בנגב ועליתם את ההר וכמו האמור בסוף הפ' וישכימו בבקר ויעלו אל ראש ההר ויעפילו לעלות אל ראש ההר וגו'. וירד העמלקי והכנעני היושב בהר ההוא ויכום וגו'. וגם לפנינו ותזדו ותעלו ההרה כל אלו הפסוקים מוכיחים כי מיד אלמלא חטאו במרגלים קרובים היו ליכנס לארץ ישראל מיד: קדש ברנע. הוא מדבר פארן וכשנסעו מחורב בשנה שניה בעשרים בחדש כמו שכתוב בפ' בהעלתך ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים. ולמעלה כתיב בתחלת הפרשה ויהי בשנה השנית וכתיב בתריה ויסעו בנ"י למסעיהם ע"פ ה' ממדבר סיני וישכון הענן במדבר פארן ואח"כ הולך ומספר היאך באו למדבר פארן שבתוך כך ויהי העם כמתאוננים והתאוו תאוה שעל כך נקרא שם המקום קברות התאוה ומשם באו לחצרות ושם נצטרעה מרים ונשתהו שם שבעת ימים ואחר נסעו העם מחצרות עד שבאו ויחנו במדבר פארן וזהו וישכן הענן במדבר פארן שאומר למעלה. וזהו אחד עשר יום מחורב שהיו הולכין דרך הר שעיר שלשה ימים כמו שכתוב ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים ובשבעה ימים שלא נסעו עד האסף מרים הרי עשרה וביום אחד עשר נסעו מחצרות ויחנו במדבר פארן הוא קדש ברנע שמשם נשתלחו המרגלים כמו שכתוב וילכו ויבאו אל משה ואל אהרן אל מדבר פארן קדשה וגו' וגרם העון ונגזר גזירה להשלמת עכבתם מ' שנה כמו שכתוב לפנינו והימים אשר הלכנו מקדש ברנע עד אשר עברנו את נחל זרד שלשים ושמונים שנה עד תום כל הדור וגו' ומ"ש ונסב את הר שעיר ימים רבים זה היה לאחר שנסעו מקדש עד שבאו להר ההר על גבול ארץ אדום בשנת הארבעים כל זה פירשתי אני הצעיר מפירוש

רש"י

חזרנו על כל המקרא ולא מצינו מקום ששמו תופל ולבן אלא הוכיחן על הדברים שתפלו על המן שהוא לבן שאמרו (במדבר כא ה) ונפשנו קצה בלחם הקלוקל ועל מה שעשו במדבר פארן ע"י המרגלים: וחצרות. במחלוקתו של קרח. (ספרי) ד"א אמר להם היה לכם ללמוד ממה שעשיתי למרים בחצרות בשביל לשון הרע ואתם נדברתם במקום: ודי זהב. הוכיחן על העגל שעשו בשביל רוב זהב שהיה להם שנאמר (הושע ב י) וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל: (ב) אחד עשר יום מחורב. אמר להם משה ראו מה גרמתם אין לכם דרך קצרה מחורב לקדש ברנע כדרך הר שעיר ואף הוא מהלך י"א יום ואתם הלכתם אותו

בית יהודא

פארן ובין תופל ולבן) זאגט רש"י רבי יוחנן זאגט (חזרנו על כל המקרא) מיר האבן געזוכט אין אלע פסוקים פון תנ"ך (ולא מצאנו מקום ששמו תופל ולבן) אונ מיר האבן ניט געפונען אארט וואס הייסט תופל אונ לבן (אלא) נאר תופל איז דערטייטש ריידען, לבן איז דערטייטש ווייס (שהוכיחן על הדברים שתפלו על המן שהוא לבן) משה הט געשטראפט די יודין פאר וואס זיי האבן גערעט שלעכטע רייד אויף דעם מן וואס ער איז געוועזן ווייס (שאמרו ונפשנו קצה בלחם הקלוקל) זיי האבן געזאגט אונזער לעבן איז ביי אונז פארמיאוסת וועגן דעם גרינגען ברויט (דעם מן) וואס מיר עסין שוין פערציג יאהר, נאך הט משה זייא געשטראפט (ועל מה שעשו במדבר פארן) אויף די זינד וואס זיי האבן געטאן אין מדבר פארן (על ידי המרגלים) וועגען דיא מרגלים וואס זייא האבן געשיקט: וחצרות). מיינט מען (במחלוקתו של קרח) די קריג פון קרח אויף משה מיט אהרן, וואס איז געוועזן אין חצרות (דבר אחר אמר להם) נאך אזוי האט משה געזאגט צוא דיא יודין (היה לכם ללמוד ממה שנעשה למרים בחצרות בשביל לשון הרע) איר הט געדארפט לערנען אמוסר פון דעם שטראף וואס מיין שוועסטער מרים איז געשטראפט געווארן אין חצרות ווייל זיא האט גערעט לשון הרע (ואתם נדברתם במקום) אונ איר האט גערעט שלעכטע רייד אויף הקב"ה: ודי זהב). זאגט רש"י (הוכיחן על העגל שעשו בשביל רוב זהב שהיה להם) משה הט זיי געשטראפט וועגן דעם עגל וואס זייא האבען געמאכט ווייל זיי האבן געהאט פיל גאלד (שנאמר) וויא עס שטייט אין פסוק (וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל) איך האב זיי געגעבען פיל זילבער אונ גאלד, האבן זיי פון דעם גאלד געמאכט א עבודה זרה: (ב) ואחד עשר יום מחורב). זאגט רש"י (אמר להם משה) משה הט געזאגט צו די יודין (ראו מה גרמתם לכם) זעהט די שלעכטס וואס איר אליין האט אייך געטאהן (אין לכם דרך קצרה מחורב לקדש ברנע כדרך הר שעיר) מען זאל גיין פון חורב צוא קדש ברנע איז ניטא אקורצערער וועג וויא צו גיין דורך דעם בארג שעיר (ואף הוא מהלך אחד עשר יום) אונ דעם וועג דארף מען אויך גיין עלף טעג (ואתם הלכתם אותה בשלשה ימים)

שפתי חכמים

החנייה נקרא ערבה כדכתיב לעיל כפ' מסעי ויחנו בערבות מואב דא"כ ה"ל למכתב בעבר הירדן בערבה במדבר: ה שתפלו לשון נדבק כלומר היו מריבין על המן: ו אין להקשות למה לא פי' זה קודם שפירש תופל ולכן כסדר המקרא די"ל דלעיל הייתי אומר דכך פי' של מקרא מול סוף ואיזה מקום הוא נקרא מול סוף ומפרש בין פארן ובין תופל ולבן אבל כיון שפירש רש"י דתופל ולבן לאו שמות מקומות הן א"כ מה פי' של פארן ומתרץ ועל מה כו' אבל הל' של בין אינו מתיישב שפיר: ז כאן משמע דמחלוקתו של קרח היתה קודם שילוח מרגלים דהא כתיב ויסעו מחצרות ויחנו במדבר פארן וכתיב אח"כ שלח לך אנשים ומדכתיב כאן חצרות ופירש"י מחלוקתו של קרח ש"מ מקודם שבאו למדבר פארן כבר היה מחלוקתו של קרח בחצרות ועיין בפ' קרח על פסוק וישמע משה וגו': ח דקשה לטעם ראשון דהא מחלוקתו של קרח אינו מפורש בקרא שהיה בחצרות לכן פי' ד"א וכו' ולטעם אחרון לחוד קשה דהא לא יהיה וחצרות דומיא דבמדבר בערבה שהם מורים על המקום שהכעיסו לפני הקב"ה ומלת וחצרות היא תוכחה שלא למדו ממרים וכו' אבל לפירוש ראשון וחצרות לא בא להורות אלא על ההכעסה שהכעיסו בחצרות דאין לומר שהוכיח אותן על חטא מרים דהא לא מנה כאן אלא חטא הרבים. מ"ה צריך נמי לטעם הראשון: ט פי' נדברתם כי חזק הוא ממנו כדפירש"י שם א"נ כנגד המקום שגנה את הארץ והם גנוהו אע"ג דתוכחת מרגלים מבין פארן מפיק ליה מ"מ שלוח מרגלים לחוד ולשון הרע של מרגלים לחוד שדברו על הארץ. גם יש לפרש שהדבר

ליקוטים על התורה

דיזהב) ווילן. רבי סימון זאגט למשל א תלמיד איז געגאנגען מיט זיין רבי הט דר תלמיד געזעהן אברענענדיגע קויל ליגט אויף די ערד הט ער געמיינט דס איז א טייערער שטיין, האט ער אים געוואלט אויפהייבען האט ער פארברענט די האנט, אין אצייט הט דער תלמיד געזעהן עס ליגט אויף די ערד א טייערער שטיין, הט ער מורא געהאט אים אויפהייבן טאמער איז דס אקויל וועט ער נאך אמאהל פארברענען די האנט, האט דער רבי צו אים געזאגט מעגסט אויפהייבן דאס איז א טייערער שטיין. דס ועלביגע איז געוועזן ביי משה, משה הט געוואוסט וויא טייער עס איז צוא זאגען מוסר אונ ברייגגען יודען צו תשובה, הט ער זיי געזאגט מוסר, ער האט געזאגט שמעו נא המורים, האט ער זיך אפגעבריט, אונ איז געשטראפט געווארן, אז עס איז געקומען איצט די צייט פר זיין שטארבן, הט ער מורא געהאט צו זאגען מוסר, טאמער וועט ער נאך אמאהל געשטראפט ווערן, האט הקב"ה געזאגט צו משה איצט איז דיא צייט צו זאגען מוסר, ווייל עס איז פר דיין שטארבן דריבער זאגט דער פסוק דבר משה אל כל ישראל, משה האט גרעט דעם מוסר צוא אלע יודען ככל אשר צוה ה' אותו אליהם, ווי הקב"ה הט געבאטן צו משה ער זאל זאגען דיא מוסר צוא דיא יודען:

פירוש לתורת אלהים

(ב) אחד עשר יום עס איז דא עלף טאג רייזע מחורב דרך הר שעיר פון חורב דורך דעם וועג

בַּמִּדְבָּר בָּעֲרָבָה מוֹל סוּף בֵּין־פָּארָן וּבֵין־תֹּפֶל וְלָבָן וַחֲצֵרֹת וְדִי זָהָב׃

אונקלוס

בְּמַדְבְּרָא וְעַל דְּאַרְגִּיזוּ בְּמֵישְׁרָא לָקֳבֵל יַם סוּף בְּפָארָן דְּאִתַּפַּלוּ עַל

תו"א ודי זהב ברכות לב:

בעל הטורים

תורה. ר"ת של ה' חומשים כ' ו' ו' ו' א' בגי' אהיה. וסוף האותיות של ה' חומשים מ' נ' י' ו' ל' בגי' הוא אלהינו זה וזהו ואת אחרונים אני הוא: מול. ב' ואידך מול את בני וגו'. ה' דברים נאמרו בקנה אין מוהלין בו ואין חותכין בו כ"ר ואין שוחטין בו כדאיתא במס' חולין. וזה שאמר לו הקב"ה ליהושע עשה לך חרבות צורים ואל תמול בקנה הגדל בסוף פי' באגם וזהו מול סוף. מול את בני ישראל:

רש"י

שבפסוק אומרים אתם הייתם שומעים מבן עמרם ולא השיבותם דבר מכך וכך אלו היינו שם היינו משיבים אותו לכך כנסם כולם ואמר להם הרי כולכם כאן כל מי שיש לו תשובה ישיב: במדבר. לא במדבר היו אלא בערבות מואב ומהו במדבר אלא בשביל מה שהכעיסוהו ג במדבר שאמרו (שמות יז ג) מי יתן מותנו וגו': בערבה. בשביל הערבה ד שחטאו בבעל פעור בשטים בערבות מואב: מול סוף. על מה שהמרו בים סוף בבואם לים סוף שאמרו (שם יד יא) המבלי אין קברים במצרים וכן בנסעם מתוך הים שנא' (תהלים קו ז) וימרו על ים בים סוף כדאיתא בערכין (ערכין טו): בין פארן ובין תפל ולבן. א"ר יוחנן

רשב"ם

הירדן בגיא מול בית פעור בארץ סיחון מלך האמורי. הואיל משה וגו': בעבר הירדן. ובאיזה עבר הירדן במדבר באותו עבר הירדן שהוא לצד מדבר שהיו בו ישראל מ' שנה שהוא קרוי עבר הירדן ליושבים בארץ ישראל ולא בעבר הירדן שהוא לצד ארץ ישראל שגם הוא קרוי עבר הירדן להולכי מדבר שהיו בו ישראל: בערבה. כלומר באיזה מקום במדבר באותו מדבר שבערבות מואב: מול סוף. שים סוף מתחיל ממזרח ארץ ישראל שנאמר ושתי את גבולך מים סוף עד ים פלשתים וגו' כלומר ממזרח ועד מערב והוא ים המלח שכתוב בגבול קרן מזרחית דרומית באלה מסעי וגם בפ' ואתחנן. וכל הערבה עבר הירדן מזרחה ועד ים הערבה וזהו ים סוף שאצל ערבות מואב: בין פארן ובין תפל. כמו בין בית אל ובין העי: ולבן וחצרות ודי זהב. הכל מקומות לפי פשוטו:

בית יהודא

אֹמְרִים) דיא יודין וואס זענען דאמאלס געוועזען אין גאס און מען וואלט קומען צו זייא זאגען וואס משה האט גערעט וואלטען דיא מענטשען פון גאס זאגן צו זייא (אַתֶּם הֱיִיתֶם שׁוֹמְעִים מִבֶּן עַמְרָם) איר האט געהערט פון עמרם'ס זוהן (פון משה) וויא ער הט אייך געשטראפט (וְלֹא הֲשִׁיבוֹתֶם לוֹ דָּבָר מִכַּךְ וְכַךְ) אונ איר האט אים ניט גיענטפערט אזו אונ אזו איין אנטווארט. (אִלּוּ הָיִינוּ שָׁם) ווען מיר וואלטען דארט געוועזען לעבען משה (הָיִינוּ מְשִׁיבִים אוֹתוֹ) וואלטען מיר אים גיענטפערט (לְכַךְ כְּנָסָם כּוּלָּם) דריבער הט משה פארזאמעלט אלע יודין (וְאָמַר לָהֶם) הט משה געזאגט צו זיי (הֲרֵי כּוּלְּכֶם כָּאן) איצט זענט איר דא אלע יודין צו זאמען (כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ תְּשׁוּבָה) ווער עס האט וואס צו ענטפערן (יָשִׁיב) זאל ער ענטפערן; וּבַמִּדְבָּר). זאגט רש"י (לֹא בַּמִּדְבָּר הָיוּ) יודין זענען איצט ניט געוועזען אין דער מדבר (אֶלָּא בְּעַרְבוֹת מוֹאָב) נאר זיי זענען געוועזען אין ערבות מואב (וּמַהוּ בַּמִּדְבָּר) וואס דען האט משה געזאגט דם ווארט במדבר (אֶלָּא בִּשְׁבִיל מַה שֶּׁהִכְעִיסוּהוּ בַּמִּדְבָּר) נאר משה הט געשטראפט די יודין פאר וואס זייא האבן דערצערנט הקב"ה ווען זיי זענען געוועזען אין דר מדבר (שֶׁאָמְרוּ) זיי האבען געזאגט (מִי יִתֵּן מוּתֵנוּ בַּמִּדְבָּר) ווער וועט געבן מיר זאלן שטארבן אין דר מדבר: וּבָעֲרָבָה). מיינט מען (בִּשְׁבִיל הָעֲרָבָה) משה הט געשטראפט די יודין וועגן די זינד וואס זייא האבן געטאן אין ערבות מואב (שֶׁחָטְאוּ בְּבַעַל פְּעוֹר בַּשִּׁטִּים בְּעַרְבוֹת מוֹאָב) זיי האבן געזינדיגט וואס זייא האבען געדינט צו דיא עבודה זרה בעל פעור אין דעם ארט שטים וואס אין ערבות מואב: וּמוֹל סוּף). מיינט מען משה האט געשטראפט די יודין (עַל מַה שֶּׁהִמְרוּ בְּיַם סוּף) וואס זיי האבען געזינדיגט לעבן ים סוף, צוויי מאהל, איין מאהל האבן זייא געזינדיגט (בְּבוֹאָם לְיַם סוּף) ווען זיי זענען געקומען צום ים סוף (שֶׁאָמְרוּ) זיי האבן געזאגט (הֲמִבְּלִי אֵין קְבָרִים בְּמִצְרַיִם) נאר ווייל אין מצרים איז ניטא קברים ועס איז ניטא אין מצרים א ארט וואו אונז צו בגראבען דריבער האסטו אונז גענומען פון מצרים מיר זאלן שטארבן אין דר מדבר ומיר זאלן האבען א ארט וואו בגראבן צו ווערן; (וְכֵן בְּנָסְעָם מִתּוֹךְ הַיָּם) אונ אזו איז געוועזען ווען די יודין האבען געצויגן נארויס געגאנגען פון ים, האבן זייא אויך געזינדיגט (שֶׁנֶּאֱמַר) וויא עס שטייט אין פסוק (וַיַּמְרוּ עַל יָם בְּיַם סוּף) ווען זייא זענען געשטאנען לעבן ים סוף האבן זייא אויך דערצערנט הקב"ה וועגן ים (כִּדְאִיתָא בַּעֲרָכִין) וויא עס שטייט אין די גמרא ערכין: וּבֵין

דעת זקנים מבעלי התוספות

להם מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל וגו' ועשו כל התאות לבבכם כי לאומות עושה כל הרעה שגזר עליהם שנא' לא איש אל ויכזב אבל בכם שאתם בניו אם גזר רעה ההוא אמר ולא יעשה ודבר ולא יקימנה. ועליהם אמר שלמה נאמנים פצעי אוהב ונעתרות נשיקות שונא. וגם על משה נאמר ולמוכיחים ינעם ועליהם תבא ברכת טוב ועליו לא נאמר אלא ועליהם על המוכיח ועל המתוכח: בין פארן ובין תפל ולבן. דברים של תפלות שהוציאו על המן שהיה לבן ומה היו אומרים וכי יש טוחן ואינו פולט שאוכלין המן ונבלע באיברים:

שפתי חכמים

א"כ הזכיר העונות בפירוש עון מרגלים כדכתיב ותקרבון אלי כלכם וגו' וגם שאר דברים שהכעיסו לפניו מנה כאן כפ' זו וי"ל דלכך נקט רש"י כאן ומנה כאן כל המקומות ר"ל דכאן מנה כל המקומות ברמז כדפירשתי לעיל: ג וכן תרגם אונקלוס דחבו במדברא וכו' כתב הרא"ם ותמהני מאוד היאך יפרש מלת אלה האמור פה על הרמוז אליו והלא לא נתפרשו פה אלא המקומות שהכעיסו בלבד אבל הדברים שדבר להם בעבורם לא הזכירם כלל וכו'. ובאמת איני יודע מה תמיה זו על רש"י ז"ל דהא הוא פירש אלה הדברים אלה דברי תוכחות ומלת הדברים היא דברי תוכחות והוי כאלו נאמר אלה התוכחות אשר הוכיח משה את כל ישראל בעבר הירדן על מה שחטאו במדבר וכו' בשלמא תרגום אונקלוס שתרגם על מלת הדברים אלין פתגמיא וכו'. ולא תרגם אלין תוכחות די מליל וכו' הוצרך להוסיף אוכח יתהון כו' אבל רש"י שפירש הדברים תוכחות מה לי להוספה הזאת שהוסיף התרגום ודברי רש"י ז"ל הם נכוחים וישרים: ד דאין לומר דמקום

פירוש לתורת אלהים

דיא זייט יַרְדֵּן בַּמִּדְבָּר אין דער וויסטעניש בָּעֲרָבָה אין דעם פלאץ מוֹל סוּף אקעגין דעם ים סוף בֵּין צווישען פָּארָן אונ צווישען תֹּפֶל אונ צווישען לָבָן וַחֲצֵרֹת. אין דעם פסוק האט משה אויסגערעכענט אלע ערטער וואו דיא יודען האבען געזינדיגט [עיין רש"י]:

ליקוטים על התורה

בוימאייל, וויין, רעגן צו דר צייט וויא עס שטייט אין סדרת בְּחֻקֹּתַי תָּבֹאוּ, מען וועט לאנג לעבען, לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם, וְהַאֲרַכְתָּ יָמִים, לְמַעַן יַאֲרִיכֻן יָמֶיךָ, אונ דר מענטש וואס טוט ניט ווי די רייד פון דיא תורה, קומט אויף אים די קללות וויא עס שטייט אין בְּחֻקֹּתַי תָּבֹאוּ אונ ער שטארבט דורך בית דין, דורך הקב"ה, ווי עס שטייט מְחַלְלֶיהָ מוֹת יוּמָת, ווער עס איז מְחַלֵּל שַׁבָּת קומט אים מִיתָה, נאוג חיא עס שטייט אין סדרה קְדוֹשִׁים בֵּיי עֶרְוָתוֹ, אזו ווי די בין אלץ וואס זיא פארזאמעלט, איז דם פר איר בַּעַל הַבַּיִת, ער האט פארגעניגען פון די האניק, אזו אלע מִצְוֹת אונ מַעֲשִׂים טוֹבִים וואס יודען טוהען פארזאמלען זיי צו הקב"ה, הקב"ה הט פארגעניגען עס איז געשאהן געווארן

בסדר דברים יש בה שני לאוין

[תיד] (לאו רמג) שלא להעמיד דיין שאינו הגון ובקי בחכמת התורה ולכך נאמר לא תכירו פנים במשפט:
[תטו] (לאו רמד) שלא יירא הדיין מאיש פן יהרגהו או שידבר עליו עתק ומכח מורא זו ימנע מלחתוך הדין על אמיתתו שנאמר לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלהים הוא:

דברים א דברים

א א אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן

תו"א אלה הדברים סוטה מה:

אונקלוס

א אִלֵּין פִּתְגָּמַיָּא דִּי מַלִּיל מֹשֶׁה עִם כָּל יִשְׂרָאֵל בְּעִבְרָא דְּיַרְדְּנָא אוֹכַח יָתְהוֹן עַל דְּחָבוּ

רשב"ם

(א) אלה הדברים. לפי פשוטו כל הנזכרים בפסוק זה מקומות הן כמו שמצינו שרגילים הפסוקים לתת סימן בתוך סימן אל המקומות שהוא רוצה לפ' היכן. בלך לך. מקדם לבית אל ויט אהלה בית אל מים והעי מקדם. וישובו ויחנו לפני פי החירות בין מגדול ובין הים לפני בעל צפון. בס' שופטים הנה חג לה' בשילה מימים ימימה אשר מצפונה לבית אל מזרחה השמש למסלה העלה מבית אל שכמה ומנגב ללבונה. וכ"ש שצריך לפרש היכן נאמרו המצות כמו שכתוב וידבר ה' אל משה בהר סיני. בערבות מואב. וידבר ה' אל משה במדבר סיני. בארץ מצרים החדש הזה. אף כאן עשה סימן בתוך סימן וכן הוא אומר וחוזר ושונה דבר זה כשבא משה לפרש את המצוה אלה העדות והחקים והמשפטים אשר דבר משה וגו'. בעבר

בעל הטורים

(א) אלה הדברים. רמז נ"פ. נאמרו בסיני ונשנו באהל מועד ונשלשו בערבות מואב ועל כל מלוה ומלוה נכרתו י"ו בריתות בסיני וי"ו באהל מועד וי"ו בערבות מואב שהן מ"ח. וכנגדן הזהיר מ"ח פעמים בתורה על ע"ג והזהיר מ"ח פעמים בתורה על הגר שבא לידבק בתורה שנכרתו עלי' מ"ח בריתות. בראשית ואלה ויקרא וידבר אלה. ס"ת בגימטריא יראת זהו ראשית חכמה יראת ה' ובגימטריא

בית יהודא

(א) וְאֵלֶּה הַדְּבָרִים וגו'. דאס זענען דיא רייד וואס משה האט גערעדט צו אלע יודין, האט רש"י פאר וואס שטייט ניט וידבר משה אל כל ישראל, משה האט גערעדט צו אלע יודין וויא עס שטייט אין אלע סדרות? ענטפערט רש"י (לפי שהן דברי תוכחות) ווייל די רייד זענען געווען צו שטראפן דיא יודין, דריבער שטייט דער לשון אלה הדברים *) דם זענען די שטארקע רייד וואס משה האט גערעדט צו דיא יודין, אונ ווייל משה האט ניט געוואלט ארויסריידן צו די יודין דיא עבירות וואס זייא האבן געטאן (ומנה כל המקומות שהכעיסו לפני המקום בהם) האט ער נאר געציילט ווער האט דערמאנט דיא געמען פון די אלע ערטער וואס זייא האבן דארטען דערצערונט פאר הקב"ה (לפיכך סתם את הדברים) אונ דריבער האט ער פארמאכט אונ האט ניט ארויסגערעט דיא נעמען פון די עבירות, ער האט נאר געזאגט די נעמען פון די ערטער נאונ א"ף וועלכע ערטער זיי האבן געזינדיגט אונ וואס זייא האבן געזינדיגט וועלען זייא אליין וויסען (מפני כבודן של ישראל) וועגען דעם כבוד פון די יודין, זייא זאלען ניט פארשעמט ווערען: ואל כל ישראל, האט רש"י צו וואס האט משה געדארפט ריידן צו אלע יודין צוזאמען, ער האט געקענט ריידן צו אביסעל יודין, אונ איינער וועט דערציילן דעם אנדערן וואס משה האט געזאגט, וועלן אויך וויסען אלע יודין, ענטפערט רש"י (אילו הוכיח מקצתן) ווען משה וואלט נאר געשטראפט אביסעל יודין (היו אלו שבשוק

רש"י

(א) אלה הדברים. (ספרי) לפי שהן דברי תוכחות א' ומנה כאן כל המקומות שהכעיסו לפני המקום בהן לפיכך סתם את הדברים והזכירם ברמז ב מפני כבודן של ישראל: אל כל ישראל. אלו הוכיח מקצתן היו אלו

שפתי חכמים

א דהל"ל וידבר משה אל כל וגו' ומתרץ לפי שהם דברי כו'. ר"ל דהא בלאו הכי צריך לתרץ מה שנא' כאן במדבר בערבה וגו' למה לא מפרש בהדיא המעשה שעשו שם אלא ע"כ צ"ל לפי שהן דברי תוכחות ומנה וכו' לכך סתם הדברים והזכירן ברמז לפי שהזכיר כל ההכעסות ביחד לכך לא הוכיחם בפירוש אבל אם היה מוכיחן על הכעסה אחת היה מזכירם בפי' כי אין לדיק באדן אשר יעשה טוב ולא יחטא ואין בושת כ"כ ולכך נאמר ג"כ הדברים דכ"מ שנא' דברים אינן אלא דברי תוכחות כדפירש רש"י בריש ספר קהלת ושם מביא ראיה מאלה הדברים דכתיב כאן ואל לכולן והדבר אשר יקשה מכם וגו'. כתב הרא"ם ויש לתמוה אם פי' אלה הדברים הוא דברי תוכחות היאך כתב אחר זה ככל אשר צוה ה' והא התוכחות לא היה אלא מפי עצמו. ושמא י"ל שהיו ברשות הקב"ה אע"פ שהיו מפי עצמו ועל הנתינת רשות נאמר ככל אשר צוה ה' וגו' א"נ צוהו להוכיח ומה שהוכיחן סמוך למיתתו זה עשה מפי עצמו עכ"ל. ולי נראה ככל אשר צוה ה' וגו' לא קאי על התוכחות אלא על המצות בכלל נאמר דהיינו משנה תורה וכ' דברים נעשו במה שהוכיח אותן מפי עצמו וגם ביאר להם התורה והמצות וכמו שמפרש והולך: ב וא"ת והא

דעת זקנים מבעלי התוספות

(א) אלה הדברים אשר דבר משה. זש"ה מוכיח אדם אחרי חן ימצא ממחליק לשון. מוכיח אדם זה משה שהוכיח את ישראל שנא' ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם. אחרי אחר שהוכיחן הקב"ה. ומפני שהוכיחן חן ימצא שנאמר במשה וגם מצאת חן בעיני. ממחליק לשון זה בלעם שדבר להם חלקלקות ואמר מה טובו אהליך יעקב. משל דמשה ודבלעם למה הדבר דומה לבן מלך שיש לו שני שרים אחד אוהבו ואחד שונאו האוהב אומר לו בני הזהר שלא תעשה עבירה שאביך מלך ודיין ואם ישמע לא יחוס עליך אלא יהרגך והשונא אומר עשה כל תאות לבך כי המלך אביך ואינך ירא משום דבר כך משה האוהב אמר לישראל השמרו לכם פן יפתה לבבכם. וכתיב וחרה אף ה' בכם וגו'. אבל בלעם השונא אמר

ליקוטים על התורה

(א) אֵלֶּה הַדְּבָרִים. דער מדרש זאגט מה הַדְּבוֹרָה הַזּוּ, אזוי ווי די בין גיט איהרע האניק צו איר בעל הבית אונ איר בים גיט זיא צו אנדערע, אזוי זענען דיא רייד פון די תורה, זייא גיבן לעבן צו צדיקים אונ זיי גיבן דעם טוט צוא רשעים, אזוי וויא דיא בין איינע גיט פריער אונ אלע גייען נאך איר, אונ פליהען וואוהין זיא פליהט, אזוי גייען די יודן וואוהין זייערע צדיקים אונ נביאים פירען זיי ומיר זעהען בייא דיא צעהן שבטים זייערע מלכים האבען געדינט עבודה זרה, האבען זייא אויך געדינט עבודה זרה, אונ ביי דיא מלכים פון דיא צוויי שבטים וועלכער מלך עס איז געווען אצדיק, זענען די יודן אויך געווען צדיקים) ודר מדרש טייטשט דעם ווארט דברים צוויי טייטש עז דברים, רייד אונ דבורים, בינען. אזוי ווי דיא בין איהרע האניק איז זיס אונ איר בים איז ביטער, אזוי זענען די רייד פון דיא תורה, דער מענטש וואס טוהט וויא דיא רייד פון דיא תורה, זאגט די תורה ואספת דגנך, וועסט פארזאמלען קארן.

פירוש לתורת אלהים

(א) אֵלֶּה הַדְּבָרִים דם זענען די רייד אשר וואס משה האט גירעדט אל צוא אלע יודען בעבר הירדן אויף

*) הערה דער ווארט „אלה" איז דער טייטש שטארק, עיין גמרא בבא בתרא דף פח ע"ב:

חומש בית יהודא

) פי' הרשב"ם מרבינו שמואל ב"ר מאיר נכד רש"י.

) פי' בעל הטורים מרבינו יעקב ב"ר אשר זצ"ל.

) פי' דעת זקנים מרבותינו הגאונים בעלי התוס' ז"ל.

) תולדות אהרן על התורה מראה מקומות מכל פסוק בש"ס.

) מנין המצות מספר אלה המצות למהר"ם האגיז ז"ל.

) פירוש לתורת אלהים. הוא פירוש ותרגום קצר ומתוקן שבעתים בע"ט קלה ומסודרה וברורה.

) עברי טייטש על הפטרות.
מלוקט מאת גדולי מפרשים ומדרשים.

) משלי יהודה פירוש ומשלים נעימים המושכים לב הקורא. להגות בתורת ה'. מהה"מ מדובנא ז"ל.

ט) משלי יוסף

) משלים על התורה

א) משלי חכמים

ב) משלי נחמיה

ג) ליקוטי יקרים על הפטרות על ע"ט

ד) ליקוטי יוסף

ה) ליקוטי יהודא

ו) ליקוטי נחמיה

כז) ליקוטים על התורה

כח) ליקוטי מרדכי

כט) ספר הישר על התורה מועתק על ע"ט.
יעדער וואס וועט דאס לייענען וועט גרוים תענוג האבען.

ל) מצות השם על תרי"ג מצות ג"כ מועתק בע"ט.
כדי יעדער זאל פאר שטיין די תרי"ג מצות מקיים צו זיין.
אונ מיר האבין יעדע מצוה גישטעלט אויף זיין ארט.

לא) החמש מגילות עם הטעמים:

פירושים על החמש מגילות

לב) פי' רש"י על כל החמ"ג.

לג) פי' רש"י במרובע (עוד הפעם)

לד) פי' רש"י במרובע מנוקד

לה) פי' רש"י בהעתקת ע"ט.
בשפה קלה ומצוחצחת.

לו) פי' רש"י מפורש ע"ט. בביאור אשר יפרש בשמלה כל דברי רש"י מהחל ועד כלה בהחמש מגילות.

לז) פי' שפתי חכמים על כל החמ"ג.

לח) פי' מצודות דוד
לט) פי' מצודות ציון
} פי' שה"ש וקהלת מאת הרב מו"ה יחיאל הלל בן הרב הגאון מו"ה דוד אלטשולר ז"ל.

מ) תולדות אהרן מראה מקומות בש"ס על החמ"ג.

מא) קול יעקב מהרב המגיד מדובנא ז"ל.

מב) תרגום שני על מגילת אסתר.

מג) פי' פתשגן הכתב על תרגום שני.

מד) מצח אהרן מבאר התרגום שני בלשון צח המדוברת מועתק על עברי טייטש.

מה) משלי ישראל על קהלת והוא פירוש יקר ומשלים חדשים מתוקים וערבים על לב הקורא.

מו) עברי טייטש על כל החמש מגילות.

מז) כוכב מיעקב על הפטרות מועתק על ע"ט.

מח) תפלת קבלת ש"ק ושאר התפלות לכל שבתות השנה.

מט) יוצרות לארבע פרשיות ולשה"ג.

נ) לוח המולדות.

נא) מיר האבין מוסיף גיוועזן פי' לקוטי יקרים מועתק על עברי טייטש. כדי יעדער זאל פאר שטיין דיא חידושים פון דיא תורה. מלוקט ומסודר פשטים נפלאים ומתוקים ממובחרי המפרשים הראשונים והאחרונים. היינו:

א) אלשיך הקדוש. ב) אור החיים הקדוש. ג) יאיר תורה. ד) אהבת שלום. ה) אור פני משה. ו) אורי וישעי. ז) אותיות דר' עקיבא. ח) אבן עזרא. ט) אמרי בינה. י) אהבת עולם. יא) אור עולם. יב) בעל הטורים. יג) באר מים חיים. יד) ברית מנוחה. טו) גלי רזיא. טז) זוהר הקדוש. יז) זרע קודש. יח) חשב האפוד. יט) חסד לאברהם. כ) חכם הרזים. כא) ישמח משה. כב) ילקוט ראובני. כג) ילקוט הבקיק. כד) כלי יקר. כה) כלי חמדה. כו) מדרש תנחומא. כז) מגלה עמוקות. כח) מאור עינים. כט) מדרש הנעלם. ל) מדרש רבות. לא) מורה נבוכים. לב) מבשר צדק. לג) נועם אלימלך. לד) נחל קדומים. לה) ספר חסידים. לו) ספורנו. לז) עשרה מאמרות. לח) עוללות אפרים. לט) עבודת הקודש. מ) עבודת ישראל. מא) פענח רזא. מב) פרקי היכלות. מג) פנים יפות. מד) ציוני. מה) צמח ה' לצבי. מו) צרור המור. מז) צידה לדרך. מח) קדושת לוי. מט) רמב"ן. נ) ריקאנטי. נא) רביד הזהב. נב) של"ה הקדוש. נג) שערי אורה. נד) שפתי קדושים. נה) שפתי צדיקים. נו) שפתי כהן. נז) תרגום יונתן. נח) תרגום ירושלמי. נט) תוצאות חיים. ס) תשואות חן. סא) תיקוני זוהר. סב) תורת אמת:

הוספה הדשה

נב) סג) זמיקי יהודה. סד) גליא מסכת. סה) דרכי יוסף. סו) הגיון ל. סז) משנת ר"א. סח) עיר דוד. סט) עטרת זיו. ע) פי צדיק. עא) רשב"ם. עב) שער בת רבים. עג) עטרת שלמה.

מקראות גדולות
חומש
בית יהודא
ספר
דברים
מן
חמשה חומשי תורה

עם שנים וחמשים מעלות ופירושים ה"ה:

חמשה חומשי תורה נדפס באותיות גדולות. כלן חדשות וברורות וכן גם הטעמים ואותיות כל הפירושים וההעתקות והלשונות והה' מגילות עם פירושיהן וכו' — הכל חדש ומזהיר. בסדור יפה ונפלא. עם הפטרות. מוגה ומדויק עצהיו"ט.

תרגום אונקלוס על התורה.

התרגום אונקלוס מנוקד לפי הדקדוק עם הדגושים.

פירוש רש"י בשלימות מאת רבינו שלמה יצחקי ז"ל. ככתבו וכלשונו.

פי' רש"י במרובע (עוד הפעם).

ו) פי' רש"י במרובע מנוקד

ז) פי' רש"י בהעתקת ע"ט!

בשפה קלה אשר ירוץ הקורא בו.

ח) פי' רש"י מפורש ע"ט. כביאור אשר יפרש בשמלה כל דברי רש"י מהחל ועד כלה בתורה.

ט) מקדש אם (הערות והארות) בע"ט שבלעדם לא יבין כל איש את הפשט הנכון, וכזר זהב ל„בית יהודא" הוא.

י) פי' שפתי חכמים מבאר כל דבר הקשה בפי' רש"י ז"ל מבעהמ"ח ספר שפתי ישנים

ויתר המעלות המה מבוארים בדף ב' כאשר תחזינה עיניכם

פיעטרקוב

בהוצאת ובדפוס של יעקב ב"ר מרדכי יהודא ז"ל צעדערבוים
שנת תרפ"ט לפ"ק

CHUMESZ BEJS JEHUDA

5-cio ksiąg Mojżesza z komentarzami i przetłomaczeniem Raszi Część V

Własność J. Cederbauma.

W drukarni J. Cederbauma w Piotrkowie 1928 r.
Printed in Poland.

11